ANNALES ECCLESIASTICI VETERIS TESTAMENTI.

In quibus res geſtæ ab Orbe condito ad CHRISTI Domini natiuitatem, & mortem, per annos ferè ſingulos digeruntur, & explicantur.

QVIBVS CONNEXI SVNT

ANNALES IMPERII ASSYRIORVM, BABYLONIORVM, PERSARVM, GRÆCORVM, ATQVE ROMANORVM.

Quantum ex ſacris, profaniſque Scriptoribus agnoſci, atque ordinari potuerunt.

AVCTORE IACOBO SALIANO AVENIONENSI,
Societatis IESV Presbytero.

TOMVS QVINTVS.

In quo Libri Eſdræ, Nehemiæ, Eſtheris, & Vltimorum Prophetarum, cum tertio Eſdræ, & Machabæorum magna ex parte explicantur.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus ANTONII HIERATI, ſub ſigno Gryphi.
ANNO M. DC. XXIV.

ILLVSTRISSIMO REVERENDISSIMOQVE

D. D. FRANCISCO RVPIFVCALDIO, S. R. E. CARDINALI, SVPREMO GALLIARVM ELEEMOSYNARIO, ABBATI S. GENOVEFÆ, &c.

CVM multa sunt, Illustrissime princeps, quæ homines inuitant ad laudem, & prædicationem virorum principum, totidemq́ue omnino res, quot illi cæteris mortalibus antecellunt; tum nihil eorumdem liberalitate, ac magnificentia potentius, præsentiusq́ue duco, ad demerendos non ingratos homines, vt accepta beneficia verbo saltem, ac prædicatione rependant. Ego cùm ea familia numeror, ac multos iam annos viuo, in qua quocunque me oculis, ac cogitatione conuerto, plena omnia video beneficijs tuis, antiquis atque recentibus, & quidem eiusmodi beneficijs, quæ non modici temporis angustijs circumscripta ac definita sunt, sed in omnes annos consequentes vtilissime propagantur. N. I.

Et meritò quidem. Superiores enim causæ latius expandunt vim atque efficacitatem suam, quam quæ eis supposita sunt, atque subiecta. Suprema, atque vltima causarum Deus vno verbo dixit, ac confecit omnia, & vnico potentissimæ ac beneficentissimæ voluntatis consensu eadem fouet, conseruat, amplificat. Christus Dominus, vna oblatione, inquit Apostolus, consummauit in sempiternum sanctificatos, septemq́ue repleuit fontes, qui vbere gratiæ copia, in omnem hominum posteritatem exundent. Cœli, Angeli, homines, & in hominibus viri principes, quo maiores sunt, aut superiores, hoc magis certant amplissimis beneficijs, latissimeq́ue patentibus, & quæ mundi ipsius, ac mortalitatis durationem exæquent, prodere beneficentiam suam. II.

Cumque bene merendi voluntas eius laudis sit, vt reipsa benefica esse non possit; in ea quippe virtus ipsa sedem habet, & eam vel maxime intuetur ac muneratur Deus; ille idem optimus, id est, beneficentissimus Deus, Tibi ita posse dedit, vt voluntatem etiam beneficentiorem dederit, quæ vigilet, quæ circumspiciat, quæ in omnes bene de nobis merendi opportunitates excubet, atque intenta sit. Id agnoscit ac prædicat Societas vniuersa, id Parisiense ac Billomese collegium, id ego nominatim agnoscere debeo, ac præ me ferre, qui tibi vni beneficium acceptum fero, quo nullum maius, aut præstantius, nullum omnino diuinius homo ab homine accipere potest. In eo explicando, Tu me, Patrum purpuratorum decus, aliquanto latius excurrere facile, vt arbitror, libenterque patiere, quando gloria beneficentiæ in me tuæ, ad Dei gratiam in certos homines patefaciendam, celebrandamque vehementer pertinet. III.

Quod ergo est hoc tam gloriosum, tam nobile, tam diuinum beneficium? Repete obsecro memoria tempus illud, optime Præsul, atque sanctissime, quo ante annos triginta quinque, temporibus turbulentissimis, in arce tua Mosunensi sacerdotij dignitatem, mihi quamuis indignissimo contulisti. Eo enim facto, ad eum me aggregasti ordinem, quem Iesus Christus summus sacerdos & Pontifex, ad summum extulit honoris apicem, atque dignitatis; gemina simul ei potestate concessa, altera in corpus suum naturale, quod traxit ex virgine, quod pro nobis acerbissimæ, atque indignissimæ morti dedit, quod ipse prior ex pane & vino, admirabili atque inaudita metamorphosi confecit, fierique deinceps iussit à discipulis suis in sui commemorationem: altera in mysticum corpus suum, ad cuius sanctificationem ac iustificationem sacerdos proxime, saluberrimeque concurrit. IV.

Quæ est enim ista Sacerdotum potestas, vt panem & vinum in ipsius Agni Dei sacratissimum corpus, sanguinemque commutent, & quasi dij quidam creatores, ei nouum esse in Sacramento donent, illud noua quotidie veste candida aut rubicunda induant, nouo subtilissimoq́ue conopeo circumfundant, illud denique & suæ, & aliorum subijciant potestati? Quid est præcipere Soli & Lunæ vt consistant in loco suo? Quid est Iordanem retroagere in caput suum, aut Rubri maris vndas bipertito diuidere, præ hac potestate? Quid est Manna de cœlo, aut mel, vel aquam mellis instar dulcem, educere de saxo durissimo, aut mortuos suscitare? Hæc enim qui fecerit, mirabilia vtique circa rem creatam fecerit; ille autem eadem ipsa prodigia fecerit, circa rerum omnium architectum, ac molitorem Deum. V.

Hoc nimirum est iustitiæ Solem, in tantilla specie panis collocatum, Deo obediente voci hominis, pro arbitratu retinere; eique certos definire cancellos, extra quos, dum ipsi maneant, non sit egressurus. Fecisti reuera memoriam tuorum mirabilium, & omnia antiqua illa prodigia in maius suscitasti. Quid est enim admirabilius, aquam VI.

sponte sua defluentem retinere immobilem, aëreoq́; muro obuallare aut continere accidentia, vt sine fundamento substantiæ consistant ipsa per sese? Educere manna ex aëre, angelorum confectum manu, an educere è sinu patris, è dextera Dei, vnigenitum Dei, & illum sub panis ac vini simulacro, manibus hominum, dentibusque committere? Educere mel de petra, oleumq́; de saxo durissimo, & late per desertum in castrorum loca deducere; aut educere mellitissimum filium Dei de panis ac vini elemento, per os frigidi, duri, parumque religiosi sacerdotis, & specie panis velatum, per templa, per domos, vicatim, tribatimque circumducere? Num maius est reducere animam in locum suum paulo ante derelictum, quam animare frustulum panis, & modicum vini, vt quod videtur adhuc panis ac vinum, sit corpus ac sanguinis Iesu Christi viuum, ac spirans, vitamque largiens moribundis. Formauit primum hominem Deus de limo terræ, & spiritum in faciem eius instillauit, vt quod paulo ante erat modicum luti & argillæ, factum sit in animam viuentem. *Hic homo rite inauguratus, ex modico pane & vino, sensu omni ac vita carente, vbi paucis ea verbis afflauerit, oblatis animam largitur & sensum, & in secundum Adamum commutat.*

VII. *Hoc facite, ait magnus ille Pontifex, pastorumque princeps,* in meam commemorationem, *quod videlicet in summam Dei gloriam cedat, in totius Ecclesiæ, vestramq́; singularem vtilitatem. Nihil enim præpotenti Deo gloriosius esse potest, quam tanti maiestatem eius æstimari, vt veri Dei hominisq́; oblatione colatur; vt tali holocausto propitius fiat, vt illi eo sacrificio fiat satis, quo Deus ipse in speciebus suis frangitur, consumitur, & ad nihilum prope reducitur. Sacrificio diuinæ sapientiæ, quod rectè Sapiens præponat regnis & sedibus, & diuitias nihil esse ducat in comparatione illius, nec comparet illi lapidem pretiosum:* quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. *Imò pluris est quam omnes animantes, & omnes homines, omnes reges & principes, omnes Angeli & Archangeli, pluris quam sancti omnes & electi Dei, pluris quam vniuersa quæ sunt infra Deum. Quæ tanta potest esse culpa mortalium, quæ tam acerba Numinis offensio, quæ oblationi isti opposita non euanescat? Quin etiam illud statuendum est, quidquid peccati toto orbe terrarum patratum est hactenus, aut ab omnibus Angelis & hominibus peccari potest in omnem æternitatem, instar fore cyathi aquæ, ad Oceani Athlantici immensitatem, vel minimæ stellæ, quæ instar puncti est, & aciem oculorum fugit, ad totius complexum firmamenti. Hic enim proportio quædam est: finiti ad infinitum nulla est, aut esse potest.* [illegible]

VIII. *Quomodo tali munere non obtineantur omnia, & nominatim diuinæ in nos beneuolentia, ex qua pendent omnia, cum illud tanti sit pretij, & ex immenso eius amore offeratur, nec nisi pari amore repensari possit? Ex quo simul intelligi potest, quam vtilis sit sacerdos toti Ecclesiæ Dei, quæ in cælo, quæ in terra, quæ sub terra versatur. Cùm enim offert talem ac tantam hostiam Deo, in honorem & gloriam alicuius sancti, vtiq; triumphat ille gaudio, videns regem suum occasione sui tanto affici honore ac cultu: de quo illi quodammodo gratulatur Deus, vsurpans illud propheticum:* Seruus meus es tu Israël, quia in te gloriabor, *id est, glorificabor propter te. Rex quippe eximio quodam amore prosequitur, & honorat eos de seruis suis, non solum à quibus honoratur & colitur, qui eis se suaque impendunt omnia, sed eos etiam per quos à populis amatur, colitur, muneribus afficitur, eoque magis quo maioribus. Ergo & Rex ille seculorum sanctos vehementer amat, tum eos qui perpetuis ipsum in cælo laudibus colunt, tum eos peculiari nomine, propter quos diuino sacrificio honoratur: ipsiq́; vicissim nouum quoddam gaudij, & gloriæ accipiunt incrementum.*

IX. *Iis autem qui nobiscum adhuc morantur in terris, aut sub terra peccatorum suorum pœnas, ad definiti temporis spatium luunt, quis verbis complecti queat quantum Sacerdos, hac primaria functione sua, conferat vtilitatis? Nam illis vere pœnitentis animum, veniam peccatorum, satisfactionem diuinæ iustitiæ debitam, gratiæ incrementum, & omnium spiritualium bonorum copiam impetrat; fitq́; tutissimum in omnibus aduersis præsidium, vt ea, iuxta paternum diuinæ prouidentiæ decretum, vel vitentur vtiliter, vel fructuosius etiam perferendo vincantur. Vita functis quoq; hæc diuina oblatio in certam pœnarum satisfactionem cedit, eamque refrigerationem & consolationem accipiunt, vt fiat illis hoc sacrificium instar rorantis nubis, in medio æstuantis Babylonicæ fornacis: fiat iucundissimus panis, & vinum suauissimum ijs, qui fame sitiq́; confecti languent, atque extremum spiritum trahunt: fiat medicamentum vulneratis, vmbra frigida æstuantibus, algentibus hypocaustum: fiat firmamentum debilibus, requies, somnusque placidissimus fatigatis, salus ægris, vita defunctis.*

X. *Sacerdoti autem ipsi quanta vtilitas, quantus honor, quanta delectatio? Quot virtutum actus exercet quotidie? Fides, vt quod videt, quod tangit, quod gustat exanimum, quod omnibus accidentibus ab humano corpore alienum, sine forma, figurave externa, sine locali discrimine membrorum, sine partium differentia, vt vbique sit caput & pedes, vbique pectus & brachia & manus; verum tamen corpus, omnibus membris distinctissimum, vita, anima, diuinitate præditum, agnoscat, credat, ac constantissime profiteatur: & quidem paucorum verborum, quæ ipse pro arbitratu suo protulit, efficacitate. Quomodo non speret semel sibi daturum iri beatam vitam ab eo, cui millies dederit esse nouum in sacramento, cuius opera ille adierit dilectas animas suas, & se in earum intima corda infuderit, atq; penetrarit. Intermedius est Sacerdos vt ille fruatur amicis suis, intermedius erit Christus Dominus, vt ille penitus aliquando Deo perfruatur.*

XI. *Est in naturæ legibus illa lex, haud scio an primaria, vt se quisque ac sua amore complectatur, reliquorum amor inde modum accipiat ac mensuram; magnos ergo atque iustissimos charitatis actus Sacerdos eliciet erga eum, quem singulari quodam modo dicere potest Dominum suum, ac Deum suum, quem modum excogitauit ingeniosa charitas diuinæ sapientiæ. Quis cooperatur eius amori, ex quo ille quotidie se per manus ipsius offert Deo patri, quia hoc etiam munere fungitur, vt illi gratificetur ac placeat, & in memoriam eius, quia amor memor est. Quid referam religionis actus? quid obedientiæ, demissionis animi, cæterarumq; virtutum maximarum?*

XII. *Quidni autem faciat, cum videat vicissim ipsiusmet filij Dei incredibilem erga se obedientiam, patientiam, humilitatem; quo honore quid admirabilius dici aut fingi potest?* Viuit Dominus Deus Israël, *aiebat quondam* 3. Reg. 17.
Elias ille Thesbites, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba. *Et ita factum est, Deo obtempe-*

rante

rante vaticinio propheta: quanto hoc prodigium humilitatis, & diuinæ obedientiæ, quæ sacerdoti exhibetur, admirabilius? eius vt nutum ac vocem obseruet, vt statim adsit in Eucharistia, aut aliquanto post, aut omnino non adsit, prout visum fuerit sacerdoti. Et cum semel pro eius arbitrio adfuerit, pro eiusdem voluntate se occultari permittat, aut publice demonstrari, erigi, deprimi, disrumpi in speciebus illis, & pene in nihilum redigi. Idemq; ad eius libitum, cum sit Angelorum gloria, & splendor patris æterni, non recusat in hominum pectora descendere, id est scaturigines sordium, sterquilinium fœtidissimum, & habitare in eo; vt ibi nobilissimum granum frumenti putrescat, & fructum ferat ad gloriam & honorem patris. Illum ergo virum qui tali me ac tanto affecit beneficio, qui ad tam excelsam, ac pene immensam extulit dignitatem, quomodo non amem? Non exornem? non velim fieri aliquando beatissimum? non inscriptis etiam meis si Dominus voluerit, omnem æquare posteritatem?

Transeo ad alterum caput, Antistes sapientissime, beneficentiæ in me tuæ, istam inquam præpotentem ac gloriosam potestatem circa mysticum Christi Domini corpus, ad cuius sanctitatem, iustitiam, beatitudinem Sacerdot summa efficacitate concurrit; corpus inquam Ecclesia eius, quod ille ita dilexit, vt pro illo à peccato liberando vilem duxerit vitam suam: ex quo etiam consequens est bonum sacerdotem & de hominibus, totaq; Dei Ecclesia, & de ipso etiam Deo quodammodo bene mereri. Etenim cum sine vlla dubitatione confitendum sit omnibus, qui hanc ducimus animam, qui Christiano nomine censemur, obnoxios nos esse peccatis, illudq; perpetuo iterandum, dimitte nobis debita nostra, illud quoque concedendum est, egere nos salutis remedio, quod indulgentissimus Dominus sacerdotis potestati commisit. Etsi enim verissimo dolori de offenso Deo, quem charitas ex corde peccatoris excutit, venia conceditur, ille ipse tamen dolor, peccati quoq; confessionem, ad pedes sacerdotis requirit, si qua eius facultas dari possit. XIII.

Quod si hæc spes veniæ & reconciliationis, quam ille in ore circumfert, peccatorem non retineret, ilicet infrenes mortales, desperatione duce in omne se nefas præcipites darent, omnesq; latæ regiones, vsque ad solas terras nunc vltimarum, fierent latronum receptacula, sicariorum speluncæ, carceres homicidarum, lustra & ganeæ helluonum, adulterorum, cinædorum, & improbissimorum sub humana specie cacodæmonum, quales erant miseri mortales priusquam Dominus veniret in mundum; quales sunt plerique ethnicorum, improbissimis dæmonibus sub infidelitatis iugo famulantes, qualis est vita Turcarum, hæreticorum, athæorum: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Quæ tibi debentur gratiarum actiones Deus meus pro tali ac tanto, tamq; inexhausto thesauro meritorum tuorum [illegible] iustitiarum tuarum, immensa beneficentia ac largitatis tua, quæ quotidie late profunditur, & nunquam exhauritur. XIV.

Quam referat magno illi Pontifici gratiarum actionem sacerdos, qui instar illius saluare in perpetuum potest, etiam cum morte & Tartaro, in extrema vitæ periodo colluctantem; & facili auxilio à perditorum dæmonum, & damnatorum castris, in familiam filiorum Dei traducere, atq; transcribere? Adest supremus ille iudex à quo nulla est appellatio, paratus commeritum damnationis fulmen in moribundi hominis caput intorquere. Reus tota ante acta vita accusante, tanti periculi metu, atq; horrore concutitur, Tartarus horrendum hiat, prædam deuoraturus infelicem; Angeli circumfusi contremiscunt: impurissimæ inferorum cohortes gaudio exiliunt, ac triumphant. Ille mortuo ac damnato propior quam viuenti, opem anxius solicitusque circunspicit; omnia clausa, surda, impermia. Donec se offert misero Sacerdos ac fluctuanti, qui iussum bene de diuina sperare misericordia duobus verbis Absolutionis, vniuersam diuini iudicij faciem conuertit, Reum absoluit, cacodæmones eiulantes confundit, prædam rapit, Angelos lætificat, iudicem in parentem, reum in filium atque hæredem conuertit. XV.

Hom. 5. in verb. Esa. tom. 1.

Estne hoc humanam aut diuinam accepisse potestatem, & sacerdotis iudicium diuino præscribere? Quid cum hoc honore conferri possit, ait ille aureus oris Antistes. A terra principalem iudicandi autoritatem sumit cœlum. Nam iudex sedet in terra, Dominus sequitur seruum: & quidquid hic in inferioribus iudicarit, hoc ille in supernis comprobat. Itaque medius stat sacerdos inter Deum & naturam humanam, illinc venientia beneficia ad nos deferens, & nostras petitiones illuc perferens, Dominum iratum reconcilians vtrique naturæ, nos qui offendimus ex illius manibus eripiens. Hæc ille. Itaq; in illis angustijs, in eo temporis ac rerum articulo, si taceat, actum est, si patem loquatur, salua sunt omnia: & non est alius in cœlo, aut in terra, aut sub terra præter Deum & sacerdotem, qui infœlicem peccatorem, extrema mortis tela pauitantem, ab æternis incendijs possit eripere, & traducere in lucem sanctam, & bonis omnibus affluentem. Quis erit aliquando vtriusque ardor charitatis in cœlo, qui complexus, quæ gratiarum actio eius, qui tam opportunè ab æterno ereptus incendio dicet, Nisi quia tu adiuuisti me, nunc habitaret in inferno anima mea. XVI.

Sed abeamus à præsentissimo periculo, & quotidiana cogitemus. Quanto sibi beneficio Sacerdos peccatorem obstringit, dum venientem ad se, & scelerum conscientia verecūdantem, peramanter excipit ac paterne, & confitentem actus suos iuuat ac dirigit, & explicat are, eum excitat ad deploranda, ac detestanda peccata sua, & ingratissimi animi labem in patrem suum, in benefactorem suum, in Deum ac Dominum suum, infinito amore atq; honore dignissimum: dum sermonem instillat in cor eius idoneum ad conuertendas animas, & sapientiam præstandam paruulis: & ille idem qui mirabili metamorphosi panem mutat in Domini corpus, & vinum in sanguinem, hic peccatorem mutat in sanctum, mācipium diaboli, in filium Dei, obnoxium æternis supplicijs, in hæredem æternæ vitæ. Et operibus bonis restitutus in integrum, & quasi vitali calore tepefactus, odium Dei commutat in odium peccati, & amorem carnis & sanguinis, in amorem pœnitentiæ & afflictationis studium deniq; mendacij & vanitatis, in conquisitionem veritatis, & iustitiæ sempiternæ. O mutatio non solum dexteræ excelsi, sed etiam industria, charitatis, & potentia sacerdotalis? XVII.

Et ecclesiasticus quidem Orator, qui zelo salutis animarum, quasi subditis charitatis ignibus efferuescit, corda mortalium mouet, ac labefactat ad pœnitentiam, malleum diuini verbi ore versant, quo saxa diffringat, ac conterat. Sed nescio quomodo dum peccata orationis aculeo confinguntur, plerique in socios, qui similibus vitijs tenentur illigati, mentis oculos à seipsis abductos, conijciunt, & illos hac orationis austera seueritate petiputant, ac distant. Aliena enim vita, quam nostra libentius intuemur, quia hæc ingratam atq; iniucundam tristitiam pa- XVIII.

riunt, illa amicam superbiam in corde latentem fouent. At in sacro ac secreto Pœnitentiæ tribunali nulla negatio nulla tergiuersatio, ex certa, & confessione ipsa vltro prolata agitur; omnia tela verborum cadunt in corda inimicorum Regis, eaque cruentant, atque confodiunt.

XIX. *Hinc ille pudor, ille sensus, ille lacrymæ prodigi, interrupta singultibus oratione dicentis,* Pater peccaui in cælum, & coram te: *qui pene iustitia, ac seueritatis oblitus, irruit super collum eius. Et dum ille manantibus oculis, gementi pectore, offusa cordis tristitia caligine, stratus humi genibus, vultu pudore in terram conuerso lamentatur; Pater vice versa commiserationis lacrymas, cum lacrymis contritionis confundit, & pectore sancto calore æstuans, mœroris nubem expellit; & lætus congratulatur pastori Dea de oue recuperata, & collætatur Angelis Dei, quia hic frater eorum natu minor perierat, & inuentus est. Deinde potenti & efficaci voce, mortiferis solutum vinculis, vindicat in libertatem filiorum Dei, vt vere dicat cum Propheta,* dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. *Mox cælesti refectus conuiuio, peccato mortuus, iustitiæ viuere incipit, & illud iterare atque integrare propositum, leuiorem sibi deinceps minusque formidabilem fore pestem, mortemq; certissimam, ipsumque etiam malum dæmonem, atq; æterna supplicia, quam mortiferæ culpæ admissionem. Et iure quidem ac meritò, neque enim pestis aut mors, aut tortor ille tartareus, aut æterna fornax tormentorum, carenti culpa lethali nocere multum potest. Nulla enim nobis, ait Ecclesia, nocebit aduersitas, si nulla nobis dominetur iniquitas.*

XX. *Quis hic non videt Sacerdotem etiam ipsi cælo, ac Deo quodammodo fructuosum? Etsi enim Deus noster est, & bonorum nostrorum non eget; idem tamen ipse pater est, nec potest in filiorum suorum restitutione, ac reconciliatione non lætari, non gratam habere restaurationem regni sui; non summo amore complecti sacerdotem, qui non patitur irritum fieri sanguinem dilectissimi filij eius, qui obstruit ora, quæ Deum Opt. Max. sempiternis conuitijs, & quasi morsibus, tanquam rabidi canes, peterent: qui execrandas illas voces in cantica laudum diuinarum conuertit, qui spes & conatus capitalissimi hostis ipsius, irritos reddit atq; inanes, & pretiosissimam prædam eripit, atque excutit de faucibus eius.*

XXI. *Hoc ergo tantum, tamq; multiplex beneficium in me tuum, magnificentissime Præsul, hac oratione, quam non dicendi ars perpoliuit, sed gratus animus expressit, atq; dictauit, vtcumque explicasse sufficiat. Beneficium inquam; ab eo præsertim viro collatum, quem viri sanctitate, doctrina, atq; ista ipsa purpura illustrissimi, summo Pontificatu dignissimum, pene s[illegible]tis censuere: ab eo viro, quo, etsi tanta in familia nato, eductoque, nihil moderatius fingere ad conciliandos sibi homines Humanitas ipsa possit: ab eo viro in cuius fide, prudentia, sanctitate, spectata iampridem ac cognita,* Lvdovicvs *ipse Rex Christianissimus mirifice acquiescit; & quem cæteri viri principes, regnique proceres, tanti Regis iudicio sensuq; excitati, meritissimo mirantur & colunt. Quasi explicanda sint sigillatim, aut decurrenda etiam, infinitam postulent orationem; & hac nostra iamdudum abutitur patientia tua. Itaque illud vnum addo huic commemorationi beneficij in me tui, id esse huiusmodi, vt nisi illud tanti fecero quanti res ipsa est, meritò ignarissimus habear, iureq; illud mihi, cæterisque sacerdotibus suæ dignitatis ignaris, occinatur.*

O fortunatos nimium sua si bona norint?

Nisi te propterea omni officio, obseruantiaque coluero, amaro vt parentem, hoc enim loco ac numero Episcopi sunt sacerdotibus, prosecutus fuero, istiusque Quinti voluminis prædicatione, posteritati, quæcunque futura est, prædicaro, iure gratia indignus sim, ac gratiarum omnium inimicus. Vale, Parisiis, ipso assumptæ in cælum Virginis Die, Aera Christiana CIↃ. IↃC. XXIII.

ADDICTISSIMVS IN CHRISTO
IESV seruus,

IACOBVS SALIANVS
è Societate IESV.

OPERIS

OPERIS TOTIVS DIVISIO.

TOTVM OPVS IN SEX TOMOS, SIVE PARTES DISTRIBVTVM EST.

Primus Tomus ab Orbe condito ad ortum vſq; Moſis, annos bis mille quadringentos & ſexaginta tres complectitur, totamq; Naturæ legem, libro Geneſeos comprehenſam.

Secundus à natiuitate Moſis, ad Pontificatum Heli, & Samuëlem Prophetam progreditur; geſta Moſis, Ioſue, Iudicumque duodecim comprehendit; & annis ſex & ſeptuaginta, ſuprà quadringentos circumſcribitur. Ab Exodo vſq; ad libros Regum.

Tertius habet regnum Iſraëlitarum ſub Saüle, Dauide, & Salomone; Heli & Samuële præmiſſis: centum & ſexaginta annorum decurſu: ex libris Regum, & Paralipomenon.

Quartus à diuiſione regni Iſraëlitici ſub Roboamo, vſque ad Nabuchodonoſorem, & captiuitatem Babylonicam exeuntem protenditur, ex iiſdem libris; additis Tobia, Iuditha, & Prophetis eorum temporum.

Quintus hic Tomus ab Imperio Cyri orditur, & Perſarum Monarchiam, magnamque partem Imperij Græcorum amplectitur. Ibi Eſdras, Nehemias, Eſther, & vltimi Prophetæ.

Sextus & poſtremus à regno Antiochi Epiphanis, ad Chriſti Domini mortem decurrit; eoque libri Machabæorum elucidantur; Euangelici libri in ſuos annos digeruntur.

CANDIDO LECTORI S.

Habes in hoc opere, erudite Lector, non solùm vniuersam veteris scripturæ historiam, per annos suos digestam (nam id in Euangelica quoque præstitimus) sed etiam enarratam, cum expositione quamplurimarum, grauissimarumque difficultatum.

In eodem Fl. Iosephi infinita errata ex Scriptura ipsa, & certiore historia corriguntur. Emendatoris etiam temporum vis ingens errorum, parachronismorum, & supputationum erronearum demonstratur.

Scriptores fere omnes, qui historiam sacram, profanamve, aut ex professo tractarunt, aut obiter attigerunt, in annos suos digeruntur, traduntur que compendio; vt propemodum quæcunque ab iis narrata sunt, paucis comprehensa ad sua tempora reuocari possint.

Stemmata familiarum illustrium, sacræ, prophanæque historiæ, disposita, suisque auctoribus testata proponuntur.

Pontifices Hebræi ad mille quingentos annos, ab Aarone scilicet ad Christi Domini passionem, per annos singulos annotantur.

Addimus denique [illegible] *illustrium quarumque personarum veteris Testamenti cum Christo Domino, & illustrium fœminarum cum B. Virg.*

PRÆ-

PRÆFATIO AVTHORIS

IN

QVINTVM VOLVMEN ANNALIVM ECCLESIASTICORVM VETERIS TESTAMENTI.

CANDIDO ATQVE ERVDITO LECTORI S. P. D.

NE nunc quidem nobis ad portum contento cursu, secundoque vento properantibus, a contra luctantibus Euris, piratisve dabitur quies, beneuole, atque erudite lector: a contra sentientibus, inquam, adeoq; contra dicentibus æmulis, scriptoque prodentibus mentem suam: quod mihi quidem certè in placido historiarum sacrarum vel profanarum æquore, & iucunda nauigatione non admodum videtur adnirandum. Illud potius nouum esset atque admirabile, si in tanta ingeniorum ac iudiciorum diuersitate, quantam hæc ætas pene vbique gentium fudit, in hac plurimarum rerum non exploratissima veritate, esset eruditorum omnium conspirans consensus, & pene conflata sententia, &, vt Scriptura loquitur, *cor vnum, & anima vna.* Pleriq, enim omnes fauent inuentioni propriæ, eamque tanquam filiolam osculantur suam; eoq; trahunt iudicium, alioquinon hebes aut impolitum, quædam vt putent esse pulcherrima, quæ longè absunt ab illa absolutione, quam illi animo suo depinxerunt. Vrsis quippe catuli sui, fœdi licet & informes, pulchri admodum, atque amabiles æstimantur. I. Succrescunt æmuli.

VERVM si Christiani sumus, vt profitemur, & rectè tam sancto, tamque illustri nomine gloriamur, si in sacrosancto Ecclesiæ Catholicæ iudicio, tanquam in columna & firmamento veritatis, acquiescimus, vt debemus, ea nobis debet esse regula dicendi, atque sentiendi; eaque omnia repudianda plane, ac mature abiudicanda sunt, quæ cum illius sensu non plane, atque omni ex parte congruunt; neque licenter scribendum, & vulgi præsertim auribus, oculisve permittendum, in omnem euentum, quasi pertentandi, explorandique, vt aiunt, vadi causa, quod iuste vel paruulis, vel sapientibus offensionem afferre possit. Rectè quippe minore in negotio monebat ille, II. Qui ucē-ter sen-bant.

Membranis intus positis delere licebit   *Quod non ediderις, nescit vox missa reuerti.*

PRODIIT enim nuper Scriptor quidam, cuius nomini iustis de causis parcendum putaui, etsi ille non pepercit meo, qui, ex Latini sermonis insulentia, vel vt aliqui suspicantur, imperitia, materna lingua vulgo dederit Melchisedechum nouum ex antiquo, ex mortuo rediuiuum, imò si superis placet, tribus iam quatuorve annorum millibus superstitem; denique confusum cum Enocho Melchisedechum, Catholicorum omnium auribus, tot iam annotum centurijs, tot ætatum decursu penitus inauditum. Cùm eo mihi viro, quamuis vltro fuerim, neque sine contumelia lacessitus, nolim sane longiorem esse disputationem; præsertim cum tota res paucis confici, ac concludi posse videatur. Neq; enim viro Catholico licet in Scriptura sacra nouam aliquam, & sanctis patribus ignotam cudere opinionem, in eiusque confirmationem Scripturæ verba proprio ex sensu, atque interpretatione trahere. Id enim fuerit gladium ancipitem in perniciem veritatis conuertere; & hæreticos homines in pestem animorum natos imitari, quorum nemo vnquam tant fatuam, tam insanam, tam portentosam finxir Hęresim, cui ipsa Scripturæ verba apertè patrocinati non mentiretur. III. Noua cōmenta.

ITAQVE Catholici omnes, ex decreto sacrosancti, & œcumenici Concilij Tridentini, & formula professionis fidei, quam edidit Pius IV. Ecclesiæ Catholicæ Antistes, quoties ex ritu Ecclesiæ fidem profitentur, spondent, vouent, aciurant sacram se Scripturam *iuxta eum sensum, quem tenuit & tenet Sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu, & interpretatione sacrarum Scripturarum, admittere; neque eam vnquam, nisi iuxta vnanimem consensum patrum, accepturos, aut interpretaturos.* Agnoscis opinor verba ipsa Pontificis, aut agnoscere certè potes, neque enim arbitror in ea quandoque incidisse te, ne malitiosè te potius, quod non arbitror, quam ex ignorantia peccasse cogar confiteri: nemo IV. Contra fidei professionē.

certe argumenti vim ex ijs verbis petitam vlla tergiuersatione possit eludere. At quem tu mihi obsecro proferre potes antiquorum patrum, aut doctorum Græcorum, Latinorum, Hebræorum, qui huic tuo figmento ac vanitati proluserit?

V. Nullo authore, vel patrono.

NVM quos tu mihi Areopagitas, Tertullian. Origenes proferre potes? Num quos Iustinos, Irenæos, Athanasios, Cyprianos excitare testes? num quos laudare Hieronymos, Ambrosios, Augustinos, Chrysostomos, Gregorios, Lactantios, Saluianos, aut recentioris memoriæ scriptores eruditos, ingenioq; præstantes, quorum innumerabilia extant ingeniorum monimenta, in quibus inuestigata, inuenta, excussa, explorata sunt omnia, quibus occurrerit, aut arriserit tam subtilis, tam elegans, tam erudita interpretatio? Sed quid patronos requirimus commenti huius, cum habeamus confitentem reum, ac propemodum dicentem,

Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede ——

Et omninò id sibi gloriæ vertentem, quod homini modesto pudori esse debeat, timori etiā Christiano.

VI. Qui Pauli propria interpretatione deprauet.

TESTEM inuocat Deum homo Christianus, & sacrosancti Euangelij contactu spondet ac iurat, se iuxta vnanimem consensum patrum diuinam Scripturam interpretaturum: hic audacter fatetur se ab omnibus retro scriptoribus ac magistris dissentire, & quidem ijs in locis, in quibus Apostolus ipse abstrusam se rem, & interpretatu difficilem, & ipsis Hebræorum doctoribus imperuiam scribere profitetur; quibus tamen ipse vnis vel maximè nititur ad stabiliendam inuentionem suam. Appello enim iudicium omnium non dico Theologorum, Philosophorum, aut Rhetorum, sed omnium plane, qui Latinè norunt, quis tam hebes aut vecors esse potest, qui hæc omnia verba, quæ ex Paulo proferam, ad vnum eundemque Christum non intelligat pertinere? *Christus non semet ipsum clarificauit, vt Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit; Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Qui in diebus carnis suæ, preces, supplicationesque ad eum, qui posset illum saluum facere à morte, cum clamore valido ac lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex ijs quæ passus est obedientiam, & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ.* Heb. 5. 1. 2. & c. 7. 3.

VII. Contra apertam rationē.

HAEC, inquam, omnia nemo est tam elementarius, qui non videat ad Christum vnum pertinere, sicut omnes ad vnum interpretes scripto prodidere. Iste autem verba illa intermedia ad Melchisedechum referenda concēdit; ita vt Melchisedechus cum clamore valido ac lachrymis orauerit, vt à morte saluus fieret, exauditusque sit pro sua reuerentia: vt scilicet immunis à morte ad finem vsq; mundi perseueraret. Quasi clamore valido ac lacrymis à Deo exprimendum esset, vt ad quina, aut sena annorum millia diuino conspectu priuaretur, & non eisdem cum lachrymis tantum exilium deprecandum foret, dicendumque. *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est!* & *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius!* Rom 7. 24. Cùm ergo priora ac posteriora verba ad filium Dei clarissimè, vel te confitente, pertineant, quo iure, imò quo ore tam importuna parenthesis inseratur? Non negamus quidem non seruari aliquando sententiarum colligationem, & huiusmodi parentheses nonnunquam, in Prophetis præsertim, admittendas esse, sed tum demum dicimus admittendas, cum locus ipse, & alioqui absurditas aliqua consequens, id requirit: sicut & figurata verba merito admittuntur, cum verba propriè sumpta inuehunt absurditatem; neque enim propriè Iudas diabolus, aut cæteri Apostoli sal terræ, aut lux mundi dici possunt.

VIII. Cui nihil fauet Salianus.

AT ENIM etiam Salianum in suam sententiam quamuis repugnantem trahit, qui in suo Melchisedechiano Epitaphio verba illa, *qui in diebus carnis suæ*, Melchisedecho accommodarit; nec videt eas voces in sensu accommodatitio vsurpatas esse, vti à sanctissimis patribus, & nominarim à mellito Bernardo videmus factitatum; qui tertio quoque verbo Scripturæ verba, rei plane dispari, ac disparatæ accommodat, Ecclesiam ipsam imitatus, quæ verba illa, *Et in tempore iracundiæ factus est reconciliatio*, non ipsi Noëmo, de quo scripta sunt, sed omnibus sanctis Pontificibus tribuit. Eccl. 44. 17. Solus ergo ita sentit scriptor ille: solus se vidisse, atque intellexisse gloriabitur, quod nemo omnium sanctorum, & sapientum viderit hactenus, aut cogitauerit. Tanta est hominis sanctitas atque doctrina, Paulo vt Apostolo impune repugnare possit, cuius verba Ecclesia Catholica, quæ ore doctorum suorum loquitur, de solo Christo dicta esse profitetur. Quo posito ruunt omnia, quæ tam ruinoso, ac male materiato nituntur fundamento, vt ea sigillatim euertere, inane, ac pene puerile sit.

IX. Alium Apostoli locū malè interpretatur de Melchisedecho.

Ac ne ille quidem alter locus Apostoli, quo iste nititur, quidquam eum iuuat, *Appellatus à Deo*, inquit de Christo Paulus, *Pontifex iuxta ordinem Melchisedech; De quo nobis grandis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.* Ad Hebr. c. 5. 10. 11. Copiosum hunc sermonem, quem sibi superesse fatetur Apostolus, quique interpretatu difficilis sit, hic Scriptor ait de Melchisedecho intelligendum; quod si negauerimus, hominem illico obmutescere necesse sit. Infelicis causæ infelicior patronus, cui si verbo restiteris, digitum progredi non possit. Nec sine causa tamen negauerimus, cum necesse sit, vt Grammatici dictitant, vocem quæ præcedentia referat, primarium antecedens, nisi quid obstet, referre. Quod si libet, vt ratio postulat, sanctorum patrum, doctorumque interpretum autoritate certare, & eorum testimonia pene solitario noui hominis sensui anteferre, affirmare certè possumus eos ferme omnes copiosum illum sermonem, & inexplicabilem, non de Melchisedecho, sed de Christi Domini mysterio Eucharistico, diuinoque sacerdotio interpretari.

X. Qui de Christo est, Patrū & interpretum iudicio.

QVOMODO enim non explicatu difficile sacerdotium, in quo sit idem sacerdos & hostia, & ea hostia, quæ quotidiè sumpta non consumatur? Ioan. 6. 61. Rudibus præsertim Hebræis, qui iam dudum Christo ipso de mysterio incarnationis, & diuinæ Eucharistiæ disputante, dicebant, *durus est hic sermo, & quis* In epist. ad Hebr.

potest

poteſt eum audire? De Melchiſedecho autem, qui pane & vino offerendo, figuram eius expreſſit, quid erat quod à Iudæis capi non poſſet? Rectè itaque S. Ambroſius, illud, *de quo nobis grandis ſermo*, de incarnato Dei filio, non de Melchiſedecho interpretatur. *Cauſam reddit*, inquit, *cur ſermo quem de filio incarnato inſtituit, difficilis ad interpretandum eſſet.* S. Hieronymus refert ad ſacramentum, quod cum Apoſtolo appellat myſterium ineffabile, in quo duo ſacerdotia prioris & poſterioris populi inter ſe comparantur. S. Chryſoſtomus, etſi loquitur paulo obſcurius, ad Chriſti tamen humanitatem refert. Theophylactus ad diſcrimen ſacerdotij; cum S. Hieronymo S. Anſelm. ad Chriſti Pontificium. De quo *Chriſto*, inquit Oecumenius, *multa forent dicenda.* Idem ſentit Lyranus cum interlineari gloſſa, idem Caietanus, ac Iuſtinianus, idem Franciſ. Ribera, alijq; viri doctrina ac ſapientiæ laude præſtantes, qui prædictorum patrum ſecuti veſtigia, Chriſtum hoc loco ab Apoſtolo, non Melchiſedechum intelligi voluerunt. Et vt de Melchiſedecho intelligeretur locus, quod nonnulli cum dubitatione dixerunt, num propterea his verbis effici poteſt, quod Scriptor hic tanta molitione conatur? Num propterea in Enochi non ſolum ſedem, ſed perſonam etiam transferri poteſt? Iacet ergo totus ille verborum laciniosus apparatus, de re noua atque inaudita, quam de Melchiſedecho Apoſtolus videatur eſſe dicturus.

Ep. 126. — *Sa. & Mariana.*

XI. *Paulus negat Melchiſedechum ſine vitæ habere.*

RVDIBVS pugnatum eſt hactenus, & ludicro pene certamine: adeſt alius Pauli locus, de quo ſeria in primis, ac decretoria pugna eſt, ex quo ſi depulſus fuerit aduerſarius, vt ſpero, plane debellatum eſt, herba ab eo porrigenda eſt. Machina ergo potiſſima ex eodem Pauli armamentario depromitur. Capite enim ſeptimò ſine vlla controuerſia Melchiſedech rex iuſtitiæ, & rex pacis ab eo dicitur; idemque *ſine patre, ſine matre, ſine genealogia*: addit etiam *neq; initium dierum, neque finem vitæ habens: aſſimilatus autem filio Dei, manet ſacerdos in perpetuum.* Hic nimirum eſt grandis ille ſermo, & inexplicabilis, ab Apoſtolo ante promiſſus, in quo ſine vlla ambiguitate verborum conficitur, Melchiſedechum, qui patre & matre & genealogia, & initio dierum, & maximè fine vitæ careat, eſſe Enochum, quem omnes Catholici in viuis adhuc eſſe, cum Elia profitentur. Verum hæc quoque machina euertenda, & bene propitio Numine, in ruinam propellenda eſt.

XII. *Quis intelligendus Apoſtol. ex Hieronymo.*

FACILE omninò id factu eſt, ſi antiquos illos Eccleſiæ proceres, doctrina & ſanctitate præſtantes, quaſi eodem in Senatu collectos, admota foris aure placet audire; in primiſque magnum Hieronymum. *Iſte Melchiſedech*, inquit, *id eſt, rex iuſtus, rex fuit Salem, id eſt rex pacis, ſine patre, ſine matre, & quomodo hoc intelligendum ſit, vno ſtatim verbo explicari* ἀγενεαλόγητος*: non quod abſq; patre & matre fuerit, cum Chriſtus quoque ſecundum veramque naturam, & patrem habuerit, & matrem, ſed quod ſubito introducatur in Geneſi, occurriſſe Abraham à cæde hoſtium reuertenti, & nec antea, nec poſtea eius nomen feratur adſcriptum.* Eodemque modo initio ac fine dierum carere dicatur, quod vtrumque Scriptura prætermiſerit. Quæ non vnius eſt S. Hieronymi ſententia, ſed Hippolyti, Irenæi, Euſebij Cæſarienſis, & Emiſſeni, Apollinarij & Euſtatij, quos ille huius expoſitionis laudat authores. Eadem ſenſit S. Ambroſius, totidemque pene verbis, ab ipſo vt apparet mutuatus, tradidit. Non poſſum prætermittere etiam pluſcula verba aurei Ioan. Chryſoſt. quæ Scriptoris iſtius lapidei figmentum apertè confodiant, vt accepto mortifero vulnere, reuiuiſcere omnino non poſſit.

Epiſt. 26. *ἀγενεαλόγητος.* — *Ambroſ.* — *In c. 7. ad Hebr.* — *Io. Chryſoſtom.*

XIII.

QVONIAM *ergo*, inquit, *ei aduerſabatur quod dictum eſt, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinē Melchiſedech, ille autem erat mortuus, & non fuit ſacerdos in æternum, vide quomodo hoc ſit contemplatus. Et quis hoc de homine dixerit? Non re ipſa*, inquit, *dico. Hoc eſt, neſcimus quemnam patrem habuerit, aut quam matrem. Nunquam accepit initium, nunquam eſt mortuus. Et quid tum?* inquit. *Non enim quoniam neſcimus non eſt mortuus, nec habuit parentes. Rectè dicis, & mortuus eſt, & habuit parentes. Quomodo ergo ſine patre, & matre? Quomodo neque initium dierum, neque finem vitæ habens? Quomodo? ex eo quod non afferatur. Et quid hoc eſt? Quomodo hic, quoniam non recenſetur genealogia, ita Chriſtus ipſa rei natura. Ecce initium non habens, ecce non habens finem, ſicut huius neſcimus, neque initium dierum, neque vitæ finem, propterea quod non ſcripta ſint: ita Ieſu neſcimus, non quod non ſcripta ſint, ſed propterea quod non ſint. Nam ille quidem eſt figura, & ideò propterea quod non ſit ſcriptus, hic vero veritas, & ideo eo quod non ſit.* Et mox, *Aſſimilatus autem filio Dei. Vbi eſt ſimilitudo? quod & huius & illius finem ignoramus, & initium: ſed huius quidem, ex eo quod non ſint ſcripta, illius vero, ex eo quod non ſint.* Hæc ſcriptor ille aureus: quę alibi quoque in eandem omnino ſententiam, præclare confirmat.

Hom. 35 in Gen.

XIV. *Theophylacto.*

QVID clarius dici poteſt ad obſtruendum os figmenta loquentium, & vaticinantium de corde ſuo? Quoties hic audis mortuum Melchiſedechum, quoties prætermiſſam genealogiam? quoties ignotos, & non ſcriptos parentes? ſi quem pietatis, vt ſpero, ſenſum habes, ſi quid timoris Domini, hæc te profecto lacerat, hæc te ſancti Patris cruentat oratio. Addamus & Theophylactum. *Aliam*, inquit, *hic ſimilitudinem habes. Quemadmodum enim Melchiſedech ſine patre eſt, & ſine matre, non quod non habuerit patrem aut matrem, habebat enim etiam ipſe, vt mortalium vnus, ſed quia generis eius ratio, ac deductio non eſt contexta apud Scripturam, neque introducitur nomen parentum eius. Hunc ad modum Chriſtus ſine patre eſt, ſecundum inferiorem & humanam generationem: ex ſola namque diua Virgine Maria genitus eſt.* Et infra. *Chriſtus igitur reuera ſine patre ac ſine matre eſt: Melchiſedech vero ſine patre & ſine matre, non reuera, fieri enim hoc non poteſt, ſed quatenus haud inſerantur Scriptura eius parentes. Itaque quod ait ſine genealogia, veluti interpretatur quid ſit ſine patre, ac ſine matre. Perinde quaſi Apoſtolus diceret, Hanc ad rationem dixi Melchiſedech patre ac matre vacare, quod genealogia eius in Scriptura non exprimatur, nec mentio generis eius in illa fiat.* Hactenus ille præſul: quaſi dicat parentum eſt generatio, genealogia verò Scriptoris, quod Hieronymus quoque indicauit.

XV. *Theodoreto, alijſque multis.*

POSSVMVS & Theodoretum proferre, qui in ſecundo dialogo communem hanc expoſitionem affert, eamque omnino eſſe Apoſtoli mentem ex eo confirmat, quod addiderit, *cuius generatio*

Inconfuſus.

non

non annumeratur in eis, sicut Abrahæ scilicet, Isaaci, Iacobi, & cæterorum; imo etiam addit, si reuera esset sine patre & sine matre, non fore illum imaginem, sed veritatem. Possumus, ne longior fiam, in eodem Senatu numerare Oecumenium, Nicetam, & Eliam Cretensem Interpretes Nazianzeni Gregorij, Rupertum l.5. de victoria verbi Dei, qui ait idem ab Apostolo de Elia dici potuisse, si se præbuisset occasio. Cæsarium Arelatensem, S. Anselmum, & Hugonem à S. Victore, vtrumque in Epistolam ad Hebræos. Possumus Syrum quoque paraphrastem, Suidam, Lyranum, Hugonem Cardinalem, & vtramq; Glossam. His autem subscribunt longo ordine recentiores, viri in primis eruditi, Caietanus Cardinalis, Emanuel Sa. Robertus Bellarminus, Dionysius Carthusianus, Guillelmus Estius, Ioannes Mariana, Benedictus Iustinianus, Franciscus Ribera, Cornelius à lapide, Gabriel Vasquez non vno in loco. Franciscus Suarez, alijque haud dubie non pauci, quos nobis videre non licuit, sed cui satis erit testium, cui triginta quinque non sufficient? præsertim cum aduersarius noster tam infelici sorte natus sit, vt ne vnum quidem proferre possit.

Tract. eius dem 38. & 16. *Hom. 7. de Pascha.* *In ep. ad Heb. & t. 1 in 3. p. disp. 86. c. 2. in 3. p. d. 46. sect. 4. l. 3. c. 7 de auxil. gratia.*

XVI. Ineptiæ libelli de Melchisedecho.

SED vide quæso Hominis acumen, eruditè lector: cum sine controuersia tota quæstio de facto sit, ille, à scopo ac ianuis aberrans, contendit à Deo fieri potuisse vt Melchisedech, vt de primis mortalium omnium parentibus constat, sine patre ac matre nasceretur: & cum tanquam pro aris ac focis certarit, vt proprie ac rigide Pauli verba de Apatore atq; Ametore sumerentur, de initio dierum non propriè ac rigide sumenda putat, sed ad Scripturæ silentium confugit. Rursus finem dierum sine vlla figura sumi vult; & sunt tamen omnia in vnius eiusdemq; tractu, textuque sententiæ. Vide rursum egregiam argumentationem. Melchisedech est reuera Enoch, Melchisedech propriè, ac sine vlla figura, caret patre & matre. Vtraque propositio ipsius est studiosissimè confirmata; at recta consecutio. Ergo Enoch caret patre & matre, contra Scripturam directò pugnat, quæ Enochi patrem Iaredum nominat. Quis Catholicus ita ratiocinetur? *p. 89. & 90* *p. 97.* *Gen. 5. 17.*

XVII. Rursum aliæ.

LONGVM est iter ad omnes libelli istius ineptias, & patent ipsæ per sese; excutiamus tamen quoniam cœpimus nonnullas, illas præsertim quæ ipsum petût susceptæ ab eo disputationis caput: *Finem*, inquit, *vitæ non habere creditur Enoch, cur non & Melchisedech?* Quis stramineo telo moueatur? Cui non sit in promptu dicere, pro Enocho Scripturam ipsam stare, eum omnium Patrum certissimo consensu; Melchisedecho fauere neminem, imò Scriptores omnes repugnare, quotû. Scripturam vnanimi consensu interpretantium, ore, Ecclesia Catholica loquitur. *Cur non dicatur semper viuens, vt sit figura Christi?* Cur non etiã Dauid, & Abraham, & Noë, & Ieremias semper viuere dicantur, quos Christum figurasse constat? *Si est sacerdos in æternum, ergo semper viuit, non sacerdotium animæ, conuenire non potest.* Corrige ergo, si audes, Ecclesiam Catholicam, quæ in honorem sanctorum Pontificum, quorum solæ animæ in cœlis viuunt, quotidiè canit, *Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo:* num aut illam errare, aut istos omnes in viuis esse affirmabis?

XVIII. Quo Sacerdos in æternum Melchisedech.

DISCE autem ex mente Apostoli, Christum Dominum sacerdotem dici in æternum, qui etsi habet in terris, qui vicaria pro eo potestate fungatur, successorem tamen non habet, vtpotè *semper viuens ad interpellandum pro nobis*. Melchisedech autẽ, cui nemo in sacerdotio suo successisse perhibetur, dicitur etiam sacerdos in æternum: contra quam Leuitici sacerdotes, quibus demortuis alij eiusdem ordinis sufficiebantur, mortui sacerdotio pauculis tantum annis circunscripto. Fortius videatur id telum ex *ca 7. 8.* Apostolica pharetra depromptum, eum ait, in lege Mosaica homines morientes accipere decimas, *ibi*

Alius Pauli locus deprauatus.

autem contestatur quia viuit. Nimirum, inquit iste, *Apostoli tempore erant qui testificarentur Melchisedechum viuere.* Quid est Scripturam ausu temerario deprauare, & propria interpretatione, quod vetat Petrus, pro humana voluntate in priuatam sententiam trahere, si hoc non est? Imò verò prędicti omnes 35. testes hanc tuam assertionem & interpretationem falsi conuincunt, & mortuum nominatim cõtestantur; & consequenter affirmant, videri Scripturam testari eum viuere, cuius mortem silentio presserit. *2. Pet 1. 20. 21. Chrys. sup. n. 13.*

XIX. Restituitur à Theophylacto.

AVDI Theophylactum Archiepiscopum doctissimum, hunc locum præclare expendentẽ, cuius expositioni, cum omniũ patrum interpretatione congruenti, si tuam vnius expositionẽ opposueris, meritissimò, vel Petro Apostolo iudice, vapulabis. *Aliud est argumentum*, ait ille Præsul, *quo demonstrat maiorem sacerdotibus legis Melchisedechum; hic enim, hoc est in lege. decimas accipientes moriuntur; illic autẽ, hoc est in causa secundũ Melchisedechũ, decimas accepit, cui testimoniũ scriptura dicit quod viuat. Tu enim*, inquit, *es sacerdos in æternum secũdum ordinem Melchisedech. Viuere autem semper Melchisedechum sic intellige, perinde ac supra memoratum est, quod Scriptura non faciat mentionem obitus eius.* Sic ipse: eademq; ante ipsum Oecumenius, cæteriq; omnes, quos supra laudauimus, sibi ipsis consentientes: quibus omnibus vnum aliquem priuatum hominẽ contradicere, eumq; non doctissimum, ferrei profectò oris sit, aut lapidei.

XX. Num Catholici patres Origenistis.

ILLVM autem quis ferre possit, qui audeat dicere, non minus videri sibi excusabiles Origenistas, qui Melchisedechum voluerunt esse Angelum, quam Catholicos omnes, qui prædictam expositionem Pauli verbis attribuant, quæ figuram tantum in eis, & allegoriam agnoscat, non veritatem. At nũ homo figuræ istæ Rhetoricæ, si nescis, non tollunt sententiæ veritatem. Reuera enim Respublica floret, etsi planta non sit, neque flores producat? Et Dauid maledicenti Semei respondere potuisset, *Ego vir sanguinum, & vir Belial, non egrediar ad te, vt fundam sanguinem tuum*, qui scilicet talis dicor in exprobratione tua: sic ille patre caret in historia, quæ de eo scripta est, etsi reuera patrem habuerit, sicut Dauid in oratione Semei vir sanguinum est, licet fuerit reuera mitissimus. Porrò æque Origenistas & Catholicos errare necesse est, si æquè excusari vtrique, aut accusari possunt; At Origenistas esse hæreticos tute paulo ante dixisti: Iudice ergo te Catholici omnes hæreticis accensendi sumus. O præclarum Ecclesiæ Doctorem, & sapientem fidelium morumque censorem. *p. 128.* *p. 126*

XXI. AT melior fortasse Chronologus in sacra illa sua Chronologia, in qua Melchisedech Semo æqualis est, quem nos totis quadraginta duobus annis ante Iacobi ortum mortuum esse dicimus, temereque

Hebræos in ratione temporum accusamus; imò in ortu Abrahæ ab aperto Scripturæ textu discedimus, eique plane contradicimus, secuti nescio quos huius ætatis sectarios. / Nos autem in fraudem induxit iunior ille Cainan, quem liber Geneseos, aut Paralip. non agnoscunt. Neque satis tecti sumus Lucæ testimonio, qui genealogiam scripsit personarum, non temporum, vt Moses, qui propterea illum reiecit *Sed hæc*, inquit, *Salianus videre non potuit, magnis Annalium voluminibus occupatus*.[a] Hæc ille pluribus, quæ in suo lobo inculcauit propemodum insultando: quæ licet non è re sit diligentius excutere, præsertim cum tota hæc siue querela, siue criminatio duobus iam locis perquam accurate à nobis refutata sit:[b] ratio tamen postulat vt nunc saltem hominis aliquot errata, circa hunc ipsum locum numeremus.

Inepta eiusdem Scriptoris accusatio.

a p. 111. & seq.

b tom. 1. an. 1694. & in præf. tom. 3.

XXII. A scopo aliena.

ERRAT itaque primo, quod studio quærendi aduersarij, quicum litigare posset, aut gloriola inueniendi nomen suum in scriptis alienis, controuersiam inseruit, quæ nihil plane ad rem faciat, de qua disceptatur. Est enim apud eum ex Hebræis petita quæstio, an Melchisedech sit idem cum Noëmi filio Semo; aitque plerosque ita existimasse, quod Sem Abrahamo æqualis esse potuerit, & in eadem incurrere tempora. Qua ille arrepta occasione præceps in nos irruit, quasi contra sentientes. Nec videt asseruisse nos veram Chronologiam non repugnare sententiæ, quæ Melchisedechum eundem cum Semo esse velit: Nec obseruauit in nostra Chronologia Semum 120. totos annos cum Abrahamo vixisse: quid ad rem, ad Isaacum ne Semus, aut Iacobum viuendo peruenerit? Quid ad rem istam, an Abrahamus serius ocyusve, hoc vel illo patris anno natus fuerit? Quo iure ab eo, qua lege, quo iudicio mentio fit hoc loco Cainæ iunioris?

A. M. 2118. n. 18.

A. M. 2158. init.

XXIII. Inurbana atque immodesta.

ERRAT secundo, vt mihi quidem videtur, contra modestiam Christianam, qui ignotum de facie hominem, sacerdotio, & ætate pene patrem, &, vt nihil aliud dicam, nihil de se male meritum, iuuenili quadam licentia nominatim inuadat; accusetque quod cogitationes suas coniecturasque, perspicuæ sacri voluminis sententiæ, scriptoque anteferat; imò etiam sententiam illi plane contrariam sequatur: quod vtique incredibilis superbiæ est, & hominis, si verum fateri volumus, parum Christiani. Ipse verò Hebraicam Chronologiam, & videlicet etiam suam, nostræ præfert, quæ Scriptores hæreticos, nullo examine, iudiciove adhibito, sequatur. Denique quod magnis Annalium voluminibus illudat, qui libellum latine scribere fortasse nequiuerit; in eoque etiam tam multa peccarit, vt si serio examinentur ab homine, qui otio abundet & literis, errataque singula refutentur, ingentia volumina scribenda sint.

XXIV. Calumniatur super ortu Abrahæ.

ERRAT tertio, simulque calumniatur, nos Scripturæ contraria dicere, nimirum in ortu Abrahæ; hoc enim ille vulnus Chronologiæ suæ impositum patienter ferre non potest. De quo tamen ortu, si legit & intellexit, quæ nos tam illo anno legitimo, quam septuagesimo primo Tharæ scripsimus, non poterit quin se ipse arguat vanissimæ calumniæ. Scriptura quippe apertè testatur Thare quinto & ducentesimo vitæ suæ anno esse defunctum: inde statim subijcit egressum Abrahæ ex diuino mandato, cum esset annorum 75. Atqui hinc apertè consequens est, natum Abrahamum anno patris centesimo trigesimo absoluto. Quid hic Scripturæ aduersarium? quid non cum ea bellissimè concinit? Illud scilicet, quod ea dicat Thare vixisse 70. annis, & genuisse Abram, & Nachor, & Aran. Quid tum? ergo genuit illo anno; nugæ. Satis est enim Scripturæ veritati, vt nemo illorum trium genitus fuerit ante annum septuagesimũ Tharæ, vt autem eodem anno geniti fuerint, nihil est necesse. Et habes exemplum simillimum, & quasi geminum in Patriarcha Noëmo, quem Scriptura dicit quingentorum fuisse annorum, cum genuit Sem, Cham & Iapheth; cui assertioni nihil repugnat aliquem istorum longius postea esse natum. Quin etiam Semum Noëmi, vt communis fert sententia, primogenitum, biennio post natum esse constat, vt qui biennio post diluuium centum annorum fuerit. Et hanc esse Scripturæ, ex S. Augustini interpretatione sententiam, docuimus anno Tharæ septuagesimo primo.

Ge. 11. 32.

Ge. 12. 1. 4.

Gen 5. 31.

Gen. 11. 10.

A. M. 1979. n. 1. & 2.

XXV. Hebræorũ Chronologia.

NAM quod Hebræorum Chronologiæ venisti patronus, eamq; sine vlla probatione antetulisti meæ, satis, opinor, factum putasti vernaculis tuis, quibus domestica scripsisti lingua, quibus Hebræum nomen religioni, ac propemodum horrori est: ne quo modo scripturæ sacræ, quæ magna ex parte ex Hebræis est, repugnare videantur: nec norunt Hebræos, qui posterioribus seculis à Christo vixerunt, bipedum, ac pene quadrupedum stupidissimos esse, atque indoctissimos. Audi enim Hebræum ex Hebræis Paulum Apostolum. *Obtusi sunt*, inquit, *sensus eorum. Vsque in hodiernam enim diem velamen in lectione veteris Testamenti manet non reuelatum, quoniam in Christo euacuatur: sed vsq; in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum*. Et quoniam non placet actum agere circa parachronismos illos quos tu memoras, quos tu ne labefactare quidem vlla ratione potuisti, vel certe noluisti; age, agnosce mecum specimen Chronologicæ eruditionis magistrorum tuorum, circa id tempus, In quod incurrit quintum Volumen, cui hanc scribimus prolusionem.

2. Cor. 3. 14. 15.

p. 132.

XXVI. Longe ineptissima.

REGVSTA obsecro effata illa ineptissimæ Cabbalæ Abrahami Leuitæ, vbi Cyrum ait regnasse triennio, ei Assuerum Estheris filium successisse, eundemque & Darium esse, & Artaxerxem; eiusque anno secundo extructum esse templum. *Darius iste*, inquit, *agebat annum vitæ septimum, cùm regnare cæpit, imperauitq; triginta duobus annis. Nam Alexander Macedo percussit eum, anno structuræ templi trigesimo: tum accisum est imperium Persarum; & initium habuit regnum Græcorum*. Sic ille. Numera, si potes, quot mendaciorum portenta hic nugator in pauca verba coniecerit. Imperium Persarum, si imperitissimo isti Chronologo credimus, summum annis duobus supra quinquaginta stetit, non vltra ducentos, vt placet Dionysio, non ad 230. vt Quint. Curtio, aut 250. vt Seder Olam maiori. Deinde Persarum reges non fere decem vt cæteri, sed tres omnino fabricatur, non intellecto Daniele, cum quo saltem 4. memorare potuisset. Darium Hystaspis cum Dario Arsamida confundit, centum

Apud Münster. p. 35. Genebr. p. 140.

Vide a. m. 3724. n. 11 & 3568. n. 1.

Da. 11. 2.

& 56. annorum parachronismo. Quid Seder Olam minor? *Post Zorobabelem*, inquit, *stetit Mesulam filius ipsius. Eius autem diebus incepit imperium Græcorum.* Ridicule, Nam Zorobabelem constat cum Cyro vixisse, filius ergo eius ducentis minimum vixit annis. Apage ista delirantium somnia, aut somniantium & parum sobriorum deliramenta. Redeo ad amicum nostrum.

XXVII. Et authoribus eiusdem sententiæ.

Errat ille quarto, quod nos duorum Sectariorum de ortu Abrahæ quasi discipulos comminiscitur: nec intelligit nos illo primo anno Abrahæ docuisse, ac plane nisi valde fallimur euicisse, hanc esse Mosis, D. Stephani, & Apostoli Pauli sententiam. Nec vidit laudasse nos quoq; eiusdem Chronologiæ assertores Theodoretum, Procopium, & Chronicum Alexandrinum, Lyranum, Caietanum, Tornellum; Naclantum, Marzillam, Pontacum; quibus addo etiam Baradium tomo primo Concordiæ Euangelicæ, homines, vt videtur, ipsi magna ex parte ignotos; habes certe notatos à nobis, laudatosque anno illo primo Abrahami, viros omnes non solum Catholicos, sed doctrina etiam, ac pietate præstantes: quibus ille sectarios, si videtur, adijcier. L. 8. c. 9. n. 9

XXVIII. Inepta distinctio Chronologiæ.

Errat quinto, sibique ipse quodammodo gratulatur, in quadam distinctione genealogiæ, acuta videlicet ac sublimi, quam nos hebetes, atque humi strati videre nequiuimus; quam rursum in lobo suo, quasi phalaricam in nos intentat, quæ nūc eadem opera infringetur. Distinguit ille genealogiam duplicem, personarum scilicet ac temporum; nec videt se ineptam temporum genealogiam introducere, quæ nulla est, & non nisi personarum quæ generantur, esse potest, itaque duo membra diuisionis in vnum incidunt. In illo porro lobo, non est quod à me expectet vt excutiam, quæ reprehendenda videantur; siue quia id cumulare, atque erudite factu iri speramus à R.P. Iacobo Boldue viro in religiosa Capuccinorum Patrum familia doctissimo, in egregio illo opere, quod de lobo conscribit; siue quod responsione non satis digna videri possit scriptio, quæ tota ferme vel Annij Viterbiensis commentis nitatur, quæ homo minimè malus pro germanis amplectitur, licet ea iam à 40. annis viri doctissimi, atque antiquitatis scientissimi, tanquam meras fabulas irriserint: vel certè traditionibus Hebraicis, quas S. Hieronym fere satis habuit colligere: non item explorare quam multa in illis insulsa, & cum Scriptura ipsa pugnantia dicerentur, quod non semel in primo nostro volumine demonstrauimus, vt nihil necesse sit hoc loco actum agere, aut falcem in alienam messem immittere.

XXIX. Errat in iuniore Cainam.

Errat sexto, quod nullo nixus authore, cum magna probabilitate mentiendi, ait Cainam illum iuniorem socerum fuisse Sale, quem S. Euangelista vocat patrem; additque audacter eundem Cainam fuisse mortuum, ante patrem suum Arphaxad. Quæ sanè tum credemus, cum nos de facta sibi diuinitus reuelatione docuerit. Illud tamen interea rogauerim: Si Cainam fuit filius Arphaxad, ergo Salæ fuit frater Cainæ, non gener, vt reris. Sed quoniam non desunt viri graues, & in primis eruditi qui auctoritatem S. Lucæ duce Naclanto subterfugiant, dicantque Arphadax patrem fuisse naturalem Salæ, eiusdem autem legalem Cainan, qui ab ipsis quoque Septuaginta interpretibus in libris Paralipomenon sit prætermissus, age videamus quid probabilitatis habeat ista sententia, quæ verbo quidem aliquid dicit, re autem ipsa nihil dicit. Nam vt omittam ante legem latam, nullos fuisse legales patres, certè vt omnem se in partem versent qui ista sentiunt, duo incommoda vitare non possunt. Alterum est, quod legales patres introducebantur, ad supplendum defectum naturalis parentis, qui sine liberis abijsset è viuis, quod de Arphaxado dici non potest, qui Scriptura teste genuit Sale, & præter eum filios & filias. Quid ergo fuit opus legali patre, qui semen suscitaret defuncto, qui multos liberos superstites reliquisset? Alterum est, quòd si Cainan est pater legalis Sale, ergo est etiam frater Arphaxad, fratres enim assumebantur ex lege, qui semen defuncti sine liberis suscitarent, quod est contra S. Lucam, qui eum filium eius vocat, non fratrem. Redeo ad coniecturas & diuinationes. p. 154. — Num fuerit pater legalis Salæ.

XXX. Noui prophetæ vaticinia.

Nam alia quoque non pauca sunt, quæ diuinat hic minorum gentium propheta, timideque pronunciat, quæ nullo modo probare potest. 1. Henochum egressum de Paradiso, vt homines doceret sacrificium panis & vini. 2. Assumpsisse sibi gloriosum Melchisedechi nomen; parum consentaneè Sancti viri modestiæ, cum verius sit, quod affirmant aliqui, id fuisse commune nomen regum illius ciuitatis. 3. Post colloquium illud cum Abrahamo, reuersum in Paradisum non vltra comparuisse; temere scilicet abdicato tam Regis, quam Sacerdotis officio. 4. Abrahamum sanctitate, & perfectione Henocho cessisse. Hunc enim acquisitam habuisse perfectionem, constantem opinor dicere voluit atque inuariabilem; illum autem erraticam atque incertam. Neque admodum fortasse curat repugnantem Chrysostomum, qui ait Abrahamum fide, patientia, humilitate, hospitalitate, omnibus denique virtutibus cæteros antecessisse; & nominatim contendit eum fidei perfectione Noëmo, Abele, & Enocho fuisse longe præstantiorem. p. 165. p. 168. Hom. 42. in Gen. Hom. 23. ad Hebr.

XXXI. Et ineptæ argumentationes.

Vide autem non solum Prophetam, sed eximium etiam in argumentando dialecticum. *Melchisedech non habuit finem dierum, Enoch qui viuebat tempore Abrahami, non habuit finem dierum: sequitur necessario*, inquit, *Enoch esse Melchisedechum.* Aduocetur obsecro aliquis ex imò subsellio logicus, qui insusurret, ex meris negantibus nihil sequi. Placet ei nihilominus argumentatio, ideoq; eam subinde versat. *Paulus in vna eademq. Epistola ait alterum finem vitæ non habuisse, alterum translatum ne videret mortem, atque ita rectè colligeretur*, inquit, *solideque defendi posset vnum eundemque esse Enochum & Melchisedechum.* Rursum. *Qui caret maioribus & posteris est sine genealogia, Enoch caret maioribus & posteris?* Quid ais? An ignoras eius parentem Iaredum, & filios Mathusalem, & Lamech, & Noë? *Nati sunt*, inquit, *isti ante diluuium.* Quid ergo, ante diluuium non erant generationes hominum? non ortus interitusque mortalium? Nonne ante & post eluuionem, eadem perseuerat vicissitudo dierum atque noctium? Denique ab ortu rerum ætates prætereunt succeduntque sibi, vt formæ in materia, terra autem immobilis perseuerat. p. 170. p. 171. 175. 176. Ca. 7. 3. p. 68. Eccl. 1. 4.

Itaque veriorem ex dictis, longeque diuersam eliciamus conclusionem. Cum nulla quæ probari XXXII.
possit conditio Melchisedechi conueniat Henocho, non regia dignitas, non sacerdotium, non ætas, *Conclusio alium esse à Melchisedecho Henochum.*
non filij, non parentes, non posteri, non maiores: Cum hic virgo fuerit, Irenæo teste ac Suida, ille libe-
Heb 7. 6. a.m. 987. n 17 & 939 n 28. vid Abul. q 24. & 25. in c. 2. 4. Reg p 201. ros susceperit vtriusque sexus; cum Abraham sit in recta serie posterorum Enochi, quod de Melchise-
decho negat Apostolus; cum Enoch neque comederit, neque biberit, ex quo abductus est à conuictu
ac societate mortalium, vt ex Augustino, Hieronymo, ac Tertulliano docuimus, quod hic de suo Mel-
chisedecho inde egressio fatetur: cum ille viuat, hic à viuis abierit, necessario dicendum est, alium om-
nino ab Enocho esse Melchisedechum, nec aliud sine temeritate, & peruersione Scripturarum, & con-
tra totius Ecclesiæ Catholicæ sensum affirmari posse; eamque opinionem, eiusdem Ecclesiæ iudicio,
insolentis ac periculosæ nouitatis esse damnandam.

Qvoniam verò si ab hac statione depulsus fuerit, vt planè depulsum puto; illuc se confugere profi- XXXIII
tetur, vt dicat Melchisedechum traoslatum in Paradisum, sicut Eliam & Enochum, ibique cum alijs *Eum non translatum in Paradisum.*
iustis viuere, age hominem ex ista quoque perfugij arce detrudamus, vt ab vtroque propugnaculo re-
iectus, non doctoris immeritum munus accipiat; sed humilis discipuli, ac religiosi Christiani ordine se
l. 5. c. 5. & 6 contineri patiatur. Hoc porrò alterum commentum se ex S. Ireneo confirmare putat, cuius verba dum
c. 4. extr. pro arbitratu suo interpretatur, eò trahit, quò ille adire non cogitat. Volens enim carnis resurrectio-
nem confirmare, eam credibilem esse docet, ca. 5. tum ex eo, quod olim homioes multis seculis in cor-
poribus suis viuebant, possit autem Deus efficere, vt corpora viuant, quandiu ei placuerit: tum ex eo
quod ex ipsa Scriptura constet Enochum eo ipso in corpore translatum, in quo placuerat Deo, trans-
lationem iustorum præmonstrando.

Hic ille translationem iustorum Melchisedechi, & aliorum interpretatur, cum Sanctus ille doctor XXXIV
de translatione iustorum cum corporibus suis, quæ post iudicij diem futura est, disputet; id eoim erat *Neque illi Irenæum fauere.*
in quæstione cum hæreticis carnis resurrectionem negantibus; nec plurium iustorum translationem
quærebat, quam eorum, qui in Scriptura translati memorantur; quoniam æquè ex duobus, atq; ex plu-
ribus veritatem Catholicam aduersus hæreticos confirmabat. Ideo etiam de Elia constare ait, qui ip-
se quoque in proprij corporis substantia assumptus est, *Assumptionem*, inquit, *Patrum prophetans*. Quos
vocarat iustos, eosdem patres vocat, fortè propter iustos, qui in Veteri Testamento sanctitate florue-
runt, iuxta illud Dauidis: *Pro Patribus tuis nati sunt tibi filij*. Itaque ex pari argumento parem infert con-
clusionem; neque alios paradisi colonos ab his duobus agnoscit, sicut nec Euangelista in Apocalypsi,
neque vniuersus antiquorum, recentiorumque doctorum chorus. Nam qui Moysem illis, Ieremiam,
aut si quem alium adiecerunt, iampridem à saoa doctrina aberrasse cooiuicti sunt, quibus iste se so-
cium adiungit.

Qvod autem iustis hominibus, & spiritum habentibus paratum ait paradisum, in quem & Paulus XXXV.
Apostolus asportatus est, ibique manere eos qui translati sunt, vsque ad consummationem, auspican- *Antiquus error de iustorum locis.*
tes incorruptionem, Scriptorem istum non iuuat, qui animaduertere debuit, id S. Martyrem non ex
l. 5. c. 36. propria mente dicere, sed Presbyterorum, qui fuerunt Apostolorum discipuli, puta Papiæ, Aristionis,
& Ioann cuiusdam senioris, quorum discipulus fuerat, vt notauit Feuardentius; ex quorum etiam do-
Li. 5. c 36. ctrioa, eadem distinctius sub fioem libri quinti tradidit. Post mundi scilicet renouatiooem, cum erit
cœlum nouum & terra noua, quosdam in cœlum transituros, alios tuto Paradisi delicijs vsuros, alios
ciuitatem sanctam, puta Ierusalem possessuros, vbique autem Deum esse visuros. Sed hæc ille retulit,
vt dixi, ex magistris suis, quæ iampridem à Catholicis explosa & reiecta sunt, qui Eliam & Enocbum a-
gnoscunt esse superstites, præterea neminem. Denique Ecclesia Catholica in synodo Florentina, in li- *In Concilio damnatus.*
teris vnionis, ipsius summi Pontificis Eugenij ore pronunciauit, iustorum animas hinc decedentes, si
plane purgatæ fuerint, in cœlum mox recipi, & intueri clare ipsum Deum trinum & vnum sicuti est,
pro meritorum tamen diuersitate alium alio perfectius; cæteras quæ in lethifero aut originali dece-
dunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas. Nullus ergo alius est, futurus-
ve est locus, in quem iusti vel ad tempus aliquod, præter illos duos, vel in perpetuum recipiantur.

Itaque etiam atque etiam vide, ne qui næui sunt aliquorum patrum, cum res ab Ecclesia definitæ XXXVI
nondum eraot, fiant errores tui, qui illotis, vt aiunt, manibus, nec Theologicis tinctus literis, lectione *Monitio.*
Scripturæ, ac Patrum inducaris in fraudem, neve per scripta parum cauta, fias imperito populo petra
scaodali, & lapis offensionis. Tu verò, candide atque erudite lector, cui meritò suspecta sunt atq; iogra-
ta noua dogmata, recensque nata commenta, qui semitas potius antiquas, tot sanctorum, doctorumq;
Ca. 6. 16. patrum vestigijs pressas adamasti, audi Ieremiam diceotem, Deique iussu admonentem. *State super
vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea*; simulque laboribus no-
stris, pro tua æquitate faue, & tuis apud Deum precibus iuua, & Vale. Parisijs in Collegio Claromon-
tano Societatis Iesv, 4. Cal. Augusti, anno Æræ Christianæ, 1623.

TVVS IN CHRISTO SERVVS,

IACOBVS SALIANVS
è Societate Iesv.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS PROVINCIÆ FRANCIÆ SOCIETATIS IESV.

EGO IGNATIVS ARMANDVS *Præpositus Prouincialis Societatis* IESV *in Prouincia Franciæ, potestate ad id mihi facta, ab admodum R. P. Nostro Mutio Vitellesco Præposito Generali eiusdem Societatis, facultatem concedo vt Quintus Tomus Annalium Ecclesiasticorum veteris Testamenti, à P. Iacobo Saliano compositus, & grauium eiusdem nostræ Societatis, doctorumque hominum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem hasce literas manu nostra subscriptas, sigilloq́ nostro munitas dedimus. Parisiis, primo Die Ianuar. Anno à Christi Domini ortu* 1624.

I. ARMANDVS.

ANNALIVM ECCLESIASTICORVM VETERIS TESTAMENTI TOMVS QVINTVS.

SEXTA MVNDI ÆTAS, QVÆ EST Principum, & Sacerdotum Hebræorum.

ANNVS MVNDI 3517. SEXTÆ ÆTATIS 1. SOLVTÆ IVDÆORVM CAPTIVITATIS 1. ZOROBABELIS DVCIS 1. IOSVE PONTIFICIS 1. CYRI, ET IMPERII PERSARVM 1. OLYMPIADIS. LX. AN 4. VRBIS CON. 216. SER. TVLLII. ROM REGIS 41.

ANNVS ANTE CHRISTI NATIV. 589.

1 Præfatio in tomum. NOVVM Persarum imperium, nouaque forma reip Iudæorum, nouo huic Annalium nostrorum tomo initiũ dabit. Quẽ simul vides, erudite lector, vt ordine quintum, ita quinque illustribus epochis insignem: sic enim vocant certas quasdam temporum notas fixas atq; constitutas, à quibus plures deinceps anni decurrentes notantur, ordinemq; suum, & nomen accipiunt, à quibus ego [illegible] hoc loco, tacitèque moneo [illegible] diuinissimæ [illegible], vt sacrosanctæ Iesu Christi humanitatis, vt diuinæ potentiæ in eius exordio, omnium auxilium, nouas animi, corporisque vires nouum [illegible] nominibus famul[illegible] desiderium humiliter [illegible], [illegible] precibus implorem. Quidni enim [illegible] R[illegible] seculorũ, & antiquo dierũ, Mundi principe ac rectore Deo, [illegible] temnus ab æuo

Boet. de consol. phil. 1 met. 9.

Ire iubet, stabilisque manens dat cuncta moueri?

Qui [illegible] ab æterna Dei Sapientia, per qu[illegible] reges regnant; quæ sedens in throno noua facit omnia? Quidni a diuino Spiritu, qui [illegible] missos in mun[illegible] renouat faciem terræ. [illegible] etiam [illegible], ac famil[illegible] Christo Iesu Domino nostro, [illegible] principe [illegible] ex diabolicæ ca[illegible] authore [illegible] duce, ac Pontifice no[illegible] o. [illegible] item [illegible] beat Virgine, m[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gestas, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] benedictione pet[illegible] [illegible]

11. Ratio operis. Vt [illegible] renouati stadii chronologici [illegible] [illegible] [illegible] ctori beneuolo reddamus, Sextã hic mundi ætatẽ inchoamus iuxta eã distributionẽ, quã [illegible] quintæ ætatis, anno mundi bis millesimo nõgentesimo quadragesimo, qui est primus Samuelis Prophetæ, digessimus, à qua nihil [illegible] hoc loco cur discederemus putemus. Annus quoque mundi, quem vides, rectè nobis adhuc constat, a conflatus ex annis quintæ ætatis, & iis, qui illam antecesserunt. Vides b quoque annos ante Christi natiuitatem, cum annis mundi copulatos, in illam conuenire summam, quæ primum ab ortu Christi domini annum exhibeat, quartum millesimum quinquagesimum tertium. Cætera, atque adeo hæc ipsa clara sunt, &, si rectè stabilitæ sunt superiores temporum notæ, necessaria, & ex sequentibus etiam illustriora reddentur.

a 2940. [illegible] 3517

b 3517 [illegible] 4011

III Persarum imperium Cyri. Hoc ergo anno nouum Persarum Imperium, Cyro principe, ac Monarcha, exortum est; Nam extincto nuper Balthazare, postremo Babyloniorum Imperatore & Chaldæis Medorum, atque Persarum iugum, iam anno præterito, viuo Dario Medo subire edoctis, nunc tam [illegible] æmulu[illegible] quam hoc consorte imperij morte sublatis; ad vnius C[illegible] arbitrium & dominationem, omnia orientis regna cesserunt. sicq; imperium Balthazaris, quod iuxta Danielis o[illegible] culum, [illegible] Medos inter [illegible] Persas anno præcedente d[illegible] sum fuerat, totum in Cyrum translatum ac traositum est. Cæterum de [illegible] rebus Babylonicis ita disposuit nouus Imperator, vt eius vrbis [illegible] [illegible] fastum comprimere, atque elationem deijcere mallet, eamque sibi reddere obsequentem, quam ipsam, indulgend[illegible] [illegible], [illegible] pr[illegible] g[illegible], ac funditus perdere. Itaque poste[illegible] [illegible] [illegible] tor, quo pleraque Babylon[illegible] [illegible] ram, vt ex Isaia, & Ieremia deu[illegible] [illegible] tatum est, Cy[illegible] stino redu[illegible], compositis [illegible] Babyl[illegible] [illegible] [illegible] contra C[illegible] [illegible] Rege [illegible] Ex [illegible] enim [illegible] Babyl[illegible] [illegible] Cyr[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Cy[illegible] Babyl[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Anni I.

[illegible] Crœsi carceribus nullo negotio liberasse, [illegible] eumque ipsum viuum cepisse. Verum in hac re Xenophontem l. 7. atque in primis l. 1. Herodotum ducem sequi maluimus qui Crœsi calamitatem victoriæ Babylonicæ priorem facit. Et certe si Crœsum Astyagis ruina ad bellum contra Cyrum mouit, vt vult Herodotus, parum probabile est hæc Lydorum auxilia tanto tempore fuisse dilata; Cum Astyages ante 23 annum regnare desierit.

IV. *Captiuitas soluta.* Iam vero quod ad res Iudaicas attinet, hoc primum anno soluta est Babylonica Iudæorum captiuitas, libertate tot votis, ac precibus, & corporis afflictionibus, a Danielem primis, piis omnibus, populoque vniuerso, a Deo aliquando impetrata, ac redempta, vt superiore anno ex c. 9. Danielis demonstratum est. Deus autem ipse, qui sæpius per Ieremiam, aliosque Prophetas hanc libertatem pollicitus fuerat, eam etiam mentem Cyro dedit, vt se facilem Iudæorum precibus, atque exorabilem præberet. *Dei inspiratione.* Id perspicuè in fine 2. Paralipo. traditum est, *Anno primo*, inquit, *Cyri Regis Persarum ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Ieremiæ, suscitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum, qui iussit prædicari in vniuerso regno suo, etiam per scripturam dicens; Hæc dicit Cyrus Rex Persarum &c.* Sed quæ sunt priora videamus.

V. *Eiusque modus.* *c Lib. 11. c. 1.* Scribit Iosephus, c Cyrum ea lectione libri Esaiæ cognouisse destinatum se fuisse diuinitus, ad restaurandū templum Hierosolymitanum; ideoque & edictum, de dimittendis ad illud ædificandum Iudæis, perscripsisse. Idem affirmat Theodoretus in cap. 1. Daniel. & rursus in fine commentariorum, at Danielem fuisse Cyri conuiuam, & omnibus illius familiaribus prælatum, eaque familiaritate bene vsum, illi ostendisse, quæ de eo Esaias longe ante prædixerat. *d c. 44. 10* Verba Esaiæ hæc sunt. d *Ego sum Dominus suscitans verbum serui sui*, seipsum videtur intelligere ita ut ea, quæ sequuntur, vel Ieremiam, vt ostendunt ea, quæ ex 2. Paral. iam retulimus; licet Ieremias ne centum quidem post annos natus fuerit. Sed pergit Esaias. *Et consilium nunciorum suorum*, Prophetarum scilicet, *complens. Qui dico Ierusalem, habitaberis, & ciuitatibus Iuda, ædificabimini, & deserta eius suscitabo; Qui dico profundo*, id est, Babyloni, vt interpretatur Chaldæus, copiis innumeris abundanti, vt propterea mare dicatus à Ieremia; itaq; ibi interpretatus Theodoretus, *Esaia vaticinium.* *e c. 51. 18.* e *desolare, & flumina tua arefaciam*, vt scilicet vado transeant, & inuadant te hostes tui. *Qui dico Cyro, Pastor meus es*, id est, princeps meo nutu constitutus, *& omnem voluntatem meam complebis*; quæ sit autem eius voluntas, subditur, *Qui dico Ierusalem, ædificaberis; & templo, fundaberis*, vtrumque enim, eo permittente, inchoatum est, *d vt patet ex 1. Esd. c. 4. v. 12.* d etsi in edicto Cyri de templo duntaxat facta sit mentio. Subdit deinde Cyri victorias, quibus Persarum fundauit imperiū.

VI. *Daniel cum Cyro familiaritas.* Cyrvm porro Danielis opera ad vaticinij Esaiæ cognitionem venisse, facile coniectare licet. Cum enim Daniel Dario Medo Cyri socero, & imperij consorti charissimos fuerit, summoque apud eum magistratu functus, non potuit Cyro ignotus esse; imo illi plane venerationi, atque admirationi fuit. Quis enim dubitet Cyrum, vel priuatis Darij literis, vel publico eius decreto, aut saltem rumore nuncio didicisse, quid Danieli nuper contigisset, cū inuidorum artibus in lacum leonum fuisset coniectus? Didicit etiam, res enim erat cognitione dignissima, quid illi in conuiuio Balthazaris, quod interitum Medorum, atq. Persarum faceret, & diuinam erga ipsum prouidentiam patefaceret, paulo ante contigisset. Nec minus præcedentia quoque de Susanna, quæ ad Belis idolum exercebatur, de dracone interfecto, de septiduo commoratione in inuaria totei famelicos leones, liberatet audiuit. De Nabuchodonosoris etiam septennij inter bestias commoratione, & restituta ei forma, humanoque sensu: de visa ab illo statua quadripartita, & forte etiam de quatuor animalibus à se visis, quæ quatuor imperia portenderent, de sociis suis in foro [illegible] flag[illegible] à conie[illegible], & multiplici prodigio liberati. Hæc, inquam, aliaque Danielem Cyro [illegible] sè retulisse [illegible]dibile est, quod intelligeret eorum co[illegible] ad Idolorum contemptum, multum [illegible] & cultum esse valiturum.

Avdiebat itaque Daniel apud Cyrum mirabilium patrator, coniector somniorum, reuelator arcanorum, interpres mysteriorum Dei. Audiebat autem vicissim apud Danielem Cyrus, quid Deus nunc ab illo exigeret, ille, inquam Deus, qui eum ad tantum imperium euexisset; qui eius apprehendisset dexteram, vt subijceret ante faciem eius gentes, & dorsa Regum verteret, qui ante eum progressus in prælium, gloriosos terrarum humiliasset, portas æreas contriuisset, & vectes ferreos confregisset. Qui dedisset ei thesauros absconditos, & arcana secretorum patefecisset; nimirum vt filios Israel [illegible] de seruitute liberatos in patriam dimitteret. Itaque eodem loco Esaiæ subditur, e *Propter seruum meum Iacob, & Israel electum meum, & vocaui te nomine tuo*; id est, nominatim te elegi, antequam notitiam vllam haberes mei, multis ætatibus, & propemodum seculis antequam nascereris, vt cum ego [illegible] Ierusalem, ædificaberis, & templo, fundaberis, tu Cyre omnem voluntatem meam compleres. *VII. Ab eo desiderat Deus.* *e c. 45. v. 4.*

Hæc ergo cum probè teneret Cyrus, & Deus in dies maiorem erga Danielem beneuolentiam, totamque illius gentem illi instillaret, maioribus natu Israëlis annitentibus, statuit publico decreto notum facere omnibus, ac statuere quid fieri placeret in hoc genere; quidque sibi diuinitus esset imperatum. Decretum autem ipsum initio primi lib. Esdræ. in hæc verba perscriptum est. f *VIII. Eamque exequi parat.*

Hæc dicit Cyrus Rex Persarum. Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipse præcepit mihi, vt ei ædificarem domum in Ierusalem, quæ est in Iudæa. Quis est in vobis de vniuerso populo eius? sit Deus illius cum ipso. Ascendat in Ierusalem, quæ est in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Israel, ipse est Deus, qui est in Ierusalem. Et omnes reliqui in cunctis locis vbicumque habitant, adiuuent eum viri de loco suo, argento, & auro, & substantia, & pecoribus, excepto quod sponte offerunt, & præterea quidquid voluntariè offerunt templo Dei, quod est in Ierusalem. *f c. 1. v. 2. Decretum Cyri.* Sæpius hic ponitur vox, *est*, præsentis temporis, pro imperfecto, *erat*, in Hebræo verò vbique subintelligitur. Cæterum quamuis prisco se nomine Regis Persarum appellet, noua tamen dignitate nunc se vehementer auctum apertè docet, cum omnia regna terræ sibi à Deo tradita esse dicit; in quo si Regum more, paulo ambitiosius fines imperij sui expressit, religiosè tamen & modestè ea se diuinitus accepisse protestatus est, vt pene diceret;

Consortem imperij voluit, quia conditor orbis,
Astra Deo cadunt; subdita terra mihi est.

IX. *Reuerentia Cyri erga Deum.* Vide quoque, quanta cum veneratione de Deo loquatur. Primum agnoscit eum totius mundi principem, ac moderatorem; nam & Deum cæli vocat, & regnorum omnium dominum agnoscit, qui ea pro arbitrio distribuat hominibus, atque disponat. Secundo se eius subditum profitetur, qui humiliter eius præceptis obsequatur longe aliter quam olim Pharao in Ægypto & Nabuchodonosor Babylone. Tertio agnoscit pe[illegible]em eius prouidentiam erga populum vnum, quem sibi in populum singulariter elegerit. Quarto postposita omnium, qui vulgò appellantur dij, memoria, de populi istius Deo dicit, *Ipse est Deus*: vt non Persarum Regem, commentitiis diis innutritum, sed Iosiam aliquem, vel Ezechiam audire videamur. Tanta est diuini numinis in corda hominum potestas! tanta regis regum in Principum voluntatibus, omnem in partem inflectendis, vis, atque authoritas.

X. *Eiusque pietas erga Iudæos.* *a Lib. 11. cap. 1.* Perhvmaniter etiam cum populo agit. Neque enim eum a suis sedibus expellit, ait enim Iosephus, a multos maluisse manere apud Babylonem, non sustinentes possessiones suas relinquere. Hebræi quoque dicunt istos qui remansere creasse sibi principem, quem vocarunt *Rohe bavgalub*, id est, principem exulum, cuius videtur meminisse Orig. b non expellit, inquam, sed abire permittit, omnibus bene precatus. Quin aliorum etiam excitat liberalitatem erga eos, qui penuria impediti, longinquum iter suscipere non possent, vt scilicet geminam exerceant benignitatem, aliam in viaticum pauperum transmigrantium; aliam in donaria in templum Dei. Neque verbis contentus pius princeps, etiam proprijs exemplis. Nam vo- *b [illegible] Cyro [illegible] [illegible].*

uit templum suis sumptibus ædificari, vt ex sequentibus c aperte constat vnde hoc decretum supplendum est.

XI. Aliud rescriptum de templo Cyri, eius tempore condito ... ANNO primo, inquit, Cyri Regis. *Cyrus Rex decreuit vt domus Dei ædificaretur, quæ est in Ierusalem, in loco vbi immolent hostias, & vt ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta, ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis nouis: sumptus autem de domo Regis dabuntur.* Pagninus, Montanus, Vatabl. legunt de lapidibus marmoreis ex Hebræo, Tigurina, de lapidibus ingentibus, Græca basilicæ, & regia, fortibus, Sixti, politis; sicut habet & Iosephus: d quo modo etiam quidam in vulgata legendum putant, vt notauit Sà. Quod certe videtur exigere tanti monarchæ magnificentia, & concepta de Dei maiestate opinio, & gloria Salomonicæ domus, quam Iudæi Cyro seduio repræsentabant. Spopondit etiam eodem decreto Cyrus, se vasa sacra templi Domini restituturum, vt patet ex eodem loco. e Sic enim ibi legitur. *Sed & vasa templi Dei aurea, & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Ierusalem, & attulerat ea in Babylonem, reddantur, & referantur in templum, in Ierusalem, in locum suum: quæ & posita sunt in templo Dei.* In Hebræo est & ponito. oratione ad Zorobabelem conuersa: nec ita se prohibet Cyrus domum hanc fieri ampliorem, sed sumptus offert è suo, ad prædictam amplitudinem duntaxat, Iudæis, si maiorem velint, reliquos sumptus suppleturis.

XII. An vrbis permissum Iosephum. AT quid de vrbe Hierosolyma dicemus? An eius extruendæ Cyrus Iudæis potestatem fecit? Non desunt rationes in vtramque partem. Nam primum in Cyri decreto, tam quod l. 1. Esdræ c. 1. recitatur, quam quod habetur c. 6. v. 3. nulla plane fit vrbis mentio, sed templi duntaxat. Secundò quia constat eam permissionem factam ab Artaxerxe Longimano, anno vigesimo regni sui, vt perspicuè habetur 2. Esdræ c. 2. post annos ab hinc nonaginta tres. In contraria sententia est Iosephus. f *Conuocatis*, inquit, *clarioribus apud Babylonem Iudæis, ait se illis permittere vt proficiscantur in patriam, vrbemque Hierosolyma, & Dei templum ædificent denuo*; & rursum paulo post inducit eundem Cyrum scribentem ad Præfectos Iudæorum. *Iudæis*, inquit, *qui regionem meam habitant, permisi vt quicumque vellent in propriam patriam reuerti, vrbem denuo conderent, & templum Dei Hierosolymis ædificarent, eodem quo prius loco.*

XIII. QVOD si Isaiæ vaticinium excitauit Cyrum, non modo ad soluendam captiuitatem Iudæorum, sed etiam ad templum ædificandum Deo cœli, certe ibid. de ciuitate quoque ædificanda legitur. *Qui dico Cyro*, inquit, *pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis.* hæc est autem voluntas eius. *Qui dico Ierusalem ædificaberis; & templo, Fundaberis;* Quid est opus distrahere temporibus quæ tali in narratione coniuncta? Clarius etiam Propheta. a *Ipse ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet, non in pretio, neque muneribus, &c.* Quæ plerique omnes interpretes de Cyro dicta contestantur. b Verum dubitationem omnem tollere videtur, quod legimus apud Esdram, c Iudæos ciuitatem ædificasse, quod sine dubio, nisi impetrata à Cyro potestate, non ausi essent. Sic enim legitur. *Notum sit Regi, quia Iudæi, qui ascenderunt a te ad nos, venerunt in Ierusalem ciuitatem rebellem, & pessimam, quam ædificant, extruentes muros eius, & parietes componentes.* Hæc scribunt inimici Iudæorum ad Cambysem Cyri successorem; vtique prius quoque ad Cyrum scripturi, nisi intellexissent, id eius fieri voluntate. Accedit etiam necessitas. Quomodo enim templum ipsum, & tot eius donaria, & preciosa supellex, & tot Iudæorum millia inter inimicos infensissimos, nisi clausi mœnibus, tuti esse potuissent?

XIV. QVOD autem Cyrus non vrbis, sed templi tantum meminerit, ad videtur in causa fuisse, quod non suggereret ille sumptus in restaurationem ciuitatis, sed templi duntaxat, vt Iosephus innuit. Cum enim dixisset à Cyro dictum, Iudæis se permittere, vt vrbem & templum ædificarent, subdit. *Nam & ipsum Deum futurum illis auxilio, & se per ... suorum vicinis Iudææ ducibus, ac satrapis, vt conferrent eis aurum, & argentum ... & victimas ad sacrificia.* Si vrbis quoque facta fuisset mentio, periculum erat ne etiam sumptus regios Iudæi eo vellent extendere. Nam nota est ea regula iuris. *Odia restringi, fauores conuenit ampliari.* Et illud, *Beneficium principis quam amplissime interpretandum est.* Illa autem Artaxerxis permissio facta est, quoniam cum hostes Iudæorum, mortuo Cyro, iam vrbis quam templi restaurationem impediuissent, & Iudæi a Dario Hystaspis templi tantum constructionem impetrassent, necesse fuit postea ab illo Rege, ciuitatis quoque reparationem, opera Esdræ, & Nehemiæ obtinere, vt deinceps suis temporibus dicetur. Hoc porro decretum in publicas relatum tabulas, in Ecbatanis ciuitate Mediæ conseruatum est, vt ex sequentibus perspicuum est. d Decretum vero de vrbe ædificanda, de quo loquitur Daniel, & vnde inchoantur eius hebdomadæ, longe post hæc tempora editum est.

XV. Apparatus ad reditum Iudæorum. HIS ergo rite præparatis, *surrexerunt*, inquit Esdras, *principes patrum de Iuda, & Beniamin*, id est, inter seniores illarum tribuum, qui dignitate, atque authoritate reliquos antecedebant, *& Sacerdotes, & Leuitæ, & omnis, cuius suscitauit Deus spiritum, vt ascenderent ad ædificandum templum Domini, quod erat in Ierusalem. Vniuersique, qui erant in circuitu*, id est, vicini eorum. e Dubium autem relinquitur, an id intelligendum sit de Iudæis remanentibus, an de alienigenis, qui Cyro forte gratificari voluerunt. Iosephus amicos regios nominat. f *Illi ergo adiuuerunt manum eorum in vasis argenteis, & aureis, in substantia, & iumentis, in supellectili, exceptis his, quæ sponte obtulerant*, id est, præter donaria, quæ templo Dei consecrarunt, & quæcumque restaurationi Hierosolymorum addixerunt. *Rex quoque Cyrus protulit vasa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de Ierusalem, & posuerat ea in templo Dei sui. Protulit autem ea Cyrus Rex Persarum per manum Mithridatis filij Gazabar, & annumerauit ea Sassabasar principi Iuda.*

XVI. SASSABASAR hic princeps Iuda, erat omnino Zorobabel, filius Salathielis, & nepos Iechoniæ Regis, qui Babylone natus, nomen habuit à spe parentis, quod alienus à confusione futurus esset. Babylonij autem eum Sassabasarem appellauerunt; Lyra. Dionys. Sà. Tornel. Vatablus, imo & Iosephus semel atque iterum, g Illi Mithridati adiungit Zorobabelem: Eiusque rei signum est, quod Sassabazar tantum dicitur in hoc lib. cum res est cum Chaldæis, vel Persis; alioqui enim Hebræo vocabulo Zorobabel appellatur: & in catalogis, vbi nominatur Zorobabel, nulla est mentio Sassabasaris. Denique 1. Esd. 3. 8. dicitur Zorubabel fundasse templum, Cap. autem 5. dicitur Sassabasar posuisse fundamenta templi. Et constat magnam partem nominum variatam esse in Babylone, vt Danielis, & sociorum eius, & Nehemiæ, qui 1. Esdræ h dicitur Athersata, vt volunt Vatabl. & Sà, ceterique interpretes. Mithridates autem, qui dicitur filius Gazabar in vulgata, à Pagnino vertitur thezaurarius, sicut & à ... Sixti, & Tigurina, Iosephus quoque ærarij regij præfectum vocat. Græca tamen regia, & Bibl. Reg. quam proprium nomen accipiunt, in eoque Vulgatæ consentiunt.

XVII. FVIT autem numerus vasorum tam aureorum, quam argenteorum quinque millia, & quadringenta, quorum partem aliquam in specie Scriptura recensuit, numero 2499. In Græco Sixti numerantur omnino per species suas 5469. Ioseph. a habet diuersos omnino numeros, & vasorum species, quorum omnium summa est tantum quatuor millium, 210. *Vniuersa ... ait scriptura, ... Sassabasar, cum his qui ascendebant de transmigratione Babylonis in Ierusalem.* Personarum quoque numerus ponitur 42 millia 360. cum tamen particulares omnes summæ efficiant tantum 28. millia 8 8. In Græco autem Sixti, b vbi hic Catalogus habetur, eadem summa ponitur. sed particulares summæ non parum differunt ab iis, quæ in Vulgata, & Hebræa leguntur. ... Iosephus c habet 42. millia 462. Chronica Hebræorum significat, neque enim ... in numero desunt, ex aliis tribubus fuisse. At Esdras ... te ostendit toto. cap. 2. se tantum agere de iis, qui erant in captiuitate Babylonica, quos vocat prouinciæ filios, id est,

tu eis, partim ibi natos, partim eius incolas. Nihilominus l. 1. Paralip. c. 9. dicitur hoc tempore commoratos fuisse in Ierusalem de filiis Iuda, & de filiis Benjamin, de filijs quoque Ephraim, & Manasse. Varius quoque est in diuersis animalibus numerus, varius & in oblatione pecuniaria. Nam Vulgata sic habet. d *Et de principibus patrum cum ingrederentur templum Domini*, id est, ruinas eius adissent, *sponte obtulerunt in domum Dei, ad extruendum eam in loco suo, secundum vires suas, &c.* At nonne iam diximus Cyrum spopondisse se sumptus de suo ærario præbiturum? Nimirum intelligi hinc potest, & confirmari, quod ante diximus, Cyrum ad 60. tantum cubitos altitudinis, & totidem latitudinis templum erigi, & fundari de suo voluisse; Iudæos autem, omnes mensuras templi Salomonici voluisse restituere, ideoque sponte obtulisse, secundum vires suas auri solidos, siue drachmas, vt alij volunt, 60. millia, & mille: argenti mnas quinque millia, & vestes sacerdotales centum. 1.

XVIII. VENERVNT ergo prædicti omnes in Iudæam, & habitauerunt in ciuitatibus suis. e Si quis quærat quando Babylone exierint, quantum temporis in itinere posuerint; facile intelligi potest eos sub veris initium mense Martio, vel Aprili sese in viam dedisse, & quatuor circiter mensibus hoc iter confecisse. Nam Esdras cum suis septimo anno Artaxerxis, primo die mensis primi cœpit ascendere de Babylone, & in primo die mensis quinti venit in Ierusalem. f Non potuit breuius tanta multitudo, tamque multiplex omnis ætatis, atque sexus, cum tot impedimentis vasorum, pecorum, variæque supellectilis, illud iter peragere. Oportuit autem eos vnum vel alterum mensem disponere domui, & habitationi suæ; dum interea septimus mensis adueniret, destinatus solemnitati tabernaculorum. Conuentus ergo indictus est Hierosolymis in septimum mensem ad dedicandum altare domino. De quo priusquam dicamus, nonnihil hoc loco de Iosepho monendus est lector, ne illum, non bonum vtique ducem, secutus, perabsurdo errore labatur.

XIX. IOSEPHVS enim perabsurdo errore lapsus est, dum quæ Darij Hystaspis erant, & secundo regni eius anno contigerunt, vt ex 1. Esdræ 5. & 6. patet, ea Cyri anno primo attribuit; & quæ diuersis temporibus, & à diuersis regibus gesta sunt, permiscet, atque confundit; quo vno errore quam multi alij contineantur nemo non videt. Non enim Cyrus scripsit ad Sisinnem, & Sarabasarem Syriæ, & Phœnicis Præfectos, sed Darius Hystaspis sedecim ab hinc annis, g quos Græca Sixti vocant Sisinnem subregulum Syriæ, & Phœnicis, & Sathrabuzanem; Vulgata vero Thathanai, & Starbusanai. Ac ne promittit quidem Cyrus se scriptorum ad Præfectos Iudææ, quod Iosephus affirmat, sed, vt scriptura tradit, in decreto suo, vniuerse monuit omnes, vt iuuarent Iudæos. Nec dona data sunt Hierosolymis à regis amicis, postquam eo Iudæi peruenissent, sed antequam Babylone, & aula Cyri discederent, in varijs Chaldææ locis. Id enim ea verba significant. *Et omnes reliqui in cunctis locis vbicumque habitant, adiuuent eum viri de loco suo argento, & auro.* Quod si dona data sunt Hierosolymis, vt vult Iosephus, certe ea scriptura tacuit; Quid ergo Iosepho venit in mentem, vel alia pro alijs narrare donaria, vel quæ scriptura tradit omittere, quæ non tradit recensere?

XX. ERRAT quoque, quod ait, accepto à Cyro mandato, principes duarum tribuum, cum sacerdotibus & Leuitis propere Hierosolymam se contulisse, cum 1. Esdr. c. 2. legamus vniuersam multitudinem captiuorum, cum omni substantia sua, ducibus Zorobabele, & Iosue, & Nehemia, & aliquot alijs principibus populi Hierosolymam, aut potius in suam quamque ciuitatem venisse. Nec sane tutum fuisset duces à populo separari, & tot vasa aurea, atque argentea, cum tam multis armentis, & imbellem multitudinem in tam longo itinere, prædæ interiacentium prouinciarum obijcere; nec potest Iosephus docere germanam Iudæorum hoc primo anno Cyri profectionem, sed fefellit Iosephum ille locus. a *Et surrexerunt principes patrum de Iuda, & Beniamin, vt ascenderent ad ædificandum templum, &c.* Non enim ibi ait fuisse profectos, vt ipse putauit, sed cœpisse parare profectionem ad ædificandum, &c.

XXI. IAMQVE venerat mensis septimus, a inquit Esdras, *& erant filij Israel in ciuitatibus suis. Congregatus est ergo populus quasi vir vnus in Ierusalem*, nimirum accersitu Zorobabelis & Iosue pontificis, *& surrexit Iosue filius Iosedech, & fratres eius sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius, & ædificauerunt altare Dei Israel, vt offerrent in eo holocaustomata, sicut scriptum est in lege Moysi viri Dei.*

Magna prouisione, ait Beda, *primo altare ædificauerunt, vt quia templum nondum erat fundatum, haberent tamen vbi sacrificantes deuotionem suæ mentis ostenderent*, pergit scriptura; *Collocauerunt autem altare Dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum, & obtulerunt super illud holocaustum Domino mane & vespere.* Iuge sacrificium intelligit, quod in libro Numerorum b præceptum est. Porro isti populi terrarum intelliguntur, præsertim Samaritæ, de quibus apertius init. cap. seq. Non est autem dubium collocatum fuisse hoc altare eodem loco, quo ante steterat, id est, in medio atrij Leuitici.

XXII. FECERVNTQVE *solemnitatem tabernaculorum, sicut scriptum est, & holocaustum diebus singulis per ordinem, secundum præceptum opus diei in die suo*, id est, suo quodque tempore. *& post hæc holocaustum iuge, tam in Calendis, quam in vniuersis solemnitatibus Domini, quæ erant consecratæ, & in omnibus, in quibus vltro offerebatur munus Domino.* Significant antiquum holocaustorum, & sacrificiorum vsum fuisse plane restitutum, sumpto initio à primo die mensis septimi. Sequitur enim, *A primo die mensis septimi*, is in Septembrem magna ex parte cadit, *cœperunt offerre holocaustum Domino.* Habetur eadem historia tertio Esdræ, c cum exigua diuersitate, vt quomodo conuenerint in atrium, quod erat ante portam orientalem: nisi quod vbi in textu sacro legitur, *deterrentibus eos per circuitum populis terrarum*, in dicto loco legitur, *& conuenerunt ibi ex alijs nationibus terræ, & erexerunt sacrarium*, id est, altare *in loco suo omnes gentes terræ*, quod videtur perabsurdum. Itaque Tigurina paraphrastice sic exponit. Et quamuis conuenirent aduersum eos, ex alijs gentibus terræ, quæ inimicitias haberent cum eis, omnesque gentes terræ, vim in eo facerent, aram tamen loco suo erigebant. Deinceps autem & de templo ædificando actum fuit; nondum enim fundatum fuerat, conueneruntque cum latomis, & cæmentarijs de precio lapidum, atque operæ precio; dederuntque eis pecunias, cibum quoque, & potum, & oleum Sidonijs, Tyrijsque, vt deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppe, vbi scilicet portus erat, estque etiam nunc, totius Palæstinæ celeberrimus. Et hæc quidem hoc anno in Babylone, & Iudæa contigerunt.

XXIII. CÆTERVM hoc primo anno restauratæ quoquo modo Reip. Iudæorum, aliquid de eorum statu dicendum est: Et primo statuendum est Hebræos nunquam deinceps plane fuisse futuros, sed primum Persis, tum Græcis, postremo Romanis seruiuisse, Ita vt qui Babylone ante seruierant, postea in patria sua alienigenarum serui facti sint, & in eius rei testimonium tributa penderint, idque patet ex 1 Esdræ, d vbi inimici Iudæorum scribunt ad Cambysem Cyri filium. *Nunc*, inquiunt, *notum sit regi, quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum, & vectigal, & annuos reditus, non dabunt*: dabant ergo antea. Clarissimum est Nehemiæ apud Deum orantis testimonium a *Ecce nos ipsi hodie serui sumus, & terra quam dedisti patribus nostris, vt comederent panem eius, & quæ bona sunt eius, & nos ipsi, serui sumus in ea. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos posuisti super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominantur, & iumentis nostris secundum voluntatem suam, & in tribulatione magna sumus.* Hæc ille, anno vigesimo Artaxerxis, quo beneuolentissimo vtebantur. Sed aliud etiam seruitutis argumentum est, quod non nisi ex eorum arbitrio, duces, aut principes in repub. sua habuerunt, vt mox planum fiet.

Dici-

... tecum ... hebraeos, du... agi... ludaeae ... genatum vo... tate, aut ... Nehemias, ... A di. illa, inquit, ... Longimanus ... De 7 robabele, ... conscribit, Aggaeus ... tem & ... principem ... Rege ... potestatem ... iudice ... qui ... De ... Nehemias. ... comedimus, ducesautem primi, ... populum &c. Dum ... nobis ... De ... ab Artaxerxe potestatem ... Tu autem Esra, inquit, secundum sapientiam ... in manu tua, constitue iudices, & Praepositos ... omni, ... quae est trans flumen. Inutilis erat ... permissio, si primarij duces sine ea minores magistratus constituere potuissent.

DICIMVS tertio, fuisse deinceps in ea tep. Pontifices, qui saepe summam auctoritatem in ea exercuerunt. Iosephus ... institutam hoc tempore in Iudaea eam formam Reip. quae per optimates administratur. Penes Pontifices enim, inquit, fuit summa authoritas, donec Asamonaeorum genti, mutato rerum statu, regnum obtinuit. Satis constat, vt diximus, Asamonaeos, qui & Machabaei, non fuisse Reges: sed temporum necessitate cogente, factam administrationem cum profana iuxisse, quod alias quoque videtur contigisse. Ideoque Ptolemaeus Philadelphus Aegypti Rex, sequentem Scripturae interpretes, ad Pontificem scripsit: res enim erat pontificis. Ipse quoque profanus, Alexander Magnus, cum Tyrum oppugnaret, commeatus causa, Hierosolymam ad Pontificem scripsit, vt ait Iosephus. k

AN vero dux pontifici, an vice versa pontifex duci subordinatus esset, vix potest ex scriptura definiri. Nam quod ad ducem primum, primumque Pontificem attinet, modo Iosue nominatur ante Zorobabelem, modo Zorobabel ante Iosue. l Notiores tamen Scriptura pontifices reliquit, quam duces. Nam sex pontifices ordine nobis suggeruntur, m aliquot etiam alij in libb. Machabaeorum.

Duces autem plerosque significatos, vix autem tres nominatos habemus, Zorobabelem, Esdram, Nehemiam, donec ad tempora Machabaeorum ventum est. Annius, qui ... Philonis breuiarium cudisse dicitur, & ab omnibus passim refellitur, duces Hebraici populi huius temporis ex tertio capite Euangeli... Lucae expressit: neque id tantum, sed & certos cuique annos probabiliter assignauit. Illum in ea re Genebrardus, Henricus Samerius, Gordonius, Mercator, Funccius, aliique secuti sunt: quia nec certiora dare poterant, & melius esse illi mallent, qualiacunque tandem forent, referre, quam planè tacere, & vacuos annos relinquere. Vide eundem Gordonium capit. 15. suae Chronolog. numer. 1.

XXVII. VIRVM cum certior multo sit hoc tempore Persarum, & deinde Graecorum, quam Iudaeorum Chronologia: adeo vt ad illorum annos, vt vulgo notissimos, scriptura sese accommodet, vt ex libb. Esdrae, & Machabaeorum perspicuum est, sicut stante regno Iudaeorum, Regum annos habebat, quasi regulam Chronologicam, ad quam caeteras narrationes digerebat. Idem nos quoque collimantium sectabimur, & qui Iudaeorum regum annos cum Scriptura ... secuti sumus. & ad eos tam Prophetas, quam Pontifices aptauimus, eandem deinceps sequentes, ad Persarum & Graecorum an. duces & Pontif. Iud. & res ab eis gestas a ... dibimus, locem & perspicuitatem temporis, vndecumque eam haurire poterimus, mutuantes.

QVONIAM ergo Zorobabel & Iosue, reliquos Cyri annos ... cum ... merabi...

mus, donec aut nouus princeps, aut alius qua sit ... pro ... vel ducem vel pontificem suggerat nos admonebit. Quae caussa est, cur hoc anno initium pontificatus Iesu filij Iosedech collocemus: licet probabile admodum sit, eum annis iam aliquot Babylone gesse pontificatum: quomodo pater eius Iosedech vmbratilem pontificatum eidem nomine tenus exegerat.

DE Romanis rebus nihil occurrit noui, quod propriè in hunc annum cadat. Nam quod ait Dionys. Tarquinium & Tullium pertraxisse in partes suas eam partitionum factionem, quam populi ... administratio à Rege alienarat, & palam conciliasse fauorem plebeiorum, quin extremam opinionem nulla iuris sorte tangebantur, aeque ad hunc & sequentem annum videntur pertinere.

SAMARITAE
I OEIS
FEO-
NIVM
TARES-
SVNT

XXVIII
Simone

SCHOLIVM IN ANNVM Cyri 1.

AT in auro Septuaginta Sixti variant. Habent enim aureos minas mille, quae dupo ... maiorem drachmarum numerum efficiunt. Drachma vero auri, siue solidus fere aummum vnum auri cum nostratem efficit. Itaque tota haec summa simul posita extra Vulgatam et 164 millium 114 aureorum, & argentea quinque solidorum. Iuxta editionem vero ... mihi auri minae efficiunt decem ... enim, quorum singula sunt ... aureorum quae summa decies multiplicata 125.000 ... Itaque aurum, & argentum simul ascenduut ad summam 125 millium 572. aureorum, & 55. solidorum. N xviii.

ANNVS MVNDI 3518. SEXTAE AETATIS 2. Solutae captiuitatis 2. Zorobabelis ducis, & Iosuae Pont. 2. Cyri & Imperij Persarum 2. Olymp. LXI. an. 1. Vr. cond. 217. Seruij. Tullij. 43.

ANNVS ANTE CHRISTVM 534.

HABETVR hic annus notatus ab Esdra, a est que prima templi fundatione, post solutam captiuitatem Babyloniam, admodum celebris; primam, inquam, quoniam secundus Darij annus altera fundatione celebratur apud Aggaeum prophetam, b de qua suo tempore dicetur, nunc de priore Esdram audiamus. Anno secundo, inquit, aduentus eorum ad templum Dei, in Ierusalem, mense secundo in 3. Eldr. c additur in nouilunio secundi mensis; sicut habetur etiam in Graeco Sixti. Namque tus fere 2. Esdrae, in Graecis habetur l. 1. Esdrae canonico, coeperunt Zorobabel filius Salathiel, & Iesue filius Iosedech, & reliqui de fratribus eorum Sacerdotes & Leuitae, omnes qui venerant de captiuitate in Ierusalem, coeperunt inquam aedificare, aut iacere fundamenta templi. Ad id enim tempus parauerant latomi, & caementarij materiam necessariam, locumque perpurgarant, vt congregato populo, nullae esset mora in primo lapide rite deijciendo. Quanquam credibile est magnam antiquorum fundamentorum partem & ab incendio, & à Babyloniorum machinis incorruptam perstitisse. Nondum quippe Dominus supra muerat templi fabricam, vt ... illam eruisset vocem. Non relinquetur lapis supra lapidem, qui non destruatur. d

a I. Esd. 3.
Prima templi post captiuitatem.
b c. 1. 15.
c c. 5. 57.
d Matt 24 d Mar. 13. Luc. 21 6.

CAETERVM vt rite, celeriterque promoueretur opus, Zorobabel, & Iosue constituerunt Leuitas a viginti annis, & supra, vt vrgerent opus Domini. Qui verò caementaria reparata fuerint templi fundamenta, pergit Esdras explicare; Fundato igitur a caementariis Templo Domini, id est, fundaretur, ... el ... Hebraeo, Steterunt Sacerdotes in ornatu suo cum tubis, & Leuitae filij Asaph in cymbalis, vt laudarent Deum per manum Dauid Regis Israel, id est, canentes Psalmos Dauidicos. Videtur autem alludere ad Psalm. 135. cuius ... est. Confitemini Domino quoni

am bonus, quoniam in æternum misericordia eius, in quo vicies & septies repetitur, *quoniam in æternum misericordia eius.* Nam sequitur. *Et concinebant in hymnis, & confessione Domino, Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius super Israel.* Vatablus putat fuisse Psalmum 117. Cuius initium est idem. *Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno, in laudando Dominum, eo quod fundatum esset Templum Domini.* Quod nimirum desideratissimam illam vidissent diem, in qua instaurationi Templi daretur initium; in Græco enim habetur, Collaudantes Dominum in suscitatiunem Templi Domini.

III. *Fletus & lætitia mixti populi. a Esd. c. 3.* PLVRIMI *etiam de Sacerdotibus, & Leuitis, & Principes Patrum, & seniores, qui viderant Templum prius, cum fundatum esset, & hoc Templum in oculis eorum, flebant voce magna*: sic enim loco huic adhibenda est distinctio; ne dicere videamur seniores istos vidisse, cum prius Templum fundaretur; Nam in Græco *b* & 3. Esdræ *c* sic habetur. *Et venerunt ex Sacerdotibus, & Leuitis, & Senioribus, qui viderant pristinam domum, & ad huius ædificationem cum planctu, & clamore magno, &c.* pergit Scriptura, *Et multi vociferantes in lætitia eleuabant vocem. Nec poterat quisquam agnoscere vocem fletus populi, commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul.* Mirabilis fuit iste clamor, & fletus, & lætitia, in tantum, vt est in Græco, vt populus non audiret tubas; propter planctum populi. Clamor erat ab interno exultantis simul, ac gementis animi motu; planctus propter ruinam Templi prioris; lætitia, propter spem eiusdem quasi reuiuiscentis. Clamor erat laudantium Deum, de præsenti rerum statu; & gementium de culpis, quibus Deum ad tantam contra populum suum compulerant seueritatem.

b Esd. c. 3. c 3. Esd. c. 5.

IV. *Quid plangerent.* PLANGEBANT illud Oraculum, illud Sanctum sanctorum, tanto tempore, omnibus sordibus inquinatum fuisse; in quo tot seculis steterat solium gloriæ Dei; & illud sacrarium, in quo vix semel in anno, ipsi summo Pontifici, in infulis suis, omnique sacro apparatu patebat aditus, impiorum ac prophanorum hominum cursibus, & bestiarum saltibus patuisse. Plangebant auream & marmoream illam ædem sanctam, illud vestibulum admirandæ altitudinis, atque pulchritudinis in terram deturbatum, cuius vix ipsa vestigia superessent: illa propylæa, illas turres, atque propugnacula. plangebant multiplicia illa atria, longè lateque parentia Leuitarum, Israëlitarum, & Gentium ita concidisse, vt antiquæ magnificentiæ indicia potius, quàm reliquiæ superessent: & voce lugubri Ieremiæ threnos integrabant dicentes, *Quomodo sedet sola ciuitas, &c.*

Quid lætarentur. LÆTABANTVR seniores, quod cum plurimi in captiuitate decessissent, sibi diuinitus in patriam reditus contigisset: tantoque erat maior lætitia, quo expectatio fuerat diuturnior. Lætabantur iuniores ad quorum ætatem, spes præteritæ fœlicitatis pertinebat: lætabantur omnes de propensa tanti Monarchæ erga se voluntate, & beneficentia, & quod caput est, de diuino erga se numine reconciliato. Itaque tot animi motus, magnum excitabant Iudæorum clamorem, gemitu, lætitiaque confusum.

V. *Hostes Iudæorum offerunt se ad ædificandum. d 1 Esd. c. 4. 2.* VERVM non admodum diuturna fuit ista lætitia. *Audierunt d enim hostes Iuda & Beniamin, quia filij captiuitatis ex ea scilicet reduces, ædificarent Templum Domino Deo Israel. Et accedentes ad Zorobabel, & ad Principes Patrum dixerunt eis; ædificemus vobiscum, quia ita vt vos quærimus Deum vestrum. Ecce nos immolauimus victimas à diebus Assar-addon Regis Assur.* Fuit hic filius Sennacheribi vltimus Assyriorum Princeps. *Vide 4. Reg. 19. E.* *Qui adduxit nos huc*, paulo post captiuitatem decem tribuum, cum leones nouos incolas perimerent. *Et dixit eis Zorobabel, & Iosue, & reliqui Principes Patrum Israel. Non est vobis, & nobis quicquam commune, vt ædificemus domum Deo nostro; sed nos ipsi soli ædificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus Rex Persarum.*

VI. *Prae [illegible] a Iudæis.* MIRVM prima fronte videtur istos, qui vltro se ad Dei cultum promouendum offerebant, tam facile fuisse repulsos: postquam id vel superbiæ, & inuidiæ, vel defectui zeli diuini honoris, & [illegible] animarum tribui. Quod si quis causetur [illegible] 4. Regum: *a Et cum Dominum colerent, diis [illegible] bant, iuxta consuetudinem gentium, de quibus tr[illegible] Samariam.* Certe eadem videri [illegible] sumptus Templo excitando suggere[illegible] rorum aulicorum, & amicorum [illegible] dentes muneribus, & donariis prosecuti erant. [illegible] Zorobabel dux, & Iosue Pontifex [illegible] laudas [illegible] mi habeantur, non potest in eos merito [illegible] adere ista suspicio. Quin potius existi[m]andi sunt illi, non syncere, vt Cyrus, sed fraudulenter hoc con[silium] inisse, vt postea vel sibi templum vendicarent, vel eo sacrificulos suos, cum cultu Idolorum suorum introdu[c]erent, & præteritum idololatriæ, & querelarum scandalum renouarent. Itaque ab istis non minus, quam ab apertis hostibus, cauendum sibi censuerunt. Sed & egregium exemplum de uitandis hæreticos, quibuscum nobis nulla, ob periculum apostasiæ, debet esse communio, posteri reliquerunt, dum ab ethnicis mendicare maluerunt quam ab illis vltro oblata suscipere. *a 4. Reg. 17. 33. Ermanni* *Vitandi hæretici.*

VII. *Molimina impedientium.* QVI hanc ignominiam non ferentes, cum primum simulationis artificium non successisset, ad alias artes. hostilemque improbitatem, iniquiore etiam animo progressi sunt. Nam consilio inter se inito, in eo ipso vlcisci nem sumere voluerunt, in quo se iniuriam accepisse arbitrabantur. Statuerunt enim templi ædificationem impedire; sed quia id aperta vi perfici non poterat: propterea quod Cyri extabat decretum, & de eius in Iudæos beneuolentia, certo constabat, idem clam per Regios Cyri administros, perfecerunt. *Rogarunt enim Satrapas*, inquit Iosephus, *b & eos quibus commendata erat hæc ædificatio, vt Iudæos impedirent, quo minus vrbem, ac templum instaurare valerent.* Habes hic iterum Iosephi testimonium inchoatæ ædificationis Hierosolymorum, Cyro imperante, sed pergit. *b 11. c. 2.*

VIII. *Opera Satraparum Cyri.* *ILLI vero pecuniis etiam corrupti, vendiderunt Cutheis suam circa demandatum officium, cessationem & negligentiam, Cyro nesciente, vtpote distracto in alia negotia.* Sic Iosephus. Sed nec tam cito querela delata est ad Cyrum, imo neque tam cito Iudæos fraudem sensisse credendum est, quæstoribus regiis, quorum erat sumptus præbere, non statim corruptelæ, & præuaricationis suspicionem præbentibus, sed alias, atque alias, vt assolet, causas prætexentibus, vt primo tardè soluerent, deinde malignè, postremo etiam planè non soluerent; sicque opera cessare cogerentur.

Et hæc plane videtur Esdræ sententia. *c Factum est igitur, vt populus terræ*, isti opponuntur filiis captiuitatis, sicut incolæ peregrinis, indigenæ aduenis; *impediret manus populi Iuda, & turbaret eos in ædificando. Conduxerunt autem consiliatores aduersus eos, vt destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri Regis Persarum*; Sic Esdras. Destruxerunt autem, viuo Cyro, iis, & id genus aliis fraudibus quas diximus; sed eo mortuo, aperto marte pugnarunt, vt suo loco dicemus; interim Iudæos lætissimo labori operam dare permittamus. *c 4. v. 4.*

IX. *Olympiadum.* AGONES olympici hoc anno instaurati, victorem in stadio celebratum Agathar[chum], P[r]ope Atheniensis Heracho, vt notauit Dionysius Hal[icarnasseus] in Cercyræum fuisse habet catalogus Olympionicarum, ex Cercyra, siue Corcyra insula [illegible] addit que ex Suida hac Olympiade sexagesima prima Thespin primum drama docuisse; Athenis scilicet, vbi [illegible] primusque populo, teste Horatio, tragœdias dedit.

Ignotum tragicæ genus inuenisse Camenæ
Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis. *Thespis*
Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.

Quæ rudimenta theatrorum, & histrionum, ignara sapiunt antiquitatem.

Hunc illum certe vixisse temporibus, & Soloni æqualem fuisse author est Laërtius, qui [illegible] à Solone prohibitum tragœdias agere ac docere, ὡς ἀνωφελῆ τὴν ψευδολογίαν. Quæ plura his in Solone apud Plutarchum leges.

ANNVS MVNDI 3519. SEXTÆ ÆTATIS 3. Zorobabelis, & Iosue Pont. 3 Cyri & Imperii Persarum 3. Olymp. LXI. An. 2. Vrb. cond. 218. Seruii Tullii. 43.

ANNVS ANTE CHRISTVM 534.

PERTINET ad hunc annum postrema visio Danielis, quæ tribus capp. continetur: sic enim loquitur Propheta. *Anno tertio Cyri Regis Persarum, verbum reuelatum est Danieli, cognomento Balthazar*, cui chronologiæ assentitur Theodoretus orat. 10. vbi hunc annum agnoscit à soluta captiuitate. Torniell. Heluicus, & alij. Porro quæ fuerit eius ad hanc visionem præparatio subdit. *In diebus illis, ego Daniel lugebam trium Hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum, sed neque vnguento vnctus sum, donec complerentur trium Hebdomadarum dies.* Solemne fuit sanctis, precibus, & corporis afflictationibus, diuinam clementiam exorare. Rati sunt enim pium parentem, dilectos filios diu in luctu, & squalore non toleraturum, sed pijs artibus cedentem, dicturum, *fiat tibi sicut vis.* Quæ autem causa fuerit tanti, tamque diuturni luctus Prophetæ propè decrepiti, meritò quæritur; & cum multæ excogitari possint, duæ, tresue videntur non improbabiles.

PRIMA est Theodoreti, quod scilicet videret complures Iudæorum, qui sibi domos Babylone construxerant, earum quasi vinculis deuinctos, neglecto in patriam reditu, externam regionem patriæ prætulisse: qui ne plane deserti, in Idola delaberentur, Daniel cum eis Babylone remanere maluit, quam cum reliquo populo in Iudæam reuerti. Voluit ergo Daniel precibus, & lachrymis, & corporis afflictatione, meliorem à Deo mentem popolo suo impetrare. At sane tardior videtur ista oratio, & corporis afflictatio, ad tertium denique annum dilata, cum ea res exegisse videretur, vt si non prius, statim ab illorum discessu, eam illis mentem Daniel impetrare conatus esset. Idem iustiore etiam ratione dici potest de luctu suscepto, propter mala in 70. Hebdomadarum denonciatione cognita, cognitione scilicet persecutionis Antiochi contra Iudæos, & occisionis Christi à Iudæis; propter quam cædem funditus perituri erant. Itaque melius coniiciunt, Maldonati sententia, cui Sanctius, & Cornelius à Lapide subscribunt, qui propterea Prophetam luxisse putant, quod templi instauratio à vicinis gentibus impedita fuisset; neque posset aliud à Rege edictum ad continuandum opus, impetrare; quod Cyrus ad bellum Scythicum profectus esset, & Cambyses eius filius, qui pro patre regebat imperium, Iudæos non amaret. Verum nec tam cito Cyrus ad Scythas profectus est, cum id bellum graue admodum fuerit, & in eo mortuus fuerit Cyrus, qui tamen ad septimum annum produxit Imperium; vt postea iuxta probabiliorem sententiam dicemus: nec tam cito apertè de templi impeditione constitit; quòd occultis artibus res tunc transigeretur hoc tempore.

MALIM cum Peterio existimare, inimicos Iudæorum, calumnijs, & criminationibus occultis, ita Cyrum labefactasse, vt ille non parum de priore erga Iudæos beneuolentia, & benignitate, remisisse videretur. Daniel autem, qui sciret cor Regis in manu Dei; & quanti ad Dei gloriam interesset, eum principem bene erga Iudæos esse animatum; omni studio id à Deo obtinere satagebat. Possumus etiam dicere, Deum magnum inspirasse Prophetæ desiderium sciendi, quid euenturum esset populo Hebræo in nouissimis diebus. Id colligitur ex verbis seq. v. 12. vbi Angelus, *Noli*, inquit, *metuere Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres, in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua: & ego veni propter sermones tuos.* Et infra, *Veni autem vt docerem te, quæ ventura sunt populo tuo, in nouissimis diebus, quoniam adhuc visio in dies.* Vbi D. Hieronym. *Quod Daniel deprecatus est, hoc à Deo meretur audire, quid futurum sit populo Israel, non in vicino tempore, sed in nouissimis diebus*, id est, in consummatione seculi. Ita Diuus Hieronymus: qui tamen cap. 2. etiam de Persarum Regibus Danielam ait scire voluisse, quid futurum esset in posterum.

POSTREMA.

IV. *Ecce visionis modus.*

DIE autem 24. mensis primi, vidit eam visionem, quam deinceps reliquo fere capite proponit, quamque consequenter Archangelus Gabriel exponit, & nobis breuiter decurrenda est, quoniam ad suam nostram historiam non parum pertinet. Cum ergo esset iuxta flumen Tigris, vidit viri specie Angelum, quem Theodoretus, aliique Gabrielem fuisse aiunt, in veste candida, in signum puritatis, & aurea zona, & facie, & oculis, & toto corpore fulgurante, voce etiam horribili: tota denique visione, ad terrorem incutiendum composita. Vnde socij Danielis, vel sola voce audita, solus enim Daniel vidit visionem, territi fugerunt & absconditi sunt. Sed & Daniel de se: *Et ego relictus*, inquit, *solus, vidi visionem grandem hanc, & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quidquam virium. Et audiui vocem sermonum eius, & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ. Et ecce manus*: prædicti Angeli, vt inquit Diuus Hieronymus, quam non vidit Daniel, quia vultus eius hærebat terræ. Ad illum autem tactum cœpit se erigere, sed paolatim, manibus, & genibus nixus; & dixit ad eum Angelus, se venisse vt doceret eum, quæ ventura erant populo eius, pro cuius salute sanctis desiderijs æstuabat: in nouissimis diebus, id est, consummatione seculi, vt ait Diuus Hieronymus: sed alia etiam priora reuelauit, & interiectis nonnullis de prælijs Angelorum, pro hominibus, suæ curæ commissis.

V. *Gabriel prænunciat aliquot Persarum Reges.*

ECCE, inquit, a *adhuc tres Reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimiis super omnes.* Diuus Hieronymus ait Angelum quatuor post Cyrum, Regibus Persarum enumeratis, nouem præteriisse, & ad Alexandrum transiisse. Eadem autem phrasi dixit Ionas, *adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur*, id est, post quadraginta dies: Sic Moses b *Adhuc & post septem dies ego pluam super terram.* Illos autem idem Hieronymus enumerat c ex Eusebij Chronologia mutuatos, de quibus ordine dicturi sumus, vt non sit opus hic operam in ea re ponere longiorem, sufficiat dicere ex communi interpretum sententia quartum illum opulentum fuisse Xerxem, qui cum infinitis copijs Græciam infœlici euentu inuasit, cuius in regno tanta diuitiarum copia fuit, vt cum multitudine flumina consumerent, opes regiæ tamen superessent, vt loquitur Iustinus lib. 2. Regem autem illum fortem, qui dominaturus esset potestate multa, & cuius regnum in quatuor ventos cœli esset diuidendum, nemo dubitat esse Alexandrum Magnum, de quo non dissimilia supra d ab hoc ipso Propheta prænunciata legimus.

Et cum Alexandrum magnum.

PERGIT autem de eo Gabriel. e *Et cum steterit*, id est, ad summum peruenerit potentiæ, *conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cœli. sed non in posteros eius*, id est, qui de semine eius sunt, sed amici vel cognati, *neque secundum potentiam illius, qua dominatus est. Lacerabitur enim regnum eius, etiam in externos, exceptis his*, id est, præter illos quatuor primarios Alexandri hæredes Ptolemæum Lagi, qui in Ægypto regnaturus erat, Seleucum, qui in Syria, & Babylone; Antigonum, qui in Asia & Ponto; Philippum Aridæum, qui in Macedonia; etiam alij particulas Imperij Alexandri sibi arrepturi erant. *Significat autem*, inquit Hieronymus, *Perdiccam, & Crateron, & Lysimachum. Nam Cappadocia, & Armenia, Bitynia, & Heraclia, Bosphorusque, & aliæ prouinciæ, de potestate Macedonum recedentes, diuersos sibi reges constituerunt.* Hæc ibi. Deinceps autem Gabriel pleraque de bellis, quæ Syriæ & Ægypti Reges inter se gesturi erant, prædicit, quæ latius est in sua tempora differre, quam hic breuiter & obscure dicere, quæ

a Dan. 11. 2.

b Gen. 7. 4.

c c. 7. Dan.

d Dan. 8. …

e c. 11. v. 4.

[illegible] pro [illegible] [illegible] ne[illegible] transi[illegible] ergo nos hoc [illegible] tranſe[illegible]

[illegible] pen[illegible] Seru[illegible] Tul[illegible] anno [illegible] R[illegible]mæ contractum ab ambitioſo genero, & [illegible] ſacrilega, tur-bata ſunt. Nam [illegible] Dionyſius Halicarnaſſ[illegible], cum [illegible] Tullius [illegible] tibi Patres [illegible] te [illegible] Re[illegible] facient[illegible], ad[illegible] inopem ple-bem [illegible] deme[illegible], [illegible] quidem [illegible], et iam [illegible], ne [illegible]. Verum quia vehementer [illegible] video tui cum genero, & [illegible] bellum [illegible], [illegible] pœnasque [illegible] de inimicis ſumere. Sæpe coram [illegible], Tarquinium incuſ[illegible]ndo, & monendo, ab inferend[illegible] dehor-tatus eſt: cumque [illegible] ſe coram Sen[illegible] cauſam dicere vel reſp[illegible]ndiſſet, c[illegible]acto Senatu [illegible] Tarquinius con-tra [illegible] rum [illegible] est, quæ ſe cum accuratiſſime re-ſcl[illegible] inte[illegible] conſpiratis magno pudore, Senatum di-m[illegible]t. Deinde per præcones iuſſit tota vrbe vocari in concionem pop[illegible]lum.

CVMQVE in Comitium concurſus factus eſſet mul-titudinis, pro[illegible] in tribunal, longam & plenam af-fect[illegible] orationem ad populum habuit; enumerans e-gregia facinora, quæ vel viuo quondam Priſco Tarqui-nio, vel mortuo, diuerſis bellis edidiſſet, [illegible]ſque in-ſtituta ſua ſingula, è quibus multæ magnæque in rem-publicam vtilitates redundaſſe viderentur. Cumque ad ſingula ferme aſſenſu plauderetur, omnibus ſcire cu-pientibus, quorſum ea tenderent, tandem a[illegible] à Tarqui-nio ſe accuſ[illegible], qu[illegible]d regnum iniuſtè obtineret, illi po-tius debitum. Auum enim morientem ei reliquiſſe principatum, vna cum priuatis opibus, nec populo ius eſſe, aliena al[illegible] donare. Ad quæ coorto, cum indi-gnatione vniuerſi popu[illegible], clamore, poſtquam ſilenti-[illegible] eis imperauit, poſtulabat ne his commouerentur, nec tumultuarentur: ſed ſi quid ius pro ſe habe-ret Tarquinius vocato eo, cauſaque cognita, ſiue affe-ctus in[illegible], ſiue principatu dignior videretur, regimen vrbis illi traderent: ſe enim regnum deponere, ipſo-rumque poteſtati, à quibus acceperit, reddere. Poſt hæc verba deſcendere a tribunali paranti, acclamatum eſt vndique cum precibus, & lacrymis, ne cui princi-patum cederet, nec deerant, qui clamarent, *ſers Tarquini-[illegible]m.* Et rectè illi quidem clamabant, atque prouidè. [illegible] enim non [illegible]mel factus reus imminutæ maieſtatis, ſupplicium capitale meruerat. Et valde intererat vniuer-[illegible] [illegible]ub talem peſtem in ape[illegible] eius detrimentum, pub[illegible]æque libertatis, tamen rumpentem, ac bonorum, vt [illegible] docuit, ceruicibus imminentem, ab eo extinguit, qui eſſet Reip. caput & parens. Quod ille metuens, do-[illegible]um ſe[illegible] [illegible]um focis, Tullium vero plebs vniuerſa cum [illegible], ac plauſu domum reduxit. Hæc fere hoc anno Romæ.

ANNVS MVNDI 3520. SEXTÆ ÆTA-tis 4. Solutæ captiuitatis 4 Cyri, & Imp. Perſa-[illegible] 4. Zorobab. Ducis Iudæ, & Ioſue Pont. 4. O-lympiad. LXI. An. 3 Vrbis conditæ 219. Seruij Tullij 6. Rom. Regis 4 4. & vltimus.

ANNVS ANTE CHRISTVM 533.

DVm Cyrus imperium Perſarum ſtabilire, atque [illegible]icare meditaretur, et iterum cum Lydis ne-g[illegible]. Nam hoc fere tempore videtur Lydo-[illegible] C[illegible] defectio contig[illegible]. *Inter[illegible] deinde tempore,* [illegible] *[illegible]yro, [illegible] quibus [illegible] [illegible]que co[illegible] in [illegible] la-duras artes & h[illegible] ta ex[illegible] quon-dam potens, & manu ſtrenua, [illegible] molli[illegible] luxuriaque, virtutem pri[illegible] nam perdidit. Et [illegible] ante Cyrum inuictos [illegible] præſtiterant, in luxuriam lapſos otium, ac deſ[illegible] ſu-perauit.* [illegible] Iuſtinus. He[illegible] us tem [illegible] per [illegible] cu-[illegible]is, ait, Cyrum occupata Lydorum Metropoli, [illegible] men Sar[illegible]s, eam [illegible] Perſæ, Tabalo nomine commi-ſiſſe. Crœſi aut[illegible]m, cæterorum que Lydorum [illegible] [illegible]um, P[illegible] [illegible] tradidiſſe [illegible]ndam Ecbatanum, quo ipſe contendebat, at Pactiam à C[illegible], & Tabale de-feciſſe, & [illegible] Lydorum [illegible] habe[illegible] co[illegible] ten-tis nauibus auxiliares merce[illegible] maritima-que omnibus perſuaſiſſe vt ei [illegible] ſecum ſuſci-perent. Itaque Sard[illegible] obſediſſe, & T[illegible]balum in arce con-cluſum habuiſ[illegible]. II.

QVIBVS intellectis Cyrum apud Crœſum expo-ſtulaſſe, & genus totius interitum comminatum. At C[illegible] veritus ne Sardis funditus euerteret, *Rex*, inquit, *ne patiaris antiquam hanc Ciuitatem exſcindi, quæ cum ſuperio-rum, tum eorum, quæ nunc acciderunt, rea non ſit. Nam priorum ego author fui, quod nunc capite meo pendo. præſens factum Pacti-as deſignauit, hic tibi pœnas det, Lydis autem veniam da-bis. Modo hæc impera, ne arma bellica poſsideant, ſuper tuni-cam pallium geſtent, cothurnos induant, cithara, ſambucaque indulgeant, cauponentur, & cat. Moxque comperies, ô Rex, vi-ros iu mulieres degeneraſſe, nihilque metuendum, vt rebelles vn-quam à te deſciſcant.* Hæc cum Cyrus probaſſet, accerſito continuo Mazare homine Medo, ea de Lydis imperat, quæ Crœſus ſuggeſſerat. Atque præter hæc mandauit, [illegible]los omnes ſub corona venundandos, quotquot vnà cum Lydis, Sardis oppugnaſſent: Pactiam autem viuum ad ſe perducendum.

QVOD intelligens Pactias, ſub aduentum Perſici ex-ercitus, deſerta obſidione cum ſuis aufugit ad Cumæos, III cumque à Mazare repeteretur, & conſultum oraculum reddendum iuberet; quidam Ariſtodicus templum ora-culi circumiens auiculas in eo nidificantes è nidis abſtu-lit, quo facto, vox ex adito ad Ariſtodicum fertur. *Ho-minum ſceleſtiſsime,* inquit, *quænam te libido inceſſit, vt auderes meos ſupplices diripere?* Cui ille, & tu, inquit, huiuſmodi auxilium fers ſupplicibus, quando Cumæos iubes Pactiam tradere Perſis. Cui Deus reſpondens, *E-quidem,* inquit, *iubeo, vt impii male pereatis, neque de-inde oraculum hoc, de reddendis veſtris ſupplicibus laceſſatis.* Hæc & alia his ſimilia nonnulla Herodotus; ub quæ Plutar-chus in opuſc. de malignitate Herodoti, eum impietatis accuſat.

INTEREA Iudæi Hieroſolymis in cœptis templi, IV vrbiſque operibus quoquo modo progre[illegible]untur, ſu[illegible] magis, & amicorum ſumptibus, quam reg[illegible], propter re-giorum miniſtrorum præuaricati[illegible]nem, [illegible]que perfidiam. Romæ autem Tarquinius Superbu[illegible] malis artibus Serui-um Tul[illegible]um, optimè de ſe meritum Regem, & [illegible]ocerum, princ[illegible]patu & vita ſpoliat; quo autem id modo contige-[illegible]it, ex Dionyſio compendio referemus. Poſtquam co-natus, quem proximo anno retulimus, parum ſucceſſit Tarquinio, anxius ſe plane deſtitutum à Senatu, in quo plurimum habuerat fiduciæ, aliquantiſper domi ſe conti-nuit, ami[illegible]os tantum admittens, deinde conſulent[illegible] [illegible] ſe non eſſe moliter, nec ſegnius agendum amplius, con-ciliato prius per amicos Tul[illegible]iu, quo minus ve amicum iam caueret, probauit eius monita, ſimulanſque ſe pœni-tentiam, multis precibus per amicos a Tullio petebat de-lictorum veniam. Itaque reconciliatus viro natura fa-cili, & abhorr[illegible]nti ab inſidiis, cum filia, & genero ſi-mulantibus, obſeruatu ſuo tempore, eu[illegible] [illegible]bs paſ-ſim per agros intentaeſſet colligendis frugibus p[illegible]d [illegible] cum amicis gladios ſub veſte occultantibus [illegible] [illegible] illis quibuſda n ſecures capere iuſſis. Ipſe [illegible] egro [illegible]

ſumpto,

[illegible] principa[illegible] vt [illegible] in comitium, fixo [illegible] curiam [illegible] iussit Patres in Senatum vocari à præconibus. [illegible] iam ante præparati ad[erant] [illegible], consentaneis facinoris, nonnulliq; è Patribus adhortantes, ad rem gerendam intrepide.

CVM ii conuenirent in curiam, Tullio domi tum agenti, quispiam renunciauit, Tarquinium progressum cum veste regia, Senatum cogere. Ille admiratus hominis audaciam, procurrit ex ædibus cum iis quam prudentius paucis aliquot comitatus. Ingressus in Senatum, ac Tarquinium in Regio solio cum [illegible] ornamentis regiis sedentem conspicatus. *Quis, inquit, scelestissime hominum, hunc habitum te sumere permisit?* Ille contra, *Tua Tulli, audacia, & impudentia: qui cum ne ingenuus quidem sis, sed seruus, & serua natus, ausus es te Romanorum Regem facere.* His verbis Tullius exacerbatus, impetum in eum facit, velut hominem solio deturbaturus. Tarquinius occasione lætus, è solio prosilit, senemque corripit, & vociferantem, & frustra opem ministrorum inuocantem effert: ac mox è curia pertractum, ætate viribusque validior, medium arripit, & sublimem, per curiæ gradus, in comitium ferens, deijcit. Senex cum è casu ægrè se collegisset, vt vidit circumquaque omnia plena fautoribus Tarquinii, & circa se magnam amicorum solitudinem, abijt gemens; paucis eum multo cruore circumquaque manantem, & toto corpore grauiter afflictum sustinentibus, ac deducentibus.

POST hæc grande audito impiæ filiæ facinus traditur; cognito enim patrem iuisse in curiam, rescire cupiens, quem res habitura esset exitum, carpento in forum inuecta est. Ibi rem totam edocta, conspicataque stantem in summis curiæ gradibus Tarquinium, prima Regem magna voce salutauit, tum seorsim abducens, *Primus*, inquit, *Tarquini omnium successit*, vt debuit: Cæterum firmiter principatum retinere non poteris, si superstes manent Tullius. Concitabit enim denuo suis concionibus in te populum, si quantulacumque vltra hodiernum diem protracta fuerit mora, quin ergo eum tu, priusquam domum se recipiat, immissis percussoribus tollis è medio? His dictis rursum conscenso carpento abijt. Tarquinius autem ratus hic quoque recte monere sceleratissimam coniugem, quosdam è ministris cum gladijs in eum mittit, qui magna celeritate præuentum in via, non procul à regia iugulant.

RECENTI cadaueri, & adhuc palpitanti superuenit filia: cumque admodum angustus esset vicus, qua carpentum agendum erat, mulisque ad cadaueris conspectum territis, ipsoque quoque auriga commoto & inhibente ad tam triste spectaculum progressum, mulier excitata, scabello pedum arrepto petit aurigam, inclamans, *non ages scelestè, vel per mortuum?* Ille ad spectaculum magis, quam ad ictum ingemiscens, vt mulos per cadauer
l. 1. agit, ex quo tam atroci facinore, vicus *sceleratus* est appellatus. Quæ apud Liuium quoque leguntur. Hunc finem sortitus est Tullius, post exactum in regno annum quartum, supra quadragesimum: Hæc ex Dionysio ferè ad verbum, qui aliquantò post de eius funere & vxoris eius morte, ista subdit. Porro cum ob regis cædem, magnus tumultus vrbem haberet, omnibus ferè mortem eius lamentantibus, veritus Tarquinius, ne si per forum, funus duceretur, vt mos Romanus est, cum regiis ornamentis, alijsque funebribus ceremonijs, plebs forte impetum in se faceret, nondum satis confirmato imperio, consuetos sepulturæ ritus adhiberi non est passus, sed defunctum vxor, Tarquinii Prisci filia, vt vulgaris hominis cadauer, noctu ex vrbe, paucis amicorum prosequentibus extulit, multisque lamentis suum & [illegible] fatum prosecuta, innumeras [illegible] & genero diras imprecata, corpus humo condidit.

A monumento domum reuersa, vnam non amplius diem superstes funeri, sequenti nocte obijt: incertum quo [illegible] genere; quidam dicunt [illegible], illam, abiecto præ mœrore vitæ desiderio, manus sibi intulisse; alijs ex[illegible] à genero & filia, quod eam mariti obitu vehemen[ter] [illegible]ssat heseruit. Sic Dionysius: cui oratio-nem, qua eam à Tarquinio laqueo strangulatam dicit, ante persoluit mariti [illegible], & infernarum excuciat officia. Hic ille beatus, & fortunatus, Fortunæ cultor Tullius, cuius fatum mœstissimum vxor deplorat, filia consulit, perpetrat gener; vxor suo funere cumulat, filia totis [illegible]que proculcat, & [illegible], gener regiæ honore sepulturæ priuat. Eius autem [illegible] Dionysius sub [æ]statem, vel autumnum, quando colliguntur fruges, occisum Tullium, eodemque tempore regnum à Tarquinio occupatum. Eius tamen primum annum, non nisi sequenti anno cum ipso ponemus. Præterium enim annus tum à Kal. Decembris, vt vult Dionysius, inchoatur.

ANNVS MVNDI 3521. SEXTÆ ÆTATIS 5. Solutæ captiuitatis 5. Cyri, & Persarum Imperii 5. Zorobabelis & Iosuæ 5. Olympiadis LXI. An. 4. Vrbis cond. 220. Lucii Tarquin. sup. 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 532.

HOC anno L. Tarquinius Superbus per vim & scelus, vt inquit Liuius, regnum Romanorum, septimus, idemque vltimus vsurpauit. Temporis noræ auI. thor est Dionysius l. 4. *post Tullium*, inquit, *imperium Romanum capessit L. Tarquinius, non legitimè, sed armis partum, anno quarto, sexagesimæ primæ Olympiadis: qua in stadio vicit Agatharchus, principe Athenis Heraclio.* Audiamus vero hæc de re Diuum Augustinum. *Seruius Tullius generi sui Tarquinij Superbi, qui ei successit in regnum, nefario scelere occisus est. Nec discessere adytis, arisque relictis dij, tanto, in optimum illius populi Regem parricidio perpetrato; quos dicunt, vt hoc misera Troia facerent, eamque Græcis diruendam, exurendamque relinquerent, adulterio Paridis fuisse commotos. Sed insuper interfecto à se socero, Tarquinius ipse successit. Hunc illi dij nefarium parricidam, soceri interfectione regnantem; insuper multis bellis, victorijsque gloriantem, & de bellorum manubijs Capitolium fabricantem, non abscedentes, sed præsentes, manentesque viderunt, & Regem suum Iouem in illo altissimo templo, hoc est, in opere parricidæ sibi præsidere, atque regnare perpessi sunt. Neque enim adhuc innocens Capitolium struxit, & postea malis meritis vrbe pulsus est; sed ad ipsum regnum, in quo Capitolium fabricaret, immanissimi sceleris perpetrator peruenit.* Ita Diuus Augustinus, deipnos etiam nomine paulo post ita loquitur. *Nec tamen istum Tarquinium Romani crudelem, aut sceleratum, sed superbum appellauerunt: fortassis regios eius fastus, alia superbia non ferentes.* Videtur Augustinus alludere ad Platonem, qui dicebat Diogenem, fastum calcare Platonis, sed alio fastu.

DE ipsius autem moribus, & Tyrannico imperio sic ait Dionysius. *Hic contempta plebe, quam socer et socer eius coluerat, contemptis & patritijs, per quos ad regnum prouectus fuerat, confusisque legibus, ac moribus patriis, & omni decoro corrupto, quo ciuitas sub prioribus Regibus floruerat, principatum in manifestam vertit Tyrannidem.* Ac primo satellitio se stipauit audacissimorum hominum, gladios, & lanceas gestantium; externorum, & ciuium, qui noctu excubantes circa regiam, & interdiu prodeuntem, quocumque iret comitantes, tutum reddebant ab insidijs &c. Multa enim congerit, quæ improbum ac tyrannicum ingenium egregiè exprimunt. Fuit ergo in Tarquinio isto indicium tyrannidis satellitium, quod timeri mallet, quam amari, quo priores Reges, quia boni, in bono populo, non egebant. Idem apud Athenienses à Pisistrato factitarum, nequidquam ingemiscente atque expostulante Solone, vt suo loco dictum est. Deinde vero siue consuetudine, siue necessitate, siue dignitate factum est, vt [illegible], tam boni, quam II.

mali prope pes vterentur. Nam in optimo populo, inueniuntur etiam non optimi, quibus, quantumuis bonus, atque amabilis princeps, propter morum dissimilitudinem sit ingratus.

III. *Theognis* FLORVIT sub hæc tempora Theognis poëta Megarensis. Megaris enim in Achaia natus est, quemadmodum & Euclides, Suidas Megarensem eum vocat, sed Siculum secutus Platonem libro primo de legibus, qui eo nomine ab Harpocrate reprehenditur, qui Megaris in Attica natum tradit, & ex ipso Theognide confirmat, & post eum Scaliger in Eusebium. Megaram Atticam prope Sperchium fluuium, ad Isthmum Peloponnesi collocat Ptolemæus, Siculam vero iuxta Alabium fluuium, & Taurum promontorium. Theognidem refert ad initia Tarquinii Superbi Eusebius; qui potius ad præcedentem Regem pertinet, cui Eusebius decem regni annos substulit, quos isti superbo restituit, vt notauit Glareanus. Potuit tamen ad vtrumque pertinere, vt qui, eodem authore Suida, Olympiade 59. natus sit.

Annus Sabbaticus 134. Fuit porro postremus hic Annus Olympiad. primæ supra sexagesimam, apud Hebræos Sabbaticus, ordine centesimus trigesimus quartus, quem par est credere Zorobabele duce populi, & Iosue Pontifice annitentibus, quomodo hæc tempora ferre potuerunt, fuisse obseruatum. Nisi forte hic annorum sabbaticorum ordo sæpius agnatus desolatione, & quasi perpetuo sabbatismo perturbatus est; quod neque affirmare possumus, nec negare. In re igitur dubia inchoatam pridem horum annorum seriem retinebimus.

ANNVS MVNDI 3522. SEXTÆ ÆTAtis 6. Solutæ captiuitatis 6. Cyri, & Imperii Persarum 6. Zorobabelis, & Iosue 6. Olympiadis LXII. An. 1. Vrbis conditæ 221. Tarquinii Superbi 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 531.

I. *Cyri apparatus ad bellū Scythicum.* CYRVS hoc anno expeditionem decernit in Massagetas, ac bellum præparat; quod sequenti anno ab eo infeliciter gestum est, vt dicemus; vbi etiam de temporis ratione pluribus agetur. Nunc tantum dicendum, nihil mirum videri, expeditioni præparandæ annum præuium assignari. Nam ducenta Persarum millia, in armis secum habuisse in bello Massagetico, tradit Iustinus l. 1. Nec improbabile est eum Indos, non minus quam Semiramidem, vel Bacchum, aut etiam vlteriora cogitasse. Nam, vt ait Herodotus, duplici ex causa Cyrus hoc tempore ad bella mouebatur, primùm sua genitura, quæ prodigiis plena ferebatur, vt sibi maius quiddam homine esse videretur; secundò, quod hactenus magna erga omnes hostes fœlicitate vsus esset. Strabo etiam l. 15. non obscure significat, Cyrum expeditionem Indicam ambiuisse, cum in Massagetas duceret. Quod enim Iustinus ait, Cyrum subacta Asia, & vniuerso Oriente in potestatem redacto, Scythis bellum intulisse; de Asia minore, & prouinciis orientalibus, quæ Babyloniis, Assyriis, Medisque paruerant, intelligendum est; quo autem maiora etiam moliebatur.

II. *Iudæi [illegible]* QVIAVS in rebus dum occuparetur Cyrus, Iudæis non licuit de Persarum præf[illegible]s, & Cuthæis, apud ipsum queri. [illegible] cuim ait Cyrum nesciuisse, quo se [illegible] modo aduersus Iudæos gererent, vtpute distractum in [illegible] negotia Scythicæ videlicet expeditionis. Quod [illegible] videtur, annitente Daniele ad Impera[illegible] [illegible]; cum alii ex parte præsides illi pro[illegible] & Cuthæi multis modis Iudæos criminarentur, & suam improbitatem honestis rationibus obuelarent, Cyrus tempore iam in suum reditum forte distu[illegible], aut aliis etiam commiserit; quibus ius talque non [illegible] curæ fuerit, quam illis, qui circa Iudæam versabantur. Quos item pro[illegible] fuisse corruptos, nihil absurdum est suspicari: vel si fuerunt improbi, ipsa sua malitia, bonis facile redditos iniquiores.

III. *Et de mores [illegible] Superbi. lib. 4. Ant. Rom.* AD hunc annum, & aliquot sequentes, referre licet, quæ de Tarquinio Superbo Dionysius scribit, *lib. 4. Antiq. Rom.* notatu. *Porro,* inquit, *cum iam firmatas imperii habenas existimaret, nequissima quorum sodalium subornata, eorum opera multos illustres viros inuoluit criminibus capitalibus. Primùm eos, qui alienum ab eo gerebant animum, & Tullii casum ægre ferebant; post etiam alias, quibus putabat molestam status publici mutationem; præcipue diuites, eos autem vel morte mulctabat, vel pellebat in exilium; occisorum. & pulsorum occupabat bona, nonnulla parte inde accusatoribus collata; quo factum est, vt plerique sponte exilium occuparent, & sese tyrannidi eriperent, & Senatus magna ex parte vacuaretur, quem ille ita suis fautoribus expleuit vt nudam pene senatorum gererent nomen. Ipse pro arbitratu omnia gereret.*

IV. *Et in familiam Iunii crudelitas.* IN his autem in primis fuit M. Iunius, pater Iunii Bruti, qui postea præcipuus auctor, & assertor Romanæ libertatis fuit, qui vxorem habebat Tarquiniam, Tarquinii Prisci filiam, hunc Superbus hic, inter alios multos, occultè de medio sustulit, non ob delictum vllum, sed diuitiarum cupiditate, quas antiquæ, atque opulentæ familiæ hæres, à maioribus acceperat. Simul etiam filium eius natu grandiorem morti destinabat, quòd generosam præferret indolem, patrisque interitum non inultum laturus videretur. Quo tempore L. Iunius etiam tum adolescens, auxilio cognatorum destitutus, stultitiam simulare aggressus est, eamque deinceps simulationem constanter retinuit, donec se offerret occasio prodendi, quanta sapientia præditus esset. Cum ergo fatuum publicè ageret, vulgò Bruti nomen accepit, & à Rege omnibus spoliatus bonis, quasi fatuus domi, ad ludibrium suorum animi recreationem retentus est, & cum iis Delphos ad oraculum, pestilentiæ tempore missus, sapientiorem se ipsa præbuit, quam monstrauit sors. Hæc, & id genus alia multa ex Dionysio, si quis voluerit petat. Quo autem tempore ea pestilentia Romæ contigerit, non liquet; illa, vt idem ait, non modo puerorum, & virginum magnam tollebat multitudinem, sed etiam prægnantibus infestissima, matres cum ipso fœtu passim per vicos sternebat.

V. *Olympionica* HIC porro annus Olympiadis sexagesimæ secundæ primus, victorem in Olympico stadio renunciauit Erexydam Chalcidensem, vt est in catalogo Olympionicarum, vbi & Milonis Crotoniatæ, Athletæ roboris stupendi, palmæ ad hanc Olympiadem referuntur, quas Suidas quoque memorat, vtque ex Pausania, a quæ hic quoque legere, arbitror lectori ingratum non fore. Sic ergo habet, Palmas Milo Olympicas sex adeptus est, de lucta omnes; Ex his puerilem vnam. Sex Pythicas è virorum, vnam è puerorum certamine. Cum septimum in Olympiam luctaturus venisset, cum Timasitheo ille quidem, Mnasitheum Suidas vocat, quod ciuis erat, & peradolescens, accertamen recusabat, non est congressus, dicitus autem suam ipsius statuam intra Altin suis humeris deportasse. Traduntur de punico malo, & disco hæc memoratu digna. Punicum malum ita manu compressa tenebat, vt neque qui conarus esset extorqueret neque ipse tamen illud elideret. Perunctò disco cum institisset, omnes ludibrio habebat, qui se detruderent quantouis impetu facto conarentur. Magnum etiam illud fuit roboris documentum. Frontem chorda circumligabat, perinde ac si tæniam sibi circundaret, aut coronam. Intercluso deinde compressis labiis spiritu, cum venæ capitis sanguine plurimo intumuissent, robore venarū chordam quasi papyrum dirumpebat. Idem dextræ manus eam partem, quæ ab humero ad cubitum pertingit, secundum latus demittebat: reliquam partem à cubitu ad digitos rectā exporrigebat, pollice sursum verso, reliquis ordine inter se iunctis, idque tanta firmitate, vt minimum digitum nemo qui intouis niteretur, posset à cæteris abiungere, vel vt habet Suidas, deorsum incuruare.

a Lib. 6. prior. & lib. 6. gra.

Milonis vires.

... quæ ... inter tu..., quo ... quo ille ... ignatam: ... certe dum contra Sybaritas anno tertio Olymp. 67. ... *Ferarum laniatu*, inquit idem author, *hanc periisse memorant. Conspicatus enim hiantem immissis cuneis quercum aridam, in Crotoniatarum finibus, robore pristino fretus*, iam videlicet senescebat, *truncum illum manibus diducere conatus. Ibi cum relaxatis cuneis comprehensis manibus Milo detineretur, a lupis, quasi ea frequens est in Crotoniatarum agris, discerptus est. Fuit illi fatalis virium suarum fiducia.* Ita Pausanias, agnoscens vtique diuinæ iustitiæ, in hominum edomanda superbia, æquitatem, quæ in robore ligneo robur carneum castigaret, & humanæ infirmitatis contemptorem, ab hominum ope destitutum, frustra contra lupos dies noctesque calcitrantem, & deorum luctum, hominumque auxilium magnis clamoribus implorantem ab iisdem feris lacerari pateretur. Adde ex Clemente Alexandrino, *b* quem S. Cyrillus l. 1. contra Iulianum sequitur, Pythagoram floruisse tempore Polycratis tyranni circa Olymp. 62. nos Laërtium secuti, ipsum ad sexagesimam retulimus.

ANNVS MVNDI 3523. SEXTÆ ÆTATIS 7. Solutæ captiuitatis 7. Cyri primi Persarum Monarchæ 7. & vltimus. Imperii Persarum 7. Zorobab. Ducis, & Iosue Pontif. 7. Olymp. LXII. 2. Vrbis cond. 222. Tarquin. Superb. 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 530.

I. *Annum Cyri, ... ultimum ...*

PONIMVS hoc anno regnum, & imperium, & vitam Cyri esse terminatam. Cum enim communissima scriptorum antiquorum, recentiorumque sententia illi triginta annos tribuat, non est quod in ea re probanda operam non necessariam ponamus. Cum autem nunminus certum sit, eum anno primo Olymp. 55. regnare cœpisse, vt ibi tradidimus; certe necesse est hoc anno eius annum trigesimum finiri. Illud tamen in nonnulla est controuersia, an totos triginta annos in imperio fuerit, vt quidam putauerunt, an vero maiorem eorum partem Rex tantum Persarum vixerit, vt nos existimamus. Qua de re cum anno primo Cyri fuse diximus, eò lectorem remittemus. Cur autem non plures annos imperio, regno vero pauciores dederimus, aut vice versa; primum Xenophontem in 8. Pædiæ Cyri secuti sumus, qui ei septem annos imperij tribuit. Quod Ribera quoque capite primo in Zachariam, *a* & Torniellus, *b* vt alios missos faciam, merito probarunt. Cum enim constans esset apud antiquos opinio, Cyrum triginta circiter annis imperasse, ipseque Herodotus scriptum reliquisset, eum vndetriginta annos omnino regnasse, id est, impleuisse viginti nouem, & trigesimum non absoluisse: Quid fuisset causæ cur Xenophon ei septem duntaxat imperii annos daret, qui non ignorabat diuturnitatem imperii, ad fœlicitatem principum pertinere? nisi significare, testarique voluisset, eum de triginta annis septem in Monarchia, reliquos in regno vixisse. Qui autem ei tres tantum annos imperii tribuendos duxerunt, quòd Daniel tertii tantum anni Cyri meminerit, frigida eos niti probatione nemo non videt. Digna sane Hebræorum acumine, qui eadem ratione ducti, tres tantum annos Balthazari assignarunt, nec plures quatuor Persarum regibus admittendos putarunt, à qua opinione Genebrardus non multum abhorret. Sed his omissis Cyrum ad Massagetas iter habentem allectemur.

a Anno 31. b in 5 ... an. 48 n. 5.

II. *Ad ...*

MASSAGETAS constituit Herodotus, ad mare Caspium, orientem versus, in maxima planitie, quam fluuius Araxes claudit. Cum ergo hoc quoque regnum Cyrus in suam potestatem redigere statuisset, essetque eius gentis Regina Tomyris nomine, quæ regnum defuncto viro, filioque adolescente moderabatur; ad eam legatos misit Cyrus, qui suo nomine, verbo duntaxat, nuptias eius peterent. Illa vero animaduertens non se in coniugium, sed regnum Massagetarum peti, accessum Cyro interdicit. Is, cum dolus non procederet, progressus ad Araxem, flumen pontibus iungit, quibus exercitum traiiciat; Ad quem, in hoc labore occupatum, caduceatorem Tomyris mittit, qui ex eo quærat, malitne traiecto Araxe, in regno Massagetarum ferro decernere, an se venientem, in Persarum imperio excipere pugnaturam. Cum prior conditio authore Crœso placuisset, e-um enim adhuc in viuis fuisse putauit Herodotus, atque adeo consilium de Massagetis, vino prius & epulis, quam ferro vincendis. Transfert exercitum, & Crœso in manus Cambysis filii sui tradito cui regnum etiam tradebat, si quid ei in ea expeditione humanitus accidisset, captiuoque Rege maturem expeditione humanitus accidisset; captiuoque Rege maiorem in modum commendato, progressus vnius diei itinere, quæ Crœsus admonuerat exequitur; relictaque illic imbelli parte copiarum, mox cum expedita manu ad Araxem regreditur. Imbellibus ergo Persarum, superueniens tertia Massagetici exercitus pars, eos facile delet, moxque ad potum epulasque conuertitur, & refecta vino, ciboque soporatur. Persæ superuenientes horum multos occidunt, multoque plures viuos capiunt, & in iis Tomyridis filium Spargapisem.

Araxem transit.

Eosque primum vincit.

III. *Massag. ab ... Spargapisis interitum.*

TOMYRIS cognito exercitus, ac filii sui casu, exprobrat Cyro quod dolo, non virtute vicerit; tum suadet vt reddito sibi filio, in Persidem reuertatur, & in lucro ponat, quod impunè tertiam Massagetarum partem profligasset; sin minus solem testatur, se Cyrum etsi cruore insatiabilem, tamen satiaturum. Quæ verba Cyrus pro nihilo habuit. Spargapises autem cum ebrietate solutus suam calamitatem didicisset, & vt vinculis solueretur impetrasset, sibi continuo intulit manus. Inde cum ad pugnam ventum esset, & vtrinque acerrimè pugnaretur, ad extremum Massagetæ superiores extitisse feruntur, ibique cum permagnam Persici exercitus partem, tum vero Cyrum ipsum occubuisse, cum vnum de triginta omnino regnasset annos. Cuius cadauer, inter cæsorum Persarum stragem, Tomyris quæsitum cum inuenisset, caput in vtrem humano cruore plenum immisit, & insuper insultans, ait, *Tu quidem meum viuentem, & in pugna victorem filium dolo captum perdidisti; at ego te prout interminata sum, cruore satiabo.* Vel, vt habet Iustinus. *Satia te sanguine, quem sitisti*: qui eadem breuius habet, nisi quod cum aperto marte ubertam victoriam scribat Herodotus, hic etiam addit insidias. *Hostes*, inquit, *recenti victoria exultantes, pari insidiarum fraude circumdedit. Quippe simulata diffidentia, propter vulnus exceptum refugiens, Cyrum ad vsque insidias perduxit. Ibi compositis in montibus insidiis, ducenta millia Persarum, cum ipso Rege trucidauit. In qua victoria etiam illud memorabile fuit, quod ne nuntius quidem tantæ cladis superfuerit.* Et huic mortis generi posteriores omnes maluerunt fidem, quam Xenophonti tribuere.

Occiso Cyro ... insultat.

IV. *Cyri sepulchrum.*

Hæc si vera sunt, quæ Herodotus ait, sibi visa fuisse verosimillima omnium, quæ ea de re traderentur; Certe Persæ non Cyri sepulchrum, sed merum cenotaphium habuerunt. quod tamen ornare non destiterunt. Nam Strabo l. 15 non longe à fine ait, Alexandrum Macedonem in Pasargadas venisse, vbi erat antiqua regum sedes, *Hic Cyri sepulchrum*, inquit, *in horto vidit, turrim non satis magnam, arborum densitate occultam, a parte inferiore solidam, superiore tabulatum habentem, & cellam perangusto adito. Per eum Aristobulus introisse se ait, iussu Regis, atque sepulturam exornasse, vidisse autem auream lecticam, & mensam cum poculis, & aureum alueum vel vrnam, vestem plurimam, & mundum gemmis ornatum. Verum hæc vidisse affirmat primo aduentu; postea direpta fuisse, ac cætera quidem asportata, lecticam vero confractam, & aluto loco iusto, cadauer nusquam comparuisse.* Sic ipse.

In [illegible] etiam [illegible] Rex Asiæ [illegible] quod [illegible] Cyrum [illegible] hæc [illegible] Rex [illegible]. Hæc [illegible] quæ [illegible] ostenditur, quam sepulchrum Iosephus a excitatam à Daniele, de qua tetum in huius Prophetæ morte. [illegible] quemodo A [illegible] b Nonnulli, inquit [illegible] corpus [illegible] natam & mole minorem, [illegible] Hæc [illegible] quæ maiorem [illegible], sicorpus à Tom[illegible] inde redemptum Græcitante docuillent. Nam Curtius c fenili bearm, inquit, Cyri, Alexander iussit aperiri, in quo erat conditum eius corpus: cui dare volebat inferias. Aurum, argentumque reperiri ... crediderat, quippe fama Persæ ita vulgaverant. Sed præter clypeum eius putrem, arcus duos Scythicos, & acinacem nihil reperit. Sic Curtius. Certe vel aliquid ossa ibi repetire potuisset; neque enim fures talium rerum fuint auidi.

VI. ITA mortuus est Magnus ille Cyrus, Persici fundator imperij, totiés facris literis, profanisque decantatus. Princeps non tam regnis, tamtoque monarchia fœlix, quam quod in veri Dei cognitionem veniens, ea sibi tanto antequam nasceretur promissa diuinitus, præstitaque deinceps agnouit, atque professus est: fœlix quem Deus tanto honore dignatus est, vt eum Christi Domini typum, & quendam quasi liberatorem & saluatorem populi Dei esse voluerit; sed longe fœlicior, si quem Cœli, terræque dominum prædicauit, cuius cultum testatur, cui templum suis sumptibus excitari præcepit, cuius cultores beneuolentia, & fauore prosecutus est; eundem et amplexatus, depositamanium Deorum superstitione, vere coluisset; aut si lento, et constanter coluit, quem in figura demonstrauit.

Cyri virtus. Cyrum eximiæ omnes fortitudine, animique magnitudine celebrant: adduntque eum fœlicitatem, ac rerum gerendarum prudentiam. Ideoque Plutarchus indignè fert Cyrum apud Herodotum à Crœso æpius ad prudentiam monitus eruditi. In Deos etiam relatum docet Arrianus, a atque ædiculam in turri sambitu fuisse à Magis extructam, qui sepulchrum custodiebant, iam inde à Cambyse Cyri filio, istiusdem munere a patribus ad filios transfusio. Atque [illegible] quidem ouis in singulos dies à Rege dabatur, vinique, & farinæ certus modus; singulis etiam mensibus equus vnus, quem Cyro sacrificarent. Sic Arrian. At Iosephus hos magos Iudæos fuisse ait, b vt in Danielis morte dicemus. c

De annis vitæ Cyri, ita legimus apud Tullium, lib. 1. de diuinatione. Quid ego, inquit, quæ Magi Cyro illi principi interpretati sunt, ex Dinonis Persicis libris proferam? Nam cum dormienti ei sol ad pedes visus esset, ter eum scribit frustra appetiuisse manibus, cum se conuolueus, sol elaberetur & abiret. Et Magos dixisse, quod genus sapientum, & doctorum habebatur in Persis, ex triplici appetitione solis, triginta annos Cyrum regnaturum esse portendi. Quod ita contigit. Nam ad septuagesimum peruenit cum quadraginta natus annos regnare cœpisset. Ita C[illegible] Quod si verum esset, oporteret Cyrum primo anno [illegible] quadragesimum quintum annum natum esse, inde [illegible] ad hunc annum septuagesimum omnino anni numerantur, quod [illegible] non posse ibi monstratum est. [illegible] quadraginta annos ad initium [illegible] esse [illegible] sicque non septu[illegible] [illegible] anno [illegible]

[illegible]

Cyro [illegible]. [illegible] ... hæc clarior [illegible] in annum [illegible] ... sequetur [illegible] videtur.

Sed [illegible] Latinos [illegible] celere, occisope [illegible] & [illegible] Hero. Ma[illegible] æmulo. Nam [illegible] eius im[illegible] [illegible] ... tuere [illegible] omni [illegible] ... impedimentum [illegible] abdiderit. [illegible] luce e[illegible] [illegible] ... nobis [illegible] E am tem [illegible] ... rerum [illegible] ... laudi [illegible] ... in columnas [illegible] & [illegible] concilium.

ANNVS MVNDI 3514. SEXTÆ ÆTATIS 8 Solutæ captiuitatis 8 Cambyses Persarum Imperatoris 1. Imperij 8. Zorobab. Iudæorum Ducis, & Iosue Pontificis 8. Olymp. LXII. 3. Vrbis cond. [illegible] 3. Tarquin. superb. 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 529.

CYro vita functo, in [illegible] Herodotus, a [illegible] num successit Cambyses [illegible], & Cassandanes [illegible] Pharnaspo genitæ, quam ante vi[illegible] defunctam [illegible] Cyrus etiam [illegible] ingenti luctu [illegible] lugeri præcepit. Cambyses [illegible] Xenophon b Iosephus [illegible] Eusebius in chronicis, & [illegible] res Persarum [illegible] Græci, Latinique [illegible] que [illegible] [illegible] dicitur Assuerus, & post C[illegible] um, & ante [illegible] ... omnino Cambyses [illegible] est; [illegible] nm, siue Genebrardum [illegible] men hunc [illegible] ... quod ipsum nomen & [illegible] [illegible] ... post hæc tempora, attributum est. Licet [illegible] & Genebrardus [illegible] ... [illegible] Artaxerxes. [illegible] A taxerxem data. [illegible] ... Ne [illegible] ... erit, & [illegible] ... bysesque [illegible] ... tum, & Artaxerxem [illegible] Iudæi, agnoscit præter Cambysem. Quod [illegible] ... Persarum non [illegible] qui A[illegible] Xer[illegible]

...tem, & Artaxerxem, Longimanum interpretatur. ... licentia, qua hoc ipso capite 4. Esdræ extremo, Darium Nothum accipit, pro Dario Hystaspide, & Darium Longimanum cap 7. Esdræ & cap. 2. Nehemiæ in Darium Mnemonem commutat, contra verissimam, communissimamque sententiam.

QUAMDIU autem regnarit Cambyses, non vna omnium sententia est. Iosephus enim & breuissimum eius regnum facit, ait enim per sexennium regnasse. At Clemens Alexand. omnium longissimum, quippe qui ei nouendecim annos tribuat, Ctesias duodeuiginti. Medij sunt Herodotus, qui ait *a* eum annos omnino septem, & menses quinque regnasse, Eusebius, & Beda, qui annos octo, Seuerus autem Sulpitius, & Hebræi in ... onico nouem. *a* Qui autem Eusebium, quem sequitur Glareanus, & Scaliger, in illis octo annis includere septem menses Magorum, magis dicunt, quid fieri oportuerit, quam quid ... factum sit. Nam in Chro. an... s octo seorsum ab illis mensibus Eusebius ponit. Nunc tamen passim omnes Herodotum secuti, septem menses Magorum, ad quinq; vltimos Cambysis menses adiungunt, sicque integros annos octo, à morte Cyri, ad regnum Darij Hystaspis constituunt, Frenulphus, *e* Peter. Torniel. Ribera. Gordon. Samerius, Mercator, & è sectarijs Heluicus, Functius, Capellus, aliique passim.

Non est autem mirum Hebræos Cambysi, nomine Assueri, dare annos quatuordecim. Cum enim in ipso Assuero longe fallantur, etiam in eius annis falli necessarium fuit. Nam vt alia omittam, Assuerus in libro Esther, *f* ait beneficio maximi, semperque viuentis Dei, & sibi, & patribus suis regnum esse traditum; Persicum vtique regnū; quod Cambysi conuenire non potest, qui Cyro, imperij fundatori, immediatè successit. Nec est necesse ad opinionem Hebræorum, cum communi conciliandam dicere, Cambysem sex annis cum patre regnasse, quod facit Ribera *b* Id enim videtur Herodoto repugnare, qui refert Cyrum e sub ipsum tempus prælij, quo & extinctus est, regnum Cambysi tradidisse. Sic enim ait, *Cyrus in Cambysi filij sui, cui regnum tradebat, manus prabuit Cræsum, ac maiorem in modum, vt hominem honore, beneficijsque prosequeretur, præcepit, si sua aduer; at Massagetas traiectio, non rectè cederet. Hac vbi præcepit, eosque remisit in Persidem, ipse cum copiis suis flumen traiecit* Sic Herodotus. Non ergo Cambyses regnum absente patre adit ministrabat, vt qui cum eorum regno aberat; nec sextum iam annum socius regni erat, cum regnum eodem ipso tempore, à patre in omnem euentum acciperet.

MORTUO ergo Cyro, Cambyses Persici imperij factus est dominus quem statim hostes Iudæorum, qui intenti erant ... a... adierunt. Scribit enim Esdras *d* in regno Assueri, in principio regni eius scripsisse accusationem aduersus ... habitatores Iudæ, & Ierusalem, & communi nomine ad Artaxerxem Regem Persarum misisse Epistolam, sermone Syro in hæc fere verba. *Artaxerxi Regi, serui tui, viri qui sunt trans fluuium, salutem dicunt.* Intelligunt Euphratem; erant autem etiam trans Iordanem, vt qui ciuitates Samariæ incolerent, sed ille nomine fluuij, propter magnitudinem eius, & celebritatem in scriptura passim intelligitur, præsertim in Prophetis. Pergunt. *Notum sit Regi, quia Iudæi qui ascenderunt à te ad nos*, ab illis videlicet regionibus Babyloniæ, & Persidis, in quibus tu nunc imperas, *Venerunt in Ierusalem ciuitatem rebellem, & pessimam, quam ædificant, extruentes mu... eius, & parietes componentes*. Id ex Cyri indulgentia factum supra diximus, non regijs, vt templum, sed Iudaicis sumptibus. *Nunc igitur notum sit Regi, quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum, & vectigal, & annuos reditus non dabunt, & vsque ad Reges hæc ... peruenient*, idque regis rationibus, & reditibus detrimentum afferet. *Nos autem memores salis, quod in palatio comedimus, & quia læsiones Regis videre nefas ducimus, idcirco misimus, & nunciauimus Regi, vt recenseat in libris historiarum patrum tuorum*, intellige Cyrum, Darium Medum, Astyagem, *& inuenies scriptum in commentarijs*, ... aliorum Regum Assyriorū vt Salmanasaris, & Sennacheribi, & Chaldæorum, vt Babyl... Nabuchodonosoris, qui eos toties rebelles ex-

pertus est, ... *sit quoniam vrbs illa, vrbs rebellis est, & nocens Regibus, & prouincijs, & ... bella concitantur in ea ex diebus antiquis: quamobrem & ciuitas ipsa destructa est. Nunciamus nos Regi, quoniam si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri ipsius instaurati, possessionem trans fluuium non habebis*, ita in Vulgat. & Hebræo. At in Græco textu, & tertio Esdræ c. 2. quæ sequitur Iosephus e legitur, *descensus tibi vltra non erit in Cælesyriam, & Phœnicem*. Quod eodem redit.

EA epistola Susam, siue Echatanam, aut etiam Babylonem delata est. Has enim vrbes Cyrus delegerat sibi, quas diuersis anni mensibus incoleret. Tradit enim Xenophon *f* Cyrum in hyeme septem mensibus egisse Babylone, quod tepida esset ea regio, vere tribus mensibus Susis, æstatis autem menses duos æstuosos Ecbatanis, vt sic in perpetuo quodam vere ætatem transigeret; idque institutum reliquos Reges tenuisse, ex l. 3. expeditionis Cyri colligitur. Fuisse etiam antiquam Persarum regiam sedem in Pasargadis, vbi sepultus est Cyrus, supra ex Strabone diximus; Deinde vero in Persepoli, vbi Persarum Regiam combussit Alexander, Græcos vltus, quorum illi sacra, & vrbes igne, ferroque vastassent; vt ait Strabo l. 15. vers. finem. Ea igitur epistola in regiam Cambysis delata, & apud Regem lecta, & consultis commentarijs rerum gestarum inter Iudæos, & exteras nationes, cum eum enim metus periculum, & imminutio prouentuum regiorum pupugisset, ita visum est respondere, vt eodem loco legitur. *g*

ACCUSATIO *quam misistis ad nos, manifestè lecta est coram me, & a me præceptum est* (consului videlicet veteres historias) *& recensuerunt, inueneruntque, quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduersum Reges rebellat, & seditiones, & prælia concitantur in ea. Nam & Reges fortissimi fuerunt in Ierusalem, qui dominati sunt omni regioni, quæ trans fluuium est, tributum quoque, & vectigal, & reditus accipiebant*. Hæc de Dauide & Salomone dicta sunt, illis enim conueniunt, præterea nemini. *Nunc ergo*, inquit, *audite sententiam. Prohibeatis viros illos, vt vrbs illa non ædificetur; donec si forte à me iussum fuerit. Videte ne negligenter hoc impleatis, & paulatim crescat malum contra Reges.* Hoc Imperatoris edictum, cum ad Cuthæos, Samaritas, alrosque Iudæorum hostes perlatum esset, atque perlectum, *abierunt in Ierusalem ad Iudæos, & prohibuerunt eos in brachio, & robore.* His verbis significatur, etiam hoc tempore non plane cessatum fuisse ab ædificatione. Idque clarius docetur in epistola hostium Iudæorum: *quam*, loquitur, *ædificant, extruentes murorum, & parietes componentes.* Deinceps autem allata prohibitione regia, quæ etiā vim afferre secum posset, plane intermissa est; sequitur enim, *tunc intermissum est opus domus Domini in Ierusalem* multo etiam magis opus reparandæ ciuitatis, *& non fiebat vsque ad annum secundum regni Darij Regis Persarum.* Iosephus quoque ait ab ijs prohibitum, ne vrbem, vel templum ædificare pergerent. Itaque dilatum esse hoc opus per annos nouem, vsque ad secundum annum regni Darij Persarum Regis, sic ipse, dat enim sex annos Cambysi, vnum Magis, & duos Dario. At Scaliger prodigiosa chronologia, annos hosce nouem in centum & septem commutat. *a*

NEC tamen plane videntur destitisse Iudæi ad illum vsque annum nonum: quoniam l. 1. Esdræ *b* dicitur ex eo tempore, quo posita fuerunt permissu Cyri, à Zorobabele fundamenta, vsque ad initia regni Darij ædificatum fuisse, & necdum completum fuisse opus. Quod Torniel. *c* explicat, vt non toto illo intermedio tempore cessatum fuerit, quod eam cessationem ardens Iudæorum z... lus ferre nequiuerit; sed quod Regis metu, & regiorum sumptuum subtractione, opus lente & summe... ... eretur Verum quia ex altera parte non minus ardens erat odium & inuidia Samaritanorum in obseruandis Iudæis, an forte Re... ... violarent, potest videri ea oratio prætecto... Darij non ... amplificatione, quæ caulæ seruire videretur; sicut ... versa omittunt q... ... tam prohibitionis Artaxerxis, siue Cam... s, nulla plane; ... mentio. Dic... tiam potest. & fortasse ..., Iudæos ... ... le ab ædificando templo, quantum eorum tenuitas ..., quoniam Camby... ... nstructionem prohibuerat: ... de illis duntaxat hostes Hebræorum ads-

Margin notes (left): a ... Cl... / ... c. 2. / ... c. 14. / ... c. 13. / t. f. / ... 16 v. 26. / ... cap. 1. / ... 1. ... / IV / ... dum ho- ... Iudæos / ... c. 4. 6.

Margin notes (right): EPISTOLA AD CAMBYSEM CONTRA IUDÆOS. / e l. 11. c. 2. / V. Descriptio ... / Habitatio ... Regum Persarum. / g 1. Esd. c. ... / VI. Qui ædificare vetat. / a l. ... de ... / VII. An Iudæi plane destiterint / b c. 5 ... / c A. ... 3480 ... 78 ...

ipsum querelas detulerant. Quod autem dicitur *opus domus Domini intermissum in Ierusalem*, ac ipsi potest de ipsa vrbe, quæ propter templum extruebatur, vt esset in tuto. Verū opus sacræ ædificationis plane desertum fuisse a Iudæis, & quidem non sine culpa, pœnaq; eorum, ex primo Aggæi capite intelligi potest, vt suo loco dicemus.

VIII. *Cambyses ambit Ægyptiam affinitatem.* INITIO regni sui Cambysem multum operæ circa patris sui sepulturā posuisse, ex ijs, quæ supra dicebamus, intelligi potest: sed affinitatibus etiam sibi adiungendis operam dedisse, ex Herodoto *d* satis constat, vnde occasio expeditionis Ægyptiacæ data fuerit. De qua idem Herod. Misso in Ægyptum legato, Cambyses petijt ab Amasi filiam, & petijt consilio vsus cuiusdam Ægyptij, qui Amasi erat infensus, quod se potissimum, ex omnibus Ægypti medicis, Amasis ab vxore, & liberis abstraxisset, amandātum in Persas, quo tempore Cyrus ad Amasim miserat, petitum medicum oculis curandis idoneum, omnium, qui in Ægypto essent, præstantissimum. Ob id infensus Amasi Ægyptius, instituit suadere Cambysi, vt ab Amasi filiam peteret, vt ille aut mœrore afficeretur data filia, aut non data Cambysi redderetur inuisus. Amasis eam nec dare audebat, nec abnuere. Nam & Cambysem intelligebat non habiturum illam vxoris loco, sed pellicis, & Persarum potentiam pertimescebat.

IX. *Fraus Amasi Regi Ægypti. Κακὰ μεγάλη.* HÆC reputans ita sibi faciendum statuit. Erat Aprijs superioris Regis, cui videlicet successerat Amasis, filia nomine Nitetis, vnica domi relicta, valde grandis, & speciosa. Hanc puellam Amasis vestitu pariter, & auro exornatam, pro sua in Persas dimittit: quam cum post aliquantū temporis Cambyses salutasset, filiam Amasis appellans, ipsa ad eum. *Rem*, inquit, *Rex ignoras, ab Amasi elusus, qui me ornatu comptam transmisit, tradens tibi pro sua, cum reuera sim Apriis filia, quem ille dominum suum, cum Aegyptiis rebellans, interemit.* *Examinatio Herodoti.* Hic sermo extitit causa, quæ Cambysem Cyri vehementer indignatum, induceret aduersus Ægyptum. Hæc Herodotus, parum sane probabiliter. Nam si, vt cætera missa faciam, quæ huic fraude obijci possunt, tempus ipsum expendamus, & natam dicamus eo anno, quo mortuus est pater eius, quadragesimum nunc annum, aut etiam quinquagesimum superabat. Imminebat enim hoc tempore mors Amasis, qui à morte Apriæ regnauit annos quadraginta quatuor, vt ait Herodotus, aut quinquaginta quinque, vt vult Diod. Siculus, vt infra dicetur. Alias etiam causas idem Herodotus in Thalia, huius expeditionis inquirit; sed veram causam crediderim hominis vel ambitionem, vel auaritiam, vel si ex factis consilia elicere placet, odium Ægyptiæ superstitionis.

X. *Res in Italia gesta.* IN Italia hoc anno Tarquinius conciliatis sibi, mutuoque fœdere coniunctis Latinis populis, bellum contra Sabinos Volscos appellat Liuius l. 1. gerere aggressus videtur. Postquam, ait Dionysius l. 4. his quoque societatibus constabiliuit regnum, decreuit in Sabinos exercitum ducere, delectis è Romana gente ijs, quos, si in armis essent, minus libertatem asserturos suspicabatur. Hic longe maiores sociales copias cum adunasset, miscuit manipulos, ait Liuius, ex Latinis Romanisque, vt ex binis singulos faceret, binosq; ex singulis. Peruastatu hostico, & profligatis qui ausi essent acie congredi, contra Pometinos duxit, *Contra Pometinos Suessam.* qui Suessam incolebant, omnium vicinorum populorum florentissimi; quos cum initio in cōfinijs prælio, magna ex parte strauisset, cęterosq; in fugam versos, in oppidum cōpulisset, diu obsidione fatigatos, expugnauit. Potitus vrbe armatos occidit, vxores cum liberis seruituti addixit, cum ijs, qui se sponte dediderunt; vrbem agrumq; diripuit. Argentum etiam, aurumque, quod inueniri potuit, vnum in locum collatum, decimis in templi fabricam sepositis, reliquum diuisit victoribus. Tantum autem argenti, aurique repertum est, vt quinæ argenti minæ obuenerint singulis militibus: sacratæ vero argenti decimæ *Præda magnitudo.* expleuerint quadringentorum talentorum numerum. Ita Dionysius, quæ vt ingens pecunia sit, probabilius tamen est, quadraginta talentis T. Liuij, præsertim cum inde Tarquinius conceperit animum louis excitare Capitolium, vt ait Liuius. Nec plura hoc anno gesta reperio.

ANNVS MVNDI 3525. SEXTÆ ÆTATIS 9. Solutæ captiuitatis 9. Cambysis 2. Imperij Persarum 9. Zorobabelis, & Iosuæ 9. Olymp. LXII. An. 4. Vrbis conditæ 224. Tarquinii superbi 5.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 528.

I. *Cambyses dictus Nabuchodonosor.* IN secundo anno Cambysis, ita scribit Eusebius in Chronico. *Cambysem istum aiunt, ab Hebræis secundum Nabuchodonosor vocari, sub quo Iudithæ historia conscribitur.* Ita Eusebius, tam in Græco, quam Latino chronico. Itaquidem vocatum apparet à Iudæis principem sibi iniquum; qui quæ Nabuchodonosor euertisset, ille, eius vestigijs quodammodo inhærens, restaurari non pateretur. Sic alterū Neronem dicunt hominem crudelem; & sapientem, tertium Catonem; quod Scaligerum ignorare non decuit, *a* qui etiam docere vult Hieronymum, qui libri à Iudæis dicantur hagiographi. Innuit etiam Eusebius Cambysem nomine Nabuchodonosoris appellatum; ab ijs videlicet, qui fidem conciliare conabantur Chronologiæ, quæ ad hæc tempora historiam Iudithæ differt: in qua Nabuchodonosor vocatur, qui principem militiæ habuit Holofernem. *a Scal. in Eus. b.*

II. *Non fuisse verum.* CÆTERVM neque Nabuchodonosor Persicum fuit nomen, vt id Cambysi conuenire possit; neque regnauit Cambyses in Niniue, sed in Susis, & Echatanis; imo Niniue iampridem à Nabuchodonosore euersa erat; neque duodecimo anno regni sui pugnauit contra vllum, cum ne totos quidem octo annos regnauit; neque contra Medos pugnauit, quos sibi habuit & patri suo, à morte Astyagis, aut certe Darij Medi obsequentes: neque contra Iudæos bellum suscepit, quos tam apud se, quam in suis piorum patria humiles habuit, atque subiectus. Neque hoc tempore Ioachim pontifex fuit, sed Iosue; qui etiam regnante Dario Hystaspis superstes erat. *Nisi ex Hebræorum sententia.* Nec tamen repugnandum arbitror, quominus hoc tempore ea historia conscripta sit; vt significare voluit in sua Eusebij versione Hieronymus, eius enim author dicitur sacerdos Ioachim, qui Iosue filius fuit; vt autem hoc tempore gesta sit, nullo modo dici potest. Neque id dicit Eusebius, nec fortasse D. Augustinus, *a* aut Beda in libro de sex ætat. aliud voluerunt, Eusebium enim sequuntur. Consule quæ anno Manassis octauo, & nono diximus, & quæ hac de re Bellarminus. *b* *a l. 18. de ciuit. Dei c. b l. 1. c. 12.*

III. *Tarquinius Sabinos concidit.* NVNC in Italiam remigremus. Nondum Suessa vrbe Sabinorum Tarquinius discesserat, quam ab eo superiore anno expugnatam diximus, cum nunciatum est ei Sabinorum lectam iuuentutem, duobus agminibus in eum agrū irrupisse, & prædas inde abigere. Ad quos ille adiens diuersis copijs suis, vtrumque agmen, antequam conuenire ad mutuum auxilium possent, concidit, præter eos, qui, ad supplices deprecationes versi, deditionem fecerunt. Itaq; Sabini vrbium expugnationem veriti, legatos de pace miserunt, qui se ac sua Tarquinio dederent, tributaq; in posterum promitterent. Pace his data, receptisque in fidem, qua dixi conditione, populis, Suessam reuersus est, inde assumpto præsidio, quod reliquerat, prædaq;, cum impedimentis cæteris, ditatum exercitum Romam reduxit, vbi & de Sabinis triumphauit, vt Sigonius recte suspicatur.

IV. *Templum Iouis Capitolini hoc tempore Tarquinius.* VIDETVR hoc anno Tarquinius tēplo Capitolino excitando initium dedisse, quod innuebat superiore anno Titus Liuius; tametsi Dionysius, qui res à Tarquinio bello gestas narratione coniunxit, hæc pacis opera posterius explicauit. Nunc tamen magnū illud opus inchoatū, præda Suessana huic operi destinata suadet, vt Dionysius quoq; significat. Neque enim causa erat cur diutius differretur. Nam in hisce bellis, quæ subinde occurrebant, fere citra vllum Reip. periculum pugnabatur: & de amplificando potius, quam defendendo imperio agebatur. Propter hęc tamen bella, aut pestem, quæ vehementer Romæ eius tēpore grassata est, puto nonnunquam intermissam ędificationem.

tionem, adeo vt non nisi post exactos Reges perfecta fuerit. *Post hæc Tarquinius*, inquit Dionysius, *vertit se ad templorũ fabricam, vt aui sui vota persolueret.* Nã ille vltimo bello cum Sabinis dimicans, si pugna illa vinceret, Ioui, Iunoni, Mineruæque templa vouerat: & rupem quidem sacro ædificio destinatam, ingenti sumptu, aggeribus in areæ formã complanauerat; cæterum templorum structuram morte præuentus non potuerat absoluere. Hoc igitur opus Tarquinius ex decimis Suessanæ prædæ perficere cogitans, omnes artifices adhibuit. Cum autem fundamentis ad magnam altitudinem perductis, recẽs occisi hominis caput, magno prodigio inuentum esset, intermisso opere cõsulti tot Etrusci vates respondit legatis. *Referte*, inquit, *Romanis vestris ciuibus, esse in fatis, vt locus in quo hoc caput inuenistis, fiat caput totius Italiæ.* Quibus cognitis Tarquinius structuræ adhibuit opifices, magnamq; templi partem perfecit, vocatusque est deinceps locus Capitolium.

V. INTER hæc Iudæi tristes, vehementerq; afflicti, tam in Iudæa, quam Babylone, & in Perside, diuinam erga se misericordiam, & Regis beneuolentiam, vt par est credere, implorabant; in primisq; Daniel, qui etiam tum viuebat, vt ex Isidoro diximus, & Aggæus, & Zacharias, qui non ita multo post, prophetico spiritu agi cœperunt, & vel maxime Zorobabel, populi dux, & Iosue pontifex. Earum precum indicium est c. 1. Zachariæ, de quibus anno secundo Darij dicendum erit.

ANNVS MVNDI 3526. SEXTÆ ÆTATIS 10. Solutæ captiuit. 10. Cambysis 3. Monarchiæ Persicæ 10. Zorobabelis, & Iosuæ Pontif. 10. Olymp. LXIII. 1. Vrbis cond. 225. Tarquin. Superb. 6.

ANNVS ANTE CHRISTVM 527.

I. SVb hoc tempus apparatus expeditionis Cambysis in Aegyptum, mortuus est Amasis Aegyptiorum Rex, cũ regnasset annis, vt placet Eusebio, quadraginta duobus, Herodoto *a* quadraginta quatuor, Diodoro Siculo *b* quinquaginta quinque. Quæ varietas ex parte pendet ex annis Vaphres, siue Apries, cui Eusebius dat annos triginta, Herodotus viginti quinque, Diodorus duos supra viginti. Sub tempus, inquam apparatus; falluntur eo nomine qui putant Diodorum dicere Amasim mortuum, anno tertio Olympiadis sexagesimæ tertiæ. Ait enim circa illud tempus mortuum, quo Cambyses Rex Persarum expeditionem suscepit contra Aegyptum, qui fuit annus tertius Olympiadis sexagesimæ tertiæ. Ante quem annum mortuum fuisse Amasim ex eo aperte constat, quod Cambyses in Aegyptum veniens, Regem inuenit Psammenitum, qui Amasi successerat, vt ait Herodotus in Thalia, & quidem sextum mensem regnantem, vt sequenti anno eum eodem dicemus.

II. CAMBYSES igitur hoc anno contra Aegyptios bellicũ apparatum fecit, vt ex Herodoto colligitur, qui de Persarum copijs, ad hanc expeditionem coactis, agens, inter eos Iones numerat, & Aeoles, quos pro hæreditarijs seruis existimabat. In primo enim libro ait illos, cum audissent Lydos à Cyro deuictos, Sardis ad eum legatos misisse, vltro postulantes, vt ijsdem conditionibus eos admitteret, quibus Crœsi subditos in deditionem acceperat: qui repulsi mox ab Harpago Cyri duce, sub Persarum potestatẽ venerunt. Ait ergo Herodotus Cambysem aduersus Aegyptios fecisse expeditionem, comparato cùm ex alijs, tũ vero ex Græcis, quibus dominabatur, exercitu. In eandem Crœsum secum adduxisse refert, vt ex sequentibus patebit. Phœnices item, id est, Tyrios, atque Sidonios; Cyprij quoque cum eodem Rege Persarum militarunt. Nominatim autem meminit Herodotus Phanis cuiusdam ciuis Halicarnassæi, qui videtur idem esse cum Ctesiæ Combaphæo eunucho, qui isti Cambysis expeditioni multum momenti attulit.

III. PHANES hic cum vir esset cõsilio præstans, & in re bellica strenuus, & in Aegypto nauigaret, apud Amasim offendit quapiam in re, ob quã nauigio ex Aegypto profugiens, Cambysem omnino adire cupiebat. Amasis contra, qui sciret Phanem consiliorum suorum conscium, ad eum comprehendendum triremẽ dimittit, cum Eunuchorum fidelissimo, qui Phanem assecutus, eum in Lycia cepit, sed non reduxit in Aegyptum. Nam is, custodibus suis post largiorem potum inebriatis, confugit in Persas, Cambysemq; ambigentem, quo pacto carentia aquis loca transmitteret, adijt, eiq, cùm alias res Amasis exposuit, tum vero qua ratione opera Regis Arabum posset in Aegyptum transmittere; per deserta scilicet Arabiæ loca, in quibus olim Israëlitæ quadraginta annis peregrinati fuerant. Probato Cãbyses hospitis consilio, missis ad Regem Arabum nuncijs, tutum iter precatus, obtinet, data acceptaq; inuicem fide, quam Herodotus ait illos seruare omnium hominum constantissimè.

IV. POSTQVAM igitur Arabs fœdus cum nuncijs iniji, camelos omnes, posteaquam vtribus camelinis aquã completis onerauit, iussit agi in loca humore carẽntia, ibique Cambysis exercitum præstolari. Refert & aliam Herod. adaquandi exercitus Persici rationem. *Est*, inquit, *magnum in Arabia flumen nomine Corys, exiens in rubrum mare. Ab hoc flumine fertur Arabum Rex canalem ex boum, aliisque crudis corijs consutam, tanta longitudine produxisse, vt ad loca arida per illam aquam perduceret; inque ipso arido solo, ingentes cisternas fodisse, quæ receptã aquam potum suppeditarent. & cùm sit a flumine ad terram aridam duodecim dierum via, per tres aquæ ductus in totidem partes, aquam deduxisse.* Hoc Arabum consilio, auxilioq; adiuti Persæ in Aegyptum cum Cambyse penetrarunt. Huic tamen Herodoti narrationi, quis non immerito possit obijcere, quotidianum Iudæorum, & Palæstinorum iter per Gazam in Aegyptum, ipsius etiam Abrahæ, & aliorũ Patriarcharum calcatum vestigijs. An viam hanc inuiam Regi superba temeritas persuasit?

V. QVOD ad Romanam rem pertinet, ordo temporis, ac narrationis Halicarnassei Dionysij requirit, vt in hũc annũ res à Tarquinio contra Volscos gestas referamus, quas ille summatim in hæc pauca congessit. *Fecit*, inquit, *postea multas in Volscos expeditiones, nunc totis viribus, nunc parte copiarum educta: prædaq; potitus est numerosa.* Sic ipse, & quoniã Tarquinius in Capitolinorum triumphorum fragmentis bis legitur triumphasse, Sigonius vnum de Volscis, alterũ de Sabinis egisse arbitratur; & merito quidem. Dionysius tamen bella contra Sabinos prius gesta, posterius autem cõtra Volscos existimauit, vt ex dictis patet. Onuphrius bellum Volscum anno Tarquinij quinto ponit, initium autem Capitolij 21. quæ tamen superiore anno ex dicto diximus, probabiliora sunt visa.

VI. TERTIA Olympiade supra sexagesimam, cuius hic est annus primus, Parmenides Camarinæus in Olympico stadio victor euasit, vt Diodorus Siculus scribit in morte Amasis, & expeditione Cambysis: ex quo Olympionicarũ catalogus. Vbi etiam habetur Theagenẽ Rheginũ Chronographũ hac Olympiade floruisse. In eademq; Laërtius ex Apollodori sententia natum refert Anaximenem Philosophum Milesium, Anaximandri auditorem. Verum cũ Suidas natum dicat Olympiade 55. cum Cyrus captis Sardibus, Crœsum regno euertit, hac potius Olympiade floruisse dicendus est, cum natus esset annos circiter 35.

ANNVS MVNDI 3527. SEXTÆ AETATIS 11. Solutæ captiuitatis 11. Cambysis 4. Imperij Persarum 11. Zorobabelis, & Iosue Pontif. 11. Olympiadis LXIII. an. 2. Vrbis cond. 226. Tarq. Superbi 7.

ANNVS ANTE CHRISTVM 526.

I. CAMBYSES traductis per Arabiam copiis, Pelusium peruenit: quo nomine Nili ostium, & ciuitas ad illud sita appellatus. Ibi, vt scribit Herodotus l. 3. pluribus, quæ nos in pauca contrahemus, habebat castra Psammenitus, Amasis iam defuncti filius. Cambysem opperiens; cum

Ctesias Cnidius Amyrtæum vocat. Et Persæ quidem non longè ab Ægyptijs subsedere, tanquam iam congressuri; Ægyptiorum autem auxiliarij Græci, & Cares. Phanì, qui externum exercitum contra Ægyptum adduxisset, infensi, facinus ingens in eum machinati sunt. Eius enim filios quos fugiens in Ægypto reliquerat, in castra perducunt, atque in conspectum patris; dehinc posito in medio duorum exercituum cratere, productos singulos puerorum super cratere obtruncauerunt. Omnibus interfectis vinum, & aquam in cratere infuderunt, simulque sanguine epoto, auxiliares conflixerunt. Acri prælio commisso, perquam multis vtrinque cadentibus, in fugam vertuntur Ægyptij, & versus Memphim, nullo ordine iter capessunt.

Barbarum facinus.

II. *Memphitarum crudelitas.*

CVM eò se recepissent, misit Cambyses aduerso flumine nauim Mitylenæam cum caduceatore viro Persa, qui eos ad deditionem hortaretur. Ingens fuit ea nauis, si vnica fuit: erant enim in ea numero ducenti, vt ea sequentibus intelligetur. Ægyptij vbi nauim aduectare Memphim vident, frequentes ex vrbe effusi, nauim corrumpunt, viròsque frustatim dilaniatos, in oppidum afferunt. Post hæc autem aliquandiu obsessi restiterunt, tandemque in Persarum potestatem venere. Id veriti Afri, Cyrenæi, Barcæi sese citra pugnam dediderunt, tributumque, inter se partiti dona miserunt. Captum Ægypti Regem Amyrtæum, ait Ctesias; nulloque alio detrimento affectum, nisi quod illum in Susa, cum sex millibus Ægyptiorum, quos ipse delegit, relegauit. Additque desiderata fuisse in ea pugna ad quinquaginta Ægyptiorum millia, Persarum autem viginti. Sed nos cum Herodoto progrediamur.

Expugnatio dedition. ...

III. *Psammeniti Regis animus ... & ... mala.*

DECIMO die quam muros Memphis cepit Cambyses, Psammenitum Ægyptiorum Regem, qui sextum mēsem regnabat, deposuit in suburbanis ignominiæ gratia, cum Ægyptijs alijs, vt eius animum experiretur. Quo facto, filiam illius, vestitu seruili circumdatam, cum hydria ad aquam emisit, & cum ea eodem ornatu, alias primariorum Ægyptiorum filias virgines. Quæ vbi ad patres cum eiulatu, ploratuque, peruenerunt; cæteri quidem patres conspectis filiabus, vicissim vociferati sunt, atque fleuerunt, Psammenitus autem humi vultum deiecit. Prætergressis puellis aquam ferentibus, secundo loco Cambyses, ante oculos Psammeniti misit filium eius, cū duobus millibus Ægyptiorum, æqualis ætatis, vinctas fune ceruices, & frenata ora habentibus; ducebantur autem luituri pœnas ijs Mitylenæis, qui in naui fuerāt ad Memphim obtruncati. Ita enim censuerant Regij Iudices, pro suorum singulis interfectis, denos primorum Ægyptiorum interficiendos. Psammenitus prætereuntes intuens, & filium animaduertens ad mortem duci, alijs Ægyptijs qui circumsedebant, complorantibus, & indigne ferentibus, ipse idem quod erga filiam fecit. His prætergressis accidit, vt quidam familiarium eius iam natu grādior, pristinis bonis delapsus, ac nihil habens, nisi quæ inops mendicabat, obiret exercitum mendicans, nec non & Psammenitum, aliosque Ægyptios, in suburbanis considentes; quem vt cōspexit Psammenitus ingenti erumpente fletu, compellans nomine amicum, suum caput cædebat.

IV. *Et quæ diuersi de vno euentu fuit causa.*

QVÆ cum custodes Cambysi renunciassent, misit ad Psammenitum Cambyses, qui rogarent, cur ad tristissimū filij, filiæque spectaculum non eiulasset: ad amici pauperis aspectum ita fleuisset. Cui ille, *fili Cyri*, inquit, *domestica mala maiora erant, quam vt ea deflere possem; at miseria amici digna lacrymis fuit, qui olim fortunatus, in extremo limine senectutis, ad tantam inopiam deuenit.* Quæ cum à Cambyse audita essent, misericordia motus est, & reliqui Persæ, qui aderant, Crœsus etiam dicitur illacrymasse. Itaque protinus misit Cambyses, qui filium morti eriperent, & patrem è suburbanis ad se adducerent, sed qui adierunt, filium non vltra superstitem inuenerunt, vt qui primo loco fuerat obtruncatus; patrem autem ad Regem adduxerunt, vbi sine alio damno reliquum vitæ transegit: donec deprehēsus affectare res nouas, & Ægyptios ad defectionem inducere, iussu Cambysis epoto cruore taurino confestim expirauit. Ita fere Herodotus, non memorans quā-

Mors Psammeniti, ...

diu Psammenitus in Persarum seruitute vixerit, vt colligere possimus quo anno defunctus sit.

V. *Cum ipse in cadauer Amasis sæuit ...*

HOC quoque anno vrbem Saim adijsse potuit Cambyses, vbi sepultus fuerat Amasis, eiusque corpus sale cōditum. Simul atque autem in eius ædes ingressus est, fi ... dem illius fortasse in vxore mutata vlturus, aut alia potius quapiam ex re exacerbatus in Amasim, eius cadauer è cōditorio educi imperauit; deinde prolatum verberibus cædi, ac vellicari, & stimulis pungi, omni denique contumelia infestari. Quod qui faciebant cum frustra defatigarentur, nam cadauer, vtpote salitum, resistebat, nec quicquam omnino elidebatur, cremari iussit, cōtra Persarum, atque Ægyptiorum ritum, quorum illi nefas ducunt Deo suo cadauera humana præbere depascenda. Isti autem rati ignem esse vorax animal, animalibus nolunt humana corpora tradere. Ideo etiam ideo saliunt, ne à vermibus consumantur. Et hæc quidem sunt, quæ hoc anno quarto Cambysis in Ægypto gesta videantur.

Cadauera quæ Persæ, atque Ægyptij cremant.

VI. *Bellum contra Gabinos initum.*

REFERT Dionysius à Volscorum bello confecto, rebusque è sententia fluentibus, bellum natum esse finitimum, *quod cum septem annis continuis*, inquit, *gestum sit, diuturnis regem laboribus, difficilibusque, & inopinatis casibus inuoluit.* Id gestum fuit contra Gabinos, vrbem Latini nominis, Albanorum quondam Coloniam, via Prænestina, ad centesimum ab vrbe stadium. Eo confluxerant Pometinorum pars, qui de Suessa, cum dirueret eam Tarquinius, profugerant: præterque hos, multi Romani exules, qui Gabinos orando, obtestandoque, vt vlciscerentur suas iniurias, multaque dona pollicendo, si ope ipsorum restituerentur in patriam: facileque Tyrannum opprimi posse ostendēdo, vrbanis quoque libenter operam suam consociaturis; tandem persuaserunt, vt arma contra Tyrannum sumerent. Præsertim cum Volsci quoque promptis ad id essent animis, qui & ipsi per legatos, ad belli societatem contra Tarquinium Gabinos inuitarant. Post hæc igitur, magnis copijs in hosticum vtrinque irruptiones factæ sunt, & strages, dum modo Gabini profligatos Romanos vsque ad portas persequuntur, multisque captis agros intrepide populantur: modo vice versa Gabini propulsati, & in vrbem suam compulsi, captiuos, & prædas ex agris suis abactas è mœnibus spectare coguntur.

ANNVS MVNDI 3528. SEXTÆ ÆTATIS 12. Solutæ captiuitatis 12. Cambysis 5. Imperij Persarum 12. Zorobabelis, & Iosuæ 12. Olymp. LXIII. An. 3. Vrbis conditæ 227. Tarquinii superbi 8.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 525.

I. *Ratio temporum contra Scaligerum. ...*

CELEBRAT hunc annum, qui est Sabbaticus 15. Diodorus Siculus, à tertiū Olympiadis sexagesimæ tertiæ, & ex eo Olympionicarum catalogus quo an Cambysem bello adortum fuisse Ægyptum. Celebrat & Eusebius in Chronico, qui hunc ipsum annum quintum Cambysis ponit occupatæ, ac deuictæ Ægypti; quem annum Scaliger male in textum mutari cupit, eo quod octo solidos annos Cambysi tribuat, quem triennio Ægyptum tenuisse auctor est idem Eusebius, in Chronico Græco. Itaque non recte queritur annum vnum abundare in vigesima septima Dynastia Ægypti, quæ Persarum fuit. Si enim Magi ad octauum Cambysis annum referantur, vt communis est sententia, hinc vsque ad vndecimum Darij Nothi, centum & vndecim, vt vult Hieronymus, non duodecim supra centum reperientur. Hieronymi autem breuior oratio ita supplenda est: *Obtinuit Aegyptum Cambyses in anno quinto regni sui, quam Persæ vsque ad Darium filium Xerxis, annis CXI. tenuerunt.*

II. *Tres expeditiones à Cambyse susceptæ.*

AD hunc porro annum, vt ex consequenti Herodoti narratione patet, pertinent tres simul à Cambyse expeditiones susceptæ, aduersus Carthaginenses, Ammonios, & Æthiopes longæuos, qui Africam ad australe mare incolunt,

[illegible] cum Camby[illegible] capo, [illegible] expeditatu a[illegible] aduer[illegible] exploratores m[illegible] os censuit, [illegible] dictorum Regi, [illegible] mentaria [illegible] ex[illegible] it Herodotus: In suburba[illegible] quadr[illegible] pedum assa refertum carne, [illegible] a[illegible] lium magistratus properant [illegible] lu[illegible] cuilibet epulatu, licet ac[illegible] Elephantina vrbe Ichthiophagos [illegible] opas n[illegible], Æthiopicæ linguæ be[illegible] Q[illegible] m veniunt, interea nauales copias Car[illegible] thagin[illegible] o nauigare iubet, quod se facturos Phœni[illegible] nega[illegible], quod dicerent se cum illis magno iureiu[illegible] rando [illegible] deuinctos. Præterea non facturos sanctè, si ad[illegible] [illegible] os suos militarent. Carthago enim Tyriorum, & Phœnicum colonia fuit vt [illegible] ex Virgilio *b* notum est. Cæte[illegible] Phœnicibus ire detrectantibus, haud idonei erāt naual[illegible] bello. Ita Carthaginienses euaserunt, quo minus in Persarum redigerentur seruitutem. Quoniam Cambyses haud æquum ducebat, vim afferre Phœnicibus, qui se ipsos Persis ded[illegible] erant, & ex quibus nauticus omnis constabat exercitus. Cyprij quoq., qui aduersus Ægyptum in militia erant, sese etiam ipsi dediderant.

Postquam ex vrbe Elephātina venerunt Ichthiophagi, Cambyses eos ad Æthiopes misit, iussos cum ea dicere, quæ oporteret, tum dona ferre, amiculum purpureum, aureumque torquem tortilem, & armillas, atque vnguenti alabastrum, cadumque vini Phœnicei. Ad hos cum venissent, oblatis muneribus ita locuti sunt. *Cambyses Persarum Rex, cupiens amicus tibi fieri, atque hospes, nos misit, iubens, vt in colloquium tuum veniremus, tibique hæc dona daremus, quorum ipse maxime delectatur.* Ita legati Cambysis.

IV. Ad quæ durius respondit Æthiops, vt qui non ignaros esset, quorsum illi ad se venissent. Iniustitiæ Cambysem accusat, qui suo imperio non contentus, homines, à quibus nihil esset violatus, seruitute opprimere conaretur: Simulque arcum ingentem ad eum per nuncios mittit, cū his mandatis. *Rex Aethiopum Regi Persarum consilium dat. Quando Persa tam facile tanta magnitudinis arcus intendent, tū aduersus Macrobios Aethiopes, cum maioribus copijs bellum moueant.* Feruntur autem hi Æthiopes esse omnium mortalium maximi. & quem e popularibus maximum, & valentissimum habent, eum in Regem eligunt. Ita quidem Herodotus, quibus valde consentanea sunt, quæ historiæ nauigationum Indicarum superioris seculi referunt, prægrandes scilicet homines pedū decem altitudinis, in Chicapræic[illegible] m, ad fretum Magellanicum reperiri, quibus Europæi comparati, solitas pumiliones viderant. Pergit autem Æthiops apud Herodotum. *Interim dijs gratias habeat, quem [illegible] ancunt in mentem filios Aethiopum, vt præter suam, alienam velint comparare regionem.* Hæc locutus arcum laxauit, eique dedit. eorum autem munera, tanquam dolosa, & dolosorum hominum, contempsit, sicut & aurea vincula, quibus forte tota apud se haberet, eisque reos in carcere vinctos teneret, quod apud eos æs, vt rarissimum, ita preciosissimum foret. Vino delectatus, fontem vicissim eis ostendit, in quo neque lignum, neque aliud quidquam innatare possit, sed omnia demergantur, & quo loti, perinde atque inuncti, violam oleant, & eiusdem potu longæui, ad centum & viginti annos viuant.

Hæc, aliaque id genus reuersi Ichthiophagi cum Cambysi renunciassent, continuo ira percitus, aduersus Æthiopes exijt in expeditionem cum omni peditatu, sine vlla cura commeatus, quam temeritatem mox egregie luit. Arcus autem Æthiopum admiratiuus fuit, quem ad duos digitos Smerdis frater eius adduxit, quod Persarum alius nemo potuit quo facto liuore commotus Cambyses, eum remisit in Persas, moxque etiam, vt sequenti anno dicemus, interficiendum curauit. Fuisse autem istum Cyri mādatu, dominum Bactriorum, Parthorum, Carmaniorum, & Chorasmiorum, affirmat Ctesias, eumque vocat Tanyoxarcen. Vbi ad Thebas ventum est, delegit de exercitu quinquaginta [illegible] iter millia, quibus præcepit, vt Ammonios d[illegible] preterent, [illegible] ad oraculum Iouis [illegible] cenderent.

[illegible] anal. [illegible] alian [illegible].

[illegible] cum relic[illegible] contendit, sed antequam [illegible] itineris partem confecisset exercitus, protinus eum commeatus omnis, quem secum habebat, defecit; mox & iumenta ad vescendum defecerūt. Cum vlterius etiam procederet, & ad arenas deuenienti [illegible] herbæ quoque deficerent, ex seipsis sortiti, decimum quemque comederunt. Quæ audiens Cambyses, relicta expeditione in Aethiopes, retro cedit, Thebasque peruenit multis de suo exercitu amissis. Cumque Thebis Memphim descendisset, Græ[illegible] missos fecit, vt domum nauigarent. Agnosce deinceps hominem prophanum, ac mente captum.

Cambysi Memphim regresso, cum forte tum Aegyptijs Apis eorum Deus apparuisset, omnes festum diem celebrare cœperunt; quos Cambyses interpretatus de [illegible] de sui exercitus lætari, quamuis accersiti ab eo præpositi eorum, Dei sui apparitionem, quæ longo interuallo fieri soleret, contestarentur, tanquam mendaces interfecit. Inde etiam sacerdotes Apis iussit in conspectum venire, & ad se Apim adducere. Est autem Apis vitulus è vacca genitus, toto corpore niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato (ea nota quædam est, siue nodus) duplices in cauda pilos, quem mater fulmine icta pe[illegible] Posteaquam Apim sacerdotes adduxere, Camby[illegible] educto mucrone cum ei ventrem ferire vellet, femur p[illegible] cussit; cachinnansque ad sacerdotes dixit, *O capita nequam! huiusmodi dij sunt, sanguine, atque carne præditi, & ferrum sentientes.* Simul & Sacerdotes flagris cædi iussit, & vt quisque Aegyptiorum occurrerent ferias agentes, occidi. Ita festum solutum est, sacerdotes mulctati, Apis sauciatus femur, in templo iacens extabuit: quem è vulnere extinctum, insc[illegible] Cambyse tumulauere Sacerdotes. Ob quod scelus aiunt Aegyptij Cambysem continuo insanisse. Addit Iustinus Cambysem, offensum superstitionibus Aegyptiorum, Apis, cæterorumque deorum ædes diruisse. Nam Herodotus de templorum euersione nihil, Strabo autem cū de Heliopoli ageret, *a nunc omnino*, inquit, *vrbs deserta est; habet autem peruetustum templum Aegyptio more structum, quod multa manifesta indicia Cambysis insaniam, ac sacrilegia demonstrat; qui templa partim igni, partim ferro deuastauit, mutilans, exscindens, comburens, quemadmodum & [illegible]* sic ipse, vide de obeliscis Pliniam. *b*

Iam verò quod ad copias aduersus Ammonios missas attinet, ea de re Iustinus hæc pauca. *Ad Ammonis quoque nobilissimum templum expugnandum exercitum mittit, qui tempestatibus, & arenarum molibus oppressus interijt.* Paulo plura Herodotus. Copiæ, inquit, illæ è Thebis mouentes duces itineris sequebantur, vsque ad vrbem Oasim. Cumque illi ex vrbe Oasi per arenas iter facerent, iamque medio ferè spatio inter Oasim & Ammonios prandèrent, magnum ac validum Austrum ingruisse Ammonij referunt, & ingestis arenæ cumulis, eos obruisse, atque hunc in modum illos è viuis, atque è conspectu fuisse sublatos. Ipse nihilominus Cambyses diutius in Aegypto substitit, vbi eum no sequenti anno reuisemus; nisi in Italia oli[illegible] habet hic annus proprium, & suum.

ANNVS MVNDI 3529. & 30. SEXTÆ Ætatis 6 & 7. Solutæ captiuit. 13. & 14. Cambysis 6. & 7. Imperij Persarum [illegible] 3. & 14. Zorobabelis, & Iosuæ Pontif. 13. & 14. Olymp. LXIII an. 4. & LXIV. an. 1. Vrbis cond. [illegible] 28. & 229. Tarquin Superb. 9. & 10.

ANNVS ANTE CHRISTVM 524. [illegible] 23.

Duo sunt hi anni reliqui dominationis Cambysis, siue Persarum in Aegyptios, quorum p[illegible] nouæ [illegible] mpiadis habet initium, in eaque Euand[illegible] sta[illegible] lum in stadio victorem, & Miltiadem A[illegible] ptin[illegible] vt testatur Dionysi. In eorum altero [illegible] am[illegible]

Margin notes: [illegible] Aeneid. [illegible] IV. [illegible] [illegible] ad Æthiopes. [illegible] EXPEDITIO CAMBYSIS AD ÆTHIOPAS. Cambysis insania. VI. [illegible] Apis Aegyptiorum Deus. Ex Cambyse [illegible] a l. 17. Geogr. Ædes dirutæ Cambys. b lib. 36. c. [illegible] Expeditio ad Ammonios. N [illegible]

AN. 3. & 14. suo, quem dudum amandarat in Persidem, eum Smerdem Herodotus, Iustinus Mergidem, Ctesias Tanyoxarcem vocat. hac in somnis visione pulsatus est. Nuncius quidam ex Perside venire eis, et nunciare visus est, Smerdem in regio sedentem solio, cœlum contingere vertice. Quo viso Cambyses veritus ne se occiso frater regnum occuparet, Prexaspem omnium Persarum sibi fidelissimum, ad illum interimendum mittit in Persas. Cometem Iustinus appellat. & n agum *Nec dubitauit, inquit, post sacrilegia etiam parricidium facere; erat enim difficile, vt parceret suis, qui cum contemptu religionis grassatus etiam fuerat aduersus deos. Ad hoc tam crudele ministerium magum quendam ex amicis deligit nomine Cometen.* Pergit Herodotus; is vbi Susam deuenit, eum cum venatum duxisset, interficiendum curauit. Quidam sequuntur Prexaspem, cum hominem in mare rubrum perduxisset, ibi eum demersisse. Sed priorem sententiam probat Herodotus, vt qui infra Prexaspem inducat Cambysi dicentem, se eum suis manibus tumulasse. Alia omnia de morte fratris Cambysis scribit Ctesias, ait enim magum quendam Sphendadatum, cum fuisset à Tanyoxarce (hunc enim vocat, vt dixi) verberibus ob delictum quoddam affectus, eum apud Cambysem tyrannidis suspectum per calumniam reddidisse, Regisque iussu clam interfectum fuisse hausto taurino sanguine. Cum tamen Sphendadatus, qui erat fratri Regis simillimus, publice tanquam calumniator iussus esset occidi. Itaque vero Tanyoxarce mortuo, fictitius quidam quinquennis pro vero se gessit.

II. *Sororem ducit uxorem.* NEQVE hoc scelere contentus Cambyses, alterum ei suppar, aut maius potius aduersus sororem, eandemque vxorem adiecit, non multo post tempore. Eodem patre, matreque genitam sororem in vxorem duxerat prius: quam rem cum perficere propter insolentiam vereretur, iudices Persas, legum patriarum interpretes Cambyses percunctatur, num quæ lex sit, quæ matrimonium cum sorore permittat. Tum iudices negant se vllam inuenire legem, quæ sinat fratri sororem nubere; quandam tamen inuenire legem, qua liceat Regi Persarum facere, quidquid libeat: quam iustam & cautam responsionem vocat Herodotus, & addit, *ita neque legem vllam abrogarunt metu Cambysis, & ne legem tuentes ipsi perirent, aliam inuenerunt fauentem ei, qui sororem in matrimonium ducere vellet.* *Iudicibus connentibus.* Verum adulatoria plane, & non iusta est ista responsio, quæ nefario incestui, & naturæ ipsius lege damnato patrocinetur. Quin nec lex quidem vlla Persarum fuit, aut esse potuit, qua Rex legibus omnibus solueretur.

III. *Sororem interficit [illegible].* ADDIT autem Herodotus; Tunc itaque Cambyses eam, quam dixi, accepit vxorem; sed aliquanto post etiam alteram, quæ videtur fuisse Atossa, quæ relicta in Perside mox Smerdi Mago, qui Cambysi successit, iuncta fuit: ac postremo etiam Dario Hystaspidæ. Harum iuniorem, quæ ipsum in Ægyptiaca expeditione comitata est, interemit; mortis causam hanc Græci referunt. Cambyses catulos duos, alterum leonis, alterum canis committit in certamen; & cum à leunculo catulus superaretur, alter catulus huius canis frater, rupto loro superuenit, & laboranti fratri opem tulit, & coniuncti leunculo superiores fuerunt. Cui spectaculo cum interesset mulier, & Cambyses ex eo caperet voluptatem, illa assidens collacrymabatur; vtque imprudenter, a Cambysum bene norat. Sed imprudentius etiam rogata ab eo lacrymarum causam, respondit, quod vidisset catulum suppetias fratri contra leonem ferentem, fratris autem sui Smerdis vltorem nullum fore. Quo audito illam à fratre, & marito protinus interemptam Græci tradiderunt. Ægyptij aliter mortis causam referunt, sed augent etiam Cambysis crudelitatem. Aiunt enim eum, ob aliud quidpiam à sorore dictum liberius, ind[illegible] percitum insiluisse calcibus in prægnantem, eamque ab [illegible] tu ed[illegible] odecessisse.

IV. *[illegible].* CÆTERVM necem Smerdis fratris Cambysis, à Prexaspe, iussu eiusdem Regis perpetratam, Deus per eundem Cambysem vltus est. Cum enim à Prexaspe, quem præcipuo honore prosequebatur, & consiliarius vtebatur, cuius [illegible] Cambyses inter pocula, cum à Prexaspe in-

quam quæsisset, quemnam virum Persæ eum [illegible] tum, & ille pro familiaritate dixisset eos cætera quidem omnia magnis efferre laudibus; vino tamen nimis deditum censere. [illegible] *intelligo nunc ait, [illegible] Persæ vera dicant, an dum hæc dicunt, potius ipsi desipiant. Nam si filij tui, qui in vestibulo stat, medium [illegible] tate [illegible] percussero, constabit falsum esse, quod Persæ dicunt; sin aberrauero, constabit Persas vera loqui, [illegible] me esse intemperantem.* Hæc locutus intendit arcum, puerumque percussit, atque eum concisum iussit dissecari, [illegible]. Cumque in corde sagitta esset inuenta, eo [illegible] lætabundus atque cachinnans ad patrem pueri, *Prexaspes, inquit, facta tibi est fides me non insanire, sed Persas.* Tum miser parens adulans ei, quem trucidatum oportuisset, *hæc, inquit, ego ne Deum quidem arbitror tam probe potuisse.* Egregium exemplum aulicæ erga tyrannos seruitutis. Hoc ille præmium amicæ, ac beneuolæ admonitionis à barbaro, ac crudeli principe tulit. Vt non mirum sit eos à suis stultas tantum de se fabulas audire. *Aulico [illegible] exemplum.*

V. *Alius caedibus bacchatur.* ALIVD exemplum non dissimile subdit Herodotus. Altero die, inquit, duodecim Persas prioribus pares, ob nullius momenti causam necauit, viuos in caput defodiens. Quem cum Crœsus blande admodum admonuisset, libertatemque ipsam tum periculo popularis defectionis, tum à Cyro accepta iussione temperasset, Cambyses, *Etiam tu mihi, inquit, dare consilium audes, tanquam bene aut tuam ipsius patriam administraris, aut patri meo consulueris, iubens eum traiecto flumine Araxe, tendere aduersus Massagetas:* simulque arcum corripiebat, tanquam hominem confixurus. At Crœsus cursu se foras proripuit; hic vbi non haberet, in quem telum dirigat, mandat ministris, vt illum comprehensum interimant. Ministri, qui mores eius nossent, Crœsum abdiderunt, hoc consilio, vt si Cambyses facti pœnitens requireret Crœsum, eo perducto dona afficerentur, quod illum seruassent; si non pœniteret, nec desideraret, tunc hominem interficerent; sed illi multum à spe sua aberrarunt. Nam non ita multo post, cum Cambyses desideraret Crœsum, nunciant ministri eum adhuc superesse, quo agnito ait se quidem Crœso superstite gaudere, ijs tamen, qui inuissi seruassent, mortem allaturum; quod & fecit. *Crœsi mors [illegible] periculum.*

VI. *Alia Cambysis facinora.* HÆC autem omnia, hisque similia in Ægypto contigisse testatur Herodotus. *Multa huiusmodi, inquit, tam in Persas, quam in socios faciebat Cambyses parum sana, cum Memphi moratus est. Nam & vetusta recludens sepulchra mortuos inspiciebat, & templum Vulcani adiens, multo derisu simulachrum eius cauillatus est. In templum quoque Cabyrorum inaccessum alteri, quam sacerdoti, ingressus est; & quæ illic erant simulachra, multa [illegible] verbis, concremauit.* Vides interim obiter pie lector, adumbratum à Dæmone Mosaicum Dei oraculum, in quod soli Pontifici aditus patebat quotannis semel. Horum facinorum causam Herodotus insaniam arbitratus est. Insaniæ autem geminam causam, nimirum sacrilegium in Apim perpetratum: & corporis malam habitudinem; quoniam is ferebatur sacro morbo laborasse ab ipsis natalibus, vt non abs re fuerit, cuius corpus magna ægritudine inualidum esset, eius ne mentem quidem sanam fuisse.

VII. *Romani & Hetrusci.* HIS ipsis annis, & aliquot sequentibus, vt ex Dionysio diximus, prælia multa, cædes, prædæ, populationes inter Gabinos, & Romanos contigerunt.

Interim autem Iudæi Hierosolymis in otio molestissimo desidebant, & quasi miseri Tantali, in medio negotiu inuitissime orabantur; dum dominarentur eorum, qui oderant eos. Nec Cambysem in Ægyptiaca expeditione moras trahentem, officijs, atque obsequio demereri possent, qui Susis & Babylone habitabant; vbi, iuxta consilium Ieremiæ domos ædificauerant, vineas plantauerant, vasaque possessiones acquisierant. neque de Chananitide, patrum suorum patria, quam nunquam adierant, aut à longe salutarant, admodum sollicti videbantur. *Ierem. 29.*

ANNVS MVNDI 3531. SEXTÆ AETATIS 15. Solutæ captiu. 15. Cambysis cum Magis 8. Imperii 15. Zorobabelis, & Iosue 15. Olympiadis LXIV. an. 2. Vrbis conditæ 230. Tarquin. Superbi 11.

ANNVS ANTE CHRISTVM 522.

I. REcte cecinit mitissimus Dauid, *viri sanguinum non dimidiabunt dies suos.* Id in se ipso probauit Cambyses qui ne quadrantem quidem regni paterni expleuit, intra quintum octaui sui anni mensem extinctus, vt supra ex Herod. retulimus: qui fuit finis dominationis Persarum in Ægyptios. Ex eodem nunc Cambysis mortis caussam, modumq; referemus.

Cambyse circa Ægyptum commorante, & multa sæpe insanæ mentis indicia demonstrante, Magi duo germani fratres, Susis contra eum coniurarunt, quorum vni nomen Patizithes, alteri Smerdis. Illum Cambyses in Ægyptum proficiscens, rei domesticæ reliquerat procuratorem: hic & corporis habitu quam simillimus erat Cyri filio, quem Cambyses interficiendum curauerat, & eum eodem plane nomine referebat. Hunc ergo suppositium Cambysis fratrem rite commonitum, atque instructum quomodo se in regno occupando, administrandoque gerere deberet, Patizithes quasi Smerdim Cyri filium, in regium solium perduxit, Regemque pro Cambyse fratre eiusmodi mentis viro, toto regno per præcones pronunciari curat. Quin etiam in Ægyptum dimittit ad exercitum, quem in Ecbatanis Syriæ cum Cambyse reperit, qui mandarent, vt deinceps Smerdi Cyri, non Cambysi obedirēt; fabulam iuuabat ignota mors filij Cyri; talia quippe facinora, quam occultissime perpetrantur, vitandæ inuidiæ caussa, parique diligentia conteguntur. Itaque neq; Susis, neque in exercitu, quisquam fere mortis eius erat cōscius.

II. His auditis Cambyses, *Prexaspes*, ait, *itane mihi rem executus es, quam iniunxeram?* Ille vero cum etiam atque etiam affirmaret se mandata expleuisse, & suis illū manibus humasse, nec magis ab eo, quam à defunctis timendam tyrānidem; rogat etiam, vt caduceatorem interroget, à quo Smerde rege ista deferret: eum ergo coram Cambyse Prexaspes caduceatorem rogasset, num Smerdem Cyri filium vidisset, aut ab eo hæc mandata accepisset, negauit ille se eum vidisse, ex quo Cambyses expeditionem in Ægyptum suscepisset, sed Magum, quem Cambyses rerum suarum familiarium procuratorem reliquerat, ista hæc ipsi mandata perferenda, Smerdis filij nomine tradidisse. Hic Magorum, & somnij fraude cognita, à quo adductus esset ad fratris perpetrandam necem, quem occidendum mandarat, deflebat occisum. Ergo statim iubet, vt erat animo præceps, exercitum quam rapidissime Susam versus iter arripere, ipse concitus in equum insilijt, insilienti vagina gladij excidit, vnde nudatus gladius in eius femur inhæsit est, in ea scilicet parte, in qua percusserat Apim Ægyptiorum Deum Ita Herodotus, agnoscens diuinam in Cambysem vltionē, & manifestam sacrilegij pœnam, quæ numinis contemptorem occupasset. Beatos alioqui futurus, si omnem Ægypti superstitionem fictitiamque diuinitatem, ex zelo diuini verique numinis, quod à Cyro patre, & Daniele, alijsque Hebræis discere potuerat, exterminare voluisset. Quæ cum ille ex superbia, & fastu, repugnante conscientia, perpetrasset, etiam in bono opere peccauit nec tardam incurrit vltionem.

III. VVLNERATVS Cambyses, quodnam illi oppido nomē esset, interrogauit, illi aiunt, *Ecbatana.* Tum ille, *fatale*, ait, *[illegible] Cambysen Cyri hoc loco decedere.* Oraculum enim ea vrbe Buto, aliquando consuluerat, ex quo acceperat se in Ecbatanis decessurum: quod ipse de Ecbatanis Mediæ interpretabatur, vbi se sperabat senē, omniumq; bonorum copia circumfluentem decessurum. At oraculum *ait Herodotus*, de Ecbatanis Syriæ loquebatur. Ita cacodæmon fallacibus, ac proditorijs oraculis, & suam ignorantiā celabat, [illegible] ducebat in fraudem. Iosephus ait Cambysem in Damasco mortuum fuisse, ab expeditione Ægyptiaca reuertentem; fortasse Damascus Ecbatana quoque dicta est. Vigesimo dein die, accitis Persarū, qui aderant, præstantissimis, cum se moriturum videret, rem omnem gestam de somnio sibi à malo dæmone obiecto, de fratris sui nece, per Prexaspē perpetrata, & nominis fallacia dolenter enumerauit, tum adstantes per regios deos obtestatus est, ne per socordiam [illegible] ommitterent, vt imperium rursum abiret in Medos: mandans vt si dolo occupatū fuerit, illud dolo surripiant: si vi receptum, vi recuperēt. *Hæc vobis facientibus*, ait, *& tellus fructum proferat, vxores [illegible], & pecora pariant, in omne tempus libertate fruentibus: [illegible] contraria his quæ dixi imprecor. [illegible] præterea vnicuique Persarum [illegible] quales mihi contigit [illegible].* Cambyses, deflens omnem conditionem suam, vt ait Herodotus.

IV. HABVIT sane, quæ defleret miser Imperator, non solū quæ vulgo misera, & luctuosa æstimantur, quod in ipso vitæ flore periret, quod à suis per proditionē priuatus imperio quod nulla suscepta prole virili, fœmineaue, quod in peregrino solo periret, sed etiā quod innumeris obstrictam sceleribus animam mox ad æterna supplicia abiecturus esset, animam Deo hominibusq; inuisam, atq; execrabilem, quæ Deo cœli, sibi non ignoto templum, & cultū à parente decretum prohibuisset; aliorum templa, omnis diuinitatis irrisor, atq; cōtemptor, profanasset, expilasset, incendisset Sorores incestis connubijs vitiasset, & vnius earum, fratrisq; iniustissimo parricidio seipsum contaminasset: denique amicissimos atque domesticos, beneq; de se meritos, per ludum & ebrietatem crudelissimis cædibus affecisset, exercitus suos intemperanti stoliditate deleuisset, cadauer Regis demortui effodisset, omniq; contumeliarum genere vexasset.

V. PERSÆ, inquit Herodotus, vt Regem lamentantem conspexere, vniuersi sua vestimenta conscindere, tum effuso ploratu vti. Post hæc vbi femur sos vitiatum est, femurque celeriter computruit, Cambysi vita erepta est, cum regnasset septem omnino annos, & menses quinque: [illegible] Nulla vnquam prole suscepta virili, fœmineaue. Ctesias ait Roxanem illi puerum capite carentem peperisse; quod prodigium Magi interpretati sunt, nullum regni successorem ab eo relictum iri. Ita solet punire Deus Principum libidinem, atq; intemperantiam: maxime autem incestas, sacrilegasq; nuptias; vt quo magis vel prole abundare, vel libidini potius suæ oblectundare desiderant, hoc magis fructu nuptiarum priuati summo suo cum dolore torpescant, & stirpem suam in seipsis extinguant. *Interim ipse*, ait Iustinus, *gladio sua sponte euaginato, in femore grauiter vulneratus occubuit: pœnasque luit, seu imperati parricidij, seu sacrilegij perpetrati. Dantur sane*, ait Pausanias, *& aliæ insanæ sua sponte hominibus iustam inflixisse vltionem; Et Cambysis acinaces pulcherrimum, ac nobilissimum perpetrauit facinus.* Sic ipse. Verum facinus rectius caussæ, quam instrumento tribuetur, si non secundæ, quæ ex accidente egit, certe primæ, cuius prouidentiæ reges maxime subiacent.

VI. CTESIAS autem, qui totus à cæteris scriptoribus diuersus est, apud Photium. *Cum*, inquit, *Babylonem accessisset, & ibi paruum lignum cultro poliens, tempus vt falleret, femoris musculum percupisset, vndecimo die mortem obijt, cum duodeuiginti annis regnauisset*, atque mox Izabatem sumptum Cambysis corpus in Persidem deportasse. Sed chronol. Herodoti, mortisque Cambysis modus, plures habent suffragatores.

Et sane Plutarchus in vita Artaxerxis, ait Ctesiam suæ historiæ, incredibilium ac stolidarum fabularum colluuiem inferciire: nec semel eum ambitionis, mendacij, & vanitatis coarguit, vt eius operum iactura minus ægre ferenda videatur.

SMERDIS MAGVS.

VII. CAMBYSE mortuo nequaquam persuasum est Persis, retsi potius Magos; interpretantibus potius Cambysem, quæ de fratris nece dixisset, ea de caussa dixisse, vt ille omne

n [illegible] Smerdi [illegible] q; pro certo habebant, cum, per detectionem imperio [illegible] cupato, regnare [illegible] Prexaspe tunc pernegante a se Cambysis fratrem fuisse interfectum, neque enim tutum erat, Camby[illegible] apud Persas fateri. Hunc tamen [illegible] Imperatorem, siue tyrannum Daniel, vel [illegible] mysteriorum explanator, cum Persarum [illegible] post Cyrum, qui [illegible] tres Reges superesse dixit in Perside regna[illegible] venturus esset omnium ditissimus, quem D[illegible], & omnes interpretes Xerxem interpretantur, [illegible] diximus. Tres ergo illi Reges intermedii [illegible], Cambyses, Smerdes, quem Iustinus Oropastem appellat, [illegible] Hystaspides.

VIII Cæterum, vt eodem libro tertio scribit Herodotus, ille per [illegible] arrogantiam, & crudelitatem tectius, regnauit septem menses, qui reliqui erant ad implendum octauum annum regni Cambysis, per quos menses omne genus liberalitatis munificentiæq; in subditos exhibuit, adeo vt eius defuncti, Persis duntaxat exceptis, omnes Asiam incolentes, magnum ceperit desiderium. Nam statim atque adeptus est imperium, missis edictis ad singulas, quibus imperabat, nationes, immunitatem tributorum, ac vacationem militiæ in triennium tribuit. *Vt regnum*, ait Iustinus, *quod [illegible] quæsierant, indulgentia, & largitionibus confirmarent*. Plures numero [illegible], quod Patizithes ille regius Procurator, & suppositi Regis frater, omnia Regis nomine, qui [illegible] Babylonicus, administraret, simulq; cum eo regnare videretur. Sed in eo fallitur Iustinus, & qui eum [illegible] secutus est Freculphus Episcopus Lexouiensis, quod Cambysis fratrem, non a Prexaspe, vt vult Herodotus, interfectum ait, sed ab isto Mago. [illegible] quoque cum illum non viuo Cambyse, sed mortuo scribit occisum. Sic enim habet, vt supra quoque ex parte retulimus.

IX Post hæc, inquit, *per quietem vidit fratrem suum Mergidem regnaturum, quo somnio exterritus, non dubitauit post sacrilegia, etiam parricidium facere. Erat enim difficile, vt parceret suis, qui contemptu religionis grassatus fuerat etiam contra deos. Ad hoc tam crudele ministerium Magum quendam ex amicis delegit, nomine Cometen. Interim ipse gladio sua sponte enaginato in femore grauiter vulneratus occubuit, pœnasque luit, siue imperati parricidii, siue sacrilegii perpetrati. Quo nuncio accepto, Magus ante famam Regis occupat facinus, prostratoque Mergide, cui regnum debebatur, fratrem suum subiecit Oropastem, erat enim oris & corporis lineamentis persimilis, ac nemine subesse dolum arbitrante, pro Mergide Rex Oropastes constituitur*. Sic Iustinus.

X At nemo est, opinor, qui non facile fateatur plus fidei [illegible] Herodoto, quam Iustino esse tribuendum, qui hæc fusius, accuratiusq; persecutus est, & antiquitate præstat, & cuius vnius [illegible] omnibus prisca illa Iustinus, & Trogus [illegible] videntur ha[illegible] ille. Non ergo Cambyses imperati facinoris pœnas luit, sed perpetrati. neque nuncius mortis Cambysis antecessit mortem Mergidis, [illegible] utus est: nec ea Magi min[illegible] [illegible]tio, sed Prexaspis perfe[illegible] est. Qui [illegible] fratrem quidem suum Mergidem regnaturum vidit, sed Mergide quem Cambyses fratrem [illegible] male suspicatus est, & pe[illegible] etiam fidem habuit [illegible] aliquin alium fuisset id somnium, quod tan[illegible] [illegible] decum impletum fuisse volunt. Nec in eo probandus Iustinus, quod sublata nominum similitudine, fraudis probabilitatem non modi[illegible] ex parte diminuit.

Cæterum cum octauo demum mense agnitum, sublatumq; de medio tyrannum dicat Herodotus, post expletum septimo iam mense [illegible] octauum Cambysis annum, ea narratio [illegible] sequentis anni principium [illegible] differenda est. C[illegible] [illegible] tamen [illegible] octauo [illegible] mense regnasse tradit.

XI In Italia [illegible] Romanus, & Gabinus eode[illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] transtulerunt. Quibus in Iudæa fuisse [illegible] testatem e[illegible] Aggæi primo capite constat. *Seminastis*, [illegible] quit, *multum, & intulistis parum, comedistis, & non est [illegible] satiati [illegible] non estis inebriati [illegible] [illegible] [illegible] calefacti [illegible] [illegible] congregauit, misit eas in sacculum pertusum. Et [illegible] Propter hoc super vos prohibiti sunt cæli, ne darent rorem, & terra prohibita est ne daret germen suum*, [illegible].

[illegible] vero [illegible] eundem Propheta [illegible] iam ædificandæ domus Domini, ait enim, *Ascendite in montem, portate ligna, & ædificate domum: & acceptabilis mihi erit, & glorificabor*. Negligentibus hominibus cultum Domini, negligit Dominus benedicere operibus manuum hominum. Et rursum. b *Cum accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierent decem, & intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant viginti &c.* quæ videntur non ad vnum aliquem, sed ad plures etiam annos pertinere.

XII. Merito autem mira videatur hæc non solum accusatio, sed castigatio etiam negligentiæ Iudæorum in templo Domini non ædificando, cum id eis per Imperatores Persarum, eorumque magistratus Iudæi [illegible] [illegible] [illegible]. Verum si quis Imperatoris edictum, siue [illegible] legerit, quod ca[illegible] primi Esdræ de[illegible] est, intelliget solam vrbis ædificationem, non ipsius [illegible] prohibitam, sicut nec priuatarum domorum, quas [illegible] Iudæi, etiam magnifice [illegible] [illegible]. Vnde Dominus per eundem Aggæum eam illis vanitatem exprobrans ait, *Numquid tempus vobis est, vt habitetis in domibus laqueatis*, quarum scilicet aulæ, & cubicula tectum habent cedrinis tabulis, aliaue pretiosa materia conuestitum, & variis [illegible] culo[illegible] tibus, vel auro etiam exornatum, iuxta [illegible] *descendent lychni laquearibus aureis* [illegible], *& domus ista mea minutum*, quam ædificare cœperatis, *deserta*, atque opere intermisso derelicta. Qua in re neque principis interdictum, vt dixi, neque penuriam suam, vt eorum laqueatæ domus probabant, poterant excusare.

ANNVS MVNDI 3532 SEXTAE AETATIS 16. Solutæ captiuit. 16. Smerdis & Darii hystaspis 1. Imperii Persarum 16. Zorobab & Iosue 16. Olymp. LXIV. an 3. Vrbis cond. 231. Tarq. Superb. 12.

ANNVS ANTE CHRISTVM 521.

Hvivs anni initio imperium Persarum Smerde hypocrita, siue Tanyoxarce incubatore liberatur. Darius communibus suffragiis, & forte capessit imperium. Zorobabel spe noua, sub nouo principe sollicitatus, aulam iamdudum desertam felicius repetit; de quibus eodem ordine, quo gesta sunt, breuiter dicendum est.

Octauo mense, inquit Herodotus, is autem est huius anni primus, vt paulo ante diximus, quisnam esset subreptitius iste Rex compertum est, in hunc modum. Erat Othanes quidam Pharnaspis filius, genere atque opibus primo cuique Persarum par. Hunc Iustinus Orthanum vocat: nec illud mirum de opibus, erat enim Pharnaspes pater Cassandanes, quam Ctesias Amytim vocat, quæ ex Cyro Cambysem genuerat, vt patet ex libro secundo Herodoti ipso initio; ideoque maternus erat Cambysis auus. Othanes autem Cassandanes frater, & Cambysis auunculus, idemque socer, vt [illegible] [illegible] iam Phædimam vxorem dederat, per quam fraus omnis [illegible] gata est. In quo si non veritatem vsquequaque explorata[illegible] nere, certe ingenium Herodoti [illegible] quam fecere [illegible], elegans ac sulers licebit animaduertere.

Hic ergo Othanes primus Magi fraudem odoratus est, ea coniectura, quod neque ea arce progrediebatur vsquam, neque Persarum procerum quemquam ad conspectum vocabat. [illegible] enim, vt Iustinus ait, apud Persas persona Regis sub specie maiestatis occulitur, regni tamen proceribus [illegible] copiam sui videndi, aliquam [illegible]. Itaque [illegible] [illegible] teruenim statuit rem expl[illegible]. Ea erat Phædima, quam Cambyses tenuerat, cuiusque tunc Magus [illegible] [illegible] trebatur [illegible] [illegible] omnium Cambysis v[illegible]. Ab ea ergo per inte[illegible] nuncium quærit pater, an [illegible] Regi [illegible] cilietis, qui agebat Regem: cumq; illa se [illegible], [illegible] Smerdem Cyri filium nunquam vid[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] copia daretur, postulat Oth[illegible] [illegible] [illegible] ab Atossa Cyri filia, quæ [illegible] tem ip[illegible]

non posset. Sed alterum responsum accepit, non posse se Atossam consulere, quod Rex, cum primum regnum esset adeptus, omnes Cambysis vxores seclusisset, nec in mutuum colloquium venire pateretur. Postremo petit Othanes à filia, vt dormientis aures exploret, etsi id sine periculo fieri non possit. Constare autem Smerdem illum Magum à Cyro, non exigua de causa, auribus iampridem fuisse truncatum. Quod cum illa manifeste deprehendisset, cum primum illuxit, celerrimè patrem certiorem rei compertæ facit.

III. Is re communicata cum duobus Persarũ principibus, sibique fidelissimis, inter eos conuenit, vt quisque eorum alterum sibi adsciscerct socium. Itaque cum sex iã in eam sententiam conuenissent, vt imperium ab impuro illo hypobolimæo liberarent, superuenit Darius Hystaspis filius, qui & ipse in eiusdem coniurationis communionem admissus est; cuius etiam consilio perfectum est, ne res vel in alterum diem differretũr. *Nam si res*, inquit, *dilata fuerit, dum plures fuerimus consilij huius participes, scitote vos deterrimè perituros. Aliquis enim, priuati lucri ratione habita, rem ad Magum deferet.* *Quinetiam scitote*, ait, *si vobis hodiernus elabatur dies, non alium esse occupaturum, vt me apud Magum accuset; sed me et vos accusem.* Cumque Othanes, qui consilij videbatur caput, quæreret, qui rem tam arduam, tam cito conficiendam putaret. Is aditum per medios excubitores non difficilem fore monstrauit, partim suiipsorum veneratione, partim fraude, partim etiam vi, vbi ea foret adhibenda. Patefacto aditu, intrò tendi generosè contra Magus pertactum iri.

IV. Hæc dum aguntur Magi fratres Prexaspem sibi conciliant, quem sibi fidelissimum fore arbitrabantur, vt qui indignã à Cambyse passus esset, occiso per lasciuiam eius filio ictu sagittæ; quique certissime sciret mortem fratris Cambysis, quem sua ipse manu peremisset; qui denique ob id facinus, maxima apud Persas flagrabat inuidia. Eum ergo cum multis promissis allectum iureiurando adegissent, vt congregatis Persarum primoribus, sub turrim palatij, quasi pro concione, viuere Cyri filium mentiretur. Ipse contra collectis omnibus, totius rei veritatem ab initio professus est, quin & Persas multis verbis deuouit, nisi rursus imperium recuperarent, ac Magus vlciscerentur. Hæc locutus sese in caput præcipitem dedit, atque eadem ruina occubuit.

V. Eivs rei fama cum ad septem coniuratos in itinere peruenisset, nouo etiam auspicio confirmati, regiam adeunt. Custodes reueriti Persarum primarios, nihilque sinistri suspicantes, ne interrogauerant quidem. Vbi in aulam introgressi sunt, offendunt Eunuchos, qui sunt à nuncijs, & ab ijs qua gratia venirent interrogantur; simulque inter percunctandum ianitoribus minabantur, quod homines ingredi permisissent. atq. interius pergere volentes, eosdẽ prohibebant. Illi se mutuò cohortati, eductis gladijs, eos à quibus prohibebantur, ibidem obtruncant: inde cursu in conclaue contendunt. Intra quod tunc forte ambo Magi agebant, & de ijs, quæ à Prexaspe erant acta, consilium capiebant. Tumultu & clamore exciti, vnus arcũ, alter lanceam sumit, verum arcus, cominus hoste posito, nulli vsui fuit, alter se lancea tutabatur, & duos coniuratorum, alterum in femore, alterum in oculo vulnerauit. Ille autem arcu tenens se e pugna eripiens, è conclaui in thalamũ profugit, fores occlusurus: sed illuc duo e septem cum eo irrumpunt, Darius, & Gobrias. Cumq. Gobrias implicitus esset cum Mago, Darius hærebat anceps ne Gobriam per imprudentiam vulneraret, Tum Gobrias quærebat, quin vteretur manu, *Dispicio*, inquit Darius, *ne te feriam*; nam res in obscuro loco gerebatur. *Tu vero*, inquit, *vel per vtrunque exige gladium.* At Darius fœliciter ictu Magum pugione transfodit.

VI. Ctesias, qui horum septem procerum nomina plerique diuersa habet, præterquam Darij Hystaspis, ait patefactũ ipsis aditum in regiam, à quodam Bagapate, qui claues omnes regiarum ædium habebat, inuentumque Magum cum pellice Babylonia dormientem. Qui cum vidisset illos, prosilijt, inquit, & nullo instrumento bellico repertо, omnia quippe Bagapates clam subduxerat, sedile aureum confregit, eiusque pede arrepto cum pugnaret, tandem à septem illis viris vulneratus, mortem oppetijt. Sed cum vtrumque Magum constet occisum, mirum est vnius tantum mortem ab Herodoto, Ctesia, Iustino, distinctè explicari. Interfectis Magis capita demunt, eaque gestantes quinque eorum, duobus reliquis, qui saucij erant illic relictis, (tum quod inualidi essent, tum arcis tuendæ causa, quamuis eos Iustinus referat fuisse interfectos) foras procurrunt, cum vociferatione, & tumultu; cæterosq; sibi Persas adiungunt, & quotquot sibi occurrebant, magos obtruncant, donec tenebræ magorum cædem terminarunt. Ea dies mox maxime solemnis fuit, μαγοφόνια appellata Quo die nulli deinceps magorum fas erat prodire in publicum, sed omnes se domi continebant.

VII. Post quintum diem, vbi resedit tumultus, principes de constituendo reip. statu deliberant: in qua deliberatione Darij sententia, quæ erat pro vnius principatu, vicit; electionem vero regis ipsius, sorti siue casui commiserũt. Quia enim Persæ Solem adorabant, eique equos mactabant, conuenit inter eos vt sub ortum Solis consćensis equis, dum in suburbanis vectarentur, cuius equus hinnitum primus edidisset, is regnum Cambysis obtineret, id cum Dario, famuli sui industria, obtigisset; fulgur etiam, vt inquit Herodotus, tonitruque sereno cœlo contigisset, Darium voti compotem fecerunt, statimque cæteri ex equis desilientes eum adorauerunt, & Regem declarauerunt, omnesque Cyri, atque Cambysis subditi, pro rege mox agnouerunt. Ita narrat Herodotus, de hinnitu equi consentit Ctesias, Iustinus, & cæteri posteriores. Quod si quis Herodoti fabulosum fulgur, & tonitru dicere voluerit, non admodum repugnabo.

VIII. Illvd tamen affirmaro, peculiarem Dei prouidentiam in huius Regis electione interuenisse, quem elegerat, vt per eum reliquiæ Israelitici populi patriam reperterent, & templum numini suo, tamdudum intermissum ædificarent. Iosephus certe testatur, a Darium, cum adhuc priuatus esset, vouisse Deo, si regnum adipisceretur, quidquid sacrorum vasorum apud Babylonem esset, remissurum se in templum Hierosolymam. Neque id Iosephus excogitauit, ex Septuaginta enim interpretibus; quorum est liber 3. Esdræ, rem mutuatus est. Vbi b Zorobabel ait Regi. *Memor esto voti tui, quod vouisti ædificare Ierusalem, in die qua regnum accepisti*, & mox: *Et tu vouisti ædificare templum, quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Iudæa a Chaldæis. Et nunc hoc est, quod postulo Domine, vt facias votum, quod vouisti Regi cœli ex ore tuo.* Dominus ergo Darium voti reum fecit, quod ille non multo post fideliter exsoluit.

IX. Dario Hystaspis in regium Persarum solium pacificè feliciterque euecto, exitum suum sortita est illa visio, quæ Cyro apud Massagetas pugnaturo obiecta fuit, quæ ab Herodoto sub finem libri primi refertur. Trãsmisso enim Araxe, vbi nox aduenit, vidit per quietem Cyrus Darium Hystaspis filium natu maximum, habentem in humeris alas, quarum altera Asiam, altera Europam inumbraret. Is tum vigesimum ferme annum ætatis agens, in Perside relictus fuerat, tanquam nondum maturus militiæ: qui si tũ affuisset, Cyri fortasse vel imperio vel manu periturus erat: vsque adeo suspicax est, impotens ac crudelis ambitio. Experrectus enim vocato Hystaspi remotis arbitris; *Tuus*; inquit, *filius mihi, ac regno meo insidias molitur.* Cuius rei, diuinum videlicet argumentum, profert oblatum somniũ. *Quapropter*, inquit, *tu quam citissime in Persidem reuertere, facitoque vt cum ego sublatis Massagetis illinc rediero, filium tuum mihi sistas ad causam dicendam.* Sic ipse.

X. Ex his autem Darij ætas facile colligi potest: cum enim extremo Cyri anno Darius vigesimum ferme annum ageret, perspicuum est eum hunc vigesimum primum attigisse. Sub hæc Darij initia facinus contigit memorabile. Sex coniurationis socij fuerunt, Othanes, qui primus coniurationis author fuerat, cuius etiam filia Phœdima Darius quamprimum duxit vxorẽ, Aspathines & Intaphernes, quorũ ille femur, hic oculũ in pugnã contra Magos vulne-

ratum

Margin notes: Smerdis auribus captus. — Septem principes Persarũ coniurant. — Magi Prexaspem sibi conciliant. — Rei veritatem Prexaspes detegit. — Coniurati regiam adeunt. — Coniurati Magum trucidant. — Vnus ex Magis. — Darius Hystaspis fit rex. — a lib. 11. c. 4. — b c. 4. v. 43. — Antiquum Cyri somnium. — De coniuratorum septem Principum.

ratum habebat: Gobrias, Hydarnes, Megabyzus. Inter eos conuenerat, vt Regi non liceret, nisi è familia coniuratorum, vxorem sumere, & cuique è septem illis, liceret aulam regiam sine internuncijs ingredi, nisi forte Rex eum vxore occupatus esset.

XI. *Fortunam temerarium Intaphernis.*

CONTIGIT autem Intaphernem mox post oppressos Magos, regiam ingredi ad colloquium Regis: cumq; ianitor, & qui à responsis erat, rem vanam excusaret, ille eos mentiri ratus, educto acinace, aures vtrique, naresq; præcidit, ac loro freni equini ad eorum ceruices allegauit, ac dimisit. Qui cùm se Regi ita deformati exhibuissent, & cùr id passi essent, exposuissent. Darius veritus ne aliorum quinque coniuratorum consilio id facinus susceptum esset, ab ijs quæsiuit, num id factum, aut præscissent, aut probarent. Id illis negantibus Intaphernem cum tota familia comprehensum, in vincula conijcit neci dandos; ratus eum cum suis cognatis res nouas fuisse moliturum.

XII. *Eius vxoris opio.*

TVM vxor Intaphernis ad regias fores accedēs, assiduè plorabat, ac lamentabatur: cumque Regem ad misericordiam commouisset, misit ad eam nuncium, qui Regis nomine iuberet illam optare vnum aliquem de vinctis, quē sibi mallet indulgeri. Illa cum fratrem relicto marito, & filijs elegisset, rogata causam, *quoniam*, inquit, *nouos nuptias maritum alium; aliosque filios, si Deus voluerit, recuperare possum, fratrem alium, extinctis parentibus meis, non possum.* Qua responsione delectatus Rex, & fratrem, quem mulier optauerat ei concessit, & insuper filiorum natu maximum, cæteris omnibus interfici iussis.

Notatio.

Satis tameo constat mulierem non satis sapienter elegisse. Illi enim primi eligendi fuerunt, quibuscum maior ei necessitudo, & arctius vinculum charitatis intercedebat; erat autem maior cum marito, propter quē, iuxta iura naturæ, & diuinam institutionem, coniuges relinquunt patrem, & matrem, & sibi mutuo adhærent, quam cū fratre coniunctio; maior item cum filijs, qui sunt ipsius matrimonij præcipuus finis. Eius autem ratio parum est efficax; ex ea enim sequeretur, eam etiam patruum, aut auunculum, aut huiusmodi alium quempiam præ marito, & filijs eligere debuisse.

XIII. *Zorobabel ad Darium proficiscitur.*

SVB hæc tempora Zorobabel Babylonē, vbi multi adhuc de Iudæis habitabant, repetijt; vtique cum illis consilium capturus, de vrbis, templiq; restauratione impetranda; vnde etiam Susam, vbi erat Persarum Regia, vt ex Herodoto constat, mox profectus est. Id Iosephus affirmat. *a* *Et forte fortuna*, inquit, *per illud tempus venerat ad eum à Hierosolymis Zorobabel, qui captiuorum Iudæorum dux declaratus fuerat; nam erat veteris Regis amicus* &c. Satis credibile mihi est Iudæos, audita morte Cambysis, quem nunquam beneuolum experti fuerant, spe meliorum incitatos, in Persidē misisse Zorobabelem, veterem, vt Iosephus ait, Darij amicum, vt eius opera fieret voti compos. Diuina autem prouidentia factum est, vt ille idem Darius in Imperium eoheretur; sicque non per ipsum, sed ab ipso tota res impetranda foret. Quod vt suauius fieret, ob veterem amicitiā tempore Cyri, tam ætatis quam morum similitudine, & aulicæ vitæ consuetudine, contractam, non ægrè impetrauit, vt cum duobus socijs, in regij corporis custodes cooptaretur. Captauit etiam rei bene gerendæ occasionem, quæ oblata est anno proxime sequenti.

a Lib. c. 4.

ANNVS MVNDI 3533. SEXTAE AETATIS 17. Solutæ captiuit. 17. Darij hystaspis 2. Imperii Persarum 17. Zorobabelis, & Iosue Pontif. 17. Olymp. LXIV. 4. Vrbis cond. 232. Tarquin. Superb. 13.

ANNVS ANTE CHRISTVM 520.

I. *Summa rerum huius anni gesta.* *b* 1. Esd. 5 & 6. 1. c. 1 & 2. Aggæi 1. &

CELEBERRIMVS est hic annus, & nouis duorum Prophetarum *b* vaticinijs, nouaq; templi Hierosolymitani restauratione nobilitatus, postquam diuinitus conciliato Iudæis Dario, plurimi Iudæorum duce iterum Zorobabele, rursum Hierosolymam profecti sunt. Cuius rei occasio, ex solemni Darij conuiuio, & comitiis omnium Principum eius sumpta est. Ad hunc enim annum conuiuium istud, & concertationem trium adolescentium referendam arbitror, vt perspicue ex tertio Esdræ intelligitur, *c* vbi dicitur Zorobabel locutus sermones mirificos, in secundo anno regni Darij, mense Nisan primo; quamuis Iosephus *d* dicat primo anno Darij id conuiuium fuisse celebratum. Et Eusebius in præfatione in chronicum suum, velit annum secundum Darij, in annum sequentem, qui erit primus Olymp. 65. cadere; quā de re iterum anno 15. Tiberij dicendum erit. Nostra vero temporis distributio ex eo confirmatur, quod sic rectius cuncta conueniunt; vt anno primo eius venerit Zorobabel, & se in eius gratiam, & familiaritatem insinuarit; eodem anno indictus sit à Dario conuentus omnium Præsidum prouinciarum in annum secundum, inito veris, mense Nisan. Eo tempore congregatis omnibus, habita sit illa disputatio trium iuuenum: tum dimissis comitijs, multiplices illæ literæ obtentæ sint, de templo, & vrbe ædificanda; aliaque multa, quæ 3. Esd. c. 4. in fine continentur. Inde ventum est Babylonem, ibique profectio non exiguo tempore præparata, vt patet ex initio c. 5. eiusdem libri. Denique Hierosolymam cum multo comitatu equitum, & Iudæorum turba venerunt, eodemque peruenerunt sub idem tempus, quo Aggæus, & Zacharias prophetare cœperunt, verum singula videamus.

a Zachar. 1. vsque ad 6. *c* 3. Esdr. 5. 6. *d* Lib. 11. c. 4. *Quod tempus conuiuij Darij.*

II. *Darij conuiuium & comitia.*

SECVNDO itaque regni sui anno *Darius Rex fecit cœnam magnam omnibus vernaculis suis Medis, & Persidis, & omnibus purpuratis, & prætoribus, & consulibus, & præfectis sub illo, ab India vsque ad Aethiopiam 127. prouinciis.* Ita legitur 1. Esdræ c. 3. Græco, & in Latino l. 3. c. 3. Eodem modo apud Iosephū. Duplici autem, vt arbitror, fine maximus hic conuentus indictus est; ineptum enim fuerit existimare conuiuij causa tot principes viros è tam remotis locis fuisse congregatos; prior est, vt ab omnibus prouinciarum, & populorum præfectis, vicem ipsorum populorum agentibus Rex agnosceretur, & confirmaretur. Id contigisse Herodotus significat his verbis, *Darius itaque Hystaspis filius, declaratus est Rex, eique omnes Asiam dicto audientes fuerunt, præter Arabes, qui à Cyro, & rursus a Cambyse populos subigente, nunquam tamē in seruitutem redacti sunt, sed hospites extiterunt &c.* Posterior fuit, vt populorum suorum tributa ordinaret. Etenim vt ait idem Herodotus l. 3. *a* sub Cyro, ac deinde sub Cambyse, nihil dum fuerat circa tributa institutum, sed munera offerebantur. Ob quam tributi ordinationē, & alia huiusmodi, Persæ aiunt Darium fuisse institorem, Cambysem autem Dominum, Cyrum vero patrem; quoniam Darius res omnes quæstui habebat: Cambyses asper erat, ac morosus; Cyrus autem mitis, ac de omnibus bene merendi studiosus.

a p. 89. grad. Franc. Iun.

III. *Numerus Prouinciarū Persis subditarum.*

VERVM enim vero longe distare videtur Herodotus in numero Prouinciarum à Græco, Latinoque Esdræ, & Iosepho; sic enim ille ait, *Hic apud Persas actu viginti prouincias, quas ipsi satrapias vocant, constituit, earumque singulis præsides præfecit, taxato quod penderetur tributo per nationes.* Sic ipse. Verum singulæ harum viginti prouinciarum, in alias minores subdiuidebantur. Nam prima Satrapia septem populos cōtinebat, secunda quinque, tertia sex, & ita de cæteris, adeo vt Herodotus ad Septuaginta numeret, & tamen plerasque prætermittit. Nam exempli causa, sub vno Syriæ nomine, non solum duplicem, aut triplicem Syriam comprehendit, sed etiam Palæstinam, & eius quinq; Satrapias: Iudææ, & Samariæ regna duo; Ammonitas, Moabitas, Idumæos.

IV. *Et quod inde tributum.*

Ex ijs autem omnibus prouincijs, non maiorem ponit Herodotus pecuniæ vim collectam, quam duodecim millium quadringentorum & viginti talentorum argenti, nam deceptus est interpres in conuertenda aurea pecunia in argenteam, & in omnibus summis vnam subducendit. Quod si totam illā pecuniam, ad pecuniæ Gallicæ rationē reuocare velimus, & cuiq; talento libras argenti 125. iuxta Epiphanij sententiā assignare, fient *b* quinquaginta & vnus miliones, ducēta 32. millia librarum, & insuper quingentæ; siue 17. miliones auri, & insuper 77 millia, &

b 51232500 arg. 17077500 auri.

quin-

TRIVMVIRI IVVANVM DISPVTATIO.

q[illegible] ceteris alijs [illegible] supra [illegible] omnium generibus, h[illegible] les vtebantur; vt propterea certa summa cō- stitui non posset. Hoc tributum, ait Herodotus, ex Asia obueniebat, & aliquantulum ex Africa procedente tempore. Ab insulis autem aliud obueniebat tributū, & ab iis, qui Europā Thessalia tenus incolebant; nec in ea summa omnium Persarum, & Arabum, & Æthiopum, & Colchorum aliorumq; eis finitimorum, vsq; ad montem Caucasum munera, quæ sponte afferebantur, contenta fuerunt.

VERVM ad conuiuium redeamus. *Cum manducassent*, inquit author, *& bibissent, & satiati recessissent; tunc Darius Rex ascendit in cubiculum suum, & dormiuit, & expergefactus est. Tunc illi tres iuuenes corporis custodes, qui custodiebant corpus, dixerunt alter alteri, dicamus vnusquisque nostrum sermonem, qui* siue quid *præcellat*, id est, de re quæ præcellat cæteris omnibus, vt consequens historia exigit. Videtur institutū hoc ingenij, & sapientiæ certamen ad ornamentū conuiuij, vt non solum cibis corpora, sed etiam animi huiusmodi ingenij pabulis reficerentur, qui ritus multarum gentium, & Græcorum in primis fuit, vt ex Athenæo, & Plutarcho liquet, qui sermones supra mensam habitos, aut quasi habiti essent scriptis prodidere. Sic olim in Samsonis conuiuio, proposuit ipse problema, quod inter septem conuiuij dies solueretur. Pergit author. *Et cuiuscumque apparuerit sermo sapientior*, donec eum Darius muneribus amplissimis, vt scilicet induatur purpura, & in auro bibat, & super aurum dormiat, infrenatis auro bigis vehatur, & eum cydari byssina, & torque circa collum, & secundo loco sedeat à Dario, propter sapientiam suam, & cognatus Darij vocetur. Id ipsi de præmio victoris, sub Regis beneplacito statuebant; imo quoniam dictum est eum euigilasse, videntur hi iuuenes ab eo petisse, vt tale præmium victori spōdere vellet; Regem autem benignè annuisse. Et Iosephus non solum ait Regem præmia proposuisse, sed etiam quæstiones, vt mox dicemus.

VI. Conscripta sententiae.

TVNC scribentes singuli suum verbum signauerunt, & posuerunt subtus ceruical Darij Regis, ne scil. quisquā posset mutare sententiam, sed eam, quam in promptu ex cogitauerat, retineret, vt laus esset non solum maturæ sapientiæ, sed etiam solertiæ, & promptitudinis in rectè excogitando. *Et dixerunt, cum surrexerit Rex, dabimus illi scripta nostra, & quodcumque e tribus iudicauerit Rex, & magistratus Persidis verbum sapientius, ipsi dabitur victoria.* Vnus scripsit, *fortius est vinum*: alius scripsit, *fortior est Rex*; tertius scripsit, *fortiores sunt mulieres, super omnia vincit veritas.* Non videntur hi iuuenes scisse, quid socij scripsissent; ideoq. scripsisse etiam sine comparatione. Quomodo habet Tigurina versio, apud Vatablū. *Potentissima res est vinum, Rex res est potentissima. Res potentissimæ sunt mulieres; ante omnia verò vincit veritas.* Verum comparatio per occupationem adhibita est. Cum enim quisque iuuenum pro suo themate disserere cœpit, addidit comparationem. *Et cum surrexisset Rex acceperunt scripta sua, & dederunt illi, & legit. Et mittens vocauit omnes magistratus Persarum, & Medos, & purpuratos, & Prætores, & Præfectos, & sederunt in concilio, & lecta sunt scripta coram ipsis. Et dixit, vocate adolescentes, & ipsi indicabant verba sua*, pluribus scilicet disserent de proposito argumento, illud confirmantes, coram vniuerso Principum cœtu, à quibus ferenda erat sententia de victoria. *Et vocati sunt, & introierunt, & dixit illis, indicate nobis de iis, quæ scripta sunt*; quod illi ordine fecerunt, sumpto initio ab eo, qui primo scripserat.

VII. Iosephi narratio [illegible]

VERVM antequam progrediamur, monendus es, erudite lector, ne Iosepho fidem habeas hoc loco; apertè enim ab Esdræ textu Græco, & Latino discedit. Sic enim habet. *Darius post breuem in lecto quietem a somno relictus, nec valens redormiscere, cœpit fabulari cum tribus satellitibus, & qui propenendam a [illegible] quæstionem, verim, ac prudentius soluerit, ei præmium fore promisit vsum purpuræ, & aurei poculi &c. In cubatu quoque, ac [illegible] vsurum instrumento aureo, & tiara [illegible] ac torque aureo; & in consessu habiturum locum Regi proximum, [illegible] Regios. Post has promissa, quæ [illegible] vinum maximè polleat, ex secundo num Re[illegible] magis, quā hæc omnia.*

Illis ad inquirendum pro[illegible] Hic profectò Iosephus, & à lege prudentiæ, & ab historiæ veritate discessit. Neq; enim scriptura tradit à principe proposita fuisse huiusmodi problemata, sed ab ipsis iuuenibus excogitata; & prudentius longe fuit non solū copiæ orationis in dicēdo, sed etiam ingenij, atq; solertiæ in inueniendo periculū fieri, præmiumq. constitui. Deinde si Rex ipse singulis thema ad dicendū proposuit, quid opus fuit schedulam quemq; suam subsignatam, ac sigillo munitam sub Regia ceruical inserere? Propterea que non incautè Iosephus hanc historiæ particulam plane missam facit.

VIII. Laudatio vini. 3. Esdr. c. 4.

VERVM vt cum eo redeamus in gratiam, vini laudationem bene ab eo, ac fideliter expositam referemus. Viri illustrissimi, inquit, equidem vino potentiæ palmam tribuere haud dubito, dum eius vim hinc coniecturam capio. Animaduerto enim quod quorumuis potantium mentem subuertit, & vel Regis animum sic afficit, vt non secus, quā puer aliquis parentibus orbus, curatoris egeat. Seruum quoq. ad dicendi libertatem concitat, & pauperi addit animos diuitis: mutat enim, & regenerat animas, quas subingreditur. Nam & calamitosorum extinguit tristitiam & ære alieno, atq; vsuris oppressos facit aliquātisper sibi videri omnium ditissimos, vt obliti sui nihil loquantur humile, sed talenta crepent, & alia fortunatorū verba magnifica. Præterea tam Ducum, quam Regum illis sensum, ac metum eximit, & omnem amicorum, ac familiarium memoriam: armat enim homines vel aduersus charissimos, eosque facit videri alienissimos; cumque edormito temeto per noctē sobrij fuerint redditi: surgunt omnino inscij, quæ ab eis per ebrietatem patrata sunt: quo fit vt his argumentis persuasus, vinum ducam rem omnium longe potentissimam, simul & violentissimam.

IX. Expositio.

HÆc ille declamauit adolescens, cuius nomen proditū non est, ad vulgarium hominum sensum, captumq; accōmodatè. In quibus scriptor libri huius, nunquam vere quidque dicatur inquirit, sed tantum hæc ab illo primo adolescente, in eo cœtu dicta fuisse testatur. Neque enim in vera laude est, quod vinum mentem subuertat, id est, hominem, propter quem creatum est, omnium præstantissimo bono priuet, & prudentissimos pueris, & fatuis æquet, quibus tutore sit opus, hominem conditionis suæ reddat immemorem; & ad ineptè se & indecore gerendum, adigat vel inuitum: in formidolosis rebus securum reddat, hilarem in tristibus, in humili fortuna gloriosum. Principum, Magistratuum, parentum, & eorum, quos vereri debeat, efficiat negligentes: Amicorum, fratrum, benefactorum tantam aliquando obliuionem inducat, vt in eos ipsos, non secus atque ignotos furiosa arma cōuertat. Denique rerum gestarum, quæ pars est vna prudētiæ, memoriam eripiat. Quanquam hæc, aliaque id genus, nō videntur aut in vini laude, aut eiusdem vituperatione ponenda; sed in eius, qui eo immoderate vtatur, accusatione. Denique diceret æmulus adolescens, quam admirabilis est ista vini potentia, quam tantillum frigidæ aquæ deijciat, atque prosternat?

X. Regum excellentia.

VENIAMVS ad alterum adolescentem, qui sibi nō immerito victoriam potuit polliceri, qui totum consessum haberet causæ suæ vehementer fauentem, vt qui apud Reges, & Principes, de Regū laudibus, ac potestate verba faceret. Eius verba ex fideli Iosephi expositione referemus. *Postquam primus, prolata sua de vino sententia, dicendi finē fecit, tum secundus cœpit extollere potestatem regiam, huius vires asserens esse maximas omnium, quæ intellectu, ac potentia prædita sunt.* Omnium enim rerum penes hominem esse imperium, qui & terras & maria ad quoscumque vsus seruire sibi adigunt, at ipsis hominibus Reges imperitare, eisque quidlibet pro suo mandare arbitrio: proinde qui in fortissimum animalium habent dominium, eorū vim ac virtutē merito existimandam insuperabilē. Quid quod illi cum ad bella, & pericula subditos mittunt, omnes eorum imperata obsequenter faciunt, siue dum per eos obijciuntur hostibus, siue dum coguntur cum mœnibus, ac turribus, atque adeo cum montibus, ipsaq; rerū natura bellum gerere ipsorum [illegible] parati vel occidi, vel occidere, dum ne videantus

Quomodo [illegible] obtemperant [illegible]

rui à regijs mandatis vlquam digredi. Parata deinde victoria, belli cummoda vniuersa ad Regem redeunt. Iam vero qui alienia militia dant agris colendis operam, post iugos labores, & sudores comparatis fructibus, Regi tributa persoluunt. & quidquid ille iusserit, hoc necessario sine mora perficitur. Interim ille expletus omnibus delicijs, & voluptatibus dormit in cubiculo, excubantibus ante fores satellitibus, & ceu vinctis metu, nusquam discedentibus. Nemo enim audet, dormiente illo relicto, abire ad curanda propria negotia, sed vnam hanc curam putans necessariam, in hac vna est assiduus. Et qui fieri potest, vt non is sit omnium potentissimus, cui tanta hominum multitudo paret per omnia?

XI. *Quo videri possint beati.*

Hæc quoque ex populari hominum sensu, iudicioque dicta sunt, quæ non ægre feret lector ex ipsarum scripturarum indubitata sententia explicari. Et certè si quis mihi Regem aliquem Epicuræum finxerit, Caium, Neronem, Caligulam, Antiochum, Cambysem, Sardanapalum, nihil de Deo eiusque iudicio, nihil de futura vita, & impiorum supplicijs cogitantem, illa vtique non plane quidem vera, sed valde tamen verisimilia fuerint; etsi nemo est ad omnem licentiam iam effusus, qui non sæpe quam graue sit conscientiæ pondus persentiscat; nemo cuius tantu, & naturæ lumen, quasi Circæa quadam potione, plane sit obrutum. Quin potius eo incumbente pœnam admissorum scelerum ob oculos versantem, & metu occursanté videt. Imo non defuerit in Ethnicis Imperator, qui suum diadema intuens dixerit. O diadema, si quis probe nosset quot ærumnis, molestijsque circumfluas, te ne humi quidem iacens excitare dignaretur.

XII. *Principes improbi, mi[illegible] feri.*

AT qui certissimè cogitet, & credat in cœlis esse omnia tuentem, ac moderantem Deum; cuius vicariam duntaxat in terris Reges omnes, & principes potestatem gerát; eamque potestatem, quæ reddendæ rationi longe seuerissimæ obnoxia sit, inueniet certè in supremo imperio vnde pulsit non triumphare gaudio, sed summi sui Regis iudicium vehementissime formidare. Quem enim vel [illegible] sanctissimum principem illa verba non terreant? *Audite Reges, & intelligite, discite iudices finium terræ.* a *Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data est a Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur, quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende, & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur.* Quibus non verbis, sed [illegible] territi plerique Reges, sese regno, vt periculosissimo negotio, libentissimè abdicarunt.

a Sapient. c. 6. 2.

XIII. *[illegible]*

IMPERANT, inquit ille, omnibus Reges; sed de bene [illegible] administrato imperio rationem reddunt longe exactiorem, quam minimi regalium famulorum. Et cum [illegible] homines de suis tantum culpis daturi sint pœnas, vixque, aut modicè alienis peccatis participent; Principes, duos sciliceт habent innumerabilium peccatorum fontes, qui in ipsorum capita eminenter exundent tanto largiore fluxu, quanto illi fuerint potentiores. Quam multa sci[illegible] et bona, quæ Dei honorem, & gloriam & animarum sibi commissarum salutem promouissent, neglexerint, impediuerint, vituperarint, prohibuerint. Quá innumera mala, quæ impedire poterant, & debebant, tolerauerint, auxerint, imperarint. Quam multa denique ipsi per se impunè peccarint nemine admonente, vel arguente, plerisque omnibus probantibus, atque laudantibus, & currenti admissoque equo, calcar addentibus. Subditi popu[illegible] [illegible] nutum obtempe[illegible], iracil, sed malæ [illegible] petan[illegible] magna ex parte deuolui[illegible] [illegible] auctores in Regem [illegible] est. Omnes eorum inco[illegible] [illegible]

Et peccandi causa.

[illegible] tem ac dignitatem redundent.

XIV. *[illegible] Zorobabelis.*

SVPEREST tertius iuuenis, ille idem Zorobabel, de quo multa iam diximus, qui geminam sententiam exposuit, alteram in laude mulierum, & potestatis, quam habere videantur; alteram in verissima commendatione veritatis. Et priorem quidem ita exorditur. *Viri non magnus Rex, & multi homines, nec vinum præcellit,* id est, non est vllius horum suprema potentia; *Quis est ergo qui dominatur eorum? Nonne mulieres genuerunt Regem, & omnem populum, qui dominatur mari, & terræ, & ex illis nati sunt, & ipsæ educauerunt eos, qui plantauerunt vineas, ex quibus vinum fit: & ipsæ faciunt stolas omnium hominum, & ipsæ faciunt gloriam hominibus: & non possunt homines separari a mulieribus. Si congregauerint aurum & argentum, & omnem rem speciosam, & viderint mulierem vnam, bono habitu, & bona specie, omnia hæc [illegible] [illegible] quentes in eam intendunt, & aperto ore conspiciunt, [illegible] eam assciunt,* id est, exoptant *magis quam aurum, & argentum, & omnem rem pretiosam.*

XV. *Re[illegible] [illegible] tatem.*

HOMO *patrem suum relinquit, qui enutriuit illum & suam regionem, & ad mulierem se coniungit, & cum muliere remittit animam,* id est, dimittit, Tigurina cum vxore vitam ponit. Iosephus, & ne commori quidem cum mulieribus refugimus. *Et neque patrem meminit, neque matrem, neque regionem,* id est, patriam. *[illegible] hinc oportet vos [illegible] re quoniam homines dominantur vestri. Nonne doletis,* id est, multo vos labore vexatis in earum obsequium, & famulatum? *Accipit [illegible] gladium suum, & vadit in viam facere furta, [illegible] homicidia, & mare nauigare, & flumina, & leonem videt, & in tenebras ingreditur, & cum furtum fecerit, & fraudes, & rapinas amabili sua affert: & iterum diligit homo vxorem suam magis quam patrem, aut matrem. Et multi dementes facti sunt propter vxores suas; & serui facti sunt propter illas: & multi perierunt, & iugulati sunt, & peccauerunt propter mulieres. Et nunc credite mihi, quia magnus est rex in potestate: quoniam omnes regiones verentur tangere eum. Videbam tamen Apemem filiam Bezacis mirifici, concubinam Regis, sedentem iuxta Regem ad dexteram, & auferentem diadema de capite eius, & imponentem sibi, & palmis cædebat Regem de sinistra manu. Et super hæc aperto ore intuebatur eam, & si arriserit ei, ridet. Nam si indignata ei fuerit, blanditur, donec reconcilietur in gratiam.*

XVI. *Potentia [illegible] [illegible].*

O VIRI, *cur non sunt fortiores mulieres?* Regibus scilicet, quos suæ subiiciunt seruituti. Verba porro quæ sequuntur [illegible] *magna est terra, & excelsum est cælum: qui [illegible] agit?* superflua sunt, nec in textu Græco habentur, & apparet esse translata ex ijs, quæ paulo post sequuntur. Hæc autem nó solum cum approbatione, sed etiam cum admiratione audientium fuisse dicta, illa testantur. *Et tunc Rex, & purpurati intuebantur in alterutrum;* quippe qui [illegible] muliebré tyrannidem experti, eam taciti fatebantur: nec desinebant tamen admirari, quænam esset ista vis, quæ naturam modis omnibus fortiorem, atque excellent[illegible], mulierum subijceret.

[illegible] tyrannis.

Sed hæc, vt dixi, tyrannis est, & ingés naturæ corruptæ calamitas, qua improbus q[illegible] piam, ac [illegible] is allectus seruulus [illegible] liber[illegible] pita dom[illegible] natu[illegible] ea [illegible] in [illegible] g[illegible] ssimis operibus probrose, atque crudeliter aduritur. Tyrannus est, ex cuius manibus poëta ille a tanquam ab agresti, ac furioso domino libenter se profugisse dicebat, & lætabatur. Tyrannis est, omniumque de[illegible] ima, atque luctuosissima. Nam cum aliæ tyrannides munè subeantur, & ferantur ab inuitis; homines ea [illegible] perpetuo excutere laborant, ad libertatem aspirantes, [illegible] autem vo[illegible] a est, appetitur, ambitur, emitur, & [illegible] ea tanquam pro aris & focis decertatur. Itaque tantum [illegible] hoc malum, vt ad tyrannidem addat etiam infamiam & multorum hominum doubus [illegible] [illegible] [illegible] ratione, & libertate.

a Sophocl. [illegible] De Senect. & Plato de Rep.

XVII. *[illegible]*

AT [illegible] videamus. Mul[illegible] gen[illegible] erunt Regem, & [illegible] populum, [illegible] potius [illegible] unt, quorum [illegible] est, & primaria in hominum generatione con[illegible] Reg[illegible] [illegible] genuerunt, sed infantes [illegible] quo forte cunctis, vt Rex [illegible], vt [illegible] [illegible] Dar[illegible] [illegible] apud quos illa dicebantur. Quod autem [illegible] educauerunt viros, quod [illegible] ho[illegible] exornarunt, seruitutes quasdam [illegible] opera

gloriosa: in quibus si quid esset gloriæ, ea vel tota esset attificeam, vel maxima certe pars eius à sartoribus deceperetur. Iam quòd homines in obsequium mulierculaurum multa scelera perpetrant, ingentia pericula non reformidant, & multo labore parta bona profundunt, morbus quidem animorum est, imo furor, & ebrietas mentium vehementer deploranda, non veneficis istis gloriæ tribuenda. Quamquam miseri isti mulieribus in his omnibus non seruiunt, sed cupiditatibus suis, quarum impotenti dominatu premuntur, & quarum tyrannidi cogunt illas ipsas, quas dominas appellitant, ancillari.

XVIII. *Denique mulierum pr ea quaelo.* Prov. 9.17.

VERVM matrimonij honesta voluptas est, ita est; sed improba illa pellacior, quia *furtiua aquæ dulciores*; b & Dominus sapienter ingentes matrimonij ærumnas modico melle temperauit, ne illud mortales omnes auersarentur, qui vel vno aspectu lacti ebrij, omnes poculi fæces exhauriunt. Relinquit homo patrem, & matrem, & patriam, propter mulierem, non vt ei seruiat, sed vt eam regat, & ex ea prolem suscipiat: nisi malit meliorem faciliorem que sanctæ continentiæ partem amplecti. Denique quod ipsi quoque Reges huic morbo obnoxij sunt; imo præ cæteris aliquando circa mulierculas insaniunt; vtpote qui in hoc genere non solum impunè, sed etiam cum impurissimorum adulatorum laude, vt dixi, peccare possunt; tanto miserabiliores sunt, tantoq; grauiore culpa tenentur, quanto pluribus scandalo sunt ad ruinam, quibus adiumento esse deberent ad beatam vitam; quam stulti amatores mulierum nunquam possidebunt.

XIX. *Veritatis potentia.*

ET hactenus quidem intelligi potest, quantum sit in trium istarum rerum populari commendatione veritatis; nunc verissimam ipsius veritatis commendationem ab eodem Zorobabele, qui pro mulieribus dixerat, audiamus. *O viri,* inquit, *nonne fortes sunt mulieres. Magna est terra, & excelsum est cælum, & velox cursus solis, qui conuertit in gyro cælum in locum suum in vna die, nonne magnificus est qui hoc facit? Et veritas magna & fortior præ omnibus. Omnis* c *terra veritatem inuocat, cælum etiam ipsam benedicit, & omnia opera mouentur* metu, *& tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum. Vinum iniquum, iniquus Rex, iniqua mulieres, iniqui omnes filij hominum, & iniqua omnia illorum opera, & non est in ipsis veritas, & in sua iniquitate peribunt: & veritas manet, & inualescit in æternum, & viuit, & obtinet in secula seculorum. Nec est apud eam accipere personas, neque differentias, sed quæ iusta sunt facit omnibus, iniustis & malignis, & omnes benignantur in operibus eius,* in Græco εὐλογοῦσι benedicunt operibus eius, quia scilicet beneficio afficiuntur per illius opera. *Et non est in iudicio eius iniquum, sed fortitudo, & regnum, & potestas, & maiestas omnium æuorum. Benedictus Deus veritatis.* Et desijt loquendo; & omnes populi clamauerunt, & dixerunt, magna est veritas, & præualet.

c lib. 3. Esd. 4. v. 36.

Fortior præ omnibus ... ista.

XX. *... est Deus ipse.*

MERITO veritas omnium calculis supremum potentiæ locum, atque dignitatis obtinuit. Quoniam nihil aliud Zorobabel nomine veritatis intellexit, quam ipsum verum Deum, rerum omnium conditorem, vt postrema quoque eius verba significant; neque enim alioqui veritatem cœlo, & terræ, & soli, & astris, & Regibus, & mulieribus, & omnibus hominibus prætulisset. In sugillationem vtique omnis idololatriæ, quæ mera vanitas est, & mendacium omnium, quæ fingi animo possunt, longe maximum. Nominatim autem solis meminit, quoniam eum Persæ tamquam Deum venerabantur. *Omnis terra veritatem inuocat*, quia nationes omnes, in omni re, quam adorant, verum Deum se adorare putant. Denique omnes illi tituli, qui veritati tribuuntur, Deo summæ veritati summè conueniunt. Et quamuis Deus veritatis, sit idem quod verus Deus, aut veritatis omnis principium, & caput; possumus tamen primam sanctissimæ Trinitatis personam intelligere Deum patrem Domini nostri Iesu Christi, qui se viam, vitam, & veritatem ore veridico pronunciauit; cuius diuina prouidentia, in tota ista iuuenum concertatione factum est, vt 127. prouinciarum principes, & magistratus, ad veri, atque vnius Dei cognitionem ita manu ducerentur, vt vno omnes ore eundem illum verum Deum, sub nomine veritatis, rerum omnium maximum, potentissimum, iustissimum, sempiternũ agnoscerent, atque prædicarent.

... a tot prouinciarum ... veritas ... tribuitur.

REX autem ipse in primis, intimis affectus sensibus, ad Zorobabelem conuersus: *Pete,* inquit, *si quid vis amplius, quam quæ scripta sunt, & dabo tibi, secundum quod inuentus es sapientior proximus, & proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis.* Hic ille tam egregia occasione incitatus, quod animo maxime insederat, promit. *Atque Regi, memor esto voti tui, quod vouisti ædificare Ierusalem, in die qua regnum accepisti, & omnia vasa, quæ accepta sunt, ex Ierusalem remittere, quæ separauit Cyrus, quando mactauit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi.* Ita legitur in vulgatis, in Græco autẽ. *Quando vouit exscindere Babylonem, & vouit remittere illuc.* Itaque geminum hic votum interuenit, aliud Cyri, quando laboriosissimam, & periculosissimam Babylonis obsidionem aggressus est, quo successor imperij aliquo modo teneri videbatur: etsi reuera vota personalia sunt, nec successores, nisi illis consenserint, stringunt; alterum Darij in die, qua regnum diuino beneficio sortitus est.

XXI. *Darius dat optionem Zorobabeli.*

Is petit ædificari Ierusalem, ex voto edito.

Supra n. 5.

HVIVS voti superius suo loco mentio facta est, initio regni Darij; id inculcans Zorobabel, quasi totius causæ suæ firmamentum, subdit, *& tu vouisti ædificare templum, quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Iudæa a Chaldæis.* Omnes vicini Iudæorum, hostili fere semper animo contra Iudæos fuerunt, ita vt eorum hostibus semper sese adiungerent, vt ignem, vel oleum inijcerent camino flagranti, itaque incendendi templi Nabuchodonosor, & Nabuzardam præceptum dederant, Idumæi vero manum adhibuerunt, & faces. Vnde mercedis etiam loco quædam Iudæorum castella videntur obtinuisse. Vt hoc ipso capite a scriptum est, vbi iubentur à Rege Idumæi relinquere castella, quæ obtinent, Iudæorum. Denique concludit Zorobabel. b *Et nunc hoc est quod à te postulo Domine Rex,* & contendo; hæc est illa, quam abs te peto, magnificentia, ora inquam vt votum persoluas, quod te Regi cœli redditurum more tuo vouisti.

XXII. *Vicini Iudæorum semper hostes.*

a v. 50.

b 3. Esdr. 4. 46.

TVNC *surgens Darius Rex osculatus est illum; & scripsit epistolas ad omnes dispensatores, & Præfectos, & purpuratos, vt deducerent eum, & omnes qui cum illo erant, omnes ascendentes ædificare Ierusalem.* Istæ literæ ad Præfectos locorum dirigebantur, per quæ Iudæi Susis, & Ecbatanis, & Babylone Hierusolymam versus iter facturi erant, vt si quando opus foret, militaria illis præsidia traderent, à quibus tutò deducerentur. Hoc iam primum beneuolentiæ indicium; subdit alterum. *Et omnibus Præfectis, qui erant in Syria, & Phœnice, & Libano scripsit epistolas, vt traherent ligna cedrina à Libano in Ierusalem, & ædificarent cum eis Ierusalem:* Trahi dixit ligna cedrina, quia scilicet ex monte Libano Tyrum vsque deuoluebantur, vbi compingebantur rates, & mari vectabantur vsque in Ioppem portum celeberrimum; inde autem curribus Hierosolymam vsque trahebantur. c Illud quoque notandum est non de solo templo ædificando agi, sed de ipsa quoque ciuitate Ierusalem; ad quam ædificandam voluit Syros & Phœnices esse adiutores. Sed liber in Apocryphis numeratur.

XXIII. *Multiplex Darij in Iudæos gratia.*

Primum.

Alterum.

c Vide 2. Paral. 2. 16

SEQVITVR tertium non beneuolentiæ tantum, sed liberalitatis quoque argumentum. *Et scripsit omnibus Iudæis, qui ascendebant à regno in Iudæam pro libertate,* id est, immunitate à vectigalibus, & id genus oneribus, vt mox sequẽtia docent: subdit enim, *omnem potentiam, ac magistratum, & præfectum non subuenire ad ianuas ipsorum;* tributi scilicet causa: & omnem regionem quam obtinuerant immunem esse eis, vt scilicet neque personæ, neque agri quidquam tributi penderent. Huic additur quartum, vt Idumæi è Iudæorum castellis, quæ occupabant decedere cogerentur, siue in ea ipsi sponte sua, quasi à dominis derelicta, siue Chaldæorum consensu transiissent. Addit Iosephus idem imperatum Samaritis, & Cœlesyriæ habitatoribus. Quinto loco decreuit vt *in structuram templi per singulos annos viginti talenta de redditibus regis darentur, vsquedum peredificaretur,* id est, ducenta quinquaginta millia aureorum nostratium, si ea talenta aurea fuerint; quod quia neque in textu Græco, neque Latino, neque à Iosepho exprimitur, de argenteis ex[...] ossit[...] est Princ[...]sbe-

XXIV. *Tertium beneuolentiæ & ... tandem argumentum.*

Quartum.

L. 11. c. 4.

Quintum: ... .

neficium quam amplissimè dicitur interpretandum. Viginti autem argenti talenta efficiunt summam viginti septem millium, & quingentorum aureorum, vel octoginta duorum millium, & quingentorum Francorum.

37110. aur. 82 m. Franc. a 3. Esd. 4. 51. 52. &c. XXV. Sexto libe... sumptus sacrificiorum.

SEXTO decreuit a, vt in sumptus sacrificiorum, & holocaustorum quotidianorum alia talenta decem Iudæis suppeditarentur, id est, tredecim millia, septingenti, & quinquaginta nostrates aurei nummi, vel Franci triplo plures. In textu Græco habetur Iudæis præceptum esse, vt septenadena quotidie immolarent, vt septendecim non referatur ad talenta, sed ad holocaustomata. Septimo decreuit, vt quoniam omnes Iudæi, tanquam bello capti seruituti addicti fuerant, eorumque filij in parentum seruitute nati, ad eosdem dominos pertinebant, omnes libertatem consequerentur. *Et omnibus*, inquit, *qui procedunt a Babylonia condere ciuitatem, vt esset libertas tam ipsis, quam filijs eorum, & omnibus Sacerdotibus, qui procedunt.* Videtur nominatim meminisse exeuntium a Babylonia, quia inde maior pars profectura erat, ad condendam ciuitatem, & templum. Necdum beneficiorum finis.

Septimum.

Octauum. XXVI. Aliæ Darii munificentiæ in Iudæos.

OCTAVO *scripsit & quantitatem*, in Græco est. χορηγίαν, quam quidam contributionem, alij sumptum vertunt, estque propriè erogatio sumptuum, quæ fit in ludos choriens: & vniuersè sumitur pro quauis suppeditatione sumptuum, & pro ipsis sumptibus. Scripsit ergo Darius sumptum. *& sacram stolam iussit dari, in qua deseruirent; & Leuitis scripsit Darius præceptas, usque in diem, qua consummabitur domus, & Ierusalem extruetur.* quæ sic Vatabl. Perscripsit autem & sumptum, sacrumque sacris obeundis vestitum Leuitis, donec templum absolueretur, & Hierosolymæ extruerentur, suppeditandum. Iosephus autem sic. *Ipsis autem iuxta patrias leges sacra facere permisit, & quæ in hunc vsum essent necessaria, sacrasq. vestes, in quibus pontifex, & cæteri sacerdotes rem diuinam faciunt, de suo præberi voluit, nec non etiam organa, quibus Leuitæ sacros hymnos accinunt.* Verum de his organis nulla est in textu mentio. Nono præcepit, vt omnibus custodientibus ciuitatem darentur sortes, id est, prouisiones, & stipendia. Sed eas sortes terræ portiones interpretatus est Iosephus, sic enim habet *Et custodibus vrbis atq. templi certas terrarum portiones assignari iussit, atq. in singulos annos pro alimentis certam pecuniam.*

Nonum.

Denique dimisit omnia vasa, quæcumque separauerat Cyrus à Babylonia, & omnia quæcumq; Cyrus ed ... & ipse præcepit fieri, & mitti Hierosolymam.

XXVII. Deus Darium grato, & remunerato.

Ex quibus omnibus apparet, quam cumulate optimus princeps votum suum exoluere studuerit. Pro qua eius tam pia, ac propensa in se, populumque suum voluntate, Deus optimus maximus, Deus veritatis, quem ille benedixit, copiosa eum beneficentia remuneratus est, & in primis diuturno sex & triginta annorum imperio.

Ioseph. Darii beneficentiam non sideliter exponit.

Cæterum Iosephus in ista Darij percensenda liberalitate, parum syncere versatus est; multa pro arbitrio addidit, multa detraxit, quæ breuitatis causa prætereo. Illud tamen præterire non possum, quod ait Darium Idumæis, & Samaritis, atque Syriæ cauæ habitatoribus imperasse, vt agros, qui aliquando Iudæorum iuris fuissent, antiquis possessoribus redderent; atque insuper quinquaginta talenta in fabricam templi conferrent nam in textu tam Græco quam Latino, Idumæorum fit mentio, Samaritanorum, & Syrorum nulla. Illa vero quinquaginta talenta planè vana sunt, è Iosephi cerebro, non ex veritate deprompta; quæ ipse maluit fingere, quam viceena talenta annua, ad templi fabricam & dena ad sumptus sacrificiorum, ex Darij munificentia ... commemorare. Quæ neque gratus animus, neque rei magnitudo tacere volebant.

XXVIII. Gratias agit... & redit.

HÆC omnia cum Zorobabel à Rege munificentissimo impetrasset, ad ... Babyloniam versus profectus est, post quam ingentem ... gratias egisset, vt author ... Et cum processisset, inquit, ille adolescens, puta Zorobabel ... faciem in Ierusalem, id est, ... Deum, *benedixit Regem cæli & dixit, abs te est victoria, & abs te sapientia, & claritas, & ego seruus tuus sum. Benedictus es ... dedisti mihi sapientiam, & tibi*

confitebor Domine Deus patrum nostrorum. Et accepit epistolas, & profectus est in Babyloniam. Et venit, & nunciauit fratribus suis omnibus, qui fuerunt in Babylonia; & benedixerunt Deum patrum suorum, quoniam dedit illis remissionem, & refrigerium, vt ascenderent & ædificarent Ierusalem, & templum, vbi nominatum est nomen eius in ipso, & exaltauerunt cum musicis, & lætitia diebus septem.

XXIX. Vnà cum multis profectio.

POSTQVAM dies septem lætitiæ impleti sunt, de profectione cogitandum fuit. Et quoniam multa turba Iudæorum Babylone succreuerat, ab ipsa prima profectione, quæ initio imperij Cyri contigerat, electi sunt communibus suffragijs principes pagorum, per domos & tribus suas, & vxores illorum, & filij, & filiæ eorum, & serui, & ancillæ ipsorum, & pecora eorum; vt dicitur in 3. Esdræ. a *Et Darius Rex misit vnà cum eis equites mille, donec deducerent eos in Ierusalem cum pace, & cum musicis, & cum tympanis, & tibijs. & omnes fratres erant ludentes, & fecit eos ascendere simul cum eis.* Ex quib. intelligitur hanc profectionem instar habuisse ouationis, vel triumphi, vt merito conijcere liceat, eos tardius Hierosolymam peruenisse: sub idem scilicet tempus, quo Dominus Aggæum Prophetam, & Zachariam suscitauit, vt vaticinijs clarescerent, & populum ad templi ædificationem incitarent. a 3. Esd. 5. v. 2.

XXX. Aggæi vaticinium de templo ædificando.

NAM vt cap. primo Aggæi scriptum est. *in anno secundo Darij Regis, in mense sexto, in die vna mensis*, id est, prima *factum est verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ*, id est, per Aggæum prophetam De anno sacro porro loquitur semper Aggæus, qui inc. pit à Martio, idque probatur ex sequentibus. b vbi nono mense nihil apparet, ex quo anni vbertas colligi possit, mense videlicet Nouembri, copiosum tamen prouentum pollicetur. At si de anno prophano ageret, nonus mensis erat maius, quo messis peragebatur. Et sic annum interpretatur Vatab ex Rab Kimhi, & Ribera, Sà, Torniel. Factum est autem hoc verbum Domini *ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, & ad Iesum filium Iosedech sacerdotem magnum dicens, hæc dicit Dominus exercituum; populus iste dicit nondum venit tempus domus Domini ædificandæ?* Cum multis iam annis intermissa fuisset ædificatio templi, simul & multorum zelus, pietasque refrixerant; & ad studium rerum priuatarum conuersi, domos sibi splendidas ædificabant, agriculturam colebant, vineas, agros oliueta; sed ita vt, Deo minimè operibus ipsorum benedicente, rerum victui necessariarum penuria premerentur, vt supra significauimus. c Quæ sit his Propheta persequitur, atque eius rei causam esse, quod domum Domini deseruissent. b Agg. 2. v. 20. c 2. m. 3532. n. 10. & 11.

XXXI. Eius causa, et successus.

HÆC quæ ex à domini ad Zorobabelem relata, sine vlla prius reprehensione, sed populi duntaxat, tacitè innuit Aggæum diuinitus admonitum de statu rerum Iudaicarum in Persia, monuisse populum vt vacarent ædificando templo Domini, illosque neglexisse. Nisi enim præmoniti fuissent, intempestiua videretur tam ... Prophetæ castigatio, quam præcedens annonæ caritas diuinitus immissa. Reuerso autem Zorobabele Aggæus Domini querelam ad principem populi retulit, qui literis regijs munitus, annitente etiam Aggæo, & dicente ex ore Domini, *ego vobiscum sum*; consurrexit vno animo populus vniuersus ad templum Domini ædificandum. Sequitur enim, d *Et suscitauit Dominus spiritum Zorobabel filij Salathiel ducis Iuda, & spiritum Iesu filij Iosedech sacerdotis magni. & spiritum reliquorum de omni populo, & ingressi sunt, & faciebant opus in domo Domini exercituum Dei sui, in die vigesima quarta sexti mensis, eiusdem anni secundi.* Nam hæc notatio temporis, quæ initio cap. 2 legitur, ad finem primi pertinet; vt consentiunt omnes antiqui, recentiores interpretes; quamuis in Hebræis Græcisque codicibus eadem transpositio reperiatur. Hic ergo vigesimus quartus dies sexti mensis, fuit dies primus redintegratæ restaurationis; qua cœpta est parari lapidea, ligneaque materia, non mensium spatio. Nam vigesimo quarto tantum noni mensis iacta sunt fundamenta, siue illa priora, quæ Cyri tempore iacta fuerant; vel in alia quapiam templi parte, in qua nondum cœpta fuerant, vt notarunt Emmanuel Sà, e & Ribera in Aggæum Prophetam. f A Castro ... non putat iacta d Agg. 1. v. 13. 14. Ordo temporum templi operis. e c. 1. v. 1. f in Agg. 2.

[illegible] ... [illegible] Domini [illegible] ... quis [illegible] sicia [illegible] ... [illegible] an ... [illegible] ... iactat [illegible] ... [illegible], aut [illegible] dici templi fundamenta.

[illegible] ... deter[illegible] nullam fieri in hoc reditu [illegible] mentionem [illegible] literarum, [illegible] singularis [illegible] Iudæos beneuolentiæ atque beneficentiæ. [illegible] profectionis quidem Zorobabelis non [illegible] apud Aggæum, & Zachariam, quos facile dicere possemus [illegible] non agere, sed prophetas; [illegible] apud Esdram quidem [illegible] id maxime videbatur exigere. Nam cum audi[illegible] esset a vicinis Regis Per[sar]um præfecti Iudæos ædificare, venerunt ad eos, & quæ[s]ierunt, quis eis consilium dedisset, vt domum Dei ædificare[nt] [illegible] eius instaurarent. Quibus cum illi vno verbo [illegible] potuissent, regias eis literas exhibendo, [illegible] potuisset, quæ ad eos dirigebantur. Illi tamen [res]ponderunt, *quæ essent nomina hominum authorum ædificationis illius.* a Verum per hæc nomina authorum, ædificationis [illegible] male intelligi possunt, tam Darius Rex, quam principes Persarum, qui ei erant à consilio. Quin etiam illa verba Aggæi. b *Et dixit Aggæus nuncius Domini, de nuncijs Domini populo dicens; Ego vobiscum sum, dicit Dominus.* de Zorobabele & socijs eius accipi possunt; qui nuncij Domini dici possunt, quia bonum nuncium de domo Domini ædificanda attulerunt populo Domini, quibuscum ædificaturis Dominus se fore pollicebatur. Nec alienum est illud, quod in Hebræo nunc legitur, *dixit Aggæus nuncius Domini, de legatione Domini.* Fuit enim Zorobabel ad Darium quasi delegatus à populo suo, ad impetrandam à nouo Rege templi ædificationem. Sed hæc omnia & noua Darij literæ, quæ mox, capite 6. [illegible] referuntur, vt dicemus anno sequenti.

Cvm ergo Iudæi ædificare cœpissent sub finem noni mensis, [illegible] post venit Thathanai, qui erat dux trans flumen, & Stharbuzanai, & consiliarij eorum, vt dicitur in 1. Esd. ca. 5. d Et habetur in textu e Græco. Vbi vocantur Sisennes subregulus Syriæ, & Phœnicis, & Strabuzanes. Hi [er]go venerunt cum alijs Syriæ, & Phœnicis Præsidibus [illegible] qui dixerunt eis. *Quo præcipiente vobis domum hanc [extr]uitis, & tectum istud, & alia omnia perficitis?* quod Iosephus in alium sensum trahit, vt potius de modo ædificij, quam de ædificatione inquirere videantur. *Rogarunt*, inquit, *Iudæorum Principes, cuius permissu templum sic [illegible] [illegible] vt arx potius, quam [f]anum ex[illegible] mari possit; & [illegible] tam, [illegible] mœnibus, & porticibus [illegible] circumcinxissent;* sed hæc non sunt consentanea textui citato, [in] quo nulla est vrbis mentio, neque [illegible] templi, de qua mox ex Aggæo dicemus, imo ex Iosepho ipso. Quid autem respon[s]um fuerit, in epistola ad Darium missa, quam modo referemus, continetur. Hic tantum dicitur oculum Domini, id est, diuinam prouidentiam, & fauorem propitium fu[iss]e Iudæis, vt non prohiberentur ab ædificatione, donec nuuum à Dario responsum acciperetur, sed [illegible] pergere permitterentur. Regiorum putto Præfectorum epistola ad Darium fuit huiusmodi.

Dar[i]o Regi pax omnis. [N]otum [sit] Regi [illegible] nos ad Iudæam prouinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, & ligna ponuntur [in] parietib[us], [&] opus [ill]ud diligenter ex[str]uitur, [&] cre[scit] in manibus eorum. In textu Hebræo legitur [illegible] lapidibus ingentibus, aut etiam [illegible] vt alij vertunt. [illegible] גלל [illegible] In Græc[o] [illegible] [illegible], ex lapidibus po[l]itis preciosis, ma[illegible] [illegible] vulgatam, quæ [illegible] colligimus ex Aggæo, quæ [illegible] & [illegible] eis men[illegible] [illegible] est [illegible] vbi [illegible] Dei [illegible] extructam à Salomone [illegible] quæ construebatur, qui [illegible], & nihil præter illa. [illegible]

[illegible] *vobis ...* [illegible] *prima? & quid vos videtis hanc nunc? Numquid non [illegible], quasi non sit in oculis vestris?* Chald. quasi res [illegible] & eandem [sen]tentiam Hebræa, & [G]ræca, & Latina omnia exprimunt.

Iosephus quoque. [illegible] *sacerdotes*, inquit, *& [illegible] cognati [illegible] atque, [illegible] ætate [illegible] [illegible] primum templum videre meminerant magnum, & opulentum, & [illegible] recens pro præsentium [illegible] tenuitate, de[illegible] fieri [illegible] inducere bant, reputantes quantum abe[sset] a pri[sca] felicitate ab [illegible], oborta inde mæ[st]itia [illegible] non pote[ra]nt. [illegible] content [illegible] erat pr[illegible] templo. [Q]uod nulla [illegible] comparatione, [illegible] vllum [illegible] fa[illegible] illum quid [illegible] animus [illegible].* [illegible] Propheta [illegible] & [illegible] promou[illegible] [illegible] & [illegible] Dominum, [illegible] gloria [illegible] quidem [illegible] [sancti]ficaturus esse[t], qui est *desideratus cunctis gentibus.* S[ed] placet ipsum audire Prophetam *N[illegible] mere, quia hæc dicit Dominus exercituum, adhuc vnum modicum est.* Id tempus d[e]finit Vatablus trecentis annis; [illegible] [illegible] vsque [illegible] d[u]centis enim & viginti annis à [illegible] distat. Quingenti autem & viginti anni modicum quid sunt, ad ter mille, quingentos & triginta tres; à quorum initio promi[ssus] est [illegible] idem, qui promittitur hodie.

Pergit autem Propheta. *Et ego commouebo cælum, & terram, mare, & aridam;* id est, vt statim explicat, omnes mundi nationes tanti [illegible] nouitate, atque admiratione commouebo, cum eis annunciabitur aduentus eius, qui est desideratus cunctis gentibus, per quem implebo domum illam gloria. Is enim eam [pr]æsentia sua corporea sanctificaturus est; doctrina, & miraculis illustraturus, & redditurus Salomon[ic]a multis partibus [gl]oriosiorem. Illa enim auro & argento clarescebat, hæc æterna Dei sapientia, cuius est [illegible] aurum, atque argentum, & sacrosancta eius humanitas gloriam [illegible] [illegible], quibus nihil habet gloriosius empyreum ip[s]um cœlum. Et cum marmorei lapides & columnæ æneæ, & conuestiti argento, atq; auro parietes, & lapilli fulgurantes, & exquisitissimum totius structuræ, candelabrorum, mensarum, altarium, vasorum omnium artificium, templi idolorum communia esse possint, & hæc ipsa vasa domum dei Ba[byl]oniorum exornarint: a quin etiam ipsa arca Dei [illegible] tat tunc in toto orbe terrarum [illegible] & [illegible] vna habebat templum S[a]lomonis [illegible] etiam in tem[plo] Dagonis, & in reg[illegible] Phi[lis]tæorum [illegible] [illegible] prophanata fuer[it]. b *Desi[der]atus cunctis gentibus,* in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei, tantum ornamentum [illegible] templo afferet, vt eo nihil magnificentius, aut diuinius possit excogitari: cuius etiam inflammata sanctitas [illegible] cunctis [illegible] talibus, qui sunt templum sanctum Dei, conferet sanctitatem.

Cæter[u]m perspicuum est ex ipso textu [illegible] promittere [illegible] domui, quæ à Zorobabele æd[illegible] incomparabilem illam gloriam quæ in eam ex [illegible] C[hri]sti Domini redundabat [illegible] verba [illegible] exigunt, *magna erit gloria domus [i]stius nouissimæ plusquam primæ,* quæ d[illegible] demonstrant ædem, quæ ædificabatur [illegible] & eam nouissi[mam] [illegible] eaque est commu[illegible] D[illegible] [illegible] [illegible] mentionem [illegible] ex quo gloria ista dependeat, si [illegible] hæc [illegible] peti debet [illegible] nunquam C[illegible] D[illegible] [illegible] fuisset [illegible] N[illegible] [illegible] Christus [illegible] Zorobabelis, [illegible] tendunt, q[illegible] templum [illegible] fundam[illegible] [illegible] Sal[omonis] [illegible] [illegible] cum R[illegible] [illegible] studiosis V[illegible] in E[illegible] & [illegible] [illegible] quinto anno [illegible] nunc ad [illegible] Darij red[e]amus.

[illegible] ... Dar. ... Vbi ... Ezr. ... Iosephus ... a Dan. 1. 2. Esd. 1. ... b 1. Reg. 5. ... Agg. 2. 7. 8. XXXVI. In quo posita est gloria secundi templi. ... Hom. ... XXXV ... XL ... Templum ... improbatur. ... Ann. ... in Aggæi ... & seqq.

[illegible] *[illegible] vobis per [illegible] domus hanc [illegible] narraretis. [illegible] nomine eorum qui [illegible] nomina eorum [illegible] qui [illegible]*. S[illegible] quæ [illegible] Persarum [illegible] unt & primam C[illegible] in Z[illegible] *[illegible] Ierusalem; [illegible] nunc [illegible] letum est.* Iam supra [illegible] templi ædificationem [illegible] ficatione q[illegible] Factum [illegible] du[illegible] quodque [illegible] *necdum completum est.* Vnde [illegible] Cambys[illegible] Persarum [illegible] autem missos Præfectos nequaquam [illegible] Darij voluntate in hoc negotio dubitasse, cuius [illegible] Z[illegible] accepisse [illegible] ratio postulat, sed [illegible] prudentia [illegible] Iudæorum nonnil[illegible] gratifica[illegible] vt [illegible] tota ad Darium scribe[illegible] Iudæ[illegible] ita scriberent, vt [illegible] potius, quam [illegible] Conclusio [illegible].

XXXIX Nvnc [illegible] *Rex [illegible] recenseat in bibliotheca Regis, [illegible] à Cyro Rege [illegible] Dei in Ierusalem; & voluntatem Regis [illegible]* Scriptu[illegible] manifesta [illegible] ignorantia, ab eo [illegible] & R[illegible] quartus [illegible] Persidem, & [illegible] ædificatio.

XL Exinde [illegible] Samaritanorum ad [illegible] quod [illegible] Cambyse [illegible] ædificationem impediue[illegible] Græcis, et Latinis. Nec [illegible] Iudæi [illegible] ante dix[illegible]. *b* De Cambyse [illegible] decretum [illegible] At si obiectum fuisset [illegible] posteriore Darij literæ, et [illegible]

XLI Dvm [illegible] nonum [illegible] templi [illegible] *[illegible] verbum Domini ad Zachariam [illegible]* De quo ante [illegible] Primo [illegible] Secundo [illegible] *b* [illegible] Se[illegible]

[illegible]

gebant. C[illegible] orum quoque oper[illegible] best, [illegible] omnium terræ fugum [illegible] acceptæ structuræ [illegible]

Sextum eodem [illegible] Aggæus finem [illegible] vaticinatus [illegible] temporum [illegible] D[illegible] Neque [illegible] de quo [illegible] *regnum, [illegible] potestas eius in generationem, [illegible] rationem.*

XLIII Postremvm editum [illegible] die vigesimo quarto vn[illegible] quod duas [illegible] Angelus [illegible] ad Dominum de diuturnitate afflicti[illegible] Iudæorum [illegible] respondit Dominus *verba [illegible]* [illegible] ædificanda. *Reuertar [illegible] Domin[illegible] ad [illegible] salem in misericordia, & domus mea [illegible] perpendiculum extendetur super Ierusalem [illegible]* architectus. At, inquies, quid [illegible] Domini [illegible] quæ iam [illegible] templum ædificabat [illegible] & quidem [illegible] enim ait Iosephus. *In Iudæa autem [illegible] ne Regem pœniteret [illegible] Hi [illegible] qui timuerant in populo, Aggæus & Zacharias [illegible] vebant, nec à Persis quicquam timere, quando [illegible] persam haberent, super hac re, Dei voluntatem [illegible] nullum [illegible] in opere, nulla die id [illegible]* Dei quomodo ait Angelus, *Domine exercit[illegible] misereberis Ierusalem, & [illegible] irasceris? iste [illegible] annus est*, cum [illegible] supra [illegible]

XLIV Priori [illegible] dubitationi facile [illegible] dicendum [illegible] hanc ædificationem [illegible] quod & fa[illegible] est. Quamquam [illegible] Zach[illegible] *Ad[illegible] sicut [illegible]* ange[illegible] Hebræo patet, in quo est, *tametsi iam [illegible]*, non significat [illegible] Ierusalem, & vrbes Iudæ desolatæ erant, sed quasi conquerentur do[illegible] cum tandiu [illegible] tempus [illegible] gratiam virorum [illegible] Iudæis [illegible]

XLV A[illegible] Angelus [illegible] terræ [illegible] Iudæorum [illegible] Ind[illegible] reliqui [illegible] prophetæ [illegible] de [illegible] fertur [illegible]

[illegible] congerunt: quæ cum in eruptione [illegible] hactenus per [illegible] camus eas ab extremo anno secundo Darij vsque ad eiusdem annum quartum contigisse.

XLVI. Non desteram [illegible] expeditioni Darij contra rebellantem Babylonem; Herodotum secutus, qui [illegible] bellum inchoati belli non nominet, initiu tamen regni Darij gestum esse non obscure demonstrat. *Nam quamdiu, inquit, Magus imperauit, & septem coniurati rem aggrediuntur, per hoc omne tempus, & per occasionem rerum turbatarum Babylonij se ad ferendam obsidionem instruxerunt, & in hoc apparandi vsque latuerunt*, consilium scilicet defectionis dissimulantes, dum se modis omnibus paratos ad bellum viderent. Tum denium aperte à Persis desciscunt. Matres deinde vrbe expellunt, *b* mulierem vnam, quam sibi quisque voluit è domesticis, delegit, & hanc ad panem sibi faciendum, cæteras in vnum contractas strangulant, ne illæ rem frumentariam ipsorum absumant. His rebus cognitis Darius aduersus eos, contractis omnibus copijs, contendit. Ita Herodotus, barbarum referens facinus, quod illi postmodum in patibulo pependerunt.

XLVII. Babyloniorum ergo apparatus, & dissimulatio vltimum annum Cambysis, & Magi mensea, & primum Darij annum tenere potuit, secundo autem aperte manifestata est. Expulsæ enim matres, rem vbique, vt assolet, quiritando declamarunt. Accesserunt negationes tributorum, præsidiariorum militum, & magistratus Persiæ cædes, & alia id genus, quæ à rebellantibus vrbibus fieri solent. Cum esset autem magni momenti hæc ciuitas, & quæ alijs exemplo esse posset defectionis, existimo Darium hoc statim anno exercitum contra Babylonios duxisse, quos vigesimo demum mense sibi subiugauit, vt tradit Herodotus, & nos sequenti anno dicemus. Quintum autem illi munitionibus suis, & rebus omnibus necessarijs, ad diutissime tolerandam obsidionem instructi essent, ex eo patet, quod licet se obsidione cinctos viderent ab ipsomet Imperatore Persarum cum innumeris copijs; illi tamen conscensis propugnaculis, tripudiare, probraq; ingerere Dario atque eius exercitui non dubitarunt, quorum quidam, ita inquit, *Quid istic desidetis Persæ? Quin potius absceditis? tunc expugnaturi nos cum mulæ pepererint?*

XLVIII. Hoc anno bellum in Italia Gabinos inter, & Romanos finitum est. Hic enim est annus septimus, ad quem vsque illud fuisse productum scripsit Dionysius l. 4. ex quo eiusdem finem compendio referemus. Quod in diuturnis, inquit, bellis solet, tum quoque accidit, vt dum continuis hostium incursionibus agri vastantur, nec vllos fructus ferunt, ambo populi annonæ penuria laborarent, nec in futurum posset esse melior. Maior tamen caritas Romæ, quam Gabijs fuit, qua pressi pauperes clamitabant, componendam esse cum Gabinis pacem, & bellum quibuscumque conditionibus finiendum. Quamobrem cum anxius Tarquinius esset, qui neque ignominiosam pacem admittere vellet, neque longiores belli moras sustinere valeret: Sextus eius filius insignem fraudem, solo patre conscio, & cooperatore commentus est, qua Gabiniorum Dominus factus est.

XLIX. Fingit se offendisse patrem, quod bellum finiendum contenderet, virgisque in foro à patre cæsus, quo latius se fama spargeret, & alijs contumelijs affectus, primum fidelissimus amicorum sub transfugarum specie ad Gabinos misit, qui clam indicarent velle eum ad ipsos transire, & contra patrem bellum gerere, si fidem ab illis acciperet, sicut cæteri Romani exules, eos nunquam in Tarquinij potestatem eum tradituros. Quæ cum Gabinij probassent, ac promisissent, venit ad eos Sextus Tarquinius magnum secum trahens amicorum transfugarum, magnum etiam auri & argenti numerum; qui certiam auctus est postmodum, plerisque alijs tyrannidem se fugere dictitantibus. Cumque iam validam apud se haberet manum, excurrebat quotidie in agrum Romanum, vnde multam referebat prædam, patre clanculum colludente; qui cum prælio [illegible], in quæ ille loca esset irrupturus; præsidijs nudabat, & eo mittebat, quos ab illo vellet occidi. Atque ita ab omnibus amicus fidus, & dux egregius habitus, tandem post etiam nonnullorum fauoribus, Imperator Gabiniorum eligitur.

L. Quod cum ille patri denunciasset, ab eo etiam didicit, quid facto opus esset; præcipua scilicet hostium capita, sicut ille coram nuncio summa papauera decuteret, esse præcidenda. Id consilium videtur tyrannus hic Romanorum à Thrasybulo Milesii tyranno didicisse, vixit is iuxta Eusebium regnante Anco Martio 4 Roman. Rege. Cum enim Periander, vt refert Herodotus, *a* misso præcone Thrasybulum interrogasset, qua ratione suis ipse rebus optimè consuleret, suamque ciuitatem administraret, ille præconem foras eductum spectatorem habuit, dum segetem inambulans, optimam quamque spicam, & inter alias eminentem detruncat, atque abijcit; ex quo didicit Periander, quid sibi esset in sua ciuitate faciendum. Tacitum ergo patris consilium, Sextus tali patre dignus filius, per summam improbitatem egregie præstitit. Nam composita in Antistium Petronem de proditione calumnia, quasi & cum Rege Tarquinio conuenisset, de Sexto in manus eius tradendo, eaque fictis literis comprobata, lapidibus obruendum populo præbuit. Quin & in cæteros consilij socios inquisitionem, & animaduersionem infœlices Gabini Sexto commiserunt. Ille autem eis tradita portarum custodia, ne qui reorum possent effugere, missis ad illustriorum domos satellitibus, multos fortes viros de medio sustulit.

LI. Interim tumultu Gabijs exorto, Tarquinius per literas monitus, cum exercitu ingressus, intempesta nocte in vrbem admissus est, eaque potitus præter opinionem ciuium, minime hostiliter se gessit, sed omnibus & vitam, & bona sua conseruauit, vt eo beneficio illi populo Romano fideles essent. Quin etiam se ipso fœdere, eos in fidem, & amicitiam Romanorum recepit. His ita gestis, Sexto Gabinis Rege impulsio, reduxit exercitum. Atque hunc finem habuit bellum Gabinum.

Margin notes (left): [illegible] 17 [illegible] · Spes [illegible] · Crudele facinus Babyloniorum. · b l. 3 p. 96. & 97 Gr. · Obsidetur à Dario. · Finis belli Gabini. · [illegible] · Sex. Tarq. fi... ad [illegible] (faint)

Margin notes (right): Patris [illegible] præcisione · a l. 5. · In Græc. Periander · Tarquinius Rex Gabijs potitur. · Et fœdus cum [illegible] (faint)

ANNVS MVNDI 3534. SEXTÆ ÆTATIS 18. Solutæ captiuitatis 18 Darij Hystaspis 3. Imperij Persici 18 Zorobabelis & Iosue 18. Olymp. LXV. An. 1. Vrbis cond. 233. Tarquin. Superb. 14.

ANNVS ANTE CHRISTVM 519.

LII. Hoc anno *a* rescripsit Darius Rex Præsidibus Syriæ, & Phœnicis de causa Iudæorum. Neque enim ante hunc annum responsio vel facta, vel reddita esse potuit, vt iam superiore anno probauimus. Iis ergo literis acceptis, iussit Darius perquiri *in bibliotheca librorum*, siue scripturarum regiarum, & thesaurorum; *qui repositi erant in Babylone*, decretum Cyri in gratiam Iudæorum editum. Babylonem possumus interpretari arcem aliquam regiam in Babylonia sitam, ne Herodoti chronologiam, quæ fert hoc tempore obsessam Babylonem, deserere cogamur. Nisi potius placet eam perquisitionem sub anni finem, recepta iam vrbe, esse factam. Cum ergo decretum Cyri ibi non esset inuentum; quæsitum, & *inuentum est in Ecbatanis, quod est castrum in Medena prouincia*. Ita fere in vulgatis, & Græco, & in tertio *b* Esdræ. Quidam tamen vocem hebræam Ah matha, non Ecbatanam oppidum, sed *scrinium* scripturarum vertetunt, vt Montanus in biblijs regijs, & Vatabl. Pagninus, *Lagenam*. In eo ergo scrinio bibliothecæ Ecbatanicæ inuentum est volumen vnum; talisque scriptus erat in eo commentarius.

LIII. Anno *primo Cyri Regis: Cyrus Rex decreuit, vt domus Dei ædificaretur, quæ est in Ierusalem, in loco vbi immolent hostias; & vt ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum sexaginta, ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis*

Margin notes (right): Rescript. Darij [illegible] · b c. 6. v. 1 · Exemplum decreti.

[illegible] autem [illegible] Regis dabuntur. Ex his quo- [illegible] ppatet quanto ignobilior esset hæc domus [illegible] us enim in vtraque triplex futura esset [illegible] tamen domus engebatur ad altitudi- [illegible] [illegible] portiens autem adhærens te- [illegible] Script. cum Villalp diximus: hæc aut [illegible] gere vltra sexaginta cubitos nisi [illegible] magn[illegible] propriis impribus molien- [illegible] cubitorum sexagin- [illegible] N[illegible] constar templum viginti tan- [illegible] s habuisse [illegible] longitudinem au- [illegible] ve totaui Sà, quidam nomine [illegible] qua accipie- [illegible] latitudinem pro lon- [illegible] tat. De lapsu [illegible] us napolitis iam su- [illegible].

[illegible] decreto Cyrus, [illegible] & *vasa templi Dei* [illegible] *odonosor tulerat de templo Ieru-* [illegible] *tulerat* [illegible] *onem, reddantur, & referantur in* [illegible] *locum suum, quæ* [illegible] *posita sunt in tem-* [illegible] Zorobabelem conuerso, quæ & [illegible] Hebræum, [illegible] notatum

In c. 4 est. Hactenus Cyrus. Cætera Darius, quæ Iosephus e [illegible] lapsus, non recte Cyro attri- [illegible] Ad ergo Da[illegible] ergo *Thatanai dux regionis, quæ* [illegible] ac [illegible] potest non [illegible] um de Euphrate, [illegible] nam trans vtrum [illegible] habitabant hi [illegible] *Tharbuzanai & [illegible] vestri Apha-* [illegible] *recedite ab illis, & dimittite* [illegible] *ducum, & seniori bus eorum, vt* [illegible] *in loco suo.*

IV D A [illegible] *tum est*; vtrique in [illegible] eris, quas secum [illegible] Zorobabel [illegible] secundo venit in Iudæam, ali qui [illegible] vbi, aut [illegible] præceperit [illegible] *præcipium* [illegible] *quam, est qui deportat fieri a Presbyteris* [illegible] *domus* [illegible] *et vt de arca regis, id* [illegible] *de regione trans flumen studiose sumptus* [illegible] *opus.* [illegible] *fuerit, & vi-* [illegible] *in locaustum Deo cæli frumentum,* [illegible] *nequitia* [illegible] *ne sit aliqua querimonia. Et* [illegible] *orentque pro vita Regis & filiorum* [illegible]. [illegible] in Dario, iam antequam regnaret, liberi [illegible] Gobriæ filia suscepti. Euectus au- [illegible] regnum, alios [illegible] genuit ex Atossa Cyri filia. Superiorum natu maximus [illegible] Artabazanes, posteriorum Xerxes, vt ait Herodotus lib. 7.

V E[illegible] quoniam intelligebat Darius improbitatem, & odium Samaritanorum in Iudæos, & [illegible] zelum in templi, vel vrbis extructione impedienda, & tortasse etiam ma- [illegible] priore Darij decreto dissimulando, eos apposita pœnæ magnitudine deterret his verbis. *A me ergo positum est decretum, vt omnis homo, qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo; domus autem eius publicetur. Deus autem, qui habitare fecit nomen suum ibi, dissipet omnia regna & populum, qui extenderit manum suam vt repugnet, & dissipet domum Dei illam, quæ est in Ierusalem. Ego Darius statui decretum, quod studiose impleri volo.*

VI L A P S V S autem Iosephi, quem dixi, aperte patet. [illegible] decretum recitando, illud ita concludit. *[illegible] quis autem contra mandatum hoc facere ausus fuerit, [illegible] comprehen[illegible] agatur, & facultates eius fisco addicantur.* A[illegible] scripsit [illegible] etiam addit sacrae execratio, vt quicumque eam [illegible] *dispensationem vetare voluerit, Deus eum feriat, atque hoc ino[illegible] cohibeat. Hac cum Darius in Cy[illegible] inuenisset, rescripsit Sisani, & collegis eius hoc [illegible]. Rex Darius Sisani magistro equitum, & Sarabazanis, [illegible] salutem. Mitto ad vos exemplar e[illegible] Cyri, [illegible] commentarijs inueni, voloque vt omnia fi[illegible] quemadmodum in ea continentur. Valete.* Quis non admiretur [illegible] plus in tractandis sacris literis fidem? V[illegible] [illegible] omittam, duas epistolas, qua- [illegible] altera [illegible] annis ante aliam [illegible] ipsa fuerat, & a diuersis Regibus [illegible] erant, in vnam [illegible] & nouam alteram totam è suo cerebro exsculpit; & tamen palam profitetur, & scribit, se tantum hebraicorum voluminum in græcam linguam interpretem, & quæ illic continentur, bona fide referre, nec addentem quidquam de suo, nec auferentem etiam. Quis hoitis hominis, cum impune errare potest, aut fallere, fidem sacrosanctam putet? Cæterum ne austeriores nos arbitreris, amice lector, qui pro eadem culpa Iosephum bis castigemus, ea gemina est, duorum enim summorum principum decreta corrupit, & bis lectorem fefellit.

R E F E R [illegible] ad hunc tertium Darij annum Zachariæ vat[illegible], quinto eius capite comprehensum, Christophorus à Cast[illegible] in quo volumen maledictionis, & amphora punitionis in terram Sennaar, quæ est Babylon, defertur. Q[illegible] apte ac congrue in hunc annum cadit. Quin etiam quadri[illegible] sex[illegible] capitis, & nominatim equi nigri huc pertinent. Nam, interprete Hieronymo, & Theodoreto, equi nigri, qui egrediebantur in terram Aquilonis, Angeli sunt furibundi, & vltores missi contra Babylonem, exitium illi allaturi. Confirmatur autem ratio temporis, quoniam, quæ cap. 7. sequenti subduntur, notam habent quarti anni Darij: quatuor autem priora capita, ad annum secundum eiusdem Darij pertinent, iuxta eiusdem Christophori Chronotaxim. Cui sententiæ non parum lucis, & firmitatis affertur ex Herodoto. Nam iuxta ea quæ superiore anno de re Babylonica posita sunt. VII

S V B huius anni finem, vigesimo mense, ab obsidionis initio mirabili Zopyri fraude Babylon in Darij potestatem deuenit, vt tradit Herodotus sub finem libri tertij. Anno, inquit, ac septem mensibus iam obsidione consumptis, iam Darium, atque vniuersum exercitum tædere cœpit, quod Babylonios expugnare non posset: etsi aduersus illos omnia machinamenta, atque omnes insidias expertum [illegible] cum alias, tum illas, quibus eos Cyrus expugnarat. Omnia hæc frustra fuerunt, quia Babylonij vehementer excubijs incumbebant. Denique vigesimo quam circumuallati sunt mense, Zopyro Megabyzi filio [illegible] vnius è septem, qui magum Smerdem sustulerant, hoc contigit portentum, vt quædam mularum eius, quæ frumentum subuectabant, pareret. Quod ei renunciatum cum non crederet, ipse fœtum inspicere voluit. Eo viso vetuit seruos cuiquam rem aperire, reputans illius Babylonij verba, quæ inter initia dixisset, postquam mula pareret fore vt muri expugnarentur. Visum est igitur Zopyro aduenisse fatale tempus, quo Babylon expugnaretur; diuino enim numine, & [illegible] locutum, & suam mulam esse enixam, sibique iam gloriosum opus esse destinatum. VIII

I T A Q V E consilio apud se capto, se illi negotio confecturum, si, seipsum cum mutilasset, ad hostes transfugeret; sese deformissima mutilatione affecit; nares quippe sibi, auriculasq; præcidit, comam deformiter circumtondit, & flagris cecidit, atque ita ad Darium perrexit [illegible] em ille virum spectatissimum sic truncatum intuens, adeo grauiter tulit, vt exiliens è solio exclamaret interrogando, quis eum, quodue ob facinus mutilasset. Ad eum respondens Zopyrus. *Nemo*, inquit, *præter te, ô Rex, cuius est tanta potentia, ita me mutilare potuisset inuitum. At ego ipse id mea sponte [illegible], quippe qui indigno animo fero Assyrios Persis illudere.* Cui Rex, *o virorum miserrime, num quid te tam fœde mutilato, protinus hostes deditionem facient?* Zopyrus autem, *si tecum*, inquit, *communicassem, quæ eram facturus, tu me non permisisses, nunc meme: ego adhibens in consilium, id feci.* IX.

[illegible] T A Q V E tan. Babylonem capiemus, nisi per vos steterit. Ego enim ita deformatus, ad muros vt transfuga fugiam, dicamque ad illos, me hæc abs te esse passum; & vt opinor, ex hoc corporis habitu fidem eis faciens, consequar exercitus præfecturam. At tu decimo die quam muros fuero ingressus, mille milites ex [illegible] genere, [illegible] nihil [illegible] damni fiat, colloca adue sus portam quæ vocatur Semiramidis. Rursum [illegible] septem diebus, colloca duo millia ad portas quæ dicuntur Ninio- X.

um.

[illegible] poreas [illegible] nru [illegible] meto quatuor [illegible] la, dom neque priores [illegible] ste-nutes habeant, quo [illegible] defendant, præter [illegible]. Post diem vigesimum reliquas copias iube recta muros vnd[i]que [ad]ire. Verum ad portas quæ Belides [&] Cissiæ di[cu]ntur, Persas m[itt]i[to]. Etenim, vt ego sentio, [Baby]lonij mihi, qui magna opera edideri[n]t, com[m]itteor. [illegible] alia, [illegible] vero po[r]tarum claues, tun[c] n[ostræ] curæ erit Persis operam nauare. Hæc vti dixit, ita perfecit.

XI [illegible] A [t] dum mutum subijsset, excu[b]itores eius rogatu eum ad domum eiuscam adducunt. Ille detestari Darium [à q]uo hæc passus esset, quod ei [illegible] Babylonis subuertendæ, expugnatione desperata. Sed non impune laturum hanc calamitatem [illegible], si eis ad [illegible] Babylonij; ibi quippe exploratam esse Dar[ij] [illegible]. At Babylonij virum cernentes apud Persas [illegible], nari-bus atque auribus, abs[cissis] etiam [vt I]ustinus, prima-rum, vibicibus, ac sanguine conspersum, vera dicere cre-diderunt; talibusque probationibus inducti, et per[mise]-runt, quæcumque postulasset. Sic fere Herodotus, addit nonnihil Iustinus lib. 1 quod ad rem faciat. *Queritur*, in-quit, *crudelitatem Regis [illegible] a quo in regni petitione, non virtute, sed auspicio, non iudicio hominum, sed hinnitu equi superatus sit. Iubet illos ex amici exemplum capere, quid hostibus cauendum sit; hortatur ne mœnibus magis, quam armis confidant, patianturque se commune bellum recentiore ira gerere.* Ita Iustinus, ratus Zo-pyrum fuisse vnum de septem vindicibus Persicæ liber-tatis, cum fuerit tantum filius vnius eorum, nomine Mega-by[z]i, vt scribit Herodotus, cui potius credendum videtur. Q[ui] pergit explicare quomodo decimo die eductis Baby-loniorum copijs, mille Darianos, ex condicto nec obie-ctos, circumuentos trucidarit; tum altero die duo millia, quo gemino facinore perpetrato, nihil aliud Babylonij quam Zopyrum in ore habere, eum laudibus tollere. At postquam tertia eruptione, circumuenta quatuor millia occidit, Zopyrus omnia erat apud Babylonios: itaque dux exercitus, & murorum custos declaratur.

XII [illegible] V b i vero è composito Darius copias vndique muris admouit, ibi Zopyrus omnem dolum patefecit. Nam cum Babylonij conscensis muris copias Darij arcerent, ipse apertis Cissiis ac Belidibus portis, Persas in vrbem in-troduxit. Ita Babylon iterum capta est. Qua potitus Da-rius muros eius circumcidit, & portas omnes amolitus est, quorum neutrum fecerat Cyrus, prius eidem a se ca-ptæ. Qua de re nos quoque pluribus supra egimus, anno septuagesimo Babylonicæ captiuitatis. Addit Herodo-tus Darium tria millia procerum Babyloniorum patibu-lis affixisse, data cæteris venia vrbem incolendi; quibus etiam de vxoribus, vt succresceret soboles, prou[id]it. Fer-turque hoc dictum sæpe numero vsurpasse, præoptatu-rum se Zopyrum nihil esse cladis passum, quam viginti si-bi Babylones, vltra illam, quam habebat, acquiri. Eum tamen egregiè remuneratus est, cum dando ei singulis an-nis, quæ apud Persas sunt honorificentissima; tum tradita Babylone immuni, quoad viueret, in peculiarem por-tionem.

XIII Q v o d ad Romanas huius anni res attinet, Rex Tar-quinius, vt ait Dionysius l. 4. data populo bellorum, & ex-peditionum requie, vertit se ad templorum fabricam, vt aui sui vota persolueret. Quæ Liuij quoque mens [v]idetur, qui explicata Gabina re, de inchoata Capitolini templi æ-dificatione incipit agere; quam tamen prius inchoatam ex Suessana præda, supra probabilius existimauimus. Ita-que hoc tempore potius in ea con[s]tructione, [ins]tasse in-[ten]tius, propter belli diuturni molestias, diligentius pro-gressum esse arbitramur.

XIV O l y m p i a s porro sexagesima quinta, quæ hoc anno inchoatur Acochium [T]arentinum cursorem nobilitauit. [E]o primum tempore, vt Pausanias prodidit, grauis ar-maturæ pedites cursu contendentes, in stadium eum plau-[su] accepti sunt, quod idonea ad res bellicas exercitatio vi-deretur. Q[ui] cum scutis decurrerunt, eos primus vicit [illegible]tus [H]eræe[nsis]. Hac ipsa Olympiade natum Pi[n]-

dar[um] [illegible] ner[a] [X]erxis, qui [illegible] famam qui ta-[illegible], natus erat annos [illegible] ore, quin-de im vi [ginti] annos. [illegible] um Hegel[illegible] temporibus qui Caml[illegible] tempore, [illegible] [illegible] Dionysius M[illegible] de [illegible] cœpit Herodotus Halicarnassæus, [illegible] Pro-tagoras aud[itor] [illegible] Hecatæus, ac p[illegible]us [illegible] ne [illegible] lonam de [illegible] alia cetera P[illegible]. [illegible] Suidas. Ex qu[illegible] potest [q]uanto [illegible] [illegible] Græcorum [illegible] storia [illegible] [illegible] Moyse, ante [illegible] fuerit, annos centum, ac viginti natus.

ANNVS MVNDI 3[illegible] SEXTÆ ÆTA-tis 19 Solaræ [illegible] 4. Imp. Per-sarum 19 Zorob. & Iosue 19. Olympiad. LXV. an. 2 Vrbis cond. 234 [illegible] S[u]perb. 15.

ANNVS ANTE CHRISTVM [illegible]

CV m [illegible] & decimum ætatis an[illegible] Ioachi[m] R[illegible] oportere [illegible] se. Hæc [chro]-nologiæ [illegible] Pelegri[nus] & Cornelius a Lap[ide] in eundem [illegible] tam conden[illegible] ad h[illegible] ma annu-[illegible] de-no [illegible] 18. [illegible] le[illegible] iu-xerunt [illegible] Da-rij. Nec recte [illegible] in Danielem, quod [illegible] ad Danie[lem] [illegible] Da-niel, op[or]tuisset eum etiam [illegible] oct[o]-gesimum annum attigisse. Nam primo [illegible] vlla proba[ti]one ponit Danielem annum egisse de[illegible], quo anno nos tres tantum egisse contendimus. Secundo quod grauius est, annos regni, & imperij [illegible] ta-cit, quos tamen admodum diuersos fuisse suo loco [illegible] genter probauimus.

II Nec certior est Abulensis chronologia, qui Danieli ad 81. annum vitæ tribuit, quos con[f]lat ex [illegible] captiuitatis annis, & vndecim, qui generalem iam captiuitatem ante-cesserunt, cum [illegible] Iechoniasque & Ioachimus, Baby-lonem translatus est. Verum [illegible] est [illegible] chronologia. Dicimus enim eum cum Ioachim [illegible] Iechoniæ abductum in Chaldæam, octo annis ante Ie-choniam; ibique tanquam obsidem substitisse, quamuis puerulum, vt eum vocat [E]piphanius. Addendi ergo sunt à principio vndecim, duodecim, in fine autem, an-ni Cyri, Cambysis, & qui [illegible] xerunt anni Darij.

III D i e s autem mortis sanctissimi [Pr]ophetæ in martyrol. Rom. proditur 21. Iulij, *Babylone*, inquit, *S. Danielis Prophe-ta*, cui consentiunt Beda, ac cæteri [M]artyrologi; Græci [illegible] rem, vnà cum tribus pueris ad 16. Cal. Ianuarij in Menolo-gio referunt.

IV Iosephus a turrim quandam a Daniele constructam ce-lebrat minime vacantem prodigio, ita vera ille celebrauit. *Cum ab omnibus*, inquit, *Deo carus existimaretur & propter hanc de se opinionem esset illustrissimus, ædificauit apud Ecbatana Mediæ turrim, opus pulcherrimum, & singulari admiratione di-gnum, quod in hodiernum vsque durat, & [illegible] recens [illegible] me structura videtur [illegible] lutum; tantam nouitatis speciem, & tam [illegible] habet, nihil omnino a tam longo tempore la[ps]am, præ[ter] aliorum ædificio-rum consuetudinem, quæ [illegible] vetustate iniuriam sentiunt, nec firmitatem [illegible] et [illegible] decorem [illegible] dunt. Mos autem durat [illegible] in præ[sens] tempus, vt [illegible] [illegible] Medorum R[illegible] Persarum, atque [illegible] rum, cu-stodia Iudaico [illegible] dit[illegible].*

[illegible] nullam fidem conciliant, quæ vltimo Cyri anno ex Strabone, aliisque retulimus. [illegible] Dorotheus [illegible]. *Laudat, inquit, & aliis Persarum Regibus multa portenta, quæ scripta non sunt. Mortuus est autem Daniel in terra Chaldæorum, & in sepulchro regio solus cum honore sepultus.* Videtur significare, eum in ea ipsa turri sepultum, quod et [illegible] Genebrardus, *b* cum ait cum senio confectum, in Ecbatanis Mediæ ciuitate sepultum fuisse. [illegible] tamen secundum Babylone conditum ait. Ait Epiphanius in vita eiusdem, *humatum est*, inquit, *in angusta caverna sone augusta, honorifice, extatque monumentum eius ad hoc sæculum cunctis notissimum.* Refert idem Epiphanius, & post eum, eisdem fere verbis Dorotheus, & Isidorus, Danielis quandam Prophetiam, de montibus super Babylonem fumigantibus, & ardentibus, & rursum aqua, vel sanguine fluentibus, quæ rabinicum furfurem sapiunt, & passim contemnuntur.

V. Fvisse porro hunc quoque Prophetam Christi Domini typum, apud antiquos Patres satis constat, & vt nullum esset testimonium, id tota pene Danielis probat historia.

Danielis tribum Iuda, & genus regium, Iosephus, cum Hebræis omnibus, & Hieronymus in c. 39. Isaiæ, Epiphanius item, & Isidorus affirmant, quod de Christo Domino Matthæus, cæterique omnes Euangelistæ, dubitare non sinunt.

Daniel, qui propter peccata maiorum suorum ductus est in captiuitatem, vt ait Diuus Hieronymus, propter virtutum suarum magnitudinem statim mercedem recepit. Theodoretus in c. 10. Dan. *Quemadmodum*, inquit, *non propter propria peccata permisit illum Deus bello capi, sed populi prospiciens vtilitati, & veluti quendam curatorem, & magistrum simul, cum ipsis mittens; ita etiam reditus tempore, cum plures Babylone remanerent, cum illis Propheta remansit, vt ne spiritali cura prorsus destituti, in impietatem penitus laberentur.* Denique alij obsidem missum Babylonem dixerunt. An hic obscure proditur Christus Dominus, qui in huius mundi Babylonem, propter hominum peccata venit, & propter infinitæ charitatis suæ magnitudinem, & obedientiam, hominum salutem in mercedem accepit, *c* *in qua voluntate sanctificati sumus.* Sed & diutius apud nos mansit, vt verbo atque exemplo doctorem ageret, ac magistrum.

VI. Qvis puer, in quo nulla sit macula, decorus forma, & eruditus omni sapientia, præter agnum Dei immaculatum, speciosum forma præ filiis hominum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei. Qui reuelat mysteria, & eruit abscondita a constitutione mundi: sicut & Daniel mysteria somniorum, & arcana futurorum, vsque ad Iudaici populi, totiusque mundi dissolutionem tanto ante prænunciat.

Duodennis Daniel contra senes disputat, eosque conuincit: Duodennis Christus in medio doctorum cum eis disputat, indeque circiter ad trigesimum vsque annum, sicut & Daniel, conticessit. Vterque animo & corpore tota vita purissimus, vt propterea Daniel ab Hebræis Eunuchus fuisse putetur, vt docet Hieronymus l. 1. contra Iouinianu.

Nabuchodonosor non tam Danielem, quam in Daniele adorauit Deum, qui mysteria reuelauit, vt inquit Diuus Hieronymus. *a* Quis est Deus reuelans mysteria præter Christum Dominum? qui ea, quæ didicit a patre, nota fecit nobis, vt quasi figura Christi Daniel à Nabuchodonosore adoratus videatur, in figuram regum terræ, qui Christum adoraturi erant.

VII. Factvs est Daniel improbis sacerdotibus Belis odiosus, quia eorum imposturas detegebat. Dan. 14. Quin etiam inuidia optimatum, vt in Regi Dario facientium motu obijcitur. Sacerdotes, & Pharisæi, & Principes populi odio, atque inuidia in Christum flagrabant, quod eorum peccata coargueret, eiusque factis eorum nequitiam condemnaret, qui Proregi Pilato vim fecerunt, vt eum morti traderet.

Qvis est is, in quo spiritus Dei erat amplior, *b* in quo neque culpa, neque suspicio reperiri poterat *c* præter Christum, *cui non ad mensuram dedit Deus spiritum.* *d* Quinqua comitatus [illegible] ram hostibus suis, populoque vniuerso docere potuit *Quis ex vobis arguet me de peccato?* *e*

VII. Daniel in lacum leonum proiectus, ibi incolumis permanet, lapis obstruens speluncam munitur Regis Darij sigillo; & ea eum post aliquot dies egreditur liber: & qui eius perditionis causa fuerant, ab eodem Dario leonibus traduntur deuorandi. Christus sepulchro morti datus immittitur, & sepulchrum Proregis Pilati sigillo communitur; at ibi ille liber permanet, mortis habens, & inferni, & leonum tartareorum potestatem; & redit victor, & incolumis, qui mortuus putabatur, & inimicos suos morti dat per eosdem Romanos, per quos ille morti datus fuerat. Scribit Baron. in Martyrol. antiquum fuisse Christianorum morem, vt in suis sepulchris, inter alia resurrectionis symbola, Danielem in lacu inter leones liberum stantem sculperent, extareque eius rei in veteribus lapideis sepulchris complura exempla. Forte eo respexit Constantinus magnus, quum Constantinopoli, in media fori platea, cum insigne boni pastoris erexit, tum etiam Danielē cū leonibus ex ære efformauit, aureisque bracteis exornatū posuit.

VIII. Daniel antiquissimum Beli idolum destruxit, & draconem absque gladio, & fuste interfecit. Christus euersor Idololatriæ fuit; non gladios, & armatas acies in Idololatras educens, sed sua, suorumque martyrum passiones vrens, quos dum illi deuorant, disrupti sunt.

Quo denique modo rectius adumbrari potuit Christus Dominus mundi victor, factus Rex Regum, & Dominus dominantium, & sedens ad dextram patris: Quam cum Nabuchodonosor Rex Danielem in sublime extulit, & munera multa & magna dedit ei: & constituit eum principem super omnes prouincias Babylonis, & Præfectum magistratuum, super cunctos sapientes Babylonis, denique etiam collegam suum appellauit, vt pene illi diceret, *Sede à dextris meis*; & Daniel ipse. *Data est mihi omnis potestas.* Daniel etiam postulauit à Rege, vt socios quoque suos in sublime eueheret, eiusque voluntate eos constituit super opera prouinciæ Babylonis. Postulauit à Patre Christus Dominus, vt nos quoque, qui eum secuti fuerimus, accipiat ad se, & constituat super opera manuum suarum; qui iam super hanc Babylonicam confusionem euexit, ne eius operibus manciparemur. Sed iuuat Sanctissimi Prophetæ speluncam hoc epitaphio cohonestare. Obs. 245

EPITAPHIVM DANIELIS.

CLAVDIT SPELÆVM HOC VIRVM MAGNVM, VIATOR, VIRVM REGIO DAVIDIS SANGVINE ILLVSTREM, REGIA PLVRIMORVM REGVM, ATQVE IMPERATORVM FAMILIARITATE, ATQVE HONORIBVS CLARVM: REGIS MESSIÆ VIVIDO TYPO, AC SPIRANTI FIGVRA CLARISSIMVM. VIRVM DICO PROPHETAM DANIELEM, POTENTEM OPERE, AC SERMONE, QVI DVODENNIS PROPHETICÆ LVCIS RADIOS ORSVS ACCIPERE, VLTRA CENTESIMVM VATICINIIS CLARVS EVASIT. QVI, ET MOX MARTYREM QVOQVE DIXERIM, EXPONENDO SOMNIA, AFFLATVSQVE COELESTES, LONGINQVOS IMPERIORVM PROGRESSVS. LONGAQVE SERIE FVTVROS PRINCIPES, XERXES, ALEXANDROS, ANTIOCHOS, PTOLEMÆOS, TITOS, AC VESPASIANOS, VLTIMVMQVE MVNDI PORTENTVM ANTICHRISTVM OCVLO PERSPICACI VIDIT, ATQVE PERSCRIPSIT. QVI SEPTVAGINTA IPSOS ANNOS POPVLI EXILIVM DEPLORANS, POSTREMAM EIVSDEM POPVLI REPROBATIONEM, ATQVE INTERITVM, TANTO ANTE AGNOVIT, EXHORRVIT, RENVNCIAVIT: POPVLI SVI, CHRISTVM, AC MESSIAM SVVM AD SE MISSVM NEGANTIS, ET DIEM VISITATIONIS SVÆ EXCÆCATIS MALITIA LVMINIBVS, NON AGNOSCENTIS, CHRISTVM, CVIVS IPSE DIEM, ANNIS, HEBDOMADISQVE STVDIOSE NVMERATIS INDICARAT.

PRO-

[illegible]

[illegible] AD [illegible] EXILIO [illegible] POPVLO, [illegible] I ADD[illegible]E [illegible] OREM [illegible] PIETATIS [illegible] N[illegible]VM·MI-[illegible]LV[illegible] D[illegible], I[illegible] [illegible]IS, ET [illegible]AT[illegible]. VITAM IN EXI-LIO AD C[illegible]TESIMVM [illegible]MVM ANNVM PRODVXIT [illegible], ATQVE OCTO[illegible]CIM ANNIS ANTE CHRISTI DOMINI NATIVITATEM. ABIIT E VIVIS ANNO AB ORBE CONDITO [illegible] XV

I Hoc eodem anno quarto Darij regis factum est verbum Domini ad Zachariam Prophetam, vt septimo capite eiusdem Prophetæ scriptum est, in quarta die mensis noni, *qui est Casleu*. Cum enim consulerentur sacerdotes, & Prophetæ, an etiam tunc quinto & septimo mense ieiunandum esset, sicut fiebat tempore captiuitatis: Eius quæstionis occasione docet Dominus d[illegible] breuiter ieiunia Iudæorum, qui mandata ipsius contemnebant, & vt præsentes corrigantur, commemorat, quæ præceperat Iudæis ante captiuitatem, quæ quia neglexerant, in mala grauissima, quæ per [illegible] prophetas priores comminatus fuerat, inciderunt. Capite autem octauo ait ieiunia ipsorum, si legis præcepta diligenter obseruent, commutatum iri in gaudium, & lætitiam, & solemnitates præclaras.

E[illegible]NCIATVRVS enim Dominus futuram Ecclesiæ [illegible]em, sub typo Sionis, & Ierusalem, de ipso primo [illegible] primum dicit se magna indignatione à pluribus iam annis commotum Sionem afflixisse; nunc autem reuersurum [illegible] cum ea beneuolentia, habitaturum in medio [illegible] in templo nunc tum, in medio eius iam restituto: & ci[illegible]bitur in ea [illegible]es ætate longæuos, & multitudine innumerabiles [illegible] infantibus pueris ac puellis plateæ ciuitatis compleantur. Qua promissione pax, & rerum abundantia, quæ his consentanea sunt, [illegible]tuntur.

8 v. 6 XI. Inde autem deuenitur ad [illegible] figuratam, vt diximus, cum ait: a *Hæc dicit Dominus exercituum, si videtur difficile in oculis reliquiarum populi huius, in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit, dicit Dominus exercituum*. Del[illegible] longinqui temporis satis indicatur per ea verba, *in diebus illis*: sed multo apertius cum subditur, Ecce ego saluabo populum meum de terra Orientis, & de terra Occasus Solis. Hæc [illegible] de Iudæis non dicuntur, qui reducti fuerant de terra Aquilonis, sed de populis gentium spiritualibus Iudæis; [illegible] quibus apertum est illud Christi Domini vat[illegible]nium, b Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob, &c. In quam sententiam [illegible] loco, *& adducam eos, & habitabunt in medio Ierusalem*, [illegible] [illegible]

[illegible]

ANNVS MVNDI 3536. SEXTÆ ÆTATIS 2[illegible]. Solutæ captiuitatis 20. Darij Hystaspis 5. Imperij Persici 20. Zorobabelis & Iosue 2[illegible]. Olymp. LXV. an. 3. Vrbis cond. 235. Tarquin. Sup. 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM 517.

[illegible] quos Ge[illegible] acce[illegible] legimus, [illegible] es: *Domine vel [illegible] videre*.

CÆTERA huius Prophetæ vaticinia, quo quæque anno edita fuerint, nec notauit ipse, nec posteris [illegible] quispiam coniectura assequendum dedit. Distinxit tamen aliquo modo noster Christophorus a Castro l. 4. de Prophetis cap. 8. extremo. Nonum enim caput, ad quintum annum Darij Hystaspis retulit; caput decimum ad annum sextum. Vndecimum ad annum nonum. Duodecimum & decimum tertium, ad annum [illegible], vel duodecimum post [illegible] caput ad annum 14. & sequentes, quæ suis locis obiter attingemus. Hic addendum hunc annum sabbaticum ordine centesimum trigesimum sextum. De re quoque Persica hæc addenda sunt.

XIV. PERACTO iam Babylonico bello, Darius Rex aduersus Scytas bellum comparauit vt Herodotus, Iustinusque testantur. Cum enim ingens omnino necessaria expeditio, longinquitatem, atque difficultatem [illegible] hic annus apparatui illi videtur assignandus: quo dimisit nuncios ad nationes, quibus imperabat, iussit alios præbere peditatum, alios classem præstare, alios Bosphorum Thraciam ponte iungere. Suscepti belli causam assignat Herodotus in l. 4. desiderium vlciscendi Scythas, qui ampridem in Asiam irruptione facta, duodetriginta annos eius imperium tenuerant. Iustinus l. 2. ait Darium ab eorum rege Lanthinosiam in vxorem petijsse, quam cum non impetrasset, bellum Scythis intulisse, & armatis sep[illegible] millibus, Scythiam ingressum, [illegible] Herodotus l. 4. quæ constabat è nauibus [illegible] adhuc que Artabanum Darij fratrem Hystaspis filium bellum hoc dissuasisse, tanquam laboriosum, atque inutile, nec tamen persuasisse.

DARIVS vbi omnia esse in expedito fuere, copias eduxit ex vrbe Susis, quo tempore [illegible] ab e[illegible] rpe [illegible], vt narrat Herodotus, l. 4 quo [illegible] numen, inficem ei reddidit expeditione. Cum [illegible] Oe[illegible]bazus quidam Persa, [illegible] [illegible] habens, Regem obtestaretur [illegible] [illegible] inqueret senectuti. [illegible] [illegible], & modeste obsecrarat [illegible] [illegible] eius liberi [illegible] Eo respondet Oobazus [illegible] lætabatur, credens liberos suos missionem habituros [illegible] At ille mandat præpositis filiorum [illegible] Ita filij Oeobazi obtruncati [illegible] relicti [illegible] barbaro plane scelere [illegible] Xerxes [illegible] perpetrauit [illegible]

SVAS ergo mouens Darius [illegible]

[illegible] exercitū lapide candido, incisis in eis, [illegible] Graeci. *Monumentum Asiae cum Europa* [illegible] maris pontis ima de [illegible] diem insolentia, ad [illegible] Herod [illegible] titudinem, ferè ducti [illegible] ominū diuersarum gentium, quas se- [illegible] be-um [illegible] exercitum in Eu- [illegible] Hellespontis, naut- [illegible] quæ ad Istrum quo cum peruenissent, [illegible] flu-io pontem imponere. Ipse per [illegible] ciens ad amnem Tearum habuit triduo [illegible] quæ execit alterum expeditionis suæ in Scy- [illegible] Interea, antequam ad Istrum perue- [illegible] Getas, & in seruitutem redegit, vicinis popu- [illegible] dedent bus.

[illegible] ad Istrum peruenit Darius, & cunctis flu- [illegible] transmiserunt, iubebat Res solui pontem, omnesq; e [illegible] desti- tinere [illegible] nauticis copijs. Verum dis- [illegible] præfecto Mi ylenæorum, vt tutus esset red tus, fi- ue hoste superato, siue non mouento, passus est stare pon- tem ad 60 dies, relictis ad eius tutelam iis custodibus, qui eum compegerant. Inde triduum emensus, inuenit Scy- tharum equitatum, quem sese subducentem, & in regio- nem eorum Scytharum, qui reliquorum belli societatem detrectarant, Persarum exercitum trahentem, perpetuo sequebatur. Id cum diu factitaretur, misit Darius equi- tem ad Indathyrsum regem Scytharum, cum mandatis, vt fugiendi finem faceret, sed prælium iniret cum Persis, si se resistere posse confideret; sin minus, Persam agnosceret Dominum, eique terram & aquam, in signum subiectio- nis offerret.

IV. ILLE respondet se nequaquam metu fugere, qui non habeant oppida, cultoséue agros, quorum vastandorum metu prælium ineant, sed nunc quoque præsente hoste, consuetam oberrantium vitam ducere. Quod si paterna sepulchra ipsorum violare tentent, tum sensuros, an pro his pugnaturi sint, necne. Se Dominum præter Iouem agnoscere neminem, pro aqua & terra missurum munera, quæ eum decerent. Cumque inopia laborare Persæ in de- sertis Scytharum regionibus cœpissent, miserunt isti ad Darium caduceatorem cum muneribus, aue, mure, rana, & quinque sagittis, iubentes eos, si sol [illegible] silent, inter- pretari [illegible] significarent. Cumque Darius interpre- taretur Scythas velle facere deditionem, G[illegible]vas, vnus è septem, qui Magos sustulerant, hoc dicere dona recitius v- tique contendebat. *O Persæ nisi aues effecti sublevemini in cælum, aut mures [illegible] terram, aut ranæ in [illegible] paludes, non re- meabitis [illegible]*. Quæ magis es [illegible] facete ingenio, quam es historia petita esse- [illegible].

V. HÆC dum fiunt, pars Scytharum ad Iones, qui ad Istrum erant, profecta, eis suadent, vt eo solutis iam sexa- [illegible] diebus, quibus pontem custodire iussi erant, [illegible] abirent: sicque & libertatem ipsi adipiscerentur & [illegible] Scythis inuenit: quod cum illi se facturos recte [illegible] thæ rerum rapti [illegible] abire. Denique [illegible] ad pugnam expediti [illegible] conflictur [illegible] ipsi præ[illegible] videntes Persæ plane e [illegible] contemptui, [illegible] sesque, quasi expl[illegible] victoria, [illegible] castris, [illegible]

VI. [illegible]

[illegible]

[illegible] Anno [illegible]

[illegible] in Europa exercitus [illegible] octoginta millibus militum, qui reliquam Græciam [illegible] fugarent.

Et hunc finem habuit Darii temeraria in Scythas expe- ditio, in qua Iustinus ait eum nonaginta hominum millia amisisse, eamque iacturam, abundante multitudine, non fuisse inter damna numeratam. Tantus est Barbarorum principum [illegible] contemptus, vt capien [illegible] danuper, captaque à Dario Babylone animaduersum est. *a*

VII. SVB hoc tempus, quiescente à bellis Romana Repub- lica, & ciuibus abundante, videntur duæ illæ de du- [illegible] Ro- manorum Coloniæ, quas memorat Dionysius [illegible] bus alteram [illegible] nomine, non de [illegible] fortiò dedu [illegible] hybernantes, castra [illegible] different: Circeios vero dataopera, quod in [illegible] campo, totius [illegible] situs esset, [illegible] & vtrique coloniæ condendæ duos [illegible] Circeis Aruntem, Signiæ T[illegible]um. Sextus autem Gabiis imperabat.

VIII. INTEREA Iudæi Hierosolymis templi constructio- nem, annitentibus Prophetis, adiuuantibus Dei ipsius [illegible] bus vehementer vigebant. Testatur Esdras. b *Seniores,* inquit, *Iudæorum ædificabant, & prosperabantur iuxta prophe- tiam Aggæi Prophetæ, & Zachariæ filii Addo*, à quibus eorum industria, zelus, & diligentia acuebatur in dies, *& ædifica- uerunt, & construxerunt iubente Deo Israel, & iubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe regibus Persarum.* Coniecit in num [illegible] eum omnes principes Persarum, qui res Iudaicas promo- uerunt à sola captiuitate. Et si enim non solus Darius Iudæis fauebat, Cyrus tamen per repetitionem, Artaxer- xes per occupationem recentem [illegible]. Itaque templi ædifi- catio adeo promota est, vt sequenti anno res tota perfe- cta legatur. *a*

IX. REFERT ad hunc quintum Darii annum à Castro ca- put 9. Zachariæ Prophetæ, in quo ad consolationem po- puli sui, è captiuitate reuersi, pollicetur Deus omnem eti- [illegible] gionem, [illegible] quæ prom. ssio ad gentium quoque vocationem pertinet. Inde ad eum celebrandum delabitur, per quem tanta, tamque desiderabilis rerum mutatio futura est, Christi videlicet Domini, de quo est illa vox tubilæ [illegible]: *Exulta filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus veniet tibi, &c.* Inde etiam prædicit eductionem [illegible] locis [illegible] & institutionem sacramenti Domini [illegible] verbis illis: *Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germi- nans virgines?*

ANNVS MVNDI 3537. SEXTÆ ÆTA- TIS 21. Solutæ captiuitatis 21. Darii Hyst. 6. Imperii Persarum 21. Zorobabelis & Iosue Pon tf. 21. O- lympiadis LXV an. 4. Vrbis con. 236. Tarq. Superbi 17.

ANNVS ANTE CHRISTVM 516.

X. CELEBRATVR apud Esdram [illegible] annus, vt in cu- ius [illegible] completa [illegible] templi ædificatio. Sic enim [illegible]: *& compleuerunt [illegible] Dei [illegible], vsque ad diem tertium [illegible] qui est annus [illegible] Darii regis*. [illegible] editio Vulgata cui consentit [illegible], & [illegible] Hebræ. c. 29. At Græca [illegible] Esd[illegible] & [illegible] diuersis variant, ponunt enim 23. [illegible] Iosephus vero [illegible] longius abit. [illegible] *Magna omnium studio proficiebat templi ædificatio, [illegible] Aggæo, & Zacharia, [illegible] intra septennium. Anno autem [illegible] Dar. [illegible] septima tertia die mensis [illegible] Adar, [illegible] Sacerdotes, & Leuitæ, [illegible] titudine, obtulerunt sacrificia pro [illegible] ritu [illegible] templi [illegible].*

QVÆ [illegible] exa [illegible] dedi [illegible] autem [illegible] *Israel*

Marginalia: *Iustinus lib. 2.* — *Scythæ* — IV. — *Curtius lib.* — *Iustinus lib.* — V. — VI. — *Anno [illegible] a Iustin. lib. 2.* — VII. *Dion. Halic. lib. 4.* — *Signia.* — *Circeii.* — VIII. *Iudæorum ædificanda diligentia.* — *b 1. Esd. 6. 14.* — *a 1. Esd. 6. 15.* — IX. *Zachariæ Prophetia.* — X. *Templum Zorobabelis quando absolutum.* — *c 1. Esdr. c. 6. 15.*

Israel Sacerdotes, & Leuitæ, & reliqui filiorum transmigrationis dedicationem domus Dei in gaudio. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel duodecim, iuxta numerum tribuum Israel. Qui numerus à Iosepho præter consuetudinem fideliter deest ipsius est. Dicitur totus populus fecisse dedicationem, quia voluntates suas ac sacrificia Deo per legitimos ministros obtulerunt, cum omni labore ac sumptu, in domo ipsius construenda, hactenus tolerato. Sic in sancto Missæ sacrificio dicimus: Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, pro se suisque omnibus &c. Cumque omnibus operibus bonis commune sit, gaudium afferre authoribus suis, sicut operibus malis conscientiæ angorem: & magnitudinem desiderij magnitudo lætitiæ consequatur, nihil mirum hunc populum magnam percepisse lætitiam, opere sanctissimo, desideratissimoque aliquando perfecto, quod tam diu multorum impiorum ac potentium studijs impeditum fuerat & nonnullorum de ipsis Iudæis, vt ex Aggæi reprehensione constat, negligentia retardatum.

III. In hac porro publica lætitia persoluenda facile principes extitere tum Zorobabel, qui hanc à Dario veniam obtinuerat, tum Aggæus & Zacharias Prophetæ, qui autore Deo populum adhuc opus incitarant. Hinc illud apud Epiphanium in Aggæi vita, *Babylone, inquit, profectus est Hierosolymam, & aperte de reditione populi vaticinatus est, & oculis structuram templi Ierusalem vidit. Idem ibidem omnium primus cecinit Alleluia, quod est, laudibus efferamus viuentem Deum, & Amen, quod fiat, fiat interpretatur.* & mox. *Proinde etiam hodie psallimus Alleluia, qui hymnus Aggæi & Zachariæ perhibetur.* Hæc ibi. Hinc videtur ortus ille titulus psalmi 145. *Alleluia reuersionis,* siue vt habet Augustinus, *conuersionis Aggæi & Zachariæ,* quem Arnobius Esdræ tribuit. Nec significat Epiphanius huius psalmi authores esse hos Prophetas, sed eos illum magna cum deuotione in hac dedicatione templi aliquoties cecinisse. Credit Lorinus in eum locum, Dauidem in spiritu prævidisse Aggæum & Zachariam, post Babylonicæ captiuitatis expletum tempus, ad populum reuersurum fuisse, atque illum admonituros, quanta sit viris iustis ac timentibus Deum felicitas, etiam temporalis, vt hac doctrina exemploque permotus, similem captiuitatem, aut cladem vitaret.

V. IAM vero Iosephus primùm corrigendus est, quod rerum sacrum corrigere videatur, in quo habetur constructum templum iubente Cyro, Dario, & Artaxerxe; ipse autem sustulit Artaxerxem, siue quod putaret hunc Artaxerxem esse illum supra *a* memoratum, quem satis constat esse Cambysem, qui templi ædificationem impediisse scitur, non iuuisse. Quam ille difficultatem dissimulans, Cyri tantum & Darij voluit meminisse. Existimamus autem Artaxerxem hunc esse Xerxis successorem, qui dictus est cognomento Longimanus, de quo deinceps est mentio: *b* cuius anno vigesimo Nehemias missus est Hierusalem, cum ampla potestate eius ædificandæ, vt suo loco dicetur. Sed grauius etiam peccat Iosephus, cum tribuit septennium absoluendi templi. Nam à die 24 mensis noni anni secundi Darij, qua die iacta sunt fundamenta templi, vt scriptum est ab Aggæo *c* vsque ad diem 3. mensis Adar anni sexti eiusdem Darij, qua die consummatum est templum, *d* non nisi 4. anni, mensis vnus, & 9. dies inueniuntur. Propterea que Eusebius in Chron. semel atque iterum, & Chronicum Hebræorum, & Genebrar. aiunt 4. annis hoc templum excitatum fuisse. Sulpitius quoque Seuerus l. 2. *Ita templum, inquit, quadriennio consummatum est, sexto post anno quam Darius regnare cœperat.* Etsi minime probandus Sulpitius in eo, quod Darium Othum, pro Dario Hystaspis sumpsit.

VI. Hæc autem culpæ Iosephus alteram etiam, vt constaret sibi, necessario connexit: cum aut templum nono Darij anno absolutum, cum Scriptura, sine vlla dubitatione aut varietate, dicat sexto anno consummatum fuisse. Non ignoro Euseb. l. 8. de demonstratione euangelica excusare Iosephum, & dicere templum ipsum perfectum fuisse huc quidem ... reliquum autem tantum ... exteriora templi atria, porticus, peribolum, & alia, quæ templi nomine comprehenduntur fuisse perfecta: quod video Tornielum, anno 94. textu 21. s, P. Gordonum, *f* Christophoro Castro, *g* non improbari. At hæc distinctio nullum habet hoc loco in Scriptura, imo ne in Iosepho quidem fundamentum. Oporteret enim alterutro in loco vtriusque temporis fieri mentionem: at Scriptura vnius tantum anni meminit. Iosephus autem noni, & nihil omnino quæ illa sexto attribuit, ille assignat nono, videlicet templi dedicationem; quam absurdum est dicere fuisse factam, cum templum vix dimidia parte dici posset absolutum: cum nullus esset omnino locus, in quo Isaëlitæ, ne dicam gentes, sub tecto esse possent, sed omni pecum, & sacrificij tempore, omnibus cœli iniurijs expositi essent. Certe Iosephus in hac dedicatione ait ianitores constitutos fuisse, ex ordine suo, per singulas portas. *Ædificauerant enim, inquit, Iudæi porticus quoque, quibus templum circumquaque includebatur.* Quod Iosephus addidit ea, sicut ad id, quod in Septuaginta legerat, *& ostiarij per singulas ianuas,* & recte, lieet quoque vel textum Hebræum (item) in sexto anno Darij, quam proprium indicium sit quod imo dissit. Certe dedicatio à Salomone non prius suscepta est, quam omnia, quæ ad templum, attinebant, peracta essent *h* Sulpitius autem Iosephum alludere voluisse ad illam Salomonis ædificationem, quæ in tota septennium perfecta est, vt eodem loco scriptum est. *i*

VII. NEC illud dissimulabo, ne quis fallatur, quod typographi, vel memoriæ erratum est, dici de plus, tam in Græcis, quam Latinis codicibus, mensem Adar vndecimum, cum duodecimus dici debeat: sicut reuera duodecimus fuit, & duodecimus appellatur. Cum autem ea dedicatione templi colligamus templum totum hoc anno fuisse perfectum, & quidem cum interioribus porticibus, & atrijs, vt Iosephus explicat, sequitur illud non potuisse perfici vel ab Artaxerxe, vel à quoquam sequentium regum, nisi forte instaurandi causa, aut ornatus non necessarij. Superest nihilominus solennis illa *a* dubitatio, cum Iudæi Christo Domino dicunt, *quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* Nam id verum esse non potest, non solum sumendo annos Darij, quibus id perfectum est, sed eos à primo Cyri anno inchoando.

VIII. At hac difficultate aliqui se expediunt, posita solutione captiuitatis in primo anno, non imperij, sed regni Cyri, quod 30 annorum fuit, quibus si addas annus Cambysis, & Darij, ad eum fere numerum peruenitur. Sed cum fundamentum huius responsionis supra funditus erutum sit, etiam constare non potest. Alij id de templo ab Herode constructo interpretantur, quod Christi Domini tempore extabat, & à Romanis 40 post annis euersum est. Verum illud ipsum templum valde dubium est, vt supra iam diximus & suo loco pluribus disseremus, & vt id admittamus, certe Iosephus, *b* nouem annis cum dimidio id plane perfectum fuisse fatetur.

ALII denique, qui rectius mihi sentire videntur, existimant vulgo creditum, atque iactatum templum id, quod tunc extabat, & ab Herode magnifice varijs in locis instauratum fuerat, 46. annis extructum fuisse. Fama enim, longinqua præsertim, & mille per manus, sine vllo certo præter fundamento, facile res super modum amplificat. Cum ergo 4. regum tempore constaret templum ædificatum, nec certi essent anni singulorum, Cyri præsertim, qui credi potuit, vt nunc à plerisque etiam creditur, anno primo regni tricenarij, non imperij soluisse captiuitatem & templi extruendi facultatem dedisse, facile fuit existimare eam fabricam supra 40. annos tenuisse: cum tamen reuera quadriennium tantum tenuerit, quo continenter ædificatum est. Quibus annis si reliquos annos, quibus fundamenta iacta sunt, secundo anno Cyri, & quibus cessatum est, addiderimus, viginti annis templo ædificatum esse dicendum erit.

IX. ZACHARIAS capite 13. quod Christophorus à Castro ad sextum annum Darij pertinere putat, interpretere Ribera, Iudæos hortatur, vt doctrinam euangelicam, quam nomine ieiuniorum pluuiæ intelligit, à Deo postulent, quia ab omnibus ... ibus, & superstitionibus liberet ...

Multa etiam de dignitate populi Iudæorum, ex quo Christus nasciturus erat, & Apostoli omnium credentium magistri, qui orbem Deo subiugaturi erant, ibidem recenset. Postremo de conuersione, & salute decem tribuum aperte vaticinatur.

X. Darius Megabyzus Thraces subigit. QVOD ad res Persicas attinet, cum Susis esset Darius, Megabyzus, qui anno proximo à Rege in Europa quasi prorex fuerat relictus, per Thraciam eùnte circumferens, omnes eius vrbes atque omnes nationes pacatas Regi reddebat: à Dario enim illi fuerat imperatum, vt omnem Thraciam subigeret, vt ait Herodot. init. l. 5. & addit gentem Thracum, secundum Indos, omnium maximam esse, quæ si aut vnius imperio regeretur, inquit, aut idem sentiret, vt mea fert opinio, inexpugnabilis foret, & omnium gentium multo validissima. Sed quia id arduum illis est, & nulla ratione contingere potest, ideo imbecilles sunt. Sic Herodotus; aperte docens quantum possit corporum animorumque consensus, atque conspiratio, ad fortitudinem inexpugnabilem.

XI. Darius Histiæum remuneratur. INTERIM autem dum Megabyzus Hellespontios, Perinthios, Pæonios reliquosque Thraces Dario subiugat, Darius Histiæo Milesiorum Principi, qui tutum ei è Scythis reditum, conseruato Istri ponte præbuerat, optare iussit quid præmij mallet. Is locum petiit ad flumen Strymonem situm, nomine Myrcinum, non procul ab Hellesponto, in quo vrbem conderet. Quo impetrato abiit, & vrbem strenue ædificare, & muris cingere instituit: donec Megabysi opera à Dario in Persidem reuocatus est. Quod existimamus non ante sequentem annum contigisse, vnde primaria extitit origo Ionum defectionis à Persis, ex qua bella omnia inter Persas, & Græcos enata sunt, donec tandem Imperium Persarum armis Græcorum euersum concidit.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3537.

I N. VI Esther c. 3. 7. 13. c. 8. 12. c. 9. 1. c. 13. 6. c. 16. 20. & vice versa mensis vndecimus vocatur Sabath Zachar. 1. 7. 1. Machab. 16. 14. sicut decimus Tebeth. 2. Esther. 16. ducta est ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur Tebeth respondetque nostro Decembri, sicut Nouembri mensis nonus, qui dicitur Casleu. Zachar. 7. 1. in quarta mensis noni, qui est Casleu. sic & 1. Machab. 4. 12. Octauus Marchesuan, qui non memoratur in Scriptura, sed Bul dicitur octauus. 3. Reg. 6. 38. Septimus Tisri, qui 3. Reg. 8. 2. dicitur Ethanim. Sextus Elul qui Septembri, vel Augustus. 2. Esdr. 6. 15. 1. Machab. 14. 28. Quintus Ab. Quartus Tammuz, quorum neuter in Scriptura nominatur. Tertius autem maxime Esther 8. 9. erat autem tempus tertij mensis, qui appellatur Siban, siue Siuan, Baruch 1. 8. qui est apud nos Maius, Aprilis autem Iiar; in quo in Scriptura legitur Zio, 3. Reg. 6. 1. Primus denique Nisan, qui respondet Martio, Esther 3. 7. Mense primo, cuius vocabulum est Nisan. Sed hæc nomina recentiora sunt, scilicet à captiuitate Babylonica, præter Zio, Bul, & Ethanim Primus etiam quondam vocabatur Abib, nouorum, siue nouarum frugum.

ANNVS MVNDI 3538. SEXTÆ ÆTATIS 22. Solutæ captiuit. 22. Darij hystaspis 7. Imperij Persarum 22. Zorobabelis, & Iosue Pontif. 22. Olymp. LXVI. 1. Vrbis cond. 237. Tarquin. Superb. 18.

ANNVS ANTE CHRISTVM 515.

I. Pascha celebratur. INITIO anni huius, quo anno Ischyrus Imeræus, & Cleosthenes Epidamnius in Olympicis, ille cursu, hic curru victor fuit, post vnum alterumque à dedicatione mensem accessit ad cumulum lætitiæ Paschale tempus atque celebritas, de qua scribit Esdras. a *Fecerunt autem filij Israel transmigrationis Pascha, quartadecima die mensis primi. Purificati enim fuerant Sacerdotes & Leuitæ, quasi vnus*, non minore scilicet cura ac diligentia, quam si vnus aliquis duntaxat fuisset purificandus. *Omnes mundi ad immolandum Pascha vniuersis filiis transmigrationis*, qui omnium Ierosolymam confluxerant, vbi fas erat ex lege celebrari Pascha. *Et fratribus suis Sacerdotibus, & sibi. Et comederunt filij Israel, qui reuersi fuerant de transmigratione*, tam sub Cyro, quam sub Dario Hystaspis. *Et omnes qui se separauerant à coinquinatione Gentium terræ ad eos, vt quærerent Dominum Deum Israel.* Hæc erat non vulgaris causa lætitiæ, quod plerique desertis Idolis ad verum Deum facti proselyti conuerterentur, & cum iis qui origine Iudæi erant, ritu Hebraicos celebrarent. Forte in iis erant etiam, qui tempore captiuitatis ad vicinas gentes peregrinati, sordibus idolorum cum iis coinquinati fuerant, & ad Iudæorum reditum resipiscentes, ad eos sese aggregauerunt.

a 1. Esd. 6. 19.

Iudæi & proselyti.

II. An & Israelitæ. NON desunt qui putent non eos tantum Israelitas, qui erant de tribubus Iuda, & Beniamin, ad hanc celebritatem conuenisse, sed plerosque de aliis tribubus, de quibus etiam vsurpatur transmigrationis vocabulum. a Idque ex eo etiam confirmatur, quod Cyrus non solis tribubus Iudæ & Beniamin potestatem fecit repetendæ patriæ, sed omnibus de vniuerso populo suo, vbicunque gentium habitarent; Assyria videlicet, Media, Babylonia, Perside, quæ eius imperio iam tum parebant. Sed nec Darius, cum alios Israelitas anno secundo regni sui, cum Zorobabele honorifice dimisit, & mille equites præsidio dedit, quemquam prohibuit eo nomine reuerti, quod non esset de regno Iuda, aut de captiuitate Babylonica. Idemque de tertia remigratione, quæ sub Artaxerxe contigit dicendum, vt patet ex 1. Esdræ c. 7. b Quamuis enim maxime celebrentur, qui erant de regno Iuda, reliqui tamen non excluduntur, sublata iampridem distinctione regnorum. Plerique tamen de vtroque regno auctibonis, vxoribus, liberis, amicis in loco peregrinationis suæ, exilium patriæ antetulerant. Quorum ergo Deus corda tetigit, subduxerunt sese ab alienigenis, & fidelis populi lætitiam geminarunt.

a 1. Par. c. 5. v. 22.

b v. 21 & colligitur ex 1. Esdr. 10. 25.

III. Persarum in Hebræos beneuolentia. OMNES itaque Israelitæ, qui conuenerant Hierosolymis, *Fecerunt solennitatem Azymorum septem diebus in lætitia; quoniam lætificauerat eos Dominus, & conuerterat cor regis Assur ad eos.* Id est, regis Persarum Darij Hystaspis, cuius imperio parebant Assyrij, & Babylonij. Conuerterat autem, non solum vt liberos dimitteret Iudæos, sed etiam, *vt adiuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Israel*, iuxta ea, quæ promiserat Darius Zorobabeli. Hæc confirmat Iosephus, b Epulati sunt, inquit, per continuos dies septem, nullis sumptibus parcentes, holocaustomata etiam offerentes, & agentes gratias Deo, qui eos tandem auitæ patriæ & eius legibus, ac ritibus restituerit, deflexo ad benignitatem Persici Regis animo. Atque ita summa liberalitate in re diuina vsi, incoluerunt Hierosolyma, instituta ea Reipub. forma, quæ per optimates administratur. Penes pontifices enim fuit summa autoritas, donec Assamonæorum gens, mutato rerum statu, regnum obtinuit. Ita Iosephus; quæ sic intelligenda sunt, vt se nihilominus Iudæi seruos regis Persarum, etiam coram Deo profiterentur, quamuis ab iis non seruilem in modum, sed humanissime tractarentur. Sed omisso nunc Iosepho reuertamur in Persidem.

a Supra an. 2. Darii n. 23 & seqq. b 1. 11. c. 4.

c 1. Esd. 9. 9.

IIII. Megabyzus regem ab Histiæo monet. CVM Megabyzus, qui erat vnus è septem, qui Magos sustulerant, Sardis Lydorum metropolim, vbi tum erat Darius, venisset è Thracia, Pæonas eiusdem iussu, à patriis sedibus in Asiam transferens, & quid Histiæus Milesius à Dario impetrasset, & quid ille iam ageret didicisset, Regem libere admonuit minime esse è re imperij Persici, locum dedisse ad vrbem condendam in Thracia viro Græco, eidemque solerti & industrio; vbi affatim lignorum esset ad ædificandas naues, vbi multi remiges, multæque pecuniæ, vbi multi Græci, barbarique habitarent, qui nacti ducem, facturi essent quidquid ille præcepisset, itaque domesticum sibi bellum ipse met pararet. Itaque suasit vt Histiæum ad se suauiter euocaret, eoque accepto daret operam, ne vnquam in Græciam reuerteretur.

V. Eum ad se euocat, & apud se detinet. DARIVS probato consilio Histiæum ad se accersiuit, Qui se honorifice à rege euocatum videns, ad eum adiit, relicto Mileti procuratore Aristagora, genero, ac consobrino suo. Quo maxime administro vsus est Histiæus ad defectionem. Hunc ergo Rex secum vt consiliarium, conuictorem, & amicum fidelissimum habuit, & secum duxit, Susam iter intendens, relicto Sardibus Artapherne fratre suo præfecto, Otane vero præf. oræ maritimæ, cuius patrem Sisamnem, vnum è regiis iudicibus, quod iniuste

Susam eum ducit.

iniuste ob pecuniam iudicasset, Rex Cambyses interemit, interemptoque detractam eorium in lora concidit, quibus tribunal intendit, in quo ille sedens iudicarat, ibidemque eius filium Otanem sedere iudicem præcepit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret. Ita Herodotus. d Non fuit hic Otanes vnus è septem, qui Magos sustulerant, hic enim filius Pharnaspis fuit, ille Sisamnis. Hic ergo Otanes in eo tribunali sedens, tunc Megabyzi successor, expugnatis Byzantios, ac Chalcedonios, aliosque plerosque Persarum imperio adiecit.

VI. *Defectio Aristagoræ à Persis.*

CÆTERVM cum Aristagoras, Mileti pro Histiæo socero Gubernator, apud Persas offendisset, & ab eis Mileto priuari timeret, trepidus de defectione consultabat. Cum contigit ad eum venire Susis ab Histiæo quempiam compuncto notis capite, quibus Histiæus Aristagoram commonefaciebat, vt à rege deficeret, sperans eo facto se ad mare cum rege venturum, & eo relicto Ionibus contra Darium ducem futurum, alioqui se Mileto perpetuo caritturum. Re intellecta Aristagoras rem detulit ad seditiosos, tam de sua sententia, quam de Histiæi mandatis; & non ægre vniuersos populos ad libertatem quærendam induxit. Deinde etiam Lacedæmonios in belli contra Persas societatem inducere conatus est; sed id à Cleomene eorum rege cum non impetrasset, ad Athenienses sollicitandos meliore successu transiuit, quod non nisi sequenti anno arbitror fieri potuisse. Scribit autem Thucyd. l. 4. Aristagoram Milesium, cum regem Darium fugeret, coloniam ad Strimonem fluuium condere tentasse, vbi postea Amphipolis condita est, sed ab Edonis expulsum fuisse, deinde vero Athenienses, post duos & triginta annos, decem millia incolarum eo misisse.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3538.

Quod autem ibid. Iosephus addit Iudæorum Remp. sub regibus stetisse per annos 532 menses sex, & dies decem, & sub Iudicibus plusquam quingentis annis, post Moysis, & Iesu imperium, facile apertæ falsitatis arguitur. Nam ab exitu Israelitarum ex Ægypto, vsque ad iacta à Salomone templi fundamenta, 480 annos scriptura tantum numerat, 3. Reg. 6. ex quibus 4 anni Salomonis, & 40. Dauidis, & 15. vel 20. Saulis auferendi essent, qui a non censentur in Iudicibus, sed in regibus. Tantum abest vt plusquam quingentis annis Iudices illi Rempub. gubernarint. A Saule vero ad vltimum Sedechiæ, non 532. sed 455. reperiuntur, vt fusius alibi contra Iosephi Chronologiam vndique vacillantem disputauimus. a.m. 3446. n. 49. & 3447. n. 2. & seqq.

ANNVS MVNDI 3539. SEXTÆ ÆTATIS 21. Solutæ captiuitatis 23. Darij hyst. 8. Imperij Persarum 23. Zorobabelis, & Iosue Pontif. 23. Olympiadis LXVI. an. 2. Vrbis cond. 238. Tarqu. Superbi 19.

ANNVS ANTE CHRISTVM 514.

I. *Aristagoras persuadet Atheniensibus bellum Persicum.*

MILESIVS Aristagoras à Cleomene rege Lacedæmonio Sparta reiectus, Athenas venit, vbi eadem quæ in Sparta, commemorauit, de commodis, quæ essent in Asia, deque Persici belli facilitate, quod Persæ neque scutum, neque lanceam in vsu haberent, faciles que essent ad capiendum. Addebat etiam Milesios esse Atheniensium colonos, quos æquum esset ab eis liberari, qui præ cæteris multum possent. Denique nihil non pollicebatur omnibus precibus obtestans, donec eos denique in suam sententiam induxit. Ad quod non leue momentum attulit præsens apud Athenienses rerum status, quem refert idem Herodot. a Cum enim Hippias Pisistrati filius, & Hipparchi frater, Atheniensium dudum Tyrannus Athenis pulsus in Asiam profectus esset, ibique, apud Artaphernem Darij fratrem, omnem moueret lapidem Athenienses criminando, vt Athenæ in illius, & Darij venirent potestatem; Ea re comperta misere Sardis Athenienses nuncios, qui Persis dissuaderent fidem habere Atheniensium exulibus. Verum Artaphernes præuentus verbis Hippiæ, ad Athenienses scripsit, vt si salui esse vellent, rursus Hippiam reciperent. Athenienses eam conditionem recusare, malleque se Persarum hostes profiteri.

His ergo superueniens Aristagoras, facile persuasit Atheniensibus, belli vt societatem cum Ionibus inirent, quibus vel solitarium contra Persas bellum suscipiendum erat. Decreuêre igitur viginti naues Ionibus auxilio mittendas, Melanthio illis præfecto, viro inter populares suos eximio. Ea classis, inquit Herodotus, initium malorum extitit Græcis pariter & Barbaris. Ante cuius egressum Aristagoras Miletum reuectus, Pæonas fugam è Phrygia in patriam persuasit ipse recuperandæ libertatis, vt Dario, à quibus diligebantur, afferret molestiam. Interea Atheniensium classis ad Milesios appulit, cum quibus, aliis etiam belli sociis adiunctis, Ephesum peruenere. Vbi relictis nauibus, cum ingenti manu, Caystro & Tmolo fluminibus superatis Sardis adueniunt, easque occurrente nemine capiunt, & præter arcem, quam Artaphernes ipse tutabatur, vniuersam incendunt; quo incendio templum quoque Cybeles deflagrauit: quo prætextu postea vsi Persæ templa Græciæ cremauerunt. Græci ergo re ita gesta, cum viderent Persas ad arma concurrere, & sensim conglobari, fugæ sese dedere, multisque è suis amissis, in pugna Ephesi commissa, ad propria euasere.

III.

VT nunciatum est Dario Sardis captas, incensasque ab Atheniensibus, atque Ionibus, quæsiuit qui essent Athenienses. Quod cum didicisset, arcum poposcit, eoque sumpto, sagittam quam imposuerat in cœlum excussit, & simul. *O Iupiter,* inquit, *contingat mihi vt Athenienses vlciscar.* Atque hæc locutus cuidam famulorum præcepit, vt sibi semper apposita cœna ter diceret, *Here memento Atheniensium.* Tum ascito ad se Histiæo Milesio, de eo, tanquam participe defectionis, & conscio, conqueritur. Ille contra tergiuersari, & dicere si quid à suis commissum est mali, id ob absentiam suam contigisse, sed si à rege dimittatur, facile omnia in pristinum statum repositurum: imo & maiora adiecturum Persico imperio. Quibus persuasus Darius Histiæum dimisit, hostium deinceps contra se ducem futurum.

QVOD Artaphernem Sardium præfectum non latuit. Cum enim, vt initio l. 6. scribit Herodotus, à Dario commeatum adeptus, Sardis venisset è Susis, interrogatus ab Artapherne, quidnam ei videretur Iones ad defectionem induxisse. Negauit ille se id scire, quin imo mirari quod actum esset ab Aristagora. Cui Artaphernes. *Hunc calceum,* inquit, *tu consuisti, Aristagoras autem sibi induit.* Quo audito Histiæus tanquam rei gnarum veritus, prima statim nocte fuga se ad mare proripuit, primasque partes subijt Ionici belli aduersus Darium gerendi. Sic Herodot. Nec plura hoc annô inter Persas & Græcos gesta, si recte Herodoti narrationem dimetiri possumus.

ROMANÆ res his annis conticescunt. Nihil enim memoriæ proditum reperio vsque ad bellum Ardeatinum, quod nonnullam dedit occasionem Romanæ libertati, quod non videtur vltra biennium, aut ad summum triennium perdurasse. Quo autem tempore Tarquinius tres emerit libros Sibyllinos de nouem, cæteris ab eadem muliere combustis, quæ eos venales obtulerat, proditum non est quod sciam. Rem Dionys. fusius enarrat l. 4. atque eam fuisse de libris illis apud Romanos opinionem, eos vt diuinitus ad Vrbis felicitatem datos arbitrarentur, & ijs consultis, à grauissimis periculis multoties conseruatam faterentur. Etiam tum Tarquinius duos è ciuibus viros illustres elegit, additis duobus ministris publicis, quibus eorum custodiam commisit. Expulsis postea regibus, ciuitas suscepta Sibyllinorum cura, classicos viros numero 10 custodiæ eorum creauit, qui toto vitæ tempore eo munere fungerentur, liberi ab omnibus militaribus ac ciuilibus oneribus, qui eos, cum aliquis Reipub. casus id exposceret, studiose, ac religiose inspicerent. Ij postea cremato Capitolio, cum aliis sacris donariis, post 173. Olympiadem igne absumpti sunt.

ANNVS MVNDI 3540. SEXTAE AETATIS 24. Solutæ captiuit. 24. Darij Hystaspis 9. Imperii Persarum 24. Zorobabelis, & Iosue Pontif. 24. Olymp. LXVI. 3. Vrbis cond. 239. Tarquin. Superb. 20.

ANNVS ANTE CHRISTVM 513.

I. HVNC annum nonum celebrem reddere conatus est Iosephus absolutione templi, licet Scriptura repugnante ... anno sexto, quo res contigit, retulerimus. ... nunc occurrit alius commodius ... videtur illa legatio, quam Iosephus ... absolutione recensuit, quoniam nullo ab eo ... in ... tradita. *Samaritæ autem, inquit, ... multa molestia eos afficiebant, puta Iudæos ..., & affectantes cognati Persarum videri, quod inde essent oriundi. Nam quæ iussi erant, ex tributo in sacrificia inferre grauabantur, magistris equitum interim conniuentibus: & quacunque iure vel per se, vel per alios poterant nostram gentem lædere, nullam occasionem prætermittebant. Visum est itaque senatui, populoq; Hierosolymitano legationem ad regem Darium mittere, & Samaritas accusare, cuius legationis caput fuit Zorob. assumptis aliis quatuor collegis.*

II. *CÆTERVM rex cognitis criminibus, quæ per legatos Samaritis obijciebantur, dedit eis literas perferendas ad magistros equitum eius prouinciæ, & ad senatum Samaritanum, in quibus hæc continebantur. Rex Darius Tangara, & Sambabe magistris equitum apud Samariam: & Sadraca, ac Bobeloni, reliquisque eorum conseruis. Zorobabel, Ananias, & Mardochæus Iudæorum legati ... auerunt vos, quod molesti fueritis templum ædificantibus, quodque non præbeatis impensas in sacrificia, quas me iubente præbere debueratis. Volo igitur vt lecta hac epistola præbeatis eis ex regio ærario in quo tributa Samariæ seruantur, quidquid sacrificiorum vsus postulat, vt non desinentes quotidie sacrificare, tam pro me, quam pro Persarum gente deprecentur.* Ita Darius Imperator apud Iosephum.

III. HVIVS legationis cum nullum vestigium in scriptura aut actis, nec apocrypha Latina, Græca, vel Hebræa reperiatur, & aliunde iure nobis Iosephi suspecta sit fides, ... est suspicio, eam totam à Iosepho, qui ... ipsius autorem, esse compositam; affirmante factum esse quod ille existimauit fieri tum oportuisse. Sed neque ... quidem probabiliter excogitata videtur. Nam querela illa de Samaritis tributa in sacrificia non conferentibus, inanis est, neque enim ad ea Darius eos obligauerat. Vt patet ex 1. Esdræ, 4 vbi diligentissimè perscriptum est, quidquid Darius Iudæis gratificabatur: quæ nos anno 2. Darij non negligenter distinximus, vbi ... Iosephus, licet alia multa peccauit, (& nominatim in 50. talentis, quibus Samaritas ad templi fabricam suo decreto damnauit, cum Rex 20. tantum talenta in templi fabricam destinasset, eaque non à Samaritis, sed à præfectis & magistratibus suis pendi voluisset; huius tamen tributi, cuius causa nunc idem ipse legationem instituit, ne meminit quidem.

IV. DEINDE quam probabile est hoc nouum Darij rescriptum? Nam cum decreuisset ante, vt constat ex 1. Esdr. 6 vt darentur tributa ex arca regis ad ædificandum templum, & vt vituli, & agni, & hædi, & alia necessaria quotidie darentur in sacrificia, & quidem ea pœna proposita, vt qui iussionem regis mutaret, de domo eius eligeretur lignum, in quo reus configeretur, domusque eius publicaretur, nunc demum violata multis modis, vt ipse ait, iussione, ... de sontibus vindictam sumi decernit, nihil ... regi ... quæritur, sed ipse quoque ... negligens, ... de iussione eandem repetit. Præterea ... præfectos Darij, vel omnino Samaritas accusatos a Iudæis, quod molesti fuissent templum ædificantibus, cum Iosephus idem paulo ante ... post Darij rescriptum, quod 1. Esdr. 6. continetur, ... adiumento fuisse Iudæis ... omnium Iudæis templi ædificationem, iuxta mandata Darij & Cyri, pro-

fecisse. Certe Scriptura eodem loco ... tradit præfectos Darij diligenter executos esse, quod Darius rex præceperat. Nimirum Iosephus patrio, & suorum Samaritas odio, hoc loco nonnihil indulsit.

V. ATHENIENSES præcedente in Persas expeditione cum Ionibus perfuncti, sese ab iis seiunxerunt, & nihilominus vtrique hostiliter sese deinceps contra Persas gesserunt. Nam Iones, quamuis Atheniensium societate fraudati, Hellespontum inuecti, Bizantium, ac cæteras circa vrbes in potestatem redegerunt. Inde euecti magnam Cariæ partem in belli societatem asciuerunt. Cyprij quoque omnes exceptis Amathusiis, defecerunt a Persis, & eandem belli aleam cum Ionibus fecerunt, & cum eis infeliciter contra Persas duce Onesilo pugnauerunt: denique in seruitutem, post longam obsidionem, redacti sunt. Contra Athenienses vero non tam ... à Persis pugnatum est; ad eos enim sibi parare iter, per deuictos Iones studuerunt. Interea cum Histiæus in Chium transmisisset, ab iis in vincula coniectus est, existimantibus à Dario missum ad res nouas moliendas. Verum vbi rem omnem didicere, hominem soluerunt. Qui non destitit Persas, qui Sardibus habitabant, ad rebellandum per literas sollicitare, quæ res cum Artapherni innotuisset, de multis Persarum, Sardibus supplicium sumpsit.

VI. AD nonum annum Darij refert à Castro, quæ Zacharias c. vndecimo vaticinatus est. Vbi Ribera interprete, Pinguis herbæ lætis sub ... tristia, excidium Hierosolymitanum, & Iudaicæ gentis euersionem prædicit, propter perpetratum scelus in Christum Dominum, quem 30. a gentibus emptum erant, vt eum supremo supplicio afficerent: in cuius facinoris pœnam excæcati, aliquando idolum quoddam Messiæ pro vero Messia amplexuri sint, Antichristum, cuius etiam supplicium indicatur.

ANNVS MVNDI 3541. & 42. SEXTÆ ÆTATIS 25. & 26. Solutæ captiuit. 25 & 26. Darij Hyst. 10. & 11. Imp. Persarum 25 & 26. Zorob & Iosue Pont. 25. & 26. Olympiad. LXVI an. 4. & LXVII. an. 1. Vrbis cond. 240. & 41. Tarquin. Sup. 21. & 22.

ANNVS ANTE CHRISTVM 512. & 511.

I. ZACHARIÆ circa hos Darij annos, vt à Castro probatum est, ... vaticinia capitis duodecimi referuntur, vbi ... Ierusalem prædicit Ecclesiæ prosperitatem, & calamitates quibus eius hostes opprimendi erant, & perpetuam Dei erga eam protectionem atque prouidentiam, missionem Spiritus sancti, confessionem, ac lamenta Iudæorum in Dei iudicio, cum videbunt iudicem viuorum atque mortuorum à se cruci affixum, ob quod facinus, malitia, atque infidelitate perseuerante, æternis suppliciis addicendi sunt. Hæc ferme Ribera.

II. HI ... annis duobus, quorum posterior Sabbaticus fuit, ... & Olympiadi 67. dedit initium, qua Phanas Pellinæus vir fortissimus triplici certamine victor fuit, stadij, diauli, siue iterati cursus, & armatum, siue armatæ exercitationis, quam Olympiade 65. introductam diximus. His inquam duobus annis Persæ contra Cares & Milesios non infeliciter bella gesserunt, quæ pluribus persequitur Herodotus sub finem lib. 5. & initio sexti. Quando victus Aristagoras in Thraciam fugiens à Thracibus cum suis interfectus, pœnas susceptæ Ionicæ defectionis exoluit. Histiæus autem exoratis Chiis, à quibus dudum fuerat coniectus in vincula, Miletum reductus est. Sed Milesii libenter etiam Aristagora liberati, nullo pacto animum inducebant ad alium tyrannum recipiendum, vtpote degustata libertate.

III. AT Histiæus conatus sub noctem Miletum introire, à quodam Milesio in femore vulneratus est. Ita reiectus à patria sua, rursus se recepit in Chium, atque hinc, quoniam Chios ad tradendas sibi naues inducere non poterat, traiecit Mitylenen, Lesbiisque, vt sibi naues traderent, persua-

... & Mit ...

Hoc ...

... quinque ... est tutul Mileto ... que tactum est ... ginta tres, Ba ... Persarum est, victi Iones ... es Miletobsidi... ettag... unt. Quæ ad sequentem usque annum tenuit.

ANNVS MVNDI 3543. SEXTAE AETAtis 27. Solutæ captiuitatis 27. Darij Hyst. 11. Imperij Persarum 27. Zorobabelis & Iosue Pontif. 27. Olympiadis LXVII. an. 2. Vrbis cond. 242. Tarqu. Sup. 23.

ANNVS ANTE CHRISTVM 510.

SExtvs est hic annus, ex quo rebellauerat Aristagoras, quo expugnatum Miletum tradit Herodotus. Persæ ... victis pugna nauali Ionibus Miletum à terra atque mari obsederunt, suffossisque muris, & omni genere tormentorum admoto, eam funditus euerterunt, sexto quam rebellauerat Aristagoras anno, atque diripuerunt, ... desolata sit ea calamitate, quam Delphicum oraculum prædixerat, quo ferebatur, Milesiorum vxores tanquam ancillas crinitorum Persarum pedes abluturas, & delubrum, quod erat in Geminis, deflagraturum. Milesiorum pars cæsi a Persis, pars Susam in seruitutem abducti, nonnulli in Siciliam effugere: vxores, ac liberi, ... omnia in prædam ..., templa conflagr... ... autem expugnat... , Persæ C... tatibus partim ... vltro dedentibus, partim ... Videtur hoc anno Tarquinius Superbus bellum contra Ardeates suscepisse, causam prætexens, ... Halicarnas. l. 4. quod Romanos exules exceperint, eosque in obtinendo reditu adiuuarent. Sed reuera ... eorum diuitiis, quod essent omnium Italiæ locupletissimi. Itaque cum hostis fortiter resisteret, diu durauit obsidio.

ANNVS MVNDI 3544. SEXTÆ ÆTAtis 28. Solutæ captiuitatis 28. Darij Hyst. ... Imperij Persarum ... Zorobabelis, & Iosue Pontif. 28. Olymp. LXVII. an. 3. Vrb. cond. 243 Tarquin. Superbi ... 24.

ANNVS ANTE CHRISTVM 509.

A... hæc ... tempora ... Ca... ... decem ...

... ... dux ... Iudæorum ... quam ... in fornace, ... Dominus Deus ... horum temporum ... atque mopia, non duximus prætermittendum.

Crotoniatæ Milone Athleta duce maximo prælio Sybaritas vicerunt ... anno, ... campum ... Olymp. ... & Budæus ... Histiæus Milesius ... naues, ... Lesbum Chium proficiscitur, ... ex naual prælio ... subegit; inde, cum multa Ionum & Æolum copia, aduersus Thasum contendit. Cum obsideret Thasum ... nunciatum Phœnices à Mileto in reliquam Ioniam profectos esse. Thasum inexpugnatam relinquit, atque in Lesbum traijcit cum omnibus copijs.

III. Ab Harpago Persa vectus occiditur.

Cvm avr frumentandi gratia egressus esset in terram, incidit in Harpagum Persam non parui exercitus ducem. & commisso certamine, maior exercitus eius pars cæsa, & Histiæus ipse captus, & Sardis perductus, iussu Artaphernis, & Harpagi capite truncatus, in crucem sublatus est. Hunc finem sortitus est Histiæus Ionici belli contra Persas, defectionisque primarius artifex, quo non multo feliciorem postea nactus est Hippias, qui Persas contra Athenienses incitauit. Caput sale conditum, Susam ad regem Darium detulerunt. Qui tacti authores obiurgauit, quod hominem viuum in conspectum suum non adduxissent; iussitque eos caput elutum atque obuolutum sepelire, tanquam viri de ipso, ac de Persis bene meriti in Scythico videlicet Istri traiectu, ... sperans Histiæus se, si ad regem viuus esset perductus, veniam impetraturum, ... gratiam redintegraturum.

Dario lamentante.

IV. Bellum Ardeatinum.

Qvod ad bellum Ardeatinum attinet. Cum Ardeates viris fortunisque abundarent; & se ... propugnarent, longius protrahebatur obsidio. Itaque & in castris milites lentum bellum fatigabat & ... vrbe ... nes continua tributa exhauriebant, spe ... ad defectionem, si modo quis præberet ... quod ... sequente datum est, quo regno exutus est ... Nam in celebri illa controuersia de anno primorum consulum, Varroni, Dionysio, ... authoribus, qui eum esse tunt 244. Vrbis conditæ, merito acquiescendum existimaui.

ANNVS MVNDI 3545. SEXTÆ AETAtis 29. Solutæ captiuitatis 29 Darij Hyst. ... Imperij Persarum ... Zorobabelis, & Iosue 29 ... Olympiadis LXVII. an. 4. Vrbis cond. 244. Tarquinij Superbi 25 & ...

ANNVS ANTE CHRISTVM 508.

V.

Desarvm ... dorus ... Mileto ... an...

LV-TÆ CA-PTIVI-TA IS AN. [illegible] Parasa [illegible]

p[illegible]d s, bis deinceps à Persis. Pro[illegible]usque ab [illegible]oalis exercitus, omnia quæ ad læuam sunt in Hellespontum nauigantibus, subegit. Nihilominus Artaphernes [illegible] Sardium [illegible], Ionia per parasangas diuisit, quas [illegible] triceena stadia appellant, & [illegible] natim vectigal imposuit, quod Regi penderetur, quod vectigal Iones, ad [illegible] dori, pependerunt.

II [illegible] quod a [illegible] Rom[illegible] hic est an[illegible] vrbe a [illegible] regum Tarquinij Superbi, & mutatæ [illegible] nouam [illegible] R[illegible]. De anno, vt [illegible] primum dicamus. [illegible] id tempus definire noluerunt, [illegible] vt L. Florus, qui in prolog. historiæ Rom. [illegible] prope 25[illegible] per annos [illegible] Victor. siue [illegible] Nepos quia numer[illegible] prorsus ab[illegible] vt [illegible] in Chron. qui [illegible] perosse Romæ annos 240. siue, vt q[illegible] duc[illegible] quadra-[illegible] gumannis quos [illegible] Dimin[illegible] annos Seruij [illegible], & Tar[illegible] annum ex interregno, Rom[illegible] Cathodi [illegible].

III Ex Dionys. Halic. At D[illegible] maxime [illegible] vt exactissimum, atque [illegible] communi [illegible] torum iudicio, ital. [illegible] Romanus ergo imp[illegible] cum annos ab Vrbe condita ducentos quadraginta quatuor numero perduxisset, & sub postremo rege in tyrannidem degenerasset, euersum est. Sic Dionys. qui eadem totidem fere verbis, [illegible] repetit; & sub [illegible] & probat ex [illegible] regum subductis annis, [illegible] ex eo quasi indubitato principio, elicit primum Romul[illegible] & vrbis annum. Liuius quoque a [illegible] Tarquinius Superbus, inquit, regnauit annos quinque & viginti. Regnatum Romæ, ab condita Vrbe ad liberatam, annos 244. Cum ergo hi duo primi summique in Historia Romana consentiant, facile cæterorum iudicia contemni possunt. Sed accedunt etiam [illegible] alij, de quibus [illegible] dicemus aliquid hic addo Va[illegible] & M[illegible] salam Coru[illegible] in libello de Augusti progenie, vbi de Tarquinio. Iunij Brut. inquit, opera pulsus, exulatum cum scelesta coniuge, ac filiis, fuga perrexit, anno regni trigesimo quinto, ab Vrbe vero condita 244.

[illegible] T. Liuius. Varro [illegible]

IV. Facinus Sex. Tarquinij. FACINVS porro cuius occasione regiæ dominationi impositus est fi[illegible], ex fusiore Dionysij narratione sic habet. Cum belli Ardeatini tam milites in castris, quam ciues in vrbe tæderet, & illi diuturno labore, isti sumptibus, nullo vtrinque fructu grauarentur. Sex. Tarquinius filiorum natu maximus C[illegible] latiam à Patre missus, ad exequenda quædam negotia militaria, diuerti ad cognatum suum, L. Tarquinium cognomine Collatinum, qui tum ad Ardeam agebat in castris. Vxor eius, Lucretij nobilis Romani filia, hominem, vt viri cognatum, benignissimè accepit. Eam ille matronam eximiæ inter Romanas formæ, ac pudicitiæ, occasione absentis mariti vitiare constituit. Cumque noctu in cubiculum eius cum gladio penetrasset, subito expergefac[illegible] iacere, & in cubiculo manere iussit, cædem minit[illegible] si aufugere, aut vocem tollere conaretur.

V. Terrore Lucretiam [illegible]. SIC perterritæ fœminæ optionem proposuit vtrum mallet mortem cum turpitudine, an vitam cum fœlicitate coniunctam. Nam consentienti in flagitium, regnum Romanum sibi iure debitum pollicebatur, coniugi, ac reginæ future. R[illegible] Instanti autem primum mortem offerebat, deinde infamiam. Iugulato enim vno e famulis comp[illegible], inquit, vestra corpora, [illegible] vos in stupro deprehensos, p[illegible] vindicasse, non ferens generis [illegible] sepultura, [illegible] fit. D[illegible] L[illegible] ignominiosæ [illegible] periret, quæ [illegible] Impud[illegible], & misera quæ [illegible] pudori prætol[illegible] nec in Deum, vt S. Susann[illegible] tanquam pudicitiæ protectorem contu[illegible] quam infelix non habuit ad quos con fu[illegible] pugnatore[illegible], sed expugnatores deos. S[illegible] vltima fort nec [illegible]. Nau[illegible] dæmo[illegible], cuius e iam ta[illegible] inti[illegible] etiam [illegible] long [illegible] pe[illegible].

VI [illegible] ma [illegible]. [illegible] vl [illegible] ento ca[illegible] Romam p[illegible]

[illegible] rat, amictu atro, & cultro [illegible] vestem [illegible] neque intuens, neque alloquens, sed [illegible] vultum rigans, donec in paternas ædes ven[illegible] est, vbi genua patris complexa, coram cognatis al[illegible] diu tacita fleuit, tandem à patre subleuata, rogante que [illegible] de tristi ei acciderit, supplex à patre postulat, vt quos [illegible] amicos, aut cognatos posset, conuocaret, in quorum conspectu & iniuriam exponeret, & remedium flagitaret. Quibus propere conuocatis, vbi in ædes con[illegible], deinceps [illegible] rem omnem ordine. Dein complexa prius patrem, multisque tum ipsum obtestata, tum cæteros, cumprecataque deos, & dæmonas, vt se [illegible] è vita eximerent [illegible] ctum cultrum in præcordia alte demisit & in paternis vlnis palpitans fictam animam emisit.

VI Quid [illegible]. I[illegible] omnibus, qui aderant tam graue ac miserandum visum est, vno ore vociferarentur, satius esse pro libertate vel millies emori, quam tales à tyrannis iniurias perferre. In ijs erat P. Valerius vir prudens, & industrius, qui ad exercitum ab eis mittitur indicaturus vno casum Lucretiæ, & cum illo ad defectionem à tyrannis [illegible] multitudinem militarem. Vix portam egressus erat Valerius, cum ei Collatinus è castris in vrbem tendens fit obuius, domesticæ calamitatis inscius, & cum eo L. Iunius cognomento Brutus, qui audita nece Lucretiæ, ad ædes reuersi, post communem omnium complorationem, rogat Brutus, vt dilatis in aliud tempus lachrymis, de vlciscenda eius iniuria meditentur, & semota famulorum, & mercenariorum turba, præfatos causam simulatæ stultitiæ, hortatus est vt vnanimes consociata opera Tarquinium, & filios vrbe pellerent.

Cum Collatino & Iunio Bruto.

VIII. Brutus [illegible]. QVOD cum omnes æque sentirent, primus ipse arrepto gladiolo, quo se illa confoderat, accessit ad cadauer, quod etiam tum propalam iacebat spectaculum miserabile, & imposito ei cultro iurauit Martem, deosque cæteros, se quidquid posset, ad subuertendum Tarquinij dominatum molliturum esse, & nec se cum tyrannis in gratiam rediturum esse, nec alijs reconciliandæ gratiæ copiam facturum, diuersumque sentientes pro inimicis habiturum, & cum tyrannide, tyrannidisque socijs perpetuas simultates exercitturum. Quod si iusiurandum violaret, talem sibi, suisque liberis exitum vitæ imprecabatur, qualis miseræ illi contigisset.

IX. Tollenda [illegible]. CVMQVE singuli eodem se iureiurando obstrinxissent, Bruti sententia fuit, ante omnia custodiam portis adhibendam, ne quid Tarquinius sentiret eorum, quæ in vrbe agitabantur contra tyrannidem, rebus nondum paratis. Deinde prolato in forum corpore mulieris, vt erat cruore fœdatum, Lucretius pater, & Collatinus coniux progressi in medium deplorarent suum infortunium, & rem omnem ordine exponerent; reliqui deinde alius post alium accedentes accusarent tyrannidem, & ciues vocarent ad libertatem, ad quam iampridem aspirarent: moxque [illegible] populo suffragia, de abrogando Tarquinio imperio, elicienda, & super ea re plebiscitum ad castra quamprimum mittendum, vt exercitus totius vrbis iudicium, & consensum sequeretur.

X. Romanæ Reipub. forma. DEINDE in consilio de forma Reipubl. eodem imprimis autore deliberant; ac definiunt Regni nomen in Republ. mutandum esse. Regis quoque nomen, nisi in Rege sacrorum, abrogandum, introducto mitiore: potestatem regiam in duos, qui annuo magistratu pari iure atque autoritate fungerentur, esse diuidendam, vt [illegible]lter alterum reuereri, & continere posset in officio, si quando res ita ferret. Ea sententia cum ab omnibus probata esset, eodem etiam modo populo probata est. Reprobata est enim ab omnibus Tyrannis, decretum Tarquinij exilium, & capitale supplicium ei, qui illis fauturus esset, decreti duo consules annui cum potestate regia. Tum Brutus, qui dudum erat Tribunus celerum, Interregem, ad peragenda more patrio comitia, dixit Sp. Lucretium, qui coacto in campo Martio populo, nominauit Brutum & Collatinum, qui regia munera loco Regis obirent, quibus populus, si videretur, cum honorem [illegible]atum faceret, quod & fecit.

Du

Dvm hæc in vrbe geruntur, Tarquinius Rex vbi ex primis nuncijs, qui per vrbis portas, priusquã clauderentur, euaserant, hoc solum cognouit Brutum concionibus sollicitare populum, ciuesque ad libertatem vocare; re nemini communicata, filijs tantum, & amicorum fidissimo quoque comitatus, effusis in cursum equis properat, immaturam defectionem præuenire cupiens. Cumque portas clausas reperisset, refertaque armatis propugnacula, quantocius castra gemens, seseque affli&tans repetebat, sed illuc quoque rebus iam perditis peruenit. Consules enim celerem eius aduentum animo prouidentes, diuersis itineribus literas ad milites in castra miserant, expositoque vrbanæ multitudinis decreto, hortati eos erant, vt à tyranno deficerent. Quas cum accepissent, qui à Tyranno in castris relicti erant, T. Herminius, & M. Horatius pro concione legerunt, perquisitaque per singulas centurias militum sententia, cum omnes decreta ciuitatis approbarent, Tarquinium redeuntem admittere noluerunt.

XII. Atqve ita hac quoque spe frustratus Rex, fugit cum paucis Gabios, ex quo facto Regifugij vocabulum ab antiquis Romanis factum, à Rege scilicet fugiente, vel à fugatis regibus. Fugato enim Tarquinio rege, tam Sextus Tarquinius regni candidatus, quam tota Tarquiniorum posteritas fugabatur, regiaque dignitas omnibus penitus interdicebatur. Fugit ergo Tarquinius non iam Superbus, sed plane abiectus & humilis, & fugit Gabios, quibus Sextum filiorum maximum regem imposuerat; iam canos ipse, quippe vigesimo quinto imperij anno, ad quod pene quinquagenarius adierat, vt idem eodem l. 4. testatur Dionysius, à quo ista libauimus: paulo fortasse pluribus, sed tanta res in tanta Repub. non debuit nimia breuitate obscurari.

CONSVLES PRIMI.

XIII. Regivm ergo apud Romanos imperium, vt idem ait l. 5. cum ab Vrbe condita ducentos quadraginta quatuor ferme annos perdurasset, & sub vltimo rege in tyrannidem versum esset, hisde causis ab his viris euersum est, initio sexagesimæ octauæ Olympiadis, qua in stadio vicit Ischomachus Crotoniensis, gerente Athenis annuum principatum Isagora. Et ratio Olympiadum facile constat. Ab ineunte siquidem Olympiade septima, quando Vrbs condita est, ad ineuntem sexagesimam octauam, quæ hic à Dionysio memoratur, sexaginta & vna integræ Olympiades numerantur, quæ ducentos & quadraginta quatuor annos exactè conficiunt. Introducto igitur optimatum imperio, cum 4. circiter menses anno illo explendo deessent, consules primi regiam potestatem sumpserunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, ambo patritij: nã hoc tempore vniuersa resp. in patritiorũ potestate fuit.

XIV. Sed quid est, quod 4. menses illi anno defuisse ait? quemue annum intelligit? Non potest vtique intelligi annus Vrbis conditæ. Is enim 11. Cal. Maij inchoabatur, ad quem vsque diem non intercesserunt 4. menses ab exactis regibus, id est, à 6. Cal. Martij. Rectè igitur videtur Onuphrius in Fastorum com. existimare Dionysium agere de annis Græcis, siue Olympicis, per quos historiam suam deducit: qui anni cum ab æstiuo solstitio inchoarentur, vt alibi diximus, si inde per 4. menses retrocedamus, ad 6. Cal. Martias perueniemus; quo die in fastis lapideis Regifugium notatum reperitur, qui ab festus Ciuitatis Romanæ dies, de quo Ouid. 2. Fastorum.

Tarquinius cum prole fugit, capit annua Consul
Iura, dies regnis illa suprema fuit.

Aliud autem Regifugium, aut alio tempore, Romæ nullum fuit, vt erudite probat idem Onuphrius, & Plutarchum, atque Macrobium, quos secutus est Sigonius, refellit. Ex quo etiam sequitur primos consules sedecim mensibus in magistratu fuisse, aut potius primum annum consularem sedecim mensium fuisse, & proximi anni consules 6. Cal. aut ipsis Cal. Iulij inijsse consulatum. Nec obstat, quod alij alijs temporibus adijsse hunc magistratũ reperiantur: nam multis non solum annis, sed ... aut saeculis initium consulatus valde inconstans fuit, vt Sigon. & Onuph. annotarunt.

Verum ab Onuphrio dissentire cogimur in expositione Dionysij. Neque enim putamus intel[ligi] annum Olympicum, sed annum Vrbis conditæ 44 supra ducentesimum, tum quia hunc ipsum Vrbis annum proxime semel iterumq; nominarat, annum autem Olympicum nullum plane nominauit, sed tantum Olympiadem 68 cui non deerant 4. menses, sed redundabant, deerant autem sexagesimæ septimæ, quæ post 4. menses finienda erat, cuius tamen Olymp. Dionysius nullum verbum facit. Tum quia cum vbique annorum Vrbis conditæ rationem habeat, vt decet historiæ Romanæ scriptorem, & ad illius annos, aliquando dumtaxat Olympicos accommodet, non videtur hoc loco tam celebri, annos vrbis neglexisse, Græcorum autem rationem habuisse. Quid ergo dicemus? non enim à Regifugio, quod tam constanter 6. Cal. Mart. notatum est, vsque ad Palilia, quæ 11. Cal. Maij celebrabantur, qui dies erat vrbis conditæ, vnde & inchoabantur anni, non inquam menses 4. intra duos illos dies reperiuntur, sed tantum duo menses, & dies quinque.

Itaqve dicendum videtur, nisi quis melius aliquid suggeret, mendum in numerum irrepsisse, & quartum pro secundo, vel pro 6. positum fuisse: sicque non sedecim, sed plurium etiam mensium primus annus fuerit: non enim male colligit Sigonius hoc tempore Calendas Octobris ineundo consulatui fuisse destinatas. Mendosi textus suspicionem haud obscuram præbet, quod in Græco textu legitur, πλειόνων τινῶν μηνῶν, quatuor aliquot mensium. Nimirum scripserat Dionysius τινῶν, moxque in margine additum, πλειόνων explicandi causa, quæ vox postmodum in textum irrepsit. Nec absurdum existimandum est tot menses primo illi anno fuisse datos, cum quinque consules habuerit, quorum nullus annum integrum in magistratu fuit. In vltimorum autem gratiam fortasse dilata est creatio nouorum Coss. in Cal. Octob. Sed de his hactenus. XVI.

Nondvm tamen finis rerum hoc anno Romæ gestarum. Nam T. Herminius & M. Horatius, qui paulo ante exercitui pro Rege præerant, in quindecim annos inducias cum Ardeatibus pacti, domum reduxerunt copias, vt ait idem Dionysius: ijsdemq; in vrbem reuersis, Coss. vocato in concionem populo, cum prolixe pro concordia disseruissent, nouo decreto confirmarunt ea, quæ prius in vrbe sancita fuerant, perpetuoque exilio Tarquinios mulctarunt. Post hæc lustrata vrbe, cæsisque victimis, primi ipsi super exta stantes iurauerunt, nunquam se reducturos ab exilio Regem Tarquinium, neque eius filios, neque illorum posteros. Regem Romæ posthac creaturos neminem, neque creari passuros; atque hæc pro se, proque suis liberis, ac posteris iurauerunt. XVII.

Sed quoniam reges multorum, magnorumque bonorum Reip. authores extitisse videbantur, propterea vt quandiu staret vrbs, regium nomen conseruaretur, iusserunt vt pontifices, & augures designarent vnum è senioribus, qui diuinis rebus duntaxat præesset, Rex sacrorum appellaretur, primusque hunc honorem Romæ accepit Manius Papirius. Ita Dionys. Addit Liu. eum id sacerdotium Pontifici maximo subiecisse, qui tum fuisse traditur C. Papirius ab Onuphr. in fastis. Quibus non admodum videntur consentanea, quæ scribit ... Quarta mala, inquit, Romani per 243. annos continua illa regum dominatione pertulerint, non ... Regis expositio, verum etiam curatio regij omnium ... & potestatis ostendit. Nam si vnius tantum superbia fuisset in culpa, ipsum solum oportuisset expelli, seruata regia dignitate melioribus, quæ hæc culpa quoque tetulit. XVIII.

Deniqve verum Coll. ... vulgus de innouata Rep. conciperet opinionem, quasi pro vno duos vrbi Reges præfecissent, instituerunt terroris minuendi gratia, vt alterum consulem duodecim lictores præcederent, alterum duodecim lictores cum solis fascibus, & collegæ singulis mensibus secures sibi vicissim ... derent. Brutus priore mense, concedente Collega, fasces cum securibus habuit, vt ait Liuius. Ad inuidiam quoque decim...

... de suo Collegæque imperio populum rogauit, ne sine authoritate Senatus, populique iussu, sicut nuper Superbus, regnare videretur.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3545.

I. N. III. Scribi, forte non sine menda. Nam si subducamus annos, quos singulis ... eis idem Messala tribuit, non nisi 242. annos reperiemus, & addito uno ... regni, sicut 243. & vice versa Eutropius in vniuersa summa 24. annos ponit, & si 7. regum annos, quos ipse ponit, in vnam conseremus, 245 reperiemus. Verum si 24 annos Tarquinio Superbo tribuat, vt in quibusdam MS. habetur 244. annis hoc spatium circumscribet, cum Liuio & Dionys. vt notat Sylburg. Pro eadem Dionysij & Liuij sententia affert Onufrius in comm. Fast. Varronem, & Censorinum.

Eandem ipse amplectitur in fastis & comment. Ioan. Funct. in ... Tornicl. anno 6. 21. 1. 99 Henricus Sarnetius ... breu prolixæ ... Henricus Glareanus in chronol. in Dionys. & ... notis in ... chron. Giel in Chronol. in histor. Liuii & ibidem ... & Carolus Sigonius, licet aliter in Fastis. Casaubon a... Cuspinian in Cassiodorum. Altera sententia, quæ 245. annos ... regiæ dominationi attribuit, non paucos habet authores, ... Verrium Flaccum in tabulis Capit. vt affirmat Sigonius, ... Onuphrius. Sext. Rufum in breuiar. histor. Rom. ... autem in hanc classem referri non potest vt diximus, sed ... potest autem ... qui ... de successione ... prima ... & quasi infantiæ populi Rom 243. annos attri... Potest etiam Paulus Oros. l. 2. c. 4 & 5 Diuus Augustinus l. ... c. ... hic sunt Romanorum vitæ sub Regibus, vsque ad expulsionem Tarquinii Superbi, per ducentos ferme, & 40 & tres annos & ... vt Freculphus, qui Paulum Orosium fere transcribit ... chron l. 4. c. 2. & tamen non nominat. In hac ipsa classe sunt Sigonius in Fast. ..., quem sequitur P. Gordonus in Chronol. cap 15. n. 14. Genebr. l. 2. Chron. & si qui alij.

ANNVS MVNDI 3546. SEXTÆ ÆTATIS 30 Solutæ captiuitatis 30. Darij Hystasp. 15. Imperij Persici 30. Zorobabelis & Iosue 30. Olymp. LXVIII. an. 1. V.C. 245. L. Iunio Bruto, & L. Tarq. Collat. Cos. Primis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 507.

I. Res Persica Olymp. 68.

PRÆTVRA Athenis Isagora, vt Dionys. Halic. l. quinto refert, Ischomachus Crotoniates in Olympico stadio victor fuit, quando res Persica maiora in dies incrementa capiebat. Ita enim scribit Herod. *Ineunte statim vere, aliis ducibus a rege abdicatis, Mardonius Gobryæ filius adhuc adolescens, & recens in matrimonium accepta Darij filia Artozostra, ad mare descendit, permagnas ducens peditum, classiariarumque copias.* Quo cum exercitu postquam in Ciliciam peruenit, ipse conscensa naue cum classe abijt, aliis ducibus pedestres copias in Hellespontum ducentibus, vbi prætervectus Asiam multis ciuitatibus potitus est: quorum dominis, siue tyrannis, in ordinem redactis, statum popularem in ciuitatibus constituit, hæc autem omnia eo tendebant, vt vniuersam Græciam, in primis autem Athenas sibi Persæ pariter subijcerent: sed res lente festinabat.

II. Tarquinius molitur reditum suum.

ROMÆ autem feruebant omnia, Tarquinio mouente omnem lapidem, vt amissa recuperaret: Consulibus contra, Brutoque in primis, omni ope certantibus, vt acquisitam libertatem tuerentur, & constabilirent. Cum enim Tarquinius Gabijs aliquandiu substitisset, ibique perfugas aliquos, ex suis amicis, ac clientibus collegisset, Latinas ciuitates sollicitauit, vt bellum contra Romanos ad se reducendum susciperent: quod illæ cum se facturas negarent, in Etruscam vrbem se recepit, vnde mater eius ducebat originem, vbi tantum oratione, lachrymis, precibusque profecit, vt legatos impetraret, qui res eius Romæ agerent: quos egregie consiliis, literis, pecunia, rebus omnibus instructos Romam misit. Qui admissi à Patribus, aiunt postulare Tarquinium, vt ipsi cum paucis tuto venire liceat, siue in senatum, siue concionem, paratum omnium, quæ toto regni tempore egisset, rationem reddere, & si accusetur, totius populi Romani subire iudicium. Quod si dicta causa probauerit omnibus, se nihil ex his dignum perpessus esse, regnum se denuo ei reddatur, quibuscumque ...

Legatus Romam mittit.

Rem postulat.

ciues vo... condit... ac... re... gibus, vt hactenus, parcere amplius nolint, mansurum in vrbe patria sua, & æquo cum cæteris ciuibus iure esse ..., exilium tantum deprecari.

III. ... reditum.

QVÆ cum illi magna vi tam Tarquinij quam suæ ciuitatis nomine vrgerent, assurgens Brutus negat fieri posse, quæ postularent; quod Tarquiniorum exilium totius populi decreto editum, & iureiurando firmatum esset. Tum legati postulant Tarquinio bona sua, ab auo legitime accepta, reddi, vt si eum patria non liceat, alibi liceat honeste vitam ducere. In hoc explicando nodo non parum certatum est. Nam Brutus bona retinenda censebat; tum mulctæ nomine, quod tyrannus Rempublicam multis damnis, iniuriisque affecisset, tum publicæ vtilitatis gratia, ne ijs arma contra se laturis opes subministrarent. Collatinus autem opes reddi volebat, dicens, non opes tyrannorum, sed personas læsisse Rempublicam, cauendaque duo crimina, ne incurrant infamiam publicam, quasi propter diuitias expulsis Tarquiniis; neve videantur iustam eis belli causam præbuisse, dum eos suis facultatibus spoliant.

Pro bonis restitutione certatur.

IV. Vincit pars quæ restitutionem iubebat.

CVMQVE Senatus anceps esset, res populi suffragijs permissa: tam multosque vtraque sententia fautores habuit, vt ij, qui retinenda bona censebant, ab alteris, qui reddi iubebant, vno tantum calculo victi sint.

Etrusci post acceptum à consulibus responsum, multum laudarunt ciuitatem, quod maiorem iustitiæ, quam vtilitatis rationem habuisse. Itaque videtur sensisse Dionysius ipse; cum tamen Bruti sententia non vtilior tantum esset, sed etiam iustior. Iustissimum enim erat damna à tyranno illata Reipublicæ, ipsius qui intulerat, bonis reparari: nec ea retinendo Romani alienum retinebant, sed suum. Ideoque non solum nihil peccabant retentis iis bonis, sed vice versa, non recte faciebant eorum bona Tarquiniis reddendo, quibus illi iniuriam Romanis facerent, bellum in eos inferendo. Quæ si dono dare voluissent, alio potius tempore minime periculoso Reip. danda erant.

Regnum iustius ... superauit.

V. Rationes ... de ...

QVÆ autem Collatinus afferebat valde infirma erant. Nam opes quidem non læserant, sed tyranni, ideoque illi, qui etiam corpore proprio pœnas dare merito poterant, saltem in opibus, quibus illi ad iniuriam faciendam abusi fuerant, puniendi erant. Infamia porro vitari facile poterat, e vulgatis exilij, priuationisque bonorum causis. Nec iusta belli causa dabatur, dum tyrannus ea, quæ rapuerat, exuere cogebatur, & simul ei male agendi facultas eripiebatur. Ita olim Israelitæ iussu Domini Ægyptios, à quibus vexati, spoliatique fuerant, bonis suis vicissim spoliarunt, neque obnoxij fuerunt restitutioni. Nihilominus vicit, vt dixi, sententia, quæ tum populo iustior, & magnitudini animi propior videbatur; sed non sine magno detrimento.

VI. ... domum ... indulgentia ... publicæ ...

NAM Etrusci in vrbe restiterunt, simulantes se occupari in componenda portatili supellectile, & distrahendis quæ agi ferrique non possent, cum interea & Tarquinium per literas certiorem fecerunt, receptum esse bona, & literas ab exulibus redditerunt eorum necessariis, & alias ab eis acceperunt, remittendas ad exules, crebrisque colloquiis nunc horum, nunc illorum explorabant animos, & quotquot idoneos turbandis rebus offendebant, partim spe ostentata, partim præsenti pecunia in partes suas pertrahere conabantur: nec sine effectu vllo. Nam duos Iunius Titum & Tiberium, filios Bruti consulis, vix tum puberes, & duos Gellios, Vitellios vocat Liuius, & Paulus Oros. ... M. & Man. fratres vxoris Bruti, iam maturus tractandæ Reip. & Collatini alterius consulis duos ex sorore nepotes, L. & M. Aquilios, æquales Bruti filijs, ad suas partes pertraxerunt.

Plerique à ... in ... conantur.

VII. ... detegit ...

CVMQVE apud Aquilios congregatis omnibus, qui de reducendis Tarquinijs consentiebant, pincerna quidam nomine Vindex, vel Vindicius, vt eum Liuius vocat, obseruasset, quæ illi in eam sententiam dicerent, ac scriberent per Etruscos legatos ad Tarquinios mittenda; intempesta nocte domo egressus, quasi ob aliquod negotium missus à dominis, ad Consules quidem ire non est ausus,

veritus

veritus ne propter affectum erga cognatos, rem celare volentes, indicem coniurationis tollerent: sed P. Valerium, qui vnus erat è 4. primis libertatis publicæ assertoribus, adijt, fideq, cum iureiurando ab eo accepta, fraudi sibi id non fore, indicauit, quæ audisset, ac vidisset.

VIII. *Comprehenduntur.* ILLE re cognita confestim, cum magna clientum, & amicorum manu, ad ædes Aquiliorum aduolat appetente iam die, ipsosque cum literis omnibus comprehensos apud Consules statuit. Brutus cum filiorum signacula, & manum agnouisset, conscenso tribunali iussit primum literas publice à scriba recitari, tum filijs dicendi si quid vellent, potestatem fecit; illi in manifesto crimine deprehensi, vterque flebant. Pater paululum cunctatus surrexit, indictoque per præconem silentio, capitalem sententiam in filios protulit, omnibus nequicquam reclamantibus, & patris orbitatem, & filiorum ætatem commiserantibus. Ille nihilominus nec clamore motus, nec eiulatibus, adduci eos à lictoribus iussit, & in suo populique conspectu, probris affectos, & virgis fœde laceratos, securi percuti iussit. *Et ij Bruti capite plectuntur.*

a l. 2. c. 5. IX. *Ac vnde ex Orosio.* DE hoc supplicio ita loquitur, Paul. Orosius. a *Brutus primus apud Romanos consul, primum conditorem, Regemque Romæ non solum exæquare parricidio, sed & vincere studuit. Quippe duos filios suos adolescentes, totidemque vxoris suæ fratres Vitellios iuuenes, reuocandorum Regum placito insimulatos, in concionem protraxit, virgis cecidit, securique percussit.* Diuus Augustinus, b qui Brutum vehementer accusat, ob expulsum Collegam Tarquin. Collat. hanc tamen filiorum, & nepotum cædem non damnat, contentus locum afferre Virgil. l. 6. *Quod factum*, inquit, *postea quam laudabiliter commemorauit, continuo clementer exhorruit. Cum enim dixisset natosque pater noua bella mouentes, Ad pœnam pulchra pro libertate vocauit, mox deinde exclamauit, & ait. Infelix vtcunque ferent ea facta nepotes. Quo modo libet*, inquit, *ea facta posteri extollant, qui filios occidit, infelix est, & tanquam ad consolandum infelicem subiunxit.* *b l. 3. de ci. c. 16.*

Vincit amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Sic Augustinus, vtrique Poëtæ consentiens.

X. *Iuste factum videri.* IN qua dubitatione dicendum profecto videtur, si nec defuit in puniente autoritas, neq, in punitis culpa, ex accidente esse quod idem fuerit & Iudex, & pater. Certe Senatus, populique Romani consensu mutata ex causa legitima Reipublicæ forma, oportuit Magistratum eius decernere propugnatorem, ac vindicem esse. Præsertim cum illi non solum vrbe prodita exules reducere, sed Consules etiam interficere, in quibus alter pater, alter auunculus, statuissent, vt inquit Dionysius; qui hæc Bruti facta magna & mira vocat, & maxime à Romanis iactata, veteri se tamen ait, ne apud alios, vt nimis dura, fidem non inueniant, dictum fortasse oportuit, approbationem. Damnandi tamen certe ratio non apparet, sed miserandi potius, si non laudandi, qui cum pater esset, coactus fuerit vltimum de filijs supplicium sumere, & orbitate sua Rempublicam præsenti malo, & futuro periculo liberare, & sua ipsius calamitate, exemplum statuere adamatæ libertatis, in quod omnis posteritas intuens obstupesceret.

XI. *C... ... Brutum pro nepotibus orat.* NECATIS filijs Brutus mox vocauit Aquilios collegæ sororis filios, apud quos coniurati comprehensi fuerant, iussoq; scriba horum quoq, literas recitare, illis causæ dicendæ potestatem facit. Illi ad auunculi Collatini genua accidere, improuidæ ætati veniam poscere, eius opem implorare. Cumque Brutus lictores iuberet abstractos eos ducere ad supplicium; Collatinus seductum collegam prolixis pro adolescentum salute precibus labefactare adortus est. Quod cum persuadere homini non posset, postremo non capitalem, sed miniorem pœnam in eos statui, denique vel dilationem supplicij postulabat. Cumque nihil impetraret. *Ergo*, ait, *quia tu durus & austerus es, ego adolescentes absoluo, eadem qua tu potestate præditus.* Tum Brutus exacerbatus; Certe me viuo, Collatine, nunquam patriæ proditores supplicio eripere valebis; imo tu quoq; breui pœnas, quas par est, lues. *Neque tamen ...*

XII. *...* HIS ...is, & custodia reis addita conuocauit in concione ... populum, ... enoq, loro ... iam enim rumor ca... filiorum eius per totam vrbem vulgauerat, progressus in medium cum Senatorum ... collegam Collatinum, vt fautorem Tyrannorum accusauit, eisdem vt cognatione, sic & voluntate coniunctum; qui in manifesta proditione patriæ deprehensos ... eripere supplicio velit, quo filios ipse suos, eius ... proditionis participes, affecisset. Vnde ne in cæteros qui in coniuratos liceat animaduertere; qui nunquam eis bona reddi iussisset, quibus ... contra Rempublicam vterentur: nunc etiam ... veniam coniuratis dari velit, adeo sibi ... omnem euentum demerendos. Itaq; ei pro potestate ... magistratum abrogat, & alio migrare iubet, eiusque sententiæ ... populum autorem fieri petit. *Ei quoque magistratum abrogat.*

XIII. *C... ... que vrbe cedit.* QVI cum in Bruti sententiam propenderet Sp. Lucret. Lucret. extinctæ parens, & populo, & ... consuli Collatinus persuasit, vt sine tumultu, & ignominia, sed publice etiam 20. talentis donatus, magistratu & vrbe cederet. Tarquinius ergo Collatinus, fortuna sic ferente, profectus est Lauinium, Latinæ gentis metropolim, vbi senex fato functus est. Huic Dionysij sententiæ fasti Capitolini consentiunt, in quibus legitur coactus abdicasse. Liuius aliter de causa abdicationis sensisse videtur. *Ac nescio*, inquit, *an nimium vndique libertatem minimis quoque rebus muniendo, modum excesserint. Consulis enim alterius, cum nihil aliud offenderit, nomen inuisum ciuitati fuit.* & infra, *Nescire Tarquinios priuatos viuere, non placere nomen, periculosum libertati esse. Non credere populum Rom. solidam libertatem recuperatam esse, regium genus regium nomen, non solum in ciuitate, sed etiam in imperio esse, id officere, id obstare libertati, ideoque ex vrbe, ac magistratu abire iussum.* Quam sententiam D. Augustinus secutus, c sic ait. *Sed Tarquinium videlicet similitudo nominis præssit, quia Tarquinius vocabatur. Mutare ergo nomen non patriam cogeretur. Postremo si in eius nomine hoc vocabulum minus esset, L. Collatinus tantummodo vocaretur. Sed ideo non amisit, quod sine vllo detrimento posset amittere, vt & honore primus consul, & ciuitate bonus ciuis carere iuberetur. Etiamne ista est gloria, Iunij Bruti detestanda iniquitas, & nihilo vtilis Reip. &c.* hæc & plura in eandem sententiam Diuus Augustinus: qui etiam addit huius Tarquinij innocentiam Iunij Bruti morte, Deo scilicet id agente vindicatam. Possumus nihilominus Dionysij narrationem amplecti, quem fortasse Diuus Augustinus non legerat. *An veritas ex Liuio, et August.* *c l. 3. de ci. c. 16.*

XIV. *Brutus collegam assumit.* AT Brutus nolens solus imperare, ne ciues suspicarentur eum regni cupiditate collegam expulisse patria, conuocato in campum Martium populo, Collegam assumpsit P. Valerium; cuius consensu continuo supplicium sumpsit de omnibus coniuratis, super exulibus reducendis. Seruum coniurationis indicem non modo libertate, multisque pecunijs donarunt, sed etiam iure ciuitatis honorarunt, præcipuos ex plebe in patriciorum ordinem allegerunt, & ex his Senatum suppleuerunt ad trecentorum numerum, pridem à L. Tarquinio Prisco constitutum, & inde cædibus, & eiectionibus sub Superbo imminutum. Festus scribit desijsse 164. & hanc lectionem P. Valerio consuli tribuit. Bona tyrannorum ambo ciuibus auferenda permiserunt; agrum eisdem agro carentibus dimiserunt: Ciuibus, qui cum Tyranno profugerant, reditum in patriam, cum præteritarum noxarum obliuione, præstituto viginti dierum spatio, intra quod si quis non redijsset, perpetuo exilio mulctaretur, & bona eius in publicum ærarium referrentur: quibus rebus tyrannorum factio valde imminuta, atque infracta est. *Puniti sontes* *I. Senatus ... Senatum ex plebe supplet ... Bona tyrannorum ... Roma extorribus permissa.*

XV. *Tarquinius arma in Romanos capit.* CVM ergo Tarquinius nihil hisce artibus profecisset, ad apertam vim progressus est, & collectis ex omnibus Etruscorum oppidis militibus, additis etiam Veientibus & Tarquinijs, exercitum contra Romanos duxit. Romani contra hosti occurrunt, & priores traiecto fluuio, copias & numero, & pugnandi cupiditate hostibus pares instituunt. Congressuris aciebus, cum Valerius dextro cornui præesset oppositus Veientibus, sinistro Iunius Brutus ex aduerso Tarquiniensium, prouectus ex Etrusca acie Aruns Tarquinius, animi ac corporis robore fratrum præstantissimus, conuitijs Brutum incessens, eum ad singulare certamen vocat. Ille probrorum impatiens procurrit extra ordines etiam ipse, tantoque vterque impetu

c ... ex aduerso cominus irruunt, vt dum neuter quid passurus ... quid acturus sit cogitat, fauciis per clypeos & thoraces ... certo vterque ictu sit confossos, cuspide alterius ... s alter in alterum impacta. Equi etiam collisis impetu ... el ementia pectoribus, in posteriores pedes erigentes ... latasque ceruice sessores excutiunt, Prid. Cal. Mart. vt Plutarchus & alij tradunt, vt ait Dionys. 16. annis ante pugnam Marathoniam, quod Chronologiæ nostræ exacte respondet.

XVI. ... Romana refert. DVCIBVS ita iacentibus & luctante animas multo cum sanguine effundentibus, reliquæ copiæ magno clamore, ac strepitu concurrere, paribusque fere damnis sub solis occasum in castra redière. Sed cum Valerius, voce ... antiquam animatus, profunda adhuc nocte in Etruscorum vallum irruisset, cæsis, fugatisque hostibus, vel vt alij scribunt, per nocturnum terrorem fuga lapsis, castra ipsorum cepit. Postridie spoliatis hostium cadaueribus, suisque humatis, in vrbem rediere. Venientibus obuiam iuit Senatus, ducemque triumphali pompa decorari iussit, populus vniuersus epulis exercitum excepit. Vt ventum est in vrbem, consul, vt post victoriam soliti erant reges, deducta pompa triumphali, factaque re diuina, & dedicatis spolijs diem illum sacrum duxit, nobilissimosque ciues epulo excepit Plutarch. in Public. scribit primum eum fuisse, qui quadrigis vectus triumphauerit.

XVII. Bruti funus. POSTERA die pollatus ipse, Bruti corpus in foro proposuit in lectica ornatissima, aduocatoque in concionem populo, & conscenso tribunali, funebrem habuit orationem. Sed multo maius morti decus fuit publica mœstitia, quia matronæ integrum annum, vt parentem eum luxerunt, quod tam acer vltor violatæ pudicitiæ fuisset, vt inquit Liuius l. 2. Qui mos funebrium orationum, publicique luctus, deinceps in posteros propagatus est: perquam etiam honorifice Brutum fuisse sepultum dubitari non potest. Negat Dionysius, ex quo ista desumpsimus, eum liberos vllos, siue mares, siue fœminas reliquisse superstites. itaque proditum esse à Romanorum diligentissimis: posteriores enim Iunios, atque Brutos è plebeis familijs prodijsse.

XVIII. Consul. Bruto ... Poplicola ... PORRO cum P. Valerius collegam sibi adsciscere cunctaretur, & nihilominus in eminentiore vrbis loco ædificaret, in suspicionem venit affectati regni. Qua de re ille ab amicis admonitus, indicto comitijs die Sp. Lucretium consulem legit, quo post paucos dies defuncto, in eius locum subrogauit M. Horatium quintum hoc anno consulem; propterea que hunc annum D. Aug. a vocat funereum, atque tartareum, quem quinque consules compleuerunt. Deinde domum è summo tumulo, Veliam Liuius vocat, in imum cliuum transtulit, vt ciues eum, sicut ipse pro concione dixit, è superiore loco lapidibus obruere possent, si in aliquo delicto deprehenderent. Deinde voluit rebus è populi sententia institutis & nominatim ne Coss. securibus intra vrbem vterentur, sed solis fascibus: vtque aduersus quemcunque magistratum ad populum prouocari posset; gratiosus populo factus, etiam Poplicolæ nomen inuenit. Illa vero eius lex plena sapientiæ, qua tulit, vt Quæstores duo quotannis à populo ex Patricia iuuentute crearentur, ne boni Consules hac solicitudine ab aliorum negotijs auocarentur, neue malorum potentia hoc etiam subsidio augeretur, vt notauit Plutar. in Poplicola.

a l. 3. de ci. c. 16.

XIX. Fœdus cum Carthaginensibus. POLYB. l. 3. scribit primum fœdus Romanos inter & Carthaginenses ictum esse, consulatu Iunij Bruti, & M. Horatij, primorum post exactos reges consulum: qui tamen simul consules non fuerunt, cum Bruto demortuo suffectus sit Lucretius, & Lucretio M. Horat. Forte illo viuo cœptum est fœdus, & hoc magistratum agente terminatum. Apparet Romanos, cum regium nomen generosusque prohiberent, & libertatem ... probe stabilire conarentur, ad transmarina etiam præsidia respexisse, si forte ad populum iam tum potentem, Tarquinios auxiliorum causa confugeret. Sic Merodac ... ab Assyrijs deficiens, Ezechiam regem studuit sibi amicitia copulare. Verum id fœdus, quod descripsit Polyb. si quis consideret, cum neque Tarquiniorum, neque nouæ Romanorum libertatis meminerit; sed nauigationes Romanorum in Siciliam memoret, quæ non videntur ante Olymp. b septuagesimam secundam contigisse, vt ex septimo Dion. colligi potest, non iniuria existimabit ad posteriora tempora pertinere. b An. V. C. 262.

XX. Ædes Iouis Capitolini quando dedicata. ADDIT etiam Polyb. iisdem consulibus Iouis Capitol. ædes fuisse consecratas, annis priusquam Xerxes in Græciam traiiceret duodetriginta, siue 7. Olymp. tot enim anni ad initium 75. Olym. quando ea expeditio cœpta est, numerantur. Cuius rei T. quoque L. io. author est. *Nondum, ait, dedicata erat in Capitolio Iouis ædes, Valerius, Horatiusque Coss. sortiti vter dedicaret, Horatio sorte euenit, Publicola ad Veientium bellum profectus. Ægrius quam dignum erat tulere Valerij necessarij dedicationem tam inclyti templi Horatio dari. Id omnibus modis impedire conati sunt, eumque iam postem inter precationem teneret, fœdum ei nuncium afferunt, mortuum eius filium esse. Ille nihil à proposito auersus, cadauer efferri iussit, & dedicationem peregit.* At Dionysius hanc dedicationem merito in alterum annum distulit: nec sane video qui constare possint, quæ dicuntur à Liuio. Nam cum Valerius Poblicola ad Veientium bellum profectus est, viuebat adhuc Iunius Brutus collega Valerij; nec quisquam tradit hoc anno post Bruti mortem bellum in Veientes redintegratum. Quomodo ergo iuerit ad bellum Veientium Consul Valerius, quod iamdudum fuerat absolutum? Itaque Sigonius & Onuphr. Dionysium, quam Liuium sequi in hac templi dedicatione maluere.

ANNVS MVNDI 3547. SEXTÆ ÆTAtis 31. Solutæ captiuitatis 31. Darij Hystasp. 16. Imperij Persarum 31. Zorobabelis & Iosue 31. Olymp. LXVIII. An. 2. V. C. 246. Coss. P. Valerio Poplicola II. T. Lucretio Tricipitino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 506.

I. Res Persarum duce Mardonio. HOc anno Persæ duce Mardonio non exiguum bellum inceperunt: Refert enim Herod. l. 6. eum cum in Hellespontum venisset, ingentem ibi vim nauium ac peditatus coëgisse, easque copias Hellespontum traiecisse, perque Europam iter habuisse Eretriam versus, atque Athenas: his enim ciuitatibus Darius præ se ferebat se bellum inferre, cum tamen in animo haberet quamplurimas posset Græcorum ciuitates sibi subijcere. Nam & classe Thasios, ne manum quidem ex aduerso leuantes, subegit; & peditatu Macedonas, vltra eos, qui iam serui erant, in seruitutem redegit, & apud eos stationa habuit.

II. Noui Roma Coss. Hoc ipso anno profert Coss. Diony. (illo enim fideliorem testem in historia Romana, aut diligentiorem habemus neminem) P. Valerium Publicolam iterum, & T. Lucretium Tricipitinum, cui assentitur Liuius, sed in eo dissentit, quod bellum Etruscum cum Porsena rege, in antiqua Romana historia, Horatij Coclitis, & Mutij Sceuolæ virtute longe celeberrimum, Liuius in hunc annũ conijcit, Dion. in seq. Rectius etiam fortasse Plutarchus in Publicola, qui bellum id vtrique anno tribuit, vt scilicet hoc inchoatum sit, sequenti absolutum; quod video etiam Carolo Sigonio probari, nec Onuphrio displicere: imo ea mens omnino est Eutropij, & Dionysij, vt mox dicam. Paulus tamen Oros. a ait Porsenam tribus continuis annis trepidam vrbem terruisse, conclusisse, obsedisse: & Freculphus b totidem verbis. a l. 2. c. 5. b l. 1. c. 4. Coss.

Dionys. ergo ait nihil hoc anno memorabile actum, præter censum, & bellicorum tributorum ordinationem, ex instituto regis Tullij, quæ toto Tarquinij regno intermissa, tunc primum ab his consulibus in vsum reuocata

[illegible] en, vt omnia ad deliniendos, imminente Etru[illegible] pauperes, dirigerentur, ne oneribus grauari pro[illegible] repub. ad tyrannos omnia pollicentes transirent. Itaque immunitatem eis decreuerunt ab omnibus muneris publicis, quæ sub regibus obibantur, & à tributis in bella impendendis: amplum Reipub. emolumentum esse rati, si pauperes corpora tantum ad patriæ defensionem offerrent. Addit reperta eo censu ciuium Rom. qui pubertatem attigissent 1[illegible]0. millia.

III. Eodem anno cum Tarquinij ad Lartem Porsenam, Clusinorum in Etruria regem, confugissent, ab eo hospitio sunt excepti, non [illegible] existimante consuetudinem pellendi reges, quod sæpe iam in Græcia factitatum fuerat, in Italiam introduci minime è re sua esse. Itaq; etiam promissionem impetrarunt effecturum illum duorum alterum, vt aut reconciliati suis ciuibus restituerentur in patriam, & imperium, aut saltem adempta bona reciperent. Itaque mox hoc anno, vt ait Dionys. Romam legatos, qui mixtas minis preces afferent: qui tamen neque reconciliationem eis, & reditum impetrarunt, senatu imprecationes, & iusiurandum causante, neque bonorum restitutionem, ijs, quibus ea obtigerant, restituere detrectantibus: præsertim cum id eo tempore in magnum Reip. damnum redundaret.

IV. Rex grauem sibi iniuriam hac repulsa illatam interpretans, qui neutrum è postulatis obtinere valuisset, ratus se nactum præclaram occasionem subuertendi Romanorum imperij, quod iam ante animo destinarat, bellum eis indixit. In cuius belli societatem se, maxima studij significatione, obtulit Octauius Mamilius Tarquinij gener, è Tusculo eductis copijs, & plerisque Latini generis populis, quos idem Mamilius ad se pellexerat. Quibus rebus cognitis Romani quoq; se ad bellum magno studio præpararunt: vt fusius tradit Dionys. & quidem longe probabilius, quam Liuius, qui legationem missam de restituendis Tarquinijs, post pacem cum Porsena initam tradit. At ratio exigit, vt verbo prius agant, qui impetrare aliquid volunt, quam ferro decernant.

ANNVS MVNDI 3548. SEXTÆ ÆTATIS 32. Solutæ captiuit. 12. Darii Hyst. 17. Imperii Persi. 32. Zorobabelis, & Iosue Pontif. 32. Olymp. LXVIII. An. 3. Vrbis cond. 245. Coss. Pub. Valer. Public. III. & M. Horatio Puluil. II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 507.

APPRATENTA vero classis Persica, quæ ducem habebat Mardonium Darij generum, & apud Thasios hyemauerat, è Thaso transmittens, ac terram legens, ad Achanthum vsque processit; & ex Acantho soluens, dum Athon circumvertit, ventus Aquilo vehemens, atque admodum atrox, & intolerandus, dicitur in classem ingruisse, nauiumque plerasque in Athon propulsas, ad trecentas afflixisse, vt supra 20. hominum millia interierint; partim quod à feris rapti; partim quod natare nescirent, partim quod petris allisi, mare enim circa Athon sæuissimum, partim frigore consumpti. Et cum nautico quidem exercitu ita actum est. Mardonium autem cum pedestrib. copijs in Macedonia statiua habentem, Thraces Brygi sub noctem inuasere, & cum alios multos ex eis occiderunt, tum ipsum Mardonium vulnerauerunt: sed non idcirco seruitutem Persarum vitare valuerunt. Nam Mardonius non prius ex iis locis decessit, quam illos in suam redegit potestatem. Propter cladem tamen ab ijs acceptam, in exercitu terrestri, & eam quam circa Athon classis eius acceperat, re male gesta, cum reliquo exercitu in Asiam reuertit.

II. ROMANI imminentis belli contra Porsenam, eique adiunctos Latij populos, magnitudine territi, tum alia studiosè parauerant, quæ ad vulgus a [illegible] malo eripiendos, & vrbanam multitudinem demerendam pertinebant: tum Ianiculum montem excel[illegible] non procul ab vrbe trans Tyberim situm, firmioribus præsidijs communiunt, bellique apparatus ibidem [illegible] [illegible] quod [illegible] maximi interesse [illegible] salutis, cum [illegible] potestatem non venire.

AT Porsena cum exercitu veniens, Ianiculum primo impetu cepit, ex[illegible] loci præsidiarijs, suumque ibi præsidium [illegible] locat, [illegible] ad vrbem deinde perrexit. [illegible] ad manus ventum est, & diu acriter vtrinque pugnatum, neutris cedentibus, quod Romani Latinis Etruscisque præstarent animi robore, rei que militaris peritia; Etrusci vero, & Latini Romanis numero longe superiores essent. Tandem post multam vtrinque cædem, Romani, quod vidissent duces Valerium, & Lucretium exact[illegible] [illegible], ille erat consulis [illegible], hic superioris anni consul, metu correpti in vrbem, pe[illegible] [illegible] [illegible] pontem confugiunt: hostes [illegible] [illegible] [illegible], parumque abfuit, quin vrbi eo die caperetur.

III TRES maxime vir hostis impetum sustinuerunt, Sp. Largius, & T. He[illegible]nius qui seq. anno consulatum gessere, & è iunioribus Publius Horatius, consulis ex fratre nepos, cui ex amisso in pugna oculo, Cocles nomen est additum. Hi enim soli ante pontem stantes, transitum hostibus diu præcluserunt, dum totus exercitus fluuium transiret, qui cum iam in tuto esse videretur, Herminius, & Largius, armis iam ictuum multitudine vitiatis, paulatim retulerunt pedem. Solus Horatius stetit, omnibus nequicquam eum reuocantibus, & tantum virum patriæ seruare cupientibus; donec à tergo pons dissolutus, transitum hostium prohiberet. Tunc enim in amnem sese, vt erat armatus, deiecit, & ægrè quidem [illegible] nam & femur lancea perfossum habebat, & fluuius erat incitatior [illegible] tamen ad suos, etiam saluis armis omnibus, enatauit: cum incredibili sua gloria, & totius popu[illegible] gratulatione, qui ei armatam ex ære statuam in præcipuo fori loco posuit.

IV. POST hoc prælium Rex Etruscorum, positis in Ianiculo castris, in potestate habebat quidquid erat agri vltra Tyberim, & Tarquinij iuuenes, cum astne suo Mamilio, impositas ratibus & scaphis suas copias in ripam Romanam traiecerant, & loco munito castra fixerant, vnde excurrendo agros vastabant, villas dir[illegible]ebant, pecora intercipiebant, vt vix quicquam commeatus in vrbem importaretur, vnde ciuitas magna cœpit inopia fatigari. Multi ad hostes transfugerent à quibus Rex, vrbis penuria cognita, per caduceatorem postulauit, vt Tarquinium reciperent, si bello, & fame liberari vellent.

V CVMQVE Romani extrema omnia pati mallent, C. Mutius Cordus, quem Scæuolam Liuius appellat, bellum terminare, illata Regi morte, statuit. Ergo in castra Etruscorum dissimulanter ingressus, vbi in forum, & ad prætorium venit, conspicit hominem corporis proceritate, ac robore insignem, purpura indutum, & pro tribunali sedentem, circumstante magno armatorum numero. Is erat scriba Regius, qui militi stipendia diuidebat. At Mutius Regem eum esse ratus, conscenso tribunali, stricto ferro hominem interficit, statimque comprehensus, & ad regem ductus, fatetur se eius interficiendi causa venisse, certum mori, siue res ex animi sententia successisset, siue spem suam casus aliquis fefellisset. Tum autem cum Rex ei minitaretur ignes, vt conscios & coniuratos proderet, vt ait Liuius (Nam Dionys. facinus ambustæ sponte dexteræ prætermisit) ille dexteram in foculum ad sacrificium accensum inijcit, tandiuque ardere permisit, dum Rex prope attonitus rei miraculo, iussit amoueri ab altaribus iuuenem, & eum in præmium tantæ fortitudinis liberum dimisit.

...onis ... des aliquot in custodia detentum putat, ... tamen affirmat Mutium, quasi rependentem gratias, ... cassè trecentos Romanæ iuuentutis principes, ... us caput coniurasse & ... primum sorte facinus aggressum ... quos ordine assecuturos, pari animo, ac fortitudine ... & ... ux ... tate ... que sibi etiam atque etiam ... mque Rex anxius quæreret, quomodo id fieri posset, ... ne structa securitatis consilia protulisset. R... us ... usa ... uc uuen s spectandum censuit, non ... quibus custodijs contra insidias illas muniret, sed quo pacto custodijs non indigeret. Tum ... percontante parte, quomodo id ... posset. Si, inquit, *tibi viros amicos ex hostibus feceris*, quod paucos post dies fecit. Nam Romanos ... amicorum intimos, pacemque æquissimis conditionibus petijt, atque impetrauit. In quibus illa fuit, vt a... fœderis constituendæ gratia, obsides sibi ex clarissimis ... dare tur, qui & dati sunt, pueri nobiles ... & in primis consulum liberi M. Horatij ... & P. Valerij filia iam nubilis, aliæque virgines ...

Interea cum Romani, Tarquinijque oratores apud Porsenam, quem causæ arbitrum vtrique elegerant, ... Virgines obsides, cum a custodibus la... ... ac impetrassent, ... illa ... recedere, dum se abluissent, & ... ne illi nudas conspicerent, ... ac præeunte Clœlia, natatu superato flumine, ... hostium tela se receperunt. Hic ... exacerbate in Romanos: Valerius con... ... latum ... factum ... ibusque ... mox ad eum reducendis. Quod cum ... Tarquinij & Mamilius Super... gener, ... in redi ... vim ... petere, ac retinere, dom... ... detentur. Itenon ... per Porsenam cô... ... abierunt ... gnatus Porsenna Romanos ab... Tarquinijs & Mamilio renunciat hospitium, iu... que eod in die castris excedere. Deinde obsidibus Romanis ad tribunal adductis, Cousuli eos restituit ... plu ... facere ... dem populi Romani, quam vllos ... les.

Vna deinde virgine, quæ se equis tranandi fluuium autor fuerat, laudata ob præstantiorem, qoam pro sexu, atque ætate indolem: admiratus ... felicitatem ciuitatis, quæ non solum ... tes viros, sed virgines quoque viris similes produceret, donauit puellam equo bellatore, ornato insignibus phaleris; tum tecto cum Romanis leg... ... pacis & amicitiæ, dono per eos remisit ei... ... vnde ... Paulo aliter Liuius; Laudatam, ... parte obsidum se donare dixit, ipsa ... legeret. Productis omnibus elegisse impuberes ... quod & virginitati decorum & consensu obsidum ... probabile erat, eam ætatem potissimum liberari ab hoste, quæ maxime opportuna esset iniuriæ. Sic ... qui ait etiam ... Romani ... donatam Clœliam equestri statuam via sacra quod Dionys. quoque refert, sicut & mutua regis, & Romanorum inter se munera.

Hoc quoque anno Templum Capitol... Iouis absolutum est, & ... consule de... ... dum Valerius non contra Veiętes, vt putat Liuius, sed ad tuendum agrum cum exercitu profectus esset, eo quod Mamilius immissis prædatorijs globis, magna ... bat agricolis detrimenta. sed ea de re iam ... primi con... sulatus egimus. Hæc autem ... uo ... ta gesta fuisse Dionysius affirmat, cui Sigonius & Onuphrius merito assentiuntur.

ANNVS MVNDI ... SEXTÆ ÆTATIS 33. Solutæ captiuit... is ... Darii H... 8. Imperii Persar. ... 31. Zorobabe... 18 & Iosue 33. Olymp. LXVIII An. 4. V. C. ... 8. S. Largio, siue Lartio Flauo, ... T. H... o Equitino Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM ...

HOc anno, quem Hebræi S... bant, cum Mardonius ... in Asiam, Darius ... a Th... ... defectionem meliens, ... mittere muros, & naues in Abdera ... præstitere. Inde ... Græci habe... pugnare ... se ... tos per Græciam ... & aquam. Hoc enim dediti ... Persi... um, cuius sæpe meminit Her... Hos item tributarias sibi ... cans longas naues, & hippophoros ... imperata fecere, etiam Æginetæ ... quæ ... contra ipsos & suspicionem, & ... ex... quenti anno in apertum erupit.

Hic quartus annus Romæ à bellis quietus ... es Dionys. quo Romani eum per humaniter se erga Etruscos amicos, male in bello Aricensi acceptos, gessissent: plurique eorum deuincti beneficijs, abiecto patriæ desiderio, apud benefactores suos Romanos residere maluerunt, quibus Senatus locum in vrbe ad ædificandum dedit, ... lem 4. ferme stadijs protensum, inter Palatinum & Capitolinum colles, qui deinceps vicus Tuscus appellatus est. Quam benignitatem Rex Porsena magni ... pop... Romano rependit, transtyberinis agris ei ... restituens, ... cesserat, cum pacem cum Rege faceret. H... ... quo Aristodemus Cumis tyrannidem per mul... ... ad ... gitia occupauit ... cum rem pro Aricinis ... Etruscos præclare gessisset ... temporis, eique totius rei testis, atque enarrator est Dionys.

ANNVS MVNDI 355... SEXTAE AETATIS 34. Solutæ captiuit. 34. Darii Hyst. 19. Imperii Pers. 34. Zorobabe... 5, & Iosue Pon... Olymp. LXIX. An. 1. Acestor de Athenis Prætore Vrbis conditæ 249. Coss. M. Valer. & P. Posth... ...

ANNVS ANTE CHRISTVM ...03.

ANno post eiectos reges qointo, ... Olympias erat nona supra sex... ... quo ... fit diol. ... Archonte ... Athenis ... pe... est Acestorides & ... Romæ gerunt M. Valerius, Val... Publicolæ frater, & P. Posthumius, cognomento Tubertus, in quorum consulatum cadit initium belli Sabini, ... quo paulo ante dictum, Persas ... tum erat orbis imperium, in Græcia in ... Cum enim Æginetæ, qui Æginam insulam ... in sinu Saronico inter Peloponnesum & Atticam ... Persarum legatis professi essent ... imperata ... Athenienses ne vna cum eis in se arma ... propter antiquas Æginetarum inimicitias, quas Herodotus l. 5. describit. Itaque Athenienses hanc ... nocendi Æginetis libantes amplexi sunt ... protectionis intimularunt, quasi ... proditores. Quod argumentum est Æginetas ... tempore Lacedæmonis fuisse subiectos, quod ... docent sequentia.

Ad hanc ... relationem Cleomenes Spartanorum Rex Æginam ... animo præcipuos eius autores comprehendendi. Conantique comprehendere, com alij Æginetæ intercessere, imprimisque Crius quidam Pol...

cu... mus, malaei comminatus, si quem abduceret Æginetarum. Nam id eum facere sine communi consilio Spartiatarum, ab Atheniensibus pecunia corruptum: aliqui cum altero rege venturum fuisse ad se comprehendendos. Erant hoc tempore Reges Lacedæmone, Cleomenes & Demaratus, sed illius artibus Demaratus regno pulsus, in Asiam ad Darium traiecit, à quo magnifice acceptus, etiam agro, atque vrbibus donatus est, vt dicetur anno sequenti. in eius autem locum Spartæ Leutychides suffectus est. Porro Cleomenes ab Ægina discedens ... rogauit Crium, quod ei nomen esset. Cum is respondisset Crios, id est, Aries, tum Cleomenes, Crie, inquit, ... nunc præfer... to cornua, tanquam occursurus magno ... lo, quod in Æginetas Sparta venturum est. Et cum his ... s in Spartam vela fecit, proximo anno reuersurus. Interea quæ dona machinatus sit contra Demaratum, sequenti anno, quo videtur contigisse, dicemus.

III. *Bellum Sabi... ... Romanis gestum.* Quod ad bellum Sabinum attinet, cum quidam illorum existimarent debilitatam Etrusca clade Remp. nec pristinam dignitatem vnquam recepturam, emissis latronum globis, agrestes ... stel... is in prædia sua reuertentes infesta... ant. Cumque Romani missis legati querelas detulissent, & his eis superbe responsum esset, bellum eis indictum est. Ac primum contra hos prædones profectus est alter consul; qui cum equitibus, & velitum robore palantibus de repente superueniés, magnam eorum stragem edidit. Deinde cum Sabini magnum in eos exercitum emisissent, cum perito belli duce, Romani cursum exierunt obuiam cum omnibus copijs. Cumque ad Anienem fluuium acriter vtrimque pugnatum esset, tandem victoria Romanis cessit, ac nisi nox superuenisset, omnes Sabinorum copiæ circumclusæ à Romanis, atque internecione deletæ fu... nt, desertis hostium castris Romani poti... ... quorum præda copiosa militi permissa est.

Tunc primum Respub. Romana ex Etrusca se clade collegit, resumpsitque vires, os antiquum sibi in finitimos imperium vindicare ausa est, ac decreuit vt simul ambo Coss. triumpharent.

ANNVS MVNDI 3551. SEXTAE AETAtis 53. Solutæ captiuit. 35. Darii Hystaspis 20. Imperii Persarum 35. Zorobabelis, & Iosue Pontif. 35. Olymp. LXIX. An. 2. Vrb. cond. 250. P. Valerius Poplic. IV. & T. Lucret. II. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 502.

I. *Demaratus regno Spartano ... ...tatur.* DVM apud Æginam insulam esset Rex Cleomenes, communique Græciæ bono daret operam. Demaratus non tam Æginetis studens, quam odio & inuidia ductus, Cleomenem insimulabat. Quem vt vicissim regno summoueret Cleomenes operam dabat: quo ... ret, eum Aristonis Regis filium. ac propterea legitimum successorem esse negauit, & consiliorum suorum socium assumpsit Leutychidem, ex eadem qua Demaratus familia virum, Demarato nihilominus, ob sibi præreptam coniugem inimicum, ea pactione, vt si eum regem in locum Demarati constituisset, se aduersus Æginetas comitaretur. Ergo Leutychides, Cleomene solicitante, contra Demaratum iurauit, negans eum rite Spartanorum esse regem, quod Aristonis filius non esset, vt qui olim, cum ei famulus nunciasset filium ipsi esse natum, negasset eum ... filium suum.

Vid. Herod. lib. 6. ... dit. ...

II. *Pythonissa ... ...* TANDAM re in contentionem adducta, visum est Spartiatis oracolum Delphicum consulere super ea re. Ibi Cleomenes per Cobonem quendam persuadet Pythonissæ ..., ei quasi diuino impulso dicere, quæ Cleomenes ... Ita mulier, consultantibus ijs, qui ad oraculum erant missi, ... Demaratum Aristonis filium esse. Q... ... postea palam facta esset: & ille Cobon a ... proli..., & Periaila honore abdicata, & mox Cleomenes misere periit, vt suo loco dicemus. Interea regno depositus est Demaratus, eique subrogatus Leutychides, à quo cum insultaretur, & derideretur, in Asiam spirans minarum & cædis, ad Darium profectus est, abeoque honorifice acceptus; deinde multo post ... cum Xerxe apud Thermopylas, contra Lacedæmonios pugnauit. Sed ne Leutychides ipse in regno ... Nam pecuniariæ corruptelæ reus, è Sparta p..., & in exilio diem obijt, domo eius excisa. Vtq. ... stis sacrilegij videtur fuisse, vt etiam in ... ipsis simulacris, quos illi vnos agnoscebant deos, ... vindicaret. Quod rursum anno Darij 21. clarius agnoscetur, vigesimi autem meminit Ptolemæus, l. 4. c. ... in quem eclipsim Lunæ incidisse notat. *Vana ... ...*

III. *... Sabinorum ...* ROMÆ porro hoc quarto Valerij, & secundo Lucretij consulatu, Sabinorum gens vniuersa bellum decreuit cum Romanis communi consilio gerere. Extimularat eos Sex. Tarquinius, qui eis persuaserat proximi anni cladem acceptam ob copiarum imbecillitatem, & ducis imperitiam. Cumque ad reliquas ciuitates, etiam Fidenas, & Cameriam à Romanorum societate ... partes pertraxisset, imperator ab omnibus electus est, data facultate habendi delectus ex omnibus populis. Interea vir quidam Sabinæ gentis, homo nobilis & potens, Appius Claudius, ab oppido dictus Regillensis, suis suspectus redditus, & iudicij timens (etsi paulo aliter Liuius, qui prius Appium Clausum dictum fuisse tradit) sese cum omnibus clientibus, & amicis Romanis dedidit, in quibus erant armis idonei ad quinque millia, quod magnum Romanis ad victoriam momentum attulit. Quamobrem S. P. Q. R. eum in patriciorum ordinem ascripsit, & vrbis parte ad ædificandum concessa, etiam agrum attribuit, è quibus deinde tribus Claudia effecta est. *Appius Clau... ... ... Romanam.*

IV. *Sabini ... ...* DENIQVE cum Sabini copias suas bipartito diuisissent, & in binis castris collocassent, consilijs ipsorum per transfugam, & captiuos patefactis, in foueam, quam Romanis parabant, Romanorum prudentia ac virtute inciderunt. Tarquinius enim Romanorum audaciam veritus, statuerat nocte rem aggredi, & imperato vallo improuisum hostem inuadere; sed ita paratum inuenit, vt antequam ipse suos interfici sentiret, iam aceruus cadauerum congesti essent: vnde terror, & fuga, & apertæ cædes editæ, adeo vt nocturna ... periere Sabinorum atque sociorum ad 13. millia, capti ducenti super 4. millia, vt pluribus narrat Dionys. l. ... Liuius autem vix attigit. Fidenæ vero, vbi pars vna Sabinorum castra locarat, post paucorum dierum oppugnationem captæ sunt. Nec tamen in prædam cesserunt ciuium corpora, nec vrbs ipsa est diruta. Satis pœnæ visum est consulibus, ciuitatis gentilis peccatum, bonorum, & mancipiorum direptione mulctari, & præter amissos in pugna ciues, supplicium de autoribus defectionis sumere, quos palam virgis cæsos securi percusserunt, & Romam regressi, ex SC. triumpharunt. *... ...*

V. *... ... ...* Hoc anno qui P. Valerium Poplicolam habuit quartum consulem Ludi seculares Romæ ab eo videntur instituti. Id Plutarchus in eius vita haud obscure significat. Sequens annus, inquit, Poplicolam quartum Consulem habuit, expectabaturque bellum à Sabinis & Latinis, qui societatem coierant. Sed & religio populi animos incesserat, quod omnes tum grauidæ mulieres mutilos partus abortu edebant, neque quidquam perfectum pariebatur. Quamobrem Poplicola eum ex præcepto Sibyllinorum librorum Ditem placasset, & edidisset quædam iussu Pythiæ spectacula, vrbe in meliorem de dijs spem reducta, etiam terrorum ab hominibus oblatorum curam habuit. Sic ipse. Censorinus autem cap. 17. de die natali. *Primos, inquit, ludos secularès exactis regibus, post Romam conditam annis ducentis quadraginta quinque à Valerio Poplicola institutos esse Valerius Antias ait.* Appatet hunc Valerium Antiatem existimasse reges fuisse exactos anno Vrbis 240. cum quibusdam alijs, de quibus vltimo Tarquinij anno diximus: aut certe credidisse hosce ludos non quarto, sed primo Valerij consulatu fuisse institutos.

quæ

BELLVM SABINVM.

quæ fortasse mens fuerit etiam Valerij Maximi, capite de Spectaculis. Institutus tamen ordo temporum exigit, vt Plutarcho potius, quartum Valerij consulatum notanti, assentiamur. In commentarijs tamen xv. virorum legit Censorinus primos seculares ludos anno Vrbis conditæ 298 M. Valerio, & Sp. Virginio consulibus fuisse celebratos.

refugientibus omnibus, Romani tergo hærentes, & simul irruentes, vtraque illorum munitione potiti sunt; plerosque nox, & semiratum in patrio solo peritia, morti eripuit. Postridie consules collectis spolijs domum cum splendida victoria, alter ouans, alter triumphans inuecti sunt. Ouationem enim Posthumius, propter priorem colpam, qua Romana res in periculum, per eius imprudentiam adducta fuerat, duntaxat obtinuit. Et quidem primus, vt author est Plinius. *B. 15. ca. 29.*

ANNVS MVNDI 3552. SEXTAE AETAtis 36. Solutæ captiuit. 36. Darii Hystaspis 21. Imperii Pers. 36. Zorobabelis, & Iosue 36. Olymp. LXIX. An. 3. Vrbis conditæ 251. Coss. P. Posth. Tuberto II. & Agrippa Menenio Lanato.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 501.

I. *Res gesta a Spartanis contra Æginetas.* CVm Cleomenes in Demaratum ex animi sententia successisset, sumpto secum Leutychide contendit aduersus Æginetas, maiorem in modum illis, propter præcedentem ignominiam à Crio acceptam, infensus. Ita Æginetæ vtriusque regis contra se aduentu, non repugnandum tam sibi esse putauerunt. Itaque Spartani reges, decem ex Æginetis elegere, diuitijs, & genere eminentissimos, in quibus Crium illum Polycriti filium, & Casimbum Aristocratis, qui plurimum potentia valebant. Eos in Atticam adductos, penes inimicissimos Æginetis Athenienses deposuerunt, vbi non exiguas traxere moras. *Decem primarios Æginetas Athenis deponunt.*

II. *Et Sabini contra Romanos.* SABINI vero prioribus cladibus non satis edomiti, hoc anno Romanis Coss. triumphum de se retro præbuerunt, non tamen sine clade aliqua Romanorum, per Posthumij consulis imprudentiam recepta. Nam instaurato clam exercitu, tertiò Romanum agrum peruasere, vsque ad vrbis mœnia, multosque tam de rusticis, quam de vrbanis necopinantes interemere. Cum posthumius non ferendam ratus hanc insolentiam, collectis tumultuariè, quos fors obtulerat, promptius quàm prudentius hosti occurrit, qui ex composito retrocedens, persequentem nullo ordine militem Romanum in insidias adduxit, in quibus collectus erat Sabinorum exercitus, vbi ita pugnatum est, vt tantum non Consul ipse cum suis captus fuerit atque deletus. Nam plerisque cæsis, intercepto cæteris in vrbem refugio, eos in aspero atque inculto montis dorso concluserunt, eosq;, circumpositis excubiis, tota nocte custodierunt. Ea re audita Romæ, tota nocte, metu hostis victoria insolentis, peruigilatum est. *Quem in monte obsederunt.*

III. *Soluta obsidione restauratur bellum.* POSTERA die consul alter Menenius omnes iuniores armatos, ad soluendam montis obsidionem, eduxit, seruatis decenter ordinibus. Sed Sabini eorum aduentantes nō expectauere, sed præsenti felicitate contenti, reuocato Imperatore suo à monte, in sua sese gloriabundi recepere.

AT Romani ægrè ferentes cladem & ignominiam, decreuerunt quam primum totis viribus expeditionem in agrum Sabini facere: præsertim cum superbis, & contumeliosis legationibus, extimulata vtrinque ferocia, vim atque vindictam spiraret. Itaque Romani exhausta fere ciuitate, relictis ad vrbis custodiam, qui militarem ætatem excessissent, cum seruitiorum turba, in bellum egressi, castra ad Eretum Sabinorum oppidum collocarūt. Vnde quamuis longe numero impares, ostentis animati ad pugnam prodiere.

IV. *In quo Romani vincūt.* AC primum Posthumius in sinistro cornu, abolendæ ignominiæ cupidus, dextrum hostium cornu impulit, nulloque vitæ respectu dummodo vinceret, veluti sanus & mortem appetens, se in medios conijciebat hostes. Quo factum est, vt qui cum Menenio alterum cornu tenebant, fractis iam, & de suo statu exturbati, cognita Posthumianorum victoria, receptis animis impressionem in aduersarios facerent. Ita vtroque Sabinorum cornu inclinante, fuga fit omnium, neque enim media acies, vtroque latere nudata substitit amplius, sed vi Romani equitatus turmatim irruentis, reiecta cessit. Tum vero effusè in castra

V. *Discrimen ouationis a triumpho.* DIFFERT autem, inquit Dionys. quod in ouatione dux non curru vt ille, sed pedib. in vrbem præcedit pompam militum; deinde pro picta, auroque intertexta trabea, induitur toga prætexta, quod vsitatum Consulum, & Imperatorum gestamen est, nec sceptrum gestat, vt triumphantes, sed tantum coronam lauream, in cæteris nullo discrimine. Vide ea de re Cuspin. in hunc annum, Sigonium autem in præcedentem, & Plutarch in Marcello. Hoc etiam anno T. Liuius scribit duas colonias Latinas Pometiam, & Coram ad Auruncos defecisse. Cum Auruncis bellum initum esse, fusoque ingenti exercitu, qui se ingredientibus fines consulibus ferociter obtulerat, magna seueritate in victos actum fuisse, quippe post prælium passim trucidatos, & ne à trecentis quidem obsidibus abstinuisse. Quæ res sequenti anno Pometianos rabie, ac desperatione compleuit. *Romani victores, crudeles.*

VI. *Valerij obitus, & obsequium.* INCIDIT in hunc annum P. Valerij Poplicolæ obitus. Id enim affirmat Dionys. quamuis Plutarchus dicat eum acto triumpho, consulibusq; sequentibus, siue designatis Reip. cura tradita, statim obijsse. Id enim de hoc anno, sed ineunte facile intelligi potest. Eius autem tanta continentia, ac frugalitas celebratur, vt qui patricius, cum tribus primis patricijs reges expulerat, qui intra septennium quater consul fuerat, & duobus maximis bellis victor de Sabinis, & Etruscis triumpharat, totque honestas parandæ pecuniæ occasiones habuerat, monetam non haberet vnde, pro tanti viri dignitate, sepeliri posset. Qua re cognita Senatus gloriosam eius egestatem admiratus, impensas ex ærario in sepulturam decreuit; quam præter consuetudinem intra vrbem prope forum assignauit: solum illum ex omnibus illustribus viris, vsque ad meam ætatem, inquit Dionys. honore isto dignatus. Id quasi sacrarium gentis patet ad sepulturam eius posteris: res omnibus opibus & regnis potior, si quis honestate felicitatem, non voluptate metiatur. *Publico sumptu sepelitur.*

VII. ADDIT nonnulla Plutarchus, quæ libet hic lectori describere. Populus inquit, tanquam viuo nihil eorum, quæ meritus fuerat, persoluisset, sed omnem adhuc deberet gratiam, decreuit vt corpus eius publica sepultura afficeretur, quadrantemque vnusquisque honoris ergò ad eam rem contulit (quadrans vnciæ argenteæ 14. fere solidis Turon. in ære Gallico valet, pergit. Mulieres quoq; cōmuni sententia seorsim inita, totum annum eum luxerūt, quæ res magno ei honori, ac decori fuit. Sepultus est ipse quoque, ciuibus ita decernentibus, intra vrbem apud Veliam; isque sepulturæ honor toti eius genti concessus est. Sed nunc eorum quidem nemo ibi humatur: funus tamen eo ducitur, feretroque ibi deposito, facem aliquis accensam accipiens, vt primum subiecit, mox aufert, ostendens licere quidem eo in loco illud terræ mandari, se tamen huic honori cedere; eoque facto mortui cadauer inde aufertur.

VIII. *Ac lugetur, & laudatur.* ITA Valerius Poplicola, ait Dionys. qui nihil præter sumptus necessarios possidere voluit, vt opulentus aliquis Rex splendide à Republ. sepultus est. Matronæ quoque vniuersæ, communi consensu eum, sicut prius Iuniū Brutum, deposito auro, & purpura, per integrum annum, vt solent singulæ coniunctissimos, luxerunt. Sic Dionysius, non immerito celebrans diuitiarum insignem meo viro contemptum, quem deinceps postea plerique Romæ imitati sunt, aut etiam superauerunt. Felices vtique si meliore illustrati luce, hæc non ad ostentationem, sed ex veræ virtutis amore, ad summi Numinis gloriam attulissent: Itaq; Augustino attestante, & Christo Domino proferente sententiam. *Receperunt mercedem suam.*

ANNVS MVNDI 3553. SEXTAE AETAtis 37. Darii hystaspis 22. Imperii Persici 37. Zorobab. & Iosue 37. Olymp. LXIX. an. 4. Vrbis conditæ 252. Coss. Sp. Cassio Vicellino & Opit. Virginio Tricosto.

ANNVS ANTE CHRISTVM 500.

I. AD quingentos adhuc annos absente diuina in humano corpore veritate, temporis, vt aiunt, filia veritas fraudem sacrilegam Cleomenis patefecit. Ideoq; eum metus Spartiatarum, vt ait Herodotus, eius animũ subijsset, tam manifestus maleficij in Demaratum excogitati, in Thessaliam subterfugit, atq; illinc in Arcadiã profectus, res nouas moliebatur, sollicitans Arcadas aduersus Spartã, eosq; tuturiando per aquam Stygiam volebat adigere ad se sequendum, quoquo; ipsos duceret. Quod cum Lacedæmonij accepissent, timentes sibi ipsis, Spartam ad pristinam dignitatem eum reuocarũt. Sed eum reuersum statim morbus insaniæ cepit, etiam iam antea subinsanũ. Nam vt cuique Spartiatarum obuius erat, sceptrum in eius faciem infligebat; quæ cum ille, & id genus alia faceret, eum propinqui soleis ligneis illigauerunt.

II. Is autem custodem, alijs aliò digressis, solum remansisse cernens, petijt ab eo gladium, & minis territans tandem impetrauit. Eo accepto Cleomenes à suris incipiens sese dilacerabat. Carnes enim in longum discindebat, è tibijs ad femora procedens, & inde ad coxas, & ilia, quousque ad ventrem peruenit, in quo rescindendo expirauit, idque, vt plerique Græcorum memorant, quia Pythiam corrupetat ad ea dicenda, quæ circa Demaratum acta sunt: siue quod, vt aiunt Athenienses, adortus Eleusinam, fanum deorum depopulatus fuerat; siue denique, vt Argiui asserunt, quod eos, qui à pugna fugerant in templum Argiuorum, inde abstractos obtruncarat, & eius locum contemptui habitum incenderat. Sic Herodotus; ostendens hominem, sine vno, siue pluribus sacrilegijs reum, diuina ira persequente male perijsse.

III. His Consulibus bellum contra Sabinos, à quatuor iam annis inchoatum, absolutum est, Spurio duce, commisso ad Cures magno prælio, in quo cæsa sunt hostium circiter decem millia, & trecenti, captæ fere quatuor millia. Qua vltima clade perculsi Sabini, legatos miserunt de consorem de pace, atque amicitia, quos ille ad Senatum remisit, à quo pacem ægre impetrarunt, magno frumenti numero, agroque, & insuper certo argenti pondere in singula capita, mulctati. Ex hoc bello Sp. Cassius triumphans redijt in vrbem.

IV. ALTER Consul Virginius contra Camerinos, qui belli tempore à Romanorum societate defecerant, duxit dimidiam partem exercitus, & nocturnis itineribus, aduentus fui ignaros oppidanos oppressit, oppidum militi diripiendum permisit, ac diruit, auctoribus defectionis ad vnũ interfectis, reliqua turba sub hasta vendita. At Liuius his similia non de Camerinis, sed de Pometinis, & Auruncis tecitat, quos ait quadam rabie efferatos, plureisque igne quam ferro armatos in Romanos irruisse, cædeatque incendio cuncta compleuisse: consulum quoque alterum, graui vulnere ex equo deiectum, prope interfecisse. Paulo tamen post vrbe dedita, Auruncos principes securi percussos, cæteros sub corona venijsse. Consules autem magis ob iras grauiter vltas, quam ob magnitudinem perfecti belli triumphasse: ergo & culpam potius, quam virtutem honore affecisse. Dionysio potius assentitur Sigonius, & quia in hac colligenda historia diligentior est Liuio, & quia cum Capitolinis fragmentis consentit. Vide eundem Sigon. in an. 250. vbi affirmat se Dionysium præ Liuio sequi, tanquam certiora afferentem. Eademque est Onuphrij sententia, a & Cuspiniani, b quam & nos superius amplexi sumus.

ANNVS MVNDI 3554. SEXTÆ ÆTatis 38. Darii Hystaspis 23. Imperii Persici 38. Zorobabelis, & Iosuæ Pontif. 38. Olympiad. LXX. An. 1. Prætore Atheniis Myro. Vrbis condit. 253. Coss. Posthumo Cominio, & T. Largio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 499.

I. VIGESIMO tertio Darij anno putat Tornelius probabiliter Zorobabelem, anno circiter vitæ suæ quinquagesimo primo, genuisse Abiud, per quem propagata est genealogia Saluatoris. Cuius ille rationem affert, quod non possint aliqui commode exhauriri anni 633. inter Iechoniæ & Christi ortum, per quatuordecim generationes, quas S. Matthæus initio Euangel. jj sui commemorat. Quandiu autem præterea vixerit, nemo prob. ... tradit. Nam Annij commenta, & quatuordecim duces de stirpe eius, qui ei successerunt, ex ... Lucæ depromptos omnes erudi ... respuunt: præ... Iosephus hoc tempore Iudæorum Remp. ... à ... stratam fuisse tradat. Nam e penes pontifi... summa autoritas, donec Assamonæorum genus mutata ... regnum obtinuit. In chronico quidem minore Hebræo ... legitur Zorobabelem redijsse Babylonem ibique ... um fuisse, postquam Esdras ædi... praui tque ædem sanctuarij. Sed ... scatet fictionibus. Nam ibidem subdit, po... Zorob... ... Mesolam filium ipsius, quem Scriptura ... vocat Mosollam, cuius diebus Græcorum imperium cœperit, & Alexandri anno mortuus fuerit. At cum eum Scriptura ponat Zorobabelis primogenitum, si vel hoc anno ... natus fuisset, oportuisset eum 177. annis vixisse, quod mero absurdum videatur.

II. QVOD ad res Persicas, vel Græcas illis connexas attinet, vbi defunctum Cleomenem Æginetæ audiere, Spartam nuncios misere vociferatum contra Leutychidem de obsidibus, qui Athenis tenerentur. Leutychides autem cum eis Athenas venit, ac depositum repoposcit. Illi tergiuersari cœperunt, quod dicerent duos in deponendo reges fuisse, ideoq; iniquum esse id alteri sine altero reddi. At Leutychides eis exemplum proponit Glauci cuiusdam, qui cum in reddendo deposito tergiuersaretur, primo ab oraculo durius reprehensus, deinde etiam post redditum depositum, ita diuinitus castigatus est, vt post breue tempus nulla eius soboles superstes in vrbe sua, sed ex Sparta radicitus extirpata fuerit.

III. NEQVE tamen Atheniensibus persuasit, vt Æginetarũ obsides redderent, propter antiquum odium Atheniensium in Æginetas, qui Thebanis contra se auxilio fuerant. Æginetæ igitur Athenienses vlturi, biremem quandam eorum, Atheniensium primoribus plenam, quæ Delum quotannis proficiscebatur, insidijs intercepere, viros que in vincula coniecerunt. Ea clade accepta, Athenienses omni studio in vltionem contra Æginetas incubuerunt, cuius eis occasio, per proditionem cuiusdam Nicodromi, data est, anno, vt arbitror, sequenti. Interea vero quid à Persis ageretur, ex Herodoti narratione non satis apparet, perpauca enim ante Marathoniam pugnam gesta refert, quam tamen constat non nisi post septem annos contigisse.

IV. HOC ipso anno, qui septuagesimæ Olympiadis initium est, vt scribit Dionys. in stadio vicit Nicæas Locrus ex Opunte, cum Myros Atheniis Prætor, siue Archon, aut Princeps esset. Qua in primis floruisse Zenonem Eleatem author est Laertius, vt ex Græco textu constat, licet in Latino sexagesima nominetur, quem Aristoteles inuentorem Dialecticæ, sicut Empedoclem Rhetoricæ testatur. Eius in Nearchum, siue ...omedontem tyrannum audaciam, quem etiam dentibus inuaserit, & linguam in os eius expuerit, post illius amicos per calumni..., tanquam coniurationis secum socios, mor... datus, ... & Suidam leges: quem tamen ad Ol... mp. ... dixerit ...

sebius hac Olympiade septuagesima floruisse ait Hellanicum Historiographum, & Democritum Philosophum, Heraclitum cognomento Tenebricosum, & Anaxagoram Physicum: ex quo S. Cyrillus l.1. contra Iulianū. Qui cum Hellanicum omiserit, significat eum posteriorem fuisse. Ex Gellio colligitur eum sequenti Olympiade ineunte esse natum, nedum septuagesima floruisse; vt qui initio belli Peloponnesiaci, id est Olymp. LXXXVII. an. 1. natus fuerit annos 65.

Quod ad Democritum attinet, scripsit Laertius in eius vita, natum Democritum anno tertio Olympiadis septuagesimæ septimæ, & vno anno natu maiorem Socrate, quē ex Apollodoro in chronicis, anno quarto Olympiadis eiusdem natum ait in vita Socratis. Cum autem idem Laertius asserat Democritum ad centum & nouem annos vixisse, ad centesimam & quartam Olympiadem viuendo peruenerit. Cum ergo natus non fuerit nisi Olympiadis ... an 3 quomodo recte ab Eusebio dicitur Olympiade septuagesima claruisse? Rectius de Heraclito, quem Diogenes idem floruisse ait circa Olympiadem nonam supra sexagesimam. Fuit is patria Ephesius, animo elato ac contemnente omnes, adeo vt eorum odio vitam in montibus duceret, olera atque herbas comedens. Librum scripsit de natura tres in partes distributum, de Vniuerso primam, alteram de Republ. tertiam de Theologia. Illum vero in templo Dianæ deposuit, de industria scriptum obscurius, vt solieruditi illum legerent, ne si à vulgo passim legeretur, contemptibilis esset. Hæc de illo, aliaque plura Diogenes; apud quem est Epistola Darij Hystaspis Heraclitum ad se inuitantis, cum responsione Philosophi sese excusantis. Eundem fastum illud indicat, quod cum iuuenis esset, nihil se dicebat scire, vir autem factus, nihil ignorare, omniaque se à semetipso didicisse. Anno ætatis sexagesimo interuit laborans ex cessit e viuis.

ANAXAGORAS autem Clazomenius cum 40. annis maior fuerit Democrito, vt semel iterumque in huius vita affirmat Laertius, natus fuerit anno tertio Olympiadis sexagesimæ septimæ. Sic enim habet. *Erat autem, vt ipse in paruo Diacosmo refert, iuuenis eo tempore, quo iam senior viuebat Anaxagoras, illo minor natu annis* 40. Paruum vero illum Diacosmum à se compositum tradit anno post Troiæ excidium quingentesimo trigesimo. Imo vero, vt est in Græco textu, septingentesimo trigesimo. Est autem præsens annus ab illa clade 684. scriptus ergo fuerit post annos adhuc 46 Verum hæc Laertij chronologia parum consentanea est illi, quam idem habet in vita Anaxagoræ. Fertur inquit in Xerxis transitu annum ætatis vigesimum egisse, atis coortigit ineunte Olympiade 75. ergo septuagesima natus fuerit, non sexagesima septima. Vixisse annis septuaginta duobus ibidem scriptum est. Suidas autem ait illum 70. annos natum sibi inedia necem consciuisse. Illud de Anaxagora egregium memoratur, quod cum in speculanda rerum natura totus esset, rei publicæ, priuatæque negligens, cuidam dicenti, nullane tibi patriæ cura est? *Mihi vero*, inquit, *patria cura, & quidem summa est*, digitum in cœlum intendens.

Hoc anno Romæ Consulatum inierunt Posthumus Cominius, & T. Largius; quorum cognomina sunt Auruncus, & Flauus, siue Ruffus apud Cuspin, Sigon. & Onuphr. Hoc anno Latini populi à Societate Romanorum desciuerunt, Octauio Mamilio Tarquinij genero, vniuscuiusque oppidi proceres, partim pollicitationibus, partim precibus impellente, ad iuuandos in obtinendo reditu exules Romanos; coieruntque in commune concilium Ferentinom omnes Latij vrbes, præter vnam Romam, vt bellum communi consilio decernerent; quod cum M. Valerius vir consularis agnouisset, qui legatus pop. Romani finitimas obibat ciuitates, pacis firmandæ gratia, in publico conuentu questus est iniuriæ factæ Romanis, qui ad eum conuentum vocati non essent, tom quo pro ... omnium sententiam dicere debuissent. Vbi cum ... vertatal alijs accusaretur, dicitque ab vniuersis dec... erum est fœdus à R... manis esse violatum, ac Valerio se... derunt, cognationis nexus, illorum iniurijs solutos esse, & deliberaturos se pro eorum quomodo eas vlcisci oporteat.

T. Liuius ait triginta populos coocitante Octauio Mamilio, contra Romanos coniurasse: ex quo data sit occasio Dictatoris primum creandi. Verum cum Liuius id non plane asseueret; & Dionys. in tertium ab hinc annum Dictatorem differat, ei potius assentiendum est, quod Onuphrius, & Sigonius quoque fecerunt Et Liuius ipse tacetur hoc bellum in aliquot annos dilatum, & ide anno seq: Dionys. significat. Eusebius in Chron. ait nono anno post exactos reges, eam dignitatem fuisse creatam.

Interea dum hæc aguntur, ait Dionys. coniuratum fuisse Romæ, à non paucis seruis de occupandis arcibus, & vrbe aliquot locis incendenda. Quod consilium vbi à consciis detectum est, confestim portis clausis, omnia munitiora loca, consulum iussu, ab equitibus occupata sunt; ac mox sontes partim in priuatis ædibus comprehensi, partim è foris adducti, omnes in crucem acti sunt; sunt qui dicant eos è scopulo fuisse præcipitatos.

ANNUS MUNDI 3555. SEXTAE AEtatis 39. Darij Hystaspis 24. Imperij Persici 39. Zorobab. & Iosuæ 39. Olympiadis LXX. an. 2. Vrbis conditæ 254. Coss. Ser. Sulpicio Camerino, & Manio Tullio Longo.

ANNUS ANTE CHRISTUM. 498.

CUm Æginetæ Athenienses occupata eorum biremi, vincti essent, eosque ad reddendos suos obsides, captis Atheniensium primoribus, cogerent: Nicodromus quidā Æginetam commodum affuit, qui ad vindictam de Æginetis, quibus erat infensus, capiendam Athenienibus tamulatetur. Itaque cum illis composuit de prodenda Ægina ad certum diem, quo esset rem aggressurus ipse, & illos oporteret venire subsidio. Quo die cum ille ex composito vrbem occupasset, Athenienses ad condictum diem non affuere, classe nondum comparata, quæ Æginetarum classi par esset. Dumque à Corinthijs commodari sibi naues rogant, interea res corrupta est. Nihilominus cum 70. nauibus in Æginam nauigarunt, peruenerunt; postridie eius diei, qui erat destinatus. Qui cum ad diem non adessent, conscenso nauigio Nicodromus ex Ægina profugit, alijs nonnullis Æginetarum eum comitantibus, quibus Athenienses Sunium incolendum dederunt; quo ex loco isti Æginetas multis dānis sæpenumero afficiebāt.

AT proceres Æginetarum, cum coniurato superassent, qui cum Nicodromo tumultum fecerant, septingentos de plebe interfecerunt; quorum vnus ... vinculis elapsus, cum ad Cereris legiferæ vestibulum profugisset, eiusque cardinibus apprehensis adhæreret, ... que eum auellere non possent, manibus ... minem inde abscissis manibus abstraxerunt. Propter quod facrilegium, vt significat Herodotus, in cladem, ea qua paulo ante, patefacta coniuratione, euaserant, reciderunt. Nam classe nauium septuaginta, cum Atheniensibus, qui superarent, congressi, superati sunt. Verum innuit idem Herodotus, bellum inter Æginetas & Athenienses non tam cito fuisse terminatum, sed alia quoque maritima certamina intercessisse, quæ deinceps contigerūt, ante quam ad Marathonem pugnaretur: quæ non videtur operæ pretium exactius persequi.

Hos Coss. quos præfert iodex anni huius, decimo anno ab exactis regibus hunc gessisse magistratum scribit Cic. in Bruto: sed annum non nominat, vt possit intelligi, quem ille primum annum cōsulatem existimauerit. Hoc ergo anno Fidenates aliquot, ascitis à Tarquinio militibus, & arce occupata, cæsis ciuibus, qui in ea de eum Romanis perstabant, ab eis defecerūt, & Romanorum legatos super ea re, ne auditos quidem à se reiecerunt. Quibus cognitis Senatus vniuersæ Latinorum genti nondum quidem bellum inferre volebat, quod intellexisset non omnibus Latinis probari decretum Coorilij, sed plebe

Margin notes (left): 38. Hellanicus. — Lib. 15. c. 23 — V. Democritus quando natus. — Heraclitus quando floruerit. — Eius dicta memorabilia. — VI. Quo anno natus Anaxagoras. — Troiæ excidium 684. ante V.C. ab V.C. — Eius memorabile verbum. — VII. Latini a Romanis deficiunt. Octavius Mamilius.

Margin notes (right): VIII. ... de Dictatore. — Seruorum coniuratio. — In crucem acti. — I. Ægineta à Atheniensibus. — Iterum eos vicit. — II. ... — Neque iam pacem. — ... dissidium

...pet [illegible] tatum [illegible] um [illegible] Fi[illegible]tes autem [illegible] ſub [illegible] ce [illegible] mittend [illegible] ue [illegible] nè [illegible] to &cs [illegible] ipſa [illegible] ea-[illegible] ſociorum auxilia [illegible]

I[illegible] ecpide Lati[illegible] x auxili[illegible] coacto co[illegible] Romam legatos mi[illegible] Tarqui-[illegible] ex[illegible] es te[illegible] p[illegible] & obſidionem [illegible] bell[illegible] ſu[illegible] n intutos: annum[illegible] [illegible] ſe [illegible] ad deliberat[illegible] dare. Hi legati Romæ plebe[illegible] contra diuites incitan[illegible], & [illegible] bene[illegible] unt, præ[illegible] propter [illegible] ſuperiore anno ſu[illegible]icio effectos, male erga domin[illegible] animat erant, i[illegible] promptas aures ſub[illegible] hortationibus præbuerunt.

[illegible] conſilium fuit huiuſmodi. Duces facinoris obſcura nocte at[illegible] es, & [illegible] ua vrbis loca occupare oportere: [illegible] vero, cum prim[illegible] opportunis locis poſitos ſenſiſſent, quo[illegible] ſignificatum erant, necare oppreſſo[illegible] mo d[illegible] inos [illegible] facto, direptiſque diuitum ædibus [illegible] aperite.

Sed affuit vrbi diuina prouiden[illegible], [illegible] contertitos duos è coniuratis fratres, P. & M. [illegible] os ad patefaciendam coniurationem alter[illegible] conſul[illegible] m impoſit. Is fuit Sulpitius, qui tum in Vrbe aderat, [illegible] eſdem laudatos, promiſſi[illegible] que oneratos [illegible] continuit. Tum Latinorum legatis in curiam intr[illegible] duc[illegible], ex[illegible] tia Senatus reſpondit, Ro[illegible] anos [illegible], quæ peterent, facturos; quod ſi propterea cognationis vincula ſoluere cogitarent, nihil amplius cunctaturos.

Tum legatis dimiſſis, & extra vrbem deductis, exponit Senatui, quæ ab ind[illegible]cibus de coniuratione didicerat, acceptaq. pleniſſima poteſtate prouidendi, ne quid Reſpub. detrimenti caperet, modum inuenit, quo primum ipſi arcanæ conſpirationis duces ſponte in vnum locum cogerentur; deinde indubijs argumentis conuincerentur, vt nullam [illegible] defenſionem reliquam facerent.

VI. Ergo delectis è Senatorum numero, qui ætate & viribus maxime valerent, iuſſit eos, cum primum ſignum à ſe datum accepiſſent, cum fidiſſimis amicorum occupare munita vrbis loca, domibus ſuis proxima. Equites quoque præmonuit, vt in foro circa ædes opportuniſſimas præſto eſſent cum gladijs, & iuſſa, quæ daturus eſſet, peragerent. Ac ne in [illegible]untium comprehenſione, & ſupplicio cognati ciuitatem turbarent; per literas obſidenti Fidenas collegæ ſignificauit, vt initio noctis è caſtris ad vrbem, cum meliore exercitus parte, profectus, in mo[illegible]no loco mœnibus proximo conſiſteret.

H[illegible] ita præparatis iuſſit indices coniurationis ducibus edicere, vt circa medium noctis in forum venirent, cum ſociorum fidiſſimis, illic accepturi [illegible]dinem, locum, & teſſeram rei gerendæ. Quod cum ab eis factum eſſet, ſigno illis ignoto ſtatim arces, & loca vrbis editiora, armis pro defenſione patriæ complentur, foroque circumfuſæ equitum cuſtodiæ impediunt, ne quis inde poſſit el[illegible]bi, eodemque tempore alter conſul Manius à Fidenis in campum cum copijs aduentat.

Cum primum autem illuxit, Coſſ. pro tribunali cum armatis aderant, & conuocato per præcones populo, exponuerunt rei coniurationem de reducendo tyranno initam, productis coniurationis indicibus; deinde facta poteſtate contradicendi, nemine ad inficiationem refugiente, d[illegible] eſſi [illegible] comitiu in Curiam [illegible] in Senatu rogarunt ſententias, & SC. in tabulas retulerunt, reuerſoque in concionem populo id [illegible]itarunt. Fuit autem huiuſmodi; conſpiratio[illegible] is indicibus dar[illegible] ius ciuit[illegible] tis, & [illegible]triſque at[illegible] [illegible] de[illegible] es m[illegible] lienas d[illegible] hmas, & [illegible] e publico vicena iugera: [illegible] cios aut[illegible] cu[illegible] ui[illegible] ns comprehendi, & ne c[illegible] dein [illegible] populo v[illegible] tur. Cumq[illegible] e collecta multi[illegible] [illegible] atum [illegible] ceret SC. Miniſt[illegible]s cu[illegible] gladijs immiſerunt, qui ſontes armati vndique cinctos, omnes ad vnum confec[illegible]. Quo facto [illegible] il. contra neminem amplius [illegible] [illegible] ndic[illegible] um, [illegible] ot [illegible] conſpiratis præ[illegible] pæ[illegible] n [illegible] ill[illegible], omnibus veniam dederunt, omnis turbarum [illegible] abole[illegible].

Conivrati ho[illegible] C[illegible], vero- a luſtraretur ciuitas, q[illegible] e coacta [illegible] ciuilis ædis anto[illegible] beri. Quanquam ciuitas impio ſanguine effuſo lenata potius, quam inquinata cenſenda erat; [illegible] poſtea in ſimil[illegible] Catilinaria eleganter dixit Romanus orator. Tum ad agen[illegible] las dijs grat[illegible] is, ludos triduo celebrari iuſſit, in quibus dum Man. Tullius Conſul cum pompa deduceret[illegible] e ſac[illegible] curru in ipſo circo prolapſus, & tertio poſt pompam die defunctus eſt. Reliquum anni parum, quia perparum fuit Sulpitius ſolus magiſtratum obtinuit. Hæc fere Dionyſ. quamuis Liuius nihil dignum memoria his conſulibus actum dicat.

Nova in vrbe coniuratio. VIII. Ludi grati[illegible]

ANNVS MVNDI 3556. SEXTÆ Ætatis 40. Darii Hyſtaſp[illegible]s 25. Imperii Perſici 40 Zorobabelis, & Ioſuæ Pontif. 40. Olympiad. LXX. An. 3. Vrbis condit. 255. Coſſ. P. Veturio & T. Æbutio Elua.

ANNVS ANTE CHRISTVM 497.

De rebus Hebræorum iamdudum nihil certi habemus. Tom[illegible] an. 110. ſextæ ætat. probabiliter exiſtimat E[illegible] iam ſacerdotem magnum, qui poſtea fuit ſcriba in lege doctiſſimus, vt Scriptura loquitur, natum fuiſſe, circa 25 Darij annum, [illegible] ad Iaddum pontificem, cuius facit mentionem in l[illegible]bro ſuo peruenire potuerit: ſi tamen is fuit author libri Nehemiæ, in cuius cap. 12. v. 11. meminit Ieddoa pontificis, quem Ioſephus Iaddum appellat. Qui cum ad centeſimam quartam Olympiadem ceperit agere pontificem, oportebit Eſdram minimum centum, & 33. annos vixiſſe, vt illum viderit vel vnu anno pontificem.

De rebus Perſicis, & Græcis iam ſuperiore anno ſignificaui horum temporum inopiam, vel copiam leuiorem.

De Romanis ſcribit paucis Dionyſ. l. 5. T. Æbutio res vrbanas commiſſas eſſe, quod diligenti opus habere videretur cuſtodia, ne quid rerum nouarum pauperes molirentur. At Veturius cum dimidio copiarum ad Fidenatum obſidionem continuandum profectus eſt. Nam, [illegible] ex anno quoque ſuperiore patet, & mox ſequenti, alter conſulum dum res vrbanas curabat, alter foris bell[illegible]as, niſi ſi quando res ferret, vt vterque Coſſ. domi retineretur, aut vterque prodiret foras.

II. Veturius porro cum oppidum aſſidue tentatum expugnare non poſſet, vallo ac foſſa circumquaque cinxit, fame ad deditionem coacturus. Sed Fidenatibus magna iam difficultate laborantibus, venit Latinorum auxilium à Sex. Tarquinio ſummiſſum, quo freti prodiere foras, & prælio contra Romanos, ſed infelici exitu decertarunt. Nam in vrbem, propter quam pugnatum fuerat, repulſi ad priores difficultates redacti ſunt.

E[illegible]dem tempore Sex. Tarquin. duxit Latinorum exercitum contra Signiam Romanorum coloniam, cuius pater ipſius autor fuerat, eique T[illegible] filium primum præfecerat. Sed [illegible]um eum locum præſidiarij egregiè defendiſſent, & noua [illegible]ubinde ſubſidia à C[illegible]ſſ. ijs mitterentur, re infecta, Tarquinius copias ſuas reducere c[illegible]ctus eſt. Romani autem in obſidione Fidenarum conſtanter in ſequentem vſque annum, quo ijs potiti ſunt perdur[illegible]runt.

Addit Liuius Cruſtumeriam hoc a[illegible]o captam, Præneſte autem à Latinis ad Romanos defeciſſe, [illegible] tamen anno ſequenti Præneſtini inter fœderatos Latinorum populos, à Dionyſio numerentur. C[illegible] [illegible] anno [illegible] ſecundo centeſimæ Olympiadis, qui fuit ab vrbe condita trecenteſimus ſeptuageſimus quartus, ijdem in armis ſunt con[illegible] Romanos. [illegible] ſque [illegible] os [illegible]pellunt [illegible] ad creandum Dictatorem T. Quintium [illegible]incinnatum, [illegible] quo & victi ſunt, vt ſuo loco dicetur.

* * *

Rurſus contra Fidenates. Et contra Signiam à Sex. Tarquinio.

ANNVS MVNDI 3,67. SEXTAE AETAtis 41. Darij hystaspis 26. Imperij Persic. 41. Zorob. & ... 41, Olymp. LXX an. 4. Vrbis conditæ ... Coss. T. Largio Flauo II. Q. Cloelio Siculo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 496.

CLOELIVS domi Remp. curare à Senatu iussus est, cum dimisso exercitus retento ad cauendas res nouas, qui a mitiori ingenio videbatur, & popularis. T. autem Largius, quem Liuius Lartium vocat, ad debellandos Fidenates duxit exercitum, omnibus rebus ad obsidionem ... quam Fidenates ægerrime tolerabant, ... sed neque singulæ ciuitates obsidionem ... poterant, neque ... conuenerant vniuersæ ... cum præter alia ... intolerabilis premeret, ... mortales quotidie conficeret, legatione ad Consules ... inducias certorum dierum petunt, quibus ... conditionibus deliberent, sed ... nihilominus ... Latinos pro auxilijs legatos misissent, nec ipsi vrbem egredi ... Romanis permitterentur, desperatis auxilijs, seu Romanis, quibus vellent conditionibus, dedi- derunt. At Consul, consilio à Senatu capto, nobilissimos Fidenatium defectionis autores, virgis cæsos capite plexit, bona ærario addixit; reliquos omnes permisit frui bonis suis & patria, agri dimidium ademit, quem forte sorte diuiserunt præsidiarij Romani, qui ibi ad arcis custodiam relinquebantur.

II HVIVS deditionis fama, vt perlata est ad Latinos, turbatæ ac territæ sunt vrbes vniuersæ, coactisque rursum apud Ferentinos concilij præsidibus, belli hortatores in ... multis verbis inuecti sunt, quasi socios prodidissent, præcipue ... & gener eius Mamilius, Arcinorumq. proceres, qui suis conciliationibus persuaserunt, vt omnes Latini nominis populi, commune bellum contra Romanos susciperent. Et ne quis populus Societatem proderet, neue sine communi consensu pacem ... facteret, ... se mutuo deuinxerunt. Numerat Dionys. nominatim populos 24. Liuius 30. fuisse refert. Imperatores creati Octauius Mamilius, & Sex. Tarquinius, quibus data potestas tantum vt copiarum contraherent, quantum ipsis satis esse videretur. At Romani cum amicorum auxilia tentassent, varia re giuer lationeque frustrati, omnem spem in domesticis viribus ponere coacti sunt.

III. CÆTERVM dum res ad bellum necessarias comparant, ... copias conscribere incipiunt, ... parum difficultatis interuenit, non omnibus pari ... operam suam offerentibus. Nam egeni & obærati ad arma vocati non parebant, ... debita SC. flagitantes, imo non deerat, qui se vrbem ... ... hortarentur. Hanc egenorum, & obæratorum multitudinem ... dubiam mihi fateat, aut certe mirabile videri, proletariorum ... Præter ... continentibus bellis atque ... hostium ... depredationibus, oppidorum castrorumq. ... Vt quamuis proprijs sumptibus ex Seruij Tullij institutione ... abundare ... omnes, valdeq; locupletes et conuenirent. Andicendum ... multitudinem militarium egestate ... quæ exstiterit regis instituto, non militibus Athenis ... excitabantur, qui euocabantur ad militiam. Ita ... cendum videtur, Romanos hoc tempore ... destituros, & nihilominus ... pugnaturos, ciues omnes ad militiam ... Reipub. temporibus non deesse ... quentibus aliquot annis dicendum videtur ... aut omnem, aut magnam certe ... publicam ... ærarium his temporibus ... quæ causa fuit Appius Claudio consuli ... Seruilium collegam,

IV. CVM res in Senatum delata esset, & consultaretur quonam honesto ... census, & æqu... debita inopibus debita, redimendam ... paruo ... obeoculentiam ciuium, ex qua maximum emolumentum, tam priuatim quam publice percepturi essent, & grauissimum periculum defectionis ad Tyrannos, & in Patricios insurgendi vitaturi ... sententiæ princeps erat M. Valerius, M. filius, vnius eorum, qui tyrannidem sustulerant. P. frater, qui ob populi studium ... est Poplicola ... qui elegantem habuit orationem ... In qua inter alia contendit prouidendum Romanis ne cum periclitentur, ne totum in potestatem ... veniant immanis ... anni, & nunc tot damnis ... effetati negligant exigua quadam humanitate, egenos ciues pro inimicis redderent ... socios.

V. ALTERA sententia fuit Appij Claudij Regillensis priori contraria, negantis debitorum ... esse faciendam, neque ea seditionem ... immo eam periculosius ab inopibus ad ditiores ... neque primis ciuibus, & qui onera Reip. ... iam faciendam, vt à nequissimis, & ingratissimis ... gratia colligatur. Non ab inopibus perdi Rempub. quando hi necessitate in officio contineantur, sed à ditioribus, & gerendæ Reip. idoneis, si à deterioribus iniuria affecti, ius suum obtinere nequeant. Quin etiam eam gratiam in maximum Reip. detrimentum redundaturam, quippe quæ emptiones, venditiones, commercia, nauigationes de medio sublatura sit, omnibus cessantibus ea tractare laboriose, quorum vtilitas ... ignauos, ac decoctores ciues transferatur.

VI. QVOD si isti malo semel pateat aditus, exemplo vehementissime nociturum, non solum in eadem, sed in toti ... alijsque huiusmodi causis. Infinitas enim, & insanas esse populi cupiditates: quibus cum semel obtemperatum fuerit, illico ad alia atque alia extorquenda insurgere, & nisi impetretur insanire, itaque principijs obsistendum esse. Addebat etiam ne multum quidem interesse Reip. si isti obærati, qui præter fundas, nihil telorum gestent, non militent; satisque Latinorum temperata facere, vt minus iniqua, & ita nullum subire belli periculum, quam ... modi hominibus concedendo quæ postulant. Fidendum maioribus templo, & annuentibus ... sacrificijs honoratam, ex vrbe tolli, vt funditorum ad bellum societas acquiratur. Quin potius negligendi, ac valere sinendi sint, mox vltro venturi, & bene Reip. consulentibus obsecuturi; quod stultorum id sit ingenium, vt ... ijs adulator, magnos assumant spiritus; & contra si terreat, sese præbeant moderatiores.

VII MVLTÆ aliæ sententiæ fuere mediæ, quarum ea vicit, quæ negabat vllum hoc tempore SC. esse faciendum, sed bello bene finito, Coss. super ea re ad Senatum relaturos; suspensis interim omnibus exactionibus, vt magistratus ... reliquis negotijs vacui, bellicis tantum rebus animum intenderent. Sed cum id ... plebi non satisfaceret ... Senatum quo pacto ellic... ... fet, ne quas amplius res nouas populi molirentur, decreuit consulari potestate in præsens sublata alium magistratum creare, penes quem belli pacisque plena potestas esset, & à quo consiliorum factorumque ... nemo tepofcere non liceret. E... spatium ... quo exacto consules Reipub. gubernacula reciperent. Quo facto legi Valeriæ de prouocatione ad populum derogabatur ... ... ceret. Accedebat ... autore, vt hactenus in Consulibus ... collegæ ... potestate prædito ... nou poterat, sed ... patendum erat.

IOS ... eiusmodi potestas ... vt ante ... magistratu abiret ... nus eorum ... ... et, ... ea potestate ... retur, cumque aliter ... sponte cederet, & eo ... præfecerit ... tandem omnibus, præter ipsum T. Lar... consentientibus Cloelius ... publico ... cœtu T. Largium Dictatorem ... ipseq. Consulatu abdicat.

Dictator mox vt magi... ...

creauit Sp. Cassium, qui consulatum quartò ab hinc anno gesserat; qui mos asciscendi sibi Magistrum equitum perpetuus deinceps fuit. T. Liuius eundem cum Dionysio Dictatorem primum, eundemque Magistrum equitum pronunciat, sed alieno tempore. Quæ enim in [illegible] secundo Largij Consulatu contigisse Dionysius tradit, ipse [illegible] primum retulit, sed ordinatior est Dionysij hi[illegible], fideque dignior omnibus doctis visa. Liuij autem pe[illegible]ator, quod vltro fatebitur, quisquis vtramque con[illegible]. [illegible]uium tamen hoc loco sequitur Pighius, Dion[illegible]um O[illegible]nuphrius, & Sigonius.

IX. *Restituit secures ad populi terror. Censit populum.* DARINUS huius magistratus quanta esset potestas populo ostendere volen[s], ad terrorem magis qu[am] ad vsum, lictores iussit cum fascibus [se]cures [si]bi per v[rbem] præferre, renouato more, qu[i] à Coss. agente Publicola inter missus fuerat. Quo [illegible] terrorem [illegible] pertefactis, iussit vniuersum populum e[x] [illegible] Tulij Regis instituto tribubus vnumquemque sortimatu[m] suum censum offerre, graui pœna detrectantibus proposita. Reperta sunt 150. millia ciuium, qui pubere s essent, & insuper septingenti. Deinde m[illegible] tam ætate separata à senioribus, digestaque per centurias, tam pedites quam equites quadrifariam distribuit, & è quatuor præcipuam partem circa se habuit, alteram Clœlio dudum collegæ attribuit, quam ipse maluisset. Tertiam Sp. Cassio Magistro equitum. Postremæ Sp. Largium fratrem præfecit. Hæc vrbi præsidio fuit, manens cum senioribus intra mœnia. *Aetatem militare quadripartito distribuit.*

X. *Educit exercitum.* BELLO satis apparato, productisque sub diuum copijs, terna castra metatus est; qua maxime venturos Latinos suspicabatur. Vt autem etiam hostium vires debilitaret, & minore damno vinceret, studuit inter Latinorum præcipuos spargere de pace consilia: sic enim facile effecit, ne omnes æque procliues essent ad id bellum.

At Latinorum Imperatores Sextus, & Mamilius intra Tusculum copias continebant, dum reliquus exercitus conueniret. Interea pars quædam, à reliquo diuulsa exercitu, Romanum agrum populabatur. Quare cognita Dictator immittit in eos Clœlium cum fortunissima equitum, & velitum manu, qui necopinantibus superueniens, paucos aliquot repugnantes interficit, viuos capit reliquos. Eos Dictator curatos ex vulneribus, cæterisque humanitatis officijs deuinctos, vniuersos Tusculum sine pretio remisit; & cum his legatos misit Romanorum nobilissimos, per quos effectum est, vt dimisso Latinorum exercitu, induciæ in annum fierent. *Hostium populabundorum campagi. Captos curat, & remittit gratis.*

XI. *Quanta pr[illegible] Dictatoris [illegible].* His gestis domum reduxit exercitum, & antequam totum Imperij tempus expleuisset, designatis prius Coss. Dictaturam deposuit: nemine ciuium à se occiso, aut in exilium acto, aut grauiori aliquo malo affecto.

Hæc de primo Romanorum Dictatore Dionys. Quæ si vera sunt, vt valde probabiliter credi possunt, hûc T. Largium Flauum fateri necesse est virum in paucis, non dicam Barbaris, sed Græcis etiam & Romanis, pene etiam dixerim Christianis ducibus clarissimum, si meliore eum religione viuere contigisset. Quomodo enim virtutem illam expressit, quæ Euangelij propria censetur, animi inquam demissionem atque [m]od[est]iam, in contentiosa illa summi honoris fuga, ipsum inter & Collegam: dum vterque contendit Socium sibi præferre, sese subijcere, sese indigniorem eo honore demonstrare. Mirandum quiddam, inquit Dionys. fecerunt, [illegible] vlli credibile: neuter enim se [Im]perio digniorem censuit, sed Collegam; & totus ille [die]s consumptus est in mutua virtutum enumeratione, & [h]onoris deprecatione. In qua tanto magis apparebat Lar[gij] modestia, quo is omnium senatorum, populique iu[dici]o, erat tanto ma[gis]tratu dignior. *Animadv[illegible], ad modestia.*

XII. *Eaque minime [illegible].* ET ne simulatam eam Dictaturæ deprecationem arbitremur, & ad captandam mode[st]iæ opinionem, in publico patrum conuentu, compositam; Dimisso Senatu, vt idem ait, co[g]natis vtrinque, & reliquorum senatorum honoratiss[imi] quique Largium conuenientes, [long]q[ue], ad noctem obtundebant precib[u]s, [dic]entes in illo sitam totam spem Sen[at]us; & istum hon[or]is c[o]ntemptum esse Reip. perniciosum. Ille vicissim eos constanter ingeminatis precibus, atque obtestationibus pergebat repellere. M[irum] singularem prudentiam in seueritatis imagine, sine v[llius] cuiusquam damno assumenda, in hostium viribus & contumacia frangenda, ingerendo inter ipsos pacis & concordiæ voluntatem. Quis non miretur illam eius in hostes humanitatem, clementiam, beneficentiam, qui nunquam ex Euangelio audierat, *benefacite ijs qui oderunt vos.* Vt minus mirum sit eum in domesticos fuisse tam mitem, qui in prædones vltro lacessentes, non se inimicum gessit, sed parentem. Felix vtique hoc [s]uo tanto, tamque singulari bono, qui etiam felix dici possit alieno. *[illegible] tendentia. Erga hostem humanitas.*

XIII. *[illegible].* In enim exemplum, vt [illegible] idem Dionysius, omnes post[e]a Dictatores pari æmulatione secuti sunt, vsque ad [æ]ta[tem] [illegible] ab hac nostra tertiam. Intel[li]git autem L. C[ornelium] Syllam, qui odium Dictaturæ conflauit, ea crudelitate atque tyrannide [v]sus, vt ipsemet paulo post fatetur, [s]ed pergit. Nusquam enim in omni historia proditum reperimus, aliquem [in] hoc magistratu immodeste, vel inciuiliter se gessisse, sed domi forisque in tam multis insolescendi occasionibus, omnes quotquot iam [su]m potestatem acceperunt, inculpatos sese [pri]mique Dict[ator]um se præstiterunt: vt hæc omnium esset opinio, Dictaturam vnicum esse cuiusuis insanabilis mali remedium & extremam hanc salutis spem reliquam esse vbi [cæ]te[ras] [om]nes iniuria temporis præcidisset. Hæc fere Dion[ys]ius, qui deinceps de Cornelij Syllæ Dictatura questus, qui in[illegible] malis moribus eam reddiderat dignitatem, ita concludit. *Insanabilium [illegible] [remedi]um. Ea Sylla ab[illegible].*

XIV. *[illegible].* OMNIA enim honesta & vtilia videntur esse, dum vsus eorum rectus est; quo per eos, qui illis pe[rdu]nt deprauato, eadem turpia habentur, & inuidia; hactenus recte vt qui damnat rerum bonarum in hominum culpam refert. Quod ergo subdit: *Eius autem rei causa est Natura, quæ cum omnibus bonis fatales pestes soboli fieri voluit.* τ[illegible] φύσις [illegible] τοῖς ἀγαθοῖς ἅπασι, κ[αὶ] κῆρας συμφύτους. His sane verbis au[c]torem Naturæ Deum non solum impie, sed etiam inconstanter, & imperite calumniatur, quasi æque vitia virtutesque foueat, & mala bonis permixta succrescere vel[it]. Quod cum infinita eius bonitate & sanctitate pugnat. In[c]onstanter loquitur, qui verissime paulo ante dixerat, res bonas, atque vtiles abutentium culpa fieri noxias; & imperite, qui non intellexerit mala pœnæ à D[eo] [i]llo iudice peccatoribus infligi propter culpas quas il[li] detestatur admissas. His similia apud eundem Dion[y]sium leges l. [illegible] vbi de C. Marcij Coriolani vitijs, virtutibusq; di[sse]rit.

ANNVS MVNDI 3558. SEXTÆ ÆTATIS 42. Darii Hystasp. 27. Imperii Persici 42. Zorobabelis, & Iosuæ 42. Olymp. LXXI. An. 1. Prætore Athenis Hipparcho. V. C. 257. à Sempron. Atratino, M. Minu. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 495.

I. *Olym. [illegible] [illegible].* HIc annus Coss. habuit A. Sempronium Atratinum, & M. Minucium, cui Cassiodorus cognomen dat Augurinum. Dionys. l. 5. extremo, & initio lex 1. an Coss. fuisse Olymp. 71. qua in stadio vicit Tisic[r]ates C[roto]niata, principe Athenis Hipparcho. Erat [et]iam [illegible] in Olympionicis au[t] Metonis patrem Empedoc[le]m A[grigenti]num, auum Empedoclis poetæ, Olympiade [illegible] vicisse, vt est apud Laertium in Empedocle. Q[ui] mox subdit. *Satyrus autem in vitis Empedoc[le]m ait filiu[m] [illegible], reliquisse autem illum filium Exænetum, [illegible] Olympiade ipsum equestri cursu, filium vero [illegible] vicisse.* Addit Dionysius nihil hoc anno memorabile vel [in] be[ll]o, vel domi in Rep. gestum; eo quod & induciæ cum La[tin]is dabant ab externis bellis otiu[m], & suspensa e[x] Senatusconsulto fœnorum exactio, donec imminens bellum ad [illegible]tum [illegible] uenisset exitum, cohibebat [in] vrbe motus [illegible]

o[...] am debitorum remissionem flagitantium.

II QVONIAM vero Senatus prouidebat imminente contra Latinos bello, multas turbas, ex affinitatibus matrimonio contractis, Latinos inter & Romanos oriturum, edito Senatusconsulto, ut si quæ Latinæ mulieres viris Romanis nuptæ essent, aut Romanæ Latinis, penes ipsas esset arbitrium vellentne remanere apud Coniuges, an in patriam redire: e liberis mares apud patres suos manerent, fœminæ innuptæ cum suis matribus proficiscerentur. Qua accepta ex Senatusconsulto licentia, fatis indicarunt mulieres quanto vrbis Romanæ desiderio tenerentur. Nam & Romanæ, Latinis oppidis, maritisque relictis, pene omnes ad parentes reuersæ sunt, & Latinæ in vrbe nuptæ duabus exceptis, maritos patriæ prætulerunt [...] bello superatum augurio.

III QVAM de dissolutione matrimoniorum, si culpa aliqua [...] ius naturæ, quod coniugij inseparabilitatem requirit, admissa est, haud dubium est, quin apud Senatum magna ex parte resederit, qui author fuerit iuris naturæ, atque diuini violandi. Dixit enim Dominus de lege naturæ agens: *quod Deus coniunxit homo non separet.* Et illud satis constat istam dissolutionem in graue damnum prolis redundare: sed possunt aliquo modo ignorantia excusari, licet alioqui contractus ex contrahentium consensu dirimi soleant & irriti. cum perpetuus coniugum nexus non sit de primis naturæ principijs, & per se notis, sed de secundarijs, in quibus ratiocinatio & opinio, & ignorantia locum habet: *a* præsertim cum prolis educatio parentum perpetuam vitæ societatem necessario non requirat. Et hæc obiter dicta sunto.

IV. His Consulibus fecerunt, vt ait Dionysius, templum Saturno dicatum in cliuo, quo [...] in Capitolium ascenditur, & ferias publicas cum sacrificio decretas in annos singulos. Dubium id fuisse vidit Dionysius. Nam paulo inferius ait quosdam id tribuere T. Largio superioris anni consuli, & Macrobius *b* ait T. Largium dictatorem eandem ædem Saturnalibus dedicasse, qui etiam aliam eadem re opinionem ex Gellio recitat. At Dionysij sententiam sine vlla dubitatione Liuius confirmat, & diem festum Saturnalia dicta. Verum cum hic diem vnum festum nominet, ille ferias plures, dubium est vter verum dicat. Certe Macrobius, qui de Saturnalibus fuse disputauit, *c* hanc controuersiam dirimere videtur.

V. APVD maiores nostros, inquit, Saturnalia die vno finiebantur, qui erat ad quartum decimum Calen. Ianuar. Sed postquam C. Cæsar, huic mensi duos addidit dies, sextodecimo cœpta celebrari. Ea de re factum est, vt cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, plures dies Saturnalia numerarentur. Et in fi. cap. Abunde iam probasse nos existimo, Saturnalia vno tantum die, id est, 14. Calend. solita celebrari, sed post in triduum propagata, primum ex adiectis à Cæsare huic mensi duobus diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. A decimo sexto igitur cœpta in 14. desinunt, quo solo fieri ante consueuerant; sed Sigillariorum adiecta celebritas, in 7. dies discursum publicum, & lætitiam religionis extendit. Sic ipse, qui ibid. ex antiquissimis autoribus probat, iampridem septem diebus peragi solita Saturnalia, quibus bellum sumere nefas habitum, aut pœnas à nocente exigere, quibus serui cum dominis vescebantur &c. quæ pluribus apud illum vide, & Lucianum, qui ea etiam de materia scripsit dialogum.

Eius autem rei vmbram aliquam, varijs in locis, festo die sanctorum Innocentium conseruatam, suspicari licet.

* * *

Margin notes: Matth. 19. 6. — *a* Vide Arist. [...] q. 48. — Templum Saturno dicatum. — *b* li. 1. Satur. c. 8. — *c* li. 1. c. 10. — Saturnalia quot diebus [...] celebrata.

ANNVS MVNDI 3559 SEXTAE AETATIS 43. Darii hystaspis 28. Imperii Persici 43. Zorobab. & Iosue 43. Olymp. LXXI. an 2. Prætore Athenis Philippo. Vrbis conditæ 258. Coss. A. Posthumio. & T. Virginio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 494.

INDVCIÆ annuæ cum Latinis à T. Largio Dictatore initæ, cum hoc anno terminatæ essent, bellum vtrinque magno apparatu instauratum est. Cumq; rursum omnes vno consensu iudicarent esse è Repub. vt Dictator iterum crearetur, iunior consul Aul. Posthumius cognomento Albus, qui in hoc honore Regillensis, ob rem ad lacum Regillum contra Latinos bene gestam, appellatus est, à Collega Virginio Tricosto Dictator est dictus. Is, vt superior Dictator, Mag. equitum assumpsit T. Æbutium Eluam, qui an. 255. consul fuerat, simulque exemplu primi Dictatoris Largij Romanas copias quadripertito diuisit, vnam partem sibi, alteram Virginio Consulatus Collegæ attribuit, tertium Æbutio Magistro equitum, quartam Aulo Sempronio anni superioris consuli, quem vrbi tuendæ præfecit. I.

IAMQVE omnibus rebus ad bellum instructo exercitu, speculatores nunciant Latinos iter ingressos cum totis copijs: ac mox alij primo eos impetu occupasse munimentum, quod Corbionem nominant, à paucis custoditum præsidiarijs, quos illi ad vnum occiderunt, immemores gratiæ, & humanitatis Largij Dictatoris: & cum locum fecerunt belli receptaculum. Latinorum duces erant S. & T. Tarquinij, & Octauius Mamilius, Tarquinij Superbi gener. Liuius etiam bello interfuisse scribit Tarquinium Superbum, quod ex Licinio & Gellio refert; & reprobat Dionysius, quod id de homine pène nonagenario credibile non sit. In acie Romana: 4. peditum millia, & mille equites steterе. In Latina 40 peditum, & equitum tria millia, qui ad Regillensem lacum castra posuere. II.

ROMANI vero cum tribus ex locis Latinos conclusissent, induxerant animum bellum sine prælio conficere, idque sibi Dictator per aduersariorum inopiam, interclusa à Magistro equitum Æbutio via deuehendi commeatus, facile futurum sperabat. Sed cum ab interceptis Volscorum ad Latinos nuncijs didicisset, magnas Volscorum copias affore circa diem tertium, & alias item ab Hernicis, prælium accelerari iussit, præmissaque vtrinque ad rem fortiter pro libertate gerendam cohortatione militari, datoque signo prælij, acies concurrere. Sex. Tarquinius præerat sinistro Latinorum cornu, dextro Octauius Mamilius, mediam aciem tuebatur T. Tarquinius, cum Romanorum transfugarum, atque exulum manu, equitatu quoque instanam diuiso, in vtrumque cornu, & mediam aciem. Romanorum vero dextrum Cornu tenebat Magister equit. T. Æbutius, & oppositus Sex. Tarquinio, sinistrum T. Virginius Consul, ex aduerso Octauij Mamilij, mediam aciem Posthumius Dictator explebat. III.

VTRIMQVE præter virorumque opinionem acerrime pugnatum est, T. Tarquinius in dextrum humerum pilo impacto grauiter saucius, cũ manu amplius vti nõ posset, è prælio educitur: quo facto media acies turbata Dictatoris militibus cedebat, donec fratre succurrẽte resumptis animis pugnã redintegrarunt. Parte alia T. Æbutius, & Octauius Mamilius oppositi, ex prouocatione inter se concurrentes, vterque hostem vulnerat, Equitum Magister in pectus Mamilium hasta per thoracem adacta: Mamilius contra transfixo illius dextro brachio, ambo ex equis defluunt. Vtroque ex acie relato, M. Valerius sumpto equitum ducatu, in oppositos hostes præit, à quibus oppressus fortissime pugnans cadit, moxque P. & Marcus Poplicolæ filij, cum patruum adhuc spirantem in castra referri curassent, & in hostes alacriter ambo irruissent, à circumfusa exulum caterua, multis confecti vulneribus vnà occubuerunt. IV.

Margin notes: Latinorum bellum renouatur. — Dictator secundus creatur. — Vtrinque copiæ. — Accelerатur prælium. — Disponuntur acies. — Confligitur acriter. — Tres Valerij Poplicolæ [...].

Post . . . Dictatoris . . . Herminius & Mamilius cadit.

Quo facto cum in sinistro cornu acies Romana laboraret, à Dictatore tanto animi ardore inclinantibus in fugam subuentum est, vt Latini Romanos furentes sustinere non possent. Moxq; Herminius legatus cum Mamilio congressus, viro omnium ætatis suæ statura ac robore præstantissimo, & illum interfecit, & ipse dum cadauer spoliat, gladio in ilia à quodam impacto interijt. Aut, vt ait Liuius, victor in castra relatus, inter primam curationem expirauit. Qui etiã ait equites rogatu Dictatoris ex equis desilientis pugnam iniisse, dum pedites fessi nonnihil respirarent. Verum Dionysius id gestum tradit anno sequẽti, cum Posthumius nõ esset vltra Dictator, sed sub P. Seruilio consule militaret. At Sex. Tarquinius sinistrum Latinorum cornu regens, dextrum Romanorum cornu Æbutio spoliatum loco summouet; sed vt Posthumium cũ delectis equitibus superuenientem vidit, desperata salute coniecit se in medios, vbi à Rom. circumuentus, vndique feræ in modum impetitus, non inultus occubuit. Huic prælio affuisse Cneum Marcium, qui postea Coriolanus dictus est, in eoque fortiter pugnasse, & coronam ciuicam meruisse, author est Plutarchus in eius vita.

Et Sex. Tarquinius.

VI. *Fuga Latinorum, Romanorum victoria, . . . Antiatum . . .*

Cæsis ducibus, mox omnes Latini confertim fugam arripiunt, & castra à custodibus deserta Romani capiunt, vbi luculenta præda militi cessit, & Latinorum clades maxima fuit. Nam è 40. millibus peditum, tribus equitum, vix dena millia domum incolumes rediere. Scribit Dionysius eam victoriam Romanis Idibus Quintilibus contigisse, quo die sacrificium splendidum per proceres equestris ordinis quotannis agebatur. In eo prælio duo iuuenes humana specie augustiores, dicuntur pro Romanis pugnasse, eisque maximum momentum ad victoriam attulisse. Quos illi Castorem & Pollucem opinati sunt, rectius angelos tam vrbis, quam Romanæ prouinciæ custodes crederim, & pro meritis venerarim. Iul. Front. *a* dicit hoc de Castore & Polluce à Dictatore excogitatum, ad suos milites contra hostes animandos. Valerius tamen Maximus *b* id pro miraculo numerat. Lactantius, *c* *Castor & Pollux*, inquit, *bello Latino apud Lacum Iuturnæ visi sunt equorum sudorem abluentes, cum ædes eorum, quæ iuncta fonti erat, sua sponte patuisset.*

a l. 1. Strateg. c. 11.
b l. 1. c. 9.
c l. 2. c. 8.

VII. *Posthumius . . . gesto cum Volscis.*

Posthumius illa nocte in castris acta, sequenti luce coronauit eos, qui præclaram in prælio operam nauassent, in quibus fuit Marcius Coriolanus, & captiuis custodiæ traditis, sacra immortali victoriarum largitori Deo debita, inscius alienis dijs pro victoria fecit.

Cui etiamtum coronato, & sacrificanti, nunciatur aduentare Volscorum exercitum, qui tardius auxilio venerat Latinis, quorum clade accepta, dubitantes an in fessos, & semiarmatos integri recentesque irruerent, an victoribus impares terro cederent, tandem speculatores sub specie legatorum ad Romanos mittunt, qui se eis auxilio venisse mentirentur. Sed deprehensi, & nihilominus Dictatoris humanitate dimissi, ad suos, indeque cum eis in patriam, re infecta rediere. Romanus autem Imperator cum victore exercitu, ingenti præda, & quinque captiuorum millibus ac quingentis, Romam triumphans magno populi gaudio ingressus est.

Et triumphat.

VIII. *Latini . . . veniam petunt.*

Post aliquot dies legati totius Latini nominis, ex ea factione, quæ bello reclamauerat, oppidatim delecti, supplicum ritu cum oleæ ramis, & infulis Romam aduenerunt, petentes vt se, vltro deditionem facientes, reciperent: spondentes se posthac semper futuros socios, subditosque; suis autem calamitatibus recensendis lamenta, & fletus addebant, totique Senatui ad genua procidebant, positis ad Posthumij pedes supplicum insignibus: ita vt totus patrum consessus ad lachrymas eorum, & preces emolliretur. Cumque variæ fuissent sententiæ, Largij nuper Dictatoris in primis probata est; cuius summa fuit, renouari oportere pristinum cum nomine Latino fœdus, nec vllius ciuitatis delictum memoria retinendum, modo captiuos dimittant, perfugas dedant, exules eijciant: quod cum fecissent, à Senatu in pristinam amicitiam, societatemque renouato iureiurando recepti sunt. Hic finis fuit belli, quod cum tyrannis, post

Et impetrant.

eorum electionem, per quatuordecim annos gestum est.

IX. *Tarquinius . . . fugiens . . .*

Tarquinius Rex solus suo generi superstes, nonagesimo ferme ætatis anno, liberis orbatus & affinibus, senectamque vel inimicis miserabilem tolerans, nec Latinis eum amplius in sua oppida recipientibus, nec Etruscis, neque Sabinis, neque vllo alio propinquo, & libero populo, in Campaniam Cumas se contulit ad Aristodemum cognomine Mollem, Cumanorum tyrannum: apud quẽ cum dies non ita multos superuixisset, mortuus, ab ipso sepultus est. Exulum vero, qui cum eo erant pars Cumis mansit, pars per alias ciuitates dispersi, in exilio vitam finierunt. Idem de Tarquinij morte scribit Liuius l. 2. nisi quod ad sequentem annum nuncium mortis eius refert, quo nuncio erecta plebs, patresque fuerint. Sed nos Dionysium sequimur. At Diuus Augustinus *a* ait in oppido Tusculo Romæ vicino, quatuordecim annos priuatam vitam quietum traduxisse, & cum vxore consenuisse. *Optabiliore fortassis exitu*, inquit, *quam Socer eius, Generi sui facinore, nec ignorante filia, sicut perhibetur extinctus.* Sic ipse. Recte meo iudicio suspicatur Viues. Tarquinium aliquot annos Tusculi apud Generum vixisse, donec eo in pugna Regillensi extincto, Cumas venit, ibique mortuus est.

Quid ea de re S. Aug. . . . Cumis.
a l. 3. de ciu. c. 15.

X. *Obæratorum querela.*

Romæ autem post bella finita, & obtentam de tot populis victoriam, post ingentem prædam, post quinq; millia captiuorum supra quingentos, mirum dictu, Romæ perseuerat inopia, & æs alienum tantum, vt ad seditiones inuitet. Cum ergo plebecula hæc memor esset hanc totam controuersiam ad finem Latini belli triennio ante fuisse dilatam, ideoque nunc domesticæ turbæ, debitores inter & creditores, recrudescerent, à quibus plus periculi, quã ab externis prælijs esset. A. Posthumius Dictator eos bello implicandos censuit. Itaque priusquam se Dictatura abdicaret, cum Collega Consule solennes magistratus constituit, Claudium atque Seruilium.

Sophoclis Tragici poetæ ortum in hunc annum refert Catalogus Olympionicarum, sed satius est eum cum Suida ad septuagesimam tertiam Olymp. differre.

Sophocles.

ANNUS MUNDI 3560. SEXTAE AEtatis 44. Darii Hystasp. 29. Imperii Persici 44. Zorobab. & Iosuæ 44. Olympiad. LXXI. An. 3. Vrbis Conditæ An. 259. Coss. Ap. Claudio Sabin. & P. Seruilio Prisco.

ANNUS ANTE CHRISTUM 493.

I. *Suscepta in Volscos expeditio.*

Scribit Dionys. lib. 6. Coss. hoc anno probe animaduertentes, quod A. Posthumius Dictator ante iam viderat, nihil esse magis è Republica, quam vrbanas turbas abstrahi in externa bella, ne otio torpentes tumultuarentur domi, expeditione in Volscos, cuius alter ipsorum dux esset, apparabant, vlturi quod contra se, Latinis superiore anno auxilia misissent. Sed cum plebæi, sæpius ad sacramentum militare citati, non obtemperarent, censebat Seruilius, alijque populares persuadendos potius, quam adigendos ad sacramentum, decreta si fieri posset, remissione, aut diminutione debitorum, sin minus, non permittendo, vt qui præstitutum solutioni diem excessissent, in neruum tunc abducerentur. Appius contra, rigide, ac seuere omnia volebat agi, ex quo toto consulatus tempore sibi inuicem aduersati sunt. Cumq; nullus esset contẽtionũ finis, Seruilius, cui expeditio sorte obtigerat, multis precibus, & obsequijs plebe ad belli societatem adducta, conscriptis voluntarijs copijs, contra Volscos profectus est, adhuc in apparatu bellico occupatos. Quippe qui existimabant Romanos domi tumultuantes, vix sese defensuros, nedum cum exercitu contra se venturos.

Consulum de . . . varia sententia.

II. *Volsci . . . deditionem . . .*

Itaque Volsco hac Romanorum celeritate perculso, senum honoratissimi ex oppidis supplicum ritu pro-

[illegible] Seru[illegible] permittebant. Qui [illegible] n vnum exercitus [illegible] bijs, ac vestibus, trecentis [illegible] libus delectis ex nobilissima quaque familia, [illegible], sinum belli credens, quæ ventura erat [illegible] o. Nisi [illegible] Romanus exercitus abijt, denuo Vol[illegible] [illegible] locaque sua firmius communierunt. Ad [illegible] belli societatem propalam se Hernici, & Sabini ad[illegible] [illegible] iam vero, etiam alij [illegible]. At Latini lega[illegible] [illegible] societatis per eandem causam ad se missos, cum vin[illegible] [illegible], Romam perduxerunt, seque ad bella contra Vol[illegible] os societatem obtulerunt. Quibus Senatus pro [illegible] ma fi[illegible] & promptu iuuandi studio, vt gratiam referret, eis ca[illegible] piorum proximo bello ferme sex millia, sine precio red[illegible] didit, & vestitu insuper ingenuis digno excoluit. Sicque [illegible] vtrosque egregie certatum est, inde fide atque con[illegible] stantia, hinc gratitudine atque liberalitate.

III. *Obæratorum exemplum.* INDE ad priores angustias, & militis conscribendi diffi[illegible]cultates reditum est. Patribus enim in Curia con[illegible] tanti[illegible] [illegible], quas contra hostem copias educerent, Grandæuus quidam se in forum proiecit pannosus, promissa [illegible] barba, ac capillitio [illegible] squalidus, magno clamore hominum opem [illegible] [illegible] que concursu, ille ex conspicuo loco ait ad circum [illegible] multitudinem, se ingenuum ciuem, post expleta omnia munera militaria, post duodetriginta præ[illegible]lia, post reportata aliquoties fortitudinis præmia, coactũ [illegible] alienum fecisse, vt tributum imperatum conferret, de[illegible]inde agello ab hostibus populato, bonisque vrbanis per [illegible] annonæ caritatem absumptis, cum soluendo non esset, duc[illegible] [illegible] a fœneratore, vna cum duobus filijs in serui[illegible] [illegible] qua [illegible] quidquid imperanti respon[illegible] [illegible] odis vapulasse. His di[illegible] pannosque ab[illegible] [illegible] abat pectus cicatricibus conspersum, & ter[illegible] [illegible] verberibus recensetiue [illegible].

IV. *Tribu[illegible] App. Claudij [illegible].* V[illegible] tumultu e[illegible] circunstantium clam[illegible] ac lamentis, Se[illegible]natus solutus est, torsique vbique dicebantur [illegible] pes, de[illegible]plorantes suum infortunium, & catenas, pedicasque o[illegible]stentantes, nemine eos retinere audente. Appius Claudius, qui vnus hoc tumultu peti videbatur cernens forum huius[illegible]modi profugis à creditoribus plenum, necpide fugit [illegible]mitio, sed & plurimi patrum, vt inquit Liuius, alij alio dif[illegible]fugere. At Seruilius abiecta prætexta, procumbens cum

Seruilius [illegible] [illegible]. lacrymis coram singulis eorum, ægre persuasit eis, vt illo die se continerent, vt sequenti postero, promittens causam eorum curæ fore Senatui. His dic[illegible] præconem iussit pro[illegible]clamare, nemini creditorum licere, ciuium corpora in priuatum vsum abducere, donec Senatus super e[illegible] [illegible] statuisset: præsentes post e abire, secure quocunque liberet, atque ita tumultus sedatus est, decedente e foro populo.

V. *Trep[illegible].* CVM postridie coactus esset Senatus, & Consules inter se altercarentur, ecce Latini equites trepide nunciant ma[illegible]gnum Volscorum exercitum exisse, iamque Latij fines [illegible] [illegible]sse. Hoc nuncio turbati ciues ad arma concurrere, [illegible] ter inopes illos, atque obæratos, quorum magnus erat numerus, qui etiam cum gaudio bellum ext[illegible] nunc acci[illegible] [illegible] quasi per id præ[illegible] malorum finem inuen[illegible] [illegible] & [illegible] quisque hor[illegible] ad defendendam patriam, catenas o[illegible] entantes ac compedes, cum [illegible] [illegible] clamabant, quid ad tutandam [illegible]sta bona [illegible] gereret pa[illegible] et. Ex[illegible]ultare gaudio [illegible] s, ait Liuius, ac dicere [illegible] mortes superbiæ [illegible] ad esse deos: [illegible] [illegible] [illegible] dare eo[illegible] [illegible] omnibus p[illegible] [illegible], pat es militarent, patres ar[illegible]a capere [illegible] [illegible] [illegible] labella, pe[illegible] que [illegible] facil[illegible]. Nec [illegible] [illegible] rei audere [illegible] Dio[illegible] [illegible] quam [illegible] periculo [illegible] auctior[illegible] [illegible] [illegible] tumultuatu [illegible] [illegible] tebatur.

VI. *Sermo ad eos [illegible] prudentia.* CVM [illegible] res [illegible] instaret S[illegible] [illegible], vt p[illegible] ex conti[illegible]nen[illegible]. Quo aduocata concione, [illegible] [illegible] præ[illegible] ns ne[illegible]cessitate [illegible] it, tum ei [illegible] nunc to[illegible]tum, pro sua [illegible] ipsos constanti beneuolentia, ne le [illegible] e[illegible]ditionem profectum [illegible] delirent. [illegible] denique [illegible] patriæ [illegible] [illegible] quidquid ipse [illegible] [illegible] esset, seque vic[illegible] [illegible] [illegible] perpetuatu [illegible], ne pa[illegible] [illegible] hostibus proderent.

His dict[illegible] præconem proclamare, quotquot Ro[illegible]manorum [illegible] contra Volscos profecturi essent, nihil interea contra eos aut eorum domos, familiam, &c. creditoribus licere, [illegible] [illegible] tos, actionẽ oẽm esse creditoribus. Ea vox [illegible] [illegible] pes, & ad bellum gerendum magna alacr[illegible] [illegible].

VII. *Prædam de [illegible] Volscis [illegible] permittit.* ASSVM[illegible] [illegible] [illegible] Seruilius, hosti agros Latino[illegible]rum [illegible] [illegible] manum conseruit, Volscos fudit, fugauit, c[illegible] [illegible] que spoliauit, quæ maximis bo[illegible]nis [illegible] [illegible] diripienda tradidit, nihil in publicum retulit. Quæ causa [illegible] x fuit iniustæ contra ipsum crimi[illegible]nationis App. Claudij Collegæ. Tum ducto exercitu cõ[illegible]tra Suessam [illegible] vrbem opulent[illegible], noctes dieſque sine inter[illegible]mi[illegible] [illegible] oppugnatam cepit; prædam totam militi concel[illegible]sit. [illegible] [illegible] [illegible], vt deinceps querelæ obæ[illegible]ratorum [illegible] credibi[illegible] [illegible] [illegible] videantur. Et tamen ea[illegible]dem [illegible] Secessi[illegible] [illegible] dedit. Denique tota

Accusatur ab Appio. V[illegible]olscorum [illegible] vincia perdomita, victor in vrbem dum red[illegible], Ap[illegible] trecentos Volscorum virgis cæsos securi percussit, qu[illegible] Senatum in eam pertrax[illegible] sententiam, vt T[illegible] [illegible] Se[illegible] [illegible] negaret, quem seditiosum appellabat, & Reipublicæ deprauatorem, in primis vero accusa[illegible]bat, quod ex eius bel[illegible] præda nihil in publ. ærarium retu[illegible]lisset. Neque mirum est Senatum Appio potius quam Ser[illegible]uilio fauisse. Maxima enim pars eorum, plebeios inopes

Triumphat inuito Sena[illegible]. vsuris, & sæua dominatione vexabat. Verum Seruilius ex[illegible]tra vrbem aduocato populo, eo comitante coronatis fa[illegible]scibus, coronatus & ipse, sumpta triumphali veste, iniussu patrum in vrbem triumphans inuectus est, Capitolium de more adijt, [illegible] votis redditis spolia dedicauit. Quo fa[illegible]cto & populi fauorem, & patrum inuidiam sibi conci[illegible]liauit.

VIII. *Eosdem [illegible] [illegible] Sabinos, & Auruncos [illegible].* ITERVM etiam Seruilius cum Sabinis, ad ipsa prope vrbis mœnia, ad quæ [illegible] improuisi accesserant, Romanis dies festos agitantibus, & cum Auruncis ad Ariciam feli[illegible]citer pugnauit. Id bellum nocte vna auditum, perfectum[illegible]que est, vt inquit Liuius. hoc autem difficilius fuit. Pugna[illegible]tum est enim cum gente tum bellicosa, quæ natura, & to[illegible]bore, truciqueoris aspectu, ferum quiddam, & terribile præ se ferebat. Io hoc prælio laudata est equitum Roma[illegible]norum virtus, & in primis ducis eorum A. Posthumij Al[illegible]bi, qui Dictator superiori anno fuerat. Cum enim locus in quo pugnabatur confragosus esset, & saxis tumulis, ac fossis angustijs interruptus, Posthumius iussis equitibus

Posthumij [illegible] prudentia. descendere, & pedites pugnare, facto sexcentorum glo[illegible]bo, qua maxime parte legiones laborabant, ea hostes in[illegible]uasit, confertimque repressit illorum impetum. Tum re[illegible]ctis semel barbaris, Romanos audacia subijt, accensis e[illegible]quitum æmulatione peditibus: tandem non sine sangui[illegible]ne & sudore, victoria, castrisque hostilibus potiti sunt. Quod equitum factum Liuius ad Latinum bellum retu[illegible]lit, ratus quod constabat à Posthumio factum, ideo Di[illegible]ctatore, [illegible]tius, quam priuato contigisse.

IX. *Mors Py[illegible].* PYTHAGORAM Philosophum his consulibus extin[illegible]ctum fuisse scribit Marianus Scotus in chronico. Euse[illegible]bius autem in chronico Græco, Latinoque, triennio ante, vltimo videlicet Olympiadis septuagesimæ. Largio Fla[illegible]uo, & Q. Clœlio Coss. Laertius & Suidas morti eius tem[illegible]pus siluerunt, de qua nos aliquid alio loco diximus. Hic

Magus [illegible]. addiderim suspectum cum à Suida reddi Magiæ, quid de eo ex Philostrato referat. vlum [illegible] lum fuisse deorum con[illegible]suetudine [illegible] elique dicta [illegible] e, quatenus hominibus dele[illegible]ctent [illegible] & [illegible] eidem auertentur, ex eoque de na[illegible]tura deleti [illegible]. Et alios quidem ex conie[illegible]ta loqui de [illegible] opinionibus inter ledi [illegible] de it bu[illegible] vii. Ad ipsum vero [illegible] [illegible] [illegible] nomen fuu[illegible], &c [illegible] [illegible] [illegible] nomen e le hu[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] to.

AN. 43.

ANNVS MVNDI 3561. SEXTAE AEtatis 45. Darij Hystaspis 30. Imperij Persici 45. 70 robab. & Iosuæ 45. Olympiad. LXXI. an. 4. V. C Prætore Themist. 260. Coss. A. Virgin. Cœlimont. & T. Veturio Gemino.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 492.

I PERSÆ hoc anno copias contra Eretriam & Athenas congregarunt, & Eretrienses [illegible] hoc anno [illegible] [illegible] ab Atheniensibus apud Marathonem deuicerunt. Est autem Eretria vrbs in Eubœa, quæ magna est in mari Ægeo insula, in tabulis Ptolemæi. Cum ergo famulus ille Darij, crebro et Atheniensium memoriam renouaret, & Hippias, aliique Pisistratides eius animum contra Athenienses exacerbarent, & ipse sponte sua hunc prætextum subigendi Græciam vniuersam libenter amplecteretur, Mardonium, qui male rem naualem gesserat, præfectura amouit, aliosque designatos duces aduersus Eretriam & Athenas mittit, Datim genere Medum, & Artaphernem Artaphernis fratris sui filium, datis prius mandatis, vt vtramque vrbem diriperent, captiuosque in conspectum afferrent.

II Hi duces postquam à rege digressi ad planiciem maritimam Ciliciæ deuenere, cum ingenti exercitu, eo nauticæ omnes copiæ, prout singulis populis imperatum fuerat, cum Hippagogis nauibus confluxere, in quas introductis equis cum terrestri peditatu, sexcentis cum triremibus in Ioniam contenderunt. Et Samo insula matis Icarij soluentes, inter Cycladas insulas, quæ Achaiæ, in qua Athenæ, & Eubœæ, in qua Eretria obiectæ sunt, cursum tenuere, studio præsertim inuadendi Naxon, vnam è Cycladibus. Ad quam postea quam ex Icario pelago appulsi sunt, Naxij non ausi resistere, fuga se in montes proripuerunt, qui autem deuenerunt in Persarum manus, in seruitutem redacti sunt, vrbs & delubra incensa.

III QVÆ dum fierent vicini Delij, relicta & ipsi Delo, fuga in Tenum insulam abeunt. At Datis misso ad Delios caduceatore, amice eos reuocat, ac tutos fore loci religione pollicetur. Cumque inde Eretriam versus digressus esset, Delos insula contremuit, vt ferunt, tremore suo impendentia Græciæ mala significans, vt ait Herodotus, à tribus Persarum Imperatoribus Dario, Xerxe, & Artaxerxe. Inde reliquis insulis perlustratis, ex quibus tum copias sumebant, tum liberos insulanorum obsides, Carystum Eubœæ portum sunt appulsi; vbi cum eadem postularentur, negarunt Carystij se vel obsides daturos, vel militaturos aduersus vicinas ciuitates Eretriam videlicet & Athenas. Ergo Persæ ipsorum vrbem tandiu obsederunt, eorumque agrum vastauerunt, donec in deditionem Persarum venerunt.

IV. ERETRIENSES autem, qui eiusdem insulæ erant incolæ, audito Persarum exercitu aduersum se venire, auxilia ab Atheniensibus implorauere, & 4 hominum millia subsidio accepere, quibus tamen non sunt vsi, vel ipsorum Eretriensium consilio, qui Rempub. suam perditam videbant. Denique deuecti Persæ naues ad oram Eretricam applicuerunt. Vrbe obsessa, acriter ad eam pugnatum per sex dies certatum est, multis vtrimque cadentibus, septimo die duo de primarijs ciuibus hosti vrbem prodidere. Quam ingressi Persæ, templa spoliata incenderunt, in vltionem eorum templorum, quæ Sardis deflagrauerant: hominibus iussu Darij in se vtrimque captis. sic Herodotus; qui tamé supra vnius tantum templi incensi meminit. Aliquot illic dies morati, in Atticam nauigarunt, Prætore Athenis Temistocle, vt author est Dionysius, eiusque magnam partem deuastarūt. In Marathone autem [illegible] insequenti anno pugnatum est, vt dicemus.

V. SVB huius anni Coss. Sabini, vt refert Dionysius, rursus [illegible] populum Romanum maiorem quam antea pa[illegible] [illegible] quibus se Medullini adiunxerunt. Cũ [illegible] [illegible] eos totis viribus inuadédos, plebs

nolebat obl[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]atam, & [illegible] [illegible] ratio [illegible] nihilum [illegible] [illegible] [illegible] in locis sexue[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vt remedium [illegible] [illegible] dum censuerunt [illegible] [illegible] [illegible] P. Valer[illegible] [illegible] [illegible] Lanno belli [illegible] [illegible] [illegible] militiæ annos ex [illegible] [illegible] pinaginta. [illegible] [illegible] [illegible] fueat. M[illegible] [illegible]

VI In concione [illegible] [illegible] [illegible] pro[illegible] [illegible] ad arma [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ha[illegible] [illegible] Valerius, & [illegible] [illegible] ætate [illegible], & dignitate Dict[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] promittent. [illegible], fine vlla dub[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] præmittebat. Itaque decem legiones [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quaternorum mil[illegible] [illegible] [illegible] attribuit, & equitum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ætate 4. [illegible] [illegible] [illegible] numero, [illegible] [illegible] [illegible] sequentem [illegible]. In hoc delectu, vt Valerius ipse postea apud popul[illegible] [illegible] nedum quidem [illegible] & amplius [illegible] plebe [illegible] fortunis [illegible], in equestrem ordinem allectos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Confestim instructi mar[illegible] [illegible] T. Veturius in Æquos; A. Virginius in V[illegible], ipse Dictator V[illegible] in Sabinos. Ad Vrbis custodiam cum senioribus, & pauca iuniorum manu, relictus est T Largius.

VII. CVM QVE breui tempore bellum à singulis feliciter confectum esset. Nam Virginius V[illegible] [illegible] [illegible] Velitras, nobile gentis illius oppidum, expugnauit: Æqui à Veturio consule lacessiti, pugnam detractauere iugis montium sese continentes. Dictator ipse Sabinos aggressus, prælio fudit, & castris exuit, & victoriæ præda militem ditauit. Ergo te vbique [illegible] [illegible] gesta, Valerius triumphauit, & populum militia liberauit, cum nondum Senatui tempus esse videretur, ne tam cito inopes promiscua repeterent. In agrum Veliternum de Vol[illegible] colonos misit, delectos ex egena multitudine, qui & contra hostem essent præsidio, & seditiosam in vrbe turbam minuerent.

His ita ordinatis petit à Senatu, vt cum promptam plebis in prælijs experti sint operam, ipsi quoque steut p[illegible] missis. Verum illi periculo liberati cõtempserunt au[illegible] imo [illegible] [illegible], vt plebis dep[illegible] [illegible] [illegible] sunt.

VIII INDIGNATVS Valerius, multis questos, m[illegible] itaq. deplorans, quæ videbat imminere, adoo [illegible] concione, pop[illegible] gratias egit, de eius erga se studio, & qu[illegible] [illegible] stare pro [illegible] non posset, bonam partem iuniorum Senatori[illegible] accusauit à quibus sibi, plebique suens [illegible] [illegible] Purgauit se de ijs, de quibus à Senatoribus accusabatur, & coram populo magistratu deposito se eis permisit, si forte per illum haberent se ab eo deceptos. Quibus auditis tota plebs ad miserationem flexa, & foro discedentem domum deduxit: quod factum Senatum etiam magis exasperauit. Li[illegible] uius tamen hæc non in concione, sed in Senatu dicta vult, quæ ad populum relata sint, cui apparuit eum, fucata indignantem magistratu abijsse. Itaque periculum sibi ab eo fidem censuerunt. Et nihilominus mox deserta vrbe secessionem à Patribus fecerunt, quæ tes à Dionysio hoc modo narratur.

IX. CVM itaque de secessione consilia inter se agitarent, Senatus, vt id prohiberet, iussit C. T. [illegible]endum exercitus dimittere, quorum legiones ad[illegible] [illegible] sacramento tenerentur, nec quisquam, ante datam missionem signa deserere auderet; tantum pollebat tunc apud vnumquemque iusiurandi religio. Prætexebatur autem [illegible] [illegible] à Æquorum, & Sabinorum conspiratio. Cum e go[illegible] [illegible] cum copijs egressi essent, castraque non longe a [illegible] [illegible] posuissent, militesatmis & signis potiti, militant quodam Sicinio Belluto, à C[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] omnis centurionibus, & [illegible] summa delata [illegible] [illegible] montem quendam prope Anienem fluuium [illegible] [illegible] vrbe occupant, tria mil[illegible]a passuũ numerat Liu. qu[illegible] [illegible]nde

[illegible] autumnibus [illegible] in-
cati [illegible] autem [illegible] erant omnia co[illegible] ploso
[illegible] eum peti [illegible], pa[illegible] madi-
[illegible] commeatum à vicinis agris peten-
[illegible]s.

IN[illegible] A dom con[illegible] tione crebræ, & accusationes [illegible] quæ [illegible] diuturnæ [illegible] hostes, [illegible] barum non gnari, [illegible] ad [illegible] currebant quibus ne [illegible] adiungerent & cumul[illegible] in vrbem irruerunt, ingens patres occupabat timor. A[illegible] metum in[illegible] berati, de rationibus tecon[illegible] ndæ sibi plebis deliberant, & ad eam legationem mittunt, sed [illegible] Nam [illegible] exprobrauit Senatus superbiam, morositatem & perpetuam simulationem: [illegible] r, & [illegible] addi[illegible] ere minas.

Quo responso cognito, multo magis in vrbe tumultua[illegible] & trepidatum est quam prius, nec tamen vllum his malis remedium in Curia reperiebatur, sed toti dies alter[illegible] tionibus, mutuisque criminationibus consumebantur.

XI Coss. [illegible] INTEREA Coss. cum breue superesset imperij tempus, & sese ab impeditissimo secessionis negotio quamprimum expedire cuperent, diem comitijs paulo maturius indixerunt, adeo vt Calendis Septembribus magistratum inirent, vt inquit Dionysius, *a qui ante omnes*, ait, *ad patres d[illegible]* [illegible] *reditur [illegible]*, ergo iam discesserat. Quomodo ergo idem Dionysius aliquanto post *b* ait plebem secessisse, μετὰ τὴν μετοπωρινὴν ἰσημερίαν, post æquinoctium autumnale, quod totis [illegible]o. diebus posterius est Calend. Septembribus? O[illegible] gitur vel Dionysium lapsum fuisse memoria, vel illum annum in intercalationibus vehementer fuisse luxatum: aut, quod magis placet, illud μετὰ pro κατὰ positum fuisse, sicque secessio non post, sed circa æquinoctium facta sit, sub ipsum sementis initium, vt ibidem dicitur, quod æquinoctium multis diebus antecedit.

ANNVS MVNDI 3562. SEXTÆ ÆTA-
[illegible] 46. Darij Hystaspis 31. Imperij Persici 46. Zorobab. & Iosuæ 46. Olympia. LXXII. An. 1. Vrbis conditæ 261. Sp. Cassio II. & Postumo Cominio II. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 491.

I. Olymp. INEVNTE Olympiade septuagesima secunda Tisicrates Crotoniatesi [illegible] in stadio palmam tulit. Nitentium [illegible] etatum & O[illegible]mpionic[illegible], præ cæteris vrbibus [illegible] Victoriæ huius testes Dionysius, & Pausanias, [illegible] vtroque libro. Sed hic addit memoriæ prodi-
Cleomedes. tum hac Olympiade Cleomedem Astypalæensem in pugna [illegible] Epidaurium interemisse: eo crimine erepta palma damnatum ab Ædilibus animi ægritudine impotem [illegible] Inde Astypalæam reuersum, cum in [illegible] ludum literarium introisset, in quo pueri erant ferme 60. columnam, qua tectum fulciebatur, conuellisse, quare oppressis ruina pueris, cum ciues ipsum lapidibus insectarentur, in Mineruæ confugisse, moxque se in arcam, quæ [illegible] templo erat [illegible] onclusi[illegible] arcæ operculum cum nemo [illegible] posteriore postremo arcam effregisse, & Cleomedem [illegible] neque [illegible] inuentum, [illegible] oraculi [illegible] tanquam Heroem à [illegible] honoratum.
Aeschy[illegible] H[illegible] bat hoc tempore [illegible] iptor Æschylus, [illegible] minus fortis in [illegible] quem Suidas tradit, vna cum [illegible] Cynegire, fortiter pro patria in pugna Marathonia [illegible] lepu[illegible] [illegible] sua vita obijsse anno ætatis 6[illegible] Suida vero 58. cum aquila testudinem in eius caput ex[illegible] o deie[illegible]

II TRIG[illegible] primus imper[illegible] Darij Hystaspidæ, in quo Ptolemæ[illegible] tradit, celebris est M[illegible] [illegible]larum, [illegible] astipulatur Dionys. qui [illegible] vbi de [illegible] ait Marathonem [illegible] pugnam [illegible] Bruti [illegible] posteriorem, at ab anno

24 [illegible] quo loquendi [illegible] Herodoti
Herodot. [illegible] post cl[illegible] Marathoniam [illegible] tam hisi[illegible] A[illegible]
[illegible] m. 4. in Ægyptum Pe[illegible] deinde [illegible] expeditionem, al[illegible] Ægypt[illegible] manno [illegible] diem [illegible] egit explet[illegible] quibus pl[illegible] ne sequitur 31. regni Darij anno ad Marath[illegible] pugnatum [illegible] que in Chronico anno 1. Olymp. 72. Eusebius. a[illegible] Hu[illegible] gestum [illegible] ste.

III. *a* Gell. [illegible] In[illegible] A. Gellius *b* Ducentesimo, inquit, & sexagesimo [illegible] anno post Romam conditam, aut non longe amplius [illegible] ab Atheniensibus Per[illegible] t[illegible] est pugna illa inclyta Marathonia, Miltiade duce, qui postea [illegible] danatus a populo Atheniensi, in vinculis publicis mortem obijt. Seuerus quoque Sulpitius Gellium secutus, ait id prælium gestum post Roma cond. Seuero anno fere [illegible]. Cum hic dicat, *non longe amplius*, satis [illegible] amplectuntur. Cum autem Sulpit. ait Darium apud Marathonem pugnæ quadriennium antequam decederet, non numerauit extrema. Denique hanc sententiam amplectuntur recentiores; Torniel. *c* Gordon in Chronicis, *d* Pontac. in notis in Euseb. Author Olympionicarum in Olympiade 72. & alij passim.

c [illegible] *d* [illegible]
IV. Atheniensi[illegible] CVM ergo Persæ, vt pluribus narrat Herodotus, Eretria capta in Atticam nauigassent, & in ea populabundi versarentur, Hippias Pisistrati filius, qui Athenis pulsus ad Persas [illegible] causa confugerat, eos ad Marathonem Atticæ locum ad equitandum opportunissimum deduxit. Eodem Athenienses etiam [illegible] audita, ad vim arcendam processerunt decem præfectis sibi ducibus, qui singuli singulis diebus imperitabant quorum decimus erat Miltiades. Miserunt autem Spartam Phidippidem, oratum Lacedæmonios, vt sibi opem ferrent, nec ciuitatem inter Græcas vetustissimam, [illegible] crimine barbaræ seruitutis deserere.

Verū Lacedæmonij, etsi placebat opem ferre Atheniensibus, tamē negabant, nisi plenilunium aduenisset, [illegible] se per legem ad eos progredi, erat autem tū nonus mensis dies; vnde Iustinus l. 2. ait eos quatriduum religione detētos, auxilium socijs non tul[illegible]: quod tradit etiam Paulus Orosius *e* eum secutus, *e* & Orosium Freculphus. *f* Atheniensib. porro apud [illegible] instructis, superuenere auxilio Platæenses, qui se se dudum Atheniensibus dediderant.
e l. 2. c. 8. *f* [illegible] eisdem verbis [illegible] Platæenses. V. Atheniensi[illegible] de pugna [illegible] In duces Atheniensium varijs sententijs dissidebant. Plerique enim negabant cum Persis confligendum, quod eis tanto impares numero essent. Nam Atheniensium tātum decem millia recensentur, & Platæenses mille: Persæ autem ad sexcenta millia, [illegible] fert Iustin. l. 2. & Paulus Oros. *g* P[illegible] usa[illegible] santem ho[illegible] et [illegible] diu[illegible] sedit.
g l. 2. c. [illegible] [illegible] am [illegible] M[illegible] quiens h *Meminerant [illegible], Atheniensium in Marathonio [illegible] campo strenuum facinus, qui tricenta Persarum m[illegible] a dele[illegible] erant decem ipsi millibus [illegible]* [illegible] μυριάσι [illegible] ἐγκαίριαν [illegible] τῶν Μήδων [illegible] ἀνδρῶν [illegible] μυριάσι [illegible]. Et ali[illegible] *Athenienses ad Marathonem hosti occurrerunt, non maiore numero quam nouem millibus hominum, in quo & inutilis ad pugnam ætas, & serui censebantur.*
Numerus [illegible] i l. 10. [illegible]

VI. Miltiades [illegible] ALIJ autem, in quibus Miltiades, ad pugnam hortabātur. Itaque bipertito diuisis sententijs, [illegible] cum Miltiades Callimachum Polemarchum adduxisset ad pugnandi voluntatem, pugna decreta est, & inita, quo die Miltiades imperabat. Plutarchus in Aristide. *Cum per vnte nulla iteram, inquit, inter duces diu [illegible] esset imperium, Aristides cum ord[illegible] summam rei d ferret, Miltiadi potestatem suam tradidit [illegible] collegas [illegible] honestum ac salutare esse [illegible] lentibus ob emperar[illegible] [illegible] que ambitione [illegible] Miltiadem perpetuo imperio [illegible]* Nam vt cuiusque dies imperandi veniebat [illegible] Miltiadi dabant, ille tamen non [illegible] die, qu[illegible] lou[illegible] o[illegible] do tribuebat, pugnam [illegible]. Callimachus Polema[illegible] dextrum cornu obtinuit, deinceps exterçi[illegible] que ordine; nouissimi collocati sunt Platæenses [illegible] cornu ad [illegible] aciei Persicæ.

En-

VII. ERAT inter vtramque aciem spatium non minus octo stadiorum, cum Athenienses, vbi sacrificatum est, cursu auidè pugnam inuadunt, mirantibus, atque insaniæ tribuentibus barbaris, quod pauci numero, neque equis, neque sagittis freti, in hostem irruerent. Cumque diuturnè vtrimque pugnaretur, Barbari circa mediam aciem vicerunt, in qua Persæ stabant, & Sacæ, eamque perrumpentes Græcos in mediterranea persequebantur. At in vtroque cornu vicere Athenienses, & Platæenses; ac barbaris qui terga dederant fugæ permissis, contrahunt cornua, & cum ijs, qui mediam ipsorum aciem perfregerant, dimicantes superant. Accidit autem in ea pugna, ait Pausanias in Atticis, vt vir quidam specie atque habitu agresti opem tulerit, qui cum è barbaris quamplurimos aratro interemisset, repente euanuit. Neque vero quærentibus Atheniensibus quisnam ille fuisset, aliud respondit oraculum, quam vt Echetlæum heroa colerent.

VIII. GRÆCI ergo diuinitus adiuti fugientes Persas vrgent, ceduntque, donec ad mare peruenientes, petito igne naues eorum corripuere, septem obtinuere, Persarum occubuere sex millia trecenti; vt habet interpres; at in Græco legitur sex millia, & quadringenti viri, in quibus Datis ipse militiæ princeps, eiusque cadauer petentibus Persis denegatum est, vt ait Ctesias. Atheniensium vero ceciderecentum & nonaginta duo. At hunc numerum, vt cætera omnia, vehementer auxit Iustinus, ait enim Persas eo prælio ducenta millia sine naufragio amisisse, multas suppressas naues, multas captas. Cynegirum militem Atheniensem, post prælij innumeras cædes, cum fugientes hostes ad naues egisset, onustam nauem dextra manu tenuisse, nec prius dimisisse, quam manum amitteret, tum quoque amputata dextra, nauem sinistra comprehendisse; quam & ipsam cum amisisset, ad postremum morsu nauem detinuisse. Tantamque in eo virtutem fuisse, vt non tot cædibus fatigatus, non ambabus manibus amissis victus, ad postremum truncus, veluti rabida fera, dentibus dimicarit.

IX. HÆC forte Iustinus, ex aliqua laudatione declamatoria mutuatus sit, quibus historiam mendosiorem factam fuisse testatur Cic. Certe Herodotus, ex quo reliqui oēs hanc historiam didicere, de Cynegiro tantum dicit, eum dum summam puppim apprehendit, manu bipenni abscissa cecidisse. Cecidit & Hippias tyrannus Atheniensis, tanquam Iustinus, autor & concitator eius belli, dijs patriæ vltoribus pœnas repetentibus. Scribit etiam Herodotus amisso prælio Persas circumuectos Sunium Atticæ promontorium, quod Cretam insulam ad meridiem respicit, Athenas ante reditum Atheniensium, occupare voluisse. Qua re animaduersa, illi ad vrbem suam tu andam celeriter regressi, Persas præuerterunt, & consilium eorum irritum fecerunt. Persæ igitur circa ea loca aliquandiu propter tempestatem morati, cum præda Eretriensi, cursus in Asiam abierunt. At Lacedæmonij post plenilunium, parta iam victoria, triduo venerunt Athenas, cum duobus millibus militum, deridendi potius de sua superstitione, quam de auxilio sero, atque inutili commendandi.

X. ROMÆ porro prædictorum consulum magistratus incidit in secundæ & septuagesimæ Olympiadis initium, vt ex Dionysio diximus, qua stadio vicit Tisicrates Crotoniensis, principe Athenes Diogneto. Hi cum maturius solito Calend. Septemb. magistratum inijssent (ex quo Sigonius, & Onuph. colligunt hoc tempore consulatum iniri solitum Calend. Octob.), ante omnia Senatu conuocato, ad Patres de Plebis reditu retulerunt. Censuit Menenius Agrippa legatos ad plebem mittendos plebi gratiosos, cum potestate componendi, quibuscumque ipsis visum fuerit conditionibus. Cui sententiæ cum M. Valerius assensus esset, & in dicenda sententia App. Claudium perstrinxisset. Ille seueriorem sententiam, eamque valde probabilé, contra plebem more suo retinuit, suosque omnes in sententia confirmauit, & Valerium acribe refutauit, vnde turbis in Senatu à iunioribus contra seniores concitatis, nihil eo die decerni potuit.

XI. SED Consules dimiserunt Senatum, postquam iuniores graui oratione coercuissent, ostendentes quorum in populo ipso, seorsum à patricijs, est ... cum ... in rebus maximis decreta Senatus confirmanda sint ... ta alioqui futura, qualis est Magistratuum creatio, legum, belli pacisque arbitrium. Cum ergo nihil de bello, aut pace, inter duas Reipubl. partes agatur, ... posse hæc de re à Senatu constitui, nisi popul. con...

Itaque ind ... is in diem certum ... per nuncios omni ex agris & castellis multitudine ... conuocata, ... que die coacto à Consl. Senatu, mod... plebis gratiam, dictæ sunt, præterquam ... Claudio, qui seuerus in sententia ... eis ... multa ... contestans: nec leue fuit in omni ... pondus.

XII. NIHILOMINVS decem legati ... cum ea potestate, quam diximus, ... omnium ... consulares omnes. Quæ cum iam præsciret plebs, quæ secesserat, eis processit obuiam. Inter ... L. quidam Iunius, qui & Bruti nomen assumebat, ... Sicinium docuit, consulium fore vt Plebs ... in plebereis suis postulatis, neque eius causam, ... diligenter acturum. Quod cum placuisset, M. Valerius legatorum natu maximus orationem ad plebem habuit, quam eam de potestata sua certiorem facit, & optare iussit, quod eos æquum esset à Senatu impetrare. Cui Iunius ille Brutus longa oratione respondit, fœneratorum iniurias, culpam patriciorum & fraudem, & plebis vicissim merita exaggerans: & spem rerum meliorum callide inti... ngés, plebem hortabatur, vt tam multorum exemplo nouas sedes quærerent, relictis sibi paruulis liberis ac parentibus, atque vxoribus, si quæ ipsis fortunæ comites esse voluerint.

XIII. CVI cum T. Largius, qui & ipse legatus erat, & bis Cōsul, & primus Dictator cum summa laude fuerat, graui & seuera oratione respondisset, plebem præeunte Sicinio exacerbauit: postremo à legatis postulam ... quibus Plebem conditionibus reuocare vellent. Hic Menenius Agrippa celebratam illam habuit orationem, in qua fab... dissidij inter membra intexere, obtulit debitorum remissionem, & à pœnis liberationem, quod ad præ... contractos, de futuris vero ratum fore, quidquid ipsi cum Senatu statuissent. Hæc cum ille omni humana, diuinaq; fide confirmaret, & in fine orationis ad lamenta conuersus, proponeret calamitates vtrisq; imminentes, deploraretque tam manentium in vrbe, quam expulsorum miserias, effusi in lacrymas omnes vna voce conclamarunt, duceret se in vrbem, nec tempus tereret.

XIV. NEC multum aberat quin è concione abirent, re tota legatis commissa, nihil amplius de securitate laborantes, ni Brutus in medium progressus eum impetum cohibuisset. Is plebis nomine, Concedite, inquit, nobis aliquot annuos magistratus ex nostro ordine, qui nullam aliam potestatem habeant, nisi vt plebeijs iniuriam, & vim patientibus succurrant, nec patiantur quemquam suo iure fraudari. His auditis plebs virum diu magnis acclamationibus laudauit, ac legatos rogauit vt hoc quoque sibi concederent.

At Menenius collegarum etiam nomine, à plebe petit, vt quando res maximi esset momenti, & quæ duas in vna ciuitates factura videretur, vt liceret ea de re Senatum consulere, quod cum plebi placuisset, pars legatorum remansit in castris, pars in vrbem abijt; & de re tota Senatum docuit. Valerius censebat concedendam plebi & hanc gratiam. Appius contra, qui ab initio pacificationi contradixerat, tum quoq; palam ea opponebat vociferans deosque attestans, prædicensque quantorum Reipub. malorum semen iacerent; sed nihil proficiebat, quod maxima pars ad pacem esset procliuior.

XV. FACTVMQVE est S.C. quod & cætera legatorum pollicita plebi confirmabat, & hanc securitatem, quam peterent, permittebat. Eo modo pace composita, primi Tribuni plebis creati sunt L. Iunius Brutus, & C. Sicinius Bellutus, quos antea duces plebs habuerat, & præter hos C. & P. Licinij, & Sp. Icilius Ruga. De his incerta omnia Liuius tradit, & ne de nominibus quidem cum Dionys. consentit. Hi quinq; primi tribunitiam potestatem acceperunt, quarto die ante idus Decembres, quemadmodum fit & nostro

tempore,

... inquit Dionys. Cumque omnia plebi, legarisq. ... se habere viderentur, Brutus concione aduocata suasit ... vt eum magistratum sacrosanctum & inuiolabilem lege decernerent & iureiurando confirmarent; quod ... Imo præterea etiam addiderunt, vt ne in posterum plebi potestas esset hanc legem abrogandi; ... quam, & fas. Nam paris in parem nulla est auctoritas, futura vero plebs non minorem habitura erat auctoritatem ad legem abrogandam, quam præterita ad ferendam habuisset. Adacti sunt nihilominus omnes ciues iurare per sacra omnia, se ac posteros hac lege in perpetuum vsuros.

XVI ADDIT postremo hac de re Dionys. Tribunos creauisse, quos tunc ministros, & collegas, ac iudices Tribunorum appellabant, qui postea sacrarum ædium curatores, siue Ædiles plebis vocati sunt. A. Gellius a numerum Tribunorum non assignat, sed Tribunos & Ædiles hoc tempore per seditionem à plebe creatos affirmat. At eum Liu. duos primum Tribunos creatos dicat, qui tres sibi collegas adsciuerint, dici posset, ex vtriusque fere sententia, duos illos tantum L. Iunium & C. Sicinium fuisse Tribunos pleb. tel quos autem tres, sine Tribunum nomine, assumptos esse quasi socios eorum & administros. Et sane ex varijs Dionysij locis satis colligitur, hos quinque Collegium Tribunorum fuisse, quorum è numero duo quotannis Tribunorum gererent dignitatem; & primo quidem L. Iunius & C. Sicinius, cæteris ad vrbibus remanentibus, siue Ædilibus. Nam secundo anno Sp. Icilius collegij Tribunorum princeps erat, Sicinius autem & Brutus Ædiles, vt idem Dionys. autor est. Anno 3. C. Sicinius tribunatu iterum fungebatur, L. autem Iunius & Iulius Ruga ædiles erant, ex eodem Dionys. quo ipso anno videtur auctus numerus collegarum. M. enim Decius in Tribunis ab eodem numeratur; qui tamen in illis quinque non reperitur. Sicque pacatis rebus Respub. in pristinum ordinem restituta est. Quæ omnia paulo ante brumam contigisse autor est Dionys. init. l. 7.

XVII DEINCEPS vero externorum bellorum causa delectus sunt habiti, magna plebis alacritate, & Coss. ex more muneris sortitis, Sp. Cassio cura rerum vrbanorum obtigit, relictumque militum quantum ad vrbis præsidium sufficere videretur; reliquum exercitum eduxit Posthumus Cominius, & in Volscos profectus, singulis diebus singula fere oppida illorum occupauit, præter Coriolos, vbi diutius paulo, aut certe laboriosius gemino prælio certatum est, in quibus C. Marcius admirabili se fortitudine virum præbuit, vt fusius tradit Dionys. vbi, præter alia præmia, Coriolani nomen est consecutus.

Interea in vrbe Consul Cassius fœdus cum Latinis renouauit. Cumque Menenius Agrippa eodem tempore obijsset, neque eius facultates sufficerent, ad hominem pro ipsius dignitate tumulandum, plebs rogantibus tribunis sumptus suppeditauit. At Senatus voluit eum ex publico ærario magnifice sepeliri. Plebs nihilominus, quæ patri mortuo destinarat, viuis filijs elargita est.

ANNVS MVNDI 3563. SEXTÆ ÆTATIS 47. Darii Hystaspis 32. Imperii Persici 47. Zorobab. & Iosuæ 47. Olympia. LXXII An. 2. Hybrilide Prætore. Vrbis conditæ 262. T. Geganio Maccerino, & P. Minucio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 490.

I OLYMPIADIS septuagesimæ secundæ annum alterum, qui fuit Sabbaticus 14 . notat Pausanias, a vt insignem occupata à Gelone tyrannide Syracusis: quo itidem anno apud Athenienses Hybrilides summæ rerum præfuisse reperitur. Successit Gelo Dinomenis filius Hippocrati ... , & ei vicissim demortuo Hiero frater alter successit. Hoc ipso anno in Græcia initæ sunt induciæ tricennales inter Athenienses & Lacedæmonios, quibus bella ad Eubœam gesta terminata sunt. quæ decimoquarto anno, id est, Olymp. 75. anno 3 ruptæ sunt, cum bellum Peloponnesiacum inchoatum est. Thucyd. l. 1.

Postea vero quam nuncius pugnæ ad regem Dariũ allatus est, inquit Herod. l. 7. Cum antea vehementer infensus esset Atheniensibus, quod Sardis inuasissent, longe infensior factus est, ac propensior ad bellum Græciæ inferendum, missisque continuo nuncijs ad ciuitates, edixit vt singulę multo quam antea maiores copias, naues nauigia, equos, rem frumentariam compararent, quibus vndique Asia triennium exagitata est.

II MILTIADES autem cum antea probatus apud Athenienses, tum vero post rem bene gestam in Marathone, maioribus incrementis auctus, petit ab Atheniensibus Septuaginta naues, cum propugnatoribus & pecunia, non promens eis, cui regioni bellum esset illaturus, sed tantũmodo se illos locupletaturum, si se sequerentur. Quæ cũ impetrasset, in Parum nauigauit, quæ insula est in medijs Cycladibus, iuxta Naxum, priuatas inimicitias obtegens, specie vlciscandæ iniuriæ, quam Parij Græciæ intulerant, quod triremi in Marathonem vna cum Persis venissent. Sed eo appulsus, cum centum talenta postularet, esset sacrificulam ad proditionem patriæ subornasset, minime voti compos effectus, Athenas regredi compulsus est, femore interim grauiter vulnerato, cum maceriam, qua templum Cereris sepiebatur, horrore præoccupatus transiliret. Vrbe tantum per sex & 20. dies obsessa, & agro populato.

III MILTIADEM è Paro reuersum, plerique Atheniensium vaste traducebant, præcipue Xantippus quidam, qui eum apud populũ accusauit, quod Athenienses circumscripsisset. Cui accusationi Miltiades non per seipse respondit, neque enim poterat, quippe qui computrescente femore iacebat in lecto, sed pro eo amici sui, allegantes præclara eius multa facinora, tum maxime rem nuper in Marathone gloriose gestam. Interuentu tamen populi ne capitis damnaretur, quinquaginta talentis eius ea culpa mulctata est. Post hæc Miltiades cum ei femur marcidum & emortuum factum esset, decessit, & nihilominus honorifice sepultus est. Nam a Pausanias de campis Marathonijs agens, Seursim, inquit, monumentum est Miltiadis Cimonis filij, cuius virtuti cum non satis secunda fortuna, dum Paron obsideret, respondisset, non ita multo post, quam inuidia populi damnatus est, è vita decessit. Pecuniam vero Cimon filius, cuius vitam scribit Plutarchus, ingrato populo exsoluit. Ex his quæ de Miltiadis morte scribit Herodotus, ea quæ superius ex Gellio recitauimus, de morte in vinculis publicis obita, licet eã Plutarchus in Cimone confirmet, in dubium reuocari possunt. Quod autem ad putrescens femur attinet, significat Herodotus eam sacrilegij fuisse pœnam, quod quadam sacrificula vsus esset ad patriæ proditionem. Quo etiam mors Cambysis filij Cyri, & Cleomenis regis Lacedæmonum, quas supra suis locis ex Herodoto retulimus, aggregari possunt.

IIII Hoc anno magna annonæ caritas, vt scribit Dionys. init. l. 7. vrbem inuasit, ex secessione orta. Plebs enim à patricijs atque vrbe, vt ante explicauimus, b secesserat circa æquinoctium autumnale, sub ipsum sementis initium; agerque per hos motus à colonis desertus est, dum ditiores Senatum & Patricios; at mercenariorum vulgus plebis partes sequitur, manseruntque ita separatim, donec pacata ciuitas rursus in vnum coiret, quod paulo ante brumam contigit; ex quibus Dionys. verbis aperte colligitur, Secessionem trium circiter mensium spacio durauisse. Huic caritati, atque adeo fami, vt Liuius ait, qualis contingere solet obsidione clausis, Senatus Consulesq. prouiderunt, dimissis in Etruriam, & in Campanos, atq. Pomptinos campos ad coemẽda frumenta. In Siciliam quoque missi sunt P. Valerius Poplicolæ filius, & L. Geganius Geganij consulis frater; qui aduersis tempestatibus iactati, & circumnauigare insulam coacti, sero ad tyrannum Gelonem, qui tum ibi regnare cœperat, vt ... pei

[illegible] nt: exactaque ibi [illegible] eme, in [illegible] iam æstate demum regressi, multum commeatum aduexerunt.

V. Qvi vero in Pometinum campum missi sunt, parum abfuit quin à Volscis interficerentur, pro exploratoribus [illegible] lo delati ab exulibus Romanis, ægreque hospitum [illegible] studio seruatis corporibus, [illegible] pecunia, reque infecta, in vrbem reuersi sunt. Idem accidit ijs, qui Cumas venere. Cum enim in [illegible] vrbe multi Romani exules degerent, qui cum Tarquinio rege ex vltimo prælio euaserant, primo ad capitis supplicium eos viros à Tyranno deposcebant: quo non impetrato postulabant vt sibi liceret eos detinere [illegible] pignora, donec [illegible] bona sua reciperent. Erat hic annus decimus [illegible] tyrannidis Aristodemi cognomento Mollis. A legatis cum negarent sibi potestatem esse de hac causa [illegible] a Senatu datam, & nihilominus viderent [illegible] tantum fauere, petito ad defensionem spatio, [illegible], dum causa pendet, clam sese in [illegible] famulos [illegible] omnium, & iumenta, allataque frumenti [illegible] grana pecunias tyrannus detinuit. Legati domum [illegible] redierunt.

VI. At qui in Etruriam obierant, exiguum [illegible], & farris commeatu Romam deuehunt; quo [illegible] assumpto, tanta laborabant inopia, vt nullum cibi genus intentatum relinqueretur: ex quo etiam factum est, vt morbis tota pene ciuitas affecta langueret. Volscos autem nescio [illegible] Romanos ea occasione meditantes tanta pestilentia [illegible], vt Velitras vrbem eorum populosam, vix decima ciuium parte relicta, absumpserit. Qu[illegible] mox [illegible] ploratum [illegible] missa est ex vrbe colonia, quò iam ante biennium Man. Valerius Dictator aliam coloniam miserat, [illegible] tamen vrbis ex parte releuarent, tum vt gliscentem propterea in plebe seditionem contra patricios tollerent. Nec multis diebus post aliam etiam coloniam [illegible] orbam, Latini nominis vrbem non ignobilem, eisdem ex causis miserunt.

VII. Mvltæ nihilominus in vrbe fuerunt turbæ, Sp. Icilio tum tribuno plebis eas concitante, post nonnullam autem contentionem Consulem inter & Tribunum, postridie legem tulit Icilius, Bruto maxime agente, & plebe approbante. Ne concionanti apud populum Tribuno quisquam contradiceret, aut dicentem interpellaret, graui pœna proposita. Paulo post facta est in Antiates excursio, duce C. Martio Coriolano, qui in magna erat apud omne gloria & beneuolentia. Qui mox exercitum rebus omnibus locupletatum domum reduxit, ita vt qui manserant in vrbe, seditiosis Tribunorum concionibus obsecuti, ipsis mœsti obloquerentur, quorum culpa videbantur pari felicitate fraudati.

ANNVS MVNDI 3504. SEXTAE AETAtis 48. Darii Hystaspis 33. Imperii Persici 48. Zorobabelis, & Iosue Pontif. 48. Olympiadis LXXII. An. 3. Vrb. cond. 263. Coss. M. Minucio Augurino, & A. Sempronio Atratino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 489.

Hic est annus secun[illegible] paratus Persica aduersus A[illegible] enses, & Græciam vniuersam: quo Romæ cū [illegible] depri[illegible] & consilio clari, magnam ope[illegible] deru[illegible], vt ciuitas omni [illegible] ominatuum genere ab[illegible] daret, quin in annonæ vilitate populi concordia con[illegible] teret. Verum [illegible] comitante petulantia, quando minime [illegible] ur, m[illegible] Romæ periculum exor[illegible] [illegible] Romani [illegible], quam [illegible] damno fuit. [illegible] Siciliam [illegible] frumentandi cau[illegible] cum [illegible] bus medimnum Si[illegible] quorum dimidium emerant [illegible] modum [illegible] pre[illegible] Tyrannus dono miserat, inoque sumptu [illegible] qui [illegible] æquissimi erant, plebisq; aman[illegible], pau[illegible] donum tyranni mandebant di[illegible] in plebem [illegible] bus; [illegible] aute[illegible] pu-

blicæ empti iam fuerat, eis partim pro [illegible] ndendum, [illegible] dentes existimantes hoc potissimum beneficio pauperum iras in opulentos posse mitigari. At arrogantiores [illegible] plebem omni studio affligendam, & necessitate ad modestiam compellendam, neq; dandum quidquam arbitrabantur, & insuper quod venderetur, carissime vendendum.

II. In hoc numero erat Marcius ille Coriolanus, plebi etiam nominatim infensus, quod proximis comitijs in petitione consulatus, cum non deessent patriciorum studia, repulsam passus esset, tenente plebe ne vir clarus ac audacia formidabilis, Tribunitiam potestatem e Rep. tollere conaretur. Hic igitur offensa [illegible] tus, & mutatam Remp. in pristinam formam restitui cupiens, sententiam in Senatu dixit coram Tribunis in plebem longe seuerissimam. Tribuni eum pestem, ac perniciem Reip. nominabant, quem plebi male loquentem, & ciuile bellum in vrbem importantem nisi coli beren [illegible] patres, & capite, vel exilio mulctarent, ipsi se id facturos minabantur. Cumq; Marcius minas minis rependeret, Tribuni prorupuerunt se Curia, & coacta ad concionem plebe, indicauerunt quid in Senatu locutus esset Marcius, eumque ad causam apud populum dicendam arcessiuerunt. Quos cum ille contemneret, atque etiam viatores eorum cum contumelia verborum rejceret, magisque exasperati Tribuni, assumptis Ædilibus & aliquot alijs etiam viris paratent, qui aderant Marcio Patricij, pugnis eos abegerunt. Indeque quasi bipertito diuisa est ciuitas, & iam prope accensa erat seditio, sed consulum monitis & precibus res in posterum diem dilata est.

III. Qvo die conuocato populo Tribuni vehementer de Senatu conquesti sunt, quasi parum syncere plebi reconciliato: tum de Marcij dictis, factisque, contra Tribunorum socios ac viatores, toto spectante populo. Interea de eadem in Senatu perquam studiose actum est. Quo dimisso Coss. processerunt in Comitium, tum publicas pro Senatu diluturi calumnias, tum pro Marcio intercessuri apud populum, ne quid in eum grauius statueret. Quid à Minucio fortiter atque eleganter factum est. Præclaram eius repræsentat orationem Dionysius, & legi digna. Ea oratione cum Tribuni flecti multitudinem viderent, C. Sicinius qui omnium collegarum maxime auersabatur ciuitatis concordiam, & statum pristinum, vt minime sibi vtilem, præ se tulit se ad reconciliationem pronum; & ad Marcium conuersus, cui plebem infensam reddere cupiebat, quasi insultans monebat, vt plebi fieret supplex, non ignorans virum magnanimum non inductum iri animum vt id faceret, sieque voti compos ipse fieret, quod & factum est.

IIII. Præbito enim silentio, & pene omnibus inclinantibus ad absoluendum hominem, [illegible] se accommodasset tempori, tam arroganter, & contemptim eos affatus est, vt neque illam præ se ferret pœnitentiam, neque veniam, aut miserationem peteret: imo negaret se Plebis iudicium velle submittere se, quæ nullam haberet legitimam potestatem; aliaque id genus pleraque generosius, quam cautius diceret, plebem vehementer offendit, quæ & eum hostem suum proclamabat, nec deerat quibusdam animus ad eum interficiendum, quos Sicinius extimulabat, qui acerbissime in hominem inuectus, [illegible] populi, accusationem clausit capitali sententia, quam latam aiebat à Tribunorum Collegio, ob contumeliam Ædilibus illatam, quos pridie pulsatos abegerat. His dictis iussit eum abduci, & è vasta rupe præcipitem dari. Cumque accessissent Ædiles, vt eum comprehenderent, inter eos, ac repugnantes patricios coorta est rixa, se inuicem impellentibus, nec manus cohibentibus, donec superuenientibus Coss. & per lictores turbam summouentibus, compressus est tumultus. Ibi Sicinium anxium atque hærentem monet Iunius Brutus, vt ab incepto desistat præferuido, ac periculoso, nec indemnatum virum nobilissimum ad supplicium rap[illegible], sed [illegible] diem ad populum dicat, vt ab eo legitimis suffragiis damnatus pereat.

V. Parvit Sicinius, quod nihil videretur [illegible] ius &

[illegible] breui eius suffragiis hominem commit- [illegible] conciunem. Consules interea S.C. [illegible] quam maximam à Senatu impetrarunt: [illegible] autem [illegible] remissionem [illegible] non po- [illegible] ut [illegible] populi defer- [illegible] petrarunt. Donec Sicinius vocato in conci- [illegible] populo, diem dixit Marcio, in qua [illegible] decideretur. At Consules communicato [illegible] Senatus consilio, existi- [illegible] non permitteret dam eam populo potestatem, vt si- [illegible] decreto Senatus, de capite, præsertim [illegible] patricii, [illegible] suffragia ferret. Itaq. contenderunt, & [illegible] impetrarunt, vt ea de re fieret SC. prius [illegible] in Senatu Tribunis.

VI [illegible] sequenti Senatu Decius Tribunus [illegible] legibus populo iudicandi libertatem, [illegible] nollent, eamque vnam viam esse [illegible] Marcium autem fœderum iureiurando [illegible] & fautorem Tribunitiæ potestatis [illegible] etiam nonnullorum eius, & Tyran- [illegible] totius populi tributim congregari per- [illegible]. Deinde etiam ei insultans iubet, [illegible] populo se submittens, exemplo ipsius [illegible].

[illegible] Senatu dictæ sententiæ, quam Appius [illegible] vehementem, plebem temeritatis [illegible] arguens, & saluis fœderibus, [illegible] fortiter resistendum asserens, nullam legem [illegible], quæ contra patricios scripta sit, [illegible] patientibus, quos non liceat [illegible] sententiam: neque ex eorum volun- tate S.C. de Marcio ferendum esse.

VII AT M. Valerius homo popularis censebat hoc iudici- um populo permittendum, & Senatum aduocatorum, & deprecatorum officio fungi oportere. Maxime autem Marcium monebat, ac rogabat, vt quandoquidem ipse haberetur causa dissidij, Senatum inter & plebem; & prop- ter ingenium arrogantius, tyrannici animi opinione gra- uaretur, sumpto reorum habitu, eorum se permitteret potestati.

Hæc sententia cum pluribus probata esset; & iam scri- bendum esset S.C. breuiter conquestus Marcius, petijt a Senatu, vt iuberet Tribunos coram dicere, quod ei cri- men vellent intendere. At Tribuni, communicato inter se consilio, crimen tyrannidis affectatæ obiecerunt, iu- bentes, vt de eo responsurus, veniret ad iudicium. Tum Marcius, si ad hanc calumniam respondendum est, per- mitto me iudicio populi, nec in mora sum, quin SC. scri- batur. Fit ergo de hac quæstione SC. & spatium Reo ad defensionem meditandam prorogatur in trinundinum, id est [illegible] dies, nundinæ enim nono quoque die celebra- bantur. Tribuni accepto SC. progressi in forum, popu- lum in concionem aduocarunt, prolixeque laudato Se- natu, lectoque eius decreto, diem dixerunt qua deciden- da lis esset, ad eamque iusserunt omnes ciues adesse, co- [illegible] maxime.

VIII Vbi affuerunt tertiæ nundinæ agrestium turba maxi- ma confluxit: & Tribuni consultò ad tributa comitia lo- ca foris funiculis distinxerunt, reclamantibus maxime pa- tricijs, qui centuriatis de more comitijs litem decidi vole- bant: in quibus patres plurimum, plebei parum pote- rant. [illegible] morem [illegible] sua primum causa violatum Mar- cius postea apud Volscos conquestus est. Ergo id ægre Tribuni [illegible] obtinuerunt. In quo tamen videtur [illegible] modo cedendum, sed constantissime hærendum patricijs, atque insistendum fuisse, quandoquidem in eo victoria [illegible]. Cumque parum probabile videatur hanc prudentiam in hac causa, in tanto Senatu deside- ratam fuisse, vereor vt hoc loco Dionysio assentiri possim, rem ita fuisse transactam; præsertim cum hactenus inu- sitatum fuisse fateatur, vt populus Romanus tributis co- mitiis victum ferret suffragia. Sed esset tamen, & in eo Senatus gratificatus populo fuerit, quod vt exortum iri videbat, sed denique, cum noua hac gratia, in gratiam Se- [illegible] ad [illegible] Marcium fore. Nam Minucius Consul ascenso suggestu [illegible] a Senatu in man- datis habebat. Summa porro orationis eo tendebat, ne suffragia ferrent contra Marcium, sed vel [illegible], ac ti- quisque meritis, vel Senatus vniuersi precibus iram con cederent, nec propter vnius inimici pœnam, tot amico- rum preces repellerent.

IX AT Sicinius Tribunus postulat vt Patricii hominem [illegible] ad populi iudicium sistant, eiusq. [illegible] per- mittant: consentit Minucius, ea tamen conditione, vt de affectata duntaxat tyrannide eum accusent. Quod Si- cinius facere aggressus est, & quidquid vnquam reus fe- cerat, aut dixerat contra plebem, ad tyrannidis affectatio- nem retulit: quod & reliqui Tribuni, pro sua quisq; vi- rili, præstiterunt.

At Marcius exantlata pro Rep. certamina, & delorica- to pectore cicatrices coram ostentauit, & ciues, quos peri- culis eripuerat, quos præmio fortitudinis ergo affecerat, nominatim protulit, qui omnes pro eo populo supplices fiebant. Denique parum consentaneam hostium accusa- tionem demonstrauit, qui tyrannidis accuset, & simul Plebem eum ex vrbe velle pellere criminentur, cum ple- bis ope soleat tyrannis coalescere & foueri, bona pars ple- bis acclamabat hominem absoluendum; pudendum ex- istimans eum virum in vitæ discrimen adduci, qui toties vitam suam pro salute omnium contempsisset. Reliqui autem non satis causæ reperiebant, ad eum tyrannidis af- fectatæ condemnandum.

X QVOD vbi animaduertit Decius, criminatus est quod nuper prædam ex hostibus relatam non ex lege, & more cæterorum Imperatorum, in ærarium retulisset, sed in so- cios, atque amicos suos, fautores tyrannidis diuisisset. Hæc accusatio Marcium maxime perturbasse dicitur, vt ait in eius vita Plutarchus, improuisa videlicet, & cuius probabilem excusandi ad populum orationem in prom- ptu non haberet. Etsi autē erat iniusta, & calumniæ ple- nissima, magnam tamen fecit animorum inclinationem in partem alteram. Quamobrem clamoribus, ac tumultu totum forum perstrepebat, nec quisquam respondere po- terat. Ergo Tribuni, decreta perpetui exilii pœna, calcu- lum tribubus permiserunt. cumque vna & 20. tunc tribus essent, quibus datus erat calculus, à nouem absoluebatur, à reliquis damnatus est. Plutarchus quoque trium dun- taxat Tribuum suffragio victum ait, sed [illegible] Tribu- um numerum [illegible].

XI Quo facto dimissus est populus, magnos assumens spi- ritus, existimans [illegible] potentiam optimatum eo [illegible] se. Tanto gaudio elatum populum ac victoria tradit Plu- tarchus, quanto nulla vnquam de hoste victoria. Patricii vero deiectis vultibus & animis, incusabant Valerium, cu- ius suasu id iudicium plebi permissum erat, & simul de amis- so propugnatore ordinis sui, & de patefacta plebi via ad Patricios vexandos, & eorum fastum deprimendum la- mentabantur. Marcius autem, in multis comitantium la- chrymis, ipse neque gemitum quidem edidit. & domesticis matre, vxore, liberis, omnia comploratione & vlulatu re- plentibus, ipse summa constantia vale dixit, & forti ani- mo infortunium ferre iussis, commendauit filios, quo- rum grandior expleuerat decennium, alter in vlnis etiam tum gestabatur. & ne sumptis quidem rebus vllis ad exili- um necessariis, properauit ad portam, nemine sciente quo tenderet. Hæc fere ex Dionysio sumpta compendio, quo- rum maximam partem omittit Liuius, qui ne consentit quidem in omnibus Dionysio, vt cum negat Marcium die di- cta iudicio affuisse. quod tamen Plutarchus quoque af- firmat, proptereaque in ira perseueratum, & damna- tum absentem, in Volscos exulatum abiisse, patriæ minitantem, hostilesq; iam tum spiritus gerentem.

†

ANNVS MVNDI 3565. S[illegible] A[illegible]tis 40 Darij Hyst. 34. Imp. Pers. [illegible] & Iosue 40. Olympiad LXXII. An. 4 [illegible] cond. 264. Coss. Q. Sulpicio Camerino, & Sp. Largio [illegible].

ANNVS ANTE CHRISTVM 488.

I. Tragedia Romae hoc tempore.

TERTIVS annus agitur Persici app[illegible]s, quo anno Roma multis ostent[illegible] di[illegible] intus [illegible]. Nam & spectrorum insolitae facie mul[illegible] obi[illegible] & auditae voces, nemine [illegible] hominumq, ac pecudum [illegible] naturali [illegible] e monstrosam, [illegible] incredibilem speciem [illegible] ait Dionys. Qu[illegible] quendam T. Latinum, plebeium [illegible] nec tamen inopem, qui [illegible] nitus est [illegible], vt Romanos [illegible] dos instaurare. quo[illegible] sent. Cumque [illegible] set, abstitisse secundo [illegible] um [illegible] Senatu[illegible] tur, te [illegible], pauc[illegible] d[illegible] monitus quam ob causam [illegible] magni doloribus tot corpore [illegible] natum, [illegible] amicorum [illegible] ipsa narraret, simulque [illegible] narratione [illegible] ratum fuisse.

II. Ut quod Daemoniis [illegible].

QVAE a Dionysio, Plutarcho in Coriolano [illegible] narrata, nihil habent absurdi. Turpissima [illegible] ludos Cacodaemon [illegible] incitamenta [illegible]. Nec difficile [illegible] necare nec opinantem [illegible], quum patrem multis toto corpore cruciare doloribus, eosque paulatim remittere, tandemque plane [illegible]. N[illegible] his similitudinem maleficis facta, multis certis [illegible] exp[illegible] tis comprobantur [illegible] probabilius multo est, quam quod [illegible] praetu tore [illegible] luppiter iste fabula [illegible], aut [illegible] ventus; sed eam [illegible] le [illegible] homines, [illegible] rendi, [illegible] & [illegible].

III [illegible].

QVIS a[illegible] pompae praesultor fuisset ex[illegible] a Domino ad flagra damnatum [illegible] supplicium abductant, expansis [illegible] pectus eius, & humeros [illegible], quod vsque [illegible] nudum se [illegible] flagris lacerabant. [illegible] vo[illegible] ces, [illegible] dolor expressit [illegible] flagr[illegible] tus ad [illegible] quo facto [illegible] quietabatur. Rem paulo alit[illegible] narrat [illegible] Coriolano. Seruum quidam [illegible] inquit [illegible] per [illegible] xigendum per [illegible] mediu[illegible]. Hoc [illegible] agentes, hominem [illegible] profecti [illegible] torquente [illegible] corpus [illegible] pompa lud[illegible] subsecuta est. Ac [illegible] quidem [illegible] atq, insolens [illegible] ne[illegible] vocabat, [illegible] atq, exe[illegible] terum [illegible] videl. [illegible] H[illegible] Latini [illegible], poenas [illegible], ludos [illegible] instauratos [illegible].

IV [illegible].

[illegible] his Coriolano [illegible] Liu tradi[illegible] consi[illegible] per [illegible] apud [illegible] ru [illegible] numle[illegible] diceretur.

ANNVS MVNDI 3566. SEXTAE AETA[TIS] [illegible] 55. Darij Hystaspis 35. Imperij Persici [illegible] Zorobabelis, & Iosue 5[illegible]. Olymp. LXXIII. An. 1. Anchise Athenis Praetore. Vrb. cond. [illegible]. C. Iulio, & P. Pinario Rufo, Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 487.

I. Pugna [illegible].

QVARTVS hic annus a pugna Marathonia Persis & Romanis in prin[illegible] notus [illegible], [illegible] refert Herodotus, quarto anno, ex quo n[illegible] de bello contra Graecos appar[illegible] de Asia tota personabat. A[illegible] fuerant a Cambyse subiecti, post annos 4[illegible] Persis [illegible] Tot enim anni[illegible] Cambyses, vsque ad 35. Darij numerantur & ab initio Olymp. [illegible] vsq; ad initium [illegible] in qua versamur. [illegible] ductis vtrolq; Darius expeditionem vrgebat [illegible] in [illegible], & Athenienses; eadem opera accepi[illegible] vtrisq. iniurias vltuius, & in pe[illegible] firmitatem, & incrementum daturus.

II. Darij [illegible].

INTEREA vero inter Darij liberos de regni successione [illegible] decertatio, expeditionem aliquandiu distulit, quae [illegible] maturius etiam inchoata, sequenti anno delineata est. Cum enim grandaeuum iam Darium longinquam, ac [illegible] suscipere expeditionem viderent liberi eius, [illegible] de [illegible] spes erat eum incolumen rediturum in patriam, & [illegible] regni totius [illegible] tes, [illegible] etiam Pers[illegible] volueri[illegible] successorem declarari. [illegible] autem Dario, [illegible] ante [illegible] natus [illegible] ex priore vxore Gobryae filia [illegible] post [illegible] Atossa [illegible] Superstiti [illegible] Artabazanes [illegible] X[illegible] Xerxes [illegible] regn[illegible], qui Persis imperium [illegible] Herodotus [illegible] sententiam [illegible] tr[illegible] fecit. Itaq, neq, ante [illegible] vitae, ac regni [illegible] definiuit, vt dicemus.

III [illegible].

ROMAE porro [illegible] duplo maiore sumptu alia pompa aliique ludi apparantur, ad propitiandum [illegible] a celebritatem [illegible] exegerant, & alijs pr[illegible] ostentarant, res ad nouos vsque Consules prorogata est, qui Olymp. [illegible], qua vicit in stadio Astylus Crotoniensis, Anchise Athenis principe, Romae creati sunt. Qua ipsa Olympiade Gelo quidam Dinomenis filius, curru victor extitit. Eum aliqui, vt notauit Pausanias, cum Gelone Siculo tyranno confuderunt, quod vterq, Gelo, vterque Dinomenis filius diceretur. Sic enim intelligendum narratio Pausaniam. Nisi enim pari ex [illegible] nomina [illegible] ad ostendendum esse [illegible] ad [illegible], relicta patrum differentia contigi[illegible]. Creati ergo sunt C. Iulius Iulus, & P. Pinarius R[illegible] [illegible] praetentauit, vt Sigonius. Om[illegible] notauit, vnt, at Dionys. [illegible] & ob hanc praecipue causam a populo creati, quae [illegible] Romanam Rem pub[illegible] & tanta pericula con[illegible] eam pene [illegible].

IIII [illegible].

CAETERVM [illegible] C. Marci [illegible] anno [illegible] Con[illegible] Ca[illegible] ita [illegible] in [illegible] Cols. [illegible] qua [illegible] quam [illegible] perse[illegible] vix [illegible] ad [illegible] ex Plutarcho, qui [illegible] vittatus.

Marcius ergo Coriolanus, qui [illegible] sstam [illegible] Vsque [illegible], expectu a pop[illegible] fuerat, [illegible] quomodo tum cos[illegible] vida qui demum [illegible] ope [illegible] Sed [illegible] ab ea [illegible] retenta [illegible] sed [illegible] fidelis [illegible].

deterreret, quippe qui totics clades hactenus intulisset. Nam tamen conatu destitit, sed spreta periculi magnitudine, obseruata nocte obscura Antium venit, vrbem Volscorum nobilissimam, & ingressus ædes Attij Tulli, viri apud Volscos potentissimi, supplex ad focum sedenti accidit. Plutarchus ait eum capite velato apud focum consedisse domesticusque, Tullo tum forte cœnanti, ignoti hospitis aduentum indicasse, eumque relicta cœna ad Marcium venisse; qui enarrata necessitate qua compulsus esset ad hostes confugere, orat vt moderato & humano affectu de supplice statuat, neue subditum pro hoste amplius habeat, pollicens se Volscis, si in eius gentis amicitiam recipiatur, tantum allaturum boni, quantum antea mali inimicus intulisset.

V. Cvi tum enim accipit Attius, & pollicetur se ei Volscos omnes conciliaturum, initio à suis ciuib. facto, quod & præstitit. Nec ita multo post Marcius & Tullus inter se consultant de bello Romanis inferendo. Obtinuit Marcius ne prius inferretur, quam iusta aliqua belli causa esset inuenta, præsertim cum induciæ in biennium paulo ante factæ essent. Iustam autem causam, vt ipsi videbatur, per fraudem excogitauit huiusmodi, ex occasione ludorum, de quibus anno superiore dicebamus. Hoc expectato tempore, inquit Marcius, & tu ibis, & Volscorum quantam maximam poteris frequentiam ad visendum id spectaculum excitabis. Vbi vero in vrbe fueris, fidissimum aliquem amicum ad Consulem mitte, qui occulte moneat cogitare Volscos noctu vrbem inuadere, & in hoc venisse tam multos. Certo scito Magistratus, si hoc audierint, sine cunctatione vos electuros ex vrbe, præbituros que iustam iræ materiam.

VI. Qvæ omnia vt dixit ita contigerunt. Nam denunciatione Consuli callidissime facta, Senatusconsultum factū est, quo Volscis omnibus denunciatum est, vt ante solis occasum omnes vrbe excederent. Primus Tullus exiuit, occupatoque non longe ab vrbe loco idoneo, omnes ibi colligebat. Vbi omnes conuenerunt, coacta concione acriter in Romanos inuectus est, qui cum insigni iniuria solos omnium hospitum Volscos ex vrbe, & quidem proditionis nomine insimulatos, eiecissent, postulabatque vt quisq; in suam patriam id renunciaret; daretq; operam vt compesceretur Romanorum insolentia, & violati iuris pœnæ ab illis repeterentur. Quibus vbiq; non sine exaggeratione diuulgatis, nulla ciuitas ab ira se continuit, missisq; oppidatim legationibus, totius gentis indictum est Concilium, vt de bello in Romanos decernendo ageretur, cuius vehemens instigator erat Tullus, obtinuitque eorum sententia qui bellum suadebant, quandoquidem per Romanos priores fœdus violatum erat.

VII. De excogitata à Marcio fraude, tā perniciosa, atq; impia, etsi res parum probabilis est in magnanimo, ac generoso viro, eamque ex quorundam opinione refert potius Plutarchus, quam sequitur; de ea tamen Dionysius, Liuiusque consentiunt. Tantum certe virorum vindictæ appetitus, qui solet esse implacabilis, & ad comminiscendas obtinendæ vltionis vias ingeniosus, probabilem facit; præsertim cum fidem facere hosti vellet, se hostili esse animo in ciues suos, idque sequentia postmodum confirmabunt. Minus tamen probabiliter Liuius rem scribit denunciatam Consuli ab ipsomet Tullo: qui cum Volscorum caput esset, non erat credibile coniuratum ab eis ipso ignaro, aut tentaturum ingens aliquod facinus in vrbe à confusa multitudine, quam nemo ad destinatum finem dirigeret; nec potuisset occulta esse Volscis, quamuis [illegible] facta denunciatio, si à tanto viro profecta esset.

VIII. Cvm autem apud Volscos de bello suscipiendo iam constaret, de modo deliberaretur progressus in medium Tullus, suasit acciri Marcium & ex illo quæri, quo modo Romanorum vires conuelli possent, hunc enim omnium optime scire quā laborent res Romanæ, quibus valeant. Placuit consilium, vocatur Marcius. Is mœstus, ac lachrymabundus prodit, ac data publice fandi copia, Reipub. Romanæ statum, & iniurias acceptas ab inimicis recenset, laudat Volscos, à quibus tanta humanitate sit acceptus, oblitteratis bellicis offensionum causis, & spem facit, si eorum opera possit, graues de Romanis pœnas repetiturum, à quibus tam insigniter violatus esset; & Volscis non minora commoda allaturum, quos pro hostibus amicos, benefactoresque repererit. Hortatur deinde vt belli occasionem ambiant, repetendis rebus sibi prioribus bellis à Romanis per vim ademptis, quas nunquam inducturi essent animum vt redderent: sicque legitimum, & omnibus probatum bellum suscepturi. Facile autem habituros belli socios omnes populos, quibus res item suæ à Romanis, eadem iniuria sublatæ sunt. Accedere temporis opportunitatem, dum illi ob seditionem suspecti sunt inuicem, & duces habent militiæ imperitos. Postremo studium suum quam humiliter, prolixeq; defert: qui apud suos rigentem animum inflectere humilitate nequiuerat. Nimirum vindictæ appetitus, amore patriæ ac suorum potentior apud Marcium fuit.

IX. Qvæ omnia cum à Volscis vehementer probata fuissent, missa est Romam legatio, vt ille suaserat: eique Senatoria dignitas, omniumque honorum ius decretum, cum potestate habitandi quacunque in Volscorum ciuitate placeret. Dum legatio redit bellum ab omnibus studiose paratum est; persuasum enim omnibus erat Romanos nihil facturos eorum, quæ requirebantur. Qui etiam legatis responderunt, se quæ belli iure acquisierant, optimo iure possidere, & iniuste repeti, quorum dominium eodem iure amissum esset. Turpissimum enim fore, inquiunt, res virtute, fortitudineq; partas, per stultitiam & formidinem amittere. Bellare autem vos, nec, si piget, cogimus, nec, si lubet, deprecamur; sed si inceperitis, nos defendemus, priores arma sumpturi estis, nos posteriores deposituri.

X. Non existimarunt, opinor, Romani, aut Dionysius, virtutem & fortitudinem bellicam, ius Romanis possidendi aliena tribuisse, vel legitimum dominium eorum à prioribus dominis ad posteriores recte transtulisse. Si enim ius à vi penderet, & ius esset omnibus potentibus in reliquorum fortunas omnes, quod iniquissimum est, sed ea iusto bello iuste acquisita censuerunt, in quo qui iniuste aliena inuadebat, iuste amisit [illegible]; quæ victori cesserint, siue in damnorum acceptorum reparationem, siue in mercedem laborum, siue in pœnam iniuste [illegible], siue in exemplum coercendę cupiditati aliena rapiendi. Illud autem vel maxime Ethnicorum [illegible] prodit, quod Marcius apud Dionysium inducias violari prohibet, quæ cum Volscis ad biennium paulo ante factæ fuerant, alioqui, ait ille Tullo, non habebis Numen propitium. Nec tamen se iniuste facturum putat, si per fraudem & calumniam deceptos Romanos ad fœdera frangenda compellat. Sed militari viro ignoscamus licet. Nam

Marcium arma magis, quam iura ac fœdera norat.

XI. Accepto responso, Volsci communi consensu in Romanis bellum decernunt. Imperatores Marcium & Tullum legunt, omnia bello necessaria studiose præparant. Interea vterque Imperator cum electa manu agros Latinorum, ac Romanorum populantur, & ingentes auehūt prædas, vtque magis dissensio Romæ Plebeiorum cum Patriciis foueretur, horum bonis parcebat, illorum armenta abigebat, villas incendebat, agricolas in seruitutem abducebat. Postquam autem præsto fuit totus exercitus, ita Marcium inter & Tullum conuenit, vt alter domi remaneret, agrum & oppida tueretur, ne forte incautos hostis inuaderet, & appetentes aliena exuerentur propriis; alter cum validissima, & promptissima militum manu, hostem peteret, & pugnæ copiam faceret. Cum que Marcius Tullo dedisset optionem, Tullus, qui perspectā habebat Marcij felicitatem, & industriam, illi permisit ducendum exercitum. Et certe prudentius erat nouum ciuem ac ducem foras emittere, quam domi armatum relinquere, Romanam sibi pacem nefario aliquo facinore redempturum. Vt Philisthæi olim de Dauide dicebant.

XII. At Marcius non amplius cunctatus Circeios petijt, eoque oppido deditione facta, facile potitus est, & vt

ait

ait Liu. primum Coriolanos, inde R[illegible] expulit, liberamque eam vrbem Volscis tradidit. Dionysius contra, Neminem, inquit, ex oppidanis Imperator vel occidit, vel in exilium expulit, vestes tantum, in vsus militum, & cibaria in mensem vnum imperauit, & aliquantulum pecuniæ, relictoq; modico præsidio abduxit copias. Tum vero maior in vrbe terror ac tumultus extitit, patricijs plebem incusantibus, quod virum bellicosum, industrium, ac magnanimum, falso implicitum crimine, ex vrbe eiecissent, Volscisque ducem dedissent: contra vero plebis magistratibus crimen in Senatum regerentibus, quasi dolo illorum res gererentur, & bellum non impeteret totum populum, sed plebem Romanam duntaxat: cumque inter mutuas criminationes publicæ rei non prouideretur, plebs hac cogitatione à maiorib. natu cohibita est. Quod si vnius viri nobilis exilium in tantum discrimen Remp. adduxisset, quid expectandum sit, si plerique patricij, plebis petulantia exasperati, eundem cogantur animum inducere? Perspicuum enim esse iam, ait Liuius, rem Romanam ducibus validiorem esse quam exercitu. Atque ita coërcita plebis immodestia, & sedato tumultu seruore, mandauit Senatus Consulibus delectum habere, vrbem custodijs firmare, auxilia sociorum accersere, exercitum autem non prius educere, quàm probe parata essent omnia. Sed quoniam vicina erant consularia comitia, res inchoata nouis Consulibus tradita est.

Turba Romæ oritur.

[illegible] metu cohibetur.

ANNVS MVNDI 3567. SEXTÆ AETAtis 51. Darij Hyst. 36. & vlt. Imperii Pers. 51. Zorob. & Iosue Pontif. 51. Olymp. LXXIII. An. 2. Vrbis cond. 266. Coss. Sp. Naucio & Sex. Furio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 486.

5. *Mors Darij, & annus imperij.*

POSTREMVS est hic annus imperij Hystaspide Darij, iuxta Herodori omnibus probatam chronologiam, Eusebioq; in primis, nisi quod trigesimum sextum Darij, in annum sequentem huius Olympiadis retulit, eò quod Cambysi cum Magis 9. annos assignauit: qui octo duntaxat fuerunt. Nostræ porro huius anni chronologiæ Paulus Orosius aduersarius est, *b* cum ait. *Cum autem instaurares bellum Darius, & vlcisci in victores moliretur, in ipso apparatu concidit, Olymp. 74. hoc est, post V. C. 275. quo tempore Romæ Popilia virgo ob crimen stupri viua defossa est.* Verum hæc Orosij chronologia ipsa se destruit, nisi vrbis initia aliquot annis anteuertat. Nam nullus est annus Olympiadis 74. qui in annum 275. Vrbis incidat: sed is annus vrbis respondet anno tertio Olymp. 7[illegible]. Deinde damnatio [illegible]ios mulieris, teste Dion. & Liuio, in Coss. M. Fabium, & L. Valer. incidit, an. V.C. 271. non 275. Deniq; Darius regnasset annos non 36. vt omnes cum Herod. fatentur, sed 45.

b lib. 6. 1.

I. DARIO non statim dirimente litem, nec ferente de successore sententiam, aderat forte Demaratus, inquit Herodotus, qui per id altercationis tempus Spartano regno Cleomenis opera, vt supra diximus exutus, ac Lacedæmone profugus Susam ascenderat. Hic vir audita liberorum Darij controuersia, Xerxem adijt, eumq; monuit, vt ad suam causam adderet, se primum ex rege natum, ideoque regni primogenitum: Artabazanem vero ex Dario [illegible]ne suo priuato primum natum, ideoq; priuati hominis, non regis successorem esse oportere: idq; in Spartano re[gno] no solenne esse. Quæ dum Xerxes apud Darium prosequeretur, eum Darius Regem declarauit. Quamquã etiam citra admonitionem Demarati, Xerxes, vt mea fert opinio, inquit Herod. regnauisset; eò quod omnis potentia penes Atossam esset: *a* significans eam rerum habenas tenuisse, & gubernatores ac principes sibi coniunctos, ac fauentes habuisse.

[illegible] Demar[illegible]

a [illegible]

II. S[cio] Iustinum l. 2. scribere hanc contentionem ortam D[ario] iam mortuo, eamq; à patruo Artapherne io Xerxis fa[uorem] [illegible]temptatam fuisse. Verum nihil video esse causæ, cur non potius Herodoto assentiamur, à quo alij, nonnũquam oscitanter mutuati sunt, quæ scripserunt. Sed egregium plane est ad exemplum, quod de modo contentionis huius idem Iustinus subdit. Adeo fraterna contentio fuit, vt nec victor insultauerit, nec victus indoluerit: ipsoq; litis tempore inuicem munera miserint, & iucunda quoque inter se, non solum credula conuiuia habuerint; iudicium quoq; ipsum sine arbitris, sine conuicio fuerit. Tanto moderatius tum fratres inter se regna maxima diuidebant, quam nunc exigua patrimonia partiuntur.

[illegible] Iosuæ Pontif. [illegible] Rubab.

IV. *Imperij Darij duratio.*

DECLARATO Darius rege, & successore imperij Persici Xerxe, cum conaretur rebus apparatis exire in expeditionem, altero ab defectione Ægyptiorum anno, supremum diem obiit, sex & triginta annis regni expletis, haud compos voti, vt Ægyptios, & Athenienses vlcisceretur. Sic Herodotus. Cui Ctesias more suo repugnat. Darius, inquit, ad Persas reuersus est, vbi celebratis sacrificiis, cũ 30. dies morbo laborasset, mortuus est, qui annus atque regnum vixerat. *Excidit ille numerus, pergit*, & annos vnum & triginta regnauerat. Bagapates autem, qui claues omnes ædium regiarum habebat, cùm septem viris ad cædem Magorum aditum dedit, cum sex annos sepulchro Darij assedisset, mortuus est, eximio regem suum obseruantiæ, atque amoris argumento. Nihilominus chronologiam Herodoti retinendam putamus, quæ mutari sine magna multarum rerum perturbatione non potest. Nam Abraham ille Cabbalæ scriptor ineptissimus est, qui hunc Darium Hystaspide rursum cum Dario, quem vicit Alexander, confundit; eumque ait anno vitæ septimo regnare cœpisse, & triginta duobus regnasse. Cum constet eum fuisse vnum de septemuiris, qui Magos in Perside sustulerunt.

V. *Mors Zorobabelis & Iosue [illegible].*

AD Darij vsque exitum Zorobabelem, & Iosue produximus, quod non constaret, quando illi finem suo sacerdotio, aut Reip. administrationi imposuissent. Nouum tantum sub Xerxe pontificem, à Iosepho *b* nominatum Ioacimum Iosue filium reperiemus, vt sequenti anno dicetur. Nam Philoni Annij suo plus fidei, quam meris fabulis tribuendum, cum doctis omnibus censemus. De Zorobabelis autem, aut Iosue Pontificis morte, illud vnum reperimus ab Hebræis traditum, Zorobabelem ædificatu muro vrbis, aptataq; æde sanctuarij, redijsse Babylonem, ibique esse mortuum. Et quidem, vt par est credere, pie, ac religiose, vt qui de pietate, ac Dei cultu, totaq; Hebræorum gente bene meritus fuerat: & summi in diuinam veritatem amorem, ac venerationem, in conspectu regum professus fuerat; eamque regibus, & omnibus rebus creatis antetulerat; quam confessionem videtur Dominus non solum Darij gratia, ac munificentia, sed æterna quoq; vita remunerasse.

VI. *Bellum Romanorum cum Marcio [illegible]*

ROMANI porro huius anni Coss. omnia domi diligenter ad bellum pararunt, vt scribit Dionys. spes autem de socijs concepta, labante eorum fide, Romanos fefellit. Primi defectionis initium fecerunt Æqui, qui ab initio Marcio copias miserunt, quorum exemplo mox & alij multi, clam Volscos iuuabant, breuique tantum virium Volscis accreuit, quantum nunquam ante habuerant. Quibus fretus Marcius rursus Romanos agros populabũdus adijt, & amplissima collecta præda, nemine audente congredi, per otium domum repetit, vnde Volsci, agnita Romanorum timiditate, magnos sumpsere spiritus, & spem imperij non exiguam concepere: Marcij peritiam, & felicitatem, omnibus omnium gentium Imperatoribus superiorem, laudibus in cœlum efferentes, decretisq; ad agendas diis gratias sacrificijs, templa sua, foraq; ornabant suspensis hostium spolijs, epulis cum nouo suo Imperatore, hilaritatibusq; effuse vacabant.

VII.

ITA [ve]ro Marcius Volscorum alacritate confirmata, agro iam late peruastato, exercitum contra socias Romanorum vrbes duxit, & in T[o]lerinos Latini nominis populum, non imparatum ad resistendum, impetum fecit: eum nihilominus breui expugnatum, multis iam interfectis, & seruituti mancipatis, diripuit, & copias B[o]l[am] du[xit], vbi non sine suorum damno, expugnato oppido, & p[illegible]

[illegible] cendit. Idem fuit conatus, eademq; sors Labi[illegible] [illegible] Pedanorum Bouillanorum. At Corbiani, & Ca[illegible] sine pugna deditionem fecerunt: sic vt quacunq; iter faceret, nullum se oppidum ei opponeret, præter Lauinium, apud quod crebro frustra pugnatum, cum primi impetus ex animi sententia non successissent, statuit Marcius oppidum vallo & fossa cingere, viasque obsidere, vt tum auxilia, tum commeatus excluderet.

VIII. Qvæ omnia cum Romæ personarent, & quotidianis legationibus opem implorantium sociorum, Senatus, Consulesque obtunderentur; vererentur etiam ne capto Lauinio recta bellum in vrbem conuerteretur, vociferabatur vniuersa plebs Marcio reditum in vrbem decernendum, paratique erant Tribuni de irritanda mulcta ad populum referre, obsistentibus Patriciis, nec quidquam in re iudicata mutari permittentibus. Quibus cognitis Marcius diuiso exercitu partem ad continuandam obsidionem reliquit, partem ad vrbem deduxit, & ad fossas Cluilias, quinque ab vrbe passuum millibus, castra posuit. Ad cuius aduentum tantus in vrbe tumultus exortus est, ac si iam iam instaret oppugnatio: cunctique ad arma temere atque iniussi concurrebant, mulieres passis crinibus templa vlulatibus complebant; pauloque post Marcio propius non accedente. Plebs concursu in forum facto, Patres ad Curiam vocauit, & nisi Senatusconsulto decerneretur homini reditus, minabantur seipsos sibi consulturos, vt proditos.

IX. Qva necessitate coacti patres decreuerunt, vt quinq; è suo numero, quos ille maxime diligeret, eligerentur, qui legati de pace atque amicitia cum Marcio agerent. Quo in numero fuerunt M. Minucius, [illegible]. Largius, & tres alii, omnes iam consulatu functi. Cumque in castra venissent, Marcius cognito illorum aduentu, cum Volscorum nobilissimis consedit, quo loco maxime possent exaudiri omnibus quæ dicerentur, eosque aduocari iussit. Tum Minucius, qui in suo Consulatu plurimum pro ipso laborauerat, perelegantem habuit ad eum orationem, in qua captata ex iniuriæ confessione beneuolentia, illud primum agit, vt ne in hac non iniusta offensione sua, & insito à natura vindictæ appetitu, noxios simul innoxiosque, amicos inimicosq; vlciscatur, Patricios præsertim, à quibus tanto studio semel, iterum, tertio in capitali causa defensus sit. Deniq; ne excurram longius nullum artificium, nullum argumenti genus intentatum reliquit, vt Marcium à sententia deductum patriæ reconciliaret.

X. Qvæ ille vicissim mira ingenii felicitate refutauit, ostendens inter alia se Romam ad certissimum interitum vocari, & vel ob hæc ipsa, quæ nunc gererentur, cuipiam Icilio, aut Decio prædæ fore: vnde hunc reditum, non reditum vocari vult, sed compendiosam ad exitium viam, à quo eum Senatus vniuersus, ne si velit quidem, possit eripere. Addit & fidem Volscis datam, quibus omnia debeat, à quibus, præter omne meritum, amantissime exceptus, honorificentissime tractatus sit; non Romanis, à quibus indignissime, atque ingratissimè fuerat bonis omnibus spoliatus. Postremo ne ferreus patriam plane exscindere velle videatur, hoc responsum dat legatis. Si pop. Rom. redditis agris, & oppidis quæ occupauit, reuocatisque colonis, Volscos in perpetuam amicitiam, & æquale cum Latinis ius ciuitatis, interposito iureiurando recipiat, pacem se cum eo facturum; nonnullisque ad Senatum mandatis superbe additis, abire iussit, datis ad deliberandum 30. diebus, quo interea spacio longius sit abducturus exercitum.

XI. Qva de re cogitanti libet admirari Quid actum sit, vt Marcio, vel Dionysio certe, aut T. Liuio non venerit in mentem postulare ab his legatis, & per eos à Senatu, populoque Romano vniuerso, vt Tribunitia potestas, quam ille habebat vehementer exosam, etiam antequam ab ea violatus vlla in re fuisset, nunc autē etiam detestabatur, è Republica tolleretur, cum eo facto iniuriam suam gloriosissime vindicasse videri posset; & vniuersam nobilitatem, ac Patricios in primis in pristinam dignitatem, atque autoritatem reuocasse, sibique vehementissime in perpetuum conciliasse: certe eam rem populus [illegible] non antetulisset. An fortasse Deus illam ei mentem [illegible] dedit, vt optimatum superbia, quam ille odit in primis, semper in posterum hoc in festo pondere comprimeretur; & pauperes, quorum ille gemitus libenter exaudit, potentiorum tyrannico dominatu non opprimerentur? An prævidit plebem id non passuram, aut mox promissa impune rescissuram?

XII. Seqventi nocte Marcius circa vltimam vigiliam, mouit castris duxit ad reliqua Latinorum oppida, siue quod rem certa audisset ventura inde Romanis auxilia; siue ipse rumorem eum finxerat, ne bellum in hostium gratiam intermisisse videretur: & subactis intra dies triginta septem Latinorum oppidis, Romam petit, cum multo maiore quam prius exercitu, & trigesimo ferme stadio ab vrbe, in via Tusculana castra posuit.

Interea vero dum Marcius Latinas vrbes exscindit, & quotidianis sociorum vociferationibus Romanorum pulsantur aures, & parium calamitatum timidam ciuitatem vrget metus, nihil tamen à Romano Senatu impetrari potuit, quod timidum animum, & infractum saperet: sed & nunc & deinceps diligenter cauit, ne quidquam iussus faceret, aut hostium metu concederet. Itaque ad Marcium referri iussit: Si deductis ex agro Romano, vel Latino copiis, armisque positis Volsci legatos de amicitia mitterent, rem transigi Romæ posse, tantisper autem dum hostiliter se gererent, nihil mite, aut amicum decerni posse.

XIII. Hæc cum decem alii legati consulares Marcio quam poterant blandissime retulissent, seruata interim populi Romani dignitate. Ille nihil aliud respondit, nisi vt melius sibi consulerent, & reuerterentur intra triduum, non enim se ampliores daturum inducias. Liuius qui hanc historiam vehementissime contraxit, ait primos oratores atrox responsum accepisse, iterum deinde eosdem missos, non receptos in castra. At Dion. vt diximus; & diuersos, & plures duplo, missos ait, & receptos; breue etiam responsum tulisse, & addit: *Cumque illi nescio quid ad hæc vellent dicere, non permisit, sed iussit è vestigio castris excedere, minatus ni facerent, se tractaturum vt exploratores: ita illi silentio se dederunt in viam.* Nec tamen ad tam minacia responsa deterriti Romani, aut fossa fecerunt, aut etiam exercitum in aciem eduxerūt contenti vrbem diligentius communire, & hostem, si accederet propius, è propugnaculis arcere.

Dvm hæc aguntur, & apparantur, nondum abiecta omni spe flectendi Marcium, si maior, & honoratior legatio mitteretur, decretum est vt pontifices, augures, & quicunq; honorem, munusue sacrum publico sumptu gererent, quorum erat ingens numerus, sacro induti amictu, præferentes deorum insignia, vno agmine castra hostium peterent, eadem quæ legati proximi petituri; qui nihilo magis flexere animum Marcij, sed eis suasit, vt iren & imperata facerent, alias bellum ad vrbis mœnia expectarent, edixitque ne posthac ad se verba fierent.

Romani desperata pace, omni ope se ad obsidionem sustinendam parabant, cum Matronæ ad delubra deorū, omnis decori immemores, procurrebant, & maxime ad ad Iouis Capitolini, vbi Valeria Publicolæ qui vrbem liberauerat soror, & genere illustris, & annis grauis, & alioqui prudens fœmina consilium diuinitus suscepit legationis Matronarum, omnibus rebus instructarum, quæ animum ferreum, non solum inflectere, sed frangere etiam possent.

XV. Itaqve reliquis matronis, quæ tunc frequentes aderant, huius legationis autor fuit. Censuit autem eam maxime à Veturia, ipsius Marcij matre, ac Volumnia eiusdem vxore suscipiendam. (Plutarchus matrem Volumniam, vxorem Vergiliam vocat,) magna nobilissimarum matronarum parte illas comitante, persuasa ad earum lamenta, & preces hominem misericordia moturum; nec tam ferreo esse, ac impenetrabili pectore, vt matrem ad genua sua volutari sustineat. Id consilium vt omnibus placuit, simul etiam adierunt domum Veturiæ; apud quam etiam Volumnia eius nurus, cum filiis habitabat.

. . . ponunt, rogantque vt legationem ad filium . . . suscipiant, patriæ impendentes calamitates miseratæ.

At Veturia, in qua maxime hæc spes vertebatur, securitate contendit ostendere exilem eam spem atque infirmam esse. M. . . . ex quo triste illud iudicium de eo . . . totam familiam cum patria exulam habere, quæ se nurumque abiens siccis, immotisque oculis repulerit, omnem earum opem, subsidiumque neglexerit, & quantum . . . , inquit, familiam totam alienam duxerit, nihil scripserit, nihil mandarit, nec quid rerum ageremus . . . curauerit. Apud tam durum, & impenetrabilem animum, quid efficient preces nostræ, quas nec amplexu dignatus est, nec osculo nec vlla alia comitate digrediens extremum ex ædibus? Postremo contendit, nec iuste, nec pie peti posse à Marcio, quod matronæ peti desiderabant. Num rogabo, inquit, vt parcat suis ciuibus, à quibus patria pulsus est innocens? vt misereatur populi, qui nec miseratus est ipsius, nec condoluit? vt deserat, & prodat eos, qui licet ante multis ab eo, grauibusque affecti cladibus, tamen receperunt exulem, & tractarunt non maligne, vt hostem, sed benignè, vt amicum & cognatū? Quo animo rogabo filium, vt exitij sui autores amet, & iniuriam faciat seruatoribus suis? Sinite itaq;, inquit, iacere miseras, sicut afflictæ sumus à fortuna, nec dedecus insuper addite.

Finita oratione coortus est tantus mulierum ploratus, tantis ædes personuerunt eiulatibus, vt longe per vrbem exaudiretur clamor, & turbis vici proximi opplerentur. Tum Valeria rursus alias prolixas, & affectu plenas ingeminauit preces, cæteræque matronæ, vt quæque erat alterutri amicitia, coniunctioneve coniunctissima, ad ipsius genua prouoluentes sese. Tandem Veturia obnixis earum precibus, ac lamentis victa, legationem suscepit pro patria, pollicita se ituram cum vxore Marcij, liberisque, & cæteris quotquot comitari vellent coniugibus ciuium.

Hæc legatio diu in Senatu vtrimque iactata, tandem permissa est, magna cum laude tum Senatus prudentiæ, qui optime in futurum prospexisset, nihil deterritus periculi magnitudine, tum pietatis Marcij, de quo hoste fuisset opinio, nihil patraturum impium in imbellem ciuitatis partem, quæ se illius potestati permitteret, qui vitam nullo vnquam impio, & iniusto facinore, ad huius vsque temporis calamitatem polluisset.

XVIII. Sub lucem igitur Matronæ plurimæ puerulos secum habentes, cum facibus ad ædes Veturiæ accesserunt, eaque cum nuru, & nepotibus assumpta, processerunt ad portam, & in pacata vehicula conscenderunt, multis eas ciuibus omnium ordinum comitantibus. Cum autem eo processissent, vnde è castris prospici possent, Marcius mittit aliquos equites qui cognoscant, quænam ex vrbe egressa sit turba, & ad quid veniat. Re cognita mulierum audaciam, quæ tam periculosum facinus aggressæ essent, admiratus est. Deinde cum prope essent, occurrere Matri extra castra cum paucis decreuit, iussis lictoribus imperatorias secures deponere, & fasces, vbi prope matrem veniretur, summittere; sic enim Romanis mos est quoties minores magistratus maioribus obuii fiunt. Tanta ei pietatis in matrem, & reuerentiæ cura fuit.

Vbi vero conuenere, prior mater accessit ad salutandum, sordidata in morem lugentium, oculis lachrymatione tabidis, admodum miserabilis. Qua visa Marcius immotus hactenus ac rigidus, & velut obfirmatus ad eludendas qualscunque molestias, non potuit tamen in proposito persistere, sed abreptus humanis affectibus amplexus est eam, salutauit, blande compellauit, ac fleuit, & labantem, mœroreque examinatam sustentauit, ac refouit: tum vxore, ac filiis salutatis, ac complexu dignatis, ad matrem conuersa iussit dicere quæ vellet. Atilla publicum . . . lauit auditorium, non inuito Marcio, qui se honestiu . . . utaret responsum cum coram multitudine, nec defuturas . . . ationes, quibus matris precibus responderet. Ergo . . . peratorium tribunal progressus, primum iussit li . . . lc Sel . . . m in pauimentum transferre, indignum ratus se . . . l motu . . . , & pro potestate cum matre agere. Salomonis etiam in matrem pietate superata, quæ ei thronum iuxta se posuerat.

XX
Orat. Veturiæ.

Hic Veturia post multas lacrymas, causam, aut occasionem potius aduentus exponit, preces reliquarum matronarum, quas omnes Marcio conciliat, dum earum erga ipsas offi . . . , humanitatem, ac beneuolentiam commemorat; quarum victæ precibus ausæ essent ad ipsum venire, ac deprecari pro patria. Hic Marcius orationem eius interrumpens. Rem, inquit, impossibilem petis mater, vt illis qui me expulerunt, meque meis omnibus exuerunt, prodam hos qui me exceperunt, bonisque inter homines maximis affecerunt, aliaque deinceps id genus pertexuit, inculcans quæ à Romanis pro Volscis postularet. Addens etiam vt relicta iniusta petitione, & hominibus, inquit, vtrique nostrum inimicis, mecum mane, vt æquum est, & eandem mecum patriam incole, meisque bonis, & honoribus mecum fruere: quod si fuero consecutus, nihil mihi ad summam felicitatem defuturum est. Eadem vxori non dixit, aut filiis, satis intelligens, eos Veturiam, sine vlla dubitatione secuturos.

Nefas impetrat.

XXI.
Iterata oratio.

Eam orationem cum multiplex Volscorum acclamatio secuta esset. Tum Veturia resumpta oratione aperte demonstrat, qui salua fide præsentibus malis possit occurrere. Volscos ad æquas pacis conditiones adducendo, pactis prius in annum vnum induciis; quas si illi feroces facti victoria nolint admittere, palam imperium deponendo: ne vel proditor eorum fiat, qui eius nitantur fide, vel hostis eorum, quibuscum summa necessitudine coniunctus sit. Nec formidandum ne apud benemeritos ingratus audiat, qui acceptum ab eis beneficium infinito meritorum numero cumularit, quorum Rempublicam ad florentissimum statum eduxerit. Tum transit ad dicendum de iniusto odio, quo patriam persequatur, vbi sapienter inimicorum vocabulum in dulce patriæ nomen commutat, quæ ex morbo miserationem, non odium mereatur, quamuis tunc iniuriam verbis factisque irroget. Venia ergo digna est, quæ morbo laborabat, quando iniqua de eo tulit suffragia, cui aliquid exemplo proborum hominum, & nominatim Tarquinij Collatini, in non dissimili causa, iniuriæque indulgendum sit: maxime cum ea non omnium, sed paucorum culpa fuerit, qui populi partem contra ipsum dementiarant.

XXII
Alia per suadendi ratio . . . sumpta vita.

Præsertim etiam cum ab ea, si quid nocuisset, satis hactenus pœnarum exegerit, qui agros fertilissimos vastarit, socias vrbes euerterit, & tertium iam annum intra mœnia cohibitos afflixerit & quasi hæc modica vindicta sit, ad Vrbem ipsam euertendam, aut ad seruitutem redigendam furibundus accedat: & eos ipsos qui læti sunt, & nihilominus humiles pacem quærunt, superbis & imperiosis responsis à se reijciat, viros sacros, profanosque contemnat: quem è contrario æquum sit diuinam placabilitatem æmulari, & patriæ pœnitentiam, & in gratiam redire volenti, reconciliari. Inde firmissimam ac valentissimam adhibet machinam ad expugnandum hominem, ius videlicet maternum in ipsum, quo iure eo diligentius, ac prolixius in ipsum vtitur, quo magis agnouerat à principio, eum facilius ex hac parte expugnari posse.

Et ius maternum comparando.

Quid ergo filius matri debeat, quantisque eum sibi beneficiis obligarit, diligenter enumerat, quibus omnium mortaliū merita præponderare, aut pariа esse non possint.

XXIII

Qua freta, inquit. *Marci fili, ego te oro ne bellum inferas patriæ, & obsiste tua violentia. Aut igitur inceptorem resistentem tibi matrem, tua manu furibundus interfice, & tunc bellum infer patriæ; aut matricidium exhorrescens, ei cede, & vltro fili dona hanc gratiam matri tuæ.* Addit etiam deplorabilem prætereotis vitæ statum, & vtilitatem, quæ ex hac gratia in vtrumq; tam in hac, quā in futura vita redundatura sit. Infelix Veturia! quam libenter in subsidiū causæ tuę vsurpasses ęterna prœmia, quæ eos manent, qui iniurias suas Deo cōdonant: Dei ipsius exemplum, qui sese quotidie inimicis suis tam placabilem, atq; exorabilem præbet: deniq; & ipsius filij Dei, qui pro sibi reconciliandis hostibus suis, crucis suppliciū adire nō dubitant. Sed hęc abscondita erant ab oculis tuis.

& non illustris ceteris viatis temporibus, in maiorem hominum implacabilium condemnationem.

XXIV. *Et vellet terrere magno infortunio.* INTERIT postremo Veturia teriorem filio longe violentissimum, audiamus eum. *Quod si repuleris, inquit, matrem tuam, & inhonoratam dimiseris, quid tibi propterea mali venturum sit, non possum dicere, augurar tamen certe nihil euenturum prosperi. Illud sat scio, etiam si cætera omnia tibi feliciter succedant, certe vindex dolor, qui nunc, mearumque calamitatum nomine te cruciabitur, nec animum tuum vnquam relinquet, nec sinet te vllum bonum fructum in hac vita percipere. Nam Veturia siquidem tot testibus cantum, hanc iam patiatur repulsam, non sustinebit, vel minimum temporis spatium superuiuere, sed in conspectu omnium vestrum me ipsam interficiam, diras que, & furias tibi per me vindices, atque vltrices relinquam.* Hæc elocuta humi se abiecit, & ambabus manibus Martij pedes amplexa, deosculabatur, simul vim intolerabilem marcio pectori afferens: accessit quasi ex composito, ingens & longus vniuersarum matronarum eiulatus. Volsci vero qui assidebant, non vitatem eius spectaculi non ferentes, auerterunt oculos. *Ad cuius se pedes abiecit.* Ipse Marcius prosiliens è sella, correptam matrem semianimem erexit, eamque complexus post multas lachrymas exclamauit. *Vicisti mater, quod nec tibi bene vertet, nec mihi. Nam patriam quidem seruasti, pium vero, & indulgentem filium perdidisti.* *Vincitur à Matre.*

XXV *Et consultat cum suis de [illegible].* HÆC effatus iuit in tentorium, ductis matre, vxore, liberis, vbi reliquam diei partem cum eis consultauit, quid facto opus foret. Tandem in ea consensum est, quæ sæpius fuerant postulata; vt reductis, non secus quam per amicorum terras, copiis, à Volscis petat, vt cum Romanis de pace agatur, quæ ex æquo & bono fiat quod illi si negigant, imperio deposito fidem suam liberet. Erit terrebat eos illa suspicio, quæ vtique vana non fuit, ne Volscorum vulgus frustratum spe sua, in effrenem iram rueret, & ipsum, antequam causam diceret, suis manibus vt proditorem interimeret. [illegible] est tamen, inquit Dionysius, & id, & quod esset grauius periculum, virtute ac fide incolumi subire. O virum magnanimum, & si non præstantiore patria, certe meliore fide dignum, pro qua si idem discrimen capitis pati constantia adiisset, vtique beatissimus erat futurus.

XXVI SVB vesperam mulieres in vrbem reuertuntur. Marcius pro concione causa reddita, cur à bello desisteret, & obtinxet [illegible] vs, vt sibi ignoscerent, ac domum reuersi, beneficiorum memores, sibi contra vim aliorum adessent, iubet eos parare se in profectionem, castris nocte proxima excessuros. Romani mulieres reuertentes maxima gratulatione receperunt, eisque publice honores decernunt, laudationem, & præmium quod liberet postulare. Petierunt autem vt liceret sibi templum Fortunæ muliebri ædificare, in quo sumptu publico sacrum anniuersarium celebraretur, cui præesset matrona, quam ipsæ elegissent. Quibus à Senatu decretis, prima creata est sacerdos Valeria, à qua totum consilium de legatione muliebri profectum fuerat; qua præeunte primum sacrificium mulieres pro populo peregerunt, super ara in fano facta, anni sequentis mense Decembri, eiusdem mensis Calendis, quo die bellum solutum est. Anno deinde post primum sacrificium altero, ædes publicis impensis ædificata, & absoluta, ac dedicata est, pridie non. Quintil. altero consulum Virginio Proculo dedicante.

XXVII *Marcius redit domum.* MARCIVS autem sub diluculum motis castris, copias velut per socialem agrum abduxit, & postquam Volscorum fines intrauit, [illegible] am prædam, quæ ipsi contigerat, largitus militibus, domum redit. [illegible] quidem ditati opibus, quietem à bello libenter accipiebant, & duci fauebant, cui etiam ignoscebant, quod maternorum affectuum, & precum reuerentia, finem bello imposuisset. At iuuentus, quæ domi remanserat, frustrata spe Romanorum spoliorum, vehementer contra eum exasperabatur; cui se ducem Attius Tullus præbuit, qui iamdudum inuidia percitus decreuerat Marcium, si subiugata Roma victor reuerteretur, per insidias clam e medio tollere: sin frustratis conatibus, se infecta rediret, vt proditorem factioni suæ interficiendum obijcere, quod & factum est. *Odium Volscorum in eum.*

COACTA enim non mediocri manu accusauit hominem e veris falsa coniectans, & ex futuris non futura colligens, iubebatque vt deposito imperio, rationem administrationis redderet. Cumque Marcius vim à Tullo veritus, differret imperium ad publicum Volscorum concilium deponere, vt ait Plutarchus, & ad dicendam causam in suggestum ascendisset, Tulli factio magno clamore obstrepuit, interficiendum dictitans, simulque circumsistens lapidibus interemit: cui narrationi consentit Plutarchus. Fabius tamen Pictor scriptor antiquissimus, apud Liuium affirmat eum in hoc exilio consenuisse, & hanc sæpe vocem in exacta ætate vsurpasse. *Multa miserius senem exilium esse.* Qui eius auspiciis militarant, ornatum imperatorio cultu honorificentissime sepelierunt. Romani, publice priuatimque luxerunt, & eorum Matronæ vt in domesticorum & necessariorum luctu moris est, posito auro & purpura, cæteroque ornatu, atro amictu sunt vsæ per annum integrum, siue vt ait Plutarchus per menses decem. Hunc exitum habuit Marcius vir ætate sua bello maximus, vt & fusius differit Dionysius, multis virtutibus, nonnullisque etiam vitiis insignis. Bellum certe illatum patriæ, & tot non solum personis, sed etiam populis illatæ clades, in vltionem exilij ob perturbatam Rempublicam decreti, violatumque magistratum, nemo iuste prudenterue probauerit; vt omittam illam in quærendo bello fraudem, & asperam in admittenda reconciliatione duritiem. XXVIII. *A quibus & interfectus.* *Eum feminæ, viri, lugent.*

XXIX. *Volsci & Æqui inter se dissident.* CÆTERVM Volsci non diu facinore in Marcium admisso lætati sunt. Nam cum vna cum Æquis agrum Romanum inuasissent, rati temporis opportunitate vtendum, hoste adhuc metu consternato, ortu inter ipsos dissidio, vtri darent belli ducem, Volsci, an Æqui. Nam Æqui, vt scribit Liuius, Actium Tullum ducem habere nolebant: ergo inter se correptis armis concurrere, & plurimis vtrinque cæsis, nisi superueniens nox pugnam diremisset, sese mutua internecione deleuissent. Romani nihilominus, qui contra eos exercitum eduxerant, re cognita domum exercitum reduxerunt, siue contenti fortunæ beneficio, siue tyronibus suis diffidentes; qua de re in vrbe ignominiæ probro notati sunt. Prælio à Romanis victos Vulscos ait Plutarchus, quo in prælio Tullus obierit: sed id ad proximè sequentem annum pertinet.

ANNVS MVNDI 3568. SEXTÆ ÆTATIS 52. Xerxis 1. Imperij Persarum 52. Ioacimi Pontificis 1. Olympiadis LXXIII. an. 3. Vrbis Conditæ 267. Coss. C. Aquilio, & T. Siccio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 485.

I. *Tempus mortis trium nouissimorum Prophetarum.* BREVE chronicum Hebræorum tradit anno quinquagesimo secundo regni, siue imperij Persarum & Medorum, mortuos esse Aggæum, Zachariam & Malachiam, eoque tempore Prophetiam in Israële cessasse quod habet etiam Abraham Dauidis filius, scriptor Cabbalæ apud Genebrardum. Sed is per summam historiæ exoticæ imperitiam, Darium Hystaspidem cum Dario Arsamida, quem magnus Alexander vicit, confundit; & quod consequens est hoc tempore accisum esse ait Persarum imperium, Græcorum vero inchoatum; centum & quinquaginta sex annorum parachronismo. De morte autem Prophetarum illorum consentit Hebræis Christophorus à Castro, à cum ait circa trigesimum sextum Darij Aggæum iuuenem, & Zachariam senem decessisse. At verum, vt dici recte possit Aggæum iuuenem decessisse. Nam si 30 annorum fuit, cum Propheticum munus exercere cœpit sub Darij Hystaspidæ annum secundum, nunc sexagesimum quintum agebat annum, quamuis iuuenis Babylone in Iudæam ab Epiphanio & Dorotheo rediisse dicatur. At Malachias ad regnum pertinet Artaxerxis. Quod autem sub quinquagesimum secundum annum imperij Persarum obiisse dicuntur, eodem modo id accipiendum est quo *à Ca de Prophet c. 3.*

modo dicitur Noe cum quingentorum esset annorum genuisse Sem, Cham & Iaphet: nonagenarius videlicet. Sic etiam Thare vixit 70. annis, & genuit Abram, & Nachor & Aran.

Qvod pertinet ad Aggæum, fuisse eum & Sacerdotem, & de tribu Leuitica colligit ex eo Sanctius, quod ab Epiphanio dicitur apud Sacerdotes cum gloria & honore tumulo sepultus Hierosolymis; & à Dorotheo cum honore sacerdotali. Eius mors in Romano Martyrologio 4. Nonas Iulij ponitur, qui est quartus eiusdem: in Menologio autem Græcorum decimo sexto Decembris. Scribunt quoque prædicti, Aggæum habuisse cum Zacharia commune sepulchrum.

Zachariæ autem mortem Martyrologium Romanum cum reliquis Latinis in sextum Septembris refert, Menologium vero Græcorum in præcedentem diem. Fuisse etiam ipsum de tribu Leuitica, atque etiam sacerdotem author est Dorot. in Synopsi, vbi illum Hierosolymis sacerdotio functum scribit. Propheta ipse filium se Barachiæ appellat, & nepotem Addo. Ideoque cum ab Esdra a dicitur filius Addo, filij nomen pro nepote, vt alias sæpe, vsurpatum est. Sic Iehu rex Israëlis vno in loco b filius Namsi, alio c filius Iosaphat filij Namsi appellatur. Eius mortem plerique censuerunt à Christo Domino in Euangelio describi, qua de controuersia actum est à nobis anno Ioas 36. Eam recens Sanctius noster commentarijs in Zachariam amplexus est. Primum quia Christus eo loco de Prophetis loquitur, d & quidem de ijs, qui Iudæis notæ erant, qualis erat is, cuius extabat Prophetia, & erat in omnium manibus. Alij autem neque numerabantur in Prophetis, neque ita vocabantur. Secundo quod in Euangelio Prophetæ pater exprimitur Barachias, quod alius ab hoc Propheta non conuenit: & oportuit nomen esse proprium viri vnius, non commune multis: ne Barachiæ nomen personam confunderet, non distingueret ab alijs, denique Ioiadæ filius in atrio, non inter templum & altare legitur interfectus. Ita fere doctissimus Sanctius. e

Verum his tamen [illegible] potest. Neque enim concedendum est Christum de Prophetis duntaxat loqui, f [illegible] etiam de sapientibus quoque, & [illegible]ibis, & omnino de iustis, & eorum sanguine impie effuso se agere profitetur. Neque enim quidquam est causæ cur sanguis Prophetarum, & non etiam cæterorum iustorum requiratur ab vltore Deo. Nam & Abel Propheta non [illegible] erat. Et Zacharias Ioiadæ filius Propheta à Iosepho appellatur. g Quin & Zachariam, inquit, pontificis Ioadi filium [illegible] in ipso templo saxis iussit obrui [illegible] paternorum beneficiorum: tantum quia Propheta diuinitus constitutus, pro concione populum, & regem adhortatus ad iustitiam, graues pœnas illis pronunciauit, si monitis parere contemnerent. Deinde historici libri [illegible] ctorum bibliorum, non minus populo noti erant, quam Prophetici, qui obscuriores sunt, minusque populares, quod nunc quoque in Christi populo cernimus. Secundo autem argumento respondemus Zachariam illum non patris nomine, quod erat commune cum multis & passim appellatiue, sicut Azarias accipiebatur, sed genere mortis, de qua tunc agebatur, & loco distingui. Quod mortis genus nunquam aduersarij probabunt huic Prophetiarum scriptori conuenire. Cum vice versa sanctus Epiphanius, & Dorotheus satis aperte significent, eum cum esset valde senex, naturæ necessitati cessisse. Illud autem sane quam frigidum, quod ille Ioiadæ filius in atrio dicatur h occisus, non inter templum & altare. Id cum totum spatium, in quo erat altare holocaustorum, & luteres, & mare æneum, fuisse atrium Leuitarum, & extra templum, siue domum sanctam, nemo sectæ dubitare potest. Fuit enim hoc atrium, quod Scriptura vocat interius, & ratio postulat, vt hæc extra templum essent, & sub dio, ne domus sancta perpetuo holocaustorum fumo, assiduisque ablutionibus contaminaretur. Sed de his iam satis, abeamus in Persidem.

Defuncto Dario, inquit Iosephus, i *successit Xerxes filius, sicut regni, ita & pietatis paternæ hæres: nihil enim ex patrio [illegible] circa diuinum cultum mutauit, & Iudæos summa beneuolentia prosecutus est.* Sic ipse. Ex quo colligitur Darium toto vitæ tempore sacrificiorum sumptus Hierosolymis magna saltem ex parte suppeditasse, vt ex his literis apparet, quas in gratiam Iudæorum [illegible] segimus [illegible] in Iudæam. At quæ de Xerxe [illegible] quadrant, vt mox dicetur. De Pontifice [illegible] *Hoc regnante Pontifex erat Ioacimus [illegible] vero degentium Iudæorum primatum [illegible]* [illegible] c 1. pergit enarrare quæ 1. Esdræ [illegible] tigerunt, in eo vehementer [illegible] Xerxem cum Artaxerxe [illegible] toto regno Xerxis, quod [illegible] sum fuit, pe[illegible] cogitur interius annis 25. & 28 [illegible] ei conuenire [illegible] errorem [illegible] etiam [illegible] tis: quo vno excitato [illegible] qui [illegible] quam [illegible]

Nihilominvs [illegible] Xerxe [illegible] pontificem aperte suadet longi[illegible] & quod filius eius Eliasib, sub [illegible] pontifex fuerit, vt ex 2. Esdræ k perspicuum est, ex quo etiam libro constat Ioacim fuisse filium Iosue, patrem autem Eliasib. Genebrard. qui priori pontifici 28. annos tribuit in pontificatu, huic assignat 42. nemine demonstrato, quem sequeretur ducem, nec [illegible] lium potuit, quam fictitium Annij Philonem. Sed omnia apud eum his temporibus perturbata sunt, & confusa, ex quo Darium Medum cum Dario Hystaspis confudit, & Cyri successorem non Cambysem posuit, sed Xerxem, siue Artaxerxem, & quidem [illegible] superis placet, primum Darij Medi filium: quæ cum Herodoto, Iustino, aliisque innumeris optimæ notæ historicis [illegible] apertissime pugnant. Nos Ioacimo annos Regis Xerxis de more tribuemus, quando nec initium, nec finem, nec diuturnitatem pontificatus eius scire possumus, sed illud duntaxat, Ioacimum regnante Xerxe fuisse pontificem.

Scribit Herodotus Xerxem nequaquam à principio animatum fuisse ad bellum Græciæ inferendum, sed Ægypto, quæ paulo ante ab imperio Persarum defecerat. Quod cum animaduerteret Mardonius consobrinus eius, [illegible] quidem vt Ægyptum primum [illegible] domaret, & in pristinam seruitutem redigeret, quoniam eo videbat Regem vehementissime propendere. Postea omnino et author erat, vt de Atheniensibus vindictam sumeret, in quo Regis dignitatem prætexens [illegible] ipse quærebat. [illegible] postea dicemus. Cæterum idem Herodotus ait, secundo à morte Darij anno Xerxem in Ægyptum expeditionem suscepisse. agemus ergo de ea anno sequenti. Hoc autem anno regnum suum [illegible] vtcumque recte stabilire conatus est, ne quid postea in eius absentia turbaretur. VII

Interea Consules viri bellicosi, vt scribit Dionysius, de bello contra Hernicos, & Volscos gerendo ad Senatum retulerunt. Placuit patribus primum legatos mittere ad Hernicos, qui velut ab amicis, & fœderatis res iure repeterent. Nam bello Volsco iniurias ab eis acceperant, excursionibus, & latrocinijs in finitimos agros factis. Interim vero dum responsum expectatur, Coss. quam maximum exercitum compararunt. Et quoniam Hernici nihil modestius, iustiue respondebant, in eos exercitum duxit Aquilius: alteram copiarum partem in Volscos Siccius, quem Sicinium Liuius appellat: cum tertia Sp. Largius suburbana custodire à Coss. iussus est. Vrbem denique A. Sempronius Atratinus, cum iuuentute quæ nomina militiæ non dederat. VIII

Aqvilivs Hernicos diu fortiter repugnantes ægre superauit; ægrius etiam Volscos, & Tullum eorum ducem Siccius. Reperit enim eos ex Marcij disciplina probe exercitatos. Itaque ad multam diei horam vtrinque æquo marte certatum est, donec pene omnes tam in acie, quam in propugnatione castrorum confecti vulneribus, in quibus & Attius Tullus, non inulti ceciderunt: quamuis Liuius dicat cum Volscis æquo marte discessum esse, improbante Sigonio, & Cuspiniano, qui Dion. sequuntur, & ex [illegible] um, h[illegible] cor[illegible], vt ait idē Dionysius, his Ro[illegible] IX

[illegible] Triumphus [illegible] apparatu [illegible] maiore vrbem terrore liberasset [illegible] exercitu [illegible], & duce ipso ex[illegible] ac splen[illegible] apud eum leges.

In hoc [illegible] Epicharmum poëtam. Athenis [illegible] ex annis ante bellum Persicum [illegible] Phormio Comœdiæ [illegible] duas fu[illegible] Siculorum Comœ[illegible] Samnites [illegible] certè fabulas edidit, cum se Athenis [illegible] Mylus ostenta[illegible]rem. Hæc Suidas, ex quo Scriptorum catalogi Olympiuntea[illegible] tacito, vt solet cæteris in omnibus eius nomine.

ANNVS MVNDI 3595. SEXTAE AETATIS [illegible] Xerxis [illegible]. Imperii Persici 53. Ioacimi Pontif. 2. Olympiadis LXXIII. an. 4. Vrbis Conditæ 268. Proculo Virginio, & Sp. Cassio III. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 484.

I. Ægyptiaca expeditio. Dis[illegible] à Dionysio Halicarn. sf. Diodorus Sicul. qui hos Coss. initio Olymp. quintæ & septuagesimæ ponit. Sed accurata Dionysij [illegible] Liuio præter[illegible] conuenientem fieri, vt Diodorum [illegible] potius deregere[illegible]. Hic porro annus Persis [illegible] Ægyptijs [illegible], Romanis vero turbulentus. Nam Xerxes, [illegible] Herodoto, [illegible] Darij [illegible] expeditionem [illegible] Ægyptios qui [illegible] quam [illegible] Da[illegible] [illegible] Psamus. Nec p[illegible] expeditione Herod. Euseb. in [illegible] Ægyptum captam, vel receptam po[illegible] [illegible] tempus.

II. [illegible] tamen potest ex ijs, quæ aliquanto in[illegible] Herodotus, intra quam tum tempus Ægyptus [illegible] [illegible] quinto anno [illegible] [illegible] quintus [illegible] O[illegible] 75 [illegible] Persas tenuit [illegible] Paul. Orosius qui [illegible] in eam expeditionem Ægyptia[illegible] includunt. [illegible] videtur probabilis [illegible] Diodori Siculi [illegible] paratum signat [illegible] Quo temp[illegible] [illegible] ab Xerxe [illegible] [illegible] tertio.

Cæter[illegible] Pro[illegible] [illegible] Æ[illegible] [illegible] Persis in[illegible] [illegible] de suo loco di[illegible].

Rem autem Romana ab anni [illegible] Coss. [illegible] iubet [illegible]

[illegible] Cassius autem in Volscos & Hernicos duxit: qui primum vastitatem & ipsi pa[illegible] mœnibus: sed mox rerum suarum [illegible], pacem [illegible] conditionibus impetrarunt, quam ei [illegible] Senatu [illegible]. Reuersus Cassius triumphum per[illegible], vt qui nec vllas vrbes expugnauerat, [illegible] nec triumphi orna[illegible] [illegible] habebat, aut spolia, quæ in pompa traduceret. [illegible] in [illegible] superbiæ, & inuidiam incidit apud [illegible] quos etiam offendit, quod pacis conditi[illegible] patres Latinis fecisset, pro suo vnius arbitratu, non communicatu cum patribus consilio, [illegible].

Sp. [illegible] ad superbiam euectum perdidit. T[illegible] Cunctorum, duorumque triumphorum [illegible] quibus ætate [illegible] præeminens, clarius se gerebat, [illegible] potentiam appetens, cum animaduerteret [illegible] omnium, atque tutissimam viam ad tyrannidem esse, si quis plebis fauorem beneficiis acquisitum publicarum opum dilargitione foueret, eam viam ingressus est.

[illegible] agrum quendam publicum, cuius pars quædam à diuitibus null[illegible] iure occupabatur, statuit plebi diuidere: cuius etiam participes esse voluit Latinos, & Hernicos ciuitate donatos, vt eorum sibi conciliaret fauorem. Voluit [illegible] pecuniam, quæ collecta fuerat ex frumento, à Gelone Siciliæ tyranno dono misso, ouper diuendito, ex ærario emptoribus restitui. Cui Collega, & Appius Claudius, & Sempronius Atratinus, aliique vehementer restiterunt, [illegible] ne Tribunos quidem plebis sibi propitios habuit, propter communicationem eiusdem agri cum Sabinis, & Hernicis.

D[illegible] scriptum est Senatusconsultum è consularibus [illegible] esse decem viros natu maximos, qui definito agro, [illegible] pronunciarent, quantum eius lucandum esset, & quantum diuidendum populo. Cæterum socii ius ciuitatis adepti, si quis posthac ager communi [illegible] eraat suam cuique populo portionem ex fœdere d[illegible] esse. Electionem autem decemuirorum, agrorum distributionem, & quidquid propterea curandum foret, curaturos esse Coss. futuros. Id Senatuscon[illegible] populares Cassi[illegible] [illegible] & glitce[illegible] [illegible] Hæc ex Dionysio, quibus non [illegible] Nam [illegible] de Hernicis [illegible] & adeptis [illegible] Cassi[illegible] vo[illegible] plebi [illegible] & Siculum [illegible] populo, vt communicat[illegible] Secessi[illegible] via reperiretur. Nec sane videtur hoc loco [illegible] probabilius dixisse, quam Dionysius. Q[illegible] agri, qui Romæ publicus esset, diuideret [illegible] populi[illegible], singulis tam[illegible] & [illegible] video hæc in te Liuio adhæsi[illegible].

Tum primum, inquit Liuius, lex agraria promulgata est, [illegible] quam deinde [illegible] ad hanc memoriam, non maximis rerum motibus [illegible].

R[illegible] hunc annum Sophoclis poët[illegible] Suidas. Natum enim ait O[illegible] Socratem [illegible], quem [illegible], ex Apollodoro [illegible] Athenien[illegible] maxime [illegible] Sophocles cothurnus decantatur. [illegible] tentiones [illegible] reportauit. P[illegible] [illegible] Ex[illegible] tabulas [illegible] ex Aristone [illegible]

Cassius agro triumphum obtinet.

V. Viam ad tyrannidem [illegible] largitione.

Agri. [illegible] Largitione.

VI. Creantur decemuiri.

Defendet [illegible] Dionysio.

Lex agraria prima.

VII. [illegible]

ANNUS MUNDI 3570. SEXTÆ ÆTATIS 54. Xerxis 3. Imperij Persici 54. Ioacimi Pont. 3. Olympiadis LXXIV. an. 1. Prætore Athenis Leostrato Vrb. cond. 269. Coss. Q. Fabio Vrbulano & Ser. Cornel. Maluginensi.

ANNUS ANTE CHRISTUM 483.

INITIUM Olympiadis 74. in quod cadit annus Sabbaticus 141. vicit in stadio, authore Dion[ysio], Astyllus Syracusanus, principe Athenis Leostrato, quando Xerxes redacta in potestatem Ægypto, suorum monitis incitatus, bellum olim in Athenienses destinatum, vniuersæ Græciæ, atque adeo Europæ statuit inferre. Mardonius enim Persa, vt scribit Diodorus Siculus l. 11. Sobrinus erat Xerxi & affinis, in summa apud Persas, ob prudentiam & fortitudinem, admiratione. Hic sublimitate animi, ac vigore impulsus ætatis, imperium in magnas cupias appetebat. Xerxi propterea autor & suasor fuit, vt Græcos nomini Persico infestissimos debellare contenderet. Addit apud Herodotum in sua suasione Mardonius, Europam esse regionem admodum speciosam, omniaque genera felicium arborum ferentem, & summæ bonitatis, ac dignam, quæ à solo inter mortales rege possideatur. Sic ipse. Quem alij Magnum regem, plerique Regem regum, hic Mardonius solum totei mortales regem appellat.

XERXES, vt ait idem Diodorus, in eam sententiam adductus ad Carthaginenses de re communiter gerenda legatos misit, atque ita cum illis conuenit, vt ipse Græciæ incolas inuaderet. Carthaginenses magnis eodem tempore copiis contractis, Græcos, qui Siciliam & Italiam tenebant, bello opprimerent. Carthaginenses ergo, prout conuenerat, magna pecuniarum vi collecta, stipendiarios ex Italia, & Liguria, Gallia etiam & Iberia conducunt. Ex omni præterea Libya, & Carthagine ipsa delectu habito, ciuiles copias conscribunt. Tandem triennium, aut quadriennium potius, tuata ea, quæ supra dixi, in apparatu occupati, exercitum coëgere ad trecenta hominum millia, & naues ducentas, &c. Mox etiam idem triennium in apparatu Persarum positum scribit, Herodoto de integro quadriennio affirmante, qui in eo quoque Diodoro diuersus est, quod societatis bellicæ cum Carthaginensibus nihil meminit.

VICE versa tradit incitamento fuisse ad hoc bellum Thessaliæ reges, qui aduersus Græciam omne obsequium Xerxi deferebant Pisistratidæ quoque idem pollicebantur, & Onomacritum quendam sortilegum suggerebant, qui bellum etiam suadebat, perfide sortes occultans, quæ cladem Xerxi prænunciabant. Habuit tamen dissuasorem Artabanum Hystaspis filium, Darij fratrem, ideoque & Xerxis patruum.

Cum enim indicto principum Persarum Concilio mentem suam, non tantum de vlciscendis iniuriis ab Atheniensibus acceptis aperuisset, sed de vniuersa etiam Europa perdomanda, cunctis denique regionibus in vnam redigendis: eique assentans Mardonius assentiretur, nec alij dissentire auderent, Artabanus prudenter grauiterque dissuasit, ex præteritis futura conjectans, maturiusque Regi rem tantam ponderandam suadet, veritus ne Deus, qui magna & superba quæque deijcere solet, ne patitur quemquam alium quam seipsum magnifice de se sentire, Persis tam magna aggredientibus calamitatem afferat. Deinde Mardonium, qui Græcorum vires verbis inepte depresserat, mendacij, & vanitatis arguit. Posttemo suadet si rex omnino Græcis bellum inferre statuit, vt ipse permaneat domi apud Persas autem, inquit, nostrum ambotum liberi deponantur, tu in expeditionem ito, cum quibus, & quantis copiis voles; & si ex sententia tua res succedent R[egi], interimantur liberi mei, & insuper ego, sin succe[ssus] [illegible] ego dico, interimantur tui, & insuper tu, si re[diens].

HÆC & [illegible] Artabanus. Rex enim [illegible] ex [illegible] quippe re[ges], præ[illegible] affectibus [illegible] Posteri tamen die in [illegible] concilio veniam ab e[illegible] petiit agnita [illegible] eiusque sententiam se vel[le] sequi professus est. Somniis tamen territus in priorem sententiam [illegible] quæ [illegible] contigissent, vt pl[illegible] hæc exp[illegible] de[illegible] it ipse quoque in reg[illegible] Quem omnibus Per[illegible] maximas, flo[rentissimas] atque copias, se [illegible] ad regem, tempe[illegible] et q[illegible] vinceret maximis præ[illegible] [illegible] quidem tempus assignatum [illegible] apud Herod[otum] [illegible] quadriennio præparata [illegible] est, tota Olymp. 74. & quinto mo[illegible] omnes copiæ pedestres nauales [illegible] Hic ergo primus est illius quadrienni [illegible].

INTEREA Romæ pari [illegible] duo iuuenes nobilissimi Consulatum adepti sunt, initio 74. Olympiadis. [illegible] Quæsturam gesserunt Cæso F[abius] [illegible] Valerius Publicolæ nepos, qui Sp. Cassium, [illegible] consulem, agrariæ legis autorem, apud populum ambitæ tyrannidis detulerunt, omniaque eius facta [illegible] consilia eo tela[illegible] fuisse d[illegible] Eundem [illegible] populi Romani iniuria, eius bona a[illegible] volui[sse], a quibus [illegible] pecuni[illegible] hominum pro[illegible] idoneis testibus probauerunt. Itaque non suspicione [illegible] Valerius a sed probatio plus Cassio nocuit, qui tres magistratus consulatus, & duos [illegible] triumphos potuerunt. Testibus ergo credens populus, & nec [illegible] rationibus [illegible] nec misericordia flexus [illegible] liberis multisque aliis cognatis, & [illegible] ordida[illegible] tis reorum habitu deprecantibus, ac ne [illegible] quidem bello gestarum & honorum ratione habita, hominem capite damnant: veritus ne [illegible] imperatoriis artibus clarus, idem faceret quod nuper Marcius.

ITAQUE peracto iudicio, Quæstores ductum in forum in rupem [illegible] entem, [illegible] populo inspectante præcipitem dederunt. Hæc Dionys. & Liuius, qui etiam [illegible] nuunt alios scripsisse [illegible] patrem suspicione motum, cum rei [illegible] adisse, filium [illegible] & [illegible] damnatum à Senatu quoque domesticum [illegible] necauisse. Cæterum siue domesticum, [illegible] publicum iudicium [illegible] Ser Corn[elio] & Q. Fabio Coss. Verum priorem sententiam probabiliorem putat Dionys. [illegible] post eius necem & ædes diruta sunt, & area illarum ædium huc vsque vbi diruta, extra Telluris ædem, quam populus [illegible] dum in area [illegible] statuit, & bona eius [illegible] addicta, ex eisque varijs in locis dicata donaria. Quæ nequaquam contigissent, si priuatim pater punitor fuisset: quod apud Romanos filius nullæ sint possessiones propter viuis patribus, quibus omne sit in corpora pecuniasque filiorum.

NOLUIT potius Senatus Cassij filius vllam omnino pœnam decernere mortis, exilij, infamiæ, sed tantum priuationis bonorum publicatorum.

Extincto Cassio cum nulla vltra agrorum fieret mentio, quin potius plebs ab optimatibus despiceretur, eam iudicii sui pœnitere cœpit, & tumultuari, ac [illegible] dictatorem. Metus tamen ne Appius Claudius Dictator crearetur, persuasit nomina mili[tiæ] dare. Fabius Veientes inuasit, abegit prædas, moxque intercedentibus legatis, captiuos pretio dimisit, inducias in annum pepigit, pecuniam in publicum redegit. Fabius quoque re bene gesta contra Volscos, tota præda, spoliisque, & captiuis per quæstores venditis, pecuniam in vrbem deferri iussit.

***

ANNUS

ANNVS MVNDI 3576. SEXTAE AETATIS [illegible] Xerxis 4. Imperij Persarum 55. Ioacimi Pont. 4. Olympiadis LXXIV. an. 2. Praetore Athenis Nicodemo. Vrbis cond. 270. L. Aemilio, & Caesone Fabio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 482.

XERXIS annus [illegible] quartus, imo quintus quoque, ac sextus [illegible] quo dignorum, ac pro[illegible] Aegypto, atque Europa [illegible] nauium, & innumerabilium [illegible] machinarum fatigabat [illegible] Diodoro diximus [illegible] Cum Romae Patres, qui Plebem [illegible] Cassij [illegible] tumentem videbant, propriae [illegible] Plebis fauorem [illegible] nouas in Resp. turbas excitaret. Itaque [illegible] Cat[illegible] onem Fabium, Q. [illegible] Cassij accusatores [illegible] Cuniculariumque [illegible] Quem e tantum [illegible] plebe, atque adeo relictis omnibus [illegible] Mario [illegible] obtinuerunt. Nam [illegible] plebs, [illegible] Plebs, [illegible] Liuius [illegible] Cons. [illegible] patronat [illegible] qui [illegible] Dionys. [illegible] nulla [illegible] turbante Rempubl. [illegible] populum [illegible] fuisse, patribus [illegible]

[illegible] *Graecarum, quam barbararum [illegible] nec orientur, in populi [illegible] partium [illegible] continere se possunt incerta [illegible] Reip. praesides [illegible] exterorum [illegible]* Quae solet esse [illegible] vtilitatem [illegible] praeferentium. Bellum tamen certe [illegible] vocabulo eius quoque causas, euentaque comprehendamus, & rem ex recta ratione velimus aestimare, per[illegible] culpa desideratur potest, cum fine culpa a terrestribus [illegible] non possit: & Apostolus [illegible] [illegible] ergo moueat [illegible] praeterea [illegible] sidium ferendum parti, penes quam pessima, & aperta [illegible] [illegible] accidente tamen, & alterius [illegible] spoliationem [illegible], desiderabile est, vt per vim, ius reddi laesae parti, quandiu aliter ius suum obtinere non potest. Optabile quoque est Reip. bonum, quod inde oritur, vt sit cum ma[illegible] vt internis [illegible] fele, cum hostibus [illegible] eadem quoque opera Reipub. domi quieta tranquillitate [illegible]

[illegible] igitur, vt inquit Dionys. tunc accidit Vulscorum defectio [illegible] Romanorum motu [illegible] cladis [illegible] Dionys. 4. [illegible] Vulsci [illegible] adeo vt [illegible]

Hic [illegible] Olympiadis [illegible] quando Aristides ostracismo [illegible] post annum, qu[illegible] Themistoclem,

& [illegible] Atticam duceret [illegible] primus annus ex[illegible] eius, primusque Olympiadis septuagesimae quintae [illegible] dicetur. Athenienses abrogata lege, omnibus [illegible] decreuerunt, maxime Aristidis metu, [illegible] cum [illegible] coniungeret, multisque ciuium ad Barbarum deficiendi [illegible] existeret. Potest haec eiectio in annum [illegible] referri, cum Plutarchus dicat eam tertio anno, non post annum tertium contigisse, nisi forte quis dicere [illegible] cum Nicodemo Praetore patria fuisse pulsum [illegible] magistratu successit.

Ex[illegible] causam Plutarchus in inuidiam mixtam [illegible] refert. Cognomentum inquit Iusti, primum amorem Arist[illegible] postea inuidiam excitauit, praesertim Themistocle [illegible] spargente, Aristidem dum omnia ipse iudicaret, [illegible] controuersias suas eius arbitrio [illegible] populi tribunalibus [illegible] sublatis tribunalibus, [illegible] Et iam populus [illegible] Marathonicae [illegible] glorie [illegible] in vrbem [illegible] Aristidem [illegible] gloriae [illegible] tyrannidis praetexentes.

ERAT autem Ostracismus, vt idem ait, non improbitatis poena, sed nimiae potentiae imminutio, atque inuidiae lenimentum, quae odium suum decennali hominis [illegible] exsatiabat: fiebatque in hunc modum. Quisque ciuis nomen, quem vrbe pelli volebat, testae inscribebat. Ex testae in quendam in foro locum, septum vndique tabulis, comportabantur, quorum numerum magistratus [illegible] Nam nisi essent sex millia testarum, ostracismus perfectus non erat. Deinde nominibus singulorum seorsim positis, et qui plurimis testarum suffragijs [illegible] decennio vrbe interdicebatur, [illegible] tibus fruiliceret. Tunc ferunt quendam [illegible] & literarum ignarum, ipsi [illegible] Aristidi [illegible] testam obtulisse, rogasseque vt Aristidis nomen inscriberet. Mi[illegible] & [illegible] passus esset ab Aristide iniuriam, & num ei notus esset Aristides, ironice [illegible] tantum se molestia affici dixisse, cum [illegible] nomen [illegible] audire [illegible] Aristidem audito [illegible] [illegible] eum [illegible] reddidisse. Sed illud egregium, quod vrbe [illegible] precatus est, contra videlicet quam Achilles, [illegible] ingenium, quo [illegible]

SCRIBIT Suidas [illegible] Egua vitam [illegible] paupertate [illegible] Xerxes [illegible] Daricorum [illegible] tulit, [illegible] dum ea vita ratione contentus esset, Persicasque vitas curaret. Est autem nummus Persicus Darij imaginem praeferens, cuius valorem idem Suidas [illegible] aureo, siue auri lamina, id est, [illegible] nam octo [illegible] vnciae, & centum, leo vetus [illegible] libra [illegible] Illud quoque eiusdem [illegible] contemptu diuitiarum prod[illegible] quod cum Calliam reum [illegible] Callias vicissim non exiguam sumi[illegible] *Callias inquit, [illegible] Aristides paupertate indiget, [illegible] paupertas Aristidi Calliae [illegible]* Sic ille.

PAVLVM alter Plutarchus in Aristide. [illegible] Callias, cum grauiter in iudicio vexaretur, quod ipse ditissimus esset, Aristidem [illegible] cum [illegible] necessarium [illegible] Aristidem vt apud Iudices proferretur, multa [illegible] sibi oblata, ab ipso autem repudiata, quod diceret sibi potius de paupertate, quam Calliae de diuitijs animum tollendum. Nam multos esse, qui diuitiis male, aut bene vterentur; qui paupertatem fortiter ferre[illegible] non facile inuenire; [illegible] ab [illegible] dedecus putari, qui [illegible] Vides relig[illegible] lector, quantus [illegible] splendor vo[illegible] paupertatis, quae caecos [illegible] cotum [illegible] adeo vt subdat Plutarchus, ita abire [illegible] iudicio d[illegible] esse, nemo vt esset qui non [illegible] sibi Aristidis paupertatem, quam Calliae diuitias [illegible]

IX. F[illegible] in hunc ipsumannum [illegible] secundum Olympiades [illegible] *barilus*, inquit, *& Phrynichus ill[illegible] stres habentur*, Et anno mox sequenti, *Diagoras agnoscitur, & sectatores eius Philosophi*. Sic ipse, quem secutus est S. Cyrillus l. 1. contra Iulianum. Sed vtrique repugnat Suidas. *Phrynium, inquit, Atheniensis Tragicum, Thespidis primi Tragœdiæ inuentoris discipulus, vixit sexagesima septima Olympiade. Hic primus muliebrem personam introduxit in scenam, & inuentor tetrametri fuit, [illegible] habuit Tragicum Polyphradmonem &c.* Subdit de alio Phrynicho Atheniensi poëta comico, qui comœdias edidit Olympiade 86. Prioris meminit Plutarchus in Themistocle, cuius sumptibus ait Phrynichum populo tragœdiam dedisse. Est hic quoque annus Herodoti natalis, si Pamphilæ apud Gellium credimus. Cum enim initio belli Peloponnesiaci fuerit annos natus [illegible]; id autem bellum inciderit in annum 2. Olympiadis 87. necesse est hoc anno natum esse Herodotum. Quod si verum est, consentaneum est Chœrilum non 74. Olympiade, vt habet Eusebius, aut 75. vt vult Suidas, sed serius aliquanto floruisse. Ait enim eum adolescentem, Samij cuiusdam seruum fuisse, præstanti forma præditum, Samoque profugum Herodoto historico assedisse, eloquentiam adamasse, eique etiam in delicijs fuisse. Herodoto ergo, quem hoc anno natum vidimus, iunior fuit, & Persicis temporibus aliquanto posterior. Etsi Suidæ ac Scaligero aliter visum, propter epicum, vt apparet, carmen de clade Persica.

X. E[illegible] autem eloquentiam Herodoti adamarit, poëticam tamen amplexus est, in qua & vehementer excelluit. Adeo vt Archelaus Macedonum rex (cuius initia Eusebius refert ad Olympiadem 87. apud quem Chœrilus vixit, ac mortuus est,) eius epopeiæ, quam ille de Atheniensium victoria contra Xerxem edidit, singulos versus aureo statere donauerit, factoq; decreto statuerit, vt cum versibus Homeri recitarentur. Quæ cum Suidas testetur, merito Horatij de eo iudicium suspectum habetur, dum ridiculum eius poëma appellat, incultos versus, & male natos. Quo etiam nomine idem Horatius à Scaligero non indebitis, opinor, vapulauit plagis.

Chœrilum alterum memorat Suidas Atheniensem tragicum poëtam, qui sexagesima quarta Olympiade in certamen descendit, & tabulas edidit centum & 50. vicit tredecim qui etiam à quibusdam putatur laruas & scenam inchoasse. Meminit huius Chœrili Pausanias l. 1. & fabulæ ipsius, cui Alope nomen dedit. Mirum est autem Diagoram Melium ab Eusebio huc referri, cum Diodorus Siculus eum ab Atheniensibus impietatis causa proscriptum referat, anno secundo Olympiadis nonagesimę primæ, id est, annis abhinc 69. erecta columna ærea, in qua promittebatur talentum interfectori eius, duo vero illi, qui viuum adduxisset; quod Suidas quoque refert.

ANNVS MVNDI 3572. SEXTÆ ÆTATIS 36. Xerxis 5. Imperij Persarum 56. Ioacimi Pont. 5. Olympiadis LXXIV. an. 3. Vrbis cond. 271. Coss. M. Fabio, & L. Valerio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 481.

SVa hæc tempora putat Torniellus historiam Iudithæ contigisse; quam opinionem supra tempore Manassis refutauimus. Nunc occurrit illa ratio ex verbis illis. *Timuerunt valde Iudæi, ne Holofernes hoc faceret Ierusalem, & templo [illegible], quod fecerat cæteris ciuitatibus, & templis earum.* Ex quibus verbis patet tempore Iudithæ non solum templum, sed [illegible] ciuitatem quoque stetisse, quæ hoc Xerxis tempore [illegible] muris, & magna ex parte deserta erat, vsque ad 20. annum Artaxerxis, id est, annos abhinc [illegible]. Quin nec [illegible] hoc tempore tenebant Iudæi, sed eorum [illegible] intentissimi, qui ædificationi templi, & vrbis quantum poterant restituenda. Hoc potius tempore contigit, [illegible] 9. Polybij [illegible], a Lacedæmonijs, ad quos cum [illegible] gatum [illegible], qui Regis sui non [illegible] terram &

aquam po[illegible]ret, [illegible] præcipitem [illegible] & terra insuper iniecta [illegible], Xerxi vt referret concutum se quæ postularat: iure gentium & naturæ contra legatum insontem turpiter crudeliterque violato.

II. CVM ergo tota Asia bellico iamdudum apparatu, Xerxe imperante ferueret, non fuerunt tam improuidi Græci, Athenienses præsertim, in quorum maximè perniciem illa omnia à principio parabantur, vt se illi vicissim ad resistendum publice ac priuatim non compararent. Cum enim ea sit consuetudo, & quasi lex eorum, qui recte Respub. administrant, vt vicinis populis arma parantibus, ipsi quoque in omnem euentum arma parent, & suis rebus solito studiosius inuigilent, quamuis non ignorent bellicum imperium alio destinari; quis dubitet eadem facta à Græcis, & maxime Atheniensibus? Qui sciebant ingentem vindictæ appetitum in corde Persarum viuere, non solum à tempore pugnæ Marathoniæ, sed à Sardium etiam expugnatione: eundemque à Græcorum exulibus Demarato Lacedæmonio, & Hippia Atheniensi, perpetuo suscitari.

III. SI tamen Hippias hic Pisistrati filius, Atheniensium dudum tyrannus viuebat adhuc. Nam valde senex erat, cum Persas ad pugnam Marathoniam duceret, vt cui tussis tunc dentem vnum excussit, vtrique iam præ senectute vacillantem, vt notat Herodotus, & Suidas, præsertim cum Iustinus dicat illum in pugna Marathonia, cecidisse. Sed libentius Suidam audio. *[illegible], inquit, Barbaris victum fugitus in Lemnum peruenit, atque in morbum incidit, visu amisso, sanguine per oculos effluente, acerboq; mortis genere decessit; has pœnas patriæ datas, ad quam seruitute opprimendam Barbaros adduxerat.* Demaratum vero, qui apud Xerxem exulabat, Iustinus ait fuisse amiciorem patriæ post fugam, quam Regi post beneficia. Itaque, ne inopinato bello opprimerentur, omnia in tabellis ligneis magistratibus perscripsisse, easdemque cera superinducta deleuisse, ne aut scriptura sine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet. Fido deinde seruo perferendas tradit, iusso magistratibus Spartanorum tradere. Quibus perlatis Lacedęmona, quæstioni res diu fuit, donec erasa cera belli consilia detecta sunt. Vnde rebus inter ipsos, cęterosq; Græcos cõmunicatis, indicta sunt in proximũ annum comitia totius Gręcię Corinthi, vt ex Diodoro Siculo perspicue colligitur.

IV. FACTI sunt hoc anno Coss. Romæ M. Fabius Cæsonis F. & L. Valerius M. filius, qui Cassium ter consulem tyrannidis accusarat, & damnatum Quæstor necarat an. 269. Vr. cond. Hi magistratu inito postularunt, vt supplerentur centuriarum defectus, quæ nuper bello contra Volscos non parum fuerant imminutæ; Impetratoque ad id S. C. diem præstituerunt, qua militaris ætatis homines præsto essent ad danda nomina. Cumque hi Coss. plebeiis hominibus parum grati essent, tota vrbe tumultuatum est, pauperrimo quoq; seditiose vociferante, & detrectante tum Senatus, tum Consulum imperia, quod promissa de diuidendis agris fallerentur: confluebantque cateruatim ad tribunos, proditionem eis exprobrantes, & magnis clamoribus flagitantes illorum auxilium.

V. TRIBVNI haud segniter id negotium visere, contendentibus è contrario Consulibus, vt vrgenti bello prius prouideretur, qui & sapienti consilio voti compotes facti sunt. Nam enim Tribuni suam potestatem vrbe ipsa definitam habeant, Consules vrbe egressi, in adiacenti campo sellis Imperatoriis positis delectum habebant, & qui citati non parebant, eos mulctabant peculio, si qui agrus haberent aut villas, cædebant arbores, villas diruebant: si qui in alienis fundis agriculturam exercebant, eorũ rustico instrumento, boues, & pecora auferebant. Itaq; plebeij homines nil [illegible] tribunitia potestate adiuti, submiserunt animus. Sic [illegible] quiq; signis nomina professi sunt.

VI. ITAQVE supplemento legionum conscripto, Consules sortiti sunt prouincias; Fabio is ubi exercitus, qui ad tutelam sociorum missus erat Valerio is, qui in Volscis erat, vbi diu sine pugna vterque exercitus fuit, sine cruentis tamen excursionibus non fuit, sed eo potiore erant conditione Volsci, quod eadem illum locum nouis

SEXTÆ ÆTATIS AN. 57.

[illegible]per militibus supplere poterant, Romani non poterant, [illegible] fiducia elati copias in aciem eduxerunt, eduxerunt & Romani; acrisque inter eos pugna fuit, cum pari alacritate, parique vtrinque peritia, ex quo Marcium ducem habuerant, decertarent. Tandem continuato per totum diem labore, fatiscentibus omnibus, nullo memorabili fine pugna clauditur, & ambo exercitus, signo per duces dato, libentes se in sua castra receperunt. In vrbe tamen multi opinabantur, atque etiam vulgò iactabant, exercitum Romanum cum vincere posset, data opera nihil egregium gerere, odio Consulis, & indignatione in Patres, ob clusam spem agrorum diuidendorum. Ipsi quoque milites, priuatis ad suos literis, Imperatorem imperitiæ calumniabantur. Vsque adeo verum est, *nihil rectè fieri, quod ab inuitis fiat.* Nimirum teste Philosopho, *delectatio perficit actionem.*

VII. Inter ea multa in vrbe obseruata sunt prodigia, diuinam iram testantia; tandemque indicium ad pontifices delatum est, vnam Vestalium ignis sacri custodum, Opimiam nomine, amissa virginitate sacra polluere; eam Liuius Oppiam appellat, Oros. *a* Popiliam, Freculphus, *b* Pompiliam, sicut & Eusebius, qui eam historiam non recte ad primum Xerxis annum, & Olympiadem 73. refert. Cum ergo Pontifices ex quæstionibus, & aliis argumentis verum esse criminis indicium cognouissent, corruptam mulierem dempsis è vertice infulis, per forum traduxerunt, viuamque in specu subterraneo, intra mœnia defoderunt. Duos vero illos, quos vitium ei intulisse compertum erat, publice verberatos confestim necauerunt; moxque vates responderunt placatam esse numinum iram. Quo facto sectatorum impudentiam, qui dicata Deo corpora sacrilega, & profana commistione temerarunt, etiam ethnici verberarunt, & iniuriæ suæ vltorem Deo quodammodo præstiterunt. Nam *surgent Niniuitæ &c.*

ANNVS MVNDI 3573. SEXTÆ ÆTATIS 57. Xerxis 6. Imperij Persici 57. Ioacimi Pont. 6. Olympiadis LXXIV. an. 4. Prætore Athenis Aphepsione Vrb. cond. 272. Coss. C. Iulio, siue Tullio, & Q. Fabio II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 480.

I. ROMÆ cum tempus comitiorum adesset, magna de futuris Consulibus contentione inter plebem & Patricios certatum est. Nam Patricij, homines m[illegible] populares ad Consulatum euehi cupiebant; eorumque iussu filius Appij Claudij, qui plebeis infensissimus habebatur, Consulatum ambiebat. Plebs autem desiderabat è senioribus, & spectatæ æquitatis viris consules fieri. Itaque cum Tribuni comitia fieri non sinerent, & Coss. ea conuocarent, crebro inter se se rixabantur. Senatus interea, qui plebi cedere nolebat, considerabat quid facto esset opus. Sententiarum altera rigidior erat Dictatorem Comitiorum causa dici, qui omnia pro potestate statueret: altera mitior, quæ & vicit, interreges è natu maximis & honoratissimis eligi, vt regum tempore factum fuerat, quibus curæ esset, vt optima fieret magistratuum electio.

II. Delectvs est interea A. Sempronius Atratinus, abrogans reliquis magistratibus, qui diebus quinque Remp. de more gessit, & alium ex more designauit Sp. Largium, qui cum bona vtriusque partis gratia, designauit Coss. C. Iulium e plebis fau[toribus] Tullium Liuius appellat & Q. Fabium Cæsonis filium II. è factione optimatium. Hunc Plebs passa est iterum adire Consulatum, odio Appij, cuius repulsa maxime lætabatur. Æqui & Veientes Latinos Romanosque agros interea incursabant. Cumque Senatus bellum in Veientes decreuisset, renouata est plebi memoria agrarij Senatusconsulti: nihilominus tamen Sp. Largio id agente, suspenso adhuc Senatusconsulto, ad bellum a populo itum est, sine vllo facinore memorabili, vt ait Dionys. nec Liuius repugnat. His expeditis in Græciam, Persidemque transeamus.

GRÆCORVM AD BELLVM

III. Anno, qui proxime Xerxis in Europam transitum antecedit, conciones in communi Græcorum conuentu apud Corinthum habitæ sunt, de publica Græcorum salute omni studio procuranda, & calamitate, quæ à Persis, eorumque sociis imminebat auertenda. Ei rei duo maxime profutura erant, mutua Græcorum inter se concordia, & belli cum aliis populis societas. De priore sic habet Herodotus, *c Coactis autem in eundem locum Græcis, qui per Græciam melius sentiebant*, plerique enim à Persis stabant, vt dicemus, *& inter se collocutis, interposita fide in concilio statuerunt, missas tum facere priuatas lites, & inimicitias, & hostiles animos.* Erant enim cum alia aliorum bella, tum vero maximum inter Athenienses, & Æginetas maris imperium tum possidentes; contra quos ducentas naues Athenienses auctore Themistocle construxerant, quæ vsui contra Persas fuerunt. Hoc consilium Græciæ longe saluberrimum ab eodem Themistocle fuisse protectum, maximeque ab Aristide probatum, promotumque, author est Plutarchus in vtriusque vita. Maximum est, inquit, illud Themistoclis facinus, quod intestina Græciæ bella sustulit, ciuitatesque ad mutuam concordiam reduxit, persuadens eis, vt belli imminentis causa, inimicitias in aliud tempus reiicerent.

IV. Aristides, qui cæteris iustitiæ nomine, ac virtutis præibat exemplo, inimicitijs publicæ, ac communi Græciæ saluti condonandis præiuit. Cum enim atroces cum Themistocle gereret inimicitias, vt qui nuperrime factione ipsius in exilium ostracismo pulsus esset, cum eo tamen vltro pacem composuit. Cum enim is rebus Atheniensium summa cum potestate præfectus fuisset, omnibus eius actionibus consilio affuit, & eum, salutis publicæ causa, gloria vehementer auxit. Eius tabernaculum adijt ipse per sese, &, si sapimus, inquit, omissa tandem iuuenili & inani concertatione, contentionem de seruanda Græcia salubrem honestamque suscipiamus, tu imperando, ego consulendo, & administri vices obeundo. Sic apud Plutarchum Aristides.

V. Qvod ad alterum caput, decretum est, vt ait Herodotus, nuncios mittendos partim Argos, ad contrahendam aduersus Persam belli societatem, partim in Siciliam ad Gelonem Dinomenis filium, partim in Corcyram, partim in Cretam, suadentes opem ferre Græciæ, eo animo, vt si fieri posset, omnis vis Græca vnum esset, & ad idem agendum omnes incumberent, tanquam calamitate cunctis Græcis impendente. Ferebantur autem res Gelonis magnæ esse, nec multo minores quam Græcorum. Sic Herodotus; idque intelligi potest ex eius in Romanos fame laborantes munificentia, quam superius *d* attigimus, & postmodum ex rebus ab ipso in Carthaginenses præclarissime gestis intellectum est. Decreuerunt denique vt qui sponte fuissent Persarum Societatem amplexi, bello feliciter confecto, dijs decimarentur, quod Diodorus quoque notauit. Hoc eodem tempore Athenienses, Argiui, cæterique Græciæ populi precibus Apollinem fatigabant, consilium ab eo accipere cupientes, quid sibi hoc rerum statu agendum esset. A quo ambigua responsa, fallaciaque recipiebant, magis vt inopes consilij quam ante consultationem redderentur, dæmone ignorantiam suam his tergiuersationibus occultante, & honori suo in omnem euentum prospiciente. Ea fuse ab Herodoto eodem libro traduntur.

VI. Cætervm non est mirum in hac expeditione præparanda tot annos ab Xerxe præter eos, quos dudum Darius impenderat, fuisse collocatos. Tantæ enim fuerunt istæ copiæ, vt scribit Herodotus, *e* quantæ nulla hominum memoria simul, terra mariue, congregatæ sunt, vt, *Nec mare nauigiis, nec castris terra locandis Sufficeret.* Scribit Diodor. l. 11. numeratas esse in pedestri exercitu plusquam octoginta myriades amplius, quæ sunt hominum octingenta millia; triremes mille ducentas, hippagogas, quæ sunt naues equis ducendis idoneæ, octingentas quinquaginta, & tria millia triginta remis instructas. In hoc porro numero Carthaginensium copiæ, in quibus trecenta hominum millia, & naues ducentæ fuisse a Diodoto scribuntur,

non

A CAPTIVITATIS AN. 57.

non comprehenduntur, quoniam nunquam se Persis adiunxere, sed suum ipsi per se bellum, licet eodem quo Xerxes consilio, confecerunt. Quos tamen miscuisse videtur Iustinus l. 2. Iam Xerxes, inquit, septingenta millia de regno armauerat, & trecenta millia de auxiliis parauerat; vt non immerito proditum sit, flumina ab exercitu eius siccata; Græciam omnem vix capere exercitum eius potuisse. Naues quoque decies centum millia numero habuisse dicitur, verum hic numerus nauium omnem fidem modumque superat. Ideoque Paul. Oros. *a* qui in reliquo numero copiarum eum sequitur, in nauibus deserit, & Diodorum sequi mauult, sicut & Freculphus. *b* Diony. l. 11. init. ait deuictum barbarum trecentas agentem myriades, id est, tricies centena millia, vel tres milliones, vt loquimur vulgo. Addit etiam Græcorum, & sociorum copias non superasse centum & decem millia. Adeundus nobis potius Herodotus, quem seorsim, vitandi tædij gratia, distinctius referemus. Hic illud vniuerse dico, copias eius tam classiarias quam terrestres, tam Asiaticas quam Europæas, adiectis eorumdem seruitiis ad quingentas & viginti tres myriades, & insuper quinque millia ducentos ascendisse, Eunuchis ac mulieribus prætermissis.

a l. 2. c. 9.
b l. 4. c. 6.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3573.

CLassis, inquit ille, *c* Xerxis, quemadmodum ego supputando inuenio, fuit mille ducentarum septem ex Asia nauium, in quibus à principio inerant viginti quatuor myriades, quadringentis supputando 200. in singulis. Erant etiam 30 pugnatores Persæ, Medi, vel Sacæ, id est 36 millia 210. Ad hunc autem hoc & superiori numero eos, qui sunt ex biremibus, in quarum singulis plures recensim octoginta positos quam paucitres, quarum nauium summa trium millium fuit, tamen fuerunt [illegible] tum viginti quatuor myriades, id est, ducenta & quadraginta mill[illegible]. Hæc igitur erat classis ex Asia, vorus & quinquaginta myriadum in vniuersum, & prætetea septem millium 610. quas inuenies summas iam recte ab Herodoto supputatas. Inde autem transis ad terrestres copias.

Peditatus in quinquagintorum & septuaginta myriades, id est, decies & septies centena millia, equitatus octo myriades, siue octoginta millia; quibus addo Arabes, qui camelos, & Libyas, qui currus agitabant, quæ facio viginti millia. Quæ copiæ classiariæ, & terrestres in summam redactæ, ascendunt ad [illegible] & vicies centena millia bellatorum, & præterea decem & se[illegible] millia sescentos decem. In Græco δεκάδες δύο, id est viginti [illegible] emendaui ex [illegible], vt patet ex subducta in margine summa. Hæ fuerunt Asiaticæ copiæ, quæ recta maniquerint [illegible], videamus ex eodem Herodoto Europæas.

His copiis ex ipsa Asia fuisse contractas dictum est, præter seruitia quæ sequebantur, & e[illegible] qu[illegible] meum vehebantur. Huic omni [illegible] ex Europa, de quo ex opinione [illegible] dicere oportet. Ij Græci qui sunt e Thracia, & ex insulis Thra[illegible] obiacentibus adduxerunt naues centum & viginti, quarum viri fuere 24. millia (ducentos scilicet singulis attribuendo.) Terrestres copias sub signis habuerunt Thraces, & Pæones, & alij circumquaque populi, quorum nationum [illegible] millia hominum [illegible] triginta myriades, quæ myriades ab Asia [illegible] adiectæ fuerunt [illegible] ducentæ sexaginta quatuor myriades, & præterea mille sescenti & decem. Hic vires conectam [illegible] decadem, nec duas pon[illegible], sed vnicam. Sed grauius hic multo peccatur, [illegible] pro ducentis sexaginta & vna myriadibus, leguntur 264. errore manifesto [illegible]. Nam ad ducentas triginta & vnam myriades, si addas [illegible] non plures quam ducentæ sexaginta & vna existunt. Et rursum pro millesexcentis, legendum est septem millia sexcenti, vt ex supra posita summa Asiana constat. Sed reliqua videamus.

	2317610
	300000
	2617610, & non 2641610.
Nam 2641610 bis sumpta	2641610
efficiunt	5283220
Vera summa	2617610
	2617610
Tota summa	5235220

Στατῆρας δαρεικῶν habet Græcus. Quod si stateres aureos ad sicli Hebraici pondus æstimemus, quorum sunt tria millia in talentu, hæ quadringentæ myriades nummorum, siue 4. miliones, valebunt mille trecentis triginta tribus talentis, cum [illegible] id est, sedecim miliones, sexcenta sexaginta sex millia, sexcentos sexaginta sex aureos nostrates. Quod si singulos stateres, singulos tantum aureos nummos valuisse velimus, summa erit 4 milionum duntaxat.

X. [illegible]

Hoc tanto, inquit, pugnatorum numero, non pauciora, sed plura fuisse arbitror, quæ hos comitabantur seruitia, vt eos qui frumentarias naues gerebant, & in a[illegible] nauibus vna cum militaribus viris [illegible] [illegible] quæ plures, neque pauciores facio, sed totidem. Ita [illegible] pugnatorum explebunt totidem myriadas, sicutque [illegible] & [illegible] octo myriades, & tria millia ducenti ac viginti [illegible] legitur, & Græcè, sed errore certi [illegible], qui ea præce[illegible]. At vera summa supra a nobis posita, [illegible] & viginti [illegible] myriades, & insuper quinque millia ducenti [illegible]: quos, inquit, Xerxes duxit ad Thermopylas. Hic vniuersus copiarum Xerxi[illegible] [illegible], & Pinnacorum numerum, nemo pro compertis di[illegible].

NIHIL igitur mirum si Xerxes, vt idem eodem l. [illegible] retulit, postquam Abydum peruenit (id promontorium est in Hellesponto, ex parte Asiæ, vbi fretum est angustissimum) cum intueretur omnem Hellespontum nauibus obductum, omnia littora, omnemque planiciem Abydenorum hominibus refertam, ibi se beatum esse iactauit; & paulo post lachrymas fudit. Quod vtrumque cum Artabanus eius patruus animaduertisset. *Quam diuersa, inquit, inter se Rex nunc facis, & dudum dixisti? Qui te beatum esse dixeras, nunc lachrymas fundis.* Et ille, *Reputantem me, inquit, quam breuis est omnis humana vita, subijt horum miseratio, quorum cum tot sint, nemo ad centesimum annum superest.* XI

EXCIPIENS Artabanus, Atqui, inquit, alia viuendo miserabiliora patimur. Ita tam breui vita nullus hominum adeo felix extitit, neque horum neque aliorum, cui nō crebro subeat animo moriendi voluntas, potius quam viuendi. Nam incidentes calamitates, & morbi vitam perturbant, efficiuntque vt cum breuis sit, tamen prælonga videatur. Ita mors optatissimum est perfugium ærumnosæ vitæ, quam Deus dulci gustu aspergens, ob id inuidus fecisse deprehenditur, φθονερὸς ἐν αὐτῷ εὑρίσκεται ὤν. At impie facis Artabane, aut tu potius Herodote, qui aureæ sententiæ conclusionem ferream addidisti; quasi vitæ dulcedinem amaroris mixtam, velles ferrea sententia repræsentare. Deum potius, rectiusque diceres læta tristibus, prosperis aduersa temperare, prout conditio mutabilitatis rerum humanarum exigit, & ipse agnoscit mortalium saluti conducere: non ex inuidia aliqua, vt tu delitas, quæ in beatissimam mentem, & hominum, quos condidit, amantissimam cadere non potest, sed ex sapientissima, dulcissimaque prouidentia. Verum hic erat sensus aliorum etiam Græcorum, in atra caligine cæcutientium, sicut in Dionysio supra, semel iterumque notauimus. XII.

SED hæc obiter, quæ aliquanto post, sub initium sequentis anni contigerunt, quæ tamen post copiarum catalogum referenda duximus; nunc Xerxem accingentem se itineri, & iter Sardeis vsque facientem assectemur, vbi transacta hyeme, cum vere nouo in Europam transibit. Omnibus ergo ad expeditionem iam paratis, ait Diodor. l. 11. nauium præfectis mandat, vt ad Cumam, & Phocæam naues cogant, (ambæ maritimæ vrbes sunt Æolidis regionis, in minore Asia, habentque Lesbum insulam ab occidente, & Ioniam à meridie, *d* Regio tota in modum sinus conformata est. Herodotus ait classem ad Eleuntem Chersonesi stationem habuisse, illineque omnes copias per vices, cum alius alij succederent, montis Athos, qui longius excurrit in mare, isthmum effodisse, non necessitate, sed magnificentiæ Persicæ ostentandæ causa, vt mox dicemus, pergit Diodor. Ipse vero ex omnibus vndique prouinciis pe[illegible]tatu, & equitatu contracto, è Susis tandem mouit Sardeis versus. Hic enim edi[illegible] erat [illegible] Herod.) vt cunctæ copiæ cogerentur, quæ per continentem erant cum Xerxe [illegible]. Ea est Lydiæ vrbs mediterranea ad orientem Æolidis, ad Pactolum fluuium. Ipse autem per Cappadociam iter faciens transmissoque flumine Haly, indeque Galatia occasum versus, attigit Phrygiam, & Celænas, vbi fontes Mæandri existunt. XIII

d Ptol. [illegible]

IN ea vrbe residens Pythius Atys filius, vir Lydus omnem regis exercitum (qui scilicet [illegible] habebat) atque ipsum Xerxem magnificentissimo hospitio xe[illegible] XIV

NVMERVS COPIARVM PERSARVM.

a. N. xiv.

spopondit que se pecuniam ei in bellum suppeditaturum. Ob quam sponsionem Xerxes Persas qui aderant interrogauit, quisnam esset Pythius, qui talia polliceretur. Hic ille est, inquiunt, qui Darium patrem tuum aurea platano, ac vite donauit, quique nunc omnium hominum diuitiis princeps est secundum te. Tum Xerxes quæsiuit à Pythio quantum ei pecuniarum esset. Cui ille, Posteaquam accepi te celerrimè ad mare Græcum descensurum, volens tibi ad bellum pecuniam dono dare, subducta ratione comperi mihi esse argenti quidem duo millia talentorum, a auri vero quadragies centena millia nummum Daricorum, septem millibus minus, quæ tibi dono do.

XV. Et ne Pythium Xerxes improuidum putet, qui sibi de reliqua vita non prospiciat; Mihi, inquit, ipsi victus è mancipiis, atque ex agricolis suppetit. Quibus verbis delectatus Xerxes. Hospes Lyde, inquit, ex quo ego Persidem egressus sum, neminem adhuc nactus sum, qui in exercitum meum hospitalitatem exercere voluerit; aut qui in conspectum meum veniens sua sponte pecuniam mihi ad bellum conferret præter te; ob quæ vicissim ego te iis remunerandum duco. Hospitem meum te facio, & illas quadringentas myriades explebo, datis 7. millibus, vt summa sit solida. Cæterum possideto quæ habes, & talis semper esto. Hæc elocutus, & quæ dixerat executus, accinxit se itineri; sed eundem non ita multo post Xerxes, crudelem & barbarum in modum remuneratus est, vt dicemus.

XVI. Simul ac Sardeis ingressus est, b præcones in Græciam cum his mandatis dimittit, vt singulas quasque vrbes adeant, & ignem terramque à Græcis, in signum deditionis deposcant. Partito inde exercitu, partem quæ ad iungendum ponte Hellespontum, partem quæ ad perfodiendum Athon montem in Chersonesi isthmo sufficeret, emittit: non tam vt tutum exercitibus, & quam breuissimum pararet transitum, quam vt operum magnitudine, prout sperabat, Græcos perterrefaceret. Quod affirmat Herod. Idem suadent Ptolemæi tabulæ, Asiæ prima, & Europæ decima. Alioqui enim breuior longe traiectus erat ex Æolide, & Ionia per Cycladas insulas in Atticam regionem, quam Hellespontum septentrionem versus, & montem Athon in Ægeo mari, iuxta Lemnon insulam, longo circuitu petere. Sed homo fastu & superbia tumidus, qui in homines ad nutum obsequentes iram non poterat, in ipsa elementa vindictæ appetens sæuiebat. Vnde mox Hellespontum verberari, & Athon montem, ad quem molis Persarum naues pridem naufragium fecerant, iniuriæ memor, perfodi iussit. Efficit autem Athos peninsulam, cuius isthmus duodecim stadiorum est. Eum ergo locum adductæ à Persis copiæ, etiam verberibus adactæ, aliis succedentibus perfodere cœperunt, adiuuantibus etiam in effodiendo accolis. Tanta vero fossæ latitudo fuit, vt duæ triremes pariter illac agitari possent. Aggeres quoque ad fauces fossæ, propter æstuaria maris, imposuerunt, ne ipsæ fauces aluei obstruerentur.

XVII. Hellespontum porro ponte iungere Phœnices & Ægyptii in mandatis habuere, ex Abydo Asiæ oppido, ad Sestum Europæ oppidum, qui septem stadiorum traiectus est. Quem leuiore, vt apparet, opere pontibus iunctum, ingens exorta tempestas disrupit, atque disiecit. Quod cum audisset Xerxes, inquit Herodotus, indignè ferens, iussit trecenta Hellesponto verbera infligi, & in eius pelagus par compedum demitti, simulque virgis cedentes dicere, O amara aqua, Dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod eum læsisti, qui de te nihil male meritus erat. Te tamen Rex Xerxes velis nolis transmittet, merito que nemo hominum tibi sacrificat, vt doloso pariter, & amaro flumini. Sic ille in mare stultè iratus est, sed inhumanè etiam in illius operis præpositos, quibus caput præscindi iussit.

XVIII. At alii artifices hoc modo iunxerunt, Actuarias quinquaginta remorum naues, triremesque trecentas sexaginta versus Euxinum pontum composuere. Item ab altero latere trecentas quatuordecim. Porro quidem transuer[illegible] -cundum defluxum, quia nimirum priores illæ naues ad initis Hellesponti erant, posteriores ad finem: textus tamen Græcus, qui satis obscurus, & impeditus est hoc loco, etiam mancus videtur, posteriorem enim numerum nauium non habet, quem Valla aliunde suppleuit. Hæ autem transuersæ naues retinebantur crassissimis rudentibus tam lineis siue canabinis, quam scirpeis, vt eorum cubitus talento appenderetur; retinebantur & ipsi rudentes tam in terra ligneis machinis, quibus contorquebantur, quam in mari anchoris prægrandibus, quas de industria composuerant, deiectis iam versus Propontidem, contra ventos inde spirantes, quam versus Ægeum mare & occasum. Verum naues quæ erant ad orientem siue Propontidem, non planè coniunctæ erant vbique, sed tribus in locis relictus erat transitus, vt posset ab Hellesponto in Pontum, & à Ponto in Hellespontum breuibus nauigiis facile traiici. Spatium autem quod erat inter vtrunque ordinem nauium, primo funibus tum rațibus, ex arborum truncis inter se firmiter religatis, constrauerunt, quibus & asseres, & terram imposuerunt: sepem denique hinc atque inde prætexuerunt, ne iumenta inter transeundum maris aspectu terrerentur.

ANNVS MVNDI 3574. SEXTÆ ÆTAtis 58. Xerxis 7. Imperij Persici 58. Ioacimi Pont. 7. Olympiadis LXXV. 1. Prætore Calliade. Coss. Cæsone Fabio II. Et Sp. Furio. Vrb. cond. 273.

ANNVS ANTE CHRISTVM 479.

CELEBERRIMVS est hic annus Xerxis Persarum regis transitu in Europam, constrato ponte Hellesponto. I. De quo & bello mox secuto, plena sunt scripta omnia Græcorum, atque Latinorum. In primis autem quod ad tempus attinet, iam supra anno Xerxis secundo diximus, illum in hunc primum septuagesimæ quintæ Olympiadis annum incidere. Nam Dionysius initio libri noni, agens de Consulibus anni huius, ait eos Olympiade septuagesima quinta creatos fuisse, prætore Athenis Calliade, quo tempore, inquit, Xerxes expeditionem fecit in Græciam. Et Diodorus Siculus de Olympiade planè consentit, & de summo Calliadis magistratu, de Consulibus tamen dissentit, vt supra notauimus. Vtrique præiuit Herodotus. A traiectu, inquit, Hellesponti, ex quo iter ingredi cœpere Barbari, vnum mensem tenuere transeundo in Europam, tres alios dum in Atticam peruenere, Calliade summum Athenis magistratum gerente, vrbemque desertam cepere &c. Idem libro 7. ait Thermopylas occupatas à Leonida & Spartanis tempore Olympiadis. Moxque Thermopylis in potestatem redactis, cum terrestri itinere ad vlteriora Græciæ penetraret, Arcades perfugæ rogati quid Græci agerent, responderunt eos agere Olympia, & spectare certamen gymnicum, atque equestre.

Eadem est Polybij sententia, cum libro tertio ait fœdus initû Romanos inter & Carthaginenses primis Consulibus, duodetriginta annis profectionem Xerxis in Græciam antecessisse, id est, totis septem Olympiadibus, quæ hic exactè reperiuntur. II. Annus enim ducentesimus quadragesimus quintus vrbis cadit in primum annum Olympiadis 68. Eadem ratione ab anno Vrbis 245. ad præsentem 273. iidem 28. anni reperiuntur. Ex quo vice versa infertur ex Polybij sententia Consules Romæ creari cœptos anno Vrbis ducentesimo quadragesimo quinto. Eadem item Auli Gellij, qui à victo fugatoque Xerxe, quod hoc anno contigit, quatuor annos numerat vsque ad Fabiorum gentem deletam, quæ cadit in sequentis Olympiadis initium, & Consulatum C. Horatij, & T. Menenij, iuxta Dionysij quoque Chronologiam. Aliam adhibet huius temporis notam Herodotus, cum ait Xerxi Sardibus, vbi hyemauerat, ineunte vere proficiscenti serenissimo aëre Solis eclipsim contigisse, cui quidam

conten-

[illegible] negat [illegible] hoc anno contingere potuisse, sed [illegible] præcedente Aprilis 19. Scaliger refert in an. [illegible] Olym. 74. Verum cum annorum Iulianorum rationem habeamus, dicendum est eam Eclipsim ad præsentem annum pertinere. Paululum videtur Thucydides ab hac sententia dissepare, cum ait decimo anno post pugnam Marathoniam Barbarum in Græciam venisse, vt eam [illegible] [illegible] servitutem. Ea pugna [illegible] in Olympiadem [illegible] [illegible] ingessit iam ineuntem, qui [illegible] annus Vrbis [illegible] decem solidos annos numerat [illegible] postremumque dimidiatos prætermittit. Hæc de tempore [illegible] sam videamus.

Postquam Xerxi nunciatum est Isthmum circa Athon [illegible] esse perfossum [illegible] iam Europæ facti [illegible] ponte [illegible] Sardibus, vbi fuerat in hibernis, ineunte vere instructo cum exercitu Abydum versus profectus est. Id oppidum est Asiæ, vnde breuissimus est Hellesponti in Europam traiectus. Iter habenti sol apparere desiit, vt ait Herodotus, adeo vt dies in noctem versus videretur. Buntingus tamen æstimat sextam duntaxat solis diametri partem in Phrygia & Asia minore obscuratam fuisse sub horam sextam matutinam, integrum autem deliquium non nisi in India vel Æthiopia tum contingere potuisse. Eam eclipsim Magi Persarum, defectionem Græcarum ciuitatum interpretabantur, quod dicerent Solem Græcorum, Lunam ipsorum esse præsidem. Qua re auditâ Xerxes maiorem in modum lætatus, iter pertexit, omnibus eum copiis non exiguo cum terrore comitantibus. Quod in Pythio Lydo ipsius hospite crudeli exemplo probatum est, [illegible] ostento perterritus procedentem adiisset, & pro hospitij iure ac familiaritate rogasset, vt ex quinque liberis suis, qui omnes copiis eius inscripti in Græciam proficiscebantur, vnum natu scilicet maximum, patris senis misertus, indulgeret.

IV Hic rex barbarus admodum indignatus, Homo improbe, inquit, cum ego ipse in expeditionem abeam aduersus Græcos [illegible] filiosque meos, & fratres, domesticos & amicos ducam, tune ausus es mentionem filij tui facere, qui meus es seruus, quem oportebat cum omni familia & vxore me comitari? Et paulo post: [illegible] inquit, & 4. liberos tuos munera liberant, à præsenti [illegible] interitu, vnius autem quem præcipue complecteris, damno mulctaberis. His dictis iussit Pythij filium natu maximum comprehensum discindi medium, eiusque discissi dimidium ad dexteram viæ, & dimidium alterum ad sinistram poni, mediumque exercitum transire; quod & factum est. Barbaro planè ingratissimi hominis facinore, qui iustissimam bene de se meriti hospitis petitionem, cui assentiri nullo suo incommodo, damoue potuisset, & cuius fieri compotem patris grandæui maxime intererat, non solum repulerit, sed quasi facinus quoddam immanissimum, horribili supplicio afficere ausus sit. Quo suo furtasse ita diuinam in se iram concitauit, vt breui pro gloriosa victoria, quam quærebat, probrosam fugam inuenerit.

Coniectura ex simili patris facinore sumi potest, qui quinto regni sui anno aduersus Scythas expeditione suscepta, tres Oeobazi filios crudeliter iussit interfici, eo quod pater senex vnius missionem à militia postulare ausus esset; vnde & ipse infœlicem, & ignominiosam militiam expertus est. Aliud etiam facinus, non ita multo post perpetratum à Persis, arbitror diuinam eos iram accelerasse, cuius auribus odiosissime insonat innocentum sanguis sponte ac crudeliter effusus. Cum enim ad locum, qui dicitur nouem viæ Edonorum peruenissent, audito loci nomine totidem illic pueros, totidemque virgines de indigenarum liberis, in tantæ ei parricidæ sacrificium, viuos defoderunt, idque tanto scelestius, quanto id crimen frequentius perpetrabatur. Persicum est enim, inquit Herodotus, viuos defodere. Nam & Amestris Xerxis vxorem [illegible] prouectæ ætatis audio bis septem illustrium Persarum [illegible] defodisse, [illegible] Deo qui sub terra [illegible] fertur. [illegible] Quin & [illegible] Persis erepto [illegible] ante pugnam [illegible] crudiuoro [illegible] Euphrantida ex [illegible]

Themistocle consentiente, [illegible] Themistocle.

Porro exercitus huncce fuisse [illegible] progrediendi ordinem refert Herodotus [illegible] præcedebant qui sarcinas & impedimenta [illegible] quem sequerentur omnigenarum gentium non distinctæ [illegible] omnis copiæ, v. g. Lydi, Thessali, Cappadoces [illegible] singuli distincti [illegible] gionibus, sed [illegible] tes in eadem per [illegible] numero vltra dimidium exercitus. P[illegible] copias intercedebat interuallum; inde reliquas copias ducebant mille equites Persæ [illegible] omnibus de [illegible] Secundum hos totidem hastati, & hi delecti ex omnibus [illegible] versis deorsum in terram spiculis. Post hos equi decem quam pulcherrimè ornati, qui Nisæi dicuntur, ex Nisæo campo Medicæ regionis, qui grandes fert equos. Hos [illegible] quo sequebatur sacer Iouis currus, quem octo equi al[illegible] trahebant, pone auriga comitante, qui pedibus ingrediens habenas tenebat, eam enim sellam nemo mortalium in[illegible]

[illegible] quem ipse Xerxes vehebatur curru, equorum N[illegible] rum auri apræcedente, sed è curru, quo [illegible] ex [illegible] [illegible] hastati Persarum optimi [illegible] mille, [illegible] [illegible] g stantes. Post hos alius [illegible] equitatus mille Persarum. Deinde è cæteris Persis decem millia peditum delecta, quorum mille in lanceis, pro cuspidis gestabant mala punica aurea, & reliqua nouem millia, quæ ferebant argentea, circumcingebant. Gerebant item aurea & [illegible], qui terram versus spicula spectantia ferebant, & qui Xerxem proxime sequebantur. Hæc decem millia ordine subsequebatur equitatus decem millium Persarum, qui dicebantur immortales, eo quod aliquo ipsorum aut nece aut morbo sublato, alius in demortui locum sufficiebatur, vt idem semper numerus permaneret. R[illegible] a post hos duorum stadiorum intercapedine, mox ibat cætera multitudo promiscua.

Ita exercitus è Lydia perrexit ad flumen Caicum, & regionem Mysiam, donec ad Phrygiam, & terram Iliensem perueniret: cui primum sub Ida noctem agenti, tonitrua, & fulgura ingruentia complures in eo exercitu exanimauerunt. Vnde quamprimum progressi Abydum venerunt, vbi Abydeni in tumulo extexerant ei thronum regium è candido lapide. Ibi conspecto terrestri simul, naualique exercitu, & beatum se dixit, & lachrimas fudit, vt ante diximus. VIII.

Inde autem sapiente cum Artabano habito colloquio eum Susam, Proregem ibi futurum dimisit: reliquos Persarum principes ad rem bene gerendam [illegible] tus est, eodemque die sese omnes ad transitum Hellesponti [illegible] pararunt. Postero autem die [illegible] dum Solem exorientem cernerent, [illegible] in pontibus congerentes, & myrtho iter consternentes.

Vbi Sol exortus est Xerxes ex aurea phiala libans in mare, apud Solem vota concepit, nequid sibi aduersi contingeret, quo prius desisteret Europam subigere, quam ad illius terminos peruenisset. Hæc precatus phialam in Hellespontum abiecit, aureumque craterem, ac gladium Persicum, quem acinacem vocant, siue Soli dedicans, siue Hellespontum, quem ante stultè verberari iusserat, placare volens. IX.

His actis per alterum pontium, qui vergebat in Pontum, peditatus omnis equitatusque transiuit; per alterum qui vergebat in Ægæum, iumenta, atque seruitia, præcedentibus decem millibus Persarum, coronatis omnibus, quos promiscuus omnium nationum sequebatur exercitus. Postridie cum Xerxe transierunt hastati [illegible] omnes, equitesque, quos diximus propius Regi in progrediendo adstitisse: quem tamen postremum omnium pertransisse [illegible] se auditum [illegible] Herodotus: vtique summo, si [illegible] [illegible] timiditatis & impudentiæ [illegible] transitum autem [illegible] dies, totidemque noctes continentur te[illegible]

Inde circumd[illegible] to per Thraciam ex[illegible] tu, [illegible] er [illegible] X

[illegible]

h[illegible] ad [illegible] ciusripam inter [illegible] bet [illegible] sinum Thermaicum, & montes Olympum & Ossam [illegible] Peneus excurrit, Olympum habens ab occasu, Ossam [illegible] ab ortu. Tempe inquam, potius est. Paulo quippe ante [illegible] Graecorum copiae venerant, Persas [illegible] aciae prohibituri: sed vel ingenium copiarum [illegible] Macedonum edducti, locum deseruere. Aut certe, quia, vt ait Diodorus, iam Thessalis, aliisque Graecis, qui trans eos accolebant, plerique terram & aquam, praefectis a Xerxe nuncijs, praebuerant, pollicitique se imperata facturos. qui desperata ad Tempe propugnatione [illegible] um regij [illegible] praesertim cum alium [illegible] que Persis aditum in Graeciam esse didicerant; itaque [illegible] se Xerxi dedere [illegible].

XI. G[illegible] autem aditum Thermopylarum custodire statuerunt, quippe qui videbatur & angustior quam ille [illegible], & ipsorum terra propinquior, ne Barbari aut multitudine, aut equitatu contra [illegible] vti possent.

Sunt autem Thermopylae angustiae montium inter Thessaliam & Achaiam, ad Oetam montem, vt patet ex Europae tab. [illegible] apud Ptolem. nec dissentit Herod. Thermopylarum, inquit, quod ad [illegible] anfractum macellum est & praeceps, altumque ac protentum vsque ad Oetam. quod autem vergit ad [illegible] mari excipitur, ac vadosis locis. In hoc ingressu [illegible], id est, caldaria, quae [illegible], id est, ollas indigenae vocant, & desuper ara Herculi extructa. [illegible] murus est aedificatus super quem olim [illegible], id est, portae erant, quem tunc Phocenses [illegible] Thessalorum aedificarant, quemque nunc [illegible] contra Barbaros restaurarunt.

XII. Ex [illegible] ergo locum [illegible] Graeci varijs ex partibus [illegible] occuparunt. quibus omnium facile praecepit Leonidas cum trecentis Lacedaemonijs armatis. Cum quo etiam aderant ex diuersis Graeciae locis [illegible] milia & nongenti, quos distincte numerat Herodotus. Ad eos misit Xerxes nuncios, qui explorarent, vt ait Diodorus, quo animo bellum aduersus eum gererent, simulque edicerent regem iubere, vt ab armis discederent, & ad suas quisque sedes reuerterentur. [illegible] deceps [illegible] colerent. Quae cum [illegible] Rex promotis [illegible] Thermopylarum angustias peruenit, in [illegible] bens, siue quod, propter [illegible] eos praeferret caeteris, siue quod [illegible] cuperet. Elatos enim adhuc faciebat [illegible] Medi [illegible] non ita pridem [illegible] ibus suis [illegible]. [illegible] Medorum cum agmine erant, [illegible] propinqui in pugna Marathonia occubuerant, [illegible] cupidos fortissime pugnaturos credebat [illegible] sub ipsius Xerxis oculos, qui locum sibi delegerat [illegible] pugnas idoneum.

XIII. H[illegible] quoque a Medis initium pugnae factum [illegible], quibus mandatum dederat Xerxes, vt Graecos viuos caperent, & in suum conspectum adducerent; negotium [illegible] facilius, quam factu. Nam Graeci, quos Leonidas in ea parte fauciuum con[illegible], qua sunt angustissimae, strenue [illegible] Medos fortius excepere. Dum enim Barbari virtutis inspectorem, & testem habent regem ipsum, Graeci vero & libertatis memores, & hortatu ducis ad certamen accedunt, admirabile praelium committitur pugnaque diu anceps fuit. Graecis autem virtute, & scutorum magnitudine praecellentibus, [illegible] tandem Medorum acies inclinare coepit. Multi enim [illegible] his cecidérunt, nec pauci vulneribus confecti erant. Proximum mei[illegible] locum [illegible] Cissij, quorum insignis erat virtus [illegible] pugnae [illegible].

XIV. A[illegible] centes, & [illegible] cum [illegible] [illegible] [illegible] fugam [illegible] [illegible] pugnabant. [illegible] expedit [illegible] [illegible] corpori, magni- [illegible]

[illegible] rus locum [illegible] dauerbus [illegible] a Barbaris tolerari posse, [illegible] immortales vocant, qui [illegible] commilitonibus praeripiunt, [illegible] & credebantur hostes facile profligare [illegible] & [illegible] congressi, nihilo magis quam Medi, aut Cissij, loci & armorum iniquitate profecerunt.

Ibi Lacedaemonij inquit Herodotus, dignam memoratu pugnam edebant, cum alijs rebus ostentantes [illegible] peritiae [illegible] in imperitis pugnare, tum vero quod quoties terga vertebant, confertim fugiebant. Quos Barbari dum fugientes cernerent, cum vociferatione insequebant. At Graeci [illegible] conuersi aduersis pectoribus eos excipiebant, tantaque vi [illegible] ebant, vt innumeram multitudinem prosternerent adeo, vt Rex ipse cum ad spectaculum adesset, in ipso congressu pugnandi, ter e solio, quasi ad capiendam fugam resiluisse dicatur, quod exercitui suo timeret. Nox praelium diremit, postridie pertinacius quidem, eodem tamen euentu pugnatum est.

XV. Ibi Regem [illegible] consilij [illegible] quidam Epialtes Trachinius, siue Meliensis adit, pollicetur que se, cui semitae montium notae forent, per angustum tramitem Persis ducem fore, vt Leonidae copias a tergo circumueniant, circumuentos non magno negotio deleri posse. Quo audito Rex maiorem in modum laetatus praemijs hominem affic[illegible] & mox viginti bellatorum milia, qui eum sequerentur [illegible] dimittit. Qui tota nocte itinere confecto, sub [illegible] aurora in cacumen montis euasere, quo in loco [illegible] censium praesidium excubabat. Hi Persis animaduersis magno metu affecti sunt, nec minori Persae. [illegible] Lacedaemonios [illegible] totius pugnae capita [illegible] de se [illegible] rabantur, praesertim cum eos, frondibus quercinis [illegible] ascendentes non sensissent. Persae vero conspicati eos arma induentes, obstupuere quod [illegible] nemi[illegible] sem via habiturum, cum quo pugnandum esset. Il[illegible] Hydarnes perterritus ne Phocenses Lacedaemonij forent [illegible] Epialtem percontatus est, quisnam ille esset exercitus. M[illegible] certior redditus, Persas tanquam in aciem instruxit, quorum missilibus fugati Phocenses, in verticem montis se receperunt.

XVI. Qvibvs [illegible] spretis Persae rapidi de monte descendunt, ad eos, qui ad Thermopylas erant, tuno ignaros. Nam & Magus quidam Megistias, extis inspectis sub noctem ait illis mortem instare, de nocte autem quidam ad Graecos transfugerant, qui consilium patefacerent. postremo speculatores albescente coelo, animaduersis Persis in summis montium, ad Graecos procurrerant. Ibi disceptatum est inter eos, quid facto opus foret: denique reliquis Graecorum, ipsorum etiam Spartanorum suasu, ad sua dilapsis, solus Leonidas cum suis qui reliqui erant, & Thespiensibus stationem minime deserendam censuerunt: quin & rogarunt Leonidam, vt sese in hostem immitterent, antequam a Persis circumuenirentur. Leonidas alacritate militum approbata propere ita prandere iubet, [illegible] iam apud inferos coenaturos, & propterea cum eis [illegible] sumpto, ipsa nocte, vt ait Herodotus, in castra [illegible] in[illegible] prosiliunt, & Regem ipsum ad caedem quaerentes, ingentem stragem edunt, donec orta [illegible] Persae paucitate Graecorum conspecta, eos vndique circumuentos ir[illegible] fecere. Herodotus ait duos Xerxis fratres [illegible] Leonidam pugnantes, super [illegible] cadauer [illegible] Graecosque ter hostibus in fugam actis, eius corpus subtraxisse, denique & ipsos multitudine obrutos concidisse.

XVII. H[illegible] alter est Graecorum oratorum, & poetarum dicendi campus longe celeberrimus, in quo laudandis Spartanis [illegible] ibus, omnem illi dicendi facultatem profudere. [illegible] Graeciae libertatem propria morte vindicare, & gloriam fortitudinis immortalem ad [illegible] maluere, [illegible] iam cum reliquis Graecis praesenti morti [illegible] se se, & imminentibus Graeciae temporibus, cas[illegible] In quo vereor, vt [illegible] ae, promerer[illegible] inertiae imprudentiae iniusti[illegible] [illegible] qui sine vlla vel nece [illegible] [illegible]

[illegible] sine [illegible] pro undere de [illegible] in gloriam, vanam [illegible] atque ina[illegible] magna [illegible] communis boni iactura coniunctam, e[illegible] tantoq; illustriore laude [illegible], quo il [illegible] erant [illegible] ores. Reique publicæ [illegible] tum necessarij. Cu[illegible] pie [illegible] cedendi con [illegible] tum, cæteris Græ[illegible] la [illegible] propugnatoribus, viris quoque for[illegible] quorum pareat, aut pugnandi æmula[illegible] di [illegible] ecelitas; non debuerunt ipsi, aut ma[illegible] um socijs dare, aut bonum non amplecti.

[illegible] ergo faciemus, inquies Iudæ Machabæo, e[illegible] ne socijs, in quos hæc ipsa [illegible] la torqueri videntur: Ve[illegible] longe dispar est virorumque conditio, nec gloriam suam, [illegible] em diuina con unctam quærebant, quæ [illegible] tier p[illegible] hi [illegible] in pa[illegible] contra multos vi[illegible]ctoria duxit, nec proprio ad eam audaciam marte curre[illegible]bant, sed diuino, vt creditur, instinctu mouebantur. Et [illegible] eiusdem [illegible] Persarum cladene dicam, an victo[illegible]ria? victoria sane, sed Cadmæa, vt ait Herodot. dictum [illegible] nunc de nauali examine dicendum, quod eo tem[illegible]pore [illegible], Herod. [illegible] rusque fecerunt, ad [illegible] cupatum [illegible] ntium an [illegible] patebat in A[illegible], [illegible] quo tempore ad Ther[illegible]mopylas [illegible] pugnarunt, ad pedestrem ex[illegible] [illegible] iis [illegible] tendum: & hæc qui[illegible]dem est [illegible] sententia. Nam Herodotus l. 8. init. [illegible] autem [illegible] certamen his in mari de Euripo, quem[illegible]admodum [illegible], cum Leo[illegible] la erant de transitu arcen[illegible]do. Di[illegible] vero, l[illegible], inquit, vt [illegible] Græcos perrumpe[illegible] & Eurip[illegible] ere cogitabant, Græci vero angustias [illegible] obstruxerant. Sed prius ant[illegible] gi [illegible] quandam cla[illegible] nauticam, quæ sequentium quasi quoddam præiu[illegible]dium fuit, ex Herodoto referemus.

XX. [illegible] Xerxes [illegible] expeditione, Græciæ portas cru[illegible]entissima victoria patefacit, maris quoque belli fortunam experiebatur, acciroque Megabate in nauales hostium copias Classem Persicam ducere iubebat. Quæ postquam è statione soluit, oramque Magnesiæ tenuit, primæ quæque naues ad terram habuere stationem, aliæ deinceps in anchoris stetere, ad octauum vsque ordinem in[illegible]tra mare procedentes, vtpote angustiore littore, quam vt classem caperet, atque ita per noctem stetere. Sub ipsum vero diluculum, ex sereno cœlo, & tranquillo, cum mare efferuesceret, atrox tempestas coortacit, vehemensque ventus [illegible] bio[illegible]lanus, qui quas naues exteriores nactus est, concussit, disiecit, atque confregit. Qua tempestate qui paucissimas na[illegible]es perditas putant, ij non pauciores quadringentis perijsse aiunt, viros quoque innumerabiles, ac vim d[illegible] iarum immensam, [illegible] Herod. à quo non dissentit Dindorus.

XXI. Porro non exiguum nauium numerum contra Persas Græci coegerant, Athenienses præsertim, qui, vt scribit Herodotus, a non ita pridem consilium secuti Themistoclis, ducentas contra Ægioetas parauerant, quæ huic bello vsui fuere, vt supra significauimus. Accepto deinde oraculo, de Athenis muro ligneo defendendis, [illegible]ias quoque naues ædificauere, eodem authore, & oraculi interprete; in quas non ita multo post, deserta patria, omnia sua Athenienses intulere. Græcarum nauium numerum scribit Diodorus fuisse ducentarum, & octoginta, quarum 14[illegible] erant Athenienses. At Herodotus, cuius potios credimus, longe plures fuisse vult, vt ex dictis aperte constat: Idem tamen init. l. 8. vniuersarum inquit nauium, præter nauem quinquagenum remorum nauigia, ad Artemisium coarctatum numerus fuit ducen[illegible]tarum septuaginta vnius, cui ad [illegible] nouem efficiunt Di[illegible] [illegible] sed cum huic numero mox [illegible] atticæ n[illegible] ad[illegible] sint, ad eam, quæ primo significata est, nul[illegible] nauium [illegible] peruenerint.

[illegible] internaum [illegible] de pugnæ naualis [illegible] ac [illegible] arentur. [illegible] quidem [illegible] in loco [illegible] dei [illegible] um, ad [illegible] um [illegible] licet [illegible] u[illegible] ne [illegible] suis ope, [illegible] suin esse cen[illegible] bant, [illegible] cles contrariam tuebat [illegible] sententiam [illegible] con[illegible]tenderis [illegible] mum fore [illegible] hostem [illegible] inuade[illegible]re, dum hostiles copiæ toto mari dispersæ, è varijs di[illegible]un[illegible]ctisque portubus exeant, & necessario [illegible] pu[illegible]gnaturæ sint, nec sibi inuicem opem laturæ. Hæc senten[illegible]tia cum tandem vicisset, Græci cum vniuersa [illegible] classe in hostes inuehuntur. Ibi cum Barbari ex multis hinc inde portubus se expediunt, acies Themistoclis cum dissipatis & incompositis adhuc Persis conserta, multas hostium naues demersit, nec pauciores ad continentem [illegible] fugere compulsas, persequuta est. Aduocata interim classe [illegible] uersa, acriq; pugna inita, parte quadam nautum vtriq; superiores erant, plena tamen victoria neutri potiebantur, donec interuentu noctis prælium diremptum est.

Sic fere Diodorus, multis prætermissis, quæ ab Herodoto init. l. 8. narrantur. Metum quippe Græcæ classis omisit, quæ Themistoclis astu, & Eubœorum 30. talentis retenta sit, tum occultam diuisionem Persicæ classis ad circumeundam orientalem Eubœæ oram, in cuius oræ medio ad Artemisium erant Græcæ naues, vt à tergo, & à fronte conclusi Græci, ad vnum omnes perirent. Verum classis ista quæ Eubœam circumuehebatur, eratque ducentarum nauium selectarum, per noctem & tempestatem in saxa impingens, prope Geræstum, & Caphareum promontorium, ad caua Eubœæ tota funditus periit. Numine, inquit Herodotus, & Diodorus, pro Græcis pugnante, vt vtriusque partis nauibus æquaretur pugnatur: aut potius, vt Barbari superbia deijcerentur, & crudelitas puniretur. XXIII.

Interea Græcis tres & quinquaginta naues Atticæ superuenere, Diodorus tres omittit, quæ Græcorum animos alacriores fecerunt. Nam & nouum auxilium attulere, & nuncium nauium hostilium ad saxa illisarum. Cumque Barbari prioribus acceptis malis, tantisper quiescerent, animosque colligerent, Græci renouatis animis, viribusque, eadem qua pridie hora in naues Cilicum impetum fecere. Quas vbi corruperunt, & nox aduenit, iterum sead Artemisium receperunt. Tertia die Barbarorum duces, dum indigne ferentes à tantula se classe vexari, tum ab Xerxe supplicium timentes, non expectandum censuerunt, dum Græci priores pugnam caperent, sed instructas naues circa meridiem eduxerunt. Cumque Græci ad Artemisium immoti manerent, illi lunata classe eos adorti, circumcingere conabantur, verum Græci acerrime sese defendentes effecerunt, vt paribus fere damnis, parique marte eo die è pugna discederent. Etsi enim plures e Barbaris viris, nauibusque desiderabantur, multi tamen Græci, non minore ob paucitatem detrimento, cum suis nauibus perijsent. Nam eo die Ægyptij quinque Græcas naues cum suis propugnatoribus ceperant. Eos Diodorus videtur sentire fuisse Sidonios, quos ait omnium Barbarorum fortissime se gessisse, sicut Græcorum Athenienses. XXIV.

Diremto superueniente nocte prælio, Græci licet multis barbaros malis affecissent, tamen quod & ipsi male affecti essent, præsertim Athenienses, qui [illegible] dimidia pars nauium admodum debilitata fuerat, de fugiendo in vlteriora Græciæ deliberant. Quæ sententia tum demum maxime persuasa est [illegible] ad Thermopylas gesta illis nunciata est, neque [illegible] discessum differendum [illegible], vt quisque locati erant, [illegible] Corinthij, postremi Athenienses. Cum Themistocles operam dedit vt è classe Persarum Iones & Cares abduceret, sicque eius semper vires imminueret, inscr[illegible]us ad aquas potabiles ad saxa literis, quibus vel eis per [illegible] deficere, si eas illi priores legerent, vel certe suspectos redderet Regi, si prius ei innotuissent. sicque à classe tanquam infidi summouerentur. [illegible] dem recitat in Themistocle Plutarchus. Et lectas quidem ab Ionibus scribit Herod. quo autem euentu patuit in pugna Salaminia, vbi plerique ignauiter de industria pugnabant, alij ne pugnabant quidem. XXV.

Persæ [illegible] Græcorum fuga, simulatque refulsit Sol, omnis classis [illegible] ad Artemisium contendit, vnde [illegible] fuerant. [illegible] p[illegible] [illegible] vibent XXVI.

… Græciæ opem … quam Ortelius eandem esse vult cum … quam Plinius Oreum, Ptolem. Oræum, & non Strenuum … Sed huic sententiæ repugnat Herodotus, … habet consentientem Plutarchum in Themistocle … repugnat … quam, cum ait, Persas ab Artemisio ad Histiæam processisse. at Oræum Ptolemæo citra Artemisium est, non vltra. Dum res ita in mari geritur, interea Xerxes Thermopylis in potestatem redactis, terrestri itinere ad vlteriora Græciæ penetrabat, cum ei Arcades per fugæ, rogati quid Græci agerent, responderunt, eos agere Olympica, & spectare certamen gymnicum atq. equestre. … aliquanto ante finem ait Thermopylas occupatas … & Spartanis, tempore Olympiadis, ex quibus superius rationem confirmauimus.

Terra marique.

XXVII Doridem ad … Phocidem vastant.

Tribus aliis ergo. Thermopylis que superatis, Doridem regionem ingressi sunt Barbari, quibus, vt secum sentientibus, nihil admodum iniuriæ intulerunt. Posteaquam vero è Doride in Phocidem transgressi sunt, desertam vrbis regionem inuenerunt, quod alij alio diffugissent: omnem tamen agrum Phocensem ducentibus Thessalis eorum inimicis, percursarunt, vrbes templaque igni, ferroque vastarunt, viris cædendo, mulieres stuprando extinxerunt. Recte porro Herodotus à Thessalia, & Thermopylis Doridem primo, tum Phocidem occurrisse scribit; talis enim est apud Ptolemæum, aliosque Geographos earum prouinciarum situs, quem neglexit Diodorus Siculus, cum ait Xerxem à Thermopylis digressum, per Phocensium fines iter fecisse, oppida passim exscindentem, & quidquid regio illa possidebat, corrumpentem; postea vero Doriensium regionem peruasisse, & ibi ab iniuriis abstinuisse.

XXVIII.

Apvd Panopem Phocensium vrbem bifariam diuisæ copiæ, earum pars validissima cum Xerxe Athenas versus tendebat in Bœotios, qui cum Persis sentiebant. Cæteri autem cum suis ducibus Parnassum à dextra præstringentes, ad templum Delphicum, quod erat in Phocide, spoliandum progressi sunt; ex quo tamen loco rursus fulminibus è cœlo, tum saxis à Parnasso ingenti fragore deuolutis repulsi, partim aufugisse ad Bœotios, partim occidisse referuntur. Et potuit malus dæmon, qui ibi sacrilege colebatur, antiquam illam mendacij, & fraudum officinam Græcis plurimisque alijs populis dementandis idoneam, istiusmodi procella, ac tempestate, Deo permittente, tutari; quoniam nondum tempus illud aduenerat, quo Saluator dicebat, *nunc princeps huius mundi eijcietur foras.*

XXIX.

Interea Græcorum classis ab Artemisio profecta, rogatu Atheniensium ad Salaminam insulam substitit, vt eius præsidio possent, liberos suos, & vxores ex Attica subducere, & quid opus esset facto in commune consultare: præsertim cum Lacedæmonij, quos spes erat Eubœam propugnaturos, ad Isthmum Peloponnesi muniendum, ac defendendum abiissent. Decreuerunt igitur Athenienses, hortatore … Themistocle, vt est apud Plutarchum, vt sui … quæ ratione possent, liberos, familiamque seruarent. Itaque plurimi suos in Trœzeniam, quæ est in Peloponneso, ad Scyllæum promontorium, quidam … Æginam insulam, alij in Salaminam ipsam transtulerunt: inde omnes Salaminam ad classem nauigarunt; quo etiam classiarij, qui ad Trœzeniam erant, … confluxere, … diuersis ex locis aliæ, donec … numerus ad 380. ascenderet. quibus duæ postea, ante pugnam … accessere, vt fieret classis omnino 382. nauium … inter alias … alias quinquaginta remorum. Ibi disceptantes duces, Eurybiade Lacedæmonio totius classis … rogante, quis videretur commodissimus ad pugnam locus, … Et plerique Isthmium in Peloponnesi aditu … vt si ibi expugnatum esset, ad suos cuique ef… … erat.

Athenienses … rem …

XXX.

Hæc … agitantur, venit quidem Atheniensis nuntiatum Barbarum iam Atticam ingressum esse, eamque omnem … vastare, & incendio … Thespiensium, & Platæensium vrbibus Athenas pervenisse … arcem … eamque desertam … cepisse …

& paulo post arcem expugnarunt, & … & incendio. Quibus auditis tantus omnes … inuasit vt nonnulli quamprimum vela facturi, fugamque ad sua quisque inituri viderentur: cæteri vero ad … non pugnare statuerent. A qua tamen sententia Themistocles multa eos contentione deduxit ad tempus, donec … classiariæ Xerxis copiæ ex Histiæa profectæ, triduo ad Phalerum Atticæ portum, Piræeum postea dictum, 40. stadijs Athenis distantem peruenerunt: quo veniens Xerxes concilium de nauali pugna initurus; eamque, omnes consuluit … quod eo regem viderent propendere, qui etiam putabat suos ad Eubœam male sponte pugnasse, quod videlicet ipse abfuisset, vna tamen Artemisia repugnabat, nihilominus pugna naualis decreta est, cui Rex ipse constituit interesse. Itaque Salaminam versus, vbi erat Græcorum classis, cursum intendunt, aciemque per otium instruunt, pugnam nox superueniens impediuit.

Pugnam … parant.

XXXI Græcos … fugam Themistocles per fraudem … impedit.

Cvm interim metus ingens inuasit Peloponnenses, pro regione sua, arbitrantes se ad Salaminam pro ea insula, aut pro Attica, quæ iam perdita esset, deserta patria, quæ adhuc intacta esset, pugnaturos. Quæ sententia quantumuis repugnantibus Atheniensibus, Salaminijs, Æginetis, Megarensibus, cum vicisset, iamque proximum esset, vt classis diuideretur, Themistocles clam è concilio egressus, misit nuncium ad Persas, Sicinum de Persis captum Plutarchus vocat, quasi ei fauens, suadensque, vt fugam adornantes, & à terrestri exercitu seiunctos, & inter se dissidentes Græcos, in quibus etiam multi pro ipsis pugnaturi sint, quam primum inuadat. Fide itemque habita Themistocleo nuncio, Persæ, omnem Græcorum classem ad Salaminam positam sua ipsi circumueniunt. Quare animaduersa Græci, mutato abeundi consilio, ad pugnam necessario se comparant.

XXXII De Ionibus … laude …

Dextrvm cornu tenebant Ionij, & contra Lacedæmonios pugnabant; sinistrum Phœnices. quibus oppositi erant Athenienses, & Iones, iuxta Themistoclis monita se, infideliter in pugna gesserunt, vt scribit Herodotus: proditionem eorum, quod in Græcorum vtilitatem cessisset, in laude ponens: qua in re Ionibus suis, non satis feliciter fauet. Nam dum sub legitimo principe pugnantes, & in bello, de cuius iniustitia eis non constaret, ei cladis non exigua causa fuerunt, non laude, sed pœna digni censendi sunt.

Pugna, & clades Persarum vndecunque.

Diodorvs de Ionibus tacet, & initium cladis ex loci angustijs ortum ait, tum ex Imperatoris in prima acie fortiter dimicantis interitu, quo non parum terroris, & turbatum toti classi fuerit iniectum; cum non adesset, qui haberet in omnes imperium, & mitteret opem laborantibus. Nam Xerxes in locum quendam tutum è regione Salaminis se receperat, vnde pugnam spectaret innoxius. Nihilominus solito melius se gerebant Persæ, quod sa quisque à Xerxe conspici arbitraretur, ab eo sibi male metueret, quippe qui Phœnices, à quibus præclarissime certatum fuerat, de Ionibus merito conquerentes capite plecti iusserat. Denique Barbari fusi, fugatique in Atheniensium portum se receperunt.

XXXIII. Xerxes de fuga cogitat.

Cognita sua clade Xerxes, veritus ne quis Ionum à Græcis subornatus, aut sua sponte ad pontes soluendos in Hellespontum nauigaret, vnde ipse in Europa deprehensus de salute periclitaretur, de fugiendo apud se consultabat; sed quod rem nollet vel à suis, vel à Græcis detegi, redintegrandæ pugnæ consilium præ se tulit. Interim Mardonius, qui eam fugam suspicabatur, & in se, tanquam expeditionis authorem, regiæ indignationis molem recasuram videbat, eum sponte adit, & consolatur, & spe replet; suadet tamen vt in omnem euentum ipse domum sedeat, relictis sibi 30. myriadibus militum, Diodo. habet 40. à quibus quod belli supererat feliciter conficeretur. Nam vt ab Artemisia quoque, quæ concilio à rege adhibita fuerat, admonebatur, si res ex sententia Mardonij … cesserint, Regis tamen laus futura sit, qui per seruum suum Græcos subegerit, sin contra, non magnam fore calamitatem, Rege, reque eius incolumi, & dedecus ad seruum, non ad regem redundaturum.

Quæ in Mardonium … fuderit.

XXXIV. FACILE persuasum est homini meticuloso, quod ipse iam ratum in animo habebat. Itaque nocte proxima iussu regis præfecti classis è Phalero soluentes, retro Hellespontum versus abierunt, pro se quisque accelerantes, ad custodiendas rates, quibus Rex pertransiret. Qui cum ad Zosterem aduentaret, id est, Atticæ promontorium, minuta quædam continentis portenta promontoria Barbari suspicati nauigia esse, perdiu illinc aufugerunt. Tempore deinde edocti non nauigia esse, sed promontoria, in agmen sese receperunt.

Græci de insequendo deliberant.

Græci vbi sub lucem aliquandiu prælium frustra expectarunt, edocti hostilem classem vela fecisse, aliquandiu insecuti inter se deliberarunt, an ad Hellespontum vsque nauigaturi essent, & Persarum pontes dissoluturi, quæ erat Themistoclis sententia, vel vera, vel dissimulata, vt ait Plutarchus in eius vita, & Athenensium, qui gemebant sibi hostem de manibus eripi, & qui vel soli eum expugnare, & perdere cupiebant: an vero permissuri vt abirent, cum maiori vtilitate Græciæ; ne forte præter consuetudinem fortiter agere, & reliquam Græciam vastare cogerentur, quod Aristides & reliqui duces opinabantur.

XXXV. EA sententia cum vicisset, Themistoclis suis quidem persuasit, id esse ex vtilitate Græciæ, cui expediat reliquum annum, atque hyemem imminentem in patria, quoquo modo restauranda ponere; vere autem appetente in Hellespontum, & Ioniam nauigaturos. Ipse tamen vafre id egit, necessitatem in consilium vertens, & perfugium ad Persas sibi præparans, si quid Atheniensium eum tempestatis exoriretur. Itaque Sicinum contubernalem, (pædagogum liberorum suorum Diodorus vocat) quo iam vsus fuerat, in Salaminia pugna regi persuadenda, & Græcorum fuga præuertenda: hunc ergo ad eum misit, cum adhuc esset in Attica, cum his mandatis, Themistoclem, regi gratificandi gratia, retinuisse Græcos classem eius insequendi cupidos, & pontes, qui sunt in Hellesponto soluendi: itaque recte facturum, si eo quamprimum silentio recipiat sese.

XXXVI *Paucis copiarum fame ... tur & morbo* ITAQVE Xerxes ei fide habita, maturat in Hellespontum peruenire, quod intra quinque & quadraginta dies terrestri fere itinere consecutus est, nullam propemodum partem copiarum ducens, quæ quocunque veniebant, ait Herod. & ad quoscunque homines, direptis eorum fructibus vescebantur. Vbi nihil fructuum reperiebant, ipsa herba, vt è solo germinabat: nonnulli delibratis corticibus, & strictis frondibus arborum tam agrestium, quam mansuetarum, ad sedandam ventris rabiem vtebantur, nihil omnino relinquentes, hoc præ fame facere coacti. Quos deinde pestilentia excipiens, & dysenteria inter viam extinguebat: Xerxes ægrotos relinquebat, ciuitatibus, vt in quamque veniebat, imperans vt illos curarent, & pascerent: reliquos ait Sardeis cum Xerxe ægre peruenisse. Non est autem mirum totis illis regionibus famem grassatam fuisse, in quibus tanta barbarorum colluuies fuisset debacchata. Sic enim Deus rerum profusionem, rerum penuria vindicabat, & incredibilem superbiam, turpissima fuga, & confusione castigabat.

XXXVII. ILLVD potius mirum videtur, qui fieri poterat, vt Xerxis fugam impediret pontis in Hellesponto dissolutio (quem reuera iam tum tempestate dissolutum) testatur Herod. *a* cum nauibus abundaret, & plurimos haberet tota Asia portus ad quos appelleret, plurimas Insulas sibi subditas, à quibus exciperetur. An is ita fuerat metu dementatus, vt id non animaduerteret? at multos habebat secum, à quibus ei mens reddi potuisset, si vel ausi essent, vel ille audire voluisset. Certe refert Herodotus quorundam sententiam, qui dicunt Xerxem, permisso Hydarni exercitu, quem ad Hellespontum deduceret, ipsam nauim Phœnissam conscendisse, vt in Asiam se reciperet, & dum cursum teneret, à Strymonia ingenti vento fuisse exceptum, & eo vehementius tempestate iactatum, quod nauis erat referta vectoribus. Ibi metu perculsum Regem, cum clamore interrogasse gubernatorem, num qua salus eis esset. Et cum ille respondisset, Here nulla admodum est, nisi aliqua diminutione vectorum. Tum Xerxem eo audito ita locutum. Viri Persæ, nunc aliquis vestrum declaret se curam habere regis: in vobis enim videtur sita esse salus mea. Quibus dictis, aiunt, Persas eo adorato desiliisse in mare, atq. ita leuata naui Xerxem incolumem in Asiam peruenisse. Egregia plane, vehementerque laudabili Persarum in principem suum veneratione, atque charitate. Cæterum eam sententiam minus probat Herodotus, existimans Xerxem in Asiam cum reliquo exercitu itinere pedestri reuertisse, quod eius etiam timiditati magis consentaneum est. Cæterum Mardonius paucis post pugnam diebus, mouit in Bœotios, indeq; in Thessaliam ad hyberna concessit, vt deinde in eunte vere tentaret Peloponnesum.

GALONIS SIM LASTRA TAGAMA. Persarum in principem suum amor.

XXXVIII *Res in Sicilia gesta. Amilcar tempestate iactatus.* DVM hæc in Græcia geruntur, Carthaginenses in Sicilia infeliciter quoque pugnarunt. Nam vt scribit Diodorus eodem die à Gelone compertum est deuictos Pœnos, & Leonidam cum suis ad Thermopylas in Xerxis castra irruptione facta strenue pugnasse. Carthaginenses, sicut inter ipsos & Persas conuenerat, de Græcis in Sicilia per idem tempus debellandis, ingentem rerum bellicarum apparatum fecerant, cui Amilcarem præfecerant, qui dum Lybicum pelagus traijcit, tempestate afflictus nauigia, quibus equi & currus transuehebantur, amisit. Nihilominus Panormum Siciliæ portum inuectus, bellum se confecisse dicebat, veritum hactenus ne maris beneficio periculum Siculi deuitarent. Inde triduo exercitu recreato, refectisque naufragij damnis, aduersus vrbem Himeram duxit, eamque obsidione cinxit, cum Gelo Syracusis accitus, cum 50. millibus peditum, & equitum quinq; millibus venit: tum locatis ad vrbem castris, hostium, qui palabundi agros circumcursabant, decem millia capit, & captiuos in vrbem ducit. Inde egregio stratagemate, victoria potitur.

XXXIX *Gelo egregio stratagemate Pœnos superat.* CVM enim interceptus esset quidam tabellarius, cum literis ad Amilcarem, quib. Selinuntij spondebant se certa quadam die affuturos cum copijs, eadem die Gelo nauales suas copias misit, quæ se à Selinuntijs venire fingerent, & tanquam sociæ in castra admissæ, obtruncato Amilcare rem sacrificante, naues incenderent. Sub idem autem tempus Gelo contra Pœnos terrestri prælio congreditur, neutram in partem aliquandiu inclinante victoria, donec flamma è nauibus exurgente, & Imperatoris morte nunciata, Carthaginenses animo fracti, & spe victoriæ abiecta in fugam conuersi sunt: & quia Gelo edixerat ne captiui acciperentur, non pauciores 150. millibus occubuerunt. Qui effugerant in locum munitum elapsi, siti ad deditionem coacti sunt, 20. naues longæ, quas Amilcar ad necessarios vsus seduxerat, periculum euasere, & solæ ex vniuerso numero redituum in patriam instituere. Sed cum multitudine fugientium repletæ essent, & aduersis insuper procellis vexarentur, omnes naufragio absumptæ sunt. Vix pauci exigua erepti scapha, Carthaginem appulsi, totam vrbem metu ac mœrore repleuerunt, quæ & legatos pacis causa ad Gelonem misit, vt fusius enarrat Diodorus.

Reliquiæ naufragio absumptæ.

XL. CÆTERVM de historia Iudith, quam hoc tempore Torniellus contigisse putat, satis in Manassis regno diximus. Mirum autem esset Herodotum, qui sub hæc tempora vixit, quique tam multa minuta de Xerxe persecutus est literis, & minutas etiam singularum nauium ab eius imperio defectiones: aut Thucydidem, qui Herodotum proxime consecutus est, nullum verbum de tanta defectione Medorum, & Assyriorum facere voluisse. Nec parum etiam redditur improbabilis ista sententia hoc ipso, quod sine vllo fundamento cogitur hoc tempore excitare nouam Ecbatanam, nouam Niniuem, Medorum quoque ac Chaldæorum regna restaurare cum regibus suis; quæ mox pari felicitate euertit, & ex hominum memoria funditus delet.

XLI *De Consulibus creandis contentio.* ROMÆ autem de creandis Coss. orta est contentio, optimates inter & plebeios, vtrisque suæ factionis Consules designantibus: tandem inter partes ita conuentum est, vt vnaquæq; consulem daret. Itaq; à Senatu designatus est Cæso Fabius II. is qui Cassium tyrannidis reum peregerat,

CAPTIVITATIS AN. 59. gerat, à plebe autem Sp. Furius. Hi simul atque magistratum inierunt, venit ad Senatum Latinorum legatio, petens vt ad se mitteretur alter Consulum cum exercitu, qui compesceret Æquorum insolentiam. Etruria quoque vniuersa moueri nunciabatur, breui in armis futura. Ambo igitur Consules cum suo quisque exercitu exituri erant, alter ad opem Latinis aduersus Æquos ferendam, alter ad inuadendam cum copijs Etruriam. Sed conscribendis militibus obsistebat Sp. Icilius Trib. pleb. quotidianis concionibus promissam agrorum diuisionem à Senatu exposcens, neganśque se permissurum, vt vllum Senatusconsult. vel in bellicis, vel in vrbanis negotijs admitterent, nisi prius decemuiri finiendo agro pub. designati essent.

XLII. Hic hærentem Senatum, nec expedientem consilium Ap. Claudius summonuit, dantem operam, vt cæteri tribuni ab eo dissentirent; monebat etiam vt sequentes deinceps Consules curarent, vt semper aliqui tribunorum familiares, ipsis & amici essent. Eius enim Collegij potentiam, haud aliter infringi posse, nisi dissidium inter ipsos foueretur. Ea sententia valde probata est Coss. & Patrum primoribus, vt ait Dionys. An recte, inquies: vt quid recte, si Tribunus Icilius iniuste intercessit, quod diiudicare in promptu non est. Nam vt demus agri diuisionem iustam fuisse, & promissionem Senatus in rem fuisse conferendam, non tamen apparet idcirco est eam diuisionem huic expeditioni anteuertendam, & sine vllo Reip. damno anteuerti potuisse. Illud certe constat bellicam alterius Consulis expeditionem, ea ea causa minus recte successisse.

XLIII. VNIVERSE autem loquendo dissidia, etsi prima specie male audiunt, sunt tamen ex earum rerum genere, quæ dicuntur adiaphoræ, & ex fine bonitatem accipiunt, aut malitiam. Itaq; dissidentes sententias vel spargere, vel fouere, vt boni aliquid fiat, vel malum impediatur certum est esse laudabile. Nam Diuus Paulus Act. 23. iniecit inter Pharisæos & Saducæos dissentionem: & alteram partem sibi amicam reddidit, alterius autem conatus irritos fecit. Vice autem versa improbanda est dissentio, quæ gignitur, aut fouetur, vt mali quidpiam fiat, vel bonum impediatur; aut etiam quia displiceat ipsa animorum conspiratio. Ideoq; Salomon inter alia scelera quæ odit Dominus, septimum ponit quod detestatur anima eius, eius scilicet improbitatem, qui seminat inter fratres discordias.

Prou. 6. 19. XLIV. CONSVLES ergo Senatoresq; effecerunt, vt quatuor è tribunis in partem Senatus transirent; qui aliquandiu frustra conati Icilium à proposito abducere, eius actioni intercesserunt. Ita desolatus Icilius nihil amplius potuit. Ergo delectu habito Furius in Æquos profectus, cum esset militi carus rem bene gessit, & prædam ex hoste acceptam donauit militi, domumq; rediit. Cœso autem Fabius etsi egregie functus Imperatoris officio, nullam tamen rerum gestarum laudem retulit, relicta sponte à militibus imperfecta victoria, ne Consul triumpharet. Quod enim militi esset exosus, eius vel monitis, vel iussis difficilem & contumacem exhibebat sese, adeo vt propemodum eum media ipsa nocte castra mouere, & in vrbem redire coëgerint: vbi, præter ignominiam desertorum castrorum, periculum etiam non mediocre adierunt, dum in tenebris per hosticum nullo ordine discessere, vt pluribus narrat Dionysius.

Dio. p. 563. XLV. EVRIPIDEM poëtam hoc ipso anno primo Olymp. septuagesimæ quintæ, quo Astylus ... Olympico stadio victor memoratur, natum esse, autor est Laertius in vita Socratis. Duodecim annis ante ortum Socratis numeratis extremis. Distinctius etiam Suidas. Cum Xerxes, inquit, Hellespontum traijceret, in vtero gestatus est: eoque die natus, quo Græci Persas in fugam coniecerunt. Sed de eo rursum in eius morte, quæ incidit in Olympiadem XCIII. dicendo erit. Habetur quoq; in Olympionicarum catalogo Charonem quendam Lampsacenum filium Pythoclis historicum hoc tempore celebrari cœpisse.

ANNVS MVNDI 3575. SEXTÆ AETAtis 59. Xerxis 8. Imperij Persarum 59. Ioacimi Pontificis 8. Olympiadis LXXV. An. 2. Vrbis condit. 274. C. Manlio, M. Fabio II. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 478.

I. PRIVSQVAM Persarum, Græcorumq; res anni huius, quæ Athenis Prætore Xantippo contigerunt, attingamus, Romanam eiusdem anni historiam paucis expediamus.

Cū Etrusci deserta nuper à Romano milite castra, propter odium aduersus Cæsonem Fabium, quasi victores populati essent, agrosq; hostium finitimos; ad eum tumorem comprimendum noui consules C. Manlius & M. Fabius ex Senatusconsult. exercitum contra Volscos duxerunt, & vrbanis, & sociorum legionibus conflatum, sed minime sponte militantem, propter dilatam adhuc agrorum diuisionem. Etrusci contra, validum & numerosum exercitum in promptu habebant. Consules ergo admotis prope Veios exercitibus, castra in duobus tumulis posuerunt, cumq; essent admodum solliciti, eo quod satis intum esset parum sibi consentientem exercitum in hostes educere, intra castra se continebant, nec pugnæ copiam, hoste quantumuis extimulante, Romanis à pugna auersis, faciebant, donec ipsimet varijs probris, & contumelijs ab hostibus affecti, vnanimes pugnam à Consulibus petierunt, &, verbis de contumacia castigati, impetrarunt. Accessit etiam iusiurandum de non repetenda patria, nisi cum victoria.

II. ITAQVE pugna commissa est, de qua ita Dion. Ferunt nunquam ad eam ætatem Romanos pugnasse tam magno prælio, siue diuturnitas eius spectetur, siue pugnatorum numerositas, siue fortunæ, nunc his nunc illis fauentis vicissitudines. Alter consulum C. Manlius cecidit, alter tam graui vulnere saucius ita decubuit, vt se magistratu abdicare coactus sit. Mortuus quoq; est vnus legatorum Q. Fabius, qui bis consul fuerat, alijq; multi duces, tribuni, centuriones, quod nunquam ante. Victoria tamen penes Romanos fuisse videtur, non ob aliud, quam quod sequenti nocte Etrusci desertis castris abierunt. Oblatum triumphum superstes consul recusauit, negans vel fas vel ius esse, in fratris & collegæ amissione, lauream & pompam admittere. Cum ergo Consul decumberet, Senatus interreges elegit comitiorum gratia, cum adhuc duo menses de magistratu annuo superessent.

III. CLASSIS Persica, Phœnicibus exceptis, post Salaminiæ pugnæ cladem, apud Cumam versabatur, habitisque illic hibernis quamprimum ver appetebat, in Samum traiecit, vt Ioniam, cuius dubia erat in Persas fides, inde obseruaret, cum quadringentis & amplius nauibus, vt ait Diodorus, vel trecentis, vt scribit Herod. nec sine causa dubia erat. Nam Iones Themistoclis artificio in pugna Salaminia exercitum suum, regemq; prodiderant, & hoc tempore legatos ad Æginam insulam, vbi erat Græcorum classis, miserant eos exoraturi, quod & antea fecerant, vt in Ioniam nauigarent, quod se ipsis dedere vellent. At Græci Delum vsq; profecti, quæ insula est in Cycladibus, Persarum metu vltra progredi non sunt ausi. Vice versa etiam Persæ vltra Samum progredi non audebant. Ita timor medium eorum spatium tuebatur.

IV. INTEREA Mardon. qui se terrestribus copijs facile superiorem Græcis fore arbitrabatur, Athenienses, quorum maritimas copias validas norat, eorumq; opera in primis Græcos apud Salaminam fuisse victores non dubitabat, sibi adiungere, & à cæteris Græcis diuellere conatus est, vt ita sibi maris imperium vendicaret. Itaq. Alexandrum Amynthæ filium Macedonem Athenas misit, qui de societate cum Persis ineunda, secum ageret, eosq; promissis ingentibus alliceret, & nunis vice versa recusantes beneuolentiam & amicitiam tanti regis territarent. At Lacedæmonij cum hæc agitari sensissent, & plane de se, totaq;

SOLVTÆ CAPTIVITAT. AN. 59. — MODESTIA MILITARIS.

Græcia actum esse intelligerent, si id fœdus coaluisset, sine mora illuc legatos mittunt, qui tempori adfuerunt, dum Alexander concionem haberet; & spem omnem fœderis, vehementissime ab eo Athenienses auocando, disiecerunt. Nam responderunt Athenienses Mardonio se perpetuas cum Barbaris inimicitias gesturos, vim omnẽ [illegible] propulsaturos, aliaque id genus nonnulla. Lacedæmonijs autem, qui omne auxilij genus obtulerant Atheniensibus, quorum patria nuper conflagrauerat, & gratias egerunt, & spem de tutanda perpetuo Græcia, & Xerxe auersando, copiosius confirmarunt; rogantes, vt quamprimum ad defensionẽ Græciæ suas ipsi copias mitterent, quod certum haberent Mardonium, cognita Atheniensium voluntate, statim in Atticam infestum peruolaturum; vt fusius ab Herodoto memoratur.

V. *Mardonius iterum Athenas occupat.* His nuncijs acceptis Mardonius mouens è Thessalia, citato cursu Athenas contendit, eamq; iterum à ciuibus desertam, cepit, 10. mense ea quo à rege capta fuerat: vim tamen nullam adhibebat, aut vrbi, aut agro; sperans se Athenienses ad se pertracturum, quorum regionem haberet in potestate. Itaque in Salaminam eos tentaturum rursum mittit, pari euentu. Interea Athenienses missis in Peloponnesum legatis, omni contentione agebant, vt copias suas quam citissime mitterent, nisi vellent se, inito cũ Persis fœdere, contra ipsos, & reliquam Græciam arma capere. Decem ipsos dies nihil responsi dederunt. quibus dà Argiuis, qui à Mardonio corrupti, ei spoponderant se Spartiatas domi retenturos, eos retinentibus, & partiam tueri, Isthmumque permunire suadentibus. Tandem Ephori, præter spem, scientiamque legatorum, sub noctem quinque millia Spartiatarum, cum septenis quemq; famulis, duce Pausania miserunt Atheniensibus auxilio, quos mox secuti sunt nuncij Atheniensium, cum Lacedæmoniorum quinque millibus.

VI. *Mardonius ... & ... ad [illegible].* QVÆ vbi intellexit Mardonius, priusquam Pausanias cum copiis Isthmum egrederetur, incensis Athenis, & si quid murorum, aut priuatarum ædium, aut sacrarum extabat, eo omni diruto, atq; obruto, subduxit exercitum, quod Attica non esset adequitabilis, quodque, si ibi male pugnasset, nisi per angustias exitus non pateret, vbi à paucis transitus prohiberi poterat. Itaq; Thebas regressus est, vbi Attaginus vir Thebanus conuiuio magnifice apparato, Mardonium ipsum, & Persarum honoratissimos quinquaginta inuitauit, totidemque Thebanos, quos in singulis lectis alternos posuit, Persam & Thebanum. Eorum vnus Thersander Herodoto postea retulit, ipsi à suo Persa cum gemitu dictum vt sibi consuleret, fore vt breui omnes Persæ, quibuscum ille militabat, perirent: innuebat autem proximam cladem Platæensem Persarum exercitui imminentem. Cui cum Thersander diceret, hæc ad Mardonium, reliquosque Persarum duces esse referenda, vt & ipsi sibi consulerent. Tum Persa, hospes, inquit, quidquid ex Deo fieri oportet, id homini ineuitabile est. Nam ne credibilia quidem dicentibus credere quisquam vult. Hoc præmulti Persarum cum sciamus, tamen Mardonium sequimur alligati necessitate. Est enim hoc in omnibus acerbissimum, eum qui multum sapit minime potentem esse. Sic Herodotus.

Persa prophetia ... lib. 9. p. 325. *Fati necessitas.*

QVERITVR hic Persa non semper autoritatem cum sapientia esse coniunctam, vt qui plurimum possunt, plurimum etiam sapiant: quod verum est aliquando. Etsi æterna sapientia, per quam reges regnant, maiorem soleat sapientiæ lucem ijs infundere, quibus mundi gubernacula vicaria potestate commisit, ne tam necessario præsidio in officio suo recte administrando destituti, sese perdant ac suos. Cætera cæcam illam, & violentam fati vim sapiunt, homines ad mortis necessitatem inuitos trudentem, & impellentem: animum quoq; eius ad obstinationem in propria sententia, contra omnium monita obfirmantem, sed id plane falsum est. Neque enim Deus, qui in illo Fato intelligitur, aut eius prouidentia quidquam rerum istarum, quæ ex hominis libertate pendent, decernit, aut ordinat, quin prius præuideat, quam se in partem homo determinaturus sit, & quid deniq; facturus, & quidem libere, & non necessario facturus. Nec eum Deus obfirmat in sententia, sed ille sponte, Deo permittente, respuit, quæ eius saluti corporis, animiue conducerẽt: quo tamen posset Deus ipsum suauiter inducere, si vellet, & omnino efficere vt vellet, quod volendum est.

VIII. *Atheniensium modestia ...* DENIQVE venerunt Græci ad ciuitatem Platæas dictam, vbi cum ordinandus esset exercitus, & suus cuique populo tribuendus locus, & Tegeatæ honoratissimum sibi locum vendicarent, Athenienses postquam suam causam egerunt magna animi summissione: Verum non decet, inquiunt, hac rerum conditione de loci dignitate contendere, vbicunque & iuxta quoscunque vobis Lacedæmonijs videbitur appositissimum nos stare, illuc euntes obtemperabimus. Vbicunq; enim collocati fuerimus, conabimur strenue eniti. Itaque educite nos tanquam vobis parituros. Egregio plane modestiæ & charitatis in patriam exemplo. vt Athenienses, qui hactenus contra Barbaros facile palmam fortitudinis & prudentiæ tulerant, qui patriam in communi causa amiserant, & classe præ reliquis omnibus plurimum poterant, parati tamen essent non solum paribus, sed inferioribus etiam de dignitate concedere, & omnibus suis iuribus patriæ charitatem anteferre.

IX *Themistocles ... & de ...* HÆC ipsa causa fuit, cur Themistocles Atheniensis qui maxime erat idoneus, totius classis præfectus non fuerit, sed Eurybiades Lacedæmonius; quoniam plerique Græcorum Atheniensem ducem habere nolebant, vt scribit Herodot. Athenienses vero vel cuiuis subdi maluerunt, quam sua causa Græcorum classem in vnum non coalescere. Nec tamen nunc fructu modestiæ suæ caruerunt, acclamante vniuerso Lacedæmoniorum exercitu, alterum in acie cornu Atheniensibus concedendum esse; sinistrũ videlicet, nam dextrum Lacedæmoniorum decem millia tenebant, quorum quinq; millia erant Spartiatarum, cum 35. millibus seruorum leuis armaturæ, septenis seruis, quos Elotas vocabant, circa singulos Spartiatas collocatis. Applicauerunt etiam sibi Spartiatæ, & honoris, & virtutis ergo, Tegeates numero mille quingentos. Secundum hos stabant Corinthiorum quinq; millia, & ita deinceps donec ad sinistrum cornu, in quo erant octo millia Atheniensium, duce Aristide Lysimachi veniretur.

X. *Summa ... Græca ...* OMNIVM vero summa apud Herodotum peruenit ad triginta octo millia & septingentos grauis armaturæ, emendato textu Latino, in Lepreatis, quos Valla mille ponit, Hero. autẽ ducentos; vnde tota summa recte Græcè congruit, Latine nõ congruit. His autẽ addenda sunt prædictis 35. millia leuis armaturæ, & rursus 34. millia quingenti, qui reliquis Græcis aderant: postremo Thespiensium mille & octingenti, quibus vndecim myriades expletæ sunt, vt recte numerauit Herodotus, & patet in marg. Hæ omnes copiæ ad Platæas & Asopum fluuium, qui Thebaicam regionem à Plataica diuidit, & Marathonem quoq; alluit, castra communierunt. Persæ autem ex altera parte fluminis suas copias Græcis ex certo iudicio oppositas collocarunt, ad 30. myriades, quibus & Græcorum eis fauentium accedebant, vt putat Herodotus, ad quinq; myriades; equitatus vero seorsum erat collocatus. De harum copiarum numero aliter Diodorus; nescio tamen an verius. Ait enim fuisse Græcorum in vniuersum decem myriades, Barbarorum quinquaginta, nimirum vt tanto illustrior Græcorum gloria videatur, dum singuli quinis hostibus superiores euaserunt.

18700 | 34500 | 108100 | 1800 | 110000 | *Et Persæ.*

XI *... ad pugnam.* VTRIVSQVE exercitus haruspices prohibebant transgresso fluuio hostem inuadere, quod tamen Mardonius valde cupiebat, & plerique equites, non sine Græcorum damno, factitarunt. Itaque decem diebus perdurarunt, donec vndecimo Mardonius, neglectis suorum aliquot, varijsque monitis, iussit prælium in sequentis lucis exordium parari. Sed ea nocte Alexander Amyntæ filius Græcos adijt, monens quo statu res essent apud Persas, quid concilij caperent, & in omnem euentum pugnæ, seque suaque res Pausaniæ, cæterisque Græcorum principibus commendans. Postridie tempus in varia vtrinque locorum in castris commutatione positum est. Insequente

noctæ

[illegible] ita ad vrbem Platæensem tran[illegible]. [illegible] ibi castrorum locum deserentes [illegible], [illegible] victorem putat, hoste, vt sibi videbatur, fugere [illegible] fum.

XII [illegible] Asopo transmisso, Persas cursim ducit contra agmen Græcorum, tanquam fugam capessentium. Lacedæmonios [illegible] solos ac Tegeatas, tardius è castris digressos, [illegible] receptus est. eosque equitatus [illegible] vehementer premere cœpit. Ibi Pausanias equitem ad Athenienses cursu [illegible], oratum vt sibi quamprimum auxilio venirent, quod illi dum facerent, Græci, qui regis partes sequebantur, [illegible] inuadunt, vt ab eis se defendere coacti, Lacedæmoniis [illegible] auxilium ferre non potuerunt. [illegible] Lacedæmonii [illegible] Tegeatibus numero 53. millia, [illegible] contra Persas pugnare cœperunt. Et Pausanias, diuino auxilio inuocato, prælium iniit. Dira [illegible] pugna commissa est: siquidem Barbari prehensantes lanceas confringebant, nec audacia, nec robore inferiores, sed inermes erant, & imperiti, nec hostibus prudentia pares, qui etsi deni interdum, pluresue, aut pauciores in singulos [illegible] ruebant, tamen quia confusi incidebant, a Spartanis conficiebantur.

XIII. *Mardonius [illegible] occumbit.* MARDONIVS qua parte ipse equo albo inuectus ciebat pugnam, mille delectis Persarum constantissimis stipatus, ea maxime parte hostem vigebat, & quandiu superfuit, tandiu Persæ multos Lacedæmoniorum strauere. Posteaquam vero Mardonius, & agmen, quod circa ipsum erat, occubuit, tum demum alij quoque terga vertentes cesserunt Lacedæmonijs; sicque Leonidæ manibus Mardonij morte parentatum est: etsi Iustinus, qui hæc præpropere coniungit, ab Herodoto, & Diodoro dissentit. Mardonium enim ait victum, velut ex naufragio cum paucis profugisse. Iustinum errantem secutus est Paul. Oros. 4

[illegible] Fuga [illegible] fuga [illegible] explicatius habet Diodorus, quam Herodotus, ait autem tripertitam eam fuisse. Maiorem enim partem in castra [illegible] inclusa muro, & erectis turribus eminentia confugisse, de cætera multitudine Græcos, qui Mardonij signa secuti fuerant, intra Thebarum mœnia se recepisse; et quos autem ad 40. millia compendioso itinere in Phocenses [illegible], indeque in Macedoniam, & Asiam dissimulata fuga, duce Artabazo se recepisse.

XIV *[illegible]* DIVVLSIS ad hunc modum in fuga barbaris, Græcorum etiam copiæ in partes aliquot diuisæ sunt. Nam Aristidem maximus [illegible] Corinthij, Sidonij, & aliquot alij frustra persecuti sunt. Athenienses, Platæenses, & alii eis institerunt, qui Thebas confugiebant; vbi atroci prælio commisso, multisq; vtrimque amissis, tandem in vrbem compelluntur: cum qua vrbe mox bellum à Græcis gestum est, & deditione eorum, qui autores factionis cum Persis fuerant, sopitum, sontibus

Quom [illegible] Corinthi supplicio affectis. At Lacedæmonij munitionem strenue oppugnabant, nec tamen eiusmodi oppugnationum admodum periti, vt ait Herodotus. Itaque Athenienses, ad Lacedæmoniorum agmen tetragressi, castra oppugnant, aliis pro vita in summa rerum desperatione, alijs pro gloria & perfectione victoriæ acerrime decertantibus: tandem Græcorum violentiæ Barbaris cessit, castra expugnantur, fit vi [illegible], rumpunt aditus, omnesque trucidant. Denique tanta cæde bacchati sunt Græci, vt ex 30[illegible] myriadibus, exceptis quatuor, cum quibus Artabazus au[illegible], ne tria quidem hominum millia cædi superfuerint.

XV *[illegible]* E [illegible] DÆMONII [illegible] Spartani essent, vnus & nonaginta [illegible] Tegeatarum tredecim, Athenienses [illegible] duo & quinquaginta: ita Herodotus. Verum ab eo [illegible] tos & prop[illegible] us, vt videtur, abesse à veritate. At enim vbi à Pausania edictum propositum est, ne qu[illegible] barbarorum viuus caperetur, breui incredibilem [illegible] rum stragem factam esse, & plus quam decem myriadibus, (sic e[illegible] corrigendus est nouus interpres, vt ex Græco patet Barbarorum trucidatis, vix tandem [illegible] factum esse. inde suis qui in acie occubuerant, qui supra decem millia erant, sepeliendis, operam dedisse. [illegible] explicari potest Herodotus, qui illorum tantum de Græcis occisis, in persequendis & oppugnandis Barbaris fugitiuis; Diodorus vero addat etiam eos, qui in prælio ceciderunt.

XVI. *Persarum luxus.* CÆTERVM quantus esset Persarum luxus, ex ea re, quam narrat hoc loco Herodot. l. 9. facile intelligetur. Nam Pausanias edicto proposito ne quis de præda quid tangeret, iussit seruos omnem comportare pecuniam. Illi per castra dispersi, inueniunt tentoria auro & argento referta, lectosque auro & argento constratos, crateras etiam aureos, phialasque, & alia vasa potoria, nec non saccos super plaustra, ioter lucentibus intus inclusis ex auro & argento lebetibus. Quin etiam è cæsorum cadaueribus exuebant armillas, & torques, & acinaces aureos.

Et prædæ magnitudo. Nam varij generis vestimenta nullius momenti habebantur: quod ne quis miretur, addit mox Xerxem, dum è Græcia fugit, omnem apparatum suum ex auro, argentoque, & parapetasmatis Mardonio reliquisse. Cum ergo omnem hunc apparatum vidisset Pausanias, iussit pistores & coquos cœnam sibi, vti Mardonio solerent, instruere. Quod cum illi fecissent Pausanias lectos intuens aureos, argenteosque probe instratos, mensas etiam aureas, & argenteas, magnificumque cœnæ apparatum, propositis bonis stupefactus, imperauit quoque suis ministris vt Laconicam instruerent cœnam: quod cum illi fecissent, accersiuit Græcorum duces, & vtriusque cœnæ apparatu demonstrato, viri Græci, inquit, hac ego vos de causa conuocaui, quod volebam vobis amentiam ducis Medorum ostendere, qui cum talem vitam duceret, ad nos subigendos venit, qui tam misere victitamus. Sic ipse. quo dicto nescio magisne ambitionis amentiam redarguat, an luxus mollitiem, & commendet frugalitatis robur: sed vide etiam pietatem.

XVII. *Distributio prædæ.* COLLATA pecunia decimam selegerunt, ex qua, tum Deo, qui Delphis est, tripes aureus ibi repositus est, insistens super triplici ex ære colubro, proxime aram: tum Deo, qui est in Olympia, Iupiter erectus 10. cubitorum; tum Deo qui est apud Isthmum, Neptunus æreus 7. cubitorum. Ex quo apparet insitus quoque in hac gente sen-

Græcorum pietas. sos pietatis, gratitudinis, ac religionis in Deum, si tamen verum illi Deum cognouissent. Eodem pertinet, quod notat Herodotus, cum iuxta lucum Cereris dimicaretur, ne vnum quidem Persarum visum esse intrasse fanum, neque circa templum occubuisse, sed in profano duntaxat loco. Sed opinor, inquit, si quid de rebus diuinis opinari oportet, deam ipsam eos non recepisse, quia templum quod est in Eleusine Anactorium concremauerant, Sic ille, in diuinæ iustitiæ sacrilegorum vltricis commendationem. Hac prædæ parte selecta, cæteras inter se pro cuiusque merito ac dignitate distribuerunt, Pausaniæ Spartiatarum regi, dena ex omnibus, & electa omnia dono data sunt.

XVIII *[illegible]* NECDVM finis malorum, quæ Persæ hoc anno à Græcis passi sunt. Nam, vt scribit Herodotus, & post eum Diodorus, qua die ad Platæas Persæ maxima clade affecti sunt, eadem ad Mycalem vehementer afflicti sunt. Cum enim, vt supra diximus, Ionum rogatu Græci Delon vsque venissent, vt eos è Persarum dominatu liberarent, & in ea insula Persarum metu aliquandiu substitissent, tandem

[illegible] Samiorum legati precibus, & promissis iureiurando firmatis eus perpulerunt, vt iter pro Ionum libertate susciperent, perficerent. Persuasi Samum veniunt, insulam suis vicinam, & Ephesio. ibique se ad nauale prælium compararunt. Erant autem [illegible] triremes, vt ait Diodorus.

[illegible] parant. Quibus auditis Persæ, qui hæc contra se parari intellexerunt, naues ad eam oram subducunt, (Phœnicias, quæ sibi maxime præsidio esse poterant, nuntium ei[illegible] dimiserant, rati nullam sibi naualem pugnam imminere. Ideo autem subduxerant naues, vt ei [illegible] sub tutela peditatus Persici sexaginta millium, qui Tigrane duce apud Mycalem montem vicinum agebat: qu[illegible] Xerxes ad custodiam Ioniæ ibi reliquerat. Addit Diodorus euocatas etiam Sardibus copias, ita vt exercitus esset cent[illegible] millium. Naues autem munimento valli [illegible] atque circumdederunt.

SOLVTÆ CAPTIVITAT. AN. 60. XIX. Iones ad defectionem ...

CVMQVE proxime iam adesset classis Græca, nec pugnæ naualis cupiam sibi fieri videret, Leutychides classis præfectus propius ad littus nauigio accedens, per præconem Iones libertatis admonet; siue vt eos ad defectionem in ipsa pugna induceret, siue vt eos Persæ non adhiberent ad pugnam tanquam infidos, sicque eorum vires minuerentur. Quod Persæ præcauentes Samios armis spoliant, & Milesios ad custodiam viarum, quæ Mycalem deducerent, amandarunt, tum facta ea gerris testudine, eo nomine crates vimineæ intelliguntur, aut scuta Persica ex vimine texta sese munierunt. His per Leutychidem datis monitis, secundo loco Græci naues littori admouent, & ex illis in littus egressi, sese ad pugnandum instruunt.

XX. Rumor de clade Platæensi.

QVO tempore aduolauit rumor in vniuersum exercitum, Græcos acie in Bœotijs superasse Mardonij copias, quod tamen eadem ipsa die contigerat, matutino tempore, altera autem pugna ad vesperam immioebat: sparsum tamen hunc rumorem à Leutychide rem nescieote, fingente tamen scribit Diodorus; animo sollicitandi Græcos, qui cum barbaris erant, ad conspirandum inter se: quo rumore Græci ad pugnam multo redditi sunt alacriores. Barbari quoque rumorem sparserunt, Xeraem cum validis copijs aduenire, quo etiam animus eis est additus. Itaque commissa est pugna, summa vtrinque virtute, pertinacique constantia: donec diffractæ sunt gerræ, & Athenienses primam huius victoriæ laudem captantes, sese mutuo adhortati sunt. Itaque cedentes Persæ ad munitiones suas refugere, eum quibus pariter irruperunt Athenienses, Corinthij, Lacedæmonij, alijque. Vbi vero & murus captus est, ibi Barbari non pugnæ, sed fugæ memores esse, præter Persas, qui soli, ad paucos licet redacti, pugnabant. Superuenerunt etiam Samij, & Milesij, qui in eis mactandis perquam hostiliter se gesserunt. Ab ijs Diodorus primum maximumq; momentum datum significat, quo Barbarorum acies inclinate in ruinam cœpit. Græci permultis barbarorum alijs in pugna, alijs in fuga interfectis, eorum naues incenderunt, tutanique murum, egesta illinc in littus præda.

Pugna nauali ad Mycalen.

A Græcis victoria.

INDE in Samum vela fecerunt, vbi & de Ionibus in Græciam transferendis consultarunt, ne Persarum prædæ, & crudelissimis supplicijs reseruarentur in Ionia: aut necesse esset ibi perpetuu Græcorum classem ipsis seruandis desidere. Tandem decretum est vt Samij, Chij, Lesbij, ac cæteri insulani, vnà cum Ionibus, addit (Æoles Diodorus, quos etiam vult, etsi paulo tardius, in barbaros impetum fecisse, societatem cum Græcis inirent, & data, acceptaque fide ac iureiurando firmata, sese mutuo, cum res ferret, armis omnique ratione protegerent. Pauci interea è Barbaris fuga lapsi Sardis, vbi Rex erat, peruenerunt. Eum Diodorus refert, vtroque accepto nuncio stragis ad Platæas & ad Mycalem, partem exercitus ad bellum cum Græcis continuandum, Sardibus reliquisse, ipsum autem trepidum, iter versus Ecbatana intendisse.

XXI Consultatio de Ionibus in Græciam transferendis.

Persæ fugiunt ad Sardes.

E Græcis Lacedæmonios duce Leutychide, in patriam rediisse: Athenienses vero ad Hellespontum profectos, Sestum obsedisse, tandemque desertam occupasse, Herod. l. 9. & Thucyd. l. 1. scribunt, sed ille in autumno ibi mansisse, hic etiam hyemasse. Bellum itaq; Medicum quod vocatur, inquit Diodorus, cum per biennium durasset, hoc euentu terminatum est, in quo etiam Herodotus historiam suam terminauit. Numerat autem Diodorus biennium à transitu Xerxis in Græciam, cuius biennij priore fugit Xerxes, posteriore Mardonius cum suis interemptus est. Ideo Thucyd. l. 1. ait quidem hoc bellum superiorum omnium maximum fuisse, hoc ipsum tamen duobus naualibus, & totidem pedestribus prælijs celeriter fuisse finitum. Duo illa fuerunt ad Artemisium & Salaminam: hæc autem ad Thermopylas ad Plataeas: quibus etiam addi potuit quintum ad Mycalem, quod ea vtroque maturum dici potest.

XXII. Græcorum classis ...

FINIS BELLI XERXIS IN GRÆCIA.

ANNVS MVNDI 3576. SEXTÆ AETATIS 60. Xerxis 9. Imperij Persici 60. Ioacimi Pontif. 9. Olympiadis LXXV 3. Vrb. cond. 275. Cæsone Fabio III. & T. Virginio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 47[illegible]

I.

IN annum tertium Olymp. 75. refert Diodorus Gelonis Syracusani principis laudatissimi funus, post septimum regni annum, Hieroni fratri natu maximo regno relicto. Refert & Athenarum instaurationem, Themistoclis insigni prudentia, nequicquam repugnantibus Lacedæmonijs inchoatam, atq; perfectam. In cuius rei expositione Thucydides historiam suam exorditur, cui magnam conciliat fidem, cum ait se non quælibet audita recensere, sed ea quibus ipse interfuit, & quas sigillatim ex alijs quam potuit accuratissime inuestigauit. Is huius belli causam verbo quidem rupta fœdera, quæ inter Athenienses & Lacedæmonios inita fuerant in annos triginta, fuisse dicit, quorum hic erat decimus quartus post bella in Eubœa gesta. Verissimam tamen causam, licet sermone minime celebratam, ait fuisse Atheniensium incrementa, timentib Lacedæmonijs ne illi totam sib Græciam sobiugarent; quam vnam causam agnouit, & profert Diodorus Sicul. l. 1.

Causa belli inter Athenienses & Lacedæmonios.

II. Athenienses Athenas restaurant.

CVM ergo Athenienses in Græciam pulsis Barbaris redijssent, nihil habuerunt antiquius, quam vt vxores, & liberos, & quidquid supellectilis supererat, in veteres Athenarum ruinas, ea Salamina, Trœzenijs, alijsque locis, in quibus ante illa deposuerant, transferrent, seseque ad vrbis ædificia muroiq, restaurandos pararent. At Lacedæmonij cum animaduerterent Athenienses magnam sibi gloriam naualibus copijs comparasse, veriti ne nimium augescerent viribus, ædificationem murorum inhibere statuunt. Confestim igitur legatos mittunt, qui postulent ab ipsis ne muros reficiant, sed potius omnium etiam vrbium, quæ extra Peloponnesum erant, quai umcunq; ambitus adhuc starent, eos secum demoliuntur, ne barbari inquiebant, si rursus Græciæ bellum inferret, vllum munitum locum haberet, in quem se reciperet, sicut proximo bello Thebis sese continebat. Peloponnesum enim omnibus receptaculum, & perfugium satis tutum fore.

Prohibentur ...

III. Themistoclis ad res ... industria.

ATHENIENSES vero, ex Themistoclis sententia, Lacedæmonios, qui hæc dixerant, confestim dimiserunt, ita dato responso, legatos hisce de rebus ad eos Athenis missuros. Tum author fuit Atheniensibus, vt se Lacedæmona primo quoq; tempore mitterent, aliosque legatos præter se electos non subito emitterent, sed tandiu retinerent, donec murum ad iustam altitudinem erexissent, vt ex eo huste propulsare possent. Suaserat item vt omnes omnino ciues, cuiuscunq; ordinis, sexus, vel ætatis forent, muro ædificando incumberent, quamuis necessarium esset ædificia publica, vel priuata, materiæ suppeditandæ causa, diruere; cætera vero quæ Spartæ agenda forent, se curaturum. Itaque Lacedæmona venit, nec statim adijt Magistratus, sed rem trahebat, & speciosas causas fingebat, & rogatus à summis magistratibus, suos collegas à se expectari dicebat, vtiq; aliqua occupatione iu vibe retentos, se tamen sperare eos propediem venturos.

Et communia ... ad ... mœnia.

INTEREA Athenis vrgebatur opus: cumq; pleriq; id in dies nunciarent Lacedæmonijs, suasit Themistocles ne se verbis falli paterentur, sed pon* de ciuium suorum numero probitatis fideiq; spectatæ viros eligerent, quos ea de re Athenas mitterent, qui certa atque explorata renunciarent. Illi igitur eos miserunt. Themistocles vero Atheniensibus horum aduentum per nuncios clam significauit, suadens vt eos Athenis retinerent, nec dimitterent antequam ipse cum reliquis suis legatis, qui iam venerant, domum rediissent: ne forte Lacedæmonij, re plane cognita, se non amplius dimitterent. Tum vero Themistocles cum socios Magistratus adit, & vrbem suam muris iam cinctam esse fatetur, sicut ... locus acceperat ...

IV. ...

Reip. visum conuenire, nec eam re cuiusquam vel egere consilio, vel imperium expectare.

V. *Iram tolerabiliter...* QVIBVS auditis Lacedæmonij spe sua frustrati, rem iniquo animo clam tulerunt, nullam autem apertam indignationem demonstrarunt, siue quia consilij tantum causa legatos, sine vlla iussione miserant; siue quia magna hactenus, rebus simul contra Barbaros gerendis, beneuolentia iuncti fuerant, & vtrorumq; legati citra criminationem domum redierunt. Hæc ex Thucyd. quæ habet etiam Plutarchus in Themistocle, sed ea Diodorus nonnihil commutauit. Nam Themistoclem non seorsim, sed simul cum sociis missum ait ad Lacedæmonios; ibi sub custodia detentos. Legatos quoque Athenis architectos, fabrosq; adiisse, cum imperiosis mandatis, vt è vestigio ab opere manus abstinerent: quæ à Thucydide aliena sunt; cum tamen autorem Diodorus sequitur. Et nus in primis vt fidelissimum & antiquissimum merito sequimur, quamuis aliquando impeditiorem: etsi Iustinus Diodorum, minime laudabili electione prætulerit. Quidam etiam abiere longius. Nam Theopompus apud Plutarchum, ait Ephoros à Themistocle pecunia corruptos: plores tamen dolo deceptos tradidere.

VI. *Noui Romæ consules.* IN Italia vero, atque Romæ cum Senatus interreges elegisset comitiorum causa, vt supra dicebamus, maturius quippe consulatu abierat M. Fabius Consul ægritudine impeditus, cuius frater Cæso Fabius, qui primas fortitudinis è superiore prælio retulerat, nunc III. Consul electus est, & cum eo T. Virginius: quorum prior contra Æquos Latini agri populatores, alter contra Veientes sortito profecti sunt. *Progressa contra Æquos.* Æqui aduentu hostium cognito, propere castris ex hostico motis, receperunt se in sua oppida, agrosque suos deuastari, & prædas abigi passi sunt. At Veientes cum à principio mœnibus se continuissent, vbi effusum nullo ordine militem Romanum ad prædas vidissent, egressi instructa manu eos inuadunt, prædas eripiunt, cæduot, fugantque: & nisi T. Siccius legatus auxilio venisset, totus exercitus internecione deletus fuisset. *Et damnum a Veientibus acceptum.* Sed huius interuentu reliquis data est copia colligendi se, & tumulum quendam sub vesperam occupandi, vbi sequentem noctem egerunt. Eos Veientes quamprimum magnis cum copiis obsederunt, quasi Romanos in eas angustias conclusissent, vbi omni commeatu destituti, breui se cum armis dedere cogerentur.

VII. *Romani periculo eripiuntur.* QVA necessitate ab altero Consule Fabio intellecta, properauit ad opem ferendam, qui si vno die serius aduenisset, de Romano exercitu actum erat; sed eorum aduentu veriti hostes ne recentibus copiis impares essent, relictis castris abierunt. Quorum agrum per aliquot dies populati, & ipsi demum Romam reuersi sunt. *Excursio Veientum ...* Nam Veientes mox egressi Tiberim vsque, & montem Ianiculum populando progressi sunt, eo maiore damno, quo minus rustici de eorum tam repentino reditu sibi cauerant. Quæ causa fuit, vt Senatui placuerit in Veientium finibus præsidium excubare, quod perpetuo in armis esset, & agros ab iniuria tutaretur. Quod consilium cum multis esset difficultatibus obnoxium, Fabij gentiles suos conuocarunt, communicatoq; inter se consilio, Senatui promiserunt, se cum clientibus & amicis pro patria id periculum suis sumptibus sponte subituros.

VIII. *Gens Fabia cum clientibus in præsidio contra eos hybernant. Cremera castrum.* QVOD cum Senatui vehementer placuisset, & ab vniuerso populo magna cum laude celebratum esset, sumptis armis in hostem perrexerunt, duce M. Fabio, qui superiore anno consul fuerat, ducebatq; ad summum 4. millia militum, in quibus ex ipsa gente Fabia trecenti & 6. viri. Quos paulo post alij Romanorum manus secuta est, ductu Cæsonis Fabij Consulis. Hi ad fluuium Cremeram castrum validum excitarunt, turres erexerunt, duplici fossa cinxerunt, & Cremeram de fluuii nomine vocarunt. Eo perfectu Consul progressus cum copijs in vlteriorem Veientis agri partem, vbi minime expectabatur hostis, innumeras abegit prædas, quas in castrum deuexit, vt præsidiariis omnia abunde supperterent. Consule autem in vrbem reuerso, præsidiarii quadripertitò diuisi, vnam partem in præsidio relinquebant, reliquæ Veientes innumeris malis afficiebant, vt foras prodire nemo auderet, neq; hyems illa exacta est.

ANNVS MVNDI 3577. SEXTÆ AETATIS 61. Xerxis 10. Imperii Persici 61. Ioacimi Pontif. 10. Olympiadis LXXV. 4. Archonte Adimanto Vrb. cond. 276. L. Aemilio, & C. Seruilio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 476.

I. *Themistocles ambit imperium maris.* HAc imperatoria arte ac stratagemate vsus Themistocles, mœnibus patriæ tuto celeriterq; reparatis, merito magnam sibi apud ciues gratiam conciliauit, & gloriam apud omnes partam auxit in dies; qua excitatus maiora etiam animo destinauit. Primus enim hoc anno Adimanto prætore, cum in Iudæa annus Sabbaticus 42. ageretur, Atheniensibus ausus est dicere, eos debere maris imperium sibi vendicare; & confestim eos in hoc imperio parando iuuare cœpit. Nam Piræum portum Athenarum commodissimum, atq; amplissimum, qui prius ædificari cœptus fuerat, dum ipse Athenis annuũ gereret magistratum, a penitus vt ædificaretur Atheniensibus persuasit: *a Olymp. 71. an. 4.* quia existimabat locum illum ad consilia sua peropportunum, quod tres portus natiua munitos haberet, ad quadringentarum nauium classem continendam, qua parte tam maxime valebant Athenienses.

II. *Curat ædificari Piræum.* QVI eius sententiam secuti, murum circa Piræum, ea latitudine extruxerunt, vt duo currus saxa deferentes, sibi in eo occurrerent, altero scilicet onusto, altero vacuo. Erant autem saxa ingentia ad normam incisa, ferro inter se, plumboq; extrinsecus colligata. Magnam quoq; eius altitudinem destinarat, vt paucorum, eorumq; infirmorum præsidio, omnium hostium conatus facile eludi possent, dum cæteri pugnaciores naues conscenderent. Hæc totidem fere verbis ex Thucydide. Plutarchus ait Themistoclem totam vrbem ad mare accommodasse, nec vrbi Piræeum addidisse, sed totam vrbem ad Piræeum, terramque mari adaptauisse, vt ciues haberet nautas poti' quam agricolas. Illa autem Thucydidia Diodorus locupletat; ait enim Themistoclem, dum consilia de maris imperio Atheniensibus acquirendo, & Piræo ædificando versaret, quæ negabat euulganda, ne à Lacedæmoniis impedirentur, à populo petiisse, vt duos eligeret principes viros, quibus si probasset, quæ animo destinabat, ipse re non magis declarata, ad eam se accingeret.

III. *Consilium suum cum principibus communicat, eisque probat.* ELECTI sunt Aristides & Xanthippus, vterque gloriæ Themistoclis æmuli, qui rem edocti populo retulerunt, negotium quod susciperetur vtilissimum fore, atq; facillimum. Tum ingens viri admiratio populum cœpit; sed statim ex admiratione suspicio orta est, ne cœptis arduis tyrannidem sibi machinaretur. Itaque rem ad Senatum referri voluit. Cui etiam consilium suum probauit, & populus ei potestatem fecit agendi pro Repub. quod è re illius esse iudicaret. *Qua præsidia imperij maris obtinenda.* Docuit autem Piræum non magno sumptu extrui posse, præsidium acquirendo, retinendoque totius maris imperio. Adesse iam plurimas triremes, & naualium certaminum peritiam, indeque partam apud omnes superiore bello gloriam. Iones sibi propter generis necessitudinem, (adde ex Herodoto verius ob initam, post victoriam ad Mycalem partam, societatem, qua etiam Samij, Lesbii, Chii, & cæteri insulani tenebantur, imo etiam Æolii, vt ipse Diodorus supra retulit,) Atheniensibus esse deuinctos: illorumque ope reliquis etiam per Asiam Græcis libertatem restitutum iri; atq; hoc beneficio illorum animos Atheniensibus perpetuo deuinctos fore, & magnitudine naualis potentiæ perculsos, incunctanter illis adhæsuros, à quibus plurimum auxilii, vel damni posset afferri. Præsertim cum Lacedæmonii terrestrib' copiis instructissimi, ad nautica certamina minus idonei essent.

IV. *Trahit & Spartam.* MITTI etiam voluit legatos Lacedæmona, qui docerent vtilitatem Græciæ postulare vt contra Barbarorum

excursiones portus idoneus in Græcia, atq; Athenis haberetur. Qua arte eum vehemens prohibendi studium in Lacedæmoniis redundasset, rem vt diximus magna contentione aggressus est, atq; perfecit, nisi quod murum illum portus Piræi duplo maioris altitudinis destinabat. Persuasit etiam populo vt ad priorem classis numerum, viginti quotannis triremes fabricarent. Et vt inquilinos & opifices ciuitate donarent, tum vt populosa fieret ciuitas, tum vt magnam artificiorum varietatem minimo sibi negotio compararent: quod vtrunque ad maris imperium stabiliendum, & amplificandum vtile iudicabat.

V. *Persica præsidia tollere Græcia iubetur.* Hæc dum Athenis fiunt, Lacedæmonij Pausaniam, quo imperatore ad Platæas depugnatum erat, Græcas vrbes, barbaricis adhuc præsidiis occupatas, liberare iubent. Hic ergo 50. triremibus è Peloponneso, & 30. ex vrbe Attica adiunctis, primo in Cyprum nauigat. Sic Diodorus. At Thucydides non 50. sed 20. tantum naues è Peloponneso soluisse ait. Verum reliquam nauium multitudinem, quas Atheniensium classi videtur aggregare Thucydides, Diodorus forte Lacedæmoniis annumerandas putauit: porro Atheniensium classi præerant Cimon & Aristides. Cum his ergo Pausanias primo in Cyprum nauigat, ibiq; multas ciuitates, quæ Persicis adhuc præsidiis tenebantur, seruitute eximit. Inde autem in Hellespontum & Bisantium proficiscitur, sed vt arbitror anno sequenti. Nam nec multæ ciuitates, quæ præsidiis tenebantur hostium, breui tempore videntur expugnatæ: & vt à Cypro in Hellespontum, vbi est Bisantium; nauigaretur, iuxta Atticam, & Peloponnesum cursus erat dirigendus, vbi etiam commodius hyemare potuerunt. Quæ temporis distributio etiam rebus gestis postea recensendis, aptimè congruit.

VI. *Romana res.* Hoc ipso anno Consules habuit Roma L. Æmylium, & C. Seruilium. Quorum prior contra Veientes, & Etruscos cum exercitu profectus est, sociumq; habuit Cæsonem Fabium superioris anni Consulem, qui Gentilibus suis, in Cremetensi castro commorantibus, auxilio esse cupiebat. Posterior autem Seruilius contra Volscos parum fœliciter rem gessit, cum quibus temere se præpropere congressus, multis suorum amissis, intra castra se cōtinere, & per excursiones bellum ducere coactus est. Tertium etiam exercitum duxit proconsul Ser. Furius contra Æquos; quos etiam fudit fugauitque. L. porro Æmilius *Veientes Romanos supplicant.* cum Veientes cladibus fractos ad se, de pace acturos, supplicum ritu venire coegisset, & Romam ad eam à Senatu impetrandam, abire permisisset, Senatus legatis auditis, & Consulis literis acceptis, rogantis ac monentis vt bellum Etruscum celeriter finirent, hostib⁹ pacem quam peterent dari statuit, iis conditionibus, quæ Consuli probarentur.

VII. *Pax cum eis ab Æmylio facta.* Quo responso accepto Consul pacem cum Veientibus fecit ex æquitate magis, quam ex victoris populi vtilitate. Neque enim vel agros eis ademit, vel pecuniariam mulctam irrogauit; atq; adeo ne obsides quidem ab eis, ad firmandam pactorum fidem, accepit. Quæ res magnam ei conflauit inuidiam, effecitq; vt debita pro rebus bene gestis gratia fraudaretur. Nam triumphum petenti obiecta est arrogantia, quod leges fœderis non retulisset ad Senatum; iussusq; est in Volscos traducere copias, & Collegæ laboranti opem ferre, tum domum re bene gesta trium- *Offensus Senatum apud [illegible] criminatur.* phaturum. At ille offensus hac repulsa, Senatum apud exercitum criminatus est, quod ægre ferret bello Etrusco finem impositum, in plebis iniuriam, ne bellis externis leuati, promissam agrorum diuisionem postularent: sicq; exercitum suum sacramento soluit. Proconsulis quoque Furij copias, ex Æquis reuocatas domum dimisit: atque ita Tribunis rursum attulit magnam licentiam Senatum pro concionibus accusandi, & seminaria dissidia inter pauperes & diuites excitandi.

* * † * *
*

ANNVS MVNDI 3578. SEXTÆ ÆTATIS 62. Xerxis 11. Imperii Persici 62. Ioacimi Pontif. 11. Olympiadis LXXVI. An. 1. Phædone Archonte vrbis cond. 277. Coss. C. Horatio, & T. Menenio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 475.

OLYMP. 76. vicit in stadio Scamander Mitylenæus, Phædone Athenis principe. Ita Dionys. & Diodorus: sed hic perpetuo Consules quadriennio ante magistratu functos suggerit, sicque à Dionysio integra semper Olympiade dissentit. Itaque Fabiorum mortem, quam in hunc annum Dionys. refert, Diodorus primo anno sequentis Olympiadis collocat. Verum Dionysii accurata diligentia facit, vt ab eo dissentire non audeamus. Sed Græca prius inspiciamus. *I. Olymp. 76.*

Res à Pausania Spartano in Thracia gesta. Græcorum classis duce Pausania cursum intendit Hellespontum versus, cum primum commodum nauigationis tempus aduenit, eoq; superato, sicut & Propontide, Bisantium in Bosphoro Thracio à Medis Persisue occupatū adiit, Barbarisq; partim cæsis, partim exturbatis, vrbi libertatem reddidit. Plutarch in Cimone ait eum cum 4. Atheniensium nauibus tredecim hostiles cepisse, multosque magni nominis Persas ibi captos Gongylo Eretriensi in custodiam tradidisse, qui vt præ se ferebat, illos ad supplicium seruaret: sed reapse vt Xerxi restituendos curaret. Occultis enim pactis amicitiam cum rege contraxerat, & futurum erat vt filiam regis vxorem, ad prodendam ipsi Græciam acciperet. Ita Diodorus.

II. *Persis fauet & proditionem molitur. Eius ad Xerxem litera.* PLENIVS Thucyd. l. 1. Qui ait ex iis Medis, quos Bisantii ceperat, quosdam Regis Persarum necessarios, & cognatos fuisse, eosq; ad eum clam cæteris sociis remisisse, rumore sparso eos ea ipsius manibus effugisse. In his autem peragendis vsum esse opera & auxilio Gongyli Eretriensis, eumq; cum literis ad regem misisse in hanc sententiam. Pausanias Spartæ dux hos quos armis cepit, tibi gratificari cupiés, remittit: habeoq; in animo, si tibi quoque placet, filiam tuam in matrimonium ducere, & Spartam, & reliquam Græciam in tuam ditionem ac potestatem redigere. Existimo autem me posse hæc persegere, si tecum consilia communicem; si quid igitur horum tibi placet, hominem fidum ad mare mittas, per quem deinceps colloquamur. Ita Pausanias. Ex epistola Rex vehementer lætatus, Artabazum ad mare misit, cum responsione, quæ ad eum Byzantium quam celerrime perferretur, quippe omnia cum Pausania quam fidelissimè confiecret. Regis autem epistola sic habebat.

III. *Et Xerxis ad Pausaniam.* REX Xerxes Pausaniæ sic respondet. Ob viros quos mihi trans mare incolumes misisti Byzantio, beneficii gratia in domo nostra perpetuo tibi manebit reposita, & descripta: Verba quoq; tua mihi placent; Ac te neq; nox neq; dies remoretur, ita vt remisse agas quidquam eorum, quæ mihi polliceris; neq; auri neq; argenti impensis hæc impediantur, neq; vlla copiarum multitudine, si quo sit *Ad quē Artabazum mittit.* veniendum, sed cum Artabazo viro probo ac fideli, quem ad te misi meas tuasq; res, prout è dignitate, atq; vtilitate vtriusq; nostrum maxime esse iudicaris, transige confidenter. Ita Xerxes apud Thucydidem; qui etiam addit Pau- *Pausanias [illegible].* saniam, his literis acceptis, animos magis magisq; efferre cœpisse, neq; amplius consuetis ac patriis institutis viuere potuisse. Sed cultu Medico ornatum prodiisse Byzantio, eiusq; per Thraciam euntis latera, Medos, Ægyptiosq; satellites armatos stipasse. Mensa quoq; Persica vsum, nec cogitationes suas continere potuisse. Præterea se cunctis aditu difficilem præbuisse, & iracundia adeo graui in omnes pariter vsum, vt ad eum nemo posset accedere.

IV *[illegible]* EA res magnum momentum attulit ad stabiliendum Atheniensium imperium, & Lacedæmoniorum potentiam deprimendam. Nam cum Pausanias insolentius ageret, & eius administratio tyrannidi propior, quam præturæ videretur, cum alii Græci rem iniquo animo ferebant, tum vero præcipue Iones, & quotquot regio domi-

naturecens fuerant liberati. Quamobrem se Atheniensibus in clientelam dederunt, à quibus perquam libenter suscepti sunt. Id Aristidis prudentiæ & comitati Diodorus tribuit, qui ad eam occasionem se attemperans, in conuentibus, & disserationibus publicis, oblata Atheniensium opera ciuitates erigebat, & sermonis comitate demulcebat, & ad populi sui patrocinium ambiendum alliciebat. Deniq; reuocato domum Pausania, omnes socii, præter milites è Peloponneso profectos, ad Athenienses transierunt.

V INTEREA enim querelæ de Pausania Lacedæmoniem deferuntur, qui & propterea Spartam ab Ephoris reuocatus est: sed priuatarum iniuriarum, vt ait Thucidides, damnatus est, publicarum vero, quod scilicet cum Medis sentire videretur, quamuis crimen videretur esse manifestissimum, absolutus tamen est, & innocens habitus, corruptis, vt creditur, gaza Persica iudicibus, aut quia, vt idem ait, non soleant Spartani celeriter de viro aliquo ciue suo, grauius aliquid decernere, sine manifestissimis indiciis; præsertim cum de principe Reip. & regis consobrino, ac tutore tunc ageretur. Nec erat difficile reo omnia obiecta diluere, & in meliorem partem interpretari, quod ex literis ad Xerxem datis coargui non posset.

Propter tamen huiusmodi suspiciones, non vltra eum Prætorem miserunt, sed Dorcim quendam, & cum eo nonnullos alios, cum modicis copiis; quibus cum Socii imperium non deferrent, illi demum redierent, nec alios deinceps Lacedæmonii miserunt, tota Persici belli cura Atheniensibus etiam tum amicis, relicta qui studebant Persas omni plane Europa exuere, Græcos etiam, qui Asiam incolebant, eius dominatu liberare.

VI ROMANIS porro hic annus, qui Coss. habuit C. Horatium & T. Menenium quorum ille Puluillus, hic Lanatus dictus est, admodum luctuosus fuit, tota gente Fabia ab Etruscis cæsa. Eam rem sic narrat Dionys. Consules à principio impediebantur, quo minus res gererent irritata plebe, & nihil aliud agi sinente, priusquam publicus ager diuideretur; sed postea hæ turbæ, domesticæ necessitati cesserunt. Nam Etruscorum vndecim populi, qui pacis à Veientibus factæ non erant participes, bellum Fabiis obtulerunt, nisi Cremetense castellum dirueretur, & præsidium Romanorum inde excederet: quæ cum illi per legatos Romæ nunciassent, iussi sunt ambo Consules in bellum proficisci, cum hoc ex Etruria nunc erumpens, tum illud cum Vulscis adhuc durans. Horatius igitur in Volscos est profectus. Menenius autem dum se cunctantius ad profectionem parat, interim Cremera expugnata est ab hostibus, & deleta gens Fabia.

VII CVM enim Etrusci, multis in locis paratis insidiis, prædam cum permodico præsidio militum aliquanto longius à Castro Romanis obiecissent, eo insidias pertractos, post varia furiosaq; certamina, quæ latius à Dionysio describuntur, missilibus obruerunt: indeq; reuersi Cremeram, reliquos ad suorum vindictam progressos, eodem modo internecione deleuerunt, & castrum propugnatoribus vacuum occuparunt. Quod autem vnus tantum è gente Fabia puerulus superstes fuisse vulgo creditum est, id incredibile esse Dionys. contendit, recteque refellit. Neq; enim credibile est trecentorum & sex bellatorum vnicum tantum fuisse infantem filium, nec saltem plerosq; fratres, qui plurimum ab ætate militari aberant, sed eius opinionis causam fuisse, quod trium Fabiorum Cæsonis, Marci, Quinti, qui 7. Consulatus continuos gesserunt, soli Marco superstes fuerit filiolus, qui adulta ætate inclaruerit, cæteris in obscuro relictis. Hæc clades acerbissima Romanis fuit, ideoq; hunc diem Idibus Februariis inter atros, nefastosq; retulerunt. Et Menenium, qui 30. stadiis à loco cladis abfuerat, postea damnarunt, quasi sponte Fabiorum salutem, eorum gloriæ inuidens, neglexisset.

VIII ETRVSCI autem cæsis Fabiis, captaq; Cremera, contra Menenium exercitum ducunt, quem iniquo loco habentem castra, nec suis recta monentibus de castris mutandis, temperantem, quia pudendum ducebat videri peccasse, hostis vere pudendam cladem conieci. Nam electo loco, ex quo Romanos subiectos habebant, Consulem multis vexatum malis ad pugnam pertraxerunt: in qua fortissimis quibusq; cæsis, reliquus exercitus in castra compulsus est. quæ illo die, nocteq; insequenti continuata oppugnatione expugnata sunt; plerique tamen sub ipsam noctem elapsi, dum Etrusci prædæ copia detinentur, Romam venerunt, eamq; tanto terrore complent, vt ad portas iam adesse hostis victor crederetur. Sequenti die versus Vrbem ducentes exercitum, ad sedecim ab vrbe stadia montem Ianiculum occupant, & magno Romanorum contemptu, agros, viasq; populabundi percursant, donec alter Consul Horatius è Volscis reuocatus, cum eis semel iterumque ad Spei fanum, & Collinas portas feliciter pugnauit. Nisi placet Liuium potius audire, qui priore loco æquo marte pugnatum ait, posteriore vero paruo momento Romanam rem superiorem fuisse. Sicq; annus hic abiit.

ANNVS MVNDI 3579. SEXTÆ ÆTATIS 63. Xerxis 12. Imperii Persar. 63. Ioacimi Pontif. 12. Olympiadis LXXVI. 2. Prætore Athenis Dromaclide. vrbis cond. 278. Coss. Sp. Seruilio, & A. Virginio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 474.

I MARITIMVM imperium Atheniensium hoc anno vehementer stabilitum est. Cum enim Lacedæmonii bellum contra Persarum reliquias reliquissent Atheniensibus, ipsiq; sibi delatum libenter accepissent, Sociis volentib⁹, propter odium quo Pausaniam prosequebantur, statuerunt à quibus vrbibus pecunias, & à quibus naues aduersus Barbarum præberi oporteret. Eaque de causa tum primum apud Athenienses constitutus est magistratus eorum, qui vocabantur Græcorum Quæstores, qui tributum recipiebant. Primum autem tributum quod constitutum fuit, erat 460. talentorum (Diodorus habet 560. talenta) Eius vero ærarium fuit Delos, vna è Cycladibus insulis, oraculo Apollinis celebris, in cuius templo conuentus fiebant, vt scribit Thucyd. Qui etiam addit his initiis Athenienses, cum intelligerent se liberis Sociis imperare, eos suis legibus vti, ac viuere permisisse, & cum iis in publicis consultasse conciliis. Quo factum fuerit vt eorum opera adiuti, ad magnam potentiam peruenirent, à bello contra Xerxem, & Mardonium gesto, vsque ad initium belli Peloponnesiaci, quod spatium 50. annorum fuisse idem testatur Thucyd. a & quæ eo spatio gesta sunt breui compendio toto eo primo libro describit.

II ILLA quoque initia Cimonis moderatione, & humanitate commendabantur, sicut Aristidis integritate, ac iustitia. Quod enim summa fide tributa tractaret, & singulis exacta iustitia onus imponeret, aut leuaret, Iusti cognomen accepit, vt scribit Plutarch. in vtriusque vita, & Diodorus lib. 11. qui hanc narrationem ita concludit. Et sic vno eodemque tempore Pausaniæ malignitas ciuibus maris abstulit principatum: & Aristide coorta in omni genere virtus, imperium, quod ante nullum erat, Atheniensibus conciliauit, sed hæc initia fuerunt. Nam postmodum insolescentes Athenienses socios seruorum more tractare cœperunt. vnde variæ defectiones, & bella ciuilia, & vrbium euersiones contigerunt. b Scribit Diodorus hoc anno Lacedæmonios pro maris imperio, quod sibi erepti videbant, domi grauiter fuisse commotos, & magna cum iracundia bellum contra Athenienses decernere voluisse: verum à quodam suorum Hetœmarida, qui genus ab Hercule duceret, ab ea sententia esse deductos.

III SEQVENTI anno, qui fuit vrbis conditæ 278. solito maiorius habita fuit comitia consularia, nimirum circa solstitium æstiuum Sextili mense, vt ait Dionysius:

a Li. p. 76.
b Vide Thucyd. l. 1. p. 61.

SEXTÆ ÆTATIS AN. 64.

quo tempore consulatum inierunt viri rei militaris prudentes Sp. Seruilius & A. Virginius, quorum ille Structus cognominatus reperitur, hic autem Tricostus, & Rutilus. His ergo Consulibus Romæ commeatus inopia laboratum est, quod proxima hyeme desertus, & incultus fuisset ager, propter occupatum ab hoste vicinum montem Ianiculum, & excursiones continuas, quodque ne externi quidem commeatus à negociatoribus importarentur. Itaque in maxima incolarum multitudine (nam robustæ ætatis, inquit Dionys. ciuium plus centum & decem millia erant, vt proximo censu constabat. Mulierum autem & puerorum, seruitiorum item, negotiatorum, & opificum inquilinorum; nemini enim ciui Romano, aut cauponari, aut arte manuaria victum quærere licebat; triplũ tantum quantum ciuium,) in hac ergo multitudine egena plebs in forum concurrebat, & in proceres vociferabatur, & cateruatim in ædes diuitum irruebat, & penuaria sine pretio diripere conabatur.

IV. TRIBVNI præterea, quasi vnguis in vlcere, plebem in maiorem contra Patricios insaniam adducebant, omnia eorum dicta, factaq; in deteriorem partem interpretantes. At Coss. varios in diuersa loca frumentatum miserunt, & in vrbe operam dederunt, vt quisq; quod haberet frumenti profiteretur, & quod superesset familiari vsui conferretur in publicum, & honesto pretio distraheretur. Hoc modo repressa est audacia plebis, simulq; effectum vt animum ad bellum parandum iterum adijcerent, ne si cunctarentur hostem è finibus eijcere, intra mœnia obsessi, partim fame, partim intestinis seditionibus interirent.

V. ITAQVE eductis copiis intempesta nocte Consul vterque, Etruscis, à quibus propemodum obsidebatur ciuitas, necopinatus apparet, & explicata acie dextrum cornu regit Virginius, sinistrum Seruilius. Acri diuturnoq; prælio certatum est. Etrusci multis hostium cæsis, pluribus suorum amissis in castra se receperunt. Virginius, qui dextro cornu præerat, suos fugientibus instare noluit, sed præsenti successu contentos esse iussit. Seruilius, qui alterum ducebat cornu, imprudentius hostem in editiorem locum secutus est: vbi eorum castra erant: vnde conuersi Etrusci, succurrente etiam è castris præsidio, in Romanos irruunt, & per decliuia fundunt, fugant, cædunt. Donec Virginius superiore parte montis transuerso itinere occupata, è superiore loco hostem inuadit: tum Seruiliani resumptis animis in pugnam reuersi, Etruscos vndique circumuentos maxima ex parte contrucidarunt. At ea manus Etruscorum, quæ Ianiculum occupauerat, intellecta, vt credibile est, hac suorum clade, cum subsidia vltra desperaret, præsidio decessit, noctuq; motis castris Veios petiit, Romani castris potiti, castellum, quod illi vice Cremeræ excitarant, diruerunt. Consulibus in funesta victoria triumphare permissum non est.

VI. Nec multo post repleta vrbe variis commeatibus, bellisque finitis, intestina seditio recruduit. In qua Menenio Agrippæ filio, superioris anni Consuli, duo Tribuni plebis diem ad populum dixerunt, de bello male gesto: in primis autem de Fabiorum interitu, & Cremeræ excidio. In quo iudicio tributis comitijs à plebe omnibus ferme calculis damnatus est, nec ei merita Patris, qui plebem patricijs conciliarat, nec honor eiusdem, quem defunctũ Senatus publicis impensis magnifice funeratus fuerat, & matronæ annuo luctu decorarant, prodesse potuerunt. Nec tamen capitalis mulcta fuerat, sed pecuniaria. Hæc Menenij damnatio rursus exasperauit erga plebem patriciorum animos, vt neq; agrorum diuisionem fieri permitterent, neq; aliud quidquam ei indulgerent. Nec multo post ipsam etiam plebem istius iudicij pœnituit, vbi de eius viri obitu cognouit. Nam vir ata hominum consuetudine, nunquam postea conspectus est in publico, sed morte grauiorem huiusmodi calamitatem suam æstimans, domi se continuit, nemine ad se admisso, & mœrore inediaque contabuit.

* * † * *

PAVSANIÆ CONIVRATIO

ANNVS MVNDI 3580. SEXTÆ ÆTATIS 64. Xerxis 13. Imperii Persarum 64. Ioacimi Pontif. 13. Olympiadis LXXVI. An. 3. Archonte Acestoride. Vrbis cond. 279. Cons. P. Valerio Publicola, & C. Nautio Ruso, siue Rutilo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 473.

I. NOn potuit dici Pausanias otiosus domi, priuatusque quiescere, excelso vir animo, & ambitioso, & rebus gerendis inquietus. Neq; existimauit è dignitate sua esse, pati tantam spem, quæ nuper enascebatur, socordia euanescere. Itaque Hermionide vectus naui, vt ait Thucydides, nimirum ex vrbe Hermione, quæ est in Argolico sinu Peloponnesi, iterum Byzantium, iniussu Lacedæmoniorum profectus est, vrbemq; ipsam vel vi vel fraude occupauit. Vnde ab Atheniensibus, & Byzantiis Cimone duce pulsus est. Ait enim Thucydides ipsum, ἐκ τοῦ Βυζαντίου βίᾳ ὑπ' Ἀθηναίων ἐκπολιορκηθέντα, Byzantio per vim ab Atheniensibus expugnata vrbe pulsum. Cimone autem duce id factum, adiuuantibus Byzantiis, refert in Cimone Plutarchus, addita causa interfectæ casu Cleonicis nobilis virginis, quam parentibus suis per vim eripuerat. Inde autem elapsum, cum nocturnis insomniis ob id facinus perturbaretur, Heracleam ad oraculum confugisse, ibiq; obscure didicisse exitium sibi, vbi Spartam peruenisset, imminere.

II. ILLE præcedentium culparum, & periculi Spartæ nuper aditi conscius, nequaquam in patriam reuersus est, sed in Asiam traijciens, ad agri Troiani oppidum Colonas nomine consedit, dicitur id oppidum 20. millibus passuum Ilio abfuisse, ibiq; cum Barbaris agitare consilia perrexit. Quæ cum à Cimone, & Aristide cognita fuissent, & literis Spartam delata, vt ait in Cimone Plutarchus, ab Ephoris, sed non ante annum sequentem, in vrbem euocatus est. Nec tamen desunt qui illum anno quoq; sequenti in Asia commoratum putent; quod minus probandum videtur. Tanta enim mora hominis primarij, & iam de proditione vehementer suspecti, in hostili regione, insignis negligentiæ Athenienses, qui non longè aberãt, & Lacedæmonios accusaret; si illi differre hominẽ, hi pro potestate domum reuocare tandiu cunctarentur: cum res tanti momenti, quanta erat libertas, ac salus vniuersæ Græciæ, ageretur.

III. ROMÆ interea Sp. Seruilius superioris anni Consul, in populi iudicium à Trib. plebis adductus est. A quo magis infortunij, quam peccati exigebatur ratio, quod proximo prælio Etruscos in castra se fugientes audacius, quam prudentius persecutus, moxq; confestim eruptione hostiũ repulsus, robur iuuentutis amisisset. Quæ actio merito visa est Patriciis grauissima, atq; indignissima. vt qui se pro Repub. fortiter hostibus obijcerent, si aduersa fortuna cessaret, ignauiæ ab ijs accusarentur qui nunquam in acie stetissent. Itaq; omni ope pro eo iudicijs eripiendo satagebant. In quo Seruilius libere, fortiterq; causam suam egit. Egit & pro eo Collega eius Virginius, qui cum in magna omnium esset gratia, & Seruilio, non minus quam sibi, bene gestæ rei laudẽ deberi profiteretur, adeo vt æque vel laude, vel pœna digni essent, obtinuit vt, frustra indignante Tribuno, omnium calculis absolueretur.

IV. PAVLO post Romani expeditionem susceperunt in Etruriam, ductu P. Valerij Consulis, vbi rem præclare gessit. Nam geminum exercitum Veientium, & Sabinorum fudit ac profligauit, & vtrorumq; castra expugnauit, atq; diripuit, e Sabinis innumeras prædas egit: quibus rebus Seruilij Consularis, nuper iudicio populi totius absoluti virtus in primis enituit. Alter Consul C. Nautius, cui Sociorum pop. Rom. tutandorum prouincia obuenerat, aliquandiu profectionem distulit, in Veientanum bellũ intentus, vt si quid cladis accideret illi exercitui, præsto esset vrbi, agroq; præsidium, si forte hostes, quemadmodũ ante, admotis ad vrbem copijs, communire vellet propinquum aliquem locum, vnde Romæ commeatu interclusa redderent.

Etruscorum potentia decrescit.

ientur. Cæterum ne mirum sit tam sæpe, tamq; diu à Romanis contra Etruscos pugnatum fuisse, Diodorus in hûc annum scribit, eos hoc tempore dominos fuisse Tyrrheni maris, & nihilominus à Syracusanis, qui missu Hieronis subsidio Cumanis venerant, nauali prælio superatos; multisq; depressis nauibus fractas fuisse vires eorum.

ANNVS MVNDI 3581. SEXTÆ AETATIS 65. Xerxis 14. Imperii Persici 65. Ioacimi Pontif. 14. Olympiadis LXXVI. an. 4. Archonte Athenis Menone. Vrb. cond. 280. A. Manlio, & L. Furio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 472.

I. *Pausanias ab Ephoris reuocatur.*

ARISTIDES & Cimon cum Byzantii, vnde nuper Pausanias in Asiam profugerat, aut in Thracia rerum versarentur, & parando suæ ciuitati maris imperio, totiq; Græciæ Persarum reliquiis perpurgandæ, inuigilarent, & sinistra quædam de illius molitionibus acciperent, quibus non solum omnis eorum labor, sed pristinæ omnes victoriæ inanes atque irritæ redderentur, sui muneris esse putauerunt Spartam rem omnem perscribere. Quod cum factum esset, neque è Repub esse videretur, vt ibi diutius permitteretur agere, Ephori misso caduceatore & scytale reuersionem imperarunt, vetantes ne à caduceatore discederet: alioqui Spartanos ei, vt hosti bellum indicere significarunt. Ille vero cum quamminimum suspectus esse vellet, & crimen obiectum se pecuniis diluturum speraret, iterum Spartam rediit. Est autem Scytale genus secretioris epistolæ apud Spartanos, quæ in oblongo corio scribebatur, vnde & nomen habuit. Σκύτος enim corium est, postquam tereti, & oblongo ligno circumuolutum erat, sic vt oræ tantum corii coëuntes inscriberentur, & dimidia pars characterum in ora vna, reliquum in altera inueniretur: sublato autem ligno discissi characteres legi non possent, nec aptari ad legendum, nisi eidem ligno, aut alteri eiusdem omnino formæ circumuoluerentur. Talium ergo lignorum vnum sibi magistratus reseruabant, alterum belli aut negotii gerendi præfecto tradebant.

Thucyd. l. 1. Scytale.

II. *An officio ponet Pausaniam.* *ἡ κέλευσις τῶν ἐφόρων.*

AT, inquies, cum Pausanias non fuisset tunc à magistratu missus, vt ait Thucydides, sed clam & priuatus abiisset, quomodo Scytalem habuit, quæ in vnius erat magistratus potestate? Respondet Græcus interpres cum tale lignum, ex quo primum Spartanis copiis præfectus fuerat imperator, apud se retinuisse. Quod si cui parum id credibile videatur, parumq; consentaneum aut communi praxi eorum qui à publico negotio reuertebantur, aut Ephororum prudentiæ, circa personam quæ suspicionibus vehementer laborabat, dicere possit Scytalem hic latius sumi, pro epistola à magistratu cum imperio & potestate missa, cui non obsequi criminosum esset. Quod ex confirmari potest, quod nihil ad eum secreti mittebatur sed tantum reuerti iubebatur cum publico nuncio, qui ad eum missus fuerat. De Scytale consule eundem scholiastem, & Plutarchum in Lysandro, A. Gellium, & alios.

Li. 17. noct. c. 9.

III. *In carcerem Sparta conijcitur.*

CVM ergo Spartam Pausanias reuertisset, ab Ephoris in carcerem coniectus est. Ephoris enim regem ita tractare licet, inquit Thucydides, multo ergo magis Pausaniam, nullo tum publico munere fungentem, quamuis Regis Plistarchi Leonidæ filii cognatum, & Tutorem. Deinde vero re cum magistratibus, pecunia scilicet verbisq; transacta, purgatis vtcunque suspicionibus, & videlicet data de more sponsione iuratoria, qua se ad nutum magistratus ad custodiam, vinculaque sisteret, exiuit, seque reum constituit, & crimina sibi obiecta cuilibet in iudicio coarguandi potestatem fecit. Quod facile illi fuit, qui iudices haberet obligatos, & ipse alioqui potentia, ac generis splendore fretus, quasi insultans populo dicere posset. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Cum ergo Spartani nullum manifestum signum haberent, quo sine dubitatione freti supplicium de tali viro sumerent, sed tantum

Iussu se vadere atque absoluitur.

coniecturis ex morum insolentia, & Barbarorum æmulatione niterentur, quæ suspiciones præbebant eum nolle in præsenti rerum statu acquiescere, & pari cum suis ciuibus iure ac conditione viuere, hominem absoluerunt: cum præsertim delatio criminis ab Atheniensibus Spartanorum æmulis profecta esset.

PAVSANIAS IN CARCEREM CONIICITVR.

IV. *Iapygum, & Tarentinorum bellum.*

SCRIBIT Diodorus Siculus hoc anno vltimo Olympiadis sextæ supra septuagesimam, Menone Athenis Præside, inter Iapyges & Tarentinos certamen primum de finibus exortum esse, tum atrox etiam bellum exarsisse. Ad quod cum Iapyges 20. hominum millia contraxissent, Tarentini ciuium suorum delectu habito, & Rheginis insuper fœderatis, in belli societatem ascitis, pugnam non satis feliciter inierunt, multis enim vtrimque cæsis, Iapyges ad extremum victoria potiti sunt. Victi in duas diuisi partes alij Tarentum, alij Reginum versus cursu abeunt, vtrosq; Iapyges à tergo premunt, multisque vtrobiq; cæsis, etiam cum fugientibus Rheginum ingressi, vrbem occuparunt. Habitabant hi in extrema Italia, qua ortum respicit, & olim magnæ Græciæ nunc Apuliæ nomine cõtinetur. Iapygia vero eadem olim Messapia, nunc Calabria vsitatius dicitur.

V. *Victoria de Veientibus. Et 40. annorum induciæ.*

HOC eodem anno Manlius Consul in Veientes rursum exercitum duxit; qui à socijs Etruscis, & Sabinis deserti, cum inclusi mœnibus commeatum absumpsissent, fame vrgente prodierunt ad Consulem natu maximi & honoratissimi, pacem cum supplicum insignibus postulantes. Manlius impetrato vnius anni stipendio, & cibarijs quæ exercitui in duos menses sufficerent, pollicitus est, vbi hæc allata essent, missurum se Romam, qui de pace cum Senatu agerent. Illi repræsentata quam primum pecunia quæ petebatur, & altera quæ in frumentum, quo ipsi carebant, emendum satis esset, Romam profecti à Senatu veniam præteritorum petierunt, pacemq; in posterum, & inducias ab eo in annos 40. obtinuerunt. Manlio post tedium, ob confectum sine pugna bellum, ouatio vt petierat, decreta est. Actus est etiam Census bis Consulibus, repertiq; sunt ciues, qui censendos se obtulerunt, paulo plures centum & tribus millibus.

ANNVS MVNDI 3582. SEXTÆ ÆTATIS 66. Xerxis 15. Imp. Persar. 66. Ioacimi Pont. 15. Olymp. LXXVII. an. 1. Archonte Charete, Vrbis C. 218. Consul. L. Aemil. Mamerco III. & L. Vopisco Iulio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 471.

I. *Pausaniæ cum Hilotis conspiratio.*

CHARES principatum gerebat Athenis, cum Olympico stadio victor euasit Dates Argiuus, vt ait Dion. quem Diodorus Dandem vocat. Ad quem ipsum annum, Spartanum de Pausania iudicium prorogatum quidã existimarunt; quod lenta essent Spartanorum iudicia, vt testatur Thucydides, quodq; res tantæ, taliumq; virorum causæ multis sint difficultatibus impeditæ, cito vt expediri non possint; & multa erant quæ verum cernere, vel proferre prohibebant. Verum cum ex Thucydide coniectura ducatur, corruptos ab eo Persica gaza iudices, præcedenti anno absolutum Pausaniam, libereq; dum res suas agere permissum putamus, sed domi, ne noua in Asiam profectio ab eo cum publico periculo susciperetur: idq; haud obscurè probant eius literæ, de quibus mox dicemus. Huc potius pertinere existimamus eam, quam memorat Thucydides, eius cum Hilotis conspirationem. Audax enim animus, ac turbulentus, cum foras erumpere non posset, domi tumultuari cœpit, si quo modo posset, quod Persarum ope cupiebat, proxima, & quasi cõpendiaria ad principatum via, per Hilotas obtinere. Siquidem Lacedæmone vero sermone iactatum est, vt idem ait, cum eum seruis (quorum ingens erat Spartæ numerus, adeo vt multa nuper millia contra Persas militarent) seditiosa agitare consilia. Libertatem enim, inquit, & ciuitatem ipsis pollicebatur, si secum in cæteros Lacedæmonios insurrexissent, summamq. rei secum transegissent.

Li. 1. p. 87. græ. lat.

Ervpit ea res multis magnisque seruorum indiciis, neque enim fides, in talium virorum tanta turba, quanta necessaria erat ad opprimendam ciuitatem, aut silentium seruari poterat, aut debebat. Nihilominus tamen ne sic quidem vllis seruorum denunciationibus habita fide, quamquam noui in eum statuere voluerunt: vtentea more, quo erga se ipsos vti consueuerunt, vt non sint celeres ad aliquid graius de viro Spartano, sine manifestissimis, ac minime dubiis iudiciis decernendum, qualia aliquanto post contra ipsum deprehensa sunt, vt dicemus. Nam cum hæc via non successisset, ad priorem illam cito rediit. Scripsit enim aliquoties ad regem Persarum, & ad Artabazum, vt inchoata dudum cum ipso consilia ad rem deducenda; sed ne res tabellariorum reuertentium in vrbem sermonibus panderetur, eos Bellerophontæis literis instructos, in Asia ab Artabazo curabat interfici. Quod scelus in eius denique recidit caput, vt suo loco dicetur. Testis est earum literarum Thucydides, & ex eo alij.

Romæ vero Consules Æmilius, & Vopiscus honore functi sunt valde laborioso & inquieto. Nam cessantibus externis bellis, domesticæ seditiones Rempublicam concusserunt. Cn. enim Genucius Trib. plebis ad vrgendam agri diuisionem ante annos duodecim promissam, populum concionibus suis excitauit, & à Consulibus flagitabat illius decreti executionem. At illi negarunt ad se pertinere, quod alieno consulatu decretum esset, nec Senatus decreta perpetuæ legis vim habere, sed esse instituta vnius anni. Quam tamen responsionem ex temporis potius necessitate, quam veritate factam significat Dionysius, cum subdit. Elusus hac consulum causatione Genucius, quia non poterat illos, vt maiori potestate præditos, cogere, aliam audaciæ viam ingressus est.

Consvlaribvs enim Manlio & Furio diem dixit, & accusationis causam eam protulit, quod plebi fecissent iniuriam, quia non creassent decemuiros, qui ex Senatusconsulto agros diuiderent; cumque iureiurando firmaret se accusationem illam persecuturum, & patricios ingens cura subiisset, incertos quomodo reos possent eripere, & audaciam Tribuni reprimere: cum vna tantum vsque ad iudicium superesset dies, Genucius in lecto suo inuentus est mortuus, nullo acceleratæ mortis vestigio; visumque est omnibus diuinitus id iudicium impeditum fuisse, & seditionem consopitam. Liuius tamen optimates mortis huius suspectos relinquit. Sed Consules turbas imprudenter renouarunt. Cum enim insolentius in P. quendam Voleronem se gererent, & recusantem è centurione, nulla sua culpa, fieri gregarium militem, virgis à lictore cædi iuberent, illeque se contra lictores valide defenderet, & simul Tribunorum opem inuocaret, exorta est seditio, qua & Volero ereptus, & lictores abacti, & in Consules ipsos impetus factus est, vt non sine periculo illi se è foro proripuerint: indeque in Senatu Consules inter & Tribunos multa contentione reliquo anno certatum est.

Sub id tempus, vt inquit Diodor. a Thero Agrigentinorum princeps decimo sexto imperij sui anno vitam clausit: qui cum singulari cum æquitate Rempublicam administrasset, magna apud ciues gratia & autoritate vixit, & mortuo tanquam heroi singularis veneratio tributa est. In eius locum Thrasydæus filius successit, moribus ferox, & parenti dissimillimus, vt qui excusso legum freno tyrannicum pro libidine dominatum exercebat, ideoque in omnium odium incurrit: & cum in Hieronem Syracusarum regem magnas duxisset copias, turpiter victus quamprimum imperio excidit, & mox sibi violentas intulit manus, capitali iudicio condemnatus.

* * † * *

ANNVS MVNDI 3583. SEXTÆ AETAtis 67. Xerxis 16. Imperii Persici 67. Ioacimi Pont. 16. Olymp. LXXVII. an. 2. Archonte Praxiergo Vrb. Cond. 282. Consul. L. Pinario Mamercino, & P. Furio Fuso.

ANNVS ANTE CHRISTVM 470.

Millesimvs agitur annus à morte magni legislatoris, & Prophetæ Mosis viri Dei, idemque Iubilæus Mosaicus ordine vigesimus, ex quo Iosue duce, Israelitæ, transgresso sicco vestigio Iordane, in Chananitidem sunt ingressi. b Eodem ipso anno Prætore Athenis Praxiergo, natum esse Thucydidem nobilem historicum, belli Peloponnesiaci scriptorem superius ex Pamphila apud A. Gellium demonstratum est. Plutarchus in Cimone de ducis huius natalibus agens, etiam Thucydidis cognati eius nobilitatem ostendit. Cimon, inquit, Miltiadis filius matrem Hegesipylam habuit, Olori Thraciæ regis filiam, vt in Archelai, & Melanthij carminibus in Cimonem scriptis traditur. Propterea Thucydides etiam historiarum conditor, Cimonis cognatus Ólorum patrem habuit, qui ad Olorum regem veluti progenitorem nomen referret. Hæc ibi, quæ à Suida confirmantur. Eandem nobilitatem, & ex Thracia ductam originem stabiliunt illæ auri secturæ, siue auri fodinæ, & aurariæ officinæ, quas in Thracia se habuisse, indeq; opibus inter primores eorum valuisse non obscure significat. c Quod Plutarchus quoque in Cimone affirmat.

Non omittam de huius viri, cuius opera deinceps annis aliquot non parum vtemur, ingenio atque indole ex Suida dicere. Herodotum, inquit, etiamnum puer, Olympiæ historias suas recitantem cum audisset, quasi numine percitus lacrymis est oppletus. Ibi Herodotus ingenio eius animaduerso, patri Thucydidis Oloro dixit: fortunatum te ob liberos Olore iudico. Nam filius tuus natura præditus est ad disciplinas incitata: neq; enim fefellit opinio. Fuit enim vir insignis artificio, & elegantia orationis, accurata expositione rerum, imperatoria arte, consilio, & argumentis panegyricis. Hæc ibi. Accuratam autem eius in scribendo diligentiam & fidem, singulæ prope paginæ testantur.

Refert in hunc annum secundum huius Olympiadis Diodorus Themistoclem Ostracismo patria pulsum, anno post pugnam Salaminiam decimo, quem passim recentiores omnes sequuntur. Tempus certe cum reliqua Pausaniæ historia, eiusque morte satis congruit, & rebus à Cimone, qui in eius locum suffectus est, imperatore gestis, & nominatim Eiona vrbe Thraciæ expugnata, quam expeditionem Diodorus in annum sequentem refert, Themistocle videlicet iam exauthorato. Poterat tamen tota hæc res in vnum alterumue annum non incommode differri, propter Artaxerxem, in cuius regni principium Themistoclis in Asiam migratio, Thucydide ipso teste, contigit. Satius tamen esse duximus in re non satis certa, certum docem quam proprium iudicium sequi. Eius porro expulsionis causas tres omnino reperio. Prima illi cum plerisq; illustribus viris communia fuit, excellens nimirum gloria, quæ rebus patria præclare gestis, non exiguis opibus nitebatur: altera fuit in eius agendo seueritas: tertia suspicio occulti cum Persa fœderis, & conspirationis.

Cvm ergo Themistocles magna iamdudum gloria opibusque floreret, plerique eius potentiam in libero populo cœperunt habere suspectam, qui quandam amat in ciuibus æqualitatem, vt membrorum in corpore, & partium in naui, & sonorum in musica proportionem, vt ait Aristot. nec libenter fert propinquam hanc ad tyrannidem dispositionem. Nonnulli etiam eius gloriæ inuidebant, beneficiorum obliti, cum illi salutem, libertatem, victoriam, opes, patriam ipsam, ac maris imperium deberent. Spartanos

autem maxime, vt perpetuus Atheniensium æmulus, hæc adusit inuidia, quæ in eo aperte se prodidit, quod ad eum in ordinem redigendum, Cimonem Miltiadis filium extulerunt, ad moderandam Græcorum classem, quæ Persarum reliquias persequebatur. Denique autor est Diodorus omnem ipsorum accusationem ex hoc fonte fluxisse, quod viderent Themistoclem maximi fieri apud ciues suos, & magna virtutum gloria fulgere; ipsiusque maxime opera atque industria, Athenienses ad totius maris imperium, ad quod Sparta vehementius aspirabat, propemodum peruenisse. Huc pertinet illud Scholiastæ Thucydidis. Διὰ τὸ φρόνημα τοῦ ἐν Σαλαμῖνι ... ἐξωστρακίσθη ... Ἀθηναῖοι.

V. *Aliud a ... Lib. p. 61*

ALTERAM causam ex Thucydide maxime confirmare licet. Cum enim Græciæ populi duce Pausania Persas in Europa oppidatim persequerentur, & Pausaniæ fastu atque acerbitate offensi, ad Athenienses Aristidis, Themistoclis, ac Cimonis lenitate capti transissent, & in subsidium naualis exercitus naues, pecunias, viros, arma spopondissent, ea mox firmato maris imperio seuerius exigebant, & sociis quasi famulis abutebantur. Exactor autem in primis erat Themistocles. Confœderatis, ait Plutarchus in eius vita, etiam grauis erat, circum insulas nauigans, & pecunias exigens. Quod intelligi ex iis potest, quæ cum in poscendo ab Andriis argento dixisse, & audiuisse scribit Herodotus. Dicenti enim se duos secum Deos adducere, Suadelam & Vim: responderunt apud se quoque duo esse magna numina, à quibus pecuniam dare prohiberentur, Paupertatem & Inopiam. Vim ergo publice priuatimque pecuniæ causa inferebat. Hinc illa Timocreontis Rhodij apud eundem querela aduersus Themistoclem, quod is cum accepta pecunia exulibus reditum in patriam conficeret, ipsum hospitem suum amicumq;, propter pecuniam proiecisset. Imo, vt est in eiusdem carmine, multos coëgisset cedere patria, vitaque multos exuisset.

πειθὼ καὶ βίαν. πενίαν καὶ ἀπορίαν.

VI. *Tertia, suspicio.*

POSTREMO minime dubium est Themistoclem suspicione amicitiæ Persicæ laborasse, vt qui, teste Plutarcho & Herodot. semel iterumque Xerxem in Græcia versantem, per Arnacem vnum de Eunuchis regiis captiuum, Sicinnum vocat Herodotus, pædagogum liberorum Themistoclis, monuerit, tum de ineunda pugna Salaminia, tum de reditu in Asiam accelerando, priusquam pontes in Hellesponto, à Græcis præcurrentibus dissoluerentur. Et rursus Athenienses ab eo classe persequendo, vt ei pollicitus fuerat, retinuit. Sed anceps erat eius intentio, credebat enim, quod euenta ipsa docuerunt, vtrumque esse à re Græciæ: & tamen volebat Xerxem existimare, quod & consecutus est, se ipsius gloriæ, saluti, commodisque studere: animo, vt ait Herodotus, sibi apud Persas subsidium comparandi, vt si quid sibi aduersi apud Athenienses accideret, haberet quo se conuerteret, prout & contigit. Quod ergo tum Xerxes credidit de Themistocle, id de eodem postea Græci suspicati sunt, cum animis essent in ipsum inuidia perturbatis. Postremo suspicionem fouebat cunctatio, qua is in expugnandis vrbibus, quæ Persico præsidio tenebantur, videbatur vti. Ergo in omnem euentum eum ostracismo patria pepulerunt. Illud autem obiter animaduertendum, exilium huiusmodi non quinque annorum, vt ait Diodor. sed decem fuisse, vt sæpius affirmat Plutarchus, Plato, & alij. plerique tempus non definiunt, vt Aristocles, Thucydides, Herodotus.

In Themistocle, in Cimone, in Pericle, in Aristide, in Par. Lucull. ubi etiā Platonem citat.

VII. *Habitat Argis.*

PVLSVS patria ad Argiuos profectus est, vt affirmat Thucydides. *Argis, inquit, habitabat, sed tamen & per cæteras Peloponnesi partes crebro commeabat.* Quo tempore consiliorum Pausaniæ factum fuisse participem author est Plutarchus in eius vita. Pausanias, inquit, cum proditionem istam moliretur, initio clam Themistocle quantumuis amico id consilium habuerat; cum autem eum ciuitate excidisse, idque grauiter ferre videret, ausus est eum ad machinationis suæ societatem adhortari, literisque Regis ostensis, instigare contra Græcos, improbam & ingratam gentem. At Themistocles & totam Pausaniæ petitionem repudiauit, & omne commercium ei denegauit. Rem tamen ipsam neque apud quenquam euulgauit, neque indicium eius detulit, siue destiturum eum ab incepto ratus, siue aliòqui deprehensum iri, vt qui res absurdas & periculosas nulla cum ratione tentaret. Hæc ille. Nimirum similitudo calamitatis animos conciliabat inter se, & spem faciebat rem quamuis arduam facilius perficiendi. Verum autem hæc communicatio per literas facta sit, aut Themistocles Pausaniam, qui Spartæ morabatur, adierit, affirmare non possum.

VIII. *Prodigia, & pestilentia Romæ.*

ROMÆ autem huius anni principio prodigiis quibusdam territus est populus: simulque nunciatum à sacrorum interpretibus, hæc deorum ira fieri, quod sacra quædam necrite, nec pure peragerentur: nec ita multo post pestilentia inuasit mulieres, præsertim grauidas, vt immaturos fœtus eijcerent, & cum partu simul ipsæ morerentur. Cumque nullum malo remedium inueniretur, seruus quidam Pontificibus indicauit, vnam vestalium virginum Vrbiniam virginitate amissa, impure sacra pro populo facere. Hi amotam à sacris, & in iudicio conuictam, virgis ceciderunt, traductamque per vrbem viuam defoderunt. Ex incesti vero patratoribus alter sibi ipsi manus intulit, alter à pontificibus comprehensus in foro sub furca, velut mancipium flagris cæsus, ac necatus est, sicq; muliebris pestilentia Romæ sæuire desiit. Quid ergo iudicij expectandum est sacrarum rerum profanatoribus apud vltorē Deū, qui talibus malis ac suppliciis passus est affici, qui res impias, quas sanctas putabant, impure tractabant? De tempore supplicij vestalis huius Liu. tacet, nobiscum sentit Euseb. in Chron. Anno enim 2. Olymp. 77. id contigisse scribit; at de nomine non consentit, Suniam enim non Vrbiniam vocat. Dionys. tamē Oros. & recentiores quiq; assentiūtur.

Ob Vestalem corruptam.

IX. *Tribunatus Voleronis, eiusque lex de comitiis.*

HOC anno cum P. Volero, qui se semper Consulibus præbuerat contumacem, & spem faciebat plebi se optimatibus fortiter atque animosè restiturum, ac potentiam eorum depressurum, factus esset tribunus pleb. legem promulgauit, vt tribunorum comitia non centuriata essent (sic enim apud Dionysium legi vult Glareanus, non autem curiata) sed tributa; quod in illis patritij omnia possent, in his autem plebs in tribus segregata. Duos habebat è collegis huius legis autores, atque ita reliqui qui dissentiebant, superabantur numero, ait Dionysius. Ex quo patet hoc tempore quinque omnino fuisse tribunos plebis. Verum Patricij & Consules omni ope huic legi resistebant. Cumque diu vtrinque longis suasionibus ac dissuasionibus certaretur, superueniens eos pestilentia, quæ totam Italiam peruagata Romæ vehementer sæuit, rem totam impediuit, & in sequentem annum distulit, quo idem Volero & ambiit, & obtinuit Tribunatum. Notauit ex Varrone, & Macrobio Pighius, huic anno mensem intercalarem ascriptum fuisse.

Numerus Tribunorum plebis, Sigon. Lib. ... c. 12.

ANNVS MVNDI 3584. SEXTÆ AETATIS 68. Xerxis 17. Imperij Persar. 68. Ioacimi Pont. 17. Olymp. LXXVII. an. 3. Archonte Demotione. V. C. 283. T. Quint. Capitol. & Ap. Claudio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 469.

I. *Democriti ortus.*

SABBATICVS 143. in hunc annum cadit, quo summum Athenis magistratum gerebat Demotio, authore Diodoro, quo ipso Thrasylus apud Laertium in vita Democriti, scribit Democritum natum, anno scilicet tertio Olympiadis septuagesimæ septimæ; atque ita anno vno maiorem natu fuisse, quam Socratem, & æqualem Archelai Anaxagoræ discipuli. Apollodorus autem apud eundem, natum ait Olympiade 80.

Cimon classis imperator.

Exauctorato porro, ac patria pulso Themistocle Demotione Athen. Prætore, belli ducem eligunt Cimonem, qui dudum Imperatore Themistocle fuerat bello clarus, traditoque egregio exercitu, in Asiæ maritima traiicere iubent, vt sociis vrbibus auxilium ferat, & quæ Persicis adhuc præsidiis tenebantur in libertatem vindicet. Ita Diodorus.

BOGES MALE LAVDATVS.

dotus. Nec fortasse Themistocles earum vrbium, quæ deinceps Persis ereptæ sunt, obsidionem, atque expugnationem distulit alia de causa, quam quod Persarum erga se beneuolentiam retinere conabatur, si forte eandem cum Pausania fortunæ aleam, in hac Græcorum inuidia, ac suspicionibus experiri contingeret.

II Cimon autem assumpta classe, ac Byzantio itinere directo, Eionem vrbem, Persarum adhuc iugo pressam cepit, vt inquit Diodorus: paulo plura Thucydides. Primum, inquit Eionem, quæ ad Strymonem est sita, quam Medi tenebant, obsidione expugnarunt, & incolas vrbe direpta in seruitutem abduxerunt, duce Cimone Miltiadis filio. Cætera ergo ex Herodoto, Plutarcho, Pausania contexamus. Cimon, inquit Plutarchus, cum in Thraciam nauigasset, audiuit Persas quosdam nobiles viros, & regi iunctos sanguine Eiona vrbem ad flumen Strymonem tenere, vicinisque inde Græcis esse molestos. Ac primum ipsos Barbaros prælio victos in vrbem compulit, deinde Thracas qui supra Strymonem habitabant, vnde Barbaris commeatus subuehebatur, regione eiecit, totamque custodiens, ipse eo difficultatis obsessos Medos compulit, vt Butes regius dux (Bogem vocat Herodotus, Pausanias Boëm) rebus desperatis vrbem incenderit, seque vna cum amicis, & opibus perdiderit. Sed vltimum huius tragœdiæ actum copiosius enarrat, ac commendat Herodotus; quæ audire iuuerit, ac fortassis ex naturæ legibus expendere.

III. Boges Persa propugnator. p.182. Ait ergo eorum qui à Græcis expulsi sunt, Xerxem præ cæteris Eionis præfectum Bogem commendasse, eiusque liberos qui superfuerant magno honore affecisse. Siquidem magnis inquit ferri laudibus Boges meruit, qui cum ab Atheniensibus, & Cimone Miltiadis filio obsideretur, liceretque ei accepta fide egredi, & in Asiam remeare, tamen abnuit, ne regi præ metu superfuisse videretur, sed ad extremum vsque perstitit. Atque vbi nihil intra mœnia commeatus reliquum fuit, accenso ingenti rogo interemit liberos, coniugem, concubinas, familiam, eusque in rogum deiecit: deinde omne aurum vrbis, atque argentum è muris dispersit in Strymonem. His actis etiam semetipsum coniecit in rogum. Ita hic merito à Persis ad hoc vsque tempus præconio celebratur. Sic ipse. At enimuero te in tanto errore diutius versari non patiar Herodote, ab ipsis iuris ac naturæ principiis longissime aberrantem. A Græcis enim & à Barbaris, quorum tu iudicio acquiescis, quorum encomiis adiungis immeritam istam commendationem, præter ius fasque tam multiplex, tamque cruenta ferocissimæ bestiæ desperatio celebratur; vt facinus omnium immanissimum, atque teterrimum, falso fortitudinis nomine decoratum, quamplurimos habeat imitatores.

IV. Quanto in culpa. Qvid enim tota illa Bogis familia crudelius atque immanius, non dicam à Græcis, aut Barbaris, Phalaride, Nerone, Mezentio; imo à tygribus & pantheris, quibus à feritate nomen est inditum, pati potuisset, eo, quod ab illo passus est, à quo genus omne officij, atque beneficij expectare debuisset? Omnino non fuit, nec esse potuit vllus mortalium, à quo liberi, coniux, concubinæ, familia vniuersa maiori scelere, quam à parente, coniuge, patre familias trucidari potuissent. Nefarius, & longe inconsultissimus Boges, qui imbellem ætatem, qui innocentem, qui sibi coniunctissimam domestico gladio maluit crudeliter interire, quam hosti vitam & libertatem, quæ vltro offerebantur, debere. Immanis atque insanus Boges, qui solum in hostes odium, tanta cum rabie in se suosque exaturare conatus est, quos eadem re gaudio potius, & lucro, quam damno vel mœrore affecturus erat; insanus inquam ac vecors, qui inanem timiditatis, imo falsam, atque iniustam suspicionem existimarit, tam furiosa crudelitate abolendam. In quibus tamen facinoribus omnibus nullum iustius, & nihilominus nullum detestabilius est eo, quod sibi ipse violentas attulit manus. Iustum enim erat, vt tam barbarus suorum carnifex, cum maximo omnium scelere, in maximum æterni supplicij cumulum periret. Nulla quippe re charitas detestabilius violari in hominem potest, quam cum aliquis summa omnium iniuria afficitur ab eo, à quo summum amorem omnia diuina, atque humana iura proficisci debere testantur.

V. Vrbis captæ modus. Hoc modo vrbem cum cepisset Cimon, ait Plutarchus, quamuis nihil admodum prædæ nactus fuerit, plerisque rebus vna cum hoste absumptis incendio, eam tamen regionem fertilissimam, pulcherrimamque Atheniensibus habendam dedisse, eoque coloniam, sicut & Amphipolim deduxisse: ideoque populum, vt Hermas ibi lapideos erigeret, victoriæ monimentum cum epigrammatis tribus permisisse. Vrbis captæ modum nominat ille quidem, nec tamen explicat. Audi ergo Pausaniam, referentem qua ratione Agesipolis Pausaniæ filius dux Lacedæmoniorum, Mantinææ vrbis mœnia deiecerit. Ophin, ait, fluuium ad muros detorsit. Quo factum est, vt muri cum essent è crudo laterculo extructi ea alluuie resoluerentur. In p.242. Olymp. 98. 4. apud Diodorum. Vt enim structura hæc tormentorum impetum debilitet, duriores enim lapides cóncussi frangi... & è suis compagibus dissiliunt, ita tamen aquis ... vt cera igne vel Sole liquescit. Hanc expugnandi rationem non primus excogitauit Agesipolis, sed eam ante vsurpauit Cimon Miltiadis filius, in Eione ad Strymonem amnem obsidenda, propugnante Boë Medo homine, cum Persarum præsidio. Ita Pausanias. Ille autem Agesipolis alterius Pausaniæ filius fuit, ab eo qui proditionem Græciæ longe ante molitus est. Cæterum cum ex Herodoto satis liqueat non fuisse exigui temporis hanc oppugnationem, vt qui dicat eo vsque fuisse toleratam, dum nihil in vrbe reliquum esset commeatus, videtur noua Cimonis in Scyrum insulam expeditio in sequentem annum differenda, Romam interim repetamus.

VI. Appius laudatur... Consul inuitus, & inuita plebe. Romæ enim optimates animaduersis Voleronis Tribuni plebis factiosi hominis, eiusq; sociorū studiis, eis simili machinamento opposuerunt virum austerum, & plebi infestum Appium Claudium, Ap. f. eius qui plebi reducendæ plurimum aduersatus fuerat. Appium ergo, vt in Senatu ante decreuerant, ita in comitiis & repugnantem, & absentem Consulem elegerunt: virum quem plebs non minus auersabatur, quam ille plebem. Nam, vt scribit Dionysius, pauperes audito Appij nomine, confestim è campo discesserunt: sicq; facile peractis comitiis Consulatu inierunt T. Quintius Capitolinus, & Appius Claud. Sabinus, ingenio, moribusq; dissimiles; prior enim mitis erat, & in plebem propensior: hic, sicut & iampridem pater eius, pro Senatus autoritate, & Plebis deiectione rigidissimus.

VII. ... Ioqvi sæpè in vrbibus, domibusque, ... diuinæ prouidentiæ dispositione contingit, ad commodam ciuium & liberorum gubernationem, & ... haeque pacem. Nam si vterque parens leuis ... fuerit, mollior ætas, si xeris parentibus vtrinque ... contegetur, & ipsi totos dies nocteque ... Si vterque mitior, nimia indulgentia penitus corrumpetur proles, nec erit qui familiam, remque domesticam retineat, quin tota diffluat, atque dilabatur. Si alter asperior, mitior alter fuerit, alter ab altero attemperabitur, & puerulus male habitus à patre, ad matrem confugiet, aut vice versa. Quo etiam pertinet, vt singulares magistratus, qui suprema in Republica funguntur autoritate, non plures deinceps rigidi, atque acerbi sibi succedant; sicut nec plures hyemes vel æstates, aut res prosperæ vel aduersæ contineant; hæc est huius vitæ conditio bonis malisque mixtæ vel intercalatæ: futura vnius modi erit, perennibus ac meris bonis, malisue circunfluens.

VIII. ... Appij ... Sin redeamus ad Appium, cui placebat externa militia distinere iniuriosam plebem & inopem: vt victum quotidianum, quo domi careret, ex hostico suis sibi pararet laboribus, Reip. commoda iuuaret, nec patribus in Reip. administratione molestiam exhiberet. Omnes quippe superioris ætatis seditiones cessantibus bellis fuisse suscitatas, non defuturam honestā belli occasionem populo, qui ad imperiū aspirās, inuidiosus esset omnibus. At longe honestius erat, & tutius, tantā ciuiū multitudiné opificiis vrbanis occupari, quā cōtinuo bella trahere & multiplicare, ad domesticas seditiones vitādas & singulis annis modo hos

oiudo

modo illos prælijs ac rapinis atterere: denique omnia scelera, quæ bellis fouentur enutrire, & populum in bello ferocem, iniurium, atque inhumanum; in pace otiosum, atque seditiosum reddere.

IX. *Bellum non inferendum, sed propulsandum.* QVINTIO vero Capitolino collegæ non placebat vllis inferri bellum: initium quippe fieri nolebat hominibus, sed propulsari: sufficere autem dicebat, ac gratum esse debere, si ad illa necessario repellenda, vocata plebs pareret. Et recte ille quidem, ac sapienter. Qui enim bellum bellandi, aut quasi consumendi otij causa suscipiunt, nihil aliud quærunt, quam maximis damnis, summisque iniurijs vexare homines: quod plane iniquum, & barbarum est, nec à latrocinijs aliter, quam sceleris magnitudine differt. Scitum est illud piratæ cuiusdam ad Alexandrum. Ego quia vnica celoce prædas ago, Pirata dicor, tu qui totis classibus Oceanum infestum habes, salutaris Imperator. Ita leones & vrsi feruntur in prædam; ita pisces grandiores minutos in ventrem auferunt, ac vorant.

X. *Rogatio de tributis comitijs ad plebeios magistratus.* CÆTERVM Tribunus Volero cum collegis, de lege, quam superiore anno perferre non potuerant, iterum rogationem tulerunt, addideruntque vt ijsdem tributis comitijs etiam ædiles plebis crearentur, & quidquid per plebem agi, decernive deberet, tributis comitijs ageretur. Id erat maximam securim potestati optimatum immittere, quæ centuriatis comitijs maxime exercebatur, plebe locum in vltimis tantum suffragijs habente. Itaque huic rogationi ad seditionem vsque Consules, cæterique patricij restiterunt. Nam cum Quintius, vir moderatus & facundus in dissuadenda rogatione verba fecisset, tanta moderatione vsus est, vt suasores legis prorsus hæreant, resque transacta erat, nisi Appius ad eam legem dissuadendam accessisset. Nam vsque adeo plebis animos orationis acerbitate, maxime cum tribunitiam potestatem antiquandam censeret, offendit, atque exasperauit, vt C. Lectorius Tribunus non dubitauerit, nomine collegij Tribunorum, iubere duci consulem Appium in carcerem. Inde ira, & tumultus, & aperta seditio, quæ Quintij moderatione & prudentia mitigata est, tota re ad Senatum relata, vbi ea sententia vicit, quæ rogationem permittebat, sicque ea de re facto Senatusconsulto, plebs legem suffragio suo confirmauit, eaque deinceps in Republica semper obseruata est. Atque is finis eius seditionis fuit, quam Appij inconsulta seueritas excitauit.

Ex ea causa seditio Tribunorum iubet Appium in carcerem. *Lex denique lata.*

XI. *Res à Consulibus gestæ.* CONSVLES vero deinceps in bellum profecti, Quintius in Æquos, Appius in Volscos, ille militibus vsus obsequentissimis, rem bene gessit, & cum gloria domum redit. At Appius, qui in sibi infensos milites haberet imperium, proteruos, ac fugaces expertus est, quique multis cum plagis & ignominia sua, ducis gloriam impedire cuperent. Ideoque ordines desererent, signa abijcerent, in castra se ignominiose conijcerent; vbi facile confici ab hoste potuissent, nisi ea re tam insueta Romanis, illi insidias suspicati fuissent. Verum vbi in agrum pacatum ventum est, Consul exprobrata ignauia, ordinum ductores, quorum manipuli fugerant, & antesignani, qui signa amiserant, partim securi percussi sunt, partim occisi fustibus. E reliqua multitudine decimus quisque neci datus est, quam pœnam solennem fuisse dicit Dionysius Romanis, qui ordines desererent, vel signa amitterent.

Appius milites decimat.

XII. DIODORVS Siculus in hunc annum refert nobilissima illa Cimonis in Asia prælia, terra marique contra Persas depugnata: sed cum idem etiam expeditiones quæ in Eionem, & Scyrum factæ sunt, aliaque in eundem annum conijciat, apparet eum rerum potius, quæ ad eundem Cimonem pertinent, quam distinctionis temporum habuisse rationem: eodemque modo in Themistocle proximo anno peccauerat. Iustinus quoque in fi. l. 2. ea prælia in Xerxis regnum conijcit. At Thucydides, cui potius credendum esse quisque fatetur, contra sentit, & in tempus Artaxerxis eam Cimonis expeditionem refert: ait enim l. 1 Themistoclem in Asiam venisse sub initium regis Artaxerxis. Idem quoque affirmat in traiectu ipsius in Asiam per Ægæum mare, pene incidisse in castra Atheniensium Naxum insulam obsidentium; eamque obsidionem priorem fuisse pugna prædicta Cimonis ad Eurymedontem fluuium: ex quo aperte sequitur hanc pugnam ad initia regni Artaxerxis differendam esse. Quod fecit Eusebius in chronicis. Nec alienus est ab hac sententia Plutarchus in Cimone, quamuis rerum gestarum tempora fere nusquam notet: quod vehementer iuuisset ad faciendam fidem: quæ tamen Diodorus in vnum annum coniecit, ipse longa narratione distraxit. Non desunt qui dicant Artaxerxem viuo patre Xerxe regnare cepisse, verum vnde id probent, nec ipsi afferunt, nec ego inuenio.

ANNVS MVNDI 3585. SEXTÆ AETAtis 69. Xerxis 18. Imperij Persici 69. Ioacimi Pont. 18. Olymp. LXXVII. an. 4. Archonte Phædone. Vrb. Cond. 284. L. Valer. Poplic. II. & T. AEmil. Mamercio. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 468.

I. *Ortus Socratis.* VLTIMO anno Olympiadis huius natus est celeberrimus ille Socrates, ac diuino etiam iudicio, si par est credere, omnium mortalium sapientissimus. Rationem temporis confirmat Laërtius, apud quem hæc leguntur. *Nascitur Socrates, vt ait Apollodorus in chronicis sub Apsephione,* siue vt alij legunt Aphepsione, *septuagesima & septima Olympiada anno quarto, Thargelionis mensis die sexta,* id est, sub finem mensis Aprilis, *quo die lustrant Athenienses ciuitatem, Dianamque natam Deli tradunt.* Hæc ibi, quæ etiam Demetrij Phalerei autoritate confirmat. Diodorus tamen Siculus huius anni prætorem vocat Phædonem, quem sequitur catalogus Olympionicarum, apud quem Aphepsion hic magistratum gessisse perhibetur anno vltimo Olympiadis septuagesimæ quartæ; anno vno ante transitum Xerxis in Græciam: vbi eam ob causam, vt arbitror, aliqui ortum Socratis collocarunt. Ego de anno Socratis, & Prætore sub quo natus est, atque Olympiade Laërtio, hæc ex instituto tractanti, & Apollodorum, & Demetrium Phaleræum laudanti acquiescendum puto. Præsertim cum Plutarchus, res à Cimone hoc anno ad Scyrum insulam gestas, Principe ciuitatis Aphepsione contigisse tradat, vt mox dicemus, qui Cimon moriente Miltiade parente μειράκιον παντάπασιν à Plutarcho dicitur. Illo autem anno Olymp. 74. exeuntis adhuc Cimon adolescens erat, aut gregarius miles, non totius Græcæ classis Imperator.

Quis huius anni Prætor.

II. *Cimon adit Scyrum insulam.* EIONE porro in potestatem Atheniensium Cimonis auspicijs redacta, itum est in Scyrum insulam in Ægæo sitam, quam Dolopes incolebant, eamque incolis in seruitutem abstractis, diripuerunt, & colonia eo missa ipsi incoluerunt. Ita Thucid. l. 1. quæ hoc anno facta, suadet series rerum à Cimone gestarum, quem in medio victoriarum cursu otiosum quieuisse non est credibile. Plane autem persuadet Aphepsion huius anni Prætor, quo Remp. administrante Cimon Scyro insula subacta, venit Athenas. Est ea insula vna è Cycladibus, Delo & Naxo vicina. Plutarchus in Cimo. ait Dolopes eius insulæ incolas mare infestum rapinis habuisse, & ne ab hospitibus quidem, & negotiatoribus suis abstinuisse. Nam mercatores aliquot Thessalos, negotiandi causa eo profectos spoliauisse, vinxisseque. Qui cum ex custodia effugissent, curarunt apud Amphyctionas eam ciuitatem grandi affici mulcta, quam prædones illi ne soluerent, miserunt literas ad Cimonem, spondentes se ei ciuitatem tradituros, quod & factum est.

III. *Ægæum mare pacauit.* POTITVS ad eum modum Cimon insula, Dolopes nihilominus extrusit, & reliquo anno Ægæum mare pacauit. Sed illud maximam habuit commendationẽ, quod ex ea insula Thesei reliquias, post quadringentos ferme annos, multo labore quæsitas, inuenit. Rectius diceret a post septingentos & quindecim annos. Floruit enim inter Argonautas, ante bellum Troianum: à quo abierunt 431. annis ante vrbẽ conditam, & inde 284. Porro Pausanias,

a Plut. in Cim.

a ait

a ait hæc ipsa nam prius inuenta, quam insula Scyron caperetur, quod esset in fatis non posse Scyron capi, nisi sublatis inde Thesei ossibus, quæ in prætoriam nauem imposita, eaque omni magnificentia decorata in patriam reduxit: quamobrem summam sibi gratiam, apud populum comparauit. Nimirum didicerat populus Atheniensis, & Cimon Imperator, vel ipsa natura dictante, eximiorum virorum ossa, cultu, atq; honore digna esse, atque adeo illis esse præsidio, apud quos residerent. Ideoq; neque Scyrij ea dimittere volebant, nec Athenienses iis diutius carere. Siquidem, ait Plutarch. oraculum erat Athenis, quod reliquias Thesei in vrbem referri, eumque pro Heroë præcipiebat eximiè coli. At hæretici, ne in luce quidem euangelij, cernere possunt sanctorum reliquias, quæ aliquando templa fuerunt Spiritus sancti, & in cœlis gloria immortalitatis afficienda sunt, & venerationem mereri, & præsidio esse cultoribus suis.

IV. Qvo autem præmio Athenis affectus sit, refert Plutarchus, & simul confirmat illustratque chronologiam. Itaque ait memoriæ causa iudex in nobili illo tragœdorum certamine constitutus est. Cum enim primam tabulam Sophocles iuuenis adhuc populo daret (agebat is tum annum 17. si Suidæ credimus) orto inter spectatores dissidio & rixa, princeps ciuitatis Aphepsion certaminis eius nullos delegit arbitros, sed Cimonem vna cum collegis in theatrum progressum, cum is Deo rite libasset, retinuit, iuramentoque adactos coëgit considere ac iudicare. Fuit id certamen, vel propter iudicum autoritatem ardentius: in quo vicisse Sophoclem tradunt, Æschylumque ægerrime id tulisse, pauloque post irato animo in Siciliam concessisse: vbi & mortuus, & iuxta Gelam sepultus est. Apparet pudori fuisse, quod ætate prouectus, sæpiusq; iam victor, ab adolescente, in prima eius tabula, à viris grauissimis victus iudicatus esset. Scribit enim Suidas eum in pugna Marathunia cum fratribus contra Persas pugnasse, & poëtico certamine vicies & octies. vel vt alij tradunt, decies & ter victorem factum esse. Subdit autem de morte ipsius. Cum autem collapsis tabulatis eo tragœdiam agente in Siciliam fugisset, testudine ab aquila in caput eius deiecta, periit, anno ætatis quinquagesimo octauo.

V. Memorabilis hoc anno clades, atque improuisa in Spartanos incubuit, vt refert Diodorus. Ingens enim terræ motus Spartæ exortus domos funditus euertit, & Lacedæmoniorum supra 20. millia obtriuit. Eam occasionem Ilotæ ac Messenij, iampridem Spartæ infensi, corripuerunt ad eam propugnatoribus vacuam euertendam. Sed cum inuenissent Archidamum regem cum viribus reliquis extra vrbem progressum, & instructa acie paratum ad hostem excipiendum, à cœptis destiterunt. Munitum tamen in Messenia locum Ithomen occuparunt, vnde assiduis incursionibus Lacedæmonios vexarent. Qui sociarum vrbium, nominatimque Atheniensium opem implorarunt; à quibus cum copias Cimone suadente, ad vrgendam Ithomes obsidionem impetrassent, moxque animaduertissent Athenienses clam ad Messenios inclinare, eos dimiserunt, rati reliquos socios sibi sufficere ad præsentem necessitatem. Illi eam dimissionem contemptum interpretati, indigneque ferentes abierunt, odioque deinceps maiore in dies persecuti sunt, dum grauissimum inter eos bellum Peloponnesiacum exardesceret, cuius hanc primam originem Diodorus, ac Thucydides ipse. Ilotæ autem cum Messeniis armorum societate coniuncti, contra Lacedæmonios ad decennium, alternatim victi, victoresque, bellum gesserunt. Sed hac de re iterum inferius in regno Artaxerxis dicendum erit. b Nam Diodori Chronologia festinatione laborat.

b Olymp. 79.2.

VI. Circa hæc tempora Pausanias, qui priuatus animo vehementer ægro Lacedæmone viuebat, crebras in Asiam literas, vel ad Artabazum, vel ad Xerxem ipsum mittebat, quibus suscepta pridem proditionis negotia promouere conabatur, idque per certos nuncios, quos redditis literis curabat in Perside, vel in Asia interfici; quæ etiam mortis ei causa fuit. Interea vero in omnem euentum Xerxes magnas terra, marique copias contrahebat, ad alteram profectionem in Græciam, idque vt aiunt omnino clam, & sine vlla ostentatione, ne quod periculum capitis Pausaniæ crearetur, quas deinde copias Athenienses duce Cimone mira felicitate afflixerunt, vt suo loco dicemus.

VII. Romæ autem à Tribunis diuisionis agrorum postulatio renouata est. Aditus enim Coss. postularunt rerum haberi, quod Senatus Plebi promisisset, Consulatu Sp. Cassij, & Proculi Virginij. an. vrb. conditæ 268 & habuerunt fauentem vtrumque Consulem. Tib. quidem Æmilium, propter offensam veterem non omnino iniustam, quia Patri eius triumphum petenti Senatus negauerat, an. 276. Valerius autem demereri plebem cupiebat, infensam sibi propter mortem Sp. Cassij, quem ipse Quæstor tyrannidis affectatæ supplicio affecerat, qui primus legis agrariæ mentionem in ciuitatem intulerat. Cum ergo Tribuni Coss. haberent, qui se ea de re ad Senatum relaturos pollicerentur, venerunt in Senatum, & moderata oratione antiquum Senatusconsult. de agrorum diuisione ratum haberi, & decemuiros eam in rem creari postularunt.

VIII. Coss. nihil contradixerunt, sed Patrum sententias rogauere. Primus rogatus est L. Æmilius pater alterius consulum, qui sibi è Republica videri dixit, si bona publica possiderentur potius ab omnibus, quam à paucis. In quam etiam sententiam plura coniecit. At Appius Claudius superioris anni consul contrariam dixit sententiam, & Æmilij orationem non solum accurate, sed etiam aspere, & acerbe suo more refutauit; & in plebem, instituto patrio, fusius inuectus est: iis in sua accusatione positis, quæ superiori anno à suo exercitu passus fuerat, pro quibus non præmia, vel agros, quos nunc hostis, quantum in ipsis fuit, nunc obtinet, sed pœnam, tanquam de re publica male meriti, mereantur. In eius nihilominus quamuis duriorem sententiam, cæteris ferme omnibus discedentibus, Senatus dimissus est.

IX. Tribvni repulsam passi ira in Appium fremere, & vltionem consuliare; denique placuit ei diem apud plebem dicere, & capitis hominem accersere. Cumque ei pro concione multa crimina obiecta essent, ille antequam iudicij aduenisset dies, neque ter habitum lugere, neque populo supplicare, per se aliumue voluit, sed sibi ipse violentas attulit manus. Eius necessarij morbo extinctum finxerunt, vt ait Dionysius: eam tamen fictionem pro veritate Liuius habuit, qui etiam adiecit semel causam ab eo dictam. Trucem autem eius animum recte repræsentat: dum, ait eum & tribunos, & plebem, & suum iudicium pro nihilo habuisse. Illum neque plebis minas, neque Senatus preces perpellere vnquam potuisse, non modo vt vestem mutaret, aut supplex prehentaret homines, sed ne vt ex consueta quidem asperitate orationis, cum ad populum agenda causa esset, aliquid leniret, atque summitteret. *Idem habitus oris, inquit, eadem in vultu contumacia, idem in oratione spiritus erat: adeo vt magna pars plebis Appium non minus reum timeret, quam Consulem timuerat.* Et mox. *semel causam dixit, quo semper agere omnia solitus erat, accusatorio spiritu: adeoque constantia sua, & tribunos obstupefecit, & plebem, vt diem ipsi sua voluntate producerent. &c.*

X. Perlato deinde in forum corpore, filius eius à Tribunis, & Consulibus petiit, inquit Dionysius, vt quod instituto maiorum in præstantium virorum funere soleret fieri, sibi quoque concionem de more cogerent, & funebrem super patre orationem habere permitterent. Quod cum Tribuni prohiberent, ac denunciarent adolescenti, vt cadauer è foro tolleret: non tulit hanc iniuriam populus, vt inhonoratum corpus efferretur, sed permisit adolescentem patri extremum, & moribus receptum honorem persoluere. Imo, vt addit Liuius, laudationem mortui tam æquis auribus audiuit, quam viui accusationem audierat, & exequias frequens celebrauit. Itaque insitum est hominibus non certare cum mortuis, & quantasuis iniurias, atque inimicitias eodem quo mortuos tumulo sepelire. Qui secus faciunt humanitatem penitus exuerunt.

Bellum porro quod hoc anno Consules contra Æquos & Sabinos gesserunt, nihil habet memorabile, nisi quod

Æquo-

Æquorum castra diuinitus contra Romanorum impetum tempestate prohibita sunt, agri tamen consuetæ populationi patuerunt, vt Dionys. & Liuius prodidere.

ANNVS MVNDI 3586. SEXTÆ ÆTATIS 70. Xerxis 19. Imperij Persarum 70. Ioacimi Pont. 19 Olympiadis LXXVIII. an. 1. Archonte Theagenide. Vrbis cond. 285. A Virginio Nomentano, & T. Numicio Prisco Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 467.

I. IDEM rerum status in Græcia, & Perside perseuerat initio Olymp. 78. qua in stadio vicit Parmenides Posidoniates, siue Pæstanus. Nam eadem Lucaniæ vrbs à Græcis Posidunia, à Latinis Pæstum dicitur. Bellum porro Argiuos inter & Mycænæos gestum, quod hoc anno Diodorus contigisse scribit, vel ipsomet teste, posterius est terræ motu Spartæ, & bello à Cimone in Asia gesto, quæ iam ostendimus regnante Artaxerxe accidisse. Eodem modo autor catalogi Olympionicarum Diodorum secutus hallucinatus est. Theagenidem hoc tempore Prætorem referunt, Dionysius, Diodorus, & Plutarch. in lib. in orat. in vita Andocidis, quem hoc anno natum scribit. Refert autem Laërtius ea Apollodoro in Chronicis, Anaxagoram hoc ipso anno defecisse. Fertur, inquit, vixisse annos 72. Addit etiam ex Demetrio Phalereo eum sub Callia vicesimo ætatis anno philosophari cœpisse, ibique ad 30. annos esse commoratum. In Xerxis etiam transitu annum ætatis vigesimum egisse.

Anno 71 ... Anaxagoram

II. QVÆ secum aperte pugnant. A Xerxis enim transitu, & prætura Calliæ, quæ eodem anno primo Olympiadis septuagesimæ quintæ contigerunt, annus tantum agitur decimus tertius, ergo non 72. annos vixerit, sed tres & 30. duntaxat; nec Athenis 30. annis commoratus fuerit, sed tredecim. Ergo in numeros irrepsit error, qui facile corrigetur, si pro septuagesima octaua Olympiade, legamus 88. Sic enim constabunt omnia, & natum Anaxagoram Olympiade septuagesima, quod ibi quoque ex Apollodoro dicitur, & 75. Olympiade annum egisse vigesimum, & pulsum Athenis fuisse propter nouam de Sole opinionē, quamuis Pericle patrono, vt ait Suidas, qui Olympiade 87. extrema mortuus perhibetur. Eademque opera corrigetur Eusebius, qui eius mortē retulit ad Olympiadē 79.

Laertius corrigitur.

III. AC ne ipsi quidem Consules quidquam memoria dignum egisse referuntur. Scribit tamen Liuius Plebem Romæ non vltra laturam fuisse dilationem agrariæ legis: & vltima vis, inquit, parabatur, cum Volscos adesse, fumo ex incendiis villarum, fugaque agrestium cognitum est: ea res maturam iam seditionem, atque erumpentem repressit. Dionys. ait vnis ex castellis vrbi circumfusis hostem flammas iniecisse, & direpto castello, inde se eadem ipsa nocte proripuisse. Vicem autem rependisse Numicium Consulem, oppidolo quodam maritimo eorum occupato, quod Antiatibus erat nauale simul & forum, quod totum permissu Consulis militum in prædam cessit, mancipia, pecuniæ, pecora, merces: captæ sunt etiam 22. naues longæ Antiatium, & alia nauium armamenta, instrumentaque; incensæ ædes, diruta nauium receptacula, æquata solo mœnia. Post hæc coniunctis duobus exercitibus fines Sabinorum ingressi, agrosque depopulati, sub finem anni domum copias reduxerunt.

Romæ seditio ... bello comprimitur.

Quæ populationes, & prædæ cum pene quotidianæ essent, & iis omnium vicinorum opes Romam transferrentur, mirum plane videtur diuinum iudicium, quo fiebat vt perpetui isti populorum prædones, penuria tamen, atque egestate ita premerentur, vt quotannis ab ipsis Romæ seditio timeretur. Vsque adeo verum est illud. Male parta male dilabuntur. Et, De male quæsitis non gaudet tertius hæres.

* † *

ANNVS MVNDI 3587. SEXTAE AETATIS 71. Xerxis 20. Imperij Persarum 71. Ioacimi Pont. 20. Olympiadis LXXVIII. 2. Prætore Lysistrato ab Vrbis cond. 286. Coss. T. Quintio Capitol. Q. Seruil. Prisco.

PAVSANIAS PRODITIONIS CONVINCITVR.

ANNVS ANTE CHRISTVM 466.

HOC, vt arbitror, anno Pausanias, proditionis manifestæ conuictus, mori coactus est. Eius mortem ad extrema Xerxis tempora alij quoque retulerunt, Thucydides, & Diodorus in referenda morte, rationem temporis non habuerunt, vt supra diximus. I.

Pausanias proditionis conuincitur.

Eam mortem ita refert Thucyd. l. 1. Cum iam Pausanias seruorum indiciis apud Ephoros proditionis argueretur, vltimum tamen supplicium in eum statuere noluerunt, donec tandem per quendam, qui postremas epistolas ad regem scriptas ad Artabazum delaturus erat, proditus est. Is fuit, vir Argilius, ex Argilio scilicet vrbe Thraciæ oriundus, non procul ab Amphipoli, & ostio Strymonis sita. Qui quondam ei fuerat in delitiis, idemque illi fidelissimus: cui cum in mentem venisset illa cogitatio, quod nullus de nunciis ante se missis adhuc rediisset, idemque sibi euenturum timeret, sigillum Pausaniæ sigillo simile fabricatus est, vt si opinione sua deceptus esset, aut etiam si quid in epistola mutare voluisset, fraus non agnosceretur, epistulam aperuit, in eaque se, vt ante suspicatus fuerat, morti addictum inuenit.

CVMQVE ille has literas Ephoris ostendisset, & illi, si fieri posset, etiam ex ore Pausaniæ rem totam confirmari vellent, Argilius hic ex composito ad Tænarum confugit, est is locus iuxta Tænarium promontorium, quod Laconicum & Messeniacum sinum in Peloponneso diuidit, ibique erat Neptuni templum, ad quod supplices, mortis vitandæ causa, confugiebant, ibique tugurium construxit, quod septo interposito disclusum erat, in quo quosdam de Ephoris absconderat. Cumque Pausanias ad ipsum venisset, & supplicationis causam ex illo quæreret, omnia plane audiuerunt, dum ille conquereretur de rebus in suam perniciem ab illo scriptis: aliaque sigillatim declararet, quomodo nunquam, in obeundis apud regem ministeriis, ipsum vllis periculis obiecisset; & tamen dignus habitus fuisset, qui, æque ac multi alij eius ministri, occidi iuberetur. II.

Quomodo deprehensus fuerit.

QVÆ cum ille fateretur, & fidem ei daret nihil illum passurum mali, sed quamprimum acceleraret iter ad regem, neque sua negotia impediret. Ephori his auditis abierunt, & eum in vrbe comprehendere conabantur. Denique cum iam in via comprehendendus esset, eaque de causa ipsum adirent Ephori, vnus eorum, pro sua in Pausaniam beneuolentia, nutu clandestino ei fugam in asylum quoddam significauit. Ille se ad templum Palladis Chalciœcæ cursu proripuit, & in templi ædicula se continuit: quam cum postea tecto nudassent, qui eum comprehensuri erant, & fores muro obstruxissent, fame hominem expugnarunt; cumque animam in ædicula iam esset efflaturus, ex ædicula eductus quamprimum mortuus est. Addit Diodorus, a Matrem Pausaniæ progressam ad templum, nihil aliud egisse, vel dixisse, quam quod laterem illuc transportatum in ipsis templi foribus deposuerit, & ita se domum receperit. Id autem iudicium matris secutos Lacedæmonios, ostium templi obstruxisse, vt hoc modo Pausaniæ, necessitas per inediam moriendi afferretur. III.

Rem ipsam prodit audiente magistratu.

Fugit in asylum.

a p. 161. gr.

Fame necatur.

EPHORI cadauer in locum, in quem facinorosorum hominum cadauera deiici solent, proiecturi erant; sed mox visum est ipsis eum in propinquo aliquo luco defodere; donec oraculum Delphicum iussit eum sepeliri eo loco, vbi animam efflasset, & duo corpora pro vno Palladi reddi, cui suum supplicem abstulerant: illi vero duas statuas æneas fecerunt, quas pro Pausania deæ consecrarunt. IV.

Eius sepultura.

Expiatio a ... violati.

Qua in re Athenienses ex ... Miseriæ Atheniensium prædicti ... & Apollini Delphico, qui iusserat duo corpora, Ephororum scilicet. qui Asylū violarant, pro vno persolui, non autem duas statuas; itaque miserunt ad Lacedæmonios, iubentes vt scelus expiarent, id est, vt sceleratos, qui piaculum admiserant, exterminarent, & perderent, tanquam sacros homines, & piaculares, sicque planus fiet locus Thucydidis, alioqui perobscurus, & intelligetur quod de Lacedæmonijs subditur.

Themistocles ... conspiratur ... Athenienses & Laced.

Eos scilicet vice versa iussisse Athenienses Themistoclem supplicio afficere, vtpote piacularem, & eiusdem cum Pausania proditionis reum, vt ipsis compertum erat ex Pausaniæ indicijs, atque iudicio. Illi vero fidem verbis Lacedæmoniorum habentes, miserunt quosdam cū Lacedæmonijs, & mandatis, vt eum adducerent, vbicumq; terrarum esset. Erat autem iam pulsus patria propter ostracismum, & Argis quidem habitabat, per cæteras tamē Peloponnesi partes crebro commeabat. Themistocles vero cum rem præsensisset, ex Peloponneso in Corcyram profugit. Hæc fere ad verbum ex Thucydide: quem vereor vt satis intellexerit Diodorus Sicul. nisi aliunde hanc historiam fortasse mendicauit.

Hinc fugit in Corcyram.

... in Olymp. 77.

Ait ergo Spartanos dolore, atq; inuidia motos, quod Sparta propter proditionem Græciæ à Pausania susceptā, male audiret apud Græcos, parem Athenis ignominiæ notam inurere voluisse, ideoque Themistoclem magna tum gloria florentem accusasse, quod consilia de proditione cum Pausania communicasset. Addit etiam eosdem Spartanos instigasse Themistoclis inimicos, largitione etiam corrupisse: Themistoclem vero falsum esse in purgatione sui, literas quidem se accepisse à Pausania, quibus ad commune proditionis facinus sollicitaretur. Sed eo maxime innocentiam suam probare voluisse, quod diceret nunquam Pausaniam tam sollicita, tamque operosa adhortatione vsurum fuisse, nisi ipse postulaus, ac cœptis eius tam fortiter se apposuisset. Atque ita tum Atheuis à proditionis crimine fuisse absolutum; rursus tamen post ostracismum fuisse tedintegratam accusationem, & à Lacedæmonijs postulatum, vt ad publicum Græciæ iudicium sisteretur Themistocles, vtique vel hoc ipso Reus, quod agnitum patriæ proditorem non detulisset: eaque re cognita Themistoclem ad Admetum profugisse.

VII. ... batur ...

VERVM Thucydides, cui nemo dubitauerit plus fidei esse tribuendum, vt qui hisce rebus pene interfuit, geminam Themistoclis accusationem non agnoscit: nec illam Spartanorum inuidiam, sed multo probabiliorem, vt ita dicam, recriminationem; nec fugam communis Græciæ iudicij prætendit, sed manifesta indicia, in accusatione Pausaniæ, contra Themistoclem deprehensa.

Existimo autem fugam eius in Corcyram recte ad annum sequentem referri posse, cumque, quod temporis reliquum fuit, in Peloponneso latuisse, de commoda, & tuta fuga deliberantem. Interea vero & Naxus insula defecit ab Atheniensibus; cuius exemplum aliæ quoque postea sunt secutæ. Defectionis vero causa ex Thucydide hæc fuit.

ATHENIENSES reliquias Persarum è Græcia classe persequebantur, cumque plerǽque omnes ciuitates socia cū eis arma coniunxissent, naues, milites, pecuniasque suppeditabant, iuxta rectissimam, laudatissimamque Aristidis distributionem. Contigit autem, vt plerique, qui domo abesse nolebant, neque labores & pericula militiæ subire, absentiam suam pecunia redimerēt: alij etiam nauium loco pecunias darent; quo fiebat vt naualis Atheniensium potentia vehementer augeretur. Eas pecunias Athenienses seuere exigebant, & molesti erant hominibus, qui sponte belli societatem inierant, nec eadem comitate qua consueuerant imperabant, sed quasi Domini famulis: eoque audacius quod viderent illos, si qui forte deficere auderent, facile in suam potestatem aditionem redigi posse, vt qui imparati, & rebus necessarijs ad bellum minime instructi, deficerent.

IX. Naxum ...

ITA VS, vt ait Plutarch. in Cimone, breui spatio Cimon Socios populos, suis ipsorum pecunijs, & sumptibus, reddidit Athenienses ... negoria vmbratili exercitatione tractantes, imbelles fiebant, & ignaui. Athenienses autem semper arma tractantes, eaque toto Græcorum mari circumferentes, fortes bellatores euadebant. Primi ergo Naxij, (est autem Naxus insula, & ciuitas in medio Cycladum, in Ægæo mari, acerbius ab Atheniensibus tractati, militiæ societatem repudiarunt, & pecunias pendere detrectarunt, sicq; Atheniensium aduersarij facti, non ita multo post eorum arma senserunt; bello primum ab hoste in socias ciuitates populosque conuerso.

ATHENIENSIVM DEFECTIO.

Hoc anno secundo Olympiadis octauæ supra septuagesimam scribit Diodorus Thrasybulum Tyrannum mortuo fratri Hieroni successisse Syracusis, & anno vno regnasse, indeque redditam Syracusanis ad annos 6 ... libertatem, quando Dionysiu parere coacti sunt. Quo ... anno auctor est ..., cometem in cœlo visum esse & lapidem è Sole ad Ægos flumen decidisse, quod propinquam heret, Anaxagoras futurum prædixerat.

Thrasybulus tyrannus.

Hic ... cometa ... visum ...

X.

Romano ... contra Sabinos. Et Volscos.

ROMÆ autem duce Consule Seruilio bellum in Sabinos nih... repugnantes, sed ... ra muris se continentes, & agrorum suorum deuastationem sufferentes, facile confectum est. At Æquicum Volsci operosius. Quintio, cui sorte obuenerant, debellantur. Congressi enim dubio Marte certauerunt vsque ad meridiem, multis vtrimque cadentibus, in quo melior erat ... conditio, quod noua continenter subsidia laborantibus summittebant, Romani vero cœtus, aut vulnerati, aut fatigatis, integros sufficere non poterant. Ad victoriam men ... victoriam quæsiuit Imperator. Nam assumptis secum fortissimis equitum, dextero cornu, vbi maxime laborabatur, succurrit; simulque dixit alterum cornu, pulsis hostibus, iam castris illorum esse proximum. Quo dicto, & credito, & suis audaciam, & hostibus pauorem attulit: simulque ex equo cum suis descendens, statariam capessit pugnam, neque destitit, donec Volscos tandem auerrit in fugam, moxque conscenso equo, in alterum cornu aduolans, ostendebat fugatam partem hostium, & cohortabatur ne virtute socijs cederent, quo facto cessit tota hostium acies, & effusa fuga castra sua repetijt.

Eo mortalis ... vulnera.

XI.

Alter ... Æquos ... pugna.

INTARISCTIS deinde aliquot dierum inducijs, pro castris Romanis certatum est. Nam Æquorum, & Volscorum copus auctus, supplemento misso ex circumuicinis oppidis, dux eorum fretus suis copus, quintuplo quam hostiles maioribus, castra Rumanorum circundedit, & ab ipsa media nocte multis velitationibus, vsque ad horā diei tertiam, suos magis quam Romanos fatigauit. Quando Romanus dux in hostem incompositum aperta porta erupit cum lectissimis equitum, sequētibus dento agmine peditibus. At Volsci tertiū hac audacia, turbatoque incursu, breui à castris repulsi, in vicinum tumulum se receperunt, vt post modicam quietem aciem instaurarent. Sed hostes in vestigijs hærentes id non permiserunt. Quinimo quamuis & numero, & loco superiores, tumulo depulsi, dum ad castra conuolant, passim trucidantur; nec prius Romani à pugna destiterunt, quam castris potirentur hostium, in quibus eam noctem transegerunt. Inde ad vrbem Antium profecti sunt, ad eam oppugnandam. Eam deditione Consul accepit ijs conditionibus, vt Æqui, qui illic erant in præsidio, fide Consulis accepta decederent; Antiades, præsidio Romano in vrbem suam recepto, imperata facerent. Quo facto militem in vrbem reduxit, obuiam Senatu procedente, moxq; triumphali pompa honoratus est.

Et victoria.

Antium deditione ...

ANNVS MVNDI 3588. SEXTAE AETATIS 72. Xerxis 21. Imperii Persici 72. Ioacimi Pontif. 21. Olympiad. LXXVIII. an. 3. Prætore Athenis Lysania. Vrbis Condit. 287. Coss. Tib. Æmil. II. & Q. Fabio.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 465.

I. THEMISTOCLES patria pulsus ostracismo, & insuper proditionis nunc insimulatus, nullum tota Græcia tutum receptui locum inueniens, quod duæ primariæ ciuitates, quarum alterutram vniuersa pene Græcia sequebatur, in ipsum coniurasse viderentur; Asiam cogitans, iter longe diuersum Corcyram versus ingressus est, forte vt persequentibus se contrarijs quodammodo vestigijs imponeret. Ea est insula in Ionio mari non exigua, ad Epiri littora versus meridiem cognominem habens ciuitatem. Eo autem fugit, quod de Corcyræis bene meritus esset. Cum enim debellatis Persis Græci consultarent de pœna ciuitatum, quæ bello Persico non adfuissent, in quarum numero erat Corcyra, Themistocles id consiliu omne disiecit, docens id perniciosius Græciæ fore, quam si in Barbarorum potestatem venissent: aliam causam apud Plutarchum inuenies in vita Themistoclis. Verum cum Corcyræi dicerent se vereri ne si ipsum apud se retinerent, in Lacedæmoniorum, & Atheniensium odium incurrerent, vtrique enim eum persequebantur, vt dixi, in oppositam continentem ab eis deductus est.

Scholiastes Thucyd.

II. CVM ergo in Epirum traiecisset & qui eum persequebantur, omni studio sciscitarentur, quonam ille iret, propter magnam consilij inopiam ad regem Molossorum Admetum diuertere coactus est: sicut aliquanto post ad regem Persarum Artaxerxem; vt dudum Martius Coriolanus ad Volscos, & iampridem Dauid ad Philisthæos. Suorum recentem inuidiam magis metuens, quam iram Regis antiquam. Plutarch. in eius vita. Sunt autem Molossi populi in Epiro vicini Cassiopæis, & Thessalis. Ad illum inquam regem coactus confugit, quod ei amicus non esset eo quod ei dudum apud Athenienses oranti aduersatus fuisset. Verum Themistocles consilio Phythiæ vxoris Admeti vsus ipsius filium ad focum complexus, quod erat maximum supplicandi apud illos genus, patrono suit, vt supplicis & perfugæ misereretur; nec sua maiestate dignum duceret, afflictum, ac supplicem aduersariu dedere inimicis & præcipitantem iam in ruinam impellere: sic enim longe fore præcedentem culpam suam, præsenti eius iniuria leuiorem.

III. ACQVIEVIT Admetus, nec Lacedæmonijs & Atheniensibus, eò non multo post profectis, & longa oratione vsis eum tradere voluit, sed dimisit cupientem ad Regem pergere. Vtique Persarum regem, qui Rex singulariter audiebat. Scribit Plutarch. in Themist. cum apud Admetum esset, vxorē & liberos eius, clam Atheois exportatos fuisse ab Epicrate Acharnensi, quo nomine postea accusante Cimone, capitis damnatus sit. Addit Diodorus aliquam pecuniæ vim in subsidium fugæ illi ab Admeto suppeditatam, quo viatico accepto, noctu è Molossorū terra cunctis ad fugiendum necessarijs à rege instructum, profugisse; duosque nactum Ligures itinerum gnaros cum eis, oneraria vectum naue, iter vsque in Asiam confecisse. At prius Pydnam Macedoniæ vrbem diuertit, vbi regnabat Alexander Amyntæ filius, quem supra ex Herodoto diximus ita pugnasse cum Persis, vt nihilominus Græcis faueret, & Xerxis consilia eisdem patefaceret. Apud hunc ergo regem Themistocles reliquum traduxit annum.

IV. HOC anno Athenienses Naxum insulam oppugnare cœperunt nec enim cito ea potitos arbitror. Cum enim vim ab Atheniensibus sine dubio expectarent, munierat vtique se, quamuis alioqui potentes essent. Nam, vt libro 5. scribit Herodotus, ea præcipua erat in Cycladibus, ex eaq; Parus, & Andrus, aliæque pendebant. Et cum eam Persæ olim eum ducentis nauibus oppugnarent, irrito conatu, licet perexiguo tempore ante præmonitos, quatuor mensibus oppugnarunt. Certe constat ex Thucy. de obsidionem adhuc sequenti anno perseuerasse, cum Artaxerxes iam Xerxi mortuo successisset.

V. INTEREA Romæ controuersia de re agraria, sub nouis Consulibus renouatur. Quorum Fabius, vt scribit Liuius Kæso erat, qui vnus extinctæ ad Cremeram genti superfuerat: aut potius, vt mauult Dionys. erat hic vnus trium fratrum filius, qui præsidio Cremeram misso, duces præfuerant, & cum clientibus suis ibidem occubuerant. Æmilio autem Consule, qui nuper Tribunorum postulatis, de agrorum diuisione fauerat, eam petitionem Tribuni redintegrant. Consul manebat in sententia, & plerique patres in eum reddebantur infensi, querendo quod largiendo de alieno, popularis fieri vellet, & rei inuidiam à Tribunis in Consulem auertebant. Sed Fabius, consilio neutri parti acerbo, rem expediuit, vt ait Liuius. Cum enim T. Quintij ductu, & auspicio agri capti priore anno aliquantum à Volscis essent. Antium propinquam, opportunam, & maritimam vrbem, Coloniam deduci posse: ita sine querelis possessorum, plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia fore.

VI. QVÆ sententia cum accepta esset, triumuiri agro distribuēdo creati sunt, T. Quintius. A. Virginius, P. Furius. Iussi sunt date nomina, qui agrum accipere vellent. Fecit statim, vt fit, fastidium copia, adeoque pauci nomina dedere, quod mallent Romæ, quam alibi agrum accipere, vt ad explendum numerum coloni Volsci adderentur. Ita Liuius. At Dionys. ait Latinis & Hernicis S. C. permissum fuisse, vt qui vellent ei se coloniæ socios adderent. His ergo triumuiri agros diuiserunt, parte quadam Antiatibus relicta.

Porro Fabius cum copias aduersas Æquos duxisset, pacem isti & amicitiam maluerunt, quam bellum, & pro ea obtinenda legatos ad Consulem, Consul ad Senatum miserunt. Denique Consulis interuentu fœdus his legibus initum est. Æquorum populi, saluis suis oppidis, & agris, Romanorum subditi sunto: Romanis nihil inuēnto, præter auxilia quoties accita fuerint, eaque sumptu proprio. Icto fœdere Fabius reduxit exercitum, & vna cum Collega, magistratus in annum sequentem designauit.

ANNVS MVNDI 3589. SEXTÆ ÆTATIS 73. Xerxis 22. & vlt., Imperii Persici 73. Ioacimi vlt. Artabanus, & Artaxerxes regno succedunt. Olympiadis LXXVIII. an. 4. Prætore Athenis Lysitheo. Vrbis condit. 288. Coss. Sp. Postumio Albino, & Q. Seruilio Prisco II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 464.

ROMANA huius anni res paucis expediri potest. Nam domi erat ab agrarijs contentionibus quies, & eam vel ipsi morbi, quibus hic annus Romæ obnoxius fuit, imperabant. Ab Æquis tamen fœdus propere violatum est, latrocinijs in agrum Latinum incursantibus. Ad eos missus Q. Fabius, qui pacem cum gente pepigerat, quæsiuit num publico consilio prædones excucurrissent: quod cum illi negarent, nec tamen res ablatas repetenti, & sontes ad supplicium deposcenti acquiescerent, furtimque potius arma pararent: ille in vrbem reuersus rem Senatui exposuit: à quo missi fetiales qui bellum denunciarent, nisi ea quæ Quintius poposcerat præstitissent. Illi bellum non inuiti acceperunt, quod tamen propter aduersam vrbis valetudinem, non nisi sequenti anno gestum est. Q. tamen Seruilius præsidio Latinorum modicam eduxit manum, apud quos statiua habuit.

II. NONNVLLI 20. annos Xerxi regno tribuunt, vt Euseb. in Chron. alij 21. vt Seuer. Sulpit. l. 2. & Diodorus Sicul. qui eum ait vltra 20. annos Persarum regno præfuisse, verum cum Artaxerxis primus cadat in primum annum

Olymp.

[illegible]

Themistocles [illegible] Artabanus [illegible]

[illegible] fiducia [illegible] flos [illegible]. Addit Diodorus [illegible] regis cubiculario [illegible] sibi coniunxisse. Ab [illegible] int odu- ctus Artabanus [illegible] obtruncat, eodemque [illegible] dote filios etiam [illegible] qui tres erant [illegible] maximus [illegible] Xerxes [illegible] dederat [illegible] fratris sui [illegible] & Artaxerxes, qui tum domi regia versabantur. Tertius autem Hystaspes tunc absens Satrapiam Bactrianorum [illegible] Herodotus [illegible] attributam fuisse.

Tum Artabanus [illegible] ad Artaxerxem properans [illegible] ille [illegible] ne per [illegible] paternum [illegible] polliceri [illegible] Artaxerxem [illegible] obtruncat & [illegible] ret, [illegible] Artaxerxem noctu [illegible] Artabanus fortunā [illegible] ex vulnere accepto non magnum [illegible] Artabanum [illegible] cum periculo. Ereptus ad [illegible] nem Artaxerxes [illegible] patris vlius, imperio Persiae gubernac[illegible].

Ar[illegible] Inter. Nam exposita Dar[illegible] natu cæd[illegible] eum vnum ex regis [illegible] suo superesse Artabanus videret, duos [illegible] Diodorus, metueret [illegible] de regno certamina [illegible] assumit in societatem [illegible] Bazcab [illegible] statu contentus [illegible] Artaxerxi, vt Persicus [illegible] suspicione oppressus, vt denique ipsi parenti [illegible] Artaxerxes veteri Artabani [illegible] parasitum esse exercitu [illegible] ceteros [illegible] ipse [illegible] Rexit [illegible]

[illegible]

[illegible] se & [illegible] Da- [illegible] septuagesima [illegible]

[illegible] dux aliquandiu [illegible] quæ in [illegible] proficiscam [illegible] debam [illegible] tur, & qua [illegible] est dictum [illegible] tempestate [illegible] gratia [illegible] Peculi [illegible] Attica, quæ [illegible] autem talentam [illegible] midis. Naxus autem paulo post in Atheniensium potestatem deditione peruenit.

ANNVS MVNDI 3590. SEXTÆ ÆTATIS 74. Artaxerxis Longimani primus. [illegible] Pont. Imperii Persarum 74. Olympia. LXXIX. an. 1. Archonte Archedemide. Vrbis condit. 289. T. Quintio Capitolino III. & Q. Fabio Vibulano II. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 465

TE[illegible] habemus huius Chron[illegible] Ctesiam & catalogum Olympionic[illegible] Halicarn[illegible] Diodorum [illegible] Corinthium in stadio [illegible] Archedemide [illegible] Athenis principe [illegible]. De Consulibus [illegible] sentiunt, nisi quod Diodorus more [illegible] Olympiade tardior est, & sibi semper [illegible] annos, in suo error constat. [illegible] centiores passim consentiunt [illegible] donus, Mercator plurimique [illegible]

Nos [illegible] ponimus Hebræo[illegible] rege Persarum, quis etsi N[illegible] fuisse Herodotus facetd[illegible] [illegible] e, quoto tamen anno [illegible] non constat. Ne mite [illegible] Iosephi [illegible] Nehemias [illegible] vigesimo anno Art[illegible] sit [illegible] pincerna [illegible] prope [illegible] Artaxerxis [illegible] [illegible] Xerxe [illegible]

Si [illegible] maior est [illegible] ad [illegible] mitius Estheri [illegible] [illegible]

APT. 4. Canus ... esse Assuerum, siue Artaxerxẽ quem quærimus; a qua sententia non alienus est Vatablus, qui ait hanc historiam contigisse tempore Babylonicæ captiuitatis. omittam & Darium Medum, quem maluit Cedrenus, cui etiam Canus æque subscribit. Persam enim quærimus nomine Artaxerxem, siue Assuerum, hæc enim nomina pro eodem Scriptura sumit, a & regem super 127. prouincias imperantem, veri Dei cognitione præditum, quæ neque Astyagi, neque Cyaxari, siue Dario Medo conueniunt. Hos ergo ut omittamus.

III HEBRÆI in Seder Olam c. 29. non repugnante Genebrardo in Chronol. & Lyrano, Cambysem Cyri filium, sine vlla probatione, imo & probabilitate intrudunt, ex eoque matrimonio genitum volunt Darium, qui Hystaspis dictus est, quod sine insigni historiæ ignoratione dici nequit. Darius enim Hystaspis filius fuit, non Cambysis, quem constat ex 1. Esd. 4. infensum fuisse Iudæis, & ne totos quidem octo annos imperasse, & a Perside toto fere imperij sui tempore abfuisse, & id genus alia, quæ coniugi Esthēris non conueniunt. Probabilius id de Cyro affirmarent, cui & beneuolentia erga Iudæos fauet, & tempus non repugnat. Non enim ait scriptura Assuerum Esthēris, à principio regni sui 127. prouincijs imperasse. septem anni imperij abunde sufficiunt, vt iam late imperasse dicatur. Falso tamen, quia neque tertio, aut septimo aut 12. sedem fixerat Susis, aut ibi quietus manebat, sed Lydos, & reliquam minorem Asiam sibi cum Harpago subiugabat: neque eius tempore extabat templi, & altaris gloria, sicut tempore Esthēris: b neque eum quisquam aut Artaxerxem nominauit, aut sub Artaxerxis, vel Assueri nomine intellexit. Alterum ergo Esthēris sponsum quæramus.

IV DARIVM Hystaspis offert Henricus Samerius in sua Chronologia, & Leuardent. in suo Comment. Ioan. Bened. in notis Biblicis, quod sectarij quoque aliqui probarunt; Functius, Carion, Buntingus.) Cui sententiæ fauet, quod Darius sub initium regni sui fecit conuiuium magnum omnibus principibus suis, sicut & Assuerus, quod vterque 127. prouincijs imperasse dicatur. vterque ab India vsque ad Æthiopiam, vt patet initio Esther, & lib. 3. Esdr. c. 4. vterque Susis habitauit, & per principes ac præfectos bella gessit, vterque Iudæis beneuolus fuit, cum sub Dario constet templum iam diu inchoatũ, fuisse absolutum, eo non solum permittente, sed etiam iuuãte. De Assuero autem tota historia id testatur; denique vterque Deum verum agnouit. At res vxoria parum conuenit. Nã Herod l. 3. scribit Darium 4. habuisse vxores, quarum duæ erant filiæ Cyri, Atossa, & Artystona: tertia eiusdem Cyri neptis, & Smerdis filia, cui nomen Parmis: quarta Phædyma, filia Othanis Persæ, qui fuit vnus de 7. qui Smerdem magum Persico regno exturbarunt. Addit & quintam Herod. lib. 7. sub fin. nomine Phratagunam, Artanis fratris sui filiam, quarum quæ Vasthi esse potuerit non apparet, nulla quippe earũ repudiata est, multo minus quæ Esther. Adde quod Herodoti, qui res Darij copiose persecutus est, silentium de rebus Aman, eiusque memorando interitu, qui tam sæpe in multa minuta, & parerga studiose digreditur, valde probabile reddit alium esse Darium Hystaspis, ab Assuero Esthēris marito.

V. NON desunt qui Xerxem tradant. Nam Genebrardus vult hunc Assuerum esse Xerxem, & genuisse ex Esthere Darium, seu potius Artaxerxem Longimanum, Xerxem etiam tradit Scaliger l. 6. de emend. & in Eusebium, & Iunius in c. 2. Esth. Iunius, Caluisius, & si qui alij Sectarij. Scaliger autem sola vocabuli enodatione pugnat Xerxe talem esse vitcenbus Assueri, siue Achasueros אחשורוש. Hæc quæ grammatica ita sibi placet, vt non solum arguat Græcum interpretem, qui Hebræam vocem non vertit Assuerum, Cyaxarem, aut Xerxem, sed plumbeos etiam esse dicat, imo asinos, & certos, qui aliam regem sub hoc titulo ex Hebræo hariolantur nec posse habere aliquid hominis qui rei tam manifestæ refragentur. Vides exemplum hæreticæ modestiæ Caluini vt catulum facile agnoscas. Nec vides pro ... suo acumine, quod nos plumbei tamen agnoscimus, non satis esse ... tenomina, si res ipsa aut tota aut magna ex parte dissentiat. Itaque licet Assuerum in equuleum tollat, vt inde Xerxem extundat, atque exprimat, nihilominus versat *Saxum sudans nitendo, nec proficit hilum*, nisi vi omnes agnoscant hominis intemperantissimæ linguæ petulantiam, qui procacium instar fœminarum, cum ratione careat, repugnantes absterrere maledictis, atque abigere à se contendat. Eum refutat etiam Capellus, licet ex eodem Caluini grege sectarius. c

NITI autem videtur hæc sententia primo Esdiæ, d vbi Iudæi dicuntur accusati apud Assuerum, qui ibidem dicitur Artaxerxes. Verum ea accusatio nec ab Aman facta est, nec pro ædificatione templi, vel vrbis, neque in principio regni. Neque possunt Hebræi vllum idoneum auctorem producere, qui alienigenam, nedum Hebræam matrem Longimani asserat. Denique ijs annis quibus Assuerus Susis cum Mardochæo, & Esthere fuisse traditur, perspicue ex Herodoto, & alijs constat, eum in Græciæ expeditione fuisse. Nam anno 6. Sardeis venit, vbi & hyemauit anno septimo, traiecit Hellespontum, & pugnauit apud Termopylas, Anno 9. Sardibus mansit. Supersunt tres Artaxerxes, Longimanus, Mnemon, & Ochus, quorum singuli non pauca collegerunt ad has nuptias suffragia.

VII. OCHO dedit Serarius in c. 1. Esthēris, & Gordonus in sua Chronol. & cap. 14. n. 26. & Adrichom. in an. mundi 3544. & Gretserus in defens. Bellarm. f pro qua sententia rationes duæ afferuntur. Quod vicinus sit Ochus Macedonum imperio; ideoque hic Assuerus accusabat Aman, quod vellet Persarum imperium in Macedones transferre. Quod id matrimonium neque Longimano, neque Mnemoni conueniat. Huic sane sententiæ valde aduersatur D. Augustinus, quando ait rem gestam ab Esther in laudem Dei, non longe distare à temporibus Aggæi, Zachariæ, Malachiæ, Esdræ. Atqui, vt alios taceam, à primo Artaxerxis Longimani, sub quo Esdras floruit, ex communi sententia vsque ad 1. Ochi, anni centum ab Eusebio numerantur. Eadem sententia non parum fit improbabilis ex eo, quod neminem habet antiquum patronum; quodque ne vnam quidem actionem Assueri, aut Mardochæi, aut Esthēris afferat, quæ Ocho, aut regno eius conueniat. Nec vicinitas, aut longinquitas imperij Macedonũ multum huic causæ prodest, aut alijs obest. Nam qui Astyagem, aut Darium Medum volunt esse Assuerum, respondent cum Bellarmino, non obijci Amano ab Assuero, eum velle regnum Persarum transferre in Macedones, quasi iam Macedones cum Persis de imperio contenderent; sed contra potius, voluisse Amanum gentem suam, tum obscuram & ignobilem, translato imperio nobilitare; sicut Cyrus Persas iampridem obscuros, translato à Babylonijs & Medis imperio, clarissimos reddiderat.

VIII. IAM quod ad Artaxerxem Mnemonem attinet, nuptiarum eius se paranymphum exhibet Euseb. in Chron. sub Olymp. 94. Beda in lib. de sex Ætat. D. Hieronym. in Ezechielis 4. vbi tamen sententiam Hebræorum tantum refert. Isidorus item. Et è recentioribus Peter. lib. 13. in Daniel. sub init. cap. 1. & lib. 1 . vbi de 70. Hebdom. & Sigonius in Seuerum Sulpitium, secutus Eusebium. Torniel. anno 204. sextæ ætat. Verum ne hi quidem quidquam verisimilis rationis afferunt; nec satis respondent Bellarmino obijcienti nihil in vita Artaxerxis Mnemonis reperiri apud Plutarch. quod sapiat Assuerum Esthēris. Et præterea non fore aliquẽ librum Esther in canone Hebræorum, qui ab Esdra confectus est; quem tamen in eo fuisse ex Iosepho constat, in 1. contra Appionem, vbi ait à Moyse vsque ad Artaxerxem filium Xerxis duos & viginti numeratos esse sacros libros primariæ auctoritatis: inde autem scripta fuisse alia, quæ non paris essent fidei. In illis autem viginti duobus D. Hieronym. in prologo Galeato ponit Esthēris librum.

IX. SI ... & Genebr. lib. 2. Chronol. sub init. vbi ex Hebræis refert editum fuisse canonem Hebræorum de sa-

a 1. Esdr. 4. b Esdr. 4. 5. Aut Cyrus. Esth. c. 4. 9. Aut Darius Hystaspis. Nouum est. Fuit à aut nuptias. Aut Xerxes. Scaliger... e Scalig... Aut Longimanus. d 1. Esdr. 4. 6. Aut Artaxerxes Ochus. f ... 1. 25. de ciu. c. 36. Aut Artaxerxes Mnemon. Liber Esthēris in canone...

cris … in magna Synodo, cuius scriba fuerit Esdras qui eius autoritate in ordinem hodiernum veteris testamenti libros reduxerit, & tres in partes diuiserit, legem (libris quinque Moysis) Prophetas octo, nempe priores, Iosue. Iudices, Samuelem, & Reges) & totidem posteriores, Esaiam, Ieremiam, Ezechielem, & lib. minorum Prophetarum & Agiographa, nouem. Psalmos, Prouerbia, Canticum, Ecclesiastem, Iob, Danielem, Esdram, Paralipomenon, Esther. Nam Ruth adijciunt libro Iudicum, quasi appendicem; & lamentationes libro Ieremiæ. Sicque stabilitur argumentum Bellarmini contra Tornielli responsionem. Parique modo stabilitur alterum argumentum. Non tantum enim quæ Plutarchus scribit de vxoribus Mnemonis diuersa sunt, sed reliqua etiam omnia, in quibus oportuisset Tornellum aliquam rerum similitudinem afferre, ad refellendum argumentum.

X Omniavs igitur hisce procis repulsam passis, solus maritus Esthens reginæ erit Artaxerxes Macrochir, siue Longimanus; cui fauent Iosephus l. 11. antiq. c. 6. quem alij secuti sunt ante Eusebium, quos tamen ipse non sequitur. Sequitur tamen Seuerus Sulpitius l. 2. historiæ sacræ, vbi ait duos fuisse Artaxerxes, & priorem quidem prohibuisse ædificationem templi, *a* posteriorem autem potestatem dedisse ædificandi Ierusalem, & addit, mihi tamen visum est huic Artaxerxi, sub qua Hierosolyma est restituta, Esther historiam connectere, quæ ante non fuit verisimilis vel, vt recte corrigit Sigonius, quia haud fit verisimile, si sub priore Artaxerxe fuisset, qui ea tempora complexus est Esdras scilicet nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisse: neque Esther passura fuisset tum, si in illius matrimonio tum fuisset; hæc ibi: quæ idcirco ad verbum retuli, quod Serarius l. c. scribat Bellarminum eum pro hac sententia non recte retulisse, qui in fraudem inductus est, sicut & Sigonius, quod non essent memores Cambysem dici Artaxerxem, *b* vt ibi omnes fatentur, ratione cuius Longimanus dicitur posterior Artaxerxes, omisso Mnemone. Sequitur & Niceph. Constant. in Chronico, Viues, *c* Suidas, Zonaras, Sabellicus, *d* Bellarm. *e* Caietanus in lib. Esther, & alij apud Serar. l. c. quibus libenter subscripserim.

XI Nam & nomen conuenit, & beneuolentia in Iudæos, & veri Dei cognitio, & regni amplitudo, & commoratio in Perside, & regni diuturnitas & similitudo morum, & si qua sunt alia, quæ vt singula reliquis fere conueniunt, huic conueniunt omnia, vt clarius ea historiæ totius serie, & obiectionum solutione patebit.

Argumentatur enim Perer. *f* contendens Artaxerxem, qui misit Nehemiam Hierosolymam, non esse Mnemonem, sed Longimanum quod vltro damus, nec aliter sentit Sulpitius, cuius verba paulo ante retuli, quem tamen refutat Pererius, quasi volentem illum Artaxerxem esse Mnemonem, quæ argumenta, quia non minus Longimanum impugnant, dissoluenda sunt. Secundum ergo est huiusmodi. (Nam primum non facit contra nos) Incredibile esse finitimos illos populos, hostesq; Iudæorum, qui Persis parebant, ausuros fuisse impedire ædificationem vrbis, & tantopere vexare Iudæos, cum scirent reginam esse Iudæam, & qui princeps omnium erat apud regem, esse Iudæum Mardochæum. Præsertim vero cum recens adhuc esset cædes innumerabilium hominum, qui, quod Iudæis inimici essent, procurante Esthere, & iubente rege occisi fuerant.

XII Respondemus hostes Iudæorum non ignorasse Nehemiam à Rege, & Regina missum fuisse, ad ciuitatem ædificandam, vt patet 2. Esdræ, *g* vbi etiam dicitur latas à Nehemia epistolas regias ad duces Regionis trans flumen; quod si illi nihilominus Nehemiæ restiterunt, non minus restitissent, propter Estherem reginam, & Mardochæum. Præsertim cum ipsi præ se ferrent non ex odio Iudæorum, aut contempto regis se resistere, sed ex studio conseruandi imperium regium in Iudæa. Quomodo non raro Senatus regius edictis principis resistit, sine vlla eius offensione. Ideoque criminabantur Iudæos velle rebellare cum Nehemia, eumq; … consurrexere. *h* Quoniam tamen sciebant Iudæos in aula plurimum posse, eis illi non præfracte, & armata manu restiterunt sed irrisionibus, minis, & terroribus, citra cædem, & sanguinem; nec Iudæi duce Nehemia propterea ab opere destiterunt, vt olim regnante Cambyse. Ex quo patet & in Iudæis plus fiduciæ, & in eorum hostibus minus audaciæ nunc fuisse.

XIII. Alterum est argumentum Nehemiam per reginam, vel Mardochæum petiturum fuisse facultatem reparandæ vrbis, quos sciret apud regem gratiosissimos. Respondeo … conuenisse inter Estherem & Nehemiam, vt ipse id à Rege peteret, & Regina petitionem adiuuaret, prout expedire sibi videretur, non enim sine causa reginæ mentio est. *i* Et cum dubium esset, quam in partem rex postulationem hanc esset accepturus, non conueniebat reginam repulsæ periculum subire.

Tertium argumentum est Euseb. in Chronico, in Artaxerxe Longimano, vbi sic ait. *Ea quæ de Esther, & Mardochæo scripta sunt, quidam affirmant sub hoc rege gesta, quod ego non puto. Nunquam enim tacitas de Esther fuisset qui scribit hoc tempore Esram & Nehemiam reuersos ex Babylone* &c Sic ipse. Respondere potest … quia … ex professo ea de re scriptum fuisse. Sic in libro Iudicum nulla est mentio Ruthæ. quæ tamen tempore vnius Iudicum vixit, nec Tobiæ, aut Iudith in libris Regum, licet eorum temporibus floruerint, … Tobias, quia proprijs voluminibus illæ historiæ scriptæ erant.

XIV. Qvartvm argumentum affert Torniellus. *k* Assuerus initio regni dominabatur 127. prouincijs, non autem Longimanus: quoniam Xerxes plurimas amiserat prouincias, nimirum Mediam & Assyriam ab Arphaxad, & Nabuchodonosor occupatas. Ægyptij quoque eius regni initio rebellarunt. Atqui vt hæc vera ex parte sint, (nam Arphaxat, & Nabuchodon. ad longe anteriora tempora, sicut & Iudithham pertinere, alibi satis docuimus, & memorari potius potuissent, quæ tam in Asia, quam in Europa, à tempore expeditionis Xerxis in Græciam, amissa fuerant.) nihil tamen hoc argumento concluditur. Quis enim nescit Reges etiam amissorum regnorum titulos retinere, in quæ ius se habere contendunt? Sic Rex Angliæ etiam se Regem Franciæ appellat, & Rex Galliæ Regem Nauarræ, & dux Lotharingiæ regem Hierusolymorum, & ita de cæteris.

XV. Qvinto argumentatur Serar. *l* Artaxerxis Longimani ingenium mite, & clemens fuit, Assueri autem seuerum, & immite. Respondeo, omnes Persarum principes fere austeriores fuisse natura, vsque ad mulieres ipsas, vt patet, in Amestri Xerxis vxore, *m* & maxime in Parysatide Darij Nothi coniuge. & matre Artaxerxis Mnemonis, apud Plutarch. in eius vita. Nec tamen desunt in Artaxerxe seueritatis exempla, neque in Assuero mansuetudinis, vt ex sequentibus patebit. Ea sacris literis certe constat, quod maxime ad rem facit, de vtrisque in Iudæos clementia, atque beneuolentia non vulgari: quod de Mnemone, aut Ocho dici nequit. Quos neque ex sacris, neque ex prophanis literis satis probari potest, quidquam cum Iudæis habuisse negotij, nisi quod scribit Iosephus, *n* Bagosem Artaxerxis Ochi præfectum, Iudæos tributis vexasse, templum polluisse, & per septennium cædis cuiusdam pœnas exegisse ab eis.

XVI Positvm ergo sit, atque constitutum, non alium quærendum esse Assuerum, siue Artaxerxem, vt eum … nominant, quam Artaxerxem Longimanum, quem scribit Diodorus, vindicato nuper imperio, & cædis paternæ reis supplicio affectis, regni sui statum composuisse. Satrapas sibi minus beneuolos abdicasse, & idoneos, ac fidos in eorum locum substituisse. Quibus consentiens Iosephus ait epulum ab eo celebratum, cum constituisset centum & viginti septem Satraparum principes. Quod negotium & magni momenti, & magni operis, hunc & sequentem annum tenuisse videtur, Rege præsertim contra Græcos bellis, & suorum defectionibus occupato; quibos denique rite compositis, tertio anno nobilissimum conuiuium celebratum est.

a 2. Esdr. 2.
m Herod.

4\.

XVII. *Them. scribit ad Artaxerxem.* Eius amicitiam hoc anno ambiuit Themistocles scriptis ad eum literis. Nam vt refert Thucyd. postquam traiecit in Asiam, cum quodam illorum Persarum, qui oræ maritimæ præerant, in loca mediterranea profectus, literas misit ad Regem Artaxerxem regis Xerxis filium, qui nuper regnare cœperat. Plutarchus in Themistocle scribit Ephorum, Dionem, Clitarchum, Heraclidem, aliosque complures, in quibus Diodorus Siculus, *a* tradidisse Themistoclem egisse cum Xerxe ipso. At Thucydidem & Charonem Lampsacenum prodere, in sermonem cum filio eius Artaxerxe venisse, & Thucydidem cum Annalibus magis congruere. Itaque & nos eum potius sequimur, præsertim virum grauissimum, & res sui temporis scribentem. Hoc autem in illis literis erat scriptum. *Themistocles ad te venio, qui ex omnibus Græcis vnus vestram familiam plurimis affeci malis* valet hæc libera, & ingenua confessio ad beneuolentiam, qualis est Ciceronis in causa Ligarij; valet etiam ad commendationem, vt intelligatur posse etiam vice versa prodesse mutatis temporibus, & voluntate. Quia tamen ipsa memoria damnorum acceptorum ingrata est, eam consequenter mollit, dum subdit. *Quandiu necessitate compulsus Patrem tuum, qui mihi bellum inferebat, propulsaui; sed longe pluribus beneficiis eum affeci, postquam mihi quidem tuta, illi vero periculosa reuersio fuit, &c.*

Olymp. 78. 2.

XVIII. *Themistocles in Persia moratur.* Fusius scribebat Themistocles quomodo impedisset solutionem pontium in Hellesponto, ad tutum eius receptum. Affirmabat quoque se rem Persicam vehementer promouere posse, & velle, qui in odio Græcorum sit, propter suam in ipsum beneuolentiam, postremo se iuxta annum eum aditurum, & coram aduentus sui causam declaraturum. Res vero, vt aiunt, eius consilium, & animum est admiratus, eumque ita facere iussit, vt ille se dixerat esse facturum. Hæc Thucyd. qui etiam addit istius anni spatio eum didicisse quidquid & linguæ Persicæ, & morum illius regionis discere potuit, vt sua ipse per se negotia tractare cum rege posset. Scribit Diodorus eum apud Lysitheidem quendam regis amicum diuersatum, (cum Plutarch. vocat Nicogenem Æolium) & ab eo postea in regiam deductum fuisse. *b* Verum vt dixi, Diodorus multas res Themistoclis, & multum temporibus distitas, in vnum & eundem coniecit annum.

b Olymp.

XIX. Hoc ipso primo anno Artaxerxis Thasij ab Atheniensibus defecerunt: id enim contigisse scribit Diodor. Sicul. anno primo Olymp. 79. At Thucydides scribit priorem fuisse expeditionem Cimonis in Asiam, eiusdemq; prælium in Pamphylia ad flumen Eurymedontem, quod idem Diodorus exponit anno 3. Olymp. 77. quoniam plures Cimonis res gestas in vnum quasi fascem congessit. Omissis ergo paululum Thasijs, rem à Cimone gestam in Asia dicamus. In quam propterea transgressus est, vt Xerxis expeditionem in Europam rependeret, & Græciæ vastitatem in subditos Persarum transferret.

Copiæ Persarum & Græcorum. Erant vtrinque coactæ ingentes copiæ. Nam ab aliquot annis Xerxes expeditionem parabat in Græciam, vt diximus desiderans priorem maculam delere, iacturamq; reparare. Græci contra & insulas, & continentem Asiæ, quantum poterant ab eius imperio auellebant. Scribit Diodorus Cimonem cum ducentarum triremium classe, ex Piræeo Atheniensium nauali & portu egressum esse: postea Ionum, & quotquot erant sociorum nauibus ascitis, trecentarum numerum expleuisse.

XX. *Cimon Cariam adit.* Cvm ea classe Cariam petijsse, ea est minoris Asiæ prouincia, iuxta quam est Ephesus, Miletus, Halicarnassus, Ioniæ, & Doridi conterminas, non longè à mari Myrtoo. Accidit autem in Caria, inquit, vt quidquid maritimarum erat vrbium, a Græcis illuc deductarum, à Persis subito deficeret. Cæteras ab indigenis possessas, & præsidijs adhuc Persicis obnoxias, vi summa Cimon oppugnabat. Subiectis igitur vrbibus Cariæ, quæcumq; in Lycia erant, eodem victoriæ cursu in fidem recepit. Cumque subinde illis, qui ad societatem Atheniensium se adiunxerant, naues imperaret, factum est vt classis magno nauium numero augeretur. Hæc de classe Græcorum Diodorus.

Persæ autem geminum exercitum congregarant, terrestrem ex gentibus sui nominis, alijsque mediterraneis. Persis, Medis, Assyrijs, Chaldæis, Armenis, Cappadocibus &c. Nauticum vero ex Phœnicia, Cypro, & Cilicia. *Persarum exercitus.* Thucydides memorat Phœnicum naues ducentas, Diodorus omnes trecentas quadraginta: Duce Tithrauste Xerxis filio notho.

XXI. *Pugna naualis ad Cyprum.* Cimon ergo exploratum habens, inquit idem Diodorus, Persarum Classem iuxta Cyprum versari, directo illuc cursu, ducentis quinquaginta nauibus aduersus 340. prælium incepiat. Certatur animose, & fortiter, & vtraq; classe præclare rem gerente, ad extremum victoria Atheniensibus cedit, qui multis hostium nauibus afflictis, & pessundatis, plures quam centum cum ipsis classiarijs in potestatem redigunt. Thucydides ait Phœnicû triremes partim captas, partim demersas in vniuersum ad ducētas; *Vincunt Athenienses.* pergit Diodorus. Reliquis nauibus ad Cyprum fuga dilapsis, milites quidem in terram euasere, at naues propugnatoribus vacuæ in manus hostium venere, quibus Cimon magna arte in hostium perniciem vsus est.

XXII. *Altera pugna terrestris.* Cvm enim pedestres copias accepisset ad Eurymedontem Pamphyliæ fluuium statiua habere, in naues paulo ante expugnatas, fortissimos quosque suorum statis, & reliquo ornatu Persico instructos collocat, quas sub noctem venientes barbari pro suis accipiunt, figura, & apparatu nauium decepti. Nocte autem oborta Cimon milites exponit, & pro amico receptus, in castris barbarorum, incredibilem stragem excitat, tumultu & terrore, & cædibus replet omnia, adeo vt Pheredates, Regis ex fratre nepos, occisus sit. *Et victoria per dolum obtenta militarem.* Vehementer quippe tam inopinata irruptione consternati erant, vt qui scirent Græcos nauali tantum exercitu instructos esse. Itaque Pisidas finitimos, sibi iampridē infensos, armata manu se adortos opinabantur. Quare cum ex continenti hanc impressionem fieri suspicarentur, ad naues, vti socias refugiebant, vbi propter densissimas noctis tenebras, & cædes, & error augebatur.

XXIII. *Cimon suos à victoria reuocat.* Ergo dum ingens, in tanta rerum confusione, barbarorum strages fieret, Cimon qui milites ante præmonuerat, vt quamprimum facem ipse extulisset, omnes eo concurrerent, signum iuxta naues edidit, veritus ne dispersis procul militibus, & ad prædam hoc illucque properantibus, aliquid aduersi contingeret. Itaq; visa face omnes se ad naues recepere. Postera dein luce, tropæo illic erecto, *Et in Cyprum renauigat.* in Cyprum renauigant, duabus pulcherrimis victorijs, altera nauali, altera terrestri certamine, potiti. Sic Diodorus. Thucydides quoque scribit eodem die vtramque ab Atheniensibus victoriam duce Cimone partam; eundemque mox etiam Cypro bellum intulisse, tum ducentis cum suis, tum sociorum nauibus, vbi & substiterunt: donec ab Ægyptijs, ab Artaxerxe paulo post deficientibus, ad belli societatem euocati sunt.

XXIV. Cæterum ijs quæ de bello ad Eurymedontem dicta sunt, similia Plutarchus habet in Cimone, vt ex ijsdem fontibus hausisse videatur, excepto tamen stratagemate. Nam aperto Marte congressus scribit, nec quidquam fraudis interuenisse. Seorsim etiam 80. Phœnicias naues, quæ prælio non interfuerant, nec adhuc rem terra marique gestam didicerant, ad Hydrum vbi stabant expugnatas, omnes in potestatem cum classiarijs venisse. Hæc tanta tamque multiplex clades adeo fregit animum Regis, inquit Plutarch. vt celebratam illam pacem iniret, vt semper à mari Græco equi curriculum abstineret, neque intra insulas Cyaneas, & Chelidonias, longam nauem, vel rostratam haberet. Cyaneæ insulæ sitæ sunt ad Bosphorū Thracium in Ponto Euxino; Chelidoniæ autem in Pamphylio mari. Addit Plutarchus ex Callisthene, id potius re ipsa factum metu Græcorum, quam ex vllo fœdere. Diodorus quoque & Thucydides huius fœderis nihil meminerunt, sed idem ait Persas triremibus alijs, & quidem ampliori numero, construendis operam dedisse; Atheniensium enim, inquit, successus subinde maiores, formidinem illis incutiebant.

XXV. Svb hoc nihilominus tempus Thasij, qui Thalassij à Ptolemæo dicuntur, & iuxta littora Thraciæ & Nesum fluuium collocantur, ab Atheniensibus defecerunt, con-

trouersia

controuersia de metallis uborta, & emporijs quæ Thasij in aduersa Thracia obtinebant, nolebantq; de ijs Atheniensibus cedere, vt ex Thucyd. & Diodoro patet. Bellū hoc Athenienses diu tenuit, nam 3. tantum obsidionis anno sese dediderunt, vt ait Thucydides; prius autem quā obsiderentur, nauali prælio certatum est, in quo Athenienses victores effecti, in terram descenderunt. Addit Plutarchus Cimonem, qui huic bello præerat, tres & triginta eorum naues cepisse. Inde vrbis obsessio cœpta est.

XXVI. DENIQUE hoc anno Romani Consules contra Æquos primum legitimo prælio diu decertarunt, & æquo marte ea acie, dato vtrimq; signo receptui, discesserunt: deinde crebris excursionibus & velitationibus, varijs se damnis affecerunt: prælio tandem deuicti, desertis castris intra mœnia se receperunt; Romani cum præda domum reuersi sunt, quoniam alijs tradendus erat magistratus. Sicque fiebat vt bella in multos annos ducerentur, quoniam re vix bene inchoata, magistratu abeundum erat Imperatoribus, & danda potestas alteri, qui gloriosius putabat nouas tentare gloriæ vias, quam tritas sequi, sicque hostes tempus respirandi, & maioribus sæpe viribus ad prælia reuertendi, obueniebant.

ANNUS MUNDI 3591. SEXTAE AETATIS 75. Artaxerxis Longim. 2. Imp. Persarum 75. Eliasib. Pontifi. 2. Olymp. LXXIX. An. 3. Archonte Tlepolemo. Vrbis Condit. 290. Coss. A. Postumio Albo, & Spurio Furio.

ANNUS ANTE CHRISTUM. 462.

I. QUONIAM statuimus non alium esse Artaxerxem Longimanum ab Assuero Estheris, in hunc eius annum secundum cadit somnium Marduchæi, sicut & Themistoclis ad regem profectio, vt Ægyptiorum à Persis defectio, obsidio Thasiorum, & si qua sunt alia: anno Sabbatico centesimo quadragesimo quarto decurrente. Et vt ab historia sacra ducamus exordium, narratur somnium c. 11. libri Esther. Nam posteriora capita huius libri, sacra & canonica esse dudum docuit, vt alios omittam, Bellarminus, & cum eo Iacobus Gretserus, & Nicolaus Serarius, qui consuli possunt; Catholicis autē instar omnium probationum est decretum Concil. Trid. sess. 4. quod librum Esther, cum omnibus suis particulis pro canonicis approbat, & confirmat. Adde quod etiam 16. cap. apud Iosephum pene integrum habetur.

II. PRÆMITTITUR autem ipsi somnio tempus quo id contigit, & persona cui contigit. *Anno, ait, secundo regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis Nisan, vidit somnium Mardochæus filius Iairi, filij Semei, filij Cis, de tribu Beniamin filij.* Multi prætermissi sunt ex Mardochæi maioribus, qui videntur in Cis, patre Saulis regis hoc loco terminari. *Erat autem Mardochæus homo Iudæus, qui habitabat in vrbe Susis, vir magnus, & inter primos aulæ regiæ* (id per anticipationem dicitur; non enim talis erat tempore somnij, sed longe post. *Erat autem de eo numero captiuorum, quos transtulerat Nabuchodonosor Rex Babylonis de Ierusalem, cum Iechonia rege Iuda,* ex quo corrigendum est quod habetur in synopsi D. Athanasij, vbi Sedechias pro Iechonia legitur, legitur etiam Iechonias Estheris.

SED difficilis est quod dicitur translatus à Nabuchodonosore cum Iechonia, siue Ioachin, cuius transmigratio habetur in 4. Reg. & contigit, vt superiore tomo dicebamus, anno 8. Nabuchodonos. ex quo ad hunc annum numerantur 156. anni, quibus si addas 14. annos, quibus, vt videtur, natus erat, fient 170. Quæ videtur præcipua causa fuisse quibusdam referendi hanc historiam ad Astyagem. Verum communis expositio est, vt dicatur translatus in auo suo, vel proauo, à quibus in captiuitate genitus est; sic 1. Esd. 2. dicuntur Zorobabel, & Iosue, & Nehemias reuersi in Ierusalem, de captiuitate quam tulerat Nabuchodonosor: qui tamen nunquam viderant Ierusalem, nec translati inde fuerant, sed eorum parentes. Vide ea de re etiam Bellarm.

IV. Somnium Mardochæi. Hoc autem Mardochæi somnium fuit. *Apparuerunt voces, & tumultus, & tonitrua, & terræ motus, & conturbatio super terram. Et ecce duo Dracones magni, paratique contra se in prælium. Ad quorum clamorem cunctæ concitatæ sunt nationes, vt pugnarent contra gentem iustorum. fuitq; dies illa tenebrarum, & discriminis, tribulationis, & angustiæ, & ingens formido super terram. Conturbataque est gens iustorum timentium mala sua, & præparata ad mortem. Clamaueruntq; ad Deum, & illis vociferantibus fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit. Lux & Sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerunt inclytos. Quod cū vidisset Mardochæus, & surrexisset de strato, cogitabat quid Deus facere vellet: & fixum habebat in animo, scire cupiens quid significaret somnium.*

V. Somnium expositum. OBSCURUM hunc somnium historia subsecuta aperte interpretata est. Aman & Mardochæus dracones, ambo enim potentes, amboque vigiles, alter ad seruandam, alter ad perdendam gentem Hebræorum; ambo tremendos sibilos, per nuncios toto Artaxerxis imperio dimissos, ediderunt. Fons autem recte repræsentabat Estherem, quę non solum à paruis initijs magna facta est, sed magnum etiam restinxit incendium. Accommodantur hæc ad beatissimam Virginem, cuius typus Esther fuit, quę animi demissione paruula, creuit vsque adeo vt diceret, *Fecit mihi magna qui potens est*, Et rursum, *Beatam me dicent omnes generationes*: & ad hanc diem magna dona gratiarum perenni fluxu in totam Dei Ecclesiam deriuat, inde Sol iustitiæ Christus exoritur, qui se mundi lucem fatetur, sed de hoc typo alius erit dicendi locus.

VI. Themistocles ad regem venit. EXACTO porro anno à traiectu Themistoclis in Asiam, is ad regem profectus est, vt ait Thucydides. Scribit autem Diodorus cum à Lysitheide, Plutarchus autem à Nicogene Æolio, vt ante dixi, in curru ornatissimo deductum, quomodo solebant pellices ad regem deuehi, ne quis quid esset in curru scrutari auderet, & ad regem introductum. Vbi cum impetrata dicendi copia illum edocuisset nulla à se Persas iniuria affectos, à crimine capitis absolutum fuisse. Verum Thucydides non solum absolutum ait, sed insuper apud Regem tantam authoritatē esse adeptum, quantam nullus vnquam Græcorum assecutus fuerat. Intelligit autem Demaratum, Hippium, Histiæum, Pausaniam, & si qui alij Persas coluerunt. Addit etiam Plutarchus, tantum valuisse gratia Themistoclem apud regem, vt ea in prouerbium abierit. Memorant, inquit, subsecutos quoque reges, quorum temporibus maior communicatio Persas inter & Græcos fuit, quoties cuiuspiam Græci indigerent opera, pollicen solitos, & scribere, maiorem apud se fore Themistocle. Plures eius gratiæ causas refert Thucyd. Tum propter pristinam hominis dignitatem, inquit, tum etiam propter spem quam ei præbebat, promittens fore vt Græciam in eius ditionem, ac potestatem redigeret; præcipue vero quod admodum prudens esse videretur, de cuius prudentia pluribus ibidem Thucyd.

VII. PLUTARCHUS in Themist. scribit primo die, quo regem adijt, nihil ab eo responsi accepisse, sed tamen per amicos, eius aduentum sibi vehementer fuisse gratulatum, & dijs gratulabundum sacrificasse, orantem vt aduersarijs suis eam semper mentem darent, vt præstantissimos de medio sui summouerent. Inde mox conuiuium iussisse, ac præ gaudio nocte in medio somno ter exclamasse, habeo Themistoclem Atheniensem. E contrario aulici eius eum oderant, & probris insectabantur, Adeo vt Roxanes tribunus ei submurmurans diceret, *Serpens Græce versipellis fortuna te regis huc adduxit.* Verum vt secundo in regis conspectum venit, & denuo eum adorauit, Rex eum comiter salutauit, ipsique se ducenta talenta debere dixit, quæ promiserat ei, qui ipsum ad se adduceret, tum etiam multo plura promisisse, ac iussisse, vt libere de rebus Græciæ diceret. At illum annum petijsse, vt linguam addisceret, vt suus ipse interpres esse posset, quem & impetrauit. Hæc fere Plutarchus.

[F]ERVNT Thucydides priusquam congressionem per literas fuisse scriptam, & annum potuisse, antequam se regi sisteret, cui maior fides adhibenda videtur, cum ipsemet Plutarchus plus tribuat Thucydidi in ijs, quæ de Themistocle narrat, quam multis alijs Græcis scriptoribus. Fuit etiam Themistoclis apud regem gratiam præsens rerum status. Clades enim gemina eodem die ad Eurymedontem accepta, Regi optimis belli ducibus indigenti Themistoclem facile conciliatur, qui sciret eum Græcis infensum, propter eius in Persas beneuolentiam, quá propterea etiam constantiam fore sibi persuadebat. Cæterum non desunt, qui dicant Themistoclem in acie pro Persis contra Cimonem stetisse, remque præclare gessisse. Quod si verum est, attulerit etiam id non leue ad regis gratiam momentum. Quod tamen parum probabile videtur, non solum propter Thucydidis, & cæterorum nobilium scriptorum in re tanta commune silentium, sed quia ipse aliquanto post mortem sibi intulit, ne contra Græcos pugnare cogeretur.

IX. *Regis in eum liberalitas.* REX autem non promissis solum egit, sed eximia etiam liberalitate eum sibi deuinxit. Nam præter illa 20. talenta Plutarchi, Magnesiam Asianam ei dedit pro pane, quæ quotannis ei quinquaginta talenta pendebat: Lampsacum vero pro vino, id enim oppidum erat tunc vini feracissimum. Myuntem vero pro obsonio, earum vrbium prima erat ad oram Mæandri fluminis sita in minore Asia proprie dicta; secunda in Mysia ad Hellespontum; tertia in ora Ioniæ prope Mæandrum. Eadem refert Plutarchus, qui tres laudat scriptores, qui duas alias vrbes adijciunt, Percotem, & Palæscepsin, quæ fuerunt duo Troadis oppida, in vestes & stragula: idem refert etiam Athenæus. Diodorus addit regem ei vxorem dedisse Persam, eximiam fœminam, multamque familiam, omniaq; ad magnificum vitæ cultum; vt aliquando in splendido conuiuio, sibi, filijsque gratulando dixerit, Perieramus filij, nisi perijssemus.

X. *Defectio Ægyptiorum à Persis.* AD huoc ipsum annum refert Diodorus defectionem Ægyptiorum à Persis. Cum enim & Xerxis, & Darij eius filij natu maximi, mortem accepissent, & affectatam ab Artabano tyrannidem, & Artaxerxis periculum, & insuper geminam ab Atheniensibus cladem Persis illatam, recuperandæ libertatis consilia ineunt; & quæstoribus regijs ex Ægypto ejectis, regem sibi creant nomine Inarum, Lybiæ Ægypto vicinæ regem, vt scribit Thucyd. lib. 1. Psammetici filium, qui ea vrbe Marea, quæ supra Pharum, iuxta Alexandriam est sita, profectus, maiorem Ægypti partem, ad defectionem à Rege Artaxerxe faciendam, impulit: & dux copiarum effectus, ad belli societatem Athenienses accinxit eum promissis, ait Diodorus, si in libertatem Ægyptios vindicarint, ad eummones ipsorum vtilitates regnum expositum fore, & multiplicem se illis gratiam relaturum.

XI. *Non omnes defecisse.* CÆTERVM non omnes Ægyptios defecisse, neque Persas omnes Ægypto pulsos testatur Thucyd. qui ait eos sub Atheniensium aduentum, expugnatis duabus vrbis partibus, ad illam Memphis partem confugisse, quæ Murus Albus appellabatur. Ibi enim, inquit, inerant Persæ, & Medi, qui eo confugerant, & quotquot de Ægyptijs à rege cum alijs non defecerant. Significat Diodorus auxilia ab Atheniensibus Athenis postulata, ibique decretum, vt cum trecentis triremibus in omnem fortunæ euentum, in auxilium Ægyptiorum, classis mitteretur. Promptior sum ad fidem habendam Thucydidi, qui ait Athenienses è Cypro euocatos, vbi à pugna Eurymedontæa, cum ducentis nauibus eam insulam uppugnabant: & relicta Cypro in Ægyptum venisse. Enauigato enim mari Nilum ingressos, & flumine ipso, & duabus Memphidis partibus esse potitos, quod non ante sequentem annum contigisse Diodorus aperte docet. Ad sextum eorum annum ductum fuisse hoc bellum, infra dicetur.

XII. *Artaxerxes ...* AT Artaxerxes nunciata Ægyptiorum defectione, vtidem ait, confestim ea omnibus regni præfecturis militum delectus agit, classemque adornat, & nullius apparatus curam prætermittit.

XIII. *Thasij contra Sparta.* Interea Thasij, vt ait Thucyd[ides] ... obsessi, Lacedæmoniorum auxilium implorabant, eosq. hortabantur, vt irruptione in Atticam facta, opem sibi ferrent. Illi vero se hoc facturos ignaris Atheniensibus promiserunt, & fecissent; sed terræ motu impediti fuerũt. Quo tempore & Eilotes, quibus Lacedæmonij quasi seruis vtebantur, Ithomen secesserant: contra quos Lacedæmonij cum bellum suscepissent, quod eos terræ motu afflictos tenuit ad decimum annum, *a* neque Thasijs auxilio esse potuissent, illi se anno sequenti Atheniensibus dedere coacti sunt, vt ex eodem Thucyd. dicemus. *a Thucyd. p. 67.*

XIII. *Terræ motus Spartæ. b Olymp. 78. 4.* DE illo Spartano terræ motu supra cum Diodoro diximus; *b* tantum eum fuisse, vt domus funditus euerteret, & Lacedæmoniorum supra viginti millia obrueret. Cumque vrbs, inquit, ad multum temporis quassaretur continue, multa hominum corpora ruentium parietum mole oppressa, misere interierunt. Nec parum suppellectilis, & opum omnis generis tremor ille corrupit vel absorpsit. quibus malis velut numine quopiam irato, premente que eagente affligebantur. Et tamen scribit Thucydides *c* Lacedæmonios ipsos existimasse, hunc sibi terræ motum accidisse, quod istos Ilotas supplices ex Neptuni templo apud Tænaros abduxissent, & abductos interfecissent. Erat id quoque indicium motuum, & malorum, quæ breui Peloponnesum quassatura erant. *c l. 1. p. 81.*

XIV. *Idem ex Plutarcho Cic. Plin.* PLVTARCHVS in Cimone refert hunc terræ motum quarto anno regni Archelai filij Zeuxidami Lacedæmoniorum regis contigisse, fuisseque omnis prioris memoriæ maximum, quo tota Lacedæmoniorum regio in multos hiatus desederit, tum etiam Taygetus is est, Laconiæ mons paruus, sed excelsus Spartæ, & Amyclis imminens Straboni, concussus est, & aliqui vertices eius collapsi. Ipsa vrbs conuulsa est tota, præter quinque ædificia, cætera terræ tremor labefecit. Sed vide etiam diuinæ prouidentiæ miraculum. Media porticu vbi adolescentia & iuuentus exercebant se, fama est paulo ante, quam terra quateretur, leporem percurrisse: iuuenes autem, vt erant vncti, euolasse ludibundos ad consectandum. Puberes vero qui remanserant, cunctos gymnasij ruina oppressos perijsse. Horum tumulum vocant etiam nunc Sismatiam. Hactenus Plutarchus Anaximander etiam Milesius tunc florebat, qui & Lacedæmonios monuit, vt vrbem & tecta linquerent, armatique in agro excubarent, quod terræ motus instaret. tum eum & vrbs tota corruit & ex monte Taygeto extremo montis quasi puppis auulsa est. Ita Cic. 1. de diu. Addit Plinius *d* incidisse eam montis partem in prostratam vrbem, & cladem ruina pressisse. *-Anaximander. d l. 2. c. 79.*

XV. *Spartanorum bellum cum Ilotis & Messeniis.* QVOD autem ad hoc bellum attinet longe diuersa Diodorus à Thucydide refert. Ille enim vt supra est significatum est, scribit Eilotas, & Messenios Lacedæmonijs iampridem infensos, cognita clade Spartana, consilium inijsse de bello eis inferendo. Cum autem rex Archidamus in ipso terræ motu se foras cum armis proripuisset, & ad sui fortitudinis exemplum plerosque Spartanos excitasset; mox audito Ilotarum, & Messeniorum aduentu, suos in armis esse iussisse: quod cum Ilotæ didicissent, ab incepto destitisse. Munitum tamen in Messenia locum occupantes, assiduis inde incursibus Lacedæmoniam infestasse, & coegisse, vt ad opem ab Atheniensibus, alijsque socijs implorandam confugerent. Eadem recitat Plutarchus in Cimone, & ex dictis Plinij & Ciceronis idem confirmatur. At Thucydides scribit Ilotas, & aliquot alios finitimos Messeniæ in Peloponneso populos, Lacedæmonijs vicinos, & ex antiquis Messenijs in seruitutem redactis oriundos, Ithomen eiusdem Messeniæ vrbem secessisse, quasi libertatem quærentes, occasione cladis, quæ dominos suos afflixerat. Quo cognito Lacedæmonios Ithomen, licet exigua manu, obsidere cœpisse: ideoque auxilia Atheniensium & sociorum expetijsse, quæ narratio simplicior, veroque similior videtur.

XVI. *Auxilia Atheniensium ...* VERVM hanc controuersiam possumus ex Plutarcho componere, qui in eodem Cimone ait bis euocata hoc tempore Atheniensium auxilia. Primi ... ide...

stati...

... post ... æmotum, com llotæ ru... venerun Spartam, Lacedæmoniorum, qui superstites essent, oppressuri, eosque armatos offendere cum Archidamo, iuxta mo... An... mandii & statim in oppida sua dilapsi, vt bello ... decernere ... tam vicinos, quam Messenios con... eos armarunt, quo tempore i. venerunt Athenas Spar... opem implorantes, vbi cum Ephialtes negaret Spar... subueniendum ... neque excitandam vrbem Athenis aduer... sed Lacedæmonium spiritum conculcan... um ... it Cimon, qui patriæ incrementa ... Lacedæmoniorum posthabens, Atheniensibus persuasit ne ... Græciam redderent, neque Athenas Spartæ societat... ... rent: itaque eis auxilio venit, cum frequenti exe... ... Ne... satis apparet quis fuerit eius expeditionis finis. Secund... Lacedæmoni... Athenienses exciuere, cum ... ... & Messe... Ithomen tenebant, quod impotentius ... Spartanis tractati, eo confugissent. Et de prioribus quidem aox... Diodorus, aliique egerunt, de posterioribus Thucydides, de vtri que Plutarchus.

Cæterum non statim quæsita fuisse auxilia demonstrat Thucydides ... sed eum bellum præter opinionem produceretur. Itaque merito suppetias istas in annum sequentem differemus.

Postremo ex eodem Thucydide apparet Athenienses, hoc ipso tempore, quo Thasios obsidebant, ad Strymonem Thraciæ fluuium decem millia colonorum, tum suorum, tum sociorum misisse, vt sibi vendicarent oppidum, quod tum Nouem-viæ, postea Amphipolis dictum est, quod à flumine cingeretur. Et illo quidem oppido, inquit, quod Edoni tenebant, ipsi potiti sunt; sed in mediterranea Thraciæ loca progressi, ad Drabescum Edonicam profligati fuerunt ab vniuersis Thracibus, quibus infestus erat ille locus, qui condebatur; meminit Diodorus Olymp. 79. 1.

XVIII. Romani porro consules Postbumius Albus, & Furius Medullinus contra Æquos & Volscos dubia perdiu, & ancipiti victoria decertarunt, & primo quidem Antiom, quod ad defectionem spectabat, validiore præsidio Romanorum, in fide retentum est. At contra Æquos profectus est Sp. Furius mediocri cum exercitu, cui Æqui obuiam fuerunt; & vt in mutuum conspectum venerunt ambo exercitus, non longe semota à se inuicem castra eo die posuerunt. Postridie Æqui Romanos, castris se continentes, leuibus velitationibus tentarunt. Cumque deinde commodiore loco Romani castra posuissent, & Æquis, Volscisque interea subsidia maiore subinissa essent, tum demum superbius Romanis insultare cœperunt, & castra eorum oppugnare. At Consul, qui suos vtrique populo multo impares animaduertebat, Romam celeriter dimisit, qui su... idiom postularent. Cumque sub ipsam mediam noctem coactus esset Senatus, iussus est T. Quintius, qui ... Consul fuerat prima luce, cum quinque millibus voluntariorum, profectus est. Alter etiam Consul, cum primum copias alquas coegisset, iussus est Quintium sequi.

Hæc suspicati Æqui, maiore conatu castra oppugnare cœperunt, vt ea priusquam auxiliares adessent, expugnarent. Etiam ex vtraque parte vallum conscendebatur, cum Consul & legatus, cum lectissima iuuenum manu, erumpunt, fortique hostem dimicatione repellunt. Fugientes Consul non diu persecutus in castra cum suis redijt: sed frater & legatus eius P. Furius, ardore animi euectus, vsque ad castra eorum tergo inhærendo, cedendoque insecutus est, habens secum duas cohortes quinquagenarias. Hoc animaduerso hostes circiter quinquies mille castris progressi eos à fronte adoriuntur, equites vero circumiuntur eosdem à tergo inuadunt.

Ita circumuenti, & interclusi, cum traditis armis salutem redimere possent, fortiter pugnantes omnes ad vnum ceciderunt. Tum iterum ad castra Romanorum, ad extremam pene rerum desperationem pugnatum est. Cum ... tem ... speratam pusten diei Quintius cum suis apparuit, ... castrorum oppugnatio cessauit.

XX. Cum ... diu in castris vtrique exer...itos quie...

... eret, Æqui & Volsci partem exercitus sui, in agri Romani partem admodum distitam immittunt, vbi maior securitas ab hoste putabatur, vbi multum prædæ, molt... mque captiuorum ab hoste corrasum est. In redeundo, in Po... hum... copias inciderunt, cum quibus tanto ardore pugnauerunt, vt parum abfuerit, quin Consulis copias perderent: aliquando tamen à Romanis fracti sunt, & in fugam effusi, maxima ex parte perierunt: prædaque omnis in potestatem Romanorum venit. Eam cladem vbi audierunt, qui erant in castris, prima statim nocte in patriam redierunt. Romani, victoria non incruenta potiti, ad vrbem reuersi sunt.

Hi ... ad prædam ... partis.

Ea opprimuntur.

ANNVS MVNDI 3592. SEXTÆ ÆTATIS 76. Artaxerxis Longim. 3. Imperij Persarum 76. Eliasib Pontific 3. Olympiadis LXXIX. An. 3. Archonte Athenis Conone. Vrbis condit. 291. Coss. L. Æbutio. & P. Seruilio Prisco.

ANNVS ANTE CHRISTVM 461.

Annvs Longimani tertius epulum illud solenne habet, quod Esthens primo continet, cum Reginæ Vasthi repudio: habet & Persarum in Ægyptios expeditionem, & rem bi gestam cum Atheniensibus, dedionem item Thasiorum, & auxilia à Lacedæmonijs contracta, ad oppugnandam Ithomen: vbi iacta sunt semina futurorum bellorum, inter potentissimos duos Græciæ populos, Athenienses & Lacedæmonios. Quæ omnia partim ex Scriptura constat hoc anno gesta, partim ex Thucydidis, & Diodori assertione, partim denique ex ipsa serie narrationis. Addemus postremo quæ ad Romanam rem pertinent. I.

Res huius anni.

Et quod ad conuiuium quidem attinet, nihil est quod quis parum probabile putet, tantum tamque diuturnum conuiuiũ Susis celebratum, dum expeditio maximi momenti iam sese ad iter accingeret. Nam neque Rex ipse proficiscebatur ad bellum, neque necesse est omnes omnium Prouinciarum Satrapas, vel Præfectos simul conuiuio adfuisse, sed apparet alios alijs abeuntibus successisse, sicut visum est Caietano. Adde quod vt lebat ista celebritas, non solum ad regiam magnificentiam ostendendam, sed ad conciliandos sibi, ac in ... magisque demerendos recens electos Satrapas, siue quos emittebat ad bellum, siue quos in suas prouincias remittebat. Quid quod tex ipse conuiuiorum studiosior fuit? vnde infra c. 3. fin. *Statimque, inquit, in Susam pependit edictum, Rege & Aman celebrante conuiuium, & cunctis Iudæis, qui in vrbe erant flentibus.* Vnde Esther ad eius se appetitum, ac propensionem accommodans, semel iterumque eum excepit conuiuio, antequam aperiret quod habebat in animo. II

Tempus conuiuij.

In diebus ergo Assueri, inquit Scriptura, *qui regnauit ab India, vsque Aethiopiam, super 127. prouincias, quando sedit in solio regni sui, Susan ciuitas regni eius exordium fuit.* Prius quidem regnare cœperat, tertius enim iam regni annus agebatur, vt mox dicitur, sed vltimum quasi complementum, acceptæ possessionis fuit, sedere Susis vrbe metropoli, in solio primario regni sui. Exordium enim hic pro primaria ciuitate ponitur. *Tertio igitur anno imperij sui fecit grande conuiuium cunctis principibus, & pueris suis fortissimis Persarum, & Medorum inclytis, & præfectis prouinciarum coram se, vt ostenderet diuitias regni sui, ac magnitudinem, atque iactantiam potentiæ suæ multo tempore, centum videlicet & octoginta diebus.* Hoc totum est conuiuij tempus, quod principibus, & primarijs viris exhibitum est, totis sex mensibus, quos dies illi conficiunt. III.

Quid ... fuerit.

Vltima tamen sexti mensis hebdomade, vniuersum populum regiæ ciuitatis magnificentia regia complexa est, nemo exclusus, etiam eo tempore; ... mis Persarum, ... IIII.

Conuiuium ... populo.

[illegible] quæ vi [illegible] lectet [illegible] *Cumque* [illegible] *quos inuentum* [illegible] *maximum,* [illegible] quo cogendus est [illegible] [illegible] les hostimos [illegible] stinat epul [illegible] [illegible] orum Humosaltidiis, pat pe [illegible] orum locum legatis datet. [illegible] [illegible] quibus ludebat Dominus [illegible] [illegible] prat diuinoe cent diu [illegible] qui tenib [illegible] [illegible] pauperes & debiles. [illegible] Deo tenibut [illegible] [illegible] tem Porta [illegible] vulgatæ non dicit [illegible] [illegible] conuiuij, sed *cum impleventur.* [illegible] [illegible] Græcis & Hebræis inq [illegible] [illegible] ebræo [illegible] [illegible] vulgata, cum tubdit [illegible] [illegible] *ut in* [illegible] *memor* [illegible] *quod* [illegible] [illegible] id est, in atrio hor [illegible] [illegible] Quod [illegible] tignificatur, [illegible] vestibulo [illegible] conuiuio ex [illegible] quos nor dicebat [illegible] [illegible] quo tamen [illegible] [illegible] ipso ho [illegible] & hortis, vbi [illegible] [illegible] & in finitæ illecebræ volupt [illegible] [illegible] ex [illegible] ornat [illegible].

Et *pendebant ex omni parte tentoria aerii coloris* [illegible] id est aulæa candida, [illegible] tapla sua, & [illegible] aulæa [illegible] *atque purpureis* [illegible] *marmoreis* [illegible] [illegible] Hebræus, & Pat [illegible] [illegible] cubos [illegible] [illegible] argenteas [illegible] per quæ, circuli argentei [illegible] quibus [illegible] aulæa viris candidis, atque put [illegible].

[illegible] *aurei & argentei,* in quibus antiqui [illegible] [illegible] excellentia, aut atris dignitate [illegible] [illegible] quod expum [illegible] addit D [illegible] *quod mira varietate pictura decorabat.* Cæterò [illegible] ad [illegible] pau mentum: a quidam [illegible] [illegible] mensarum firme [illegible] [illegible] tuisse stratos stragula [illegible] [illegible] operis ornata, id est pictis opere [illegible] [illegible] circumuentia rosis, quod [illegible].

[illegible] autem notte *Bibebant autem qui inuitati erant aureis* [illegible] *& aliis* [illegible] *sibi inferebantur cibum* [illegible] [illegible] Diuus Hieron [illegible] [illegible] sed lances quoque [illegible] [illegible] apparatus, qui prouerbio [illegible] Medicæ mensæ. Addit Ioseph [illegible] pocula, & ludens ad [illegible] quod habent [illegible] [illegible] [illegible] gemmis sæpe [illegible]

[illegible]

[illegible] Pompeium [illegible] triumpho [illegible] [illegible] hu [illegible] [illegible] duabus, [illegible] & Myrrhinum [illegible] capac [illegible] sextariorum, aut [illegible] talentorum, [illegible] simus plu [illegible] licet: nam [illegible] [illegible] factum enim [illegible] nobis po [illegible] quam sanctas.

[illegible] *ut magnificentia regia dignum erat abundans* [illegible] *atur. Nec erat qui nolente coge* [illegible] *proponens* [illegible] *quod vellet.* [illegible] suas ad bibendum, [illegible] tempore conuiuas. [illegible] ne quem more Persarum [illegible] arbitratu quemque [illegible] Septuag. mutuatus [illegible] [illegible] & in versione [illegible] Serarius ex Athen. [illegible] & Strabone [illegible] reges Persarum in delicijs habebant, [illegible] vinum [illegible] [illegible] Chalybone [illegible] quod [illegible] etiam q. 6. de hac [illegible] ad bibendum coactio [illegible] agit. Quæ autem de conuiuio regio di [illegible] [illegible] Reginæ conuiuium [illegible] [illegible] propatulo, sed in palatio [illegible] est, [illegible] [illegible] & pudoris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Græcis inuenit [illegible] [illegible] Artaxerxis nuncios, qui [illegible] [illegible] operibus, testum [illegible] [illegible].

[illegible] conuiuium [illegible] & Vasthi reginæ re [illegible] fuerint Regis tum [illegible] Reginæ [illegible] sita, atque indign [illegible] IX.

[illegible] *hilarior* [illegible] *populis,* [illegible] *erat enim* [illegible] *valde* [illegible] reginæ [illegible] & quæ eam haud [illegible].

Quæ renuit, & ad [illegible] *superbiam, quod per eunuchos mandauerat, venire contempsit.* [illegible] X.

liebat ica quæ habebat [illegible] venire in verbo regis, quod erat in manu Eunuchorum. Græca [illegible] Vasthi [illegible] eam vehemen [illegible] [illegible] [illegible] pudori [illegible] [illegible] leges [illegible] [illegible] quæ [illegible] [illegible] præter [illegible] [illegible] non [illegible] ad eam Eunuchos [illegible] tenuit. A peciora [illegible] [illegible] ne sua quam [illegible] [illegible] causam regina [illegible] [illegible] tam [illegible] Quanquam [illegible] [illegible] non [illegible]

Sed [illegible] quoque Vasthi excusat. *Si [illegible]* *pudens viro rum oculis spectaculum* [illegible] *abnuit.* [illegible] etiam excusat [illegible] [illegible] *Regia* [illegible] *in via occurrentium* [illegible] *audebat.* [illegible]

[illegible]

lectum dignitate constitutus, existimandum est?

HAC Reginæ constantia *iratus Rex, & nimio furore succensus est*: fecit tamen quod vehementer irati non solent; *interrogauit* quippe *sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges, ac iura maiorum.* Illud tamen iniuste atque imprudenter fecit, vt quasi eam iam magni cuiuspiam criminis ream esse constaret, quæri voluit, *cui sententiæ Vasthi regina subiaceret, quæ Assueri Regis imperium, quod per Eunuchos mandauerat, facere noluisset.* Cui *Mamucham vnus de septem ducibus Persarum, atque Medorum, qui videbant faciem regis, & qui primi post eum residere soliti erant, respondit audiente rege, atque principibus.* Id significat hæc coram conferta conuiuarum multitudine agitata non fuisse, sed in regio consilio. Certe Iosephus ait dimisso conuiuio, septemuiros illos à Rege conuocatos, & apud eos vxorem contumaciæ ream peregisse. Illud autem obiter monere placet videri hos septemuiros, eosdem esse cum ijs, qui cap. septimo Esdræ memorantur, vbi dicitur à facie regis Artaxerxis, & septem consiliatorum eius Esdram mitti Hierosolymam. Ex quo non leuis coniectura ducitur Artaxerxem Esdræ, eundem esse cum Esthers Assuero, quem Septuaginta vocant etiam Artaxerxem.

SED Mamucham, siue quia ita sentiret, siue quia regi, vt consiliarij solent, gratificari vellet, & ream pronunciauit, & regno priuandam decreuit, id publici boni interesse contendens. Non solum, ait, regem læsit regina Vasthi, *sed omnes populos, & principes, qui sunt in cunctis prouincijs regis Assueri. Egredietur enim sermo reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros suos, & dicant: Rex Assuerus iussit, vt regina Vasthi intraret ad eum, & illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum coniuges Persarum, atque Medorum paruipendent imperia maritorum, vnde regis iusta est indignatio.* Hoc examen est culpæ, sequitur iudicis huius sententia. *Si tibi placet, egrediatur edictum à facie tua, & scribatur iuxta legem Persarum atque Medorum, quam præterire illicitum est,* atque adeo nulla ratione reuocari, ne à principe quidem ipso qui tulit, vt de Darij lege à Daniele violata alibi dictum est: a *vt nequaquam vltra Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius altera, quæ melior est illa accipiat. Et hoc in omne, quod latissimum est, prouinciarum tuarum diuulgetur imperium; & cunctæ vxores, tam maiorum, quam minorum deferant maritis suis honorem.*

a *Esth. 1. 19.* Dan. 6.

XIV. Improbatur

ITA Mamucham non admodum sapienter. Nam si legem inuenit, quæ regis iracundiæ patrocinari videretur, quare eius quoque rationem non habuit, quæ reginam tuebatur? Præsertim quæ iuri naturæ, & bonis moribus esset consentanea, vt mulieres secretum ament, & solis viris suis probari pulchritudinem suam velint. Insipiens mercator, qui pecunias latronibus ostentet. & Maritus qui coniugis pulchritudinem oculis impudicis. Sed eam insipientiam, iusto Dei iudicio, aut viri zelotypia, aut vxoris incontinentia castigat, vt Lydo Candauli contigisse ex Herod. l. 1. constat.

Rectum est deferri à mulieribus honorem maritis, & pro dominis etiam haberi, vt Abrahamum à Sara, b & diligi, vt carnem suam, c & obtemperari eorum mandatis cum timore, & reuerentia: d at nihil à viris improbum, iniustum, flagitiosum, aut contra legem Dei, & bonos mores, imperari debet. Sed eius rei iudicium si res dubia sit, penes ipsas esse non debet, ne facile pro suo ipsarum arbitrio, & sensu potius, quam pro æquitate iudicium ferant.

XV. Fit decretum contra vxorem & Vasthi

PLACVIT *consilium Mamucham regi, & principibus*, etsi pœna hoc ipso iniusta fuerit, quod culpæ magnitudinem longe multumq; superarit: præsertim cum delictum hoc fortasse semel tantum admissum fuerit, & à Regina, quæ forte multis alioqui virtutibus claruerit, & de ipso rege bene merita fuerit. Fecitq Rex iuxta consilium eius, & *misit epistolas ad vniuersas prouincias regni sui, vt quæque gens audire, & legere poterat, diuersis linguis, & literis, esse viros principes, ac maiores in domibus suis; & per cunctos populos diuulgari.* Hunc exitum habuit magnificum Assueri conuiuium. Ita extrema gaudij luctus occupat, & dulcedo fluuiorum in maris amaritudine terminatur. Cæterum non videntur res hoc anno vltra progressæ, quam vt Vasthi suas sibi res habere iuberetur, & vniuersæ prouinciæ, de huiusmodi repudio, ad comprimendam muliebrem superbiam, & peruicaciam docerentur.

XVI. Expeditio Persarum in Ægyptum. Ex Diod. Olymp. 79. 3.

SVB hoc tempus e Persarum rex Artaxerxes ducem belli Ægyptijs inferendi constituit Achæmenem Darij filium Patruum suum, eiq; plusquam trecenta equitum, peditumq; millia tradens, Ægyptum expugnare iussit. Is in Ægyptum profectus prope Nilum castra posuit. & refectis ab itineris labore militibus, ad pugnam sese comparat. Ægyptij vero copijs ex Africa & Ægypto accitis, subsidia Atheniensium expectabant. Hi ducentarū nauium classe in Ægyptum adducta, vires cum Ægyptijs coniungunt. Dixerat ante Diod. trecentas triremes ab Atheniensibus auxilio Ægyptiorum destinatas, nunc vero cum Thucydide ducentas tantum eo profectas refert, alijs quippe eriam locis destinabantur, apud Thasios nimirum, & Lacedæmonios, vt dicemus: vt mirum sit etiam ducentas triremes in Ægyptum mitti potuisse. Verum cum eæ iam ad Cyprum, ex pugna Eurymedonthæa collectæ essent, inde in Ægyptum non magno cursu traiecerunt, vbi ab incolis magno studio exceptæ, ad pugnam se comparant.

Quæ copiæ vtrimque.

XVII. Pugnatur. ... & fugiunt.

PVGNA conserta summa vtrimque viribus certatur. Et ad tempus quidem Persæ multitudine sua præpollebant. At cum strenue in illos Athenienses inferrentur, & aduersum sibi cornu pellerent, plurimis in acie trucidatis, reliqua etiam Barbarorum multitudo fugam arripuit. Non satis intelligo Persas multitudine præualuisse, cum ex aduersa parte innumerabiles essent Ægyptiorum, Afrorum, & Lybiorum turmæ, & insuper quotquot ducentis Atheniensium triremibus vehebantur. Sed nimium scriptores Græci, suis malunt quam alienis fauere: pergit Diodorus. Magna tum strages inter fugiendum editur, & Persæ tandem maiore exercitus parte amissa, in Album, vti vocant, murum confugiunt. Athenienses igitur sua victoriam strenuitate adepti, cum ad munitionem illam Barbaris instituissent, expugnare locum nitebantur. Eum locum aperte declarat Thucydides, cum ait Athenienses ex mari Nilum ingressos, & flumine ipso, & duabus Memphidis partibus potitos, ad tertiam partem, quæ Murus in quo albus dicebatur, bellum gessisse. Vbi reliquam anni partem obsidionem tulerasse, ex vtriusque historici narratione probabile est.

Album murum. includuntur.

XVIII. Thasiorum deditio, & pœna.

HIC quoque tertius annus est obsidionis Thasiorum, qui eum Lacedæmoniorum auxilia contra Athenienses frustra expetita desperassent, ijs sese dediderunt, inquit Thucydides, ijs conditionibus, vt vrbis suæ muros demolirentur, naues traderent, & imperatam pecuniam persoluerent: tam eam, quam in præsentia eos numerare, quam eam, quam in posterum pendere oportebat; vtque ipsis & continente, & metallis cederent. Plutarchus in Cimone vim potius, quam deditionem vrbis significat: ait enim Cimonem oppidum Thasiorum expugnasse; Auri metalla in opposita continente posita, populo Atheniensi adiunxisse, & regionem quæ Thasijs parebat ademisse. Expugnatos etiam tradit Diodorus sed ambo expugnationem vocant coactionem ciuium ad deditionem faciendam.

Diod. l. 11. an. 1. Olymp. 79.

XIX. Athenienses contra Ilotas euocantur. Thuc. l. 1. p. 66. & 67. gr. lat.

QVOD ad Hilotas fugitiuos attinet, scribit Thucydides, Lacedæmonios, cum bellum aduersus eos susceptum, qui Ithomæ erant, longius produceretur, cum aliorum sociorum, tum Atheniensium etiam opem implorauisse, hosque Cimonem ducem, ex Thasiaca expeditione reuersum, cum non exiguis copijs misisse. Athenienses autem potissimum euocatos, quod ad murorum, & vrbium oppugnationem strenui esse viderentur. Eandem Atheniensibus laudem tribuit Herodotus, lib. 9. vt qui in pugna Platæensi Persarum castra, & ligneum murum, & turres frustra à Lacedæmonijs, ignaris murorum oppugnandorum, tentatas, ipsi maiore in eam rem scientia prædui, expugnassent. Porro vbi adfuerunt Athenienses, vt inquit Plutarchus in Cimone, eorum audaciam & alacritatem veriti Lacedæmonij, solos ex socijs, pro seditiosis ablegauerunt. Qui cum indigna-

Et dimittuntur a Lacedæmonijs.

...tione reuersi, deinceps aperte Lacedæmoniorum ...toribus infesti fuerunt, & Cimonem ipsum, qui autor fuerat eis auxilia submittendi, leui arrepta occasione, in decennij ostracismo exterminauere.

XX. Verum Thucydides non tam seueram hanc dimissionem Atheniensium facit. Lacedæmonij, inquit, cum oppidum per vim non caperetur, metuentes Atheniensium audaciam, & ingenium ad res nouandas promptum, simul etiam illos alienigenas esse rati, ne quid noui molirentur, eorum suasione, qui Ithomæ erant, si diutius secum manerent, solos omnium sociorum dimiserunt; suam quidem suspicionem non declarantes; sed se illorũ auxilijs non amplius indigere dicentes. Indiguisse tamen, satis res ipsa docuit, cum ad decimum annum bellum protractum fuerit, vt ex eodem Thucydide diximus: sed pergit. Athenienses vero se non bona de causa, sed aliqua suspicione orta dimitti cognouerunt. Quare facinus hoc atrox & minime ferendum iudicantes, nec ita de Lacedæmonijs se meritos esse existimantes, vt hanc ab illis iniuriam acciperent, statim atque domum redierunt, relicta societate, quam cum illis contra Medum dudum contraxerant, nouam cum Argiuis illorum hostibus inierunt. Simul etiam vtrique adhibito iureiurando, ijsdem conditionibus societatem cum Thessalis fecerunt. Hactenus Thucydides, quæ paulo exactius exponenda fuerunt, quoniam hæc semina sunt grauissimi, valdeque diuturni belli Peloponnesiaci.

XXI. Ingens Romæ pestilentia. Hoc ipso anno quo Roma Coss. habuit L. Ebutium, & P. Seruilium Priscum, neque militiæ neque domi quidquam memorabile gestum est, vt ait Dionys. pestilentia magis sæuiente, quam vnquam antea: quæ à pecoribus orta, totum pene quadrupedum genus absumpsit. Tum contagio ad pastores & agricolas transeunte, peruagatis agris, postremo in vrbem incubuit. Seruorum, mercenariæque multitudinis hac peste absumptæ ne numerus quidem iniri potuit; Senatorum 4. pars extincta est; in his ambo Coss. maiorque pars Collegij Tribunorum. Cœpit is morbus circiter Cal. Septemb. durauitque annum eum continuum, nec ætati vlli parcens, non sexui. Liuius hos Consules Cal. Sextilibus, vt tum anni principium agebatur, consulatum iniisse tradit, quod Cuspin. quoque. Onuphrius & Pighius notarunt; vt intelligas variasse non raro Consulum Romanorum annos in suis initijs, vt alibi quoque ex eodem Dionys. notatum est.

XXII. Æqui, & Volsci ... Vbi Romana calamitas vicinis gentibus innotuit, quod Ilotæ contra Lacedæmonios, hoc Æqui & Volsci contra Romanos ausi sunt. Rati enim venisse tempus excidendi Romani Imperij, societatis icto fœdere, paratisque rebus oppugnationi necessarijs, quam celerrime potuerunt eduxerunt ambos exercitus, & ne Romani sociorum auxilijs subleuarentur, Latinorum, Hernicorumq. agros primum inuaserunt. Quo die cum vtriusque gentis sociæ legati Romam venissent, offenderunt alterum Consulum Ebutium mortuum, alterum trahentem animam; & cum nonnulla spe auxilij ab ægro Senatu dimissi, permissique sunt hostem sua virtute interim repellere: quod neque ignauiter, neque sine damno fecere. Deinde hostes eorũ agros populati, ad Sabinos etiam, Romanosque progressi, magnum vrbi ægræ, & vtroque orbatæ Consule terrorem intulerunt. Nam alter quoque paulo ante è viuis excesserat. Vrbem quoque ipsam oppugnare aggressi sunt: sed cum modica eius pars hostibus præ cæteris esset obnoxia, supra vires armati in mœnibus vndique apparebant, sed illic maxime, vnde hostem eo tempore oppugnationum imperitum, quo necdum testudines inuentæ fuerant, atque huiusmodi machinæ, facile arcebant. Itaque desperata expugnatione abductæ sunt inde copiæ, & agro prius quæcunque extabant vastato, incolumes in patriam redierunt.

* * *

Semina belli Peloponnesiaci.

ANNVS MVNDI 3593. SEXTÆ ÆTATIS 77. Artaxerxis 4. Imperij Pers. 77. Eliasib Pont. 4. Olympiadis LXXIX. an. 4. Archonte Euippo. Vrbis condit. 292 Coss. L. Lucretio, & T. Veturio Gemino siue Cicurino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 46.

I. REFORMATVR hoc anno Vasthi Artaxerxes, vt Scriptura loquitur, suorumque vsus consilio, quærit quam illi substituat: insuper Lacedæmonios contra Athenienses, à quibus tam breui tempore ingentia mala terra marique, ad Eurymedontem, & Nilum acceperat, sollicitat, & ipse nouam expeditionem contra Ægyptios, & Græcos, qui eis aderant, parat. quando etiam Themistocles in Asia moritur. Et Megarenses a Lacedæmonijs deficiunt, seque Atheniensibus adiungunt. Romani Æquos & Volscos vlciscuntur.

II. Cogitat de Vasthi rursus... Et quod ad domesticam rem Artaxerxis attinet. Iam Vasthi exclusa erat à consortio regio, & insuper eaque edictum, seu decretum irreuocabile latum erat, & toto, qua cunque patebat, imperio promulgatum, vt aliæ coniuges modestiam, & obedientiam, intellecta Vasthi punitione, docerentur. *His itaque gestis postquam Regis Assueri indignatio deferbuerat, recordatus est Vasthi, & quæ fecisset, vel quæ passa esset.* Sunt qui putent hanc recordationem pertinere ad sequentem à conuiuio diem; & tantam attribuendam moram ad sedandam iram quanta erat vino concoquendo satis. Ad id supponit, statim in ipso conuiuio, aut eius fine coactum concilium, accusatam, & damnatam Reginam, factum decretum, & toto orbe euulgatum. At res tanti momenti à sapientibus non tam tumultuariè tractari, & potuit diutius vel negligere, vel obliuisci, qui alijs mulieribus abundabat. Cæterum hoc loco Scriptura significat cœpisse regem sedato animo culpam Reginæ cum eiusdem pœna componere, & animaduertere hanc illa longe esse grauiorem, quippe qui leuiculam mulieris, eiusdemque Reginæ clarissimæ peruicaciam, quales sæpe in familia contingunt, quamque prudenter dissimulare potuerat, regni & coniugij priuatione, in omnes annos consequentes castigarat.

III. Et varie commouetur. VNDA animum subijt commiseratio, cum recordatione antiquæ cum ea consuetudinis, ac beneuolentiæ: eximiæ item eius pulchritudinis, quibus animus labefactabatur & de ea repetenda cogitabat. At huic cogitationi obsistebat decretum, quod iuxta leges patrias mutari non poterat; præsertim cum causa, propter quam decretum illud editum fuerat, perseueraret. Nimirum exemplum proponendum fuerat vxoribus, maritis vt audientes essent: qui fructus, mutato decreto, plane periturus erat. Itaque rex, quasi in medio mari nauis contrarijs quassata ventis ac fluctibus, æstuabat. *Qua in anxietate,* loquitur Iosephus, a *videntes eum amici, consulunt vt inutilem mulieris amorem ex animo eijciat, & facta per totam orbem formosarum virginum perquisitione, quam alius prætulerit optet sibi coniugem. Noua enim indulta prioris aboleri posse desiderium, & eum recentis consuetudine, amorem paulatim distractum, in totum posse euanescere.* a Ios. l.11. c.6.

IV. Esther a... PLACVIT b *sermo Regi, & ita vt suggesserant, iussit fieri. Erat autem vir Iudæus in Susan ciuitate, qui fuit nutricius filiæ fratris sui Edissa, quæ altero nomine vocabatur Esther, & vtrunque parentem amiserat, pulchra nimis, & decora facie, mortuisque patre eius ac matre, Mardochæus sibi eam adoptauit in filiam. Cumque percrebuisset regis imperium, & iuxta mandatum illius multæ pulchræ virgines adducerentur Susan, & Egeo traderentur Eunucho, Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est, vt seruaretur in numero fœminarum.* b Esth. c.2. Quadringentas fuisse virgines fidenter pronunciauit Iosephus, quas Scriptura tantum multas dixit. Nec tamen improbabiliter ex 127. prouincijs. Quæres vbi esset tunc ... cum ...

regem

CAP. 77. a L. 11. c. 6.

regem venire iussa est? Respondet Iosephus, *a* tam Esthere scio, quam Mardochæum Babylone fuisse commoratos, sed migrante Esthere, etiam Mardochæum Susam commigrasse. At Scriptura non dicit, eum venisse Susam abeunte Esthere, sed fuisse Susis, cum percrebuit Regis imperium; quod si ille Susis erat, vtiq; cum eo erat eius filia Esther, vtroq; parente orbata.

V. *Affinitas Esther & Mardochæi.*

ILLVD quoq; ambiguum videtur, quo gradu consanguinitatis Mardochæus Estherem attingeret. Nam v. 7. dicitur filia fratris Mardochæi. Sicq; Mardochæus fuisset eius patruus, illa autem eiusdem neptis. Eodemq; modo v. 15. dicitur filia Abihail fratris Mardochæi. Et rursus *b* inferius confessa dicitur Esther regi de Mardochæo, quod esset patruus eius. Iosephus quoque Mardochæum patruũ Estheris vocat; vnde consentaneum fuit, vt ei loco patris esset, & eam in filiam adoptaret.

b cap. 8. 1.

Semel genuit. Abihail, ex quo Esther & Iair, ex quo Mardochæus.

Verum in Hebræo dicitur filia patrui Mardochæi: in Græco etiam dicitur filia Aminadab fratris patris Mardochæi v. 7. & rursus v. 15. idem perspicue habetur, Hebræo vbiq; consentit Chaldæus, consentit & Sulpitius Seuerus, qui Mardochæum vocat fratrem patruelem: qui cum vulgatam editionem sequi soleat, probabile est legisse filiam fratris patris Mardochæi, & Serar. putat vocem (patris) in Latinis compluribus deesse. Illo etiam c. 8. 1. in Hebr. & Chald. habetur tantum. Indicauit quid esset ipsi, id est, qua ei propinquitate iuncta esset. Potuit nihilominus Mardochæus suam consobrinam, siue patruelem tantum ætate antecedere, vt ei loco patris esset.

VI. *... munerum ... illarum.*

SED redeamus ad scripturæ narrationem. *Quæ placuit ei,* puta Esther Eunucho, vt Vatabl. Caiet. & Sa, licet aliter Serarius. Non enim statim ad regis conspectum admittebatur. *Et præcepit,* alteri cuidam *Eunucho* sibi subdito, *vt accelleraret mundum muliebrem, & traderet ei partes suas.* (phrasis est Hebræa, idem ipsum hoc loco significans quod mundus muliebris, qui ei pro sua parte dabatur, sicut & cæteris) *& 7. puellas speciosissimas de domo regis,* vt scilicet honoris causa eam comitarentur, vnde & sequitur, *& tam ipsam, quam pedissequas eius ornaret, atque excoleret.* In Græco significatur tractatam indulgenter, atque beneuole Estherem cum puellis suis; in Hebræo transisse cum puellis in commodissimam domicilij partem.

VII. *Tacet genus suum & patriam.*

QVOD autem subdit. *Quæ noluit indicare ei populum, & patriam suam. Mardochæus enim præceperat ei, vt de hac re omnino reticeret.* Non est ita accipiendum quasi Eunucho petenti patriam Estheris, ei ipsa negauerit se dicturam: Sed eam nihil de sua cognatione vel patria dixisse, sicut nec rogata fuerat. Vnde alij ex Hebræo vertunt. *Porro Esther non indicabat populum suum, & natale solum suum.* Non rogabatur autem, quia cum Susis nata, vt videtur, & educata esset, omnes eam Susianam, & Persam, non Hebræam putabant. Itaque Iosephus ait eam nunquam à Rege interrogatam, quo esset nata genere. Nam interroganti nolle respondere, fuisset in grauissimam eius offensionem incidere. Quæ autem videri huius prohibitionis causa? An ne vilior haberetur, tanquam de seruili genere captiuorum? An ne inuidiam genti suæ conflaret, apud Persas præsertim, & Medos? An forte diuinitus præceptum de hoc silentio accepit, vt diuina in Hebræos prouidentia magis appareret ex insperato? Interea Mardochæus deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in qua electæ virgines seruabantur, curam agens salutis Esther, & scire volens, quid ei accideret. Diuturna vero fuit hæc cura, nam vsque ad tertium annum ad regem admissa non est. *c*

Etenim.

c Vt ... *... c. 2.*

VIII. *... amur.*

HAEC dum aguntur Susis, Artaxerxes ex Ægypto de clade suorum edoctus, familiares quosdam cum magna pecuniæ vi Lacedæmonem mittit, Megabazo duce, qui de bello Atheniensibus inferendo Spartanos sollicitant: ratus hoc pacto Athenienses, quorum ope Ægyptij vicerant, ad tuendam patriam retractum iri, & sic Ægyptios desolatos facile superandos. At Lacedæmonij neque pecunias accipiunt, neque alijs Persarum postulatis aures præbent, vt ait Diodor. Forte ex integritate animi, & diuitiarum contemptu, earum præsertim, quæ ex impio quæstu, & proditione prouenirent; forte etiam, quia tum præ virium infirmitate, ne vicino quidem oppido Ithome potiri poterant. Erat tamen hæc Persarum postulatio non incongrua tempori, quo Athenienses societatem suam cum Spartanis abruperant, vt proximo anno diximus. Itaque Megabazus cum res ei ex sententia non succederet, & pecuniæ frustra consumerentur, cum reliqua pecunia in Asiam redijt.

IX. *Noua expeditio in Ægyptum & Athenienses qui ... erant.*

DESPERATIS Lacedæmoniorum suppetijs, ait Diodorus, Artaxerxes nouas copias instruit, quibus Artabazũ & Megabizum præficit, viros excellenti virtute præditos, eosque in Ægyptum, & Athenienses, qui vna cum eis Persas ad Murum Album obsidebant, parare expeditionem iubet. Eam paratam hoc anno quarto Olymp. 79. scribit Diodorus l. 11. Artabazus, inquit, & Megabysus ad bellũ Ægyptium Imperatores designati, ex patria equestres & pedestres copias, vltrà 300. hominum millia, educunt. Vbi in Ciliciam, & Phœniciam ventum erat, ab itineris molestia exercitum recreant, & mox Cyprios, Phœnices, & Cilices classem instruere iubent, trecentisque triremibus ædificatis, classiarios imponunt, viros fortissimos, rebus omnibus ad nauale certamen instructos: in quo apparatu, & exercitatione militari totum prope annum consumunt.

X. *Themistocles ad id bellum vocatur.*

HOC fere tempus notat Plutarchus mortis Themistoclis. Ait enim eum Magnesiæ quietas sedes perdiu habuisse, magnisq; cultum donis, atque pari in honore habitum, atque Persarum primores, quod Rex superiorum prouinciarum distractus negotijs, non admodum attendere animum ad res Græciæ. Vt vero Ægypti rebellio, inquit, adiutoribus Atheniensibus, naueisque Græcorum vsque ad Cyprum, & Ciliciam prouectæ, dominansque Cimõ mari, eum ad occurrendum Græcis, & ad eorum reprimendum aduersus se incrementum reuocauerunt, iamque delectus habebatur, duces dimittebantur, etiam Magnesiam ad Themistoclem, cum mandatis regijs, veniebant nuncij, vt res Græciæ susciperet, præstaretque promissa; neque ita inflammatus in ciues suos vlla est, neq; tantis honoribus, & potentia incitatus ad bellum &c. Hæc si quis attendat, videtur velle Plutarchus mortem Themistoclis, quam mox subdit, in annum primum vel secundum Artaxerxis, quo prædicta contigerunt, referre, verum enim idem dicat eum Magnesiæ vitam securam egisse ἐπὶ πολὺν χρόνον, non potuit eo tempore mors eius contigisse, cum vix tum in Asiam peruenisset, vel regis se in conspectum dedisset. Itaq; in hanc secundam expeditionem rectius differtur, cum Rex amissis iam in Ægypto copijs, & spe de Lacedæmonijs concepta fraudatus esset, omnemque moueret lapidem, adhibitis bello ducibus præstantibus viris, vt Ægyptios, Græcosque, post tot acceptas clades, vlcisceretur.

Hoc tempore.

XI. *Quod voluntaria morte vitat.*

CVM ergo Themistocles bellum Patriæ inferre noller, imo ne bello quidem interesse, quod partim in Ægyptios, partim in Græcos agendum erat, forte etiam existimans se, quæ Regi promiserat præstare non posse, vt notauit Thucydides: præsertim quod ea tempestate Græcia duces inclytos haberet, & mirifica esset Cimonis in rebus Græcorum gerendis felicitas: vt Colophonem eximium, vt putabat, rebus à se præclare gestis imponeret, existimauit voluntaria morte sibi esse pereundum. Itaque sacris operatus, conuocatosque complexus amicos, hausto, vt celebris fama est, taurino sanguine, vt aliqui volunt, veneno præsentaneo sumpto, annos natus quinque & sexaginta, quos fere in Rep. administranda, & imperio transegit, Magnesiæ vitam cum morte commutauit.

XII. *An epoto tauri sanguine.*

PLVRIBVS eam de taurino sanguine famam, siue fabulam persequitur Diodorus. Autores nonnulli tradunt, inquit, Xerxem nouæ in Græciam expeditionis percupidum, à Themistocle postulasse, vt huius belli se ducem præberet. Illum vero ita assensum, si fidem iureiurando confirmatam daret, se Græcis absque Themistocle bellum non illaturum. Post immolatum ergo taurum, iuramento præstito, Themistoclem poculum taurino sanguine plenum hausisse, atque illico expirasse: itaque Xerxem ab illo proposito reuocatum. Verum ex communi sententia, cuius princeps Thucydides, constat mortem Themistoclis

in regnum Artaxerxis incidisse, nec eius morte expeditionem bellicam fuisse interruptam. Itaq; Thucydides taurinum illum sanguinem, tanquam declamatoriam narrationem, missum facit, sed morbo correptum vitam finisse tradit. Addit tamen quosdam dicere, eum sponte hausto veneno, quod quidam sanguinem illum intelligunt, qui hominem veneni instar extingueret, è viuis abijsse.

XIII. Eam mortem rea ipse suspexit, vt ait Plutarch. & maiore de eo opinione concepta, etiam amicos ipsius & familiares perpetua benignitate complexus est, eamq;, vt pro patria vltro susceptam, passim antiqui celebrant. Quibus tamen vereor vt recta ratio consentiat: quin potius maxime damnandum videtur, quod maxime commendatur. Neque enim vel mors ipsa laudabilis est, vel causa eius. Nam si verum est illud, quod est profecto verissimum, *Vitaq; mancipio nulli datur, omnibus vsu*. Et, *non licet iniussu Imperatoris de vitæ statione decedere*, certe qui vitam eripit sibi, iniuste agit contra Deum, ac patriam, quibus se ipse debet, & quibus seruire in hac vita debet, quandiu fuerit visum Deo. Et vt maxime ratio exigeret hominis mortem, nulli licet in se ipsum agere tortorem.

XIV. Qvin quod neq; innocens mortuus est, sed ab vniuersa Græcia morti destinatus, propter susceptam cũ Paus. patriæ proditionẽ, quam etiam fuga elapsus, cũ Barbaro regẽ transegit. Quod autẽ non præstitit quod male promiserat, & in turpi voto decretum mutauit, id non valde admirandum est si fiat, sed valde culpandum ni fiat. Quod si maluisset mortẽ à Persis subire, quam stare iniustis, atq; impijs promissis suis, tum demum & pro iustitia mortuus fuisset, & vere gloriosus existimari potuisset. At eum potius in impia voluntate patriam Persarum seruituti subijciendi mortuum fuisse neq; Thucydides, neque Plutarchus dissimulant: & vitam sibi extorsisse, quod existimaret se, quæ Regi promiserat, præstare non posse. Plutarch. in Cim. *Themistoclem ferunt spe abiecta belli Græci, quia diffidebat Cimonis se felicitatem, & virtutem superare posse, voluntaria occubuisse morte.* Nõ ergo eum tam atrocis culpæ pœnituit, vt quoquo modo laudari posset, sed scelerate doluit, se tantum facinus præstare non posse, & sceleratius in tanti desperatione facinoris, sibi mortem consciuit, ingentemque æternorum suppliciorum molem, omnium grauissimo parricidio sibi accelerauit. Epoto quoq; taurino sanguine Psammenitus mortuus est, quod Ægyptios ad defectionem à Cambyse sollicitasset: refert Herod. l. 3.

XV. Erectvm est ei nihilominus Magnesiæ eximium in foro monumentum, quod Diodori Siculi ætate supererat, eique post mortem certos honores habitos, vsque ad ætatem suam testatur Plutarchus. Thucydides vero ait, eius ossa à propinquis domum ipsius iussu reportata, & clam Atheniensibus, in agro Attico humata fuisse, quod eum, qui proditionis reus erat, ibi sepelire fas non esset. Addit Andocides apud Plutarch. Athenienses peruestigasse reliquias eius, & dissipasse, eodem improbante Plutarcho. A quo minime dissentit Pausanias, qui ait Themistoclis sepulchrum non longe à maximo Piræei portu collocatum fuisse, quod ipse eius ædificandi author extitisset. Siquidẽ Athenienses, inquit, sui aliquando facti in Themistoclem pœnituisse tradunt, atque eius ossa ex Magnesia sublata, ab ipsius propinquis in patriam reportata.

XVI. Hoc ipso tempore Megarenses etiam à Lacedæmonijs defectione facta, quod eos Corinthij de agri finibus contendentes, bello premerent, Atheniensium partibus sese adiunxerunt, & societatẽ cum ipsis inierunt. Ita Thucyd. Id porro hoc anno contigisse ex Plutarcho in Cimone satis constat: etsi Diodorus rem in tertium ab hinc annum differat. Ait enim rem à mutuis populationibus & velitationibus ortam, gliscente magis subinde dissidio, ac certamine, Megarenses viribus inferiores, metu Corynthiorum societatem cum Atheniensibus iniuisse. At Plutarchus refert Cimonem, cum rediret à dando auxilio Lacedæmonijs contra Ilotas, per Corinthiorum agrum adhuc amicũ transijsse, cum iam Corinthii male Megarenses tractassent. Postquam, inquit Plutarch. opem tulit Cimon Lacedæmonijs, atque in reditu iter cum exercitu per fines Corinthiorum fecit, accusauit eum Lachartus, quod priusquam ciues appellasset, inuexisset exercitum: siquidem eos qui fores alienas pulsant, non ante quam Dominus iusserit, dicebat ingredi. Cui Cimon. *Atqui vos Lacharte*, inquit, *Cleonæorum, & Megarensium non pulsatis foribus, sed refractis irrupistis armati, censentes omnia patere potentioribus.*

XVII. Ex quibus perspicuum est, qua de causa Megara ad Athenienses defecerit, relictis Corinthijs, & Lacedæmonijs, qui eadem societate tenebantur. Tenuerunt ergo ait Thucydides Athenienses Megara, (ea metropolis est prouinciæ Megarensium ad Isthmum Corinthiacum,) & Pegas (quæ altera vrbs est Megaridis, siue emporium Megaræ vicinum,) & longos muros Megarensibus, ab vrbe ad Nisæã vsque, ædificarũt (id est, ad portum Megaricum ita appellatum: qui etiam pro ipsa vrbe apud Ptolemæum accipitur, sic portus Atheniensium dictus est Piræeum) Cumq; eum murum Athenienses suo præsidio tuerentur, magnum inter Corinthios & Athenienses exortum est odium, quod in multos annos propagatum est.

XVIII. Romae porro creati sunt interreges comitiorum causa, per quos designati sunt Coss. L. Lucretius, & T. Veturius Geminus: qui vt Consulatum inierunt pestilentia desijt. Cumque nihil magis cordi esset toti ciuitati, quam pœnas sumere de ijs, qui inualidam, & male affectam insuper vexauerant, omnes sponte nemine vel iustam immunitatem causante, nomina militiæ dedere. Copijs trifariam diuisis, cum parte vna Q. Fabius vir Consularis vrbis præsidio relictus est: duæ reliquæ cum Coss. in Æquos & Volscos profectæ sunt. Cumque iam hostes in armis in Hernico agro starent, visum est Consulibus per oppida hostium circumferre bellum. Sicq; hostes ad sua tutanda reuocarunt. Sed ne seipsos quidem satis tutari potuerunt Volsci, vt qui vix primum Romanorum congressum sustinere potuerint.

XIX. At Æqui pari arte conati sunt Romanos ex suis arcere finibus: qui etiam Romam robore iuuentutis vacuam occupare se posse sperauerant. At cum Tusculum peruenissent, ibique mœnia armatis militib. oppleta cognouissent, præter 4. validas cohortes, quæ ad portam stabant, mutato consilio deflexerunt de via, & agrum superiore expeditione intactum populati sunt. Accurrit eo confestim L. Lucretius Consul, & sese ad prælium parat, Æquis minime certamen recusantibus, sed ambientibus potius, priusquam alter Consul se Lucretio adiungeret. Itaq; diu fortiter vtrimque certatum est, donec ostentante se à tergo militum manu, è quodam montano castello descendentium, existimauerunt alterum adesse Consulem, & veriti ne circumuenirentur, se in fugam dederunt, cæsis vtrisque hostium ducibus, & fortissimis quibusque vtriusque populi. Post hæc nemine prohibente, Lucretius Æquorum agrum vastauit, Volscorum Veturius, vsque ad comitiorum tempus, quo reductæ domum copiæ Lucretius triumphans, Veturius ouans vrbem inuecti sunt.

ANNVS MVNDI 3594. SEXTAE AETATIS 78. Artaxerxis 5. Imperii Pers. 78 Eliasib Pont. 5. Olympiadis LXXX. An. 1. Phrasicle Prætore Athenis. Vrbis cond. 293. Coss. P. Volumnio, & Ser. Sulpitio Camerino siue Amentino Diod.

ANNVS ANTE CHRISTVM 459.

L. Degit Esther hoc tempore [a] in domo regia virginũ electarum. Persæ rem bene in Ægypto gerunt; Athenienses bellum cum Corinthijs gerere incipiunt. Romani domi tumultuãtur. Torymbas Thessalus in stadio Olympico victor coronatur. Et de Esther quidem nihil est quod hoc primo anno prædicti nuper triennij dicamus: nam ille omnis apparatus ad cõciliandam formæ venustatẽ, in vltimum tantũ annũ videtur à Scriptura transferri. Quid ergo illa hoc tempore? Forse occupata varijs nobiliũ puellarum exercitationibus, expectauit dum nubilis esset. Nisi

dica-

Margin notes: [a] Esth. c. 2. 12. — Diodor.

[illegible] fuisse multitudinem puellarum, quae eam velaetate, vel tempore admissionis antecederent, vt antequam ten [illegible] Esthetis aduenisset, triennium effluxerit. [illegible] que videtur co[illegible] gi ex verbis illis. *Cum autem venisset tempus [illegible] puellarum per ordinem puellarum, vt intrarent ad regem.*

Persae [illegible] hoc, post variam exercitationem militarem, ducibus Artabazo & Megabyzo [illegible] Aegyptum proficiscuntur, non temere sperata victoria. Nam praeter maximas terrestres, naualesque copias, omnibus rebus instructas, ad eas non exercitatos [illegible]. Erant & clarissimi atque exercitatissimi expeditionis duces Artabazus Pharnacis filius, qui in Graecia cum Xerxe, naualibus, terrestribusque pugnis cum [illegible] [illegible] interfuerat, & sapientissimorum consiliorum auctor [illegible] Megabyzus vero, siue Megabazus Herodoto, Zopyri [illegible] [illegible], qui crudeli erga seipsum stratagemate [illegible] Dario Hystaspis, huius Artaxerxis auo, Babylonem [illegible], vt [illegible] Herodotus. Ipse autem sub Dario egregia bella [illegible] perpetrauit, & multas in Europa prouincias Persarum imperio partim acquisiuit, partim etiam conseruauit, vt ex Herod. l. 5. constat. Ea quo intelligitur eum nunc fuisse admodum grandem natu.

III. Hi ergo, vt narrat Diodorus, in hunc annum primū Olymp. 80. assumpta in Cilicia trecentarum nauium classe, assumptoque terrestri exercitu, per Syriam, & Phoeniciam iter faciebant. Praeternauigante vero ad latus (dextrum) classe, ad Memphim tandem cum peruenissent, obsidionem Albi muri illico soluunt, perterrefactis aduentu hostium Aegyptijs pariter & Atheniensibus. Mox consilio prudenter inito, collata quidem acie pugnare declinant, sed ane militari[illegible] bellu imponere contendunt. Ita Diodorus. At Thucydides ait Persas tam Aegyptios, quam socios praelio vicisse, & Graecos Memphide expulisse, tandemque 10 Prosopitide insula eos conclusisse, & ibi per 18. menses obsedisse. Sed obsidio sub huius anni extrema inchoata, ad ann. 7. Artaxerxis, qui erat 6. huius belli, protracta est. Quae tamen omnia in hunc annum congessit Diodor. Ea porro insula, quam Thucyd. & Diodor. Prosopitidem, Herodot. etiam Natho appellat, in Aegypto est, & à Nilo efficitur, & maiore eius fluuij Delta cōprehenditur.

IV. Odium Corinthiorum in Athenienses superiore anno conceptum, ad apertam vim hoc anno erupit. Coactis enim copijs Corinthij eas ad certamē vocant, assumptis secum Epidaurijs, qui in Argolico sinu Peloponnesi siti sunt. Quibus reliqui Peloponnesiaci trecentos grauis armaturae milites subsidio miserunt, duce Myronide, eximiae virtutis viro. Athenienses vero, vt ait Thucyd. Nauibus ad Halias egressi, praelium cum Corinthijs, & Epidaurijs commiserunt. Ait autem scholiastes Thucid. Halias esse iuxta Troezenē, qui etiam addit susceptum hoc bellum à Corinthijs in gratiam Epidauriorum, qui ab Atheniensibus defecerant. Verum ex dictis patet bellum propter Megarenses susceptū. Porro Corinthios fetisse victoriam tradit Thucydides, vtrique fide digniore testimonio, quam Diodorus, qui Athenienses victores fuisse scribit an. 2. & 3. Olymp. 80. Caeterum non diu de victoria laetati sunt Corinthij: nam nauali certamine contra Peloponnesios ad Cecryphaleam congressi Athenienses, victores effecti sunt, Thucydide, & Diodoro consentientibus. Est autem Cecryphalea insula ad plagam Peloponnesi occiduam, vt ait Scholiastes Thucydidis, & item eiusdem promontorium, quod fuitte apud Ptolem. est Coryphasium. Inde autem contra Aeginetas maiore conatu, diuturnioreque bello certarum est: sed id non ante sequentem annum, in quem Diodorus quoque illud refert.

V. Dionys. Halycarnass. librum decimum historiae Romanae ab his Coss. incboat. Sequitur, inquit, Olymp. LXXX. qua stadio vicit Toryrmbas Thessalus; Diodorus Toryllam vocat, Phrasicle Athenis principe. Diodor. Phasicleide, qui etiam in Coss. suo more dissentit, & quartū ab hinc anno Voluminium & Sulpitium, non Camerinum, vt Dionys. sed Amentinum, suggerit.

His Coss. nullū fuisse negotium fuit, tantum intra moenia [illegible] ciuitatem erat, ne qua sed [illegible] inter patritios, plebeiosque, turbulentis Tribunorum concionibus excitaretur, fata-

gentium vt omnes ex aequo ordines ad tractanda in Re, admitterentur; & controuersiae non ex potentiorum arbitrio, Consulum, & Senatorum, vt olim regum, sed ea legū praescripto dirimerentur. Et C. qui [illegible] Terent. trib. pl. superiore anno cu[illegible] late imperi[illegible] legib. circum[illegible] tētarat, quas ipso tognite [illegible] populus, sed detentis bel[illegible] [illegible] ribus, rem imperfectam omisit. Hoc autem Consulatu totum Tribunorum coll[illegible] eandē [illegible] fuit eadem [illegible] duce & autore A. V[illegible] Consulibus & Patricijs omnib. contra nitentibus. Denique post moltas v[illegible] [illegible] ciones, & prodigia cladem aliquam portendentia, cum viri omnique timor [illegible] [illegible], Tribuni concione popu[illegible] ad vocata, Rogationem tam ante in h[illegible] separatam recitant, [illegible] pta.

VI Decemviru [illegible] legibus [illegible] populo eligi, aetate, prudentia, dignitate praestantiss[illegible] qui leges de negotijs tam priuatis quam publicis promulgare possint, quibus legibus sua iura praescribantur, tam priuatis ciuibus, quam annuis magistratibus.

Hac rogatione lata Tribuni potestatem dederunt omnibus dissuadere volentib. in trinundinum, nec defuerunt è Patricus seniores, iunioresque, plerique, qui magnis animis, magnaque dicēdi facultate resisterent. Donec Tribuni moratum impatientes, diem suffragijs ferendis dicunt. Obstare Coss. & patriciorum potentissimus qui que, negantes se Rogationes admissuros, de quibus prius in Senatu consultum non foret. In hoc numero erat Caeso Quintius, L. Quintii Cincinnati filius, qui asperius contra Tribunos ac plebem agebat; quem calumnijs, ac falsis testibus circumuentum, ne quidquā omnia mouente Parente, in exilium abire coegerunt. Nec tamen fracti animi iuuenum Quintij sociorum; quin potius ferociores effecti, ita dictis factisque Rogationem oppugnarunt, vt hoc Consulatu nullo pacto lex perferri potuerit.

ANNVS MVNDI 3595. SEXTAE AETATIS 79. Artaxerxis 6. Imperii Pers. 79. Esdrae 1. Eliasib 6 Olympiadis LXXX. An. 2. Archonte Philocle. Vrbis cond 294. Coss. P. Valerio Publicola, & C. Claudio Sabino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 458.

I Secvndvs agitur annus commorationis Esthetis in gynaeceo Artaxerxis, siue regis virginum aedibus. Quo Esdras sacerdos, & deinceps aliquot annis Iudaei populi dux, sub Persarum dominatu, impetrat à Rege, & parat profectionē in Iudaeā ad anni sequentis initium, cui Chronologiae, quam mox ex ipsa Scriptura demonstrabimus, Eusebius in Chronicis assentitur. Quo item anno Persae, Aegyptus & Athenienfibus, vt ex Thucydide dicebamus, praelio superatis, & Memphitide pullis, Graecos in Prosopitidem insulam conclusos toto hoc anno obsederunt, & anno sequenti eos in potestatem redegerunt. Quo denique Roma, occupato à Sabino principe Capitolio, summum adiit periculum seruitutis, dum Tribuni fraudibus, & calumnijs in Repub. praeter mortem tumultuantur.

II. Et vt à sacris ducamus initium, coepit Esdras hoc anno clarescere, quoā rege Artaxerxe obtinuit, vt Ierosolymam cum multis Israelitis proficisceretur, vt capite septimo libri eius fuse traditur. Hunc autem quem & eo loco Esdras Artaxerxem, & regem Persarum vocat, & in suo libro Nehemias, quem Xerxis filium, & successorem fatentur omnes, &, ad aliorum regum differentiam. Graeci μακρόχειρα, Latini Longimanum dixere, Iosephus a Xerxem fuisse dicit, Darii Hystaspis successorem. Non animaduertens, vt caetera mittam de diuersis vtriusque moribus, & beneuolētia in Iudeos, Xerxē duos & viginti annos ad summum regnasse, cum trigesimum secundum Artaxerxis apud Nehemiam legamus. b Vatablus autem, c & eum secutus Emanuel Sā, d ipsum Darium Hystaspidem fuisse putant, & eadem opera totos 58. annos communem sententiam de initio sacratum Hebdomadarum Danielis anteuertunt, nec eas possunt vllo modo in Christi morte terminate, quod

Margin notes (left): III. Obsidio Memphis. | Athenienses in Prosopitide inclusi. | IV. [illegible] Corinthios. | V. Romana res. | Consules [illegible]
Margin notes (right): VI Decemuiri [illegible] | C. Quintius [illegible] | I Ester in [illegible] | II Sub quo rege fuerit Esdras. | a Lib. 11. c. 5. | b 1. Esdr. 7. | c in 1. Esdr. 7. | d Esdr. 7. [illegible]

Danielis prophetia plane videtur exigere. Contra verò desecit temporis Sulpitius Seuerus vrgetur, cùm ait Esdrã permissu Artaxerxis, *qui Dario Ocho successerat*, Babylonia profectum, cum multis Hierosolymam peruenisse. Legendum est *Dario Notho successerat*. Nam Ochus dictus est Artaxerxes, non Darius; nec Ocho successit vllus Artaxerxes, sed Arses tantum, & Darius, in quo finitum est Persarum imperium. Vrgetur autem temporis angustijs. Nam à vigesimo anno Darij Nothi ad Christi mortem, non 490. anni reperiuntur, sed vix quadringenti & decem & octo.

III. *Fuisse sub Artaxerxe Longimano.* COMMVNISSIMA ergo sententia antiquorum & recentium est, Esdram ab Artaxerxe Longimano missum Hierosolymã. Nam Eusebius in anno sexto Artaxerxis huius, Esdras, inquit, sacerdos apud Hebræos insignis cognoscitur, cuius ætate Pontifex maximus habitus est Eliasib, filius Ioakim, filij Iesu, filij Iosedech. Fuit autẽ Esdras eruditissimus legis diuinæ, & clarus omnium Iudæorum magister, qui de captiuitate regressi fuerant in Iudæam. Ita Eusebius, quæ habentur etiam in Græco. Iulius Africanus apud S. Hieron. in c. 9. Danielis ait annum Artaxerxis vigesimum cadere in quartum annum Olympiadis 83. quod nostram Chronologiam belle confirmat, nec in alium regem Persarum cadere potest. Idem sentit Theodoretus in Ezechielem sectione 2. & in Danielem oratione nona. In recẽtioribus est Torniellus anno sextæ ætatis 149. Gordonus, & Samerius in suis Chronolog. Vides tu D. Augustinum, *a* Genebrardus item & Adrichom. qui tamen Dariũ Hystaspidem cum Artaxerxe Longimano non leui errore cõfundunt, quod ad templum attinet: Pererius in Danielem non vno in loco, *b* quam sententiam ait plurimis, grauissimisq; viris placuisse, Iulio Afric. Euseb. Aug. Hieron. Chrys. Theodoreto, Bedæ, Ruperto, alijsq;. Vt omittam sectarios.

a l. 18. de ci. c. 36. *b l. 13. in indice regum Pers. & l. 18.* *9. 4. Funstium. Cythræum. Capellum.*

IV. *Genus Esdræ, & esse etiam sacerdotale.* NEQVE negligendum est nobis genus Esdræ, quod ipse hoc loco studiose recensuit. Septimo enim capite ponit Esdras seriem maiorum suorum, vsq; ad Aaronem primũ Pontificem, enumerans sedecim è progenitorib. suis, quibus addendi sunt sex, qui enumerantur 1. Paral. *c* Nimirũ Amarias, Achitob, Sadoc, Achimaas, Azarias, Ioannam. Dicendum est etiam alios immediatos inter Esdram & Saraiam, qui fuit Pater Iosedech fuisse prætermissos. Nam Saraias, qui vbique dicitur pater Esdræ, mortuus est anno 19. Nabuchod. qui fuit primus desolationis: à quo anno ad præsentem, 150. numerantur: nimirũ 70. desolationis, & 80. regni Persarum. Plures etiam prætermittuntur in 3. Esd. *d* Eiusdem etiam l. 4. c. 1. catalogus longe diuersus, & numero personarum, & nominibus texitur. Ex his porro intelligitur Esdram non fuisse quidẽ illũ Pontificem, is enim tunc erat Eliasib, vt supra diximus, & amplius ea seqq. patebit, fuisse tamen de genere põtificio, & sacerdotem, sicut deinceps crebro vocatur sacerdos. Primarium Sacerdotem populi eum vocat Iosephus; *e* quod intelligendum est non vniuerse, sed Babylone, apud Iudæos ibi commorantes, apud quos in magna erat opinione sanctitatis.

c c. 6. 4. *d 8. 24.* *e l. 11. c. 5.*

V. *Fuisse legis doctorem.* FVISSE item legis doctorem, Ideoq; Artaxerxes eũ vocat Scribam doctissimum legis Dei cæli. *f Tu autem Esdra secundum sapientiam Dei tui, quæ est in manu tua.* Nec obstat quod ipse Scribam velocem appellet. *g* Non enim id significat eum amanuensem tantum fuisse, sed ad reliquam sapientiam, etiam expeditam scribendi promptitudinem adiunxisse. Quo pertinet quod ea Hieronymo in prologo Galeato mit. & præfat. in lib. Regum referunt omnes, eũ nouas literas Hebræas, ad secernendos penitus Iudæos à Samaritis, inuenisse. Nihil enim mirum est literarum à se recensiouentarum promptum, & peritum scriptorẽ fuisse. Hebræi in Chron. Geneb aiunt Synagogam magnam 120. hominum coaluisse, pro emẽdandis libris sacris, eorumq; constituendo canone, iuxta præscriptum Cabbalæ. Concilioq; præfuisse Iosue, Zorobabel, Mardochæum, Nehemiam, Esdram, Danielem, cum tribus socijs, & tres vltimos Prophetarum. In eo autem Concilio notarium siue scribã fuisse Esdram. Verum quidquid sit de hoc Concilio, cuius omnes Hebræi solemniter meminere, vt tradit idem Genebrardus, perspicuum est in eo non potuisse interesse Danielem, neq; socios eius, nisi dicamus Daniel. 170. annos viuendo superasse.

f v. 12. & v. 25. *g v. 6.* *Et scribam, literarum inuentorem.*

VI. *Et librorum sacrorum reparatorem.* EIVS porro doctrinæ, diuinæq; sapientiæ maximum argumentum est, opinmisq; testibus confirmatum, quod credatur librorum canonicorum restaurator. Non quidem, vt recte notauit Bellar. *h* & nos accurate disseruimus 10 anno Hierosolymitanæ cladis, eos iterum ex diuino afflatu dictando, sed colligendo, & ordinando sacra volumina in vnum corpus, quorum partes varijs in locis inuenerat, emendando quoque, si qua deprauata erant negligentia scribarum, cum toto tempore captiuitatis, cum Iudæi templo carerent, & tabernaculo, lex negligenter seruata esset. Testes autem idem profert Chrys. homil. 8. in epist. ad Hebræos, vbi docet Esdram ex reliquijs scripturæ eam iterum composuisse. Hilarium præfat. in psal. vbi ait Esdram omnes psalmos collegisse, & ex eis vnum librum confecisse. Theodoret. præfat. in psal. ait scripturam veterem deprauatam tẽpore captiuitatis, ab Esdra fuisse restitutã. Quod idem significant Irenæus, *i* Tertul. l. de habitu mulierum, & Clem. l. 1. Strom. Esdras, inquit Genebr. *k* Propheta, & scriba, Cabbalam apud Hebræos collegit, & 72. libris mãdauit. Eius consilio & opera præsertim libri sacri collati sunt, & emendati: vnde Ticcum Sophetim, id est, correctio scribarum, appellatur Ticcum Ezra, id est correctio Esdræ.

h l. 1. de verbo Dei c. 11. *i l. 3. c. 25.* *k in Chron. l. 2.*

VII. *An propheta fuerit.* ET hi quidem Esdræ tituli satis in confesso sunt apud omnes, Prophetæ autem titulus non item, quo tamen afficitur in l. 4. Esdræ; quæ vox quia legis etiam doctorem, & præconem verbi Dei, apud Paulum significat, eo sensu facile propheta vocabitur, aut etiam quomodo Iosue Propheta dicitur. Nihilominus etiam prophetam proprie dictum, & prænuncium futurorum fuisse Esdram, non negat D. August. *l* cum eum rerum gestarum scriptorem magis esse ait quam prophetam; sed aperte tradunt Hebræi Thabana dicti apud Genebr. in Chron. & ante eos D. Hieron. quippe qui scribam eundem esse cum Malachia propheta. Et epist. quidem 126. ad Paul. & Eustoch. hanc sententiam ex Hebræis tantum doctoribus refert, reiecto tamen D. August. de ciuit. *m* Sed in proœmio in eundẽ Prophetam ad illorum sententiam etiam adiungit suam. Ait enim, *Malachi autem Hebræi Esdram existimant sacerdotem, quia omnia quæ in libro illius continentur, etiam hic propheta commemorat dicens, Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.* Significat D. Hier. Esdram fuisse illum sacerdotem, qui scientiam Domini teneret, & eam populus de ore eius acciperet: *n* eundem autem fuisse Malachiam, id est, angelum Domini, quibus ipsum de se testimonium præberet.

l l. 18. de ciu. c. 36. *m Atque idem cũ Malachia Hebræi.* *n vt patet ex 2. Esdr. 8.*

VIII. *Atque adeo Hieronymus.* PERGIT autem. *Tempus quoq; titulusq; conueniunt. Quod & in psalmis diximus, qui titulos non habent, eorum esse credendos, quorum priores psalmi, nominib. prænotati sunt. Igitur & Malachi, id est Esdras post Aggæum & Zachariam, qui sub Dario prophetauerunt, fuisse credendus est, & propterea titulum non habere, quia liber eius pro titulo sit.* Toto etiam expositionis prophetæ cursu, hanc sententiam ex rerum similitudine crebro confirmat. *o* *Exponit*, inquit, *nomen suum Esdras sacerdos Dei, hoc est Malachia, quod angelus Domini interpretatur. Angelus autem, id est nuncius, sacerdos Dei verissime dicitur.* Et *p* iterum vult Malachiam alludere ad historiam, quæ 1. Esdræ 9 continetur, de vxoribus alienigenis. *Corripit*, inquit, *eos Esdras propheta, & ad repudium nouarum coniugum prouocat, vt vxores quas dimiserant recipiant.* *Nonne*, inquit, *Pater vnus Abraham omnium nostrum est*, &c. Verba Malachiæ tribuit Esdræ, & totum reliquum caput Malachiæ, ea dicto loco Esdræ interpretatur. Et rursum. *q* *In principio diximus Malachi prophetam debere intelligi, omniaq; quæ in illum scribuntur historia, in hoc quoq; volumine contineri;* & deinceps famem, quæ memoratur in vtroq; libro, eandem esse, eiusdemq; scriptoris contendit.

o in c. 2. v. 7. c. 2. 7. *p c. 2. v 10. 9. 10.* *q c. 3. v. 7.*

IX. *Alijque nonnulli.* EANDEM sententiam secuti sunt Remigius, atq; Rupertus: quam etiam probat, & communiorem putat, & confirmat Ribera, *r* quod Ecclesiasticus eos viros insignes laudet, c. 49. in eisque Zorobabelem, & Iesum filium Iosedech, & Nehemiam, qui post Esdram venit ex Babylone, nusquam Esdræ meminit, quem certe non videtur omissurus,

r in c. 1 Malach. n. 5 & seqq.

sotus, nisi eum iam ante in 12. Prophetis laudatum fuisse significaret, quos dixit æterna memoria dignos esse. Cum etiam ipsemet Esdras meminerit Aggæi & Zachariæ, a qui his temporibus floruerunt, nihil videtur causæ cur nō meminerit Malachiæ, quem nemo dubitat hoc tempore vixisse, nisi ipsemet esset Malachias. Eidem opinioni Torniellus assentitur, Riberam secutus. b

X Non probatur ea opinio.

At D. Cyrillus hanc opinionem non probat; nempe quia sciebat Rabinos sæpe inuentri mendaces, & ex Scriptura nullum pro ea certum educi argumentum; quale est id, quod ex Hieronymo afferebamus, & quo Cyrillus ipse videtur respicere. Non enim si pleraq; habentur eadem in lib. Paral. & Reg. propterea idem est author vtriusq; operis. Nec Esaias est autor lib. Reg. quia non pauca eorum habet in sua prophetia. Eandem opinionem reijciunt Christophorus à Castro, Lyranus, Vatablus, Isidorus, Montanus, & Gaspar Sanctius suis in illum prophetam commentarijs. Certe Augustinus, quem ante retulimus, c Malachiā ab Esdra aperte distinguit, sicut & Chrysost. d Theodoretus in præfatione in cantica, & quicunq; vitam Malachiæ scripserunt ea de eo scribunt, quæ Esdræ quadrare nō possunt. Quin ne Hebræi quidem omnes ita sentiunt, iuxta ea quæ de Synagoga magna refert Genebrardus. Et R. Abraham in Cabbala Historica. Eo tempore, inquit, obijt Ezras scriba, Haggæus, Zacharias & Malachias, estq; sublatum propheriæ munus ex Israele.

XI. Cur Esdras iuerit Ierosolymam.

In eodem c. 7. dicitur Regem Artaxerxem dedisse Esdræ, *secundum manum Domini Dei eius super eum*, id est, iuxta diuinam inspirationem et factam, *omnem petitionem eius*. Erat autem ei propositum Hierosolymam cum socijs, præsertim Leuitis, & cultui templi destinatis proficisci, & ibi docere populum Dei legem, & testaurare, quæ vel in moribus, vel in Dei cultu deprauata erant, vt illa v. 10. significāt. *Esdras enim parauit cor suum vt inuestigaret legem Domini, & faceret, & doceret in Israel præceptum & iudicium*, sed & penuriam sacerdotum, & Leuitarum ex Regis liberalitate subleuare, vt Regiæ literæ, quæ mox subduntur, aperte docent.

Vnde regi commendatus Esdras.

Quid autem contigerit, vt rex tam propensus factus sit erga Esdram, & Iudæos, non satis liquet. Nondū n. Esther, aut certe genus eius ei notum erat. Iosephus l. 11. c. 5. significat eum legum suarum peritia, & sanctitatis opinione, in magna apud suos gloria fuisse, sicq; in Regis amicitiā peruenisse, idq; satis cōsentaneum est text. Septuag. Torniel. in an. 149. sextæ ætatis, satis probabiliter putat Esdram animo prophetico ei prædixisse prosperum rerum suarū successum, si verum Deum cœli coleret, & ab eo imploraret opem, exemplo Cyri, & Darij Hystaspis aui sui. Cum ergo is proximo anno rem in Ægypto contra Græcos, & Ægyptios prospere gessisset, prophetam veridicum, & Deum eius honorare cœpit, & facilem se eius postulatis præbere, & regia munera in Dei cultum Hierosolymam destinare. Quæ ex regijs literis apertiora erunt.

XII. Decretum Artaxerxis pro Esdra.

Esd. 7. 12.

Artaxerxes e *Rex regum Esdræ sacerdoti, scribæ legis Dei cæli doctissimo. S. A me decretum est, vt cuicumq; placuerit in regno meo de populo Israel, & de sacerdotibus eius, & de Leuitis ire in Ierusalem, tecum vadat. A facie enim regis & septem consiliatorum eius missus es, vt visites Iudæam, & Ierusalem, in lege Dei tui, quæ est in manu tua.* Hi 7. consiliarij regij, quorum nomine, secundum Regem, constituitur hoc decretum, videntur esse illi ijdem duces Persarum, atq; Medorum, qui cap. 1. f lib. Esther memorantur, qui videbant faciem Regis, & primi post eum residere soliti erant; & ex quorum consilio causas grauissimas dijudicabat: ex quo nonnulla coniectura duci potest, eundem esse Artaxerxem Estheris, & Esdræ, sicut supra constituimus.

XIII.

Pergit Rex, *Et vt feras argentum, & aurum, quod Rex, & consiliatores eius sponte obtulerunt Deo Israel, cuius in Ierusalem tabernaculum est, & omne argentum & aurum, quodcunq; inueneris in vniuersa prouincia Babylonis*, quod nimirum Chaldæi Iudæorum amici, & in eorum legem, aut nationem bene affecti, Deo dicare voluerint. Hæc enim de populo Babylonico, seorsim à populo Iudaico, intelligenda esse, aperte docet textus Græcus; qui distinguit aurum in regione Babyloniæ dicatum Domino, ab eo quod est donatum ab ipsa gente in templum Domini Dei eorum, & apertius etiam in Hebræo, sicut in Latino distinguitur aurum prouinciæ Babylonis, ab eo quod populus, scilicet Iudaicus, sponte obtulerit, & ab eo quod sacerdotes ipsi dare voluerint: vnde in vulg. sequitur, *& populus offerre voluerit: & de sacerdotibus, quæ sponte obtulerint domui Dei sui, quæ est in Ierusalem, libere accipe.* Ex quibus non immerito improbandus est Iosephus, qui Chaldæorum liberalitatem in Iudæos, ad quam non solum priuata amicitia ac deuotio, sed regis etiam, atque 7. principum exemplum incitabat eos, ignorantia magis quam superba voluntate repudiauit, & Babylonicam largitatem ad solos Iudæos adstrinxit.

Decretum Artaxerxis.

Iosephus de ceptus.

XIV. Quo ad vsum pecunia collecta. g c. 7. v. 17.

Quem autem ad vsum ista pecunia. *Et studiose eme*, inquit Rex, g *de hac pecunia vitulos, arietes, agnos, & sacrificia, & libamina eorum, & offer ea super altare templi Dei vestri, quod est in Ierusalem. Sed & si quid tibi, & fratribus tuis placuerit, de reliquo argento & auro vt faciatis, iuxta voluntatem Dei vestri facite.* Hoc egregium est iudicium beneuolentiæ, & fiduciæ Regis in Esdram, quem vult pro sua prudentia, cum in rem præsentem venerit, pecunias expendere, prout res tulerit. Addit autem nominatim de vasis, vtiq; aureis & argenteis: nam ænea, & alterius metalli, quæ magni futura erant ponderis, satius erat Hierosolymis conflare, quam tam lōginquo itinere circumferre. *Vasa quoque*, inquit, *quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui: trade in conspectu Dei in Ierusalem.* Verum ad præsentem largitionem, quæ sine dubio maxima fuit, licet æstimata non sit, addit & alteram de thesauris suis, quæ in Regionibus Iudæorum erant, vt & labori Esdræ, & securitati pecuniæ consuleretur. *Sed & cætera*, inquit, *quibus opus fuerit in domum Dei tui, quantumcumque necesse est, vt expendas, dabitur de thesauro, & de fisce regis, & à me.* In his autem non solum sacrificia, & sarta tecta templi, sed & victus sacerdotum comprehenduntur, vt patet ex seq. decreto.

XV. Decretum Artaxerxis h c. 7. v. 21.

Ego *Artaxerxes* h *Rex statui, atque decreui omnibus custodibus arcæ publicæ, qui sunt trans flumen, vt quodcunq; petierit à vobis Esdras sacerdos, scriba legis Dei cæli, absq; mora detis, vsq; ad argenti talenta centum, & vsque ad frumenti coros centum, & vsque ad vini batos centum, & vsque ad batos olei centum: sal vero absque mensura. Omne quod ad ritum Dei cæli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cæli, ne forte irascatur contra regnum regis, & filiorum eius.* In 3. Esdræ c. 8. hæc non parum variata leguntur. Nam ad centum talenta argenti, adduntur auri totidem, quæ in Septuag. non habentur; præterea olei & salis nulla est mentio, quæ tamen in Hebræo textu, & Chaldæo, sicut & in vulgata memorantur. Denique cum in sacro textu sit tantum mentio Regis, & filiorum eius, sicut & apud Iosephum, ibi additur, *& filij, & filiorum eius*, quod quidam sic interpretantur, vt nomine Regis intelligatur Xerxes, quasi tunc adhuc viueret; nomine autem filij, Artaxerxes, qui aliquod annis cum Patre regnarit: deniq; nomine filiorum, intelligantur reliqui filij regis, fratres Artaxerxis.

XVI. An vi patre regnarit.

Verum hęc sententia parum firma est, vt omittam violentam locutionem, & fundamentum apocryphum. Non enim probare potest Artaxerxem simul cum Xerxe regnasse: neque id narratione Thucydidis, aut Herodoti, Diodori, aut Plutarchi, aut alicuius antiqui consentaneum est. Et quamuis demus Darium proficiscentem in bellum, regni successorem designasse Xerxem, iuxta Persarum institutum, vt scribit Herod. init. l. 7. non tamen consequens est vt cum patre regnauerit, qui tantum regni successor designabatur. Et quamuis daremus regni successorem, simul cum Rege regnasse, quo iure volunt Artaxerxem regnasse viuo patre, cum eius frater primogenitus Darius, qui occisus est cum patre, adhuc viueret? Imo & vxorem iam viuo patre duxisset? Quid causæ fingere possunt, cur Xerxes, repudiato suo primogenito, secundo genitum regnare tulerit? Nomine ergo Regis solus Artaxerxes intelligendus est, nomine autem filiorum eius, Xerxes secundus, Isogæus, Darius, &c.

Non videtur.

XVII. Immunitas clero data.

Accedit & tertia largitio immunitatis tributorum, pro ijs omnibus, qui templo ministrarent, quorum erant permulta millia. *Vobis quoque*, inquit, *notum facimus, de vniuersis sacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus, & ministris, Nathi-*

nam, & ministris domus Dei huius, ut vectigal & tributum, & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos. Nathinæos Iosephus sacros seruos interpretatur, quos inde ab ipso Iosue propagatos, lignis & aquis templo conuehendis, alibi dictum est. Illud vero minime negligendum hoc loco, quod intellexerit hic princeps naturæ lumine, Deum in suis ministris hac liberalitate honorandum esse: quam immunitatem Ioseph in Ægyptiorum fame, sacerdotibus quantumuis impijs, eorumq; terris vltro concessit: a ut non mirum sit, temporibus Christianorum principum, tot priuilegijs Ecclesias, & Clerum vniuersum fuisse decoratum: quæ qui violant, vltionem sibi diuinam iram accersunt, & Niniuitarum, ac reginæ Austri iudicium, & condemnationem.

a Gen. 47. 22. 26.

XVIII. Pœna imposita legis violatoribus.

RELIQVA est potestas Esdræ concessa constituendi Iudices, & Præsides, ad dirimendas populi Iudaici controuersias, per Syriam & Phœniciam, ait Iosephus, & Septuag. multoq; magis in terra, quam ipsi quasi propria iure possidebant: constituendi etiam doctores ad eundem populum in diuinarum rerum notitia instituendum. Hæc autem omnia, pœna transgressorib. proposita, valide stabiliuntur. *Et omnis qui non fecerit legem Dei tui, & legem regis diligenter, iudicium erit de eo siue in mortem siue in exilium, siue in condemnationem substantiæ eius vel certe in carcerem.* Hæc 4. genera pœnarum media parte diminuit Iosephus, & totum locum auxit è suo. *Quisquis, inquit, legem Dei, vel legem regiam violauerit mulctetur pecunia, aut etiam damnetur capite, vtpote qui non per ignorantiam sed per contumaciam peccauerit.* Retulit scilicet hæc Iosephus, ad id quod iussum erat, vt populus doceretur, ne scilicet sese ignorantia excusaret.

XIX. Esdras colligit sibi socios.

HIS ita cum Rege transactis, spiritu diuino confortatus Esdras, *Congregauit de Israel principes qui venirent secum.* Scribit Iosephus misisse eum exemplum literarum regiarum in Mediam, aut Persidem potius, vbi cognita regis erga Deum pietate, & erga Esdram beneuolentia, *omnes vehementer, inquit, sunt lætati multi vero ex eis, assumptis suis facultatibus Babylonem venerunt cupientes reuerti Hierosolyma: reliqua Israelitarum multitudo assuetum iam domicilium noluit relinquere*, aut aliæ etiam ex causa remanserunt, vt Mardochæus, qui Estheris curam gerebat. *Quapropter duæ tantum tribus per Asiam, minorem scilicet, quæ cis Euphratem, & Europam sub Romano degunt imperio: decem autem tribus nunc quoq; vltra Euphratem sunt, infinitæ hominum myriades, quas vix est numero comprehendere. Cæterum ad Esdram magna multitudo conuenit, tam sacerdotum, & Leuitarum quam ianitorum, sacrorumq; vel cantorum, vel ministrorum.* Sic Iosephus.

XX. Quo numero, & tempore ...

NVMERVS eorum recensetur inf. cap. 8. turmis duodecim mille quingenti quatuordecim, quibus paulo post additæ sunt tres turmæ, quæ efficiebant 261. homines simul efficiebant 1775. Et hic quidem totus ad profectionem apparatus, ad ann. 6. Artaxerxis pertinet, cum profectio suscepta sit primo die primi mensis, b Imo & ipsam profectionem ad annum 6. Artaxerxis pertinere contendit Torniellus, quoniam anni Artaxerxis inchoabantur, non ab initio anni sacri, sed quinto post mense. Idque confirmat ex illis verbis, *& venerunt in Ierusalem mense quinto ipse est annus septimus regis.* Idq; confirmatur ex eo, quod initium regni eius ponitur ab omnibus initio Olymp. 79. At Olympiacus annus ab æstiuo solstitio inchoabatur. Quia tamẽ nos annorum Romanorum rationem potius habemus, quam annorum cuiuslibet principis, ideo profectionem istam, licet magna ea parte anno sexto Artaxerxis factam fateamur, in annum sequentem reseruamus, qui & finem anni sexti continet, & principiũ 7. aut potius dimidiam partem vtriusq;. Præsertim cum Scriptura c dicat, filios Israel ascendisse an. 7. Artaxerxis regis.

b vt habetur c. 7. v. 9.

c c. 7. v. 7.

XXI. Bellum Atheniensium cum Æginetis.

INTEREA qui erant in patria Athenienses, partim à socijs, qui erant in Ægypto, sollicitabantur, vt par est credere pro auxilio, quod ad eos tarde venit, vt dicemus anno seq. partim graue contra Æginetas bellum gerebant, duce Atheniensium Leocrate, vt Diodorus tradit Olymp. 80. x. & Thucyd. qui nullam belli causam profert. Diodorus autem ait Athenienses, nouis successibus confirmatos, cum Æginetas, rerum prius gestarum gloria inflatos, alienis à se animis esse cernerent, bellum ipsis facere decreuisse. Per antiquum fuisse odium inter vtrumque populũ, alibi ex Herodoto relatum est, quod aduentu Xerxis in Græciam sopitum potius, quam extinctum, leui aliqua occasione renouatum est. Quod Thucyd. in hæc verba refert. *Postea vero* (vtique post nauale prælium ad Cecryphaleam, quod Diodorus quoque asserit) *bello aduersus Æginetas* (ea est insula è regione Athenarum, in medio Saronico sinu iuxta Salaminam, vbi Persæ nauali prælio à Græcis, ante annos 22. superati sunt,) *Ab Atheniensibus moto, magnum nauale prælium ad Æginam, inter Athenienses & Æginetas commissum est, & socij vtrinsque affuerunt.*

ATHENIENSES CONTRA ÆGINATAS. Eius causa.

XXII. Vincit ...

HÆC scilicet causa fuit cur magnum esset bellum; & Diodorus affirmat magnam ab Atheniensibus contra eos classem fuisse missam: nec propterea Æginetas eorum potentiam extimuisse, naualium certaminum peritia, & gloria fretos. *Sed mediocri, inquit, triremium copia instructi, aliisque nuper adiiciuntur aucti, fortunam belli naualis experiuntur: victique 70. triremium iacturam faciunt.* Addit Thucyd. victores Athenienses in terram descendisse, & duce Leocrate vrbem obsidere cœpisse: nouem mensibus durasse obsidionem scribit Diodorus. Qua durante cum Peloponnesij, inquit Thucyd. opem Æginetis ferre vellent, trecentos grauis armaturæ milites, qui Corinthijs, & Epidaurijs auxilium antetulerant, in Æginam transmiserunt. At quibus tamen cum obsidio non solueretur.

XXIII. Megarenses ...

CONSILIVM ineunt Corinthij, ad abstrahendos ab Ægina Athenienses, eorum socios Megarenses bello vexare. Et Peloponnesij quidem summa iuga Geraneæ occuparunt (montis inter Corinthum & Megaram,) Corinthij verò cum socijs in agrum Megarensem descenderunt, quod Athenienses, propter absentiam magnarum copiarũm, quæ partim in Ægina, partim etiam in Ægypto erant, Megarensibus opem ferre non posse existimarent: quod si opem illis ferrent, ipsos ex Ægina motis castris discessuros. Sic Thucyd. Ex quibus animaduertet lector, nostram ordinationem rerum hoc tempore gestarum multipliciter confirmari, Diodorum autem confusionis argui, dum minus attendit narrationi Thucydidis, concisæ simul, & subobscuræ.

XXIV. ...

PERGIT autem huius Megarensis prælij exitum explicare: quomodo, scilicet Athenienses non propterea Æginensem obsidionem soluerint, vt sperabant Corinthij: & nihilominus ex reliquis, qui Athenis erant, inquit, tam seniores quam iuniores Megara se contulerunt duce Myronide, & pugna æqua marte cum Corinthijs commissa, alteri ab alteris dirempti sunt, & vtriq; non deteriore conditione rem in prælio à se gestam existimarũt. Athenienses tamen quilunge superiores fuerant, post Corinthiorum discessum, trophæum statuerunt quasi victores. Corinthij vero quia probrosis vocibus carpebantur à senioribus, qui in vrbe erant, duodecim ferme dieb. post, instructi venerũt, & trophæũ è regione alterius, ipsi quoq; tanquam victores statuere volebant. Sed Athenienses clamore sublatu, & eruptione Megaris facta, & illos, qui trophæum erigebant, interfecerunt, & cum cæteris congressi eos superarunt, quædam autem eorum non exigua pars, in arctum inclusa locum, lapidibus obruta est: quæ Thucydides paulo pluribus, præter morem suum, persequitur.

De victoria Corinthij.

Æginetæ igitur desperato auxilio Atheniensibus se dediderunt, vt scribit Diodor. & Thucyd. sed deditio in sequentem annum cadit, quoniam autem eodem Thucyd. ea secuta est geminum prælium Atheniensium, contra Lacedæmonios in Bœotia, quæ ad sequentem annum pertinent.

XXV. Noui Consules Romæ.

GEMINATI sunt hoc anno non sublati Romæ tumultus, quoniam ijdem Tribuni pl. retinuerunt Magistratum suum, nec peruicaciam deposuere. Noui autem creati sunt Coss. P. Valerius Publicola, & C. Claudius Sabinus, ille filius fuit Publicolæ, qui primo anno Consul fuit, hic Appii Claud. filius, & App. Claudij postea decemuiri pater, plebi patrio, atq; auito more infensus. His Consulibus periculum quale nunquam ante, ab externis gentib. in vrbẽ

incumberet, per intestinas seditiones intra mœnia adiicium, vt & Sibyllini libri præmonebant, & signa diuinitus edita superiori anno portenderant. Tribuni autem per fraudem & calumniam aggressi sunt à Consulibus & Patricijs Rugationem earum quære.

XXVI. Fnxerunt literas quibus monerentur de coniuratione contra se, & Plebem: easque Consulibus & Senatui communicarunt, postulantes dari sibi potestatem inquirendi in coniuratos, qui duce Cœsone Quintio eausle, Rempub. cædibus & rapinis, tyrannicum in morem, repleturi erant adiunctis secum Æquorum, Volscorumque copijs. Certe Senatum non negaturum inquisitionem, ne creditæ coniurationis particeps esse videatur, & sic à furente plebe opprimatur: neque eam Tribunis negaturum, ne si alios prof. tant. Reaipsis, aut eorum amicis, vtique prævaricaturis, potestatem de proprio facinore inquirendi fecisse videantur. Quod si Tribunis ipsis ea potestas detur, facile eis fore inimicos suos omnes, calumnijs oneratos, falsisq; conuictos testibus, perdere. Itaque in maximam consilij inopiam coniectus est Senatus: quippe qui intelligeret, nō minus esse periculi in concedenda inquisitione, quam neganda. At Claudius Consul subodoratus fictam coniurationem, eam graui oratione, coram patribus ac plebe exagitauit, atque discussit.

In tam perturbato ciuitatis statu Ap. Herdonius Sabinus, vir domi nobilis, & opulentus, Romam inuadere aggressus est, & communicato cum amicis consilio, ex clientibus, & seruis, breui confecit 4. hominum millia, eosque armis, & commeatibus bene instructos, in naues fluuiales imposuit: cum quibus intempesta nocte appulit ad ripam Capitolio proximam: vbi ascensione facta per portam Carmentinam, occupauit Capitolium, arcemq; contiguā, ratus in vrbis seditione multos ad eum obæratos, inopes, seruos confluxuros, nec facile alteros alteris opem laturos propter intestinas discordias. Aut eo conatu non succedēte, aliquos de vicinis gentibus, quibus graue esset Romanum imperium euocaturum. Sed spe sua penitus falsus est: quod nemo Romanorum ad eum se aggregarit, & externis auxilijs temporis breuitate exclusus sit. Triduo enim quatriduoue res in integrum restituta est, populusque Romanus maximo tumulto, periculoque liberatus respirauit.

XXVIII. Nam illa ipsa nocte clamore coorto, tota vrbe ad arma concursum est. Prima vero luce vbi res cognita est, & Consules ad arma populum vocauerunt, quem nihilominus Tribuni hortabantur ne militiæ darent nomen, nisi sub promissione, fore vt bello finito decemuiri legibus ferendis crearentur. Hic Claudius censuit nihil promittendum, irent potius optimates ipsi ad hanc oppugnationem cum clientibus suis, & sponte militantibus, seruitia etiam armarent, & socios aduocarent si necesse foret. At Collega mitior fuit, admonens cedendum tempori. Itaq; conscio & approbante Senatu, promisit quod petebatur, sed in oppugnatione arcis occisus, promissis stare non potuit. In ea oppugnatione Romani ex superiore loco in angustijs scādentes, facile opprimebantur. Tandem tamen arx vi capta est, Herdonius, multa edita circa se strage, telis obrutus periit: ceteri, vltro accersita morte, plerīq; omnes interierūt.

Finito hoc bello, siue latrocinio, statim Tribuni seditione renouarunt: sed Consul post alias tergiuersationes, opus dicit altero Consule, qui in locum defuncti subrogaretur, nec se posse quicquam, nisi vna cum Collega, pro potestate agere. Itaque diem indixit comitiis subrogandi collegæ. Omnium suffragiis renunciatus est Consul L. Quintius, pater Cœsonis Quintii, quem Tribuni, memi dami atroois, vrbem deserere coegerant. Is à Senatu ex agro, dum erat euocatus, nō sine querela rus deseruit. Quā primum autem magistratum iniit, Tribunos à nouis legib. ferendis compescuit, hac vna denunciatione, abducturū se omnes ciues in Volscos in militiam ni quiescerent. Itaq; metu laborum territi, sese Consuli dediderunt: qui causas multas diiudicauit ex æquo & bono, cum omnium satisfactione, quippe comis, & aditu facilis, tota die pro tribunali sedebat: adeo vt plebei Tribunos non requirerent, & contenti præsentibus nouas leges non desiderarent.

Per hæc negotia magna cum laude magistratum gessit, ... maiorem etiam meruit, quod in eo retineri noluit, quamuis multum rogante Senatu. vt esset qui opponeretur Tribunis, tertium iam annum in eodem magistratu permanentibus: quod cum ipse in Tribunis improbaret, negauit se adinissurum, vt in similem reprehensionem ipse incideret. Multumque pro concione inuectus in eos, qui magistratu finito non decederent, perlanctè iurauit non acceptutum se consulatum, nisi priore deposito. simulq; diem indixit comitiis, & designatis Coss. in suum se tuguriolum ac pristinum vitæ laborem recepit.

ANNVS MVNDI 3596. SEXTÆ ÆTATIS 80. Artaxerxis 7. Imperii Pers. 80. Esdræ 2. Eliasib Pont. 7. Olymp. LXXX. An. 3. Archonte Bione. Vrb. C. 295. Coss Q. Fab. Vibol. III & L. Corn. Maluginensi.

ANNVS ANTE CHRISTVM 457.

I. Celeberrimus est hic annus Esdræ profectione Hierosolymitana, solamni ac publico vxorum alienigenarum repudio, & vt quibusdā placet, Danielis hebdomadarum initio: atq; Estheris cum Artaxerxe nuptiis. Eodem Persæ pulsis tandem Atheniensibus, Ægyptum sexto à defectione anno recipiunt; nequicquam aliis Atheniensibus eis suppetias cum quinquaginta triremibus ferentibus. Iidem contra Lacedæmonios, occasione certaminis inter Phocenses, & Dorienses, in Bœotia semel iterumque confligunt: & Æginetas deditione recipiunt, & Lacedæmonios, Corinthios, Sicyonios, eodem quasi cursu victoriæ, variis damnis afficiunt. Deniq; Romani contra vicinos populos de more decertabāt. Hæc summa rerum anni huius, quas ab Esdræ peregrinatione auspicabimur.

II. Conuenerant Babylonem Israeliticæ turmæ quas diximus, & profectioni diem primum primi mensis anni sacri indixerant, cum interim omnia ad profectionem parantent, Esdras cum primoribus gentis suæ, qui se ad iter accingebant, Regem Artaxerxem valedicturi adeunt, gratiasque de tanta eius beneuolentia, & beneficiis acturi. Et licet eum etiam tum admodum erga se propensum Esdras cerneret. Erubuit tamen petere ab eo auxiliares copias, & equites, qui defenderent eos ab inimicis in via. Quamuis Darius Hystaspis dedisset ante annos 61. olim Zorobabeli & iis qui cum eo proficiscebantur, nullæ equites, qui eos Hierosolymam vsque deducerent. Puduit nihilominus Esdram auxilia equitum bellaturum petere, quamuis ea facile fuisset impetraturus, ne Rex eam postulationē diffidentiam diuini auxilii interpretaretur, *Quia dixeramus Regi*, inquit, *Manus Dei nostri est super omnes, qui quærunt eum in bonitate, & imperium eius, & furor super omnes qui derelinquunt eum.* Quoniam in apostatas, vt maioris multo criminis reos, Deus magis indignatur, quam in reliquos infideles, qui nunquam fidem complexi sunt. Nam, vt ait princeps Apostolorum a Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti. a 2 Petr. 2. 21.

III. Primo ergo die mensis primi, qui Nisan dicitur, cœpit Esdras cum suis ascendere de Babylone, & congregari iussit omnes *ad fluuium, qui decurrit ad Ahaua.* Hunc fluuium Septuaginta Xisti vocant Therao, Iosephus Euphratem, qui tamen Hebræis Perath dicitur, non Theran aut Ahaua, vel certe Nehar, quod nomen licet fluuium vniuerse significet, per emphasim tamen aut Euphratem, aut Iordanem significat.

Sed Pergit Esdr. b ibid. *Et mansimus ibi trib. diebus, quæsiuiq; in populo*, totius scil. multitudinis cōgregatæ, *& in Sacerdotib. de filiis Leui, & non inueni ibi*, qui scil. non essent Sacerdotes, sed tantū Leuitæ. Itaq; nolens sine ipsis discedere, misit aliquot de viris primariis ad quendā Eddo Nathinæum, qui præpositus erat Casphiæ loco munitissimo, cum mādatis, vt eius opera *ministros domus Dei*, Leuitas scilicet & Nathinæos obtinere possent, nec frustra: nam duas turmas Leuitarum, & tertiam Nathinæorum secum adduxerunt.

His omnibus intra triduum congregatis, indixit Esdras

omnibus ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur, inquit, *coram Domino Deo nostro, & peteremus ab eo viam rectam nobis, & filijs nostris, & vniuersæ substantiæ nostræ.* Videtur autem fuisse trium dierum ieiunium, & inchoasse statim post illud triduum: nam duodecimo die progredi cœperunt, vt infra a dicitur. Dicat aliquis, imprudenter susceptum ieiunium in procinctu tam longinqui itineris. At Esdras Deo acceptum fuisse refert ieiunium, & ei coniunctam orationem. *Ieiunauimus*, inquit, *& rogauimus Deum nostrum pro hoc*, vt scilicet esset nobis dux & comes itineris, *& euenit nobis prosperè.*

IV Ieiunium ... [marginal note] a v. 31.

V. Pondus auri & argenti ... Hierosolymam.

PORRO intra hos ieiunij dies, separauit Esdras de principibus sacerdotum duodecim, appendítq; eis argentum & aurum, & vasa consecrata templo Domini, quæ obtulerat Rex, & consiliatij eius, & principes populi eius, & vniuersi Israelitæ, qui in his alienigenarum terris inuenti sunt. *Et appendi*, inquit, *in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centum*, scilicet talentorum, vt in Hebræo, & 70. exprimitur, & in Iosepho, *b auri centum talenta. c* Nam singula talenta æstimantur, 12500. aureis, *& crateres aureos viginti*, supple talentorum, vt est expressum à Iosepho, in Hebræo autem & Græco, ex præcedenti repetitur, *qui habebant solidos millenos*, id est, drachmarum mille, vt in Hebræo: nam in Græco pondus hoc prætermissum est. Quod si vasa singula pondus habebant mille drachmarum ex 20. talentis conflari poterant crateres aurei 240. Nam in singulis talentis, duodecim millia drachmarum reperiuntur. Deniq; *vasa æris fulgentis optimi duo*, scilicet talenta: eadem enim vox iterum in Hebræo & Latino subintelligitur. In Græco legitur vasa duodecim, ait Iosephus habet duodecim talentorum. sed in Latino & Hebræo textu standum est.

b Id est 412,500. aureis. c Id est 125000.

VI. Æs nobilissimum. d l. 3. c. 8. e Ibid. l. 34.

ADDITQVE id æs fuisse auro melius, quod nec in Hebræo, neq; in Græco legitur, sed tantum specie, & colore aurum retulisse, sicut alio in loco ait Mare æneum conflatū ex ære, quod auro pretiosius habitum sit: vbi, sicut & hoc loco, videtur allusisse ad æs Corinthium, de quo Plinius e ait precium eius ante argentum fuisse, ac pene etiam ante aurum: & cap. 2. ait ex fortuita Corinthij deflagratione æs Corinthium laudatissimum ortum esse. Verum si aurum omnium metallorum nobilissimum est, vt communis est sensus omnium, fieri nequit vt vllum æs, quacumq; tandem metallorum commixtione confletur, ad auri valorem, aut bonitatem accedat: etsi forte pulchritudine superare possit: sed neque æs vllum fossile, siue illud aurichalcum dicamus, siue deliacum æs, cuius antiquissimam fuisse gloriam Plinius scribit, proximam autem Æginetici, siue Tartessiaci, cui maximam laudem tribuit Pausanias in Eliacis.

VII. Tradit curæ ac custodiæ Sacerdotum.

CVM ergo Esdras hæc omnia donaria duodecim illis sacerdotibus asseruanda traderet, dixit eis, *Vos sancti Domini, & vasa sancta, & argentum, & aurum, quod sponte oblatū est, Domino Deo patrū nostrorum, vigilate & custodite, donec appendatis coram principib. Sacerdotum & Leuitarum, & ducibus familiarum Israel in Ierusalem, in thesaurum domus Domini.* Voluit nimirū illos obnoxios esse reddendæ rationi: contra quam fecerant olim Ioas f & Iosias. *g Susceperunt autem Sacerdotes, & Leuitæ pondus argenti, & auri, & vasorum, vt deferrent Ierusalem in domū Dei nostri.* Ex quibus apparet, hæc omnia consecrata fuisse Domino, nec quicquam prophanis vsibus fuisse destinatum, quod dico, propter eos, qui putant magnam huius pecuniæ partem cōstruendis muris Hierusalem impēsam fuisse: cum tamen Esdras dicat non solum vasa, sed aurum quoq; & argentum sancta fuisse, & sponte oblata Deo. Nec erat alioqui cur soli Sacerdotes fierent huius pecuniæ Quæstores, & solis Sacerdotibus & Leuitis Hierosolymis traderentur.

f 4. Reg. 12. 13. g 4. Reg. 22. 27.

VIII. Quantum ... iter ... profecti sunt. i 31.

PERGIT Esdras *Promouimus ergo à flumine Ahaua duodecimo die mensis primi, vt pergeremus Ierusalem, & manus Dei nostri fuit super nos, & liberauit nos de manu inimici, & insidiatoris in via.* Singularem quoq; numerum habet Hebræus, Græcusq; textus, nec tamen vnum aliquem inimicum designat, aut insidiatorē, sed vniuersè omnes hostes & prædones intelligit, quo modo & quidam verterunt. Et venimus Ierusalē, primo nimirū die mensis quinti, vt dictum est supra. h Ex quo aperte patet totos menses quatuor in itinere positos, sed multi quietis dies hinc eximēdi sunt, præter prædictos dies vndecim. Nam festum Paschæ, & Pentecostes, & multa sabbata interuenerunt, in quibus Iudæos quietem egisse, Esdra scilicet ductore viro sanctissimo, & legis peritissimo, simul atque obseruantissimo, dubitandum non est.

h c. 7. v. 9.

IX. Sacrific. Hierosolymis reddita, & ... supplicium.

VBI Hierosolymā peruenerunt, trib. dieb. quieti, & amicorū congratulationi datis. Quarta die, inquit Esdras, appensum est *argentū, & aurū, & vasa in domo Dei nostri, per manū Meremoth filij Vriæ sacerdotis, & cum eo Eleazar filius Phinees*, & mox, *iuxta numerū & pondus omniū: descriptumq; est omne pondus in tempore illo. Sed & qui venerant de captiuitate filij transmigrationis obtulerunt holocaustomata Deo Israel vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes 96. agnos 77. Hircos pro peccato 12. omnia in holocaustum Domino.* Reus est hoc loco Iosephus imminuti sacrificij Domini. Holocausto enim eripuit arietes 96. quos fideliter, vt in Hebræo reperierant, & adhuc nō secus quam in Latino reperiuntur, Septuaginta conseruarant: sed nec in agnis fidelis fuit. Nam pro 77. ipse arietes simul & agnos posuit septuaginta duos.

Regis decreta ... .

Peractis sacrificijs tradita sunt *edicta Regis* Artaxerxis *Satrapis, qui erant in conspectu Regis* (quando scilicet in aula versabantur in Perside) *& ducibus trans flumen.* Septu. vocāt eos subregulos Cœlesyriæ, & Phœnicis: Ioseph. præfectos Syriæ, & Phœnicis, *qui eleuauerunt populum, & domum Dei*, id est, exaltarunt, & fauore prosecuti sunt. *Omni honore*, ait Iosephus, *gentem nostram prosecuti sunt, & in omnibus necessitatibus ei fuerunt auxilio.*

X. Malachiæ querela de sacrificiis. i in c. 1. 8.

CÆTERVM quod ad prædicta sacrificia, quæ obtulerunt Domino, qui recens cum Esdra, vt notat Vatablus, Hierosolymam transmigrarant, occasionem querelarum Domino per prophetam Malachiam præbuerunt. Nam vt scribit D. Hieronymus in eundem prophetam, *i Reuersi de Babylone Sacerdotes, & Leuitæ, ianitores, atq; cantores, & Nathinæi, quorum Esdras scribit catalogum, illicitas Deo victimas offerebant, cæcas videlicet & claudas, ac varia debilitate confectas.* Sic ipse, quæ non ad eos tantum pertinere videntur, qui recens venerant, & prima eorum sacrificia: sed ad eos in primis, qui iam erant Hierosolymis, & sub Dario Hystaspis redierant, & diuina sacrificia valde negligenter peragebant, vt idem etiam Hieron. alibi scribit. *k Loquitur*, inquit, *ad eos qui sub Zorobabel, & Iesu filio Iosedech, & Esdra sacerdote, & Nehemia de captiuitate Babylonica sunt reuersi, extructoq; altari necdum templum ædificauerant, nec muros extruxerant ciuitatis, & nihilominus in peccatis pristinis permanebant.* Vbi vides D. Hieronymum tria, vel quatuor tempora comprehendere, Cyri, quando altare extructum est, & inchoata fundamenta templi: Darij, quo regnante templum quadriennio extructum est: & Artaxerxis, qui Esdram an. 7. regni sui, & Nehemiam 20. Hierosolymam dimisit.

k in c. 1. v. 6.

XI. Propheta artificium.

VT autem prophetica obiurgatio maiore cum fructu acciperetur ab ijs, qui in culpa erant, eorum sibi beneuolentiam conciliat, cum se eos dilexisse dicit. Amor enim amoris est parens: suum autem amorem à contrario odio in Esau, & eius posteros Idumæos demonstrat; quib. regionem dederit ad habitandum, non lacte & melle manantē, sed horridam, saxosam & asperam: & quam insuper destructurus sit, & positurus diuinæ vindictæ perpetuum monimentum. Cum Israelitæ, licet propter sua peccata destructi fuerint, nunc placato in ipsos Deo restaurentur. Inde incipit querelam suam Dominus, *Filius*, inquit, *honorat patrem, & seruus Dominum suum. Si ergo Pater ego sum, vbi est honor meus? Et si Dominus ego sum, vbi est timor meus?*

XII. Panis indecorus pollutus.

NON timeri autem se, nec amari, imo & despici probat, *Offertis*, inquit, *super altare meum*, id est, mensam propositionum, *panem pollutum*, panes videlicet propositionis, inquit Hieronymus, quos iuxta traditiones Hebraicas, ipsi serere, ipsi demetere, ipsi molere, ipsi coquere debebatis: & nunc sumitis quoscunque de medio, & voce temeraria respondetis, & dicitis, in quo polluimus eos, siue te? dum enim sacramenta violantur ipse cuius sunt sacramenta violatur. Ita Hieronymus. Pollutum etiam alij non male interpretantur,

tantur, offerentis peccato contaminatum. Dicatur etiam panis pollutos, comparatione alterius, cuius figura, modis omnibus sanctioris, de quo mox locuturus est; quem quotidie celebramus hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ & calicem salutis perpetuæ. Acceptum Deo, super munera pueri sui iusti Abel, & sacrificiũ patriarchæ nostri Abrahæ.

XIII. Altera querela de victimis, neq; diuina lege, neq; ratione ipsa probatis. *Si offeratis*, inquit, id est cum offeratis, *cæcum* (animal) *ad immolandum nonne malum est?* & cum offeratis *claudum & languidum nonne malum est*: quomodo ergo non contemnitis me? *Offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum*. Et tamen imprudenter vultis suscipi faciem vestram à me, & propitium fieri muneribus vestris: quæ non solum Deo, sed etiã homine indigna sunt: cum tamen ratio postulet, vt munera quæ sunt indicia amoris, & beneuolentiæ, aut subiectionis præstantissima sint: & munera facta Deo optimo maximo, sint omnium optima, pulcherrima, selectissima. Hoc quoque pertinent extrema illa verba cap. *Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino, quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile in gentibus.*

Qvadrare videtur eadem obiurgatio in parentes, qui de pluribus liberis eligunt deterrimum, quem offerant Deo, *omnium peripsema vsq; adhuc*: si tamen offerunt Deo, & non eijciunt à se, ad subleuandam domũ, & reliquos fratres, aut sorores locupletandas. Porro hunc ducem Zorobabelem fuisse significat D. Hieronymus, & Gaspar Sanctius, & affirmat Ribera: quod sine dubio tempus non patitur. Non enim potuit Zorobabel ad 7. Artaxerxis Longimani peruenire, quin in eo ducatu 80. annos traduxerit, quod absurdum est, nec ab vllo affirmatum. Ipsummet Esdram potius intelligi arbitror, qui à Rege acceperat potestatem constituendi in Iudæa *Iudices & Præsides, qui iudicarent omni populo*; quod sine dubio munus est præfecti prouinciæ.

XV. *Ingratitudo notatur.* Tertio queritur de ingratitudine. *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito?* ligna videlicet igni fouendo adhibeat, sine vllo laboris istius emolumento? Hæc querela huic tempori admodum congrua est; quo liberalitate Artaxerxis tot munera, tot vasa pretiosa, tot auri, argentique talenta offerebantur Deo; tot sacrificia, tantum frumenti, vini, olei, salis, quæ in vtilitatem sacerdotum, & Leuitarum cedebant. Adde tributorum immunitatem, & honorem, quo ab omnibus, & præ omnibus afficiebantur. Itaq; indignans Dominus subdit. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiã de manu vestra. Ab ortu enim solis, vsq; ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Hæc est clarissima prophetia de sacrosancto Missæ sacrificio, & incruenta immaculati agni oblatione, quam sibi longe acceptissimam fore significat, per antithesim, cum abrogatione Leuiticorum sacrificiorum, immundorum propter offerentium immunditiam præsentem: quæ tamen Hierosolymis tantum, & non ab ortu Solis ad occasum, & in omni loco offerri poterant. Quod autem propheta præsenti vtitur non futuro, prophetarum more facit, ad demonstrandam rei futuræ certitudinem, quæ tam certo futura est, ac si iam reapræsens esset, vt euentus ipse docuit, & docebit vsque ad consummationem seculi. Nunc ad reliqua Esdræ, quæ ad hunc annum pertinere noscuntur, transeamus.

Ea scilicet, quæ ad vxorium negotium pertinebant, quæ in fine anni gesta prodit scriptura, nec apparet, cur illorum seruatum fuisse dicamus. Præsertim cum hæc vna esset de præcipuis causis aduentus eius, vt corrigeret, quæ deprauata erant in populo, circa legem Dei. *Postquam* ergo *completa sunt* Hierosolymis ab Esdra, quæ magis vrgere videbantur, quæque ad templum ipsum spectabant: vbi cognitum est quanto ille zelo diuinæ legis præditus esset, & quanta potestate, ex Regis Artaxerxis voluntate polleret, accesserunt ad eum principes populi, & sacerdotum, in quibus Eliasib pontificem, si quo eum zelo præditum puramus, numerare possumus, dixeruntq; ad Esdram, vt c. 9. primi lib. scriptum legimus. a *Non est separatus populus Israel, Sacerdotes, & Leuitæ a populis terrarum, & abominationibus eorum. Chananæi videlicet, & Hethæi, & Pherezæi, & Iebusæi, & Ammonitarum, & Moabitarum, & Aegyptiorum, & Amorrhæorum. Tulerunt enim de filiabus eorum sibi, & filijs suis, & commiscuerunt semen sanctum cum populis terrarum. Manus etiam principum, & magistratuum fuit in transmigratione hac prima.* a I. Esdr. 9. & seqq.

XVII. *… iam fuit.* Vox, prima, ad manum pertinet, non ad transgressioné. Ait enim principes populi, & magistratus, primos omnium hoc delicti genere legem Dei violasse, & reliquo populo scandalo fuisse, vt eadem auderent, quæ à maioribus suis viderent attentata. Ex quo reprehendendus esset Iosephus, b si hanc culpam quorundam tantum è vulgo Sacerdotum & Leuitarum fuisse diceret, qui ductis alienigenis vxoribus ordinem sacerdotalem confudissent. Verum hæc non est Iosephi culpa, sed interpretis. Nam Iosephus in Græco textu habet delatam ad Esdram accusationem, quod quidam è plebe, & ex Sacerdotibus, & Leuitis, patria instituta violassent. Et reuera ipsemet paulo post fatetur primores populi deprehensos in tali crimine. Idque ex Scriptura apertum est. Nam ex textu constat primum principes & magistratus, Sacerdotes deinde ac Leuitas, deniq; populũ Israel, vulgum scilicet & plebem, huius culpæ participes fuisse. b *Tum cæterorum.* Nam pro paucolis Leuitis quid opus erat tantos tumultus, quantos mox scriptura commemorat: facile erat sine vllo strepitu eorum connubia disiungere, & reos debito afficere supplicio. At Clero, Nobilitate, Plebe, istis illegitimis coniugijs implicatis, magnis omnino animis, atque viribus & contentione opus fuit. Deniq; capite decimo centum tredecim huius culpæ rei recensentur; è Sacerdotibus, Leuitis, & reliquo toto populo.

XVIII. *… Esdræ …* Cvmque audissem sermonem istum *scidi pallium meum, & tunicam, & euelli capillos capitis mei, & barbæ, & sedi mærens.* Iosephus ait eum se humi prostrauisse, sed nihil mutandum. Sedere enim attonitum, & gemebundum Principẽ populi, in templi atrio, quo Israelitæ omnes confluebant, scissis vestibus, barba & cæsarie ex parte euulsa, sat magnũ habuit momentum, ad labefactandos animos populi peccatoris. *Itaq; conuenerunt*, inquit, *ad me omnes, qui timebant verbum Dei Israel, pro transgressione eorum, qui de captiuitate venerant*, tam sub Dario, quam sub Artaxerxe. Nam qui sub Cyro iam fere defuncti erant; cum hic sit annus 80. à soluta primum captiuitate, sed peregit. *Et ego sedebam tristis vsque ad sacrificium vespertinum*, crebra est huius sacrificij mentio in scriptura, quod sub horam vespertinam fiebat, iuxta præceptum Domini. c *Hoc est quod facies*, inquit, *in altari, agnos anniculos duos per singulos dies iugiter, vnum agnum mane, & alterum vespere &c.* c Exod. 29. 38.

XIX. *Esdræ deprecatio.* Et *in sacrificio vespertino surrexi*, inquit, *de afflictione mea, & scisso pallio, & tunica curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum, & dixi. Deus meus confundor, & erubesco leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsq; ad cælum, à dieb. patrũ nostrorũ, sed & nos ipsi peccauimus grauiter vsq; ad diẽ hanc: & in iniquitatib. nostris traditi sumus ipsi, & reges nostri, & sacerdotes nostri in manum regum terrarum, & in gladiũ, & in captiuitatem, & in rapinam, & in confusioné vultus, sicut & die hac. Et nunc quasi parũ, & ad momentũ facta est deprecatio nostra apud Dominũ Deum nostrũ.* Significat sibi datum à Deo quoddam quasi lucidum interuallum breue in medijs afflictionibus, ne plane consumerentur, *sed vt dimitterentur*, inquit, *nobis reliquiæ, & daretur nobis paxillus in loco sancto eius.* Id est firma habitatio, quæ tam multis annis superioribus incõstans fuit. Paxillum aũt vocat baculum, quo firmantur gressus. Tigurina maluit vertere clauum, quo scilicet firmantur naues, in 70. legimus radicem, qua plantæ firmiter consistunt. Sed quare non retinearur eadem ipsa Prophetæ metaphora? Quod autem in aliquibus vulgatis legitur, *paxillus*, pro paxillo mendosum est, redeo ad Esdram.

XX. *Agnoscit … misericordiam.* Et illuminaret oculos nostros Devs noster, & daret nobis vitam modicam in seruitute nostra: quia serui sumus, & in seruitute nostra,

non

non dereliquit nos Deus noster, sed inclinauit super nos misericordiam coram Rege Persarum, vt daret nobis vitã, & sublimaret domum Dei nostri: tot pecunijs ad sacrificia, & omnem eius cultum destinandis. Quanquam cũ iampridem domus Dei, id est, templum restauratum esset, domus Dei accipi posset pro populo, siue familia quam sibi peculiariter Deus elegit, & Israel esse voluit: sicut passim domus Dauid, & domus Iacob, & domus Saul vsurpatur. Neque obstat quod subditur, *& extrueret solitudines eius*: eadem enim figura dicitur Deus ædificasse domos obstetricibus. Deniq; *daret nobis sepem in Iuda, & Ierusalem.* Hanc sepem Tigurini interpretatur murum, quem scilicet Iudæi, quasi furtiue Hierosolymis hinc inde extruxerant: sed qui vilis esset, & infirmus, vt hortorum, aut vinearum sepes.

XXI. *Confitetur peccatum ... coniugiorum. a 1. Esd. 9. 14.* PERGIT deinceps Esdras confiteri Domino generale hoc connubiorum illegitimorum peccatum, ob quod mereantur iterum exterminari de terra sancta. Id enim significant illa verba. *Nunquid iratus es nobis vsq; ad consummationẽ, ne dimitteres nobis reliquias ad salutem?* id est, An nõ merito irasceris contra nos, donec nos consumas, ita vt neq; reliquiæ supersint, nec qui euadant: *Domine Deus Israel iustus es tu*, in eo quod tam multos Israelitas propter peccata sua perdideris, sed & misericors, *quoniam derelicti sumus qui saluaremur*, & essemus hodie superstites. *Ecce coram te sumus in delicto nostro, non enim stari potest coram te super hoc*, quasi ad iustificandam, aut negandam culpam hanc in conspectu tuo: neutrũ enim fieri potest, quin non solũ rei, sed impudẽtes etiam rei, & omni misericordia indigni merito iudicemur.

XXII. *Colliguntur ad Esdram populus ... b 1. Esd. 10. c v. 6. d Ioel 2. 17.* SIC b *ergo orante Esdra, & implorante eo, & flente, & iacente ante templum Dei*, in atrio scilicet Israelis, vbi congregari potuit populus, quod confirmant 70. Nam infra, vbi nos legimus. *Et surrexit Esdras ante domum Dei*, c in Græco est. *Et exurgẽs Esdras ab atrio templi*, alioqui enim cum esset sacerdos, inter vestibulum & altare orasset, iuxta illud. d *Inter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini, & dicent, Parce Domine, parce populo tuo &c. Collectus est* ergo ad Esdram *de Israel cœtus grandis nimis virorum & mulierum, & puerorum, & fleuit populus fletu multo.* Et forte pleriq; fletus causam adhuc ignorabant: sed tanti Sacerdotis, & Principis populi lacrymæ, viros, ac mulieres in primis, ad lacrymas excitabant. Facile enim sibi persuadebant magnam aliquam, ac publicam subesse causam lacrymarum: pueris autem parentum lacrymæ, magis quam ipsa verbera, fletus, & clamores eliciebant.

XXIII. *Sechenias adit Esdram super hoc negotio.* a ET *respondit Sechenias filius Iehiel de filijs Aelam, & dixit Esdra. Nos præuaricati sumus in Deum nostrum, & duximus vxores alienigenas de populis terræ.* Vel iste Sechenias non tam suo, quam populi nomine loquitur hoc loco, vel prætermissus est infra in catalogo eorum, qui duxerunt profanas vxores. In filijs enim Ælam inueniuntur tantum Mathania, Zacharias, Addi, Ierimoth, Elia, & Iehiel; qui si fuit huius Secheniæ pater, dicendum est eum aliam simul habuisse vxorem legitimam, ex qua natus sit iste Sechenias, alioqui ipse contra se ferret sententiam, cum mox diceret non solum alienigenas vxores, sed & eos, qui de his nati erant esse expellendos. Videamus autem quid consilij dat Esdræ. *Et nunc*, ait, *si est pœnitentia in Israel super hoc*, id est, quoniam datur locus pœnitentiæ; sic enim illud, si interpretandum esse constat ex Hebræo, & Græco, in quibus spes veniæ sine vlla dubitatione affirmatur.

XXIV. *... Deo ...* PERCVTIMVS, inquit *fœdus cum Domino Deo nostro, vt proijciamus vniuersas vxores. & eos qui de his nati sunt, iuxta voluntatem Domini, & eorum qui timent præceptum Domini Dei nostri: secundum legem fiat.* Est ergo Sechenias author Esdræ, vt populus voto se obliget Deo, ad repudiandas profanas vxores, & earum filios, quatenus id à lege requiritur: & addit. *Surge, tuum est decernere, nosq; erimus tecum, confortare & fac.* Ex quibus etiam verbis intelligi potest administrationẽ Reip. tunc pene [illegible] Esdram [illegible] fuisse Pontifice, vt apparet, quiescente. *Surrexit ergo Esdras. & adiurauit principes Sacerdotum, Leuitarum, & omnem Israel vt facerent secundum verbum hoc. & iurauerunt* nimirum ad firmius roborandam promissionẽ factam Deo. [illegible] *surrexit Esdras ante domum Dei*, id est, à conspectu templi, & profectus est ad cubiculum Iohanan filij Eliasib. Non erat fortasse hic Eliasib pontifex, sed eius cognominis. Nam Eliasib filius pontificis dictus est Ioiada, nisi dicamus hunc Iohanan fuisse secundo, vel tertio genitum eius: quod videtur probabilius.

XXV. *... Esdræ ... mandat ... Ierusalem ...* ET *ingressus est illuc panem non comedit, & aquam non bibit: lugebat enim transgressionem eorum, qui venerant ex captiuitate.* Quoniam vero non satis est principem mala populi lugere coram Deo, sed oportet pro potestate sibi tradita, ijs adhibere remedium, indici iubet conuentum intra triduum. Id illa verba significant. *Et missa est vox*, scilicet præconis; *in Iuda & in Ierusalem omnibus filijs transmigrationis, vt congregarentur in Ierusalem. & omnis qui non venerit in tribus diebus*, Septuaginta habent, *intra biduum vel triduum*, sicut & Iosephus, qui eos passim sequitur, Hebræis codicibus inconsultis. Fit autem edictum hoc *iuxta consilium*, id est, præceptum, & quidem non nudum, sed cum interminatione pœnæ: in 70. est, *secundum iudicium principum, & seniorum*, siue præsidentium seniorum, quod ad Esdræ modestiam pertinet, qui se ducem populi profiteri nolit, & onere contentus, honorem repudiet. Habuit autem ius infligendi supplicij, etiam capitalis, vt patet ex decreto Artaxerxis. Ei ergo, qui intra præscriptum tempus non venerit, minatur fore, vt *auferatur vniuersa substantia eius, & ipse abijciatur de cœtu transmigrationis*, quod fuit mulctatum bonis omnibus, in exilium mitti. *Sub proposita ... 1 Esd. 7. 26.*

XXVI. *... in ... templi. 1 Esd. 10. v. 9.* CONVENERVNT *igitur omnes viri Iuda, & Beniamin in Ierusalem tribus diebus, ipse est mensis nonus, vigesimo die mensis, & sedit omnis populus in platea domus Domini*, Hebræi & Sept. plateam quoque vocant: vt mirum sit Iosephum superiorem partem templi pro platea accipere, ὑπερῷον ἱερόν, quo nec passim admittebantur omnes, nec ibi sub dio populus fuisset, & pluuiæ expositus, quod mox causatur populus. Sed id præuidens Iosephus pluuiæ memoriam omnem, & aperti aëris callide sustulit. Possumus non immerito interpretari aream portæ orientali proximam, quæ recta sacerdotum atrium, & vestibulum templi respiciebat, quæ sub dio erat, sicut reliquæ omnes. In ea platea coactus populus tremebat *pro peccato, & pluuijs*, culpæ conscios supplicij grauioris metus vrgebat, frigidum etiam, & pluuiosum tempus male eos habebat.

XXVII. *Esdras ... populus consentit.* ET surrexit Esdras sacerdos, & *dixit ad eos. Vos transgressi estis, & duxistis vxores alienigenas, vt adderetis super delictum Israel*, vt peccata populi auctiora redderetis; nisi delictum Israelis placet intelligere idololatriam, quæ hoc peccato cumulata sit: quamquam Sept. fere habent *in Ierusalem. Et nũc date confessionem Domino Deo patrum vestrorum, & facite placitum eius, & separamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. Et respondit vniuersa multitudo, dixitq; voce magna, iuxta verbum tuum ad nos sic fiat.* Laudabilis vtique animi alacritas, promptissimosque consensus in tam difficili negotio, qui tot communiones dirimendæ, tot filii, tot vxores, longa vitæ consuetudine, beneuolentiaq; coniunctæ, suas sibi res habere iubebantur, & quasi hostes domo ac finibus, nulla sua culpa erant exterminandæ; quæ lamenta tot mulierum viduarum, ante defunctos coniuges, tot orphanorum parentibus adhuc viuis. Sed præter timorem pœnæ, duo fuerunt, quæ difficultatem rei minuebant: primum visitata apud eam gentem repudia: alterum quod fortasse licuit retinere alienigenas, si ad veri Dei cultum se traduci paterentur; quidni enim hoc in istis mulieribus, sicut in captis bello liceret? iuxta ea, quę in Deuteronomio traduntur? Accessit deniq; & Prophetia Malach. c. 2. de qua paulo post. *Quam difficile id negotium.* *e 2. 11. 12.*

XXVIII. *Constituuntur iudices eius negotij.* VERVNTAMEN *quia populus multus est, & tempus pluuiæ, & non sustinemus stare foris*, Vbi hic Iosephi superiora domus? ideo solam addit rationem, quæ mox sequitur. Ex quo patet eum non casu, & per humanam negligentiam labi, sed de industria, ac dedita opera fallere. Quippe cui indecorum forte videbatur populum in atrio sub dio congregari, quasi id non passim fiat in communibus populi cœtibus. Addit ergo rationẽ populus quare velit cito dimitti, & negotium certis personis cõmitti. *Et opus*, inquiunt, *non est dies vnius, vel duorũ. vehementer quippe peccauimus in sermone isto*, id est, late patet hoc peccatũ, & ad multos pertinet. *Constituantur principes in vniuersa multitudine, & omnes in ciuitatib. nostris,*

qui

qui duxerunt vxores alienigenas, veniant in temporibus statutis, & cum his seniores per ciuitatem, & ciuitatem, & iudices eius, donec auertatur ira Dei nostri à nobis super peccatum hoc. volt vt per priuata iudicia ista connubia dirimantur, vt suauius res tota componatur; quod & factũ est. Duo enim constituti sunt, cum præcipua potestate, super ea re, quibus additi sunt socij duo: vtque sine confusione familiarum catalogus scriberetur, omnes se in familias suas recipere iussi sunt. Quibus exemplo præiuit Esdras ipse.

XXXIII. ITAQVE seruato ordine Sacerdotum, Leuitarum, & aliarum tribuum iuxta familias, inquisitum est, qui in quaq; familia, vel gente istiusmodi coniugijs implicatus esset, & inuenti in tabulas, quæ conficiebantur, referebantur. Id negotium tres totos menses tenuit, à primo scilicet mensis decimi, vsque ad initium primi. In quo Hebræis, Græcisq; Latina consentiunt, etsi Iosephus hic iterum in fraudem inducere velit eos, qui ei fidem habuerint. Nam in Hebræo, vt dixi, Græcoq; textu perspicue habetur inquisitionem factam à primo die mensis decimi, vsque ad primum diem mensis primi. Ipse vero, *& prima die*, inquit, *mensis decimi cœpta inquisitione, quæ durauit vsq; ad primam diem mensis sequentis*, inuenerunt multos &c. Inuentæ autem sunt centum, & tredecim familiæ, in quibus & coniuges alienigenæ & ex ijs suscepti filij.

HAE ergo coniugia, ea conditione qua dixi, dirempta sunt, & singuli arietem in sacrificium pro peccato obtulerunt. Etsi enim id de solis sacerdotibus dictum sit, de reliquis tamen omnibus Iosephus quoque accipit. Ait enim. *Inuenerunt multos tam ex Iesu Pontificis cognatione, quam ex cæteris Sacerdotibus, ac Leuitis, & alijs Israelitis, qui & vxores, & natos ex eis liberos, sine mora abiecerunt; pluris facientes legum obseruantiam, quam natales affectus quantumuis violentes: moxque ad placandum Deum arietes immolauerunt, quorum nomina recensere non est necesse. Atque ita Esdras hoc erratum circa connubia correxit, & malam in hoc consuetudinem emendauit, vt in posterum hæc reformatio stabilis, ac firma permaneat.* Ita Iosephus. Nihilominus alia separatio seminis filiorum Israel, ab omni filio alienigena, legitur sub annum Artaxerxis vigesimum. a

2. Esd. 9. Au prædictam prophanorum connubiorum diremptionem Malachiæ prophetia valuit. Nam ad hanc ipsam rem illam pertinere D. Hier. fuse ostendit, vt supra quoq; demonstratum est: quæ prophetia cum seuerius contra Sacerdotes proferatur, credibile fit eos, in hoc negotio, sese præbuisse à principio difficiliores; donec Sechenias promptum exhibuit animum, & quamuis non esset Sacerdos, omnibus tamen animi alacritate anteiuit, indeq; adiurauit Esdras Sacerdotes, vt paulo ante dictum est.

Et nunc ad vos mandatum hoc, ô Sacerdotes, de dirimendis scilicet prophanis connubijs, in quibus maxima est culpa vestra, qui præ reliquis diuinarum legum obseruatores esse debetis, & eum zelum in alijs promouere, quibus scelere vestro scandalo, ac ruinæ fuistis, sed addit minas ad frangendam cordis duritiam.

SI *nolueritis*, ait, *audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo.* Certe gloriosum est Deo, vt homo propter honorem ipsius, & legem, omnia consanguinitatum, affinitatum, amicitiarum iura cum vxoribus liberisq; disrumpat: ferreum se ad omnes lachrymas filiorum, filiarumque præbeat: ad clamores, fœmineosque vlulatus obsurdescat, nullasque voces tractabilis audiat; dotes, cum non leui rei familiaris iactura, in repudiatarum mulierum victum, cultumque restituat: inimicitias cum soceris earũ patribus, totisque ipsorum familijs, cognatis, amicisq; suscipiat. Quæ omnia qui vilia ducat, præ studio parendi legi diuinæ, nonne is merito dare gloriam nomini Domini dicendus erit?

At multo nihilominus magis is Deum glorificare dicẽdus est, qui consilium Domini secutus, patrem, matrẽ, fratres, sorores, bonaq; omnia, atque insuper semetipsum relinquit, omniaq; Christo Domino in holocaustum, volẽs, libensq, sacrificat. Nã tota illa difficultas, ex culpa violatæ diuinæ legis enata est, vt eã sibi merito debeant, qui rei sũt, imputare. Ille aũt rerũ omnium contẽptus ob Christi Domini amorẽ & imitationẽ, ex mera pij, atq; generosi pectoris liberalitate proficiscitur. Sed redeamus ad prophetam.

MITTAM b ait Dominus *in vos egestatẽ, & maledicã benedictionib. vestris, quoniã non posuistis super cor*, .i. neglexistis mandatũ meum. *Ecce ego proijciã vobis brachium*, id est, humerũ siue armum hostiæ, *& dispergam super vultũ vestrum stercus solennitatum vestrarum*, id est, ventriculum, qui sacerdoti quoque debetur cum fecibus suis, *contra faciem vestram*, contemptim, atque indignabundus proijciam, vt fœdi, deturpatique simul cum stercore, eijciamini è conspectu meo.

Inde autem conqueritur Dominus quod Leuitarum genus contaminarint, & indignos se diuino pacto præbuerint. *Vos autem*, inquit, *recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege* Dum scilicet duxistis alienigenas, & alijs eiusdẽ criminis exempla præbuistis: & abominabiles vos fecistis, sicut & ea quæ dilexistis. *Propter quod & ego*, inquit, *dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege.* secundum faciem non ex lege iudicia tractantes. Hæc autem omnia prædicta non male ad hanc connubiorum causam applicari, sequentia docẽt: quæ diserte à S. Hieron. ex traditione Hebræorum, & ex primo libro Esdræ quem retulimus, de illis ipsis vitiosis coniugijs explicantur.

XXXIV. ILLVD porro ex mera Iudæorum traditione est, *Reuersi*, inquit Hieron. *de captiuitate Babylonis, tam principes, & Sacerdotes, ac Leuitæ, quã reliquus populus, abiecerunt vxores suas Israeliticæ generis, quæ paupertate, & itineris longioris via, & fragilitate sexus non ferentes laborẽ consenuerant, & infirmitatẽ ac deformitatem corporum contraxerant: Et cum alienigenis, vel ætate florentibus, vel etiam corporum pulchrioribus, vel potentum ac diuitum filiabus matrimonia copularant.* Corripit itaq, eos Esdras Propheta, & ad repudium nouarum coniugum prouocat, vt vxores, quas dimiserant, recipiant. *Nonne*, inquit, *Pater vnus Abrahã omnium nostrum est*, & mox. Quare ergo veteres vxores contemnimus, & fratrum nostrorum abijcimus filias, vt relinquamus pactum patrum nostrorum, & non ex lege accipiamus vxores. Ita Hieronymus.

XXXV. HAEC nihilominus traditio Iudaica, si quod sentio fateri licet, etsi à Diuo Hieronymo recepta est, merito tamẽ alicui poterit esse suspecta. Primo, quia Iudæi isti, qui arguuntur, iam ex alienigenis liberos susceperant, vt cõstat, & quod etiam Iosephus agnoscit. Quomodo ergo qui venerant ex captiuitate per illi legitimarum vxorum, alienigenas ceperint, & intra tres quatuorue menses liberos ex eis susceperint. Nam oportet à primo die 5. mensis, vsque ad vigesimum noni, vxores ductas in peregrino solo, & ductas domum, & nouem menses gestasse vterum. & tamen peperisse intra 4. menses. Nam, vt diximus, hæc inquisitio in alienigenas coniuges non potest differri in annum sequentem, ne dicamus Esdram rem tantam, propter quam vel maxime venerat, vt satis colligitur ex literis Artaxerxis, vsque ad decimum septimum denique mensem neglexisse, vel dissimulasse.

XXXVI. SECVNDO nusquam in tota narratione Esdræ, quæ de hac re fusissima est, nusquam in prophetia Malachiæ, nusquam deniq; in Iosepho vllum verbum legitur, quo Israeliticæ vxores repudiatæ dicantur, sed tantum apud Malachiam despectæ, vel cõtemptui habitæ, nimirum propter superinductas nouas vxores alienigenas. Nam illa verba, *cum habueris, odio dimitte*, non sunt verba populi se excusantis super facto suo. sed Dei, vt in textu patet, sub eorũ persona loquentis, quasi dicant, quidni liceat eas habere despectui, cum liceat etiam repudiare? Respondet autẽ Dominus in persona sua, id quidẽ permissum fuisse, propter duritiam cordis populi illius, non tamen id fore impune, *Operiet enim iniquitas vestimentum eius, dicit Dominus exercituũ*, id est, Pœna huic iniquitati debita, corpus eius, quo anima tanquam vestimento induitur, affliget: vt in quo peccat, in eo puniatur, vt D. Hier. interpretatur, à quo reliqua expositio petenda est, ne longiores simus.

XXXVII. SVNT qui hoc anno Danielis hebdomadas inchoari asseuerent, quib. vehemẽter fauet quod ab hoc anno, vsq; ad vltimũ Olympiadis 202. quo anno Euse. in chronico ex Phlegonte ait Christi Domini mortem contigisse, ab hoc inquam anno ad illum, inclusis extremis, quadringenti &

TRADITIO DAMNABILIS VXORUM ... Mala. 2. ...

XXXIV. Traditio Hebræorum de ... abiectis.

XXXV. ...

1. Esd. 10. & 44.

XXXVI. Improbatur traditio.

XXXVII. Opinio incohantium hoc anno 70 hebdomadas Danielis.

nonaginta anni omnino numerantur. Nam ex præsente Olympiade supersunt anni duo, quibus adde 20. Olympiadas, & rursum centum & duas, efficies prędictos annos, nonaginta supra quadringentos.

Confirmatur.

Nec desunt coniecturæ, quæ ei faueant. Nam *a* Rex Artaxerxes dicitur dedisse Esdrę *omnem petitionem suam*. In eius autem postulatis videtur contineri potestas extruēdi muros Hierosol. Quasi dixerit cum Dauide regi Pers. *Benefac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem.* Nam cum iam templum extructum esset, quid aliud aut melius, aut maius optare potuit, vel postulare; aut cui vsui tam ingentes thesauri, quos paulo ante memorauimus?

a 1. Esd. 7. b

XXXVIII. Anticipatio.

Deinde, *Sed & si quid tibi, & fratribus tuis placuerit*, ait Rex, *de reliquo argento, & auro vt faciatis, iuxta voluntatem Dei vestri, facite.* At certum est Iudæos flagrasse desiderio ædificandi Ierusalem, ideoque simul in hoc decreto implicitam eius extruendæ accepisse potestatem. Quod autem non fiat in decreto nominatim mentio ædificationis murorum, id de industria factum videtur, ne conflaretur eis inuidia ab inimicis, qui vel templum ipsum excitari indignissime tulerant. Et nihilominus cum accipiebant, quam laxissimam potestatem faciendi Hierosolymis, quod ipsi Esdræ, & fratribus eius placuisset, os obstruebatur omnibus inimicis, & simul potestas dabatur ædificandi ciuitatem, si eis libitum fuisset. Adde Theodoretum, qui Orat. 9. in Danielem, *Primo*, inquit, *dimisit ipsos Cyrus Persa, deinde Darius Hystaspis filius, tum Artaxerxes Xerxis, quo tempore primum Esdram, postea Nehemiam misit, vt muros Ierusalem iterum construendos curarent.* Hæc ibi. Quæ opinionem hanc reddunt sane probabilem, & probatur Gaspari Sanctio in c. 9. Danielis, aliisq. nonnullis. *b*

b n. 124. &c.

Verum huic sententiæ vehementer officit, quod Danielis nono dicitur, initium Sept. hebdomadarum sumendum esse *ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Ierusalem*, id est, vt plerique omnes interpretantur, a facto decreto ab Artaxerxe rege Persarum, de ædificanda ciuitate, quod nullum apparat hoc tempore. Immo ne postulatum quidem fuit, ante annū vigesimum imperij eius. *c* Nec rationi consentaneum est Gabrielem Archangelum loquentē ad Danielem prophetam Hebræum, annos, quibus Hebr. intercalabantur, & solaribus æquabantur, & de re, quæ ad Hebræum populum maxime omnium pertineret, non etiam annos, quos propterea breuiores vocat, Hebr. more vsurpare, ac numerare voluisse, quorum anni, 11. fere dieb. minores sunt annis Romanis. Itaq; 490. anni Iudaici, citius finiuntur Romanis, annis fere quindecim: & consequēter Septuaginta hebdomades Iudaicæ quindecim annis tardius inchoari debent: & sic satisfactum est primo arg. quod est istius opinionis fundamentum.

c 2. Esd. 2. &c.

XL.

Cæteris quoq; probationibus vt satisfiat, dicendum est non esse dubium, quodnam esset Iudæorum desiderium, sed quando exierit sermo regis de reædificanda Ierusalem, vt loquitur Propheta, quem negamus ante annum vigesimum regni eius exijsse. *d* Nec erat quod Rex timeret eis conflare inuidiam magis hoc anno septimo regni sui, quam 20. Quod si ad tantum eorum desiderium accessisset a Regis voluntas, quare toto illo decreto nullū verbum de vrbe factū est? quare Iudæi saltem aliquid memoria dignum in eo opere non fecerunt? Quæ porro fuerit Theodoreti de hac difficultate sententia minime obscurum est; is enim in eadem oratione à 20. Artaxerxis has hebdomadas aperte inchoat, & eos annos lunares affirmat, quibus lex Iudæi vtebantur. Vtriusq; autē meminit Esdræ scilicet & Nehemiæ, quia vtriusque memoria facta est illa ædificatio, vt idem infra in eadē oratione ita se ipsum explicans. Et quamuis huic opinioni Theodoreti, eum indulgeremus, illi tamen Sulpitiū Seuerum licere opponere qui libro secundo historiæ, *Cæterum*, ait, *Esdram nihil super restituenda vrbe egisse comperio: credo potiorem curam ratus, plebem corruptis moribus reformare.*

d vt patet 2. Esd. 2.

Theodoreti sententia.

XLI. Iudæi ...

Negari tamen non potest Iudæos quasi tacito Principum Persarum consensu, Cyri præsertim partes aliquas ciuitatis magnę cinxisse muris, sed tacito, vt dixi, consensu, non publico decreto, quod quærimus. Nunc quod de Dario Hystaspis filio aiunt, eum scripsisse epistolas ad omnes dispensatores, & præfectos, & principatos, vt deducerent omnes ascendentes ædificare Ierusalem, non satis fidei facit, quia liber ille Apocryphus est. Et si ab illo secundo anno Darij inchoarentur hebdomadæ, non 70. sed 79. inuenirentur. Ab illo enim anno, vsq; ad præsentem 63. anni numerantur. Multoq, minus de Cyro id verum esset, licet Iosephus dicat eum conuocatis clarioribus apud Babylonem Iudæis dixisse, se illis permittere vt proficiscantur in patriam, vrbemq, Hierosolyma, & Dei templum ædificent denuo. Sed id ipse suo more Scripturæ adiecit: *f* adde quod à primo anno Cyri, ad Christi passionem fere 82. hebdomadæ numerarentur. Illud autem patet ex 1. lib. Esd. vbi scribitur Cambysi Regi. *Notum sit Regi quia Iudæi qui ascenderunt à te ad nos, venerunt in Ierusalem ciuitatem rebellem, & pessimam quam ædificant, extruentes muros eius, & parietes componentes.* Denique, vt paulo ante dicebamus, *g* fatetur Esdras coram Deo datam Iudæis sæpem in Iuda & Ierusalē, *h* quam Tigurina interpretatur murum. E Nehem c. 1. ad nouum nuncium dissipatorum murorum, & portarum Hierusalē exustarum magnum planctum edit: nec videtur antiquam tantum calamitatem lamentari; quomodo enim post 164. annos non exhaustæ essent illæ lacrymæ? Dic ergo potius in muris iam laboratum fuisse, sed opus imperfectū in manibus, & malitia inimicorum irritum. Verum de hac quæstione modo satis, reliqua 13. ab hinc anno dicentur. Nunc ad Estheris nuptias transeamus.

Annus Dei et Tiarsis, Ann. Mundi, Hier. Lib. 1.

f Ios. p. ... 1. Esd. c. 4. 1 b

g ...

XLII. Esther ad ... deducitur. ... consuetudo ... virginum.

Ea *ducta est ad cubiculum Regis Assueri mense decimo, qui vocatur Tebeth anno septimo regni sui*, vt scriptum est Esth. n. 2. 16. peractis prius, quæ de more à reliquis virginibus fieri solebant, quæ paucis ita recitantur in Scriptura. In muliebris vanitatis exemplum. *Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur: ita duntaxat, sive ita videlicet, vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs sex quibusdam pigmentis, & aromatibus vterentur. Ingredientesq, ad regem*, siue dum ingressuræ essent, *quidquid postulassent ad ornatum pertinens accipiebant: & vt eis placuerat composita, de triclinio fæminarum ad regis cubiculum transibāt. Et quæ intrauerat vespere egrediebatur mane, atq; inde in secundas ædes deducebatur, quæ sub manu Susagazi Eunuchi erant qui concubinis regis præsidebat: nec habebat potestatem ad regem vltra redeundi nisi voluisset rex, & eam venire iussisset ex nomine.* Hæc de reliquarum puellarum consuetudine.

Quod autem ad Estherem attinet, euoluto tempore per ordinem instabat dies qua ipsa deberet intrare ad regē. Quæ non quæsiuit muliebrem cultum, extraordinarium scilicet, qualem requirebant, quæ proxime aditurę erant regem, vt paulo ante significatum est, sed quæcunque voluit Egeus Eunuchus custos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Moribus nimirum modesta, & facilis te puellæ, sponte dedit, quæ iudicauit conuenire. Erat enim formosa valde, & incredibili pulchritudine omnium oculis gratiosa, & amabilis videbatur.

XLIII. Esther non ... cultum.

Cæterum quod ad tempus attinet, quo ducta est ad regem, consentit Hebræo & Chaldæo, & 70. regijs Vulg. editio. in mense decimo, qui Decembri nostro respondet; at ab vtraq; dissentit Græca Xisti, & Basil. in qua legitur intrasse ad regem mense duodecimo, qui est Adar. Respondet Serar. adductam ad Regem mense 10. vt cum ea, si libitum esset, consuesceret: duodecimo autem adductam, vt regina crearetur. Et ita videtur Græca Hebræis conciliare Iosephus, cum ait. *Perducta vero Esthere, delectatus eius consuetudine, & amore correptus, legitimam coniugem eam sibi adiunxit, nuptiasq, celebrauit anno regni sui septimo, mense duodecimo qui Adar dicitur*, Ex quo tamen obiter apparet, Iosephum Græca exemplaria, non Hebræa sequi.

i Quando ad regem ducta.

Sed illud potius inquirendum videtur, an Esther se Regis libidini impudica dediderit ante nuptias, cuius etiā Mardochæus quodammodo fuerit administer. Et respondendum est cum Serario, & Caiet. istas virgines cum ad Regem venirent, omnes factas fuisse illius concubinas, id est inferioris notæ coniuges, nisi si quam Rex ad Reginæ dignitatem vellet euehere, quod Estheri contigit, qua

XLIV. Prima ... concubina.

Tam ... vxor.

decimo

… facta est Concubina Regis, duodecimo autem … in re Esther non tam Mardochæi … quam Dei sequitur voluntati, qui has nuptias in … cum gentis Iudæorum bonum destinabat, non plane ignorante Mardochæo. Quod innuunt illa verba. *a Et quis nouit vtrum idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore parareris?* Ipsa vero Esther propria voluntate ad hoc coniugium non ferebatur. Ideoque postea confitebatur Domino. *Nosti Domine quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircuncisorum, & omnis alienigenæ.* b

XLV. Nimirum non ignorabat pia puella, nisi Deo has nuptias conciliante, eas sibi illicitas fore. Et quanquam prohibitio facta est Israelitis vniuersis. *c Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo.* Fere tamen vbicunque huiusmodi matrimonia à scriptura accusantur, mulieres non solum alienigenæ, sed etiam profanæ, & infideles erant à quibus deprauati sunt viri: vix autem inuenias depravatam vxorem fidelem, qualis erat Esther, à marito infideli. Vice autem versa mulier infidelis sæpe deprauauit virum, vt in Salomone apertissimum est. Quid quod illa prohibitio ad illas 7. tantum gentes videtur pertinere, quæ eodem loco memorantur, quæ anathemati addictæ erant? Quid quod etiam nonnulla spes erat conuersionis ipsius Assueri, opera Estheris, vt qui Deum cœli non solum agnosceret, sed hoc ipso tempore magnis muneribus coluisset, & populum eius insigni fauore persequeretur.

XLVI. Adamavit ergo Estherem *Rex plusquam omnes mulieres, habuitque gratiam, & misericordiam coram eo super omnes mulieres. & posuit diadema regni in capite eius, fecitque eam regnare in loco Vasthi. Et iussit conuiuium præparari permagnificum cunctis principibus & seruis suis, pro coniunctione, & nuptijs Esther. Et dedit requiem vniuersis prouincijs, ac dona largitus est iuxta magnificentiam principalem.* Quia dona in Hebræo singulariter ponuntur, quidam peculiare munus reginæ datum suspicantur; reditus nimirum peculiaris alicuius ciuitatis, iuxta illud Tullij. d *Hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines:* aut quomodo Artaxerxes muneratus est Themistoclem, vt supra diximus. Verum hæc expositio angustior est, quam pro magnificentia principali, quam in plurimos beneficam esse oportuit. Ea ergo requies vniuersarum prouinciarum nihil aliud sonat, quam tributorum imminutionem. Subditi enim populi tributis, & exactionibus fatigantur. Id clarius 70. expresserunt. cum aiunt Regem remissionem fecisse ijs, qui sub regno ipsis erant, quam alij vocant tributorum cessationem.

Eam autem liberalitatem mirum est à Iosepho prætermissam, atque vice versa ipsum alia addidisse de suo. Quanquam ordinaria & quotidiana errata minus mira videri debent.

XLVII. Dimisitque, inquit Rex, *quos Angaros vocant.* Id vocabulum Persicum esse aiunt, vsu tamen à Græcis receptum, imo & à Latinis, latius sumpta significatione, pro eo quod est cogere, & compellere ad aliquid laboriosum & molestum. Erant autem Angari Persarum nuncij de quibus ita Herodotus. e *Xerxes, inquit, in persidem misit, qui præsentem cladem nunciarent. His nuncijs nihil pernicius transcurrit in rebus humanis. quod negotium hunc in modum est à Persis excogitatum. Quot ex diebus tota via constat, totidem equos, ac viros ferunt esse distinctos ad singulorum dierum iter faciendum; quos neque vis niuium, neque imber, neque æstus, neque nox detinet, quin propositum sibi cursum celerrime conficiant. Quorum cursorum primus mandata tradit secundo secundus item tertio, & ita deinceps in alium atque alium illa mandata pertranseunt, quemadmodum apud Græcos fax, quam Vulcano per vices, ferre cursores perseuerant. Hanc equorum institutionem Persæ ἀγγαρήιον appellant.* Ita Herod.

XLVIII. Sed redeo ad Iosephum. *Dimisit, inquit, quos Angaros vocant, per omnes gentes, nuptiale festum eis indicens. Ipse verò Persas, & Medos, & primates aliarum gentium accepit conuiuio nuptiali per mensem integrum. & ingressa Regiam vxori diadema imposuit, atque ita cum ea conuixit.* Legerat Iosephus in 70. conuiuium 7. dierum in hisce nuptijs, maluit ipse per mensam integrum conuiuari, ... Est etiam qui de 7. ... dubitet, vt prioris conuiuij magnificentia superaretur, sed quis credat tale conuiuium à Scriptura … termissum iri? Aut eam id non significaturam saltem, quæ alterum tam studiose descripsit?

Quod autem sequitur. *Cumque secundò quærerentur virgines, & congregarentur* … significat post nuptias … ... iterum quæsitas, & congregatas esse regi virgines. sed recte videtur quod factum … post repudiatam Vasthi, ad subtexendam historiam duorum Eunuchorum, quæ contigerat dum denuo quærerentur, & congregarentur virgines, ad secundas regis nuptias, sicut iampridem quæsitæ, & congregatæ fuerant ad priores, quas cum Vasthi Artaxerxes contraxerat. Quæ ferè est expositio Vatabli. & Sà; nec displicet Serario … eique fauere … Vulgata illis verbis. *Eo igitur tempore, quo Mardochæus ad regis ianuam morabatur, irati sunt &c.* Sed huic expositioni valde obstat, quod ea coniuratio Eunuchorum facta est, cum iam Esther facta esset Regina. Vt illa verba clare docent. *Quod Mardochæum non latuit, statimque nunciauit Reginæ Esther,* & ne dicas Esther per anticipationem reginam dici, sequitur, *& illa Regi (nunciauit) ex nomine Mardochæi,* atqui Esther, dum quærerentur virgines, non viderat faciem Regis, nedum cum alloquebatur.

L. Quidam existimant post Estheris nuptias, singulas à gynecæo regis ad suos se recepisse, & secundo reuocatas, & congregatas fuisse. At parum probabile est aut diuisas concubinas, aut eas vocari virgines. Dicendum videtur factam illam repetitionem congregatarum virginum, tam propter Estherem, quam propter Mardochæum. Vt scilicet significetur Esther, post nuptias cum rege, non minus obsecutam Mardochæo, quam quo tempore eam paruulam nutriebat, & quando congregabantur virgines, inter quas ipsa assumpta est. Eo enim tempore paruula erat, proptereaque triennio in domo virginum expectauit,) ideoque præceptum sibi datum ab eo, de non prodendo genere suo, studiose seruauit. Propter Mardochæum quoque, vt significetur eum post Reginæ nuptias, non minus ad ianuam regis moratum esse, quam eo tempore, quo congregabantur virgines. Itaque tempus congregatarum virginum nihil videtur pertinere ad tempus insidiarum, neque id textus Hebræus requirit, multoque minus Græcus, in quo nulla plane fit temporis mentio. Neque editio Vulgata reperit tempus congregatarum virginum, cum insidias narrare incipit. f

LI. Dum ergo in eodem officio perseueraret Mardochæus, & ad regis ianuam moraretur, irati sunt Eunuchi, & contra regem coniurarunt; sed id hoc anno 7. contingere non potuit. Nam nuptiarum festiuitas ad initium vsque anni octaui progressa videtur. Hoc autem loco narratur ista coniuratio, quia exaltationem Amanis, quæ proximo capite sequitur, antecessit: de illa ergo sequenti anno dicendum erit. Sed Ægyptios, Romanosque prius inuisamus.

LII. Quod ad res Persarum in Ægypto attinet, cum decimus octauus mensis ageretur, quo Athenienses, qui Ægyptijs rebellibus subsidio venerant, cum ipsis in Prosopitide insula conclusi erant, in potestatem Persarum insula venit. Nam Megabyzus, vt tradit Thucyd. l. 1. per id tempus, g *Exsiccato fossa aluco, & aqua aliò auersa, effecit vt naues in sicco considerent, & magna insulæ pars continentis instar esset. Itaque insulam cum peditatu traiiciens cepit.* Insula ergo facta est peninsula opera Megabyzi. Vocatur nihilominus insula ab Herodoto, h qui hoc tempore viuebat, scribebatque, diciturque habere 9. schœnorum ambitum in delta Nili, & eo deferri nauibus ossa boum, vbi in suburbanis sepulti computruerint. Pergit Thucydides. *Si igitur perierunt res Græcorum, qui bellum in Ægypto sex annos gesserant, & ex multis pauci per Africam transeuntes, Cyrenem salui peruenerunt, at plerique perierunt.* Sic Thucyd.

LIII. At Diodorus gloriæ Græcorum, vt videtur, æmulator, rem paulo aliter narrat. Quamprimum, inquit, classis in sicca terra subsedit. Ægyptij timore perculsi, posthabitis Atheniensibus, cum Persis in gratiam redeunt. Athenienses verò à socijs destituti, vbi naues ad vsum deinceps incommodas viderunt, subiecto igne omnes concremant, ne in hostium potestatem veniant. Nec quidquam circunstantis periculi difficultate consternati, se prius exhortârunt, ne

pristinorum virtute certaminum, aliquid indignum committant. Ideo virtute illos supergressi, qui ad Thermopylas pro salute Græciæ vitam profuderant, paratis ad confligendum cum hoste erant animis. At ductores Persarum Artabazus, & Megabyzus, Græcorum audacia tam egregia conspecta, æstimatis etiam cladibus suorum, quod multa hominum millia prius amisissent, fœdus hac conditione cum Atheniensibus faciunt, vt absque periculo incolumes ex Ægypto excederent. Sua igitur virtute Athenienses salutem consecuti, Ægyptum relinquunt, & per Africam, Cyrenem vsque progressi, salui demum in patriam, contra quam sperassent, reuertuntur.

LIV. *Ei præfertur Thucidides.* Verum nemo est qui Thucididi non plus fidei tribuendum putet, & vicino illorum temporum, & Græco: vt eius oratio in hoc genere non historici, sed veritatis esse videatur. Quomodo enim qui iam prælio victi fuerant, qui octodecim menses obsidionem tolerarant, contra florentissimorum exercitum acie iterum dimicare, non solum auderent, sed etiam terrore affectum ad fœdus cogerent, victis gloriosius quam victoribus? Sed redeamus ad Thucididem.

Ægyptus redit in Persarum potestatem Amyrtæo Inaro supplicium. Ægyptus vero in Regis ditionem rediit, præter regem Amyrtæum, qui in paludibus regnabat. Hunc enim propter paludis magnitudinem expugnare nequiuerunt, præsertim quod paludani illi sunt omnium Ægyptiorum bellicosissimi. Inarus vero Afrorum Rex, qui omnium turbarum autor fuerat, per proditionem captus, in crucem actus est. Sic proditor proditione captus, proditorum & latronum supplicium in Africa, & Rex & Afer passus est.

LV. *Tarda fuisse Atheniensium auxilia.* Neque hic finis Græcorum cladis fuit. Athenienses enim, aliique socij, laborantium in obsidione Græcorum clamoribus exciti, tarda auxilia aduexere. Nam quinquaginta triremibus vecti, inquit, Thucid. suis successuri in Ægyptum nauigabant, rerum ibi gestarum prorsus ignari, & ad Mendesium Nili cornu appulerunt. Cornua Thucyd. appellat, quæ alij ostia vocitant, in quibus se Nilus in mare Mediterraneum euoluit: est autem tertium à fine orientem versus, & Palæstinam. Pergit autem. Cum autem hostes à terra in eos impressionem fecissent, & à mari Phœnicum classis eos inuasisset, plerasque naues illorum profligarunt; at pauciores retro se fuga proripientes euaserunt. Illa igitur magna Atheniensium, & sociorum expeditio in Ægyptum hunc habuit exitum. Hactenus Thucyd.

LVI. *Victoria Lacedæmoniorum ad Tanagram.* Interea cum Lacedæmonij è prælio contra Phocenses, in gratiam Doriensium, reuerterentur, nec haberent quomodo tuto, domum se reciperent, metu Atheniensium, qui illis cum 14. hominum millibus obuiam venerant, ad Tanagram Bœotiæ compararunt. Quo in prælio cum Thessali, qui ex parte Atheniensium stabant, in ipso prælio ad Lacedæmonios transijssent, licet vtrinque magna strages facta fuerit, Lacedæmonij tamen victoria potiti sunt, eodemque victo recursu in agrum Megarensem ingressi (cum Athenienses eum tenebant) arboribus cæsis, per Geranæam & Isthmum domum reuerterunt. Scribit Plutarchus in Cimone, Athenienses, cum ingenti prælio ad Tanagram essent fusi, expectarentque in æstate, expeditionem in Peloponensium, Cimonem ab exilio reuocasse, eumque in patriam ex rogatione Periclis redijsse. *Cimon ab exilio reuocatur.* Quod autem addit, simulatque domum regressus est sustulisse bellum, & ciuitates in gratiam reduxisse, id non tam cito contigit. Nam vt scribit Thucyd. l. 1.

LVII. *Athenienses de Bœotis victores, & in eorum ditione…* Athenienses altero & sexagesimo ab hac pugna die exp. ditionem in Bœotios duce Myronide susceperunt, vbi victores effecti, agrum Bœotium, & Phocensem in suam potestatem redegerunt, & Tanagræorum muros demoliti sunt & longos muros, quos præcedente anno ædificare cœperant, alterum ad Phalerum vsque portum, alterum ad Pyræum hoc anno absoluerunt. Quin & Æginetas *ann. 2. Olymp. 80.* post nonum mensem, vt scribit Diodorus, ad deditionem compulerunt, ijs conditionibus vt vrbis muros demolirentur, naues traderent, & imperatum tributum in posterum penderent. Peloponnesum etiam Athenienses nauibus circumuecti sunt, duce Tolmide Tolmæi filio, & Lacedæmoniorum naualia incenderunt, & Chalcidem Corinthiorum vrbem ceperunt, & excensu è nauibus in terram facto, Sicyonios prælio vicerunt. Ita Thucyd. quæ ad hunc annum pertinere testatur ipsemet, cum ibid. subdit, hæc dum fierent, Athenienses adhuc in Ægypto mansisse, quæ tamen Diodorus in annum 1. Olymp. sequentis refert, & pluribus explicat. Nec plura his hoc anno à Persis, Græcisve gesta crediderim, Romanos adeamus.

LVIII *Res ad Antium à Consulibus gesta.* Apvd quos vterque Consul re bene gesta, de Æquis, Volscisque triumpharunt. Eorum Cornelius Antium vi cepit, quidquid auri, argentique, ac pecuniarum inuentum est, relatum est in ærarium, reliqua præda militi permissa. Deinde tam ex colonis, quam ex veteribus Antiatibus nobilissimi, defectionis autores fuisse conuicti, securi percussi sunt magno numero, lacerati prius verberibus. Hæc pœna proditoribus merito reddita, Æquis etiam concessa pax, quæ breue admodum tempus tenuit.

ANNVS MVNDI 3597. SEXTÆ ÆTAtis 81. Artaxerxis 8. Imperij Pers. 81. Esdræ 3 Eliasib 8. Olympiadis LXXX. An 4. Archonte Mnesithide. Vrb. cond. 296. Cols. C. Nautio II. & L. Minutio.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 456.

I. *Res omnibus …* Series rerum præcedenti anno gestarum exigit, vt conspirationem Eunuchorum contra Imperatorem Artaxerxem explicemus. Inde cum Atheniensibus, & Oreste expeditionem suscipiemus in Thessaliam. Mox Romæ creatum Dictatorem agricolam L. Quintium Concinnatum, eundemque mox victorem, curru in Capitolium inuectum comitabimur. Vt ergo à re sacra ducamus initium Eunuchorum contra regem Artaxerxem insidiæ non potuerunt ante annum octauum regni eius contingere. Nuptias enim Esthera, omnemque illam celebritatem, & Mardochæi amplificatam dignitatem secutæ sunt, quas Scriptura decimo, Iosephus etiam duodecimo mense celebratas refert: forte etiam tardius contigerunt. Nam multis annis Mardochæus ad ianuam regis, quasi cubicularius eius demoratus est. Eo autem tempore duo Eunuchi Regis, qui ianitores erant, & in primo palatij limine præsidebant, nomine *Bagathan & Thares, irati sunt*, Bagathoum & Theodestem Iosephus vocat. b Hæc ita insidiarum causam continet, ex qua secutum est, vt voluerit insurgere in Regem, & occidere eum. *b Ist. 6.*

II. *Eorum odij & insidiarum causa.* Eam iram explicant 70. Inuidiam ob promotionem Mardochæi. *Et tristati sunt*, inquiunt, *duo Eunuchi regis principes custodum corporis, quoniam promotus fuerat Mardochæus. Sunt qui asserunt*, inquit Serarius, *ægre ipsos tulisse Vasthi repudiatam, eique ignotam Estherem surrogatam.* Gorion significat eos Macedoniæ regis gratiam inire voluisse: fuisse enim consiliarios Aman, quem infra Rex dicit fuisse gente Macedonẽ, & ad eos imperium Persicum transferre voluisse. Certè c legimus Aman Mardochæo nocere voluisse, & populo eius, pro duobus Eunuchis regis, qui fuerant interfecti. Itaque credibile est eum non ignarum insidiarum fuisse; negotia tamen sua apud regem ita tractasse, vt ab eo omnium fidelissimus haberetur. Siue ergo Vasthi repudium, siue Esther & Mardochæi promotio, siue studium Macedonicarum rerum cubicularios istos ad nefaria contra regem consilia compulit, certum est eos in vitam regis coniurasse. *Volueruntque eum insurgere in regem, & occidere eum*, vt Scriptura testatur. Chaldæus paraph. ait eos illi venenum propinare voluisse; idque probabile facit R. Salomon, qui ait eos regis pincernas fuisse. At Gerion ait eos caput eius ad regem Macedonum ferre voluisse: erant enim, vt aiunt Sept. *ἀρχισωματοφύλακες*, id est, satellitij regij præsides. *c Esth. 16. v. 12. v. 6.* *Et medon.*

III. *Insidiarum patefactarum modus.* Modus insidiarum patefactarum per obscurè hic traditur. *Quod Mardochæum non latuit, statimque nunciauit Reginæ Esther, & illa Regi ex nomine Mardochæi, qui ad se rem detulerat.* Ita Latino & Hebræo. At in Græco paulo aliter. Nam c. 1. dicitur, & repetitur inferius in Lat. textu, d Mardochæum *d c. 12. b.*

[illegible] aversatum audisse eorum sermocinationes, & curas eorum [illegible] rutarum esse, & didicisse quod pararent inferre manus Artaxerxi regi, eique rem indicasse. At Iosephus aliquanto distinctius, a *Barnabazus*, inquit, siue vt alij malunt, Pharnabazus, *alterius* Eunuchorum *seruus*, *genere Iudæus, deprehensas insidias patruo reginæ indicauit*: genus videlicet [illegible] Mardochæo aperiendi fiduciam dedit; & potuit Mardochæus hac aperta via, vlterius progredi, ad capiendam pleniorem cognitionem, ex eorum sermonibus. Quod cum fecisset, rem suo nomine Regi notam fieri per Reginam placuit, vt vtrique simul Regis beneuolentia conciliaretur, commendaretur fides, munificentia prouocaretur.

IV. Intellecta re *quæsitum est* diligenter de tanto crimine, *& inuentum. & appensus est vterq; eorum in patibulo, mandatumq; est historijs, & annalibus traditum coram rege.* Sic vocat commentarios, in quibus quid quoque die memoria dignum contigisset, perscribebatur, quæ diaria etiam vocantur, Iosephus, *Rex vero*, inquit, *territus, veritatem per quæstiones inuenit, & illū in crucem suffixit, Mardochæo tunc quidem pro salute sua, quam ei debebat, præmij nihil persoluit, tantum nomen eius in commentarios suos referri iussit. & annotari, ipsum vero versari in regia, receptum inter amicos regis necessarios.* Et examinauit Rex (aiunt 70.) vtrosque Eunuchos, & confessi strangulati sūt, & scripsit Rex verba hæc in cōmentario: & Mardochæus scripsit de verbis his, & præcepit Rex Mardochæo ministrare in aula, & dedit ei munera pro his: quæ b inferius etiam in Latino repeuntur, vbi inter alia legimus, *datus*, puta Mardochæus, *pro delatione muneribus*. Quæ sane videntur repugnare ijs, quæ habētur infra, c vbi nihil honoris ac premij Mardochæus, pro hac fide accepisse dicitur. Est aūt duplex respondendi ratio, vel in Græcis codicib⁹, & Latinis inde transsumptis, deesse negationem: vel prout Bellar. & Serar. visum est, per anticipationem memorata fuisse præmia, quæ multo deinde post, non sine fœnore, data sunt Mardochæo. Hæc hoc anno in Perside gesta.

V. In Græcia vero Orestes, vt refert Thucid. l. 1. Echecratidæ Thessalorum regis filius, ex Thessalia profugus, Atheniensibus persuasit, vt se in patriam reducerent. Non difficilis fuit hæc persuasio, quoniam Atheniēses in Thessalos exasperatis erāt animis, vt qui nuper in ipso prælio ad Lacedæmonios defecissent, & forte expulsionis Orestis causa fuit, quod vellet in Atheniensium fide persistere. Atheniēses ergo assumptis Bœotis, & Phocensibus socijs, expeditionem aduersus Pharsalum, siue Pharsaliam Thessaliæ susceperunt, & tantum agri in sua potestate habebant, quātum à castris non longe progressi, sibi parare poterant. Thessalorum enim equites eos prohibebant; sed neque vrbem ceperunt, nec aliud quidquam eorum, quorū causa illam expeditionem susceperunt, ipsis successit, sed cum O[illegible]ste, quem secum ducebant, domum re infecta redierunt. Diodorus ait Pharsalios per multum temporis obsidione [illegible] tolerasse, nec plura hoc anno gesta refert.

VI. Qvo anno L. Minucij Consulis imprudentia rem Romanam in discrimen adduxit, & Dictatoris necessitatē attu[illegible] Idea Dionys. de more exponendum. Cōsules inito magistratu, aliquandio conflictati sunt in vrbe cum Tribunis de Rogationibus, A. Virginio cum collegis, iā quartum annum eundem magistratum obtinente. Ac ne hoc quidē anno voti compotes facti sunt; vicinis bellis ingruentibus, & delectū bellicum potius exigentibus, quam Rogationem permittentibus. Sabini enim propalam defecerant, Æqui autem dissimulanter, & factis potius quā verbis. Nam contra Latinos Romanorum socios hostiliter se gerebāt, duce Gracchus Clœlio, & legatis Romanorū de iniuria quærentibus, verba dare, ac tergiuersari pergebant. Denique fœcialibus etiam missis bellum denunciant, sicque contra eum Consul Minutius profectus est.

VII. Gracchvs cognito Romanorum aduentu mouit exercitum, vt hostem insequentem in ea loca pertraheret, vbi ipse potiore conditione bellum gesturus erat: conuallem scilicet quandam cinctam montis, nudis & asperis, & pabulationi inutilibus, cuius exitus ipse occupauit, vt neque [illegible] deegredi, neque ibi aut pugnare, aut victum liceret tolerare; Et cum capto impetu exire tentarent, multis vulneribus accepti, in sua castra repellebantur. Quo successu Clœlius factus ferocior, circumuallare illos aggressus est; sperans fame ad deditionem cogendos. Quibus Romam nunciatis Q. Fabio tum præfecto vrbis, & altero Consuli, qui euocatus fuerat in vrbem, ac senioribus visum est tempus poscere Dictatorem, quem magistratum Consul L. Cincinnato tradidit, & ad suum exercitum, quod contra Sabinos pugnabat, reuersus est.

VIII. Præfectvs vrbis misit, qui ad imperium Quintium adducerent. Quem in opere rustico occupatum inuenerunt, & gementi equos faleratos, & 24. secures obtulerūt purpuramque cum cæteris insignibus regijs. Præferens tamē salutem patriæ rusticis delicijs suis, assumpto imperio Romam venit, & bono esse animo iubens ciues, quidquid è ciuib⁹ socijsque copiarum colligere potuit, collegit, & dicto L. Tarquinio magistro Equitū, adiunctisq; sibi præfecti vrbis copijs, admouit ad hostem exercitum, & occupato loco, vnde prohiberi poterat hostibus commeatus, cū reliquis copijs ad certamen Clœlium minime repugnantem vocat. Pugnatum est acerrimè, tandem Clœlius cum suis in castra se recipere coactus est.

IX. At Dictator ex vna parte, Minutius ex altera tantopere hostes, auxilijs, & cōmeatibus exclusos, fatigarunt, vt supplices legatos ad Quintium de pace mitterent. Ille respondit cæteros Æquos se armis ademptis sub iugum missuros, Gracchum vero belli ducem, cum alijs defectionis autoribus vt hostem tractaturum; iussitq; vt eos vinctos sibi dederēt. Quib⁹ annuentib⁹, illud insuper mulctæ nomine imposuit, vt quoniā ipsi non lacessiti Tusculum diripuerāt, vicissim Corbionem sibi diripiendum præberent. Præda nihilominus expertē esse voluit Veturij Cōsulis militem, magni muneris loco esse debere dicens, quod ipsos morti subtraxisset; ipsum autem Consulatum deponere coēgit.

X. Cvm his responsis legati dimissi, paulò post reuersi sunt Gracchum vinctum adducentes, cum cæteris defectionis autoribus, cum quibus & reliquo exercitu, quem sub iugū misit, reuersus est in vrbem intra 16. diem, ex quo magistratum acceperat, vt habet etiam Orosius, & clariore triompho nobilitatus, quam vllus ducum ad eam diem. Vrbem enim inuectus, & Capitolium ingressus est catenatū præ se agens belli ducem, cum alijs captiuis illustribus. Summam autem potestatem, quam sex mensibus acceperat, statim pro concione deposuit, & repudians omnibus, quæ in remedium suæ, suorumque paupertatis offerebantur, recepit se in suum prędiolum, operariamque vitam regiæ prætulit. Epulas instructas fuisse scribit Liuius ante omnium domos, militesque epulantes carmen triumphale cantando, & solennes iocos iactandos, commessantium modo currum secutos fuisse. Nec multo post alter Consul Nautius acie victis Sabinis, & agro eorum magna ex parte vastato, copias domum reduxit.

ANNVS MVNDI 3598. SEXTÆ ÆTATIS 82. Esdræ 3. Artaxerxis 9. Imperij Pers. 82. Eliasib Pont. 9. Olympiadis LXXXI. an. 1. Archonte Callia. Vrbis Cond. 297. Coss. C. Horatio Puluillo Q. Minutio Augurino.

ANNVS ANTE CHRITVM 455.

I. Nihil hoc anno libri sacri suggerunt. Nam quod Serarius significat exaltatum Aman, propter fidelem operam Regi præstitam, in superioris anni insidijs, dubitatione non caret. Nam vt omittam valde incertam esse illam operam. Quomodo vir omnium ambitiosissimus toto triennio non didicit sibi à Mardochæo non flecti genua? aut quomodo tanto tempore vltionem distulit homo crudelis, qui vnius hominis culpam in infinita innocentium millia redundare voluit? Existimo non ante vndecimum annum eius exaltationem contigisse: eamque alia quapiam ex causa etiam, vt suo loco dicemus.

Olymp. 81. Annus Sabbat.

PRÆTORE autem, siue Principe Athenis Callia, apud Eleos acta fuit Olymp. 81. in qua ex stadio coronam retulit Polymnastus Cyrenæus. Ita Diodor. Quibus consentit Dionys. l. 10. Adde huc etiam pertinere annum Sabbaticũ Iudæorum, ordine centesimum quadragesimum quintũ, quo tempore illegitima coniugia, opus non exigui tẽporis, à dissiungebantur. Pluribus narrat hoc anno Diodorus quomodo Tolmides virtutem ac gloriam Myronydæ æmulatus, classem quinquaginta triremium à populo Atheniensi obtinuerit, quibus agros Lacedæmoniorum vastauerit, naualia incenderit, aliaque è republica gesserit, quæ ex Thucydide in annum 3. Olymp. 80. retulimus.

II. *Res a Pericle hoc anno gesta ex Thucyd.* QVI deinceps, post rem in Thessalia pro Oreste frustra susceptã, ait non multo post mille Atheniensiũ conscẽdisse naues, quæ Pegis erant, (ea vrbs est in Megaride ad initium Isthmi, in intimo sinu Corinthiaco) & duce Pericle Xantippi filio, contra Sicyonem nauigasse. Sunt hi vicini Corinthijs, prope Isthmium Peloponnensi;) & exscensu è nauibus in terram facto Sicyonios, qui secum conflixerãt, prælio vicisse. Cumque statim Achæos in belli societatem assumpsissent, (hi sunt vicini Sicyonijs occidẽtem versus,) & in vlteriores partes traiecissent, vltra scilicet Corinthiacum sinum, Epirum versus, vbi Oeniadas Acarnaniæ ciuitatem bello petierunt, & frustra obsessam deserentes, in patriam longo itinere redierunt. Ita Thucyd.

III. *Ex Diodoro.* DIODORVS autem, *Pericles*, inquit, *magnam Peloponnesi partem populatus, in Acarnaniam prope Oeniadas insulas transmisit.* Addidit interpres Oeniadas insulas: at Diodorus nõ vocat insulas, qui ex Thucydide sciebat esse ciuitatem ad Acheloi fluminis ostium; quod Polybius quoque, & Pausanias, aliique testantur, vt notauit Ortelius in Thesauro: sed Echinades insulæ illis vicinæ potuerunt eum in fraudem inducere. Pergit Diodor. Et omnes illic vrbes in fidẽ suam adigit. Athenienses igitur illo anno, & plurimas sub imperio vrbes habebant, & eximia fortitudinis, peritiæque militaris gloria illustres erant. Sic ipse; quæ quam diuersa sint à narratione Thucydidis, & cui potius habenda sit fides, nemo non videt; præsertim cum Diodorus hanc eandem historiã iterum post duos annos inculcet. Deinceps autem Thucydides ait, intermisso siue interiecto triennio, fœdera quinquennalia inter Peloponnesios, & Athenienses inita fuisse: quod affirmat etiam Diodorus, sed omisit triennium illud Thucydidis, sicut & author Olympionicarũ. Et insuper oblitus fœderis, statim anno sequẽti bellum redintegrat inter vtrosque, nulla fœderis facta mentione. Sed nos Thucydidis vestigia, quantumuis leuiter impressa, sectabimur.

IV. *Sabini & Æqui iterum in armis.* C. AVTEM Horatij, quem Cassiodorus M. vocat. & Q. Minutij Consulatu rursum Sabini prædatum in agros Romanos descenderunt. Æqui quoque nuper deuicti arma retractabant, & noctu immisso iuuentutis robore Corbionis, quod oppidum superiore anno amiserant, sopitũ præsidium inuaserunt, atque interfecerunt. Alia manus valida Hortanam, Latini nominis oppidum, primo impetu cepit, & iram, quam in Romanos non potuit, effudit in socios. His duabus cladibus eodem tempore nunciatis, Senatus iussit proficisci vtrunque Consulem. At Virginius cũ Collegis, iam quintum Tribuni pleb. delectus iterum impediebant, quo fiebat vt hostes impunè totis campis Latinis, Romanisque volitarent. Cum L. Quintius nuper Dictator in Senatu sententiam dixit. Si plebis opera ad tuendum imperium impetrari nequeat, debere Patricios, vnà cum clientibus, voluntarijsque militibus, hostem aggredi. In quam sententiam cum ab omnibus itum esset, Coss. aduocarunt concionem, ad quam confluente populo, vt rem nouam audituro,

Tribuni delectum Romanorum impediunt. Patriciorum militia.

V. *Declaratur voluntas plebis.* PROGRESSVS in medium Consul Horatius conabatur persuadere plebi, vt hanc quoque expeditionem volens ac libens susciperet. At Tribunis reclamantibus, Consul decretum Senatus de Patriciatorum militia tanto cum sẽsu ac dicendi vi declarauit, vt mox productis senioribus militaturis, simulque flentibus, ijs cõspectis ne plebs quidem à lachrymis temperaret. Quam cum, accedente iterũ Consulis obiurgatione, Virginius flecti videret, & timeret ne se inuito bello nomina daret, petijt plebis nomine, vt quando toties postulatas leges non impetrarent, saltem concederent Tribunorum plebis numerum geminari, vt pro quinque decem crearentur quotannis bini è singulis classibus. Quod cũ cæteri patres, etiam suadente L. Quintio, concederẽt, solus cõtradixit C. Claudius Appij filius, qui semper iniquis plebis postulatis restiterat. Vicit tamen illa sententia, quòd existimarent facilius esse paucos Tribunos conspirare quam plures. Nec aliud esse remedium contra eius magistratus violentiam, quam vnum aliquem ex eo cœtu abducere, qui cæteros intercessione impediat: quod fuerat iampridem Appij consilium.

Tribunorum petitio. *Probatur petitio.*

VI. *Ex decreto S.C. & Plebiscito Consulum expeditio.* ITAQVE in eam sententiã SC. factum est, & Plebiscitũ in annum sequentem. Sicque seditione cõposita, habitoque delectu Consules prouincias sortiti sunt, Sabinos Minucius, Æquos Horatius. Sabinorum ager peruastatus est, ipsis intra oppidum se continentibus. Æqui occurrẽtes ad prælium quamuis acriter dimicarint, postremo tandem profligati sunt, & in oppida compulsi, vastatoque agro, Corbionis tum mœnia, tum priuata ædificia diruit, atque ita reduxit exercitum.

ANNVS MVNDI 3599. SEXTÆ ÆTATIS 83. Artaxerxis 10. Imperij Pers. 83. Eliasib Pont. 10. Esdræ 4. Olympiadis LXXXI. An. 2. Archonte Sosistrato. Vrbis Cond. 298. Coss. M. Valerio Maximo & Sp. Virginio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 454.

I. *Res anni septimi.* HIC est primus annus intermissi triẽnij sine bello inter Athenienses & Lacedæmonios; post quod quinquẽnalia fœdera inita sunt inter ipsos. Huius porro intermissi belli idem videtur author fuisse, qui postea fœderum fuit. Cimon nimirum, quem Plutarchus in eius vita refert, postquam rogatione Periclis in patriam reuocatus est, sustulisse bellum, ciuitatesque in gratiã reduxisse; quod bellũ sustulisse dicit, videtur significare hoc triennium Thucydidis, quod quasi iustitium quoddam armorum inter Græcos fuit. Nec tamen statim arma in Cyprum conuersa apparet, eam quippe expeditionem, quæ partim contra Persas, partim etiam contra Ægyptios fuit, Diodorus in sequentẽm Olympiadem differt, quem & nos sequemur, licet potuisset non male ad præsentem referri, fauente potius quam repugnante Thucydide, & Plutarcho.

II. *Incrementa Tribunorum.* NE Romæ quidem hoc anno vllum bellum externum fuit, vt author est Dionys. Domi tamen contentiones inter Tribunos & Coss. recruduerũt, ex quib⁹ Tribuni superiores discesserunt. Nam antea tantum in concionib⁹ regnabant Tribuni, Senatum vocare, aut sententiam dicere eis non licuit, sed Consulum is honor fuit. Huius anni Tribuni primi Senatum conuocare ausi sunt, autore Icilio, qui Collegij eius princeps fuit, vir industrius, & pollens Romana facundia. Hic idem Auentinum collem ad ædificia plebis postulauit, & obtinuit. Collis hic est duodecim ferme stadiorum ambitu, comprehensus mœnibus, qui tum non totus habitabatur, sed nemorosus erat, & publicus.

Collis Auentinus plebi assignatur.

III. *Tribunorum vis, & audacia in Consules.* DE hoc plebeis assignando Consules compellauit Tribunus, rogans vt ex SC. id fieret; quibus rem differentibus, per Apparitorem Consules citauit ad Collegium, iussos Senatũ vocare. Apparitor repulsus est à lictore iussu Cõsulum: quod tantam indignationem mouit Collegio, vt lictorem correptum ad rupem Tarpeiã ducerent: nec Cõsules, tametsi grauiter eam contumeliam ferentes, potuerunt eum eripere; Tantum aliorum tribunorum, quorum erat intercedere, opem inuocabant. Illi autem iam ante conspirauerant nihil nouare, nisi de communi consilio, neque quemquam de Collegio intercedere voluntati plurium Collegarum. Quomodo irrita fiebat spes Patriciorum, de quopiam Tribunorum adducendo ad intercedendum reliquorum consilijs, eisque vetando impediendis. Itaque ex præcedenti conspiratione responderunt, decretum esse de lictore.

Eorum consilium de non intercedendo.

Non tamen perstiterunt in ea sententia, sed tenuserunt itam, & supplicium hominum condonauerunt, senioribus patrum deprecantibus, veriti etiam inuidiam, quod primi morte mulctarent hominem, qui magistratus iussa fecisset: & soliciti, ne per hanc occasionem ad extrema audenda Patricij necessario se verterent.

IV. DEINDE idem Icilius à Senatu impetrauit hanc ferri legem, vt quæ priuati homines bono iure parta possideant, ea penes pristinos dominos maneant. Quæ per vim, aut fraudē ædificijs occupassent, ea, restituto ex arbitrorum sententia pretio ædificationis, addici populo: quæ publica sint, ea sine pretio plebi diuidi oportere. Eam legē ea maxime ratione persuasit, etsi C. Claudio de more resistente, quod eā valere ostendit ad coërcendas seditiones agrarias. Nam inopem plebem contentam fore vrbanis prædiis, quæ nunc publica cum sint à multis tamen potentibus occupentur.

Itaque lex in præsentia Pontificum, & Augurum, duorumque sacrificorum, centuriatis comitijs perlata est à Cōsulibus, quæ in Auentino incisa est in columna ærea: deinde Plebeij areas eius soli diuiserunt sibi ad ædificia, & collatis impendiis extruxerunt.

ANNVS MVNDI 3600. SEXTÆ ÆTATIS 84. Artaxerxis 11. Imperij Pers. 84. Esdræ 5. Eliasib. 11. Olympiadis LXXXI. an. 3. Archonte Aristone. Vrbis Cond. 299. Coss. T. Romulio & C. Veturio.

ANNVS ANTE CHRITVM 453.

I. EXISTIMAMVS, vt supra significatum est, ad hunc annum, qui est secundus supra septuagesimum Iubilæum ab orbe condito, exaltationem Amani, & consilium eius de perdenda Iudæorum gente pertinere: quo tēpore quies erat Persis & Græcis à bellis inter se. Per hanc tamen occasionem pacis inter Athenienses & Lacedæmonios, qui Ithomæ erant, & decimum iam annum contra Lacedæmonios obsidionem pertulerant, decimo demum anno, *a* cum hosti diutius resistere non possent, compositione cū Lacedæmonijs facta, se ipsis dediderunt; his conditionibus, vt fide publica freti, ex Peloponneso excederent, nec vnquam amplius in eam reuerterentur. Quod si quis in eā reuersus caperetur, eius, qui eum cepisset, seruus esset. Exierunt autem ipsi cum liberis, & vxoribus. Quos Athenienses exceperunt, & Naupacti collocarunt. Ea est vrbs Ætoliæ maritima, in Corinthiaco sinu, quam nuper à Locris Ozolis occupatam ceperant. *b* Romanis autem domi forisque, multum periculi ac turbarum fuit.

II. QVOD ergo ad Amanum attinet, dubium est fuerit ne is natione Persa, vt ait Sulpitius, l. 2. hist. vel Amalecita, & de stirpe Agag, regis quondā Amalecitarum, quod partim asseritur, partim significatur in editione Vulg. & Hebræo, Iosepho & Ruperto, Lyrano & Rabinis omnibus; 70. tamen pro Agagita, vel Agagæo, Bugæum, & Ougæum verterunt. Perspicue tamen in editione vulgata *c* dicitur, *animo & gente Macedo*. & à 70. c. 9 Ea de re fusius disputat Sera. *d* Admodum probabile est eum Patre a gente fuisse Macedonem, matre Persam, loco Agagæū, vt ait Caiet. siue Bugæum, antiqua denique origine Amalecitam: sicque in singulis opinionibus aliquid erit probabilitatis, nec vlla erit alteri plane contraria.

Quare autem ad tantum dignitatis fastigium euectus sit, vt secundus à Rege diceretur; imo & Regis Pater, & adoraretur ab omnibus post regem secundus, & omnibus Imperij Persarum prouincijs præpositus esset, distincte, atque in particulari non traditur: etsi quidam patefactam ab eo coniurationem Eunuchorum putent; quod tamen opus fuisse Mardochæi ex Scriptura certissimum est. Vniuersè tamen eius merita significantur, *e* vbi Aman dicitur sapientia & fide cæteros præcelluisse. Postea tamen eum longe alium agnouit, & prædicauit, *f* cum illum superbū, crudelem, prod[...] pessimum mortalium appellat.

III. AMANI itaque gloria in eo constituitur. *g* Quod Rex *Assuerus posuit solium eius super omnes principes, quos habebat*, quomodo Euilmerodach rex Babylonis, exaltans Ioachin ū, *posuit thronum eius super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone*. *h* Sed hic amplius additur. *Cunctiq; serui Regis, qui in foribus palatij versabantur, flectebant genua, & adorabant Aman, sic enim præceperat eis Imperator: solus Mardochæus non flectebat genu, atq; adorabat eū. Cui dixerunt pueri Regis, qui ad fores palatij præsidebant; cur præter cæteros non obseruas mandatum Regis?*

IV. NON leuis est difficultas in assignanda causa negati huius à Mardochæo honoris, in qua copiosus est Serar. *i* qui refert Hebræos affirmare in Amanis veste fuisse deorum imagines picturatas, quibus honorem fecisse videretur Mardochæus, licet aliud animo spectasset. Et certe regum istorum vestes acu pictas, & varijs belluarum generibus distinctas satis indicant Herodotus, Philostratus, Martialis apud eūdem. Dico breuiter Persarum reges diuino honore à subditis suis affici solitos, cui in eodem genere supparē requirebat Aman. Quod neque Mardochæo Iudæo, neque vlli, qui verum Deum agnoscat, & colat, licitum est. Quæ ratio subobscurè in illis verbis includitur. *Dixerat enim eis se esse Iudæum*. Ne videlicet illi ostenderetur, ratic ū ex superbo animi tumore, regijs mandatis peruicacem se præbere. Cū tamen ille abstineret, eo quod id Iudæorū lege prohiberetur: & Iosephus ait Mardochæū non adorasse hominem, propter patriam institutionem, & legem.

V. QVÆ sine dubio ciuilem magistratuum, summorū præsertim, adorationem non reprehendit; imò exemplis sanctissimorum virorum confirmat Abrahæ, *k* & Isaac, qui benedicens Iacobo, *l Seruiant tibi*, inquit, *populi, & adorent te tribus. Esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ*. Et ipse Iacob progrediens adorauit pronus in terrā septies, & vxores eius, & filij eius, exemplo patris, Esau adorauerunt; sic omnes Patriarchæ Iosephum, vt summum Ægypti magistratum secundum regem, semel iterumque adorauerunt; etiā postquam eum vt fratrem agnouerem, Ruth adorat Booz, a Dauid Ionatham & Saulem regem, & alij passim viri laudatissimi viros principes huiusmodi honore affecerunt.

VI. INTELLEXIT ergo Mardochæus Amanem diuinum à se honorem, qualis vulgo deferebatur Persarum Regib⁹, postulare, quibus modis omnibus diuina lege prohibetur; huius rei testis est ipsemet Mardochæus, qui corā Deo loquens, ait, *Cuncta nosti, & scis quia non pro superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt non adorarem Aman superbissimum. Libenter enim pro salute Israel, etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem, sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem excepto Deo meo: quibus verbis res plane confecta est*. Præsertim cum eadem sententia in 70. sit, & à Iosepho repetatur.

Sed accedunt præterea innumera scriptorum omnium monimenta, quibus clarissimè demonstratur Persarum reges à subditis suis pro dijs haberi, & diuino cultu affici; quorum pleraque congerit Serarius, & Brissonius l. 1. de de Regno Pers.

VII. Si ergo, inquies, hic erat mos vulgatissimus, imo lex omnium præclarissima, vt ait Artabanus apud Plutarchum in Themistocle, venerari regem, & imaginem adorare omnia conseruantis Dei, nonne Esdras, & Nehemias, & Esther regem adorabant? Quomodo ergo non timebant impietatē, aut quomodo ijs religiosior esse voluit Mardochæus? Si non adorabant, quomodo id ferebat Artaxerxes, aut quomodo ad regis conspectum admittebantur, nedum illi chari esse poterant? Nam Themistocles audiuit non posse regē alia conditione adiri, quam adoratione præuia; alioqui agendum esse per internuncios. Existimat Serar. priuilegio donatos fuisse, vbi religionem suam, Deiq; sui legem Regi aperuerunt. Id autem non difficile fuit impetrare, postquam magnam de Deo in eius animo opinionē ingenerat ū. Ex qua illa sunt eius verba de Iudæis, quos vocat filios altissimi & maximi, sempterq; viuentis Dei. *Cuius beneficio*, inquit, *& patribus nostris & nobis regnum est traditum, & vsq; hodie custoditur*. *p* Ante autem, quam se vel Esther, vel Mardochæus manifestarent, potuerunt se in exterioribus

Solvtae Capt. 84.

geretie ficut cæteri, neque inter se neque tibi inuicem, adhibita præmonitione, neque Persis legum Iudaicarū ignaris, fuerunt offendiculo. Nam latriæ cultus in exterioribus fere non differt ab eo, qui Regibus, & summis viris defertur. Interior autem cultus ab hominibus agnosci non potest. Ideoque Naaman permissu Elizei in templo Remmon, adorabat Dominum, cum Rex Syriæ adoraret Deum suū.

4. Reg. 5. VIII. Aman ægre fert non adorari à Mardochæo.

Cvm ergo Mardochæus non adoraret Aman, sicut reliqui aulici, & non semel monitus, perseueraret nihilominus in sententia, affirmans id sibi, qui Iudæus esset, non licere; neque fas esse diuinum honorem in hominem mortalem transferre, rem detulerunt ad Amā, rati eius autoritate, vel minis hominem de sententia deduci posse. *Quod cum audisset Aman, & experimento probasset quod Mardochæus non flecteret sibi genu, nec se adoraret*, & in sui contemptu, etiā regis iussionem contemni, *iratus est valde, & pro nihilo duxit in vnum Mardochæum mittere manus suas, audierat enim quod esset gentis Iudææ, magisq; voluit omnem Iudæorum, qui erant in regno Assueri perdere nationem.* Quod esset natura Iudæis infestus, inquit Iosephus, quandoquidem Amalecitarum gens, ex qua ipse erat, à Iudæis victoribus extincta fuerat. Modus autem, quem excogitauit ad Iudæos omnes perdendos, ad initium sequentis anni pertinet, vbi de eo agemus. Nunc Romanorum motus ex Dionysio consideremus.

IX. Noui Consules, noui tumultus Romæ.

Creati sunt noui de more Coss. T. Romulius, & C. Veturius: Tribuni autē L. Icilius cum collegis refecti sūt, violata cito pactione inita cum Patricijs, quando Tribunorū numerus geminatus fuit; quod indiciū fuit nihil eos quietum aut pacificum animo agitare. Quamquam Consulum seueritas, & imprudentia ei occasionem dedit. Nam cum externi hostes iterum contra Romanos insurgerent, (magno eorū bono, quòd sic ciuiles seditiones multò periculosiores languescerent) Consules delectum habere cœperunt, Tribunis licet de more reclamantibus, sed maiore seueritate, quam in malè affecta Repub. conueniret. Nullā enim excusationem recipiebant, sed legum pœnas in bona, & corpora segnius parentium intentabant; multos quoque, etiam tribunitia potestate functos in carcerem coniiciebant.

X. Tribuni consulibus ... Et Senatui ipsi.

Qvæ intempestiua seueritas occasionem Tribunis plebis turbandi dedit, vt pro concionibus vociferarentur in Consules: quibus cum nihil proficerent, aggressi sunt factis delectui obsistere, plerisque sibi de plebe adiunctis. At Consules, quibus præsto erat iuuentus patritia, eos ita repellebant, vt interdum non temperaretur à manibus. Delata à Tribunis ad Senatum querela, cum ab eo impotentiæ arguerentur, & iniuriarum in Consules; quos etiam ausi essent in carcerem per apparitores suos velle ducere; cum non liceret eis minimo Patricio, nedum Consuli, sūmo magistratu fungenti, inconsulto Senatu diem dicere: minati sunt, si illi plebem vocarent ad calculos, se ad arma vocaturos patricios. Re infecta à Senatu discesserunt, & reuersi ad populum consultabant, quid facto opus esset. Aliqui secessionem in montem sacrum suadebant: alij violatoribus Tribunorum mortem, aut exilium inferendum; alij denique in adiutores Consulum iram esse deflectandam putabant, & ab ijs pœnas sumendas, quæ statutæ essent legibus.

XI. ...

Qvod si, inquit Dionysius, illa die Tribuni iram non abstinuissēt à Coss. & Senatu, nihil vetabat quin ea die Ciuitas seipsam perderet: adeo omnes ad arma, & bellū ciuile parati erant. Nihilominus dicta est dies Coss. in trinundinū, quā pecunijs mulctarētur, & tamē instāte iudicij die, ab eo proposito destiterūt deprecatione honoratissimi cuiusq;.

Post hæc pro concione populum allocuti, dixerūt culpam in se admissam remittere se, in gratiam eorum, quibus nihil negare fas putabant; iniuriam vero ipsi plebi factam vlturos, ne malo exemplo noceat. Promulgaturos enim se legem agrariam, per annos triginta iam extractam; tum eā quæ de æquando iure à proximis tribunis perferri non potuerat. Qua in re vides Tribunorum istorum improbitatē. Nam legi agrariæ iam renunciarant si eis Auentinus collis, aliave vrbana prædia ad ædificandum darentur. Illi quoque iuris æqui tam, aut inæquitati potius, nocuum remittebant, si ei Tribuni duplicarentur: vtrunque factum, & tamen ad improbas, atque importunas postulationes nihilo secius prorumpunt, & interminando spondent non quieturos se, donec ista obtinuerint.

Sicinnii virtvs et improbitas.

XII. Promulgant legem agrariam Siccius ...

Simvl diē populo ad ferenda suffragia edicūt; quæ cum aduenisset, multi de plebe pro lege dixerunt, in quibus L. Sicci⁹, siue, vt alijs placet, Sicinius Dentatus, qui plerisque militarib⁹ suis facinorib⁹ & meritis inuidiose enumeratis; conquestus est se ne digitum quidē agri, tot vulnerib⁹ acquisiti, possidere, sicut nec quemquā Quiritium: sed violētissimos quosq;, qui nihil in ijs acquirendis laude digni inegissent, & tamen plebi, quæ ea pependisset & omnibus eius fautorib⁹ infestos se præbuissent; & recens Tribunos ipsos indignum in modū violassent: adeo vt pugnis pedibus & calcib⁹, foro excedere coacti essent. Deniq; amonuit populo vt suffragia pro lege ferret, Tribunis, vt quoniam Consulibus magistratum abrogare non decet, priuatos eorum violentiæ ministros in iudicium populi adducerent nec quemquam, qui legem vellet dissuadere, admitterent; hoc postremum improbauit Icilius, & facta cuiuis contra dicendi in crastinum potestate, concionem dimisit.

XIII. Coss. ... impediuntur.

Tvm Coss. domi cœtum Patrum habuerunt, eorū præcipue, qui magis autoritate & opibus pollerent, eoq; duxerunt modis omnibus legi obsistendum, nō verbis modo, sed, si opus esset, etiā factis. Iusseruntq; vt mane in forū cōuenirent, eū amicis, & clientibus quāplurimis, pars circa tribunal in summo cōsisterēt, alij passim diuersa fori loca occuparēt ne plebs posset in vnū coire quod cū factū fuisset, tantus fuit partim acclamantiū, partim reclamantium strepitus, pari contentione Consulum atque Tribunorū, vt magna diei pars frustra absumeretur. Cumque plebs posceret calculus, patricij iuuenes, plebeios in suas tribus secedere parantes, impediebant, & vrnas cum calculis eripiebant, ministros ad id assignatos pulsantes, ac profligantes è foro. Tribunis vero vociferantibus, & in medium aduersariorum turbam se proijcientibus, ipsis quidem cedebant, quacunque se inferrent: cæteros plebeios, qui vellēt illos sequi, non permittebant, vt nihil opis esset in eorum magistratibus; sicque patricij perfecerunt, ne lex eo die perferretur. Tres præcipue familiæ Consulibus constanter affuerunt, Posthumij, Semproni, Clœlij. Quibus postea Tribuni diem dixerunt, quod contra sacratas leges, quas de Tribunis S.P.Q.R. tulerat, ipsi eos cohibuissent, ne cognitionem de lege perferrent ad populum, eisq; e mulcta imponeretur, vt eorum bona Cereri consecrarētur. Quod & factum est, absentes rei damnati sunt: sed eorum bona patricij æquo pretio redemerunt, & suis dominis restituerunt. Et hic fuit eius contentionis finis.

Tribuni ... pœna affecti.

XIV. Aequi Romam ... .

Nec ita multo post, rursus Tribunis legem promulgantib⁹, interuenit nuncius de hostib⁹, per agrū Tusculanum, magno agmine Romā properantib⁹. Senatus decreuit ambos Consules Æquis ire obuiam, qui cum iuberent ciues ad militiam dare nomina, Tribuni conati sunt seditionem renouare impediendo delectus, sed frustra. Factū est enim SC. vt Patricij bellum sustinerent cum suis clientib⁹, & ijs ciuibus, qui sponte pro patria vellent bellum suscipere, quibus sperarent deos fore propitios, reliquis desertoribus Cōsulum, iratos. Eo SC. recitato pro concione, multi plebeiorum sponte nomina dederunt. Quin etiam Siccius ille Dentatus diuitum acerbus accusator, nomen dedit cum cohorte octingentorum emeritorum, qui in eius gratiam iterum militiam sequebantur; breuique instructissimus exercitus, & satis numerosus comparatus est.

Aequi ... exercitus.

XV. Dentatus, pugna ...

Qvo cognito hostes non expectauerunt eius aduentū, sed in sua recipiebant se. Verum Consules properato itinere eos ad Antium assecuti sunt, in prærupto quodam loco castra metatos, qui & ipsi non procul ab eis castra posuerunt. Et aliquandiu exercitus vterque intra suum vallum se continuit. Cumque Æqui Romanos vltro lacesserent, & pugnæ se auidos ostenderent, iussit Romulius Consul Siccium, per obliquam quandam viam conscenso monte, castra hostium aggredi, dum ipsi in acie pugnarēt. Quod cum ille parū probaret, licet paratū se ad obtēperandū præberet, quod videret se suosq; loci iniquitate,

Dentatus Consulis ... Siccium ...

in ma-

[illegible] à Consule [illegible], & [illegible], Consul non solum imperiosè, [illegible] repulit eius rationem. Ille ao[illegible] Consuli esse propositum, vel [illegible] ignominiosè obseruare, vel ob[illegible] idere: & ex tertui lacrymanti valedi[illegible] castra, non qua Consul ostenderat, [illegible] deduxit, sic vt è superiore lo[illegible] hostilia castra irrumpere.

XVI. *Prægrauem gl[illegible]* INTER[illegible] concurrerant acies, & dimicabant fortiter, diu neutram in partem inclinante victoria. Cum Sicciana cohors celeriter deuolauit à vertice, clamoremque ingentem sustulit. Tam inopinato casu consternati hostes, nec opinati tam paucos esse, sed adesse alterum Consulem, è castris proiecerunt se, ne arma quidem plerique retinentes. Tum Æqui vbi castra capta intellexerunt, & hostem à tergo viderunt, omisso certamine in fugam se quaquauersum dederunt, quos Romani, ad noctem vsq; tergo hærentes, occiderunt; Maxime Siccius, qui nocte cohortem in castra à se capta reduxit, ingenti plenam lætitia: erant quippe omnes incolumes, atque integri, non solum euitato imminenti periculo, verum etiam parta maxima gloria, Patrem suum appellantes, seruatorem ac Deum. Qui mox laudem suam turpi inuidiæ ac vindictæ facinore corrupit.

XVII. *[illegible]* IAM enim media nox erat, cum vlturus Consulem voluit laudem victoriæ eius corrumpere. Nam sumptis armis vna cum socijs. Primo quidquid erat in castris aut hominum, aut iumentorum conttucidat; deinde incendit tentoria, frumento, vestimento, armis, alioq; omni apparatu referta: inde sub diluculum Romam venit, & re tota Tribunis, & eorum iussu populo in concionem adducto, quam inuidiosissime narrata, publicum Consulibus excitauit odium, vt ne Senatus quidem id æquo animo ferret, nec triumpho, aut solitis honoribus eos dignaretur. *Odium Roma[illegible]* Siccio autem quam summum potuit honorē plebs tribuit, eumq; primis comitijs Tribunum creauit, vt maiori cum potestate ipsos Consules vlcisci posset. Qui vtique pœnam seditiosæ intemperantiæ merebantur, & damnum in Rempub. omne quæ socios illati, quibus prædam non leuem laborum suorum corruperat.

ANNVS MVNDI 3601 SEXTÆ ÆTAtis 85. Esdræ 6. Artaxerxis 12. Imperij Pers. 85. Eliasib. Pont. 12. Olympiadis LXXXI. An 4. Archonte Lysicrate. vrbis cond. 300. Coss. Sp. Tarpeio, & A. Ternio. siue Aterino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 452.

RELIQVVM fere historiæ, & libri Estheris ad hunc annum pertinet, quo sors in vrnam de perdendis Iudæis mittitur, Regis consensus impetratur, literæ per totum imperium dimittuntur. Mordochæus, & Regina, & vniuersi Iudæi fletibus se precibus ac ieiunijs dedunt. Esther a[illegible] conuiuium Regem, & Amanem vocat, Aman parat suspen[illegible] Mardochæo, quem tamen cogitur summo ho[illegible] e. Moxque à conuiuio in crucem hosti paratam [illegible] agitur. Mardochæus eius dignitati subrogatur, & [illegible] bus literis per noua decreta antiquatis, Iudæi de hostibus suis pœnas sumere parant. In Græcia hoc quoque anno quieuitu. Romæ coorta, Tribunos inter, & eos qui proxime Consulatu abierant lites. Indeque legatio legum causa in Græciam destinata. Sed à sacra historia, vt par est, ducamus initium.

II. CVM fixum esset crudeli & superbo Aman, contemptū [illegible] Iudæorum interitu vindicare, rei exequendæ tempus sorti committendum putauit, & descriptis mensium omnium nominibus, & in vrnam coniectis, *b* Dei sorte attemperantis nutu mensis duodecimus exijt: & rursū [illegible] sortione, dies eius mensis decimus tertius, siue, vt [illegible] in Græco, decimus quartus. Sortitio autem facta est, vt [illegible] habet Scriptura, *c* *Mense primo, cuius vocabulum est Nisan, anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in vrnā, quæ Hebraicè dicitur Phur, coram Aman, quo die, & quo mense Gens Iudæorū deberet interfici, & exiuit mensis duodecimus, qui vocatur Adar.* Apparet autē hic primum temeritas hominis, qui prius sortitur quo tempore sibi inuisos Iudæos interfecturus sit, quā à Rege tanti, tamque difficilis facinoris potestatem petierit, aut impetrarit.

III. *Aman temeritas & imprudentia.* APPARET secundò, quod non viderit tantum temporis interuallum rebus suis parum conuenire; cum eo tempore Iudæi multa moliri, multa agere contra ipsum, vel contra regem, in tam multis eius imperij locis, ex summa animi desperatione possent, aut certè, quod minimum est, fuga sibi consulere, & omnia eius consilia irrita reddere. Apparet 3. inconsulta petitio eius, nec minus inconsultum decretum; cùm populus, in quem ista clades struitur, ne nominetur quidem: sed tantum quibusdam conditionibus circumscribatur, quæ partim negari possent, partim alijs conuenirent. Apparet & diuina prouidentia, quæ longissimum tempus sortibus ordinauit, vt intra id tempus remedium imminenti malo adhiberi posset. Notant vero plerique Pur, siue Phur non Hebraicam esse vocem, sed Persicam, eam tamen ab Hebræo fonte Pagn. פור deducit, quod significat confringere, & conterere, vnde & significat torcular, in quo vuæ, vel oliuæ confringuntur; & simpliciter vas, in quod sortes coniciuntur, & per metonymiam sortem ipsam.

IV. *Aman petit à rege vt Iudæi pereant.* DIXITQVE *Aman regi Assuero*: *Est populus per omnes prouincias regni tui dispersus* vt si malus est, vbiq; nocere possit, *& à se mutuo separatus*, vt facilius opprimi possit. *nouis vtens legibus, & ceremonijs*, nouis scilicet in Perside; at in sua regione antiquissimis, & regno ipso Persarum mille annis antiquioribus. *Insuper & regis scita contemnens*, vt Mardochæus præceptam adorationem. *Et optime nosti, quod non expediat regno tuo, vt insolescat per licentiam.* Innuit eadem, quæ scripserant iampridem hostes Iudæorum ad Cambysem, *d* vbi Ierusalē dicitur ciuitas rebellis, & pessima tributa negans regibus, & nocens regibus & prouincijs. *d 1. Esdr. 4. 12. 13.* Addit aliud arg. Iosephus, gratum fore subditis eius, si funditus extirpetur gens, reliquorum populorum moribus, & studijs infensa: & ex ea nemo plane, vel ad seruitutem reseruetur. Et ne forte Rex causetur imminutionem tributorum, quæ Iudæi vbique plurima penderent, ei obiectioni, occurrens ait, *si tibi placet, decerne vt pereat, & decem millia talentorum appendam arcarijs gazæ tuæ.*

V. *[illegible]* HANC quoque rationem vidit Iosephus, sed parum fideliter expressit. *Et ne quid inde*, inquit, *tuis tributis decedat, de meis bonis promitto tibi quadraginta talentorum argenti millia*, libenter tanta pecunia cariturus, modo regnum tuum repurgetur ab ista hominum colluuie. Fideliter reddidit interpretes 4. myriades. Septuaginta habent argenti talenta decem millia, quomodo editio vulgata, & Hebræa; quam Iosephus ambitiose quadruplo auxit, vt intelligeretur, quā viles essent Iudæi imperio principum. Sed vel quantula huius pecuniæ pars satis ostendit, quantam exerceant tyrannidem in animos hominum turbulentæ istæ bestiæ, motibus inquam iræ, superbiæ, cæteræque pestes, quæ tantam vim diuitiarum profundere cogant, tantam hominum innocentum carnificinam vbique terrarum exercere non vereantur.

VI. *Consentit rex in cædem Iudæorum.* AT Rex, cuius mens, atque animus ab Amane possidebatur, nihil in ea re inquirendum putauit; sed quod ei bonum, atque vtile imperio Persarum visum esset, id sine dubitatione rectum, atque amplectendum censuit; & in populi, quem accusator ne nominabat quidem, summam perniciem consentit, non secus, ac si sordes quædam hominum, puta maleficorum, sacrilegorum, rebellium, prædonum, regno exterminandæ essent. Eum quippe hominem toto regno sapientissimum, atq; fidelissimum credebat: perspicuo exemplo inhumanæ crudelitatis tyrannorum in Christianos. *Tulit ergo Rex anulum, quo vtebatur, de manu sua, & dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, hosti Iudæorum, dixitque ad eum; Argentum, quod tu polliceris, tuum sit de populo age quod tibi placet. Vocatique sunt scribæ regis mense primo Nisan, tertia decima die eiusdem mensis, & scriptum est, vt iusserat Aman, ad omnes satrapas regis, & iudices* *Eisq; potestatem [illegible].*

prætensionem, ut fierent, quomodo ut queque gens legere poterat, & audire pro varietate linguarum ex nomine regis Assueri. & litteræ signatæ ipsius annulo missæ sunt per cursores regis, ad vniuersas prouincias, ut occiderent, atque delerent omnes Iudæos, a puero usque ad senem, paruulos & mulieres vno die, hoc est tertio decimo mensis duodecimi, qui vocatur Adar, & bona eorum diriperent. Ex vltimis verbis corrigendum videtur, quod ex Diuo Hieronymo habetur in fin. cap. 12. & legendum diriperent, & non diripuerunt.

VII Exemplar epistolæ regiæ

IPSA MET epistola, cuius hic summa traditur, habetur infra cap. 13. *Epistolæ autem hoc exemplar fuit. Rex maximus Artaxerxes, ab India vsque ad Æthiopiam, 127. prouinciarum principibus & ducibus, qui eius imperio subiecti sunt, salutem. Cum plurimis gentibus imperarem, & vniuersum orbem mea ditione subiugassem.* Constat ex superioribus, hæc magnifice potius dicta esse quam vere. Ægyptus tamen imperio restituta, ibique bene gestæ res contra Athenienses animos Persæ faciebat, pergit. Volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos, vt absque vllo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. Huc quidem maxime, secundum Dei cultum, spectare debent omnium principum studia, hunc intueri finem. Nam præceptis apostolicis instituti, oramus, *pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam, & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & castitate.* A quo scopo multum aberrabat hic princeps, dum Iudæos toto imperio sparsos, & alioqui quietam, & tranquillam vitam agentes, turbare; imo vita, ac fortunis omnibus euertere, innocentes, ignotos, inauditos, contra omnem iuris formam temere consensit, ac mandauit.

1. Tim. 2. 1.

VIII Mandatum Iudæorum cædis.

VIDE autem quam ineat stabiliendæ pacis viam, *Quærente*, inquit, *me à consiliarijs meis, quomodo posset hoc impleri, vnus qui sapientia, & fide cæteros præcellebat, & erat post Regem secundus Aman nomine, indicauit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium gentium consuetudinem faciens, Regum iussa contemneret, & vniuersarum concordiam nationum sua dissensione violaret. Quod cum didicissemus, videntes vnam gentem rebellem aduersus omne hominum genus peruersis vti legibus, nostrisque iussionibus contraire, & turbare subiectarum nobis prouinciarum pacem atque concordiam, iussimus, vt quoscunque Aman qui omnibus prouincijs præpositus est, secundus a Rege, & quem patris loco colimus, monstrauerit, cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullusque eorum misereatur, quartadecima die duodecimi mensis Adar anni præsentis; vt nefarij homines vno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem, quam turbauerant.*

IX. De notato die quo regio edicto.

PONITVR hic rursum dies 14. mensis 12. cum in Hebræis, Latinis, & Chaldæis exemplaribus legatur 13. imo & in Iosepho, vbi hanc ipsam epistolam transcribit. An significatur ita occidendos esse Iudæos omnes 13. die, vt non liceat vltra decimum quartum diem cuiusquam ipsorum misereri? Cæterum cum hæc epistola ab ipso Aman edictata fuerit, apparet hominis superbia, qui tam magnifice ipse de se, semel iterumque loquatur, quamuis Regis Persona tectus.

Et pendet in Susan.

Cum his ergo litteris *festinabant cursores*, Angaros Persæ vocabant, de quibus supra. *qui missi erant Regis imperium explere, vt omnes prouinciæ scirent, & pararent se ad prædictam diem. Statimque in Susan pependit edictum. Rege & Aman celebrante conuiuium, & cunctis Iudæis, qui in vrbe erant, flentibus.* Iosephus ex\- \- perturbata ciuitate, & futuri expectatione suspensa, sine Iudæorum mentione, quam D. Hieron. explicationis causa inseruit, & antitheseos clarius ostendendæ.

X Luctus Mardochæi. Esth. 4. 1.

QVÆ*b cum audisset Mardochæus scidit vestimenta sua, & indutus est sacco, spargens cinerem capiti, & in platea ciuitatis voce magna clamabat, \- ostendens amaritudinem animi sui.* In Septuaginta legitur \- \- mali. *Tollitur gens, quæ nihil iniusti egit.* Vnde Iosephus \- *sparsus cinere ferebatur per vrbem, iniquum facinus clamitans \- \- gentem internecioni esse adductam.* Re\- \- \- hinc \- a, sicut & Septuag. verum facile \- in \- \- plurimos esse innocentes: & cum \- ad fores pal\- gradiebatur, nec in ipsum palatium penetrabat, licet ius haberet iam pridem acquisitum: non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare. Eo tamen hanc querelam peruenire oportebat, vnde malum eruperat, & remedium sperari poterat.

XI. Planctus Iudæorum.

IN omnibus quoque prouincijs, *oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma peruenerat, planctus ingens erat apud Iudæos, ieiunium, vlulatus, & fletus, sacco & cinere multis pro strato vtentibus. Ingressæ autem sunt puellæ Esther, & eunuchi, nunciaueruntque ei*, quid scilicet à Mardochæo, & reliquis Iudæis fieret. Ex quo tamen non infertur, aut puellas, aut eunuchos, Estheris cubicularios, sciuisse genus eius: nunciauerunt enim quasi rem nouam, mirabilem, luctuosam, nihil cogitantes an res ipsam Reginam attingeret. Ipsa nihilominus hæc *audiens, consternata est. & vestem misit. vt ablato sacco induerent eum*, vt palatium honesto habitu adire posset, & forte eum Regina colloqui, forte inquam. Nam mulieres regiæ magna cura clausæ tenebantur, propter incredibilem Persarum zelotypiam.

XII. Persarum zelotypia.

PLVTARCHVS in Themistocle id affirmat. *Nationes barbaræ*, inquit, *feræ, & præter cæteras Persica, æmulatione erga mulieres aspera natura sunt, & atroces: neque enim vxores solum, sed ancillas quoque emptitias, & pellices auxia seruant custodia, ne à quis domestico conspiciantur, verum domi degant conclusæ & per viam vndique septa in tentorio vehantur curribus.* Cuius etiam rei argumentum est, quod Themistocles tectus instar concubinarum, ignotus omnibus, ad regem in vehiculo delatus est, quasi Ionica muliercula. Quod Phædima Otanis filia Magi Regis concubina, vt scribit Herodotus, ne cum patre quidem suo palam colloqui poterat: imo ne cum alijs quidem concubinis, sed locis disclusæ solitariam vitam agebant, vt si quid cum alio agendum esset, id per cubicularios internuncios, siue eunuchos agere oporteret, quod nunc in Mardochæi, & Iudæorum causa contigit, vbi Athach. crebris internuncijs huic negotio seruit.

lib. 3.

cap. \-

XIII. Colloquium Esther & Mardochæi.

ACCITO *enim Athach eunucho*. Septuag. & Iosephus Achrathæum vocant, *quem Rex ministrum ei dederat, præcepit ei, vt iret ad Mardochæum, & disceret ab eo, cur hoc faceret. Egressusque Athach iuit ad Mardochæum, stantem in platea ciuitatis, ante ostium palatij, qui indicauit ei omnia quæ acciderant, quomodo Aman promisisset, vt in thesauros regis pro Iudæorum nece inferret argentum. Exemplar quoque edicti, quod pendebat in Susan dedit ei, vt reginæ ostenderet, & moneret eam vt intraret ad regẽ. & deprecaretur eum pro populo suo.* Fidelissimũ fuisse hunc Eunochũ necesse est, cui Regina gentem significat, quam ne Rex quidem adhuc didicerat. Regressus Athach nunciauit Esther omnia, quæ Mardochæus dixerat. Quæ respondit ei, & iussit, vt diceret Mardochæo; Omnes seruos regis, & cunctas, quæ sub ditione eius sunt, prouincias nosse, quod quicunque non vocatus interius atrium regis intrauerit, statim interficitur, nisi Rex auream virgam in signum clementiæ ad eum tetenderit. *Ego igitur*, inquit, *quo modo ad regem intrare potero, qui triginta iam diebus non sum vocata ad eum?*

XIV. Per Athach internuncium.

QVOD *cum audisset Mardochæus, rursum mandauit Esther, dicens: Ne putes quod animam tuam tantum liberes, quia in domo regis es præ cunctis Iudæis*, in quibus verbis videtur Mardochæus quadam suspicione tangi, ne forte Regina communem Iudæorum causam negligeret, quod ipsa extra periculi aleam, propter suam dignitatem, cõstituta esset, persuaderetque sibi, se, alijs pereuntibus, seruatum iri. Vnde Septuag. Esther ne dixeris tibi, quia saluaberis sola in regno præter omnes Iudæos: quod nescio an Iosephus satis expresserit, cum ait missum à Mardochæo eunuchum, qui diceret non oportere eam respectum habere salutis propriæ, sed vniuersi generis. Pergit autem timorem Reginæ incutere, & monere, vt se diuinæ prouidentiæ instrumentum exhibeat. *Si enim*, inquit, *nunc silueris, per aliam occasionem liberabuntur Iudæi, & tu, & domus patris tui peribitis. Et quis nouit vtrum idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore pararetur?* Hanc clausulam, quæ ad diuinam prouidentiam pertinet, imprudenter omisit Iosephus: priorem autem amplificat, addens per quos peritura esset Esther, cum

domo

domo patris sui. *Sic enim, ait, hoc nunc facere negligat, Deum quidem omnino laturum suis auxilium, ipsam vero cum sua familia daturum pœnas eis, quos tunc contemneret.*

XV. RVRSVMQVE Esther, *hæc Mardochæo verba mandauit. Vade, & congrega omnes Iudæos, quos in Susan repereris, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus: & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti, & periculo.* In Hebræo vt notat Vatablus, ad verbum est, *& quando peribo, peribo:* id est, si contingat me perire, pro salute populi mei, libens peribo. Sicque suspicionem de animo Mardochæi euellebat, & eximium amoris in patriam ac ciues suos argumentum præbebat. Cæterum triduum ieiunij, saltem quod ad Estherem attinet, per synecdochem more scripturarum accipiendum est; nam die tertio venit ad regem, quo die induta est regalibus vestimentis, & cum Rege & Amane conuiuata est. Vt in initio capitis quinti legimus.

Cap. 13. 8. IVIT itaque Mardochæus, & fecit omnia, quæ ei Esther præceperat. Ita terminatur caput quartum, cui attexenda sunt, quæ cap. 13. v. 8. habentur, quæ Diuus Hieronymus refert ex Septuaginta, & editione vulgata: & habentur cap. 4. in Septuag. Xisti: sicut & quæ in latinis c. 14. consequenter de Estheris oratione recitantur. Eadem omnia, eodem narrationis filo contexit Iosephus, vestigia Septuag. suo more ne modo secutus: non autē Hebræa, vt ipse profitetur, maiore multo confidentia, quam veritate.

XVI. MARDOCHÆVS *autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum eius, & dixit, Domine, Domine, Rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreueris saluare Israel. Tu fecisti cælum & terram, & quidquid cæli ambitu continetur. Dominus omnium es, nec est qui resistat maiestati tuæ. Cuncta nosti, & scis, quia non pro superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt nō adorarem Aman superbissimum: libenter enim pro salute Israel, etiam vestigia eius deosculari paratus essem. Sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quenquam adorarem excepto Deo meo. Et nunc Domine rex, Deus Abraham, miserere populi tui, quia volunt nos inimici nostri perdere, & hæreditatem tuam delere. Ne despicias partem tuam, quam redemisti tibi de Ægypto. Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti, & funiculo tuo, & conuerte luctum nostrum in gaudium, vt viuentes laudemus nomen tuum Domine, & ne claudas ora te canentium.*

SAPIENS plane, atque efficax oratio, & quæ nobis Deum orantibus, & aliquid obtinere satagentibus exemplo esse possit. Vide vt diuinam potentiam exaltet, cui nemo possit obsistere; sapientiam, quæ intima corda, intentionesque peruideat; tum statum causæ suæ, cum magna animi demissione exponat: qua Deo non minus placet, quā zelo illo suo erga diuinum honorem nulli communicabilem, quem præ se fert. Inde ad petitionem opis delabitur, quam implorat, tam Abrahæ meritis, quā antiqua electione populi huius, & commemoratione pristinorum beneficiorum. Postremo & gratitudinis pollicitatione, *vt viuentes,* inquit, *laudemus nomen tuum Domine, & ne claudas ora te canentium:* quasi dicat, tua enim interest, vt nobis opem feras. Nam soli sunt toto orbe terrarum Iudæi qui te colant, & celebrent; si eos perire patiaris, omnium etiam ora te canentium clauseris. Et cum solus omnium laudari, & soli ab omnibus gentibus, quarum conditor es, debeas, solus omnium taceberis, & ignoraberis, & solus inimicus tuus denuo coletur ab omnibus, solus laudabitur, solus adorabitur. *Et quid facies magno nomini tuo?*

XVII. OMNIS quoque Israel pari mente, & obsecratione clamauit ad Dominum, eo quod eis certa mors impenderet.

Esther quoque confugit ad Dominum, pauens periculum, quod imminebat. Cumque deposuisset vestes regias, fletibus, & luctui apta indumenta suscepit, & pro unguentis varijs, cinere & stercore impleuit caput; quantum humilitatis, & feruoris pœnitentiæ in Reginæ exemplum! & corpus suum humiliauit ieiunijs, omniaque loca, in quibus antea lætari consueuerat, crinium laceratione compleuit. Et deprecabatur Dominum Deum Israel, dicens. *Domine mi, qui Rex noster es solus, adiuua me solitariam, & cui præter te, nullus est auxiliator alius. Periculum meum in manibus meis est. Audiui a patre meo, quod tu Domine tulisses Israel de cunctis gentibus, & patres nostros ex omnibus retro maioribus suis; vt possideres hæreditatem sempiternam, fecistique eis sicut locutus es.*

XIX. PECCAVIMVS *in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manus inimicorum nostrorum: coluimus enim deos eorum. Iustus es Domine. Et nunc non eis sufficit, quod durissima nos opprimunt seruitute, sed robur manuum suarum idolorum potentiæ deputantes, volunt tua mutare promissa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi, atque altaris,* quod tempore aui regis huius restauratum fuerat, *vt aperiant ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem regem in sempiternum.* Vides vt zelum Dei, qui negat se gloriam suam alteri daturum, ad æmulationem prouocare conetur, posito eius contemptu, & gloria idolorum, quę ipse detestetur. In eandem sententiam subdit. *Ne tradas Domine sceptrum tuum his qui non sunt: ne rideant ad ruinam nostram, sed conuerte consilium eorum super eos, & eum qui in nos cœpit sæuire disperde.*

XX. MEMENTO *Domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis nostræ, & da mihi fiduciam Domine rex deorum, & vniuersæ potestatis. Tribue sermonē compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius ad odium hostis nostri, vt & ipse pereat, & cæteri qui ei consentiunt. Nos autem libera manu tua & adiuua me, nullum aliud auxilium habentē, nisi te Domine, qui habes omnium scientiam, & nosti, quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircumcisorum, & omnis alienigenæ. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum, in diebus ostentationis meæ, & detester illud, quasi pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentij mei. Et quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuit conuiuium Regis, & non biberim vinum libaminum. Et nunquam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum, vsque in præsentem diem, nisi in te Domine Deus Abraham. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum, qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me à timore meo.*

XXI. HACTENVS Estheris oratio, apta ad conflandum odium hostibus Dei, atque Iudæorum; Dei autem populo misericordiam: & cum eadem esset causa orandi Mardochæo, & Estheri, eundem etiam spiritum habuerunt, qui eadem postularet pro ipsis, gemitibus inenarrabilibus; pari fide, constantia, demissione animi, pari zelo diuinæ gloriæ, pari fiducia & odio inimicorum Dei. Sed illa super omnia mirabilis est animi puritas, quod coram Deo, qui scrutator renes & corda, profitetur se inter tot, & tantas opes, delicias, & corporis insuper sui, animique dotes, nunquā vlla in re lætatā esse, *nisi in Domino Deo suo:* idque in lege vmbratili, quę nihil ad perfectū adduceret, in regali pompa, in medio incircumcisorum, longe à sacrificijs sanctis locis, & in tempore dissimulatæ religionis suæ. Hæc qui faciat, non illum cum summis hominibus compares, sed simillimum Deo iudico.

C. 5 & c. 15. Deinceps sequitur, cap. 15. quod habet rogationem Mardochæi ad Esther, quæ videtur facta tempore ieiunij prædicti, vt etiam currentem vehementius excitaret. Verum tres primi versus, ne in texto quidem Græco habentur; versus a. 4. & deinceps sequentes, eandem narrationem continent, quæ capite quinto in Hebræis, Græcis, Chaldæis, & Latinis continentur, sed cap. 5. ex Hebræo, 15. ex Græco translatum est: in quo supplentur, quæ in Hebræo breuius perstringuntur, ex quibus vnica narratio facile hoc modo contexetur.

XXII. DIE *autem tertio deposuit Esther vestimenta ornatus sui, & induta est regalibus vestimentis, & circundata est gloria sua. Cumque regio fulgeret habitu, & inuocasset omnium rectorem & saluatorem Deum, assumpsit duas famulas, & super vnam quidem innitebatur, quasi præ delicijs, & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans. Ipsa autem roseo colore vultum perfusa, & gratis, ac nitentibus oculis, tristem celabat animum, & nimio timore contractum. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit in atrio domus regiæ, quod erat interius contra basilicam regis. At ille sedebat super solium suum, in consistorio palatij,*

contra domum, indutus vestibus regijs auroq; fulgens, & pretiosis lapidibus: erat terribili aspectu. cumq; eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit, & in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinauit caput.

XXIII. *Quam Deus mansuefecit.* CONVERTITQVE *Deus spiritum Regis in mansuetudinem & festinus ac metuens exiliuit de solio; & sustentans eam vlnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebatur. Quid habes Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere; non morieris, non enim pro te, sed pro omnibus, *(?)* hac lex constituta est*, siue pro communi populo nobis subiecto; vnde & mox legem dicit nostram, non autem meam: quod plurimum valuit ad animandam reginam animo deficientem. *Et osculatur Esther.* Iubet, inquit Iosephus, *bono animo esse, & securam, quod inuocata venerit; legem enim illam latam esse in subditos, ipsi vero vt regni socia, licere. Accede igitur, & tange sceptrum.* Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, & posuit super collum eius, & osculatus est eam. Iosephus addit nonnihil; hæc locutus, inquit, sceptrum in manum eius inseruit, & ceruicem virga eius permulcens aurea, à legis metu omnino fecit liberam. Pergit Rex, & ait. Cur mihi non loqueris?

XXIV. *Rex … sponsæ examinatæ.* QVÆ respondit. *Vidi te Domine, quasi Angelum Dei, & conturbatum est cor meum pro timore gloriæ tuæ.* Hoc prouerbium inter Hebræos vsitatum innuit, non ignotam Regibus legem, & instituta, moresque Iudæorum. Alioqui parum meditata fuisset Estheris oratio; ex quo etiam Artaxerxes Longim. qui Esdræ & Nehemiæ familiaris fuit, confirmari potest. Significat autem prouerbium dignitatem alicuius, & speciem fulgore, & maiestate plenam, humana augustiorem. *Valde enim mirabilis es Domine, & facies tua plena est gratiarum.* Videantur hæc fortassis adulatoria, parumque consentanea illi terribili aspectui, & ardentibus oculis furorem pectoris indicantibus. Verum hæ gratiæ, quæ à regina prædicantur, pertinent ad Regem diuinitus iam conuersum in mansuetudinem, & suauiter Reginæ blandientem: eamque tanto gratiores, quanto minus expectatæ. Itaque dici non solum sine adulatione, sed etiam sine amplificatione potuerunt. *Cumq; loqueretur, rursus corruit, & pene exanimata est. Rex autem turbabatur, & omnes ministri eius consolabantur eam. Cumq; vidisset Esther reginam stantem*, postquam secundo redijt ad se, & Rex in solio suo resedit, *placuit oculis eius, & extendit contra eam virgam auream, quam tenebat. Quæ accedens osculata est summitatem virgæ eius, Dixitq; ad eam Rex. Quid vis Esther regina, quæ est petitio tua? etiamsi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi.* — *Iterum vocatur …* *Cap. 15. 16.*

XXV. *Inuitat ad Regem & Aman …* AT illa respondit. *Si regi placet obsecro, vt venias ad me hodie, & Aman tecum ad conuiuium quod paraui.* Noluit Esther statim aperire petitionem suam, sed eam magis sibi demereri conuiuio: in quo etiam factus hilarior, facilius postulata concederet. Accedit, quod multi aderant, quos abesse optabat, & aberat Aman, quem maxime adesse oportebat. *Statimq; rex, vocate, inquit, cito Aman, vt Esther obediat voluntati. Venerunt itaque Rex, & Aman ad conuiuium, quod eis Regina parauerat.* Prandiumne fuerit, an cœna dubitari potest; certe paulo infra Aman ait se postridie cum Rege pransurum: & Iosephus cœnam appellat, quod communi conuiuij nomine Scriptura vocat: Serarius rem ambiguam relinquit. Existimo tamen reuera vtrumque conuiuium prandium fuisse, idque confirmant quæ vtroque die, post cibum sumptum facta fuerunt; quæ ægre admodum in vespertini temporis angustias cogi possunt. *… ad prandium.* Nam à primo … conuiuio, quod breue non fuit, in eo enim … oratum est, venit Aman in domum suam, conuo … amicos, consuluit eu eis de perdendo Mardochæo, d… decretum, & paratum est patibulum in… … magnitudinis. Ab altero autem conuiuio tota tragœdia catastrophe peracta est.

XXVI. *Rex … Rex … non … quærit.* VENTVM est etiam ad conuiuium matutinum Estheris. *Dixitq; ei rex, postquam vinum biberat abundanter*, Sic interpretatus est Diuus Hieronymus Hebræam phrasim, *in conuiuio vini*, à qua non distant Septuaginta, neque Iosephus … inter pocula, siue inter potandum, quod fieri solet, postquam exempta fames epulis, & … semel potatum. Dixit ergo Rex. *Quid petis vt detur tibi?* & pro qua re postulas? *Etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.* Iam secundo eam promissionem offert, vsurpabitque eam etiam tertio. Sicque confirmabatur magis Esther in spe obtinendi, quod petitura erat, quantumuis arduum foret. Et rex tanto firmius promissione obstringebatur, ne in particulari negare posset, quod iam toties in genere concessisset; pari imprudentia lapsus est Salomon. Cum matri Bersabee in genere concessit petitionem, quam in specie cognitam reuocare oportuit. *Reg.* Nō sic æterna patris Sapientia Christus Dominus, qui matri filiorum Zebedæi postulanti aliquid ab eo, non dixit ei, fiat tibi sicut vis, sed, Quid vis? vt alibi quoque notauimus. Efficiebatque ista dilatio, vt desiderium cresceret, iuxta illud:

> *Poscero si quid aues, quamuis properabitis ambo,*
> *Differ, habent parua commoda magna mora*

Verum altera ex parte, etiam non magna mora occasionem prætereuolantem abire sinit, & hominem frustra hiantem destituit, vt merito dici quoque parodicè possit.

> *Si quid erit quod agas, quamuis properabitis ambo,*
> *Curre, ferunt parua maxima damna mora.*

DISTVLIT nihilominus Esther vtiliter, Deo recte omnia disponente, & respōdit Regi, *Petitio mea & preces sunt istæ. Si inueni in conspectu regis gratiam, & si regi placet, vt des mihi quod postulo, & meam impleas petitionem, veniat Rex, & Aman ad conuiuium quod paraui eis, & cras aperiam regi voluntatem meam.* Paraui etiam legitur in Hebræo, & Chaldæo: Tigurina vertit *parabo*, sicut est etiā in Græco; & sæpe Hebræi præteritum pro futuro ponunt, & licet interpretari, *paraui*, id est, destinaui parare, sicque alia pleraq; generis eiusdē. Lyranus etiam notauit solum Amanem cum Rege iterum vocatum ad conuiuium, vt illi inuidia apud cæteros optimates conflaretur: quamuis is iam videri posset inuidia maior. XXVII. *Regina iterū inuitat Regem.*

EGRESSVS *est itaque illo die Aman lætus & alacer*; recte, *illo die*, & quidem vltimo, nam postridie, non sic. Sed vide statim exemplar lætitiæ improborum, quæ multo felle diluitur: sequitur enim. *Cumque vidisset Mardochæum sedentem ante fores palatij, & non solum non assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde: & dissimulata ira, reuersus in domum suam conuocauit ad se amicos suos, & Zares vxorem suam. Et exposuit eis magnitudinem diuitiarum suarum filiorumq; turbam, & quanta eum gloria super omnes principes, & seruos suos Rex eleuasset. Et post hæc ait Regina quoque Esther nullum alium vocauit ad conuiuium cum rege, præter me, apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. Et cum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardochæum Iudæum sedentem ante fores regias.* Non audet fateri plane morbum suum, dicit enim tantum, *quandiu videro sedentem*, & non, *donec videro adorantem me.* XXVIII. *Lætitia & mœror Aman.*

ALTERVM hic etiam apparet malum in beatis istis, quod omnem eorum felicitatem perturbat. Exigua enim molestia vehementius eos affligit, quam ingentia bona eos exhilarare possint. Nam ab assuetis non fit passio, vt ait Philosophus: itaque delitijs innutriti, eas aduenientes, aut præsentes vix sentiunt. At res aduersæ, quæ præsertim ex improba, & inimica voluntate oriantur eorum, qui multo ipsis inferiores sunt, quique ad eorum conspectum contremiscere soleant, eæ nimirum eos, supra quam credi potest, excruciant. XXIX. *Quam æsper … isti beati.*

Responderuntq; ei Zares vxor eius, & cæteri amici: Iube parari excelsam trabem habentem altitudinis 50. cubitos, & dic mane regi, vt appendatur super eam Mardochæus, & sic ibis cum rege lætus ad conuiuium. Placuit ei consilium, & iussit excelsam parari crucē, *Parat Mardochæo crucem.* tam excelsam videtur hosti elegisse patibulum, vt facilius vndique videri posset, ad maiorem eius ignominiam, & cæterorum terrorem. Erat autem crux eo infamior, quo altior. Itaque Christi Domini crucem reliquorum patibulis fuisse celsiorem, non inanis est traditio. *vide … lib. … Sueton. in Gal…*

XXX. *De… … … prouidenti…* NOCTEM *vero illam duxit Rex insomnem, iussitq; sibi afferri historias, & annales priorum temporum.* Nulla est huius histo-

tiæ par-

ra pericula, quæ diuina euacet prouidentia. Nam & casu factum est, vt ex dormire non posset; eadem vt historias mallet audire, quam musicam: eadem vt incitaretur ad remunerandum; eadem vt in atrio adesset Aman, qui præludia moueret in tragœdia sua. Diuinitus excussum à rege somnum affirmant Septuagin. affirmat & Iosephus cum eis. Cum enim egisset de cruce parata Mardochæo, *Deus autem*, inquit, *irrisit Amanis spem improbam, cui aiebat euentum longe aliud. Nam ea ipsa nocte somnum regi ademit.* Neque tamen credibile est totam noctem insomnem traduxisse, sed sub mediam circiter euigilasse noctem, quia reliquum spatium satis erat, ad id quod à Domino parabatur. Pergit Iosephus.

XXXI. *Qui nolens vigiliæ tempus perdere, sed malens in aliquod regni negotium id impendere, iussit scribam allatis commentariis, res tam suas, quam à maioribus gestas legere, &c.* fingit enim deinceps diuersa occurrisse bene gesta, quibus egregia merces rependa fuisset: tandemque ventum est ad illum locum, *vbi scriptum erat, quomodo nunciasset Mard. insidias Bagathan, & Thares eunuchorum regem Assuerum iugulare cupientium. Quod cum audisset Rex, ait, Quid pro hac fide honoris ac præmij Mardochæus consecutus est? Dixerunt ei serui illius, ac ministri; nihil omnino mercedis accepit.* Videntur aulici isti quasi ex condicto in gratia Mardochæi, regi ita respondisse. Cum tamen satis tritum sit aulicos sibi mutuo patrocinari, qui parati sint potius calumniis inuidiam æmulis parare, persuasi sibi bene non fore, nisi alijs male fuerit.

XXXII. Statimqve Rex, *quis est*, inquit, *in atrio?* & ante quidem, vt inquit Iosephus, didicerat esse diluculum, quando aulicorum salutantium turba conuenire incipit. Venerat autem maturius solito Aman, Deo ipsum & malitia sua celeriter excitiente de lecto, ad dissimillimos, planeque pugnantes fines. *Et interim atrium regiæ domus intrauerat, vt suggereret regi, & iuberet Mardochæum affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum.* Neque ei dubium erat, quin statim mortem vnius Iudæi imperaret, qui totius gentis internecionem tam facile obtinuerat. At quid opus erat, inquies, Mardochæi mortem nominatim petere? An quia ex aula fuit, & quasi domesticus regis, id oportuit nominatim ad regem referri? an propter supplicij genus?

XXXIII. Qværenti ergo regi, quis esset in atrio, responderunt famuli cubicularij Aman esse in atrio. *Dixitque Rex, ingrediatur. Cumque esset ingressus, ait illi, Quid debet fieri viro, quem rex honorare desiderat? Cogitans autem in corde suo Aman & reputans, quod nullum alium Rex nisi se, vellet honorare, respondit. Homo, quem Rex honorare cupit, debet indui vestibus regijs, & imponi super equum, qui de sella Regis*, id est, cui sella Regis imponitur, & quo Rex vehi solet, *& accipere regium diadema super caput suum; & primus de regijs principibus, ac tyrannis teneat equum eius, & per plateam ciuitatis incedens clamet, & dicat: Sic honorabitur quemcunque voluerit Rex honorare. Dixitque ei Rex, festina, & sumpta stola, & equo fac vt locutus es Mardochæo Iudæo qui sedet ante fores palatij. Caue ne quidquam de his quæ locutus es, prætermittas.* Credibile est vsque adeo perculsum fuisse Amanem exitu tam inopinato, nullum vt verbum proferre potuerit, ad regem ab ea sententia deducendum; præsertim cum videret Regem tam serio, tamque asseueranter loqui. Et sibi à subita violenti regis ira metueret. Certè vix eum animi compotem fuisse scribit Iosephus: & reuera optasset ille huius muneris functionem illis ipsis decem millibus talentorum redimere, quibus omnium Iudæorum interitum emere voluerat: sed carius etiam emptu- rus erat miser, mox in summam miseriam à somma felicitate puncto temporis præcipitandus.

Fvisse autem hunc honorem longe maximum, tum ex singulis, quæ ad eum concurrebant, quæ regis propria erant, satis colligitur: tum ex eo, quod Aman ipse, alioqui honoratissimus, & à rege secundus, eum sibi tanquam gloriosissimum ambiebat. Addit his ornamentis Iosephus torquem aureum loco diadematis, cum tamen hic proprius, ille nobilium, atque optimatum communis. Addit & aliud, ex probabili coniectura sua. *Exiuit enim*, inquit, *cum equo purpura, & torque aureo, inuentumque ante aulam Mardochæum sacco amictum, iussit eo deposito induere purpuram. Qui veritatem rei nesciens, sed illudi sibi putans, scelestissime, inquit, adeone calamitati nostræ insultas? Persuasus tandem, quod Rex hoc ei præmium, pro accepta salute redderet, proque detectis Eunuchorum insidijs, induit purpuram, qua Rex ipse vti est solitus, & ornatus torque conscensoque equo, vrbem obequitabat, præcedente Amane, & clamante? Sic honorabitur, quem Rex honorare voluerit.*

Amanio parat Mardochævm.

XXXV. Perlvstrata deinde vrbe, Mardochæus ad Regem ingreditur, vtique gratias acturus de tanto beneficio, & regia illa insignia regi redditurus. Inde autem ad *ianuam palatij reuersus est*, pristinum scilicet officium, & vt videtur, ad pristinum etiam sacci vestitum, dum videret quo exitu fabula cœpta clauderetur. Cum interea Iudæi omnes peracto ieiunio, magna expectatione penderent. *Et Aman festinauit ire in domum suam, lugens*, atque adeo fremens dentibus, & tabescens desiderio vltionis, sed desiderium peccatoris peribit. Proripuit etiam se domum *operto capite*, quod scilicet non posset ferre oculos intuentium se, quasi exprobrantes obsequium ab eo exhibitum inimico suo. *Narrauitque Zares vxori suæ, & amicis, omnia quæ euenissent.* Vtique sciebant illi iam, quod tota vrbe celebrabatur: sed effundere animum suum voluit, ad accipiendam consolationem à suis, quia *strangulat inclusus dolor, atque exæstuat intra Pectore.*

XXXVI. Sed pro consolatione ei *responderunt sapientes, quos habebat in consilio, & vxor eius. Si de semine Iudæorum est Mardochæus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu eius.* Sed vnde illis hæc opinio de Iudæis, & diuinam in ipso, protectionem? Nihil opus est excogitare Moysis libros, in linguam Persicam conuersos; sufficit ipsa Iudæorum conuersatio, à quibus sacras historias auditione non semel acceperant, vt quæ in ipsorum ore perpetuo versarentur. Quæ scilicet Dominus fecisset Pharaoni in Ægypto, quæ Amalecitis in deserto, quæ tot regibus in terra Chanaam, & alia innumera. Sed peculiarem etiam instinctum diuinum, ruinæ imminentis prænunciam, agnoscere nihil vetat. Nisi malis hos sapientes non fuisse amicos Amanis, de quibus supra, sed potius magos, qui consulto dæmone ista retulerint.

XXXVII. Adhvc *illis loquentibus, venerunt Eunuchi regis, & cito eum ad conuiuium, quod regina parauerat, pergere compulerunt.* Hac compulsionis voce, & festinationis, quæ in Hebræo legitur, significatur iam hora tardior, & desiderium Amanis abstinendi conuiuio; siue quod pudorem suum lamentari mallet, quam prandere; siue quod tristius etiam aliquid ei animus præsagiret. Et libenter haud dubie aliquid excusationis accepisset, sed regis indignationem, & reginæ offensionem veritus, ad sibi funestum conuiuium venit.

Intrauit itaque Rex, & Aman vt biberent cum Regina, ita in Hebræo & Græco: quo intelligitur, non solum apud Græcos conuiuia fuisse symposia, & compotationes, quos propterea reprehendit Cicero, & eis Latinorum prudentiam præfert, sed etiam apud Hebræos.

XXXVIII. Dixitqve ei Rex: *etiam secunda die postquam vino incaluerat*, sine inter pocula, *Quæ est petitio tua Esther, vt detur tibi, & quid vis fieri? etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Ad quem illa respondit: Si inueni gratiam in oculis tuis ò Rex, & si tibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo, & populum meum, pro quo obsecro. Traditi enim sumus ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur, & pereamus. Atque vtinam in seruos, & famulas venderemur, esset tolerabile malum, & gemens tacerem: nunc autem hostis noster est, cuius crudelitas redundat in Regem.*

Tam humilis, tamque inopinata petitio, varios in regis animo excitauit motus, & stupore affectus est, ad tantæ rei nuncium, immemor fortasse temeratiæ concessionis suæ: & commiseratione motus est in Reginam, sibi non solum carissimam, sed etiam innocentem, & ita excanduit in istos crudelitatis authorem, cuius crudelitas redundabat in regem; non solum quod ei maximum subditorum numerum eripiebat, sed ipsius etiam coniugem morti tradebat.

XXXIX. Respondensqve Rex Assuerus, inquit, *Quis est iste, & cuius potentiæ, vt hæc audeat facere? dixitque Esther, hostis & inimi-*

Mar...

Rex ... Assuerum ... Cap. ...

Mardochæi gloria.

Luctus & ... Amani.

De eius ... Iudæorum.

Aman ad conuiuium ...

Rex ... Esther ... Cap. ... & seqq.

Regina querela.

Regina Amanem prodit, ... compleat.

aduersarius noster pessimus, iste est Aman. Quod ille audiens, illico obstupuit, vultum Regis, ac Reginæ ferre non sustinens. Nec inueniens, quam se in partem verteret, aut quo modo rebus suis consuleret, qui videbat se, suaque omnia pessum ire. *Rex autem iratus surrexit*, quasi nolens vltra hominem intueri, vt sceleratum caput, & ominosum spectaculum, *& de loco conuiuij intrauit in hortum arboribus consitum. Aman quoque surrexit*, de loco in quo accubuerat, *vt rogaret Reginam pro anima sua; intellexit enim à Rege sibi paratum malum.* Qui cum reuersus esset de horto nemoribus consito, & intrasset conuiuij locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo iacebat Esther. Vide vt misero, & interitum præcipitanti, omnia in contrarium cedant. Cupiebat ille in accubitorio reginæ lecto, siue genua complectendo, vt inquit Diuus Athanasius in synopsi, siue quacunque alia ratione posset, reginam ad misericordiam excitare, verum non merebatur misericordiam, tam immitis bestia, quæ, quantum in se fuit, tot innocentum sanguinem, quam late patebat Persarum imperium, profuderat: imo facta est supplicatio eius, & oratio eius in peccatum. Stetit enim calumniator à dextris eius, & ait, *Etiam Reginam vult opprimere, me præsente in domo mea?* quibus ex verbis emicat indicium suspicacis zelotypiæ Regum Persarum, de qua supra diximus.

Quæ in eius interitum cedunt. — Psal. 108. 7.

XL. Operiunt eius faciem.

Necdum *verbum de ore Regis exierat, & statim operuerunt faciem eius*: famuli regij scilicet. Solebant enim Persæ, vt inquit Vatablus, post Abenezra, operire faciem eius, in quem Rex iratus esset, ne posthac videretur ab eo, & magis succenseret illi; vel quod indignus esset, qui vltra regem aspiceret. Gretserus lib. 1. de cruce c. 21. hoc refert ad morem, quo crucifigendis caput obnubi, faciesque velari solebat, saltem apud Romanos, apud quos ferale illud carmen lictori occinebatur. *Caput obnubito, infelici arbori suspendito.* Quamuis autem Rex nihil de cruce adhuc dixisset. Id tamen præsentiens vnus eunuchorum, qui stabant in ministerio Regis, quem editio vulgata cum Hebræo vocat Harbona. Septuag. Bougathan, Iosephus Sabouchadan appellant, qui præcipitantem iam ad ruinam impellens ait. *En lignum quod parauerat Mardochæo, qui locutus est pro rege* (qui scilicet detexerat insidias eunuchorum, & sic de regis salute fuerat optime meritus) *stat in domo Aman habens altitudinis 50. cubitos.*

Suggeritur regi crux parata Mardochæo.

XLI. A rege decernitur crux, & affigitur. — a c. 8. v. 7.

Cui dixit Rex, *Appendite eum in eo.* Non quidem vt præfocata gula penderet in aëre, vt nunc fieri solet, sed vt clauis affixus cruci hæreret: Idque exprimunt Septuaginta, qui habent σαυρωθήτω crucifigatur in eo. *Et infra, & ipsam iussi affigi cruci*, ait Rex. Idemque affirmat Serarius in hunc locum q. 21. & Gretserus b *Suspensus est itaque Aman in patibulo, quod parauerat Mardochæo, & regis ira quieuit.* Quibus minime repugnat, quod infra c scriptum est, eum cum suis ad portas vrbis Susan pendere in patibulis: eo enim mortuus transferri potuit. Sicque impletum est illud, quod Darius quondam in gratiam Iudæorum decreuerat, d *Tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur & configatur in eo, domus autem eius publicetur.* Et cætera quidem iam impleta erant, de domo autem eius quid factum sit deinceps Scriptura recitat.

b Lib. 1. c. 19. — c 16 v. 18 & 9 ... — d 1. Esd. 6. 11.

XLII. Domus eius fisco addicitur.

Die *illo*, ait Mardoch. *dedit rex Assuer. Esther reginæ domum Aman aduersarij Iud.* quasi nimirum fisco addictam, ob domini crimen; nomine autem domus, bona eius omnia comprehenduntur. Nam Iosephus ait, ἅπαντα αὐτοῦ, 70. quæcumque Aman possederat, siue quæcumque eius fuerant, quomodo etiam Vatablus domum hoc loco interpretatur. *Et Mardochæus ingressus est ante faciem Regis. Confessa est enim ei Esther, quod esset patruus suus*; siue vt alibi dixi, Patruelis. *Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi iusserat, & tradidit Mardochæo. Esther autem constituit Mardochæum super domum suam*, id est, sibi à rege datam, quæ fuerat Aman. Vnde in Hebr. est *super domum Aman*. cui consentiunt Sept. Volunt enim Reginam præposuisse Mardochæum omnibus bonis Amanis. At Iosephus ait Estherem ea omnia bona elargita esse Mardochæo, quæ valde diuersa sunt. Nam magistratus præpositi sunt ciuitatibus, nec tamen Domini sunt ciuitatum.

Mvltis ergo modis honoratus est, & gloriosus effectus Mardochæus, apud regem Persarum. Nam primo annumeratus est aulicis, qui ad palatij fores versabantur, & custodes, tam palatij, quam regij corporis erant. e Ea enim officia fere coniuncta sunt, vt qui præsente rege palatium custodiunt, exeuntem regem comitentur, & custodiant. Secundo *ingressus est ante faciem regis*, f quod significat factum esse Regi intimum cubicularium, quasi et carissimum, atque fidelissimum, propter patefactam videlicet eunuchorum coniurationem. Huiusmodi enim cubicularij fere semper in conspectu regis versantur. Tertio Amanis dignitas in Mardochæum translata est, quod ex annulo ab illo recepto, & huic tradito cognoscitur. Eo enim annulo Regiæ literæ signabantur, vt ex antecedentibus & sequent. constat.

XLIII. Mardochæus multis modis honoratus. — e c. 2. ... — f c. 1. ...

Nam etsi videatur regius annulus ad obsignandas vnas tantum literas datus, penes tamen Amanem annulum illum remansisse vltra tres menses satis apparet, g vt conseruator regiorum sigillorum, vel Cancellarius, iuxta Galliæ morem fuisse videatur. Itaque & Amanis tituli ei dati sunt. Nam h dicitur secundus à Rege. i Princeps palatij regij, & sicut Rex Amanem se patris loco colere professus est, k ita de Mardochæo l dixit, se eius fide, & beneficijs viuere. Denique ad regiam dignitatem proxime accessisse demonstrant, quæ hoc ipso capite m leguntur. *Mardochæus autem de palatio, & de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regijs hyacinthinis videlicet aereis*, id est, candidis, *coronam auream portans in capite: & amictus serico pallio, atque purpureo.* Sed ad alia reginæ postulata veniamus.

Non satis erat Amanem è medio esse sublatum ad Iudæorum salutem. Nam missæ iamdudum per omnes imperij prouincias literæ executioni mandatæ fuissent, nisi nouo edicto antiquarentur. Ideoque his, quæ circa Amanem facta fuerant non contenta Esther, *procidit ad pedes regis, fleuitque.* Aderat autem etiam Mardochæus, vt Sept. docent, *& locuta ad eum orauit, vt malitiam Aman Agagitæ, & machinationes eius pessimas, quas excogitauerat contra Iudæos, iuberet irritas fieri. At ille ex more sceptrum aureum protendit manu, quo signum clementiæ monstrabatur: illaque consurgens stetit ante eum, & ait. Si placet regi, & si inueni gratiam in oculis eius, obsecro vt nouis epistolis, veteres Aman literæ insidiatoris & hostis Iudæorum, quibus eos in cunctis regis prouincijs perire præceperat, corrigantur. Quomodo enim potero sustinere necem, & interfectionem populi mei?*

XLV. Petitur reuocatio ... — a c. 8. v. 3.

Respondit*que rex Assuerus Esther reginæ, & Mardochæo Iudæo.* Intelligebat Rex hanc petitionem à Mardochæo per Reginam fieri, ideo ad eum conuertit orationem, vt Christus ad discipulos, non ad ipsorum matrem. *Dixit ergo Rex Mardochæo. Domum Aman concessi Esther, & ipsam iussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Iudæos.* Sensus videtur pendere: ideo Sept. adduut, quid adhuc quæris? quasi dicat, paratus sum facere quod voles. Est autem huiusmodi sensus. Quod difficilius erat in gratiam vestram feci, vt virum clarissimum ignominiosa morte mulctarem, & domum eius euerterem, quanto magis quod reliquum est vestra causa perficiam?

XLVI. Conceditur ... — Mat. ...

Scribite ergo, inquit, *Iudæis sicut vobis placet, Regis nomine signantes literas annulo meo.* Iudæorum nomine habetur in Hebræo, quod omittitur à Septuag. quoniam ad præsides quoque prouinciarum scribendi, nomine suo potestatem dabat. Iosephus argumentum literarum significat, vt scilicet suo arbitratu scriberent de Iudæis. Verum præcipue literæ scribendæ erant ad Iudæos, à quibus vltio de inimicis sumenda erat: tum ad præsides prouinciarum, vt eis adessent, vt sequentia docebunt. Et mox Mardochæus dicitur scripsisse ad Iudæos, & ad principes, procuratoresque & iudices.

Illi ergo *accita scribis, & librarijs Regis (erat autem tempus tertij mensis, qui appellatur Siban, vigesima & tertia die illius.* Eundem mensem & diem retinent Hebr. & Chald. At 70. habent mensem primum, qui est Nisan, in die autem non dissentiunt. Iosephus notam temporis caute prætermisit. Et certe non dubium est quin hæc omnia, quæ narrata sunt, ex quo Aman sortes in vrnam misit, eodem mense

XLVII. Datur ... ab Amane literarum. — a c. 3. 12.

con-

[illegible] literas regias A- [illegible] dies, quo tres ieiunio dati sunt, [illegible] habuit Aman, reliquis diebus exaltatus [illegible], obtenta à Regina facultas antiquandi [illegible], scriptæ sunt nisi æque literæ. Potuit tamen ad [illegible] vsque mensem differri hæc scriptio literarum, quia plurimi [illegible] enses adhuc supererant, antequam aduenirent tempus destinatæ cædis.

VIII. Dici etiam potest cum Serar. b literas Aman, non statim in omnes prouincias emissas, sed ad remotiores citius, tardius ad viciniores, vt eodem circiter tempore 127. prouincijs idem decretum innotesceret, nec Susis priusquam in remotissimis prouincijs euulgaretur, sicque facile est intelligere trimestre spatium in eo positum. Nam Susa Ephesum vsque, quæ est in extrema Asia, trium mensium, & 7. dierum iter fuisse scribit Herodotus l. Inde autem ad Indiam Artaxerxi subiectam non minus spatij fuit, nec minus vsque in Ægyptum. Sed his obstat, quod legimus emissis cursoribus, *statim* in Susan edictum pependisse. Verum id aduerbium abest ab Hebræo, sed in Græco habetur etiam Susis festinatum esse negotium.

XLIX Accitis *igitur scribis, & librarijs regis 23. die mensis Siban scriptæ sunt epistolæ vt Mardochæus voluerat, ad Iudæos, & ad principes, procuratoresq., & ad iudices qui centum viginti septem prouincijs ab India vsq. ad Æthiopiam præsidebant. Ipsæq. epistolæ quæ regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatæ sunt, & missæ per veredarios, qui per omnes prouincias discurrentes, veteres literas nouis nuncijs præuenirent. Quibus imperauit rex vt conuenirent Iudæos per singulas ciuitates, & in vnum præciperent, congregari, vt starent pro animabus suis, & omnes inimicos suos, cum coniugibus ac liberis, & vniuersis domibus, interficerent, atque delerent, & spolia eorum diriperent. Et constituta est per omnes prouincias vna vltionis dies, id est 13. mensis duodecimi Adar.* Hæc est summa literarum, quæ copiose habentur descriptæ c. 16. huius libri, ex codice 70. quæ viris Rempub. administrantibus, & quibus credita sunt principum ac populorum negotia, ob oculos positæ perpetuo esse deberent. Quas breuitatis causa hic transferre prætermittimus, nonnulla hoc loco, quæ lectori scrupulum afferre possint, notare contenti.

L. Nam primo mirum est, quomodo aut Esther, & Mardochæus petierint, aut Rex concesserit Iudæis, vt sine vlla forma iudicij, de hostibus suis vindictam caperent; neque eos solum interficerent, sed coniuges quoque eorum, ac liberos, domosque vniuersas delerent; quo in numero non dubium est multos innocentes fuisse, ac propterea iniuste occisos. Respondeo primum videri iudicium interuenisse, cum Rex scribat ad magistratus, vt sint Iudæis adminiculo, vt possint interficere eos, qui se ad necem eorum parauerant. c Innocenti autem præparasse mortem capitale est, & venenum præparatum, & sica deprehensa, etiam effectu non secuto, legibus morte vindicatur. 2. Dei in hoc iudicium videri interuenisse, qui voluerit impios homines, & de populo suo male meritos, vna eademque die castigari. Vnde Rex ipse in suis literis. *Hanc enim diem*, inquit, *Deus omnipotens mœrorū & luctus eis vertit in gaudium.* Sic olim in Ægypto cladibus multis castigati sunt, qui Iudæos afflixerant, in quibus haud dubie multi innocentes perierunt: in corporibus suis varijs malis: ne morte mulctati, propter peccata parentum.

Mirum est quoque præmoneri hostes Iudæorum, fore vt ab ijs certo quopiam die interficiantur. Sic enim legimus. *Summa epistolæ hæc fuit, vt in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri subiacebant imperio notum fieret, paratos esse Iudæos ad capiendam vindictam de hostibus suis.* Quomodo hæc notitia vbique haberi potuit, clam ijs omnibus, quorum maxime intererat ista nosse? Præsertim cum edictum regis pependerit in Susan. Ea vero cognitio valebat vt illi impellerentur, vel ad facinus anteuertendum, vel ad profugiendum ad hostes, vel ad seditionem concitandam. Dicendum videtur datam fortasse eam notitiam non toti populo, sed Iudæis, & iudicibus, ad quos ex aula, regis nomine scriptum fuerat, cum seuera interminatione pœnæ, si quis regis mysterium patefecisset. Quibus autem res diuina prouidenna innotuit, ea valuit ad eorum salutem, vt territi seruandorum corporum cura, etiam animas æternæ morti eriperent: vnde mox dicitur, *plures alterius gentis & sectæ eorum religioni, & ceremonijs eorum esse adiunxisse.*

Devs quoque tantum terrorem Iudaici nominis [illegible] iecit illis, qui eorum sanguinem sitiebant, vt nullus eis auderet resistere; *eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. Imo & prouinciarum iudices & duces & procuratores, omnisq. dignitas, quæ singulis locis, atque operibus præerat, extollebant Iudæos timore Mardochæi, quem principem esse palatij, & plurimum posse cognouerant.* Denique Dominus omnium populorum animos in eorum beneuolentiam conuertit. Nam d *omnis ciuitas regia ad mandatum gloriæ Mardochæi, exultauit, atque lætata est*, in qua tamen tot filij Aman, tot consanguinei, affines, cognati, amici, clientes. Nimirum regem sequitur populus, quam se cumque in partem ille conuerterit, & metus eius de inimicis in amicos vertebat. Itaque *apud omnes populos, vrbes, atque prouincias, quocunque regis iussa veniebant, mira exultatio, epulæ, atque conuiuia, & festus dies.* Qui scilicet Iudæorum saluti, atque incolumitati gratulabantur. Nihil etiam vetat dicere, cum primum regiæ literæ in gratiam Iudæorum venere, omnes hostes, vbique in vincula fuisse coniectos, morti ad destinatam diem reseruatos. Quod in decem filijs Aman Serar. factum fuisse opinatur. e Cum his ergo literis egressi sunt veredarij celeres, nuncia perferentes, & edictum regis pependit in Susan: in quo tamen nemo nominatim scriptus erat. Hactenus apparatus circa Iudæorum vindictam. Ipsa autem vindicta & cædes, quæ in extremum annum Iudæorum cadit, & respondet nostro Februario, in sequentem annum differetur, quoniam rationem habemus annorum Christi, quos à Calendis Ianuarij, cum Ecclesia Catholica inchoamus.

Hvivs anni Consules plebi indulgentiores fuerunt, aliorum malo edocti. Nam Siccius ille, qui Æquorum castra ceperat, & Tribunus plebis factus fuerat, ea ipsa die qua magistratum inijt, diem dixit ante omnia Rumulio exconsuli, Collegæ autem eius C. Veturio, L. Alienus, qui proximo anno tribunus fuerat. Cumque Patricij, se iudicium impedituros vt antea existimarent. Prouiderunt mature Tribuni, vt plebs rusticana vrbanæ coniuncta, forum, & vicos, quibus in Comitium ibatur, oppleret. Crimini datum est Romulio, quod vim Tribunis attulisset, quodque Siccium, vna cum cohorte sua, ab hostibus deleri voluisset. Cumque Romulius non humiliter, nec pro ratione temporis, sed indignabundè, ac tumidè respondisset, iram populi sic accendit vt omnium tribuum suffragijs damnaretur. Mulcta erat æris decem millia, sunt in ære gallico Franci ducenti, prudenti sane Siccij consilio, quo minus pro Reo niterentur Patricij, cum de pecunia tantum agi viderent: & plebs facilius damnarat hominem consularem, nec vita mulctatum, nec patria. Damnato Romulio post aliquot dies eundem exitum iudicij Veturius habuit, 15. millibus mulctatus, id est, centum aureis, qui trecentis Francis æquantur. Quibus consideratis, huius anni Coss. cautiores facti, plebis partibus aperte fauerunt.

LIII

Itaqve cum Tribuni ad Senatum retulissent de legibus scribendis, quibus in perpetuum ciuitas vteretur, post varias procerum sententias, T. Romulius sententiam, præter omnium expectationem, dixit valde popularem, in qua & patres perstrinxit, quod parum contra plebem possent, deinde censuit legatos mittendos ad Græcas vrbes, quæ essent in Italia, & alios Athenas, qui peterent à Græcis leges optimas, & Romanorum instituto conuenientissimas. Eam in sententiam cum vterque Consul, & maxima pars Senatus iuisset, SC. factum est, & per plebiscitum confirmatum. Electique sunt qui à Græcis leges peterent Sp. Posthumius, Ser. Sulpitius, A. Manlius, triremes eis assignatæ, & ornatæ sunt ex ærario, pro maiestate pop. Romani. LIV

ANNVS MVNDI 3602. SEXTAE ÆTATIS [illegible] Artaxerxis 13. Imperii Pers. 86. Eliasib P[illegible] 13. Olympiad. LXXXII. An. 1. Archonte Chærephane. Vrbis cond. [illegible] 301. P. Horatio, Sex. Quintilio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 451.

I. Esth. 9. & 10. IN secundum huius anni mensem, qui terminat annum Iudaicum duodecimum, magna cædes toto imperio Persarum à Iudæis perpetrata est. In Græcia induciæ quinquennales institutæ sunt, conciliatore Cimone, eiusdemque ductu bellum Cypro illatum. Romæ autem tribus iam seculis ab eius conditione transactis, pestilentia grauissimè laboratum. Phrasiclem Athenis hoc anno prætorem nominat Plutarchus in *vita Lysiæ*, quem duabus ante Olympiadibus prætorem constituit Dionysius, hoc autē anno Chærephanem; cui libentius assentimur. Hoc anno initium est tricennale fœdus inter Lacedæmonios, & Argiuos, quod Thucyd. l. 5. ait in exitu fuisse anno decimo belli Peloponnesiaci, qui est tertius Olympiadis 89.

(Margin: Opus. de 10 Rhetor.)

II. IGITVR *duodecimi mensis*, ait Scriptura, *quem Adar vocari ante iam diximus, tertiadecima die, quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Iudæi superiores esse cœperunt, & se de aduersariis vindicare. Congregatique sunt per singulas ciuitates, oppida, & loca, vt extenderent manum contra inimicos, & persecutores suos. Nullusque ausus est resistere, eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. Nam & prouinciarum iudices, & duces, & procuratores, omnisque dignitas, quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebant Iudæos timore Mardochæi, quem principem esse palatii, & plurimum esse cognouerant. Fama quoque nominis eius crescebat quotidie, & per cunctorū volitabat.* Magnum hunc fuisse timorem, & diuinitus valde auctum oportet, cum interficientibus non resisterent, quasi aliquid morte deterius formidarent. Sed nimirum pauci erant, in singulis locis hostes Iudæorum præ ipsis, & populus non audebat, in eorum gratiam se Iudæis opponere, metu Mardochæi.

(Margin: Iudæi eo tempore vbique interficiunt. c. 9.)

III. ITAQVE *percusserunt Iudæi inimicos suos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod sibi parauerant facere; in tantum vt etiam in Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ, hostis Iudæorum.* Nimirū occisos ait Susis quingentos, & decem, præter filios Aman: quomodo etiam in Hebræo, Chaldæo, Græcoq; legitur. Idque confirmatur, quod mox Esther postulat, vt eorum corpora postridie in cruce suspendantur, vt habet etiam Iosephus. At si occisi, & suspensi sunt cum patre, qui ante octo menses in crucē actus fuerat, (vnde hoc ipso cap. ita legitur. *Denique & ipsum, & filios eius affixerunt cruci.*) Quomodo hoc mense 12. cum reliquis occisi sunt? Num bis interfici potuerunt? Adde quod in literis Artaxerxis, quæ mox à supplicio Amanis scriptæ, & missæ sunt, dicitur Aman, cum omni cognatione, siue familia sua, vt est in Græco, pendere in patibulis, ante portas Vrbis Susæ.

(Margin: Cædes filiorum Aman. c. 9. v. 25.)

IV. NEC sane video quid commodius responderi possit quam illo ipso die, quo suspensus est Aman, & omnia eius bona fisco regio addicta, etiam totam familiam, vxorem, concubinas, filios, filiasque, famulos, ancillas, & si qui alii domestici eius erant in vincula fuisse coniectos. E tota vero illa turba, decem fuisse reseruatos præcipuos Amanis filios, qui primitiæ forent eorum, qui Susis duodecimo mense interficiendi erant: reliquam vero familiam, & cognationem, cum Patrefamilias in eius ædibus, [illegible] supplicium pertulisse. Mox corpora cum crucibus ante vrbis portas fuisse translata. Indeque scriptas literas, quæ eius rei meminissent. Postea vero, die cædibus destinata, initium cædendi Susis sumptum esse à [illegible] Aman, qui reliqui erant, & ab iis ad quingentos [illegible] que, [illegible] eadem vrbe, cædem fuisse progressam. Postridie autem [illegible] post [illegible] ante regina, alios quinque [illegible] [illegible], & decem [illegible] os Amanis filios, in crucem [illegible] causa fuisse [illegible]: neque enim [illegible] tu-

(Margin: Occisi longe post patrem.)

iudicii filios, & patrem eodem [illegible] tempore cruci affixos, [illegible] tantum eodem omnes supplicio affectos. Sicque [illegible] loca facile conciliantur. Et ita Serarius noster ex[illegible] tem fuisse non factam.

PERGIT autem Mardochæus. a *Quos cum occidissent prædas de substantiis eorum tangere noluerunt.* Quæ verba iam ad quingentos illos, quam ad istos decem referri possent, si [illegible] Patre manumissi suas ipsi familias habebant, vt de plerisq; eorū facile credi potest. Abstinuerunt autem Iudæi à bonis eorum, licet Rex permisisset nominatim, vt ipsorum disperderent, ne non zelo iustitiæ, sed ardore auaritiæ in [illegible] ad lanienam istam viderentur. *Statimque numerus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est*, vt scilicet iuberet, post tot funera, occisioni finem imponi. Ait [illegible] ixit Reginæ. *In vrbe Susan interfecerunt Iudæi quingentos viros, & alios decem filios Aman*, id est, & insuper decem filios Aman, sed editio vulgata videtur alludere ad eos, qui cum patre interfecti fuerant. Pergit, *quantam putas eos exercere cædem in vniuersis prouinciis? Quid vltra postulas? & quid vis vt fieri iubeam?*

V. CVI illa respondit, *si regi placet detur potestas Iudæis, vt sicut fecerunt hodie in Susan, sic & cras faciant, & decem filii Aman in patibulis suspendantur. Præcepitque rex vt ita fieret. Statimque in Susan pependit edictum, & decem filii Aman suspensi sunt. Congregatis Iudæis quartadecima die mensis Adar, interfecti sunt in Susan trecenti viri; nec eorum ab illis direpta substantia est. Sed & per omnes prouincias, quæ ditioni regis subiacebant, pro animabus suis steterunt Iudæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis: in tantū vt 75. millia occisorum implerentur.* Hunc cæsorum numerum, quem editio Vulgata profert, habet & textus Hebræus, & Chald. paraphr. & 70. Complut. & Regio. Iosephus quoq; [illegible], inquit, [illegible]. Ac [illegible] Xisti, & Basil. Wecheli[illegible] voce [illegible] omiserunt, tanta, vt videtur, strage deterriti, & effuso sanguine belli in pace. b Nihilominus authenticæ Scripturæ standum est. Quod si octingenti Susis interfecti sunt, quam multos putamus Babylone, vbi iam tot annis tam multa Iudæorū millia viuebant, quam multos Hierosolymis, & in omni Iudæa, & Samaria, & circumpositis regionibus, à tribu Iuda & Beniamin? quā multos toto oriente, à decem tribubus Israelitarum?

(Margin: Cæsorum [illegible]. b [illegible])

VII. DIES c autem *tertius decimus mensis Adar primus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere desierunt, quem constituerunt esse solennem, vt in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conuiuiis.* Addit autem hanc celebritatem postridie Susis agi solitam, quia ibi vno die tardius cessatum fuerat à cædibus. Nec illud omittendum quod sequitur. *Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, & literis comprehensa misit ad Iudæos, qui in omnibus regis prouinciis morabantur, tam in vicino positis, quam procul.* Ex his perspicuum est huius libri authorem esse Mardochæum, idque Hebræos ex hoc loco colligere Vatablus notauit, & Emanuel Sà, in quib. Rab. Moyses, & Abenezra. Chald. etiam paraphrastes, in fine huius cap. vbi Hebraice habetur, *& scriptum est in libro*, ipse explicando addit *per manum Mardochæi*. Eadem quoque est aliorū sententia, vt Serar. d Lyrani, Dionysii Carthus. & Feuardentii, quamuis liber Estheris præferat nomen.

(Margin: Quo [illegible]. c cap. 9. v. 17. Author [illegible]. d q [illegible] leg.)

VIII. QVONIAM vero Iudæi accepisse [illegible] debantur festi huius diei celebritatem in annum vnum, voluit Mardochæus, & Esther, & scriptis literis mandarunt, vt quartamdecimam, & quintamdecimam diem mensis Adar, pro festis susciperent, & reuertente semper anno solenni celebrarent honore. Scripseruntque [illegible] Esther regina filia Abihail, & Mardochæus Iudæus etiam secundam epistolam, quam Chronicum Hebræorum c. 29. scribit, anno sequenti, à morte scilicet Aman, & cæde duodecimi mensis scriptam fuisse, qui est præsens annus [illegible]. Artaxerxis. e Et sicut primo anno ieiunia, & clamores Iudæorum antecesserunt lætiam, ita etiam deinceps ieiunia & clamores iterabantur ante conuiuiorum dies: quod ieiunium illi etiam nunc 13. die obseruant, quamuis tempore Machabæorum ieiunium illud in diem festum commutatum videatur, vt ex 2. Machabæorum e satis intelligitur.

(Margin: Celebratio in perpetuum instituitur. e c. 15. v.)

IX. SOLENT vero etiam nunc, inquit Serar. f hoc tempore magnum in synagogis, dum historia hæc legitur, strepitum excitare, malleolis, & manibus fœmina, & pulpita feriendo, in-

(Margin: Etiā nunc Hebræi [illegible]. f [illegible] in 4. p. lib.)

do, inscriptum impiumque Amanis nomen contundendo. Vt notauit etiam Anton. Margarita l. de trib. Iudæorum, & Gregor. Tolosas. *a* Quoniam vero Aman crucinxus fuerat, solebant etiam olim Iudæi in eius contumeliam crucem quandam ligneam, quam in supplicatione circumferre, eamque mox exurere. Dein vero posterioribus seculis Iudæi, cum maiore etiam odio Christum, quam Amanem prosequerentur, eadem in Christi ludibrium, & Christianorum contumeliam factitabant; vt ex Imperatorum Honorij & Theodosij prohibitione côstat, vt notauit Baron. *b* & Serar. *c* extat lex, Cod. de Iudæis, & Cælicolis, in hæc verba. *Iudæos quosdam festiuitatis suæ solenni, Aman ad pœnæ quondam sumpta recordationem incendere, & sanctæ crucis assimulatam speciem, in contemptum Christianæ fidei sacrilega mente exurere prouinciarum Rectores prohibeant, neue locis suis fidei nostræ signū immisceant, sed ritus suos citra contemptum Christianæ legis retineant: amissuri sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperarint.* Dat. 4. Cal. Iū. Côstantino Basso, & Philippo Coss.

X. Svperest ex hac Estheris historia conclusio, quæ cap. 10. continetur, cuius priorem partem ex Hebræo, posteriorem ex Græco D. Hieronym. conuertit. Illa sic habet. *Rex vero Assuerus omnem terram, & cunctas maris insulas fecit tributarias*, in Hebræo tamen pretiosius habetur. Porro Assuerus Rex vectigal imposuit terræ, & insulis marinis: illæ autem particulæ vniuersales, arctari debent ad regiones, & insulas Persis subiectas, vt notauit Eman. Sà, & Serar. quomodo infra dicitur vniuersum orbem terræ ab Assuero subiugatum, qui scilicet antea Persis parere solebat; maxime respiciens ad recuperatam Ægyptum. Illud potius considerandum, qua ex causa vectigal hoc nouum omnibus suis subditis imposuerit: nouam certe necessitatem emersisse ratio postulat.

XI. Ea vero non inani coniectura colligi potest ex præsenti rerum Græcarum statu. Cum enim toto triennio in Græcia cessatū esset ab armis, & hoc insuper anno fœdus quinquennale inter Græcos initum esset, non dubitauit Rex Artaxerxes, quin eorum concordia in suam perniciem firmaretur, sicut re vera contigit, bello ab Atheniensibus contra Cyprum, quæ Persis parebat, Cimone duce constituto. Hoc ergo nouum vectigal, ad nouum bellum necessarium fuit. Sed ea de re paulo post, nunc paucis reliqua tangamus; quæ fusius persequi liceret, si annales illi Persarum, atq; Medorum, quibus continebantur quæ fortiter gessit Artaxerxes in bello, quæ sapienter in pace, quæ magnifice in Mardochæum, vim vetustatis superare potuissent.

XII. Mardochævs autem ipse perseuerauit Regi charus, imo secundus à Rege, ideoque magnus, non apud Iudæos modo, sed apud omnes gentes imperio Persarum subditas; *d* & nihilominus gratus, & acceptus etiam plebi fratrum suorum: quippe qui totius populi sui commodis studeret, & omnes Israelitas magna comitate verborum, & morum suauitate caperet. *Mardochæus*, inquit Ioseph. *illustri loco apud regem fuit, vir præpotens. Regi administrationis, Reginæ vero etiam vitæ socius: quorum opera Iudæorum res floruerunt, supra quam vel sperare poterant.* Sic ipse. Nec tamen dubium est, eas deinceps admodum humiles fuisse, exceptis quibusdam quasi lucidis interuallis. Sequitur posterior quam dixi pars capitis decimi, quæ expositionē habet maxime perspicuam somnij, quod Mardochæo ante vndecim annos contigerat, de quo suo loco dixisse sufficiat.

Deniqve illud initium cap. 11. quo dicitur anno quarto Regni Ptolemæi & Cleopatræ Dositheum cum filio tulisse hanc epistolam Phurim, ex interpretatione Lysimachi, post multos annos cōtigit. Quis autem fuerit hic Ptolemæus, ex hoc nomine satis intelligi non potest. Eum fuisse Ægypti regem, cognomine Philometorem, sextum ab Alexandro magno Petetius, ex l. 2. contra Apionem tradit. *Philometor*, inquit Iosephus, *Ptolemæus, & eius vxor Cleopatra, omne regnum commisere Iudæis, & duces totius fuere militiæ Onias & Dositheus Iudæi, quorum nominibus derogat Apion; cum debuisset opera eorum potius mirari, & gratias agere, quoniam liberauere Alexandriam, cuius ciuis videri vult.* Sic Iosephus. Annus porro quartus Philometoris, cuius hic fit mentio, incidit in an. m. 3878. in quo quintus hic annus terminatur. Nomine vero epistolæ Phurim intelligi arbitramur totum hunc librum, qui ad Iudæos per modum epistolæ missus est. Idque satis intelligitur ex illis verbis: *Scripsit itaq, Mardochæus omnia hæc, & litteris comprehensa misit ad Iudæos, qui in omnibus regis prouincijs morabantur.* *g* *Epistola, quæ gesta sunt epistola, id est libri huius volumine continentur.* Quæ Hebraico, Græcoque textui, & Chald. paraphr. latine respondent. Vtrum autem ille Lysimachus interpres Hierosolymitanus, fuerit filius Ptolemæi, & nepos Dosithei, vt putat Serarius, an alterius, affirmare non possum.

XIV. Et hæc quidem sunt quæ scriptura de Mardochæo & Esthere tradidit. Quandiu autem in regno Persarum steterint, vel quando mortui sint, silentio inuolutum reliquit. Si nomine Reginæ intelligi placet Estherem, vt probabiliter cum plerisq; sentimus, qui hanc historiam sub Rege Artaxerxe contigisse credimus, multos annos cū Assuero Regina vixerit: nec tamen propterea de anno mortis eius, aut Mardochæi constabit. Itaq, eorū quasi sepulchralia ornamenta, quæ in eorum comparatione, cū Christo Domino & beatissima Virgine consistunt, non differemus, & vtrunque vtriusque figuram haud obscuram ex sequentibus ostendemus.

Mardochæus voluntarijs se pœnis afflixit pro salute populi sui, proque eo, in magna angustia animi sui, feruentissima oratione supplicauit Deo, & exauditus est. Christus autem Dominus sponte ac volens vulneratus est *h* propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, & Deo supplicans vsq; ad agoniam & sudorem sanguineum, pro peccatis populi sui, exauditus est pro sua reuerentia. *i* 1.

XV. Mardochævs superbissimum Aman adorare noluit, timens ne honorem Dei sui transferret ad hominem, & ne quemquam adoraret excepto Deo suo. Christus superbissimo dæmoni dicenti, *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me*; respondit, *Vade Satana, scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* 2.

Eunuchi duo occulte sentiebant cum Aman, & conspirarant in perniciem Regis; at Mardochæus patefecit insidias, & vterque in crucem acti sunt Amane, incolumi, & in nequitia perseuerante, vt propterea Rex diceret. *Vt insidiaretur nostræ solitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas.* Cum dæmone conspirant in perniciem hominis Caro & Mundus, quorum fraudes, & proditiones aures Christus Dominus patefacit doctrina sua euangelica; vnde amor inordinatus vtriusque mortificatur, & in crucem agitur. At dæmon obdurescit in malitia, satagens si quo modo possit regnum Christi in se transferre. 3.

XVI. Mardochævs ab insolenti inimico, atque inimicissimo honoratus est. Hostes Christi dæmones inimicissimi laudabant, atq; honorabant Christum Dominum dicentes. *k* *Scio te qui sis Sanctus Dei. Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos.* 4.

Improbissimus Aman toti imperio Persarum secundum regem dominabatur, adeo vt honores regi debiti illi deferrentur. Cum autem Mardochæum cruci destinasset, totumque populum eius morti addixisset: ipse vice versa omni potestate priuatus, & supremo supplicio affectus est, & populus eius hostis Iudæorum, à Iudæis victus, & profligatus est. Sceleratissimus dæmon toti mundo dominabatur, adeo vt honor & cultus debitus Deo illi in idolis deferretur. Verum cum eius artibus verus Mardochæus cruci addictus est, Princeps huius mundi eiectus est foras, eius populus impius atque infidelis, qui populum Christianum perdere satagebat, profligata Idololatria, victus, ac profligatus est. 5.

XVII. Mardochævs à parata sibi cruce diuinitus ereptus, secundus à Rege factus est, Amane cum suis inuitissimo, donec inimici Iudæorum perierunt. Dominus autem regnauit à ligno, vbi inuitis Iudæis publicum à Pro rege testimonium accepit nō solum innocentiæ, sed regis Iudæorum. Et audiuit à patre, *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.* 6.

In causa fuit Mardochæus vt Iudæi, qui antea impij, superstitiosi, rebelles audiebant, mox ab ipso rege diceren- 7.

sui Filij altissimi, & maximi semperq; viuentis Dei, Christus dedit potestatem, a filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius.

a Ioan. 1. 12.

8. Mardochæus accepit annulum regis, quo spoliatus fuit Aman, vt antiquatis prioribus literis, quæ aduersus Iudæos erant, nouas pro eis scriberet, & regio sigillo obsignaret. Sicque publicè de Amanis malitia triumpharet. Christus Dominus deleuit, quod aduersum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians principatus & potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso. b

Expoliat Aman, & de eo triumphat.

b Coloss. 2. 14.

9. XVIII. Mardochæus de palatio, & de conspectu regis egrediens, fulgebat vestibus regijs, coronam auream portans in capite, & amictus serico pallio atque purpureo, c Regem ipsum vbique repræsentans. Christus in monte sancto, resplenduit facies eius sicut Sol, & vestimenta eius facta sunt alba sicut nix. Et accepit a Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapsa ad eum a magnifica gloria. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite. d

Fulget ... c cap. 8. 15.

d 2. Pet. 1. 17.

10. Iussit Mardochæus celebrari memoriam accepti beneficij conuiuijs, & epulis ad vltimam vsque posteritatem. Instituit Christus Dominus conuiuium solemne, illudq; celebrari voluit in suam commemorationem; & mortem eius annunciari, donec veniat in fine seculi.

Instituit conuiuium in memoriam beneficij.

1. XIX. Sed iam tempus est, vt Beatissimam quoque virginem in Estheris speculo contemplemur. Vixit Esther occulta, & incognita in domo Mardochæi pueriles annos, donec traderetur coniugio. B. Virgo transegit in templo Domini pueritiæ annos, ab anno 3. Transegit occulta, atque ignota, vsque dum Iosepho sociaretur coniugio.

Esther Virgo ... incognita.

2. Esther humilis vixit sub cura Mardochæi, & Regina facta humilis perseuerauit. e Humilis vixit B. Virgo, etiam facta regina mundi, & mater Dei, nō secus ac cum in templo sub cura, vt creditur, Zachariæ sacerdotis, & cognati parumla educaretur. Vnde & dicebat: Respexit humilitatem ancillæ suæ.

Et humilis etiam regina. e c. 2. 20.

3. XX. Esther diuinitus præparata est ad auertendam maximam à Iudæis calamitatem, f & ad coniugio regio supplantandum, & perdendum Aman. Electa est diuinitus Beatissima virgo, vt esset consolatrix afflictorum, & patrona populi Christiani, vt satanam coniugio falleret, & eius contereret caput.

Praeparata ... f c. 4. 48.

4. Esther humilis, & obediens Mardochæo patrueli quasi patri, Vasthi, propter ipsius superbiam, atque inobedientiam substituta est. Maria mater viuentium perfectissimū obedientiæ, atque humilitatis exemplum, substituta est in locum Euæ, inobedientiæ atq; superbiæ antesignanæ, quæ & ipsa mater viuentium, aut potius morientium fuit.

Substituta Vasthi.

5. XXI. Esther præ omnibus Regi Assuero placuit, inuenta quippe est omnium pulcherrima. g Maria virgo inuenit gratiam apud Deum, & sola inuenta est non habens maculam, neque rugam, neque aliud quidquam huiusmodi, sed sancta & immaculata. h

Omnium pulcherrima. g c. 2. 17.

h Ephes. 5. 27.

6. In nuptijs Esthetis conuiuium permagnificum fecit Assuerus, & populo tributa laxauit, & dona largitus est, iuxta magnificentiam principalem. In incarnatione Domini celebratæ sunt nuptiæ in vtero Virginis, & facta est sponsa Spiritus sancti, & assumpta est parabola aduersus Regem Babylonis dicendo. Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum, &c. i Ed & toti mundo pax data est, quam solus totius mundi princeps dare potuit. Et multi propter has nuptias repleti sunt Spiritu sancto, & varijs Dei donis, vt Ioannes Bapt. Elizabeth, Zacharias, Ioseph, Simeon, Anna Prophetissa, & ipsa Virgo in primis.

Conuiuium ... nuptijs.

i Esa. 14. 4.

7. XXII. Tanta fuit Esthetis apud Regem gratia, vt non contentus posuisse diadema regni super caput eius, etiam vltro semel, iterum, tertio, excitaret eam ad petendum dicens, quid vis Esther Regina? quæ est petitio tua? etiam si dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi. Petijt & impetrauit; neque vnquam in illa re passa est repulsam. Tanta est Mariæ apud Deum gratia, vt non contentus eam constituisse cœli, terræque Reginam, vltro etiam petat, nunquid pro aliquibus impetrare velit veniam, virtutes, gratiam, gloriam; imo etiam sanitatem, vitam, diuitias, pacem, progeniem, securitatem, ... nec vnquam patitur repulsam. Nullum vt maius donum mortalibus, secundum filium suum vnigenitum, dedisse videatur, quam illam: quam cum nobis dedit aduocatam, & matrem, omnia simul nobis quodāmodo largitus est, sese quippe obligauit ad perpetuo reserandos omnium beneficiorum thesauros.

In gratia apud regem.

8. XXIII. Esther Assuerum in omnes tanta seueritate & maiestate terribilem, vt qui ad eum non vocatus accederet, absque vlla cunctatione, statim interficeretur, non solum flexit ad veniam, sed etiam ita mansuefecit, vt de throno suo exiliens, reginæ blandiretur, dicens. Quid habes Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere, quin & illi sceptrum, & posuit in manu eius, & virgam super collum eius, & osculatus est eam. Tanta erat olim Dei seueritas, vt cum se in monte ostenderet inter fulgura & tonitrua, inter flammas atque caliginem, diceret etiam, Omnis qui tetigerit montem, morte morietur. k Vnde perterriti, & pauore concussi steterunt procul dicentes Moysi. Loquere tu nobis, & audiemus; non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. l Denique, m dixerunt filij Israel ad Moysem. Ecce consumpti sumus omnes perimus. Quicunque accedit ad Tabernaculum Domini, moritur. Num ad internecionem cuncti delendi sumus? At noua Esther eum eduxit è solio suo, & totius maiestatis pene oblitum ita mansuefecit, vt infantulus in eius luderet sinu, eam amplexaretur, ei blandiretur, eius è collo penderet, eam oscularetur vltro, & illa vicissim diceret. Osculetur me osculo oris sui. Vicissim lactaret, indueret, sopiret, adoraret.

Mansuefecit Assuerum.

k Exod. 19. 12.

l Exod. 20. 19.

m Num. 17. 12.

9. XXIV. Esther mortis sententiam contra Iudæos reuocauit, & cædem etiam iteratam in eorum inimicos conuertit. Virgo beatissima, genus humanum morti æternæ damnatum, conciliauit Deo per filium suum, & facta castrorum acies ordinata, contra fidei hostes dat fidelibus insperatas victorias, etiam iteratas.

Reuocat mortis sententiam.

10. Gloriosa facta est Esthere Synagoga & eius beneficium misera quotannis celebrat. Gloriosissima & fœlicissima facta est ecclesia Dei, tanta domina, & patrona, cuius qui beneficia quotidiana considerat in omne hominum genus, habet vnde propter ipsam, & per ipsam, Deo gratias agat sempiternas.

XXV. Verum vt in Græciam redeamus. Intermisso triennio, vt inquit Thucydides, fœdera quinquennalia inter Peloponnesios & Athenienses inita sunt. Nec plura Thucyd. Huius fœderis conditiones aliquas alia ex causa refert Pericles apud Thucyd. l. 1. Cum enim, inquit, in fœderis conditionibus sit expressum, de rebus controuersis iudicio vicissim inter nos esse disceptandum, interea vero vtrosque nostrum ea retinenda, quæ iam tenemus: tamen nec ipsi adhuc postularunt, vt de nostris controuersijs iudicium fieret, &c. Pari breuitate Plutarch. in Cimone. At Cimon, inquit, simul atq; domum est regressus, sustulit bellum, ciuitatesq; in gratiam reduxit. Ex quibus habetur author fœderis huius, & inter quos, & ad quorum tempus initum fuerit; modus autem eius, & locus, & occasio, & conditiones vix habentur.

Fœdera quinquennalia, inter A... l. 1.

XXVI. Et Athenienses quidem, ait Thucyd. n Græcis bello supersederunt; at cum diuturnum tum suorum, tum sociorum manibus, Cimonis ductu, Cypro bellum intulerunt. Atque ex his sexaginta naues in Ægyptum nauigarunt, quas Amyrtæus, qui in paludibus regnabat, accersiuerat, reliquæ verò Citium obsidebant. Quæ sic Plutarch. explicat, Pace composita, quia Athenienses videbat Cimon otij impatientes, & negotia quærentes, quæstumque ex bello, ne sollicitarent Græciam, ne vagantes magna classe circa insulas & Peloponnesum, causas bellorum intestinorum, & socialium querelarum semina consciscerent ciuitati, compleuit naues ducentas ad inuadendam denuo Ægyptum & Cyprum; quo simul pugnando Athenienses cum Barbaris exercerent se, & opimi euaderent iusta ratione, prædam à veris hostibus in Græciam deportantes.

Bellum Athen. contra ... n l. 1 p. 70. græc. lat.

Sum. ...

XXVII. Diodorvs Siculus initio l. 12. etiam Persarum copias ea aduersa parte describit. Persicis, inquit, copijs tum præerant Artabazus, & Megabyzus, quorum ille Classis Prætor, cum trecentis triremibus ad Cyprum stationem habebat: Megabyzus autem terrestribus copijs, ad trecenta hominum millia erant, præfectus in Cilicia statiua habebat. Et hæc ille quidem recte, quod autem sub-

Persarum Cyprum copia.

... .Cimon igitur cum maris imperio ... sibi ten... in Cyprum, Citium, Malumque expugnauit, ... humanitate vsus est. Non recte inquam: Thucydides enim & Plutarch. autho. est int ob- sedisse quidem Græcos Citium, sed Cimone in ea obsidione vita functo, fameq; exorta, à Citio recessisse. *Decessit*, inquit Plutarch. *in obsidione Citii, vt plerique referunt, ex morbo*, in ijs Diodorus ipse & Scholiastes Thucydidis: *alij volunt ex vulnere, quod conflixit cum Barbaris accepit.* Id autem contigisse arbitror anno sequenti. Nam bellum Cyprium biennium tenuisse author est Diodorus, & ex Plutarcho discimus Græcos breui post defunctum Cimonem domum, dissimulata Cimonis morte, reuertisse. Quæ autem Diodorus de pugna contra Phœnices, & Cilices in priorem annum refert, Thucyd. non obscure ad posteriorem differt, quem sequi malumus. Nam Diodorum, in digerendis præsertim temporibus, non satis accuratum sæpe deprehendimus: quem etiam videmus hunc primom annú Olympiad. prætermisisse, sicut & Onuphr. in comm. Fastorum, quem ex Dionysio supplebimus.

XXVIII. De Romana igitur re Dionys. Halycarn. in hunc annum ita disserit. Octugesima secunda Olympiade (ineunte scilicet) qua vicit stadio Lycus Larissensis Thessalus, Chærephane Athenis principe, exacto anno ab V.C. 300. P. Horatio & Sex. Quintilio Coss. pestilentia Romá inuasit, quanta nunquam antea: qua seruitia fuit absumpta pœne omnia, ciuium circiter dimidium, nec medicis sufficientibus, nec domesticorum atque amicorum ministerijs. Quid ergo facias Plinio, qui procemio l. 29. scribit Romam sine medicis vltra sexcentesimom annum vixisse, & ei non expertam eorum artem damnasse? vtrum falli dicemus? Pergit inde referre Dionysius, qui amplificata fuerit pestiléria, corrupto ex inhumatis, & proiectis cadaueribus aëre, & per rusticos ac quadrupedes cõmunicata contagio.

XXIX. Qvalis est autem quod subdit? *Ergo quandiu spei fuit aliquid in dijs, populariter sacris operabantur, & lustrationibus, multique noui ritus tunc in vrbem introducti sunt, parum congruentes deorum ceremonijs. Vbi vero increbuit opinio, non esse curæ dijs res mortalium, nec tangi eos misericordia, & ipsi religiones neglexerunt.* Viguit ergo ante Epicurum perniciosius hic error. Quamquam veritate fidei posita, illos non deos, sed cacodæmones esse, humani generis inimicissimos; verissimum est nó esse ijs curæ res mor...lium, nisi vt pessimé habeant: nec tangi eos misericordia, sed odio erga eos flagrare tanto, nullum vt capitalius fingi possit, eo excepto, quo scelesti illi prosequuntur ipsum Deum, propter quem etiam homines oderunt. Vera autem diuinitaté stabilita, qui ei prouidentiam, & curam rerum humanarom tollere audeat, non solum impium se, sed Atheum qooque profiteatur. Diuinitas enim improuida, & negligens rerum suarú, nolla esse potest. Sed redeamus ad Dionys.

XXX. Hac clade, inquit, absomptus est Consul Sex. Quintilius, quique surrogatus est ei Sp. Furius, & quatuor ex Tribunorum Collegio. Senatores quoque multi ac boni. Ad hanc occasionem com Æqui bellum pop. Rom. inferre conarentur, & in belli quoq; societatem alios populos allicere, in ipsos quoque pestis incubuit, quæ Volscos etiam & Sabinos, com maxima hominum clade peruagata est; quam consecuta est de more annonæ charitas, & fames.

ANNVS MVNDI 3603. SEXTÆ ÆTATIS 87. Esdræ 8. Artaxerxis 14. Imperij Pers. 87. Eliasib. Pont. 14. Olympiadis LXXXII. An. 2. Archonte Antidoto, vrbis cond. 302. Coss. L. Menenio, & P. Sextio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 450.

I. Habet hic annus rem bene gestam ab Atheniensibus contra Persas ad insulam Cyprum: in qua tamen illi Cimone ... clarissimi Imperatoris iactura ... re. Romani autem in Græcarum legum expectatione ... re. At res Iudaicæ in eodem, vt diximus, statu perstitere ad multos annos. Anno 2. Olymp. huius octogesimæ secundæ, natum esse Lysiam Rhetorem Prætore Philocle, ... Phrasicles successit, autor est Plutarch. in vita eius, in op. de vitis ... Oratorum. Sed abest eius Chronologia, quæ ... esse non solet a communi ceterorum scriptorum de rebus Olympiadibus. Itaque quem ille Phrasiclem, alij vt Diodorus, & Catal. Olympion. Antidotum Prætorem vocat.

Cimon igitur in obsidione Citiensium, cum diuturniores opinione sua traheret moras, animo interim voluebat, vt ait Plutarchus, ingentia rudimenta belli. Nihil enim mediocre moliebatur, verum totius imperij Persici conuulsionem agitabat. Ea de re, vt creditur, legatos ad templum Ammonis misit, sed antequam illi reuerterentur, ipse excessit é viuis. Moriens autem, monuit suos vt extemplo discederent, & mortem suam tegerent. Sicque factum est, illis obtemperantibus duci suo etiam mortuo, vt nemine sentiente, neque hostium, neque sociorum, reuerterentur incolumes, ductu auspicijsque Cimonis, vt Phanodemus ait, dies iam triginta defuncti. Ita Plutarch. Thucyd. autem non statim, quasi re infecta, rediisse significat, sed gemina victoria potitos. *Cimone, inquit, vita defuncto, fameq; exorta à Citio recesserunt, cursumq; nauigationis tenuerunt supra Salaminem quæ est in Cypro.*

Id ille addit ad differentiam alterius, quæ insula est prope Atticam & Peloponnesum, ad quam male à Xerxe pugnatum est. Hæc autem Salamis Cypri, a Ptolemæo ponitur ad sinum orientalem eius insulæ, qui Phœniciam ab ortu, Ciliciam à Septentrione respicit. At Ortelius nunc totum illum orientalem Cypri tractum Salaminiam vocat, Salaminam vrbem nullam ponit. Græci ergo supra Salaminá cursum tenentes, intra Cyprú ... & Phœnic... in cú Phœnicibus, & Cyprijs, & Cilicibus naualem, ac pedestrem pugnam simul commiserunt, & victoria ex vtroque prælio reportata, domum redierunt. Sic paucis Thucyd. Diodorus autem ait Cimone Cypri vrbes obsidente, triremes è Phœnicia & Cilicia venisse insulanis auxilio. Quo cognito ipse in altum subuectus, inquit, contentis cum hoste manibus, plurimas triremium demergit, & centum cum ipsis militibus capit, cæteras ad Phœniciam vsque insectans. Persæ vero cum reliquis nauibus in terram, quo loco Megabyzus in castris exercitum continebat, refugerunt. Sed Athenienses citato illuc itinere profecti, exposito in littus milite præl... hostes adoriuntur. In quo Anaxicrates, alter classis Atheniensium præfectus, egregié decertans occubuit. Cæteri prælio victores magna strage edita, in naues se recipiunt, atque inde in Cyprum reuertuntur, imo in Atticam, vt ex Thucydide nunc dicebamus. III.

Refert idem Diodorus Salaminam, cum valido Persarum præsidio defenderetur, diu Atheniensium impetus sostinuisse, qui tanto eam animosius oppugnabant, quod in ea totius regni fortunam verti arbitrarentur. Interim regem Artaxerxem suorum clade in Cypro audita, præfectis copiarum suarum Artabazo, & Megabyzo per literas edixisse, vt quibuscunque possent conditionibus bellum dirimerent. Idque his conditionibus perfectum fuisse, vt Græcis per Asiam ciuitatibus vniuersis, libertate ac suo iore vti permitteretur; ne Satrapæ Persarum vltra trium dierum iter ad mare descenderent; ne naui longa intra Cyaneas excurreretur, & Phaselidem: quæ vrbs est Chelidonijs scopulis vicina, quorum meminit Plutarch. in Cimone, dum de hac pace agit. Quæ vbi rex, & militiæ præfecti rata habuerunt, Athenienses contra iurarunt, se in prouincias Artaxerxis arma non expedituros. Fœdere his pactis sancito, copias ex Cypro abduxerunt. IV.

Hæc ex Diodoro: quæ dubia mihi reddit non solum Thucydidis silentium, sed etiam Plutarchus, qui in Cimone hanc ipsam pacem refert ad pugnam Eurymedonteam, quam duodecim ab hinc annis retulimus. Elige tu lector cui potius credendum putes. Certe si erratum est, simili- V.

tudo rerum errore genuit. Nam vtrumque bellum ab Atheniensibus duce Cimone cum ducentis nauibus gestum est, ad Cyprum; vtrobique gemino prælio, maritimo, ac terrestri certatum, vtrobique pars copiarum in Ægyptum missa, vtrobique idem Callias Hipponici, legatus de pace memoratur, etiam ab Herod. l. .eædem in vtroque conditiones pacis. Verum prius bellum ante Ostracismum Cimonis gestum est, alterum post reditum in patriam: illud ad Eurymedontem, hoc ad Salaminem factum dicitur; in illo cum ducentis nauibus item in Ægyptum ad auxilium Inari, in hoc cum 60. nauibus ad opem ferendam Amyrthæo, qui in paludibus regnabat. Et illæ quidem naues fere ad Prosopitidem insulam periere. Hæ autem ex Ægypto rediere, & cum cetera classe, quæ ex Cypro redibat, domum peruenere. Quid autem in illis Ægypti paludibus à Græcis gestum sit, Thucyd. tacet.

VI. *Roma sedata peste.* ROMÆ cum nouis Consulibus Menenio, & Sextio pestis cessauit, tum vero publice dijs supplicatum est, & ludi facti magnifice, populusque totus in epulis, & hilaritatibus eam hiemem traduxit, & initio veris multum alicunde frumenti comportatum est, vt penuriæ subueniretur.

Legati de legibus missi redeunt. Per idem tempus reuersi sunt legati leges afferentes Athenis, & ab Italicis Græcorum vrbibus. Moxque Tribuni pleb. adierunt Consules, postulantes vt ex SC. legumlatores crearentur, qui rem vsque ad propinqua comitia distulerunt; quando & sequentis anni Consules designarunt solito maturius, Appium Claudium, & T. Genutium. Interea cum Consules reliquum tempus Consulatus inaniter extraherent, altero eorum ægrotante, altero se dimidiata duntaxat potestate præditum causante, & Tribunorum preces eludente, ad designatos Consules confugere, quibus modis omnibus sollicitatis, eis tandem persuasere, vt pro plebe facerent, propositis magnis honoribus ac præmijs.

VII. *S.C. de Decemuiris consulum loco eligendis.* SVBIIT enim animum Appij noui cuiusdam magistratus desiderium, vt patriæ ferret leges pacis & concordiæ, vt vna esset voluntas totius ciuitatis. Postremo tamen corruptus magnitudine potestatis, incidit in ambitionem nefariam, vt parum à tyrannide abfuerit. Denique Sextius Senatum coëgit, coactus & ipse à multitudine, retulitque de legibus. Ibi cum in vtramque partem multa dicta essent, vicit designatorum Coss. sententia, quam dixit Appius Claudius primo loco rogatus; Eligendos Decemuiros è Senatus primoribus, eorum annuum fore imperium, ex eo die quo creati fuerint, cum potestate Consulari; interim cessare omnes alios magistratus, donec iuxta leges creati fuerint; Decemuiros vero, priuatis iura reddere, & Rempubl. continere. Hoc Senatusconsultum Tribuni curia progressi recitauerunt pro concione, magna cum laude Senatus, Appijque authoris eius sententiæ. Interea aduenit comitiorum dies, qui nouum inchoabit annum.

ANNVS MVNDI 3604. SEXTAE ÆTATIS 33. Artaxerxis 15. Imperij Pers. 58. Esdræ 9 Eliasib. 15. Olympiadis. LXXXII. An. 3. Archonte Euthydemo. Vrbis cond. 303. App. Claudio, T. Genutio Coss. designatis, moxque cum cæt. Decemuiris.

ANNVS ANTE CHRISTVM 449.

I. *Noui Romæ magistratus.* DECEMVIROS creandis legibus, & Reip. constituendæ, cum summa potestate electos, adeo vt ab ijs, quemadmodum à Dictatoribus, nulla esset prouocatio, hoc anno fuisse, reliquosque omnes ad tempus cessasse magistratus, autor est Dionys. & Liuius cum alijs. Nisi quod Liuius anno vno de more Dionysium antecedit. Ait enim anno trecentesimo altero, id est, secundo, quam Roma condita erat, iterum mutatam esse formam ciuitatis, à Consulibus ad Decemuiros, tametsi Diodorus, etiam præter morem suum, ad sextum ab hinc annum distulerit, primum scilicet Olymp. 84. Et maiore etiam errato Orosius Olymp. 95. & vrbis anno trecentesimo, qui anni à se annis circiter 50. distant.

II. *Lacedæmoniorum bellum sacrum.* TERTIVS est hic annus à fœderibus quinquennalibus inter Lacedæmonios & Athenienses: stabat & pax cum Persis inita, quando Lacedæmonij bellum, quod vocatur sacrum, Delphis susceperunt, cuius meminit Thucyd. l. 1. atque post bellum Cyprium proxime commemoratum, gestum esse: meminit & Plutarchus in Pericle. Omisit Diodorus; nam bellum sacrum quod ille refert l. 16. longe aliud est ab isto, diuersoque tempore gestum, quod Diodorus confert in Olymp. 106. annum secundum. Hoc porro bellum sacrum propterea dictum est, quod pro Delphico templo susceptum esset. *Cur ita dictum.* Cum enim Phocenses, in quorum prouincia sunt Delphi, eo templo potirentur, id sibi ciues Delphici probrosum putabant, & vt par est credere, illius emolumenta in prouinciales suos potius, quam in seipsos transferri ægre ferebant. Itaque Lacedæmonios adierunt rogantes, vt pulsis Phocensibus, suum sibi templum restituerent. Hoc ergo bellum Lacedæmonij susceperunt, potitique templo, quod est Delphis, id Delphis ciuibus tradiderunt, vt ait Thucyd vel vt Plutarchus, restituerunt. *Ab Atheniensibus quoque gestum.* Athenienses vero contra, post illorum discessum, cum exercitu eo profecti, & Delphis superatis templum Phocensibus tradiderunt. Erant enim Phocenses in potestate Atheniensium, ab annis circiter nouem. Id autem cum Plutarchus confestim ab Atheniensibus factum dicat duce Pericle, facile vtraque expeditio, in non magno terræ marisve tractu, hoc vno anno capi potest. Nec tamen propterea fœdera quinquennalia fracta apparet.

III. *Xuiri consulari potestate.* ROMÆ autem vbi dies comitiorum aduenit, Tribuni conuocato populo, Consules quoque designatos adesse iusserunt, vt pollicita præstarent. Atque hi progressi Magistratum eiurarunt. Quos propterea populus vehementer laudauit, admiratusque est, & in creandis decemuiris eorum in primis rationem habuit. Creati sunt centuriatis comitijs App. Claudius, & T. Genucius, qui designati fuerant Consules, cumque his P. Sextius eius anni Consul, & tres legati, qui à Græcis leges attulerant, P. Posthumius, Ser. Sulpitius, A. Manlius, & vnus ex superioris anni Coss. T. Romulius, qui accusante Siccio Tribuno damnatus, post autor popularis sententiæ fuerat. Ex reliquo deinde Senatu, C. Iulius, T. Veturius, P. Horatius Consulares omnes. Tribunorum vero, Ædilium, Quæstorum magistratus ad tempus antiquati sunt.

IV. *Decemuirorum gerendæ Reip. modus.* DECEMVIRI igitur aggressi sunt Remp. constituere. Penes vnum fasces erant, & reliqua Consularis potestatis insignia. Is Senatum conuocabat, decreta confirmabat, cæteraque agebat pro imperio; reliqui ad minuendam potestatis inuidiam, non multum habitu à priuatis differebant: vnicum accensum eis affuisse Liuius tradit. Deinde alius in potestatem succedebat seruatis vicibus, idque ad certos dies, decem Liuius significat, donec elaberetur tempus annuum. Omnes autem à mane pro tribunali cognoscebant causas priuatas & publicas, liesque summa æquitate dirimebant, adeo vt optimum eius anni decemuirale imperium Ciuitati visum fuerit. In quo etiam maxime probatus est Appius, qui præ cæteris plebi se comem exhibuit, eamque varijs officijs demereri conatus est.

V. *Leges populo cognoscendas proponunt.* SIMVL autem omnes conscriptas leges, partim ex Græcorum iure, partim è patrijs consuetudinibus proposuerunt in decem tabulis cognoscendas cuilibet, ferentes admonere se à priuatis hominibus, & hoc agentes vt leges placerent omnibus, diuque consultauerunt cum proceribus, reuocantes ad exactissimum examen singulas. Vbi vero visæ sunt bene habere, primum Senatu coacto, nemine contradicente, SC. de eis fecerunt. Deinde centuriatis comitijs in Præsentia Pontificum Augurum, aliorumque sacerdotum à re diuina exorsi, calculos dederunt centurijs; tum plebiscito quoque confirmatas, & in æreas columnas incisas, vna serie proposuerunt, in loco fori maxime conspicuo. *A quo magno consensu approbatæ & in æs incisæ dicuntur.* Et quoniam non multum supererat de magistratu annuo, cum ad Senatum de comitijs relatum esset, vicit ea sententia, quæ censebat reficiendos in annum sequentem decemuiros, tum quia aliquæ ad hoc leges deesse

vide-

videbatur, tum quod Tribunis ... probrogabatur, quod maxime quærebat Senatus ... natus proceres decemuiros ... tum a ... tesiatem ... clad ... Po ... bea utem Senatus voluntatem ... dem ... diem indixerunt comitijs, quæ in sequentem annum differemus.

ANNVS MVNDI 3605. SEXTÆ ÆTATIS 89. Esd. 10 Artaxerxis 16. Imp. Perf. 89. Eliasib. Pont. 16. Olympiadis LXXXII. An. 4. Archonte Chærephane. Vrbis C. 304. App. Claud. II. Q. Fabio Vibul. &c. Xuiris.

ANNVS ANTE CHRISTVM 448.

ATHENIENSES hoc anno contra Bœotios equites semel iterumque, primo fœliciter, deinde infœliciter conflixere. Romæ decemuiri Rempubl. sibi impotens tyrannide, perturbarunt. Rem porro gestam aduersum Bœotios in hunc annum duce Thucydide referimus, qui ait post geminam illam expeditionem in Delphos, interiecto deinde tempore hoc bellum susceptum esse. De quo Diodorus tacet, agit Plutarchus in Pericle.

II. HVIVS belli causam non difficile est e Thucydide colligere. Ex quo dicebamus anno abhinc nono ad Tanagrā Bœotiæ vrbem prælium commissum esse, in eoque Lacedæmonios de Atheniensibus victoriam retulisse: Athenienses vero altero & sexagesimo ab ea pugna die expeditione in Bœotios duce Myronide suscepisse, Bœotios prælio superasse agrum Bœotium, ac Phocensem in potestatem redegisse. Quo tempore plerique Bœotij partim sponte sua, odio nouorum dominorum, vt sit, partim inuiti & iussi solum verterunt; collectique non paruo numero Orchomenum, & Chæroneam, & alia quædam Bœotiæ oppida occuparunt. Contra quos Athenienses cum mille grauis armaturæ militibus, & socijs quos contrahere potuerunt, in ea loca duce Tolmide Tolmæi filio expeditionem susceperunt. Et Cheronæa capta, ac direpta, collocato in es præsidio discesserunt.

BOEOTORVM vero exules, & cum ipsis Locri, & Eubœensium exules, & alij quotquot earumdem partium erant, Orchomeno eruptione facta, illos reuertentes ad Coroneam inuaserunt, & victores effecti, Atheniensium alios quidem interfecerunt, alios vero viuos ceperunt. Refert Plutarch. in Pericle, ipsum Tolmidem acie fusum, cum multis alijs viris fortibus illic occubuisse. Ex quo prudentiæ, & beneuolentiæ in ciues non parum laudis Pericli tributum fuit, qui non probarat Tolmidem alieno tempore ... ditionem in Bœotiam suscepisse, eumque retinere conatus fuerat, monens esse, Tempus, prudentissimum consiliarium opperiri.

Neque vero Tolmidis temeritatem ea tantum clade Respublica luit, sed tota etiam Bœotia cedere coacti sunt Athenienses, indueijs ea conditione factis, vt captiuos reciperent; Bœotorum vero exules, cæterique omnes in patriam reuerti, rursus liberi, suisque legibus viuerent. Quæ idem refert Diodorus Olymp. 83. a. 2. *Hac tam insigni clade*, inquit, *populus Atheniensium coactus est pro captiuorum redemptione, omnes Bœotiæ vrbes imperio suo exemptas antiquæ libertati suæ restituere*. Neque multo post hæc Eubœa insula magna in primis, ab Atheniensibus defecit, vt ait Thucyd. quod arbitror sequenti anno contigisse.

INDICTIS Romæ comitijs magistratum petierunt honoratissimi, & natu maximi e patribus. Ibi omnium ore ad cœlum ferebatur decemuirorum princeps Appius, tota plebe annuente, vt in magistratu retineretur; illo dissimulante, renitente, tandemque omnium precibus cedente. Itaque rursum centuriatis comitijs decemuir factus est, multosque cum petitores criminando repulit, vt amicis suis faceret. Is non ... licet ve ... ementet ambi ... vt qui magistratu abire, ... inquit collega ... *apparere nihil sinceri esse*, ... *ba comitatem fore. Nimium in ordinem ... cum priuatis, non tam properantem abire ... contendunt in magistratum quarentis ...* ... ibdit ... signe ambitionis argumentum, quod ... prætermittendum non. *Propalam inquit, tres ... ditatis earum ausi, ubi secundando mollire impetum aggrediantur ... mittorum illi habendorum, quando nimis ... sensu minunguat* Ais hæc etiat ... prater Tribunos pleb. & id ... pessimo exemplo, nemo vnquam fecisset. ... *berrarum se comitia professus, impedimentum pro occasione arripuit. deteti, quo honore per concionem duobus Quintijs, Capitolino, & Cincinnato, & patruo suo C. laudissussi adantissimo viro in optimatium causa & alijs eiusdem fastigij ...; nequaquam splendore vita pares decemuiros creat*, se 10 primis, quod haud secus factum improbabant boni, quam nemo facere ausorum crediderat. Ita Liuius, nec falsos fuisse augures collegas illos, res ipsa docuit, vt docebimus.

V. CVM eo factus est decemuir Q. Fabius Vibulanus III. Consul. ex reliquis vero Patricijs, ipsius Appij fauore, alij quinque, viri non admodum clari. Tres etiam ex Plebe Appius assumpsit, vt maiorem sibi conciliaret plebis gratiam, æquum dicens magistratus eius, qui omnibus præsit, etiam plebem esse participem. Sic Appius magis laudatus, quam vllus regum, aut consulum, in hunc annum accepit magistratum cum collegis Idibus Maij, quæ incidernnt in plenilunium. Addit Liuius tunc Idus Maias solenes fuisse magistratibus ineundis. At teomnia vero, inquit Dionys. fœdus clandestinum ... ter ipsos iurciurando ictum est, ne quis ex collegio ... inte aduersaretur alteri; sed quod vni eorum placuisset, idem omnibus probaretur: neue comitia haberent, sed perpetuo retinerent imperium, neue quemquam alium ad id admitterent, ipsique pari honore, pari potestate essent, Senatusconsultis, plebiscitisque non nisi raro, idque necessario vterentur, maximam partem rerum pro imperio agerent.

VI. PRIMO honoris die, qui Romanis faustus, ac religiosus est, post peracta sacra solennia, mane prodierunt singuli cum regijs insignijs, cum securibus duodenis adlictorum fasces additis, vt olim reges. Tum vero populum omnem magnus terror inuasit, actum esse de libertate opinantes, & pro vno rege decem se habituros. Accedebat quod singuli stipabant se manu audacissimorum, ibique coniunctissimorum iuuenum; iudicia pro arbitrio per fraudes, & calumnias exercebant, multos ciues tum bonis exuentes, tum etiam occidentes. Cumque scriptas quæ deerant, leges, in duas tabulas retulissent, decem prioribus adiunxerunt, in quibus vna erat, quæ vetabat inter patricios & plebeios connubia.

Vbi vero comitiorum tempus, bonis ciuibus expectatum, aduenit, valere iussis legibus nuuis, & patria consuetudine, neque Senatus, neque Populi suffragijs expectatis, in magistratu permanserunt.

ANNVS MVNDI 3606. SEXTÆ ÆTATIS 90. Esdræ 11. Artaxerxis 17. Imperij Perf. 90. Eliasib. Pont. 17. Olympiadis LXXXIII. an. 1. Archonte Philisco V. C. 305. Ap. Claud. cum Cæt. Xuiro, Tum L. Valer. Potito, & M. Horat. Barbato Consulib.

ANNVS ANTE CHRISTVM 447.

PRIMVS annus Olympiadis Octogesimæ tertiæ, qua stadio vicit Crisso Himerensis, Archonte Atheuis

Euboeo, ... anno tertio ab eo magistratu introducto. Qui vltimus est annus ... quinquennalium fœderum, quo Eubœenses Bœotij ... & Atheniensium ... ab Atheniensibus defecerunt. Id innuit Thucydides, & Diodorus aperte refert. *In Græcia*, inquit, *valde debilitatu clade ad Coroneam* ... legendum docent, quæ paululum antecedunt Atheniensium opibus, pleræque ab illis ciuitates deficiunt. maxime vero Eubœæ incolæ nouis rebus studebant. Plutarchus in Pericle, ... Periclem, qui tum Rempublicam moderabatur, recuperandæ insulæ gratia in Eubœam ... misse. Et Diodorus quidem res ibi gestas attingens, geminam eius in eam insulam traiectionem in vnam commiscuit. At Thucydides & Plutarchus, vtramque profectionem accuratissimè distinxerunt. Et de priore quidem ita loquitur Thucyd.

II. Cvm autem Pericles cum Atheniensium exercitu in Eubœam iam traiecisset, ipsi nunciatum est Magarenses ab Atheniensibus defectionem fecisse. Et Peloponnesios irruptionem in Atticam facturos (expectabant forte dum quinquennalia fœdera elapsa essent, quæ etiam iam pene in exitu ...) et Atheniensium præsidiarios milites à Magarensibus cæsos, illis exceptis, qui Nisæan, ea est Athenarum arx, quo nomine nauale quoque appellari author est Pausanias, a contug ... Megarenses porro Corinthijs, Sycyonijs, & Epidaurijs ascitis defecerunt. Pericles vero, confestim copias ex Eubœa reduxit, sic Thucyd. De posteriore autem mox explicata breuiter re bene gesta in Attica, subdit. Et Athenienses duce Pericle in Eubœam rursus traiecerunt, totamque subegerunt. sed ea de re postea, arbitror enim ad sequentem annum pertinere.

III. Sapienter autem Pericles re infecta in Eobœa, ad domestica cum bellum properauit, ne maior in Attica iactura fieret per eius absentiam, quam ex tota Eubœa subacta percipi posset emolumentum. Nec probabilitate caret, Magarenses, & Peloponnesios cum Eubœis pactos fuisse, fore vt dum Pericles apud eos profectus esset, ipsi Atticam vastarent vel male diuisis copijs, vtrobique vinceretur. Sed callidus Imperator Eubœnses inactos relinquens, & in commodum tempus differens, Athenas venit. Lacedæmonij autem irruptione facta in Atticæ Eleusina, & Thriasios campos, eos populati vastarunt, duce Plistoanacte Pausaniæ Lacedæmoniorum regis filio. Nec vlterius progressi domum redierunt, sic Thucydides.

IV. Cavsam cur vlterius non sint progressi, refert Plutarchus in Pericle, ad eius artes. Dubitauit, inquit, eum multis & fortissimis militibus lacessantibus manum conserere. Sed cum videret Plistoanactem admodum adolescentem esse, & præcipue consilio vti Cleandridæ, quem ei custodē Ephori, & consultorem propter ætatem adiunxerant, sollicitauit eum clam, breuique delinitum muneribus, induxit ex Attica terra, vt abduceret Peloponnesios. Exercitu reducto, & per oppida dilapso, offensi Lacedæmonij Regi mulctam pecuniarum dixerunt, cuius summæ cum soluendo non esset, exilio solum vertit. Cleandridam qui profugerat rei capitalis damnauerunt. Hunc porro annum Thucydides l. 2. vocat decimum quartum antè Peloponnesiacum, manifesto, vt videtur, errore numerorum. Nam hic annus antecedit biennio tricennalia fœdera, quæ ipsos 14. annos illius belli initium antecessere.

V. De Megarensium defectione aliquid amplius addit Diodorus, in hunc ipsum annum. Ibi Magarenses à ... Atheniensium desciscunt, missaque Spartam legatione, ... cum illis iungunt. Qua perfidia commoti Athenienses ... militem ... immiserunt, ... ingenti præda ... domum redeunt. Oppidani quidem ad defensionem ... ad prælium res deuenit, Athenienses ... hostem fuga ... Corinthiorum, Sycioniorum, & Epidauriorum ...

Iam ... ad res Romanas ... est tertius idemque vltimus annus Decemuiratus. in quo Reipublicæ status perturbatissimus fuit, magnumque ad ... mittendæ libertatis discrimen, sed publicum hoc scelus ... priuato impeditum fuit. Rem diligentissime Dionysius præ cæteris persecutus est. Ex quo de more contractam narrationem afferemus.

VI. Graves omnino, iustæque fuerunt Populi Romani aduersus Decemuiros offensiones, ad quorum denique dominatum euertendum, vltimum quasi momentum attulit facinus Virginiæ interemptæ.

Primum ergo decemuiratui odium conflatum est superiore anno, ex insulita fascium, & securium à singulis assumptione, quæ vim ac metum, & tyrannidem ... piebat. Deinde quod huius tertij anni magistratum cum secundo anno cōtinuarunt, neglecto populo, & contempto Senatu. Accessit quod præstantissimos quosque quibus institutum illorum non probaretur, atrocibus in eos confictis criminibus, partim vrbe pepulerunt, partim etiam trucidarunt, cum submissis è sua factione accusatoribus, iudicijs ipsi præessent. Maxime vero quod audacissimi quibusque iuuenum, quibus singuli sese stipauerant rapinas è bonis aduersariorum, verbera indignissima, libidinesque impune permittebant. Denique effecerunt, ... quibus intolerabilia viderentur eorum facinora, relicta patria, cum vxoribus & liberis, ad vicina Sociorum oppida commigrarent.

VII. Cvmqve iam meliore sui parte orbata esset ciuitas, omnemque amisisset libertatem, hostes eam occasionem se nactos arbitrati sunt, ad iniurias, & damna sua vlciscenda, Romamq. si possent funditus euertendam. In ijs Sabini, qui ad Eretum 140. stadijs ab vrbe, castra posuerunt: & Æqui, qui in Algido, agros vicinos populandi incursabant.

Decemuiri fama de aduentu hostium consternati, cum sodalitijs suis consultant quid facto opus esset: cumque visum esset omnibus educendum in hostem exercitum, neque expectandum, donec ad ipsam vrbem hostiles copiæ aduentassent. Quæsitum deinde quinam ciues ad arma vocandi essent, omnesne, an quibus hic rerum status probaretur. Item rigidene, & pro imperio consulari, an comiter & beneuole delectus habendi. postremo cuius imperio confirmanda esset de bello gerendo sententia, Senatusne, an plebis, an neutrius horum, sed Decemuirorum duntaxat. Cumque post longam deliberationem visum esset Senatus confirmationem requirere.

VIII. Isqve ægre conuocatus esset, progressus Appius Decemuiratus author, & princeps, renunciauit Æquos & Sabinos bellum Vrbi inferre, contendens delectum militum celeriter habendum, & exercitum in hostes educendum. Cumque is perorasset, & L. Valerius Potitus iniussus ad dicendum surrexisset, & querelam de præsenti rerum statu esset exorsus, sedere ac silere iussus; surrexit nihilominus M. Horatius Barbatus, ambo nepotes erant eorum, qui Rempublicam Tarquiniorum tyrannide eripuerunt. Cumque hic quoque asperiorem etiam orationem contra Decemuiros inceptaret, eorum accusans tyrannidem, & magistratum per vim retentum, eum Decemuiri circumsteterunt, tribuniciamque potestatem intentantes, minantur se eum de saxo Tarpeio præcipitaturum, ni conticescat. Ad quas minas coortus est omnium clamor, quasi libertas eorum violaretur, totusque patrum consessus tumultu repletus est. Quocirca decemuiros statim pœnituit prohibitionis, ac minarum.

IX. Appivs autem tumultuantes etiam precatus, vt paulisper conticescerent, dixit nolle se patribus dicendi adimere libertatem, modo suo quisque loco ac ordine dicere conatus sit, & de re ad deliberandum proposita, omissis excursionibus, & criminationibus contra eos, qui legitime magistratum retineant, quem sibi populus, sine certi temporis eius conscriptione concesserit, quem etiam legum latione perfecta depositurí sint.

Cum autem primo loco patruum suum C. Claudium ad dicendam sententiam vocasset, copiosam is habuit

orario-

orationem, qua primum belli causas [illegible] turbulentum ægrotantis Reipublicæ statum, ob quem [illegible] stes sibi persuadeant [illegible] Rempublicam [illegible] [illegible] non restitutam: quæ si in pristinum statum reducetur, hostes illico de pace acturos. Itaque sententias in Senatu de recte ordinanda Republica prius, quam de militibus conscribendo dicendas esse, præsertim cum vix sit spes ea de re consulendi [illegible], in posterum occasionem datum iri, sibi autem maxime, qui primus sententiam dicere debeat, & cuius maxime intersit, vt publica res quam optimo statu, ac [illegible] sit.

X Hæc pluribus præfatus, incepit dicere hunc Reip. statum vitiosum esse, & ferme omnibus inuisum, quod ex eo perspicuum sit, quod optimi quique ex patricijs, ac plebeijs Ciuitatem deserant, & cum suis solum vertant, aut rura, quam possunt ab vrbe remotissimi, versentur, & omnes Reip. ordines eas iniurias lamententur, quas supra commemorauimus; denique præsentem administrationem tyrannidem vocent. Itaque author est Appio, reliquisque Decemuiris, magistratum hunc populi voluntati permittere; velitne eum retineri, an pristinos, consuetosque restitui, fore id non periculosum, sed gloriosum potius, & populo gratum, cum quo etiam gratiæ reconciliationem pollicetur: & paternum in morem hortatur, vt prioris bene actæ vitæ memor, ad se redeat, & ab improborum consuetudine desciscat. Et quoniam hæc non in publico Senatorum consessu, sed seorsim inter priuatos parietes dici debuisse videbantur, excusat factum senex, quod se ab eius ædibus sæpius repulsum dicit, dum hæc, atque id genus alia, seorsim pro suo iure monere statuebat. Denique grauibus obsecrationibus obtestatur, vt se à Deo ad saniora consilia duci patiatur.

XI. Hæc cum peroraßet Claudius, magnamque Senatui spem fecißet fore vt decemuiri magistratum deponerent, Appius nihil ad hæc respondere voluit, sed ex eius asseclis M. Cornelius paucis eum verbis, non sine contumelia, repulit. Nos inquit, Claudi de nostris commodis ipsi dispiciemus, neque consilio tuo quicquam indigemus. Nam & ætate sumus, quæ prudentia mox valet, vt nihil eorum, quæ nostra refert, ignoremus, neque amici nobis desunt, quib', si opus sit, vtamur consiliarijs. Desine igitur senex rem intempestiuam agere, & sentias te apud eos loqui, qui tuo consilio non indigent. Quod si Appium exhortari vis, aut quod verius est cunuitiari, conuitiare vbi ex hoc [illegible] exieris. Nunc de bello contra Æquos ac Sabinos, de [illegible] rogatus es, sententiam dicito. Hic rursum Claudius [illegible], & de importuna App. Claudij duritie, palam [illegible] sponsione non dignantis cum lacrymis questus, [illegible] ex vrbe suum denunciat, & pro sententia dicit [illegible] nulla de re decernendum esse, antequam [illegible] atus. In cuius sententiam cum multi Senatus [illegible] nent, Appij collegæ statuerunt non amplius ætatis [illegible] nem, aut dignitatis in colligendis sententijs sequi, sed coniunct[illegible] onis, aut sodalitatis.

XII. Ita [illegible] progressus vnus è Decemuiris M. Cornelius, L. Cornelium [illegible] sententiam dicere iubet. Qui feruenter in eos inuectus, qui ante ipsam sententiam dixerant, etiam dementiæ arguit, qui cum hostis pene in portis sit, & omnes ad eorum vim propulsandam adhortari oportuerit, ipsi de mutandis magistratibus importune deliberent, & Rempublicam malint, quam hostes pessundare. Quasi hostis expectaturus sit dum Romani, magistratus, cum solitis legitimisque tribus creatint, & exercitum præpararint. Contenditque illorum consilia ne sanorum quidem hominum quidem hominum esse, nedum Reipublicæ amantium, sed inuidia & inconsulta maleuolentia in magistratus percitorum. Itaque concludit bellum aduersus hostes decernendum, & summa celeritate exercitum conscribendũ, quo hosti occurratur, quibus Deo propitio debellatis, tum demum de ordinanda Repub. disceptatũ iri.

Cui sententiæ plerique omnes, qui post Cornelium sententiam dixerunt, assensi sunt. Cumque hæc sententia iam numero vinceret, L. quoque Valerius, qui à principio dicere cœperat, inter postremos vocatus, de hac sua [illegible] [illegible] fraude conquestus, qui prouiderant ne eius sententia aliquid posset, propter [illegible] qui [illegible] essent ad dicendum, accedit ad C. Claud. [illegible] [illegible] in summa [illegible] Dictatorem more maiorum creandum esse, penes quem summa sit belli, ac pacis potestas, abrogatis cæteris magistratibus omnibus: quo modo ante [illegible], decem ne annos factum sit, cum intra vnum diem L. Quintius Dictator creatus est, qui intra decimum [illegible] diem bello egregie confecto, & hostium duce capto magistratum deposuit Imperator. Id ergo vobis exemplum, inquit, imitandum censeo, & antequam hinc execatis, Dictatorem dicendum. Nam [illegible] hanc occasionẽ dimittimus, non est quod putetis vos [illegible] Decem[illegible] ad vllam consultationem amplius conuocatum iri. Et paulò post.

XIV Ea vero sententia, cuius author est Cornelius, apertè tẽdit ad subuertendum apud vos Optimatũ Imperiũ. Vbi enim Decemuiri hoc belli prætextu semel armis potiti fuerint, vereor ne illis contra nos [illegible] antur. Nam qui fasces deponere recusant, an arma deponent?

Hæc sententia cum deinceps omnibus probata esset, & plerique eorum, qui iam dixerant, significarent se in eadẽ esse sententia. Postulabat Valerius, vt iterum eorum sentẽtiæ rogarentur. Cui cum vehementer obsisteret Cornelius, nec pateretur rem iam legitime decisam, committi renouatis suffragijs, Decemuiri in eius sententiam consẽserunt, in quam & Senatusconsult. factum est, eoque recitato Senatus dimissus est.

XV Hic triumphare gaudio fautores Decẽuiratus: alij mœsti ac timidi incedebant, qui mox varias in partes [illegible]. Nam alij minus generosi victrici parti cedebant: alij se vi armisque contra tyrannidem muniebant, & salutaria Reipub. consilia comminiscebantur, in quibus L. Valerius, & M. Horatius; alij ex vrbe abibant, vt C. Claudius, sicut in Senatu prædixerat. Quem quasi secessionis [illegible] [illegible] tem, multa ciuium turba secuta est: non amplius [illegible], & paulatim, sed palam, & confertim e patria exce[illegible]. Quæ Appius cum suis permisere, rati [illegible] esse hoste [illegible] bere foris, quam domi: quæ tamen illi secum asportare [illegible] poterant, velut militiæ desertorum bona, verbi [illegible] publico ærario addixerunt, re autem vera [illegible] hominibus donauerunt: quæ [illegible] superio[illegible] patriciorum, ac plebeiorum animos multo m[illegible] uiratu abalienarunt.

Cæterum cum decretum de bello con[illegible] conscriptis propere copijs, ac [illegible] [illegible] in vrbe reliquerunt ad tutãdas res domesticas [illegible] pius Claudius & Sp. Oppius præerant, tria in Sab[illegible] tribus Decemuiris, qui [illegible] que cum reliquis quinque [illegible] uiris in Æquos profecti sunt. Sed vtrique, multis [illegible] inalis, castrisque aut desertis, aut amissis, alij Crustumeri Tusculum alij peruenere: Diuina prouidentia Romanæ rei fauente, ne victores tyrannidem confirmarent.

Quæ cum in vrbem perlata essent, hostes Decemuirorum non dissimulare lætitiam, & Valerio atque Horatio, apud quos iam valida erat manus, & Optimatium factioni se duces præbebant, sese adiungere. Appius autem atina, pecunias frumentum, nouaque auxilia in castra submittere, armatos per opportuniora vrbis loca, contra valerium collocare collegis etiam, qui apud exercitus erant, secreto mandare, vt aduersarius partim clam & fraude, partim aperte impositis criminibus de medio tollerent; quod illi strenue exequebantur, misera militum Romanorum conditione, dum alij ab hostibus, alij à ducibus suis tollerentur.

XV Quin & in vrbe, eadem quæ præcipiebat alijs, Appius haud segniter exequebatur: multos quippe varijs modis, atque artibus è medio tollebat. In quibus Siccium illum, dudum Tribunum plebis, tot palmis, illustrem, qui multos in vrbe Sermones spargebat, de ignauia, & imperitia bellica Decemuirorũ. Eum enim Appi', legati nomine decoratũ, in exercitum mittit, vbi specie exquirendi in hostico nouum castrorum locum, cum centũ militibus, ab ijs crudeliter, non tamen inultus occisus est. Homicidæ in castra regressi, cum ab hostibus ei impen[illegible]

APRI 90. [...] um alque [...] interemptum facile persuaserunt. Verum cum multis placuisset hominis corpus, ad funeris honorem, exquirere, nec [...] officij à ducibus negari potuisse [...] illis iudicijs manifesto deprehenderunt, illum non ab hostibus, sed à suis fuisse interfectum. Itaque tegrestis cum ii ficari [...] illos in iudicium exposcerent, duces rem in reditum di[...] ulere, verum illi [...] in Siccium splendido funere tumularunt, tum etiam de defectione cogitare cœperunt. Sed [...] et [...] etiam Appij taciuore reliquæ copiæ cōtra Decemuiros conspirarunt.

XVIII. Vir quidem ex plebeis L. Virginius, vir bello fortis, ac Centurio, fil[...] habebat cognominem, eamque pulcherrimam ac nobilem, quam L. Icilio desponderat, eius Icilij filio, qui tribunitiam potestaté primus instituerat, primusque gesserat. Eam conspicatus Appius, deperire cœpit, & precibus, muneribusque frustra tentatum, audaciore ratione sibi eam subijcere decreuit. Subornat quendam è clientibus suis, M. Claudium, qui eam in ludo literario deprehensam arripiat, & per forum ad iudicium trahat, eam in seruitutem, quasi ancillæ dudum suæ filiam, vindicaturus. Eū cum auunculus Numitorius, & Icilius spōsus, cum multa turba conuenissent, queri cœpit Icilius vim fieri ciuibus. At Claudius meditatam facti fictationem, apud nimium fauentem iudicem, facile reddit, & puellam sibi, vt ancillæ filiam, addici postulauit.

XIX. Cvm autem Auunculus pro re præsenti dixisset, quæ ad purgandam calumniam valebant; & patrē ad iudicij definitionem expectari postularet, interim neptem apud se, qui eius libertatem tueretur, remanere; & vehementer obtestaretur, vt puellam nuper matre orbatam, nunc verò & patre destitutam misereretur, quæ de amissione matris, patriæ, & libertatis periclitaretur. Quæ cum Numitorius dixisset, & circunstans turba commiseratione commota, magno clamore significauisset, iusta esse illius postulata. Cum nihil Appius absentiam Virginij patris puellæ causatus, apud Herum interea, datis vadibus idoneis, virginem detinendam diceret, itaque litem decideret. Tum omnium circunstantium clamor & indignatio exorta, tum sponsus Icilius eam complexa, negat se viuo quemquam illam abducturum.

XX. Cvm qve nihilominus eam Claudius abducere velle pergeret, eique appariores Appij fauerent, qui Icilium & Numitorem iudicatis stare cogebant, circunfusa turba hoc spectaculum intuita, in vim parantes irruit, ita vt Claudius, reformidato illorum impetu, & puellam dimitteret, & ad Prætoris pedes confugeret. Itaque Appius coactus puellam auunculo permittit, dum pater euocaretur é castris in sequentem diem: sperans postridie per vim puellam retinere, specie deserti à patre vadimonij; cum interim mitteret cum literis equites ad ducem, in cuius agmine Virginius erat, vt eum in arcta custodia retineret, ne audito filiæ negotio, clam é castris euaderet.

Verum Appij oucios, auunculi filius, & sponsi frater præuerterant, & rem omnem Virginio exposuerant: qui statim ficta causa [...] missionem impetrauit, & iter cum adolescentibus alia via Romam versus arripuit, ne quis, quod mox frustra tentatum est, aut è castris, aut ab vrbe eum in via prehenderet.

XXI. Vt vero nūciatum est Appio de inopinato Virginij aduentu, extra se raptus, cū magna caterua ad Tribunal properat, & prodire iubet puellæ cognatos. Ibi cum Claudius sibi addici puellā postularet, & iudicem ac testes exhibere vellet, vehemēter postulabat, ne plus miserationi, quā iustitiæ indulgeret. Ibi cū pater puellæ, ac reliqui cognati, nullā calūniæ probabilitaté esse facilè cōuincerét, omniaque é contrario veritati suffragati docerét, sic vt oēs ad cōmiseratione puellæ cōmoti lamentarentur: ijs cohibitis, Appius eidé calumniæ nouum à testimonio suo firmamētum affert, asserens se postulationis Claudij veritatem iā pridem comperisse, rem tamen suscipere noluisse, sed ad id tempus differre voluisse, quo Claudius ipse, qui tum puer erat, vnde [...] ancillæ suæ filiam, si vellet, reperiret. Itaque un[...] ego, inquit, & hoc testimonium ei perbi[...] [...] [...] dico.

His auditis quotquot erant integris iudicijs, & iustæ causæ aduocati, sublatis in cœlum manibus, mixtum ploratu, & indignatione clamorem sustulere: quibus Appius cum minis silentium indicit, atque è iudicio facesscere iubet. Tu vero Claudi, inquit puellam tibi habe nec quicquam metuens, per forum abducito, nam Appij te duodecim secures deducent. NIÆ CÆDES. XXII.

Quæ cum dixisset cæteri gementes, & frontem ferientes, nec lacrymas cohibere valentes è foro excesserunt. Claudius verò puellam abducebat, hærentem in patris amplexibus, eumque deosculātem, & suauissimis vocibus appellantem. Ibi Virginius facinus animo agitabat patri luctuosum & acerbum, ingenuo, ac magnanimo viro, vt putabat, dignum. Cum enim á magistratu impetrasset, vt filiam, antequā abduceretur, vltimus amplexibus salutare liceret, & soli cum sola colloqui quæ vellet, ille sensim cum ad officinam coquinariam appropinquasset, abreptum è mensa cultrum, filiæ per viscera adegit, hoc solum affatus, liberam te, pudicamque filia, ad maiores sub terram demitto. Viuenti enim neutrum horum per tyrannum licuisset.

Evm casum turbæ magnæ, tam in vrbe, quam in castris sunt consecutæ. Nam cruentus pater cum cruento cultro vociferans, & furibundus per vrbem discurrit, & ciues ad libertatem vocat, & conscenso equo cum quadringentis fere viris, idem in castris facturus properat. Appius Virginis casu cognito, è sella exilit vix compos sui, sed ab amicis persuasus abit domum. Eo vix peruenerat, cum venit ad eum nuncius, circum virginis cadauer stare Icilium sponsum, & Numitorem auunculum, qui cum cæteris sodalibus & cognatis, fanda nefandaque contra eum spargerent, plebemque ad libertatem vocarent. Quæ cum ille mitigare, populum deliniendo debuisset, minis, atque verberibus frangere maluit; inconsultissime. Eam occasionem nacti Valerius & Horatius, cum magna & forti iuuenum manu, ante cadauer, consistunt, & appropinquantem cum suis Appium, primum verbis infestis, prohisque licentiam illorum incessebant: deinde etiam cædebant, ac prosequebant, si qui congrederentur. XXIII.

Ibi Appius inspirato obstaculo perturbatus, plebem, quasi sibi adhuc fauentem, in Vulcani conuocat, aduersarios violatæ maiestatis accusaturus. Valerius contra in foro ad populum, circum cadauer congregatum concionem habet, ita vt pene desertus Appius é foro discesserit, ne ab irata plebe discerperetur. Ille autem Valerius populari in oratione in paucorum dominatum inuectus, omnem ad se populum pertrahebat. Accedebant puellæ propinqui, qui allata ad forum lectica, cæteroque funebri ornatu, cadauer per celeberrimas vrbis vias efferebant, & simul omnium commiserationem commouebant, & à Decemuiris omnium animos abalienabant. Sed qui isti dominatui fauebant, quod armati essent, magnum illis metum incutiebant; & Valerius cum suis nolebat ciuili sanguine litem dirimere. XXIV.

Interea Virginius circa luminum accensionem in castra ad Algidum peruenit eo habitu, quo ex vrbe profugerat, toto scilicet corpore cruentatus, & cultrum coquinarium manu tenens. Quo viso, cum excubitores coniectare non possent, quid ei accidisset, pone sequebantur, vt magna atque atrocia audituri. Ille aliquandiu flens pergebat, obuijsque, vt sequerentur signum dabat, illi isto tumultu anxij, vltro eum circumquaque sequebantur, donec in patentem castrorum locum peruenit: vbi oblimior calamitatem suam, magno animi sensu enarrans, & eorum qui eum ex vrbe secuti erant testimonio confirmans, multorum lamentationes & lacrymas eliciebat, quod ipse animaduertens supplex rogare instituit, ne se multum sinerent, patriamque contumeliosa seruitute affectam desererent. Inde autem delabi cœpit in Decemuirorum scelera probrosa, atque crudelia, ad quæ vlciscenda eos inflammat, verentes ne præter acceptas adhuc iniurias, alias huic similes paterentur; quippe non quietusos tyrannos, quorum cupiditates nullo legum timore, nullo pudore tenerentur. XXV.

D... uemitres g... facere ... erunt, & duces ... tus, ignauiæ iam, atque ... numi ... osos, ... tamquam turbarum autorem ... ncula conijcere ... entes, cum probro repulerunt. Cum tamen ob militiæ ... iurandum cunctarentur imperatorem, aut signa de...re, ... os Virginius ea religione soluit, quod negaret ... ex ... leto ... in annuo tempore legitimos esse magistratus. Hi ergo sese inuicem cohortati signa tollunt, & è castris maxima ex parte discedunt, & continuata per totū diem profectione, sub vesperam in vrbem improuiso ingrediuntur, & noxia tota vrbe timore excitato, in Auētinum mont... castris locandis idoneum perueniunt, ibique sese communiunt, rerum summa decem tribunis commissa, quorum princeps erat M. Oppius.

Qvæ cum in alijs castris audita essent, in quibus milites antea exacerbati erant, propter mortem Siccij, neque aliud quam occasionem defectionis præstolabantur, id fortunæ beneficium gratis animis acceptauerunt, & magna manu ad eos sese adiunxerunt, & decem ipsi quoque tribunos sibi in itinere elegerunt, inter quos eminebat Sextus Manlius. Postquam vero coniunxerunt vtrimque copias, positis armis 20. tribunis commiserunt, quidquid pro Republica dicendum, agendumve esset. Inter quos, duos illos, Oppium, & Manlium, quasi consules cæteris præesse voluerunt. Ij constituto ex omnibus centurionibus Senatu, cum ijs omnem rerum administrationem communicarunt. Appius interea iratum sibi turbarum conscius, & veritus sinistrum aliquid, domi se continuit.

XXVIII. Sp. Oppius vnus de Decemuiris coēgit Senatum, qui dum congregatur, veniunt à Fidenatibus castris duces, cū indignatione conquerentes, vtraque castra à militibus esse deserta: Senatui persuadere volentes, vt grauiter in illos animaduertant. Scribit Liuius (Nam Dionys. Halicarn. iam nos hic deserere incipit, magno historiæ Romanæ damno) quotidie Senatum hoc tempore habitum, sed iurgijs sæpius triuisse tempus, quàm consilijs.

Placebat Valer. Horatiumque ire in Auentinum; illi se ituros negabant. Decemuiri deponerent magistratum, quod se facturos negabant Decemuiri, ante quam leges pertulissent, quarum causa eo magistratu fungerentur. Itaque nullum res habebat exitum.

XXIX. Tvm per M. Duillium, qui Tribunus Pleb. fuerat, certior facta plebs concionibus assiduis nihil transigi, eodem autore Duillio, in sacrum montem ex Auentino transit, vbi castra locauere; Plebs omnis cum coniugibus, & liberis, quicunque per ætatem potuere, exercitum secuta est. In deserta vrbe pauci patricij, cum Horatio & Valer. vociferantur contra Decemuiros, & periculum deserti vrbis, vel ab hostibus, vel ab armata plebe ingeminant. Tandem victi Decemuiri, se in patrum potestate futuros affirmant; id modo simul orant, ac monent, vt ipsis ab inuidia caueatur, nec suo sanguine ad supplicia patrum plebem assuefaciant. Tum Valerius, Horatiusque ad plebem, quibus eis videatur conditionibus reuocandam, à Senatu emittuntur. simul etiam iubentur prouidere, ne Decemuiri ab irata multitudine male mulctentur.

Profecti in castra ab exercitu magna cū lætitia accipiuntur. Plebs per Icilium postulauit, vt sibi Tribuni cum prouocatione restituerentur, & ne cui fraudi esset ista secessio. Decemuiros autem dedi sibi postulabant, viuosque igni concrematuros minabantur. At legati in cæteris modestiam plebis commendarunt, quæ ea armati peterent, quæ vltro inermibus patres oblaturi essent. Quod aūt de Decēuiris adderent, & crudelitatis odio crudeles esse vellent, ferendū non esse; sed iudicijs, quæ penes ipsos futura sint, ... facile transacturi, nūc satis esse reperi libertatē.

Quibus cum plebs acquieuisset, redeunt ad Patres, re è sententia confecta. Fit Senatusconsultum, vt Decemuiri se primo quoque tempore magistratu abdicarent, Q. Furius Pont. Max. tribunos plebis crearet, & ne cui fraudi esset militum, plebisque secessio.

Quid plura? ... rodeunt in concionem Decemuiri, abeūt magistratu, Plebs reuocata ... in Auentinum ... ad creandos tribunos plebis, ... m nonium profic... tur. Ibi Pontifice Maximo h... comitia creantur Tribun. Pleb. A. Virginius, L. Icilius, P. Numitorius, Pater, Auunculus, & Sponsus Virginiæ: tum C. Sicinius, M. Duellius, & alij quinque.

Iam vero abdicatis Decemuiris, suffecti sunt Consules duo, qui bonā huius anni partem Rempub. gubernarunt. XXXI.
Nam hunc tertiu Decemuiratus annum, partim ad Decēuiros, partim ad Consules pertinere, Onufrius & Sigonius affirmant. Et Liuius ipse satis ostendit extra legitimum ineundi magistratus tempus creatos esse Consules, vel potius Decemuiris suffectos, cum ait, Per interregem deinde Cōsules creati L. Valerius & M. Horatius, qui exemplo magistratū acceperunt. Quasi dicat. Coss. non distulerunt ad ordinarium tempus initum magistratus sui, vt fiebat à Consulibus designatis: sed sicut extra ordinem comitia habita sunt, ita & administratio cōsularis. Itaque conijcere possumus Decemuiratum per tres quatuorue menses, vltra secundum annum durasse, à Maio scilicet, quo die diximus ex Liuio, tum magistratus inire solitos, vsque ad Septembrem. Inde autem Valerium & Horatium consulatū gessisse. Itaque neglectis illis mensibus Cornel. Tacit. & Rufus, alijq. Decemuiros biennium tantum imperasse dicunt; integrum scilicet. Sic & apud Liuium Virginius in accusatione biennij tantum meminit.

Horvm consulatus admodum popularis fuit. Nam primum omnium cum velut in controuersio iure esset, tenerenturne Patres plebiscitis, legem centuriatis comitijs tulere, vt quod tributim plebs iussisset, populum teneret: qua lege tribunitijs rogationibus acerrimum telum datum est, vt inquit Liuius. Et quidem non sine offensione, imo, vt idem, inquit, inuitis, non tamen repugnantibus Patritijs: quam offensionem illi postea, in recusando consulibus triumpho, demonstrarunt, vt idem ait. Et tanc ... rum est perlatam fuisse eam legem comitijs centuriatis, in quibus Patritij dominabantur, quod maximam centuriarum partem haberent. Sed in hac recentissima reconciliatione plebem offendere, & ægrè coalescentem concordiam discindere noluerunt. Ideo Dionys. quoque ait latam, ægrè ferentibus quidem patritijs, sed contradicere verentibus. Prouocatio quoque ad populum a quouis magistratu restituta est, & diligentius communita, & id genus aliæ leges populares. XXXII.

Qvibvs peractis, Tribuni plebis in Decemuiros iudicialia arma deprompserunt. Et primum factus est reus Appius præ cæteris criminosus, atque exosus. Ac... tor fo... Virginius: sic enim visum est inchoandas accusationes. Si enim illum iudicio superassent, cæteros quoque facile superari posse arbitrabantur: quòd si cæteris prioribus inciperent verebantur ne ciuium iræ aduersus eminentissimos vltimis iudicijs remissiones fierent, quæ in prioribus iudicijs solent esse acriores, vt iam sæpè contigit. Appius ergo apud populum accusatus, cum tempus ad causæ defensionem postulasset, nec vadimonium ei concessum esset, in carcerem abducitur, vbi cum ad tempus iudicij in custodia detineretur, antequam destinata iudicio dies aduenisset, in vinculis moritur, vel Tribunorum iussu, vt plerique opinabantur, vel vltro sibi, propriaque manu infami laqueo accersito. XXXIII.

Addit Liuius venisse eum in iudicium, stipatum iuuenibus patricijs, eaque re populum, memorem fœdissimæ potestatis offendisse. tum iussum in vincula à Tribuno rapi, frustra prouocasse, in pœnam sublatæ antea prouocationis. Interea C. Claudium eius patruum, Regillo Romam ad pericula eius deprecanda redijsse, sordidatum cū gentilibus, clientibusque suis, singulos prehendisse, & misericordiam vel Romani iuris conditori, vel Claudiæ genti, de Republica bene meritæ implorasse. At contra Virginium sui vt misererentur filiæque orasse, quibus lacrymis, vt iustioribus, spe incisa, priusquam prædicta dies adesset, Appium sibi mortem consciuisse.

Post cū ab alio Tribuno P. Numitorio ad popul... delatus Sp. Oppius, impetrata sui defendēdi copia, damnatur XXXIV.

omnium

... & custodiae mandatus eodem die necatur Dionysius. Dignum ad damnationem momentum attulit testis productus, qui teste Livio ... & ... enumeratis stipendijs, & dotibus extra ordinem donatus, scissa veste tergum virgis laceratum ostendit, nec recusans, quin iterum Oppius in eum saeviret, si quam eius noxam, ob quam ita vapulasset, proferre posset.

Reliqui decemviri antequam ad plebem deferrentur, exilio se mulctaverunt. Bona verò tum interemptorum, tum profugorum Quaestores urbis retulerunt in aerarium.

Accusatus & M. Claudius, qui virginem ut servam abducere conatus fuerat, actore Icilio defunctae sponso. Is cum culpam in Appium transtulisset, capitis quidem absolvitur, sed perpetuo exilio mulctatur. Addit Livius Tybur exulatum abijsse, ipso Virginio ultimam poenam remittente.

XXXV. Caeteris autem Decemvirorum in scelere administris, data est venia, & finis cruentis iudicijs impositus, M. Duillio Tribuno plebis id agente, cum cives supplicia aegrius ferrent, & facies Tribunorum easdem iam viderentur, quae fuerant ante Decemviratum. Quod cum à Tribuno plebis potius, quam à Consule impetratum esset, aucta etiam est Patriciorum in Coss. offensio. Sedatis in urbe turbis Senatusconsulto decernitur, ut confestim in hostes decernatur exercitus. Accessit & consensus Plebis. Tum Valerius cum dimidia exercitus parte profectus est in Aequos & Volscos, qui copias coniunxerant, quas mox, praedandi causa seiunctas, Valerius aggressus fudit, fugavitque, & multis occisis agrum populatus est. Horatius quoque rem bene contra Sabinos gessit, & castris eorum potitus, tam hostium impedimenta occupavit, quam receperat praedam, quam illi ex agro Romano abegerant, quamque Romanorum contemptu, in tutum exportare neglexerant.

XXXVI. Quia verò peractis eum ambo, cum spe triumphi venerant, & in Campo Martio illum expectantes castra posuissent, coactus est Senatus, & edoctus de re gesta, non penitus eis ut sacra, ob victoriam fieri solita, peragerent. Adversabantur enim multi propalam ob res ante dictas, C. in primis Claudius, qui etiam vehementer accusabat, quod Decemviros Tribunis dedidissent & praeter fiduciam & pacta, extremo supplicio, vel exilio, & proscriptione perdidissent. Itaque visum est Senatui, eos debere esse contentos, si nulla eis poena irrogaretur, honore autem ne minima quidem ex parte dignos esse iudicandos. Negato per Senatus decretum triumpho, Valer. cum Collega indignatus, populum in concionem advocavit, prolixaque in Senatum accusatione instituta, patrocinantibus Tribunis pleb. legemque inferentibus, Triumphi potestatem à plebe accepit, primusque Romanorum omnium eam consuetudinem in civitatem introduxit, quae plutibus Livius tradidit.

ANNUS MUNDI 3607. SEXTAE AETATIS 91. Esdrae Ducis Hebr. 12. Artaxerxis 18. Imperij Pers. 91. Eliasibi Pont. 18. Olymp. LXXX. An. 3. Archonte Callimacho. V.C. 306. Coss. Larte Hermin. & T. Virgin. Coelimontano, vel Tricosto.

ANNUS ANTE CHRISTUM. 446.

I. Res verò domi non male compositis Athenienses duce Pericle, in Euboeam rursus traiecerunt cum quinquaginta navibus, & quinque millibus militum, ut ait Plutarch. in Pericl. Totamque subegerunt, ait Thucid. & ... quidem eius partes, deditione certis conditionibus ..., in hdem, ac dictionem receperunt, sed Hestiaeensibus ... ipsi ... tenuerunt. Quae Plutarch. declarat & amplificat. Ibi oppida, ait, ... potestatem. Inter Chalcidenses, eos, qui Hippobotae appellabantur, opibus & autoritate primos expulit, Hestiaenses omnes exterminavit, eoque coloniam deduxit Atheniensium: hac usus in eos saevitia, quod in Attica navi capta, omnes qui in ea erant, contrucidassent. Meminit Diodorus, sed Olymp. 83. an. 4. In Graecia, ait, Athenienses recuperata Euboea Hestiaeos urbe excusserunt, & mille civium suorum colonia illuc missa, urbem agrumque sorte diviserunt.

II. Romae in comitijs nonnihil periculi fuit, reliquo autem anno fere domi forisque quies. Nam conspirabant Tribuni, ut ijdem Tribuni reficerentur; & ut ambitio minus appareret, volebant & Coss. continuari, vereri se causantes ne Consulibus alijs plebi parum aequis, & Patrum voluntate creatis, plebis nondum firmata iura facile convellerentur. At M. Duellius & ipse Trib. plebis, cui sorte evenerat, ut praesset comitijs, consilia eorum sua prudentia discussit; praesertim cum oblata consulibus potestate continuandi consulatum, novos consules crean voluisset: quos eo nomine collaudavit, quod perseverarent ad ultimum dissimiles Decemvirorum esse.

Creant Consules Herminium, quem Dionys. Diodor. & Valer. Max. vocant Lartem, Livius & Sp. T. Virginius, qui nihil magnopere ad patrum, aut plebis causam inclinati, otium domi, ac foris habuere. At L. Trebonius Tribunus plebis ex infestandis patribus Asperi cognomen adeptus est, perfecitque lege facta, ut Tribunorum cooptatio auferretur, sed suffragijs omnes usque ad decimum crearentur. Hic Dionysius iterum in aucus est. Habemus autem ex Livio, cum quinque Tribuni per suffragia creati essent, reliquos ab us fuisse cooptatos. In ijsque novo exemplo patricios duos, eosque Sp. Tarpeium, & A. Aeternium.

ANNUS MUNDI 3608. SEXTAE AETATIS 92. Esd. Ducis Hebr. 13. Artaxerxis 19. Imp. Pers. 92. Eliasib. Pont. 19. Olympiadis LXXXIII. An. 3. Archonte Callimacho Urbis C. 307. Coss. M. Geganio Macrino. & C. Iulio.

ANNUS ANTE CHRISTUM 445.

I. Hic est annus triceennalium foederum, quorum apud Thucydidem, Diodorum, Plutarchum mentio sit frequentissima. Nam in hunc ipsum annum tertium Olympiadis 83. ea refert Diodorus, & Pausanias, ex quo Catalogus Olympionicarum. Consentit de anno foederum Gordo. in Chronol. & Euseb. in Chronico. Thucydides ait Athenienses ex Euboea reversos, non multo post, cum Lacedaemonijs, socijsque tricennalia foedera percussisse. Nec alia mens Plutarcho in Pericle. Quod tamen addit, inducias istas in triginta annos effecisse, ut populus expeditionem iuberet in Samios, praeter mentem Thucydidis est, qui sexto post anno id contigisse scribit: de eo igitur postea.

II. Nunc quod ad foedera attinet, addit Thucydides Athenienses reddidisse Lacedaemonijs Nisaeam, Achaiam, Pegas, & Troezenem, quae ad Peloponnesios pertinebant. Earum Troezene, & Achaia propriè dicta in Peloponneso sunt; Pegae autem, & Nisaea, littorales urbes sunt in Megaride, apud Ptolemaeum. Ex quo conijcere licet Megarensia in defectione perstitisse. Neque repugnant huic coniecturae, quae anno superiore de ipsis ex Diodoro retulimus, qui huius anni foedera à Callia, & Charete scripta, & confirmata esse scribit. In his quoque foederibus scriptum erat. Cuilibet civitatum foederi non adscriptarum licere, ad utras vellet partes se conferre. Thucydides in oratione Corcyreneium & Corinthiorum ad Athenienses ... controversias, si quae contingerent, iudicio diremptum iri, ... eidem in ... ... Athenienfium & Periclis ... ex quo etiam

loco

loco apparet hæc fœdera iureiurando vtrimque fuisse firmata. Videntur etiam sub extremum annum inita. Nam annus sequens primus à fœderibus à Thucyd. numeratur, vt ex 14. & 15. patet. Pausanias ait sancitum in conditionibus fœderis, eius pacis conditionem nihil ad Argiuorum ciuitatem pertinere.

Romæ Consules Æmulationem perpetuam Patres inter & Plebeios continuerunt, ne in seditionem erumperet: semper quippe alter ordo grauis alterius modestiæ fuit. Id effectum est à decreto delectu ad bellum contra Æquos, & Volscos, quod tamen non ante sequentem annum gestum est.

III. Causa impetrata profectionis Nehemiæ. Ad finem huius anni quadringentesimi quadragesimi quinti ante Christi Domini natiuitatem, pertinet occasio, vel causa antegressa impetratæ à Nehemia facultatis ædificandi Ierusalem, quæ capite primo Nehemiæ continetur. Cap. autem secondo, ipsa facultas, & profectio. *Et factum est*, inquit Nehemias, *in mense Casleu anno vigesimo, & ego eram in Susis castro.* Annũ hunc vigesimum passim fatentur interpretes esse vigesimum regni Artaxerxis; & mensem Casleu esse nonũ anni, qui nostro Nouembri respondet. Ex quo rectè notat Torniellus menses anni Artaxerxis non concurrisse cum mensibus anni Iudaici. Nam mensis Casleu in eius anno vigesimo, præcedebat Nisan, qui est primus mensis Iudaici, id est, Nouember Martium; quippe qui regnare cœperat sub mensem quintum anni Iudæorum, vt significatur verbis illis. *a Et venerunt in Ierusalem mense quinto, ipse est annus septimus regis.*
a 1. Esd. 7. 8.
Ex quo sequitur denunciationem status Hierosolymorum, quæ habetur primo capite Nehemiæ, ad finem huius anni pertinere, quandoquidem annos à Ianuario inchoamus.

IV. Ex quo tribu fuerit. SVB mensem ergo Nouembrem, *Venit Hanani*, inquit Nehemias, *vnus de fratribus meis, ipse & viri ex Iuda.* In Hebræo quoque est, *& viri de Iuda*, nimirum profecti Hierosolymis, & alijs locis, in quibus Iudæ tribus habitabat, vt habent Vatablus, & Sà. At Septuaginta, qui habent viri Iuda, significant eos fuisse de tribu Iuda, quod eodem ferme redit. Nam tribus Iuda in Iudæa habitabat: nec tamen sequitur aut Hanani, aut Nehemiam fuisse de tribu Iuda, sed contrarium potius, si quis verba ipsa in quauis lingua consideret; alioqui dicendum fuisset, ipse, & alij viri ex Iuda. Præsertim cum in 2. Machab. *b* apertè vocetur Nehemias sacerdos, & sacrificasse memoretur. At nemo ignorat sacerdotium ad solam tribum Leui, imo ad solam Aaronis familiam pertinuisse. Scio in Græco textu Nehemiam non dici sacerdotem, sed iussisse sacerdotes aspergere aqua tam ligna, quam victimam, vt propterea etiam sacrificasse per alium, non per seipsum dici possit. Nihilominus certum nobis est à Vulgata, & authentica editione non discedere; cum videamus eum ibi moderari totum ordinem sacrificij, quod solius est sacerdotis.
b c. 1. 18. & seqq.

V. Errorem Eusebij, arguitur Scaliger. PERSPICVVM ergo est Eusebium deceptum esse, cum ita scribit in Chronico, prout habetur Græcè, in editione Barauica. *Nehemias ex tribu Iuda pincerna Artaxerxis, cum id à rege petijsset, ascendit Hierosolyma Babylone, & vrbem cum ipsis muris excitauit. Tunc platea constructa est, & murus ambitus, secundum prædictionem Danielis Prophetæ, vigesimo quidem anno Artaxerxis Longimani incœpto opere, absoluto autem circa trigesimum secundum annum ipsius, quemadmodum narrat Esdræ liber, sub sacerdote Iodae filio Ioachim.* Sic Eusebius ad verbum, ex versione Burdonis, qui ἀρχιερέα vertere debuit summum sacerdotem aut Pontificem, quomodo rectè interpretatus fuerat S. Hieronymus, quem iste hoc nomine subinde vellicat, non autem sacerdotem tantum. Sed grauius errauit Eusebius, dum illi constructioni duodecim annos tribuit, cum constet opus totum diebus quinquaginta duobus fuisse perfectum. *c* Nec ædificatio sub Iodaë, siue potius Ieddoa, vt est in duodecimo Nehemiæ, facta est, sed sub Eliasib, qui etiam ipse particeps eius fuit, vt ea 3. *d* ipsius capite apertum est. Nec Ieddoa fuit filius Ioacim, sed Ionathæ. Scriptum ergo oportuit ædificatam vrbem sub pontifice Eliasib, qui fuit filius Ioacim. Sed errat etiam Burdo cum corrigit Eusebium, quod Artaxerxem interpretatus sit Longimanum, & non, vt ipse non rectè
c Nehem. 6. 15.
d vers. 1.

putat, Mnemonem, vt anno sequenti ostendemus; cuius regnum vltra 40. annos ab hoc distat.

VI. Diuersi Nehemiæ nominantur in Scriptura. DIXERIT fortasse aliquis Nehemiam ducem, alium fuisse à Nehemia sacerdote. Nam diuersos Nehemias in libris Esdræ legimus. Primo [illegible] qui venit cum Iosue, & Zorobabele anno primo Cyri. *e* qui dicitur etiam Athersatha. *f* quæ vox Chaldaica est, respondens Hebrææ Nehemiæ. Et hunc non fuisse Nehemiam ducem certum est, quippe quem nonaginta duobus annis antecesserit. Et constat tum Zorobabelem fuisse ducem populi. Alterum legimus Nehemiam filium Azboc, *g* principem dimidiæ partis vici Bethsur, qui partem muri Ierusalem ædificauit. Tertius est Nehemias filius Helciæ, *h* populi dux, qui toto libro 2. Esdræ celebratur. Et hic idem videtur Nehemias, qui cap. 10. eiusdem libri numeratur in sacerdotibus, vt qui primus in subscribendo fœdere recensetur. Nehemiam autem ducem, fuisse etiam sacerdotem, & viuente [illegible] Eliasib pontifice, Rempublicam administrasse, ex initio secundi Machabæorum [illegible] quia ille idem, qui [illegible] dicitur à rege Persidis, vocatur sacerdos. At nullum legimus Nehemiam missum à rege Persidis, præter Nehemiam ducem, quid de se apertè testatur. *i*
e 1. Esd. c. 2. 61.
f 2. Esd. 8. 9.
g 2. Esd. 3. 16
h Nehem. 1. c. 1. 14 & ca. 12. 26
i Nehem. 1. 4.

VII. Nehemias rogat omnium de statu, & ciuium Iudæorum. PERGIT Nehemias *k* *Et interrogaui eos de Iudæis qui remanserant, & supererant de captiuitate, & Ierusalem.* In Græco, & Hebræo, *& de Ierusalem*, repetita particula *de* quæ in Latino subintelligitur. Est autem hæc loci sententia, vt quibusdam placet. Interrogaui de rebus, ac statu Iudæorum, qui euaserant, & salui redierant in terram suam, & de statu vrbis Ierusalem. At rectius opinor intellexerimus cum Dionysio interrogatos fuisse de Iudæis, qui superstites erant, & remanserant in viuis, ex eo tempore, quo Hierosolymam venerant ex captiuitate, partim anno septimo Artaxerxis, partim secundo Darij Hystaspidæ, partim denique, si qui adhuc supererant, ex tempore Cyri. Quæ planissima videtur expositio, & à 70. interpretibus confirmatus, qui habent, & interrogaui eos de superstitibus, περὶ τῶν σωθέντων, vel διασωθέντων, qui salui & incolumes remanserant ex captiuitate, qui scilicet erant maiores natu, & reliquorum curam gerebant, in quos communes calamitates maxime incumbebant, & à quibus maxime populus, tanquam à patribus, expectabat auxilium.
k Nehem. 1. 2.

VIII. Iudæi vexantur in patria. ILLI verò nihil de quoquam nominatim responderent, sed vniuersè dixerunt Nehemiæ *Qui remanserunt, & relicti sunt de captiuitate, ibi in prouincia, in afflictione magna sunt, & in opprobrio.* Iudæam prouinciam vocat, quod in prouinciæ formam redacta esset à Persis, sicut post annos plurimos à Romanis; cum hoc tamen priuilegio, vt duces & gubernatores haberent de gente sua, vt de Zorobabele, & [illegible], & Nehemia constat. Affligebantur autem à circumpositis populis, Samaritis, Arabibus, Ammonitis, Idumæis, Palæstinis, vt ex cap. 4. patebit. Sed pergant *Et murus Ierusalem dissipatus est, & portæ eius combustæ sunt igni. Cumque audissem verba huiuscemodi, sedi, & fleui, & luxi diebus multis; ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cæli.* Hæc tanta tristitia Nehemiæ, & fletus & lamentatio satis ostendunt nouam aliquam in his nuncus causam tristitiæ contigisse. Nam si nihil noui acciderat muris, & portis Ierusalem, à quo tempore Chaldæorum ignibus conflagrarant, vt Iunius sectarius arbitratur, nihil erat quod nunc auditis nuncijs magis lugeret, quam antea; neque enim vnus ignorabat quæ Nabuchodonosor iampridem fecerat Hierosolymis; neque solus Hieremiæ Threnos flebilibus modis non decantarat. Pererius quoque *l* fatetur ciuitatem quoquo modo ante hoc tempus clausam, vt 1. Esdræ significatur, vicinorum incursiones sustinere non potuisse; sed sæpenumero ab illis perruptam, incensam, vastatam, atque habitatoribus vacuatam.
l In Dan. c. 9.

IX. Profectio Hierosolymam. DICENDVM itaque videtur, iuxta ea quæ septimo Artaxerxis anno diximus, *m* Iudæos partem aliquam murorum, tacito principum consensu restaurasse, & montem Sion in primis, & templum circumdedisse muris, super antiqua fundamenta rudi opere ædificando, lapsantesque adhuc parietinas fulciendo, adhibitis etiam portis idoneis locis: quæ viciniilli populi facta coniuratione diruerunt,
m a 7. 8. 41.

S. LV TE CAPTIVITATIS AN 92.

tim huc illucque disiecerint, aditus multos vbique patefecerint, portas denique cum turrium tectis, & tabulatis incenderint. Quæ vbi Hierosolymis facta sunt, Iudæi Hanani cum sociis mittunt in Persidem, qui de his apud Nehemiam lamentaretur, vt is pro sua apud Principem gratia, remedium aliquod hisce malis inueniret: nec tamen quemquam accusaret, nulla enim hic fit mentio accusationis, quoniam non poterant Iudæi ostendere sibi permissum fuisse muros ciuitatis extruere; sed templum duntaxat, aduersum quod illi nondum sacrilegas admouere ant manus. Iouat autem Nehemiæ, ad hæc nuncia gementis, orationem audire.

X Oratio Nehemiæ 2. Esdr. 1. & 6. &c.

QVÆSO Domine Deus cœli, fortis, magne, atque terribilis, qui custodis pactum, & misericordiam cum iis qui te diligunt, & custodiunt mandata tua: fiant aures tuæ auscultantes, & oculi tui aperti, vt audiant orationem serui tui, quam ego oro coram te hodie nocte & die, pro filiis Israel seruis tuis, & confiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus peccauerunt tibi: Ego & domus patris mei peccauimus. In Hebræo peccando peccauimus tibi, quod de sola idololatria accipiendum non est, neque enim credibile est Nehemiam eo crimine inquinatum fuisse; & vanitas de qua subditur, vanitate seducti sumus, ad alia quoque peccata pertinet, quæ promittunt quam præstare non possunt gloriam solidam, diuitias, voluptatem. Pergit, & non custodiuimus mandatum tuum, & ceremonias, & iudicia, quæ præcepisti Moysi famulo tuo. Memento verbi, quod mandasti Moysi seruo tuo, dicens. b Cum transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: & si reuertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea, etiam si abducti fueritis ad extrema cœli inde congregabo vos. Orat ergo Dominum vt stet promissis ignoscendo peccantibus. Extrema porro cœli vocat regiones, quæ in extremo horizonte apparent, quæ cœlum videntur contingere, eo quod distantia cœli à terra nobis obtegatur.

b Deut. 30. 4.

XI Rex puer causa oratio.

PRÆTER confessionem autem peccatorum, & diuinorum promissorum obtestationem, aliam quoque addit rationem Nehemias, ad flectendam diuinam misericordiam; quod scilicet Israëlitæ ad ipsum pertineant, vt serui ad Dominum, populus ad principem, clientes & liberti ad patronum. Denique dirige, inquit, seruum tuum hodie, & da ei misericordiam ante virum hunc: terribilem scilicet & formidolosum, ad quem ne regina quidem ipsa, sine timore mortis audet accedere. c Ad eum tamen Nehemias aditum habebat, quia erat ei à poculis. Quod officium ipsi apud regem videntur conciliasse Esther & Mardochæus, quos fidelissimos expertus erat Rex, & prædicabat. d Nec tamen ipsimet postularunt, quæ à Nehemia petita sunt, veriti difficillimum hominis ingenium, cui si ingratam esse petitionem contigisset, periculum adibant eius gratiæ in perpetuum amittendæ. At alio petente, poterant ipsi facile omnem aduersum Iudæos offensionem tollere, aut certe mitigare. Sin autem grata fuisset, eam sine periculo efficacius promouere; vt supra anno septimo Artaxerxis significatum est. e

c Esther. 4. 11. 16.

d Esth. 2. 21. & c. 6. 16. 18. ...

e an. 13.

XII. Iosephus hic de enarratione fallitur.

NVNC antequam progrediamur vlterius, etiam Iosephum his de rebus non satis cautè fabulantem ex Scriptura corrigamus: sed ne indicta causa, primum audiendus est. Ceterum quidam ex captiuis Iudæis, inquit, f pincerna regis Xerxis, Nehemias nomine, deambulans ante primariam Persarum vrbem Susa, cum hospites quosdam post longum iter exactum in vrbem aduentantes, Hebraice inter se confabulari animaduertisset, accedens ad eos rogabat vndenam venirent: & audito quod è Iudæa, rursum sciscitatus est quomodo se haberet ille populus, & caput eorum Hierosolyma. Quibus male se habere dicentibus, quod eius mœnia diruta essent, & circumuicinæ gentes multa mala Iudæis inferrent, die noctéque agros excursionibus & rapinis populantes, & multos ex ea regione, atque adeo ex vrbe ipsa captiuos abducentes, ita vt passim per vias reperirentur cadauera; fleuit Nehemias, motus populanium suorum miseriis, & sublatis oculis ad cœlum. Quousque, inquit, patieris Domine gentem nostram tantis malis opprimi, vt simus præda omnium? Cunctante vero illo apud portam, & ob hæc lamentante, accedens quidam nunciauit ei, regem iam accubituram ire; quæ ad sequentem annum pertinent.

f Ant. 11. c. 5.

XIII. Examinantur aliquot eius errata.

PRIMVM non placet Nehemiam vocari captiuum, non magis quam Estherem, aut Mardochæum. Nam neque ita vocantur vsquam à Scriptura, neque tenebantur captiui erant, sed subditi tantum; sicut & qui erant in Iudæa. Nam sponte iam Babylone, quam Susis, & Ecbatanis, totaque in Perside habitabant: quippe qui iam toties abeundi facultatem, sine vlla restrictione, acceperant. Secundo errat quod Xerxem pro Artaxerxe posuerit, vt sæpius notatum probatuḿque est, & sequentia magis docebunt. Nec fuit hic memoriæ lapsus, cum id nomen passim in Septuag. quos sequitur, in libris Esdræ, Nehemiæ, & Estheris legeret, imo etiam in Hebræis, g sed ita scriptum de industria. Cum enim ipse apud Romanos Principes a Iudaica religione alienos ium viueret, & se suamq́ue gentem apud eos honoratam percuperet, dedit operam in scribendis antiquitatibus suis, vt principes omnes alienigenæ, qui alioqui bene audissent, eo honore ac beneficiis affecisse viderentur. Quo in genere primo Cyrum merito celebrauit: Cambysem non potuit, à quo templi ædificationem prohibitam fuisse constabat, ideoque hominem, quem exotica etiam condemnat historia, ad malitiam natum dixit.

g 1. Nehe. 2. 1.

XIV. Persarum principes Hebræis non fauisse.

INDE secutus est Hystaspides Darius (nam Magus ille tanquam fulgur euanuit) qui magna suæ erga Iudæos beneuolentiæ argumenta dedit, merito & ipse laudatus est. Sequebatur Xerxes, sub quo ne res Iudæorum elanguisse viderentur, quæ differendæ erant ad Artaxerxem istum Longimanum, ipse diuisit, & partem vnam patri attribuit, quæ scilicet erant Esdræ & Nehemiæ: partem alteram quæ Estheris historiam continebat, filio reseruauit. In quo etiam non leui lapsus est imprudentia, qui non viderit Nehemiam esse Esthere posteriorem. Denique idem Iosephi institutum in sequentibus regibus Persis, Græcis, Romanis, apparebit.

Non arguerem tertio fictam declamatorie deambulationem, & casu inauditum Hebraice colloquentium sermonem; accessum quoque Nehemiæ ad eos, quòd hanc probabilitatem Scripturæ veritas non coarguat, (licet significet potius venisse illos ad Nehemiam, quasi de industria missos, quam vice versa) arguendum tamen duxi, vt Christiano lectori memoriam renouarem inuerecundæ istius assertionis. h qua professus est nihil se Hebraicis voluminibus addere de suo, nihil detrahere, sed agere duntaxat Hebraicorum voluminum in Græcam linguam interpretem.

h L. 10. ant. c. 11.

XV. Male auget Iosephus Iudæorum afflictionem.

QVARTO isthæc afflictionis amplificatio ficta etiam est. Quomodo enim istæ rapinæ, isti captiui, illa per vias passim strata cadauera, iustissimam accusationis apud regem causam non præbuissent, cuius ne minimum quidem extat vestigium? Quomodo Nehemias tam validum omisisset argumentum ad persuadendam necessitatem muros Hierosolymis extruendi? Quinto Nehemiæ apud Deum querela nulla est, sed supplex oratio, sed agnitio culparum, sed humilis diuinorum promissorum commemoratio, sed obtestatio diuinæ misericordiæ. Nimirum idem est Iosephi, & illorum Iudæorum spiritus, de quibus apud Isaiam Dominus: i Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, quasi gens quæ iustitiam fecerit, &c. Denique ridiculum est trium aut quatuor mensium spacium, à mense Casleu ad Nisan anni vertentis, in nescio quam aliquot horarum cunctationem apud portam vrbis commutare. Certe ipsemet Nehemias aperte fatetur se fleuisse, & luxisse diebus multis, quibus fortasse alius pincerna interim ordine suo regi ministrabat.

i c. 58. 2.

ANNVS [illegible] 3[illegible] ÆTA- tis 93. Nehemiæ [illegible] 1. Artaxerxis 2[illegible]. Imperij Persici 93. Eliasib Pont[illegible]. Olympiadis LXXXIII. an. 4. Archonte [illegible]machide. Vrb. cond. 308. Coss. T. Quintio, Capitolino IV. & Agrippa Furio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 444.

Celeberrima de hebdomadibus Danielis, & ea- rum initio controuersia, *a* & excitatio murorum Hierosolymitanorum Artaxerxis decreto, opera[illegible]que Nehemiæ, memorabilem hunc vigesimum Artaxe[illegible] annum reddunt. Græcis autem ex [illegible] fœdere quiescentibus. Romani neque domi a tumultibus, neque [illegible] bellis quieuerunt. Cæterum vigesi[illegible] annus Artaxerxis concurrit cum vltimo anno O[illegible]mpiadis o[illegible]ogesimæ tertiæ apud Iulium Africanum, in quinto temporum volumine, vt refertur à D. Hieronymo in 9. Danielis, & Eusebio, libr. 8. de Demonstratione Euangelica, Demonstratione secunda sub medium. Qui ne in regno quidem Persarum nobiscum pugnat, etsi hunc annum 115. regni Persarum vocet, priores enim tres ac[illegible] annos, siue integros viginti duos, quibus Cyrus regnauit, ante Imperium Babylonicum subiugatum, cum annis inde subsecutis copulat. Profectionem quoq; Nehemiæ, & inchoatos hoc anno muros Hierosolymæ, author est Eusebius in Chronico. Et res ex ipso Nehemia planissima est.

Petendum autem ab eodem anno vigesimo Artaxerxis Longimani exordium hebdomadum Danielis, quibus tempus aduentus & mortis Messiæ designatur, [illegible] protes grauissimi tradiderunt, in quibus Iulius Africanus apud D. Hieron. loco ante citato; vbi hanc sententiam non solum tradit, sed fusè probat, & alienas confutat, earumque finem Christi morte determinat. Quem refert quoque & sequitur Venerab. Beda tam l. 3. allegoricæ expositionis in Esdram cap. 16. quam in lib. de sex ætatibus mundi, in Artaxerxe Longimano, *b* & in libro de ratione temporum cap. [illegible]. Eadem omnino cum Africano sentit Theodoretus oratione 9. in Danielem: & eum sequitur Ropertus cap. 15. in Danielem. Et S. Chrysostomus homil. 3. aduersus Iudæos, sub finem; licet accommodare ad argumentum quod tractabat, eas hebdomadas euersione Hie[illegible]rosolymorum determinat. Quæ Eusebij quoque sententia videtur in Ch[illegible]nico, eo quòd sub conditione loquatur. Afri[illegible]anum quoque sequitur author historiæ scholasticæ in historia Danielis cap [illegible] Zonaras in primo Annalium. S. Antoninus, Petrus Galatinus, *d* Ioannes Lucidus, *e* Petetius l. 1[illegible] & [illegible] in Danielem. *g* Adde Villalpandum, qui eam fatetur communem esse doctorum sententiam. *h* [illegible] quoque Salmeronis tomo 1. prolegomeno 43. Torniel[illegible] non vno in loco. *i* Gordoni sub annum vigesimum Artaxerxis, & cap. 15. n. 17. Francisci Suares. to. 1. in 3. part. D. Thomæ, d[illegible] put. 1. sect. 2. vt omittam eos, qui annos priores Artaxerxis in paternos annos inferciunt, & decem minimum annis Imperij Persici longitudinem minuunt, in quibus Turcel[illegible]inus, & Sameius in suis Chronologijs, quibus præiuit Gerardus Mercator.

Vigesimo igitur anno Artaxerxis Longimani nos quoque initium hebdomadarum Danielis tribuendum putamus, vt omnium hac de re sententiarum maxime probabili. Nam cum eas Daniel, aut Angelus potius, aperte ordiatur ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Ierusalem; hic exitus sermonis de alio loquente nequit intelligi, quam de eo, qui poterat eam ædificationem vel permittere, vel impedire; v[illegible] præterea frustra quidam exitum sermonis Prophetici intel[illegible]igant. Sed nec Angeli sermo, vel Dei intelligendus est; talis enim sermo cum recondi- tus sit, nec mortalibus notus, quomodo dari posset quasi [illegible]ota exordij 70. hebdomadum, quæ debet hominibus esse perspicua, vt inde numerat[illegible] incipiant? Ergo decretum [illegible]piendum est principis alicuius, cui Iudæi eo tempore parerent [illegible] contra senserunt [illegible]

[illegible]ipem tempus ante protei[illegible] instaurandæ Ierusalem, vel [illegible] in Artaxerxis anno, de quo [illegible] sententia. At nullus alius p[illegible] [illegible] tum ædificandi quod quen[illegible] non sit multo grauioribus [illegible]

Cyrus enim nullum verbum [illegible] ciuitate, sed templo duntaxat, vt ex [illegible] stare potest. *k* Nam quod apud [illegible] ciuitatem ædificaturo, ea Propheti[illegible] ceteru[illegible] cipis, ibiq, ciuitas propter [illegible] nititur, non pro murorum æd[illegible], de qu[illegible] disputatio. Darius quoq; [illegible] tempus tantum existendi potestatem fecit, [illegible] ex eodem [illegible] clarissimum est; *m* & reuera illud tantum eo regnante restitutum est. Quod enim in 3. Esdræ [illegible] dixit Zorobabel. *n* *Memor esto vo titum, quod vouisti ædificare Ierusalem*; de ipsa vrbe non esse accipiendum, sed de templo, ex eodem loco intelligi potest. Mox enim subditur. *Et tu vouisti ædificare templum, quo[illegible] [illegible] runt Idumæi*, &c. Ex quibus etiam verbis explicandum est ædificatio ciuitatis, quæ ibidem aliquoties iteratur, vbi ciuitas pro[illegible] ædificatio metaphoricè vsurpatur.

D[illegible] si alio tempore quam sub Artaxerxe facta est potestas ædificandi vrbem fan[illegible] oportet tempus [illegible] [illegible] mab[illegible] ad Ch[illegible] mortem recte c[illegible]gruere, in vltimam enim hebdomadem ea lege Christi mortem, & Scriptura ipsa clare loqui[illegible] [illegible] doctorum [illegible] confirmat. At nul[illegible] [illegible] Nam [illegible] [illegible] Cyrum, à dimissa ab eo captiuitate, vsque ad Christi mortem, non 490 [illegible] reperientur. Dan[illegible] [illegible] secundum, quando[illegible] [illegible] ta Iudæor[illegible] [illegible] probabile Hiero[illegible] [illegible] fecta est, supra quingentos [illegible] annos reperiemus. [illegible] quartum Sedeciæ [illegible] num Danielis sexcent[illegible] quadra[illegible] octo nume[illegible] tur. Si autem ad Artaxerxem Mnemonem [illegible] differamus initium, multo pauciores colligentur quam necesse sit ad septuaginta hebdomadas. Co[illegible] autem tempus Artaxerxis, vt mox dicemus.

Deni[illegible] [illegible] alius præter Nehemiam [illegible] vrbem, aliorum regum Persarum tempor[illegible] [illegible] Nehemias hoc nomine. Scriptura ce[illegible] [illegible] piens. *o Et Nehemias, inquit, in memoriam mult[illegible] [illegible] erexit nobis muros euersos, & [illegible] portas, & seras [illegible] domos no[illegible]*. Qu[illegible] laudem [illegible] cum Iosue, au[illegible] babele non communicauit, de quibus proxime [illegible] *Quomodo ampli[illegible] Zorobabel? Nam [illegible] dexteramanu; sic & Iesum filium [illegible] exaltauerunt [illegible] ratum in gloriam sempiternam.* Q[illegible] quoque extructa commendentur? Nec satis videtur recitâsse hunc obie[illegible] Sanctius, *p* cum ab eam laudem tribui Nel[illegible] miæ, qui a nopus ab alijs inchoatum absoluit. Nam quot dendis vrbibus operam dederunt celebrari videmus Romulum, Didonem, Ninum, Nembrodum, A[illegible] drum, Seleucum, Antiochum &c. nec eos qui ex[illegible] manum illis operibus addiderunt. Et quamuis alia[illegible] tum ab alijs in eodem opere non neget[illegible], id tamen modice, & priuata authoritate factum non in[illegible] ex pro fesso, & ex decreto principis, quod in primis quæritur, susceptum, atque perfectum est.

Mo[illegible] nihilominus vrgetur obiectione nostra sententia: neque enim facile inueniuntur 490 anni ab anno vigesimo Artaxerxis, vsque ad Christum patientem, sed 478. ad summum qui constantur ex 444. ad eius ortum, & triginta quatuor inchoatis ab obitu[illegible] siue 119. Olympiadibus integris, & 83. finiente, ac ducentesima tertia inchoante. Respondemus de annis solaribus id verum esse; verum ij æquiualent 490 lunaribus. Anni enim communes & ordinati Hebræorum 12. mensium sunt, siue dierum 354. At solares sunt 365. cum quadrante. De annis autem lunaribus accipiendos esse hos annos, [illegible] pridem grauissimi scriptores senserunt. [illegible] Africanus, Theodoretus, Rupertus, Beda, ac plerique al[illegible]

 pia

SOLVTÆ CAPTIVITATIS AN. 94.

piacitati, & omnino quicumq. hoc anno vigesimo Artaxerxis hebdomades inchoant, & eas voluot sub Christi mortem esse terminatas.

VIII. [illegible]

NAM qui odio annorum lunarium retrahunt vigesimum annum Artaxerxis, ad annos quibus cum patre regnauit, inani commento sententiam tutantur suam. Vt enim demus, ex Herodoti mente, Xerxem difficillimum bellum contra Græciam suscipientem, regni collegam & successorem dixisse Artaxerxem, quod nemo antiquorum diserte asserit; vt dissimulemus id honoris Dario primogenito, non Artaxerxi tributum iri iuxta ea quæ vltimo Xerxis anno ex [illegible] & Iustino diximus; certe cum Xerxes initio Olympiadis septuagesimæ quintæ in Europam traiecerit, eodem que anno in Asiam regressus, nusquam inde postea pedem extulerit, proindeque nullam habuerit dicendi successoris occasionem, si ab illa Olympiade sumamus exordium regni Artaxerxis, annus eius vigesimus non erit decimus à morte patris, vt isti volunt, sed decimus sextus. Primus enim Artaxerxis est primus Olympiadis septuagesimæ nonæ, vt suo loco demonstratum est. Accedit quod ijdem, siue decem, siue sedecim annis regnum Persarum decurtare coguntur, aut certe 50. annos Artaxerxi, nullius autoritate nixi tribuere. Vide etiam Pererium sub finem vndecimi libri in Danielem. a

a in refut. Ioan. Lucid.

IX. Anni [illegible]

QVI autem eodem odio hunc exitum sermonis, de quo Gabriel Angelus alloquitur Danielem, in septimum annum Artaxerxis referunt, in quibus quamuis verecunde Sanctissimum Danielem, b supra illo eodem anno refutauimus. Vbi etiam diximus nihil esse absurdi, Angelum in obscura ac pœne ænigmatica Prophetia, annis vti, illis quidem populo vsitatis, lunaribus videlicet, non tamen secundum vsitatum modum, propter omissos embolismos, per quos lunares anni ad solares reducebantur, intercalando per certa, & stata interualla decimum tertium mensem Adar: qua de re accurate à nobis anno mundi 3544. disputatum est. c Quod haud obscure innuens Angelus, vocauit hebdomadas abbreuiatas, Septuaginta concisas συντετμημένας, vtpote singulis earum annis vndecim diebus decurtatas; sic dies aliquot horis breuiantur hyeme, totidemque augentur æstate. Sic Ezechias dimidiatos dies suos lamentabatur, quos postmodum lætatus est 15. annis auctos. Denique Angelus, apud hunc ipsum Prophetam, nouo modo pro 7. annis dixit septem tempora, d & pro tribus annis cum dimidio, tempus, & tempora, & dimidium temporis. e Quoniam autem in nostra Chronologia mensibus annisque solaribus vtimur, iuxta morem Ecclesiæ Catholicæ, singulos harum hebdomadum annos, singulaque septennia deinceps non numerabimus, quoniam numerus & longitudo hebdomadarum nostrarum iis conuenire non potest. Nunc rei gestæ historiam, nonnihil obiter exponendo, breuiter cũ Scriptura decurramus.

b in [illegible] 4. & seq.

c tom. 2. a. 93 & lib. 7

d c. 4. 13.

e c. 7. 25.

X. Tempus, & occasio petitionis Nehemiæ.

FACTVM *est autem in mense Nisan, anno vigesimo Artaxerxis regis.* ad aliquot adhuc menses durante. f Non obscure puto hinc intelligitur totoio trimestre positum à Iudæis, partim in propitiando numine precibus, ieiuniis, cæterisque corporis afflictationibus; partim in consultando quomodo, quando, per quos, qua occasione petendum esset hoc decretum; ne eos repulsam pati contingeret, aut vt eam saltem sine grauiore damno paterentur. Adde illud quoque, expectandum fuisse dum hybernum tempus & itineri, & ædificationi parum opportunum effluerat, vel ordo vicis & administrationis eius aduentaret. Apperente ergo vere cum aliquando Rex post cœnam, vt ait Iosephus, factus esset hilarior, vinumque etiamnum adesset in conspectu regis, in Græco est [illegible], quod eodem redit. *Leuaui*, ait Nehemias, *vinum, & dedi regi*, eleuatum calicem porrexit regi. Nimirum alludit ad morem, g quem hodie seruant pincernæ principum, qui humili corporis totius flexione regem honorant, priusquam potionem libent, aut ei porrigant. *Et eram quasi languidus ante faciem eius*, videlicet præ tristitia, vt ex Hebræo & sequentibus intelligitur, ex metu & sollicitudine suscepti negotij. *Dixitque mihi Rex, quare vultus tuus tristis est, cum te ægrotum non videam? non est hoc frustra, sed malum nescio quod in corde tuo est.*

f Vide in præcedent.

g Villal. t. 1. p. 1044.

NEHEMIÆ PETITIO A REGE.

XI. Cum timore, et prudentia.

ADMODVM timui, ne Rex sinistri quippiam de ipso suspicaretur, vt ait Varabl. statimque sumpta occasione dixit Regi. *Rex in æternum viue. Quare non mœreat vultus meus, quia ciuitas domus sepulchrorum patrum mei, deserta est?* id est, cum ciuitas, quæ est domus, siue locus sepulchrorum, in quibus conditi sunt maiores mei, deserta sit? *& portæ eius combustæ sunt igni? Et ait mihi Rex, pro qua re postulas?* Quæ est petitio tua Nehemia? *Et oraui Deum cœli*, tacita scilicet prece cordis mei, vt dirigeret linguam meam, & flecteret cor Regis ad acquiescendum postulationi meæ: habes autem exemplum orationis iaculatoriæ quam vocant, quam vsurpauit Nehemias inter alloquendum regem, statimque respondens, *dixit ad regem. Si videtur Regi bonum, & si placet seruus tuus ante faciem tuam*, id est, vt alibi, si inueni gratiam in conspectu tuo, *vt mittas me in Iudæam ad ciuitatem sepulchri patrum mei, & ædificabo eam.* Hæc iterata sepulchrorum mentio innuit non Iudæis modo, sed & Persis etiam commendabilem, ac valde religiosam censeri sepulchrorum curam.

XII. Conceditur profectio ad certum tempus.

DIXITQVE *mihi Rex, & Regina quæ sedebat iuxta eum.* Non potest certo affirmari hanc reginam fuisse Estherem: admodum tamen probabile est, posito Assuerum Estheris esse Artaxerxem Longimanum, vt supra probauimus, eique vnicam fuisse vxorem reginam, loco Vasthi constitutam: h eam vero huic causæ non leue momentum attulisse dicendum videtur, ne sine causa mentio eius facta videatur. *Vsque ad quod tempus*, inquiunt, *erit iter tuum? & quando reuerteris? Et placuit ante vultum regis, & misit me*, id est, consensit in protectionem meam. *& constitui ei tempus*, certum scilicet, vt est in Hebræo, non tamen exprimitur. Constat quidem i Nehemiam annis duodecim mansisse Hierosolymis, & ibi ducem populi fuisse. Non tamen arbitror id tempus constitutum fuisse inter regem & Nehemiam, sed quantum probabile erat esse necessarium ad perficiendum opus, quod suscipiebatur, vnius verbi gratia, vel alterius anni; etsi res longe breuiori tempore perfecta fuerit. Cum tamen tam abesset, & res Iudaicas bene gereret, et à Regina & Mardochæo impetratum fuerit, vt ibi Remp. pro rege administraret, quandiu regi videretur; quod hoc ipso anno videtur contigisse, vt significatur k illis verbis. *A die autem illa, qua præceperat Rex mihi, vt essem dux in terra Iuda, ab anno vigesimo, vsque ad trigesimum secundum &c.*

h vt patet Esther 2. 17.

i c. 5. 14. & 13. 6.

k c. 5. v. 14.

XIII. Tres Nehemiæ litteræ commendatitiæ.

PETITIO autem Nehemiæ in particulari est huiusmodi. *Si regi videtur bonum, epistolas det mihi ad duces regionis trans flumen*, Euphratem commendatitias, vt non solum non impediant me, sed vt *traducant me donec veniam in Iudæam; & epistolam ad Asaph custodem saltus regis, vt det mihi ligna, vt tegere possim portas turris domus, & muros ciuitatis, & domum quam ingressus fuero.* Geminas petit epistolas, alteras ad duces Syriæ, & aliarum prouinciarum trans Euphratem, ne scilicet eorum præsidio munitus, incideret in manus Ammonitarum, Idumæorum, Arabum, vel aliorum, qui cum Iudæis gerebant perpetuas inimicitias. Alteram ad custodem saltus regis: intelligit autem lucum peramœnum, regia seruatum custodia, & instar horti circumseptum, vnde in Hebræo, & Græco paradisus, siue hortus appellatur: alioqui mirum esset hortenses, & pomiferas arbores ædificationi, & contignationibus aptas esse. Fuisse autem hunc saltum in Libano putat Villalp. quoniam è Libano Dauid & Salomon ligna petierunt ad ædificandum. Ptolemæus in quarta Asiæ tabula, Paradisum oppidum iuxta Libanum collocat in Cœlesyria.

Saltus regius.

XIV. [illegible]

LIGNA autem requirit primo ad tegendas siue contignandas *portas turris domus.* Villalp. putat intelligi tres turres, quæ super porticuum portas erigebantur. At hic vnius tantum fit mentio, vt propterea alij malint vestibulum ipsum templi intelligere, quod olim altitudinem habuit 120. cubitorum. Quamuis enim tempore Darij perfectum fuerit templum totum; potuit tamen, si tunc ad eam celsitatem erecta est illa turris, intra septuaginta annos, casu aliquo, aut etiam igne cœlesti conflagrasse. Sed neque hoc satisfacit. Nam à duodecim fere annis mul-

tam

ta [illegible] pecunia [illegible] accepit [illegible] quæ necessaria essent templo Domini prouideret [illegible] & de thesauro & fisco regio voluit [illegible] suppeditari, quæcunque placerent. At quis credat vestibulum templi ab eo fuisse neglectum? [illegible] etiam potest intra illos duodecim annos tactum fuisse decœl[illegible], sed restaurari etiam potuisset, regiis sumptibus, iuxta decretum [illegible] datum. a In consequentibus etiam, vbi fit mentio ædificationis, nulla templi extat memoria, sed solius ciuitatis.

XV. Svperior igitur intelligi domum regiam, quæ erat iuxta templum, & a qua in templum erat aditus, quam olim Salomon ædificarat. Nam [illegible] Complutensia, & Regia habent, ad tegendum portas palatii domus, siue templi. In Hebræo quoque Pagninus [illegible] habirah vertit palatium, Arias etiam Montanus inseruit in translationem D. Hier. eandem palatii vocem, & b rursum vbi Hananias dicitur in Vulgata editione princeps domus de Hierus. à Vatablo vertitur princeps palatii regis, a Tigurina, princeps arcis Hierosolymitanæ, eo ambitu enim arcis continebatur palatium.

Secundo quærit Nehemias sibi à Rege dari ligna ad tegendas & contignandas portas murorum, & turres earum, postremo ad extruendam sibi domum. Quibus omnibus cum Rex assensum præbuisset, postridie vt ait Iosephus, [illegible] accitus accepit literas regias, quas Sadæo Syriæ, Phœniciæ & Samariæ præfecto redderet. Pergit á Nehemias. *Et veni ad duces regionis trans flumen, dedique eis epistolas regis. Miserat autem rex mecum principes militum, & equites. Et audierunt Sanaballat Horonites, & Tobias seruus Ammanites, & contristati sunt afflictione magna, quod venisset homo, qui quæreret prosperitatem filiorum Israel.*

XVI. Sanaballat, & Tobias putantur fuisse de primatis Samaritanorum iidem que serui, id est, clientes & beneficiarii regum Persarum, qui odio prosequebantur Iudæos & nunc eorum prosperitatem videbant, verentes ne illis subiicerentur, regis beneuolentia ac fauore subnixi. Nihilominus incolumis peruenit Nehemias Hierosolymam, itinere per Babyloniam suscepto, vt ait Iosephus non improbabiliter, quoniam id de Zorobabele legerat, d & venientibus de Persidé Hierosolymam, non longo interuallo occurrit Babylo[illegible]. Cum igitur Babylonem venisset inquit, & multos e popularibus vltro se adiungentes comites assumpsisset, peruenit Hierosolymam; quo priusquam ingrediamur, necesse est vt Iosephum paucis conueniamus.

XVII. Is enim vtique culpa non vacat, qui non solum trimestre spatium inter vnum & orationibus positum, in paucas aliquot antemeridianas, vel pomeridianas contraxit horas, sed pro languentis vultu, faciem non ablutam posuit; qui supplere vult templi fabricam, quam tamen perfectam, & absolutam anno Darii nono ipse professus est e consentanie Scripturæ. f

Immo vt perficeret, [illegible] [illegible] scripturæ adiecit, & veritati. Et quamuis non fuisset perfecta illa templi fabrica, nihil erat opus pro ea licentiam toties concessam postulare.

Nimium quoque liberaliter interpretatur beneficium principis; cum, præter eius verba, & mentem, asserit ab eo scriptum, vt sumptum omnem præberent præfecti, in quæcunque Nehemias postulasset, [illegible] idem affirmandum de Nehemia quod ante de Esdra legisset. g

XVIII. Sed & illud nimium licentert, quod non solum nomen Asaph custodis saltus regis, mutauit in Sadæum, sed pro custode saltus, vel horti, trium prouinciarum præfectum creauit, contra omnium Hebræorum, & Græcorum codicum fidem; & mox, quasi foret ipse Dictator, magistrum equitum dixit. Ni[illegible] malis in Græco eius textu pro [illegible] legere [illegible].

Postremum autem illud, quod dixit Nehemiam tandem peruenisse Hierosolymam, anno regni Xerxis vigesimo quinto, omnem superat fidem. Cum enim anno vigesimo Artaxerxis io mense Nisan facultatem obtinuerit extruendi muros Hierosolymitanos, vt constare a [illegible] [illegible] p. Hebr[illegible]. Græci qui vol[illegible] [illegible] consentienti [illegible] in Latinis, oportet eum quinq; annis in via obdormisse: oportet [illegible] vigesimum quinque regni [illegible] quod nemo vnquam præter ipsum dixit, vt patet ex iis quæ in [illegible] ne regni eius attulimus. Sed quid mirum est hominem aliquot annis falli, qui incautos toto regno fefellit. Nunc Hierosolymam cum Nehemia subeamus.

XIX. Et veni, inquit, b Ierusalem, & eram ibi tribus diebus, quos scilicet quieti, vt fit, & salutationibus dedit, sicut dudum Esdras. *Et surrexi nocte ego, & viri pauci mecum & non indicaui cuiquam, quid Deus dedisset in corde meo, vt facerem in Ierusalem,* id est, quid boni ipsi vrbi conferre statuissem. *Et iumentum non erat mecum, nisi animal cui insidebam.* Solus ipse equitabat, cæteri pedites erant, ne nocturnos equorum strepitus, silentio, & secreto, quod quærebat, officeret, & propter quod noctem elegerat, & modicum comitatum. Voluit autem explorare murorum statum per totum ambitum, ne quid temere in non paruo negotio aggrederetur, & res tota prius ageretur, quam illius suscipiendæ consilium ad aduersarios deferretur. *Et egressus sum per portam Vallis nocte, & ante fontem Draconis, & ad portam stercoris, & considerabam murum Ierusalem dissipatum, & portas eius consumptas igni.* Quomodo egressus dicitur per portas, quæ nullæ erant, vtpote igne consumptæ? Vestigia nimirum supererant, & semirutæ parietinæ portarum antiquarum, & turrium, quæ antiqua nomina retinebant.

XX. Erat autem porta Vallis ad occidentem sita. Hunc enim ei situm assignat Villalp. k qui in hac topographia diligentissime, laboriosissimeque versatus est. Et vult dictam non à valle Iosaphat, quæ orientalis erat vrbi, sed à valle cadauerum & Caluariæ, cui proxima fuit, & erat ad occidentem ciuitatis, idque confirmat ex eo quod [illegible] Xisti eam vocant portam Golgola, quæ Caluariæ, vel stercorum exponi potest, quodq. mille cubitis tantum distaret a porta stercoris siue sterquilinii, l quam idem ad occidentem esse confirmat. Fontem autem draconis ait ad radices Caluariæ montis scaturisse, in ipsa cadauerum, siue stercorum valle, ante vrbem, inter portam sterquilinii & portam Fontis, qui nunc, vt pleraque alia, vrbis sordibus, & ædificiorum ruinis sit obrutus: eum tamen etiamnunc scaturire ait Adrichom. in sua Hierus. quem Draconis dictum arbitror, propter figuram Draconis lapideam, vel æneam aquam euomentis. Fontem ficuum dixerunt 70. quia non legerunt thenim, sed theenim, quarum hæc vox ficus, illa serpentes significat, quod pleræque ficus in ea valle, i[illegible] aquis irrigarentur.

XXI. Iam erat aquæductus regis, ad deducendam, ex superiore fonte Gihon, aquam in Sion, per fornices excelsos quibus valles profundæ, quæ vrbem, & montem Sion cingebant, superari possent: vnde & ad regia torcularia transibatur: propter quem aquæductum non erat iumento commodus transitus, quia rudetibus plena erant omnia, vt ambire fontem Gihon necesse fuerit, indeq. per meridiem circundando montem Sion, venire ad torrentem Cedron, in orientali parte vrbis: quem ideo dicitur ascendisse, quia ille ex parte aquilonari, ad quam pergebat Nehemias, versus meridiem decurrebat, quem ei cursum tribuit etiam Adrich. Ibi Nehemias [illegible] situm considerauit murum, sicut & à parte occidua; & inde superata etiam parte aquilonari, venit ad portam Vallis, vnde vrbem ambire cœperat, & peracto circulo rediit in vrbem.

XXII. Magistratvs *autem nesciebant quo abissem, aut quid ego facerem.* Nomine magistratus præfectos regios intelligere videtur, quos opponit Iudæis, quos rursum quadripertito diuidit, in sacerdotes, & optimates, & magistratus, particulares scilicet sub illis regiis, & opifices quos intelligit per ea verba, qui faciebant opus, vt placet Villalp. licet Vatab. explicet, *qui operabantur in reparatione murorum,* vtique præpropere. Nec enim adhuc Nehemias consilium suum de muris extruendis aperuerat. Cum autem eos in vnum locum congregasset, in templum scilicet, vt ait Iosephus, dixit eis. *Vos nostis afflictionem in qua sumus, quia Ierusalem deserta est, & portæ eius consumptæ sunt igni: venite, & ædificemus muros Ierusalem, & non simus vltra opprobrium. Et indicaui eis manum Dei mei, quod esset bona mecum, & verba regis, quæ locutus esset mihi.* Certe cum Deum fautorem haberent [illegible] contententem

tientem Regem, nihil præter eorum alacritatem desiderabatur, quam exsuscitat dicens. *Surgamus & ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono.*

Iudæi in opere ... irrisi ab ...

AVDIERVNT *autem Sanaballat Horonites, & Tobias seruus Ammanites, & Gosem Arabs, & subsannauerunt nos, & despexerunt, dixeruntque. Quæ est hæc res quam facitis? Nam quid contra Regem vos rebellatis:* Hæc videntur aliquantulum per anticipationem dici, & contigisse cum populus iam esset in opere. Anteuertit autem Nehemias hanc narrationem, ne sequentem catalogum interrumperet. Quod initio quarti capitis fit clarius, vbi eædem irrisiones iterantur. Recte vero hoc loco notat Villalp. Consuetum regiis ministris, vt quidquid propriis commodis obesse arbitrantur, id contra regiam maiestatem esse contendant, quo non suis viribus tantum, sed regiis etiam contra aduersarios insurgant. Isti tamen cum viderent tanta celeritate vndique ciuitatem cingi muris, nec potestatem à rege datam, vt videtur, accepissent, non temere omnino de defectione aliquid suspicabantur; non enim, habita à Rege ædificandi legitima potestate, videbantur Iudæi hac quasi furtiua ædificatione vsuri. Nec tamen dignatus est eis Regis concessionem patefacere, quos sciret magis obesse velle, quam posse. Itaque id tantum respondit eis, *Deus cæli ipse iuuat nos, & nos serui eius sumus; surgamus, & ædificemus: vobis autem non est pars, & iustitia, & memoria in Ierusalem.* Quasi dicat, nullo estis loco apud nos, nullo numero, nullo merito, nihil vobiscum commune habere cupimus, neque opem vestram ad ædificandum requirimus, neque oblatam recipiemus. Quibus consentanea sunt, quæ olim patribus eorum dixerat Zorobabel. *a*

XXIV. *Initium ... porta Gregis*

INITIVM ædificationis sumptum est à porta orientali, quæ templo erat proxima, per quam quia pecora inferebantur, vt abluta in probatica piscina vicina, inferrentur in templum immolanda, porta Gregis appellata est. Decuit autem maxime hanc murorum partem primam, templo vicinam, Eliasib summo sacerdoti, aliisque sacerdotibus ei sanguine propinquioribus assignari. Nam deinceps, aliis quoq; in locis sacerdotes ædificasse murum reperiemus. *Sanctificata porta.* Sanctificasse autem dicuntur hanc portam, id est, perfecisse, & insignem reddidisse structuræ præstantia, vt Vatabl. & Isid. Clarus interpretantur, Villalpando minime repugnante. Verum cum hoc sit initium ædificationis, & a sacerdotibus fiat, nec tota reliqua structura vsurpetur sanctificationis nomen, malim cum Emanuele Sá sanctificationem pro dedicatione vsurpare, vt scilicet initium ædificationis à viris sanctificatis susceptum, etiam peculiari aliqua ceremonia, vel benedictione consecratum fuerit Deo, ad implorandum etiam eius auxilium in reliquam structuram, cuius sanctificationis particeps fuerit tam porta, quam reliquus murus, vsque ad turrim Hansneel, quæ erat in angulo Orientis & Aquilonis, ita vt Pontifex cum his sacerdotibus ædificarint quinq; murorum spacia, quatuor intermediis turribus distincta. In qua turri etiam porta Benjamin inferior aperta fuit; cuius aperta est mentio, apud Ierem. *b* ad differentiam superioris portæ Benjamin, quæ extra vrbem non ducebat, vt pluribus tradit idē Villalp. *c* ad quem lectorem hac tota re iotacta non remittemus, tum quia eius labori, pauca libando necessaria, ex fusissima disputatione consulimus; tum quia plerosque eo libro carere non dubitamus. Pergamus ergo.

Turris Hananeel. *b Ier. 37. 12.* *c ... c. 24. Porta Beniamin ...*

XXV.

IVXTA Eliasib ædificauerunt viri Iericho: quod dicitur *iuxta eum*, & consequenter sæpius repetitur eadem phrasis, siue, vt est in Hebræo, & Græco, *ad manum eius*, quasi dicat, vbi manus eius operabantur, aut opus finiebant, ibi reliqui inchoabant: alij vertunt, *ad latus eius*, quod eodem redit. Ea loquendi forma aperte ostenditur Nehemiam, in explicanda extructione murorum, ordine progredi ex orientali latere, per aquilonare, ad occiduum, & meridianum, donec redeatur ad portam Gregis, vnde ductum est initium. Nec ratio vlla est cur Nehemias perturbato potius ordine ædificatores enumerare voluerit, quam directo, & sibi deinceps consequenti. Viri autem Iericho in eo inflexo orientali & aquilonari angulo videntur ædificasse, quia ille murus eorum vrbem respiciebat, nam & in consequentibus, plerique *contra domos suas*, siue è regione earum, ædificasse reperiuntur.

XXVI. *Extructio portæ Piscium.*

ET *iuxta eum*, qui scilicet nomine virorum Iericho spatium ipsis assignatum ædificandum susceperat, *ædificauit Zachur filius Amri*, videlicet vsq; ad portam Piscium, quam *ædificauerunt filii Asaaa, ipsi texerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes.* Hæc est porta per quam Chaldæi in vrbem irruperunt, vt suo loco ex Sophonia diximus, quæ Secundæ portæ in muro Bezetæ respondebat. Piscium autem dicta est, quod frequentius pisces è mari Galilææ per eam in vrbem inferrentur, aut quod proxima esset foro piscario.

Inde 4. ponuntur constructores, vsque ad portam veterem, in illis autem 4. vltimi ponuntur ciues vrbis Thecuæ, cuius optimates notantur inertiæ & ingrati animi, qui in hoc Dei opere, quasi collo in iugum immisso, laborare noluerunt, relicto mediocris fortunæ hominibus sanctissimo negotio. Sic Debora *d* quondam ex ore Angeli Domini, maledicebat terræ Meroz, & habitatoribus eius, quia non venissent, *ad auxilium Domini, in adiutorium fortissimorum eius.* *d Iudic. 5.*

XXVII. *Et porta vetus.*

IPSA porro porta Vetus in medio lateris aquilonaris constituta fuit, ita dicta, quod vestigia eius apparerent à tempore Iebusæorum, & Melchisedechi. Ex ea enim ad Acra montem, & veterem vrbem Salem patebat aditus, quæ postea Hierosolymæ pars fuit. Huic portæ extruendæ duo constructores dati sunt, Ioiada filius Phalea, & Mosollam filius Besodia; siue quod tenuioris essent fortunæ, siue quod plus in ea esset operæ. Ab illa autem porta, vsque ad portam Ephraim 4. murorum spacia constituuntur. Ipsa autem porta Ephraim hoc loco non nominatur, sicut nec spatium quadringentorum cubitorum, vsque ad portam Anguli, nec ipsa porta Anguli, quia putantur non eguisse reparatione.

XXVIII. *Porta Ephraim, & porta Anguli.* *e 4. Reg. c. 14. 13.*

PORTAM porro Ephraim, & portam Anguli deinceps fuisse post portam Veterem, partim ex 4. Reg. *e* patet, vbi Ioas Rex Israël dicitur interrupisse murum Ierusalem, à porta Ephraim, vsque ad portam Anguli, partim ex Nehemiæ c. 12. 38. vbi retrogrado cursu viam remetiens, portam Ephraim, & portam Antiquam, & portam Piscium &c. vsque ad portam Gregis annumerat. Verba vero illa, *& dimiserant Ierusalem vsque ad murum plateæ latioris*, significant ædificatores ex eo loco, in quo ædificauerat Ananias, vsque ad extremum plateæ latioris intermisisse ædificationem; illud autem est spatium quadringentorum cubitorum, in cuius initio est porta Ephraim, in extremo autem porta Anguli. Quod spatium dirutum non fuisse à Chaldæis propter muri crassitudinem, & firmitatem rationi consentaneum est. Eam enim partem murorum Ozias quondam firmissime restaurarat, & Chaldæi, diruendo tam validos vndique muros, præter templum, & innumeras domos, fatigati labore illam angularem partem dimiserunt: propterea que id compendium præsentis laboris fuit. Dicta porro fuit porta Anguli, quod in Angulo vrbis Septentrionali, & Occidentali sita esset. Cum enim sequeretur portam Ephraim Septentrionalem, & antecederet portam Vallis, quæ in Occidente fuit, oportet in eo quem dixi angulo fuisse collocatam.

Platea ... *Pars muri à Chaldæis non diruta.*

XXIX. *Constructio muri ...*

ABSOLVTO aquilonari muro, initium dedit occidentali Raphaias princeps, qui dicitur ædificasse iuxta Ananiam, quia neminem inter vtrunque ædificauit, sed vnus in ædificio veteri desiit, alter inchoauit. Dicitur hic Raphaia princeps vici Ierusalem, siue dimidij vici, vt est in Hebræo, quia infra Sellum dicitur princeps dimidiæ partis eiusdem vici. Quia vrbs in certas regiones diuisa erat, quas etiam vicos vocant, quorum vnus dictus esset Ierusalem, siue Sale, ad antiquam Salē, ex aduerso cuius ille ædificauit. Porro singulos vicos centenis cōstitisse domibus putat Villalp. quarum singulæ pluribus constarent familiis, vt videmus Parisiis. *Et iuxta eum ædificauit Iedaia contra domum suam*, in eadem scilicet vrbis regione sitam. Quod prudenter à Nehemia dispositum fuit, vt quisque tanto maiori diligentia ædificaret, quanto magis se suaque in tuto collocare desiderabat. *Et iuxta eum ædificauit Hattus*

filius

filius Hasebonia. Quod autem sequitur *Medium partem vici ædificauit Melchias*, significat bina muri spacia, quæ intra duas turres sedebantur, dimidio vico respondisse, vico autem integro quatuor: eaq; à Melchia, & Hasub fuisse ædificata, vna cum Turri furnorum, ita dicta, quod pluribus furnis, quibus coquebantur panes, immineret. A qua turri, vsque ad portam Vallis Sellum filius Alohes, princeps mediæ partis vici Ierusalem, cum filiabus suis murum continuauit. Quæ ædificationem etiam curabant, pro patre virili prole destituto.

XXX. Seqvitvr porta Vallis, quæ à Valle cadauerum, cuius meminit Ierem. *a* dicta est, quam in eodem muri latere fuisse ait Scriptura, *b* in quo porta Anguli; at porta Anguli latus occidentale & septentrionale respiciebat; in septentrionali autem nulla est Vallis, ex qua nomen portæ dari possit, oportet igitur vt in occiduo collocetur. Per eam Christus Dominus cruce onustus transiuit, dum ad vicinum Caluariæ collem duceretur. Hanc portam *ædificauit Hanun, & habitatores Zanoe*, (quæ & Azone per metathesin dicitur, vrbs in tribu Iuda) *ipsi ædificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes, & mille cubitos in muro, vsq; ad portam Sterquilinij*, significans quoque muri spatia 4. turribus distincta inter has duas portas intercessisse, quorum singula ducentorum cubitorum fuisse docet Villalp.

XXXI. Porta Sterquilinij. Iam vero *portam Sterquilinij ædificauit Melchias filius Rechab, princeps vici Bethacaram: ipse ædificauit eam, & statuit valuas eius, & seras, & vectes.* Fuisse hanc portam ad occidentem vrbis, ex eo patet, quod media ponitur inter gradus ciuitatis Dauid, & turrim furnorum, Nehemiæ duodecimo: *c* & ca. 2. 13. apertius etiam porta Stercoris media est inter portam Vallis & Fontis, sed series ipsa ædificationis id apertius etiam conuincit. Et quoniam ad eam vrbis partem Esseni commorabantur, etiam porta Essenorum dicta est, vt fusius declarat Villalpandus. Erant autem Esseni iidem cum Rechabitis olim, vt idem existimat, laxata tamen nonnihil vt fit antiqua disciplina: vt non mirum sit Melchiam filium Rechab, siue Rechabitam hanc portam extruxisse.

XXXII. Porta Fontis Siloë. Deinceps Porta Fontis aperitur, quam aliqui portam Oculi vocant, ad retinendam metaphoram. Nam ע ghain significat fontem & oculum, quod ex fonte, quasi ex oculo, aqua derivetur. Fons autem ex quo nomen huic portæ inditum est, fuit fons Siloë, quem Iosephus collocat in angulo occidentali, & meridiano ciuitatis Dauid. *d* Hæc porta viam habebat fornicibus suspensam, vt profunda vorago, inter vrbem & locum fontis, æquaretur, ad commoditatem transeuntium; & simul aquæ ductus sustentaretur, qui inde ad probaticam piscinam, quæ erat ad radices montis Moriæ, deducebatur. Hunc aquæductum ad portam fontis collocat etiam Nehemias prout ante diximus. Ad eundem fontem erat & Piscina Siloë, cuius & hoc loco fit mentio. *Et portam fontis*, inquit Nehemias, *ædificauit Sellum filius Choloza, princeps pagi Maspha; ipse ædificauit eam, & texit, & statuit valuas eius, & seras, & vectes, & muros piscinæ Siloë in hortum Regis*, (hos muros latericios fuisse putant, & piscinæ aquas reseruatas ad rigandos hortos regios) denique hic ædificauit, *vsque ad gradus, qui descendunt de ciuitate Dauid*, quæ erat arx in monte Sion, & quibus regio Maspha, à regione Bethsur separabatur. Quorum graduum mentio quoque infra repetitur.

XXXIII. Post *eum ædificauit Nehemias filius Azboc*, alius à nostro, qui est filius Helchiæ, *princeps dimidiæ partis vici Bethsur, vsque contra sepulchrum Dauid, & vsque ad piscinam, quæ grandi opere constructa est*, ab Ezechia videlicet, vt ex 4 Regum, *e* intelligi potest, *& vsque ad Domum fortium.* Hæc omnia sunt in monte Sion, à latere vrbis meridiano, & ciuitatis Dauid. Dicta vero creditur domus fortium, quod in ea habitassent fortes Dauid, & deinceps alij viri, præclara fortitudinis laude celebrati. Quanquam alij existimant ibi Hierosolymitanam iuuentutem militaribus exercitationibus sese dedidisse, vt fortes, & periti bellatores euaderent. Alij putant eam fuisse domum, in qua milites præsidiarij cum suis Dauidis stationem habebant.

XXXIV. Post *eum*, Nehemiam scilicet, *ædificauerunt Leuitæ*, qui statim memorantur, Rehum scilicet. *Et Hasebias princeps dimidiæ partis vici Ceila.* Hic vicus, siue regio erat in eodem monte Sion, & claudebatur muro ciuitatis à duob. principibus eius, Hasebia & Bauai: quem vicum putat Villalp. dictum ab oppido Ceila, ad quod olim Dauid se fortiter contra Philisthæos gesserat. *f* Et iuxta Bauai *ædificauit Azer, filius Iosue princeps Maspha*, siue præfectus dimidiæ partis vici Maspha, nam supra etiam Sellum princeps pagi Maspha dictus est. Ædificauit autem hic Azer *mensuram secundam*, id est, duplam: spatium scilicet quod inter tres turres tendebatur, *contra ascensum firmissimi anguli*; quem angulum constituit Villalp in medio muri meridiani, in eoq; altissimam ac munitissimam turrim, quæ vtrasque muri partem colligaret, ac custodiret, quam quidam putant ab Ozia constructam. *g*

XXXV. Et domus Templi. Post *eum in monte ædificauit Baruch filius Zachai mensuram secundam*, id est, duplicem, vt ante dictum est, *ab angulo vsque ad portam domus Eliasib sacerdotis magni*, dicitur hic Baruch in monte ædificasse, quia mons Sion circa angulum meridianum, & orientalem nonnihil assurgebat, & in eo colle erat domus Eliasib pontificis, ad cuius initium ædificauit Baruch. Valde autem falluntur qui putant portam domus Eliasib esse portam vrbis. Nam præterquam quod nulla erat porta vrbis ex latere meridiano Sionis, vt series ædificationis docet, & narratio ipsius Nehemiæ qui inter portam Fontis occidentalem, vsque ad orientalem portam Aquarum nullam omnino portam memorat; textus hic meminit portæ Domus, non portæ vrbis. Inde autem secundum longitudinem meridianam eiusdem Domus ædificauit Merimuth, cubitis quadringentis: ei enim duplex mensura tribuitur, ex quo intelligitur quam ampla ea fuerit, & in loco vrbis munitissimo, atque pulcherrimo. Deinceps autem habitauerunt Sacerdotes, vnde sequitur.

XXXVI. Et domibus Azariæ, & aliorum. Et *post eum ædificauerunt Sacerdotes, viri de campestribus Iordanis*, nimirum oriundi. Emmanuel tamen Sà, & Vatablus volunt illic habitasse, licet haberent etiam Hierosolymis domos. *Post eum*, scilicet Merimuth ante dictum, *ædificauerunt Beniamin & Hasub contra domum suam*; singuli scilicet singula muri spatia, è regione domorum suarum, sicut & Azarias, qui ad angulum meridianum & orientalem, domum habebat. Inde Bennui geminam mensuram habebat *à domo Azariæ vsque ad flexuram.* Nam mons Sion in parte orientali curuitatem aliquam introrsum habebat, vbi excauata erat natatoria Siloë, ad cuius formam etiam murus inflectebatur, donec in medio obtusum quendam angulum internum efficeret, ad quem vsq; vltra flexuram ædificauit Bennui, quod totum spatium 5. mensuras, id est, mille cubitos continet.

XXXVII. Et turris excelsa regiæ domus. Ab illo angulo Phalel cepit ædificare, ad claudendam alteram partem anguli, vsq; ad turrim, *quæ eminebat de domo regis excelsa, id est, in atrio carceris.* Domus regis erat Regis quondam Salomonis, quæ triplici ædificio constabat, iuxta Villalpandi descriptionem, ipsamet domo Regis, quæ à Septentrione respiciebat templum, & in quod, ponte supra voraginem Mello excitato, penetrabat. In altero extremo versus meridiem, erat domus Reginæ filiæ Pharaonis, in medio erat domus saltus Libani. Carcer autem ad totum vnam domus extructus erat, vel vna ex turribus eius, carceri publico deputata erat, in quem legimus coniectum Ieremiam prophetam, *i* ad quam vsq; turrim ædificauit Phalel, donec ad prioris partis rectitudinem veniretur. Porta Fictilis. Ad extremum autem flexuræ huius erat porta dicta fictilis, qua descendebatur ad natatoriam Siloë, quæ & Stagnum Salomonis dicebatur. Portæ Fictilis meminit Ieremias, *k* quam ita dictam vult Lyranus, quod iuxta eam figuli habitarent, vel à propinquo agro figuli.

XXXVIII. Et portam aquarum & domum. Absolvta flexura, rursum recta linea cœpit ædificare Phadaia, quem secuti sunt Nathinæi, vsque ad portam Aquarum, quæ recta respiciebat medium regij Palatij, interiecta platea, quæ, Platea portæ Aquarum vocabatur, cuius rosra meminit Nehemias. *l* A porta Aquarum

[illegible] Nathinæos ædificauerant Thecuem sacerdotes, duorum murorum spatia, quæ è regione regiæ, vsque ad vicum Ophel [illegible]tendebantur, vnde murus ad substructiones templi [illegible]ctuaerat. In hoc autem spatio decliuitas erat respondens voragini Mello, aut valli dictæ Tyropœon Iosepho: vbi & porta equorum aperiebatur; quæ angulum efficiebat, cuius meminit Ieremias. *a* Inde autem equi ducebantur aquatum in torrentem Cedron, cuius decliuitatis apertum argumentum est quod sequitur. *Sursum autem à porta Equorum ædificauerunt sacerdotes, vnusquisq; contra domũ suam.* Ea quo videtur non solos Nathinæos habitasse in [v]ico Ophel, qui ab hac porta Equorum initium sumens, vsq; ad extremum templi, quà respicit Orientem, & aliquando etiam vltra protendebatur. Nathinæi vero templi vsibus aquas & ligna, iuxta antiquam Iosue sententiam, [comp]ortabant.

XXXIX. Putat Villal. nomine domorum sacerdotalium hoc loco intelligi tantum quasdam eorum exedras, & officinas, quibus ea collocarent, quæ ad templi ministeria sibi essent necessaria, nec propriam habitationem cum hac famulari plebe habuisse; idq; valde probabile faciunt, quæ sequuntur. Eos autem sacerdotes, qui ædificauerunt partem aliquam murorum deinceps nominatim recenset. *Post eos,* inquit, scilicet Thecuanos, *ædificat Sadoc contra domum suam; inde Semeia custos portæ orientalis. hunc secutus est Hanania, tum Hanum filius Seleph,* qui sextus dicitur, quod quinque fratres se maiores haberet, qui nihilominus duo murorum spatia extruxit. Post eum ædificauit Mosollam filius Barachiæ, contra Gazophylacium suum.

Post eum ædificauit Melchias filius aurificis, vsq; ad domum Nathinæorum, id est, vsq; ad finẽ habitationis Nathinæorum, siue vsq; ad finem Ophel, neq; enim peculiaris aliqua domus eorum fuisse videtur. Terminabatur autem vicus Ophel altero muro, qui ducebatur ab angulo orientali, & aquilonari substructionum templi, & terminabatur in vrbis muro directo, vbi angulũ efficiebat ad quẽ erat cœnaculum, quod inde cœnaculũ anguli dicebatur.

XL. In medio autem illius muri, quem dixi clausisse vicum Ophel, aperiebatur porta, quæ dicebatur Iudicialis, quam aliqui male ad Caluariam collocant, cum tamen omnino propinqua esset Templo, & Portæ gregis. Eadem etiam videtur dicta porta Custodiæ. *b* Forte quod ea porta clauderentur Nathinæi, & ad eam eorum iudicia exercerentur; ea tamen extra vrbem non ducebat. Reliquum ast spatium vnicum, à cœnaculo anguli, vsq; ad portam gregis, illud extruxerunt aurifices, & negociatores, qui circa eum locum ad forum pecuarium habebant officinas, sicq; perfectus est totius muri circulus, qui à porta Gregis fuerat inchoatus. At, inquies, quomodo nusquam numerat Nehemias inter hosce latomos, siue constructores muri? cum tamen ipse de se infra [illegible] dicat. In opere muri ædificaui, & agrum non emi, & omnes pueri mei congregati ad opus erant. An dicendum est Nehemiam honorem ædificij alijs tribuere voluisse, ipsum autem omnibus tenuioribus opem tulisse, vt sumptui pares esse possent? Nam quod aliqui eum Basilicam, vel Prætorium ædificasse tradunt, quo fundamento nitantur ipsi viderint. Certe *post me*, loco *post eum* legere non possunt nisi allata vi Hebr. Græcis, Latin. codicibus.

XLI. Ex his porro patet totam Hierosolymorum ciuitatem 12. portas habuisse in tribus lateribus. Nam in meridiano, in quo præruptæ rupes montis Sion nullum aditum dabant, nullæ fuerunt: reliqua vero latera singula quaternas habuerunt.

Orientale	Aquilonare	Occiduum
Portam Fictilem,	Portam Beniamin,	Portam Anguli,
Portam Aquarum,	Portam Piscium,	Portam Vallis,
Portam Equorum,	Portam Veterem,	Portam Sterquilinij,
Portam Gregis.	Portam Ephraim.	Portam Fontis.

Aliæ autem portæ, quas Adrichomius, alijq; afferunt, aut ad has pertinent, aut extra vrbem non ducunt, aut fictæ sunt, aut certe nouæ Æliæ, non veteri Hierosolymæ conueniunt, qua de re vide pluribus Villalp. *d*

XLII. Hæc dum maxime Hierosol. agerentur, & simul omnibus ex locis mœnia surgerent & opus vehementer ferueret, non exclamabant, o fortunati, quorum iam mœnia surgunt, sed fremebant potius dolore animi, atque inuidia Iudæorum hostes. Maxime Sanaballat Samarites, qui *cum audisset,* inquit Nehemias, *quod ædificaremus murum iratus est valde, & motus nimis subsannauit Iudæos, & dixit coram fratribus suis, & frequentia Samaritanorum. Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes?* vt scilicet perficere possint quod inceperunt? *Num sacrificabunt, & complebunt in vna die:* id est, num offerent hostias in dedicatione operis, aut illud absoluent ad præstitutum diem? Nunquid acceruos pulueris lapidum combustorum conuertent in lapides, vt ex ijs ædificare possint? *Sed & Tobias Ammanites,* siue Ammonites, *proximus eius ait, Ædificent. Si ascenderit vulpes transiliet murum eorum lapideum.* Quibus verbis & eos irridebant, & inani se spe consolabantur, impeditum iri artifices ne ædificarent, defuturos lapides, aut fragiles futuros, vtpote exustos, & totam constructionem infirmam, atque humilem, quæ ne vulpib. quidem resistat, nedum armatis hominibus.

XLIII. At Nehemias ad orationem conuersus, eodem sensu, quo olim Ezechias in blasphemijs Rabsacis. *Audi Deus noster, quia facti sumus despectui, conuerte opprobrium super caput eorum, & da eos in despectionem in terra captiuitatis.* in qua nunc Iudæi honorabantur. *Ne operias iniquitatem eorum & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt* [illegible]. Nehemias tamen instabat operi, sequitur enim. *Itaque [ædifi]cauimus murum, & coniunximus totum, vsque ad partem dimidiam,* id est, ereximus totum murum, ad altitudinis destinatæ medium. dimidia vero parte operis [illegible], *prouocatum est cor populi ad operandum,* [illegible] pendum. Non defuerunt tamen qui fatigatione languerent. Hinc illa, quæ à quibusdam Iudæis *e* dicebantur, *debilitata est fortitudo portantis,* operarum scilicet, & baiulorum, qui lapides, & detritum portant, *& humus nimia est,* id est, vt habet Tigurina, plurimum ruderis est, quod laboriose egerendum est, vt solide ædificari possit: nihilominus omnes difficultates perruptæ, ac superatæ sunt, contentione animi, ac labore.

XLIV. Cvm ergo verbis & irrisionibus nihil proficerent isti Iudæorum hostes. quin potius viderent obductas esse muri Hierosolymitani cicatrices, *& quod cœpissent interrupta concludi,* statuerunt eos nec opinantes opprimere. vt partim occisis, partim dissipatis ædificatoribus, necessario cessaret ædificatio. Non audebant aperto marte congredi: quia sciebant eos regia auctoritate munitos, & Estherem, & Mardochæum in aula esse, ac plurimum apud regem posse: quia tamen rumpebantur inuidia contra Iudæos, clam eos perdere volebant, ne possent aperti facinoris argui apud Regem. Itaq; consilio inter ipsos inito dixerunt. *Nesciant & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & cessare faciamus opus.*

XLV. Hæc non satis fideliter narrauit Iosephus. *Eius rei fama, ait, vbi ad Ammanitas ac Moabitas, Samaritasq; & Syriacæ incolas perlata est, iniquissime tulerunt, nec vnquam cessauerunt insidiari & conatus [eo]rum impedire, interceptisq; multis Iudæis* morte scilicet, nam in Græco est ἀνῄρουν, *tentauerunt ipsum Nehemiam per conductitios sicarios tollere* (ἀλλοφύλους alienigenas) *crebros etiam terrores eis iniiciebant, rumores spargentes, quasi magni diuersarum gentium exercitus, eos essent inuasuri, ita vt parũ abfuerit, [qu]in hoc metu ab incepto opere desisterent.*

At ex [Scriptura] probari non potest, vel vnum Iudæum occisum fuisse: nihil in ea de conductis sicarijs, nihil de superuenturis exercitibus, nihil de meticuloso periculo [illegible], cum potius dicat Nehemias se his terroribus excitatum ad studiosius vrgendum opus. *Omnes enim, ait, hi terrebant nos [pu]tantes quod cessarent manus nostræ ab opere,*

Margin notes: *a* Ier. 31. — Nathinæi. — Locus sacerdotum extra templum. — *b* Neh. 12. 38. Porta iudicialis vbi sita. — Nehemias an ædificarit. — Numerus portarum Ierusalem. — Conuenientius [illegible] — *d* L. 5. c. 26. c. 4. — *e* v. 10. — Adue[rsarij] eos prohibere [co]nantur. — L. 11. c. 5. — Quæ Iosephus non recte narrat. — Nehemias orat, Iudæi [stant] in opere.

CAPTIVITATIS AN. 93.

& quiesceremus: quam ob causam magis confortant manus meas, atq; adeo totius populi. Nam vniuersè loquitur, vt merito videatur Neh. Iosepho dictatus. Non est factum secundum verba hæc, quæ tu loqueris, de corde enim tuo tu componis hæc.

XLVI. Nehemias oratione ad ... arma ...

HAS ergo minas cum audisset crebrius Nehem à Iudæis, qui finitimi erant Samaritis, Ammonitis, Azotijs, Arabibus, primo ipse cum suis diuinum auxilium implorarunt. Deinde custodes super muros die ac nocte constituerunt, vt aduentum hostium nunciarunt, 3. certis locis post murum constituit præsidia Iudæorum armatorum cum gladis suis, & lanceis, & arcubus, vt hostem venientem nun imparati exciperent. Accessit postremo cohortatio Neh. Nolite, ait, timere à facie eorum. Domini magni & v. 14. terribilis mementote, & pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, & filiabus vestris, & vxoribus vestris, & domibus vestris, sicque confusi sunt alienigenæ, sequitur enim.

XLVII. Et populi in ædificando feruor.

FACTVM est autem cum audissent inimici nostri nunciatum esse nobis, dissipauit Deus consilium eorum, quoniam viderunt se non posse inuadere inscios, & imparatos. Et reuersi sumus omnes ad murum, vnusquisq; ad opus suum. Et factum est a die illa, media pars iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, & lanceæ, & scuta, & arcus, & loricæ, & principes post eos in omni domo Iuda, scilicet aderant exhortantes, animantes & protegentes. Porro ædificantium in muro, & portantium onera, & imponentium, quisq; vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium: ædificantium enim vnusquisq; gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebant buccina iuxta me, quando scilicet tes tulisset, vt opus esset congregari, ex diuersis muri partibus in vnum locum, ad vim hostium facta manu propulsandam. Iosephus scribit Nehemiam tubicines dispotuisse, intervallo quingentorum passuum, aut potius pedum, in Græco enim est ποδῶν. Id plenius explicat Nehem. cum ait, Et dixi ad optimates, & ad magistratus, & ad reliquam partem vulgi. Opus grande est, & latum, & nos separati sumus in muro, procul alter ab altero: in loco quocunque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos: Deus noster pugnabit pro nobis. Et nos ipsi faciamus opus, & media pars nostrum teneat lanceas ab ascensu auroræ, donec egrediantur astra, id est, apparere incipiant sub noctis initium, quasi excubias acturæ per noctem, donec mane albescente cœlo cubicula sua repetant, quorum Lucifer statione nouissimus exit.

XLVIII. Nocturnæ excubiæ.

PROVIDIT etiam Nehemias, vt noctu excubiæ intra vrbem agerentur, ne disturbaretur noctu opus, vel interficerentur artifices. Nehemias autem ipse cum suis, vt expediti semper essent ad defensionem populi, non deponebant vestimenta sua, nisi vt se siquis ex pia torijs Iudaico ritu purificaretur. Ipse vero, inquit Iosephus, noctu circumquaque vrbem obibat, nunquam defessus, aut opere, aut diætta victus, & excubijs, nec cibo, nec somno vtens, nisi quantum postularet necessitas. Sic ipse. Baptismi nulla est in Græco textu mantio; in Hebræo vero aqua nominatur duntaxat, sed quæ varias interpretationes possit admittere: Vulgatæ elegans est & aperta.

XLIX. Pressura Iudæorum ex paupertate ...

ALIA quoq; enata est difficultas, inter Iudæos ipsos, cui prouid' princeps, populiq; sui amans Neh. sapienter prouidit. Vrgebantur plerique inopia tāta, vt filios filiasq; vellent seruituti addicere locupletioribus Iudæorum, vt haberent vnde viuerent; alij oppignorabant fœneratoribus domos, agros, vineas, vt frumentum haberent; alij vt tributa regi persoluerent: vnde & conquerebantur apud Nehemiam, dicentes se inhumane tractari, non à quibusdam alienigenis, sed à contribulibus suis, quiq; eodem orti genere, etiam fratres vocarentur, apud quos Iudæi & Iudææ quasi mancipia seruirent, nec redimi à parentib' possent, sicut neq; possessiones, quas oppignorauerant.

Nehemias optimates ... pat.

His auditis, primo congregauit seorsum optimates, & magistratus, qui tenuiores opprimebant, eosq; increpauit, quod vsuras à fratribus suis acciperent, contra id quod diserte in lege cautum erat. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem; quod vt libentius facerent, subdit legislator indulgenter, sed alieno; fratri autem tuo absque vsura, id quo indiget, commodabis, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus.

Deut. 23. 19

NEHEMIAS PROVIDET ÆRI ALIENO.

L. Deinde & publice.

DEINDE congregauit aduersum eos concionem magnam, vt coram tanta multitudine patefacti, verbis & exemplis Nehemiæ ab incepto desisterent, & egenis fratribus suis opem ferrent. Nos, vt scitis, inquit, redemimus fratres nostros Iudæos, qui venditi fuerant gentibus, secundum possibilitatem nostram, & vos igitur vendetis fratres vestros, & redimemus eos? perinde scilicet atque ab infidelibus. Et siluerunt, nec inuenerunt quid responderent: erat enim vnde confunderentur, quod essent gentibus inhumanitate pares, imo superiores: vt qui fratres ipsi suos contra legem Dei, & iura naturæ vexarent; quo respiciens, subdit. Non est bona res quam facitis, quare non in timore Dei nostri ambulatis, ne exprobretur nobis à gentibus inimicis nostris: sed potentiora sunt exempla, quam verba. Ideoq; offert ipse se, & suos ad debita egenis dimittenda, & ad idem alios creditores inuitat; nec de vsura agit, vt explicat Vatabl. alioqui Nehemias se, domesticosque suos eiusdem criminis reos proderet, quod in locupletibus Iudæorum accusabat.

Dimittunt ipsi debita.

LI. Et ad ... in libera... ... ... inuitat

REDDITE eis hodie agros suos, & vineas suas, & oliueta sua, & domos suas, quas scilicet habetis oppignoratas: vt nimirum nunc gratiæ detis, quod postea lege & Iubilæo daturi estis; quin potius & centesimam pecuniæ frumenti, vini & olei, quam exigere soletis ab eis, date pro eis, id est restituite eis, aut dimittite vsuram vnius pro centum singulis mensib', id est, duodecim singulis annis. Et dixerunt, Reddemus (pignora) & ab eis nihil quæremus (vsuræ) sicque faciemus, vt loqueris. Quod erat inducere nouas tabulas, quod Romæ tantis cum tumultibus sæpè attentatum est. Id nunc à Nehemia facile, placideq; perfectum.

Exonerat ... Sacerdotes.

Et vocaui Sacerdotes, qui scilicet eiusdem sceleris participes erant, & quos noluit coram vniuerso populo confundere, ob reuerentiam ordinis Sacerdotalis, & adiuraui eos, inquit, vt facerent iuxta quod dixerant. Adiuratio autem imprecatoria est quæ sequitur. Insuper excussi sinum meum, id est extremam vestem, & dixi, sic excutiat Deus omnem virum de domo sua, & de laboribus suis; perfugam scilicet, egenum, & extorrem reddet à patria, qui non compleuerit verbum istud, sic excutiatur, & vacuus fiat. Et dixit vniuersa multitudo. Amen. Et laudauerunt Deum, fecit ergo populus sicut erat dictum. Deinceps occasione huius indulgentiæ, ac remissionis tenuioribus popoli sui, Nehemias pluribus suam in populum egenum charitatem, toto ducatus sui tempore exhibitam commemorat, sed id ad 32 Artaxerxis annum differendum videtur.

c. 6. LII. Insidiæ ... in Nehem.

INTEREA non destiterunt hostes Iudæorum, alijs insidijs ipsum Nehemiam conari intercipere, cum iam muri perfecti essent, nec tamen ianuæ adhibitæ essent portis, persuasi illo sublato cuncta facile pessum itura. Itaq; miserunt ad eum specie ineundæ amicitiæ cum ipso, vt conuenirent in campo Ono, quam planiciem Adrichomius constituit in tribu Beniamin ad Iordanem, vt colligitur ex cap. vndecimo seq. v. 35. vbi dicitur vallis artificum; ei aliquid mali, mortem scilicet aut vincula illaturi, quod præsentiens Nehemias. Misi, inquit, ad eos nuncios dicens, Opus grande ego facio, & non possum descendere: ne forte negligatur interim dum venero & descendero ad vos. Miserunt autem ad me secundum verbum hoc per quatuor vices: & respondi eis iuxta sermonem priorem. Vide autem improborum hominum importunissimum conatum, qui cum discruciarentur, quod insidiæ eorum irritæ fierent, Nehemiam ad eas metu & calumnijs pertrahere satagunt. Misit enim Sanaballat quinta vice puerum suum cum epistola in hanc sententiam.

LIII. Epistola ... Sanaballat.

IN gentibus auditum est, & Gossem Arabs dixit, quod tu, & Iudæi cogitetis rebellare, & propterea ædificet murum, & leuare te velis super eos regem. Propter quam causam, & prophetas posueris, qui prædicent de te in Ierusalem, dicentes, Rex in Iudæa est. Auditurus est Rex Artaxerxes verba hæc, idcirco nunc veni vt ineamus consilium pariter. Ambiguum relinquunt Nehemiam, si forte vellet rebellare contra Artaxerxem, an velint coniurare cum eo; an vero audire duntaxat, quid ille afferret purgationis ad huiusmodi calumniam, vt haberent quod possent ad Regem scribere de defectione, quæ vulgo iactabatur. At Nehemias, & contempsit periculum, & ne-

… ut … umniam, nec desistit ab … agendo opere suo; imo … igis illud perficere conatus est.

Commentti sunt, & aliam fraudem inimici Iudæorum … a … Nehemiam, vt illum contemptibilem apud suos redderent. Semeias enim quidam pseudopropheta, qui … tuisse sacerdos de vice Delaiæ, quæ fuit … ter … domi suæ se continebat, quasi vir quidam lan… tus, & vocauit Nehemiam ad se, qua si aliquid … nomine Domini di… turus. Venit ergo in domum Semeiæ secre… … In Græco, & Hebræo est, *qui erat clausus*, siue, secretus … contentio. *Quærit, tractemus nobiscum in domo Dei, … templi id est recipiamus nos in templum, vt tuti … periculo, & claudamus portas ad… quia … sunt, vt interficiant te, & no… … sunt ad oc… … Probabile erat periculum … Nam … sententiores … erant Nehemiæ, videntes se contemptos ab eo, qui & eorum amicitiam respueret, & minas minime for… … Et … valuæ nondum appositæ es… … portis, poterant noctu in vrbem irrumpere, & do… … Nehemiæ vi occupare, templum autem instar erat … atque munitissimæ.

A… Nehem. sciens hunc timorem viro … esse exprobrabilem, & aliquid ire deoma … siue huma… prouidentia intelligens, hanc esse fraudem ini… … non … … *Num quisquam, inquit, si… … quis … fiat … debeo. Et … templum, … rebus omnibus iam perditis, … etatis … Et intellexi quod Deus non … … locutus … & Tobias, & Sana… … conduxi … eum. Acceperat enim pretium, vt territus facerem, & peccarem, in honorem … dux populi … debeo: vnde sequitur, & haberent malum, quod exprobrarent mihi:*

Memento mei Domine pro Tobia, & Sanaballat, iuxta opera eorum talia, vt scilicet mihi reddas bonum pro malo, quod machinati sunt in me, qui etiam alios pseudoprophetas … ornarunt, in quibus Noadiam, quæ in Hebr. propheti… … in Græco & Latino propheta.

Alia quoque … diebus illis … Nehemiæ à fal… … qui Tobias Nehemiam ab instituto … conabatur … *in diebus illis*, … … *multa optimatum … epistolæ mittebantur ad … eum, … ad eos. Multi enim erant in Iudæa … eius, … cum … erant.* & … *quia gener erat Sechemiæ.* Hunc oport… … alius tamen est ab illo Se… … Nomen patris nomen dicet … & rursum Iohanan filius Tobiæ factus erat gener M…llam, qui numeratur inter ædificatores … … iuxta portam Piscium in latere aquilonari: & … plum in Ophled, contra Gazophilacium suum: ex quo … fuisse sacerdotem. … Villalpandus, … & potentem. Isti ergo pro Tobia apud Ne… patrocinabantur, *& laudabant eum, … me, & verba mea nunciabant ei, & Tobias mittebat epistolas, vt terreret me.*

Nihilominvs *completus est murus vigesimo quinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus.* Ita … ambiguitate aut varietate voluminum legitur in Hebræis, Græcis & La… … necesse fuerit singulare Iosephi … sententiam … quæ … *Atq; in hunc modum perduraunt* (Nehe. … *annis, & tribus mensibus … tantum enim tempore elapsum est donec absoluerentur mœnia, vigesimo … tantum regni Xerxis anno, … nono,* & … habetur in Græcis ipsius, Latinisq; codicib…

Primò quantum erratum est, quod viginti octo an… Xerxi tribuantur, qui ne vigesimum quidem secundùex … vt omnia tam Xerxem pro Artaxerxe posuit, … quoties ooranimus: & addit tamen mensem nonum, ad … faciendum. … … est etiam non add … diem, … diligentiæ, & exactissimæ veritatis opinio … … Elul consextum mensem, vt alluderet ad ine… … -ptura … mostrat.

Alter … autem est non secundum, quo … … octingentos & viginti prolatauerit, … et annos cū quadrante: veritas ne non facetet fidem … ipsuo, aut ne is perexiguam tum fuisse vrbem suspic… … ani… … tantam detrahere de … … … quan… tum temporis adderet. Non … enim Nehem… vniuersas nationes circumpositas ad … tam breui … pote tan… tum opus absolutum fuiss… … ipsos concidisse, confiteri co… … à Deo factum … … pius … … Denique ex Alexandri magni … … dis … … ad Tanaim non … Alexandriæ muros, … stadiorum longitudine, longe breuiore spatio … … fuisse excitatos. Q. Curtius septemdecim … … numerat, Arrianus 20. … … Alexandro nono. … Dicamus ergo … … quinquagin… … hoc opus intra dies duos, & quinquaginta … absolutum … perfectum 25. die mensis Elul; vnde consequens est, vt quarto mensis quinti, qui dictus est Ab, … … quantos enim … plenus fuit, … … nam … … efficiont 52.

Scio Vatablum & Sa… … hos quinquaginta duos dies, à tempore, quo missa est epistola … à Sanaballat ad Nehemiam … quod … … fundamento … … imo eis … … … nuncios … … & postremo epistolam à Sanab… … *quod … opus … murum … … in … terruptio.* … Scriptura dicit factum esse … ope… te absoluto, vt … gentes, quæ … … Iudæorum timerent, & considerent … … sentent quod à Deo factum est … opus hoc. A… … omne auferre … … hoc admirationis … … … enim habet insigne, aut quod literis … … tim, quod intra 52. dies murus absolutus … … … epistola, imo … … … aut quoque … …

Denique si quis tempora dimetiatur à mente primo … tan, quo obtinuit Nehemias licultarem extroendi … … vsque ad … sexti mensis, & ex eo tempore & appara… … & iter ipsum à Perside in Babylonem, & à Babylone Hierosolymam auferat, facile intelliget non plus temporis ædificationi datum fuisse, nisi forte quis vnum annum aut duos cum Iosepho, non maiore quam … fundamento, interseràt.

Evsea… autem longius etiam aberrat à … … ie operi duodecim annos tribuit. Ait enim, vt supra ex Græco ad verbum retulimus, Nehemiam vigesimo anno Artaxerxis Longimani incepisse opus, … … circa … … secundum … … … … … tempus esse docatus Nehemiæ, non … … … … Verùm autem sancti Hieronymi videtur afferre hoc ipsum opus non vigesimo secundo anno absolutum, sed ad id vsque tempus fuisse dilatum. Ait enim, *Nehemias vigesimo Artaxerxis anno de Babylone venit in Iudæam, & trigesimo secundo anno muros … restituit:* quæ Eusebij mens non fuit. … quod credimus … eos Græcn. Denique hæc est multorum communis sententia, vt intra duos dies supra quinquaginta hæc structura tota, diuino auxiliante numine, perfecta fuerit. Inquibus interpres in eum locum Eusebij. Torniellus sextæ ætatis anno 164. n. 1 Villalp. & Peter. l. … Daniel. & vbi hanc sententiam confirmat ex Daniele. *l*

Daniel enim ait mutos Ierusalem ædificatum iri *in angustia temporum,* quod accipi potest, vel de vexatione … stum Iudæorum, qui eos ita vexarunt, vt armis succincti ædificare cogerentur; vel de breuissimo, angustissimoq; tempore, quo ædificatio fuit absoluta, nimirum diebus duobus & quinquaginta. Quod videri non debet incredibile, inquit Pererius, si quidem in opere faciendo multa hominum millia laborabant dies, noctesq; summo studio & diligentia. Aderant principes Iudæorum, qui opus præsentia sua, voce, manu etiam vrgebant.

Nec mœnia omni ex parte ab imis fundamentis excitata sunt, sed cum interrupta fuissent multis locis, continuata & redintegrata sunt: sic ipse. Quam … … verba Scripturæ … allata de … …

rum conclusione manifeste confirmant. Et Iosephus ipse ait præceptum fuisse à Nehemia, vt nec die nec nocte operis structura intermitteretur, sed omni cura id opus continuaretur. Certe multa hominum millia, dies noctesque laborantia, à quo labore ne mulieres quidem abessent, non erant necessaria, vt duobus annis & trib. mensibus opus perficeretur. Nec est quod quis templum Salomonis, aut eiusdem palatium obijciat. Nam in illis sub preciosi lapides adhibebantur, & multa arte poliebantur, maiore etiam artificio omnes ædificij partes disponebantur: at muros hosce firmo potius, quam eleganti opere vel artificio perfectos esse existimandum est. Nunc ad Nehemiam redeamus solicitum pro ciuitate custodienda, & populo frequentanda.

LXII. Nehemias custodit urbem.

Postqvam *ædificatus est murus*, ait, *& posui valuas, & recensui*, id est, constitui, *ianitores, & cantores, & Leuitas, præcepi Hanani fratri meo* (hic videtur ille idem, qui initio huius libri memoratur venisse ad Nehemiam in Persidem) *& Hananiæ principi domus de Hierusalem.* Tigurina vertit, principi arcis Hierosolymitanæ. Vatabl. palatij regis, 7. retinuerunt Hebræam vocem Habira, id est, palatij, vt vertit Pagninus, & hæc est domus, pro qua nominatim videtur egisse Nehem. apud Artaxerxem. a Cui præpositus fuit ab ipso Nehemia, vt videtur, quod eum præ cæteris veracem ac timentem Deum deprehendisset. His ergo præcepit ne aperirentur portæ Ierusalem vsque ad calorem Solis, & vt ipsi assisterent, donec clauderentur, & oppilarentur cuneis etiam adhibitis, vt est in Græco, in Hebr. etiam significatur iussos esse istos præpositos tenere, siue tractare ipsas ianuas, ad explorandum num recte clausæ essent; ne videlicet vel mane vel vesperi hostes in vrbem ex improuiso inuaderent. Et posuit custodes de habitatoribus Ierusalem singulos per vices suas, & vnumquemq; contra domum suam.

a c. 2. 8.

LXIII. Et ciuium frequentia.

At vices istæ crebro redibant. *Ciuitas* quippe *erat lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus ædificatæ. Deus autem dedit in corde meo*, ait Nehem. *& congregaui optimates, & magistratus, & vulgus, vt recenserem eos*, & scilicet prouiderem vrbi de habitatoribus, pro ratione numeri familiarum, quæ iampridem ex captiuitate redierant tempore Cyri sub Zorob. *& inueni librum census eorum, qui ascenderant primum, & inuentum est scriptum in eo. Isti filij prouinciæ &c.* Videtur Nehem. vsq. ad fi. huius capitis, recitare catalogum supra descriptum. b Nam ibi censentur, qui primum ascenderunt de Babyl. in Iudæam: ibi tamen pleraq; diuersimode, pleraq; eodem modo leguntur. Causam diuersitatis non est facile reperire: fortasse hic locus ex alio quopiam libro descriptus est, quam ex libro Esdræ, qui nunc non extat, quæ videtur sententia Vatabli, & Emanuelis Sà: fortasse in alterutro loco, præsertim in numeris aliqua menda irrepserunt. Aliqui putant catalogum primum Babylone descriptum: deinde in Iudæa recognitum, cum aliqua mutatione, quæ per itineris longitudinem contigisset.

b 1. Esd. c. 2.

LXIV. Quomodo aucta sit Ierosolyma.

De aucta vrbis frequentia Iosephus, sic scribit. *Nehemias autem videns non satis magnam in vrbe populi frequentiam, persuasit circumquaque vicinis Sacerdotibus & Leuitis, vt migrarent in vrbem inibi habitaturi, extructis eis de suo domicilijs: & agricolarum plebem decimas in vrbem conferre iussit, vt esset, vnde Sacerdotes, & Leuitæ viuerent, nec auocarentur à diuino cultu, & ceremonijs: quod quidem illi perlibenter fecerunt, & hoc pacto factum est, vt vrbs magis frequentaretur in posterum.* Sic ipse: Non facile credo addenti de suo Scripturæ, Nehemiam Sacerdotibus & Leuitis domicilium extruxisse de suo; nimirum Hierosolymis, & circa templum ipsum. In fine quippe capitis septimi legimus. *Habitauerunt autem Sacerdotes & Leuitæ, & Ianitores, & cantores, & reliquum vulgus, & Nathinæi, & omnis Israel in ciuitatibus suis.* Nec solos agricolas iussit decimas in vrbem conferre, sed id solenni fœdere pro toto populo constitutum est, vt postea dicetur. Nam hæc aliquanto post facta sunt: quippe solennis murorum dedicatio, & aliquæ aliæ celebritates antecesserūt, quarum occasione desiderium Nehemiæ de vrbis frequētia, opportunius in praxim reuocari potuit.

LXV. Muri dedicatio. Pe... dedicatum.

Nihil enim æquè poterat incitare populum ad frequentandam vrbem, nobilissimam, non incensam, vt ante, & euersam, sed mœnibus cinctam [illegible] cationi tutam, vrbem regiam opportunissi[illegible] sitam, vrbem Deo consecratam, in qua vna Deo sacrificare liceret, & maximas totius anni solennitates celebrare, quam accuratam ea diuini cultus obseruatio, q[illegible] absentium Sacerdotum, & Leuitarum ægre poterat [illegible], fuisse autem patet ex libro Nehemiæ, vbi d[illegible] dedicationem accersitos fuisse Leuitas de omnibus locis suis, & congregatos fuisse filios cantorum de campestribus Ierusalem; quia nimirum non habebant Hierosolymis domus ad habitandum. Ideoque Iosephus ait Nehemiam eis domos de suo ædificasse, qui de re postea, nunc de dedicatione primum, [illegible] 20. diem sexti mensis incidit agamus; inde ad [illegible] primo mense gestas progrediemur.

c 12. 27.

LXVI.

Traditvr hæc muri dedicat[illegible] Nehem. 12. c post pleraque alia recensita, quæ [illegible] credidit dedicationem tardius [illegible]. A[illegible] *Iam[illegible] ædificata erat ciuitas, sed non debebat tam dedicari, pri[illegible] quam habitatoribus aggregatis, & ministri templo idonei & portis ac vestibulis essent custodes deputati.* Verum nihil est cur negemus statim ab opere absoluto, factam dedicationem, cum ea tanquam medium assumeretur, ad replendam habitatoribus ciuitatem: & facile fuit, vergente ad finem ædificio, personas ad dedicationem necessarias [illegible] inuocare; quanquam maxima pars populi iam in vrbe ædificationi operam dabat. Voluit autem Nehemias sanctificari & dedicari muros Deo, vt huc quoq; nomine vrbs sancta appellari posset, & Deus peculiari cura protegeret, tam mœnia ipsa, quam quæcunque eorum ambitu continerentur. Ideoq. sacri ritus, ac ceremoniæ in hisce encœnijs adhibitæ sunt, vt sequentia docebunt.

d c. 12. 27.

LXVII. Et quanta in ... lætitia.

In *dedicatione ergo muri Ierusalem ciues requisierunt Leuitas de omnibus locis suis, vt adducerent eos in Ierusalem, & facerent dedicationem, & lætitiam in actione gratiarum, & cantico, & in cymbalis, psalterijs & cytharis*: tota festiuitas plena fuit lætitia, & gratiarum actione. Quidni enim lætaretur populus, à puluere excitatam regiam ipsorum vrbem; & opprobrium ipsorum, quod ruinæ illæ perpetuo restabantur omnibus, sublatum fuisse? quandiu enim iacebat illa vrbs, tandiu impij in Deum, & rebelles in principes audiebant. Quidni lætarentur tutos se, tectosq; esse ab incursionibus Samaritanorum, Syrorum, Palæstinorum, Idumæorum, Ammonitarum, & aliorum id genus latrunculorum, qui capitali eos odio prosequebantur? Quidni gratias agerent Deo, qui eis propitium regem, industrium ac generosum ducem, populum labore indefessum dederat; qui eis sumptus, vires, animosq; ministrabat, vt contemptis inimicorum minis, insidijs, irrisionibus, tantum opus tantulo tempore inchoarent, promouerent, atque perficerent.

Et *mundati sunt Sacerdotes, & Leuitæ, & mundauerunt populum, & portas, & murum*, certis scilicet ablutionibus, & aspersionibus aquæ, & expiationibus, de quibus Numer. 19. Quibus ad illius populi captum ordinatis, prudentioribus, & futuris Christianorum populis significabat Dominus, quam sibi grata esset puritas animorum in suorum sacramentorum administris, cum etiam de illis vmbris dictum fuerit. *Si quis hoc ritu expiatus non fuerat, peribit anima illius de medio Ecclesiæ: quia sanctuarium Domini polluit, & non est aqua lustrationis aspersus.* Aspersserunt igitur cum fasciculo hyssopi etiam murum, sicut in lege dicitur, de omni tentorio, & cuncta suppellectile aspergenda.

Neh. 12. 30. LXVIII. ... Nu. 19. 20.

LXIX. Quo ordine ...

Cvm ea lustratione instituit Nehemias compreecationem vniuersi populi bipertito distributi, vt super murum diuinas laudes, & psalmos Dauidicos, multo cum instrumentorum apparatu, concinerent: tubis etiam alternatim concrepantibus, simulque Sacerdotes, & Leuitæ interea eundum, aqua lustrationis murum aspergerent, ac sanctificarent. *Ascendere autem feci*, inquit, *principes Iuda super murum, & statui duos magnos choros laudantium.* Non est existimandum totum populum eunterum conscen-

d Neh. 12. 31.

dilectis ... in vtroq. diuiso cœtu in duos choros, vt quidam videntur censuisse, indeque murorum latitudinem coniectare: vix enim platea, nedum murus, eius distributioni satis capax fuerit. Præcessit igitur huiusmodi facta distributio in partes duas; tum vna pars, in qua erat dimidia pars magistratuum, & populi, iussa est iter suscipere ad dexteram ipsorum, vel quadripertito agmine. A porta videlicet Sterquilinij versus montem Sion, & Ciuitatem Dauid. Alter chorus, quem sequebatur Nehemias, & dimidia pars magistratuum, & populi, ex aduerso procedebat ab eadem porta ad sinistram, versus Aquilonem; donec occurrerent sibi ad portam Custodiæ, quam diximus dictam. Ophel habitationem Nathinæorum, & templo ipsi proximam, quæ tamen extra vrbem non ducebat. Ceterum pars meridiana dextera est, & aquilonis sinistra, extra vrbem sito, & intuenti muros. Nec absurdum est totum populum isse super murum. Nam, vt supra dictum est, ciuitas erat lata nimis & grandis, & consequenter murus ipse, quem Iosephus ad viginti cubitorum millia extendit, vt ex eo deducit Villalpand. *a* populus autem, etiam eorum qui redierant, non multus. Plerique enim senio, ægritudine, alijsue impedimentis excludebantur ab ea supplicatione, contenti recta templum adire.

Duo chori per murum.

a 2. Esdr. 7. c. 11.

LXX. INITIVM autem processionis sumptum est à porta Sterquilinij, quoniam ea, à parte occidentali, directo respondebat portæ Custodiæ, quæ supra porta iudicialis dicta fuit, & in qua sibi occursuri erant Chorus vterq., quæ vicinior erat portæ templi orientali, per quam in templū erat ingrediendum ab vtroq. Choro. A porta Sterquilinij progressi sunt ad portam Fontis, inde iuxta gradus qui... ad arcem, & piscinam operosam, & domū ... & domum Eliasib. Pontificis, & Azariæ, vsq; ad portam ... & portam Aquarum & equorum, deinq. ad portam Custodiæ. Interea secundus chorus processit ab eadem porta Sterquilinij, versus portam Vallis, & turrim Furnorum, & portam Anguli, ad quam erat murus latissimus, & platea, & porta Ephraim. Inde perexerunt ad portam Antiquam, seu veterem, vt c. 3. appellata est, & Portam Piscium, & turrim Hananeel, in qua aperta erat Porta Beniamin inferior; & turrim Emath, & portam Gregis, & steterunt in porta Custodiæ.

Processionis ... sumptum ...

b c. 3. 12.

LXXI. INDE ... ambo chori ascenderunt in templum, cum omnibus qui eos secuti erant, vbi cantores sua cantica insonuerunt, & tubicinos sonus, & sacerdotes sacrificia. & populos preces, & vniuersi lætitiam. *Deus enim lætificauerat eos lætitia magna, sed & vxores eorum, & liberi gauisi sunt, & audita est lætitia Ierusalem procul.* Eadem die constituti sunt, qui curam haberent recipiendi, & recondendi, quæ populus offerebat, in vsum sacerdotum, & Leuitarum, vt ibi narratur fusius, *c* in quorum numero etiam Eliasib ... refertur. *d* Tradit Iosephus celebritatem hanc octo dierum fuisse, quos populus in epulis transegit; quia nimirum legerat Salomonem 7. diebus celebrasse solennitatem dedicationis templi, & die octauo fecisse Collectam: sed omisit festum Neomeniæ, quod in octiduum hoc incurrebat. Nam vigesimus sextus Elul, fuit primus huius octidui. Cumque Elul sit vnus de quinque mensibus deficientibus, ideoque 29. tantum dies habeat, quinto die fuit festum Neomeniæ, cuius Nehemias non obscure meminit, quod in eo singulariter contigisset solennis illa librorum sacrorum lectio, quam apparet, perturbatis hisce temporibus, longo tempore intermissam: contra quam Scriptura ipsa requirit. Ea traditur cap. 8. in hunc modum.

Plures ... templum adit.

c c. 12. & c. 13. 4. & seq.

d Ioseph. 11. Ant. c. 5.

e 3. Reg. 7. 8. 9.

Deute. c. 31. 1.

LXXII. ET *venerat mensis septimus*, id est primus dies Tisri, vt mox habetur, *filij autem Israel erant in ciuitatibus suis*, plerique; siquidem et abierant statim peracta dedicatione, præsertim qui nō longe aberant Hierusolymis, quos etiam præmonuisse videtur Nehemias, vt adessent in festo nouilunij, quem Moyses vocat diem clangoris, atq; tubarum, *e* fore vt tum liber legis diuinæ populo legeretur. Itaque *congregatus est omnis populus, quasi vir vnus, ad plateam quæ est ante portam aquarum, & dixerunt Esdræ scribæ, vt afferret librum legis Moysi, quam præceperat Dominus Israeli.* Quæ verba, vt alibi di-

Populus congregatur ad Neomeniam.

e Num. 29. 1. Leu. 23. 24.

mus, satis refellunt eorum sententiam, qui putauerunt sacras scripturas in incendio Hierosolymitano funditus perijsse, easque hoc tempore ab Esdra, diuina inspiratione rursum totidem verbis esse dictatas. Dicit enim Scriptura, dictum esse scribæ, vt librum afferret, qui scilicet extabat, non vt eum recens ederet, aut ex sua mente dictaret; & sequitur.

LXXIII. ATTVLIT *ergo Esdras sacerdos legem, coram multitudine virorum, & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi. Et legit in eo aperte in platea, quæ erat ante portam aquarum, de mane vsq; ad mediam diem, in conspectu virorū, & mulierum, & sapientium, & aures omnis populi erant erectæ ad librum.* Et mox. *Et aperuit Esdras librum coram omni populo, super vniuersum quippe populum eminebat, & cum aperuisset eum, stetit omnis populus &c.* Et infra, *& legerunt in libro legis Dei distincte, & aperte ad intelligendum, & intellexerunt cum legeretur.* Nimirum si quid occurrebat obscurius, id Esdras planum faciebat.

Esdras legis librum ...

Nihil clarius dici potest, ad probandum conseruatum esse librum legis. Id potius dubitari potest, omnes ne libros legerit, an aliquos tantum: quid autem circa libros sacros ille operæ posuerit, postea dicemus.

Qui ... extabat.

LXXIV. EXISTIMAVERIM sane eum non totum omnino Pentateuchum populo perlegisse, sed ea ex illis libris legenda selegisse, quæ ad vniuersi populi eruditionem, & reformandos mores pertinebant. Bonam scilicet partem Exodi, & Leuitici, maxime autem Deuteronomium, in ijs locis, in quibus horribiles comminationes continentur in præuaricatores; quas cum in seipsis experirentur impletas, in lacrymas soluebantur; vt Nehemias, & Esdras, alijque eos consolantes dicerent. *Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus cum audiret verba legis, Et dixit eis. Ite, comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes his, qui non præparauerunt sibi: quia sanctus dies domini est, & nolite contristari, gaudium enim Domini est fortitudo nostra:* vel vt habent Septuag. quoniam Dominus est robur nostrum; vt scilicet legem eius deinceps diligentius custodiamus, qui hactenus nostra infirmitate defecimus.

Quid ... videatur.

Et quo fletu.

Nehemias & Esdras ... consolantur.

LXXV. EXIMIVS ... effectus lectionis sacrorum librorum, docet quanto ad eos studio & reuerentia ferri debeamus; cuius etiam ... populus hic exemplum præbuit. Cum enim Esdras ... esset librum, & *benedixisset Domino Deo magno*, id est diuinum auxilium implorasset ... illis vt videtur verbis quæ ... Moyses ad eum finem destinarat, *Sic benedicetis filijs Israel, & dicetis eis, Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Et respondit omnis populus, Amen, Amen, eleuans manus suas, & inclinati sunt, & adorauerunt Deum proni in terra.*

... ad ... Dominum.

Num. 6. 23. ... adorat.

Dum autem legeretur liber Leuitæ silentium faciebant in populo, ad audiendum legem: non quod illi insolenter obstreperent, sed quod sonoro fletu audientiam impedirent: vnde & illi ipsi Leuitæ dicebant. *Tacete, quia dies sanctus est, & nolite dolere.*

Leuitæ silentium faciunt. 2. Esd. 8. 11.

Abijt itaq; omnis populus, vt comederet, & biberet, & mitteret partes, epularum scilicet ad eos, qui tenuiores erant & faceret lætitiam magnam, quia intellexerant verba quæ docuerat eos: nimirum quam bonus esset Dominus ijs, qui toto corde conuertuntur ad ipsum.

POSTRIDIE autem, die secundo mensis septimi, congregati sunt principes familiarum vniuersi populi, Sacerdotes, & Leuitæ ad Esdram scribam, vt interpretaretur eis verba legis. Ex quo in genere plerique colligunt linguam Hebræam desijsse Iudæis esse communem, ex diuturna conuersatione cum Chaldæis, Persis, Syris, alijsque alienigenis, vt propterea expositione indigerent. Verum eis obsistere videtur, quod hi qui hoc loco legis interpretationem requirunt, sunt Sacerdotes & Leuitæ, & principes familiarum, & non rude vulgus & imperitum, & experientia aliarum linguarum docet apud illos linguæ patriæ puritatem, & multo magis intelligentiam facile retineri, quæ facilius vulgo corrumpitur. Deinde quomodo flebat populus, si non intelligebat quæ legebantur. denique de

Adeunt Esdram super ... legis.

An ... populus hebraica intelligeret.

popu-

populo vniuerse scriptum est, *& intellexerunt cum legeretur.* Ideoq; existimo peculiarem aliquam extitisse difficultatem inter primores populi circa nonnulla, quæ pridie dicta fuerant, quæ non ex verborum, sed rerum intelligentia pendebat, & nominatim circa festum Tabernaculorum. Nam statim sequitur. *Et inuenerunt scriptum in lege, præcepisse Dominum in manu Moysi, vt habitent filij Israel in tabernaculis, in die solenni, mense septimo, &c.* quæ mox referentur.

LXXVII. QVARTVS dies mensis Tisri fuit dedicationis octauus, qui singulari solennitate celebratus in omnibus diebus festis, quos octiduo colebantur, aqua inte certum est non desideratam Nehemiæ diligentiam.

Subsecutus est decimus dies, qui Expiationis vocabatur, & Propitiationis, quod eodem die descendisset Moyses de monte propitiato Deo: in quo iubebantur Hebræi affligere animas suas, & ab omni opere cessare. b Eum autem diem hoc anno in primis celebratum esse, nemo recte dubitauerit.

At de octiduo tabernaculorum, quod inchoabatur decima quinta die mensis, c nemo dubitare licet. Nam consultus Esdras, eam solennitatem celebrandam esse ex lege docuit, itaq; iussit Nehemias voce præconis denunciari in vniuersis vrbibus Iuda, & in Ierusalem, vt ad eam celebritatem parati essent: eius hæc fuit oratio.

LXXVIII. EGREDIMINI *in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi.* in Hebræo est ligni pinguis, quod quidam pinum, cedrum alij interpretantur. *frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, vt fiant tabernacula sicut scriptum est:* nimirum in Leuitico. d *Et egressus est populus, & attulerunt, feceruntque sibi tabernacula, vnusquisq; in domate suo.* Ita ex Septuaginta, id est, supra tectum domus suæ, sub dio, *& in atrijs suis, & in atrijs domus Dei, & in platea portæ Ephraim.* Duas memorat plateas primarias, illam prope templum, in extremo montis Sion, ante regiam Salomonis; hanc in angulo vrbis, qui partem eius borealem occiduæ coniungit. Idemq; factum in id genus alijs locis sub dio: in quibus frondeæ scenæ excitabantur, vbi per septem dies, quasi in propria domo habitabant, vt olim Israelitæ in deserto. *Fecit ergo vniuersa ecclesia eorum, qui redierant de captiuitate tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis. Non enim fecerant à diebus Iosue filij Israel, vsque ad diem illum,* tanta scilicet deuotione, & lætitia; vnde subdit, *& fuit lætitia magna nimis,* vel certe propter adiectam reliquis ceremonijs, etiam quotidianam legis diuinæ expositionem: nam sequitur, *legit autem in libro legis Dei per dies singulos, à die primo, vsq; ad diem nouissimam; & fecerunt solennitatem septem diebus, & in die octauo Collectam iuxta ritum,* qui præceptus habetur in Leuitico.

HANC ipsam tabernaculorum celebritatem Deus multiplici miraculo reddidit celebriorem, iuxta ea quę leguntur, l. 2. Machabæorum. Per hos enim scenopegiæ dies, ignem de cœlo datũ, quo crassa illa aqua inflammata est, existimamus. *Facturi,* inquit Scriptura, *quinta & vigesima die mensis Casleu purificationem templi,* in memoriam scilicet templi à Machabæo emundati, *Necessarium duximus significare vobis, vt vos quoque agatis diem scenopegiæ, & diem ignis, qui datus est, quando Nehemias ædificato templo & altari, obtulit sacrificia.* Cum Scriptura diem ignis, & scenopegiæ coniungat, non obscure significat huc ignis miraculum eodem tempore contigisse, & ita sentit Torniellus, & Ribera l. de templ. ca. 17. Vbi tamen pugnantia videtur loqui cum ait, ignem cælitus datum, aut in scenopegia, aut continuo post, cum sacrificia illa peregit Nehem. quæ in eius libro commemorantur, quæ scilicet in dedicatione muri facta fuerunt. Verum dedicatio muri antecessit scenopegiam, illa enim sexto mense, hæc 7. contigit; quod ante nos recte notauit etiam Torniellus.

XXC. SERAR. autem in 2. Machab. putat diem ignis fuisse diem encæniorum templi secundi, qui incidebat in tertium diem mensis Adar, anno sexto regni Darii regis, vt [illegible] [illegible] in morem festi tabernaculorum [illegible] Et confirmatur, quia dicitur Nehemias obtulisse [illegible] ædificato templo, & altari. Verum hoc subsistere non potest, [illegible] Nehemias [illegible], & sacerdos non fuit missus à rege [illegible], nisi post duos & septuaginta annos ab illa dedicatione templi, quæ sub Dario facta est: totidem enim anni numerantur à sexto Darij, ad vigesimum Artaxerxis, vnde nunc fiet plusquam centenarius, & tamen multos adhuc superuixit annos. Deinde illa celebritas purificationis templi, quæ [illegible] Machabæorum [illegible] memoratur, & dicitur festa diebus [illegible] modum tabernaculorum, specialiter [illegible] modo [illegible], vt ibidem dicitur, in recordationem, quod ante modicum temporis diem solennem tabernaculorum in montibus & in speluncis more bestiarum egerant. Nec inde inferri potest, etiam tempore Darij, vel Artaxerxis eodem modo dedicationem templi factam esse.

XXCI. DENIQVE illa verba. f *Quando Nehemias, ædificato templo & altari, obtulit sacrificia,* non significant Nehemiam ædificasse templum & altare, quippe qui ne septuaginta quidem post annos fuit Hierosolymis, sed tantum Nehemiam sacrificasse post ædificatum templum, & altare non à se, sed ab alio, puta Iosue, & Zorobabele; quamuis in Græco legatur οἰκοδομήσας, cum ædificasset, quod tamẽ cum libro Esdræ non congruit. Et confirmatur, quia ædificatio templi tantum Zorobabeli & Iosue tribuitur, g excluso Nehemia, cui statim consequẽter erectio murorum euersorum assignatur. h Maneat ergo id miraculum his scenopegiæ diebus contigisse, iuxta simplicem Scripturæ assertionem: i & forte primo ipso die, quo maximum fiebat sacrificium, quique erat omnium celeberrimus. Et certe tantum memoratur dies scenopegiæ in singulari. Et de tempore hactenus. Historia autem hæc habet, referente authore 2. Machab. k

XXCII. CVM in Persidem ducerentur patres nostri sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, id est, præ cæteris pietate præstabant, acceptum ignem de altari occulte absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum, ita vt omnibus ignotus esset locus. Persidem pro Chaldæa hic posuit huius libri author, sicut & paulo post, l vel quia Persidem versus deducebantur, vel quia reuera pleriq; eorum in Persidem, Cyro rerum potiente, profecti sunt; in Græco etiam distinctius habetur, partem ignis ex altari incensi acceptam, & in cauerna sicci putei repositam. *Cum autem præterijssent anni multi,* tres videlicet supra 160. puta 93. ab initio imperij Cyri, & 70. desolationis: *& placuit Deo vt mitteretur Nehemias à Rege Persidis: nepotes sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: & sicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, sed aquam crassam.* Hoc iam primum miraculum est, vt ignis in aquam, & quidem crassam verteretur; pergit. *Et iussit eos haurire, & afferre sibi, & sacrificia, quæ imposita erant, iussit Sacerdos Neh. aspergi ipsa aqua, & ligna, & quæ erant superposita.*

XXCIII. IAM supra anno præcedenti diximus in textu Græco Nehemiam non vocari sacerdotem, sed tantum dici iussu Nehemiæ sacerdotes inspersisse aqua tam ligna, quam hostiam. Nihilominus hæc tota administratio sacrificij, præsertim quæ hoc loco, & infra continetur, plane sacerdotalis est. Nec eam temeritatem Nehemias non sacerdos, sicut nec olim Ozias, impune tulisset: cum è contrario nouo miraculo alterum confirmatum sit.

XXCIV. NAM *vt hoc factum est, & tempus affuit quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita vt omnes mirarentur,* renouata scil. Eliæ miracula. m vnde & hoc quoq; tempore ex admiratione in Dei laudes effusi sunt, donec consumptum esset sacrificium. Tunc autem *Neh. ex residua aqua iussit lapides maiores perfundi:* qui essent maiores hi lapides non satis constat, forte intelligit lapides inferiores altaris, ad quos sæpè hostiarũ sanguis, vel quæcumque aqua fundebatur, vsq; ad imam crepidinem eius: n aut lixarum [illegible] vel certas infundi, capi, continere; recte potest sensus esse, reliquũ aquæ crassæ immissum intra lapideas venas, [illegible] suũ ignẽ concepisse, vnde sequitur. *Quod vt factũ est, iteratur miraculum, ex eo enim flamma accensa est: sed ex lumine, quod refulsit ab altari, consumpta est.* Lumen pro igne [illegible], significat ignẽ, qui erat perpetuus in altari, ita exarsisse, vt aqua, quæ in lapidibus erat, inflammaretur, ac consumeretur.

SOLVTÆ CAPTIVITAT. AN. 93.

Cæterum quæ à rege Artaxerxe his auditis facta sunt; non nisi sequenti anno contigerunt; nunc quæ reliqua sunt huius anni expediamus.

XCV Existimo autem hoc ipso tempore nõ solum ignem, siue aquam illam crassam pro eo inuentã esse: sed & tabernaculum quoque, & arcam, & altare incensi, cum Tornicello, *a* & nonnullis Hebræis. Non ignoro plerosque in contraria esse sententia. In primis Serarium in c. 2. 2. Machab. Villalpandum, *b* Christoph. à Castro in 3. cap. Ieremiæ n. 20. vbi pro eadem sententia refert Porcherum t. p. Victoriæ aduersus Hebr. c. 7. & Petrum Galat. *c* Abulensem multis in locis, *d* præter Lyranum & Carthus. in eundem locum Machab. In eadem sententia est Genebr. in 2. l. Chron. Ioseph. Gorionis. *e* Imo Epiphan. & Doroth. in vita Ierem. & plerique Hebræi, qui fatentur quinq; defuisse in posteriori templo, quæ in Salomonico fuerant: nimirum Vrim & Thumim, id est, rationale iudicij, arcam, ignẽ, diuinitatem, & spiritum propheticum. Vt idem Gala. Genebr. locis cit. & Ribera in 1. Aggæi referunt. Quam sententiam plerique amplectuntur, quod sic euidentius est gloriam 2. templi, quam Aggæus prænunciat, ex Christi præsentia pendere. Sunt qui in ambiguo versentur, & probabiliter putent iam manifestatam arcam, probabilius tamen nondum manifestatam, sed in fine mundi manifestandam. Ita Ribera. *f* Et Melchior Canus de locis Theolog. *g* Et Comestor, c. 3. Iudith.

XCVI. PROBATVR nihilominus nostra sententia ex 2. Machab. *h* vbi Ieremias prophetat tabernaculum, & arcam, & altare incensi, quæ ipse absconderat, ignota fore, cum loco in quo reposita erant. *Donec*, inquit, *congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat, & tunc Dominus ostendet hæc: & apparebit maiestas Domini, & nubes erit, sicut & Moysi manifestabatur, &c.* Nemo profecto potest tempus, in quo hæc Ieremiæ prophetia impleta fuerit, in quo visibilis maiestas Domini appareret, vt Moysi & Salomoni, quam hoc, in quo Deus præsentiam maiestatis in igne mirabiliter accenso demonstrauit; in quo nubes solem, & sacrificia, & altare obtegebat, vt Moysis, & Salomonis temporibus contigerat. Ista etiam congregatio populi, non alia intelligenda est, quam quæ post captiuitatem Babylonicam facta est sub Cyro, Dario, & Artaxerxe. Sicut enim per partes dispersus fuerat populus, ita & per partes iterum collectus fuit.

XCVII. IDQVE probatur ex instituto Ieremiæ, qui etsi reprehendebat sociorum suorum curiositatem: consulari tamen eos volebat de restitutione futura Iudaici cultus, & ceremoniarum, post præsentem dispersionem. At si intelligebat hæc, quæ abscondebat, manifestatum iri in die iudicij, nonne eos irridebat potius, quam consolabatur? Nonne in die iudicij oporteret & arcam, & tabernaculum, & altare incensi manifestari, cum de omnibus æque dicat Ieremias manifestatum iri. Quod tamen ipsi non dicunt. Cui denique vsui tunc arca? An vt renouetur Iudaismus? absit: aut vt facilius aggregentur ad Christum? Valeret potius ad eos retrahendum ab ipso, & ad spem iterum stabiliendi Mosaicos ritus; cum post tot annorum millia sibi viderent conseruatam esse, ac repræsentari. Secundo ex 1. Machab. constat Antiochum intrasse in templum cum superbia, & accepisse altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, &c. Hæc ergo fuerant in templo; aut ergo ostendant aduersarii quando, & à quibus hæc vasa iterum facta sint; aut fateantur, si tempore Nehemiæ repertum est Domino reuelante altare incensi, certe arcam & tabernaculum, quæ simul delitescebant, non fuisse neglecta, sed eadem opera reperta, & suis in locis in templo noua collocata, ad renouandam, augendamq; populi deuotionem.

XCVIII. TERTIO ait Dominus per Ierem. *k* agens de tempore noui testamenti, vt omnes fatentur interpretes. *Cumque multiplicati fueritis, & creueritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent vltra, Arca testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet vltra.* Dominus ergo ait illo tempore Iudæos, & ex Iudæis natos Christianos, non vltra verbo elatutos Arcam testamenti gloriabundos, neq; in corde suo magni facturos, in ea confidentes, tanquam in certo, ac præsenti Dei auxilio, neq; vltra votiuis peregrinationibus honoraturus imo omnem eius honorem in desuetudinem, atque obliuionem abiturum. Quod si totis iam sexcentis & quadraginta annis, ante promulgationem euangelij, & cessationem legalium, arca iam perdita fuit, & honore caruit, & suis præsidio non fuit, quid nouum promittitur, aut inopinatum pro tempore Euangelij? quid est illud *non vltra*, nisi ad significandum ad illud vsque tempus in veneratione fore, & ante eam oblatum iri Deo de more sacrificia. Deinceps autem honore & cultu carituram, sicut & ipsas Mosaicas ceremonias.

QVARTO, in 2. Paral. *l* dicitur, fuisse arcam in Oraculo templi, inter Cherubim, vsq; ad præsentem diem. Quæ verba non alterius fuerunt quam Esdræ, qui Scripturas collegit, ordinauit, suppleuit, correxit, vt dicemus, &, vt passim fatentur doctores, librorum Paral. author fuit. Atqui Esdras sub hæc nostra tempora ista scripsit, ergo hoc quoq; tempore arca in eum locum restituta fuit. Nec est quod dicat Abulensis, ea verba esse Ahiæ Silonitis, aut Addo videntis. Nam cum ea non pertineant ad illius temporis historiam, sed longi cuiusdam temporis seriem præ se ferant, frustra ea ipse tribuat prophetis, qui tempore ipsius Salomonis fuerunt. Nihil enim nouum, aut inopinatum dicerent.

Quinto Tertul. l. de coron. milit. c. 9. vbi ait nec Patriarchas, nec Prophetas, neq; Apostolos, neq; Euangelistas fuisse coronatos, subdit. *Puto nec ipsum Dei templum, nec arcam testamenti, nec tabernaculum martyrij, nec altare, nec candelabrum, quibus vtique & in prima dedicationis solennitate, & in secunda restitutionis gratulatione competisset coronari, si dignum Deo esset.* Sic ipse, aperte supponens arcam testamenti in secunda templi restitutione fuisse.

DENIQVE eorum qui dissentiunt nonnulli in eam sententiam impelluntur sanctorum virorum autoritate, quos huius opinionis esse, ex eorum scriptis constare videtur: alij zelo quodam, vt dixi, vt gloria secundæ domus maior sit quam primæ, quod frustra est. Nam etiam arca concessa, remanent alia quæ ignobiliorem reddant hanc secundam domum, non tamen absentia cœlestis ignis, in quo Genebr. lapsus est, vt ex 2. Machab. retulimus. Iam vero quæ refert S. Epiphan. & post eum Dorotheus, & D. Thomas de arca in petram absorpta Ieremiæ precibus. De inscripto, vel insculpto nomine Dei in saxum digito ipso, perinde ac ferro, & quod noctu nubes, velut ignis locum hunc obtegit, & quod prima arca resurrectura sit, & producenda è saxo, & in monte Sina collocanda, ad eamq; sanctos coacturum iri, & id genus alia, si quis ea diligentius perpenderit, ea Rabinorum traditionibus descripta, facile intelliget, nec maiorem fidem facere, quam quæ ex ipsis refert D. Hieron. quæ sæpius refutauimus. Et sunt certe non raro tam inepta, vt propterea viri docti, & has traditiones D. Hieronymo, & vitas illas D. Epiphanio tribuendas negent. Nam vt alia taceam, quæ recte refutat Torniellus, illud de arca in petra absorpta videtur repugnare Scripturæ, quæ ait Ieremiam in montem venisse, & ibi inuenisse locum speluncæ, & illuc intulisse tam arcam, quam tabernaculum, & altare. Quod habet etiam Iosephus Gorionis. *m* Baronius etiam in notis Martyrol. in 5. Iunij, non sine causa dicit nonnulla esse in Synopsi Dorothei castigatione digna; neq; Dorotheum istum esse episcopum Tyri & martyrem, vt putauit qui collegit Bibliothecam patrum, sed iuniorem quendam abbatem, qui eam synopsim Romæ scripserit.

XCI[X] AT, inquiunt qui hanc arcam in extremam resurrectionem conseruant, si inuenta est hoc tempore arca, quare illius non meminit Scriptura, quæ ignis renouati meminit? quare Iosephus in spoliis à Tito, & Vespasia. ex Iudæa Romam delatis, eam non numerauit. *n* Et alio loco *o* ait in intima templi parte nihil prorsus fuisse positum, sed inaccessam, & inuiolatam, & inuisibilem omnibus extitisse. Ad 1 Respondeo quis nouit consilium Domini, aut

quis

AN. 95. quis con[illegible] eius fuit [illegible] a Scriptura fuisse tradita, quæ silentio obuoluta sunt? Dicitamen potest, monitos perceptis iam Iudæos Ægyptios ignis diuini [illegible] dat, quia tentata nt memoriam festi diei, ea de causa [illegible] di, quod non conueniebat inuentæ arcæ. Ad [illegible] Responde [illegible] enumerasse, & nomine legis, [illegible] comprehendisse, vt existimat Torniel. a Sed quæres, inquit Ribera, b cui huius inuentionis arcæ Iosephus non meminerit. Cur absconsionis non meminit? Cur de igne cœlesti Nehemiæ dato nihil di[illegible] Sic ipse.

XCII

FORTASSE autem nihil in intima templi parte fuisse potuit dici, quia iam Antiochus eam abstulerat: qua de re suo loco dicendum erit. Aut occulte respuit calumniam eorum, qui in intima æde à Iudæis asini caput coli dicebant, de qua idem Ioseph. In hoc sacrario Apion præsumpsit edicere asini caput collocasse Iudæos, & eum colere, & dignum facere tanta religione; & hoc affirmat esse euulgatum, dum Antiochus Epiphanes & expoliasset templum, & illud caput inuenisset ex auro compositum multis pecunijs dignum. Idem calumniatus est Cornel. Tac. d quem propterea Tertull. mendaciorum loquacissimum appellat. e *Effigiem, inquit, animalis, agrestis scilicet asini, quo monstrante errorem, sitimq; depulerant, penetrali sacrauere.* Certe vitem auream Libero patri dicatam, in templo repositam scribit Tacit. l. 5. historiarum; sed de his iam satis.

XCIII

IN *die autem vigesimo quarto mensis huius* (septimi, transactis tabernaculorum diebus) *Conuenerunt filij Israel in ieiunio, & in saccis, & humus super eos.* Quæ huius pœnitentiæ causa esset, sequentia non obscure demonstrant. Cum enim populus, ex assidua legis auditione, accepisset, quam serio in ea præciperetur, vt à coniugijs alienigenarum abstinerent: Idq; etiam fortasse Esdras vehementius inculcasset, vt dudum fecerat sub annum septimum Artaxerxis; quicunq; huic culpæ erant affines, siue qui nondum eiecerant mulieres illas, siue qui eas repudiatas iterum acceperant, facti pœnitentes in templum venerunt, & eiusdē Esdræ, vt videtur, opera annitente Nehemia, iterum *separatum est semen filiorum Israel ab omni filio alienigena. & steterūt & confitebantur peccata sua, & iniquitates patrum suorum.* Sed eadem quoq; opera, vt ex sequentibus capitib⁹ patet, pleraq; alia emendata sunt, quæ passim à populo peccabantur, & renouatum est fœdus Deum inter & populum.

XCIV.

PERGIT autem Nehemias. *Et consurrexerunt ad standum,* nimirum honoris causa lectionem sacram non sedentes, sed stantes audiebant. *Et legerunt in volumine legis Domini Dei sui quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum.* Significat alternatim Leuitas legisse in lege Domini, & populum orasse, ita vt grata vicissitudine vtrorumq; minueretur labor. Porro Leuitæ, qui in textu Latino, & Hebræo nominantur, aliter habentur in 70. Nam plerisq; omittuntur: quin & sequens oratio soli Esdræ tribuitur. Prius autem Leuitæ hortabantur populō ad orandum, eo fere modo quo ipsis verbo præibatur, dicentes. *Surgite,* id est, Eia agite, *benedicite Deo vestro ab æterno vsque in æternum. Et benedicant nomini gloriæ tuæ excelso, in omni benedictione & laude.* His communiter quasi in choro ab omnibus Leuitis decantatis, solus Esdras, vt est in 70. elata voce, quam populus audire, & affectu potius quam voce sequi posset, longam inchoauit orationem, à sexto versu ad fi. capitis.

XCV.

IN qua primo Deum omnium conditorem, & conseruatorem humiliter commendat. Deinde commemorat cum gratiarum actione, diuinam Israelitici populi electionem in patriarcha Abraham, & fœdus cum eo initum, & eius impletionem per innumera prodigia, atque miracula, in Ægypto, in mari rubro, in deserto, in quo legem per manum Moysi singulari Dei beneficio populus acceperat, & insuper cœlestem cibum, reliquaque omnia ad [illegible] tam opportuna: quamuis impie in Deum suum, atque [illegible] ate egeleret. Deinque in acquisitione terræ Chanaan, deletis habitatoribus eius. Vbi cum omnibus bonis ex diuina benignit. te circumfluerent. *Prouocauerunt te,* inquit, *ad iracundiam,* [illegible] *& proiecerunt legem tuam post terga sua, & prophetas tuos occ*[illegible]*, qui contestabantur eos, vt reuerterentur ad te, feceruntque* [illegible] *blasphemias grand*[illegible]. Hebræum quidam vertunt conu[illegible] irritationes: significat autem Idola, & omnem Idololatriam, quæ tempore Iudicum primo, deinde etiam Regum itentidem exercebatur, ita vt alternatim impietas & flagella, idolorum & alienigenarum seruitus, pœnitentia eorum, & Dei indulgentissimi misericordia, sibi subinde succederent.

XCVI.

POSTREMO vehementer Deum obsecrat vt omnes calamitates, & miserias populi sui, quas iuste propter peccata sua iampridem patitur, propitius intueatur, & auertat. Et in primis præsentem statum miserabilem, de quo. [illegible] *Ecce,* inquit, g *nos ipsi hodie serui sumus, & terra quam dedisti patribus nostris, vt comederent panem eius, & quæ bona sunt eius. & nos ipsi serui sumus in ea. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos posuisti super nos, propter peccata nostra. & corporibus nostris dominantur, & iumentis nostris secundum voluntatem suam, & in tribulatione magna sumus.* Similis confessio habetur in præf. Esdræ, h ex quo intelligimus Iudæos hoc tempore tributa pependisse regi Persarum, exceptis sacerdotibus & Leuitis quos Artaxerxes nominatim exceperat. Hanc ergo tributorum pensitationem, & seruitutem Esdras deplorat, innocens illam libertatem, atque immunitatem ab oneribus, quam eis lex dabat. iuxta illud. k *Non erit vectigal pendens ex filiis Israel.* Quod in 70 Xisti legitur. *Super iumentis nostris,* id est. Et nihilominus vt inueniamus misericordiam tuam, tibi spondemus fidelem seruitutem, *& percutimus fœdus, & scribimus* ad perpetuam rei memoriam, *& significant* propriis nominibus ad roborandam promissionem, *principes nostri, Leuitæ nostri, & sacerdotes nostri.* In priori Esdræ fœdere, l non traditur [illegible] fœderis, neque subsignatio, sed adiuratio, quæ hoc tempore prætermissa non est, vt mox patebit.

XCVII

DEINDE ergo nominantur qui fœderi subscripserunt, in quibus qui primus nominatur Nehemias videtur esse populi dux, idemque sacerdos, vt patet ex v. 8. Mirum est autem neque pontificem Eliasib, neque Esdram sacerdotem in hoc fœdere subscriptos haberi: memoratur tamen Eliasib huius operis particeps. m *Factum est autem,* inquit, *cum audissent legem, separauerunt omnem alienigenam ab Israel. Et super hoc erat Eliasib sacerdos, &c.* Subscripserunt ergo plerique Sacerdotes, & Leuitæ, & magistratus populi, & Nathinæi, & proselyti, qui pro se suisque solemniter spoponderunt, ac iurarunt se legem Dei seruaturos: nominatim autem non contracturos affinitates cum infidelibus. Additur etiam nominatim de excludendis Ammonitis & Moabitis à cœtu Iudæorum: nimirum nisi fierent proselyti, vt notauit Eman. Sà. Cautius obseruaturos etiam cum alienigenis populis diem sabbathi, aliosque festos dies, vt ne iis diebus venalia emant, aut cum eis quoquomodo contrahant.

XCVIII.

ANNO septimo. neque terram culturos, neque sponte nascentia collecturos, sed pauperum vsibus dimissuros; neque debita à pauperibus exacturos, iuxta Domini præceptum. Obligarunt se præterea ad soluendum quotannis tertiam partem sicli, pro templi necessariis sumptibus; & insuper ad suppeditanda ligna domui Domini toto anno; ad soluendas primitias omnium frugum ac fructuum, hominum etiam & animalium, iuxta legem, quæ filios redimi iubebat, & animalia offerri ad sacrificia, & vsum sacerdotum, ac Leuitarum. Item ad decimas titeeis persoluendas, quas Dominus, ad eorum sustentationem, destinasset.

POSTREMO ad frequentiam populi Hierosolymitani, in hoc populi cœtu definitum est, vt principes populi habitarent Hierosolymis. vrbe sc licet regia, & à Deo sanctificata & electa; reliqua vero plebs misit sortem, vt decima pars Hierosolymis habitaret, præter eos qui sponte eligere vellent habitationem in ea, quos populus Hierosolymitanus laudauit, quasi æmulantes gentis suæ gloriam, & metropolim eius honorantes, & co[illegible] illius ho-

... ob ... Fuse autem scribit Nehemias quæ familiæ Hierosolymam incoluerint, & quanto virorum numero, tam ea tribu Iuda, quam Beniamin. Et mox quæ etiam oppida, & pagi ab iisdem tribubus habitata fuerint. De reliquis autem tribubus nulla mentio: quia si qui fuerunt ex illis oriundi, perpauci erant, & incerta fortassis origine, his se tribubus aggregarant. Nam 1. Esdræ 2. legimus quosdam ignorasse genus suum, & eiectos de sacerdotio. Et hæc sunt quæ hoc anno gesta, in lib. Nehemiæ referuntur; quæ reliqua sunt ad sequentes annos, ad quos pertinent, differentur.

C INTEREA vero si quæ Græca, & Romana historia, in hunc annum suggerit, breuiter annotemus. Et quod ad Græcam quidem attinet, sex annos vacuos, vsque ad bellum Samium reperio.

Romæ autem T. Quintius Capitolinus, quartum Consul, & Agrippa Furius, nec seditionem domi, nec foris bellum acceperunt. Sed vtrunq; imminebat, vt ait Liuius l. 3. Nam nec vltra ciuium discordia reprimi poterat, & tribunis & plebe incitata in patres, cum dies alicui nobilium dicta, nouis semper certaminibus conciones turbaret. Ne eis cognitis Æqui & Volsci quieuere, sed coniunctis exercitibus Latinum primo agrū populati sunt: deinde quia nemo occurrebat ad prælium, ad mœnia ipsa Romæ populabundi accessere: vastationem agrorum vrbi per contumeliam ostentantes, indeq; multa prædam præ se agentes Corbionem rediere.

CI. H... Consul Quintius populum ad concionem vocat, & fortissima, grauissimaque oratione, adde etiam artificiosissima, ita tractauit, vt plebem arguendo, increpando, obiurgando, tribunos insectando, plus quam alij popularissima concione profecerit. Nam illico iuuentus, quæ inter tales metus detrectationem militiæ, telum acerrimum aduersus patres habere solita erat, bellum & arma spectabat. Inde vbi nunciatum in vrbe, quæ hostes in agris perpetrassent, vniuersam ita impleuerunt. Senatus ergo vehementer commendata Quintij concione, eum orat Collegamque vt capessant Remp. Tribunos etiam, vt vno animo cum Coss. bellum ab vrbe, ac mœnibus propulsare velint, plebemque obedientem patribus præbeant. Quid multa? delectus decernitur, habeturque, tanta celeritate vt tertio die cum hoste pugnatum sit, fœliciterq; depugnatum, hostilia castra expugnata, ingentes prædæ receptæ, & acquisitæ. Nec tamen triumphatum est, ne triumphus hominibus potius, quam rebus gestis delatus videretur; cum nuper Valerio & Horatio Consulibus, qui præter Æquos, & Vulscos, etiam Sabinos vicerant, triumphus non fuisset delatus.

Inde iudicium populo Rom. delatum de finibus suis ab Aricinis & Ardeatibus: sed contentiosum agrum populus, authore & impulsore P. Scaptio, vtrisque ereptum sibi assignauit, cum tamen eum nunquam antea sibi vindicasset. Id cum præsenti Consulum pudore factum refert Dionysius; & posterorum reprehensione. In eadem ... vel simuli causa M. Tullius populum Romanum alicubi reprehendit.

ANNVS MVNDI 3610. SEXTÆ ÆTATIS 94. Nehemiæ Ducis Hebræorum 2. Artaxerxis 21. Imperij Pers. 94. Eliasib Pontif. 21. Olympiadis XXCIV. An. 1. Archonte Praxitele. Vrbis cond. 309. Coss. M. Genucio, & Pub. Curiatio, siue C. Quintio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 443.

DELATO ad Artaxerxem nuncio de igne tot annis in ... abscondito, & in aquam crassam, & inde ... in ignem conuerso, vehementer admiratus est. Rex, tantoque magis, quo maiore apud Persas in veneratione ignis semper fuit, ... que rei veritatem ... diligenter inquirere iussit atque examinari: cum enim locum sanctum, & religiosum hab... fecit, cum ... sacerdotes multis donauit, & muneribus honorauit ... que significatur illis verbis, *Considerans autem rex & diligenter examinans, fecit ei templum, vt probaret quod factum erat, & cum probasset sacerdotibus donauit multa bona, & alia atque alia munera, & accipiens manu sua tribuebat eis.* Quæ nonnulli interpretantur de templo Hierosolymitano vehementius exornato, & nouis muris ad loci tutelam exterius circumsepto. eo quod templum aliud præter Hierosolymitanum in solitudine extrui, nunquam passurus fuisset Nehemias, sed ex Græco res clara est. Sic enim fideliter vertitur. Rex autem approbata re, locum circumseptum sacrum reddidit, & quibus gratificabatur Rex multa excellentia accipiebat, & dabat. Διαφέρων enim pro διαφέρων positum Serar. quoque putat, sicut in Latino *considerans* pro conserans, siue obserans, cum in Græco sit περιφράξας. Nec absurdum est exiguum etiam locum, alioqui sacrum, templum dici, quæ pluribus vide apud Serar. q. 14.

II. SED nec illud absurdum, locum aliquem extra templum à Iudæis sanctum æstimari, & eo nomine honorari, præsertim in quo Deus aliquid præter naturæ ordinem perpetrasset, vt probant eam piscinam, imo & sua oratoria. An autem Artaxerxes ignem honorare ea Persica superstitione voluerit, an potius mirabilium omnium effectorem Deum, qui & aquam ardere faceret, & eandem ex igne produceret, non est facile recte statuere. Certe in meliorem partem vt propendeam, facit Esther tum Regina, & Mardochæus, qui hanc occasionem non omiserint, regem ad pietatem propensum, recte dirigere. Præsertim non ignarum veri Dei, vt ea eius decreto pro Iudæis perspicuum est. Porro hunc locum Nehemias Nephthar, id est, purificationem appellauit. Retuli autem hæc ad hunc annum, quia non prius res & nota fieri in Perside, & regis iussu in Iudæa examinari, & locus circumcludi, & religiosus fieri potuit.

III. QVOD ad res Græcorum attinet, hic secundus est annus ab inito fœdere tricennali. Sic enim numeratur à Thucydide, & Diodoro, à quibus bellum Peloponnesiacum incoaturanno V.C. 322. qui est secundus Olympiadis 87. & dicitur decimus quintus ab inito illo fœdere. Hoc porro tempore, vt scribit idem Diodorus, in huius Olymp. 84. anno 3. pleræq; per orbem gentes quietæ erant, & pace fruebantur. Persæ enim geminum cum Græcis fœdus constitutum habebant, vnum cum Atheniensibus, eorumq; socijs, quo sua iurisdictionis libertas Græcanicis vrbibus Asiæ restituta erat: Alterum cum Lacedæmoniis, in quo contrarium perscriptum erat, easdem scilicet vrbes Persarum imperio obnoxias fore. Similiter & Græci pacem inter se colebant, fœdere tricennali inter Athenienses, & Spartanos icto. Sic ipse quidem de Sicilia, Italia, Gallia, Hispania confirmat.

IV. VERVM ... deris, d... en, Repub. præsertim Romana, ... nequit. Nam domi ... non minus quam superiore anno, ... est. C. enim Canuleius Trib. plebis initio anni de Connubio patrum & plebis, Rogationem promulgauit ... mentio primo senatum ... a tribunis, vt alterum ex plebe Consulem liceret fieri, eo processit deinde, vt rogationem nouem tribuni promulgarent, vt populo potestas esset, seu de plebe seu de patribus vellet, Consules faciendi. Vtrumq; indignissime tulere patres, quod contaminari sanguinem suum, & potentiam plane conuelli viderent; summumq; imperium à se ad plebem transferri, potiusq; extrema quæq; patienda censuit quam permittendum, vt ea ... es perferrentur.

V. LÆTI ... audiere patres Ardeatium populum, ob ... abiudicari, desciuisse; Veientes depopulatos extrema agri Romani; Æquos & Volscos expeditionem parare. His cognitis Senatus decernit vt conscribatur exercitus, atque ambo Consules copias educant. Sed frustra, Trib. plebis summa vi obsistentibus, & affirmantibus ... permissuros SC. vlla de re, priusquā de

appro-

CAPTIVITAT. AN. 95.

approbanda lege, fieri, quin & iureiurando fidem suam obstringentibus, nihil eorum quæ decreuissent rescissuros, quamuis diuersum eis vel maxime persuaderetur.

Hic priuatim conuenere aliquot primarij Senatores, qui in primis optimatibus imperium asserebant, vt dispicerent quid facto opus esset. Cumque C. Claudios rigidiorem sententiam dixisset, & tanquam hostes armis etiam coërcendos diceret, qui patrias consuetudines abolere, & vetustum Reip. ordinem labefactare conarentur: T. Quintius vim improbauit, à ciuili sanguine abhorrens; cui etiam cæteri consentiebant.

VI. *Consilium de Tribunis Consulari potestate creandis.*

Tum Claudius resumptis dicendi partibus, monuit ne vllo modo Plebi consulatum communicarent, sed Tribunos potius militares, cum potestate Consulari, eligerent, quorum pars vna è Patritijs foret, altera ex Plebeijs. Quæ sententia cum postea in publico Senatu à T. Genucio Cõsulis fratre prolata esset, secundissimis animis à Tribunis, & à Plebe accepta est; qui & proximis comitijs creati sunt, vt dicemus.

Addit Liuius summa Canuleij Tribuni pleb. contentione factum, vt lex etiam de connubijs patritiorum cum plebe iungendis perferretur.

VII. *Olympias 84. Melissus.*

ALTERA porro hac Olympiade, ordine quarta supra octogesimam, idem qui proxima, in stadio victor fuit Criston Himeræus, quo tempore Praxiteles Athenis Prętor fuit. Circa hanc Olympiadem floruisse Melissum Philosophum, Parmenidis auditorem, patria Samium, ciuibus suis gratiosum, testatur Laërtius, & apud eum Apollodorus: ex quibus Eusebius, aut certe Hieronymus in Chronico. Sub hoc fere tempus Herodotus cum Athenis in Senatu, vt ait Eusebius, aut vt vult Scaliger, in conuentu Panathenaico libros suos legisset, probatus, atque honoratus est: quo honore motus Thucydides ad scribendum adductus est. Eum conuentum ille idem incidisse ait anno tertio Olympiadis 83. prætore Callimacho eodemque anno & libros suos in panegyri Panathenæorum Herodotum recitasse, & coloniam Thurios deductam, & Herodotum cum colonis eo profectum. Qua in re secum ipse pugnat, qui in Olympionicarum catalogo scribat, eam coloniam in Thurios deductam anno secundo Olympiadis octogesimæ quartæ. Vt omittam eum perquam licenter βιβλίω Eusebij Παναθηναίοισι interpretari, Hieronymum arguere, eoq; fundamento inconstantem construere Chronologiam.

Scaliger notatur.

VIII. *Protagoras Abderites.*

CIRCA hanc ipsam Olympiadem floruisse Abderitem Protagoram refert ex Apollodoro Laërtius, licet in Latino menduse 74. Olympias memoretur. Refert & Eusebius in Chron. atq; eius libros publico decreto ab Atheniensibus fuisse combustos. Eius rei causam recitat Laërtius, & ex eo Suidas, quod initio cuiusdam libri ita scripsisset. *De dijs sintne an non sint nequeo statuere. Multa enim id scire prohibent, rei incertitudo, & breuis hominis vita.* Ob hoc autem principium operis pulsus est ab Atheniensibus, librique illius in foro cremati sunt, & sub præconis voce à singulis, qui illos habebant, inuestigati. Recitauit autem ad ... um Athenis in Euripidis, siue vt quidam volunt, in Megaclidis domo, vt alij in Lycæo. Quem accusauit Pythodorus Polyzeli filius, vnde Atheos dictus est; qui forte solam ignorantiam suam, valde vtique culpabilem, voluit profiteri. Eum baiulum fuisse dicit Suidas, & cum Democrito collocutum cœpisse philosophari, deinique & Sophistam esse factum.

* * † * *

PROTAGORAS.

ANNVS MVNDI 3611. SEXTÆ AETAtis 95. Nehemiæ 3. Artaxerxis 22. Imperii Persarum 95. Eliasib. Pontif. 22. Olympiadis XXCIV. 2. Prætore Lysania. Vrbis cond. 310. A. Sempronio Atratino L. Atilio Longo, & T. Clœlio Sic. Tribb. milit. moxq. Coss. L. Pap. Mug. & L. Sempr. Atrat.

ANNVS ANTE CHRISTVM 442.

I. *Ratio temporis.*

VNIVS anni est inter Liuium & Dionys. hoc loco controuersia. Nam Dionys. diserte ponit annum tertium octogesimæ quartæ Olymp. qui est 311. V.C. cum Liuius aperte 310. scribat, quem deinceps deficiente Dionys. secuturi sumus, & de hoc anno eum sequitur Onuphrius, qui tamen non recte facit, cum ait Dionysium cũ Liuio de anno horum Tribunorum sentire. Sequitur & Cuspinianus in Cassiodori Consules Sigonius maluit annum 309. secutus fastos Capitolinos vt ait, cui subscribit Temporarius. Sed eosdem fastos secutus Onuphr. annum 310. ponit, eamque sententiam, vt mediam, censui præferendam. Maxime cum legamus apud M. Tullium, in epistola ad L. Papirium Pætum, si locus mendo caret, Papirium Mugillanum cum L. Sempronio Atratino Consulem fuisse annis post Romam conditam 312. Rectius 310. vel 11. *a l. 9 ep. 21.*

II. *Tribuni Consulari potestate creantur.*

Hoc anno (quoniam res sacræ, Persicæ, ac Græcæ silens) Comitia Tribunis tribus Consulari potestate creandis indicuntur, vt ait Liuius; Genucij tamen sententia ferebat, vt est apud Dionys. vt tres ex patricijs, & totidem ex plebeijs crearentur; & singulis annis in Senatus P.Q.R. potestate esset statuere, vtrum à Consulibus, an à Tribunis militum mallet Remp. geri. Verum id populo liberum fuit, qui creatis tribus patricijs, nullum præterea creauit. Plebs enim se non contemptam videns, oblato honore abstinuit. Euentus eorum comitiorum docuit, inquit Liuius, alios animos in contentione libertatis dignitatisq;, alios secundum deposita certamina incorrupto iudicio esse. Tribunos enim omnes patricios creauit populus, contentus eo quod ratio habita plebeiorum esset.

Plebis Romanæ modestia.

Creati sunt ergo tres illi tribuni patricij quos diximus, quorum creandorum aliam causam quidam attulerunt apud Liuium, propter adiectum Æquorum, Volscorumque bello, & Ardeatium defectioni Veiens bellum; quia duo Coss. obire tot simul bella nequibant. Nihilominus, vt ait idem Liuius, cum tot terrores à finitimis ostentati essent, etiam domi otium fuit. Et paulo ante ait Tribunorum in magistratu concordiam domi, pacem etiam foris præbuisse.

Alia creandi causa.

III. *Vitio creati abdicant se magistratu.*

NEQVE tamen firmus fuit hoc tempore hic tribunatus militaris, quia tertio mense quam inierant, augurum decreto, perinde ac vitio creati, honore abiere. Ita Liuius l. 4. Distinctius Dionys. ait eos tres tantum & septuaginta dies eum magistratum gessisse, quod signa quædam diuinitus oblata, vetuissent illos Remp. gerere: ex quo intelligi potest quantum Romæ vanissimæ isti augurali disciplinæ tribueretur, cum primarius magistratus, tanta contentione expeditus, ad augurum arbitrium in ordinem tam cito redigeretur. Hic interreges creati à Senatu, qui comitiis indictis, & permissa plebi cognitione, Tribunosne, an Consules creare mallet, cum Plebs patrias consuetudines retinendas iudicasset, permiserunt patricijs, qui vellent ambire Consulare imperium. Fiunt ergo rursum è patriciis Consules, L. Papirius Mugillanus, & L. Sempronius Atratinus frater eius, qui cum collegis Tribunatum deposuerat.

Rursum patricij Consules creantur.

Hi duo magistratus apud Romanos, vno eodemq; anno summum obtinnere imperium, sed non in omnib. annalibus Romanis ambo reperiuntur; nos tamen testimoniis ex sacris & reconditis libris desumptis nitimur. Hæc fere Dion. quib. etiam consentit Liuius. Non nihil tamen inte Ardeatensium dissentit. Nam Dionys. ait amicitiæ societatisque fœdus cum Ardeatibus pactum esse, omissa

soperent converso agro expostulantur. Liuius autem, legati, inquit, ab Ardeatibus Romam venerunt, ita de iniuria querentes, vt si demererentur, eos in fœdere, atque amicitia mansuros restituto agro appareret. Ab Senatu responsum est, iudicium populi à Senatu rescindi non posse, si tamen Ardeates arbitrium Senatui leuandæ iniuriæ suæ permittant, fore vt postmodum gaudeant se iræ moderatos, sciantque patribus æque curæ fuisse, ne qua iniuria in eos oriretur, ac ne orta diuturna esset. Sic fere Liuius, qui mox subdit creatis nouis Consulibus fœdus renouatum est.

pertito diuisa, sed post atrox prælium inter nobiles & plebeios, plebs vrbe pulsa, in agros villasq; optimatum cum ferro igniq; sæuiret, oppidum etiam obsidere pararet, vt maiore incendio patria deflagraret, optimates Romanos ad auxilium vrbis obsessæ, plebs ad expugnandam secum Ardeam Vulscos exciuere. Priores Volsci duce Æquo Cluilio Ardeam venerunt, & mœnibus hostium vallum obiecere.

IV. Quod vbi Romam est nunciatum, extemplo M. Geganius Consul cum exercitu profectus, obsidentes Volscos nec opinato circumuallauit, eosq; commeatu destitutos, & ad pugnam desperata pace progressos, cum ne fugere quidem possent, omni ex parte cecidit. Qui mox ad preces à certamine versi, dedito imperatore, traditisq. armis sub iugum missi, cum singulis vestimentis, ignominiæ cladisque pleni, dimittuntur: & cum haud procul vrbe Thusculo consedissent, vetere Thusculanorum odio, inermes oppressi dederunt pœnas, vix nuncijs cædis relictis. Consul Ardeæ turbatas seditione res composuit, eius auctoribus securi percussis, & triumphans in vrbem redijt, Cluilio Volscorum duce ante currum ducto, prælatisque spolijs, quib⁹ dearmatum exercitum hostium, sub iugum miserat.

ANNVS MVNDI 3612. SEXTÆ ÆTATIS 96. Nehemiæ Ducis 4. Imperii Pers. 96. Artaxerxis & Eliasib Pontif. 23 Olympiadis XXCIV. An. 3. Archonte Diphilo Vrbis cond. 311. M. Geganio Macerino II. & T. Quintio Capitolino V. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 441.

I HOc quoq; anno, & sequenti fere solas res habemus Romanorum. Hic autem 311. ab Vrb. Cond. Censuræ initio illustratur. *Censura*, inquit Liuius, *res à parua origine orta, tanto deinde incremento aucta est, vt morum disciplinæque Romanæ penes eam regimen, Senatus, Equitumq; centuria, decoris dedecorisq; discrimen sub ditione eius magistratus; publicorum ius, priuatorumque locorum, & vectigalia populi Romani sub nutu, atque arbitrio essent.* Huius magistratus creandi causa fuit, quod Coss. Senatui docuissent cum alia multa, propter continuas Consulum expeditiones, neglecta esse, tum illud institutum summæ necessarium, de fortunarum censu, e quo & numerus eorum, qui militari ætate essent, cognoscebatur, & opum magnitudo pro cuius ratione vnumquemq; ad bellicos sumptus contribuere oportebat. Nam nullum censum intra septemdecim annos actũ esse à Consulatu L. Cornelij. & Q. Fabij, vt ait Dionysij Consules fuerunt anno V.C. 295. à quo hic numeratur 17. computatis extremis.

V. QVINTIVS autem togatus Consul, armati Collegæ gloriam æquauit, summa autoritate, & prudentia, vt eum & patres seuerum Consulem, & plebs satis comem crediderint, & aduersus Tribunos autoritate plura quam certamine tenuit. Quinq. enim Consulatus magna cum laude gesti, & honestissima totius vitæ ratio summam illi venerationem apud omnes conciliabant. Itaq; Tribunorum militarium nulla mentio his Consulibus fuit. Tantum valet, etiam apud homines rudes atq; turbulentos, opinio probitatis. Quod maxime in quarto eiusdem Consulatu intellectum est, si quis eius apud Dion. orationem legat.

ANNVS MVNDI 3613. SEXTÆ ÆTATIS 97. Nehemiæ Ducis 5. Imperii Pers. 97. Artaxerxis 24. Eliasib 24. Olympiadis LXXXIV. An. 4. Archonte Timocle. Vrbis cond. 312. Coss. M. Fabio Vibulano, Posthumio Ebucio Cornicine.

ANNVS ANTE CHRISTVM 440.

II VISVM est Senatui rem operosam, & minime Consularem proprio magistratu egere, cui scribarum ministerium, custodia, curaque tabularum, & arbitrium formulæ censendi, subijceretur. Id facile tum Reip. persuasum est. Nam Patres libenter consenserunt, vt patricij magistratus, licet in re parua, multiplicarentur, rati ex personarum dignitate, etiam officio dignitatem accessuram, tanto que ordinem suum robustiorem fore. Tribuni autem rei necessitatem intuiti, & procurationem minime speciosam, minime obstitere. Cumq; à primoribus ciuitatis spretus honor esset, Papirium & Sempronium, quorum magistratus integer superiore anno non fuerat, populus censui agendo præfecit, vnde & Censores ab re appellati, vt scribit Liuius l. 4. Ex quo minime dubitem locum apud M. Tullium vocis vnius traiectione corruptum emendare. *Fuerunt*, inquit, *a patricij minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui Consul cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea censor cum eodem fuisset, annis post Romam conditam 312.* Vtique legendum, *qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, cum antea Consul cum eodem fuisset* prius enim Collegæ fuerunt in Consulatu, quam in Censura, vt ex T. Liuio relatum est. Quod postea vidi à Manutio, & Stephano Pighio animaduersum.

I QVIETÆ fuerunt etiam hoc anno res in Iudæa in Perside, in Græcia, ne Romæ quidem quidquam turbarum fuit. Fabius & Ebutius Consules, vt delerent ex animis hominum infamiam iudicij de agro Ardeatino, S C. fecerunt, vt quoniam ciuitas Ardeatium intestino tumultu redacta esset ad paucos, coloni eo præsidij causa aduersus Volscos scriberentur. Hæc causa palam in tabulas relata est, vt plebem tribunosq; falleret, iudicij rescindendi consilium initum fuisse. Consenserant autem vt multo maior pars Rutulorum colonorum esset quam Romanorum, nec ager vllus diuideretur, nisi is, qui iudicio infami intercceptus fuerat: nec vlli Romano ibi agri gleba assignaretur prius, quam omnibus Rutulis diuisus esset: Sic ager ad Ardeates redijt.

III HOc anno quo Consules circa dimidium Decembris magistratum inierunt, vt est apud Diony. Geganius Consul apud Ardeates, contra Vulscos rem præclare gessit. Nam apud Ardeates, propter vnius è plebe puellæ nuptias, quas duo iuuenes, nobilis alter, alter plebeius ambiebant, orta seditio erat, & illi virginis tutores, illi mater fauebant: muliebrum quippe ambitiosum est genus fulgoris magis quam vtilitatis amans, pro qua etiam iudex pronunciarat, cumq; eam ob causam ita tumultuatum esset, vt non solum ad arma, cædesq; ventum esset, ciuitate bi-

II CÆTERVM Triumuiri coloniæ deducendæ, agriq; diuidendi gratia creati sunt Agrippa Menenius, T. Clœlius Siculus, M. Eburius Helua; qui minime populari ministerio in plebis offensionem inciderunt, agro scilicet assignando socijs, quem populus Romanus suum esse iudicasset. Quin ne primoribus quidem patrum satis accepti erant, quod nihil gratiæ cuiusquam dederant. Iamque eis à tribunis ad populum dies dicta fuerat. Itaq; colonis ascripti, remanendo in Colonia, quam testem integritatis iustitiæq; habebant, vexationea vitauere.

* * † * *

SVB VTÆ CAPTIVITATIS AN. 98.

ANNVS MVNDI 3614. SEXTÆ ÆTATIS 98. Nehemiæ 6. Artaxerxis 25. Imperii Perſarum 98. Eliaſib Pontif. 25. Olympiadis XXCV. 1. Prætore Myrichide. Vrbis cond. 313. Coſſ. C. Furio Pacilio & M. Papirio Craſſo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 439.

I. *Ratio temporis belli Samij.* SEXTO anno à tricennali fœdere, quo Criſon Himeræus tertiam in ſtadio Olympico palmam tulit: & Myrichides Athenis Prætor fuit, vt Diodorus teſtatur, bellum inter Samios & Mileſios pro Priene eſt excitatum, vt ſcribit Thucyd. l. 1. Diodorus autem vno anno bellum hoc anteuertit, vult enim incidiſſe in annum vltimum Olymp. præcedentis. Verum ei conſentire non poſſumus, licet conſentiat Olympionicarum contextor, alijque ſectatij, niſi à Thucydide diſſentiamos, quem longe fideliſſimum, & Diodoro multis partibus accuratiorem experimur, & plerique omnes, etiam Dionyſ. Halycarn qui eius hiſtoriam ſeueriſſimo iudicio examinauit, fatentur eum ſtudioſiſſimum veritatis, proque ea retinenda plurimum laboraſſe, nihil addidiſſe rebus, quod iuſtum non eſſet, nihil detraxiſſe, nihil ad ſuam libidinem ſcripſiſſe. Niſi autem hunc ſextum annum dicamus, primus belli Peloponneſiaci non poterit incidere in decimum quintum, quod Thucyd. initio l. 2. affirmat, ideoque etiam ipſe Diodorus ſibi conſentiens in annum decimum ſextum eius belli initium refert. Hæc de tempore.

II. QVOD ad [illegible] ipſam attinet. Cauſam belli huius ait Thucydides fuiſſe Prienem: vrbs ea fuit propinqua Mileto, quam occupare volebant Mileſij, vt ſcribit ibi ſcholiaſtes. At Ptolemæus in Ionia eam ponit, in continente iuxta Epheſum, pari ferè à Samo & Mileto interuallo. Cum ergo pro ea vrbe Samij & Mileſij in armis eſſent, iamque victores facti fuiſſent Samij. Aſpaſia mulier Mileſia Periclem, qui omnia Athenis poterat, & quem illa poſſidebat precibus adduxit, vt eius opera Athenienſes iuberent Samios à bello quieſcere, & apud ſe de controuerſia diſceptare: quod illi recuſarunt, vt ait Plutarchus in Pericle; cumque Samij viderent Athenienſes Mileſiorum partes fouere, ab illis deſciuerunt, inquit Diodorus. Thucyd. vero ait Mileſios cum armis eſſent inferiores, ad Athenienſes profectos multa de Samijs conqueſtos fuiſſe. Quin & Samios nonnullos [illegible] rerum nouarum cupidos, qui & ſtatum Reip. immutare cupiebant, Mileſiis fauiſſe.

III. *Pericles ab Athenienſibus [illegible].* BELLVM ergo contra Samios fabricatus eſt Pericles mulieris ſuaſu, cuius affectibus intempeſtiuus amor patriæ imperabat. Eum ad hoc bellum conficiendum Athenienſes imperatorem crearunt, attribura ipſi quadraginta triremium claſſe. Cum his copijs Samum profectus, non magno negotio Samiorum vrbem in poteſtatem redegit, & populare regimen in ea inſtituit, quod vt ſtabile foret, obſides accepit quinquaginta viros, totidemque pueros, quos in Lemno depoſuit, præſidioque in Samo relicto diſceſſit. Ita Thucyd. & Plutarchus, qui addit eſſe qui tradant obſides omnes ſingula talenta in capita ei ad ſe redimendum obtuliſſe; multa inſuper eos, qui à populari gubernatione abhorrebant. Piſſuthnem etiam Perſam, qui tum Sardibus præerat, & Samiorum ſtudioſus erat, ad veniam his impetrandam miſiſſe Pericli decem millia aureorum; ex quibus tamen ille nihil acceperit, ſed tranſlata ad populum ſumma poteſtate, Athenas retro claſſe abierit. *[illegible] quo Samij [illegible].* Quibus non plane conſentit Diodorus, qui ait Periclem Samiis impoſuiſſe mulctam octoginta talentum (puta pro rependendis claſſis ſuæ ſumptibus,) & totidem pueros obſides ab illis acceptos, Lemniorum fidei commiſiſſe, totoque negotio intra paucos dies feliciter expedito, Athenas remigraſſe.

IV. AFFLIXERANT Samios Athenienſes, ſed non ſanauerant. Itaque facile poſt eorum diſceſſum, cum maioribus incrementis redintegratus eſt morbus. Nam quidam ex Samiis, qui in continentem fugerant, eo quod dominatum popularem ferre non poſſent, cum potentiſſimis qui bosque ciuibus, qui in Samio degebant, pro [illegible] optimatum gubernatione conſpirarunt. & cum Piſſuthne Hyſtaſpis filio, aut nepote qui tunc Sardibus præerat, [illegible] ta ſocietate, collectiſque ſeptingentis ferme auxiliaribus, in Samum ſub noctem traiecerunt, & quoniam non dubitabant Athenienſes non quieturos, auxilia etiam ex Phœnicia implorarunt, erant enim Phœnices naualium certaminum ſcientiſſimi. Ita fere Thucyd. addit Diodorus, Perſam illum præfectum, hoc Atheniorum [illegible] præſidium libenter dediſſe, eo quod ſperaret hoc pacto Samum in ſuam ditionem eſſe venturam.

V. SAMVM ingreſſi primum quidem factionem popularem aggreſſi ſunt, & maximam eius partem in [illegible] poteſtatem redegerunt. (Diodorus ait eos aduerſam ſibi factionem eiecisse) Deinde vero, ſuis obſidibus ex Lemno ſurreptis, defecerunt. & Athenienſium præſidium, & præfectos, quos penes ſe habebant, Piſſuthnæ tradiderunt. Expeditionem etiam contra Mileſios ſtatim parant. cum illis autem & Byzantij deficiunt. Nec plura hoc anno geſta [illegible] rerum ex parte videntur, niſi quod nuncijs his de rebus Athenas perlatis, expeditio contra Samios in proximum vernum tempus decreta, & præparata ſit. Nam quæ hactenus diximus, ſi quis attendat, haud dubie fatebitur ea tempus annuum facile expleuiſſe, vt ex ſequenti anno clarius agnoſcetur. Etſi Diodorus in eundem annum cuncta coniecerit.

ROMÆ autem h[illegible] anno Indi a decemuiris per ſeceſſionem plebis à patribus ex SC voti, facti ſunt. Perilius Tribunus plebis ſeditionum cauſas nequidquam queſtus; ludibrioque fuerunt minæ eius, denunciantis ſe delectum impediturum; cum quietis finitimis, neque bello, neque belli apparatu op[illegible] & cum [illegible] certamine obtinuiſſet vt conſulerentur Patres. Conſulibus, an Tribunorum placeret haberi comitia, Conſules creari [illegible] ſunt.

ANNVS MVNDI 3615. SEXTAE AETATIS 99. Nehemiæ Ducis 7. Imperii Perſ. 99. Artaxerxis 26. Eliaſib 26. Olympiadis LXXXV. an. 2. Archonte Glaucide. Vrbis cond. 314. Proculo Geganio Macerino, & L. Menenio Lanato Coſſ.

ANNVS ANTE CHRISTVM 438.

I. *Athenienſes [illegible] bello Samios [illegible].* BELLVM contra Samios hoc anno, magno eorum malo, ab Athenienſibus reſtauratum, atque confectum eſt. Cognita enim defectione Samiorum, Athenienſes claſſem ſexaginta nauium inſtruxerunt, eique Periclem cum nouem collegis præfecerunt. Verum non cum tota hac claſſe pugnatum eſt. Sexdecim enim partim in Cariam ierunt, vt Phœnicum naues, quæ contra ipſos in ſubſidium Samiorum venire dicebantur, ſpecularentur; partim etiam Chium & Leſbum petierunt, vt auxilia inde euocarent. Itaque cum quatuor & quadraginta nauibus, contra ſeptuaginta Samiorum naues certare non dubitarunt; in quarum numero erant viginti quæ milites vehebant, vt ait Thucyd. Plutarchus armatas vocat. Omnes autem Mileto veniebant, quò ſtatim à defectione expeditionem ſuſcepiſse diximus; indeque audito Athenienſium aduentu, re, vt videtur, infecta reuerſi ſunt.

II. *Naualique [illegible].* PVGNA commiſſa eſt, tanto maioribus vtrimque animis, quo & alij pro gloria ſua, alij pro ſalute & libertate, vtrique magna ſcientia & apparatu pugnabant: ad inſulam Tragiam Samo vicinam pugna commiſſa eſt, victoria Athenienſibus ceſſit; Plutarchus in Pericle ex Ariſtotele refert. ipſum etiam Periclem prius nauali prælio ſuperatum, à Meliſſo nauarcho Samio Ithagenis philoſophiæ dedito; quod vt verum eſset, victoria tamen penes Athenienſes denique ſtetit. Res autem cum Meliſſo poſterius paulo geſta eſt. Athenienſes victos inſecuti, portum occuparunt, vrbemque obſederunt: quæ ne tum quidem animis fracta, eruptione è mœnia facta, victores ſuos prælijs lacesſere auſa eſt. Verum claſse 40. nauium Athenis ſuperueniente, & Chiorum, ac Leſbiorum viginti quoque excenſu è na-

Classibus in terram facto, pugna effecti pedestri victores vrbem tribus munitionibus, simul etiam à mari obsederunt.

ITA obsessis, atque conclusis hostibus, audiuit Pericles, Phœnicias naues in cursu esse, quæ Samiis suppetias ferebant. Itaque sumptis sexaginta nauibus, ex iis quæ erant in statione, Caunum versus, & in Cariam quam celerrime contendit, quoniam Stesagoram cum quinque nauibus præmiserat. Interea vero Samij, repentina eruptione facta, duce Melisso Philosopho Samiorum prætore, vt ait Plutarch. castraque nullis munitionibus septa aggressi, naues quæ pro castris manebant, in statione profligarunt, & ceteras, quæ contra se in aciem eductæ fuerant, prælio nauali superarunt, multis eorum nauibus depressis, multisq; hominibus captis. Itaque mare finibus suis proximum, per quatuordecim ferme dies, in sua potestate tenuerunt; & quæcumque voluerunt in vrbem importarunt, & inde alio exportarunt.

Captiuorum autem Athenienium, ait Plutarch. Samij reddita contumelia, frontem inscripserunt noctua, vt ipsorum frontem antea Athenienses Samæna, quæ nauis cuiusdam genus est in Samo primum visæ, inusserant. Ex quo & literati Samij ab Aristophane dicti apud eundem.

IV AT Pericles nunciata exercitus clade, tulit propere subsidium, ac Melisso acie fuso fugatoque, hostes confestim muro circumuallauit, sumptu & diuturnitate potius, quam vulneribus & periculis ciuium vincere, & subiugare oppidum studens: ex quo etiam intelligi potest bellum Samium ad hunc quoque annum pertinere ad quem etiam nouem mensium obsidio refertur, de qua mox. Interea & aliæ 60. naues cum Thucydide, aliisque principibus viris Athenis, suis subsidio venerunt, ex Chio etiam, & Lesbo triginta. Cumque Athenienses moræ pertæsos, ac pugnandi cupidos non facile esset reprimere, Pericles in octo partes copiis distributis Sortem duxit, cui obuenisset alba faba, huic epulari, feriarique, dum reliqui pugnarent permittebat: vnde albam diem, qua quis genio indulsit, aiunt ab alba faba nominari. Ita Plutarch. Machinas etiam bellicas primus omnium ducum, inquit Diodorus, qui ad hæc vsque tempora inclaruissent, instruxit, arietes videlicet, & testudines vt vocant, Artemone Clazomenio ingeniosam hic illi operam nauante: & quia summis oppugnationi viribus instabat, mœnibus impulsu machinarum deiectis, factum est vt Samus in eius potestatem veniret. Huius Artemonis mechanici meminit Plutarchus, eumque Periphoretum dictum ait, quod cum claudus esset, lectica circumferretur. Idem quod Diodorus de Pericle machinis primum vsu opera Artemonis, scripsit Ephorus, apud Plutarchum: quod apud eundem confutat Heraclides Ponticus, versibus Anacreontis; in quibus multo ante hanc ætatem, & bellum Samium, Artemonis Periphoretis fit mentio.

V. SAMII autem cum diutius hosti resistere non possent, nono obsidionis mense expugnati sunt, & Atheniensibus sese his conditionibus dediderunt, vt vrbis muros demolirentur, obsides darent, naues traderent, & pecunias, quæ in bellum fuerant impensæ, certis statisque temporibus persoluerent, prout ipsis fuerat imperatum. Ita Thucyd. Eam pecuniæ summam Diodorus ait fuisse ducentorum talentorum, democratiaque restituta Periclem in patriam remeasse. Vbi magna cum gloria exceptus ab omnibus, etiam gloriatus est se Agamemnonem superasse, qui barbaram vrbem decem annis, ipse vero Ioniæ vrbem opulentissimam nouem mensibus subiugasset. Cum ergo ipsa obsidio nouem menses tenuerit, satis apparet reliquum anni tempus vix tot expeditionibus, nauigationibus, præliis suffecisse; nedum credibile sit, etiam quæ superiore anno de hoc bello diximus, in vnum eundemque annum esse compingenda; quod non recte vt arbitror credidit Diodorus. Byzantij quoque qui cum Samiis defecerant, eorundem exemplo cum Atheniensibus reconciliati sunt, ea conditione vt illorum imperio sicut antea parerent.

VI. Romanorum famesa. DE Romanis autem huius anni rebus, ita Liuius l. 4. *Sequitur hanc tranquillitatem rerum, annus multiplici clade, ac periculo insignis, seditionibus, fame, regno prope, per largitionis dulcedinem, in ceruices accepto. Vnum abfuit bellum externum, quo si aggrauatæ res essent, vix ope Deorum omnium resisti potuisset.* Tarquinium ipse præsidij posuit in diis suis. Mala cepisse ait à fame, siue anno auerso à frugibus, siue deserto per desidiam agrorum cultu; eoque processit malum, vt multi ex plebe, inopiæ leuandæ spe amissa, potius quam vt cruciarentur trahendo animam, capitibus obuolutis se in Tiberim præcipites darent. Fames.

VII. Spurius Melius regnum affectat. TVM Sp. Melius ex equestri ordine, vt illis temporibus prædiues, rem vtilem pessimo exemplo, peiore consilio est aggressus; frumento namque ex Hetruria priuata pecunia, per hospitum, clientiumque ministeria coempto, largitiones frumenti facere instituit, plebemque delinitam ad se trahere: fastu maiore & apparatu, quam priuatum hominem deceret. Et quoniam Consulatum vel inuitis patribus, se obtinere posse non dubitabat, etiam ad vlteriora, atque ipsum regnum aspirare cœpit. Sed iam comitia Consularia instabant, quæ res, necdum compositis, maturisve satis consiliis, hominem oppressit: præsertim cùm, summo Reip. bono, T. Quintius Capitolinus iam sextum ad Consulatum euectus esset, vt proximo anno dicemus.

ANNVS MVNDI 3616. SEXTÆ ÆTAtis 100. Nehemiæ ducis 8. Imperij Pers. 100. Artaxerxis & Eliasib Pontif. 27. Olympiadis XXCV an. 3. Archonte Theodoro. Vrbis cond. 315. Coss. T. Quintio Capitolino VI. & Agrippa Menenio Lanato.

ANNVS ANTE CHRISTVM 437.

I. Bellum Corinthiacum exoritur. CONFECTO bello Samio exortum est Corinthiacum, Corcyræos inter & Corinthios, quod magnum ipsum ac diuturnum per sese, in longe maius atque diuturnius, quod dictum est Peloponnesiacum tandem terminatum est, quodque illi causam dedisse scribit Thucydides. a Diodorus Corinthiacum bellum anno vno citius inchoat, anno videlicet secundo Olympiadis 85. Athenis Prætore Glaucide, quem sequitur Sigonius, in libello de temporibus Atheniensium. Alij hoc anno malunt, quem putamus Thucydidis esse sententiam; etsi annos ille non perspicue vbique digesserit, qui alioqui hanc historiam accurate persecutus est. a l. 12 p. 17.

II. BELLI materiam præbuit Epidamnus Illyrij ciuitas, quæ postea Dyrrhachium dicta est, quæ cum alias intestinis seditionibus laborasset, etiam hoc tempore, plebe furente, potentissimos quosque ciues eiecit. At illi cum inde discessissent, cum Taulantiis barbaris, ad quos se receperant, eos qui in vrbe erant terra marique prædabantur. Itaque Epidamnij Corcyram, vt ad coloniæ suæ matrem, legatos mittunt, orantes ne se perdi sinerent, sed & profugos sibi reconciliarent, & barbarorum bellum finirent. Sed ab iis neglecti, etiam oraculi Delphici monitu, Corinthus, vt coloniæ suæ etiam ipsis conditoribus sese dedunt, opemque postulant. Corinthij tum causæ æquitate, tum odio in superbiam Corcyræorum permoti, eos in fidem suam ac clientelam receperunt, & auxilia miserunt, etiam potestate facta omnibus, qui illuc se habitandi causa conferre voluissent. Epidamnij a Corcyræis neglecti, a Corinthiis recipiuntur.

III. CORCYRÆI vero vbi nouos colonos, & præsidia militaria Epidamnum peruenisse, Coloniamque Corinthiis deditam intellexerunt, rem iniquo animo tulerunt; statimque eo cum 25. nauibus profecti, Epidamniis superbè ac contumeliosè imperarunt, vt exules reciperent. Nam Epidamnij exules Corcyram venerant, orantes vt se in patriam reducerent, & præsidia quæ Corinthij miserant, & nouos colonos remitterent. Cumque Epidamnij imperata non facerent, Corcyræi cum infesto 40. nauium exercitu, (Diodorus exercitum decem nauibus auget) & exulibus, vt in patriam eos reducturi, atque Illyriis ad belli societatem assumptis, bellum illis intulerunt. Vrbem autem obsidentes publicè denunciarunt, vt de Epidamniis, qui vellent, & peregrini impune abirent, alioqui vt hostes

stes tractatum ... Sed Epidamnij in sententia persistentes, Corinthios de obsidione sua docuerunt, qui exercitum ad eorum auxilium parare cœperunt. Nec plura primus huius belli annus, etiam apud Diodorum continet.

IV. DIVINA porro prouidentia Romanam libertatem protegente factum est, vt T. Quintius Capitolinus sextū Consul crearetur, vir Spurij Melij conatibus minime opportunus, cum Collega Agrippa Menenio. Factus est etiam, aut refectus præfectus annonæ, idem qui anno superiore L. Minucius. Qui eandem Reip. curationem agens, quam Melius priuatim agendam susceperat, cum in vtraque domo genus idem hominum versaretur, ad Senatum refert telatu domum Melij conferri, domique regni consilia illum haud dubie agitare, tempus agendæ rei nundum stare, cætera iam conuenisse; Tribunos mercede emptos ad prodendam libertatem, & partita ducibus multitudinis ministeria esse.

V. QVÆ postquam sunt audita, affirmante T. Quintio Consule non esse in Consulibus tantum virium, vt rem expedire possent, & propter leges de prouocatione, opus esse non solum forti viro, sed etiam legibus soluto, itaque se L. Quintium Cincinnatum Dictatorem esse dicturum, quod etiam approbantibus omnibus, præter vnum Quintium, qui eligebatur, statim factum est. Is tum in Senatu octogenarius aderat, vt ex Siculo patet, nec admodum est probabile, eum tam grandem natu tu agru arato potuisse, licet Cicero in Catone dicat ei in agro aranti nunciatum ipsum Dictatorem esse factum, eiusq; iussu Seruilium Halam occidisse Melium. Verum lapsus videtur memoria Tullius, & hanc posteriorem Dictaturam cum priore miscuisse: quod notauit etiam Carolus Sigonius in fastis. Ergo nouus Dictator mox C. Seruilium Halam Magistrum equitum dixit.

VI. POSTERO die, dispositis per vrbem præsidiis, cum in forum descendisset, conuersaque in eum plebs nouitate rei, ac miraculo esset; & Meliani, atque ipse dux eorum in se intentam vim tanti imperij cernerent. Missus à Dictatore Seruilius ad Melium, *vocat te*, inquit, *Dictator*. Cum pauidus ille quid vellet quæreret, Seruiliusque causam dicendam esse nunciaret, crimenque à Minucio delatum ad Senatum esse diluendum. Tunc Melius recipere se in catervam suorum, & primum circumspectans tergiuersari. Postremo cum Apparitor iussu Magistri equitum eum duceret, ereptus à circumstantibus, fugiensque fidem plebis Romanæ implorare, cui dum studuisset benigne facere, patrum inuidia opprimeretur, orare vt opem sibi in vltimo discrimine ferrent, neve ante oculos suos trucidari sinerent.

VII. HÆC eum vociferantem assecutus Hala Seruilius obtruncat, respersusque cruore obtruncati stipatus caterua patriciorum iuuenum, Dictatori renunciat, vocatum ad eum Melium, repulso apparitore concitantem multitudinem, pœnam meritam habere. Tum Dictator, *Macte virtute*, inquit, *C. Seruili esto, liberata Republica*. Tumultuantem deinde multitudinem incerta existimatione facti, ad concionem vocari iussit: & Melium iure cæsum pronunciauit, etiam si obiecti criminis insons esset, qui vocatus à Magistro equitum, ad Dictatorem non venisset, & vim parantem vi coërcitum fuisse. Nec satis meditatum tyrannidis facinus expiatum esse Melij sanguine, nisi tecta, parietesque intra quæ tantum amentiæ conceptum esset, dissiparentur; bonaq; contacta precijs regni mercandi publicarentur. Iubere itaque Quæstores vendere ea bona, atque in publicum redigere. Domum deinde, vt area monumento esset oppressæ nefariæ spei, dirui extemplo iussit, id Æquimelium appellatum est. L. Minucius boue aurato, aut statua potius, vt Plinio placet, extra portam trigeminam donatus est; ne plebe quidem inuita, quia frumentum Melianum assibus in modios æstimatum plebi diuisit.

DANIELIS DEDITIO.

ANNVS MVNDI 3617. SEXTÆ AETATIS. ... Nehemiæ Ducis 9. Imper. Persici ... Artax. & Eliasibi Pont. 28. Ol. LXXXV an. 4. Archonte Euthymene V. C. 316. Tribb. militarib. L. Quintio Concinnati fil. AEmilio & L. Iulio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 436.

I. OBSIDEBANT Epidamnum Corcyræi, Corinthiis exercitum parantibus, vt Epidamnios liberarent: futurus erat exercitus sexaginta, & aliquot [illegible] ex diuersis populis collectus. Quem apparatum [illegible] rææ audientes, profecti cum Lacedæmoniis ... quos sibi adiunxerant. Iusserunt Corinthios ... & nouos colonos Epidamno deducere, vt ex vrbe, ... ad eos nihil pertineret. Quod si eam sibi vendicare vellent, in Peloponneso, apud eas ciuitates, de quibus ... vtrosque conuenisset, volebant iure disceptare, vtrius ... rem Colonia fuisset adiudicata, eos illa potituros. At Corinthij ipsis responderunt; si naues & Barbaros ab Epidamno abducerent, se consultaturos. Nam ante negabant conuenire, vt illi obsiderentur, interim dum hi iudicio contenderent. Institerunt Corcyræi, paratosque ad id se obtulerunt, si & ipsi Corinthij etiam interea dum lis dirimeretur, illos abducerent, quos in Epidamnum præsidij causa immiserant.

II. CORINTHII eam conditionem respuunt, sed nauibus ad bellū paratis, caduceatorem præmittunt, qui Corcyræis prius bellum indiceret: Ipsique portu soluentes, cum septuaginta & quinque nauibus, & duobus millibus grauis armaturæ militum, Epidamnum versus nauigauerunt, bellum Corcyræis illaturi. Et cum ad Actium promontorium, ad fauces sinus Ambracij peruenissent, Corcyræi caduceatorem ad eos mittunt, qui vetaret illos contra se nauigare. Cum autem is nihil pacatum à Corinthiis renunciaret, & iam octoginta naues instructas rebus necessariis haberent, quarum 40. Epidamnum obsidebant, obuiam hosti processerunt. Et acie instructa naualem pugnam commiserunt.

III. IN ea Corcyræi longè superiores fuerunt, & quindecim Corinthiorum naues profligarunt. Eodem autem die contigit, vt & illi qui Epidamnum obsidebant, eam ad deditionem adigerent, ea conditione vt peregrinos venderent, Corinthios in vinculis seruarent, donec statuerent victores, quid de iis fieri placeret. Post hoc nauale prælium Corcyræi cum trophæum in Leucimna Corcyræ promontorio statuissent, cæteros captiuos interfecerunt, Corinthios in vinculis conseruauerunt, reliqui victi cum fœcis domum reuersi, Corcyræis imperium maris illis in locis reliquerunt, qui varia Corinthiorum loca peruagati, aliorum agros vastarunt, aliorum naualia incenderunt, itaque reliquus ille annus transactus est.

IV. CÆSO Sp. Melio, Tribuni plebis, turbarum magis quam concordiæ amantes, non destiterunt nunc Seruilium, nunc Minutium apud plebem criminari, queriqve indignam Melij necem, qui indicta causa, & indemnatus esset occisus, & mortem ab inimicis plebis, pro sua in egenam plebem misericordia, retulisset. Petiuerunt igitur, vt huius anni comitiis Tribunorum militum potius, quam Consulum comitia haberentur, haud dubii quin sex electis, tot enim iam creare licebat, etiam plebei aliqui crearentur, qui se Melianæ cædis profiterentur vltores. Plebs tamen quanquam multis, ac variis superiore anno motibus agitata, non plures quam tres Tribunos consulari potestate creauit, M. Æmilium Mamercum virum summæ dignitatis, L. Quintium Cincinnati filium, ex cuius Dictaturæ inuidia tumultus quærebatur, qui L. Iulium tertium creant.

V. IN horum magistratu Fidenæ, colonia populi Romani, ad Lartem Tolumnium Veientium regem, ac Veientes defecere, Eusebius Pontacus biennio citius Fidenatium defectionem ponit: hic tamen fatetur aliquot exemplaria eam in annum 28. Artaxerxis referre, quæ est omnino

Legati Romani occidunt.

rens Liuij, vt patet ex 310. anno V. C. à quo hic decimus sextus, non decimus quintus, vt vult Plutarchus, numeratur. Fidenæ hoc facinus iam Tullo Hostilio rege edoctæ, nunc maius addidere defectioni scelus; quatuor enim legatos Romanos, causam nouæ defectionis quærentes, iussu Tolumnij interfecere. Leuant quidam Regis facinus, quod dicant eum in prospero tesserarum iactu, vocem ambiguam emisisse, quæ à Fidenatibus, cum hac de re consulentibus excepta sit, tanquam iubentis cæde. Quod Liuius merito improbat, quod incredibile sit in tanta re, quæ ius gentium ruptura esset, non auertisse tantisper regem animum à ludo; neque deinde patratum facinus exhorruisse. Itaque credibilius esse voluisse regem Fidenatibus spem omnem præcidere reconciliationis cum Romanis, tanto contra eos scelere perpetrato: vt quondam Achitophel autor fuit Absaloni, vt decem Dauidis concubinas in totius populi conspectu violaret, vt is sibi persuaderet amicitiam paternam cum filio penitus desperandam esse. Legatorum statuæ, qui Fidenis cæsi sunt, in Rostris collocatæ fuerunt, indeque bellum contra Veientes, & Fidenates præparatum, quod proximo anno gestum est.

ANNVS MVNDI 3618. SEXTÆ ÆTATIS 102. Nehem. 10. Imp. Persar. 102. Artaxer. Longim. & Eliasib. Pontificis 29. Olympiadis XXCVI. an. 1. Archonte Nausimacho V. C. 317. Coss. M. Geganio Macerino III. & L. Sergio Fidenate.

ANNVS ANTE CHRISTVM 435.

I. Olymp. 86. Ortus Isocratis.

NATVS est hoc anno, quo Theopompus Thessalus in Olympico stadio victor fuit, clarissimus Rhetor Isocrates, quinquennio ante bellum Peloponnesiacum, Prætore Athenis Lysimacho, vt scribit Dionysius Halicarnassæus de antiquis Oratoribus. At Diodorus Siculus eum Nausimachum vocat, hoc ipso primo anno Olymp. 86. Lysimachum etiam vocat Plutarchus in opusc. de vita 10. oratorum, vbi etiam ait Platonem fuisse annis 7. Lysia posteriorē 22. aut potius 16. 603. ad 618. Eusebius in Chronico hac ipsa Olympiade claruisse ait Democritum Abderitem Physicum philosophum, siue vt alij volunt Milesium, Empedoclem item Agrigentinum, Hippocratem Coum medicum, Gorgiam & Prodicum. Zenonem quoque, atque Parmenidem. Quod ipsum notauit Cyrillus Alexandrinus l. 1. contra Iulianum. Laertius Empedoclem ait floruisse Olympiade 84. sicut & Parmenidem. Nihil verat vtrumque verum dicere.

Democritus, Anaxagoras, Empedocles. Hippocrates, Gorgias, ... eodem tempore.

II. Corinthiorum, & Corcyræorum à bello quies.

CORCIRÆI post nauale prælium fœliciter gestum, maxima eius anni parte, maris illius imperium tenuere, & Corinthiorum socios infesta classe nauigantes vexarunt; donec Corinthij æstate iam aduentante, nauibus, exercituque misso, cum ipsorum socij laborarent ad Actium castra posuerunt, vt & Leucadem, & cæteras ciuitates amicas suo præsidio tutarentur. Corcyræi vero in Leucimna Corcyræ promontorio, è regione hostium castra metati sunt: & neutri contra alteros nauigabant, sed statiua opposita habentes hyeme iam aduentante domum vtrique se receperunt, vt pluribus narrat Thucydides. (Thucyd. l. 1. p. 22. gr. lat.)

III. Noui Romæ consules.

ROMÆ autem, quoniam atrox dimicatio instabat contra Veientes & Fidenates, plebe, tribunisque quiescentibus, nihil controuersiæ in creandis consulibus fuit. Itaque M. Geganius Macerinus tertium, & L. Sergius Fidennas à bello, credo quod deinde gessit appellatus, vt inquit Liuius, consules creati sunt. Sergius enim primus cis Anienem cum rege Veientium secundo prælio conflixit, nec incruentam victoriam retulit. Itaque cum maior ex ciuibus amissis dolor, quam lætitia fusis hostibus fuisset, Senatus, vt in trepidis rebus, Dictatorem dici Mamercum Æmilium iussit: Is Magistrum equitum L. Quintium Cincinnatum, dignum parente iuuenem dixit, qui nuper Tribunus militaris fuerat. Ad delectum à Coss. habitum, adiecti sunt veterani Centuriones, & suppleti, qui proxima pugna desiderati fuerant. Legatos Quintium Capitolinum, & M. Fabium Vibulanum sequi se Dictator iussit.

Et Dictator.

IV. Apparatum ad pugnam ... Veientes.

CVM potestas maior, tum vir quoque potestati par, hostea ex agro Romano trans Anienem summouere: nec prius ad pugnam ausi progredi, donec Veientibus atque Fidenatibus Faliscorum legiones auxilio venere. Itaque detrectatio pugnæ Romanis animos auxit. In medium campum progressæ acies. Verum quoniam hostes multitudine abundabant, partem copiarum post montes latere iusserunt, quæ inter dimicationem castra Romana aggrederentur. Trium populorum exercitus ita instructus fuit, vt dextrum cornu Veientes, sinistrum Falisci, mediam aciem Fidenates tenerent. Dictator dextro cornu aduersus Faliscos, sinistro contra Veientes Quintius Capitolinus, signa intulit: ante mediam aciem cum equitatu Magister equitum processit. Fabius Vibulanus ad tutanda castra prouide relictus est, contra quę partem copiarum Tolumnius sub pugnam misit.

V. Pugna ... à Romanis.

PARVMPER silentium & quies fuit, nec Hetruscis nisi cogerentur, pugnam inituris. At Dictator equites clamore sublato in hostem emisit, secuta peditum acie ingenti vi conflixit, nec Hetruscæ legiones Romanorum impetum satis sustinebant. Equites maxime resistebant, equitumque longe fortissimus ipse Rex. Erat tum inter equites Tribunus militum A. Cornelius Cossus, qui cum ad impetum Tolumnij, quacunque se intendisset, Romanas turmas trepidantes videret, insignemque eum regio habitu, tota acie volitantem cognouisset. Hiccine est, inquit, ruptor fœderis humani, violator que gentium iuris? statimque calcaribus subditis infesta cuspide in vnum fertur hostem; quem cum ictum equo deiecisset, confestim & ipse hasta innisus, se in pedes excipit, & assurgentem regem vmbone resupinat, repetitumque sæpius cuspide in terram affixit, tum exangui detracta spolia, caputque abscissum victor spiculo gerens, terrore cæsi regis hostes fundit.

Tolumnium Regem Cornelius Cossus interficit.

VI. Indeque victoria ...

ITAQVE equitum quoque fusa acies, quæ vna certamen anceps faciebat. Dictator fugatis legionibus instat, & ad castra compulsos cædit. Fabius quoque Vibulanus Castra non solum egregie defendit, sed ex ijs improuisus egrediens, plurimos concidit, reliquos in fugam dedit.

Et triumphat. Opima spolia templo affixa.

Omnibus locis re bene gesta, Dictator Senatusconsulto, iussuque populi triumphans in vrbem redijt. Longe maximum triumphi spectaculum fuit Cossus, quadrigis in vrbem inuectus, spolia opima Regis interfecti gerens, quæ in æde Iouis Feretrij, primus à Romulo, prope Romuli spolia, cum solenni dedicatione dono fixit. Dictator coronam auream libræ pondo ex publica pecunia, populi iussu in Capitolio Ioui donum posuit.

ANNVS MVNDI 3619. SEXTÆ AETATIS. 103. Nehemiæ Ducis 11. Imper. Persar. 103. Artax. & Eliasibi Pont. 30. Ol. XXCVI. an. 2. Archonte Antilochide, Vrbis Cond. 318. Coss. M. Cornelio Maluginense, & L. Papirio Crasso.

ANNVS ANTE CHRISTVM 434.

I. Nauis belli Corinthiorum apparatus.

TOTO hoc anno post nauale prælium infeliciter à Corinthijs gestum, & insequenti qui nunc agitur, naues compegerunt Corinthij, & naualem expeditionem optime pararunt, remiges cum ex ipsa Peloponneso, tum ex reliqua Græcia cogentes, eosque mercede sollicitantes.

Legati ad Athenienses vtrinque missi.

Corcyræi vero audito illorum apparatu timere cœperunt, quod cum nulla Græcarum ciuitatum fœdere coniuncti essent. Itaque visum est ipsis ad Athenienses proficisci, & societate cum illis contracta, aliquod ab ipsis auxilium impetrare. Quibus cognitis Corinthij legatos ipsi quoque Athenas miserunt, rogaturos ne præter Corcyræorum classem, ipsorum quoque classis hostibus adiuncta impediret, ne bellum suo arbitratu gererent. Longam vtrique Athenis orationem habuere, varijs criminationibus ... & suorum promissis plenam, quam fuse ... perscripsit. (... l. 1. p. 23. 24. gr. lat.)

... Ante captivitat. An. 103. 11. Artaxerxes ... — Athenienses ... vtrisque audit... & concione bis coacta, in priore æque in vtramque partem propendere. In posteriore vero mutato consilio statuerunt nullam quidem belli societatem cum Corcyræis inire, neque pro eis aduersus Corinthios expeditionem suscipere, ne fœdera tricennalia cum Lacedæmoniis, eorumq; sociis inita violarent, sed subsidiariam duntaxat societatem fecerunt, vt alter alteri omni agro mutuam ferrent opem, si quis aduersus Corcyram, vel Athenas, vel eorum socios iret. Qua ratione Athenienses, quamuis dissimulanter, contra Peloponnesios tamen, quos afflictos optassent, vel sic bellum gerebant, neque pati volebant, vt Corcyra, quæ tantum classe valebat, in Corinthiorum potestatem veniret: sed eos quam maxime inter se collidere volebant, vt cum inualidioribus, si quid opus esset, & Corinthiis, & aliis, qui classem habebant, bellum capesserent: simul etiam hæc insula ad traiciendum in Italiam & Siciliam opportuno loco sita videbatur.

III. Hoc igitur consilio Athnienses, qui quoquo modo ad totius Græciæ principatum aspirabant, Corcyræos receperunt, nec multo post Corinthiorum discessum decem naues illis auxilio miserunt, mandantes eorum ducibus ne quicquam contra Corinthios agerent, sed Corcyræos tantum defenderent, contra omnes qui eos inuaderent, ne scilicet fœdera frangerent. Illæ igitur naues Peloponnesum longo circuitu circumuectæ, in Corcyram peruenerunt. Scribit Plutarchus in Pericle, missas tantum decem naues, duce Cimonis filio, ex Periclis in eam familiam odio: eumq; propterea pessime audiuisse, quod exiguum quidem auxilium indigentibus præbuisset, magnam autem ansam lacerandi sui inuidis dedisset, alias deinde plures Corcyram misisse, quæ post pugnam venerunt.

IV. Corinthii vero postquam res omnes ad prælium necessariæ paratæ fuerunt, cum centum quinquaginta nauibus, quarum sexaginta sociorum erant, ipsorum vero Corinthiorum nonaginta aduersus Corcyram cursum direxerunt: & in agro Thesprotico, qui Corcyræ pene è regione est, castra posuerunt. Corcyræi vero cum centum & decem nauibus contra eos vela fecerunt, aderant & 10. Atticæ naues, & castra metati sunt in vna insularum, quæ Sybota vocantur. Ipsorum autem peditatus erat in Leucimna promontorio, & cum ... mille grauis armaturæ milites, quos Zacynthii auxilio ipsis miserant. Quid plura? venitur ad certamen, pugnatur acerrime, minore peritia quam voluntate: vbique magnus tumultus, & prælium valde turbulentum erat, in quo naues Atticæ, Corcyræis sicubi ab hoste premerentur præsto erant, metum quidem hostibus incutiebant, sed prælij initium, propter Atheniensium interdictum, non faciebant.

V. Dextrum cornu Corinthiorum, in quo erant Megarenses & Ambracienses, maxime laborabat, Corcyræi enim eos cum viginti nauibus in fugam verterant, & ad continentem vsque persecuti fuerant. At in sinistro, vbi erant ipsi Corinthii, longe superiores erant; quod viginti illæ Corcyrensium naues abessent in hoste persequendo occupatæ. Athenienses ergo cum Corcyræos premi viderent, iam minus dissimulanter opem tulerunt, & cum Corinthiis manus conseruerunt, nihilominus hac parte Corinthij victores effecti sunt.

Cumque rursum ad Sybota, desertum Thesprotidis portum, vires suas collegissent, Corcyræos infesta classe petieruot; Corcyræi quoque vicissim, collectis quotquot potuerunt nauibus, vna cum Atticis ad eorum impetum excipiendum se comparatunt, ne illi in Corcyram descenderent. Iam erat dies serum, clamorq; militaris ad concursum sublatus fuerat, cum Corinthij repente in puppim remigare ceperunt, viginti naues Atheniensium contra se nauigantes conspicati, veriti ne plures etiam adessent. Interea autem superueniente nocte vtrique exercitus ad tuta se littora, portusque ex alto receperunt. Atticæ vero naues portum ad Leucimnam Corcyræ promontorium, non sine Corcyræorum metu receperunt.

VI. Postridie vero triginta naues Atticæ, & Corcyræorum quotquot ad nauigandum erant idoneæ ad portum, in quo Corinthij statio... ...ant ... eo animo vt cognoscerent an p... naual... certare vellent. Illi vero nauibus à terra prouectis, & ... in... instructa quiescebant: quia prælii initium ... facere nolebant. sed Atheniensium naues ... de ... , ... liceret, cogitabant. Cumq... id ... Athe... nses licet cognouerunt, erecto in Sybot... hæo, ... victoriæ monumentum, dom... red... re. Idemque à Corcyræis factum, vtrisque sibi victoriam ascribentibus. quæ potius neutrorum fuit. Sicque bellum Corcyrense cum Corinthiis terminatum est, illis Epidamno, quod ante volebant, potientibus. Quoniam vero Atheniensium opera effectum erat, vt Corinthii Corcyræos in suam potestatem redigere non potuissent, omnem iram suam in Athenienses effuderunt, vt proxime sequens docebit annus.

VII. Hoc ipso anno Romani exercitus in agrum Veientem, & Faliscum ducti sunt, prædæ abactæ hominum pecorumque, hostisque in agris nusquam inuentus est, neque pugnandi copia facta. Vrbes tamen non oppugnatæ. quia pestilentia populum inuasit. In vrbe Melius quidam tribunus plebis Minutio diem dixit, quasi falsis criminibus Sp. Melium circumuenisset: rogationem etiam de publicandis bonis Seruilij Halæ dixit, quod indemnatum ciuem occidisset; sed omnes illius tribuni conatus contempti euanuere. Peste præsertim inualescente, cum prodigiis, ac terræ motibus, quibus tecta in agris ruere nunciabantur: propterea que obsecratio à populo, decemuiris præeuntibus, facta est.

ANNVS MVNDI 3620. SEXTÆ ÆTATIS 104 Nehem. Ducis 12. Imp. Persar. 104 Artaxer. & Eliasib. Pontificis 31. Olympiadis XXCVI. an. 3. Archonte Charete, Vrbis Conditæ 319. C. Iulio II & L. Virginio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 433.

I. Corinthi societatem Atheniensium cum Corcyræis, & victoriam illorum subsidio partam ægerrime ferebant; eoque ægrius quo certius agnoscebant sibi de Corcyræis vindictam esse desperandam, quamdiu Atheniensium præsidio niterentur. Itaque in eus concitati, vt aliquo modo de ipsis vltionem sumerent, coloniam illorum Potidæam ad defectionem ab illis impulere. vt ait Diodor. Thucyd. autem, semel iterumq; affirmat hoc de Potidæatibus statim à prædicto nauali prælio contigisse. Qui etiam huic defectioni causam ab Atheniensibus datam tradit, qui quod Corinthiorum inimicitias haberent suspectas, Potidæates qui in Pallenes Isthmo habitabant, Corinthiorum colonos, suosque socios & vectigales, muros Pallenem versus demoliri, & obsides dare iusserunt. & Epidemiurgos, magistratus sic appellatos, expellere, quos Corinthii quotannis mittebant, nec in posterum recipere. Est autem Pallene Thucydidi, quæ Ptolemæo Patelene in Macedonia prima, inter Thermaicum, & Toronaicum sinum, in Ægæo mari, non longe à Lemno insula; vrbem tamen hanc ipse vocat Casandram, nomine recentiore, vt Plinio, & Pausaniæ placet.

II. Ita porro de Potidæis statuebant Athenienses, quod vererentur ne à Perdicca Macedone, & Corinthiis solicitati, à se deficerent, ceterosq; socios, qui in Thracia erant, ad defectionem secum traherent, ad quod humanitatis potius ac beneuolentiæ officiis, si recte saperent, quam seueritatis adnitendum erat. Timebant autem, quod & Corinthij aperte Atheniensibus erant infensi, & Perdicas Alexandri filius Macedonum Rex eorum hostis erat, cum ante socius & amicus esset.

• Ideo autem factus est eorum hostis, quod cum Philippo fratre suo & Derda, coniunctis armis bellum contra se gerentibus, Athenienses societatem iniissent. Cumque sibi ideo meruerer, missis Lacedæmonem legatis, operam dedit vt bellum inter Athenienses & Lacedæmonios oriretur. Corinthios quoque sibi conciliauit, vt Potidæa defectionem ab Atheniensibus faceret. Quin etiam cum Chalcidensibus, & Bottiæis, qui sunt in Thracia,

egit,

egit, vt vna cum Potidæatis deficerent. Et Chalcidenses ciuitates illas agro suo finitimas haberet socias, se bellum cum illis facilius aduersus Philippum fratrem, & Athenienses esse facturum. Ita fere Thucydides.

II. SIC apparet Athenienses, qui Imperij Græciæ cupidi, bella circumquaque vel ciebant, vel fouebant, vt populos motus odiis, armisq. debilitatos facile sibi subijcerent; etiam omnium euntia seodia, atq; arma concitasse, Macedonas, Corinthios, mox etiam Lacedæmonios, à quibus ingentibus malis affecti sunt: in certissimum exemplum, qui tanto meliore Dei cognitione præditi, & Christianarum obligatione virtutum, non dissimilia, eodem humani generis hoste impulsore, peccant. Cæterum cum Athenienses Perdiccæ & Corinthiorum consilia satis agnoscerent, & earum ciuitatum defectionem vellent anteuertere, mandarunt nauium suarum præfectis (triginta enim naues, & mille grauis armaturæ milites in Thraciam mittebant) vt & obsides à Potidæatis acciperent, & vrbis muros demolirentur, & accurate cauerent ne propinquæ ciuitates defectionem facerent.

IV. AT Potidæatæ missis ad Athenienses legatis, si forte ipsis persuadere possent, ne quid noui de se statuerent. Lacedæmonem etiam cum Corinthiis profecti id egerunt, vt si opus foret, auxilium Lacedæmonij eis pararent: vbi vero opera diu consumpta, nihil pacati ab Atheniensibus impetrare potuerunt (quin potius eorum naues in Macedoniam, & in se pariter veniebant) & summi Lacedæmoniorum magistratus ipsis promiserunt, si Athenienses contra Potidæam irent, se in Atticam irrupturos, tum demum cum Chalcidensibus, & Bottiæis coniuratione facta ab Atheniensibus defecerunt: sunt hi Chalcidenses & Bottiæi in Thraciæ finibus, ad montem Athos, è regione Lemnos insulæ apud Ptolemæum, qui tamen Bottiæus nun nominat, sitique eidem sint cum Augæis apud eundem.

V. PERDICCAS quoque Chalcidensibus persuasit vt relictis & excisis vrbibus maritimis, metu Atheniensium, qui maris orientem erant, commigrarent Olynthum, & eam vrbem à mari remotiorem communirent, Eam vrbem Thraciæ maximam, vt scribit Xenophon, & apud Thucyd. Demosth. Herodotum, aliosque celeberrimam. mirum est à Ptolemæo prætermissam. Mela eam inter Athon montem, & Pallenem collocat.

Assensi sunt Perdiccæ Chalcidenses, & vrbes suas demoliti, ad mediterranea commigrarunt, & ad bellum se parare cœperunt. At triginta Atheniensium naues cum in Thraciam peruenissent, & ciuitates defecisse viderent, impares se fore vtrique bello existimantes, contra ciuitates scilicet & Macedonas, retro in Macedoniam, quo etiam missi fuerant, reuerterunt; vt iunctis viribus cum fratribus Perdiccæ, ipsum debellarent. Interea autem Corinthij timentes Potidææ, & illius oppidi periculum, domesticum existimantes periculum, in Thraciam exercitum validum duce Aristæo miserunt, qui eo quadragesimo die post defectionem Potidææ peruenit.

VI. ROMÆ autem pestilentior etiam hic annus superiore fuit, Iulio & Virginio consulibus; vnde tantus vastitatis in vrbe metus agrisque fuit, vt nemo prædarum ex hostibus, aut belli meminisset. Cum vltro Fidenates populabundi in agrum Romanum descenderunt, & adiunctis Veientibus, (Nam Falisci belli socij esse noluerunt) transiere Anienem, atque haud procul à Collina porta signa habuere. Itaque trepidatum non magis magis, quam in vrbe est. Iulius Consul in aggere, & muris explicat copias. *A Virginio Senatus in æde Quirini consulitur. Dictatorem dici A. Seruilium placet: cui Prisco alij, alij Structo fuisse cognomen tradunt. Virginius dum collegam consuleret moratus, permittente eo nocte Dictatorem dixit.* Ita Liuius, ex quo aliqui non recte, vt opinor, existimarunt, nocte tantum Dictatorem dici licitum, cum contrarium potius ex hoc loco colligatur. Nimirum nocte præter solitum dictum fuisse in re trepida, & tempore diurno consumpto in consulendo Collega. Alius tamen nobis postea occurret locus, in quo aperte morem dicendi nocte Dictatorem confirmat Dictator Seruilius Magistrum equitum Ebutium Heluam dixit, omne-

que luce prima extra portam Collinam adesse iubet: quibuscumque vires ad arma ferenda suppetebant, præsto fuere. Signaq; roferuntur: hostes in altiora loca concedunt; eo Dictator agmine infesto subit, nec procul Nomento signis collatis fudit Hetruscas legiones, & in vrbe Fidenas compulit, valloque circumdedit: cumq; eam vi capere, aut obsidione desperaret, quippe admodum munitam, & rebus omnibus instructam, agere in arcem cuniculum instituit, & perfosso monte, patefecit in arcem viam, & necopinantibus Hetruscis, hostilis clamor supra caput vrbem captam ostendit, quæ & mox excisa est.

ANNVS MVNDI 3621. SEXTÆ ÆTAtis 105. Nehem. 13. Imp. Persar. 105. Artaxer. Longim. & Eliasib. Pontificis 32. Olympiadis XXCVI. an. 4. Archonte Apseude. V. C. 320. Coss. C. Iulio III. & L. Virgin. II. vel M. Manlio Capitol. & Q. Sulpicio Camerino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 432.

I. EOSDEM consules sequenti anno refectos cum Licinio Macro scribit Liuius. Valerius autem Antias, & Q. Tubero posteriores suggerunt: Diodorus etiam Tribunos militares; sed Liuium sequamur, quem Eusebius in Chronico Græco, Cassiodorus, Cuspinianus, Onuphrius, Sigonius, Pighius in suis fastis probant.

Celebratur porro hic annus apud Nehemiam. a Est enim duodecimus ducatus, siue administrationis Nehemiæ exactus & iniens 13. si extrema computentur.

II. *A die autem illa*, inquit, *qua præceperat rex mihi, vt essem dux in terra Iuda, ab anno vigesimo vsque ad annum trigesimum secundum Artaxerxis Regis, per annos duodecim, ego, & fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur, non comedimus.* Misericordia scilicet motus in populum egenum, vt ex eodem capite quinto patet, quorum tributa tantundem minuebantur, vnde sequitur. *Duces autem primi, qui fuerant ante me, grauauerunt populum, & acceperunt ab eis in pane, & vino, & pecunia quotidie quadraginta siclos.* id est, quinquaginta quatuor francos cum dimid. quippe singuli sicli valent 27. solidis cum dimidio. Pergit, *sed & ministri eorum depresserunt populum*, vel exigendo seuerius, vel tractando inhumanius; Tigurina habet tyrannidem exercuerunt in populum, Sept. Xisti ἐξουσιάζοντες Regia ἐκυρίευσαν, id est, dominati sunt, imperiose egerunt. *Ego autem*, inquit, *feci ita, propter timorem Dei, quin potius in opere muri ædificaui*, nec tamen numeratus est supra c. 3. Existimari potest Nehemiam multis in locis auxilio fuisse ædificantibus, tam ipsum per se, quam per servos suos, quos ait omnes congregatos fuisse ad opus, aliis tamen honorem ædificationis liberaliter concessisse.

III. AD quam etiam pertinet, quod ait, neque se, neque domesticos, aut famulos suos, agrum vllum à pauperibus acquisiuisse: oppignoratum scilicet, quando soluendo non essent. Nihilominus magnas expensas facere consueuit. *Nam Iudæi*, inquit, b *& magistratus centum quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus, quæ in circuitu nostro sunt in mensa mea erant. Parabatur autem mihi per dies singulos bos vnus, arietes sex electi, exceptis volatilibus. Et inter dies decem vina diuersa, & alia multa tribuebam. Insuper & annonas ducatus mei non quæsiui: valde enim attenuatus erat populus. Memento mei Deus meus in bonum, secundum omnia, quæ feci populo huic*: huc alludit Iosephus, cum ait Nehemiam fuisse in populares suos beneficentissimum. Sed, inquies, vnde Nehemiæ pecuniæ ad tantos sumptus? Videntur sane illi ex ærario regis, procurante Regina Esther, & Mardochæo attributæ.

IV. HOc ipso anno Nehemias è Iudæa profectus est in Persidem, & ad Regem Artaxerxem, qui rex Babylonis dicitur, & reuera ei Babylonij parebant, sed fortè tunc erat Babylone, & ad eum profectus est Nehemias. Sed illud obscurius est, in quorum dierum fine dicatur postulasse, & impetrasse à rege reditum in Ierusalem. Tornielli ... finem vitæ Artaxerxis, qui 8. ab hinc annis ... Et quod dicendum est ...

Nehem. totidem annis apud regem permansisse. Et in eadem sententia est Functius in Chronico, Genebr. item l. 2. in Artaxerxe 3. & in Eliasib. vbi ex hoc loco *a* ait Eliasib vixisse diebus extremis Artaxerxis, vbi tribuit ei tantum 33. annos regni. Paulo tamen postea reliquos ei annos restituit. Huic sententiæ etiam fauet, quod textus videtur exigere maiorem, quam vnius anni Nehemiæ absentiam, qua durante Eliasib ea mala fecerit, quæ referuntur capite vltimo, *b* vt mox dicetur.

Nehem. 13. 6. — *b v. 5. & 7.*

V. At ii autem finem dierum illios anni accipiunt, vt significet Nehemias se integrum annum, omnibus suis diebus constantem, apud regem mansisse, & expleto anno, obtinuisse commeatum à rege in patriam remigrandi. Ea est sententia Vatab. & Eman. Sà. Imo & Genebr. l. 2. in Ionathan, vbi ait per reliquos annos octo, ex quo rediit in Iudæam, non fuisse abdicatum præfectura ab Artaxerxe, cui erat charissimus. Potuit nihilominus eam retinere præfecturam, & per vicarium Esdram, vel Eliasib potius, eam administrando, apud regem manere. Quæ sententia mihi videtur probabilior; vt interea detur tempus Eliasib, & Tobiæ grande gazophylacium ædificandi, male administrandi templi reditus, & eius ministros effugandi, vnumquemque in regionem suam, vt v. 10. dicitur. Deniq; deprauatio morum Iudaicorum, & præuaricatio legum, quæ vulgo maximi fiebant, puta violatio sabbati, & iterũ contractæ affinitates cum alienigenis, & suscepta ex eis proles, quæ Azoticè & Moabiticè loqueretur, omnino videtur & diuturnam Nehemiæ absentiam, & plures annos malæ administrationis exigere.

Ann. post vnū annum. — *Aut octo potius.*

VI. CÆTERVM prædictis duodecim annis ducatus Nehemiæ credibile est eum non solum beneficentiam erga populũ exercuisse, sed omnia promouisse diligenter, quæ ad Dei cultum, & legis obseruationem pertinerent, vt propterea tanto iustius postea zelus eius exarserit contra violatores eius, *c* vt eos non solum obiurgaret, & execraretur, sed verberaret etiam, & depilaret: quod simul etiam arguit, eum in eadē ducis populi authoritate perseuerasse.

Eius guberna[tio], & zelus. — *c v. 25.*

Huc porro in primis pertinet constructio Iudaicæ bibliothecæ, cuius est mentio in 2. Machab. *d* vbi dicitur inuentum fuisse in commentariis, & descriptionibus Nehemiæ, tam quæ de igne sacro supra dicta sunt, quam quæ idem pro construenda bibliotheca fecerit, congregans de regionibus libros, & prophetarum, & Dauid, & epistolas regum, & de donariis.

Bibliotheca Nehemiæ. — *d c. 2. v. 13.*

VII. Ex quibus 1. patet illos commentarios, & descriptiones Nehemiæ non extare, nihil enim illorum in libris Esdræ reperitur. Nec illud negligendum, paulo aliter in Græco legi, imo & in aliis vulgatis, vt scilicet non de regionibus, sed de regibus scripta congregata reperiantur. Res tamen eodem pene redit, Nehemiam scilicet, aut Esdram potius illius iussu, varios sacrarum literarum codices, earumue partes, quæ apud diuersos variis in locis habebantur, diligenter collegisse, & nominatim libros Regum, & Prophetarum: Psalterium quoque, & epistolas regum, quę de consecrandis donariis scriptæ erant, quæ tamen epistolæ ad sacros libros non pertinent, sicut cæteri, quamuis aliquibus aliter visum sit, qui scripta illa omnia, alia esse à libris sacris, opinati sunt. Certe primariam & Nehemiæ, & Esdræ curam, circa libros sacros colligendos fuisse versatam nullus iure negauerit. Deinde alios quoque libros collectos, tam patriæ, quam peregrinæ sapientiæ. Idq; vel exemplo regum Persarum, quorũ bibliotheca Babylone constructa erat, *e* eodemq; pertinent eorum historiæ, & annales, de quibus in libro Esther. *f* Quorũm deinde exempla secuti sunt Ptolemæus Philadelphus, Attalus Pergameorum Rex, Aristot. quem non recte Strabo lib. 13. primum bibliothecarum authorem tradit, nisi velis eum de Græcis fuisse locutum.

Eiusdem commentarij. — *Libri sacri ab Esdra collecti.* — *Variæ bibliothecæ.* — *e 1. Esd. 5. 17. & cap. 6. 1. & 3. Esd. 6. 21. 23.* — *f c. 2. 23. & c. 6. 1.* — *g Vide Gellium l. 6. c. vlt.*

Q[V]O autem studii circa libros sacros Esdras adhibuerit, ex antiquis patribus colligi potest. Nam D. Chrysost. hom. 8. in ep. ad Hebr. *Ingruit bellum, omnes* Iudæos Chaldæi *infiluerunt, conciderunt; exusti sunt libri, alteri rursum viro admirabili inspirauit, vt ipsas exponeret, Esdram inquam, & fecit vt componerentur ex reliquiis*, quæ nimirum effugerant hostiles manus, & toto orbe sparsæ erant, vt diximus anno 1. desolationis. Diuus Hilarius in prologo in Psalmos ait Traditionem esse ab Esdra, qui psalmos post captiuitatem in vnum librum collegisse creditur; profectum, vt varii sint variorum psalmorum scriptores. Theodoret. præfat. in Psal. *Mirabilis ille Esdras*, inquit, *edidit in lucem libros cælestis gratiæ plenos, qui quidem cum propter Iudæorum incuriam, tum vero ob impietatem Babyloniorum, diutius deprauati permansere. Si igitur Esdras diuino numine afflatus, horum voluminum memoriam illis hominibus renouauit, & hi Septuag. viri, non sine sancto Spiritu, hæc opera in Græcum sermonem conuerterunt, &c.*

Ἀπὸ τῆς ... Βιβλίων ... Studiũ Esdræ circa libros sacros. — *Eo Chrysost. mo. Hilarius.*

IX. SECVTVS est Theodoretus Diuum Athanasium in Synopsi, vbi de Esdræ libris. *Narratur autem & hoc de Esdra*, inquit, *quod cum libri per incuriam populi, ac diuturnam captiuitatem periissent, ipse illos, cum esset honesti studiosus, industrius, & lector, apud se omnes custodierit, & tandem protulerit, omnibusque tradiderit, atque ita seruauerit.* Hæc ibi; vbi vides nihil tribui miraculo, sed diligentiæ, iuxta ea, quæ duodecimo transmigrationis anno, disputata sunt à nobis. *h* Idem c. seq. vbi de psalterio. *Esdras, ait, omnes hosce psalmos, à quibuscunque dictos vno complexus est libro.* Et paulo post *Et reliquos psalmos, quos isti quoque Spiritu sancto moti conscripserant, Esdras Dauidis psalmis coniunxit, & ex omnibus ita coaduuatis Psalmorum librum constituit.*

Et sanctus Athanas. — *h an. 10. & seqq.*

X. Ex quibus, & aliis ante dictis habetur, primo Esdram libros sacros, quos habere potuit diligenter custodisse. 2. variis ex locis, & personis collegisse, & in Bibliothecam Hierosolymitanam contulisse. 3. varias partes in vnũ quasi corpus compegisse, vt psalmos in vnum librum, eodemq; modo prophetias, prout quæque inuentæ sunt, quo factũ est, vt sæpe ratio temporis non sit obseruata, vt in Ieremia in primis apparet. 4. deprauata correxisse, recensuisse, renouasse: quo pertinet nouorum vocabulorum in veterũ locum substitutio, vt Hebron pro Cariath-arbe, & similia. 5. suppleuisse, quę deesse videbantur, assistente illi Spiritu sancto; qualia sunt, quæ de morte Moysis habentur in fine Deut. & item de Iosue morte, ac sepultura in fi. l. eius: quæ rursum in fine prophetiæ Ieremiæ habentur de rege Euilmerodach, & exaltatione Ioachin, quæ satis constat mortuo Ieremia contigisse. Eadem est ratio extremi libri Tobiæ, & Iudithæ, cuius authorem volunt esse Ioachimum pontificem, qui longe ante Iuditham mortuus est. Illa quoque ob eo adiecta, non immerito existimantur, vbicunque dicitur, *vsque ad præsentem diem*, quæ longioris temporis seriem denotant.

Esdras libros sacros custodiuit, collegit, composuit, correxit, — *Suppleuit.*

XI. QVIN etiam post Esdram aliqua adiecta fuisse sacris libris, multis ex locis colligi potest, vt c. 3. primi Paralipomenon, vbi longa genealogia Dauidis scribitur, & multo vltra Esdræ ætatem; ad duodecim videlicet generationes descenditur. Initium cap. 11. Esther ad Esdram pertinere non potest. Quod enim ibi refertur de interpretatione Lysimachi, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, diu post Alexandrum magnum contigit. Cap. etiam 12. Nehemiæ fit mentio Ieddoæ, summi Pontif. & Leuitarum, qui fuerunt in pontificatu eius, quem Iosephus ait fuisse Pontificem, cum Alexander Macedo venit Hierosolymam, totis 1[0]0. ab hinc annis. Quo tempore nemo dicat aut Esdram, aut Nehemiam in viuis fuisse, nisi eos velit ad centesimum quinquagesimum, vel sexagesimum annum vitæ peruenisse.

Alia quoque post Esdram supposita.

XII. IAM vero vt ad res in Græcia gestas transeamus, cum Athenienses didicissent priorem suam triginta nauium classem tardius in Thraciam peruenisse, nec vrbium defectionem anteuertere potuisse, ac ne pares quidem illas copias esse bello Thracico simul ac Macedonico, quadraginta nauium exercitum in prioris classis subsidium miserunt, cui Calliam præfecerunt ducem cum quatuor collegis. Qui simul atque in Macedoniam peruenerunt, inuenerunt suos ibi cum triginta nauibus Therma potitos. Est autem Therma ciuitas Macedoniæ, ex qua Thermiacus sinus appellatus est: ipsa autem postea Thessalonica, quasi maris domina est appellata, vt ait Scholiastes Thucydidis, itaque à Ptolomæo in tabula decima

Res gestæ Tel[?] in Corintho.

CAPT. 100. Europæ appellatur. Occupata ergo Therma Pidnam obsidebant, cui oppugnationi socios sese, qui recens eduxerant, adiunxerunt. Cum autem obsidio produceretur, & ipsi de Potidæa, & Aristhæo, quieti, cæterisque vrbibus, quæ ab Atheniensibus defecerant, Corintho subsidio venerat, sollicitiessent, pacem cum Perdicca, & armorum societatem inierunt, moxque è Macedonia recesserunt. Vbi tamen eos arbitror hyemasse, vt ineunte vere contra ciuitates, quæ defecerant, & Corinthiorum copias ferro decernerent: idque ratio temporis exigit, vt ea sequentibus planum erit.

XIII. FLORVIT Athenis hoc tempore Methon Pausaniæ filius, insignis astrologus, idemque Medicus, vt Suidæ placet. Is, vt refert in hunc annum Diodorus Siculus, annum decemnouennalem, qui Metonicus dictus est, inuenit, atque promulgauit, quod spatium ipse vnum annum vocauit, quod intra illud tempus lunares anni, per septem intercalationes, Solaribus exæquentur; vt fusius à nobis anno Mosis 81. schol. 7. explicatum est. Id curriculum vulgo aureus numerus, propter excellentiã appellatur; quod illa duo astra, quibus homines tempora metiuntur, iuxta Domini præceptum, ab iisdem egressa carceribus, ad easdem pene metas perueniant: pene dixi, propter vnam horam & aliquot minutias, quibus etiam cursum lunæ cursus exceditur, vt eodem loco diximus. Atheniensem fuisse hunc Metonem innuit Diodorus in hunc annum, & Ælianus, a quamuis alio in loco, b Lacedæmonium vocet. Vbi ait ipsum columnas statuisse, & in eis solstitia annotasse.

XIV. AT Romæ vehementer trepidatum est. Nam Veientes, & Falisci, excidio Fidenarum conterriti, per legatos totã Hetruriam, populos duos & viginti, ad generalia comitia, belli eminentis consensu suscipiendi, ac gerendi gratia, conuocarunt. Itaque Romani veriti ne vniuersam Hetruriam in se armatam sentirent, ad nota præsidia, Dictaturã scilicet confugerunt, Senatus Mamercum Æmilium Dictatorem iterum dici iussit. Ab eo A. Posthumius Tubertus Mag. equitum est dictus, sed res plus timoris, quam damni habuit. Romæ enim à mercatoribus nunciatum est, auxilia Veientibus negata, iussosque esse suis viribus bellum exequi, quod suo consilio iniuissent.

XV. TVM Dictator ne frustra creatus esset, aliquod Dictaturæ monumentum relinquere cogitat. Itaque populo persuadet vt Censura, quæ quinque annis gerebatur, ne plusquam annua & semestris deinceps foret, legeque lata id perfecit. Quod Censores ægre ferentes, ipsum Mamercum, cum Dictatura abiisset, ignominiæ causa tribu mouerunt, ærariumque fecerunt. Quæ res tantam populi mouit indignationem, vt vis à Censoribus nullius autoritate, præterquam ipsius Mamerci, deterreri potuerit. Egregio plane facinore hominis vere magnanimi, qui & casum suum ingenti animo tulerit, & oblatam de inimicis vindictam ab eorum capitibus auerterit. Vir eò admirabilior, quo minus audierat diuinum magistrum prædicantem. *Diligite inimicos vestros, bene facite his, qui oderunt vos.*

ANNVS MVNDI 3622. SEXTÆ ÆTATIS 106. Nehemiæ Ducis 14. Imperii Persarum 106. Artaxerxis 33. Eliasib 33. Olympiadis LXXXVII. An. 1. Pythodoro Prætore. Vrbis condit. 321. Tribun. Milit. M. Fabio Vibulano. M. Folio. L. Sergio Fidenate.

ANNVS ANTE CHRISTVM 431.

I. CALLIAS dux Atheniensium hoc anno, sex mensibus ante bellum Peloponnesiacum, vt ait Thucydides initio libri secundi, quod etiam statim ineunte vere inchoatum affirmat. Callias inquam, hoc anno cum omnibus copiis Macedonia digressus, Potidæam versus iter intendit, 70. naues maritimam oram legebant. Terrestres confecerunt tria millia militum Atheniensium, cum multis sociis, & sexcentis Macedonum equitibus; & ad Gigonum vicinam Potidææ vrbem castra posuerunt. At Potidæatæ, & Peloponnesii, qui cum Aristæo erant, prope Olinthum, quæ 60. ferme stadiis abest à Potidæa, castra metati sunt, duce peditatus Aristæo, equitatus vero Perdicca rege Macedonum, qui protinus iterum ab Atheniensibus defecerat, & Potidæates in bello iuuabat, exoratus, vt apparet, ab iis, quos nuper authoritate sua in defectionem coniecerat.

II. DENIQVE cum propiores factæ essent acies, ancipiti certamine pugnatum est, sic vt Aristæus & Corinthii, qui cum ipso erant, oppositum hostium cornu in fugam verterint. Reliquus tamen exercitus ab Atheniensibus superatus est, Potidæatarum inquam, & Peloponnesiorum, & in vrbem confugit: mox que reuersus à persequendo hoste Aristæus, ægrè in Potidæam irrupit. Victoria denique potiti sunt Athenienses, occisis de hostibus fere trecentis, amissis de suis 150. in primisque duce Callia desiderato. Potidæam Athenienses, receptis nouis ex Attica subsidiis, vtrimque obsidione cinxerunt, aliarum interim ciuitatum quæ defecerant, agrum deuastantes. Aristæus vrbe egressus, auxilia Lacedæmone per legatos petiit, & Chalcidensibus, & aliis vrbibus, quas Athen. vexabant, auxilio esse conatus est.

III. PROGREDIENTE anno ineuntis Olympiadis octogesimæ septimæ, qua Sophron Ambraciotes in Olympico stadio coronatus est, Pythorus Athenis Archon fuit, multæ criminationes & querelæ inter Athenienses & Peloponnesios, in primisque Corinthios iactabantur proximi belli præuiæ. Corinthii quidem accusabant Athenienses, quod Potidæam suam coloniam, & viros Corinthios, ac Peloponnesios, qui in ea erant, obsiderent. Athenienses contra crimini dabant Peloponnesiis, quod ciuitatem sociam, & vectigalem ad defectionem impulissent, & eo profecti pro Potidæatis contra se pugnassent; nondum tamen bellum publice conflatum erat. Nec tamen vltra quiescere potuerunt Corinthii, de Potidæa, quæ valdè obsidebatur, & viris, qui in ea erant, soliciti. Idemque socias vrbes orare cœperunt, vt Lacedæmona venirent; quo & ipsi profecti, magnis clamoribus in Athenienses inuecti sunt, quasi in fœderum infractores, & in Peloponnesum tortores. Extat apud Thucyd. Corinthiorum oratio, in qua & auxilium implorant, & communiter contra Athenienses bellum geri postulant, & quamprimum in Atticam irruptionem fieri.

IV. AT legati Atheniensium, qui tum forte aliis de causis aderant, non responderunt accusationibus, quæ Corinthii, aliæque ciuitates afferebant, sed suaserunt ne quid celeriter decernerent, plusque temporis in rerum tantarum consultatione ponerent, & pacem magis cum tam potenti ciuitate, quam bellum quærerent. Habetur ea concio apud Thucyd. in qua Athenienses res suas magnifice iactant.

Nihilominus omnibus auditis Lacedæmonii, maiore ex parte in bellum contra Athenienses consenserunt, illudq; quamprimum esse suscipiendum. Archidamus vero Lacedæmoniorum Rex graui oratione censuit bellum differendum, legatos mittendos, qui de acceptis iniuriis quererentur. Interim autem in omnem euentum, bello necessaria præparanda, nisi controuersiæ iudicio dirimi, ex fœderum pacto possint.

V. At Sthenelaidæ Ephori sententia fuit, quamprimum sociis auxilia mittenda, ne interim dum verbis cum Atheniensibus litigabitur, illi contra Potidæates ferro decernant, & potentiores in dies euadent. Cumque iussisset eos, qui fœdera ab Atheniensibus rupta esse censebant, propterea q; bellum in eos mouendum esse, vnam in partem secedere, alios in alteram, longe plures inuenti sunt qui fœdera ab ipsis violata esse censuerunt. Accitisque sociorum legatis, dixerunt sibi quidem videri Athenienses iniuste agere, velle tamen & ipsos, & omnes socios ad ferenda suffragia euocare, vt de communi cõsilio si videretur bellum gererent. Hoc autem decretum de ruptis fœderibus

bus [illegible] bus factum [illegible] ait [illegible] decimo quartu ab initio inchoatis, exclusiue [illegible] numerando, vt dicimus anno 3. Olymp. 83.

VI. Cvm autem statuissent Lacedæmonij violata esse ab Athenienſibus fœdera, eoſque in [illegible] facere, etiam Delphos miſerunt, qui Apollinem interrogarent de belli eatu, qui dicitur respondiſſe fore illos vi[illegible]tores, ſi totis viribus bellum gererent, ſeque & [illegible] vocatum, & non vocatum illis affuturum. *a* Interea Corinthij ſingulas ciuitates ſeparatim orabant, vt ſuis ſuffragijs bellum contra Athenienſes decernerent. Cumque legati ab illis ciuitatibus miſſi Lacedæmona veniſſent, plerique omnes, multis detestabus accuſatis Athenienſibus, bellum gerendum eſſe cenſuerunt. Corinthij præſertim, quid maxime vrſerunt, ne permitterent Lacedæmonij Athenienſes fieri totius Græciæ tyrannos; quibus conſenſerunt etiam Lacedæmonij. Nec tamen ſtatim bellum ſuſcipere potuerunt, quod eſſent imparati; ſinguli tamen omnia ſine mora ad illud neceſſaria comparanda cenſuerunt, quo in apparatu non integer annus conſumptus eſt, aut equam in Atticam irrumperent, & bellum aperte ſuſciperent.

VII. Interea vero legatos ad Athenienſes miſerunt, vt de illorum iniurijs conquererentur, vt quam ſpecioſiſſimam belli gerendi cauſam haberent, ſi illi nulla in re ſibi morē gerere voluiſſent. Et primum ſumpto religionis, vt aſſolet, prætextu, piaculares quoſdam homines ab Athenienſibus expelli voluerunt, qui ſcilicet ad genus eorum pertinerent, qui aſyli iura violaſſent, quo in numero Pericles, qui tum rerum potiebatur, & Spartanis erat infenſus, comprehendebatur. Athenienſes viciſſim illis Pauſaniæ piaculum obiecerunt, & rurſum Lacedæmonij Themiſtoclæum. De quibus ſupra ſuis locis, temporibuſque dictum eſt. Rurſum alia legatione petierunt Lacedæmonij, vt Athenienſes à Potidææ obſidione recederent, & Æginam ſuis legibus viuere ſinerent: maxime autem decretum de Megarenſibus factum reſcinderent, quo Megarenſibus interdictum erat portubus, in Atheorienſium ditione ſitis, & Attico foro. Quæ cum Athenienſes recuſarent, poſtremam denique legationem miſerunt in hæc verba; Lacedæmonij pacem eſſe volunt. Erit autem ſi Græcos liberos eſſe, ſuiſque legibus viuere ſinatis.

VIII. Hic Athenienſes conuocata concione, cum omnibus ſuis ciuibus poteſtatem dicendæ ſententiæ feciſſent, & alij pacem, alij bellum ſuaderent. Pericles omnino bellum ſuaſit, contendens Athenienſibus omnia ad bellum ſuppetere, naualis belli peritiam atque exercitationem, naues trecentas, pecunias ingentes, quas Diodorus ex Ephoro recenſet, ad multa talentorum millia. Copias denique militum, præter præſidiarios & ſocios, ad duodecim armatorum millia: quæ omnia Lacedæmonijs longe inferiora eſſent. Hæc fere Thucydides. *b* Porro Diodorus l. 12. ex Ephoro, Periclem refert maximam huius belli face fuiſſe, non tam communi bono ſtudentem, quam periculo proprio metuentem. Cum enim Athenienſes coactas, ex communi Græcorum contributione pecunias, ad octo millia talentum, ex Delo Athenas tranſtuliſſent, eaſque Pericli cuſtodiendas tradidiſſent, bonam earum partem ille in priuatos vſus expendit. Cumque rationem populo reddere iuſſus, ſatisfacere non poſſet, in ægritudinem incidit.

[illegible] Alcibiades Periclis ex fratre nepos, triſtitiæ cauſam ſciſcitatus eſt ex auunculo. Reſpondit ille ſe diſquirere, qua via poſſet pecunias acceptas reddere. Tum puer ſuaſit, vt rationem potius comminiſceretur, qua non redderet. Quod ille conſilium amplexus, quo pacto Athenienſes graui aliquo bello implicare poſſet meditari cœpit, [illegible] ciuitatem metu, & negotijs impeditam, exacte non examinaturam omnium ras rationes credidit; & ſe, vt bellica laude præſtantem, in precio neceſſario fore. Itaque occaſionem, obſidionis Potidææ, & decreti Megarenſium [illegible] nentem [illegible] rupit, negans quidquam faciendum eorum, quæ Lacedæmonij poſtularent, quod id eſſet initium [illegible]. [illegible] ſimilia ina refert Plutarch. in Pericle, & Alcibiade & Valer. Legatos itaque cum hoc reſponſo dimittunt [illegible] ſcenti [illegible] bus, & omnibus [illegible] ipſi vice verſa, [illegible] ab Athenienſibus requirunt. Denique [illegible] nuerbarum cenſuerunt [illegible] omnes iudicio ex fœderum pactis [illegible] Se be[illegible] tium non factos, ad ab ipſis [illegible] ſatiros. In quam ſententiam Athenienſes decreto factul acedæmonijs reſponderunt. Sic que Peloponnesiaci belli apparatus, cum primu Thucydidis libro termin[illegible].

X. Romæ peſtilentia huc anno aliarum rerum otiū præbuit, vt ait Liuius, Ædes Apollini pro valetudine populi vota eſt, multaq; alia à duumuiris, auertendæ à populo peſtis cauſa facta. Magna nihilominus ab ea clades, hominum pecoruque in vrbe, atque in agris accepta eſt. Cūque fames, quæ luem conſequi ſolet, timeretur, Magiſtratus in Hetruriam, atque adeo in Siciliam frumentandi gratia viros idoneos miſere.

ANNVS MVNDI 3623. SEXTÆ ÆTAtis 107. Nehemiæ Ducis 15. Imp. Perſ. 107. Artaxerxis & Eliaſib Pontif. 34. Olympiad. LXXXVII. an. 2. Euthydemo Prætore. Vrbis Cond 322. Trib Mil. L. Pinarius Mamercus L. Furius Medullinus, & Sp. Poſtumius.

ANNVS ANTE CHRISTVM 430.

I. Hvnc decimum quintum ab initijs, Lacones inter & Athenienſes tricēnalibus fœderibus annum, [illegible] Thucyd. primum conſtituit belli Peloponneſiaci, quem ſignificat Pythodoro Athenis adhuc Prætore cœpiſſe, qui præcedente anno inito magiſtratu, adhuc duobus menſibus in eo futurus erat, cui que ſucceſſit Euthydemus, vt eſt apud Diodorum, qui hoc ipſo anno chronius belli ponit initium: ſequitur eum Thucydidem, ſicut Diodorum, qui ſcripſit Olympionicarum catalogum: nec repugnat Euſeb. in Chro. licet id anno primo huius Olymp. collocet, quia reuera aliquid anni primi ſupererat, idemque de Suida dicendum. Cum autem Thucydides dicat bellum inchoatum, ἅμα ἦρι ἀρχομένῳ, ſtatim ineunte vere, id eſt, exeunte Martio, oportet Prætores ſiue Archontes Athenis ſub finem Maij, vel ineunte Iunio ſolitos fuiſſe creari, non Iulij decimo quinto, vt quidam putant. *d* Hic idem eſt annus quinquageſimus à fuga Xerxis è Græcia, quam anno primo Olymp. 75. probauimus contigiſſe. Quod tempus Thucydides ipſe quinquaginta fere annorum fuiſſe dixit l. 1. Et cum idem alibi dicat anno quarto [illegible] huius belli certamen Olympicum contigiſſe, neceſſe eſt initium huius belli in hunc annum incurrere. At Gellius emendandus videtur, cum ei aſſignat annum Vr. Cond. 323. qui fuit reuera vigeſimus ſecundus; ſed bene habet quod addit inchoatum *circa annum fere trecenteſimum vigeſimum tertium*, vt illum intelligas nolle à computo ſententia recedere. At Plin. *e* annum trecenteſimum admodum laxa temporis deſignatione, tribuit iſti bello.

II. Hoc ergo bono initium bello Peloponneſiaco datum eſt, quod varijs vtriuſque partis euentibus, in annum vigeſimum ſeptimū propagatum eſt: vt diſtinctius poſtremo eius anno, qui in vltimum Olympiadis nonageſimæ tertiæ cadit, dicendum erit; & affirmat hoc anno Diodorus Siculus. Indicium autem belli, & animorum inter ſe hoſtiliter affectorum fuit, quod cum ſuperioribus annis diſcordiæ inter Græcos, & querelæ, & pugnæ non leues varijs e accuſationibus, & ſimultatibus velatæ extitiſſent, commercia tamen inter ipſos retinebantur, & alteri ad alteros non ſine ſuſpicione, ſed ſine caduceatore ventitabant; at deinceps nullis inter ſe commercijs amplius ſine caduceatore miſcebantur, vt ait Thucyd. *f*

Primvm hoſtilitatis facinus in Bœotia, quæ eſt Atticæ contermina, perpetratum eſt. Trecenti fere Thebani ſtatim ineunte vere, circa [illegible] rimum ſomnum, cum

Margin notes: Olym. 1. — Vide Luc. 1. [illegible] — *a* Thucyd. l. 1. — VII. Menses legationum Sparta ad Athen. — Refutata Lacones. — VIII. Pericles Athenienses ad bellum suadet. — *b* lib. 1. p. 92. & ſeqq. — Plut. in Alcib. — MACE. — X. Peſtis Romæ graſſatur. — I. Primus annus belli Peloponnesiaci. — Olymp. 1. — Prætores Athenis quando creati. — *d* Capel. & Mass. — *e* l. 16. c. 40. — II. Indicium belli. — *f* l. 2.

Platæam Bœotiæ vrbem, Atheniensium sociam ingressi sunt, à quibusdam Platæensibus introducti, qui eam vrbem Thebanis, cum quibus semper gesserat inimicitias, adiungere volebant. Platæenses captam suam ciuitatem animaduertentes, tanta magna hostium multitudine se teneri conpositione facta Thebanis dediderunt se. At postea rei veritate nota, consilijs inter se perfosso communi pariete communicatis, hostem nocte inuadunt, & passim perturbatos, & fugitantes, ignarosq; viarum obtruncant mulieribus etiam per tegulas, fenestrasq; omne telorum genus deuoluentibus, viui ad 180 capti sunt.

IV. At Thebani, qui subsidio suis, pluuia cœli tempestate, & Asopo fluuio intumescente impediti, tardius venerant, re intellecta, agros populari, & Platæenses comprehendere cœperunt, vt suos, qui adhuc viuebant, facta permutatione recuperent. Platæenses vero polliciti se reddituros, si illi ex agro suo abirent, illis parentibus, suos nihilominus captiuos, cum omnia sua ex agris in vrbem comportassent, perfide peremerunt, & militum cadauera Thebanis restituerunt. Hoc primum aperti belli signum fuit. Itaque tam Athenienses quam Lacedæmonij vndiq; sibi belli socios conquirebant, non in Græcia tantum, sed etiam in Asia & Perside, Italia etiam, & Sicilia, insulisque circumpositis. Cumque Græcia tota animis esset erecta, quod duæ primariæ ciuitates inter se bello concurrerent, plures tamen in Lacedæmonios beneuolentia propendebant, quod, vt & ipsi prædicabant, libertatem Græciæ vniuersæ, contra Athenienses, qui Tyrannidem in eas meditari dicerentur, defendere credebantur. In prodigium autem futurorum etiam Delus contremuisse dicebatur, … longe ante hæc tempora, sub regno Darij Hystaspis contigerat, vt ex Herodoto liquet. a

V. CONGREGATIS Lacedæmoniorū copijs Archidamus Rex, totius exercitus Imperator, suos omnes cohortatus ad rem bene gerendam, antequam in agrum Atticum descenderet, legatum misit Melesippum, virum Spartanum, vt exploraret an forte Athenienses aliquid de sua pertinacia remitterent. Qui eum neque in vrbem quidem admiserunt, sed finibus suis excedere illo ipso die iussum, nec permissum cum vllo colloqui, suis renunciare iusserunt, si quid in posterum vellent, in sua primum regressi, è suis q… finibus iam egressi erant cū exercitu, legatos mitterent. Interea Pericles Athenienses monet, vt sua ex agris domum recipiant, & vrbē clausi propugnent, nisi quà facile certandum erit. Ad bellum autem animat commemoratione copiarum, & opum, quæ in potestate ipsorum essent, sed illud etiam caute monet, fore fortasse vt Archidamus, v… iure hospitij, vel ad … conflandam illi inuidiam, agris suis in proxima incursione parceret; ad quam declinandam protestatus est, se eos, nisi parē cum cæteris cladem ferrent, Reip. dono dare. Interim centū nauium classem parari iussit, quæ in Peloponnesum mitteretur.

VI. ARCHIDAMVS longa cunctatione vsus, antequam Atticum agrum inuaderet, expectans vt Athenienses, agro suo adhuc intacto, aliquid noui consilij ad pacem caperent, … illud obtinuit, & insuper suis suspectus esse cœpit, cum castris ex Oenoë Atheniensium finibus impositi castello motis, in Atticam maturis iā frugibus venit, octogesimo … die à rebus à Thebanis ad Platæam gestis. Cumque agris inferret vastitatem, ad elici … dos ad prælium ex vrbe Athenienses, … que pugnæ … fremerent, indignissimè ferentes in … culis … cultissimus deuastari; per… tamen in sententia Pericl…s, & missis centum nauibus Atticis in Pelopo… … , adiunctis etiam 5… Corcyræis, Peloponnesum … , & Lacedæmonios ad patriam tuandam terror … coegerunt, vt refert Diodorus. Deinde … quib… Lacedæ… … lo… capt… , atque vastatis, domum cum hy… … b

… annum … etiam Thucydides eclipsi solis in nouilunio, … æstate, po… meridiano tempore, … m Luna … te, stellæ … appa… … in annum … quo p… Atheniensis g… ata est, & Pericles ex…

nem in Peloponnesios habuit. Ecce autem, … omnes conscendissent, & Pericles se in suam triremem retulisset, forte defecit Sol. Cumq; obducta noa cœlo esset, territi, vt magno oblato prodigio, incessit omnes. Gubernatorem vero Pericles trepidum & stupentē cernens, clamydem obiecit oculis eius, intectumq; interrogauit, nū id grauius aliquid portēderet. Abnuente eo. *Quid autem*, loquit, *inter hoc, & illud interest, nisi quatenus illud, quod caliginem innexit, chlamyde est grandius?* Si ipse, quæ tamen satius est dicere, à Plutarcho, non seruato temporū ordine, narrata, quandoquidem is tempora non curat, quam Thucydidem, in quorum oculis hæc fiebant, quiq; maximam apud criticos seueriores veritatis laudem consecutus est, mendacij arguere. Eidem assentitur Buotitigus: Additque eodem tempore arsisse cometem, ad sexaginta dies, eoq; horribilem Athenis pestem prænunciatam.

ROMÆ autem hoc anno vis morbi leuata est, neque à penuria frumenti, quia ante prouisum erat, periculum fuit. Veientes quamuis sibi vehementer à Romanis metuerent, & pacem cum Fidenatibus fortuoam sibi impendentem cernerent, Hetruscos tamen, Volscos, Æquosque ad bellum impellere nequiuerunt, belli consilijs in annum prolatis. Interea Principes plebis, per otium publicum, consilia apud Tribunos plebis priuatim agitant, querelarum plena, quod plebs neminem de suis ad Tribunatum militarem adhuc allegisset, sed patricios duntaxat; & spes erat, lata etiam de ambitione lege, plebem ad suos studia inclinaturam, quę nec libera essent, Senatusconsultum factum est vt Consularia comitia haberentur. E… tus rei causa fuit tumultus, quem ab Æquis, & Volscis, Latios, atque Hernici nuociatant.

ANNVS MVNDI 3624. SEXTÆ ÆTATIS 108. Nehemiæ Ducis 16. Imperii Persarum 108. Artaxerxis & Eliasib Pontif. 35. Olymp. XXCVII. an. 3. Apollodoro Prætore. Vrbis Condit. 323. Coss. T. Quintio Cincinnato, & Cn. Iulio Mentone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 429.

I. SECVNDVS hic annus belli Peloponnesiaci grauissima pestilentia insignis fuit, quæ initio capto ab Æthiopia, in Ægyptum & Africam descendit, & in magnam partem regionis regis Persarum. Athenas autem inuasit, simulatque Peloponnesij Archidamo imperatore à deuastando Atheniensium agro hoc anno redierunt. Eum morbum tanquam post hominum memoriam maximum atque grauissimum fusius enarrat Thucyd. l. 2. … que rerum diuinarum atque humanarum con… Athenas … cum alia … , præ… quæ erant frequentissima, popularetur, vix tamen Lacedæmonios leuiter attigit. Diodorus, & Plutarch. in Pericle, natum aiunt ex … collutione hominum, quæ Athenas vndique ex agris confluxerat, & … quasi constipati tenebantur. Thucyd. tamen autor est eam calamitatem Atheniensium exercitum, etiam in Peloponneso grassantem, … quoque qui Potidæates, cum nouis copijs, … oppu… e, & multa hominum millia … diuinum tamen nominatim vide… … . Et Plutarch in Pericle, ait eum consi… … contra Peloponnesios facile compo… … quædam vis (sic luem pestilentem vo… …) obstitisset.

II. … vtrumque gestum, cum vtrorumque damn… . Nam priores Peloponnesij Atheniensium … tum qui Peloponnesum, quam qui Eubœam … , id est ab ortu & occasu vastabant. … Athenienses … centum … nauium, & … … multi … ibus duce Pericle … sed … bus

[illegible] triæque absumebat, breuique in patriam rediret compulit ad Epidamnum præsertim, in sinu Saronico si tam, quam Plutarch. in Pericl. sacram vocat, propter Æsculapij delubrum, quod tamen extra vrbem fuisse scribit Pausan. in Corinthiacis, & Liuius lib. 45. ad differentiam etiam alterius, quæ in Argolico sinu, & tertiæ quæ in Dalmatia reperitur apud Ptolem. Europæ tab 10. Cum ergo ad sacram Epidamnum peruenissent, magna [illegible] parte vastata, vrbem adorti, in spem eius oppugnandæ venerunt, sed inanem, vt fatetur Thucyd. Eos enim morbus occupauit, neque ipsos solum, sed quuscunque [illegible] huius participes expeditionis affecit, afflixitque. Peloponnesij quoque morbi metu, cum ex transfugis eum in vrbe grassari intellexissent, & magnitudinem [illegible], ex ijs quos cateruatim sepeliri videbant, agnouissent; citius opinione sua, intra quadragesimum circiter diem, ex Attica discesserunt.

III ATHENIENSES autem & morbo & bello vexati, post alteram hanc Peloponnesiorum irruptionem, Periclem accusare cœperunt, quod bellum ipso authore suscepissent, ex quo in præsentes conjecti essent calamitates. Cumque ad compositionem cum Lacedæmonijs faciendam inclinarent, etiam legatos miserunt, per quos nihil impetrare potuerunt. Hic consilij inopes, in Periclem indignari, atq; inuehi, quos ille coacta concione consolari conatus est; perficere tamen non potuit, quin eum pecunia mulctarent. Eam mulctam sic explicat Diodorus. *In Periclem, inquit, in quem accensi belli culpam transferebant, infensis animis trajiciuntur, eique magistratu abire iusso, leues quasdam criminandi occasiones nacti, octoginta talentorum mulctam irrogant.* Sed mendum in numerum fortassis irrepsit. Nam Plutarchus in Pericle, de hac ipsa imperij abrogatione, cum Diodoro consentiens, de mulcta dubitat, cuius summam, qui minimam quindecim talenta, quinquaginta qui maximam scribunt.

IV. RVRSVS *tamen non multo post*, inquit Thucyd. *id quod vulgus facere solet, ipsum belli ducem elegerunt, eique rerum omnium administrationem commiserunt.* Quæ explicans Plutarch. ibidem. Cæterum publicam iram, inquit, plebs quasi aculeum vna cum ictu deposuit, & periclitante bello ciuitate, cum oculos in cæteros duces & oratores circumduxisset, vbi neminem vnum perspexit, pari grauitate, & autoritate virum, qui tanto imperio sustinendo par esset, desiderium cœpit Periclis, eumque rursum ad suggestum, & imperium suscipiendum inuitauit. At illum domi abiecto animo ex domestico luctu tabescentem, Alcibiades, & reliqui amici ad progrediendū excitarunt. Ibi populo suam aduersus eum ingratitudinem purgante, rursus Rempub. suscepit, rectamē Prætor fuit, vt ibi eum vocat interpres: id enim munus Apollodori hoc anno fuit, vt testis est Diodorus, qui Periclem non ἄρχοντα sed [illegible] vocat sicut & Plutarchus ibid. Porro domesticū luctum intelligit mortem duorum filiorum, & sororis; præterea propinquorum & amicorum, quorum opera in administranda Rep præcipue vtebatur, quos ei pestilentia sustulit hoc anno.

V ESTREMA æstate cum Zacynthiorum agrum Spartani vexassent, quod Atheniensium socij essent, Aristæus Corinthius, cum Lacedæmoniorum legatis ad Persarum regem proficiscebantur, si qua ratione illi persuadere possent, vt sibi pecuniam daret, & belli societatem secum iniret, quod postea ab Artaxerxis filio impetratum est, vt restatur Thucyd. *a* Hi autem ad Sitalcem in Thracia regem profecti sunt, vt eius opera Hellespontum trajecerent, eumque ad suas partes traducerent. Sed Atheniensium opera comprehensi, & Athenas delati, omnes eadem die indicta causa interfecti, & in profundas fossas deiecti sunt; in vltionem aliquorum Atheniensium, qui eodem modo Lacedæmone tractati fuerant.

VI IN VNTE hyeme Athenienses 20. naues, & Phormionem ducem circa Peloponnesum miserunt, qui Corinthijs [illegible] nerer, ne quis impune in eo sinu nauigaret; qui ibidem peste vexatus, militibus intra 40. dies mille & 50. morbo amissis Athenas redijt. Eadem autem hyeme Pu-

idææ cum [illegible] Peloponnesiorum [illegible] magis Athenienses ab [illegible] Qui necessaria ita deteri[illegible] temperarent, in colloquium [illegible] sium ducibus venerunt, qu[illegible] afficiebantur incommod[illegible], [illegible] parum omnino profecerunt [illegible] ditionis admitterent. Itaq; [illegible] us & vxoribus & nutribus [illegible] res quidem cum singulis vest[illegible] geminis, cumque certa singul[illegible] pecun[illegible] gressi cum fide publica [illegible] Athenienses autem colonos [illegible] miserunt, sicque secundus huius belli annus finem accepit *b*

VII. QVINTVS CEPTVS. AT Romæ non sine sanguine & sudore pugnatum, triumphatumque est. Volsci & Æqui intentata [illegible] arma in Romanos, vltra non distulerunt; & lege [illegible], quæ maxima apud eos vis cogendæ militiæ erat [illegible] habito, cum suis singuli exercitibus in Algidum conuenere, ibique castris communitis, ingenti se studio exercere, ac parare ad certamen, eoq; plus terroris nuncij Romam attulere. Senatui Dictatorem dici placuit. Nam & morbus aliquantum Romanæ iuuentutis absumpserat & mutua Consulum discordia Senatum terrebat; sunt etiam qui male ab ipsis pugnatum in Algido dicant. Illud [illegible] constat eos ad alia discordes, in eo contra Patrum voluntatem consensisse, ne Dictatorem dicerent. Donec increscente quotidie ab hostibus metu, cum Consules Senatui audientes non essent, Q. Seruilius Priscus [illegible] *Tribunos Plebis, quoniam ad extrema ventum sit, Senatus appellat, vt in tanto discrimine Reip. Dictatorem dicere Consules, [illegible] vestra potestate cogatis.* Tribuni iubent audientes esse Senatui, alioqui se eos in vincula duci iussuros. Quo facto magna nota summo magistratui inusta est, vt etiam a plebeio magistratu, in vincula se duci posse faterentur, eique potius quam Senatui obtemperarent.

VIII. T. QVINTIVS, cui sors dicendi Dictaturis obuenerat, A. Postumium Tubertum socerum suum, seuerissimi imperij virum, Dictatorem dixit. Ab eo L. Iulius magister equitum est dictus. Exercitus ingenti celeritate ex domesticis, sociorumque copijs, indicto vbi iustitio, collectus est. Et relictū in vrbe ad eius præsidium altero Consule, cum Magistro equitum, ad subitas belli necessitates. Dictator cum Quintio Consule, cum ludos magnus tumultus causa vouisset, diuisis bipertito copijs, ad hostem, qui gemina castra, geminosque exercitus in armis habebat, proficiscuntur, & castra hostium castris opposita capiunt: & primo leuibus prælijs certatum est. Nocte autem hostis castra Consulis nec opinatus adortus est. E[illegible] qui & clamore & tumultu in vtroque Romano exercitu excitato, Consul egregiè castra defendit.

IX DICTATOR ei subsidium mittit cui Sp. Posthumium Album legatum præficit. Ipse cum parte copiarum, paruo circuitu locum maxime secretum a tumultu petit vt auersum hostem improuisum inuadat. Q. Sulpitium legatum præficit castris, M. Fabio legato assignat Equites, nec ante lucem mouere iubet manum. Cum autem notasset Dictator vnde maiore agmine profecti fuissent hostes, ad ea castra inuadenda M. Geganium, cum cohortibus delectis, misit. Qui postquam intentos homines in euentum periculi alieni, pro se incautos, neglectis vigilijs, stationibusque est adortus, prius pene cepit castra, quam oppugnari hostes satis scirent. Inde fumo, vt conuenerat, datū signum, qui vbi conspectus à Dictatore est, exclamat, capta hostium castra, nunciarique passim iubet.

Et iam lucescebat, & Fabius cum equitatu impetum in hostem fecerat, & Consul è castris in trepidos hostes eruperat. Dictator autem parte altera subsidia, & secundam aciem adortus, circumagenti se hosti, vndiq; victorem equitem peditemq; obiecerat: iamque proximum erat [illegible] con[illegible]si omnes meritas perfidiæ pœnas darent.

X. CVM Vectius Messius Volscorum dux [illegible] verbis increpitos, animarnque ant[illegible]

redintegrat, multa vtrimque vulnera, multæ passim cædes, nec duces Romani incruenti pugnant. Posthumius Albus ictus saxo perfracto capite acie excessit: eiusque cohortibus pedem iam referentibus Dictator subsidio aduenit, cui humerus vulneratus; Fabium prope affixum equo femur, Consuli abscissum brachium. Denique Vectius facto impetu cum globo fortissimorum iuuenum, ad castra Volscorum, quæ nondum capta erant, erupit. Eo Consul & Dictator arma cōcitis trāsferunt; nec segnior oppugnatio quam pugna fuerat. Consul signa intra vallum infert, Dictator perrupto vallo, prælium intra castra infert. Tūc abijcere arma passim, & dedi hostes cœpit, castrisque etiam istis captis, hostes præter Senatores, omnes venundati sunt. Prædæ pars Latinis, & Hernicis socijs sua cognoscentibus reddita, partem sub hasta Dictator vendidit, præpositoque Consule castris ipse triumphans inuectus vrbem, Dictatura se abdicauit.

XI. Hæc ex Liuio, qui etiam addit fuisse qui crederent A. Posthumium Dictatorem parta victoria filium securi percussisse, quod occasione bene pugnandi captus, iniussu parentis præsidio discessisset. *At*, inquit, *nec libet credere, & licet in variis opinionibus*, nimirum non credere, & argumento est, quod imperia Manliana, non Posthumiana appellata sint.

Addit denique hoc primum anno Carthaginienses per Siculorum seditiones, ad partis alterius auxilium, in Siciliam exercitum traiecisse. Verum id Diodorus Siculus l. 11. aperte refellit, cui res patriæ suæ narranti, vtique non indebita fides. Is ergo sub aduentum Xerxis in Græciam id est, ante ipsos annos quinquaginta, eos scribit cū trecentis hominum millibus, & ducentis nauibus in Siciliam venisse. Nimirum hi non ad alterius partis auxilium, sed ad totius Siciliæ seruitutem, in gratiam Persarum arma ceperant.

ANNVS MVNDI 3625. SEXTAE ÆTATIS 109. Nehemiæ 17. Artaxerxis 36. Imperii Persarum 109. Eliasib Pontif. 36. Olympiad. XXCVII. an. 4. Epaminone Prætore. Vrbis Condit. 324. Coss. L. Papyrio Crasso II. & L. Iulio.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 428.

I. *Mors Periclis. l. 2. p. 144.* Mortuum hoc anno Periclem Atheniensium ducem clarissimum liquidò constat ex Thucydide, qui ait eum duos annos à bello moto, & sex præterea menses vixisse, id est intra tertium annum, qui nunc agitur obijsse, & Thucydidi consentit Diodorus. Eius vtrasque opes, prudentiam, fortitudinem, authoritatem, eloquentiam, victorias celebrant, multis communia ducibus. At Pericles ipse moriens, amicis ista prædicantibus; *Prateritis*, inquit, *quod excellentissimum est, & maximum. Nemo enim ex omnibus ciuibus mea opera pullam vestem sumpsit.* Præclarum virum, inquit Plut. non lenitate modo & mansuetudine, quam multis in negocijs, & acerbis inimicitijs retinuit, sed grauitate etiam, qui in virtutibus suis præstantissimum ex... nauit, quod in tanta potentia nihil inuidiæ aut iræ indulsisset, aut vlli implacabilis inimico fuisset. Causam mortis eius in præcedentis anni luem refert Plutarch. quæ non acuto neque vehementi, sed tenui enim, vt videbatur, lentoque morbo implicauit, qui inter varias mutationes paulatim corpus confecit.

II. *Quo Prætore mortuus sit.* De anno mortis Periclis consentit Euseb. in Chron. & Athenæus l. 5. qui Prætorem non Epaminondam, vt Diodorus, sed Epaminonem appellat. *Quo tempore*, inquit, *mortuo Perdiccæ regi Macedonum, in regno successit Archelaus.*

Ortus Platonis. Laert. l. 3. init. ait Platonem natum eodē Athenis prætore, quo mortuus est Pericles, quem Ἀμείνιον vocat; vtrique mendose, pro Ἐπαμείνων, scriptum est ἐπὶ Ἀμεινίου, ne præpositio repeteretur. Deinde Epaminios pro Epaminon, vt est in Athenæo; quem in Epaminondam notissimum er-formauit Diodorus. Quæ autem mortis Periclis, facit, vt Laertio potius, de anno nati Platonis, quam Athenæo assentiamur; qui l. 5. tradit eum præcedenti anno, prætore Apollodoro natum; at longe magis fallitur Euseb. qui totis 4 annis natiuitatem Platonis à morte Periclis disiungit, & illam hac posteriorem facit; & videtur Apollodorū Chronologum secutus, Eusebium certe S. Cyrillus in Iulianum secutus est. Chronologiam tamen nostram confirmat mors eius, quem fatentur omnes, anno 1. Olymp. 108. decessisse, id est anno ætatis 82. computatis extremis, vel 81. altero eorum omisso. Platonis genus ad Codrum & Solonem Laertius refert, quem consule si placet.

III. *Expeditio Peloponnesiorum contra Platæas.* Ineunte æstate Peloponnesij eorumque socij duce Archidamo copias aduersus Platæam educunt, vbi antequā hostiliter ageretur, nuncij vltro citroque aliquoties missi sunt. Tandem communicato cum Atheniensibus cōsilio, placuit obsidionē ferre, & in fide data persistere; præsertim cum iam ex vrbe sua omnem imbellem multitudinē Athenas exportassent; & soli quadringenti ciues, cum 80. Atheniensibus, & 110. mulieribus, ad parandum cibum relicti essent. Archidamus igitur omni munitionum, atque oppugnationum genere eam expugnare conatus est; nec machinis solum, sed incendio etiam pugnauit, quod magna vrbis parte hausta, immissis cœlitus aquis restinctum esse dicitur. Cumque nihilominus obsessi nihil de sententia ac fortitudine remitterent, relictis ad obsidionem continuandam Bœotijs. ac Lacedæmonijs, sub Arcturi ortum, id est mensem Octobrem, vt ait scholiastes domum se receperunt.

IV. *Et Atheniensium in Thracam.* Interea Athenienses, Xenophonte Euripidis filio duce, bellum intulerūt Chalcidensibus, qui sunt in Thracia, & Bottiæis Lacedæmoniorum socijs. Ibique prælio commisso, grauis armatura Chalcidensium, ab Atheniensibus vincitur, & in vrbem compellitur. At eorumdem equitatus, & leuis armatura, Atheniensium equitatum, & leuem armaturam fudit, & profligauit: cumque eis mox nouum subsidium superuenisset, multis velitationibus vexatos, ad Potidæam fuga petendam compulerunt, & amissis quadringentis & triginta viris cum tribus ducibus, copiarum reliquiæ Athenas reuerterunt. Alio interea loco Peloponnesij infœliciter pugnarunt. Nam cum Ambraciotæ & Chaones totam Acarnaniam subigere, & ab Atheniensibus alienare statuissent, Lacedæmonijs persuaserunt vt classem ex socijs ciuitatibus pararent, & mille grauis armaturæ milites in Acarnaniam mitterēt, sperantes se etiam Cephaleniam, & Zacynthum insulas, in suam potestatem redacturos: quin etiam Naupacti, vbi erat Atheniensium præsidium cum viginti nauibus, capiendæ spem esse.

V. *Infeliciter cessit.* Sed irrita spes fuit. Nam coactis copijs, pedestris exercitus rem male gessit, temeritate Chaonum, aliorumque barbarorum, qui suis viribus barbarico ritu, confidentes, Stratum vrbem, vel ipso clamore se expugnaturos credebant, insidijsque circumuenti periere, & hostibus de se trophæum erigendi materiam præbuerunt. Classis autem 7 & 40. nauium, cum tempori non affuisset, contra Phormionem, qui Naupacti cum 20. nauibus erat, imperite atque infœliciter pugnauit, multæ depressæ naues, 12. captæ multa hominum millia interfecta. Nec tamen fracti sunt animis Lacedæmonij. Indignum enim rati à paucis nauibus classem suam vsu maris prohiberi, & ignauiā suorum potius, quam imperitiam accusantes, aliam quam primum classem collegerunt, vt nauali prælio fœlicius decertarent. Interim Phormio Athenienses vrget ad alias obtinendas naues, & viginti obtinuit, quæ tamen prius in Cretam abierunt.

VI. Quæ dum ibi moras trahunt, ventis ac nauigandi difficultate deterritæ, Peloponnesij, qui ad Rhium Achaicum congregati erant, cum septem & 70. nauibus festinabant cum Phormione congredi, qui ad oppositū Rhium iuxta Naupactum classem habebat, priusquam auxilium ei ex Creta veniret; cum tamen Athenienses angusta maris petere nollent, quæ Lacedæmonij, quasi sibi ad præliū commodiora, captabant. Sex septemue abire dies, quos

exer-

exercitatione, & adhortationibus consumpserunt, tandemq; astu Lacedæmoniorum Athenienses ad pugnam adducti, utrique semivicti, semique victores fuerunt, utrique victoriæ trophæa erexerunt.

VII. Mox autem pedestres Isthmum Corinthiacum transgressi, assumptisque Megarensium nauibus, spe Piræum Athenarum portum præsidio destitutum inuadendi, aduerso ventu in Salaminam reiecti eam vastauerunt. At Salaminij noctu ignibus in aëre iactis Athenienses admonuerunt, tum vt cauerent sibi, tum vt sibi opem ferrent; Athenienses eo signo moniti, primò quidam magno affecti sunt terrore, quod hostem iam Piræo potitum crederent. Deinde raptim Salaminam se contulerunt, quorum aduentum præsentientes Lacedæmonij, Corinthum rediere. Scio aliqua horum vt Pyræi occupandi consilium, & regum Thraciæ & Macedoniæ pugnam à Diodoro in annum sequentem differri, quod equidem non laudo, miror magis, cum tota res tam exactè à Thucydide perscripta sit, etiam notatis singulis anni temporibus, vt quicum legerit, de industria circa tempus errare oporteat.

VIII. In Italia Æqui Volscique, præcedentis anni damnis attriti, belliuumque pertæsi ad pacem adspirabant. Et Æquorum quidem legati, cum fœdus à Senatu petijssent, & pro fœdere deditio ostentaretur, inducias annorum octo impetrauerunt. Apud Volscos autem cum propter eandem cladem alij pacis, alij belli autores essent, in iurgia & seditiones res versa est. Itaque Romanis vndique otium fuit. Quo in otio cum Tribuni pleb. legem de æstimatione mulctarum pergratam populo ferre statuissent, vnius eorum delatione moniti Coss. eam feria præoccupauerunt.

ANNVS MVNDI 3626. SEXTÆ ÆTATIS 110. Nehemiæ 18. Artaxerxis 37. Imperij Persarum 110. Eliasib Pontif. 37. Olympia. XXCVIII. 1. Diotimo Prætore. Vrbis condit. 325. Coss. L. Sergio Fidenate II. & Hostio Lucretio Tricipitino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 427.

I. Fuisse hunc annum primum huius Olympiadis, in cuius certamine Doriæus Rhodius iterum vicit, testis est Thucyd. lib. 3. quod de Pancratio intelligendum est. Nam in stadio victor fuit Symmachus Messenius Siculus, vt ait apud Diodorum Siculum. Cuius etiam Pausanias l. 6. meminit. Hac Olympiada Eupolis & Aristophanes comici poetæ agnoscuntur, vt ait Eusebius in Chronico hoc loco, quod iam supra Olympiade 85. extrema, ex diuersa scriptorum sententia posuerat, quando & Sophoclem tragicum floruisse refert. S. tamen Cyrillus Olympiade 88. natos Eupolim, Aristophanem, & Platonẽ prodidit. Grauiora errato apud Suidam legitur Aristophanẽ floruisse circa Olympiadem 114. Fuit autem patria Rhodius, sed ciuitate donatus est ab Atheniensibus. De Eupoli addo ex Suida, Atheniensem eum fuisse, Sosipolis filium; in theatrum anno ætatis decimo septimo prodire cœpisse, septemdecim fabulas edidisse, vicisse septẽ: mordacem hominem fuisse significat Persius, cum eum iratũ vocat. In Hellesponto naufragio hoc bello Peloponnesiaco perijt. Anaxagoram autem hoc anno mortuum diximus initio Olympiadis septuagesimæ octauæ.

Porro Athenienses Phormione duce castris ex Acarnania motis, & Naupactum profecti, ineunte vere Athenas rediere, secumque duxerunt eos, quos in prælijs naualibus ceperant, quos facta capitum permutatione, ita vt singula pro singulis darentur, liberos dimiserunt.

II. Sequenti autem æstate Peloponnesij, eorumq; socij, frumento iam adulto, cum infesto exercitu in Atticam iuerunt, duce Archidamo rege Lacedæmoniorum, vt scribit Thucyd. init. l. 3. quem tamen mirum est à Diodoro dici mortuum anno tertio Olympiadis 86. expletis 42 annis regno annis, ei succedente Agide viginti septem annis, vt est in Græco textu, & non 47. vt habet Latinus interpres. Mirum inquam est, cum eum Thucydides hoc anno ducem expeditionis in Atticam scribat, imo & ipsemet Diodorus, non leuis negligentiæ argumento.

Archidamus igitur cum suis in Attico solo tamdiu commoratus, dum eum commeatus deficeret, quamuis leuiter ab Atheniensium equitibus fatigatus, mature domum repetit.

III. Post hanc autem Peloponnesiorum irruptionem, statim Lesbos insula, præter Methymnam eius ciuitatem, ab Atheniensibus defecit, id Mitylenæis præcipue agentib. Eu Athenienses, quamquam morbo, & bello fessi, 40. naues, quæ circa Peloponnesum erant ad nauigandum paratæ, confestim misere, vt eos festum extra vrbem agitantes, imperatos opprimerent. Intereavero 10. Mitylenæorũ naues, quæ tum Athenis erant, retinuerunt; & viros, qui in eis erant, in custodiam tradiderunt quorum vnus fuga lapsus, & secunda nauigatione vsus, triduo Lesbum peruenit, suosq;, de imminente periculo præmonitus, seruauit.

Superuenientibus Atheniensibus, post leuem velitationem, induciæ factæ sunt, vt Lesbij Athenas profecti conarentur persuadere, vt naues illæ ab se abducerentur, in fide mansuris; quod ipsum non tam perficiendi studio, quam apparandi interea belli causa, & auxilia Lacedæmone euocandi faciebant. Nam simul legatos Spartam miserant.

Vt nihil Athenis actum est, Mitylenæi, & cætera Lesbos, præter Methymnam, in Atheniensiũ castra eruptionem fecerunt, in qua licet inferiores non fuissent, tamen belli aleam iterum experiri noluerunt, donec aliquod eis auxilium Lacedæmone adueniret, quo tutius iam aliam legationem mittunt Athenienses autem quibusdam socijs celeriter accitis, Mitylenem obsederunt.

Eadem æstate Athenienses in Peloponnesum 30. naues duce Asopio Phormionis filio miserunt: ab ijs aliquot oræ maritimæ oppidis direptis, remissa classe reliqua, cum 12. nauibus Naupactum, vbi dudum pater eius in præsidio steterat, moxque in Leucadem profectus, à paucis præsidiarijs cæsus est.

V. At Mytilenæi, qui primi Lacedæmonem, auxilij petẽdi gratia venerant, ad conuentum Olympicum remissi, illic Lacedæmonios omnes orarunt, vt se ad belli societatẽ, pro Græciæ libertate receptos, auxilio iuuarent, nec frustra; 40. enim naues ciuitatibus imperarunt, quibus destinarunt ducem Alcidam, vna autem nauis præmissa est, quæ desperationem auxilij prohiberet.

Interea Platæenses, qui diutius obsidionem ferre non poterant, & auxilia ab Atheniensibus desperabant, vigente iam hyeme consilium inière deserendi vrbem, & per hostium muros, & castra abeundi. Id cum difficillimũ fore videretur, plerique ab ea mente deducti, ducenti & viginti, id non minus fœliciter perfecere, quam audacter aggressi fuerant, & deluso insequentium studio, Athenas peruenerunt: quod copiosè Thucydides, atque eleganter enarrat. Sicque annum quartum belli huius concludit. Liuius autem nihil dignum dictu his Consulibus actum fuisse refert.

ANNVS MVNDI 3627. SEXTÆ ÆTATIS 111. Nehemiæ Ducis 19. Imperij Persarum 111. Artaxerxis 38. Eliasib 38. Olymp. LXXXVIII. an. 2. Præt. Euclide Prætore. Vrbis Cond. 326. Coss. A. Cornelio Cosso. & T. Quintio Pœno II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 426.

Quintus annus belli Peloponnesiaci aperitur: in quo Mitylenæi obsidione fatigati, & auxilio 40. nauium

desperato, sese Atheniensibus certis conditionibus dediderunt. Qui cum iam vrbe potirentur, auxilium denique 40. nauium duce Alcida septimo post die venit. Is re in tegra, suis licet suadentibus vt hostes Mitylenæ improuisos opprimeret, per summam ignauiam progredi non est ausus, cumque aliæ quoque rei bene gerendæ occasiones obijcerentur, maluit in Peloponnesum quam celerrime se recipere. Athenienses persequentes summa contentione fugiendo Mulis tamen ob... er..., quos in suæ nauigationis cursu inter... ceperat, trucidauit. Nimirum ignauia potentium crudelitati fere coniuncta est. At Paches qui pro Atheniensibus Mitylenem expugnarat, mox & reliquas insulæ vrbes deditione recepit, Mitylenæos autem, quos sua in vrbe ceperat, Athenas misit, iudicium de se, reliquisque ciuibus experturos.

II. Hi Athenis primo consilio condemnati sunt, missaque triremis ad Pachetem, quæ Mitylenæos omnes interfici iuberet, idq; consilio Cleonis, hominis in primis feri, ac barbari, qui non minore erat apud populum autoritate, quam crudelitate erga miseros. At cum & Mitylenæorū, & multorum Atheniensium rogatu, iterum concio populi coacta fuisset, sententia mitior, quæ volebat, de ijs quos Paches misisset, per otium deliberari, reliquo populo ignosci, per paucis suffragijs superior fuit. Itaq; alia statim dimissa triremis, quæ prius decretum antiquaret & licet prior diem noctemq; antecessisset, tanta tamen contentione posterior priorem secuta est, vt cum illa appulisset, & decretum legeret Paches, & ad executionem se compararet, posterior superuenerit, & rem ... diremerit. At eos quos præmiserat Paches, paulo plures mille, tanquam præcipuos defectionis authores, Athenienses, ex Cleonis arbitrio inmani feueritate morte mulctarunt.

III. INTERIM dum Mitylenæi in Atheniensium potestaté veniunt, Platæenses, cum diutius obsidionem ferre non possent, nec ab Atheniensibus auxilium vllum acciperēt, sese Lacedæmonijs dediderunt, ea conditione vt nullus in dicta causa damnaretur, sed de sontibus tantum supplicium sumeretur. Itaq; cum Lacedæmone quinq; Iudices aduenissent, iussi sunt Platæenses pro se dicere, quorū orationem exceperunt Thebani illis infensissimi. Iudicij finis hic fuit, vt singuli rogarentur an aliquo beneficio Lacedæmonios, eorumq; socios in hoc bello affecissent, cum que illi nullum proferrent, singuli abducti interfectique sunt, nemine plane supplicium euadente: erant autem non pauciores ducentis, præter viginti quinq; Athenienses, qui vna obsessi fuerant, quos illi iudicio reseruarant, vt maiore scelere perderent, neque multum Atheniensium crudelitati cederent.

IV. Ex quo intelligi potest quanta in Persis, qui crudelitatis nomine pessimé semper audierunt, quanta apud Thraces, & Scythas, quanta apud Asios atque Æthiopas, quāta apud Indos, reliquamque barbariem crudelitas, in mi... sontes exerceretur, cum illi, qui eo tempore cultissimis moribus esse ferebantur, & præ cæteris gentibus legibus ac disciplinis, ad omnem humanitatem informati, tanta cæde in insontes, aut leuissimæ culpæ reos, etiam sedata ira baccharentur. Nec finis hic crudelitati fuit. Nam fœminas omnes seruituti mãciparunt, nec ita multo post totam vrbem funditus euersam solo æquarunt, vt Thebanis, qui eos capitali odio prosequebantur, quosque sibi huic bello vtiles esse credebant, gratificarentur. Contigit ea clades Platæensibus anno nonagesimo tertio, ex quo societatem cum Atheniensibus inierant, vt ait Thucyd. ex quo patet eam initam anno quarto Darij Hystaspis qui fuit secundus Olympiadis sexagesimæ quintæ.

V. Hoc ipso tempore res apud Corcyræos perturbatissimæ fuerunt; quod alij Lacedæmonijs, alij Atheniensibus fauerent, alij suis legibus viuere, cum vtrorumque amicitia, cuperent. Cumque eò primùm Lacedæmonij, cum tribus & ...o. nauibus, duce Alcida venissent, cum Corcyræis, & Atticis nauibus, quæ i... erant, fœliciter pugnarunt; at mox superuenientibus Atheniensibus, classe 60. nauium instructis, terram legentes magna domum celeritate redierunt. Corcyrenses autem ipsi seditionibus, & inimicitijs effera... immanibus inter se cædibus ... debacchati sunt, & reliquis Græciæ ciuitatibus exempl... fuerunt, ad omnia diuina, atque humana iura, per belli huius occasionem proculcanda; vt fusius describit, deploratq; Thucyd. l. 3.

VI. ... eadem æstate extrema cum Leontini & Syracusani bellum inter se gererent, & Leontini in periculū vrbis per vim capiendæ adducti essent, per legatos auxiliū ab Atheniensibus petunt. In legatis princeps erat Gorgias orator ...nium, qui ... m viuebant, dicendi facile princeps, ... ora... propter nouum dicendi artificium, Athenis admirationi fuit, & Leontinorum societatem ... ... praesertim cum iam dudum sibi subijciendæ Siciliæ Athenienses desiderio tenerentur, eamq; ob causam Corcyræis contra Corinthios affuissent, vt supra ex Thucydide ... um est, & hoc loco à Diodoro repetitur. Accedebat quod Syracusani Lacedæmonij ... societatis fœdere coniuncti erant. Miserunt ergo Athenienses in Siciliam 20. naues, quibus Lachetem & Chareadem præfecerunt, quem Diodorus Chabriam vocat, & pro 20. nauib. centum ponit, legit forte ἑκατὸν pro εἴκοσι, vt nunc apud Thucyd legimus. quibus non contentus, mox etiam alias 40. Athenis ad earum subsidium adducit. Siculo de Sicilia scribenti credendum videretur, nisi amor patriæ hanc amplificationem expressisse videri posset: præsertim cum Thucydidis fidem, nullibi adhuc nutantem reperiremus, ad eumque tanquam hac laude clarissimum, Athenæus l. 5. passim ad refellendum Platonem prouocet, & Thucyd. historiam tanquam signum propositum dicat, cui credi oporteat.

VII. ATHENIENSES igitur Rhegium Italiæ appulsi, cum socijs bellum gerere cœperunt, & cum adiunctis sibi Rheginis cum 30. nauibus Æoliæ hyeme bellum intulerūt. Et aliquot insulas Siciliæ proximas incursionibus vastarunt, nec plura hoc anno gesta fatetur Thucyd. ideoque quæ addit Diodorus de reconciliatione Leontinorum, & Syracusiorum differenda sunt. Addit tamé Thucyd. ineunte hyeme pestilentiam, quæ nunquam plane sedata fuerat, Athenis recruduisse, & annum integrum tenuisse; adeo vt nihil æque vires eorum afflixerit. Cui frequentes terræ motus Athenis, & in Bœotia, & Eubœa coniuncti fuere.

VIII. LIVIVS quoque his Coss. morbos Romæ grassatos fuisse scribit, quorum causam videtur ascribere siccitati, qua ibi valde laboratum est, vt non cœlestes modo aquæ deficerent, sed terra quoque ingenito humore egens, vix ad perennes amnes sufficeret, pecora siti alibi, alibi scabie, ac lue deficerent, quæ in homines agrestes primum ac seruitia vulgata, vrbem impleuit cui multis sacrificiorum superstitionibus Romani remedium frustra quæsiere. Nihilominus Veientes in agrum Romanum excursiones fecerunt; sed iræ aduersus eos in annum sequentem dilatæ sunt.

ANNVS MVNDI 3628. SEXTÆ ÆTATIS 112. Nehemiæ Ducis 20. Imperii Persarum 112. Artaxerxis & Eliasib Pont. 39. Olymp. XXCVIII. an. 3. Præt. Athenis Euthydemo. Vrbis Cond. 327. Coss. C. Seruilio Hala, & L. Papyrio Mugilano.

ANNVS ANTE CHRISTVM 425.

I. SEXTO huius belli anno Athenienses non minus pestilentia, & terræ motus, quam Peloponnesiorum arma vexarunt, sicut & superiore biennio; adeo vt ex legionarijs militibus, obierint non pauciores quam quatuor millia & quadringenti, & trecenti equites. Nam cæteræ turbæ numerus iniri non potest, vt ait Thucyd. lib. 3. quæ Diodorus de more auxit, turbauitq;. Hoc tépore, inquit, cum vix Athenienses aliquantisper à morbo respirassent, is recrudescens tantopere illos afflixit, vt ped... ... quatuor millia, equites quadringen... ... ... tra multi ...

rudine, & [illegible] rum capitum, & seruitiorum, plusquam decem millia amitterent. Sic ipse.

II Nihilo secius Peloponnesij eorumque socij, duce Agide Archidami filio, Lacedæmoniorum rege, ad Isthmum usque Corinthiacum processerunt, vt irruptionem in Atticam de more facerent, sed cum crebri terræmotus fierent, retro se receperunt. Terræmotibus coniunctæ inundationes maris, in Eubœa, & Achaia terras depresserunt, & vrbes aliquas non leuibus ruinis affecere. Huic inundationi causam dedisse terræ motum Thucyd. scribit, qui violentiore impulsu mare longius amandarit. Meminit huius terræ motus Diodorus in hæc verba. Tã horrendæ tum terræ concussiones passim in multis Græciæ partibus acciderunt, vt superinfusa maris vnda multis per littora vrbibus vastissimam labem attulerit. Et cum Locridis antea tractus peninsula esset, perrupto violenter Isthmo, insulam quæ Atalantæ nomen gerit, effecerit. Hæc ipse, vtique ex Thucydide, quemadmodum ex ipsu, aut cum ipso Strabo & Eusebius. At Thucydides quidem an circa illa loca, quod ante tellus fuerat, factum fuisse mare, ante inundationem tamen Atalantam insulam vocat, & longe ante ab Atheniensibus munitam dicit, cum prius esset deserta.

III Hoc anno Lacedæmonij Heracleam, quæ est in agro Trachinio, ad Oetam montem, missa colonia oraculo Delphico approbante condiderunt, quod ea vrbs ad bellum contra Athenienses loco idonea sita esset, indéq; in Eubœam & [illegible]hiaciam facilis esset traiectus, distat ferme 40. stadiorum spa[illegible]u a Thermopylis, à mari viginti. Sed ij à Thessalis, qui potentiam nouorum colonorũ timebant, prælijs attriti sunt. Athenienses quoq; qui in Ætoliã duce Demosthene arma tulerant, multis & ipsi velitationibos ab Ætolibus vexati, fugatique sunt, centum & viginti desiderati, dux re male gesta, Athenas ire formidans, Naupactum red[illegible]t: vbi periculum magnum adijt, Lacedæmonijs cum magnis copijs duce Euryloco eò profectis; sed vrbe mille Acharnanum præsidio munita, vim & spem Lacedæmonium inanem reddiderunt. Itaque Ambraciotarum consilio, armis in Amphilochiam translatis, ibi pugna cum Atheniensibus commissa, insidijs eorum circumuenti, victique sunt, ipsemet Eurylocho duce cum trecentis militibus desiderato: aliaque nonnulla minoris momenti.

IV. Sed nec Romæ aliquid magni momenti suggerit Liuius. Non confestim videlicet initum contra Veientes bellum, sed res per feciales antiquo more prius repetitæ, nec redditæ. Controuersia inde fuit vtrum populi iussu indiceretur bellum, an satis esset Senatusconsultum Peruicere Tribuni denunciando impedituros se delectum. Omnes centuriæ iussere, vt Quintius, qui superiore anno consul fuerat, de bello referret ad populum, quod tamen in annum sequentem dilatum est. In eo quoque plebs superior fuit, quod obtinuit ne Consules, sed Tribuni Milit. in proximum annum crearentur.

ANNVS MVNDI 3629. SEXTÆ ÆTAtis 113. Nehem. 21. Imperij Persarum 113. Artaxer. Longim. & Eliasib Pont. 40. Olympi. XXCVIII. An. 4. Prætore Stratocle. Vrbis con. 328. Tribunis Mil. T. Quintio Pœno. C. Furio M. Postumio A. Cornelio Cosso.

ANNVS ANTE CHRISTVM 424.

I. POSTREMVM hunc annum regnauit Artaxerxes, qui in septimum belli Peloponnesiaci annum incidit, vt testatur Thucydides lib. 4. idemque quadragesimus regni fuit. Cum enim primo anno Olympiadis 79. regnare cœperit, & totas decem Olympiadas regnarit, perspicuum est eum, & quadraginta annos regnasse, & falli eos, qui ei 44. tribuerunt, mendoso Diodori textu, vel totius interpretatione decepti. Tot [illegible] quoque Diuus Hieronymus eidem Longimano quadraginta annos tribuunt, idem in c. 8. aduersus Iudæos [illegible] in [illegible] 4. Ezechie Euseb. in chron. Diodorus Olymp. 78. an. [illegible] & [illegible] sus Olymp. 88. an. 4. vbi cũ in Græco legatur [illegible], mirum est interpretem vertisse annos qua[illegible] quatuor, neque Functio & Cytræo sectãt [illegible]. Addendus de quadraginta annis Beda [illegible] ætat [illegible] in quinta ætate, eoque passim recentiores [illegible] Tostat. [illegible] l. ann. 183 sextæ ætat. Pere[illegible] Genebr. Gordon. Villalpandus ex Beda. a Scaliger [illegible]

Etsi Clemens Alexandrinus li. [illegible] Niceph. Constant. c. 7 Artaxerxi annum vn[illegible] quadraginta[illegible] tribuant. Ctesias autem etiam quadraginta [illegible]os [illegible] quem [illegible] Sulpitius, licet apud eum mendose legitur, vt notauit Sigonius, regnasse annos 6[illegible].

II. In hunc ergo vltimum Artaxerxis annum referimus Nehemiæ reditum in Iudæam ex Perside. Sic enim interpretanda censuimus illa verba b *Anno 32. Artaxerxis* [illegible] *Babylonis, veni ad regem, & in fine dierum rogaui regem. & veni in Ierusalem.* Nam [illegible] die [illegible] [illegible] esse. & [illegible] finem a[illegible] probasse videor. Cum [illegible] num abesset Hierosolymis [illegible] male ibi res ne [illegible] precibus [illegible] & [illegible] facultatem eun[illegible] [illegible]am.

Ibi intellexit malum quod fecerat Eliasib [illegible] sex in gratiam Tobiæ alienigenæ, vt faceret ei thesaurum in vestibulis domus Dei. Thesaurum hunc paulo ante vocauerat Gazophylacium grande, alij cameram, vel cubiculum vertunt. Erat autem locus amplus, in quem recondebantur varia munera, & decimæ, non [illegible] quæ [illegible] ob-ueniebant, quibus Eliasib præfectus [illegible] in propinquũ suum ex affinitate cum eo contra[illegible] qui [illegible] hostis esset Iudæorum, quæ ad Leuitarum [illegible] pertinebant, interuertebat, aut maligne distribuebat, nixus authoritate Eliasib.

III. In Nehemiæ valde malum visum est, tum quia alienigenam, atque adeo Ammonitem non oportebat vsq; ad templi Gazophylacia penetrare, sed vix ad atrium gentium admitti. Ideoque proiecit vasa domus Tobiæ [illegible] de Gazophylacio, & præcepit emundari Gazophylacia, & referri eo vasa domus Dei, sacrificia, & thus; tum quia sacrilege defraudabatur victus, vestitusque Leuitarum; vnde & cogebantur aliò confugere, vt sibi compararent, quæ ad vitam erant necessaria: vnde [illegible] Dei cultus desertus esset. Id significant verba [illegible] *Et cognoui quod partes Leuitarum non fuissent data, [illegible] vnusquisque in regionem suam de Leuitis, & [illegible] toribus, & de his qui ministrabant; & egi causam aduersus magistratus, & dixi: Quare dereliquimus domum Dei? Et congregaui eos & feci stare in stationibus suis*, restituit scilicet vnumquemque loco & officio suo, & curauit deferri, quæ eis ex lege debebantur.

IV. Et [illegible] *omnis Iuda apportabat decimam frumenti, vini, & olei in horrea. Et constituimus super horrea Selemiam sacerdotem, & Sadoc scribam, & Phadaiam de Leuitis, & iuxta eos Hanan filium Zachur, quoniam fideles cõprobati sunt, & ipsis reddita sunt partes fratrum suorum. Memento mei Deus pro hoc, & ne deleas miserationes meas, quas feci in domo Dei mei, & in ceremonijs eius.* Et hæc quidem Nehemias piè correxit circa templũ Dei. Addit & alterum circa obseruationem Sabbathi. *In diebus illis, vidi in Iuda calcantes torcularia in Sabbatho, portantes aceruos, [illegible] onerantes super asinos vinum, & vuas, & ficus, & omne onus, [illegible] inferentes in Ierusalem die Sabbathi.* Imitatores erant isti [illegible]trium suorum, qui eadem temporibus [illegible] peccabant, ab eoque facinore à prophetis, nimis [illegible] gentibus, prohibiti que retrahebantur. d Sed Nehemias, *contestatus sum, inquit, vt in die qua vendere liceret, venderent*, & m[illegible]x. *Et obiurgaui optimates Iuda, & dixi ei: [illegible] est hæc res mala, quam vos facitis, & profanatis diem Sabbathi? Nunquid non hæc fecerunt patres nostri, & adduxit Deus noster super nos omne malum h[illegible] super ciuitatem hanc. Et vos [illegible] iracundiam super Israel [illegible] lando Sabbatum.*

Et ne verba obiurgationis irrita cederent, & cum sonitu euanescerent, rem deduxit ad praxim. Itaque [illegible] speram feriæ sextæ, quæ inchoabatur Sabbatum, iussit occludi portas vrbis, nec aperiri nisi transacto sabbato. Idque vt studiose obseruaretur, adhibuit custodes de famulis suis, quo factum est, vt negotiatores, qui eo tempore de more veniebant, semel atque iterum extra portas manerent. *Et contestatus sum eos*, inquit, *& dixi eis. Quare manetis ex aduerso muri? si secundo hoc feceritis*, post hanc admonitionem, *manum mittam in vos.* Erant enim Iudæis tentatio, & occasio peccandi. *Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbatho.* Dixi quoque Leuitis vt mundarentur, & venirent ad custodiendas portas, & sanctificandam diem sabbathi. Ad quid Leuitæ in portis ciuitatis? an ne eorum reuerentia eas populus aperiret? an potius vt ijs apertis, nihil tamen permitterent ingredi, quod ad violationem Sabbati quoquo modo pertineret? *Et pro hoc ergo*, ait, *memento mei Deus meus, & parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum.* Quid est quod etiam de bono opere veniam petit? Nisi quia etiam in sanctis operibus aliquid semper terrenæ contagionis contrahitur.

VI CORREXIT & tertium abusum, affinitatum male contractarum. Etsi enim ante octo annos, & rursum ante trigesimum tertium, huiusmodi connubia cum alienigenis non solum damnata, sed etiam dirempta fuissent. Iudæi tamen nonnulli, contra promissionem iureiurando firmatam, in eandem se foueam iterum præcipites dederant; ideoque eos etiam asperius tractauit. *Sed & in diebus illis*, inquit, *vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas*, id est, ex Azoto Palæstinæ, *Ammonitas, & Moabitas.* Non vtique vidit ducentes, neque enim id passus fuisset, sed quæ duxerant eo absente, per hosce annos octo, & in Hebræo & Græco plusquam perfectum est: idque confirmatur ex sequentibus. Nam ex huiusmodi matrimonijs susceperant liberos, qui maternam linguam, non auitam, & patriam Iudæorum loquebantur. *Et obiurgaui eos*, inquit, *& maledixi*, id est execratus sum, *& cecidi ex eis viros, & decaluaui eos*, capillos euulsi, *& adiuraui in Deo*, id est diuino iureiurando adstrinxi, *vt non darent filias suas filijs eorum, & non acciperent de filiabus eorum filijs suis, & sibimet ipsis, dicens. Nunquid non in huiuscemodi re peccauit Salomon Rex Israel? & certe in gentibus multis non erat Rex similis ei, & dilectus Deo suo erat, & posuit eum Deus regem super omnem Israel? Et ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ. Numquid & nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, vt præuaricemur in Deo nostro, & ducamus vxores peregrinas?*

NEC mirum erat plebem in eam præuaricationem lapsam esse, cum quidam de filijs Ioiadæ, qui pontificatui successit Eliasibo summo sacerdoti, gener esset Sanaballat Horonitæ, ducta filia eius in vxorem, cum publico totius populi scandalo. *De filijs Ioiada*, inquit Nehemias, *f Eliasib sacerdotis magni gener erat Sanaballat Horonites*, ex Oronam videlicet ciuitate Moabitarum, *a quem fugaui a me.* Noluit scilicet Ioiada religiosior esse quam pater, qui sibi Tobiam affinitate coniunxerat, quorum vterque & alienigena, & in primis hostis Iudæorum fuit, vt patuit in extructione murorum. Hunc ergo Sanaballat fugauit à se Nehemias, eodemque facto Pontificem, & filium eius castigauit, non alia pœna, vel obiurgatione vsus, ob reuerentiam sacerdotij, nec minus tamen de ijs apud Deum conqueritur. *Recordare*, ait, *Domine Deus meus, aduersus eos qui polluunt sacerdotium, ius[que] sacerdotale, & Leuiticum.*

VIII IGITVR *mundaui eos ab omnibus alienigenis*; distraxit videlicet hæc profana connubia, & restituit *ordines sacerdotum & Leuitarum, vnumquemque in ministerio suo.* [illegible] quoque, qui ligna & aquas in templum comportabant, & curauit, vt quæ de primitijs & decimis lege [illegible] iura erant, magno studio obseruarentur. Pro quibus orat Deum sibi propitium fieri. Sicque expletus est liber Nehemiæ. De quo [illegible] in sacris voluminibus inuenitur, vnde ne [illegible] quod [illegible] garit. Q[illegible]

petuenisse, quod meminit [illegible] qui [illegible] lius tempore vixerit, quod fieri nequit, nisi ei 150. aut etiam plures vitæ annos tribuamus. Nam si ei demus 30. annos, cum factus est dux prouinciæ, nunc ageret quinquagesimum, & fere centum ad Alexandrum vsque supersunt. Dicendum videtur potius in diuersis locis posteriores pontifices, vel scribas suppleuisse quæ deerant circa huiusmodi genealogias, vt pleraque ab Esdra suppleta esse communis est sententia. Qua de re aliquid nuper dictû est à nobis anno Artaxerxis trigesimo secundo. b

MORTEM eius sic paucis perstringit Iosephus. c *Post hæc*, inquit, *& alia multa honesta, & laude digna opera, Nehemias iam senex defunctus est, vir ad virtutem, & iustitiam natus, & in populares suos beneficentissimus, relicto perpetuo sui monimento in Hierosolymitanis mœnibus.* Alludere videtur Iosephus ad illud. d *Et Nehemias in memoriam multi temporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras.* Et quidem multo labore ac solicitudine, multis sumptibus multa animi, corporisque contentione, elusis omnium aduersariorum fraudibus, contemptis minis, violentia fortiter superata. Denique semel iterumque Iudæorum republica, diuino cultu, honore templi, sacerdotum ac Leuitarum ministerijs, legitimis coniugijs, cæterisque ex diuina lege compositis, atque restitutis.

X. SED non minore in laude Nehemiæ poni potest, quod figura Christi Domini fuerit, haud obscura.

Consolator populi fuit iuxta nomen suum, vt interpretatur Hieronymus. Christus Dominus se quoque consolatorem vocat, cum ait, *Ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis*, vterque dux populi & sacerdos fuit, vterque sacrum ignem deuocauit è cœlo: nam Christus ignem se ait venisse mittere in terram.

Nehemias Hierosolyma per portam Vallis egreditur cum vrbis restaurationem animo agitat. Christus per eandem portam cruce onustus egreditur, Ierusolymæ cœlestis restaurationem facturus.

Construit ciuitatem Ierusalē multis omni studio molientibus eius fabricam impedire, adeo vt armati ædificare cogerentur ciues eius. Christus construit Ecclesiam ciuitatem [illegible] sanctam, Ierusalem nouam per multas persecutiones & tribulationes, quas passa est a Iudæis, hæreticis, atque gentilibus, perpetuoq; patitur; vt tunsionibus, pressuris expoliti lapides, suis coaptentur locis per manus artificis. Interea ciues sanctorum & domestici Dei, pugnant simul contra inimicos suos, & promouent opus suum.

NEHEMIAS populum pauperem, obæratum, & iniquis exactionibus pressum subleuat, & remissionem populo facit. Remissionem fecit Christus Dominus populo suo, donans ei omnia delicta, quoniam soluendo non erat, sed iugo seruitutis opprimebatur.

Nehemias non grauat populum exactionibus, sed suis sumptibus eorum inopiæ subuenit. [illegible] omnes labores suos, & merita donauit nobis [illegible] quasi re nostra [illegible] teremur, vt eius inopia diuites efficeremur & [illegible] onera nostra ipse portauit.

Nehemias segregauit populum Dei, & mundauit eum ab omnibus alienigenis. Christus segregauit sibi populum Christianum de omnibus gentibus, quæ ambulant secundum desideria cordis sui, & mundauit sibi populum ab omni iniquitate, *populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.*

XII NEHEMIAS eiecit profanos, & profanatores de templo, & eiecit eorum supellectilem; in apertam Christi figuram [illegible] negotiatores de templo, & mensas nummulariorum [illegible]. Sed deinceps sacris deficientibus [illegible] annus, donec Machabæi duces cum Antiocho Epiphane, longo temporis interuallo, post annos [illegible] nobis ex[illegible]tiantur. Interim Annalium Ecclesiasticorum amator non silentium nostrum, sed diuinæ prouidentiæ [illegible] admirabitur, cur [illegible] hoc quoque [illegible] illa Patriarcharum tempora, historiæ sacræ [illegible] renouare.

[illegible]

Tim

Thucyd. Niciam videtur, qui Athenis cum Cleone altercabatur, sed cum Diod. anno seq. non ἄρχοντα sed στρατηγὸν vocat. Neq. vllus Nicias his temporibus inter Prætores, siue Archontas memoratur. Eiusdem anni initio, ipso vere, vt scribit Thucydides, riuus ignis ea Æthna effluxit, quemadmodum & alias, & vastauit partem agri Catanæorum, qui sub Æthna monte, omnium Siciliæ montiũ maximo, habitant. Hæc autem flammarum eructatio, inquit, quinquagesimo post primam ignis eructationem anno contigisse fertur. Ea quo autem Sicilia à Græcis habitatur ad summum ter euenisse traditur, quæ Iustinus prætermisit, eius tamen occasione de Siciliæ & Æthnæ ignibus, nonnulla philosophatur. Nimirum Dominus certis temporum interuallis fidem ac metum tormentorum, quæ improbis post hanc vitam parata sunt, renouat; si quo modo illi, tantorum malorum iustissimo concussi metu resipiscant.

XIV. Eodem anni ipso vere, vt tradit Thucydides init. lib. 4. cum segetes iam spicas emittere inciparẽt, Siculi Messanenses, Syracusanorum & Locrorum opera, ab Atheniensibus defecerunt, quod viderent id oppidum ad inuadendam Siciliam opportunum esse, & metuerent Athenienses, ne illinc excurrentes, maiori eos apparatu inuaderent. Simol etiam Peloponnesij cum socijs, duce Agide Archidami filio Lacedæmoniorum Rege, in Atticam profecti, agrum de more populabantur; idq; quindecim diebus duntaxat. Cum enim audissent captam Pylum (is locus est in extrema Peloponneso, iuxta Coryphasium promontorium, in agro Messenio, quem locum Athenienses occuparant, & intra ea dies communierant, atque ad eius loci defensionem, Demosthenem, cum quinque nauibus reliquerant) Spartam ingenti cum solicitudine regressi sunt; maximi quippe momenti negotium ea ortum fuerat.

XV. Ergo mox ad Pylum, cum multæ vndique tam Lacedæmoniorum, quam Atheniensium naues conuenissent, pugnatum est, victoriaq; apud Athenienses stetit, magno cum Spartanorum dolore, qui locum in agro suo tumultuarie communitum, & à paucis hominibus defensum, quique eis futurus erat quasi spina infixa pedibus, expugnare nequiuissent; neque suos in deserta insula ab Atheniensibus circumuentos, liberare. Quæ causa fuit vt induciæ tantisper fierent, dum per legatos de suorum liberatione Athenis statueretur, vbi Lacedæmonij pacem iniri, & suos reddi postularunt, sed spes pacis Cleonis improbitate disiecta est, itaque infecta legati ad suos redire coacti sunt. Athenienses autem Lacedæmoniorum naues circiter sexaginta, quas durantibus inducijs seruandas acceperant, ne scilicet ijs vterentur ad suos ea insula educendos, ea pacto reddere noluerunt, causati violatas à Lacedæmonijs inducias.

XVI. Itaque bellum ad Pylum vtrinque redintegratũ est, operam dantibus Atheniensibus ne insulani elaberentur, Lacedæmonijs vero omnem occasionem obseruantibus, vt ciues suos liberarent. Et quidem sæpe furtim ad eos commeatum misere, sed tandem Cleone cum copijs superueniente Athenis, Atheniensibus in insulã transgressis, post diuturnum certamen Lacedæmonij dediderẽ se, numero ducenti 92. qui reliqui erant de 420. in quibus erant Spartani centum & viginti: hoc autem omnium, quæ in hoc bello contigerunt, maxime præter expectationem contigit. Existimabant enim omnes, nec fame, nec vlla necessitate compulsos Lacedæmonios arma tradituros, sed cum ijs fortiter dimicantes, mortem oppetituros. Hic Cleon præter expectationem temerarij promissi compos effectus, qui se intra viginti dies ipsos Athenas adducturum spoponderat, si eo cum copijs mitteretur, eos Athenas adduxit, vbi in vinculis seruati sunt, dum forte aliqua cum Peloponnesijs compositio fieret, quos tamen statuebant interficere, si Peloponnesij prius in agros ipsorum irruissent. qui crebris ad Athenienses legationibus functi, Pylum & captiuos sibi reddi frustra postularunt; quod Athenienses victoria elati maiora affectarent.

XVII. Sub hyemem Aristides, vnus è ducibus Atticæ classis, pecuniæ à socijs cogendæ causa, in Artaphernem virum Persam incidit, qui à suo Rege missus Lacedæmonem proficiscebatur. Eum captum Athenas cum eius literis deduxit. quibus inter alia Persa dicebar, nescire se quid ipsi vellent, cum e multis legatis nullus eadem diceret, si quid igitur aperte dicere vellent, cum hoc Persa viros ad se mitterent. Postea vero Athenienses vna cum legatis triremi vectum Ephesum miserunt, vbi cum intellexissent Artaxerxem Xerxis filium nuper obiisse, nam per id tempus decesserat, domum redierunt. Itaq. à Thucydide, ea quibus apparet Artaxerxem sub huius anni finem viuere desijsse. Eius autem mortis modum, quod nihil insigne habere videretur, nemo quod sciam retulit.

In Italia bello contra Veientes conficiendo tres Tribuni consulari potestate profecti sunt, Cornelio Cosso vrbis præsidio relicto, simulque docuere, plurium in bello pari potestate ducum imperium, inutile esse. Cum enim inter se non conuenirent, & contraria etiam militibus imperarent, in turbatos impetum Veientes fecere, & in castra, maiore ignominia quam damno, compulere. XVIII

Mœsta ciuitas vinci insueta odisse Tribunos, poscere Dictatorem, in eo verti spes ciuitatis. A. Cornelius Dictatorem dixit Æmilium Mamercum, & ipse ab eo Magister equitum est dictus. Veientes secundis rebus elati, missis circum Hetruriæ populos legatis, iactando tres duces Romanos ab se vno prælio fusos, voluntarios vndiq; ad spem prædæ asciuere. Vni Fidenatium populo rebellare placuit, & quasi nefas esset bellum nisi à scelere ordiri, sicut legatorum antea, ita tum nouorum colonorum cæde imbutis armis, Veientibus se coniungunt, qui Fidenas belli sedem transtulere.

Cum autem Romæ Veientium vires Fidenatium accessione auctas esse auditum, tantus Romanum populum terror inuasit, vt necesse esset à Dictatore in concionem adductũ vehementius increpari, & iustissimis rationibus ad fiduciam adduci. Votu deinde nuncupatis profectus, mille & quingentos passus citra Fidenas castra posuit, dextra montibus, læua Tiberi amne septus. Tum T. Quintium Pœnum legatum occupare montes iubet, occultumque id iugum capere, quod ab tergo hostibus foret. Postridie cum hostis in aciem procederet, Dictator nonnihil cunctatus, quoad speculatores retulerent Quintium euasisse in iugum propinquum arci Fidenatium, tũ signo pugnæ dato hostem, iustis conuicijs, ac contumelijs impetitum, ferro inuadit. XIX.

Concusserat primo statim congressu hostem, cum repente patefactis Fidenarum portis, mulitata erupit acies, ignitis facibus armata ingens multitudo, velut phanatica in hostem ruit; formaq; insolitæ pugnæ Romanos paulisper exterruit, sed Dictatoris voce miles animatus, redintegrat pugnam, & ereptis etiam hosti facibus, illis ipsis eos vstulatos fundit, fugatque, equitatu tum primũ in pugnam immisso. Cumque tam ab tergo, turbatis fugientibusque, superueniret Quintius, & hostis vtrinque cæderetur, nec in montes fugam, neque in castra capere liceret, maxima pars se in flumen dedit, quæ tota pene perijt, pauci Fidenas euasere. At cum ijs recentes Quintij copiæ in vrbem inuolant, inque muros euadunt, suisque capti oppidi signum è muro tollunt. XX.

Quod vbi Dictator conspexit, militem ad prædam vrbis vocat. Nec minor cædes in vrbe, quam in prælio fuit, donec abiectis armis, nihil præter vitam petentes, Dictatori deduntur, vrbs, castraq; diripiuntur, captiui veneunt. Inde exercitum victorem, opulentumque præda, triumphans Dictator Romam reduxit, iussoque magistro equitum abdicare se magistratu; ipse se abdicat die sexto decimo, reddito in pace imperio, quod in bello trepidisque rebus acceperat. Classe quoque in Tiberi pugnatum hoc tempore contra Veientes quidam scripto prodidere, quibus fidem Liuius derogandam putat. XXI

ANNVS MVNDI 3610. SEXTÆ ÆTATIS 114. Imp. Persar. 114. Xerxes II. & Sogdiani, Ioiadæ Pont. 1. Olympiad. XXCIX. an. 1. Præt. Athenis Isarcho. V.C. 329. Trib. milit. A. Sempronio Atratino, L. Quintio Concinnato, L. Furio Medullino, L. Horatio Barbato.

ANNVS ANTE CHRISTVM 423.

I. Novum hoc anno belli Peloponnesiaci octauo Hebræorum pontificem Ioiadam, quem Iosephus Iudam maluit appellare, *a* cum nouo Persarum Imperatore suggerimus, quod certum numerum annorum Pontificum nusquam habeamus: huic Genebrardus 24. annos attribuit, Philo Annij 44. tam incertum vnum atque alterum, illud satis certum, eum vsque ad Artaxerxem Mnemonem in pontificatu fuisse. In quo tamen res ab eo gestæ scriptorum penuria, in obscuro mansere. Hunc annum 329. ab Vrbe Condita putat Gellius *b* esse initium belli. At mendose vt ibidem notatur, legendum enim est 322. Sed ipsemet initio eiusdem capitis negat se hæc tempora acri & subtili cura digerere, quod sane eo tacente res loquitur ipsa per sese. Initio huius Olympiadis Symmachus ille Siculus cursu iterum nobilitatus est. Dorieus autem Rhodius etiam tertium pancratio victor euasit.

Nouus pontifex Hebræorum. Olymp. 89. a Lib. 11. c. 7. b Lib. 17. c. 21.

II. Imperio Persarum Artaxerxe mortuo successit Xerxes filius eius, qui solus erat legitimus ex Damaspia susceptus, quæ eodem ipso die quo Xerxes mortuus est, è vita discessit, vt Ctesias scriptum reliquit. Additq; fuisse Artaxerxi septemdecim filios spurios, in ijsque Secundianum, quem alij Sogdianum appellant, ex Allogune Babylonia susceptum, & Ochum qui postea regnauit, & viuo patre Hyrcanorum præfectus fuerat, & Arsiten ex Cosmartidene, quæ erat etiam ipsa Babylonia. Quamdiu autem hic Xerxes regnarit ex eodem Ctesia liquet. Secundianus, inquit, posteaquam sibi Pharnacyam eunuchum conciliauit, quum Xerxes in quodam festo ebrius esset, atque in regia sua dormiret, ingressi cum interficiunt, die à patris morte quinto & quadragesimo. Euenit ergo vt amborum simul corpora ad Persas deferrentur. Nam mulæ, quæ currum trahebant, tanquam filij cadauer expectarent, iter facere nolebant: sed postquam is priori oneri accessit, magna cum alacritate iter fecerunt. Hæc fere Ctesias; ex quo corrigendus est Diodorus Siculus, qui in fine Olympiadis octogesimæ octauæ, huic Xerxi vnum annum regni tribuit, idque repetit anno proximo, vbi tamen fatetur, alios ipsi vnum tantum, atq; alterum mensem concedere. In ijs est Eusebius in Chronico, quem passim omnes antiqui, recentioresque sequuntur.

Xerxes II. rex Persarum. Breuiter regnauit. Petri Toruel. Gordon.

III. Secundianus regno potitus, vt scribit idem Ctes. Bagorazum eunuchum, quocum iampridem simultatem exercebat, criminatus est, quod patris sui cadauer absque eius consilio ibi reliquisset, eaque de causa illum obrui lapidibus imperauit. Quod factum ægerrime tulit exercitus, qui quamuis ab eo muneribus donaretur, eum tamen ob Bagorazi, & fratris Xerxis cædem odio prosequebatur. Postea Ochus à Secundiano accersitus, venturum se promittit, sed minime venit, donec in vltro munitus exercitu regnũ occupaturus sperabatur. Mox Arbarius equitum Secundiani præfectus ad Ochum defecit. Deinde Artaxanes Ægypti satrapa. Quin etiam Arsaces Armeniæ præfectus venit ad Ochum, & ipsi cidarim inuito imposuerunt. Is dolis ac iuramentis Secundianum tentat, qui illis acquiescens capitur, & in cineres coniectus moritur, cum sex menses, & dies quindecim regnauisset. Hæc fere Ctesias. Itaq; Euseb. septem illi menses attribuit, sicut & Diod. & S. Hieron. in 4. caput Ezechielis, Ado, Nicephorus, Beda, aliique. Nonnulli tamen graues scriptores vtrumque regem ob imperij breuitatem, omiserunt, vt Thucydides, Tertullianus, libro contra Iudæos. Sulpitius Seuerus, & nonnulli ex Iunioribus. Porro horum duorum regum octo vel nouem menses, pro vno anno æstimantur, atque numerantur.

Sim. succeßio Sogdianus. Quam breuiter imperauit. c. 8.

IV. Quid est autem Sogdianum in cineres coniectum mori? Explicari id potest ex improbissimi Menelai interitu, qui 2. Machab. recitatur. *Rex regum*, inquit, *suscitauit animos Antiochi in peccatorem*. Menelaum. Et suggerente Lysia hunc esse causam omnium malorum, iussit, *vt eis erat consuetudo*, apprehensum in eodem loco necari, vel vt est in Græco, iussit vt abducentes eum Berœam, ibi eum perderent. *Erat autem in eodem loco turris 50 cubitorum, aggestum vndique habens cineris*, aut plena cinere, quæ machinam habebat circumuersatilem, in cinerem vndequaque præcipitem. Ibi eum, qui damnatus esset sacrilegij, aut qui aliud quodcunque scelus insigne perpetrasset, omnes protrudebant ad interitum. Huiusmodi supplicio nefarium illum mori contigit, ne sepulchri quidem compotem factum Menelaum. *Et quidem satis iuste. Nam quia multa erga aram Dei delicta commisit, cuius ignis & cinis erat sanctus, ipse in cineris morte damnatus est*, vt ibi in multo cinere cum fama ac siti luctando suffocaretur. Eadem morte videtur periisse Sogdianus, qui, præter alias iniustas cædes, etiam Xerxem, & fratrem, & regem, per fraudem in ebrietate peremerat. Eodem mortis genere postea Darius Nothus, Aristhium Megabyzi filium, & Arsitem fratrem, eodem patre ac matre genitum, & Pisuthnem satrapam, cum ab eo defecissent, affecit, vt *a* ab eodem Ctes. refertur: vt intelligas recte à Scriptura notatum, hanc fuisse Asianis istis principibus consuetudinem, in viros illustres animaduertendi.

Sogdiani atque mors. Genebr. ad Ado chron. c. 13. v. 4. Eras vsitatum.

V. Æstatis huius initio statim circa nouilunium sol ex parte defecit, eiusdemq; mẽsis initio terræ motus extitit, cum Mitilenæi, aliique Lesbi exules Rhœtium occupant, Troadis in Asia minore ciuitatem, quam ipsis incolis accepta pecunia reddiderunt. Inde Antandrum Mysiæ ciuitatem, in eadẽ ora maritima proditione occupant, eamque Atheniensibus ereptam, cõmuniunt, eosq; in Lesbo commorantes, incursionibus varijs diuexant, & vicina Æoliæ oppida sibi subijcere moliuntur. Sed Antandrum mox Athenienses, qui circa Hellespontum erant, pecuniæ colligendæ gratia, receperunt, prælio superatis ijs, qui contra ipsos prodierant.

Eclipsis & terræ motus. Thucyd. l. 4. p. 30. In Asia occupata à Lesbijs.

VI. Athenienses interea cum 60. nauibus, & duobus militum millibus Cytheram insulam, agro Laconico adiacentẽ, è regione Maleæ promontorij, magno Lacedæmoniorum detrimento ac dolore, duce Nicia occuparunt. In ea quippe insula præsidiũ habebant, vt quæ ipsis & portus esset onerariarũ nauium, quæ ex Africa, & Ægypto veniebant, & propugnaculum contra latrocinantiũ circa eam oram incursus. Nunc autem cum eam captam viderent, & Cythenæos sibi amicos ac subditos, in alias sedes translatos, & pro ijs præsidium ab hoste impositũ, à quo perpetuo vexarentur, vtiq; vehementer angebantur: præsertim cum altera ex parte, in ipsa sua continente, etiam Pylum teneret hostis cum præsidio, cuius causa ingentem cladẽ in insula nuper acceperant. Accedebat quod nauali semper prælio contra Athenienses sibi decertandum erat, in quo longe se inferiores agnoscebant. Itaque cum Athenienses maiori in dies spe consurgerent, maioraq; aggrederentur, Lacedæmonij contra animo contrahebantur, & quidquid aggressi fuissent, id infelicem exitum putabant habiturum.

Cythera insula ab Athenien. capta.

VII. Cum igitur Athenienses suo cotam maritimam vastarent, nemo erat qui ea præsidijs ad certamen prodiret, sed plerique desertis ijs ad eorum aduentum aufugiebant: spes tamẽ eorum irritæ in Sicilia fuerunt. Nam Siculi, coactis totius insulæ comitijs, Hermocratis Syracusani oratione permoti, qua & suum periculum, & Atheniensium consilia de tota Sicilia sibi subiuganda demonstrabat, pacem inter se inierũt, & Athenienses à se dimiserunt. Quorum duces domum reuersi, partim exilio, partim pecunia mulctati sunt, quasi penes eos fuisset Siciliam in suam potestatẽ redigere, sed muneribus adducti id ei cessisset. Adeo feceri præsenti rerum successu, nihil sibi præter animi sententiam succedere patiebantur: verum hanc noxiorum

Athenienses à Sicilia dimissi.

ducum

ducum ignominiam ac pœnam, ipsimet postea, funestissimis attriti cladibus, pependere. Porro præsentem Siculorum reconciliationem alieno tempore recensuit Diodorus, Olymp. 80.2. præoccupatione visus, exitum belli cum eius initio coniungens. At nos Thucydidem sequimur.

VIII. IRRITA etiam fuit spes Megaræ ab Atheniensibus capiendæ, vrbis proditione casu impedita. Nisæa tamen vicinum Megarensium propugnaculum, vt est in Ptolemæi tabulis, aut potius arx eiusdem vrbis Megarensium, vt ex Thucyd. intelligitur, nec inopinato impetu obsessa, & breui capta est, nec à superuenientibus Lacedæmoniorum copijs, quæ Brasidam ducem sequebantur, recepta est: ciuitas ipsa in fide Lacedæmoniorum stetit, vel inuita. At cum suos exules, fide data, & iureiurando firmata de iniuriarũ obliuione, recepisset, illi postea in magistratus promoti, centum viros ex inimicis suis delectos, quos à populo damnari coegerunt, interfecerunt, & præsentem Reipub. statum in paucorum dominatum, fere commutarunt.

Per hoc ipsum æstatis tempus Brasidas Lacedæmonius res præclare gessit in Thracia contra Athenienses, eorumque fastum non mediocriter attriuit. In eam prouinciam, cum mille & septingentis grauis armaturæ militibus profectus est, & Thessalorum hospitum opera vsus, per Thessaliam, licet Atheniensibus amicam, summa celeritate transiuit incolumis, & Chalcidensibus, & Perdiccæ, & omnibus, qui ab Atheniensibus defecerant, gratus, in Thraciam peruenit: in animo habens res Atheniensium illic quam maxime turbare, vt eos à vexanda Laced. ora deduceret.

IX ITAQVE cum statim ab initio iustum ac moderatum se erga ciuitates præbuisset, multa loca ad defectionem impulit, alia vero per proditionem cepit. Ex quo Lacedæmonijs euenit, vt si compositionem facere vellent (quod fecerunt) facta locorum permutatione, ea restituerent quæ cepissent, & reciperent quæ amisissent, & Peloponnesus bello leuaretur, & Atheniensium socij amicitiæ Laced. maxime cupidi essent, tan reliquos Lacedæmonios Brasidæ similes esse. Primum ergo Acanthios ab Atheniensibus ad suas partes attraxit, iureiurando interposito, iuxta Lacedæmoniorum magistratuum præscriptum, se eos, & reliquos, qui se Lacedæmonijs adiungerent, suis legibus vti, liberosq; viuere permissurum: itaque eius exercitum intra vrbem receperunt. Nec multo post Stagirus etiam, Andriorum colonia defecit. Proxima etiam hyeme defecit Amphipolis præclara Thraciæ vrbs, ad Strymonem fluuium sita: & nisi opportune Thucydides, qui hæc ipsa scripsit, cum 7. nauibus ex Thaso insula venisset, etiam Eione Amphipolim secuta esset, Atheniensium amicitia excitata. Ita amat Deus eos, qui superbe secundis se rebus erigunt, deijcere, atq; calcare; sed eam tutatus est Thucydides, vt ipsemet l. 4. testatur.

X. QVIN etiam Bœoti duce Pagonda contra Athenienses terrestri certamine commisso, victores effecti, magnam eis cladem cæsis fere mille viris, cum ipsorum Imperatore Hippocrate, attulerunt, moxque eosdem ex Delij oppugnatione, eorum munitione artificiose incensa, multis occisis captisque expulerunt. Expulerunt & Corinthij Demosthenem ducem, qui in agrum Sicyonium cum quadringentis armatis inuaserat, & plerisque tum captis tum occisis trophæum de Atheniensibus victis, sicut & Bœoti erexerunt. De Bœotica vero victoria scribit Diod. tantam cæsorum fuisse multitudinem, vt ex manubiarum precio magnam in foro porticum extruerent, æneisque statuis exornarent. Templa etiam, & porticus forenses armis spoliatorum hominum affixis, vndiq; velut ære obducerent. Deliorum insuper ludos, opibus hoc bello partis, agendos instituerent.

AMPHIPOLITARVM exemplum pleræq; aliæ ciuitates secutæ sunt, partim rerum nouarum studio, partim Brasidæ mansuetudine, & libertatis studio, ad quam se vocari, & ab Atheniensium vindicari tyrannide, ope Brasidæ arbitrabantur: quos etiam timiditatis arguebat, quod ad Nisæam secum bello decernere ausi non fuissent. Itaque ciuitates passim caduceatores clam ad illum mittebant, rogantes vt ad se accederet, & pro se quisque ad illum primi deficere cupiebant, impune id sibi fore persuasi, Atheniensium potentia vehementer debilitata. Athenienses vero amissionem Amphipolis ægerrime tulerunt, quod & nauium fabricatio, & multarum pecuniarum prouentus ipsis eadem opera perijsset: & via Lacedæmonijs ad omnia in Thracia turbanda pateret. Itaque quantum per hybernam tempestatem licuit, præsidia in vrbes miserunt. Brasidas autem Lacedæmone auxilia accersiuit, nec tamen impetrauit, quod Spartani belli pertæsi essent, propter eos præsertim, qui in insula deserta deprehensi, Athenis in vinculis habebantur. Nihilominus reliquum annum in oppugnandis, & deditione recipiendis oppidis posuit circa montem Athos, præsertim autem Toronam Chalcidicam, ex qua Toronaicus sinus nomen habet: sicq; cum hyeme octauus belli annus exactus est.

XII. DE Romanis rebus nihil aliud hoc anno refert Liuius, quam Veientibus 20. annorum inducias datas fuisse, Æquis triennij, cum plurium annorum petijssent: & otium quoq; fuisse ab vrbanis seditionibus. Ludi proximo anno à Dictatore voti, in annum sequentem, propter magnitudinem apparatus, vt arbitror, dilati sunt.

ANNVS MVNDI 3631. SEXTAE AETAtis 115. Imperii Pers. 115. Darij Nothi 1. Ioiadæ Pont. 2. Ol. XXCIX. An. 2. Prætore Athenis Amynia. V.C. 330. Trib. Milit. Ap. Claudio Crasso, Sp. Nautio Rutilio, T. Sergio Fidenate, Sex. Iulio Tullo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 422.

CÆso intra 7. menses Sogdiano, Darius regnum ad nouemdecim annos tenuit, vt scribit Diodorus, qui eius initium in hunc ipsum annum secundum Olymp. 89. retulit. Eidemq; Chronologiæ necessario consentit Euseb. quandoquidem prioribus duobus, siue regibus, siue tyrannis, annus vnus tribuendus est: consentit quoque de numero annorum Imperij. Sed ab illis Ctesias valde dissentit, qui lib. 18. historiæ suæ ait eum Babylone mortuum cum annos 35. regnasset mendo, vtique in numeros illapso. I.

Quod ergo ad Darium istum attinet, omnes eum Longimani filium fatentur, sed illegitimum, cum Ctesia, quem superiore anno retulimus: quod nouum admodum Persis fuit. Nam Herodot. init. l. 3. ex eo refellit quorundam opinionem, asserentium Cambysem fuisse genitum ex filia regis Ægypti, quod apud Persas illud in primis nefas esset, illegitimum obtinere regnum, si legitimus adesset: at supererat Isogæus Artaxerxis filius legitimo matrimonio susceptus, cui tamen in regno capessendo Darium Nothum antepositum à populo scribit Pausanias in Eliacis, qui non parum à Ctesia differt, qui non Isogæum legitimum regni heredem, populi studijs à Dario regno pulsum, sed Secundianum, & ipsum quoq; illegitimum, ait, à Dario, optimatum studijs freto, deceptum periurio captum & interfectum. Verum cum hæc obiter attigerit Pausanias, Ctesiæ, hæc ex instituto tractanti, potius acquiescendum videtur. Ex quo visum est hic Artaxerxis familiam describere.

FAMILIA ARTAXERXIS LONGIM. REGIS PERSARUM.

Artaxerxes Longimanus rex genuit.

II. Artaxerxes Longimanus rex genuit.

- Xerxem II. ex Damaspia uxore, quem Sogdian. siue Secundian. post regni dies 45. interfecit Ctes. Isogænum, quem Darius Nothus regno expulit, Pausanias l. 6. p. 182.
- Et septendecim spurios, in quibus fuerunt.
  - Secundianus, siue Sogdianus ex Alogune Babylonia concubina, quem Darius Nothus post sex regni menses, & quindecim dies interfecit. Ctesias.
  - Ochus, qui postea Darius, siue Darius Nothus, susceptus ex Cosmartidene Babylonia, qui 19. annis regnauit.
  - Arsites eius frater vterinus, qui mox cum Artyphio Megabyzi filio à Dario fratre defecit, cumq; victi se regi dedidissent, ambo Parysatidis opera cæsi sunt.
  - Bagapæus ex Andia concubina item Babylonia.
  - Parysatis ex eadem Andia suscepta est, quæ Ocho, siue Dario fratri suo nupsit, & ex eo suscepit 4. filios, vt ait Plutarch. in Artaxerxe. At Ctesias suscepisse ait.
    - ante regnum.
      - Arsacam, siue Arsican, qui postea dictus est Artaxerxes, & Dario in regno successit. Duxit vxorem Statiram Idernis filiam, quam inuitis parentibus retinuit.
      - Amistrin, quæ dixit Idernis filium Terituchmen, qui Roxanem propriam sororem diligens, Amistrin occidere voluit. Sed re non succedente, ipsoque occiso, Parysatis regina Matrem eius, fratresque duos occidit: duas sorores viuas terra obruit, Roxanem viuam secari iussit.
    - Post regnum.
      - Cyrum, quem Thissaphernes, apud Artaxerxem regem, ambiti regni accusauit. Xenoph. init. l. de expedit. eius.
      - Arostem siue Ostanem. Oxandram, siue Oxatrem. — apud Plut. in Artaxerxe.
      - Et alios duodecim qui celeriter vita migrarunt.

Prætorem Athenis Amyniam suggerit Diodorus Siculus, etsi Latinus interpres habeat Amyntham, sed Amyniam quoque habet Athenæus.

III. *Eadem etiam ex Ctesia.* Ctesias itaque de natis regis huius hæc fere habet. Ochum Artaxerxis & Cosmartidenes pellicis Babyloniæ filium, cum viuo Secundiano cidarim sibi ab optimatibus imponi passus esset, mutato nomine Dariæum appellatum fuisse, moxq; occiso Secundiano solum regnasse: tres apud eum eunuchos plurimum autoritate valuisse, Artoxarem, Artibarzanem, Athoum. Vxorē habuit Parysatidem, cuius monitu Secundianum oppresserat. Ex ea antequam regnum adipisceretur, duos susceperat liberos Amistrin fœminam, & Arsacan marem, qui postea mutato nomine dictus est Artaxerxes. Ex eadem autem regnante alterum suscepit marem, qui Cyrus à sole dictus est, deinde Artostem aliosque deinceps vsq; ad tredecim. Fuit autem hæc mulier virago, cuius consilio rex plurimum vtebatur, eademq; aliquot satrapas interfici curauit: in iisq; Arsitem regis fratrem, cuius mortem à rege partim precibus, partim etiam vi extorsit. Sed hæc, aliaq; id genus postea, incerto tamen tempore, contigerunt.

IV. *Induciæ Lacedæmoniorum cum Atheniensibus.* Ineunte vere Lacedæmonij, & Athenienses annuas inducias fecerunt: nam illos cupiditas recipiendorum captiuorum, qui Athenis tertium fere iam annum in vinculis tenebantur, vrgebat, præsertim cum ad primarias Spartanorum familias pertinerent: hos autem Brasidæ fœlicitas magno metu afficiebat. Vtriusq; igitur populi, sociorumque consensu, certis conditionibus initæ sunt induciæ, à 14. die Elaphebolionis, id est Februarij, in annum sequentem: quibus cauebatur, vt quæ quisq; ad eum diem possidebat, induciarum tempore retineret. Restitutos autem vtrinque captiuos videri posset, cum ea vna esset de præcipuis causis induciarum, non tamen adhuc restitutos, Thucydid. in seq. aperte docet. Interea autem Scione apud Pellenem, (ea ciuitas est in eodem tractu sita,) ab Atheniensibus ad Brasidam defecit, ibique publicè, tanquam liberator Græciæ, aurea corona redimitus est.

V. *Scione à de[illegible] turbantur.* Cumque deinceps Mendam & Potidæam aggressurus esset, ad eum cum triremi veniunt legati duo, alter à Lacedæmonijs, ab Atheniensibus alter, qui pactas inducias renunciarunt, & cæteris probatis, legatus Atheniensium Aristonymus, reddi sibi Scionem volebat, quod eius defectio biduo inducijs posterior esset; quod Brasidas contentiose negauit. Res Athenas delata, iratimque Athenienses exercitum in eos comparant, renitentibus Lacedæmonijs, & iudicio rem dirimere, iuxta inita iam fœdera, cupientibus. Nihilominus Athenienses exercitum cogunt. Interea vero & Menda, quæ erat in Pellene, ad Brasidam defecit. Eius enim fidei vehementer confisi ciues, quam erga Scionem animaduertebant, dixerunt & ipsi se ante inducias initas defecisse. Ea res iras Atheniensium etiam vehementius inflammauit. Itaq; contra vtramque ciuitatem exercitum 50. nauium, cum aliquot armatorū millibus instruūt: quæ dum parantur, Brasidas ad eorum se aduentum comparat, Scionæorum, & Mendæorum liberis, & coniugibus subductis, & Olynthum dimissis, easq; vrbes præsidio octingentorum militum communiuit.

VI. *Brasidas Mendem amittit.* Ipse autem cum Perdicca coniunctis copijs dum proficiscitur contra Arrhibæum regem Perdiccæ hostem, ibiq; rem fortiter quidem gerit, sed diuturniore mora quam par esset, Classis Atheniensium superuenit, Nicia duce, atque Nicostrato: à quibus Mende, dum seditionibus tumultuatur, frustra Scionæis, & Peloponnesijs opem ferentibus, priusquam rediisset Brasidas, recepta est. Brasidas autem præsidio Toronem tenuit, & paulo etiam post Potidæam, irrito conatu, per noctem occupare tentauit, dum copias Lacedæmone acciperet: præsertim Perdicca rursus à Lacedæmonijs ad Athenienses deficiente: *Perdiccæ leuitas.* cui tamen dum gratificatur Brasidas, Menden amisit. Idemque Perdiccas mox vt fidem suam Atheniensibus egregio facinore probaret, dedit operam, per hospites, & amicos suos Thessalos, vt Lacedæmonij aditu in Thraciam prohiberentur. Sic homo leuissimus, neutris fidus, vtrisq; maiora damna, quam emolumenta importauit.

VII. *Ludi Romæ celebrantur.* De hoc porro anno Liuius ita scribit. Annum insequentem, neq; bello foris, neq; domi seditione insignem, ludi bello voti (a Mamerco scilicet Dictatore) celebrem, & Tribunorum militum apparatu, & finitimorum concursu fecere. Spectaculum, comitate etiam hospitum, ad quos publico consensu venerant, aduenis gratius fuit. Sic ipse. Qui mox fusius exponit seditiosas Tribunorum plebis querelas de ipsa plebe, quæ neminem adhuc de suis, ad Tribunatum militarem elegerat, licet id eis per legem *Tribunorum plebis que[illegible]*

[illegible] tenu[illegible] it. Nam [illegible] tempus, quo Tribuni [illegible] bu- [illegible] quià V[illegible]cis [illegible] Consularia comitia [illegible] cum non habe- [illegible] contenderent, nec [illegible] patrio more autroque [illegible] SC. comitia Consularia [illegible]

ANNVS MVNDI 363 . SEXTÆ ÆTAtis & Imp. ru Perf. 116 Darij Nothi 2. Ioiadæ 3. Olymp. LXXXIX. An 3. Prætore Alcæo. Vrbis Cond. 331. Coss. Sempronio Atratino, & Q. Fabio Vibulano.

ANNVS ANTE CHRISTVM 421.

Initio huius anni, qui est Peloponnesiaci belli decimus, induciæ solutæ sunt, teste Thucyd. licet eas Diodorus, propter arma ad Scionem & Mendem, præcedente ipso anno, quo motæ fuerant, solutas scribat. Cleon autem Athenienses tribus persuasit, vt se in Thraciam, contra Brasidam, cum copijs mitterent. Duxit autem secum ex Atheniensibus mille & ducentos grauis armaturæ milites, & trecentos equites, & ex socijs longe plures. Cumque in Colophoniorum portum venisset, à Torone non longe distantem, didicit neque Brasidam Toronæ esse, neque præsidium, quod intus erat, ad resistendum par esse: itaq; se ad eam capiendam parauit, & munitione expugnata, in vrbem cum Toronæis impetu facto, irrupit se se, & occisis qui resistebant, vxores & liberos seruituti mancipauit, viros numero septingentos Athenas misit. Brasidas, cuius absentia nuper Menden perdiderat, cum nunc quoq; esset in itinere, ad opem ferendam Toronæ, cam in via captam didicit, & abiter reflexit.

Cleon autem relicto Toronæ præsidio, Amphipolim petijt, montem Athoclasse circumuectus, & quascunque potuit ex Thracia, & finitimis regulis copias coegit. Quod ipsum & Brasidas fecit. Et Cleon quidem Amphipolim ex colle speculatus, inde retrocedere, re infecta cupiebat. Iamque discessum parabat, cum Brasidas in eius exercitum, vna cum centum & quinquaginta grauis armaturæ militibus, impetum fecit, moxque turbatis inopinata re Atheniensibus, superuenit Cleaidas, cum reliquis copijs, quæ Amphipolitani hostem effusæ, magnam stragem, cum totius exercitus fuga, ediderunt. Brasidas vulneratos, ex acie eductus, moxque in vrbem exportatus, audita suorum victoria, expirauit, summisque honoribus in sepulturam ornatus est. At Cleon cum iam à principio fugere cœpisset, à Myrcinio quodam peltato exceptus, interfectus est. Desiderati sunt Athenienses fere sexcenti, Lacedæmonij vero septem. Longe aliter hanc pugnam narrat Diodorus: sed quis hæc melius norit Thucydide, qui pugnæ propemodum affuit.

De his ducibus hæc pauca Plutarchus in Nicia; Cleon & Brasidas, inquit, erant præcipui, qui pacem Græciæ dirimerent, quorum bellum huius ornabat virtutem, illius tegebat improbitatem. quippe huic inclytarum rerum gerendarum ansas, illi ingentium scelerum suggerebat. Qui cum simul ambo vno in prælio ad Amphipolim occubuissent, confestim Nicias pro ineunda pace elaborauit. Thucydides cum lib. 4. sæpe Brasidam, vt virum consilio manuque promptum, & in patria laudatissimum commendauit, qui que iustitia animique moderatione multas vrbes in Thracia, & alibi hostiemipuisset, & ad suas partes traxisset, & bonam vbique de Lacedæmonijs famam sparsisset, postremo lib. 5. hæc fere habet. Brasidam defunctum vniuersi socij cum armis prosecuti, publice Amphipoli sepelierunt ante forum. Deinde Amphipolitani cum ipsius [illegible] sepulcrum septo circundedissent, vt heroi parentarunt, & honores ei tribuerunt, [illegible] & [illegible] coloniam etiam ipsi, vt [illegible] conditori [illegible] tribuerunt. Sic ipsi, ex quibus facile intelligi [illegible] beneuolentiæ, vtilitatis, atq; honoris virtus colligit authori suo.

Deinceps tam Athenienses quam Lacedæmonij vehementer ad pacem propendebant. Nam Athenienses, post cladem à Bœotis ad Delium, & à Brasida ad Amphipolim acceptam & metus defectionis sociorum, propter [illegible] offensiones ingentes illos spiritus, quos eis secunda [illegible] subministrabant, non parum depresserant. Et Lacedæmonij sentiebant se latrocinijs perpetuo vexari ab ijs, qui ex Pylo, & Cythera excurrebant. Et cum iter cennales [illegible] cum Argiuis initæ iam in exitu essent, cum duobus simul populis bellum reformidabant. Denique & suorum recipiendorum desiderio vrgebantur, qui in deserta insula se dediderant Atheniensibus. Itaq; agentibus maxime Nicia Atheniensi principe, & Plistoanacte Pausaniæ filio, Lacedæmoniorum rege, res ad pacem disposita fuit, eaque hyeme crebra eadere colloquia vtrinque agitatur. Cum autem pax sub veris initium facta sit, vt affirmat Thucydides, nobis in annum sequentem, qui annos à Ianuario incipimus, differenda est. Itaque quod in finem anni decimi apud eum incidit, nobis in vndecimi initium cadet, & quod in fine Prætoris Alcæi factum est, initio Prætoris Aristionis factum esse videbitur, quod prudentem lectorem etiam alibi obseruare necesse est, ne inducatur in fraudem.

V. Numia Romanorum clades.

Consvles hoc anno Idibus Decemb. magistratum inceperunt: is est eiusdem mensis decimus tertius. Quo bellum cum Volscis periculosissime gestum est, ad quod quo maiore studio Volsci se comparauerant, hoc Romani negligentiores extiterant, ita ut res ad victoria deserì, ama fortuna non posse: Adeo vt disciplinæ Rom. plus in Volscis exercitu, quam in Romano esset. Nam nec subsidijs firmata acie, nec equitibus apte collocatis, ita primo prælio concursum est, vt ex clamoris alacritate iam appareret, quam in partem victoria deuolatura videretur. Volscus instat, pugnat, cædit; Romanus tegit se magis, quam pugnat, nequidquam Sempronio Consule obiurgante, atq; hortante. Omnibus iam locis ceditur, dataque mox terga hostibus forent, ni Sex. Tempanius decurio equitum, labente iam re, præsenti animo subuenisset. & cum magna acrimonia suos exstimulasset, vt de[illegible] ex equis hostium impetum sisterent, & se sequerentur. Omnes illico equites illum secuti vi viam [illegible] quocunque se inferunt, pugnam restituunt, [illegible] operam ferunt, hustique intolerabiles fiunt.

VI. [illegible]

Qvo animaduerso Volscus imperator dat signum vt nouæ cohorti hostium locus detur, donec impetu [illegible], a suis exclusi, ab hoste concluderentur: itaq; factum est, vt perrumpere qua transierant, ibi maxime confertis hostibus, non daretur. Consul interea acerrime cum legionibus pugnans, quæ rebat quid his equitibus factum esset, qui paulo ante fuerant totius exercitus firmamentum, cù illi rursus sæpius ad suos perrumpere conati, in collem euadunt, in quo se ab hoste circumquaq; strenue defendunt, nec pugnæ finis ante noctem fuit. Consul quoq; nusquam remisso certamine, dum aliquid superfuit lucis hostem tenuit, nox incertos dirimit: tantusq; vtrisq; castra tenuit pauor, vt relictis saucijs, & magna parte impedimentorum, ambo exercitus pro victis se in montes proximos recipere[nt]. Tempanius etiam, fugientibus à ijs quib. circumsedebantur, insidiarum metu suos in colle ad lucem vsq; tenuit. Digressus deinde ipse cum paucis speculatum, cum à saucijs hostibus sciscitando, comperisset castra Volscorum deserta esse, lætus ab tumulo suos deducit, & in castra Romana penetrat, vbi cum vasta deserta q; omnia, atq; eadem quam apud hostes fœditatem inuenisset, priusquam Volscos error cognitus reduceret, ignarus quam regionem Consul petisset, saucios quos poterat secum deductus, ad vrbem proximis itineribus per[git].

Amici principem ciuitate ve... Tempany uirtus.

VII. Rumor trepid[us]

Iamqve fama aduersæ pugnæ, desertorum castrorum, amissorum totissimorum equitum terrore Vr[bem] [illegible]

BELLI PELOPON. AN. 11.

complecteretur, vt alter etiam Consul stationem ante portas ageret. Aduentus autem Tempanij, & sociorum, tristitiam in communem gratulationem vertit.

Hic Tribuni plebis, qui iam M. Posthumio, & T. Quintio, quod eorum culpa male ad Veios pugnatum esset, diem dixerant, occasionem sumpserunt, ex recenti odio in Sempronium, inuidiæ in illos renouandæ. Itaque aduocata concione proditam à Sempronio Remp. etiam inantur, quod illis adhuc impune licuisset idem perpetrasse cum E. Simulq; vnus eorum C. Iulius, accitum Tempanium, criminose palam interrogat de prælio, omnem in Sempronium ruinæ causam inuidiose deriuans. At Tempanius & modeste de se, & de Consule cum laude & veneratione locutus, magnam ab omnibus commendationem accepit. Paulo post in vrbem Consul ingressus est, non enixius à se culpam amouens, quam Tempanium meritis laudibus ferens.

VIII. MOESTÆ ciuitati ab re male gesta, & iratæ ducibus M. Posthumius reus obiectus, qui Tribunus militum pro Consule ad Veios fuerat, decem millibus grauis æris damnatur, id est, Francis nostratibus ducentis, si res ære nostro æstimetur. Mille enim æris, viginti Francis, siue quadringentis solidis, qui sunt totidem sestertij, æquiualent, iuxta Roberti Cenalis supputationem. T. Quintio, tum Cincinnati patris memoria, tum Quintij Capitolini preces, tum deinde res cum Mamerco prospere gesta, effecerunt, vt ab omnibus tribubus absolueretur.

ANNVS MVNDI 3633. SEXTAE AET. Atis & Imp. Pers. 117 Darij Nothi 3. Ioiadæ 4. Olymp. LXXXIX An. 4. Prætore Aristone. Vrbis Cond. 332. Trib. Militar. L. Manlio Capitolino. Q. Antonio Merenda L. Papyrio Mugillano.

ANNVS ANTE CHRISTVM 420.

I. SVB finem Præturæ Alcæi, & initium Aristonis, Pax inter Lacedæmonios & Athenienses, in annos quinquaginta inita est: sed cum res adhuc fluctuaret, vere iam instante apparatus bellicus à Lacedæmonijs hosti intentabatur, vt Athenienses facilius conditiones pacis amplecterentur. Deniq; multis vltro citroq; iactatis, in has conditiones conuentum est, vt vtriq; redderent ea, quæ bello cepissent. Athenienses tamen Nisæam tennerent, Thebani autem Plateam. Templa publica, publice ab vtrisq; ritu patrio frequentarentur, bona, fideui, fœdera in annos quinquaginta, terra mariq; seruarentur: si quid difficultatis oriretur, iure dirimeretur. Amphipolis Atheniensibus redderetur, suis incolis tamen, & vniuersæ omnium ciuitatum, quæ à Lacedæmonijs redderentur, cum suis facultatibus abire liceret quocunq; vellent. Ipsæ ciuitates liberæ essent, ita tamen vt tributum penderent, quod ab Aristide olim fuerat constitutum. Captiui vtrinq; liberi dimitterentur. Vtriq; fœdus iureiurando apud suos religiosissimo confirmarent: Athenienses apud Lacedæmonios, & vice versa, idemq; quotannis renouarent, si quid addere, mutarene vtrisq; vtium foret, ius fasq; esset addere, vel mutare.

II. PERCVSSA sunt fœdera Alcæo Prætore, Elaphebolione mense, id est, Februario, die sexto ante finem. (Ille autem mensis à venatione ceruorum nomen accepit, qui Spartanis erat Artemisius) integro decennio exacto, & aliquot diebus elapsis, à prima eruptione in Atticam facta. Cum autem sorte obtigisset vt Lacedæmonij priores redderent ea, quæ haberent, missi legati de reddenda Atheniensibus Amphipoli, quæ tamen ægre reddita est: pleriq; etiam socij Lacedæmoniorum, qui ante fœdera hæc improbabant, in quibus Corinthij, Megarenses, Bœotij, iis stare noluerunt, sed societatem cum Atheniensibus fecerunt.

Mox etiam Athenienses cum Lacedæmoniis belli societatem inierunt. Hagente Nicia, vt tradit Pluth. eorus [illegible] pax [illegible] vt pax N[illegible]æa diceretur, & diuinitus propter ipsius pietatem concessa crederetur. Is igitur videns Corinthios & Bœotios querimoniis bellum exsuscitare, permouit Athen. & Lac. vt ad roborandam pacem, adiicerent belli societatem, vt si alterutros alii bello peterent, alteri omni ratione sine fraude opem ferrent, quo terribiliores deficientibus, & firmiores inter se efficerentur, sicuti & fœdera, vtriq; iurarunt, sub initium vndecimi anni belli Peloponnesii.

VERVM cum Corinthii in hæc fœdera non cōsensissent, Argos profecti res turbare cœperunt, Affirmantes fœdera inita inter Lacedæmonios & Athenienses, non in Græciæ libertatem, sed seruitutem potius redundaturam: quæ hæc promptioribus animis accepta sunt ab Argiuis, quod sibi iam contra Lacedæmonios bellum imminueret, elapso fœdere tricennali: & ea tempestate opibus florerent, vt qui intacti totis his decem annis à bello fuerant itaq; & se Peloponnesi dominos fore arbitrabantur. Corinthii ergo, dederunt operam vt Argiui decretum facerent, & duodecim viros eligerent, cum quibus omnibus Græcis societatem facere liceret, exceptis Atheniensibus & Lacedæmoniis, cum quib. fœdus inire non liceret, sibi autem mutuo auxilio essent. Primi ergo se eis Mantinæi cum sociis adiunxerunt, vt qui sibi à Lacedæmoniis metuebant, plerique alii iam incipiebant fluctuare, & Corinthii eidem sese adiungere societati quamprimum volebant.

ITAQVE Lacedæmonii hæc anteuertere cupientes, Corinthum legationem mittunt, quæ de fœderum violatione quereretur, & ineunda cum Argiuis societate, quos sibi hostes esse minime dubitarent. Verum Spartani cum nihil nisi tergiuersationes pro responsis acciperent, domum recesserunt. Argiuorum autem legati, qui tum erant Corinthi, societatem nouam cum Corinthiis vehementer vrgebant, sed re ad priuatum concilium delata, interea [illegible] tum legatio Corinthum, mox Argos venit, & cū vi[illegible] societatem pacti sunt, quod à Corinthiis quoq;, & à C[illegible]cidensibus, qui sunt in Thracia, mox factum est [illegible] eam denique Bœotii, & Megarenses propendebant, vt iam pr[illegible] magnum bellum conflatum esse videretur.

Hac ipsa æstate Athenienses cum Scionæos expugnassent, puberes interfecerunt, pueros ac mulieres in seruitutē redegerunt, agrumque Platæensibus colendum dederunt. Lacedæmonii autem priuatim cum finitimis bellum gerebant, & ciues suos, ex Atheniensium carceribus eductos, ignominia notarunt, quod arma sua hosti in deserta insula tradidissent, vt nec magistratum gerere, nec vllius rei dominium esse possent: quos tamen mox in integrum restituerunt. Ex quamuis hac tota æstate inter vtrumq; populum commercia libere exercerentur, suspecti tamen inter se esse cœperunt, quod neutri loca quæ tenebant alteris restituissent, nec socios quiq; suos ad recipienda fœdera adegissent.

INTEREA Romæ cum res bene gesta à Tempanio, ei sociisq; fauorem populi conciliasset eos Tribunos plebis absentes creauit. Cum autem consulare nomen propter Sempronium, qui proximo anno Consul fuerat, odiosum esset, iussit Senatus his comitiis Tribunos Consulari potestate creari, creatiq; sunt quos supra in huius anni fronte posuimus.

Principio statim anni L. Hortensius Tribunus plebis C. Sempronio exconsuli diem dixit: quem cum quatuor Collegæ, inspectante populo Romano orarent, ne imperatorem suum innoxium vexaret, in quo nihil præter fortunæ iniuriam reprehendi posset: cumq; ille nihilominus vrgeret hominem, ratus à sociis periculum fieri perseuerantiæ suæ, postremo vbi sensit illos paratos esse cum Sempronio mutata veste fieri sordidatos, fuerant autem hi cum Tempanio Sempronii milites, ideoq; eum parentis loco habebant, à proposito destitit: animaduertens, vtcumq; rem gessisset Sempronius, id tamen consecutum, vt militibus suis egregie carus esset, quod patribus populoque pergratum fuit.

12. ANNVS MVNDI 3634. SEXTAE AETAtis & Imperii Pers. 118. Darij Nothi 4. Ioiadæ 5. Olym. XC. An. 1. Prætore Aristophilo. Astyphilum Athenæus vocat Vrb Cond 3 3. Coss. Cn. Fabio Vtbulano. T. Quintio Capitolino.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 419.

I. CVm nonnullæ iam offensiones inter Lacedæmonios & Athenienses intercederent, & duodecimus ab inchoato bello Peloponn. ageretur annus (quem Olympiacum fuisse scribit Thucyd. lib. 5. & Olympionicam refert Androsthenem Arcadem, dissentiente Diodoro Siculo, qui Hyperbium Syracusanum suggerit, sed utrumque hic stadio, ille Pancratio vicit.) Hoc ergo anno Alcibiades Atheniensis, Cliniæ filius ætate iuuenis, maioribus clarus, animo elatus & contentiosus, ingenio vtramque in partem exuberans, corporis, fortunæque bonis locuples, cum fœdera a Nicia æmulo suo inita improbaret, in quibus transigendis se prætermissum dolebat, & cum Argiuis Lacedæmoniorum hostibus diceret fuisse potius ineunda, quam cum Lacedæmonijs, a quibus erat alienus, libenter eas offensiones ad pacem turbandam arripuit.

II. PRIVATIM nuncium Argos misit, hortans Argiuos vt quam celerrime cum Mantinæis, & Eleis Athenas venirēt, ad societatem cum eis ineundam, quod tempus diceret opportunum, seque eis studiosissime affuturum polliceretur. Itaque factum est. Confestim enim legatos de societate acturos Athenas miserunt, quos Mantinæorum, & Eleorū legati comitabantur. Id verin Lacedæmonij legatos Athenas mittunt, cum summa potestate omnia componendi. Quibus ab Alcibiade intellectis, veritus ne si hæc ipsa ad populum retulissent plebem allicerent, & Argiuorum societas respueretur, magnam in fraudem Lacedæmonios induxit. Eis enim data fide persuadet, ne coram populo fateantur se cum summa potestate venisse. quod si fecerint, se Pylum illis redditurum, & cæteras controuersias compositurum. Fide, habita, cum in concione rogati, non dixissent vt in Senatu, se cum summa potestate venisse.

III. ATHENIENSES contra eos conclamarunt, quasi inconstantes, & qui nihil synceri animo versarent: Alcibiade in primis contra eosdem perfide declamante, in odium Niciæ, & societatem cum Argiuis vrgente. Sicque illi mendacij, & temeritatis pœnas dederunt, & Alcibiades per istiusmodi fraudem atque perfidiam, odium Lacedæmonijs, suis bellum, sibi gloriam nefariam conflauit. Et quidem fœdera cum Argiuis, statim inita fuissent, nisi facto terræ motu populi suffragia dilata fuissent. Paulo tamen post nequicquam resistente Nicia, & fœdera cum Lacedæmonijs conseruare satagente, inita fuere in annos centum: adduis Eleis & Mantineis, eorumque socijs, cum mutuæ fidei, auxilijque promissione. Eius rei testem columnam æneam in ludis Olympicis, qui tunc fiebant communi sumptu erecturos se spopōderunt Argiuis. Nec tamē propterea Athenienses initæ cū Lacedæmonijs societati, aut fœderi renūciarunt, sed tam Argiuis quam Lacedæmonijs, quamuis inter se dissidentibus amici esse voluerunt. In Olympicis autem aliquid Eleos inter & Lacedæmonios turbatum est vt ibi ab omnibus maius aliquod timeretur malum: Lacedæmonij tamen iniuriam acceptam patienter tulere. In Thessalia Heracleotæ, bello cum finitimis inito, infœliciter pugnarunt, amisso etiam Lacedæmoniorum duce, qui eis subsidio venerat, sed eam Bœoti in suam fidem receperunt, anno sequenti.

IV. IN Italia Æqui ambiguam Volscorum victoriam pro sua duxerunt, & bellum, quasi eam prosecuturi contra Romanos susceperunt. Cum Cn. Fabius Vibulanus, cui sorte ea prouincia euenerat, in eos profectus, cum trepidā tantum aciem ostendissent, turpi se fugæ dedidere, haud magno Consulis decore. Itaque triumphus negatus. Cæterum ob Semproniæ cladis leuatam ignominiam, vt ouans vrbem intraret concessum est.

Verum quemadmodum bellum minore quam timuerant dimicatione perfectum fuerat, sic in vrbe maior opinione controuersia inter patres & plebem coorta est, cœpta ob duplicandum Quæstorum numerum. Retulerunt enim Coss. ad Senatum, vt præter duos Quæstores vrbanos, duo Consulibus ad ministeria belli præsto essent. Id cum patres vehementer probassent, Tribuni plebis certamen Consulibus intulerunt, vt pars quæstorum, qui ad eā diem patricij creati fuerant, ex plebe fieret. Ei actioni cum restiterent Consules & Senatus, tandem id suffragijs populi, sicut & Tribunos militares, permiserunt. Id cum non procederet, totam rem de augendo quæstorum numero omiserunt. Omissam Tribuni, cum multis seditiosis actionibus, de re agraria renouarunt.

ANNVS MVNDI 3635. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Pers. 119. Darij Nothi 5. Ioiadæ 6. Olymp. XC. An 2. Archia Prætore. Vrbis cond. 334. Trib. Consul. Pot. L. Quintio Cincinnato II. Sex. Furio Medull. III. M. Manlio. A. Sempr. Atratino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 418.

DEcimvs tertius agitur belli Peloponnesiaci annus, quo Bœoti afflictos Heracleutas in fidem suam, pulsis Lacedæmonijs receperunt, veriti ne eam ciuitatem Athenienses occuparent. Alcibiades quoque cum paucis domesticorum ac sociorum copijs, Peloponnesum obambulauit, ea quæ ad constituendam societatem cum Argiuis, ac stabiliendam pertinebant animo agitans: ad quos etiā contra Epidaurios iuuandos, cum mille grauis armaturæ militibus profectus est, præsertim cum auditum esset Lacedæmonios cum armis egressos ex finibus suis. Qui initio hyemis, clam Atheniensibus, præsidium trecentorum militum, mari Epidaurum immiserunt, non sine Argiuorum apud Athenienses querela, ex qua factum est vt hi fugitiuos Lacedæmoniorum Ilotas in Pylum reducerent latrociniorum causa: quæ inter Argiuos quoque & Epidaurios, sine iusto prælio, reliquo anno agitata sunt. I.

ROMÆ Tribuni ex occasione nouorum Quæstorū veteres querelas agrarias agitabant, ideoque Senatus imminētibus comitijs, Consules malebat, quam Tribunos militares creari: nec tamen poterat per intercessiones Tribunicias fieri S C. Res tandem ad interregnum, post diuturnam contentionem venit: cumque iam maior anni pars per nouos Tribunos plebis, & aliquot interreges, certaminibus extracta esset, modo prohibentibus Tribunis conuenire patricios ad prodendum interregem, modo interregem interpellantibus, ne SC. de comitijs Consularibus faceret, postremo L. Papyrius Mugillanus proditus interrex Patres Tribunosque castigauit, quod contentionibus suis Remp. hostibus prædæ exponerent. Perfecit autem primum, vt Trib. Mil. crearentur omnes patritij, Quintius Cincinnatus cum reliquis tribus. II.

DEINDE vt paterentur Patres promiscue, tam ex patricijs quam ex plebeis, fieri quæstores. Sed cum Sempronius Atratinus Consulari potestate Tribunus, Comitia quæstorum haberet, & inter aliquot plebeios filius Antistij Tribuni plebis, & frater alterius Tribuni plebis Sex. Pompilij, candidati essent, nec potestas nec suffragatio horum valuit, quin quorum patres auosque Coss. viderant eos, in ferendo suffragio ob nobilitatem præferrent. III.

Ergo furere omnes Tribuni plebis, & ante omnes Pōpilius & Antistius repulsa suorum accensi: patris pro filio, fratris pro fratre preces Tribunorum non valuisse. Deinde suspicari fraudem in comitijs ab Aulo Sempr. factam, eumque in comitijs plus artis adhibuisse quam fidei: queri eius iniuria suos honore deiectos.

CVMQVE in ipsum impetum facere non possent, nō tantum innocentia, sed magistratu tectū, iras in eius patruelē C. Sempronium flexere: eique, ob ignominiam Volsci belli diem dixere. Is plebem, ac Tribunos irritarat, quod cū in IV.

Belli Pelopon. An. 14.

magistratu esset, huiusmodi agrariis largitionibus constanter restiterat: etsi nō dubitaret sibi, postquam abiisset magistratu, graue damnum ex eorum offensione nasciturum. Maluit tamen sibi quam publicæ rei detrimentum, & nequicquam laborantibus patribus vt plebem mitigarent, quindecim millibus æris, id est, trecentis Francis nostratibus damnatus est. Hoc anno Cumam in Italia à Campanis captam, & Græcis, qui eam incolebant, ereptā, direptamq; & incolis seruituti addictis, nouos illatos, autor est Liuius. At Diodor. Siculus biennio ante id factum refert.

V. EDITVM est eodem anno exemplum nobilissimum in Vestali Posthumia. Nam quamuis crimine innoxia, de incestu tamē causam dixit ob suspicionē, propter cultum corporis amœniorem, ingeniumq; liberius, quam virginē deceret, quoq; famę nonnullam fidem faceret. Ampliata primum: iderat Amplius dicere, ac prolatare iudicium, deinde absoluta est. Verum ex Collegii sententia Pontifex maxime eam iussit abstinere iocis, & cultum corporis sanctum potius, quam scitum adhibere. Vsq; adeo etiam Ethnici intellexere, religiosum cultum, victū vitamq; omnē personæ religiosæ conuenire: iisq; deficientibus, in fœmina pręsertim, cui maiorem verecundiam, ac pudorē natura inseuit, non iniustam grauiorum criminum suspicionem dari.

Vestalis ob cultum corporis amœniorem rea facta.

ANNVS MVNDI 3636. SEXTAE AETAtis & Imp. Pers. 120. Darii Nothi 6. Ioiadæ 7. Olym. XC. An. 3. Prætore Antiphone. Vrbis Cond. 335. Tribb. Agrippa Menenio Lanato. P. Lucretio Tricipitino, Sp. Nautio Seruilio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 417.

I. IAM media æstate anni decimi quarti à belli exordio, Lacedæmonii, cum Epidauriis ipsorum sociis, ab Argiuis grauiter vexarentur, & periculum esset ne pleræq; ciuitates Peloponnesi ab ipsis deficerent, quod nōnullæ iam fecerant, nisi præsentia sua, & auxilio sociis ferendo in fide retinerentur, ingentes copias tam ex suis, quam ex sociis contraxerunt, quibus prępositus est Agis Rex Archidami filius. Aliæ quoq; extra Peloponnesum, ex Corinthiis pręsertim ac Bœotis, coaluere. Argiui vice versa copias suas suorumq; contraxerant, exceptis Atheniensibus, qui nondum aduenerant.

Lacedæmonii contra Argiuos parant. Thucyd. l. 5. p. 384.

Cumq; proximum esset vt concurrerent inter se acies, & omnino vtriq; se victores fore arbitrarentur, duo Argiui, sponte sua, ac priuato iudicio, regem Agidem adierūt, eumq; promissis adegerunt ad dissoluendum exercitum: quod promitterent Argiuos Lacedæmoniis satisfacturos, intra 4. menses, quibus essent induciæ. Id pari vtrorumq; temeritate factum est: itaq; fremente vtriusq; partis exercitu, re infecta discessum est.

Thucyd. l. 5. p. 384. Temere ro...

II. ET Argiui, quidem qui victoriam spe deuorauerant, promissores illos lapidibus obruere cœperunt, sed illi ad aras elapsi sunt. Lacedæmonii autem Agin vehementer incusabant, amissæ tam idoneæ occasionis Argos in suam potestatem redigendi.

Magna vtrorumque ... dolori.

Verum cum insuper allatus esset nuncius, de Orchomeno in Arcadia ab Argiuis capto, vbi Lacedæmonii Arcadū obsides deposuerant, tum demum multo vehementius indignati cœperunt. Et præ ira protinus præter suum morem, & de ipsius domo diruenda, & de ipso centum millibus drachmarum, siue mille minis mulctando deliberabāt, quæ pecunia ascendit ad septemdecim millia & quingentos Francos Gallici æris. Inde tamen eius precibus ac promissis flexi, ab ea pœna abstinuerunt. Legem tamen tulerunt vt decem illi consiliarii adessent, sine quib. ipsi exercitum ea vrbe educere non liceret. Ita quidem Thucyd. sed cautio hæc non satis ad remedium idonea videtur. Itaq; audiamus Diod. quamuis in hac tota narratione nonnulla variantem, in primisq; tempus Thucyd. vno anno anteuertentem, Iudicet lector vter probabiliora dixisse videatur.

Figura et pax Spartanorum cum Argiuis.

ETiam prope erat, inquit, vt explicata vtrimq; acie in prælium ruerent, cum Imperatores, missis vtrimq; legatis, inducias 4. mensium pepigerunt. Regressus ita se infecta copiis, ambæ ciuitates induciarum autoribus vsq; adeo irascebantur, vt Argiui lapidibus imperitos duces necare instituerent, nisi multarum precum interuentu vita illis donata, bona tantum in publicum redacta, domusq; euersæ fuissent. Lacedæmonii etiam Agidi supplicium capitis intendebant. Sed cum honestis se factis peccati huius maculam eluturum sponderet, vix tum veniam impetrauit. In reliquum tamen inde tempus, decem probatæ sapientiæ consiliarios ei adiunxerunt. Quibus seuere imperatum, ne quid absque ipsorum sententia deinceps ageret.

III. Eadem historia ex Diodoro.

IV. INTEREA vero nuncius ab amicis Tegeatis ad ipsos allatus est, nisi celeriter adessent, Tegeam ab ipsis ad Argiuos defecturam, & prope iam defecisse. Tum Lacedæmonii, copiis summa, si vnquam ante, celeritate contractis, opem Tegeatis tulere. Argiui quoq; cum sociis ad eos excipiendos, ad Mantineam, quo Lacedæmonii tendebant, conuenerunt. Ibi post aliquam cunctationem numerosæ acies, variis ex populis vtrimq; coactæ, instructæ sunt, & post breues ducum cohortationes, infestis vtrimq; signis concursus factus est. Et in sinistro quidem Lacedæmoniorum cornu laboratū est, imo deuicti Lacedæmonii, quod Agidi præcipienti eam partem ex templo duabus cohortibus roborari Tribuni duo, propter temporis angustias, nō paruissent: vnde postea, hac ipsa de causa, Sparta eiecti sunt. Reliquus autem exercitus multis partibus superior fuit, & nisi à persequendis victis abstinuissent, vt laboranti sinistro cornu subuenirent, maxima pars aduersarii exercitus deletus fuisset. Refert Thucyd. de victis mille & centum occisos, de Lacedæmoniis fere trecentos. Qui & cęsorum armis conspicuo in loco ad gloriam positis, statim trophæum erexerunt, & acceptum dudum in insula decus deleuerunt.

Pugna Spartanorum cum Argiuis pro Tegeatis.

Obedientia militum exemplum.

Et victoria de Argiuis.

V. CÆTERVM Plistoanax, alter Regum Spartæ, suis subsidio, sub ipsum prælii tempus veniebat: verum ad Tegeam audito victoriæ nuncio, domum rediit. Iidem Lacedæmonii auxilia, quę ad ipsos veniebant, ex iis collecta sociis, qui trans Isthmum habitabant, per nuncios domum remiserunt. Quæ cum Thucyd. fateatur, dubia mihi nonnihil eius est fides, in eo quod recensendo copiarum numero, maiorem Lacedæmoniorum exercitum visum fuisse dixerit, quam Argiuorum, quibus aderant omnes socii, atque adeo Athenienses ipsi, cum suo equitatu. An illud ad leuandam ignominiam cladis populi sui dictum videatur? nec minus tamen de eo dicemus, *Et bonus est ciuis, & bonus historicus.*

Dubitatio de numero copiarum.

VI. PRIVS quam hoc prælium committeretur, accidit vt Epidaurii, cum omnibus suorum copiis, in agrum Argiuū, quasi præsidio nudatum, irruptionem facerent, multosq; occiderent. Cum autem Eleorum armatorum tria millia, & Atheniensium mille, præter priores, post prælium commissum Mantinæis subsidio venissent: hi socii vniuersi cōfestim aduersus Epidaurum contenderunt, & vrbem circumuallarunt, dum Lacedæmonii Carnea celebrarent, festos scilicet dies in honorem Apollinis institutos, quos tanta religione agitabant, vt nefas eo tempore ducerent bellum gerere, vt notat Græcus schol. l. 5. & satis ex Thucyd. ipso constat: ait enim Lacedæmonios, statim post celebrata Carnea, in expeditionem exiuisse. Mensis autem in quem cadebant illi dies Carneus vocabatur, quem interpres vertit Iulium.

Pugna Epidauriorum cum Argiuis.

Carnea.

VII. QVAMVIS autem victores extitissent Lacedæmonii, legatos tamen ad Argiuos de componenda pace miserunt, quam hoc tempore faciliorem factu, non sine causa opinabantur. Et quamuis adesset Alcibiades, qui rem impedire conabatur, ea tamen composita est honestis & consuetis conditionibus. Ea vero maxime, vt Epidauri obsidio solueretur, Athenienses abirent, alioqui pro hostibus ab Argiuis, & Lacedæmoniis haberentur. Postea vero, relicta Atheniensium societate, fœdus belliq; societatem in annos 50. pepigerunt. Statuentes cum nemine vel inire

Spartanis pax cum Argiuis iterum.

Et armorum societas.

pacem,

pacem, vel bellum gerere, nisi communi consensu armis coniunctis. Quin & legatos in Thraciam ad Perdiccam miserunt, vt eum ab Atheniensibus abductum, & iam iterum fluctuantem sibi adiungerent, quod & persuaserunt. Cum Chalcidensibus etiam antiquum fœdus, ac iusiurandum renouarunt. Sed & fœdera inter alias ciuitates, occasione amicitiæ inter Argiuos & Lacedæmonios initæ, commutata sunt, quæ tanquam ad præcipui belli, pacisue seriem minus pertinentia, breuitatis causa missa facimus.

VIII. Hoc anno Romani ab ingenti periculo fœliciter liberati sunt. Seruitia, vrbem vt incenderent distantibus locis, coniurarunt, populoque passim ad opem ferendam domibus intento, vt arcem, Capitoliumque armati occuparent. Sed Deus auertit nefanda consilia: iudicio enim duorum comprehensi sontes, pœnas dederunt. Iudicibus dena millia grauis æris, quæ tum diuitiæ habebantur, ex ærario numerata, id est, Franci nostrates ducenti, & libertas præmium fuit. Ita fere Liuius, causis tam nefariæ coniurationis, & supplicij genere prætermisso.

Bellum inde ab Æquis reparari cœptum. Non dubijs etiam auctoribus Romam delatum est Lauicanos nouos hostes populo Romano suscitari, seq; cum veteribus iungere. Nam Æquorum iam velut anniuersarijs armis ciuitas assueuerat. Lauicos legati missi, cum dubia inde responsa retulissent, Tusculanis negotium datum est, aduerterent animos, ne quid noui tumultus Lauicis oriretur, remque ciuitati renunciarent.

ANNVS MVNDI 3637. SEXTÆ ÆTAtis, & Imperii Pers. 121. Darij Nothi 7. Ioiadæ 8. Olympiad. XC. An. 4. Prætore Athenis Euphemo, Vrbis cond. 336. Trib. Mil. L. Sergio Fidenatæ, M. Papyrio Mugillano, C. Seruilio Prisco.

ANNVS ANTE CHRISTVM 416.

I. INSEQVENTI vere appetente, sub initium anni decimi quinti belli Peloponnesiaci, Lacedæmonij & Argiui, cum mille de suis vtrique, communem expeditionem suscepere, & Sicyone quidem, quæ est vicina Corinthijs, Lacedæmonij eo profecti, statum popularem in paucorum dominatum, magna ex parte conuerterunt. Moxque vtrique Argis idem effecerunt. Rem aliter Diodorus, saltem explicatius refert. Mille scilicet Argiuos, qui sumptu publico bellicis muneribus exercebantur, inter se conspirasse, de populari dominatu euertendo, & optimatum imperio ex se constituendo: cumq; multos consilij socios & fautores inuenissent, Tribunos plebis populi ductores comprehensos necasse, cæterisq; metu perculsis leges pristinas abrogasse, & Remp. pro suo arbitrio octo mensibus occupatam tenuisse.

II. INDE concitato in eos populo, de potestate fuisse deiectos, & Democratiam restitutam. Id factum refert Thucyd. obseruato tempore, quo Spartani gymnica puerorum certamina agitabant, qui magno imminente malo euocati, post diutinam cunctationem, tandem relictis ludis, Argos iter suscepere, optimatibus iam partim interfectis, partim in exilium pulsis. Cumque apud Tegæam rem gestam accepissent, licet plurimum ab exulibus rogati vt Argos venirent, domum tamen ad peragendum certamen ludricum reuerterunt. Quo mox cum pars vtraque venisset, multaq; coram Spartanis & socijs dixisset, pro exulibus pronunciatum est, pro quibus restituendis Argos cum exercitu sibi petendum censuerunt.

Id veritus populus, cum mora quædam intercederet, Atheniensium societatem iterum sibi Græca leuitate concilians, longos ad mare vsque muros duxit, tota ciuitate in id opus occupata, fabris etiam Athenis accitis, vt si terra prohiberentur, mari Atheniensium ope commeatum acciperent.

III. SEQVENTE hyeme re intellecta Lacedæmonij cum socijs exercitum duce Agide Argos duxerunt, & muros, qui adhuc ædificabantur, captos euerterunt. & Hysiaagri Argiui oppido capto, ingenuis omnibus interfectis, domum redierunt. Argiui vice versa agrũ Phliasium vastarunt, quod Phliasij exules suos recepissent. Cuius rei pœnas proximo anno dederunt, cum à Phliasijs, & à suis exulibus per insidias intercepti, circiter octoginta perierunt. Athenienses quoque Perdiccam regem Macedonum vsu maris interdixerunt, quod societatem cum Argiuis & Lacedæmonijs iureiurando interposito contraxisset, & suam fidem, cum exercitus Atheniensis in Thraciam missus esset, fefellisset, qui propter eius discessum fuerat dissipatus, sicq; illa hyems abiit, vna cum anno 15. belli.

RVMÆ autem cum Tusculani Tribunis militum, statim ab initio magistratu, nunciassent Lauicanos arma cepisse & cum Æquorum exercitu depopulatos agrum Tusculanum, castra in Algido posuisse, Lauicanis bellum indictum est, factuq; SC. duobus Tribunis alteri belli cura commissa est, alteri vrbis custodia. Cumque omnes bellum ambirent, Q. Seruilius, pro patria potestate, filium suum vrbem custodire iussit. Cumq; nihilominus reliqui duo de imperio contentiose certarent, & sese vterque, suaque consilia magni faceret, alterius contemneret, tandem ita conuentum est, annitentibus legatis, vt alternis diebus summam imperii haberent.

Quæ cum Romæ nunciata essent, Q. Seruilius, ætate atq; vsu doctus, prospiciens aliquam calamitatem, iussit filium arma in omnem euentum parare. Nec falsus vates fuit. Nam ductu L. Sergij, cuius dies imperij fuit, castra iniquo loco posita sunt, & Romani, ab hoste fugam simulante, decepti. Qui cum de repente impetum ex superiore luco fecissent, multi per supinam vallem profligati sunt, adeo vt castra vix retenta fuerint, vnde postridie circumfusis hostibus, per auersam portam turpiter Tusculum profugere.

EA clades quia prouisa, & prædicta, Romæ minus trepidationis attulit. Præsertim iam delectu à Tribuno militum habito. Senatus dicendum Dictatorẽ censuit. C. Seruilius Tribunus Patrem dixit, virum spectatæ virtutis atq; prudentiæ Q. Seruilium Priscum, à quo ipse vicissim Magister equitum dictus est, cumq; eius copijs profectus, reliquas quæ Tusculum petierant assumpsit, & ad duo millia passuum ab hoste posuit. Superbia ac negligentia castre bene gesta, à Romanis ducibus ad Æquos transierat. Itaq; primo statim prælio cum Dictator equitatu immisso antesignanos hostium turbasset, legionum inde signa inferri propere iussit, signiferumq; ex suis vnum cunctantem occidit. tantus ardor ad dimicandum fuit, vt impetum Æqui non tulerint, victiq; acie, etiam mox castra amiserint, præda militi concessa. Cumq; nunciatum esset omnes Lauicanos victos, magnam Æquorum partem Lauicos confugisse, eo postridie ductus exercitus, oppidumq; corona circundatum, scalis captum, ac direptum est. Liuium Sigonius, atque Onuphrius negligentiæ arguunt, quod Dictatoris Triumphum, & Censuum lustrum, iam non semel prætermiserit.

Dictator exercitu victore Romam reducto, die octauo quam creatus erat, Magistratu se abdicauit. Et opportune Senatus, priusquam à Tribunis seditiosæ querelæ, de agro Lauicano diuidendo, inferrentur, frequens censuit coloniam Lauicos deducendam: coloni ab Vrbe mille & quingenti missi, bina iugera acceperunt.

ANNVS MVNDI 3638. SEXTÆ ÆTAtis, & Imper. Pers. 122. Darii Nothi 8. Ioiadæ 9. Olymp. LXXXXI. 1. Prætore Aristomneste. Vrbis Cond. 337. Trib. Mil. Agrippa Menenio Lanato II. L. Seruilio Structo II. & P. Lucretio Tricipitino II. & Sp. Rutilio Crasso.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 415.

DECIMVS sextus belli annus victorẽ habuit in Olympicis Exænetum Agrigentinum, vt est apud Diodorum

domum ... um, iterumq; Olympiade sequenti. Scribit ... hanus, ea Olympiade, qua in stadio Exænetus vicit, quę fuit prima & nonagesima, non prima & sexta, vt ibi scriptum est, Xenoclem & Euripidem contendisse, & illum victorem ... palmam tulisse, qui meo iudicio vel ... viderunt, vel pecunia corrupti sunt, vt ait idem, ibid... qui Xenocratem philosophum hoc anno natum putant, quod ex Laertio refellitur, qui in eius vita ait eū munus docendi suscepisse anno secundo Olympiadis 110. illudq; 25. annis teuuisse. Octogesimo ergo secundo vitæ anno docere cœperit, & centesimum septimum viuendo attigerit, cum ibidem Laertius dicat illum octogesimo secūdo vitæ anno esse defunctum. Bellum hoc anno ducem habuit Alcibiadem cum 20. nauibus, vt Argos se conferret vnde trecentos suspectos deduxit, & in insulas, quæ Atheniensibus parebant, deportauit.

IDEM Athenienses aduersus Melum, insulam in mari Cretico, cum magnis copijs nauigarunt: quod cum essent Lacedæmoniorum coloni, ipsis Atheniensibus parere noluerant, sed ... pas per tres agere vtrisque amicos, neutris sub... Ea dete cum inter Atheniensium legatos, & primores Meliorum accuratè disputatum esset, statuerunt Melij sibi libertatem suam tenendam videri. Itaque; cum Athenienses agrum vastare cœpissent, etiam vrbem ipsoiū obsidione circumuallarunt: at Melij semel iterumq; eruptione facta, non leuem Atheniensibus cladem attulerunt. Verum cum mox alius exercitus Athenis venisset, & graui obsidione Melij premerentur, quadam etiam proditione facta, Atheniensibus sese dediderunt: à quibus puberes omnes interfecti sunt, pueri ac mulieres seruituti addicti, ipsi vrbem, quingentis colonis eo missis, incoluere. Huic patent crudelitatem dudum Athenienses in Mitylenæos exercuerant, Cleone authore, vt est in Thucydide, & quod notauit Ælianus. c Caue autem pro Mitylenæis legas Melios, vt non nemo male corrigit. d Nam Creon hoc tempore mortuus erat.

QVI autem Atheniensium Pyli erant, magnam de Lacedæmonijs prædam cepere. Ideoq; & Lacedæmonij edicto permisere cuilibet de suis, vt prædam ex Atheniensium finibus ageret.

Hoc anno Athenienses, ad occupandam Siciliam vniuersam, animos erexerunt: sed non multo post maiora se viribus aggressos experti sunt, qui Siculus simul & Lacedæmonijs bellum inferre non dubitarent. Occasio expeditionis, Thucyd. l. 6. & Diodoro l. 12. referentibus, hæc fuit. Egestæi & Selinuncij finitimi, de quodam agro contendebant, & inita pugna, cum Egestæi inferiores facti fuissent, ad Atheniensium auxilia respicere cœperunt, qui non ita pridem Leontinis contra Syracusanos auxilio fuerant: Selinuncij quoque Syracusanos socios, protectores se habituros sperabant. Ergo Egestæi legatos Athenas mittunt, classem auxilio sibi venire postulant, & magnam pecuniæ vim ad belli sumptus pollicentur. Athenienses decernunt legatos mitti in Siciliam, qui de statu belli, & de pecunia certa referant, idq, reliquo anno factum est.

Romę autem à bellis cessatum, seditionibus laboratum est, quas cum Liuio sequenti anno breuiter referemus.

ANNVS MVNDI 3639. SEXTAE AETAtis, ... Imp. P... 2... Darii Nothi 9. Ioiadæ 10. Olymp LX... XXI. 2. Prætore Chabria. Vrbis Cond. 338. ... bb. A. Sempronio Atratino II. M. P... io Mug illano, & Sp. Nautio Rutilio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 414.

IN... decimum septimum annum belli Pelo... primus, quem Diodorus ... gentesimum & sexagesimum ab ... ntia dec des nume... 43. ante Vrbem conditam, & inde 338. De Olympiade vero, & Prætore ... nobiscum sentit: de Romano magistratu, toto bien... posterior est ac tardior. Itaque statim ineunte vere Atheniensium legati ex Sicilia rediere, & Egestæi cum ... sis, ferentes sexaginta talenta argenti non signati menstruum sexaginta nauium stipendium, quæ vt mitterentur, tant oratum. Ita Thucyd. Ex quo apparet singulas naues singulis talentis menstruis in stipendium donari solitas. Rursum autem infertur, e ait Rempub. Atheniensem singulis nautis singulas drachmas quotidiè dedisse. Et Tissaphernes promisisse Lacedæmone stipendiū menstruum nauibus omnibus, numeraturum singulas drachmas Atticas. f Diodor. autem g Siculus non delatum hoc argentum, sed domi tantum ostentatum dicit, quod partim ex ærario depromptum, partim ex vicinis mutuo esset acceptum.

ATHENIENSES aduocata cõcione, auditisque Egestæis, & suis legatis varia dicentibus ad persuadendum apposita, decreuerunt sexaginta naues in Siciliam esse mittendas, & duces summa potestate præditos Alcibiadem, Niciam, Lamachum, qui & opem Egestæis ferrent, & Leontinos suis sedibus restituerent, cæteraq; in Sicilia perinde gererent, ac Reip. Atheniensium maxime expedire iudicarent: quam Siciliæ dominam breui futuram sperabant. Aperte Diodorus ait Duces in arcano consessu cum Senatu statuisse, vt si insula potirentur, Selinuncios, & Syracusanos seruituti manciparent, cæteris annua tributa imperarent.

Quinta die cum rursus conuocata esset concio, de apparandis celeriter, quæ ad hanc expeditionem essent necessaria, Nicias populum, à proposito affectandæ Siciliæ, reuocare conatus, in concionem progressus est. Negans esse è Repub. multis hostibus hic relictis, alios etiam in Sicilia quærere, & huc attrahere: neque committendum, vt suspensis adhuc, & incertis Atheniensium rebus, pericula subeantur, & aliud imperium ipsi affectent, priusquam id quod habent probe stabilierint.

SATIVS esse Chalcidenses, aliosq; socios, qui iampridē defecerunt, in potestatem redigere, quos subditos facile possis in potestate retinere, quam longinquos hostes subigere, quos propter loci distantiam, in potestate retinere non liceat. Expedire Atheniensibus Syracusanos in Sicilia rerum potiri, Græcos qui ibi sunt, maiorem de absentibus opinionem, quam de præsentibus habituros, si vel clades aliqua contingat, vel inde quamprimum recedatur. Lacedæmonios etiam nunc captare occasionem accepta damnam in Athenienses refundere, à quibus potius cauendum sit, quam barbaris in Sicilia studendum: & quæ per hanc quietem à bello contra Lacedæmonios Reipub. succreuerunt, in eius potius vtilitatem, quam Egestæorum impendenda. Nec habendam rationem eorum ducum, qui eum per ætatem minus sapiant, cum Reip. ingenti periculo illustres fieri velint. Sapientiores autem patriæ grauissimo periculo succurrant, rescindendo decreto quod in gratiam eorum factum sit, qui nec parem gratiam referre possint, nec bellum, cum ipsorum consensu inchoauerint.

ORATIONI Niciæ nonnulli assensere: pleriq; autem ratum decretum esse voluerunt, præsertim Alcibiades, quē Nicias aperte perstrinxerat, qui summo studio hanc expeditionem vrgebat: & non Siciliam modo, sed & Carthaginem quoque se capturum sperabat, cum summa sua gloria, & facultatum priuatarum incremento. Itaque & ipse quoque orationem habuit, qua se & ipse contra Niciam defendit, & Athenienses ad tatam habendam expeditionem hortatus est. ijs quæ à Nicia dicta fuerant, probabili oratione respondendo: ad quam cum accederent etiam Egestæorum, & Leontinorum preces, multo etiam impensius quam antea, in expeditionem propendebant. Itaque Nicias aliam viam tentare cœpit, vt scilicet magnitudine sumptuum, & necessarij apparatus, eos ab incœpto reuocaret, sed ... nam populus maiore semper desiderio incitatus, quemcunq, ille apparatum petijt, concessit.

INTEREA quædam ominosa in plerisq; statuis contigerūt, & nominatim quotquot lapidea Mercurii simulachra Athenis er... , vna eademque nocte vultu circumcisa

Marginal notes (left): Xenocrates. — 16. ... contra ... — Quæ ... — f. p. 192. & ... c lib. 9. ... d ... 1814 — 111 ... Lacedæmonij ... — Cl quæ orta fuere. — Romana ... — 1 ... — ... dicitur.

Marginal notes (right): ... ON TRA SICYLOS — ... fl. 1. p. 172. ... — II. ... decernunt. — Nicias bello hoc dissuadet. — III. Ad vtilitatem ... — IV. ... expeditionē vrget. — V. Omina ...

[illegible]ni. Plerique Alcibiadis [illegible] eum deridebant [illegible] adducisatis [illegible] tempus [illegible] dicet e toegi. Quia [illegible] multitudo [illegible] Alcibiades abiret Imperato[illegible] ationem [illegible] Niciam, & Lamacho. [illegible] Diodor. 130. triremes Atheniensium armatas [illegible] d[illegible] teræ reliquas, quæ arma, equos, frumenta con[illegible] vehebant [illegible] militum ad septem millia. Thucydides autem naues veloces numerat sexaginta, 40. verò [illegible] autem grauis armaturæ veheret, quem sagittarios [illegible] quatuor millium, præter trecentos equites.

[illegible] iam [illegible] astis portu soluens in Siciliam nauigare cœpit, apparatu, vt ex vna ciuitate, omniũ sumptuosissimo, ac magnificentissimo, qui ad illam diem emissus [illegible]. Cumq; iam Corcyram propemodum teneret, varij rumores in Siciliam delati, varios in ea motus animorum fecerunt.

VI Itaque Hermagoras persuasus, quod res erat, veros esse rumores, quam maxime nititur, vt Syracusani se diligenter ad eos excipiendos comparare, animo & obuiam iter impeditum procederent. Et sapienter ille quidem. Nam apparatum sine causa fecisse, parum nocere poterat, sed imparatos opprimi à potentissimis hostibus, id vero perniciosissimum erat. Nihilominus contrariam sententiam tenebat Athenagoras, qui fictos hosce rumores ab hominib. meticulosis arbitrabatur: quippe qui persuasum haberet Athenienses, homines prudentissimos, non tam temerariam expeditionem suscepturos. Neq; abhorrebat à Niciæ eius oratio, sed in eadē propemodum vestigia incurrebat. Vicit tamen [illegible], vt tutior meliorq; sententia, & exploratores missi sunt, qui ea renunciarent.

VII Interea classis Corcyra soluens tripertito diuisa est, pro numero ducum, vt commodius gubernari, & portus capere sine confusione possent. Tres item præmissæ naues, quæ explorarent, quæ ciuitates ipsos essent recepturæ, vt venientibus ducibus occurrerent. Iamq; emenso Ionio mari, oram Italiæ classis legebat, nulla eam ciuitatum recipiente, donec Rhegium peruenere, vbi castra posuere sub Dianæ templum, intra vrbem tamen à Rheginis admissi non fuerunt, nec se belli socios, quamuis Leontinorũ cognati, fore dixerunt, sed neutris affuturos, & quicquid cæteris Italis communiter placeret id esse facturos. Syracusani his cognitis omni studio bellũ parare, & totã Siciliam, dimissis quoquouersum nuncijs, armare cœperunt. Tres aũt præcursoriæ naues Rhegium ad Athenienses venerunt, & 30. tantum argenti talenta apud Egestæos inuenta nunciarunt, non leui ducum dolore, quibus, præterquam Niciæ, hæc valde præter opinionem contingebant.

VIII Dvces pro præsenti rerum statu consultare cœperunt. Niciæ visum est, vt pro Egestanis aduersus Selinuntem, cũ omnibus copijs nauigaretur. Indeq; si se daret occasio, Leontinos iuuarent, & alijs ciuitatibus obitis, eas sibi vel cõciliarent, vel potentia Atheniensium ostentata, domum redirent. Alcibiades vero legationibus tentandas ciuitates, præter Syracusas & Selinuntem, vt ab illis contra has, copijs & commeatibus iuuarentur, nisi illi Leontinos in pristinas sedes redire permitterent, ista pacem cum Egestæis componerent. Lamachus deniq; quamprimum arma Syracusanis inferenda, dum illi minus adhuc parati, & terror Atticarum copiarum à principio maior esset. Is tamen postea in Alcibiadis sententiam iuit. Alcibiades Messanenses ad belli societatem adducere non potuit: duces cum 60. nauibus, reliquis Rhegij relictis, Naxum venere, vbi vrbe recepta, Catanam quoque penetrarunt, vnde cũ ij, qui Syracusanis fauebant, se fuga proripuissent, reliqui societatem cum Atheniensibus inire decreuerunt, & reliquum exercitum Rhegio acciuerunt: sicq; omnes copiæ Catanæ castra posuerunt. Inde excursione in quandam Syracusani agri partem facta, prædas egere, vicissimque [illegible] palantes interfecti sunt, reliqui Catanã rediere.

IX Ibi [illegible] naueni inuenerunt, quæ magistratuum iussu Alcibiadem repetebat, ad causam Athenis dicendam de ijs, quæ ipsi nuper obiecta fuerant: cum tamen magis affectatæ tyrannidis suspicione laboraret, & plerisque eo nomine odiosus esset, qui eum [illegible] gereret. A[illegible] bens [illegible] qui vna cum [illegible] fuerant, a Sicilia [illegible], tanquam Athenas ituri, discesserunt [illegible] cessu cur[illegible] inita de occupanda Messana [illegible]. Sed Alcibiades cum suis Thurios vsq; secutus S[illegible] nau[illegible] deserta euasit, indeq; nauigans Lacedæmonem venit, non ausus se postea [illegible] nationes indicio Atheniensium sistere, qui eum mox absentem, sociosq; eius capite condemnarunt.

Post discessum Alcibiadis duces Athe[illegible] copias bipertito diuiserunt, & [illegible] aperi frandem Syrac[illegible] copijs ex ipsorum vrbe abductis castra [illegible] ad ipsam vrbem commodissime ceperunt, & pugna commissa, [illegible] diuturnam dimicationem S[illegible] fugam verterunt: eos tamen longe persequi [illegible] Syracusanorum equitum metu. In eo prælio [illegible] ad 2[illegible]. Græ[illegible] interiere, Diodorus ad quadringentos Siculos cæsos fuisse dicit. Inde quod byems immineret, Catanam & Naxum victores rediere, vt copias suas, tum alijs rebus, tum maxime equitatu instruerent: ideoq; Athenas triremem misere, quæ equitatum & commeatum Classi suæ colligeret, tum etiam aliarum vrbium amicitiam, atq; societatem tentauere, præsertimque Camarinæorum, quo legatos ea de causa miserunt. Siculi vero cum intellexissent, eo miserunt legatum Hermocratem virum præstantem, qui omni studio conatus est eos ab amicitia, & societate Atheniensium abducere, quæ viam sternerei ad seruitutem, ad quam illi insulas omnes redegissent, & vice versa hortatus est, vt communem hostem communibus armis propulsarent.

Evphemvs contra Atheniensium legatus, illius oratione refutata, suasit vt præsens auxilium contra vicinum hostem ne aspernarentur, ne id frustra postea dum à Syracusanis opprimentur, implorent. Camarinæi, qui vtrosque metuebant, responderunt, quoniam bellum gereretur inter eos, qui vtrique sibi erant socij, videri sibi æquum esse in præsentia neutris aduersari, neutris opem afferre. Itaque deinceps Syracusani in Peloponnesum ad Corinthios, ac Lacedæmonios profecti, addito etiam Alcibiade [illegible], auxilia contra Athenienses petierunt, atq; impetrarunt. Cum enim Alcibiades & se apud eos purgasset, & Atheniensium consilia eis patefecisset, rationemq; qua maxima eis damna afferre possent, & suam operam pr[illegible] tulisset, persuasit vt copias aliquas cum Corinthijs in Siciliam contra Athenienses mitterent, & sim[illegible] exercitu in Atticam irrumperent, qua vtraque expeditione paranda re[illegible] Dum interim Athenienses, vt postulatis Niciæ satisfacerent, elaborarent: cui trecenta argenti talenta, & aliquot equitum turmæ a populo, subsidij loco in Siciliam decretæ sunt.

X Interea Romæ discordiæ ex Agrarijs legibus fuit. Cũ enim duo Tribuni plebis, in summam eius rei causa, contentionem totam Rempublicam coniecissent, quod plebiscito de diuidendis agris, magnæ partis nobilium fortunæ publicandæ essent, nec certamen atrox inter plebem, & patres exitum inueniret, Appius Claudius, nepos eius qui decemuir legibus scribendis fuerat, concilium ab auo acceptum suggessit, dissoluendæ tribunitiæ potestatis per collegarum intercessionem: quod cum probatum esset Senatui, primarij Senatores prehensandis Tribunis, sex ex ipsis ad intercessionem comparauere. Itaq; postero die cũ ex composito relatum esset ad Senatũ de seditione, quam Tribuni excitabant, eæ orationes à primoribus patrum habitæ sunt, nihil vt auxilij ad Reip. salutem superesse dicerent, nisi in auxilio tribunitio, ad quorum virtutem potestatemque pertineret, non Senatum vexare, & discordijs ciues inter se committere, sed improbis collegarum conatib. intercessione resistere. Fremitus deinde vniuersi Senatus ortus, cum ex omnib. curiæ partibus Tribuni appellarentur, mox silentio facto, ij qui præparati erant gratia, & prehensatione principum, Quam Rogationẽ Collegis promulgatam Senatus censeat ad dissoluendam

Per aliquot Tribunos intercessionem

Rem-

[illegible] noluit. [illegible] Romanis [illegible]

[illegible] ex autoritate Senatus passurus se [illegible] runt, tota res impedita est.

ANNVS MVNDI [illegible] 40. SEXTAE AETAtis, & Imp. Pers. [illegible] Darij Nothi 10. Ioiadæ Pont. 11. Olym. XCI. An. 3. Archonte Pisandro. V. C. 339. Trib. Mil. P. [illegible] nel. Coss. C. Valer. Potito, Quintio Concinnato. M. Fab. Vibulano.

ANNVS ANTE CHRISTVM 413.

I. MAGNARVM tempestatum apparatus superiore hyeme [illegible] Peloponneso, Attica facti sunt, quæ [illegible] hoc anno late concutere cœperunt, qui [illegible] bell. [illegible] annus. Eius initio Athenienses nonnullis [illegible] Syracusanos victos, ad consultandum de pace ineunda [illegible], cum auxilijs Corinthiorum [illegible] animis viribusq; firmiores, belli curam, [illegible] Atheniensium damno, redintegrarunt, adeo vt [illegible] exercitum suum rerum omnium penuria [illegible], & hostium inualescere, nuncios Athenas mitteret, [illegible] nomine dicerent. Rem Atheniensem in maximo discrimine versari, & nisi primum quanq; tempore aut [illegible] aut alios non paucos mitterent, nullam spem salutis [illegible]. In quam sententiam, ne quid nunci] [illegible] fit, copiosas literas præscripsit, quæ publicè recitatæ est [illegible] vt [illegible] duces adiungerentur, & alter exercitus cum pecunijs decerneretur.

II. Eurymedon quidem, qui erat alter ducum, statim circa solstitium hybernum, cum decem nauibus, & viginti talentis argenti, in Siciliam profectus est, vt laborantibus opem ferret, & suppetias maiores quamprimum venturas nunciaret. Ita Thucydides l. 7. ex quo corrigendus est Diodorus, qui cum profectum dicit sub æstiuum solstitium, & quidem cum centum, & quadraginta talentis argenti. Nam & χειμερινὰς posuit, pro χειμερινάς. Idq; sequens eius oratio [illegible], cum ait ad proximum ver instructionem classem missuros, dicendum enim fuisset ad proximam hyemem, vel potius autumnum, præsertim cum res vehementer [illegible], nec segnes nouem mensium pateretur moras. [illegible] Athenienses autem, qui erat alter ducum, interea [illegible] naues, milites, & omnia exercitui [illegible].

III. Lacedæmonij nunciarat Nicias Corinthi, & in reliqua Peloponneso, alias naues auxiliares in Siciliam parari, Athenienses viginti naues miserunt Naupactum, vbi præsidium nauale iamdudum habebant, vt earum iter in Siciliam impedirent, contra quas Corinthij 25. nauibus pugnare decreuerunt.

Interea Lacedæmonij instigantibus etiam Syracusanis, & Alcibiade, expeditionem in Atticam præparabant, idque tanto maiore animo, quo minus se in culpa esse violatorum fœderum arbitrabantur: qui eos mœror in principio [illegible] illa afflixerat, vt ait Thucydides l. [illegible] apertè docens [illegible] eam conscientiam animos ad res gerendas vehementer debilitare; duodeuigesimus huius belli annus excessit. In quo Diagoras cognomento Atheus, ob intentatam [illegible] pietatis actionem, metu populi ex Attica profugit, quem [illegible] occidisset, ei talentum argenti [illegible] præconis voce Athenienses præmij loco obtulerunt. Diodorus Sic.

In Italia V[illegible] lani [illegible] quorum populi excursiones in confinem agrum [illegible] faciebant, & nouo [illegible] nos vexabant [illegible] nteis se consensu omnium Æq [illegible] eam [illegible] anno [illegible] clades [illegible] Vulanis auxilio esse. Itaq; [illegible] fuit [illegible] in [illegible] obsidionem, [illegible] & fines amisere. [illegible] Lauicos [illegible]

ANNVS MVNDI 3641. SEXTAE AETAtis & Imperij Pers. [illegible] Darij Nothi 11. Ioiadæ Pont. 12. Ol. XCI An. 4. Prætor: Cleo [illegible] V. C. 340. Trib. Milit. Cn. Cornel. [illegible] L. V[illegible] Potito Q. Fabio Vibulano II. M. Po[illegible] stum [illegible]

ANNVS ANTE CHRISTVM 412.

HIc annus decimus nonus belli [illegible] Atheniensibus luctuosissimus fuit: nam d[illegible] maximis damnis, & cladibus affecti, penè fundit[illegible].

Statim enim veris initio Lacedæmonij, A[illegible] duce, irruptionem in Atticam fecerunt, [illegible] municente vastato Deceleam communire cœperunt, erat is locus medius inter Athenienses & Bœotios vt inde præsidiarij milites perpetuis maleficijs Athenas affecerent, prædas agerent, vectigalia auerterent, homines [illegible] derent, & peiora etiam, quam Pylus Spartanis, detrimenta importarent. Interea etiam validum [illegible] Lacedæmonij & Thebani in Siciliam miserunt [illegible] maturæ militibus, Quibus profectis, C[illegible] Syracusani alterum cum septingentis emis[illegible].

ATHENIENSES autem circa Pelopon[illegible] Chariclem cum triginta nauibus miserunt [illegible] militibus implendas hortaretur [illegible] statuerunt cum [illegible] nauibus [illegible], & quinque Chiorum, quæ mille & due[illegible] Atheniensium milites armatos ferebant [illegible] quam potuerunt vndique [illegible] etiam iusserunt, copiis cum Ca[illegible] exercitu coniunctis, oram Laconicam circumuehi, [illegible] antequam Siciliam adirent, si forte copias Lacedæmoniorum ex Attica eo inde extraherent.

IIII. QVæ dum in Græcia [illegible], Syracusani terra mariq; simul Athenienses adorti, tribus eos munitionibus, cum multa cæde expulerunt, & magna pecuniæ & commeatus vi, & quadraginta nauium velis, [illegible] instrumentis, cum maximo A[illegible] ntn, in potestatem redactis, [illegible] contra ipsos erexerunt. At nauali prælio, vnde [illegible] superati sunt, cum tres Athenienses [illegible] Expugnato porro Plemmyrio, vbi [illegible] Atheniensium erant, commeatus [illegible] bantur, ita vt nihil in castra, sine prælio importari posset, ex quo magnus exercitui [illegible] animis vehementer contrahi, ac deiici cœpit. Di[illegible] & Siculi naues duodecim, quarum vna Lacedæmoniorum Siculorum [illegible] spesq; referret & bel[illegible] vigeret nouis subinde au[illegible] naues in Italia [illegible] quæ naues Ath[illegible] nerent aud[illegible] quas cum nactæ essent S[illegible] plerasque pro[illegible] & materiam ad naues [illegible] Atheniensibus fecebant, [illegible] cremarunt.

V. LEGATI [illegible] per S[illegible] circum [illegible] miserunt, qui eadem [illegible] & copias quam plurimas cogerent, animi [illegible] Syracusanis [illegible] cum victoria inclin[illegible] plerasque, opera eorum, qui Athenienses fauebant, monitore atq; hortatore Nicia, cum octinge[illegible] insidiis intercepit, perierere Elapsi [illegible] ad mille & quingentos, Syracusas peruenere. Dem[illegible] autem Æginam profectus, cum agrum Peloponnensem ex parte vastauit, tum etiam locum [illegible] regione [illegible] ominum, vt inde quemadmodum ex Pylo, Spartani latrocinijs infestarentur. Inde in Corcyram [illegible] regionis [illegible] in Siciliam [illegible] sed mora [illegible] est, [illegible] decem naues Conon [illegible] vt cum coeteris, quas Naupacti habebat, contra [illegible] Corinthios, quæ in Siciliam peritura erant, pugnaret, quod & fecit nullo [illegible]

INTEREA Decelea incredibilibus damnis Athenienses afficiebat, & ad proximam omnium rerum penuriam adigebat, adeo vt auxilium mille & trecentorum Thracum, qui cum Demosthene ituri erant in Siciliam, cum tardius venissent, domum remittere coacti fuerint, quod nō possent eis stipendium persoluere. Valde tamen mirum est, quomodo eos contra Deceleam non immiserint, cuius liberatio non minus necessaria, quam Athenarum conseruatio videbatur. At illi, nisi præsente pecunia, pugnare noluerunt. Nihilominus domum remiserunt, monitos tamen, vt in transitu hostem damnis afficerent, qui improuisi Mycalessum Bœotiæ vrbem prope funditus deleuerunt: sed & ipsi, mox superuenientibus Bœotis, ducentos & 50. de suis amiserunt.

QVÆ dum in Bœotia fiunt, Syracusani naoali prælio cōtra Athenienses pugnare aggressi sunt, & semel iterumq; congressi, Athenienses non sine damno in castra fugientes compulere. Interea alter de ducibus Demosthenes cū tribus & septuaginta nauibus, & quinq; millibus grauis armaturæ militum, & non paucis alijs, in Siciliam appulit. Eas copias Diodorus vsq; adeo amplificat, vt pro 73 quas agnoscunt etiam Plutarchus in Nicia, trecentas & decem naues ipse substituat. Sed errorem in numero nauium aperte prodit militum qui sequitur numerus. At enim in ijs præter remiges fuisse militum quinque millia: oportuit ergo plus quam ducentas militibus vacuas fuisse. Itaq; eum numerum male sumptum ex alio loco arbitror, vbi Thucydides paulo post ait Athenienses omnino centum & decem naues congregasse. Et confirmatur ex eo quod perfecto bello in concione, vbi res amplificantur, quidam Syracusanus ducentas amplius naues in Siciliam pro Atheniensibus traiecisse refert, apud eundem Diodorum, virorum autem plus quam quadraginta millia.

VII. Ex aduentu igitur Demosthenis, & Atheniensibus, vt in malis, quoddam animi robur accessisset, & non exiguus Syracusanos terror inuasit. Eo vti volens Demosthenes, quamprimum munitiones, non admodum feliciter inuasit; nec mox feliciore successu nocturnam pugnam ad Epipolas commisit. duo millia Plutarchus, quingentos etiam insuper trucidatos scribit Diodorus, præter magnam multitudinem sauciorum. Vbi fateor me suspectam habere hyperbolem. Nam Thucydides l. 7. satis habuit dicere, non paucos, tam ipsorum, quam sociorum perijsse, & quē numerum in nocturna illa pugna scire non potuit, tacere maluit, quam diuinare. Itaq; optabat inde emigrare: præsertim cum parum salubri loco castra essent, & milites passim morbis tentarentur, imo & domum reuerti: aut certe castris Catanam translatis per Siciliam excurrere, & si nauali prælio decernendum foret, id non in angustijs, sed in patenti æquore effectiua, atq; vtilius fieri posse. Nicias contra, ibidem subsistendum putabat, etsi rerum suarum infirmitatem non ignoraret. sed sperabat Syracusanos, quorum res sciebat deteriore loco esse, præsertim à sumptibus, vtilia Atheniensibus consilia breui agitaturos, & plerosq; eis fauere Syracusis, per certos nuncios exploratum habebat: quæ tamen vulgare nolebat, ne irrita fierent, dum hosti innotuissent, vt notauit etiam Plutarchus. Publice tamen reditum dissuasit, quod id iniussu Reip. non liceret, & à reditu se reos capitis fore profitebatur.

ITAQVE licet Eurymedon cum Demosthene sentiret, ambo tamen Niciæ cesserunt, ibidemque cum omnibus copijs perstiterunt, donec Syracusani, auctis Carthagine copijs, se compararunt ad Athenienses terra marique inuadendos, præsertim cum morbi in castris inualescerent. Quæ causa fuit vt Nicias in migrationem consentiret. Sed paratis omnibus Luna, erat quippe plenilunium, defecit. Quo tanquam prodigioso omine territus Nicias, ibidem ter nouem diebus, vti Vates præcipiebant, subsistendum edixit. Diodorus tres tantum dies habet, sed Plutarchus consentit Thucydidi, aquiait Niciam alterum lunæ ambitum expectari voluisse. Diodori tamen sententia ex eo probabilitatem accipit, quod solerent antiqui in solis & lunæ laboribus, non nisi tribus diebus sibi cauere, & eos habere suspectos, vt Plutarchus ex Autoclide refert. Quo tempore cum Syracusani secretæ migrationis consilia didicissent, tam sibi commodius esse ibidem nauali prælio contra Athenienses pugnare, parans ad pugnam rebus, Syracusani cum sex & septuaginta nauibus in aciem prodiere, Athenienses autem cum sex & octoginta. Victoria penes Syracusanos stetit, qui duodeuiginti Atheniensium naues ceperunt, interfectis duobus millium millibus, vt Diod. ait, nec tamen incruenta; quo factum est, vt vtrique trophæum quasi victores erexerint: sed hæc erant maiorum malorum præludia.

IX. NAM animis elati Syracusani magni portus, in quo erant Athenienses, ostia obstruere cœperunt, nec inde furtim abire sine certamine possent.

Quæ dum Nicias animaduertit, cum alioqui classis commeatus inopia vrgeretur, quod edixerant Catanæ ne quid ad se mitterent, quod eo ipsi quamprimum profecturi essent, necessario classem ad prælium præparauit, desertis munitionibus: & omnibus in naues impositis, centum & decem naues expleuerunt. Diod. 115. triremes numerat Atheniensium, Syracusanorum autem quatuor & septuaginta. Cumq; Nicias animo consternatum exercitum videret, graui, & accurata oratione, ad bene sperandum, & fortiter pugnandum, extrema eos necessitate vrgente, adhortatus est. Syracusani vicissim, & Gylippus dux Lacedæmoniorum, copias suas, iam victoriæ primitijs alacres, etiam animosiores reddebant, hoc ipso quod Atheniensium superbia fracta esset rebus aduersis. Homines enim postquam eorum virtus ea re, qua se præstare cæteris putant, fractæ fuerint, multo minorem in posterum de seipsis opinionem concipiunt, quam si nunquam ante quicquam de se tale sensissent, & opinione sua, propter quam animos elatos habebant, præter spem frustrati, etiam infra vires virtutemque succumbunt. Itaque de victoria pene certi, naues suas pugnaturi sunt ingressi, quod ipsum videtent ab Atheniensibus fieri.

X. INTEREA Nicias priuatim duces, primariosq; milites & trierarchos, infinitis precibus, atq; obsecratione vrgebat, vt fortiter agerent, & se & patriā, vltimo in discrimine constitutam, liberarent. Cum ergo ad certamen ventum esset, nihil artis & industriæ nihil roboris & audaciæ, aut ab his, aut ab illis prætermissum est, sed toto fere die summa pertinacia, ancipiti victoria certatum est: donec tandem Athenienses cesserunt, atque in fugam versi in terram euaserunt, & ad castra, alij ad munitiones iuerunt, quasi se in ijs defensuri, concurrebant: alij quam salutis viam inuenirent, circumspiciebant: omnes tanto terrore affecti, quantum nullum ante sensissent. Ait Diodorus sexaginta naues Atticas perijsse, Syracusanas vero 24. partim funditus perijsse, partim conuulsas fuisse, atque contritas. Et Syracusani quidem victores in vrbem reuersi trophæum erexerunt.

XI. ATHENIENSES vero præ magnitudine præsentium malorum, ne cogitarunt quidem de suorum cadaueribus recipiendis, sed consilium inierunt de nocturna fuga quamprimum capienda, resistente Demosthene, qui cum Niciam adijsset, censebat reliquas naues iterum instruendas, & sub auroram si possent, eruptionem tentandam, cū plures etiam nunc hōi naues superessent, quam hostibus. Atheniensibus enim naues circiter sexaginta supererant, hostibus vero pauciores quam quinquaginta: sed duplo plus animi erat in triginta Syracusanis eo tempore, quam in centum Athen. vt res ipsa docuit. Nam cum hoc consilium Niciæ probatum esset, & naues implere vellet, nautæ illas conscendere nolebant, quod aduerso prælio perterriti, nullam in nauibus spem, vel victoriæ vel salutis haberent: sed terrestri itinere aliquo se recipere in animo haberent.

XII. QVOD præsentientes Syracusani, omnes elabendi vias eis præcludere statuerunt, Hermocrate duce, atque hortatore. Qui cum ea de re Syracusanorum principes monuisset: illi desperauerant se posse festum & comessabundum militem, ad nocturnas excubias tunc euocare: insigni fraude Hermocrates nunctos ad Niciam misit, nomine quorundam, qui ei Syracusis amici erant, ne ea nocte iter

para-

pararet, quod tantisper a Syracusanis obsessi tenerentur. Creduli duces, nollant subesse fraudem rati, non ea tantū nocte, sed vsq. ad tertium etiam à pugna diē ibidem substiterunt, vt per otium conuasarent quam commodissime possent, minus necessarijs relictis. Miseri, ac supra modum imprudentes, qui non intelligerent, interea sibi ab hostibus magnum malum per otium parari.

Syracusani enim & Gylippus cum peditatu egressi, vias omnes, per quas verisimile erat Athenienses iter esse facturos, præsidijs obstruxerunt, riuorum omnium ac fluuiorum transitus obseruarunt, vt venientem hostem, & fatigatum, & deteriore loco, ac conditione pugnantem, facile perderent.

XIII. Digressus Atheniensium luctuosissimus fuit, tum lamentatione eorum, qui ægri, aut vulneribus debilitati, aut itinere iam suscepto deficientes deserebantur, nec à sociorum amplexibus diuelli poterant, quam eorum qui abeuntes, non minorem sibi cladem imminere animo præsentiebant. Et cum multitudo eorum, qui adhuc supererant, non esset infra numerum quadraginta millium, vix tamen illis tantum animi, propter omnium rerum penuriā supererat, quantum exiguæ multitudini. Ideoque Nicias eos vsq. adeo consternatos videns, rursom consolari, & ad spem aliquam erigere conatus est, nec vllum boni Imperatoris munus prætermisit data opera, vt seruatis ordinibus iter facerent, vt sic hostium insultibus commodius obsistere possent.

XIV. Itaqve Copiæ Niciæ quadrato agmine præibant, Demosthenes cum suis sequebatur. Idque vno atq; altero die non sine multis Siculorum equitum incursionibus, qui extremos quosque carpebant, donec ex munito quodam colle cum clade repulsi, & insuper pluuijs, tonitribusque territi, cœlum ac terram contra se conspirasse existimantes animos magis magisque abijciebant: & retrocedentes castris positis pernoctarunt. Postridie ac deinceps cum progredi cuperent, semper circumfusos habebant hostes, qui vndique telis eos peterent, multosque sauciarent. Et quoties Athenienses in eos impressionem faciebant, ipsi se subducebant, quoties vero recedebant, illis instabant, sicque misere lancinato certamine sine pugna pugnabant.

Inito deinde consilio aliorsum iter flectere, & non vltra Catanam versus, noctu multis excitatis ignibus iter arripuerunt, sed cum nocturno tempore, in hostico, & circumfusis hostibus, à victis iter fieret, omnia trepidatio tenebat, imo turbabat; Demosthenis copiæ dissipatæ, non seruatis ordinibus, quoquo modo sequebantur.

XV. Vbi illuxit mirati Syracusani hostem abijsse, eum persequuntur, & sub horam prandij Demosthenis copias perturbatas ac confusas assecuti sunt. Qui ad pugnam, quamuis longe à reliquo exercitu separati, sese compararunt, sed facile ab equitatu circumuenti, & in locum iniquissimum pertracti, ac conclusi muris, telis vndiq. petebantur, quod nollent Syracusani cominus cum desperatis ferro decernere. Cumq; totum diem vulneribus eos eminus afflixissent, tandem Demosthenes cum suis ea lege deditionem fecerunt, vt arma traderent, & nullus mortem violentam, aut in vinculis, aut rerū inopia pateretur: fuit hic numerus sex millium, qui omnem pecuniam quā habebant, deposuerunt, & eam in supina scuta proijcientes, quatuor scuta repleuerunt. Eos Syracusani statim in vrbem captiuos abduxerunt.

XVI. Thvcydides scribit exercitum Niciæ iam centū quinquaginta stadiis copias Demosthenis antecessisse, cui consentit Plutarchus in Nicia: & vtique maior debetur fides, quam Diodoro, qui [illegible] copias omnes ad flumen Asinarum, velut indagine conclusas, ibique duodecim millia trucidata, septingentos captos viuos, in quibus Nicias, & Demosthenes Imperatores. Sed ad eum fluuium Demosthenes cum suis non peruenit, [illegible] enim Niciæ clade nobilitatus est. Reliqua igitur, vt cœpimus, ex Thucydide mutuemur.

Postridie etiam Niciam insecuti, ad eum peruenerunt, & deditionem [illegible] facere iusserunt, cumq; ille [illegible] ultra conditiones proponeret, eius aciem, sicut & copias Demosthenis, toto die telis vndiq; eminus obruere cœperunt. Noctu cum Nicias iter facere conaretur, ad arma conclamatum est, & subsistere coacti sunt, exceptis trecentis, qui media hostium tela, per tenebras elapsi, quo illos casus impetusue tulit, abscesserunt.

Reliqui vbi illuxit, iter ingressi, eosdem quos pridie insultus perpessi sunt, donec ad fluuium peruenerunt, labore, siti, plagisq; confecti, vbi magna ex parte telis atque vndis hausti periere. Itaq; profligato exercitu, Nicias se Gylippo Lacedæmoniorum duci dedidit, qui deinceps viuos Athenienses capi iussit, & in vrbem captos adduci, quibus tota Sicilia repleta est: nam priuatim multi captiuos in seruitutem abduxerunt, pauci publicæ custodiæ traditi. Quin & illi ipsi trecenti perquisiti, ac comprehēsi, Syracusas quoq; abducti sunt, & in profundas lapidicinas demissi, miserrimo ac tenuissimo victu, vitam trahebant in sordibus ac fœtore. Et sub dio, solibus, ac pluuiis expositi, morbis ac plagis interibant: itaq; alia super alias cadauera per dies 70. coaceruabantur, donec bonam eorum partem diuendiderunt.

XVIII. Nicias autem & Demosthenes, quamuis eos vehemēter seruatos cuperet Gylippus, quasi gloriosissimum specimen victoriæ suæ, & alioqui eorum virtutem admiraretur eos tamen Syracusani, veriti ne quid noui molirentur, quamprimum interfecerunt. Aduersatur Thucydidi Diodorus cum fingit in iudicio Syracusis habito, de supplicio Atheniensium, Gylippum perpulisse populum ad sumendum supplicium de Nicia & Demosthene: sed longius etiam abit ab vtroq, Iustinus, qui sæpe concinnitatem magis, quam veritatem orationis sectatur *Demosthenes, inquit, amisso exercitu à captiuitate gladio, & voluntaria morte se vendicat: Nicias autem ne Demosthenis quidem exemplo, vt sibi consuleret, admonitus, cladem suorum auxit dedecore captiuitatis.* Sic ipse, male timiditatem exprobrans. Plutarchus autem in Nicia ait Demosthenem percussisse quidem se, sed ictu non lethali, quod cito ab hostibus comprehensus fuisset: nihilominus ait Gylippum populum rogasse, vt vterque sibi dederetur, nec impetrasse: quin etiam refert quandam opinionem, quæ ferret eos à populo lapidibus obrutos interisse. lib. 4.

XIX. Et hic finis fuit omnium copiarum, quæ pro Atheniēsibus in Siciliam profectæ, pari cum ipsis clade consumptæ sunt. Et quidem ea clade, qua toto hoc bello, imo multis seculis, nulla maior in Athenienses incubuit: qui prorsus rebus omnibus afflicti, funditusque viris, equis, nauibus, armis, sumptibus, gloria euersi, periere: vixq; pauculi domum è tanto naufragio enatarūt. Diodorus addit Syracusanos bello Atheniensi extincto, Lacedæmonijs armorum socios, spolijs bello captis remuneratos esse: simulq; 35. triremes, in subsidium belli contra Athenienses suscepti, cū Hermocrate duce misisse. Notat Plutarchus diem capti Niciæ. Euricles inquit, aduocata Syracusis concione legē rogauit, vt diem, quo cepērant Niciam, festum agerent, & à fluuio appellarent Asinarium, qui fuit 17. mensis Carnei, quem Metagitnniona Athenienses vocant, & Iulio nostro plerique respondere censent; Quod satis ex Thucydidis narratione confirmatur.

XX. Tantæ cladis nuncij Athenis diu fidem non faciebāt. Tandem res credita, & dolore præteritæ iacturæ, & metu imminentium malorum totam Remp. compleuit; quod hostes ex Sicilia, & Peloponneso in vrbem desolatam, nauibus, viris, pecunijsq; destitutam, quamprimum venturos crederent: socios quoq; vbiq; à se defecturos. Visum tamē est non oportere succumbere, sed afflictis rebus opem ferre, classem parare, pecuniā, materiamq; corrogare, socios, & præsertim Eubœam, præsidio firmare, res vrbanas aliqua ex parte corrigere, sumptusq; minuere, magistratum creare, qui Reip. prouideat, quod eo facilius erat, quo populus, propter præsētis mali magnitudinē, erat obsequētior.

Sequenti hyeme vniuersi Græci, cum accepissent res Atheniensium clade Siciliensi attritas, animos erexerunt, & propter commune odium, & inuidiam in Athenienses, in ruinam inclinantes, præcipites agere conabantur.

Ergo

Ergo & qui neutrorum erant socij, se Lacedæmonijs dedebant ad belli societatem, & Lacedæmoniorum socij, tanto maiore belli desiderio flagrabant: qui autem dudum erant Atheniensium socij, sine metu deficiebant. Syracusani autem bello perfuncti, Rempub. suam Dioclilegibus informandam dederé, qui in Athenienses prorsus afflictos seuerissimam dixit sententiam. Rigidum hominis ingenium exitus declarauit. Cum enim capitis pœna proposita edixisset, ne quis cum armis in forum se daret, idque illi casu quodam accidisset, monitus legis suæ, proprio incumbens gladio legem suam confirmauit. Refert Diodorus sub Olymp. nonagesimæ primæ annum vltimum.

XXI. Lacedæmonii autem ipsum in proximum ver bellum parabant, quo sibi victrices copias è Sicilia ciro venturas sperabant, simulque persuasum habebant, si hinc eis bellū recte succederet, se totius Græciæ imperiū tuto obtēturos. Itaque Agis Lacedæmoniorum Rex quam maximū belli apparatum facit; Athenienses quoque quantum possunt. A quibus Eubœenses primi ad Agin deficiunt. Eos sequuntur Lesbij, Bœotis adiuuantibus; Chij deinde, & Erithræi Spartam, defectionis causa, adierunt: & cum ijs legatus missus à Tissaphorne, qui pro Rege Dario Artaxerxis filio, Prætor erat inferioris prouinciæ, qui & Peloponnesios contra Athenienses excitabat, & ipsorum copijs se stipendia præbiturum spondebat. Eos enim oderat, quod propter ipsos regia tributa exigere non poterat. Alij quoque exules Hellespontios ad defectionem sollicitabant ab Athen. in quibus Alcibiades; sicque eum hyeme, & vndevigesimus huius belli annus excessit.

XXII. Circa hæc tempora contigerunt, quæ Ctesias da Pisuthne & Tissapherne refert. *Deficit, inquit, Pisuthnes,* vel vt habet Thucydides, Armoges filius eius, *nothus*, & in eum Tissaphernes mittitur, atque Spitradates & Parmises. Pisuthnes verò aduersus eos tendit, secum habens Lyconem Atheniensem cum Græcis, quorum ille dux erat: sed regis duces pecunijs Lyconem Græcosque captant, & vt à Pisuthne desciscant, persuadent. Deinde Pisuthni fide data & accepta ab eo, ad regem ipsum adducunt, qui eum in cineres conijcit, eiusque satrapiam Tissapherni tradit. Sic Ctesias. Apparet capto patre & occiso, filium turbas circa prouinciam Cariæ excitasse; quandoquidem rex iusserat, vt eum Tissaphernes vel viuum ad se abduceret, vel interficeret. Is autem sub Atheniensium vmbra latebat, quæ fuit causa cur Tissaphernes tantò magis Lacedæmonijs se dederet.

XXIII. Annus hic de Romanis quidem satis lætus fuit. Cum enim M. Posthumio Regillensi bellum aduersus Æquos permissum esset, exercitu impigre conscripto, ductoque ad Volas, cum leuibus prælijs Æquorum animos fregisset, postremo in oppidum irrupit; deinde ab hostibus in ciues certamen verti. Cum enim inter oppugnationem prædam militi spopondisset, capto oppido fidem mutauit. Inde cum Romam à Collegis accersitus, propter tribunitias turbas venisset, aut malum militibus suis minatus esset, eò res tandem processit, vt ab ijs lapidibus obrueretur. Quod iam atrox facinus cum Romam perlatum esset, Tribunis militum de morte collegæ per Senatum quæstiones decernentibus, Tribuni plebis intercedebant. Sed veriti patres ne ea occasio esset Tribunos militares è plebe creandi, contendebant omni ope, vt Consules crearentur, quod & proximis comitijs obtinuere.

ANNVS MVNDI 3642. SEXTÆ ÆTAtis & Imperij Pers. 126. Darij Nothi 12. Ioiadæ Pont. 13. Olymp. XCII. An. 1. Archonte Gallia. Vrbis Conditæ 341. Coss. A. Cornelio Cosso. L. Furio Medullino.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 411.

I. Galliam quoque hoc anno agnoscit Plutarchus in vita Lysiæ Rhetoris: cuius ipso primo vere, belli Peloponnesiaci anno vigesimo, Atheniensium plerique socij, qui defectionem paulo ante meditati fuerant, eam executioni mandarunt, Chij maxime, alijque, duce imprimis, atque impulsore Alcibiada: præsertim Milesij, post quorum defectionem Persæ cum Lacedæmonijs fœdera, bellique societatem aduersus Athenienses pepigerunt, id agentibus Tissapherne Persa, & Chalcidæo Lacedæmonio: in quibus inter alia cauebatur, vt quid pecuniarum, aut redituum ex vrbibus, quæ iam pridem regi patebant, Atheniensibus obueniebat, id ne ad eos perueniret, Rex, & Lacedæmonij cum socijs prohiberent. Inde toto mari pro vrbibus aut conseruandis, aut ad defectionem trahendis late certatum est.

II. Et quidem Athenienses contra Chios tertio feliciter pugnarunt. Inde cum classe nauium duodequinquaginta, & tribus millibus armatorum Miletum profectis, ibi anceps certamine pugnatum est, adsunt autem pro Milesijs prælio Alcibiades, & Tissaphernes. Cumque vrbem circumuallare vellent, ecce nuncius defertur quinque & quinquaginta Peloponnesiorum & Siculorum naues tantum non adesse, & in Græciam venisse, vt belli reliquias persequerentur, & Atheniensium imperium funditus euerterent. Cumque illæ se ad pugnam pararent, Athenienses qui de summa rei hoc tempore periclitari nolebant, relicta Mileti oppugnatione, Samum profecti sunt. Ibi cum proxima hieme aliæ quinque & triginta naues ad eos Athenis venissent, omnibus contractis nauibus, belli prouincias sortiti, Miletum naualibus copijs oppugnare, aduersus Chium nauales & pedestres copias mittere statuerunt. Itaque triginta nauibus contra Chium profectis, alij apud Samum cum quatuor & septuaginta nauibus remanentes, mare obtinebant, & classis incursionibus Miletū infestabant; Peloponnesijs eam tutantibus, à quibus & Rhodus ad defectionem adducta est.

III. Interea vero cum Alcibiades Agidi Regi Lacedæmoniorum esset inimicus, & plerisque Lacedæmone suspectus; vnde & epistola de eo interficiendo ad Astyochū nauarchum venerat, id ille præsentiens, ac metuens, ad Tissaphernem Persam transiuit, qui nuper fœdera cum Lacedæmonijs semel iterumque fecerat, quæ nihilominus ab ipsis iterum improbabatur, vnde & iratus Tissaphernes illos deserueret.

Cum ergo apud Tissaphernem degeret Alcibiades, plurima illum docuit, tam in Lacedæmoniorum, quam vniuersæ Græciæ detrimentum; (licet Diodorus Pharnabazo pro Tissapherne ponat, in eodemque errore deinceps perseueret,) qualia erant ne properarat bellum finire, sineret Græcorum vires mutuis prælijs deteri, & separatim imperium habere: fore enim dicebat, vt Regi liceret in eosdem Græcos à quibus offenderetur, alteram partē immittere. Quod si ad alteram tantum partem deueniret terræ, marisque imperium, ipsum regem destitutum iri Socijs, quibuscum opprimeret eos, qui rerum potirentur.

IV. Et quoniam sibi quoque reditum parabat in patriam, addebat etiam Athenienses imperij socios illi commodiores fore, vt qui eius auxilijs muniti in suam ipsorum ditionem maris partem redacturi essent: deinde vice versa illum adiutos in omnibus Græcis subigendis, qui Regis prouincias incolerent, cum Lacedæmonij ad Græcos in libertatem vendicandos arma ferrent: nec passuri essent Persas imperare Græcis, qui Græcis ipsosmet Græcos imperare nollent.

Quæ cum probaret Tissaphernes, etiam quamuis dissimulanter, re vocabat in praxim, & non parum Alcibiadi tribuebat fidei atque beneuolentiæ, quam ille tanto impensius colebat, quanto id sciret plus habiturum momenti ad reditum suum impetrandum.

V. Itaque ad principes Atheniensium, qui erant in Samo insula, scribebat se Tissaphernis amicitiam eis conciliaturum, si operam darent, vt ipse Athenas reuocaretur, vt populari statu Reip. commutato, ipsi inter se Remp. deinceps administrarent. Cumque iam sua sponte propenderent ad statum popularem Athenis euertendum, euntentibus Alcibiades calcar admouit. Itaque ea dere inter se collocuti, Samúque rauersi, conspirarunt inter se, & plurimos sibi

bi socios idoneos adiungebant, per quos tractarites, atque conficı posset: palam dicentes in auxilijs Persarum positam esse victoriam, quæ auxilia omnino Alcibiades conciliaturus erat, si restitueretur patriæ, & mutato populari statu, ij qui Alcibiadem damnatum patria expulerant, à Reip. gubernaculis repellerentur.

VI. Hæc dum vulgus militum acciperet, etsi animo nonnihil angebatur, quiescebat tamē, spe stipendij à rege suppeditādi. Inter duces autem Phrynichus hæc improbabat: vt qui Alcibiadis nosset ingenium, & intelligeret ægrè Persarum cum Atheniensibus amicitiam coalescere posse, cō Lacedæmonijs dissolui; cum vtrique in illius Regis imperio pares potentia essent, & insuper Persæ ab Atheniensibus, non autem à Lacedæmonijs damnis affecti essent: negabat quoque mutationem status in vrbe quidquam ad socias ciuitates vel retinendas in fide, vel sibi conciliandas valituram, cum vtralibet gubernatio suam eis libertatem non restitueret.

Sed cum coniurationis socij, qui eò conuenerant, nihilominus in sententia perstarent, quin & legatos ea de re Athenas mittere statuissent, & in ijs Pisandrū, cum Phrynichus prospiceret hæc postulata Athenis admissū iri; veritus ne propter ea, quæ in contrarium à se dicta fuerant, si Alcibiades in patriam reuersus esset, male ab eo, cuius impedire voluisset reditum, aut eius socijs acciperetur, statuit per Lacedæmonios operam dare, vt vel Alcibiadem perderent, vel eum à Tissapherne abalienarent.

VII. ITAQVE ad Astiochum Lacedæmoniorum Nauarchū, consilia Alcibiadis apertè perscribit, de quibus cum is apud Alcibiadem questus esset, & literas ei Phrynichi ostēdisset, eas ille statim Samum mittit, postulans vt Phrynichus capite plecteretur.

Phrynichus in hoc tanto discrimine rursum ad Astiochum Lacedæmoniorum nauarchum scribit, conquerens de manifestatis literis suis, simulque dicens se in maximo capitis versari discrimine, à quo vt liberaretur, paratum se dixit exercitum Atheniensium, cum ipsa insula Samo, in manus ei tradere. Addit etiam viam, qua res tota confici posset, & quibus ex locis Samus immunita hosti patere posset. Sed Lacedæmonius has ipsas iterum Alcibiadi prodidit.

VIII. QVOD Phrynichus præsentiens, & Alcibiadem præuertens epistolam, quæ hæc Atheniensibus propalaret. Exercitui nunciat hostes Samum inuadere statuisse, quod Samus immunita esset. Itaque omnia iubet ad eos excipiendos comparanda, quod cum factum esset, paulò post venerūt ab Alcibiade literæ, quæ Phrynichi meditatam proditionem declararent: sed eæ nullam obtinuerunt fidem, quod Phrynicho Alcibiadem inimicum scirent, & tanto magis fidei & prudentiæ Phrynichi tribuere cœperunt, qui hæc maiorē præuidisset. Is nihilominus mox criminatione Pisandri apud Athenienses de potestate deiectus est, & postea ab Hermone quodam in foro pugione percussus interijt. Athenienses causa proditionis cognita, mortuum damnauere, vt scribit Plutarchus in Alcibiade, qui & superiora maiore quam Diodorus fide, ex Thucydide mutuatur.

IX. INTEREA Alcibiades Tissaphernem, cuius opera vehementer egebat ad reditum suum, officijs studiosè demerebatur. Sed Pisander etiam cum collegis Samo Athenas venit, causam Alcibiadis acturus; tantumque dicendo valuit, ac demonstrando perditum iri omnia, nisi amicitia Persarum conciliaretur; eam autem nisi restituto Alcibiade acquiri non posse: nec velle Alcibiadem reuerti, nisi mutato statu populari in paucorum gubernationem, vt populi consensum, quamuis ægerrimè, extorqueret, quantumcumque Alcibiadis inimicis repugnantibus. Sed popularem statum antiquari passus est populus, quod speraret eum non ægrè postea restitui posse: interea aūt Remp. vtilissima regis amicitia fruituram. Itaque decretum fecit vt Pisander cum decem collegis proficisceretur, ad rem cū Tissapherne & Alcibiade transigendam.

X. Verum cum Alcibiades Tissaphernem minus propensum videret ad fœdus cum Atheniensibus ineundum, siue quia Peloponnesios, vt fortiores metuebat, siue quia vtrosque belli atteri, iuxta ipsiusmet Alcibiadis consilium, volebat. Noluit tamen Alcibiades existimari aut se parū apud Tissaphernem posse, aut ipsum parum societatē velle, sed tam ardua regis nomine petere aggressus est, vt Athenienses ea non possent admittere, sicque fœderis spes omnis irrita fieret, quod & factum est. Et legati se ab Alcibiade deceptos esse conquesti, domum se receperunt, & Tissaphernes fœdus cum Lacedæmonijs tertio renouauit, ac correxit.

XI. EAM fœderis correctionem scribit Thucyd. 13. regni Darij anno contigisse, pauloque post vigesimum belli Peloponnesiaci annum finitum esse. Quæ duo stare non possunt. Nam decimus tertius Darij necessario cum 21. belli concurrit. Itaque vel legendū est hoc fœdus 12. anno Darij contigisse, & medium in eum numerum irrepsisse, vel quod aliqui rectius, vt opinor, voluerunt, dicendum Thucyd. Sogdianum & Xerxem in regibus Persarum non numerasse; sed quod tempus illis aliqui scriptores attribuerunt, id Thucydidem Dario, qui postea si non meliore iure, certe feliciore, ac diuturniore tempore factus est rex, attribuisse. Dici denique potest hac hyeme, qua fœdus hoc correctum est, annū Darij duodecimū iam absolutum, & decimum tertium inchoatum: neque annos belli & Darij terminis ijsdem fuisse initos, aut terminatos.

XII. ROMÆ porro Cornelio Cosso, & Furio Medullio Coss. principio anni SC. factum est, vt de quæstione Posthumianæ cædis, Tribuni primo quoque tempore ad plebem ferrent, plebsque præficeret quæstioni quem vellet. Id negotium Coss. à plebe committitur, qui summa licet moderatione & lenitate; per paucorum supplicium, qui sibi manus intulere, rem transegissent, populi tamen offensionē effugere non potuerunt. Conqueri enim cœpit, quod Cōsules de supplicio suo consensum statim executioni mandassent; cum ea quæ ad vtilitatem suam pertinerent, de agrorum scilicet diuisione, tot annos iacere paterentur. Lenire potuisset animi, & imminui desiderium legis agrariæ, si Volanus ager plebi diuidendus traderetur. Sic enim vacut largitio, occupati contentionem sedasset. Nihil tamen in hoc genere effectum apparat, quod hic annus quietos tribunos plebis, & nuo, vt fere alias, turbulentus natus esset. Quod Liuius notauit.

XIII. QVOETIAM anno aduersus Volscos populantes Hernicorum fines, legiones ductæ à Furio Consule, cum hostem ibi non inuenissent, Ferentinum, quo magna Volscorum se multitudo contulerat, cœpere; minus prædæ quam sperauerant fuit, quod Volsci postquam oppidi tuendi spem exiguam superesse viderunt, rebus suis nocte sublatis, abierant Postero die prope desertum capitur; Hernicis ipse ager dono datus.

ANNVS MVNDI 3643. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Pers. 127. Darij Nothi 13. Ioiadæ 14. Olymp. XCII. An. 2. Prætore Theopompo. vel Quadringentis. Vrbis Conditæ 342. Coss. Q. Fabio Ambusto, C. Furio Pacilio.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 410.

I. HVius anni, qui vigesimus primus belli numeratur, & vltimus apud Thucydidem, a ineunte statim vere Dercylidas vir Spartanus, cum non magna militum manu, itinere pedestri in Hellespontum missus, Abydum ad defectionem ab Atheniensibus adduxit: cuius exemplum biduo post Lampsacus sequitur, vtraque vrbs ad fretum Hellespontieum sita in Asiæ littore, sed Lampsacus paulo vlterius ad Propuntidem. Interea Chij, dum Astyochus dux Spartanorum dubitaret, qua ratione ipsis opem ferret, cum obsidione ab Atheniensibus premerentur, nauale prælium committere coacti sunt sex & triginta nauibus, contra duas & triginta Atheniensium; cumque atrox prælium atque diuturnum commissum esset

ad vesperam vsque, non deteriore quam hostes conditione domum rediere.

II. Quæ dum in mari aguntur, magna in vrbe rerum commutatio facta est. Quæ præcedenti anno à Pisandri legatione inchoata, hoc maxime anno perfecta est. Cum enim Pisander cum suis Athenis discederet, reliquit socijs, qui popularem statum sublatum volebant, curam, vt omnia, quæ in eam rem essent opportuna, diligenter curarent, ipse cum socijs ad Tissaphernem nauigauit, vnde re infecta Samum cum collegis rediit, vbi maxima pars copiarum Atticarum morabatur, vt illic res firmius cum cæteris coniuratis stringeret. Ibi inito colloquio, statuerunt Alcibiadem missum facere, quoniam hoc negotium ei cordi non esse videbatur. Deinde ibi ipsis prospicere cœperunt, quod in periculo iam versarentur, inchoata Reipublicæ perturbatione, quonam modo & res ista non remitteretur, & simul bellicæ res sustinerentur, quibus ipsi de suo pecunias & necessaria omnia conferebant, non tam Reip. quam sua ipsorum causa.

III. Cum ergo se mutuo ad hæc adhortati essent, Pisandrum cum dimidia parte legatorum Athenas miserunt, vt ibi Aristocratiæ, & in cæteris in transitu oppidis, initium daret. Reliquos autem legatos ad alia oppida eadem de causa dimiserunt. Pisander cum suis acceptis ex aliquot vrbibus secum armatis militibus Athenas venit, vbi pleraque à suis sodalibus iam confecta deprehendit. Etenim Androclem de medio sustulerant, virum populo gratiosum, sed acerrimum status popularis propugnatorem, & præcipuum Alcibiadis expellendi autorem, aliosque nonnullos eodem modo, clam facta conspiratione, sustulerant. Ad populum etiam orationem habuerant, qua ei persuaserant, vt nullis alijs stipendium darent, quam ijs, qui militarent; nec plures quam quinque hominum millia ad Reip. administrationem admittendos esse: eosque qui & pecunijs, & corporibus Remp. maxime iuuare possent.

IV. Veruntamen adhuc Senatus & populus de more congregabatur; sed nihil consultando statuebant, quam coniuratis placeret: eodem modo & qui concionabantur, aut coniurati erant, aut eis placita loquebantur. Nec quisquam amplius audebat contradicere, propter eorum metum. Quod si quis contradixisset, confestim aliquo idoneo modo necabatur impune, vt quisque vitam suam, etiamsi taceret, in lucro poneret, omniaque ita suspicionibus plena erant, vt nemo alteri fidere auderet, cum nescirent quam ille in partem animo propenderet, & multo plures adhærere coniuratis crederent, quam reuera adhærebant. Interea Pisander cum suis in vrbem appulit. Et confestim populo coacto sententiam dixerunt, decem viros legum conscribendarum causa deligendos, qui summam huius rei potestatem haberent, qui eas ad certum diem ad populum ferrent, qua ratione Respublica optime administrari posset.

V. Vbi dies aduenisset, edixerunt cuiuis Atheniensium licere pronunciare sententiam quamcumque vellet, ingenti pœna proposita ei, qui obstitisset. Quo edicto & fucum faciebant plebi, quam redigebant in seruitutem, & sibi omnia edicendi potestatem stabiliebant. Nam statim aperte dixerunt magistratus amplius ex antiquo ciuitatis instituto non esse constituendos; sed quinque præsides deligendos, à quibus rursus centum alij viri deligerentur, quorum singuli tres alios sibi cooptarent. Denique quadringenti numero in curiam ingressi summa potestate præditi imperarent, prout optimum esse cognoscerent, & quinque millia ciuium congregarent, quoties ipsis videretur. Hanc sententiam dixit Pisander, qui maxime statum popularem euertit, cui præiuit Antiphon, qui rem totam iampridem meditabatur; vir ingenio acri, & lingua disertus. Adiuuit & Theramenes, qui primus in hoc negotio fuisse dicitur, & Phrynichus odio ac metu Alcibiadis, quem sciebat ea scire, quæ nuper Samum Astyocho tradidisset.

VI. Qvamobrem opus à multis & prudentibus viris tractatum, quamuis esset arduum successum habuit. Arduum enim erat populum Atheniensem, centesimo fere ab extinctis tyrannis anno, libertate priuare; … enim … annum quartum Olympiadis sexagesimæ quintæ contigerat, quando Pisistratidæ eiecti sunt ex vrbe, & Hippias opera Clisthenis Athenis cædere coactus est. Vnde hic annus fuit septimus supra centesimum. Arduum ergo erat eum populum redigere in seruitutem, qui non solum nullius imperio parebat, sed etiam plusquam huius temporis dimidio, ipse alijs imperare consueuerat.

Postquam autem concio populi, nemine refragante hæc rata habuit, & dimissa fuit, coniuratorum principes aliquanto post illos quadringentos, Reip. administrandæ causa delectos, in curiam introduxerunt, Senatoribus ex ea, data singulis mercede sua, abire iussis. Inde quibusdam quæstoribus de suo corpore sortito electis, ciuitatem imperiose gubernabant, nonnullis occisis, nonnullis etiam in exilium eiectis. Cumque potentiam suam stabilire præ rebus omnibus optarent, etiam cum Agide Lacedæmoniorum Rege, qui erat apud Deceleam, & cum Spartanis Lacedæmone, de pace agere cœperunt.

VII. Samvm etiam decem miserunt, qui milites lenirent, (inde enim sibi non sine causa valde metuebant, ac docerent ad totius Reip. salutem, paucorum dominatum Athenis constitutum fuisse. Et esse quinque millia ciuium, non autem quadringentos tantum, qui Remp. administrarent, cum nunquam ad quinque millia Athenis adhuc ad vllam consultationem conuenissent. Itaque rem nunc plusquam olim factam esse popularem.

Verum milites qui Oligarchiam oderant, quique se oppressam iri sentiebant, à trecentis coniuratis, qui Sami erant, aliquot duces, qui paucorum dominatum inuiti ferebant, adierunt, rogaruntque ne se perire paterentur, & Samum ab Atheniensibus alienari. Sibique plures alios, qui libertati fauebant, adiunxerunt, sic vt fortiores effecti, triginta ex trecentis coniuratis, qui eos inuaserant, interficerent, & tres præcipuos coniurationis autores in exilium mitterent. Cæteris, deposita iniuriarum memoria, ignouerunt, & restituto populari statu, Rempub. communiter administrarunt.

VIII. Cvmqve interea accepissent quadringentos imperio potitos, in Rep. paulo ante libera tyrannicè dominari, multaque facinora in ipsorum liberos, amicos, vxores, qui in vrbe erant, designare, etsi ea fere falsa erant, parum tamen abfuit quin eos omnes, qui paucorum dominatui fauerant, impetu facto interficerent. Sed Thrasybulus & Thrasyllus, quorum ope popularem statum labentem restaurabant, eorum impetum compresserunt, docentes eos memores esse debere, se in medijs hostibus versari, a quibus, si se ipsi conficerent, facile opprimerentur; postea etiam omnes adegerunt, eos præsertim, qui Oligarchiæ fauissent, ad maximum iusiurandum, quo promiserunt se populari statu post hac in Reip. administratione vsuros, & concordes bellum contra Peloponnesios alacriter gesturos, & illis quadringentis, qui Athenis erant, hostes futuros, nec vlla de re per caduceatorem cum illis acturos. Eodem iureiurando Samij omnes, qui arma per ætatem ferre poterant, sese obstrinxerunt. Si quem etiam in exercitu ducem, aut nauarchum suspectum habuerunt, alium in eius locum suffecerunt.

IX. Sese autem in suscepto consilio confirmabant, quod se potiore conditione esse dicerent, quam qui Athenis essent, seque plures numero, & potentiores Remp. constituere, & illos à se, penes quos legitima esset Reip. administratio, desciuisse, non vice versa. Se vrbes, quæ Atheniensibus parerent, cum viris & reditibus in potestate habituros, Regem denique per Alcibiadem, si impunitatem, ac restitutionem ei decreuissent, sibi conciliaturos.

Hæc enim accepissent, qui à quadringentis Samum mittebantur, progredi non sunt ausi, sed in Delo insula substiterunt. Peloponnesij autem fremebant non sibi fieri potestatem inuadendi Athenienses, dum inter se intestinis motibus laborarent, & pauci essent, verum vtrinque ad pugnam congregati, alij alios veriti, rebus infectis Samum & Miletum reuerterunt.

X. Interea Thrasybulus, qui Sami plurimum apud Athenienses poterat & popularem gubernationem in primis tueba-

tuebatur, militibus persuasit Alcibiadem vt reciperent, & ad Tissaphernem profectus, Alcibiadem Samum deduxit, existimans hanc vnam esse spem salutis, si Tissaphernē, a Peloponnesijs alienatū, ad se traduceret. Concione cōacta Alcibiade de exilio suo, & Rep. multa locutus, multa de sua apud Tissaphernem gratia, magnam in spem futurorum omnes adduxit, quod affirmaret, si modo rectè posset Atheniensibus fidere, nulla stipendij inopia laboraturos. Phœnicias etiam naues, quæ magno numero Aspendi erant, (id Ptolemæus Pamphiliæ mediterraneum oppidum facit, at maritimum esse oportet, ad quod & portus & multæ naues sistitionem habere possint: an enim paulo infra Thucyd. 147 naues, trecentas numerat Diodorus, Plutarchus autem in Alcibiade 150. è Phœnicia Aspendū vsque peruenisse) ad Athenienses, non ad Peloponnesios adducturum. Si tamen ipse receptus in patriam, pro Atheniensibus sponsor fieret.

XI His persuasis milites eum non solum admittunt, sed in numerum etiam ducum adscribunt, & cum eo magna spe concepta, de vltione sumenda de quadringentis, Athenas nauigare desiderant; quos ille retinuit, dicens se primum ad Tissaphernem iturum, & cum eo belli negotia confecturum. Et vero etiam aliquanto post abijt, tum vt videretur omnia cum eo communicare, tum vt maior in honore apud eum esset, vt qui à suis creatus Imperator, illi & prodesse, & obesse posset: sicque contigit Alcibiadi, vt per Tissaphernem Athenienses perterrefaceret, & vice versa per Athenienses Tissaphernem.

Reditus porro iste Alcibiadis ad Tissaphernē Lacedæmonios magno dolore affecit, & fidem eorū erga Tissaphernē magis magisque labefactauit, præsertim cum & stipendiū eis malignè suppeditaret, & occasiones bene gerendæ rei contra Athenienses perire sineret, quod vtrosque atterere suis ipsorum armis optaret, & iuxta consilium Alcibiadis, bellum vellet in longum protrahere.

XII. Reverso Alcibiade Samum, qui iam dudum missi fuerant à quadringentis vt milites sedarent, Samum venerunt, & ægrè tandem auditi, efficere non potuerunt quin milites Athenas infesti petere vellent: sed eos retinuit Alcibiades, optime eo facto de Rep. meritus. Alioqui enim deserto ab Atheniensibus mari, Peloponnesij omnem Ioniam & Hellespontum planissimè in suam potestatem redegissent. Vim etiam à legatis cohibuit, & eos dimittens mandauit, vt illa quinque militum millia imperium obtinerent, quadringenti autem locum pristino Senatui cederent, qui prius fuerat quingentorum.

Et quoniam quadringenti isti, vt potentiam suam magis roborarent, ad Agidem, & Lacedæmonios confugerāt, addiderunt legati Alcibiadem eos hortari, vt hostibus resisterent, eisque nullo modo cederent; maximam se spem habere, fore vt exercitum, qui Sami erat, ipsis reconciliaret, & Peloponnesios superaret. Quibus verbis multos, qui hunc rerum statum ægrè ferebant, corroborarunt, adeò vt de eo iam inter se queri inciperent, iam prospicientes hunc paucorum dominatum non fore diuturnum.

XIII. Cvm vero nō ita multò post Tissaphernes Aspendū venisset ad Phœnicias naues, ad eū Alcibiades Samo cū tredecim nauibus venit, vt magis magisque Lacedæmoniorū suspicionem, & iras augeret, & ab ijs alienatum Tissaphernem, ad Athenienses necessario conuerti cogeret.

Sed quadringenti nihilominus huic mutationi maximè aduersabantur; & in primis qui paucorum dominatus autores erant, vt Pisander, Phrynichus, Antiphon, Aristarchus, & alij potentissimi, qui legatos Lacedæmonem miserant, & ad Pyræum munitionem excitarant, vt hostem possent in vrbem recipere. Nunc enim auditis legatis, qui ab Alcibiade venerant, & plerosque è suis animo mutatos animaduertentes, rursum Lacedæmonem legatos miserunt, vt quoquo modo cum ipsis reconciliarentur, & vel dedita hosti ciuitate suis corporibus consulerēt, qui tamē re infecta redierunt. Quin potius mox duæ & quadraginta Laconicæ naues apparuerunt, quæ in Eubœam ituræ erant, quod ea insula iam dudum deficere ab Atheniensibus volebat.

In his legatis erat Phrynichus, qui vbi rediit, in frequēti foro ex insidijs vulneratus, paulò pòst mortuus est. Quæ occasio fuit Theramenti confidentius agendi cum socijs, ad popularem statum restituendum, eoi fauebat militare præsidium vrbanum, à quo comprehensus Alexicles, vir primarius è factione quadringentorum, & in vincula coniectus est: & ab eisdem mox munitio eiusdem factionis diruta. Nihilominus paulò pòst mitigati, cum concordiæ causa in templum conuenissent, nunciatur Lacedæmonios cum prædictis nauibus imminere, & ad Eubœam Atheniensibus eripiendam properare. Tum demum omnes ad portum, priuatæ contentionis tantisper obliti, in Piræū prouolant, & naues ad Eubœæ defensionem instruunt, & classem triginta sex nauium, duce Thymochari in Eretriam Eubœæ mittunt. Arbustis ad Oropum in altera freti parte sedem capit, qui & Athenienses nondum paratos, fraude & proditione Eretreensium, ad prælium compellit, & superat, duabus & viginti nauibus captis: fugitiui ab Eritreensibus occisi, nisi qui in munitionem, aut Chalcidem euaserunt. Moxque tota ferè Eubœa ad Lacedæmonios defecit.

XIV

XV. Hoc nuncium in summam propemodum desperationem Athenienses adduxit. Cum enim & exercitus, qui Sami erat, ab eis defecisset, & ipsi seditione ita laborarent, vt in dies expectaretur, vt inter se infestis armis concurrerent, & nauibus carerent, & insuper Eubœa, cuius fere vnius ope viuebant, iam amissa esset, quam se in partem verterent ignorabant. Nec supererat aliud ad vltimam perniciem, quam vt hostis victoria potitus, Pyræum nauibus vacuum occuparet. Sed Lacedæmoniorum cunctatio, & tunc, & alias non semel, Atheniensibus saluti fuit. Athenienses enim accepto nuncio, viginti naues instruxerunt, & concione aduocata quadringentos exautorarūt, & quinque millibus, quorum prætexentes gubernationē, illi regnabant, gubernationem attribuerūt: tum alijs inde concionibus cætera ad Reip. gubernationem spectantia constituerunt, vt Status ex populari, & Oligarchico compositus videretur, æquabili temperamento, dū ad popularē paulatim rediret. Decreuerunt etiam Alcibiadem, omnesque eius socios, & exercitum qui Sami erat, Athenas ad se aduocare. Quæ cum fieri viderent Pisander & Alexicles, & qui præcipui erant è paucorum dominatu, ad Lacedæmonios clam se subduxerunt, sicque sublato paucorum dominatu, seditio cessauit.

XVI. Interea Lacedæmonij, qui circa Miletum erant, cum sibi à Tissapherne verba dari animaduerterent, & à Pharnabazo, altero Darij præfecto, euocarentur (is spondebat se daturum operam, vt omnes Atheniensium socij, qui in sua prouincia erant, ab ipsis deficerent,) duce Mindaro cū tribus & 70. nauibus Mileto soluentes, in Hellespontum quam primum nauigare contendunt, vt eorum profectio Athenienses, qui Sami erant, lateret. Sed tempestate iactati diutius in via subsistere coacti sunt. Interea Athenienses ducibus Thrasybulo atque Thrasyllo, de eorum profectione edocti, eos insecuti, & ipsi substiterunt, donec de eorum profectione edocerentur. Illi nihilominus prætterlapsi in Hellespontum peruenere, quo etiam mox isti eos insecuti sunt. Ibidemque vtrique aliquot diebus in nauali prælio apparando consumptis, Athenienses cum nauibus sex & octoginta, Lacedæmonij cum octo & sexaginta prælium commisere, in quo post ancipitem pugnam, victoria tandem Atheniensibus cessit.

XVII Ea audita victoria eorum animi, qui Athenis erant, & propter creberrimas clades, afflicti prope iacebant, ad spem meliorem exsuscitari cœperunt. Athenienses quindecim naues, (Diodorus quinque tantum ponit, de reliquis Thucydidi consentit, Peloponnesij vnam & viginti amiserunt. Trophæum Athenienses erexerunt ad promontorium, quod Thucydides Canis sepulchrum vocat, ad quod & prælium commissum fuerat; Diodorus autem vocat Hecubæ monimentum; eam scilicet rabie efferatam, in canem versam poëtæ crediderunt. Huius victoriæ magnum momentū in Alcibiade posuit Plutarch. in eius vita. Ait enim pugnæ superuenisse cū 18. nauibus &

suis primum terrorem, quod esset ignotus, deinde victoriam attulisse, captis de hoste 30. nauibus. Verum longe tum absnisse Alcibiadem, ad Aspendum scilicet, cum Tissapherne & Phœnicum nauibus, satis ex Thucidide constat. Itaque hanc victoriam posteriorem fuisse oportet: idque perspicue ex Xenophonte l. 1. probatur, qui eadem refert quæ Plutarch. & tamen refert tantum posteriora Thucydide.

XVIII His ita peractis Tissaphernes in Hellespontum, ad sibi conciliandos Peloponnesios, profectus est, veritus ne Pharnabazus minore tempore & sumptu regis negotia contra Athenienses per Peloponnesios promoueret. Et tamen Alcibiades eodem tempore Samum ad Athenienses profectus, narrabat eum à se propensiorem quam ante factum erga Athenienses. Et hæc ferè sunt quæ Thucydides primo & vigesimo huius belli anno facta tradit: in cuius fine ipse quoque historiæ suæ finem imponit, lampade in manum Xenophonti tradita; qui deinceps libris septem historiæ Græcorum annos 48. vt scribit Diodorus Siculus, complexus est.

XIX SVPERIOREM annum modestia Tribunorum quietum accepit hic Fabium & Cutium Consules habuit, in quo L. Icilius auita antiqui Icilij, in Repubub. turbanda certamina, renouauit. Nā statim à principio anni agrarias leges promulgauit; sed coorta minacior quam pertinacior pestilentia, cogitationes hominum, à foro, & certaminibus publicis, domum ad curam corporum auertit: minusque eā damnosam fuisse, quam seditio futura erat, creditum est.

ANNVS MVNDI 3644. SEXTÆ ÆTATIS & Imp Pers. 128. Darij Nothi 14. Ioiadæ 15. Olympiadis XCII. An. 3. Prætore Glaucippo. Vrbis C. 343. Coss. M. Papyrio Aratino, & C. Nautio Rutilio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 409.

I. VIGESIMO secundo huius diuturni belli anno, in Hellesponto rursum Lacedæmonij & Athenienses ad manus veniunt, & semel iterumque confligunt. In priore prælio Lacedæmonij, ductu Hegesandridæ victores euadunt, in posteriore autem alternante victoria, Athenienses superiores facti sunt Alcibiadis interuentu; vt narrant Diodorus in hunc an. Xenophon l. 1. historiæ, & Plutarc. in Alcibiade. Cum enim Dorieus Rhodius, ex ea insula cum 14. nauibus profectus, in Hellespontum ad Mindarum totius classis præfectum veniret, Athenienses cum 20. nauibus in eum impetum faciunt, vt ait Xenophon, Diodorus autem cum vniuersa 74. nauium classe. Ille recedit ad littus, indeque terra marique hosti resistit. Et Mindarus cum classe nauium 4. & octoginta subsidio venit, aderant quoque terrestres Pharnabazi copiæ, ad classem Lacedæmoniorum subleuandam. Pertinaci vtrinque studio pugnatur, à matutino tempore ad vesperam, modo ad hos, modo ad illos inclinante victoria, vtrisque altero cornu victis, altero victoribus.

II. CVM Alcibiades Samo in Hellespontum cum octodecim nauibus (20. habet Diodorus) nauigans apparet, cū vtriusque partis spe, atque formidine. Donec se Atheniēsibus amicum ostentans, in Lacedæmonios impetum fecit, cuius aduentu, vt erecti Atheniensium animi, ita deiecti Lacedæmoniorum: qui mox in fugam versi: victoriam hosti minime dubiam reliquere: Nequicquam Pharnabazo cum suis contra Athenienses pugnante, & cum equo in mare quantum licebat ingresso. Athenienses triginta hostium nauibus potiti, discedunt, easque Sestum perducunt. Thrasylus vnus de ducibus Athenas nauigat, partim vt hæc suis nunciet, partim vt alias copias nauesque colligat. Ita Xenoph. & Plutarch. At Diodorus decem tantum nauium captarum meminit, quod exorta tempestate, non licuerit fugientibus ad littus instare.

III. ALCIBIADES autem tam nobili potitus victoria, cum affectaret illico ostentare se Tissapherni, cum muneribus, donisque, & comitatu imperatorio contendit ad eum. Verum longe spe sua frustratus est. Cum enim Tissaphernes male iam dudum apud Lacedæmonios audiret, & eorū, apud regem suum criminationes metueret, Alcibiadem nihil minus cogitantem comprehendit, & in vincula coniecit Sardibus: hac iniuria offensionem illam purgare desiderans. Sicque homo versipellis fraude circumuentus, probauit quantum apud Tissaphernem gratia valeret, quam tantopere paulò antè iactauerat.

Triginta post diebus habita alicunde equi copia, elapsus Sardibus Clazomenas profugit, Tissaphernem insuper calumniatus, emissum se ab illo fuisse. Cumque Sestū ad Atheniensium castra venisset cum quinque triremibus, & vna actuaria naui, intellexit Lacedæmonius Abydo Cyzicum perijsse, ibidemque Pharnabazum, & Mindarū classis Spartanæ præfectum conuenisse.

IV. ET cum iam soluturus esset, & prælio nauali contra eos pugnaturus, superuenit Theramenes cum viginti nauibus, & Trasybulus cum totidem alijs, hic è Thasso, ille è Macedonia; vbi que pecunias in militares sumptus coëgerat, tota classis nauium erat sex & octoginta. Alcibiades conuocata concione suos ad fortiter pugnandum incitat, eisque nauali & terrestri prælio ad Cyzicum pugnandum esse nūciat; tum omni studio prouidet, ne hostia de suo aduentu certior fiat. Pluuia quoque superueniens eorum profectioni occultandæ seruiuit. Et quoniam cupiebat Alcibiades Lacedæmonios è Cyziceno portu in altum abstrahere, ipse cum quadraginta nauibus progressus, iussit reliquas copias subsistere, dum ipse signum daret.

V. CVM ergo apparuisset Alcibiades, Lacedæmonij contempta paucitate, cum sexaginta nauibus, quæ se procul à portu exercebant, in eum impetum faciunt, cumque aliquandiu pugnatum fuisset, Alcibiades simulatam init fugam, illi insequuntur, donec Alcibiades signū dat reliquis copijs, quæ circumuentos Lacedæmonios in portum regredi prohibent; statimque conuersis proris infestus Alcibiades certamen integrat, & à fronte ac tergo hostes cædit. Qui cum multitudine superarentur, & Athenienses naues portui proximas viderent, ad terram fuga se recipiunt, & nauib⁹ simul ad stationem appulsis, in hostes aduersus se tendentes dimicant. Interim Alcibiades nauibus viginti circumuectus in terram copias exponit. Mindarus quoque copias suas ad pedestre certamen instruit, vbi acerrimo certamine fortiter pugnans occumbit, siue ab Alcibiade ipso, vt ait Plutarch. siue à militibus eius, vt vult Diodorus, occisus. Naues omnes in Atheniensium potestatem venere, atque adeo vrbs Cyzicena, Pharnabazo & Peloponnesijs eam deserentibus. Vbi 20. dies commoratus, grandi ab eis accepta pecunia, nullo præterea damno Cyzicenus affecit.

VI. HÆC clades Lacedæmonios vehementer afflixit, adeò vt literas scriberet Hippocrates Mindari legatus Spartam in hæc verba, prout à Xenophonte & Plutarcho in Alcib. recitantur. Actum est de præclaris reb⁹ nostris. Obijt Mindarus esuriūt milites, quid agendum sit ex inopia consilij nescimus. Quæ litteræ interceptæ ab hostibus, & Athenis recitatæ, mirum in modum Atheniensium animos exsuscitarunt. Diodorus scribit missam à Lacedæmonijs legationem ad Athenienses de pace, eamque, elatis secundo successu animis, repudiatam. De ea cum Xenophon & Plutarchus taceant, vt ille vicissim de interceptis literis, vel dicendum Diodorū pro literis legationem substituisse, vel alterū potius alterius silentiū suppleuisse. Addit Xenophon Alcibiadem in Proconesum, quæ est insula in Propontide non longè à Cyzico, reuersum; indeque Perinthum, quæ & Heraclea dicitur, & Selymbriam nauigasse, Vtraque vrbs Propontidi adiacet, prior Alcibiadem vrbe excepit, posterior eius ingressum pecunia redemit. Inde Chrysopolim Chalcedoniæ delatus, oppidum muris cingit, vbi duo duces Theramenes & Eubulus, cum 30. nauium præsidio relicti, qui hostibus quantum possint incommodent. Nec plura hoc anno gesta, quæ maioris mo-

menti esse videantur. Diodorus quoque cum illa sua legatione annum hunc concludit.

VII. Roma defuncta plurimorū morbis, perpaucis funerib[9] ciuitate, pestilentiē annum inopia frugum excepit, agrorū vt fieri solet cultu intermisso. Itaque dimissis frumentandi gratia legatis circa omnes populos, quique Etruscum mare quique Tiberim accolunt, annonæ subuentum est. Samnites superbe se in Romanos gessere, quippe quorū legatos commercio prohibuere, à Siculis contra benigne adiuti sunt.

Præterquam à morbo, annonaque, nihil hoc biennio intestini, externiue incommodi fuit. At vbi hæ solicitudines discessere, omnia quibus turbari solita erat ciuitas, domi discordia, foris bellum exortum, vt sequenti anno perscribetur.

ANNVS MVNDI 3645. SEXTÆ ÆTATis & Imperij Pers. 129. Darij Nothi 15. Ioiadæ 16. Olympiadis XCII. an. 4. Prætore Diocle. V.C. 344. M. Æmylio, & C. Valerio Potito Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 408.

I. VEHEMENTER deiecti erant animis Lacedæmonij, vt eorum literæ testabantur, hoc vigesimo tertio huius belli anno. At Pharnabazus omnes cohortatus est, vt saluis adhuc corporibus, lignorum causa minime deiectis animis essent, quorum vim magnam ditio regis haberet. Itaque vestem singulis cum viatico duorum mensium donat. Nautas armat, & regionem suam maritimam præsidijs munit, conuocatisque vrbium & triremium præfectis apud Antandrum tot triremes ædificare iubet, quot ipsorū quisque amisisset, materiam ex Idamonte, pecunias ex Thesauris regijs subministrat, vt scribit Xenophon l. 1. Erat Thrasylus Athenis hoc tempore, iuxta ea quæ proximo anno dicta sunt, cum Agis rex Spartanus Decelea prædatum egressus, ad ipsos vsque muros Atheniensium accessit. Thrasylus autem vrbe cum copijs omnibus egressus, aciemque ad Lycæum gymnasium opponens, regem non sine eius damno repulit. Quo factu moti Athenienses, ea quorum causa venerat ipsi concessere, mille grauis armaturæ pedites, equites centum, triremes quinquaginta. Agis autem dat operam vt ne mari Athenas frumentū deportetur.

II. In Sicilia verò Hannibal, cum centum millibus pugnatorum in eam insulam ingressus, trium mensium spatiu, duas vrbes præclaras, Selinuntem, & Himeram, post maximas vtrinque clades funditus eruit. Sicque lætitia Siculorum de ingenti Atheniensium clade, non modico felle diluta, ac temperata est. Res accuratè à Diodoro Siculo memoratur, quam Xenophon duntaxat attigit; ambo autē de tempore nobiscum sentiunt.

III. In Italia M. Menenius Tribunus plebis, cum agrariam legem quàm maximè ferre vellet, Æqui cum Volscorum quorundam auxilio, in Sociorum agros inuaserant, & arcem Caruentanam occupabant. Valerius Consul delectum habebat, sed nemo ad sacramentum dicendum se offerebat, Menenio repugnante. Verum arcis captæ ignominia, tum Menenio inuidiam apud Patres conflauit; tum collegis, iam ante ad resistendum legi agrariæ paratis, iustiorem causam præbuit intercedendi. Itaque cum res per altercationem diu dilata fuisset, Consulibus deos hominesque testantibus, quidquid ab hostibus cladis, vel ignominiæ acceptum iam esset, aut immineret, culpam penes Menenium fore, qui delectum impediret. Menenio contra vociferante, si iniusti Domini possessione agri publici cederent, se moram delectui non facere. Decreto interposito nouem Tribuni sustulerunt certamen; pronunciaueruntque, ex Collegij sententia, se C. Valerio Cōsuli auxilio futuros, aduersus intercessionē collegæ, inhibentis damnum aliamque coërcitionem, detrectantibus militiā delectus causa, id est, non permittentis non castigari eos, qui militiam detrectarent.

Hoc decreto Consul armatus, cum paucis appellantibus Tribunum collum torsisset, cæteri metu sacramento se ad militiam obstrinxere. Ductus exercitus etsi inuisus Consuli, tamen primo statim aduentu, deiecto præsidio arcem recepit. Prædæ ex assiduis populationibus aliquantum fuit, eam sub hasta vendere, & quæstores pecuniam in ærarium redigere iussit; prædicans tum fore participem prædæ exercitum, cum militiam non abnuisset. Inde aucta plebis ac militum in Consulem ira. Itaque cum is ouans in vrbem esset inuectus, crebris scommatis petitus est, & Menenij nomen celebratum. Cumque appareret eū proximis comitijs à plebe Tribunum militum creatum iri, dedit operam Senatus, vt comitijs Consularibus habitis spe sua, & fauore plebis excluderetur.

ANNVS MVNDI 3646. SEXTÆ ÆTATis & Imp Pers. 130. Darij Nothi 16. Ioiadæ 17. Olympiadis XCIII. An. 1. Prætore Euctemone. Vrb. C. 345. Cn. Cornelio Cosso, & L. Furio Medullino II Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 407.

DE Olympiade tertia supra nonagesimam, in qua Eubates Cyrenensis stadio vicit, Euagoras Elæus synoride, & Polydamas Thessalus pancratio, de Prætore item Atheniensi præclare Xenophon & Diodorus consentiunt, de Consulibus Liuius & Cassiodorus; reliquam chronologiam ipsa series annorum persuadet. Verum de Polydamantis pancratiastæ fortitudine libet huc referre, quæ Pausanias scripto reliquit. Et inter alia, in Olympo monte, inquit, Polydamas prorsus inermis ingentem, & praeferocem leonem confecit, cum in hoc se periculum Herculis incensus æmulatione dimisisset. Alterum etiam edidit fortitudinis miraculum. Apprehensum è medio grege maximum, ac ferocissimum taurum, altero posteriorum pedum, subsultantem & contranitentem tam obnixe detinuit, vt is nisi relicta vngula effugere nequiuerit. Aiunt eūdem Polydamantem incitante equos auriga, altera tantum manu retractos à tergo currus sistere solitum. Hac fama impulsus Darius Artaxerxis ex pellice filius, Polydamantē per legatos donis & promissis inuitatum Susa ad se euocauit, vbi solus ipse tres de cohorte regia, qui immortales vocabātur, cateruatim in se irruentes, occidit. Postremo viriū suarū fiducia ei perniciem attulit, sicut & Miloni Crotoniatæ. Nam cum per æstatem cum aliquot sodalib[9] speluncam intrasset in opaco accubiturus, sursum tulit vt superior speluncæ pars latè fatisceret. Ibi Polydamas, cæteris imminentis periculi metu dilapsis, sublatis manibus montem fulcire conatus, ruinæ mole oppressus est. Hæc fere Pausanias.

II. EST hic idem & quartus & 20. belli huius annus. Quo Thrasylus Atheniensium dux Lydiam populatus, & aliquot locis alijs rebus infœliciter gesta, Ephesum irrito conatu aggressus est, Tissapherne in eius ciuitatis auxiliū, multas vndique copias contrahente, Syracusanorum præsertim, atque aliorum Siculorum, qui cum viginti quinque nauibus Ephesum venere, à quibus trecenti Athenienses occisi. reliqui cum ignominia fugati, erecto de ipsis Ephesi trophæo, quod æneum fuisse Plutarch. scribit in Alcibiade. Ergo victi Lesbum petunt, vnde cum naues illas Syracusanas ex Epheso præteruehi conspexissent, aduersus eas in altum prouecti, quatuor vnà cum ipsis vectoribus capiunt, reliquas Ephesum vsque persequuntur. Captiuos Thrasylus Athenas mittit, ignominiæ suæ leuādæ gratia. Vnum tamen Alcibiadis consobrinum lapidibus obrui iussit. Hæc de Thrasylo Xenophon, l. 1. & Plutarch. in Alcib. At pro Thrasylo Thrasybulum ponit Diodorus, & ea in annum præcedentem refert; sicut & res Byzantij, & Chalcedone gestas, quas Xenoph. in sequentem refert.

Hinc Sestum ad exercitum Thrasylus nauigat, vnde copiæ vniuersæ Lampsacum traijciunt; quas cum ibi in ordines redigere vellet Alcibiades, eius milites arrogantia inflati, nolebant Thrasybuli militibus, victores scilicet victis, aggregari. Ibi tamen omnes in hybernis habiti, cum Lampsacum muniuissent, expeditionem aduersus Abydum suscepere. Ferebat opem Abido, magna cum equitum manu, Pharnabazus. Sed prælio superatus terga dedit, quem cum equitatu suo, & 120. grauis armaturæ peditibus, Alcibiades persequi non destitit, donec ipsum tenebræ hosti, ac cladi eriperent. Post hanc pugnam milites inter se sua sponte permixti, complectebantur eos, qui cum Thrasylo fuerant. Eadem refert Plutarchus in Alcibiade, qui addit Sacerdotes in ea populatione captos, ab Alcibiade sine pretio dimissos. Nimirum sacerdotium etiam hostibus sacrosanctum fuit. Alia huc quoque Diodorus refert, quæ posteriora esse, sicut & res Byzantinas arbitramur.

IV. Romæ autem non aliàs ægrius tulit plebs comitia sibi Tribunitia erepta fuisse. Eundem dolorem quęstionis comitiis simul ostendit, & vlta est, tunc primum plebeijs quęstoribus creatis, ita vt in quatuor creandis, vni patricio, C. Fabio Ambusto, relinqueretur locus; tres plebeij clarissimarum familiarum iuuenibus præferrentur. Ea res tribus Icilijs tribunis plebis attributa est: quæ victoria eò gratior plebi fuit, quod sic patefactus ad Consulatus, & tum amplios locus nouis hominibus videretur. Quod cum indignissime Senatus ferret, & vereretur ne si Tribuni militares crearentur, etiam in eam dignitatem plebs inuaderet, omni contentione Consularia comitia postulabat. Icilij contra Tribunos militares petebant, & tandem aliquando impertiendos plebi honores dictabant.

V. Cvm ea contentio nullum inueniret exitum, mira opportunitate hostes prædas agunt in Sociorum agro, Consules delectum habere volunt, Tribuni resistunt. Arx Caruentana, digresso ad prædas Romano pręsidio, ab hoste recuperatur. Nihilominus Tribuni nec publico damno, nec priuato odio cedunt. Peruincunt denique vt SC. fiat de Tribunis militum creandis, certo tamen pacto, ne cuiusquam ratio haberetur, qui eo anno esset Trib. plebis, neve quis reficeretur in annum Tribunus plebis. Haud dubie Icilius denotante Senatu, quos mercedem seditiosi Tribunatus Consulatum petere insimulabant.

Tum delectus habetı, bellumque omnium ordinum consensu apparari cœptum. Coss. ambo profecti ad arcem Caruentanam, eam irrita oppugnatione deseruere. Ita domesticis contentionibus opportunitas gerendæ rei perijt, hoste se per otium ad tolerandam obsidionem pręparante. Verruginem tamen nescio quam Volscis eripuere, cum ingenti præda.

ANNVS MVNDI 3647. SEXTAE ÆTATIS, & imper. Pers. 131. Darij Nothi 17. Iotadæ Pontificis 18. Olympiadis XCIII. An. 2. Prætore Antigene. Vrbis cond. 346. Trib. milit. P. C. Iulio Tullo, Cn. Cornelio Cosso, C. Serlio Hala.

ANNVS ANTE CHRISTVM 406.

I. Qvintvs & vigesimus annus belli Peloponnesiaci, apud Xenophontem & Diodorum, in hunc Prætorem, & in hanc Olympiadem cadit, singulis annis ordine numeratis. Ideoque corrigendus est textus ambiguus apud Xenophontem l. 1. hist. vbi dicitur hyeme iam exacta, cum Pantacles Ephori, Antigenes Archontis, siue Prætoris munere fungeretur, essentq; elapsi anni ab initio belli viginti duo, primo vere, &c. in margine corrigitur viginti quinque, at quia Xenophon de annis elapsis loquitur, corrigendum potius est, viginti quatuor, vt hoc Prętore inchoetur vigesimus quintus, quod necessario dicendum est, posito primo anno huius belli cum Thucyd. in 2. anno Olympiad. 87. finis quoque belli, qui incidit in vltimum Darij, & vltimum huius Olymp. eandem necessitatem inducit. Fuit autem hic annus Sabbaticus ordine 152.

II. Primo igitur vere, vt ait Xenophon, Athenienses cum vniuersis copijs in Proconnesum nauigant, ea est insula in Propontide, vt ante dixi. Inde Chalcedonem versus ac Byzantium profecti, castra Chalcedoni admouerunt. Vtraque vrbs, altera e regione alterius posita est, breuissimoque maris interuallo distat, etsi illa in Europa, hæc in Asia sita sit. Chalcedonenses postquam de Atheniensium aduentu cognouere, fortunas suas omnes apud Thraces Bithyniæ, quorum erat vicinum oppidum, deposuere. Eo cognito Alcibiades sumptis secum equitibus, ac grauis armaturæ militibus, iussisque nauibus oram maritimam legere, in Bithynorum fines pergit, & Chalcedonensium fortunas repetit, ni pareant, bello se ipsos aggressurum minatur. At illi ijs traditis, pacem secum coiniuere. Alcibiades spolijs auctus in castra reuertitur. Hæc ex Xenoph. cui consentit Plutarchus. Nihilominus ea spolia Diodorus collecta dicere videtur ex populatione prouinciæ Pharnabazi, quibus non solum locupletati sint milites, sed ex eorum etiam venundatione ingens pecuniæ vis conflata fuerit, vt amicus populus contributionum onere leuaretur.

III. Inde Alcibiades Chalcedonem cum copijs vniuersis ab vna maris parte ad alteram ligneo muro cinxit, inclusa etiam flumine, quantum fieri potuit. Causa obsidionis fuit, quod descinissent ab Athenis, præsidiumque ac præfectum Lacedæmoniorum recepissent, vt ait Plutarchus. Hippocrates Lacedæmonius vrbem propugnabat, qui cum suis egressus, certamen cum Thrasylo diu produxit, donec superueniente Alcibiade, occisus est Hippocrates; milites ipsius fuga se in oppidum recepere. Pharnabazus vero, qui propter loci angustias Hippocrati se coniungere nequiuerat, copias suas in sua castra abduxit. Qui mox etiam pacem inter Chalcedonenses & Athenienses, non iniquis conditionibus, iunxit, donec legati, qui ad Regem Darium mittebantur, redissent, quos Pharnabazus ipse deduceret. Eadem refert Plutarch.

IV. Interea Athenienses Byzantium vallo cinctum obsident, desciuerat & hoc oppidum, vt ait Plutarchus, idq; excursionibus fatigant. At cum vi nihil agerent, proditione eam in potestatem redigere conantur. Clearchus præsidio erat vrbi, qui nihil ea de re suspicatus, traiecto freto Pharnabazum adierat, vt cum eo rationem soluendæ obsidionis comminisceretur, puta Atheniensium socios affligendo. Sed eam prius ciues aliquot soluerunt, admisso in vrbem Alcibiade. Scribit Diodorus Athenienses sub vesperam cum tota classe soluisse obsidionem, simulata profectione in Ioniam. Mox tamen ingruente nocte, partem exercitus pedestri itinere ad vrbem redijsse, partem alteram nauibus; eamque quam tumultuosissime cum nauibus Byzantinis concutisse. Eò cum Lacedæmonij milites, bonaq; pars ciuium, vrbis defendendæ causa, concurrissent, proditores signum de muris extulerunt, & Athenienses quam tutissime per scalas in vrbem ingressi sunt. Hic Lacedæmonij iuncti Byzantijs diu restiterant, donec Alcibiades Præconis voce proclamauit, nullam Byzantijs iniuriam illatum iri; ita mutatis oppidanorum animis, in solos Lacedæmonios arma conuertuntur, quorum plerique fortiter dimicantes occubuere, reliqui quingenti fere, (Plutarcho 300.) ad aras confugere supplices, vbi ea conditione in fidem recepti sunt, vt armis traditis Athenas transferrentur, vbi populi arbitrio de ipsis statueretur. Sic Diodorus, cui fere consentit Plutarch. in Alcibiade.

V. Eorvm qui Atheniensibus vrbem prodiderant, vnus fuit Anaxilaus, qui deinceps cum ob hanc proditionem Lacedæmone capitis accerseretur, absolutus fuit, quod vrbem a se non proditam, sed conseruatam diceret, cum pueros ac mulieres fame pereuntes videret; quod frumentum, quod in vrbe erat, Clearchus militibus distribuisset, præsertim cum ipse non Lacedęmonius esset, sed Byzantius. Itaq; se hostes intromisisse aiebat, non pecunia corruptum, neq; Lacedæmoniorum odio, sed ciuium suorum bono. Sic

se c Actioph m, ex quo Plutarchus, vt solet. Ait tamen Diodorus, odio Clearchi, qui asper esset moribus atq; immitis, ciues ad proditionis consilia deuenisse.

VI. *Pylus à Spartanis recuperatur.* HÆc dum circa Byzantium & Chalcedonem geruntur in Bosphoro Thracio, Lacedæmonij Pylum, quam Messenij tunc præsidio tenebant, infesto exercitu petunt, mari quidem nauibus vndecim, terra autem cum mediocri agmine. Itaque castellum molestissimum terra simul marique oppugnant. Cumque Atheniensium exercitus cum 30. nauibus, cò peruenire tempestate prohibente nequiuisset, obsessi malis fessi dedidere sese, deditionem salute pacti: sicque Pylus in Lacedæmoniorum potestatem redijt, quindecim post annos ex quo Demosthenes locum illum occupatum munierat, vt ait Diodorus in anno quarto 92. Olympiadis. Verum errorem in numeris subesse necesse; alioqui non satis sibi consentit Diodorus. Nam Pylum occupatam, & communitam à Demosthene, ipsemet cum Thucydide tradit, anno 4. Olymp. 88. id est, ante annos septemdecim; est autem reuera annus decimus nonus, computatis extremis.

VII. *Roma creati Tribuni.* ROMÆ porro sicut plebis victoria fuit in eo, vt quæ mallent comitia haberent. Ita euentu comitiorum patres vicere. Namque Tribuni militum consulari potestate, contra spem omnium, tres patricij creati sunt, Iulius Tullus, Cornelius Cossus, & Seruilius Hala.

Et mox Dictator. Cum autem hoc tempore Æqui & Volsci, ad arma omnes prouinciarum suarum populos conuocasse dicerentur, & ad vrbem Antium conuenisse. Maior quam pro re metus Romanos inuasit: adeo vt, tanquam in rebus desperatis, Dictatorem dicendum esse Senatus censeret. Et Iulius & Cornelius resistebant, quod se huic bello non impares esse crederent, negarentque æquum esse sibi mandatum à populo honorem eripi. Seruilius Hala Senatui gratificatus, Dictatorem dixit Cornelium Cossum, à quo ipse vicissim Mag. equitum dictus est. Bellum haud memorabile fuit, vno atque eo facili prælio ad Antium cæsi hostes. Victor exercitus Volscum agrum depopulatus, castellum ad lacum Fucinum expugnatum, atque in eo tria hominum millia capta. Dictator bello ita gesto, fœlicitate quam gloria maior in vrbem redijt, & magistratu se abdicauit.

ANNVS MVNDI 3648. SEXTAE ÆTAtis & Imperij Persarum 132. Darii Nothi 18. Ioiadæ 19. Olympiadis XCIII. An. 3. Prætore Athenis Callia Vrbis cond. 347. Trib. mil. L. Furio Medullino. C. Val. Potito. Cn. Fab. Vibulano, C. Seruilio Hala.

ANNVS ANTE CHRISTVM 405.

I. *Legationes Xenoph. 1. hist. p. 439. gr. lat.* VEr a ineunte anni vigesimi sexti belli huius Pharnabazo & legatis Atheniensium ad regem Darium pergentibus, Lacedæmoniorum legati, qui ex Asia redibant, eis occurrunt: narrantque Lacedæmonios omnia, quæ ab Rege petijssent impetrasse: atque etiam Cyrum iuniorem filium eius, maritimis omnibus cum imperio præfuturum, & in gerendo bello Lacedæmonijs adfuturum. Quæ cum legati Atheniensium audiuissent, & Cyrum ipsum iam vidissent, maxime quidem illi cupiebant ad Regem ascendere; sin id non liceret, domum reuerti, quod cum Cyro non placeret, vt qui vellet Athenienses maxime ignorare quid rerum ageretur in Asia, à Pharnabazo diu varijs promissis inaniter detenti, post tertium tandem annum, id agente Pharnabazo, domum remissi sunt, Ariobarzane eos suis restituente.

II. *Alcibiades redit Athenas.* IN hunc annum Xenophon consequenter Alcibiadis reditum in patriam refert. Id cum iamdudum cuperet Alcibiades, & rebus pro patria præclare gerendis populi gratiam [illegible] conciliasset, postremo cum se ducem exercitus, [illegible] sent. mari atq; exulem, cum Thrasibulo & Conone creatum à populo accepisset, omnino statuit Athenas proficisci, sumptis Sami 20. nauibus, & centum talentis ex Caria. Cumque in Piræum de Mineruæ festo appulisset, cò populus vniuersus ex vrbe confluxit, multas in eum laudes congerens, aduersarios eius accusans: cum tamen non deessent qui dicerent, eum præteritarum calamitatum autorem fuisse, & malis, quæ adhuc timebantur, ducem fore. Ipse quoque Alcibiades non statim se Atheniensibus credidit; nec naui descendit, donec amicos ac propinquos suos circumfusos vidit, à quibus vis, si qua immineret, prohiberi posset, cum ijs in vrbem ascendit. Quod Plutarchus etiam notauit.

ALCIBIADIS REDITVS TRIVMPHALIS.

III. *Ritu pene triumphali.* DE huius reditus magnificentia addit Diodorus. Naues, inquit, captas adducebant non pauciores ducentis, magnamque captiuorum, & spoliorum multitudinem; suas etiam triremes armis & coronis aureis, manubijsque, & id genus alijs magnifice exornatas habebant. Alcibiadis in primis visendi studio, maximus in portu concursus hominum fiebat, adeo vt vrbs pene vacua relinqueretur, dum serui iuxta ac liberi, spectaculi eius cupiditate flagrant. Illa enim tempestate in tanta nomen Alcibiadis admiratione habebatur, vt primores Atheniensium vix parem huic viro inueniri posse iudicarent. Postquam descendit in terram, ait Plutarchus reliquos duces ne aspicere quidem dignabantur homines, qui obuiam processerant, sed concursu ad illum facto plaudebant, salutabant, prosequebantur, eum coronis redimibant, qui adire poterant, qui non poterant, spectabant illum à longe, iuuenibusq; monstrabant senes, &c. Quæ fusius Plutarchus & Diodorus prosequuntur.

IV. *Mirabilis in Alcibiadem populi amor [illegible].* ENIMVERO, ait Iustinus, *tantum in vno viro fuisse momenti prædicant, vt maximi imperij subuersi, & rursum recepti author esset, & vnde stetisset eo se victoria transferret, fieretq; cum eo mira quadam fortunæ inclinatio. Igitur omnibus non humanis tantum, sed diuinis eum ornant honoribus: certant secum ipsi vtrum contumeliosius eum expulerint, an reuocarint honoratius. Ipsos illi deos gratulantes tulere obuiam, quorum execrationibus erat deuotus. Et cui paulo ante omnem humanam opem interdixerant, eum si queant in cælum extulisse cupiunt. Explent contumelias honoribus, detrimenta muneribus, execrationes precibus*, &c. Quæ ideo pluribus retuli, vt hoc esset exemplum luculentum popularis inconstantiæ atque leuitatis, quæ priuatum hominem primum in altum vehementer extulit. Deinde turpiter deiectum cum execrationibus expulit, expulsum cum summa gloria reuocauit, reuocatum iterum abiecit à se, & ad iteratum exilium compulit; quem deinde tertio reducem frustra desiderauit. Sic hominem ambitionis ac popularis auræ amantem, & insuper naturaleuem atque inconstantem, à leui atque inconstanti populo tractari oportebat. *Exemplo esse potest.*

V. *Purgat se [illegible].* SVa reditum suum, cum in Senatu, & pro concione defensionem sui pronunciasset, & violatorum sacrorum calumniam diligenter purgasset, dux omnium cum potestate amplissima declaratur, vt qui vnus pristinam Reipub. potentiam tueri, & conseruare posset. Mox etiam specimen exhibuit populo generosi animi atque religiosi, forte vt facto contrario impietatis suspicionem obliteraret. Cum enim reditus eius in festa quædam Mineruæ incidisset, ad quæ celebranda Agidis Lacedæmonij regis metu (is ad Deceleam erat cum præsidio, & infestam regionem excursionibus exhibebat) non terra vt olim, sed mari adibatur; voluit ipse vt ritu pristino terra omnia ceremoniæ celebrarentur, sperans se hoc modo vel Agidis animos, si prodire non auderet ad ea impedienda, fracturum, vel si ad certamen veniretur, & in eo contingeret occumbere, gloriose se in totius populi conspectu, pro religione patria occubiturum. Cumque Agis veritus armatum Alcibiadem, prodire non fuisse ausus, sacra domum cum summa gloria reduxit, adeo vt plebs vniuersa nihil æque desiderare videretur, atque eum Principem seu tyrannum, vt tum loquebantur, habere, quo eum etiam amici incitabant, teste Plutarcho.

V. *Abit in expeditionem.* EA causa fuit vt principes ciuitatis, eo metu perculsi, insisterent, vt primo quoque tempore expeditionem susciperet,

An. 26.

sciperet, ad quam ei omnia, prout illi placuit, milites grauis armaturæ mille quingentos, equites centum quinquaginta, naues centum, collegas denique quos ei visum esset prolixe detulerunt. Ita mense post reditum tertio Andrū versus, quæ est Ægæi maris insula, Eubœæ ad meridiem proxima, prima inter Cycladas, quæ ab Atheniensibus defecerat, cursum tenet.

Eo cum appulisset Alcibiades, copias in terram exponit ad Gaurium oppidum, quod est in Andrio insula. Cumque suis opem laturi Andrij exijssent, in fugam versi & intra muros oppidi conclusi sunt, interfectis, præter alios paucos, Lacedæmonijs, qui illic erant, propterea que etiam trophæum erexit. Ita Xenophon.

VII. QVAMQVAM Diodorus bonam ibi oppidanorum partem trucidatam dicit, additque Gaurium castellum ab Alcibiade tunc occupatum, muroque cinctum, in eoque Thrasybulum cum iusto præsidio fuisse relictum, (Cononem dicere debuit, vt paulo post ex Xenophonte patet.) ciuitatem vero semel iterumq; frustra oppugnatam illum deseruisse, & cum reliquo exercitu Rhodum versus vela fecisse, vt militem prædationibus aleret. Verum Xenophon, Samum nauigasse dicit, vbi copiæ Atheniensium stationem habebant, & Thrasybulum tunc extra Hellespontum fuisse, vbi Phocæam muniebat. Nemo autem dubitet plus fidei Xenophonti esse tribuendum in suis historicis libris, in quibus res sui temporis perscripsit, & cui Plutarchus libenter adhæréscit.

Notat etiam Plutarchus hoc oppidum non captum, magnum Alcibiadi apud æmulos suos fomitem criminationum suppeditasse, quæ probabilitatem ex ipsius gloria accipiebant. Cum enim in tanta esset apud omnes existimatione, vt nihil ei factu difficile, nullus locus inaccessus crederetur, sicubi res ei minus ex animi sententia accidisset, tum demum noluisse potius, quam non potuisse vulgò putabatur: sicque ipsamet hominis gloria, ad eandem infringendam seruiebat. & diuino iudicio ambitiosos, atque elatos ipsamet affligit, ac perdit ambitio.

VIII. INTEREA Lysander Lacedæmonius Nauarchus creatur, qui cum Rhodum appulisset, coactis nauibus Ephesum nauigat, vbi cum septuaginta nauibus substitit, dum Sardes Cyrus accederet; quo cum is peruenisset, accessit ad eum Lysander cum legatis, qui Lacedæmone venerant, vbi & Tissaphernis facta quædam accusant, & Cyrum rogant vt alacriter in id bellum incumbat. Respondet Cyrus, & habere se id in mandatis à Patre, eamque in rem se cum quingentis talentis venisse; ea si deficiant, vsurum se facultatibus priuatim suis, quibus eum pater donasset. Quod si & illæ erogentur, id quoque solium, quo sedere solebat, in frusta se concisurum, quod totum ex auro & argento constabat. Eadem habet Plutarchus in Lysandro.

IX. A cœna eū propinans Cyrus Lysandro, cum interrogaret, quam rem gratissimam ipsi facere posset; si ad stipendium, inquit, singulorum nautarum obolum adieceris; ex eo tempore quatuor oboli stipendij nomine pendebantur, cum antea tres tantū numerarentur, id est, dimidium drachmæ, quæ omnium consensu sex obolos continet. At supra ex Thucydide docuimus drachmam vnam diurno stipendio datam fuisse. Plutarchus in Lysandro ait Cyrum eis donasse decem millia Daricorum, cumque quini Darici, æstimatore Suida, minæ Atticæ argenti respondeant, decem millia Daricorum duobus minarum millibus, siue 35. Francorum nostratium millibus æstimabuntur. Xenophon [illegible] de Expeditione Cyri, ait Cyrum dedisse militum [illegible] menses stipendij vnum Daricum; inde [illegible] vnum cum dimidio. At Daricus valet 20 [illegible], ait Suidas, ergo pollicitus est 30. Drachmas [illegible], Drachmas singulas in dies singulos, ex quibus [illegible] nautis obolo, breui classem hostium exinaniuit. [illegible] enim ad eos vbi stipendium esset vberius, transibant, qui vero remanebant, segnes redditi sunt & seditiosi, ac negotia ducibus quotidie exhibuerunt.

X. Nec tamen quamuis ita præstitisset ac spoliasset hostes Lysander, prælium nauale cum Alcibiade audebat committere, quod eum, vt virum impigrum, & nauium numero superiorem, qui terra marique omnibus prælijs euasetat inuictus, metueret. Itaque Ephesi subductis nauibus eas reficiendo quiescebat.

INTEREA cum accepisset Alcibiades Thrasybulum extra Hellespontum progressum, munire Phocæam, Samo ad eum nauigat, relicto apud classem gubernatore Antiocho cum mandatis, ne se absente contra Lysandrum pugnaret. At is insultans in Lysandrum, & insolescens, triremibus duabus in portum Ephesiorum inuectus est, stationemque classis cum risu & strepitu arroganter prætervectus, Lysandrum commouit, vt eum primo cum paucis nauibus insequeretur, cumque vtrimque aliæ atque aliæ auxilio superuenissent, postremo commissum est prælium: in quo cum Athenienses nullo ordine pugnarent, à Lacedæmonijs fusi fugatique, quindecim etiam naues amiserunt. Lysander occiso Antiocho trophæum victor erexit. In hac narratione Xenophon, & Plutarchus in Alcibiade, & Lysandro consentiunt. Diodorus alios duces, forte inuentionem suam secutus est. Nam initium pugnæ à Lysandro factum refert, edocto à transfugis de Alcibiadis absentia, & viginti duas naues amissas memorat, & alia id genus, quæ lector apud eum videre potest.

XI. SAMVM reuersus Alcibiades, & quodammodo præsentiscens quid ex ea clade sibi immineret mali, voluit eam maculam egregia si posset victoria delere, antequam nuncius ingratus Athenas deferretur. Itaque vniuersa cum classe ad Ephesiorum portū prouectus, aciem ante ostium eius instruxit, si quis forte prælio congredi vellet. At cum Lysander classem suam non educeret, quod nauium numero longe inferior esset, Samum reuertitur. Sic fere Xenophon. Addit Plutarchus Cyrum abeuntem vetuisse ne Lysander cum Atheniensibus pugnaret, donec ipse, cum multo nauium numero, ex Cilicia & Phœnicia redijsset.

XII. ATHENIENSES, qui domi erant, perlata ad eos de prælio nauali fama, additis insuper acerbissimis Thrasybuli cuiusdam inimici eius criminationibus, quas fusius Plutarchus in Alcibiade persequitur, Alcibiadi indignantur, quem ex socordia, & intemperantia naues has amisisse interpretabantur. Itaque eo exauctorato, duces alios in eius locum creant. Quamobrem Alcibiades, cuius res etiam apud exercitum laborabant, in Chersonesum vna triremi ad castella sua discessit. hic Xenophon. Laborabant autem, vt scribit Plutarchus in Alcibiade, propter ærarij angustias, vt ei subinde necesse esset, relicto exercitu, ad stipendium, & commeatum explicandum proficisci. Cum aduersarium exercitum haberet, cui Rex potentissimus pecunias subministraret, ex qua profectione, & nauium interim amissione nouissimum in eum crimen ab eius inimicis conflatum est. Qui ei etiam obiecerunt arcem, quam in Thracia prope Bisanthem muniebat, Pactyen vocat Diodorus, quo si reciperet, quasi in patria viuere, aut nollet, aut non posset. Ita impulsi Athenienses, prodita sua in illum ira & felle, alios belli duces, decē numero elegerunt. Quibus cognitis perterritus ira Alcibiades, castris omnino relictis, conscriptoq; externo milite, liberis Thracibus & Persarum regi non subditis, bellum suo nomine intulit, & cum magnam argenti vim ex præda coegit, tum finitimis Græcia securitatem à Barbaris præstitit.

XIII. CÆTERVM cum Callias adhuc Athenis magistratu fungeretur, & belli 26. adhuc in cursu esset, Lysander Sparta successorem accepit Callicratidam, virum optimum, atque integerrimum, vt scribit Plutarchus in Lysandro. Qui tamen cum fucatam ac politicam, quam vocant, gubernandi rationem, à Lysandro introductam minime sequeretur, parum à Lysandri militibus probabatur, qui aperte de gubernatorū mutationibus murmurabant, quos in concionem aduocatos sapienter compescuit. Lysander abiens in magnis Callicratidam difficultatibus reliquit. Siquidem, vt idem ait, neque domo is stipendium secum attulerat, neq; sustinebat à ciuitatibus afflictis exigere, atque exprimere: & Lysander de industria reliquam pecuniam, sentiens adesse successorē, remiserat, quod Callicratidas apud Milesios in concione conqueritur. Ita reliquū

erat

erat vt mendicaturum iret ad præfectos regios, sicut Lysander. Ad quod minime omnium erat accommodatus, generosus vir, atque magnanimus, qui honestius ducebat quamuis à [illegible] accipere calamitatem, quam hominibus barbaris abblandiri, quibus nihil esset præter aurum præclari.

At inopia compulsus perrexit in Lydiam, ac confestim domum ad Cyrum profectus, nautis stipendium poscit. Respondet ille, biduum expectandum esse. Grauiter eam dilationem ferre Callicratidas, & frequentibus illis adportas [illegible] ationibus succensere; Græcos mortalium miserrimos dicere, qui pecuniæ causa Barbaris adularentur: denique addere, si domum saluus rediret, pro virili Athenienses Lacedæmonijs reconciliaturum. Nec mirum est Cyrum hunc contemptim tractasse Callicratidam. Erat enim insigni arrogantia, ac crudelitate iuuenis, cuius exemplum hoc ipso anno præbuit, longe indignissimum, quod Xenoph. l. 2. hist. tradit. Nam duos consobrinos suos, filios materteræ sororis Darij patris sui, Autobœsacē & Mitræum interfecit, quod cum occurrissent ei, manus per coren (manicam quandam ea vox significat) cinctas non inuoluissent, qui honos soli regi defertur à Persis. Monnere tunc Hieramenes, & ipsius vxor (hi erant occisorum parentes) Darium regem, indignum esse, ipsum ad tantam Cyri filij iunioris petulantiam conniuere. Quapropter eum Darius, ægritudinem prætexens, missis nuncijs ad se accersit: eius profectio in proximum annum cadit: sed hęc prima tantum fuerunt eius facinorum, & ambitionis rudimenta.

Cyri iunioris arrogantia & crudelitas.

XV. *Callicratidas bellum parat.*

Itaqve re infecta Callicratidas indignans Miletum, aut vtait Plutarchus, Ephesum discessit, qui traditam hanc à Xenophonte historiam paulo venustius de more concinnat. Est enim vrbanitatis amans, & leporis.

Callicratidas Spartam pecuniæ causa mittit, interimq; concione aduocata Milesios, ac milites adhortatur, ad fortiter pugnandum, & pecuniæ inopiam ad tempus aliquod, æquanimiter tolerandam, & ab ijs adiutus, ad hostem inuadendum cum centum & quadraginta nauibus se parat, Methymnam Lesbi oppidum vi capit, ac diripit, seruos venundat, liberos dimittit. Et rogatus à suis, vt eos quoque venderet, negauit se Imperatore quenquam Grecorum in seruitutem redactum iri, quantum in ipso esset. Cononi etiam Atheniensium Imperatori denunciauit, effecturum se ne deinceps maris mœchus esset, id est, vt Plutarchus interpretatur, clam maris imperio potiretur.

Methymnam capta diripit.

Cononem [illegible] Mitylenæ obsidet.

Cumque illum prima luce prouehi in altum vidisset, intercepto itinere, ne Samum se fuga recipere posset, hominem persequitur cum 170. nauibus. Ad pugnam in portu Mitylenæo coactum, triginta nauibus spoliat, hominibus ad terram fugiendo elapsis. Conon reliquas naues numero quadraginta, sub ipsum murū Mithylenæum subduxit, quem Callicratidas terra marique obsidet, & omni commeatu prohibet, Atheniensibus, qui Sami erant, rei totius ignaris.

XVI. *Athenienses opem ferunt [illegible].*

Conon clam duas triremes expeditas dimittit, quę Athenis nuncient obsideri classem, vna ab hoste intercepta est, altera Athenas peruenit. Illico Athenis Diomedon cum decem nauibus Mithylenem venit, vt Cononi obsesso ferat opem: contra quem re improuisa Callicratidas nauigans, decem ei naues eripit, ipso sibi fuga consulente.

Decem [illegible] nauibus.

Hoc vbi accidisse, nihiloque minus Athenienses suos obsideri accepere, centum ac decem nauibus his succurrendum esse decernunt, in quas vniuersi qui adoleuissent, serui ac liberi imponerentur. Classe centum & decem nauium, intra 30. dies instructa, soluunt, & alijs 40. nauibus è socijs collectis, classem conficiunt, plurium, quam centum & quinquaginta nauium.

XVII. *Ad Arginusas pugnam parat.*

P[illegible]am accepisset Callicratidas iam ad Samum Atheniensium classem esse, quæ suis opem ferret: naues ad obsidionem [illegible] relinquit, quibus præficit Eteonicum, cū cæteris 120. in altū prouectus. Classem Atheniensium ad A[illegible]as inuenit, eæ inni tres modicæ insulæ Lesbo vicinę ad M[illegible]leam M[illegible]lenę promontorium. Eas noctu nec opinantes inuadere cogitat, verum ab imbribus co[illegible] & tonitribus impeditus, progredi non potuit. Vt primum tempestas cessauit, prima luce nauigat versus Arginusas, & aciem ad pugnam instruit. Et cum gubernator nauis suaderet, vt discederet, quod Athenienses maiore nauium numero pugnaturi essent: respondit Callicratidas, Spartam se moriente nihilo peius habituram, se fugere sine dedecore non posse. Diodorus id responsum [illegible]um esse Auruspici refert, qui prædicebat eum in prælio moriturum. Addit etiam somnium Thrasybuli, de morte septem ducum Atheniensium, qui tamen in prælio non contigit.

Atheniensium insignis [illegible] victoria.

XVIII. *Athenienses [illegible] Callicratida [illegible].*

Post hæc diu pugnatum est confertis primum nauibus, deinde sparsim: & cornu dextrum Lacedæmoniorum, quod ipsemet ductabat Callicratidas, & læuum Atheniensium vicit. Cum autem ipse irruptione in hostem facta, in mare delapsus, nusquam deinde comparuisset, aut vt ait Diodorus, eum fortiter pugnans occubuisset, tum vero victi Peloponnesij, fuga se in Chium, & Phocæam recepere.

Amiserunt Athenienses naues duodecim, Peloponnesij ad septuaginta. Victores partem aliquam nauium relinquunt, quæ demersas naues, ac naufragos reciperent: quod cum tempestate prohiberi facere non potuissent, Trophæum tamen victoriæ monimentum erexere. Sed ea, siue tempestas, siue negligentia maximæ eis fraudi, apud crudelem, atque ingratum populum Atheniensem fuit, vt mox dicetur. Interea cæteræ ad Eteonicum, obsidionis tollendæ causa, pertexerunt, qui præmonitus ab actuaria celoce, & dissimulata suorum clade, triremes suas secundo vento Chium dimittit; ipse castris succensis, pedestres copias Metymnam, quod est alterum in Lesbo oppidum, ad Septentrionem, quamprimum proficiscitur. Athenienses Mitylenem, inde Chium, postremo Samum se conferunt. Hæc copiosius Diodorus persequitur, non sine aliqua diuersitate.

XIX. *Athenienses duces [illegible] supplicio [illegible].*

Interim Athenis hoc prælio victoribus ducibus, imperium abrogatur, excepto Conone, qui prælio non adfuerat, de octo reliquis, duo Athenas non sunt reuersi, siue animi dolore, siue metu, ob non tradita cadauera sepulturæ, quam rem Athenienses ægerrime ferebant. Sex alij cum domum redijssent, accusati, quod naufragos non sustulissent, in vincula coniecti sunt. Cumque iustissimam sui defensionem afferrent, quod ea culpa in tempestatem referenda esset, aut certe in eos nauarchos, quibus id negotij demandatum fuisset; cum iam populo satisfactum videretur, & tamen, propter serius tempus, rem ad proximam concionem extrahere placuisset, in ea indignissime damnati, ac capitali supplicio affecti sunt, bonaque eorum publicata, qui maximam omnium laudem, ex maxima nauali victoria, quam Athenienses ad eam diem de Lacedæmonijs obtinuerant, pulcherrimaque præmia merebantur.

XX. *Mox facti eos pœnitet.*

Neqve multo post, cum Athenienses facti pœniteret, decretum, si superis placet, promulgatum est, vt eos de calumnia liceret accusare, qui populum decepissent, è quibus Callixenus quidam, cæteris dilapsis, omnibus inuisus fame perijt, vt affirmat Xenophon l. 1. extremo, licet Diodorus eum parietibus perfossis, Deceleam ad hostes clam perfugisse dicat. Verum ipse populus vniuersus non multo post, meritissimas huius iniustitiæ, & multiplicis in alios crudelitatis iustissimas pœnas dedit: vt Diodorus quoque animaduertit.

Lysander [illegible] in bello [illegible].

Post cladem ad Arginusas acceptam, Peloponnesij Ephesi conueniere, vbi de mittendis Laced. legatis consultarunt, qui præsentem rerum statum exponerent, & Lysandrum tam suo, quam Cyri nomine, qui nuncios etiam misit, nauarchum poscerent; vt qui nuper gratiosus admodum socijs, hosti formidolosus extitisset. Lacedæmonij Lysandrum eis concedunt, sed vt legatum Araco classis præfecto, cum his mandatis, ne dux à consilijs eius vnquam discederet, quod apud ipsos in more non esset, vt idem classis præfecturam bis obtineret. Itaq; acceptis nauibus, sub huius anni finem Ephesum versus vela fecit.

Hic

FINIS BELLI PELOPONNESIACI.

XXI.

Hic ergo horum anni finis fuit, quo Carthaginenses cum centum & viginti triremibus, & cum centum & viginti millibus terrestris exercitus in Siciliam profecti, Agrigentinos ad deditionem fame compulerunt, cum ipsi, prælio licet superati, totos tamen septem menses oppidum obsedissent. Ita Xenoph. l. 1. Octo menses ponit is, qui totam historiam fusissime refert, Diod. Siculus hoc ipso anno tertio Olymp. 93. In quem etiam annum refert occupatam Syracusis à Dionys. tyrannidem, occasione ex Agrigentinorum calamitate sumpta; plebem aduersus optimates concitando, quod Agrigentum Carthaginensibus prodidisse viderentur. Eius tyrannidis initium Dionys. quoque Halicarnass. initio lib. 7. in hunc annum refert: nec tamen ante annum sequentem plane stabilita est, vt refert idem Diodorus, qui etiam refert illã ad annos duodequadraginta conseruatam, ad finem scilicet vitæ ipsius.

Dionysius Syra... tyrannidem ... ad annos 38.

XXII. *Mors Sophoclis, & Euripidis.*

Idem autor est circa hoc ipsum tempus Sophoclem, Theophili filium, poetam Tragicum mortem obijsse, natum annos nonaginta aut octoginta, iuxta nostram chron. ab an. 3569. ad 3648. duodeuiginti victorijs ornatum. De hoc viro proditum ait, quod vltimam exhibens fabulam, & palmam adeptus, in lætitiam tam immodicam se effuderit, vt statim expiraret. Sic ipse. Addit autem de Euripide, tragico item poeta, cuius extant opera in omnium manibus, Apollodorus, Annalium scriptor hoc anno Euripidem quoque defunctum esse tradit. Alij vero memorant cum apud regem Macedoniæ Archelaum vitam ageret, in agrum forte egressum in canes incidisse, æmulorum poëtarum Arridæi Macedonis, & Cratenæ Thessali inuidia immissos, à quibus dilaceratus misere interierit. Quod Archelaus, qui vsque adeo literarum amator erat, vt Euripideo nutritorum suorum summam crederet, tam ægre tulit, vt Solinus ait, *a* vt suprema eius non contentus prosequi sumptu funeris, crinem tenderet, & mœrorem quem animo conceperat, vultu publicaret. Ergo Poëtæ duo nobilissimi eodem tempore alter summa lætitia, alter summo mœrore perierunt; cum ille Olymp. septuagesima prima ineunte, hic ineunte quoque septuagesima quinta nati essent. Itaque Euripides 16. annis Sophocle iunior fuit. De tempore mortis vtriusq; Poetæ Apollod. & Diod. consentit Euseb. Quamuis Suidas dicat Sophoclem sex annis Euripidi fuisse superstitem.

a Cap. 14.

Eorum orbis.

XXIII. *Roma... magistratus.*

Romæ Tribuni militum, mentione nulla comitiorum consularium habita, (credo, ait Liuius, ob iram Dictatoris creati) Tribunorum militum comitia edixere. Verum patres ne plebeij in tribunatum consularem admitterentur, dederunt operã, vt sicut priore anno per indignissimos ex plebeis candidatos, etiam dignorum tædium fecerant; sic tum primoribus patrum, splendore, gratiaque ad petendum præparatis, omnia loca obtinuere, ne cui plebeio aditus esset.

Quatuor creati sunt, omnes iam functi eo honore. C. Seruilius Hala honorem continuauit, tum ob alias virtutes, tum ob recentem fauorem, vnica moderatione partum.

XXIV. *... huma... exem...*

Hoc anno edidere Romani non contemnendum clementiæ, atque humanitatis exemplum. Cum enim tempus induciarum cum Veientibus exijsset, per legatos & feciales res suas repetere cœperunt. At Veientes per legatos in Senatu obtinuerunt, quoniam ipsi domi intestina discordia laborarent, ne res ab eis tum repeterentur. Inhumanum scilicet iam domi vexatos, etiam foris affligere, cum tamen populi Romanis circumfusi, passim eorum discordias, ad eos inuadendos captarent. Sed eam benignitatem Veientes mox superbia rependerunt.

In Volscis etiam Romani cladem accepere, amisso præsidio, quo Verruginem tenebant, quod ei, dum obsideretur à Volscis, tempori auxilium præstitum non fuerit.

Fortissimi tamen milites nec viui, nec mortui inulti fuere, vt sequens annus docebit.

ANNVS MVNDI 3649. SEXTÆ ÆTAtis, & Imper. Pers. 133. Darij Nothi 19. Ioiadæ Pontificis 20. Olympiadis XCIII. An. 4. Archonte Alexia. V. C. 348. Trib. milit. P. Cn. Cornelijs Coss. L. Fabio Ambusto. L. Valerio Potito.

ANNVS ANTE CHRISTVM 404.

VLTIMVM hunc esse Darij annum passim omnes consentiunt, nec ei plures pauciorésve tribuit Eusebij Chronicon, quam vndeuiginti; quæ est Diodori quoque Siculi sententia, in fin. anni primi Olympiadis 89. & rursus ad finem lib. 13. vbi ait enim paulo post pacem Lacedæmoniorum cum Athen. quæ hoc anno, finito bello contigit, rebus humanis exemptum fuisse, cum per annos vndeuiginti imperium tenuisset: vt propterea merito æstimare possimus mendum in Ctesiam irrepsisse, vbi legimus eum 35. annos regnauisse, quod sine perturbatione totius chronologiæ Persicæ admitti non potest. Xenophon initio libri de expeditione Cyri significat ipsum ex ægritudine mortuum: & ægrum, cum sibi vitæ finem adesse suspicaretur, vtrunque filium ad se venire iussisse, ijsque præsentibus, cum Artaxerxi regnum, Cyro magnam quandam præfecturam assignasset, vita decessisse. Prætulit autem Artaxerxem, vt natu maiorem, licet ante regnum eum suscepisset, Cyrum autem, cum iam rex factus esset, contra quã in filijs Darij Hystaspidæ factum fuerat. *b*

I. *Dar. Nothi mors.*

b Hero. l. 7. init.

FINEM porro accepisse hoc anno vlt. nonagesimæ tertiæ Olymp. bellum Peloponnesiacum, septimo denique ac vigesimo anno, ex quo inchoatum fuerat, ibidem Diodor. autor est. Author & Thucyd. l. 5. qui totum pene hoc bellum, per hyemes æstatesque digestum, donec Lacedæmonij Athenienisbus imperium eripuerunt, ait septem & 20. annos durasse. Idemq; rursus docet; ibique inter cætera ait meminisse se, vel ab ipso huius belli initio, vsq. ad eius finem, vulgo prædicari solitum, hoc bellum ter nouenos annos gestum iri. Plutarch. quoque in Nicia scribit Athenienses, & Lacedæmonios induciarum tempore infectatos fuisse eos, qui in fatis dicebant esse, vt ter nouenos annos bellum duraret. Necesse autẽ est, posito cum Thucyd. belli initio anno 2. Olymp. 87. eius finem in hunc annum cadere. Itaque mirum videtur Xenophontem dicere, huic bello finem impositum post annum 28. & sextum mensem, vnde & Ephoros 29. enumerat, qui interea magistratum gesserint Lacedæmone. An dicendum 27. annos numerari vsque ad obsidionem Athenarum, quæ diuturna fuit; reliquum autẽ tempus, ea quæ dicta esse Anarchia comprehendi? de Ephoris dici posset bellum inchoatum finiente magistratu primi, sicut ait Thucyd. de Archonte, & finisse inchoante vltimi administratione.

II. *Belli Pelop. finis.*

l. 2. p. 462. græc. lat.

SEQVITVR ergo deinceps annus Athenis luctuosissimus, quo Deus Atheniensium superbiam Lacedæmonijs proculcandam dedit. Ea res inprimis memorabilis est, ideoq; paulo latius explicanda: in commonitionẽ potentium ciuitatum, vt discant iustitiam moniti, neq; temnere diuos. Hoc ergo anno Lysandro Archonte, siue prætore Alexia Ephesum venit, ibique omnes vndique naues congregauit. Deinde ad Cyrum profectus pecunias ab eo accepit, quibus nautis stipendium debitũ persoluit. Athenienses quoque ad Samum classem instruebant, vnde mox soluentes Regis fines depopulati, Chium & Ephesum versus nauigabant, & ad nauale prælium sese parabant. Sub hæc nuncius à Dario ad Cyrum venit, qui narrabat eum ab ægro patre accersiri; statimque Lysandrum idem Cyrus accersit, & de sua profectione monitum, vetat cum Atheniensibus, nisi cum maiore classe confligere, ad quam parandã, tributa ei de vrbibus assignat omnia, quæ ipsi peculiariter pendebatur, & pecuniam quæ supererat ei donat. Qua profusione videri potest, sibi gratiam Græcorum demereri voluisse, ad regni paterni successionem, fratri à patre destinatam.

III. *Lysander & Athenienses ... ad prælium parant.*

Cyri ad patrem profectio ... Lysandrum ...

E... successu Lysander expugnata & direpta Cedrea Atheniensium oppido, in Cariæ finibus, Rhodum nauigat: pro Cedrea Diodorus Thasum substituit, in qua dicit Lysandrum pubem omnem, ad octingentos iugulasse, pueros que ac mulieribus sub hasta venditis, vrbem solo æquasse. Inde propter Ioniam versus Hellespontum cursum tenuit, ad obseruandum nauium per Hellespontum iter, & ad oppida, quæ ab ipsis defecerant, recuperanda. Et Abydo Helacti Lampsacum contendit, quod erat oppidum in Athen. societate. Aderant ei cum alijs Abydeni, terrestri eò itinere profecti, quorum dux erat Thorax Lacedæmonius. Adorti ciuitatem, vi eam capiunt, atq; diripiunt, omnibus diuitijs, ac commeatu affluentem: hominibus liberis dimissis.

Et Lampsacum.

Athenienses Lysandri vestigia sequebantur, & ad Eleuntem in Chersoneso Thraciæ portum appulsi, quid accidisset Lampsaco didicerunt. Itaq; statim Sestum pergunt, inde commeatu secum sumpto, recta nauigant ad Ægos potamos, quæ Latine dicens Capræ flumina, qui locus est è regione Lampsaci, vt ait Xenophon, & Plutarchus, interuallo stadiorum quindecim.

Athenienses ueniunt ad Ægos potamos.

V. Cvm primum illuxisset Lysander omnia ad naualem pugnam instruxit, simulque edixit, ne quis suo se loco moueret, vel in altum proueheretur iniussus. Athenienses, vbi primum sol exortus est, adfuerunt cum centum & octoginta nauibus ad prælium parati. Verum vbi classem suam Lysander non eduxit, iamque aduesperasceret, ad Ægos potamos redeunt. Tum Lysander naues omnium expeditissimas subsequi eos iussit, ac postea quam speculatæ essent, quid rerum hostes in littus egressi agerent, recta discedere, vt sibi renunciarent. Priusquam hæ aduenissent, militem suum è nauibus egredi non patiebatur. Atque hæc per dies quatuor agebat, cum interim Athen. aduersus eum quotidie in altum proueherentur.

Lysander non facit Atheniensibus pugnæ copiam.

VI Alcibiades autem, qui de castellis suis conspexisset Athenienses in littore stationem habere, non ad oppidum aliquod, & commeatum Sesto petere, quæ stadijs quindecim à nauibus abesset: hostes vero in portu, & vrbi vicinos esse, ac rerum omnium abundare copia, loco ipsos haudquaquam opportuno stationem habere dicebat, monebatque vt Sestum repeterent, vbi & portum, & oppidum ad manum essent habituri, & cum libuisset cum hoste pugnaturi. Verum sapiens Alcibiadis consilium, cũ fastu à ducibus reiectum est, quasi is etiam tunc in exercitu Imperatorem vellet agere: sed non impune cessit ipsis superba peruicacia. Verum de Alcibiade alia omnia Diodorus recitat, eum scilicet affirmasse ducibus Atheniensibus, duos se Thracum reges amicitia coniunctos habere, quorum copias auxiliares offerret, si ei partem Imperij vellent concedere, quod nimirum patriæ cuperet gratificari, & egregio aliquo facinore, populum sibi beneuolentiam reconciliare. Verum repulsum ab illis, quod secum reputarent, si ... male gererent, in se solos culpam recasuram, sin ... rotam gloriam Alcibiadi tributum iri. Sic ipse. Sed Plutarchus Xenophontem nobiscum sequitur, nec tamen absurdum est vtrumque contigisse.

Alcibiades ... monet.

Eius consilium male repellitur.

VII Lysander die quinto mandat ijs nauibus, quæ Athenienses quotidie recedentes sequi solebant, vt postquã ipsos de nauibus egressos, ac per Chersonesum palantes vidissent, (quod illi in dies longius faciebant, eum & cibaria procul emerent, & Lysandrum præ se contemnerent, qui classem aduersus ipsos non educeret) ad se conuersis nauibus scutum inter nauigandum in altũ tollerent; propemodum vt olim Iosue clypeum. a Faciunt illi quod imperatum erat. Itaque Lysander suis dat signum vti quam celerrime nauigent, hos Thorax dux Abydenorum, cui Eteonicum Diodorus substituit, in terra cum peditatu comitabatur. Diodorus ait Philoclem ducem cum 30. nauibus è portu ... ... tussis, sed mox à Lysandro in fugam datum, totam classem Atheniensium tumultu, ac pauore turbasse, hostique incruentam de se victoriam dedisse.

Lysander ... Athenienses ...

a Iosue 8. 18. 19.

VIII. Xenophon autem ... Postquam, inquit, hostem cum classe irruentem Cono videt, signa dat suis, vt totis viribus ad naues, opis ferendæ causa concurrerent. Verum quia victores hinc inde palati vagabantur, naues aliæ binos habebant remiges, aliæ vnum, nonnullæ omnino vacuæ remanserant.

Xeno... l. ... hist. p. 450.

Sola Cononis nauis, & aliæ circum ipsum septem cum Paralo, nomen id erat publicæ nauis Atheniensium vectoribus instructæ, atque in altum prouectæ discesserunt. Et Paralus quidem Athenas, cladis nuncium allatura profecta est: At Cono postquã animaduertit res Atheniensium perditas, veritus Atheniensis populi furorem, in se ... nuper cognitum, desperato reditu, ad Euagoram in Cyprũ cum octo nauibus profugit. Reliquas naues vniuersas Lysander capit, & in terrã progressus copiam hominum maximam, mox q; naues, captiuos, cetera Lampsacum adducit, atq; ita minimo labore, vnaq; hora longissimum bellũ, vnius ducis industria, consilioq; cõfecit. In captiuis præter alios duces, etiam Philoclem, & Adimantum cepit. Quo hæc die gesta fuerunt, Theopompum Milesium prędonem ablegat, qui rei gestæ nuncium Lacedæmona perferat, quod totum iter is triduo peruolauit.

Nouem tantum naues euadunt.

Nouum clade ac ... .

IX. At Lysander socijs conuocatis, de captiuis consultare cœpit, quorum tria capitum millia ait fuisse Plutarchus in Lysandro. Ibi multæ accusationes contra Athenienses institutæ sunt de ijs, quæ contra ius fasque improbe commisissent, quæq; patrare decreuissent, nimirum, si nauali pugna superiores euaderent, vt omnibus illis dextra manus amputaretur, qui viui in eorum potestatem peruenissent. Præterea quod captis duabus triremibus, quarum vna erat Corinthia, altera ex Andro, vectores omnes de rupe præcipites egissent. Id consilium dederat Philocles, quem tum Lysander habebat in vinculis. Cumque alia quoque multa in Athenienses iactarentur, visum est vt capitis omnes qui Athenienses essent, excepto vno Adimanto, qui decreto de amputandis dextris contradixerat, interficerentur. Et Philocles in primis, non sine exprobratione crudelitatis: quem Theophrastus apud Plutarchum refert, nihil calamitate fractum dixisse Lysandro. Noli obijcere crimina, quorum iudex est nemo, sed ea victor age, quæ eras passurus victus. Lotus inde, ac splendida amictus chlamide, primus ad ceruicem pręben dam ciues suos antecessit: tria millia interfecta scribit Plutarchus in Alcibiade.

Lysander ... in Athenienses sæuit ...

Atheniensium saeuitia.

Philocles ... .

X. Interea cum nauis Paralus noctu Athenas appulisset, & accepta clades, atque calamitas ab ea nunciaretur, varius vlulatus hominum de Piræo per muros longos in vrbem ipsam penetrauit, vno rem gestam alteri nunciante. Atque adeo nocte illa somnum cepit nemo, cum & eos qui perierant, lugerent, & ipsi perpessuros se existimarent ea, quæ in tam multos Græcorum populos inferiores, superbè, atque crudeliter perpetrassent. Itaque ad obsidionem ferendam omnia comparant, Lysander autem ad inferendam.

Atheniensium accepta clade trepidatio.

Etenim cum suis ducibus omnia vbique oppida, excepta Samo, ad defectionem compellit, ne ab illis mediatã obsidio interturbari posset, præsidia Atheniensium, aliosque, quos vbiuis reperisset Athenas ablegat, illuc tantum nauigandi securitate concessa. Norat enim tanto citius commeatu carituros, quanto plures & in vrbem, & in Piræum confluerent. Post hæc ad Agin Spartanum regem, ac Spartam mittit, qui nunciarent se cum ducentis nauibus aduentare. Ita Xenophon l. 2. & recte quidem, aduentabat. Nam vt ait Plut. in Lys. per vrbes tam socias, quam hostiles lentè circumuehebatur, & deleto passim populi iure, & alijs Reipublicæ formis, harmostas, siue moderatores Lacedæmonios singulis oppidis relinquebat. Præterea ex conflatis ab se per oppida sodalitijs, denos rectores; imperium Græciæ quodammodo sibi struens.

Lysandri ... & consilium.

XI. Hæc dum maxime Lysander agit, Lacedæmonij coactis totius Pelopon. viribus, exceptis Argiuis, Athenas conueniunt, & ad vrbem ipsam obsidendam in Academia castra locant, & Pyræeum cum centum quinquaginta nauibus, ne qua nauis accederet, intercludunt. Sicque terra, marique obsessi, cum neque classem, neque socios, ne-

Lacedæmonij Athenas obsident.

que

que frumenti satis haberent, in magna rerum perturbatione versabantur: nec vllam sibi spem salutis inueniebant, quia eas vicissim perpeterentur calamitates, quas per memtam petulantiam, atque improbitatem, tam in suos, quam in alienos designassent. Scribit Plutarchus Lysandrum durante obsidione tantisper in Asiam abijsse, ibique quod paulo ante, Athenas veniens fecerat, omnium ciuitatum Respublicas æque demolitum, & constituisse decemuiratus, ex amicis atque ... suis, quibus vitæ & necis arbitrium tradebat, & specie asserendi ciuitates Græcorum in libertatem, ab Atheniensium seruitute, eos, constitutis in eis tyrannis, in durissimam seruitutem redegisse, quod mox Athenis quoque factum est. Quam ob causam Theopompus comicus vocabatur, dicens Lacedæmonios cauponibus similes, qui suauissimum potum libertatis gustandum populis præbuissent, sed acetum infudisse.

XII. Dvm hæc aguntur, fame Athenis laboratur, adeo vt plerique fame interirent, nulla tamen de compositione mentio fiebat. Nam Archestratus cum dixisset in Senatu e Republica fore si cum Lacedæmon. pacem facerent, ijs conditionibus, quas ipsi obtulissent, coniectus fuerat in vincula. Et quamuis frumentum prorsus omne defecisset, non tamen superbia, ac contumacia defecerat. Nam ad Agin legatos mittunt, ac velle se Lacedæmoniorum socios esse significant, solusque muros vrbis cum Pyræo retinere. Significatant enim Lacedæmonij se longos muros, ad stadia decem, vtrinque velle diruere; de quo ne cuiquam suadendi causa dicere liceret, decreto statuerant. Ille legatos Spartam remittit, vnde responsum accipiunt: Abirent illi nunc quidem, &, si pacis egerent, re melius deliberata reuerterentur. Id vehementer Athenienses perculit, veritos ne in seruitutem redigerentur. Tum Theramenes in concione populo persuasit, vt ad Lysandrum ac Lacedæmonios mitteretur, num idcirco in sententia de murorum demolitione perstarent, quod vellent vrbem euertere, an fidei causa.

XIII. Lysander hominem ad tertium vsque mensem detinuit, vt interea Athenienses magis ac magis fame ad omnia postulata adigerentur: tum denique eum Spartam reiecit, quod id non in sua, sed Ephororum potestate esse diceret. Re audita Athenienses eum Spartam, cum decem alijs mittunt, instructum plenissima potestate omnia transigendi. Quo cognito Ephori concionem cogunt. In ea plerique, Corinthij præsertim ac Thebani, Athenienses funditus euertendus censebant. Quod à Lacedæmonijs recte improbatum est, quod dicerent in maximis Græciæ periculis eos operam in primis vtilem nauasse, vt inquit Xenophon. Alij scribunt negasse permissuros se vt alter Græciæ oculus erueretur. Vt Iustinus lib. 5. & ab eo, vt pleraque alia, Paulus Orosius qui multa stylo declamatorio dilserunt, parum ipsis fontibus aliquando congruenti.

XIV. Itaqve pax ijs conditionibus inita, vt muri longi, & Piræus diruerentur: naues, exceptis duodecim omnes traderent. (10. oblongas ait Diodorus, Plutarchus in Lysandro sequitur Xenophontem l. 2.) exules reducerent: eundem cum Lacedæmonijs amicum vel hostem existimarent, eosdem mari ac terra sequerentur, quocunque tandem ducerent. Addit Plutarchus in Lysandro, iussos omnes vrbes relinquere, suo agro contentos esse, exules recipere, & quæ iuberentur dare. Eo tempore rogatum ferunt à Cleomene afflictis insultante Theramenem, qui princeps erat legatorum, num auderet iussu Lacedæmoniorum muros tradere, quos Themistocles inuitis Lacedæmonijs construxisset. Cui Theramenes respondit, nihil se diuersi agere à Themistocle. *Quippe, ait, eosdem muros tam ille ad ciuium salutem excitauit, quam nos ad salutem eorum diruemus.* Quando vrbes si mœnia redderent beatas, Spartam quæ muris caret, omnium oporteret esse miserrimam.

XV. Ex quo intelligi posse videtur non solum iussos Athenienses muros, qui longi vocabantur, diruere, qui vtrinque ab vrbe ad portum protendebantur, sed ipsos etiam vrbis muros. Nam mox à Lysandro ad tibicinarum cantico, magno cum hominum studio dirutos, quantibus ac coronatis socijs Plutarchus in Lysandro testatur, qui cum diem libertati Græciæ initium dedisse putarent. Nihilominus ipsius vrbis muros mansisse superstites, ex Xenophonte patet, in ea pugna, quæ pro 30. tyrannis commissa est: traditi tantum fuerunt, sicut & ipsa vrbs tota potestati Lacedæmoniorum, vt paulo ante Cleomenes loquebatur, cui respondebat Theramenes se mœnia demolituros, nimirum si iuberentur, ... tamen iussi non fuerant, vt ex decreto Spartano liquet. Nec necesse est de alijs muris tibiarum cantu dirutis, ... de longis Plutarchum interpretari. Denique non muros euertisse, sed muris Atheniensium potitus dicitur Lysander teste eodē Plutarcho die decimo sexto mensis Munichionis, is est Martius, quo die superauerant quondam prælio nauali ad Salaminam Barbaros. Hic fuit huius anni exitus, quo Xenophon, ait Dionysius tyrannidem inuasisse. Cœptam tamen iam anno præcedente, supra ex Dionysio & Diodoro diximus.

XVI. Romæ hoc anno ob superbum responsum Veientis Senatus, datum legatis res repetentibus, bellum indictum est; sed non nisi multis cum militum querelis delectus est habitus, Tribunis querulam sponte plebem de more accendentibus, quum dicerent Patres eam vexandam militia, & hostibus trucidandam obijcere. Tandem tamen dilato Veiensi bello, quod legem de eo gerendo antiquatum iri apparebat, populo exacerbato, Tribunos militum in Volscorum agrum ducere exercitum placuit.

Cneius Cornelius vnus Romæ relictus, tres Tribuni tripartito copias ad vastitatem Volscorum agris inferendā diuisere: dumque duo Volscos hinc inde distinent, Fabius, ad Anxur oppugnandum, sine vlla populatione accedit; id oppidum postea Terracinæ dictæ. Circummissæ 4. cohortes cum C. Seruilio Hala, cum imminentem vrbi collem cepissent, ex editiore loco muros, quà nullum erat præsidium, inuasere, & cum clamore captæ vrbis omnes confluxissent defendendi gratia, ex altera scalis mœnia occupata sunt. Ibi quoque multa cædes, donec proclamatum est, neminem nisi armatum occisum iri. Tum vero facta deditio est, armaque deposita: oppidanorum ad duo millia & quingenti viui capti sunt.

A præda abstinuit Fabius dum reliqui venirent, à quibus captum quoque Anxur dicebat, hoc ipso quod Volscorum auxilia auertissent.

XVII. Qvi vbi venerunt, oppidum vetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere. Eaque primum benignitas Imperatorum, plebem patribus conciliauit. Additum & aliud maxime tempestiuū munus, tam tribunis plebis, quā ipsa plebe nihil neq; cogitante, neque rogante; vt Senatus spōte decerneret, vt miles stipendia de publico acciperet. Ea res summo gaudio, publicisq; acclamationib. in laudē Senatus accepta est. Nec defuere Tribuni muneri suo, vt scilicet publicæ expertes lætitiæ, ac liuore pleni, rem male interpretarentur: alia scilicet ex parte populum tributis vexatum iri, vt pecunia in stipendia conficeretur. Nihil tamen effecerunt, Senatu ipso præeunte, & tributa graui ære, quod argentum nondum signatum esset, alacriter persoluente, & populum exemplo suo prouocante, & eos qui conferebant collaudante, vt etiam æmulatio ad prompte largiendum in plebe ipsa oriretur. Hanc primam stipendij publici pensitationem Diodorus in annum secundum Olymp. nonagesimæ quartæ retulit. Quæ autem Liuius de ære graui, & argento nondum signato dicit, parum videbuntur consentanea ijs, quæ ex Plinio, de nummis & pecunia, anno Numæ quarto, vrbis 42. diximus. Verum de ære dictum est, quod seuera iam tum signatum fuit, hic de argento est mentio, quod teste Plinio, non nisi anno Vrb. 585. aut potius 484. vt ibi dicemus, idest, quinque annis ante primum bellum Punicum signari cœptum est.

Margin notes: Lysandro. lib. 2. c. 5. — Præmia quæ ... — Theramenes ... — Quid Spartani ... — Tribus ... Athenis ... — lib. 5. c. 17. — Conditiones pacis. — Plut. in Lys. — Non muros Athenarum dirutos. — Prim. Volsci gesta. — Anxur captum. — Et decretum stipendium de publico militi promissa. — Trib. pleb. maligne muss. — lib. 33 c. 3.

Belli Pelopon. An. 28.

ANNVS MVNDI 3650. SEXTÆ ÆTAtis & Imper. Persar. 134. Artax. Mnemonis 1. Ionathan Pontif. 2. Olymp. XCIV. An. 1. Prætorib. Athen. 30. Tyrannis, siue Anarchia. Vrb. C. 349. Trib. T. Quintio Capitolino. P. Quintio Concinnato, [illegible]ul. Tullo II. A. Manlio. L. S[illegible]o Medullino III. & [illegible] Æmil. Mamerco.

ANNVS ANTE CHRISTVM 403.

I. *Imperium Artax. cum Mnemone.* INSIGNITVR hic annus nouo Persarum imperatore Artaxerxe, Darij Nothi, & Parysatidis filio, cui memoriæ felicitas longe nobilius cognomen dedit, quam patri eius dederat maternum genus. Eum hoc anno regnare cœpisse testatur Diodorus, vt ante diximus, qui paulo post pacem initam inter Athenienses ac Lacedæmonios, mortuum Darium testatur; cui statim Artaxerxem natu maiorem filium successisse scribit Xenophon initio expeditionis.

Ex Ionatha Pontificatus. Ionatham filium Ioiadæ nouo Persarum imperatori, vt alibi diximus, aggregamus, sicut reliquos iam Hebræorum Pontif. à Cyro, ex probabilitate magis, quam ex certa scientia. *l. 11. c. 7.* Nam illum sub hoc Artax. Pontificatum gessisse ex Iosepho constat, qui eum Ioannem vocat, sicut & patrem eius Iudam. Septuaginta vocabula Hebræa fideliter retinuere. Nam Hebræis Iudam & Ioannem, alios esse à Ioiada & Ionatha nemo dubitat. Quando autem cœperit gerere Pontificatum, nemo tradit, præter Annium Viterbiensem, quem docti omnes merito respuunt, etiam eum sequuntur.

II. *Olymp. 94. Belli annus 28.* INITIVM Olymp. nonagesimæ quartæ profert hoc anno Xenophon lib. 2. hist. quo anno & Solis defectum scribit contigisse: vbi & Olympicum victorem nominat Coretnam quendam Thessalum. Consentit Diodorus, *l. 14. init.* qui victorem vocat Corcinam Larissæum, & Larissa in Thessalia est. Idem tamen extremo hoc anno refert Lasthenem Thebanum hac Olympiade palmam retulisse, quod eum equo ad cursum exercitato contenderit, victorq; redierit, cursu à Coronea ad Thebarum vsque mœnia protenso, sed Thebani suum quoque stadium habebant, sicut & Elei, vt ex Pausania liquet. *l. 9. p. 299. gra.* Lectus quidem fuit Athenis Archon Pythodorus, sed eum Athenienses non recensent, vt qui hunc annum Anarchiam vocat; quem Xenophon vigesimum octauum belli annum computauit, vt supra dixi, cuius rei ea ratio nunc occurrit, quia dum hoc anno à Lysandro & Lacedæmonijs ad Samum contra Athenienses pugnatum est, bellum nondum plane confectum videri potuit, nec nisi ijs deuictis, Lysander in patriam quasi triumphans reuersus est. Et hanc esse Xenophontis mentē ex eo facile patet, quod non nisi post hunc triumphum annos belli Peloponnesiaci recenset. *Ratio temporis.* Hunc ipsum annum vocat Diodorus annum septingentesimum & octogesimum à Troiæ excidio, quod Chronologiæ nostræ exactissime congruit. Eum enim numerum plane atque accuratè conficiunt anni 431. ante vrbem conditam, & 349. ab vrbe condita.

III. *Cyrus regni fratris ambit.* HOC statim regni Artaxerxis initio turbarum ingentium materia in Perside à Tissapherne, aut à Cyro potius excitata, est. Posteaquam enim Darius viuendi finem fecit, & Artaxerxes regno potitus est, Tissaphernes Cyrum apud fratrem criminatur, quasi is illi insidiaretur. Adhibet ille facile accusationi fidem, siue quia timida & suspicax est omnis ambitio, siue quia norat se ante regnum, Cyrum in patris regno natum, siue quia indolem fratris, eiusque superbos spiritus non ignorabat. Itaque Cyrum, interficiendi consilio comprehendit, sed matre precibus intercedente liberatur, & ad præfecturam suam remittitur. Moriturum iam mater vlnis complexa, ac capillo suo circumijciens colligansque illius collum cum suo, multis lamentis, & obsecrationibus obtinuit ei veniam, effecitque vt remitteretur ad mare. Ita Plutarch. in Artax. Consentit Ctesias, & Xenophon l. 1. de expeditione Cyri, sub quo ipsemet militauit, eique non parum fauisse, ex his ipsis iam suspicari licet.

Triginta tyranni Athenis. IV. *14. ... regnum ... firmatur.* NON enim calumnijs, sed veris accusationibus Cyrus videtur appetitus, quod tam ex illa cæde duorum consobrinorū, propter non delatum sibi honorem regium, quē iam quasi certum spe deuorauerat, quam ex magna profusione pecuniarū in Lysandrum, & Græcos, ante istā accusationē, non male colligi potest, fauet etiam huic sententiæ vehementer Plutarchus in eius vita. Vbi ait eum ab ægro patre accitum in aulam, matre satagente, vt in regnū promoueretur maiore natu prætermisso, quod hic natus esset Dario nondum rege, Cyrus autem Dario iam rege, vt ante dixi. Cum ergo Cyrus euocatus est, magna spe erat matrem, à qua præ fratre diligebatur, effecisse apud patrem, vt regni successor declararetur, quod tamen perficere non potuit, patre ætate priorem regem designante. Facto Cyro, qui tum vix decimum nonum annum agebat, Lydiæ Satrapa, & oræ maritimæ duce. Idem Plutarchus accusatum ait à Sacerdote, quem Tissaphernes ad regem consecrandum adduxerat, qui regi renunciauit, Cyro constitutum fuisse, regem, dum vestem in templo exueret, adoriri, atque obtruncare. Ei autem in primis creditum, quod cum Cyrum ante præceptor docuisset, Cyrum non fuisse creatum regem, grauiter tulisse putabatur. Quæ autem postea fecerit ad occupandum regnum, ex ipsiusmet Xenophontis confessione dicemus, nunc reliquias belli Peloponnesiaci persequamur.

V. *Triginta tyranni Athenis à Lysandro ... Piræo præfecti.* VISVM fuit populo, ait idem, deligendos esse viros triginta, qui leges patrias conscriberent, secundum quas in Repub. deinceps viuendum esset, quos nominat ibidem Xenophon. Id à Lysandro factum scribit Plutarch. Mox, inquit, Rempub. ... atque vrbi 30. Piræo decem præposuit Rectores, nimirum sicut in reliquis passim oppidis, Athenas reputans quasi tribus oppidis pares. Eadem fere in Alcibiade. Athenienses, inquit, ægre ferebant vel imperium sibi ereptum. Vbi vero libertate quoque ijs adempta, triginta rectores vrbi Lysander imposuit, quæ non venerant in mentem, cum incolumes esse poterant, rebus iam profligatis perspexere; lamentantes commemorantesque peccata, & imprudentiam suam; maximeq; alteram in Alcibiadem indignationem, quem ob alienam culpam amiserant, suamque ciuitatem præstantissimo spoliauerunt Imperatore.

VI. *Præsidium arci ...* PRÆSIDIVM etiam arci imposuit, eique moderatorem siue harmosten: Sic enim eos Lacedæmonij appellabant, dedit, Callibium quendam Spartiatam. Diodorus scribit ipsos inter se Athenienses disputasse de Reipub. administrandæ forma mutanda ex populari in Oligarchicam, cumque inter se non conuenirent, Lysandrum Samo aduocasse, à quo iussi sint 30. viros eligere, Theramene nequidquam repugnante, & consuetam Reip. administrationem retinere volente. Verum is repugnat Xenophonti, qui triginta uiratum institutum docet priusquam Lysander Samum proficisceretur. Nec est verisimile Athenienses sponte sua, & non à Lacedæmonijs coactos, Reip. suæ formam mutare voluisse, & paucorum affectasse dominatum, quem nuper in illis quadringentis viris, sibi perniciosum esse experimento didicissent.

VII. *Quo hi eorum administr...* IN ergo Lacedæmoniorum, & Lysandri mandatū fuit, qui vbique statum popularem euerterant, & decemuiratum constituerant, ex clientum suorum numero, qui omnia ex eorum arbitrio moderarentur. Et mox Lysander Sami decem præfectos instituit, Athenis ergo quasi triplo maiori ciuitati, vt dixi triginta viros esse voluit; quorum munus erat, inquit Xenophon, & ex eo Diodorus, Senatum legere, instituere magistratus, leges etiam condere, quibus ciuitas regeretur. Et à principio quidem scelestissimos quosque in iudicium pertractos necauere, suamque æquitatem bonis omnibus probauere, sed id diuturnum fuit. *Inuasio cædis.* Nam non multo post cum pro libidine sua omnia facere decreuissent, & gubernationem

in Ty-

in Tyrannidem vertere præsidium Lacedæmone accer- serent, verbo quidem vt improbis è Repub. sublatis, eam constituere possent, quos etiam pollicentur se sum- ptu suo alituros: re autem vera id præsidium expetebant, vt eo protegerent inimicorum, aut eorum in quorum bona inuolare cupiebant, & eorum quos minime laturos ipso- rum tyrannidem, vel ad quos hominum concursus liber- tatis causa futuros existimabant, cædes aliquo honesto prætextu velatas perpetrare possent. Quod Theramenes vir integerrimus, qui in triginta virorum ascriptus fuerat, & alij cum Leo Salaminius, & Niceratus Niciæ quon- dam imperatoris filius, & mox sexaginta viri nefariè truci- dati, experti sunt, id maxime agente Critia omnium im- probissimo, sed hæc aliquanto post patrata fuerunt, & fu- sius à Diodoro & Xenophonte perscribuntur.

Interea Samum Lysander cum classe discedit, à quo cum Samij vndique obsidione premerentur, de dedi- tione consultare cœperunt, & in eam conditionem con- uentum est, vt liberis hominibus, singulis cum vna veste discedendi facultas esset, reliqua ipsi traderent. Atque ita illi tunc oppido excesserunt. Lysander autem oppido, & vniuersis eius rebus, pristinis ciuibus redditis, ac decem præfectis custodiæ causa constitutis, sociorum nauales co- pias dimittit, Laconica vero cum classe Lacedæmonem nauigauit, cum & detracta captis nauibus spolia secum a- ueheret, & abductas è Piræo triremes, exceptis duode- cim, & coronas quibus ipse peculiariter à ciuitatibus do- natus fuerat, & argenti talenta quadringenta & septua- ginta, quæ superabant è tributis, quę ad bellum hoc ei Cy- rus assignauerat; quidquid aliud denique bello acquisiue- rat. Pecuniam Diodorus mille & quingentorum talento- rum fuisse dicit. Hæc vniuersa Lacedæmonijs tradidit, sub æstatis finem, qua post vigesimum octauum annum, sex- tumque mensem bello finis est impositus.

IX Pecunia ab eo quæsita. Verum Plutarchus eam pecuniam per Gylippum, qui dux fuerat in Sicilia, præmissam tradit, qui cum eam pa- rum fideliter tractasset, atque adeo trecenta talenta, si Diodoro credimus, inde exemisset, re patefacta, sponte solum verterit, capite damnatus ab Ephoris. Verum cum tanta pecunia non exigua pars esset gloriæ, & splendoris Lysandræi triumphi, dici potest eam quidem cum Lysan- dro fuisse deuectam, peculiari tamen curæ Gylippi fuisse commendatam.

Illud potius animaduertendum, quod ibidem subdit Plutarchus. Spartiatarum prudentissimos tantam pecu- niæ vim exhorruisse, quæ ciues labefactasset non vulga- res, & Lysandrum insectatos esse, quasi ciues ignauos, ac sordidi lucri cupidos redditurum. Quin & testatos Epho- ris denunciasse, aurum & argentum, quasi pestilentes ille- cebras reijciendum, reque ad concilium delata, non de- fuisse qui negarent vrbe recipiendam monetam auream vel argenteam, sed ferream, quæ patria erat, retinendam, quam adhoc candentem aceto tingebant, vt neq; procu- di, neque duci, neque malleo tractari posset, & grauitate inhabilis esset ad portandum.

X. Verum Lysandri necessarij institerunt, vt pecunia illa in vrbe admitteretur. Itaque decretum fuit vt in vsum pub- licum id genus nummorum admitterent, si quis eos pri- uatim possidere compertus esset, in eum pœnam capita- lem sanxere, nec aliam ob causam Thoracem, vnũ de Ly- sandri amicis, postea necauerunt, quam quod eum domi habere argentum compertum fuit. Quasi vero, inquit Plu- tarch. nummos Lycurgus formidasset, non autem num- morum comitem auaritiam & cupiditatem, quæ non de- trahebatur priuato vsu vel possessione interdicta, sed ac- cendebatur ex publica, accedente ad vsum eius dignitate, & admiratione. At ego sane non intelligo quomodo ea pecunia publico vsui esse posset, & non priuato. Nam si verbi gratia in stipendia militaria, aut commeatus expen- debatur, qui poterant milites, & caupones, & alij ijs non vti, quas à magistratu acciperent in vsus suos, & rerum quas venderent commutationem?

XI. Hoc ipso anno, durante adhuc tyrannide, Alcibiades occisus est, vt volt Diod. Siculus, & ex Plutarcho colligi- tur, sensitque Sigonius. Cum enim tyranni viderent populo spem quandam meliorum rerum affulgere, dum Alcibiades viueret, docuit Lysandrum Critias non posse Laced. securè imperium tenere, nec Athenienses placide, ac patienter paucorum dominationem ferre, dum Alci- biades viueret, nec si velint, permissurum Alcibiadem, vt præsentibus rebus acquiescant.

Alcibiades, formidine Lacedæmoniorum terra, mari- que dominantium, secesserat in Bithyniam, vbi magna fortunarum suarum parte nudatus, in Phrygiam ad Phar- nabazum profectus erat, vt eius opera se in gratiam Arta- xerxis, vt olim Themistocles Xerxisi, insinuaret, apud quem honorifice habebatur, dum se occasio profectionis offerret.

Interea Lysander accepta Lacedæmone scytala, quæ iubebat vt Alcibiadem tolleret: siue Agidis gratiæ, qui eum pessimè oderat, id dedere Spartani, siue & ipsi Al- cibiadis solertiam ac fœlicitatem timuerunt, nuncium mittit ad Pharnabazum, apud quem magno hactenus in honore fuerat, vt hominem, qui tum degebat in Phrygia, de medio tolli curaret, quod ille confestim per suos fra- trem atque auunculum executus est. Nam domum in qua erat circumuentam flammis, incendunt. Qua re animad- uersa, Alcibiades vestes, & stragula pleraq; glomerata igni iniecit, ac lacerna sua circum sinistram intorta, dextra stri- ctum tenens gladium, deiecit se in ignem, ex quo inuiola- tus ante euasit, quam deflagrarent vestes, barbarosq; con- spectu suo, non ausos cominus congredi, dissipauit: eorũ tamen iaculis eminus confossus interijt. Ita Plutarch. eis- demque simillima Diodorus. XII. In Phrygia interficitur.

Romæ lege perlata de indicendo Veientibus bello, exercitum magna ex parte voluntariorum noui Tribuni mi- litum Consulari potestate Veios duxere; à quibus primum Veij circumsessi sunt, & post 10. annos expugnati. Sub eius obsidionis initium dubitatum est publicone bello gentis totius Veientes tuendi essent, nec ne, quod publicum He- truscorum concilium ad fanum Voltumnę frequenter ha- bitum esset. XIII Eam in ... tum.

Mortuum hoc tempore Democritum, cum vitam ad annos 90. protraxisset, scribit Diodorus in fine anni hu- ius. Verum Hipparchus apud Laërtium ait eum centesi- mo & nono ætatis anno obijsse, vitamque triduo retinuis- se panibus calidis ad nares admotis. Eusebius eum flo- ruisse ait sub Olympiadem octogesimam sextam. Quarta vero, & nonagesima mortuum. Mors Democriti.

ANNVS MVNDI 3651. SEXTÆ ÆTA- tis & Imperij Persarum 135. Artaxerxis Mnemo- nis & Ionathan. Pontif. 2. Olympiadis XCIV. An. 2. Prætore Athenis Euclide. Vrbis cond. 350. Trib. C. Valerio Potito III. M. Sergio fidenate, P. Cornelio Maluginensi, &c.

ANNVS ANTE CHRISTVM 402.

Postquam Cyrus mortis certissimũ discrimen, sum- mis precibus matris euasit, consilia statim inire cœpit, quo pacto se deinceps è potestate fratris eximeret, atque etiam si fieri posset, eius loco regno potiretur: & vinculo- rum magis, quam indulgentiæ fraternæ memor ira stimu- lante acrius quam ante regnum ambire cœpit, vt scribunt Plutarch. in Artax. & Xenoph. l. 1. Expedit. Artingir & Ctesias. Itaque vt olim Absalon populi animos à Dauide patre, ita Cyrus ab Artaxerxe fratre auertebat; & si quis à rege missus ad eum veniret, eum sic affectum ab se dimit- tebat, vt ei quam regi esse amici mallent. Præterea barba- ros quos habebat secum, ita bello reddebat idoneos, vt eorum erga se beneuolentiam vehementer captaret. Et recte ille quidem, nisi hæc beneuolentia in pessimum fi- nem relata fuisset. Græcas copias quam poterat occultis- sime cogebat, vt regem imparatissimum offenderet. I. Cyrus in fratrem Artax. defectionem molitur.

An. 135. II. *Varias apud regem, & contra Tissaphernem prætextus.* Et quoniam fieri non poterat, quin rex persentisceret multas, quæ fiebant è Peloponneso, militum euocationes, ab iis, quos in præsidiariis vrbibus præfecturæ suæ Cyrus habebat, quæ ad ipsum à Tissapherne defecerant, hoc prætextu eas velabat, quasi vrbes Regi & sibi contra Tissaphernem tutari vellet, rege minime improbante. Scribebat enim ad regem, atque orabat vt fratri potius, quam Tissapherni, in eas vrbes concedere vellet imperium: qua in re matris etiam studio adiuuabatur. Sicque Rex insidias sibi strui non animaduertebat; præsertim cum Cyrus Tributum earum vrbium, quas Tissaphernes habuerat, regi mitteret.

Multis præterea in locis & copiæ colligebantur, & clam nutriebantur à Clearcho Lacedæmonio in Hellesponto, ab Aristippo Thessalo in Thessalia, à Proxeno Bœotio, à Sophæneto Stymphalio, aliisque amicis atque hospitibus eius, quorũ nemo secretorũ eius erat conscius, sed idoneas apud singulos causas conscribendi militis prætexebat.

III. *Artaxerxis mores.* Artaxerxes autem sub hæc initia, Artaxerxis Longimani aui sui moderationẽ sectabatur, & erat Plutarcho iudice, suapte natura lenior, aut etiam lentior. Itaq; in admittendis hominibus facilem se præbebat, in largiendo effusum, in puniendo minime contumeliosum; in accipienda reddendaq; gratia hilarem & benignum, quorũ exempla leges apud Plutarch. in eius vita, illud tamen nõ omitto, quod ad rationẽ temporis nonnihil facit. Euclidæ Laconi apparet fuisse hunc vnum de 30. tyrannis, apud Xenophontem, qui Athenis Prætorẽ agebat hoc anno, Spartanæ Reipub. & sociorũ consensu. Ergo Euclidæ isti multa licentius, & insolentius dicenti, Rex Tribunum militũ hæc dicere iussit. Tibi quidem de rege loqui licet quæ velis, regi autem dicere, & facere quæ vult. Nimirum Spartani, quorum iste cliens erat, deserto Artaxerxe Cyro fauerunt, a & verbis quoq; parũ sobriis eum carpere ausi sunt.

a Diodor. Olymp. 94. 3. 4.

IV. *Clearchus Lacedæmonius Byzantiorum tyrannus.* Hoc anno, vt scribit Diodorus, cum Byzantinorum res & intestinis laborarent motibus, & finitimorum Thracum bello fatigarentur, ad Lacedæmonios confugiunt, ab eisq; belli ducem accipiunt Clearchum, vt perturbatum Reipub. statum componeret, eosq; ab hostibus tutaretur; sed ille quam primum in Tyrannum cruentum conuersus, magistratus vrbis ad sacrum epulum conuocatos necat, mox 30. primarios Byzantinus correptos, infesto laqueis gutture strangulat, & eorum sibi bona vendicat, & peregrini militis cateruis se communit. Quibus auditis Lacedæmonii iubent, hominem dominatum deponere, recusantem bello petunt; pugna committitur, diuque ancipiti marte pugnatum est. Sed cũ strenue rem gererent Spartani, acies tyranni fœda strage succubuit, isq; fuga per noctem arrepta in Ioniam traiecit, vbi ad Cyri familiaritatem peruenit, *Se Cyro dedit.* & dux copiarum ab eo factus, multisque pecuniis instructus, peregrinos ei milites circa Hellespontum collegit; vbi interea bellum Thracibus iis, qui supra Hellespontum habitant, intulit. Quæ res quia Græcia commoda erat, etiam sponte sua ciuitates Hellesponticæ pecunias ad alendum hunc militem conferebant. Sic habet Xenoph. lib. 1. de exped. quæ vereor vt satis consentanea sint fugæ Byzantinæ, quam ex Diodoro retulimus.

V. *Lysander ad regnũ aspirat.* Hoc tempore Lysander, cum imperium Græciæ Lacedæmoniis acquisiuisset, maxima gloria florebat: quo successu inflatus consilia secum iniit antiquandi regnum Heraclidarum, quod Spartæ rerum potiebatur. Volebat videlicet vt deinceps omnibus Spartanis regum electio cõmunis esset: fore autem sperabat, vt propter rerum quas gessisset magnitudinem, & claritatem, regiæ maiestatis honos ac munus statim ad se deferretur. Cumque responsis deorum Lacedæmonios maxime addictos cerneret, vatem *Etiam suborn. oracula.* Delphicam, indeque Dodonæam largitionibus corrumpere instituit. Si enim oraculi suffragio leuaretur, facile se voti compotem fore putabat. Idem etiam apud Iouem Ammonium tentabat, sed vbique frustra, quin etiam oraculi Ammonii præsides, per legatos Spartam missos, attentati per largitionis fraudem oraculi, Lysandrum accusauerunt. Quod tamen crimen ille mox reuersus, vt erat egregie vafer, facile refutauit.

Nec id consilium eius de abrogando Heraclidis imperio, nisi post eius mortem detectũ est; inuenta apud eum concione, quam ad id populo persuadendum, commentus fuerat, vt scribit Diodorus hoc anno. Cumque Agesilaus hanc mortui ambitionem prodere vellet, prohibuit Lacratidas Ephorus, negans effodiendum esse Lysandrum, sed orationem potius iuxta eum esse fodiendam, ne artificio suo ac probabilitate Rempub. perturbaret. Nec mirum est Lysandrum regnum in patria affectasse, quem adulatores diuinis honoribus afficiebant. Nam Græcorum ciuitates aras ei vt Deo erexerunt, victimasq; immolarunt, vt tradit Duris apud Plutarchum, et Pæanes decantabantur, ei festa Lysandræa pro Iunoniis celebrantur carminibus & ludicris certaminibus. Chœrilum perpetuo in suo comitatu habebat, qui res à se gestas carmine celebraret, studio sane fructuoso. Nam Antilochum, qui certum numerum versuum in eius laudem condiderat, lætus pileo argenti pleno donauit. VI. *Non nisi post mortem eius consiliũ proditum. Diuinis honoribus ab adulat. affectus.*

Oppugnatio Veientium in Italia segnior hoc anno fuit, parte Tribunorum, exercitusque ad Volscum auocata bellum, cum quibus inter Ferentinum atque Ecetram signis collatis dimicatum est: Romanus secunda fortuna pugnæ fuit. Inde ad eorum oppidum Artenam arma translata. Moxque inter eruptionem tentatam, compulso in vrbem hoste, occasio data est Romanis irrumpendi, præterque arcem cætera capta; quæ ipsa mox, proditione cuiusdam serui, in potestatem Romanorum deuenit. Diruta & arce & vrbe Artena, reductæ legiones ex Volscis, omnisq; vis Romana ad Veientum oppugnationem incubuit. VII. *Pugnatum à Romanis contra Volscos.*

ANNVS MVNDI 3652. SEXTÆ ÆTATIS & Imperii Persarum 136. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan. Pontif. 3. Olympiadis XCIV. An. 3. Prætore Micione. Vrbis cond. 351. Trib. Mil. M. AEmilio Mamerco II. & aliis septem.

ANNVS ANTE CHRISTVM 401.

Cvm 30. Tyranni Athenis alia ex aliis facinora quotidie perpetrarent, sibique à populo, quem cædibus ac rapinis continenter irritabant, valde metuerent, præter præsidiarios, quos Sparta acceperant, etiam tria millia ciuium, quos Reipubl. administrationis secum participes faciant, sibi adsciscunt, eosque armant; cæteros ciues armis spoliant, quæ in arcis fano deponunt. Cumque statuissent plurimos de ciuibus aduenis interficere, vt ex eorum bonis præsidiariis stipendium soluerent, restitit huic piratico facinori Theramenes, iamdudum collegis suspectus, atque odiosus. Itaque eum improbissimus Critias in Senatu proditionis accusat, sicariis aliquot ad vim paratis. Cumque is obiecta crimina aperte diluisset, ostendissetque sua consilia ad præsentis status conseruationem spectare, quem illi per vim atque imprudentiam perditum irent, cum nihilominus Critias, 30. virorum consilio vsus, morti addicit, & vndecimuiris supplicio afficiendum tradit, Senatu ingemiscente, & præsentem armatorum vim reformidante. I. *30 Tyranni Remp. vexãt.*

Abducitur ergo ad supplicii locum per medium forum, deos hominesque contestans, suæque iniuriæ vindices appellans; immemor fortasse culpæ in accusandis ducibus admissæ, qui propter naufragos non collectos, iniustissimè capitalem sententiam tulerant. Diodorus ait, dum cæteros retineret metus, Socratem cum duobus familiaribus ad eum accurrisse, & lictoribus eripere voluisse; ipsomet dissuadente Theramene, & certam amicorum, irritamq; perniciem deprecante. Tandem cum cicutam iussus ebibisset, quod reliquum erat, è poculo sic eiecit, vt resonaret, simulq;. Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat deterrimus. Hic quasi metu soluti Tyranni liberius ciues vrbe, vita, bonisque exturbabant, II. *Theramenes interficitur. Multi cedunt vrbe.*

quæ inter se ipsi, amicosque diuiderent. Itaque Piræum, Megara, Thebæ fugientium ex vrbe turbis replebantur, & plus dimidia parte Atheniensium exulatum abijt, vt Diodorus quoque refert. Quod Spartanis, qui æmulam suam iacere lætabantur, ita gratum fuit, vt decreto promulgarent liberum cuiuis esse è tota passim Græcia profugos victos 30. viris si lege, qui impediret, mulctæ quinque talentorum obnoxium fore.

III. *Thrasybulus [illegible]*

RELIQVAS vrbes Spartanæ potentiæ retinebat metus, primi Argiui exules humaniter exceperunt, Thebani etiam, contrarium decretum in gratiam eorum ediderunt. Inde Thrasybulus vnus de primarijs exulibus, cum 70. ferme viris prodit, & Pylum Atticæ regionis castellum, centum stadijs Athenis dissitum occupat. Inde cum eos 30. tyranni cum tribus millibus ciuium frustra exturbare conati essent, aliam mox plagã, occupato noctu à Thrasybulo cum mille socijs Piræeo, acceperunt. Ergo ad prælium conueniunt, quos Thrasybulus excipit, prælioque superatos, in quo Critias quoque ceciderat, late fundit, docetque ciues se non eorum clade lætari, sed quærere libertatem, quam tyranni oppressissent. Ergo 30. isti, ab illis ter mille ciuibus magistratu priuati, ad Eleusinem refugij locum aufugiunt, & Lacedæmone suum periculum, & populi defectionem nunciant. Interim decemuiri in tyrannorum locum electi, vrbanam plebem curant, contra Thrasybulum & cæteros qui Piræeum occuparant.

IV. *En Lysander oppressurus à Pausania prohibetur.*

LYSANDER re intellecta, copias à magistratu Spartano, pecuniamque obtinet, vt Piræeum terra marique obsessum fame ad deditionem compellat, idque breui futurum erat. Cum rex Pausanias, qui Lysandro inuidebat, verebaturque ne ille gloriam iterum captæ vrbis acquireret, eamque sibi addictam redderet, eius consilium omne discussit, tribus Ephoris in suam sententiam traductis. Post aliquot prælia, vtrique parti clam nunciat, vt ad se de pace legatos mittant, malle se vt pace facta vtrique Lacedæmonijs amici fiant. Quod mox missa quoq; Spartam legatione, arbitrio Pausaniæ perfectum est. Triginta uiris & Decemuiris, & Vndecimuiris abdicatis: reliquos pacem inter se colere iussit, & pristinis viuere legibus, magistratus creare, & Rempub. recte administrare. Inde cum seditiosorum duces in colloquium vocatos Theramenes cum suis interfecisset, cum reliquis facta pax & iureiurando firmata: qua illud continebatur in primis, vt ne præteritarum iniuriarum liceret meminisse. Hæc in Græcia hoc tempore.

V. *Ratio temporis.*

IN Asia vero Cyrus expeditionem etiamnum parabat in fratrem, quam Leunclauius in annum præsentem retulit, in sua Xenophontæa Chronologia. Nobis nihil causæ occurrit, cur eam in annum sequentem, cum Diodoro Siculo non referamus. Et cum Xenophon, initio libri tertij historiarum, dicat expeditionem Cyri contigisse post motus Athenienses, & 30. tyrannos vrbe pulsos, & alteram historiam alteri immediate iungat, in hunc annum, huius tyrannidis solutionem duximus referendam. Ista enim Micione prætore facta esse illud argumento est, quod annum recuperatæ Reipubl. primum post Archontem Euclidem appellauerint. Sic enim Sigonium censeo emendandum. In hunc quoque annum Diodorus Lacedæmoniorum contra Elidem bellum, duce Pausania susceptum refert, neque in eo quidquam habet ad memoriam insigne, sed anno seq. finitum.

VI. *Veiorum obsidio perseuerat. Bella hyeme quoque gerenda Reipub. & ipsis militibus expedire.*

ROMÆ autem, vt tradit init. l. 5. Liuius, Veiorum obsidio perseuerauit, Tribunis plebis quantumuis tumultuantibus, quod plebi ne per hyemem quidem, vt hactenus, militiæ quies daretur, sed extructis hybernaculis, sub pellibus per hyberna frigora & tempestates, eam patres opprimere cogitarent. Quæ cum Tribuni vociferarentur, aduersarium haud imparem nacti sunt App. Claudium, qui forti ac diserta oratione docuit hoc institutum hybernæ militiæ, & continuandi belli ad perfectam vsque victoriam, plurimum & Reip. & militum interesse. Hostes quippe per intermissionem belli vires animosque redintegrare, excurrere, prædari, sicque bella cum singulis populis immortalia geri. Agi de militum gloria, qui merito dixerint, se inertiæ patrocinium non mandasse Tribunis, quasi frigora & niues pati non posse censeantur, ad quæ si durare cœperint, longe formidabiliores hostibus sint futuri; persuasis se constanti obsidione ad famem, ad deditionem, ad internecionem redactum iri.

VII *Tribunitij [illegible]*

ADDIDIT Tribunitios hosce motus, hostibus vtilissimos esse, qui elaborent in eorum gratiam, vt exercitus abducatur, obsidione soluta, quod illi ne à reliquis quidem Hetruscis obtinere possint. Denique indignum esse si in castris fustuarium mereatur, qui signa relinquat, aut præsidio decedat. In vrbe autem autores signa relinquendi, & deserendi castra, non vni aut alteri militi, sed vniuersis exercitibus, impune, dicere, impune audiri.

Hæc, aliaque id genus Claudius, longe sapientius; quæ si ante centum annos vsurpata fuissent, iampridem aduersarios vlti tota Italia imperium obtinuissent, quod adhuc vix ad vicesimum vsque lapidem protendebatur. Nam Claudius Veios intra vigesimum lapidem ab vrbe positos dixit.

VIII *Ardor militum [illegible]*

ARDOREM etiam ad pertinacius Veios obsidendos auxit, quod illi, eruptione quadam nocte facta, munitiones quasdam ad sua mœnia flammis consumpsissent, dum opera interdiu fiunt intentius, quam noctu custodiuntur. Re audita Romæ, & Senatu formidante ne illa occasione Tribuni seditionem excitarent, & soluta obsidione victæ Reip. insultarent. Ij quibus census equester erat, quibusque equi publici non erant assignati, equis se suis stipendia facturos Senatui promittunt, quamobrem cum ab Senatu amplissimis verbis collaudati essent, vniuersæ plebis accensus est animus ad voluntariam militiam. Itaque voluntarius Veios ductus exercitus, non amissa modo restituit opera, sed noua etiam instituit. Ab vrbe commeatus intentiore cura quam ante subuehi, nequid benemerito exercitui ad vsum deesset. *Exercitus voluntarius.*

ANNVS MVNDI 3653. SEXTAE ÆTAtis, & Imperij Persarum 137. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontificis 4. Olympiadis XCIV.
An. 4. Prætore Exæneto. Vrbis cond. 352.
Trib. milit. C. Seruilio Hala. III.
& alijs quinque apud
Liuium. l. 5.

ANNVS ANTE CHRISTVM 400.

I. *Ratio temporis.*

QVATVOR supersunt integra secula, ante Regem seculorum mundo datum ac natum, longo adhuc nobis labore decurrenda. Sed aderit, vt speramus, quatuor postremis, qui per triginta sex priora secula, nos ad hæc postrema benigna manu deduxit.

Habet autem hic annus, vt iam ante attigimus, expeditionem Cyri ab extrema Asia in Babylonios contra fratrem, non minus male susceptam, quam malo exitu terminatam: Deo regem, minus bello licet, rebusque gerendis idoneum, contra fortem, & audacem bellatorem, & fortissimorum militum vallatum exercitu protegente. Hæc profecto confirmatur à Laërtio in vita Xenophontis. Eam enim eodem anno, & prætore ponit. Floruit, inquit, maxime Xenophon, anno quarto nonagesimæ quartæ Olympiadis; Ascenditque cum Cyro sub Archonte Xæneto, legendum Exæneto ex Diodoro, alij Epæneton, quidam Xynæneton vocant.

II. *Initium expeditionis Cyri.*

CYRVS ergo maturam existimans profectionẽ suam, causam belli præ se ferebat, quasi Pisidas vellet omnes è sua regione eijcere. Est autem Pisidia Ciliciæ prouincia in Asia minore, aduersus quos simulat se copias omnes Græcas barbarasque cogere. Ex Cyri iussu Sardibus conuenere magno numero. Quæ Tissaphernes, cum animaduertisset, apparatum maiorem arbitratus, quam qui aduersus Pisidas institueretur, ad Regem suum quam celerrime potuit, cum quingentis equitibus, contendit. Cyrus autem non magnis itineribus, vt qui multas ductabat copias, &

quæ in via etiam augerentur, profectionem tamen maturabat, & suos quos multis promissis in digressu animarat, etiam inter eundum confirmabat, vt ex Xenophonte, qui aderat narratione apertum est. Ibi inter alia asse facturũ, vt quicunque domum redire voluerit, ciuibus suis suspiciendus redeat; sed effecturum potius, vt rebus patrijs oblatas à se rationes essent antelaturi. Tam longe quippe ac late patere fratris regnum, quod sperabat victoriæ suæ præmium, vt timeret ne non satis habiturus esset præstantium virorum quibus daret, statuere certe singulis Græcis auream coronam daturum.

III. *Quomodo a Lacedæmoniis regno susceptum.*

Non dissimulabo tamen nonnulla in his videri, magis ad gratiam Græcorum, quam ad fidem, & rei veritatem composita. Cum enim Xenophon ipse pars non minima esset illius exercitus; & suo, & illius honori consultum voluit, ne viderentur scientes prudentesque pro fratre perduelle, ac perfido, contra legitimum Principem, Persarum Imperatoré arma nefaria suscepisse. Itaque eius consilij non solum multitudinem, sed duces etiam ipsos ignaros fuisse tradidit. Donec ad Euphratem ventum est, extra vnum Clearchum, vt bellum videatur necessitate, non voluntate susceptum. a Verum id neque Diodoro persuasit, neque Plutarcho. Nam cum ille dixisset nauales Lacedæmoniorum copias ad eum sub extremam Ciliciæ vrbem peruenisse, subdit. Hosce mercenarios, ab amicis Cyri priuatim mitti simulabant, cum reuera tamen de consilio, iussuque Ephororum cuncta fierent. Apertum enim bellum in Regem nondum susceperant Lacedæmonij, sed occultatis ad tempus consilijs, quo belli momenta inclinatura essent expectabant.

a Vide l. 2. de exped. p. 80.

IV. *Lacedæmonij Cyro fauent.*

Nec obscurius Plutarchus, *Lacedæmonios*, inquit, *per literas orat, vt auxilia, & milites sibi mittant, quibus ostendit se largiturum, si pedestres venissent, equos, si equestres, bigas, si prædia haberent, vicos; si vicos vrbes: stipendium militibus non annumeraturum, sed admensurum. Iactans autem se maiorem in modum, etiam se cor ait ferre fratre grauius, doctoremq́; philosophum, & magum meliorem esse, vinum potare ac ferre largius. Illum vero præ timiditate, & ignauia, per venationes ne equo quidem, in periculis nec solio insidere. Ergo Lacedæmonij missa scytala præceperunt Clearcho, Cyro vt in omnibus morem gereret.* Sic Plutarch. At Diodor. pro Clearcho Samium quendam præfectum, sicut & Xenophon initio l. 3. Histor. substituit, memor se iamdudum Clearchum in exilium abegisse.

Eius vanitas, ac superbia.

V. *Copia Cyri & Artaxerxis.*

Habebat sub signis Cyrus magnas barbarorum copias, & mercede militantes Græcos paulo minus tredecim millibus, vt ait Plutarch. alludens omnino ad Xenophontem, qui ait Cyrum censuisse Græcorum decem millia, & quadringentos scutatos, cetratorum autem duo millia, & quadringentos, siue vt alij legunt, quingentos. Addit etiã habuisse Barbarorum qui sibi militarent decem myriades, id est, centum millia, & currus falcatos fere viginti. Quem numerum præter morem diminuit Diodorus. Asianorum enim ponit tantum 7. myriades; at Græcorum tredecim millia, vt cæteri. Hi 95. castris ad regem peruenere, b confectis 535. parasangis, quarum singulæ valent 30. stadiis. Rex autem Artaxerxes postquam de exercitu Cyri ex Tissapherne cognouit, ipse quoque se ad bellum parauit, breuique congregauit, vt ait Xenophon, duodecies centena millia, currus falcatos ducentos. Item equitum sex millia, qui ante regem dispositi erant: verum prælio interfuerunt tantum nongenta millia, & falcati currus centum & quinquaginta. Hic quoque barbaras copias duabus partibus diminuit Diodorus. Nam pro 120. myriadibus, quadraginta myriadum meminit, secutus Ctesiam, vt ex Plutarcho liquet.

b Xenoph. l. 2. Parasanga.

VI. *Parysatidis & Statiræ odia.*

Hæ acies dum coguntur magna videlicet iurgia inter Parysatidem regis matrem, & Statiram eius vxorem coorta sunt, quod illa indulgentia sua, atque importuna misericordia in has turbas Regem, totumque regnum demersisset: dum Cyro veniam ambiti regni obtinuisset. Quibus incitata Parysatis crudelis mulier, statuit nurum è medio tollere, quod etiam post multa alia scelera tandem veneno perfecit. Nam vt refert Ctesias, cum ambæ in mensa essent, Parysatis cultellum habuit, cuius facies vna præsentissimo veneno illita erat, altera vero munda. Hoc ergo cultello secatur auicula parua oui magnitudine, cuius partem dimidiam, quæ veneno carebat, Parysatis accepit, ac comedit palam; tum alteram veneno tinctam Statiræ dedit. Quæ nihil suspicata fraudis, quod Parysatidem videret comedendo præiuisse, cum parte auiculæ etiam venenum vorauit, & mortem: quam rex non in matrem, vt oportebat: sed in eius eunuchos, & Gingem, quæ illi familiaris erat, cruciatibus, ac morte vindicauit, eoque nomine Parysatis filio, hic vicissim matri succenset, vt ait Ctesias. Libenter opinor in matrem, & hoc nouissimum, & alia pleraque scelera vindicaturus, vt iure meritoque poterat, nisi naturalis vel amor, vel reuerentia, & populi grauior fortassis offensio, nefariam mulierem supplicio debito eripuisset.

Statira mort.

VII. *Congressus exercitum.*

Pugnatum est trans Euphratem, Plutarchus locum vocat Cunaxa, vbi cum vtraque acies constitisset ad prælium, facile Barbari oppositi Græcis in fugam auersi sunt: reliqui vario certamine dimicarunt: sed præcipuum victoriæ momentum in fratrum pugna fuit. Erat rex in acie media, stipatus sex millibus lectissimorum equitum, insuperque sexcentis, qui ante agmen regis erant dispositi. Cũque lævum cornu Persarum cessisset Clearcho, nemoque aciem mediam inuaderet, cœpit ea mouere se loco, vt Græcos à tergo adoriretur, & barbaris vndique circumfusos, deleret. At Cyrus id veritus, cum conferto sexcentorum equitum globo, in mediam irruit aciem, & sexcentos primum ante regem collocatos loco mouet, ac vincit; interfecto etiam eorum præfecto Artagerse. Quin & illa sex millia in fugam auertit. Omninoque apparebat Cyrum victorem fore, si Clearchus illi dicto audiens fuisset, & in mediam aciem, in qua Rex erat, irruisset: sed dum maluit cautè agere quam parere, vt suos saluos faceret, ne circumuenirentur, Cyrum circumuenit, ac perdidit. Deos nimirum hominis perniciosa cautela visus est, vt perfidum ac ingratum principem castigaret.

Pugna fratrum.

VIII. *Cyrus vulneratus occiditur.*

Cum fugitiuis Regis equitibus, Cyri equites persequendi studio dissipantur, præter paucos: cum viso rege, Cyrus, video, inquit, hominem, & impetu facto in eum irruit, eique pectus per mediam ipsam loricam vulnerat, dum vice versa, quidam magna vi hastam vibrans, sub oculum Cyri adigit. Ibi dum rex & Cyrus inter se animose dimicant, & qui vtrumque tutabantur, Cyrus ipse interficitur, & super ipsum octo fortissimi pugnatores iacuerunt: statimque ei caput & dextera præcisa sunt, simulque Græcorum spes omnes præcisæ. Rem fusius persequitur Xenophon, quem sequimur: nam diuersa referunt Diodorus, & Plutarchus, ex Ctesia, & Dinone. Refert Diodorus cæsa de barbaris quindecim millia, de Cyri militibus ad tria millia, de Græcis paucos vulneratos, nullum occisum. Ctesias autem apud Plutarchum ait, inito cæsorum numero nouem millia capitum relata ad Artaxerxem, sibi vero videri ad 20. millia cecidisse.

Cæsorum numerus.

IX. *Barbara crudelitas Parysatidis, & Artaxerxis.*

Parysatis Cyri mater incredibilem exercuit carnificinam in Carem quendam, qui Cyrum à se occisum iactabat. Nec minorem Rex in Mithridatem, qui eandem necem per temulentiam sibi arrogabat: illa de filio vindictam expetente, hoc gloriam occisi fratris, apud Græcos & barbaros ambiente. Illa abreptum hominem per dies 10. excruciari iussit, inde oculis effossis, in aures eius æs feruens instillari, dum efflaret animam. Hic scaphis Mithridatem necari iussit. Quod supplicij genus ita refert Plutarchus. c Scaphas duas inter se congruentes accipiunt, in alteram supinum eum, qui neci est destinatus, locant, inde imponunt alteram & coaptant, ita vt caput, manus, & pedes exerantur, reliquum sit inclusum corpus. Tum cibum homini præbent, quem si reijciant, oculos fodicantes sumere compellunt. A cibo, mel & lac confusum ei ad potum infundunt, tum ad solem assidue obuertunt oculos eius, vt incubantium muscarum examine tota facies integatur. Cum autem intus faciat, quæ homines, qui edunt & bibunt necesse habent, tineæ & lumbrici, ex tabe, & putredine excrementorum proueniunt, à quibus in viscera penetrantibus corpus consumitur. Ad hunc modum

Scapharum supplicium.

c in vita Artax.

Mithri-

Mithridates septemdecim dies rabie ferens tandem interijt, crudelissima plane, maximeque barbara carnificina. Nec mitior fuit Parysatis in eum, qui caput ac dextram Cyri mortui, iussu regis præcidisse ferebatur, Masabates regis Eunuchus, Bagapatem Ctesias vocat. Nam Regi per fraudem surreptum, vel cum illa talorum ludo regem vicisset, acquisitum, tradidit carnificibus, viuumque præcepit excoriari, ac corpus transuersum in tres fustolli cruces, & pellem seorsum palo suffigi.

a Redeunt Græcorum in patriam.

Interea Græci de reditu solliciti consilia inter se agitant, & omnia plena periculis animaduertunt, siue bellum gerere cum rege velint, siue fœdera inire, quod & equis carerent, & commeatu, & viæ ducibus, & nauibus ad traijcienda flumina: illud certè constanter recusarunt, vt arma sua traderent. Ergo in viam se dant, duce in primis Clearcho, in occultas Persarum insidias, & occursus semper intentum, cum sibi mutuo alteri ab alteris timerent. Ægerrimè tamen ferebant Persæ, Græcos incolumes in patriam reuerti, qui in Persidem cum infesto exercitu penetrarant, vt Regem è solio suo deturbarent, eius hostem in regnum eueherent, qui victi nunc in hostili solo hostibus circumfusi teuerentur, qui montibus, fluminibus, desertis locis capti clausique forent. Cum nihilominus non tantis essent animis, vt eos aperto marte inuadere auderent, id fraude perficere moliuntur.

XI. Perfidia Tissaphernis fraude Tissaphernis peremti.

Tissaphernes reditum cum magnis copijs in Cyri prouinciam comparat, se amicum, se viæ comitem ac ducem offert, & ictio fœdere, & iureiurando vtrimque firmato, aliquot progrediuntur dies, vtrique socijs formidolosi, atque suspecti. Donec Tissaphernes erepta Clearcho formidine, & male ingesta fiducia, eum ad prætorium suum, cum alijs 4. ducibus, Proxeno, Menone, Agia, & Socrate, & viginti cohortium præfectis adducit, quos milites fere duceon secuti sunt, quasi ad forum rerum venalium pergerent. Postea quam ad prætorium Tissaphernis peruenmmeuft, duces intro accersiti sunt, Præfecti cohortium ad portas subsisterunt. Nec multo post ad idem signum, purpurei vexilli ostentati; vt ait Diodorus, tam ij qui intus erant comprehensi, quam qui foris cæsi fuere; moxque duces vincti compedibus ad regem perducti, capitibus abscissis viuendi finem fecerunt; excepto Menone, homine, vt à Xenophonte describitur, longè deterrimo, qui tameo à Rege, vt homo consceleratus, anno toto viuus excruciatus, tandem animam miser euomuit.

Reliqui per varios casus euadunt.

Reliqui Græci, subrogatis aliis ducibus, in quibus Xenophon ipse Atheniensis, reditum promouent, laboribus maximis, ac periculis impeditum, per varias cœli, atque incolarum iniurias, ac Persarum à tergo imminentium insultus, quæ Xenophon libris quinque copiose eleganterque persecutus est; totamque expeditionem tam in aditu quam reditu vnius anni ac triium mensium fuisse scribit. a

a l 7 extremo.

XII. Res in Italia à Romanis male gesta.

In Italia dum cura omnium in Veiens bellum intenta est, neglectum Anxuri præsidium vagationibus militum, & Volscos mercatores vulgo receptando, proditis repente portarum custodibus, oppressum est. Nec Veijs melius res gesta est. Capenates enim & Falisci Hetruriæ populi, inita armorum societate, iureque iurando firmata, cum suis copijs nec opinatò castra Romanorum adoriuntur, ea regione, qua M. Sergius Tribonus militum præerat, ingentemque terrorem iniulere, quod totam Hetruriam excitam sedibus Romani adesse arbitrabantur. Eadem opinio etiam obsessorum animos extolerat; itaque ancipiti prælio castra Romana oppugnabantur, nec satis defendi poterant. Cumque facile remedium adhiberi posset, si aduocatis è maioribus castris auxilijs, alij superuenienti hosti resisterent, alij erumpentes Veios cohiberent, id tamen neglectum est: castris enim præerat Virginius, priuatim Sergio inimicus, atque infestus.

XIII. Priuata vero simultatis rem afferunt detrimenti.

Is cum pleraque castella oppugnata, superatas munitiones, venire que vndique hostem nunciaretur, milites nihilominus in armis tenuit, si opus foret auxilio, collegam dictitans ad se missurum. Huius arrogantiam pertinacia alterius æquabat, qui ne quam opē ab inimico petisse videretur, vinci ab hoste, quam vincere per ciuē maluit. Diu in medio cæsi milites. Denique desertis munitionibus, a liqui in maiora castra, maior pars Romam cum Sergio se contulit. Eo cum aduocatus esset Virginius, multis inter se in Senatu certantes maledictis, visum est Senatui nouos Tribunos ante legitimum tempus creare. Huic decreto cū Tribuni obsisterent, quod id cum sua contumelia coniunctum dicerent; victi tamen sine Tribunorum plebis minis, siue C. Seruilij Halæ denunciatione, qui se Dictatorem dicturum ferebat, magistratu abierunt; & creati sunt Trib. mil. qui Cal. Octobr. magistratum inirent, cum hactenus solennis dies in Idus Decembris caderet, vt scribit l. 5. Ex quo intelligi tur iam per aliquot secula ante annum Iulianum, qui est 708. ab Vr. Cond. iesa magistratibus gestas, & conim initia, non male cum illis ipsis annis Iulianis, qui à Ianuario incipiunt, conuenisse.

Simultas Belli interpositio Persas et Lacedæmonios. (right margin)

ANNUS MUNDI 3654. SEXTAE ÆTATIS, & Imperij Persarum 138. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontificis 5. Olympiadis XCV An. 1. Prætore Lachete. Vrb. Cond. 353. Trib. L. Valerio Potito IV. M. Furio Camillo II. M. Æmilio Mamerco III. & alijs tribus.

ANNUS ANTE CHRISTUM 399.

Etsi bellum à Cyro, & Græcis superiore anno contra Artaxerxem infeliciter gestum, satis ampla belli semina inter Græcos & Persas iecisset, quia tamen ea expeditio publico Græcorum consensu suscepta non apparebat, ne Persas quidem contra Lacedæmonios armauit. Etsi eos Tissaphernes, toto pene itinere, hostiliter persecutus esset, eorumque primarios, contra ius fidemque, partim occidisset, partim regi mactandos tradidisset. Ait vbi Tissaphernes, qui egregiam in hoc bello Regi Artaxerxi operam nauarat, propterea que Regis gener effectus, vt Diodorus author est, non solam Prouinciam sibi pridem commissam, sed eam etiam quæ Cyro patebat, à Rege obtinuisset, tonusque oræ maritimæ Satrapa factus esset, aperta, hoc anno primo Olympiadis nonagesimæ quintæ, qua Minos Atheniensis in stadio vicit, & qua in Iudæa sabbaticū annum 152. celebrari oportuit, belli causa exorta est. Cū enim vellet Tissaphernes oēs ciuitates Ionicas imperio suo parere. Illæ verò, quod partim se in libertatē vendicare cuperent, partim Tissaphernem metuerent, quia Cyrum, dum is adhuc esset in viuis, Tissapherni prætulerant, eum in vrbes suas admittere nolebant, sed missis Lacedæmonem legatis petebant, vt quando totius ipsi Græciæ præsides, ac duces essent, se natione Græcos, habitantes in Asia non negligerent.

II. Græci de Persis detrahunt.

Scribit Plutarch. in Artaxerxe, Græcos ab expeditione reduces magnum in contemptum Persas adduxisse, quod dicerent Persarum & Regis res, vim auri esse, & luxum, & molieres: cætera fastum, ac minas; eoque factum esse, vt tota se erigeret Græcia, & despiceret Barbaros. Tū Lacedæmonij turpe ducerent, nisi Græcos Asiam incolentes eximerent seruitute.

Lacedæmonij Thimbrone in Tissaphernem mittunt.

Lacedæmonij ergo Thimbronem præfectum ad eos cum copijs mittunt, nimirum ex nouorum popolatium numero mille, ex reliquis Peloponnesiis, plus minus 4. millia. Atheniensium equitum trecentos. quo equitatio nuper triginta tyranni vsi fuerant, eumque Spartani in malam rem abire cupiebant. Cum ijs copijs Thimbro in Asiam traijcit, quibus qui ex Persidis expeditione redibant, cum se adiunxissent, adoeisus Tissaphernem, etiam in planicie, struebat aciem, oppidaque partim sponte dedita suam in potestate accepit, partim vi occupauit, Larissam diu obsedit. Eam vocat Ægyptiam Xenophon, datam videlicet Ægyptijs à superiore Cyro.

III. Subrogat Dercyllidam.

Cumque nihil agere videretur, Ephori Dercyllidam mittunt, qui ei in imperio succederet. Verum Dercyl-

lidæ res Diodorus in sequentem annum differt. Thymbrio autem domum reuersus, accusatus à socijs, quod exercitui licentiam dedisset spoliandi fœderatos, damnatus exulatum abijt. Xenoph. l. 3. Diodorus hoc ipso primo anno huius Olymp. tradit Socratem Atheniensium philosophum ab Anyto & Melito læsæ pietatis in deos, & corruptæ iuuentutis accersitum, capite luisse damnatũ, & hausta cicuta perijsse. Cuius iniquissimæ actionis, inquit, populum statim pœnituit, omnemque iram in eius criminatores vertit, eisque, ne dicta quidem causa, supplicium capitis irrogauit. De anno primo Olympiadis 95. consentit Laërt. l. 2. ex Apollodoro, & Demetrio Phaleræo, & iterũ in vita Xenophontis, ait illum anno vno Socratis mortẽ cum Cyro expeditionem fecisse: qui etiam rectè septuagesimo ætatis anno mortuum tradunt, tot enim anni numerantur ab anno quarto Olympiadis Septuagesimæ septimę ad præsentem annum. Ergo Eusebij Chronicon, in quo mors eius differtur in annum secundum, vel tertium huius Olympiadis, corrigendum est; sicut & Suidas, qui ei annos vitæ tribuit octoginta.

IV. *Romana res.*

ROMÆ hoc anno domi militiæque Tribuni sex Consulari potestate multa habuerunt quæ gererent. Nam & bellum multiplex fuit eodem tempore, & ad Veios, & ad Capenam, & ad Faliscos, & in Volscis, vt Anxur ab hostibus recuperaretur. Romæ quoque tam delectu habendo, quam tributo conferendo laboratum est, & de Tribunis plebis cooptandis contentio fuit. Denique iudicia duorũ, qui paulò ante Tribuni militares fuerant, non paruum motum exciuere.

Querelæ Trib. pleb. de tributo, &c.

Et primum cum magnus militum delectus habendus esset, etiam seniores coacti sunt nomina dare, vt vrbis custodiam agerent; cumque nihilominus ad tributum adigerentur, enimuero illi ægrè ferre, quod periode Reipub. operam nauarent militarem, siue domi, siue foris milites agerent. Hæc tribuni plebis querelis publicis inflammabant, plebem tributo, militiaque confici, cum nullum æstatis, hyemisue sit discrimen; bellum consultò malè geri, vt diutius geratur, & alia id genus.

V. *Patricii Tribunatum ambiunt.*

NEQVE vero hunc vnum querelarum campum habuere Tribuni plebis hoc anno. Cum enim numerus eorum Tributis comitijs expletus non fuisset, quod scilicet 18. tribuum suffragia aliqui è candidatis non obtinuissent, pugnauere partes, vt in loca vacua Patricij cooptarentur. Id cum impetrari non potuisset, effectum tamen est, vt duo, quales Senatus optarat, cooptarentur. Id verò Trebonius tribunus plebis vehementer conquestus, iram populi tam in cooptatos, quam in cooptantes concitauit, legẽ Treboniam sublatam vociferans, cooptatos Tribunos plebis, non populi suffragijs, sed imperio Patriciorum; & eo deuolui rem, vt aut Patricij, aut Patriciorum asseclæ Tribuni habendi essent. Ergo cæteri Tribuni aliud iræ populari subiectum, callidè tradidere, vt ab re sibi molesta eã auerterent.

VI. *Tribuni militum procedunt damnati.*

DVOS tribunos militares suggerunt, maturius nuper magistratu perfunctos, & inuidia rei ad Veios malè gestæ flagrantes, quibus diem dicunt, quorum causam odio diuturnæ militiæ, & tributorum aggrauant, & amissione ciuium, & præiudicio Senatus, qui eos maturius dignitate deiecerit, quasi stare diutius Resp. his manentibus in magistratu non posset; eam rem non ipsis irrogatam pœnam, sed ereptam esse diutius nocendi potestatem, quippe & cæteris collegis abrogatum imperium, qui nihil deliquissent. His alijsque acerbioribus incitata plebs denis millibus grauis æris condemnat reos, singulos ne an vtrumq; simul? Eam summam ducentis tantum Franciæ Cenalis æstimaret. Ex quo etiam iudicio illud elicuit malitia Tribunorũ, vt pro Sergijs & Virginijs, plebs animum adijceret, ad plebeios ad summum magistratũ promouendos. Legem etiã agriam promulgant, & tributum conferri prohibent. Ex quo & periculum seditionis nascebatur in castris, & bellũ parum prosperè geri poterat. Itaque nihil in bello admodum insigne gestum est, continuata Veiorum obsidio, Anxur nequicquam oppugnatum, postquam prima vis irrita fuit, vallo fossaque obsideri cœptum.

ANNVS MVNDI 3655. SEXTÆ ÆTATIS & Imp Pers. 139. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan. Pontif. 6. Olympiadis XCV An. 2. Prætori Aristocrate. Vrb. C. 354 Tribb P. Manilius. P. Licinius. P. Melius. L. Furius Medullinus. L. Popilius Volscus. & P. Licinius Caluus Plebeius.

ANNVS ANTE CHRISTVM 498.

I. *Dercyllidas Asiæ Persarum armis suspecta reddit.*

CVM bellicæ res non benè à Thimbrone in Asia geri viderentur, quod illi Larissæ obsidio parum succederet, ei hoc anno Lacedæmone suffectus est Dercyllidas, vt ait Diodorus: qui quod vir ingenio acer ac solertie existimabatur, Sisyphi cognomen habebat, teste Xenoph. l. 3. Hic cum Tissaphernem ac Pharnabazum inuicem sibi suspectos non ignoraret, habito cum Tissapherne colloquio, militem in Pharnabazi ditionem abduxit; cum alterutro enim quam cum vtroque bellum gerere malebat; & præterea veteres etiam inimicitiæ, Dercyllidam inter & Pharnabazum, intercedebant. Dercyllidas ergo cum & verbo diceret, & factis ipsis doceret se Asianis Græcorum ciuitatibus libertatem duntaxat quærere, suisque vt legibus viuerent, diebus octo nouem oppida cepit, in quorũ vno congestas inuenit opes, quæ in annum vnum stipendio sufficerent octo militum millibus, quæ Midias improbè, ac flagitiose deprædatus fuerat, occisa socru sua Mania clarissima fœmina, cum filio eius adolescente lectissimo, annorum ferè 17. & eius vrbibus occupatis; quas ei Dercyllidas mira fœlicitate eripuit; quam rem fusius apud Xenophontem leges. Vt mirum sit à Plutarcho scriptum esse in Artaxerxe, nihil à Thimbrone, aut Dercyllida memorabile gestum esse.

Sisyphus.

Asianos Græcos liberat.

Mira eius felicitas.

II. *Hyemat in Bithynia.*

DEINDE secum ipse deliberauit, quo pacto fieri posset, vt sine sociorum molestia hyemem cum copijs transigeret, neque Pharnabazus cum copijs equestribus oppida Græci nominis infestaret. Quare ad eum misit, qui interrogaret pacemne an bellum mallet; ille inducias elegit, quas octo mensium fuisse Diodorus refert, sed inducias priores cum posterioribus miscet, & res in vtrisque gestas, quas Xenophon, ex rei gestæ veritate, accuratè distinxit. Quæ res vbi successisset, Dercyllidas Bithinicam in Thraciam profectus, ibidem hybernauit, nõ admodum hoc grauiter ferente Pharnabazo, quod Bithyni sæpius illi bellum facerent. Ibi ergo Dercyllidas nullo periculo, magna commeatus copia tota hyeme abundauit; sed eius felicitatem sociorum quorundam temeritas nonnihil obscurauit.

III. *Conon pro Persis Nauarchus.*

INTEREA Pharnabazus per harum induciarum tempus ad regem ascendit, vt ait Diodor. hoc anno, eique persuadet vt adornata classe, Cononem Atheniensem Nauarchũ ei præficiat, egregium bellatorem, qui tum in Cypro apud Euagoram regem agebat, non securitatem sectans, sed opperiens rerum aliquam conuersionem, sicut in mari æstuũ reciprocationem, vt ait Plut. in Artax. *Qui cum videret*, inquit, *sua consilia viribus, & Regis vires viro prudente egere, ad regem misit de rationibus suis epistolam.* Forte etiam tunc opportune adfuit Pharnabazus, (vt Plutarcho Diodorum conciliemus) qui Rege in eam sententiam adducto, quingentis acceptis talentis, classem apparare maturauit. Tum Cononem, post habitum de prætura nauali colloquium imperio maris præficit, multa Regis nomine præclara ei pollicitus. Conon itaque conditionem gerendi magistratus accepit, vt qui speraret se & patriæ imperium, debellatis Lacedæmonijs, recuperaturum; & magnam virtutis gloriam sibi ipsi comparaturum. Ergo classe quamuis nondum satis instructa, & perfecta, cum 40. nauibus, quas tum paratas habebat, in Ciliciam deuehitur, & ad bellum gerendum se parat. Supradictum est Cononem cum octo nauibus in Cyprum vela fecisse. Reliquæ ergo paulatim eo ab Atheniensi clade confluxerant.

AN. 140. IV. *Plebi Roma ad Tribunatum militum aditus datus.*

ROMÆ hoc anno ad summum honorem plebi patefactus est aditus, &, vel vsurpandi iniuria causa, vnus P. Licinius Caluus factus est Tribunus militum, vir nullis ante functus honoribus, vt ait Liuius, sed vetus tantum Senator, & ætate iam grauis. Ex quo intelligitur quantum sit discrimen inter Patricios & Senatores, cum etiam isti in plebe, sicut & equites, censerentur; illi autem primam nobilitatem soli constituerent. Hac victoria Comitiorum exultantes Tribuni plebis, quod maxime Remp. impediebat, de tributo remiserunt: collatum obedienter, missumque ad exercitum est. Anxur in Volscis breui receptũ est, neglectis die festo custodijs vrbis.

Insignis annus hyeme gelida, ac niuosa fuit, adeo vt viæ clausæ, Tiberis innauigabilis fuerit. Et quia Publius Licinius, vt cœperat haud tumultuose magistratum gerere, maiore gaudio plebis, quam indignatione patrum, ita etiã gessit: dulce visum est proximis etiam comitijs Tribunos militum plebeios creare, vt proximo anno dicetur.

ANNVS MVNDI 3656. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Per. 140. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan Pont. 7. Olympiadis XCV. an. 3. Prætore Ithycle. V.C. 355. Trib. M. Veturio Patricio; L. Titinio, P. Mnenenio Racilio, Cn. Genutio, L. Atilio Plebeis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 397.

I. *Dercyllidas rem bene gerit in Thracia. Chersonesum muro claudit Isthmi ortus longitudine.*

INSVNTE verè Dercyllidas, ex Bithynorum finibus exeedens, Lampsacum venit, vbi didicit ex Lacedæmoniorum legatis ad se missis, protogatum sibi in hũc annum imperium; Audijt etiam Chersonesum Thraciæ, propter assiduas Thracum incursiones, coli non posse, ideoque & Spartæ legatos eorum esse auxilij causa: operam vt in Isthmo murus duceretur, qui Chersonesios à Thracibus diuideret. Dercyllidas consilio suo recto, legatos mittit ad visendas vrbes, quas dudum constituisset, pace ipsis ac libertate restituta. Interim ipse rursum Pharnabazum missis nuncijs interrogat, inducias ne, quæ per hyemem fuissent, an bellum mallent? Cumque Pharnabazus hoc quoque tempore inducias bello prætulisset, traiecto Hellesponto in Chersonesum venit, Thraces primùm è regione expulit, vt ait Diodorus, tum Isthmum, qui 37 stadijs porrigebatur, muro intercludere incipit, & locum vniuersum in milites partitus, propositis præmijs, murum verno tempore inchoatum, ante autumnum absoluit: intra murum ipsum vndecim oppida, portus plures, agrum fertilem, pascua pulcherrima complexus, in Asiam magnificis honestatus muneribus, vt ait Diodorus, rursum traiecit. Vbi cum repetisset à Chiorum exulibus oppidum Atarna occupatum, illud obsedit, & intra octauum mensem ad deditionem compulit, inde Ephesum contendit, itinere tridui sitam à Sardibus.

II. *Sphyrorum ad eum mandata.*

INTEREA cum legati Ionicorum oppidorum Lacedæmonem profecti docuissent posse adigi Tissaphernem, quo cum adhuc Dercyllidas pacem habuerat, ad permittendum vt Græcæ vrbes, quæ in eius erant ditione, suis legibus viuerent, si Caria domicilium eius infestaretur; scripserunt Ephori ad Dercyllidam, vt cum copijs suis in Cariam se conferret; præterea vt Pharacus nauarchus cum nauibus oram Cariæ legeret.

Eunt cum Persis collequium in Ionia.

Pharnabazus autem cum Tissapherne in Cariam profectus erat, vt cum eo de bello communi nomine gerendo, & Græcis finibus regis eijciendis ageret: eodem & Dercyllidas cum Pharaco venerat, qui cum vidissent Persas in Ioniam regredi, veriti ne Persæ Ioniam à præsidijs nudam percurrendo popularentur, Ioniam & ipsi repetunt. In via cum vtraque acies vtrique agnita fuisset, ad prælium se cõparatunt. Persæ 20. millia peditum habebant, equitum decem millia; Dercyllidas non plures septem millibus milites sub signis habebat, vt ait Diodorus. Verũ Tissaphernes ratus omnes Græcos ijs similes, quos in Perside acerrimos bellatores esse expertus, nequidquam hortante Pharnabazo, prælium detrectabat: denique datis obsidibus ad colloquium ventum est. Dercyllidas, vt pax iniri posset, requirebat vt Rex oppida Græci nominis, legibus, & institutis suis vti sineret, Persæ vt Græcæ copiæ Regis e finibus, & Lacedæmoniorum præfecti oppidis excederẽt. Hæc inter se collocuti, inducias pacti sunt, donec Dercyllidas Lacedæmonem, Tissaphernes rem ad regem retulisset.

Induciæ pacis proposita.

III. *Pestis Romæ.*

ROMÆ vnus M. Veturius ea patricijs candidatis locum tenuit, reliquos quinque Tribunos militum consulari potestate omnes fere centuriæ ex plebe dixere: quos varij varie nominant, vt patet ex Sigonio Onuphrio, Cuspiniano, nobis vnus sufficit Liuius, ex quo illos retulimus. Idem ait hæc noua comitia tristem hyemem, æstatem grauem, & pestilentem omnibus animalibus excepisse: cuius insanabili pernicie, inquit, cum nec causa nec finis inueniretur, libri Sybillini ex Senatusconsulto aditi sunt, Duumuiri sacris faciendis, per dies octo Apollinem, Latonam, & Dianam, Herculem, Mercurium, atque Neptunum, tribus lectis, quàm amplissimè tum apparari poterant, stratis placauere: Lectisternia inde dicta, quibus hunc anno initium factum est. Addit etiam magna tum omnes inter se familiaritate, nullo notorum ignotorumue discrimine, vsos, & vinctos quoque è carcere eductos fuisse: quod videri potest à malo dæmone hoste hominum, & funerum amatore institutum; vt pestis magis magisque contagione vulgaretur.

Lectisternia.

IV. *Res ad Veios gesta.*

INTEREA ad Veios, quos Romanus miles adhuc obsidebat, multiplex terror fuit, cum eis Capenates, & Falisci improuisi subsidio venissent, & munimenta vt antea inuasissent. Sed damnati Sergij & Virginij memoria adiuuit. E maioribus castris protinus subuentum est; breui spatio circumductæ copiæ, Capenates in vallum Romanum versos, à tergo aggrediuntur. Inde pugna cœpta & Faliscis terrorem intulit; trepidantesque eruptio è castris opportune facta auertit; repulsos deinde insecuti victores, ingẽtem ediderunt cædem. Vrientium quoque in vrbem refugientium multi ante portas cæsi, dum præ metu, ne simul Romanus irrumperet, obiectis foribus extremos suorum concludere.

ANNVS MVNDI 3657. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Pers. 141. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan Pont. 8. Olymp. XCV. An 4. Archonte Lysiade. Vrb. C. 356. Trib. L. Valer. Potito, V. M. Valer. Maximo, M. Furio Camillo III L. Furio Medullino III. Q. Seruilio Fidenate II. Q. Sulpitio Camer. II. omnib. Patricijs.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 396.

I. *Rex Agis Spartæ moritur.*

AGIS Lacedæmoniorum Rex hoc anno mortuus, Agesilaum habuit Lacedæmone successorem. Id series narrationis Xenophontis exigit, & Diodorus in extremũ hunc annum affirmat.

Xenophon ait eum in reditu ex oraculo delphico, ægrotare cœpisse apud Heræam, ac viuum Lacedæmonem deportatum, statim mortem obijsse, cum esset iam senex, cumque honorificè tumulatus esset, ac dies aliquot de more abijssent, ac regem designari oporteret, contendebant inter se de regno Leotychides, qui se Agidis filium perhibebat, & Agesilaus Agidis frater, qui ex lege sibi regnum deberi asserebat, quod Regi sine liberis defuncto, frater deberet succedere, Leotichydem autem Agidis filium non esse, quod pater ipse affirmarat; & tempus eius absentia, & huius natiuitatis probaret, eum Alcibiadis, nõ Agidis filium esse.

II. *De Regno litigant Agesilaus & Leotychides.*

LEOTYCHIDE è contrario multis testibus comprobante, Agidam moribundum eum pro filio agnouisse: id

enim

... cum L... &, amicteris multis obsecrationibus à ... expressi ... Eum iuuabat etiam Diopithes quidam vates, qui Apollinis oraculum referebat, quo iubebantur Spartani prohibere ne regnum claudicaret. Claudus autem erat Agesilaus. At Lysander interpretatus est oraculum, non de rege altero pede claudicante, sed de altero Lacedæmoniorum rege, qui non esset ex progenie Herculis: sic eum arbitrior accipiendum oraculum, licet ... alio aliter Xenophon l. 3. hist. & Plutarchus in Lysandro, qui addit etiam opes Lysandri, vt rex renunciaretur, interuenisse. Quibus intellectis ciuitas prætulit Agesilaum.

Is cum nondum anni vnius spatio regnum obtinuisset, ingens coniuratio aduersus Rempublicam detecta, & ab Ephoris prudenter oppressa est.

III. *Classis Persica.* His supplicio affectis, Syracusanus quidam è Phœnicia veniens Lacedæmonijs nunciat, ibi classem trecentarum nauium, tum à Tissapherne, tum à Rege parari; quo autem ea mittenda esset, ignorare se fatebatur. Ita Xenophon; quibus satis conueniunt, quæ supra de Conone ex Diodoro diximus, licet Cononis non meminerit Xenophon.

Agesilaus ... in Asiam ... Excitatis hoc nuncio Lacedæmonijs, & quid faciendũ esset deliberantibus, Lysander Agesilao persuadet, vt ille se in Asiam expeditionem suscepturum polliceretur, si triginta Spartani sibi adiungerentur, qui suo consilio ei adessent, & ...yrannorum duo millia; quæ Lacedæmonij facilè concesserunt: addiderunt etiam tantum commeatus, quãtum in sex menses sufficeret. Addit etiam Plutarchus Lysandrum scripsisse ad amicos in Asia, vt ad mouendũ Barbaris bellum, ducem poscerent Agesilaum, idque per legatos factum, quod decus regno non inferius, Agesilaus acceptum retulit Lysandro. Breui ergo copijs congregatis, Ephesum cum Lysandro & classe peruenit.

IV *Cum cum Tissapherne colloquium, ... fida.* Eo vt delatus est, mittit ad eum Tissaphernes, qui suo nomine quærerent, cuius rei gratia venisset. Agesilaus autem, vt Asiæ ciuitates, inquit, perinde liberè legibus vtantur suis, atque aliæ quotquot apud nos in Græcia sitæ sunt. Tissaphernes ad illa vicissim, inducias cum illo pacisci desiderat, dum regem consuluerit, sperans id à rege impetratum iri. Assensus est Agesilaus, additumque à Persa, Græcisque iusiurandum, omnino sine dolo malo se pacem procuraturos.

Verum impius Tissaphernes quamprimum iusiurandũ violauit. Imò & cùm illud ederet, peierabat: fucum enim dumtaxat Agesilao faciebat, vt moras necteret, dum copias à Rege maiores acciperet. Quæ licet Agesilaus persẽtisceret, inducias tamen, Ephesi otiosus seruabat.

V *Lysandri apud Agesilaum gratia.* INTEREA plerǽque ciuitates, quarum administratio penes ... erat, ad Lysandrum, cuius magna erat apud Agesilaum gratia, & à quo ipsi non ita pridem suarum rerumpublicarum Decemuiratus iam collapsus acceperant, quem postremo familiarius norant, frequentes ventitabant, rogantes vt quæ cuperent, ipsi, ab Agesilao impetraret. Cumque ita fieret, vt magna eum turba hominum coleret, & sectaretur, & Agesilaus quasi priuatus quispiam, Lysander Rex esse videretur, excitata est videlicet inuidia Agesilai, præsertim extimulantibus triginta Spartanis, qui cum ipso erant, qui dicebant, Lysandrum in leges peccare, qui regium fastum priuatus longè superaret.

In ... versa. Dolorem suum non verbis, sed factis, præ se tulit Agesilaus. Quotquot enim ab Lysandro commendabantur, re infecta discedebant; reliqui voti compotes fiebant. Itaque Lysander ea re animaduersa, nemini deinceps patronus fiebat, sed eos sine interprete ad Agesilaum mittebat: apud quem cum quereretur Lysander, cur ita amicorum auctoritatem, ac gratiam infringeret, respondit se id facere in eos, qui ipso maiores videri vellent. Qua in re apparuit illius prouidentia, qui superbos amat deijcere, & humiles in altum euehere. Nam qui dudum princeps omnia moderabatur, nunc ne mediator quidem esse potest. Sed ... eu quoque desiderata prudentia, qui superbia ... non ... ex..., subditum ... cipis sui luminibus obstruere non debere. Itaque ... em ac postulantem in Hellespontum ... minus fidelem operam nauauit. Hæc fere ... ex Xenophonte.

Tiss... denunciat. INTEREA cum Tissaphernes copias à rege accepisset, elatus animo bellum Agesilao denunciat, ni Asia ... cederet. Is hilari vultu Tissaphernis legatos ... iubet, magnam seipsi gratiam habere, qui ... deos sibi quidem infestos, Græci verò ... reddidisset. Indeque copias suas ea ... & parare profectionem in Cariam iubet, vbi Tissaphernes domicilium habebat. Quod ille prouidens, equitatum in media planitie instruit, vt eo expertem Agesilaum, & pedite tantum instructum facilè superaret.

Ag... Sed is conuerso in Phrygiam itinere, peditum præsidijs quam equitum aptiorem, Persam delusit, oppidaque in itinere sita subegit, & nec opinata irruptione magnam opum copiam cepit, donec in occursu equitatus Pharnabazi velitatione facta, iter reflexit ad mare, daturus operam equitatui comparando, & exercendo in hybernis dum proximo verè aperto campo cum hoste confligere posset: idque perfecit immunitate militiæ data ijs, qui suo loco equitem armis instructum suppeditarent, qui sibi gratificati Agesilaum credebant, quasi sibi per eum liceret, aliquem substituere suo loco moriturum.

ROMÆ autem cum Tribunorum militarium comitia adessent, eorum prope maior patribus, quam belli cura erat; cernentibus non communicatum modo cum plebe, sed prope amissum summum imperium. Itaque clarissimos viros ex composito parauerunt ad petendum, quos prætereundi verecundiam fore crederent. Inde etiam religionem iniecerunt, quasi duobus hisce annis deorum irã sensissent, indignantium honores vulgari, discriminaque gentium confundi. Itaque sine maiestate petentium, sed religione attoniti, patricios omnes Tribb. militum creauere. A quibus tamen nihil eximium geri contigit. Prodigium hoc anno narrat Liuius Albani lacus excrescentis, in quo à Romanis exhauriendo ferebatur victoriam de Veijs esse positam. Qua de re oratores ad oraculum Delphicum missi, non prius redierunt, quam noui Tribuni creati sunt. VII. *Tribuni militum omnes patricii.*

PLVTARCHVS in Camillo ait Albanum lacum, qui neque aliunde ducit originem, neque alio se effundit, pinguibus clausum montibus, nulla de causa, nisi si qua diuina, inflatum ita intumuisse, vt pertingeret ad dorsa montium, & summos vndequaque tumulos æquaret, sine æstu tamen insurgeret, vel vllo fluctu. VIII. *Lacus Albanus.*

Hoc ipso tempore Plinius scribit Zeuxim nobilem pictorem floruisse, quem mirum est à Pausania fuisse plane præteritum. Mirum quoque referri ab Eusebio in Olympiadis septuagesimæ octauæ primum: certè Suidas Plinio assentitur, cum eum Isocratis tempore floruisse testatur. Vixit autem Isocrates ad multos adhuc annos, vt qui centesimum prope confecit, vt autor est M. Tullius.

ANNVS MVNDI 3658. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Pers. 142. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan Pont. 9. Olymp. XCVI. An. 1. Archonte Phormione. Vrb. C. 357. Trib. L. Iulio Tullo L. Furio Medullino IV. L. Sergio Fidenate, A. Posthumio Regillensi & alijs duobus.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 395.

VER erat, & tempore militarium exercitationũ transacto, ludicra certamina in seriam erant pugnã conuertenda. Olympica etiam certamina repetebantur, quadriennij nonagesimo sexto ineunte, quo Eupolemus, siue Eupolis stadij palmã tulit, & Xenocrates, tertius olim I. *Lysander ... vocatur.*

in Platonis schola professor futurus, natus est: cum elapso, vt ait Xenophon, anni spatio à discessu Agesilai ex patria, triginta viri, quos Plutarchus consiliarios Agesilai vocat, in patriam, cum eorum principe Lysandro reuocantur, alijs in eorum locum suffectis, vbi cum se vilem, atque in ordinem redactum videret, conatus est, per oraculorum corruptelas viam sibi ad regnum munire, vt refert Plutarchus. Sed hæc probabilius ad anteriora tempora retulimus, cum adhuc potentia & gratia apud omnes vehementer floreret, & Agis propediem moriturus videretur.

II. *Agesilaus pugnat feliciter cum Tissapherne.*

PVGNAVIT interea ad Pactolum fluuium vicinum Sardibus Agesilaus, cum equitatu Persarum; & victoria ac castris potitus, inter alias opes, quas captas talenta septuaginta excedere comperit, etiam camelis potitus est; quæ deinde in Græciam abduxit. Dum hæc pugna committeretur forte Sardibus erat Tissaphernes; quare factum vt eum Persæ insimularent, quasi ab eo deserti, proditique fuissent. Quæ accusatio cum ad regem Persarum delata esset, isque persuasum haberet eius vitius culpa res suas male habere, misso Tithrauste caput ei præcidi iussit. Odium Regis in Tissaphernem domi exacuebat Parysatis, Regis mater, quæ illum oderat, quod Cyri in fratrem expeditionem celeriter detulerat, quem voluisset nefaria mulier à Cyro improuisum opprimi, & regnare: idque notat Diodorus. Ergo Tissaphernes multorum criminum reus, capite truncatur.

III. *Tithrauftes pacem cum Græcis quærit.*

EA re confecta legatos ad Agesilaum Tithraustes misit, qui eum monerent, vt quoniam belli author & fautor inter Græcos & Persas, merito esset affectus supplicio, impetrata à Rege ciuitatibus Græcis, quæ erant in Asia potestate vtendi legibus suis, patriam ipse repeteret, illæ autẽ regi pristinum tributum penderent. Negauit Agesilaus id se posse agere, nisi responso Lacedæmone accepto. Interea Tithraustæ consensit in Phrygiam, quæ erat in ditione Pharnabazi, concedere, triginta talentorum commeatu accepto: vbi etiam nuncium ab Ephoris accepit, quo iubebatur etiam Classis imperium arbitratu suo capere, ac præfectum classis constituere, quem ipse vellet: sic enim arbitrabantur fore, vt cum vterque exercitus in eiusdem Imperatoris potestate esset, alter ab altero auxilium & robur acciperet. Classem collegit 120. nauium, cui Pisandrum vxoris suæ fratrem præfecit, ipse in Phrygiam profectus est.

Agesilaus Classis quoque imperium accepit.

IV. *Tithraustes Græcos largitione corrumpit, vt Agesilaus in Græciam reuocetur.*

AT Tithraustes, qui animaduerteret Agesilaum discessum in patriam nequaquam meditari, sed victoriam potius de Rege Persarum, consilium cœpit res in Græcia perturbandi. Itaque eo Timocratem Rhodium, cum quinquaginta auri talentis mittit, quæ in præsides ciuitatum distribueret, acceptis quam maxime posset fidei pignoribus, quo bellum illi Lacedæmonijs inferrent. Distributæ sunt in primis pecuniæ Thebanis, Corinthijs, Argiuis, qui Lacedæmonios criminari, & odium eis conflare cœperunt; quod nihilominus faciebant Athenienses, licet huius auri participes non fuissent.

Thebani bellum parant.

Thebani ergo vicinos Phocenses excogitata occasione inuadunt, persuasi illos Spartam auxilij causa ituros, sicq; bellum contra Lacedæmonios gesturos, quod Spartani libenter acceptarunt, non leuibus iam ea causis Thebanis infensi. Eo Lysandrum præmittunt sociorum auxilia collecturum, quo mox Pausanias cum domesticis copijs erat venturus. Hic Thebani Athenienses adeunt, classicum in Lacedæmonios insonant, & in spem pristinæ gloriæ exsuscitant. Nec frustra, auxilium Thebanis contra Lacedæmonios decernitur.

V. *Lysander ad Haliartum interficitur.*

INTEREA Lysander prius ad Haliartum quàm Pausanias præsto fuit, ea erat Bœotiæ ciuitas Thebanorum socia, & rei gerendæ cupidus, exercitum Lacedæmone venientem cum Pausania expectare noluit, occupatæ vrbis gloriam sibi vni ambiens; vbi tamen pro victoria mortem inuenit. Suadebat oppidanis, vt à Thebanis deficerent, & se in libertatem vindicarent. Quod cum Thebani, qui intus erant, prohiberent, muro copias admouit. Thebani illico ad auxilium accurrunt, ad ipsa mœnia pugna committitur, & ibi Lysander interficitur. Eo deinde cum Pausanias venisset Lacedæmonius, venissent & Athenienses pro Thebanis, cum se vtrique metuerent, à pugna temperatum est. Pausanias per inducias corpora Lysandri, & reliquorum tollere vult. Negant ea Thebani se reddituros alia conditione, quam vt finibus suis Lacedæmonij excederent. Ea res perlubenter audita, sublatisque cadaueribus è Bœotia tristes domum reuersi sunt. Vbi Pausanias ob rem male gestam capitis iudicium subijt: sed ipse Tegeam Arcadiæ vrbem fuga se recepit, vbi morbo extinctus est. In delubro Mineruæ supplicem vitam transegisse, Plutarchus addit. Diodorus eius mortem in annum tertiũ huius 96. Olympiad. refert, & 14. annis regnasse ait, totidemque eius filium Agesipolim.

Pausanias damnatur.

VI. *Lysandri paupertas gloriosa.*

NEC illud omittam de Lysandro ex eodem Plutarcho; detectam defuncti paupertatem, eius laudem reddidisse illustriorem, qui ex ingenti pecunia, potentia, vrbium clientela, & regno tali, rem familiarem ne obolo quidem reddidisset lautiorem. Malè scilicet parta malè dilapsa fuerant, quod vel ex conatu corrumpendorum oraculorum satis patet. Cumque proci, qui nuptias filiarum eius ambiebant, mox inopia eius post vitæ exitum erumpente, nuptijs renunciassent, mulctam eis Ephori dixerunt: quod eum, cum arbitrarentur pecuniosum, coluissent, iustum & probum ex tenuitate compertum, repudiauissent. Ex eo quoque patuit Lacedæmoniorum in defunctum Lysandrum beneuolentia: quod cum in eius scriptis inuenta illa esset oratio, qua suasurus erat populo regnum ex Heraclidarum familia ereptum in medio ponere, & electioni relinquere, Agesilao autores fuerunt eam orationẽ non proferre in lucem, sed nomine bene de republica meriti hominis parcentem, cum auctore defodere, quod superius alia occasione tetigimus.

Honoratur à magistratu.

VII. *Agesilaus res bene gerit in Asia.*

INTEREA Agesilaus res prospere gerebat in Asia, & Phrygiæ vrbes partim vi, partim deditione sibi adiungebat, & regem Paphlagoniæ in primis, à quo Agesilaus mille equites, & duo millia cetratorum accepit, opera Spithridatæ Persæ. Quam gratiam vt ei referret, filiæ ipsius nuptias cum Coti rege Paphlagonum conciliauit: & in regiam Pharnabazi profectus, eam cum vicinis vicis occupauit, & exercitum ibi illa hyeme continuit. Interim superueniente Pharnabazo, cum eo Græci quadam velitatione non bene pugnarunt, sed mox improuisi in eius castra irruentes, ijs potiti sunt, & cum alia multiplici præda etiam nobilem eius suppellectilem abstulerunt. Inde autem interueniente quodam Cyziceno Apollophane Pharnabazus cum Agesilao in mutuum colloquium de ineunda amicitia venerunt. In eo questi Pharnabazus male sibi gratiam beneficiorũ, ac beneuolentiæ à Lacedæmonijs reddi, cum illi de summa rerum contra Athenienses periclitarentur.

Eius cum Pharnabazo colloquium.

VIII. *Eum ad defectionem hortatur.*

AGESILAVS contra, eius rei culpam in belli conditionem reijcere, nec aliter fieri posse, quando contra dominum ipsius Lacedæmonijs bellum intercederet: hortari vt, facta à rege defectione, ipse res suas ageret, & Lacedæmoniorum amicitia frueretur. Quod se facturum Pharnabazus recepit, si quidem Rex ei mitteret successorem: sin ei imperium conseruaret, se pro eo contra Lacedæmonios pugnaturum. Ex quo apparet qualis esset Pharnabazi in principem suum fides; quam plerique mortales huius exemplo, propria gloria, & vtilitate metiuntur. Tum Agesilaus Pharnabazi apprehensa manu. Vtinam, inquit, vir optime cum talis sis, amico te vtamur! Vnum quidem hoc scito, me iam quanta celeritate potero tuis ex finibus excessurum: ac deinceps, tametsi bellum inter nos geretur, fore tamen, quandiu superfuerit alius, quem bello petamus, vt abs te, rebusque tuis abstineamus: statimque ex ipsius finibus discessit, cum iam ver non procul abesset. Xenoph. lib. 4. hist.

IX. *Sparta Ægyptum ad belli societatem vocat.*

Hoc ipso anno scribit Diodorus Lacedæmonios per legatos Nephræum, Eusebius Achorim vocat, Ægypti regem de armorum societate sollicitasse, qui auxiliorum loco Spartanis apparatum ad centum triremes, & quinquaginta millia tritici dono miserit. At Conon, qui insulam Rhodũ tenebat, qui interim Ægypto infesta à Lacedæ-

monijs

moniis ad Cononem, tum pro Persis dimicantem, defecerat, id frumentum nihilominus accepit, & vrbem annona repleuit, iis futurum vsui, qui contra eos pugnaturi erant, quibus nulla fuerat.

Res a Conone gesta.

Interea Cono Persicæ classis præfectus, centum & septuaginta nauibus Hieronymo & Nicodemo socijs Atheniensibus commissis, in Persidem ad regem conueniendum properat, promittitque se Lacedæmonios naualibus copiis debellaturum, si pecunijs, cæteroque apparatu pro suo arbitrio instruatur; quo impetrato, assumpto sibi imperij militaris collega Pharnabazo, ad classem reuertitur. Hic fuit hoc anno multarum turbarum, & redintegratorum in Græcia bellorum apparatus.

El bellum Vra... minarum.

X. *Bellum contra Tarquinienses.* At Romæ priusquam Delphis oratores redirent, Albaniue prodigij piacula inuenirentur, noui tribuni militum consulari potestate creati sunt, quos in huius anni titulo constituimus, de quibus patricijne, an plebeij fuerint Liuius tacet, vtrique relaturus, si quis ineis è plebe fuisset, aut aliquid eadem prodituri inuenisset. Hoc anno Tarquinienses noui hostes exorti Romanis. Nam quod eos multiplici bello occupatos videbāt, crediderunt impune se in agro Romano prædas acturos. Sed duo Tribuni A. Posthumius, & L. Iulius non iusto delectu, etenim à Tribunis pleb. impediebantur, sed prope voluntariorum, quos adhortando incitauerant, coacta manu per agrum Cæretem obliquis itineribus egressi, redeuntes à populationibus, grauesque præda Tarquinienses oppressere. Multos mortales obtruncant, omnes exuunt impedimentis, & receptis agrorum suorum spolijs, Romam reuertuntur.

XI. *Bellum Veiense.* Bellum interim Veiense trahebatur, cum Oratores Delphi redeunt, Albani lacus expiationem referunt. Inuentum etiam magistratus vitio creatos, Latinas ferias, & sacrum in Albano monte non ritè concepisse. Itaque iussis tribunis abire magistratu, Interreges habēdis comitijs habiti sunt. L. Valerius. Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus. Nunquam interim desitum est turbari comitia, interpellantibus Tribunis pleb. donec conuenisset prius, vt maior pars tribunorum militum ex plebe crearetur.

Galli Hetruria. Quæ dum aguntur nouí accolæ Hetruriæ Galli exoriuntur, qui Hetruriam metu perturbant. Nihilominus Hetrusci, si qui de suis Veiis opem ferre velint, non impediūt. Gallorum fama etiam Romæ mitigandis discordijs intestinis valuit, communis periculi metu.

ANNVS MVNDI 3659. SEXTÆ ÆTAtis & Imperij Pers. 143. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan Pont. 10. Olymp. XCVI. An. 2. Prætore Diophanto. Vrb. Con. 358. Trib. P. Licinio Caluo, L. Titinio. P. Menenio. Cn. Genutio, L. Atilio.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 394.

I. *Agesilaus in patriam reuocatur. Xenoph. l. 4. hist. p. 313 gr. lat.* Non procul verò aberat, cum Agesilaus se comparabat, vt quam posset longissimè in Asiam progrederetur existimans se nationes omnes; quotquot à tergo relinqueret, regi adempturum. Cum Lacedæmonij cognita conspiratione multarum ciuitatum contra se, Persica pecunia corruptarum, Agesilaum è medio victoriæ cursu in patriam, ad et opem ferendam, reuocant. Quod ille nuncium eo maiore cum dolore accepit, quo maioris gloriæ & victoriarum spem sibi infringi animaduertebat. Reditum tamen cum socijs maturare cœpit, cum bona spe ac desiderio, rebus in patria compositis, Asiam repetendi. Ergo relicto in Asia, sub Euxeno præfecto, præsidio 4. millium, quo [illegible] pe oppida tueri, atque in fide continere posset, in Græciam iter intendit.

II. *Pugna ... & Athen...* Interea in Peloponneso, magnis Thebanorum, Atheniensium, Argiuorum Corinthiorumque coactis copijs contra Lacedæmonios [illegible] & [illegible] Sociorum contra ipsos, Agesipoli Rege Pausaniæ filio puero duce, & eius loco Aristodemo tutore eius, ad manus venitur, victoriaque penes Lacedæmonios stetit. Pugnam ad Nemæam flumium commissam tradit hoc ipso anno Diodorus, & ad noctem vsque protractam; in qua de Lacedæmonijs, socijsque mille & centum ceciderunt; de hostibus, Bœotis scilicet & confœderatis, ad duo millia, & octingentos. Eius victoriæ nuncium Dercyllidas Amphipolim, quò iam peruenerat Agesilaus, defert, octo tantum Spartanos cecidisse, ingenti hostium multitudine interempta; non paucos tamen è [illegible] eis perijsse. Dum ille nuncium ad socias Lacedæmoniorum ciuitates defert, Agesilaus in itinere progrediens, Thessalos equestri pugna vincit, homines equestris rei peritia confidentissimos, & erecto trophæo in Bœotorum fines irrumpit.

III. *Spartani ... Conone & Pharnabazo.* Ibi sol instar lunæ falcatus conspectus est, & simul allatus est nuncius, quo ferebatur victos esse nauali prælio Lacedæmonios, Classisque præfectum Pisandrum, Penarchum vocat Diodorus, occubuisse. Cum haud procul à Cnido classis vtraque concurrisset; cum nauibus Phœnissis Pharnabazum classis præfectum affuisse, Cononem autem cum classe Græca prima in acie stetisse, socios Lacedæmoniorum, animaduersa magnitudine classis hostilis, fugisse; inde pugnam ac cladem secutam. Diodorus ait quinquaginta triremes à Lacedæmonijs amissas, reliquas Cnidum fuga incolumes peruenisse. Nimirum facile est animaduertere Athenienses nauali prælio, Lacedæmonios autem terrestri victores euadere. Eam hostium victoriam, ne suorum animi debilitarentur, prudenter dissimulauit Agesilaus, Pisandri mortem duntaxat confessus, ex quo factum, vt in alia quadam velitatione vicerint.

IV. *Agesilaus Thebanos vincit ad ... Herod. l. 4 hist. p. 315.* Verum postquam in Bœotorum fines peruenit, vbi se ei Lacedæmonij adiunxerint, alijque, qui ex Asiæ, & Europæ ciuitatibus, ei fidem dederant, ad Bœotios quinque, qui eodem cum ipsis belli fœdere tenebantur, accessere. Pugna commissa est ad Coronæam Bœotiæ oppidum, & quidem diu ancipiti certamine, Thebani tandem victoriam Agesilao non incruentam fugientes reliquerunt. Nam Agesilaus ipse, multis affectus vulneribus, Delphos delatus est, vbi Decumam de manubijs Deo consecrat talentis centum non minorem, moxque domum nauigio vectus est.

Inde autem tota Peloponnesus bello ardere cœpit, & innumerabiles vbique strages edi, Corinthi præsertim, vbi studium obtinendæ pacis extremam prope modum eis perniciem attulit, Lacedæmonijs vbique fere victoribus, quæ breuitatis causa à nobis præteriri necesse est.

V. *Spartanis imperium maris per Cononem ademptum.* Interea Pharnabazus, & Cono post victoriam illā naualem, tota classe Lacedæmoniorum socios inuadunt, primosque ad defectionem Coos impellunt, post Nisiros etiam, & Tios. Hinc Chij præsidio exturbato in Cononis partes transeunt. Eandem mutationem Metylenæi, Ephesij, Erithræi faciunt: tantumque deinceps defectionis studium ciuitates inuasit, quarum aliæ libertatem retinuerunt, eiectis Lacedæmonijs, aliæ Cononis, & Atheniensium partes sunt secutæ, vt ex hoc tempore maris imperium Lacedæmonij amitterent. Ita Diodorus hoc anno. Cui Xenophon quod ad tempus attinet, non repugnat, sed res in terra gestas duorum fere annorum persecutus, ad res maritimas regreditur. Ex quo etiam intelligere licet tātam defectionem Cononis consilio, atque industriæ esse tribuendam.

VI. *Ad Pharnabazum & Cononem ciuitates maritimæ deficiunt.* Nam Pharnabazus & Cono postquam Lacedæmonios classe vicerunt, tam insulas, quam oppida maritima circumuecti, præfectos Lacedæmonios eijciebant, idque facilè consequebantur, quod spem oppidis facerēt nullas se eis arces extructuros, atque etiam permissuros, vt sui iuris essent: hæc qui audiebant non solum delectari ea laudabant, verum etiam hospitalia Pharnabazo munera cupide mittebant. Monebat enim eum Cono futurum, si id faceret, vt ciuitates vniuersæ ad ipsius sese amicitiam adiungerent. Sin eas se in seruitutem redacturum

præse

ne ... c, ac ... G... vniuosque con... cum bellum ge...

I[n] ... deficientium ciuita[tum] ... na Abydeni, qui ... ponti habitant, in officio ... stete-rint, ope ... D... idæ qui cū collegit eiectus Lacedæmon[ius] ... m præfectus ... non parua so ... um virorū manu Sestum è regione in Europa p... tum, non amplius octo ... j dissitum occupat, & præsidio firmat, suus afflictos consolatus.

VII. Pharnabaz[us] autem cum descendisset Ephesum quadraginta triremibus Cononi traditis, iussit vt ad Sestū sibi ... occurreret, dum ipse terra suam ditionem perlustrans ... iter faceret; Cumque Sestum & Abydum in eo statu repetisset, denunciat eis, ni Lacedæmonios eijcerent, se bellum aduersus eos moturum. Illis non obtemperantibus, Cononi mandat vt ab vsu maris eos arceret. Ipse Abydenorum agrum vastat. Ea re cum parum proficeret, domum ab hyberna proficiscens, Cononi dat curam permouendi oppida propter Hellespontum sita, vti ad ver proximum quam maxima classis cogeretur. Atque eo in conatu hyems exacta est. Hæc fusius apud Xenophontem l. 4. Pausanias autem l. 8. scribit hoc ipso anno, eodemque Prætore Diophanto, templum Mineruæ apud Tegeates subito incendio conflagrasse. Et huc forsan respexit Eusebius, cum anno tertio Olympiadis præcedentis, scripsit templum rursum Ephesi incensum, quod multo posterius contigit.

VIII. Romæ in comitijs haud inuitis patribus creatus est P. Licinius Caluus, quamuis magistratum non peteret, cuius annos moderationem dudum experti fuerant. Sed cum is ætatem grandem iam atque exactam causaretur, & filium suum, ab se studiose institutum, pro se offerret, populum habuit consentientem, isque Tribunus mil. creatus est cum supra scriptis, qui eum magistratum ante triennium gesserant.

Titinius, Genutiusque Triboni milit. profecti aduersus Faliscos, & Capenates, dum bellum maiore animo gerūt, quam consilio, præcipitauere se in insidias: vbi Genutius morte honesta temeritatem luit; ante signa inter primores cadens Titinius in editum tumulum, ea multa trepidatione, militibus collectis, aciem restituit, nec se tamen æquo loco hosti commisit. Plus ignominiæ erat quam cladis acceptum: tantum tamen terroris in castra ad Veios posita, & Romam attulit rumor, vt in illis ægrè teneretur sit miles, & Romæ Dictator creatus sit, vt in rebus pene iam perditis.

IX. Is fuit M. Furius Camillus, qui Mag. equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repente mutauerat Imperator mutatus; alia spes, alius animus hominum, fortuna quoque alia vrbis videri. Diem ad nouum delectum dixit, interim Veios accurrit, restituit exercitui animos, militibusque fugitiuis militari animaduersione affectis. Inde habito delectu, nemine detractante militiam, imo Latinis, Herniciſque suorum auxilia profitentibus, in agro primum Nepesino, cum Faliscis & Capenatibus signa contulit; vbi cum omnia summo consilio ratione que à Dictatore acta essent, fortuna etiam, vt fit, secuta est. Non prælio tantum fudit hostes, sed castris etiam exuit; ingentique præda potitus, pars magna ad Quæstorem redacta est, haud ita multum militi datum.

X. Inde ad Veios exercitus ductus, vbi non solum arctior fieri obsidio cœpta est, sed opere etiam laboriosissimo cuniculus in arcem hostium agi cœpit, & die nocteque continuatu labore, operarijs in orbem succedentibus, ad arcē vsque perductus est. Cumque iam victoriam in manibus esse Dictator cerneret, cum inuidiam vitare vellet, circa prædam opulentissimæ ciuitatis, ad Senatum scripsit, quid super ea re fieri placeret. Cum duæ sententiæ ferrentur, altera quæ prædam militi, totique populo Romano permitteret, altera quæ ex ea pecuniam confici vellet in stipēdia militaria, prior illa vicit, quæ Licinij Calui fuerat, & Senatum popularem faciebat. Edictum itaque est ad prædam Veientem, quibus ... ad Dictatorem proficiscerentur: ingens ... repleuit castra. Is Apollinem precatus ... decimam parte prædæ, & Iunoni reginæ Ro... superante multitudine ... liberi ... tur, quo minor ab cuniculo ingruentis pericul... esset, Veientes, nihil ab eo sibi metuentes, in muros armati discurrunt, mirati Romanam aliquot dierum quietem, in repentinum furorem commutatam. At cuniculus delectis militibus eo tempore plenus, in æde Iunonis, quæ in arce erat, armatus repente effudit, & pars auersos in muris inuadunt hostes, pars claustra portarum reuellunt, & Romanum exercitum admittunt ... clamoribus personant, armati deijciuntur e mœnibus, tota vrbe pugnatur.

XI. Inox [Inde] senescente pugna, Dictator præcones edicere iubet, vt ab inermi abstineatur. Ergo inermes dedi cœpti, & ad prędā miles, permissu Dictatoris discurrit. Cuius ... magnitudinem intuitus Camillus, & fortunæ Rumanæ ... tatem, ac Veientium calamitatem, primum illacrymauit, vt Plutarchus ait in eius vita. Deinde precatus est superos, vt eius inuidiam quam minimo suo priuato, publicoque incommodo lenirent, quod vtrumque & capta non multo post ciuitas, & exilium eius ratum fecit.

Postera die libera corpora Dictator sub corona vendit, eaque sola pecunia in publicum redacta est, non sine ira militis. Ideo Iuno in Auentinum religiose, vt tum putabatur, translata. Hic Veiorum occasus fuit, inquit Liuius, vrbis opulentissimæ Hetrusci nominis, magnitudinem suam vel vltima clade indicantis, quod decem æstates, hyemesque continuas circumsessa, cum plus aliquanto cladium intulisset, quam accepisset; postremo iam fato quoq; vrgente, operibus tamen non vi expugnata est.

XII. Romæ vt nunciatum est Veios captos, quia tot annos ibi variè pugnatum fuerat, veluti ex insperato immensum gaudium fuit: triduique supplicationes decretæ. Adueniens Dictatoris, omnibus ordinibus obuiam effusis, celebratior quam vllius vnquam antea fuit; triumphusque omnem consuetum honorandi illius diei modum excessit. Maxime conspectus ipse est curru equis albis iuncto vrbem inuectus. Quæ res inuidia non caruit, quod Solem Iouemque equis æquiparare voluisse videretur: id Plutarc. quoque notauit ex Liuio, quem ruat. Inde votis persolutis Dictatura se abdicauit, nisi quod Decima Apollini ex præda dicata indicta est, vt quisque offerret: quod etiam animos in Dictatorem exasperauit. Itaque vere cecinit ille
--- *Nihil est ab omni Parte beatum.*

Inter hæc pacis causa Æqui Volsciique Rumam venerunt, eamque impetrarunt, vt Romanus miles diutino bello fatigatus, non nihil quiesceret potius, quam quod ea digni essent, qui postulabant. Ita decemnali bello & annonis finis impositus est, de anno decimo Plutarchus etiam in Camillo consentit. Diodorus tamen ei II. tribuit, eiusq; finem in biennium differt.

ANNVS MVNDI 3660. SEXTÆ ÆTAtis & Imp Pers. 144. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan. Pontif. II. Olympiadis XCVI. An. 3. Archonte Eubulide. Vrb. C. 359. Trib. militib. P. P. Cornelius Cosso, & Scipione, Marco Valerio Laxtmo II. &c.

ANNVS ANTE CHRISTVM 393.

I. Postea quam iam hyems præterijsset, Agesilaus quemadmodum factutum se receperat, statim ineunte vere copias aduersus Arcananes colligebat, quos præcedente anno moltis iam damnis affecerat sed ... missis Lacedæmonem legatis, pacem cum Achæis, & societatem cum Lacedæmonijs inierunt. Secundum hæc,

IV. Obtinendo inde vrbem … omnino diuturna futura videbatur, quod amplissimam dudum cômeatu instructa esset. Verû hominis vnius perfidia in spem … deditionê, & pacê attulit. Quidam in vrbe principum liberos erudiebat: eos, si in Romanorum traderet manus, existimabat se & ciues suos ad deditionem coacturum, & sibi ingentem gratiam, & mercedem apud Romanos conciliaturum. Itaque necopinantes & ludibundos pueros in castra Romana, & Camilli prætorium perduxit, eique tradit. At scelestum facinus execratus Camillus, denudatum, & manibus post tergum illigatis, reducendum Falerios pueris tradidit, virgasque eis dedit, quibus proditorem in vrbem agerent verberantes. Ad quod spectaculum concursu populi primum facto, deinde à Magistratibus de re noua vocato Senatu, tanta mutatio animis est iniecta, vt qui modo efferati odio iraque, Veientium exitum, pene quam Capenatium pacem mallent, apud eos pacem vniuersa ciuitas posceret, fides Romana, iustitia Imperatoris in foro & curia celebrantur.

V. CONSENSVQVE omnium legati ad Camillum in castra, atque inde permissu Camilli Romam ad Senatum, qui dederent Falerios, proficiscuntur. Introducti ad Senatum ita locuti traduntur. *Patres conscripti victoria, cui nec Deus, nec homo quisquam inuideat, victi à vobis, & Imperatore vestro, deditimus nos vobis: rati melius nos sub imperio vestro, quam legibus nostris victuros. Euentu huius belli duo salutaria exempla prodita sunt humano generi, vos fidê in bello, quã præsentem victoriam maluistis, nos fide prouocati victoriam vltro detulimus sub ditione vestra sumus; mittite qui arma, qui obsides, qui vrbem patentibus portis accipiant, nec vos fidei nostræ, nec nos imperij vestri pœnitebit.* Hactenus illi. Quo exemplo aperte proditum est, quam sit virtus amabilis, quæ hostem ad amorem sui, ad admirationem, ad suæ libertatis contemptum compellat. Camillo, & ab hostibus, & à ciuibus gratiæ actæ. Faliscis in stipendium militum eius anni pecunia imperata est, vt populus Romanus tributo vacaret. Pace data exercitus Romam reductus est. Camillus multo meliore laude, quam cum triumphans equis albis inuectus est, insignis iustitia, fideque, hostibus victis in vrbem reuersus est.

VI. EDITVM est & alterum iustitiæ ac pietatis exemplum, à Timasitheo Liparensium magistratu. Est autem Lipara vna de Æolijs insulis, quæ iuxta Italiam & Siciliam sitæ, Siciliam ad meridiem habent, & earum sola Lipara habitatur. Cum ergo statuisset Senatus votum Camilli sine mora persoluere, electi sunt legati tres qui crateram auream Delphos ad Apollinem ferrent. Ij haud procul freto Siculo à pyratis Liparentium excepti, deuehuntur Liparas. Mos erat ciuitatis, velut publico latrocinio partã prædam diuidere. At Timasitheus vir Romanis similior quam suis religione tactus, eadem suos etiam impleuit, adductosque in publicum hospitium legatos; cum præsidio etiam nauium Delphos prosecutus, Romam inde sospites restituit. Addit Diodorus legatos Romanos craterã in Massiliensium thesauro dedicasse.

VII. HOSPITIVM cum eo SC. est factum, donaque publicè data. Plutarchus in Camillo historiam aliquantulum inuertit. Ait enim Liparenses in Romanos tanquam prædones inuasisse: verum consentit Liuio Diodorus, qui etiamsi fallitur, dum Veios hoc denique anno captos putat, non fallitur tamen dum hanc historiam hoc ipso anno refert, additque post annos 137. cum Carthaginenses Liparam occupassent, Timasithei posteros à tributis immunes, & omnino liberos esse iussisse. Sic Deus voluit opus animo religioso factum, mercede, & in autore ipso, & in seris eius posteris nõ carere. Vt intelligeremus quid ipse vere religiosis operibus mercedis tam hic, quam in futura vita … aturus sit, qui opera vt vocant mortua, mercede sua carere non patitur.

VIII. E… anno contra Æquos, ab Æmylio & Posthumio imperatoribus varie bellatum est, adeo vt in incerto fuerit, … apud ipsos exercitus, & Romæ, vicissent, victine essent. Nam rei bene gestę fiducia negligentius, & incomposito agmine incedentes cum inuasisset hostis, & terrore … in proximos tumulos compulisset, sparsus rumor Romæ persuasit Posthumium, exercitumque occisum. Sed mox conscia virtus in vindictam exardescens & cum … delendæ ignominiæ, Æquos magna pernicie affecit; moxque ad vrbem à Posthumio missæ laureatæ literæ, quibus docebatur victoriam populi Romani esse, Æquorum exercitum esse deletum.

ANNVS MVNDI 3662. SEXTÆ ÆTATIS & Imp Pers. 146. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan. Pontif. 13. Olympiadis XCVII. An. 1. Prætore Philocle. Vrb. C. 361. Cnls. L. Lucretio Flauo, & S. Sulpitio Camerino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 391.

I. TERIREM Olympionicam hoc anno victorem Elæi in Olympicis coronarunt, ineunte Olympiade nonagesima septima, vt scribit eius initio Diodorus. Eum tamê aliqui Terinæum Eliensem, alij Phormionem Halycarnassensem appellant, vt putat Scriptor Olympionicarum. Verum habetur ille quidem victor hoc anno apud Pausaniam,a at non cursu stadione, quod quærimus, sed pugilatu. Eusebius hoc ipso anno Eudoxum astrologum floruisse ait; quod vtique à Laërtio Diogene non didicit, neque ab Apollodori Chronicis, in quibus habebatur hunc Eudoxum patria Cnidium circa tertiam & centesimam Olympiadem floruisse. Quam temporis rationem longe probabiliorem esse ex rebus ipsis aperté cognosci potest, vt suo loco dicemus.

Gallos hac Olympiade ineunte Alpes transijsse Scaliger in Eusebium affirmat ex fragmento quodam Appiani, in quo tamen de ineunte, vel exeunte Olympiade nullũ verbum. Verum ea de re anno vrbis 364. dicemus vberius.

II. HIERAX in præfectura Lacedæmoniæ classis Teleutiæ successerat, vt scribit Xenophon initio libri quinti, b & cœptam ab antecessore operam Æginetis, contra Athenienses, à quibus obsidebãtur, nauare cœpit. Cumque res longior futura videretur, parte copiarum in Ægina cum Gorgopa legato suo relicta, cum alijs nauibus Rhodum profectus est. Gorgopas autem cum 12. nauibus ita vexare cœpit Athenienses, vt magis obsiderentur ipsi, in munitionibus suis, quam obsiderent oppidanos. Quo factum vt Athenienses multis nauibus instructis decreto publico milites Æginam obsidentes mense quinto domum abducerent. Cumque nihilominus à Gorgopa, & Æginetis prędonibus vexarentur, Athenienses Eunomum cum 13. nauibus contra ipsos mittunt, à quibus mox nocturno ad lunam prælio victus, quatuor triremibus amissis, cum reliquis se in Piræeum fuga recepit. Sed idem aliquanto post Chabriæ ducis Atheniensis insidijs in Ægina ipsa interceptus, cum magna suorum, atque Æginetarum clade interemptus est. Ex quo tempore, non aliter ac si pax esset; Athenienses mari vtebantur.

III. CONSVLES hoc anno Romæ creati sunt post decimum quintum annum, vt ait Liuius. Totos enim quindecim annos populus Tribunos militares creauit, ab anno scilicet Vr. Con. 346. vsque ad præsentem. Diodorus quoque 15. annos Tribunitios interijcit; sed non eosdem, quippe qui hos Consules in biennium differt, annum scilicet tertium Olympiad. huius 97. Causam creatorum Consulum hanc refert Liuius.

Nondum Plebi, neque Tribunis satisfactum erat de Veiensi transmigratione, quam illa inuitissimis patribus, magna obstinatione sententiæ, ambiebat. Itaque Plebs cõtinuare latoribus legis Tribunatum, & patres reficere intercessores legis annisi sunt. Sed plus suis comitijs plebs valuit; quem dolorem vlti sunt Patres S C. facto, vt Consules, inuisus rum Plebi magistratus, quod ad eum nondum aspirare licuisset, crearentur.

PERSA. AN. 147.

PRINCIPIO huius anni Trib. pl. quia neminem è collegis intercessurum sciebant, magna vi legem illam transmigrationis vrgebant, nec eis segnius Consules resistebant, omnisque ciuitas in eam curam conuersa erat; cum Vitelliam coloniam Romanam in suo agro sitam Æqui proditione occuparunt, sed maxima ciuium pars noctu Romam per auersa vrbis perfugere. L. Lucretio Consuli ea prouincia euenit. Is cum exercitu profectus, acie hostes vicit, victorq; se Romam ad maius aliquanto, periculosiusque certamen redijt.

Dies dicta erat duobus Tribunis plebis biennij superioris, A. Virginio, & Q. Pomponio, quod vt Patribus gratificarentur, suorum collegarum actionibus intercesserant. Maxime intererat Reip. & Senatus ne damnarentur, ne via intercessionibus præclusa, non solum nunc Respub. Veientis profectione distraheretur, sed Tribuni etiam deinceps, quasi solutis habenis, in Repub. baccharentur. Vicit tamē Senatum plebis ira, & pessimo exemplo, idonoxij denis millibus grauis æris condemnati sunt.

V. REM indignissimè Camillus tulit, & palam sceleris Plebem arguebat, quæ in suum versa damnum, suis Tribunis intercessionem auferret, qua sublata Tribunitia potestas euerteretur. Consules etiam increpabat, qui passi essent Tribunos illos damnari, qui fide publica Senatus nisi fuissent. Senatum quoque aduersus legem incitabat, atque aduersus eam, tanquam pro aris ac focis, dimicandum esse persuadebat; vnde & plebis in se iras vehementer accendebat. Nihilominus instabat ille, etsi gloriosam sibi potius migrationem illam intelligeret, quod nefas duceret desertam, ac relictam à dijs immortalibus vrbem, incoli; & in captiuo solo habitare populum Romanum, & victrice patria victam mutari.

His adhortationibus principis viri concitari Patres, cū lex ferretur senes iuuenesque in forum agmine facto venerunt, dissipatique per tribus, tantum rogando, & religionem obijciendo effecerunt, vt legem plures tribus antiquarent, quam iuberent. Adeoque ea victoria læta patribus fuit, vt postero die, referentibus Coss. S.C. fieret, vt agri Veientani septena iugera plebi diuiderentur, nec patribus familiæ tantum, sed vt omnium in domo liberorū capitum ratio haberetur, vellentque in eam spem liberos educare.

Eo munere delinita plebe nihil certatum est, quo minus anno primo comitia Consularia haberentur.

ANNVS MVNDI 3663. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Per. 147. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan Pontif. 14. Olym. XCVII. An. 2. Prætore Nicotel. Vrb. Cond. 362. Coss. L. Valerio Potito, & M. Manlio Capitolino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 390.

GORGOPA mortuo, cum Eteonico apud Æginetas nauium præfecto nautæ non obtemperarent, quod eis stipendium non numeraret; quamuis eis dudum ex Attica prædas agere permisisset, Lacedæmonij eius loco Teleutiam, quem militibus gratissimum norant, suffecerunt. Et verò ab ijs maxima cum alacritate exceptus est, tametsi fateretur se nullas secum afferre pecunias, quod ostenderet se daturum operam, nihil vt eis deesset; & promissioni fidem vita anteacta faciebat. Hoc etiam addebat, malle sibi quam ipsis, ad vitam tolerandam necessaria deesse: quæ habiturus esset velle suis omnibus esse communia. Vicissim autem desiderare, vt eum cum frigora, calores, famem, vigilias perferentem aspicerent, eadem quoque omnia sibi toleranda existimarent. Non quod ex eorum afflictationibus, & molestijs fructum ipse aliquem capturus esset, sed vt ex ijs [illegible] emolumenti caperent. [illegible] laboraturum vt iucunde [illegible] obirent, neque stipendium à Græcis aut Barbaris seruili adulatione eblandirentur, sed hosti cum gloria extorquerent. Quæ cum Xenophon de Teleutia memorat, eximium plane exemplum charitatis in subditos, quasi vexillum in oculis principum erigit, quo sibi animos hominum incredibili beneuolentia concilient, eosque ad pericula omnia, & labores infatigabiles, atque imperterritos efficiant. Quod exemplum cum nobis Christus Dominus ac Deus noster amantissimè exhibuerit, prodigij instar est omnes mortales sub eius vexillo non merere, sed maximam hominum partem dæmonē, mundi vanitatem, & carnis illecebras sectari.

TELEVTIAS DVX EGREGIVS. Exemplum boni duc. Plut. 146 & 147 [illegible]

II. TELEVTIAS cum omnium suorum animos in potestate haberet, præsenti calore vtendum ratus, aggressus est facinus memorabile. Nam cum non immerito persuasum haberet, Athenienses, re contra Lacedæmonios ad Æginam bene gesta, solutiore animo esse, & paucos in nauibus, plerosque domi somnum capere, cum duodecim nauibus in Piræeum prima luce inuadere ausus, triremes alias comprehendit, alias ad nauigandum reddit inhabiles; merces ac mercatores è portu in sua nauigia captus infert, naues onerarias ad suas triremes alligat, & abducit, homines quam plurimos potest comprehendit. Et dum tumultu excitato, tanquam capto Piræeo, vndique ad arma concurritur, ipse nauigia cum tribus vel quatuor triremibus in Æginam vicinam insulam mittit; simulque Atticæ oram ad Sunium vsque promontorium l[illegible]gens, multa capit nauigia piscatoria, multa quibus homines ex [illegible] insulis trajciebant, eaque vectoribus plena. Denique onerarias partim frumento, partim mercibus refertas intercipit, & Æginam repetit, distractisque manubijs stipendium menstruum nondum debitum militibus numerat. Indeque multis excursionibus Athenienses diuexat: eaque ratione tum naues milite plenas alebat, tum milites ipsos ad faciendum imperata paratos habebat.

III. ROMÆ Consules magnos ludos fecere, quos M. Furius Camillus Dictator vouerat Veienti bello. Eodem anno ædes Iunonis reginæ ab eodem Dictatore, eodemque bello vota dedicatur, ingenti studio matronarum. Bellum quoque haud memorabile in Algido cum Æquis gestum est, fusis hostibus prius pene quam manus consererent. Valerio, quod pertinacior cædendis hostibus in fuga fuit, triumphus: Manlio, vt ouans ingrederetur vrbem, decretum est. Eodem anno nouum bellum cum Volsiniensibus exortum est, quo tamen propter famem & pestilentiam in agro Romano exortam, exercitus duci non potuit; ob quæ Volsinienses superbia elati, adiunctis Salpinatibus vltro agros Romanos incursauere: bellum inde duobus populis indictum. Hæc Liuius, qui addit etiam C. Iulium censorem hoc anno decessisse: sed cum ex Dionys. Halycar. constet lustrum conditum vno anno ante captam vrbem, nec repugnet ipsemet Liuius. Cum vterque consentiat vrbem captam anno 364. vt dicemus, oportet mortem Iulij censoris in annum sequentem referre.

ANNVS MVNDI 3664. SEXTAE ÆTATIS, & Imperij Persarum 148. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontificis 15. Olympiadis XCVII. An. 3. Prætore Demostrato. Vrb. Cond. 363. Tribb. L. Lucretio. Ser. Sulp. M. Æmilio, & alijs tribus.

ANNVS ANTE CHRISTVM 389.

I. PERTINET ad hæc tempora Cyprius rex Euagoras, de quo hac ipsa Olympiade Diodoros, & nobis quoque pluribus postea dicendum erit. Fuit hic vir nobilissimus, vt qui à conditoribus Salaminis duceret originem. Cumque exorta seditione in exilium pulsus esset, mox cum modica manu reuersus, vrbem occupauit, Abdemone

reguli, qui regis Persarum amicus erat, ejecto. Ergo occupata Salamine, Cypri vrbe maxima & potentissima, regnare cœpit: breuique ingentibus auctus diuitijs, vniuersam insulam omnem tentit in suam redigere potestatem. Ergo ciuitates aliquot partim vi, partim verborum illecebris sibi subiecit. Quædam autem cum armis suis diffiderent, Persarum regis Artaxerxis auxilia implorarunt. Insipienter vtique, qui non intelligerent se non libertatem aut conseruaturos, aut adepturos, sed principem indigenam, patriæ moribus atque amori innutritum, in Barbarum Dominum, atque alienigenam mutaturos. Itaque Artaxerxes, qui regum more incrementis Euagoræ minime lætabatur, & illam opportunam iam idoneam parandæ classi ad defensionem Asiæ, cupiebat adiungere, Amathusijs, cæterisque qui ad eum per legatos confugerant, auxilia decreuit. Regulum Cariæ Euagoram bello petere iussit, ipseque ad eam expeditionem ioris prouincijs suis ingentes copias parat. Ipse vice versa ad tantum hostem repellendum se comparat, & opem ab amicis petit. Athenienses Philocratem Ephialtæ filium cum decem nauibus in Cyprum, in Euagoræ auxilium miserunt, quas omnes Teleutias, dum in Rhodū nauigat, tristi casu intercepit.

Xenoph. l. 4. p. 540. gr. lat.

II. Thrasybuli mors.

REFERT in hunc annum Diodorus mortem Thrasybuli, præclari Atheniensium ducis, & Teleutiæ Lacedæmonij suppari, qui cum rem in Lesbo insula præclarè gessisset, eamque patriæ suæ amicam reddidisset, Rhodiam expeditionem aduersus Teleutiam, qui eam insulam tenebat, cogitat, pecunias vndique studiose colligit, vt illic militem ad rem bene gerendam maxime confirmatum habere queat. Ergo cum ab Aspendijs quoque pecunias exegisset, & Eurymedontem fluuium nauibus subijsset, (Pamphiliæ is fluuius est, sicut & Aspendus oppidum,) milites eius prædas ex eo agro licenter agebant. Eam iniuriam cū Aspendij moleste ferrent, compositis per noctem insidijs, Athenienses adorti, cum alijs quibusdam, tum etiam Thrasybulo duci in suo tentorio necem intulere. Quo casu territi Athenienses, nauibus illico impletis, Rhodum cursu petiere. Sed quia ciuitas defecerat, cum exulibus, qui castellum quoddam occupauerant, coniuncti, vrbi negotium facessebant. Thrasibulo autem Athenienses primo Argyrium, deinde Iphicratem subrogarunt.

III. Bellum Romanorum cum Volsiniensibus & Salpinatibus.

ROMÆ autem superioris anni Consulibus morbo implicitis, per interregem creati sunt sex Tribuni Consulari potestate, vt si cui eorum incommoda esset valetudo, copia magistratum Reip. non deesset, ij Calend. Quintilibus magistratū occœpere. Ex ijs duo contra Volsinienses, totidem contra Salpinates profecti sunt. Prius cum Volsiniēsibus pugnatum est; bellum numero hostium ingens, certamine haud sane asperum fuit, fusa primo concursu acies, millia octo armatorum ab equitibus interclusa, positis armis in deditionem venerunt, ijs ad 20. annos induciæ datæ, ea conditione, vt res populo Rom. redderent, stipendiumque eius anni exercitui præstarent. Salpinates eo metu mœnibus se tutari, agri suis vastitatem inferri passi sunt.

IV. Camillus a ... condemnatus ...

EODEM anno M. Furio Camillo dies dicta est ab L. Apuleio Trib. plebis, propter prædam Veientanam. Verū is, cum eodem tempore filio adolescente orbatus esset, antequam damnaretur, in exilium abijt, precatus superos, vt si innoxio sibi ea iniuria fieret, primo quoque tempore ingratæ ciuitati sui desiderium facerent. Absens 15. millib⁹ grauis æris damnatus est, id est, centum coronatis nostratibus, iuxta Cenalis æstimationem.

Expulso ciue, aduentante fatali Vrbis clade, legati ab Clusinis venere, auxilium aduersus Gallos petentes, id est, oppidum in Thuscia, quod licet Veientibus cognatum, eus tamen aduersus populum Rom. non defenderant. Et auxilium quidem non impetrarunt, legati tamen tres missi sunt M. Fabij Ambusti filij, qui Senatus Po. R. nomine cum Gallis agerent, ne à quibus nullam iniuriam accepissent, socios populi Rom. atque amicos oppugnarent.

V.

MITEM legationem ferocia legatorum irritam fecit. Nam cum illi non acerbe respondissent, sed agrum ab Hetruscis sibi non necessarium peterent, atque alioqui vsurpaturi, ... & Hernici contra Gallos arma composuissent, ipsi quoque legati Romani in arma ceperunt, eorumque vnus Q. Fabius ducem Gallorum interemit. Quo facto ira Gallorum à Clusinis ad Romanos conuersa est. Prius tamen quam Romam armati venirent, legatos miserunt, qui Fabios, pro iure gentium violato, sibi dedi postularent. Senatus rem improbauit, sed inuidiosum negotium ad populum reiecit: apud quem tantum gratia atque opibus valuere, vt quorum de pœna agebatur, ij Tribuni militum Consulari potestate in annū subsequentem crearentur. Quo facto Galli vehementer offensi, bellum propalam minantes ad suos redeunt.

ANNVS MVNDI 3665. SEXTÆ ÆTATIS & Imp Pers. 149. Artaxerxis Mnemon s & Ionathan. Pontif. 16. Olympiadis XCVII. An 4. Prætore Athenis Antipatro. Vrb. C. 364 Tribb. Milit. tribus Fabijs, duobus Seruilijs, & P. Sulp. Longo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 388.

I. Redeunt ... apparatu ...

EXEVNTE Olympiade nonagesima septima Antalcides cum Teribazo Persa Artaxerxis præfecto, ex Asia rediit, impetrata Regis societate, si Athenienses eorumque socij, pacem, quam ipse proposuisset, aspernarentur; quæ tamen neque promulgata tam cito, neque transacta videtur vsque ad annum sequentem, vt suo loco demonstrabitur. Nam suis, qui auxilio Abydenis venerant, in Hellesponto laborantibus, quamprimum succurrendum putabat. Ipsos enim cum nauibus suis Iphicrates ac Diotymus Abydi obsidebant; simulque sperabat, ibi quoque debilitatis Atheniensium viribus, eos ad conditiones pacis propensiores fore, sicut & reuera contigit. Ergo terrestri itinere Abydum adijt. Inde classe accepta noctu in altum prouehitur, rumore sparso quasi eum Chalcedonenses accerserent; sed ipse Percopes portum ingressus, ibi delituit. Rumore accepto Atheniensium duces eum Proconesum versus persequuntur. Quibus prætervectis Antalcidas Abydum redit. Ibi cum 12. nauibus expeditis Thrasybulo Colyttensi, qui se relicta Thracia, reliquis nauibus Atticis coniungere volebat, octo naues eripuit. Tum Syracusanas & Italicas 20. quas Polyxenus duxerat, adiunxit suis. Addidit & alias à Teribazo, & Ariobarzane acceptas, quocum ius ei vetus erat hospitij, vt iam plusquam 80. nauium classem haberet in potestate. Itaque maris imperium obtinēs, naues è Ponto Athenas proficisci nō patiebatur, sed interceptas suos ad socios ducebat, vt ex Xenophonte constat.

Xen. hist. ... 549 gr. lat.

II. Vrbs ... à G ...

ROMANA res, aut eius potius ingens calamitas, illustrē hunc annum atque memorabilem effecit. Illo enim vrbem à Gallis captam arbitramur, sed ratio temporis nonnihil controuersa de more breuiter expedienda est. Tres de eo sententiæ probabiles circumferuntur, extremæ duæ, tertia media. Laxior est enim Plutarchi in Camillo Chronol. cū ait Romam captam paucos ab ortu annos habentem vltra 360. Eum imitatus videtur Eusebius, dum eam cladem refert in Olympiad. 97. Prima eam cladem contigisse putat anno vrb. cond. 363. quæ est fastorum Capitolinorum apud Sigonium & Onuphrium, eamque sequitur Sigonius in fastis, & Pigbius in Annalibus suis. Videtur & Gellij, cum ait Aristotelem natum anno septimo post recuperatam Vrbem. At infra dicemus eum natum anno Vrbis 369. Pro eadem sententia Onuphrius laudat Annales Gellij, & historias Cassij.

l. 17. c. 21.

Altera sententia est T. Liuij lib. quinto extremo, vbi Camillum Dictatorem apud vniuersum populum dicentem inducit annum hunc esse Vrbis trecentesimum sexagesimum quintum. Eum sequitur Cuspinianus in Cassiodorū, & Gordonus. Robortellus in chronologia Liuiana emendat Liuium, ponitque annum trecentesimū tertium: quem rursus emendat in altera chronologia Ioachimus Grellius, ponitque annum 364. & merito. Nisi enim secum pugnare velit Liuius, hunc annum 364. numerare debet. Nam ab anno trecentesimo decimo, in quo

ex ipso habentur creati tres Tribuni militares, quibus vnico creatis suffecti sunt duo Consules, singulorum annorum magistratibus diligenter annotatis tres Fabij in annum 364. inciderunt.

III. *Verum eum tempus. a.m. 1319 B.i.n.* TERTIA ergo sententia, quam omnium certissimam ducimus, annum huic cladi attribuit 364. Quæ est Ciceronis 1. de Diuinat. sententia, qui ait sexennio post Veios captos, Romam à Gallis occupatam. At Veij expugnati sunt anno 358. vt suo loco diximus. Eadem est Mar. Varronis sententia teste Onuphrio, quem ipse sequitur, & Plinius l. 33. c. 1. Idem omnino sentit Eutropius initio lib. 2. cũ annum trecentesimum sexagesimum quintum, vocat primum post captam vrbem: & Paulus Orosius, qui ait Romam sensisse annum 364. grauissimum, propter ignotam sibi captiuitatem. Eadem sine dubio est Dionys. Halicarnass. qui propter exactam diligentiam instar multorum esse potest. Is ergo lib. 1. ait Romam à Gallis captam 120. annis post exactos reges, quos anno 244. expulsos cum eo diximus; qui duo numeri trecentos & 64. conficiunt. *In fast. in hunc ann. 364.*

244. 120. 364

Quod si dixeris eum sibi non constare, qui hunc annum dicat esse primum nonagesimæ octauæ Olympiadis, quo Athenis Phrygio Prætor fuit, qui annus respondet anno vrbis cond. 365. Respondemus Dionysium dicere gestum bellum *circiter* primum annum illius Olympiadis, quia eius initio terminatum est. Quando Camillus Dictaturam eius causa susceptam deposuit. Anni enim Vrbis conditæ, annos Olympiadum aliquantulum antecedunt. *περὶ τὸ πρῶτον.*

IV. *Confirmatur* DICAT aliquis, has omnes sententias veras esse, quòd bellum anno 363. inchoatum, 64. gestum, 65. absolutum ac profligatum sit. Verum neque hi autores ita sentiunt, agunt enim de bello absoluto, neque res id patitur. Nam anno 63. nondum cœptum erat, & 64. gestum atque absolutum est. Vt enim recte notauit Onuphrius in Fastis, Tribuni militares Cal. Quintilibus, id est, ineunte Iulio magistratum iniere; quo etiam tempore L. Lucretius cum collegis anno præcedenti magistratum inierant; pugnatũ est decimo quinto Cal. Sextiles, vt notauit Liuius lib. 6. Liuius & Cor. Tacitus, qui dies deinceps Alliensis à loco pugnæ dictus est, & nefastus habitus. Triduo post in vrbẽ ingressi Galli Capitolium obsidere cœperunt. Obsidio septem totos menses tenuit, vt scribit Plutar. in Camillo; exactos enim ait Idibus Februarij, quo tempore triumphauit. Post triumphum cum abdicaturus esset Dictaturam, eam Senatu obsecrante retinuit, qui eam abdicari non nisi anno circumacto passus est. Quæ verba non eam habent sententiam vt totum annum Camillus fuerit Dictator, sed reliquos menses, vsque ad Calendas Quintiles, quando nouus magistratus creatus est. Hæc de tempore, rem ipsam videamus.

Liu. init. l. 6.

V. *Magistratuum imprudentia in parando bello.* LIVIVS Tribunos militares recens creatos summæ imprudentiæ, ac temeritatis accusat, quod cum tanta mali moles instaret, nihilo maiore cura aut delectum haberẽt, aut extraordinaria quærerent auxilia, quam si eis aduersus infirmum aliquem in vicinia populum, sæpius à se profligatum, bellum esset gerendum: & non aduersus insuetum hostem, ab oceano, vltimisque terrarum oris, maximas contra se copias adducentem. Quæ copiosius à Liuio exaggeratur, vt minus ignominiosum sit, Romanos tanta cũ strage superatos, qui hactenus dum serio egerunt, semper victores extiterant. Addit & numen iratum ob ius gentiũ à legatis suis violatum. Galli contra, vbi & irritam suam legationem senserunt; imo auctos etiam honore eos, qui ius gentium contra se violassent, confestim signis infestis Romam magna celeritate petunt.

VI. *Instruuntur acies.* EIS ægrè à Romanis ad vndecimum lapidem occursum est, qua flumen Allia Tiberino amni miscetur: vbi Tribuni militum, per summam socordiam nec loco castris ante capto, nec præmunito de more vallo, quo receptus esset, nec auspicato, nec litato instruunt aciem, & in cornua, ne ab hostium multitudine circumueniri possent, diducunt. Brennus Gallorum regulus exercitum suum recto consilio digerit, & pugnam incipiat: apud Romanos omnia tumultu ac pauore, apud duces ipsos, militesque plena erant; fuga prius cœpta quam prælium, & ne ea quidem sapienter. Non enim Romam ad eam tutandam superuenturo mox hoste, sed Veios, quamuis arcente Tiberi conciti fugiebant. Itaque ad flumen quò totum sinistrum cornu armis abiectis, defugerat, magna strages facta est, plurimi hausti fluctibus: qui veros incolumes peruenere, Romam, ne cladis quidem nuncium, nedum præsidij quidquam misere. Nec minor amentia reliquorum fuit, qui ad dextrum cornu steterant. Etsi enim Romam integri, intactique fugerunt, tamẽ, ne clausis quidem portis vrbis, in arcem confugerunt. *Romani funduntur, ac fugantur.*

VII. *Galli cunctantur adire vrbem in qua summa rerum confusio.* GALLOS autem velut obstupefactos miraculum victoriæ tam repentinæ tenuit; moxque postquam nihil vsquã hostile cernebatur, viam ingressi haud multo ante Solis occasum Romam perueniunt; vbi cum prægressi, equites non portas clausas, non stationem pro portis excubare, nõ armatos esse in muris retulissent, altero miraculo retenti sunt; noctemque veriti, & ignotæ situm vrbis, inter Romã atque Anienem consedere, interim exploratoribus missis, ad hostium in re perdita consilia inuestiganda. At illi, qui eos omnes, qui Veios aufugerant, perijsse arbitrabantur, toti in luctu erant, & lamentis, ac rerum desperatione, expectantes in horas singulas dum armatæ hostium acies, quæ pene ad portas erant, in vrbem irruerent. Quod cum illi non ea nocte solum, sed sequenti etiam die, nocteque distulissent, cœperunt consilium, vt arma & commeatum quantum possent in arcem conueherent, eòiuuentutem ad propugnandum cogerent. Ipsi seniores patricij, plebeique, etiam Consulares, triumphalesque viri, in vrbe ad mortem remanere, ne commeatum in arce cõsumerent, sponte elegere: & iuuentutem in arcem prosequentes, eorum virtuti vrbis fortunam commendabant, quæ per trecentos sexaginta annos bellis omnibus inuicta steterat.

L. ex. SVGGERIT deinceps Liuius eximium pietatis exemplũ, quod prætermittendum non est. Cum enim imbellis turba, plebis præsertim, ex vrbe effusa in Ianiculum consilij expers confugisset, indeque pars per agros dilapsa, pars vrbes finitimas peteret, flamen Quirinalis, virginesque Vestales, omissa rerum suarum cura, partem rerum sacrarum, partito inter se onere deferebant, reliquis, quæ in doliula, condiderant, in sacello defossis, *Vbi nunc*, inquit, *defossis religio est.* Cum ergo in via, quæ ad Ianiculum ducit, eas L. Albinus conspexisset, qui plaustro coniugem ac liberos vehebat, irreligiosum ratus, sacerdotes publicos, sacraque populi Romani pedibus ire, ferrique, se ac suos in vehiculo conspici, descendere vxorem ac pueros iussit, virgines, sacraque in plaustrum imposuit; & Cære, quo iter sacerdotibus erat, peruexit. Sic Romanorum animos rerum personarumque sacrarum reuerentia imbuerat! vtinam istum tam pium affectum in res vere sacras transferre potuissent. Exemplo certè ac pudori Christianis esse debent. *VIII. Romanorum pietas.*

Nam etiam ipsi surgent in die iudicij, & condemnabũt generationem istam.

IX. *Galli vrbem inuadunt.* RESAVS interim ad tuendam arcem pro tempore compositis, turba seniorum domos regressa, aduentum hostiũ, obstinato ad mortem animo, expectabat, pristinis honorũ suorum insignibus ornata. Galli qui à pugna remiserant animos, & incruentam victoriam obtinuerant, nec tum vi vrbem capiebant, sine ira, sine ardore animorum ingressi in vrbem, patente Collina porta, in forum perueniunt: in eo reliqui Liuio assentiuntur. Diodorus autem Siculus ait Gallos triduo à prælio substitisse, & primum diem in resecandis patrio more mortuorum capitibus posuisse; per sequens biduum castris vrbi admotis quieuisse, quod sibi in Vrbe insidias strui suspicarentur: die aũt quarto portas effregisse. Et reuera mirũ esset tanto stupore oppressos fuisse Romanos omnes, nulli vt tanto tempore in mentẽ veniret, adire vrbis portas, easque saltem occludere, sicut obserarunt suas. Galli ergo relicto modico ad arcem præsidio, ne quis inde in dissipatos impetu fieret, ad prædam dilabuntur, plebeias domos obseratas, principum atria patentia reperiunt, eosque in augustiore ornatu, ac maiestate venerabiles, simillimos dijs.

X. *Senatores & consules caedes.*

AD eos vero ad simulachra versi cum starent, M. Papyrius vnus ex ijs, dicitur Gallo barbam suam permulcenti, Scipione eburneo in caput incusso, iram mouisse, atque ab eo initio cædis orto, cæteros in suis sedibus trucidatos. Post principum cædem, nulli deinceps mortalium parci, diripi tecta, exhaustis ignes iniecti.

Obsessorum pertinacia.

Inde per plurimos dies cædes, & incendia in obsessorum oculis perseuerant, si forte illi miserabili rerum suarum vastitate de deditione cogitarent. Verum cum ipsi post plurima lamẽta, ad ea spectacula obduruissent, nec nisi vi hostibus cessuros appareret, vim in arcem parant, primaque luce afferunt, sed tanto cum suo damno repulsi sunt, vt deinceps ab eo conatu desistendum putarent, & obsidionis diuturnitate perdomandos arbitrarentur. Verum illud hosti incommode cessit, quod frumentum vrbanum, improuide iam incendio perierat, & quod in agris reperiri poterat, Veios abreptum fuerat.

XI. *Galli prædas agunt.*

IGITVR exercitu diuiso partim per finitimos populos prædari placuit, partim obsideri arcem, & obsidentibus populatores agrorum victui necessaria suppeditare. Eos fortuna populi Romani, ait Liuius, aut diuina potius prouidentia, quę Romanum imperium ad maiora destinabat, Ardeam duxit, vbi Camillus exulabat. Cumque Ardeates pauidi consultarent quid facto opus foret, Camillus se sponte in mediam cõcionẽ intulit, persuasitq; vt eos noctu improuisos inuaderent; persuasitq; profuit, quod æquis iniquisque persuasum erat, Camillo neminem ea tempestate bello parem esse. Itaque signo dato primo noctis silentio ad portas cum Camillo præsto fuere, egressi haud procul vrbe, castra Gallorum intuta neglectaque ab omni parte nacti, magna in ijs strage bacchati sunt.

Ab Ardeatis Camillo duce nocte cæduntur.

XII. *Thusci à Romanis fugati cæduntur.*

SVB idem tempus similis Thuscorum strages facta est, qui Romæ tanta clade afflictæ non solum misertio non sunt, sed in agrum etiam eius hoc tempore incursionem fecerunt. Itaque qui Veijs erant Romani, facto nocte impetu in eorum castra, duce Cædicio centurione, eadem quę Camillus in Gallos, illi in Thuscos patrarunt. Rursumque sequenti nocte ad aliam manum Thuscorum Salinas profecti, maiorem etiam cædem edidere; dupliciique victoria ouantes Veios redeunt; vbi eis in dies non solum animi, sed vires etiam crescebant; partim plerisque Romanis eò conuenientibus, partim multis ex Latio voluntarijs confluentibus; maturumque videbatur iam repeti patriam, eripique ex hostium manibus. At corpori valido deerat caput, & locus admonebat Camilli, & res ab eo nuper cum Ardeatibus bene gesta contra Gallos, etiam inuitabat, ipsi etiam milites magna ex parte sub eius auspicijs meruerant.

XIII. *Camillus dux optatur, & Dictator iterum dicitur.*

ITAQVE consensu omnium placuit ab Ardea Camillum acciri, sed neque tamen nisi consulto Senatu, qui in arce obsidebatur: adeo, etiam in summa rerum confusione, disciplinæ domesticæ retinentes erant. Ad eam rem Pontius Cominius iuuenis impiger operam suam pollicitus, incubans cortici, secundo Tiberi ad vrbem defertur, & per saxa prærupta in Capitolium euadit, & ad magistratus ductus, mandata exercitus edit; accepto inde Senatus decreto, vt tanquam comitijs curiatis reuocatus de exilio, iussu populi Dictator diceretur, absens Dictator dictus, eum legati Ardea Veios perduxere.

XIV. *[illegible] Capitolij.*

DVM hęc Veijs agebantur, Capitolium magnum adiit discrimen. Nam Galli seu Vestigijs Pontij Cominij notatis, vt ait Diodorus, seu sponte animaduerso ad Carmentis saxum ascensu, nocte sublustri paulatim arrepentes, summo silentio in altum eualere, sed anserum clangore, atque alarum strepitu excitus M. Manlius, qui triennio ante Consul fuerat, armis arreptis Gallum, qui iam in summo constiterat (præcisa manu, Diodor.) vmbone etiam ictum deturbat, cuius prolapsi casus cum proximos sterneret, trepidantes alios, armisque omissis saxa, quibus adhærebant, manibus amplexos trucidat: iamque & alij congregati missilibus hostes in præceps depulere. Vbi illuxit Manlius ob seruatam arcem honore ac præmio affectus, vigil, quo improuido per saxum hostis ascenderet, de saxo deiectus est. Habes hic tantum Gallorum circa arcem conatum: sed non nudum conatum significat Ennius, cum ait. *a* *Qua Galli furtim nocte summa arcis adorti Mœnia concubia, vigilesq, repente cruentant, &c.*

a Apud Macrob. l. 1. Satur. c. 4.

XV. *Colloquium de pace auro redimenda.*

SED ante omnia obsidionis bellique mala, fames vtrunque vrgebat exercitum, Gallos etiam pestilentia; quo factum vt inducijs factis, colloquioq; permisso, cum Dictatoris aduentus iam prope desperaretur, & animi, corporaque malis fatigata deficerent, eo tandem ventum est, vt certa auri summa suam Romani libertatem redimerent, mille auri pondo Liuius scribit, quæ valent centum millibus aureorum: quæ dum superbè, atque malignè exiguntur, superuenit cum exercitu Camillus Dictator, qui pacta omnia disiecit, & ignominiam à Romanis depulit, ne quasi redempti serui deinceps viuerent, suos arma expedire iubet, & ferro patriam non auro recuperare. Aciem in semirutæ vrbis solo instruit, primoq; concursu haud maiore momento Galli fusi sunt, quam ad Alliam vicerant. Altero deinde prælio ad octauum lapidem Gabina via, quo se ex fuga contulerant, eiusdem ductu, auspicioque Camilli, vincuntur. Ibi cædes omnia obtinuit, castra capiuntur, & ne nuncius quidem cladis relictus. Ita Liuius, & alij ex ipso passim, præsertim Plutarchus & Lucius Florus *b* qui ait Camillum subito à tergo Gallos aggressum, adeo cecidisse, vt omnia incendiorũ vestigia Gallici sanguinis inundatione deleret. Sterile, tanquã in tragico theatro, vt solet.

Gemino prælio à Camillo delentur.

b L. 1. c. 13.

XVI. *Alia de hac victoria sententia.*

POLYBIVS autem l. 2. triduo, inquit, post initam pugnam, Roma præter Capitolium potiti sunt. Sed Venetis per id tempus, eorum regionem infestantibus retrocedere coacti, fœdere cum Romanis percusso, ac restituta Vrbi libertate, domum remigrarunt. Diodorus quoque accepta prædicta auri summa discessisse vrbe, & Romanorum finibus, non obscure tradit. Postea vero dum vrbem quandã Veascium Romæ fœderatam oppugnant, à Camillo cæsos, & præda omni spoliatos, etiam eo auro, quod ante Romani pro sua libertate pependerant. Nec alienus est ab hoc fœderato & pacifico Gallorũ discessu Paul. Oros. *c* & cum rem fuse persequatur, nullam in hoc discessu cladis, imo ne pugnæ quidem mentionem facit. Orosium sequitur Ado in chronico, totidem pene verbis. 2. Quæ verior sit sententia non facile dixerim, videtur sane Liuius magis hic Romanis, quam veritati fauisse, Polybius & antiquior est, & minus de fauore suspectus.

c L. 2. c. vlt.

2. σχ.

XVII. *Camillus triumphat.*

REDEAMVS ad Liuium nihilominus. Dictator, inquit, recuperata ex hostibus patria triumphans in vrbem redit, interque militares iocos, Romulus ac parens patriæ, conditorque alter vrbis, haud vanis laudibus appellatur.

Rogationem de Vrbe deserenda dissuasit.

Seruatam deinde bello patriam, iterum in pace non minore laude seruauit. Cum enim Tribuni plebis iam ante propensam plebem ad Veiensem commigrationem concionibus suis, occasione incensæ vrbis, vehementius incitarent, orauit Dictatorem Senatus, ne abiret magistratu ante annum circumactum, & huic migrationi omni ratione obsisteret: quod & fecit, splẽdida oratione in concione habita, quæ apud Liuium extat l. 5. extremo. In qua iniecta præsertim religione loci deserendi, superueniente insuper omine læto, lex de Veiensi migratione antiquata est, & ciuitas promiscue, & festinato ædificari cœpta, neglecta vicos in rectum dirigendi cura, vt forma vrbis deinceps occupatæ magis, quam diuisæ similior fuerit.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3665.

1. N. VII. Ita Xenophon; & ex eo Diodorus p. 464. ex quo ingeritur dubitatio de topographia Ptolemæi, in Europæ tabula decima, in qua Mantinea Peloponnesi, de qua hoc loco agitur, nullũ habet fluuium: quem tamen Xenophon vocat [illegible]. Eiusque cursum meminit l. 5. p. 189. Cumque eam Plinius ad sinum Argolicum locet, in eadem tabula multo propior est sinui Messeniaco.

2. N. VII. Non significat Liuius hunc esse præcisè trecentesimum ac sexagesimum annum ab Vrbe condita quippe qui postea in oratione Camilli, dicit hæc 365. anno contigisse: sed id quod certo constabat affirmauit, seruato decore eorum, quos inducit loquentes. Et huc, vt dixi, alludens Plutarchus in Camillo ait Romam à Brenno captam trecentis sexaginta annis, & aliquanto amplius quam condita fuisset. Ex quo, vt patet, non recte infert Pontacus in Eusebij chronicon, anno 36[illegible] [illegible]eunte id contigisse. Ea enim phrasis non ad partem vnius

anni, sed ad partem decadis pertinet. Sed de tempore iam satis dictum est.

Sed R fus .ic d Capitolij arcem sexcentos nobiles & Senatores confugisse, & nullo auri pondo se ab obsidione redemisse, mox que Camillum aurum & signa, quæ Galli ceperant, reportasse: quæ Eutropius in lib. 1. etiam scribit.

ANNVS MVNDI 3666. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Persarum 150. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan. Pontif. 17. Olympiadis XCVIII. An. 1. Prætore Athenis Pyrrhione. Vrb. cond. 365. Trib. Mil. A. Valerio Publicola, L. Virginio, A. Manlio, cum tribus collegis.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 387.

I. IN huncannum, in quo Sosippus Atheniensis in Olympico stadio victor extitit, referre Antalcidæam pacem, & quæ illi coniuncta sunt, non solum rerum gestarum series suadet, sed Xenophon etiam persuadet, à quo annus, quo afflicti sunt Mantinæi à Lacedæmonijs, quod mox à pace Antalcidæa contigit, trigesimus numeratur à prælio ad Mantinæam commisso; qui fuit decimus quartus belli Peloponnesiaci, teste Thucydide, idemque tertius Olympiadis nonagesimæ. Vno anno abest ab hac Chronologia Polybius libro primo, dum annum pacis huius numerat decimum nonum à pugna nauali ad Capræ flumen, quando bellum Peloponnesiacum finem accepit. Quarto scilicet anno nonagesimæ tertiæ Olympiadis, & vltimo Darij Nothi: à quo hic est decimus octauus duntaxat, etiam numeratis extremis. Addit etiam Polybius eodem anno Romam à Gallis captam; quem in vtraque assertione secutus est Diodorus Siculus, qui hanc cladem, & pacem illam in annum sequentem differt, sicut & Iustinus libro 6. quem de more sequitur Paulus Orosius. Verum Xenophonti, & antiquiori, & res sui temporis, & quibus ipse ferme interfuit scribenti maior videtur fides esse tribuenda. Verum quia de capta vrbe, suo vt opinor tempore iam diximus, de Antalcidæa pace, nunc ex Xenophonte maxime dicamus.

II. *Causa pacis ex parte regis.* Eivs causas si inquirimus, Iustinus lib. 6. ait Artaxerxem hanc iussisse pacem, & ciuitatibus Græciæ libertatem, suaque omnia restituisse, non Græciæ consulentem, sed ne se occupato in Ægyptio bello, exercitus suus in Græcia detinerentur. Verum Diodorus Siculus anno 2. Olympiad. 98. id propter bellum Cyprium contra Euagoram, factum significat, quæ Xenophontis etiam videtur esse sententia. Ad hanc pacem, quamuis Græcis ignominiosam, Persis autem vtilem & gloriosam, adducti sunt Græci necessitate. Nam Athenienses, qui magnam esse Lacedæmoniorum classem viderent, & metuerent ne nunc quoque ab ipsis, sicut à Lysandro ante annos sedecim, bello frangerentur, ad eam compellebantur; *Et Græcorum* præsertim posteaquam viderunt Regem Lacedæmonijs belli socium factum esse, & se ex Ægina tanquam à latronibus obsideri. Lacedæmonij quoque quibus necesse esset vrbes plerasque copijs munire, & præsidio tenere, ne vel ipsis perirent eæ, quibus fidebant, vel deficerent aliæ quibus diffidebant, bello finem imponi non ægre ferebant; sicut nec Argiui, qui copias contra se decretas scirent.

III. Itaqve die dictâ ad proferendam pacis formulam conuenere ad Teribazum vniuersi, & regijs signis cómonstratis, quæ à Rege præscripta erant legit in hanc sententiam. *Rex Artaxerxes æquum esse censet vt vrbes in Asia sitæ, vna cum insulis Clazomenis, & Cypro sibi pareant. Cætera Græca nomina oppida, parua, magnaq; sui iuris sint, excepto Lemno, Imbro, & Sciro, quas vt olim, Athenienses retineant. Hanc pacem quicunque; reiecerint, eis equidem bellum, vna cum approbantibus eam, mari, terra, pecunia, classe, inferam* Ita fere Xenophon l. 5. Ea pax At[illegible]ienses priuabat multis, magnisque oppidis toto Asiæ l[illegible]tore, eademque Regi dabat; multas quoque ciuitates eis eripiebat, quas sui iuris esse decernebat. Cyprū autē nominatim in fœdere ponebat, ne in bello, quod aduersus Euagoram ipse cogitabat, Græci se pro Cyprio rege auxilij causa miscerent. Argiui quoque, & Thebani, & Corinthij, & Lacedæmonij ipsi plurimum potentiæ amittebant, sicque & Rex augebatur, & Græci sine inuidia, imo cum multorum gratulatione minuebantur.

IV. *Illo omnes acquiescunt.* Hæc eum vrbium legati audissent, singuli de ijs ad suas Resp. retulerunt, deque earum consensu iusiurandum præstiterunt. Soli Thebani non suo, sed Bœotorum nomine tantum iusiurandum obtulerunt: quod cum Agesilaus non reciperet, nec illi se ad regiarum literarum mentem accommodarent, arma contra illos mouit. Iamque Tegeam cum infesto exercitu venerat, cum Thebani affuerunt, & se oppida libertati restituturos spopōderunt, & fœderis conditionibus acquieuere. *Thebani tamen consentiunt.* Idipsum & Argiui, & Corinthij, belli ab Agesilao inferendi metu, fecerunt, & terrestres, naualesque copiæ ab omnibus dimissæ sunt. Et hæc prima pax inter Athenienses, & Lacedæmonios, ab euersione murorum Atheniensium, constituta est, magna cum Lacedæmoniorum gloria, per quos tota Græcia in libertatem vindicata esset.

V. *Mantinæi iubentur murum diruere.* Hoc ipso anno Lacedæmonij Mantinæos socios mirum in modum afflixerunt; is est, vt dixi, trigesimus ab altero prælio apud Mantinæam gesto. Nam pace cum alijs ex animi sententia composita, ex socijs suis eos, qui hoc ipsis bello molesti fuerant, & amiciore se animo esse ostenderant erga Lacedæmoniorum hostes, quam erga ipsos, ita mulctare decreuerunt, vt deinceps infidi esse non possent. Itaque missis ad Mantinæos legatis, murum vti diruerent edixerunt; quod cum illi recusarent, Lacedæmonij bellum in eos decernunt; idque Agesipoli Pausaniæ filio commiserunt, excusante Agesilao; plusque eis, vt inquit Diodorus, a nocuit vicinitas, quæ seminarium est odiorum inter populos, quam eorum merita aduersus vtrúque Lacedæmoniorum regem, Pausaniam inquam & Agidem, patres Agesipolis, & Agesilai, qui nunc regnabant. *a Olymp. 98. a. 2. p. 440. Obsidentur.* Ergo fossa, muroque vallata ciuitas facile obsidionem toleratura videbatur, quia magna frumenti copia, propter superioris anni fertilitatem, abundabat.

VI. *An commissum prælium.* Nvllivs hic pugnæ meminit Xenophon, inter Lacedæmonios & Mantinæos, nullius Diodorus, neque eam Antalcidæa pax nuperrime inita satis probabilem facit. Prælium tamen, & quidem acerrimum memorat Plutarchus in Pelopida, in quo Thebani auxilio Spartanis fuerint, Arcades Mantinæis. Ait enim Pelopidam eum Epaminonda, cum propinquum eorum Lacedæmoniorum cederet, hostem irruentem sustentasse; ibique Pelopidam, septem aduersis vulneribus acceptis collapsum esse, cui vt adesset, cum irruisset in hostem Epaminondas, & ipse quoque summo in periculo versaretur, vt qui pectus hasta saucium, brachium gladio haberet, vtrumque. Agesipolide rege ab altero cornu opē ferente, fuisse seruatum. Nec dici potest hoc prælium ad bellum ante 30. annos gestum pertinere, vix enim nati erant eo tempore isti duces. Sed redeamus ad obsidionem.

VII. *Coguntur ad deditionem.* Agesipolis ne diuturnum obsidendi laborem subiret, amnem, qui vrbem perlabebatur, obiecto aggere auertit. *L. 5.* Quapropter obstructo alueo, aqua se supra ædium ac murorum fundamenta attollebat, eaque labefactans muros deiectura erat, Mantinæis eos nequidquam fulcientibus. Itaque veriti, ne muro vndique corruente, vi caperentur, eaque ferrent quæ solent vi captæ ciuitates, murum se diruturos spoponderunt. Cumque Lacedæmonij sibi satisfactum fore negarent, nisi per vicos sparsim habitarent; etiam in eam rem, eadem necessitate compulsi, consenserunt. *Diruitur murus.* Quumque metuerent sibi ciuitatis optimates, qui Argiuis fauebant, ne interficerentur, Pausanias pater, qui apud Tegeam exulabat, ab Agesipolide impetrauit, vt eis, qui omnino erant 60. ea vrbe tuto discedere liceret. *Et vrbs quadripartita diuiditur.* Quod & factum est, & secundum hæc murus est dirutus, & quatuor in partes Mantinæa sparsa, quemadmodum olim habitari consueuerat.

... Olynthij in Thracia cum vicinis ... mirum ... crescerent, Lacedæmonios in se concitarunt. Sic enim animis affectu erant, vt nemini ... potentiam excrescere facile paterentur: siue vt ipsi cæteris semper omnibus eminerent, siue ne ab alijs deiecti in ... redigerentur. Verum ea expeditio omnino ad ... animum sequentem videtur pertinere. Ad præsentem duo ... Alterum notat Pausanias, erecta hoc anno sex ænea Ioui simulachra, ex mulctatitia pecunia, quæ ... quis fraude ludis fecerant, fuerat irrogata. In quibus ... Thessalus; sed iudices ipsi quoque qui ... acceperant, eiusdem pœnæ fuere participes, in quibus Phormio, qui superiore Olymp. pugilatu victor extiterat. Quod primi, inquit Pausan. ea corruptela ludorum religionem polluissent. Diodorus alterū de hisce ludis annotauit. Misisse Dionys. ad Olymp. certamina quadrigas celeritate præstantes, sed quasque multo auro, sumptuosoq́, artificio exornatas, ad dedisse & poëmata, quæ in illa panegyrica celebritate recitarentur. Quæ primum quidem, propter actorum eximiam vocem, actionisq; dignitatem, mirifice probabantur. Simul ac vero quam inepta essent carmina animaduersum est, effuso Dionysium risu prosecuti, eo processere, vt eius tabernacula ipsa discinderent, & ab eo missos spectatores eijcerent. Et nihilominus adulatores persuaserunt, versibus suis, vt cæteris præclaris ingeniis, inuidiam principio obstrepere, quam mox admiratio consequatur.

IX. R O M Æ autem omnes magnis animis ac labore indefesso, ciues restaurationem incensæ vrbis vrgebant, cum C. Marius Trib. pleb. Quinto Fabio, cum primum ab eo magistratu, diem dixit. Is enim erat, qui ducem Gallorum legatus interfecerat: sed illi iudicio eum mors adeo opportuna subtraxit, vt plerique voluntaria crederetur. Hoc porro vrbis Conditæ anno Onuphrius & Sigonius, quem sequitur Pighius in Annalibus suis, in eandem chronologiam conciliantur, eo quod proxime præcedentem annum vrbi 363. Dictaturæ Camilli continuatæ tribuit Sigonius, adeo vt ipsum à triumpho, qui in Februarium incidit, integrum annum Dictatorem egisse putet, itaque interpretatur illud Liuij. *Neque eum, Senatus, abdicare se Dictatura nisi anno circumacto passi sunt.* Verum, etsi Chronologorum concordiam libenter amplector, quo iure annus à triumpho inchoetur? neglecta ratione annorum Vrbis conditæ, aut temporis quo tunc magistratus inibantur, id est Calendarum Quintilium, vt ante triennium instaurū fuerat: & satis fuere Camillo quinque menses, qui reliqui erant, ad stabiliendam quæ nutabat Romanam Rempub.

X. N O V I autem magistratus nihil habuere antiquius, quā vt Senatum de religionibus consulerent; sed eam rem Senatus, præsertim quod ad dies attos pertineret, quos vulgus imperite nefastos dicit, ad Pontifices sapienter reiecit, vt scribit Gellius l. 5. 17. a ex Verrio Flacco. Illi autem inter alia decreuerunt, vt dies ad 15. Calen. sextiles (is est 18. Iulij) qui dies duplici clade esset insignis, quod eo die ad Cremeram Fabij cæsi essent, quodque deinde ad Alliam fœde contra Gallos pugnatum esset, nulli deinceps rei agendę publicę, priuatimque insignis esset. Quasi in diebus & non in hominibus potius culpa resideret rei malæ gestę, & non quolibet die, quod ad ipsam quidem attinet, diem, res bene & male geri posset. Eam superstitionem ea Idololatria profectam damnat Apost. b *Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos, &c.*

XI. C Æ T E R V M non diu licuit quietis agitare consilia ingenda ... graui casu Reipub. Nam eodem tempore Volsci, Æqui, atque Hetrusci, Romanos vix ex clade Senonum ... inuadere parant. Socij etiam, quorū fides ... per annum steterat, defecisse ferebantur. Recte Liuius prope 100. annos memorat fidei ... Nam 97. numerantur, ab anno 268. quo à C. ... Consule pacem dedi ... imperitarant. Itaq; cum ... hostes vndique afferrentur, placuit eiusdem auspicijs ... Reip. ... cuius recuperata esset, Dictatorem ... M. Furium Camillum. Is Dictator C. Seruilium ... Magistrum equitum dixit. statimque iustitio indicto, delectuq; habito, copias ... diuisit: ... tem vnam in agro Veienti Hetruriæ ... ante Vrbem castra locare iussit, tertiam partem ipse ... in Volscos, ex contemptu Romanorum, neglig ... ad bellum progressos. At hi Camillum Dictatorem ad ... nunciatum est, tantus eos terror inuasit, vt vallo ... ducto congestis arboribus sepirent.

XII. C A M I L L V S ignem in obiectam sepem coniici iussit, & forte erat vis magna venti in hostem versa: itaque non ... ... patuit soluto incendio viam, sed flammis in castra tendentibus, vapore etiam, ac fumo, crepituque viridis materiæ flagrantis ita consternauit hostes, vt minor difficultas ... petentibus vallum in castra Volscorum Romanis fuerit, quam transcendentibus sepem incendio absumptam fuerat. Fusis hostibus, cæsisque castra primo impetu capta, præda ea imperato militi permissa; *Persecutus deinde fugientes, cum omnem Volscorum agrum depopulatus esset, ad deditionem Volscos, septuagesimo demum anno subegit.* Ita Liu. Septuag. autem ab hinc annis sunt V. C. 295. quo tamen anno ... coeperunt Volsci contra Romanos bellum gerere. Nam Coriolanus ante centum annos ad eos, vt hostes populi Romani, confugerat. Quin & Ancus Martius Rex con... eos bellum gesserat, vt ex Liuio, & Dionysio constat. Itaque quo Septuag. ille annus respiciat nondum satis intelligo. Existimo tamen cum Glareano, & Sigonio, respici ad annum 259. quo bellum cum ijs ea longo interuallo gestum, eo quod Latinis contra Romanos auxilio fuissent, propterea que pro septuagesimo, legendum septimo & centesimo. Nec tamen existimandum est, bellum hoc anno contra Volscos finitum; nam breui rursum negotium Romanis facessent.

XIII. V I C T O R Camillus ex Volscis in Æquos transijt, eorumque exercitum ad Bolas oppressit; nec castra modo, sed vrbem etiam aggressus, impetu primo cepit. Interea cum Hetrusci Sutrinos populi Romani socios tardante auxilio, ad deditionem compulissent, & vrbe eiecissent, eodem die superueniens Camillus breue gaudium Hetruscis reliquit. Improuisus enim vrbem incustoditam inuasit, & post multam cædem hostium, eam Sutrinis restituit: indeque triumphans, trium simul bellorum victor, in Vrbem ingressus est. Longe plurimos captiuos in Hetruscis ante currum duxit; quibus sub hasta venditis, tantum æris redactum est, vt pretio pro auro matronis persoluto, ex eo quod superesset, tres pateræ aureæ factæ fuerint. Eodem anno in ciuitatem egentem incolis accepti ... fugitiui, & Senatusconsulto compulsi Romani aliqui, Veijs relictis in vrbem remigrare, quæ tota hoc fere annum nouis ædificijs noua stetit.

ANNVS MVNDI 3667. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Persarum. 151. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan Pontif. 18. Olympiadis XCVIII. An. 2. Prætore Theodoto. Vrb. cond. 366. Trib. mil. T. Quintio Concinnato. Q. Seruilio Fidenate V. cum 4. collegis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 386.

I. R E F E R T hoc tempore Xenophon. l. 5. missos ex oppidis Acantho, & Apollonia legatos Lacedæmonem, qui de Olynthiorum potentia quererentur: à quibus iussi essent copias suas ad ipsos mittere, & legibus ipsorum, tanquam in eadem Republica viuere, alioqui vim intentarent. Lacedæmonij veritine adiungendis sibi potentissimis quibusque sociis, quod iam moliri videbantur, per legatos, quos Athenas Thebasq; mittebant, Olynthij imperium in Græcia ambirent, expeditionē in eos decernunt decem millium militū. Quia tamen res nō patiebatur moras, impetrarunt Acbantij, vt quamprimum copiæ, quæ in promptu habebantur, in eam expeditionem mitterentur. Missus est Eodamidas Lacedæmonius, cum duobus millibus,

a Vide Macrob. 1. Satur. c. 16.
b Galat. 4.

AN. 152 libus, qui Phœbidas rogauit, vt frater ipsius Phœbidas reliquias copias, quæ primum paratæ essent, ad se duceret. Et ille quidem in Thracia rem benè gerere pro sua facultate cœpit, & nouissimam Potidæam, deditionem sponte sua facientem, occupauit.

I. At frater eius dum reliquas ducit copias Thebas ingressus, arcem, proditione vnius de Thebanis ducibus, qui tunc cum collega exercebat, occupauit. Id quia iniussu Reipublicæ factum fuerat, Spartæ vehementes in Phœbidam succensebant Ephori, cum vrbana plebe eumque propterea magistratu deiectum mille minis mulctauere. Arcem nihilominus præsidio tenuere, omnibus Græcis tam absurdum factum mirantibus, quod cuius facinoris autorem pœna affecissent, facinus tamen reipsa approbarent. Nam iniqua cum ab Agesilao, & Leontiada, qui arcem prodiderat, odio Ismeniæ collegæ sui, edocti essent, rem toti Reipublicæ vtilem, & occasiones rei bene gerendæ, cum se in manum darent, vltro accipiendas, ne frustra postea requirantur: tandem placati arcem retineri cum præsidio iussere, moxque firmandæ proditionis causa, Ismeniam causam dicere iussum, iudicum suffragijs damnatum interemere, & Teleutiam Agesilai fratrem, militibus gratissimum, Phœbidæ loco Olynthum misere. Is non admodum in itinere properabat, vt scribit Xenophon, quod intereundum & maiores ipse copias contrahebat, & Macedonas subsidiarios eliciebat ad bellum. Ergo possumus rem ab eo in Thracia gestam, non inuito Xenophonte, in annum sequentem differre: præsertim cum Diodorus hanc totam expeditionem differat in Olympiadem sequentem.

III. Romani copias in Æquos non debellandos, nam se victos fatebantur, sed peruastandos duxere, ne quid ad noua consilia virium relinquerent. Alias item in agrum Tarquiniensem, vbi oppida Hetruscorum Cortuosa, & Contenebra vi capta, direptaque; præda militibus publicata est.

Capitolium ... Eodem anno, ne priuatis tantū operibus cresceret vrbs, Capitolium quoque saxo quadrato substructum est: opus vel in posteritatem temporum magnificentia Vrbis conspiciendum. Tribuni plebis leges agrarias concionibus, infrequenti auditore frequentabant: nam ædificandi cura plebem occupatam retinebat, & aliōqui exhausta tenpenitus plebs, agri, ad quem instruendam vires non suppeterent, negligens reddebatur.

ANNVS MVNDI 3668. SEXTÆ ÆTAtis & Imperij Pers. 152. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan Pont. 19 Olymp. XCVIII. An. 3. Archonte Mysthichide. Vrbis conditæ 366. Tribb. militib. L. Papyrio Cursore, Cn. Sergio, & 4. collegis.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 385.

I. CVM Teleutias ad bellum Olynthiacum lente progrederetur, vt ait Xenophon, vt ad illud tum graui Græcorum armatura, tum Macedonico equitatu esset instructior. Amyntam autem Macedonum regem, & Derdam Elimææ principem excitabat vehementius spe recuperandi regni, quod magna ex parte ab Olynthijs fuerat occupatum. Ergo cum Potidæam magno cum exercitu peruenisset, inde in hosticum acie instructa progressus, Olynthiorum exercitus illi non longe ab vrbe occurrit, & ... in facto in Bœotium & Spartanum equitatum, & ... præse... in terram abiecto, ac grauiter vulnerato, ... cornu dextrum terga dare cogunt. Et periculum ... nisi Derdas cum ... ad Olynthios in portas perrexisset, quē ... suum ag... sequebatur. Hic Olyn... equites veriti ... ludentur, conuerso ... ad suos ... & in vrbem non ... receptum propter

vicinitatem peditatus tnuenit. Sicq; victor inuasit Teleutias, & victoriæ argumentum trophæum erexit: æstate autem in hac expeditione consumpta, reliquus annus in quibusdam tantum excursionibus translactus est.

II. Bellum Persarum in Cyprum. Diodorus initio libri decimi quinti, in hunc quoque annum refert pugnam Persarum contra Cyprios, & eorū regem Euagoram, cuius belli causæ supra anno Artaxerxis decimo quinto explicatæ sunt. Persarum pedestris exercitus cum equitatu trecentis millibus constabat, triremesq; adornabat plures trecentis, duces præfecerat Rex terrestribus copiis Orontem generum, naualibus Teribazum.

Copiæ utriusque. Interea vero Euagoras Achorim Ægyptiorum regem, hostiles cum Persis inimicitias gerentem, sibi fœdere societatis adiunxerat, qui validis eum copiis instruebat; (etsi eum superiore Olympiade mortuum ponit Eusebius in chronico:) Cariæ autem Regulus pecuniam peregrini militis stipendia. Alios præterea Persarum inimicos, tum secretò, tum manifestò in belli societatem pertraxit; in quibus etiam Tyrij fuere atque Arabes, à quibus & naues & milites multos collegerat, adeo vt classis eius ad ducentas triremes ascenderet.

III. Commoda Cypriorum ... Et primum prædatorijs nauibus onerarias Persarum cum intercepisset, in eorum exercitum non solum caritatem, sed famem etiam, & seditionem, ea qua ducum aliquorum cædes, inuexit. Deinde nauali certamine improuisos inuadens, non leuia eis damna intulit, donec illi animis viribusque receptis, superiores euadunt, & Euagorani, cum magna triremium iactura, fugam capessunt Persæ Salaminam Cypri terra, marique obsidione cingunt. Prosperitas ... Tenbazus à prælio nauali in Ciliciam traiecit, atque inde ad regem profectus, victoriæ nuncium pertulit, & duo talentum millia ad belli vsus reportauit. Euagoras in belli proposito perseuerans, relicto ad defensionem vrbis Pythagora filio, cui summam rerum in Cypro administrationem commiserat, cum decem ipse triremibus, clam bostibus noctu Salamina solust, & in Ægyptum deuehitur, regique persuadet, vt totis secum viribus in hoc Persicum bellum incumbat. Inde anno sequenti redijt, quo bellum hoc secuta pace terminatum est.

IV. Tribus auctæ ad ... & viginti ... Tribvni hoc anno ex interregno magistratum accepere: eodemque ædes Martis Gallico bello vota, dedicata est à T. Quintio Duumuiro sacris faciundis. Addit Liuius Tribus quatuor ea ciuibus additas, Stellatinam, Pomptinam, Sabbatinam, & Ænensem, siue vt alijs placet, Narniensem, *atq*, inquit, *triginta quinque numerum explevere*. Eundem numerum Dionysius Halicarnassæus, & Venonius approbant. Fabius autem Pictor, & Cato 30. tantum regnante Seruio Tullio agnoscunt, vt eius regis anno secundo primo diximus. Vide Onuphrium in Fastis in annum Vrbis 367. in quem nonos censores à quibus constitueretur tribus, & nonum lustrum ordine decimum octauum refert. Nos autem hunc annum Sabbaticum 355. iuxta æratem anno septimo Iosue constitutam.

ANNVS MVNDI 3669. SEXTÆ ÆTAtis & Imperij Persarum 153. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan. Pontif. 20. Olympiadis XCVIII. An. 4. Prætore Athenis Dexitheo. Vrb. cond. 368. Trib. Furio Camillo cum 5. collegis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 384.

I. Olynthiorum cladis ... Xenophonte p. 5 ... IAm ver appetierat, quum equites Olynthij numero sexcenti, sub meridiem in agrum Apolloniensium infusi, passim omnia populabantur. Nam hi nullis legatis Spartanos in auxilium contra Olynthios euocauerant, vt supra ex Xenophonte diximus. Forte autem contigit, vt Derdas, qui in Thraciam cū suo equitatu redierat, Apolloniæ prænderet. Itaque incursione perspecta clam equitatum suum instruit, & se vrbe continuit, dum Olynthij contemptis hostibus in suburbium, atque ad ipsas vsque

III. ... p... vrbis equitatem. Tunc vero ... hostem ... ad stadia 90. persequi fugientes, atque ... non destitit, donec ad ipsos Olynthiorum muros ... compulisset. Ea in fuga ad 80. ceciderunt ... Eaque magis seruitia moenia sua contiuere ...

ALI ... post tempore cum Teleutias Agesilai ... denuo copias contra Olynthios duceret, prim... illis Pleuronidas, propere atque imprudente pu... pugnans, cum supra centum ceteris suis interficitur. Tum Teleutias ipse hoc spectaculo vehementius commotus, copias omnes in Olynthios educit, eosque ad vrbem vique persequitur, vbi enim è turribus denso telorum imbre peterentur, referre pedem turbatis agminibus coguntur, & ibi à militibus cauere. Hic Olynthij equites suos turbatis immittunt, indeque ceteros, ac reliquas copias: eumque acriter ibi Teleutias pugnaret, occiditur; fusis inde vniuersis Spartanorum exercitus, varia in oppida conripuit fugam. Quos diuersis quoque itineribus Olynthij subsecuti, maximo numero ceciderunt, ipsumque adeo florem tanti exercitus deleuerunt. Hanc mortem Diodorus differt in sequentem Olympiadem, vbi scribit in hac pugna Lacedæmonios plures mille ducentis cecidisse. Nec in ter narratione satis ipsi cum Xenophonte conuenit, cum scribat primo prælio æquo marte discessum fuisse. Ea clade Lacedæmonem delata, decretum est eò rursum magnas copias, cum Rege Agesipoli mittendas esse; quæ dum præparantur, reliquus annus abijt. Refert in hunc annum Diodorus rem à Spartanis contra Mantineam gestam, quam nos supra commodiore ac iustiore loco, Xenophontem secuti, ...

III. Rex Cypri Euagoras ex Ægypto in Cyprum redit, vt scribit hoc anno Diodorus, pecunias inde secum afferens, sed longe sua expectatione pauciores. Cumque Salaminam summopere hostili obsidione pressam inuenisset, seque sociorum auxilio destitutum, legationem de pace mittere cogitur. Teribazus igitur, penes quem summa tum potestas erat, se pacem ea conditione daturum respondit, si Euagoras omnibus per Cyprum vrbibus cedens, & vnius Salaminæ dominio contentus, annuum regi tributum pendat, & ad imperata, vt seruos Domino, præsto sit. Eæ conditiones, licet Euagoræ molestæ essent, admittebantur tamen modo vt tea Regi, non vt seruus Domino parere iuberetur. Quod Teribazus non admisit, vincula & seruitutem afflicto Euagoræ destinans, quæ sibi imminere non putabat. Nimirum Dominus regem, alioqui non malum miseratus afflictum, inhumanam barbari acerbitaté eò to castigauit, aliena malitia ad iustitiam suam recte vsus.

IV. INTEREA enim Orontes Regis gener, Teribazi gloriæ de Cypro Imperio Persico subiugata, inuidens, eum apud regem Artaxerxem multis modis criminatur: & nominatim de priuata cum Lacedæmoniis amicitia, & copiarum ducibus sibi deuinciendis, quæ nouarum rerum cupiditatem arguerent. Quibus calumniis eum Regi vsque adeo suspectum reddidit, vt is rescriberet, vt Teribazum in vincula coniectum, illico ad se mitteret, quod & factum est; illeque superuenientibus alus negotiis, diutius in vinculis habitus est. Orontes autem copiis in Cypro cum summo imperio præfectus, nouum aliquem motum veritus, Euagoram ad pacis conditiones, quibus ille cum Teribazo consenserat, admisit. Atque ita Cypricum illud bellum, ad decennij fere tempus protractum, finem accepit; quod tamen duobus tantum annis gestum, reliquis apparatum est, vt Diodorus in hunc annum refert. De Euagora circa hoc tempus scribit Eusebius eum Cypro excessisse, siue cessisse reliqua insula, vna Salamina contentum.

V. ALLATVS porro in vrbem rumor, quod Hetruria in armis esset, M. Furium Camillum rursum Tribunum consulari potestate fecit. Nec aliud videtur sensisse Liuius, quamuis dicat, (nunciato nouo Antiatum, id erat oppidum Volscorum caput, & Latinorum bello,) Senatum diis gratias egisse, quod Camillus in magistratu esset: qua... si ... eorum prouidentia ... vnum hostem à Senatu, ... pub. firmamentum, ... fuit. Et collegæ omnes imperium, quasi Dictatori ... mitterent, nec quicquam de maiestate sua detractum crediderent, quod maiestati eius viri concessissent. Collaudatis à Senatu tribunis, Camillus vtrisque consilij animo gratias egit, & operam suam Reipublicæ verecunde pollicitus, & collegis quasi Magistrum equitum constituit; reliquis etiam munera sua. Iam ad vrbis custodiam, quam ad aliorum hostium impetum propulsandum, demandauit, summo omnium consensu, atque concordia: vt gaudio fremerentes patres negarent Dictatore vnquam opus fore Reipublicæ, si tales viros in magistratu habeat, tam concordibus iunctos animis, parere, atque imperare iuxta paratos, laudemque conferentes potius in medium, quam ex communi ad se trahentes.

VI. Ad Volscos ergo proficiscitur Furius Camillus, vbi eum eorum exercitum, Latinorum atque Hernicorum copiis auctum videret miles, vt cum centenis singuli pugnaturi viderentur, & animis frangerentur, forti oratione Camilli restituti, atque exemplo inflammati in arma ruunt, certi victoriam vbique Camillum sequi: quod eum ipsi Volsci persuasum haberent, atque experirentur, tanto facilorem victoriam dabant: sicubi res inclinabat, eam prosentia ducis, vel conspectus erigebat. Denique longa licet cæde fatigato milite proxima erat victoria, cum repente ingruentibus procellis fusus imber, certam magis victoriam quam prælium diremit. Signo deinde receptui dato, nox quiescentibus Romanis bellum perfecit. Latini namque, & Hernici relictis Volscis domum ... consilij non meliores euentus sortiti. Volsci deserti ... castris mœnibus Satrici se includunt, vbi mox capta vrbe, armisque abiectis dediderere se.

VII. CÆTERVM Camillus maiori operi Antio imminebat, sed superuenientis Hetruscorum aduersus socias vrbes impetus, & cura Senatus cum aditum ad vrbem Hetruscis obstruendi, cœptum opus collegis relinquere cogit: ipse ex occupatis iam vrbibus hostem magna celeritate, nec minore eorum clade, depulit. Ita duabus ea hoste receptis vrbibus, tertia etiam hosti erepta, eoque toties fracto gloriosus in vrbem rediit. Latini, & Hernici militum suorum accusarunt in solentiam, qui non publico, sed priuato cuiusque consilio, pro Volscis arma tulissent, vnde & meritas pœnas cæsi pependissent. Militis autem subsidiarij non dari causam in terminum à vicinis Volscis timide magis quam vere conserebant, vt proximo statim anno probarum est, quo io armis contra Rumanos cum Volscis fuere.

ANNVS MVNDI 3670. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Persarum. 154. Artaxerxis Mnemonis & Ionathan Pontif. 21. Olympiadis XCIX. An. 1. Prætore Athenis Diotrephe. Vrb. cond. 369. Trib. mil. A. Manlio P. Cornel. T. & L. Quintiis Capitol. cum 2. collegis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 383.

I. PRAETA in Olynthios Lacedæmoniorum expeditione maiore, quæ elatos prospero successu animos repressit, a regem Agesipolim bello præficiunt, anno nonagesimæ nonæ Olympiadis ineuntis, vel vt habet Diodorus, exeuntis. In qua Dicon Syracusanus in stadio palmam obtinuit. Ineuntem tamen series ipsa rerum gestarum requirit. Porro Agesipoli, sicut pridem Agesilao proficiscenti in Asiam, b Ephori triginta Spartanos adiungunt, eisque plurimi vltro militiæ socios dedunt, sicq́ in Thraciam proficiscuntur. Vbi rea morte præuentus non diuturnas hostem veando traxit moras.

IN-

Interea Phliasii, qui Phliuntem Sicyoniæ oppidum in Peloponneso incolunt, & nuper Lacedæmoniorum metu exules suos receperant, rati nihil sibi nunc ab ipsis timendum, quod vtrumque regem ex vrbe ad bellum non excessurum putarent, eosdem exules multa cum iniustitia tractare cœperunt. Quorum cum querelæ Spartam delatæ essent, eamque ipsam ob causam Phliasij iudices eos mulctauissent, visum est Reipublicæ vt contra eos Agesilaus exercitum duceret. Qui cum in eorum fines peruenisset, multis Phliasiorum legationibus fatigatur, vt copias domum reducat, quod se omnia imperata facturos dicerent. At cum Agesilaus arcem sibi tradi postularet, idque ipsi recusarent, ciuitatem ipsorum diuturna obsidione vallauit, 20. enim menses tenuisse autor est Xenophon: itaque huius belli finis in sequentem annum cadet.

Obsidentur ab Agesilao.

II. Ortus Aristotelis.

CELEBRIS est hic annus clarissimi Philosophi natiuitate. Testis eius rei locuples Dionysius Halicarnasseus, in libello, quo docet Demosthenem artis præcepta ab Aristotele non hausisse. Aristoteles, inquit, fuit filius Nicomachi, qui genus & artem referebat ad Machaonem Æsculapij filium, Matre natus Phæstide, à Chalcidensi quodam oriunda, ex eorum numero, qui Stagira in coloniam profecti sunt. Natus autem est Olympiade nonagesima nona, triennio Demosthene maior, Prætore Athenis Diotrephe. Hæc Dionysius. Eadem de anno natiuitatis & parentibus, scribit Laërtius libro quinto, ex Apollodoro in chronicis, & Hermippo in vita eiusdem. Gellius tamen natalem Aristotelis annum esse ait septimum recuperatæ à Camillo Vrbis, in quo & M. Manlius Romæ cæsus est. Ex quo apparet, vt ante monui, Gellium captam Vrbem referre in annum eius trecentesimum sexagesimum tertium, aut potius ipsum tam illam natiuitatem, quam hanc cædem in annum sequentem, qui fuerit Vrbis trecentesimus septuagesimus distulisse. In quem annum de Manlij morte consentiunt Sigonius, Onuphrius, Pighius, alij.

III. Parmenides floret.

PARMENIDES Xenophontis Colophonij auditorem, aut, vt Theophrastus ait Anaximandri hac ipsa Olympiade floruisse, scribit in eius vita Laërtius, aitque, eum, cum & genere, & opibus illustris esset, ab Amenia Pythagorico ad quietam vitam, philosophicam videlicet fuisse traductum. de cuius opinionibus non pauca apud eundem & Aristotelem ipsum, & Platonem leges: qui eius nomen vni dialogorum suorum dedit. Attigit & Suidas. Qui illud etiam notant, eum philosophiam versibus expressisse, quemadmodum olim Hesiodus, & Xenophanes, atque Empedocles.

IV. Gaos Teribazi à rege deficit.

INTEREA Teribazus, Orontis oppressus calumnijs, in Perside tenebatur, cum Gaos naualis exercitus Persarum prætor, cui filia Teribazi nupta erat anxie metuens, ne, si Teribazus in iudicio causa caderet, (iudicium enim ille postulabat à Rege,) ob communicati cum Teribazo consilij suspiciones, à Rege ad supplicium raperetur, nouarum se rerum molitione præmunire studuit, & opibus ac militum erga se, ac Teribazum beneuolentia fretus, à rege deficit, inito cum Ægyptiorum rege Acoride, & Lacedæmonijs belli fœdere. Artaxerxes bello, quod cum Cadusijs gerebat, finito, Teribazi causam, vt Diodorus ait, iudicio trium Persarum eximia integritate, atque autoritate commisit; apud quos ille Orontis criminationes refutauit, & sua in regem merita commemorauit. In quibus illud fuit, quod cum Artaxerxes in venatione curru suo inueheretur, duoque leones in eum, discerptis iam equis quadrigæ irruerent, superueniens Teribazus eos occidisset, & tanto regem periculo exemisset.

Teribazus iudicatur.

V. Cur absolutus fuerit.

ITAQVE omnium calculis absolutus est. Quos rex accersitos interrogauit quo illum iure nixi absoluissent. Primus respondit, quod criminationes in eum dubiæ, benefacta manifesta essent. Alter quod licet obiecta vera esse concederentur, delicta tamen à meritis longe vincerentur. Tertius negauit se meritorum habuisse rationem, quod ea rex beneficijs & honoribus obtriuisset, sed reum absoluisse, quod obiectis criminibus minime sibi obnoxius fuisse visus esset. Quibus auditis Rex iudices collaudauit, Teribazum vero magnis honoribus cohonestauit. At Orontem falsæ accusationis damnatum, ex amicorum catalogo expunxit, extremaque ignominia notauit. Nihilominus legitur postea factus Mysiæ satrapa, à rege cum al... defecisse, & rursum se ad regem socius proditis commilitonibus ... bit Diodorus.

VI.

CAVSA vero tam exacti iudicij ab eodem Diodoro affertur, quod Artaxerxes antiquum illum Cambysem imitatus, per hæc fere tempora iudicibus quibusdam, ob sententias inique latas cutem viuis corporibus detrahi iussisset; eorumque pellibus circum tribunalia expansis, super his cognitiones causarum à iudicibus exerceri volebat, vt semper ante oculos supplicij, quod iudiciorum prauitas mereretur, exemplum sibi propositum haberent. Verum Artaxerxes Cambyse seuerior fuit. Nam hic Sisamnem Otanis patrem non prius pelle, quam vita spoliauit, vt ex quinto Herodoti constat. At Artaxerxes non vnum tam mortuum, sed plures excoriauit viuos. Ideoque eum non immerito Plutarchus crudelitatis accusat. Quamquam id vitium fere totius gentis commune fuisse, tam quæ diuersis locis de Cambyse, Dario, Xerxe, Artaxerxe, Parysatide diximus; quam Ecclesiæ historiæ, & martyrologia abunde testantur.

Artaxerxis crudelitas.

VII. M. Manlij ambitio.

ROMÆ autem prædictis Tribunis magistratu fungentibus, M. Manlius, qui Gallos Capitolium noctu inuadentes depulerat, superbia elatus, opibusque subnixus, Camilli etiam gloriæ æmulus res nouas moliri cœpit, vt autor est Liuius, lib. 6. Itaque popularis factus, cum plebeiæ magistratibus consilia communicare, criminando patres, alliciendo ad se plebem; nec contentus agrarijs legibus, quæ materia seditionum Tribunis plebis semper fuisset, ei concitandæ stimulos æris alieni subiecit, quod non solum egestatem minatur, & ignominiam, sed neruum etiam, & vincula corporibus liberis. Laborabatur autem tunc in Vrbe passim ære alieno, ædificando contracto.

Bellum Volscum.

Interea imminebat bellum Volscum, graue per se, & Latinorum, atque Hernicorum defectione oneratum, quæ in speciem causa fuit Romanis maioris quærendæ potestatis. Sed noua consilia Manlij magis compulere Senatum ad Dictatorem creandum. Creatus autem A. Cornelius Cossus, Magistrumque dixit T. Quintium Capitolinum.

Dictator eligitur.

VIII. Et profectio Dictatoris.

DICTATOR etsi maiorem dimicationem propositam domi, quam foris cernebat, tamen seu quia celeritate ad bellum opus erat, seu victoria triumphoque Dictaturæ ipsi vires se addituram ratus, delectu habito, in agrum Pomptinum ad Volscos pergit, quibus se Latini, atque Hernici aggregarunt. Ibi legiones iubet stabili gradu venientem hostem excipere, tum Magistrum equitum terrorem equestrem inferre, occupatis iam Romanæ constantiæ pauore animis: Sic eques, sic pedes, vt præceperat, pugnant, nec dux legiones, nec fortuna fefellit ducem, hostis enim nulla re quam multitudine freta, oculis vtramque metiens aciem, temere prælium iniit, temere omisit, fugæ cædisque non ante noctem finis fuit, capta quoque, ac direpta eodem die castra Volscorum, prædaque omnis, præter libera corpora, militi concessa.

Pars maxima captiuorum ea Latinis, atque Hernicis fuit, in quibus cum quidam de principibus iuuentutis inuenti essent, intellectum est publico consilio ab his populis factam defectionem, contra quos cum Dictator speraret se arma laturum, ideoque & militem in statiuis haberet, Romæ tamen Manliana seditione glíscente, patres ad se Dictatorem euocauere.

Et Romam reuocatur.

IX. M. Manlius ... tabulis ...

M. enim Manlius non oratione tantum, sed factis etiam popularibus ad se plebem trahebat. Nam centurionem quendam dum in vincula æris alieni causa trahitur, multo cum fastu coram populo, ære pro eo persoluto, liberauit; qui sese ad seditiosam Manlij cateruam aggregans, multa cum ipsis in patres, ac fœneratorum crudelitatem, multa in Manlij laudem iactabat. Auxit seditionem Manlij in patres calumnia, quos criminabatur publicam pecuniam, Gallis pro ciuitatis redemptione numeratam, ipsis ereptam, in

Eiusdem in patres calumnia.

paoco-

paucorum prædaui vertisse, qua posset æs plebis alienum dissolui. Cumq; plebs quæreret vbi tantum furtum occultaretur, idque Manlius suo tempore se indicaturum diceret, e uocatus superuenit Dictator, qui Senatu habito, vnacum eo sella in Comitio posita, viatorem ad M. Manlium mittit. It Dictatoris iussu vocatus, cum ingenti agmine ad tribunal venit, hinc Senatus, hinc plebs, suum quisque intuentes ducem, velut in acie constiterant.

X. Hic Dictator vinculorum pœna proposita, iubet Manlium indicare, apud quos præda ista occultetur. Ille cum se giuersaretur, negaretq; se cogendum ad indicandum; illos potius ad prædas suas in medium proferendas esse compellendos. Dictator hominem falsi criminis insimulantem in Senatum in vincula duci iussit. Itaque factum, nemine in contrarium hiscere audente: tanta erat Dictatoriæ reuerentia maiestatis.

Coniecto in carcerem Manlio; magna pars plebis vestem, vt in luctu, mutauit; & in vestibulo carceris mœsta turba obuersabatur. Interea Dictator de Volscis triumphauit: qui triumphus inuidiæ magis, quam gloriæ fuit. Domi quippe, non militiæ partum fremebant, & de ciue, non de hoste actum, vnum tantum defuisse superbiæ, quod M. Manlius ante currum ductus non fuisset.

XI. Crescente iam seditione, Senatus liberalitate leniendam plebem ratus, eam potius accendit, vt quæ eam mercedem esse prodendi Manlij interpretaretur. Denique Dictatore magistratu abeunte, amoto terrore, increuit seditio, & propalam audiebantur seditiosæ voces exprobrantium plebi, quod protectores suos, in præcipitem datos, desereret: aliæque id genus. Quibus cum vis minueret à plebe, carceres perfringendi, & liberandi Manlium. Is sponte Senatusconsulto liberatur; quo facto seditio non finita, sed dux seditioni datus est.

Interea Latini atque Hernici, missis Romam legatis, se crimine proximi belli purgare conabantur, & captiuos repetebant, in eos ex suis legibus animaduersuri, quibus à Senatu tristia responsa sunt reddita, quod publico consilio bellum susceptum, gestumque non dubitaret. Sicque hic annus abijt, cum semente maiorum rerum in annum sequentem.

ANNVS MVNDI 3671. SEXTAE AETATIS, & Imp. Persar. 155. Artax. Mnemonis, & Ionathan Pont. 22. Olymp. XCIX. an 2. Archonte Athenis Phanostrato. Vrbis Conditæ 370. Tribb. milit. Ser. Cornelio Maluginensi III. P. Valer. Potito II. M. Furio Camillo V. & alijs tribus.

ANNVS ANTE CHRISTVM 382.

I. Agesipoli Spartanorum rex Olynthum fatigabat, sociasque illius ciuitates, è quibus Toronem vi cœpit. Sed in ipso æstatis feruore, igneo quodam ardore correptus est, & ad frigidum Pallenes locum delatus, die septimo viuendi finem fecit. & melle oblitus domum deportatus est, ac regiam sepulturam consecutus. Scribit in hunc annum Diodorus Agesipolim pacis & iustitiæ amantem fuisse, & eximia intelligentia præditum, fidei cultorem, & publicæ libertatis amantem. Agesilaum contra natura inquietum, ad bella propensum, & summam in omnes Græcos dominationem affectantem. Eum tamen Xenophon quasi optimi ac religiosissimi principis exemplar exhibuit. Atque hoc ipso tempore cognita Agesipolis morte, non quasi sublato æmulo lætatum esse, sed quasi amisso amico, quo per quam iocunde, ac familiariter vteretur, esse lacrymatum. Eius loco Lacedæmonij Polybiadem præfectum ad oppugnandam Olynthum mittunt, qui eos anno sequenti ad deditionem fame compulit.

II. Eadem necessitate Agesilaus Phliasios, quos superiore anno obsidere cœperat, hoc ipso subegit. Nam diuturna obsidio fuit. Obsessi enim mature quæ ad victum pertinebant ita partiti sunt, vt dimidio quotidiani cibi contenti viuerent: quo factum est, vt duplo longiori tempore, quam ferret hominum opinio, obsidionem tolerarent. Tandem fame victi, quamuis non ... patrimo..., inducias ab Agesilao ad Spartanam legationem ... Vnde remissi & Agesilai arbitrio ac potestati permissi sunt, qui eorum crimina, & caussas, & Reip. ordina... quinquagenis ciuibus attribuit ... quod ciues antequam ... firmauit, ... que focus ...

Natus est hoc anno Philippus ..., Alexandri Magni pater, regum ordine vigesimus ... Cum enim ex omnium confessione constet, vt ... , eum mortuum esse anno 4. Olymp. ... Iustinus autem sub finem libri noni ... eum 47. annis vixisse, oportet eius ortum in hunc annum conferre.

III. Romæ autem Manliana seditione recrudescente, sex Tribuni militares Consulari potestate ex patribus creati sunt, in quibus Camillus quintum iam supremum adit magistratum. Principio huius anni & patribus, & plebi per opportune externa pax data est; Plebi, quod non auocata delectu spem cepit, tam potentem nacta ducem, fœnoris expugnandi; Patribus, ne quo externo terrore auocarentur animi, à sanandis domesticis malis, vt ait Liuius l. 6.

Manlius enim ignominia vinculorum irritatus, quorū inuidiam neque Dictator, neque Senatus vniuersus ferre potuisset, plebem ad vim inuitabat, & regnum haud obscure ambiebat. Senatus contra de opprimendi eius consilijs concilium init, & Tribunos plebis in suas partes traducit, à quibus dies dicta M. Manlio apud populum, vt plebem ipsam qua confidebat aduersariam haberet, & criminis iudicem.

IV. Ita factum; sordidatum reum ne cognati quidem veste mutata luxerunt. Nam affectati regni crimen, cognationem omnem, amicitias, decoraque omnia ipsius Manlij obruebat, atq; inuisa reddebat. Homines prope quadringentos produxisse dicitur, quorum bona venire, quos addictos creditoribus duci prohibuisset; spolia præterea, dona, coronas, cicatrices aduerso pectore exceptas. Capitolium denique conseruatum. Cumq; in campo Martio centuriatim iudicium agitaretur, vnde Capitolium conspici poterat, illeque identidem manus ad Capitolium tenendo, populi amica suffragia consequeretur, visum est Tribunis, oculos plebis à tanti decoris memoria liberandos, translato in alium locum iudicio, vnde Capitolium conspici non posset.

V. Ibi condemnatus, Tribunorum iussu de saxo Tarpeio in præceps actus. E Saxo quoque Tarpeio præcipitem datum, scripsit, Varro apud A. Gellium: qui etiam ex Cornelio nepote refert eum verberando necatum. Addita etiam est ad memoriam sempiternam, ignominia duplex; altera publica, quod domo eius, quæ in arce erat, solo æquata, prohibitum est, ne quis patricius in arce, aut Capitolio habitaret: gentilitia altera, quod gentis Manliæ decreto cautum est, ne quis deinceps M. Manlius vocaretur. Cuius tamen à sedatione mox desiderium Plebem tenuit, adeo vt cum mox grauis pestilentia esset exorta, illius supplicio tribueretur. Pestilentiam alia quoque mala anno sequenti exceperunt.

ANNVS MVNDI 3672. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 156. Artaxer. Mnemonis, & Ionathæ Pontif. 23. Olymp. XCIX. an. 3. Prætore Athenis Menandro. Vrbis Conditæ 371. Tribunis Milit. L. Valerio IV. A. Manlio III. Seruilio Sulpitio III.

ANNVS ANTE CHRISTVM 381.

I. Polybiades, qui in curam Thraciæ expeditionis, loco Agesipolis demortui, à Lacedæm. suffectus est, bene rem aduersus Olynthios hoc anno gessit. Eum Diod. Polybidam vocat, anno primo centesimæ Olymp. in illum enim annum mortem Agesipolis differt, sed pleraque apud Scriptorem illum sunt tardiora. Polybiades ergo Olynthios ad supremā famis necessitatem redactos, quod iā

neque [illegible] tum acciperent, neq; maris quidquam importa[rent] vtroque aditu à Spartanis intercluso, legatum d[...] L[ac]edæmonem mittere compulit. Eam his [...]bus impetrarunt, vt eosdem cum Lacedæmo[nijs] [ho]stes haberent & amicos, & tanquam militiæ so[cij] [e]idem quocunq; ducerent, sequerentur. Quæ vbi [pro]missa ac iureiurando firmata fuerunt, domum vtrique [r]edierunt.

Romanæ res non multam suggerunt hoc anno materiam. Refert tamen Liuius hoc anno nouos hostes, sed parum formidabiles. Hostes, inquit noui, præter Volscos, velut sorte quadam prope in æternum exercendo Romano militi datos, Circeij & Velitræ Coloniæ; Lanuuinum etiam, quæ fidelissima vrbs fuerat, subito exorti. Contra quos bellum decretum & apparatum; nec tamen, pestilentia & inopia frugum vrgente, gestum est. Quæ cunctatio colonis spatium dederat deprecandi Senatum, belli que à se auertendi. Magnaque pars eo inclinabat, vt legatio supplex Romam mitteretur. Quando authores defectionis veriti, ne Romanorum iræ dederentur, Colonias à pacis consilijs auerterunt. Quin etiam inconsultam plebem incitarunt, vt prædatum in agrum Romanum exirent: qua noua iniuria spem omnem pacis exturbarunt, pessimo consilio cum patria quam soli perire malentes. Hæc ferme Liuius.

A[n]NVS MVNDI 3673. SEXTAE AETAT[i]s, & Imp. Persar. 157. Artax. Mnemonis, & Ionath[æ] Pont. 24. Olymp. XCIX. an 4. Prætore Athenis Demophilo. Vrbis Cond. 372. Tribb. Milit. Sp. & L. Papirijs cum 4. Collegis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 380.

I. Status Lacedæmoniorum hoc tempore.

FLOREBANT vehementer hoc tempore Lacedæmonij, & ranium non imperium totius Græciæ terra marique possidebant. Nam vt scribit Xenophon, eumque secutus Polybius, post Olynthios edomitos, Thebani, & Bœoti reliqui, Cadmeia occupata, omnino erant in eorum potestate. Corinthios fidelissimos experiebantur. Argiui demissis erant animis, quod nihil ijs causis proficerent, quas prætexere consueuerant. Athenienses à socijs passim deserti erant. Ipsi autem Lacedæmonij Mantinæos, Phliasios, Olynthios, & quotquot animis non satis amicis in eos fuerant, non leui animaduersione castigauerant. Sed eos iniustitiæ vindex diuina prouidentia, non ita multo post vehementer afflixit. Nam cum se libertatem ciuitatibus Græciæ concessuros spopondissent, & fœdus iurejurando firmassent; arcem nihilominus Thebanam in sua potestate retinebant, simulque vniuersæ Bœotiæ dominabantur. Sed illam mox amiserunt, & à Thebanis ipsis ingentibus malis affect[i su]nt, vt aliquanto post dicetur. Vide interim Isocratis in Panegyrico querelam de Lacedæmonijs.

II. [...] Demosth.

Hoc rerum statu natus est Princeps oratorum Demosthenes. Plutarchus quidem in libello de decem Oratoribus scribit eum natum Athenis Prætore Dexitheo, neque aliter probat, quam quod Callimacho Prætore, qui eum magistratum gessit anno quarto Olympiadis centesimæ septimæ, Demosthenes trigesimum septimum ætatis annum ageret; quod tempus illis vtique duobus Prætoribus definitur. eique Pontacus in notis in Eusebium assentitur. At Dionysius Halycarnasseus, qui Aristotelem Demosthene triennio maiore putat, huius ortum differt in præsentem annum, qui centesimam Olympiadem antecedit: quo Demophilus Prætor Athenis fuit. Cui sine dubio, in ratione temporum diligentiori cura versanti, potius accquiescendum puto. Præsertim cum eius instituto faueret, si Demosthenem Aristotele antiquiorem docere potuisset. Hoc enim laborat in opusculo quodam ad Ammæum, [vt] doce[a]t Demosthenem non hausisse ab Aristotele præcepta dicendi. De ip[so] po[st]o plur[a] in sequentibus di[ce]ntur [...] nun[...]ssimi Oratoris ortum, & quæ cum eo coniuncta sunt, satis erit attigisse. [H]uic autem Chronologiæ passim recentiores subscribunt, Sigonius, Andreas Schottus; Scaliger quoque, & si qui alij de sectatiorum grege.

Oratoris Demosthenis.

III. Genus eius.

HVMILI loco natum Demosthenem, puta gladiorum fabro scribit Suidas. Verum honestis ortum parentibus tradit etiam Æschines inimicus, patre scilicet Demosthene Pœaniensi, qui cum officinam seruorum haberet, qui gladios fabricarentur Machæropæus dictus est. Virum bonum & honestum vocant Theopompus & Plutarchus. Lucianus autem in encomio Demosthenis, etiam trierarchum. De matre cauillatur Æschines; Scytham enim fuisse tradit Ponti accolam, nomine Cleobulem, quam ibi genuerit Gylon auus Demosthenis, cum Athenis ob proditionis crimen exularet, & circa Pontum habitaret. Plutarchus autem in dubio relinquit verene id scripserit Æschines, an maledicendi studio finxerit. Ego vero etiam in dubio relinquam, laudandine studio Lucianus huius oratoris patrem classis præfectum dixerit, an nominis similitudine deceptus. Demosthenis principis Atheniensis bello Peloponnesiaco, dignitatem huic accommodarit; qui in Sicilia cum Nicia ante annos duos & 30. mortuus, hoc anno Oratorem nostrum gignere non potuit. Cum autem balbus esset, inquit Suidas, & humerum indecore moueret, & imbecilli auditu, & spiritu esset infirmo, & primam artis suæ literam pronunciare non posset, omnia tamen hæc naturæ vitia diligentia atq; exercitatione correxit: cuius index est ille dolor, si quando antelucana opificum victus esset industria. Sed de his satis, sunt enim peruulgata. Vide Andræam Scottum in eius vita.

Τριηράρχης [...] deceptus.

Vide Laert. in vita Eucl. Cicer. de Or[at.] 260 & 1. de diuin. n. 56. [...] Demetrio Phalereo. Suidas.

IV. Veliternum bellum.

IN Italia vero duo ex Tribunis mil. Sp. & L. Papyrius, Veliteras duxere legiones. Id oppidum pridem Volscis ereptum fuerat, & in illud missi ex egena multitudine coloni, [a] quatuor Collegis Vrbis præsidio relictis, si qui exsisterent noui ex Hetruria motus. Contra Veliternos, & maiora pene auxilia Prænestinorum, secundo prælio pugnatum est, fuga propere in oppidum facta est: à cuius tamen oppugnatione abstinuere tribuni, quia & anceps erat, nec in perniciem coloniæ pugnandum censebant. Literæ Romam ad Senatum cum victoriæ nuncijs missæ, acriores in Prænestinum, quam in hostem Veliternum. Itaque ex S. C. populique iussu bellum Prænestinis indictum est, proximoque anno gestum, vt Liuius tradit.

a ann. Vrb. cond. 260. [...] 7

ANNVS MVNDI 3674. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 158. Artaxer. Mnemonis, & Ionathan Pontif. 25. Olymp. C. an. 1. Prætore Pythea. Vrbis Cond. 373. Tribb. Milit. M. Furio Camillo VII. cum Quinque collegis.

ANNVS ANTE CHRISTVM [3]79.

V. Olympias [...]

CENTESIMA quam ingredimur Olympiade, Dionysodorus Tarentinus stadi[um pri]mam meritus, & consecutus est, vt author est Diodorus. Pausanias autem [b] scribit Sotadem longioris curriculi victorem, Olympiade nona supra nonagesimam renunciatum esse, & quidem Cretensem, vt re vera fuit. Ea vero quæ consecuta est Olympiade, accepta publicè ab Ephesijs pecunia, Ephesijs sese adoptandum dedit, seque dixit Ephesium. Quam ob culpam Cretenses exilio ipsum mulctarunt. Tanta fuit ex ludicro certamine gloria. Agesipolim Lacedæmoniorum regem hoc anno mortuum, Cleombrotum fratrem habuisse successorem tradit Diodorus initio centesimæ Olymp. qua de re supra anno 2. Olymp. 99. diximus.

b L. 6. p. 19

Agesipolis mors.

VI. Prænestini coloniam Romanorum expugnant.

LIV[iu]s de Romana re scribit Prænestinos, Volscis coniunct[os], Satricum, Coloniam populi Rom. pertinaciter à colonis defensam, vi hoc anno expugnasse, fœdeque in captos exercuisse victoriam. Eam rem ægre passi Romani M. Furium Camillum Tribunum militum creauere, [c]um quinque collegis, eique quamuis repugnanti, & ætatem excusanti, bellum Volscum extra ordinem decretum est, & sorte ex collegis L. Furius adiutor datus, qui teme-

Imperii Persar. An. 159. Camillus in militiae

tematurate loa tota te in maximum discrimen adducta, eatmiae laudis segetem Camillu subministrauit.

Is enim cum 4. legionibus quaternum millium Satti cum profectus, hostem inuenit cum numeroso exercitu ad pugnam paratum, imo & Romanorum paucitati insultantem, & ad conserendas manus prouocantem.

III. Antipp pugna.

At Camillus cunctabatur, exercitu suu pugnam licet deposcente, donec Collegae vehementius etiam instanti cessit. Is ergo aciem instruit. Camillus subsidia firmat, & ex alto eventum pugnae intentius speculatur. Primo fere congressu, ficta fuga Vulsci in pugnae locum iniquum Romanus trahunt, quando etiam validae aliquot cohortes, in castris a Volscis in eum finem relictae, opportune in Romanos prorumpere, & in fugam cumpulere. His succurrens Camillus, eis vires, animosq; restituit, & conuersam aciem ducens, hostes in veram fugam conicit, magnamque partem tam in ipso certamine, quam in fuga & castris, quae eodem impetu capta sunt, cecidit. Plures tamen capti quam occisi.

Camillus in Gloria.

IV. Bellum in Tusculanos.

Cum autem in recensendis captiuis Tusculani aliquot deprehensi essent, iidemque publ... le consilio militasse faterentur, Romam a Camillo ducti sunt. In eos iubetor a Senatu Camillus arma vertere: qui cum eius belli adiutorem peteret, iubetur ex collegis optare quem vellet. Is contra spem omnium L. Furium optauit; qua moderatione animi cum Collegae leuauit infamiam, tum sibi gloriam ingentem peperit. Existimauit enim eum euentu rei satis castigatum, nec sua consilia melioribus praelaturum, & fortiter agendo culpam praeteritam libentissime emendaturum.

Camilli humanitas

Verum cum Romanae copiae Tusculum venissent, nullum belli vestigium foris, nullum in vrbe repererunt; omnia ponus, vt in altissima pace pacata. Rem admiratus Camillus Senatum eorum vocat, qui re potius, quam verbis ostendebat, bellum se contra Romanos non gerere, idemque legati Romam missi cum docuissent, ingenuam etiam culpae confessionem, & poenitentiam addidissent, non solum pacem, sed ciuitatis etiam societatem impetrarunt, rem fusius apud Liuium leges.

ANNVS MVNDI 3675. SEXTAE AETATIS, & Imperii Persarum 159. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 26. Olympiadis C. an. 2. Praetore Athenis Nicone. Vrbis conditae 374. Trib. L. & P. Valeriis, C. Sergio, Licinio Menenio, & aliis tribus.

ANNVS ANTE CHRISTVM 378.

I. Mausoli obitus. Mausoleum a 116. c.j. & a.

Nops rerum Persicarum, atq; Graecarum habetur hic annus, apud Diodorum, & Xenophontem: eum tamen Mausoli morte celebrat Plinius non semel, *a* quamuis repugnante Diodoro Siculo, qui eum anno tertio Olympiadis centesimae quartae inter socios defectionis a rege Persarum enumerat, viuum vtique ac valentem. Affirmat tamen Plinius hoc anno Mausolum Cariae regulum obiisse, eique Artemisiam sepulcbrum erexisse, quod propter nobilitatem artificum in 7. mundi miraculis locum inuenerit. Patet, inquit, ab austro & septentrione sexagenos ternos pedes, breuius a frontibus, toto circuitu pedes quadringentos vndecim.

% 411 116. 411.

Mcodosus vtique locus videtur: quomodo enim breuiores frontes erant, pars scilicet orientis & occidentis? Nam si totus circuitus fuit 411. pedum, & Auster & Boreas 126. pedes occupaot, reliquis duabus partibus, quae breuiores dicuntur supersunt 285. An Auster & Septentrio frontes erant, in opere quadrangulo, Oriens autem & Occidens latera? Attollitur in altitudinem 25. cubitis, cingitur columnis 36. Ab Oriente caelauit Scopas, a Septentrione Bryaxis, a Meridie Timotheos, ab Occasu Leochates. Priusque quam peragerent, regina Artemisia, quae mariti memoriae id opus extrui iusserat, obiit. Haec ibi. Secto e marmore conuestitum, & caelaturas to marmore factas iisdem locis traditum est. Fuit porro hic annus apud Hebraeos Sabbaticus ordine 156.

Mar. Laurin Caria. II. Annus C... ... Tres ... in armis.

Livius autem Censores hoc anno Romae creatos tradit, propter incertam famam aeris alieni, C. Sulpitium Camerinum, & Sp. Posthumium Regillensem, sed morte Posthumij res interpellata est. Cuinque religio esset Censori viuo collegam sufficere, & Sulpitius se magistratu abdicasset. alij duo vitio creati non gesserunt magistratum, nec tertios creari placuit, quasi diis gratum non esset eo anno Censores esse. Id quasi plebis ludificationem Tribuni plebis acceperunt, & in concione iactarunt, adeo vi delectum haberi contra Praenestinos, qui in armis erant, non paterentur. Cuius rei non ignari Praenestini, tanto ferocius in bellum ruebant, & raptim agmine facto peruastatis protinus agris, ad portam Collinam signa intulere.

III. Dictator creatur Quintius Cincinnatus.

Io demum ad seditionem in vrbe extinguendam valuit. Quippe ad arma statim conclamatum, concursumq; in muros atque portas est, & T. Quintius Cincinnatus Dictator creatus. Qui Magistrum equitum A. Sempronium Atratinum dixit.

Arma manc cessit.

Quod vbi auditum est, tantus erat eius magistratus terror, simul hostes a moenibus recessere, & iuniores Romani ad edictum sine detrectatione conuenere. Dum conscribitur Romae exercitus, hostes haud procul Allia flumine castra posuerunt, ea superstitione ducti, quasi fatale esset ibi semper Romanos vinci, vbi semel Galli superati fuissent, sed Romani ea superstitione neglecta, & studio reparandi illic contracti dedecoris eo libentet conuenerunt. Vbi in conspectu fuere acies, iubet Dictator Sempronium cum equitatu mediam inuadere aciem, se cum legionibus in turbatos, trepidantesque signa illaturum.

IV. Eius victoria.

Non equitem, non peditem sustinuere Praenestini, primo impetu ac clamore dissipati sunt ordines. Deinde postquam nullo loco constabat acies, terga vertunt, nec prius a fuga destitunt, quam etiam castris desertis Praeneste in conspectu fuit; vbi locum tumultuose communiunt: sed Romanus castris direptis, etiam hoc munimento hostem expulit, & in vrbem compulit, quae post octo oppida illi subiecta haud magno certamine superata, etiam per deditionem recepta est. Velitrae quoque expugnatae. Ita T. Quintius, semel acie victor binis castris hostium, nouem oppidis vi captis, Praeneste in deditionem acceptu, Romam triumphans reuectit, & vigesimo quam creatus fuerat die, se magistratu abdicauit.

P... oppida subiugat. Triumphat & vigesimo die ... Dictatura.

ANNVS MVNDI 3676. SEXTAE AETATIS, & Imperij Persarum 160. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pont. 27. Olympiadis C. an. 3. Praetore Nausinico. Vrbis Cond. 375. Tribb. P. & C. Manlio, & L. Iulio Patriciis, C. Sextilio, M. Albino, & L. Antistio plebeiis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 377.

I. Arx Thebana recepta.

Recuperatam hoc anno arce Cadmeam a Thebanis, simulque exortum Boeoticum bellum Lacedaemonios inter & Thebanos, author est Diodorus in hunc annum, sicut iamdudum notauimus. Sed historia ipsa a Xenophonte, quamuis temporum notis destituta, non leui vel autoris culpa, vel potertnrum iactura, petenda est; qui ab hoc facto initium ducit debilitatae Lacedaemoniorum potentiae, quae post annos octo a Thebanis in Leuctrica pugna accisa, pene concidit. In quo diuinam etiam prouidentiam Xenophon agnouit, qua factum sit vt per quae quisque peccarat, per eadem & puniretur. Nam Lacedaemonij, inquit, cum se libertatem ciuitatibus concessuros iurauerant, ae nihilominus arcem Thebanam in potestate sua retinebant, ab illis solis puniti sunt, aduersus quos totius soerant, cum ante id tempus semper inuicti fuissent. Denique 7. exules Thebani ad eos opprimendos suffecere, sicut 7. Thebanorum proditione in arcis possessionem venerant. Aemilius tamen Probos, & Plutarchus in Pelopida duodecim fuisse aiunt, eorumque ducem Thebanum Pelopidam, quem ne nominat quidem hoc toto in negotio Xenophon. Res ita confecta est.

Arquitur ...

Phyllidas quidam Polemarchorum scriba, cum negotij cuiusdam causa Athenas venisset, ibique Mellonem exulem, sibi iam pridem notum, de Patriæ suæ tyrannide conuenisset, de ea extinguenda coniurant. Et Mello quidem adiunctis sibi, ex omni exulum numero, sex sociis huic rei perficiendæ in primis idoneis, qui cetera inermes, ensis tantum secum sumerent, primum in Thebanum agrum noctu ingreditur. Deinde proximo die in loco sibi exacto, ad portas accedunt, & in vrbem, more rusticorum tardius redeuntium, ingrediuntur, & eam noctem diemque proximum in ædibus cuiusdam Charonis continent. Scribit Æmilius Probus, & Plutarchus axulum Thebanorum aduentum magistratui Thebanorum delatum fuisse, idque eos vino epulisque deditus despexisse: quin etiam ad eum, qui maximum omnium magistratuum Thebis gerebat literas delatas, in quibus omnia contineantur perscripta erant, & iam in conuiuio accubanti esse redditas: quas cum ille vt erant, signatæ in puluinum subiecisset *in crastinum*, inquiens, *differo res seueras*: ipse tamen cum suis eadem nocte interfectus est. Sed redeo ad Xenophontem.

III. *Polemarchi necantur.* Interim Phyllidas, Polemarchis Veneris festa celebrantibus, & vino incalescentibus, promissarum muliercularum loco, Mellonem cum suis muliebri habitu introducit famulis omnibus alio ablegatis. Cumque singuli conuiuæ apud singulos collocati essent, cum primum assidere iussi sunt, quisque suum Polemarchum sica confossum interimit. Inde Phyllidas, sumptis secum tribus ipsorum, ad Leontiadis ædes pergit, (Is erat Polemarchus Thebanus, qui Phœbidæ arcem prodiderat,) cumque admissi trucidant, & vxorem eius, iniecto mortis metu, silere coguntur, domi se cum domesticis continere. Inde carcerem adeunt, & specie adducendi reum vinculis constringendum admissi, custodem carceris interficiunt, & vinctos liberant, armisq; instruunt, & in Amphionis Thebarum conditoris monimento, in armis subsistere iubent.

IV. *Liberatio patriæ.* Tum Thebanos omnes per præconem domibus egredi iubent, quod Tyranni interempti essent, qui tamen non sunt ausi prodire, donec orta luce, quæ acciderant conspexere, seq; conuratis adiunxere, tum reliquos exules, auxiliaque Atheniensium ad expugnandam arcem reuocauere. Præfectus arcis re cognita mittit Platæas, ac Thespias, vrbes Spartanis in primis addictas, qui auxilia euocarent. Platæensibus aduenientibus occurrunt Thebani, ac plures quam 20. ex eis occidunt: tum regressi copias oppugnandæ arci admouent, & obsessus audacia sua, & sociorum successu perterritus, inde cum armis eiiciuntur, fide data, sacramentoque confirmata; quam tamen mox perfide crudeliterque violarunt.

Quoscumq; enim eorum sibi hostes agnouerunt, comprehensos interfecere; quin & eorum liberos, maiori etiam crudelitate peremere. Nonnullos tamen Athenienses, qui Thebanis auxilio venerant, ope, ac miseratione incolumes euasere.

V. Re cognita Lacedæmonij Præfectum arcis, qui subsidia non expectarat morte mulctant: simul aduersus Thebanos delectus habent, & Agesilao ætatem excusante, Cleombrotus eius frater hyeme aspera cum copiis contra Thebanos mittitur, vt ait Xenophon l. 5. quo fit vt initium rerum ab eo gestarum in annum sequentem differamus. Scriptis tamen monuerimus hanc arcis receptionem, sicut & reliqua, quæ ad hoc bellum Bœoticum pertinent, tam diuerse à Diodoro narrari, vix vt vlla in re cum Xenophonte consentiat, quæ persequi non est necesse. Rem latius diductam leges apud Plutarchum in Pelopida, à quo Leontiadem occisum refert, nec sine pugna & sanguine.

VI. Romam interea reuertamur, vbi Manliis prouincia Volscos debellandi extra ordinem data est, quod generè plebem cum ... gratia L. Iulium anteirent: rem tamen parum feliciter, ... suam gesserunt. Nam in insidias per fraudem inducti, multis suorum amiserunt. Castra ... Romana in campo iacentia, ab aliena parte ... quidquid superfuit ... populi Romani, id militum virtus, etiam sine rectore tutata est, Volscis victoria vti nescientibus. Quæ causa fuit vt duces cum exercitu reuocarentur, neque Dictator crearetur. Rebus haud prospere bellu gestis, nihil à plebe tumultuatum est, eis quippe solatium fuit, quod tres è plebe Tribunatu Consulari ornatos animaduerterent. Extremo anno Prænestini, concitatis Latinorum populis, rebellarunt, Volscis interea præter morem aliquantisper quiescentibus.

Tribuni ... bello suo implicant

ANNVS MVNDI 3677. SEXTÆ AETATIS, & Imperii Persarum 161. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 28. Olympiadis C. an. 4. Prætore Callia. Vrbis conditæ 376. Sp. Furio, & Q. Seruilio II. cum 4. Collegis Tribb. Milit.

ANNVS ANTE CHRISTVM 376.

I. *Res a Cleombroto gesta Thebanos.* Cleombrotvs Agesilai frater, in Bœotiam contra Thebanos missus, nunc primum ducis officio fungi cœpit, & itinere Platæas versus capto, cetratos præmisit, qui in præsidium 150. Thebanorum, qui nuper è carcere educti fuerant, cum incidissent, eos vniuersos, nisi si quis forte fuga elabi potuit, interfecerunt: Cleombrotus ad oppidum Platæas, quod adhuc in Lacedæmoniorum fide perstabat, descendit. Deinde Thespias cum venisset, cum copiis progressus, ad oppidum Thebanorum, quod Cynos Cephalas vocant, castra locauit, vbi cum dies sedecim substitisset, Thespias rediit. Ibique Sphodriam præfectum, cum tertia quorumlibet sociorum parte relinquit, ipse domum cum reliquis copiis reuersus, milites dimittit, dubios admodum pacne cum Thebanis, an bellum esset. Quod factum quidam beneuolentiam eius erga Thebanos interpretati sunt, præsertim cũ agrum Thebanum quam minimo damno affecisset.

II. *Qua Athenienses in belli societatem trahunt.* At Thebani nimium potentes aduersarios Lacedæmonios veriti, ad belli societatem Athenienses fraude traxerunt. Nam Sphodriæ Thespiis præfecto largitionibus persuadent, vt Atticam cum copiis inuaderet, & cum Piræeum se capere velle simularet, nihil aliud quam pecora diripuit, & domos spoliauit. Nonnulli autem qui in ipsum inciderant, Athenas hostium metu ad arma commouerunt: qui & legatos Lacedæmoniorum, qui apud Calliam hospitem publicum ciuitatis suæ diuertebantur, comprehenderunt, quasi huius facinoris conscios. Verum illi ab eo se cũ diligenter purgassent, dimissi sunt; cum etiam futurum dicerent vt Sphodrias à Repub. sua morte mulctaretur.

III. *Propter ... absoluitur.* Et certe non ita multo post Ephori Sphodriam ad subeundum capitis iudicium accersiuere. Is metu consternatus non parum, & quamuis se iudicio non sisteret nihilominus Agesilai fauore absolutus est. Cum enim Agesilai filius Archidamus Sphodriæ filium amaret, Sphodrias Cleonymum filium suum impulit ad veniam sibi ab Agesilao per Archidamum impetrandam: idque precibus ac lachrymis vtriusque adolescentis non sine labore perfectum est. Nam Agesilaus omnibus, ad quos hoc iudicium spectabat, dicebat. Minime dubium esse quin Sphodrias deliquisset; verum graue esse virum eiusmodi interfici, qui & puer, & adolescens, & iuuenis semper honestissime se gessisset. Cuius iudicium cæteri secuti, Sphodriam absoluerunt, magno publicæ rei detrimento. Tum vero quotquot apud Athenienses Bœotis fauebant significare populo, tantum abesse, vt eo Sphodriam Lacedæmonij animaduerterent, vt eum potius collaudarent. Itaque Piræeum portis occludunt, naues ædificant, & Bœotis summa animi alacritate opem ferunt.

IV. *Spartani Thebanos ... parant.* Lacedæmonii vero nouos aduersus Thebanos delectus habendos esse decernunt, & Agesilaum vt exercitum duceret Cleombroti loco exorant. Is profectionem tum Spartana cunctatione, tum propria ab hoc bello alienatione vsus, reliquo anno comparauit. Cæterum

rum quæ de Sphodria retulimus, ad hunc ipsum annum à Diodoro quoque referuntur, sed tam diuersa, vt appareat eum Xenophontem non legisse; quo tamen eum veriora dicere, nemo facile crediderit. Certe cum is se Ctesiam potissimum secutum profiteatur, qui teste Plutarcho, libros suos absurdarum, & insulsarum fabularum colluuie, vt supra dicebamus, infersit: nihil mirum nonnulla vana in ipsius historiam esse deriuata.

V. Seditio Romæ ob æs alienum.

Principia porro præsentis anni statim ingenti seditione Romæ arsere, propter æs alienum; cuius noscendi causa Sp. Seruilius Priscus, & Q. Clœlius Siculus Censores facti, ne rem agerent bello impediti sunt. Namque trepidi nuncij primo, fuga deinde ex agris, legiones Volscorum ingressas fines, populariq; passim agrum Romanum attulere. In qua trepidatione tantum abfuit, vt terror externus ciuilia certamina cohiberet, vt accenderet potius, Tribunis plebis delectum prohibentibus; donec impetratum esset ne quis vel tributum daret, vel ius de pecunia credita diceret cogeretur, donec debellatum esset.

VI. Expeditio in Volscos.

Ergo nouis legionibus scriptis, duos exercitus, cum binis Tribunis, singulos in Volscorum regionem immisere, à quibus, quasi per otium, hostili agro ingentes calamitates illatæ; si forte Volscos ad certamen elicerent, qui cum non comparerent, hominum, pecudumque abacta præda, Romam vtrimque exercitus reduxere. Iocularibus profecto Volsci, ac ludicris puerorum, vt apparet, vsi bellis, qui arma magno sonitu, ac tumultu creparent, deinde abderent se taciti, & fumantes pagos, villasque pauidi respectarent. Neq; magis serio Romani agere visi, qui quod triennio efficere potuissent, hoste semel afflicto, in centum annos, aut eo etiam plures, protraxere. Romæ autem modico debitoribus respirandi interuallo concesso, iurisdictio celebrari de integro cœpit; nec obstitere Tribuni, quia quem delectum, rebus tum quietis, impedirent non habebant. Aliqui tamen sine dubio locupletati præda Volscorum, obæratorum numerum minuerunt.

ANNVS MVNDI 3678. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Persarum 162. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pont. 29. Olympiadis CI. an. 1. Prætore Chariandro. Vrbis Cond. 377. Tribb. Mil. L. Aemylio, P. Val. IV. & aliis 4. omnibus patriciis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 375.

I. Olympias 101.

a p. 212. 6. gr. Res gestæ ab Agesilao.

Qvadringentis iam annis ab initio Olympiadum exactis Damon Thurius nouum seculum victoria sua priore auspicatus est in Eliaco stadio, cuius meminit Pausanias l. 7. a & Diodorus in hunc annum. In quo Agesilaus electus copiarum in Thebanos Imperator, antequam in agrum Thebanum irrumperet, Cithæronem capiendam putauit, & conductitio Cletoriorum vsus milite, eam occupauit, ac Thespias venit. Inde productis copiis, Thebanorum in agrum perrexit: vbi cum hostem aliquandiu variis velitationibus, ac vastatione fatigasset, Thespias reuersus mœnibus oppidum illud cinxit, relictoque ibi Phœbida præfecto (hic erat qui Cadmæam arcem opera Leontiadis occuparat) Megara traductis copiis socios dimittit, ciuium exercitum ipse domum abducit. Diodorus scribit hoc anno Chabriam, celebrem Atheniensium ducem, dolo interfectum fuisse, cum Abderitas à Barbarorum seruitute liberasset. At eius aliquot etiam post annos meminit Xenophon. b

b l. 5. p. 577. gr. lat.

II. Phœbidas populatur Thebanos.

Ex eo tempore Phœbidas prædonum manipulos emittens, excursionibus agrum Thebanorum vexabat, & res eorum agebat ferebatq;. Egressi contra Phœbidam Thebani male ab eo excepti sunt; cumque referrent pedem, ad inuium quendam deuenere locum, vbi eo m ad pugnæ necessitatem venissent, ipsum Phœbidam persequentem, cum paucis aliis interfecerunt. Ex quo tantus iniectus est terror Thespiensibus, conductitiisque militibus, vt non prius fugere desisterent, quam intra muros Thespienses se recepissent. Ex quo res Thebanorum reuiuiscere cœpe-

Ab iisque vincitur.

runt, & passim ad eos plerique ex oppidis migrare, quæ Thebani bello petere cœpissent. Dum autem Ephori nouum delectum in ver proximum parant, Polemarchum quendam cum cohorte mari mittunt, vt præsidio Thespias teneret.

III. Expeditio ad Satricum. Et pugna. Romanaque victoria.

Romæ Tribunos militares omnes patricios, plebs coacta principum opibus fecit: iisdemque opibus obtinuit, vt aduersus Latinos, Volscosque, qui coniunctis legionibus ad Satricum castra habebant, tres exercitus conscriberentur, vnus ad præsidium vrbis, alter qui ad subita bella esset ad manum: tertium longe validissimum P. Valerius & L. Æmylius ad Satricum duxere. Vbi cum instructam hostium aciem æquo loco inuenissent, extemplo pugnarunt: & vt nondum satis claram victoriam, sic prosperæ spei pugnam imber ingentibus procellis fusus, diremit. Postero die redintegrata pugna, fusi hostes cum Satricum, quod duobus millibus inde aberat, non castra peterent, ab equite maxime cæsi, castra capta, direptaque. Ab Satrico nocte proxima Antium profecti, nequicquam Romano persequente, euasere.

IV. Antiates [illegible] Romanis dedunt.

Seditio tum inter Antiates, Latinosque coorta, cum Antiates victi malis, in quibus nati consenuerant, deditionem spectarent; Latini ex diutina pace, & noua defectione animis ferociores bellum mallent, finis certaminis fuit, vt pars vtraque, quod mallet, amplecteretur. Antiates ergo remotis Latinis, vrbem agrosque Romanis dedunt: Latini ira perciti, quod nec Romanos bello lædere, nec Volscos in armis retinere potuerant, Satricum, quæ

Latini Romanos [illegible].

vrbs eos è prælio fugientes exceperat, igni concremarunt, Inde Tusculum profecti, quod se quoque Romanis dediderat, vrbem ex improuiso capiunt, in arcem oppidani refugiunt. Romani admoniti quamprimum adfuerunt. Latinosque in vrbe clausos, & arcem obsidentes obsident. sed repentino incursu Tusculanorum ex arce decurrentium, & Romanorum in mœnia prouolantium oppressi, ad vnum omnes interempti sunt, & recuperato Tusculo, exercitus Romam est reductus.

Tusculum recuperatur.

V. Plebs [illegible] magistratum.

Interea Romæ plebs à patribus oppressa, eis omnia concedebat, vt ne ad vllos quidem honores aspirare auderet, donec per occasionem vnius è filiabus M. Fabij Ambusti, patefactus est aditus. Hæc Plebeio nupta, gemebat se viro non nupsisse, qui honorum particeps esset, sicut soror. Ambustus ergo cum bono animo filiam esse iussisset, consilia inire cum genero C. Licinio Stolone cœpit, adhibito etiam L. Sextio strenuo adolescente, de summo magistratu plebi rursum communicando. Quod vt melius succederet, Tribuni plebis facti sunt C. Licinius, & L. Sextius; à quibus tres aduersus patriciorum opes promulgatæ leges, vna de ære alieno; vt deducto eo de capite, quod vsuris pernumeratum esset, id quod superesset triennio æquis portionibus persolueretur: altera de modo agrorum, ne quis plus quingenta agri iugera possideret: tertia ne Tribunorum militum comitia fierent, sed Consulum, eorumque alter è plebe crearetur.

Qua occasione.

Tribuni leges.

VI. Anarchia magistratuum.

His rebus conterriti patres, ad consueta præsidia intercessionis collegarum recurrere, qui cum sæpius vetarent, stipati patrum præsidiis, ne rogationes recitarentur, aut plebs suffragia daret. Licinius quoque ac Sextius Comitia haberi curulia prohibuerunt; solosque ædiles, Tribunosque plebis creari passi sunt: eaque solitudo magistratuum per quinquennium Vrbem tenuit. Ita Liuius & Flor. in Epito. quos Onuphr. Sigon. Cuspin. Func. Tempor. Mercator, aliique secuti sunt. Cassiodorus tamen Sex. Rufus, Eutropius, Zonaras, quadriennium tantum ponunt, vt notauit Cuspinianus, quos secutus est Stephanus Pighius in Annalibus suis.

.†.

ANNVS MVNDI 3679. SEXTAE AETATIS, & Imp. Persar 163. Artax. Mnemonis, & Ionathan Pont. 30. Olymp. CI. an 2. Prætore Hippodamo. Vrbis Cond. 378. Tribb. pleb. C. Licinio Stolone, & L. Sextio, qui est an. 1. sine Curul. Magistr.

ANNVS ANTE CHRISTVM 374.

I. Tropæa Thebanorum.

VERE inchoante rursus Ephori copias aduersus Thebanos decernunt, & Agesilao committunt, à quo Thebani vario stratagemate fatigati sunt, haud magno alterutrius partis dispendio, compendioue. Illud tamen contigit memorabile, quod cum Thebani annonæ inopia admodum premerentur, quod iam biennium fruges ex agro suo non percepissent, & quosdam suorum frumentandi gratia cum duabus triremibus, & decem talentis Pagasas misissent, Alcetes Lacedæmonius, qui Oreum, oppidum in Eubœa insula, cum præsidio tenebat, dum frumentum illi coëmerent triremes tres instruit, singulari studio cauens, ne quid enunciaretur. Vbi iam frumentum auehebatur, Alcetes frumentum, & triremes, & homines ipsos, non pauciores trecentis, viuos capit; quos in arce carceribus mancipat. Cumque is ex arce negligentius abiisset, captiui eam ceperunt, moxque vrbs ipsa à Lacedæmoniis defecit, & Thebani magna frumenti copia abundarunt.

Custos captiuorum captus.

II. Demosthenes septennis.

HOC anno Demosthenes septennis patre orbatur, vt scribit Plutarch. in Op. 10. oratorum, quando sorori eius quintum agebat annum. Idem habet ipse Demosth. oratione in Aphobum, & Photius in Biblioth. Addit Suidas tres illi tutores datos Aphobum, Demophontem, Therippidem; qui & ipsum, & patrimonium eius negligenter tractarunt, cum ipse Isæo se erudiendum tradidit.

Anarchia Romæ.

Romæ autem Tribuni plebis duo rerum potiti sunt. Haud enim irritæ, inquit Liuius, cecidere Sextij minæ; comitia, præterque ædilium, tribunorumque plebis, nulla sunt habita, Licinius, Sextiusque Tribuni plebis refecti, nullos Curules magistratus creari passi sunt. Et hic primus annus solitudinis Curulium magistratuum fuit, quo tempore bella opportune quieuere.

ANNVS MVNDI 3680. SEXTÆ AETATIS, & Imperii Persarum 164. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 31. Olympiadis CI. an. 3. Prætore Socratide. Vrbis conditæ 379. Trib. plebis iisdem.

ANNVS ANTE CHRISTVM 373.

I. Cleombrotus in Thebanos mouet.

VERE rursum inchoante cum Agesilaus in lecto diutina ægrotatione ex vena rupta decumberet, Lacedæmonij nouis copiis in Thebanos decretis, eis Cleombrotum Agesilai fratrem præficiunt, qui vbi cum exercitu iam ad Cithæronem accessisset, cetratos præmittit, vt imminentia viæ loca præoccuparent; at ea iam Thebani & Athenienses occuparant, qui venientes excipiunt, fundunt, fugantque, & ad 40. interficiunt. Quo casu Cleombrotus minime fieri posse ratus, vt Thebanum in agrum transcenderet, copias inde abductas dimisit. Id sociis Lacedæmoniorum ingratum fuit. Itaque Lacedæmonem conuenientes conquerebantur, ignauia quadam fieri vt bello attererentur: posse se naues longe plures, quam Athenienses habeant instruere, atque vrbem ipsorum ad deditionem fame compellere. Posse item se hisce nauibus exercitum aduersus Thebanos, aut quocunque visum fuerit deportare.

Iterum conuentum.

II. Pollis nauali prælio victus ab Atheniensibus.

ID consilium cum placuisset, Classem sexaginta nauium instruunt, eique Pollen præficiunt; qui cum Æginam, Ceum, & Andrum statione teneret, non patiebatur naues frumentarias Atheniensium, quæ ad Gerestum appulerant, Athenas annonam deferre, hac necessitate compulsi Athenienses, & ipsi conscendunt naues, Chabriaque duce, nauali prælio cum Polle congressi victoriam obtinent, & expectato frumento potiuntur. Nec plura hoc anno in Græcia.

Anarchia Romæ perseuerat.

Romæ autem duo Tribuni plebis Licinius & Sextius comitia maiorum magistratuum sua intercessione impediebant, & plebem sibi obsequentem habebant: quod ea obfirmatione sententiæ patrum duritiam se fracturos sperabant, tresque illas rogationes, de pecuniis, agris, & honoribus perlaturos. Interim autem diuina prouidentia factum est, vt quies à bellis foret.

ANNVS MVNDI 3681. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 165. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 32. Olympiad. CI. An. 4. Prætore Asteio. Vrbis Cond. 380. Tribunis pleb. iisdem.

ANNVS ANTE CHRISTVM 372.

I. Clades duarum vrbium terræmotu, & inundatione. a L. 7. p. 231. & 232.

INCIDIT in hunc annum teste Pausania, a & Diodoro Siculo horrenda clades in duo Achaiæ oppida, Buram & Helicem. De hac ita Pausanias. Cum habitantes ibi Achæi supplices è templo abstractos trucidassent, non fuit lenta Dei ad pœnam ira. Vehemens enim terræ, ac repentinus motus non ipsa tantum mœnia, & ædificiorum superficiem subuertit, sed vrbis etiam totius aream ita obruit, vt ne vestigia quidem vlla posteris agnoscenda relinquerentur. Et infra. Accessisse vero & alteram huiuscemodi cladem. Maris eluuione hyemis tempore Helicem totam circumquaque incinctam, ipsumque Neptuni lucum ita illa inundatione obrutum, vt vix summa extarent arborum cacumina. Quo factum est, vt repente cum terræ motione violentissima, tum vero maris æstu effusius stagnante, vrbs tota cum omni ciuium numero pessum ierit. Addit ibidem similem casum vrbis Ideæ, & concludens. Helices, inquit, ruinæ quædam eminent, ex facie qua esse consueuerunt, quæ marinis exesa sunt aquis. Ob violatos quidem supplices implacabilem esse numinis iram, non Helices modo exitium, sed alia etiam exempla docuerunt. Quæ apud eundem leges.

II. Helice, & Bura, & quæ causa. b p. 233. 234.

DE Bura vero idem Pausanias aliquanto post ita subiicit, b Deuius itemes Buram ducis, quæ in monte ipsa etiã sita fuit: appellatam vero aiunt à Bura Ionis & Helices filia. Oppidum hoc idem terræ motus qui Helicen deleuit, tam vehementer perculit, vt in templis prisca omnia deorum signa fuerint abolita. Ciuium ij duntaxat reliqui fuere, qui forte vel militiæ, vel negotij cuiuspiam obeundi causa domo abfuissent, qui lapsam, & pene excisam ciuitatem restituere. De tempore autem ruinæ hæc habet. Deleta est Helice, & cum ea Bura, Asteio Athenis summum magistratum gerente, Olympiadis primæ & centesimæ anno quarto, qua Damon Thurius victor primum renunciatus est. Addendus hic quoque Ælianus: c Domum, inquit ruituram, qui in ea sunt mures, & mustellæ etiam præsentiunt & mature excedunt.

c Lib. de Animal. c. 19.

Nam cum Helicenses in Iones aduenas impij fuissent, eosque ad aram mactassent; quinque diebus priusquam pessum iret Helice omnia huiusmodi animalia, magnis copiis exibant. Proxima ab illorum egressu nocte, terræ concussione ciuitas subsedit, & inundantibus aquis abolita est. Hæc ibi pluribus. Paulus Oros. l. 3. hanc cladem quadriennio ante contigisse scribit, sed totidem annis sine dubio fallitur.

III. Tyrocinium Philippi patris Alexandri.

HOC anno regnasse Alexandrum fratrem Philippi, patris Alexandri magni tradit Euseb. in Chron. qui inter prima initia regni, bellum ab Illyriis, pacta mercede, & Philippo fratre dato obside redemit, quem Illyrij Thebanis conseruandum tradidere. Thebis triennio obses habitus, prima pueritiæ rudimenta (vndecimum autem agebat annum) in vrbe seueritatis antiquæ, & in domo Epaminondæ summi & philosophi & imperatoris deposuit. Sic Iustinus; quæ magis explicans Diodorus, ait Philip-

pom habuisse condiscipulum Epaminondam, præceptore quodam Philosopho Pythagoræo. Cuius industria ad excellentem virtutem vterque peruenerit. Quod ad bella Græcorum attinet.

IV. *Athenienses ... Lacedæmonios ...*

Cvm rursum Lacedæmonij se pararent ad mittendas aduersus Thebanos copias, Thebani Athenienses rogarunt, vt & ipsi exercitum in Peloponnesum mitterent. Existimabant enim si hoc fieret, haudquaquam satis virium Lacedæmonios habituros, ad defendendum eodem tempore tum fines suos, tum sociarum in iis locis vrbium, & ad traducendum in agrum Thebanum satis magnas copias. Athenienses autem, qui proxime Pollem nauali certamine vicerant, & ob Sphodriæ facinus Lacedæmonijs succensebant, instructas 60. naues ad Peloponnesi littora perlibenter misere, quibus Timotheum ducem præfecerunt: qui Peloponnesum circumuectus, statim Corcyram occupauit, vbi cum se multa cum humanitate gereret, omnium finitimarum ciuitatum studia promerebatur.

V. *Lacedæmonij contra Timotheum male pugnant.*

Contra Lacedæmonij & ipsi classem instituunt, & præfectum ei Nicolochum hominem audacem aduersus hostes mittunt, qui conspecta classe Timothei, quamquam adhuc sex Ambraciotæ naues abessent, nihil tamen cunctatus, cum 55. nauibus, aduersus 60. Timothei, nauali prælio certat, & vincitur. Receptis deinde ex Ambracia triremibus, ad alterum certamen se offert: Timotheus classem quoque suam, vsq; ad septuaginta naues, amplificat. Interea Thebani, quod in eorum agrum Lacedæmonij penetrare nequiuissent, finitima oppida adoriebantur, eaq; sibi adiungebant. Romani autem in eodem contentioso silentio perseuerabant.

ANNVS MVNDI 3682. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Persarum 166. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 33. Olympiadis CII. an. 1. Prætore Alchisthene. Vrbis Conditæ 381. Tribb. iisdem.

ANNVS ANTE CHRISTVM 371.

I. *Thebanorum in Phocenses expeditio.*

Thebani postquam oppida Bœotiæ in suam potestatem redegissent, etiam Phocensium in fines expeditionem susceperunt, paulo ante initium Olympiad. centesimæ secundæ, in qua Damon Thurius iterum victor effectus est. Qui annus etiam Sabbaticus reperitur ordine 157. Ergo Phocenses legationem Lacedæmonem, sociam ac fœderatam ciuitatem, mittunt, ac significant se, nisi suppetias ipsi ferrent, non posse non parere imperio Thebanorum. Lacedæmonij Cleombrotum regem, cum 4. cohortibus, & sociorum parte mari in Phocensium agrum ire iubent, vt scribit Xenoph. init. l. 6. Quod dum ille exequitur Thebani re cognita, ad fines suos pedem referentes, viarum aditus præsidiis tenuerunt.

Sabbat. 157.

II. *Polydamas Pharsalius, & Iason Thessalus.*

Eodem prope tempore Polydamas Pharsalius vir integerrimus Spartam venit, auxilium aduersus Iasonem Thessalum, qui omnem Thessaliam sibi paulatim subiugabat, postulaturus; & sapientissima vsus oratione, à Lacedæmonijs, qui varijs in locis copias distractas habebant, responsum accepit, non posse se satis magna ei tum subsidia subministrare. Quamobrem domum reuersus, cum suis, tum patriæ rebus quam optime posset, consuleret. Quod & fecit. Itaque cum Iasone rem sicuti cœperat confecit, vt eos non belli duces, sed philosophos agere diceres. Iason autem non ita multo post cum in tantam potentiam excreuisset, vt plures quam octo millia equitum, & peditum 20. millia grauis armaturæ, & plurimas cæterorum copias in armis haberet, adeo vt sibi eius potentia vniuersa Græcia formidaret, per proditionem interfectus est. a

Iasonis mors.

a Xenoph. l. 6. p. 383. & 600. gr. lat.

III. *Atheniensium bonum pax cum Lacæd. Timotheum ...*

Athenienses autem qui opera sua Thebanos creuisse cernerent, cum tamen nihil ipsi pecuniæ ad classis, cui præerat Timotheus, sumptus suppeditarent, belli terminandi cupidi, missis Lacedæmonem legatis, pacem faciunt, eiusque conditiones referre Xenophon neglexit, quia admodum breuis fuit. Nam cum Timotheus classem domum reduceret, exules Zacynthios patriæ restituit. Quo facto irati Lacedæmonij classem restaurant 60. nauium, cui Mnasippum præficiunt, eumque Corcyram bello aggredi iubent. Eam is celeriter occupatam, & sapientia Timothei bonis omnibus abundantem, per summam militum licentiam deuastat, & oppidum terra mariqoe oppugnat. Corcyrenses Athenas mittunt, qui auxilia postulent, edoceantq; quantum ipsorum intersit Corcyram in potestatem hostium non venire.

Mnasippus Corcyram occupat.

IV. *Athenienses mittunt Corcyr.*

Non frustra petitum auxilium, Stesiclem ducem cum cetratis fere sexcentis, in oppidum noctu immittunt, naues 60. instruunt, quibus rursus Timotheum præficiunt, cui tamen mox imperium leuiter atque improuide abrogant, quod existimarent hominem tempus ad nauigandum idoneum frustra conterere, dum is studiosius naues idoneo milite instruere, atque implere satagit. Et substitutus Iphicrates cum 70. nauium numerum explens; & Corcyram petens, simul in itinere classiarios exercebat, & ad nauale certamen præparabat, nec tamen tardius iter conficiebat. Fames interea Corcyrenses vrgebat, & multi ad Mnasippum transfugiebant, quos is etiam flagris cæsos remittebat in vrbem, ad amplificandam famem. cumq; eos obsessi non reciperent, foris misere peribant.

Corcyrensium fames.

V. *Mnasippus Spartanorum ... interfectus ... cædes.*

Cvm autem Mnasippus oppido se quamprimum potiturum speraret, maligne conductitiis militibus stipendia persoluebat, aut etiam retinebat; quippe quorum se opera minime vlterius egere arbitraretur. Itaque negligentius excubiæ passim agebantur, quod animaduertentes oppidani aliquot eruptionibus afflictum Mnasippum, etiam interficiunt, & Lacedæmonios, metu etiam aduentantis Iphicratis perculsos, ex insula profugere cogunt, magna commeatus, & mancipiorum, & ægrotorum militum turba relicta.

Corcyrensium vulnera.

Interea aduenit Iphicrates in Corcyram, cum oppida Cephalleniæ, ea est insula in medio cursu Peloponnesi ad Corcyram, in suam potestatem redegisset. Moxque decem triremes à Dionysio Siciliæ tyranno in auxilium Lacedæmoniorum missas, venientes inuasit, & vna cum vectoribus in potestatem redegit, & classe prope nonaginta nauium iam collecta, parabat se vt Lacedæmoniorum fines infestaret. Sicque hic annus Græcis peractus est.

Iphicrates res bene gerit.

Romanis autem quartus hic annus sine curulibus magistratibus abijt.

ANNVS MVNDI 3683. SEXTÆ AETATIS, & Imperii Persar. 167. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 34. Olympiadis CII. an. 2. Prætore Athenis Phrasiclide. Vrbis conditæ 382. Tribb. Pl. C. Licinio, & L. Sextio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 370.

Annus sine curul. magistr.

I. *Leuctrica pugna tempus.*

Nobilitatvr hic annus b insigni Leuctrica pugna, qua Lacedæmoniorum vires aliquot iam annis debilitatæ, propemodum vniuersæ conciderunt. Id antequam ex Xenophontis more nostro narremus, ratio temporis, quam Xenophon prætermisit, stabilienda est.

Ex Aratosthene. Clemente Alex.

Primùm ergo Eratosthenes in sua tabula chronologica, à clade ab Atheniensibus ab Ægos potamos per Lysandrum accepta, & mox Athenis captis, ad pugnam Leuctricam annos 34. numerat, sicut habetur apud Clement. Alex. in Strom. l. 1. vbi codex Latinus ex Græco corrigendus est, in quo diserte anni 34. inde ad hanc pugnam, non 30. leguntur. Totidem autem annos chronologia nostra exhibet: qui etiam cum annis Artaxerxis Mnemonis cuncurrunt. Diodorus eandem pugnam in hunc ipsum annum secundum Olympiad. centesimæ secundæ, quo Prætor erat Phrasiclides refert. Nec repugnat Polyb. l. 1. historiarum, licet videatur numerare annos 35. quæ causa fuit Casaubono in Chronologia Polybij, hanc pu-

Diodoro. Polybio.

gnam in annum sequentem huius Olympiadis differendam, cum recte dici posset Polybium annum primum numerasse illum ipsum pugnæ annum ad Capræ flumen, qui fuit vltimus Darii Nothi, qui à cæteris non numeratur, quod esset in cassu. Denique Pausanias, *a* Deducta est, inquit, Megalopolis, id est, è multis pagis coaluit in vnam ciuitatem, eodem anno paucis post mensibus, quam Lacedæmonij Leuctricam accepere cladem, Athenis summum magistratum gerente Phrasiclide, Olympiadis centesimæ secundæ anno altero, qua Thurius Damon è stadio palmam tulit. Hæc ibi.

a l.8. p.259 g.a

II. *Athenienses in gratiam sociorum pacem suadent.* HVIVS igitur anni initio Athenienses, Platæensium, & Thespiensium exulum precibus moti, Thebanis, à quibus eiecti fuerant, nonnihil infensi erant. Verum cum eos viderent bello Phocenses persequi, veteres Reipub. suæ amicos, & vrbes amicas euertere, noluerunt vltra eorum facinorum dissimulando participes fieri, sed plebiscito de pace ineunda facto, primum Thebas legatos mittunt, qui Thebanos hortarentur, vt pacis gratia se Lacedæmonem sequerentur, quo ipsi suos mox miserunt legatos. Hæc pacis consilia ab Artaxerxe rege Persarum scribit Diodorus fuisse conciliata, sicut & præcedentia, quæ vellem non scripta duntaxat, sed probata.

Per legatos suos. Callias princeps in Atheniensiũ legatis fuit, qui & Daduchus Cereris sacerdos cognominatur. Is ergo in publico Spartæ consilio pacem Lacedæmonios inter & Athenienses breui ac miti oratione suasit, in gratiam Platæensium, atq; Thespiensium, quorum euersæ essent Respub. Tum Autocles legatorum alter sententiam dixit aculeatam, qua Lacedæmonios, vt Græcæ libertatis violatores, vehementer perstrinxit. Eius orationem excepit Callistratus orator, qui mediam quandam viam inter seueritatem ac lenitatem secutus, pacem suasit.

III. *Pax a Lacedæmoniis decernitur.* QVIBVS auditis Lacedæmonii decreto sanciunt his conditionibus pacem fieri, vt præfectos suos ex vrbibus educerent, exercitus tam maritimos quam terrestres dimitterent, vrbes libertate frui finerent; si quis aduersus hæc ageret, posse quemuis vrbibus oppressis opem ferre, nec tamen teneri. Secundum hæc tam Lacedæmonii quam Athenienses, tam suo quam sociorum nomine, iusiurandum præstitere. Cumq; Thebani etiam inter alias vrbes, quæ sacramentum præstiterant, nomen suum professi fuissent, postridie reuersi postulabant, vt mutata scriptura, pro Thebanis Bœoti substituerentur. Quod Agesilaus se facturum negauit, nomen tamen Thebanorum si vellent deleturum, idq; factum videtur; certe pace minime comprehensos fuisse constat, & Xenophon scribit mœstos eos prorsus discessisse.

IV. *Cleombrotus pacem non ducit.* PACIS conditiones extemplo Athenienses, ac Lacedæmonii executioni mandarunt. Excepto Cleombroto, qui Phocensium in finibus copiis præerat, & responsum ab Ephoris expectabat. Qui ei denunciarunt ne copias dimitteret, sed quamprimum aduersus Thebanos duceret, ni ciuitatibus suam restituerent libertatem. Quod cum illi negligerent, quin potius suos in aciem contra Cleombrotum educerent, in Bœotiam cum exercitu pergit, & via montana improuisus Creusim peruenit, & vna cum oppido triremes Thebanorum duodecim cœpit. Inde à mari ascendens, ad Leuctra, Thespiensium in finibus castra locat. *Thebanorum copiæ.* Ei castra sua Thebani duce Epaminonda, vt ait Diodor*, aduerso in tumulo, non magno ex interuallo opponunt, cum Sociorum copias, extra Bœotias, omnino nullas haberent. Sex autem millia sub vexillis habuisse tradit Diodorus.

V. *Pars vtraque ad pugnam impellitur.* CLEOMBROTI quidem amici importuno consilio eum ad prælium incitarunt, metu ne supplicio in patria mulctaretur, qui iam semel, atq; iterum suspicionem dedisset fauoris erga Thebanos sui. Idipsum & inimici mussitabant. Thebanos quoque necessitas pugnæ vrgebat, ne & finitima oppida ab ipsis deficerent, & vrbis suæ obsidio improuisa repente sequeretur, cuius vitandæ gratia ipsi in exilium à suis pellerentur, & ciuitas pacem amplecteretur: itaq; pugnando mortem oppetere, quam in exilium pelli satius esse duxerunt. Præterea non nihil eis addebat animi quoddam oraculum, quo ferebatur, eò loci Lacedæmonios cladem perpessuros, quo virginum illarum monumentum esset, quæ ob illatum sibi vi stuprum à Lacedæmoniis quibusdam, seipsas interemisse perhibebantur: quod ipsum monumentum Thebani ante pugnam ornabant. Nonnulla etiam prodigia futuræ cladis præuia contigisse refert Xenophon, *b* quæ non dissimulat ipse de impostura fuisse suspecta, quæ Diodorus etiam multiplicauit in vtramque partem, vt Epaminondam eorum contemptorem, imo & fabricatorem exhiberet. Nihil in his probabilius duco eo diuino iudicio, quo flagitium in virgines commissum, & earum sanguine misere vindicatum, in flagitiosorum posteris ac popularibus, clade non indebita, vindicauit.

b l.6. p.595 græ. lat.

VI. *Cleombroti imprudentia.* INTEREA Cleombrotus nimium oscitanter à prandio post largiorem potum, de pugna postremum deliberabat. Cumque pleriq; ex Thebanorum castris abirent, eos socii Cleombroti ad castra redire compellunt, quasi veriti ne hostium vires minuerentur. *Eius equitatus cedit.* Equites quoq; Thebanorum præliis exercitati, multo meliore conditione erant, quam Spartani equites tum equitandi rudes. Itaque in pugna equitatus mox succubuit, & fugiens in suos grauis armaturæ milites irruit, in quos eadem opera Thebanæ cohortes impressionem faciebant. Nihilominus copias Cleombroti ab initio superiores in pugna fuisse ex eo constat, quod Cleombrotum viuum extra aciem deportare sui potuerunt, quod in fuga minime licuisset. *Totus exercitus magna clade afficitur.* Verum postquam & ipse, & Dino Polemarchus, & Sphodrias, & filius eius Cleonymus ceciderunt, & equites, qui Polemarchi comites appellantur, itemque ceteri, ab hominum turba impulsi, pedem retulerunt, dextrumq; cornu pressum cedere cœpit, etiam læuum in quo erant Lacedæmonii loco cessit, & victoriam Thebanis reliquit: amissis prope mille Lacedæmoniis, & Spartanis (qui omnino septingenti fuerant) quadringentis, præter Phocensium, Thespiensium, Platæensium, aliorumque sociorum numerum ingentem. Nam Diodorus, 4. millia Lacedæmoniorum, Bœotorum vero trecentos cecidisse scribit. Plutarchus in Pelopida scribit nunquam ante hanc pugnam maiorem numerum Lacedæmoniorum à paucioribus hostibus victum fuisse. Imo neq; æquo vnquam numero congressos victoriam amisisse.

VII. *Sparta constantia.* HVIVS cladis nuncius Lacedæmonem delatus, non clamores exciuit, sed ne ludos quidem interrupit, quin potius qui suos in bello amiserant nitidi ac læti in publico postridie versabantur, quasi ingenti honore, ac præmio fortitudinis affecti, qui suos Patriæ saluti consecrassent: quorum autem cognati superstites fuisse nunciati fuerant, aut publico carebant, aut tristi deiectoq; vultu obambulabant, rati eos vitam fuga, atque ignauia redemisse. *Thebanorum gesta.* Thebani autem statim à pugna nuncium coronatum Athenas mittunt, per quem tum victoriæ magnitudinem exponunt, tum ad ferendam opem Athenienses hortantur. At illi hunc casum grauiter molesteq; tulerunt, eosq; sine responso dimiserunt: qui mox in Thessaliam ad Iasonem auxilii impetrandi causa miserunt. Lacedæmone quoque delectus ad bellum redintegratus est, quem non ante sequentem annum factum fuisse consentaneum est. Hæc fideliter de hac pugna ex Xenophonte retulimus, quæ Diodorus varie auget, minuit, commutat, & præsentibus præterita, futuraq; commiscet, vt declamationem potius quam historiam scripsisse videatur, siquidem Xenophonti fidem, vt par est, habendam putamus. Itaque quandiu hunc habemus ducem, illum tuto missum facere possumus, & merito debemus.

VIII. *Polybius quid de hac pugna.* SCRIBIT l. 5. Polyb. Cum inopinatam apud Leuctra cladem Lacedæmonii accepissent, & Thebani, quod nemo vnquam sperauerat, Græciæ principatum sibi vendicarent, negarentque se victos, Lacedæmonii non crederent hos vicisse. huius contentionis arbitrium ex omnibus Græcis, ad Achæos esse delatum, propter eximiam fidei ipsorum, atque probitatis opinionem: sed illud iucundius quod refert Æmilius Probus in vita Epaminondæ. Lex erat Athenis, quæ morte mulctabat, si quis im-

perium diutius retinuisset, quam lege præbitum foret. Ipse nihiluminus, quod ita necessarium Reipublicæ duceret, 4. mensibus, diutius quam populus iusserat, gessit imperium.

Periculum Epaminondæ.

Postquam domum reditum est, cum eius Collegæ hoc nomine accusarentur, in se omnem ab eis culpam denuo transmisit: utque in iudicium venit, nihil negauit eorum, quæ ei aduersarij crimini dabant. neq. pœnam capitalem recusauit, si modo iudices in eius sepulchro inscriberent, *Epaminondas a Thebanis morte mulctatus est, quod eos coegit Lacedæmonios apud Leuctra superare, vnoque prælio vniuersam Græciam in libertatem vendicauit.* Quæ cum risu atque hilaritate omnium excepta fuissent, nemo iudicum ausus est in eum ferre suffragium. Plerique omnes huius belli meminerunt. vide Scholium in vita Demosth. hoc anno.

Romæ hic postremus Anarchiæ annus fuit.

ANNVS MVNDI 3684. SEXTÆ AETAtis, & Imperii Persar. 168. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathæ Pontif. 35. Olympiadis C I I. an. 3. Prætore Athenis Dysniceto. Vrbis cond. 383. Tribuni milit. L. Furius, A. Manlius. Seruius Sulpitius, Seruius Cornelius, A. & C. Valerii.

a Dysnicetū quoq. vocat Archontem Demosth. Dysnicetum Leodote Pausan in Messen. Schol.

ANNVS ANTE CHRISTVM 369.

I. *Bellum vtrimque instauratur.*

CLADES Leuctrica etsi priuatim multos Lacedæmoniorum, ac Spartanorum afflixit, publicè tamen Reipublicæ animos minime fregit; quin potius generosos gentis animos ad obruendam eam ignominiam accendit. Ergo maioribus studiis bellum aduersus Thebanos redintegrarunt, & militari delectu studiose habito copiis Archidamum Agesilai, qui nondum conualuerat, filium Imper. præficiunt, quibus Tegeatæ, Mantinæi, Corinthii, Sicyonii, Phliasij, Achæi, se socios libentes adiungunt, & triremes ad traiciendas copias instruunt.

Thebani Iasonem arcessunt.

Thebani vice versa non ignari ingentium animorum ac virium Spartanorum, bellum & ipsi omni studio moliuntur, & ab Atheniensibus neglecti, Iasonem Thessalum adierunt, potentem simul ac sapientem Thessalorū principem, ac Reipublicæ suæ socium. Is confestim expediri triremes iubet, quasi mari suppetias laturus Thebanis. Nihilominus terrestri itinere copias traducit, tanta celeritate viam transiliet, cum vix aduenisse diceretur, itaque per Phocensium agrum, quibuscum bellum gerebat implacabile, nec opinatus transiuit, & Thebanis adiuit.

II. *Ne pugnam vtrique dissuadet.*

POSTEAQVAM ergo in Bœotiam peruenit, ac Thebani tempus oblatum esse dicerent idoneum, quo Iason de superiori loco, mercenario cum milite, ipsi ex aduerso Lacedæmonios Leuctricæ pugnæ reliquias inuaderent. Dissuasit pugnam Iason, negans imponendam esse Lacedæmoniis aut mortis, aut victoriæ necessitatem; ne salute desperata victoribus victoriam eripiant. *Cum Deus plerumque,* inquit, *delectetur eos, qui parui sunt magnos, qui magni paruos efficere.* Ita Iason apud Xenophontem, a imitantem, vt apparet, Hesiodum. b

a p. 599 gr. lat. b in lib. Operū & dierū i inducias confecit.

Lacedæmoniis quoq; author erat, pugna contra Thebanos nunc inuictos, nisi maioribus aucti essent copiis, non redintegrare, sociorum fidem iam labascere, itaq; inducias postulandas, quæ volentibus Lacedæmoniis à Iasone confectæ sunt: statimq; Lacedæmonii, vel ipsa nocte fase itineri dedidere, vt clandestinæ profectioni potius quam induciis fidere se demonstrarent.

Lacedæmonii abeunt.

III. *Archidamus exercitum dimittit.*

CONFECTO magno difficilique itinere, ad oppidum Megaricæ ditionis Ægosthena perueniunt, vbi copias Archidami obuias habent. Is vero cum ibi expectasset, donec socii omnes conuenissent, exercitum vniuersum Corinthum vsque abducit, inde socios dimittit, & ciues ipse domum ducit. Iason autem in Thessaliam reuertitur, neque multo post per proditionem interficitur. Neque plura hoc anno propter inducias gesta crediderim, quæ anno sequenti, Atheniensium opera, pacī cesserunt.

Iason redit, & occiditur.

IV *Romæ restituti magistratus.*

HOC anno Romanis ordinarii magistratus restituti sunt, remittentib. Tribunis intercessionem. Etenim Veliterni coloni gestientes otio, quod nullus exercitus Romæ esset, & agrum Romanum aliquoties incursarere, & Tusculum oppugnare adorti sunt. Hæc Tusculani Romam confugiunt, opemque postulant. Puduit Romanos, ipsamque plebem veteribus amicis ac sociis, & recenter iam ciuitate donatis, non ferre opem. Itaque conniuentibus Tribunis comitia per interregem sunt habita, creatique sunt Tribuni consulari potestate L. Furius, cum quinque collegis supra scriptis. Inde ingenti contentione scriptus exercitus, profectusque non à Tusculo modo submouit hostem, sed intra sua iam et ipsum mœnia compulit. Velitrasque vi magna obsedit, nec tamen hoc anno potuit expugnare.

Veliternis victis prælio obsidentur.

ANNVS MVNDI 3685. SEXTÆ ÆTAtis, & Imperii Persarum 169. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 36. Olympiad. C I I. an. 4 Archonte Athenis Lysistrato. Vrbis conditæ 384. Tribb. milit. Q. Seruilio, C. Veturio, A. & M. Corneliis, & aliis duobus.

ANNVS ANTE CHRISTVM 368.

I. *Pax Antalcidæ renouatur.*

EXPEDITIONE præcedentis anni à Lacedæmoniis post factas inducias soluta, Athenienses secum ipsi cogitantes, æstimare Peloponnesios, debere cæteros in Græcia se duces sequi, & Lacedæmoniorum res eo locum nondum esse, quo Athenienses ante annos quinque & triginta redegissent, accersunt ad sa vrbes omnes, quotquot esse participes pacis eius vellent, quam Artaxerxes perscripsisset. Vbi conuenissent decretum faciunt, vna cum iis qui venire in societatem vellent, vt in hæc verba iurarent. *Persistam in fœderibus, quæ Rex ad nos misit, ac in Atheniensium, sociorumque decretis. Quod si quis bellum fecerit vlli ciuitatum, quæ iusiurandum hoc præstiterint, totis viribus opem feram.* Itaque iuratum ab omnibus, præterquam ab Eleis, qui subiecta sibi oppida sui iuris esse nolebant, cæteri, ex literarum Regis sententia iusiurandum præstiterunt.

II. *Mantinæa vrbem ædificare student c in 1 Olym. 13. n. 5.*

QVÆ causa fuit, vt etiam Mantinæi, qui vicatim ac per pagos ab Alcidæa pace habitauerant c à Spartanis coacti, quasi qui iam prorsus essent iuris sui, omnes conuenirent, decretumque facerent de vno oppido Mantinæa condendo, atque muniendo, quod ante aliquot annos à Lacedæmoniis, muris euersis, in vicos redactum fuerat. Id absque suo consensu fieri Lacedæmonii nolebant. Itaque Agesilaum ad eos legant, qui persuadeat differri huiusmodi communitionem hoc tempore; promittatque id postea, bona cum Spartæ venia, non magno sumptu perfectum iri. Sed frustra surdis cantilena canebatur, & hominibus qui nolebant occasionem elabi de manibus, non ignari quam impotens esset Spartanorum dominatus. Legatus ergo cum nihil persuaderet, ab eis iratus discessit. Illi nihilominus in sententia persistentes, mœnia sua extruere cœperunt, Arcadibus quibusdam, atque Eleis eos adiuuantibus.

III. *Seditione orta Tegeatarum pars pellitur.*

INTEREA contigit Tegeates inter se dissidere, quorum cum pars vna auxilium a Mantinæis postulasset, eiusque ope alteram vicisset, victi Lacedæmonam ad octin-

genios profugerunt, & opem aduersus Mantinæos postularunt. Lacedæmonij, qui iam eis propter communitam vrbem suam infensi erant, non grauate in eos bellum mouent, vt qui præter iurisiurandi religionem armati Tegeates inuasissent. Bello præficitur Agesilaus, qui in agrum Mantinæum profectus, prædas agere, ac prædia populari cœpit; nec tamen ad manus ventum est, quod Mantinæi, & Arcades, qui se ipsis adiunxerant, non prius pugnandum censerent, quam Thebani, qui omnino expectabantur, aduenissent. Itaque Agesilaus hyeme iam media copias domum reduxit.

IV. *Quarto anno tribunorum ...*

IN Italia Velitras obsidebant Tribuni militum, nullumq; facinus memorabile ediderunt: cum interea domi Tribuni plebis Sextius & Licinius omnem mouebant lapidem, vt plebi aditum ad Consulatum aperirent, & leges quas proposuerant, perferrent; ideoque & octauum iam Tribuni plebis refecti erant, & concionibus in inuidiam vocare patricios non desinebant. Cumq; reditus exercitus è Velitris expectaretur, circumactus est annus, ita suspensa de legibus res ad nouos Tribunos militum dilata est.

ANNVS MVNDI 3686. SEXTÆ AETAtis, & Imperii Persar. 170. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 37. Olympiadis CIII. An. 1. Prætore Athenis Nausigene. Vrb. cond. 385. Trib. mil. T. Quintius, Ser. Cornelius. Ser. Sulpitius, & alii tres collegæ.

ANNVS ANTE CHRISTVM 367.

I. *Aristot. & Eudoxus Platonem audiunt.*

HAc centesima tertia Olymp. qua ineunte Pythostratus Atheniensis cursu victor fuit, Aristoteles decimum septimum agens ætatis annum Platoni se tradidit erudiendum, & apud eundem viginti annis commoratus est, vt notauit Apollodorus in chronicis, cui Eusebius, & S. Cyrillus consentiunt, sed hic annum non nominat contentus dicere. *Βραχεῖαν ἄγοντα κομιδῆ τὴν ἡλικίαν.* Pro quo interpres, *adhuc impuberem*, quod anno 17. non conuenit. Idem Apollodorus ait circa hanc ipsam Olym. Eudoxum floruisse, qui & ipse Platonem audiuit. Nam cum annum 23. ætatis ageret, summoq;, inter paupertatis angustias, discendi studio flagraret, Socraticorum gloria motus, Athenas contendit, vbi è Piræeo portu in vrbem quotidie ascendebat: quem etiam ab se Plato, vtique inuitum dimisit. Plura de eo apud Laertium leges.

II. *Mors Dionys. tyranni.*

HOc anno mortuum ex crapula Dionys. tyrannum post 38. regni annos, testatur Diodorus. Et hic quidem annus ab 3. Olymp. 93. numeratur 39. sed primus & vltimus in vnum coalescunt, vt qui integri non sunt. Eusebius eiusdem Dionysii mortem Olympiadis 103. primo ponit. sed pro 19. annis, duodequadraginta substituendi sunt, etiam ex M. Tullio, *a* qui ait quinq; & viginti annos natum in dominatum occupasse; ex quo sequitur eum mortuum anno vitæ 63. Eius acta à Diodoro Siculo per singulos fere annos digesta, Annalibus nostris inserere animus non fuit, quod ea vix Persarum imperium, in quo versamur, attingant. Et nos, præter sacram historiam, quinque tantum Gentium, penes quas fuit orbis imperium, gesta persequi ab initio promiserimus. Vt autem redeamus in Græciam, vnde mox nouum nascetur imperium.

a 5. Tusc. & 3 de Nat. deorum.

III. *Arcades Heræenses ...*

ARCADES Agesilao digresso, cum copias ipsius dimissas esse accepissent, ipsi cum suis aduersus Heræensea proficiscuntur, quod ij societatem Arcadum respuissent, & cum Lacedæmonijs in Arcadiam irruissent. Itaque fines eorum ingressi, ædificia concremabant, & succidebant arbores. Cum autem aduentare Mantinæam, subsidij ferendi causa, Thebani dicerentur, relicto Heræensium agro cum ijs se coniungunt. Postquam vtrique conuenissent, statim de reditu Thebani agere cœperunt, quod & op. m ami... stulissent, & nullum amplius hostem intra fines eo[rum] ... [co]nspicerent.

Verum autores eis erant Arcades, Argiui, Elei, vt quamprimum in Laconicam ducerent, eoq; immodicis eos laudibus, victoria Leuctrica iam claros, & plurimorum sociorum copijs instructos impellebant. Addebant Lacedæmonis solitudinem, vt hoc maxime tempore, si vnquã alias, vinci, atq; edomari posse viderentur.

Iudæi ... Thebani in Spartam ...

IV. *Quam ... Thebani.*

AVDIEBANT ea quidem Thebani, sed vicissim perpendebant Lacænam regionem aditu esse perdifficilem, & sicubi faciles, mollesq; aditus essent, eos præsidijs occupatos teneri. Lacedæmoniorum item vires facile coituras, & nusquam promptius ipsos, quam suis in finibus dimicaturos. Verum cum aduenissent, qui non solum solitudinem confirmarent, sed duces etiam itineris se offerrent, alij etiam à fide Lacedæmoniorum se discessuros sponderent, si vel in eorum agro se Thebani ostendissent: persuasi denique in Laconicam impetum faciunt, & superatis locorum angustijs, obuijs oppidis flammas immittunt, ædes intactas, bonisque refertas populantur. Spartiatæ vrbem tuentur, & ad sex millia Helotarum, siue seruorum, spe liberalitatis incensos armant, breuique sociarum vrbium auxilia recipiunt: cum quibus aliquot velitationibus cum Thebanis Arcadibusq; confligunt.

V. *Athenienses Lacedæmoniis opem ferunt.*

HÆC cum Athenienses audissent, quid in Lacedæmoniorum causa faciendum esset sollicite dispiciebant, deque Senatusconsulto concionem aduocabant. Aderant Lacedæmoniorum legati, qui orationibus suis Atheniensibus persuaserunt, vt cum vniuersis copijs opem Lacedæmonijs ferrent, quibus Iphicratem præfecerunt. Is eo munere, iudice Xenophonte, satis imperite perfunctus est: nam interim ex ijs hostibus, qui erant in Laconiæ finibus, aliqui, quod essent finitimi, præda onusti recesserunt. Thebani etiam ipsi hoc ipso abire cupiebant, quod hyems vrgeret, & copias imminui quotidie cernerent: & commeatus absumptus, effusus, crematus iam deficeret. Itaque ex Laconica excesserunt, Iphicrate nihil eis in difficili transitu, cum commodissime posset, molestiæ per socordiam afferente, sed Athenienses ex Arcadia Corinthum reducente.

VI. *Ratio temporum in magistratu Romano.*

HVIVS anni magistratus apud Rom. non parum controuersus est. Nam Onuphr. Pighius, Sigonius, quos alij sequuntur, contendunt ex fastis Capit. inserendum hoc loco vnum annum, qui solis duobus Dictatoribus tribuatur, sitque annus vrbis 386. Primùm, quia in fastis illis lapideis, seorsim eodem ordine positi sunt, quo Tribuni militares, innuendo Dictatores loco Tribunorum fuisse. Secundo, quia nisi inseratur hic annus, sequentes magistratus tabulis non respondebunt. Tertio, quia alioqui non reperietur Camillus mortuus 25. anno post captam Vrbem, quod Liuius affirmat. Quarto quod alioqui non erit hic annus nonus, quo Sextius erat tribunus plebis, vt ait Liuius, sed octauus.

VII. *An inserendus annus Dictatorum.*

EXISTIMO nihilominus nullum annum seorsum à tribunis militum Dictatoribus esse tribuendum.

Id perspicue exigit Liuius, qui post quinque illos Anarchiæ annos, singulis annis ordine numerat Tribunos militares, quorum tertij sunt T. siue L. Quintius, Seruius Cornelius, Seruius Sulpitius &c. subditque in principio magistratus eorum, ad vltimam de legibus dimicationem ventum esse, & cum tribus ad suffragium vocarentur, nec collegarum intercessionis ratio haberetur, Patres ad Dictaturam & Camillum confugisse. Iam igitur creati erant magistratus ordinarij, cum ad extraordinarium recursum est. Et mirum profecto est rem tantam, tamque nouam, aut Liuio ignoratam, aut ab eo singulari negligentia prætermissam. Ignoratam quoque, aut prætermissam à Diodoro Siculo, dum singulos recenset annos. Cassiodoro item, & alijs, si qui alij antiqui ista tradidere, quorum neminem pro se profert Onuphrius, Pighius, aut Sigonius.

VIII.

NAM quod lineola quadam Tribuni à Dictatoribus distinguuntur, id non diuersum annum, sed diuersum magistratum prodit. Quanquam Sigonius vbi suppleret eorum lapidum defectum, eam lineam prætermisit. Quin

& V

& Verrii fragmenta edita ab Onuphrio alibi habent lineolam insertam inter Tribunos militares, & Dictatorem eiusdem anni vt patet in Rutilo Cosso Dictatore, & Seruilio Hala Mag. equitum, ab vrbe Condita 347. & rursus infra an. 386. vbi Camillus quintum Dictator scribitur. ... etiam illæ lineæ modo positæ, modo omissæ in iisdem fragmentis reperiuntur, vt nullum inde argumentum pro eorum sententia duci queat. Neq; timendum, ne sequentes magistratus tabulis non respondeant. Nam vix vlli anni in iis insculpti reperiuntur, vt propterea nihil repugnantibus ipsis, sequentes magistratus eis aptari possint. Et Sigonius qui eas sequitur, anno tamen sequenti eusdem nobiscum ex T. Liuio tribunos militares ponit, atq; ita deinceps.

IX. Annus etiam mortis Camilli nihil eam sententiam iuuat. Nam à 364. anno, quo capta est vrbs à Gallis, vt supra fuse probauimus, vsq; ad annum consulatus L. Genucij, & Q. Seruilij, quo mortuus à Liuio traditur, rectissime 25. anni numerantur, ab anno scilicet 4. Olymp. 9... ad annum 4. Olymp 108. computatis extremis. Postremum argumentum eam sententiam non roborat, sed vehementer infirmat. Nam constat Sextium eo anno tribunum plebis fuisse, quo tres illas rogationes promulgauit. Deinde, vt scribit Liuius, refectus est Tribunus plebis cum collega Licinio. quando nullus creari magistratus curules per quinquennium passus est, quibus iidem semper trib. pleb. refecti sunt. itaque vltimus annus Anarchiæ erat sextus tribunatus. Inde tres anni secuti sunt distincte à Liuio recensiti, qui complent nonum tribunatum, & sequens annos habebit decimum, quo T. Liuius eos decimum refectos apertissimis verbis tradit. Statuimus ergo nullum Dictatoribus seorsim à Tribunis militaribus annum esse assignandum.

X. Creatur Dictator ad impediendas rogationes. TRIBVNIS itaq; militum quos notauimus Romæ creatis, principio statim anni ad vltimam dimicationem de legibus ventum est: & cum tribus ad ferendum suffragium vocarentur, nec intercessio Collegarum laborib⁹ obstaret, trepidi patres ad vltimum auxilium Dictaturæ decurrunt. Dicitur M. Furius Camillus, qui Mag. eq. L. Æmilium cooptat, qui cum in comitio consedisset, pro imperio latores compescere instituit, & intercessionem collegarum tolari. Verum cum vitio creatus diceretur, magistratu se abdicauit, moxq; ei P. Manlius Dictator est suffectus, qui Mag. equitum C. Licinium plebeium, qui tribun⁹ militum fuerat, edixit, non sine offensione patrum, & bona plebis gratia.

XI. Tribuni apud plebem pugnant pro plebeio consulatu. INTER priorem Dictaturam abrogatam, & nonam à Manlio initam, velut per interregnum à Tribunis concilio plebis habito, apparuit quæ ex promulgatis rogationibus plebi gratiores essent, quæ contra Tribunis. Nam illa, de fœnore atq; agris rogationes iubebat; de plebeio consulatu, antiquabat. Id vero permoleste tulere Tribuni, quibus illa ad gloriam obstruebatur via: itaque cum eos iam nonum Tribunos, etiam decimum proximis comitiis creare vellent, negarunt se eam dignitatem grauissimi oneris, inuidiæ, atque certaminum subituros, nisi omnes simul leges ferri iuberent: sicq; futurum vt omnia simul, aut nihil obtinerent. Qua in re cum ambitionem suam manifeste proderent, Appius Claudius grauem in Tribunos, atq; inuidiosam habuit orationem; quæ tamen ad id modo valuit, vt tempus rogationum iubendarum proferretur.

ANNVS MVNDI 3687. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 171. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathæ Pontif. 38. Olympiadis CIII. an. 2. Prætore Athenis Polyzelo. Vrb. cond. 386. Tribunis Milit. A. & M. Cornelio II. M. Geganio, P. Manlio. L. Veturio P. Valerio VI.

ANNVS ANTE CHRISTVM 366.

I. Athenienses ... ANno sequenti, Inquit Xenophon, a haud dubie secundo centesimæ tertiæ Olympiadis, Lacedæmoniorum, sociorumq; legati amplissima cum potestate Athenas venere deliberatum quonam pacto, societas inter Lacedæmonios & Athenienses iniri posset, vt scilicet communibus armis animisq; Thebanos opprimerent. Cumque Patrocles sensisset, ita posse vtrosq; conuenire, & stabilem inter se amicitiam copulare, si Lacedæmonii in terrestri militia, Athenienses in naua i, vtriq; populo duces essent. In eam tamen postremo sententiam conuenere, vt alternis quinis diebus aliquis ex vtrouis populo ducis officio fungeretur. Itaque Corinthum vtriq; coniunctis viribus veniunt, & Onium montem aduersus Thebanos custodiendum assumunt alii aliis in locis. Lacedæmonii vero cum Pellenensibus ea loca, quæ oppugnationi & periculo maxime patebant.

Alternatim imperant.

II. A Thebanis clade afficiuntur. IBI tamen à Thebanis incauti deprehensi, non exigua clade affecti sunt. Deinde etiam per imprudentiam Lacedæmonii ducis ex montis periculoso descensu elapsi, cum se sociis suis coniunxissent, & Corinthum peterent, non sine clade repulsi sunt. Interea ex Sicilia 20. fere triremes à Dionysio iuniore Lacedæmoniis auxilio veniunt, & exiguo licet equitatu, Thebanos crebra excursione fatigant; moxq; Syracusas nauigiis repetunt.

Arcades Thebanis ... SUB hæc tempora Arcades à Thebanis, Lycomedis cuiusdam Mantinæi opera, distracti sunt, dum alternatim cum Thebanis imperare volunt; quo modo scilicet inter Athenienses ac Lacedæmonios agi cœptum erat: itaque eos à se abalienarunt, sicut & Eleos. qui deinceps eorum cladibus, non minus quam Lacedæm. ipsi, læti sunt, ea præsertim quam ab Archidamo acceperunt, cum ducem copiarum Dionysii arcta quadam via interclusissent Messenii, eique Archidamus opem tulisset. In ea pugna nemo Lacedæmoniorum occubuit, Arcadum autem & Argiuorum permulti, quæ res singularem lætitiam Lacedæmoniis attulit.

III. Xviri sacrorum ex Senatu & plebe. REFECTI decimum hoc anno iidem duo Tribuni plebis Sextius & Licinius; qui de Decemviris sacrorum partim ex patribus, partim ex plebe creandis pertulere; creatique sunt quinq; de plebe, totidemq; de patribus, quo gradu iam facta via ad Consulatum videbatur. Hac victoria contenta plebs, cessit patribus, vt in præsentia contentiosa Consulum mentione omissa, Tribuni militum crearentur, quos supra descripsimus. Quib. magistratum gerentibus cum præter Velitrarum obsidionem, externæ res quietæ Romanis essent, fama repente Gallici belli allata perpulit ciuitatem, vt M. Furius Dictator V. diceretur. Is T. Quintium Pœnum magistrum equitum dixit.

IV. Pugnat. & quo vincit. PVGNATVM est contra Gallos in agro Albano. Et quanquam illi ingentem terrorem, memoria pristinæ cladis attulerant, nec dubia tamen Romanis, nec difficilis victoria fuit. Multa millia Gallorum in acie, multa captis castris cæsa, reliqui fuga, quo eos mortis pauor terrorque distulerant, euasere. Dictatori consensu patrum, plebisq; triumphus decretus. Quidam existimarunt ad Anienem fluuium hanc pugnam commissam, in qua T. Manlius Torquati cognomen adeptus sit. At Liuius eam sententiam improbat, & pugnam ad Anienem decennio ferme posteriorem esse tradit. Meminit huius pugnæ ad Albam Polyb. l. 2. sed eam trigesimo anno post Vrbem captam contigisse tradit, cum tamen ex Liuio hic sit tantum 23. vt notauit etiam Sigonius. Addit etiam Polyb. Romanos ite contra ausos non esse; eosq; duodecimo post anno iterum rediisse; quod vtrunq; T. Liuio, aliisq; scriptoribus repugnat, & Polybii in temporum ratione fidem labefactat. Vide Sigonii fastos in hunc annum.

Et triumphat.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3687.

I. N... Hic est decimus octauus Arist. annus, qui Athenas, mortuo patre, venit, Polyzelo Prætore, Platonemque frequentare cœpit, vt scribit Dionysius Halicarnassæus in Responsione de Demosthene & Aristotele. Nec ei videtur repugnare ... aetius cum l. 5. ait Aristotelem septimo dec mo ætatis anno (expleto videlicet) Platonem audire cœpisse, vt præcedente anno diximus.

a Xenoph. l. 7.

An. 172.

ANNVS MVNDI 3688. SEXTÆ ÆTATIS & Imperii Persarum 172. Artaxerxis Mnemonis, & Ionathan Pontif. 39. Olympiadis CIII. an. 3. Prætore Athenis Cephisodoro. Vrbis cond. 387. Coss. L. Aemilio Mamerco, & L. Sextio primo è plebe Consule.

ANNVS ANTE CHRISTVM 365.

I. VARIÆ hoc anno legationes in Persidem ad Artaxerxem è Græcia missæ sunt; vt explicat Xenophon l. [illegible]. Cum enim assidue consultarent Thebani, qua ratione imperio Græciæ potirentur, arbitrabantur se id ope Regis Persarum consequi posse. Quamobrem conuocatis socijs, sub specie quod Eutycles Lacedæmonius apud regem esset, ad eundem ascendunt ex Thebanis Pelopidas, ex Arcadibus Antiochus, ex Eleis Archidamus, & ex Argiuis alius quidam. Quibus cognitis Athenienses Timagoram & Leontem miserunt. Sed Pelopidas omnibus apud regem autoritate præstitit, quod Thebani soli fere omnium Græcorum, vel cum eo superioribus annis pugnauerant, vel contra eum arma non sumpserant; & nouissime contra Lacedæmonios fortissime rem gesserant.

II. ITAQVE literas obtinuit, qua ea Regis sententia, Messena à Laced. potestate immunis esse iubebatur, & Athenienses naues à mari subducere; ni parerent, bellum eis inditum iri. Quod si qua ciuitas sequi recusaret, eam primam esse debere, quæ cum exercitu peteretur. Verum hic totus Thebanorum conatus ciuitatibus iurare nolentibus in nihilum recidit.

Interea Epaminondas Thebanus primum Achæos sibi subijcere cogitabat, vt eo magis tum Arcades, tum reliquos socios sibi audientes haberet, idque breui Oneu monte per Argiuum Pisiamo occupato, tum celeritate vsus, tum humanitate est consecutus. Nam nec optimates in exilium eiecit, nec Reipublicæ statum immutauit. Sed tantum fide ab Achæis accepta, qua sancte pollicerentur se socios futuros, & secuturos quocunq; Thebani ducerent, ita deinde domum discessit. Quod cum Thebanis parum probatum esset, ope eorum qui Epaminondæ parum æqui essent, præfectos miserunt, qui bene constituta mutarent, & pro socijs redderent inimicos.

III. CAMILLVS Dictator feliciter confecto bello Gallico redierat, cum atrociorem domi seditionem offendit, & licet retenta Dictatura cum Senatu plebi resisteret, per ingentia denique certamina Dictator, Senatusq; victus est, vt rogationes tribunitiæ acciperentur.

Comitia consulum aduersa nobilitate habita, vtiq; non centuriata, in quibus prima classis, quæ fere patriciorum erat, regnabat, sed tributis vt arbitror, quibus L. Sextius cognomento Lateranus apud Diodorum primus de plebe consul factus est. Et quia Patricij se authores futuros negabant, plebs autem secessionem minabatur, per Dictatorem cum ædem vouisset Concordiæ, ea conditione discordiæ sedatæ sunt, vt pro concesso à nobilitate plebi consule plebeio, vice versa à plebe nobilitati Prætor vnus concederetur, ex Patribus creandus, qui ius in vrbe diceret. Ea concordia tum grata Senatus fuit, vt instituerit eo honorem deûm ludos maximos fieri, & vt dies vnus ad triduum adderetur. Recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum est à iuuenibus patricijs se id libenter facturos, si ædiles fierent. Quibus cum ab vniuersis gratiæ actæ essent, factum est Senatusconsultum, vt duos viros ædiles ex Patribus Dictator populum rogaret, patres autores omnibus eius anni comitijs fierent. Liuius l. 6. extremo.

IV. ITAQVE insignis hic annus fuit Plebeij hominis consulatu, a Prætura insuper, atq; Ædilitate curuli. Collega Patritius Consulis fuit L. Æmilius Mamercus. Primus Prætor Sp. Furius Camillus M. Dictatoris filius, Patritij autem ædiles Cn. [illegible] Capitolinus, & P. Cornelius Scipio. Ita T. Liuius. [illegible] ad vices pari [illegible] æmulationem. [illegible] inciperant [illegible] de [illegible], quos iter [illegible] aggregari per Apuliam, vbi dissipati fuerant, iam erat, & de Hernicorum defectione mentio agitata esset, Patricij de industria rem differebant, ne quid per plebeium consulem ageretur. Cum autem Tribuni Plebis quærerentur pro vno Consule Plebi concesso, patres curules tres magistratus sibi arripuisse, concessit Senatus vt ædiles ex plebe quoque alternis annis crearentur, postea vero id promiscuum fuit.

ANNVS MVNDI 3689. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persar. 17[illegible]. Artaxerxis & Ionathan. Pontif. 40. & vlt. Olymp. CII. an. 4. Archonte Athenis Chione, vrbis cond. 388. L. Genutio, & Q. Seruilio Consulib.

ANNVS ANTE CHRISTVM 364.

I. MORTVVS est hoc anno Artaxerxes cognomento Memor, cum annos quadraginta regnasset vt autor est Eusebius in chron. ex Africano & Manethone, vt fatetur Scaliger; & Beda de 6. ætat. & D. Hieron. in c. Ezechielis: sequitur enim Eusebium, sicut Sanctus Augustinus, in omni ratione temporum. Tertullianus l. aduersus Iudæos, quem sequitur Pamelius b Ado. V[illegible] in Chronicu, Freculphus, Marianus Scotus, Hermannus Contractus in suis Chron. & recent. Pererius in Daniel. Torniel. an. 245. sext. ætatis. Leunclauius in Chronol. Xenophon: ea, & alij. Quæ mihi sententia communior videtur, atq; probabilior, tametsi non ignorem Plutarchum in eius vita, in Græco, Latinoque textu, ei tribuere regni annos sexaginta duos, & ne error in numerum irrepsisse putaretur, etiam vitæ quatuor & nonaginta: quem secutus est in regni annis Seuerus Sulpitius l. 2. nisi malis errorem in numeros irrepsisse, & 42. pro 62. legendum esse, vt monuit ibi Sigonius. Diodorus Siculus tamen initio regni eius, quam fine tres & quadraginta annos regnasse tradit, quem sequitur Gordonius in sua chronologia. Ioan. Tempora. & Mercator in suis, Emendator temporum maluit 44. Henricus Funetius 4[illegible] Functius 36. Genebrardus tertium Artaxerxem vocat, & ei 49. annos tribuit. Ioannes Lucidus 55. tanta est licentia dissentientium.

II. INDE autem potest ex parte nata esse ista diuersitas, quod Artaxerxes Darium filium primogenitum contra morem Persarum, apud quos Rex nisi morte non mutatur, per indulgentiam patri Regem viuens fecit, nihil sibi ablatum existimans, quod in filium contulisset, vt scribit Iustinus l. 10. & Plutarchus in Artaxerxe. Verum cum is Patris interficiendi consilium Tiribazo impulsore, cepisset, opera eunuchi à patre manifesto in scelere deprehensus, eiusdem iussu, iudicum sententia damnatus, atq; occisus est.

Princeps fuit pacis insigniter amans, [illegible] Diodorus, & Xenophon, quam & in regno suo, & in Græcia magno studio, maximisq; sumptibus stabiliendam curauit. Clemens habitus est, vt etiam natura mollior, vt ait Plutarchus, & popularium amans; quamuis non desint ab eo edita crudelitatis exempla, c vt quem scribit Iustinus coniuratorum filiorum suorum coniuges omnes cum liberis, ne quod vestigium tanti sceleris extaret, interfecisse. Idque satis ex cuiusdam Mitridatis supplicio inter scaphas liquet, apud Plutarchum. Verum filius eius, & regni successor Ochus tam sæuus & atrox fuit, vt patri Clementiæ opinionem conciliarit.

c Vide Olymp. 94. an. 4. n. 9.

III. GRATVM etiam ac beneficium fuisse illud innuit, quod cum quidam Sinetas Persa, procul à suo tugurio ei occurrisset, nec aliquid haberet præ manibus quod regi offerret, ad fluuium vicinum properauit, indeque haustam aquam in vtriusque manus cauitate alacriter obtulit. Ea re delectatus Artaxerxes, misit ei phialam auream, cum mille daricis, ne scilicet deinceps aut munus deesset, aut vas in quod immitti posset. Pomum etiam eximia magnitudine cum accepisset, oblatum verbis orna-

uit.

uit, dicens, se inde conicere, posse eum hominem ciuitatem sibi creditam è minima magnam efficere; & reipsa præmio non vulgari eum remuneratus est: refert Plutarchus in Artaxerxe, & Apoph. & Ælian. l. 1. Var. c. 32. eodemq; pertinent eius dona Mitridati, aliisq; tributa, multo meritis maiora, quæ Plutarchus, & Æmilius Probus in Datami retulerunt, & Athen. l. 2.

IV. *Et mulierosum.*

MVLIEROSVM hominem fuisse cum trecentæ & sexaginta concubinæ, quas ei Plutarchus attribuit, sicut Dario Q. Curtius, tum centum & quindecim filii, quos ei numerat Iustinus, satis docent, præter infamem illam intemperantiam, qua Atossam filiam vxorem duxit Pater: & iussus etiam geminato scelere Amestrim, Tiribazo, cui eam desponderat, sublatam.

Morbi, & mortis causa.

Morbo ex animi dolore contracto decessisse scribit Iustinus. Plutarchus regem ait feliciorem fuisse quam patrem, vt qui primogenitum suum, regni hæredem, ac designatum iam regem, cum tot aliis concubinarum suarum filiis, interficere coactus fuisset. Et insuper Ochum in regno relinquere, qui viuo patre alterum fratrem calumniis ad venenum compulerat, alterum, decrepiti patris delicias, per Harpatem Tiribazi filium interemerat, quod initium multorum aliorum eius scelerum fuit.

V. *Res Græcorum.*

Hoc anno Athenienses salua Lacedæmoniorum amicitia, cum Arcadibus eorum inimicis fœdus iniere, interprete Lycomede. Corinthii quoque, bona cum Lacedæmoniorum venia, cum Thebanis, qui aduersus Spartanos implacabile bellum gerebant, pacem fecere, nec socios se belli La[...]ici fieri passi sunt. Quo etiam tempore Dionysius iunior naues 12. quibus ducem Timocratem præfecerat, subsidio misit Lacedæmoniis: qui mox Eleis contra Arcades duce Archidamo semel iterumque auxilio fuerunt, vbi & Archidamus Rex traiecto fœmore vulneratus, Arcadibus victoriam reliquit, & sublatis per inducias mortuorum cadaueribus discessit; quæ appetente anno Olympiaco gesta esse tradit Xenophon l. 7. quod nostram chronologiam egregie confirmat: is enim annus nobis proxime sequetur.

Archidamus Rex vulneratur & vincitur.

VI. *Pestilentia magistratus Romæ absumit.*

L. porro Genutii, & Q. Seruilii consulatus à bello quidem, ac seditionibus quietus fuit, sed pestilentia vehementer laborauit. Censorem enim, Ædilem curulem, & tres Tribunos plebis mortuos ferunt. Ex quo licet coniicere quot funeribus in plebe grassata fuerit. Eadem etiam extinctum significat Liuius M. Furium Camillum, virum in Republica Romana pace, belloque omni laude clarissimum: idque Sanctus Augustinus affirmat. Quod autem hic tradit Liuius vixisse Camillum quinque & triginta annis post restitutam patriam, viginti quinq. legendum est, vt iampridem notauit Glareanus, & post eum Sigonius, & Onuphrius: estque hic vigesimus quintus à 364. quo pulsis Gallis Roma recuperata est. Quod si Camillus dum Gallos proxime vicit, deq; iis triumphauit, octogesimum annum egit, vt scribit Appianus init. lib. de bellis Gallicis, secundo & octogesimo ætatis excessit è viuis.

Mors Camilli. *L. 4. de ciu. c. 17.*

ANNVS MVNDI 3690. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 174. Artaxerxis Ochi 1. Ieddoe, qui & Iaddus, Pontif. 1. Olympiadis CIV. An. 1. Prætore Athenis Timocrate. Vrb. cond. 389. T. Sulpitio Petico, & C. Licinio Stolone Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 363.

I. *Initium Artaxerxis Ochi.*

DVODECIMVS Persarum imperator succedit imperio Artaxerxes Ochus, cui proprium Ochi nomē quasi cognomen, ad regium Artaxerxis numen additum est. Cum enim, vt ait Diodorus Siculus, Artaxerxes Mnemon pater eius regnum probe administrasset, pacis insigniter amans, & prosperis successibus vtens, posteros inde reges nomen transmutare in huius appellationem Persæ iusserunt. Insciente Diodorus videtur, certe re ipsa docet illis minime obtemperatum, nam nullus deinceps, ne filius quidem Ochi, Artaxerxes dictus est, & imperii clauum annis tribus, & viginti tenuit, vt in eius morte dicetur. Hoc anno Demosthenem egisse annum 17. completum scilicet, scribit Dionys. Halicarnassæus in Opusc. de Demosth. & Aristot. est enim tertia 18. initio ducto ab anno ante centesimam Olymp. vt scriptum reliquit ille idem Dionysius ibid. vide etiam Plutarchum in vita Demosthenis.

II. *Et Iaddo pontificem.*

NOVVM quoque Regi addimus de more Pontificem Hebræorum, qui apud Nehemiam 12. vocatur Ieddoa, apud Tigurinam Iaddua, Iosepho Iaddus. Cæterum is, quantum ex Iosepho colligere licet, pontificatum iniit, cum iam Ochus aliquot annos regnaret, viueretq; pater eius Ionathan: sed quia certus annus definiri non potest, pontifices quos constat sub certis regibus vixisse, cum regibus etiam commutamus.

Ionathas fratrem suum in templo interfecit.

Scribit ergo Iosephus Ocho regnante, Ionathan pontificem fratrem habuisse nomine Iesum, cui Bagoses dux Ochi primarius, promiserat se pontificatum daturum. Qua fiducia Iosue cum liberius cum fratre in templo altercaretur, tantam pontifici mouit iram, vt ab eo in templo interficeretur. *Quam iniuriam*, inquit, *Deus non dissimulauit, sed & populus hac de causa libertatem amisit, & templum à Persis pollutum est.*

III. *Non semper...*

AMISSIONEM libertatis Iosephus vocat tributum ab eodem duce impositum, vt priusquam quotidianas hostias offerrent, in singulos agnos ex publico 50. drachmas penderent. Pollutionem autem templi vocat ingressum Persarum infidelium in templum, quam sic explicat. Bagoses eo cognito, quod Pontifex proprium fratrem in templo interemisisset, superueniens Iudæis iratus est. *Ausi estis scelesti, in templo vestro cædem perpetrare?* Et cum conatus templum ingredi, arceretur. *Quid*, inquit, *an me putatis impuriorem, quam cadauer quod iacet in templo?* Et his dictis ingressus est, atque hac occasione per septennium eius cædis pœnas à Iudæis exegit. Mortuo deinde Ioanne, pontificatum accepit filius eius Iaddus. Hæc fere Iosephus, quæ nihil vetat sub hæc regis exordia contigisse; certam enim temporis notam proferre non possumus.

IV. *Initia Ochi cruenta.*

DE Ochi autem initiis ista Iustinus, l. 10. *Hæreditas regni Ocho tradita est, qui meritò timens parem coniurationem* (ei scilicet quam Darius frater eius in Artaxerxem Mnemonem excitarat, aut quam tecum ipsemet in fratres duos fabricatus erat) *regiam cognatorum cæde, & strage principum replet, nulla non sanguinis, non sexus, non ætatis misericordia permotus: scilicet ne innocentior, fratribus parricidis haberetur. Atque ita veluti purificato regno bellum Cadusiis infert, &c.* Hactenus Iustinus. Incurrit autem principium regni eius in principium Olympiadis centesimæ quartæ, quam Elei inter Anolympiades, id est, illegitimos ludorum conuentus olim numerauere, vt est apud Pausaniam. Eam Arcades celebrarunt, in eoque Eubotas Cyrenæus in stadio victor extitit, aut vt habet Diodorus, Phocides Atheniensis, quem consule super controuersia de ludis Olympicis inter Eleos & Pisates, qui in Peloponneso sedes habent.

Olymp. 104 [...]

V. *Certamen inter Arcades, & Eleos.*

IN Græcia rursus Arcades Eleos bello fatigabant, ac non solum Olympiam, ait Xenophon, validiori præsidio muniebant, sed etiam appetente anno Olympiaco, parabant se ad Olympia celebranda cum Pisatis: sed sub ipsos ludos Olympicos superuenientes Elei, cum eis præter opinionem fortissime decertarunt, indeq; domum reuersi sunt. Quæ confirmandæ potius Chronologiæ gratia, & in signum non male in suos annos distributi Xenophontis, quam ipsius rei causa retulisse voluimus. Ex quo etiam Diodorus, qui pugnam Mantinæam in sequentem annum differt, corrigendus videtur.

Vsurpatio sacrarum pecuniarum in profanos fines damnata.

Interea superuenit contentio inter Arcadas & Mantinæos. Cum enim illi pecunias sacras ex templo Iouis Olympici acciperent, quibus Eparitas stipendiarios ex Arcadia milites alerent, id decreto primi Mantinæi prohi-

buere, trementibus licet contra eos Arcadum præfectis, eosq; intus vocantibus, quod scilicet ista parcimonia Arcadicam societatem labefactari dicerent. Neque enim vnquam defuere, qui sacra profanis vsibus, specioso publici boni prætextu, dissipare vellent. Verum mox Mantinæorum iudicium in publico decem millium concilio comprobatum est, vbi sacrarum pecuniarum vsurpatio damnata est, negatumque crimen violatæ deorum religionis posteris in omne deinceps æuum inultum relinquendum esse.

VI. *Sacrilegi bellum excitant.*

PRÆFECTI autem qui pecuniam sacram tractauerant, cum se animaduerterent de vita periclitaturos, si rationes reddendæ essent; priuatum periculum damno publico redimere cupientes, Thebas mittunt, ac Thebanos monent, ni expeditionem susciperent, periculum fore, ne rursus Arcades ad Lacedæmoniorum partes transirent. Itaque Thebani expeditionem in Arcadiam duce Epaminonda suscipiunt, Mantinæis & vniuersis Arcadibus, qui pacem malebant, & fœdus inter se inierant, expeditionem eiusmodi in perniciem totius Peloponnesi fieri dicentibus. Itaq; Athenas suos mittunt, qui Athenienses ad ferendam opem cohortarentur. Lacedæmonios etiam per legatos hortantur, vt communibus auxiliis prohiberent, ne qui Peloponnesum in seruitutem redigerent.

Bonitas populi.

VII. *Expeditio Epaminondæ.*

INTERIM dum hæc agebantur, Epaminondas domo proficiscebatur, ac secum Bœotos omnes, Eubœenses, ac Thessalos multos in armis habebat; pleriosque etiam in Peloponneso à suis partibus futuros arbitrabatur: Argiuos inprimis, in quorum agrum copias celeriter traduxit, & Nemeam Argiuorum vrbem ingressus, nonnihil illic commoratus est, vt Athenienses transeuntes ad defendendum Peloponnesum interciperet, ratus Thebanis emolumento futurum, quidquid Athenienses detrimenti accepissent. Sed cum illos non terra, sed mari iter facturos didicisset, motis è Nemæa castris, Tegeam Arcadiæ vrbem, Thebanis amicam profectus est: vbi castra posuit, ratus ea intra vrbem tutiora fore, rebusque necessariis abundatura, & consilia sua hostibus occultiora. Interim Peloponnesii omnes quotquot consentiebant, apud Mantinæam conuenere, ibique magna cum cura eam muniuere, dum rex Agesilaus, qui erat in itinere, cum copiis expectabatur.

VIII. *Eius consilium rei gerendæ.*

HOC rerum statu Epaminondas animaduertens nullam ad se vrbem deficere, (expectabant quippe quo belli fortuna, inter tum potentes aduersarios, inclinatura esset,) ac tempus rei gerendæ idoneum paulatim elabi, aliquid sibi gerendum putauit, ne infamiam pro hactenus parta gloria incurreret. Ergo Spartam ipsam improuisus nocturno itinere, cum quindecim hostium millibus, vt ait Iustin. l. 6. inuadere cogitat, & ipsam imperij totius Græciæ arcem occupare tum desertam, ac propugnatoribus vacuam. Nam & equites eorum iam in Arcadiam discesserant, & copiæ mercenariæ, & ex decem cohortibus tres. Occupasset que reuera, nisi diuino consilio factum esset, vt Agesilaus, qui apud Pellenen Achaiæ vrbem esse ferebatur, à quodam Cretensi de aduentu Epaminondæ curriculo monitus fuisset. Qui Spartam, dispositis hinc inde suis, perpaucis licet, custodire cœpit. Polyb. l. 9. ait Agesilaum tum fuisse Mantinææ, & vrbi, in ipso temporis articulo quo capiebatur, sub tertiam noctis horam, auxilio superuenisse. a

Improuisus Spartam aggreditur.

a p. 547.

IX. *Thebani in pugna.*

Eo cognito Epaminondas captauit locum, in quo se facile in pugna superiorem fore credebat, vt qui vrbem ex descensu inuasurus esset, sed vel diuino nutu, vt ait Xenophon, vel Spartanorum ex desperatione virtute, res ei præter sententiam accidit. Nam eum Archidamus vix centum viros duceret, & in lucum arduum contra hostem pergeret. Thebanos tamen perculit, & primos, qui apud Epaminondam erant, occidit. Cum autem exultarent Lacedæmonii ob victoriã, ideoq; hostem intempestiuius persequerentur, rursum & ipsi quosdam amisere. Nam descripti diuinitus erant concessæ ipsis victoriæ certi quidam fines. Ita Xenophon b, recte de diuina prouidentia [illegible] sentiens ac [illegible] bens. Iustinus hæc declamatorie amplificat. Ait enim non amplius centum effœtæ ætatis viros, contra 15. millia pugnæ se obtulisse, in ipsis portarum angustiis, & paucos senes sustinuisse aciem, cui iuuentus paulo ante par esse non potuerat. In eoque prælio duos hostium duces cecidisse. Verum oblitus videtur Iustinus Spartæ neq; portas neq; muros fuisse, neque esse credibile Archidamum centum effœtæ ætatis viros ad vrbem propugnandam duxisse, quod scribit Xenophon. Nec verisimile est duces copiarum apud Epaminondam, & non apud suas quemq; turmas, potius pugnauisse, sed nimium laborem, & forte ingratum susceperim, si Iustinũ, Diodorum, alios ex Xenophonte emendandos suscepero. Vt ergo ad eum regrediamur.

Xenophon in b *l. 7 p. 644.*

X. *Epaminondas de pugna ad Mantineam deliberatio.*

QVONIAM intelligebat Epaminondas futurum, vt Arcades Lacedæmonē, opis ferendæ causa concurrerent, nolens cum vtrisque simul serio decernere, sperans Mantinæam vicissim propugnatoribus, qui Spartam conuolassent, vacuam fore, vt scribit Poly. l. 9. Eo sub Meridiem peruenit, vel potius, vt Xenophonti hæc accuratius persequenti placet, Tegeam quam celerrime redit, & peditatu quiescere iusso, equitem ad Mantinæos misit, qui pecora, virosq;, & frumentum, quæ illi extra vrbem tum habebant, id enim erat anni tempus, quo illi frumentum in vrbem conuehebant, diriperent. Sed eam cladem Athenienses à Mantinæis sociis suis auerterunt, prælio contra Thebanos feliciter commisso.

Quo a cause pugnandi.

Hic Epaminondas, qui paucis diebus male semel iterumq; pugnasset, & videret sibi intra paucos dies necessario abeundum, quod huic expeditioni definitum tempus effluxisset: Et si eos ad quos iuuandos aduenerat, desereret, illi ab hostibus obsiderentur, ipse gloriam omnē, multo iam pridem labore partam, prorsus amitteret: denique; nullum operæ precium fecisse videretur in rem Thebanam, sed occasionem potius præbuisse bellicæ societatis ac fœderis Lacedæmoniis, Atheniensibus, Arcadibus, Achæis, aliisq;, necessario sibi pugnandum esse statuebat, vt vel victoria aduersos eos casus aboleret, vel si mortem oppeteret, præclaro fine vitam clauderet, in conatu relinquendi patriæ suæ imperium Peloponnesi.

XI. *Stratagema pugnantis.*

ITAQVE pugnæ certus, cum militem haberet obsequentissimum, aciem instruit, & pugnæ spem hostibus præbet; eam tamen vt infringeret, & hostem imparatum inuaderet, subsistere militem suum in armis iubet, & speciem castra munientis exhibere. Quo factum est, vt maxima pars hostilis exercitus huc illuc dilaberetur, persuasa nullam tum pugnam imminere. Cum ecce improuisus Epaminondas cum suis, in modum triremis aduersum quasi rostrum ad ictum ostentantis, instructis, in hostem ducit. Illi territi nec inopinato aduentu, alii se ad ordines cursu conferebant, alii se instruebant, alii frenabant equos, alii loricas induebant, omnes denique magis cladem accepturi, quam illaturi videbantur. Denique primus ipse, cum parte copiarum longe robustissima, in hostem impetum facit, & qua parte eum aggressus est, victoria potitus, vniuersum hostilem exercitum in fugam coniecit. Verum postea quam ipse cecidit, sui recte victoria vti nescière, sed casu imperatoris sui quasi attoniti, ne hostem qui fugientem persequi potuere, sed quasi victi essent ipsi, trepide perfugientes hostes elabebantur.

Vulnere moritur.

XII. *Ambigua victoria ex Xenophonte.*

SICQVE factum est, cum tota fere Græcia conuenisset, castraque opposita haberet, omnibusque persuasum esset, si tum prælio decerneretur, fore vt victores Græciæ imperarent, victi parerent, Deus ille exercituum Dominus, ita pugnæ huius euentum temperauit, vt trophæum vtrique statuerent, quasi victores, nec statuentes alteros alteri impedirent: vtrique etiam mortuos, tanquam victores, per inducias redderent, & vtrique tanquam victi per inducias reciperent, vtrique denique se victores dicerent, cum tamen neutri pugnando conditionem suam vlla re meliorem fecissent. Polybius quoque hanc victoriam ancipitem vocat ob mortem Epaminondæ. In hac quoq; pugna diuinam prouidentiam agnoscit, cum ait scriptores [illegible] de ea

pronotociate; Imperatorem boni ... partes omnibus numeris expleuisse; sed ipsum cum aduersarios vinceret, à fortuna esse superatum. Hæc fere de pugna Mantinæa Xenophon, qua septem libros Græcæ historiæ terminauit. Fertur Xenophon, ait Diogenes Laërtius, huius pugnæ tempore coronatus sacrificasse, & cum filium corruisse didicisset, coronam deposuisse: vbi vero accitet pugnantem oppetiisse comperit, eam rursus capiti imposuisse. Sunt qui illum ne lacrymatum quidem dicant, solumque dixisse: *sciebam me eum genuisse mortalem*.

XIII. Cvm autem hic ipse Xenophon de morte Epaminondæ id vnom diserit, eum fortiter dimicantem in pugna cecidisse, dubiæ sane fidei videntur esse, quæ Diodorus, Æmyl. Probus, & Iustinus non admodum inter se consentientia addidere. Epaminondam multis appetitum iam telis, in pectore lethale vulnus accepisse, hastaque defracto, & ferro in corpore relicto, acerbitate vulneris subactum illico prolapsum esse. Volneratum Epaminondam, quasi ea placito consensu, ex prælio discessum fuisse, & viuum in castra reportatum. Comque accersiti medici asseuerarent mortem certissime secuturam, quamprimum corpore telum extractum foret, armigerum ad se vocatum interrogasse, clypeus ne saluus esset: quod cum ille non solum affirmaret, sed ipsum etiam clypeum ostenderet; rursum quæsisse vtri vicissent, illoque respondente vicisse Thebanos; iam tempus est, inquit, moriendi statimq; ferrum e vulnere extrahi iussisse, & amicis cum lacrymis querentibus, an sine liberis, è vita migrare libeoter posset ... duas se relinquere dixisse, victoriam scilicet ad Leuctra, & ad Mantinæam: atq; his dictis hastæ mucrone educto, animam placide exhalasse. *Post pauca dies*, inquit Iustinus, *Epaminondas decedit, cum quo vires quoque Reip. ceciderunt*. Et alludens, vt videtur, ad Diodori telum, *Nam sicuti telo, si primam aciem perfregeris, reliqua ferro vim nocendi sustuleris, sic illud velut mucrone teli ablato duce Thebanorum, Rei. vires hebetata sunt, vt non tam illum amisisse, quam cum illo omnes interiisse viderentur*. Et de Epaminonda hactenus, plura apud Diodorum leges.

XIV. ROMANVS enim morbus nos ad se vocat; qui cum præcedenti anno exortus, etiam hoc perseueraret, nec vis morbi, inquit Liuius, humanis consiliis, nec ope diuina leuaretur, victis superstitione animis, ludi quoque scenici inter alia cælestis iræ placamina, instituti dicuntur, quibus nec religione animi, nec corpora leuata sunt morbis. Quin etiam cum medios forte ludos circus Tyberi superfuso irrigatus, impediisset, id vero velut auersis iam dis aspernantibusque placamina iræ, terrorem ingentem fecit. Hæc ex Liuio. Paulus autem Orus. l. ... *Anno*, inquit, *ab vrbe Cond. 384.* octauum dicere oportet, vt ex ante dictis satis superque constat. ... *Genucio, & Q. Seruilio Coss ingens vniuersam Romam pestilentia corripuit, nam breui tempore transcurrens, sed grauis, diuturnaq; in multo dispar sexu, in nulla ætate dispimilis, generali cunctos per biennium ingiter tabe confecit, vt etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos, afflictosq; dimiserit*. Et mox.

XV. AVTORAS *suasere pontifices vt ludi scenici dis expetentibus ederentur, & ita pro depellenda temporali peste corporum, accersitus est perpetuus morbus animarum*; sic ipse, contra scenicos ludos, aduersus quos D. Augustin. a in primis nocehitur, vt priores omittam Tertullianum, Arnobium, Cyprianum, Lactantium, Saluianum, &c. *Vbi erant*, inquit Augusti. dij scilicet Romanorum) *cum illa insignis pestilentia tam ingentem stragem dedit, qua & ille Furius Camillus extinctus est?* & mox, *Inde in hac pestilentia scenicas ludos, etiam nouam pestem non corporibus Romanorum, sed quod est multa perniciosius, moribus intulerunt*. Idq; ipse quoque Liuius videtur innouete, cum ait, istiusmodi piaculorum conquisitionem (aut potius exercitationem) animos magis, quam corpora morbo affecisse.

XVI. Adde illud quoque de ludis scenicis ex Augustino b *Ludi scenici spectacula turpitudinum, & licentia vanitatum, non hominum vitio, sed deorum vistorum iussu Romæ instituti sunt. Tolerabilius diuinos honores deferretis illi Scipioni* Nasicæ, qui cum esset pontifex ludos scenicos censuit abrogandos, vt pauloante dixerat) *quam deos huiusmodi calerctis*. Denique ita concludit. *Neque illa corporum pestilentia idea conquieuit, quia populo bellicoso, & solis antea ludis Circensibus assueto, ludorum scenicorum delicata subintrauit insania. Sed astutia spiritu(um) nefandorum praeuidens illam pestilentiam iam fine debito cessaturam, aliam longe grauiorem qua plurimum gaudet, ex hac occasione non corporibus, sed moribus curauit immittere, qua animos miserorum obcæcauit, tenebris, deformitate fœdauit*. d Hæc Augustinus.

a Lib. 4. de ciu. ... b ... de ciu. dei ... c ... d vide Augustinum ... de Theatro ... Rodig. l. ... Buda ... Athletarum ... de hoc qui postea ...

ANNVS MVNDI 3691. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 175. Ochi & Ieddoe Pontif. 2. Olympiadis CIV. an. 2. Prætore Athenis Charichde. Vrb. cond. 390. Cneo Genutio, & L. Aemilio Mamerco II. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 362

I. POST pugnam ad Mantinæam, Græci cum fortitudo par esset, & anceps victoria, perpetuis certaminibus laboribus defessi, hoc tandem bellis imposito, inquit Diodorus, commune pacis & amorum societatis fœdus ineunt, cui Messenios quoque includunt. Sed Lacedæmonii, qui odio Messeniorum implacabili ardebant, propter illos conditionibus pacis subscribere noluerunt, ideoque soli Græcorum in fœdus hoc non iurarunt. Nolebant scilicet liberam, ac sui iuris esse Messenem, quam 20. annorum bello sibi subiectam à maioribus accepissent, vt ait l. 7. Xenophon, ideoque iam tum fœderis, quod Corinthii cum Thebanis fecerant, participes esse noluerant. Eiusdem fœderis à pugna Mantinæa tunc meminit idem Diodor. ad fin. l. 15. vbi ait in pactis scriptum fuisse, vt à pugna in suam quisque patriam rediret, quod cum finitimæ vrbes, quæ iam pridem Megalopolim translatas se moleste ferebant, intellexissent, quasi facta sibi potestate, in pristina sua oppida vltro reuerti cœperunt; ex quo bellum inde sequenti conflatum est.

II. De Messeniis istis scribit Polyb lib. 4. eos cum vicini essent Lacedæmoniis, & Arcadibus, quorum illis iam inde à principio, cum eorum agrum occupassent, illis nihilominus inimici erant, sic vt nunquam inimicitiam concilian poruerint: Arcades autem eos amabant, & salutis eorum curam gerebant: ipsi tamen neq; inimicitias cum Lacedæmoniis generoso animo exercuerunt, neque cum Arcadibus amicitiam coluerunt. Itaque si quando hi populi vel inter se, vel cum aliis bellum gerebat, bene cum Messeniis agebatur, quoties vero Lacedæmoniis erat otium, aut seruire eis baiulorum more cogebantur, aut extorres in exilium cum liberis & vxoribus abire. Hæc ex Polyb. de hue autem fœdere paulo post. Quo tempore ait, pugnatum est ad Mantinæam à Græcis, victoria anci pite ob mortem Epaminondæ, Lacedæmoniis Messenios fœderi ascribi vetantibus, quod Messeniam certa spe sibi vendicarent: Magalopolitani contra & quicunq; societate iuncti cum Arcadibus erant, vsq; pertenderunt, donec Messenii in Societatem recepti, & conuentionis atque iurisiurandi formula comprehensi, soli Lacedæmonii legibus fœderis excluderentur.

III. ROMÆ autem eum piaculorum conquisitio magis animos, quam corpora morbi afficeret, repertum est senioretum memoria dictum, pestilentiam quondam clauo ab Dictatore fixo sedatam, Senatus Dictatorem, Clauifigendi causa, dici iussit. Dictus L. Manlius Imperiosus, L. Pinarium Mag. equitum dixit. Lex vetus fetebat vt I... bus Septembris clauus pangeretur. F... fuit dextro lateri ædis Iouis Opt. Max. ex parte qua Mineruæ templum est. Liuius l. 7.

CÆTERVM L. Manlius perinde ac Reip. gerendæ, ac non soluendæ religionis gratia creatus esset, bellum Hernicum affectans, acerbo delectu iuuentutem agitauit; tandemque omnibus eum Tribunus pl. ... oris ... av.

Margin notes: Pax inter Græcos composita. — Bonum Lacedæmoniorum ... — Bona Messeniorum ... — Dictator clauis figendi causa.

PER. A. … verecundia victus abijt Dictatura: neque … us propterea minio sequentis anno dies illi dictus est.
AN. 176

ANNVS MVNDI 3692. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Persarum 176. Ochi, & Ieddoæ Pontif. 3 Olympiadis CIV. an. 3. Prætore Molone. Vrb. cond. 391. Consul. Q. Seruilio Hala, & L. Genutio II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 361.

I ÆGRE ferebant Megapolitæ se à colonis suis destitutos, eosque iubebant ad se, quo semel translati fuerant, reuerti: cumque illi parere nollent, controuersia denique in bellum versa est. Oppidani à Mantinæis, eorumque socijs, cæterisque Arcadibus auxilia petunt. Megapolitæ contra, Athenienses de armorum societate sollicitant; qui non cunctanter tria millia grauis armaturæ, & trecentos equites mittunt, quibus Pammenem præficiunt. Qui cum copijs Megalopolim profectus, oppidorum alijs vi expugnatis, alijs terrore subactis, oppidanos Megalopolim redire cogit, sicque oppidorum in vnam ciuitatem coagmentatio hoc modo composita est. Hæc ex Diodoro in hunc annum. Qua de re nihil apud Polybium, quamuis Megalopolitanum inuenio.

II RefERT in hunc ipsum annum Diodorus Siculus initia multorum in Asia, & Ægypto motuum bellicorum, contra Persarum Regem Artaxerxem, quem nimirum vsque ad hunc annum vitam produxisse tradit. Sed nos cum sententiam de 4.. regni eius annis probabiliorem duxerimus, res tamen gestas ab anno, quem ei Diodorus assignauit, dimouere noluimus, tametsi hæc ad Artaxerxis Ochi, non Mnemonis tempora pertinere, nullo certiore viæ duce nixi. Nec maiorem lucem ab Æmylio Probo, vel Plutarcho accipere possumus. Etsi enim eos motus sub Artaxerxe dicant contigisse, res tamen adhuc in ambiguo remanet, quoniam tam Pater Mnemon, quam filius Ochus Artaxerxes appellati sunt.

III. Hoc ergo anno Asiani maris accolæ conspiratione facta defecerunt à Persis, cum Satrapis & ducibus, qui illis prouincijs cum imperio præerant. In quibus præcipui erant Ariobarzanes Phrygiæ Satrapa, & Mausolus Cariæ Princeps, quem tamen ante quatuor Olympiades mortuum dixit Plinius, vt alio loco a notauimus, & Orontes Mysiæ, & Autophradates Lydiæ præfectus, & de suorum genere Lycij, Pisidæ, Pamphylij, & Cilices; & præter hos Syri, ac Phœnices, cunctique fere, qui oram maritimam incoluit. Æmylius Probus prædictis defectoribus addit Thyum Dynastam Paphlagoniæ, & Aspim Cataoniæ quem vtrumque mox Datames incredibili celeritate oppressos, comprehensosque in regis manus dedit, vt idem … in Datamis vita … bit. Verum Autophradatem defectoribus non ad numerat, cum è contrario referat eum … regis bello … ecutum esse eos, qui defecerant & o… Dat… is … esse.

IIII … tempore Tachos Rex Ægypti Achoris … successionem amplexus bellum in Persas pa… inde ex ciuitatib' Græciæ conductis, … in suas partes adduxit, qui tum Per… erant, eo quod Rex Messenios communi Græciæ … continere voluisset. Ergo ad Ægyptum misere Ag…um, cum mille grauis armaturæ militibus, quo … Chabrias Atheniensis sponte profectus est. Tachos, quem … ius in Chion. videtur nom… Theo…m mercenario … mili, qui decem mil… erat. Agesilaum præfecit … Chabriam autem Atheniensem classi: octog… ita ve… peditum Ægyptiorum præfecit Nectanabum filium.

In tanta rerum perturbatione, tot defectionibus, tam … totamque multiplici bellorum apparatu cum magna etiam pars vectigalium Regi Persarum perijsset, facile in … periculum … isset, nisi varijs proditionibus & in Asia, & in Ægypto ipsi se hostes pene confecissent.

NAM Satrapæ, qui Regis … cum Orontij Satrapę Mysiæ … commisissent; is sperans, si soci… præter alia dona, totius maritimæ … noratum iri: aliquos eorum comprehen… mittit: multas inde vrbes, & condu… manum, legatis à Rege missis pr… qui à Satrapis missis erat in Ægy… Tachon, quingentis inde talentis, & longis nauibus quinquaginta acceptis, Leucas Asiæ vrbem cum classe petit, multosque defectorum duces illuc accersitos comprehendi, vinctosque ad regem transmisit: & eo proditionis munere in eius gratiam redijt.

In hunc item annum Datamis defectionem à Rege, Diodorus refert. Verum ex Æmylio Probo … constare potest eam non nisi anno sequente, sicut nec Ægyptiacam expeditionem contingere posse.

V. INTEREA tamen alia proditio, & quidem geminata Ægyptiorum, res Persarum non parum iuuit. Suadebat Agesilaus Regi, vt ipse domi se contineret, bellumque per legatos administraret. Eo consilio improbato Tachos cum exercitu contra Persas proficiscitur. cumque iam in Phœniciam peruenisset, is quem ipse … regem in Ægypto reliquerat, ab eo deficit, missisque ad Nectanabum regis filium nuncijs hortatus est, vt regnum … Ægypto paternum inuaderet. qui facile persua… quibus præerat Ægyptum occupat. Verum Tachos elapsus per Arabiam ad regem ascendese, & peperam à se … missorum veniam petere non dubitauit. Illum Artaxerxes non solum à noxa absoluit, sed ei … belli contra Ægyptios mox Imperatorem declarauit … sperans se eadem opera de filio ac patre, inter se pugnantibus, vltionem sumpturum.

HVIVS anni principio dies Manlio Exdictatori, a M. Pomponio Trib. pl. dicitur … ob acerbitatem qua erga ciues in militari delectu fuerat vsus, cædendis alijs, alijs in vincula conijciendis: ob morum etiam asperitatem, qua tum in alios, tum maxime in filium vteretur, quem propter aliquam … guæ … tarditatem ruri detinebat. Hæc cum … filius didi… inscijs omnibus cultro succinctus domum M. Pomponij adit existimantis illum … nam accusationem, delatione aliqua noui criminis, ad … emotisque arbitris cultrum stringit, & super lectum stans, ferro intento, iurare cogit ipsum, patris sui accusandi causa, concilium plebis nunquam habiturum, alioqui se eum extemplo transfixurum minatur. Pauidus Tribunus, qui ferrum ante oculos micare cerneret, se solum inermem, (forte legendum senem inermem, probabilior enim sit res, & iucundior antithesis. Addit enim illum præualidum iuuenem, & stolide ferocem viribus suis;) adiurat … in quæ adactus est verba, & præ se deinde tulit ea … subactum se … cepto destitisse. Et quamuis optasse … sibi potestatem fieri de … suffragia ferendi; non tamen ægre tulit id filium pro patre … ausum, eo, … laudabilius esse duxit, quod animum eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auerti… Ita … & Patri remissa causæ dictio est, & ipse ad … cent nouo Tribuni militaris in legionib. hon… est.

VI. ET hæc … prima fronte laudabilia videantur; quæ tamen … ad normam rectæ rationis examinet, … excusatione potius aliqua rusticanu… paterno pe… ulo, quam præmiu… aisse. Nam neque priuato

1. … afferre aut minas … tentare licuit, quæ … priuatum quidem licita fuisset, nedum … Romanas leges, persona esset sacro … violatio capitalis: neque pietas,

2. … paternus … vlla omnino virtus inconsulta esse … prudens, nedum violenta, atque temeraria. Neque … honestum fuit, filium Patris in se acerbitatem …

3. patienter: ideo eidem licitum fuit de eaacerbi… legitimum magistratum constituere iudicem, atque … orem. Denique Tribunus eiusmodi …

... minime ... ab accusatione desistere, sed iure poterat ex uno reo geminum facere, & ferocem etiam ac turbulentum iuuenem accusare, qui latronum more, ad iniostom & indebitum iusiurandum, magistratum vi adhibitis compulisset. Quæ si quis eacusare malit, id probabilius fecerit opinor, quam verius.

x. E... anno, vt T. Liuius refert, seu motu terræ, seu qua vi ... orum medium fermè, specu vasto collapsum in immensam altitudinem dicitur. Neque eam voraginem coniectu terræ expleri potuisse. Donec monitu Deum id ... loco dicandum ... um est, quo Pop. Rom. plurimum posset, si Remp. ... luam esse vellent. Cumque M. Curtius egregius bello iuuenis, negaret vllum esse maius Romanum bonum ... virtute, silentio facto modo templa, modo Capitolium intuens, & manus nunc in cœlum, nunc in patentes terræ hiatus, ac deos manes porrigens, se deuouit. Equo deinde quam poterat maxime exornato insidens, armatus se in specum immisit, qui deinde Lacus Curtius est appellatus. Quæ si dimidicate placet, non ... dubitandum videtur, cum præstantissimus iuuenis egregie fortitudine patriæ saluti deuouerit. Id vero maxime dolendum, tantam fortitudinem, non diuinæ gloriæ potius, quam cruentissimæ dæmonum crudelitati fuisse consecratam.

x. Eodem anno de Hernicis consultus Senatus, cum feciales ad res repetendas nequicquam misisset, id bellum populus frequens iussit, eaque prouincia ... Genucio ... te euenit. Qui cum ab hostibus in insidias improdenter præcipitatus esset, ex ... ab infestis occisus est. Quod vbi Romam est nunciatum, non tam calamitate publica mœsti patres, quam ... rocè infelici Consulis plebei ductu, eam cladem dentumelæ, indignantium Consulatum Plebi communicatum, omnibus locis fremebant. Itaq, Appium Claudium qui eam legem dissuaserat, Dictatorem volunt, eumq. Senatus Consul dicit, qui dum in Hernicis nouum exercitum ducit, C. Sulpitius legatus rem præclare contra hostem gerit. Aduentu deinde noui exercitus copiis duplicatis, difficillimo nihilominus prælio cõ... Hernicis pugnatum est, qui ad omni studio, industria, primis ... iuuentutis suæ florem cumparauerant, vt ad obtinendam ... nihil magis quam Populi Ro. fortunam val... metrio iudicatum sit. Fusi fugatique Hernici ... cruenta Romanis victoria fuit. Nam præter ... equites, quarta ... itum pars amissa est.

Appius ... Dictator. ... Hernici ... victi.

ANNVS MVNDI 3693. SEXTÆ ÆTATIS, ... Imperij Persarum 177. Artaxerxis Ochi 4. Leonis Pontif. 4. Olympiadis CIV. an. 4. Prætor Nicophemo. Vrbis Conditæ 392.

L. Sulpicio, & C. Licinio Caluo Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 360.

Hoc anno, atque hoc ipso Prætore Nicophemo natum Dinarchum Oratorem, tradit Halycarnassæus in eius vita. Fuit hic genere Corinthius, qui & Atheniensis existimatus est, quod ibi ab adolescentia diutius me versatus sit, vt author est in eiusdem vita Plutarchus. Floruit autem maxime Alexandri tempore, ac post eius mortem cum Demetrio Phalereo; quando Demosthenes, aliique dicendi principes Athenis exulabant. ... autem hic annus Demosthenis, vigesimus primus, Aristotelis vigesimus quartus, quoniam hic anno regni Persarum 154. natus est, ille 157. vt suis dictum est locis, sed maiu... ia videamus. Asia enim atque Ægyptus hoc tempore, armis Persicis Ægyptijsque fremebant, sed bellum in Asia proditionibus elanguit, & in Ægypto bellum per Ægyptios ipsos pro Persis confectum est. Vtrumque ex ijs, quæ Æmilius Probus, & Diodorus l... referunt facile planum fiet.

II. Cvm Datames Thyum Dynastam Paphlagoniæ cora ... Regi rebellem viuum cœpisset, ac regi ... didisset. Rex eum magnifice muneratum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo, & in ... thraoste ad bellum Ægyptium, parique eum eo alijs imperio esse iussit. Postea vero quam Pharnabazum rex reuocauit, illi summa imperij tradita est. Qui cum maximo studio compararet exercitum, & in Ægyptum proficisci pararet, subito a Rege literæ ad eum venerunt, quibus iubebatur, vt intermissa profectione Ægyptiaca, Aspim Cataoniæ iuxta Cappadoces Satrapam rebellem, bello aggrederetur. Id cum tanta celeritate confectum esset, quan ta ne inchoari quidem posse videbatur, magnam Regis ex admiratione beneuolentiam consecutus est. sed maiorem etiam inuidiam æmulorum, qui de eo opprimendo consilia inire cœperunt.

Qvod cum ille per literas didicisset, & fluxam regum fidem, si quis casus aduersus incideret, desciscere à Rege constituit. Quare cum Androdem exercitui regio præesset, ipse cum ... fidissimis, in Cappadociam discedit, coniunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans qua voluntate esset in Regem; clam autem cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, vrbes munitas fidis tuendas tradit. Interea audit Pisidas quasdam copias aduersum se parare, filium eò Aridæum cum exercitu mittit. Cadit in prælio adolescens.

III. ... Datames ... desperat.

Profectus ... Pater ... ita cum magna manu, celans quantum vulnus accepisset, ne suorum animi debilitarentur. Sed ecce iterum malum. Socer eius Mithrobarzanes præfectus equitum, desperatis generi rebus, ad hostes transfugit.

IV. ... Mithrobarzanes proditus.

In Datamis vt accepit, sensit si in vulgus emanaret, ab homine tam necessario se relictum, futurum vt cæteri consilium sequerentur, in vulgus edit suo iussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus, interficeret hostes; quare relinqui eum par non esse, sed omnes confestim sequi, hostes facile in potestate fore, dum intus ac foris cæderentur. Itaque exercitum educit, eum iam Mithrobarzanes receptus esset à Pisidis, & infesta signa inferri iubet. Pisidæ noua re commoti, in opinionem adducuntur perfugas mala fide, compositoque venisse, vt recepti maiorem calamitatem afferrent, ergo primi eos adoriuntur. Illi cum quid ageretur ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transierant, & ab iis stare quos reliquerant, quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Mox & reliqui Pisidæ, & victoriam & castra ipsa amittunt. Tali consilio eodem tempore, proditorem perculit, & hostes profligauit: & quod ad suam perniciem fuerat cogitatum id ad salutem conuertit. Hæc ex Æmylio Probo, quæ aliquanto aliter à Frontino, & Diodoro referuntur.

V. ... regem ... prodit.

Nunc ... Mithr... vs Scismas eius filius natu maximus à patre defecit, & ad regem transfiit, atque ad eum Patris defectionem retulit. Contra quem Rex copias misit ingentes duce Antophradate; qui sentiens quali cum viro sibi res futura esset, tanta celeritate ad Datamen peruenit, vt is copias contrahere, ad occupandas Ciliciæ portas, non potuerit. Itaque in Cappadociam peruenit cum equitum ... millibus, & centum millibus peditum: cum quibus Datami, licet vigesimam partem militum non haberet, non dubitauit frequentibus prælijs confligere, locis semper opportunè præoccupatis, ne à multitudine circunueniri posset. Ita crebris victorijs potitus, Regios compulit vt ei suaderent, vt cum Rege in gratiam rediret. Quam licet is se patum fidam putaret, tamen conditionem accepit, sicque bellum contra Datamen tunc in Cappadocia sedatum est, Antophradates in Phrygiam se recepit. Æmyl.

VI. Regem Ægypti ...

Qvæ dum geruntur in Asia, Tachos Rex ad Agesilaum redierat, vt ait Diodorus. cum Nectanabus plusquam centum hominum millia in partem ... el patruelem, vt Æmylius refert duxit, & ad certamen prouocauit. Intrepidus, nequicquam ... ortante Agesilao, prælio rem experiri non est ausus, sed ... niratem monitam te cum Agesilao ... fit, vnde post obsidionem educto ... ilite Agesilau ... gen... o loci adiuuante, cum paucis hoste ... m... iru

dine abundantem deuicit, ac Tachon regno restituit. Verum Gemistus ait Agesilaum Tacho fuisse offensum, quod vniuersis copiis non fuisset ab eo præpositus. Itaque Nectanabis patruelis superueniente defectione, ab vtroque regum vt sibi opem ferret. Illumque misisse Spartam rogatum vtri vellent opem ferre, quod cum Sparta eius arbitrio permisisset, se ad Nectanabum relicto Tacho contulisse, moxque Tachon aufugisse, Nectabanum rerum factum esse, & inde ab eodem Agesilao obsidione Regis Mendesiæ gloriose liberatum. Postmodum cum Agesilaus reditum in patriam impetrasset, donatum ducentis & 30. argenti talentis, discessisse. Cumque per hyemem litus legendo nauigaret, delatum in desertum locum, cui nomen portus Menelai, viuere desiisse, vitæ 84. regni 41. Defectu mellis corpus cera conditum Spartam delatum ibique regia magnificentia tumulatum. Hæc fere Æmylius Probus, & Gemistus, & maxime Plutarch. in eius vita. Diodorus neque ceræ meminit, neque pecuniæ.

Sed ad Romanos redeamus, qui ad summam potentiam, licet paulo lentiore gradu progrediebantur.

VII. Dictator creatur ob Gallos. CVM Coss. hoc anno in Hernicos exercitum duxissent, & non inuentis in agro hostibus, Ferentinum vrbem eorum vi cœpissent. Tiburtinis portas eis in reditu claudentibus mox bellum indixerunt. Inde cum Galli 3. ab vrbe lapide via Salaria trans pontem Anienis castra haberent, Dictator creatus est T. Quintius Pœnus, & Mag. equitum Serg. Cornel. Maluginensis. Cum autem hic annus sit tantum septimus, à quo Furius Camillus in agro Albano prospere contra Gallos pugnarat, anno ab Vrbe Condita 386. vt habent Onuphrius, Sigonius, Pighius, cæterique Fastorum scriptores, mirum est annus haud minus decem inter vtrunque bellum poni à T. Liuio in fine l. 6. Is ergo ne secum aperte pugnet, eo loco pro decem, septem legendum putarim, sicut & apud Polyb. qui duodecimum pro septimo posuit, vbi ait Gallos hoc ipso tertio, quod Romani eis occurrere ausi essent, nocte fugientibus similes retrocessisse. Sed Liuium potius audiamus, qui hæc non quasi falsa refellit, sed nimia breuitate obscurata elucidat.

VIII. Torquatus cur nominatus. DICTATOR cum tumultus Gallici causa iustitium edixisset, ingenti cum exercitu ab vrbe profectus, in citeriore ripa Anienis castra posuit. Pons in medio erat, neutris eum rumpentibus, ne timoris indicium esset, cum eximia corporis magnitudine Gallus in vacuum pontem processit, & maxima voce Romanorum fortissimum ad singulare certamen prouocat. Tum T. Manlius L. filius, qui patrem à Tribunitia vexatione vindicauerat, pugnandi potestate à Dictatore impetrata, & à sociis habilibus ad pugnam armis instructus, in aciem contra Gallum stolidè lætum, & lingua etiam exerta sublannantem Romanum, armis fulgentibus, & versicolori veste exultantem, progreditur. Gallus proiecto læua scuto in aduenientis hostis arma, cæsim cum ingenti sonitu vanum ensem deiecit. Romanus mucrone surrecto, cum scuto suo imum Galli scutum percussisset, id est, in altum eleuasset, vt se sub eo insinuaret, & propius corpori hostis factus, extra ictum eius esset, vno alteroq; subinde ictu ventrem hausit, & in spatium ingens ruentem porrexit hostem.

IX. IACENTIS inde corpus ab omni alia vexatione intactum, vno torque spoliauit, quem respersum cruore collo circundedit suo, ex quo Torquati nomen ei iocularius inditum, postea in posteros honorifice propagatum est. Dictator hominem corona donatum aurea, magnis etiam laudibus pro concione decorauit. Tanti quippe ad vniuersi belli euentum ea dimicatio momenti fuit, vt Gallorum exercitus proxima nocte, relictis trepide castris, in Tyburtem agrum, atq; inde societate belli facta, commeatuq; benigne à Tyburtib. adiutus, mox in Campaniam transierit. Diceres Philisthæos, prostrato à Dauide Goliath, timore ac pudore obrutos, aut panico terrore concitatos, fuga salutem quæsiuisse. a

ANNVS MVNDI 3694. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Persarum 178 Artaxerxis Ochi 5. Philippi Macedonis 1. Ieddoæ Pontif. 5. Olympiadis CV. an. 1. Archonte Athenis Callimede. Vrb. Cond. 393. C. Petilio Balbo, & M. Fabio Ambusto Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 359.

QVARTVS Artaxerxis Ochi annus, in Eusebii Chronico primus est regni Philippi Macedonum regis, ex filio Alexandro Magno notissimi. Initium regni eius maluit Diodorus in hunc primum centesimæ quintæ Olympiadis annum referre, qua Porus Cyrenæus, Pororum Pausanias vocat, stadii victoriam obtinuit. Eum sequuntur Torniellus, Gordonus, Schotus in vita Demosth. Mercator, Autor Catalogi Olympionicarum, aliique sectati.

Verum cum constet, vt suo loco dicemus, ex Arriano, Dionys. Halycar. Diodoro, Eusebio, Philippum mortuum anno quarto Olympiadis centesimæ decimæ, si dicamus cum Eusebio, ipsum sex & 20. annos regnasse, eum necesse est ante biennium regnare cœpisse, sin 25. cum Iustino, anno præcedenti. Si deoique 24. cum Diodoro Siculo, hic annus regno eius initium dabit, quæ fuit Phauorini sententia apud Laërtium in vita Platonis, quem ille b mortuum esse dicit anno decimo tertio regni Philippi, at mortuus est, vt Hermippus apud eundem Laërtium testatur, et que Plutarchus in vita Demosthenis assentitur, anno primo Olympiadis centesimæ octauæ; ex quo plane consequens est, eum hoc ipso anno regnare cœpisse.

IDEM Laërtius in vita Xenophontis, ex Stesiclide Atheniensi, refert Xenophontem obiisse anno primo Olympiadis 105. quo Prætor erat Callidemides, quo & Philippus Amyntæ filius Macedonibus imperauit, siue imperare cœpit, certum enim annum voluit designare. Eadem fuit sine dubio Demosthenis sententia, qui in 3. Philippica, ait cum decem & trib. non totis annis, Olynthum, & Methonam, & duas ac 30. vrbes Thraciæ excidisse, vt autem decimo tertio exciderit, oportet eum hoc anno regnare cœpisse, vt sequens narratio confirmabit. Idem deniq; affirmat Georgius Gemistus.

Quæ nobis quoque videtur probanda sententia, sicut & 24. annorum periodus regni eius, quos deinceps digerere. & Annalibus nostris intexere visum est, quod Philippus Imperii Græcorum, siue Macedonum, quod Persico proxime successit, primus Fundator extiterit. Nam quibus artibus, ait Iustinus, orbis imperii fundamenta pater fecit, operis totius gloriam filius consummauit. Agebat porro hoc tempore Philippus ætatis annum vigesimum quartum, tot enim ab anno secundo Olympiadis nonagesimæ nonæ numerantur. Neq; [illegible] pugnas Suidas in Carano, vbi ait, illum natum annos duos ac viginti suscepisse principatum, primum enim & vltimum tanquam imperfectos prætermisit.

Verbo Caranus col. 470.

XENOPHON autem quod obiter attigimus, hoc anno mortuus, ad maturam peruenerat senectutem, vt ex Demetrio Magnesio refert Laërtius, etsi Leunclauius in ea-tiema Chronologia Xenophontæa, dicat eum amplius annis nonaginta vixisse. Patrem Gryllum habuit, patriam Athenas, etsi Corinthi diu vixit, vbi & mortuum esse idem Demaratus affirmat. Verecundus admodum fuit, & mirum in modum speciosus, vt ait Laërtius, αἰδήμων, καὶ εὐειδέστατος εἰς ὑπερβολήν. Parique gratia prædictos filios duos habuisse videtur, Gryllum ac Diodorum, quos ex Philesia suscepit, vt qui Dioscuri, id est, Iouis filii, vt Castor ac Polluci parea, cognominarentur. Formæ respondebat orationis elegantia, vt propterea Apes Attica diceretur. quamuis tunc viueret Plato eius condiscipulus, eodem Socrate præceptore viueret & Isocrates, quorum oratione nihil potius dici potest aut magis [illegible] sentius. Nimirum orationem vulgus ipse

cum ei

commendabat. Neque enim temere dictum eſt à Poëta, *Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.* Primus omnium quæ dicebantur notis excepta in publicum edidit, commentaria inſcribens, primuſque Philoſophorum ſcripſit hiſtoriam, ait Laërtius: ad quos titulos, etiam religioſi viri & egregij Imperatoris nomen adiecit. Sed redeamus in Macedoniam.

OPERÆ autem pretium fuerit, ad maiorem rerum dicendarum lucem, ſeriem regum Macedoniæ, & totum Alexandri magni genus ob oculos ponere. Iuſtinus, *a* Solinus, *b* Euſebius in Chronicis & Suidas Macedonum originem, omiſſis de Æmathio ac Macedone fabulis, à Carano docere repetunt, qui ex Heraclidarum genere ortus, primus ex variis populis vnum Macedoniæ corpus ac regnum effecit, cui Euſebius 28. regni annos tribuit, eique ſufficit Cœnum ad annos 12. & Turimam ſiue Tyrimam ad 38. quos Iuſtinus omiſit. Tranſit enim à Carano ad Perdiccam & Argæum, quartum & quintum ab illo reges, quorum prior imperium tenuit vno & 50. annis, poſterior duodequadraginta. Argæo vterque ſufficit filium eius Philippum, quem miror eſt à Iuſtino dici immatura morte raptum, cum Euſebius eum octo & 30. annos regnaſſe tradat. Forte quia regni hæredem reliquit infantulum Europum, ſiue Æropam, qui paruulus exercitui prælatus, victoriam Macedonibus peperit. Inde Iuſtinus, (nonem regibus prætermiſſis, qui rebus geſtis minime claruere, quod & Solinus obſeruauit, quos tamen apud Euſebium reperies, cum ſuis quemque regni annis:) Inde, inquam, excurrit ad Amyntam eius nominis tertium, quem Euſebius regnaſſe refert annos 18. ſed antequam ab Illyriis regno pelleretur ſex annis regnarat, & Argæus in illa quaſi regni parentheſi, biennio rexit Macedoniam. Vbi autem Amyntas ope Theſſalorum recepit imperium, annis 18. regnauit. Hic autem Amyntas Philippi pater, Alexandri Magni auus fuit, cuius familiæ ſchema ex Diodoro, Iuſtino, Solino, Æmylio Probo, Euſebio, hunc in modũ ſe habet. Diodor. p. 444 b.

V. Familia regis Amyntæ.

- Amyntas rex Macedoniæ, qui tempore Cyri & Cambyſis regnauit, genuit.
  - Alexandrum, qui tempore Darij Hyſtaſpidæ, & Xerxis regnauit. Iuſtin.
  - &
  - Menelaum, qui non regnauit, ex quo natus eſt Amyntas, etſi tempus interiectum inter Alexandrum & Amyntam rem dubiam facit, & hunc Tharralei filium vocat Diodorus. p. 488. Ex Menelao ortus eſt.
    - Amyntas, qui primum 6. annis, inde 18. regnauit. Suſcepit liberos ex
      - Eurydice muliere nefaria.
        - Alexandrum, natu maximum, qui annum vnum regnauit apud Euſebium: quem regnandi cauſa frater eius occidit, eiuſque regnum inuaſit.
        - Ptolemæum Aloritem, quem omittit Iuſtinus; Gemiſtus illegitimum fuiſſe ait. Qui cum triennium, vt ait Diodorus, aut quadriennium, vt Euſebius regnaſſet à fratre minore, pari fide, qua ille primogenitum ſuſtulerat, occiſus eſt. Is fuit.
        - Perdiccas, qui iuxta Diodorum quinque annis regnauit, aut 6. vt Euſebio placet. Contra Illyrios pugnans occubuit: cui frater minimus natu, è cuſtodia elapſus.
        - Philippus ſucceſſit, ex quo ortus eſt Alexander Magnus.
        - Euryone ſoror eorum, quæ patri matris ſcelera patefecit, cum illa generi nuptias ambiret.
      - Ex Cygnæa vero
        - Archelaum, Aridæum, Menelaum: Quos Philippus ex nouerca genitos, ne regni participes fierent, interficit. Iuſtinus l. 8.

VT autem intelligatur quis fuerit Macedoniæ ſtatus, cum Philippus eius adminiſtrationem ſuſcepit, res paulo altius ex Diodoro & Iuſtino repetenda eſt. Quandiu Græci, aut cũ Perſarum Imperatoribus, aut inter ſe, terra marique bella geſſerunt, infirmæ admodum fuere Macedonum vires, vt eam ſe ad partem, in qua plus virium eſſe videbatur, adiungere cogerentur, vt in ſuperioribus aliquoties ſignificatũ eſt. Certe Amyntas ipſe Philippi pater ſub extremam Olympiadem nonageſimam ſextã, vt eſt apud Diodorum & Euſebium, Illyriis Macedoniam incurſantibus, vrbe ſua excidit, (Pella opinor. Nam eam veterẽ Macedonum regiam vocant Liuius, & Diodorus, quæ Philippi & Alexandri natalibus illuſtrior poſtea reddita eſt,) & Imperij ſeruandi ſpe deiectus, Olynthiis propinquũ ipſis agrum donauit. Quem poſt biennium, regno, Theſſalorũ ope reſtitutus, repetit, & Spartanorum opera recuperauit. Illyriis nihilominus vectigalis fuit, & fidei cauſa Philippum natu minimum illis obſidem dedit, quem illi Thebanis conſeruandum dedere, vbi ſimul cum Epaminonda, operam dedit philoſopho Pythagoræo. Ac ne multo quidem domi felicior fuit, quando inſidiis vxoris Euridices, quæ generi nuptias ambiebat, illique regnum occiſo viro tradere cupiebat, appetitus, occiſus fuiſſet, niſi Euryone filia pellicatum matris, & ſceleris conſilia prodidiſſet.

AMYNTAS anno tertio Olympiadis ſecundæ ſupra centeſimam moriens Alexandrum primogenitum regni reliquit hæredem: qui inter initia regni bellum ab Illyriis pacta mercede, & Philippo fratre dato obſide redemit, vt ait Iuſtinus. Hic regnum vnum duntaxat annum tenuit vt Diodorus & Euſebius tradunt: eum enim Ptolemæus Alorites, illegitimus Amyntæ filius, vt habet Gemiſtus, dolo interfecit; quẽ tamen inſidiis matris appetitum occubuiſſe Iuſtinus ſcribit, cui Amyntas in ſcelere deprehenſæ propter communes liberos pepercerat, ignarus eiſdem quandoq; exitioſam fore. Id tamen facinus Diodorus illi quem dixi Aloritæ aſcribit, qui Alexandri regnum triennio, aut quadriennio, vt maluit Euſebius, tenuit: poſt quod Perdiccas Alexandri frater Aloritem pari fraude circumuentũ, & vita & regno priuauit, quod ipſe quinquennio, aut ſexennio, vt placet Euſebio poſſedit. Cũ enim Illyricũ iugum excutere conaretur, ingenti prælio ab iis victus in pugna cecidit. Ita Diodorus, probabilius multo quam Iuſtinus. Nã longe alia Iuſtinus. *Frater quoq; eius,* inquit, *Perdicca pari inſidiarum maternarum fraude decipitur. Indignũ prorſus libidinis cauſa liberos à matre vita priuatos, quam ſcelerũ ſuorũ ſupplicio liberorũ contemplatio vindicauerat. Perdiccæ hoc dignior cædes videbatur,* vtriq; legendum indignior, vt res ipſa loquitur, nam ſequitur, *quod ei apud matrem miſericordiam nec paruulus quidem filius conciliauerat.* Nam filium vna cum patre indigniſſime occidiſſe videri poterat.

VIII.

ORBATO regno Philippus, è Thebana cuſtodia, diuina prouidentia elapſus, percommode opem tulit, illudque admodum male affectum reperit. Nam in acie contra Illyrios ſupra 4. Macedonum millia cum Perdicca rege occubuerant. Et qui ſuperfuerant Illyriorum vires tantopere expaueſcebant, vt nihil eis ad inſtaurandum bellum animi ſupereſſet. Eodem tempore Pæones Macedonum finitimi eorum agros contemptim populabantur. Et Illyrij nouam in Macedones moliebantur expeditionem. Huc accedebat quod Pauſanias quidam de ſtirpe regis oriundus auxilio Regis Thraciæ, Macedoniæ regnum inuadere conabatur. Quin etiam Athenienſes à Philippo,

qui regno superetat, alieni, Argæum ad regnum auitum deducebant, vt Amphipolim quam vehementer ambiebant, recuperarent, missa ad hoc classe probe instructa, eique duce Mantia. Addit Iustinus puerulum Perdiccæ filium. *Itaque, inquit, Philippus diu non regem, sed tutorem pueri egit*, vtique non diu. Nam eodem ipso teste, *grauiora bella imminebant, serumque auxilium in expectatione infantis erat*. Ergo compulsus à populo regnum suscepit; tatus reges non solum successione legitima, sed populorum etiam voluntate regnare.

IX. SVSCEPTO itaque regno nihil habuit antiquius, quam vt populum suum crebris concionibus ad bene sperandum animaret, & militari exercitatione, armorum bene peritum redderet. Quos eò facilius habuit obsequentes, quod magna de illo spes omnibus fuit, & propter ipsius ingenium, quod magnum spondebat virum, & propter vetera Macedoniæ fata, quæ cecinerant vno ex Amyntæ filiis regnante, Macedoniæ regnum florentissimum fore. Dedit deinde operam vt se quantum posset ab imminentibus periculis expediret. Et primum vt placaret Athenienses, hostem eo tempore grauissimum, Amphipoli decedens, illis eam legibus viuere permisit. Inde missa legatione, Pæonum alios muneribus corrupit, alios pollicitationibus tenuit, & ad pacem in præsens tempus ineundam adduxit. Sic & Pausaniam à reditu auertit, rege, qui eum reducturus erat muneribus persuaso. Interea Mantias Atheniensium imperator Methonem appulsus illic subsistit, Argæum vero cum conductitiorum manu Ægas præmittit. Is ad vrbem accedens ciues hortabatur vt reditum suum probarent, eique fierent regni recuperandi adiutores, sed nemine assentiente Methonem retrocessit. Philippus abeuntem persecutus, cum lecta suorum manu, multos ex ea mercenariorum turba cecidit. Reliquos, qui ad collem quendam refugerant, post transfugarum deditionem, data eis fide dimisit. Qua victoria erecti Macedonum animi ad futura bella facti sunt fortiores. Et Philippus his vsus initiis, regnum suum omnium in Europa maximum reddidit, & Macedoniam, quam Illyriorum iugo pressam acceperat, potentissimarum gentium dominam effecit.

X. PAX erat interea in Perside inter Ochum & Datamen, sed simulata, Rex quippe implacabile in eum susceperat odium, vt ait Æmylius Probus. Itaque quem bello opprimere se non posse vidit, insidiis è medio tollere statuit, quas ille sæpe solerter elusit: is tamen aliquando circumuentus occubuit. Modum referre non pigebit, vt intelligatur quantam tyrannidem odij, morbus ac vindictæ appetitus in ægros mortales exerceant.

Mitridates quidam Ariobarzanis filius pollicitus est Regi, se eum interfecturum, si Rex ei data dextera promitteret sibi impune fore quidquid eam ad rem faceret. Quod cum impetrasset, defectionem à Rege simulat, eius prouinciam excursionibus vexat, castella expugnat, ingentes agit prædas, & absens cum Datame init amicitiam, eumque prædarum participem facit. Quæ cum diu faceret, Datami persuasit ex animo, & serio facere, quæ insidiose faciebat: & ne quam ei suspicionem faceret insidiarum, neque colloquium eius petiuit, neque conspectum, sed absens amicitiam odio communi nutriebat.

XI. Is odium in regem cum se satis comprobasse arbitratus est, certiorem fecit Datamen, tempus esse bellum maiore apparatu contra regem suscipiendi, de qua re, si ei videretur, quo vellet in colloquiū veniret. Probata re colloquendi tempus sumitur, & locus quo cōueniretur eligitur. Huc Mitridates, cum viro cui maxime fidebat, ante aliquot dies venit, compluribusq; locis separatim gladios obruit, eaq; loca diligenter notat. Ipso colloquēdi die, vtrique, locū qui explorarent, atque ipsos scrutarentur mittunt, deinde ipsi sunt congressi. Cumque aliquandiu collocuti diuersi discessissent, Mitridates in eum locum regreditur, & sublatum gladium veste tegit. Moxque Datamen, quasi aliquid oblitus, reuocat, & reuersum necopinantem [illegible] transfigit. Sic Datames simulata amicitia [illegible] tes, clarissimum virum, benequε [illegible]

perdere maluit quam [illegible] *precios[a]* [illegible] *stantia magno*. Datamis [illegible] assis aliquanto [illegible] rior, sed rem incertam ultra differre non est visum. Neque ob hac nostra ratione temporis Diodorus alienus est.

TYBVRTIVM porro societas cum Gallis inita, caussa fuit cur huius anni Consul Petilius aduersus Tyburtes exercitum duceret, ad quorum auxilium cum Galli ex Campania rediissent, agrum Romanum fœda populatione vexarunt. Et cum aduersus Tiburtem hostem, duce Consule contenta esset Resp. Gallicus tumultus Dictatorem coëgit, Q. Seruilium Halam, qui Titum Quintium Mag. equitum dixit, & ex autoritate patrum, si prospere id bellum euenisset, ludos magnos vouit. Contra Gallos haud procul à porta Capena pugnatum est, vtrimque fortiter, & vtrimque magna cædes edita, quod Romanis patria & parentes, in quorum oculis pugnabatur, essent incitamento: Gallos & pudor præteritæ fugæ, & cognita virtus accenderent.

AVERTITVR tandem acies Gallorum, fuga Tibur, sicut arcem Gallici belli petunt; [illegible] Consule Petilio haud procul Tibure excepti [illegible] essis ad opem ferendam Tiburtibus, simul cum [illegible] intra portas compelluntur. Alter Consul Fabius, par[illegible] primum præliis, postremo vna insigni pugna Hernicos deuicit. Dictator Consulibus in Senatu, & apud populum magnifice collaudatis [illegible] rerum quoque [illegible] Dictatura se abdicauit. Petilius de [illegible] Tiburtibus que geminum triumphum egit, non sine [illegible] Tyburtiuorum, Fabius autem [illegible] vrbem ingressus est.

Claruisse iam hoc tempore Demosthenem, qui [illegible] annum agebat secundum supra vigesimum notat Eusebius in chronico. Necdum tamen publice auditum [illegible] se constat ex Halicarnasseo Dionysio, qui primam eius orationem ad annum Callistrati præctoris refert, qui [illegible] secundus annus sequentis Olympiadis. Nec mirabitur quis tardiorem viderit eius [illegible] in publicum, [illegible] cet iuniores videamos forum & subsellia his temporibus frequentare. Diu enim ille multumque in corrigendis, perumcendisque naturæ vitiis desudauit priusquam in lucem hominum se dare auderet. Certe [illegible] M. Tullium non ante annum ætatis vigesimum sextum, vrbis sexcentesimum septuagesimum secundum causas publicas, priuatasue agere cœpisse.

ANNVS MVNDI 3695. SEXTÆ ÆTAtis, & Imperij Persarum 179. Artaxer. Ochi, & Ieddoæ Pontif. 6. Philippi Maced. 2. Olymp. CV. an. 2. Prætore Athenis Eucharisto. Vrbis Conditæ 394. M. Popilio Lænate & Cneio Manlio Consulibus.

ANNVS ANTE [illegible]

I. PHILIPPVS de pace Athenas legatos mittit, quam facile à populo Atheniensi impetrauit, quod nuper ei fortitudinis atque humanitatis exemplum in bello exhibuisset: qui [illegible] sibi iuris in Amphipolim vindicaret. Ita timitum tunc seruiendum tempori credebat homo sagacissimus. Nam non ita multo post, rebus suis [illegible], eam crebris pulsatam machinis expugnauit, ac [illegible]

Bello Atheniensium liberatos, cum Agim Pæonum regem mortuum audisset, commodam sibi occasionem datam existimauit Pæones, à quibus per contemptum [illegible] suorum populatione fuerat lacessitus, inuadendi, sibique subiiciendi. Armata igitur manu terram illorum ingressus, Barbaros acie vicit, gentemque deinceps parere Macedonibus coegit.

RESTABANT hostes Illyrij, qui superioribus annis Macedones cladibus multis affecerant, & ab eis tributa

exegerant, ipsum etiam Philippum in custodia Thebis habuerant: hos ergo magno debellandi studio tenebatur. Cumque suos ad id bellum apposita oratione animasset, ad Bardylem Illyriorum regem legatos mittit, qui omnes Macedoniæ vrbes, quas illi dudum occupatas tenebant, repeterent. Bardyles legatos pacis redintegrandæ causa mittit ad Philippum ea conditione, vt quas quisque tunc vrbes in sua haberet potestate, eas deinceps retineret. At Philippus cum eam legem non admitteret, sed omnino vellet, vt vrbes Macedonicæ sibi restituerentur, ad manus ventum est. Ita bellum hoc inchoatum scribit Georgius Gemistus: cætera Diodoro narratione simillimus. Nisi quod Diodorus Philippum in Illyriorum fines armatum inducit, priusquam feciales ex more gentium, rerum repetendarum gratia, missi essent. Rursus Diodorus diuturnioris temporis hoc bellum facit, quod videtur Gemistus in vnum annum coarctare. Existima reliquo hoc anno legationes vltro citroque missas, & bellum vtrimque magna contentione præparatum.

II. Tyburtes autem qui superioris anni triumphum de se irriserant, quasi vicem mutuam dare vellent, intempesta nocte infesto agmine Romam Tybure profecti, nocturno atque insperato terrore Vrbem replevere; donec prima luce hoste, neque multo, neque alio quam Tyburtino agnito, duabos portis egressi Coss. vtrimque hostem aggrediuntur. At illi vix primum impetum Romanorum sustinuere: quin etiam bono fuisse Romanis eorum aduentum constabat. Orientem quippe iam seditionem inter patres & plebem, metu tam propinqui belli compressam. Recte autem putant Onuphr. & Sigon. in fastis ex Cicerone in Bruto, Popilium Consulem, cum flamen Carmentalis esset, eo tempore sacrificaret, cum læna, & quæ vestis erat sacerdotalis, in concionem venisse, & populum tumultuantem sedauisse, indeque Lænatis traxisse cognomen.

ANNVS MVNDI 3696. SEXTÆ AETAtis & Imperii Persarum 180. Artaxerxis Ochi, & Ieddoæ Pontif. 7. Philippi Maced. 3. Olympiad CV. an. 3. Prætore Athenis Cephisodoto. Vrbis Cond. 395. C. Fabio, & C. Plautio Coss. C. Sulpitio Petico Dictatore.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 35[illegible].

I. Philippus de Illyriis victor. MACEDONVM & Illyriorum legatis infecto negotio reuersis, Philippus copias in Illyriorum fines ducit, pedites ad decem millia, equites ad sexcentos sub vexillis habens; quibus suppares opposuit copias Bardylis: quem partæ iamdudum victoriæ ad retinendam gloriam, sicut Philippum acceptæ clades ad iniuriarum vltionem accendebant. Diu anceps prælium fuit, propter eximiam vtriusque exercitus fortitudinem, tandem Illyricus se in fugam dedit, cui Macedo à tergo feruidus instituit, quibus hactenus terga dare solitus fuerat, & minuebat alacritatem conuersa belli fortuna, tantaque hostis affectus est clade, vt plus septem millibus in eo conflictu occuberint, vt in hunc annum autor est Diodorus: qui etiam addit Illyrios missa legatione pacem impetrasse, vbi cunctis Maced. dominis vrbibus excessissent. Verum non videtur id vno prælio, neque ante annum sequentem, vt Diodorus innuit, contigisse. Iustinus de tota Larissa vrbe nobilissima capta mentionem fecit: ea Ptolemæo Macedonica est, ad sinum Pelasgicum sita.

II. PHILIPPVS Illyriis magno prælio deuictis, omnes ad Lychnitidem vsque paludem habitantes, imperio suo subiecit, & gloriosa cum Illyriis pace facta, in Macedoniam regreditur. Ita hoc anno Diodor. Sed Lychnitidem paludem, quam dicat, non intelligo. Nam eam in Armenia maiore Ptolemæus ponit in Asia scilicet, à qua Illyrii Europæi longissime distant. Verum etiam in Illyria lacus est, qui Lychnitus Stephano, Lychnidia Polybio, Lychnedus, & Dassaritis lacus Nicephoro appellatur in Thesauro Georg. Ortelii: qui lacus nomen à Lychnido vrbe vicina in eadem Illyride videtur accepisse.

Eodem hoc tempore cum Eubœenses intestinis dissidiis laborarent, alii Bœotorum, alii Atheniensium [illegible] dia implorarunt, & inter se leuioribus præliis, [illegible] modo illis victoribus contenderunt, tandemque [illegible] dominiis malis pacem inter se iniere, Bœotis & Atheniensibus demum repetentibus.

III. Amphipolim ... Demosth. Olynth. 1. ATHENAS Amphipolitæ mox venerunt rogantes Athenienses, vt oppidum suum in suam fidem reciperent, vt ait Demosthenes, Olynth. 1. At Diodorus. [illegible] hæc, inquit, cum Amphipolitani inimice erga Philippum animis, multas belli causas præberent, validis copiis inuadit, frustra scilicet auxiliis Atheniensium per Hieracem, & Stratoclem legatos imploratis, admotisque ad mœnia machinis acriter & assidue oppugnationem vrgens, muri partem deiecit per quæ ruinas irrumpens, vrbe potitur, & statim multatis exilio inimicis, humanissimum se reliquis exhibet. Ea ciuitas propter opportunitatem loci, multum ad incrementum P[illegible] pi faciebat. Itaque subito Pydnam quoque dud[illegible] edoniæ vrbem subegit, eamque Olynthiis, quorum [illegible] tatem ambiebat, cum suis agris fundisque tradidit. [illegible] at enim Olynthus eo tempore ciuitas opibus & potentia pollens: eoque magis eam sibi adiungere optabat, quo magis eam Athenienses sibi fœdere copulare cupiebant.

IV. ITAQVE etiam Potidæam se Olynthiis subiecturum pollicitus est, quos sciebat iampridem magno eius adipiscendi studio teneri. Potidæa expugnata Atheniens. præsidium ex vrbe deduxit, & clementer tractatum Athenas remisit, eamque Olynthiis tradidit teste Demosthene. Hinc ad Crenidas profectus, vrbem habitatorum frequentia amplificatam, de nomine suo Philippos nuncupauit. Quin & auri fodinas, quæ per regionem illam erant, per quam tenues & obscuræ hactenus, operum structuris eo prouexit, vt plusquam mille talentum reditum afferre possent. Vnde coaceruatis breui diuitiis; & sibi splendorem, & aliis plerisque perniciem cogendis stipendiariis militibus, & proditionibus magna vi auri procurandis attulit. Hæc fere ex Diodoro. Demosthenes in 1. Olynt. ait Amphipolitas vrbem suam ei dedidisse, & Pydnæos eum vrbe recepisse. Hoc denique anno bellum etiam Sociale ab Atheniensibus inchoatum, cum ab iis Chii, Rhodii, Coi, & Byzantii defecissent. Idque in 3. annum protractum est, vt hoc anno tradit Diodor. etsi tertio ab hinc anno 4. annos durasse dicat, alterutro in loco illapso mendo. Et hæc quidem in Græcia.

V. IN Italia vero Tarquinienses populabundi Romanorum agros peragrauere; contra quos, rebus nequicquam repetitis, Fabius Consul militem duxit. Plautius autem in Hernicos. Sed ille cum incautè, & inconsulte pugnasset, & multos amisit in acie, & trecentos & septem captiuos, quos Tarquinienses immolarunt; non vtique superatas, vt arbitror, sed captos in deorum suorum honorem trucidarunt. Hernici autem à C. Plautio deuicti, subactique sunt.

Quæ dum apparerentur, Gallici rursum belli fama increbrescebat, sed inter eos terrores [illegible] Latio fuit pax Latinis petentibus data, & magna vis militum ab eis, ex vetusto fœdere, accepta. In hoc bellum C. Plautius Consul Dictatorem dixit C. Sulpitium, cui Mag. equitum additus M. Valerius.

VI. Dictator contra Gallos ... Hi cum aduersos Gallos duxissent exercitum, & Dictator cunctatione frangere impetum Gallorum vellet, atque in rerum necessariarum penuriam eos adigere, ferox exercitus, moræ non patiens vbique fremere, ac Dictatorem calumniari: denique per Tullium primipilarem pugnam cum minis exposcere. Dictator in proximum diem pollicetur, interim copiolas infirmas, mille agasonum mulis inequitantium, admistis centum equitibus, in montem castris hostium imminentem ad speciem [illegible] cerimentem immittit. Mox vtraque acies auida certaminis in prælium ruit

prius-

prius quam signum a ducibus daretur. Tantusque fuit Gallorum impetus, vt ei dextrum Romanorum cornu par non esset, iamque nutaret, nisi Dictator increpitans Tullium, & milites pridie in castris feroces, in acie pauidos, tam acres eorum virtuti stimulos admouisset, vt alienati à memoria periculi animis, in hostium tela ruerent, & hostem prope vecordi impetu turbarent, eques deinde emissus, turbatos auerteret in fugam.

Pugnatur pedes victoria.

TVM scilicet signum datum iis, qui in monte latitetant. Qui cum ingenti clamore ad Gallorum castra obliquo monte icuderent, ipsi omissa pugna, effuso cursu ad castra ferebantur. Vbi cum occurrisset eis M. Valerius Magister equ. ad montes syluasque vertunt fugam, vbi plurimi excepti ab iis, quos Dictator eò nocte miserat, cæsique. Dictator triumphum egit de Gallis; nec alius post M. Furium iustiorem. Auri quoque ea Gallicis spoliis, satis magnum pondus, saxo quadrato septum, in Capitolio sacrauit.

Eodem anno Priuernates, & Veliterni incursionibus in agrum Romanum cladem sibi aliquam accersebant. Reliquis etiam antiquis tribubus Pomptina, & Publicia additæ. Lex de ambitu à C. Petilio tribuno plebis, tum primùm lata. Ludi votiui, quos M. Furius Dictator vouerat, editi sunt hoc anno, in quem cadit Sabbaticus centesimus quinquagesimus nonus.

ANNVS MVNDI 3697. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 181. Artaxer. Ochi, & Ieddoæ Pontif. 8. Philippi Maced. 4. Olymp. CV. an. 4. Prætore Athenis Agatocle. Vrbis Cond. 396. C. Martio, & Cn. Manlio Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 356.

I. Philippus tyrannidem delet in Thessalia.

CVM Alexander Pheræus in Thessalia Tyrannus, ab vxore & fratribus esset occisus, & mox isti ipsi fratres tyrannidem inuasissent, Aleuadæ Thessali nobiles delendæ tyrannidis cupidi, Philippi Macedonis auxilia sibi adiunxerunt: qui in Thessaliam profectus Tyrannos debellat, ciuitatibus libertatem recuperat, suamque erga Thessalos beneuolentiam magnopere testatam facit. Quocirca in omnibus bellis, quæ postea gessit, perpetuos, tam ipse, quam filius eius Alexander, habuit socios & auxiliares. Sic fere Diodorus, etsi Demosthenes Olynt. 1. pro causæ fortasse necessitate, dicat Thessalos natura mobiles, semper omnibus mortalibus infidos fuisse, talesque eosdem esse Philippo. At Iustinus Philippum ait Thessaliam adiisse, eamque expugnasse, non prædæ cupiditate, sed quod exercitui suo robur Thessalorum equitum adiungere cuperet, factumque voti compotem, vnum corpus equestrium, pedestriumque copiarum inuicti exercitus fecisse. Scribit Demosthenes Olynth. 2. Philippum Thessalos sibi conciliasse, promittendo se eis Magnesiam traditurum (ea est Plinio Thessaliæ annexa prouincia) & recipiendo se Phocense bellum pro eis gesturum.

II. Olympiadem ducit vxorem.

HOC anno Philippus Olympiadem, Neoptolemi Regis Molossorum filiam, duxit vxorem; ex qua sequenti anno genuit Alexandrum Magnum, vt dicemus. Conciliante nuptias, vt inquit Iustinus l. 7. fratre patruele altore virginis, Arisba Rege Molossorum. Plutarchus in Alexandro, & Diodorus lib. 16. eum Arymbam vocant, qui sororem Olympiadis [...] in matrimonium habebat, quæ causa illius exitij, malorum que omnium fuit. Nam dum incrementa regni affinitate Philippi se acquisiturum sperat, proprio regno ab eodem priuatus, in exilio consenuit. Agebat autem hoc tempore Philippus annum vigesimum septimum, iuxta ea, quæ in eius natiuitate diximus, licet videamus Plutarchum eum vocare adolescentem cum hasce nuptias contraxit. Verum illa ætas non ad nuptias, sed ad initiationem in Samothrace referenda est, quæ potuit aliquot annos nuptias antecessisse.

MINIME omittenda est hoc loco ea Pausania, pœna sacrilegij insignis, quæ in hunc annum cadit. Nam Phocenses Philomelo suasore Delphicum Apollinis fanum diripere aggressi sunt, Agatocle principatum obtinente, Olympiadis quintæ & centesimæ anno quarto. Sacra pecunia potiti, statim tota ex Græcia copias contraxerunt, quos Thebani bello aggressi, decem ipsos annos alternante victoria vexarunt: collatis demum apud vrbem Neonem signis, Phocenses terga vertere. Philomelus in fuga cum se ex arduo & prærupto saxo præcipitem dedisset, exanimatus est; quod supplicij genus ante ab Amphyctionibus in eius factionem erat constitutum. Quibus autem calamitatibus ea prouincia toto decennio, quo durauit bellum sacrum, sic enim appellatum est, affecta fuerit, vrbes viginti duæ solo æquatæ abunde docuerunt. Diodorus hoc bellum ad biennium differt, & nouem annis durasse ait, Olympiadis centesimæ sextæ anno secundo, vbi de eo paulo pluribus agemus, pauloque distinctius.

Phocenses in Delphos sacrilegi.

TRES hoc anno Romæ latæ leges, prima à M. Duellio trib. pl. de vnciario fœnore, id est, vt duodecima pars sortis quotannis pro fœnore solueretur: altera de vicesima eorum, qui manu mitterentur, parte scilicet bonorum in ærarium referenda. Eius licet autores facti fuissent patres, quia tamen in castris tributim nouo exemplo lata fuerat, tertia lex lata est, & capitali pœna sancita, ne deinceps populo in castris legem ferre liceret, ne Consul milites in sua verba iam sacramento addictos, ad quiduis etiam perniciosum plebi, ferendum facile adduceret.

VI. Romæ leges.

Cneius Manlius alter consulum bellum Fali cum sorte accepit, quod tamen non nisi anno sequenti confectum est. At Martius exercitum in agrum Priuernatem, longinqua pace integrum, atque opulentum, duxit. Et militibus in concionem vocatis, cum ei castrorum, atque vrbis prædam integram spopondisset, tantus est ardor militibus iniectus, vt primo impetu hostem auerterent fusum inde ad oppidum persecuti, cum iam scalas mœnibus admouerent, in deditionem vrbem acceperunt. Inde Consul de Priuernatibus triumphauit.

Priuernates subiugati.

ANNVS MVNDI 3698. SEXTÆ AETATIS & Imperii Persarum 182. Artaxerxis Ochi, & Ieddoæ Pontif. 9. Philippi Maced. [...] Olympiad. CVI. an. 1. Prætore Athenis [...] siue Elpinico. Vrbis Cond. 397. Coss. M. Fabio Ambusto II & M. Popilio Lænate II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 355.

I. Duces Athenienses.

ATHENIENSES bello Sociali gerendo Charetem, & Chabriam duces præfecerant. Verum Chabrias nauali prælio contra Chios morte [...]latus est, cum maiore audacia quam [...]ucem deceret primus omnium [...] temem terræ appulisset, & vi exscensionem facere conaretur, vt ait Plutarchus in vita Phocionis, [...] iuniore familiariter vtebatur. Itaque solus Chares bellum moderabatur, cum sexaginta nauibus, quibus [...] sexaginta addiderunt cum Iphicrate & Timotheo præfectis, vt æquato cum Charete imperio, bellum aduersus rebelles socios continuarent. Ex altera parte Chij, Rhodij, Byzantij cum auxi[...]ibus, centum nauium instructa classe, aliquot insulas Atheniensibus addictas populantur, & pecunias ad belli vsus [...] traduntur. Interea cum Atheniensium ducibus visum [...] Byzantium obsidere, eo vtrimque vniuersæ copiæ [...]uenere, & iam proximum erat, vt nauali prælio decer[...] cum subito ingens ventorum procella ingruens [...] consilium dirimit.

Chabrias mori.

Sociorum copiæ.

II. Chares collegas calumniatur.

E[...] repugnant[...] Iphicrate & Timotheo, Chares in pugnandi [...] non solum perstitit, sed apud milites [...] apud Athenienses per literas socios proditionis accusauit, quasi hostibus parcerent, & cum eis pugnare nollent, rati tumque apud omnis credulum populum maledicendo maluit, vt reuocati, & exautorati multorum talentorum mulcta plecterentur.

Chares

Chares deinceps vniuersæ classi præpositus, dum Rempublicam sumptibus leuare cogitat, facinus quoddam præceps aggreditur. Pharnabazus à Rege Persarum defecerat, & parua instructus manu, contra Regis Satrapas instructos septuaginta armatorum millibus, pugnaturus erat. Ad eum se Chares cum vniuersis copiis commodum aggregat, eorumque ope Pharnabazus victoriam obtinet. Itaque vt gratiam pro benefacto rependeret, tanta Charetem pecunia donauit, vt inde facile in totum exercitum stipendia erogare posset.

III. PERGRATVM hoc Charetis factum initio Atheniensibus accidit: sed posteaquam Rex de ista Charetis iniuria cum ciuitate per legatos expostulauit, & Athenienses rumore nuncio intellexere, Regem trecentarum nauium subsidio, eorum hostibus Chiis, Rhodiis, Byzantiis, cæterisque sociis affuturum, longe aliter affecti sunt. Itaque bellum illud reuerti, sociale bellum, pace cum defectoribus composita, terminare decreuerunt. Cumque eos non minus cupidos pacis comperissent, res non difficiliter composita est. Hæc Regis expostulatio, rumoribus de bello Persarum contra Athenienses occasionem dedit, qua de re postea.

IV. INTEREA Thraces, Pœones, Illyrij, cum nuper à Philippo victi essent, & proprio malo, & incrementis inimici affligebantur: ita quod singuli facere posse desperabant, vt Philippum regno, ac fortunis omnibus euerterent, vniuersi aggrediuntur. Verum eos dum copias adhuc in ipsum cogunt, subito aduentu oppressos, iniura Macedonici regni concedere coëgit. Ita fere Diodorus hoc anno, quæ sunt à Iustino prætermissa. Confectum autem hoc bellum à Parmenione Philippi duce, mox constabit ex Plutarcho, apud quem Illyrij soli memorantur, quod præcipui hostium essent: vt viceuersa coniugium Philippi cum Olympiade, quod tardius quam in præsentem annum cadere non potest, à Diodoro prætermissum est; rectius tamen hæ nuptiæ in præcedentem annum referuntur.

V. Ortus Alexandri Magni. SI enim, vt Arrianus est author, cum Philippus mortuus est, Archonte Pythodemo, Alexander vigesimum circiter agebat annum, necesse est eum hoc anno natum. In hunc annum etiam Plutarchus Alexandri natiuitatem refert, cum ait Philippum tres eodem die nuncios lætos accepisse; primo Illyrios à Parmenione ingenti prælio superatos; secundo, in ludis Olympicis se equi pernicitate victorem declaratum; tertio, natum esse Alexandrum. Tempore ergo ludorum Olympicorum natus est, qui in hunc annum cadunt, in quibus Poro Maliensi victoria contigit. Plutarcho consentit Eusebij chronicon, & Pontacus, Gordonius, & Perer. in Dan. l. 9. & Schottus in vita Demosthenis hoc anno. Adde etiam è Sectariis Scaligerum, Functium, Temporarium, Capellum, Mercatorem. Cum autem feratur natus die sexto mensis Hecatombæonis (Is Iunio nostro extremo respondet, ludi enim Olympici sub æstiuum æquinoctium celebrabantur,) oportet Olymp. eum Philippo nuptias in præcedentem annum referre. Fallitur ergo Diogenes in vita Aristotelis, cum ait Alexandrum anno secundo centesimæ nouæ Olympiadis decimum quintum ætatis annum egisse. Nam inde regrediendo ad vlt. annum centesimæ quintæ Olympiadis peruenietur. Verum Plutarchi, Arriani, & cæterorum sententia quam sequimur, magis cum initio ac fine regni eius congruit, vt se quentia docebunt. Sed & conciliari vtraque opinio potest, si dicamus eum paulo ante ludos Olympicos esse natum, ideoque extremum annum præcedentem ad præsentem referri.

VI. ROMÆ duo Consules, duo bella gessere, facile alterum cum Tyburtibus, quod Lenas gessit, qui hoste in vrbem compulso, agros vastauit. Falisci & Tarquinienses alterum Consulem prima pugna fuderunt, quod sacerdotes eorum facibus ardentibus, anguibusque prælatis, incessu furiali militem Romanum insueta specie turbauerant. Deinde vbi consules, legatique ac tribuni, puerorum ritu vana miracula pauentes irridebant, increpabantque, vertit animos repente pudor, & in ea ipsa quæ fugerant sponte irruentes, auerterunt totam aciem, castrisque etiam eo die potiti, præda ingenti parta victores reuerterunt, militantibus iocis cum apparatum hostium, tum suum increpantes pauorem. Eadem refert Frontinus, nisi quod non sacerdotes, sed milites habitu sacerdotum subornatos, hoc stratagemate scribit vsos.

VII. Primus è plebe Dictator in Etruscos. CONCITATVR deinde omne nomen Hetruscum, & Tarquiniensibus Faliscisque ducibus ad Salinas perueniunt. Aduersus eum terrorem Dictator C. Martius Rutil. primus de plebe dictus. Magistrum eq. item de plebe dixit C. Plautium, qui biennio ante consul fuerat, Martius autem proximo. Et licet patribus indignantibus ipsam etiam Dictaturam vulgari, & belli apparatum omni ope impedientibus, eo studiosius plebs cuncta iussit, quæ ille rogabat: moxque re bene contra hostem gesta, sine autoritate patrum, populi iussu triumphauit. Creato porro pleb. Dictatore, nihil contra legem factum est, quæ iubebat ad eam dignitatem non nisi consularem dici. Itaque communicato cum plebe consulatu, non recte illi potuit Dictatura negari.

ANNVS MVNDI 3690. SEXTAE AETATIS, & Imperii Persarum 183. Artaxerxis Ochi, & Ieddoæ Pontif. 10. Philippi Maced. 6. Olympiad. CVI. an. 2. Archonte Callistrato. Vrbis Conditæ 398. C. Sulpitio Petico III. & M. Valerio Publicola Consulibus.

ANNVS ANTE CHRISTVM 354.

I. Belli sacri causa. BELLVM sacrum hoc anno conflatum, nouemque ipsos annos durasse, autor est Diodorus, hoc loco. Infra tamen Olymp. 108. 3. decem annis perseuerasse tradit, Pausaniæ consentiens: sed de initio tamen dissentiens. Diodoro adhæret Sigonius; Pausaniæ, Gordonus & Scaliger, de quo paucis suo more Iustinus init. l. 8. & Gemistus l. 2. Eius causa & origo hæc fuit, ex plurium sententia. Thebani victos Lacedæmonios & Phocenses, tam Leuctrica pugna, quam quæ ad Mantinæam facta est, quasi paruo supplicio cædes & rapinas luissent, apud commune Græciæ Concilium superbe accusarunt. Id Concilium Amphictyonum Senatus. Demosthenes, Diodorus, & alij Græci Amphictyonum Senatum appellant, qui ex duodecim Græciæ populis conflabatur, quos Æschines de falsa legat. nominat, & ad Thermopylas conueniebant, de communibus Græciæ negotiis disceptaturi. Lacedæmoniis crimini datum, ait Iustinus, quod arcem Thebanam induciarum tempore occupassent; Phocensibus quod Bœotiam depopulati essent: aut potius, vult Diodorus, & Æschinis orationi de falsa legatione consentaneum est, quod magnum terræ sacræ tractum, quæ Cirrhæa nuncupatur, contra antiquas leges, atque execrationes coluissent. Vnde repetundarum accusati, multisque talentis damnati, cum non haberent vnde soluerent, ideoque eorum agri Deo, ea eorundem decreto, consecrandi essent, & ipsos fortunis omnibus euersos, cum liberis & coniugibus solum vertere oporteret.

II. Bello sacro Philomelus. PHILOMELVS quidam Phocensis suos ad Concilij decreta rescindenda excitat, templumque Delphicum ad ipsorum clientelam tam olim pertinere docet, & ad illud sibi vindicandum hortatur. Illi mulctæ in se decretæ metu, cuius vindex foret tota Græcia, ducem illum suscepti negotij eligunt. Qui mox ad Archidamum Lacedæmoniorum regem profectus, consilium cum eo de inuadendis Delphis communicat, quod sciret Lacedæmonios quoque grandi ære ab eodem Concilio mulctatos, non minus optare ea decreta antiquari.

Regem Archidamum . . . implorat. Archidamus, cui hæc oratio non improbabatur, in præsens quidem manifesta auxilia non obtulit, sed clam pecuniis & militibus, quasi stipendia facerent, auxilio futurum recepit. Tum Philomelus acceptis ab eo quindecim talentis, deque suo totidem adiectis, conductoque milite peregrino cum mille Phocensibus, Templum Delphicum inuadit, & cæsis propugnatoribus occupat.

St[...]rem

III. *Locri Phocenses male pugnant.* Statim fama occupati fani Locros finitimos auxilio euocat: sed hi contra Phocenses male pugnarunt, & post multam suorum cædem domum repetiere. Philomelus hac victoria excitatus, decreta Amphictyonum è columnis eradit, tabulas damnatarum abolet, rumoresque disseminat, & per legatos præcipuis Græciæ vrbibus denunciat, se templum minime expoliare constituisse, sed antiquum in illud ius suum vindicare, & iniustas sententias abrogare voluisse. *Eponbos ad (?) iam tragœ(?) contra legem.* Cum autem Bœoti contra eos arma pararent, ipse vicissim otoni se ope ad bellum parat, & belli socios acquirit.

At Bœoti expeditionem in Asiam susceperunt. Diod. enim ait factam, quo tempore ingens à bello Phocensi periculum imminebat. Cum enim Artabazus à Charete, & Atheniensibus esset desertus, ad Thebanos confugit, qui Pammenem cum 5. armatorum millibus ei tradunt, cum quibus in Asiam traiicit, & iunctis cum Artabazo copiis, regios Satrapas duobus magnis prælius fudit, & magnam Thebanis gloriam comparauit.

IV. *Demosthenes Remp. adit.* Pvblicas orationes scribere, & Rempub. capessere cœpit Demosthenes, Callistrato prætore, anno ætatis quinto & vigesimo, vt ait Dionys. Halycarn. in pusill. ad Ammæum, sed manifesto mendo. Est enim hic annus Demosth. 27. ex ipsiusmet Dionys. sententia; quandoquidem eum natum ibidem asserit anno ante centesimam Olympiadem. Pergit autem, Et est prima eius causa foro parata, oratio contra Androtionem, quam scripsit Diodoto, decretum illius vt legibus contrarium arguente. Eodemque tempore altera Callistrato prætore Demmnnitatibus, quam ipse habuit, omnium orationum venustissimam, atque elegantissime scriptam. Sic ipse. Aristoteles interea trigesimum annum agens, cum Platone versabatur.

V. *Vt (?) ... Consulum.* Rvmæ pn ... tempus comitiorum aduenerat, & de Dictatore plebeio ostensi Partes, nec ab eo haberi comitia Consularia, nec à plebeio Consule volebant. Nam alter Consul Fabius bello detinebatur; ergo per interregnum duo patricij Consules creati sunt, anno, vt ait Liuius, quadringentesimo Vrbis Conditæ. Sed enim deceptum in hac annorum supputatione, plerique consentiunt: ideoque eum in Fastis Consularibus, & eorum annis deserunt, vt Onuphrius, Sigonius, Grellius, Cuspinianus, Genebr. Pighius, &c.

Renotam ... Alij tamen sequuntur, & probant, vt Glarean. Gordon. Funccius, Caluisius. Sed necessario fatendum est plerosque in errore versari, à T. Liuio in fraudem inductos, ob aliquorannos ab eo negligenter prætermissos; quod sæpe Cuspinianus, & Glareanus, Onuphrius quoque, ac Sigonius conquerentur. Nam si Vrbis anno primo Olympiadis 7. condita est, quæ est Dionysij Halycarnassei sententia, & Liuij fatetur esse Onuphrius, in disp. de anno & die Vrb. Cond. non potest Vrbis annus quadringentesimus respondere anno secundo centesimæ sextæ Olympiadis. Nam hi omnes anni Olympici conficiunt summam quadringentorum & viginti duorum annorum, à quibus si auferas sex integras Olympiades, id est, viginti quatuor annos, necesse est præteritamannum Olympicum trecentesimo nonagesimo octauo Vrbis, quem anni huius index præfert, non autem quadringentesimo congruere. ex quo vides annos Vrbis cum annis Olympiadum nubis hactenus recte procedere.

VI. *Error ... Consul. ... Vrbis.* Qvoniam vero certiorem annorum Romanorum per Consules deductorum, non habemus docem quam Liuium, etsi diuersos diuersis in lucis annales secutum, proptereaque sibi parum aliquando constantem, vt fatetur Onuphrius loco citato, eum sequi cogimur. Et quoniam facilius est in numerorum notis errari, quam in Coosulibus aut omittendis aut adiiciendis, ex quibus anni computentur; malumus eum in his, quam in illis sequi: licet etiam in his Consulibus aliquos omissos, cum prædictis viris doctis fateamur, atque doleamus. *Nostra sententia.* Habemus autem nobis consentientem Sigonium in Fastis, Stephanum Pighium in Annal. & alios, ex quo supra eos in anno gemini Dictatoris deserimus: Onuphrio autem eandem ob causam hic annus est 399. & non octauus, vt nobis. Idem Liuius vocat hunc annum 35. ab Vrbe à Gallis recepta, quod nullæ etiam Chronologiæ conuenit annumeratis extremis, quod autem vocat nonum à plebeio Consulatu, Glarean. Sigon. Onuphr. corrigunt, & legunt vndecimum, quod facile sit pro XI. IX. ponere, & vice versa: est tamen reuera duodecimus, vt Glareanus quoque notauit, & cuius facile est ab anno V. C. 387. inclusiue numerare.

Quod ad res gestas attinet, nihil hoc anno memorabile proditur. Nam nonum certamen de Consularibus comitiis, ad sequentem annum referendum est.

ANNVS MVNDI 3700. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 184. Artaxer. Ochi, & Ieddoæ Pontif. 11. Philippi Maced. 7. Olymp. CVI. an. 3. Prætore Athenis Diotimo. Vrbis Cond. 399.

Coss. M. Fabio Ambusto III. & T. Quintio Capitolino Patriciis.

ANNVS ANTE CHRISTVM 353.

Trigesimvm septimum seculum ab ortu rerum hoc anno terminatur, simulque mundanus Iubilæus ordine septuagesimus quartus, quo anno non exigua bellum sacrum accipit incrementa. *I. Incrementa belli sacri.* Nam Philomelus sentiens, plerasque Græciæ prouincias sibi nomine sacrilegij infensas, arma in Phocenses parare, ingentem vim militum mercede coaducit, præter Phocensium manum, pecuotas in stipendium à Delphis exigit, vt à sacris donariis abstineat. Hactenus nimirum thesauros pecuniarios aureos argentosque sustuletat. Ibi enim plurimæ pecuniæ congregatæ, quasi loco omnium tutissimo asseruabantur; quodde templo quoque Iudæorum 10 2. Machabæorum legimus. Itaque Philomelus cum memorabili exercitu foras prodit, ostentans se cum quouis hoste Phocensium ad pugnam paratum. *(?) 4. 6. 8.* Primum vt dixi, occurrunt Locri, sed infeliciter pugnant, multi cæduntur, capiuntur multi nonnulli etiam se de rupe præcipites dedere.

II. *Philomelus ... Gra... (?)* Victi Locri à Bœotis auxilia postulant, qui de bello sacro decretum ab Amphyctionibus impetrant, vt communibus Græciæ viribus contra Phocenses pugnetur; multi se populi Bœotis, Thebanisque aggregant: alij Phocensibus opem ferunt, in quibus Lacedæmonij, qui & ipsi ingenti mulcta 500. talent. primò, deinde etiam mille ab Amphictyonum Concilio, ob Cadmæam occupatam, damnati fuerant. Athenienses quoque, ac nonnulli Peloponnesij Phocensium partes secuti sunt. *Locros vincit (?)* Philomelus ipse maiores etiam copias cogit, quibus cum stipendium augere vellet, sacris donariis manus iniicere coactus, templum deprædatur: & cum decem millibus in Locrensium agros excurrit, & Locros, quamuis Thebanorum auctos auxiliis, prælio vincit, moxque etiam Thessalos cum sex millibus armatorum pugnantes.

III. *Vincitur à Bœotiis (?) ...* Svpervenit deinde Bœotorum exercitus, in quo ad 13. millia numerabantur. Cum etiam Phocenses ab Achæis Peloponnesiis mille & quingentis militibus augentur. Cumque mox inter vtrumque exercitum, in syluosis locis sibi occurrentem, primum vebtatio, tum atrox pugna commissa esset, Phocenses succumbunt, Philomelus post animosam pugnam, multaque accepta vulnera, in præruptum locum coarctatus, cum nullam haberet elabendi viam, ne viuus veniret in hostiles manus, saltu se abiecit in præceps, quo & sacrilegij pœnas dedit, & gratnibus se supplicus eripuit. *Et præcipitat.* In eum scriptores omnes, qui hoc bellum attigerunt, stylū exacuunt, nec immerito. Etsi nihil io eu fano, quo profanum fuit, sacrilegus tameo fuit, qui quæ sacra credidit, expilare non dubitauit.

Philomelo, qui hoc bellum accenderat, mortuo, minime exnnctum est bellum, Onomarcho eius Collega, Phocensium suffragio, ei in munere Imperatoris succedente, vt sequens annus docebit.

IV. *Philippus Methonem expugnat (?) Demosth. Olym. ...* Interea Philippus Macedo Methonem expugnat, diruptamque solo æquat, & Pagas ... in potestatem redacta; imperium

imperium accipere cogit, vt scribit hoc anno Diodorus. quæ fere anno seq. repetit, addens connoentum cum ciuibus, vt vrbe cum singulis vestimentis excederent, & ag ū inter Macedonas dispertitum esse: eadem post eum Gemistus ad verbum, verū quod ad Methonem attinet, quā quidam Thraciæ, alij Macedoniæ vrbē fuisse volunt, non parum diuersa Iustinus scribit. Cum Methonam, inquit, vrbem oppugnaret in prætereuntem de muris sagitta iacta, dextrum oculum Regis effodit; quo vulnere, nec segnior in bellum, nec iracundior aduersus hostes factus est, adeo vt interiectis diebus pacem deprecantibus dederit: nec moderatus tantum, verum etiam mitis aduersus hostes fuerit. Quomodo mitis, qui direptam vrbem solo æquauerit: deditos ciues nudos eiecerit? vtrique dolebat ab oculo Philippus. Bellum, inquit Suidas, cum Methonæis in Thracia gerenti, Aster quidam sagitta, cui inscripserat. *Aster Philippo telum mortiferum iacit*, oculum illi excussit, Philippus vero & ipse telum coniecit, cum hac inscriptione, *Asterem Philippus captum faciet pensilem*, quod & fecit. Nec aliam belli causam fuisse apparet, quam quod illa pridem Macedonici iuris fuisset: idemque de Pagasis Magnesiæ in Macedonia dicendum arbitror.

V. *Demosthenis de Classibus oratio.* Dionysio post Callistratum Prætore, inquit Dionysius Halicarnasseus in Opusc. ad Ammæum, Demosthenes primam habuit apud Athenienses concionem, quam Rhetoricatum tabularum anthores de Classibus inscribunt, in qua hortatur Athenienses, ne pacem, quæ cum Rege conuenerat, Persarum scilicet, vt Libanius interpretatur, qui aduersus Græcos expeditionem moliri ferebatur, qui Artabazum fouebant, vt de Thebanis supra diximus, ne pacem, inquam, irritam facerent; neue bellum inciperent, priusquam nauales copias comparassent, in quibus maximum eorum robur situm erat, & quæ debeat esse instructionis ratio, ipse docet. Sic Dionysius.

VI. *Duo Coss. patricij summa contentione facti.* Porro magnum Romæ certamen Consulibus erat cum Plebe, ac Tribunis eius. Nam Consules non virtutis solum suæ, sed etiam fidei esse ducebant, vt acceperant duo patricij consulatum, ita iu duos transferre proximis comitijs patricios, & vel totum possideondum, sicut à maioribus accepissent, aut toto cedendum esse. Plebs contra fremere, nec se vel ciuitate vel vita dignam ducere, si duorum hominum virtute partum consulatum, ipsi vniuersi retinere non possent; acerbissima quæque potius esse patienda, quam vtrumque Consulem videre patricium. Cumque aliquoties frustra in campum descensum esset, moltique per seditiones acti comitiales dies, postremo *Ve Tyburti.* perseuerantia Consulum victa plebs eo prorupit, vt vociferantes actum esse de libertate, mœsta sequeretur. Consules relicta à parte populi, comitia nihilo segnius perficiunt, creantque M. Fabium Ambustum, & T. Quintium Capitolinum, vtrumque patricium, à quibus duo bella prospere gesta. Alterum cum Tiburtibus: quorum vrbs Sassula cum capta fuisset, cæteraque oppida eandem fortunam timerent, vniuersa gens positis armis in fidem Consulis venit, de quibus & triumphavit.

VII *Vellit. pœnam quæ Tarquiniensibus.* Mitis ea victoria fuit. Atiu altero bello in Tarquinienses acerbè fæuitum. Nam multis mortalibus in acie cæsis, ex ingenti captiuorum numero 358. delecti, nobilissimus quisque qui Romam mitteretur, vulgus aliud trucidatū. Nec populus in eos, qui Romam missi fuerāt, mitior fuit. Medio in foro omnes virgis cæsi, ac securi percussi sunt; id pro immolatis in foro Tarquiniensium Romanis, pœnæ hostibus redditum. Diodorus 460. tantum ponit, & quidem post tres ab hinc annos.

Samnites ad amicitiam recepti. Res bello bene gestæ effecerunt, vt Samites quoque amicitiam peterent, atque impetrarent. Interea nihilominus plebs, quod valde mirum atque incredibile videatur, tot ditata prædis, spolijs, victorijs, tot castris, tot vrbibus potita, leuata etiam vnciario fœnore, tamen ipsa forte obruebatur, ea aumque tuibat: vt de proprijs sollicita debitis, minus consularis honoris participationem curaret.

Itaque proximo anno nemo de Plebe obtinuit Consulatum.

ANNVS MVNDI 3701. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Persarum 185. Artaxerxis Ochi 12. Ieddoæ Pontif. 12 Philippi 8. Olympiadis CVI. an. 4. Archonte Theodemo, siue Eudemo. V. C. 400. Coss. C. Sulpitio Petico IV. & M. Valerio Publicola II. Patricijs.

Dionys. Diodor.

ANNVS ANTE CHRISTVM 352.

I. *Renouatur bellum sacrū.* Vides erudita Lector, hoc primo anno trigesimi octaui seculi, quod fœlix, faustumque sit, annos Olympiadum, & V. C. recte congruere ab initio, in quo potuimus cum Dionysio Halycarnasseo annum primum Vrbis Conditæ cadere in annum primum septimæ Olympiadis. Quo tempore Thebani, Bœotique victoriam de Phocensibus adepti, Philomelo extincto, & sacrilegorum copijs dissipatis, extinctum quoque bellum rati, domum copias reducunt. At Onomarchus, quem Iustinus Oenomaum vocat, Phocensium, & sociorum copijs collectis, de bello deinceps gerendo, aut ineunda pace deliberat. *Onomarchus dux.* Cumque plerique consilia pacis probarentur, improbissimi quique & audacissimi, plurimorumque facinorum rei, quorum salus ac quies, clade publica, turbisque communibus continebatur, bellum omnino ambiebant, eiusque ducem quærebant: quibus se commodum obtulit Onomarchus, & ipse concilio publico, ac legibus iam pridem obnoxius; qui Phocensibus, socijsque persuasit vt in Philomeli cœptis perseuerarentur. Ergo sacri, aut sacrilegi verius belli dux eligitur; peregrini militis vim colligit, vacuos cæsorum ordines explet, atque auget, arma fabricatur, ac pecuniam, qua amicos, inimicosque demeretur, ac corrumpit: prioique belli impetu multis vicinorum aut victos, aut exteritos cogit imperata facere, donec Cheronææ obsidione suscepta, à Thebanis victus in patriam reuertitur. Hæc ex Diodoro.

II. *Philippus in Thessalia pugnat, et vincit.* Interea Lycophron Pheræorum tyrannus, iam diu à Philippo victus, Tyrannidem recuperauerat: cum Philippus à Thessalis accitus, copias in Thessaliam reduxit, vbi contra Phayllum Onomarchi fratrem, septem armatorum millibus stiparum, pugnauit, & profligatum è Thessalia expulit. Nec minus Onomarchus auxilio Lycophroni fuit, eumque ingentibus copijs non solum tutatus est; sed cum Thessaliam, Philippoque confligens, semel, iterumque victor effectus est, adeo vt Philippus in summum adduceretur discrimen, seq. in Macedoniam recipere cogeretur. *Mox ab Onomarcho vincitur.* Hinc expeditione in Bœotiam translata Onomarchus collatis signis Bœotos vincit, eisq; Coronæam eripit.

III. *Rursum postmodum cum Lycophrone vincit.* In Thessaliam interim Philippus cum exercitu reuersus, Lycophronem oppugnabat, qui viribus impar auxilia à Phocensibus petit. Ei subsidio venit Onomarchus, cum 20. peditum, equitum autem tribus millibus. Factus enim erat fœliciterum successu potentior, & vicinis exitioad summum iam apicem res suas prouexerat. Redintegrato enim prælio victoriam Philippus obtinet, Onomarchus cum suis mare fugitiuus adit, protectisque armis, ad triremes Atheniensium tum forte prætereuntes plerique adnatabant. Nihilominus sex millibus cæsis, tria millia in Philippi potestatem venerunt: in quibus Onomarchus ipse, quem egit in crucem: cæteros vt sacrilegos in mare demersit. Pausanias tamē l. 10. a ait Onomarchū ad mare fugientem à suis militibus iaculis fuisse confossum, ipsius ignauia, & imperandi inscitia, ea se clade affectos interpretantibus. *Et Onomarchum in crucem egit. a p. 318. 51.*

IV *Quid de hac pugna, & Pausanias Iustinus.* Neque vero propterea bello sacro finis allatus est. Phayllus quippe quem recte Φαῦλλον dixeris, Onomarcho fratri successit. Ita Diodor. & Gemist. Verum non sunt omittenda quæ habet de hac pugna Iustinus l. 8. hoc modo. Philippus quasi sacrilegij, non Thebanorum vltor esse, omnes milites coronas laureas sumere iubet, atque ita velut Deo duce in prælium pergit. Phocenses insignibus

Dei conspectis, cõscientia delictorum territi, abiectis armis fugam capessunt, pœnasque violatæ religionis sanguine, & cædibus suis pendunt. Incredibile quantam ea res apud omnes nationes Philippo gloriam dedit. Illum vindicem Sacrilegij, illum vltorem religionum, denique dijs proximus habetur, per quem deorum maiestas vindicata sit. Ita Iustin.

Hoc Archonte Demosthenes Timocrateam scripsit orationem, Diodoro violatarum legum reum agente Timocratem, & concionem de mittendis Megalopolitanis auxilijs, quam ipse pronunciauit. Ita Dionysius Halycarnassensis opusculo ad Ammæum.

V. Romæ hoc quoque anno vterque Consul patricius fuit, nec magnum ea de re, in populo ære alieno grauato, certamen fuit. In bellum Hetruscum intentam ciuitatem, legati Latini ad Volscos conuertere, nunciantes exercitum conscriptum, armatumque, iam suis finibus imminere: inde populabundos in agrum Romanum esse venturos. Cærites quoque se Tarquiniensibus popularibus adiunxisse, prædæque partem in Cæritum fines auectam. Contra quos cum etiam Dictatorem mitti placuisset, Senatus Valerium Consulem Dictatorem dicere iussit. Is T. Manlium L. filium dixit, qui cum Mag. equitum A. Cornelium Cossum dixisset, Consulari exercitu contentus, ex auctoritate patrum, ac populi iussu Cæritibus bellum indixit. *T. Manlius Dictator in Caerites.*

VI. *Qui veniam petunt.* Cærites terrore belli, ad quod conficiendum etiam Dictator creatus esset, & propria infirmitate conturbati, & prædationem, & Tarquinienses defectionis autores execrabantur, nec quisquam eorum arma, aut bellum cõtra Romanos parandum censuit. Sed veniam potius erroris infimis precibus postulandam. Missi ergo legati, tum culpam excusabant, quod Tarquinienses per agrum ipsorum infesto agmine transeuntes, traxissent quosdam agrestium eius populationis comites, quæ sibi crimini detor, quos dedere Romanis, aut supplicio afficere parati essent: sum veniam postulabant, veteris commemoratione beneficij, quod in clade Romana Gallici belli, Romanorum sacra fugitiua pie excepissent, riteque procurassent; quæ nunc vt sibi auxilio essent suppliciter implorabant. Flexus est ad misericordiam populus, malens præsentis maleficij, quam veteris beneficij esse immemor. Itaque pax populo Cæriti data, induciasque in centum annos factas, in Senatusconsulta referri placuit. *Et obtinent.*

In Faliscos eodem noxios crimine vis belli conuersa est, sed hostes nusquam inuenti, cum populatione peragrati fines essent, ab oppugnatione vrbium temperatum, legionibusque Romam reductis, reliquum anni muris, turribusque reficiendis consumptum est. *Faliscos ...*

ANNVS MVNDI 3702. SEXTAE ÆTAtis, & Imperii Pers. 186. Artaxerxis Ochi 13. Ieddoæ Pontif. 6. Philippi Macedonis 9. Olymp. CVII. an. 1. Archonte Aristodemo. Vrbis Condit. 401. Coss. P. Valerio Publicola, & C. Marcio Rutilio.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 351.

I. *Phocidum bellum sacrum redintegratur.* Extincto Onomarcho, Phayllus eius frater Phocensium rebus præficitur, sub initium Olympiadis centesimæ septimæ, in qua Smicrinas Tarentinus coronatus est cursor. Phayllus autem nec clade fratris, nec causæ iniquitate deterritus, vt damnum acceptum repararet, magnas peregrini militis copias coegit, duplo maius stipendium exsoluens, & accitis sociorum auxilijs, factus est potentior. Arma quoque ingenti numero, & aurea, argenteaq. nomismata, non segnius quam Onomarchus, fabricatus est; aurea scilicet, atq; argentea donaria, fracta, conflataque, in pecuniam, fouendo bello sacrilego nec illatiam, conuertebantur. Quæ distinctius tradit Diodorus, *Sacrilegium ... vnde ... Diodoro.*

quinto ab hinc anno. *a* *Aureos, inquit, lateres centum & viginti*, (Sic enim ex Græco legendum, non 360. vt est in versione Latina Rodomani) *a Crœso Lydorum rege dedicatos, duorum talentorum pondere ad monetæ vsum conflauit; phialas quoque aureas 360. quarum singulæ duas minas habebant, aureiq; leonis, & fœminæ signa quæ omnia triginta auri talenta pendebãt.* Quod aurum, iuxta argenti æstimationem 4. millia talentorum efficeret: ex donarijs vero argenteis, plus sex millibus tantum, adeo vt summa omnium decem millium talentorum æstimationem excedat. Quam summam non minorem ea, quam postea Alexander in Persarum thesauris acquisiuit, aliqui prodiderunt. Ita Diodorus. *a p. 440*

II. *Error ... ostenditur.* Verum quomodo triginta auri talenta, quatuor millibus talentorum argenti æquiparet non intelligo. Nam ex communi consensu eorum, qui ista examinant, in quibus Villalp. Vna vncia, vel libra, vel talentum auri, duodecim tantum vncijs, libris, vel talentis argẽti respondet, & consequenter 30. auri talenta valent trecentis & 60. talentis argenti, non 4. millibus talentorum. Quod si nomine argenti vulgarem pecuniam ex ære vel ferro intelligat, aut aliquam ex commistione metallorum conflatam, nihil certi exponderé colligi potest.

Ad Phayllum porro Lacedæmonij mille armatos, Achæi duo millia, Athenienses quinque millia peditum, & quadringentos equites, quos ductabat Nausicles, misere. Lycophron quoque Phæreorum tyrannus, post interitũ Onomarchi auxilio destitutus, Phæras in manus Philippi tradidit, & data fide dimissus, cum duobus millibus ad Phayllum se contulit. *Auxilia Phaylli.*

III. *Phayllus in Bœotia vincitur.* Phayllvs ergo cum exercitu in Bœotiam progreditur, contraq; Thebanos leuiora aliquot prælia infeliciter commisit, & nihilominus vi aliquot vrbes Locrensium in Achaia expugnat, diripit, exscindit: moxque lenta correptus tabe, diu cum morbo conflictatus interque sæuos cruciatus, prout impietati hominis congruebat, vitam finiuit. Scribit Pausanias, *b* ei vixdum ad imperandum aggresso, in somnis oblatam esse speciem hominis æneam, qualis in donarijs Apollinis visebatur, cui ex diuturniore morbo carne consumpta, sola ossa remanerent; cui cum se similem factum videre visus esset, paucis post diebus macie contabescens somnij euentum impleuit. Hæc ille, significans via paucis diebus hunc Phayllum Phocensibus præfuisse. At res ab eo gestæ facile annum vnum explere possunt. Reliquit autem moriens, qui Phocensibus deinceps præesset, Phalæcum, Onomarchi filium vixdum pubertatem ingressum, adiuncto ei curatore, vno de suis familiaribus Mnasea, qui mox à Bœotis, cum ducentis Phocensibus occisus est. Hæc de bello sacro hoc anno Diodorus, & Gemistus l. 2. *Et tabido moritur.* *b Lib. p. 318.* *Phalæcus successor eius.*

IV. *Philippus contra Phocenses mouet.* Interea Philippus, cum Phæreos à Tyrannide liberatos in libertatem pristinam vindicasset, cæteris rebus in Thessalia compositis, versus Pylas contra Phocenses copias ducit; sed cum ei transitus ab Atheniensibus negaretur, in Macedoniam se recepit. Sed hæc Diodori vehementer Iustinus exaggerat. *c* vbi inter alia. Athenienses audito belli euentu, ne in Græciam Philippus transiret, angustias Thermopylarum, pari ratione sicut antea aduenientibus Persis, occupauere. (Verum ea gloria non Atheniensium, sed Leonidæ, & Spartanorum fuit) sed nequaquam simili aut virtute aut causa, siquidem tunc pro libertate Græciæ, nunc pro scelere publico; tunc à rapina hostium templum vindicaturi, nunc aduersus vindices, templorum raptores defensuri. Agunt se propugnatores sceleris, cuius maxime omnium vltores esse debuerant, tot beneficijs ab eo Deu affecti, &c. *c lib. 8.* *Ei Athenienses transitum negant ad Thermopylas.*

V. *Demosthenes in Philippum agit.* Hæc quoque accusatio Demosthenem petit. De ipso enim Dionys. op. ad Ammæum; Theodemum prætorem secutus est Aristodemus, sub quo Demosthenes contra Philippum concionari cœpit, & apud populum verba fecit, de mittendo conductitio exercitu, & decem celeribus triremibus in Macedoniam. vt scilicet domi occupatus, in Græciam transire, eamque turbare non posset. Neque vero tam accusandi Athenienses, quod Philippum infidum hominem Græcia prohibuerint, quam ille,

specie belli Phocensis, occupare conaretur; quamquod ipsis Phocensibus auxilio peditum equitumque, contra Bœotos, Thebanosque sacrilegij vindices summisissent. Hoc eodem tempore scriptam à Demosthene orationem, quæ est contra Aristocratem, testatur Dionysius eodem loco.

VI. Isocratis Panegyricam edit.

Panegyricam etiam ab Isocrate hoc tempore editam, quindecim annis ante mortem eius, aliqui apud Plutarch. in eius vita, in op. 10. oratorum, tradiderunt; tot enim annis ab eius morte distat hic annus: ipse autem videtur sentire decem tantum annis ante mortem fuisse editam. Quamquam ambiguus est locus in græco. Nam isti anni non solum de vita authoris, qui sensus magis placet, sed de mora scriptionis accipi possunt. quo modo videtur eos accepisse interpretes Isocratis, in argum. Panegyrici. Conuenit autem etiam hoc tempore istam orationem, quo totius Græciæ conuentus, ineunte nona Olympiade, celebrabantur. Sed & argumentum de bello à Græcis in Barbaros suscipiendo, huic tempori minime repugnat; quo & Athenienses duce Charete, & Thebani Pammene præfecto, contra regem Persarum pro Artabazo pugnauerunt. Cæterum quod ait Plutarchus fuisse qui dicerent nobilissimam illam scriptionem, quæq. sibi autor mirifice placet, è Gorgiæ Leontini, Lysiæque scriptis esse mutuatam, apud me fide caret. Quod enim Isocratis esset os, eam magnifice iactare orationem, quam tota Græcia plagiariam esse facile conuinceret? vtriusque enim scripta in omnium manibus erant, ipsique scriptores paulo ante è viuis excesserant.

VII. Contentio de consulatu inter Patres ac Tribunos.

Romæ cum tempus comitiorum appeteret, Dictator ea habere, & Consulatum apud Patricios retinere moliebatur, ijque adeo, vt mallet è Rep. tollere Consulatum, quam eum promiscuum patribus ac plebi facere. Tribuni contra comitia haberi non patiebantur, nisi sibi plebeius consul restitueretur. Prolatandis igitur comitijs, cum Dictator magistratu abijsset, res ad interregnum rediit, & vsque ad vndecimum interregem, seditionibus certatum est (id tempus ad duorum fere mensium fuit, si quini dies singulis interregnis more maiorum tributi sunt, vt ex Liuio constat l. 1. vbi de morte Romuli.) Tandem tædio victi patres, lege Licinia de promiscuo consulatu, alterum fieri è plebe Consulem permisere. Itaque P. Valerio Publicolæ datus ea à plebe Collega, C. Marcius Rutilius.

VIII. Viri mensarij.

Novi Coss. solutionem æris alieni in publicam curam verterunt, eamque in rem Quinque viros mensarios creauerunt, quorum eximio studio atque industria, vis ingens æris alieni, non solum sine iniuria, sed etiam sine querela partis vtriusuis exhausta est.

C. Iulius Dictator.

Inde vano terrore belli Hetrusci C. Iulius in castris Dictator dictus L. Æmilium habuit Mag. eq. Cæterum foris tranquilla omnia fuere, domi autem à Dictatore tentatum vt noui consules patricij crearentur, sed res ad interregnum rediit.

ANNVS MVNDI 3703. SEXTAE ÆTATIS, & Imperij Pers. 187. Artaxerxis Ochi 14. Ieddoæ Pontif. 14. Philippi Macedonis 10. Olymp. CVII. an 2. Archonte Thessalo, siue Theello. Vrbis Con. 402. Coss. C. Sulpitio Petico, & T. Quintio Pœno Patricijs.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 350.

Diodor. Dion. ad Ammæum.

I. Thebani Persis accepta.

IN Græcia nihil memorabile hoc anno gestum tradit Diodorus nisi quod Thebani belli Phocensis laboribus defessi, & exhausti sumptibus, missis ad regem Persarum legatis, ab eo trecenta argenti talenta dono acceperunt. Quo artificio tantam pecuniæ vim obtinuerint, nõ tradit Diodorus. Existimo autem id a Rege factum, quod auxilia ab ipsis, quos fortissimos esse didicerat, in expeditionem Ægyptiacam expectaret, quæ etiã mox obtinuit, vt dicemus. Quodque eos iam inde à Xerxis temporibus, amicos, fautoresq; Persarum esse didicisset: quæ etiã causa fuit, vt inter omnes Græciæ legatos, primas apud regem obtinerent, vt supra ex Xenophonte dicebamus.

a Olymp. 103.

II. Noua defectio à Persis.

In Asia vero Ægypto, Phœnicia, Cypro, grauissima bella renouata sunt: & huic Chronologiæ præter Diodorũ, astipulatur Eusebius, & Gordonus. Cum enim, vt ait Diodorus in hunc annum, Ægyptij à Persis superioribus annis impune defecissent. Quod Artaxerxes cognomento Ochus, bellicæ rei studio non teneretur, sed omnia per præfectos ageret, quorum tum perfidia, tum imperitia nõ exiguas sæpenumero clades accepisset. Nunc animaduertens Phœnices & Cyprios contemptum Ægyptiorum, & petulantiam imitari, ipse per se bellum defectoribus inferre statuit; eamque in rem magnam armorum, militum, triremium, commeatuum vim coegit. In Phœnicia bellum exortum, dum Regij præfecti in Sidonios acerbius se gerunt; qui etiam reliquos Phœnices, libertatis cupiditate allectos, ad defectionem impulerunt, simulque legatos ad Nectanabum regem Ægypti Persarum hostem de belli societate mittunt, triremes ædificant, peregrinum militem mercede contrahunt, omne genus armorum, telorum, commeatuumque comparant, vt qui diuitijs, ex diuturna pace, & multiplici mercaturæ commercio abundabant.

Ochus mouet bella.

Arma parat.

III. Sidonij in Persas insurg.

Vt autem hostilis iniuriæ exordium facerent, Regium Persarum hortum arboribus consitum, excisis arboribus deuastarunt, fœnum ad regiorum equorum vsum collectum incenderunt, Persas denique, à quibus contumeliosius tractati fuerant, ad supplicium rapuere. Postremò operam dedisse videbantur, ne eis Rex, si maxime vellet, posset ignoscere. Verum Rex barbarus paulo post eorum culpas, vindictæ atrocitate ac crudelitate, longe multumque superauit.

Contractis igitur Babylone magnis peditum equitumque agminibus, confestim in Phœnices mouet. Dum autem Rex est in itinere, Syriæ, & Ciliciæ Præsides coniunctis viribus bellum Phœnicibus facessunt. Tennes contra Sidoniæ Rex ab Ægyptijs 4. millia Græcorum militũ stipendia facientium, quibus Mentor Rhodius cum imperio præerat, in subsidium acceperat: cum his & ciuium delectu Satrapas aggressus, victor euadit, hostesque è Phœnicia expellit.

Tennes vincit Satrapas.

IV. Terrentur Persarum aduentu. Mentor & Rex decipit.

Interea Rex magnis cum copijs atque apparatu aduentans, hostem rumore ipso perterruit. Nam Mentor, quem Sidonij ducem acceperant, existimans suorum copias regijs sustinendis pares esse non posse, saluti suæ consulere non fuga priuatim, sed Sidoniorum proditione constituit. Itaque Thessalionem quendam sibi fidissimũ ad Artaxerxem mittit. promittitque se ei Sidonios proditurum; insuperque bello Ægyptio vtilissimam operam nauaturum, qui locorum Ægypti magnam habeat notitiam, ea more sua in Ægypto, cum pro Nectanabo militaret, comparatam. Sicque Græcæ fidei homo, vna proditione duo regna florentissima perdidit: vtroque nomine grauiter accusandus, siue quod accepta pecunia rebelles Persarum fouit, siue quod in fidem acceptos perfide prodidit: quos Regi conciliare omni studio, atque opera debuisset.

V. Et Tennem ad societatem proditionis adducit.

Thessalio fide à Rege accepta, & dextræ datione confirmata, non solum nihil damni accepturum Mentorem, sed magnis omnino præmijs donatum iri, Mentorem adit, eique regis promissa nunciat. Ipse etiam Tennem Sidoniorum regem, miserum dictu, in proditionis societatem eodem vel metu vel spe subiugatum, pertrahit; sed non impune, vt sequens historia docebit.

Centum primarie nobilitatis ciues prodit.

Cum ergo Rex Ochus non procul Sidone castra locasset, Tennes, relicto Mentore in quadam vrbis parte ad proditionem promouendam. Ipse cum quingentis militibus ex oppido egrediens, ad conuentum publicũ Phœnicum se pergere simulabat; habebat autem in comitatu centum primariæ nobilitatis ciues, quasi consiliarios. Hos, quamprimum ad regem accesserunt, comprehensos Arta-

xerxi tradit. Qui Tennem vt amicum comiter accipiens, centum illos tanquã defectionis autores, iaculis configit.

VI. *Sidonij 500. ... Ochum mittunt.*

INTERIM Sidonij siue proditionẽ suspicantes, siue sibi diffidentes, quingẽtos è primoribus ciuitatis, habitu supplicum, oleæ ramis ornatos, ad Regem placãdum misere. Tum Rex vocatum ad se Tennem interrogat, num ei vrbem, sine certis conditionibus, tradere possit, (Quouis alio potius modo, quam pactione, vrbe potiri cupiebat, vt in eam exemplum seueritatis ederet, in quod reliquæ vrbes intuentes obstupescerent, vltroque se dederent.) Id cum se facturum Tennes recepisset, Rex quingentos illos supplices iaculis confixit.

Qui iaculis configuntur.

Deinde Tennes, persuasis mercenarijs Ægyptijs, vt se cum rege intra mœnia reciperent, vrbem Artaxerxi tradit. Qui videns Tennis operam sibi vltra minime necessariã, cum meritissimo supplicio interfici iussit, qui populi sui prædonem ac proditorem egisset, non regem, ac parentem. Mentorem autem cui fidem dederat, & cuius opera in Ægypto egebat, reseruauit.

Tennes prodita vrbe occiditur.

VII. *Sidonij se comburunt.*

AT Sidonij, qui naues suas vltro incenderant, ne quis priuatim sibi fuga consuleret, sed pro patria omnes, vel cum patria perirent, cum vrbem captam, seq; vndiq; hostibus circunfusos à suis, amicisque nefarie proditos viderent, se cum liberis, & vxoribus intra ædes conclusos incendio tradidere, totaq; vrbs funditus conflagrauit. Cuius etiam aream, auro argentoque liquefacto imbutam, multis talentis Rex vendidit, & alias vrbes, tanta clade attonitas, illico in deditionem accepit.

Hoc quoque anno bellum in Cypro renouatum, proximo anno, in quem illud differimus, ex Persarum sententia confectum est. Thello prætore Demosthenes Rhodiensem habuit orationem, qua suadet Atheniensibus, vt paucorum dominatu apud illos abrogato, libertatem populo restituant.

VIII. *Consules patricij fiunt.*

ROMÆ autem cum Dictator frustra conatus esset vtrumq; consulem creare patricium, id tamen Interreges C. Sulpicius & M. Fabius interpositi obtinuere, mitiore iam plebe, ob recens meritum leuati æris alieni. Ad bellũ ambo Consules profecti, Faliscum Quintius, Sulpitius Tarquiniense, nusquam acie congresso hoste, cum agris magis, quam cum hominibus, vrendo, populandoq; bella gesserunt. Qua clade quasi tabe victa, atq; afflicta est vtriusque populi pertinacia, vt primum à Consulibus, deinde à Senatu inducias peterent, quas in annos quadraginta impetrarunt.

Falisci & Tarquinienses populantur. Et ad pacem ...

IX. *Censura plebi communicatur.*

QVONIAM vero solutio æris alieni multarum rerum mutauerat dominos, censum agi placuit. Cumq; creandis Censoribus comitia indicta essent, C. Martius Rutilius, qui primus Dictator de plebe fuerat, concordiam ordinũ turbauit. Consules negarũt se eius rationem habituros; sed ipse constantia inceptum obtinuit, Tribunis quam maxime adiuuantibus, & contendentibus, vt per eundẽ, qui ad Dictaturam Plebi aperuisset viam, pateficret etiam ad Censuram. Nec variatum comitijs est, quin cum Manlio Næuio Censor Martius crearetur. Nec propterea tamen patres, quantouis conatu, creato etiam de industria in eam rem Dictatore, Consulatum apud solos patritios retinere potuerunt.

Martius Censor, qui ante Dictator e plebe.

ANNVS MVNDI 3704. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 188. Artaxerxis Ochi 15. Ieddoæ Pontif. 15. Philippi 11. Olympiadis CVII. an. 5. Archonte Apollodoro. Vrbis Conditæ 403. Coss. L. Cornelio Scipione, & M. Popilio Lænate.

ANNVS ANTE CHRISTVM 349.

I. *Bellum Cyprium. Cypri status.*

BELLVM Cyprium superiore anno inchoatum, isto confectũ est, quemadmodum & Ægyptium: vtrunque ex Diodoro, in hunc & præcedentem annum compendio referemus.

Erant in Cypro nouem magni nominis ciuitates, quarum singulæ regulos suos habebant Persæ subiectos, qui omnes Phœnicum exemplo desciuere, & necessarijs ad bellum præparatis, merum regnis suis imperium arrogabant. Ea re cognita Ochus per literas ab Idrieo Carũ principe, Persarum socio contendit, vt copias in Cyprum pararet. Is 40 triremes, cum octo millibus duce Phocione Atheniensi, & Euagora Cyprio, in Cyprum misit, qui eo transgressi Salaminam terra marique oppugnare cœperunt, ad quos sponte plerique ex Syria & Cilicia spe prædæ confluxere, vt duplicatus iam esset exercitus.

Ab Caria ... oppugnatur.

Dum Protagoras Salaminis Rex obsidionem tolerat, reliquæ omnes vrbes se Persis submisere. Euagoras autem paternum sibi regnum asserebat, & Regis Persarum auxilio, restitutionem in pristinam fortunam moliebatur. Quibus animaduersis Protagoras, ipse quoque Regi Persarum sese subijciens, regnum Salaminis, irritis Euagoræ conatibus retinuit.

Dedi... fiunt.

II. *Ochus Ægyptum adit.*

INTEREA Persarum Rex, cum post excisam Sidonem auxiliares copias ab Argiuis, Thebanis, & Græcis Asiæ oppidis accepisset, cum eis Ægyptum versus proficiscitur. Ad magnam vero paludem, inquit Diodorus, vbi quæ Barathra nominantur occurrunt, per imperitiam locorum exercitus partem amittit; Barathra voragines verit interpres, eadem Sirbonis palus à Ptolemæo dicitur, cuius situs est Palæstinam inter & Ægyptũ; qua de re vide Thes. Ortelij. Post voragines illas superatas Rex Pelusium venit ad primum Nili ostium, prope eam vrbem Græci castra metati, Persæ ad 40. stadia.

Inter Græcos Thebani, qui fortitudinis gloriam præ omnibus socijs ambiebãt, conatu audacissimo fossa quadam superata, cum præsidio quod Pelusio, eruperat, pertinaci pugna certauere, donec certamen nox ipsa diremerer. Postridie Rex copias Græcorum tripartito diuisit, quas decem millium fuisse Diodorus scribit; & vnicuique agmini duos præfecit duces, Græcum vnum, alterum Persam: singulis autem agminibus multas peditum, equitumque barbarorum, aut triremium copias adiunxit. Rex ipse reliquum agmen penes se retinens, summæ totius belli intentus erat.

Pelusium oppugnatur...

Copiæ Persarum.

III. *Copiæ Ægyptiorum. Nectanebi regis ... & superbia.*

His copijs Ægyptij etiam ingentem exercitum, & omnem belli apparatum obijciebant. Nectanebos enim Ægypti rex in armis habebat 20. millia Græcorum, qui stipendia facerent, & Afrorum totidem, Ægyptiorum autem illorum, qui bellatores ab ipsis dicebantur, 60. millia; præter naues, & vrbium, ac castellorum præsidia. Nihilominus per consilij inopiam, & imprudẽtiam, de summa rerum deiectus est. Cum enim iam dudum non suis, sed Græcorum auspicijs Persas vicisset, in superbiam elatus, sibi victoriam tribuens, neminemque in partem administrationis admittens, omnia perdidit.

Ad Pelusium primo egregiè pugnatum vtrinque est, donec cognito regis in vrbem Memphim discessu Pelusij deditio Thebanis facta est. Mentor Bupastum, aliasque vrbes fraude in potestatem recepit. Cum enim omnes tã Græcorum, quam Ægyptiorum præsidijs teneri sciret, rumorem per castra spargi curat, constituisse Artaxerxem quam humanissime excipere eos, qui se sponte dedidissent: ijs autem quos vi expugnasset, parem cum Sidonijs exitum expectandum esse. Id nuncium cum à transfugis in vrbes Ægyptias esset infusum, seditiones inter Græcos & Ægyptios exortæ sunt, vtri alios in deditione facienda anteuenirent, & vtri gloriam occupatæ vrbis attribuerent. Quæ causa fuit vt Bagoas summum capitis discrimẽ adierit Bupasti, cum media copiarum suarum parte interclusus: sed opera Mentoris periculo exemptus, eius viri amicitiam deinceps tota vita coluit. Bupasti deditionem cæteræ quoque vrbes certis conditionibus secutæ sunt.

Pelusium, aliæque vrbes deditæ.

IV. *Nectanebi ... & fuga. Victoria Ochi.*

INTEREA Nectanebus Memphi subsistens, cum Persarum progressus videret, non est ausus pro conseruando imperio sese periculo committere, sed spe regni abiecta, conuasatis plerisque thesauris, in Æthiopiam exulatum abijt. Artaxerxes tuta Ægypto potitus, nobilium vrbium mœnia destruit, fanisque spoliatis, ingentem auri

argenti-

IMPERII PERSAR. AN. 189. *Templa codem in ...*

argentique vim coaceruat. Commentarios denique ex templis antiquis secum asportat, quos tamen aliquanto post sacrificuli à Bagao grandi pecunia redemerunt. Postremo Græcos magnis muneribus exornatos domum dimittit. Ipse relicto ad Ægypti administrationem Pherendate, Babylonem gloria clarus, spolijsque onustus reuertitur. Quæ ad hunc ipsum annum retulit Eusebius in Chronicis.

V. *Iudæos ex Ægypto ... Oros. l.3. c.7.*

Qvo etiam pertinent, quæ apud eundem ad annum Ochi septimum male relata sunt, de translatis ab eo Iudæis in Asiam ex Ægypto: nondum enim eam expeditionem Ochus susceperat. Ex de re ita Paulus Orosius: Ochus, qui & Artaxerxes post transactum in Ægypto maximum diuturnumque bellum plurimos Iudæorum in transmigrationem egit, atq; in Hyrcania ad Caspium mare habitare præcepit: quos ibi in hodiernum diem amplissimis generis sui incrementis consistere, atque exinde quandoque erupturos opinio est. Alludit Orosius sine dubio ad ea, quæ scribit Euseb. in Chron. vbi D. Hieron. ἀποδασμὸν pro vrbe videtur accepisse idque non improbat Pontac. Recte tamen Orosius videtur Eusebium interpretatus, itaque sentit etiam Scaliger. Historiam potiorem ipsam non inuenio qui scripserit, ex quo Eusebius mutuatus sit.

VI. *Dictator comitiorum causa.*

ROMÆ autem Dictatorem hic annus habuit M. Fabium, nullo terrore belli, sed ne Licinia lex de promiscuo magistratu comitijs consularibus seruaretur. Magister eq. Dictatori additus Q. Seruilius. Victi nihilominus sunt patres in comitijs consularibus, sicut ante fuerant in censorijs. M. Popilius Lenas è plebe factus est Consul, quem fortuna illustriorem fecit. *Plebeius Consul Gallos vincit.* Nam collega morbo detento, ipse in Gallos, qui in agro Latino castra posuerant, cum 4. legionibus profectus, cum in tumulo quodam, ad agnoscendas hostium vires consedisset, ibidemque castris muniret locum, Galli prælium ineunt, sed Romana virtute, & loci iniquitate victi, magna cum strage funduntur. Rursumque redintegrato in planicie prælio, etsi vulnerato Consule, ferociores facti Romani ea proxima victoria, & ducis sui adhortatione, pulsis dissipatisq; hostibus, victoriam renouant, atque confirmant. Illi arcem Albanam ex fuga petunt: hi castris direptis, victores, spolijsq, opulenti Romam reuertuntur. Moram triumpho vulnus Consulis attulit, eademq; causa Dictatoris desiderium Senatui fecit, vt esset qui ægris Consulibus comitia haberet.

ANNVS MVNDI 3705. SEXTÆ ÆTAtis, & Imperii Persarum 189. Artaxerxis Ochi & Ieddoæ Pontif. 16. Philippi 12. Olympiadis CVII. an. 4. Archonte Callimacho. Vrbis Conditæ 404. Coss. L. Furio Camillo, & Ap. Claudio Crasso.

ANNVS ANTE CHRISTVM 348.

I. *Mentor proditor ... extollitur.*

ARTAXERXES Ochus Ægyptio bello ex animi sententia confecto, animaduertens Mentorem Rhodium ad eam victoriam magnum omnino momentum attulisse, eum præ cæteris amicis, muneribus ac præfecturis in altum extulit, præter centũ argenti talenta ei tradita: parũ cogitans se proditorẽ in sublime euehere, à quo postea ipsemet deijciendus esset in præceps. Magnis ergo muneribus, spolijsque preciosis locupletatum, Asiaticæ oræ præfectura, quæ iampridem à filijs regum ambiebatur, donauit: bellique contra defectores administrationem, nondum enim erat confectum, ei cum summa potestate commisit, quod & feliciter confecit.

II. *Mentor Regi Artabazum & Memnonem reconciliat.*

CVM vero Mentori necessitudo intercederet cum Artabazo & Memnone, qui Persis bellum non ita pridem intulerant, iamque ex Asia profugi, apud Philippum in Macedonia commorabantur, regem supplicando inflexit, vt culpam vtris condonaret, & statim vtrumque ad se cum omni familia accerseret. Erant enim Artabazo ex Mentoris & Memnonis sorore [illegible], & decem filiæ, qua liberorum multitudine delectatus Mentor, filios adolescentes ad nobilissimas militiæ præfecturas paulatim euexit.

MENTORIS PRODITORIS GESTA.

III. *Hermeam Atarnensem dolo capit.*

PRIMAM autem expeditionem suscepit contra Hermeam Atarnensium tyrannum. (Erat autem olim Atarna oppidum Mysiæ ad Hellespontem, e regione Lesbi situ, vbi Hermeas hic regiam habebat.) Quem Artaxerxi rebellem, vrbibusque & præsidijs compluribus munitum, Mentor fraude circumuentum cepit, & omnibus spoliauit. Nam promissione veniæ ad Rege impetrandæ allectum, cui fidem faciebant recens reconciliati Artabazus, & Memnon, ad colloquium adduxit, & in vincula coniecit, eiusque annulo signatorio potitus, literas ad vrbes passim dedit, ipsius nomine, significans eum Regi per Mentorem reconciliatum, simul etiam, qui castella Regis nomine reciperent, mittebat, quibus literis cum fidem haberent vrbium præfecti, pacem cupide amplexi, vbiq; arces & oppida Regi permiserunt, sicque recuperatis defectorum vrbibus sine vllo damno, magnam apud Regem gratiam iniji. Nec minus alios etiam duces à Rege alienatos, partim vi subactos, partim arte circumuentos, omnes breui debellauit.

IV. *Philippi in Thraciam expeditio.*

INTEREA Philippus Chalcidicas Thraciæ vrbes infesto exercitu adortus, Gi[illegible]ram, siue Ze[illegible]am castellum expugnatum diruit, nonnullaq; oppida [illegible]itudine iniecta imperata facere coegit, Pherasq; The[illegible]æ denuo aggressus, Pitholaum Lycophronis socium, qui eo rursus irrepserat, rursus eiecit. Tacet Diodorus Pherasne retinuerit, an libertas iterum reliquerit. Sed Demost. orat. 3. in Philippum aperte testatur eum Pheras occupasse. *Quin & Pheras nuper, vt amicus & socius in Thessaliam ingressus, occupauit, & tenet. Ac postremo miseris illis Oritis dixit, se misisse ad eos ex beneuolentia milites, qui eos viserent. Audire enim se, laborare illos, ac seditionibus agitari. Esse autem socij, ac veri amici huiusmodi adesse temporibus.* *Pheras occupat.* Ita Demosth. quod autem in Oritis factum dicit, hoc quoque in Phæreos factum, qui toties à tyrannis vexati ac liberati fuerant, facile est æstimare.

V. *Quod dicit Iustinus.*

HVC omnino videtur Iustinus alludere l. 8. Nec Philippus, inquit, melioris fidei aduersus socios fuit. Quippe veluti timens ne ab hostibus sacrilegij scelere vinceretur, ciuitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub auspicijs eius militauerant, quæ gratulatæ illi, sibique victoriam nactæ fuerant, hostiliter occupatas diripuit: coniuges, liberosq; omnium sub corona vendidit: non deorum immortalium templis, non ædibus sacris, nõ dijs penatibus publicis priuatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit. Prorsus vt non tam sacrilegij vltor extitisse, quam sacrilegiorum licentiam quæsisse videretur. Hæc Iustinus, quæ à Diodoro prætermissa omnino sunt; nec satis intelligi potest vtrum ille in Philippum iniquior, iste amicior fuerit. *In Philippum declamat.* Certe cum Demosthenes, qui toties in Philippum inuehitur, nihil huiusmodi sacrilegiorum referat, Iustini hæc oratio declamationi propior, quam historiæ merito videatur.

VI. *Olynthiacũ bellũ quando gestum. Idẽ Schol. hoc anno in vita Demosth.*

CÆTERVM Halycarnass. in opusc. sæpe citato ad Ammæum, ait Callimacho Prætore Demosthenem tres habuisse conciones, quibus autor fuit Atheniensibus, auxilia mittendi Olynthijs, quos bello premebat Philippus. Idem etiam refert paulo post ex Philochoro l. 6. historiarum Atticarum; idemque habet Plutarchus in vita Demosth. in opusc. in quo 10. oratorum vitas scribit. Quibus assentiri magis placet, quam Diodoro Siculo, qui Olynthiacum bellum in annum seq. differt. Quod videtur Demosthenes ipse refutare, in orat. de falsa legat. vbi ait priusquam belli annus exiret, oppida omnia Chalcidicæ ditionis proditores perdidisse. In oppidis autem Chalcidicæ, haud obscure ibidem Olynthum numerat. At Diodorus fatetur Philippum hoc anno Chalcidicas vrbes bello esse adortum, ergo & Olynthum bello petijsse fateatur necesse est. Verum conciliari inter se possunt ambæ sententiæ, vt Olynthiarum bellum hoc anno inchoatum, sequenti sit absolutum. Nam vnicus belli annus, quem Demosthenes memorat, ad duos annos potest pertinere

tinere, priorem scilicet pars ad Callimachum, posteriorem ad Theophilum, quam propterea ad initium sequentis anni reijciemus. Præsertim cum Halycarnasseus in eodem opusculo aliquanto post, disertis verbis asserat Philippum Theophilo prætore Olynthiorum vrbe esse potitum. Idem testatur Plutarch. in op. 10. oratorum. Suidas in verbo *Charanm* triginta duas vrbes Chalcidicæ regionis à Philippo captas tradit: Demost. in 3. Philippica eas etiam in Thracia ponit, vt dicam anno sequenti Chalcidicam Ptolemæus in Macedonia, Stephanus in Thracia locat, cum Demosthene. Hæc de tempore.

VII. *Causa belli Olynthiaci.* CAVSAM huius belli contra Olynthios tradit Libanius quòd cū Olynthij magnos Philippi progressus haberent suspectos, missis legatis pacem cum Atheniensibus, capta a Philippi absentia, fecerant, quo facto initum cum Philippo fœdus violabant. Philippus autem, qui iampridem belli causam contra Olynthios quæritabat, hanc violati fœderis occasionem libenter arripuit, eisque bellum, quasi fœdifragis intulit numeroso cum exercitu, vt ait Diodor. & duobus initio prælijs victos ad tolerandam obsidionem adegit. Verum longe aliam huius belli causam Iustinus lib. 8. suggerit. Olynthios, inquit, aggreditur, receperant enim per misericordiam, post cædem vnius, duos fratres eius, quos Philippus ex nouerca genitos, veluti participes regni, interficere gestiebat. Ob hanc igitur causam vrbem antiquam & nobilem exscindit &c.

VIII. *Copiæ Olynthiorum.* DE copijs Olynthiorum sic Demosth. de falsa legat. *Cum largitiones, inquit, inualescerent, quamuis equites mille haberent, & plures essent decem millibus, & cum finitimis omnibus societate coniuncti, quamuis vos decem mille conduxistis, & triremibus quinquaginta opem eis tulissetis, & quater mille præterea ciuibus, nihil horum eis saluti esse potuit. sed priusquam belli annus exiret, oppida omnia Chalcidica ditionis proditores perdiderunt.* Quibus verbis bis missa ab Atheniensibus auxilia Olynthijs declarat, primo quidem conductitiorum, deinde ciuium, prout Demosthenes postularat, cuius prima Olynthiaca decretum de auxilijs, altera auxilia conductitia, tertia denique ciuica impetrauit, bis mille ciuium armatorum, cum 17. triremibus, & trecentis equitibus. Has copias exactius describit Philochor. l. c. atque ter missa auxilia ad Olynthios, primum velites bis mille, & triremes 30. cum Charete, secundo Charidemum, qui cum exercitu erat in Hellesponto, eodem destinasse. Postremo illos quos dixi ciuea.

IX. *Philippus Olynthios oppugnat.* OLYNTHVM oppugnaturus cum 40. ab vrbe stadijs abesset, edixit alterutrum fieri oportere, vel Olyntho illis excedendum, vel sibi Macedonia, vt ait Demosth. 3 in Philippum: ostendens nullum paci, aut rebus amice componendis locum superesse. Sub obsidionis tempus Philippus crebris oppugnationibus tentauit vrbem, & magnam suorum vrbem subeuntium iacturam fecit, ait Diodorus. Quomodo autem capta denique sit, dicemus anno sequenti. Eodem prætore Callimacho Demosthenes Midianam scripsisse orationem affirmat Dionys. loc. cit. aduersario populi suffragijs condemnato.

X. *Romæ Dictator fit Consul.* ROMÆ comitiorum causa Dictator dictus est L. Furius Camillus, addito Mag. equitum P. Cornelio Scipione; qui, vt ait Liuius; reddidit patribus possessionem pristinam Consulatus. Ipseque ob id meritum ingenti patrum studio creatus Consul, collegam Appium Claudium Crassum dixit, quæ verba sub obscura mox Liuius ipse interpretabitur. Priusquam inirent noui Consules magistratum, Triumphus à Popilio de Gallis actus est, magno fauore Plebis; mussantesque inter se rogitabant, num quem plebeij Consulis pœniteret; simul Dictatorem increpabant, qui legis Liciniæ spretæ mercedem Consulatum, priuata cupiditate, quam publica iniuria fœdiorem cepisset, vt se ipse Consulem Dictator crearet. Eius nihilominus Consulatum Galli non minus insignem fecere.

XI. *Gallo Græcorumque [illegible].* GALLI enim quia hyemis vim pati nequiuerant, ex Albanis montibus in campos effusi, eos vagi populabantur. Interim quoque mare, oræque littoris infesta classibus Græcorum erat: verum non leui Romanorum bono, prædones maritimi cum terrestribus congressi, ancipiti prælio decertarunt, deque victoria dub[ij] vtrique, Galli in castra, Græci retro ad naues discesserunt.

CONSTANTIA NI[illegible] LATINORUM SINGULARE. Latinorum defectio. Sed longe maiorem terrorem Romanis defectio sociorum Latinorum incussit. Nam Romanis auxiliares copias in Gallos imperantibus, responsum datum est, absisterent imperare ijs, quorum auxilio [illegible] digerent. Latinos pro sua libertate potius, quam pro alieno imperio arma laturos.

XII. *Delectus Roman.* INTER duo simul bella externa, defectione etiam Sociorum Senatus anxius, extendere omnes imperij vires Coss. delectu habendo iussit, qui vrbana agrestique iuuentute collecta, decem legiones quaternum millium & ducenorum, equitumque trecenorum conscripsere. Ad reliqua etiam huius anni mala, illud etiam triste accessit, quod alter Consulum App. Claudius in belli apparatu mortuus est. *Mors Consulis Claudij.* Itaque res ad vnum Camillum redierat, quem nunc Consulem, nuper Dictatorem, Senatus omen Dictatori subijciendum indecorum censuit; vel ob omen faustum Camillorum contra Gallos feliciter decertantium. Consul duabus legionibus vrbis præsidio relictis, octo cum L. Pinario prætore diuisit, quem maritimam oram tutari, Græcosque arcere littoribus iussit. Ipse Gallicum sibi bellum extra sortem sumpsit.

XIII. *Camillus Gallos sine pugna vocat.* CVMQVE in agrum Pomptinum descendisset, in campis congredi, nulla cogente necessitate nolebat, satia hostem domari credens, si eum populationibus arceret, quem rapto viuere necessitas cogebat. Ergo cum idoneo loco statiua elegisset, ibique quietus ageret, Gallus processit magnitudine atque armis insignis, qui Romanum aliquem ad certamen singulare depoposcit. M. Valerius tribunus militum, trium & 20 annorum adolescens, T. Manlij gloria excitatus, cum bona Consulis venia in medium processit armatus, in cuius galea Coruus in hostem versus repente dicitur consedisse, eamq; sedem constanter tenuisse. *Corui [illegible].* Sed quotiescumque certamen initum esset, leuantem se alis, os oculosque hostis rostro & vnguibus appetijsse, donec oculis, ac mente turbatum Valerius obtruncaret. Hanc historiam Gellius, *a* ex Annalibus recitat, & refert in Furij & Appij Consulatum, & annum Vrb. Condit. 405. atque isti Coruino statuam in foro ab Augusto collocatam. *a l. 9. c. 11.*

XIV. *Concurritur, Romani vincunt.* DVM hostem spoliare parat, quietæ adhuc vtrinque acies concurrere, valuitque prærogatiua prælij inchoati, duce atque hortatore Camillo, & inter primos quidem atrox certamen fuit, reliqui, antequam ad coniectum teli venirent, terga verterunt. Et primo per Volscos, Falernumque agrum dissipati sunt. Inde Apuliam, ac mare inferum petierunt. Glareanus & Sigonius legunt mare superum, quod Apulia ad supremum mare sit, vt Volsci ad inferum. Consul concione aduocata, laudatum tribunum decem bobus, aureaque corona donat. Ipse iussus à Senatu bellum maritimum curare, cum prætore iunxit castra. Ibi cum segnitia Græcorum, non committentium se in aciem, tempus inutiliter traheretur, & comitiorum tempus appeteret, Dictatorem comitiorum causa, T. Manlium Torquatum, ex Senatus autoritate dixit, Dictator Magistro equitum A. Cornelio Cosso dicto, Comitia habuit.

ANNVS MVNDI 3706. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Persarum 190. Artaxerxis Ochi & Ieddoæ Pont. 17. Philippi Maced. 13. Olym. CVIII. an. 1. Archonte Theophilo. Vrbis Condit. 405. Coss. M. Valerio Coruino, & M. Popilio Lenate IV.

ANNVS ANTE CHRISTVM 347.

I. *Olympias 108.* HVIVS anni initia Olynthijs funesta fuere iuxta ea quæ superiore anno dicebamus. Callimacho, inquit

Dionys.

Dionys. ad Ammæum, successit Theophilus, sub quo Philippus vrbe Olynthiorum est potitus. Meminit huius anni Pausanias, a in quem finem belli sacri refert: atque Polyclem Cyrenæum victorem de stadio huius Olympiadis 108. anno primo fuisse renunciatum. Demosthenes quoque de falsa legatione, ait Philippum Olyntho capta Olympia celebrasse, & ad id sacrificium, & celebritatem omnes artifices congregasse, excepisse epulis, victores coronasse, muneribus ac promissis onerasse, vt eos in vrbium suarum proditionibus haberet obsequentes, vt ait Diodorus. Sed sacri belli finem, cum communi sententia, in biennium differemus. Huc potius pertinet mors Platonis, vt mox dicemus. Clades autem Olynthi in hunc modum contigit, vt refert Diodorus, & ex eo Gemistus, & ante vtrumque Demosthenes.

II. PHILIPPVS, ait Diodorus, Euthycrate ac Lasthene, qui summo ibi magistratu fungebantur, pecunia corruptis, eorum perfidia Olynthum obsidione fatigatam, sibi proditam cepit, captamque diripuit, & ciues seruituti addictos, cum reliqua præda venumdedit, & magnis opibus ad reliquas vrbes pari scelere occupandas locupletatus est. Nam hoc ipso tempore, vt scribit idem Diodorus, Mecybernam, & Toronem, citra pugnæ discrimen proditione occupauit: quod ei vsque adeo solenne fuit, vt non dubitaret etiam gloriari, regnum suum auro magis, quam armis creuisse. Cumque vrbem quandam præclare munitam capere statuisset, negaretque aliquis eam expugnari posse, rogauit, num fieri non posset vt aurum eius mœnia transcenderet. Sic Diodorus, quod aliter ab alijs refertur.

III. EOSDEM Demosthenes orat. de falsa leg. Olynthiorum proditionis insimulat. *Cum Lasthenes*, inquit, *ædes suas contexit lignis, dono allatis e Macedonia, & Euthycrates boues multos aluit pretio nemini numerato*, &c. Tum demum videlicet Olynthij periere. Et in oratione de corona Tantisper Lasthenes amicus Philippi nominabatur, dum Olynthum prodidisset, tantisper Timolaus dum Thebas perdidisset, tantisper Eudicus & Simus Larissæi, dum Philippo Thessaliam subiecissent. Quo autem studio ad proditionem ferrentur, ostendit, cum ait, eos ancipitem Philippum reddidisse, nec potuisse ad nutum proditorum præsto esse, neque sciuisse quid primum occuparet, & quingentos equites ab ipsis ducibus proditos, cum ipsis armis cepisse.

IV. RVRSVM Iustinus ob eam causam, quam superiore anno ex ipso retulimus, vrbem antiquam & nobilem exscidisse, & fratres olim destinato supplicio tradidisse, prædaque ingenti pariter, & parricidij voto potitum esse. Tres autem illi fratres ex nouerca geniti, fuerunt Archelaus, Aridæus, & Menelaus, quos Amyntas e Cygnæa genuerat, vt supra an. Vrb. Cond. 392. ex Iustino retulimus. Denique de excisa Olyntho consentit Demosth. in 3. Philip. vbi & confirmat Chronologiam annorum regni Philippi. b *Omnia*, inquit, *quæ à Lacedæmonijs per annos 30. peccata sunt, & à maioribus nostris per 70. minora sunt iis, quæ Philippus tribus & decem non totis annis, quibus aliquid esse cœpit (οἷς ἐπιπολάζει) in Græcos commisit. At Olynthum quidem, & Methonam, & Apolloniam, & duas & triginta vrbes in Thracia omitto; quas vniuersas adeo crudeliter excidit, vt si accesseris, nec an vnquam habitatæ fuerint facile dicas, & gentem tantam Phocensium deletam taceo* &c. Sic ipse. Verum quæ de Phocensibus deletis tradit, post sequentem annum contigerunt, sed augendi causa, quæ sunt eiusdem argumenti congessit orator, qui hanc orationem habuit post annos aliquot à pace cum Philippo facta. Illæ autem 32. vrbes ad hunc annum decimum tertium Philippi pertinent, vt proximo anno planius fiet.

V. MORS Platonis hunc ipsum annum insignem facit. Nã eum hoc anno Archonte Theophilo defunctum testatur Dionys. ad Ammæum, c & Athenæus sub finem l. 5. Laertius in vita Aristotelis, & rursum in vita Platonis init. *Moritur*, inquit, *vt Hermippus tradit, primo anno centesimæ octauæ Olympiadis, in nuptijs discumbens, octogesimum & primum ætatis agens annum*; cæterum de eius natiuitate anno 4. Olymp. 87. diximus, ex qua apparet eum totas viginti Olympiadas viuendo expleuisse.) Idem Laert. aliquanto post. ex Phauorino in 3. Comment. refert eum de vndecimo tertio regni Philippi anno, quem index huius anni præfert. In hunc quoque annum refert mortem Platonis Plutarch in op. 10. oratorum, & Cic. lib. de Senect. *Qualem*, inquit, *Platonis senectutem accepimus, qui vno & 80. anno scribens est mortuus*. Suidas autem cum de Olympiade consentiat, duos tamen supra 80. annos vixisse tradit, si à numeris mendum abest. Mortuum autem, & nuptiarum, & corporeæ omnis commistionis expertem, cum in festo epularus dormiret.

VI. ADDO illud ex Laertio in Platonis vita. *Myronianum in similibus, ait Philonem meminisse prouerbij de Platonis pediculis, quasi sic ille defecerit*. Hæc ibi. Sepultus est autem in Academia, vbi plurimum temporis philosophatus fuerat, vnde & quæ ab eo fluxit secta Academica est appellata; in qua statim ei Speusippus successit. Corpus eius elatum honorifice, & ab ijs, qui frequentes conuenerant conditum. Sic Laertius. Platonis accusationem si quis desiderat, copiosam reperiet apud Athenæum. d Eo autem mortuo Aristoteles, qui eum hactenus audiebat, ad Hermeian Atarnei tyrannum abijt, ac triennium cum eo commoratus est, vt ait Dionys. ad Ammæum. Hic est Hermæas ille, quem præcedente anno Mentor regno exuit. Is forte nunc in priuata vita non inops, philosophari cum Aristotele desiderans, eum ad se honestis conditionibus euocauit.

VII. ROMÆ T. Manlius Torquatus comitiorum causa Dictator, absentem M. Valerium Coruinum summo fauore populi, etsi tres tantum & viginti annos natum, Consulem renunciauit. Cui additus est Collega Popilius. His Consulibus nulla memorabilis res cum Græcis à Camillo gesta. Quippe nec illi terra, nec Romanus mari bellator erat. Postremo eum littoribus arcerentur, aqua etiam præter cætera vsui necessaria deficiente Italiam reliquere. Putat Liuius hos ad Siciliæ tyrannos pertinuisse. Nam interior Græcia, inquit, ea tempestate intestino fessa bello, iam Macedonum opes horrebat. Et recte ille quidem. Nam Athenienses omnium potentissimi, cum quotidiana Philippi incrementa cernerent, bello ab eo petitis, auxilia subinde missitabant, & per legatos ad conseruandam libertatem suam vrbes hortabantur, & vt proditoribus capitale supplicium decernerent, suadebant; quorum tunc vbique tam ingens erat copia, vt ijs puniendis ciuitates pares esse non possent. Vt refert Diodor. in hunc annum.

VIII. SED redeo ad Romanos, quos à bellis, & seditionibus quietos, vexauit hoc anno pestilentia, ad quam sedandã inspectis Sibyllinis libris, lectisternium factum est. Fœdus etiam Romæ cum legatis Carthaginensibus ictum est, cum ad amicitiam, ac societatem petendam venissent. Huius fœderis verba recitat Polyb. lib. 3. idque fœdus secundum numerat. Nam primum cum primis Consulibus ictum recenset. Hoc autem secundum fœdus Paulus Oros. e primum vocat, & ictum scribit an. V.C. 402. quẽ sequitur interpres in Chronologis Polybij. Verum fasti Capitolini id hoc anno collocant, quos sequitur Sigonius, & quicunque hos Consules, Coruinum inquam & Lænatem, in annum 405. V.C. referunt. in quibus Gordonus & Temporarius; quibus & ego libenter subscripserim, etsi Onophr. differat in seq. sed propter intercalatum annum Dictatorum, vno anno semper est tardior, vt & quidam alij. Diodorus autem etiam vna Olympiade.

ANNVS MVNDI 3707. SEXTAE AETAtis, & Imp. Persar. 191. Artaxerxis Ochi 18. Ieddoæ Pontif. 18 Philippi 14. Olympiad. CVIII. an. 2. Archonte Themistocle. Vrbis Conditæ 406. Coss. T. Manlio Torquato, & C. Plautio II. Vennio.

Dionys. p. 116. & 117.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 346.

I. Phocensivm reliquorumque sacrilegorum, qui eorum partes sequebantur dux primarius erat Phalæcus, qui cum pecuniam sacram, non in publicos, & militares tantum vsus impendisse, sed in proprios quæstus intervertisse diceretur, imperium amisit, eique suffecti sunt, tres qui sacræ pecuniæ quæstionem, Phocensium rogatu, in eum exercuerant. Philo quoque eiusdem criminis reos, cum tormentis plerosque furti reos prodidisset, vltimo supplicio affectus est, cum reliquis depeculatoribus. Sed & priores duces autores eiusdem sceleris, aut propugnatores, omnes misere periere, vt fusius Diodorus in huncannum & sequentem prodit; vbi Athenienses, & Lacedæmonios, tam huius, quam aliorum sacrilegiorum participes facit, & reos: Postremo etiam ab Antipatro in sacrilegij pœnam perditos.

II. Hoc anno Phocenses cum tria oppida in Bœotia rite communita haberent, (ea oppida non nominat Diodorus, Libanius in orat. de pace duo tantum recenset Orchomenum, & Coronæam,) inde Bœotos, ac Thebanos multis damnis afficiebant, vt ad Philippum auxilij causa confugere cogerentur. Is tametsi lætabatur eorum spiritus ex Leuctrica pugna compressos, auxilia tamen misit, ne oraculi iniuriam neglexisse videretur: quæ auxilia eis postea exprobrauit, cum per eorum agrum in Atticam penetrare vellet, nec permitteretur, vt Dionys. ex Aristotele recitat. Cum his ergo Bœoti pugnam contra Phocenses committunt, qui prælio victi, huc illucque diffugiunt: quingenti fere in vicinum Apollinis templum confugiunt, vbi debitam sacrilegis pœnam exoluerunt. Cum enim magna stramininis copia iuxta templum flammam concepisset, ea in templum effusa, illud incendit, & qui ad id salutis causa confugerant, viuos concremauit. Ita Diodorus. Porro

III. Pacem hoc anno conciliatam inter Philippum & Athenienses autor est Dionysius Opusc. ad Ammæum. *Post Olynthiorum, inquit, captiuitatem, Pratore Themistocle pactiones Philippo cum Atheniensibus intercesserunt de amicitia & societate, quæ septem durauerunt annos, vsque ad Nicomachum: & post Nicomachum, Theophrasto Pratore sunt dirempta* &c. Sic Dionys. qui etiam paulo ante tradit eodem Archonte Themistocle, Demosthenem habuisse sextam Philippicam concionem de tuendis insularibus, & vrbibus Hellesponti. Quæ non extat, qua de re vide Andream Scotium in annum; . Demosthenis: illum enim tunc agebat annum Orator.

IV. Initæ porro pacis causam refert Libanius in Orat. de pace, quod ea tam ab Atheniensibus, quam à Philippo experteretur: quod Athenienses non satis prospera fortuna in bello vterentur; Philippus autem quia dum aduersarios haberet Athenienses, ea quæ Thebanis ac Thessalis promiserat, de conficiendo Phocensi bello, & Orchomeno, & Coronæa Bœotiæ oppidis, quæ à Phocensibus tenebantur, Thebanis restituendis, præstare non poterat. Demosth. autem Or. de corona, ait Philippum pacem Atheniensibus, & auxilium Thebanis pollicitum contra Phocenses, veritum ne Thebani Atheniensibus coniungerentur, & sic nimium potentes expugnare non posset. Itaque cum hoc anno pax cum Atheniensibus confecta esset, proximo anno bellum Phocense confecit.

V. Cæterum pax iam anno superiore, non solum tractari cœpta, sed perfecta etiam erat, excepto iureiurando, quod à Philippo peti oportebat, quod ab eo diu de industria dilatum est, dum tota interea Thracia potiretur. Qua de re Demost. in orat. de Corona conqueritur, dum inquit è re Philippi fuisse plurimum differri iusiurandum; quia intelligebat, quæ Atheniensibus eripuisset ante præstitum iusiurandum, ea se omnia constanter habiturum, neminemque propterea pacem soluturum, quam dilationem cum Atheniensium legati perfida cunctatione iuuissent, nec exegissent iusiurandum, antequam ea loca occupasset, Philippum ea loca, & pacem obtinuisse. Ex quo intelligitur Dionysium Halicarnasseum, qui prætore Themistocle factam asserit pacem, Demostheni non repugnare, qui eam Mnesiphilo Archonte, quem alij Theophilum appellant, initam retulit. Hoc enim anno facta dicitur, quo iureiurando vtrinque firmata est.

Romæ otium domi forisque fuit: itaque circa fœnus, & æris alieni dissolutionem laboratum est, opera Senatus, ac plebs magna ex parte leuata est.

ANNVS MVNDI 3708. SEXTAE ÆTAtis, & Imperii Pers. 192. Artaxerxis Ochi. & Ieddoæ Pontif. 19. Philippi Macedonis 15. Olymp. CVIII. an. 3. Prætore Athenis Archia. Vrbis Condit. 307. Coss. M. Valerio Coruino, II. & C. Pœtilio Libone.

Dionys. ead. p. 116.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 345.

I. Habet hic annus finem bello sacro allatum, cum suprema Phocensium pernicie, Philippi ad Amphictyonum collegium aggregatione, & si quæ ijs coniuncta sunt, Pausanias tamen, vt dixi, biennio ante finitum ait hoc bellum, sicut & eius initium biennio prius quà Diodorus, & cæteri assignarunt. Finis ergo bello, quod io nouem decem ue annos, vt ex Diodoro dicebamus, protractum est, hunc in modum allatus est Bœoti, ac Phocenses, quorum armis, atq; odijs hoc bellum ducebatur, multis vtrimq; prælijs, direptionibus, cædibusq; fatigati, ad noua belli auxilia potius, quam ad pacis consilia, & inimicitiarum finem spectabant. Itaque Phocenses missis Lacedæmonem legatis, auxilia expetiuerunt. Quibus Spartani mille grauis armaturæ milites, duce Archidamo Rege, in subsidium miserunt. Bœoti autem suppetias à Philippo per legatos postularunt. Is assumptis in belli societatem Thessalis, cum valido exercitu in Locridem descendit; vbi Phalecum denuo ad munus Imperatorium euectum inuenit, cum octo millibus armatorum. Qui nihilominus animaduertens se Philippo longe viribus imparem, legatione missa rogauit ea, quæ pacis sunt, & vero impetrauit, ea conditione vt ipse cum suis copijs aliò se ex ea regione conferret, qui mox data, acceptaq. fide, sese in Peloponnesum recepit. Itaque Phocenses omni auxilio ac spe destituti, se Philippo dediderunt.

II. Addamvs huic Diodori narrationi, priusquam vlterius prouehamur, quæ hac de re Iustinus habet l. 8. Crudescente ira Thebani, Bœotijq; orant, vt professum aduersus Phocenses Græciæ ducem exhibeat, tanto odio Phocensium ardentes, vt obliti cladium suarum perire ipsi, quam non perdere eos præoptarent: expertamq; Philippi crudelitatē pati, quam parcere hostibus suis mallent. Hactenus recte: quod autem sequitur, non recte. Cōtra Phocensium legati, adhibitis Lacedæmonijs, & Atheniensib. bellum deprecabantur, cuius ab eo dilationem ter iam emerant. Non recte, inquam: nam hoc ipso tempore auxilia à Lacedæmonijs acceperunt ad bellum, & nusquā pacem à Philippo, aut per se, aut per alios leguntur ambijsse sed auxilia contra eum ab Atheniensibus sperasse, eorū que legatorum, & in primis Æschinis præuaricatione in Philippi manus incidisse, fuse docet Demosthenes in oratione. De falsa legatione Sed redeamos ad Diodorum.

III. Rex vbi citra pugnam ex imperato finem sacro bello impositum vidit, cum Bœotijs ac Thessalis consilium capit, quid de Phocensibus fieri placeat decernitque vt in dicto

dicto Amphictyonum consilio res integra eorum arbitrio permittatur.

Abijs in eam sententiam itur, vt Philippus cum posteris suis in Amphyctionum collegium adsciscatur, & gemini suffragij ius, quod Phocenses debellati habuerant, vsurpet, vtque trium in Phocide vrbium mœnia destruantur, nec templi deinceps & Amphyctionum curiæ participes sint, neque quos in posterum, armaque possideant, donec pecunias sacrilegio surreptas Deo rependerint. Phocensium exules, & quotquot in sacrilegij partem venerint, piaculares habeantur, quos ea quouis loco retrahere cuiuis liceat: vt Phocensium vrbes in vicos transformentur, quinquaginta domuncularum singulos, & stadij interuallo inter se distantes. Agros suos ita retineant, vt quotannis sexaginta talentorum vectigal Deo pendant, quoad summam, in tabulas sacrilegij tempore relatam, exsoluerint. Eorum arma, & Mercenariorum ad saxa allisa Amphyctiones cum Philippo confringant, & fiusta comburant, equorum denique auctionem faciant.

Hæc communis Græciæ concilium aduersus Phocenses, instigante Philippo. Id decretum in rem ipsam redactum testatur Demosthenes De falsa legatione.

Quemadmodum, ait, arammisi Phocenses interierint, tum ex hu decretu videre est, tum etiam ex ipsis rebus qua acta sunt, quares spectaculum, Athenienses, grande est sane, & miserabile. Cum enim nuper Delphos proficisceremur, necesse habebamus ea videre omnia, ædificia diruta, mœnia prostrata, regionem iuuentute desolatam, mulierculas duntaxat, & pancos puerulos, & senes homines miserandos. Denique nemo verbo assequi posset ea mala, qua nunc illic sunt. Hæc Demosthenes: ex quibus intelligi potest, quam infenso animo voluerit Græcia in sacrilegos vnius templi expilatores fuerit: quidque ab vniuersa Gallia, merito in sacrilegos hæreticos, tot & talium templorum euersores, atque expilatores decerni poruerit; præsertim cum Phanum illud cacodæmoni; hæc omnipotenti Deo, in Christi Domini, & Sanctorum eius honorem, consecrata fuerint.

CÆTERVM quæ Iustinus de Phocensium clade scribit, veteor vt satis probabilia sint, præsertim tacente Demosthene, cuius causæ intererat hæc amplificare, ait autem. *Philippus excidium minabatur, nisi peteret deditio. Victi igitur necessitate, pacta salute se dediderunt. Sed pactio eiusdem fidei fuit, cuius antea fuerat deprecati belli promissio. Igitur caeduntur passim, rapiuntur, non liberi parentibus, non coniuges maritis, non deorum simulachra templis sau relinquuntur, &c.*

Hoc ipso ... habuit concionem ad Athenienses Demosthenes, in qua eos monet, ne Philippum Amphictyonia prohibeant, neue causam belli præbeant, pace nuper cum Philippo facta: sic Dionysius ad Ammæum. Quæ oratio de pace nuncupatur, & habita est intericcto tempore inter deditionem Phocensium, & eorum condemnationem in Amphyctionico Senatu.

ROMÆ autem cum his Coss. nunciatum esset legatos ab Antio circomire populos Latinorum ad concitandum bellum, M. Valerius Coruinus iussus Volscis inferre bellum, priusquam ampliores colligerent vires, ad Satricum eorum vrbem, exercitu infesto pergit; cui cum Antiates, aliique Volsci occurrissent, nulla mora inter infestos diuturno odio populos dimicaudi fuit. Sed Volsci ad rebellandum, quam ad bellandum ferociores, victi, fuga effusa Satrici mœnia petunt. Cumque iam corona militum cincta vrbs caperetur scalis, ad 4. millia, præter multitudinem imbellem se dedere. Oppidum dirutum, atque incensum, excepta æde Matutæ, præda omnis militi data: præter deditos, quos Consul victos ante currum triumphans egit, venditis deinde, magnam pecuniam in ærarium redegit. Seruos tamen potius, quam liberos sponte deditos, venisse putat Liuius, à quo ista Rumana fere mutuamur.

CENSOR...s l. de die Natal. c. 17. hunc annum, quem vocat 408. ab ... be condita ea quindecim virorum libris, secundis lud... cularibus insignem facit; quod notauit Cuspio. & O... fed fasti consulares, quos cum Sigonio sequimur annum sequitur 407. sequuntur etiam Temporarius, & Gordon. in suis Chronol. etsi ludorum non meminerunt, de quibus consule Stephanum Pighium in annum Vrb. Cond. 297. quo loco primi ludi seculares, ea XV. virorum autoritate collocantur, centum & decem ab hinc annis, quæ fuit horum ludorum periodus. Consule Onuphrium, qui totum hoc argumentum peculiari libello accuratissime persecutus est.

ANNVS MVNDI 3709. SEXTÆ ÆTAtis, & Imperii Persarum 193. Artaxerxis Ochi, & Ieddoæ Pont. 20. Philippi Maced. 16. Olym. CVIII. an. 4. Archonte Eubulo. V.C. 408. Coss. M. Fabio Dorso, & Ser. Sulpitio Camerino Patritiis, Dict. L. Furius Camillus.

ANNVS ANTE CHRISTVM 344.

ANNO 344. ante Christi ortum, quo Demosthenes 37. vitæ annum agebat, nihil noui Persæ, nihil Philippus, vel Athenienses suggerunt. Pax enim inter eus inita erat, cuius hic est annus tertius. Huc tamen pertinet illud Iustini l. 8. quod ait Philippum à clade Phocensium reuersum in Macedoniam, vt pecora pastores nunc in hybernos, nunc in æstiuos saltus traiiciunt, sic illum populos & vrbes; prout illi vel replenda, vel derelinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem suam transtulisse; sicque ex multis gentibus & nationibus, vnum regnum populumque constituisse: multo cum mœrore luctuque propria derelinquentium, & in nouas terras, quasi noua exilia, transmigrantium. Sic nimirum prouidebat, vt qui turbas excitare aut possent, aut solerent, opibus fere, atque amicis nouis in coloniis destituti, quieti vel inuiti esse cogerentur. Quod tamen institutum apud Iapones frequens, parum ad firmandam pacem, quæ ibi crebro fluctuat, valere, ipsa experientia compertum est.

SCRIBIT Laertius in vita Aristotelis, eum hoc ipso anno, atque Archonte cum trienoiom apud Hermeiam commoratus esset, venisse Mitylenem. Fuit ea quondam insignis vrbs in Lesbo insula, non longe ab Hellesponto, quem habet à Septentrione. Hanc quoque Aristotelis profectionem confirmat Dionysius in Opusc. ad Ammæum, sed neuter causam huius profectionis memorat. Philosophandi opinor causa, ac docendi venerit: ea quo eius fama in vicinam delata Macedoniam, aditum ei mox ad Philippum, & magisterium Alexandri munierit. Post sequentem enim annum, Pythodoto Prætore, Philippum adijt.

Quanquam illi iam notus erat ante ortum Alexandri, vt literæ Philippi ad Aristotelem, sub eius ortum scriptæ, docent.

IN Italia Auruncum bellum exortum plus habuit trepidationis, quam periculi, vel damni. Quod enim repentina facta esset populatio, & totum Latium arma capere diceretur, Dictatorem dici placuit L. Furium Camillum, qui Mag. eq. dixit Cn. Manlium Capitolinum. Progressus exercitus prædones potius, quam hostes inuenit: prima itaque acie debellatum est. Dictator tamen, quia & vltro bellum intulerant, & sine detrectatione se certamini offerebant, ad diuinam opem confugiendum ratus, inter ipsam dimicationem ædem Iunoni Monetæ vouit; cuius damnatus voti, cum victor Romam reuertisset, Dictatura se abdicauit. Senatus Decemuiros, ad eandem ædem, pro amplitudine populi Romani faciendam creari iussit, locus in arce destinatus est, quæ area ædium fuerat M. Manlij Capitolini.

* *

*

Marginalia: Quid decretum in gratia Philippi. — II. Phocenses puniuntur. — IV. A Demosthene confirmatur. — Narrator sacrilegis. — V. Quid Iustinus de clade Phocensium. — Demosthenis oratio. — VI. Bellum in Antiates. — Victoria. — Triumphus. — VII. Ludi seculares. — I. Philippus transfert gentes. — II. Aristot. venit Mitylenem. — III. Auruncum bellum. — Templum Iunonis Monetæ.

AN 194. & 195.

ANNVS MVNDI 3710. SEXTAE AETATIS, & Imp. Persar. 194. Artaxerxis Ochi, & Ieddoæ Pontif. 21. Philippi Maced. 17. Olympia. CIX. an. 1. Prætore Athenis Lycisco V.C. 409. Coss. C. Martio Rutilio III. T. Manlio Torquato II. Dictat. P. Valerio Publicola.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 343.

I. *Philippus ... Illyr.* PHILIPPVS regno suo proba vndiq; stabilito, magnisque incrementis ex aliarum ruinis ampli[illegible]tu, ex antiquo in Illyrios odio, quod quasi hæreditarium à patre acceperat, eorum terras cum valido exercitu inuadit, & agros populatus, multisque vrbibus expugnatis, cum maxima præda Macedoniam repetit, vt ait Diod. Itaque ad hoc tempus referre possumus, quod scribit Plutarchus in eius vita, Alexandrum puerum ([illegible]is nunc decimum tertiũ ætatis annum agebat) cum allatum esset, aut nobilem vrbem à Philippo captam, aut illum insigni potitũ victoria, non vsque adeo gauisum esse, verentem ne nullum sibi gloriosum facinus Pater peragendum relinqueret, vt ipse apud æquales querulus dictitabat, omni præclara rerum gerendarum materia per Philippum exhausta.

Alexandri ... capt...

II. *Philippus Tyrannos ... & se Tyrannum ... dat.* VERVM de Illyrijs consentit Diodoto Iustinus, qui Dardanos peculiarem Illyriorum gentẽ exprimit, sed eos cæterosque finitimos, non vi, sed fraude captos affirmat. Illos autem finitimos Diodotus vocat Thessalos, ex quorum c[illegible]dis tetrarchas tyrannos exturbarit; sicque eos populos summa sibi beneuolentia astrinxerit. Miseri qui nõ intelligerent se non tyrannum expellere, sed domesticũ, ac ciuem in alienigenam mutare. Thessalorum nihilominus vel insipientiam, vel iudicium vicini Græci secuti, sese Philippo dedidere. Hoc prætore Demosthenes septimam Philippicarum concionum habuit, ad Peloponnesi legationes, vt ait Dionysius ad Ammæum.

III. *Tertio anno ... dedicatione templi.* RO[illegible] anno postquam vota erat, ædes Monetæ dedicatur C. Mar[illegible] & Torquato Coss. Sed dedicationẽ prodigia statim secuta sunt. *Namque*, ait Liuius, *& lapidibus pl[illegible]it, & nox interdiu visa intendi*, librisque inspectis, cũ plena religione ciuitas esset, seu religiosæ expiationi obnoxia, Senatui placuit Dictatorem feriarum constituendarum causa dici: dictus P. Valerius Publicola. Magister eq. ei Q. Fabius Ambustus datus est. Non magnum fuisse videtur opus, ad quod Dictatorem dici oporteret. Nam si id ad rerum sacrarum dignitatem ac venerationem pertinet, pontificem habebant, ac regem sacrorum, quorum id munus esse potuisset. Eo tamen sæpe confugisse videntur, ad plurimas multorum contradictiones, & intercessiones vitandas. Ex quo intelligi potest, quam sit necessaria publicis rebus monarchica administratio, cum ij qui tam ardentibus studijs regiam potestatem è sua ciuitate sustulerant, ad eam confugere, saltem ad breue tempus, subinde cogerentur.

Dictator feriarum ... cau...

IV. *Romana supplicationes.* NON Tribus tantum supplicatum ire placuit, vtique in recens dedicatum Iunonis Monetæ templum, sed finitimos etiam populus, ordoq; ijs, quo quisque die supplicarent, statutus. Sic Liuius. Ex quo perspicue intelligi potest, quomodo ipso naturæ lumine notum sit, in rebus terrificis, quibus Numen iratum mortales iratum haud obscure colligitur, ad illud placandum non solum recte adhiberi preces, sed conuentus etiam supplicandi causa indici, & supplicationes variorum populorum in suos cuique dies assignari, vt multorum iunctis precibus, & ipsa precum diuturnitate atque constantia Deus exoratus iracundiæ suæ flagella temperet, vel auertat, quæ dum impij nouatores contemnunt, se communis sensus expertes ostendunt.

Laudabilis ... frequentatio.

ANNVS MVNDI 3711. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperii Persarum 195. Artaxerxis Ochi, & Ieddoæ Pontif. 22. Philippi Maced. 18. Olympiadis CIX. an. 2. Archonte Pythodoro. Vrbis Cond. 410. Coss. M. Valerio Coruino III. A. Cornelio Cosso.

Pythodoro ... habet ... Olod.

ANNVS ANTE CHRISTVM 342.

ARISTOTELES Pythodoro prætore ad Philippum venit, vtique eius accessitu, vt Alexandrum [illegible]ium, qui nunc decimum quartum agebat annum, & grauioribus iam studijs aptus videbatur, institueret, cum præceptor ipse ageret quadragesimum secundum. Apud Philippum autem octo annos exegit, autore Dionysi[illegible], id est, ad eius vsque mortem. Quæ omnia confirmat Laertius in vita Aristotelis: vbi tamen non recte annum tribuit Alexandro decimum quintum, quem constat natum ineunte Olympiade centesima sexta, vt suo loco dictum est. Plutarchus hæc ipsa de re ita loquitur in Alexandro. P[illegible]ilosophorum clarissimum & erudi[illegible]mu[illegible] acciuit Philippus) Aristotelem, præmiumque ei dedit institutionis clarum & decorum. Stagiram patriam Aristotelis, quam exciderat, iterum frequentauit incolis, ciuesq; qui in exilio, aut seruitute erant, reduxit domum [illegible]dum eis, & studij locum Nymphæum, prope Miezam Macedoniæ vrbe assignauit, vbi & hac ætate sedes A[illegible]otelis lapideas, & ambulationes vmbrosas monstrant [illegible] Plutarchus. I. *Aristoteles ... venit.*

HIC idẽ annus, quartus est & nonagesimus vitæ Isocratis, de quo Cic. l. de Senectute. *[illegible]ualem Isocratem accepimus, qui eum librum, qui Panathenaicus [illegible]ibitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quin[illegible] [illegible] postea.* Ita M. Tullius. Est autem hic annus quartus s[illegible]p[illegible] nunagesimum, initio ducto ab anno primo Olymp. [illegible] quo eum natum fuisse docuimus: vltimus autem eius annus in Charondæ præturam cadit. Nec Ciceroni re[illegible]gnat Plutarchus in vita Isocratis, licet [illegible]bat eum p[illegible] scripta Panathenæa 4. annos vixisse, [illegible]rumuum annum mortis non numerauit.

INSIGNIS porro est hic annos euers[illegible]ne tyrannidis in Sicilia, cum Timoleon, Dionysio iuniore ad summa trepidationem adducto, persuasit tandem vt abdicato principatu in Peloponnesum cum su[illegible] facultatibus ab[illegible]ret, eamq; tyrannidem, quam reu[illegible]ctam ad[illegible]mante prædicabant, euersam cerneret, & reliquum vitæ in egestate traduceret. Cuius tum vita, tum fortunæ commutatio luculentum præbet exemplum inconstantiæ rerum [illegible]umanarum ijs, qui stolide felici rerum successu efferuntur. Nam qui quadringentas prius triremes habuerat [illegible] subsequentes, non multo post in naue oneraria, eaque non magna, Corinthum deportatur, & mir[illegible] cum [illegible]utatæ conditionis exemplum præbet. Deinceps autem populari statu in Siciliam introducto, summus magistratus Syracusis instructus est annous, d[illegible]us Amphipolus, vt Athenis Archon, idqu[illegible]b[illegible]norem Iou[illegible] Olympij, cui is se Amphipolos, Id est [illegible]am[illegible]lospræd[illegible]bant: quem ma[illegible]istratum [illegible]d trecẽtos annos durasse test[illegible]tur Di[illegible]dorus. Sed hæc obiter Nã Siciliæ res, quæ ad [illegible]etium [illegible]esfarum vel Græcorum nihil pertinent, no[illegible] est [illegible]ostri [illegible]. II. *Timoleon ... tyrann...* *Amphipolus ... magistratus.*

IN [illegible]erea [illegible]ces[illegible]ptes Thraciæ [illegible] C[illegible]rysobleptes, de quo multa apud De[illegible]enem, contra Aristodemum mentio, Græciæ [illegible]us ad Hellespont[illegible] plurima damna inferebat. [illegible]ppus cum [illegible]gno exercitu inuasit, nul[illegible] que[illegible] d[illegible]nitum ad de[illegible] [illegible]gi Macedonum pers[illegible]lu[illegible] compulit & an[illegible]tot [illegible]u[illegible], siue præsid[illegible] in Traci[illegible] [illegible]tatis, tum [illegible]u[illegible]m[illegible] cum repie[illegible]t, tum Græc[illegible]es metu fo[illegible]bel[illegible]te[illegible] rem [illegible]um ine[illegible]nda[illegible]enuil[illegible]mas. [illegible] hæc ex Græco Di[illegible]dori[illegible] dice, [illegible] in Latin[illegible] [illegible] [illegible]derantur. Ad hæc videntur al[illegible] dere Iustinus, [illegible] Or[illegible]lius [illegible] cum [illegible]atres duos Thraciæ [illegible] [illegible] [illegible] III. *Philippus ... grypto...*

Philippus frades regno exuit.

tuentes ne alterius viribus accederet, & disceptationum suarum iudicem elegisse. Sed Philippum more ingenij sui ad iudicium, veluti ad bellum, inopinantibus fratribus, instructo exercitu superuenisse, & vtrumque regno, non iudicis more, sed fraude latronis, ac scelere spoliauisse. Scribit Demost. in oratione contra Aristocratem, Cotym Thraciæ regem tres habuisse filios, Berisadem, Amadocum, & Cersobleptem, & patre defuncto dissentientes, ad Athenienses se contulisse, eosque coluisse. Inde mortuo Berisade, Cersobleptes Atheniensium opem contra fratrem, fratrisq; demortui liberos ambiebat: progressu autem temporis videtur contigisse, quod scribit Iustinus, etsi Diodorus rem aliter exponat; qui tantum Philippo fauet, quantum ab eo Iustinus est alienus.

IV. *Origo belli Samnitici.*

TRANSEO ad Romanos, quorum arma hoc anno proferri cœpere longius, remotioresque populos habere obsequentes. In Samnites primo ancipiti marte pugnatum, quibus successit Pyrrhus, Pyrrho Pœni, per quos non semel ad extrema periculorum ventum est. Belli in Samnites, etsi amicitia Romanis, atque societate iunctos, causa hæc affertur.

Et causa eius.

Samnites Sidicinis iniusta arma intulerant: hi cum se infirmiores, ac tanto hosti cernerent impares, ad Campanorum auxilia confugere, qui socijs quidem non defuere, nec tamen eos incolumes reddidere. Nam cum ijs ex armorum insolentia, semel iterumque victi, ad Romanorum auxilium confugere. Cumque opem in Senatu artificiosissima oratione postulassent, summotis legatis, consultus Senatus, etsi magnæ parti vtilissimum fore videbatur Capuam, Campanosque in fidem, ac societatem recipere, tanta tamen vtilitate fides antiquior fuit. Itaque responsum ijs datum, Romanos amicitia ac societate iampridem cum Samnitibus esse iunctos, non posse ea violata cum Campanis amicitiam instituere, & arma Samnitibus inferre, legatos tamen ad amicos, socios'q; missum iri, precatum ne qua vis Campanis fieret.

Sidicini ad Romanos confugiunt.

V. *Campani se Romanis dedunt.*

HIC Campani, sicut domo mandatum attulerant, se suaque omnia diuina humanaque populo Rom. dedidere; eoque facto manibus ad Coss. extensis, pleni lacrymarum in vestibulo Curiæ procubuerunt. Romani commiseratione simul moti, simul veriti ne contra fidem esset, deditos prodi, legatos ad Samnites mittunt, qui preces Campanorum, qui responsum Senatus memoris amicitiæ Samnitium, qui deditionem postremo factam Samnitib. exponerent; peterentq; pro societate, amicitiaq; vt dedititijs suis parcerent, neque in eum agrum, qui populi Romani factus esset, hostilia arma inferrent. Sed his non solũ ferociter à Samnitibus responsum est, sed coram legatis etiam missi cohortium præfecti, qui in agrum Campanum populabundi proficiscerentur, vtroque populo vna eademque superbia, atque iniuria violato.

Samnites legationem Romanam contemnunt.

VI. *Valerij Cons. cum Samnitibus pugna.*

HIS Romæ cognitis, iussu populi Consules ambo cum duobus exercitibus ab vrbe profecti. Valerius in Campaniam, Cornelius in Samnium, ille ad montem Gaurum, hic ad Saticulam castra ponunt. Valerio Samnitium legiones occurrunt, gemina de Campanis victoria feroces. Valerius leuibus certaminibus, tentandi hostis causa, aliquot diebus vsus, signum pugnæ proposuit, paucis suos adhortatus, quos sibi addictissimos habebat, tam certa opinione virtutis, quam eximia morum facilitate, incredibili alacritate plenos ad pugnam eduxit. Prælium magna vtrinque spe, contentione, pertinacia, si vnquam alias gestum est; cumque atrox vbique cædes fieret, fugæ nemo meminerat; adeo morte sola vinci animis destinauerant. Tandem inclinante ad vesperam die, redintegratis animis Samnites cedere, ac vinci incipiunt; nec superfuissent multi, nisi nox victoriam magis quam prælium diremisset. Et Romani fatebantur nunquam cum pertinaciore hoste conflictum, & Samnites oculos sibi Romanorum ardore visos, ijs magis, quam gladijs, in terrorem ac fugam versos. Quem terrorem etiam nocturna profectione confessi sunt. Postero die vacuis hostium castris Romanus potitur, quo se omnis Campanorum multitudo gratulabunda effudit.

Difficilisque victoria.

CÆTERVM hoc gaudium magna prope clade in Samnio fœdatum est. Nam Cornelius exercitum in saltum valle caua peruium, circaq; incessum ab hoste imprudens induxit: cumq; iam capiti immineret hostis, nec inde abite impune liceret, P. Decij tribuni militum consilio, prudentia, fortitudine factum est, vt occupato colle, qui hosti imminebat, eum deterreret, donec è periculoso loco exercitui abire liceret, deinde etiam intẽpesta nocte, per medias hostium legiones, manipulum suum ad Cõsulem incolumem traduceret: quo facto & ingentia præmia, & maiorem etiam totius exercitus laudem est consecutus. Moxq; ad hostem patentiore via regressus exercitus, incautum, inermem, palatumque occupat, & turbatum adhuc nocturno pauore, primum intra castra compellit; deinde castra ipsa turbatis stationibus capit, postremo multis vndique fuga dispersis, ad 30. millia cecidit.

VII. *Altera pugna in Samnio.*

Et periculo maxima victoria.

TERTIA pugna ad Suessulam à M. Valerio, contra renouatum Samnitium exercitum, commissa est, dumque Samnites, contempto Romano exercitu, qui castris se continebat, frumentatum per agros abeunt, occupati, cæsiq; rursum, ac plane victi sunt, adeo vt ad Consulem 170. signa militaria hosti erepta deferrentur. Consules ambo de Samnitibus triumpharunt, sequente Decio insigni cum laude. Deniq; hæc Samnitum clades, vicinos Romanis populos partim fœdus inire, partim alio arma conuertere persuasit: Carthaginenses etiam ad gratulatoria munera incitauit. Legatos enim Romam misere, cum coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio in Iouis cella poneretur. Ea fuit pondo 25. id est, decem millium & quingentorum aureorum nostratium, centum aureis nummis, de more, cuique libræ assignatis.

VIII. *Tertia pugna, plenaq; victoria.*

Et triumphum.

Carthaginensium gratulatio.

POSTREMO Campanorum, Suessanorumque precibus datum, vt præsidium militare eo in hyberna mitteretur, quo Samnitium excursiones arcerentur. Sed ibi breui delinitos voluptatibus militum animos, Capua à memoria patriæ auertit, & ad consilia de occupanda Capua induxit, vt proximo anno, quo ea cõtigerunt, perspicuum fiet.

IX. *Præsidium Romanorum in Campania.*

Hoc ergo anno inchoatum est bellum Samniticum, quod ad annum vsque 482. propagatum scribit Onuphrius in fastis. Itaque per annos duos & septuaginta innumerabilium cædium, & triumphorum, 4. & viginti materiam præbuit, vt scribit Florus, li. 1. Epitomæ, cap. de bello Samnitico, quorum vltimum L. Papyrius retulisse memoratur.

Diuturnitas belli Samnitici.

ANNVS MVNDI 3712. SEXTÆ ÆTATIS. & Imperij Persarum 196. Artaxerxis Ochi, & Ieddoæ Pont. 23. Philippi Maced. 19. Olymp. CIX. an. 3. Prætore Athenis Sosigene. V. C. 411. Coss. C. Mario Rutilio IV. & Q. Seruilio Hala. Dictat. M. Valerio Coruino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 341.

I. *Ochi interitus.*

POSTREMVM hunc esse Artaxerxis Ochi annum, nec vltra vigesimum tertium regnando progressum, testatur Diodorus lib. 15. extremo, idemque lib. 16. confirmat. Eadem est Sulpitij Seueri sententia, quem ex communi sententia sequitur Sigonius ibid. Gordon. Henricus Sametius. Temporar. item. Capellus, Heluicus, Mercator, in suis chronol. Quæ mihi sententia verissima videtur, vt quæ Olympiadibus, & annis Philippi, & Alexandri recte consentiat: licet non ignorem Eusebium, ei 26. annos tribuere, cui Beda, Peter. Torniel. assentiuntur, & è sectarijs Functius, Scaliger, & alij quidam.

II. *Eius sæuitia.*

NIHIL æque in hoc principe, ac crudelitas celebratur. Nam præterea, quæ initio regni eius ex Iustino retulimus, & quæ in excidio Sidoniorum barbarè ac crudeliter perpetrauit, Q. Curtius lib. 10. scribit eum octoginta fratres Sisygambis matris Darij, vno die interfecisse. *Sciebat*, inquit, *inter hæc omnium octoginta fratres suos,*

eudem dat ab Ocho sauissimo Regum trucidatos, adiectumque strangi tot filiorum patrem. Diodorus quoque, *Ochus*, ait, *Persis imperabat, crudelemque & violentum erga subditos sese gerens, ob asperitatem morum in odio cunctorum erat.* Ælianus *a* scribit, Magos prædixisse Ochi sæuitiam aduersus subditos, & ingenium cædis auidum, ex eo quod cum, patre Artaxerxe defuncto, regnum esset adeptus, in mensa primum manum in cultrum iniecisset, idque ipso euento confirmatum fuisse. Plutarchus in Artaxerxe eum vocat dolosum, & sanguinarium, crudelitate item ac parricidijs omnibus superiorem, vt qui sub patris mortem Arsamen, & Ariaspem fratres mori coegerit, vt plane paradoxum sit, quod de eo scribit Athenæus, *b* eum interroganti filio qua industria regnum suum diu tenuisset, respondisse, pietate in deos, & iustitia in homines.

a l. 2. Var. c. 17. *b p. 1. 6l. gi. lat.*

III. *Causa mortis eius.*

VTRVMQVE procul abesse à veritate satis docent, tam quæ iam dicta sunt, quam quæ affertur causa mortis eius, quam illi Bagoas domesticus intulit. *Bagoas*, ait Diodorus, *militum tribunus, conditione Eunuchus, sed natura sceleratus, & bellicosus, veneno regem tollit, medici ad hoc opera vsus.* Sic ipse, Eunuchi nomine intelligere cubicularium rectum fuerit: quomodo in sacris literis non raro vsurpari suis locis monuimus, licet castratum Curtius vocet. Nam euiratos homines esse bellicosos prodigij instar est. Verum quod ad Ochi mortem attinet, eius causam Sulpitius Seuerus non in crudelitatem refert, sed in irrisionem Ægyptiorum superstitionum. Ait enim, Ochus, vt in secularibus quibusdam scriptus legi, natura immitis, cupidusque bellorum: nam & arma finitimis intulit, & Ægyptum, quæ ante multos annos defecerat, bello recuperauit. Quo tempore etiam sacra eorum, & Apim in Deum recepturum irrisisse traditur, (nam & comedendum apposuisse, meminere.) Quod postea Bagoas spado eius, natione Ægyptius, indignatus, contumeliam gentis morte regis vltus est: seruata videlicet, sed verum est, in pectore per annos octo vindictæ cupiditate, *d* tot enim anni ab Ægyptiaca expeditione fluxerunt, vt non immerito eum Diodorus virum audacem, & ad omne facinus iniquum maxime omnium promptum dixerit.

c Seuer. in l. 2. sacr. hist. v. d. Seuer. l. v. by l. n. de Oc. c. 60. Augrf. & Plut. s. 20. Olymp. 107 in 3 l. 10. & l 17. sub init. p l. 6 c. 1.

IV. *Eundem fapientia.*

ADDAMVS Ælianum in varia Historia. *e* Aiunt, inquit, Artaxerxem, qui etiam Ochus cognominatus est, cum eum per insidias Bagoas Eunuchus, Ægyptius de medio sustulisset, interemptum & in minutas partes concisum scilicet busque proiectum fuisse. Sepultus autem est eius loco alius, & regijs monimentis traditus. Et mox. Bagoæ vero non satis fuit occidisse Ochum, nisi etiam ex femoribus eius manubria gladiorum faceret, et eius animum ad cædes propensum repræsentaret. Odio ante eum habuit, quod Apim in Ægypto trucidarat, velut etiam Cambyses antea. Hæc ibi. Tali nihilominus homini Rex plurimam, vt ait Diodor. habebat fidem, adeo vt nihil præter eius voluntatem faceret. Eoq; defuncto imperij successores perpetuo ipse diceret, & crearet, & omnia regis munia, præter solum nomen vsurparet. Itaque interfecto patre, filium eius natu minimum Arsem nomine in regnum collocauit: simul etiam fratribus noui Regis occidit vitalit, vt desertus hoc modo Rex, tanto plus obsequij illi præstaret; Ita Diodor. Sed de Art. anno sequenti, quo eum regnare cœpisse, plurium est sententia, si tamen placet ei 4. annos cum Euseb. tribuere, oportet primum eius annum cum vltimo patris concurrere.

Improbitas & unarchi Bagoæ.

V. *Philippi in Arymbam scelus.*

ARYMBAS Rex Molossorum hoc tempore, post decimum regni sui annum, vita decedit, filio post se relicto Aeacida, qui Pyrrhum genuit, sed in defuncti locum adiuuante Philippo Macedone, Alexander Olympiadis germanus sufficitur. Ita Diodorus. At Iustinus l. 7. & octauo extremis, ait Philippum ademisse regnum Arrybæ, qui eo priuatus in exilio consenuerit, & vxoris suæ fratri Alexandro, Neoptolemi filio, in præmium turpissimi flagitij tradidisse. Scelus in vtroque, eam nec inter ius cognationis seruauit, cui ademit regnum, & eum cui dedit, impudicum fecit atque regem. Hæc Iustinus, quæ à paulo Orosio, qui ab eo pleraque mutuatur, prætermissa forte & improbata fuit.

SOSIGENA Prætore Demosthenes cum quadragesimũ annum ageret, nonam habuit contra Philippum orationem de Chersonesitanis militibus, ne Diophitis copiæ dimitterentur: quæ hoc habet principium. Decebat sane Athenienses, omnes eos qui apud vos verba faciunt, in dicendo, nec inimicitiarum, nec gratiæ vllam ducere rationem &c. Eodemq; Prætore decimam, qua docere studet Philippum turbare pacem, & bello priorem lacessere: cuius est initium. Cum multi sermones habeantur, Athenienses, in singulis fere concionibus, &c. hæc Dionys. Halic. ad Ammæum.

Demosthenes orationes Dionys. ad Ammæum.

Natum hoc anno Epicurum voluptatis patrocinio infamem, habes apud Laertium eius sectatorem; idque refert ex Apollodoro in chronicis. Nascitur, inquit, centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio sub Sosigene principe, mense Gamelione, qui respondet Ianuario, septimo mensis, septem annis post obitum Platonis, qui initio proxime præcedentis Olympiadis abijt è viuis.

Ortus Epicuri.

VII. *Romani milites Capuam Campaniam affectant.*

HVIVS quoque anni initio in Campania ad Capuam, locus militi Romano nimium placere cœpit, adeo vt de eo incolis eripiendo consilia inter se inirent. Cur autem potius, aiunt, Campanis agrum Italiæ vberrimum, dignamque agro vrbem haberet, qui nec se nec sua tutari possit, quam victor exercitus, qui suo sudore ac sanguine Samnites inde depulisset. An æquum esset deditiuos suos illa fertilitate, atq; amœnitate perfrui, se militando fessos in pestilenti, atq; arido circa vrbem solo luctari? aut in vrbe residentem, labem crescentis in diem fœnoris pati?

Hæc agitata occultis coniurationibus inuenit nouus Consul C. Martius Rutilius, cui Campania sorte prouincia euenerat, Q. Seruilio Collega ad vrbem relicto. Cumque omnia, prout gesta fuerant, per Tribunos comperta habuisset, homo vsu, atque ætate grauis, primo tumorem spargi ijs in locis exercitum diutius temansurum, vt eo laxamento cogitationibus dato, quiescerent in præsentia seditio. Deinde exercitum purgare missionibus turbulentorum militum instituit, varijs causis excogitatis: quos Romæ alter Consul, prætorque, alias ex alijs fingendo moras, retinebant.

Re comperta consul occurrit.

VIII. *Seditio & constitutum.*

SED cum tandem orta esset suspicio cōsilia sua esse patefacta, in vnum se receperere locum, & coacta non exigua manu eorum, qui è castris confluxerant, incompositi, atque prædantes in agrum Albanum peruenere. Et cum exercitui dux deesset, noctu T. Quintium, in Tusculano vitam quietam agentem inuadunt, & vel Imperatorem esse iubent, vel ferre mortem. Itaque in castra pertrahitur, & ad vrbem ducere instruunt, indeque ad octauum lapidem viæ Appiæ perueniunt. Illentque confestim ad vrbem, ni veoire contra exercitum, Dictatoremque M. Valerium Coruinum, cum Mag. equitum L. Æmylio Mamerco animaduertissent. Subito flexi amore patriæ animi; vtriq; colloquia potius, quam prælia quærebant.

Bellum quo sint...

IX. *A Dictatore compositum.*

PRIMVS ad colloquium Dictator processit, & mollissima oratione vsus, ita omnes fregit, vt lacrymas non tenerent. Certe T. Quintius ipse lacrymarum plenus, professus se meliorem pacis, quam belli futurum ducem, vbi in eandem sententiam, in quam Coruinus, adhortatus est suos, approbantibus clamore cunctis, antesigna progressus, in potestate Dictatoris milites fore dixit, oraui que vt causam miserorum ciuium susciperet, ne legionibus secessiu fraudi essat. Dictator Quintio collaudato, cæterisque bono animo esse iussis, in vrbem regreditur, vbi à Senatu populoque Romano non solum veniam delicti obtinuit, sed nonnullas etiam leges in eorum gratiam fieri persuasit. Sic nimirum adolescentis prodigi pater, cum filio reduce conuiuatus est, non in culpæ approbationem, sed in recuperati filij perditi congratulationem, quæ pluribus Titus Liuius narrat. l. 7. persecutus est.

& veniam impetrauit.

ANNVS MVNDI 3713 SEXTAE AETATIS & Imperii Pers. 19. Arsis 1. Ieddoae Pontif. 24. Philipp. 20. Olymp. CIX An. 4. Archonte Athenis Nicomacho. Vrb. Cond. 412. Coss. C. Plautio II. & L. AEmylio Mamerco.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 340.

I. *Arses imperare incipit.* REtinemvs eundem in nouo Imper. pontificem, quia ex Iosepho constat, Ieddoam quem ipse Iadduam vocat, ad Alexandri tempora peruenisse, vt sequentia declarabunt. Nouus porro Imperator, Ochi minimus natu, ex arbitrio Bagoas Eunuchi, imperio sufficitur, Arses nomine, iuxta ea quæ superiore anno diximus: de quo illud vnũ apud Diodorum legimus: eum triennio pro Bagous arbitratu imperasse, illum que eadem perfidia, qua Patrem occiderat, etiam filium sustulisse, præterea nihil. Tertullianus eum Argum vocat, & vno anno regnasse tradit: manifesto vtique mendo: omnes enim ei tres, aut certe 4. an. tribuunt. Iustinus lib. 10. eum prætermittit, ita vt Ocho Darium statim sufficere videatur, nec tamen aperte excludit.

II. *Philippus bellum in Perinthum gerit.* Scribit Diodor. hoc anno Philippum arma tulisse in Perinthum Thraciæ vrbem ad Propontidem, eamq; summis viribus oppugnasse; cui non repugnat Dionysius, licet id videatur ad sequentem annum ac Prætorem differre. Id enim bellum ad vtrumq; annum pertinet, vt scnes ipsa narrationis ostendet.

Et Byzantiũ. Huius belli causam nullã aliam Diodorus affert, quam quod in Athenienses bene affecta, & potens, eius conatibus aduersabatur. At Iust. init. l. 9. in Græciam Philippus cum venisset, ex præda modicarum vrbium, quantæ opes vniuersarũ essent animo prospiciens, bellum toti Græciæ inferre statuit. Ad cuius emolumentum egregie ratus pertinere, si ibi Byzantiom, nobilem & maritimam vrbem receptaculum terra marique copijs suis futuram, in potestatem redegisset, eandem claudentem sibi portas, obsidione cinxit.

III. *Ex Demosthene.* Demosthenes vero in Orat. de Corona, Expulsus, inquit, ea Eubœa Philippus, aliud oppugnandæ Reip. nostræ præsidium quærebat. Et quia videbat nos plurimo omnium mortalium importato frumento vti, operam dabat, vt frumentariam vectionem in suam potestatem redigeret. Progressus igitur in Thraciam, à Byzantijs sibi fœderatis petijt, primum, vt vna secum bellum vobis inferrent: quod cum illi recusarent, ex ducto vallo vrbem circumdedit, & machinis admotis obsedit.

Verum videtur Philippus prius Perinthum, quasi suburbium Byzanthij, oppugnandum sus cepisse, vt eo expugnato, adminiculis sibi ad expugnandum Byzantium pateret. Philochorus quidem l. 6. historiæ Atticæ apud Dionysium ad Ammæum, refert Perinthi obsidionem ad præturam Theophrasti, sed magis consentanee orationibus Demostheois, Diodorus, & Dionysius rem in hunc annum conferunt.

Obsidio Perinthi. Diodorvs ergo scribit eum Perinthum, eum triginta armatorum millibus, & telorum, machinarumque infinita copia, tanto studio obsedisse, vt per dies singulos machinas vrbi admoueret, & fatigatis integros sufficiens, nullam vrbi, & obsessis requiem præberet. Eaciasse antem turres 80. cubitorum, quæ turribus Perinthi eminerent, vt superiores ea loco fatigaret obsessos, partesque murorum subinde effringeret: quæ dum à Perinthijs strenue testarentur, multæ videlicet vtrinque cædes fiunt, & bellom in longum ducitur: præterium cum Byzantio subinde ad eos omnia bello necessaria magno studio subministrarentur.

Eis auxilium Athenienses ferunt. Interea Athenienses persuadente Demosthene, ijs auxilio fuerunt, vt ex Byzantiorum decreto constat, in quo inter alia, *Philippo nostrum agrum, & vrbem hostiliter aggresso, ad excidium Byzantiorum, & Perinthiorum, agrumque incendijs, & succisis arboribus deuastante, Populus Atheniensis opem tulit, nauibus centum & viginti, frumento, telis, & legionibus, nosq; e magnis periculis eripuit. &c.*

IV. *Opem fert Perinthijs Persarum Rex.* Regem quoque Persarum Perinthijs auxilio fuisse tradit Diodorus, omnia iam Philippi Macedonis incrementa suspecta habentem. Satrapis enim regionum maritimarum per literas mandasse, vt quanto possent robore Perinthijs subuenirent. Id autem ab Eunucho Bagoa factum esse apparet: in eius enim potestate & Rex, & imperium eius erat, vt ea Diodoro dictum est.

V. *Obsidio Byzantij, & ... dum ... in oppugnatio ...* Itaqve æquatis hoc auxilio viribus, vim Philippi sustinere potuerunt: tam obsessis, quam obsidentibus non dispari ardore pugnantibus. Sed ... natura obsessis vehementer fauente, & Byzantijs omnia prompte ad bellum subministrantibus, consilium de diuidendo exercitu cepit, ratus id quod erat, se facilius Perintho potiturum, si ab eo Byzantiorum auxilia subtraxisset, & rursum Byzantiũ nudatum bellicis præsidijs, quæ Perinthijs cõmodassent, non ægrè subactum iri. Itaque copiarum parte ad Perinthi oppugnationem relicta, cum altera Byzantium infestus petit, magnasque in angustias cogit, vt qui Perinthum arma, militem, commeatum, ad obsidionem ferendam, miserant. Itaque Athenas auxiliorum causa conuolant: ad quæ impetranda maximum momentum attulit Demosthenes, vt ipse in oratione de corona gloriatur. Dionysius quoque in op. ad Ammæum, id hoc anno factum aperte confirmat. *Post Sosigenem*, inquit, *Prætor factus est Nicomachus, sub quo 11. concionem recitauit de pace per Philippum turbata, deq; mittendo Byzantium auxilio*, quæ etiam anno seq. illudrotius promouit.

VI. *Bellum in Triumuirato.* Interea in Italia militaris illius seditionis famæ, & susceptum cum Samnitibus graue bellum, aliquot populos à Romana societate auerterat. Et præter Latinorum infidum iamdiu fœdus, Priuernates etiam Norbam, atque Setiam, finitimas colonias Romanas, incursione subita depopulati sunt. Statim nunciq; acceptæ cladis Romam ad nouos Coss. delati. Antiates quoque Volscorum, in armis contra Romanos fuere. Vtrumque bellum Plautio sorte euenit, & vtrumque feliciter gessit. Prius quidem haud magno certamine, quo & victi hostes, & oppidum eorum captum: suis tamen ciuibus redditum, valido præsidio imposito. Et ne alienum agrum impune depopulati essent, qui duas colonias vastarant, duabus agri sui partibus mulctati fuerant. Contra Antiates atrox prælium fuit, & vtrinque magnæ cædes: cumque suam inoa Volsci agnouissent, nocte agmine trepido, saucijs, ac parte impedimentorum relicta, Antium petere.

A Plautio confectum.

Et ... ...

VII. *Res cum Samnitibus gesta.* Alter Consul cum Samnites bello peteret, neq; vsquã hostis occurreret, agris vastitatem inferebat: cum ad eum legati Samnitium pacis causa adierunt: à quo reiecti ad Senatum, positis ferocibus animis, pacem sibi à Romanis, bellique ius aduersus Sidicinos petierunt, atque vtrunque impetrarunt. Nam cum Prætor Senatum ea de re consuluisset, Samnitibus respondit, nec per pop. Romanum stetisse, quo minus perpetua cum eis amicitia esset: nec contradici, quoniam eos belli pœniteat, quin amicitia de integro reconcilietur. Quod ad Sidicinos attinet, nihil intercedi, quo minus Samnitii populo pacis bellique arbitrium sit. Fœdere icto cum domum reuenissent, extemplo inde exercitus Romanus abductus, Samnites autem copijs ijsdem quibus Romanos inuadebant, Sidicinos petiere. Interea deditio ab Sidicinis cœpta fieri, Campanorum exemplo. Quam quia Patres, vt nimium seram, & extrema necessitate expressam, aspernabantur, ad Latinos iam sua sponte in arma motos facta est. Sed ne Campani quidem ab his se armis abstinuere. *Et fœdus pacis.* *Sidicini se Latinis dedunt.*

VIII. *Latinos Samnitibus ... dant.* Ex his tot populis ingens exercitus duce Latino fines Samnitium ingressus, plus populationibus, quam prælijs cladium fecit. Cumque Latini certamine superiores abiissent, Samnites Romam veniunt, & à Senatu postulant, vt Latinos, Campanosque, (si sub ditione populi Romani essent, pro imperio arcerent agro Samnitium: sin imperiũ abnuerent, armis coercerent. Responsum datum est, Campanos seu vellent, seu nollent quieturos. In fœdere Latino nihil

Ne ad Roma nos ...

nihil esse, quo bellare, cum quibus ipsi velint, prohibeantur. Ita de Latinis responsum est, quia fateri pigebat eos iam in populi Romani potestate non esse, ne magis abalienarentur. Verum id responsum & Latinos ferociores fecit, & Campanos metu abalienauit, & Samnites dubios reliquit.

IX. ITAQVE Latini per speciem aduersus Samnites belli parandi, crebra concilia indicentes, omnibus consultationibus inter se principes occulte bellum Romanum coquebant: cui se Campani quoque aduersus seruatores suos addiderunt. Sed quamquam omnia de industria celebrantur, priusque tolli à tergo Samnitem hostem volebant, quam mouerentur Romani: eius tamen coniurationis indicia Romam per amicos emanarunt. Quid in tam formidolosa re consilij à Romanis captum sit, sequenti anno dicetur.

ANNVS MVNDI 3714. SEXTAE AETAtis & Imp. Pers. 198. Arsis 2. Ieddoæ Pontif. 25. Philippi 21. Olymp. CX. An. 1. Archont Theophrasto. Vrbis Cond. 413. Coss. T. Manlio Torquato III. & P. Decio Mure. L. Papyr. Crass. Dictat.

ANNVS ANTE CHRISTVM 339.

I. PERGIT Philippus hoc anno Olympiadis centesimæ decimæ ineuntis, quæ Anticlem Atheniensem victorē renunciauit, Perinthum atque Byzantium oppugnare. Nam vtrunque simul oppugnasse Diodorus tradit, Philochorus tamen apud Dionys. ait eum Perintho repulsum Byzantium obsedisse, machinis adductis. Byzantij porro Athenis auxilia vrgebant, quæ & agente Demosthene impetrarunt. *Philippo Byzantium obsidente*, inquit Diodor. *Senatus populusq; Atheniensis pacem, quam cum eo firmauerant, violatā arbitrati, extemplo numerosas contra ipsum copias nauales subsidio Byzantijs mittunt: quos Chij, & cum his Coi, Rhodijq; & Græcorū alij quidam cum auxiliaribus copijs secuti sunt.* Sed hæc ex decreto Byzantiorum, quod extat apud Demosth. orat. de Corona clariora erunt. *Pontifice Bosporicho Damagetas in Tealia de Concilij sententia dixit. Quoniam populus Atheniensis tam superioribus temporibus bene cupere Byzantijs, & socijs cognatisq; Perinthijs non destitit, & multa magnaq; officia præstitit, tum hoc tempore, Philippo nostrum agrum, & vrbem hostiliter aggresso, ad excidium Byzantiorum & Perinthiorum, agrumq; incendijs, & succisis arboribus deuastante, opem tulit nauibus centum & viginti, frumento, telis & legionibus, nosq; è magnis periculis eripuit, & patriam Remp. restituit, & leges & monumenta maiorū: placere populo Byzantiorum & Perinthiorum dare Atheniensibus affinitatem*, &c. Ex quibus patet irritos fuisse Philippi conatus hoc tempore, obsidionem solutam, & pacem, vt ait Diodorus, cum Atheniensibus redintegratam.

II. DEMOSTHENEM porro huic negotio egregiam nauasse operam, non solum ipse testatur, sed Dionys. quoque in opusculo sæpe cit. Post Nicomachum, inquit, Theophrastus Prætor fuit, sub quo autor fuit Atheniensibus Demosthenes strenue in bellum incumbendi, vt iam indictum à Philippo. Et hæc est extrema orationum Philippicarum, sic incipiens, Philippum, Athenienses, non pacem fecisse vobiscum, sed distulisse bellum cognouistis omnes. Sic Dionys. qui paulo post ex Philochoro refert, cum Demosthenes eos ad bellum incitasset, decretaq; scripsisset, populum sciuisse columnam de Philippica societate & pace tollendam, & naues complendas, & cætera bello idonea paranda esse. Nihilominus pax ab homine vafro cum Atheniensibus, ad speciem iam tertio facta est, donec ei nasceretur occasio illam maiore sua vtilitate violandi.

III. ADDIT his Iustinus l. 9. quæ ad hanc rem faciant. Philippus, inquit, longa obsidionis mora exhaustus, pecuniæ commercium de piratica mutuatur. Captis itaq; centum & 70. nauibus mercium, & distractis, anhelantem inopiam paululum recreauit. Deinde ne vnius vrbis oppugnatione tantus exercitus teneretur, profectus cum fortissimis, multas Chersonesi vrbes expugnat. Verum piraticæ nunquam accusant Philippum Demosthenes, aut Æschines, quod sciā. Legimus duntaxat Philippum per speciem arcendi prædones, maris imperium affectasse: insulares ab Atheniensium societate & ditione abalienando. Verum nihil absurdi est eum, qui prodigè pecunias in emendis proditoribus profunderet, qui prædis, ac sacrilegijs ditaretur, etiam ad piraticam esse compulsum.

IV. IN Scythiam quoque prædandi causa profectum esse idem Iustinus affirmat, more negotiantium inquit, impensas belli alio bello refecturus. Nec tamen eo temere profectus est, sed à Matthæa, siue Machæa Scytharum rege accersitus, cum bello Istrianorum premeretur, promittente se eum in regni successionem adoptaturum. Sed morte regis Istrianorum metu solutus Scytha, missos Macedonas ad regem suum remisit, ne sumptibus quidem itineris persolutis. Ergo Philippus soluta obsidione Byzantij, Scythicum aggreditur bellum, præmissis legatis, quo securiores faceret, qui nunciarent Scytharum regi, Philippum dum Byzantiū obsideret, vouisse statuā Herculi: ad eam in ostio Istri ponendam se pacatum venturum, religione videlicet non belli cupiditate incitatum. Scytha qui artes Philippi intelligeret, si voto fungi velit, statuam sibi mitti iubet, ea, non modo vt ponatur, verum etiam vt inuiolata maneat fore pollicetur: Exercitum autem fines ingredi, negat se passurum, ac si inuitis Scythis statuam ponat, eo digresso sublaturum, versurumq; æs statuæ in aculeos sagittarum. Hæc dum crebris legationibus agitantur, & bellum longinquum & difficile præparatur, reliquus annus profecto abijt: nec in frigidam admodum regionem ingruente hyeme profectum hominem bellorum scientissimum probabile est: cætera igitur sequens annus habebit.

V. INTEREA Romani aduersus belli molem, quæ à Latinis populis, Volscis, & Campanis imminebat, quo maturius noui Consules crearentur, iusserunt veteres magistratu se abdicare: quod nimirum intelligerent longius hoc bellum protractum iri, quam vt ab ipsis, dum essent in magistratu, confici posset: nec vtile fore ab vnis rem inchoatam, ab alijs absolui. Noluerunt quoq; ab ipsis haberi comitia Cōsularia, quod eorum imminutum fuisset imperiū, sed per interreges, Torquatum & Decium Consules creauere: eodem anno quo Alexander Epiri Rex, frater Olympiadis, & magni Alexandri auunculus, in Italiam classe appulit: quod bellum, inquit Liuius, si prima satis prospera fuissent, haud dubie ad Romanos peruenisset.

VI. FVIT hoc Latinum bellum longe grauissimum, & varijs casibus, euentibusque anceps, atque celebratum: quod Liuius fuse, grauiterq; persequitur, nos omissis de more minus necessarijs rem ipsam dicemus. Romani, etsi defectio Sociorum, nominisq; Latini haud dubia erat, tamen quasi de Samnitibus, non de se curam agerent, Latinorum decē principes Romam euocarunt. Venit vnus è Latinorū Prætoribus, L. Annius Setinus. Is non ignarus quā ob causam accirentur Latini, ferocia tumens prius orationem apud suos habuit, qua defectionem à Romanis suasit, nisi in signum æquatæ cum ipsis potentiæ, ac maiestatis, alterum Consulem à Latinis, partemq; Senatus acciperent. Quæ cum clamore, & assensu omnes probauissent, Romam venit, eique Senatus in Capitolio datus est. Ibi cum T. Manlius Consul egisset cum eis, ea autoritate patrum, ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent, Annius non minus superbe quam spoponderat, meditata dixit.

VII. EAM orationem tanta Consulis & Senatus indignatio subsecuta est, vt commotus ira Latinus, se à vestibulo templi citato gradu proriperet, lapsusq; per gradus, capite grauiter offenso, quasi exanimis iaceret. Id omen sumpsit Torquatus fore Latinis funestum bellum, seq; sic stratas Latinorum legiones daturum, quemadmodum legatus casu iaceret. Assensu populi excepta vox Consulis, tantum ardoris animis fecit, vt legatos proficiscentes, cura magistratuum magis, qui iussu Consulis prosequebantur, quam ius gentium ab ira impetuq; hominum regeret. Consensit & Senatus in bellum.

CONSVLES duobus scriptis exercitibus, per Marsos,

... exercitu, a ... erant, castra loca... es, viri maioris au... u, diceritis ex vna a... cie Im... ltera exercitum dijs manibus, ... que Terræ de... ertius exer... itos Imperator legiones hostium, ... eas se deuouisset, eius populi partisque victoriam fore. Quæ cum extis etiam comprobarentur, ita inter Consules conuenit, vt ab vtra parte cedere Romanus exercitus cœpisset, inde se Consul pro populo Romano deuoueret, & in confertos hostes, in certam mortem rueret. Cum ergo ad pugnam ventum esset, & vtraque acies paribus armis, pari arte ac disciplina militari, & paribus animis pugnaret, paribus momentis victoria in incertũ stabat, cum læuum cornu Romanorum cædere cœpit, & Decius solenni ritu dijs manibus, hostilemque exercitum deuouet, simulq; se in medios hostes immittit.

IX. Conspectus ab vtraque acie aliquanto augustior humano visu, sicut cœlo missus, piaculum omnis deorũ iræ, qui pestem ab suis auersam in hostem ferret, ita omnis terror, pauorque cum illo latus, vt quocunque equo inueheretur, ibi quasi pestifero icti sydere pauerent, vbi vero corruit obrutus telis, inde iam haud dubiè consternatæ Latinorum cohortes, fugam ac vastitatem late fecerunt. Hoc primum momentum ad victoriam fuisse creditũ est, quod & omnium Romanorum literis celebratur, tanquam facinus heroicę fortitudinis, & singularis in patriam charitatis: quod iampridem apud Græcos à Lino Codri filio vsurpatum, apud Romanos imitatione non caruit. Laudanda vtique fortitudo ac charitas egregij bellatoris, imo etiã pietas laudanda, eius qui se, vitamque suam, dijs, vt putabat, consecrabat vltro. Quæ vt in eo excusanda, ita in tartareis illis monstris execranda est, quæ humanis hostijs exsaturari cupiebant, nec contentus draco ille tot militum animas hausti, ac rabido ore deuorare, etiam principes viros ambiebat, qui se ipsi sponte quasi victimas darent, & eo fine in certum interitum ruerent.

X. Sed longe maius opinor momentum ad victoriam attulit industria prudentiaq; Torquati Consulis, qui cum sciret se contra eos pugnare, qui ijsdem assueti militaribus institutis, eosdem pugnæ ordines pugnatorumq; retinerent, contra fessos Latinorum triarios, suos adhuc integros & recentes immisit, à quibus videlicet etiam victoria partæ est, tantaq; cæde læuium, vt vix quarta pars hostium euaserit. Latini ex fuga Minturnas se contulere, castra secundum prælium capta, multiq; mortales viui oppressi, maxime Campani. Decij corpus postridie inter hostium aceruos inuentum, ac gloriose, à Collega funus celebrante, tumulatum est.

XI. Alterum facinus hoc bellũ patratũ est, quod dubiam habuit apud Romanos ipsos approbationem. Edixerant Consules ne quis extra ordinem in hostem pugnaret. Forte inter cæteros turmarum præfectos, qui exploratum in omnes partes missi erant, T. Manlius Consulis filius, supra castra hostium cum suis turmalibus, ad teli iactum euasit. Ibi Geminius Metius Tusculanorũ equitum præfectus cũ ad singulare certamen prouocat. Mouit ferocem animum iuuenis seu ira, seu detrectandi certaminis pudor, & oblitus edicti, præceps ad id certamen agitur, concurritur, pugnatur, & vi & arte victoria quæritur. Nam Manlius post primos impetus spiculum inter aures equi fixit, ad cuius vulneris sensum, cum equus prioribus pedibus erectis, magna vi caput quateret, excussit equitem, quem cuspide, parmaque innixum, attollentem se à graui casu, Manlius ab iugulo, ita vt per costas ferrum emineret, terræ affixit, spolijsque lectis ad suos reuectus, cum ouante turma in castra, atq; inde ad prætorium ad patrem tendit, & victoriam nunciat infœlix.

XII. Nam pater eum auersatus, concionem classico aduocari iussit, & coram reprehensum filium violatæ militaris disciplinæ imperijque patrij ... ad ea stabilienda exemplo serr... iubere i à lictore præscindi ceruices. Itaq; exemplo factum. ... animati omnes iam atroci imperio, non aliter qu... m in se quisque districtam cernentes securim, metu magis, qu... modestia quie... rep... ... post quam ceruice cæsa fusus est cruor, tum libere ... querelæ voces, vt neque lamentis, neque execrationibus parceretur.

Neque fortassis iniuria. Quæ enim *hunc tam barbara morem Permittit patria?* vt leue delictum, edicti tali occasione violati, quodque Superi fœlici euentu fortunassent, atque approbassent, tam atroci pœna in tali iuuene plecteretur? præsertim cum imperium nullæ seuerioris pœnæ denunciatione fuisset communitum; & præsens necessitas enim lege illa soluisse videretur: vt non sine causa Paulus Orosius id facinus parricidium vocet. Eadem illi mens, quæ olim aduersus Ionathan filium, Saulis victori fuit, vt degustati mellis reum, ad mortem rapi iuberet, sed sapientior tum exercitus Hebræorum Romano fuit. Nam iuuenem regium, vel vi, vel precibus ex crudelis patris manibus eripuit, hic querelis contentus, tanto patris facinore summæ spei adolescentem, laude & præmio, quam castigatione digniorem: à lictore capite truncari permisit, iussu hominis ferocis, qui durum erga se patrem olim expertus, ferreus in filium esse non dubitauit, vt Imperia Manliana deinceps prouerbio iactarentur.

XIV. Latini postquam ex fuga se collegerunt, autore Numisio eorum Imperatore, raptim exercitum ex vicinis Volscis, Latinisque conscribunt, vt Romanos nihil tum minus quam prælium expectantes, necopinato aduentu percellant. Huic agmini Torquatus Consul ad Trifanum occurrit: priusquam castris locus caperetur, sarcinis vtrimque in aceruum congestis, pugnatum, debellatumq; est. Adeo enim accisæ res sunt, vt Consuli victorem exercitum ad populandos agros eorum ducenti, dederent se omnes Latini: deditionemque eam Campani sequerentur: Latium, Capuaque agro mulctati: extra pœnam tamen fuere Latinorum Laurentes, Campanorumq; equites 1600. quia non desciuerant. Cum Laurentibus renouatum est fœdus, equitibus ius Romanæ ciuitatis datum est.

XV. Ita bello gesto T. Manlius Romam redijt, cui venienti seniores tantum obuiam exisse constat. Iuuentutem & tunc, & omni vita deinceps, accersatam eum, execratamq; qui se patrem oblitus ac Consulem, crudelem tyrannum ac barbarum egisset in filium innocentem, vt is commune odium in pœnam iniustissimæ seueritatis verteret. Creatus est etiam extremo anno Dictator L. Papyrius Crassus, qui tum forte Prætor erat, sed nihil ab eo contra Antiates memorabile gestum. Meminit huius Dictaturæ M. Tullius, a sed hunc annum vocat V.C. 415. si abest à numero mendum. Magistrum autem equitum vocat L. Papyrium Cursorem, sicut & Liuius.

ANNVS MVNDI 3715. SEXTAE AETATIS & Imp. Pers. 199. Arsis. 3 & Vlt. Ieddoæ Pontif. 26. Philipp. 22. Olymp. CX. An. 2. Archonte Lysimachide. Vrb. Cond. 414. Coss. T. AEmylio Mamerco, Q. Publio Philone. Dict. Eodem Philone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 338.

I. Arses Persarum Imperator, & seruitutis indignissimæ pertæsus, & Bagoæ sceleribus offensus, se pœnas de autore sumpturum, manifestis argumentis incautus declarauit. Insidijs deprehensis, Bagaos Arsen cum liberis tertio imperij anno è vita sustulit, vt scribit Diod. sub init. l. 17. Alexand. vero Magnos apud Arrianum, b scribens ad Darium ait ipsum, opera Bagoæ vsum, Arsen interfecisse.

II. Speusippus Platonis ex sorore nepos, eius scholam suscepit, ineunte Olympiade centesima octaua, & cum eam octo annis rexisset, hoc anno mortuus est. Perstitit in doctrina Platonis, etsi moribus similis non fuerit, vt qui iracundiæ & voluptatibus deditus fuerit. De eius porro morte, ac successore hæc subdit Laertius. Cum iam illi corpus

Margin notes: Decii devoto. — Torquati ... Nu... parenti ... — I. 3. c. 9. — Laus Decij. — Victoria de Latinis. — T. Manlius ... pugnat. — Et vincit. — Filius morti adiudicatur. — Redintegratur pugna, vtrimque. — Odium Manlij. — a 12. p. Epist. 11. — Arsis caedes. — b l. 2. Expedit. — Speusippo philosophi mores, & obitus. c Laert. in Xenocrate & Speusippo.

omne paralysi resolutum esset, accersito Xenocrate orauit, vt sibi in docendo succederet. Aiunt illum, cum in vehiculo ferretur in Academiam, obuium habuisse Diogenem, quem cum salutasset [illegible]. At tu, inquit Diogenes nequaquam salue, qui in ista modi cum sis, viuere sustines. Denique mœrore compulsus, cum iam senio confectus esset, mortem sibi [illegible]. Ibidem ex Plutarcho refert, illum pediculis efferuescentibus interijsse. Sed id nusquam apud Plutarchum reperio.

III. [illegible] Xenocra[illegible] XENOCRATES ergo Speusippo successit hoc tempore, vir haud paulo sapientior ac melior, etsi ingenio aliquanto tardiore, vt ait Laertius. Ingenium tamen satis probant tum ingens volumen ab eo editorum catalogus, tum an. 25. quibus rexit Academiam. Ore fuit ad modestiam ac seueritatem composito, adeo vt ei Plato per iocum diceret, vt Gratijs sacra faceret. Plato, ait Plutarch. suæ se vitæ exemplo dicebat corrigere Speusippum, sicut & Polemoné Xenocrates conspectus tantummodo in schola, & ipsum iniuriturad aliud vitæ genus traduxit. De eius continentia, prodigij instar habent, quæ narrat Laertius. Insignem quoque abstinentiam, & diuitiarum contemptum apud eundem exemplis non vulgaribus testatū reperies. Quæ causa fuit vt illi vni iniurato testi, Athenienses fidem adhiberent. Sed illud mirandum in primis. Gloriæ & fastus inquit, summus contemptor fuit, ac sæpe interdiu meditationi inseruiebat, atq; vnam horam silentio tribuebat. Annum agebat nunc duodesexagesimum.

De adul. & amico. [illegible] Xe[illegible] [illegible]

IV. Philippus [illegible] Athenienses [illegible] ATHENIS porto prætore Lysimachide Athenienses fabricas naualium, & armamentariorum distulerunt, propter bellum Philippicum, sed pecuniam omnem iusserunt esse militarem, Demosthene referente. Ita Philochorus apud Dionys. ad Ammæum: ex quo patet perbreuem fuisse pacem, anno superiore à Philippo cum Atheniensibus, & Græcis initam. Quin imo addit Dionys. hoc ipso Archonte Lysimachide Elateam, & Cytinium Atheniensium oppida à Philippo esse occupata, (quod Diod. in seq. annum distulit.) & legatos Atheniensium Thebas contra Philippū missos. Philippum autem Thebas, legatos misisse Thessalorum, Ænianum Ætolorum, Dolophum Phthiotarum. Thebanos nihilominus societatem Atheniensibus decreuisse. Rem fusius exponit Demosth. de Corona, ex quo hæc pauca. Cum Cyrrhæi & Locrenses Delphicum agrum occuparent, publicum Amphyctionum concilium Philippum elegit, vt eos bello coerceret. Verū is collecto statim exercitu progressus quasi Cyrrhæū agrum inuasurus, Cyrrhæis, & Locrensibus dimissis, Elateam occupauit, confirmatis prius cum Atheniensibus inducijs, & Thebanorum beneuolentia amicis literis renouata, quos simul ab Atheniensibus reddebat alienos, vt illos imparatos inuaderet, & Thebanos sibi aduersarios non haberet, per quorum regionem ipsi in Atticam veniendum erat.

V. Athenienses [illegible] ELATEA occupata, magnus Athenis tumultus est excitatus, metuq, & inopinato malo perculsis omnibus, & quid consilij capiendum esset ignorantibus. Demosthenes exsurgit, suadetq; vt Thebanos sibi missa legatione nō solum concilient, sed etiam belli societate contra Philippū coniungant, opem contra Philippum afferant, qui æque Thebanis, ac Atheniensibus in seruitutem redigendis immineat. In eamq, sententiam decretum est factum. Missiq; Thebas legati, in quibus Demosthenes. Nec sibi defuit Philippus. Nam & ipse quoq; legatus Thebas misit, quorum præstantissimus erat Python, eximius dicendi artifex: cui Demosthenes se non cessisse gloriatur, licet is torrente verborū aduersariot obruere conaretur. Quo etiam plures aliarum prouinciarum legati confluxere, qui in conuentu publico multa in Philippi laudem, multa in accusationem Atheniensium dixere, & in summam illud pertere, vt pro acceptis a Philippo beneficijs gratiam referrent, & Atheniensium iniurias vlciscerentur, siue dato ad eus transitu, siue vna in Atticam irruptione facta.

Demosthenes apud eos legatus.

VI. [illegible] VERVM audito Demosthene, ita partes Atheniensium sunt amplexi, vt mox venientem eorum exercitum in vrbem, atque [illegible] proprias ædes summa fiducia, atq, [illegible] [illegible] [illegible] numerum dise [illegible]

exprimit Demosthenes, duces tamen [illegible] decreto meminit: belli autem duces nominat [illegible] Charetem & Lysiclem. Philippus cum se spe sua de Thebanis excidisse animaduertisset, contra vtrosq, pugnare decreuit. Itaq, omni studio copias, quantas maximas potuit, contraxit, sicq, reliquus annus in hel[illegible] apparatu abijt. Nam bellum ipsum, & prælium ad Chæroneam Bœotiæ, ad annum sequentem Præturæ Charondæ pertinet.

HÆC dum per suos in Græcia Philippus agitat, ipse ad Scythas profectus videtur, vbi irritatis vtrinq, animis, prælium committitur, vt Iustinus tradit, & licet virtute & animo Scythæ præstarent, astutia tamen Philippi vincuntur: viginti millia puerorum ac fœminarum capta, pecoris magna vis, auri argentiq, nihil. Viginti millia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa. Sed reuertenti à Scythia Philippo Triballi occurrunt. Hi sunt Mysiæ inferioris populi, quos quidam Bulgaros, alij Scythothraces vocant. Hi negant se transitum daturos, nisi portionem prædæ accipiant. Hinc iurgium, & mox prælium. In quo ita in femore vulneratus est Philippus, vt per eum ipsius equus interficeretur. [illegible] eum omnes occisum putarent, præda amissa est. Itaqui prædæ causa bellum [illegible] pe[illegible]rat, & prædam amisit, & pene mutus, aut hostium præda factus est. Vbi vero ex vulnere primum conualuit, diu dissimulatum bellum Atheniensibus intulit, de quo anno sequenti, quod contigit, dicendum erit.

V. [illegible] AD præsentem autem pertinent res gestæ à P. Philone contra Latinos, rebellantes ob iram agri amissi: quos in agro Fenectanis fusos castris exuit, & rursum in deditionē accepit. Æmylius ad vrbem Pedum exercitum duxit, & cum Pedanis, eorumq; socijs plerisq, aliq. [illegible] prælijs [illegible] certer conflixit. Sed restabat adhuc integra res ad vrbem, ad qu[illegible] mi[illegible] castra posuerāt, cum audito triumpho [illegible] legæ [illegible] cretus erat, ipse eiusdem flagitator [illegible] Rom[illegible] [illegible] que [illegible] cum patres in captum, aut deditum Pedum [illegible], alienatus à Senatu, reliquum Consulatum seditioso Tribunatui similem gessit: collega haud quaquam aduersante, qui & ipse de plebe erat. Itaque cum Senatus finire imperium Consulibus cupiens, Dictatorem aduersus rebellantes Latinos dici iussisset, Æmilius, cuius tum fasces erant, Collegam Dictatorem dixit, [illegible] quo Mag. equitum Iunius Brutus dictus est. Nec minus Dictatura quam Cōsulatus popularis fuit, in qua leges nobilitati aduersæ perlatæ sunt, in quibus illa fuit, vt quoniam iam per leges licebat vtrumq; Consulem esse plebeium, vt ex L[illegible]. extremo patet, etiam alter saltem Censorum plebeius esse posset. Nam vocem Consulis in Liuio reatu deesse, etiam Sigon. notauit. Et videtur perlata lex Propterea enim gemens Liuius ait plus hoc anno acceptum cladis à Consulibus, & Dictatore, quam ea eorum victoria allatum in Rempub. emolumenti.

Dictator à [illegible]

[illegible] [illegible]

ANNVS MVNDI 3716. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Pers. 200. Darij 1. Ieddoæ, siue Iaddi Pontif. 27. Philippi 23. Olympiad. CX. An 3. Archonte Charonda. Vrb. Cond 415. Coss. L. Furio Camillo, & C. Mœnio.

Alias Charondas.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 337.

I. Nouus Persarum imperator Darius.

SECVNDO seculo Imperij Persici exeunte nouus Persarum Imperator, idemq, vltimus exoritur Darius Arsami filius, Eusebio, Arsani Diodoro, qui & auum Darij Ostanem prodit. Arsamum autem siue Arsanum Regis Persarum Artaxerxis Ochi scilicet aut certe Memnonis, fratrem fuisse tradit. Iustinus Darium prius Codomanum dictum fuisse scribit, & ob res præclare gesta, ad regnum euectum. Ochus, inquit, bellum Armenijs infert. In eo cum aduersus prouocatorem hostium, Codomanus quidam cum omnium fauore processisset, hoste cæso victoriam suis pariter & prope amissam gloriam restituit. Ob hæc decora idem Codomanus præfi[illegible]tur Armenijs. Inter[illegible]ecto deinde tempore, post mortem Ochi regis, ob memoriam pristina[illegible]

[illegible] Da[illegible] [illegible]

rum in[illegible],

virtutis, rex a populo constituitur. Darij nomine, ne quid regiæ maiestati deesset, honoratus. Ita Iustin.

DIODORVS eadem ferme habet. *a* Vbi cum dignum regno propterea habitum dicat, quod virtute Persis omnibus anteire crederetur, Regem tamen ex arbitrio Bagoæ factum tradit, qui Imperio, atque Imperatori pro libidine dominabatur. Fieri tamen potest vt eum Bagoas Satrapis proposuerit, eorumque suffragia exquirere voluerit. Sed Diodorum ipsum audiamus, *Regia domo*, inquit, *ad solitudinem cedactâ, cum nemo ex ea gente superesset* (fratrum scilicet, aut filiorum Arsi, quos omnes parricida ille peremerat. Arr. tamen l.3. ... Bisthanem Ochi filium Alexandro Mediam petenti ... factum esse, sed & Ochi ex filio neptem memorat Q. Curtius sub init. l.6. Pergit Diodorus) *qui successionem in regno sibi vindicaret, Darium ex amicis quendam productum in regni possessionem immittit. Hic Arsanum, qui Artaxerxis Persarum regis frater erat, parêtem habebat.* Ita Diod. ex quo mirum est quod paulo ante dixit, neminem superfuisse, qui sibi Persarum imperium vindicaret.

III. MIRVM quoq; eum a Iustino, quasi nouum hominem celebrari, quod Alexander quoque in literis ad Dariû suis confirmat. *Cum tu*, inquit, *Arsen opera Bagoæ interfici curasses, regnumq; iniuste, ac contra Persarum leges, & iniustè occupasses.* Hæc ipse apud Arrianum. Alexander apud Curt. l.6. in côcione apud Milites. *Ne Darius quidem*, inquit, *hereditarium Persarum accepit imperium, sed in sedem Cyri* (forte hoc quoq; nomine dictus est Arses, sed Cyri alij rectius legunt) *beneficio Bagoæ castrati hominis admissus est*, &c. Sed audiamus rursum de morte Bagoæ Diodorum.

IV. BAGOÆ porro, inquit, singulare quiddam, & memoria dignum contigit. Sanguinaria enim crudelitate, cui hactenus assueuerat inductus, medicata potione etiam Darium necare instituit, sed insidijs patefactis, Rex Bagoæ comiter aduocato poculum tradit, & ad ebibendum illud vi hominem adigit. Sic homo scelestus incidit in foueam, quam parauerat alteri: in qua pœna nihil æque dolendum fuit, quam tot Regum, regiorumq; iuuenum tortorem cruentissimum, tam leui morte in Tartarum descendisse. Populû de Bagoæ morte omnino nihil esse tumultuatum ex Q. Curt. l.6. satis constat, vbi Nabarzanes scribit ad Alexandrum, Darium cum occidisset Bagoam, hac excusatione satisfecisse popularibus, quod insidiantem sibi interemisset. Ait idem Diodorus, Darium sub idem ferme tempus imperiû accepisse, quo Philippus est mortuus, eique successisse Alexandrum, cuius vt fortitudo & gloria redderetur illustrior, non eorem illi aduersarium præparasse. Agebat autem Alexander hoc tempore an. 19 ἀντίπαιδα vocat Diod. sed aliquanto laxior est eius chronologia.

V. INSIGNIS quoque est hic annus pugna ad Chæroneam Bœotiæ, in qua infeliciter ab Atheniensibus & Thebanis contra Philippum pugnatum est, qua sibi imperium Græciæ totius partum, illis ademptum est, vt mox dicetur. Bœotiam ingressus est Philippus cum exercitu, quo triginta millia peditum, equitum duo millia cêsebantur, vt scribit Diod. Exercitus vterque erat ad pugnam paratissimus, nec alter alteri virtute cedebat, sed militum numero, belliqoe administrandi scientia, Rex longe præstabat, vt idem ait, cui de numero Iustinus minime consentit. *Pedem*, inquit, *cum Athenienses longe maiore militum numero præstarent, assiduis bellis indurata virtute Macedonum vincuntur.* Sed de prælio ipso aliquid prius ex Diod. dicamus.

VI. SVB ortum, inquit, lucis acies vtrimq; expediri cœpit. Rex filium Alexandrum adolescentem, qui manifesta iam ediderat argumenta virtutis, vnum cornu regere iubet, lectissimorum ducum stipatum comitatu. Ipse cum delecto militum robore alterum tenet, ordinesq., prout locus, têpusque postulant, disponit. In altero exercitu Bœoti cornu vnum, Athenienses alterum propugnant. Atrox prælium fuit, victoria neutram in partem diu inclinante, donec Alexander, studio probandi patri virtutem suam, cum suis primus oppositam sibi aciem perrumpit, Bœotorum scilicet, quorum ignauiæ cladem Demosthenes in funebri oratione tribuit,) & post multam stragem in fugam vertit. Nec minus Rex ipse in prima acie dimicans, ne filio victoriæ gloriam concederet, obiectum sibi agmen, primum e statione sua depulit, eoque in fugam tandem coniecto, victoriæ auctor extitit. Verum hæc fuga Atheniensibus tribui non potest, si vere scripsit Iustinus, eos non immemores pristinæ gloriæ cecidisse. Aduersis quippe vulneribus omnes loca, quæ tuenda à ducibus acceperant, morientes corporibus texisse.

VII. Hoc prælio mille, ac plures cecidisse autor est Diodorus, nec pauciores duobus millibus captos: magnam pariter Bœotorum multitudinem interemptam, nec exiguam in manus hostium venisse, quod mutuatus videtur ex Lycurgo Lysiclis accusatore, cuius hæc verba refert. *Belli Prætor fuisti ô Lysicles: & quamquam mille ciuium occubuerint, bis mille captiuitatem subierint, Trophæum ad huius vrbis ignominiam sit excitatum, & vniuersa Græcia iugum seruitutis iniectum, & hæc omnia te belli imperatore contigerint, vitaere tamen audes, solisq; iubar fastidies intueri*, &c. Hic dies, ait Iustinus vniuersæ Græciæ gloriam dominationis, & vetustissimam libertatem finiji. ex Demosth. vtrq; in orat. funebri Vbi ait totius Græciæ libertatem in horum virorum animis sitam fuisse, eisq; fato sublatis Græciæ autoritatem esse sublatam. Quin imo hisce viris, quasi Græciæ luminibus sublatis, in tenebras ac magnam ignominiam omnia veterum Græcorum decora concidisse. Suam tamen ipse ignominiam dissimulat, qui è prælio abiecto clypeo effugerit: & cum eius chlamys rubo adhæsisset, quasi tam ab hoste teneretur, clamarit ζώγρει, viuum cape: quæ pleriq; veterum tradidere. *b*

VIII. REFERT Diodorus fuisse qui traderent, Philippum victorem sese intemperanter admodum, atq. insolêter gessisse, victisque miseriam, ac cladem contumeliose exprobrasse. Donec à Damade captiuo libera oratione admonitus, vsq; adeo se moderate modesteq; gessit, vt missis ad populum Atheniensem legatis, amicitiæ ac societatis fœdus cum ipsis, minime vtique inuitis, renouaret, captiuosque omnes absque precio liberos dimitteret. De priore insolentia nihil Iustinus, ad posteriorem autem modestiam, addit inter cætera, Philippum, filium Alexandrum Athenas cum amico Antipatro misisse, qui pacem cum ipsis amicitiamq; iungeret. Thebanorum autem non solum captiuos, verum etiam interfectorum sepulturam vendidisse, principes ciuitatis alios securi percussisse, alios in exilium exegisse, bonaq; omnium occupasse: eosq; deinde restitutos, iudices, rectoresque ciuitati dedisse: vt scilicet ea gratia priorem iniuriam repararet, & vrbem litibus, cædibusque repleret, dum eosdem & iudices facit & accusatores. Lysicles belli dux cum fugitiuis Athenas reuersus, capitali supplicio affectus est.

IX. SVB huius anni finem existimo Philippum, victoria exhilaratum, expulsa Alexandri matre Olympiade, propter stupri suspicionem, in matrimonium accepisse Cleopatrâ Attali neptem. Nam Iustinus has nuptias coaluisse significat, paulo antequam celebrarentur eæ, in quibus occisus est Philippus. Sed id multo etiam clarius est ex eo, quod in hisce nuptijs contigisse scribit Plutarch. in Alexand. Cum in conuiuio, (nuptiali scilicet Cleopatræ) Attalus, qui illius fuit auonculus, vino incaluisset, hortatus est Macedonas, vt exposcerent à dijs iustum ex Philippo & Cleopatra regni successorem. Exarsit inde Alexâder, ac cum dixisset. *Quid nos tibi sceleste nunc adulterini videmur?* Scypho eum petijt: statimque in eum Philippus stricto ense irruit: sed bona vtriusq; fortuna, impacto per iram & vinû pede, prolapsus est. Cui Alexander insultans. *Hic vero Macedones*, inquit, *in Asiam parabat ex Europa transmittere, qui ex lecto in lectum transgrediens procidit.* Hæc ibi. Quæ verba aperte docêt eas nuptias hoc tempore initas, cum Philippus, nondum fortasse publice, domi tamen, & inter amicos de Persica expeditione differebat. Mox autem ab hac rixa, tumultuque domestico, Alexander, abducta secum matre Olympiade, quam in Epiro collocauit, ipse se in Illyrium contulit. Sed eum Philippus anno sequenti ad se reuocauit.

X. HIC idem annus vndecentesimus est, idemq; vltimus vitæ Isocratis, authore Plutarch. in eius vita, & M. Tul. in Cato. maiore, vbi ait eum quarto & nonagesimo vitæ anno scrip-

no scripsisse eum librum, qui Panathenaicus inscribitur, vixitq; quinquennium postea. Tot enim anni ab Olympiadis octogesimæ sextæ anno primo numerantur, quo eum natum esse eo loco diximus. Qui autem vnum annum eius vitæ detrahunt, alterum extremorum non numerant, cum tamen omnes & in primo Prætore Lysimacho, & vltimo Charonda, siue Cheronide consentiant. Totam vitam egit in grauissimis turbulentissimisq; Græciæ temporibus. Cum enim quinquennio ante bellum Peloponnesiacum natus esset, totam illam 27. annorum tempestatem subijt, qua totius pene Græciæ vires accisæ atq; afflictæ sunt. Inde alia ex alijs nata bella, sociale, Corinthium, Laconicum, Thebanum, Phocense, quod & sacrum dictum est, donec Philippus pugna Cheronæa, ceruicibus Græciæ frœnum seruitutis imposuit. Quæ mala atque turbas, hoc ille sensit vehementius, quo erant aliениora ab eius minore natura, quæ illi audaciam, & vocis magnitudinem negarat, vt ait Plutarchus, & Halycarnasseus, in opere de antiquis oratoribus. Et addit.

XI. Clarissimus fuit inter eos, qui eodem tempore floruerunt, & adolescentes cum Athenis, tum in reliqua Græcia præstantissimos erudijt: quorum alij in forensibus causis excelluerunt, alij in publicis negotijs, & administratione Reipubl. alij res à Barbaris & Græcis communiter gestas in literas retulerunt. Itaque schola eius veluti colonijs eloquentiæ deducendis, imaginem quandam ciuitatis Atheniensis repræsentabat. Vnde etiam tantas opes adeptus est, quantas eorum nemo, qui docenda philosophia rem fecerunt. De morte autem eius hæc addit. Obijt Prætore Chæronide paucis diebus post prælium ad Chæroneam commissum. Ita enim decreuerat, se Reipubl. cladibus superesse nolle, cum incertum adhuc esset, quomodo fortunam laturus esset Philippus, suscepto Græciæ principatu. Quibus verbis tenuit Dionysius, voluntariam fuisse miseri hominis mortem. Sed dubitationem omnem tollit Plutarchus in eius vita. *Mortuus est*, inquit, *Archonte Cheronida, cum in Hippocratis palæstra nunciam de Cheronensi clade accepisset.* Nam quatriduana inedia seipsum e vita eduxit, non sustinens videre Græciam quartum in seruitutem redactam. Hæc ille.

XII. Senatus porro in Italia infensus Æmylio, omnem dedit operam, vt bellum ab eo derelictum, à nouis Consulibus gloriose in eius exprobrationem conficeretur, quod & factum est. Cum enim exercitus ad Pedum vrbem esset admotus, (nam vrbibus Latini se continebant, qui ad bellum infirmi erant, & pacem ob dolorem adempti agri aspernabantur,) aliquos tamen ad Pedi auxilium profectos Mænius Consul improuiso adortus fudit. Camillus, ex vrbe erumpentes, non solum repulit, sed eodem etiam die, cum ipsos eorumque auxilia perculisset, oppidum scalis cepit. Inde ad perdomandum Latium victorem exercitum Consules circumduxere: nec quieuere ante, quam expugnando, aut in deditionem accipiendo singulas vrbes, Latium omne subegere.

XIII. Præsidiis inde dispositis per recepta oppida, Romam ad destinatum omnium consensu triumphum, decessere. Additus triumpho honos, vt statuæ equestres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Postremo Camillus Consul antequam magistratu abiret, Senatum de Latinis populis in diuturna pace continendis consuluit, eamque ad rem nouo, nec insperato minus quam immerito beneficio, demerendis. Senatus pro diuersitate ipsorum varie de singulis statuit, vt accuratius à Liuio declaratur. Quibusdam enim ius ciuitatis redditum, in aliquos seuerius, in nonnullos alios, pro delicti grauitate animaduersum est.

†

ANNVS MVNDI 3717. SEXTÆ ÆTATIS, & Imperij Pers. 201. Darij 2. Ieddoæ, Pontif. 28. Philippi Macedonis 24. Olymp. CX. An. 4. Archonte Phrynico. Vrb. Cond. 416. Coss. C. Sulpitio Longo, & P. Aelio Pæto. Dict. C. Claud. Regillensi.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 336.

I. Philippvs Rex ob victoriam ad Chæroneam partam celsos gerens spiritus, postquam nobilissimis Græciæ vrbibus pauorem iniecit, id omni animi contentione molitus est, vt totius Græciæ Imperator deligeretur. Fama igitur de sparsa, quod Persis bellum inferre, sub hoc exordio tertij seculi Monarchiæ ipsorum, (qui annus Sabbaticus est ordine 62.) pro Græcorum emolumentis, statueret, & ob admissam in sacra Deum impietatem, vindictam de illis sumere in animo haberet, facile sibi Græcorum beneuolentiam conciliauit. Nimirum oportebat ad deuinciendos sibi populos, & animandos in Persas, prætextum à Rege vafertimo violatæ, & vendicandæ religionis assumi, atque ambitionem affectati Persarum imperij obuelari. Publico igitur conuentu apud Corinthum indicto, de bello contra Persas suscipiendo disserit, & præclaram de successu rei spem faciens, ad belli societatem concilium exhortatur.

II. Ad extremum Græciæ totius imperator, cum summa potestate creatus, magnificos in expeditionem illam apparatus facit, certoque militum auxiliariorum numero singulis vrbibus indicto, in Macedoniam redit. Hæc Diodorus. Iustinus ait omnium ciuitatum legatos Corinthum euocatos, ad formandum eorum præsentium statum. Ibique pacis legem vniuersæ Græciæ, pro meritis singularum ciuitatum statutam, Concilium omnium veluti vnum Senatum ex omnibus elegisse. Solos Lacedæmonios & legem & Regem contempsisse, seruitutem, non pacem rati, quæ non ab ipsis ciuitatibus, sed a Rege victore, quasi pro potestate in subditos, ferretur. Athenienses tacebant, iugumq; subibant cum cæteris: quippe nuper magna clade fracti, & insuper beneficio affecti, ac renouato fœdere coniuncti tenebantur. Thebani quoq; pessime omnium habiti, nihil poterant: cætera omnia Philippus habebat, aut metu, aut spe, aut beneficijs sibi deuincta.

III. Interea dum Corinthi degit Philippus, Demaratus Corinthius hospes familiæ regiæ, & libere loqui apud Regem solitus, inuisit Philippum, quo percunctante, qui conueniret inter Græcos? Scilicet tibi, inquit, conuenit Philippe solicitudinem gerere Græciæ, qui domum tuam tanta seditione, & malis obrui sinis. Ita ad se reuersus Philippus, missis nuncijs, flexum Demarati opera Alexandrum, reuocauit. Hæc Plutar. quæ paulo aliter obiter à Iustino referuntur. Addit deinde Iustinus auxilia singularum ciuitatum pro cuiusque viribus, atq; amplitudine fuisse descripta, summamq; auxiliorum ducenta millia peditum fuisse, & equorum 15. millia. Macedoniæ etiam exercitum extra hanc summam fuisse, & confinem domitarum gentium barbariem. Reliquum ergo anni tempus extractum est in tanti belli apparatu: nuptiarum quoq; Cleopatræ, Philippi ex Olympiade filiæ, cum Alexandro Epirotarum rege, id est, auunculi cum nepte sua quæ proximo anno infelicitar celebratæ sunt. Ex dum apparantur videtur data occasio Pexodoro Cariæ Satrapæ ambiendi Philippi affinitatem, oblata filio eius Aridæo filia sua natu maxima. Quam cum Alexander monitu amicorum, & matris sibi ambiret, veritus ne per has nuptias Philippus regno imponeret Aridæum, ab eo conatu paterna obiurgatione reuocatus est, vt pluribus tradit Plutarch. in Alexandro.

IV. Dvm autem pax Romæ beneficijs in socios, non minus quam armis parta vigeret, Sidicini Auruncos Romanorum deditios bello petiere, quos cum defendendos Senatus censuisset, tantaque fuisset Consulum tarditas, vt interea Aurunci suam vrbem amitterent, indignatus Senatus in Consules, Dictatorem dixit C. Claudium Regillen-

[illegible], qui Magiſtrum Equitum C. Claudium Hortatorem dixit. Verum cum Augures vitio creatum videri Dictatorem dixiſſent, Dictator Magiſterq; Equitum ſe magiſtratu abdicarunt.

Hoc ipſo anno Minutia Veſtalis ſuſpecta primo, propter mundiorem iuſto cultum, inſimulata deinde apud Pontifices ab indice ſeruo, cum decreto eorum iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiamque in poteſtate habere, quod erat ſeruos non manumittere, vt poſſent in quæſtionem dari, facto iudicio viua ſub terram defoſſa eſt, in campo, qui dicebatur Sceleratus, quod ibi virgines Veſtales, contaminata pudicitia, in domuncula ſubterranea, in qua ſtratus erat lectus, includerentur, vt ex Plutarcho in Numa notauit Sigon. Paulus Oroſius hunc annum. 410. V. C. vocat, errato in num. haud dubio illapſo, quæ monitio frequenter in eodem auctore facienda eſt. Eodem anno Q. Publius Philo Prætor primus è plebe factus eſt, aduerſante L. Sulpitio Conſule, & negante ſe eius rationem habiturum, eius ſcilicet nomine inter candidatos recipiendo. Verum Senatus, qui in petitione Conſulatus, & Cenſuræ a Plebe victus eſſet, noluit pro Prætura contendere.

ANNVS MVNDI 3718 SEXTAE AETAtis & Imp. Perſ. 202. Darij 3. Ieddoæ Pontif. 29. Philippi Macedonis 25. & vlt. Alexand. 1. Olymp. CXI. An. 1. Archonte Pythodemo. Vrbis Cond. 417. Coſſ. L. Papyrio Craſſo, & Cæſone Duellio.

Al. Pythodoro.

ANNVS ANTE CHRISTVM 335.

I Ratio temporis Philippi & Alexandri.

PRIOR huius anni pars, vitæ, ac regno Philippi Macedonis finem imponit, poſterior autem dat initium Regno Alexandri. Nam ſub Pythodemo, vt eum vocat Arrianus l. 1. & Dionyſius in Dinarcho, ſiue vt habet Diodorus ſub Pythodoro, mortuum Philippum Arrianus, ac Diodorus conſentiunt: qui propterea ei tantum 24. annos tribuit, a quod bona pars anni 25. ad Alexandrum pertineat. Paulus Oroſ. b ſcribit primum Alexandri annum in Vrbis Conditæ quadringenteſimum 26. incidere, quem ſequitur Supplementum Curtij, c vtique non dubio in numeros illapſo mendo, pro 416. vt notauit Puntacus in Euſeb. idque de abſoluto anno intelligendum eſt. Anno etiam Olympiadis centeſimæ vndecimæ Alexandrum regnare cœpiſſe, in qua Cleomanus Clitorius è ſtadio palmam tulit, cenſet cum Euſebio, & Africano Pontacus, Tornjellus, Gordonus Sameri us: & è Sectarijs Functius, Capellus, Scaliger, Caluiſius, Heluicus, Mercator, Temporar. Et omnino neceſſe eſt eum hoc anno regnare cœpiſſe, ſi mortuus eſt initio Olymp. 114. vt duodecim annos regnarit, vt ex Scriptura conſtat, & inſuper aliquot menſes, vt Euſeb. Diod. Arrian. tradidere, vt in eius morte dicemus. Nunc Philippi poſtrema videamus.

a in it. l. 17. b l. 3. c. 16
c in it. l. 1.
Mac. l. 1. c. 1.

II Philippus [illegible]

CVM iam Philippus anno ſuperiore totius belli in Perſas ſummus Græciæ imperator conſtitutus eſſet, magnamque vim copiarum haberet ea vniuerſa Græcia, Macedonia, viciniſque prouincijs præparatam, initio veris ait Iuſtinus lib. 9. tres duces in Aſiam cum parte copiarum præmittit, Parmenionem, Amyntam, & Attalum, cuius ſororem nuper expulſa Alexandri matre Olympiade, propter ſtupri ſuſpicionem, in matrimonium acceperat. Verum Plutarchus non ſororem Attali Cleopatram, ſed neptem vocat. Diodorus in ducibus in Aſiam præmiſſis Amyntæ non meminit, & Attalum copiarum primarium ducem conſtituit, vt Philippo magna affinitate coniunctum: erat enim, vt dixi, auunculus Cleopatræ nouercæ Alexandri. His autem ducibus in mandatis datum eſt, vt Græcas vrbes, quæ in Aſiæ ora ſitæ ſunt, a Perſarum dominatione exceptas in libertatem vendicarent. Cum tamen ipſe longe maiora, atque multiora moliretur.

III Dolo deceptus oraculi.

INTEREA ipſe deorum conſilio bellum ſuſcipere maturans, Pythiæ oraculo conſulto, in fraudem, reſponſi ambiguitate inductus eſt, quod apud Diodorum, & Pauſaniam in Arcadicis reperitur:

Sertagerit taurus, finem manet, aſtat arupex:

quæ ille ſui amore, & ſpe rerum gerendarum ebrius non intellexit: & qui Perſis ruinam e proximo illaturum putabat, ſibi cædem imminentem non agnouit. Itaque deos ſibi propitios habere ſe credens, magnifico eis ſacrificio inſtituto, ſimul Cleopatræ filiæ, quam ex Olympiade ſuſceperat, nuptias celebrabat, eamque Alexandro Epirotarum Regi, qui frater erat Olympiadis, vxorem dabat. Maximus erat ea vniuerſa Græcia hominum ad nuptias conuentus, quos Philippus acciuerat, quaſi de imperio delato in bellum Perſicum gratias agens. Erant & maximi ludorum apparatus, magna munerum magnificentia, magna muſicorum, vatumque frequentia. Illud autem inter cætera maximum fuit, non minus ſuperbiæ quam magnificentiæ monumentum. Duodecim enim deorum ſigna, populo in theatro ſpectante, circumferebantur, cultu mirifico, artificio ſingulari, tum decimum tertium ipſius Philippi ſimulachrum, diuino per omnia ſimile, oſtentabant, quaſi Rege ſupra humanam ſortem in deorum conteſſum admiſſo.

IIII Philippi ſuperbia.

17 Occiditur.

NON tulit diutius tantam impij hominis ſuperbiã Deus. Nam, vt narrat Diodorus, pleno iam theatro ipſe candidam indutus ſtolam prodit, cum iuſſiſſet ſatellites, per lõgum ſe interuallum ſequi, quaſi Græcorum beneuolentia munitus, ſatellitum præſidio nihil indigeret. Ad hoc igitur Maieſtatis culmen elatum, dum omnes cum lætis acclamationibus, magniſq; laudibus proſequũtur, virumq; beatiſſimum prædicant, ea inſperato diuina vindicta perculſit, & Pauſaniæ gladio, hominem iudicio ſuo parem cœlitibus proſternit: quo modo poſtea Herodem ſimilia meditantem angelica manu percuſſit, & vermibus viuum cõſumendum dedit. d Contigit ea cædes anno ætatis eius quadrageſimo ſeptimo, regni 25. vt octauo libro Iuſtinus affirmat, quod vtrumq; accurate cum noſtra Chronologia congruit. Sed operæpretium eſt & cauſam, & modum huius mortis explicare.

d Act. 12. 23

V Pauſanias [illegible]
e Lib. 5. c. 8.

ATTALVS Cleopatræ vxoris Philippi auunculus, idemque præmiſſi in Aſiam exercitus imperator, quendam adoleſcentem Pauſaniam nomine Ceraſtæ filium ea Oreſtarum gente, ait Ioſeph. e ad conuiuium vocarat, largoq; mero grauati corpus, contumelioſa proteruitate fœde illudendum proſtituerat. Ille ſobrius factus, cum illatæ ſibi iniuriæ atrocitatem didiciſſet, grauiſſimo dolore affectus, Attalum apud regem accuſat. Qui licet nõ parum turpiſſimo flagitio moueretur, tamen ob neceſſitudinem cum Attalo, & quia opera ſtrenui ducis in ſuſcepto bello indigebat, in hominem impuriſſimum animaduertere noluit, ſed Pauſaniæ animum mitigare ſtudẽs, eximijs affectum muneribus, ad honoratiorem inter cuſtodes corporis, ſui locum prouexit. At Pauſanias iram implacabilem diu fouẽs, non iniuriæ ſolummodo auctorem, ſed pœnæ etiam irrogandæ neglectorem vlciſci decreuit.

VI. Pauſanias [illegible]

ITAQVE equis ad vrbis portas diſpoſitis, occulto gladio accinctus, Philippum à ſtipatoribus ſuis ſemotum, & ſeſe magnifice circumſpicientem obtruncat, curſuq; ad paratos equos contendit. E veſtigio ſatellitum alij ad corpus regis properant, alij ad ſicarium perſequendum effunduntur: qui ſine dubio elapſus fuiſſet, niſi calceamẽto vitis cuiuſdam implexo detentus procidiſſet. Tum Perdiccas cum ſocijs iam reſurgere conantem opprimunt, & multis ictibus confoſſum trucidant. Hunc finem Philippus habuit, dum ſe 12. dijs, velut eiuſdem maieſtatis conſortem annumerat. Hæc fere ex Diodoro: quibus nõnulla addit, mutatque Iuſtinus: ait enim inſidijs Pauſaniæ occupatum, dum ſine cuſtodibus medius inter duos Alexandros, filium generumque incedit.

VII. Suſpicio in Olympiadem & Alexandr.

CREDITVM eſt etiam, inquit, immiſſum ab Olympiade matre Alexandri fuiſſe, nec ipſum Alexandrum ignarum paternæ cædis extitiſſe. Quippe non minus Olympiadem repudium, & prælatam ſibi Cleopatram, quam ſtuprum Pauſaniam doluiſſe. Alexandrum quoque, fratrem ex nouerca ſuſceptum, regni æmulum timuiſſe,

co[...] coniuratoriantea, primum cum Attalo, mos [...] patre iurgaret: adeo vt etiam stricto gladio eum Philippus consectatus sit, ægreq; à [...] cæde temperari, amicorum precibus exoratus. Alludit Iustinus ad historiam, quam supra suo loco ex Plutarcho retulimus. Nihilominus exprobrat Dario regi Persarum Alexander apud Arrianum, & Curtium, *a* quod Persæ in Philippi necem insidiatores subornassent. *Parentem vero meum, quem ignorat ab his interfectum esse, quos ingentis pecuniæ spe vestri sollicitauerant?* Curtius.

VIII. *Olympias ad mortem viri & fratrem concitat.* Imo vero ab ijs, quos inuidia, & furiosus vindictæ appetitus ad omnia diuina atque humana iura pertumpenda compulerat. Audi enim Iustinum. Olympias, fratrem suum Alexandrum Epiri regem in bellū subornabat, peruicissetq;, ni filiæ nuptijs Philippus generum occupasset: his iratum stimulis vtriq; Pausaniam de impunitate flagitij sui ad nullum querentem, ad tantum facinus impulisse creduntur. Olympias certe fugienti percussori equos quoq; præparatos habuit. Ipsa deinde audita regis nece, capiti Pausaniæ in cruce pendentis coronam auream imposuit, quod nemo præter eam, superstite Philippi filio, audere potuisset. *Et Pausaniam impedit.* Eadem refixum corpus interfectoris, super reliquias cremauit, & tumulum ei eodem fecit in loco, eique à populo quotannis parentari curauit. Quid obsecro fuit infelici regi, & marito mortuo insultare, si hoc non fuit? Num potuit manifestius hæc Proserpina hoc parricidium in se, filiumq, ita tolerantem detinuare? Sed nondum finis, addit enim Iustinus.

IX. *Armalam Cleopatram cum prole perimit.* Post hæc Cleopatram, à qua pulsa Philippi matrimonio fuerat, finire vitam suspendio coegit, in gremio filia eius prius interfecta, spectaculoq; pendentis vltione potitā est, ad quam per parricidium festinauerat. Longe alia de de vtriusque nece in Pausania legimus. *b* *Philippo*, inquit, *interempto, paruulum eius filium, quem ille ex Cleopatra Attali sobrina susceperat, vna cum matre in aneo vase, ignibus circundatis cruciatos Olympias enecauit. Eadem paucis post annis Aridæum de medio sustulit.* Diodor. l. 17. initio, ait paucis ante regis obitum diebus, puerum è Cleopatra Philippo natum fuisse, filiæ non meminit, sed & Iustinus ipse paulo ante fratris Alexandri ex nouerca meminit. Nihil absurdi est vtramq; sobolem enatam, vel eodem, vel diuerso partu: sed audiamus reliquam tragœdiæ impudentiam. Nouissime gladium illum, quo Rex percussus est, Apollini, sub nomine Myrtalis, consecrauit, hoc enim nomen antea Olympiadis paruulæ fuit: quæ omnia ita palam facta sunt, vt timuisse videatur ne non satis certo constaret facinus ab eā perpetratum. Hæc fere Iustinus. Plutarchus quoque tam Olympiadem, quam Alexandrum, huius sceleris conscios

b l. 8. p. 2. *αἱ δελφοὶ δῆς* Αττάλου.

X. *Dei iudicium in Alexandrum, & Philippum.* Ex quibus videas quibus initijs ad regnum progressus sit Alexander, vt non mirum sit virum sanguinum, & parricidij etiam reum, non dimidiasse dies suos. Rursus etiam dubites magisne in nefariam illam Medæam indigneris, an iudicium Dei admireris in Philippum, in quem illud Scripturæ valuit. *Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius. c* Et qui in diuinam familiam per superbiam se inserebat, gladio familiaris sui, conscio filio, vxore agente perimitur: totaq; postmodum domus, regiorum liberorum, & concubinarum sanguine cruentatur: & qui vniuersum Persarum imperium sub iugum Macedonum, missurus sibi videbatur, ab adolescente vno, in publico amicorum, domesticorum, subditorum theatro prosternitur.

c 3 Reg. 20, 42.

XI. *Philippi mores.* De eius moribus libet pauca ex Iustino, Epitaphi loco subiungere, *Fuit Rex armorum quam conuiuiorum apparatibus studiosior, cui maxima opes erant instrumenta bellorum: diuitiarum quæstu quam custodia solertior: itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo, & perfidia pariter dilecta. Nulla apud eum turpis ratio vincendi: blandus pariter, & insidiosus alloquio, qui plura promitteret quam præstaret: in seria & iocos artifex. Amicitias vtilitate non fide colebat. Gratiam fingere in odio, instruere inter concertantes odia, apud vtrumque gratiam quærere, solemnis illi consuetudo. Inter hæc eloquentia, & insignis oratio, acuminis & solertiæ plena, vt nec ornatus facilitati, nec facilitati inuentionum deesset ornatus.* Diodor. quoque extremo l. 16. inquit cum non tam armis strenue gerendis, quam sermonis comitate in congressu, & benignæ voluntatis erga homines declaratione, imperium auxisse, eaq; re, magis quam viribus & copijs, esse solitum gloriari. De his ipsis Philippi moribus plura licet passim ex Demostene mutuari. Nos ad Alexandrum transeamus, si tamen prius aliquid de re Iudaica dixerimus.

XII. *[...] Manasse [...] c. 7. & 8.* Iosephus *d* ait sub idem tempus, quo Philippus occisus est, Sanaballetem à Dario rege Persarum, in Samariam, prouinciæ administrandæ gratia missum, filiam suam nomine Nicaso, nuptui dedisse Manassi fratri Pontificis Iaddi, siue Ieddoæ, ratum connubium hoc, ceu vadem futuræ cum Iudæorum gente amicitiæ. Hierosolymorum autem seniores ægre ferentes Iaddi pontificis fratrem, & quodammodo collegam, duxisse externi generis fœminam, tumultuabantur, rati gradum factum ad antiquandas patrias leges de connubijs, atque ita fore, vt paulatim profanis gentibus misceantur. Itaque postulabant, vt Manasses aut dimitteret vxorem, aut non amplius ad altare accederet. Et eum Pontifex quoq; ab altari enim arceret, profectus Manasses ad Sanaballetem socerum, se quidem amare dixit filiam eius Nicaso, nolle tamen propter eam priuari sacerdotio.

XIII. *Et fauet ei Sanaballetes.* Cumque Sanaballetes recepisset se illi non sacerdotium tantum seruaturum, sed & pontificatum ei paraturū, & totius prouinciæ suæ principem facturum, modo filiam suam retineret vxorem: ædificaturumque templum Hierosolymitano simile in mōte Garizim, qui imminet Samariæ: idq; se Darij regis consensu facturum. Quibus promissis ille captus mansit apud Socerum, & ad eum se plerique, profanis contaminati coniugijs, aggregarunt: à quibus schisma inter Iudæos conflatum est. Sed templum aliquāto posterius excitatum est, licet eam ædificationem Euseb. in hunc, aut sequentem annum referat: Scaliger in Olymp. sequentem. Cæterum alius est hic Sanaballat ab eo, qui extremo libro Nehemię memoratur. Nam Nehem. ab hoc tempore iampridem erat mortuus, vt qui an. 20. Artaxerxis Longimani populi dux fuerit, à quo tempore centum & nouem anni abierunt.

XIV. *Initia Alexandri & ratio [...].* Transeamus ergo ad Alexandrum, de quo ita præfatur Diod. l. 17. Eum breui temporis interuallo res maximas confecisse, operumq; suorum magnitudine omnes quotquot ab omnium seculorum memoria celebrantur, longe superasse: vt qui intra an. 12 non exiguam Europæ partem, totamq, fere Asiam subegerit, ac tantam nominis celebritatem consecutus sit, vt priscos illos heroas, ac semideos gloria exæquarit.

Alexander ergo paterno regno successit an. natus 20. vt Arrian. Plutarch. Iustinus, & ex his supplementum Curtij prodiderunt: quod de annis integris, atq, exactis intelligēdum est. Nam cum ipso initio Olymp. 6. natus sit, atque adeo sub ipsos Olympicos ludos, ab eo tempore quinque integræ Olymp. euolutæ sunt. Itaq; initio huius Olymp. quæ nunc in cursu est, annum primum ac vigesimum inchoauit, quamuis Suidas dicat eum regnum Macedoniæ anno ætatis decimo octauo suscepisse, & Schottus vigesimo secundo.

XV. *Mortē patris vlciscitur.* Ante omnia vero susceptis regni gubernaculis, iustas cædis paternæ auctoribus pœnas inflixit, vt ait Diod. Cui mirum est Iustinum l. 11. & Plutarchum consentire. *Prima illa cura*, inquit Iustinus, *paternarum exequiarum fuit, in quibus ante omnia cædis conscios ad tumulum patris occidi iussit.* Soli Alexandro Lyncistarum regi, qui populi sunt Macedonię, fratri suo pepercit, seruans in eo auspicium dignitatis suæ: nā regem eum primus salutauerat: mirum inquam est, cum vterque paulo ante testatus sit. Olympiadem, ipsumq; Alexandrum illius cædis conscios fuisse. Aut quomodo scelus in alijs punire ausus sit, quod ipse quoq; perpetrasset? Nisi forte filiu patri, marito vxoē machinari mortē, crimē non est, domesticis alijs, & cognatis nefarium est facinus. Nimirum fucus populo faciendus fuit. At enimuero aderat tunc qui de cognatis debitas exigeret pœnas, illi autem qui longe maioris, erant sceleris rei, multo acerbiori Dei iudicio reseruabantur.

d Ioseph. l. 11. antiq. c. 7. & 8.

[illegible] ni notum [illegible] er ipsi ne[illegible] bus, animaduerterent [illegible] ve[illegible] nantem viderent [illegible] adolescen- tem [illegible] etsatum, totamque Asi[illegible] sitam se- ten [illegible] non [illegible] perdo[illegible] nitam, & ad libertatem suam [illegible] cationem mutu[illegible] regis aspirantem, Illyrios, & [illegible] atas, & Dardanios [illegible] cæterasq; barbaras gentes fidei dubiæ, & mentis [illegible]. Alexander [illegible] omnibus, aliisque difficultatibus vt occurreret, primum aduocata concione [illegible] suos pro tempore consolatus, [illegible] tatusque est, vt & metum timentibus [illegible] eret, & in spem futuri omnes impelleret. Iustinus. Legationes etiam benigne audiens Græcos ad tuendam erga se beneuolentiam, qua erga patrem affecti fuerant, adhortator. Diodorus.

Verum vt simul Græcos retineret in officio, & Persica expeditionem promoueret, paternis vestigiis insistens, in Peloponnesum proficiscitur: vbi coacto Græcorum, qui quot in Peloponneso erant, concilio [illegible] peti vt Imperator exercitus aduersus Persas crearetur, quem honorem nuper Philippo patri concesserant. Id ab omnibus impetratum, exceptis Lacedæmoniis, a quibus responsum est, non esse moris apud Lacedæmonios, vt alios in expeditionibus sectarentur, sed ipsi aliis præirent. Athenas vero non etiam aliquid fuisse mulitas fecerat. Nam vt ex oratione Æschinis in Ctesiphontem liquet, & Plutarcho in vita Demosthenis, cum hic Orator de morte Philippi occulte cognouisset, læto vultu in Senatum venit, somnium sibi oblatum simulans, quod insignem populo portenderet vtilitatem. Cum autem mox de Philippi morte nuncius esset allatus, vt in re lætissima statim à populo sacrificatum est, & Pausaniæ percussori Philippi corona decreta, & templo consecrata est. Sed primo statim Alexandri aduentu non iniusto metu perculsæ, plura etiam quam Philippo fecerant Alexandro detulere. Deinde in Macedoniam reuersus exercitum, quem in Asiam duceret, apparauit. Ita Arrianus de initiis Alexandri vsq; ad veris initium: hyemem autem in crebra armorum exercitatione, studiisq; militaribus traduxit, & exercitum beneuolum sibi, atq; ad omnia obsequentem reddidit. Diod. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, præter militiæ vacationem, dedit: quo facto summum sibi omnium fauorem conciliauit. Iustin.

XVIII. In Italia porro annus hic Ausonum magis nouo, quam magno bello insignis fuit. Ea gens Calea vrbem incolebat, & Sidicinis finitimis arma coniunxerat: vnoque prælio haud sane memorabili duorum populorum exercitus fusus, propinquitate vrbium, & ad fugam promtior, & in fuga ipsa tutior fuit. Sed hoc bellum maiore cura anno sequenti susceptum, & confectum est. Liuius. Consulum anni huius meminit Marc. Tull. scribens ad Papyrium Pætum, sed duobus annis tardior est eius chronologia, vt significauimus anno V.C. 415.

ANNVS MVNDI 3719. SEXTAE AETATIS & Imp. Pers. 203. Darij 4. Ieddoæ Pontif. 30. Alexand. 2. Olymp. CXI. An. 2. Archonte Athenis Euenæto. Vrbis Cond. 418. Coss. M. Valerio Coruino IV. & M. Attilio Regulo. Dict. L. Aemylio Mamerco.

ANNVS ANTE CHRISTVM 334.

Alexander ineunte vere statuit per Thraciam in Triballos & Illyrios vicinos Macedoniæ excurrere, tum quod nouis eos rebus studere acceperat, tum quod nisi omnino domitos relinquendos non putabat, cum adeo longinquam expeditionem in Asiam susciperet. Arrepto itaq; ex Amphipoli itinere, Thraces Autonomos, tum Triballos, inde Getas Istri accolas, non minore celeritate, quam felicitate vicit, vt fuse explicat Arrianus sub init. l. 1. Interea autem res eius in Asia, atq; in Græcia vehementer laborare cœperunt.

Darius enim qui ibi à Philippo, ob magna eius incre- menta metuebat, eo viuo [illegible] ab [illegible] in Macedoniam auertere, vt ait Diodor. [illegible] nam ille [illegible] cessisset, metu solutus iuuenilem Alexandri non magni faciendam esse existimauit. Verum postquam eum totius Græciæ Imperatorem loco patris creatum accepit & virtus eius [illegible], rerumq; gerendarum felicitas prædicari cœpit, [illegible] diligentius studium attendere, & arma in Græcos qui in Asiam traiecerant parare, & motus in Græcia defectionesque contra Alexandrum [illegible] bus excitare.

Nam Memnonem Rhodium cum exercitu in Phrygiam misit, qui vario ibi euentu cum Macedonibus pugnauit, & Demosthenem oratorem summum dicendi artificem magno auri pondere corrupit, qui Athenienses, Thebanos, & Lacedæmonios ab eo auerteret, & defectionem ad Persas persuasit. Affirmauit enim omnes Macedonum copias, cum rege suo à Triballis esse deletas, producto in concionem auctore, qui in eo prælio, in quo Rex ceciderat, se quoq; vulneratum diceret. Iustin. Nec eo contenti Athenienses Attalum copiarum Macedonicarum in Asia ducem, hominem imperandi magis, quam Alexandro parendi cupidum, per legatos sollicitant, vt ab eo, Græcarum ciuitatum exemplo, deficiat, quæ se vndiq; in libertatem asserebant, præsidia eiiciebant et addicta, eiectos à Philippo reuocabant, decreta de abrogando ei imperio Græcarum copiarum faciebant. Omnia denique in eius perniciem conspirasse videbantur. Diod. Verum Deus, in cuius manu sunt regna, & imperia, quiq; eum ad euertendum Persarum imperium, & Græcorum excitandum elegerat, omnibus eum difficultatibus superiorem reddidit.

Nam primo Hecatæum in Asiam mittit, cum manu armatorum non exigua, qui Attalum comprehensum ad se mittat, vel si id fieri nequeat, necopinantem interficiat. Is traiicit in Asiam, & copias suas cum Parmenionis, & Attali copiis coniungit, intentus in opportunitatem exequendi mandati. Interea Attalus male se apud regem audire ab amicis certior factus, siue metu Alexandri, siue pudore facinoris, mutato consilio, epistulam à Demosthene sibi redditam, & assignatam transmittit Alexandro, & blandimentis ingesta sibi crimina diluere conatur, cum Hecatæus eum per dolum circumuentum oppressit, sicq; Asiaticus Macedonum exercitus ad defectionem propendere desiit. Diodorus.

Quæ cum aguntur in Asia, Alexander in Europa minime defuit rebus suis. Nam barbarorum motibus magna celeritate, felicitateq; compressis, victricem exercitum in Græciam tumultuantem induxit, tanta festinatione, vt quem Græci venire non senserant, præsentem vix videre se crederent. In transitu [illegible] Thessalos sibi adiunxit, beneficiorum à Philippo acceptorum admonitos, & maternæ suæ cum ipsis ab Æacidarum gente necessitudinis: itaq; sibi deuinxit, vt omnium Thessalorum dux eligeretur, & vectigalia sua omnia, reditusq; ipsi, tanquam legitimo principi, traderent. Iustinus. Quo factum est, vt conterminæ etiam gentes in eundem fauorem adducerentur, nec Termopylarum transitu prohiberetur. Diod. Et quoniam tam variis, tamq; dissitis populis à se deficientibus vim ac terrorem adhibere non poterat, aliquos humanissima oratione sibi conciliauit, vt cum Ambraciotis, qui præsidium studio libertatis eiecerant, libertatem confirmauit, eosq; occupasse dixit, quod ipse mox erat facturus.

V. Aliquos autem vi, ac metu frangendos suscepit. Nam copias suas citatis itineribus in Bœotiam traduxit, & castris ad arcem Thebanam positis, non ipsos modo, sed Athenienses perterrefecit. Diodorus. Facilis quippe erat ac breuis à Bœotia in Atticam traiectus. Itaque Athenienses ficut primi defecerant, ita primi pœnitentiam agere cœperunt, contemptum hostis in admirationem conuertentes. Iustinus. Itaque de comportandis quas tum habebant rebus, & mœnibus pro facultate muniendis decretum faciunt, mittuntque legatos pacem ab Alexandro ac veniam petunt. In legatis etiam Demosthenes fuit, qui siue sibi ab Alexandro timens, siue se Regi Persarum [illegible] dum atque inculpatum reseruans, medio ex itinere domum reuersus est. Æschines contra Ctesiphontem [illegible] vel ut

… Demosthene … ad … ceptis … Alexandrum legatis Athenien… perhibe… respondisse, sicq; ingenti populum … liberas… probabilius arte eum, ijs aud… grauiterq; se … bellum remisisse: prudenter se … prospexit, … iunctas vtriusq; populi vires, vt nuper ad Chæroneam, sibi pugnandum esset.

VI. Ergo tota vis Alexandri in Thebanos incubuit, qui licet multo se impares viribus Macedonum animaduerterent, (Nam vltra triginta millia peditū, nec infra tria millia equitum Alexander tum temporis sub signis habebat, omnes bellis à Philippi quoq; regno exercitatissimos) de communi tamen consilio decretum est, vt pro Reipublicæ suæ libertate decertaretur: quamuis Alexander, qui Asiam præcipue cogitabat, pacis deprecatores libenter fuisset admissurus, si Thebani cedentes tempori, eam Atheniensium exemplo demisse postulassent. Diod. Iustinus, Plutarchus, qui etiam addit Alexandrum, vbi ad portas Thebanorum peruenisset, permissa eis adhuc præteritorum pœnitentia, duos Thebanos Phœnicem & Prothytem poposcisse, & si quis ad se transiisset, fidem publicam promisisse. At Thebani Alexandro contempto, Philotam & Antipatrum ei amicissimos sibi dedi iubent, perque præconem proclamari, vt qui secum vellent Græciam vindicare in libertatem, ipsis se adiungerent. Eadem habet Diodorus.

VII. Eo facto dolore atq; iracundia exardescens Alexander, statuit Thebas excindere, omniaq; ad vrbis expugnationem parat. Venitur ad pugnam; tantaque ferocia à Thebanis, atque animorum obstinatione certatur, vt Macedones se Thebanis inferiores faterentur, tametsi recentes cum fatigatis depugnarent; quin etiam sese in fugā darent. At Alexander, inquit Arrianus, animaduersa suorum fuga, & temeraria ac confusa Thebanorum persecutione, instructa phalange in eos fertur, eosq; intra portas vrbis præcipites agit. Tantus autem fugientium metus ac perturbatio erat, vt ne de claudendis quidem portis cogitarent: sed quotquot Macedones fugientibus imminebant, vna cum ipsis intra muros propugnatoribus vacuos sese conijcerēt. Interea præsidiarij Macedones, ex arce Cadmæa egressi, Thebanos, ægerrimè Alexandro resistentes, à tergo etiam cædere cœperunt: tum demum, prout quisq; potuit Thebanorum, sibi fuga consulebant.

VIII. Cum ita perciti non tam Macedones quam Phocenses, & Platæenses, alijq; Bœoti, pro insito vicinorum in vicinos odio, multis vtrimq; damnis, iniurijs, cladibusque amplificato, Thebanos non vltra resistentes, nulla moderatione, in tectis, in templis, in fuga, inermes æque atq; armatus, mulieres, pueros q; contrucidant. Interueniente tandem nocte diripiuntur ædes, imbellis ætas vtriusque sexus, quæ ad templa confugerat, è latebris cum summa contumelia abducuntur, maiore etiam tractantur. Ita fere Arrianus, ac Diodor. qui ait cæsa de Thebanis vltra sex millia, captos plures triginta millibus: Macedonum vero non m… pl… res quingentis, in obtinenda victoria cecidisse.

IX. Nec … Thebanarum calamitatum fuit. Conciliū de vrbis excidio coactum est. Phocenses, & Platæenses, & Thespienses, & Orchomenij Alexandri, socij, victoriæque participes, excidium vrbium suarum, crudelitatemque Thebanorum referebant: studia in Persas non præsentia tantum, verum etiam & vetera, aduersus Græciæ libertatem inrepantes. Quamobrem odium eos omnium populorum esse, idq; vel ex eo manifesto deprehendi, quod iureiurando se omnes obstrinxissent, vt victis Persis Thebas d… uer… nt. A… ed… bat quod seueritas in Thebanos alijs … exemplo futura erat.

Tunc … ades vnus è captiuis data potestate dicendi, non a R… g… te d… tecti… qu… m intersectum audierant, sed à R… g… s… ibus: quidq… neo sit admis… ūm, credulitatis non per… d… æ … u pamel … u tamen tam magna se supplic… q… ei d… ss… etam iuuentute, nunc senum, fœminarumq; … um, ita … noxi… miscellare vulgus, ip… … e c… … a vexatum esse … nihil vt antiattus vnquam … it pa… N… so … s ie, qui tam pau-

… Romani … orare … sed pro … vrbe, quæ tot illustres fortitudine ac sapientia … leos etiam genuerit, quæ Philippum patrem p… lucarit.

Potentior nihilominus fuit ira quam preces. Itaque vrbs diruitur, agri inter victores diuiduntur … captiui sub corona venduntur, ex quibus 440. talenta argenti coegit. Hæc Iustin. Arrian. autem quædam paulo exactius. Alexāder auxiliaribus copijs, ob præstitam in ea oppugnatione operam de ijs quæ in vrbe erant, vt pro suo arbitratu statuerent, permisit: Cadmæam arcem præsidio firmat, vrbem solo adæquat: agros, nisi qui sacri essent, inter socios distribuit, & quotquot Thebanorum cædibus superfuissent, in seruitutem redigit, exceptis sacerdotibus vtriusq; sexus: & iis qui Philippo aut Alexandro priuatim, aut Macedonibus hospitalitatis iure deuincti essent. Pindari vero poetæ domum, eiusq; stirpem, ab Alexandro, Pindari reuerentia ducto conseruatam ferunt. Sic Arrianus, cuius narrationi consentit Plutarchus in Alexandro.

Hæc Thebanorum clades tum Athenienses ac reliquos Græcos terrore perculsos quiescere, ac veniam etiam petere coegit, tum ipsum Alexandrum angore animi torsit, vt propterea si quos postea offendisset Thebanos, iis sese mitiorem præberet, interea tamē cladis atrocitatem in Phocenses, aliosq; militiæ suæ socios conijciebat, quibus negare non potuisset, quin capitale suum in Thebanos odium explerent. Plutarchus. X.

Athenienses porro audita ex fugitiuis clade Thebanorum, attoniti, magna mysteria quæ celebrabant, intermittunt, & res suas ex agris in vrbem conuehunt: tum legatos decē ad Alexandrū gratulabundos mittunt, quos ei maxime gratos fore arbitrabantur. Ille vicissim nouem sibi viros dedi nominatim postulat, quos nominat Arrianus, in quibus primus Demosthenes numeratur, tanquam cladis Chæroneæ, omniumq; malorum autores, quæ deinceps essent consecuta. Populo in concionem vocato, Demade præside, Phocion aduersarius Demosthenis eos dedi pro Reipubl. salute iussit, ignauiæq; arguit, si exemplo maiorum mortem pro Republ. defugerent.

Sed populus Demosthenis oratione, in qua fabulā de ouibus, quæ canes lupis tradere iuberentur, attulit, ad misericordiā flexus, viros se tueri velle dixit. Demades quinque talentis à Demosthene acceptis persuasus, de eximendis periculo reis sententiam tulit. Decretumque scripsit, quo & Oratorum excusatio continebatur, & populi promissio, se in reos, si supplicio digni videantur, ex legibus animaduersurum. Eam legationem Demades ad Alexandrum obiit, feliciterq; confecit. Pro Thebanis etiam exulibus obtinuit, vt tuto eis Athenis esse liceret: vnum tamē Charidemum ducem, ex omnibus quos poposcerat, exulare iussit, qui mox in Asiam ad Darium regem profugit. Eam porro clementiam tum vrbis dignitati dedit, tum rerum suarum securitati: ne in Asiam proficiscens suspectum aliquid in Græcia relinqueret. Sic Arrianus & Diodorus, alter ab altero, aut vterq; a tertio aliquo, vt videtur mutuatus. At Iustinus, eo rem deductam fuisse dicit, vt retentis oratoribus, duces in exilium agerentur, eosq; ad Darium profectus, non mediocre momentum Persarum viribus attulisse. XII.

XIII. His in Græcia gestis, in Macedoniam profectus, procerum suorum consiliū de Asiana expeditione cogit: & Antipatri quidem, ac Parmenionis consilium fuit, eām differri, dum Rex vxore ducta prolam ex ea susciperet. At Rex ingenio acer, ac cessationis omnis inimicus, contra stetit probrosum fore dicēs, si totius Græciæ Imperator electus, & florentissimis copijs instructus, domi tamdiu cunctaretur. Itaq; omnia ad profectionem in proximum ver apparari iussit, interiecto tempus ludis, sacrificijs, conuiuijsque cum ducibus suis, … ciuitatū legatis consumpsit. Ita Diod. & Arrianus: quibus alia scelera Iustinus addit. Proficiscens, ait, ad Persicum bellum, omnes nouercæ suæ cognatos, quos Philippus in excelsiorem dignitatis locum euehens imperijs præfecerat, interfecit. Sed nec suis, qui apti regno videbantur, pepercit, ne qua materia seditionis in

Mace

[illegible] Et de Alexandri [illegible]

[illegible] Alexandrum hoc anno secundo [illegible] Olympiadis, Athenas Philippo iam mortuo [illegible] atque in Lycæo tredecim annos docuisse [illegible] oportebat Philosophum discipuli sui longinquam expeditionem [illegible] qui, & nec ille, nec [illegible] remansit [illegible] proficere: cum iam ætas quinquagenaria docendi potius, quam militandi laborem pati posset (tot enim ab Archonte Diotrephe ad Euenætum anni numerantur, qui Prætore insigni mendo scriptum reliquit Clemens Alexandrinus mortuum fuisse Alexandrum: cum certum sit plurimorum assertione, illum Archonte Agesia, Babylone obijsse. Dionysius Halycarnasseus ad Ammæum. Post Philippi obitum, inquit, Euæneto Prætore profectus Athenas, duodecim annos in Lycæo scholam habuit. Decimotertio autem Alexandro mortuo, prætore Cephisodoro, Chalcidem migrauit. Ita Dionys. qua de re postea suo loco dicendum erit.

XV. Romani in Sidicinos mittunt Valerium Consulem. Sed Romanos aliquando inuisamus, qui Sidicinis admodum erant infensi, quod tam toties aut ipsi mouerant bellum, aut mouentibus auxilium tulerant, aut causa certe armorum fuerant.

Itaq; omni ope annixi sunt, vt maximum ea tempestate Imperatorem, M. Valerium Coruinum Consulem IV. facerent, Cui M. Attilius Regulus Collega est additus. Et ne forte casu erraretur, peritum à Coss. vt extra sortem Coruini ea prouincia esset.

Quo vincit, et triumphat. Ireneretu victore à superioribus Consulibus accepto, ad Cales vnde bellum erat profectum, adit, & hoste primo impetu fuso, etiam vrbem, Fabij captiui, qui per muri pinnas ad suos sese fune demiserat, monitu, vino epulisq; sopitos, per diem festum hostes oppressit: captæ vrbi præsidium impositum, & eom præda victorem exercitum reduxit, & vrbem triumphans ingressus est.

Inde cum Collega aduersus Sidicinos profectus est, dicto prius ex Senatusconsulto Comitiorum causa Dictatore L. Æmylio Mamerco, qui Magistrum equitum Q. Publium Philonem dixit.

ANNVS MVNDI 3720. SEXTÆ ÆTATIS, & Imper. Pers. 204. Darii 5. Ieddoe Pontif. 31. Alexandr. 3. Olymp. CXI. An. 3. Archonte Ctesicle. Vrbis Cond. 419. Coss. T. Veturio Caluino, & Sp. Posthumio Albino.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 331.

I. Alexander cum copijs in Asiam traijcit. CELEBRIS admodum est hic annus, illustri Alexandri de Persis ad Granicum victoria, quam plerq; aliæ sunt secutæ. Hanc Chronologiam confirmat Arrianus, & Diodorus eum Eusebio, quibus recentiores fere consentiunt, nec his repugnat Clemens Alexandrinus, cum ait Alexandrum Euænæto Prætore in Asiâ traiecisse, vere enim traiecit: cû adhoc ille magistratum gerebat. Sed nos annos Iulianos intuemur. Ineunte ergo vere Alex. cum exercitu ad Hellespontum progressus, copias inde in Asiam traijcit, Macedoniæ & Græciæ administratione Antipatro cõmissa, peditum 30. millia, equitum quinq; millia secum duces, vt ait Arrianus, quos distinctius enumerat Diodorus, qui Alexandrum cum 50. longis nauibus in Asiam traiecisse dicit, Arrian. autem Parmenionem cum 160. triremibus, plurimisque nauibus onerarijs: eum nihilominus Antipatru plurimos ad regni tutelam relinqueret. In his copijs aliquos reges stipendiarios suspectionis ingenij, ad compendium secum trahit, vt scribit Iustinus.

II. [illegible] ADDITVR & eum io ipso cursu, conspecta Asia incredibili ardore mentis accensum, duodecim aras, victoriæ promerendæ gratia vouisse, patrimonium omne suum, quod in Macedonia, Europaq; habebat, amicis diuisisse, Asiam sibi sufficere præfatum. Idem erat animus exercitus. Quippe obliti omnes coniugum ac liberorum, & longinquæ à domo militiæ, Persicum aurum, & totius orientis opes tam quasi suam prædam ducebant, nec belli periculorum, sed diuitiarum meminerant. Nimirum animus à tristibus cogitandis, & sibi repræsentandis alienior est, quam ab vtilibus ac lætis. Troadem appulsus, ait Diodor. Macedonum primus hastam è naui eiaculatus in littore defixit, & puppi exiliens, à dijs ipsis Asiam hasta subactam accipere se dixit: mox sepulchra Achillis, Aiacis, cæterorumq; heroum veneratus est.

ALEXANDER TRAIICIT IN ASIAM.

III. Dux Persarum deliberatio. INTEREA Persæ duces, qui transitu Alexandrum prohibere non potuerant, eius celeritate præuenti, quam rationem inirent belli contra eum gerendi, inter se deliberant. Et Memnonis quidem Rhodij sententia erat, cum Alexandro collatis signis minime dimicandum esse, sed agros longe lateq; peruastatis, necessariorum inopia vlterius progrediendi facultatem Maced. intercludere: simul'q; naualibus ac terrestribus Persarum copijs in Macedoniam deportatis, totam belli molé in Europam transferendâ esse. Verum hæc sententia quamuis vtilissima, & Regis voluntati maxime consentanea, ab illa victa est, quæ volebat cõtra Alexand. pugnari: verita opinionem ignauiæ: neq; sustinena regis ditionem, ac subditos, ab ipsismet regijs copijs non defendi, sed hostilem in modum deuastari. Diodorus. Arrianus.

IV. Persarum ad Granicum copiæ. CVM ergo hæc sententia, quæ Arsitis fuerat, vicisset, in Phrygiam ad Hellespontum castra mouent, eaq; ad Granicum fluuium metantur, vt illum ea vna parte pro munimento habeant, equitatus 10. millib. peditatus vero centû haud erat minor, ex varijs vtrisq; gentibus, Græcis atque Barbaris conflatus. Arrian. quod mirum est, non minorem facit peditatum equitatu, quem 20. millium fuisse scribit. Qua de re certior factus Alex. citatis itineribus eo pergit, & castra ira castris obijcit, vt medio tantum flumine dirimerentur. Et quamuis Persæ hostê iero fluminis transitum aggressuros statuerant, eos tamé Alex. sub primam diei lucé, traijciendis copijs antevertit, aciemq; ad prælium instruxit Diod. teste. Etsi Arr. & Plutarc. in ipso trâsitu acre certam & factum fuisse dicant, cum multa Macedonum iactura. Plutarch, ait traiecisse fluuium mense Dasio quem inauspicatum Macedones ducebant, qui Iunio nostro respondet: & monentibus ea de re suis, facete respondit, vt agerent iterum Artemisium, qui scilicet proxime antecesserat, quod quidam parum fideliter, non inspecto fonte retulerunt.

V. Prima Alexandri cum Persis praelium. PRIMVS factus est equitum concursus, ipseq; Alexander primus concitatum in Persas equum immisit: mox que singulari certamine cum Spithrobate Darij genero, eximiæ fortitudinis viro congreditur, eumq; post certamen, post aditum magnum vitæ discrimen, interficit. Cumq, præstantissimi quiq; versusque caeteris barbarorum præsertim, vulneribus confecti procubuissent, ab ijs, qui contra Alexandrum stabant, initium fugæ factum est, quam deinde reliqui arripuere. Prima, summaq; victoriæ gloria ipsimet Alexandro consensu omnium, tum Thessalis equitibus attributa est.

Victoria que de Persis. Voluerunt cæsorum numerus in acie Persarum fuit decies mille pedites, duoq; præterea equitum millia: viui in hostium manus venerunt, vltra vicies mille.

VI. In Lydiam procedit, mox vrbes deditione capit. Sardes. Ephesum. Magnesiam. Miletum. Arrian. REX vbi suos magnifice sepulturæ tradidit, & eorum necessarijs in sua cuiq; regione, vectigalium immunitatem concessit, ad alioram incitamentum, in Lydiam processit, & terrore præsentis victoriæ occupatos Sardianos inuadit, vrbemque, eum arcibus, & thesauris inibi conditis, Mithrine præfecto voluntariam deditionem faciente, occupat. Obuiam venisse eum primoribus Sardianorum tradit Arrianus: qui etiam addit Ephesum deditione acceptam, sicut & Magnesiam, & Thralles: nonnullas etiam Æolicas & Ionicas vrbes, quæ in barbarorum potestate erant, leoi opera receptas, & omnibus libertatem, ac Democratiam restitutam. Deinde Miletum, quo Persæ ex fuga elapsi, cum Memnone duce profugerant profectus, vrbé obsidet, & mœnia assiduo verbere machinarû quassat. Deniq; licet vrbs telis, ac defensorib. abundaret, terra tamen marique pressi, tantumque animis ea prosima clade debili-

de illis ... quantum Macedones victoria creduli ... celsere. Macedones per deiecti muri ruinas irrumpunt. Milesij vero suppliciter ad Regis genua prostrati, sese, vitamque suam in eius fidem commiserunt. Barbari partim cæduntur, partim fuga elabuntur: reliqui omnes capti, & mancipiorum loco habiti.

VII. Prima hac victoria potitus, classem suam dissoluit, siue fugæ spem suis præcidendam ratus, siue Persicæ classi se ... rem cernens, aut sumptibus vtriq; exercitui retinendo imparem, aut certe terra deinceps militaturus, qui iam bonam partem vrbium maritimarum haberet in potestate: paucas tamen naues retinuit, ad obsidionales machinas conuehendas, inter quas viginti fere Athen. numerabantur.

Mileto capta Persæ cateruatim Halicarnassum, vrbium Cariæ maximam se receperunt. Memnon in primis, qui vxore liberisque suis ad Darium missis ... tum vt periculi aleam deuitarent, tum vt Regi quasi obsides dati, eius erga Memnonem fidem augerent, ab eo summam imperij bellici accepit.

VIII. Cum ergo Alexander ad Halicarnassi oppugnationem pararet omnia, ille vicissim ad eam frangendam omnia comparabat. Ad vrbem denique, cum multa contendentique tormentorum verberatione mœnia quassarentur, viri eruptionem ... facta, ignem machinis iniecere, moxque certamine ... contra Macedonas, suis è muro adiuuantibus, ... fortiter resistentibus, magna editur strages, quæ non multo etiam post redintegratur.

Postremum Ephialtes Atheniensis vir fortissimus permissu Memnonis, alteram eruptionem cum duobus electorum militum millibus suscipit, quorum pars machinis flammas inijcit, pars Macedones ad eas restinguendas accurrentes excipit. Ibi atrox pugna, præsente ipso Alexandro, & in primis de more pugnante committitur, Ephialtes quoque animi, corporisque viribus alijs præstans, obuium quemque perdebat, è muris quoque plerique Macedonum conficiebantur, Postremo etiam Memnon, cum valida, recentique manu superuenit, pedem referre Macedones cogit, regemq; Alexandrum consilij maxime dubium reddit.

IX. Iam ... præualentibus oppidanis, veterani Macedonum hac necessitate compulsi, pristinum animi vigorem exsuscitant, & in vnum coeuntes, hostem prope iam victorem excipiunt. Ac tandem Ephialte, multisque alijs neci traditis, reliquum vulgus in vrbem refugere compellunt. Vtraque Macedones cum fugientibus permixti, intra mœnia sub noctis initium proruunt. Mox tamen vbi Rex cani... receptui iussisset, in castra se recipiunt.

Ea nocte Memnon, cum cæteris Persarum ducibus, vrbe diffisi, eam relinquere statuunt, & optimorum militum præsidio, cum idoneo apparatu in arce collocato, ipsi cum reliqua omni ... ne, opibusq; Con insulam petunt. Alexander sub primum diei ortum re cognita, vrbem diruit, arcem muro, fossaque cingit.

X. Tum partem copiarum cum præfectis in mediterranea, ad vicinas gentes in ditionem redigendas ire iussit, qui ad maiorem vsque Phrygiam omnia Alexandro acquirunt, simulque commeatum ex hostico, reliquo exercitui subministrant. Ipse rursum litoralem Asiam, vsque ad Ciliciá, partim vi, partim deditione recepit, donec hyems bellum intermittere coegit. Hæc fere ex Diodoro, quibus magna ex parte consentit Arrianus, qui fusius aliquanto ista persequitur. Atque Alexandrum plerosque suorum ex Caria in Græciam dimisisse, qui paulo ante susceptam expeditionem vxores duxerant, hyemandi causa. simul etiam iis mandatis dedit, vt redeuntes equitatum, ac peditatum quam maximum possent, ex ea regione deducerent. sic ergo ... us Alexandri annus abijt.

XI. R... Æni... eximium hoc anno gestum, nisi quod Colonia Cales deducta est. Noui Consules exercitu à veteribus accepto, Sidicinorum fines ingressi, populando ad vrbis mœnia peruenerunt. Ibi quia ... exercitu comparato ..., & ... extrema spe ... vi... d..., & fama ... S... h... n... ... i, I...a-

e... creari placuit P. ... Rutilum ... quasi vitio factus, magistratu se abdicauit: & ... pestilentia insecuta est, veluti omnibus eo ... res ad interregnum ..., & M. Valerio Coruino ... ge noui consules creati sunt.

ANNVS MVNDI 3721 SEXTAE AETAtis, & Imp. Persar. 205. Darii 6. Ieddoæ Pontif. 32 Alexandr. 4. Olymp. CXI. An. 4. Archonte Athenis Nicocrate, siue Nicostrato Vrbis Cond. 420. Coss. L. Papyrio Cursore, & Pœtilio Libone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 332.

Hunc annum nos quoque sine Coss. ponendum censebamos, Cum Haloandro, Onuphrio, Sigonio, Gellio, Temporario, Gordonio, qui tabulas Capitolinas sequuntur, in quibus anno 424. Vrbis Conditæ Coss. ponuntur, L. Æmilius Mamercus, & C. Plautius Decianus, in eoque consulatu eorundem Triumphus de Priuernatibus ponitur: at nisi hic annus inseratur, incidet eorum Consulatus in annum 425. non 424. vt illæ tabulæ postulant. Nonnulli tamen annum hic vacuum nullum ponunt, quod nullum eius interregni antiquum auctorem habeant Non Liuium, non Diodorum, non Cassiodorum. In his inuenio Cuspin. Funct. Genebrard. priores tamen illos prætulerim, qui hæc posterius & diligentius examinarũt. Vacuo porro anno concesso, nullibi rectius, quam hoc loco ponitur, quo pestilentia in vrbe grassata est, omniaque auspicia vitio contacta credita sunt, vt inquit Liuius. itaque ne consularia quidem comitia, quæ auspicato gerebantur, videntur eo anno haberi potuisse, sed mansisse in magistratu eosdem consules, donec res ad interregnum redijt. Pighius tamen eos, quos adieci consules, ex Solino non male colligit, neq; in re, quæ nihil iuuat chronologiam, contentiosum funem trahendum puto.

I. Itaque Asiam repetamus, & res collabantis, imo corruentis imperii Persici persequamur. Quanquam huius anni initia res Alexandri in magnum discrimen adduxere. Nam Memnon ille Rhodius, quem Darius totius belli imperatorem declararat, cum sententiam suam de transferendo in Græciam bello, à cæteris Satrapis improbatam Regi probasset, accepta ingenti ab eo vi pecuniæ, numerosisque mercenariorum copiis contractis, trecentarum nauium classem egregie instruit, Chium insulam sibi adiungit, Lesbum vniuersam expugnat, deniq; plerasq; Cycladum insulas in fidem recipit. Eubœa vniuersa metu percellitur: multique Græcorum, partim metu, partim pecunia victi, Persis sese addicebant. Cum repente Memnonem morbus, morsque breui subsecuta, multa meditantem oppressit. qua morte, res Persarum admodum labefactatæ sunt, & spes transferendi in Europam belli concidit.

II. Ita cognitis Darius coacto Satraparum consilio de belli deinceps gerendi ratione deliberat, Rex ne ipse per se in certamen descendere debeat, an per fidum aliquem Satraparum. Priorem sententiam plerique amplectebantur, quod & Rex ipse virsunus esset, & certaminibus bellicis exercitus ... eo autem præsente Persas longe animosius certamen ... ituros. Charidemus, quem Alexander Athenis expulerat, suadet ne totius imperii aleam fortunæ temere committat, sed per alios bellum gerat, quod ipse incolumis semper redintegrare possit, seque ipsum ducem belli offert. Sed cum Satraparum inuidia, eo inclinantem Darium a proposito deduxisset. Charidemum ipsum, liberius Persas obiurgantem Rex capitis supplicio iratus affecit: cuius dein ... facinoris eum vehementer, sed nimis tarde pœnituit, quod regium Persarum decretum reuocari non posset. Sicq; res in ruinam præcipitans duces egregios duos, alterum infelicitate sua, alterum inconsulta iracundia perdidit.

Ergo milites omnibus ex locis Babylonẽ euocat, cumq; tem-

 tempus ipse ... adesset, peditum quadringenta millia, equitum centum millia sub signis suis numerauit, cum quibus Babylone Ciliciam versus profectus est, cum matre, vxore, filio, duabusque filiabus. *Darius cum copiis educit.*

IV. *Alexandri timor, ac morbus.* Hæc dum à Dario geruntur; Alexander expeditione Memnonis in Græciam, atque Macedoniam vehementer perturbatus est. ... accepto de ipsius obitu nuncio, omnis perturbatio resedit. Vehementior hic animi motus in Alexandro, forte etiam morbi nonnulla causa fuit, quo valde periculoso decubuit. Quanquam refert Plutarchus alios cum laboribus tribuisse, alios quod Cydno in Cilicia amni gelidissimo corpus abluisset: sed cum medicus quidã præter expectationem continuo morbo liberauit, de quo pluribus idem Plutarchus, inretque alia scriptum à Parmenione ad Alexandrum medicum illum magnis muneribus à Dario, & nuptiis filiæ eius, ad interficiendum Alexandrum esse redemptum. Quod cum nec creditum ab Alexandro, nec verum etiam fuerit, vt ex eadem narratione constat, permirum est eundem Alexandrum apud Curtium l. 4. ita ad Darium scribere. *Impia bella suscipitis, & cum habeatis arma, licitamini hostium capita, sicut tu proxime talentis mille: tanti exercitus Rex, percussorem in me emere voluisti.* Nisi malis has insidias ad Alexandrum Thessalorum ducẽ referre.

V. *Alterum Alexandri à proditore periculum.* Morbo enim feliciter liberatum improbi, atque ingrati hominis perfidia pene oppressit. Nam, vt narrat Arrianus, Alexander Lyncestæ, dux Thessalici equitatus apud Alexandrum, quippe nuper fuerat de Philippi cæde suspectus, per quendam Amyntham transfugam Dario regi significat, se Alexandrum, si velit, interfecturum. Darius Asisinem hominem Persam ad eum mittit, qui Darij nomine ipsi renunciet, si Alexandrum interfecerit, se ei regnum Macedoniæ, & mille insuper auri talenta traditurum. Sed Asisines in via à Parmenione comprehensus, rem totam enunciare coactus est. Diodorus ait matrem Darij per litteras Alexandrum monuisse, vt sibi ab Alexandro illo caueret; vtrumque potuit contigisse. His indicijs ille comprehensus, atque in custodiam datus est.

VI. *Alexander Ciliciæ angustias occupat.* Posthæc Alexander edoctus Darium paucorum dierum itinere abesse, Parmenionem ad occupandas locorum angustias cum exercitu præmittit, qui Barbaris, qui illa loca insederant, eiectis, transitu potitus est. Id interpretatus est Darius timorem ob militum paucitatem, non ausurum in apertis campis confligere sibi persuadebat. Itaque angusta loca præoccupare studuerat, vt fugam Alexandri prohiberet, tam male adhuc ille Alexandrum nouerat, prout illum ipsi adulatores de more depinxerant. Interim is Issam Ciliciæ vrbem non ignobilem, à qua Issicus sinus nomen accepit, formidine perculsam occupat, vbi per exploratores fit certior Darium cum immensis copijs triginta tantum stadijs abesse. Cum ipse suorum acie egregie composita, atque cohortatione ad certamen, quo de summa rerum ageretur, animata, Persis obuiam procedit, dextrum agens agmen, cum equitum fortissimis; læuo cornu Thessalis equitibus commisso.

VII. *Victum Dario pugnat.* Pugna committitur, & post ingentes vtrimque clamores, & primam missilium velitationem, cominus res agitur. Alexander omni studio regem oculis perlustrans, in eum cum suis intendit impetum, quod Oxathres Darij frater conspicatus, Regi, ac fratri opem cum suorum fortissimis affert. Ibi ergo obstinatissime vtrimque pugnatur, & fortissimi quique in oculis suorum principum pugnantes occumbunt: dumque alij alijs succedunt, ingentes cadauerum strues excitantur. Equi quoque regiæ quadrigæ multis affecti vulneribus, doloris impatientia Regem in medios ferme hostes abripiunt; fecissentque, nisi is habenas currus sui, præter decorum, ac consuetudinem Persicæ maiestatis, manibus apprehendisset.

VIII. *Rex victus fugit.* Interea in alterum translatus currum, dum timorem suum prodit suis, timorem eis primum attulit, moxque exemplo suo coniecit in fugam, in qua innumerabiles cæsi, conculcati, protriti, plurimi etiam nocte interueniente fugati in vicinas vrbes, quo quemque loco fors tulit, proripuere. In hoc prælio cecidisse dicuntur 120. millia peditum, equitum ad decem millia: ex Macedonum autem peditatu 300. & 150. equites, vt scribit Diodorus, à quo Diodori numero parum distant Curtius, & Arrianus. Rex quanta maxima celeritate potuit, equis subinde mutatis, inde se proripuit, Alexandri persequentis fugiens manus, & superiores Satrapias cursu capescens.

IX. *Præda & captiui.* Macedones persecutione intermissa castris primo impetu captis ad prædam, Persicasque gazas conuertuntur, tam regiæ magnificentiæ Satraparum cæsorum, atque fugitiuorum, quam regis ipsius, regiæque familiæ, quæ in partem prædæ venit. Negat Arrianus vltra tria millia talentorum in castris fuisse reperta, quod Darius maiorem pecuniarum partem, & quæcunque ad splendidum, magnificumque apparatum pertinentia, reges etiam militantes comitari solent, Damascum præmisisset. Ea tamen nihilominus splendidissima, atque opulentissima fuisse Curtius & Diodorus testantur. Per quam vero miserabilis erat captiuarum mulierum status. Nam magnatum principum, ac Satraparum vxores, quæ prius in vestitu deaurato, in pilentis magnificis, vix satis commode inuehebantur, nullamque sui corporis partem, præ fastidiosa mollicie, ac delicijs conspici patiebantur, tunc laceratis vestibus, vix tunica tectæ è conopeis prosiliebant, & deorum hominumque opem, cum multis lacrymis, atque eiulatu, sparsis laceratisque crinibus implorantes, victorum genibus aduoluebantur: à quibus plerumque ignotæ, seruilem in modum, omni contumeliarum genere vexabantur.

X. *Familia regia captiua.* In ea præda fuit mater Sisygambris, atque vxor regis, Arrian. addit sororem, sed Iustinus & Paulus Oros. eandẽ & vxorem & sororem fuisse dicit. Nec aliud dicit Arrianus, licet diligens alioqui interpres aliter intellexerit. Duæ itẽ filiæ prædæ fuerunt, ac filius puer, quos infelix Darius ritu Persico in bellum secum duxerat, ne non satis prædæ in viris Macedones inuenirent. Earum videlicet conditio à tanto fastigio in seruorum statum deiecta earum, lacrymę, lamenta, infimæque preces, militares etiam animus, victoresque commiseratione frangebant. *Iust. l. 11. Oros. l. 3. c. 16.*

Sed lacrymæ illæ, ac lamenta vehementius increbuere, cum sub mediam noctem reuerso Alexandro, eis falso nunciatum est, Darium ab Alexandro occisum esse. Qua re intellecta Rex vnum è purpuratis suis Leonatum mittit, qui vanum illis pauorem eximat, & insuper polliceatur Alexandrum eas, non secus ac earum dignitati conueniat, tractaturum.

XI. *Alexandri in eam humanitas.* Quin & facti fuit quam promissis liberalior. Nam & Reginas Hephæstione comite cum prima luce adiuit, & Regis matrem matris loco habuit, & vtrique omnem cultum, ornatumque, quem cum Dario habuerant, restituit, auxitque. Filias nubiles se pro earum dignitate elocaturum, spopondit; filium sexennem, quem iam tum complexu, atque osculis dignabatur, filij loco habiturum recepit. Qua tanta clementia, atque humanitate insperata, non solum regiæ ipsæ mulieres, in lachrymas, gaudij ac gratiarum actionis plenas, effusæ sunt; sed totius exercitus, imò totius etiam posteritatis admirationem ac laudem meritissimò consecutus est.

XII. *Et continentia mirabilis.* San eam etiam laudem infinitis partibus verè magnus Alexander auxit, cum teste Plutarcho, ac Curtio, pulcherrimo, ac maximo rege digno beneficio, virgines ac reginas excellentis formæ tam sanctè habuit, quam si eodem quo ipse parente genitæ forent: atque adeo operam dedit, nihil vt audirent, neque suspicarentur, neque spectarent turpe, sed quasi non in hostium castris, verum in sacris ac sanctis Vestæ templis seruatæ, in abdito, extra aliorum oculos, agerent. Quod cum Darius ab Eunucho vxoris suæ custode profugo didicisset, manus ad cœlum cum his precibus extulisse fertur. a *Iupiter rex qui regum in terris negotia moderaris, tu mihi Medorum, ac Persarum imperium, quod dedisti, stabilito. Sed si omnino me dutius Asiæ regem esse non finis, nemini alteri, nisi Alexandro imperium meũ tradito.* Tantam virtutẽ admirabatur, & remunerari cupiebat ipso regno, si superis ita visum esset. Quo facto, nõ carebat virtute propria, qui admirabatur alienam, & regno dignam putabat; nõ iniuria. *a Arrian. l. 4. & ex eo Suidas.*

Quanti sit ea victoria.

Temperare enim sibi, quam hostes vincere magis regium est, magisque difficile. Nec profecto opinione fallebatur; neque quisquam sanus rerum æstimator hanc victoriam sui non multo difficiliorem præstantioremque duxerit, ac miraculo propiorem. Militiæ principem, iuuenem, victorem, rationis expertem, veræ diuinitatis ignarũ, ac deos incestos, atque adulteros venerantem, in tanta hominum corruptela, temporumque licentia, in summa impunitate; virgines, nobilitate regias, forma præstantissimas, conditione supplices, ac captiuas, nolle attingere, nolle desiderare, nolle quidquam à se, aut ab vllo alio turpe audire, aut indecorum pati. *Hæc qui faciat*, vt cum M. Tullio exclamem, *non eum ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.* Atque vtinam tam egregium facinus: non in ostentationem suæ continentiæ, vt vult Plutarchus, sed in honorem mundissimæ immaculatissimæque diuinitatis perpetrasset! tanto magis idoneus foret, qui aliquando surgeret in iudicio, & condemnaret generationẽ istam.

XIV. *Damascum proditione recepit.*

Ab eo prælio Alexander Parmenionem Damascum mittit, qui Regias opes cum vrbe capiat. Damasci enim præfectus scriptis ad Alexandrum literis, ea omnia obtulit, ac Parmenioni, fuga simulata quasi parum oppidi munimentis fidens, proditor tradidit, quæ fuse Q. Curtius l. 3. explicat. Ex quo illud non prætermittendum videtur, debitam Proditori pœnam non diu dilatam fuisse. Namq; vnus è conscijs eius, eredo Regis vicem, etiam in illa sorte reueritus, interfecti proditoris caput ad Darium tulit, opportunum solatium prodito. *Pœna proditoris.* Quippe & vltus erat inimicum, & nondum in omnium animis memoriam maiestatis suæ exoleuisse cernebat. Hæc ibi Curtius, vbi cum ea contigisse dicat, eo tempore, quo qui humeris onera portabant, frigus tolerare non poterant, quod procella subito niuem effuderat, & humus rigebat gelu, apparet non alia hoc anno gesta, & mensem Mæmacterionem, quem notat Arrianus, Ianuario potius, vt vertit interpres, quam Septembri, aut Octobri respondere.

De re autem Romana nihil scriptum est, nisi vrbem pestilentia laborantem nouis Consulibus caruisse, vt initio huius anni dictum est.

ANNVS MVNDI 3722. SEXTÆ ÆTATIS & Imp Pers. 206. Darij 7 Ieddoæ Pontif. 33. Alexandri 5. Olympiadis CXII. An. 1. Archonte Nicerato, siue Aniceto, aut Niceto. Vrb. C. 421, Coss. L. Cornelio Cosso II. & Cn. Domitio Caluino.

Arrian. l. 2. Exp. Dionys. Halic.

ANNVS ANTE CHRISTVM 331.

I. *Darius belli apparatum & ... consilia refert.*

Bellvm Persarum hoc anno maiore conatu ac studio, maiori etiam necessitate redintegratur. Nam, vt Diodorus refert hoc anno primo centesimæ duodecimæ Olympiadis, (in qua victor fuit Grylus Chalcidensis. Callippus autem Atheniensis fraude vsus in ludis, ingenti mulcta affectus à Pausania memoratur. a)

a l. 5. p. 169.

Literæ Darij ad Alexandrum.

Hoc itaque anno Darius cum ex Isseusi pugna, ac fuga Babylonem peruenisset, reliquias belli collegit & quãlibet magna clade affectus, nequaquam tamen animo fractus est, sed per literas Alexandrum monuit, vti fortunæ beneuolentiam humanitus ferret, & magna pecuniarum vi accepta permutationem captiuorum faceret. Totum insuper Asiæ tractum, quem Halys fluuius cursu definit, cum vrbibus illi concessit, si amicus quam hostis esse mallet. Ita Diodorus. At Curtius l. 4. addit oblatas filiæ nuptias, cui tota illa regio dotis nomine traderetur; easdẽque literas sub Tyri expugnationem refert, sicut & Arrianus: qui tamen aliqua ijs inserit, quæ ad posteriores literas pertinent, vt dicemus postea.

l. 2. l. 4.

II. *Fraus Alexandri in ...*

Qvod ad has autem attinet, his omnino diuersas exhibent Arrianus, & Curtius, & longe minus afflictæ admodum Darij fortunæ congruentes. Verum nodum hunc videtur Diodorus soluere, cum ait Alexandrum veras literas occultasse, & alias, prout ad commodum ipsius vergerent, conscriptas, in amicorum concilio protulisse: sicque legatos ad Darium re infecta redijsse, fraude vtique minime regia. Ea videlicet scripta fingebat, quæ animos Macedonum ab Dario auerterent, ne illi pacis conditiones accipiendas putarent, cum ipse bellum omnino cuperet.

Noua Darij copia.

Darius ergo res amice componi posse diffidens, in maximos belli apparatus incumbit, tantumque effecit, vt numerus eo, qui ad Issum fuisset, duplo maior euaderet. Octingenta enim peditum, & ducenta equitum millia conuenere, præter ingentem multitudinem curruum falcatorum, qui apparatus nullo modo in annum præcedentem cadit, vt ex dictis in eius fine perspicuum est; quamuis Diodorus in fine præcedentis anni aliter sentire videatur. Tantus autem apparatus de summa rerum aleam iaci testabatur.

III. *Multas ... per in Asia ... Ipse Phœniciam adit, recipit Aradum, Marathum, Biblum, Sidonẽ. A Tyrijs legatione honoratur. Eis ... vrbe.*

Interea Alexander Parmenionem, qui Damascum receperat, Cœlesyriæ præfectum constituit: misit etiam, vt ait Iustinus, ad classem Persicam occupandam, quæ in Phœnicia stationem habebat. Alios etiam amicos ad alias Asiæ ciuitates recipiendas misit; quæ statim audita fama victoriæ, ipsius Darij præfectis, cum magno auri po dere tradentibus se, in potestatem victorum venerunt. Ipse interea in Phœniciam profectus est, vbi Stratonem Aradiorum regem obuium habuit (est autem Aradus Phœniciæ modica insula) qui aurea corona Alexandri capiti imposita, Aradum insulam, & aliquot alias vrbes sibi subiectas ei tradidit. In quibus Marathus, vbi Darij literas, de quibus paulò ante diximus, recepit. Inde Biblon. eiusdem Phœniciæ vrbem, deditione accepit. Sidonem etiam, Sidonijs ipsis, odio Persarum, à quibus non ita pridem pessime accepti fuerant. b & Darij, eum accersentibus. Tyrum inde proficiscenti Tyriorum legati obuiam venerunt, significantes Tyrios quæ imperasset Alexander, facere paratos esse. Ipse laudata & vrbe, & legatis, iussit vt reuersi Tyrijs renunciarent, velle se vrbem intrare Herculi sacrificaturum. Quod cum Tyrij recusassent, vehementer iratus, vrbem vi capere constituit.

b anno 3. Olymp. 106.

IV. *Quare expugnare statuit.*

Svorvm enim coacto concilio docet expeditionem in Persas parum sibi tutam fore, Persis imperium maris obtinentibus, & Ægyptum, ac Cyprum in potestate habentibus. Interim enim dum Darium in Babylonem, ac Persidem Macedones insequentur, Tyriorum vrbe dubia relicta, facilè Persis fore cum Phœnicia classe vrbes maritimas recuperare, & bellum in Græciam transferre; præsertim cum Lacedæmonij hostes sese Macedonum aperte declarassent, (Agis enim Lacedæmoniorum Rex mercenarium octo millia in Cretam, classe transmiserat, ibique aliquot vrbes Dario acquisiuerat, vt ait Diodor. in extremum hũc annum: Athenienses verò in præsentia metu magis, quam beneuolentia continerentur. Capta autem Tyro, ac Phœnicia, classem quoque Phœniciam in potestate fore, cui coniuncta Macedonica, se maris imperio potituros, & Cypro vel dedita, vel subacta, facilem in Ægyptum expeditionem fore. Ea vero etiam imperio Græcorum adiecta nihil fore quod aut de Græcia, aut Macedonia solliciti esse debeant, sed cum magna securitate, maiorique gloria Babylonicam expeditionem suscepturos. Hæc paulo pluribus ex Arriano retuli, quod rerum gestarum seriem cum magna luce exhibeant.

Quomodo ... vrbem Alexandri ...

Lacedæmonij hostes Alexandri.

V. *Quæ difficultas Tyri expugnationem reddiderit. Ezech. 27. 4.*

Qvæ cum omnibus suis Alexander probasset, Tyri expugnationem aggressus est, rem in primis laboriosam. Nã Tyrus ipsa insula erat, *in corde maris*, vt Scriptura loquitur, altis vndique, validisque cincta muris, ac turribus, armis virisque potens, pollens diuitijs, omnique rerum apparatu. Classe insuper cum Persis maris imperium obtinebat, & potentissimarum ciuitatum Carthaginis in primis, fœdere, ac societate nitebatur: quò etiã imbellẽ multitudinem ex vrbe mature detulerunt. Addebat animos, q; se Dario vehementer gratificaturos intelligebãt, si vel Alexandri spiritus irrita obsidione debilitarent, & cursum victoriarum infringerent; vel certè in hac diuturnæ

obsidio-

obsidionis mora, tempus Dario ... copiarum præberent. Deinde se, in omnem euentum, ad æquas deditionis conditiones esse venturos. Verum ea spes, si qua fuit eiusmodi, eos vehementer fefellit, neque hisce difficultatibus Alexander animo fractus est.

VI. Et in primis aggerem ea continente ad vrbem ducere statuit, id interuallum 4 stadiorum fuit. Erat in continente antiqua Tyrus, quam demolitus est, vt lignis, atque lapidibus aggerem excitaret: & accitis vndique tota ex prouincia viris, qui cum suo exercitu, aggerendis lignis saxisque, nunquam intermisso labore desudarent, moles ad ducentorum pedum longitudinem vrbem versus iacta, ac fundata est. Verum postquam ad profundiora loca peruentum est, & ad teli ab vrbe iactum, ibi videlicet vehementer laborabatur. Nam operarij, qui ad opus, non ad pugnam instructi erant, ex altis murorum pinnis configebantur telis, nec vllum innoxium in tanta operarum multitudine cadebat; & insuper lembis circumcursantes Tyrij, eos etiã à tergo petebant.

VII. VTRIQVE malo opportunè occurrit Alexander. Nam in extremo aggere duas ingentes excitauit turres, quibus propugnatores murorum ex æquo, & ad nauigantes ex alto peterentur, sicque vndique summoti hostes molem exaggerari paterentur. Ex ijs etiam turribus quasi velum quoddam obtendunt, ex corijs, pellibusque recentibus iumentorum, ne facilè à vibratis ignibus corripi, ac corrumpi posset, & eo opere, à missilium iniuria protegerentur. Naues quoque plurimas expeditas instruxit, in quas etiã ipse ascendit, quæ Tyriorum reditum in portum suum intercluderent, & portum etiam ipsum occuparent: multæ enim naues ad Alexandrum vndique confluxerant. Eo periculo animaduerso, Tyrij omni contentione animorum neruorumque euadere, ac portum suum subire contendunt; nec minore studio cæteri præuenire festinantes satagunt; iamque præuenerant, cum Tyrij facto impetu rumpunt aditus, viamque sibi ad portum aperiũt, & postremis nauibus amissis, salui portu atque vrbe potiuntur.

VIII. TVRRES interea certum eis moliebantur interitum, cum earum præsidio paulatim vrbs continenti committeretur; contra eam perniciem hoc subsidij genus machinati sunt. Nauem equis vectandis factam aridis sarmentis, aliaque materia, quæ facilè succendi posset, onerant; & malis duobus ad proram erectis, eos latè in orbem ea materia circumsepiunt, quam pice resina, sulphure accumulant; præterea ad vtrumque malum binas antennas extendunt, ex quibus lebetes suspendunt plenos materia ad augendã flammam idonea: deinde saxis, arenaque, & nauticis instrumentis puppim onerant, vt eorum pondere grauata puppi, altius prora consurgat. Deinde obseruato vento, qui aggerem versus spiraret, eo nauim triremibus alligatã protrahunt, & iniecto in eam igne, quanta maxima vi possunt ad turres, & molis caput impellunt. Eo facto remiges enatant ad triremes suas.

IX. INGENS incendium turres comprehendit, antennæ adustæ fractæque, lebetes effundunt incendium & vehementer amplificant, cumque Macedones ad extinguendũ incendium accurrerent, à Tyriorum paratis triremibus telis petebantur. Eodemque tempore plerique ex vrbe scaphis ad aggerem delati velum Macedonum, variasque machinas, quas prius incendium non attigerat, iniectis ignibus corrumpunt. Accidit & aliud non leuius malum. Nam eodem die vehementior ventus totum ex profundo mare illisit in molem, crebrisque fluctibus compages operis verberatæ se laxauere, saxaque interfluens vnda medium opus rupit. Diuulsis igitur lapidum cumulis quibus iniecta terra sustinebatur, præceps in profundum ruit, tãta que molis vix vlla vestigia inuenit Arabia rediens Alexander. Ita Curtius l. 4. Hæc enim absente Alexandro cõtigisse tradit, quæ ante excursionem in Arabiam facta, Arrianus probabilius existimat.

X. DIODORVS hac ruina tantopere afflictum Alexandrum scribit, vt eum tentatæ obsidionis pœniteret. Nec tamen in turrium desperationem attulit, sed iram accendit. Plures alias machinas, turresque fabricatur; intereaque hostea ad prælium nauale, cuius à principio videbantur esse appetentes, allicit. Verum animaduersa Alexandrææ classis magnitudine, pugnam detrectarunt; aderant quippe Alexandro facilè ducentæ triremes, quibus ipsi 80. dumtaxat obijcere poterant.

Dum autem & machinæ conficiuntur, & naues ad nauigationem pariter, & pugnam instruuntur, & moles ... ingentibus arboribus, saxisque, contra vim ventorum, ac fluctuum renouatur, Alexander moræ impatiens, cum expedita equitum peditumque manu, Arabiam versus ire contendit, ad montẽ cui Antilibano nomen est, eaque regione partim vi subacta, partim certis pactionibus in deditionem accepta, intra decem dies Sidonem reuersus est.

XI. Hoc erat illud tempus, quo Alexander, vt scribit Iosephus, ascriptis ad Iaddum Iudæorum pontificem literis, petebat auxilium, & vt forum rerum venalium præberet exercitui, quæque; prius Dario conferre solitus erat, ea, trãslata in Macedones beneuolẽtia, ipsis exhiberet. Cumque Pontifex nuncijs respondisset, sacramento se obligatum Dario, ne arma contra eum sumeret, idque ratum fore quamdiu ille vixerit. Iratus illi Alexander Tyri quidem oppugnationem qua breui poriturum se sperabat, non omisit: minatus est tamen ea capta se ducturum contra Pontificem, *vt omnes discant*, inquit, *cui iusiurandum sit ... præstandum*.

XII. INTEREA Sanabelletes, qui socer erat Manassis, fratris Iaddi Pontificis, ratus iam adesse tempus idoneum, à Dario defecit, vt scribit eodem loco Iosephus, & assumptis 8. millibus de sua prouincia, in Alexandri castra se contulit. Cumque offendisset eum Tyri oppugnationem aggrediẽtem, & suam prouinciam eius fidei commisit, & hunc pro Dario dominum libenter agnouit. A quo obuijs manibus acceptus, liberè iam quid vellet eloquitur. Ait se generum habere Manassem, Iaddi Iudæorum pontificis fratrem. eũ sequi multos illius gentis homines, & velle in sua prouincia templum extruere. Idque fore in rem ipsius regis, si diuidatur Iudæorum potentia, ne forte de communi sententia rebellantes, multum negotij regibus facessant, quemadmodum soliti sunt Assyrijs imperantibus.

XIII. QVOD vbi impetratum est, omni ope adnitens templũ ædificauit, & Manassem eius sacerdotem constituit, amplissimum hunc honorem filiæ suæ posteris relicturum se existimans. Septem verò mensibus in Tyri oppugnatione, & Gazæ duobus assumptis, Senabelletes fato functus est. Ita Iosephus. Hoc ergo anno aut extructum, aut inchoatũ est templum Hierosolymitani æmulum, quod vsque ad ipsam Christi Domini ætatem stetit, in ruinam, & euersionem multorum in Israël. Nam vt idem tradit, si quis apud Hierosolymitanos aut illiciti cibi sumpti, aut violati sabbati, aut similis criminis reus ageretur, ad Sichimitas confugiebat, calumniam se passum esse dictitãs. Hoc ergo fuit perpetuum rixarum inter Hebræos seminarium.

XIV. CÆTERVM cum cerneret Alexander Tyrios ad nauale certamen non prodire, sed triremibus, quotquot portuum fauces capere poterant, confertim aditum suis nauibus obstruere, ad vrbem cingendam nauibus, in quibus multę machinæ impositæ erant ad subruendos muros, animum adijcit. Sed huic malo Tyrij iam occurrerant, magnam quippe vim saxorum circumquaque ad muros proiecerant, vt ijs propius accedere hostium naues, viris machinisque onustæ prohiberentur, sed ea saxa pertinaci contentione Macedonum laqueis implexa tollebantur, moxque in altum pelagus machinis sublata proijciebantur. Dum interea Tyrij nauibus tectis allapsi funes anchorarios nauium hostilium præcidebant, vt eæ sine firmitate fluitantes, certo ictu mœnia quassare machinis non possent; vt Macedones catenis ferreis pro funibus anchoras ligare cogerentur.

XV. ITAQVE magna vndique vi muri pulsantur, sed Tyrij interiore se muro quinque cubitorum interuallo circundant, & medium spatium terra lapidibusque complent. Longum esset enumerare eruptiones, effractos, refectosque muros, captas, demersasque triremes, nocendi ac nocumenti propulsandi artes vtrimque excogitatas, atque

VERSA. AN. 6

exercitus ... Diodorus, Arrianus, Curtius retulere. Diodorus certe & Curtius scribunt Alexandrum desperata expugnatione Tyri, in Ægyptum expeditionem constituisse. Sed pudore tanti laboris irriti; metu etiam ne id dedecus in magnum rerum gerendarum detrimentum redundaret, oppugnationem redintegrat, & copiarum duces ad pugnam ... cohortatus, tormenta nauibus imposita ibi admouet, ac primo quidem impetu amplū muri spacium di..., & retractis nauibus quibus tormenta vehebantur, duas alias cum pontibus adduci iubet, quibus per murorum strages transcendatur.

XVI Varijs locis oppugnantur.

INTEREA Tyrios varijs in locis distineri iubet, vt tot simul periculis ... adesse non possent, & facilius per admotos pontes in vrbem penetrari posset. Itaque triremes suas contra vtrumque portum infestas iubet irrumpere. Naues quoque ... machinis destinatas, & quæ sagittarios ferebant, muros circumnauigare, & quacumque via licueris applicare iubet, aut certe intra teli iactum consistere, & negotium obsessis omni ratione facessere.

Pontibus vrbi ...

Nihilo secius per vtrunque pontem vrbi admotum scutati Admeto duce, subsequente Alexandro muros conscendunt, indeque Tyrios, qua parte vrgebat Alexander depellunt, sed Admetus, qui primus conscenderat murū, in Alexandri oculis lancea traiectus interijt. Alexandrum confestim multi sequuntur, qui occupatis nonnullis turribus, per summa propugnacula murorum, ad regiam contendit, vnde facilior erat in vrbem descensus.

XVII ... Tyrij ... pugnant.

AD vtrunque portum, tam qui Ægyptum, quam qui Sidonem spectabat, Tyrij male rem gesserunt, & illo à Phœnicibus, hoc à Cyprijs occupato, claustra reuelluntur, confringuntur naues, & ex portu in vrbem penetratur à Cyprijs. Tyrij simul ac murum captum conspexere, eo deserto ad Agenoriam plateam conglobati, in Macedonas irruunt, ibi magna editur cædes. Nam & ea muris cum suis Alexander aderat, & ex portu Cyprij, alijque confluebant. Denique vulneribus, ac multitudine oppressi cessere: aliqui supplices in templa confugiunt, alij foribus ædiū obseratis, occupant liberum mortis arbitrium, nonnulli ruūt in hostem, non inulti perituri: magna pars summa tectorū obtinebat, saxa & omne telorum genus subeuntibus ingerentes. Alexander, exceptis qui in templa confugerant, omnes interfici, ignemque tectis inijci iubet, sicque Tyrus in Alexandri potestatem 7. denique mense venit, vt ait

De 7 mensibus consentit etiā Ioseph. l. 11. c. 8.

Plutar. Diodorus, & Curtius, qui non multum in vrbis expugnatione cum Arriano, quem maxime secuti sumus, consonant: à quibus omnibus Iustinus videtur vehementer abhorrere, cum Tyrios per proditionem captos asumat.

XVIII Quanta sanguinis effusio.

QVANTVM sanguinis fusum sit, ait Curtius, vel ex hoc æstimari potest, quod intra munimenta vrbis, sex millia armatorum trucidata sunt, quindecim millia Sidoniorum fraus & misericordia ferro eripuit, duo millia crucibus affixi, per ingens litteris spatium pependerunt, imbellis multitudo seruituti mancipata est. Et impleta est Prophetia Ezechielis c. 26. de qua primo desolationis anno sub finem

Prophetia Ezechielis.

dictum est, vbi multa per amplificationem dicta oportet, qualia sunt illa, v. 8. *Circundabit te munitionibus, & comportabit aggerem in gyro.* Et mox *Inundatione equorum eius operiet te puluis eorum, à sonitu equitum, & rotarum, & curruum mouebuntur muri tui, cum ingressus fuerit portas tuas, quasi per introitum vrbis dissipatæ. Vngulis equorum suorum conculcabit omnes plateas tuas,* &c.

v. 14 & seq.

Quæ Tyro non satis conuenire videntur, sicut illa, *Dabo te in limpidissimam petram, nec ædificaberis vltra.* Non enim plane euersam fuisse ex Diodoro constat, qui Ballonymum quendam ibi regem constitutum ab Hephæstione Alexandri duce tradit; cum ille in lacerna vilissima aquas mercede hauriret. Eumque deinceps regnum obtinuisse, & Alexandro amicissimum fuisse. quæ multum deprauata apud Iustinum leguntur. Audi etiam Curtium l. 4. *Multis, inquit, casibus defuncta, & post excidium renata, nunc tamen longa pace cuncta refouente, sub tutela Romana mansuetudinis acquiescit.*

Ballonymus Rex Tyri.

l. 11.

... dicere, quæ eo Prophetæ capite continentur pari ... Tyri ... re, quæ ... mari ...

... sita erat. Quæ a ... ad quam Tyrij legati ... culi remittebant, ... aggerem sumpsit A... vndique cingebatur ..., & ... bitch. posteriorem ab ... expugnatam ... funditus ex... sam, lap... am eius, & ig... demerens. Hanc non plane euersam, ... constitisse. Et Ezechielem, quod Pr... ... propheticos oculos modo ad ... tulisse. Sed de Tyro hactenus. Vide quæ qua... volumine hac de re diximus.

SCRIBIT Arrianus extremo lib. 2. cum adhuc Alexander in obsidione Tyri versaretur, legatos ad eum a Dario venisse, qui Asiam omnem vsque ad Euphratem cum filiæ nuptijs offerrent: sed probabilius Diodorus, ... tius, Iustinus, Plutarchus hanc vltimam Darij ad Alexandrum legationem esse volunt, post Phœniciam omnem, atque Ægyptum subactam, non longe ante pugnam Arbelam, quæ sequenti anno commissa est. & ... duas legationes in vnam confudisse videtur. Ea ergo dilata, Gazam cum Alexandro in Ægyptiaca profectione adeamus, ad hunc enim annum eius expugnatio pertinet, cum eodem inua Iosephi ductu Hierosolymam adiuit. Etsi vereor, vt tuto Iosepho credi possit, Alexandrum primo deducentem Gazam, indeque eum postea Hierosolymam, bidui triduive itinere reducens. Potius enim ex itinere Gazæo Hierosolymam profectus videtur neque retro vrbem tantam, quæ auxilia negarat, amicitiam que repulisset, relinquere intactam voluisse. Sed cum vtro modo adierit, semper res in eundem annum cadat, Iosephum sequamur licet. Certe Curtius b & Arrianus ... tres sunt Alexandrum septimo die posteaquam à Gaza copias mouerat, in regionem Ægypti, quam Castra Alexandri vocant, peruenisse: Etsi Iosephus dicat eum digressum Hierosolymis, in alias propinquas vrbes exercitum mouisse.

l. 4. Ar. l. 3. Iust.

X ... parat.

ALEXANDER igitur capta Tyro, reliquas vrbes Ægyptū versus, quæ Palæstina censentur, facile in potestatem redegit, Gaza renuit imperata facere. Ei præfectus erat Eunuchus quidam Batis nomine, qui conductis Arabibus, & loci firmitate, & apparatu ad diuturnam obsidionem fretus, Alexandrum vrbe recipere noluit. Erat vrbs captu omnino difficilis, edito loco structa, & valido cincta muro, mari ad 20. milliaria vicina, arenarum copia, accessu difficilis, & sub deserta regionis initia collocata. Diodorus Persarum præsidio defensam fuisse dicit: quia nimirum tametsi Arabes erant, pro Persis tamen pugnabant. Itaque Curtius Arabem vocat Darij militem. Alexander statim atque ad vrbem peruenit, castra ad Austrum locat, ea parte vrbis, qua eum modius obsideri posse sperabat. Et quāuis in colle sitam, ex æquo oppugnare aggressus est. Aggerem enim circumquaque erexit tantæ altitudinis, vt machinæ in ea positæ murorum fastigium æquarent. Nam duorum stadiorum latitudinem, altitudinem autem 250. pedum ei tribuit Arrianus.

... munimenta.

XXI Gazæorū ... periculum.

CVM ergo murus magna vi, machinatum impulsu quateretur Gazæi eruptione facta, ignem machinis inferunt, & magna vi Macedones tantum non ex aggere quem extruxerant, repellunt. Cum Alexander, qui veritus Aristandri vaticinium sese extra teli iactum continebat, sumptis scutatis, qua maxime premebantur Macedones, accurrit, fugamque compescuit, sed thorace ac scuto catapulta traiecto, vulnus in humero accepit. Curtius geminum vitæ periculum tunc Regem adijsse tradit. Nam ait Arabem quendam Darij militem clypeo gladium tegentem, quasi transfugam genibus regis aduolutum: qui cum iuberetur assurgere, gladio prompte in dextram translato, ceruicem appetit regis, qui exigua corporis declinatione euitato ictu, in vanum barbari manum lapsam gladio amputauit. Deinde cum denunciato in illum diem periculo sese perfunctum putat, dum inter primores promptius dimicat sagitta ictus est, quam per loricam adactam stantem in humero medicus eius Philippus euellit ... suo vulnere leniter

obligatu.

obligato, dum perstat in acie, manante multo sanguine, quo animo cœpit: sicque in castra relatus, opinionem mortis & victo iam hostibus dedit, sed breuis ea spes fuit.

Inde cuniculis varijs ea parte suffodiuntur muri, adeo terra clam egesta, pluribus in locis subsident corrueret. Et ter quidem oppidani, Macedonum impetum, multis suorum interfectis sustinuerunt.

At quarto impetu cum Alexander omni ex parte phalangem admoueret, alibi murum suffossum diruens, alibi tormentis assidue quassans, facilem per murorum ruinas aditum suis præbuit, vbi & saxo crus eius affligitur: cum nihil minus ingresso milite mox reclusis portis, totus exercitus vrbe receptus est. Gazenses vrbe iam ab hostibus occupata, conglobati nihilominus pugnabant, eoque ipso loco, quo quisque constiterat, vitam pugnans amisit. Alexander vxoribus eorum, ac liberis in seruitutem redactis, coloniaque ex finitimis in vrbem deducta, eo tanquam præsidio ad bellum est vsus. Hæc ferè Arrianus, & Curtius.

XXIV. Addit Curtius Betim dum fortiter dimicaret, à suis desertum captum fuisse, & crudeliter ab Alexandro, loro per talos traiecto, religatum ad currum, equis circa vrbem fuisse raptatum, gloriante rege, Achillem à quo genus duceret, imitatum se esse, pœna in hostem capienda. Cecidere Persarum Arabumque circiter decem millia: nec Macedonibus incruenta victoria fuit. Itaque Amyntam Rex cum decem triremibus in Macedoniam, ad nouum delectum misit. Bimestrem fuisse obsidionem Diodorus & Iosephus tradidere. a Sed ille addit eo tempore Græcorum Senatum quindecim legatos cum aurea corona ad Alexandrum misisse, qui ei victoriam ad Issum obtentam gratularentur: nec sera gratulatio, in tanto marium ac terrarum interuallo, videri debuit.

XXV. Iosephus autem de aditu ab Alexandro Hierosolyma, solus Antiquorum, quem videre potuerim, præter eos qui rem ex ipso referunt, hæc tradit. *Alexander*, inquit, *expugnata Gaza, Hierosolyma propere petijt. Iaddus verò pontifex postquam hoc audiuit, sollicitus hærebat inops consilij, nec inueniens quomodo eum deberet excipere, iratum, eo quod antea neglexisset imperata eius facere. Ergo indictis populo supplicationibus, & immolatis Deo victimis, ad opem eius confugit, publicam illi salutem commendans. Proxima deinde post sacrificium nocte, in somnis ei Deus apparuit, iubens vt bono esset animo, & coronata vrbe portas aperiret, cumque populus in albis vestibus prodiret obuiam: ipse verò cum reliquis sacerdotibus solennis cultu sui ordinis, securus de Dei prouidentia. Expergefactus autem è somno, latus ciuibus hoc oraculum indicat, & paratis omnibus, vt in somnis præmonitus fuerat, regis aduentum præstolabatur. & cum renunciatum esset eum iam non procul ab vrbe abesse progressus est cum sacerdotibus, & vrbana multitudine, pompa quadam noua & venerabili, vsque ad locum qui dicitur Sapha qua vox speculam significat, quod ibi vrbs & templum in prospectu sit.*

XXVI. Et cum Phœnices, & Chaldæi sperarent sibi licere quidquid iratus rex posset permittere; subsiste modicum lector, & mirare mecum, vnde Chaldæos hoc luco Iosephus educat, necdum enim Alexander Chaldæam, aut Babylonem occuparat, ac ne adierat quidem, vt eos sub signis haberet, Græcos potius, vel Macedonas dictum oportuit. Hunc autem Iosephi errorem confirmat, quod aliquanto post ait Iudæos ab Alexandro petijsse, vt Iudæos, qui Babyloniam, ac Mediam colerent, sineret vti proprijs institutis, eumque libenter concessisse. Imo diceret, diuendimus pellem, implicata cassibus nondum fera, si superi nobis victoriam annuerint, sinam. Sed nec locus satis fideliter, quamuis à diligenti, ac fideli interprete, conuersus videtur. Sic autem ex Græco habetur. *Phœnicibus autem, & qui eum sequebantur, Chaldæis existimantibus, se irati regis mandato vrbem direpturos; & Pontificem contumelioso affecturos supplicio plane contrarium euenit.* Pergit ergo.

XXVII. Alexander *enim vt vidit è longinquo candidatum populum, & sacerdotes ante agmen in amictu byssino, pontificemque in stola hyacinthina auro distincta, tiaram in capite gestantem, cum præfixa aurea lamina insculpta Dei nomine, solus ad eum accedens, nomen illud adorauit, & salutauit pontificem. Iudæis autem omnibus vno ore Alexandrum consalutantibus, & in orbem cingentibus, Syriæ reges, & reliqui obstupuerunt, vix credentes regem mentis compotem. Solus Parmenio propius accedens rogauit familiariter, cur, ita cum ipso adoraretur ab omnibus, nunc adorarit Iudæorum pontificem.* Hæc quoque Parmenionis interrogatio admodum mihi suspecta est. Neque enim adhuc Alexandro in mentem venerat, vt adorari vellet, aut se Iouis Ammonij filium crederet, aut credi vellet; sed ea insania in Ægypto ... insanire cœpit, quo nondum hoc anno venerat. Sed reliqua videamus.

XXVIII. At *Alexander, non hunc se adorasse respondit, sed Deo cuius Pontifex esset, honorem eum exhibuisse. Hunc enim, inquit, vidi & antea hoc ipso habitu, cum adhuc essem in Dio Macedoniæ, qui me deliberantem quomodo Asiam possem subigere, hortatus est forti esse animo, & sine mora exercitum traijcere. Nam suo ductu positurum me Persarum imperio. Quapropter quia nunc primum talem habitum vidi, agnoscens hunc, & visionis memor, quæ me ad hanc expeditionem impulit, puto me non sine numine in Darium exercitum ducere, & breui fore victoria compotem & sublato Persarum imperio, cessura mihi omnia ex sententia. Hæc locutus ad Parmenionem, & comiter complexus Pontificem, deducentibus sacerdotibus in vrbem peruenit: & ascendens in templum immolauit Deo ex sacerdotis præscripto, ac Pontifici quoque suum honorem exhibuit. Ostensoque sibi Danielis libro, in quo Græcum quendam Persas debellaturum significat, hunc ipsum se esse interpretatus, lætus dimisit sic multitudinem.*

XXIX. Alludit ad octauum caput Danielis vbi Aries ab Hirco victus describitur, vt 3. anno Balthazaris Chaldæi diximus. Potest etiam ad ea respexisse, quæ c. 11. eiusdem Prophetæ leguntur. *Sequenti vero die,* inquit Iosephus, *vocatis Iudæis,* iussit vt quidquid vellent peterent. Pontifice autem, petente vt patrijs legibus viuere sibi liceret, vtque septimo quoque anno concederetur eis tributorum immunitas, concessit omnia. Rogantibus deinde vt eos quoque Iudæos, qui Babyloniam ac Mediam colerent, proprijs vti sineret institutis. Huic etiam postulationi satisfacturum se est pollicitus. Iam monui hæc præpropere à Iosepho vsurpata, quasi iam Media, ac Babylonia Alexander potiretur. Sed dicamus licet, in gratiam Iosephi, hæc regem spondere, nixum visionis suæ, diuinoque promisso. Denique addit factam Iudæis ab Alexandro potestatem, si qui vellent, saluis suis ritibus sequi eius militiam, multosque in eam expeditionem nomina dedisse.

XXX. Samaritas etiam ait, cum viderent Iudæos ab Alexandro magnificè tractatos, se quoque Iudæos esse professos & obuiam ei profectos rogasse, vt vrbem quoque suam, ac templum inuiseret, & tributi immunitatem 7. anno tribueret: eumque illa omnia in suum reditum distulisse. In qua etiam narratione non satis constanter locutus videtur Iosephus. Nam cum dixisset, Samaritas, videntes Iudæos tam magnificè tractari ab Alexandro, decreuisse se Iudæos profiteri, paulò post Alexandro eos interrogante an Iudæi essent, negasse ait se esse Iudæos. Vtrumque non satis probabiliter. Quomodo enim honorificum nomen tum recusarunt, sub quo concessi Iudæis beneficij participes esse poterant, & eo recusato spe sua frustrantur sicut & factum est. Denique his consentanea non sunt, quæ scripsit Hecatæus apud Iosephum l. 2. contra Appionem. Ait enim Hecatæus, propter mansuetudinem atque fidem, quam Alexandro præbuere Iudæi, Samariam regionem adiecisse, vt eam sine tributis haberent. Hæc ibi.

XXXI. Circa hanc Iosephi historiam refert addere, quæ tradidit Temporarius l. 5. suæ Chronologiæ, vbi de Danielis hebdomadibus disputat. Magnam ille Iosephi, & omnium Iudæorum ignorationem rerum Persicarum fuisse contendit, quod Persarum, tametsi liberatorum suorum, beneficia ac tempora neglexissent memoriæ commendare, & cum legerent 4. tantum à Daniele cap. 11. reges Persarum memorari, indeque ad Alexandrum transitum fieri, non plures Persarum reges extitisse crediderunt. Addit etiam Iaddum & Sanaballat, qui in historia Iosephi recensentur, aut alios esse ab ijs, qui ab Esdra memorantur; vel quod magis suspicor, inquit, vanissima esse Iosephi commenta, de Ieddoa & Sanaballato. Ego quidem Temporario facile assentior maxima rerum Persicarum ignoratione laborasse Iu-

PERSA. AN. 207.

dæo. sicque ex eorum maiore Chronologia sub finem perspicuum est, & ex minute etiam, vbi dicitur imperium Græcorum incepisse in diebus Melulæ, filij Zorobabelis. Quod autem negat Ieddoam, siue Iaddum fuisse Pontificem, & inter Sacerdotes, non inter Pontifices recenset, aperte refellitur ex secundo Esdræ (c.12. v.10.) vbi Ieddoa dicitur pronepos Eliasib. Qui autem scribuntur fuisse in diebus Eliasib, & Darij Persæ, id est, Longanimi, alij fuerunt, & diuersimode in Hebræis, Græcisque codicibus scribuntur. (v.21.) Alium ergo Iaddum, aliumque Sanaballat oportet esse eum, qui à Iosepho hoc loco refertur, ab eo qui ab Esdra memoratur: nec nisi firmiore fundamento nixus, hæc, tanquam vana Iosephi commenta, reiecerim.

XXXI. Metu Gallorum Romæ Dictator creatur. Rex Epiri pro Censore.

A ROMANIS autem fama belli Gallici Dictatorem dici, & tumultuos delectum habere, quam pro finitimis bellis coëgit. formidulosum quippe hostem semper credidere. Verum per exploratores cognitum quieta apud eos esse omnia; ex Sidicino agro exercitus deductus non est, propter suspicionem nouarum rerum apud Samnites. Hoc anno Rex Epiri Alexander, Olympiadis frater, Samnites, & Lucanos in Italia vicit, & pacem cum Romanis fecit. Censores autem P. Philo & Sp. Posthumius, Meciam & Scaptiam tribum, veteribus censu faciendo addiderunt.

ANNVS MVNDI 3723. SEXTAE ÆTATIS, & Imperij Persarum 207. Darij 8. Ieddoæ 34. Alex. 6. Olymp. CXII 2 Archonte Aristophane. Vrb. Cond. 422. Coss. M. Claudio Marcello. T. Valerio Potito.

ANNVS ANTE CHRISTVM 330.

I. Alexander in Ægyptum expeditio.

ALEXANDER vniuersa Phœnicia, Syria, Palæstina in potestatem redacta, septimo postquam Gaza mouit die, Pelusium Ægypti vrbem peruenit, quo & classem suã è Phœnicia profectum repente appulisse. Mazaces autem Persa Ægypti Satrapa à Dario constitutus, de pugna apud Granicum, & Issum commissa, deque turpi fuga Darij certior factus: Phœniciam præterea, & Syriam, magnamque Arabiæ, atque Asiæ partem in Alexandri potestatem esse redactam; cum ipse Persicum exercitum non haberet, quo hostem, cum tantis viribus terra marique irrumpentem repelleret, Alexandrum in prouinciam atque vrbes amice recepit. Ita ferè Arrianus.

II. Exceptus ab Ægyptiis.

AVDIT Q. Curtius eum ab Ægyptijs quoquè libenter receptum, quod Persarum opibus, ac superbiæ infensi essent, à quibus auare & superbe sibi imperaretur. Diodorus autem ait Ægyptios Persis infensos fuisse, quod multa nefarie in sacra ipsorum ab ijs essent perpetrata; ab Artaxerxe nimirum Ocho, vt supra anno eius vltimo retulimus. Præsidio itaque Pelusio imposito, nauibusque Memphim flumine petere iussis, ipse Heliopolim contendit. (Heliopolim adit.) Nilum à dextris habens, oppidisque, quotquot in itinere erant, deditione acceptis, Heliopolim per deserta peruenit. Inde traiecto flumine Memphim appulit, aduentumque suum sacrificijs, ludisque celebrauit. Memphi præerat Darij nomine Attaces, qui octoginta talenta Alexandro, omnemque regiam supellectilem tradidit. (Arrian.)

III. Alexandria condita post reditum ex Ammone.

HIC iam quæstio est inter scriptores, num Alexander Memphi ad vlteriora progressus, Iouis Ammonij oraculũ adierit, & reuersus Alexandriam condiderit; an verò, prius Alexandriæ initium dederit, indeque ad Ammonem profectus sit. Posterior sententia est Arriani l.3. & Plutarchi in Alex. Verum prior sententia de adito prius Ioue Ammonio pluribus placet, & rationi magis consentanea est. Ita sentit Iustinus l.11. quem Paul. Orosius de more sequitur. Ita Q. Curtius l. 4. Diod. 17. (a l.3. c.16.) Nec credibile est Alexandrum Memphim delatum, magna iam parte itineris confecta, non reliquum iter confecisse potius, quam inde reuersum ad mare secundo flumine vrbem designasse: & rursum remenso itinere redijsse Mēphim, indeque Ammonē petijsse. (IV.) Ergo & nos hãc sententiam, vt probabiliorē sequamur.

NAM Euseb. in Chron. ... S. Cyrillus Alexandrinus l.1. contra Iul. Alexandriam conditam ... anno 7. regni Alexandri, id est, anno seq. huius Olymp. Sed in hunc potius annum referendam esse, posito initio regni Alexandri anno 1. Olymp. 111. quod facit & Eusebius, series ipsa rerum gestarum per annos singulos, non patitur vltra differri conditionem vrbis huius. Nec aliter sentit Diodorus, qui hunc ipsum prætorem nominat, eundemque annum Olymp. Liuius Papyrium & Pœtilium Consules fuisse ait, cum Alexandria condita est, eumque secuti sunt Solinus & Cassiodorus, à quibus Velleius dissentit, & Diodorus. Sed Olympias & Prætor admodum certam faciunt fidem. Fefellit autem aliquos Diodorus in annis Alexandri, quia primum eius annum initio libri 17. prætermisit. Fuit itaque hic annus vitæ eius 26. regni autem sextus.

AMMONIS ALEXANDRO ORACVLVM. De anno quo ... quæst.

V. Alexander Ammonem adit.

REVERSVS ergo in Ægypto compositis Iouis Ammonij celeberrimum oraculum, pleraque sciscitaturus adire cõstituit, itinere inter arenas desertas periculoso, ac difficili, in quo & aquas ei cœlitus datas, & dracones siue coruos viæ duces ferunt, cum arenarum cumuli ventis circumlati, vias omnes obruissent. Scribit Arrian. Diodorus, & Curtius, locum in quo fanum & lucus Iouis Ammonij est, in medio siticulosæ regionis atque arenarum, à quibus & nomen habet, constitutum, ad quinquaginta quaquauersum stadia fontibus amœnissimis, & passim manantibus irrigari; omneque genus arborum, maximam partem fructus gignentium, copiose alere, & cœli temperie verno tempori simillima gaudere. Pleraque de eo loco prædicti scriptores narrant fabulis simillima, vt de fonte mirifico, qui sub diei ortum tepidam aquam emittat, quæ paulatim frigescat, donec ad meridiem frigidissima sit, indeque paulatim ad vesperam tepescat, donec media nocte vehementer ferueat; quæ ab ijs proferre, & si placet etiam credere, per me licet. Non omittam tamen ritum quo Oraculum consultum, responsaque reddita scribunt Diodorus, & Curtius.

VI.

AIVNT enim simulachrũ dei ex Smaragdis, & quibusdam alijs gemmis coagmentatum, in aurea naui ab 80. sacerdotibus circumferri, qui huc eius deum gestantes ... tendunt, quo dei nutus eos agit. Sequente ingenti matronarum virginumque turba, per totum iter pœana canentium. Porro cum in templum introductus Alexander deũ intuerentur, vates natu grandior ad illum accedens. *Salue*, inquit *fili & hanc à Deo appellationem habe.* Cui respondens ille, *accipio Pater*, ait, *tuus; deinceps nuncupabor: si tamen orbis totius imperium mihi concesseris.* Cui mox ex adyto responsum fertur, deum quod peteret, certissime effectum dare. Postremo quærit Alexander, vtrum omnes parentis sui interfectores vltus sit. Cui vates, Parenti tuo nemo insidias struere potest: at Philippi interfectores supplicium omnes luerunt. Adiecit etiam inuictum deinceps fore, donec accederet ad deos. Comitibus quoque Alexandri responsum est, vt Alexandrum pro deo, non pro rege colerent. Hæc plerique omnes referunt.

VII.

SVNT qui dicant, vt scribit Plutarch. vatem, cum appellare comiter Alexandrum vellet, dixisse χαῖρε ὦ παιδίον, vltima tamen litera mutata dixisse παιδίος, quæ dictio diuisa filium Iouis sonat. itaque salutationem ab Alexandro acceptam quasi Iouis filius duobus vocabulis appellatus esset. Curtius addit vatem in adulationem compositum ita respondisse, & vere & salubriter æstimanti fidem oraculi vana profecto responsa videri potuisse. Sed fortunam, quos vni sibi credere coëgisset, magis gloriæ auidos, quam capaces magna ex parte facere. Quasi dicat Alexandrum, cui fortuna faueret, auidum diuinæ gloriæ, cuius capax nõ esset, ista finxisse, & credi voluisse. Quin etiam Arrianus non parum labefactat ista responsa, cum ait Alexandrum eo consilio ad Ammonem profectum, vt quæ ad genus fortunamque suam pertinerent, certius cognosceret, aut, certe se nouisse iactaret. Sic Arrianus.

VIII.

DETEGIT rem totam Iustinus. Philippus, inquit, vltimo prope vitæ suæ tempore, Alexandrum filium suum non esse palam prædicauerat. Qua ex causa Olympiadē, velut stupri compertam, repudio dimiserat. ... Alexander

cupiens

cupiens originem diuinitatis acquirere, simul & matrem infamia liberare, per præmissos, subornat antistites quid sibi respondere velit, &c. Itaque mirer atque inconsultus imperator, diuino id agente consilio, instat se pruuidentia, dum maxime satagit vt filius Deaudiat & credatur, hu... consecutus est, vt eum omnes spurium, atque improbissimi adulteræ, ac sanguinariæ filium esse cognoscerent, atque praedicarent. Rem paulo distinctius explicat Paul. Oros. a *Adtemplum*, inquit, Iouis Ammonis pergit, vt mendacio ad tempus composito, ignominiam sibi Patris incerti, & infamiam adulteræ matris aboleret. Nam accersitum ad se fani ipsius antistitem ea occulto monuit quid sibi tanquam consulenti respondere ve..., sicut historici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit, nobisque prodidit, dijs ipsis mutis & surdis, vel in potestate esse antistitis quid velit fingere; vel in voluntate consulentis quid malit audire. Ita Orosius.

IX. Iovis igitur filium, ait Curtius, se non solum appellari passus est, sed etiam iussit. Hinc est quod cum Iouis Ammonij simulachrum vidisset arietinis cornibus deformatum, vt est apud Pausaniam, in honorem videlicet illius arietis, qui exercitum Liberi patris per medias arenas deduxisset, ipse quoque statuis atque imaginibus suis arietis cornua appingi voluit, quo modo in antiquis nummis etiam nunc visuntur, & nos in horum Annalium propylæo expressimus. Quo facinore dum rerum gestarum famam augere vult, tali appellatione corrupit. Recte Curtius, Ad diderim etiam Alexandrum hoc vno de me omnisque superbiæ, & per fraudem arrogatæ diuinitatis scelere, maiorem infamiam, atque accusationem mereri, quam omnia alia ab eo fortiter, iuste, temperanterque facta, commendationis promereantur. Sed ad cætera pergamus.

X. Responsis his oblectatus Alexander, cum facto sacrificio magnificis donis simulachrum, eiusque antistites honorasset, in Ægyptum reuersus, Memphim, indeque secundo flumine Mareotim paludem, ad mare mediterraneum abijt; vbi complexus quidquid loci est inter paludé & mare. Octoginta stadiorum muris ambituum destinat, opera vsus egregij architecti, quem plerique vt Vitruuius, Ammianus, Plinius, Ausonius, Solinus Dinocharem, alij Dinocratem, Strabo Chirocratem appellat, qui secūdum post conditorem inter memorabilia locum fortitus est, vt ait Solinus c. 45. Hoc ergo præcipue, & alijs, qui ædificandæ vrbi præessent relictis, eam nomine suo Alexandriam appellari iussit, eoque ex finitimis vrbibus commigrare; atque adeo ex remotis. Nam Iudæi aduocati sunt Alexandriam ab Alexandro, vt ait Ioseph. l. 2. contra Appionem sub init. *Alexander, inquit, eis locum ad incolendum dedit, & parem cum ipsis Macedonibus honorem consecuti sunt.* ... *Nō enim propter inopiam habitatorum ciuitatis, quam studiose adificabat Alexander, nostrorum aliquos in collegit, sed omnes diligenter ex virtute approbans, ac fide dignos inueniens, hoc praconium nostro exhibuit, cum gentem nostram studeret non mediocriter honorare.* Et infra. *Nos, inquit, Alexander quidem introduxit, reges autem auxere.*

XI. Cæterum quamuis in nudo solo, & ædificijs vacuo plerique scriptores huius rei, Alexandriam inchoatam significent, tamen vt ex D. Hieronymo significauimus, c hæc vrbs ante 200. annos à propheta נא No appellatur; à 70. Diospolis. Alexandriam, inquit Pausanias d in Canopico Nili ostio Alexander Philippi filius condidit: fuisse tamen & ante non magnum eodem in loco Ægyptiorum oppidum Rhacotim, memoriæ proditum est. Sic ille. Apud Nahum Prophetam, e quam Hieronymus vocat Alexandriam populorum, 70. vero Ammun. Hebræus codex vocat No-Amon, voce ducta, non ab Idolo Ammone, id est, arena ū ab ἄμμο- arena, sed ab אם, id est, mater, quo modo ciuitas Abela, f vocatur mater in Israël, id est, vt habent 70. Metropolis: quod ab ea plures coloniæ enatæ sint, vel plura minora oppida pendeant, quæ propterea filiæ dicuntur passim in sacris literis. Nisi malis ab aman אמן deducere, quod est educare, & outire, quod matrum est proprium.

XII. His ita constitutis Ægypto præficit Æschylum Rhodium, & Peucestem Macedonem, 4. millibus militum in præsidium regionis eius datis, Classi Nili fluminis Polemonem cum 30 triremibus tueri iubet. Africæ deinde, quæ Ægypto iuncta est, præficit Apollonium: vectigalibus eiusdem Africæ, Ægyptique, Cleomenem. Sed hæc Curtij Arrianus aliter, quem vide.

Et hæc quidem sub extremam hyemem peracta sint; eo faci..., quo & hyems, quæ rerum gerendarum cursu... impediat, Ægyptus pene nul..., & sine certamine, tota regio iete Alexandro tradidit. Itaque Arrianus l. 3. ait Alexandrum ineunte vere Memphim Phœniciam mou..., & Tyrum peruenisse, ibique classem quam præmiserat ...riste, & quibusdam rebus in Græcia salutem dispositis, ipsum Thapsacum Syriæ vrbem, ad Euphratem contendisse, quo peruenit Archonte Atheniis Aristophane, vt idem scribit. Nimirum Aristophanis Præitura nondum expleta erat. At nos qui annos Iuliani rationem habemus, hæc in annum sequentem differemus, qui Archontem habebit Aristophontem.

XIII. Roma veneficijs hoc anno vehementer afflicta est, adeo vt ... tunque Consulem ea pestis absumpserit: quam ... quam id vera pestilentia factū ... dam credidere, ne ... tem vt certam Liuius tradit. Veneficij potius facinus à quibusdam matronis susceptum est, mente captis potius quam conceleratis, vt L. Liuius censet R...s ad S...natum per ancillam indicem delata, apud eas ipsas, quæ medicamenta coquebant, deprehensa est, quæ cum salutaria esse affirmarent, ea ebibere iussæ, extemplo interiere. Deinde comprehensæ earum comites magnum numerum matronarū indicauerunt, ea quibus ad 170. veneficij damnatæ pœnas dedere. Ita Liuius; quem eundem numerum retinet Valer. Max. b At Paulus Oros. a trecentas & septuaginta damnatas, haud dubio errore ponit. D. August. qui hanc historiam attingit l. 3. de ciuit. c. 7. supra fidem multas, ac nobiles matronas in crimine deprehensas dicens, à numero referendo abstinuit. Liuius in ijs duas patriciæ gentis, Corneliam ac Sergiam nominat.

In hoc publico malo Senatui placuit Dictatorem claui figendi causa creari, creatus est Cn. Quintilius qui Mag. equitum L. Valerium dixit, is fixo clauo piaculi auertendi gratia, magistratu se abdicauit.

ANNVS MVNDI 3724. SEXTÆ ÆTATIS & Imperij Persarum 208. & vlt. Darij 9. & vlt Iaddi Pontificis 35. Alexandri 7. & Imperij 1. Olympiadis CXII. An. 3. Archonte Aristophonte. Vrbis conditæ 4:3 Coss. L. Papyrio Crasso II. & L. Plautio Venoce.

ANNVS ANTE CHRISTVM 319.

I. Prælium ad Arbelam, quo accisæ sunt Persarum vires, Aristophonte Prætore contigisse, testis est Dionysius H... lyc. ad Am...æum: sub cuius etiam magistratu Da... mors ex... mun... sententia multis post mensibus contigit ... scilicet inter Octobrem & Iunium intercedunt, Qu... in scriptores diuersis annorum titulis non placet, ne Chronologiam conturbemus.

Cum ergo Alexander ineunte vere, vt Arrianus ait, Tyrum peruenisset, indeq; ad Euphratem celeriter progressus esset, durante adhuc Aristophanis prætura, vadum fluuij ad Thapsacum duobus pontibus iunctum reperit, qui tamen imperfecti ad alterā vsq; ripam non pertingebant. Ibi Mazæus Darij cum tribus equitum millibus, (quē numerum Curtius duplicat, ad transitum impediendum consederat. Sed is statim atque Alexandrum appropinquare cognouit, cum omnibus copijs inde aufugit. Et Alexander perfectis pontibus traduxit exercitum.

II. Inde per Mesopotamiam ad læuam habens Euphratem, & Armeniæ montes aggressus est. Neque recta via ab Euphrate Babylonem contendit, quod alia via commodior exercitui, propter pabuli copiam futura esset, neq;

... pere torreret. Sic Arrianus, doceos hoc iter sub ... Pentax Aristophanis initio æstatis confectum fuisse. Inibi ... exploratores didicit Darium cum maximis copijs ad Tigrim flumen consedisse, ibique eum transitu prohibere velle. Alexander eo contendit, vbi neque Darium ipsum, neque vllum ab eo præsidium relictum inuenit. ... rapidum ... ægre quidem, nec sine iactura, nullo tamen prohibente transitum.

Ibi ... dat exercitui, quo tempore ingens Lunæ defectio fuit, ... Mathematici scribunt ... Sept. hora octaua contingisse. Motis castris à Tigri per Assyriam exercitum duxit, à sinistra habens Sogdianorum montes, à dextera Tigrim.

Post aliquot dies equitibus quibusdam Darij comprehensis didicit Alexander Darium cum ingenti exercitu nõ procul inde abesse, adeo vt quadraginta millia equitum, peditum decies centena millia, currus falcati ducenti, & Indici Elephanti quindecim in eo numerarentur: totius autem Alexandri exercitus septem equitum millibus, & peditum quadraginta constabat. Ita fere Arrianus, cui cæteri in numero copiarum non plane consentiunt.

III. Svb hoc tempus etsi ingentes ad Arbelam copias haberet Darius, easq; probe instructas ad certamen, legatos tamen ... ad Alexandrum mittit, qui eum suo nomine laudarent, quod matrem, cæterosque captiuos tam honeste tractasset, ac peterent vt amicitia secum inita, quidquid terrarum citra Euphratem esset, triaque millia talentum, (Iustinus & Q. Curtius habent 30. millia talentum auri, Arrianus sub fin. l. ... decem millia,) & filiarum alteram vxorem acciperet. Si enim gener factus, in filij quasi locũ succedat, in totius quoque regni societatem venturum. Ea re ad concilium delata. *Ego,* inquit Parmenio, *si Alexander essem oblata acciperem, pacisq; fœdus iungerem.* Cui Alexander vice versa, *Acciperem & ego,* inquit, *si Parmenio essem.* Nihilominus his conditionibus repudiatis, legatis respondit, nec mundum duos Soles, nec orbem terrarum duos summos principes ferre posse. Itaque vel de summo imperio iterum esse pugnandum, vel Dario Alexandrum sibi superiorem agnoscendum esse. Proinde, inquit, aut deditionem hodie, aut in crastinum bellum parет. Hæc fuse Diodor. fusius etiam Q. Curtius, cæterique omnes, quamuis aliqui alieno tempore, vt ante diximus.

IV. Hvic legationi occasionem datam tradit Q. Curtius ex vxoris Darij morte, quæ itineris continui labore, animique ægritudine fatigata, inter socrus & virginum filiarum manus collapsa, deinde & extincta est. Iustinus autem eam ex collisione abiecti partus decessisse tradit. Sed quacunque ex causa decesserit, constat apud omnes, Alexandrum eius obitum lacrymis prosecutum esse, non secus ac si vir eius fuisset. Deinde etiam magnifico apparatu sepelisse. Quæ cum Darius accepisset, ac certior de conseruato eius pudore factus esset, etsi omnia consilia in bellum conuerterat, victus tamen hostis continentia, & eiusdem in suas captiuas paterna beneuolentia, decem legatos ad eas quas diximus conditiones pacis ferendas misit, quas cum immensa Alexandri superbia reiecisset, desperata pace, vterque exercitus se ad eam pugnam parauit, quæ finė imperio Persico, & initiũ Macedonio allatura erat, quod cum adhuc esset ignotum, ingenti vtrimque spe ac metu acies explicantur.

V. Consilivm Parmenionis fuit vt hostem nocturno prælio inuaderet, idque Darius facturum coniectans, frenatos equos stare, magnamque exercitus partem in armis esse iussit; quod non leue momentum Alexandro ad victoriam attulit; qui cum negaret se latrunculorum more velle vincere, & malle vt se fortunæ pœniteret, quam puderet victoriæ, exercitui nocturnam quietem attribuit; sicque postridie recentes contra fatigatos pugnarunt; & Persis diligentia nocuit, Græcis negligentia vtilis fuit.

Cum ad ipsum certamen ventum est, vterque Princeps exercitum suum, quanta maxima cura, atque affectu potest, ad fortiter pro gloria, pro salute, pro libertate pugnandum hortatur. Monet Alexander qua ratione falcatorum curruum vis eludenda sit, vel ... strepitu ... ad clypeos in ipsum hostem ..., quomodo desultorios ab equitibus deuitand ...

Dextro ... pugnatum est, effusi ... principio falcati currus non leuia intulere damna; adeo vt effusa ... Macedones ordines suos ea parte turbarent, quibus ... Mazæus, ad ipsa vsque Macedonum impedimenta, captiuosq; pene iam, qui iuncti suis, Macedones ancipiti malo circumuentos inuadunt; ad quod depellendum duces aliquos ingens cura sollicitat, repugnante Alexandro, ac verente ne cura recuperandi sua, militem à prælio auerteret; ad ea nihilominus varia fortuna pugnatum est. Deinde in media acie, & maxime ad vtrumque regem bel... summa vis incubuit. Curru Darius, Alex. equo vehebatur, & iunctis prope agminibus prælium accendebant. Vtrunque regem delecti tuebantur immemores sui. Quippe amisso rege nec volebant salui esse, nec poterant: & ante oculos sui regis mortem oppetere egregium ducebant.

Macedonibvs victoriæ initium fuit auriga Darij hasta transfixus, vt Curtius, Arrianus, & Diodorus tradunt. Cum enim Persæ ipsum regem occisum esse credidissent, lugubri vlulatu, & incondito clamore totam fere aciem, adhuc æquo marte pugnantem, turbauere. Dicitur acinace stricto Darius dubitasse, an fugæ dedecus honesta morte vitaret: dumque spem inter & desperationem hæsitat, sensim Persæ cedebant. Alex. mutato equo resistentium aduersa ora fodiebat, fugientium terga. Itaq; non pugna, sed cædes erat, cum Darius quoque currum suum in fugam vertit, hærebat in tergis fugientium victor, & prospectum oculorum nubes pulueris auferebat, dum par vtrinque studium erat aliorum effugere, aliorum comprehendere fugientes.

VIII. Varvm cum ex altera parte, in qua erat Parmenio, acies Macedonum, vrgente Mazæo, cum omni suorum equitatu, vehementissime laboraret, misit Parmenio ad Alexandrum, qui discrimini admoneret, & nisi subueniret fugam suorum sisti non posse. Ergo fremens sibi eripi Darium, persequi desinit, & ad aciem redit, in qua iam audita à Mazæo regis fuga Persarum animos fregit: itaque languidius hosti instabant. Tauro ergo illi resumptis animis vrsere vehementius, denique fuga se Mazæus cum suis è pugna eijcit, & Tigri superato Babylonem cum reliquijs deuicti exercitus intrat. Rex ingens spatium fuga emensus Arbellam peruenit, indeque trans montes Armeniæ in Mediam fugit, ratus, vt erat, Alexandrum copias suas, & infinita prædæ impedimenta Susas, Babylonem, atque in alias populosas vrbes potius, quam in aspera Medorum deducturum.

IX. Cecidervnt Persarum, quorum numerus iniri potuit, ad 40. millia, Macedonum minus quam trecenti desiderati fuere. Arrianus minus quam centum capita ait defuisse: vtrunq; numerum multum Diodorus variat. Nam illinc 90. millia, hinc 50. cæsos affirmat. Calendis Octobris pugna commissa dicitur, decem diebus ab eclipsi Lunæ, vt putant Scaliger & Temporar. vel duodecimo vt Buntingus, vel vndecimo, vt Plutarchus. Valdeque fallitur interpres Arriani eum mensem Pyanepsionem Iulium vertit: nec minus Arrianus, qui eo tempore Aristophanem in magistratu retinet, nec de mense cum Plutarcho, alijsq; consentit. Reliquum anni tempus Darius in fuga, ac reparandis copijs, Alexander in reficiendo primum Babylone aliqua quiete exercitu, moxque in hoste persequendo consumpsit. Babylonem Alexander, instructa quasi ad pugnã acie, ingressus est, Babyloniorũ vniuersa multitudine portis effusa. Sacerdotes principesq; ciuitatis ei obuiam prodiere, & munera certatim, vrbem insuper, ac regis thesauros obtulere. Hic nimirum quod ait Plutarchus, rex Asiæ salutatur Alexander, magnifice dijs sacrificauit, amicis opes, domos, & principatus largitus est; & gloriose scripsit in Græciam omnes se aboleuisse tyrannides, &c. his consentanea. Ibi ad 30. dies moratus, Susas profectus, rebus omnibus, nemine contradicente, potitus est. Ibique Darij matrem & filias, & Ochum filium reliquit magistris, qui eos Græcam linguam edocerent adhibitis.

Intirea autem etiam in Græcia res Alexandri bene cesse-

… int … næ … A-
… , in
… Rex … pate … um
… vit … cæde …
Di … do … qui … , Il-
lustriente Curtio, … Vt erg … ca-
sin A …

IMPERIVM Persarum … Alexandro … nibus
… omnium … que anno
Darij post ei … ade, & … um
… on … um … tuæ pa-
tan … ex … us … it, & … regio-
nes sibi obe … entes, … com … disse impe-
rium … bet. Atque … anno … inum
Darium … Arbelis … Diodo-
rus tradunt, quorum ille etiam mensem Hecatombæone,
id est, Iunium nominat. Ex quo etiam apparet dimidiam
sequentis anni Iuliani partem ad Imperium Darij, alteram
ad Monarchiam Alexandri pertinere. Ducentos ergo &
octo annos cum dimidio Imperium Persarum stetit; quæ
plane communis esset omnium recentiorum sententia, ni-
si iam nonnulli ab eius principio decepti essent, dum idē
faciunt initium Regni Cyri, atque Imperij eiusdem; cum
tamen regnum eius viginti tribus annis diuturnius fuerit
imperio eiusdem. Regnum quippe an. 1. Olym. 55. sump-
sit exordium, Imperium autem, quod 7. tantum annorum
fuit, Olymp. 60. anno 4. ex quo ad præsentem annum O-
lympiades 52 id est, ducenti & octo anni numerantur. Quę
Sub init. l. 1. videtur Dionysij fuisse sententia, cum ait Persas non mul-
tum vltra ducentos annos stetisse in rerum fastigio. Itaq;
cum Curtius 230. annos Persarum imperio tribuit, vide-
tur & ipse imperium Persarum à Cyri regno, non ab Impe-
rio, & à deuicta Babylone inchoasse.

XII. *Alexander Persidem* … EXERCITV nonnulla quiete refecto, Alexander Persi-
dé engit, & Mediam quo confugerat Darius. Susis ergo
mouens Pasitigrim amnem transgressus, Vxiorum fines in-
greditur, quorū qui plana incolebant Alexandro deditio-
né fecerunt: atqui montana obtinebant, Alexandro tran-
situm in Persidem negarunt, nisi certa quadam pecunia
persoluta, quā ab ipsis Persarum regibus, pro transitu exi-
gebant. Sed Alexander, Susijs ductoribus vsus, aliam in-
uenit viam, qua & eos incautos inuasit, & transitū occupa-
uit, eosq; multis interfectis subiugauit, ac tributo pressit.

Persidis fauces … Inde etiam ad alias Persidis fauces ventum est, quas A-
riobarzanes muro clauserat, & tuebatur, cum magna mi-
litum manu, sed inde quoque eum Alexandri industria,
ac felicitas depulit. Nam captiuorum nonnulli, cum par-
te copiarum, Alexandrum longo circuitu, ad alteram mu-
ri partem circumduxerunt: moxque cum vtrimque vrge-
rentur, fusis fugatisque aduersarijs, liberum transitum ob-
tinuit, & flumen, Araxem vocat Diodorus, itineri Persico
interiectum ponte iunxit, & cum toto exercitu transmisit.

XIII *… Per… venit.* INDE magnis itineribus in Persas contendit, vt nun-
cios aduentus sui præueniret, priusquam regij thesauri à
custodibus diriperentur. Teridates quippe vrbis Persepo-
lis præfectus, ad eum literas dederat in itinere, quibus si-
gnificabat, si subito aduentu opprimeret eos, qui vrbem
Dario integram conseruare nitebantur, eam se traditam
in fidem accepturum, vt Diod. ait. Denique Persepolim
peruenit. Quæ viarum mora atque difficultates, quas ex
Arriano libauimus, facile ostendunt hanc expeditionem
non ante sequentis anni Iuliani initia fieri potuisse. Idque
vehementer confirmat Q. Curtius l. 5. qui etiam à digres-
su ex arce Persepolis, ad persequendum fugientem Darium,
scribit interiorem Persidis regionem sub ipsum vergilia-
rum ortum peragrasse, quæ sub vernum æquinoctium o-
riuntur, vnde & nomen habere dicuntur, multisque imbribus,
& prope intolerabili tempestate vexatum processere per-
seuerasse. Mox etiam ventisse … iter per petuis obsitum ni-
XIV. *Eam deinde … Persepolim … incendit.* nibus, quas frigoris vis gelu astrinxerat. montanis fœlicet
regionibus, & ad septentrionem magis vrgentibus.

PERSEPOLIM vt peruenit, & regiis thesauris potitus est
Macedonibus conuocatis demonstrauit eam vrbem regni

P… m caput, Græ … imperinf … d
dam, atque incendendam videri. Et … d … e
Parmenione, vltiurus mala, quæ ind … D…
in … tulerat, Athenis præ … , …
dæ, arce regia excepta, … I …
ad noctem efferacru … itate ad … os lon
atque imperio opibus refertas expilaru … at
ium & viginti mil … leutum … tar … iten
arx … fligante … q iac ini … ti ce …
lentiam ab Alexandro flammis ab … ipsa est: … n
licentissimis operibus ad immi … ex …
dum. quod fusius à Diodoro dei … & Curtio; q
etiam vrbem eodem incendio … Plutarc … ,
Macedones tam claram vrbem … comessa … tam,
sum j, vt primum grauatam ebrietate mentem quies red … dit, pœni-
tuisse constat, &c.

RELIQVA deinde Perside celeriter in potestatem re…
cta, in Mediam mouit vbi Darium … E
ctabat enim in Ecbatanis, certus ibi sub … t …
sis, aut Babylone hæreret: sin contra si exped … ner
sciperet, in Parthiam & Hyrcaniam, vsque ad Bactrian
se recipere, totaq; regione vastata, omnem progredi …
potestatē Alexandro præripere. Qui nihilominus … Me-
diam duodecimis castris peruenit. Cumque ab Ecbatanis
trium dierum itinere abesset, didicit quintum … diem
esse, ex quo … fugisset, pecunia ex Media … ta
talentum secum ablata, cum exercitu equitum trium mil-
lium, peditum sex millium.

ALEXANDER vbi in Ecbatana venit, suos egregie mu-
neratus, quo dam in Hyrcanos, alios in Parthos de… at
quo profectum Darium acceperat, quo & ipse max …
tineribus contendit, adeo vt multi eum consequi non pos
sent, medioque itinere fatigati sub … lerent. N …
Alexander institutum vrgens iter, vndecimis castris R…
gas peruenit. Quo videtur respexisse Plutarchus, …
Alexandrum in persequendo Dario, vndecim diebus …
citer mille ac trecenta stadia perequitasse, quæ sunt 412.
millia passuum. Raga porro, siue Ragia vnius diei itiner…
à portis Caspiis aberat, quas iam Darius erat prætergre…
sus, multis eum deserentibus, & passim domum, passim
ad Alexandrum abeuntibus. Ibi Alexander deposita spe
Darium vlla celeritate comprehendendi, quinque …
ibi substitit, & recreato exercitu suo, in Parthos d… ns
primo die iuxta Caspias pylas castra posuit; postridie …
pylas ingressus, & loca cultoribus frequentata, de
meatu exercitui prouidit, quod interiorem regionem in-
cultam didicisset.

INTEREA certi nuntij ad Alexandrum referunt, quos-
dam Darij Satrapas, in quibus erat Bessus Bactrianorum XVII
Dinasta Darium in vinculis habere. Quo audito Alexan
der maiore sibi adhuc celeritate vtendum putauit: & as-
sumptis secum amicis tantum, & equitum, peditumq; ex-
peditissimis, ad eum properat, reliquo exercitui mandans,
vt iter moderatius acceleret. Totaque nocte, & poste-
ro die ad meridiem vsque continuato itinere, aliquantum
temporis militi ad quietem dedit. Inde rursus tota nocte
progressus, diluculo in ea castra peruenit, vnde Bagistanes
Babylonius, qui id nuncium Alexandro detulerat, ante di-
scesserat. Ibi de Dario certior factus est, captiuum illum in
currū portari. Bessum eo loco Darij imperium obtinere,
& à Bactrianis equitibus, alijsque Barbaris, qui cum Dario
fugerant, ducem electum: itaque secum statuisse, vt si au-
diant Alexandrum se insequi, Darium tradant, & rebus
suis consulant; sin retrocessisse intelligant, exercitum quā
possint maximum conscribant, & communi inter se ope
imperium tueantur.

XVIII. *Ex usque …* ERGO Alexander, tametsi suis valde continuo itineris
labore fatigatis, diebus tamē noctes adiungens, & per via-
rum compendia iter accelerans, sub lucem Barbaros in-
composite fugientes, atque inermes assecutus est, quorum
plerique conspecto Alexandro, antequam certamen ex-
perirentur, vertuntur in fugam; pauci ad arma confu-
gere, quorum nonnulli cæsis, reliqui terga verterunt. *Bessus Darium … confossum …*
Bessus autem eiusque comites interea Darium … ano-
hebant,

An. 1.

... disinte... libus ne agnosceretur: ne tamé ho... regi non habe... aureis con pedibus eum vinxerant, noua ludibria subinde excogitante fortuna. Curtius.

Et Darius moritur.

At cum Alexander eorum tergo instaret, Saribarzanes & Barzaentes Darium abs se grauiter vulneratum ibidem ...quunt. Ipsi cum sexcentis equitibus sese in præcipitem fugam dederunt. Nec multo post Darius, antequam ab Alexandro visus esset, ex acceptis vulneribus interiit, annos natus circiter quinquaginta, morte quam vita felicior, aut vtraque potius infelix, nisi quod Alexandrum habuit successorem, qui se mortuo genetum, matri filium, filiabus maritum & fratrem, filio Patrem exhibuit.

XIX *Mortis modus ex Curtio.*

Q. Curtius l. 5. latissime rem exequitur. Vbi inter cętera ait Bessum, & Narbarzané animaduerso Alexandro imminente, hortatos Darium vt equum conscenderet, & se hosti fuga eriperet: cumq; ille se parricidas secuturum negaret, & Alexandri fidẽ imploraret, ab iratis multis vulneribus esse confossum. Iumenta quoq; conuulnerasse, ne longius prosequi possent, & duos seruos, qui regem comitabantur occidisse. Eoq́ue edito facinore, vt vestigia fugæ spargerent, Nabarzanem Hircaniam, Bessum Bactra paucis comitantibus petiuisse. Interim iumenta quæ Darium vehebant, nullo regente decesserant militari via, & errore delata per 4. stadia, in quadam valle constiterant, æstu vulneribusq́; fatigata. Haud procul erat fons, ad quem monstratum a peritis Polystratus Macedo siti macetatus accessit. Ac dum galea haustam aquam sorbet, tela iumentorũ deficientium corporibus infixa conspicit; miratusq́; confossa potius, quam abacta esse, semiuiui hominis corpus, cum propius accessisset, in sordido vehiculo reperit, atque Darium, multis quidem vulneribus confossum, adhuc tamen spirantem, esse cognouit.

Moribundus a Maced. reperitur.

XX. *Vltima eius vota. Alexandri in Darium pietatis ostensio.*

Iamque deficiens aquam poposcit, quã allatam postquam bibit, Polystrato qui eam tulerat, gratias egit, referreq́ue ab eo hæc Alexandro optauit; Alex. vero, inquit, dij, pro eius summa in meos humanitate ac clementia, grates referant. Cui hoc fidei regiæ vnicum dextræ pignus pro me dabis. Hæc dicentem accepta Polystrati manu vita destituit.

Quibus Alexandro nunciatis, ad corpus demortui perueniens, tam indignam illo fastigio mortem, lacrymis persecutus est. Demptaque sibi clamyde corpus illius contexit, atque regio ornatum cultu, ad matrem Sisygambim, patrio, regioque more sepeliendum, atque regiis maiorum suorum tumulis inferendum misit. Ita Q. Curtius, & Plutarchus. Diodorus etiam ait traditum à quibusdam, adhuc spiranti Alexandrum superuenisse, ab eoque rogatum ne cædem multam pateretur. Iustinus eadem habet quæ Curtius, ac totidem pene verbis. Hic libet parodice cum magno Poëta dicere.

Hic finis Darij fatorum, hic exitus illum
Sorte tulit, Persas victos, ac prolapsa videntem.
Imperia; innumeris populis, regnisq́, superbum.
Regnatorem Asiæ!

XXI *Alexander Imperator.*

ALEXANDER IMPERATOR.

Etsi rationi consentaneum erat, vt Gręcorũ imperium ab Alexandro homine Græco partũ, & aliquot annis possessum, ab eodẽ in annis eiusdem imperij numerandis inchoaretur: Asiani tamen, quorum consuetudinem secuti sunt Iudæi, qui libros Machabæorum, & ipsi Asiani scripserunt, initium regni Græcorum à Seleuco primo, qui & Nicanor dictus est, duxerunt, vt suo loco dicetur. Dictum porro est Græcorũ imperium, non quia Græcia, aut aliqua eius vrbs imperij sedes fuerit, vt Niniue Assyriorum, Babylon Chaldæorum, Ecbatana Medorum, Persepolis Persarum, & Roma Romanorũ; aut quia omnes eius principes Græci fuerint, sed quia ab homine Græco partũ ad principes Gręcos transfusũ, apud eos per annos plurimus propagatum est, donec à Romanis euersum succubuit, eorũq; nominis ac potentiæ cessit. Nos ergo Gręcorum, Asianorumue numerandi rationem, quam etiam scriptura sacra secuta est, amplectemur. Nam facile erit octodecim priores annos, qui ab hoc Alexandri anno, vsque ad primum Seleuci fluxerunt, Asianæ chronologiæ adiungere.

Alexandri Imperium.

XXII. *Reliquias belli persequitur.*

Mortuo Dario, non distulit Alexander eius interfectores bello prosequi, siue sua ipsius, siue Darij causa. Multas enim prouincias ... sua potestate habebant quæ ad imperium Persarum, quod ipse a... quisierat, pertinebant: nec oportebat cõsceleratos ho... ac principij in parricidas à quo nulla in re violati fuerant, sed summis honoribus, diuitiisq; aucti, tantum facinus impune ferre, præsertim cum Bessus, vt Persarum nonnulli referebant, Tiaram erectam Persicamq; vestem regiam in more gestaret & immutato Bessi nomine, se Artaxerxem, & Asiæ regem vocaret; nec paucas secum Bactrianorum, quorum erat Satrapa, ac Persarum, qui ad eum confugerant, copias haberet, pluresque confœderatorum Scytharum expectaret. Vni tamen illorum Satraparum tanti parricidij reo, mox veniam dedit, nec priore dignitate minuit, vt dicemus.

XXIII. *Multorum fauorem concilians Parthiam & Hyrcaniam subigit.*

Interea Alexander vt se regem Asię factis ostenderet, firmaretque, teste Q. Curtio a Oxidati nobili Persę, qui à Dario capitali supplicio destinatus, cohibebatur, in vinculis, liberato Satrapiam Mediæ attribuit; & Oxatrẽ Darij fratrem recepit in cohortem amicorum, omni vetustæ claritatis honore seruato: hinc Parthienem peruenit, vbi erat vrbs, ea tempestate clara, à Græcis condita, nomine Hecatompylos, vbi statiua Rex habuit.

Ibi incerto authore otiosi militis sparsus est rumor, regẽ contentum rebus quas gesserat, in Macedoniam protinus redire statuisse. Fecerant rumori fidem Græci milites domum redire iussi. Itaq; Macedones quoque finem militię adesse rati, discurrunt lymphatis similes in tabernacula, & itineri sarcinas aptant. Ea re territus Alexander, vt qui Indos, atq; vltima orientis peragrare statuisset, præfectos copiarum in prætorium contrahit, obortisq; lacrymis ex medio gloriæ spatio reuocari se, victi magis, quã victoris fortunam in patriam relaturum; conquestus est. Cumque eos sibi reddidisset ad omnia paratos & obsequentes, etiam militum concionem aduocauit, in qua perquam accurata oratione docuit belli reliquias necessario persequendas: spe etiam data non longinqui, sed clarioris longe tutiorisque reditus. Summa militum alacritate excepta est oratio, iubentium quocunque vellet, duceret.

XXIV. *Alex. maior progredi ...*

Nec rex moratus impetum, tertioque per Parthienem die, ad fines Hircaniæ penetrat, relicto ad Parthienem ... eodam pręsidio. Ibi quartum iam diem quietem militi dederat, cum literas Nabarzanis, qui Darium cum Besse interfecerat, accepit, quibus & factum excusabat, & fidem ab Alexandro postulabat: qui non dubitauit fidem dare, si venisset, inuiolatum fore. Interea Rex per Hircaniam iter facit, & totam regionem, deditione Satraparum in potestatem recepit. Iamq́ue Rex vltima Hircaniæ intrauerat, cum Artabazus 95. annum agens Dario iampridem fidissimus, cum propinquis Darij, ac 9. suis liberis, modicaque Græcorum militum manu occurrit; dextram venienti obtulit Rex, quippe & hospes Philippi fuerat, cum Ocho regnante exularet, & hospitij pignora, in regem suum ad vltimum fides conseruata vincebat.

XXV. *Rex apud Mardos gesta.*

Hoc ergo comiter accepto, Hyrcaniæ confinem Mardorum gentem, quæ sola nec legatos miserat, nec videbatur imperata factura, cultu quippe vitæ aspera, & latrociniis assueta, Alexander noctu confecto itinere, improuisus inuadit: tumultus magis, quã prælium fuit. Deturbati ex collibus, quos occupauerant Barbari profugiunt, proximique vici ab incolis deserti capiuntur. Sed interiora regionis adire difficillimum erat, propter syluas atque arbores, per omnes aditus interceptas. Dumq́ue ignotis locis plerique oberrant, excepti sunt quidam ab incolis, cum equo Alexandri Bucephalo, quem ille maximi faciebat. Nam nudus vbi erat, equisonem admittebat solum: at regio instructus ornatu, ne huic quidẽ præbebat accessum, sed vni Alexandro, cum vellet ascendere, sponte sua genua submittebat, excipiebaturq́ue sentire quẽ veheret: vt aiunt Curtius & Diodorus. Ergo Alexander ira ac dolore stimulatus, equum vestigari iubet, & per interpretem pronunciari, ni reddidissent neminem esse victurum. Hac denunciatione territi, cum donis equum adducunt.

XXVI. *Mardos de...*

Sed nec sic mitigator, cædi syluas iubet, aggestaque humo

…mo ex monti his planiciem ramis i… peciam exag… rati. Quo facto Barbari desperati regionem, quam occupauerant posse retineri, gentem suam dedidere. Rex obsidibus acceptis, inde quinto die in statiua reuertitur, Artabazum deinde geminato honore, quem ei dudum Darius habuerat, donatum remisit. Ipse ad vrbem Hyrcaniæ, Zadracarta Arrianus appellat, in qua regia Darij fuit, venit, vbi Nabarzanes accepta fide, cum ingentibus donis accurrit, ac veniam obtinuit, imo & regioni, quam ante obtinuerat, præfectus est. 2. His peractis Bactrianam aggreditur expeditionem: quod iter eum Arrianus per multas niues, in magna rerum omnium penuria, per summos militum labores, & pugnas finitimarum gentium confecisse dicat, eam profectionem in annum sequentem, cum Diodoro referemus.

XXVII. Romæ sub huius anni Coss. Locaoi Romam venerunt, orantes vt in fidem reciperentur, & ab armis Samnitium defenderentur. Ad eos Senatus legatos misit, qui denunciarent vt ab ijs populis vim abstinerent, qui in fide Romani populi essent. Paruerunt Samnites, non quia pacem volebant, sed quia nondum ad bellum parati erant.

Eodem anno Priuernates, cum Fundanis quibusdam bellū contra Romanos susciprunt. Sed Fundani ad Coss. pacis caosa venirunt, negantes publico decreto, aut voluntate aliquos de suis contra ipsos arma suscepisse, ideoque illos à Consule victos, victi enim fuerant, non patriam Fundus, sed Priuernum petijsse. Itaque in fide atque amicitia retenti, bellum in Priuernates conuersum, & principes defectionis castigati.

Interea tumultus Gallici fama Romam peruasit, sed ea cura in nouos consules incubuit.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3724.

I. N.XX. NOtatur hic annus, qui Antiphontem prætorem habuit, à Dionysio Halycarnasseo in opusc. ad Ammæum, nonus, vel decimus, vt inquit Plutarchus in vita Demosthenis, post Chæronense prælium. Sed rectius Dion. octauus est post obitum Philippi, quo tempore Alexander ad Arbelam victoria potitus est. Quo anno habitam ait a Demosthene omnium præstantissimam orationem, quæ est de Corona. Verum Philippi annus octauus fuit tantum inchoatus: victoria etiam ad Arbelam, sic intelligenda est, vt oratio habita sit ante annum ab illa victoria euolutum. Fuit, ait Plutarch. sub fin. vitæ Demosth. hoc iudicium celeberrimum, qua oratorum fama: qua iudicum fortitudine; qui cum Demosth accusatores plurimum id temporis possent, Macedonibusque fauderent, non condemnauerunt Demosthenis caput, sed ita splendide absoluerunt, vt minus quinta quaque sententia secundum Æschinem iudicarent. Ille confestim cessit ex vrbe, Rhodique, atque in Ionia ludum habuit, ibique ætatem exegit. Vide Schol. in vita Demosth. hoc ipso anno.

2. N XXII. In Mardorum regione, lib. 12. ait Iustinus occurrit ei Thalestris, siue Minithæa Amazonum regina, cum trecentis mulieribus, 25. dierum inter infestissimas gentes itinere cōfecto ex rege liberos quæsitura: cuius conspectus aduentusque admirationi fuit, & triginta diebus otio datis a rege, vt visa est vterum implesse discessit. Diodorus Siculus l. 17 eandem historiam narrat cum aliqua diuersitate. Hæc inquit, terris inter Phasim & Thermodontem imperitabat, pulchritudine & robore corporis excellens, & gente sua, ob virilem animi celsitudinem, venerationi habita. Reliquis autem copijs in Hyrcaniæ finibus relictis, cum trecentis Amazonibus habitu bellico instructis, ad regem se contulerat, &c. sed commorationem non triginta, sed tredecim dierum duntaxat, refert. Quibus simillima scribit Q. Curtius lib. 6. nisi quod finitimam Hyrcaniæ gentem Amazonum fuisse tradit, ad ponti scilicet Euxini littora orientalia, iuxta Ptolemæum: nedum viginti quinque dierum itinere disiunctam, vt vult Iustinus. Verum Arrianus hoc loco de Amazonibus nullum verbū. Lib. etiam 7 existimat Amazonum gentem tempore Alexandri non superfuisse, idque ex silentio Aristobuli, Ptolemæi Lagi, & Xenophontis confirmat, a quibus ea narrantur, quæ mentionem Amazonum requirerent. Itaque persuasum habet Amazones quidem aliquando extitisse, quippe à clarissimis scriptoribus celebratas: Alexandri autem tempore equestres quasdam mulieres, & more Amazonum armatas, exhibitas Alexandro ab Atropate Mediæ Satrapa. Qua de re alius erit dicendi locus, nunc equestres mulieres, quotquot plures consentiunt, Amazonas appellamus liceri.

ANNVS MVNDI 3725 SEXTÆ ÆTATIS 209. Imperij Alexandri … Regni 8. Iaddi siue Ieddoæ Pontificis 36 Olympiadis CXII. An. 4. Archonte Cephisophonte. Vrbis conditæ 424. L. Æmilio Mamerco, & Cn. Plautio Coss.

Anhelitus… Cephisophon in Olmarcho.

ANNVS ANTE CHRISTVM 328.

IAM Alexander ab obitu Darij, Parthienem, Mardorumque regionem in potestatem redegerat, cum palam cupiditates suas soluere cœpit, continentiamque ac moderationem in altissima quaque fortuna eminentia bona, in superbiam ac lasciuiam vertit; adeo vt trecentis & 60. concubinis, totidem quot Dario fuerant, regiam impleret, vt fusius lib. 6. scribit Curtius. a Cumque eam ob causam grauiter offenderetur exercitus, gratiam liberalitate, donisque recuperare tentabat. Sed liberis precium seruitutis ingratum erat. Igitur ne in seditionem res verteretur, otium bello interpellandum erat, cuius materiam suggerebat magnam atque legitimam Bessus, Bactrianorum nuper Satrapa, inde regis sui carnifex, qui Persarum ambiebat imperium. Ergo cum infesto exercitu Bactrianam regionem petit. Sed Nicanor Parmenionis filius subita morte correptus est, ad quem humandum fratrem eius Philotam, cum idonea militum manu reliquit, ipse contendit ad Bessum. I. Alexander in otio mollescit. a Sub medium.

Iter facienti literæ ei afferuntur à finitimis Satrapis, è quibus cognoscit Bessum quidem hostili animo occurrere cum exercitu; cæterum Satibarzanem quem Satrapam Areorum perseuerare, vt viuo Dario, voluisset, ab eo ad Bessum defecisse, occiso Anaxippo Alex. amico cum quadraginta equitibus, quos ei socios adiunxerat, vt inquit Arrianus. Eo cognito, quanquam Besso imminebat, tamen Satibarzanem prius opprimendum ratus, tota nocte strenue facto itinere, improuisus hosti superuenit: sed is cum duobus equitum millibus, quos temporis angustiæ cogere patiebantur, Bactra perfugit; cæteri montes occupauerunt, in quorum obsidione Cratero relicto, ipse Satibarzanem sequi festinabat; sed quia is longius iam aberat, ad Craterum redit, cum quo labore multo, obsessos in montibus hostes, incendio magna ex parte consumpsit, Ciuitatem Artacoanam deditione accepit. Inde digressus supplementum nouorum militum è Græcia accepit, & Nabarzanes suppliciorum metu profugit in Indiam. Cum Alexander domestico facinore tantum non periit. II. Expeditio in Bactrianos, & Bessum interrumpitur. In Satibarzanem mouet.

PHILOTAS enim Parmenionis filius, cum aliquot primariis viris, in regem coniurauerant: in quibus Dymnus quidam, qui cum exoletum Nicomachum misere deperiret, ei rem totam patefecit. Is rem ad fratrem Ceballinū defert, qui non ausus est adire regem, ne si regiam intrasset, non assuetus adire regem, coniurati proditos se esse rescirent. Itaque Philotæ, quæ à fratre accepisset enarrat, & sine cunctatione regi nunciare iubet. Is cum biduum distulisset, (& erant in tertium diem insidiæ comparatę.) Ceballinus per Metronem nobilem iuuenem Regi rem lauantí rem totam aperit. Is missis satellitibus Dymnum comprehendit; qui non ignarus quam ob causam à rege accerseretur, gladio se petiit, ex quo vulnere mox interiit. Ceballinus rogatus ab Alexandro quandudum de insidiis à Nicomacho comperisset, tertium iam diem adesse refert: & cum ob culpam tarditatis in vincola raperetur, exclamauit se statim atque audiuisset à Nicomacho fratre, rem ad Philotam detulisse, eumque obnixe rogasse, vt Regi periculum suum patefaceret. III. Philotas in Alexandrū coniurat.

REX accersitum Philotam huius dissimulationis accusat. Is leuis autoris contempsisse sermonem refert, veritū ne iurgium inter amatorem & exoletum detulisse cum aliorum risu videretur: complexusque regem orare cœpit, vt præteritam vitam potius, quam præsentis silentij culpam intueretur. Rex altius iram supprimens, vt euentus do- IV. Accusatur à rege.

rus docuit, dexteram reconciliatæ gratiæ pignus obtulit. Mox enim aduocato amicorum concilio, cui adhibitus non est Philotas, introductus est Nicomachus. In eo, annitente maxime Cratero eius æmulo, Philotas in quæstionem ad consilia aperiendos dandus decernitur. Cumque noctu iussu regis esset comprehensus, & in concionem armatam introductus, Rex de eo ac patre eius Parmenione Med. Satrapa, multa questus, milites in Philotam vehementer accendit.

V. Is cum neque ab indicibus proditionis nominaretur, & silentij veniam à rege impetrauisse sibi videretur, cum insuper religatis post tergum manibus, obsoleto amiculo velatus esset inductus, miserabili habitu exercitum ad misericordiam, in tanta fortunæ commutatione commouit. Sed rursus tam amicorum regis, quam ipsiusmet regis criminosa oratione exasperatus, ad probabilem Philotæ defensionem surdas pene antes attulit. Cum autem tormentis Philotas coniurationem fassus est, ne amicorum quidem misericordiam obtinuit, sed omnium odio oppressus, suppliciis dilaceratus interiit. Cæteri quoque, quos Nicomachus nominauit, in quibus Demetrius more patrio dato signo saxis obruti sunt. Hæc Quintius Curtius lib. 6. pluribus. At Arrianus lib. 3. iaculis confossos scribit, & Demetrium posterius comprehensum. Nec finis hic cædium domesticarum fuit. Nam, vt idem lib. 7. retulit, mox etiam Lyncestes, qui tertium iam annum tenebatur in vinculis, quod Regem occidere voluisse à duobus indicibus delatus esset: idemque iampridem in Philippi quoque necem cum Pausania conspirasse, veteri regis dolore recrudescente per periculum præsens è custodia educitur, iussusque causam dicere, hæsitans trepidusque pauca dixit, quæ hæsitatio cum conscientiæ indicium, non memoriæ vitium putaretur, ab astantibus confossus est lanceis. Amici etiam Philotæ, Amynthas in primis, eiusque minimus natu frater Polemon graue capitis discrimen adierunt. Exercitus tamen misericordia, & Regis clementia innocentes dicti, in gratiam cum rege redierunt.

VI. Non ita Parmenio Philotæ Pater. Nam concione dimissa Rex Polydamantem cum fratribus suis vocari iubet, virum Parmenioni longe gratissimum. Ei ergo dat in mandatis, vt in Mediam, Parmenionis occidendi causa, quam primum adeat, literas ad eum, tam ab Alexandro, quam Philotæ nomine scriptas, eiusque sigillo munitas deferat, tanta celeritate, vt famam cædis Philotæ anteuertat. Eas literas dum legit Parmenio, iubet hominem confodi, præfectorum opera, ad quos proprias mittebat literas, adiutus: fratres eius interea apud regem obsides fore.

Hæc vt mandata erant, ita perfecta sunt; & mutinantium militum seditio, Regis literis compressa est: caput ad regem delatum, reliquum corpus sepulturæ mandatum est, hic finis Parmenionis, & Philotæ fuit.

VII. His gestis Bactrianos, Bessumque tyrannum per Euergetas petit, qui olim Ariaspi Curtio, Agriaspæ Arriano, Arimaspi Diodoro dicti fuerant: inde Euergetæ ob beneficium olim exercitui Cyri, extrema inopia laboranti præstitum dicti fuerunt. Eam gentem sexaginta dierum spatio tranquillè ordinauit Alexander, & magna pecunia ob egregiam in Cyrum fidem donauit, & vicino quem petierunt agro. Eodemque loco Apollini sacrum fecit, & Demetrium vnum è custodibus corporis, quem Philotæ coniurationis participem fuisse suspicabantur, comprehendit, & Ptolemæum Lagi in eius locum suffecit. Cæterum fuit hic Cyrus, magnus ille imperij Persici conditor, vt Diodorus scribit. Idem Diodorus ait Gedrosios Euergetarum finitimos, amicè quoque Alexandrum excepisse, & vtrique genti eundem prætorem Tetidatem datum, quem Amenidem vocat Curtius, & scribam olim Darij fuisse refert. Gedronios Drangas, & Drangas vocat Arrianus, & subactos ait. Inde etiam Arachosios subegit, eisque prætorem Memnonem assignauit, quatuor peditum millibus, cum sexcentis equitibus in præsidium relictis: cum qua victoria Diodorus hunc annum terminat.

PARMENIO AB ALEXANDRO OCCIDITUR. VIII. Romanos porro nondum perfunctos cura Priuernatis belli, tumultus Gallici fama atrox inuasit, haud ferme vnquam neglecta patribus. Extemplo igitur consules noui Cal. Quintil. eo ipso die quo magistratum inierant, prouincias sortiti sunt. Mamerco Gallicum bellum obuenit, sed ingenti cura contracto exercitu, Gallus hostis nusquam comparuit, Polib. lib. 2. ait Gallos, vt viderunt Romanorum incrementa, etiam pacem cum ijs, ac fœdus iniisse, ac per annos triginta constanter seruasse, ad annum scilicet vrbis 454. vt ibi rursum notabimus. Itaque à Gallis Priuernum omnis conuersa vis est. Et siue capta vi vrbe, siue dedita, nam alij aliter tradidere, Vitruuius Priuernatum dux viuus in Plautij Consulis potestatem venit, isque Romam missus, in carcere vsque ad triumphum consulis detentus, inde post verbera cum socijs noxæ necatus est.

IX. Mox Consul auctor Senatui fuit, vt multitudini parceretur, & quoniam Romanos inter Samnitesque interiecti erant Priuernates, quam minimum iratum inter Romanos ac Priuernates relinqui cupiebat, eoque optimi quique in Senatu inclinabant; sed libertas loquendi legati Priuernatis res non parum turbauit; cum diceret Romanos secum non diuturnam pacem habituros si malam dedissent; si vero bonam, fidam atque perpetuam. Sed Consulis prudentia factum est, vt non solum libertas fraudi non esset, sed Ciuitatis etiam iure Priuernates donarentur, Senatu Populoque consentiente.

ANNUS MUNDI 3726. SEXTÆ ÆTATIS 210. Imper. Alexandri 3. Regni 9. Iaddi siue Ieddoæ Pontificis 37. Olympiadis CXIII. An. 1. Archonte Euthycrito. Vrbis conditæ 425. Plaucio Proculo, P. Cornelio Scapula Coss.

ANNUS ANTE CHRISTUM 327.

I. Ad Bactrianos transiturus Alexander hoc anno, quo cœpta est Olympias 113. quæ Clitonem Macedonem victorem coronauit, Paropamisadas eis ab occidente coniunctos obiectos habuit: agreste hominum genus, & inter barbaros illos maxime inconditum; locorum quippe asperitas, etiam hominum ingenia durauerat: gelidissimum Septentrionis axem magna ex parte spectant; meridiana regio ad mare Indicum vergit teste Curtio: quæ causa videtur cur ab Arriano Indi Arachosiis finitimi appellentur. Eam regionem niuibus, geluque obsitam, per summos exercitus sui labores, ærumnasque superauit. Inde Caucasum, Taurumque montes, vnde omnia fere Asiæ flumina, alia in rubrum, alia in Caspium mare, alia in Hircanum, & Ponticum decidunt, septendecim dierum spatio cum exercitu emensus est.

II. Rupes in Caucaso, inquit Curtius, decem in circuitu stadia complectitur, quatuor in altitudinem excedit, in qua vinctum Prometheum fuisse antiquitus tradit. Condendæ in radicibus montis vrbi sedes electa est. Septem millibus seniorum Macedonum, & præterea militibus, quorum opera vti desisset, permissum in nouam vrbem considere hanc quoque Alexandriam incolæ appellauerunt. Eadem fere Diodorus habet in hunc annum, sed aucta de more, ac nonnihil mutata: vt cum inquit septem millia non Macedonum, sed Barbarorum fuisse, qui scilicet in medijs niuibus, in casis habitare solebant; idque probabilius videtur. Nam Macedonibus haud dubie mitius cœlum, solumque elegisset Alexander, ipsique Macedones, quantumuis fessi malis, ad redimendam tamen in patriam præoptassent. Addit etiam alias quoque vrbes in ea regione ab Alexandro conditas, vnius diei itinere ab Alexandria distantes.

In-

An. 3.

… duces Alexandri aduersus Satibarzanem Satrapam … prælium committunt … fugam inchoauerunt, qui in Satibarzanem … congressus singulari certamine, iaculoque … transfossus cecidit. Sic Arrianus libro 3. quæ locupletius à Diodoro lib. 17. & Curtio libro septimo exaggerantur.

Bessi conatus & consilia. Bessus porro quem vnum maxime petebat Alexander, intelligens eum aduentare, ijs comitantibus, qui eum eo participes consiliorum de Dario interficiendo fuerant, alijsq; Bactrianis fere septem millibus, & Dais vltra Tanaim fluuium habitantibus, regionem Caucaso adiacentem depopulatus est, vt Alexandrum à progressione impediret: naues quoque quibus Oxus fluuius traijciendos erat succendit. Tum inter epulas verbis ferox, & parto per scelus regno superbus, hostem contemnit, & amicum Cobarem, vel Bagodoram Diodoro, salutaria monentem, propemodum interficit. Statuitque in Sogdianos recedere, Oxumque amnem velut murum hosti obijcere, dum ex finitimis gentibus valida auxilia concurrant, vt referunt Curtius & Arrianus.

IV. *A Bactrianis desertus ad Sogdianos.* Verum posteaquam aduentare Alexandrum compertum est, Bactriani in suos quisque vicos dilapsi Bessum reliquerunt, quem intelligebant in vna fuga spem salutis habere positam. Ille cum clientum manu, qui non mutauerant fidem, Oxo amne superato, exustisque nauigiis, quibus traiecerat, ne ijsdem hostis vteretur, nouas copias in Sogdianis contrahere cœpit. *Macedonum penuria.* Alexander autem superato per summa frigora, & ærumnas Caucaso, rerum omnium penuria conflictari cœpit; & piscibus iam herbisque deficientibus, iumentorum carnibus, quibus onera portabant, traxere vitam, dum in Bactrianos peruentum est: *Bactriani domantur.* vbi præcipuas vrbes Aornum & Bactra primo impetu cepit, & regionem ipsam Artabazo cum præsidio commisit.

Ipse cum expedito agmine Susitanorum nocte loca deserta intrat, vbi primum æstu, sitique ab eius exercitu vehementer laboratum est.

V. *Oxum flumen quo transmittit Alexander.* Postquam ad Oxum ventum est, nocturno itinere nō lætior illuxit dies; quia & nauigia deerant, nec pons erigi poterat, nudo sterilique circa amnem solo. Consilium ergo necessitas suggerit. vtres quamplurimos stramētis impleuere, quibus incubantes amnem sexto demum die, vt Curtius refert, vel quinto, vt Arrianus, vniuersi transnauere. Iamque ad persequendum Bessum statuerat progredi, cum quæ circa Bessum gererentur, cognoscit, quæ aliter à Curtio, aliter ab Arriano referuntur: summa rei hæc est ex vtroque.

Bessus ob amicis conspirato comprehenditur. Spitamenes, qui inter amicos præcipuo à Besso honore colebatur, vt Alexandrum flumen Oxum superasse cognoscit, siue Bessi rebus diffisus, siue Darij vindicandi cupidus, ascitis Datapherne, & Catene coniurationis socijs, Bessum Alexandro tradere statuit. Ergo ad eum nuncios mittunt, pollicentes, si aliquem ex ducibus, cum aliquibus copiis mitteret, se Bessum, qui in custodia citra vincula teneretur, ei tradituros.

VI. *Ptolemæo … traditur.* Alexander eo Ptolemæum Lagi destinat, ipse lentius exercitum ducit. Ptolemæus magna celeritate vsus, ad vicum peruenit, in quo Bessus cum paucis militibus agebat, quem cum equitatu cinxisset, edixit oppidanis omnes incolumes fore, si Bessum traderent. Ij Ptolemæum in oppidum admittunt, à quo & captus est. *Modus capti …* Curtius autem ait Spitamenem ad Bessum venisse, & remotis arbitris retulisse compertum sibi insidiatos et Dataphernem, & Catenem, vt eum viuum Alexandro traderent; sed id dum agitant, à semet occupatos esse, ac vinctos teneri. Bessus tanto merito vt credebat obligatus, adduci eos ad se iubet. *… ad Alexandrū.* Illi manibus sua sponte religatis, ab octo iuuenibus patricibus consilij trahebantur: quos Bessus truci vultu intuens consurgit, manibus non temperaturus. At illi simulatione omissa circumsistunt eum, & frustra repugnantem vinciunt, direpto ex capite regni insigni, lacerataque veste, quam spolijs occisi regis induerat: & in equum impositum ad Alexandrum ducunt.

F … ad Tanaim amnem, cum … mene, vt vult Curtius, tum Ptolemæo, vt … Arrianus, non solum vinctus, sed … in collum inie… nudo corpore … laniatu spoliatus, … vniuerso exercitui tam Macedonum, quam Barbarorum … spectaculum: & exprobrata Domini sui cæde, … flagris cædi iuberet, & mox supplicium capite persoluturus, in Bactra remittitur. Bactris accitis … in Darium per … tes et summasque aures præcidi iussit: deinde in Ecbatana misit, vt ibi in Medorum, Persarumque concilio morte mulctaretur. Ita Arrianus lib. 4. Curtius autem scribit traditum à Rege Oxatri fratri Darij, quem inter corporis custodes habebat, vt cruci affixus, mutilatis auribus, naribusque, sagittis configeretur: cæterum supplicium eius dilatum, vt eo loco, in quo Darium ipse occiderat, necaretur.

Minutatim conciditur. Diodorus vero, Bessum, inquit, Darij fratri, cæterisque eius propinquis, ad supplicium illorum arbitratu, de eo sumendum concessit. Hi omni contumeliæ, & cruciatus genere in hominem grassati, corpore tandem minutatim conciso, particulas hinc illucque fundis dijecerunt. Plutarchus autem duabus eum arboribus incuruatis alligatum scribit, & ab ijs in suam rectitudinem redeuntibus discerptum.

VIII. *Macedones à Barbaris … Curt. l.* Interea Macedones ad pabulum incomposito agmine egressi, à barbaris, ij viginti millia erant Curtio, 30. Arriano, qui de proximis montibus decurrerant, opprimuntur, pluresque capti, quam occisi. Barbari autem captiuos præ se agentes rursus in montes receperunt se, quos dū rex obsidet, inter promptissimos dimicans sagitta grauiter ictus est, quæ in medio crure fixa reliquerat spiculum, quem mœsti Macedones in castra retulerunt. Collis nihilominus captus est, ac plerique Barbarorum à Macedonibus cæsi, alij è rupibus sese præcipitantes interierunt, vt ex 30. millibus non plures 8. millibus euaserint, vt scribit Arrianus extremo l. 3. At Curtius l. 7. ait postero die barbaros ad Regem legatos misisse, virtutis illius admiratione perculsos, qui gentem suam in eius fidem dederent. Alexandrum autem fide data, & captiuis receptis, gentem in deditionem accepisse.

IX. *In … Sogdianorum … Maracanda.* Castris inde motis, lectica militari ferebatur, quam pro se quisque, eques pedesque subire certabant. Hinc quarto die ad vrbem Maracanda, quæ in vrbe Sogdianorum regia erat, peruentum est. 70. stadia murus vrbis amplectebatur, ara nullo cincta muro; præsidio vrbi relicto, proximos vicos depopulatur, atque vrit. Curt. l. 7.

Legati à S… Asianis, & Europæis. Paucis post diebus legati ad Alexandrum veniunt, tam à Scythis Asianis, (quos Arrianus l. 4. Abios, Curtius Albios vocat, vterque cum Homero iustissimos barbarorum fuisse tradit,) quam ab Europæis, quos à se inuicem Tanais fluuius, qui in Mæotidem paludem influit, discriminat. Vtrosque benigne excepit Rex. Cum Europæis tamen redeuntibus Penidam quendam mitit ex amicis, prætextu quidem amicitiæ per legationem componendæ, re autem vera vt Scythiam regionem agnosceret, quæ arma, quanta incolarum multitudo. eisque ediceret ne Tanaim iniussu regis transirent. Condendæ etiam vrbis sedem super ripam Tanais eligeret, quæ opportuna esset sedes ad expeditionem, quam versabat animo, in Scytas faciendam.

X. *Sogdianorum & Bactrianorum … defectio.* Sed consilium distulit Sogdianorum nunciata defectio, quæ Bactrianos quoque traxit, septem millia militum erant, quorum autoritatem cæteri sequebantur. Alexander Spitamenem & Catenem, à quibus ei traditus erat Bessus, accersit, ratus eorum opera coërceri posse, ac redigi in potestatem qui defecerant. At illi ipsi defectionis autores erant, qui fama vulgauerant Bactrianos equites omnes à rege accersiri ad Zariaspam vrbem, in quam illius prouinciæ conuentus indixisset, vt occiderentur: *Arrian.* idque facinus sibi demandatum, non sustinuisse tamen illud exequi; nec magis Alexandri sæuitiam, quam Bessi parricidium ferre potuisse. Itaque sua sponte iam motos, metu pœnæ haud difficulter ad arma perfidiosissima calumnia concitauerunt. *Curtius.*

[illegible] anni, Alexander varias simul vrbes per se [illegible] debermutio aux l. esse post [illegible] & partim v[illegible] partim d[illegible] ne septem vrbes in suam potestatem redegit magnaque ex parte diripuit. Inter has fuit Cyropolis, quam [illegible] dederat Cyrus, in cuius gratiam [illegible] parcere statuerat. Quippe qui illum regem, sicut & Semiramidem, non tam gestarum gloria quam magnitudine animi admirabatur. Cæterum oppidanorum pertinacia eius iram accendit. Itaque captam vrbem per [illegible] alueum, vt vult Arrianus, diripuit. Curtius cuniculo suffossa mœnia scribit, & spatio ingenti patefacto, per illud in vrbem irrupisse, eamque spoliatam diruisse. In eius obsidione & Macedonum promptissimi quique cecidere, & ipse Rex ad vltimum periculum venit. Nam caput eius & ceruix saxo ita icta est, vt oculis caligine offusa collaberetur, ne mentis quidem compos. Postmodum nondum percurato vulnere, ad obsidionem rediit, neq; ab ea destitit, donec voti compos effectus est.

XII Hinc Menedemum cum tribus millibus peditum, & octingentis equitibus ad vrbem Maracanda misit. Nam Spitamenes transfuga præsidio Macedonum inde deiecto, muris vrbis eius incluserat se, oppidanis consilium defectionis haud approbantibus.

Interim Alexander ad Tanaim amnem redit, & quantum soli occupauerant castris muro circumdedit: sexaginta stadiorum vrbis murus fuit, quam Alexandriam appellari iussit. Opus tanta celeritate perfectum est, vt decimo septimo die quam munimenta excitata erant, tecta quoque vrbis absoluerentur, vt inquit Curtius. At Arrianus viginti diebus vrbem muro circumplexum Alexandrum non minus probabiliter tradit. Vterque autem aperte eos refellunt, qui dubiam reddere conantur, murorum Hierosolymitanorum restaurationem, intra duos & quinquaginta dies factam, & scripturam, *a* id aperte asserentem, violenta interpretatione in aliam sententiam detorqueant. Cum tamen omne ciuitatis Ierusalem in gyro spatium triginta tribus tantum stadiis finiretur, vt habet Ioseph. *b*

Rex Scytharum cuius tum vltra Tanaim Imperium erat, ratus eam vrbem, quam in amnis ripa Macedones condiderant, suis impositam esse ceruicibus, fratre Carthasim nomine, cum magna equitum manu, misit ad eam diruendam, & Macedonum copias procul ab amne submouendas. In conspectu Alexandri obequitabat hostis, & cum telis, quæ trans flumen iaculabatur, etiam probra barbarico more iaciebat. Alexander autem adhuc æger ex vulnere, voce deficiebat, nec insistere in terra, nec equo vehi, nec suos vel docere poterat, vel hortari: cum interim & Bactriani defecissent, & Scythæ lacesserent. Itaque Aristandrum explorare euentum imminentis belli sacrificiis iubet; quæ licet parum læta esse didicisset, vate magni [illegible] timendi p[illegible] prædicente, ipse primariis ducibus ineundi cum Scythis belli necessitatem, forti atq; admodum oratione demonstrat. Cumque de modo transeundi fluminis cum iisdem consuleret, superuenit Aristander, qui egregie litatum esse diceret.

XIV. Interea Menedemus, quem Rex miserat ad obsidendum Spitamenem, Bactrianæ defectionis authorem, in insidias ab eodem Spitamene paratas incidit; in quibus ipse cum trecentis equitibus, & duobus peditum millibus fortiter pugnans cecidit. Eam cladem Alexander solerti consilio texit, morte denunciata iis, qui ex prælio venerant, si acta vulgassent.

Postridie procedit cum thorace ad exercitum; cuius conspectu milites ita animati sunt, vt qui ante bellum [illegible], nunc feroces depo[illegible] cerent. Rates ergo [illegible] iunguntur, quibus equites phalanxque transportetur, [illegible] armati super vtres, [illegible] nuper natando traiiciunt. Interea legati Scytharum [illegible] regem adeunt, & ad [illegible] multa apud eum bellum dissuadendo [illegible] qua pl[illegible] persequitur Curtius libro [illegible] in pr[illegible] exercitum in[illegible] quam [illegible] interea barbaris trans flumen magno labore, industria, [illegible]

Tum vero non ora, non arma, non clamorem hostium Barbari tolerare potuerunt, sed omnes effusis habenis fugam capessunt, quos Rex, quamquam vexationem inualidi corporis ferre non poterat, per 8 [illegible] tamen stadia insecutus perseuerauit. Iamque inquente animo suis præcepit, vt donec lucis aliquid superesset, fugientium tergis inhærerent. Ii media fere nocte in castra rediere multis interfectis, pluribus captis, equosque mill[illegible] & octingentos abegere: ceciderunt autem Macedonum equites sexaginta, pedites fere centum, mille saucii fuere.

Ita Curtius. Arrianus, ait cæsos è Scythis circiter mille cum vno ex ducibus Satrace, captos 15[illegible] Q[illegible] [illegible]gieotes, inquit, Scythas in summo æstu [illegible] quererentur, vniuersus exercitus magna siti laborant[illegible] Ipse etiam Alexander aqua vitiosa, qualem ea [illegible] regio [illegible] epota vehementi profluuio aluit correptus est; qu[illegible] Macedones ab insequendis hostibus remorata est, atq; [illegible] in summum vitæ discrimen adducto rege, Aristandri vaticinium comprobatum fuit.

XV Hæc expeditio deficientem magna ex parte Asiam, ait Curtius, fama tam opportunæ victoriæ domuit. Inuictos Scythas esse crediderant, quibus fractis nullam gentem Macedonum armis parem fatebantur. Itaque Sacæ miserere legatos, qui pollicerentur gentem imperata facturam. Mouerat eos Regis non virtus magis, quam clementia in deuictos Scythas: quippe captiuos omnes sine pretio remiserat, vt fidem faceret se contra ferocissimas gentes, non extra, sed ex gloriæ cupiditate pugnare. Benigne igitur exceptis Sacarum legatis, etiam legati Regis Scytharum ad Alexandrum venerunt, Arriano teste, [illegible] gesta sunt totius gentis communi consilio et animis illata, [illegible] iis, qui latronum more ex rapto viuerent, se imperata facere velle.

Alexander qui opportunum sibi non esse iudicabat prælium eo tempore committere, excusationem [illegible] maniter accepit. Spitamenem quippe, & Maracandam, & suorum cum Menedemo cædem cogitabat, quos vlcisci, & illum punire properabat. At Spitamenes cum suis copiis, vt Alexandrum aduentare intellexit, [illegible] obsidione profugit. Alexander fugitiuos acriter ad [illegible] thiæ vsque deserta insequitur [illegible] nihilominus in loco, in quo nuper ceciderant, more patrio cum cura sepeliis. Indeq; reuersus regionem vastat, & Barbaros, qui in munitiora loca sese fuga receperant, [illegible] fecit, quod & ipsi Macedones oppressisse dicerentur. Ita Arrianus lib. 4 Verum Curtius l. 7. ait ex captiuis Sogdianorum ad regem 30. nobilissimos, corporum eximio robore perductos esse, qui vt didicerunt se Alexandri iussu ad suppliciũ duci, maxime cuiusdam lætitiæ, voce gestuq; signa præse[illegible]. Quod admirans Alexander, causam lætitiæ sibi esse didicit, quod à tanto rege omnium gentium [illegible] victore occidi, ac maioribus suis reddi gauderent, eis fide data vitam dedit. Quam illi fidem deinceps Alexandro constanter retinuerunt, & partim domum remissi in fide continuerunt populares. Quatuor inter custodes corporis recepti, nulli Macedonum in regem charitate cesserunt.

XVII Rupem etiam inaccessam 30. stadiorum altitudine, & 150. circuitu, quam Arimazes Sogdianus congestis ad biennium alimentis, cum 30. millibus armatorum obtinebat, incredibili au[illegible] per asperrima rupium aggressus, obstupefactis omnibus, ad deditionem arbitrariam compulit. Nam præmiorum magnitudine incitauit trecentos iuuenes, qui ferreis [illegible] quæ subinde defigebant, cunni[illegible] in altum paulatim euadebant. Triginta duo, in ima [illegible] te vestigi[illegible] deuolu[illegible] periere, cæteri [illegible] que, ad [illegible] euaserer, & Macedones sine pennis [illegible] posse do[illegible]. Quæ pluribus Q. [illegible] tecen[illegible] & Arrianus in 4. Sed a[illegible] ita refert [illegible] quæ hic retulimus, nec Sogd[illegible] liamus.

R[illegible] etiam regione edomita, ad [illegible] bem 7 [illegible] peruenit, ibique moram fecit brumam, quæ tum [illegible]

Clitiorum A... ...di oq... lentio. III.

...factutis, ... Arrianus ... quod ſi quis ..., ... que ... quæ breuitatis ... præterij plu... que ampliora eſſe contendat, quam quæ ... peragi potuiſſe videantur, is incredibilem, at ... ab ipſo Daniele celebratam Alexandri celeritatem ... dat, ... ſic le credibilia illa iudicabit; neque ne... ab Alexandro vno anno perfecta, quæ alius etiam egre... ... decennio exequi potuiſſet. *Ecce autem, ut ... pleta, hircus caprarum veniebat ab occidente ſuper faciem totius terræ, & non tangebat terram.* Et mox. *Et venit vſque ad arietem illum cornutum, quem videram ſtantem ante portam, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis ſuæ, &c.* Audis non celeritatem expeditionis, non feſtinationem, ſed curſum. ſed impetum vehementem, ſed effuſam omnem animi corporiſque contentionem: denique, vt ait noſter Sanctius, totam terram peruagari, atque occupare ea celeritate videbatur, vt pennis potius volucrum, quam hominum paſſibus vti crederetur.

Romæ porro, vt ſcribit Liuius l. 8. annus hic nulla re belli, domiue inſignis fuit: præterquam quod Fregellas colonia deducta, & Populo viſceratio data à M. Flauio in funere matris, vt per ſpeciem honorandæ matris, Populo, à quo fuerat abſolutus, gratificaretur. Erat autem viſceratio, non ſolum viſcerum, ſed reliquarum etiam carnium crudarum in vulgus diſtributio. Ea liberalitate mox Tribunatum plebis abſens conſecutus eſt.

ANNVS MVNDI 3727. SEXTÆ ÆTAtis 211. Imper. Alexandri 4. Regni 10. Iaddi Pontif. 38. Olympiadis CXIII. An. 2. Archonte Chremete. Vrbis conditæ 426. L. Cornelio Lentulo, & Publio Philone II. Coſſ.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 326.

I. *Alexander ſex oppida condit.* INTER Euthycritum & Chremetem, inſerit Prætorum catalogo Egemonem Dionyſ. Halyc. in Dinarcho: ſed Diodorum ſequitur Sigon. Schottus, Capellus, Heluicus, & author Chronol. Diodon Laurentius Rhodomanus, Dionyſium collector Olympionicarû. Sequamur & nos Diodorum, quem plures ſequuntur, etſi res non magni momenti eſt. Cæterum dum ad Zariaſpa Bactrianorum, vel vt alij malunt, Sogdianorum in Hybernis commoratur Alexander, & exercitum ſuum quiete aliqua reficit, eique nouas varijs ex locis copias adiungit, circa Marginiam vrbem ſex oppida condendis elegit ſedem, quæ modicis inter ſe ſpatijs diſſita, & mutuum ſibi auxilium præberent, & inſtar fieri domitarum gentium eſſent: nunc originis ſuæ oblita, ſeruiunt quibus imperauerunt, vt ait Curt. l. 7.

II. *... Maſſagetæ* DEINDE autem Alexander, vt idem ſcribit l. 8. memorat, tripertito copias diuidit, quarum partem vnam Hepheſtioni, alterâ Cœnoni regendam dedit, tertiam retinuit ſibi, quoniam multis locis ſparſi erant hoſtes. Quorum exules Bactriani cum octingentis equitibus Maſſagetarum proximos vicos vaſtauerant. Ad quos coercendos cum Attinas cum trecentis equitibus incautius proceſſiſſet, ab ijs cum ſuis interemptus eſt. Sed ea clades mox à Cratero altero ducum Alexandri, cum vniuerſo equitatu ſuperueniente vindicata eſt, & mille Daharum oppetiſſis totius regionis defectio finita eſt. Hanc cladem Arrianus non Attinæ, ſed Pithoni Soſiclis filio, & Ariſtonico tribuit: nec plures interemptos refert, quam 7. ex amicis, ex mercenarijs autem equitibus ſexaginta. Vide quanta inter Scriptores diuerſitas. Alexander autem Maracanda repetit. Vbi Scythæ affinitatem cum Macedonibus contrahere vt ſibi liceat, ab eo poſtulant, & nuptias et filiæ Regis ſui offerunt. Phrataphernes etiam, qui præerat Maſſagenis, & Dahis miſit, qui eum imperata facturum pollicerentur. Vtraque legatio benigne audita eſt: eadem de coonubio Scytharum refert Arrianus l. 4.

SVB hoc tempus incidit Cliti mors, quam varie Plutarchus, Curtius, & Arrianus hic quarto, ille 8. libro deſcribunt, ex quibus quod probabilius videbitur aſſeremus. Hic erat Clitus Dropidis filius, qui apud Granicum amnem nudo capite Regem dimicantem clypeo ſuo texit. Roſacis manum, capiti regis imminentem gladio amputauit, vetus Philippi miles, multiſque bellicis operibus clarus. Soror eius Hellanice, Atnano Lanice, quæ Alexandrum educarat, haud ſecus quam mater à Rege diligebatur. Ob has cauſas validiſſimam imperij partem ... eius, tutelæque commiſerat; & nunc ætatis excuſatione ... Artabazo Satrapa Bactrianorum accepta, prouinciam eius deſtinabat Clito.

CONTIGIT autem vt ſolenne ab Alexandro cum principibus ſuis conuiuium celebraretur, in quo aderat & Clitus. Cumque Rex mero incaleſcens, res à ſe præclare geſtas immodice celebrare, Philippi autem patris ſui laudes obterere cœpiſſet, cum cæteris ſenioribus, tum Clito in primis ingrata narrabat. Nam in Philippi geſtis deprimendis, ſe quoque deijci, ac contemni arbitrabantur. Itaque Clitus vice verſa præterita efferre, præſentia imminuere, cum magna Alexandri offenſione cœpit; præſertim cû & Parmenionem commendaret, & ab Alexandri auunculo in Italia dictum referret, ipſum in viros, Alexandrum in fœminas incidiſſe. Addit etiam Arrianus contentionem de Baccho & Dioſcuris incidiſſe, non nulloſque adulatorû Alexandrum illis prætuliſſe, & ne ab Hercule quidem abſtinuiſſe, quin ei Alexandrum æquarent, idque vehementer Clito diſplicuiſſe, ideoq; res Alexandri depreſſiſſe, quarum gloria Macedonibus maxima ex parte deberetur. IV. *O cœ... & ... cædis ...*

DOLOREM tamen Rex preſſit, contentus iuſſiſſe, vt ex conuiuio excederet. Illum cunctantem proximi conabantur abducere, cum ille vinolentiam ira adiecta, Alexandro vitam ſeruatam exprobrat, Attali cædem obijcit, Iouis Ammonij oraculum, quem ſibi patrem Alexander aſſerebat, eludit. V. *Ejicitur è ... Crimen ... Alexander ... in ... ...*

Iam tantum iræ conceperat Rex, quantum vix ſobrius ferre potuiſſet. Itaque è lecto repente proſiliuit, & rapta lancea ex manibus armigeri, Clitum adhuc eadem linguæ intemperantia furentem percutere conatus, à Ptolemæo, & Perdicca inhibetur; qui medium complexi, & obluctari perſeuerantem morabantur; Lyſimachus & Leonatus etiam lanceam abſtulerunt. Ille militum fidê implorans, comprehendi ſe à proximis amicorum, quod Dario nuper accidiſſet, exclamat, ſignumque tuba dari iubet, vt ad regiam armati coirent.

TVM vero Ptolemæus, & Perdiccas genibus advoluti orant, iræ modum adhibeat, ſpatium potius animo det, omnia poſtero die iuſtius executurum. Sed clauſæ erant aures obſtrepente ira. Itaque impotens animi percurrit in Regiæ veſtibulum, & vigili excubanti haſta ablata, conſtitit in aditu, quo neceſſe erat ijs, qui ſimul cœnauerant egredi. Abierant cæteri, Clitus vltimus ſine lumine exibat. Quem rex quiſnam eſſet interrogat, ille Clitum ſe conſeſſus eſt. Tum Alexander dicenti latus haſta transfixit, morientiſque ſanguine aſperſus, *I nunc, inquit, ad Philippum, & Parmenionem, & Attalum.* Arrianus ex Ariſtobulo refert Clitum è conuiuio loco Rege furente, euaſiſſe in arcem ad Ptolemæum Lagi: mox tamen ſe continere non potuiſſe quin rediret, & Alexandro Cliti nomen inclamanti, inconſultus occurreret. VI. *Rex pre... ...* *Clitum interficit.*

AT Rex poſteaquam ira deferbuit, etiam ebrietate diſcuſſa, magnitudinem facinoris ſera æſtimatione perſpexit, & qui in patrando facinore vehementer exceſſerat, etiam in agenda pœnitentia maius patrabat ſcelus. Nam baſtam è corpore iacentis euulſam, in ſemetipſum retorquebat. Iamque admouerat pectori, cum aduolant vigiles, & repugnanti manibus extorquent, alleuatumque in tabernaculum deferunt. Ibi ille ſe in terram abijcit, eiuſque gemitu, eiulatuque miſerabili tota regia perſonat. Lamare deinde os vnguibus, & circumſiſtentes rogare, ne ſe tanto dedecori ſuperſtitem eſſe paterentur: certiuſque mori triduum, ſine cibo ac potu, iacuit incluſus. Quem vt armige- VII. *Facinus ... ... Seſe haſta ... conatur ...*

ri, corporisque custodes ad moriendum obstinatum esse cognouerunt, vniuersi in tabernaculum irrumpunt, diuque precibus ipsorum reluctantem, ægre perpulerunt vt cibum caperet.

VIII. QVOQVE minus puderet cædis, eam ad deorum iram referebant, quod anniuersarium sacrificium, Libero patri stato tempore redditum non esset. Anaxarchus quoque Sophista impudenti adulatione vsus, eam cædem iustam fuisse contendebat, quod iustitia, quæ Ioui assideret, etiam adstaret Regibus, proptereaq; omnia, quæ ab illis fierent, iusta esse, & à cæteris mortalibus probanda. Quasi voluntas principum, perinde ac Dei, esset regula iustitiæ & æquitatis. Cæteri quoque Macedones consolandi regis gratia, iure interfectum Clitum decreuere, sepultura quoque prohibituri, ni Rex humari iussisset. Et certe negari non potest, si quæ referuntur de eius contentione vera sunt, quin Clitus valde imprudenter se gesserit, multumque in obseruationem regi debitam peccarit; temporis, loci, personarum rationem violarit.

IX. IGITVR decem diebus, maxime ad confirmandum pudorem, apud Maracanda consumptis, cum parte exercitus Ephestionem in regionem Bactrianam misit, commeatus in hyemem paraturum: quam autem Clito destinauerat prouinciam Amyntæ dedit. Ipse Xenippam confinem Scythiæ regionem peruenit, quo confugerant Bactriani exules, qui ab Alexandro defecerant. Hi ad duo millia & ducenti Amyntam ex improuiso adorti, diu anceps prælium fecerunt, ad vltimum septingentis suorum missis, haud inulti dedere terga victoribus, quippe 80. Macedonum interfecerunt, 350. sauciarunt: veniam tamen etiam post alteram defectionem impetrauerunt. Rem aliter narrat Arrianus, quem consule.

His in fidem receptis, in regionem quam Nauram appellant, Rex cum toto exercitu venit, quam regionem cũ Sysimithre, Satrapa, & tota eius familia, opera Oxyartis in potestatem deditione redegit. Id tamen imperium eidem restituit, spe maioris etiam prouinciæ facta, si cum fide Alexandri amicitiam coleret; duosque iuuenes, patre tradente, secum militaturos sequi iussit.

X. DAHAS deinde statuerat petere, vbi Spitamenem, quem iam diudum persequebatur, esse cognorat; sed hoc eum labore, Spitamenis vxor proprio scelere leuauit. Cũ enim ille vxorem perpetuæ fugæ comitem haberet, illaque excursionibus fatigata, maritum precibus fatigaret, vt victoris Alexandri clementiam expertus, placare conaretur, quem effugere non posset, illeque ad omnia monita obrigesceret; & iam suspectam haberet vxorem, ne formæ fiducia Alexandro dedi cuperet, eaque de causa eam etiam interfecturus videretur, simulauit illa redintegratam beneuolentiam: sed mox alto sopitum ex epulis somno, capite truncauit, caputque in vicina Macedonum castra, ad Alexandrum detulit. Is etsi lætus erat transfugam & proditorem, quique tantis rebus, si vixisset, iniecturus fuisset moram, interfectum esse; ingens tamen facinus auersabatur, quod optime de ipso meritum, & communium liberorum parentem (tres enim adultos habebat ex eo susceptos liberos) per insidias interemisset. Itaque ei denunciari iubet vt castris excederet, ne exemplar licentiæ barbaræ in Græcorum mores, & mitia ingenia transferret.

XI. AT Dahæ Spitamenis nece comperta, Dataphernem defectionis participem, vinctum Alexandro, [illegible], dedunt. Ita Q. Curtius l. 8.

At Arrianus lib. 4. ait Massagetas & Scythas, hos enim Dahas interpretatur, sociorum impedimentis direptis, in solitudinem cum Spitamene confugisse. Cæterum postquam intellexerunt, Alexandrum animo penetrandi deserta aduentare, interfecto Spitamene, caput eius ad Alexandrum misisse, tanquam illum [illegible] auersum. Vtri plus adhibendum fidei, lectoris malo quam meum esse iudicium; non negabo tamen [illegible] Curtium, sicut & Iustinum, & plerumque Plutarchum declamationi, Arrianum propri[illegible] historiæ vider[illegible]; cum præsertim sæpe oculatis testibus [illegible] & Prol[illegible] La[illegible]

Dum hæc aguntur superuenit hyems, & Alexander quietem exercitui ad Nautaca, quæ est vrbs Sogdianæ regi[illegible] dedit, vt habet Arrianus l. 4. & Curtius [illegible]. qui tres me[illegible] in hybernis mansisse scribit.

ROMANÆ autem res hoc anno sic habebant. Palæpolis fuit vrbs haud procul inde, vbi nunc [illegible] capo is sita est, duabusque vrbibus populus idem h[illegible]bat. Ea [illegible]uitas cum suis viribus, tum Samnitium [illegible] aduersus Romanos societate freta, siue pestilentiæ, quæ Romam vexare ferebatur fidens, multa h[illegible] aduersus Romanos, agrum Campanum, Falernumque incolentes fecit. Igitur à [illegible] uis Consulibus fecia[illegible] es Palæpolim ad res repe[illegible] [illegible] si sunt, vt ex Dionysio quinque Halicarn[illegible] constat, apud quem hæc legatio habetur seorsim à Romana historia, sicut & Samnitum responsio cum solenni [illegible]dictione belli à feciale facta. Cumque à Palæpolitis responsum ferox esset relatum, ex auctoritate Patrum, Populus Palæpolitanis bellum fieri iussit. Inter Coss. prouincijs comparatis, bello Græci persequendi Publio euenerunt. Cornelius altero exercitu Samnitibus, si qua se mouerent oppositus, in agro Campano stetit. Publius Senatum mouit Palæpolim munitam aduentu duorum millium Nolanorum militum, & 4. Samnitium.

XIII. ROMÆ etiam compertum fuit Samnium vniuer[illegible]m ad bellum erectum, vicinosque populos Roman[illegible] [illegible]cios haud ambigue sollicitari. Qua de re cum legato ad Samnites mitti placuisset, responsum ferox acceptum est, quale ab ijs expectari poterat, qui bellum, quod iamdudum parabant, mallent quam pacem. Dion[illegible] Halycarn. in exceptis quibusdam legationibus, di[illegible] Roman[illegible] [illegible] legatos Neapolim missos, vt si fieri posset vrbs a Samnitium amicitia desisceret, & populi Rom. amicitiam amplecteretur; re infecta discessisse. Tarentinis, Nolanis [illegible] Samnitibus tumultuantibus. Ergo Publius siue Pub[illegible] inter Palæpolim, Neapolimque locum castris op[illegible]ort[illegible] cepit, vt mutua hostium auxilia impediret. Verum cum & comitiorum dies instaret, & Publ[illegible]ium imminentem hostium muris auocari [illegible] spe capiendæ in dies vrbis [illegible] de Repub. esset; actum est cum Tribunis, vt cũ ab[illegible] C[illegible]solatu, idem bellum proconsul administraret; & q[illegible] ne Cornelium quidem in Samnium tam ingressum reuocari placebat, is per litteras Dictatorem dix[illegible] comitiorum causa, M. Claudium Marcellum, & quidem noctu, & in exercitu; quod quidam eo traxere, quasi [illegible] lenne Romanis esset noctu Dictatorem dicere, quod certe ex hoc loco nõ satis probatur. Verum quoniam is Plebeius erat, studio Pauciorum factum videtur, vt vitio creatus diceretur; itaque res, ad interregnum redijt; tandemque creati sunt Papyrius, atque Petilius, vt seq. anno dicetur.

ANNVS MVNDI 3728. SEXTÆ ÆTATIS 212. Imperij Alexandri 5. Regni 11. Iaddi Pontif. 39. Olympiadis CXIII. An. 3. Archonte Atticle. Vrbis conditæ 427. Coss. L. Papyrio Cursore, siue Mugilano, & C. Petilio Libone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 315.

ALEXANDER non modo subiugandis sibi populis operam dabat, sed recte etiam regendis. Itaque dum in hybernis moratur, conuertit animum ad vindicandas eorum iniurias, quibus à prætoribus suis auare, ac superbe imperabatur. Itaque aliquos redegit in ordinem, alios in eorum præ[illegible] [illegible] sufficit; quæ pluribus à Curti[illegible] & Arrian[illegible] referun[illegible].

His ita gestis, Indiam, atq; inde Oceanum petiturus, ne quid a tergo moueretur, quod destinata [illegible] pedire posset, ex omnibus prouincijs 30. mi[illegible] [illegible] [illegible]torum legi iussit, & ad se armata perduci, obsides sim[illegible] abiturus & milites. Omninoque [illegible] signis [illegible] arma[illegible] orum millia numerauit [illegible] magnificentia [illegible] cederent, cum cæteris præsta-

[illegible] eas [illegible] aureos [illegible] que alias auro [illegible] argento exornabat.

IAM [illegible] omnibus præparatis, quod olim praua mente conceperat, tunc esse maturum ratus, quonam modo cœlestes honores vsurparet, agitare cœpit. Et hactenus [e]undem Iouis filium non dici tantum se, sed etiam credi voluerat, nunc quod illi stultissimæ vanitati erat consentaneum, Macedonas Persarum more, prostratis humi corporibus, ipsum salutare iussit. Huic impietati famulabantur adulatores; Agis in primis quidam Argiuus poëtaster, & Cleo Siculus, & Anaxarchus Sophista, & alij suarum vrbium purgamenta, quos propinquis etiam, maximorumque exercituum ducibus præferebat Alexander, quod illi cœlum aperirent, Herculemque, & Liberum patrem, & cum Polluce Castorem, nouo Numini cessuros esse iactarent. Ergo in solenni conuiuio Cleo, siue Anaxarchus, vt Arriano placet, digresso Alex. de diuinis honoribus tribuendis sermonem instituit, eique rei cum se offerret ducem, ad maxime exemplum sapientia præditos sequi oportere contendit.

III. *[A]ccessus Callisthenes philosophus.* NON ob cure in Callisthenem hæc oratio dirigebatur, cuius grauitas, ac libertas inuisa erat Regi, quasi solus Macedonas, paratos ad tale obsequium, moraretur. Erat Callisthenes genere Olynthius, Aristotelis non solum auditor, & dudum condiscipulus Alexandri, sed affinis, ex Herone Aristotelis consobrina editus; qui ab eo missus erat ad Alexandrum rerum ab eo gestarum scriptor futurus, homo dicendi facultate tanta præditus, vt Macedonibus laudandis summum sibi fauorem, mox vituperandis offensionem incurrere, sed alioqui austerior, & loquendi libertate inconsultus fuit. Cum ergo Cleonis vel Anaxarchi oratione Callisthenes graui oratione refutasset, multa cum approbatione auditorum, Rex qui omnia post aulæa occultus audierat, ad Agim & Cleonem misit, vt sermone finito, Barbaros tantum, cum intrasset, procumbere suo more paterentur. *Cum Regis offensione.* Et paulo post, quasi potiora quædam egisset, conuiuium repetit.

IV. *Et in Polyspercontem ira.* QVEM venerantibus Persis, Polyspercon, qui cubabat super Regem, vnum ex his mento contingentem humum, per ludibrium cœpit hortari, vt vehementius id quateret ad terram. Tum Rex iratus, eum è lecto præcipitat in terram. Qui cum pronus corruisset: Videsne, inquit, idem te fecisse, quod tu alio paulo ante ridebas? Et tradi eo in custodiam iusso, conuiuium soluit. Cui tamen postea diu castigato ignouit. Arrianus his similia de Leonnatu scribit.

Et Callisthenem. In Callisthenem autem, quasi contumaciam se animi, pertinacioris iræ fuit; cuius explendæ occasionem dederunt pueri regij, qui sub hoc Indicæ profectionis tempus, in Regis caput conspirarant.

V. *Domestica [conspiratio] in Alexandrum [illegible].* MOS enim erat Macedonum principibus, adultos liberos Regibus tradere in famulatum. In his quidam Hermolaus nomine, cum in venatione aprum telo occupasset, quem Rex ferire destinarat, iussu eius verberibus affectus est. Eam ignominiam deflere apud Sostratum cœpit, cum quo & consilium interficiendi Regis init: ad cuius societatem sceleris, aliquot etiam alios eiusdem cohortis allexere. Eam noctem, qua coniurati facinus perpetrare statuerant, Alexander perpotando traduxit insomnem magno coniuratorum dolore, qui videbant ipsorum excubandi ad regias fores vicem tardius redituram, intereaque, labante alicuius fide, rem fortasse patefactum iri. Itaque omnino contigit. *[Patefacta] [illegible].* Nam Epimenes, siue comitate regis victus, qui coniuratos pertinacius ad regis fores excubantes præmiis affecerat, quasi vehementer in se officiosos atque beneuolos, siue quia Deum cœptis obstare [cr]ederet, repente mutatus, Eurilocho fratri rem aperit. Is repente manu in fratrem iniecta, eum ad Regem deducit, eique facinus pandit, consciorumque nomina exponit, in quibus nusquam nominatus Callisthenes. Quod ipse quoque Alexander, in epistola sua ad Craterum & Attalum, [testatur], [vt] notell[um] est apud Plut. in Alex.

REX Eurilocho magnis affectu præmijs, & eius fratri data venia, sceleris authores vinctos asservari in posterum diem iussit. Quo die conuocato concilio, coniuratos [in] ante introduci iussit, magna omnium admiratione, magno etiam propinquorum metu, qui more patrio, pœnæ etiam ipsi debebant. Coniurati sine cunctatione, quæ agitauerant inter se, confessi sunt. Cumque Rex interrogaret, quo suo merito tantum in semet facinus cogitassent; Hermolaus accusationem Regis inchoat, non minus atrocem, quam calumnijs impudentibus abundantem, quam Rex, quanquam tumultuantibus Hermolai patre repugnante, integram patienter audiuit, & verissima responsione refutauit. Posthæc concilium dimisit, tradique damnatos iussit ex eadem cohorte hominibus; qui vt fidem suam [a]equitate regi approbarent, excruciatos necauerunt: lapidibus obrutos à Macedonibus tradit Arrianus l. 4.

VII. *[illegible]* CALLISTHENES quoque, quasi facinoris particeps tortura interiit, initi licet consilij in caput Regis innoxius, sed haud quaquam aulæ, & assentantium accommodatus ingenio. Hæc fusius Q. Curtius l. 8. & Arrianus in 4. cum aliqua, licet haud magni momenti diuersitate, quam excusare cum Arriano possumus, qui scribit etiam Aristobulum, & Ptolemæum, qui Alexandro aderant, de iis rebus diuersa mandasse monimentis, & Callisthenem conscium parricidij atque hortatorem fuisse: quod tamen ipse non credit. Multo etiam minus Curtius, qui ait nullius cædem, maiorem apud Græcos Alexandro inuidiam excitasse, quam quod præditum optimis moribus, artibusque, à quo reuocatus ad vitam erat, cum interfecto Clito mori perseueraret, non tantum occiderit, sed etiam torserit indicta causa; quam crudelitatem sera pœnitentia consecuta sit.

VIII. *Qua morte affectus fuerit, [va]rie.* CÆTERVM quod ad supplicium Callisthenis attinet, Aristobulus apud Arrianum ait Callisthenem compedibus vinctum, in exercitu ductum fuisse, ac postea morbo interijsse. Ptolemæus autem illum tortum, ac deinde suspensum vitam finiuisse ait. Vtramque sententiam refert Plutarchus in Alexandro. Additque Charetem scripsisse Callisthenem, postquam comprehensus fuit, septem menses in vinculis custoditum, vt in concilio, præsente Aristotele, iudicaretur: deinde postquam Alexander in Mallis Indiæ sauciatus fuit, ex corpore supra modum turgido, & morbo pediculari excessisse. Plura de eodem apud Plutarchum leges, quæ breuitatis causa missa facio. Illud tamen addam ex Laërtium vita Aristotelis. Hermolao, inquit, in Alexandrum insidiatum socius deprehensus, [ca]uea ferrea circumduci cœpit, pœdore, ac squalore obsitus, leoni postremo obiectus, excessit è vita. hæc Laërtius quæ etiam plenius habet Iustinus l. 15. [v]bi non eum, sed [Lysi]machū obiectum leoni tradit, Alexandri iussu, quod Callistheni in remedium calamitatum venenum dedisset. Non desunt tamen qui hoc Lysimachi factum appellent fabulam, in quibus Q. Curtius initio fere lib. 8. vbi eius occasionem tradit.

IX. *Alexander mouet in Indiam.* HÆ porro insidiæ in Bactris ipso vere & præparatæ & patefactæ sunt. Subdit enim Arrianus l. 4. Alexandrum ex Bactris adulto iam vere coactis omnibus copiis in Indos mouisse, Amynta apud Bactrianos relicto, cum equitibus ter mille quingentis, & decem millibus peditum. In Indiam mouit, inquit Curtius, ne otium seditiosis rumoribus natum aleret, semper bello, quam post victoriam clarior. Indiæ fines ingressu gentium suarum reguli occurrere, imperata facturi, illum tertium Ioue genitum, ad ipsos peruenisse memorantes. *A pluribus laudis [illegible].* Patrem Liberum, atque Herculem fama cognitos esse, ipsum coram adesse, cernique. Rex benigne exceptos sequi iussit, ijsdem itinerum ducibus vsurus. Cæterum cum amplius nemo occurreret, Ephestionem, & Perdiccam cum copiarum parte præmisit ad subigendos, qui auersarentur imperium; iussitq; ad Indum flumen procedere, & nauigia facere, quibus in vlteriora transportari posset exercitus. Illi quia plura flumina superanda erant, sic iunxere naues, vt solutę plaustris vehi possent, rursusque coniungi.

X. *Peruenit ad Nysam.* ILLE secutus, non sine prælio & vulnere, quod hostium internecione vltus est, vt ait Curtius, ad Nysam vrbem peruenit: quæ sese obsidione fatigata dedidit. Arrianus ta-

An. 5. ment[illegible] a principio, legatione à Nisæis accepta, placatum esse Alexandrum scribit, nihilque in eos hostiliter perpetratum. Nisæi se à Libero patre conditos dicebant, quod eorum vrbs sub radicibus Meron montis sita esset, vnde Græci, apud quos μηρὸν femur significat, Iouis femine natum finxere. In eo monte Alexandri exercitus decem diebus inter frondes & hederas impune bacchatus, ad alias atque alias vrbes progressus, neminem pene obsistentem offendit.

XI. *Ad Massaga vrbem venitur.* Donec ad Massaga Assacenorum ventum est: in cuius vel expugnatione, vel obsidione non parum distat Curtius ab Arriano, vt facile qui contulerint sentient. In eo tamē consentiunt, vt in oppugnatione telo sauciatus fuerit Alexander, quo dolore affectus dixisse fertur, ait Curtius. Se quidem Iouis filium dici, sed corporis ægri vitia sentire. Hoc quoque dictum Alexandro tribuit Plutarch. Laertios autem l. 9. Anaxarcho, quem, cum vidisset sanguinem ex Alexandri vulnere manantem, dixisse refert, hoc quidem sanguis est, non autem ille cruor qualis solet esse beatis. Ex quo liquet Anaxarchum diuinitati Alexandri repugnasse, contra quam scribit Arrianus. Ait etiam, oppidanis insolenti machinarum magnitudine, & molitione deterritis, desperata desensione vrbis Reginā Cleophem, ad regem cum magno nobilium fœminarum grege, aureis pateris vina libantium processisse, paruulumque filium genibus regis admouisse, eoque facto non veniam modo, sed pristinæ quoque fortunæ decus impetrauisse. *Gens ob eam regina parcit.* Et credidere quidam plus formæ, quam miserationi datū; & puero ex ea genito Alexandri fuisse nomē. Arrianus autem vrbem expugnatam scribit, & milites, qui nollent cōtra gentem suam pro Alexandro pugnare, internecione deletos. Nec filij eius reginæ meminit, sed filiæ duntaxat cum matre captæ.

XII. *Noræ & Bazirenses ... fugantur.* Hinc Polysperchon ad vrbem Noram cum exercitu missus, inconditos oppidanos prælio vicit, & intra munimenta compulsos secutus, vrbem in deditionem redegit. Verum Arrianus id factum ipsi Alexandro tribuit. Bazirenses apud quos arcē extruxerat Cœnon, Oræorum expugnatione audita, viribus suis diffisi, sub mediam noctē deserta vrbe, in petram confugerunt, quam Aornon vocant, quos & reliqui barbari imitati sunt. Hanc ab Hercule frustra obsessam esse, terræque motu coactum absistere fama vulgauerat, quo maius desiderium cepit Alexandrum eius montis occupandi. Et multis ex suis partim scandendo amissis, partim pugnando irrupto vertice; tandem deserta à propugnatoribus, incredibili Macedonum audacia attonitis, rupe potitus est, in eaque aras Mineruæ, Victoriæque locauit, & sacrificio facto præsidium imposuit. *Præparata Indo nauigia.* Plurimum hic quoque Arrianus distat à Curtio: nos probabiliora elegimus. Hinc autem ad Indum flumen sextis decimis castris Alexander peruenit, omniaque vt præceperat, ad traijciendum præparata ab Ephestione & Perdicca quos præmiserat, reperit.

XIII. *... & mansuetudo Indorum regis.* Regnabat in ea regione Omphis, cognomento Taxiles, quod erat Imperij nomen, qui patri author fuerat dedendi regnum Alexandro: & post mortem parentis legatos miserat, qui consulerent eum, regnare ne se interim vellet, an priuatum opperiri eius aduentum: permissusque vt regnaret, distulit tamen ius eius aduentum. Itaque venienti obuiam cum armato exercitu egressus est. Quem Alexander non socium sed hostem ratus, exercitum præparabat ad pugnam. At Indus cognito Macedonum errore iussis subsistere cæteris, ipse concitat equum quo vehebatur. Idem quoque Alexander fecit, siue hostis, siue amicus occurreret, vel sua virtute, vel illius fide tutus. Omphis adhibito interprete occurrisse se dixit cum exercitu, totas imperij vires, seq; ipsum protinus traditurum.

XIV. *... Indus, & munera.* Lætus Alexander simplicitate Barbari, & dexteram fidei suæ pignus dedit, & regnū restituit. Inde multa vtrimque munera collata tanta magnificentia, vt Alexandri duces offenderentur. Nam Indus [illegible] 6. elephantos quos secū duxerat, dedit, & tria millia taurorum, aureas coronas ipsi, amicisque [illegible] argenti signati 80. talenta, quorum multa remisit Alexander: & præter 30. equos, [illegible] te phaleratos, eum mille talentis donauit. Taxila erat primaria illius ciuitas, in qua præsidium imposuit, & milites inualetudinis causa bello inutiles, ibi reliquit. Erant Taxili hostes duo reges, alteri Abiasares, Ambisarum vocat Arrianus montanorum Indorum regem, alteri Porus erat nomen, & vterque vltra Hydaspem fluuium regnabat. Abiasaris legati, in quibus erat regis ipsius frater, mature adiere Alexandrum, omniaque ditioni eius, sicuti mandatum eis fuerat, permittebant, firmataque inuicem fide, remissi sunt ad regem suum.

Porum quoque nominis sui fama ratus ad deditionem posse compelli, misit ad eum Cleocharum, qui denunciaret ei vt stipendium penderet; & in primo finium suorum aditu occurreret Regi. Porus alterum ex his facturum sese respondit, vt intranti regnum suum præsto esset, sed armatus. Et sane promissis stetit. Cum enim ad Hydaspem, quem superare decreuerat, peruenisset Alexander, in eius vlteriore ripa Porum reperit consedisse 85. Elephantis, & 300. curribus, & 30. fere peditum millibus, vt hostem transitu prohiberet.

Ma... ... Macedonas non conspectus hostium solum, sed etiam fluminis, quod transeundum erat, magnitudo terrebat, quatuor in latitudinem stadia diffusum profundo alueo, & nusquam vada aperiente, speciem vasti maris fecerat. Accedebat hoc, ait Arrianus, quod eo tempore omnes Indiæ fluuij, multam, eamque turbulentam aquam trahebant, & rapido cursu ferebantur. Erat enim per id anni tempus solstitium æstiuum, quo tempore creberrimi imbres in India ruunt, & Caucasi niuibus æstu solutis, amnes inde orti summopere augentur.

Pertinet hæc temporis nota ad firmandam dispositionem, & distributionem rerum ab Alexandro gestarum in annos suos; quoniam Curtius, Plutarchus, I[illegible]nus, Arrianus annorū notas funditus omisere, nisi si quando obiter, & quasi aliud agendo vestigij aliquid hnm [illegible] necopinantes impressere. Diodorus autem Siculus res plerumque perturbauit potius, quam in annos digessit, vt fatebitur eruditus lector, si vel leuiter inspexerit, & cum cæteris contulerit. At nos extrema regni atque imperij Alexandri constringunt, nec diffluere longius à littoribus patiuntur.

Terribilior erat facies vlterioris ripæ, quam præter vastis corporibus elephantos, equi virique compleuerant, vt instabiles rates nec dirigi ad ripam, nec tuto applicari possent. Itaque totum erat Alexandri studium, sicubi clam hostibus, celeriter flumen transmitteret. Erant in medio amne crebræ insulæ, in quas & Indi, & Macedones nantes, leuatis in caput armis, transibant, ibique leuia prælia conserebant, vnde vterque rex summæ rei experiebatur euentum.

D... ... Alexander inops consilij, ad fallendum hostem, talem dolum intendit. Notarat in flumine insulam ampliorem cæteris, syluestrem eandem, & tegendis insidijs idoneam; fossam quoque præaltam haud procul à ripa citeriore quam tenebat ipse, quæ non pedites modo, sed viros etiam cum equis poterat abscondere. Igitur vt à custodia huius opportunitatis oculos hostium auerteret, Ptolemæum cum omnibus turmis obequitare iussit procul ab insula, ad centum & quinquaginta stadia, vt notat Arrianus, & subinde Indos clamore terrere, quasi flumen tranaturus esset: quanquam Rex vulgauerat, se hyemem ad traiectum expectaturum, si nunc transitu prohiberetur.

Per complures dies Ptolemæus id fecit; eoque consilio Porum, agmenque suum, ei parti quam se petere simulabat, coēgit aduertere, adeoque progressus est, vt iam extra conspectum hostis esset insula. Et vt Regem nihil de transitu agitare persuaderet, in propatulo tabernaculum suum statui iussit, circumstante cohorte regia, Attalo quoque regem omni ornatu simulante.

XV. [illegible] Cum [illegible] iam maturus videretur transitus, enim vehemens tempestas primò motata est, deinde etiam aduenit. Procella imbrem, vix sub [illegible] tolerabilem effudit, obiu-

[illegible]que m[illegible] naui[illegible] [illegible], ac deser[illegible] in terram refugerunt, hoste propter [illegible] [illegible], imbrium, ventorumque sonitum nihil [illegible] [illegible]te. Deinde repre[illegible] imbre, adeò spissæ intendere se nubes, vt vix colloquentium inter se facies noscitarentur. E[illegible] [illegible] tepia dato signo, vt omnes silentio in rates [illegible]cenderent, eam, qua ipse vehebatur, primam iussit expelli.

Vacua erat ab hostibus ripa, quæ petebatur, quippe adhuc [illegible] ut Ptolemæum tantum intuebatur. Non deerant tamen speculatores à Poro dispositi, à quibus non prius conspectus est Alexander, quàm prætervecta insula, non procul [illegible] abesset. Vna ergo naui, quam penæ fluctus il[illegible] erat, hærente, cæteræ euadunt. Primus Alexander in terram d[illegible]. Et dum speculatores quanta maxima celeritate possunt ad Porum contendunt, eique rem totam trepidi nunciant, Alexander celeriter [illegible], vt qu[illegible]que transibant, in ordines dirigebat ad pugnam.

Sed vtrique contigit quod vtrumque turbaret. Nam Alexander se in continentem peruenisse ratus, inuenit se ad alteram transisse insulam, quæ aqua nocturno imbre aucta tam profunda à terra diuidebatur, vt pedites vix pectore eatarent, equi ad ceruicem vsque in aquis essent. Porus autem humani ingenij vitio, spei suæ indulgens Abisarem belli socium, vti conuenerat, aduentare credebat. Mox liquidiore luce aperiente hostem, centum quadrigas, & quatuor millia equitum venienti agmini duce Hage fratre suo, hostibus obiecit. Arrianus hunc Pori filium fuisse tradit & cum 120. curribus, & duobus equitum millibus venisse, ad arcendum ab ingressu Alexandrum, sed priusquam ad cu[illegible] peruenisset, vltimum vaduum ea insula transi[illegible].

XX. Dum cæteri transeunt Alexander cum robore equitatus sui antecedit, sagittarijs & peditibus celeriter sequi iussis. Diu anceps certamen fuit, & victoria fluctuans modo in Macedonas, modo in Porum inclinabat. Elephantis præsertim primo in hostes, deinde in suos, vulneribus Macedonum efferatis. Denique fatigati plagis pecorum modo, magis pauidi quam infesti, vltra aciem exigebantur. Cum Porus destitutus à pluribus, tela multo ante præparata, in circumfusos ex Elephante suo cœpit ingerere, multisque eminus vulneratis, expositus ipse ad ictus, vndique petebatur.

Nouem iam vulnera hinc tergo, illinc pectore exceperat, multoque sanguine profuso, languidis manibus magis elapsa, quam excussa tela mittebat, cum rector belluæ Regem conspexit fluentibus membris, omissisque armis vix compotem mentis.

XXI. Ergo belluam in fugam concitat sequente Alexandro. Sed equus eius Bucephalus multis vulneribus confossus, deficiensque procubuit, positio magis Rege quam effuso. Itaque dum equum mutat, tardius insecutus est Porum. Interim Taxilis Regis frater præmissus ab Alexandro, monere cœpit Porum ne vltima experiri perseueraret, dederetque se victori. At ille quamquam deficientibus viribus. *Agnosco*, inquit, *Taxilem fratrem Imperij sui proditoris*, simulque telum in eum contorsit, quod per medium pectus penetrauit ad tergum. Iamque aderat Alexander, cum Elephantus quoque deficiebat, & Porus grauatus telis lababat. [illegible] bellua, cum Indus qui Elephantum agebat, descendere eum velle ratus, more solito, Elephantum procumbere iussit in genua: qui vt se submisit, cæteri quoque (ita enim instituti erant) demisere corpora in terram, quæ res & Porum & cæteros victoribus tradidit.

XXII. Rex in tanta necem sapientibus que monentem miseratione commotus, & magnitudinem animi eius intuitus, ac ne calamitate [illegible] fractam cernens, honore, beneuolentiaque ep[illegible] ecutus est. [illegible] curauit, haud secus, quam si pro ipso pugnasset. Confirmatum, contra spem omnium, in amicorum numerum recepit: quam illi amicitiam constanter retinuit ac coluit, mox etiam ampliore regno donauit, vt refert Q. Curtius.

Arrianus autem ait Alexa. vrbes septem & triginta deditione accepisse, quarum quæ minimæ decem millia incolarum habebant, minima non minus quinque millibus; præterea pag[illegible] tum magnum numerum, cunctorum regionis Imperium Poro d[illegible]t. Tandem etiam Poro cum [illegible] in suâ

[illegible]g[illegible]m mitti, iussum ad se cu[illegible] [illegible] copi[illegible], & Elephantis, quos posset colligere, postmodum [illegible].

Alexander tam memorabili victoria lætus, qua sibi Orientis fines apertos esse cent[illegible] bat, Sol[illegible] [illegible] m[illegible] recæsis, milites quoque, quo [illegible] pri[illegible] us an[illegible] s re[illegible]qua belli munia obirent, pro concione laudatos, præ[illegible] que donatos, docuit quidquid Indis virium fuisset [illegible] di[illegible] ratione pro[illegible] ratum, [illegible] reliqua præ [illegible] tantum [illegible] fore. Ex quo magna [illegible] eritas e[illegible] animis in[illegible] p[illegible] [illegible] quod memores essent nunquam [illegible] eius [illegible] [illegible] defecisse. Et quoniam multa [illegible] [illegible] montibus erat, nauigia ædifica[illegible] iubet, vt [illegible] A-siam percurrisset, finem terrarum mare ma[illegible] [illegible] vrbes in vtraque fluminis Hydaspis parte condi[illegible] D[illegible] de Poro amicoque superato, ad vlteriora In[illegible] [illegible] & per deserta ad flumen Hydraoten peruenit. Q. C[illegible] [illegible] iunctum erat nemus opacum arb[illegible] [illegible] multarum, & agrestium pauonum multitudine frequens.

XXIV Virum Arrianus, qui hæc paulo accuratius perscripsit, prius ad Acesinem fluuium venisse dicit, quem in mare decursurum Ganges intercipit, vt ait Curt. l. 8. Idem, vt scribit Ptolemæus [illegible] apud Arrianum, quindecim stadijs latus, magnus, asper que [illegible] transitu difficilis est, quem parte in nauigijs, par[illegible] [illegible] [illegible] transmisit, non pauci tamen qui nauibus [illegible] vehebant, in cautibus periere. Transmisso flumine Cœnum cum suis copijs ad ripam relinquit, qui reliqui exercitus transitum curaret, & imperatam in subiecta India commeatus deuectionem. Ipse cum expeditissimo milite Porum alium à priore am[illegible]eo, Diodorus Siculus eum Pori, qui victus est ab Alexandro, ex fratre nepotem fuisse scribit, persequi statuit, qui se per legatos Alexandro dedebat, cum is ad Hydaspem eum Porum [illegible] eo pugnaret. Vbi autem illi amicus factus est, regnumque eius amplificatum, vtriusque metu è regno [illegible] aufugerat cum ijs quibus fugam persuadere potuit. In[illegible] ergo iter duceret Alexander ad Hydraotem vsque fluuium, & & eum fugitiui Pori regno in alteri Poro dedit, fugisse [illegible] rem trans Gangem ad Gangaridarum regionem ident Diodorus tradit, tum omnem illam regionem gubernandam tradidit.

XXV Ipse Hydraotem fluuium, latitudine Acesine non [illegible] minorem; minus tamen rapidum, non ore negotio traiecit, inde plerosque deditione recepit, al[illegible] vi subeg[illegible].

Hic Cathæos, strenuos in primis, ac bel[illegible]icosos populos, intelligit armatos in ipsum [illegible]. Cumque [illegible] alio populos, contra quos Abisares diu, & Porus in [illegible] suggessissent. Vrbe verò, ad quam [illegible] gere statuit [illegible], Sangala dictam, in primis munitam esse. In Cathæos [illegible] tendit Alexander, & ex itinere vrbe Pimprama deditione accepta, venit ad Sangala, vbi Cathæi cum socijs ante vrbem, in colle non admodum arduo, castra locarant, quæ triplici curruum ordine in orbem muniverant. Ipse vicissim suos in aciem dirigit, atque ad pugnam parat, & alium pro equitatu, quem ad dexteram statuerat, primos in currus Indorum ad læuam sitos duxit. Cumque Indi aduersus equitatum ex curribus non procurrerent, sed conscensis curribus tela ex editiore loco torquerent, desiliens ex equo, pedes ipse peditum phalangem in eos duxit, quæ Indos primum à prima curruum serie, inde etiam à secunda depulit.

XXVI Cumque diutius impetum ferre non possent, rapida se fuga in vrbem receperunt, quam eadem ipsa die obsidere cœpit Alexander, ratus vi cum [illegible], ciues metu cladis acceptæ perculsos, nocte vrbe deserturos, equites suos ad stagnum [illegible] vicinum, quam maxime fugam initoros videbat, collo[illegible]. Cum ergo hostes [illegible] alteram noctis vigiliam elaberentur, in equites incidit, qui primos eorum occiderunt, reliquos in vrbem repulerunt. Altera etiam fuga rursum tentata est, [illegible] cum de ea per transfugas edoctus esset Alexander, [illegible] infeliciùs etiam oppidanis cessit, quingentis in ea desideratis.

Interea Porus adoer[illegible] reliquos elephantos adducens, & Indorum quinque millia, quibus auctus copijs lar[illegible] [illegible]

... mitonio, cæteique omnes ex patte [illegible], vrbe in [illegible] capti in cuius oppugnatione ad septemdecim Indorum millia trucidata sunt, capti supra [illegible] millia, currus trecenti, equites quingenti. De Alexandri exercitu [illegible] in tota obsidione desiderati, vulnerati mille ac centum & quingenti.

XXVII. Ex [illegible] vicinis vrbes terruit, quarum ciues non expectato Alexandro, qui per nuncios deditionem exposcebat, aufugerunt, quos cum frustra esset persecutus, Sangala reuersus, vrbem solo æquauit, regionem autem ipsam Indis, qui antea libere legibus suis viuebant, & deditionem fecerant, attribuit. Ac porum quidem cum copijs suis ad vrbes, quæ deditionem fecerant, mittit, præsidia ijs impositurum, ipse cum exercitu ad Hypasim amnem procedit, qui terminus Alexandri expeditionis fuit.

Sed antequam huc perueniretur, præcedenti ex Arriano narrationi addit Q. Curtius l. 9. Alexandrum in Regnum Sophitis adijsse gentem, vt apud barbaros, sapientia excellentem, vnde eis nomen à Græcis datum videri potest. eius tamen mores non solum barbari, sed etiam feri; cum genitos liberos, vt refert etiam Diodorus, non parentum arbitrio tollant, alantque, sed eorum, quibus spectandi infantum habitum cura mandata est: qui quos segnes, aut aliqua membrorum parte inutiles notauerunt, necari iubent. Apud eosdem, authore Strabone, 4. viuæ vxores cum defunctis maritis in rogum impositæ comburuntur.

XXVIII. Clavsvm erat huius gentis oppidum, ad quod Alexander admouerat copias, nec vlli se in muris, & turribus propugnatores ostendebant, & Macedones vel fugam, vel fraudem suspicabantur, cum subito patefacta porta Rex Indus cum duobus adultis filijs occurrit, barbarico ornatus luxu, formæ elegantia, & corporis procera maiestate conspicuus, vt qui 4. cubitos excedebat, Diodoro teste. Baculum aureum gestabat manu, quem Berylli distinguebant. Quo tradito, precatus vt sospes acciperet, se liberosque, & gentem suam dedidit. Idemque Phagelas gentis proximæ rex præstitit. Quibus in suo regno relictis, ad fluuium Hypasin processit.

XXIX. Qvem tametsi die tertio superare decreuerat, vt ait Curtius, cum tamen hic finis procurrendi in vlteriorem Indiam factus sit, & rerum huius anni multitudo, satis superque huius anni decursum expleat, diuque super discessu disputatum videatur, & termini positi, ad posteritatis memoriam sempiternam, non modicum tempus exigant vt sequentia declarabunt, hoc etiam loco, viciniisue oppidis, rigidiorem hyemis partem transactam reor, & in otio datam exercitui querelarum occasionem. Accedat Diodorus, qui ait hoc loco ad 70. dies horridos ex cælo imbres, tonitruis & fulminibus continenter admixtos, præcipitasse. Ergo quæ consequuntur in proximum annum differemus, breuiter illud addamus. Anticle prætore Demosthenem orationem habuisse de causa donorum, vt testatur Halycarn. Dionys. ad Ammæum in fi. idque, vt ait, sub obitum Alexandri, qui mox post sequentem annum defunctus est, vt suo loco dicetur. Agebat autem hoc tempore Demosthenes ætatis annum 56. vt ex eius morte patebit, & in ortu declaratum est. Ex quo dubitari merito potest, quid sibi velit Plutar. in opusc. in quo scribit vitam Demost. & aliorum oratorum, cum ait eum attigisse annum ætatis quinquagesimum orationes dijudicantem, an deinceps lucernæ diligentiam non adhibuit? Nunc Italiam reuisamus.

XXX. Cvm M. Claudius Marcellus, generis potius quam cæli vitio, Dictaturam exercere prohiberetur, Interreges comitiorum causa creati sunt, dilatisque alia atque alia de causa comitijs quartus decimus demum interrex, L. Æmilius Consules creat C. Petilium, & L. Papyrium Mugilanum, siue Cursorem, vt in alijs Annalibus se inuenisse fatetur Liuius, qui eodem hoc anno proditum ait conditam in Ægypto Alexandriam, cuinque [illegible] est Solinus 4[illegible] qui ad [illegible]os Coss. centesimam & duodecimam Olympiadem [illegible] commendat cum huius anni Coss. in tertium annum [illegible] Olymp. incidant. Verum Alexandriam sex ante annos ædificari contigisse dum in Ægypto [illegible] Al[illegible] constat ex ijs, quæ eo loco di-

Sed [illegible] cum [illegible], qui [illegible] dicerent Samnitibus bellum, [illegible] apparateur, noua necopinantibus [illegible] orum & Appulorum recesserunt, arma virosque ad bellum pollicentium, [illegible] ad eam diem nihil eis cum popul. Rom. negotij [illegible] rat. Fœdere eis [illegible] in amicitiam accepti sunt. Eodem tempore etiam in Samnio res prospere [illegible] Romanis gesta [illegible] oppidis occupatis, alioque a[illegible] re peruastato. Bel[illegible] quoque Græcorum finis aderat. Nam cum in vrbe male & contumeliose a præsidiarijs Samnitium & Nolanorum tractarentur, leuissimum malorum [illegible] ad Romanos visa est idque perfectum Samnitibus [illegible] ingeniose vrbe pulsis.

Ca[illegible]vs enim & Nymphius principes ciuitatis, communicato inter se consilio, partes ad rem agendam diuisere, vt alter ad Romanorum imperat[illegible] transfugeret, alter ad præsidio vacuandam vrbem subsistere. Ca[illegible]laus ad [illegible]ilonem venit, eique ciuitatem Palæpolim dedit. Is ab Imperatore collaudatus [illegible] mil[illegible] militum accepit ad eam vrbis partem occupandam, quam Samnites insidebat. Sed eos interea Nymphius hac arte vrbe nocte exegerat. Persuasit enim Prætori Samnitium, vt quoniam omnis Romanus exercitus aut circa Palæpolim, aut in Samnio esset, conscensis nauibus Romam [illegible]teret, & propinqua vrbi loca propugnatoribus vacu[illegible] Ergo dum Samnites egrediuntur in littus [illegible] ex[illegible] [illegible]rilaus Romanos in vrbem admittit, qua pot[illegible] [illegible]bus Græcis, Nolani per auersam vrbis part[illegible] e fuse effugiunt, frementibus Samnitibus. q[illegible] & vrbe & rebus suis spoliatos agnouere. Publio triumphus decretus, quod satis credebatur hostes ob[illegible] in fidem venisse, sicque duo singularia huic [illegible] contigere, prorogatio imperij, & transacto Consulatu triumphus.

Sed ecce multiplex Romanorum gaudium, ita acs[illegible] de Tarentinorum non leui damno ac tristitia [illegible]tum. Cum enim Tarentini accepissent Palæpo[illegible] ac potestate Romanorum esse, Lucanos insuper & [illegible]los eodem fœdere contineri, eoque ventu[illegible] maui aut hostes, aut dominis habendi sint, d[illegible] rerum in Samnitium bello verti, quorum etiam [illegible] Lucanorum defectione non parum diminutæ essent, [illegible] lium dedirimenda Lucanorum cum Romanis so[illegible] ineunt. Lucani quidam pretio asciti [illegible] se flagris [illegible] dum in modum lacerant, tum nudatis corporibus, se in ciuium cœtum inferunt, vociferantes se, quod castra Romana ingredi ausi essent, iussu Consulis virgis cæsos, ac prope securi percussos esse: Credidit populus, quoniam [illegible] tiæ magis, quam doli speciem præ se ferebat, & subito bellum contra Romanos postulatum, societas cum Samnitibus renouata [illegible] eis obsides dati, & præsidia in munitis locis accepta. Et fraus quidem mox diluxit, postquam calumniæ architecti Tarentum commigrauere; [illegible] amissa omni de se potestate, sola pœnitentia rel[illegible]cta est. [illegible]ta Liuius pluribus. Addit etiam.

Ho[illegible] eodem anno L. Papirij fœneratoris libidine & crudelitate factum esse, vt ob æs alienum [illegible] nexui minime dedi deinceps liceret [illegible] & [illegible] pecuniæ debitæ bona debitoris [illegible] corpus esset obnoxium. [illegible] Papirius [illegible] C. Publium adolescentem qui ob æs alienum paternum nexus fuerat, [illegible] posteritas nequissimi hominis preces, [illegible] verberatione ad flagitium [illegible]rasset. XXXI

Denique materia Samnitici belli maior Romanis
hoc anno parari cœpit, Vestino populo
sese Samnitibus adiun-
gente.

ANNVS MVNDI 3... SEXTÆ ÆTATIS 2.3. Imp Alex. 6. Regni 12. Iaddi Pont. 40. Olympiadis CXIII. An.4. Archonte Athenis Socicle. V.C. 428. Coss. L. Furio Camillo II. & Iunio Bruto Scæua.

ANNVS ANTE CHRISTVM 324.

HABET hic annus Alexandri extrema propè Indiæ regionem, quando Macedones longinqua peregrinatione & temporibus animisque fatigatis, Alexandrum iter ab Hypasi flumine reflectere domum versus perpulere. Nam vt pluribus docent l.9. Curtius, Arrianus l.5. Diodor. l.17. statuebat Rex Hypasin amnem ... latum, & saxis impeditum die tertio superare: cum Phegeum, ... Phegeum percontatus, quæ noscenda erant, vndecim vel 12. dierum vltra flumen per vastas solitudines iter esse cognoscit. Excipere deinde Gangem maximum totius Indiæ fluminum vlteriores ripas colere gentes Gangaridas & Pharrasios (Tabiæsios, & Gangaridas vocat Diodorus) eorum regem esse Aggrammem (Diod. Xandramen) viginti ... equitum, ducentique dediti obsidentem ... Ad hæc quadrigarum duo millia trahere, & præcipuum terrorem elephantos, quos ... numerum explere dicebant. Diod. etiam auget incredibilem numerum, & ... Eadem ... quorum ... confirmabat. Addebat nihilominus ... hominem qui ad imperium malis artibus, per Regis, & legitimorum heredum cædem peruenisset.

Non frangebatur his Alexander, siue quia hæc vana magna ex parte credebat, siue quia totius orbis imperium mente complexus, adhuc in primordio suorum operum stare se arbitrabatur. Sed Macedones animis fatiscebant, cum Regem laborem ex laboribus suscipientem, & pericula ex periculis adeuntem videbant. Conuentus etiam in castris agebant, alijs fortunam suam deplorantibus, alijs se ducentem Regem minime secuturos affirmantibus.

Quibus cognitis, priusquam longius malum serperet, & totius exercitus defectio sequeretur, conuocatis ordinum ducibus, docere cœpit quot quamque gloriosa opera adhuc cum ipsis præstitisset, quot prouincias, regionesque Macedonum imperio adiunxisset; cæteros qui supersint, minus formidolosos esse debere, cum præsertim experientia ... docuisset, multa ad terrorem veris affingi. Inde eos contra belluarum atque hostium multitudinem ac se ... roborat. Monet etiam ... grauissimi periculi, ne recedentibus ipsis, nondum satis stabilita victoria, qui debellandi supersunt reliquos ad defectionem adducant, sicq; tot labores ipsis pereunt. Eos etiam labores periculaque suo exemplo, qui primus ea susciperet, molliora conatur efficere.

III. DENIQVE vehementissimas adhibet preces, ne humanarum rerum terminos adeuntem, regem imo alumnum, commilitonemque suum deserant. *Cætera, inquit, imperaui vobis, hoc vnū debiturus sum. Et id vos rogo qui nihil vnquam vobis præcepi, quin primus periculis me obtulerim; qui sæpe aciem clypeo meo texi ... infregeritis manibus meis palmam, qua Herculem, Liberumque patrem, si inuidia abfuerit, æquabo. Date hoc precibus meis, & tandem obstinatum silentium rumpite. Vbi est clamor ille alacritatis vestræ index? Vbi ille meorum Macedonum vultus? Non agnosco vos milites, nec agnosci videor à vobis. Surdas iamdudum aures pulso, auersos animos, & infractos excitare conor.* Sed illi nihilominus, demissis in terram capitibus, tacere perseuerabant.

IV. QVI ne tunc quidem vox illi militum exprimi potuit, cum hæc tragica loqueretur. *Vbi sunt illi, quorum certamen paulò ante vidi contendentium, qui potissime vulnerati Regis corpus exciperent, desertus, destitutus sum, hostibus deditus. Sed solus quoque ire perseuerabo. Obijcite me fluminibus ... belluis, & ... gentibus, quarum nomina horretis, inueniam qui desertum à vobis sequantur. Mori præstat, quàm precario Imperatorem esse. Ite redux es domum, ite deserto rege ouantes; ... hic à vobis desperata victoria, aut honestæ morti locum inueniam.* Hæc verba gemitus, inde etiam lacrymæ totius exercitus, ipsiusque Regis exceperunt.

CVM Cœnus propius ad tribunal accedens detracta capiti galea annuentibus cæteris loqui cœpit, cuius summa orationis fuit, Militem continuo labore militiæ, vulneribusque fatigatū, non detrectare eius munia, sed sustinere non posse, nec pares vires animosque eius magnitudine sibi afferre maximam iam partem laboribus, morbis, vulneribus, fluctibus ruinis haustos esse, ... sumptos, quo plura iam gesta sint, eo maturius finem laboribus ac periculis imponendum, ne quis infaustus exitus corrumpat omnia. Quod si omnino certum est adhuc in Indiam penetrare, suadet in meridiem flectere iter minus vastam regionem, indeque in oceanum Indicum decurrere, & tot tantasque domum referre victorias. Deinde etiam si lubebit nouam suscipere expeditionem, quocunque gentium libuerit.

VT finem orationi Cœnus imposuit, clamor vndique cum ploratu oritur, Regem patrem Dominum confusis appellantium vocibus, nec gregarij solum milites, sed duces ipsi præcipueque seniores, quibus ob ætatem, & excusatio honestior erat & autoritas maior eadem precabantur. Alexander ea indigne ferens, exiliens e tribunali concionem dimisit, qua postridie rursum iracunde conuocata, se quidem vlterius per ... dixit, neminem vero Macedonum ad se sequendum coacturum, neque enim defuturos, qui regem suum sua sponte sequerentur, ijs autem qui abire statuissent, per se liberum esse, amicis porro nunciarent, Rege suo in medijs hostibus destituto, domum reuerti. Cumque hæc tam ... verba dixisset, in tabernaculum se recepit, neque quemquam amicorum ad tertium ab eo diem in colloquium admisit, expectans si qua forte animorum mutatio in exercitu fieret.

VII. VERVM cum is in proposito nihilominus persisteret. Ipse quoque, vt autor est Ptolemæus apud Arrianum pro transitu sacrum fecit. Cumque exta infaustos euentus portenderent, conuocatis amicis iussit exercitui renunciari, quoniam omnia illum ab vlteriore profectione reuocarent, statutum sibi esse domum reuerti. Ea vox magna lætitiæ significatione excepta est omnibus Alexandro fausta precantibus, qui à cæteris omnibus inuictus, à suis se vinci passus esset.

Ergo monimentum expeditionis suæ, & profectionis terminos statuere decreuit, ad posteritatis memoriam sempiternam. Duodecim aras ex quadrato lapide extruxit ... altitudine quinquaginta cubitorum, vt ait Diodorus. Arrianus autem maximis turribus ... pares, latitudine, quam quæ turrium est, maiore, in quibus sacrificia patrio more peragens gratias dijs agebat, quod ipsum eo vsque victorem perduxissent, & laborum suorum monumenta consecrabat: ludos etiam gymnicos & equestres celebrauit. Ita Arrianus, quibus addit Curtius. Cubilia quoque amplioris formæ quam pro corporum habitu relinqui, quinum scilicet cubitorū Diodorus, qot castrorū locum triplo etiam maiorem, quam reuera fuissent, alta lataque fossa designari voluit, equorum quoque præsepia duplo vsitatis ampliora, denique speciem omnium augere statuit, vt posteritati fallax miraculum præpararet.

VIII. His peractis toti regioni ad Hypasim amnem Porum præfecit. Ipse ad Hydraotē flumen redit, quo traiecto ad Acesinem retrocedit, atque ibi vrbem exædificatā reperit ad quam condendam Hephestionem reliquerat. Ibi forte Cœnus morbo extinctus est, cuius morte ingemuit Rex quidem, adiecit tamen propter paucos dies longam orationem eum exorsum, tāquam solus Macedoniam visurus esset. In eam autem vrbem inductis colonis ex finitimis, qui cunque in eam commigrare vellent, & mercenarijs ad militiam ineptis. Ipse quæ ad nauigationem Oceanum versus necessaria erant parare cœpit. Et Abisarem tum ægrum prouinciæ istius satrapam constituit, & tributis quæ penderet imperatis, ad fluuium Acesinem sacrificiū cursus fecit, eoque transmisso, ad Hydaspem venit, per quem paratam classem in Oceanum nauigare iussit.

CONVO-

C[illegible] QVE amicis, omnibusque Indorum legatis ad se profectis, vniuersæ Indicæ regionis ab se victæ Porum Regem constituit, gentium quidem omnino septem, vrbium autem, quas gentes illæ incolerent, supra duo millia. Erant in Alexandri classe vt Ptolemæus Lagi filius, quem potissimum sequitur Arrianus, naues triginta remorum octoginta. Et in vniuersum omnes naues circiter bis mille, (Curtius & Diodorus mille tantum numerant), quas certis spatijs disiunctas nauigare iubet, ne cum aliæ alijs velociores essent, temere progressæ colliderentur. Ergo secundo Hydaspis flumine defertur, & ex itinere nonnullos Indos partim vi subegit, partim deditione accepit. accelerabat autem iter, vt Mallos & Oxidracas ante quam conuenirent, occuparet. Eos enim bellicosissimos esse didicerat; & alioqui inter se hostes, nunc in communi periculo contra Alexandrum armis, animisque coniungi velle.

X. Ante quam autem progrediamur vlterius, de rebus Harpali aliquid dicendum est, etsi Diodorus eas ad annũ Chremetis refert: sed cum eius fugam post reditum, aut sub reditum Alexandri referat, necesse est eam in hoc tẽpus differre, quo reditus ille percrebrescebat. Dum Alexãder ea Indis reuertitur, multæ ad eum querelæ populorum de Satrapis eius deferuntur, in quos dum seuere animaduertit Harpalus, cuius fidei thesauros Babylonis, & regiæ vectigalia commiserat, cum existimaret eum nunquam ex illa expeditione rediturũ, omnibus se ventris & gulæ illecebris dediderat, eamque in rem ingentes pecunias profuderat, adeò vt meretriculæ quam ex Attica euocarat, & regijs muneribus viuam affecerat, mortuam triginta talentis sepeliri iussierit. Cum ergo sibi male conscius aduentum Alexandri formidaret, nec eum erga se benigniorem, quam in reliquos præfectos fore persuasum haberet; solum vertere, atque in Græciam proficisci statuit, ac populum Atheniensem in primis demereri.

XI. Qvinqve igitur millibus talentũm congregatis, & sex millibus militum mercede conductis, ex Asia in Atticam traijcit, & se cum nauibus & pecunijs, Atheniensis populi fidei committit. Plerique oratores auro adijcientes oculos, et præsto fuere, & populo autores facti sunt supplicem vt reciperent, ac tutarentur.

Demosthenes ait suasit primum Harpalum vt abigerent, ne eo prætextu ciuitatem bello neque iusto, neque necessario implicarent. Verum paucis post diebus cum recenseretur Harpali pecunia, Demosthenes calicem aureum eximij operis, atque ponderis conspicatus, eius desiderium præ se tulit, quem nocte sequenti cum viginti talentis ad eum Harpalus misit, eoque Demosthenem ad suas partes pertraxit. Postridie collo lana & fascijs diligenter obligato, in concionem progressus, cum vocarent ad dicendum, nutu ostendit vocem angina sibi esse præclusam; vbi quidam facetè cauillantes dixerunt, eum non angina, sed argentangina nocte fuisse correptum.

XII. In vbi populus sensit, purgare se parantem repulit, & Harpalum vrbe extemplo interdixerunt. Ac veriti ne rationem reddere cogerentur pecuniæ ab Oratoribus acceptæ, quæstione habita domos eorum perscrutati sunt. Hic Demosthenes re dissimulata plebiscitum scripsit, vt Areopagus hac de re quæreret, & quos curia iudicaret huius culpæ affines, vt punirentur. In eo iudicio damnatus est Demosthenes, & lite quinquaginta talentis æstimata, in vincula coniectus. Verum cum ob pudorem criminis, & valetudinis infirmitatem impar esset ferendo carceri, alijs fauentibus, alijs dissimulantibus, fuga sibi consuluit: cumque latebras non procul ab vrbe reperisset, quidam ex eius aduersarijs commiseratione moti, eum adierunt ac viatico instruxerunt, monitum ne casum acerbe ferret. Tum vehementius ingemiscens. Qui valeam, inquit Demosthenes, non grauiter ferre, qui eam vrbem relinquo, vbi tales habeo inimicos, quales alibi amicos cupiam inuenire? ferunt etiam vrbe excedens, porrectis ad arcem manibus dixisse: O domina Minerua quid tribus teterrimis bestijs delectaris, Noctua, Dracone, & populo.

Redeamvs ad Harpalum [illegible] Diodorus cum Antipatri & Olympiadis literis efflagitatum fuisse, sed pecunia Oratoribus distributa euasisse, & ad milites suos, quos in Tænaro Laconiæ promontorio reliquerat, nauigasse. Illinc profectum in Cretã à Thimbrone vno ex amicis, dolo interfectum fuisse. Et Alexander quidem vbi fugam Harpali didicit, & appulsum eius in Sunium promontorium Atticæ cum triginta nauibus, Harpalo atque Atheniensibus æque infensus, classem parari iussit, Athenas [illegible] petiturus. Sed mox ei redditis literis de pulso Athenis Harpalo, & à suis trucidato, in Europam traijciendi consilium omisit, vt ait Q. Curtius. Sed hæc aliquanto post cõtigere, quæ distrahenda non fuerunt. Nunc reuisamus Alexandrum.

Qvinto die in eum peruenit locum, in quo Acesines in Hydaspem influit, vbi graue adijt periculum naufragij, in vndarum concurrentium æstuoso tumultu, multæ certe naues quassatæ, duæ inter se collisæ, cum multis qui in eis vehebantur, in omnium oculis periere, vt Arrianus, Curtiusque testantur. Hic etiam addit Regem in rapidissimos vortices incidisse, iamque vestem corpori detraxisse, semet in fluuium proiecturum, in quem iam amici eum excepturi desilierant; idemque Diodorus affirmat. At postquam fluminis alueus in arctum coactus sese aperire cœpit, mitiore iam cursu in sinum quendam vicinum subductas naues repararunt. Ibique exercitu diuiso quosdam præcedere Ephestione duce, quosdam triduo post cum Ptolomæo Lagi subsequi iussit, vt quicunque eum effugeret, in alterutrum exercitum siue præcurrentem siue subsequentem incurreret.

XV. Ipse autem terrestri itinere per siticulosam regionem cum tertia copiarum parte, celeriter contendit in Mallos, quibus ex improuiso superueniens, plerosque varijs prælijs fudit, ceciditque, vrbes vi captas succendit. Tandem ad vrbem vnam Mallorum, aut, vt placet Curtio, Oxydracarum venit, in qua omnium grauissimum vitæ discrimen adijt, nequidquam à Demophoonte vate prænunciatum. Rem ex Arriano maxime referemus. Vrbs erat munita, cuius ne nomen quidem proditum est, in qua se ingens hostium multitudo ex fuga receperat. Eam Alexander obsidione cingit, & diuiso in duas partes exercitu, ipse alteram eorum duces, Perdiccas alteram, impetum in murum fecit, quem cum Indi sustinere non possent, desertis mœnibus in arcem se recipiunt. Alexander cum suis primus perfracta quadam porta in vrbem irrupit, dum cæteri lentius muros transcendunt. Inde ventum ad arcem, quam propugnatorum corona cingebat. Macedones alij murum suffodientes, alij scalas admouentes irrumpere conabantur.

XVI. Cvm Alexander vni militum ereptas scalas applicat muro, & clypeo tectus inuadit in murum, quem ijsdem scalis Peucestas, Abreas & Leonnatus consequuntur. Alexander qui in summum muri fastigium primus euaserat, alijs in murum depulsis, alijs interfectis murum propugnatoribus nudauerat, sed telis eminus vndique petebatur. Amicorum fidelissimi Argyraspides de rege solliciti, dum celerius ei succurrere student, fractis nimio pondere scalis in terram corruerunt, alijsque simul conscendendi facultatem sustulerunt. Interea rex, quem & armorum splendor, & audacia notum faciebat, sentiens se ibi incolumen perdurare non posse, & regredi gloriæ suæ indecorum ratus, audax facinus, planeque temerarium est aggressus; saltu è mœnibus in arcem desilit, atque ad eius murum obfirmatus, nonnullos cominus eum lacessentes, atque ipsum Indorum ducem audacius irruentem gladio interficit, sic vt deinceps nemo propius auderet accedere, sed eminus omnes omnis generis tela iacularentur.

XVII. Cvrtivs regem, dum solus pugnam init, arboris vetustæ præsidio tectum fuisse scribit, quæ & corpore suo auersam regem missa tela reciperet, & ramis superne deiecta. Interea qui murum cum Alexandro antequam scalæ frangerentur conscenderant, ad regẽ & ipsi se saltu præcipitant, acriterque pro rege pugnant, ac varijs vulnerib' afficiuntur. Alexander etiam ipse, qui iam ingentem vim te-

lorum

...forum excessere, & ipse... exc... quem... ei continenter... comitabantur ... rumpto, gra... conus ac ... quod etiam vel hitatarum ... apud Arrianum, ut una cum sanguine spiritus ... ex vulnere sufflaret. Multo ergo sanguine, & ... oculis ... animique defectione correptus, ... scutum colapsus ... Cum supervenere Macedones, & patefacta quam... ... potuit via, ... vel sexus, vel ætatis discrimine: quisquis occurrebat, ab illis ... quod ... regem credebant: ad quem ... pessime affectum, ... referunt, ...

Rex in tabernaculum relato, animaduertunt medici spiculum infixum pectori hamatum esse, nec aliter extrahi posse, quam vt secando vulnus augerent. Medicus Critobolus, quem Arrianus Critodemum vocat, pallebat metu; quem Rex animat, & se ad necessarium carnificinam ligari vetans, immotum corpus ... praebuit ..., pandenti pectus exhibuit. Igitur patefacto latius vulnere, & spiculo euulso, ingens vis sanguinis manare cœpit, linquique animo Rex, & caligine oculis offusa, veluti moribundus extendi, cum clamore simul ac ploratu amicorum exorto, Regem expirasse credentium, ... repente in castra, atque etiam hostes peruulauit. Tandem consistente sanguine, paulatim animum recepit, & circunstantes cœpit agnoscere.

AIX. Toto eo die, ac nocte quæ secuta est, armatus exercitus regiam obsedit, nec prius recessit, quam compertum est, eum somno paulisper acquiescere. Cumque nihilominus vitam regis simulari, plerique in exercitu persuasum haberent, Alexander, ne quis motus in exercitu fierent, septimo die ad Hydraotis fluvij ripas se deferri iussit, secundo amne nauigaturus in castra. Quibus vbi appropinquare cœpit, tentorium è nauis suæ puppi auferri iussit, vt ab omnibus conspici posset. At ne tum quidem credere, corpus Alexandri exanime delectri æstimantes, donec nauis ad ripam appulsa, de attam multitudini porrexit. Tum ingenti clamore sublato, alij in cœlum, alij in Alexandrum manus tendunt, multis præ gaudio lacrymantibus. Nauim egressus, lectica relecta equum ascendit, & mox etiam pedes in tabernaculum suum transijt, cum incredibili omnium gratulatione, atque lætitia.

XX Nearchus, qui classi eius præerat, author est, Alexandrum ab amicis deram audaci facinore reprehensum esse, quod militis non ducis officio functus, totum exercitum in summum discrimen coniecisset. Eam admonitionem Curtius Cratero tribuit, eamque eleganter ... perscripsit. Attamen oratione nonnihil offensus est Alexander, vt putat Arrianus: quod se merito inconsultæ temeritatis reprehensum sentiret. Cæterum quod Curtius hunc annum Regni Alexandri nonum, & ætatis 28. facere videtur, nulla ratione consistere potest. Est enim revera duodecimus, & vitæ penultimus, idemque trigesimus secundus: cum primus in eius vicesimæ sextæ Olympiadis initium incident. Verum id ab eo extenuandodictum apparet, sicut eodem loco ait, ex Europa in Asiæ terminos, momento vnius horæ transisse, sic enim legendum videtur: agit quippe de transitu Bosphori Thracij, per quem ex Europa in Asiam penetratur.

XXI. Inter hæc legati à Mallis, qui reliqui erant, Alexandro totius gentis deditionem facerunt. Oxydracæ quoque perhonesti a legatione pro ineundo fœdere functi, ... deruleront. Inter quæ numerat Curtius leones raræ magnitudinis, & tigres, vtrunque ... ad mansuetudinem domitum; parati satrapam ... accipere, tributa quæ imperaret pendere, obsides ... petere ... tradere. Alexander mille sibi à primoribus ... quos vel pro obsidibus teneret, ... vel ... ad reliquos Indos debellandos, veteret. ... etiam ... quadrigenros currus addiderunt, quibus retenti ... obsides remisit, & Satrapam vtrique genti Philippum constituit.

XXII. ... rebus gestis, nauibusque com... ribus, dum vni... mis curatim constructis, mil... vsque ... ad Oceanum versus cursum dirigit, vsque ad locum, in quo Acesines in Indum euoluitur, ... populos per legatos in amicitiam recepit: ibi vrbem condi, ibique nauialia fieri iubet, ratus populosam, & claram fore opportunitate ciuitatem fore. Inde Craterum cum magna exercitus parte, & elephantis ad sinistram Indi fluminis partem traducit, tum propter viæ commoditatem, ... quod finitimæ gentes, non omnino amicæ essent, ipse secundo amne in Sogdiorum regiam nauiganit: ibique ... aliam vrbem condidit, portus & nauialia extruxit, ... suos potius quam primum, ... nauesque ... reparari iussit. Craterus deinde rursus eum exercitu per fines Arachotorum, & Drangorum emisso, ipse secundo amne in Musiceni regnum venit: quod Malaca esse non puto, quæ longissimè ab Indo flumine orientem versus ... in eam secundo flumine Alex. peruenire nequiuerit, quod tamen de Musicano regno affirmat Arrianus l. 6.

XXIII. Necopinato aduentu Alexandri perculsus Musicanus, obuiam ei cum amplissimis muneribus procedit, seque gentemque suam dedit, culpam agnoscens, quod nec prius obuiam venisset, nec legatos amicitiæ conciliandæ causa præmisisset. Alexander veniam dedit, & vrbem regionemque admiratus, pristinum ... reliquit imperium. In vrbe tamen arcem extrui iubet, in eaque præsidium ... vt loco idoneo ad vi... ... officio contineuda ... ipso adhuc præsente confecta sunt. Sed is paulo post, & ... aliquot alios regulos in ditionem suam redegit. Alexander, ab eo, Brachmanorum, qui Indorum sapientes feruntur, suasu defecit. In quem subito misso exercitu regnum eius occupat, eumque a Pithone duce captum, & ad se adductum, in sua ipsius regione laqueo suspendi iubet, vnaque cum eo quotquot Brachmani et factaut defectionis autores.

XXIV Eodem tempore ad eum venit Pattalenorum regulus, qui eam regionem tenebat, quam Indus in formam quartæ literæ Græcorum Δ circuitu configurat: hic autem se, suaque Alexandro dedidit, qui eum sua possidere iussit, & nihilominus necessaria exercitui præparare. His nonnulla parte copiarum cum Elephantis in Carmaniam Cratero duce transmissa, reliquo exercitui, præter eas copias quæ secum in oram maritimam nauigabant, Hephæstion ... præfecit. Et quoniam hic se Indus bifariam diuidit, statuit per eam partem mare petere quæ dextior ... ferebatur: sed penitus incolarum ... nauigationis duces essent, magnum discrimen adijt. Nam postridie quam ... oborta tempestas, ventusque æstui contrarius naues inter se ita collisit, vt pleræque quassatæ, nonnullæ vero inguinis remorum prorsus dissipatæ fuerint, ægreque ad ripam, priusquam à vorticibus absorberentur, appul sæ sint.

XXV Ergo mox restauratis nauibus, & Indis aliquot nauigationis ducibus captis, ad eum locum peruenerunt, vbi Indus ad ducenta stadia in latitudinem extenditur, vbi cum ventus à mari incubuisset, nec facilè tenuis tempestas retinderetur, in sinum quêdam ducum monitu subducere naues, vbi cum in statione essent, recedens æstus naues in siccohærentes reliquit, magna Græcorum ex ignoratione admiratione; quas reuertens æstus suauo reddidit & nauigationi, reliquas, quæ in solo nô hæterant, illisione labefecit. Inde in Oceanû cum expeditioribus suorum ingressus, explorat qua parte fluminis, facilior in mare classis suæ decursus foret. In Oceano quoque Neptuno sacrificat, felicis nauigationis impetrandæ causa, ipse Pattala reuersus, arcem ædificauit, nauialia construxit, puteos effodit, vnde classi aqua sufficeret. frumentum in quatuor menses congereat, aliaque ad nauigandum necessaria parauit, quoniam id tempus ad nauigandum ineptum erat, hyeme scilicet ingruente, vt ait Arrianus & Curtius. Itaque hic huius anni expeditionis finis fuit.

XXVI. Roma autem bellum tametsi periculosum, & anceps, quod quod eo tempore maioris animi, quam consilij esse videbatur, ad uectus Vestinos, populus Romanus ex patrû autoritate iussit: & euentus docuit fortes fortunam iuuare. Ex pro... Bruto, Samnium Cam... euenit.

Exer-

Exercitus contra vtrosque seorsim ducti, vt cura tuendorũ finium in ijs, arma coniungere non possent. Cæterum alterum Consulem L. Furium, cui grauior belli moles imminebat, morbo grauit implicitum, belloque sui una subtraxit: illisque Dictatorem rei gerendæ causa dicere, longo clarissimum bello ea tempestate ducem L. Papyrium Cursorem: à quo Q. Fabius Maximus Rutilianus Magister eq. dictus est.

Quoniam vero sequens annus sine Coss. ponitur à rei Romanæ consultissimis, Sigonio, Onuphrio, Pighio, qui per eadem sententia Glareanum & Holoandrum laudãt, & fastos Capitolinos duces proferunt: cum ijsdem subscribant, Gordianus Greilliusin Chronologia Liuij, Temporarius, Mercator, Functius alijque in suis Chron. noluit ego præ omnibus sapere.

XXVII. PRÆSERTIM cum T. Liuius in eandem sententiam deduci possit. Cum enim dicat aduersus Vestinos à Bruto, contra Samnites à Camillo, prout sors tulerat, exercitos esse ductos, facile intelligi potest, dum Brutus contra Vestinos pugnat, Camillum post aliquot menses in morbum incidisse, deinde Dictatorem iussu Senatus dixisse Papyrium, qui Dictaturam serius inchoatam negotijs exigentibus in sequentem annum protraxit: & Onuphrius ait eum magistratum in alterum annum continuasse. Quo etiam pertinet, quod cum vellet se Dictatura abdicare, iussu patrum prius Coss. creare iussus est, quam se abdicaret: quod interpretari possumus Senatum voluisse, vt Papyrius retineret Dictaturam, donec tempus creandorum consulum aduenisset. Nec propterea necesse est eum Dictaturam. II. dici, vt ait Sigon. Nam nec certum erat Dictaturæ tempus, nec nouum negotium, vt iterum Dictator diceretur; præsertim cum se Dictatura non abdicasset. Hoc ergo anno Brutus contra Vestinus rem gessit. Camillus autem contra Sabinos sequenti.

Itaque Brutus contra Vestinos feliciter pugnauit, eorũ agris peruastandis ipsos pertraxit ad conserendas manus, eosdemque prælio victus castris exuit, in vrbes compulsos, tutos esse passus non est. Sed Cutinam & Cingiliam vi cepit, prædam militibus tradidit. An autem etiam triumpharit, non constat.

ANNVS MVNDI 3730. SEXTÆ ÆTATIS 214. Imp. Alex. 7. Regni 13. & vlt. Ptolomæi Lagi 1. Iaddi Pont. vlt. Olympiadis CXIV. An. 1. Archonte Egesia. V.C. 429. Dictat. L. Papyrio Cursore, Mag. Eq. Q. Fab. Max. Rutil. & mox L. Papyrio Crasso, sine Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 323.

I. CHRISTI prævius trecentesimus & vigesimus tertius annus, Alexandri morte in primis est insignis, quem centesimæ decimæ quartæ Olymp. anno primo Babylone mortuum omnes prodidere, quando Micinas Rhodius in stadio victor fuit. In primis Arrianus l. 7. qui & Olympiadem, & Archontem Hegesiam nominat, sicut & Diodorus l. 17. Euseb. l. 8. de Demonstratione c. . decessisse ait Alexandrum anno 1. Olymp. 114. *Mortuus est autem Alexander*, inquit, *ineunte centesima & quartadecima Olympiade post Cyrum 236. annis, qui apud Persas regnare cœpit ineunte Olympiade quinta supra quinquagesimam*. In Græco codice: ἐκατοστῆς καὶ δεκάτης ὀλυμπιάδος. Quod eò affero, quoniam quidam hunc Eusebij locum citant de anno quarto Olympiadis centesimæ decimæ tertiæ, in eam passim reliqui sentiunt. Audiendum Iosephum. *Alexandrum*, inquit, *præfuisse vniuersis 114. Olympiades esse defunctum*, eundemque modum habent in Græco textu eiusdem.

II. CHRONOLOGIAM quoque nostram de annis imperij, & regni eius confirmat Seuerus l. 2. *Exactis*, inquit, *duodecimo imperij anno, septima postquam Darium deuicerat, apud Babyloniã defunctus est*. Confirmat Eusebius, qui regnasse ait annis duodecim, & menses sex, Diodorus septem, Arrianus octo. qu[illegible] us T. Liuius lib. 9. & 5. Æmil[illegible] P[illegible] bit in

Eumene, vocarunt annos 13. Arrianus pro sua assertione etiam Aristobulum laudat. Regni annos duodecim Scriptura perspicue confirmat. b *& regnauit Alexander annis duodecim &c.* Tertullianus contra Iudæos 12. etiam annos habet, vt rectè correxit Pamelius ex Hieronymo, qui idipsum affirmat in c. 11. Danielis. Idem Theodoretus orat. 10. in eundem Prophetam. Clemens etiam Alexand. ex Eratosthene, ait à Philippi morte ad Alexandri obitum annos duodecim intercurrisse. Annos quoq. nostros ab Vrbe Condita, Clemens ibidem confirmat, cum ait à Roma condita ad Babylonis à Dario euersionem, annos colligi ad ducentos & quadraginta tres: à capta autem Babylone ad mortem Alexandri, annos 186. qui duo numeri iũcti efficiunt, 429. quos præfert index anni huius. Denique duodecim regni annos confirmant tres integræ Olympiades, à Pythodemo prætore, quo mortuus est Philippus, ad Egesiam in cuius magistratu mortuus est Alexander. Non rectè itaque Gellius ei vndecim annos tribuit, aut Strabo extremo libro decimo quinto, decem vel vndecim.

DVM Nearchus Alexandri classi præfectus, tempus nauigationi opportunum expectat, vt ait Arrianus l. 6. Alexander vicinos mari populos perlustrat, & subiugat Oritas, Arabitas, Gadrosias per ingentes difficultates, & aquæ potabilis, frumenti, aliarumque rerum necessariarum, per vasta, arenosa, ac deserta loca, penuriam, adeò vt magna exercitus pars, ac præcipuè iumenta, extincta fuerint; quorum pleraque etiam militum fames absumpsit: tandemque in Carmaniam peruenit. Vbi ob victoriam de Indis Partam, & exercitum ex Gadrosijs seruatum sacra dijs facit, ludosque musicos, ac gymnicos edit. Interea Nearchus cum iam eas regiones circumnauigasset, ad maritimam Carmaniæ oram appulit. Inde cum paucis ad Alexandrum profectus, quæ in nauigatione viderat ei refert, quo ad classem remissus, iubetur ad Susianorum regione, & Tigris ostia nauigare. III.

IV. EPHESTIONEM quoque cum magna parte copiarum, in Persidem mittit. Ipse aduersus Pasargadas Persidis profectus est, vbi Cyri sepulchrum perfractum, ac spoliatum, magno cum animi sui dolore, reperit, vt author est Aristobulus apud Arrianum l. 6. extremo. Idemque Aristobulus designatum se ait ad instaurandum sepulchrum, corporisque reliquias, quæ superessent, in arcam condendas. Curtius l. 10. scribit Orsinem regem, calumnijs Bagoæ spadonis appetitum, quasi id sepulchrum violasset, morti per summam iniuriam, Alexandri iussu fuisse traditum. Verum de Cyri sepulchro supra Olymp. 62. an. secundo actum est.

Inde Alexander Persepolim Persidis Metropolim profectus, ægre tulit regiam olim à se antea per temulentiam incensam.

Hoc tempore Calanus, vnus de Indorum sapientibus, qui Alexandrum ad Persidem vsque persuasus à Taxile Indiæ Regulo, secutus fuerat, cum ægrotare cœpisset, quod nunquam ei per totam vitam contigerat, noluit se ad ægrotantium morem curari, sed statuebat mori, antequam à pristinæ vitæ consuetudine, ac felicitate decederet. Alexander primum reluctari, ac vitam persuadere, quam ille insipiens proijcere festinabat. Verum cum intelligeret eum alio quopiam mortis genere voluntati suæ facturum satis, rogum ei, vti petierat, accendi iussit, eiusque rei negotium Ptolomæo Lagi dedit. Ergo Calanus post funereum apparatum, lætus in supplicij locum lectica vectus, Indico more coronatus, & hymnos patria lingua concinens, peruenit, in rogum conscendit, decoreque compositus in medijs flammis immotus stetit; tantum est obfirmatio sententia animi in corpus imperium. Alexander funus pretiosa veste, varijs odoramentis, aureis argenteisque vasis, quæ amicis distribuit Calanus, honorare voluit. Insuper tubarum sonitu, elephantorum barritu, vniuersi exercitus festo clamore: quasi ille flammeis quadrigis cœlum triumphans inuectus esset, & non horrendum vlulans tartara subijsset.

V. POSTHÆC Solam profectus est, vbi in præfectos aliquot prouinciarum, qui eius reditum desperantes multa

per

[illegible] ad [illegible] & am[illegible] candas an[illegible] [illegible] Persa[illegible] lustri[illegible] [illegible] omnibus dotes [illegible] Asiaticas vxores [illegible] quorum [illegible], [illegible] dedit. Ipse primum R[illegible] quam ante duxerat, Barsinem ex [illegible] & Parysatin, vt Aristobulus apud Arrianum [illegible], ex [illegible] Ochi natu minorem, accepit vxores. Adiecit etiam ad reliqua [illegible] magnificentiam, vt omnium suorum [illegible] debita dissolueret: quæ largitio [illegible] ad [illegible] millia talentum peruenisse: dona etiam [illegible], pro cuiusq; dignitate ac meritis [illegible]. Et [illegible] omnibus parum [illegible] Macedonum gratum fuit, quod [illegible] ab ipsis à Macedonum moribus, cultuque videretur, & ita Asianos promouere, vt Macedonibus paulatim carere posset.

VII His peractis ipse classe, quæ iam in Susiorum regionem erat appulsa, conscensis nauibus cum parte copiarum, & amicis per Eulæum amnem (quem à Daniele Vlai dictum Ortelius in thesauro Geogr. quia de re actum quoque à nobis suo loco) ad mare nauigauit. Inde per mare ad Tigris ostia contendit, & ad Opim vrbem ad Tigrim sitam venit. Ibi Rex conuocatis Macedonibus pronunciauit, se iis omnibus abeundi facere potestatem, qui vel ætate, vel membrorum mutilatione inutiles ad pugnam facti essent: qui autem manere vellent, se eos beatos facturum. Quod cum Alexander animo gratificandi Macedonibus diceret. Ipsi, qui despectui se haberi suspicabantur, in deteriorem partem acceperunt, quasi bello inutiles ab Alexandro censerentur. Itaque omnes eum adeuntes missionem petere, adiicientes vt cum patre suo bellum gereret Ammonem eo verbo sugillantes.

VIII Qua re animaduersa Alexander in iram concitatos, è solio prosiliens, tredecim ex iis, qui seditionem commouebant, per Argyraspidas suos statim comprehendi, & ad supplicium rapi iubet.

Eo facto cum reliqui attoniti siluissent, rursus in solium conscendit, & prolixa oratione sigillatim eis exprobrauit, tum pristinam eorum paupertatem, tum beneficia in ipsos, à Philippo primum, deinde à seipso collata: quem nihilominus nunc deserere, & fidei Barbarorum permittere non dubitarent. Hæc fere Arrianus, & Curtius: sed hic raptos ad supplicium post obiurgationem scribit, non ante; & sæuam paulo ante concionem ita subito metu obtorpuisse, vt cum ad supplicium trahi socios videret, nullus ex omnibus Regi restiterit, sed cuncti pauore exanimati, quid de ipsis quoq; Rex statueret [illegible], suspensa mente expectarent. Sed redeamus ad Arrianum.

IX Rex prosiliens è solio regiam ingressus, neque corpus curauit, neque amicorum quemquam eo die admisit, sed ne postridie quidem. Tertio autem die vocatis ad se Persarum principibus, ducatus agminum inter eos partitus est, & quotquot cognatos effecerat, iis solis, vt deosculari ipsum liceret sanxit. Quæ postquam cognouere Macedones, qui antea quasi attoniti obriguerant, concursu ad regiam facto, arma ante ianuam proiecerunt, quæ regi pœnitentiæ signum, & [illegible] supplicis loco essent. Ipsi præ foribus stantes clamorem tollebant, & se inde neque interdiu, vel noctu discessuros, nisi Alexander eorū commiseratione tangeretur. Quæ vt Alexandro nunciata sunt, confestim ad eos regressus, communi omnium mœrore, atque eiulatu commotus, collacrymatus est: & redintegrata [illegible], atque osculi iure Macedonibus, quasi cognatis permisso: qui receptis armis, ac pæana canentes in castra [illegible] rediere.

X Post hæc ad eandem gratiam stabiliendam Alexander sacrificio peracto, publicum epulum instituit: accubuere [illegible] ipso primum omnibusque Macedonibus, deinde Persæ, ac deinceps reliquis gentibus, prout quæque aut dignitate, aut virtute bellica [illegible] illustris esset. Tum ex eodem [illegible] & ea & nouem millia [illegible] libarunt, Græcis vatibus & Magis vota nuncupantibus, & eum alia fausta ac prospera, tum concordiam imperiique societatem precantibus.

Deinde dimissi sunt Macedones, qui propter ætatem, aut corporis debilitationem inutiles bello erant, quibus & exacti temporis stipendia persoluit, & viatico, quod ad reditum sufficeret, est prosecutus: & singula insuper talenta singulis est elargitus: liberos eorum Asiaticos apud se retinuit, ne turbarum seminaria essent in Macedonia. In eorum etiam gratiam in Macedonia [illegible], vt, liberos eis coronatis priores in theatro sedes, [illegible] iis ergo concedi. MACEDONVM OFFENSIO, ET RECONCILIATIO.

XI Et Craterum, quem sibi longe charissimum habebat, custodem eis, ac ducem adiunxit, addito etiam Polyperchonte, si quid ei humanitus in via contigisset, quippe qui tum corpore parum firmo esset. Eundem etiam voluit in Europa Macedoniæ, Thraciæ, ac Thessaliæ ac libertati Græcorum præesse. Antipatrum vero, in eorum qui dimissi essent locum, alios Macedones ætate ac viribus florentes in Asiam ad se adducere. Idque prudenter ab Alexandro factum est, quoniam non bene Antipatro cum Olympiade domi conueniebat, & perpetuæ ad Regem querelæ ab vtraque parte deferebantur.

Antipater euocari se valde iniquo animo ferens, veneno Alexandrum è medio tollere statuit, vt scribit Curtius, l. 10. etsi Alexander nullum alienioris in eum animi signum edidisset.

XII Cvm hisce emeritis militibus, qui in patriam remittebantur, videtur quoque missus Nicanor Stagirita, cum epistola Alex. de reuocandis exulibus. Hoc enim anno cum Olympia celebrarentur, præconum voce publica edixit in Olympia, vt quotquot forent exules, præter sacrilegos & homicidas, in patriam redirent. Ita Diodorus, quæ tamen ipse anno secundo 113. Olympiad. male collocat, & rursum l. 18. ait id ab Alexandro factum paulo ante mortem. Alexander, ait, paulo ante mortem omnes Græcarum ciuitatum exules reducere constituerat, tum vt gloriæ suæ inseruiret, tum vt in vnaquaque vrbe multos sibi deuinctos haberet, contra rerum nouarum motus, & Græcorum defectiones. Appetentibus igitur Olympiis Nicanorem Stagiritam, cum epistola de reuocandis exulibus, in Græciam misit, eamq; in conuentu publico, à præcone, qui multitudini victorem promulgare consueuerat, multitudini denunciari iussit.

XIII Edictvm erat huiusmodi. *Alexander Rex, Græcarum ciuitatum exulibus. Autores exilij vestri nos non fuimus, reditus vero in patriam, sceleratis tantummodo exceptis, nos erimus. Qua de re Antipatro scripsimus, vt ciuitates restitutioni suorum refragantes vi cogat.* Hæc Diodorus. Sed quo euentu, audi Curtium. Et cæteri quidem Græci, haud ausi imperium aspernari, quanquam soluendarum legum id principium esse censebant, bona quoq; quæ extarent restituere damnatis. Soli Athenienses, (Diod. Iustin. & alii Aetolos addunt) exules finibus eiiciunt, omnia potius toleraturi, quam purgamenta quondam vrbis suæ, tunc etiam exilii admitterent: quæ res Lamiaco bello initium dedit. Cum autem Alexandro celeriter nunciatum esset, Athenienses & Aetolos eius mandatis repugnare, & libertatem bello vindicandam fremere, mille naues longas sociis parari præcepit, quibus in occidente bellum gereret, excursurusque cum valida manu fuerat ad Athenas delendas, vt ait Iustinus l. 13. sed mors erat in ianuis, quæ cuncta eius consilia disiecit. Id tamen bellum mox inter Antipatrum & Athenienses multo cum sanguine gestum est.

Hæc dum molitur Alexander, ad Ecbatana Mediæ profectus, regni negotia disposuit, & spectacula denuo & solennes indixit dies; cum Hephæstion, quem rex fratris diligebat loco, ex febre moritur, ea quo Alexander incredibili dolore affectus, multa Rege indigna perpetrasse fertur. Glaucium medicum, tanquam in curando negligentiorem, in crucem egisse, Plutarchus eum Glaucum vocat, atque ad spectaculum abiisse [illegible] cum ille prandium cum vino in febri immoderatius sumeret [illegible] equos omnes, mulosque tonderi lugubriter iussisse, circumiectorum [illegible] pinnas detraxisse, tibias, musicamq; [illegible] in ca-

Margin notes: VII. Offensio Macedonum [illegible]. VIII. Alexander [illegible] eorum ingratitudinem. IX. Offensio [illegible] Alexandri [illegible] Macedonum [illegible]. X. [illegible]. XI. Craterus apud Alex. gratia. XII. Iubet exules in Græciam recipi. Subiunxit. XIII. Quinto Curtio [illegible]. a circa initium l. 10. Hephæstionis mors, & [illegible] Alexandri [illegible].

stris com[illegible]pescuisse, ædem Æsculapij in Ecbatanis euertisse, diem integrumque defuncto corpori eiulantem incubuisse, comas supra [illegible] ritui corpus Achillis, quem imitari studebat, exemplo præscidisse, eidemque tanquam Heroi sacrificia instituisse. In funus atque monumentum eius, quod Babylone parari iusserat, plus duodecim talentorum millibus impendisse scribit Curtius: Arrianus per vniuersas barbarorum regiones luctum indixisse, & tria certantium millia, qui postea [illegible]tores dicti, ad eius tumulum exhibuisse. De rogi magnificentia multa Diodorus hoc anno, quæ apud eum vide.

XV. INSERIT hic loco Arrianus expeditionem in Cossæos Vxios finitimos ab Alex. factam, antequam Babylonem adiret, sed loco vtique importuno: quippe quam hyeme factam scribit, cum constet Alexandrum nullam alia hyeme in vidisse, sed Dæsio mense, in media prope æstate obijsse. Itaq. Curt. eam expeditionem hoc loco plane prætermittit, & Vxiorum, finitimorumque res in quintum librum retulit historiæ suæ. Diod. autem ad annum adhuc tertium, *b* licet Plutarchus dicat eos à morte Hephæstionis deletos, eamq; cladem Hephæstionis parentationem fuisse dictam. Certe si hoc tempore Cossæos excisos fuisse concedimus, id tamen hyeme factum nullo modo concedendum est. Fuerunt porro Cossæi Mediæ populi, sicut & Vxij, ambo præda viuentes latronum more qui [illegible] montium penetralibus, hostili exercitu superueniente abderent, eoque recedente solitas populationes exercerent, eos Alexander, opera vsus Ptolemæi Lagi, sedibus suis eiecit. Adeo nihil ei virtuti bellicæ inaccessum fuit.

XVI. [illegible] Babyloniam reuertenti, vt ait Curtius, Chaldæi vates occurrerunt, monentes ne Babyloniam ingrederetur, profectionem cum vitæ periculo coniunctam esse. Quibus spretis, quo destinauerat ire pergit. Nuntiabatur enim ei legatos ex diuersis terrarum orbis partibus, vndique Babyloniam confluxisse, eiusq; aduentum expectare. Adeo totum orbem nominis eius terror inuaserat, vt cunctæ gentes velut destinato sibi Regi adularentur. Igitur tanquam conuentum vniuersi orbis acturus, Babyloniam peruenire festinabat.

Portenta mortis præuentura. Affert hoc loco Arrianus & Plutarchus portenta quædam mortis Alex. prænuncia, in quibus illud eminet, quod eo iuxta Babylonem nauigante, ingens ventus exortus regium capitis ornamentum, & diadema ei alligatum abripuerit, & ornamento in aquam delapso, diadema vento deferente arundini palustri adhæsisse, quod cum Seleucus Regi detulisset, regnum ei portendisse: quod post Alexandrum amplissimum obtinuit. Aristobulus ait Phœnicem quendam nautam retulisse Alexandro diadema, idque ne natando madefieret, capiti imposuisse, eaque de causa plagis affectum; vel vt alij scribunt, talentum accepisse, moxq. monitu Chaldæorum, capite plexum esse.

XVII. *Monitus de Beli sepulchro.* DIODORUS etsi alieno loco, Sosicle scilicet prætore, quod factum hoc anno constat, refert Chaldæos astrologos cognouisse imminentem Alexandro mortem, si Babyloniam ingrederetur: euadere autem posse hoc periculum, si Beli sepulchrum à Persis destructum excitaret denuo; & in subito, quod decreuisset itinere, vrbem præteriret. Quæ cum Belephantes Chaldæus per Nearchum regis familiarem Alexan. docuisset, is territus Babylone iter deflexit, sed mox philosophorum disputationibus eo timore leuatus, Babylonem cum exercitu ingressus est. Hæc plura de Beli sepulchro Diodorus. Addit autem ex Hecatæo Iosephus *Lib. contra Apionem.* Alexandro quondam in Babylone constituto, & volente Beli templum, quod corruerat, renouare, cunctisq; militibus similiter rudera portare præcipiente, solus Iudæos hoc facere non sustinuisse, sed etiam multas plagas, & detrimenta pertulisse non modica: donec eis ignoscente rege securitas præberetur. Qui dum ad prouinciam, ait, propriam reuersi fuissent, templa & altaria fabricata omnia destruxere, & pro alijs quidem mulctam Satrapæ exoluere, pro alijs vero veniam consecuti sunt. Hæc ibi. Nos redeamus ad Alexandrum, qui legatos omnium gentium Babylone benigne susceptos domum remisit.

XVIII. DE morte Alexandri, quoniam ea nunc vna superest, plures fuare [illegible]. Q. Curtius duas recen[illegible] fere diebus, ait, conuiuium apud Thessalum Medium institutum est, ad quod Rex quoque cum sodalibus vocatus venit. Ibi nondum Herculis scypho epoto, repente velut telo confixus ingemuit. Elatus è conuiuio semianimis tanto dolore cruciatus est, vt ferrum in remedia posceret. Amici causam morbi intemperiem ebrietatis diuulgarunt. Nec sine causa, vt qui tum [illegible] conuiuis præbiberit in eo conuiuio, & à singulis prouocatus, omnibus satisfecerit, vt ea antiquioribus recitat Athenæus pergit Curtius. Re[illegible]uera autem insidiæ fuerunt, quarum infamiam successorum potentia oppressit. Antipater enim præparatum venenum in C[illegible]andro filio, qui cum fratribus Philippo & Iola regi ministrare solebat, dederat præmonito eu[illegible] ne alij quam Thessalo & fratribus crederet. Philippus itaque & Iollas potum regis prægustare soliti, in aqua frigida venenum habentes prægustatæ potioni Regis supermiserunt, sic Curtius. Vtramque sententiam refert Diodorus, sed priorem præfert; quam in dubio relinquit Pausanias, se[illegible]quuntur Suidas, Iustinus, Paulus Orosius *a* & Valerius Maximus. *b* Nec desunt, qui Aristotelem veneni auctorem prodant, vt videre est apud Plutarchum in vita Alexandri & Arrianum in fine libri septimi. Plutarchus in vita Alex. irridet scyphum Herculis: veneni etiam opinionem improbat, ac refellit, quod eius signa, tam diu post mortem asseruato corpore, apparitura fuissent, quæ tamen nemo prodit. Ipse autem, cum splendido, ait conuiuio excepisset Nearchum, atq; inde lotus de more suo, c[illegible]ei iturus cubitum, ad obuiam rogantem Medium iuit comessatum, apud hunc cum in sequentem diem totum perpotasset, febre est tentatus &c. Addit & Aristobulum narrantem cũ cum vehementi siti ex febre cruciaretur, vinum potasse, taq; in phrenesim incidisse, ac 30. mensis Dæsij vita excessisse. Victor omnium, ait Solin. *c* vino & ira victus, morbo vinolentiæ apud Babyl. humiliore quam vixerat fortuna exemptus est.

XIX. *Mortem [illegible]* VERUM crimine sublato calumnia euanescit. *d* Nam eam perniciem, Arrianus quoq; ex Alexandri diarijs inertus comessationem refert, & compotationem cum Medio in multã noctem. T. quoq; Liuius venenum reiec[illegible], cum eũ dicit non hominum scelere, sed fortunæ morbo extinctũ. Athenæus ex Ephippo refert Alexandrum poculum, quod duos congios capiebat, cum poposcisset, Proteæ erat is vir Macedo bibacissimus, id præbibisse: quod cum ille hausisset & regi præbibisset, regẽ quidẽ valide ebibisse, sed cũ id perferre nõ posset, in puluinar reclinatus, inquit, & poculo è manibus dimisso, ac iam inde morbo correptus, interijt, Baccho vt fama est irato, quod Thebas patriã suã euertisset. Sic ille. Hanc ergo sententiam quam pluribus placere video, & ab eiusdem temporis scriptoribus constanter traditam, etiam probabiliorem puto.

XX. *Testamentum Alexandri.* ILLA autem fere communi consensu approbantur. Primarios duces apud ægrotantem frequentes fuisse, & pro foribus custodiam egisse. Cum autem reliquus exercitus mortuum suspicaretur, idq; celari crederet, eiusq; desiderium ferre non posset, ad illum videndum in regiam irrupisse. Sed iam regem, ingrediente exercitu vocem defecisse, capite tantum ægre subleuato, atq; oculis indicium aliquod animi facientibus, singulis dextram præbuisse. Arrianus quidem hoc modo. At Curtius nonnulla locutũ scribit. Exercitui quidem. *Inuenietis cum excessero dignum talibus viris regem.* Ducibus autem propius accedere iussis, detractum annulum digito, Perdiccæ tradidisse, *Annulum Perdiccæ dat.* adiectis mandatis, vt corpus suum ad Ammonem ferri iuberet. Quærentibusq; his, cui relinqueret regnũ. *Optimo*, inquit, *ac præstantissimo.* Cæterũ prævidere se ob id certamen, magnos funebres ludos parari sibi. Quæ habet etiam Arria.

XXI. *Regnum cui relinqueret.* IUSTINUS autem tanta illi, inquit, magnitudo animi fuit, vt cum Herculem filium, cum fratrem Aridæum, & Roxanem vxorem prægnantem relinqueret, oblitus necessitudinum, dignissimum nuncuparet hæredem. Prorsus quasi nefas esset viro forti, alium quam [illegible]um fortem succedere; aut tanti regni opes alijs quam probatis relinqui. Verum quam id fuerit inconsultum, in tanta huiusmodi

ambi-

ambitione, optime de se sentientium exitus docuit, nec ipse dissimulat; subdit enim. Hac voce veluti bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiæ misisset, ita omnes in æmulationem consurgunt, & ambitione vulgi tacitum fauorem militum quærunt. Hæc videlicet causa est cur apud pleraque omnes nationes Rex successione potius, quam electione statuatur: existimantibus omnibus minus esse mali in hærede non optimo, quam in Rege per vim & factiones electo. Addit Curtius, interrogatum à Perdicca, Quando cælestes honores haberi sibi vellet, dixisse, tum velle, cum ipsi felices essent. Suprema hæc vox fuit Regis, inquit, & paulo post extinguitur. Quidam etiam scribere non erubuit, ait Arrian. Alex. cum iam de salute desperaret, ad Euphratem ire voluisse, animo sese in flumen conijciendi, vt sublatus ex hominum oculis, certiorem apud posteros fidem faceret, se ex deorum genere ortū, ad deos rediisse. Quod cū Roxane impediret, plorātem illum dixisse, inuidere illā sibi diuinitatis partæ gloriā.

Moriens diuinitatis opinionem ambit.

XXII. *Tristis extincti luctus.*

EXTINCTVM domesticorum, atq; amicorum primo comploratio excepit, qua tota regia personabat; moxque luctus vniuersam peruasit vrbem, nobilib. pueris custodiæ eius assidentibus, vage & furentium in morem Babylone tota excurrentibus, quibus se vbique Persæ Macedonesq; iungebant, aliis mitissimum dominum, aliis optimum, fortissimum, munificentissimum regem deplorantibus. Nec muris vrbis luctus continebatur, sed proximam regionem ab ea, deinde magnam partem Asiæ cis Euphratem, tanti mali fama peruaserat: cum ad Darij quoq; matrem celeriter perlata est, quæ tam immoderate eam mortem tulit, vt post multa lamenta, dolori succumbens, obuoluto capite genibus suis assidentes neptem nepotemq; auersata, cibo pariter abstineret & luce, & quinto demum die postquam statuerat mori extingueretur. Tanta fuit eius in Alexandri clementiam insperatam, & in se reuerentiam, beneuolentia, vt quæ sustinuerat Dario extincto viuere, Alexandro mortuo superstes esse noluerit.

Mater Darij prae moerore se fame extinguit.

XXIII. *Quot annos vixerit Alexan.*

MORTVVS est ergo Alexander vix dimidium vitæ suæ curriculum emensus, anno videlicet ætatis trigesimo secundo expleto, & trigesimo tertio inchoato. Natus quippe est ineunte Olymp. centesima sexta, in qua Philippus eius pater Olympica victoriam, & prolem ex Olympiade, & Illyrios à Parmenione superatos vno eodemque die sibi gratulabatur, vt à Plutarcho Iustino, aliisq; proditum est. Cum autem mortuus fuerit, vt supra cum Arriano, Euseb. Diod. Iosepho dictum est ineunte Olymp. centesima decima quarta Agesia prætore, necesse est eum octo Olymp. viuendo expleuisse, & nonam, in qua Agesias magistratum gessit Athenis, inchoasse. Non recte itaq; Iustin. illi annos tres & triginta, & insuper mensem vnum tribuit, nisi duos & triginta potius apud ipsum legendum putes. Ergo & 33. anni apud Suidam, & apud M. Tull. in quinta Philippica de inchoatis accipiendi sunt, sicut & 43. anni consulatus.

XXIV. *Quo mense ac die obierit.* l. 2. c. 25.

NONNVLLA quoque est de mense & die mortis huius controuersia. Ælianus enim in varia historia ait Alexandrum sexto die mensis Thargelionis apud Athenienses, & natum fuisse, & mortuum. Quod si verum est male is Februarius, Aprilis, aut Maius vertitur, præcedunt enim hi menses æstiuum solstitium, circa quod ludi Olympici celebrabantur, quibus natum diximus Alexandrum. Dæsium mensem Macedonicum Alexandro fuisse postremum scribit Plutarchus in eius vita, Aristobulum secutus, & diarios commentarios, in quibus perscribebantur, quæ singulis diebus quibus ægrotauit contigissent. Ex quorum notis ait Alexandrum fatu functum Dæsij 28. die, etsi Aristobulus postremo eiusdem mortuum tradiderit. Dæsium porro respondisse Iunio Romanorum, ratio ante memorata confirmat; idque Gaza, Lilius, Giraldus, Serarius in Machab. affirmant, licet Mercator Dæsium ad signum Arietis accommodarit. Demetrius autem in Æquiuocis ait eadem die Alexandrum Babylone, & Diogenem Corinthi vita functos.

XXV. *Varietas vitiorum in vitia fuisse.*

MVLTA Curtius, Arrianus, Plutarchus, Iustinus, aliique de eius virtutibus, vitiisq; congerunt, variatum declamationum argumenta; quæ si quis ad normam fidei Christianæ, & rectæ rationis expenderit, vtique reperiet & vitia vera esse, maximaque vitia, & maximam virtutum eius partem in vitiis esse numerandam.

Apud Laertium in Diogene Cynico. *Vt fortitudinem.*

Illa enim magnitudo animi, illa gloriæ immensa cupiditas, ista fortitudo in periculis & laboribus, pro subijciendo sibi orbe terrarum exantlandis, tantum laudis meretur, quantum eorum ubiectum, quod constat esse iniustissimum. Quod enim Alexan. tot principes, & regiones in Asia bellu vexandi, spoliandi bonis, tributis onerandi, maius quam in latrone aliquo, qui vias obsidet, aut pirata dom mare habet infestum? Quæ liberalitas effuse donare vel profundere, quæ auare & iniuste rapuerit.

Liberalitatem.

XXVI. *Clementiam in victos.*

Quæ clementia in victos, si eos tractabat humaniter, si nonnullis regna reddebat, quibus eripuerat, adiecto onere seruitutis; quibus ea non solum integre restituere, sed pro illata vltro iniuria satisfacere, & veniā postulare ipsum oportuisset. Vt omittam Orsinem, Parmenionem, aliosq; principes viros, indicta causa morti traditos. Sed audi etiā Valer. Max. a Quid obstitit quo minus in cælum assurgeret, nisi Lysimachus leoni obiectus, & Clitus hasta traiectus, & Callisthenes mori iussus? quia tres maximas victorias, totidem amicorum iniustis cædibus victor perdidit. Quæ continentia fuerit, & Veneris intra naturale desiderium vsus, docet Persepolis, quam vino & meretrice victus incendit; docet impurissimi Bagoæ flagitiosa & effœminata libido: vt præter 4. vxores Barsinem, Roxanem, Parysatida, & Statyram, missas faciam 360. concubinas, quas ex Curtij lib. 6. memorauimus. Ebrietatis, & comessationum intemperantiam, quæ reliqua peccata præmature castigauit, & æternæ famæ sitique tradidit, mors immatura monstrauit. Athenæus, & Plutarchus aiunt ex diariis eius innotescere, sæpius eum duos totos dies, noctesq; totidem cubantem, crapulam edormisse. Chares Mitylenæus apud eundem, ait Alexandrum ad honorandum Calani funus bibendi certamen instituisse, & primario victori præmium posuisse talentum secundo minas, 30. tertio decem &c. & eorum qui auidius bibissent 35. mox expirasse, sex in tentoriis paulo post periisse. b

a l. 9. c. 4. *Continentiā.* *Comessationum.* *b Vide Aelianum l. 2. c. 41.*

XXVII. *Mortis contemptum, pietatem, in Deum & parentes.*

IAM vero præceps mortis contemptio, in prœliis, omnibusque periculis, in inferenda vi atque iniuria, non in propulsanda, latronum, & sicariorum gloria est, non iusti Imperatoris.

Quæ pietas in Deum, sibi diuinos, per ementita oracula, honores affingere, Parentis repudiare genus; Deum dici atque haberi velle, & instar supremi numinis sacrificiis coli, & adorari? nec fuit ei pudori filium, ciuem, hominem dissimulare. c Clemens Alexand. in exhort. ad Gentes, ridet eos qui ausi sunt decimum tertium Deum Alexandrū constituere, quem mortuum Babylon arguit. Itaq; laudat Theocritum Sophistam, qui post Alexandri mortem ridere deos factos ex hominibus. *Bono animo este ciues*, inquit, *quoniam videtis deos ante homines mori.* Quod autem de 13. Deo dicit, id alij Philippo tribuunt, vt suo loco diximus, sed redeamus ad Alex.

c Valer. Max. l. 9. c. 5.

XXVIII. *In apotheosi se impie tulerunt.*

QVÆ pietas in matrem Olympiadem tot sceleribus nobilitatam, & mariti parricidio insignem, deorum immortalium numero adscribi voluisse, diuinisque honoribus celebrari? Quam pie Philippū vltus est, in cuius mortem consensit, vt in eius morte dicebamus. Quam præpostera in Hephestionem pietas, quem vbi Cleomenes homo sceleratus, templo & sacrificiis honorasset, & præteritas omnes culpas eius ignosceret, & futuras. *Si enim ego*, inquit ad eum scribens, *in Aegyptum veniens templa rite alisse Hephestioni, vt heroi extructa inuenero, non solum si quid antea commisisti ignoscam, sed quantumque deinceps deliqueris, nihil tibi a me incommodi accidet.* Ita Arrianus l. 7. Hæc purgare oportuerat, aut defendere ineptos, qui Persicum habitum, qui Macedonum neglectos ritus excusant.

XXIX.

ALEXANDRI corpus externa figura pulcherrimum fuisse scribit Arrianus, colore candido, qui in pectore & facie potissimum purpurascebat, vt ait Plutarchus, qui ei erectam ceruicem, & oculorum volubilitatem tribuit. Interni autem temperamenti perfectionem docet, non illa

solum laborum tolerantia, cui neminem habebat parem, illa integra sanitas, quam in magna sæpe inedia, in frequenti crapula, in diuturnis nocturnisque vigiliis, retentatam quidem vnquam accepimus. Verum illa duo maxime, quę in Plutarcho, & Curtio legimus. *Odorem*, inquit ille, *ex ore eius gratissimum afflasse, & oscula, totamque corpus reddidisse fragrantiam, quam interiores tunica retrahebant, in commentariis Aristoxeni legimus.* In causa fuit fortassis feruidum & igneum corporis eius temperamentum. Gignitur enim odoris suauitas, vt Theophrasti est opinio, concoctis à calore humoribus, vnde aridi & feruidi tractus orbis, plurima atque optima aromatum genera producunt, &c. Curtius autem hoc profert argumentum, quod cum corpus septimum iam diem in locis feruidis, & æstuosis iacuisset exanime, nulla tabe, ne minimo quidem liuore corruptum inuentum est: ex quo, vt supra dicebamus, Plutarchus veneni opinionem refellit. Vigor quoque, inquit, Curtius qui constat ex spiritu, non destituerat vultum. Itaq; Ægyptij, Chaldæique iussi corpus suo more curare, primo non sunt ausi admouere velut spiranti manus. Deinde precati vt ius fasque esset mortalibus attrectare eum, purgauere corpus, repletumque est odoribus, aureum solium, & capiti adiecta fortunæ eius insignia. Deinque Ptolemæus, cui Ægyptus cessit, corpus Memphim, & inde paucis post annis Alexandriam transtulit. Et de Alexandro hactenus: ad successores tanti imperij, quoniam maior erat moles, quam vt vnus eam subire posset, transeamus.

Odoris fragrantia.

XXX. *Turbæ de regni successore. Perdiccas.*

Babylone corporis Alexandri custodes, in regiam principes amicorum, ducesque copiarum aduocauere. Secuta est militum turba cupientium scire, in quem Alexandri fortuna esset transitura. Perdiccas regia sella in conspectum vulgi data, in qua diadema, vestisque Alexandri, cum armis erant, annulum sibi pridie traditum à Rege, in eadem sede posuit: quasi prærogatiua suffragij, & iuris sibi à Rege concessi in commune deposita. Tum quæstionem de constituendo, ac decernendo imperij huius principe proposuit, censuitque Roxanes partum, ea sextum iam mensem prægnans erat, expectandum esse; interea disquirendum à quibus placeat tantam Rempub. administrari. Nearchus classis Alexandri hactenus præfectus, ait non expectandum nondum ortum regem, sed esse à Barsine filium Regis, cui diadema dandum sit. Ptolemæus vtrunque improbat, vt filios captiuarum, nec fas esse Macedonas, qui Persas vicerint, eorum stirpi seruire. Sentit autem vt qui dudum Regis consiliis adhibebantur, coëant; eoque quod maior pars eorum decreuerit stetur, duces præfectique copiarum his pareant.

Nearchi. Ptolemæi.

XXXI. *Aristoni pro Perdicca suffragium.*

Aristonus censuit Perdiccam pro Rege habendum esse, vtpote ab Alexandro ipso electum, & traditione annuli designatum. Quod cum vniuersi verum censerent, procedere in medium Perdiccam, & Regis annulum tollere iubebant. At is pudorem inter & cupiditatem hærebat, & cunctabatur, vt illi quod expetebat, pertinacius offerrent. Imprudens, qui modestiam potius in gratiarum actione, quam in tergiuersatione non posuerit. Nam continuo Meleager ab ipso reliquos auertere conatur, & seditionem mouens ad prædam hortatur, thesaurosque regios diripiendos, quod regiarum opum populus sit hæres. Iamque ipsum armatorum frequens globus ad prænunciatam prædam sequebatur. Cum Macedo quidã Aridæo Philippo genito, Alexandri fratri suffragatur, eique iure gentium regnum deberi pronunciat. In quem mox concio vniuersa consentit, eumque regem pertinaci acclamatione declarant. Eum Meleager Perdiccæ infensus, in medium adducit in regiam, quem mox milites Philippum consalutant, Regem appellant.

Imprudentia Perdiccæ. Meleager, qui turbas mouet.

Exercitus in Aridæum consentit.

XXXII. *Duces petit destinant tutores nascituro regi.*

Cæterum hæc vulgi vox erat, principum alia sententia. Hi tutores destinant filio ex Roxane nascituro Perdiccam & Leonatum, regia stirpe genitos. In Europa Craterum & Antipatrum res administraturos: tum exactum à singulis iusiurandum, fore in potestate Regis geniti Alexandro. Quibus animaduersis Meleager supplicij metu secedit cum suis. Cedit quoque Aridæus principum autoritate conterritus. Sed rursus in eum inclinante exercitu, reducitur, & vestem fratris, quæ in Regia sella posita fuerat, induitur. Eum statim Meleager armatus assectatur, magno populi fauore, nihilque propius factum est, quam vt Perdiccas, eiusque fautores, qui ad conclaue, in quo erat adhuc corpus Alexandri secesserant, id agente Meleagro, è medio tollerentur. Sed Perdiccas primum cum multo equitatu extra vrbem exit, & hostilem in modum sæuit; moxque simulata reconciliatione cum Meleagro, trecentos, qui prima concione seditionem mouerant, & à Meleagro stabant, incautos oppressit, & simulata lustratione exercitus, pedibus elephantorum contriuit, Philippo rege nec prohibente, nec autore, sed euentum rei expectante, vt vel probaret factum vel damnaret: moxque Meleager damnata spe salutis, cum eius nomine, quem ipse fecerat regem, in perniciem suam abutentes videret inimicos, confugit in templum, ac ne loci quidem religione defensus, occiditur.

Aridæus secedit atque reducitur.

Diod. l. 18. 30. tantum dicit.

Meleager occiditur.

XXXIII. *Partes imperij administrationem diuidit sub Aridæo.*

Perdiccas perducto in vrbem exercitu, concilium principum virorum habuit, in quo imperium ita diuidi placuit, vt Rex quidem Philippus Aridæus summam eius obtineret: Satrapæ autem & Principes, alij alias prouincias administrarent; Perdiccas cum Rege esset, copiisque præesset, quę regem sequebantur. Hæc pluribus Curtius, ex quo scire cæteri. Plutarchus in Alex. ait Perdiccam in summa fuisse potestate, Aridæo velut regni vmbra stipatum, vt qui medicamentis ab Olympiade mente debilitatus fuisset. Præterquam quod ex obscura quadam muliere Philine, corpus vulgante natus fuerat.

Vmbratili rege.

XXXIV. *Haec turbæ à Daniele designatæ. c. 11. 4.*

Et hæc fuerunt initia turbarum, quæ Alexandri mortem in eius imperio sunt consecutæ, quæ tanto ante prænunciatæ fuerant à Daniele. *Et cum steterit*, Alexander videlicet, *conteretur regnum eius, & diuidetur in 4. ventos cæli, sed non in posteros eius, neque secundum potentiam illius, qua dominatus est: lacerabitur enim regnum eius, etiam in externos, exceptis his.* Sixtum illum Alexandri, Q. Curtij verba illa docent. *Expectauere eum fata dum Oriente perdomito, aditoque Oceano, quidquid mortalitas capiebat, impleret. Nomen quoque eius & fama rerum, in totam propemodum orbem reges ac regna diffudit. clarissimique sunt habiti, qui etiam minimæ partis tantæ fortunæ adhæserunt.* Et paulo ante. *Adeo totum orbem nominis eius terror inuaserat, vt cunctæ gentes, velut destinato sibi regi, adularentur.* Hic ergo fuit Alexandri status, sed tamen status in præcipiti, qualis in vertice rotæ esse potest. *Contritum est regnum eius*, dum abscisso capite, omnia tam vasti corporis membra procubuere, & tot regulorum, dynastarum, tyrannorum pedibus conterenda obiecta sunt.

Status regni Alexandri. l. 10.

XXXV. *Eius diuisio in 4. ventos. c. 8. 8.*

Diuisionem porro in 4. ventos cæli, alio quoque iam loco idem Propheta prædixerat. *Fractum est cornu magnum, & orta sunt 4. cornua subter illud, per 4. ventos cæli.* In Ægypto enim, inquit Hieronymus, primus regnauit Ptolemæus Lagi filius, id est, ad meridiem. In Macedonia Philippus, qui & Aridæus, frater Alexandri, id est, ad Occidentem. Syriæ, Babylonis, & superiorum locorum Seleucus Nicanor, id est ad Orientem. Asiæ, & Ponti, exterarumque in ipsa plaga prouinciarum Antigonus, id est, ad Septentrionem. Hæc secundum totius orbis plagas dicimus. Sic ipse. Quod autem ait Daniel, *non in posteros eius*, regnum ipsius diuisum iri, de filiis eius intelligendum est. Nam neque quem è Barsine suscepit, quem Herculem ex Garbine nominat Iustinus, qui anno ætatis 17. à Polyperchonte occisus est, neque quem Roxane edidit posthumum Alexandrum, quem cum matre, & auia veneno Cassander sustulit, particeps regni eius fuit, nec omnino quisquam aliarum vxorum, vel vniuersi concubinarum gregis. Frater tantum ex patre Aridæus, vmbra potius regis, quam Rex, vt supra ex Plutarcho diximus, primo quasi vniuersi successor imperij creatus est: deinde quoque modo in Macedonia, Antipatro dominante regnauit, vbi denique ab Olympiade cum Eurydice vxore occiditur.

l. 13.

Diod. l. 19.

XXXVI. *Et in plura regna laceratur.*

Postremo *laceratum regnum* Alexandri docet l. 10. Curtius, qui decem prouincias, prima quasi sortitione factas, cum iisdem Satrapis recenset, quas quidam credidere testamento Alexandri fuisse distributas. Iustinus

vero l. 13. tredecim, Diodorus l. 18. etiam plures. Illi deniq; externi, præter Macedones quos Propheta significat, videntur esse Indorum reges, Alexandro dedititij, Porus, Taxilles, Oxyartes Roxanes pater, aliique nonnulli, quos iidem Scriptores memorant, qui deinceps regna, quibus erant præfecti, pro regibus gubernarunt: quod de cæteris quoq; omnibus eodem loco Iustinus affirmat. *Non magno post tempore*, inquit, *quasi regna non præfecturas diuisissent, sic Reges ex præfectis facti, magnas opes non sibi tantum parauerunt, verum & posteris reliquerunt.* Idque Scriptura non tacuit. *Et obtinuerunt pueri eius regnum vnusquisque in loco suo, & imposuerunt sibi omnes diademata post mortem eius, & filij eorum post eos annis multis.* Quorum omnium historiam persequi operosissimum, minimeque necessarium, aut instituto nostro conueniens foret.

1. Mach. 1. v. 9.

XXXVII. *Quæ regna deinceps enarranda.*

Ac ne quatuor quidem illorum primariorum, siue Satraparum, siue Regum gesta in annos singulos digerenda visa sunt. Nam neque Macedonas à principio in Annalibus digessimus, sed tum suscepimus cum ad Imperium peruenere. Neque Asiæ regnum in Antigono, sexto ab hinc anno inchoatum diu stetit, sed in eius filio Demetrio, qui sese Seleuco genero suo regi Syriæ dedidit, terminatum est; aut potius Syriæ regno coniunctum. Itaque duo regna supersunt, quæ sola persæpe deinceps à Scriptura memorantur, Syriæ & Ægypti, quorum illud Regnum Aquilonis, & Græcorum, hoc Regnum Austri appellatur.

Quæ à Scriptura memorantur.

Quæ duo regna, quoniam Annales nostros sacris literis in primis volumus famulari, deinceps persequemur, cum Romano imperio paulatim augescente. In quod illa ipsa regna, quasi maiora flumina in Oceanum tandem deriuata, & nomen & cursum suum amisere. Qua in re Scripturam imitabimur, quæ Danielis 11. hæc duo tantum regna, sub nominibus regnorum Austri & Aquilonis persequitur. Qua de re Hierony. ibid. *Idcirco autem cætera regna dimittens, Macedoniæ videlicet & Asiæ, tantum de Aegypti & Syriæ narrat regibus, quia in medio Iudæa posita, nunc ab illis, nunc ab istis regibus tenebatur, & Scripturæ sanctæ propositum est, non externam absque Iudæis historiam texere, sed eam quæ Israelitico populo copulata est.* Res tamen Macedonicas, plurimis annis cum Romana Asianaque historia vehementer coniunctas, prætermittere nec possumus, nec debemus.

XXXVIII. *Regnum Ptolemæi Lagi.*

Primus omnium amicorum ac ducum Alexandri, Ptolemæus Lagi filius prouinciam sortitus est Ægyptum, cum ea parte Africæ, quæ in ditione Macedonum erat. Eam illi prouinciam tradidit Cleomenes, qui Alexandriam iussu Alexandri ædificarat. Erat is homo improbus, qui q; multis iniurijs Ægyptios affecerat, vt testatur Arrianus l. 7. quo etiam factum est, vt Ptolemæus, qui alioqui non vulgari animi moderatione, sapientiaque pollebat, præter eximiam fortitudinem Alexandro sæpe probatam, tantò esset ei genti acceptior, tantoque faciliorem aditum inuenit ad parandum, stabiliendumque sibi, posterisque suæ regnum, in trecentos fere annos consequentes. Eum Daniel illis verbis significat. *Et confortabitur Rex Austri.* Qui vt ait ibi Hierony. vir prudentissimus, fortissimus, ac ditissimus fuit.

XXXIX. *Cur sic [illegible] fuerit.*

Dictus est hic Ptolemæus, Lagi filius, ad differentiam aliorum multorum, qui eodem nomine deinceps appellati sunt. Scribit tamen Pausanias in Atticis, eum non Lagi filium fuisse, sed Philippi, ex Arsinoë concubina, quæ ex Philippo grauida, ab eo tradita est Lago, & apud eum Ptolemæum enixa est, vt mirum sit Iustinum dicere eum ex gregario milite, virtutis causa, ab Alexandro prouectum. Quomodo enim regio Macedonum, ortus sanguine, in gregarijs eorum militibus censeri potuit? Est porro hic primus Ptolemæi annus, qui magna ex parte cum vltimo Alexandri concurrit, quemadmodum & postremus incidit in primum Ptolemæi Philadelphi filij eius: sicque verum est quod ait Eusebius in Chronico, cum 40. annis regnasse: nec minus verum, quod alij affirmant, eum annos tantù 38. Ægyptus præfuisse, computatis scilicet, vel exclusis extremis. Sed de Ptolemæo postea pluribus.

lib. 1.

Quandiu regnarit.

XL. *Res à Dictatore in Samnio gesta.*

Quod ad Romanam rem attinet, repete lector memoria, quæ anno superiore extremo diximus de anno hoc, in quo Dictator & Mag. Equitum Consulum vices subiere, re contra Samnites gerenda. Et anno quidem præterito res inchoata est à Dictatore, & Mag. equitum. Hoc autem, propter vtriusque acerrimam contentionem, primo aliquantulum impedita, deinde Imperatoris sapientia, & in milites humanitate non exiguum habuit incrementum. Rem egregiam, aut formidolosam potius contentionem in pauca contractam ex Liuio libr. 8. Sic habet.

Incertis auspicijs itum erat à Dictatore in Samnium. Itaque monitus à pullario Dictator, repetendorum auspiciorum causa Romam reuertitur, simulq; Magistro equitum denunciat, ne absente se manum cum hoste conserat.

Dictator vt de nouo auspicia repetat.

XLI. *Magister equitum pugnat iniussu.*

At Magister equitum Fabius cum post profectionem Dictatoris per exploratores comperisset, omnia apud hostes soluta esse, opportunitate rei bene gerendæ sollicitatus & gloriæ, quam sibi Imperator præreptam vellet, iuueniliter cupidus, instruxit aciem, cum hoste conflixit, & equite pediteq; fortiter pugnante, victoriam obtinuit. Viginti millia hostium cæsa eo die traduntur: quin etiam tradidere nonnulli, bis absente Imperatore cum hoste pugnatum, bis victoriam esse relatam. Cuius felicitatis ne gloria in Dictatorem redundaret, neu spolijs suum ornaret triumphum, omnia cum armis hostilibus subiecto igne concremauit, & literas de re prospere gesta, non ad Dictatorem, sed ad Senatum misit, præ se ferens se cum Dictatore victoriæ laudem minime communicare.

Et vincit.

XLII. *Et exercitu[m] sibi conciliat.*

Hic Papyrius vel Imperij sui contemptu, vel violatæ disciplinæ militaris zelo incitatus, vel detractæ sibi per inuidiam militis sui gloriæ dolore commotus, plenus minarum venit in castra. Cum interim Fabius conscius audacis facti, & sibi à Dictatore metuens, exercitum magno studio sibi conciliauit, & ab eo reddidit alienum. Postremo vitam fortunasque suas militum fidei, virtutique permittens, à tota concione audiuit, bono cum animo esse oportere, neminem ei vim allaturum, saluis legionibus Romanis. Haud multo post Dictator aduenit, concionem conuocat, per præconem Mag. equi. Q. Fabium citat, & cum eo expostulat, quod incertis auspicijs, turbatisque religionibus dimicans, Rempub. in discrimen vocarit: quod spreto Dictatoris imperio, simul cum numine deorum, ausus sit cum hoste confligere.

Dictator eum accusat.

XLIII. *Et capitis damnat.*

Aduersus quæ Q. Fabio cum respondere haud facile esset, Papyrius redintegrata ira spoliari Magistrum equitum, ac virgas, ac secures expediri iussit. Iamq; lictores vestem Fabio lacerabant, cum is fidem militum implorans ad triarios se recepit, & simul tumultus in extrema concione excitatur, proxima interim irritis precibus Imperatorem sollicitante. Cumque præ strepitu ac tumultu, nec ipsius Dictatoris, nec apparitorum eius vox audiretur, extracto per multas legatorum monitiones, ac preces tempore, nox certamini finem fecit. Cumque omnes affirmarent Papyrium contentione ipsa exacerbatum, infestius exarsurum postridie: Fabius clam è castris Romam profugit, & Patre autore M. Fabio, qui ter iam Consul Dictatorq; fuerat, vocato extemplo Senatu, cum maxime conquereretur apud Patres vim atque iniuriam Dictatoris, ipse infestus adest, in curiam infert se, & ibi iterata contentione, prehendi Papyrius Fabium iussit, frustra primoribus patrum, atq; vniuerso Senatu deprecantibus.

Tumultuatur exercitus.

Mag. equit. Romam fugit.

Fabij pater irritas cernens, aduersus durum Dictatorem, Senatus vniuersi preces, Tribunos plebis appellans ad populum prouocat.

XLIV. *Eius pater ad populum prouocat.*

Ergo ex Curia in concionem itur. Vbi Fabius senex asperè primum Papyrij superbiam, & crudelitatem increpat, qui tanquam ex hostium ducibus, sic ex Romano imperatore victoriam, & triumphum petat: multaque in eam sententiam vociferans, & filium plurimis cum lachrymis complectens, Deum hominumque obtestabatur fidem; & stabat pro eo maiestas Senatus, fauor populi, tribunitium auxilium, memoria victoriæ. Ex parte altera imperium inuictum populi Rom. disciplina rei militaris, & Dictatoris edictum pro numine semper obseruatum, seuera maiorum exempla Fabio aduersabantur. Et perstabat in sententia Papyrius Dictator, grauissimaque oratione demon-

strabat, quanta clades Reip. Rom. ea tanto violatæ disciplinæ militaris exemplo pararetur.

XLV. *Populus vniuersus pro eo rogat.* Cvm populus vniuersus ad preces & obtestationem versus est, vt sibi pœnam Magistri equitum Dictator remitteret. Tribuni quoque orare Dictatorem insistunt, vt veniam errori humano, veniam adolescentiæ Q. Fabij daret; satis eum iam pœnarum dedisse: iam ipse adolescens, iam pater M. Fabius contentionis obliti procumbere ad genua, & iram deprecari Dictatoris.

Cur iterum Dictator donat. Tum Dictator silentio facto; Bene habet, inquit, Quirites, vicit disciplina militaris, vicit Imperij maiestas, quæ in discrimine fuerunt, an vlla post hanc diem essent: non noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum Imperatoris pugnauit, sed noxæ damnatus, donatur populo Romano: donatur Tribunitiæ potestati, precarium non iustum auxilium ferenti. Viue Q. Fabi felicior hoc consensu ciuitatis ad tuendum te, quam, qua paulo ante exultabas, victoria. Hæc, aliaque cum dixisset Papyrius, Magistrum equitum nihil se morari pronunciauit, dimissaque est concio, cum multa omnium lætitia, multisque hinc Magistro equitum, inde Dictatori congratulantium vocibus.

XLVI. *Quæ inde secuta.* Firmatvmqve imperium militare haud minus periculo Q. Fabij, quam supplicio miserabili adolescentis Manlij videbatur. Itaque quamuis absente Dictatore crebro Samnites mouerentur, & damnis etiam exercitum affecissent, quibus remedium adhiberi putuisset, nunquam tamen M. Valerius, qui legatus castris præerat, mouere se ausus est; & Q. Fabij memor, non tam vim hostium, quam truculentam Dictatoris iram reueritus est. *Exercitus in Dictatorem ira.* Quæ res etiam exercitum ab Dictatore iam alieniorem, quod populi precibus dedisset Fabium, negatum suis, vehementius in odium concitauit, idque proxima contra Samnites pugna cognitum est. Cum enim Dictator exauctorato Fabio, & vrbi præposito L. Papyrio Crasso Mag. equ. in castra redisset, Samnites postero die instructa acie ad castra accesserunt. *Et inde impedita victoria.* Dictator contra ita Romanas copias ad pugnam instruxit, vt si ducis consilia fauor subsecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuisset. Verum à milite cessatum est, ac de industria, vt obtrectaretur laudibus ducis, impedita victoria est.

XLVII. *Lenis militem imperator.* Qvod cum Papyrius sensisset, temperandum ingenio suo duxit, & seueritatem miscendam comitati. Itaque adhibitis legatis, ipse sauciorum militum tentoria obiens, & singulos vt se haberent rogitans, curam eorum nominatim legatis, tribunisque, & præfectis demandabat. Rem per se popularem ita dexter egit, vt medendis corporibus, animi quoque Imperatori reconciliarentur. Itaque refecto exercitu cum hoste congressus, & præda militi denunciata, ita fudit fugauitque Samnites, vt ille vltimus eis dies conserendi signa cum Dictatore fuerit. *Mox quo egregie vincit, et triumphat.* Itaque pacem ab eo petunt: illere ad Senatum reiecta, singula vestimenta militibus, & annuum stipendium dare iussit. Ita deductus ex Samnitibus exercitus, Dictator triumphans vrbem est ingressus. Quem triumphum Capitolini Fasti Sigonij, & Onuphrij in annum V. C. 429. Non. Mart. referunt, quem sequimur cum Stephano Pighio, Temporario, Gordono, & aliis. Etsi Onuphrius & Cuspinianus hoc triumpho annum sequentem insignitum velint.

XLVIII. *Demosthenes in patriam reditus.* Contigit hoc ipso anno mortis Alexandri reditus Demosthenis in patriam. Cum enim in Græcia Antipater pro Macedonibus, Leosthenes pro Græcorum libertate pugnaret, ipsumque Antipatrum prælio victum Lamiæ obsideret, tota Græcia legati alij pro his, alij pro illis excurrebant, fautores suis partibus acquirere cupientes. Cum ergo Demosthenes sponte se legatis Atheniensium adiunxisset, & populos Græciæ contra Macedones libertatis oppressores excitaret, populus eo in patriam studio delectatus, ei reditum decreuit; missaque Æginam ad eum triremi, ex Pyræeo in vrbem veniens, ab vniuersa ciuitate ad portas effusa acceptus est. Itaque sibi gratulatus est Demosthenes gloriosius se ab exilio, quam ipsum Alcibiadem reduxisse, quod ciuibus non coactis, sed sponte reuocantibus in patriam, quam sæpe oratione defenderat, reuertisset. Pecuniariam autem 50. talentorum mulctam, ei artificiose condonarunt. Vide Plutarchum in eius vita.

Perdiccas ambit imperium Alexandri.

ANNVS MVNDI 3731. SEXTÆ ÆTATIS, 215. Imp. Alex. 8. Ptolemæi Lagidæ & Oniæ Pont. 2. Olym. CXIV. 2. Archonte Cephisodoro. V. C. 430. Coss. C. Sulpitio Longo. II. & Q. AEmylio Cæretano.

Vide Dionys. l. 2. p. 121. gr.

ANNVS ANTE CHRISTVM 322.

I. *Imperium Alexandri cur de... eo mortuo.* Qvamvis Alexander superiore anno defunctus, nunc regnare desierit, diuiso in multos successores imperio; quia tamen Imperium, quod ab ipso partum ac fundatum est, & ex vsu Chronologorum, atque ipsius etiam Scripturæ in Machabæorum libris Græcorum appellatur, nondum inchoatum est, donec res Asiæ in Seleuci potestatem cesserunt; & familia Alexandri in Aridæo, Rege Macedoniæ eius fratre, & matre Olympiade quoquo modo stabat: nec se adhuc Alexandri duces aperte Reges dicebant, reliquum tempus ad Seleucum primum, ab Alexandro Imperij Græci fundatore duximus appellandum.

Nomen pro ipso Oniam. Oniæ quoque pontificis primum hoc anno ponimus. Iosephum secuti, qui l. 11. extremo ait Iaddum, quem Ieddoam Scriptura vocat, eodem quo Alexandrum tempore obijsse, & Oniam filium summi sacerdotij successorem reliquisse: ei Genebr. 27. annos tribuit. Fuit autem hic Onias huius nominis Primus.

II. *Ptolemæus regnum Ægypti fatis...* Ptolemævs porro, vt scribit hoc anno Diodorus, sub initium l. 18. Ægyptum citra periculum adeptus, humanum se regionis eius incolis exhibebat, & octo millibus talentûm potitus, conductis qui æra merentur, exercitum comparabat. Complures etiam amice erga illum propter æquitatem affecti, ad ipsum confluebant. Per legatos etiam cum Antipatro, qui in Macedonia rerum potiebatur, vt mox dicetur, societatis fœdus iniuit, quod certo futurum sciret, vt Perdiccas Ægypti Satrapiam sibi adimere conaretur. *Perdiccas vniuersum imperium Græcorum affectans. Iustin. l. 13.* Posteaquam enim Perdiccas regias copias, regnique administrationem, & tutelam adeptus est, vniuersum Alexandri imperium affectans, Cleopatram Alexandri magni sororem sibi iungere properat, Olympiade eius matre affinitatem non aspernante. Harum enim autoritate & gratia, summam rerum potestatem sibi à Macedonibus conciliatum iri sperabat.

III. *Cogitat Antipatrum opprimere.* Interea vero vt Antipatrum, nihil ab ipso metuentem opprimeret, filiam eius Nicæam duxit vxorem. Itaque consilio cum suis inito, in quo Aridæus, & Alexandri magni filius, quibusdam visum est bellum in Macedoniam transferendum esse, quod Macedonia totius Imperij fons & caput esset, (vbi rerum potiebatur Antipater, cui non satis cum Olympiade conueniebat) & Aridæo & Perdiccæ in odium Antipatri futura esset. *Et Ægyptum prius occupare.* Sed in rem potius visum est ab Ægypto incipere, ne in Macedoniam profectis, Asia interea à Ptolemæo occuparetur, sicque expeditionem Macedonicam impediret. *Eius consilia Antipatro patefacta.* Verum hæc Perdiccæ consilia Antipatro, per Antigonum sibi amicum patefacta sunt. Antigonus enim insidijs à Perdicca appetitus, clam cum Demetrio filio ex Asia in Europam ad Antipatrum profugerat.

IV. *Antipater & Craterus consilia contra Perdiccam.* Eo nuncio Antipater cum Cratero deterriti, bellum, quod ipsis cum Ætolis erat, quam commodissime possunt in præsentia componunt, & copias in Asiam quam celerrime transportari curant, vbi Præfecturam Asiæ Craterus accepturus erat, Europæ autem Antipater. Mitti etiam placuit legatos ad Ptolemæum, Perdiccæ maxime infensum, ipsisque amicum, & iisdem insidijs appetitum, societatis iungendæ causa; quæ Ptolemæo libentissimo iuncta est. *Societas cum Ptolemæo inita.* Interea Perdiccas rebus in Asia compositis, iter Ægyptum versus intendit. Sed Ptolemæus non societate solum Antipatri fortis erat; sed terminos etiam imperij, acquisita Cyrene vrbe, amplíauerat, factusque iam tantus

erat,

erat, vt non tam timeret hostes, quam timendus ipse hostibus esset. Nec res vltra hoc anno inter Perdiccam & Ptolemæum progressa est.

V. *Lamiacum bellum.* Hoc ipso anno Lamiacum bellum superiore anno inchoatum perfectum est. Athenienses enim & Ætoli cum Alexandri edicto de restituendis exulibus repugnarent, vt diximus, nec eius potentiæ aperte reluctari auderent, clam per Leosthenem quendam Atheniensem copias cōtrahebant; quam rem Harpali pecuniæ, & Asiani milites exautorati, qui ad Tænarum promontorium Peloponnesi commorabantur, valde promouebant. *Morte Alexandri cursus infecta.* Verum vbi de Alexandri morte certo constitit, populus ex professo in bellum incubuit, & belli ducem Leosthenem creauit, armis, pecunijsque instruxit, & in Ætoliam misit, vbi is 7. armatorum millibus auget exercitum, & vicinos populos ad bellum Macedonibus inferendum, & Græciam in libertatem vindicandam per legatos inuitat. *Et Oratorum vtrinque studia.* Idem Athenienses oratorum suorum opera faciebant. Hyperidem enim, præstantem in dicendo virum, & Macedonibus infensum in Peloponnesum mittunt, vt eam regionem ad belli societatem perduceret, cum interea Pytheas pro Macedonibus declamaret. Exulabat tum Megaris Demosthenes, qui se vltro Hyperidi socium adiunxit, & Syciona, Corinthum, Argos, cæterasque ciuitates Atheniensibus adiunxit. Ob quod factum missa ab Atheniensibus obuiam triremi, ab exilio, vt ante dixi, reuocatus est. Maximus ergo exercitus conflatus est, adeo vt ducentarum & quadraginta nauium classis ad bellum esset instructa, vt tradit Diodorus, quo nunc maxime vtimur. *lib. 18.*

VI. *Antipater prælio victus.* Antipater hoc apparatu territus, vndique auxilia contrahere conatur. Craterumque in primis, qui cum multis millibus, missione ab Alexandro accepta, è Cilicia in Europam traijcere parabat, ad se euocat. Interea cū 13. millibus Macedonum, & sexcentis equitibus, (rarus enim tunc erat domesticus miles, propter supplementa copiarum, nuper in Asiam missa) classe centum & decem nauium in Thessaliam transit. Cumq; Thessali, qui maxime equitatu valebant, ei sese à principio adiunxissent, mox facti pœnitentes communi Græciæ exercitui se dediderunt. Quo facto Macedonum parte valde debilitata, & Græcorum roborata, Antipater prælio victus, cum nec acie iterum dimicare, nec tuto Macedoniam repetere posset, *Lamia se includit.* Lamiam Thessaliæ vrbem adit, ibiq; suppetias ex Asia præstolatur.

VII. *Vbi a Græcis duce Leosthene obsidetur.* Leosthenes continuo cum omnibus copijs Lamiam obsidet, & ad pugnam Macedones lacessit, & vrbem munitissimam haud facile expugnari posse sentiens, eam cōmeatu intercludere, & hostem exitu prohibere parat. Cū improuisi erumpunt Macedones, prælium q; cum Græcis committunt in ducenda fossa occupatis. Cumq; Leosthenes suis opem ferret, saxo in capite ictus cecidit, tertio die moritur, eique Antiphilus sufficitur. *Tres oppugnat Leonnatus & vincitur.* Interea Antipater in omnem auxiliorem spem intentus Leonnatum euocat, qui cum 20. fere millibus peditum, & equitum duobus millibus, & quingentis in Macedonia celeriter contractis, per Thessaliam in hostes duxit; tum Græci soluta obsidione in eum copias educunt, vt prius cum eo confligerent, quam se Antipatro coniungeret. *Soluta obsidione se victis coniungit.* Committitur pugna, & Thessalorum equitum maxime virtute Leonnatus vincitur, multisq; vulneribus confectus occumbit. Postridie Antipater cum agmine suo se victis adiungit, duplici nomine lætus, & quod copijs auctus esset, & quod Leonnatus, ei futurus æmulus, occidisset.

VIII. *Græci classe bis victi. Craterus cū copiis se iungit Antipatro. Et Græci vincuntur.* Interea Græci classem augent, & cum Macedonica, quæ Clytum habebat præfectum, congressi, bis prælio ad Echinadas insulas funduntur. At Craterus cum copijs non pœnitendis Macedonum atq; Persarū venit in Thessaliam, & iunctis cum Antipatro, cui primas vltro detulit, castris, ad Peneum flumen consedit. Ibi coniunctæ Macedonum copiæ, peditum grauis armaturæ supra 40. millia, sagittariorum & funditorum tria millia, & equitum quinq; millia repertæ sunt. Græcorum autem copiæ longe minores erant. Multi enim partim in obsidione Lamiæ, vt Ætoli, partim aliquanto post defluxerant, vt summa ad 25. millia peditum, & equitum tria millia & quingentos ascenderet. Itaq; de summa rerum prælio decernere nolebant, donec sui ex vrbibus reuerterentur: sed ab Antipatro coacti in certamen veniunt, & Thessalorum equitum virtute. Macedonib⁹ prope modum pares è prælio discedunt. Cum tamen plures è suis quam Macedones amisissent, inito concilio, an post suorum reditum redintegraturi essent prælium, an de componendo bello legatos iam tum missuri,

IX. *Cum illis pacem init Antipater.* Decretum est pacem quærendam, legatiq; ea de re ad Antipatrum missi: qui vt tot populos à se inuicem disiungeret, non communem cum omnib⁹ pacem, sed cum singulis per legatos agere voluit. Id cum Græci respuerent, Antipater cum Cratero Thessaliæ vrbes obsidebant, & vi capiebant, Græcis opem ferre non valentibus. Itaq; coactæ singulæ ciuitates pacem petere, eam Antipater benigne æquis conditionibus concessit.

Ad quā compelli Athenienses. Athenienses autem & Ætoli omnium inimicissimi Macedonico nomini, quiq; primi Lamiacum bellum conciuerant, à socijs derelicti, cum ducibus suis de bello frustra consulrant, Antipatro in Athenienses vim omnem belli conuertente. Itaq; pacis causa Demadem mittunt ad Antipatrum, qui negat se alia conditione pacem Atheniensibus concessurum, nisi omnia sua eius potestati permitterent. Qua scilicet nuper conditione Antipatro Lamiæ incluso, se pacem facturos Athenienses eius legatis responderant.

X. *Et quib. conditionibus.* Cum ei conditioni coacti acquieuissent, perhumanum se illis Antipater exhibuit. Ad duo tamen & 20. millia, Plutarch. in Phocione supra 12. millia, tenuiorum in Thraciam è patria transtulit; reliquis Solonis legibus vrbem administrare iussis. Præfectum quoq; Menyllum cū præsidio, qui rerum nouarum molitionibus obsisteret, recipere sicut coacti; quod Plutarchus in vita Demost. Boëdromione mense factum scribit: in Phocione, die 20. quo mysteria Eleusine celebrantur, qui mensis Augusto Romanorum respondet. Cæterum Halycar. In Dinarcho sub Philocle, qui mox Archon fuit, hæc Atheniensibus contigisse tradit. *Quod cū Ætolis gesserit.* Supererant Ætoli, qui se impares viribus agnoscentes, deserta magna ex parte Ætolia, in auia se mōtium loca receperunt, vbi & locorum natura, & arte muniti, grauissimis damnis Macedones, à quibus bello petebantur, afficiebant: quos etiam niues & frigidum anni tempus vexabant; cum Antipater intellectis ab Antigono Perdiccæ consilijs, pacem cum illis, vt diximus, quoquo modo composuit, sperans expeditis maioris momēti cum Perdicca negotijs, se illos fortunis omnibus euersurum. Sicq; bellum Lamiacum cum præsenti, vt apparet, anno terminatum est.

XI. *Demosthenes Athenis fugit.* Mutata porro celeriter Atheniensium fortuna, res quoq; Demosthenis illico in deterius conuersæ sunt. Audi enim Plutarch. in eius vita. *Non licuit ei à reditu diu frui patria, sed conuulsis illico Græcorum cœptis, cum allatum esset Antipatrum & Craterum contendere Athenas, Demosthenes cum suis occupauerunt clam vrbe excedere*, vt qui sibi conscius esset se omnibus ingenii, ac linguæ viribus, populum domi forisque aduersus Macedones concitasse. Eos populus, ex Demadis rogatione, rei capitalis damnauit, tanquam publicæ rei in grauissimis eius difficilimisq; temporib. desertores. Alius alio dilapsis, Demosthenes primo Troëzenem se contulit, postea Macedonum violentiam, & Troëzeniorum imbecillitatem veritus, in Calauriam, quæ modica est in Troëzenio sinu insula profectus est, vbi proximo anno, vt dicemus interiit.

XII. *Aristoteles Athenis fugit. Et cur.* Hoc eodem anno Aristoteles cum tredecim annis docuisset Athenis, vt tradit Laërtius, schola sua & docendi munere Theophrasto relicto, clam in Chalcidem concessit. Dionysius quidem ad Ammæum ait Aristotelem duodecim annos annos in Lyceo scholas habuisse, decimo tertio vero, Alexandro mortuo, prætore Cephisodoro Chalcidem migrasse, sed rese odem redit. Furtiui autem discessus causam afferunt, quod ab Eurymedonte Hierophanta impietatis accusatus esset, siue vt Phauorinus in

Alexa. an. 9.

omnimoda historia refert, à Demophilo, quod hymnum in Herniam scripsisset, cum eius concubinam duxisset vxorem, eique gaudio elatus sacrificasset, vt Athenienses solent Eleusinæ Cereri. Quæ quantam mereantur fidem, viderint, qui prodidere posteris. Non est incredibile aliquid ab ipso dictum in deorum suorum contumeliam, qui persuasum haberet vnum esse principem, vnum cœli naturæq; totius authorem. Probabilius porro est clam Athenis profugisse, quando & alij Antipatri, & Macedonum metu inde se proripuere. Nam qui infensum habuerat Alex. propter Callisthenem, sibi ab eius hæredibus, in quorum manus venturæ essent Athenæ, metuebat. Cæterum cum ad tertium & sexagesimum annum viuendo peruenerit, vt affirmat Diog. oportet eum sequenti anno, sicut & Demosthenem obiisse.

Cur fuga probabilior.

ibid. XIII. Romana res.

In Italia Samnites, pro pace, quam quærebant, annuas inducias retulerunt, quas ne sancte quidem coluerunt, postquam Papyrium magistratu abiisse didicerunt, sederunt animos ad bellum, cum se recens Apuli eis contra Romanos adiunxerunt. Sulpitio ergo Samnites, Apuli Æmylio, siue Aulio, vt in quibusdam annalibus appellatur, sorte euenerunt; nec tamen res vlla memorabilis acta. Nocturnus terror vrbem inuasit, & ad arma excitauit, sic vt Capitolium atq; Arx & mœnia portæq; plenæ armatorum fuerint: prima autem luce nec autor, nec causa terroris comparuit; dæmone mortales sibi obnoxios pro arbitrio ludificante.

ANNVS MVNDI 3732. SEXTÆ ÆTATIS 216. Imperij Alexandri 9. Ptolemæi Lagi 3. Oniæ Pontif. 3. Olympiadis CXIV. an. 3. Archonte Athenis Philocle. Vrbis Cond. 431. Coss. Q. Fabio Rulliano, & L. Fuluio Curuo. A. Cornelio Aruina Dictatore.

ANNVS ANTE CHRISTVM 321.

I. Res anni huius.

MVLTIPLICI clarorum virorum morte, tam pacis quam belli artibus insignium, nobilitatus est hic annus. Perdiccas quippe ducum Alexandri clarissimus atque potentissimus, penes quem reges Macedoniæ Andæus, & Alexandri filios, cum regiis copijs erant, in Ægypto à suis interfectus est. Craterus quoq; Alexandri charissimus, & Neoptolemus, quibus etiam Polysperchonta Iustinus addit; nisi potius Polysperchonta pro Cratero per imprudentiam somnit, repugnante Diodoro, Æmylio, Plutarcho, reliquis. Postremo Philosophorum, atq; Oratorum in Græcia clarissima lumina Aristoteles, atq; Demosthenes è viuis abierunt. Sed quæ publicam rem magis attingunt prius tangenda sunt, quam priuata funera inspiciamus.

II. Funus Alexandri in Ægyptum delatum. lib. 18.

SCRIBIT Diodorus Alexandri funus biennio ab Arideo maximis sumptibus apparatum, magnificentissima pompa Babylone, in Ægyptum delatum: magnificentiam currus illius apud eundem luculenter descriptam reperies, hoc ipso anno. Ptolemæus in honorem Regis, ei cum exercitu ad Syriam vsque obuiam processit, & acceptum corpus maxima cura prosecutus, ei delubrum Alexandriæ construxit, & pro dignitate exequijs, ludisq; funebribus honorauit. Nec iniuria, vt qui eum genere proxime ac consanguinitate contingeret. Nam vt autor est Arrianus, a & Pausanias, b Macedones Ptolemæum re ipsa Philippi filium, verbo autem Lagi fuisse existimāt. Eius enim matrem vterum ferentem à Philippo Lago vxorem datam ferunt. Ita Pausanias. Hoc autem facto præter singularem, qua erga omnes vtebatur humanitatem, & rerum gerendarum prudentiam, qua pollebat, omnium sibi Macedonum animos conciliauit, & ad se tuendum contra imminentes Aridæi regis copias adduxit. Cum contrà Perdiccæ odium arrogantiæ, quam vires hostium plus noceret.

a l. 1. prag. græ lat. b l. 1. p. 5.

Funus Alexandri in Ægypto.

INTEREA Perdiccas cum expeditionem in Ægyptum pararet, Eumenem virum fide, ac fortitudine præstantem, quippe Philippo septem annos, Alexandro tredecim à secretis fuerat: regiæque familiæ, quam Perdiccas tuebatur, erat addictissimus, Eumenem inquam ad Hellespontum præmiserat, cum idoneis copijs, in quibus erant Alcetas Perdiccæ frater, & Neoptolemus, vnus de primarijs Alexandri ducibus, & princeps armigerorum eius, vt Antipatrum & Craterum traiectu in Asiam prohiberet; sed illi iam cum Macedonicis copijs traiecerant. Quo cognito Eumenes, dissimulans apud suos, contra quos duceret, deuijs itineribus, ad hostem peruenit, & prius in aciem eduxit exercitū, præliumq; commisit, quā milites sui scirent cum quibus arma conferrens, vt ait Æmilius Probus in Eumene. Verum id paulo post contigit: certum est enim ex Diodoro, Plutarcho, Iustino, Eumenem prius contra Neoptolemum feliciter pugnasse.

III. Perdiccas in Thraciam mittit Eumenem cum Neoptolemo.

IV Eumenis pugna. Neoptolemus victus ad Antipatrum fugit.

NAM Neoptolemus indignum ratus sua dignitate Eumeni subesse, quem videlicet contemnebat, dictitans cum clypeo se & hasta, Eumenem cum stylo & tabellis Alexandrum secutum, vt Plutarch. in eius vita. Itaque insidias ei struere cœpit. Clam enim missis ad Antipatrum nuncijs, societatem cum illo pactus est; sed fraude detecta, ad manus conserendum adactus, & copias fere omnes amisit, & parum à cæde abfuit, & ex fuga collectis trecentis equitibus ad Antipatrum se contulit, & Craterum: qui paulo post per legatos Eumenem ad se pertrahere, ingentibus promissis frustra conati sunt. Cum enim ei antiquior esset rebus omnibus data Perdiccæ fides, prælium ineundum fuit. Verum cum Craterus omnibus Eumenis copijs esset acceptissimus, prouideretque Eumenes, suos ægre contra illum pugnaturos, rumore vulgauit Neoptolemum iterum ingruere, & Pigrem cum Cappadocum & Paphlagonum equitatu, (in Cappadocia enim pugnabatur. Æmylius Probus apud Hellespontum:) & in acie contra Craterum non Macedonas, sed Persarum & Phœnicum equites opposuit: contra quos pugnans Craterus ex equo deiectus, semianimis à Gorgia Eumenis duce conseruatus est, vt scribit Plutarchus in Eumene. Diodorus tamen ait eum, cum in terram ab equo cespitante fuisset excussus, ibi in confuso densoque equitum globo ignotum proculcatum, ignobili casu vitam finisse.

Diodor.

Craterus mort.

V. Eumenis cum Neoptolemo certamen.

INTEREA armis odijsq; infesti Eumenes & Neoptolemus acerrime inter se concurrunt; mox strictis gladijs, & remissis habenis, mutuo sibi manus iniiciunt, detrahunt cassides, & diuellunt ex humeris loricas. Dum ita se inuicem lacerant, equis simul subterfugientibus in terram delapsi, & connexi prehendunt alter alterum, colluctanturq;. Inde Eumenes priori assurgenti Neoptolemo poplitem succidit, maturauitque attollere se in pedes. Neoptolemus altero innixus genu, altero afflictus strenue ex inferiore loco dimicabat, sed vulnera non inferebat lethalia: percussus autem secundum collum concidit, elanguitq;. Quem dum Eumenes ex ira & vetere odio spoliat, atq; increpat dictis, gladio, quem adhuc tenebat, imprudentem ad extremam loricam vulnerat: sed ictus debiliter adactus, terruit magis, quam læsit Eumenem. Hæc Plutarch. quibus simillima Diodor. Atque ita Eumenes victoria potitus est, cæsis duobus hostium, & ducum Magni Alexandri primarijs ducibus.

Neoptolemus cadit.

VI. Perdiccæ in Ægyptum expeditio.

HÆC dum in Asia fiunt, in Ægypto Perdiccas contra Ptolemæum bellum gerit. Fallitur enim Diodorus, atq; secum ipse pugnat, dum ait Perdiccam audita Eumenis victoria, confidentiorem factum ad expeditionem in Ægyptum. In Ægypto enim iam erat, & victoriæ nuncius, vt ipse fatetur, non nisi postridie mortis Perdiccæ allatus est, aut, vt ait Plutarchus, post duodecim ab eius morte dies: quam Diodorus pluribus refert. Summa hæc est.

Perdiccas non procul Pelusio castra posuerat, vbi & exercitum, in repurganda veteri fossa, irrito labore fatigauit, Nilo eius opera incrementis suis labefactante. Inde clam sub vesperam castris motis, ad oppidum venit Nilo vicinum, cui nomen erat Murus Camelorum. Id quoq; re

frustra obsedit, Ptolemæi milite, ad loci propugnationem illapso. Ergo damnis & ignominia plenus, in castra sua reuersus, ea noctu mouet, & tacito itinere, in regionem quandam venit Memphi aduersam, vbi Nilus in duas partes scissus insulam efficit, quæ & castra & exercitum maximum recipere queat. Eo dum parat traijcere copias, supra duo millia suorum tam amnis profunditate, quam armorum & corporum pondere, & belluarum voracitate amittit.

VII. QVO facto efferati in eum Macedones, duce Pythone, vnu de primarijs Alexandri amicis, vel Seleuco, & Antigono, vt ait Probus, noctu eius tentorium inuadunt, eumque obtruncant, & Ptolemæo se dedunt. Atque ita qui se totius Alexandriæ imperij hæredem fore sperabat, tertio ab eius morte anno, in magno omnium odio extinctus est; aduersario cum magna omnium gratia victoriaq; derelicto.

NEC sane mirum: nam, vt ex eodem Diodoro constat, Perdiccas ad cædes propensus erat. At Ptolemæus etiam cum hostibus humanitate certabat. Nam quos ex Perdiccæ exercitu fluctus hauserant, & ad eius castra eiecerant, exequijs honorifice actis, ossa ad amicos & necessarios eorum remisit. Ille hoc moliebatur vnum, vt remotis ab imperio cæteris ducibus, solus per vim regnũ teneret. Hic sua prouincia atque administratione contentus, omnium sibi beneuolentiam benefactis conciliabat. Ille consilia per se sibi capiebat, & omnibus inscijs quo tenderet, castra noctu mouebat. Hic libenter consilia capiebat, & sententiæ dicendæ libertatem ducibus integram relinquebat.

VIII. ILLE imprudenter laboribus milites periculisq; obijciebat; hic prudenter loca opportuna bello, validis præsidijs, omnique telorum, ac commeatus genere occupabat; quo fiebat vt ei omnia recte succederent, omnes eum diligerent, ad eum confugerent, pro eo defendendo mori parati essent. Ille contra passim desertus à suis, ac tandem obtruncatus est. Sed illud quoque moderationẽ animi Ptolemæi prodidit, quod occiso Perdicca postridie congressis ad concionem militibus, deuectus eo Ptolemæus, Macedones salutat, commeatum subministrat, & omnibus necessarijs castra replet, tantamque omnium gratiam consecutus est, vt Regum tutelam, & omne Perdiccæ imperium obtinere posset: id tamen non expetiit, sed Pithoni & Aridæo conciliauit: qua tamen tutela Pithon mox abdicauit se: Macedones autem eam curam Antipatro commiserunt. Eodem porro impetu Perdiccæ amicorum cæsi sunt fidelissimi, atque adeo soror Atalanta, quam vxorem duxerat classis eius gubernator Attalus: qui hoc nuncio accepto Pelusio soluens cum classe Tyrum venit, vbi subsistens collectos Perdiccæ amicos recreauit.

IX. PERDICCA extincto delatus est nuncius victoriæ Eumenis de Cratero & Neoptolemo. Quod si pridie, inquit Diodorus, Perdiccæ mortem nuncius anteuertisset, nemo illi manus, propter successus magnitudinem, ausus esset inferre: Perdiccæ quippe æmuli duorum ducum cæde valde debilitati erant. At illo extincto, quod reliquum erat Macedones Eumenem, & Alcetam Perdiccæ fratrem, aliosq; qui cum eis erant, capite damnarunt, & contra eosdem Antigonum cum Cassandro filio ducem elegit Antipater, qui in Perdiccæ locum Macedonum electione successerat. Cumque Antigonus in Asia bellum parat, Antipater cum Regibus (Alexandri filiis, Hercule, & Alexandro posthumo) Macedoniam adit, vt reges in patriam reduceret. Plutarch. ait Antipatrum cum Antigono delectos contra Eumenem.

X. ANTIGONVS ergo Imperator Asiæ declaratus, Eumenem in Cappadocia, quam ei dudum Perdiccas addi addixerat, bello persequitur, vt Diodorus tradit, eique Plutarchus, & Probus consentiunt. Licet Iustinus l. 14. eum in Europa, atq; adeo circa Ætoliam fuisse dixerat. Ætolorum quidem meminit hoc anno Diodorus, sed nihil ad Eumenem. Qui minime fractus animo, etiam bellum præparabat, optabatq; in campis Lydiis contra Antigonum ferro decernere, quod ibi equitatu firmus esset; simul etiam quod Cleopatræ, quæ tum Sardibus erat, vt Iustinus notat, vires suas ostentare gestiret, & præcipuos copiarum suarum duces eius autoritate & voce confirmari, hoc ipso quod à suis partibus sororem Alexandri Cleopatram stare cernerent. Verum illius ipsius adductos precibus, verentis ne calumniæ sibi apud Antipatrum foret, superiorem Phrygiam petiuit, hybernauitque Celænis. Ita Plutarch. ex quo intelligitur, reliqua, quæ ad Eumenem pertinent, huius anni non esse, quod innuit Diod. cum ait Antigonum ex hybernis copias contra Eumenem contraxisse.

XI. SED Ptolemæus iamdudum nos ad se vocat; qui interea non contentus paratam Ægyptum possidere, Perdicca cæso, & Antipatro cum regiis copiis, à se in Macedoniam amandato; animaduertens Phœniciam, & Cœlesyriam Ægypto perquam commodè adiectum iri, operam dedit, vt illis prouinciis potiretur. Nicanorem igitur vnum ex amicis suis, ducem creat, & cum iustis illuc copiis mittit. Is expeditione in Syriam facta, Laomedontem regionis Satrapam capit, Syriamque totam in potestatem redigit. Ita Phœniciæ quoque vrbes subigit, præsidiisq; munit, & operoso intra breue tempus expeditione perfunctus, in Ægyptum redit. Ita Diodorus in fin. huius anni, quibus consentiunt, quæ Iosephus Iudæis contigisse scribit: qui tamen non meminit in hac expeditione Nicanoris qui & Seleucus dicitur, & postea Syriam & Babylonem proprio nomine tenuit. Euseb. quoq; in Chronico de Iudæis eadem refert in præsentem annum tertium Olymp. centesimæ decimæ quartæ.

XII. IOSEPHVS ergo cum plurima damna vrbibus illata dixisset, ex contentionibus principum, qui Alexandrum secuti fuerant. Idem totam Syriam passam fuisse ait sub Ptolemæo Lagi. *Quem præter meritum*, inquit, *Soterem appellabant. Is & Hierosolyma occupauit, dolo tamen circumuenta. Ingressus enim vrbem Sabbato, velut sacrorum gratia, Iudæis nec arcentibus, quod nihil hostile suspicarentur, & alioqui eum diem in otio & quiete agentibus, sine difficultate potitus dominio, acerbe eam, & inclementer turbauit.* Sic ipse. Qui id confirmat ex Agatharchide Cnidio, qui successorum Alexandri res gestas conscripsit, qui superstitionem Iudæis exprobrat, quod propter eam libertatem amisissent. Eadem alibi ex Agatharchide recitat. Vbi vocat Ezechiam Pontif. Iudæorum, qui vltro in Ægyptum cum Ptolemæo profectus sit. Qui tamen non fuit summus Pont. neque enim vrbem & templum deseruisset, etsi à Iosepho vocetur ἀρχιερεύς. Verum id nonnisi ex Hecatæo refert, qui rerum Iudaicarum peritus esse potuit, vt alienigena. Eadem ex libris Machabæorum fidem accipiunt. Nam tunc quoque, mille fere homines, a qui die sabbati noluerunt defendere se, interfecti sunt.

XIII. ADDIT porro Iosephus, Ptolemæum multos Iudæos ex montano tractu, & Hierosolymorum vicinia, Samariaque & Garizin monte, in Ægyptum traduxisse, ibique sedem figere iussisse. Huc faciunt quæ habet Aristæas in libello de 70. Interp. *Ille*, inquit, *Regis Philadelphi pater, vna cum Andrea ducem exercitum per Cœlem Syriam, atque Phœniciam, omnia sibi subiecit. Nam hos quidem in coloniam, illos in prædam abduxit; cuncta terrore prosternens; adeo vt ex Iudæa hominum centum millia in Aegyptum deduceret. Ex quorum numero armatu electorum 30. millibus, eos in prouincia custodiam disposuit. Antea quoque & multi cum Persis, atque inde alii cum sociis qui aduersus Aethiopum regem, cum Psammitico missi sunt, venerant; sed non tanta multitudine, quantam solus Ptolemæus Lagi deduxit. Nam ille viros quosque ætate, atque robore præstantes eligens armauit. Cæteram vero colluuionem, in coloniam instituit, ea mente, vt si quando milites sui, ob bellorum necessitatem, insolescerent, hi eorum iactantiam compesceret.*

XIV. QVÆ autem subdit Iosephus hic consentanea posteà, tius aliquanto videntur contigisse, sed ignorantia certi temporis his coget adiungere. *Et cum Hierosolymitas*, inquit, *pertinacissimè iurisiurandi fidem seruare compertum haberet, ex responso quod Alexandri legatis post Darij cladem dederant, multos ex iis præsidiis disposuit per arces: & cum eis apud Alexandriam*

Marginal notes:
- IMPERII 12. ... 9.
- VII. [...]mbus o[...]
- [...]ithoss[...] [...]
- VIII. [...]olemæus [...]dentia.
- [...]bimeque [...]edatatis.
- IX. Damnantur Perdiccæ [...]atores, eo[...] cura successit Antipater.
- X. Antigonus Eumenem bello persequitur.
- ANTIGONVS EVMENEM BELLO PERSEQVITVR.
- Li. 12. Ptolemæus Phœniciam & Cœlesyriam acquirit.
- Opera Nicanoris.
- [...]nis. Lib. 12.
- XII. Et in ipso Iudæos sabbato quiescentes.
- Li. 1. contra Appionem
- a Vt patet ex 1. Mach. c. 2. 11.
- XIII. Iudæi in Ægyptum translati.
- XIV. Ibi positi in præsidiis.

ius cum eis pactum pari cum Macedonibus conditione dedisset, sacramento omnes deuinxit, seruaturos fidem posteris eius, qui tam multa ipsis crediderat. Non pauci propterea reliquorum Iudæorum sponte in Ægyptum migrauerunt, partim vbertate terræ allecti, partim Ptolemæi erga suam gentem liberalitate. Quæ fuerit hæc liberalitas non satis apparet, seruos tamen eos fuisse sub hoc Ptolemæo, & quidem maximo numero, ea ipsomet Iosepho constat, qui sub huius filio Ptolemæo Philadelpho ait Iudæos Hierosolymitas in Ægypto seruientes numero 120. millia liberos dimissos. Quæ liberalitas in eum esse potest, cui omnium pretiosissimam sustuleris libertatem?

XV. *Mors Aristotelis & Demosthenis.* *Lib. 5.* HIC quoq; annus Aristotelis & Demosthenis morte insignitur à Laërtio in vita Aristotelis, vbi ex Apollodoro in Chronicis refert Aristotelem, postquam tredecim annos in Lycæo docuisset, petexisse Chalcidem, & tertio anno centesimæ quartæ decimæ Olympiadis morbo periisse, cum esset ferme annorum sexaginta trium: quæ habet etiam Dionysius in Epist. ad Ammæum. Tot autem numerantur ab anno primo Olymp. 99. quando natum eum scribit Halycarnasseus. Sed pergit Laërtius, *quo etiam tempore Demosthenes in Calabria defunctus est sub Philocle.* Sic ibi. Sed manifestum erratum est, quod in Calabria dicatur defunctus, a cum Calauria dicendum sit, vt recte quoq; Andreas Schottus noster animaduertit, & sequentia perspicue docebunt. *Et locus Calauriæ à Laërtio Casaub. omissus.* Nam Pausanias in Atticis. *Ibi Demosthenes, inquit, ex arce est, quem in Calauriam insulam Trœzeni obuersam Athenienses exilij causa concedere coëgerunt, reuocatumq; paulo post,* iterum post cladem Lamiacam in exilium miserunt. Quo tempore in eandem insulam reuersus, *hausto veneno interijt.* Sic ipse. Mela vero. *L. 2. c. 7.* In Trœzenio sinu insula est Calauria inter ignobiles, alias letho Demosthenis nobilis. Meminit eiusdem insulæ Strabo l. 8. eiusq; circulum ait 30. stadiorum, & à continente freto 4. stadiorum diuidi.

XVI. *Modus mortis Demosthenis.* IDEM ex Plutarcho certum est, ex quo historia mortis eius plenius habetur. Vbi inter alia; Aliis aliò dilapsis, circummisit ad eos arripiendos Antipater satellites, quorum fuit Archias dux, quem Phygadotheram, quasi exulum venatorem appellabant, & paulo post. Hic igitur Archias Hyperidem oratorem, Aristonicum Marathonium, & Demetrij Phalerei fratrem Himeræum, ex Aeacis fano, quo Æginæ confugerant extractos, Cleonas misit ad Antipatrum, vbi interfecti sunt. Hyperidi linguam quoq; tradunt excisam. Inde ad Demosth. quem in Calauria sedere supplicem in delubro Neptuni acceperat, nauigijs actuarijs traiecit. *Mors Hyperidis.* Vt descendit cum Thracibus satellitibus suasit vt surgeret, ac secum pergeret ad Antipatrum, nihil ei mali metuendum esse. Sed ille, sustine paruumper, dum nonnihil domum scribam.

XVII. *Demosth. veneno se interemit.* SIC fatus recessit in interiora templi, & sumpto libello quasi scripturus, Calamum (imbutum veneno) ori admouit; quem mordens, vt in cogitando, & scribendo assueuerat, aliquantum temporis ita Calamum tenuit: tum caput obuolutum reclinauit, & aliquanto post cum ad abeundum vrgeretur, ad aram transiens concidit, & cum gemitu animam efflauit. Et paulo post. *Decessit decimo sexto die mensis Pyanepsionis, quem diem sacris Cereris tristissimam agentes in templo Deæ ieiunant fœminæ. Et paulo post populus Atheniensis meritum honorem habens, statuam ex ære posuit,* &c. porro mensis Pyanepsion Octobri dicitur respondere. Fuit autem hic annus ætatis Demosthenis sexagesimus: tot enim ab anno vltimo nonagesimæ nonæ Olympiadis, ad tertium centesimæ decimæ quartæ numerantur computatis extremis, & omnino quindecim Olympiades. A. quoq; Gellius 60. annos Demostheni attribuit.

XVIII. *Mors Aristotelis.* QVOD ad mortem Aristotelis, eadem cum Laërtio narrant Halycarnasseus, Ammonius, & Strabo, qui l. 10. Chalcide insulæ Eubœæ Metropolim commoratum, & defunctum tradit. Suidas ait eum obiisse *aconito hausto, quod ob Hymnum in Hermiam eunuchum scriptum, in ius vocatus esset. Alij morbo decessisse dicunt anno ætatis septuagesimo.* Sic Suidas. Causam mortis eandem illi quam Demostheni crediderim, vt supra significauimus. Nec inuenio qui scribat vulgo iactatam fabulam, de Aristotele se in mare abijciente, quod reciprocos illius cursus, atque æstus capere non potuisset. Scribit l. 13. Strabo, Aristotelem suam Bibliothecam, & Scholam Theophrasto reliquisse. *Primus omnium, inquit, qui nobis noti sunt Aristoteles, Bibliothecam congessit libris compositis; idque Ægypti reges facere docuit.* Sic ipse. *Theophrasto Bibliothecam constituit.* Id certe facile fuit Ptolemæo Lagidæ persuadere, viro non solum militari, sed etiam erudito, cuius de Alexandri expeditione historiam, crebro citat Arrianus. Sed de Bibliotheca regum Ægypti, in Ptolemæo Philadelpho cum Iosepho dicendum erit. Nunc reuisamus Italiam.

XIX. *Bellum cum Samnitibus sub extremum l. 8.* REFERT hoc anno Titus Liuius populum Romanum contra Sabinos, vel Consule, vel Dictatore duce ancipiti marte pugnatum, nam quidam annales huic, alij illi victoriam & triumphum ascribunt. Certe cum à principio iniquiore loco à Romanis castra posita essent, quasi procul abesset hostis, dum inde ea mouentur, ne militum virtuti damno locus esset, Samnites incursare in hostem nouissimos carpere, iniquis ad transitum locis agmen detinere, denique pugnæ necessitatem afferre. Itaque in pugna iis animis fuere, nihil vt Romanis cæderent, & ab hora diei tertia, ad octauam certamen anceps esset, donec Samnitium equitum turma vna, animaduersis Romanorum impedimentis sine custode, in ea improuidè irruerunt.

XX. *Bellum confectum.* QVOD cum Dictatori trepidus nuncius attulisset, *sine modo, inquit, sese præda præpediant:* & simul Magistrum equitum, quam instructissima acie potuit, iubet in dissipatos, impeditosque impedimentis hostilibus inuadere. Inuadit, cæde omnia replet; deletoque prope equitatu, circonductis paululum alis, ab tergo pedestrem aciem adoritur, & improuiso malo terret, turbatque: cum Romanus hortatu Dictatoris renouatis animis & viribus cum clamore vrget fluctuantem hostis aciem. Itaque partim in medio cæsi, partim in fugam dissipati sunt; pedites restantes ac circumuentos cecidit, equites fugientium stragem fecit, inter quos & ipse cecidit hostium Imperator.

Quod Samnites ipsi damnarunt. Hoc prælium Samnitium vires non solum infregit, sed ad belli iniquitatem damnandam, & fœderis frangendi auctores, cum Romanam præda dedendos, incitauit. In iis maxime Brutulus quidam Papius censebatur, qui voluntaria morte, ignominiæ se, supplicioq; subtraxit. Itaq; feciales Romam missi. & Brutuli corpus exanime: placuit & bona eius dedi. Nihil tamen earum rerum præter captiuos, ac si qua cognita ex præda sunt, acceptum est, cæterarum rerum irrita fuit deditio. Dictator ex Senatusconsulto triumphauit.

Dionys. in Dinarcho. Diodorus.

ANNVS MVNDI 3733. SEXTÆ AETAtis 217. Imperii Alexan. 10. Ptolemæi Lagi 4. Oniæ 4. Olympiadis CXIV. An. 4. Archonte Athenis Archippo, siue Apollodoro. Vrbis conditæ 432. T. Veturio Caluino Sp. Posthumio Albino Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 320.

I. *Copiæ Antigoni & Eumenis in Asia.* CONTINET hic annus res primùm inter Eumenem & Antigonum in Asia gestas. Cum enim vterq; per hyemem rebus suis prouidisset, Antigonus supra decem millia peditum, quorum plerique erant Macedones, & duo millia equitum, cum triginta elephantis coëgit, vt ait Diodorus l. 18. *Eumenes vero,* inquit, *non minus viginti millia peditum, & quinque millia equitum;* sed haud dubiè erratum est in numeris. Qui enim fieri potest, vt Antigonus, qui totius Asiæ imperator declaratus erat; & secum regias habebat copias, duplo minorem exercitum haberet Eumene, iam proscripto, quique præter Antigonum, etiam Antipatrum, & Ptolemæum, qui in Macedonia, Græcia, Ægypto, Syria, Phœnice dominabantur, *Proscriptus Eumenes.*

bantur, hostes habebat. Certe quasi proscriptum tractabat Antigonus. Itaque libellos spargi curauit in castris Eumenis, centum talenta, & honestum ordinem proponentes ei qui Eumenem interfecisset. Exarsere autem grauiter Macedones; decreueruntque vt ea præstantissimis, mille essent assidue corporis eius custodes, stationesque & excubias vicissim agerent. Plutarchus in Eumene.

I. At Iustinus elegantius. Cum reuersus, inquit, in castra esset, epistolæ tota castris abiectæ inueniuntur, quibus iis, qui Eumenis caput ad Antigonum detulissent, magna præmia definiebantur. His cognitis Eumenes, vocatis ad concionem militibus, primo gratias agit, quod nemo inuentus sit, qui spem cruenti præmij fidei sacramento anteponeret: deinde tamen callide subnectit confictas à se has epistolas, ad experiendos ad suorum animos. Cæterum salutem suam in omnium potestate esse; nec eaistimare se Antigonum, nec quenquam ducum sic velle vincere, vt ille pessimum in se exemplú statuat. Hoc facto, & in præsenti labantium animos detercuit, & sapienter in futurum prouidit, vt si quid simile accidisset, non se ab hoste corrumpi, sed à duce tentari milites arbitrarentur. Hactenus Iustinus.

III. Non frustra tamen sollicitatos ab Antigono scribit Diodorus. Antigonus, ait, per internuncium cum Apollonide, equitum præfecto quodam, apud Eumenem agente, ingentibus promissis effecit, vt in pugna ad hostes Eumene proditor transiret, quod cum fecisset, victoria cum cæde octo millium Eumenianorum, & omnium impedimentorum præda, ad Antigonum deuolauit. Tradit deinde eum in Armeniam fugere instituisse, vt Armenios in societatem armorum pertraheret; sed Antigoni celeritate præuentum, castellum quoddam munitum, Nora nomine, occupasse, cum sexcentorum amicorum, tam equitum, quam peditum manu, Et arcem quidem illam perexiguam fuisse, vt cuius ambitus duo stadia non excederet, sed firmitate, tam ab arte, quam à natura admirandam. Domos in excelsa petra habuisse constructas, & omni commeatus genere affatim in plurimos annos instructas: repugnante Plutarcho, qui frumenti quidem, & aquæ, & salis copiam ibi repositam fuisse tradit, verum quod esui esset, vel condimenti aliud nihil adfuisse.

IV. *Dimissa parte copiarum.* Eam arcem Plutarchus ad Lycaonis, & Cappadociæ confinium positam tradit, Æmylius in Phrygia, eoque cum quingentis equitibus, & ducentis peditibus refugisse, magnamque partem militum induxisse vt facesserent, quod eos trahere secum nollet, pauciores quam ad signa conferenda, neque plures quam ad tegendam fugam suam. Sed priusquam eò se loco includeret, ab Antigono per proditionem fusus, vt idem ait, dum consectantur fugientem, non dedit facultatem proditori, vt ex fuga elaberetur ad hostes, sed arreptum suspendit; fugiens autem contraria quam illi tenebant, qui eum insequebantur via, inscijs illis conuertit iter, atque præterijs hostibus ad locum venit, vbi fuerat pugnatum. Ibi castrametatus mortuos cremauit, excitatisq; tumulis recepit se: vt Antigonus, qui post eò peruenit, eius animi constantiam obstupesceret. Sed vide etiam prudentiam, atque temperantiam.

V. *Abstinet à præda hostium.* Cum in Antigoni impedimenta incidisset, & magnam vim liberorum capitum ac seruitiorum, & prædarum ex tot bellis & populationibus congestarum, capere posset, Menander quippe qui ea seruabat, eo loco erat, in quo ab Eumenis equitatu facile cingi, & expugnari poterat, abstinuit tamen, vel Macedonas hoc facto sibi demereri volens, vel veritus ne sui præda onusti, minus ad fugam habiles redderentur. Sed quia si ab eo lucro palam militem auocasset, inuidiam ferre non potuisset, eosque à se alienos reddidisset, quorum opera maxime indigebat, iussit suos curare corpora, & equis pabulum dare. Interea ipse clam Menandrum, pro veteri amicitia monet, vt se inde recipiat in locum equitatui minime obnoxium, quod ille protinus fecit... Tum Eumenes propalam exploratores misit, & militē ad inuadenda impedimenta instruxit, sed referunt exploratores Menandrum se ad tutiora loca recepisse. Eumenes fingens se id moleste ferre, abduxit copias, & dimissis aliquibus, in arcem Nora se recepit.

VI. *Obsidetur in arce.* Qvam priusquam obsidione cingeret Antigonus, vt inquit Plutarchus, vel post eam duplici muro, vallis, fossisque cinctam, vt mauult Diodorus, Eumenem ad colloquium, dato obside filio fratris sui Ptolemæo, euocat, eumque pro veteri amicitia perhumaniter accipit; cumq; eum nullam veniæ, aut salutis suæ mentionem facere videret, sed potius satrapias sibi restitui, ac præmia reddi postularet; mirari omnes eius animi præstantiam. Antigonus de his se relaturum ad Antipatrum pollicitus, eum tutum & incolumem suæ arci restituit.

In qua de ijs quæ aderant facile commilitonibus communicabat, eosq; ad mensam suam inuitans conuiuium lepidis sermonibus, pro sua humanitate, & dicendi facultate condiebat: equos etiam domi artificiose exercebat.

Antigonus, relicto quod castelli oppugnationi sufficeret præsidio, ad ingruentes cum exercitu hostium duces Alcetam fratrem Perdiccæ, & Attalum eius classis præfectum contendit. Eumenes complures menses, vt ait Probus, in obsidione perseuerat, legatos autem ad Antipatrum de pace non ante annum sequentem misit, ad eius tamen vsq; mortem, in arce clausus perdurauit.

VII. *Bella Samnitium prospera.* Hic quoq; annus Romanis probosus admodum, ac luctuosus fuit. Caudinam enim pacem cum Samnitibus dedecore plenissimam continet, quam Liuius ab initio l. 9. præclare pertractat, Florus in epitome vix attingit, qui gloriosam tantum Romam exhibere cupit: nos mediam de more sequemur viam.

C. Pontius in fidem Romanis parat. Samnites hoc anno Imperatorem C. Pontium Herennij filium habuerunt, patre longe prudentissimo natum. Is vbi legati, qui Romam missi ad dedendas res fuerant, pace infecta redierunt, monere suos cœpit, vt quoniam ea legatione expiatum esset, quidquid ex rupto fœdere cœlestium irarum in Samnites esset, nunc bellum, dijs ipsis ducibus, contra Romanorum superbiam esse gesturos, eosque bellum, quia pacem nollent esse habituros. Ergo educto exercitu prope Caudium Apuliæ vrbem, castra quam potest occultissime locat. Inde ad Calatiam, vbi iam Coss. Rom. castraque esse audiebat, milites decem, pastorum habitu mittit, quos non procul à Romanis præsidijs diuersos pascere iubet, vbi inciderint in prædatores, vt idem omnibus sermo constet, legiones Samnitium in Apulia esse, Luceriam omnibus copijs circumsedere, nec procul abesse quin vi capiant. Iam & is rumor, antea de industria vulgatus venerat ad Romanos, sed fidem auxere captiui, eo maxime, quod sermo inter omnes congruebat.

VIII. *In easque ...* Qvoniam ergo necessarium videbatur promptissimum Lucerinis auxilium ferre, ne optimi socij perirent, & cum ijs Apulia tota deficeret, viam compendiosam eligunt, quæ medium campum habebat, præaltis montibus, perpetuisque circumseptum, cuius aditus exitusque angusti. In eum campum cum se Romanus demisisset exercitus, & ad alias angustias protinus pergerent, septas deiectu arborum, saxorumque ingentium obiacentem molem inuenere.

De captiuis ... consult. Cum iam fraus hostilis, & præsidium in summo saltu appareret, retro viam remetiri moliuntur, sed aditum hostium armis clausum inueniunt. In eo carcere dum attoniti, atque immobiles consistunt, etiam ab hostibus irridentur. Hic Pontius patrem Herennium per literas consulit, quid facto esset opus. Ille respondet omnes inde quamprimum inuiolatos dimittendos: quod eum non placuisset, secundo consultus, omnes ad vnum interficiendos censuit; quod optimum duceret cum potentissimo populo, per ingens beneficium perpetuam firmare pacem; vel tanto deleto exercitu, in multas ætates bellum differre, dum vires res Romana reciperet.

IX. Mediam quasi viam elegit Pontius, quæ nec amicos redderet captiuos, nec tolleret inimicos. Ergo cum

ALEX. AN. I.

... Romanis multi frustra conatus ad erumpendum ... essent, & iam omnium rerum inopia esset, victi ne... legatos mittunt, qui vel pacem æquam peterent, vel ea non impetrata, prouocarent ad pugnam. Tum Pontius debellatum esse respondit; & quoniam ne victi quidem ... capti, fortunam fateri scirent, inermes cum singulis vestimentis sub iugum missurum. Alias conditiones ... æquas victis ac victoribus fore, si agro Samnitium decederetur, coloniæ abducerentur, suis deinde legibus Romani, ac Samnites æquo fœdere viuerent. His conditionibus paratum se fœdus cum consulibus inire; si quid eorum quæ proponuntur, displiceat, legatos ad se redire vetat.

II. *Consternatio ducis.* Hoc nuncium tanta tristitia vniuersum exercitum affecit, quanta si nunciatum esset omnibus eo loco mortem oppetendam esse. Cum L. Lentulus legatos eam deditionem quantumuis ignominiosam loader, quod ea sit caritas patriæ, vt tam ignominia, quam morte ciuium, si opus sit, seruanda videatur.

Totumque exercitum. Ergo Consules in colloquium veniunt; & quoniam iniussu populi fœdus feriri non posset, spondent de eo se cum populo acturos, sexcentos equites, qui obsides imperabantur daturos, arma tradituros; Spoponderunt Coss. legati, quæstores, tribuni militum. Luctuosissimus fuit eorum reditus in castra, paruumq; abfuit quin eis manus inferrentur, quorum inconsulta temeritate in eam necessitatem ventum esset. Primi porro exire iussi, qui erant obsides futuri: cætere autem inermes, cum singulis vestimentis, atq; in custodiam abducti sunt.

XI. *Spoliati Coss. ceterique sub iugum transeunt.* TVM à Coss. abire lictores iussi, paludamentaq; detracta; quod tantam inter ipsos, qui paulo ante eos execrantes, dedendos, lacerandosque censuerant, miserationem fecit, vt suæ quisq; conditionis oblitus, ab illa deformatione tantæ maiestatis, velut à nefando spectaculo auerteret oculos. Primi Coss. prope seminudi sub iugum missi, tum vt quisq; gradu proximus erat, ita ignominiæ obiectus: tum deinceps singulæ legiones: circumstabant armati hostes exprobrantes, eludentesq;. Ita in hostium oculis sub iugum traducti, cum ex saltu euasissent, etsi velut ab inferis extracti sibi videbantur, seipsos tamen summo cum pudore intuebantur. Itaq; cum Capuam ingredi ausi non essent, ab vrbe omnia necessaria Consulibus, atque exercitui submissa sunt: tum Senatus, populusq; obuiam progressus, postremo ipsi in vrbe omni officio humanitatis excepti sunt. Illi nihilominus deiectis oculis, animisq; tacere, & indolem illam Romanam, cum armis amissam patefacere, quasi iugum adhuc ceruicibus ferrent, sub quo emissi essent.

Capuam ingredi non audent.

XII. *Ignominiam bello Romæ prosequuntur.* ROMÆ quoq; ingens vbiq; luctus sponte susceptus est, ad tam fœdæ deditionis famam, tabernæ circa forum clausæ, iustitiumq; in foro sua sponte cœptum, priusquam indictum, lati claui, annuli aurei positi pene mœstior exercitu ipso ciuitas; nec ducibus solum, atq; auctorib. sponsoribusq; pacis irasci, sed innoxios etiam milites odisse, & negare vrbe tectisue accipiendos.

Eam ... furiis repetunt. Et ... vrbe fugiunt. Quam concitationem animorum fregit aduentus exercitus, etiam iratis miserabilis; non enim tanquam in patriam reuertentes ex insperato incolumes, sed captorum habitu vultuq;, ingressi sero in vrbem, ita sese in suis quisq; tectis abdiderunt, vt postero atq; insequentibus diebus nemo eorum forum, aut publicum aspicere vellet. Consules in priuato abditi, nihil pro magistratu agere, nisi quod expressum Senatusconsulto est, vt Dictatorem dicerent comitiorum causa: sicq; abijt hic annus, quem Paulus Orosius non recte 426. ab Vrbe Condita nominat, cum fasti Onuphrij atq; Sigonij 432. ponant, eisq Cuspinianus, Sigonius, Pighius, Guidonius, Temporarius, aliiq, consentiunt. Alij sequenti anno pacem Caudinam tribuunt, vt Onuphrius in cõmentarijs, Functius, Greillius, & si qui alij. Mercator vno anno verum antecedit.

L. 3. c. 33.

* † *

ANNVS MVNDI 3734. SEXTÆ AETATIS 2 8. Imperii Alexan. II Ptolemæi Lagidæ, & Oniæ 5. Olympiadis CXXV. an. I. Archonte Athenis Neæchmo. Vrbis conditæ 433 Coss. Q. Publilio Philone III. & L. Papyrio Cursore II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 319.

MINVVNTVR in dies præclari illi duces ac bellatores Alexandri Magni, quibus cum orbem terrarum subegarat, & mutuis sese cladibus conficiunt. Hic enim annus Alcetam Perdiccæ fratrem, ad voluntarium interitum cogit. Attalum, Docimum, Polemonem Antigono subijcit: eique noua consilia suggerit, cum in ludorum Olympicorum stadio Damasias Amphipolita coronatus est. Antigonus enim adiunctis sibi copiis Eumenianis, Satrapisque, & reditibus illatum potitus, magnam insuper pecuniarum vim adeptus, cum nemo ex ducibus Asianis cum eo auderet de primatu contendere, ad maiora aspirare cœpit. Et quamuis in præsentia amicitiam erga Antipatrum præ se ferret, in animo tamen suo constituerat, rebus suis iure confirmatis, neque regibus deinceps, neque Antipatro obtemperare, vt scribit Diodorus. Quæ causa fuit, vt Eumenem insignis fidei ac fortitudinis hominem, omni studio ad suas partes pertrahere conaretur, quod etiam post Antipatri mortem studiosius fecit, vt sequenti anno dicemus. Quamuis porro Eumenes arcta obsidione teneretur, vt scribit idem Diodorus; erupisse tamen crebro cum expedito equite oportet, cum Probus asserat eum, quoties ... voluit, & apparatum & munitiones Antigoni alias ... cendisse, alias disiecisse.

I. Alcetam ... *Eumenes ... ferro ...*

II. *In ... Alcetam ... Pisidia ... Multosque duces capit.* INTEREA Antigonus in Alcetam Perdiccæ fratrem, & Attalum eiusdem classis præfectum, qui soli sibi de factione Perdiccæ resistere posse videbantur, & rei summam adhuc dubiam tenere, expeditionem parat, & in Pisidem è Cappadocia, vbi Eumenem vicerat, cum toto exercitu proficiscitur. Ibi quippe Alcetas erat cum suis, & intra septimum diem, continuato die noctuque itinere, bis mille & quinquaginta stadia emensus, ad vrbem quæ Cretensium dicebatur, inexpectatus aduenit. Et primo cum equitatu Alcetæ feliciter inito prælio, vix ei ad pedites, post magnam iacturam, aditus patuit. Inde altero prælio cum toto exercitu commisso cum esset, & loci opportunitate, & copiis multo superior, fuso profligatoque toto exercitu, Attalus cum Docimo, & Polemone, multisque præclaris ducibus capiuntur. Alcetas cum lectissima sexcentorum Pisidarum manu, quam sibi dudum officiis, atque humanitate deuinxerat, in Pisidiæ vrbem Termessum fuga lapsus euasit.

III. *Antigonus ... Alcetæ ... obsides.* ANTIGONVS è prælio superstites in fidem, atque ordines suos recepit, eisque exercitum vehementer auxit. Cumque Termessum infestus petit, & Alcetam sibi dedi postulat. Cumque seniores Alcetam dedere vellent, nec patriam ob vnum Macedonem in di crimen adducere; iuuenes, qui se Alcetæ addixerant, pertinaciter restitere. Quare illi coniuratione facta, per legatos Antigono pollicentur se Alcetam viuum aut mortuum in eius manus traditurus: si quo modo ille oppidanos velitationibus eliciat, atque simulata fuga longius iuuentutem, quæ tunc eruptura erat, extraheret, seniores desertum Alcetam oppressuros, quod & factum est. Viuus tamen capi non potuit, quod sibi ... manum a... occupasset, ne in hostium veniret potestatem.

IV. *Antigonus ...* TRADITVM est cadauer Antigono, ... lacerandum; quod ille triduo contumeliose tractauit, cumque iam fœteret insepultum abiecit, atque ... a Pisidia discessit, & iter Phrygiam versus ... At corpus Alcetæ Pisidæ iuuenes honorifice tumularunt. Hæc pluribus Diodorus l. 18. Quæ duo ... Pi-

fidia, Eumenes ex arce literas ad Antipatrum mittit, & legatos supplices, vt inquit Iustinus, auxilia contra Antigonum postulans. Quæ cum eodem scriptore cõcessa esse cõstet, oportet cõsilia Antigoni, aut patefacta, aut suspecta esse cœpisse, vt est ambitio suspicax: neque enim alioqui & inimicum impotem virium in gratiam reciperet, & amicum longe potentissimum, sibi sine causa redderet inimicum. Quamquam non negabo eiusmodi Antipatri auxilia mihi suspecta esse, cum de iis Diodorus, Plutarchus, Æmylius Probus plane conticescant: & solutionem obsidionis Eumenis non copiis Antipatri, sed eiusdem auditæ morti ascribant, vt sequenti anno, quo res contigit, dicemus. Annuam fuisse eius obsidionem Diodorus affirmat: qui etiam ait Aridæum male habitum ab Antigono, misisse partem exercitus cum præfecto, vt Eumenem obsidione liberaret, eique se coniungeret. Itaque Antipatrum pro Aridæo Iustinus locasse posuerit. Nunc ad Romanos vlciscendæ contumeliæ studio flagrantes transeamus.

Eumenes egressum molitur.

V. *Votum Caudinam deditione antiquandã censet exconsul qui eam fecerat.*

M. VALERIVS Coruinus interrex Consules creauit Q. Publilium Philonem, & L. Papyrium Cursorem, haud dubio consensu ciuitatis, quod nulli ea tempestate duces clariores essent. Quo primum die creati sũt, magistratumque inierunt, de Caudina pace ad Senatum retulerunt. Et Publilius, penes quem fasces erant, quique rogabat sententias, Sp. Posthumij Exconsulis sententiam rogat. Qui vbi surrexit, eodem illo vultu, quo sub iugum missus fuerat, author fuit Senatui, quoniam populus Romanus non teneretur sponsione, quæ iniussu eius facta esset, necquidquam ex ea, præter sponsorum corpora deberetur Samnitibus, vt per feciales nudi vinctique eis dederentur; sicque populo religione soluto, iustum piumque bellum contra Samnites de integro inuetur.

VI. *Insigne Posthumij virtus.*

NAE dubitauit eam contra se ferre sententiam, quæ sibi eum acerbissimis cruciatibus, mortem apud infestos Samnites allatura videretur; quod postea exemplum, euentu licet dispari Attilius Regulus secutus est. Et concludens *vos dij*, ait, *immortales precor, quæsoque si vobis non fuit cordi Sp. Posthumium & T. Veturium Coss. cum Samnitibus prospere bellum gerere, at vos satis habeatis vidisse nos sub iugum missos, vidisse sponsione infami obligatos, vidisse nudos vinctosque hostibus deditos, omnem iram hostium nostris capitibus excipientes: nouos Consules, legionesque Romanas ita cum Samnite gerere bellum velitis, vt omnia ante nos Consules bella gesta sunt.* In qua re, vt de facti iure non disputem, fortissimus certe animus, geminaque in Deum & patriam pietate præstans, summa laude dignus est, qui primum se, ad conseruandos ciues maximæ ignominiæ dediderit: rursumque vt patriam gloriosam atque incolumem reddat, & & deos violati fœderis vltores placet, perpetuosque vrbi suæ efficiat, suppliciis sese, atque contumeliis irati bustis obiiciat. Quo animo futurus erat in verum Deum; qui tali reuerentia in sacrilegos deos fuit? qua fortitudine pro cœlesti patria fuisset, qui pro terrena tam constans, tam negligens fuit sui?

VII. *... pacis dedentur hosti.*

QVID plura? deditionem obtulit, ac persuasit? ipse cum reliquis sponsoribus fœderis, abdicatu magistratu, traduntur fecialibus, Caudium abducuntur, in ora omnium cum eximia prædicatione versantur. Interea delectus fit in populo, ita ac belli cupiditate flagrante. Delectus omnium prope voluntariorum fuit, rescriptæ ex eodem milite nouæ legiones, ductusque ad Caudium exercitus.

Hæc recipiuntur.

Prægressi feciales vbi ad portam venere, vestem detrahi pacis sponsoribus iubent, manus post tergum vinciri: tum fecialis eos Samnitibus dedit; illi oblatos non recipiunt, sed vinculis solui iubent; qui fide sua liberata, in castra Romana inuiolati redierunt. Inter hæc Satricani ad Samnites defecerunt, & vtrorumq; necopinato aduentu, Fregellæ colonia nocte occupata est, multis perfidiose, ac crudeliter interfectis.

VIII. *Romanorum ... in Samnio sub Posthumio.*

PORRO Coss. inter se partiti prouincias Papyrius in Apuliam ad Luceriam pergit, vbi obsides Romani equites ad Caudium dati custodiebantur, Publilius in Samnio substitit aduersus Caudinas legiones. Etsi autem cupiebant Samnites opem ferre Luceriæ, veriti tamen à tergo instantem Publilium, cum eo primum pugnare statuerunt: sed tantus erat militum clamor prælium poscentium, vt nec adhortatio imperatoris audiri potuerit, neque præliorum legitima seruari. Omnia quippe ira militaris vesano impetu egit. Itaque non fusi modo hostes sunt, sed ne castris quidem suis fugam impedire ausi, Apuliam dissipati petiere: Luceriam tamen, coacto rursus in vnum agmine, peruentum est. At Romanos ira eadem, quæ per mediam aciem hostium tulerat, & in castra pertulit, vbi plusquam in acie sanguinis fusum, prædæque pars maior ira corrupta.

Victoriaq.

IX. *Papyrius Luceriam obsidet. Samnites pugnam parãt. Quam Tarentini frustra impedire cupiunt.*

ALTER exercitus cum Papyrio per loca maritima Luceriam, non sine periculis peruenere, eamque ita obsedere, vt inclusi exclusique penuria laborarent. sed Publilij aduentus cum victore exercitu, arctiorem reddidit obsessis commeatum. Itaque cum spes nulla esset obsessos diutius inopiam laturos, Samnites signa cum Papyrio conferre statuunt. Cumque vtrique se ad prælium parant, legati Tarentini interueniunt, qui vtrosque ab armis discedere non orant, sed imperant; adduntque minas, se contra eam partem, arma laturos, per quam stetisset, quo minus arma posita essent. At Papyrius nihilominus contemptis, elusisque Tarentinis, dijs authoribus copias eduxit, nequicquam vociferantibus Samnitibus, se in Tarentinorum autoritate manere, nec pugnaturos. At Consules eam se mentem hostibus precari dixerunt, nimirum vt incruentam de ipsis victoriam obtinere possent.

Simulque in vallum, in castra impetum faciunt, & ira exulceratos ignominia animos extimulante, armatos inermesq; occidunt, seruos liberos, puberes impuberes, homines iumentaque; nec vllum superfuisset animal, ni Coss. receptui signum dedissent, auidosque cædis milites è castris hostium imperio, & minis expulissent, monuissentq; parcendum vlterius sæuire, vt sexcentos equites Luceriæ inclusos recuperarent, ne desperata venia hostes cæcos in supplicia eorum ageret.

X. *Luceria fame expugnata.*

IN cum probatum esset, alter Consulum Publilius cum suo exercitu Apuliam peragrat, & plerosque populos circumquaque vel vi subegit, vel in societatem accipit. Alter Luceriam arctissime continet. Illi obsessis omnibus viis, quibus commeatus ad se afferri poterat, fame domiti, legatos misere ad Coss. vt receptis equitibus, qui causa belli essent, obsidioni obsisterent. Quibus Papyrius insultans respondit debuisse eos Pontium Herennij filium, quo authore Romanos sub iugum misissent, consulere quid victis patiendum censeret. Cæterum nunciare Luceriam iussit militem se eum singulis vestimentis sub iugum missurum, vlciscentem illatam, non nouam inferentem ignominiam. Nihil recusatum; septem millia militum sub iugum missa, in quibus ipsum Pontium fuisse traditum est, ad expiandam Coss. ignominiam; prædaque ingens Luceriæ capta, receptis omnibus signis, armisque, quæ ad Caudium amiserant: & quod omnia superabat gaudia, equitibus recuperatis, qui dati fuerant obsides pacis. Exercitus cum triompho, incredibilique lætitia in vrbem reductus est: etsi aliqui triomphum in annum sequentem reiiciant, in quem Papyrij Cursoris continuatus est consulatus, vt ex Liuio, & Sigonio intelliges. Nos redimus in Græciam, vbi Antipatri mors multis motibus initium dabit.

Septem millia sub iugũ missa.

Obsides recepti.

* † *

ANNVS MVNDI 3735. SEXTÆ AETATIS 219. Imperii Alexan. 12. Ptolemæi Lagidæ, & Oniæ 6. Olympiadis CXV. an. 2. Archonte Apollodoro. Vrbis conditæ 434. Coss. L. Papyrio Cursore III. & Q. Aemylio, siue Aulio Cerretano II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 318.

I. INCIDIT in huncannum Antipatri mors, penes quem summa rerum, vna cum Regum tutela, esse videbatur; qui viuo Alexandro Macedoniam, Græciamque pro rege gubernauerat. Chronologiam firmat Diodorus, qui sub Apollodoro refert extinctum: quod confirmat Sigonius libello de Atheniensium temporibus, & Temporarios. Hunc quoq; annum regni Antigoni primum ponit Eusebius in chronico, quod hoc primum anno, propter magnum virium incrementum, cœperit non quidem se appellare regem, aut imponere sibi diadema, quod longe posterius fecit, sed aperte neminem agnoscere superioré, & ipse per se agere res suas; sicut fecerat iam annum Ptolemæus in Ægypto. Verum ab Antipatri obitu ducamus initium, quem filij eius Cassandri cum Polysperconte cótentiones & prælia, Eumenis liberatio, Antigoni aperta defectio & dominatus, aliaq; his connexa in Asia, Macedonia, Græcia, Ægypto sunt consecuta.

l. 3. p. 213.

II. IN Macedonia, inquit Diodorus, cum Antipater grauiorem in morbum incidisset, seniumque migrationem è vita adiunaret, Athenienses Demadem oratorem, qui gratia erga Macedones plurimum valebat, quod eorum res Athenis semper fouisset, legatum ad Antipatrum mittere postulantes, vt quemadmodum olim facturum promiserat, præsidium ex Munychia, is erat Atticæ portus, deduceret. Plutarchus in Phocione, Cum, inquit, Phocionem obtunderent Athenienses, vt Antipatrum induceret ad remouendum præsidium, semper illam legationem reiecit; vel quod non speraret se id Antipatro persuasurum, vel quia modestiorem populum videbat, & moderatius agentem ob metum. Perpulit tamen Antipatrú, vt exactionem pecuniæ prorogaret. Ita Demadem relicto eo rogauerunt, qui eo cum filio Demea libenter profectus est, vltione Demost. eum in Macedoniam agente, vt quibus fuerat fœde adulatus, ab ijs iuste perderetur.

Phocionis prudentia.

Plutarc. in Demosth.

III. FVERAT initio, vt autor est Diodorus, Antipater beneuolo in Demadem animo: postea vero quam defuncto Perdicca, inter regias literas repertæ fuerunt epistolæ quædam Demadis, hortantis Perdiccam, vt quam celerrime in Europam contra Antipatrum traijceret, ad imperium Græciæ, Macedoniæq; asserendum, quod ea vetere, & marcido stamine suspensum diceret, Antipatrum intelligens: Antipater inimicitias dissimulauit ad tempus. Nunc ergo legatum Demeam, filiumq; eius suppliciorum ministris tradidit occidendos. Ita fere Diodorus. At Plutarchus in Demosthene, ait Cassandrum Antipatri filium, primo Demeam eius filium in patris sinu iugulasse: deinde & Demadem ipsum, ingratitudine & proditione vehementius exprobrata, contumelijs affectum necasse. Idem scripsit in Phocione, nisi quod literas non ad Perdiccam, sed ad Antigonum scriptas ait, cum constet tum Perdiccam, non autem Antigonum, omnia vt regni tutorem in potestate habuisse.

Plut. in Phocione & Demosthene.

IV. ANTIPATER porro in extremo vitæ limine Regum curatorem & ducem, summa cum potestate designauit Polyspercontem, qui nam fere maximus erat inter omnes Alex. commilitones, & à Macedonibus in honore habebatur, filioq; suo Cassandro Chiliarchi munus tribuit, vt secundus esset potestate. Addidit etiam ne mulierem regno præesse sineretur, vt inquit Diodorus, vtique Olympiadem, cum qua inimicitias gerebat, & cuius crudelitatem postea experti Macedones, hanc Antipatri vocem, quasi ex oraculo missam prædicabant: denique morbo victus, vita & gubernatione caruit. At Cassander indignum esse iudicauit, si vir nulla generis propinquitate iunctus, patri in imperio succederet, quandiu filius, spectatæ iam virtutis & fortitudinis, res administrare posset. Itaq; res nouas statim moliri cœpit.

Olymp. 115. An. 4.

CASSANDER RES NOVAS MOLITVR.

V. PRIMVM igitur cum amicis rus profectus de summa rerum Macedonicarum gubernatione colloquia instituit: vbi vnumquemq; priuatim exceptum, ad principatum sibi conciliandum sollicitat, & ingentibus promissis inducit. Occulte insuper missis ad Ptolemæum legatis amicitiam renouat, & vt societatem armorum secum iungat, hortatur, classe quamprimum ex Phœnicia in Hellespontum transmissa. Sic ad cæteros quoq; duces, & ciuitates mittit, qui ad arma cum ipso iungenda sollicitent. Ipse ad dies multos venationem instituit, ne defectionis nomine suspectus haberetur, postremo clam è Macedonia profectus Hellespontum petit, indeq; ad Antigonum in Asiam traijcit, vt eius quoque auxilio paternæ administrationi succederet. Operam veterator ille promptè obtulit, memor vt ferebat amicitiæ in Antipatrum suæ; qui tamen cupiebat eum distineri prælijs in Macedonia, vt res ipse suas in Asia securius ageret.

VI. POLYSPERCON autem postquam tutelam regum ex Antipatri voluntate adijt, conuocato amicorum senatu, de illorum sententia Olympiadem accersit, eamq; exhortatur, vt filium Alexandri puellum adhuc, suæ curæ habeat commendatum, & regia fungens administratione in Macedonia deinceps agat, relicta Epiro, quò propter inimicitias cum Antipatro iampridem confugerat.

Addit Plutarchus in Phocione Cassandrum properantem occupare dominatum, Nicanorem propere misisse præfecturæ Menyllo, successorem, iussisseque antequam Antipatri obitus vulgaretur, occupare Munychiam: quod & factum est, non sine Phocionis inuidia, qui rem sciuisse, ac dissimulasse creditus est Athenis.

Cassander occupat Munychiam Athenis.

VII. EIVSDEM mortis nuncius in Asiam ad Antigonum, per Aristodemum Milesium delatus, Antigoni spiritus vehementer auxit, & eum ad res Asiæ sibi vendicandas, nullius imperium agnoscentem penitus induxit. Nam & Macedoniam domestica Cassandri & Polyspercontis dissensione distractam videbat: ideoq; nihil inde sibi extimescendum, & Ptolemæum in alterutrius partes abiturum. In Asia se Imperatorem iampridem regiarum copiarum esse declaratum, habere in armis sexaginta peditum, & decem equitum millia, & 30. elephantos. Thesauri in Asia aut parum se iam, aut cum liberet nemine resistente parturum. Nec eminere quenquam in Asia à quo timere, aut iuuari posset, præter vnum Eumenem, quem haberet propemodum in potestate. Ad eum ergo sibi deuinciendum animum induxit. Hieronymum eius amicum, & ciuem, & mox rerum præclare gestarum scriptorem ad se accersit, magnisq; inuitatum muneribus legationem ad Eumenem obire iubet, hortariq; vt præteritorum oblitus, amicitiam, & societatem belli secum iungat, & prouinciam ampliorem gubernandam accipiat, primusq; sit inter amicos, ac totius instituti particeps: simul etiam amicos, quos secum habebat, consiliorum ac promissorum ingentium participes facit.

Studet Eumenem ad se pertrahere.

VIII. HIS Diodori, addit Plutarch. in Eumene, missum ab Antigono iusiurandum Eumeni, in quo obiter facta initio mentione regum, exigebat vt spoderet Eumenes se eundem habiturum hostem, & amicum, qui Antigono foret hostis, vel amicus. Eumenem autem de amicorum Macedonum consilio iusiurandi formulam correxisse, addita Olympiade & regibus, quorum in primis hostibus & amicis, hostem se vel amicum fore notabat. Ita iurauit Eumenes, & cum suis obsidione solutus, copias quamprimum contraxit, quod sibi ab Antigono timeret; qui accepta iurisiurandi formula, amarè suis rescripsit, quod eam mutari passi essent, & eum rursus obsideri, ac circumuallari iussit. Sed ille emissus conquirebat milites, qui effusi ex fuga per eam regionem palabantur. Ita equites contraxit, paulo minus mille. Diod. ait eum intra paucos dies, præter quingentos qui secum obsidionem tolerarant, plusquam bis mille ad imperata promptos milites

Iusiurandum ... offert, quod ille corrigit.

Quod Antigonum male habuit.

contraxisse, etsi Iustinus scribat eum salutum quidem fuisse metu mortis, nec tamen ei magnam spem salutis dimisso exercitu fuisse, deinceps enim longo tempore omnia fuerunt Eumeni laetiora, quae Iustinus praetervolans, saltu ad Argyraspides irruit.

IX. *Polysperchon studia imperio sibi stabiliendo, Civitates liberat.*

POSTQVAM Cassandri consilia in Macedonia patuerunt, Polysperchon Regum tutor magnitudinem belli sibi cum Cassandro futuri prospiciens, vt qui Antigonum & Ptolemaeum habiturus secum esset, viris, pecuniisque potentissimos, coacto amicorum consilio de ratione belli cum illis gerendi disputationem instituit: decretumque est, vt ciuitatibus Graeciae restitueretur libertas, & paucorum in illis regimen antiquaretur, id est, Oligarchia in Democratiam commutaretur: ad eum modum, quo sub Alexandro & Philippo vitam egerant. Quod decretum ciuitatum legatis, qui apud Polyspercontem, & reges erant, traditum, quam primum ab iis in ciuitates delatum est. Sed Athenae, quae Cassandri praesidium apud se habebant, liberae esse nequiuerunt, vt sequens annus ostendet. Ipse autem Polyspercon scribit ad ciuitates, vt magistratus ab Antipatro constitutos de gradu deiiciant, omnibusque modis Cassandri amicos vexent, ne quo modo eum iuuare possint: ad Olympiadem quoque, vt diximus, scribit.

X. *Eumenem ad se pertrahit.*

AD Eumenem etiam dat literas, suadens vt opera sua regib. addicta, inimicitias cum Antigono ne deponat, siue in Macedoniam transgressus communi secum opere tutelam Regum gerere velit, siue potius eligat in Asia remanere, & exercitibus, pecuniisq; acceptis, contra Antigonum, qui iam manifesto à Regibus desciuisset bellum gerere. Reges autem, & Satrapiam, quam ipsi Antigonus ademisset, & omnia quae dudum obtinuisset in Asia, ipsi restituere: quinquaginta insuper talenta, ad resarcienda damna pridem accepta largiri, qua de re ad praefectos Ciliciae, quaestoresq; scriptum sit: sicut & de alia pecunia ad copias cogendas necessaria. Denique ad ductores mille Argyraspidum mandatum esse, vt sacramento Eumeni sese obligent, eumq; in omnibus alacriter iuuent, qui totius Asiae cum summa potestate designatus sit Imperator. Et haec quidem hoc anno, Archonte Apollodoro gesta in Asia, & Macedonia.

Eumque vndique auget.

XI. *Aemylius Ferentanos domat.*

IN Italia vero Coss. contra Samnites belli reliquias feliciter persequuntur. Nam Aemylius cum Ferentania vno secundo praelio debellauit, vrbemq; ipsam, quo se fuga contulerat acies, obsidibus imperatis, in deditionem accepit. Pari fortuna Consul alter cum Satricanis, qui ciues Romani cum essent, post Caudinam cladem ad Samnites defecerant, & praesidium eorum in vrbem receperant, rem gessit. Nam cum ad moenia Satrici admouisset exercitum, contemti Satricani pacem precibus petunt. Respondet Consul, pacem nisi tradito Samnitium praesidio esse non posse. Negant illi satis in se virium esse, vt inermes validum & armatum praesidium dedant; cum nihilominus acerbe à Consule reiicerentur, & praesidium Samnitium proxima nocte decessurum esset, quod nihil satis praeparari esset in oppido, ad obsidionem tolerandã; Ciues qui defectionis causa fuerant, gratiam à Consule inituri, de hora, & porta, qua egressuri essent, monent, vt incessis circum viam syluestribus locis, nec opinato opprimeretur: quod & factum est. Alii qui in fide Romanorum steterant, portis patefactis Romanos in vrbem acceperunt. sicque eodem tempore gemina proditione, & Samnites oppressi, & Satricani capti sunt, omniaque in Consulis potestatem venerunt: qui quaestione habita defectionis autores virgis caesus securi percussit; praesidioq; valido imposito arma Satricanis ademit. Inde Romam ad triumphum decessit, iuxta eorum sententiam, quibus placet Papyrium Cursorem non superiore, sed hoc demum anno triumphasse.

Papyrius Satricanos.

Quo hostile praesidium dedit.

Defectionis autores punit.

* * † * *

ANNVS MVNDI 3736. SEXTAE AETATIS, 220. Imperij Alexandri 13. Ptolemaei & Oniae Pontif. 7. Olympiadis CXV. an. 3. Archonte Archippo. Vrbis Condit. 435. M. Follio Flaccina, & L. Plaucio Venoce Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 317.

I. *Litera Eumenis, & Olympiadis.*

REDDITAE sunt hoc anno Eumeni Polyspechontis literae; redditae sunt etiam Olympiadis, quibus ab eo sollicite opem sibi, & Regibus postulabat: Regum nomine Aridaeum Alexandri Magni fratrem, & duos eiusdem filios adhuc puerulos intelligens, & quidem cum magna in eius fide ac virtute fiducia, vt qui Regiae domui vnus omnium fidelissimus persuasisset. Et quoniam plurimum eius prudentiae tribuebat, consilium quoque ab eo poscebat, an sibi autor esset in Epiro diutius subsistendi, an in Macedoniam reuertendi.

Eumenes Olympiadi respondet, consultum videri vt in Epiro ad finem vsq; belli permaneat, siue, vt est apud Aemilium Probum, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur. Si qua aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium iniuriarum obliuisceretur, & in neminem acerbiore vteretur imperio. Horum nihil ea fecit. Nam & in Macedoniam profecta est, & ibi crudelissime se gessit. Ita Probus, siue Cornelius Nepos. Addidit Eumenes, se in fide & beneuolentia in Alexandrum, eiusq; familiam constanter permansurum, nec Antigono regnum affectanti adhaesurum.

II. *Eumenes relicta Cappadocia & Antigono, transit in Ciliciam.*

VERVM quoniam Antigonus contra ipsum copiosum exercitum duce Menandro mittebat, isq; magnis itineribus aduentabat, Eumenes cum copiis, quas ad manum habuit, è Cappadocia castra mouit, suis qui tardius venturi erant, minime espectatis. Sicque initum Menandri conatum reddidit. Ipse autem Tauro monte superato, in Ciliciam deuenit, vbi duces Argyraspidum Antigenes & Teutamus Regum literis obsecuti, cum amicis Eumeni longius occurrunt, gratulantur, omnia pollicentur. Inde adueniunt etiam in occursum ad tria Argyraspidum millia, quibus tanta circa Eumenem fortunae commutatio admirationi erat, qui paulo ante à Regibus proscriptus, nunc summus Imperator eorum nomine factus esset.

Quem ibi occurrunt Argyraspides.

III. *Eumenis prudentia, atque modestia.*

NEQVE vero Eumenes afflanti fortunae sese temere credidit, nec sese superbe extulit, ex quo iustam inuidiam Argyraspidum in se conflaret, sed potestate sua modeste ac moderate vsus est. Itaque quingenta illa talenta vltro oblata Polysperchontis literis, sibi non accepit, negans sibi necessaria, qui nullum sibi quaereret dominatum; eumq; magistratum quem accepisset, necopinato delatum, inuitumque accepisse. Ideoque velle Alexandrum quasi praesentem in suis insignibus, in medio coetu praeesse, & quasi ex ipsius ore dictare quid facto esset opus. Idque Macedonibus gratissimum fuit. Ergo, vt ait Aemilius, in principiis, id est, honoratiore ac tutiore castrorum loco, nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro & diademate poni iussit, eoq; omnes quotidie conuenire, vt ibi de summis rebus consilia caperentur. Pecunias porro in militum delectu, & largissimis stipendiis impendit. Quo factum est vt intra breue tempus supra 10. millia peditum, & equitum duo millia colligerentur, praeter Argyraspidas, & eos quos secum ipse adduxerat Eumenes.

Liberalitas & copiae.

IV. *Quas sibi subtrahere frustra conantur Ptolemaeus & Antigonus.*

INIQVO animo tulit Ptolemaeus, qui Antigono consentiebat, Argyraspidas Eumeni coniunctos, eosq; ab illo abducere conatus est, sed irrito conatu. Idem etiam tentauit Antigonus, haud multo meliore successu. Etsi enim Teutamum vnum è ducibus promissis labefactauit, Antigenes tamen eum reduxit in viam, docuitq; certiora sibi ab Eumene, viro in primis fideli ac mediocris fortunae homine speranda esse, quam ab Antigono nimium potenti, qui ad summa prouectus, amicos suos quos velit in al-

rum euersuros sit. Literæ quoq; eius ad reliquos milites irritæ fuerunt; etsi iubebantur Eumenē occidere, ni vellent se hostem cum ingenti exercitu in ipsos inuadere. Sed eos Eumenes confirmauit, docuitq; nihil sperto Regum hosti esse cedendum, fidemq; Alexandro esse seruandam: itaq; beneuolentiam erga se militarem auxit, nedum amisit, vt sperabat, atq; ambiebat Antigonus.

V. Qvoniam vero minores habebat copias Eumenes, quam vt posset contra Antigonum, aperto marte concurrere, expeditam cœpit inire viam, quæ facilem Polysperchonti transitum in Asiam daret, vt ei coniunctus, pares, aut superiores Antigono euaderent. Itaq; in Phœniciam id classem comparandam venit, quam Ptolemæus dudum iniuste occuparat, ibique substitit, vt simul & mare in potestate haberet, & Polysperconta cum liberet in Asiam aduersus Antigonum transportare posset. At re parum sibi succedente, motis è Phœnicia castris, per cauam Syriam ad superiores Satrapias versus Babylonem iter intendit: enim à Seleuco impeditus, omnium copiarum discrimen adijt. Parum enim abfuit quin fossa quædam rupta, totum eius exercitum submergeret: sed aqua industriè, prompteque aliò auersa, cum copijs in Persiam deuenit, vbi per hyemem & copias recreauit, & auxilia superioribus prouincijs virorum, pecuniarumque collegit. Diodorus ista pluribus. Æmylius addit eum in Parætacis, vrbe Persidis, siue vt alij volunt, Mediæ, cum Antigono conflixisse, non acie instructa, sed in itinere, eumque male acceptum, hyematum in Mediam redire coëgisse.

VI. Hæc in Asia, transmittamus in Græciam. Ibi Nicanor, qui Monychiam Athenis tenebat, audiens Cassandrum è Macedonia in Asiam ad Antigonum abijsse, subitumque Polysperchontis aduentum expectari, suadebat vt in fide Cassandri persisterent. Cum illi contrà præsidium Munychia deduci præfractè iuberent, aliquot dies expectari iussit, intra quos clam maiori præsidio, atque ope Munychiam instruxit. Quibus agnitis Athenienses per legatos Polysperchontem orant, vt libertatem sibi ex decreto reddi curet, & Nicanorem præsidio exigat. Interim autem dum ipsi Athenienses, de ratione belli contra Nicanorem gerendi copiose de more consultant, Nicanor Piræeum, & claustra portus, per clam conductos milites occupat. Athenienses nouam hanc cladem priori seruituti additam ægerrimè ferētes, nobilissimos ciuium, & ipsi Nicanori amicos ad eum legant, in quib⁹ erat Phocion, expostulatum de noua iniuria, & postulatum, vt iuxta decretum regium suis legibus libere viuere liceat. Is legatos ad Cassandrum ablegat.

VII. Interea superueniunt ab Olympiade literæ, quas Athenienses ab ea expresserant, quibus iubebatur Nicanor Munychia & Piræeo Atheniensibus cedere. Quod Nicanor quidem promisit, sed varias subinde causas prætexens negotium protraxit. Cum interea Alexander Polysperchontis filius cum exercitu in Atticam venit, quem Athenienses ad cogendum Nicanorem venire credebant; sed inani se ac breui gaudio recrearunt. Nam Cassander ab Antigono 35. naues longas, & 4. militum millia adeptus, Piræeum subijt, & portus claustra in potestatem redegit. At Munychiam Nicanor retinuit, cum manu quæ tutando castello sufficeret.

VIII. Qvæ cum Polysperchon, qui cum Regibus in Phocide subsistebat, accepisset, in Atticam cum exercitu venit, & ad Piræeum castra ponit, ad Cassandrum obsidendum. Verum cum maiores quam pro commeatu copias haberet (24. enim millia peditum recenset Diodorus, & mille equites, ac 65. elephantos) eas diuisit, & parte ad Piræeum retenta, cui filium Alexandrum præficiebat; ipse cum maiore exercitus parte in Peloponnesum transit, & Megalopolitas, qui soli Cassandro fauebant, obsidet: cumq; longius protraheretur obsidio, & res ei parum feliciter hactenus cessissent, partem exercitus ad eam continuandam relinquit. ipse Clitum præfectum classis in Hellespontum mittit, qui sese Arridæo iungat, & hostium ex Asia transitum impediat. Ibi Clitus feliciter primum gnat contra Cassandri & Antigoni classem, sed mox vicissim Antigoni industria vincitur, & classe exutus, dum fuga elapsus deserta naui Macedoniam cogitat, in Lysimachi milites quosdam delapsus interiit.

IX. Pleræqve autem Græciæ ciuitates, cum irritos Polysperchontis conatus ad Megalopolim vidissent, eo contempto ad Cassandrum defecerunt. Ipsique Athenienses cum neq; eius opera, neq; literis Olympiadis, neq; alia ratione præsidium è Munichia eijcere possent, per legatos cum Cassandro agere cœperunt de conditionibus pacis. Denique its conuentum est vt vrbem, agrum reditus, naues, cæteraq; omnia sibi haberent Athenienses, amicique essent & socij Cassandri, Munichiam vero in præsens Cassander retineret, donec cum regibus esset debellatum. Respub. interim administretur pro ratione census, vt ad eius administrationem non admittantur, qui infra decem minas, id est, 175. francos nostrates, æstimatore Gallo, censerentur; vno ex Atheniensibus vrbis curatore constituto, quicunque placeret Cassandro. Is tum electus est Demetrius Phalereus, qui vrbem pacificè gubernauit, annis decem vt ait Laërtius, æreisque statuis 360. honoratus est, quarum pleræque equestres, aliæ curules erant.

X. Mox autem Nicanor è nauali contra Clitum prælio, victorem classem in Piræeum reduxit, & in magno apud Cassandrum honore fuit. Verum tumidum factum, & suis militibus, quibus Munychiam tenebat, præsidentē, dolo interceptum necauit: tum expeditione in Macedoniam suscepta, multos inuenit suorum popularium, qui ad ipsum deficerent.

Incidit in hunc annum mors Phocionis viri clarissimi, quique viuo Antipatro Atheniensem Rempub. sapienter administrarat. Archippo eam Prætore anno 3. Olymp. 115. contigisse testatur Diodorus l. 18. & ex eo Sigon. l. de Atheniensium temporibus. Nec aliter sentit Plutarch. in eius vita, qui eum in hisce turbis Cassandrum inter & Polysperchunta, ex occasione occupati Piræei occisum tradit, etsi Prætorem, aut Olympiadem non nominet.

XI. Accvsatvs autem est quod Piræeum Nicanori prodidisset. Cum enim à Dercyllo moneretur, Cassandri præfectum Nicanorem Piræeo insidiari, negauit esse periculum, seq; eius rei obsidem fore pollicitus est. Neque ita multo post Nicanor Piræeo est potitus. Ad quem recuperandum cum populus armatus concurrisset, ipse neminem ad arma vocauit, sed ne armatis quidem præesse voluit, vt ait Æmyl. Probus. Nimirum fauebat optimatibus Phocio, quos sustentabat Cassander, & eorum gubernationem è publica re esse credebat. Defuit tamen facto prudentia, si re eo modo contigit, quem narrat Æmilius: qui addit in eum supplicio affectum tantum fuisse odium multitudinis, vt nemo eum liber ausus sit sepelire, & à seruis sepultus sit. Hæc ille. Sed libet rem paulo vberius ex reliquis scriptorib. referre, vnde videas exemplum illustre populi in viros illustres exacerbati.

XII. Cvm Alexander Polysperchontis filius Piræeum & Munichiam Nicanori non eriperet, sed colludere cum eo, Phocione interueniente cum socijs, videretur: populus in concionem progressus Magistratus præsentes abrogat, & Curia è maxime popularibus constituta, Oligarchicos partim capite, partim exilio & bonorum mulctatione damnat. Hi vrbe pulsi ad Alexandrum, eiusq; patrem Polyspercunta confugiunt. Ad quem vicissim mittit populus Phocionis, & sociorum accusatores, quibus benignè auditis, Polysperchon, siue quod Phocionem odisset, vt vult Plutarch. siue quod ciuitati gratificari vellet, & à Cassandro æmulo suo alienare, Phocionem cum suis comprehendit, vinctosq; Athenas mittit, potestate concessa, vel interficiendi si vellet, vel absoluēdi. Ita Diodorus: sed Plutarchus longe acerbiorem facit Polysperchontem in Phocionem, vt qui scripserit ad populum, siue suo, siue Regis nomine, constare sibi hos esse proditores. Verum illis qui liberi iam essent, & suis legibus vterentur, permittere se iudicium.

XIII. *Populus Phocionem, & ceteros damnat.*

Ergo Athenis, vt ait Diodorus iudicium Phocioni, cæterisque reis intenditur, & accusatoris præcipuum caput fuit. Quod post bellum Lamiacum bona ex parte effecissent, vt patria seruitute opprimeretur, & popularis administratio, legesq; antiquarentur. Cum autem tempus aduenisset vt Phocion pro se diceret, populus recenti dolore amissi Piræei, & Munichiæ non receptæ inflammatus, & nunc iudicij potestatem ex insperato nactus, per tumultum eius defensionem explosit. Sæpiusq; ... aliisque capto impetu ad dicendum, semper tumultu ac vociferatione cuncta complente, eiecti sunt: tandemq; indicta causa totius populi suffragijs damnati, xi. viris traditi, in carcerem abducti, more patrio more cicuta, mulctati sunt, omnibus bonis eos ad mortem prosequentibus, eorumque vicem deplorantibus. Quin etiam in læuitiæ cumulum, extra fines Atticæ citra sepulturam proiecti sunt. Pleraque addit Plutarch. in quibus illud non prætermittendum. Dum iret ad carcerem rogauit quidam amicus, nunquid ad filium vellet Phocion? *Maxime,* inquit, *iubeo vt iniuriarum populi Atheniensis obliuiscatur.* Vox vtique vere magni animi, & patriam eximie amantis viri, & digna quæ in populo Christiano audita esset, & crebrius audiretur.

XIV. Romæ hoc anno à frequentibus Samnitium populis de fœdere renouando legati, cum Senatum humilitate mouissent, reiecti ad populum, non tam efficaces habuere preces. Nam de fœdere negatum est, inducias biennii, cum per aliquot dies fatigassent singulos precibus, impetrauerunt. Viuebat quippe adhuc recens memoria Caudinarum furcularum, & homines superbos, inconstantes, & ancipitis fidei, malebant perditos, quam fœderatos. Ex Apolia Theanenses, Canusinique populationibus fessi, obsidibus L. Plaucio. datis Consuli in deditionem venerunt. Deniq; duæ Romæ additæ tribus, Vfentina, ac Falerina, vt placet Liuio; Diodorus tamen id anno sequenti factum scribit.

ANNVS MVNDI 3737. SEXTÆ AETAtis 221. Imperii Alexandri 14. Ptolemæi Lagidæ, & Oniæ Pontif. 8. Olympiad. CXV. an. 4. Archonte Athenis Demogene. Vrbis Cond. 436. Coss. C. Iunio Bubulco, & Q. Aemylio Barbula.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 316.

I. *Hunc anni turba.*

Diodorus initio libri decimi noni hunc annum vocat octingentesimum sexagesimum sextum ab exciso Ilio, qui nobis est 867. qui numerus ex annis 431. ante Vrbem Cond. & 436. ab eiusdem conditione consurgit. Imperium Alexandri continuamus, quandiu eius filij, & familia cum paterno iure in viuis perseuerarunt; quorum duo hoc anno ab Olympiade interempti sunt. Aridæus, qui & Philippus Alexandri frater, ex Phylina cōcubina Philippi, & vxor eius Eurydice, quæ Amyntæ & Cynæ filia, à matre militaribus artibus erudita, Macedonię præerat. Ei autem non bene cum Polysperchonte regni rurore conueniebat, eamque ob causam is Olympiadem cum Alexandri filio posthumo ex Rhoxane, cui Alexandri quoque nomen inditum erat, in regnum reducere parabat. Ea re cognita Eurydice tabellarium ad Cassandrum in Peloponnesum mittit, rogans vt quam celerrime opem ferat: simul etiam Macedonum fortissimos, muneribus atq; ingentibus promissis euocatos, ad fauendum suis partibus inducit. Dumque ea in Euia Macedoniæ cum exercitu & marito versatur, Polyspechon iuncto sibi Eacida Epirotarum rege, apud quem gentilem suum Olympias Alexandri mater iamdudum versabatur, contra Eurydicem ducit exercitum, vno prælio totum regni negotium conficere desiderans.

Polysperchon reducit Olympiadem.

Obsistente Aridæo, & Eurydice.

II. *Quo deserto ... ab Olympiade capiuntur.*

Iamqve erant castra castris opposita. Cum Olympiadis dignitatem reueriti Macedones, recordati Alexandri in se beneficiorum, mutarunt animos, & Philippo Aridæo atq; Eurydice desertis, ad Olympiadem & Polysperchonta transierunt. Ergo Philippus Rex cum suo famulitio statim capitur, Eurydice paulo post, cum Amphipolim fuga petijsset.

Polysperchon reducit Olympiadem. Et occiduntur.

Hunc ad modum regiis potita corporibus Olympias, & citra periculum regnum adepta, Eurydicem & eius maritum Philippum in arctam & tenebricosam custodiam coniectos male tractat, per multos dies: cumque eam ob crudelitatem male audiret, Philippum Aridæum quibusdam Thracibus sagittis configendum tradit, postquam sex annos & menses 4. rex fuerat. Eurydicæ autem gladium, laqueum, & cicutam misit, vt qua morte perire mallet, eligeret: quæ similia dona Olympiadi precata, zona vsa pro laqueo, vitam finiuit. Hæc fusius Diodorus. Cæterum si Alexander sub initium Olympiadis 114. mortuus est, vt plerique omnes fatentur, & Aridæus hoc anno Archonte Damogene regnare desijt, vt Diodorus scribit, oportet eum 7. annos, & aliquot insuper regnasse menses, vt fert nostra Chronologia; cui fauet Eusebij Chronicon, vbi Aridæo septem anni ragni tribuuntur. Pergit autem Diodorus.

Aridæum Philippum quam... regnarit.

III. *Alia Olympiadis cædes fratris Cassandri, & amicorum.*

Nec Olympias hic cædium finem fecit. Nam Nicanorem Cassandri fratrem occauit, & sepulchrum Iollæ euertit, vlciscens, vt iactabat, Alexandri mortem. Tum de Cassandri amicis centum Macedones elegit, quos omnes, cunctis eius crudelitatem detestantibus, trucidauit. Sic ipse. Nec eius crudelitatis causam affert, sed facile suspicandum relinquit, id ex odio in Cassandrum, qui Philippo & Eurydicæ fauerat, & hostis erat Polysperchontis, à quo in regnum fuerat restituta, factum esse. Cæterum Plutarchus, qui raro admodum temporum notas ponit, sexto anno à morte Alexandri hæc ab Olympiade perpetrata scribit, in Alexandro sub finem; quem secutus est Iustinus l. 14. Sed error ex annis Olympiadum, & Diodoro, qui hæc ad hunc annum refert, corrigendus est. Pausanias ab enumerandis annis abstinuit.

IV. *Eumenes Seleucum & Pithonem adit.*

Hæc dum geruntur in Macedonia, Eumenes, qui in pagis Babyloniæ hyemauerat, missis ad Seleucum & Pithonem legatis, quorum hic Mediæ, ille Babyloniæ Satrapa designatus fuerat, postulauit vt auxilia regibus subministrarent, & secum bello communi Antigonum impugnarent. At illi se regibus quidem necessaria exhibituros respondent; Eumeni autem, qui dudum publico Macedonum concilio capite damnatus fuerat, nunquam obtemperaturos. Quin etiam Antigenem, & Argyraspidas sollicitant vt Eumenem imperio spolient. Sed frustra. Itaque Eumenes collaudata in se militum propensione, contra vtrunque ducit exercitum, & Sola vetus contendens, ad Tygrim castra posuit: vbi illorum Satraparum fraude, aperta vetere quadam fossa, magnum adijt inundationis discrimen: sed eo depulso Tigrim superat, Seleuco transitum per inducias permittente. Interim autem Antigonum monet, vt quam citissime contra Eumenem veniat, antequam se is copijs vlteriorum Asiæ prouinciarum coniungat.

A quibus ei ... peruenit adit.

V. *Aiunt Satrapas sibi conciliat, & in primis Peucesti.*

Evmenes viceuersa, qui iamdudum per literas Satrapas illus monuerat, de regum voluntate & potestate sibi commissa, eos iam alia ex causa in armis esse intellexit, in quibus erat Peucestes Alexandro quondam carissimus, & corporis eius custos. Congregata porro erant peditum 18. millia & septingenti; equitum quatuor millia sexcenti, quos ducebant sex Satrapæ; in quibus tam militum copia, quam dignitate propria facile eminebat Peucestes, qui & principatum ambiebat. Verum Eumenes eam contentionem, quæ eos perditura esset, iam ante vsurpato stratagemate, solium Alexandri in medio collocandi, sapienter sustulit; & stipendijs in sex menses è regijs Thesauris large numeratis, omnium sibi animos adiunxit, omnium alacritatem renouauit; & in Susiana moras trahens, exercitum data quiete recreauit.

Antigonus autem, qui monitus Seleuci literis properabat ad Eumenem, vbi eum coniunctum Satrapis intellexit, & ipse substitit, & copias maiores coëgit. Itaq;

præsens fere annus in pugnarum apparatione in Asia vtrimq; transactus est.

VI. Res in Apulia gestæ.

IN Europa vero inclinatis semel in Apulia ad pacem & deditionem rebus, Theates ad Coss. nouos fœderis causa venerunt, populoq; Rom. authores erant, pacis vniuersæ Apuliæ præstandæ. Impetrarunt vt fœdus daretur, neq; vt æquo tamen fœdere agerent inter se, sed vt in ditione populi Rom. essent. Tarentum quoq; in potestatem Iunij Consulis venit. Itaq; Apulia perdomita, in Lucanos pertectum, vbi repentino Æmylij Coss. aduentu, Nerulum vi captum est, & iura legesq; à populo Rom. Antiatibus perscripta.

ANNVS MVNDI 3738. SEXTÆ AETATIS 222. Imperii Alexandri 15. Ptolemæi Lagidæ, & Oniæ Pontif. 9. Olympiad. CXVI. an. 1. Archonte Democlide. Vrbis Conditæ. 437. Coss. Sp. Nautio Rutilo, & M. Popilio Lænate. Dictat. L. Aemylio Mamercino.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 315.

I. Antigonus Babylonem se vertit cum Satrapis iunctis.

INEVNTE Olympiade 116. aut potius transacta hyeme, & inchoante anno, in quo illa Olympias habitora erat initium, in qua victoriam stadii retulit Deinomenes Laco, & Iudæi Sabbaticum egerunt 165. Antigonus, motis è Mesopotamia castris, in Babyloniam venit, & societatem iniit cum Seleuco & Pithone, acceptaque ab iis militum manu, nauigiis Tigrin flumen iunxit, transportatisque copiis celeriter aduersus hostes contendit. De quibus certior factus Eumenes, assumptis copiis ad Tygrin fluuium contendit, transitu videlicet Antigonum prohibiturus. Quo loco aperte sibi videtur Diodorus contradicere: nisi dicamus eum à principio narrationis rei summam per anticipationem dixisse, de transitu Antigoni; postea vero rem exactius, & eiusdem transitus difficultatem explicare voluisse: quod tamen non fecit, sed transire conantem ab Eumene cum multa clade repulsum duntaxat retulit.

II. Transeuntem Antigonum Eumenes male accipit.

PLVTARCHVS quoq; in Eumene, Pasitigrim amnem, is est Tigris ipse, vbi diductus in duo brachia insulam ambit, moxq; in seipsum redit. Pasitigrim ergo, ait Plutarchus aggressum transmittere Antigonum, quod cæteri qui in stationibus erant, ne senserunt quidem. Solus excepit eum Eumenes, signisq; collatis multos occidit de militibus eius, & flumen cadaueribus compleuit: cepit quatuor millia. Sic ipse. Diodorus ait occisos de Antigoni exercitu qui transierant, plusquam tria peditum millia, equites quadringentos, & eorum qui sparsim pabulandi causa transcere solent, non pauciores sex millibus: & tamen paulo post desperata traiectione eundem Antigonum ad Eulæum amnem consedisse refert, quem multo vltra Tigrin collocat Ptolemæus, & in Mediam per Cossæorum gentem ducit, vbi multis suorum amissis, in Mediæ tractus habitabiles nono die peruenit. Ibiq; Pithonis opera exercitum suum multis equis, & talentis instruxit.

III. Adeoque Eumenes in Perside.

QVÆ vbi Eumenes resciuit, Persepolim Metropolim Persidis cum copiis 24. dierũ itinere contendit, vbi à Peucestе, qui Persidis erat Satrapa, totus exercitus epulo solenni, post sacrificia Alexandro & Philippo facta, exceptus est. Plutarchus addit eum ouem viritim militibus diuisisse ad sacra facienda; quo facto etiam sibi primatum ambiebat exultantis, & gratulabundi exercitus. Sed eius tumorem repressit, Eumenes fictis literis de Olympiade regnum Macedonicum cum Alexandri filio possidente, de Cassandro sublato, da Polysperchontis aduentu contra Antigonum, cum lectissima regij exercitus parte: quo nuncio in officio retenti, Eumeni se non difficiles præbuerunt. Alio insuper egregio strategemate vsus est.

Et simulatora per somnia timor.

Simulauit sibi argento opus esse, atq; ab illis, qui erant sibi infestissimi, sumpsit mutuo grandem pecuniam, quadringenta talenta numerat Diodorus, vt manus ab ipso abstinerent, de credita pecunia solliciti. Itaque perfecit vt corporis custodes opes haberet alienas; & cum alii ad salutem consequendam dent opes, ipse sibi securitatem accipiendo comparauit. Ita Plutarch. in Eumene. Quo inuento etiamnunc sapienter vti videmus principes potentissimos.

480000. Francs vel 140000. Scutari Attica.

IV. Eum adit Antigonus cum copiis.

INTEREA nuncius ad Eumenem affertur, Antigonum cum exercitu iter in Persidem suscepisse. Cum ipse quoque obuiam ei progreditur, vt certaminis aleam experiatur. Verum dum se omnium cupiditati Eumenes attemperat, in ægritudinem, importuno admodum tempore incidit; quo casu ita fracti fuere militum animi, vt progredi non auderent, dicerentq; alios conuiuia splendide parare, Eumenem vnum imperare & belligerare nosse.

Cumque exercitus non amplius quam vnius diei itinere distarent, ipse meliuscule habens, ex lectica circumlatus, in ordines suos egregie digessit exercitum, cum Antigoni ex edito colle inspicientis admiratione. Sine prælio tamen inde discessum est, propter locorum importunitatem, vtroque exercitu aliquot stadus regrediente. Antigonus rursum copias Eumenis ab eo auertere promissis conatur, sed legati eius cum minis etiam repelluntur.

V. Vterque Gabienem occupare festinat.

DEINDE Gabienem commodam & opulentam regionem ab Antigono ad capienda castra noctu occupaturum iri præsentiens, per simulatos perfugas Antigonum moneri curat, Eumenem noctu eius castra inuasurum; ad quem incursum dum ille se parat, Eumenes Gabienem præoccupare contendit. Sed Antigonus fraude agnita, nihilominus Eumenem, multum iam copiis progressum insequitur; & reliquis copiis iussis maturare iter, ipse magna celeritate cum expeditissimis vsus, in colle præalto se inspiciendum Eumeni præbet. Is ratus totum cum Antigono exercitum adesse, subsistit, antequam ad optatum locum peruenire posset, atque aciem instruit; cum interea reliquæ copiæ ad Antigonum confluunt: sicque vterque dux sibi mutuis artibus imposuere. Denique vbi totus aduenit exercitus, vterque imperator egregie aciem suam instruxit, adeo, vt de huius rei peritia certamen instituisse viderentur.

Vterque à multis fallitur.

VI. Copiæ vtriusque imperatoris, & pugna.

DVCEBAT autem in vniuersum Antigonus supra 28. millia peditum. Sic enim corrigendus est locus, vbi pro xxiix. legitur, xiix. equitum octo millia & quingentos, Elephantos sexaginta quinq;. Eumenes autem peditum ad 35. millia, equitum 6. millia & centum, elephantorum ad centum & quatuordecim. Ventum est ad pugnã, diuque ancipiti marte certatum est, aliquibus ex vtraque parte tum cedentibus tum fundentibus aduersarius, vix vt nox pugnas dirimeret: sed lassitudo, & itineris & pugnæ labor, & inedia quietem vel inuitis extorquerent, neuterq; exercitus sibi victoriam posset ascribere. Interempti plures ex parte Antigoni quam Eumenis, vtrobiq; tamen pauci pro multitudine copiarum. Antigonus postridie procul ab hoste in Gamarga Mediæ prouinciam magnis itineribus contendit. Quem Eumenes vno die anteregressum persequi noluit, sed quiete militi data mortuos magnifice sepeliuit. Ibi Ceteus Indus duarum vxorum maritus cum occisus esset, ingens vxorum contentio fuit, vtra earum impetraret, vt cum marito mortuo viua combureretur. Iunior magno cum gaudio insanam victoriam adepta, tristem quæ vterum ferebat, viuere coactam, mœrore confectam reliquit, vt pluribus narrat Diodorus. Eumenes in Gabienem adhuc ab hoste intactam ad hyberna concessit.

Eumenis victoria.

Mirabile certamen mulierum.

VII. Cassander bello venat Olympiadem.

CASSANDER autem in Græcia Olympiadi, ob exercitam nuper crudelitatem vehementer infensus, eam omni studio bello persequi, & tutorem eius Polyspetchonta instituit; & in hunc quidem Callam ducem cum copiis misit. Ipse autem in Olympiadem mouet, quæ se, cum modica, & imbelli manu, Pydnæ incluserat, sperans se ibi copiis auxiliaribus adiutum iri. Eam ibi Cassander terra marique obsidet. Inde cum rescisset regem Epirotarum Æacidem auxilio cum valida manu Olympiadi venturum, vnum è ducibus ei in occursum mittit, qui eius conatus

IMPERII ALEX. AN. 16.

Epirotæ Rege suo deserto se Cassandro iungunt.

natus irritus factus est. Nam cum pleriq; expeditionem in Macedoniam detrectarent, & seditionem in castris excitarent, eos Epirota ab se ablegauit, modico eum agmine sequente. Interea qui exautorati fuerant in patriam reuersi, à Rege deficiunt, eaſiumq; ei decernunt, & cum Cassandro societatem ineunt. Quorum exemplum plerique Macedones sequuntur. Polysperchon etiam, à quo vno auxilium sperabat Olympias, copiis spoliatus est, largitione corruptis eius militibus à Callia, quem contra eum Cassander miserat. Atque ita res Olympiadis intra breue tempus occidere, & Cassandro aditus ad Macedoniæ regnum patefactus est: quem tamen iam præcedenti Olympiade regem Macedoniæ scribit Eusebius, quia eius initium statim à Philippi Aridæi morte sumit, quem anno quarto Olympiadis 115. mortuum diximus.

Et in & Polysperconta fugat.

VIII. *Samnites rebellant.*

IN Italia Dictator L. Æmylius Satriculam oppugnare adortus, rebellandi causam Samnitibus dedit. Duplex inde terror illatus Romanis. Hinc Samnis magno exercitu coacto, ad eximendos obsidione socios non procul à castris Romanorum castra posuit: Inde Satricani magno cum tumulto portis repente patefactis, in stationes hostium incurrerunt. Et quamquam anceps erat dimicatio, tamen vtrinque tutam aciem Dictator habuit, quia nec locum facilem ad circumueniendum castris elegerat, & diuersa signa constituit, quæ diuersis simul hostibus possent obsistere. Erumpentes ex vrbe, in vrbem cum clade repulit. Tum tota in Samnites vi conuersa, eos non dubia victoria superauit, vt tacito agmine nocte extinctis ignibus abirent; inimicos tamen animos, & nocendi cupidos non fregit. Nam spe abiecta Satriculæ tuendæ, Plistiam ipsi sociam Romanorum, vt parem hosti dolorem redderent, circumsederunt.

ANNVS MVNDI 3739. SEXTÆ ÆTATIS, 223. Imperii Alexandri 16. Ptolemæi & Oniæ Pontif. 10. Olympiadis CXVI. an. 2. Prætore Praxibulo. Coss. L. Papyrio Cursore IV. & Q. Publilio Philone IV. V.C. 438. Fabio Dictat.

ANNVS ANTE CHRISTVM 314.

I. *Res anno huius.*

DEBILITATVR hoc anno vehementer, ac pene profligatur Imperium ab Alexandro partum. Nam Eumenes maximus eius generis propugnator occumbit, Olympias eius mater trucidatur. Roxane cum posthumo Alexandri filio à Cassandro periclitatur, & custodiæ traditur. Peucestes & Seleucus satrapiis, Pithon etiam vita priuatur. Antigonus in Asia, Cassander in Græcia, Ptolemæus in Ægypto rerum potiuntur. Licet autem pleraque huius anni gesta, quæ ex Diodoro maxime sumimus, ipse in Præturam Democlidis referat, nos ad annum præsentem retulimus, qui annos quantum licet, à Ianuario incipimus. Ipse autem Diodorus à ludis Olympicis, quando etiam Archontes Athenis constituebantur. Cæterum quę mox de Antigono & Eumene referemus, ipse ab hyberno solstitio gesta fuisse testatur. Coss. huius anni, quos omisit Liuius, suggerunt tum fasti Capitolini, quos recentiores omnes sequuntur, tum Diodorus Siculus, qui nunc vno tantum anno iisdem Fastis posterior est.

Εἰ χειμεριναῖς τροπαῖς.

II. *Antigonus Eumenem occupare festinat.*

ANTIGONVS ergo hyemabat in Mediæ Gamargis, siue Gadamalis Pithonis satrapia. Eumenes autem in Gabenorum regione, distabantq; à se inuicem castra decem dierum itinere, via deserta, ac siticulosa: sed si quis viam cultam, & populis frequentem tenere vellet, duplo erat maior distantia. Erant porro Eumenis castra pluribus sparsa pagis ac vicis, adeo vt postremorum tabernacula prope mille stadia essent à primis diuempta, vt ait Plutarchus, Diodorus autem itinere sex dierum; hyberna quippe sumpserat, vt ait Probus, non ad vsum belli, sed ad veteranorum luxuriam qui non tam parere duci, quam imperare postulabant, eiq; se admodum morosos, ac difficiles exhibebant. Ergo Antigonus, qui se copiis inferiorem, ac virtu-

in Eumene.

Argyraspides.

te impare Eumeniani pariter intelligebat, eos imparatos inuadere aggreditur, priusquã collectis sibi mutuo auxilio esse possent. Viam desertam ingreditur, qua occultus & inspectatus superueniret dispersis & imparatis, relicta via regia.

ANTIGONVS EVMENEM PERSEQVITVR.

III. *Conatus eius redditur irritus.*

VERVM cum sæuiente frigore, ac gelu, ad necessaria remedia itum esset, crebrique ignes etiam nocte excitati, aduentus hostis agnitus est. Nam Barbari, qui in montibus desertum spectantibus pascebant, mirati pyratum frequentiam, nuncios ad Peucestem miserunt camelis dromedariis vsi, qui non minus mille & quingentis stadiis vno die conficiunt; qui exercitus fugæ concilium cepit. Verum tumultum, ac timorem abstersit Eumenis ingeniosa prudentia; promittens se effecturum, vt hostes triduo tardius venirent quam expectabantur. Itaque primum nuncios ad suos dispersos misit, vt vnum in locum conuenirent. Deinde ipse cum expeditis ducibus excurrens, crebros ignes in regione montana, qui ab Antigono videri possent, excitari iussit, quales solent in castris per noctem accendi. Hic videlicet Antigonum ingens inuasit dolor, quod existimaret hostes, iamdudum explorato aduentu suo, sibi occurrere. Ne igitur fatigatus cum recentibus dimicare cogeretur, relicta via compendiaria, per vicos diuerti & oppida, reficiens per otium exercitum. Ita Plutarch. & Probus. & fusius Diodorus, l. 19.

Diodorus.

IV. *Antigonus cum Eumene de summa rerum pugnat.*

POST paucos autem dies cum 40 stadiorum spatio castris castra distarent, dux vterque de summa rerum disceptaturus exercitum ad prælium instruit. Antigonus diuisis in cornua equitibus, sinistrum Pithoni committit, dextrum filio Demetrio, cum quo ipse quoque pugnaturus erat; peditatum in medio collocat, Elephantos ad 65. aciei obtendit, pedites erant 22. millia, equites nouem millia. Eumenes contra in læuo cornu se Antigono cum optimis quibusq; opponit, tum reliquos omnes idoneis quosque locis. Erant autem peditum 36. millia & septingenti, equitum sex millia & quinquaginta; Elephanti 114. Signum pugnæ datur, initium belluæ inter se commissæ faciunt, tum multitudo equitum concurrit. Campus erat latissimus & incultus, ex quo tantum pulueris excitabatur, vt aliquantum remoti nõ facile cernerentur. Impedimenta Eumenianorum quinque fere stadia à loco prælij distabant. Eo mittit Antigonus equites expeditos, qui leui pugna contra propugnatores commissa, improuidos fugant, & pulueræ nubis densitate tecti, omnibus impedimentis potiuntur.

Impedimenta Macedonum occupat.

V. *Peucestes [illegible].*

INTEREA Antigonus cum conferto lectissimorum globo, impressione facta in Peucestem Persidis satrapam, hominem conterruit, & ex prælio, ac puluere, cum mille ac quingentis eiecit: id ex antegressa Macedonum in Eumenem conspiratione factum Plutarchus significat. Hic Eumenes, etsi tanto factus hoc loco inferior, mori maluit quam cedere, & fortiter Antigono resistit, multis vtrinque cadentibus, sed factus aliquanto inferior, equitatum ad se recepit. Pedites virtute Argyraspidarum aduersarios fudere, & nemine suorum amisso, 5. millia hostium cecidere, reliquos coniecerunt in fugam. Eumenes vbi capta impedimenta, & Peucestem cum equitatu non procul abesse accepit, omnes in vnum contrahere, & certamine equestri denuo cum Antigono confligere instituit. Nam si pugna vicisset, non sua modo impedimenta recuperaturum, sed hostium insuper auctum iri sperabat. Verum Eumenes, qui precario potius ducem agebat, quam summo iure, quo erat præditus, propter milites peruicaces & obstrepentes, nihil ab ipsis impetrauit.

Eumenes [illegible] ad instaurandum [illegible].

VI. *Macedones in eum conspirant.*

NAM Peucestes etiam longius recepit se, reliqui quid facto esset opus deliberant. Satrapæ quamprimum in superiores prouincias regrediendum suadere, Eumenes manendum: & quia phalanx aduersariorum concisa, & equitatus vtrinque par esset, dimicandum censere. Macedones amissis cum impedimentis vxoribus ac liberis furere, ac ei nolle obtemperare, imo & clam contra Eumenem improbissime coniurare: & mox legatione ad Antigonum missa, correptũ illi Eumenẽ tradunt, & recuperatis impedimentis, acceptaq; fide, castris eius aggregantur. Quæ Iustinus maiore verborum copia, quam fide persequitur.

Eumenes comprehensum ac ligatum hosti deduunt.

Scribit Plutarchus Teutamem vnum de ducibus Argyraspidarum, commisso prælio misisse actutum legatos ad Antigonum ad impedimenta repetenda: quæ ille promisit se redditurum, & cætera benigne habiturum, si ei Eumenem traderent. Itaque Argyraspides Eumenem nihil perfidiæ suspicantem, dissimulanter circumstetisse; mox impetu in illum facto ensem eripuisse, & zona manus post tergum illigasse.

VII *Eumenis oratio ...*

CVMQVE Nicanor ad eum accipiendum ab Antigono missus adesset, petiit Eumenes, vt per medios Macedonas duceretur. Quod cum impetrasset, facto silentio vt erat ligatus, proditores suos Argyraspidas vehementer increpuisse tertiæ admissi facinoris, & iurisiurandi toties ac recens Imperatori suo præstiti, violati: tum infinitis precibus obtestatum esse, vt illic interficeretur. Omnino enim, inquit, cum illic interficiar vestrum id facinus erit. Nec quidquam queretur Antigonus, qui mortuum quærit, non viuum Eumenem. Sin manibus vestris parcitis, vna manus soluta mea rem perpetrauerit. Quod si mihi gladium non creditis, obiicite vinctum belluis. Id vbi feceritis, ego vos, quasi viri sanctissimi & rectissimi in ducem vestrum fueritis, omni de me soluo vltione. Hæc cum ille diceret, cæteri collacrymabantur, Argyraspides autem vociferantes abduci iusserunt. Eum Antigonus quasi elephantum, aut ferocem leonem custodiri iussit, aliquanto tamen post mitius tractatus est, & cum diutius deliberaretur quid eo faciendum esset, & Antigonus ipse, & Demetrius, & Nearchus, & alij viri principes, non alieni ab eo conseruando viderentur, vicerunt tamen Argyraspides vt tolleretur, quod negarent se cum Eumene apud ipsum esse posse: vltionem minimum à viro fortissimo metuentes, quam tamen minime effugerunt.

Mortem ... imperat.

Antigonus ex Argyraspidum ... tollitur.

VIII. *Inedia ... interfectus.*

VT igitur statuit Antigonus Eumenem tollere, imperauit cibum ei detrahi; atq; ita duos vel tres dies inedia consumebatur. Cum autem repente castra essent mouenda, missus intro quidam, inscio vt Probus ait Antigono, hominem trucidauit. Corpus concessit amicis Antigonus, eosq; id cremare permisit, reliquiasq; in vrnam argenteam conditas ad vxorem, & liberos eius deferre in Cappadociam, vt tradit Plutarch. Probus ait occisum quinque & quadraginta annos natum, quorū 7. cū Philippo, ad quem anno vitæ vigesimo venerat, 13. cum Alexandro vixerat. Ac vereor sane vt satis constet Æmylij Probi siue Cornelij Nepotis chronologia. Hic enim annus est decimus ab Alexandri morte; quibus si addideris tredecim Alexandri, & 7. Philippi, non venerit ad Philippum anno ætatis vigesimo, vt ipse ait, sed decimo quinto: quod recte conuenit cum eo quod idem author ait, Eumenē per adolescentē ad amicitiā accessisse Philippi. Pergit autē. De Eumene quanta fuerit omniū opinio eorum, qui post Alexandrū magnū Reges sunt appellati, ex hoc facile potest indicari, quod nemo Eumene viuo (qui pro Regibus inuictus stabat) Rex appellatus est, sed Præfectus. Iidem post huius occasum, statim regium ornatum, nomenque sumpserunt.

IX. *Antigonus ... sibi infensos sustulit.*

HINC reducto, vt ait Diodorus, in Mediam exercitu, Antigonus non procul Ecbatanis hyemauit, reliquam scilicet hyemem transegit. Sed primum Antigenem Argyraspidum ductorem comprehendit, viuumque in loculo conditum exussit. Tum alios etiam è ducibus sibi infensos sustulit. Pithonem quoque, defectionem in Media meditantem, promissis & spe ad se allectum, comprehendit & necauit. Eumenis & Pithonis familiares, nouas res molientes, maioribus copiis circumuentos perdidit. Inde in Persidem venit, vbi regio ab incolis honore afficitur, vt qui citra controuersiam, iam Asiæ Dominus esset. Ibi satrapias denuo constituit, in quibus Peucestes, satrapia Persidis cautus, pœnas proditi Eumenis dare cœpit: & Arachosiorum Satrapæ Sibyrtio Argyraspidarum turbulentissimos commendat, verbo quidem ad vsus belli, reipsa ad interitum. Priuatim enim iniunxit, vt paulatim ad eos belli vsus illos amandaret, in quibus perituri essent. Susis deniq; consistens ad 25. millia talentorum coegit, cum quibus Babyloniam vigesimis secundis castris peruenit.

De Eumenis vindicta.

Et Argyraspidas.

X *Babylonicam Satrapiam eripit Seleuco.*

SELEVCVS Satrapa Babylonis venientem regalibus donis honorauit, & exercitum vniuersum conuiuio excepit. Dum autem rationes prouentuum ab eo exigit Antigonus, ille que eas recusat reddere, dissidium nascitur: quo gliscente veritus Seleucus Pithonis casum, & Eumenis, ad Ptolemæum confugere statuit, qui omnes ad se confugientes singulari humanitate excipiebat. Ergo cum 50 equitibus ad eum se proripuit, Antigono gaudio triumphante, qui sine sanguine & sudore Babylonicam Satrapiam Seleuco fugiente recepisset. Verum mox monentibus Chaldæis, si Seleucus è manibus elaberetur, eum Asia tota potiturum, & Antigonum ipsum, cum eo prælio congressum, vitam finiturum; statim misit qui fugientem comprehenderent: qui cum longe antegressum frustra insecuti, infecto negotio redierunt. Ille apud Ptolemæum querelas in Antigonum congerit, & meditatam omnium principum ruinam, & totius Imperij Macedonici tyrannidem: quibus accensum Ptolemæum, ad bellum in eum mouendum induxit. Tum amicos ad Cassandrum, in Græcia, & Lysimachum mittit, qui eadem oratione eos Antigono inimicos reddant, & ad arma in eum excitent. Quæ coniecturis haud vanis Antigonus præsentiens, missis ad eos legatis rogat, vt pristinam secum amicitiam conseruatam velint, ipse Ciliciam versus iter intendit, & ad Mallum eius prouinciæ vrbem milites in hyberna dispertit, post occasum Orionis, vt ait Diodorus, id est, adulta iam hyeme.

XI. *Cassander Olympiadem fame Pydnæ vrget.*

INTEREA Olympias cum aliquibus copiis Pydnæ Macedoniæ inclusa, à Cassandro obsessa, incredibilem patiebatur rerum inopiam, ac famem, adeo vt mutuis carnibus milites victitarent: cum ineunte vere, & inualescente penuria, milites Olympiadi persuadent vt sese dimittat, quando nec illis victum præbere poterat, neque se exsoluere obsidione. Cassander transfugas benigne accipit, & in varia oppida dispertit, & qui ei suppetias allaturi videbantur ad Cassandrum mutato consilio se contulerunt. Illa rebus suis desperans Pydna excedere, & naui conscensa Pellam, vel Amphipolin confugere statuit, quas Aristonous, & Monimus pro regibus tenebant. Verum eius fuga per transfugam cognita, Cassander nauigio potitus, eique ægre corporis incolumitatem concessit, Pydnam occupauit. Monimus qui Pellam tenebat, cognito statu Olympiadis, vrbem dedidit. Antinous quoque, acceptis ab Olympiade literis, quas ceperat Cassander, quibus iubebatur Amphipolin reddere, imperatis obsecutus, vrbem tradidit, & incolumitatis fidem accepit; mox tamen à Cassandro occisus est.

Et fugientem comprehendit.

Pydnam Pellam, Amphipolim occupat.

XII. *Olympias à Macedonibus occiditur.*

DENIQVE Olympias multorum scelerum artifex, cum se ad defendendam causam suam, in omnium Macedonum cœtu præpararet, à propinquis occisorum ab ea, in gratiam Cassandri iugulatur. Sicque ad regnum Macedoniæ viam sibi Cassander, nemine propemodum vltra resistente, patefecit.

Ad quod regnum sibi probabilius vindicandum, ne vi illud sibi rapuisse videretur, Thessalonicem Philippi filiam, & Alexandri ex eodem patre sororem, quæ obsidionem Pydnæ cum Olympiade tolerarat, vna cum Roxane, & filio eius Alexandro Alexandri posthumo, alijsque regijs mulieribus, quæ cum ea in Cassandri venerant potestatem, in matrimonium ducit; affinem se ac necessarium regiæ familiæ ostentare properans. Interea tamen Cassander Roxanem cum Alexandro, Alexandri magni posthumo, interficere in animum induxerat; verum in præsentia rem distulit, quod nihil adhuc de rebus Antigoni exploratum haberet, & hominum iudicia de obitu Olympiadis auscultanda iudicaret. Itaq; matrem cum filio in arcem Amphipolis translatam custodiæ tradit, easque sublato cultu regio, ad priuatorum morem viuere iussit.

Cassander Thessalonicam ducit. Diodorus.

Roxanem cum filio claudit Amphipoli.

XIII. *Res imperij regio more tractat.*

DEINCEPS regio more res imperij dispensans, vrbem Cassandream in Pallene condit, in quam plerosque è vicinis traducit: Eurydicem & Philippum reges, quasi eorum legitimus hæres & successor, regio more sepelit, & funebrium ludorum apparatu defunctis parentat. Thebas ab Alexandro excisas post vigesimum annum instaurat,

vtautor est Diodorus, & recte. Ab Euenaeto enim, qui Praetor fuit anno 2. Olymp. 111. quo anno Thebae deletae sunt, etiam consentiente Diodoro, praesens annus vigesimus primus numeratur. Multae Graecorum ciuitates imo Siculae etiam, atque Italae, vt idem ait, Thebas quondam florentissimas miseratae, opem eius restauranti tulere. Atheniensesque praecipuam muri partem ... Cadmaea quoque arx iterum extructa. In qua ... praesidio, Cassander vrbem habuit in potestate. Inde ... Polyspercontis filium Alexandrum in Peloponneso persequutur, qui fere vniuersa parte ... reliquerat. Sed Aetolos habuit ... in transitu Pylarum. In Peloponneso vero multas ciuitates in suas partes traduxit.

Romae anno circumacto creati noui Coss. Papyrius atque Publilius, quicum a Liuio Romae mansisse dicantur, bellumque a Q. Fabio Dictatore in Samnitibus gestum, subit animum suspicio, ne id factum sit, ob veteres simultates Papyrium inter & Fabium, quem ille Magistrum equitum, dum esset ipse Dictator, in capitis discrimen adduxerat. Cuius etiam culpae nonnullam hoc tempore videtur luisse poenam Fabius, cum eius Mag. equitum Q. Aemylius Ceretanus, ipso Dictatore inconsulto, praelium in hostem iniit. Verum non impune, vt qui in acie, quamuis fortiter dimicans ceciderit. Numinum *iustum Dominus, & iustitiam dilexit, aequitatem vidit vultus eius.* Rem hoc modo, Liuio referente, gestam contigit.

Fabius ad accipiendum ab Aemylio exercitum ad Saticulam, quae iam ab anno superiore obsidebatur, cum supplemento venit. Samnites autem dimissa Plistia quam obsidebant, eam nouis auxiliis priora sua castra repetunt, & Romanos ad praelium lacessunt, vt cogant Saticulae obsidionem soluere. Dum ergo totus obequitant vallo Romanorum, nec eos quietos esse patiuntur, Q. Aemylius Ceretanus Magister equitum, cum turmis suis magno tumultu euectus summouit hostem, sed pugna mox a Samnite redintegrata, Mag. equitum in eorum ducem inuectus, eum vno ictu exanimem equo praecipitauit: & vice versa Mag. equitum multis vulneribus sauciis, a fratre imperatoris Samnitium trucidatur. Illi autem mox C. Fabius Mag. equitum suffectus est, qui cum nouis copiis ad Dictatorem venit. Postremo Samnites Saticulam deserunt, Plistiae obsidionem redintegrant, sicque illa in potestatem Romanorum deditione venit, haec vi a Samnitibus capitur.

Mutata inde belli sedes est, & Soram e Samnio, Apuliaque traductae legiones. Sora ad Samnitas defecerat, interfectis Romanorum colonis, ibi etiam pugna ancipiti certatum est. Et cum ibi quoque intra vallum aliquot dies militem Dictator tenuisset, Magister equitum, qui cum nouo exercitu veniebat, per praemissos nuncios consulto Dictatore vbi consisteret, quando & qua parte hostem inuaderet, occultus substitit. Dictator nihil de nouo auxilio significans, milites suos ad pugnam hortatur, quasi tota spe in eorum lacertis posita: ideoque etiam, ipsis egressis e castris, ignem sensim iniectorum demandauit, quod in parte aliqua fecit, vt simul magis eo spectaculo Romani accenderentur ad praedam, & eo flammae indicio nouus Magister equitum moueretur, vt ex insidiis exiliens, Samnitem vtrinque interceptum concideret, quod & factum est; castraque hostium capta direptaque. Miles ad sua, magna ex parte praeter opinionem integra, praeda onustus rediit. Vrbs autem Sora proximi anni Consulibus reseruata est.

ANNVS MVNDI 3740. SEXTAE AETATIS, 224. Imperij Alexandri ... Ptolemaei & Oniae Pontif. 11. Olympiad. CXVI. an. 3. Archonte Nicodoro. Vrbis Conditae 439. M. Petilio Libone, & C. Sulpitio Longo III. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 313.

Bella quae superiore anno profligata videbantur, tegris rebus accisis, inter ipsos duces, qui rerum potiebantur, aemulatione atque inuidia grassante, acerbius redintegrantur. Nam cum Antigonus tam copiarum magnitudine, quam pecuniarum copia terribilis, in superiorem Syriam tenderet, legati ad eum a Ptolemaeo, Cassandro, & Lysimacho aduenere; qui ad concessum introducti postulabant, vt Cappadocia Lyciaque Cassandro, Phrygia iuxta Hellespontum Lysimacho, Syria tota Ptolemaeo, & Babylonia Seleuco traderetur. Thesauros autem, quos a pugna cum Eumene sibi vindicasset, partiretur; quae nisi faceret, coniunctis viribus bellum ipsi facturos. Verum Antigonus, qui iam in Syriam Ptolemaeum inuaserat, legans asperius respondit; qui etiam re infecta redierunt. Ita fere Diodorus.

Ivstinvs autem; Antigonus, ait, negauit se in eius belli praedam socios admissurum, in cuius periculum solus descendisset. Et vt honestum aduersus socios bellum suscipere videretur, diuulgat se Olympiadis mortem a Cassandro interfectae vlcisci velle, & Alexandri regis sui filium, cum matre obsidione Amphipolitana liberare. Diodorus autem ait eum perpendentem imminentis belli magnitudinem, nationes ac ciuitates, principesque ad belli societatem inuitasse: misisse Ptolemaeum ex fratre nepotem cum exercitu, qui missos a Cassandro in Cappadociam eiiceret, & eum transitu Hellespontis prohiberet, Aristodemum item Milesium cum mille talentis, vt se Polyspercontí, eiusque filio Alexandro firmiter ... iungeret, & cum eis, conducta quantam possent peregrinorum manu, Cassandrum bello peterent: ambo que rem ea sententia consecere: sed Alexander diu in fide non stetit. Nam Cassandri promissis persuasus, sperans se Peloponnesi ducem fore, ad eum rursus deficit. Polyspercontem eius patre in sententia persistente. Sed Alexander intra breue tempus, a Sicyonio quodam proditione interimitur: cuius vxor virili animo bellica negotia nihilominus, cum laude, & militum beneuolentia sustentat.

Ipse autem Antigonus per vniuersam Asiam, quam in potestate habebat, faces ac tabellarios disposuit, quorum opera celeriter vteretur. Inde in Phoeniciam mouet, & nauales copias contracturus, quoniam maris imperium tum penes hostes erat, & Tyrum obsessurus, ad nauium fabricam Phoeniciae regulos, Syriaeque satrapas inuitat, contumaces cogit. Denique modica praelia terra marique, inter fautores praecipuorum ducum, vario euentu committuntur; & pars vtraque pro Graecorum libertate decerta consistunt, magnum ad victoriam momentum ratam, socias belli habere Graecorum vrbes. Antigonus Demetrium filium in Syria, cum validis copiis, & grauibus consiliariis relinquit, vt Ptolemaeum bello vexet. Ipse Antigonus ingruente hyeme Taurum frustra superare conatus, post non paruam militum iacturam, retro in Ciliciam reuersus, ad Celaenas Phrygiae progressus, in hybernis exercitum distribuit. Quae fusius a Diodoro recensentur, & noua anni fintentes monent, & transitus ad res Romanas.

Novi Consules Soram adeunt, ibique exercitum a Dictatore Fabio accipiunt. magna pars veterum militum dimissa est, nouis cohortibus in supplementum adductis; spes autem potiendi vrbe aut tempore longinqua, aut periculo praeceps videbatur, cum Soranus quidam perfuga, viam in oadendae arcis demonstrat, & decem Romanos in eam armatos induxit. Tumarcis captae terrore ac vociferatione, totum populum confusum reddit, & eum metu deiectam in fugam egit: eum interea per easdem portas ingressus Romanus exercitus, ciuitatem in potestatem redegit. 235. quicaedis colonorum, & deditionis authores censebantur, Romam ducti, virgis in foro caesi, securibus percussi sunt. Sorae praesidium impositum. Inde Ausonum gens, quae ad Samnites etiam defecerat, proditione vrbium, sicut Sora, in potestatem venit, itaque oppida eadem hora, eodemque consilio capta; sed in iis deorum absentia nimia erudelitate saeuitum est.

Eodem anno prodito hostibus Romano praesidio, Luceria iterum Samnitium facta est: sed non diu proditoribus impunita res fuit. Haud procul inde exercitus Romanus

nus erat, cuius primo impetu vrbs sita in plano capitur, Luceriniac Samnites ad internecionem cæsi. Cumque multi delendam vrbem censerent, vicit tamen sententia, quæ nouos eò colonos mittendos censebat, duoque millia & quingenti missi, cæsorum bona occuparunt.

Eodem anno cum omnia infida Romanis essent, Capuæ quoque occultæ coniurationes principum detectæ sunt, de quibus cum ad Senatum relatum esset, C. Mænius Dictator creatur, qui ea de re inquirat. Ingens eius magistratus terror, & sceleris conscientia nonnullos compulit ad vltro sibi inferendas manus. Sed ea quæstio latius Romæ progressa, ad multos nobiles viros, qui magistratus ambierant, deriuabatur, quasi ea res coniurati contra rem pub. foret; cumque plerique ipsum Dictatorem etiam reum facere viderentur, ipse sponte magistratu abiit, & apud Consules cum Mag. eq. rei facti, aduersus nobilium testimonia egregie absoluuntur; sicut & Publilius Philo, aliaque clara nomina. Verum non ita multo post ea quæstio ad viliora capita delapsa, oppressa est.

V. CAETERVM spes Campanæ defectionis Samnites ex Apulia ad Caudium reuocauit, vt si res Capuæ ex eorum sententia succederet, Capuam ex vicino Romanis eriperent. Eo Consules quoque cum valido exercitu venerunt: & primo circa saltus cunctati, memores scilicet furcarum Caudinarum, ad aperta progressi sunt. Ibi post aliquot tergiuersationes, ad prælium totis viribus progressi, non dubie Romani victores facti sunt. In eo prælio ad triginta millia aut cæsa aut capta Samnitium, nisi qui Maleuentum, cui nunc vrbi Beneuentum nomen est, perfugerunt, quæ pluribus, si placet, ex Liuio disces.

ANNVS MVNDI 3741. SEXTÆ AETAtis, 225. Imperij Alexandri 18. Ptolemæi Lagidæ, & Oniæ Pontif. 12. Olympiad. CXVI. an. 4. Archonte Theophrasto. Vrbis Conditæ 440. Coss. L. Papyrio Cursore V. & C. Iunio Bubulco II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 312.

I. HOc quoque anno minuta prælia commissa sunt varijs locis inter duces & ciuitates, quæ alterutri parti fauebant, nec quidquam occurrit ad memoriam insigne, nisi Cassandri, propter personæ dignitatem inconstantia. Is enim cum ea conditione in Asia cum Antigono transegisset, vt milites omnes Antigono traderet, & Græcis vrbibus iuris sui libertatem concederet, ac Satrapiam quam prius habuerat, tanquam donum retineret, & firmus Antigono deinceps amicus existeret, ad eamque amicitiam firmandam fratrem Agathonem obsidem dedisset; post non multos dies facti pœnitens fratrem è custodia surripit, & legatione ad Ptolemæum, & Seleucum missa, vt quam primum sibi auxilia ferrent contendit. Sic illud hoc tempore in Italia, Græcia, Asia crebro confirmatum.

Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur.

II. ANTIGONVS hoc ipso anno Tyrum occupauit. Cum enim, vt tradit Diodorus, anno superiore, maris iam potens esset, & frumenti importationem interclusisset, annum vnum ac tres menses obsidione tolerata, qui Ptolemæi nomine vrbem propugnabant, necessitate compulsi eam dediderunt & cum rebus suis abire permissi sunt. Ipse vrbem præsidio firmauit, magno vtique Ptolemæi dolore, qui eadem opera vniuersum pene Syriam & maris imperium, quod fere apud Tyrios erat, & Phœnices, amittebat.

III. AT Romæ simul cum Coss. nouus creatus Dictator C. Petilius, cum M. Follio Mag. equitum exercitum accepit. Cumque audisset arcem Fregellanam à Samnitibus captam, Fregellas venit, & vrbe, post hostium nocturnam fugam, sine certamine recepta, præsidioque valido imposito, ad Nolam repetendam in Campaniam reuersus est, quo se sub Dictatoris aduentum, Samnitium & Nolana agrestis multitudo contulerat. Dictator vrbis situ circumspecto, quo apertior aditus esset ad mœnia, omnia ædificia circumiecta muris incendit; nec ita multo post Nolam cepit. Etsi non desunt qui eam gloriam Iunio Consuli tribuant, & Dictatorem Petilium, claui figendi causa, propter pestilentiam dictum dicant. Ita Liuius, significans se priori sententia stare.

IV. NOTAT quoque Liuius, aliquot hoc anno deductas colonias a Romanis. Suessam, inquit, & Pontiam, eodem anno coloniæ deductæ sunt. Suessa Auruncorum fuerat; Volsci Pontias insulam sitam in conspectu littoris sui incoluerant: & vt Interamnum & Casinum deducerentur coloniæ S.C. factum est, missaque cum triumuiris 4. millia colonorum. Hunc locum ita corrigendum esse recte monuit Sigonius. Diuersus tamen est ordo & tempus harum coloniarum apud Velleium; vbi post Luceriam, interiecto triennio ait deductam Suessam Auruncam, & Saticulam, & Interamnum post biennium. At Liuius inter Luceriam & Suessam annum tantum interserit, vt ex præcedenti anno patet.

ANNVS MVNDI 3742. SEXTAE AETAtis 226. Regni Alexandri 19. Et vlt. Ptolemæi Lagidæ, & Oniæ Pontificis 13. Olympiadis CXVII. an. 1. Archonte Polemone. Vrbis Conditæ 441. M. Valerio Maximo, P. Decio Mure Coss. C. Sulpicio Longo Dictatore.

ANNVS ANTE CHRISTVM 311.

I. COMMVNISSIMA Scriptorum, tam antiquorum, quam recentium sententia, initium regni Græcorum, prout in libris Machabæorum passim vocatur, aut vt alij loquuntur, Seleucidarum æram, siue Alexandream epocham hoc anno collocat, quo Olympias centesima decima septima inchoata est, in qua Parmeno Mitylenæus palmam tulit. Quod hoc anno Seleucum cognomento Nicanorem Babylonia potitum, ac deinceps in Asia, Syriaque regnasse constet. Eusebius certe ab hoc ipso anno imperium eius orditur, anno scilicet post Alexandri mortem duodecimo, vt ipse libro de Demonstratione Euang. loquitur. *Onias*, inquit, *Pontificatus honore suscepto genti præfuit; cuius temporibus cum Seleucus Babylonem cepisset, Asiæ sibi diadema circumdedit, anno post Alexandri mortem duodecimo.* Et mox. *Ab hoc ipso tempore Græcorum regnum numerare incipit Machabæorum historia.* Paulo laxius numerat illos annos Eusebius. Ideoque Beda, qui eum sequitur in lib. de sex Ætatibus, ait decimo tertio Ptolemæi, qui statim à morte Alexandri rerum potitus est in Ægypto, regnare cœpisse Seleucum. *A quo tempore*, inquit, *Machabæorum Hebræa historia Græcorum supputat regnum, à quo etiam Edesseni sua tempora computant.* Sic ipse. Idem sentit Pererius, a pro eaque sententia Sulpicium Seuerum, ac Rabanum laudat. Sentit & Serarius, b Gordonus, Samerius, aliique passim. A qua multum est causæ cur discedamus.

II. SENTENTIAE enim huic duo maxime videntur obsistere. Primum quod si hoc anno incipiat regnum Græcorum, emundatio templi, quæ à Iuda Machabæo facta est anno regni Græcorum centesimo quadragesimo octauo, vt Scriptura testatur, c non incidet in Olympiadem 154. quod vult Iosephus, d sed in vltimum centesimæ quinquagesimæ tertiæ. Deinde eadem Scriptura exigit, vt annus centesimus quinquagesimus regni Græcorum, sit Sabbatus. e At posito hoc loco principio regni Græcorū, annus Sabbaticus incidet in annum 149. iuxta Torniellj tabulas, non in 150. Ex quibus sequitur annos Seleucidarum sequenti tantum anno esse inchoandos. Accedit quod totus ferme primus annus Seleuci, cum decimo quarto Ptolemæi Lagidæ qui idem est decimus quartus ab Alexandri morte, concurrit. Eo quod, vt ex Diodoro liquet, sub extremum tantum hunc annum Seleucus Babylonem recepit, eoque primum tempore cœpit in Asia dominari. Postremo liber secundus Machabæorum exigit, vt regnum Græcorum anno tantum tertio

huius

Capuæ coniurati.

Caussæ viri insignes absoluuntur.

Ingenti cæde Samnites victi.

Cassandri perfidia et inconstantia.

Antigonus Tyrum expugnat.

Fregellæ capta, receptaque Nola.

Suessa & Nola.

Noua coloniæ.

V.C. 441. a. f.

Regni Græcorum ara ab hoc anno cœpta.

in chron. Dem. 2. post med. & apud Hieron. in c. 9. Dan.

a in c. 9. Daniel.

b in 1. Machab. c. 11. n. 9 & 11. & c. 5. 7. n. 1. 9.

Quæ falsum sequuntur.

c 1. Macha. 4. 52.

d l. 12. c. 11.

e l. 1. c. 6. v. 49. 54. c. 8. v. 16.

huius Olympiadis inchoetur. Nam cum prior liber dicat Antiochum Epiphanem mortuum esse anno centesimo quadragesimo nono, posterior refert literas Eupatoris successoris eius datas anno centesimo quadragesimo octauo, & tamen post obitum Antiochi.

III. QVIBVS etsi responderi potest modicam esse Iosephi in re chronologica autoritatem. Scripturæ tamen, & affirmationi eius de anno Sabbatico responderi non potest. Nam annus Sabbaticus, qui est eo tempore 187. requirit necessario, vt annus primus regni Græcorum eadat in secundum huius Olympiadis: concurrit enim cum tertio Olympiadis centesimæ quinquagesimæ quartæ, & non cum secundo, vt consequens est ea communi chronologia. Nam cum septimus annus Iosue, idemque septimus ab ingressu Israelitarum in Chananæidem, sit primus Sabbaticus, vt illo ipso anno docuimus: & ab illo ingressu 187. annorum septenaria exacte numerentur; id est, mille trecenti & nouem anni, vsque ad annum 3892. oportet eum esse Sabbaticum. Rursus posito initio Olympiadum anno mundi 3278. anni expansi inde numerati ad annum 3891. annum exhibent tertium Olympiadis 154. etsi reuera sexcenti tantum & quindecim anni inter duos illos terminos reperiantur, qui conficiunt centum duntaxat, & quinquagintatria quaternaria annorum, & tres insuper annos, sed ea est annorum expansorum ratio. Hanc ergo de exordio regni Græcorum sententiam, quæ Scripturæ est, eique subscribunt Iosephus, & Torniellus, vt omittam sectarios, libenter amplectimur.

IV. *Ptolemæus [illegible] in Ægypto, Cypro, Syria, Cilicia.* INITIO itaque anni huius, Ptolemæus in Ægyptu Cyrenæos deficientes, & Cyprios imperium detrectantes subegit. In superiore autem Syria & Cilicia res prospere gessit; quippe singulari beneuolentia, atque humanitate milites sibi reddebat obsequentissimos, & ad omnia pericula promptos, atque expeditos. Quæ cum Demetrius Antigoni filius, qui in Cœlesyria Ægyptus imminebat, accepisset, quam promptissime in Ciliciam, opem suis allaturus excurrit, irrito tamen conatu, oppressis iam iis, quibus vt opem ferret, iter susceperat.

Suscipit cum Seleuco bellum in Demetrium. Interea Seleucus Ptolemæum inuitat ad expeditionem contra Demetrium, quem oderat, vt Antigoni filium, à quo Babylonica Satrapia fuerat eiectus; nec ægre lætis successibus gaudentem Ægyptum perpulit ad bellum. Eduxitque ex Ægypto 18. millia peditum, & equitum quatuor millia, & ad Gazam Syriæ, siue Palæstinæ castra posuit.

V. *Demetrius pugnam suscipit inuitis suis.* DEMETRIVS quoque eodem milites vndique ex hybernis coëgit; cumque longe copiis impar esset, suadebant amici ne prælio decerneret: præsertim cum sibi contra sapientissimos duces Ptolemæum & Seleucum, qui ætatem cum Alexandro contriuissent, agendum esset, & Antigonus pater abesset. Ille nihilominus ferocia iuuenili, secundum quippe & vigesimum vix annum excesserat, dimicare statuerat, & habebat exercitum erga se vehementer propensum, vt erga Imperatorem qui multis naturæ dotibus esset insignis. *Eius forma.* Diodorus quidem ait eum pulchritudine ac statura corporis excelluisse; regiiq; ornatum armis, maiestatis, ac reuerentiæ multum præ se tulisse. Plutarchus autem in Demetrio, ait eum statura procera fuisse, forma vero, ac dignitate adeo excellenti, vt nullus plastes, vel pictor eius imaginem posset exprimere, &c. quæ vide apud eum. Itaq; habita oratione ad exercitum, eum ad certamen suscipiendum inflexit.

VI. *[illegible]* EVENTVS autem infelix fuit. Nam post acre prælium, atque diuturnum cedentibus suis, ipse quoque cedere coactus est: dumque plerique Gazam sese inferunt, hostis quoque confertim illatus vrbem cepit. Demetrius Azotum alteram Palæstinæ vrbem media nocte peruenit. Diodorus lib. 19. hanc pugnam describit: refert etiam Iustinus, eamque apud Calamam factam scribit, vbi legendum Gazam notauit Ortelius, Gazam etiam habet Plutarchus, *Gaza capitur.* *[illegible] in Demetrio.* & in eoque prælio octo millia capta fuisse ait; & quinque millia desiderata. Diodorus autem plures quingentis occisos tradit, magna ex parte equites; in numero vero captiuorum consentit Plutarcho. Meminit etiam Iosephus *b* huius pugnæ, quam ex Castore quodam refert Olympiade centesima decima septima contigisse: primo videlicet anno, additq; ex Hecatæo Abderita, qui cum Ptolemæo commorabatur, post prælium ad Gazam, locorum quæ sunt circa Syriam, Ptolemæum dominum effectum fuisse. Sed redeo ad Diodorum. *b Lib. 1. contra Appione. Ptolemæus Syriæ dominus.*

VII. *Ptolemæi in Demetrium humanitas.* POSTRIDIE à prælio cum Demetrius misso præcone corpora ad sepulturam postulasset; plurimos enim clarissimos, fortissimosque viros amiserat; Ptolemæus non solum id concessit, sed regiam quoque eius supellectilem, quæ in potestatem suam venerat, & plerosque de captiuis in aula commorari solitos, absque redemptione Demetrio remisit, vt Plutarchus quoque, & Iustinus consentiunt: adduntque isti liberalitati additum honorem verborum, non se de præda, sed de imperio, gloriaque certare. Acutum est quod addit Plutarchus Demetrium precatum esse deos, ne eius beneficij diu debitor maneret. Reliquos captiuorum Ptolemæus in Ægypti præfecturas amandatos distribuit. Ipse Phœniciæ vrbes partim vi, partim deditione accepit, etiam Sidonem, ac Tyrum. *Phœniciam cepit.* In qua illud memorabile narrat Diodorus, An[illegible] in T[illegible]tij præsidij pro Antigono ac Deme[illegible] ducem ad vrbem tradendam magnis præmiis atque honoribus inuitatum, non solum non consensisse, sed contumeliis etiam affectum Ptolemæum repulisse. Cum autem aliquanto post, per seditionem ciuium, in eius manus deuenisset, expectaretque commeritum linguæ procacitate supplicium, non solum veniam ei mitis Ptolemæus dedit, sed muneribus etiam affectum inter amicos cooptauit, & honorifice prouexit. *Magnanimitas Ptolemæi in [illegible].* Ergo hæc principis clementia ac beneficentia, vehementer ei homines adiunxit, & ad acquirendum, firmandumque imperium profuit.

VIII. *Demetrius [illegible] copias.* DEMETRIVS autem cum se Tripolin Phœniciæ recepisset, misso ad Patrem tabellario, auxilia magna cum celeritate ad se mitti postulabat; & ipse è Cilicia, & remotioribus ab hoste locis, quas poterat copias euocabat; cum Ptolemæus, relicto Cillene quodam Macedone cum valido exercitu, ei dat in mandatis, vt Demetrium prope iam profligatum tota Cœlesyria exigat. Verum is dum incautius castra locat, à superueniente cum expeditissimis Demetrio oppressus, viuus capitur, & ille exercitu sine prælio potitus, cladem priorem præsenti felicitate compensauit. *[illegible]* Plutarchus in Demetrio ait eum Cillenem, & amicos eius magnifice donatos ad Ptolemæum remisisse. Iustinus autem id de filio, & fratre Ptolemæi tradit; neutrum apud Diodorum reperio. *[illegible]* Interea Antigonus è Phrygia mouens, ad filium Demetrium celeriter se contulit, & cum eo copias coniunxit; quæ dum parantur Ptolemæus suorum consilio adhibito, Phœniciam magna ex parte spoliatam deseruit, & in Ægyptum, hostem, expectaturus recessit; sicque Antigonus sine prælio Phœniciam in potestatem redegit.

IX. *Seleucus Babylonem recuperat.* SELEVCVS interea commodissimam ratus opportunitatem præfecturæ Babylonicæ recuperandæ, acceptis à Ptolemæo octingentis peditibus, & equitibus ducentis, Babylonem tendit, certo persuasum habens Babylonios, pro veteri erga se beneuolentia, propense partibus suis accessuros. Suos autem trepidantes spe, atque oraculis confirmat, & sibi omni humanitate deuincit; auget etiam copias in Mesopotamiæ Carrhis, & Babyloniam ingressus, plurimos incolarum quos quadriennij præfectura sibi deuinxerat, sibi socios adiunxit. Inde cum iis arcem oppugnatam in potestatem redegit, & amicos, iamdudum in custodia detentos, libertati restituit, omnesque ciues ad sui defensionem, & obsequium propensos reddidit.

X. *[illegible]* QVÆ cum Mediæ præfectus Nicanor accepisset, mox cum validis copiis ad Babyloniam recuperandam venit. Habebat secum supra decem millia peditum, equitum vero septem millia: Seleucus vero vix tria millia peditum, & equos quadringentos. Ergo quod vi se effecturum desperabat, consilio atque arte perfecit.

Transgressus Tigrim vbi h[illegible]stem propinquare didicit, suos in propinquis paludibus occultat. Nicanor eum

DEMETRIVS BABYLONAM OCCVPAT, AT VASTAT.

prouincias ad Tigrim signis hostem non inuenit, fugisse eum ratus, negligentius castra communit, & contemptu hostis, haud sollicite excubias agit. His ergo superuenientes Seleucus, tumultu, pauore, ac cædibus omnia replet, & aliquos etiam ex Satrapis ac ducibus cædit. Magna pars militum ab Antigono ad Seleucum transit, eoque exercitu potitus, Nicanore ad deserta fugiente cum paucis, ipse dum humanum se omnibus præbet, facile Susianam & Mediam, & nonnulla de conterminis locis ditioni suæ adiecit. Ac de rebus à se gestis ad Ptolemæum, cæterosq; amicos perscripsit, iam regiam maiestatem, & gloriam principatu dignam consecutus.

XI. N A Q V A tamen se regem adhuc appellauit Seleucus, aut sibi diadema imposuit, nisi postquam, victoria in Cypro à Demetrio contra Ptolemæum obtenta, Antigonus primum, vna cum Demetrio filio. se reges dixere. Inde enim Ptolemæus Lagides regia insignia, nomenque sumpsit, eusque mox imitati sunt Seleucus, Cassander, Lysimachus, vt Diodorus post sex annos tradit, & Plutarchus in Demetrio. Iustinus quoque l. 15. Qui etiam addit regiæ maiestatis ornamentis tandiu omnes abstinuisse, quandiu filij sui regis superesse potuerunt, quorum vnus anno proximo, alter biennio post Cassandri opera sunt interempti. Quo pertinet quod ait eodem loco Plutarchus, Diodoro consentiente, anno decimo quinto à bello Lamiaco Athenienses omnium primos, Antigonum & Demetrium reges appellasse, post restitutam sibi ab ipsis libertatem. Quod si vtrumque Diodori locum verum esse volumus, dicendum erit, regis titulum maturius istis ducibus fuisse tributum ab alijs, quam id ipsi admittere voluerint.

XII. C O R R I G E N D V S itaque videtur Æmylius Probus, siue Cornelius nepus, cum ait Eumene viuo neminem ducum Alexandri regem appellatum esse, sed præfectum: post eius autem interitum statim regium ornatum, nomenque sumpsisse. At Eumenes quartum iam annum obierat, nec nisi post aliquot annos se reges dixerunt, aut ab alijs dicti sunt. Nec Scriptura, quæ ait omnes istos Alexandri duces imposuisse sibi diadema post mortem eius, tempus notat quo id contigerit. Corrigendus & Eusebius, cum ait Seleucum diadema totius Syriæ & Asiæ capiti suo imposuisse, anno duodecimo ab Alexandri morte. Commodam tamen interpretationem suggerit Plutarchus in Demetrio, cum ait postquam cæteri duces diadema gestare cœperunt, id ipsum etiam fecisse Seleucum dum Græcos alloqueretur, qui tamen antea quoque Barbaris, eum eodem ornatu responsa dederat; quod ad hoc tempus referre possumus, quo deuicto feliciter Nicanore Mediæ præfecto, & Mediam & Susianam suæ potestati subiecit, quando illum Diodorus ait regiam maiestatem, & gloriam principatu dignam esse consecutum.

1. Mach. c. 1. l. 9. Demonst. c. 2. Constant.

XIII. N V N C ergo maxime iacta sunt fundamenta imperij Seleucidarum, siue regni Græcorum, quod firmum Seleuco, & posteris eius plurimis annis stetit. Ab ipso tamen principio statim periclitari visum est. Nam cum Nicanor Mediæ dux cladem suam, & Seleuci successum perscripsisset ad Antigonum, ipse de superioribus prouinciis sollicitus, Demetrium filium mittit, cum Macedonum peditum quinque millibus, & mercenariorum decem millibus, & quatuor equitum millibus. Ei imperatum erat, vt Babylonem vsque ascenderet, & recuperata Satrapia celeriter descenderet ad mare. Demetrius Damasco Syriæ egressus Babyloniam adit, dumque ad Mesopotamiam peruenisset, Patrocles Seleuci præfectus imparem se Demetrio cernens, vrbem cum suis deserit, varijs in locis latitans, vt per insidias aliquid perpetraret; interimque Seleucum de ijs rebus certiorem facit, & suppetias quam celerrime postulat. Ergo Babylonem ingreditur Demetrius militibus desertam, & arcium alteram expugnat, & diripit, alteram obsidendam vni ex amicis suis reliquit, quoniam regressionis tempus à patre constitutum vrgebat. Quæcumque ex illa prouincia rapere possent, inquit Plutarchus, in prædam suam vertere milites iussit; nimius Seleuco relinquens imperium, quippe cedere videbatur, dum vastat quasi non iam suum. Sic ipse, & recte sane. Chaldæi quippe hactenus Seleuco amiciores, & Antigono, Demetrioque infestiores, quo ab illo amicius, ab his insolentius & hostilius tractabantur. Quæ quia exeunte ferme anno contigerunt, Seleuci regnum, vnaq; regnum Græcorum ad an. seq. dilatum est.

XIV. Belli Etrusci ... V A L E R I O & Decio Coss. cum Samniticum bellum pene profligatum esset, Hetrusci belli fama Senatum admorum, & ad Dictatorem requirendum induxit. Itaque altero Consulum in Samnio reliquias belli persequente, Decius Romæ æger Dictatorem dixit C. Iunium Bubulcum, vel potius C. Sulpicium Longum, qui Magistrum equitum dixit C. Iunium Bubulcum, vt recte notauit ex fast. Capitolinis Sigonius, & alioqui solet Liuius Mag. equitum non prætermittere. Sulpicius ergo iuuentutis cura delectu habito, & iunioribus sacramento ad bellum adactis, non tamen de inferendo bello agitat, quieturus, nisi priores Hetrusci vltro bellum inferant. Eadem in comparando, cohibendoque bello consilia & apud Hetruscos fuere, neutri finibus egressi sunt.

XV. Via & aqua Appia. C L A R A hoc anno Appij Claudij censura fuit, in qua & viam, quæ vocata est Appia, muniuit, quam & strauit lapidibus, & ab vrbe ad Algidum perduxit, (quæ Casilinum progressa, viginti stadijs à Capua Latinæ viæ iungitur. Cuspinianus:) per mille amplius stadia, Diodorus. Aquam etiam fluminis Anienis in vrbem deduxit per 80. stadia, autore Diodoro, quam in Auentini vsque verticem compulit, quæ etiam ipsa Appia vocata est. Quod autem hæc initio Olympiadis centesimæ decimæ quartæ acta scribat Eusebius in Chronico, id est, ante annos duodecim fieri non potest, idque iampridem improbauit Cuspinianus. Afferam hac de re Iulij Frontini verba, initio l. de aquæductibus, quæ Eusebium refellunt, & chronologiam nostram eleganter confirmant. Ab vrbe condita, inquit, per annos quadringentos quadraginta vnum, contenti fuerunt Romani vsu aquarū, quas aut ex Tyberi, aut ex fontibus hauriebant; & mox. Nunc autem in vrbem influunt aquæ nouem, quas enumerat, & addit, Appia M. Valer. Max. & P. Decio Mure Coss. anno 20. post init. Samnitici belli. (Recte Cuspinianus emendat trigesimo: rectius diceretur trigesimo secundo. Ab anno enim quadringentesimo decimo, & consulatu Coruini III. & A. Cornelij Coss. tot numerantur computatis extremis) inducta est ab Appio Claudio Crasso censore, cui postea Cæco fuit cognomen, qui & viam Appiam à porta Capena, vsq; ad vrbem Capuam muniendum curauit.

Ratio temporum ex Frontino.

XVI. Collega Claudij in Censura. C O L L E G A M habuit Caium Fabium, cui ob inquisitas eius venas Venocis cognomen datum est (C. Plautium Liuius l. 9. appellat, Diodorus autem L. Claudium habet, & hanc censuram in vltimum huius Olympiadis annum differt,) sed is intra annum & sex menses deceptus à Collega, tanquam idem facturo, abdicauit se à Censura. Nomen aquæ ad Appij tantum honorem peruenit, qui multis tergiuersationibus extraxisse censuram traditur, donec & viam & aquæ ductum consummaret. Hæc & plura de hac aqua Frontinus. At Liuius ait eius collegam se abdicasse magistratu, quod nollet videri particeps infamis, & inuidiosæ Senatus lectionis. Indignos quippe eo ordine plerosq; allegerat, etiam è libertinorum censu, vt Diodorus ait, qui mox repudiati sunt, nec cum à Consulibus Senatus cogeretur vocati; Liuius. Valerius agens de neglecta religione, refert eum ob neglectam religionem excæcatum, sicut & Potitiam gentem extinctam, ob solennia sacra aræ maximæ Herculis seruis publicis communicata: Diodorus autem ait eum abdicato, tandem magistratu, inuidiam Senatus reformidantem, cæcitatis simulatione domi se continuisse.

Claudij censura, ...

†

REGNVM GRAECORVM.

ANNVS MVNDI 3743. SEXTAE AETATIS 2 7. Regni Græcorum & Seleuci 1. Ptolomæi Lagidæ & Oniæ Pontif. 14. Olympiadis CXVII. an. 2. Archonte Simonide. Vrbis Conditæ 442. C. Iunio Bubulco III. & Q. Aemylio Barbula II. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 310.

I. *Initium regni Græcorum.* QVæ de stabilienda Regni Græcorum chronologia dicenda videbantur, ea proximo anno, quo plerique illius exordium collocandum putant, satis opinor diximus. Illo ergo fundamento posito, erit hic annus exordium Imperij Græcorum, quo Seleucus recuperata Babylone dominari cœpit, neminem agnoscens superiorem, & propter eximiam humanitatem erga omnes, toti populo acceptissimus fuit: quo etiam factum est, vt in posteros eius subditos, qui Asiam & Syriam incolerent, annus hic notabilis transmittendus videretur. Ergo Iudæi, qui in Syria censentur, ab hoc anno regnum Græcorum, quibus scilicet parebant, numerare cœperunt. *Verum a Iudæis & Chaldæis susceptum initium.* Chaldæi tamen, quod mirum est, in annum sequentem distulerunt, vt ex libro secundo Machabæorum constat, in quo author vno ferme anno posterior est in censendis temporibus, quam author libri primi, diuersos enim esse, vel hinc intelligi potest. *Vide Scaligerum l. 5. de emend. temp. sub init. lib. 1. Mach.* Ille quippe Chaldaicam supputationem sequitur, iste Iudaicam. Mirum inquam est, oportebat enim Babylonios, & Chaldæos, qui præsentem habebant Seleucum, prius hunc ei honorem, quam Iudæos remotiores deferre; aut vtrosque id expectare tempus, quo sibi diadema imposuit, & regium nomen assumpsit.

II. *Male sumitur ab Alexandro.* Qvod autem nonnulli regnum Græcorum ab Alexandro Magno inchoandum putarunt, siue regnante, siue imperante, siue mortuo, pluribus annis hallucinatos esse constat; nec vllum habere annum in Machabæis, in quo Scriptura sacra cum profana consentiat, sed totis duodecim, vel octodecim, vel quatuor & viginti annis à recta, & communi Chronologia distare, quam Iosephus, Eusebius, Hieronymus, & recentiores omnes sequuntur, si à Lyrano discesseris, cui Suares noster nimium credidit, & Annio, quem omnes merito imposturæ, atque inscitiæ accusant, dum corruptelæ libros Machabæorum arguit, quos sine notis annorum editos tradit, male autem adiectam à Iosepho Chronologiam, vt quæ annis Alexandri non congruat. Verum ille non vidit male se hos annos ab Alexandro numerare, & Ecclesiam Catholicam hos libros, prout editi sunt in editione vulgata, semperq; lectos sacrosanctos, minimeque viciatos agnoscere. Ergo Annio Ioannes Lucidus, & Driedo nimium fidei habuerunt: sed de his satis.

III. *Pax inter principes firma.* Scribit Diodorus hoc anno Cassandrum, Ptolemæum, & Lysimachum pacem cum Antigono fecisse; ea conditione vt Cassander summus Europæ dux esset, donec Alexander è Roxane ad maturam ætatem peruenisset, Lysimachus Thraciam in potestate haberet; Ptolemæus Ægypto, & conterminis in Africa & Arabia vrbibus imperaret: Antigonus præesset toti Asiæ, Græcique suis legibus viuerent. Hæc pacta, cum nullam Seleuci mentionem faciant, credibile est ab Antigono inita, vt vires omnes suas, totamque belli molem in Seleucum conuerteret, à quo se tota Asia spoliatum iri non sine causa metuebat. Verum principes hi non diu hisce pactis steterunt, vt Diodorus affirmat: sed vnusquisque eorum probabiles captans prætextus, subinde ditionem suam amplificare nitebatur.

IV. *Cassander Alexandrum cum Roxane interimit.* In primis autem nefarium fuit Cassandri consilium, qui ad priora scelera, etiam hæc adiecit, vt filium Alexandri Magni, domini sui post humum, cum eius matre interficeret. Cum enim hunc Alexandrum, sic enim vocabatur, cerneret adolescere, & iam pubertatis annos erat ingressus; & sermones per Macedoniam à quibusdam spargerentur, decere vt puero è custodia producto, regnum paternum traderetur, sibi ipsi metuens, Glauciæ custodiæ præfecto imperauit, vt Alexandrum cum Roxane matre obtruncaret, & cadaueribus occultatis, factum nemini mortalium aperiret. *ALEXANDER ALEXANDRI MAGNI OCCIDITUR.* Hoc imperata exequuto, Cassander, Lysimachus, Ptolemæus, itemque Antigonus, metu, qui à rege immineret, exoluti fuere. Cum enim nullus restaret imperio successor, vnusquisque deinceps gentes, aut vrbes in potestate habens, spes regias alebat, & Prouinciam, cui præfectus erat, tanquam regnum armis partum obtinebat. Quæ sane mirum est à Diodoro dici, cum superstes adhuc esset Hercules Alexandri ex Barsine filius, quem Cassander post biennium interficiendum curauit, vt idem Diodorus est author, & nos suo loco dicemus.

V. *Bellum ad Cimetram gestum.* Noui Coss. Romæ prouincias inter se partiti sunt. Iunio Samnites, Æmylio Hetruria nouum bellum obtigit. In Samnio Cluuiam præsidium Romanum, quia nequiuerat vi capi, obsessum fame in deditionem acceperant Samnites, & deditos verberibus fœdum in modum laceratos occiderant. Huic infensus crudelitati Iunius, nihil antiquius oppugnatione Cluuiana ratus, quo die aggressus est mœnia vi cœpit, atque omnes puberes interfecit. *Et ad Bouianum.* Inde Bouianum ductus victor exercitus, oppidum Samnitium longe ditissimum, eoque spe prædæ accensi milites breui potiuntur, vnde plus prædæ pene, quam ex omni Samnio vnquam egestum, benigneque militi omnis concessa. Nec ita multo post Romanus exercitus spe prædæ in loca aspera, & saltuosa delatus, ab occultato Samnitium exercitu, in graue periculum deuenit. Vbi tamen sa collegit ex magnitudine periculi, non animos abijciens, sed fortitudinem amplificans, contra Samnitem tanto ardore pugnauit, vt viginti hostium millia cæsa dicantur: latebræ quippe ante quæsitæ, autores suos impediebant, ne sese fuga mortieripere possent; itaque perpaucis effugium patuit: victorque Romanus, ad oblatam vltro ab hoste pecorum prædam, securus discurrit.

Bellum ad Sutrium. Dum hæc geruntur in Samnio, iam omnes Hetruriæ populi, præter Aretinos, Sutrium, vrbem sociam populi Romani, quasi claustra Hetruriæ obsidebant: inde bellum ingens auspicati. Conuenit vtraque acies, & dum alteri alteros, dum pugnæ initium darent, expectans, vltra meridiem dilatum est certamen. Tandem Tusci, ne re infecta abiretur, clamorem tollunt, concinunt tubæ, & signa inferuntur; nec segnius pugna à Romanis initur, illi numero, hi fortitudine excellebant. Pugna diu anceps fuit, donec in mutuam obstinatos cædem nox pugnare prohibuit. Victoriam Romanis attulit, quod fessa prima acie, ei secunda integra successit, quod cum Hetrusci non prouidissent, fatigati à recentibus non fugati, sed in vestigio trucidati sunt. Nullo vnquam prælio fugæ minus, nec plus cædis fuisset, ni obstinatos mori Tuscos nox texisset. *Et prælium obstinatum.* Certe Romani multi in prælio, ex vulneribus autem plures postea in castris decesserunt, nec vlterius hoc anno in Hetrusco bello progressum. Vterque Consul alter de Hetruscis Idib. Sextil. alter de Samnit. Nonis Sextil. triumphauit, vt in fastis Capitol. annotatum est.

Epicurus hoc anno cum ageret ætatis 32. Mitylene & Lampsaci scholam ad annos quinque restituit.
Laertius in eius vita.

* * *

ANNVS MVNDI 3744. SEXTÆ ÆTATIS 228. Imperii Græcorum & Seleuci 2. Ptolemæi Lagidæ, & Oniæ Pontif. 15. Olympiadis CXVII. an. 3. Archonte Hieromnemone. Vrbis Conditæ 445. Q. Fabio Maximo Rulliano, C. Martio Rutilo Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 309.

I. *Solis defectus. Ptolemæus bellum in Antigonum renouat.*

NOTAM insignem habet hic annus deliquium Solis, quod tantum fuisse Diodorus tradit, vt interdiu, stellis vbique apparentibus dies omnino noctis instar esset; idq; tum contigisse, cum Agatocles ex Sicilia in Africam bellum transferret, octauo eius siue regni, siue tyrannidis anno. Quam eclipsim miror à Buntingo silentio præteritam. Addit & aliam huic anno notam Diodorus, cum ait eum esse ab excisa Troia 883. in quem numerum certum est irrepsisse mendum. Nam initio l. 19. quem annos 7. annorum comprehendere, scribit in illud initium incidere annum ab excisa Troia octingentesimum sexagesimum sextum, vt suo loco notauimus, vnde consequens est hunc illi annum esse septuag. tertium supra octingentesimum, non 83. qui nobis est 874. conflatus ex annis ante V. C. & annis ab V. C.

Olymp. in. an 4. 431. 441. 874.

Ptolemæus, vt à pactione inita cum Antigono deficeret, eum criminatus est, quod Græcas vrbes cum præsidio teneret, cum tamen in communi ducum fœdere esset comprehensum, vt eæ liberæ esse, ac legibus viuere permitterentur. Itaque bellum in Antigonum renouauit, & missis cum Leonide præfecto copijs, asperæ Ciliciæ vrbes Antigono subiectas potestatis suæ faciebat. Sed contra cum missus Demetrius Antigoni filius, Ptolemæi duces vicit, & vrbes recuperauit.

II. *Polyspercon Herculem Alexandri filium regno præfert.*

INTEREA Polyspercon in Peloponneso agebat, & Macedonia se à Cassandro priuatum ægreferens, qua se via rursum in eam prouinciam insinuaret animo versabat. Commoda visa est Herculis Alexandri, & Barsines filij, qui Pergami educabatur, in patrium auitumque regnum restitutio. Agebat is annum 17. Ergo Cassandrum adolescentis regno incubantem criminatur, hospites, amicosque suos orat, vt in eam rem auxilia conferant. Ætolos quoque sibi iampridem amicos sollicite hortatur, vt suppeditatis copijs in societatem expeditionis veniant, eamque rem eis fructuosam fore pollicetur. Nec irritæ preces & conatus fuit, Ætoli cum multis alijs, ad noui regis moliendum reditum confluunt; conueniunt ad 20. millia peditum & equites mille. Et Polyspercon in belli apparatum incumbens pecunias colligebat, & Macedonas sibi addictos, ad auxilia præbenda missis nuncijs excitabat. Sed quam luctuosum res exitum habuerit, annus sequens, in quem Diod. eum differt, edocebit.

III. *Appius Censuram retinet.*

ROMÆ cum iam Appius in Censura decimum octauum mensem superasset, nec abiret magistratu iuxta legem Æmyliam, quæ ea de re ante 120. annos lata fuerat, à Tribunis plebis acerba oratione vexatus est, cuius orationis hic exitus fuit, vt eum prehendi, & in vincula duci iuberet; & approbantibus sex tribunis actionem Collegæ, tres appellanti Appio auxilio fuere. Itaq; cũ summa omnium ordinum inuidia, in illo magistratu perseuerauit.

IV. *Prælium egregium ad Sutrium.*

Interea Sutrium Hetrusci obsidebant, cui cum Fabius Consul per extrema montium opem ferre vellet, occurrit Hetrusca acies numerosissima, & tanta alacritate in Romanos inuadit, vt abiectis missilibus, strictis statim gladijs in hostem irruerent. At Romani telis primum, & saxis, quibus eos armabat locus, rem non male gessere, perfractis scutis, galeisq; conquassatis. Inde vtrinque ad gladios ventum est, & redintegrato clamore ab hastatis fortiter pugnantibus, auersa est ad castra Hetruscorum acies fugitiua. Sed equites Romani prauecti per obliqua campi, cum se fugientibus obtulissent, illi omisso ad castra itinere, montes petunt. Inde inermi pene agmine, ac vexati vulneribus in Ciminiam syluam penetrarunt.

ROMANI duodequadraginta militaribus signis captis, castris etiam cum insigni præda potiuntur, & tentata per dolum Ciminia sylua, post latè vagatam depopulationé, victores ingenti præda opulenti in castra redeunt, quo tempore Roma venerant à Senatu legati, qui consulem prohiberent Ciminiam adire, memorem Caudini saltus. At illi prius periculum gloriosi superauerant, quam de eo vitando monerentur; & qui bellum impedituri venerant, nuncij victoriæ reuertuntur: quæ tamen non tam victoria, quam belli propagatio fuit. Nam ea vastatione concitati, non modo Hetruriæ populi, sed Vmbriæ finitima, ad exscindendum Sutrium, quanto nunquam antea exercitu, conueniunt: & instructa acie pugnæ auidi, Romanos, quos multitudo terrebat, ad prælium cunctantes inuitant. Consul eos continet, & ad bene rem gerendam eo tempore animat, non solum cohortatione ordinaria, sed spe alicuius auxilij, quod simulabatur. Deinde curatis corporibus, cibo, ac quiete, vsque ad quartam noctis vigiliam, in hostem sine tumultu inuadunt, eo tempore, quo dulcissimus somnus æstiuis noctibus fatigata labore membra complectitur, & eum partim dormientem, partim semisomnem, & arma expedientem, tanta strage prosternit, vt cæsa, aut capta eo die dicantur ad 60. hostium millia. Itaque legati pacis causa à præcipuis Hetruriæ populis Romam missi, inducias in 30. annos impetrarunt.

IV. *Et victoria Romana de Hetruscis. Bellum redintegratur. Et inducias in 30. annos.*

V. *Res cum Samnitibus gesta.*

NEC minus interea C. Martius Rutilius, cui Samnites obuenerant, bene rem gerebat, vicos, & castella aut delebat, aut integra in potestatem redigebat. Verum Samnitibus animus nihilominus creuerat, dum rumore nuncio ad eos delatum fuerat Romanos Ciminia sylua, vt pridem Caudinis saltibus interclusos; & in communi gaudio vnus ille vrebat dolor, quod deleti Romani exercitus non Samnitium, sed Hetruscorum gloria futura esset. Itaque armis vtrisque ad obterendum C. Martium, quasi is vnus cladi superesset, concurrunt. Obuius ijs Consul fuit, dimicatum prælio vtrinq; atroci, atq; incerto euentu est. Fama tamen de aduersa pugna Romam delata, ad dicendum Dictatorem, eumque Papyrium Cursorem, in quo tum rei bellicæ summa ponebatur, inuitabat.

VI. *Papyrius à Fabio magno sui victoria Dictator dicitur.*

ET cum Martius, qui in pugna vulnus acceperat, mortuus putaretur, ad Fabium dicendi causa Dictatoris veniendum erat; sed ille infensus erat Papyrio, ex quo sub eo Magister equitum, ob iniustam pugnam capitis discrimen adierat. Itaque Senatus ad eum legatos ex Consularium numero misit, qui priuata & publica autoritate monerent, vt patriæ remitteret pristinam memoriam simultatum, & Papyrium Dictatorem diceret; ille accepto Senatuscõsulto, & monitione legatorum, demissis in terram oculis tacitus discessit. *Nocte deinde silentio, vt mos est, L. Papyrium Dictatorem dixit.* Cui cum ob animum egregie victum legati gratias agerent, obstinatum silentium retinuit, eosque sine responso dimisit: vt appareret insignem dolorem ingenti animo comprimi. Hæc ex Liuio, & iuxta eius temporis rationem diximus; sequentia enim ad sequentem Dictatoris annum referre cogunt nos Fasti Capitolini.

ANNVS MVNDI 3745. SEXTAE ÆTATIS 229. Imp Græcorum, & Seleuci 3. Ptolemæi Lagidæ & Oniæ Pontificis 16. Olympiad. CXVII. an 4. Archonte Demetrio Phaleræo. Vrbis Cond. 444. sine Coss. L. Papyrio Cursore Dictat. II. C. Iunio Bubulco Mag. eq. II.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 308.

I. *Res à Ptolemæo Lagi filio gestæ.*

HOc anno, quem Sabbaticum ordine 166. Iudæi numerabant, Ptolemæus male in Cilicia à ducibus suis gesta correxit: nonnulla enim oppida, atque arces munitas in Asia minore, Lycia, Pamphilia, alijsque locis occupauit. Tum in insulam Con profectus acciuit Ptolemæum,

Antigonum nepos deserit, & perit.

mæum, Antigoni ex fratre nepotem, qui relicto patruo cum exercitu ad Ptolemæum Lagidem defecerat. Eum igitur ex Chalcide profectum, & Condelarum, initio humaniter Ptolemæus accepit. Postea vero cum ille ferocius se gereret, & duces muneribus sibi, colloquijsque deuinciret, veritus ne quid insidiarum moliretur, præoccupatum custodiæ tradidit, & cicutam bibere coegit: eius autem milites promissis allectos ordinibus suis immiscuit. Atque ita ambitio, quæ hominem desertorem fecerat, etiam perdidit.

Luctuosius etiam ab ambitione facinus, quod in hunc annum cadit, ex eodem Diodoro exponendum est.

II. *Polyspercon filium A. ex. regno inferre parat.*

POLYSPERCHON cum numerosum exercitum coegisset, vt Herculem Alexandri Magni, & Barsines filium in paternum Macedoniæ regnum induceret, ad vrbem, quæ Stymphalia dicitur, castra collocarat, cum Cassander cum exercitu superuenit. Cum autem castra à castris haud procul abessent, nec illubentes viderent Macedones regis sui reditum, metuens Cassander ne iidem natura procliues ad mutationem, ad Herculem transfugerent, legationem mittit ad Polyspercontem; qua de Rege eum docet, si is regno restituatur, eum ad aliis obtemperandum adactum iri; si tamen auxiliatus sibi adolescentem sustulerit, pristinas statim largitiones in Macedonia consecuturum; fore etiam vt adiunctis sibi copijs, summus militiæ dux in Peloponneso declaretur, & omnium in principatu Cassandri, cum honoribus amplissimis consors reddatur.

Cassander ei fœdus dat vanj donadum.

III. *Et persuadet.*

TANDEM ingentibus promissis inescatum Polysperchontem, fœdere clanculum inito, adduxit, vt regem dolo necaret. Sic Diodorus: eadem narrat Iustinus, sed ordine præpostero: nam filium Roxanes posterius quam Barsines interfectum artibus Cassandri refert, qui eiusdem Peloponnesi ducatu promisso, iamdudum sibi Alexandrum filium Polyspercontis adiunxerat, vt Græcarum ciuitatum libertatem quam ille vrgebat, impediret, & eum ab Antigono abstraheret. Cum ergo hæc tam immania scelera Cassander in Alexandri matrem Olympiadem, filios Alexandrum & Herculem, vxores Barsinem & Roxanem perpetrasset, nihil mirum si cum Delphis inambularet, contemplatur que statuas, simulachro Alexandri conspecto, subito horrore toto corpore contremuerit, & ad illius imaginis conspectum æstuans, ægrè collegerit se, vt refert Plutarchus in Alexandro. Vltrix enim tantorum criminum conscientia, hunc in modum concutiebat hominem, potius quam leues illæ & obliteratæ Alexandri minæ, quæ ibi à Plutarcho referuntur.

Cassandri crudelitas in Alex. Mag.

IV. *Polysperchon Peloponnesi frustra tentat.*

SVBLATO igitur adolescente, Polysperchon iam aperte cum Cassandro communicans, donationes in Macedonia obtinuit, prout conuenerat, & Macedonicorum peditum 4. millia, equites Thessalos quingentos: cumque alios etiam voluntarios adscituisset, per Bœotiam transitum in Peloponnesum tentauit, verum à Bœotis & Peloponnesijs prohibitus, retromouit, digressusque ad Locros Achaiæ, non magnæ Græciæ, illic hybernauit.

Dum vero hæc aguntur in Macedonia Lysimachus in Chersoneso vrbem condidit, quam à se Lysimachiam nuncupauit; quam varijs postea casibus afflictam, Antiochus magnus post annos centum & tredecim instaurauit: eodemque iure diuersis temporibus Seleucus, Cassander, Antigonus, Alexandrum magnum imitati, vrbibus sua nomina indiderunt.

Lysimachia.

V. *Papyrius Dictator omnem Hetruscos.*

ROMANVS autem Dictator cum nouis copijs in Etruriam venit, postquam C. Iunium Bubulcum Mag. equitum dixit; & vetere exercitu à Marcio recepto, copias in aciem eduxit: nec hostes detrectare visi pugnam. Cum tamen à neutris prælium inciperetur, nox instructos, armatosque oppressit. Mox tamen ad Vadimonis lacum summa & pertinaci contentione certatum est, eaque primum dies fortuna veteri abundantes Hetruscorum fregit opes: cæsum in acie, quod roboris fuit, castra eodem impetu capta, ac direpta sunt. Pari sub id tempus periculo, gloriæque euentu bellum in Samnitibus fuit, qui præter reliquum belli apparatum, operam dederant, vt acies sua nouis armorum insignibus fulgeret, & partis vnius scuta auro, alterius argento cælata essent: sed ea res neque Samnitum fortitudinem auxit, neq; minuit Romanorum; Cursor quippe suos eam expectare prædam docuit, non timere.

Et Samnitibus.

VI. *Vincit quoque de verisque triumphat.*

DEXTRVM cornu Dictator ducebat, Sinistrum Mag. equitum; eratque inter eos non minus certamen, ex vtra parte victoria inciperet, quam de ipsa victoria. Prior forte Iunius summouit, ac retroegit hostem; quod vbi sensit Dictator, vehementius verbo milites, & exemplo, ad vrgendam victoriam excitat. Nec ducum studijs aut milites ipsi, aut legati Consulares M. Valerius & P. Decius defuerunt. Denique fuga à Samnitibus cœpta, campi corporibus, armis, & insignibus repleri, neque in castris, ad quæ confugerant, subsistere. Ea enim mox capta, direptaque, & ante noctem incensa fuerunt. Parta victoria Dictator ex Senatusconsulto triumphauit; cuius triumpho longe maximam speciem arma captiua præbuere, quæ deinde ad ornandum forum argentarijs diuisa sunt.

VII. *Fabius Consul cum reliquis Hetruscorum feliciter pugnat.*

EODEM anno cum reliquijs Hetruscorum Fabius Consul, neque enim magistratu legitur abijsse, nisi per creationem Dictatoris, feliciter rem gessit. Nam Perusiam deditione accepit, præsidioque imposito, legationes Hetruriæ pacem postulantes, præ se Romam ad Senatum misit, qui in eum, ob dictum Papyrium Dictatorem, iam propensus erat. Itaque non minore gloria, quam Dictator Romam triumphans inuectus est. Et hæc quidem T. Liuius ad præcedentem annum, propter materiæ eiusdem connexionem retulit; cui Diodorus & Cassiodorus consentiunt, alijque hos secuti. Verum Verrius Flaccus & Fasti Capitol. apud Sigonium, Onuphrium, & Stephanum Pighium, hunc annum 444. sine Coss. ponunt, & Dictatori Papyrio, cum Mag. eq. Iunio Bubulco attribuunt, itaque res vnius anni, iuxta Liuium, in duos partiuntur. Sententiæ tamen Verrij subscribunt Græcum Eusebij chronicon, Temporarius, Grellius, Gordonius, Rhodomanus à Diodoro in eius Chronologia discedens. A quibus ne nobis quidem recedendum est: neque parum probabile est tot prælia, tot exercitus, tantam rerum gestarum molem vnum annum non capere. Ergo hic annus nobis quoque sine consulibus erit.

ANNVS MVNDI 3746. SEXTAE ÆTAtis 230. Imp. Græcorum & Seleuci 4. Ptolemæi & Oniæ Pontificis 17. Olympiad. CXVIII. an 1. Archonte Charino. Vrbis Condit. 445. Coss. Q. Fabio Rulliano III. & P. Decio Mure II.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 307.

I. *Ratio temporum.*

CONSENTIENTEM habemus hoc anno Diodorum in Olympiadis, & Prætoris Atheniensis anno, & quod nouum apud ipsum est, Romanis huius anni Consulibus. Victoriam retulit in Olympicis hoc anno Apollonides Tegeates, Diodoro teste, licet alij Andromenem Corinthium referant. Hic etiam annus Alexandri Magni sanguine cruentatur. Cleopatra enim eius soror, Philippi Amyntæ filia, cuius nuptiæ cum Alexandro auunculo, ipsius Philippi cæde funestatæ fuerant, hoc anno Antigoni iussu interficitur. Eius nuptias ambiebant Cassander, Lysimachus, Ptolemæus etiam, & Antigonus, & maximi quique procerum Macedonicorum; cum quisque, eorum qui Macedoniæ imperium affectabant, speraret Macedones hoc coniugium secuturos, eiusque in partem inclinaturos, cui Cleopatra nupsisset. At Cleopatra Antigono, in cuius erat potestate, infensa, & in Ptolemæum propensa, Sardibus abire, & ad Ptolemæum transportari cupiebat, Sardium præfecto, discessum ex mandato Antigoni prohibente. Denique Præfectus hic Antigoni

Cleopatra soror Alexandri occiditur.

Iussu Antigoni.

tuitu, & muliercularum quarundam opera, dolo te illam necauit: cuius necis infamiam dum vitare molitur Antigonus, scelus scelere cumulauit. Quasdam enim ex illis mulieribus, quasi vitę illius insidiatas, capite plexit; & funus regia magnificentia curauit.

II. *Ptolemæus Græciæ vrbibus restituit.* Hoc quoque anno Ptolemæus Græciæ vrbibus libertatem ex parte restituere conabatur, quod multum rebus suis ex Græcorum beneuolentia accessurum sperabat; reque ipsa Andium abducto præsidio liberauit: inde ad Isthmum cum classe profectus, Sicyonem & Corinthum à Cratesipoli vxore dudum interfecti Alexandri Polysperchontis, recepit. Verum vrbes cum frumentum & pecunias suppeditare iussæ, nihil promissorum facerent: Indignatus Ptolemæus pacem cum Cassandro, qui Athenas cum præsidio tenebat, ea conditione iniuit, vt quas quisque tum vrbes haberet in potestate, eas retineret. Tum Sicyone ac Corintho præsidio firmatis, cui Cleonidem præfecit, virum incorruptum, ac fide præstantem, vt ex Plut. Demetrio constat, in Ægyptum traiecit.

III. *Romana res.* ROMÆ deuictorum Samnitium decus, magna ex parte legatis P. Decio, & M. Valerio tribuebatur; isque populi fauor Decio alterum Consulatum, M. Valerio quartam Præturam conciliauit. Q. autem Fabio, ob Hetruriam egregie perdomitam, Consulatus continuatur. Prouincias sorte partitis, Hetruria Decio, Samnium obuenit Fabio; vbi prælijs aliquot secundis rem bene gessit: nominatim autem Marsos & Pelignos, tum primum à Romanis deficientes, compressit.

Induciæ annuæ conceßæ. Decio quoque alteri Consuli secunda belli fortuna fuit. Circumferendo enim per Hetruriam bello, tantum sui terrorem incussit, vt nomen omne Hetruscum fœdus à Consule peteret. Neque tamen quidquam præter annuas inducias impetrauit, quas etiam annuo stipendio in exercitum Romanum, cum binis in militem tunicis redemerunt.

IV. *Vmbri Romanis bella mouent.* TRANQVILLAS res Hetruscorum, Vmbrorum defectio repente conturbauit, gentis à belli cladibus integræ, nisi quod exercitus Romani transitum ager eius senserat. Hi concitata omni iuuentute sua, & magna parte Hetruscorum ad rebellionem compulsa, tantum copiarum contraxerunt, vt vrbem ipsam oppugnare auderent, vel certe iactarent. Ea fama Decium Consulem ad vrbem magnis itineribus vltro deduxit. Legati nihilominus ex vrbe ad Fabium missi, eum quod aliquid à bello Samnitico laxamenti esset, in vrbem contra Vmbros reuocarunt: qui etiam ad Meuaniam, vbi tum Vmbri consederant, castra posuit. Eius necopinatus aduentus, in Samnio quippe distentus bello putabatur, tantum Vmbris terrorem iniecit, vt de fuga potius, quam de bello cogitarent.

V. *A Fabio Consule vincuntur.* MOX tamen ne nihil egisse tanto conatu viderentur, etiam data, vt videbatur, occasione victoriæ, Fabium castra vallantem adorti sunt. Verum vbi se collegere Romani, tantam in hominibus ignauiam offendere, vt pene sine vulnere vincerent, signa eriperent, signiferos ad Consulem traherent, & sicubi certamen esset, scutis & vmbonibus magis, quam gladijs sterneretur hostis. Denique inter ipsum certamen arma posita, factaque deditio est à primis autoribus belli; postero, insequentibusque diebus, cæteri Vmbrorum populi deduntur. Ita Fabius in ea prouincia, quæ Collegæ sorte obtigerat, victor, in suam prouinciam reduxit exercitum. Verum ob res tam fœliciter gestas, sicut priore anno populus ei continuarat Consulatum, ita Senatus in insequentem annum eidem prorogauit imperium.

ANNVS MVNDI 3747. SEXTÆ ÆTATIS 231. Imperii Græcorum & Seleuci 5. Ptolemæi & Oniæ Pontif. 18. Olympiadis CXVIII. an. 2. Archonte Anaxicrate. Vrbis Conditæ 446. Coss. Appio Claudio Cæco, & L. Volumnio Flamma.

ANNVS ANTE CHRISTVM 306.

I. *Expeditio Demetrij in Græciam.* INSIGNIS habetur hic annus Democratia, seu libertate Græcorum, in primisque Atheniensium recuperata: & rebus in Cypro, Ptolemæum inter atque Demetrium gestis, quæ à Diodoro narrantur: qui etiam de Coss. cum Liuio & Fastis Capitolinis consentit.

Eiusque causa. Cæterum suscipiendæ huius expeditionis causam eam crebro Diodorus inculcat fuisse, vt acquisita vrbium beneuolentia, atque subsidijs, facilius singulis æmulis ducibus præualerent. Plutarchus autem in Demetrio, alteram causam gloriæ cupiditatem ponit. Cum enim Ptolemæus Halycarnassum obsideret, eamque illi Demetrius succurrens eripuisset, eoque facto ingentem gloriam esset consecutus, magna cupido Demetrium incessit atque Antigonum vniuersam Græciam liberandi, quæ Cassandri, & Ptolemæi dominatu premebatur; quod eo bello nullum splendidius esset, aut iustius. Nec defuit qui Antigono suggereret Athenas, si essent eis potiti, præsidio ipsis quasi pro scalis Græciæ retinendas. Inde enim ad reliquas omnes vrbes gradum fieri posse.

Phocion Democratiam improbat. Aliamens Phocionis viri sapientissimi, atque integerrimi fuit, cum author erat Alexandro Polysperchontis, Athenas præsidio retinere. Non enim ciuium suorum seruitute, sed virtute ac modestia lætabatur, quam maiorem agnoscebat in timore præsidij, quam in laxiore libertate, vt iam supra ex Diodoro notauimus. Verum consiliario illi respondit Antigonus, scalas præclaras, in primisque firmas esse beneuolentiam; Athenas vero, vt orbis terræ speculam, mox res à se gestas, apud omnes mortales laudibus illustraturas.

Idem. Cum ergo Demetrios, vt ait Diodorus hoc loco, ab Antigono patre in mandatis accepisset, vt omnes per Græciam vrbes, primamque omnium Athenas, quæ Cassandri adhuc præsidio tenebantur, in libertatem vindicaret, cum ingenti classe, omnique telorum apparatu Epheso soluit.

II. *Athenas venit.* PLVTARCHVS ait Demetrium Athenas nauigasse quinque millibus talentûm argenti, & nauium ducentarum classe succinctum, & 26. die Thargelionis, id est, Aprilis in Piræeum appulisse, magnamque Demetrio Phalereo, qui ciuitatem Cassandri nomine regebat, & Dionysio, qui Munychiam cum valido præsidio tenebat, conturbationem necopinato aduentu attulisse, quod eam classem Ptolemæi esse, non Demetrij credidissent. Fauces ergo portus nactus apertas Demetrius, in eum inuectus est, (etsi vi captum Diodorus tradat) & omnibus factus conspicuus, impetrato silentio præconis voce proclamauit se à patre ad libertatem Athenarum, & præsidium ex vrbe tollendum missum esse. Eam vocem ingentes populi clamores, plausus, gratulationes sunt consecutæ.

Libertatem eis restituit, præsidio que sublato. Phalereus vrbe cedit. Phalereus cum de retinenda vrbe desperaret, quam videbat Demetrio sese incredibili consensione dedere, eundemque cum maxima classe portum occupasse, non minus sibi à ciuibus in hac recuperatione libertatis, quam ab hostibus timens, ad Demetrium ipsum confugit. à quo benigne, atque honorifice exceptus est, tum Thebas eum vti petebat, addito præsidio deduci iussit; Qui inde ad Ptolemæum in Ægyptum perfugit, cum vrbis administrationem decem annos tenuisset, vt ait Diodorus.

III. *Demetrius Munychiam obsidet.* DEMETRIVS porro negauit se prius in vrbem intraturum, etsi eius rei desiderio in primis teneretur, quam sublato præsidio, libertatem ei solidam reddidisset. Munichiam ergo fossa valloque cinxit. Dumque tenet obsidio,

Caput excinditur.

dio, Megaram infessam à Cassandro infestus nauigauit, eamque captam, Atheniensium precibus, & à deprædatione, & à præsidijs seruitute liberauit. Inde ad Munichiã reuersus, ea potitur, deiecit præsidium, arcemque excidit; tum denique inuitantibus, atque excipientibus Atheniensibus vrbem ingressus, concioneque aduocata, veterẽ eis Reip. formam, post annum decimum quintum à Lamiaco bello confecto, restituit, vt ait Plutarchus & Diodorus, quod intellige non computatis extremis. Alioqui enim hic decimus septimus numeratur annus, ex quo Athenienses Antipatro sese dedidere. Quod anno tertio Philocle prætore contigisse Dionys. Halycarnass. in Dinarcho scriptum reliquit.

Olymp. 118. 2.

IV. *Fœdus init cum Atheniens. ab ijs configuntur numeratur cum patre.*

AMICITIÆ quoque & societatis cum eis fœdus sancit. Ob quæ communi decreto, quod Stratocles scripserat, à populo sciscitur, vt Antigoni, Demetrique statuæ ex auro prope Harmodium & Aristogitonem in curru erigantur, & vterque ducentorum talentûm corona insigniatur, araque ipsis dicata Seruatorum appelletur, ad decem præterea tribus, alias duas Antigonidem, & Demetrianam adijciant, pro quingentis sexcenti Senatores fiant, quod singulæ tribus quinquagenos Senatores haberent. Denique ludos, pompamque & sacrificium quotannis exhibeant, ita vt vterque Mineruæ peplo intexatur. Ita Diodorus. Plura etiam Plutarchus addit de incredibili Atheniensium in Demetrium adulatione, quam & ipse reprehendit, & prodigijs diuinitus damnatam ostendit. Primum ait Reges appellatos, quod tamen nomen nondum ipsi vsurparant, 2. factos etiam deos seruatores, 3. eisque consecratum quotannis Sacerdotem, qui nomina ipsorum Mineruæ peplo cum reliquis dijs intexeret: (qui ritus etiam paulo post apud eundem Plut. iteratur. Sigonius de temp. Athen. pro nominibus imagines ponit,) & à quo annus vetere Archontum ritu abrogato, diceretur, quem tamen ritum nihilominus perseuerasse, Archontes consequentes declarant. 4. Locum etiam vbi primum de curru desilierat, consecrarunt, aramque ibi excitaram Demetrij desultoris nominauere. 5. Legatos qui ad eos mitterentur theoros dici voluerunt, sicut qui Delphos & Olympiam, ad Iouem & Apollinem mittebantur. 6. Mensem quoque Munychiona, id est, Martium, Demetriona, & diem mensis trigesimum, Demetriadem, denique Bacchanalia Demetrialia appellari, Stratocle rogante sanxerunt.

Adulatio Atheniensiũ.

V. *A quo beneficia accipi voluit.*

SED horum omnium vanitatem, quæ breui sunt consecuta declararunt. Illud satis constat eos hæc omnia sacrilege commentos esse, vt ab ijs, quibus adulabantur, frumentum, ac naues impetrarent. Antigonus enim, vt ait Diodorus, cum Atheniensium legatio ad ipsum profecta ei decretum de scitus honoribus exhibuisset, simulque de frumento, & lignis ad structuram nauium egisset, ille 150. millia medimnûm tritici, & quantum materiæ ad 100. naues sufficeret, populo elargitus est. Tum scriptis ad Demetrium filium literis mandauit, vt Senatum è ciuitatibus socijs constitueret, qui de communi Græciæ vtilitate tractaret. Ipse vero transportatis in Cyprum copijs, quam citissime cum Ptolemæi ducibus, qui eam insulam tenebant, bellum gereret. Ille, etsi ægrè tulit bellum pro Græciæ libertate nullum facere, quod sibi gloriosius fore iudicabat, tamen patris mandata exequens cum Cleonidem pecunia frustra tentasset, ad Sicyonem & Corinthũ præsidio liberandas, vt tradit Plutar. in Demet. primo in Cariam traiecit, & Rhodios ad bellum contra Ptolemæum irrito conatu adhortatus est: Inde in Ciliciam, postremo in Cyprum classe delatus est, quæ 15. millibus peditum, & 400. equitibus constabat.

Antigonus Demetrium in Cyprum mittit.

VI. *Quanta gesserit Demetrius.*

EO igitur postquam peruenit, aliquot vrbibus vi captis, & relicta tutandis nauibus custodia, Salaminem cum infesto exercitu petijt, vbi Menelaus Ptolemæi frater insulæ præses versabatur. Is obuiam Demetrio cum 12. millibus peditum, & octingentis equitibus venit: sed primo statim certamine fusus, 4. millibus amissis in vrbem confugit, vbi simul se ad tolerandam obsidionem parat, simul fratrem de rerum suarum statu edocet, & auxilium, vt in magno positus discrimine postulat.

CYPRO VICTORIA. *Se animam obsidet Helepolis.*

Demetrius vice versa machinas ad vi capiẽdam vrbem parat; vnam præsertim quam Helepolim à capiendis vrbibus vocauit, in vnoquoque laterum quadragenos quinos cubitos latam, & 90. cubitos altam, inq; 8. contignationes distinctam, quæ 4. rotis firmissimis, octonosq; cubitos altis incumbens ageretur; parauit & arietes, qui saxa, omniaque telorum genera, in muros, eorumque propugnatores, magna cum clade spargerent. Denique cum muri partem Helepolis deiecisset, noctu ab incolis immissis flammis exarsit.

VII. *Ptolemæus cum classe aduenit Papho.*

CVM nihilominus Demetrius in obsidione persisteret, Ptolemæus cum ingenti classe, ex Ægypto in Paphon Cypri vrbem delatus est & monito Menelao vt 60. naues, quas habebat, in ipso ardore certaminis in Demetrium immitteret, totis ipse viribus in hostilem classem inuectus est: & cornu quidem sibi suppositum fudit, fugauitque. Sed vice etiam versa Demetrius alterum cornu perfuperat, & toti classi perterritæ vi maxima imminebat. Quod cum animaduertit Ptolemæus Citium retrocessit; sexaginta vero naues Menelai inito acri certamine cum decem nauibus, quas Demetrius in faucibus portus ad prohibendum exitum collocarat, eas profligarunt, & classiarios ad fugam ad terrestres Demetrij copias compulerunt. Ipsi tamen serius ad Ptolemæum iuuandum cum venissent, Salaminã redierunt: Demetrius nauibus, virisque, ac spolijs innumeris potitus, totam etiam insulam in deditionem accepit, præsidiarios in ordines suos cooptauit.

... Demetrius pugnat.

Et vincitur.

VIII. *Amissa Cypro Ægyptum redit.*

DVMQVE Cypri rebus desperatis Ptolemæus cum octo nauibus, quæ solæ euaserant, vt ait Plutarch. Diodorus autem minimum viginti longas naues reliquas fuisse tradit; cum his ergo mœrens in Ægyptum reuertitur. Demetrius nuncios de rebus fœliciter gestis ad patrem misit, in ijs Aristodemum, cuius illa vox fuit. *Salue Rex Antigone, vicimus prælio nauali Regem Ptolemæum, Cyprium tenemus, militum sedecim millia & octingentos captiuos habemus.* Sic Plutarch. At Diodorus. Antigonus inquit, vbi de victoria cognouit, successus magnitudine elatus, diadema sibi imposuit, & Regis deinceps nomen (nuper ab Atheniensibus per adulationem delatum) vsurpauit, eundemque titulum & honorem Demetrio filio concessit. Quin & Ptolemæus nihil de animi celsitudine, ob acceptam cladem remittens, ipse quoque diadema capiti suo imposuit, & in omnibus exinde literis regem se appellauit. Horum exemplo reliqui etiam principes Seleucus, Cassander, Lysimachus sese Reges appellarunt. Verum siue id nomen ipsi sibi tunc vsurpauerunt, vt ait Diodorus, siue iu delatum à multitudine honorem consentere, vt Plutarcho placet, certe hæc mutatio titulorum, vt idem ait, illorum animos vehementer sustulit, moribusque, & congressionibus eorum fastum addidit, ac supercilium; tragicorum histrionum more, vnà cum persona incessum, vocem, accubitum, salutationemque versantium.

Demetrius patri nunciat victoriam.

Omnes hi deinceps se reges dicunt.

Porro Antigonus rebus gestis Demetrij intumescens, confestim in Ptolemæum mouit, vt Plutarchus ait. Diodorus tamen eam expeditionem in sequentem differt annum. Idque gemini exercitus ab Antigono comparati magnitudo probabilius facit.

Antigonus in Ptolemæum expeditionem parat.

IX. *Appius fit de Censore Consul.*

ROMÆ in Consulum creatione nonnihil certatum est. Nam Appius Claudius in Censura magistratum petebat, sed prius abdicare se Censura coactus est, L. Furio Trib. plebis eius interpellante comitia. Ipse quoque vice versa aduersabatur Fabio, ne ei prorogaretur imperium, impudenti sane intercessione, qui ubi ipse Censuram tandiu prorogasset. Creatus Consul, cum collegæ nouum bellum Salentini hostes decernerentur, Romæ ipse mansit, vt vrbanis artibus opes augeret, quando belli decus apud alios esset; quibus vtique artibus plurimum valuisse necesse est, vt inuito propemodum vniuerso Senatu, ac populo, Censuram tandiu continuaret, eiusque mox dominationem in Consulatum transferret.

Volumnius in prouincia multa secunda prælia fecit, & benignitate militi gratus fuit. At Fabius P... ula...

Pugnat ...

viorum Aulas cum Samnitibus conflixit, fusosque atque in castra compulsos circumsedit; mane etiam Samnites cum singulis vestimentis emissos sub iugum misit, eorum socij sub corona venere, è quibus Hernici Romam ad Senatum missi, per Latinos populos custodiendi dati sunt, sed quoniam iam noui Consules creabantur, res ad eos integra dilata est.

Samnites sub iugum missi.

ANNVS MVNDI 3748. SEXTÆ ÆTATIS 232. Imperij Græcorum & Seleuci 6. Oniæ Pontif. & Ptolemæi Lagidæ 19. Olympiadis CXVIII. an. 3. Archonte Corybo. Vrbis Conditæ 447. Coss. P. Cornelio Aruina, & Q. Martio Tremulo.

Corebus Dionys.

ANNVS ANTE CHRISTVM 305.

I. *Antigoni clades.* HIc annus Antigoni, Demetriique animos prospera fortuna tumentes, inopina clade compressit. Ipsa quippe anni tempestas, eos magis, quam arma Ptolemæi affixere. Accessit & filij eius natu minimi è viuis excessus, quem regio funere tumulauit, vt Diodorus author est. Videtur autem is fuisse, qui à patre in Hellespontum contra Phœnicem missus fuerat, ante 4. annos, Olymp. 117. 3. Is hanc ergo expeditionem iniens, etsi annos iam pene octoginta natus erat, vt Plutarchus est author, Demetriū è Cypro ad se euocat, & copias ad Antigoniam, quam vrbem condere cœperat, conuenire iubet. Constabat terrestris exercitus, cuius ipse ductor erat, plus octoginta millibus peditum, equitum octo millibus, Elephantis tribus & octoginta. Classi Demetrium præfecit, quem secundum copias terrestres oram legere iussit, cum 150. nauibus longis. & 100 militaribus, in quibus omne telorum, atque armorum genus.

Antigonus senex in Aegyptum expeditionem.

II. *Tempestate afflguntur.* NAVIVM magistri incommodam nauigationi tempestatem significabant, pleiadum quippe occasum intra octo dies imminere, quos ille vt nimium timidus increpabat. Sed cum Gaza nocte intempesta soluissent, post aliquot dies tempestas classem disiecit, vt naues quæ tela vehebant, partim haustæ fluctibus perirent, partim retro Gazam repetere cogerentur, aliæ cum portum idoneum capere non possent, prope Nilum in medio mari iactis anchoris consistere cogebantur; nec in littus hostile licebat appellere, & aqua potabilis iam defecerat. Eo deniq; deuentum est, vt si tempestas vnum adhuc diem perdurasset, omnes siti enecti perituri viderentur, sed tempestate remittente Antigonus cum exercitu adfuit, & classiarijs opem tulit.

III. *Aegypto potitus Syriam repetit.* PTOLEMÆVS autem omnia loca, quibus aditus in Ægyptum patere poterat, magna ope communierat, littusque cum validissimis copijs ipse tenebat, vt nusquam hosti tuto liceret excendere, sed retrocedere cum tota classe cogeretur; è qua nonnullas naues abreptas Boreas in littus ad Ptolemæum eiecit. Copiæ etiam terrestres, flumine restagnante accessu prohibitæ, nihil poterant: & iam vitis frumentum, animantibus pabulum deesse cœperat. Itaque capto suorum consilio in Syriam reuertitur, commodiore tempestate expeditionem redintegraturus. Ptolemæus eo periculo defunctus Alexandriam profectus in gratiarum actionem sacrificat, & de prospero rerum suarum euentu Seleucum, Cassandrum, & Lysimachum certiores facit. Ita Diodorus & Plutarchus. Ea quo corrigendus Sigonius de temp. Athen. qui gemino errore lapsus, Antigonum Demetrij patrem, bene in Ægypto cū Ptolemæo pugnasse scribit, eaque victoria elatum se regem appellasse. Nam & in Ægypto male pugnauit, aut potius ne pugnauit quidem, nisi cum tempestatibus & procellis; & regium nomen à pugna Cypria accepit, vbi Demetrius non Antigonus bene rem gessit.

IV. *Bellum ab Hernicis &* IN Italia Hernici moti suorum periculo, qui pro Samnitibus contra Romanos pugnarant, bellum Romanis indicunt: in Samnio quoque, quia discesserat Fabius, noui motus exorti, & profecto quidem mirabiles. Mirum enim est qui fieri potuerit, vt eis ad quotidianas propemodum clades, vel vires vel animi sufficerent; nec res vllo modo fidedigna videretur, nisi aliquid simile in scriptura legeretur. a *Domini enim sententia fuerat vt indurarentur corda eorū*, &c. Eodem enim modo Romanis iustum totius Italiæ imperium paulatim parabatur; cum victi quieti esse non poterant, vnius vrbis magnitudinem, nedum dominatū, pernicaci animo ferre non valentes, & ex clade victoriam aliquando fortuna restante sperantes, & vice versa imperium in eos affectantes, quo vniuersę clades repararentur. Qualis ludentium spes est, quam iacturæ sequitur incrementum potius, quam leuatio.

Nihil. Samnites rebellantium.

a Iosue c. 11. 20.

SED qui tandem hi motus in Samnio? Calatia, & Sora, præsidiaque Romana, quę in ijs erant expugnata à Samnite, & in captiuorum militum corpora fœde sęuitum. Itaq; eo P. Cornelius cum exercitu missus, contra Hernicos autem Martius. Hi porro hostes, etsi dissiti locis, animis tamen coniuncti, occupant loca intermedia, vt ab vno exercitu Romanorum ad alterum expeditus nuncius persuadere non posset; neque aut mutuo pericula nosse, aut auxilio sibi esse possent, idque in maius eorum detrimentum cessit. Nam cum is metus Romam manasset, nouos delectus iuuentutis est habitos, tantus, vt duo iusti exercitus scriberentur: quid tamen his copijs factum sit Liuius non scribit. Cæterum Hernicum bellum nequaquā pro præsenti terrore, ac vetustate gloriæ gentis fuit: nihil vsquam dictu dignum ausi, trinis castris intra paucos dies exuti, triginta dierum inducias bimestri stipendio, frumentoque, & singulis in militem tunicis redemerunt. Martius gentem deditione accepit.

V. *Noui motus in Samnio.*

Hernicorum bellū imbelle.

VI. *Bellum in Samnio gestum.* ALTER consul in Samnio superior viribus, locis impeditior erat, omnia itinera obsepserant hostes, neque subuehi commeatus possent, neque elici ad certamen poterant. Cum subactis Hernicis superuenit Martius, Collegæ auxilio futurus. Verum Samnites veriti, ne simul cum duobus exercitibus sibi pugnandum foret, qui vni vix pares essent; incomposito agmine Martium aggrediuntur, a sed eam pugnam primum clatus clamor, tum puluis à longe conspectus prodidit. Itaque alter Consul Cornelius confestim arma capit, & transuersam hostium aciem, & alio iam certamine occupatam inuadit, clamitans summum flagitium fore, si alterum Martij exercitum vtriusq; victoriæ compotem fieri finerent, nec ad se sui belli vindicarent decus. Ergo qua impetum dederat perrumpit, perq; mediam aciem in hostium castra tendit, & vacua defensoribus capit, atque incendit. Quæ vbi flagrantia conspexere Samnites, fugam passim ineunt, sed omnia occupauit cædes.

Ab vtroque Consule

VII. *Samnites in Samnio profligantur.* IAM vero triginta millibus hostium cæsis, signum receptui Coss. dederant: cum repente visæ procul nouæ hostium cohortes, quæ clade veteranorum suorum perculsæ, facile à victore exercitu dissipatæ, atque in fugam actæ sunt: & cum pacem omnes peterent, imperato frumento, tributo, ad Senatum missi. Cornelius in Samnio relictus, Martius de Hernicis triumphans in vrbem rediit; cui etiam equestris statua in foro decreta, quæ ante Castoris templum posita est.

Martij triumphus, & statua.

Eodem anno fœdus cum Carthaginensibus tertio renouatum est, eorumque legatis comiter munera missa, vt tradit Liuius. Polyb. autem lib. 3. hoc tertium fœdus refert ad tempus circa Pyrrhi transitum in Italiam, quod contigit sub annum vrb. cond. 475. idque longe probabilius est, cum in eo fœdere de Pyrrho fiat mentio, vt suo loco dicetur.

Fœdus cum Pœnis.

* *
*

ANNVS MVNDI 3749. SEXTÆ ÆTATIS 233. Imperii Græcorum & Seleuci 7. Ptolemæi & Oniæ Pontif. 20. Olympiadis CXVIII. An. 4. Archonte Xenippo. Vrbis Conditæ 443. L. Posthumio Megello, & T. Minutio Augurino Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 304.

I. Rhodus à Demetrio oppugnatur.

MAGNAM huius anni partem, magnam item consequentis tenuit Rhodiorum à Demetrio oppugnatio, quæ terra marique suscepta, non minore contentione defensa, quam oppugnata est. Eam fuse Diodorus l. 20. describit, tangit Plutarch. in Demet. eamque obsidionem scribit fuisse diuturnam.

Huius belli causa.

Causa belli huius fuit, quod cum Demetrius Cyprum classe peteret, eam insulam erepturus Ptolemæo Lagi, Rhodij ad belli societatem inuitati, negarunt se vlli principum Macedonicorum bellum gesturos, sed pacem cum omnibus æque seruaturos. Id quippe eorum erat institutum, vt dum omnes sibi amicos retinent, omnium fauoribus augerentur, omnes ad suam amicitiam ambiendam allicerent. Iamque eos potentes pax diuturna reddiderat. In primis autem in tuenda Ptolemæi amicitia operam dabant, quod maximam commodorum suorum partem ex Ægypto, per mercatores eò commeantes, accipiebant.

II. Alia belli causa.

ALIAM causam affert Plutarch. quæ priuatim ipsum tangebat Demetrium, quod cum eius vxor Phila, literas, vestem stragulam, & pallia ei curasset, Rhodij captum nauigium, misissent cum omnibus rebus ad Ptolemæum: nec Atheniensium imitati essent humanitatem; qui Philippi hostis sui captis tabellarijs, cæteras literas legerunt, solam epistolam Olympiadis non soluerunt, sed bona fide obsignatam remisere. Verum Diodorus, id durante obsidione contigisse tradit. Menedemum enim quendam Nauarchum cepisse, & quadriremem è Cilicia venientem, quæ vestem regiam, cæteram supellectilem vehebat, à Phila Demetrio missam inuasisse, & ad Ptolemæum misisse, & nautas, cum reliquis quos ceperat, vendidisse.

III. Demetrij apparatus.

ITAQVE infensus Rhodijs Antigonus, postquam eius minæ irritæ fuerunt, nec honoribus à Rhodijs vltrò delatis placari potuit, filium Demetrium hoc anno cum valido exercitu, & obsidionalibus machinis, quarum is erat egregius artifex, vnde & poliorcetes, id est expugnatoris vrbium nomen accepit, in Rhodios misit. Habebat ille sub signis naues longas variæ magnitudinis ad 200. actuarias plus 170. quibus fere 40. millia militum vehebantur, adiunctis simul equitibus, & pyratarum auxilijs, & omni telorum ac machinarum apparatu.

Ergo in insulam appellit, non sine incolarum omnia spectantium metu; statimque emittit qui insulam terra marique populentur: castra sua ingenti opera fossis tergeminis communit, vallis densis ac prægrandibus.

IV. Et Rhodiorum.

RHODII contrà ad pacem impetrandam omnia mouent, quod cum frustra fecissent, per legatos à Ptolemæo, Cassandro, & Lysimacho iusta debitaque auxilia implorant, vt qui propter conseruatam erga fidem periclitarentur. Inde emissa turba inutili, quæ vrbi nihil præter inopiam ac metum afferre posset, ciuium ad arma idoneorum sex millia, inquilinorum mille inuenerunt: omnes honoribus ac promissis in defunctorum corpora, familiasque eorum, ad bellum egregie animati. Tum machinis, balistisque dant operam, rebusque omnibus ad propugnandam vrbem necessarijs. Inde naualibus excursionibus prædas agunt, & hostem fatigant.

Bellica machina.

Qui interea duas testudines ingentes fabricatur, atque onerarijs imponit: duas item 4. tabulatorum turres construit, quarum vtraque geminis nauigijs inter se valide connexis ponebatur, quibus portum occupare inuitis propugnatoribus conabatur. At illi suis illa machinis irrita pro viribus efficiebant. Quid plura? multis diebus in occupando & defendendo portu, incendendis demergendisque machinis & nauibus, non sine multo vtrorumque damno certatum est. Nec minus interea terra certabatur, muri tum crebro ariete, tum saxorum talenti pondere vibratione quassabantur, ac cum ipsis turribus deijciebantur, & vbi machinæ deerant, crebræ admouebantur scalæ, mœnia occupabantur, vt tot simul malis obsessi pares esse non possent.

Certamen frequens vtrinque pugna.

Sed illi non solum pares, sed superiores etiam fuerunt, vt Demetrium ad reparanda detrimenta dies 7. quiescere cogerent, ipsique vicissim se suaque omnia animosius restaurarent.

Arma Demetrij.

Erant iam tunc in vsu thoraces ferrei, qui in Cypro cudebantur, vnde duo ad Demetrium allati sunt, appendentes ambo minas quadraginta. Horum duritiem & robur vt ostenderet Zoilus artifex, 26. passuum spatio intorqueri iussit sagittam à catapulta; neque tamen eo ictu ruptus est thorax, obscuram modo notam accepit, quæ scalpello videretur impressa. Vnum gestauit Demetrius, alterum Alcimus Epirota, qui solus armatura, non vnius talenti, vt cæteri, sed duorum vtebatur. Hæc Plutarchus in Demetrio.

V. Redintegratur certamen.

POST eos dies certamen ad portum studiose redintegratur. Desperabat enim Demetrius vrbe se potiri posse, nisi eam commeatu, occupato portu excluderet. In quo Rhodij non solum strenuè tuentur sua, sed vltro improuisos aduersarios, cum tribus expeditissimis nauigijs, cum fortissimis quoque ciuium inuadunt, vt machinis subiectas naues rostris demergant; idque per mille tela volitantia, vallo etiam ferrato perrupto atque superato perfecerunt.

Rhodiorum virtus.

Plurimis enim ictibus verberatas naues aquam accipere cogunt, sicque duas machinas depresserunt; sed dum obstinatius vrgent opus, nauis vna, cum classis prætore alijsque, in hostium manus venit, reliqui periculum effugere. Non ita multo post aliam machinam fabricatus est Demetrius, triplo ijs quas amiserat ampliorem: cum qua dum in certamen venit, aduersa tempestate vtitur, qua Rhodij opportune vsi, ad quadringentos Demetrianos positis armis dedere se cogunt; eodemque tempore à Cnosijs, & Ptolemæo auxilia sexcentorum & quinquaginta virorum acceperunt. Atque hunc finem rerum hoc anno gestarum apud Rhodios posuit Diodorus.

VI. Res Romanorum gesta.

Hoc ipso anno Consul vterque in Samnium missus, cum diuersas regiones Tifernum Posthumius, Bouianum Minutius petissent, Posthumius prior pugnauit, Samnitibusque deuictis, 30. millia cepisse dicitur à quibusdam; eam tamen opinionem præterire videtur T. Liuius, qui æquo marte pugnatum tradit, ac Posthumium metu simulato montem petijsse, & castris communitis aduersus duo hostium millia, qui insecuti erant, cum magna copiarum parte, ad Collegam Minutium venisse, qui & ipse aduersus alios sedebat, eique pugnam persuasisse, in qua ipse hosti defatigato superueniens, facilem Romanis victoriam dedit; deletoque exercitu vnum & viginti signa obtinuere, moxque vterque exercitus victor, ad castra Posthumij, & priora illa duo millia iam victoriæ fama perculsa, regressi, hostem fuderunt, fugaruntque, signa sex & viginti ceperunt, ipsumque etiam Samnitium imperatorem Cellium. Sed vice versa Minutius ex vulnere in castra relatus occubuit: cui suffectus M. Fuluius Bouianum oppidum breui cepisse dicitur, & magna rerum gestarum gloria, cum Collega Coss. triumphasse.

ANNVS MVNDI 3750. SEXTAE AETAtis 234. Imperii Græcorum & Seleuci 8. Ptolemæi & Oniæ Pontif. 21 Olymp. CXIX. an. 1. Archonte Leostrato? Vrbis Condit. 449. Coss. P. Sulpitio Auerrione, & P. Sempronio Sopho.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 303.

I. *Rhodi obsessio.* HOc anno, quo Olympias decima nona supra centesimam acta est, in qua curriculi victor renunciatus est Andromenes Corinthius; & quæ mundanum iubilæum quintum supra septuagesimum terminat, hoc inquam anno Antigoni filius Demetrius cum naualem obsidionem parum votis suis animaduerteret respondere, rem à terra aggressurus alteram Helepolim construit, basi quadiangula, cuius vnumquodque latus ad 50. cubitos eduxit, ea lignis quadratis, ferroque reuinctis compaginatum: in cuius angulis columnæ ad centum fere cubitos assurgerent, & tota structura 9. contignationibus diuideretur, & laminis ferreis tribus ex partibus obtegeretur, nequid ei ignita missilia nocerent. *Demetrij machina. Helepolis.* Tota moles octo firmissimis, grandibusque innixa rotis mouebatur, certisque instrumentis facile in quamcumque partem versabatur. Plutarchus in Demetrio, isti machinæ 6.. cubitos altitudinis tribuit, latitudinis 48. sed Diodorus omnia augere solet. Tanto porro æquilibrio constructa erat, vt dum moueretur loco, ter mille & 400. viris partim intus, partim etiam foris artificiose eam promouentibus nullam in partem nutaret, aut fluctuaret, vt idem Plutarch. affirmat & Diodor. qui etiam quaternas vtrimque testudines additas refert, quæ arietem 120 cubitorum singulæ haberent, ferro probe munitum, qui violentum impulsum à mille viris acciperet. *Testudines.*

II. *Rhodij murum intrinsecus & navibus...* CONTRA eam machinam Rhodij alium intrinsecus murum exstruunt, illi respondentem, qui in oppugnatione laboraturus erat. Interim nouem naues ad commeatum afferendum, & damna hosti inferenda emittunt quæ statim euolantes comprehendendis, demergendis, incendendis nauibus, commeatu auertendo, materiam machinis destinatam corrumpendo, viris occidendis, distrahendis, captiuandis, multa Demetrio damna intulerunt; quæ pluribus persequitur Diodorus.

Cuniculis quoque tentata in vrbem irruptio; sed opposito cuniculo labor irritus, aut potius hosti noxius factus est. Murus machinis perrumpebatur, cum Cnidij primum legati, & aliquanto post etiam Athenienses, & ab alijs Græcorum ciuitatibus alij, Demetrium ad pacem componendam adducere frustra conati sunt.

III. *Annona à Ptolemæo, & aliis ... missa.* SVB id tempus Ptolemæus, Cassander, & Lysimachus magnam frumenti, alteriusque id genus commeatus copiam, ventorumque concitatis nauigijs, in portum passis velis intulere, ne quidquam Demetrio ea in castra sua auertere satagente. Ea re facti animosiores Rhodij, nocte illuc sub secundam vigiliam ignes facesque machinis inferre conati sunt; non irrito plane conatu. Nam qui ad opem ferendam accurrebant, saxis telisque alijs improuiso iactu rotatis quatiebantur, & ferreæ laminæ crebris ictibus dimotæ decidebant, nudatoque loco faces in detecta operis ligna incidebant; vt earum tectum eas educere Demetrius coactus sit, eisq; reficiendis dies aliquot ponere.

Quo tempore oppidani tertium etiam murum interiorem lunata forma ædificant, ambitu eius compleat quidquid de mœnibus periculo expositum erat. & collapsam muri partem profunda fossa cingunt. Refectis machinis Demetriani ad muri diuerberationem redeunt, duo interturria deijciunt, ibique dum contentiosius vtrimque pugnatur, Rhodiorum ductor Aminias cum alijs fortibus viris succumbunt, sed eam iactantam Ptolemæus mille & quingentis militibus subsidio cum commeatu missis copiose resarcit.

IV. *Demetrius frustra vrbem inuadit.* INVASIT nihilominus animum Demetrius, ea parte vrbem nocte inuadere, qua fuerat deiectus murus, camque in rem mille & quingentos de præstantissimis eligit. quos circa secundam noctis vigiliam ad murum accedere quiete iussit, interim dum ipse omnibus ea locis terra marique, ingenti clamore ac tubarum sono, vrbem adoritetur. Signo dato mandata strenue omnes exequuntur, illique in primis delecti interfectis ad fossam excubijs, in vrbem irrumpunt, & circumiecta theatro loca occupant, vt turba puerorum ac mulierum per vrbem captam pariam, lamentabili eiulatu prosequerentur. At Rhodij iussis omnibus suam stationem tueri, & hostem extrinsecus inuadentem repellere, ipsi cum agmine lectissimorū, qui recens Alexandria venerant, ijs occurrunt, qui in vrbem inuaserant, & prælium, neutram in partem inclinante victoria, committunt: donec superuenientibus subiode Rhodijs, fortissimi quique cum ipsis ducibus oppressi sunt; reliqui deditionem fecere, cæteri cum damno omnibus ex locis repulsi sunt.

V. *Tractatur pax.* HIC Demetrius, etsi iam diffidebat se vrbis compotem fore, tamen se ad instaurandam oppugnationem parabat, cum et ab Antigono patre venere nuncij, vt quibus posset conditionibus pacem cum Rhodijs conficeret. Ptolemæus quoque, etsi nouum & virorum & commeatus auxilium promittebat, hortabatur tamen vt honestis conditionibus de pace conuenirent. Itaque ambo pacis cupidi erant, neutri videri cupiebant, vtriq; commodam occasionem præstolabantur; cum superuenere Ætolorum legati de pacificatione, (Plutarchus tamen pacis huius interpretes Athenienses facit) quorum interuentu in eas conditiones conuentum est, vt vrbs sui iuris, & præsidiorum militarium immunis remaneret, prouentus suos retineret, armorum societatē Antigono præstaret, nisi forte bellum Ptolemæo inferret; obsides denique centum ex ciuibus traderet, quos postulasset Demetrius, ijs exceptis qui magistratu fungerentur. *Eam conditiones.*

VI. *Grati Rhodiorum animi.* ITA liberati obsidione difficili, atque diuturna Rhodij, tum suos laudibus, præmijsque affecerunt, tum Cassandro, & Lysimacho statuas erexerunt; in Ptolemæo vero honorando, gratiaq; referenda omne fas meritumque excessere. Miserunt in Libyam ad Ammonem Theoros sciscitatum, an Ptolemæum diuinis honoribus affecturi essent; quo annuente, lucum illi quadratum in vrbe consecrarunt, extructa ad vnumquodque latus porticu, ad stadij longitudinem, & locum Ptolemæum indigitarunt; tum ad vrbem reparandam, atque exornandam conuersi sunt. Plutarchus ait Rhodios bello composito machinas aliquot à Demetrio petiuisse, & quidem Helepolin maxime vt credibile est, quo & illius potentiæ, pariter & virtutis suæ haberent monimentum; nec videntur ab eo repulsam tulisse, quamuis tacente Plutarcho. Plinius a tradit Rhodios hoce tempore excitasse Solis Colossum 70. cubitorum altitudinis, quem terræmotus post 56. annos, vt ipse habet, aut potius vnum & octoginta, vt suo loco probabitur, euertit. Vide quæ de eo diximus anno mundi 3455. *a Lib. 34. c. 7. Rhodius Colossus.* *a. 2. & 7.*

Inde autē digressus Demetrius, Antigoni iussu liberandæ Græciæ operam dedit, quā interea Cassander & Polysperchon sibi subiugabant; in quos etiā bellum cōuertit, quod cum Diodoro in annum sequentem differemus.

VII. *Finis belli Samnitici.* ADDIT autem hoc anno pacem cum Samnitibus à Romanis per legatos initam, fine imposito bello, quod per annos viginti duos, ac sex menses gestum fuerat.

AT Liuius inchoatum tradit, L. Papyrio & C. Petilio Coss. qui anno vrbis 427. Consulatum gessere: quod vides præclare cum nostra Chronologia consentire. Verum quid de hoc fœdere scribat Liuius audiamus. Samnites seu finem, seu dilationem belli quærentes, legatos de pace Romam misere, quibus suppliciter agentibus responsum est, nisi sæpe bellum parantes pacem petijssent, de pace transigi potuisse; nunc quando hactenus verba vana ... ssent, re ... standum esse. P. Sempronium Consulem

lem breui in Samnio fore; eum ad bellum, pacemue inclinenr aoimi, animaduersurum, comperta omoia Senatui relaturum, decedentem è Samnio Consulem legati sequerentur. Ergo cum pacatum Samnium exercitus Romanos, benigne accepto à Samnitibus commeatu peragrasset, fœdus antiqoum Samnitibus est redditum. Ita fere Liuius. Bellom tamen in Samnites post aliquot annos renouatum est: vsque aden inuiti Italiæ populi, Romaoi imperij laboriose escrescentis iugum accipiebant.

VIII. *Bellum contra Æquos susceptum.*

Hoc ipso anno ad Æquos veteres hostes bellum conuersum est. Fuerant ipsi Samnitibus & Hernicis, & diuturna pace vsi, se inuictos fore somniabant, & feciales res de more repetentes, aspernabantur. Coss. ambo ad nouum profecti bellum, 4. milliarij ab hostium castris consederaot. Illi alternante seotentia an prælio decernere, an castra propugnare, an vero singula oppida sua tutari satius esset, hac vincente sententia, castris suis desertis, ad oppida sua propugnanda quique profecti sunt, res suas deportantes.

Romani prima luce signis prolatis in acie consistunt, & vbi nemo ibat obuius, pleno gradu ad castra hostium tendunt: ibi insolito mnti silentio, metu insidiarum subsistunt; transgressi deiode vallum com deserta omoia inuenissent, comperto hostium consilio, ad singulas vrbes circunferendo bello, vnum & quadraginta oppida intra dies sexaginta, omnia oppugnando ceperunt, (Diodorus habet 40. oppida intra dies 50.) quorum pleraque diruta atque incensa, nomenque Æquorũ prope ad internecionem deletum. Coss. de Æquis triumpharunt, exemploque eorum clades fuit, vt Marrucini, Marsi, Peligni, Ferentini Romam legatos de pace mitterent, atque obtinerent.

40. oppida à Romanis intra 50. vel 60. dies capta.

IX. *C. Flauius ædilis creatur.*

Eodem anno C. Flauius libertino patre natus, scriba in ædilium comitijs ædilis curulis factus est, quod ciuile ius, repositum in peoetralibus pontificum, euulgasset, Fastosque circa forum in Albo proposuisset, vt quando lege agi posset, sciretur; idque Appio Claudio hortatore, cuius scriba fuerat. Taoto autem fauore populi, vt consulatibus nati patribus io eius magistratus petitione præterirentur; tanto dolore nobilitatis, vt plerique nobilium annulos aureos, phaleralque, tanquam in luctu, deponerent. Ædem etiam Concordiæ magna cum nobilitatis inuidia dedicauit. Rem fusius explicat Plin. a & simul huius anni Consules, & annum Vrb. Condit. 449. recte confirmat, & ita legit Cuspin. & vtique ex Fastis Capitolinis legendum est, etsi 448. legatur in vulgatis Plinij libris.

a l. 33. c. 1.

X. *Ædem Concordiæ vouet, ac dicat.*

Existimavit etiam Cuspinianus, eo Plinij loco, vbi dicitot Flauium vouisse ædem Concordiæ, legendum esse Fabium, qui hoc anno Censor fuit: sed Plinij sententiam Liuius aperte confirmat. De Fabio vero hæc habet, nulla ædis mentione facta. *Ex eo tempore in duas partes discessit ciuitas, aliud integer populus, fautor, & cultor bonorum, aliud forensis factio tenebat: donec Q. Fabius & P. Decius censores facti, Fabius simul Concordiæ causa, simul ne humillimorum in manu comitia essent, omnem forensem turbam excretam in 4. tribus coniecit, vrbanasque eas appellauit: adeoque eam rem gratis animis acceptam ferunt, vt Maximi cognomen, quod tot victorijs non pepererat, hac ordinum temperatione pareret.* Cæterum quondam ante Fabius appellatus est Maximus, id à Liuio per occupationem temporis factum est. Sic Antigonum, Demetrium, Ptolemæum, aliosque reges nominamus, antequam vulgo reges dicerentur. Meminit Flauij Cic. 1. de Orat. & pro Murena. Gellius Valerius, alij.

Fabius vnde cognominatus.

Gell. l. 6. c. 9. Valer. l. 2. c. 5.

* * *

ANNVS MVNDI 3751. SEXTÆ ÆTAtis 235. Imperii Græcorum & Seleuci 9. Oniæ Pontif. & Ptolemæi Lagidæ 22. Olympiad. CXIX. An. 2. Archonte Athenis Leostrato. Vrbis Conditæ 450. Coss. L. Genucio, & Ser. Cornelio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 302.

I. *Demetrius Athenas liberat a Cassandro.*

Inceptvm pro Græciæ libertate à Demetrio anois superioribus bellum, hoc anno strenue promotum est. Et Diodorus qoidem liberatos præsidio Sicyonios hoc statim anno recenset. Verum admodum credibile videtur esse Atheniensibus primo laborantibus auxilio venisse Demetrium. Athenas enim bello fatigabat Cassander, vt fatetur Plutarch. quæ causa videtur cur Athenienses per se, perque Antigonum cum Demetrio tam studiose egerint pro bello Rhodio terminando: & cur ipse Demetrius, qui non ignorabat illud. *Non minor est virtus quam quærere parta tueri*, ad conuentiones pacis descenderit, ne ei Athenæ perirent. Itaque & Sigon. l. de temp. Athen. res pro Atheniensibus gestas recte in hunc aonum refert. Accersiuerunt ergo Athenienses Demetrium ait Plutar. quod vrbem eorum obsideret Cassander, (præsidium enim suum inde eiectum, & arcem Munichiam solo æquatam ægre, vt par est ferebat, sed pergit.) Ille nauibus aduectus triginta supra trecentas, cum magna peditum manu, non Attica terra modo Cassandrum summouit, sed fugientium tergo inhærens, vsque ad Thermopylas fudit, Heracleamque vltro se dedentem recepit, ac Macedonum sex millia ad eum transierunt.

II. *Et aliae Græciæ vrbes.*

In redito Græcos circa Thermopylas in libertatem asseruit, Cenchreis potitus est, Phileque & Panacton præsidia Atticæ à Cassandro incessa, in potestatem redegit, restituitque Atheniensibus. Qui quamuis effusi antea in illum fuerant, & omnis generis honores exhauserant, rationem tamen excogitauerunt, vt tunc quoq; recentes, & noui assentationibus apparerent. Siquidem Parthenonis partem posteriorem attribuerunt ei pro diuersorio, ibique agebat, & Minerua dicebatur eum hospitio excipere, non nimium castum hospitem, neque vt apud virginem diuertentem honeste. Et paulo post. Cum Minernam debuisset, si nulla alia de causa, certe vt maiorem natu sororem, id enim dici volebat, erubescere, tanta in pueros ingenuos, & vrbanas matronas lasciuia cõspurcauit arcem, vt locus ille maxime mundus putaretur, vbi cum Chryside, Lamia, Demo, Antirrya scortis, in omni lasciuia volutaretur. Hæc & plura Plutarch.

Atheniensium adulatio.

Demetrij nequitia.

III. *Ab eo in Peloponneso gesta.*

Aliqvanto inferius subdit progressum in Peloponnesum; quod nemo hostis subsisteret, fugerentque omnes, & oppida desererent. Adiunxit sibi Acten quam vocant, Arcadiamque, dempta Mantinea, Argos, Sicyonem; Corinthum redemit centum talentis, quæ præsidiatijs numerauit. Verum de Sicyone & Corintho Diodorum consulamus. Illud autem in primis ait fuisse memorabile, quod vrbem Sicyoniorum, quæ præsidio Regis Ptolemæi tenebatur, noctu adortus, occupauit, præsidiarijs in arcem refugientibus. Ad eam expugnandam cum machinas, quibus erat formidabilis, admoturus esset, pacta incolumitate eam præsidiatij dedunt, & in Ægyptum aduehuntur. Persuasis inde Sicyonijs vt in arcem locum amplum ac spaciosum, aquis irriguum, accessu machinis imperuium, sedes transferrent, etiam ædificationi cum vrbana multitudine operam dedit, & partem vrbis portui adiunctam complanauit. Sicque libertate populo reddita, à populo gratulabundo eo honore affectus est, vt restauratam, b vrbem suam Demetriadem nuncuparent, sacraque & festos conuentus tanquam Deo, ludos item annuos, aliosque honores, tanquam Conditori exhibendos sancirent: quæ tamen subsecutum tempus abrogauit, vt idem Diodorus narrat.

b De Demet. inde vide Plut. in Demet. t. 10.

IV. Inde Corinthum mouit, quã pro Cassandro Prepelaus

cum

Imperii Græcorum an. 10.

cum præsidio tenebat, & statim noctu per ostiolum, à quibusdam ciuibus introductus, vrbem cum portubus in potestatem redegit. Cumque præsidiarij partim in Sisyphium, partim in Acrocorinthum refugissent, adhibitis ad munimenta machinis, multo labore vi Sisyphium cepit, obsessis in Acrocorinthum transfugientibus; quem etiam locum pertertefactis machinis, quibus ei nemo par erat, dedidere. Quamquam vero liberatarem Corinthijs reddiderat, ciuium tamen rogatu Acrocorintho præsidium imposuit, quod sub eius tutela permanere cuperent ciues, donec cum Cassandro debellatum esset. Prepelaus autem Corintho turpiter eiectus, ad Cassandrum se recepit. Non ita Strombychus, qui à Polysperchonte Ægio Achaiæ vrbi gubernator datus, cum non solum dedere se Demetrio nollet, sed multis etiam eum conuitijs à se repelleret, Rex machinis mœnia diruit, & vrbe potitus Strombychum cum alijs 80. in crucem egit, reliquos milites in ordines suos distribuit. Inde autem pleraque alias vrbes in Achaia, locisque alijs libertati restituit, quæ Polysperchonti, & Cassandro patebant: quod ab ipsis nihil auxilij contra ingentes Demetrij copias, machinasque expectarent.

V. Roma Co...

Romæ ab externis fermè bellis otium fuit, Soram atque Albam Coloniæ deductæ, Albam in Æquos sex millia colonorum scripta. Sora agri Volsci fuerat, sed possederant Samnites, eo quatuor hominum millia missa. In Vmbria quidam in speluncâ latitantes non paruo numero, agros populabantur: in eam ingredientibus obscuro in loco multa illata vulnera, donec altero (specus eius ore (Nam peruius erat) reperto, vtræque fauces congestis lignis accensæ; ita intus fumo, ac vapore ad duo millia armatorum, ruentia nouissime in ipsas flammas, dum euadere tentant absumpta sunt.

ANNVS MVNDI 3752. SEXTAE AETAtis 236. Regni Græcorum & Seleuci 10. Ptolemæi & Oniæ 23. Olymp. CXIX 3. Archonte Nicocle. V.C. 451. M. Liuio Dentre; & M. Aemylio Paulo Coss. C. Iunio Bubulco Dictat.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 301.

I. [illegible]

VLTIMVM vobis hunc annum, qui fuit Hebræis Sabbaticus 167. vltimumq; Prætorem suggerit Diodorus Siculus, reliquis iniuria temporum desideratis: apud quem & res gestæ Demetrij apud Athenienses contra Cassandrum desiderantur, quæ commodum ex Plutarcho in vita Demetrij suggessimus. Habet autem hic annus apparatum belli, quod in Asia de summa rerum ab his regibus seq. anno gestum est, in quo Antigonus occisus est, Seleuci imperium vehementer confirmatum, Demetrij autem deiectum. Sed nunc quod vicinius est, atque initat ag[illegible] mus.

II. Cassander ab Antigono pacem quærit.

CASSANDER Macedoniæ Rex multis à Demetrio spoliatus vrbibus, ac præsidijs, non in Græcia [illegible] sed in Macedonia quoque, vt ex Plut. dicebamus, de regno suo vehementer cœpit esse sollicitus, & afflantem nimium in modum fortunam Demetrio, & Græcis vereri. Itaque missis in Asiam legatis, Antigonum de pace orauit. Is vero quod pacem, nisi ex ipsius nutu Demetrius non esset facturus, sine quod hunc successibus & ætate ferocem, minus tractabilem fore arbitraretur. Sed ne eius quidem patrem moderatum inuenit. Respondit enim Antigonus nullam se pacem cum Cassandro facturum, nisi se ille resque suas Antigoni potestati permitteret: quam ille superbiam ac fiduciam sui magno mox emit. Eo enim illa responso territus, Lysimachum, qui apud Thraces regnabat, vicinum atque amicum, & Demetrio longe infestissimum accersit, & consilio de communibus periculis inito, legatos ad Ptolemæum, & Seleucum mittunt, & ad bellum contra Antigonum & filium eius Demetrium, quasi contra communem hostem concitant, à quibus etiã conscribuntur exercitus, ad Antigonum in Asia opprimendum.

Nec impetrat.

Adsciscit bello socios contra eum.

PRIMVS Cassander cum parte exercitus sui Lysimachũ in Asiam misit, vbi in transitu multas sibi vrbes adiunxit, cum Prepelao, & nihilominus aliquoties adito, ac vitato ab Antigono periculo, in hyberna, dum vniuersæ copiæ vndiq; confluerent, concessit. Ipse autem Cassander cum reliquo agmine in Thessaliam mouit, Demetrium oppugnaturus, & Græcos.

III. Earum in Antigonum expeditio.

Interea Demetrius in noua Demetriade, præ superbia non erat compos sui. Cum enim ad vicinum Isthmum Peloponnesi conuentus publicus celebraretur, multique mortales eo conuenissent, renunciatus est dux Græciæ, vt ante Philippus & Alexander; quibus ille, vt ait Plut. præsenti fortuna & potentia inflatus, non populo se præstare censebat. Et cum Alexander multis regibus imperaret, eiusque beneficio regnarent; nunquam tamen se vel Regem regum appellauit, aut eos Regis appellatione priuauit. At Demetrius si quis alium præter se, aut patrem Antigonum appellaret Regem, irridebat, libenterque audiebat, cum inter pocula qois postulato vino, propinaret Demetrio regi, Seleuco Elephantorum magistro, Ptolemæo classis præfecto, Lysimacho à Thesauris, Agathocli Rectori Siciliæ.

Demetrius Dux Græciæ renunciatur.

Superbus...

IV. Eleusinia sacra Athenis.

PORRO repetens tunc Athenas, scripsit velle se, vbi eò venisset illico, paruis magnisque sacris Eleusinijs initiari, & recondita, quæ Epoptica appellabantur, eundē sub idem tempus inspicere. Quod nefas erat, & ante id tēpus inauditum. Nam parua sacra peragebantur mense Anthesterione, id est Ianuario, magna Boëdromione, id est, Augusto: Recondita inspiciebant, interiecto à magnis vt minimum anno. Lectis literis eius, vnus intercessit tædifer Pythodorus; incassum tamen, ferutebant quippe Demetrio Athenienses, & ei in sacris profanisq; turpiter lenocinabantur. Ergo lata ex Stratoclis adulatoris sententia lege, Mensem Munichionem, qui erat Martius, Anthesterionem esse, id est Ianuarium voluerunt, vt in eo Demetrium sacris initiarent. Mox iterum ab Anthesterione Munichion conuersus in Boëdromionem, vt reliquas ceremonias reciperet, simulque ad inspectionem sacrorum admissus est Demetrius, sacris Atheniensium illudens.

Eorū sacris, et personis illudit.

Sed illud iterum pecunijs. Cum enim eis propere 250. talenta imperasset, & præcipitata fuisset exactio, & acerbe exercita, vbi coactum vidit argentum, id iussit Lamiæ, cæterisq; suis meretricibus dari, pudore magis quam iactura ciues afflig[illegible].

V. In Cassandrū mouet.

DEMETRIVS [illegible]tus Athenis discedens in Cassandrũ proficiscebatur, sed [illegible] ditus ab eo occupatos sentiens, mari proficiscitur, habebat sub signis Cassander, vt ait Diodorus, 29. millia peditum, & equitum duo millia. Demetriũ vero sequebantur mille & quingenti equites, è Macedonia octo millia peditum, & viginti quinque millia mercenariorum ex vrbibus Græciæ, præter octo millia lixarum, colonum, & aliorum qui prædæ causa sequuntur exercitus. Iamque per multos dies castra in conspectu erant, & neutra pars in pugnam descendebat, expectatione rerum quæ in Asia gererentur.

Vtriusque copia.

AT Rex Antigonus certior factus Seleucum ex superioribus prouincijs cum numerosis copijs descendere, veritus ne si omnes conuenissent, prius certare cogeretur, quam Demetrius ex Græcia aduenisset, ad eum mittit vt rebus cum Cassandro in Græcia quoquo modo compositis, ipse in Asiam peneteret. Cum ergo sub hoc tempus nũcius ad Demetrium delatus esset, pacem cum Cassandro fecit, si modo pacta ab Antigono patre probarentur, quæ ille certo sciebat irritaturum, vt qui armis bello finem statuisset imponere.

Pacē ineunt cum Antigono.

Sibi retento...

ERGO omnibus ad cursum comparatis, cum tota classe soluit, atque Ephesum appellit. Eam vrbem, quæ paulo ante opera Prepelai ad Cassandrum defecerat, recepit, & præsidio eius eiecto, in arce collocauit suum: eodemq; modo alias in transitu recuperauit vrbes. Et in his circa Ponti ostia copias suas ad hyemandũ dispertitus est. Cassander autem vice versa post Demetrij discessum, maritimas vrbes imperio suo iterum vindicauit. Tãta erat vel

VI. Demetrius patrem adiit, amissasque vrbes recuperat.

vibum

vrbium infirmitas, vel hominum leuitas atque inconstantia. Et quoniam hoste tum carebat, Plistarchum cum exercitu 12. millium peditum, & quingentis equitibus ad Lysimacho ferendam opem in Asiam misit: qui in traiectu bonam copiarum partem, tam hostium quam tempestatis incursu amisit, ipseque vix fragmento nauis suffultus in portum peruenit: & ad Lysimachum ad hyberna se contulit.

VII. Ptolemæus ob Antigoni... [marginal note]

Eodem ipso tempore ex Ægypto profectus Ptolemæus cum instructissimo exercitu, omnes vrbes in caua Syria in potestatem redegit. Dum autem Sidonem obsidet, falsus delatus est nuncius commissi inter reges prælij, & deuicti Lysimachi atque Seleuci, & Antigoni victoris cum exercitu ad recuperandam Syriam aduentantis: quo deceptus cum Sidonijs inducias ad 5. menses fecit, & præsidio munitis, quæ subegerat, oppidis in Ægyptum remeauit. Et nisi valde fallor, nuncius ille Antigoni stratagema fuit, ad auertendum à se Ptolemæum, ne simul ipsi contra tres exercitus, Seleuci, Lysimachi, & Ptolemæi pugnandum esset. Cui etiam fictioni occasionem aliquã dare potuit, defectio duûm millium, & octingentorum militum, qui à Lysimacho ad Antigonum per id tempus transfugerant; quos ille in suos ordines distribuerat, stipendijs persolutis: quam illi defectionis causam prætexebant.

VIII. Seleuci apparatus ad bellum.

Selevcvs autem eodem tempore, magno ex superiori Asia coacto exercitu in Cappadociam venit, militesque præparatis tabernaculis, in Hybernis collocauit. Habebat autem sub signis viginti millia peditum, equitum cum equestribus sagittarijs duodecim millia, elephantia 480. currusque falcatos supra centum. 120. habet Plutarchus, elephantos autem tantum 400. Hæ igitur omnes copiæ cogebantur, proximam ad bellum gerendum tempestatem idoneam præstolantes. Et hæc quidem nec plura deinceps Diodorus, nisi quæ ex fragmentis eius colligi poterunt. Porro huc pertinet quod Iustinus sub finem l. 15. scribit de Sandrocotto quodam, qui Indiæ partem ab Alexandri morte occuparat, titulo libertatis in seruitutem post victoriam conuerso, cum quo facta compositione Seleucus, compositisque in oriente rebus, in bellum Antigoni descendit.

IX. Bellũ contra Æquos.

Romæ autem M. Liuio Dentre, & Æmylio Coss. bellum contra Æquos redintegratum est. Coloniam enim ægre patientes suis finibus impositam, summa eam vi expugnare adorti, ab ipsis colonis pelluntur. Cæterum tantum Romæ terrorem fecere, vt tumultus eius causa Dictator diceretur C. Iunius Bubulcus, cum M. Titinio Mag. eq. quia vix credibile erat, tam affectis rebus, solos per se Æquos bellum suscepisse. Verum Dictator primo congressu Æquos subegit, ac die octauo triumphans in vrbẽ cum redijsset, Ædem salutis, quam Coss. vouerat, Censor locauerat, Dictator dedicauit. Triumphus eius in tertium Calend. Sexti. refertur in Fastis apud Sigonium, & Stephanum Pighium. De illa æde lege etiam Plinium, vbi de pictura Romæ honorata, qui hunc annum vocat vrbis conditæ 450. additque eam ædem Claudij principatu exustam. Lege & Valerium Maximum. Eam pictam à Fabro Pictore aiunt, vnde Pictorum in gente Fabia, vna familia cognomen accepit. Eodem anno classis Græcorum Cleonymo duce Lacedæmonio, appulsa ad Italiæ littora, Thurias vrbem in Salentinis cepit, aduersus quem missus Coss. Æmylius, prælio vno fugatum compulit in naues. Thuriæ redditæ veteri cultori, Salentinoque agro pax parta. Ita Liuius, qui eiusdem Cleonymi iteratam excursionem in mare Adriaticum pluribus exequitur, vtique in gratiam patriæ suæ.

l. 10. c. 4. l. 8. c. 14. [marginal note]

* * *

ANNVS MVNDI 3753. SEXTÆ ÆTAtis 237. Regni Græcorum & Seleuci 11. Ptolemæi Lagidæ, & Oniæ Pontificis 24. Olympiad. CXIX. An. 4. Archonte Calliarcho. Vrbis Conditæ 452. Dictat. Q. Fabio Max. Rul. II. & M. Valerio Coruo II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 300.

I. Ingentes regũ copiæ in ... bello.

Intenterant in bellum reges Alexandri successores, habebantque Demetrius & Antigonus sub signis pedites supra 70 millia, decem equitum, elephantos quinque & 70. At Seleuco, Lysimacho, & Cassandro, 74. millia, equitum 10. millia & quingenti, elephanti quadringenti, & currus 120. Ita Plutarchus in Demetrio. Accusat Antigonum Diodorus in eclogis l. 21. in hoc bello suscipiendo ambitiosæ cupiditatis, ex qua factum sit, vt bello 4. regibus inter se consentientibus illato, pugna commissa interficeretur. At Plutarchus eundem insuper insignis arrogantiæ ac superbiæ accusat. Et quidem videtur Antigonus, inquit, si paululum de iure suo discessisset, atque ex insana ambitione remisisset, retenturus sibi perpetuo, & filio relicturus principatum: verum ingenio ferox & contemptor aliorum, verbisque ac factis insulés, multos & iuuenes, & potentes efferauit, exacerbauitque viros. Atque coitionem illam regum ac societatem iactauit se, sicut auium pascentium globum, vno lapide ac strepitu disturbaturum. Sic ipse, quæ in nouo bellatore, quam in veterano imperatore tolerabiliora fuissent.

Antigoni superbia.

II. Præsen... mortem suã Demetrij cũ Seleuci filio pugna, & ... victoria.

Pavlo post præsaga futuri mens hominem cogitabundum & taciturnum reddidit, adeo vt præter morem solus cum Demetrio in tabernaculo suo colloqueretur, eum exercitui ostenderet, ac commendaret, successorem designando, si quid ei humanitus contigisset. Addit prænuncia cladis somnia & ostenta Plutarch. quæ apud eum leges. Cum in prælio ad manus ventum esset, Demetrius cum lectissimis equitibus concurrit cum Antiocho Seleuci filio, qui patri postea in regno successit, eumq; profligauit ac fudit: sed hostium tergis insolenter, & ambitiose instando, victoriam labefecit. Neq; enim regressus cõiungere se peditatui valuit, elephantis interiectis.

Eius copiæ ad Seleucum transeunt.

Cernens autem Seleucus aciem Antigoni equitatu nudatam, non irrupit in eam, sed irruptionem minitans circũuectus est, ac potestatẽ militibus fecit transeundi ad se, quod & factum est. Magna enim pars abrupta transitionẽ voluntariam ad illum fecere, reliqui dederunt terga.

III. Antigonus telis obruitur.

Tvm ingens hostium globus Antigonum petit. Is dum Demetrium expectat, pugnam sustentans, frustraque filium, si qua erumpat, respectans, grandine in eum telorũ coniecta occubuit. Demetrius accepta clade, cum 5. millibus peditum, & quatuor equitum fugam arripuit, & citato cursu Ephesum delatus, veritus ne sui ob pecuniæ difficultatem, à Dianæ templo non abstinerent, raptim signa mouit, & cursum in Græciam direxit, vt qui spem maximam in Atheniensium erga se beneuolentia reposuisset: proptereaque apud eos classem, pecuniam, coniugem Deidamiam reliquisset.

Demetrius fugit Ephesũ, & inde in Græciam.

Ab Atheniensibus repellitur.

Verum Atheniensium legati ei ad Cycladas insulas occurrunt, vt vrbe abstineret orantes, eo quod populus decreto sanxisset, ne quis ex Regibus vrbe acciperetur: vxorem autem eius Deidamiam Megaram honorifice, & magno cum commeatu miserunt.

IV. Demetrij in eos ira.

Qvæ res maximam eius iram in Atheniensium perfidiam inflammauit, qui quem nuper tanquam Deum coluerant, nunc ne mœnibus quidem reciperent: insigni documento quam sit facienda esset, aut fides popularis, aut fauor: qui hæc proprijs metitur commodis, non eorum quibus ad tempus abblanditur.

Ac Demetrius quidẽ, etsi insigni iniuria se affectũ cerneret, vlciscendi tamen tempus minime adesse, leniter cũ Atheniensibus per legatos expostulauit, petijtq; vt classem sibi remitterent, qua accepta in Isthmum nauigauit.

scribere Plutarchus; etsi Diodorus loco citato eum dicat cum matre sua Stratonice, quæ tum in Cilicia morabatur, cunctisque opibus in Cyprum, quam habebat in potestate nauigasse.

Reges Antigoni prouincias inter se diuidunt.

Interea vero victores reges Antigonum regio honore sepelierunt, vt idem ait, sed eius imperium, sicut magnum corpus discerptum diuiserunt inter se, eiusq; prouincias, pro cuiusq; commoditate, adiunxerunt suis. Seleucus in primis Asiæ ac Babyloniæ imperium sibi magis, magisq; confirmauit. Etsi Demetrius Antigoni filius id sibi regnum vindicare conaretur, & per annos septendecim, vt ait Eusebius in chron. varia fortuna vsus ambierit.

V. *Conditur a Seleuco Antiochia.*

HVNC annum 12. Seleuci constructio Antiochiæ nobilitat apud Eusebij chronicum. Eam vrbem prius ædificare cœperat Antigonus, Demetrij pater, & proprio nomine inscribere: sed ea breui interuallo temporis, & nomen amisit & fundationem. Et pusio nomen Antiochi patris sui Seleucus indidit, qui sub Philippo Alexandri patre clarus fuerat. Est autem apud veteres scriptores, inter omnes vrbes, quæ hoc appellatæ sunt nomine, omnium celeberrima hæc Antiochia Syriæ Metropolis super Orontem fluuium sita, ad Daphnem nemus delicijs, & amœnitate inclytum. Eam Philostratus differentiæ causa magnam appellat. Plerique μητρόπολιν τῆς ἀν., & μεγάλην τῆς ἀν., non sine autore, licet illa nomina Alexandriæ Ægypti deberi possint, quæ non solum magna, sed etiam μεγάλη à Stephano per excellentiam dicta est, & ab Ammiano vertex omnium ciuitatum. & cum esset præfectura Augustalis longe antecedebat Antiochiam, quæ erat tantum proconsularis. Ideoque licet Antiochia prius esset constituta sede Petri, quam Alexandria Marci, hæc tamen ordine patriarchatus illam antecessit: ea tamen non censetur ad Orientem pertinere.

VI. *Ratio temporum ... nostra.*

ROMÆ Consulum series impedita est, inserta gemina Dictatura Q. Fabij Maximi, cum M. Æmylio Paullo Mag. eq. & rursum M. Valerij Corui, cum P. Sempronio Sopho Mag. eq. quos huc anno Dictatores ex Capitolinis Fastis eleganter elicit Sigonius in hunc annum, quem consule, in Græco chron. Euseb. apud Scaligerum habetur hic annus notatus, ἀνυπάτων. Eadem sentit Onuphrius in Fastis, & Stephanus Pighius in suis Annalibus. Gordonius, Gellius, Temporarios, Scaliger. Nec repugnat, qui reliquis facem quærendo prætulit, horum inuestigator Cuspinianus, & post eum Glareanus. In quorum sententiam ratio ipsa nos ducit, quando, nisi hoc anno interiectu, multorum sequentium annorum notata à scriptoribus tempora conspirare, ac congruere non possunt, sed omnia vno anno tardiora esse oportebit. Quæ causa fuit, vt Titus Liuius annos V.C. vix nominet, vt chronologici lapsus, ex comparatione cum ijs, quæ autbores classici passim produnt, non deprehendantur.

VII. *Fabius Dictator in Marsos.*

CVM igitur Hetrusci, Marsique rebellassent, dictus est Dictator Q. Fab. Max. qui profectus cum exercitu prælio vno Marsos fudit: deinde in vrbes munitas compulsis, & vrbibus aliquot intra paucos dies captis, agri partem eis ademit, fœdus restituit, nec triumphi vlla est mentio.

Aduersa ... initio ...

Tum in Hetruscos versum bellum, quod nono Dictatori tribuendum est, eisq; duobus notatur signis, triumpho & consulatu anni sequentis, quod vtrumque M. Valerio Coruino tribuitur, neutrum Q. Fabio, etsi eundem Dictatorem Liuius in vtroq; bello agnoscat; cum ait Dictatorem auspiciorum repetendorum causa Romam profectũ esse, intereaq; Mag. eq. pabulatũ egressum ex insidijs circumuentum fuisse, signisq; aliquot amissis fœda aliquot militum cæde, ac fuga in castra esse compulsum. Sed quocunque tandem modo, aut culpa damnum à Romanis acceptum fuerit, deserendus est hoc loco Liuius, eorum quos citauimus exemplo. Itaq; licet non appareat à quo, aut quomodo nouus Dictator est dictus, sed idem videatur in suum remissus exercitum, nouus tamen agnoscendus est M. Valerius Coruinus.

VIII. *... timor ...*

EA igitur clades maiorem quam res erat terrorem excitat. Nam vt exercitu deleto ita iustitium indictum, custodiæ in portis, vigiliæ vicatim exactæ, arma, telaq; in muros congesta. Omnibus iunioribus sacramento adactis, Dictator ad exercitum missus, omnia tranquilliora inuenit, aut fama, aut opinione sua. Et in primis exercitum delendæ ignominiæ, amissorum aliquot signorum, cupiditate flagrantem. Hetrusci licet animosiores re bene gesta facti, tamen insidijs iterum agere moliuntur, sed deprehensæ, in apertum campum prodeunt, & legati copias præmissas fortiter pugnando præualente multitudine fatigant. Dictatur, licet monitus, cunctanter tamen progreditur, quãtum eius militie festinare cupiente; vt scilicet fesso hosti integrum militem, eumque pugnæ auidissimum immittat. Eam procellam fessus hostis non tulit, sed euasit ad castra, ex quibus etiam elapsi plerique. Hoc prælio fractæ iterum Hetruscorum vires, & pacto annui stipendio, & duum mensium frumento, permissum à Dictatore, vt Romam legatos de pace mitterent; Pax negata, induciæ biennij datæ. Dictator triomphans in vrbem redijt. Notatur triumphus apud Sigon. anno 452. 10. Cal. Decembr.

Dictatoris ex insidiis ... victoria.

Et triumphus.

ANNVS MVNDI 3754. SEXTAE ÆTAtis 238. Imp. Græcorum, & Seleuci 12. Ptolemæi Lagidæ 25. Simonis Pontificis 1. Olympiad. CXX. an 1. Archonte Hegemacho. Vrbis Conditæ 453. Coss. M. Valerio Coruino V. & Apuleio Pansa.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 299.

INITIO huius Olympiadis, quæ vigesima supra centesimam numeratur, habuitq; Olympionicam Pythagoram quendam Magnesium: nouum quoque Pontificem Hierosolymis habuit. Hoc itaq; anno Simonem Iudæorũ Pontif. Max. Oniæ filium ponimus, Eusebium secuti: cui, inquit, cognomẽtum Iusti fuit, propter sollicitam in Deũ religionem, & in ciues suos pronam clementiam: a quæ verba fideliter sunt ex Iosepho deprompta. Apud eum tamen ita legimus ex interpretatione Gelenij, Onia pontifice defuncto, filius ei Simon successit, Iustus cognominatus, quod & Deum pie coleret, & eius summa poneretur beneuolentia. Coruinum autem & Pansam Consules, quamuis dissentiente Liuio, suggerunt ijdem, quos pro geminis Dictatoribus suggessimus. Et quidem Coruinum siue Coruum V. vt anno sequenti sextum Consulatum suffectus gessit, vt ijdem consentiunt. — I. *Nouus Olympias, nouusq; Pontifex.*

a ... τῆς ... φυλῆς ...

II. *Arcesilaus Philosophus.*

CIRCA hanc Olympiadem floruisse perhibetur Arcesilaus Philosophus, apud Laertium ex Apollodoro in Chronicis; homo, si Laertiũ audimus, impurissimus, atq; impudentissimus, vt qui cum scortis congrederetur palã, & in pueriles delicias maxime pronus esset: vnde illum Aristo Chius Stoicus φθορέα τῶν νέων, καὶ κιναιδολόγον, καὶ θρασὺν appellabat. Primus dicitur mediam inuenisse Academiã, & in vtramque partem disserendo disputasse: eius in pauperes liberalitas egregia, & à fastu aliena commendatur. Eumenem coluit è ducibus Alexandri, Antigonum non coluit, neque aulicam politicamue vitam. Obijt vt Hermippus ait, cum merum immodicè hausisset, ac procidisset anno ætatis septuagesimo quinto. Qualis erat obsecro iuuentus, reliquusque populus sub talibus magistris! Vix enim vllum apud Laertium inuenias, non istis flagitijs solidum, ac propudiose inquinatum.

III. *Aduersa Demetrij. ... Seleucum.*

INTEREA Demetrius exclusus Athenis magno animi mœrore afficiebatur: præsertim quod exemplum Athenarum secuti plerique in Græcia, præsidia eius eiciebant, quæ ad eius hostes Cassandrum ac Lysimachum deficiebant. At Demetrius relicto in Græcia Pyrrho, cursum in Chersonesum intendit, vbi vice versa vastans Lysimachi ditionem, præda ditabat, ac retinebat copias suas; cũ hominem insperata lux misericè recreauit. Nam breui post ait Plutarch. petijt per legatos Seleucus dari sibi coniugẽ Demetrij & Philæ filiam Stratonicem. Erat quidem ei iã ex Apama Perside Antiochus filius, sed partes suas sufficere vel pluribus successoribus, & illius necessitudinem

postulare

postulare arbitrabatur. Quandoquidem Lysimachū quoque videbat ex Ptolemæi filiabus, vnam sibi, filio alteram in matrimonium assumere. Ita Plutarchus in Demetrio. Sic erat principes in æmulos quisq; suos intenti, vt se vnius eorum affinitatibus roborare nitebatur, ita alter vice versa res suas stabiliebat, & connubijs quasi vinculis complectebatur, quos idoneos arbitrabatur ad fulciendam infirmitatem suam: vt quoddam tenim quasi æquilibrium constitueretur, & neutra pars nimium erigeretur ac præualeret.

IV. Ergo Seleucus, quamuis in Asia superiorum prouinciarum dominatu esset valde potens, veritus tamen ne Lysimachus Ptolemæo coniunctus in eam euaderent potentiam, vt armis animisq; coniunctis, multum sibi negotij facesserent, Demetrium quamuis afflictum deiectum, ac sibi adiungere statuit. Quam ille affinitatem quasi insperatā salutem, libenter amplexus est, assumptaq; puella cum tota classe nauigauit in Syriam: & in trāsitu in Quindam Ciliciæ profectus, in qua regij thesauri pridem custodiebantur, mille & ducenta talenta quæ reperit, obiter exportauit. Mox ei Seleucus ad Orossum obuiam venit, vbi se mutuo amice ac beneuole acceperunt, incustoditi ambo atq; inermes, qui ad eam diem infestis inter se armis animisque pugnarant. Postquam aliquot feriati sunt dies, Seleucus ducta secum Stratonice, magna cum pompa Antiochiam perreait. At Demetrius Ciliciam occupauit, aut amissam potius recepit, quam Plistarchus Cassandri frater tenebat, extra ordinem sibi à regibus donatam, postquam eum Antigono debellatum est, vxoremq; Philam ad Cassandrum misit, quæ id factum purgaret.

V. Interea Deidamia ad Demetrium ex Græcia nauigauit, cumque non diu apud eum fuisset, morbo extincta est: moxq; Seleucus nouas nuptias socero suo cōciliauit. Ptolemaidem enim Ptolemæi Lagi sororem in Deidamiæ locū suffecit. Sed mox Seleucus siue huius officij, siue illius affinitatis mercedem pro certa pecunia postulauit à Demetrio Ciliciam: quam cum hic recusaret, cum stomacho Sidonem ac Tyrum poposcit: quas ille quoque intrepide negauit, affirmans se in animum non inducturum Seleuci affinitatem mercede amplecti: itaq; ijs vrbibus præsidio firmatis, nauigauit in Græciam. Violenter vtiq; atq; auare visus est agere Seleucus, qui cum in sua haberet potestate quidquid inter Indiam ac mare Syriæ interiacet, adeo tamen esset inops, atq; appetens, vt duorum causa oppidorum socerum suum, fortunæ casibus afflictum agitaret, vt notauit Plutarchus in Demetrio.

VI. Hvivs porro profectionis causa fuit, quod cum accepisset dissentientibus Atheniensibus Lacharem quendam tyrannidem moliri, sperauit repentino incursu vrbe se facile potiturum, & Athenienses vltuturum. Verum cum pelagus magna classe incolumis pertransisset, Atticam præteruehens tempestate iactatus, non exiguum nauium, atq; hominum amisit numerum. Ipse sospes cum euasisset, irrito insultu Athenienses inuasit: vbi nihil profecit, missis certis qui classem denuo cogerent, ipse transijt in Pelopōnesum, & Messenem obsedit: vbi vulneratus magnum vitæ discrimen adijt. Nec plura videntur hoc anno a Demetrio gesta, etsi occupatas Athenas Sigonius tradat: id enim negotium operosius fuit, quam vt huius anni angustijs coarctari possit, vt sequens annus docebit.

VII. Hic autem M. Valerium habuit non Maximum, vt diximus, sed Coruinum, factum ex Dictatore Consulem, & quidem neq; petentem, neq; præsentem, cum Appuleio: quibus Coss. satis pacatæ foris res fuere, vt ait Liuius l. 10. Nam Hetruscum aduersæ belli res, & induciæ quietum tenebant, Samnitem multorum annorum cladibus domitum, nondum fœderis noui pœnitebat. Romæ quoq; plebem quietam, & exoneratam deducta in colonias multitudo præstabat, cum mota est quæstio inter Patricios & Plebeios de sacerdotijs cum plebe communicandis. Certamen inierunt C. & Cn. Ogulnij Tribuni plebis, qui rogationem promulgarunt, vt cum 4. augures, totidemq; pontifices ea tempestate essent, placeretq; augeri numerū: quatuor pontifices, quinq; augures, de plebe omnes adlegerentur. Et quamuis totius placeret ceteræ patrib. contra plebem, à qua in omnium honorum contentione victi semper essent, nec plebeiorum adhuc Consulum, Censorum, Dictatorum pœniteret.

VIII. In suadenda tamen lege, inter Appium Claudium, & P. Decium Murem dissensio fuit, illo plebem antiquo more deprimente, hoc vicissim extollente, neganteq; cuiquam indignū videri posse, eis viris quos populus sellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureaque honorauerit, quorum domos spolijs hostium affixis insignes inter alias fecerit, pontificalia atque auguralia signa adijcere. Et inter alia Claudium alloquens Decius, Ne fastidieris, inquit, Appi, nos in sacerdotum numerum accipere, multa nobiscum decora afferimus, imo eadem omnia quæ vos superbos fecerūt. L. Sextius primus de plebe Consul est factus, C. Licinius Stolo primus Mag. eq. C. Martius Rutilius primus & Dictator, & Censor; Q. Publius Philo primus Prætor &c. Denique ingenti consensu accepta lex est, Pontifices è plebe creantur, Suasor in primis legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, qui proximo anno Censor factus est, C. Martius Rutilius, M. Liuius Denter, omnes consulares. Quinq; augures item de plebe, C. Genutius, P. Ælius Petus, M. Minutius Fessus, C. Martius, T. Publilius. Ita octo pōtificum, nouem augurum numerus factus est, vt terni in singulas classes essent Ramnensium, Tatientium, Lucerum, quæ erant antiquæ tribus, siue centuriæ.

ANNVS MVNDI 3755. SEXTAE AETATIS 239. Regni Græcorum & Seleuc. 13. Ptolemæi Lagidæ 26. Simonis Pontif. 2. Olymp. CXX. An. 2. Archonte Euctemone. Vrb. Cond. 454 Coss. M. Fuluio Pœto. T. Manlio Torquato, cui suffectus est M. Valerius Coruus VI.

ANNVS ANTE CHRISTVM 298.

I. Messanem Peloponnesi oppugnabat Demetrius, cum telo ex catapulta in faciem eius, & os per maxillam adacto, in discrimen venit. Vt recolligit se, & oppida aliquot quæ defecerant, recepit, incurrit de integro in Atticam, captaq; Eleusine, & Ramnunte, Atticæ pagis, fines fœdauit, ac naue capta frumento onusta, quod importabatur Athenas, negotiatorem & gubernatorem suspendit: vnde alijs deterritis, pressa est ingenti fame vrbs: præterque famem aliarum rerum difficultate laborabat: quæ satis ostendunt non paucorum dierum, sed multorū mensium hanc obsidionē fuisse. Neq; enim tam opulenta vrbs tam breui tempore commeatu destituta fuisset, quæ apud mercatores, & mediocris fortunæ ciues satis copiosus esse solet. Exiguam populo Atheniensi respirationem centum quinquaginta naues præbuerunt circa Æginā conspectæ, quas Ptolemæus ei subsidio misit. At cum mox multas Demetrius ex Peloponneso, multas ex Cypro accepisset naues, essentq; omnes numero trecentæ, classis Ptolemæi dedit se in fugam, aut se ad Cyprum potius Demetrio eripiendam conuertit, vt mox declarauit euētus, & tyrannus Lachares deserta profugit vrbe. Athenienses vero licet sanxissent pœnam capitalem in eum, qui pacis cum Demetrio, & fœderis fecisset mentionem, protinus tamen proximam portam patefecerunt, legatosque miserunt: non quod quidquam ab eo expectarent clementiæ, sed quia eam legationem desperatio exprimebat.

II. Ingressvs ergo vrbem Demetrius omnes in theatrum coegit, quod armatis circumcinxit: cum superueniēs ipse, quasi Tragœdus terrorem incussisse contentus, vocis contentioni, & verborum amarulentiæ parcens, molliter ac beneuole castigauit eos, atq; in gratiam cum ijs redijt, & singulari lenitatis exemplo, donauit eis centū millia medimnum tritici, magistratusq; præfecit, qui populo maxime grati forent. Quod dum cum varijs acclamationibus acciperet populus, non intellexit eam esse escam, qua deli-

Imperii Græcorum an. 13.

nitus in laqueos se cæteros induceret. Dromoclides orator siue sponte sua, seu potius Demetrij iussu legem promulgauit, vt Demetrio Regi Pyræeum & Munichia traderentur: qua perlata collocauit Demetrius per se præsidium in Musæo quoque, vt scilicet tribus eis locis ciuitatem perfidam haberet in potestate.

III. Spartani bis victi. Lysimachus Asianas urbes capit, Cyprum Ptolemæus. ...p. 187.

REDACTIS in potestatem Athenis, mox appetijt Lacedæmonem: atque rege Archidamo, qui apud Mantineam sibi occurrit, signis collatis fuso, fugatoque, in Laconiam inuasit: atque in ipsius Spartæ conspectu conflixit iterum cum eo, captisque quingentis, ducentis cæsis tantum non videbatur vrbem ad illam vsque memoriam nunquam captam cœpisse: cum tristes eum nuncij alio abstraxerunt, gaudente fortuna alternatim hominem in altum excitare, & ex alto voluci vicissitudine deijcere: Nunciatur enim Lysimachum ei Asianas vrbes abstulisse: Ptolemæum autem Cyprum vna, excepta vrbe Salamina, cepisse, in eaque liberos eius matremque obsessos circumsedere. Anceps vtique fuit quam se primum in partem verteret: expeditionem tamen Asianam in multos annos fuisse dilatam declarauit euentus.

IV. Cassandri mors.

INTEREA Cassander Antipatri filius, qui vbi totam pene Alexandri familiam crudelissime deleuisset, Macedoniæ regnum occuparat, & fere octodecim annis administrarat (nam initium regni eius certum non est) intercute hoc anno perijsse traditur, iuxta Eusebij chronologiã. Accipe rem totam ex Pausaniæ Bœoticis. Restituisse Thebas inquit Cassandrum crediderim Alexandri maxime odio: eius enim domum totam funditus euertere contendit. Nã & Olympiadem Alexandri matrem, ijs Macedonum qui in eam acerrimis flagrabant odijs lapidibus obruendam tradidit, & Alexandri filios Herculem Barsine, Alexandrũ ex Rhoxane susceptos venenis peremit. Neque ipse tamen fortunatus è vita discessit: ex morbo enim aquæ subter cutem fusæ, viuens etiamnum erumpentibus vndique vermibus exhalauit. Hæc ex Pausania.

V. Omnes Cassandri filij & tota familia extincta.

VERVM sicca morte defunctum tyrannum non fera numinis vindicta prosecuta est: quæ gladiũ, quem ille in domini sui immeritam familiam strinxerat, in eius domum conuertit. Nam è tribus filijs, quos post se reliquit, Philippus primogenitus mox tabe interijt. Antipater secũdogenitus matrem Thessalonicam, quæ fratri præ se fauere videbatur, propria manu obtruncauit, qui & ipse mox à Lysimacho socero interficitur. Supererat 3. Alexãder, qui matris cædem vindicaturus Demetrium aduocat, sed eum dum parat interficere, præuentus regno vitaque spoliatur: sicque intra annos 4. scelerati hominis familia deleta est. Iustinus sub init. l. 16. ait Lysimachum veritum aduentum Demetrij, persuasisse genero suo Antipatro, vt mallet cum fratre redire in gratiam, quam paternum hostem in Macedoniam admittere: inchoatam autem inter fratres reconciliationem eum præsensisset Demetrius, Alexandrum per insidias interfecisse. Sed hæc obiter hoc loco dicta, suis temporibus iteranda erunt.

VI. Romani Nequinum oppidum per cuniculum capiunt.

APPVLEIVS porro Consul in Vmbria Nequinum oppidum circumsederat, locum arduum, & ex vna parte præcipitem, qui nec vi, nec munimento capi poterat. Itaque infectam rem noui Consules accepere: vbi cum segni obsidione tempus tereretur, duo ex oppidanis, quorum erant ædificia iuncta muro, specu ad stationes Romanas itinere occulto peruenerunt, inde ad Cõsulem, is erat M. Fuluius Pætus, siue Pætinus, deducti, præsidium armatũ se intra mœnia accepturos confirmant. Nec aspernanda res visa, nec incaute credenda, cum altero eorum, nam alter obses retentus, duo exploratores per cuniculum missi: per quos satis comperta re, trecenti armati, transfuga duce in vrbem ingressi, nocte portam, quæ subterraneo isti cuniculo proxima erat, cepere: qua refracta Cõsul, exercitusque Romanus, sine certamine vrbem inuasere: sed & triumphantes, septimo Calend. Octobris, Romam redijsse Liuio tacente lapides Capitolini loquuntur. Eo Romani Coloniam aduersus Vmbros misere, quæ Narnia à flumine appellata est.

VII. Consul Manlius ab equo prolapsus moritur.

T. MANLIO Coss. Hetruria sorte obuenit, qui vix dum ingressus hostium fines, cum exerceretur inter equites, ab rapido cursu circumagendo equo effusus, extemplo prope expirauit, tertius à casu dies mortem Consuli attulit. Quo velut omine belli accepto, deos pro se bellum commisisse Hetrusci memorantes, animos sustulere. Romæ tristis is nuncius fuit, tum viri desiderio, tum temporis incommoditate. Nam Hetruscis Galli iuncti ferebantur. Et re vera in Hetruscos illi inuaserant, sed pecunia victi, se belli socios pro hostibus fore spoponderunt, inde promissione, maligna interpretatione elusa, cum Hetrusca pecunia domum rediere. Ita quidem Liuius. At Polyb. l. 2. vbi plures Gallorum in Romanos irruptiones enumerat, hanc 30. an. post pacem ab eis cum Romanis initam dicit, & iccirco hic annus 30. numeratur ab anno 424. quo timor Gallici belli potius, quam bellum fuit: vtrobique nouus interpres tardior tribus annis est in sua Polybiana chronologia. Verum Polybius an Gallos secum in expeditionem hanc transalpinos, à quibus vexabantur armis, muneribus allectos adduxisse, & cum eis per Hetruscorum fines, qui & ipsi expeditionis participes erant, impressione facta, prædam quidẽ magnam auertisse, & Romanis finibus incolumes excessisse: verum in patriam vbi redijssent, mutua cupiditate rerum captarum impulsos ad seditionem, & prædæ & exercitus sui bonam partem amisisse. Sic Polyb. nec facile dixerim vter maiorem mereatur fidem, id lectoris eruditi iudicium esto.

Hetrusci à Gallis.

VIII. Sextus Valerij Coruini consulatum.

ROMAM nihilominus metus occupauit, vt autor est Liuius, iussurtque erant patres, vt M. Valerius Coruus Dictator diceretur, sed consentientibus omnibus centurijs, Cõsul in locum demortui suffectus est, qui sextus atque vltimus eius consulatus fuit. Sex eius consulatus memorat Cicero Catone maiore. M. quidem Valerium Coruinum accepimus ad centesimum annum vitam perduxisse, cum esset exacta iam ætate in agris, eosque coleret: cuius inter primum & sextum consulatum sex & quadraginta anni interfuerunt. Ita quantum spatium ætatis maiores ad senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursus honorum fuit. Eadem habet fere totidem verbis Plin. additque in sella curuli semel ac vicies sedisse, quoties nemo alius, id est, vicies ac semel curulem gessisse magistratum. Plutarchus in Mario quoque tantum & 40. primum inter & vltimum consulatum interijcit. Valerius autem Maximus ann. 47. qui vtique proxime omnium ad veritatem accessit.

l. 7. c. 48.

l. 8. c. 14.

IX. Ratio temporum circa eius consulatum.

NAM si, vt constat, anno ab vrb. cond. 405. consul fuit cum M. Popilio Lenate, certe vsque ad 454. qui nunc agitur, 48. anni numerantur, etiam non computatis extremis. Deinde quod Valer. eum scribit tertium ac vigesimum ann. ingressum, consulem factum esse, idque Liuius quoque l. 7. tradit, qui & adolescentem vocat, dubium reddit vitæ Coruini diuturnitas. Nam si centesimum annum attigit, 28. annos sine consulari magistratu egerit, etsi viribus mentis ac corporis valens, quod videtur postulare, vt grandiorem natu factum consulem primum suspicemur. Verum nihil affirmarem, nisi animaduerterem nuntemere virum eruditum, & diligentem Cuspinianum suspicari eum decem ab hinc annis fuisse Consulem cum Noctua, & pro 46. annis 56. esse legendum: sic autem dicendum esset hunc consulatum, in quo suffectus est, non esse numerandum: & certe initium senectutis, de quo loquitur M. Tullius, rectius in quinquagesimum sextum annum quadrabit, quam in quadragesimum sextum.

An. 23. anno primum consul fuerit.

X. Etruscorum bellum sine pugna confectum.

AVENTVS noui, eiusdemque veterani Consulis Hetruscos compressit, adeo vt nemo extra munimenta egredi auderet: nec vlla aut agrorum vastatione, aut villarum incendio elici possent ad pugnam. Verum dum hoc bellum segnius geritur, bellum à Samnitibus renouari, se ad illud inuitari, Picentes noui socij nunciant. Itaque magna pars curiæ ab Hetruscis ad Samnites versa est, contra quos bellum anno proximo redintegratum est. Liuius lib. 10.

ANNVS MVNDI 3756. SEXTAE AETAtis 24. Imp. Græcorum, & Seleuci. 14 Ptolemæi Lagi 2. Simonis Pont. 3. Olymp. CXX. An. 3. Archont. Mnesidemo. Vrbis Cond. 455. Coss. L. Cornelio Scipione, & Cn. Fuluio Max. Centumalo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 297.

CASSANDER mortuo successit in regno Macedoniæ Philippus filiorum eius natu maximus, qui haud diu tenuit regnum Macedonum, vt ait Plutarchus in Demetrio, & Iustinus lib. 16. vt propterea Cassandri regis, filijque eius Philippi continuas mortes appellet, quæ causa fuit, vt eum Eusebius in chronico prætermiserit. Thessalonice Regina, ait Iustinus, vxor Cassandri non magno post tempore, ab Antipatro filio, cum vitam etiam per vbera materna deprecaretur, occiditur. Causa parricidij fuit, quod post mortem mariti in diuisione regni inter fratres propensior fuisse in Alexand. videbatur, quod facinus eo grauius omnibus visum est, quod nullū maternæ fraudis vestigium fuit. Quamquam in parricidio nulla satis iusta causa ad sceleris patrocinia prætexi potest. Ita Iustin. & post eam Paulus Orosius. Sed cum Antipater etiam fratrem Alexandrum regno pellere conatetur, is belli socios euocauit ex Epiro Pyrrhum, ex Peloponeso Demetrium, vt & maternam cædem vlcisceretur, & regnum suum conseruaret quo tamen eum spoliare vterque vehementer ambiebat. Pyrrhus, vt inquit Plutarchus, maturauit venire, at Demetrius alijs rebus occupatus, tardius venit. Rem autem ab Alexandro contra Antipatrum fratrem, auxilio Pyrrhi gestam, in annum sequentem cum Sigonio differemus.

II. Samnites ad Romanos bellum gerunt. PICENTES imminentis belli à Samnitibus noncij fuerant, quo tam pressi Lucani Romam querelas deferunt ad nouos Coss. quia nequiuerint se conditionibus pellicere ad societatem armorum, Samnites infesto exercitu ingressos, fines suos vastare, belloque ad bellum cogere: omnia tamen malle perpeti, quam deinceps violare Romanos. Itaque orare patres, vt & Lucanos in fidem accipiant, & vim, atque iniuriam ab se Samnitium arceant: & in fidei pignus etiam obsides offerunt. Sic Liuius. Sed hæc explicatius, & fortassis etiam verius habet Dionys. Halycar. in excerptis legation. Et ait ille quidem bellum occasione Lucanorum à Romanis contra Samnites esse susceptum, non tamen Samnites priores aggredi voluisse Romanos, aut contra eosdem Lucanos conatos compellere.

III. Ex Dionys. Halicar. bel- li occa- sio. AIT ergo bellum Samniticum denuo hac occasione excitatum, quod Samnites aduersus Lucanos gentem finitimam dudum arma sumpserant, vetere quadam simultate impulsi. Id bellum cum Lucani ferre non possent, sed omnibus prælijs inferiores discederent, & multis iam locis amissis, de reliqua etiam prouincia sua periclitarentur, Romam ad opem implorandam confugisse: & quia olim fidem fefellerant (id factum ante ann. 28. vrb. cond. 427.) ex vnaquaque ciuitate nobilissimos pueros cum legatis obsides misisse: Senatum accipiendos obsides, & iungenda in cum Lucanis amicitiam decreuisse, idque populo probatum esse.

Romani Samnites monent. Pacto cum Lucanis per legatos fœdere, legat Senatus viros ætate, atque honore præstantes, qui Samnitum consilium adeunt, Samnitibus significant Lucanos amicos ac socios esse populi Rom. roganiq; vt eum ademptum Lucanis agrum restituant, tum nihil amplius hostile in eos admittant.

IV. Samnites superbè agunt. QVIBVS auditis indignari Samnites, ac negare ea conditione pacem à se cum Romanis initam, vt eorum iniussu nemini lice ret, vel hostem, vel amicum docere: deinde fœdus cum Lucanis non antiquum esse, sed recens, cum tum Samnitium hostes essent, atque ita nec iustum, nec decens in soluendis fœderis prætextum à Romanis quæri. Cum vice versa Romani legati superbe à Samnitibus debellum in Romanos decretum ac paratum est. Hæc fere Halicarnasseus in reliquijs amissi operis, & quantouis auro redimendis vbi etiam addit speciosam Samnitici belli causam fuisse Lucanorum protectionem, qui ad ipsos confugissent, occultam vero, & quæ amicitiam dirimeret eligebat, fuisse Samnitium crescentem in dies potentiam, quæ subactis Lucanis, aliisq; deinceps, Romanos etiam ipsos subiugare possent. Sed redeamus ad Liuium, qui mauult semper belli iustitiam Romanis adscribere.

V. Duo bella Hetruriam & Samnium. Dvo ergo conscripti sunt exercitus, Scipioni Hetruria, Fuluio Samnites obuenerunt, diuersique ad suum quisq; bellum proficiscuntur. Verum Scipioni segne bellum, & simile prioris anni expectanti, hostes ad Volaterras occurrerunt: vbi maioris partis diei pugnam, incertamq; victoriam, nox diremit, atq; patefecit. Hostis quippe intempesta nocte castris desertis, discedens victum sese confessus est.

Fuluius autem in Samnio claram de Samnitibus ad Bouianum victoriam retulit, & aliquot vi captis oppidis Romæ triumphauit Idib. Nouemb. vt habetur in Fastis, vbi tamen etiam de Hetruscis triumphasse legitur, contra quos non ipse, sed Scipio eius Collega pugnarat.

ANNVS MVNDI 3757. SEXTÆ ÆTAtis 241. Regni Græcorum & Seleuci. 15. Ptolemæi Lagidæ 28. Simonis Pont. 4. Olymp. CXX An. 4. Archonte Antiphade. Vrb. Cond. 456. Coss. Q. Fabio Maximo IV. P. Decio Mure III.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 296.

I. Fuit Lysim. dat vte- reges in sua portionem eucat. CERTABANT inter se odiis, armisque Antipater & Alexander fratres, Cassandri filii, quorum ille Lysimachum Thraciæ regem, eundemque socerum sibi babebat fauentem: hic autem Pyrrhum Epirotarum regem, atque Demetrium. Verum Lysimachus, atque Demetrius aliis occupati negotiis, suis clientibus mature adesse non potuerunt. Affuit atque occurrit Alexandro Pyrrhus, eiusq; ope rem contra fratrem ipsius Antipatrum bene gessit, eique nonnullas Macedoniæ vrbes eripuit. Sui autem auxilii mercedem postulauit Nymphæam regionem Macedoniæ maritimam: atque ex prouinciis adiectis Ambraciam, Acarnaniam, Amphilochiam. Cedente his adolescente, tenuit ea sibi, & præsidiis firmauit, reliqua quę detraxit Antipatro, parauit illi.

II. Lysimachi fraus pro Antipatro motum. LYSIMACHVS autem qui genero opem armis ferre non poterat, fraude Pyrrhum ab Alexandro auertere conatus est. Cum enim sciret Pyrrhum omnia Ptolemæo Lagi gratificaturum (eum quippe parentis loco habebat, propter vxorem Antigonem, filiam Berenices vxoris Ptolemæi) literas adulterinas Ptolemæi nomine ad Pyrrhum misit, quibus ei auctor erat expeditionem in Antipatrum omittendi, mercede ab eo accepta trecentorum talentorum. Sed fraudem Pyrrhus agnouit, quod epistola solita consuetam salutationem non ostenderet, Pater filio S. D. sed Rex Ptolemæus Regi Pyrrho. Nihilominus fœdus erat ruiturus, sed ostento superueniente arietis sponte mortui, pacem diremit. Hæc ex Plutarcho in Pyrrho. Iustinus addit, vt ante dixi, Lysimachum vetentem aduentum Demetrii, persuasisse genero suo Antipatro, vt mallet cum fratre in gratiam redire, quam paternum hostem in Macedoniā admitti: verum inchoatam reconciliationem, Demetrii aduentus euertit. Cæterum ex eodem Plutarcho, Pausania & Iustino, quos Sigon. Temporar. aliique merito sequuntur, corrigendus est Eusebius in Chron. Greco Latinoque, vbi Antigonum & Alexandrum filios Cassandri ponit, pro Antipatro & Alex. quod miror neq; Pontacum, neq, nostrum Guidonum, neq; emendatorem temporum emendasse.

III. Q. Fabius consul iterum. In comitiis consolatibus, cum fama Hetrusci, Samnitique belli Romæ terrorem attulisset, omnes in Q. Fab.

Mas. primo non petentem, deinde, vt inclinata studia vidit, etiam recusantem conuertit. Sed eum ea modestia populi fauorem augeret, vt ne audiri quidem legem, de iniiciendo iniri Consulatus eiusdem decennio, pateretur (lata fuerat ea lex anno ab Vr. Con. 411. C. Marcio, & Q. Seruilio Hala Coss. sed tatu obseruata fuit.) Illud certe Fabius, cedens populi voluntati petijt, atq; impetrauit, vt eundem Decium Murem Collegam haberet. Recte porro notauit hic Glareanus, obliuione lapsum videri Liuium, in hac lege vsurpanda, cum hic annus xi. esset à quo Fabius Consul fuerat, à 445. videlicet ad 456. consentiente Onuphrio, Pighio, Temporario, & Sigonio, qui Glareanum in Liuianis commentarijs male eo nomine reprehenderat.

IV. QVONIAM vero perferebatur, ab Hetruscis de pace publica agitari consilia, Coss. vterq; in Samnium profecti sunt, Fabius per Sotanum agrum, Decius per Sidicinum: vterque populabundus per hostium graditur fines, sed hostis ad Tifernum occulta in valle latitans deprehensus est, vbi se è loco superiore Romanos ingressos inuasurum sperabat: verum patefactis insidijs ad apertam vim descensum est. Samnites siue quia quidquid erat in tota ditione roboris contraxerant, siue quia de summa rerum pugnabant, siue quia animos aduersus Romanorum superbiam iusta indignatio faciebat, inata ea quæ ex Dionys. anno superiore diximus, tam generosos se in acie præstiterunt, vt quocunque tandem Romanorum conatu, nusquam de gradu suo mouerentur, vt Fabius ad equites mitteret tribunos, vt si quando vnquam equestri ope adiutam Remp. meminissent, eo die anniterentur, & reliquam spem in eorum impetu esse positam: qui tamen irritus fuit. Nam aduersus incitatas turmas stetit immota Samnitum acies, nec parte vlla loco pelli, aut perrumpi potuit.

V. DONEC subtracti quidam è legionibus Romanis occulto circuitu, ex montibus descendere visi sunt, terga hostiū inuasuri, quos cum alterum Consulem esse cum exercitu iactasset Fabius, tantum animi, viriumque additum est Romanis, quantum Samnitibus detractum. Ergo ne fessi obijcerētur integris, passim in fugam dissipati sunt, 3400. cæsi, capti trecenti ferme & triginta, signa militaria tria & viginti capta.

Samnitibus Apuli se ante prælium coniunxissent, ni P. Decius Coss. ijs ad Maleuentum castra obiecisset, extractosque deinde ad certamen fudisset. Vbi duo millia hostium cæsa: sprētoq; mox hoste Decius in Samnium legiones duxit. Ibi duo Consulares exercitus diuersis vagati partibus omnia spatio quinque mensium euastarunt, 40. & quinq; loca in Samnio fuere, in quibus Decij castra fuerunt, alterius Consulis sex & octoginta. Fabius etiam vrbem Cimetram cepit, vbi capta armatorum 2400. cæsi ferme pugnantes ad 430. Inde comitiorum causa Romam profectus est.

VI. MIHI autem fateor permirum videri, post tantam hoc vno anno, vt mittam cæteros factam hominum cædem, tantum captiuorum in vna prouincia numerum, tantam totius agri, ad 130. & amplius loca, Inductam vastitatem, non dicam ad vnum annum, sed ad triginta minimum annos non fuisse debellatum. Certe plerisque locis videmus hostilis vastitatis vestigia, ad integra sæcula remanere, nec populum armatam iuuentutem ad plurimos annos posse sufficere. Hic autem singulis annis Samnites ingentibus affecti cladibus, quotannis, quasi ex inferis rediuiui existerent, in prælio armatas acies proferunt. Proximo enim anno, & alijs deinde consequentibus pugnatur in Samnites, & clades cladibus aggeruntur. Verum de his nos dubitasse contenti, veritatem autori veritatis Deo permittamus.

* * †

ANNVS MVNDI 3758. SEXTÆ ÆTATIS 242. Imperij Græcorum, & Seleuci. 16. Simonis Pontif. 5. Ptolemæi Lagidæ 29. Olymp. CXXI. an. 1. Archonte Nicia. Vrb. Cond. 457. Coss. Appio Claudio Cæco II. Et L. Volumnio Flamma II.

ANNVS ANTE CHRISTVM 295.

TRADIT Eusebius hoc anno ineuntis Olympiad. centesimæ vigesimæ primæ, quæ rursum victorem in stadio celebrant Pythagoram: Demetrium Samaritanorum vrbem vastasse, quam Perdiccas, inquit, construxerat: quæ posterior pars in Græco textu non legitur: ipsius autem rei gestæ historiam nusquam apud Iosephum, aut alibi reperio. Tenuisse hoc tempore Demetrium bonam Syriæ partem argumento est, quod nuper à Seleuco genero stomachabundus discesserat, receptis Tyro & Sydone, quas etiam abiens præsidijs firmauerat. Quoniam vero Syriam nuper Ptolemæus tenuerat, credibile est Samaritas pro eo stare voluisse, & victos à Demetrio fuisse, atq; vastatos. I. Demetrius vastat Samariam.

Inde Demetrius rebus Alexandri compositis, ad eum venit: cuius Alexander potentiam atq; autoritatem veritus (cum exercitu enim aderat) ei ad Dion obuiam processit, atq; illum quidem salutauit, comiterq; accepit, sed res suas negauit iam præsentiam eius requirere. Hinc mutuæ extiterunt suspiciones, quæ proximo anno in Alexandri cædem erupere. Venit ad Alexandrum Cassander.

II. Hoc quoq; anno Q. Fabium Consulem comitia creatura erant, nisi is obnixe restitisset. Id maxime nobilitas vrgebat, & Appius Claud. Consulatus candidatus, cupiēs vtrumque è patritijs creari Consulem. Verum Fabius in sententia perstitit, & Appio datus est collega Volumnius, qui primum cum eo Coss. fuerat. Veteribus nihilominus Coss. imperium in sex menses prorogatum est, quorum Decius in Samnio adhuc restiterat, nec desinebat agros populari, nusquam Samnite ad prohibendum occurrente, donec eum finib. suis pulsum, Hetruriam petere compulit, vbi illi principum Hetruriæ concilium petiere, omnemque mouerunt lapidem, vt viribus omnibus Romani, pro sua ipsorum libertate, armis peterentur. Imperium prorogatum

Interea Decius destitit in Samnio vicatim circumferre bellum, & in præcipua oppida arma conuertens Murgantiam, Romuleam, Ferentinum vi cepit, multisq; hominum millibus cæsis captisque, diripuit, etsi quidam partem gloriæ huius ad Fabium deriuent: alij eam nouorum Consulum, aut etiam vnius Volumnij fuisse dicant, vt est apud Liuium. Decius oppida Samnij expugnat. lib. 10.

III. IN Hetruria interim bellum ingens multis ex gentibus Romanis concitur, autore Gellio Egnatio Samnite: ideoque etsi Volumnius iam in Samnium cum exercitu profectus erat, alterum tamen exercitum cum altero consule Appio in Hetruriam mitti placuit, vt vel præsentia Romani exercitus hostem contineret. Appius ibi rem parum feliciter gerebat, parumq; erat militibus acceptus, togæ scilicet magis, quam sagi peritus. Itaque milites, Appij nomine literas ad Volumnium accersendum misere. Qui cum venisset, mirari Appius, negare à se euocatum, deteriorem in partem aduentum interpretari, hominem à se in prouinciam suam dimittere. Et ille quidem abiturus erat, sed contentiosissima militum postulatione ac vociferatione retentus est, & vna cum Appio fœliciter cum hoste pugnauit, æmulatione socij vtriusq; vim atque Industriam acuente. Appius in ipso prælij aditu templum Bellonæ vouit, eamque victricem agnouit, castra capta direptaque, præda ingens parta, & militi concessa est. Septem millia ac trecenti hostium occisi, bis mille centum & viginti capti. Appius & Volumnius in Hetruria rem bene gerunt.

IV. DVM hæc ab vtroque Consule aguntur in Hetruria, & Fabius Deciusque expleto prorogati imperij tempore Romam reuersi sunt. Samnites Campaniæ agrum populationibus infestant. Dumque Volumnius magnis itineribus redit in Samnium, terrificus rumor prius Romam Samnites Campaniam infestant.

per-

peruenit, qui vetus falsa permissum census iustitium indici, & omnis generis hominum delectum haberi, quasi in Gallico tumultu, coegit, & vero etiam Galli ingenti precio sollicitati ferebantur. At Volumnius vt in Calenum agrum venit, & ipse vidit recentia cladis vestigia: & Caleni narrarunt tantum iam prædæ hostes secum trahere, vt agmē via explicare possent, tanto illos opportuniores plagis ratus Consul, captata matutini temporis, quo agmen cum præda expediebat hostis, commoditate, omnia terrore, fuga, cædibus repleuit. Captiui deficiunt, & Romanis iuncti, in prædones suos arma conuertunt, quæ in sarcinis deligata rapuerant: & memorabili facinore ducem ipsum Egnatiū inuadunt, captumque ad Romanum Consulem rapiunt. Cæsa ad sex millia hostium, duo millia & 500. capti: in eis tribuni militum 4. signa militaria triginta, & quod lætissimum erat, captiuorum recepta 7400. præda ingens sociorum, accitis dominis restituta. Tam læti nuncij Romā delati, Senatum magna parte curæ exonerarunt, & remisso decem & octo dierum iustitio, lætæ supplicationes Consulis nomine decretæ sunt, & de colonijs eo deducendis, quæ præsidio regioni forent deliberatum est. sed grauis, ac multiplicis belli imminentis cura, eam cogitationem disiecit, atque in aliud tempus distulit.

sent matris parricidam (nondum enim erat extinctus, neque haberent præ manibus meliorem, Regem illum Macedonum appellauerunt, receptumq; deduxerunt in Macedoniam, vbi anno sequenti regnare cœpit, vt author est Eusebius. Hæc ex Plutarcho tradimus: Iustinus tamen mutuas insidias non agnoscit: sed totam in Demetrium culpam conijcit, qui veritus fratrum recōciliationem, quæ autho re Lysimacho cœperat coalescere, Alexandrum per insidias interfecerit. Nec admodū probabile est adolescentem pene precario regnantem, (Nam partem vnam regni Antipater, alteram Pyrrhus, tertiam vix ipse retinebat) non maluisse Demetrium potentem seruare amicum, quam imperitu, ac pernicioso conatu velle perdere, præsertim regni finibus iam egressum. Et hæc anno Hebræorum sabbatico 168. gesta sunt.

IV. L. VOLVMNIVS Romam comitiorum caosa reuocatus erat, cum crebræ ab Appio, qui in prouincia cum exercitu restiterat, literæ deferuntur ad Senatum, Hetruriæ bellum ingrauescere, quatuor gentes arma conferre Hetruscos, Samnites, Vmbros, Gallos, castra iam bifariam facta esse, quod tantam multitudinem locus vnus capere non posset. Ergo conuocatum ad comitia populum hortatur Volumnius, vt meminerint se Consules duos aduersus 4. populos deligere, se, nisi confideret eum populi consensu declaratum iri, qui tum primus ductor haberetur, Dictatorem fuisse extemplo dicturum. Nemini dubium erat, quin Q. Fabius omnium consensu destinaretur, cumque & prærogatiæ, & primo vocatæ omnes centuriæ Consulem cum L. Volumnio dicebant. Fabij oratio fuit qualis ante biennū, deinde vt populi consensu vinci se animaduertit, populum exorauit vt consuetum sibi Collegam Decium restimerent. Nec repugnauit Volumnius, qui expertus esset in Appio, quam periculosa esset mutua ducum dissensio. Impetrauit Collegam Fabius, nec Volumnius propterea honore priuatus est, ei quippe in annum hunc imperium prorogatum est.

Hetruriæ bellum ingrauescit.

ANNVS MVNDI 3759. SEXTÆ ÆTATIS 243. Imperij Græcorum & Seleuci Nicanoris 17. Simonis Pont. 6. Ptolemæi Lagidæ 30. Olymp. CXXI. An. 2. Archonte Nicostrato. Vrbis. Cond. 458. Coss. Q. Fabio Max. Rulliano V. P. Decio Mure IV.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 294.

I. SABBATICVM an. 168. Hierosolymis agebant Iudæi, cū interim Macedoniam ambiebat Demetrius, vt exitus ipse patefecit, neque id ignorabat Alexander, qui quem acciuerat ad se, grauiter ferebat præsentem, ac cupiebat vel longe dissitum, vel occisum, & vero etiam destinabat cædi, vt author est Plutarchus in Demetrio, pergentique ad cœnam, cum esset inuitatus ab adolescente Demetrius, indicat non nemo insidias, cædem ei inter pocula parari. Ille nihil attonitus, verum iter suum minus maturans, imperauit ducibus sua vt copias in armis tenerent, comitibusque ac ministris, quotquot eum sequebantur (erant hi longe quam Alexandri plures) vt in triclinium comitarentur se, ibique donec surgeret, remanerent. Hoc veriti Alexandri ministri, non sunt ausi eum aggredi. Demetrius autem simulans corpus suum ad compotationem nō esse cōparatum, cito est digressus. Postridie iussit vasa conclamari, noua negotia sibi oblata dicens: orauitque Alexandrum vt de maturiore abitu ignosceret sibi, alias vbi vacaret, futurum se cum eo diutius. Gauisus est Alexander non inuitum, sed vltro ex ditione sua Demetrium digredi, atque in Thessaliam vsque est eum prosecutus.

Abit Macedonia Demetrius.

II. VT ventum est Larissam, iterum alter alterum, molientes inuicem insidias, inuitauerunt ad conuiuia, quod Alexandrum maxime fecit Demetrio ad cædem opportunū. Nam cum cauere sibi nollet, ne cauere vicissim doceret illum, dum cunctatur efficere ne ille euadat, insidijs, quas machinabatur, est occupatus. Quippe ad cœnam vocatus venit ad Demetriū. Vt hic media cœna surrexit, trepidus Alexāder vna surrexit, & vestigijs eum ad fores secutus est. Vt ergo peruenit Demetrius ad fores, vbi stabant stipatores eius, hoc solum locutus, Cæde sequentem, egressus est, Alexander vero ab ijs est trucidatus, vnaque qui opem ferebant amici eius, quorum vnum dum obtruncarent, dixisse referunt, vno die Demetrium eum anteuertisse.

Iussu Demetrii Alexander trucidatur.

III. TVMVLTVM ea nox, qualem verisimile est, habuit. Vbi diluxit consternatis Macedonibus, & Demetrij formidātibus copias, eos Demetrius aduocatos, nulloque oblato terrore, benigne allocutus est, nec prolixa oratione ad factum purgandum opus fuit. Cum enim Antipatrum odis-

Creatur Rex Macedonum.

V. Q. INDE Fabius V. P. Decius IV. Consulatum ineunt, tribus Consulatibus, Censuraq; collegæ, nec gloria magis rerum, quæ ingens erat, quam concordia inter se clari. In prouincijs tamen accipiendis nonnulli certamen fuisse ferunt. Quod Decius vellet rem de more sorti committi, Fabius extraordinariam, quam Senatus de se fecerat, electionem tueri. Verum cum populi iudicio res permissa esset, non minore populi consensu quam Senatus prouincia Hetruria extra sortem Fabio decreta est. Inde concursus ad eum factus iuniorum, eius auspicijs militare cupientium, e quibus 4. millia peditum duntaxat, equites sexcentos elegit. Cum quibus ad Appij castra, quæ sibi tam insignem rectorem gratulabantur, peruenit, cumque Romam Prætorem remisit. Qui cum Romæ Hetrusci belli terrorem, vt literis ante fecerat, ita verbis augeret, vnumque parem 4. populis esse non posse contenderet, reuocatus est Romam Fabius, vt de re tota re ipse audiretur. Ibi alieno magis timori indulgens, quam suo, aut reipub. periculo, rogauit, si belli sibi adiutorem dari vellent, vt Decium collegam darent. Sin Collega quid aliud mallet, sibi L. Volumnium darent adiutorem. Cumq; omnes omnia Fabij arbitrio permisissent, Decius ei socius, summa omnium gratulatione datus est, Volumnius in Samnium iter fecit.

Et Fabius & Decius designantur.

Ingens Fabij gloria.

Cum Decio Hetruriam adit.

VI. ANTEQVAM Coss. in Hetruriam peruenirent, Senones Galli multitudine ingenti ad Clusium venerunt, vbi L. Scipionem proprætorem, cum vna legione vndiq; circūuentum, oppressere, vt ne nuncius quidem cladis superesset. Nec ante huius cladis fama ad Consules delata est, quam Gallorum equites in conspectu essent ouantes de victoria. Id primum Consules mouit, vt alios duos exercitus Hetruriæ oppositos haud procul vrbe, quibus Cn. Fuluius, & L. Posthumius præerant, vnus in Falisco, alter in agro Vaticano, euocarent ad fines Hetruriæ populandos, vt dum hi ad tuendos fines suos accurrerent, minus hostium simul expugnandum Consulibus relinqueretur. Consilium autem hostibus erat vt ne simul in aciem descenderent, sed Samnitibus Galli iuncti pugnam inirent, inter ipsum autem certamen Hetrusci Vm-

Senones vnā legionem cū Scipione delent.

Coss. hostium copias distrahunt.

brique Romana castra oppugnarent. quæ causa fuit Fabio satagendi per Fuluium, & Posthumium, eos à se inuicem distrahendi. Idq; ex sententia successit. institere inde Coss. vt ijs absentibus pugnaretur.

VII. Post velitationes aliquot, tertia die eum omnibus copijs in campum descensum est. Dextro cornu Galli, Sinistro Samnites constiterunt. Primo concursu adeo æquis viribus gesta res est, vt si affuissent Hetrusci, & Vmbri, aut in acie, aut in castris, quocunque se inclinassent, accipienda clades fuerit. Romani apud Fabium arcebant magis, quam inferebant pugnam, vt fatigatos facilius prope recentes sternerent. Quia ita persuasum erat duci, Samnites & Gallos primo impetu feroces esse, quos sustinere satis sit; longiori certamine sensim residere Samnitium animos, (& cui non mortalium hominum?) Gallorum quidem etiam corpora intolerantissima laboris atque æstus fuere, primaque eorum prælia plusquam virorum, postrema minus quam fœminæ esse. Ita Liuius, quæ inepte quis, & præter mentem autoris, retulerit ad eos, qui nunc Galli, siue Franci appellantur. Nam Senones illi Galli, Itali omnino sunt, quos Strabo circa Flaminiam, Polybius in Piceno collocat.

VIII. Decivs autem quidquid virium habuit primo certamine effudit, cum pedestri pugnæ, equestrem substituit, contendens vt ab læuo cornu, in quo ipse pugnabat, victoria inciperet. Iamque bis Gallicum equitatum auerterat, cum è curribus pugnantes hostes superfusi, insolito fragore ac tumultu Romanorum equos conterruere. Ita victorem iam equitatum velut lymphaticus pauor dissipat, sternit inde ruentes equos, virosq; improuida fuga: simulque hostis acrius territis fugientibusque instabat. Cum Decius exemplum patris secutus, se, hostesque dijs manibus, M. Liuio pontifice præeunte deuouit. Sicque in confertissimam Gallorum coniecit aciem, vbi telis infestis interfectus est. Idq; quarto eius Consulatu contigisse scribit Cic. in Catone maiore. Hic terrorem diuinitus iniectum, ac stuporem hostibus, tradit Liuius.

IX. Inde Fabius, qui cunctando extraxerat diem, acrius instare hosti cœpit, dum interim præfectos equitum ad latus Samnitum circumducere alas iussit, & in transuersos quanto maximo possent impetu transcurrere. Nec sustinuere Samnites impetum, qui præter ipsam Gallorum aciem, relictis in dimicatione socijs, ad castra effuso cursu ferrentur. Interea Galli, ait Liuius, testudine facta conferti stabant, (quorum tamen postrema prælia minus quam fœminarum esse dicebat) sed neque ij adhuc victi, donec à tergo circumuenti, & templum à Fabio Ioui victori votum est. Cæsa eo die hostium 25. millia, 8. capta. Nec incruenta victoria fuit, ex P. Decij exercitu cæsa 7000. ex Fabij 1200. spolia hostium in aceruum congesta, Ioui victori cremata sunt, Consulis corpus postridie inuentum, omni honore, laudibusq; celebratum est. Fabius relicto in Hetruria Deciano exercitu, suis legionibus deductis ad vrbem, de Gallis, Hetruscis, ac Samnitibus triumphauit, milites donis affecti.

X. Polyb. l. 2. hunc annum quartum numerat à proxima cum Hetruscis expeditione, atque in agro Camertiorum (Liuius Clusinos vocat) cum Romanis acie dimicasse, & magnam eorum cædem fecisse. Romanos vero clade accepta vehementius irritatos, paucis diebus interiectis copias eduxisse, tandemque omnibus legionibus in agro Sentinati inito prælio, partem maximam illorum concidisse, reliquos effusa fuga in sua quemque compulisse. Hæc nouus interpres in annum vrbis 459. retulit, qui est tantum 458. nec ann. ille 459. respondet Archonti Nicostrato, nec an. 2 Olymp. 121. Fuit etiam hic annus victoribus pestilentia grauis, vt fatetur Liuius. Orosius autem hanc cruentam, inquit, tristemque victoriam pestilentia ciuitatis onerauit, & triumphales pompas obuiæ mortuorum exequiæ polluerunt. Nec erat cui de triumpho gaudium suaderetur, cum tota ciuitas aut ægris suspiraret, aut mortuis.

XI. His rebus ita gestis nondum in Samnio, aut Hetruria pax erat. Nam Perusinis autoribus, post deductum à Consule exercitum, rebellatum fuerat, & Samnites in agrum Romanum prædatum descendere, Fabius 4. millia & quingentos Perusinorum occidit, cepit ad 1740. qui redempti sunt, præda militi concessa.

Contra Samnites Appius ac Volumnius infestissimis animis pugnauere, hinc ira stimulante aduersus toties rebellantes, illinc ab vltima iam spe dimicantibus. Cæsa ergo Samnitium 16300. capta vero 2700. è Romano exercitu 2700. occisi. Nec tamen in tot cædibus, & tot annorum bellis prope semper aduersis, abstinere bello poterant: adeo ne infeliciter quidem defensæ libertatis tædebat, & vinci malebant, quam non tentare victoriam, vt ait hoc loco Liuius. Cæterum quod hunc ann. 6. & quadragesimum numerat à M. Valerio Coru. & A. Cornel. Cosso Coss. qui primi Samnio arma intulerunt, aperte constat eum annos tres, 420. 444. & 452. quos ex tabulis capitolinis, cum Sigonio, Onuphrio, Stephano Pighio, alijsq; interiecimus, non agnouisse. Cuspin. etiam hoc loco fatetur Liuium 45. tantum Consulatus habere. Cum autem illi Coss. fuerint an. 410. nō duodecimo, vt Glareanus putat, certe ad hunc vsque ann. non 46. sed 48. numerantur. Sigonius quoq; in Fastis agnoscit Liuium ab hac supputatione discedere, etsi aliter in suis in Liuium scholijs. Sed de his satis.

ANNVS MVNDI 3760. SEXTAE AETATIS 244. Imp. Græcorum, & Seleuci. 18. Simonis Pontif. 7. Ptolemæi Lagidæ 31. Olymp. CXXI. An. 3. Olympiodoro Archonte. Vrb. Cond. 459. Coss. L. Posthumio Megillo, & M. Attilio Regulo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 293.

I. Demetrivs extincto Alexandro hoc anno regnare cœpit in Macedonia, vt Eusebio placet, licet adhuc Antipater viueret, sub cura Lysimachi, distulisse porro videtur in hunc annum Demetrius, ne præpropera Regni Macedonici occupatio, ambitiosam in Alexandrum crudelitatem, & perfidiosa auxilia patefaceret.

Cum ergo in Macedoniam ab Alexandri cæde cum eius comitibus reuertisset, non abhorruerunt qui domi erant ab hac mutatione Macedones, memores semper Cassandri scelerum, quæ in Alexandrum magnum defunctum admiserat, & proinde liberis eius infesti. Quod si qua etiam memoria veteris Antipatri superesset, hæc quoque Demetrio fauebat, quod Philam eius filiam in matrimonio haberet, atque ex illa filium Antigonum Gonatam, regni successorem iam adultum, qui castra patris sequebatur. Hæc fere Plutarch. in Demetr. nec admodum diuersa Iustin. lib. 16.

II. Hoc rerum secundarum cursu Demetrius accipit liberos suos, & vxorem, quos Ptolemæus expugnata Salamina Cypri comprehenderat, ab eo cum muneribus honoribusque dimissos, parem scilicet reddens gratiam Demetrio, quam ab eo multos ante annos acceperat. Affertur etiam filiam eius Stratonicem, quam Seleuco in matrimonium dederat, Antiocho Seleuci filio nupsisse, ac superiorum prouinciarum renunciatam reginam. Seleucus enim filio suo eam perdite amanti cesserat, arte Erasistrati medici, quam historiam fuse in Demetrio narrat Plutarchus. Qui deinceps refert Demetrium vindicata Macedonia, etiam Thessalia potitum: cumq; magna ex parte Peloponesum, Megaram, atq; Athenas teneret, bellum mouisse Bœotijs, & pacem cum eis æquis conditionibus confecisse, quæ tamen non diuturna fuit: eorum defectionem Sigonius in annum seq. refert.

III. Samnivm ambobus Coss. decreta est prouincia, quia fama erat tres scriptos hostium exercitus, vno Hetruriam, altero Campaniæ populationem repeti, tertium tuendis finibus parari. Et quoniam Posthumio in aduersa valetudo Romæ tenuit, Attilius exemplo profectus, obuios habuit Samnites, in Samnij finibus, vt vterque exercitus vlm alterius à suis finibus propulsaret. Cum castra castris collata

essent,

essent, Samnites audaci facinus densa nebula tecti aggressi sunt. Hac enim velut latebra solidiarum fieri, viadum satis certa luce, & eam ipsam premente caligine, in castra necopinati perueniunt, militem segniter agentem vigilias opprimunt. Quæstorium capiunt, Quæstorem Opimium Pansam occidunt, & antequam satis parati essent ad repugnandum Romani, vel in ipso tumultuario conflictu, ad 230. de suis amiserunt, plures etiam de Samnitibus desiderati dicuntur.

IV. *Bellum a Samnitibus Posthumium.* Ea fama L. Posthumium vixdum validum coegit ex vrbe proficisci, & Soram cum exercitu, indeque in Samnium ad castra Collegæ pertexit. Samnites qui gemino exercitui se impares agnoscebant, in munitas vrbes receperant se. Quas Posthumius insecutus, Milioniam, post diuturnam oppugnationem, occupat, in ea 4. ipsas horas pugnat, Samnitum 3200. cædit, cap. 4200. præter prædam aliam. Ferentinum noctu à ciuibus desertum, sicut & pleræque aliæ vrbes, quibus Consul sine pugna potitus est.

Anceps Attilij prælium. Alteri porro Consuli M. Atilio nequaquam tam facile bellum fuit. Nam ad Luceriæ fines cum ei Samnites occurrissent, atrox prælium atque anceps fuit, Romanique vulneribus animisque fracti, pleni luctu in castris victos se ferebant: quod si tum superuenisset hostis, facile totum exercitum deleturus videbatur. Minus cladis cæterum non plus animorum apud hostes erat, & prima luce abire sine certamine cupiebant, sed eam cepere viam, qua ad Romanorum castra inuadenda ferri videri poterant.

V. *Coacta pugna, & insperata victoria.* Hic Attilius militem arma capere cunctantem increpat, hostem iam imminere castris, eis nisi victoriam pugnando amplectantur, aut mortem aut seruitutem patiendam. Illi negant quidquam sibi virium, aut sanguinis superesse, hesterna pugna esse confectos. Donec nec tantum profecit vrgendo, ac vociferando Consul, vt legati, tribuni, ductores ordinum, & cum ijs magna pars equitum, peditumque arma corriperet: at neque viriliter neque animose, sed mœsti ac prope victi procedunt aduersus hostē. Samnites autem rati necessitatem sibi pugnæ à Romanis afferri, ad eam se comparant: neutris tamen erat animus ad pugnandum, diuersique, atque intacti abijssent, si alter alterius nosset animos. Denique paulum à Consule irritata pugna est, sed cam mox fuga Romanorum subsecuta est: & Samnites terga cædebant. Cum Attilius Ioui Statori, Romuli exemplo ædem vouet, & simul cædem suis in castra tendentibus minitans, & fugientibus equites opponens, qui aut redintegrare pugnam cogerent, aut suorum facto perire, eos conuersa facie in hostem remittit.

Ioui Statori ædes vota an. mu. 3760. Liu. 4.

VI. *Quanta vtrinque ex victoria damna.* Omnes ergo annisi ad restituendam pugnam, facile Samnitem non nimis auidum pugnæ superauere, dum à fronte pedites, à tergo equites circumuecti medios vndiq; cædunt. Captiuorum numerus fuit 7300. qui omnes nudi sub iugum missi, cæsos retulere ad 4800. Ne Romanis quidem læta victoria fuit, amissi bidno 7300. Ergo Romæ triumphū petēti negatus est, etsi Romam venienti altera ei de Samnitibus Interamnæ coloniæ prædatoribus victoria contigisset. Consul alter Posthumius, quia in Samnitibus materia belli deerat, in Hetruriam traducto exercitu rem bene gessit, multa hominum millia partim cecidit, partim cepit: tres validissimæ vrbes Hetruriæ capita, Volsinij, Perusia, Arretium pacem petiere, inducias in 40. annos impetrauere, mulcta in singulas ciuitates imposita. Quas ob res cum Consul triumphum à Senatu peteret, nec impetraret, siue quod tardius ex vrbe exisset, siue quod iniussu Senatus è Samnio in Hetruriam transisset, ad solatium etiam Collegæ inæquata repulsa, ad populum confugit, & auxilio trium tribunorum plebis, aduersus intercessionem 7. tribunorum, & consensum Senatus, diem populo celebrante, triumphauit. Hoc anno inchoatam Romæ pestilentiam, quæ triennio continuo durauit, autor est Valer. Maximus, quæ aduentu Æsculapij sedata dicitur, anno ab V.C. 461.

Attilio negatus triumphus.

Quod Posthumius agro a populo acceptum.

ANNVS MVNDI 3761. SEXTÆ ÆTATIS 245. Imperij Græcorum, & Seleuci 29. Simonis Pontif. 8. Ptolemæi Lagidæ 32. Olymp. CXXI. an. 4. Archonte Philippo. Vrb. Cond. 460. Coss. L. Papyrio Cursore, & Sp. Caruilio Maximo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 292.

I. *Archontes desinunt.* Multos deinceps annos prætoribus Athenienſibus vacuos, imo omnes perpaucis exceptis habebimus, quoniam iamdudum nos Diodorus Siculus deseruit, & hunc Philippum vltimum suggerit Dinarchus Halycarnassæi, vbi dicitur sub hoc Archonte reditum datum esse à Demetrio, & alijs exulibus, & Dinarcho oratori septuagesimum tum annum agenti. Cum autem ibi catalogū Prætorum 68. duntaxat contexuerit, perspicuum est duos casu aliquo excidisse, quos ex Diodoro suppleuimus.

Res Thebis a Spartanis & Demetrio gesta. Hoc anno Cleonymus Lacon Acrotati Regis Spartanorum frater, & Arei regis patruus, Thebas cum exercitu intrauit, Bœotiorum animos ad defectionem erexit, annitente Piside Thespiensi, qui ciuium princeps erat opibus ac dignitate. Verum Demetrius mox Thebas machinis admotis obsedit. Perterritus aūt subduxit se ex vrbe Cleonymus, Bœotij deditionem fecere. Demetrius imposito vrbi præsidio, magnaq; exacta pecuniæ summa, relicto etiam eis procuratore ac præside Hieron. historiographo, clementer cum eis egit, Pisidis potissimum causa, quē captum, non modo nulla affecit iniuria, sed Polemarchum etiam Thespijs creauit. Plutarc. in Demetr.

II. *Demetrium tota Macedonia potitur.* Interea Lysimachus cum bello Dromichetis regis Thracū premeretur, ne eodem tempore aduersus Demetrium, prospera tum fortuna vtētem, regemq; Macedoniæ declaratum, dimicare necesse haberet, parte Macedoniæ, quam ipse pro genero suo Antipatro matricida habebat, Demetrio tradita, pacem cum illo fecit. Sicque ille male quæsita recte perdidit, & quæ ab inuito genero acceperat, inuitus dedit: Demetrius autem totam obtinuit Macedoniam, exceptis ijs, quæ ab Alexandro Pyrrhus mercedis nomine extorserat, quod etiam belli, Demetrio inter & Pyrrhum, seminarium fuit. Verum Antipater, regnum sibi soceri fraude ademptum queritur: additur ei querelarum socia eius vxor Eurydice Lysimachi filia. At Lysimachus generum interficit, filiam in vincula conijcit. Atque ita vniuersa Cassandri domus, Alexand. magno seu necis ipsius, seu stirpis extinctæ pœnas, partim cæde, partim supplicio luit. Ita Iust. l. 16. De Seleuco autem ac Ptolemæo interea nihil traditur.

Lysimachi in generum & filiam improbitas.

III. *Apparatus Samnitum ad bellum.* Romanas autem huius anni res ita Liuius aggreditur. Sequitur in hunc annum & Consul insignis L. Papyrius Cursor, qua paterna gloria, qua sua, & bellum ingens, victoriaque quantam de Samnitibus nemo ad eam diē, præter L. Papyrium patrem, Consul pepererat. Eam insignem fecit Samnitum apparatus, quorum tanto maior clades fuit, quanto maior fuerat ad eam vitandam contentio. Ad Aquiloniam vrbem 40. millia militum conuenere: edictū quippe fuerat, vt qui ad Imperatoris mandatum non conuenisset, quiue iniussu abisset, eius caput Ioui sacratum esset. Ibi medijs in castris, aras inter & cæsas victimas, & circumstantes strictis gladijs centuriones, nobilissimi quique sigillatim iureiurando spondebant, se nihil eorum, quæ eo loco visa, audita ue essent, enunciaturos.

Coacti iusiurandum.

IV. *Per vim coniurant.* Deinde iurare cogebantur diro quodam carmine, in execrationem capitis, familiæq; & stirpis composito, nisi isset in prælium, quo imperatores duxissent, si aut ipse ex acie fugisset, aut si quem fugientem vidisset, non extemplo occidisset. Id primo quidam abnuentes iuraturos se, circa altaria obtruncati sunt, iacentes deinde inter stragem victimarum, documento cæteris fuere ne abnuerent. Primoribus Samnitium ea detestatione obstrictis, decem nominati ab imperatore sedecim millia legere, quæ legio linteata dicta: ab integumēto quo sacrata id ijs nobilitas erat ornata. His arma insignia data; & cristatæ galeæ, vt

Legio linteata.

inter cæteros eminer in Paulo plus 20. millium alius exercitus fuit, non linteatæ legioni apparatu, aut gloria dispar. Totus hic exercitus ad Aquiloniam consedit.

V. Coss. ambo ex vrbe in Samnium profecti. Prior Caruilius, cui veteres Attilij copiæ Interamnæ relictæ traditæ sunt, dum Samnites sese execrationibus obligant, cis vi eripit Amiternum, cedit hominum 2800. c. 4270. Inde Papyrius cum nouo exercitu Duroniam expugnauit: minus quã collega cepit hominum, plus aliquantu occidit. Inde Caruilius ad Cominium, Papyrius ad Aquiloniam, vbi summa rei Samnitium erat, peruenit. Nec gemina Romana castra plusquam 20 millib. aberant à se mutuo, vt sibi consilio, auxilioq; adesse possent. Ergo conueniunt vt eodem die Cominium Caruilius quanta maxima vi posset obsideret, ne quid auxilij socijs ad Aquiloniam laborantibus vrbani afferre possent.

VI. NEC minus interea Papyrius militem suum pugnæ desiderio incendit, & contemptu replet apparatus superstitiosi, atque magnifici, qui, vt olim contra Papyrium patrẽ, gloriæ victoribus futurus sit, non tegumento victis. Adfuturos Romanis immortales deos, contra tot fœderum violatores, qui nulli vnquam exercitui visi sunt infestiores, quam qui nefando sacro, mista hominum, pecudumq; cęde respersus esset, ancipitique Deûm iræ deuotus. Hæc ahaq; Papyrius apud Liuium. quæ tetigisse voluimus, vt ipsis quoque ethnicis execrandas, & superis inuisas creditas doceremus eiusmodi execrationes: quibus tamen Deciorum deuotiones affines fuisse, earum verba solennia satis declarant. Iam pene ventum erat ad pugnam, cum pullarij auspices altercari inter se cœperunt, cum vnus tripudium solistimum, ac prosperum nunciasset, alter ambiguum diceret. Rem Papyrius contempsit, atque pugnam parauit. Cum à pullarijs auguribus, ait Orosi. 4 vana coniectantibus congredi prohiberentur, irridens eos Papyrius consultum feliciter confecit bellum, quod constanter arripuit.

VII. VENTVM est ad pugnam, aciem Papyrius ordinat. Promouent & signa Samnites, insequitur acies ornata, armataque, vt hostium quoq, magnificum spectaculum esset. Ornata dicit illa sedecim millia, armata reliqua, quamquam & vtraque acies sine dubio armata erat. Sed Romanos ardor animi, ira, spes, odium Samnitium fœdifragorũ, & conscia virtus impellebat ad pugnam. Samnites iam toties victos, necessitas, ac religio inuitos magis resistere, quã volentes pugnare cogebat, nec primum clamorem, atque impetum Romanorum sustinuissent, ni potentior ille metus insidens pectoribus, à fuga retineret. Quippe in oculis erat totius ille occulti sacrificij apparatus, & armati sacerdotes, & promiscua hominum, pecudumq; strages, & respersæ fando nefandoque sanguine aræ, & dira execratio, ac furiale carmen detestandæ familiæ, stirpique compositum. Quo minus autem fugæ fuit, hoc magis bacchata est cædes.

VIII. CVM autem apparuit à colle Sp. Nauctius, qui iussu Cos. longe maiorem quam pro modicum numero puluerem, etiam trahendis arborum ramis excitabat, & Consul clamanit adesse alterum Consulem capto Cominio, simulq; ex condicto prouolãtibus in hostem equitibus, ilicet funduntur linteatæ cohortes, & iurati pariter inιuratique fugiunt, ad castra pedites, equites Bouianum, aut potius Aquiloniam, vt legendum puto, compulsi. Mox Volumnius castra cepit. Scipio etiam vrbe aliquanto post facta testudine, perruptisque portis, potitus est: nocte oppidum ab hostibus desertũ est. Cæsa illo die ad Aquiloniam 30340. capta 3870. signa militaria 97. Aufugere ergo ad mille & octingentos.

IX. EADEM fortuna ab altero Consule ad Cominium gesta res est, totis copijs corona cinxit vrbem, subsidiaq; firma, ne eruptio fieret, portis opposuit, scalas ad muros ferri omni ex parte iussit, ac testudine ad portas successit, simul & refringebantur portæ, & vis vndique in muros fiebat. Quibus occupatis, Samnites in medium densati forum, paulisper pugnam tentauere, deinde abiectis armis ad 1540. in fidem Consulis venere, cæsa ad 4380. Vterque ex alterius sententia Consul captum oppidum diripiendũ militi dedit: exhaustis deinde tectis ignem iniecit: eodemque die Aquilonia, & Cominium deflagrauere. Coss. cum mutua gratulatione castra iunxerunt, & milites donis ornauere.

Inde vt perdomitum Samnium insequentibus Coss. tradi posset, quando nullus exercitus hostium erat, qui signis collatis dimicaturus videretur, vrbium oppugnationes aggressi sunt. Caruilius tres vrbes breui tempore cepit Volanam, Palumbinum, & Herculaneum, in quibus aut capta, aut cæsa decem millia hominum. Papyrius ad Sepinũ diutius hæsit, tandẽ vrbẽ expugnauit, ideoq; plus cædis in ea editum, 7400. cæsi, capta minus 300. millia hominũ.

X. INTERIM cum in Hetruscos rebellantes, eisque adiunctos Faliscos ducendus esset exercitus, sors Caruilio fauit secundum vota militum, qui vim frigoris iam in Samnio non patiebantur. Ibique re bene gesta Romam ad triumphum venit. Sed prior Papyrius magna cum gloria, militũ ornamentis atque donarijs, & spolijs Samnitium magnificis, quæ decore ac pulchritudine paternis comparabãtur, quæ visebantur in publico, triumphauit: multum æris argentique in ærario fuit conditum. Ædem Quirini à Dictatore patre votam, filius Consul dedicauit, & hostium spolijs exornauit. A triumpho exercitum in agrum Vestinum, quia ea regio à Samnitibus infesta erat, hybernatum duxit. Caruilius quoque, vt minus splendidum de Samnitibus triumphum egit, ita cumulo Hetrusci belli Papyrij Collegæ gloriam æquauit.

XI. Hoc anno, qui est vrbis 460. vt numerat etiam Glareanus, cum Cuspiniano, Sigonio, Pighio, Temporario, coronati primum, ob res bello bene gestas, ludos Romanos spectauerunt, palmæque tum primum, translato è Græcia more, victoribus datæ. Verum dum Romani tam multa hominum millia in Sabinis, & Hetruscis morti dant, vicissim eos vltra pestilentia populatur, præter multa Romanorum millia in prælijs & obsidionibus desiderata, vt tam multis rebus lætus annus, vix ad solatium illius mali suffecerit. Quæsitum remedium, aditi libri: inuentum est Æsculapium ab Epidauro Romam accersendum: id in ann. seq. dilatum, hoc vnum diem Æsculapio supplicatum est. Sed hic quoq; annus luctuosus historiæ Romanæ contingit, quo nos Liuius, amissa secunda decade, ad quinque & 70. an. deserit, annis nobiscum 460. decursis.

ANNVS MVNDI 3762. SEXTÆ AETATIS 246. Imperij Græcorum, & Seleuci 20. Simonis Pont 9. Ptolemæi Lagidæ 33. Olymp. CXXII. Ann. 1. Vrbis Cond. 461. Coss. Q. Fabio Gurgite, D. Iunio Bruto Scæua.

ANNVS ANTE CHRISTVM 291.

I. LYSIMACHVS in pœnam proditi anno superiore generi, atque occisi, hoc anno ineuntis Olympiadis centesimæ vigesimæ secundæ, in qua Antigonus quidam Macedo optimus cursorum fuit, cum Dromichete Thraciæ rege pugnat infeliciter, ac capitur. Quapropter, vt scribit Plutarch. in Demetr. properante in Thraciam Demetrio, & sperante vacuam se occupaturum, defecerunt iterum Bœotij, simulq; nunciatur Lysimachum dimissum esse. Igitur confestim ira flagrans Demetrius retro recepit se, expertus dum temere quis aliena festinat inuadere, iuste amittere sua. Verum Demetr. inuenit Bœotios iam acie à filio suo Antigono cæsos, ac Thebas iterum obsedit.

Depopulante autẽ Thessaliam Pyrrho, & vsq; ad Thermopylas excurrente, relinquens ad continuandam obsidionem Antigonum, contendit in illum. Qui cum propere fugisset, decem millib. peditum, & mille equitibus ad præsidium Thessaliæ relictis, rursus pressit Thebanos, machinamq; Helepolim instituit vrbi admouere, tanto labore, vix vt duobus mensibus duo stadia promoueretur.

II. IN ea obsidione tum multos amisit milites, ingemiscente nequidquam Antigono eius filio, tum ipse vitæ graue discrimen adiit, eius enim collum acuto telo traiectum est.

est. Nec tamen obsidione destitit, donec vrbe tandem potitus est. Vrbem ingressos minas, & terrorem præ se tulit, quasi atrociter in eos consulturus, sed tredecim interfectis, & nonnullis in exilium pulsis, cæteros noxa liberauit. Ita vrbi Thebanæ accidit, vt cum fuisset haud duodecem annos instaurata, bis hoc spatio caperetur. Ita Plutarch. in Demetrio, itaq; etiam habetur in Græco: minime dubio vtrobique errore, siue is exscribentium, siue Scriptoris fuit. Constat enim restauratas à Cassandro Thebas Olymp. 116 an. 2. vnde ad hanc diem fere sex Olympiades, quæ quatuor & viginti annos explent, numerantur.

Bis intra duodecim annos capitur.

Instantibus Pythijs ludis, cum angustias apud Delphos insedissent Ætoli, ludum & festum egit apud Athenienses, quasi illic potius colere deceret Apollinem, qui scilicet præses vrbis esset, & originis eorum perhiberetur author. Sic Plutarch. ibid. Ex quo intelligitur etiam Pythia an. 2. Olymp. solita celebrari: nonnulli tamen frequentata initio tradunt, nono scilicet quoq; anno. *a*

a Vide c. ... poet. Scal. c. 23. b l. 3. c. 22.

II.

De rebus à Fabio Gurgite gestis hæc habet Orosius, *b* Fabius Gurges Consul male aduersus Samnites pugnauit. Namq; amisso exercitu victus in vrbem refugit. Tria millia Romanorum cæsa scribit Eutrop. Itaque cum Senatus de eo summouendo deliberaret, pater eius Fabius Max. ignominiam filij deprecatus, legatum se filio iturum vltro obtulit, si illi depellendæ ignominiæ, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, prælioque conserto, cum subito pugnantem filium Consulem, insistente Pontio Samnitum duce, & infestis hostium telis conclusum videret, in medium se agmen pius senex, equo vectus ingessit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubuere acie, donec ipsum ducem Pontium, deleto hostili exercitu, victum, oppressumque ceperunt. Cæsa sunt in eo prælio Samnitium viginti millia, capta autem 4. millia cum Rege suo: tandemq; Samniticũ bellum, quod per 49. an. multa Romanorũ clade trahebatur, capti ducis destitutione finitum est. Sic Orosius Liuij Chronologiam secutus, qui an. vrbis 458. 46. belli Samnitici numerauit, vt ibi diximus.

Fabius Gurges male re gesta, patris opera redintegratur.

Pontius dux Samnitium capitur.

IV.

Cæterum non est mens Orosij hoc anno penitus terminatum bellum Samniticum, quod mox ipsemet redintegratum narrat. Sed bellum Samniticum, huius an. 49. morte Pontij ducis terminatum. Florus in epit. ait Fabium Gurgitem de Samnitibus triumphasse, C. Pontium imperatorem Samnitium ductum in triumphum, securiq; percussum: verum triumphus ad annum seq. pertinet. At Zonaras scribit iuniori Fabio datũ à principio legatũ Fabium patrem, illumque præmature cum hoste pugnasse, veritũ ne si patris aduentum expectasset, non sibi, sed illi victoriæ gloria tribueretur. Verum Orosio, Floro, Eutropio potius attendendum est: qui non nisi post acceptam cladem, Fabium filio legatum fuisse tradunt, Fabius Max. pater, inquit Florus, deprecatus hanc sibi ignominiam, eo maxime Senatum mouit, quod iturum se filio legatum pollicitus est. idq; præstitit &c. Nec videtur rationi consentaneum patrem tot magistratib. summis clarum, iampridem summæ autoritatis, & tunc vltimę senectutis, filio legatum, nisi hac necessitate datum fuisse. Idem Zonaras alterum Consulem rem bene contra Faliscus gessisse, Sp. Caruilij ope, tradit.

Non bello Samnitium tunc terminatum. Quando legatus filij pater tom. 2.

ANNVS MVNDI 3763. SEXTAE AETATIS 247. Imp. Græcorum, & Seleuci. 21. Simonis Pontif. 10. Ptolemæi Lagidæ 34. Olymp. CXXII An. 2. Vrbis Cond. 462. Coss. L. Posthumio Megello III. & C. Iunio Bruto Bubulco.

ANNVS ANTE CHRISTVM 290.

I.

Cvm Demetrius Pythia egisset Athenis, in Macedoniam regressus est, vt habet Plut. in eius vita, & iratus Ætolis, qui ei aditum Delphicũ interclusernt, in eos mouit exercitũ. Nam neq; ipse ad quietem natus erat, & Macedonas in expeditionibus magis sibi audientes habebat quam domi, vbi eos seditiosos, & nouarum rerũ cupidos experiebatur. Vastatis ergo Ætolorum finibus, relictoque ibi, cum magna exercitus parte, Pantaucho, in Pyrrhum Epiri Regẽ arma conuertit, qui Thessaliã paulo ante populatus erat. eiq; pariter in Epiro gratia repulsit Demetrius.

Demetrius Ætolos vexat.

Interea autem Pyrrhus cum in Pantauchum incidisset, expediuit se ad prælium. *Concursus extitit militum acer, & ingens certamen præcipue vbi duces agebant. Namq; Pantauchus virtute & manu & viribus corporis inter Demetrij duces longe primus, audaxq; & animosus prouocauit ad congrediendum, secum Pyrrhum. Ex altera parte Pyrrhus fortitudine & gloria nulli regum secundus, & qui Achillis laudes studeret virtute sibi magis quam genere asserere, perrexit per antesignanos infestus in Pantauchum.*

II.

Certamen Pyrrhi et Pantauchi.

Primum hastis velitati, inde comminus non solum arte, sed & lacertis gladios tractauerunt. Pyrrhus vno accepto vulnere, inflictis duobus, altero in femur secundum collum altero, repulit, prostrauitq; Pantauchum, nec tamen occidit eum, amicis ipsum eripientib. Epirotæ victoria regis erecti, & virtutem stupentes, impressione facta Macedonum Phalangem propulerunt, tergisq; inhærentes fugientium magnum numerum interfecerunt, ceperunt quinq; millia. Hæc Plutarch. in Pyrrho: qui in Demetrio ait hac victoria, Demetrij res potissimum afflictas, quod præter acceptam cladem, Pyrrhi virtus ac fortitudo Macedonum animos sibi vehementer conciliasset: quippe quem Alexandro magno audacia, & strenuitate simillimum agnoscebant, eaque opinio faciliorem ei aditum ad regnum Macedoniæ muniuit.

III.

Hoc anno Fabio Gurgiti, id nomen male deuorato patrimonio adeptum ait Macrobius, prorogatum est imperium, patris vt apparet studio. Id significat Zonaras. Eadem causa, inquit, cum ipsi Fabio honos est habitus, toto eius filio permissum, vt etiam deinceps pro Consule imperaret: tum quoq; Patre legato vtens, qui nihil senectuti suæ parcens, ipse administrauit omnia, sed dissimulanter, vt à filio acta esse viderentur. Victos ergo Samnites castris exuit, agros vastauit, & ingentem prædam, partim militibus distribuit, partim in ærarium retulit. Sic Zonar. Valerius autem. *c* Idem Fabius, scilicet pater, triumphantis currum equo insidens sequi, quem ipse paruulum in triumphis suis gestauerat, in maxima voluptate posuit: nec accessor gloriosæ illius pompæ, sed auctor spectatus est.

Triumphus Fabij Gurgitis. tom. 2.

c l. 5. c. 7.

IV.

Ad hunc ipsum annum pertinet Æsculapij Romam deportatio, altero scilicet anno, quam Gurges male pugnarat, vt ait Oros. *d* cui consentiunt Cuspin. Sigon. Idem innuit Liuius, & l. 10. Flori ex Epitome l. 11. res colligitur. *Cum ciuitas, inquit, pestilentia laboraret, missi legati vt Æsculapij signũ Romam ab Epidauro transferrent. anguem, qui se in eorum nauem contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportauere, eoq; in Tiberis insulam egresso, eodem loco sedes Æsculapij constituta est.* Auget miracula, siue mendacia Author lib. de viris illust. Romani, inquit, ob pestilentiam responso moniti, ad Æsculapium Epidauro arcessendum decem legatos principe Q. Ogulnio miserũt. Qui cum eo venissent, & simulachrũ ingens mirarentur, anguis è sedibus suis elapsus, venerabilis, non horribilis per mediam vrbem cum admiratione omnium, ad nauem Romanorum perrexit, & se in Ogulnij tabernaculo conspirauit. Legati Deum vehentes Antiũ prouecti sunt, vbi per mollitiem maris, anguis proximum Æsculapij fanum petijt, & post paucos dies ad nauẽ redijt. Et cum aduerso Tiberi subueheretur, in proximam insulam desiluit: vbi templum ei constitutum, & pestilentia mira celeritate sedata est. Hæc ibi: quæ pluribus apud Valerium leges, *e* quod est de miraculis.

Æsculapij Romam deportatio.

d l. 3. c. 22.

V.

Insultat huic superstitioni D. Aug. *f* Vbi erant, inquit, illi dij, quando itidem alia intolerabili pestilentia, Æsculapium ab Epidauro quasi medicum Deum Roma aduocare, atq; adhibere compulsa est: & quoniam regem omnium Iouẽ, qui iam diu in Capitolio sedebat, multa stupra, quibus adolescens vacauerat, nõ permiserant fortasse discere medicinam. Nihil autẽ in illa narratur historia, quod non facile à veternoso, & veteratore illo serpente, qui primæ parenti illusit, facile fieri potuerit. Motus enim ille omnis & quies, tanquam ab intelligente prouenitus, facilior fuit, quam imitatio locutionis humanæ.

e l. 1. c. 8. f l. 3. de ciu. c. 17.

Insultat huic superstitioni Aug.

ANNVS MVNDI 3764. SEXTAE AETAtis 248. Imperij Græcorum & Seleuc. 22. Simonis Pontif. 11. Ptolemæi Lagidæ 35. Olymp. CXXII. Ann. 3. Vrb. Cond. 463 Coss. P. Cornelio Rufino, M. Curio Dentato.

ANNVS ANTE CHRISTVM 289.

I ANNO 3. Olymp. 122. Seleucus, vt Eusebio placet, in eas vrbes, quas eastruxerat, Iudæos transfert, ius eis ciuium & municipalem ordinem cum Græcis æquali honore concedens. Vrbes autem intelligit, quas ante nominarat Antiochiam, Laodiciam, Seleuciam, Apameam, Edessam, Berœam & Pellam, primam à patre nominauit, alteram à matre, tertiam à se, quartam ab vxore, reliquas ab vrbibus Macedoniæ. Cæterum hæc Eusebius ex Iosepho a mutuatus est, vbi tamen nihil de translatione sed tantum de concesso iure ciuitatis, honoris & officij causa. *Sed & ab Asiæ regibus,* inquit, *honorati sunt propter nauatam in militia bonam ac fidelem operam. Nam Seleucus cognomento Nicanor in conditis à se per Asiam, & inferiorem Syriam vrbibus, in ipsa denique metropoli Antiochia ius ciuitatis eis dedit, voluitque pares ibi cum Macedonibus ac Græcis conditione degere, quo iure nunc quoque viuunt inter eos homines.* Sic ipse.

Iudæis ius ciuium concedit. *a l. 12. c. 3.*

II PORRO Demetrius cum Pellæ Macedoniæ in ancipitem morbum incidisset, totam pene amisit Macedoniam, incurrente subito Pyrrho, qui vsque ad Edessam est progressus. Sic Plutarch. in Demetrio; in Pyrrho paulo latius. Nunciato, inquit, Demetrium esse graui morbo implicitum, irrupit in Macedoniam, quasi incursionem aliquam, & populationem facturus. Cæterum parum abfuit quin omnia simul occuparet, caperetque sine sanguine regnum, Edessam vsque progressus obsistente nullo, multis quoque ad eum deficientibus, & arma eius sequentibus. Id periculum Demetrium, vt præter vires ageret, excitauit. Amici eius & duces, breui ingentibus copijs contractis, impigre & alacriter in Pyrrhum mouerunt. At hic qui prædandi potius, quam bellandi causa venerat, non expectauit illos, sed fugiens partem exercitus in itinere, prementibus Macedonibus amisit. Nec Demetrius tamen, quod facile Pyrrhum & cito finibus suis summouisset, continuo contempsit eum. Sed quia res magnas animo agitabat, & paternum Asiæ regnum recuperare ingenti cum exercitu cogitabat, noluit cum Pyrrho confligere, vel vicinum relinquere Macedonibus durum & grauem. Verũ cum sibi non vacaret illum bello persequi, icto fœdere ac pace composita, expeditam sibi aliorum Regum aggressionem fecit. Ita fere Plutarch. Reliquum ergo tempus in apparatu Asiatico consumpsit, de quo commodius anno sequenti.

Pyrrhi excursio in Macedoniam Demetrio. *Fugatur.* *Demetrius regnũ Asiæ cogitat.*

III M. CVRIVM Romæ hoc anno Consulem agnoscit Cic. de Senect. Vixerat, inquit, M. Curius cum P. Decio, qui quinquennio ante eum Consulem se pro Rep. 4. Consulatu deuouerat. Est autem hic quintus annus à morte, & deuotione Decij. De re porro hoc anno gesta, ita scribit Oros. b Anno subsequente cum Sabinis Curio Cons. bellum gestum est: vbi quot millia hominum interfecta, quot capta sint, ipse Consul ostendit, qui cum in Senatu magnitudinem acquisiti agri Sabini, & multitudinem capti populi referre vellet, numerum explicare non potuit. Verum hæc de Samnitibus refert Victor de Viris illust. & quidem longe probabilius. Nam Sabinus ager, vt vicinus Romanis, neque magnus erat, neque ignotus. Samnites autem ita domuit ad mare vsque superum, vt Samnitico bello finem imposuerit, & ad pacem petendam compulerit: cum quibus fœdus quarto renouatum esse scribit Florus: quod [illegible] perpetuum non fuit, sed [illegible] post an. Tarentini belli occasione diremptum.

Quid Curius in Samnites. *b l. 3. c. 22.* *c. 33.*

IV CVM Sabinis etiam bellum gessit. Audi enim Florum in Epit. Liuij. Curius Dentatus Consul Samnitibus cæsis, & Sabinis, qui rebellauerant victis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphauit. Sic ipse. Comitem triumphi [illegible] collegam Rufinum es Plinio [illegible] qui eum [illegible] mphalem senem appellat, & Eutropio qui ambos Coss. contra Samnites missos [illegible], eosque ingentibus prælijs rem confecisse, & bellum contra Samnites post 49. annum sustulisse: certe ratio postulat, vt laboris socius, fuerit etiam honoris. Addit Victor. l. de vir. ill. etiam ouantem hoc anno Curium de Lucanis vrbem ingressum fuisse, contra quos Tyrrhenis auxilium ferre placuerat, vt habet Flor. in Epi. Ex quo intelligitur initium belli contra Lucanos, fuisse eorũ arma contra Tyrrhenos.

Quid de Sabinis. *[illegible] d l. [illegible]*

V AD hoc tempus referunt Steph. Pighius, Cuspinianus, Sigon. in Fastis illud Cicer. in Catone Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati ab eo sunt, non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit, sed ijs qui haberent aurum imperare. Id post tres M. Curij Triumphos contigisse tradit Plutarc. in Cat. maiore, & quidem in agello suo, vbi rapas elixabat. Ex quo colligi potest non missum aurum à Samnitibus hominis corrumpendi causa, vel vt mitius tractarentur, vt Valer. d & Cuspin. hoc loco arbitrantur, quippe iam bellum erat confectum, fœdus 4. renouatum, triumphus de ijs actus, Curius casæ suæ, ac rusculo restitutus, sed grati potius animi gratia, quod eius autoritate pacem neque meritam, neque speratam obtinuissent.

M. Curij abstinentia. *Curius [illegible] contemnit aurum.* *d l. 4. c. 3.*

VI EXIMIAM viri continentiam etiam illud Aurelij Victoris ostendit, quod cum interuersæ pecuniæ argueretur, gutum ligneum, quo vti ad sacrificia consueuerat, in medium protulit, iurauitque se nihil amplius de præda hosti li in domum suam conuertisse. Sic ipse, sed quando id factum fuerit non reperio.

De Vir. ill. c. 33.

ANNVS MVNDI 3765. SEXTÆ AETAtis 249. Imperij Græcorum, & Seleuci 23. Ptolemæi Lagidæ 36. Simonis Pont. 12. & vlt. Olymp. CXXII. ann. 4. Archonte Diphilo. Vrbis Cond. 464. Coss. M. Valerio Coruino. & Q. Cædicio Noctua.

ANNVS ANTE CHRISTVM 288.

I REFERIMVS ad hunc annum mortem Simonis pontificis cognomento Iusti, Eusebium secuti, qui annum sequentem notat principio pontificatus Eleazari fratris eius, cum Simon pontificatum duodecim annis administrasset, ab initio Olympiadis centesimæ vigesimæ, vsque ad finem centesimæ vigesimæ secundæ. Qua in re potuit Torniellus Eusebium sequi, cum alium ducẽ haberet neminem, eiusque pontificatus ab eo notati initij, vel finis habere rationẽ, sed rem incertam ratus, eius pontificatus initiũ in Seleuci principia coniecit. Verum cum duo reperiãtur pontifices Simones Oniæ filij, prior qui cognominatus e Iustus, & Iosepho teste fratrem habuit Eleazarum, & posterior, qui quartus est pontifex ab illo priore, & eius est nepos, non admodum celebris, dubium est vter in libro Ecclesiastici à Iehu Syrachide commendetur. Quo autem res tota fiat apertior, series Pontificum, qui his temporibus ab Alexand. magno Pontif. gesserunt, sub aspectum vnum ponenda est.

Obitus Simonis Iusti. *e l. 12. c. 2. & c. 50. Vulg.*

II
Series Pontif. à Iaddo huius tẽporis.

1. IADDVS siue Ieddoa Pontifex Iudæorum, tempore Alexand. Magni. Iosephus l. 11. c. 8.
f. 2. Onias filius Ieddoæ sub Ptolemæo Lagida, à morte Alexand. Ioseph. l. 11. in fine.
f. 3. Simon filius Oniæ Iustus, qui & Priscus. sub eodem Lagida. Ioseph. l. 12. cap. 2. ante medium. ad Olymp. 120. Eusebius.
4. Eleazarus frater Simonis, quod filius Simonis paruulus esset: Iosephus, l. 12. c. 2. ab Olymp. 123. pontifex fuit Euseb.
5. Manasses Eleazari, & Simonis patruus, frater Oniæ, Pontif. assumpsit, Iosephus l. 12 c. 3. fine. viuo adhuc Philadelpho, ineunte Olymp. 131. Euseb.
11. 6. Onias Simonis Iusti filius. sub Ptolemęo Euergete. Iosephus l. 12. c. 3. fine. Euseb. in chron. n. 1771.
11. 7. Simon filius Oniæ. Iosephus l. 12. c. 4 fi. sub eodem Rege, apud Euseb.

III. 8. Onias filius Simonis, ad quem putatur scripsisse Arius Rex Lacedæmonum. Iosephus l. 12. c. 4. & c. 5. qui etiam restituit Heliodoro. 2. Machab. 3.

II. de Iasoo & Menelaus vsque ad Mathatiam patrem Machabæorum. Ioseph. l. 12. c. 6.

II. VT ergo ad dubitationem ipsam veniamus, nonnulli interpretes, Eusebium vt arbitror secuti, *a* in quib. est noster Serarius, *b* Sigonius l. 5. de Republica Hebræorum c. 2. Adrichomius, *c* præter Rabanum, Lyranum, Dionysium. Hic ergo Simonem, qui à Iesu Sirachide celebratur, Simonem secundum ordine, in hac tabula septimum fuisse putant. Eo argumento moti, quod qui hunc librum interpretatus est ex Hebræo, nepos Sirachidæ, meminerit Ptolemæi Euergetis, qui successit Ptolemæo Philadelpho filio Ptolemæi Lagidæ: & probabile sit imprimis à Iesu Sirach extremo libro Ecclesiastici laudari Simonem quem viderit, & cuius virtutum testis fuerit. Addit Serarius id probari ea felicitate, quæ describitur c. 50. eius libri, quæ in priorem Simonem non cadit, cuius tempore Ptolemæus Lagides Hierosolymam cepit, & multa Iudæorum millia transtulit in Ægyptum: sed in posteriorem, qui fuit Antiocho Magno amicus, vt ait Philo Iudæus.

IV. VERVM his facile responderi potest. Nun est enim necesse si interpres, qui fuit ex filio nepos, fuerit tempore Euergetis, etiam auum sub eodem principe vixisse. Quin potius id argumentum hanc opinionem valide impugnat. Deinde cum laudatio illa mortuo Simone facta videatur, vt illa verba significant, *qui in vita sua suffulsit domum, & in diebus suis corroborauit templum*: & in eius laudatione terminet librum suum author Ecclesiastici, nec Eleazari viri valde egregij meminerit, credibile est eum vltra Simonem Iustum diu vitam non produxisse: nedum ad Simonem secundum peruenisse, cuius pontificatus, à prioris morte distat annis circiter 57. Iam vero quæ felicitas sub Simone in Ecclesiastico describatur, non video, vt mox patebit. Et Ptolemæus Lagides, si Iosepho credimus, etsi Iudæos à principio acerbe & inclementer tractauit, postea tamen eorum fidelitate cognita, multa ex eis præsidia per arces disposuit, eisque Alexandrinæ ius ciuitatis, pari cum suis Macedonibus conditione dedit: adeo vt non pauci Iudæorum sponte in Ægyptum migrarint, partim terræ vbertate allecti, partim Ptolemæi erga gentem suam liberalitate.

V. MIRVM quoque à Sigonio & Serario viris pereruditis, dici prætermissum ab Eusebio hunc priorem Simonem. In quo vterque fallitur: nam is aperte apud eum habetur sub Olympiadem centesimam vigesimam, tam in Græco, quam Latino textu: cuius etiam tam fratrem quam filium meminit Olympiade centesima vigesima tertia. Posteriorem etiam celebrat Olympiade centesima trigesima septima, anno decimo quinto Ptolemæi Euergetæ. Itaque hic Simon, quem hoc anno cum Eusebio mortuum ponimus, ille idem est quem eximie laudat Ecclesiasticus libri sui ca. 50. Itaque sentit Iansenius accuratus interpres, limatique iudicij vir, in commentarijs in illum librum. Tornielus *d* quoque, Genebrardus l. 2. chronol. Emanuel Sa. & Scaliger in Eusebium, *e* vbi illum propterea non male arguit anachronismi. Illud autem non bene, quod ait Sirachidem ponere Simonem Iustum inter vetustissimos, quos nunquam vidit. Apparet enim illum sub Simone viuere desijsse, qui eius successorem Eleazarum virum clarissimum in laudatorum virorum catalogo non posuerit. Sed illud magis in Scaligero reprehendendum, tam hoc loco, quam in l. 5. Emendationis temporum, vbi agit de initio Philadelphi, qui auum cum nepote confuderit, Iesum Syrachidem, cum interprete libri, qui Iesum istum appellat auum suum, vt videre est in prologo Ecclesiastici. Itaq; non male nos eundem vicissim arguemus anachronismi annorum ferme 50.

VI. HIC ergo *Simon Oniæ filius Sacerdos magnus* c. 50. Ecclesiastici dicitur *in vita sua suffulsisse domũ*, Dei scilicet, cuius nomen extra ordinem datur: sequitur enim, *& in diebus suis corroborauit templum*. Intelligendum est à tempore Zorobabelis & Esdræ aliqua collapsa, aut cum ruinam minantur, sustentata fuisse, sic fere Iansen. & Torniel. Nec sane absurdum est eguisse templum restauratione, nam ab ann. 6. Darij Hystaspis, quo templum absolutum est, qui est 21. Imperij Persarum, ad hunc annum numerantur anni 2.... Quod autem dicitur, *templi etiam altitudo ab ipso fundata est, duplex ædificatio, & excelsi parietes templi*, obscurum sane est, deficiente historia, quæ id explicet. & miror locum nullibi à Villalpãdo tangi. Lumẽ aliquot videor elicere ex Græco, vbi legitur in regijs Biblijs, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐθεμελιώθη ὕψος διπλῆ, ἀνάλημμα ὑψηλὸν περιβόλου ἱεροῦ, vel potius περιβόλου ἱεροῦ, vt habent Xisti codices, & Basileenses, alijq; omnes. Alioqui sententia non satis constat, quæ est huiusmodi, *& sub ipso fundata est altitudo duplex, munimentum excelsum periboli, siue ambitus templi.*

VII. VT hęc, & aliqua sequentia intelligãtur, meminisse potes lector, quod alio loco dictum est, Salomonem dum in vertice montis Moriæ templum vellet extruere, illiusque muoris vertex impar esset amplitudini ædificij, quod parabat, ab imis montis radicibus ingentes substructiones ædificasse, ad solum templi dilatandum & aggestam terrã sustentandam (aggesta, inquit Iosephus, ad quadringentos cubitos terra, eam vertici montis, in quo templum extructum est, æquauit) ipsius tamen substructionis altitudinẽ, ad trecentos tantum cubitos erigit Villalpandus, crassitudinem vero ad cubitos 50. præter anterides, siue erismata, quæ arcus obnitentes vocant, quorum crassitudo in imo ad 150. cubitus procurrens, sensim ascendendo minuebatur, vsq; ad 50. cubitos in summo. Cæterum in substructionis apice erat peribolus ambiens totum vndequaq; spatiũ, ne quis obambulans ex alto in præceps rueret. Cum ædificaueris, ait Dominus, domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, in præceps ruente. Eum murum 70. cominuam, alij peribulum appellarunt, cuius altitudinem, lõgitudinem, & latitudinem scriptura calamo vno definit, id est, senis cubitis, & palmo.

VIII. REDEAMVS ergo ad Simonem sacerdotem magnum. Is dicitur in vita sua suffulsisse domum, & in diebus suis corroborasse templum, quia has substructiones, quibus extrema sustentabatur templi area, à Chaldæis incendio dissipatas, à Zorobabele prætermissas, siue properante, siue regijs parcente sumptibus, ne eius liberalitate abuti videretur, ipse ædificauit. Earum dicitur altitudo duplex, vt habent Septuag. quia templum, qua parte altissimum fuit, non nisi 120. cubitorũ fuit: substructio vero, à radice montis ad eius verticem, 300. id est, altitur duplo, atque eo amplius. Et quoniam firmissimum erat id ædificium, dicitur munimentum excelsum periboli templi, quem scilicet peribolum in summa ora sustentabat. Et ne periboli nomen, quod in Græco est, quempiam alioquin traheret, mox sequitur, *curam gerens populi sui*, λαοῦ, pro quo in vulgata eodem sensu legitur, *qui curauit gentem suam, & liberauit eam a perditione*, videlicet iuxta legem Domini. Quod non intelligens Scaliger, pro λαοῦ quod habent libri omnes, ipse ναοῦ legi vult, ex malo ariolo, peior criticus in textum factum. Hoc autem facto, simul etiam *ingressum domus, & atrij amplificauit*, vt est in Vulg. quia excitatis vndique his molibus, laxior area tota circumquaq; facta est. Ex quibus vehementer arbitror confirmari fabricam Villalp. in templo Salomonis. Nec obstat, quod in vulgata, si quis velit eam ex Græco textu explicari, dicitur altitudo templi fundata & excelsi parietes templi, eam expositio nostra templum ipsum nõ attingat: templum enim aliquãdo pro ipsa sola domo Domini accipitur, alibi autem passim, & nominatim hoc loco, pro complexu omnium ædificiorum, porticuum, atrorum, ad ipsum pertinentium. Duplex ædificatio dicitur, quod duplo maior altitudine, vt dixi, & crassitie esset, reliquis quibuscunque templi muris.

IX. QVOD autem dicitur præualuisse amplificare ciuitatẽ, accipi quidem potest, vt verba sonant, de auctis ædificijs ciuitate, aut dilatatis pomerijs, vel ciuium amplificato numero, sed id non satis huic tempori videtur congruere, quo 120. Iudæorum millia Ægyptum incolebant, vt paulo ante cum Iosepho dicebamus. & reliquæ vrbes,

quibus Seleucus in Asia, Syriaque extruxerat, in quas Eusebius in chronico scribit Iudæos à Seleuco fuisse translatos, innumeris Iudæis abundabant. Idemque placet id de templo, cum omnibus suis atrijs, porticibus, cellis, ædificijs interpretari. Nam & hoc modo accipitur ciuitas apud Ezechielem cap.40. vbi Richardus, Rectè dicitur hoc ædificium habere similitudinem ciuitatis, eo quod esset vndique cinctum muris, firmatum portis, multis stipatum ædificijs. Idem Lyranus, & Rabbini apud Villalpandum in eum locum: & verba sequentia in textu, *& ingressum domus, & atrij amplificauit*, quasi interpretandi ponuntur, ad explicandum infrequentem vocabuli ciuitatis acceptionem. Hæc est ergo prior Simonis laus à rebus ad templum gestis petita.

XIII. Aliud Simonis opus.

POSTERIOR autem est, quod *in diebus ipsius manauerũt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt supra modum.* Significauit, inquit Iansenius, quod cum in diebus ipsius putei aquarum defecissent, deficientibus aquis, quæ per aquæductus in ciuitatem influere solent, opera Simonis rursum quasi mare abunde repleti sunt: ita vt curauerit aquæductus reparari & restitui: quemadmodum supra dictum est de Ezechia, quod induxerit aquas in ciuitatem: quæ facilis est, & expedita loci huius sententia. Tigurina: Huius temporibus receptacula aquarum afficcata sunt, æneaque fuit pars maris fere tertia. Vbi valde coactè mare vocat æneũ, id est, siccum, quo modo cœlum æneum aliquando dicitur; sed hæc expositio id habet incõmodi, quod nihil pertinent hæc verba ad laudem Simonis: tolerabilior est altera, quæ locum hunc ad mare æneum refert, quia in singulari legitur ἀποδοχεῖον receptaculum, vt significetur, mare æneum in restauratione templi factum fuisse multo minus, quam olim à Salomone: à Simone autem fuisse factũ περίμετρον, id est, supra modum amplum, & capax: vel vt alij habent, τριμετρον id est, triplo maius. Scaliger interpretatur, *a* cisternam quandam ab eo fuisse munitam laminis æneis, ad aquam continendam: vtrique vult, sub eo laminis æneis instrata cisterna, cuius ambitus est instar maris, scilicet Salomonici. Sed hanc expositionem ipse conficit sibi, mutatis tribus vocabulis in vnico versu: nam pro ἐλατομήθη ἀποδοχεῖον χαλκός, ipse legit ἐλατομήθη ἀποδοχεῖον χαλκῷ quo modo facile est quælibet loca, ad quem placebit sensum traducere.

a In Euseb. chron. Olymp.117.

XI. Et Torniellus improbatur.

TORNIELLUS hęc refert ad templi aquæductus, quibus cruor victimarum expurgabatur, quorum meminit Aristæas & Eusebius, adde & Hieron. & Septuag. apud Villalp. *b* Sed quod inuentionem horum aquæductuum Simoni tribuit, non satis mihi id probat. Nam absurdum est à sapientissimo Salomone, imo ab ipso architecto Deo nõ fuisse prouisum, vt tanta sanguinis & sordium copia, quæ ex victimis colligebatur, non quam primum per loca subterranea ab hominum oculis abduceretur. Verum de aquæductibus Salomonis, Oziæ, Ezechiæ, vide Villalpandum. *c* Sed nec rectius colligere videtur ex cap.47. Ezech. vbi dicitur, *Et ecce aquæ egrediebantur subter limen domus ad orientem, & descendebant in latus templi dextrum, ad meridiem altaris*, aliud fuisse templũ Ezechielis, à templo Salomonis, quia si, inquit, aderant aquæ iugiter manantes, frustra fuissent luteres, & mare æneum. Non rectè inquam colligit. Nam hinc æquè colligeretur, neq; luteres nec mare æneum in posteriori templo fuisse, quod absurdum est.

b Ez. 2. l. 4. ... *c* 3. Lib. c. 11.

Et de rebus à Simone gestis hactenus: nam gloriosi tituli ex varijs similibus congestis, qui ei celebrando tribuuntur, à Scriptura ipsa peti possunt, nobis ad Græcam Romanamque historiam transeundum est.

211 Demetrius Macedoniæ regno [illegible] Asia.

LUCTUOSUS oritur hic annus, iuxta Eusebij chronologiam, regi Demetrio, qui cum paternum Asiæ regnum recuperare contendit, proprium, & à se quæsitum Macedoniæ regnum amisit. Idea Plutarchi Demetrio, & Pyrrho discimus. In priore loco, Instituerat, inquit, rem non exiguam, totum scilicet imperium, quod obtinuerat pater eius Antigonus, repetere. Huic spei & molitioni respondebat apparatus. Siquidẽ exercitum habebat iam conscriptum, peditum centum millium, duobus millibus minus; adhæc equitum paulo minus duodecim millia. Ad classem, nauium quingentarum paratam materiam. Et paulo post memorata naui 40. ordinum Ptolemæi Philopatoris, subdit. Tantis viribus Asiæ imminentibus quoniam, secundum Alexandrum nemo habuit, tres in Demetriũ conspirauere, Seleucus, Ptolemæus, Lysimachus, qui cõmuni nomine missis ad Pyrrhum legatis, hortati eũ sunt Macedoniam vt adoreretur, neq; duceret inducias, quas Demetrius non ipsi, ne bello lacesseretur, dederat, sed sibi sumpserat, quo bellum prius quibus vellet posset mouere.

PYRRHUS IN DEMETRIUM SUSCITATUR.

In vbi probauit Pyrrhus, ea mitem se, *d* & belli socium eis iungit, sperans non difficilius Demetrium Macedoniã amittere posse, quã acquisierat. Nec spes frustra fuit, quippe exercitu eius corrupto, ipsoq; in fugam acto, Macedoniam occupauit. Ita Iustinus paucis, quæ ex Plutarch. loc. citatis supplenda sunt. Alia ergo machina vsi sunt reges ad Pyrrhum, quem bellatorem egregium didicerant, ad bellũ rupto fœdere aggrediendum. Lanassa Agatoclis Syracusani tyranni filia, Pyrrho nupta, Corcyram oppidum à patre captum, in dotem attulerat, ex eaque Pyrrhus duos susceperat liberos, Alexandrum, & Olympiadem. Verum Lanassa Pyrrho infensa, quod plus deditus esset vxorib. barbaris, Corcyram marito repudiato recessit, cupidaq; regij conubij, acciuit Demetrium, sciens eum præ cæteris regibus facilem ad nuptias contrahendas. Demetrius Corcyram nauigauit, acceptaq; in matrimonium Lanassa, præsidium reliquit in oppido.

d Iustin. l. 16. 211 Qui monet regna ... Et Lanassa uxore ... repudiat.

XIV. Demetrium Ptolemæus Seleucus, Lysimachus Pyrrho commouent.

SELEUCUS ergo & Ptolemæus monent Pyrrhum per literas, vt cum in multa distractum Demetrium nunc exigere Macedonia valeat, prædoletur dum sibi sit pro aris & focis in Molossis dimicandum eum vacuum, & viribus auctum, idque Corcyra nuper per eum cum vxore exutus. Hęc cum ad Pyrrhum scripsissent reges, cum eo cuncti Demetrium Asianam expeditionem agitantẽ inuaserunt. Nam Ptolemæus Lagi cum magna classe in Græciam profectus, ciuitates sollicitauit, & aliquas ad se pertraxit. Eodem tẽpore superiorem Macedoniam Lysimachus ex Thracia, ex vicino Pyrrhus excursionibus populati sunt: in Berœam enim mouit, sperans quod euenit, dum occurrit Lysimacho Demetrius, inferiora regni vacua relicturum.

XV. Aduersus eum in Lysimachum.

DEMETRIUS multis malis circumuentus, Asiæ concilia necessario distulit, non abiecit: filium Antigonum in Græcia reliquit, ipse ad tuendam Macedoniam primum petijt Lysimachum, quod nihil sibi à Pyrrho, fœdere non ita pridem coniuncto timeret. Verum dum Demetrius occurrit Lysimacho, Pyrrhus nocturno Alexandri magni viso ac permissione roboratus, raptim per intersecta loca exercitu ducto, Berœam vrbem in Emathia regione Macedoniæ occupauit. Quo nuncio omnia apud Macedonas in exercitu Demetrij perturbata sunt, omnia gemitu ac querelis repleta: cuncti missionẽ petebant, verbo, vt rebus suis domi consulerent, reipsa, ad Lysimachum vt transirent. Itaq; visum est Demetrio, quam longissime à Lysimacho deflectere, & in Pyrrhum mouere. Illum enim popularem esse cogitabat, & complurib. ex Alexandri militia familiarẽ: ad ænam vero, & hospitem Pyrrhum, & Macedonas sibi non prælaturos. Verum hæc eum spes admodum fefellit. Nam vt castra Pyrrhi castris contulit, multi Berœenses primum ad Pyrrhi castra, cuius iamdudum virtutem admirabantur, ac prædicabant in recipiendis deuictis hostibus lenitatem, defectione transiere, multosq; secum abduxere. Pyrrhus quoq; nonnullos specie Macedonum submittebat, qui defectionem accenderent: eo successu, vt palam etiam ad illum deserto Demetrio transfugerent. Deniq; etiam ipsum quidam suorum adiere, monentes bene sibi consulturum si cederet, & imperium deponeret. Fatigatos enim iam Macedonas pro illius luxu bellum gerere.

Defectio a suis.

XVI. Fugit vili habitu, & Macedoniæ regnum amittit.

HIS dictis congruentem cernens exercitus motum, trepidus vili tegmine capitis, & humili lacernula tectus, proripuit se clam e castris, deposita scilicet illa tragica, ac gloriosa clamyde, quæ mundi, ac syderum erat simulachrum. Ea fuga cognita, vt ait idem Plutarchus in Demetrio, properantibus plerisque statim ad prædam, atq; inter se digladiantibus, dilacerantibusq; tabernaculum Demetrij, superueniens Pyrrhus castra sine puluere occupauit,

prædas tribuit, Rex Macedonum consalutatus est. Hic finis regni Macedonici Demetrij, quod Plutarchus septem annorum fuisse dicit, & quidem quietum, & ferme turbarum; at verius Eusebius in chronicis sex et tantum tribuit, quem secuti sumus; & ipsemet Plutarchus in Pyrrho ait, dum Pellæ ægrotaret Demetrius, quod præcedente anno contigisse diximus, cum totam pœnè Macedoniã Pyrrhi incursionibus amisisse. Anno item secundo huius Olymp. quinque Macedonum millia, in pugna Pyrrhi cõtra Pantauchũ, desideratse. Sed reliqua nihilominus Demetrij, quæ in hunc annum cadunt, ex ipso petamus.

XVII. NVDATVS regno Demetrius cum Cassandriam refugisset, vxor eius Phila dolore victa, non sustinuit iterum priuatum, & exulem videre Demetrium, sed abiecta omni spe, fortunam eius execrata hausto, veneno extincta est. Athenienses quoque ab afflicto Demetrio defecerunt, ac Diphilum, qui in acta relatus Seruatorum sacerdos erat (id est, Demetrij, eiusque patris Antigoni, quos illi iu deos retulerant, & Archontum loco annis nomen dare voluerant) ex fastis expunxerunt, sciueruntque vt Archontes denuo, de more crearentur. Quin & antiquæ gloriæ memores, in spem libertatis excitati, duce Olympiodoro Macedonas Athenis, & Musæo, quod ab eis tenebatur, expulerunt, Pyræeum, ac Munichiam receperunt: denique Macedonas Eleusinem inuadentes comparata Eleusiniorum manu prælio fuderunt. Demetrius autem siue non satis se tutum Cassandriæ maritima vrbe Macedoniæ ratus, siue reliquias naufragiorum suorum adhuc colligere deliberans, contendit in Græciam, ducesque & amicos, quos ibi habebat, collegit.

XVIII. ROMÆ autem Coruinum Consulem, Sigonius, Onuphrius, Pighius, sine vlla dubitatione affirmant filium fuisse Coruini, qui decem ab hinc annis suffectus consul fuerat: potestque hic quoque consulatus, omisso illo, Patri attribui, vt anno vrb. 454. dicebamus.

ANNVS MVNDI 3766. SEXTAE ÆTATIS 250. Imperij Græcorum, & Seleuci 24. Ptolomæi Lagidæ 37. Eleazari Pontificis 1. Olymp. CXXIII. An. 1. Vrb. Cond. 465. Coss. Q. Martio Tremulo II. P. Coruino Aruina II. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 287.

I. NOVVM Iudæorum Põtificem, nouamque Olympiadem suggerit hoc anno Eusebius; de quo Iosephos. *Simone mortuo*, inquit, *Superstite vnico filio paruulo, frater Eleazarus, de quo nunc est mentio, pontificatum assumpsit.* Sic ipse: filius autem ille paruulus dictus est Onias, qui postea sub Ptolemæo Euergete Pontificatum gessit, vt notauit Eusebius initio regni eiusdem. Quomodum autem cœpit anno Sabbato ordine centesimo decimo nono. Inter Oniã aũt & Simonem patrem, duo intercessere pontifices, Eleazaros & Manasses, de quibus ordine dicemus. Olympionica porro fuit hac Olympiade Antigonus quidam Macedo, idem qui centesima vigesima secunda.

II. HVNC ipsum annum tribuit Eusebius Pyrrho, quem septem duntaxat menses Macedonia potitum scribit; & initio regni Lysimachi, qui illo pulso, totam Macedoniam aliquot annos tenuit, eumque Sigonius in libro de temporib. Athenis secutus est. Sed res ordine temporis ex Plutarcho numeremus, ex quo intelligemus expulsionem Pyrrhi ad sequentem annum pertinere: quippe quia Lysimacho bello petitus fuit, post deuictum à Seleuco Demetrium, quod anno sequenti contigit. Plutarchus ergo in Pyrrho ait superuenisse Lysimachum, dum Pyrrhus communi exercitus Macedonici, qui Demetrium deseruerat, suffragio Rex Macedonum consalutatus est; qui etsi id minus libenter integrum atque illibatum capturus erat; Lysimacho tamen contendente Demetrij oppressionem vtriusque esse commune opus, & regni partem postulante, Pyrrhus nondum satis fidens Macedonibus, sed ancipitem ducens eorum fidem annuit postulatis Lysimachi, regionesque, & vrbes inter se diuisere; sed breui ea partitio discordiarum semen, atque querelarum fuit.

III. INTEREA Demetrius spem denuo, quasi regiam ingressus viam, corpus ac speciem regni circa se habere cœpit, nec Asiatici belli cogitationes abijcere: sed prius Athenienses vlcisci cupiebat, qui temporibus seruientes modo blandissimos adulatores agebant, modo hostes improbissimos. Eam ad rem vt fortior fieret, Thebanis popularem Reipublicæ suæ administrationem restituit, vt scribit Plutarchus. itaq; inflammatus in Athenienses mouit, & eorum vrbem valida obsidione cinxit. Athenienses autem cum agnoscerent Demetrium opinione sua potentiorem, simul Pyrrhum è Macedonia exciuere, simul ad eum Cratetem philosophum magnæ sapientiæ, atque autoritatis virum misere; qui tantum apud eum oratione sua, precibusque perfecit, vt Demetrium ad soluendam obsidionem impelleret. Nam vt arbitror, veritus est Demetrius infelicem cum Pyrrho pugnam, aut diuturnitatem obsidionis, quibus Asiana consilia, aut nimirum tardarentur, aut etiam penitus frangerentur. Sicque Athenienses, & vetere Demetrij dominatu, & nouo periculo ab eodem liberati sunt.

IV. SOLVTA obsidione, & facta cum Pyrrho pace, quæ tamen sollicitante Lysimacho, perbreuis fuit, coactisque nauibus suis omnibus, ac militum vndecim millibus cum equitatu impositis, in Asiam, ad Cariam & Lydiam Lysimacho adimendam nauigauit, & ducta in vxorem circa Miletum Ptolemaide, Ptolemæi filia, protinus ad vrbes oppugnandas se conuertit; quarum multæ vltro in eius potestatem venere, multæ vi ab eo subactæ sunt. Cepit etiã Sardeis, defeceruntq; ad eum nonnulli Lysimachi milites, qui ei pecuniam & copias secum adduxerunt. At superueniente cum exercitu Lysimachi filio Agathocle, cum eo pugnans aliquot leuioribus prælijs superior fuit: sed necessariarum rerum penuria vigente, varia obire loca, multosque suorum amittere, pestilentia præsertim ex fame orta coactus est: & cum Seleuco hoste illo quidem, sed affine per literas ad obtinendum commeatum agere.

V. QVEM ille primum misericordia in Regem afflictum, & Socerum commotus concessit: tum veritus nouam aliquam Demetrij felicitatem, suadente Patroclo amico, contra eum Ciliciam versus duxit exercitum. Mutationẽ miratus Demetrius, missis ad eum legatis impetrauit, vt ad duos menses in Cataonia hybernaret, quæ est Asiæ minoris prouincia, confinis Cappadociæ, datis ipsi primarijs amicis obsidibus, simulque fauces, quib⁹ pater iter in Syriã, obstruxit. Itaque clades Demetrij, quæ post hyemẽ obtigit, & deditio ad sequentem annum differenda est, & consequenter Lysimachi de Pyrrho victoria, quam Plutarchus in Pyrrho tradit deuicto in Syria Demetrio cõtigisse.

VI. LAERTIVS in Stratonis vita scribit eum hoc anno scholæ fuisse propositum: ergo & mortuum Theophrastum, cum scholæ peripateticæ annis triginta sex ab Olympiade centesima decima quarta præfuisset, & innumera volumina edidisset, quę recẽset idem Laertius: qui ait ad duo millia discipulorum ad eum audiendum concurrisse, obijsse annos natum quinque supra octoginta, cum ab studiorum contentione ad paucos dies ob discipuli nuptias secessisset, vt inquit Suidas. Itaque alios contentio vt arcum frangit, hunc laxatio.

VII. MAGNA vtique gloria eius est, quod magni fieret ab Aristotele præceptore, summi ingenij viro: à quo & Theophrasti nomen accepit, cum antea Tyrtamus diceretur, vt nomen ipsum diuinam hominis eloquentiam testaretur. Nec erat proterea ingenio minor. Fertur enim Aristot. de Theophrasto & Callisthene dixisse, quod antea de ipso & Xenocrate Plato dixerat, Theophrastum videlicet incredibili acumine, quidquid intellectu percipi posset interpretari, Callisthenem autem tardo ac segni esse ingenio, itaque illum fræno, istum indiguisse calcaribus. Demetrio Phalereo, qui tum Athenis regebat Rempublicam, amicus ac familiaris fuit.

VIII. MORTVVM Athenienses pedibus publice prosecuti hono-

honorauerunt, & Stratonem Lampsacenum eius loco præfecerunt, vt refert Apollodorus in chronicis, quã scholam cum decem & octo annis tenuerit oportet mortuum Olympiadis an. 2. Fuit autem Strato vir disertissimus, & Physicorum scientissimus, vnde & Physici nomen accepit. Ptolemæi Philadelphi præceptorem fuisse ferunt, ab eoque 80. talentis donatum. Laërtius.

Romana res. Quod ad rem Romanam attinet, gesserant Tremolus & Aruina vnà consulatum ante annos octodecim, anno scilicet V. C. 447. quorum res hoc consulatu gestæ scriptorum inopia, vel iactura in obscuro mansere: scribant, inquit Cuspinianus, qui se integrum Liuium habere gloriantur.

ANNVS MVNDI 3767. SEXTÆ ÆTAtis 251. Regni Græcorum & Seleuci 25. Ptolemæi Lagidæ 38. Eleazari Pontificis 2. Olympiadis CXXIII. An. 2. Archonte Philippo. Vrb. C. 466. Coss. M. Claudio Marcello; & Sp. Nautio Rutilo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 286.

I. *Demetrius cum Seleuco feliciter pugnat.* ARCHONTEM Athenis, Philippum habet nouus interpres Polybij, in Chronologia Olympionicarum. Cæterum, vt inquit Plutarchus in Demetrio, inclusus vndique instar feræ Demetrius: nam hinc Agathoclem Lysimachi, inde Seleucum habebat obiectos, vertit se necessario ad vim, finesque Seleuci depopulatus est, ac cum aduersante confligeret Seleuco, semper euasit superior. Currus falcatos aliquando in se emissos superauit, atque fudit, fugauitque. Ad hæc claustra Syriæ, deiectis munitionibus, in suam redegit potestatem. Iamque plane omnino erectus, cernensque milites suos alacres, instituit cum Seleuco de rerum summa dimicare.

Seleuci solitudo. Seleucus autem vehementer animo dubius atque anceps fuerit, quippe qui iam Lysimachi auxilia reiecerat, quod ei diffideret, & suis rebus ab eo metueret. Dubitabat vero solus cum Demetrio signa conferre desperationem eius formidans, perpetuamque ipsius fortunæ vicissitudinem.

II. *Demetrius morbus in summum discrimen adducit.* At grauis morbus interea Demetrium occupans, cum corpus eius vehementer debilitauit, tum res eius afflixit; quoniam pars militum eius ad hostes transiere, pars dilapsi sunt. Tandem diebus 40. est recreatus, trahensque secum reliquias exercitus speciem præbuit; & mouit hostibus suspicionem se Ciliciam petere. Mox nocte sine tuba in alteram partem motis signis, superatoque Amano, is mons est in Cilicia, qui eam à Syria diuortio aquarum diuidit, vt inquit Cicero, incursauit subiectam regionem Cyrresticam, quæ in Syria est ad Septentrionem, quam Singas fluuius intersecat, & se in Euphratem exonerat, apud Ptolemæum in tabula quarta Asiæ.

Seleucum improuiso adoritur. Cum superuenisset Seleucus, & castra metatus esset in propinquo, excitauit Demetrius exercitum suum, mouitque in eum noctu, diu nihil sentientem, & sopitum. Verũ à perfugis quibusdam de periculo edoctus cohorruit, ealiensque ea lecto signa iussit canere, ac dum crepidas induit, acclamauit ad amicos commissum se cum immani fera. At Demetrius ex hostium trepidatione consilium suum animaduertens detectum, recepit se propere.

III. *Male pugnat, & à suis deseritur.* ORTA luce cum institaret Seleucus, certum de suis in alterum cornu misit, ipse oppositum sibi cornu in fugam egit. Mox tamen ipse Seleucus dimisso equo, galeaque detracta, & parma sumpta processit in primam aciem, mõstrans se mercenarijs, hortatusque est eos ad se vt transirent, tandemque intelligerent, hoc tanto dio egisse se, vt illis parceret, non Demetrio. Ibi omnes salutantes eum, & regem appellantes transitionem fecere.

Fugit, montes petit. Demetrius qui multarum conuersionum extremam hanc premere se intelligebat, deflectens de via ad Amani montis angustias refugit, & cum amicis quibusdam, & ministris admodum paucis densam assecutus syluam expectauit ibi noctem, certus, si quà fieri posset, viam Caunum versus arripere, atque ad propinquum illic mare, vbi classem sperabat se inuenturum, euadere.

IV. *Inedia conatus.* Vbi vero comperit, ne in illum quidem diem suos satis habere viatici, ad alia cõsilia animum applicabat: cum commodùm aduenit eius amicus Sosigenes cum quadringentis aureis, quibus vitam toleraturos se vsque ad mare sperantes per tenebras contenderunt ad montium iuga superanda. Cæterum quia hostium frequentes ignes in illis lucebant, illo deplorato itinere, retro se vnde digressi erant, receperunt, neque omnes tamen, aliqui enim profugerunt, neque perinde alacres erant, qui remanserant: Quorum cum quidam ausus esset dicere Seleuco, vt se traderet, admouit manum gladio ad se interficiendum. *Amici dedi-tionem suadent.* verum circumfusi amici, consolantesque induxerunt eum vt id consilij sequeretur. Ita missis nuncijs Seleuci fidei salutem suam permisit. Ita Plutarchus.

V. *[illegible]* IVSTINVS autem & improbe, & inscienter. *Demetrius quoque, inquit, à tot exercitibus circumuentus, cum posset honeste mori, turpiter se dedere Seleuco maluit.* Improbe, inquam, quod honestam mortem vocat, quam sibi aliquis vltro consciscat, cum sit huiusmodi facinus omnium flagitiorum deterrimum, & naturæ, eiusque autori maxime inuisum, atque inimicum. Inscienter vero, qui pluribus eum exercitibus Demetrium circumuentum scribat, cum vnicum haberet Seleucum, à quo premeretur. Sed redeo ad Plutarchum. Nunciata, inquit, Seleuco deditione Demetrij, negauit Seleucus ipsius fortuna incolumem esse Demetriũ, sed sua; quæ cum reliqua felicitate, humanitatis sibi, & clementiæ ostendendæ materiam præberet. Ac vocatis procuratoribus statim tabernaculum regale præcepit, omniaque ad eum splendide excipiendum parari.

VI. *Ab [illegible] in custodiam deducitur.* ERAT tum quidam apud Seleucum Apollonides, Demetrio quondam familiaris. Hunc statim Rex ad eum misit, qui eum consolaretur, diceretque se non hostem aditurum, sed generum. Quæ vox cum multos rursum Demetrio conciliasset, quod sperarent eum summo loco apud Seleucum futurum, & se videlicet eius gratiæ participes fore. Ea res miserationem Demetrij in inuidiam vertit, æmulisque data est occasio Seleuci humanitatem impediendi, eumque à nouarum rerum periculo deterrendi, cum primum Demetrius conspiceretur in castris. Ergo dũ Apollonides lætiora illa Demetrio nunciat, superuenit à Seleuco, qui ab aulicis à misericordia in inuidiosum metũ traductus fuerat, Pausanias cum mille circiter peditib9, simul & equitibus, qui comprehensum Demetrium non in Seleuci conspectum, sed in Chersonesum Syriæ abduxit.

VII. *[illegible]* EA in Chersoneso Demetrius, valida cinctus custodia, reliquum ætatis egit. quod teste Plutarcho in eius vita fere triennium fuit. Suppeditante illi interea Seleuco abũde, quæ ad curam corporis, & splendidam vitæ rationem pertinebant. Deuicto in Syria Demetrio, aut idem in Pyrrho, securus iam Lysimachus, & negotijs vacuus, mouit confestim in Pyrrhum; qui cum ad Edessam haberet statiua, Lysimachus in commeatum incidit, qui ei supportabatur, eumque abstulit. Ita annonæ difficultate primo macerauit eum; tum principes Macedonum literis & nuncijs corrupit, improperans eis quod peregrinum, & cuius maiores semper seruissent Macedonibus, fecissent dominum; amicos vero & familiares Alexandri extruderent Macedonia; multis ita commotis, metuens sibi Pyrrhus discessit, cum Epiroticis & socialibus copijs: atque eadem qua quæsierat, ratione amisit Macedoniam.

De Romanis rebus, nihil quoque hoc anno traditur, sub his Coss. post Onuphr. Appij Claudij cæci Dictaturam, apparet tamen ex ijs, quæ anno seq. dicemus, vrbem plebeis seditionibus, ob æs alienum esse turbatam.

ANNVS MVNDI 3768. SEXTÆ ÆTATIS 25. Imperij Græcorum, & Seleuci Asiæ & Syriæ Regis 26. Eleazari Pontificis 3. Ptolemæi Lagidæ 39 Ptolemæi Philadelphi 1. Olympiadis CXXIII. An. 3. Vrbis Conditæ 467. M. Valerio Max. C. Aelio Pæto Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 285.

I. SELEVCVS, cum in potestate haberet Demetrium, qui se vltro victus dediderat, quique Syriæ aliqua ex parte potiebatur, simul etiam Syria tota potitus est, seque Regem Asiæ ac Syriæ deinceps appellauit. Potitum autem aliqua saltem parte Syriæ Demetrium, illud certo demonstrat, quod ea causa fuerit, cur Demetrius à genero Seleuco infensus discesserat, quod nollet postulatam à se Tyrum & Sidonem ei, sub nuptias Stratonicæ filiæ suæ, tradere, vt ex Plutarcho suo loco diximus, a quod tempus erat ad imperandum in primis idoneum. De anno capti Demetrij dubium fuisse Eusebium, aut diuersas potius de more retulisse sententias, ex eo satis constat, quod eandem historiam in annum 25. & 28. Seleuci retulit: prior autem sedes recte cum nostra chronologia, & vt arbitror, cũ ipsa veritate congruit.

II. CÆTERVM Demetrius in Syria custodiebatur, sed regia custodia. Nam præter necessaria quotidie prolixe subministrata, curriculi etiam ei assignati sunt, & ambulationes regiæ, & instructa feris viuaria. Ad hæc amicis, quicunque fuerant eius fugam comitati, quicunque vellent, potestas facta cum eo viuendi. Aliqui etiam quotidie ad eum à Seleuco ventitabant, cum benignis mandatis, bono esse animo hortantes, spemque libertatis, certorum pactorum interuentu, facientes, vbi Seleuci filius Antiochus, & vxor eius Stratonice filia Demetrij aduenissent.

Nihilominus Demetrius, postquam in eam decidit fortunam, principum fraudes suspectas habens, mandauit filio suo, ducibusque & amicis qui Athenis, & Corinthi erant, ne literis, vel annulo suo fidem haberent, sed perinde ac si mortuus esset, reseruarent oppida, & reliquias regni Antigono, & diu in Macedonia postea regnauit.

III. ANTIGONVS autem allatam patris captiuitatem grauiter ferens, sumpta veste lugubri cum ad alios reges, tum ad Seleucum ipsum supplex scribit, & quidquid relictum ipsi fuerat, atque adeo seipsum pro parente obsidem offert. Eadem orauerunt multæ ciuitates, & Dynastæ, præter Lysimachum, qui etiam pecuniam per legatos obtulit Seleuco, si necaret Demetrium. Sed eum Seleucus execratus est: Antiocho vero & Stratonicę reseruans Demetrium, vt illorum beneficium foret, protrahebat tempus libertatis, vt ait Plutarch. in eius vita: quod, dum protrahitur prius è vita, quam è custodia excessit, vt sequẽti anno, quo mors eius contigit, dicemus.

IV. REGNARE cœpit hoc anno cum patre Ptolemæus Philadelphus. Nam Claudius Ptolemæus b ex Timocratis Mathematici obseruationibus, ait annum à Nabonassaro 476. incurrere in annum Philadelphi tertium decimum cum dimidio, id est, decimum quartum decurrentem. Idemque rursum c ait prædictum annum à Nabonassaro esse quinquagesimum secundum à morte Alexandri. Quæ contingere nequeunt, nisi hic annus sit Philadelphi primus, & trigesimus nonus à morte Alexandri, siue ab exordio regni Lagidæ, & à Nabonassaro 463. vt in expansis annis licet animaduertere.

Cum autem annum primum Nabonassaris fixerimus in anno mundi 3306. necesse est hunc annum esse à Nabonassare 463. numerato extremis. Rursum ab octaua Olympiade, vsque ad præsentem annum, qui est tertius 123. reperies centum & 15. Olympiades totas, & insuper tres annos Olympiadis, quæ nunc in cursu est. Ex quo apparet recte progredi Chronologiam nostram.

V. REGNI porro quam dicit patris cum filio societatem, requirit communis sententia plurimorum, qui ad annum vsque quadragesimum regnum Ptolemæi Lagidæ producunt. Rem autem ipsam præclare confirmat Iustinus libro 16. Finito bello, inquit, Seleuci videlicet cum Demetrio, Ptolemæus cum magna rerum gestarum gloria moriturus, contra ius gentium, minimo nato ex filijs ante infirmitatem regnum tradiderat, eiusque rei populo rationem reddiderat: cuius non minor fauor in accipiendo, quam patris in tradendo regno fuerat. Inter cætera patris & filij mutuæ pietatis exempla, etiam ea res amorem populi iuuenis conciliauerat, quod pater regno ei publicè tradito, quasi priuatus officium regi inter satellites fecerat, omnique regno pulchrius regis esse patrem duxerat. Eadem confirmat Appianus, vbi de Sylla dictaturam deponente. Quæ res, inquit, mihi miranda videtur, hunc virum ad eam ætatem imperium tantum nemine cogente cessisse non filio, sicut Ptolemæus in Ægypto, Ariobarzanes in Cappadocia, Seleucus in Syria, sed his ipsis, quos tyrannide presserat. Sic Appianus.

VI. QVOD autem de minimo natu filio Ptolemæi Lagidæ dixit Iustinus, declaratione, aut etiam correctione indiget. Audi enim Pausaniam. Cum, inquit, Eurydicem Antipatri filiam vxorem duxisset, ex eaque liberos etiam suscepisset, Berenices nihilominus, quam Eurydices comitem in Ægyptum Antipater miserat, amore captus, filios ex ea quoque genuit. Ex his Ptolemæum iam prope moriens, sibi regni successorem declarauit. A quo Atheniensibus tribus vna est. De Philadelpho autem paulò post subdit. Minorem autem fratrem Argæum, eundemque vterinum, insidias sibi comparantem, vt fama est, interfecit. Non ergo minimus natu fuit in Lagidæ filijs. Liberos autem ex Eurydice reperimus præter filias tres, Arsinoëm, quæ primum Lysimacho, deinde Philadelpho nupsit. Lysandram nuptam Agathocli Lysimachi filio, & Ptolemaidem nuptã Demetrio, qui hoc ipso anno mortuus est. Liberos ergo habuit Ptolemæum Ceraunum, qui regnum Macedoniæ, Antigono pulso, ad breue tempus occupauit. Alter autem innominatus à Philadelpho interfectus est, autore Pausania, quod Cyprios ad defectionem sollicitaret. Itaq; duorum fratrum interfector, per antiphrasim dictus est Philadelphus.

VII. SVB hoc tempus Romæ post lustrum conditum seditio exorta est. De qua Florus in epit. 11. libri. Plebs, inquit, propter æs alienum, & graues & longas seditiones, ad vltimum secessit in Ianiculum; vnde à Q. Hortensio Dictatore deducta est, isque in ipso magistratu decessit. Sic Florus; explicat aliquid Zonaras t. 2. cum ait. Post hæc cum Tribb. plebis legem de nouis tabulis rogarent, cui creditores intercesserunt, orta seditio non conquieuit prius, quam hostes vrbem inuaserunt: post vnum videlicet, alterumque annum. Meminit & D. August. vbi & hostilis direptionis cum meminit, vtique significat secedentem plebem vim multis domibus (creditorum puta) attulisse. Id autem mihi non solum animaduertendum, sed iterum etiam obstupescendum videtur, post congestas Romæ ex vniuersa pene Italia prædas, post tot vrbes opulẽtas à milite direptas; tanta etiam penuria vexatam plebem Romanam, vt alieno ære obruta, in seditionem versa, vrbis locupletes domos diripuerit, patriam desperata salute deseruerit. Nimirum quæ per vim Romanus rapuerat, per vim à suis illatam perdidit: & qui congregabant opes, quasi eas in dolium pertusum conijcerent, egentiores illico exinaniti reddebantur.

Margin notes: I. … Syria po… · II. … Demetrium. · III. Antigonus … Demetrio in luctu. · IV. Initium regni Pto. Philadelphi. b 1. in. Almag. c. 4. c Lib. 6. c. 9. · 3305. 461 · 3768. Na. Al. Ph. 463. 38. 1. · INITIA PHILADELPHI. · Vna cũ patre. · VI. Non fuerit natu minimus. Li. 1. p. 6. gr. · ἀδελφῶν ἀμικτότατον Αἰγυπτίων · Cur dictus Philadelphus. · VII. Seditio plebis, & secessio in Ianiculum. · 3. de ciu. 17.

Græ. 39 rvm 29 Ab V.C. Olymp. 461

finem constat. *a* Hunc porro terremotum, ac Lysimachiæ ruinam, Iustinus portendisse dicit tam Lysimachi, quam stirpis eius, & regni eternum interitum.

II. Pharus Alexandriæ.

Hoc quoque anno vult Eusebius Sostratum Gnidium Pharum in Alexandria construxisse, quam non plane omisisse puto Romanisque celeberrimam, & alias visu futuram. Pharum sic Strabo, *b insula quadā est oblonga, quæ continenti adiacet, an... in ad eam portum faciens.* Et paulo post. *In intermedio, ... sunt partim aquis operta, partim eminentes continue occurrentem ex pelago fluctum exasperantes. Ipsum ad... le promontorium ... tra quadam mari circundata, turrim habens ex albo lapide mirifice structam multis fastigijs, eodem quo insula nomine. Eam Sostratus Cnidius regum amicus posuit, ob nauigantium salutē quod hac epigraphe notatur.* Sostratvs Cnidivs, Dexiphanis fil. diis servatoribvs pro navigantibvs.

III. Quo eius vsus at sinus. Reges Soteres.

Phari hic vsus & finis fuit, ne temerè nautæ in insulam importuosam prouecti, naufragium in portu facerēt; sed maturè, dum adhuc in alto nauigarent, accensa in Pharo face monerentur. Deos porro seruatores suspicor intellexisse reges Ægypti, quorum amicum fuisse hunc architectum scribit Strabo. Nam Ptolemæus Lagi, Soter dictus est, vt supra diximus: *c* ingratiam verò filij eius Philadelphi plurali vsus est numero, quia etiam Philadelphus Soter dictus est à Rhodijs. Cæsar lib. 3. de bello ciuili extremo. *Hæc insula*, inquit, *obiecta Alexandriæ portum efficit: sed à superioribus regibus in longitudinem passuum nongentorum in mare iactis molibus angusto itinere, & ponte cum oppido coniungitur.* Sic Cæsar, ille autem Isthmus ἑπταστάδιον dictus est. Id ... itatur Iosephus *d* Vbi ait Demetrium deduxisse in Pharū ... interpretes. *Assumpto eo*, inquit, *transiuit aggerem illum septem stadiorum, & pontem, qui insulam continenti adiungit*, &c.

c ann. præced. n. 4.

d l. 12. c. 2.

IV. Bellum Gallicum Romanorum ex Polybio.

Rvrsvm hoc anno, atque his Romæ Coss. bellum Senonicum contra Gallos Senonas gestum est. Nam Polyb. l. 2. vix decem elapsi erant anni (& profecto hic vndecimus est annus à 458. ab Vrbe Condita, quo Samnitibus iuncti Galli in agro Clusinorum contra Romanos pugnauerant, in quo Decius iunior deuotione perierat) ecce iterum Gallus magna belli mole Arretium parantes obsidere, (ea est Thusciæ vrbs, & Romanorum colonia.) Ergo adsunt Romani ad ferendam opem; sed ante vrbem collatis signis inferiores è pugna discedunt. In eo prælio cum occisus fuisset Lucius belli dux, in eius locum Manius Curius est suffectus. Hic postmodum legatos de redemptione captiuorum ad Gallos mittit, quos ipsi datam fidem fallentes necant. Ita Polyb. Nam cætera quæ de Gallis deuictis subdit ad annum seq. pertinent, quo Dolabella Consule bellum prospere confectum est.

V. Ex Paulo Oros. *e* l. 3. c. 22.

Pavlvs autem Oros. *e* duo bella, duorum Consulatuū in vnum annum permiscet. Anno ab V.C. 462. Dolabella & Domitio Coss. Lucani, Brutij, Samnites quoque cum Etruscis, & Senonibus Gallis facta societate, cum rediuiuum contra Romanos bellum molirentur, Romani ad exorandos Gallos misere legatos. Quos cum Galli interfecissent, Cæcilius prætor ob vlciscendam legatorum necē, & comprimendum tumultum hostium cum exercitu missus, ab Etruscis Gallisque oppressus interijt. Septem præterea tribuni militum in ea pugna occisi, multi nobiles trucidati, tredecim millia etiam militum Romanorum illo bello prostrata sunt. Ita quotiescunque Galli exarserūt, totis opibus suis Roma detrita est.

Romanorum clades.

VI. Emendatur.

Ita Oros. apud quem primum corrigendus est numerus. Nam Dolabella non fuit Cos. anno 462. sed octo post annis, id est 470. Deinde non fuit Prætor Cæcilius. cum enim Polybius στρατηγὸν tantum, non ὕπατον vocat, eique suffectum dicit Man. Corium, qui vtique Cos. fuit; nec prætori Consul sufficitur. Nec Dolabella Consule victi sunt Romani, sed victores, Gallorum copijs deletis. Et credibilius est Gallos, post ius gentium violatum aduersus legatos, fuisse deuictos; etsi Florus in Epit. l. 12. Orosio cōsentiat, in eo quod & vnicum bellum ponit, & legatos ante violatos dicit, quam bellum fuerit à Cæcilio gestum. Ergo Polybium sequimur, cum Sigonio in Fastis. Onuphrius tacuit, Cuspinianus non distinxit.

Oros. & Florus.

ANNVS MVNDI 3771. SEXTÆ ÆTAtis 255. Imperij Græcorum, & Seleuci 39. Eleazari Pontif. 6. Ptolomæi Philadelphi 4. Olympiadis CXXIV. An. 2. Vrbis conditæ 470. P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Caluino Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 282.

I. Eusebij tempus.

Habet hic annus secundus Olymp. 124. Lysimachi mortem, si Eusebij Chronico credimus, qui statim circa Ptolemæum cognomento Ceraunum substituit, Polybius l. 2. agens de Achæorum insigni concordia, incrementis, & societate, qua multæ Græciæ ciuitates continebantur. *Olympias*, inquit, *agebatur* 124. *cum Patrenses & Dymæ concordiæ huius fundamenta iecerunt.* Vtrique Achaiæ in Peloponneso populi sunt, oppida Patræ, & Dyme. Pergit. *Quo tempore Ptolemæus Lagi filius, Lysimachus, itemque Seleucus, & Ptolemæus cognomine Ceraunus vitam cum morte commutarunt. Omnes enim illi circa eandem Olympiadem in viuis esse desierunt.* Hæc ipse. Ratione temporis aliquanto laxiore. Verum cū Ceraunos non nisi post mortem Seleuci regnauerit, vt ex Iustino constat, & Seleucus fere adhuc triennium regnarit, necessario tam Lysimachi mors, quam Cerauni regnū differendum est. Tanto autem magis in culpa est Caluisius, qui Lysimachi mortem in præcedentem annum refert.

II. Lysima... filium Agathoclem veneno tollit.

Hoc igitur anno, qui est V.C. 470. Lysimachus Macedoniam pacatus obtinebat, nemine ei foris molestiam exhibente; cum ipse domestico scelere omnia turbauit. Nā, vt Iustinus refert init. l. 17. breui tempore à Lysimachia terræmotu prostrata; Agathoclem filium suum, quem in successionem regni ordinauerat, per quem multa bella prospere gesserat, non solum patrium, verum etiam humanū vltra morem perosus, ministra Arsinoë nouerca, veneno interfecit. Hæc Arsinoë, fuit Ptolemæi Lagi filia, vt ostendit Tempor. in stemmate Lagidarum: *f* sed illa magni id scelus breui emit, trium scilicet liberorum suorum cæde, vt dicemus. Causam autem mortis Agathoclis Iustinus tacet, non tacet tamen, quæ eam sunt consecuta. Hæc illi prima mali labes, inquit, hoc initium impendētis ruinæ fuit. Nam parricidium, principum cædes secutæ sunt, luentiū supplicia, quod occisum iuuenem dolebant. Plerique autem ad Seleucum defecerunt.

f Vide Pausan. l. 1. ... & ... Oros. l. 3. ...

III. Dolabella de Gallis victoria.

Romæ interea prosperè à Dolabella contra Gallos pugnatum est. Cum enim, vt refert Polybius, M. Curius legatos de redemptione captiuorum ad Gallos misisset, illique eos contra ius gentium necauissent, indignissime facinus illud Romani tulere; ac statim ducto in hostes exercitu, cū Gallis Senonibus obuiam prodeuntibus manū conserunt. Cum Romanis secunda fortuna pugnæ fuisset, eorum partem maximam ceciderunt, reliquos sedibus expulerunt, ita potiti vniuersa Senonum ditione, primam Galliæ coloniam in vrbem misere, Senam dictam, de eorum Gallorum nomine, qui eam prius tenuere. At Boij, vt excidisse patria Senones vident, metu similis fortunæ, omnibus suis, qui arma ferre poterant, excitis, Etruscis etiam aduocatis, aduersus Romanos proficiscuntur. Postquam ad lacum Vadimonis vniuersæ copiæ conuenerant, acie instructa certamen ineunt; cæsi sunt plerique omnes Hetrusci, Boiorum perpauci fuga euasere. Ita Polyb.

IV. ... victoria ... triumphus ... diuersi.

Evtropivs autem etiam Samnites cum Hetruscis & Boijs, quos Gallos vocat, contra Romanos venisse dicit, eorumque copias à Dolabella Deletas. Hac victoria potitum etiam triumphasse putat Sigon. Ab Æsi quippe fluuio Picenorum, quondam Italiæ finibus, vsque ad Rubiconem, Italiæ termini insigni hac eius victoria producti sunt. Eiusdem victoriæ meminit Dionys. Hali. cum de legatione ad Pyrrhum missa loquitur. Ait enim in legatis fuisse P. Cornelium, qui quarto anno ante Consul, totam Celtarum gentem Senonas dictos, acerrimos Romano-

rum hostes, bello deuictos, omnes quotquot iuuenili ætate essent, contrucidauerat.

ANNVS MVNDI 3772. SEXTÆ ÆTATIS 256. Imperij Græcorum, & Seleuci 30. Eleazari Pontif. 7. Ptolemæi Philadelphi 5. Olympiadis CXXIV. An. 3. Vrb. Cond. 471. C. Fabricio Luscino, & Q. Aemylio Papo Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 281.

I. Lysimachi in amicos, domesticosque crudelitas, (nã præter Agathoclem regni designatum hæredem, alios etiam filios suos sustulit, *a* adeo vt ante mortem quindecim amisisse varijs casibus scribat Iustinus.) militum animos valde ab eius fide beneuolentiaque disiunxit. Itaque etiam ij, qui exercitibus præerant, certatim ad Seleucum deficiebant, in quibus alter filius eius Alexander, vt habetur in Stemmate Lysimachi ex Appiano, eumque pronum iam ex æmulatione gloriæ, bellum Lysimacho inferre compellunt, vt idem ait. Sed certamine vltimo ante annum sequentem dimicatum non est.

II. In Italia Boij, Etruscique iterũ conspiratione facta, hoc anno bellum renouarunt. Sic enim habet Polybius. Nec tamen ob eam stragem cecidere animis, quin proximo anno iterum aduocatis viribus, collectaq; omni iuuentute, quæ ad vsum armorum apta videbatur, in Romanos exeunt. Vbi adeo fusi profligatique fuere, vt pene ad internecionem delerentur. Quamobrem mitigatis parumper animis fœdus cum Romanis per legatos percutiunt. Ita Polybius apud Perottum, quem male correxit Casaub. *b* qui τῷ τρίτῳ ἐνιαυτῷ vertere prætermisit, quod plurimum facit ad distinguenda tempora huius historiæ. Rectius etiam, ac verius meo iudicio vertemus quod sequitur, & non parũ ad stabiliendam Chronologiam nostram facit. Contigit ait Polybius hæc fieri anno tertio priusquam Pyrrhus in Italiam traijceret, & quinto ante eam cladem, quam Galli apud Delphos accepere. Vetus interpres male πρότερον in post vertit: nec recte nouus habet triennio prius, & quinque annis ante. Nam Polybius, sicut & Halicarnass. in legationibus habet τρίτῳ ἔτει, καὶ πέμπτῳ. Et tertius annus, vnum tantum requirit intermedium, triennium autem integrum, saltem duos; idemque de quinto & quinquennio iudicium; tertius autem annus & quintus, historiæ rectissime quadrant. Non enim anno sequenti venit in Italiam Pyrrhus, sed altero post, vrbis scilicet 473. nec Galli ad Delphos fusi quinto ab hinc anno profligati sunt.

III. De re à Fabricio gesta hæc pauca Dionys. in excerptis legationibus. C. Fabricius tertio anno ante Consul, Samnites, Lucanos, & Brutios magnis prælijs superauit, Thuriosque obsidione liberauit. Victoriam hanc cessisse Fabricio, proptereaque triumphasse colligit ex Fastis Sigon. Hic est ille Fabricius multorum literis, & Ciceronis in primis eloquentia, ob diuitiarum contemptum commendatus; cuius eximium specimen mox cum Pyrrho verbis congressus ostendit.

IV. Hoc ipso anno bello Tarentino causa data est. Quæ ex Orosio, *c* Zonara, *d* & Halicarnas. in primis in excerptis legationibus, fuit huiusmodi. Tarentini otio atque opibus & libertate insolentes, vt ex Pyrrho Plutarchi constat, Etruscis, Gallis, & Samnitibus contra Romanos bella gerẽtibus sese coniunxerant; nec tamen, licet belli autores, aperte adhuc in aciem descenderant. Cum autem L. Valerius Romanæ classis præfectus, Tarentum esset appulsurus, quod vrbem sociã esse arbitrabatur, vt inde postmodum vela faceret, ad eum locum, ad quem mittebatur, Tarentini, qui tum in Theatro ludibundi spectaculis interant, ex quo in portum ac mare apertus erat prospectus, ex facinorum suorum conscientia contra se missam classem suspicati, eam hostiliter inuaserunt, quinque tantum nauibus via per fugam elapsis, cætera retracta in portum classis, & profligata est, præfecti nauium trucidati, omnes bello viles cæsi, reliqui pretio venditi sunt.

V. His Romam delatis, etsi omnes grauiter eam iniuriam ferebant, non prius tamen ad arma veniendum putarunt, quam de iniuria per legatos expostulassent; inuiti quippe nouos hostes, nondum perdomitis veteribus, accipiebant: ideoque etiam recente iniuria accepta, de bello contra eos statim suscipiendo aut differendo certatum est, vt ait Halicar. Missus autem est L. Posthumius cum collegis aliquot. Is cum in theatro sibi commissam legationem exponeret, Tarentini quasi res nihili, & non de Reipublicæ suæ salute tractaretur, si quid non exactissimè Græcè diceretur obseruabant, ridebant, barbarum vocitabant, Denique è theatro eiecerunt. Cumque abirent, scurra quidam ebriosus, nomine Philonides, cognomento Cotyla, propinquus legato factus, vestes eius lotio dispersit. Hic toto theatro in risum effuso, Ridete, inquit Posthumius, dum vobis per tempus licet. Nam posthæc diu flebitis, dum vestes has multo sanguine eluetis. Ijs dictis Romam abierunt, eoque peruenerunt, cum L. Æmylius Barbula recens magistratum iniisset. Hæc pluribus Dionys. Halicarnas. à quo, quæcumque inuenire possumus, libenter mutuamus.

VI. Interea Tarentini cum se nequaquam pares Romanis armis esse intelligerent, de accersendo Pyrrho, & eo belli duce constituendo deliberabant, quod præ cæteris regibus maxime esset in otio, & magnam belli gerendi peritiam haberet. Ei consilio maiores natu, atque optimi quique ciuium reluctabantur; sed clamore & impetu plebis explodebantur. Quidam tamen Meton nomine, vir probus, ebrietatem simulans, & tibicina præeunte ludibundus est concionem ingressus, cumque expectaret populus vt mulier tibia, vir voce saltans caneret, facto silentio. *Benefacitis*, inquit, *quod ludere & saltare cuilibet dum licet permittitis. Nam vbi Pyrrhus vrbem ingressus fuerit, alia vita ducẽda erit.* Mouit ea oratio plebem, & assentiebatur, sed qui timebant, ne si pax cum Romanis fieret, ipsi dederentur, populum ab ea sententia reuocarunt, & Metonem è concione eiecerunt. Ita decretum de mittendis in Epirum legatis factum est. Hæc ferè Plut. in Pyrrho.

VII. Legatos autem etiam hoc anno traiecto mari in Epirum peruenisse, consentaneum est, vt rebus gerendis satis temporis tribuamus. Nec prudenter à Zonara factum videtur, quamuis non improbante Sigonio in Fastis, quod legatorum missionem differt in id tempus, quo iam ab Æmilio Consule victi fuerant. Imprudentissimi enim fuissent, in hac cessatione, cum scirent quam potentem in se hostem, ac promptum manu concitassent. Missi ergo in Epirum legati, qui non suo tantum, sed Italicorum etiam nomine dona Pyrrho ferant, eique exponant prudẽte sibi duce, & celebre opus esse. Italiam ingentes copias suppeditaturam, equitum 20. millia, peditum ferme ad trecenta & quinquaginta millia, ex Lucanis, Messapijs, Samnitibus, Tarentinis. Quæ non Pyrrhum modo excitarunt, qui otij impatiens erat, sed Epirotas quoque ad eam expeditionẽ suscipiendam impulerunt.

VIII. Nam Pyrrhus qui magnam sibi Græciæ partem vel beneficijs, vel terrore deuinxerat, vt scribit Zonaras, & iampridem Siciliam, Sardiniam, & Carthaginem sibi subijcere cupiebat, & tamen Romanos armis lacessere verebatur, auxilia legatis pollicitus est, ratus Tarentinorum societatem ad cõsilia sua peropportunam fore; sed ne ea patescerent, se domum statim esse rediturum dixit, & in fœderibus excepit, ne diutius quam opus esset, ab eis in Italia detineretur. Hæc pactus maiorem legatorum partẽ, quasi operam in colligendo milite nauaturos, obsidum vice retinuit; paucos & Cineam cum exercitu præmisit. Hæc ferè Zonaras. Cineæ aduentus ad sequentem annum pertinet, quo Æmilius Consul iam Tarentinos bello vexabat, vt suo loco dicemus.

Margin notes: *a Orosl. lib. 3.* — *Bellum in Romanos renovatur.* — p. 105 l. 2. — *Res a Fabricio gesta.* — *Belli Tarentini origo. l. 4 c. 1. l. 2.* — *Romanorum querela.* — *Legati fœde tractantur.* — *Tarentini Pyrrhum vocare cogitant.* — *Legatos ad eum mittunt.* — *Acquirit sibi Pyrrhus, & quo suos confilia.* — Origo belli Tarentini.

ANNVS MVNDI 3773. SEXTAE ÆTATIS 257. Imperii Græcorum, & Seleuci 31. & vlt. Eleazari Pontificis 8. Philadelphi 6. Olympiad. CXXIV An. 4. Vrbis conditæ 472. L. Aemilio Barbula, & Q. Marcio Philippo Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 280.

I. *Lysimachus et Seleucus ... bellum.* HABET hic annus, qui est Sabbaticus 170. vltimum certamen commilitonum Alexandri magni, vt autor est Iustinus, & velut ad exemplum fortunæ, par reseruatum, Seleucum inter & Lysimachum, quorum ille Asiam & Syriam, hic Macedoniam tenebat & Græciam. Lysimachus annis quatuor & septuaginta annos natus erat, Seleucus septem & septuaginta, sed in ea ætate vtrique animi iuueniles erant, imperiique cupiditatem insatiabilem tenebant. Quippe cum orbem terrarum duo soli tenerent, angustiis sibimet inclusi videbantur, vitæque finem non annorum spatio, sed imperii terminis metiebantur.

In eo bello Lysimachus, amissis antea variis casibus quindecim liberis, non instrenue moriens, postremus domus suæ ruinæ cumulus accessit. Ita Iustin. ex quo Paulus Orosius. Nec plura nobis suggerit Græcia, sed viceversa deinceps historia Romana copiosior erit. *l. 3. fin.*

II. *Mors Lysimachi.* VIDETVR quidem significare Iustin. eum orbatum liberis omnibus interiisse: sed res aliter habet. Nam mox aliquot filiorũ ipsemet meminit, quos Ceraunus in oculis matris interfecit. Scribit Appianus in Syriacis eum ad annos 40. regnasse, annumeratis, quibus Satrapam egit, & septuagenarium in bello pugnantem occidisse: extinctum eius corpus canem domesticum diu protexisse, ab oestus alites ac feras, donec Thorax Pharsalius inuentum sepeliit. Sunt qui dicant sepultum ab Alexandro filio, qui metu ad Seleucum fugerat, quando alterum filium Agathoclem occidit Lysimachus: inuentum autem corpus diu quæsitũ canis indicio, cum iam tabe difflueret. Ita Appianus.

III. *Chronologia vitæ, & regni Seleuci.* IPSIVS etiam Seleuci hunc annum vltimum prodit Eusebius, duos quippe & triginta illi annos nobiscum attribuit, siue totas octo Olympiadas, ab ineunte decima septima, ad exeuntem vigesimam quartam. Quæ est Sulpitii quoque Seueri Chronologia, & Polybii, quem paulo ante retulimus. *a* Appianus tamen Alexandrinus sub finẽ libri de bellis Syriacis, mortuum ait ætatis anno 73. regni 40. mendo vtrumque in numerum, vt videtur illapso. Nam Iustinus, vt paulo ante dicebamus, ei septem & 70. vitæ annos attribuit. Eusebius autem & reliqui, regni triginta duos, verum eius regni anni cum annis regni Græcorum concurrunt; cuius regni si recte numerauimus nunc annus agitur tantum trigesimus primus. Quid quod Appianus ipse fatetur Seleucum occisum à Ptolemęo Ceranno, qui cum 9. tantum menses regnarit, non vix vltra biennium.

a a. m. 3771. n. 1.

IV. *Iudæi Seleuco vectigales.* DE eodem Seleuco Sulpicius Seuerus l. 2. Primus, inquit, in Syria post Alexandrum Seleucus Rex fuit, subiecta eidem Perside ac Babylone. Qua tempestate Iudæi annuum stipendium trecenta argenti talenta regi dabant, nec tamen per externos magistratus, sed per sacerdotes suos regebantur, patrioque ritu viuebant. Recte Sigonius externos ibi magistratus mutat in externos; quod autem ait vehementer errare Sulpicium, si credidit Iudæam post Alexandrum tributum pependisse regi Syriæ Seleuco, cui Babylon & Persis paruerit; eo quod Iudæa Ptolemæo Lagidæ primum, tum Philadelpho, & Euergeti, & ad extremũ Philopatri paruerit. Ipse potius vehementer hallucinatur. Nam ex supradictis satis constat eum deuicto Demetrio Syriam plane possedisse, & se Regem Asię ac Syriæ appellasse. *b* Quod tamen non prohibet, quin vere à Iosepho scriptum fuerit Iudæos à regibus Asiæ honoratos: *c* & hunc ipsum Seleucum in conditis à se vrbibus, ipsaque metropoli Antiochia ius ciuitatis eis concessisse, voluisseque vt pari ibi conditione cum Gręcis, ac Macedonibus degerent. Nam optimi quique subditi regibus suis certa, statutaque pendunt vectigalia.

b Vide Seleuci annum 27. n. 4. c lib. 12. c. 3.

Mors Seleuci. DE Seleuci porro morte hæc habet Iustin. *d* Lætus tanta victoria Seleucus, (de Lysimacho scilicet) & quod maius victoria putabat, solum se de cohorte Alexandri mansisse, victoremque victorum extitisse, non humanum opus esse, sed diuinum munus gloriatur; ignarus prorsus non multò post fragilitatis humanæ seipsum exemplum futurum. Quippe post menses admodum septem, à Ptolemæo, cuius sororem Lysimachus in matrimonium habuerat, per insidias circumuentus occiditur. Regnumque Macedoniæ, quod Lysimacho eripuerat, cum vita pariter amisit. De eadem morte Pausanias, Ptolemæus, inquit, Lysandræ frater, cum Seleuci exercitum Lysimachiam attigisse certior factus esset, eum adortus fudit & occidit. Omnem vero eius pecuniam cum regibus diripiendam tradidisset, Macedoniæ regno potitus est. Celebrat ibidem Pausan. Seleuci iustitiam & pietatem.

d l. 17.

VI. *Bellum a Romanis Tarentinis ... susceptum.* CVM Romæ Consules recens Consulatum inissent, aduenit Tarento Posthumius cum collegis, nullum responsum à Tarentinis referens, sed pro eo contumelias, quarum vestis inquinata Posthumii fidem faciebat. Quæ cum magnam omnibus indignationem mouissent, Æmilius & collega coacto Senatu diu consultarunt, quid facto opus esset. Erant enim qui suaderent ne id bellum tum susciperetur, dum Lucani & Brutii defecissent, & Samnitum numerosa ac bellicosa gens, atque ad ipsas fores sita Etruria nondum subiugata esset. Aliis ne minimum quidem temporis expectandum videbatur, sed bellum è vestigio decernendum; quæ etiam sententia vicit, vt ait Halicarn. quæ causa etiam fuisse videtur cur Æmilius, cui id bellum obtigit, ita illud à principio gesserit, vt pacis se amantem aperte demonstraret. Cum enim eo appulisset, vt ait Zonaras, idoneis verbis animos eorum tentauit, æquis conditionibus pacem amplexuros ratus. *Cum dissiparent.*

VII. *... Pyrrhus ... vocatur.* DISSENTIONE tamen inter ciues perseuerante, senioribus & ditioribus pacem expetentibus, reliquis bellum flagitantibus, deterior pars meliorem vicit. Et iterata legatione Pyrrhus sollicitatus est. Nam Iustinus, alteram ad Pyrrhum legationem agnoscit. Sic enim ait. *Pyrrhus Epiri rex cum iterata Tarentinorum legatione, additis Samnitium, & Lucanorum precibus, & ipsis auxilio aduersus Romanos indigentibus fatigaretur, non tam supplicum precibus, quam spe inuadendi Italiæ imperii inductus, venturum se esse cum exercitu pollicetur.* *l. 18.*

Romanos, inquit Oros. *g* qui quanti ique hostes circumstreperent, permetientes, vltima adegit necessitas proletarios quoque in arma cogere; quippe cum frustra de prole cura sit, nisi rebus præsentibus consulatur. Itaque irruit in vniuersos. Tarentinorum fines cum Æmilio Consule Romanus exercitus, igni ferroque vastat omnia, plurima expugnat oppida, iniuriam insolenter acceptam, crudeliter vindicat. Sic Oros: at mitius Zonaras. *g l. 4. c. 1.*

VIII. *Res Tarenti ab Æmilio gesta.* QVO cognito, inquit, Æmilius agrum populatur & vastat, eosque in aciem egressos profligat, vt Romani deinceps impune prædas agerent, & quędam castella caperent. Cum autem captiuos diligenter curaret Æmylius, & aliquot è potentioribus dimisisset, Tarentini & humanitatẽ eius admirati, & in spem pacis impetrandæ erecti, Agidem Romanis amicum ducem, cum summo imperio creauerunt: qui cum vix Magistratum iniisset, Cineas legatus à Pyrrho præmissus consilia pacis euertit. Nam eius aduentu confirmati Tarentini, pacificatione repudiata, imperium Agidi abrogatum, vni ex legatis detulerunt. Plutarchus eum cum tribus tantum millibus militum aduenisse dicit, Zonaras addit non multo post Milonem cum copiis à Pyrrho item præmissum, qui arcem ad suum aduentum occuparet, & mœnia custodiret. Gratũ id Tarentinis fuit, quod neque in præsidiis esse, neque quicquam laboris capere cogerentur. Itaque militi cibaria præbuerunt, Pyrrho pecuniam miserunt. *Tarentinorum inconstantia & ignauia.*

IX. *Æmilius ab hiberna recedit.* ÆMILIVS, qui ad id tempus in castris se tenuerat, Pyrrhi militum aduentu cognito, cum per hyemẽ oppugnare

Imperii Græcorum 32. vrbem non posset, in Apuliam abire statuit. Sed cum Tarentini, angustis quibusdam faucibus occupatis, per quas transeundum erat, iter et iaculis, sagittis, & fundis intercludissent, captiuos eorum in fronte constituit: illi verum ne suos pro Romanis conficerent, destiterunt. Hæc ex Zonara, de initiis belli Tarentini. Aduentus autem Pyrrhi, quia ad sequentis anni initium pertinet, quamuis sub his ipsis Consulibus contigerit, differetur. Quantum enim datur ad annos Iulianos res gestas accommodamus.

ANNVS MVNDI 3774. SEXTÆ ÆTATIS 258. Imperij Græcorum 32. Antiochi Soteris 1. Eleazari Pont. 9. Philadelphi 7. Olymp. CXXV. An. 1. Archonte Gorgia. Vrbis conditæ 473. Coss. P. Valerio Læuino. Ti. Coruncanio. Nepote.

ANNVS ANTE CHRISTVM 479.

I. *Ratio temporis Regnum Ceraunι.* VALERIVM Consulem, non Læuinum, sed Albinum vocat Plutarchus in Pyrrho. Sed omnes qui Consules Romanos digesserunt, antiqui & recentiores, Læuinum vocant, vt & Iustinus l. 18. qui eo Consule Pyrrhum in Italiam traiecisse refert. Archontem autem Gorgiam suggerit Sigonius, in Atheniensium temporibus & Cyllector Olympionicarum; qui etiam Ladam Ægieum stadio in Olympicis ex Pausania victorem memorat. Fuit hic Ladas autore Pausania *a* cursor celerrimus, vt qui omnes ætatis suæ homines pedum pernicitate anteiret; cuius etiam stadium, in quo ille se exercere solebat, à posteris celebratum reperitur. Cadit porro in hunc annum breue Ptolemæi Cerauni regnum, vel 7. mensium, vt ex Iustino diximus, vel 9. vt habet Eusebius in Chronico Græco Latinoque, ita vt sequentem quoque attingat; quamquam rectius fortasse fuerit, ei vltra annum vnum attribuere, vt ex sequentibus intelligetur. Dictus est autem Ceraunus, siue fulmen, quod esset, vt ait Pausanias, *b* audax & manu promptus.

a l. 2. p. 81. gr.

b l. 1. & 10. τολμηρὸς καὶ πρόχειρος.

II. *Ceraunι & Soteris initia.* CERAVNVM porro hoc anno in Macedonia regnare cepisse, sicut in Asia Antiochum Soterem filium Seleuci, ex Iustino l. 17. colligitur, vbi ait Pyrrhum in Italiam pro Tarentinis proficiscentem, ab Antiocho filio Seleuci pecuniam, à Ptolemæo Macedonum auxilia accepisse, quæ ponunt eos iam regno esse potitos. At hoc anno constat Pyrrhum mature in Italiam esse profectũ. Eusebius quoque Antiochi Soteris annum primum refert in s. Olymp. 125. etsi Ceraunum biennio ante regẽ constituat in Chronico. De hoc porro Fulminatore, & eius in regnum ingressu dicamus aliquid: quoniam res eius cum Philadelphi & Soteris rebus connexæ sunt. *Igitur Ptolemæus*, ait Iustinus, *cum & ingratiam memoria magni Ptolemæi patris* (qui scilicet Lagi filius dictus est) *& in fauorem vltionis Lysimachi* (de Seleuco acceptæ) *ambitiosus*, (id est, gratiosus) *apud populares* (Macedones) *esset, primo Lysimachi filios conciliare sibi statuit, nuptiasque Arsinoës sororis suæ matris eorum petit, puerorum adoptione promissa, vt cum in locum eorum successisset, nihil illi moliri, vel verecundia matris, vel appellatione patris auderent.*

Ex Iustino l. 17.

III. *Ceraunus ambit Philadelphum.* FRATRIS quoque (Philadelphi) Regis Ægypti concordiam per epistolas deprecatur, professus deponere se offensam erepti paterni regni. (Cui scilicet tanquam primogenito debebatur neque amplius à fratre quæsiturum, quod honestius à paterno hoste (Seleuco occiso) perceperit. Omnique arte adulatur Eumeni & Antigono (Gonatæ) Demetrij filijs quos se licet Macedoniæ regnum affectare suspicabatur, quod eorum pater Demetrius aliquot ante annos tenuisset. Ideoque subditur. Sic enim verba disponenda sunt. *Cum quibus bellum habiturus erat, & Antiocho filio Seleuci* cuius scilicet patrem occiderat, *ne tertius sibi bellum accederet.*

IV. *Ambit & Pyrrhum.* SED nec Pyrrhus Rex Epiri omissus, ingens momentum futurus, vtri parti socius accessisset, qui & ipse spoliare singulos cupiens, omnibus se partibus venditabat. Itaque Tarentinis aduersus Romanos laturus auxilium, ab Antigono naues, ad exercitum deportandum mutuo petit, ab Antiocho pecuniam, qui opibus quam militibus instructior erat, à Ptolemæo Macedonum in tirum auxilia, qui ei quinque millia peditum, equitum quatuor millia, elephantos quinquaginta, non amplius quam in biennij vsum dedit. Sic Iustinus. Manifestus error in numeris, nec vnicus irrepsit. Quomodo enim a Ceranno accepit Pyrrhus equitum 4. millia, qui tria tantum millia in toto exercitu habuit? Quomodo quinquaginta elephantos, cum 20. tantum in exercitu eius numerati sint *c* ab Plutarcho, Plinio, *e* Solino. *d* Cæterum abeunte Pyrrho hoc ipso anno bellum à Ptolemæo Ceranno, contra Antiochum Soterem & Antigonũ Gonatam filium Demetrij mot oratum est. Nam alterius patrem occiderat, alterius regnum tenebat. Sed veniamus ad Pyrrhum.

PYRRHI IN ITALIAM TRANSITVS.

c l. 8. c. 6. d c. 18.

PYRRHVS ergo vere non expectato, vt ait Zonaras, cum magno lectissimoque exercitu abiens, & 20. elephantis, quæ animalia non prius in Italia conspecta stuporem & admirationem hominibus attulerunt, dum Ionium traijcit tempestate orta, multis amissis cæteris dissipatis, pedestri itinere Tarentum ægre peruenit. Addit Iustinus venisse in Italiam Pyrrhum relicto custode regni filio Ptolemæo, annos quindecim nato; duobus insesim paruulis filiis Alexandro & Heleno, in solatia longinquæ secum expeditionis adductis; sed aduentũ Pyrrhi persequitur plenius Plutarch. in eius vita. Multis nauibus, inquit, quas hippagogas vocant, tectis insuper, & diuersis pontonibus Tarento adductis Elephantos viginti, equitum tria, peditum viginti duo millia, sagittarios & funditores quingentos imposuit. Omnibus instructis soluit classem. In altum prouectum eum medium teneret mare Ionicum, corripuit classem, præter anni articulum, coortus boreas. Vim venti tamen, virtute & promptitudine nautarũ ac gubernatorum superauit, terræque multo labore ac periculo vane disiecta classe appropinquauit.

V. *Pyrrhus in Italiam aduenit.*

l. 18 init.

ET cæteris quidem nauibus in Siciliam & Libiam expulsis, regia, quamdiu ex alto voluebantur fluctus, sciste bat, & mole sua atque robore sustinebat impetum maris. Verum vbi circumegit se ventus, & à terra reflauit, periculumque fuit ne prora vndarum vi aduersa percussa perfringeretur, abiecit se in mare Pyrrhus, ibique certatim amici eius, pro eo ex periculo eripiendo, aduersus ventis & fluctibus tota nocte laborabant. Cum vix tandem luce orta cadente vento in terram euasit, corpore quidẽ prorsus inualidus, sed animi magnitudine, aduersis egregie reluctans. Simul Messapij, quorum in littus est eiectus, pro præsentibus facultatibus, ad ferendum sedulo auxilium concurrerunt, ac nonnullas naues, quæ ex tempestate emergebant collegerunt. In his equites erant perpauci, peditum duo millia minus, Elephanti duo. Ambigua videtur oratio, duone Elephanti perierint, an decem & octo, & item viginti ne millia peditum perierint, an circiter duo millia. Verum sequentia docent duos tantum periisse elephantos, & consequentes etiam duo fere millia peditum, sed pergit Plutarch.

VI. *Magno constantia*

HIS copiis Pyrrhus profectus est Tarentum; Cineas de aduentu eius certior factus, processit ei cum militibus obuiam. Ad bonæ modum vrbem ingressus, nihil inuitis Tarentinis, nec coactis instituit, vsque dum incolumes ex mari adfuerunt naues, & exercitus maxima ex parte conuenit. Tunc multitudinem aduertens nisi acriter compulsam, neque seruari ipsam, neque seruare posse alios, sed tanquam ipso propugnante, domi residere, balneis indulgentem & conuiuiis; Gymnasia ambulationesque occlusit, in quibus spatiantes, res gerendas verbis dispensabant; compotationibus, commessationibus, & ludis intempestiuis interdixit. Pubem suis ordinibus inscruit, ne seorsim instructi belli tempore nouis rebus studerent, & perpetuã armorum tractatione exercuit: quarũ rerum molestia quibusdã se subducentibus, qui hæc insolentia patendi, quòd nõ liceret in delicijs viuere, seruitutẽ vocabant, suos portis præfecit qui neminẽ exire paterentur. His igitur rebus & commeatus suppeditatione, & satellitũ in ædes receptione

VII. *Vsque Dominum agnoscunt.*

onera-

oneratos, sera pœnitentia Tarentinos inuasit, quod non socium, sed Dominum acciuissent.

VIII. PYRRHVS vero veritus ne his de causis ad Romanos inclinarent, Resp. gerendæ, tractandoq; populo idoneos, partim per causas aliquas in Epirum ad filium misit, partim clam sustulit. Aristarchum vero summum apud illos virū, & eloquentia præstantem sibi conciliauit, vt eum redderet populo sua familiaritate suspectum. Quod cum non succederet, in Epirum ire iussit: qui cum relegari non auderet, se illò nauigaturum simulans, Romam est profectus. Sic fere Zonaras, & Plutarchus.

Romani interea Pyrrhi aduentu minime læti, tum quod Italiam infestam haberent, tum quod illum bellicosum, & innictis instructum copijs fama ferebat; delectibus habitis, coactaque pecunia, socijs ciuitatibus præsidia imposuerunt, ne illæ quoque deficerent, & quas omnis rebus studere velle persenserant, earum primores mulctarunt.

IX. NOVIS Coss. creatis, Tarentinum bellum obtigit Valerio Læuino, qui parte exercitus in vrbe præsidij causa relicta, statim Roma profectus est, vt bellum quam longissimè à patria gereret, & terrorem Pyrrho incuteret, qui ab ijs vltro lacessi eretur, quorum se mœnia oppugnaturum opinabatur. Cum ergo nunciatum esset Pyrrho Læuinum Romanum Consulem (sic enim legendum est non Albinum, vt supra dixi) ingenti exercitu in ipsum mouere, simulque euastare Lucaniam; quamuis nondum conuenerant ad eum socij, quia tamen fœdum ducebat pati hostē propius accedere, signa mouit, præmisitque ad Romanos caduceatorem, placeretne eis, ante quam arma mouerent, vt se iudice ac disceptatore, ipsis Itali satisfacerent? Respondit Consul Populum Rom. neque disceptatorē Pyrrhum capere, neque formidare hostem. Ita Plutarch. quæ Zonaras longe acerbiora facit, atque contumeliosiora.

X. ERGO Pyrrhus progressus, castra medio campo inter Pandosiam vrbem, & Heracleam metatus est. Vt intellexit in propinquo Romanos esse, & vltra Sirin amnem castra ponere, excurrit ad amnem speculandi causa. Ibi hostilem exercitum contemplatus obstupuit, & vnum ex amicis appellans, Megacle, inquit, ordo hic barbarorum, Barbarus non est. Plutarch. Zonaras ait Læuinum speculatores aliquot comprehendisse, eosque per castra circumduxisse, & cum gloriatus apud eos esset, se alium etiam maiorem exercitum habere, dimisisse. Itaque Pyrrhus de rei euentu sollicitus, pugnam detrectauit, tum quod fœderati eius nondum conuenissent, tum quod Romanos in hostili agro commeatus penuria laboraturos sperabat. Eadem Læuinus quoque reputans, confligere, quamprimùm statuit, flumine traiecto, quamuis apposita à Pyrrho ad flumen statione. Et iam vado pedites, equitesque diuersis locis transmittebant; cum veriti Græci ne circumuenirentur, recepere se. Plutarch.

XI. Eo nuncio perculsus Pyrrhus, præcepit peditum ductoribus, vt extemplo aciem instruerent, & armati consisterent. Euectus ipse cum equitatu, (tria millia erant) sperabat in transitu adhuc dissipatos, & incompositos oppressurum se Romanos, vt vero frequentia scuta ante templarius est super fluuium extantia, equitesq; ordine inuehere, globo facto intulit se primus, & militis fortissimi, & sapientissimi ducis partes exequens: cumque armis insignibus cōspicuus, omnium in se arma conuerteret, mutato habitu, armisque cum Megacle amico mutatis, ipse in Romanos irruit. Romani Megaclem, quem Pyrrhum putabant, non cessant armis infestis petsequi, donec interficiant. Dearet is fuit, qui casside detracta & clamyde, ad Consulem aduolat, occisum Pyrrhum vociferans. Ea res cum mirum in modum Romanos animaret, Græcos percelleret, Pyrrhus nudo capite obequitat aciem, dextram pugnantibus porrigit, & quisesse voce significat.

XII. ELEPHANTES demum Romanos prementibus, cum equi prius quam propius venirent, nō ferrent odorem belluarum, sessoresque transuersos auferrent, in turbatos immisso Thessalico equitatu, eos cum magna cæde coniecit in fugam. Ita fere Zonaras, & Plut. Eutrop. Flor. a Iu-

stinus quoque victoriam belluis tribuit. Romanos tamen vincentes, inquit, insistata ante Elephantorum forma stupere primo, mox cedere prælio coëgit, victoresque tam noua Macedonum monstra repente vicerunt. Nec hostibus incruenta victoria fuit. Nam & ipse Pyrrhus grauiter vulneratus est, & magna pars militum eius cæsa, maioremque gloriam eius victoriæ quam lætitiam habuit. Ita Iustin. cæsorum vtrinque numerum apud Plutarchum reperies, ex varijs authoribus, sed male consentientem. Plurimos vtrinque in hostium venisse potestatem misse de captiuis legationes ostendunt. Iustino Zon. consentit.

XIII. EAM victoriam, inquit, cum quidam Pyrrho gratularentur, *Si denuo*, inquit, *ita vicerimus, actum de nobis erit*: suorum quippe præstantissimos amiserat. Sed id Plutarchus ad secundum prælium differt, sicut & Pyrrhi vulnus: addit Zonaras, *& Romanos quamuis victos admiratus, si eis imperasset, dixit se orbis imperio esse potiturum*. Eadem Eutrop. Elegantius etiam Florus. b O quam facile erat, inquit, orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis. Iam castra quoq; deserta à Romanis cepit, socias ciuitates ab eis abalienauit, agros late vastauit, eoq; est progressus, vt non plus triginta sex millibus abesset ab vrbe. A pugna coniunxerunt se ei Lucani, & Samnites. Quorum licet incusaret moram, aperte tamen gaudebat, gloriabaturque, quod cum solis Tarentinis Romanorum copias profligasset. Plutarchus in Pyrrho.

XIV. ROMANI ergo merito non abrogauerunt Læuino imperium, quamuis C. Fabricium fama sit dixisse, non ab Epirotis Romanos, sed Læuinum à Pyrrho victum: censentem non militibus cladē, sed duci esse tribuendam. Quin potius Læuino supplementum miserunt, & altero Consule Tib. ex Hetruria reuocato, vrbem præsidiis firmarunt. Nam Pyrrhum sd eam tendere audierant. Læuinus tenuiato exercitu Pyrrhum allectando vexauit, & Capuam, cuius illum capiendæ cupidum esse audierat, occupando defendit. Eo consilio frustratus, Neapolim contendit: qua cum potiri non posset, ad Romam occupandam properatos, & per Hetruriam transiens, vt eam quoque gentē sibi adiungeret, vbi eos cum Romanis fœdus percussisse didicit, & Tib. sibi obuiam ire, Læuinum à tergu sequi, veritus ne ab eis in regione ignota circumueniretur, vlterius non est progressus. Vt vero recedenti, & Campaniæ fines ingressu, Læuinus cum exercitu longe maiore quam prius, se ostendit. *Hydræ instar*, inquit, *Romanorum legiones cædendo renasci*, & aciem quidem ad terrorem incutiendū Romanis instruxit, sed cum eos ad clamorem militum, barritum elephantorum, armorum sonitum nihil moueri agnouit, sed elatiore etiam vociferatione respondere, & suos potius esterreri, pugnam inire noluit, facta inauspicata causatus. Sed Tarentum captiuos reduxit. c

XV. SEQVITVR duplex legatio, altera Pyrrhi ad Romanos de pace, altera Romanorum ad Pyrrhum de captiuis, in illa primarium agebat legatum Cyneas, homo excellenti sapientia, atque eloquentia: in hac C. Fabricius vir rerum gestarum gloria, & diuitiarum contemptu celeberrimus. Vtra legatio antecesserit non liquet, Plutarchus Cyneæ legationem in priorem ponit, Fabricij posteriorem; eademque videtur Dionysij Halicarnas. sententia, in exponenda legatione Fabricij. Zonaras autem qui accuratè hoc bellum perscribit, Iustinus, Eutropius, imo & T. Liuius, vt ex 13. Epitome Flori apparet, prius Fabricium ad Pyrrhum missum scribunt, idque videtur probabilius, etsi inuitus à Dionysio discedo. Quamquam non aperta est eius in contrariam sententia, & ea legatio imperfecta est. Legatos nominat Dionysius C. Fabricium, eiusque in Consulatu Collegam Q. Æmilium, & P. Cornelium, à Senatu ad Pyrrhū missos, vt captiuos liberarent, siue eos pro corporibus mutare vellet, siue certum singulis pretium imponere.

XVI. EAM optionem cum Pyrrho obtulissent, re cum amicis deliberata, Milo suadebat vt neque captiuos redderet, neque pacem faceret, sed Romanis iam victis instaret, & belli reliquias persequeretur. Cyneas autem & captiuos gratis esse reddendos, & legatos atque pecuniam Romam mitten-

Marginal notes: Vrbes deserit Tarentinis. — Iuro de Romanis. — Læuinus mouet in Pyrrhum. — Romanorum ferocia. — Pyrrhus Romanorum castra contemplatur. — A pugna differo capit. — Romani amnem transeunt. — Pyrrhus ad pugnam tempus ferens. — Megacles pro Pyrrho interficitur. — Elephantorum vis Romanos. — a Iust. l. 18. — Quæ Pyrrhus de victoria. — b L. 1. c. 18. — Romanorum constantia. — Capuam et Neap. — Pyrrhus Pr. ... recedit. — c Zonaras. — De duplici legatione. — Et vtra prior. — Pyrrho deliberatio de captiuis.

nittendos, pacis ac fœderis impetrandi gratia: cuius sententię & cæteri, & ipse Pyrrhus assensus est, vt ait Zonaras. Iraque aduocatis legatis, vt est apud Dionys. Rem indignam facitis, inquit, Romani, dum nō amicitiam mecum inire vultis, sed bello captos recipere, vt illis ipsis corporibus ad bellum contra me gerendum vti possitis. Quod si optime rebus vestris consultum vultis, & quid in commune vtrisque nostrum conferat dispicitis, composito bello quod mecum, sociisque meis gestis, gratis à me accipite vestros cum ciues, tum socios vniuersos; alia conditione tam multos ac præstantes viros vobis nequaquam dimisero. Sic ille coram.

XVII. *Fabricium ad se conatur lucere.* MOXQVE seductum Fabricium modis omnibus sollicitat, volens eo mediatore atque interprete ad pacem componendam vti, atque adeo ad se pellicere. Nam hinc viri virtutem commendabat, eius paupertatem miserabatur: inde diuitias ingentes, amicitiam suam, honores apud se primarios offerebat; etiam quartam regni partem, vt scribit Eutropius, Dionysius autem. *Post pacem firmatam*, inquit, *mecum proficiscere, futurus meorum omnium consiliorum conscius, & à me secundus in ducendo exercitu, regnique felicitatis consors.* Quæ omnia à Fabricio repudiata, fuse Dionysius persequitur. Illud tantum acute ab eo dictum non omiserim, quod refert Plutarchus in Pyrrho. Illum, inquit, inuitauit priuatim vt se pace confecta comitaretur, viueretque secum, offerens ei primum locum inter amicos suos, & duces. Cui summisse fertur respondisse Fabricius. Atqui non fuerit Rex, id è re tua. Nam illi ipsi, qui nunc venerantur ac suspiciunt te, si me probauerint, me præoptent Regem tibi.

XVIII. *Et captiuos committit.* QVAM animi celsitudinem eum amicis ille prædicasset, captiuos vnius illius fidei credidit, hac lege, si pacem abnuisset Senatus, vt salutatis propinquis, & Saturnalibus celebratis, ad se remitterentur. Ita Plutarch. quæ indicant hæc sub extremum annum esse pertractata. Nam Saturnalia in 14. Cal. Ianuar. incidebant, vt habet Macrobius, & nos alio quoque loco significauimus.

Et Cyneam Romam mittit. Sic legati, Fabriciusque in primis ab auro intacti, receptis captiuis Romam redierunt. Pyrrhus autem Cyneam, multo cum auro, & ornamentis muliebribus omnis generis, Romam misit, vt si viri postulata Pyrrhi aduersarentur, vxores ornamentis allectæ viros corrumperent. Romam vt peruenit Cyneas, non statim Senatum adijt, sed varia causatus ad moram, potentium ædes circumiit, eosque & verbis, & muneribus sibi conciliauit.

XIX. *Quæ dixerit Cyneas in Senatu egerit.* CVM iam multos sibi deuinxisset, curiam ingressus retulit Pyrrhum in Italiam venisse, non vt Romanos bello vexaret, sed vt Tarentinos sibi supplices factos eis reconciliaret, proptereaque captiuos sine precio restituisse. Et cum agrum eorum vastare, & vrbem oppugnare potuisset, se in numerum amicorum ac sociorum ascribi malle, & mutuis inter se meritis beneficijsque certare. Sic Zonar. Eutropius addit petitum à Cynea Pyrrhi nomine, vt partem Italiæ, quam iam armis occupauerat, retineret: Florus in Epitome, vt pacis componendæ causa Rex in vrbem reciperetur. Plutarchus in Pyrrho, operam à Rege promissam Romanis ad Italiam subiugandam: sed neminem quem viderim de corruptis Romanis à Cynea, præter Zonaram; qui forte non minus assecutus est historiæ veritatem; legatorum credo ea virtus fuerit, non populi totius, neque vniuersorum. Nec sane videntur mihi sine auaritia accipienda illa Iustini verba Cyneas Romam cum ingentibus à Pyrrho donis missus, neminem cuius domus muneribus pateret, inuenit. quæ habet etiam Plutarchus & Florus magnus Romanorum laudum decantator. Nimirum non omnes Fabricij erant, aut Curij. Addit Iustinus exemplum aliud continentię Romanorum, quod ad Philadelphum, annumque Vrbis Conditæ 480. pertinet. Sed redeamus in Senatum pacem inter bellumque fluctuantem.

Lib. 18.

XX. *Senatus [illegible]* HONESTISSIMA erat Cyneæ oratio, cui fauebant multi Senatores auro victi; fauebant captiui gratis reddi, quibus, nisi pax conficeretur, in captiuitatem redeundum erat, periculumque grauius ob contemptam amicitiam extimescendum; fauebat præterea tantum suffragium C. Fabricij legati; fauebat acceptæ iam cladis dolor, & non leuioris ab eo imminentis metus. Nam quantum vires Romanorum imminutæ fuerant, tanto potentior nouis iam sociorum aduentu Pyrrhus euaserat: cumque diu multi deliberando consumpti essent, sententia de pace vincebat.

ROMANA IN PYRRHVM CŌSTANTIA.

A qua deducuntur ab Appio. Id cum Appius Claudius accepisset, in curiam se deferri iussit, vt Senatum inclinantem ad pacem cum Pyrrho, fœdusque faciendum, de sententia deduceret, vbi non dubitauit illa dicere, quæ versibus persecutus est Ennius, apud Ciceronem in Catone.

Quo vobis mentes, rectæ quæ stare solebant,
Ante hac, dementi sese flexere ruina?

Cæteraque grauissimè. Sic ibi.

XXI. *Appij Claudij sententia.* SENTENTIÆ summa fuit, vt ex Plutarcho & Zonara colligimus. Non esse è Republica pacem cum Pyrrho fieri, non propterea illum ex Italia discessurum, sed Romanos contemptui habiturum, si suas in eos contumelias nō solum impune ferat, sed accipiat insuper præmium. Ergo Cyneam, qui ciuitatem donis peruerteret, statim vrbe pellendum; per eumque Pyrrho significandum, vt domum reuersus, siue de pace, siue quid aliud vellet, legatos mitteret: cum eo bellum, quandiu in Italia versaretur, omni ope gerendum, captiuos remittendos. Eam sententiam frequens Senatus secutus est. Plutarchus author est peracto festo Saturnaliorum remissos fuisse captiuos, quod Senatus sanxisset in eum mortem, qui domi remansisset.

XXII. *Quid factum captiuis.* ZONARAS ait eos militari quadam ignominia notatos, neque ijs Romanos duces contra Pyrrhum vsos, neque vsquam alibi vniuersis, ne quid coniuncti nouarum rerum molirentur, sed alios in præsidia amandatos. Eutropius ait eos prohibitos ad priorem statum reuerti, antequam sibi notorum hostium spolia retulissent. Quos vt Plutarcho conciliemus, dicendum est hæc de captiuis decreta fuisse, postquā secundò gratis remissi fuerunt, ob reuelatas medici insidias, Fabricio iterum consule. Porro hunc annum Cicero in Catone maiore vocat decimum septimum ab altero Appij Claudij consulatu, qui incidit in annum 457. Sic enim intelligi oportet illa verba. *Atque hæc ille egit septem & decem annis post alterum consulatum.* Nam alioqui toti septendecim anni non inueniuntur nisi computatis extremis, quod Sigonius quoque notauit in fastis: ex quo pete quæ ab altero Consule gesta dicuntur.

ANNVS MVNDI 3775. SEXTÆ ÆTATIS 259 Regni Græcorum 33. Antiochi Soteris 2. Eleazari Pont. 10. Philadelphi 8. Olymp. CXXV. An. 2. Archonte Anaxicrate. Vrbis conditæ 474. L. Coss. P. Sulpitio Sauerrio. & P. Decio Mure.

ANNVS ANTE CHRISTVM 278.

IN Græcia dissidentibus inter se bello Ptolemæo Cerauno, & Antiocho Sotere, & Antigono Gonata regibus, omnes ferme Græciæ ciuitates ducibus Spartanis, velut occasione data, ad spem libertatis erectæ, missis inuicem legatis, per quos in societatis fœdera alligarentur, in bellum prorumpunt, & Ætolos Antigoni socios haud prospero satis euentu inuadunt. Interea inter Reges bellum finitur. Nam Ptolemæus Philadelphus pulso Antigono, ac nauali prælio deuicto, vt inquit Iosephus, cum regnum totius Macedoniæ occupasset, pacem cum Antiocho facit, affinitatemque cum Pyrrho, data ei in matrimonium filia sua, iungit. Exinde externo metu deposito impium & facinorosum animum ad domestica scelera cōuertit. Ita Iustin. Quæ non nihil pugnare videntur cum ijs, quæ idem author habet l. 17. vbi primò Lysimachi filios, eorumque matrem sibi conciliare voluisse dicit, hic autem post externum metum depositum.

I. *Bellum in Græcia oritur.*

Lib. 12. c. 2.

L. 24.

II. *Cerauni aduersus sororem perfidia crudelitas.* SED ex eodem tragicam Cerauni in sororem, ac filios

eius

An. 53. ... itarem, ... ma fraude ac periurio accumulatore, cum pœna mox subsecuta audiamus.

Insidias, inquit, *Arsinoe sorori suæ instruit quibus & filiorum vita, & ... iam Cassandreæ vrbis possessione priuaret*, quo vi petueni et, ... ouis cuius virum interfecerat, nuptias petit, ac ... m obligat iureiurando, se filiis eius tutorem fore, quo... parte ... L... machum peierauerat. Spe & metu victa mulier consensit in matrimonium. At ille mox in vrbem ... ressus, occupari arcem iubet, pueros que interfici: quod & factum est, & Arsinoë etiam ... rum vrbata cadaueri... ssa veste, crinibus sparsis, cum duobus seruulis ex vrbe extracta, Samothraciam in exilium abiit. Hæc pluribus Iustinus. Potuit infelix meminisse priuigni Agathoclis, quem furente in eius mortem Lysimacho eius parente, marito suo, ipsa veneno sustulerat. Quæ ergo non pepercit alieno ... mittere amittit suos, & quæ mariti sui iussu, carnifex in eius filium fuerat, maritum suum carnificem in filios suos experitur, & quidem carnificem tanto detestabiliorem, quod iidem & nepotes fuerant, & pupilli, & filij, & quod caput est innocentes: ipse Auunculus, & tutor, & vitricus. Sic iterum impleuit illud, *Per quæ peccat quis, per eadem & punitur*, Deo permittente vnius peccatum alterius scelere vindicari.

III. *Ceraunus à Gallis occiditur.* Pergit porro Iustinus. Sed nec Ptolemæo inulta scelera fuerunt, quippe dijs immortalibus tot periuria, & tam cruenta parricidia vindicantibus, breui post à Gallis spoliatus regno, captusque vitam ferro, vt meruerat, amisit: idemque Pausanias l. 10. confirmat. Id hoc ipso anno contigisse oportet, cum Ceraunum ne interregnum quidem annum regnasse Eusebius tradat in chronico. Cum ergo Galli, qui totam Europam armorum suorum terrore complebant, Macedoniam quoq; inundassent, Ceraunus hic superbia tumens, qui milites haberet eorum filios, qui magno Alexandro duce, totum orientem subegerant, spreta etiam legatione Dardani, qui ei viginti millia armatorum offerebat, cum paucis, atque incompositis, quasi bella non difficilius quam scelera patrarentur, parricidiorum furiis agitatus occurrit. Cumque Galli duce Belgio Bolgium Pausanias vocat, pacem ei per legatos offerrent, si eam vellet emere, ille timorem interpretatus, legationem eam cũ fastu repulit, obsides dari sibi iubens, & arma tradi. Risere Galli, & acie instructa prælium conseritur; victi Macedones cæduntur, Ptolemæus multis vulneribus saucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixum tota acie, ad terrorem hostium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga seruauit, qui totam Macedoniam luctu & terrore compleuerunt.

IV. *Ceraunus in Macedonia successores.* Desperantibus omnibus, Sosthenes Macedonum spem aliquam publicam remerigere cœpit. Nam contracta iuuentute, Gallos exultantes victoria compescuit, & Macedoniam depopulatione defendit: cui etiam mox regnum delatum est. Ita Iustinus fere, omisso Meleagro, qui menses duos, & Antipatro qui 45. dies in Macedonia, Eusebio auctore regnasse perhibentur. Hoc etiam anno Euseb. Antigoni Gonatæ primum annum ponit, quo Lacedæmonem quoque obtinuisse tradit. Verum historia captæ Lacedæmonis non ad hunc Antigonum pertinet, sed ad eum qui post Demetrium huius filium regnauit, & Cleomenem vicit, vt est apud Plutarchum, in vita Agidis & Cleom. nec captam hoc tempore Spartam apud vllum inueniat, sed tantum à Pyrrho post septem annos in magnum discrimen adductam. Quod mirum est a Scaligero non animaduersum, imo in eumdem errorem Suidã trahere, quamuis repugnantem voluisse, qui captam Spartam Antigono tribuit, sed non Gonatæ, verum ei, qui ab omnibus Græcis Doson, Tutor, Euergetes appellatus est; qui pugnauit cũ Cleomone, nepote Cleonymi, qui Pyrrhũ Lacedæmonem induxit, vt postea ex Plutarcho dicemus. Itaque ne natus quidem erat hoc tempore Cleomenes, ac forte ne eius quidem pater Leonidas. Vide Polyb. l. 2. & inuenies hunc emendatorem temporum plusquam quadraginta annorum parachronismo hallucinari.

V. *Versio Septuaginta ...* Pertinere arbitramur ad octauum hunc Philadelphi annum, quem decurrimus, sacrarum scripturarum interpretationem 72. Iudæis factam, vt alij tanto posterius differemus. Qua de re priusquam disputem, non opinor ingratum lectori, post tam diuturnum rerum sacrarum silentium, neque à re nostra alienum, ... in hac versione diuinum beneficium Ecclesiæ suæ collatum agnoscamus; eoq; re libentius, quo à plerisque vehementius impugnatur; à quibus tota propemodum huius ... interpretationis historia, in commentis censetur, ad tabulas amandatur: seni de singulis tribubus eluduntur; quippe confusæ tum erant, & decem iampridem exulabant; cellæ 70. cachinnis excipiuntur, Aristeas commentitius eijcitur, & cum eo, Demetrius Phalereus quem nunquam huic rei potuisse interuenisse cõtendunt, vt qui iam esset ante mortuus. Quidam eis maximam sui laboris partem eripiunt, dum Moysis tantum libros vertisse persuadere volunt. Alij totam interpretationem mutilam & contaminatam arbitrantur, nihil integrum remansisse, sed confusum quid ex editionibus Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, & aliorum, si quæ aliæ prodierunt. Qui in re vehementer fidei nostræ hostibus, vel imprudenter, vel sponte gratificantur.

Etsi autem etiam inter recentiores, plerique non desunt, qui in asserenda huius historiæ veritate magna sunt cum laude versati, istasque vel cauillationes, vel dubitationes doctrinæ ac sapientiæ suæ luce dispulere, in quibus Leo Castrius in disput. de Translationibus sacræ Scripturæ, quam præuiam fecit suis in Esaiam comment. August. Iustinianus in opusc. de 70. interpr. Baron. t. 2. Annal. *a* Alphonsus Salmeron *b* Bellarminus *c* Sixt. Sen. lib. 8. Biblioth. *d* aliique complures idem argumentum obiter atque in cursu attigere, nobis tamen non licet, pro suscepti operis instituto, hunc laborem defugere, & in tam celebri dicendi materia elinguem esse. Vtemur etiam eorum labore, qui ad illustrandam veritatem operam suam contulerunt: imo luculentam facem, obscuras antiquitatis vias ingredientibus, prætulere. VI. *A multis quæritur de ...* *a an. Christi 2[?]. b ... com. ment. po... leg ... c ... & d ...*

Divinum igitur beneficium in ista 70. interpretum versione gratis animis agnoscendum est. Nam vel ipso authore æternæ vitæ Christo teste, *hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* *e* Ea cognitio & diuinis literis, tam noui, quam veteris Testamenti continetur, quæ inter se admirabili conspiratione cõsentiunt, sic vt quæ in nouo gesta sunt, in vetere promissa demonstrentur, & antiqua prædictio recentis historiæ veritatem necessaria demonstratione cõfirmet. Quoniam vero non solis Iudæis Hebræarum literarum peritis, sed Ethnicis nationibus præparabatur salus, apud quas Græca tunc lingua, vt in Græcorum imperio, frequentabatur, & Iudæi pro suæ obstinatione malitiæ, non solum Christum Dominum non erant agnituri, neque recepturi, sed alijs etiam nationibus lucem veritatis inuisuri, implentes illud Christi Domini. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi Hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.* necesse fuit sacra oracula in eam linguam transferri, quæ passim intelligeretur, & ita transferri, vt interpretum fide & peritia, ab improbissimis Iudæis probabiliter mentiri non liceret; & tanta cura conseruari, quantam ea volumina merebantur, quæ & res sanctissimas continere constaret, & tam insigni miraculo essent in Græcum idioma à tot tantisque viris conuersa. VII. *Necessitas huius versionis.* *e Ioan. 17.* *Domina circa ... ad ...*

Itaque horum interpretatione tanquam S. Spiritus oraculis Apostoli ipsi, atque Euangelistæ, omissa quam vocant hebraica veritate, sunt vsi, in libris & epistolis, quas ad Ecclesiæ doctrinam, atque institutionem posteritati reliquere; & exemplo ipsi suo, tanquam diuina oracula approbauere: eadem tam ipsi, quam Sancti Patres Christũ Dominum vbiq; docuere, & mundum vniuersum ad eius fidem amplectendã perpulere; sicut postmodum Romanis rerum dominis eadem sacra volumina in Latinum sermonem conuersa sunt, & illa editio facta est, quæ Italicæ nomen accepit, & aliquot seculis in Ecclesia vsui fuit. Ea cum temporis decursu non satis emaculata censeretur, alia versio ad omnium gentium, quæ isti imperio paruerunt, vsum in Romanam linguam Hieronymo interprete VIII. *Ea vsi sunt Apostoli Euangelistæ & S. Patres.*

facta

[illegible] est, ea [illegible] Ecclesia Catholica approbante. [illegible] sunt Ecclesiæ Patres, atque Doctores, sub ea præsertim tempora, quibus Iudæi agnoscentes [illegible] apertissimis [illegible] interniciem testimonijs de Christo conuinci, atque confligi, Græcam versionem è suis synagogis expulerunt, proque ea Aquilam, Symmachum, Theodotionem, Iudæos, & impostores audire maluerunt, & nobilem illam versionem, quantum licuit, parum autem licuit sparsis toto orbe voluminibus, corrumpere satagerunt, aut etiam tanquam ab Hebraica, quam illi vt quidam putant, corrupissent, veritate alienam, & si superis placet, ab imperitis versam impudenter damnauere. Sibi ergo isti de Scriptura sacra blandiuntur, qualis ab ipso Deo Moysi, & Prophetis, reliquisque sanctis viris dictata est; Christianos humanis septuaginta virorum inuentis, aut Diui Hieronymi contentos esse iubent.

IX. Qua in re mihi sane eodem modo ridendi videntur, atque castigandi, quo hæreticos solemus de Scriptura gloriantes, quasi pro ipsis ea stet; & nobis Hieronymos, Augustinos, Cyprianos, Ambrosios, Gregorios, Chrysostomos, Cyrillos concedunt, quos (ne si rumpantur quidem) in sua traducere castra non possunt. Sic enim agimus. Nequaquam ô miseri scriptura vestra est, & nostri patres: Sed isti, vestra ipsorum confessione nostri sunt, & illa, veritate ipsa clamante nostra est. At idem vos de Scriptura dicitis: quis erit contentionis, & iurgiorum finis?

3 Reg. 3 Num ad Salomonis a gladium accurremus, vt partem eius vobis tribui permittamus, nos in altera parte acquiescamus. Minime sane; Nam Salomon ea simulatione vsus est ad veritatem, quam testibus deprehendere non poterat, prudenter eliciendam: nos testibus innumeris causam nostram tuebimur; iisque fidelissimis, & omni exceptione maioribus.

X. Patres doctores [illegible] Tu ergo dicis Scripturam stabilire errorem tuum; ego inficias eo; tu mihi negas adhibendam fidem, ego multo minus tibi credendū esse contendo; testes iudicesve controuersiæ, non ab inferis excitemus, sed ab ipso cœlo, viros eruditione clarissimos, vitaque sanctissimos, plerosque tam martyrio, tum confessione, rebusque gestis celeberrimos, vt neque falli, tanto præsertim numero consentientes, facile possint, neque fallere, propter vitæ integritatem velint: denique viros antiquitate ipsa venerabiles, vt qui minimum mille annis ante exortas cōtentiones nostras floruere, vt ab alterutris corrupti esse non potuerint. Illi ergo cum nostri sint vt fatemini, & Scripturam pro nobis interpretentur, quod negare non potestis, vestrosq; errores in antiquissimis hæreticis iampridem damnatos iugulent, vtique victi confectique iugulum datis, & patribus vestro testimonio, & scriptura, patribus ipsis testibus, destituti estis.

XI. Eadem nobis est cum Iudæis, ac Iudaizantibus concertatio; obtrudunt Hebraicam veritatem, nos eam à nobis stare contendimus; illi verò pernegant, & nos ad Hebræos codices, & lexica, quæ Chimius nescio quis dolo malo architectatus est, prouocant, ea tantum sacrosancta haberi volunt, quæ ipsi habent. Nos Iudæos repudiamus, vt hostes Christiani nominis infestissimos, contendimus multa passim loca ab ijs abrasa, multa leui punctorum, apicum, simillimarum literarum permutatione deprauata, & in alienum sensum traducta, illi calumniam vociferantur, loca proferimus, corrupta contendimus, corrupta negant. Si nemo in sua causa iudex esse debet, quo maxime modo fraudis istos conuincere possumus, quam Septuaginta virorum interpretationem, & testimonium proferendo, quos constat à Iudæis ipsis, Philone ac Iosepho habitos esse sapientissimos, & linguæ vtriusque peritissimos; & omnino eiusmodi viros, vt causam cur mentiri in re tanta vellent, & fauere Christianis, tribus fere seculis postea nascituris, nullam prorsus habuerint.

XII. Cum ergo id legimus in Septuag. quod cum Hebræo textu consentire non possit, quod sane rarius contingit, si modo fateri volumus, vt debemus, Septuag. non verba verbis appendisse, sed plerumque in re obscura paraphrasin, aut breuē expositionem [illegible] verbi interpretatione attulisse, himo etiam dictante eodem Spiritu [illegible] nulla addidisse, tanquam prophetas, quæ futuris seculis vsui forent. Id tamen si contigerit, id vero ab aduersariis nostris Hebræis corruptum vel mutilatum, aut falsa interpretatione viciatum, sine vlla dubitatione contendimus. [illegible] ca pleraque proferunt Leo Castrius, Alphonsus Salmeronus, Bellarminus, Gordonus, alij, quæ breuitatis causa prætermittimus. Quarto, inquit Leo, conuertendū est pretio, quod quoties inter nostros & Iudæos, de intellectu scripturarum orta est concertatio, à [illegible] Iudæis statim pugna dirimitur, qui secundum nos litem dant, & Iudæos damnant semper: quod quoties Iudæi robustissima illa argumenta, quæ insolubilia maiores nostri appellant, nobis è manibus extorquere conantur, & inuertere & obscurare, & alio deflectere, Septuaginta semper nobiscum faciunt, refellunt Iudæos & cæt. quæ pluribus ille persequitur, vir non solum Græce, atque Hebraice peritissimus, sed in hoc certaminis genere primipilus: vt qui Græcos, Hebræosque codices, pro egregio in fidem Catholicam zelo, diligenter excusserat.

XIII. Habemus igitur contra Hebræos, duos & septuaginta testes, quibus & illi fidem merito deberent, propter fauorem generis, & vtriusque linguæ peritiam: & nos nullam eos rejciendi causam habemus: quibus patres omnes fauent, quibus Apostoli ipsi atque Euangelistæ, atque ipse Christus Dominus patrocinatur, dum scripturas vix, nisi ex septuaginta interpretatione, proferunt, vt paulo ante dicebamus.

Responsio prior. Recte tu quidem ista, inquies, si versio Scripturarum in græcam linguam ea mansisset, quæ primum edita fuit: verum nunc alia omnino videtur ab ea, quæ quondam fuit: nō pauca ex Aquila, Symmacho, Theodotione irrepsere, sublatis obelis & asteriscis: multa à sciolis addita, detracta, mutata, quod variæ passim lectiones probant. Respondeo primum. Id fortasse negari non posse: eam enim sibi causam fuisse Hieronymus fatetur, grauem nouæ interpretationis laborem subeundi, vt alia fidelis editio, ex incorruptis Hebræis cuderetur, quæ propius verborum ipsorum vim sectaretur; vt vtriusque subsidio, Iudæorum atque Hæreticorum perfidia reuinceretur: dum ex vna editione verba fidelia, ex alia sententiam fidelem educimus.

XIV. Deinde quam multa in Cicerone, Virgilio, Homero, Demosthene deprauata sunt? docent id tam multa scholia & coniecturæ criticorum, tot variæ lectiones, nec vbique consentientia exemplaria. Quis propterea aut libros de oratore M. Tullio, aut Æneidem Virgilio conatur eripere, Philippicas Demostheni, Homero Iliadem, atque Odyssæam? Quod si Euangelia ipsa pro veris Euangelijs agnoscimus, quæ pro talibus ab Ecclesia agnoscuntur, nonne Ecclesia nobis Septuag. virorū interpretationem proponit, quasi eorum opus, vel certe quod ad id, quam proxime accedat? an propterea spurium dicendum, quod aliquibus in locis non satis emaculatum est? quod tandem opus hac ratione authori suo relinquatur? Neque existimandum est vltro Iudæos corrumpere voluisse 70. si quādo in gypsatas eorum manus incidere, nisi odio Christianorum, in locis, quę Christo & Christianis fauebant: quota autem ea pars est sacrorum bibliorum, & quam multa etiam fauebant, quæ illis erant occulta?

XV. Nonne innumeras apud patres sententias ex septuaginta citatas reperias, quas Septuag. qui nunc habentur præ manibus, fidelissime repræsentant? quota denique pars est, quæ Theodotionis, Aquilæ, Symmachi dici possit? Imo illud insigne argumentum est integram 70. versionem conseruatam, quod passim in S. Hieron. aliisque patribus, & in eius operis scholijs legimus, quomodo talis sententia apud Aquilam, Symmachum, ac Theodotionem legatur. Sed hisce de rebus nonnulla iam in Præfatione tertij tomi diximus, & plura in editione 70. reperies, Xisti quinti pontificis maximi autoritate Romæ, tam Græce quam Latine excusa, in qua, *Volumus*, inquit pontifex, *& sancimus ad Dei gloriam, & Ecclesiæ vtilitatem, vt vetus Græcum Testamentum iuxta Septuaginta, ita recognitum & expolitum, ab omnibus recipiatur, & retineatur, quo potissimum ad Latinæ vul-*

gata

gatæ editionis, & veterum sanctorum Patrum intelligentiam vtantur. Nos autem ad ea, quæ magis ad historiam, nostrumque pensum pertinent, conuertamus orationem.

XVI. Primvm autem inquirendum videtur, quo tempore hæc sacrorum voluminū interpretatio à Septuaginta duobus Iudæis facta fuerit. Qua de re sententias aliquot reperio, quarum quæ certissima sit non facile statui potest. Et in primis duæ sunt extremæ sententiæ, si nō tamen sententiæ, & non potius lapsus memoriæ dicendæ sint eorum, qui extra Philadelphi tempus hanc interpretationem factam videntur existimasse. Nam sanctus Irenæus *a* Ptolemæum Lagidem memorat, qui Hierosolymis interpretes Alexandriam euocarit. Theodoretus, cuius orationem recitat Eugubinus in libello de Editione Vulgata, & Leo Castrius in disputatione de Translationibus sacræ Scripturæ. *b* Eā orationem Theodoretus ita concludit. Prima hæc translatio facta est ante trecentesimum primum annum, *c* ante aduentum cum carne ad nos Dei Verbi, & D. nostri Iesu Christi. Quæ chronologia requirit annum Ptolemæi Lagidæ vigesimo tertiu priorem.

XVII. Lavior est ratio temporis Clementis Alex. *d* qui non multum ab Iren. dissentiens, versas ait fuisse Script. & legis, & prophetarum ex Heb. sermone in linguam græcam tempore Ptolemæi Lagi filij, aut dicunt nonnulli tempore eius qui cognominatus fuit Philadelphus, cum maximam ad eam rē contulisset diligētiam Demetrius Phalereus, &c. Anatolius autem in canonibus Paschalibus apud Eusebium in historia Ecclesiastica, *e* vtrique principi id attribuit, significans rem à patre susceptam, à filio fuisse perfectam. Huc pertinet Ioannes Mariana, qui in opusculo pro editione vulgata, *f* ait Septuag. diuinos libros græce interpretatos trecentis amplius annis ante Christi ortum, iussu Ptolemæi Philadelphi regis Ægypti. Respexit vtrque Mariana ad Theodoretum. Verum trecentis annis ante Christum cum Philadelpho congruere non possunt. Philadelphus enim citra non vltra trecentesimum annum ante Christum regnauit.

XVIII. Altera extrema sententia manifestus est memoriæ lapsus Iustini martyris, cum inquit Ptolemæum ad Herodem, tum in Iudæa regnantem misisse huius interpretationis causa. Quæ fuit quibusdam causa existimandi, nec ab ea opinione abhorret Mariana, *g* nouam translationem, tempore vltimi Ptolemæi factam. Præsertim cum Iust. tedem in cohortatione ad Græcos, eius quæ à Sept. facta est, copiose meminerit. Et in hac posteriore geminæ legationis mentio fit, qua primum libri petiti & impetrati sunt, deinde exorati interpretes. Verum hęc infirma sunt, & facile refelli possunt. Itaque Scaliger, pro sua in sanctos patres reuerentia, eum & temporum & historię ignorantia accusat. Modestius Langus interpres & Sylburgus, eadem licet caligine tincti, memorię lapsum agnoscunt, & Herodi regi Eleazarum pont. substituendum putant; quod Perionus in eundem Iust. locum ante notauerat: & potest duplex illa legatio ad Eleazarum à Ptol. mitti, vt Epiphantus habet, *h* & in vnam breuitatis causa constringi narratione. Huc etiam pertinet S. Chrysost. qui ait Septuag. ante centum & amplius annos dominici aduentus Scripturam interpretatos esse.

XIX. Denique cęteri omnes antiqui recentioresq; in Philadelpho consentiunt. Sed quadruplex est in ea eum ehronol. Quidam enim hanc totā interpretationē principio regni eius attribuunt, primęve decadi, alij, secundæ aut tertiæ, nonnulli denique, fini, postremisve annis regni eius. Ad quā tamen classem S. Athanasium in Synopsi referam, non habeo: apud quem licet Philadelphum noret, ducentos tamen & 30. tantū annos intermedios poni inter hanc versionem, & Christi Domini aduentum; cum ab hoc anno ad Christi Domini ortum 278. annos numeremus.

Sit ergo tertia Eusebij sententia, qui in Chro. annum 3. Philadelphi hac historia insigniuit. Et si enim manuscripti codices nonnihil varient, omnes tamen ad hæc intra eandem referunt, quę videtur etiam fuisse Anatolij sententia, vt paulo ante significauimus; eamq; sequitur Baronius *i* cum ait hanc interpretationem diuino consilio elaboratā 280. annis ante Christi aduentum; eademq; videtur esse Iosephi *k* & Aristæi. Nam vterq; in epistola Philadelphi ad Eleazarum scribit illum cum primum adeptus est principatum liberasse Iudæos captiuitate, idq; eo fine, vt hostias sacros, & eorum fidos interpretes facilius impetraret.

Neqve obstat huic sententiæ, quod Scaligero verisimile non sit Ptol. regni sui initijs ad bibliothecam potius instituendam, & libros conuertendos, quam ad res ipsius regni, quæ erant ea iusta fratrum æmulatione turbatæ, animum applicuisse. Verum turbæ fuerunt modici temporis & hoc opus neque operosum ipsi regi fuit, neque diuturnum. Epiphanius qui anno 7. Philadelphi hanc versionē factam habet, & non 17. vt ex Græco textu constat, huius sententiæ est. Numerat autem ab anno 7. Philadelphi vsque ad mortem Cleopatræ annos 249. qui numerus à 7. absoluto ad finem Cleopatræ in nostra chronol. exacte reperitur. Nam si anno mundi præsenti addas, 249. peruenies ad annum quater millesimum vigesimumquartum, quo anno Cleopatra regnare desijt, & regnum Ægypti excisum est. Anno porro 7. subscribit Leo castrius, & qui textum Græcum Eusebij consuluerunt.

XXI. Qvarta sententia huic propinqua est, atque affinis, sed nititur corrupto loco Epiphanij, *l* vbi annus decimus septimus latine pro septimo græco vertitur. Qui error plerosque induxit in fraudem Temporarium, Functium, Calutium, Beroald. Buntingum, Codomanum, sectatos; Atque adeo è Catholicis Bellarminum, *m* & Iustū Lipsium, in libro de bibliothecis. Quam versionem, siue Græci textus emendationem non improbat noster Dionysius Petauius, qui super de S. Epiph. & vertendo, & notis illustrando præclare meritus est. Nun improbat, inquam, quod anni 249. non à septimo Phil. sed à decimoseptimo computantur: sed illi 10. anni non addendi sunt Philadelpho, sed Cleopatræ, cui Epiphanius tribuit annos duos & 30. detrahendi, iuxta Eusebij, & cæterorū chronologiam, qui duos ad summum & viginti annos Cleopatræ tribuunt.

XXII. Qvinta opinio tertium decennium amplectitur. Nā Aristæus & Iosephus, *n* ex quibus Freculphus, *o* tradunt eodem die Septuag. Alexandriam ad regē peruenisse, quo is naualit prælio Antigonum vicerat. Sigonius autē in lib. de Temp. Athen. in annum 3. Olymp. 129. qui est Philadelphi 25. eam referre videtur, cum ait Antigonum Gonatato Atheniensibus bellum intulisse, atque Athenas maritimis ac terrestribus copijs oppugnasse; Philadelphum autem, Patroclum eum classe Atheniensibus subsidio misisse: feliciter autem pugnasse prædicti testantur. Innuit etiam insulæ nomen, quæ inde Patrocli dicta videri potest, propter pugnam ab eo duce ad illam commissam; aut potius propter insulam à Patroclo tum occupatam, & contra Antigonum Demetrij filium muro, & vallo munitam, vt inquit Pausanias initio libri primi. Sed ipse lapsus memoria Pausanias Ptolemæum Lagi pro Philadelpho posuit. Libro autem tertio, vbi de hac expeditione agit, eamque colloeat sub rege Spartanorum Areo Acrotati filio, nullam Patrocli vel Ægyptiorum victoriam memorat, neque distinctius tempus notat. Et nihilominus in hac historia non parum probabilis ista sententia.

XXIII. Ad sextam classem, postremosque Philadelphi annos pertinet Africanus, si Scaligero credimus, *p* qui hanc interpretationem conijcit in Olymp. 132. hoc est annū Philadelphi 35. aut etiam vlteriorem: quod rectum minime dubitamus, loquit. In eadem est nam Ludouicus Viues, qui huic negotio operam dedisse putat Philadelphum, cum iam ætate maturior morbis afflictaretur, & procul à bellis esse cogeretur. Idem sentit Tornellus, sub annum 36. regni Græcorum, & Petrus Galatinus, qui anno circiter 250. ante Christi natiuitatem hanc historiam contigisse putat, qui est Philadelphi 36. Nos nihilominus in anno septimo Phil. absoluto, vel octauo ineunte hæremus; quoniam totalli chronologia nostra cohæret: ad quam sententiam probabilitate proxime accedit, quę 25. Philadelphi elegit; cui eam ætas Demetrij Phalerei videtur officere; quem Laërtius ait cœpisse administrare Rempublicam eo tempore, quo Harpalus Alexandrum fugiens Athenas venit, id eo-

REGNI GRÆCO. M. 30.

id contigit sub mortem Alexandri Magni, id est, ante annos quatuor & viginti. Et de tempore hactenus, nunc rem ipsam videamus. Ad quam primum causa versionis huius, & occasio pertinent, tum personæ quæ huic toti negotio interuenerunt: deinde rei gestæ modus: postremo quid ab eis conuersum fuerit in sacris Biblijs.

XXIV. Lib. 8. c. 1.

CAVSAM tradit Eusebius in Præparatione Euangelica, quam ex noua, fideli, atque eleganti Vigerij nostri versione profero. Sic autem habet.

Cum felix illud tempus instaret, quo salutaris huius Seruatoris nostri doctrinæ lex, sub Romanis Imperatoribus in cunctos sese homines longe lateq; diffunderet, adeoque præcipua tum quadam ratio postularet, vt quæ de ipso extarent oracula, necnon Hebræorum illorum vita, & religiosa disciplinæ leges, quos Deus ipse longe charissimos habuisset, tum tot ex seculorum interuallo patrij sermonis integumento clausa latuissent, cæteris tandem aliquando nationibus, quæ postmodum in cognitionis diuinæ communionem vocandæ erant omnibus paterent: Diuina prouidentia. *Deus ille tantorum bonorum auctor, diuina scientia ad futurorum intuitus singulari egit prouidentia, vt quæ de venturo paulo post generis humani Seruatore, eodemque Doctore futuro prædicta iam olim essent, ea demum accurata explicatione patefacta, & publicam in bibliothecam collocata, cunctorum in lucem venirent, immissa hac Ptolemæo regi mente diuinitus, nimirum vi quadam quasi penus esset, vnde illa postmodum in populorum omnium vsum, fructumq; promererentur.*

XXV. Iudæorum inuidia.

ENIMVERO *quorum aliter nulla nobis vnquam à Iudæis, suorum nobis oraculorum cognitionem inuidentibus, copia fieret, eorum diuino consilio prouisam interpretationem accepimus, atq; ab illis ipsis, qui plurimum apud eos cum prudentia, tum gentilitiarum quoq; literarum scientia præstabant elaboratā* Eadē est de Iudæorū Inuidia, ac malignitate in Christianos Diui Irenæi sententia. *Qui quidem, Iudæi, ait, si cognouissent nos futuros, & vsuros his testimonijs, quæ sunt ex Scripturis, nunquā dubitassēt ipsi suas comburere scripturas, quæ & reliquas omnes gentes manifestant participari vita; & eos qui gloriantur domum se esse Iacob, & populum Israel exhæredari ostendunt e gratia Dei.* Sed Eleazarus etiam pont. vt mox dicemus in epistola sua, ad Philadelphum satis ostendit, ægrè se literas sacras communicare, præterique ingenium tacere, sed beneficentiæ ipsius resisti non posse. Non recte ergo Iosephus, *a* ait Ptol. sacros libros petenti Eleazarum non inuidisse hanc vtilitatem, *reclamaturum omnino, ait, nisi consuetudinem haberemus a maioribus acceptam res bonas, & honestas celare neminem.*

a in præfat. l. 1. ant.

XXVI. Occasio versionis eius.

OCCASIONEM Aristæus & Iosephus, ex quibus cæteri omnes, afferunt cupiditatem Philadelpho diuinitus iniectam excitandi nobilissimam Alexandriæ bibliothecam, cuius cum præcipuum ornamentum futuri crederentur Iudæorum libri, quos ipsi diuinos profitebantur, & summo studio conseruabant, nec in vulgus patiebantur efferri, Ptolemæus collato in Iudæos ingenti beneficio, vim eis sapienter iniecit, vt sacros libros in Græcum idioma vertendos præberent, atque adeo peritissimos probatissimosque interpretes, qui eam curam fideliter susciperent, feliciterque conficerent. Id beneficium fuit libertas 120. millium Iudæorum, qui tum in Ægypto seruiebant, vt author est Iosephus, *b* ex eoque Eusebius eo magna ex parte à Ptolemæo Lagi abducti: quam libertatem Aristæas impetrauit, sapienter vsus desiderio, quo Rex erga libros Iudaicos ferebatur. Sed rem ex fonte ipso petamus, Aristæa videlicet, ex quo ad verbum pene Iosephus.

b l. 12. c. 2. l. ant. in chro.

XXVII. Bibliotheca Philadelphi.

DEMETRIVS, inquit ille Phalereus, cum esset diligenti studio, multa & varia impendit, ad colligendos, si quo modo fieri posset, omnes totius orbis libros. Nam & emptionibus & descriptionibus librorum à se procuratis studuit, quantum in se esset regis perficere voluntatem. Ex quo præsentibus nobis interrogatus, quot iam myriades librorum adessent, adsunt rex ait vltra viginti, sed breui efficiam, vt reliquis adimpleantur 50. quæ sunt quingenta millia. De numero consentiunt Iosepb. & Eusebius.

c de pond. & mens.

At Epiphan. *Cum libri, ait, vndequaque accumularentur, interrogauit Rex eum cui Bibliothecam commiserat quadam die, quotnam essent libri in Bibliotheca collecti. Ille vero regi respondit. Iam quidem, ait, sunt quinquaginta quatuor millia librorum, & octingenti plus minus;* sic Epiph. vtris potius credendum sit, iudica lector.

QVANDO 70. VERTERVNT SCRIPTVRAM. XXVIII. Librorum eius numerus varius.

CERTE immanis mihi videtur ille numerus, idemque visus est Georgio Cedreno, qui totam illam summam ad centum millia voluminum contraxit, multoque magis Isidoro, qui ad septuaginta millia librorum, Freculpho *c* qui ait Demetrium respondisse, 20. millia iam adesse, paulo post vsque ad 50. millia posse peruenire, myriadibus in chiliades conuersis. Ammianus tamen Marcel. l. 22. ait bello Alexandrino septingenta librorum millia Cæsare Dictatore conflagrasse; quem numerum apud A. quoque Gellium leges: *d* nimirum posteriores reges bibliothecam amplificauerant. Eum minuit Seneca non parum, l. de Tranquil. c. 9. cum ait quadringenta millia librorum Alexandriæ arsisse. Fortasse autem libros intelligit opuscula diuersi fere argumenti, qualia in veteri testamento duo ac 20. ab Hebræis, Epiphanio, Hieronymo memorantur, qualia à Laërtio, Theophrasti, Aristotelis, Demetrij, & aliorum multa millia recensentur.

c l. 1. c. 1. lib. 22.

d l. 6. Noct.

XXIX. Demetrius monet de libris Hebræorum.

PERGIT autem apud Aristæam Demetrius relatum ad se Iudæorum leges dignas esse quæ describantur, & in tuam bibliothecam, ait, seponantur. Tum rex; Quid ergo est, ait, quod te id facere prohibet, cum tibi omnia quæ ad huius rei procurationem faciunt, sint commissa? cumque Demetrius eas interpretatione indigere respondisset, propter characterum & linguæ ab Ægyptiaca, Syriaca & Græca diuersitatem. Rex dixit se ad summum Sacerdotem Hebr. scripturum, vt prædicta perficerentur. Hæc ibi, quæ nonnihil à Iosepho variantur. Hic Aristæas ratus est adesse tempus agendi cum rege, de liberandis Hebræorum captiuis, qui in Ægypto seruiebant, quos Ptol. Lagides adortus partes Cœlesyriæ & Phœniciæ, partim in colonias traduxerat, partim captos adduxerat: passimq; terrore iniecto ita subiugarat omnia, vt ad decem myriades ex Iudæa in Ægyptum abduceret. (Iosephus 11. myriades posuit, interpres vero addidit etiam duodecimam. Eusebius fideliter reddidit Aristæam.)

XXX. Aristæas petit libertatem Iudæorum.

ARISTÆAS ergo regem monet prouidendum esse, ne inepte in beneficium diuinæ legis, eiusque interpretationis a Iudæis petere, quorum multa millia premat seruitute: præsertim cum idem Deus, ait, qui ipsis legem dedit, te tuumque regnum feliciter gubernet. Itaque suadet, vt eos seruitute liberatos dimittat, ad quam liberalitatem impetrandam. Andreas quoque & Sosibius deprecatores non irriti accesserunt. Nam rex 20. drachmas, & non 120. vt habet Iosephus, nam εἴκοσι legitur in Græcis etiam manuscriptis. Timuit nimirum Iosephus ne nimis vilia Iudæorum capita Romanis haberentur, sicut olim Ægyptiis. Ergo rex 20. drachmas de suo pro singulis corporibus, edicto proposito numerari iussit, quæ pecunia ibidem vltra quadringenta talenta peruenisse dicitur. In ære Gallico cū vncia argenti sit 55. solid. & drachma sit eius octaua pars, tota summa ascēdet ad 687. millia Franc. & insuper quingenta: quæ sunt talenta Heb. argentea 166. & duæ tertiæ, quarum singula sunt 4125. Franc. ex sententia Epiphanii. Ipsum edictū, ne longiores simus, apud Iose. & Arist. leges.

XXXI. Demetrij ad regem libellus supplex.

HIS peractis iussit Rex Demetrium scripto comprehensam sententiam suam offerre, de libris Iudæorum describendis, quæ fuit epistola, aut supplex ad eum libellus. Nam nihil inconsiderate, ait Aristæas, aut temere, sed omnia ex mandato, & cum magna diligentia apud hos reges administrantur. Prima ergo hæc causa est cur scripto cum rege etiā præsente ageretur, quo pertinet illud Poëtę. *Quasi regem adire solere eum aiunt per epistolam*, vt omnia diligentius essent præmeditata, vt ait Iosepbus. Spectabat id quoque ad venerationem regiam; denique in rebus maioris momenti, quæ ad posteritatis notitiam essent peruenturæ, ita diligentius fidei historiæ, ac veritati consulebatur. Illud autem in epistola Demetrii, quæ apud Aristæam & Iosephum legitur, videtur obscurius, quod ait legum Iudaicarum libros, quæ lingua constant, literisque Hebraicis, negligentius esse conscriptos, nec ita vt reipsa se habent, propterea que regiam desiderare prouidentiam.

MIRVM

XXXII. Mirvm sane videri possit negligentius conscriptos, aut habitus à Iudæis libros sacros, & oportuisse, vt accedente regia prouidentia, diligentius accurati haberentur, cùm, vt constat ex ijs, quæ ex ipsomet Iosepho dicemus, scripti essent hi libri in membranis politissimis, & quidē literis aureis. Itaque libenter assentior Leoni Castrio, dicenti à Demetrio significatum esse, Hebræorum libros nō exactè esse conscriptos, neque ita vt res exigebat, vti in græca, latinaue contingit; eo quod partim vocales deessent, & diuinandū esset, quibus motionibus adhibitis vocabula legi oporteret; partim consonantes aliquæ quiescerent, atque abundarent. Hanc ergo Hebr. linguæ proprietatem Ægyptij, ipse que Demetrius negligentiæ Iudæorum non consilio, aut idiotissimo tribuebant, volebantq; regiam his curam accedere, qua fieret vt conuersis in Græcum idioma Hebr. libris, facilius esset hebræa ex Græcis legere, atque intelligere, cum Septuag. quomodo legenda essent, ex sua versione indicassent.

XXXIII. Ex hoc porro loco idem Castrius contendit Septuag inuentores esse punctorum, siue motionum; quibus Hebræa legi nunc solent. Certe Christus Dominus cum meminit apicum legis, puncta ista vocalia iam excogitata fuisse innuit. Addit deinde Demetrius, quæ doceant, quo in pretio sacræ literæ apud Ethnicos ipsos forent. Rectum inquit fuerit, & hos libros accurate elaboratos, extare inter tuos, quia hæ leges & sapientiores, & sanctiores sunt alijs, vt quæ sunt diuinæ. Hoc enim cū alij Scriptores poëtę, tum historici omnes abstinuere à mentione, & librorum istorū & virorū illorū, qui secundū leges has administrant & administrarunt Rempub. quia vt Hecatæus Abderites asserit, plane sanctā quandā & venerandā contineant in se sententiam, & contemplationē. Sic ipse. At si Hecatæus meminit, quomodo nullus meminit? Adde quod Iosephus passim in Antiquitatibus, & in libris aduersus Apionem, multos scriptores, Græcos, Ægyptios, Chaldęos memorat, qui rerum Iudaicarum meminerunt.

XXXIV. Si ergo visum fuerit tibi rex, ait Demetrius concludens epistulam suam, *scribatur ad principem sacerdotum Hierosolymis, vt mittat ad te ex quaq; tribu sex viros maximè honestate vitæ, senio & prudentia legum suarum præstantes: vt ita ex pluribus per diligentem examinationem nacti consentientem & accuratā interpretationem horum librorum præclare, vt & res ipsius, & tua voluntas dignitas postulat recondamus.* Ea relatione facta iussit Rex ad Eleazarū istis de rebus scribi, & indicari factam redemptionem captiuorum, cui liberalitati adiecit & alteram. Misit enim ad confectionem craterarum, phialarum, mensæ, & vasorum libationum auri 50. talenta, argenti 70. & pretiosorum lapidum ingentem numerum. Iussit præterea fisci præfectos facere artificibus copiam eligendi, quæ vellent, & de pecunia expendere ad sacrificia, & res alias ad talenta centum. Ita Aristæas, & Iosephus; nisi quod hic imprudens argenti talenta 70. prætermisit.

XXXV. Regis autem epistola ad pontificem breuis est, in hæc verba. *Quoniam contigit, vt multi ex Hebræis incolerent regionem nostram, quorum alij Hierosolymis abducti sunt à Persis, cum illi rerum potirentur.* Plerique nimirum Israëlitæ in tot rerum, atque bellorum turbis, in Ægyptum, regionem cęteris quietiorem, ex Perside & Chaldæa defluxerant; vt minus mirum sit aliquot è singulis tribubus postmodum Hierosolymis inueniri potuisse: simul autē captiuitatis inuidiam rex à patre suo in Persas, Chaldæosue deriuat, scribens ad Iudæum; cum supra in decreto libertatis, nullam alienigenarum, solius patris mentionem fecerit. Addit nihilominus alios Hebræorum captos, cum patre suo in Ægyptū peruenisse. *Ex quibus, inquit, ille multos selectos in exercitum, & ad militiæ vsum stipendijs amplioribus recepit. Et quia illos priores iudicabat plurimos esse, his loca ad præsidia munita commisit, ne Ægyptij populus sibi ab illis timeret.*

XXXVI. Negationem quoque, in postremis hisce verbis, habebant Græci codices tam editi, quam manuscripti. Apte itaque est sententia timuisse regem ne Ægyptij multitudinem alienigenarum suspectam haberent, ne res nouas molirentur, aut ad aduersarios, cum sese res daret, deficerent, neque à paucioribus, aut non multo pluribus Ægyptijs facile in officio retineri possent. Itaque regem eos, quibus nihil sibi ipse timeret, in varia præsidia dispertitum esse. At Iosephus negationem sustulit, vel non inuenit, ait enim id à rege factum vt terrori essent indigenis. Alius quoque interpres Aristæi, vt insolescentes, inquit, Ægyptios compesceret. Neque sane absurdum est Ptolemęum Lagidem, nouum in Ægypto regem atque alienigenam, etsi beneuolentiam indigenarum multis sibi modis obligarat, sese tamen per alienigenas, quorum fidem didicisset esse pertinacem, tutiorem in omnem euentum reddere voluisse: præsertim in magna ciuium suorum Macedonū paucitate, & vicinitate Iudæorum. Prior tamen simplicior videtur & certior, hæc autem nonnihil à Iosephi ambitione suspecta.

XXXVII. Pergit Philadelphus. *Nos vero regni administrationem consecuti, cum aliis omnibus exhibemus nos humaniores, tum vero præcipue ciuibus tuis, quorum vltra centum millia captiuitatis liberauimus, persoluto singulis dominis idoneo pretio. Simul etiam corrigimus si qua ex impetu multitudinis perperam sunt acta. In quo persuasum habemus nos pie agere, & offerre munus animi grati magno Deo, qui regnum nobis in pace, maximaq; gloria toto terrarum orbe conseruauit.* Quis aliam vocem à Christiano principe desideret? vide etiam humanitatem. *Præterea ætate & viribus valentiores in exercitum recepimus, qui vero idonei essent, vt circa nos versarentur, illos dignos iudicauimus, quibus aulæ nostræ negotia committeremus. Sed cum non solum his cupiamus gratificari, sed omnibus etiam Iudæis, qui in toto terrarum orbe versantur, atque adeo illis qui in posterum sunt futuri, constituimus legem vestram ex Hebraica lingua in Græcam interpretatione traducere, vt hæ leges vestræ cum alijs regijs libris, in nostra bibliotheca reperiantur.*

XXXVIII. Eleganter beneficium non à Iudæis accipere, sed eisdem velle conferre pię se fert, & eorum vtilitati nō propriæ curiositati, aut delectationi seruire velle. Gratificabatur vtique Iudæis, quorum pars maxima, quę Asiam, Ægyptum, Græciam incolebat, in Hebræa lingua noui erant atque peregrini, vtpote in illis nati educatique prouinciis, eamque discebant ex libris, quemadmodum nos græcam, & latinam & multo magis Hebræam. Ea vero vtebantur quæ materna erat, græca præsertim, quæ tum latissime patebat, ex qua Hellenistæ dicebantur, cum Ethnici & infideles vt plurimum in nouo testamento Hellenes, id est, Græci dicerentur. Iudæi ergo Hellenistæ græcis biblijs in suis synagogis vtebantur: itaque Philo perpetuo, Iosephus pene semper vestigiis Septuaginta interpretum insistit, & cæteri totis ducentis & 78. annis ante Christum vsi sunt, & deinceps, vsque ad tempora Iustini martyris, ac Tertulliani, vt ex eorum libris apologeticis aperte cōstat: donec intellectum est ea versione Iudæorum impietatem conuelli, & sacrosanctam in Christum fidem eorum interpretum testimonijs roborari.

XXXIX. Reddamvs reliquam epistolam. *Præclare itaque, & pro dignitate institutis nostris feceris, si ad nos miseris electos ex quaq; tribu sex viros seniores, qui & honeste vitam traduxerint, & in legum peritia sint exercitati, & interpretandi facultate polleant, vt in studio, & tractatione rei magnæ, germana & consentiens tum veritas a pluribus certa deprehendatur.* Et mox. *Misimus autem ad te Andream præcipuum corporis nostri custodem, & Aristæam, viros apud nos magno in honore constitutos, qui tecum hac de re agant, & afferant tibi secum, & in templum primitias donariorum: & ad sacra, aliosque vsus pecuniæ talenta centum. Si autem & tu ad nos scripseris, si quid est quod desideres, rem gratam nobis, & amicitia nostra dignam feceris. Nos quamprimum curabimus, quæ te cupere intelligemus. Vale.*

XL. Eleazarvs ad eam epistolam magna cum humanitate respondit in hanc sententiam. *Eleazarus summus sacerdos Regi Ptolemæo, amico verissimo S.* Verum vocat ac syncerū amicum, qui singulari humanitate in totam Iudæorum gentem, ac magnificentia in Dei cultum, & non nudis verborum pigmentis, & inanibus promissis, veritatem beneuolentiæ suæ comprobarat. *Si vales, & regina Arsinoe soror tua, liberiq; benè est, & vti cupimus; nos quoque rectè valemus.* Nō rectè Gelenius apud Iosephum, apud quem extat quoque hæc epistola, addidit *communes liberos.* Neque enim Phi-

Philadelphus ea sorore liberos vllos suscepit. Audi enim Pausaniam. *Huic filij ex Arsinoe, non sane sorore, sed ex qua Lysimachi filia fuit, nati sunt. Nam soror, quam sibi matrimonio iunxerat, antequam pareret, diem suum obijt, a qua Arsinoitis præfectura cognomen accepit.* Hæc ibi. Ex altera vero Arsinoë filia Lysimachi, suscepit Ptolemæum Euergetem, & filias duas Laodiceen & Berenicem, de quibus suis locis dicetur: nunc ipsam audiamus epistolam.

Fuit Ptolemæi, & vxoris. (margin)

XLI. *Gratias agit de muneribus.* ACCEPTA *epistola tua valde gauisi sumus ob egregiam tuam voluntatem, aduocataque concione multitudinis vniuersa, eam legimus, vt cognoscerent tuam erga Deum nostrum pietatem. Quibus monstrauimus etiam phialas quas misisti 20. aureas, & argenteas triginta: crateras item quinque, & mensam super quam fierent oblationes, & sacra peragerentur: tum pecuniæ talenta centum, ad alios templi vsus. Quæ quidem attulerunt Andreas tibi charissimus, & Aristæas viri honesti & boni doctrinaque præstantes, tua familiaritate, ac virtute dignissimi. Qui etiam exposuerunt nobis omnia sibi a te commissa, & a nobis vicissim cognouerunt, quæ literis tuis respondenda viderentur. Itaque quæcunque tibi cordi fuerint, etiamsi quid præter ingenium nostrum facere oporteat, exequemur; id enim est amicitiæ ac beneuolentiæ argumentum. Magnis quippe beneficijs, & quæ nulla deletura sit obliuio, magnum ciuium nostrorum numerum affecisti.*

XLII *Postulata exequi se.* QVAMOBRAM *continuo pro te, & sorore tua, liberis & amicis hostias obtulimus vniuersi, vt perpetuo feliciter tibi cuncta succedant, vtque omnium moderator Deus regnum tuum in gloria & pace tueatur. Et sacræ legis interpretatio ex animi tui sententia, & multa cum tranquillitate contingat. Ac nos quidem in præsentia omnium elegimus honestos & bonos viros, ætate graues, ex singulis tribubus senos, quos ad te vna cum lege misimus. Tu vero Rex iuste, præclare facies, si post absolutam ex mandato tuo librorum translationem, curabis vt isti viri rursum nobis tuto restituantur.* Hactenus epistola, quæ donaria illa, vt parerat, numerat duntaxat; at singulorum ornatum & magnificentiam diligenter apud Aristæam & Iosephum explicata reperies; quæ nos breuitatis causa prætermittimus.

XLIII. *Mensa thymiamatis ... describitur.* ILLVD tamen tacitus præterire non possum, quod apud vtrumque scriptorem legimus, de mensa, siue altari thymiamatis, quod Ptolemæus repræsentare voluit. Cupiens enim longe maiorem facere mensam, mandauit exploraci eius, quæ tum Hierosolymis erat magnitudinem, quod nollet ad ostentationem duntaxat illam in templo residere, sed vsui esse sacris ministerijs. Itaque dixit illi se æqualē facturum; sed artificij elegantia, quod magnitudini deesset, compensaturum. Iosephus ergo huius mensę modum ac mensuram in longitudinem duorum cubitorum & semis, in latitudinem vnius, altitudine sesquicubitalem fuisse scribit. Aristæas autem omissa latitudine, longitudinem ponit duorum cubitorum, in altitudine Iosepho consentit. Qui in eo vehementer errat, quod cum profiteatur hanc mensam ad prioris modum, Mosaicæ videlicet, esse factam, illaque apud Mosem descripta sit, ista illi neque longitudine, neque latitudine, neque altitudine respondet. Nam neque altera parte longior esse debuit, sed quadrata, neque longitudo cubitorum duorum & semis, sed vnius, eademque latitudini par: nec altitudo sesquicubitalis, sed cubitorum duorum. Sicque in re maxime obuia, triplici vanitate lectoris abutitur fide.

Exod. 30. (margin)

XLIV. *Aliorum eadem descriptione desiderata.* TOLERABILIVS erat Aristæas homo peregrinus, non templi sacerdos, cum eius altaris mensuras non recte, & iuxta legis præscriptum refert. In descriptione autem ornatus tam mensę, quam cęterorum donariorum, vereor ne ab vtroque cacozelia peccetur. Et cum mensæ varia ornamenta tribuantur, mitor prætermissa, quæ lege præscripta erant, cornua altaris, craticulam, annulos. Postremo Aristæi verbis donaria ista concludo. *Sæpe rex,* inquit, *omissis publicis occupationibus studiose assidebat artificibus, vt illi perficerent omnia, prout decebat locum, cui illa destinabat. Itaque magnifice absoluta sunt omnia, & pro regis mittentis potentia, & pro summi pontificis, qui templo Dei præerat, dignitate. Nam pretiosi lapides & magnitudine conspicui, & numero multi, non pauciores quinque millibus, adhibiti erant. Tum artis solertia omnia ita excellebant, vt artificum industria, & lapidum valor quintuplo precium auri superaret.* Cum tamen de mensa superius dixerim, eam vndique ex auro probato solidam, & non aureis laminis extrinsecus obductam; eiusque crassitudinem fuisse semicubito non minorem.

Cacozelia. (margin)

XLV. *Ptolemæus Rex versionis ... primarius. Eum ... an. 19 & seqq.* IAM vero personę, quæ huic negotio interuenerunt, vel recensendæ sunt, vel examinandæ. Ptolemæus occurrit primus, quem etsi fuisse Philadelphum, supra demonstratum est, *a* libet tamen hoc loco audire Philonem, l. 2. de vita Mosis. *Idopus,* inquit, *puta conuertendarum scripturarum, quia magnum erat, & Reipub. vtilissimum, non priuatis hominibus obuenit, nec mediocribus istis principibus & regulis, sed Regiorum omnium longe celebratissimo. Is Ptolemæus fuit, Philadelphus cognomine, tertius ab Alexandro Aegypti Rex, virtutibus regijs, supra omnes ætatis suæ, superiorumque seculorum principes nobilis; cuius nunc quoque ex tanto temporum interuallo decus est inclytum, ob tot relicta per ciuitates, regionesque, monimenta magnificentiæ, vt in prouerbium abierint sumptuosa opera, ab illo Philadelphia denominata. Quandoquidem in vniuersum Ptolemæorum domus cæteris regijs præstitit, inter Ptolemæos Philadelphus. Vnus enim hic plura laude digna gessit, quam omnes reliqui eius familiæ; quippe qui tantum inter illos eminuit, quantum caput in corpore. Talis princeps captus nostræ legis amore ac desiderio eam in Græcam linguam e Chaldaica (imo ex Hebræa) transferendam curauit.* Hæc ille.

Sumptuosa opera Philadelphæa. (margin)

XLVI. *Philadelphi ... b c 10. c p. 709. gr. lat.* TERTVLLIANVS in Apologetico *b* Ptolemęorum eruditissimum vocat, & omnis literaturæ sagacissimū; quod ex Strabone l. 17. firmatur. *c* Iosephus & Aristæas eum nobis depingunt ingenio subtilem, ac solertem, pium, magnificum, gloriæ amantem ac literarum. Eiusdem liberalitati prudentiam adiungit sociam Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 4. *Cum de legis,* inquit, *& diuinorum prophetarum scriptis audisses, multoque præclarius censeret non ab inuitis & vi coactis libros parare, sed donis potius & amicitia possessores conciliare, sciretque, quidquid vi extortum esset sæpenumero temere tradi, id explicans interpres addit, adulteratum iri; quod vero sponte, consultoque daretur, syncerum, verumque ab omnibus concedi, præstarique,* &c. Certe non sine causa a sapiente patre, qui Ægypti regnum sibi parasset, tot annisque conseruasset, adhuc superstite, neglectis maioribus natu fratribus, regno præpositus est. Nec minore ipse sapientia ad annos duodequadraginta illud administrauit.

XLVII. *Demetrius curator versionis secundarius. d Lib. 12. c. 2. & l. 2. contra Appionem sub init. e 1. prep. par. ... f c. 17 q. 2.* ALTER est Demetrius Phalereus regiæ bibliothecæ præfectus, quem intermedium ad hanc traductionē agnoscunt nominatim Iosephus, *d* Aristæus apud Euseb. *e* Gręcus, & Latinus qui extat t. 7. biblioth. patrum. Clemens Alexand. l. 1. Strom. Epiphan. lib. de pond. Tertullianus in Apologet. c. 18. Aristobulus Iudæus peripat. in epist. ad Ptolem. Philometorem, qui ait Demetrium Phalerum [Greek, illegible] circa hæc elaborasse. D. Cyrillus Hierosolym. Catech. 4. Quibus facile assentiuntur recentiores Leo Castrius l. c. Serar. in proleg. *f* Lipsius de Bibliothecis c. 2. Gretserus, Bellarminus, Sixtus Senens. l. 4. Bibl. aliique innumeri. Denique omnes vno ore & Demetrium Phalereum curatorem Bibliothecæ Philadelphi fuisse, & eo suggerente sacros Hebræorum libros conuersos dicunt, vt fatetur Scaliger in Euseb.

XLVIII. *Quod eum ... in odium fuerit. g Vide Gretser. defens. l. 2. c. 6.* EVM nihilominus omnibus non paulò sapientiorem, *g* ac suo ipsius, & adulatorum iudicio plane sapientem, *h* non parua super ea re inuasit admiratio, quod Demetrius Phalereus statim initio regni Philadelphi perierit, & maximo in odio ei semper sub Ptolemæo Lagi fuerit. Quid ita? quoniam consuluisset Regi Ptolemæo Lagi, vt filijs, quos ex Euridice susceperat, impartiretur regnū. Illo non obtemperante, sed ei que ex Berenice genuerat, diadema tradente, ab hoc ipso post patris mortem fuisse asseruatum in prouincia, quoad aliquid de eo statuisset. Sic Laërt. l. 5. in vita Demetrij, ex Hermippo quodā. Sed istū vnū, tanta talium testium nubes facile obruit; cū præsertim tē ipsam diserte asseuerent; hic vnus id tantum dicat, ex quo contrarium colligi videatur. Non enim consequens est, si Demetrius offendit Philadelphum, eiusque iusso asseruatus est in prouincia, vt statim mori iussus sit, quod ille volt.

Satisfit obiectis. (margin)

XLIX *Confirmatur ... sententia.* QVIN potius contrarium significat Laërtius: nimirum talem visum esse Demetrium Philadelpho, viro alioqui ingenio miti & literarū amāti, qui propter varias animi dotes dignus esset vt asseruaretur, quoad statueretur,

quid

quid factu esset opus, mortene scilicet afficiendus, an potius concessa venia demerendus, & eius doctrina, industria, rerumque gerendarum prudentia vtendum. Nam Cic. pro C. Rabirio Posth. ait Demetrium istu, & ex Rep. Atheniensium, quā optime digesserat, & ea doctrina nobilem & clarum fuisse. Hieronym. in c. 11. Danielis oratorem & philosophum appellat. Potuit ergo interuenisse reconciliatio; potuit etiam illa esse columnia, eaq; purgata, gratia redintegrari. Adde quod Demetrij culpam valde minuit Heraclides apud eundē Laërtium; quippe qui refert Demetrium dixisse tantum Ptolemæo abdicare se volenti regno, *Si alteri dederis, ipse non habebis*: quod amorem in patrem, nō vllum odium peculiare in hunc filium prodit.

Cur mors Demetrij non obsit. Seu nec Demetrij mors Burdoni fauet, quam ipse nullo cuiusquam testimonio nisus, assumit statim illatā fuisse: & cum in eo rei totius cardo vertatur, id sine probatione deserit, affirmare contentus, sane confidenter. *Hic ille*, inquit Laërt. *mœstior vixit, ac veluti dormitans ab aspide manum morsus ex vita migrauit.* Generosos enim animos ait Serar. *a* culpa etiam condonata vellicat, & credita aliquandiu calumnia, nescio quam innocentiæ candori fumi nigredinem afflare solet, quo deinceps affligatur. Sed mors ipsa vltro accersita non videtur & aspis illa vel casu dormientem momordit, vt significare videtur, Hermippus, vel voluntariam certe mortem Demetrius, alia quapiam interueniente causa delegit; quod ijs temporibus, non raro contigit ijs, qui apud Ethnicos sapientiæ laude claruerunt.

a in proleg. bibl. c. 17 q. 5.

L. *Quis fuerit Aristæas. Præfectus satellitij ad defend. Ptolemaei...* Seu quid de Aristæa dicemus? Primum nemini esse dubium, quin is Præfectus satellitij regij fuerit, quem propterea Hyperaspisten Ptolemæi Hieronymus vocat, Iosephus principem custodum corporis eius; etsi id epitheton Rex apud Aristæam alteri legato Andreæ tribuat: quos idem Iosephus, ea epistola Eleazari ad regem, vocat viros bonos & doctrina præstantes, & amicorum regis honoratissimos. Sed omisso Andrea, negari non potest, si Eusebio & cæteris patribus credimus, quin Aristæas fuerit vir doctus, regi ob modestiam, quæ in eius quoque libro se prodit, admodum charus, Regis ad Eleazarum legatus: & quin hisce rebus gerendis interfuerit, easque diligenter conscripserit, vt Epiphanius quoque author est. Illud tamen nunc reuocari cœpit in dubium, isne liber qui Aristæ, siue Aristæi nomine Græce, Latineque circumfertur, & habetur tum in regijs manuscriptis, tum initio tomi septimi Bibliothecæ Patrum, sit legitimus Aristæ liber, an suppositiuus.

b de pond. & mens. n. 9

LI. *Qui suppositum ... & quamobrem.* Svppositivm primus ausus est dicere Ludonicus Viues in l. 18. August. de ciuit. c. 42. nullo prolato aut calumniæ, aut accusationis argumento. Eum secutus est Leo Castrius in dispnt. de translat. c. 35. vbi putat libellum ... tum confictum à Iudæo quopiam Aristæa nomine, ad eleuandam fidem 70. virorum, & obscurandum 70. cellarum miraculum ca. 36. alia obijcit vix vllius momenti, & cap. 42. ait Iudæos sustulisse de medio Aristæum, qui eorum historiam conscripserat. Penes Iudęos quippe fuisse, nō penes infideles nationes, qui libros sacros tidebant, & historicos, qui illorum historiam scripserant. Quod si qui codices toto orbe sparsi erant, non pepercisse operæ, neque sumptibus vt eos de medio tollerent. Probat autem prædicto c. 35. quod prior ille Aristæus, hic Aristeas dicatur apud Antiquos. Deinde quod Epiphan. & alij patres, multa scripserint de 70. viris, quorum Aristæum testem citant, quæ in hoc non reperiantur; vt dicere opus sit, vel illum esse suppositium, vel hos esse mentitos. In eadem est sententia Salmeron. *b* & Scal. in Euseb. *c* quem accurate refutat Gretserus. *d*

b t. 1. proleg. 4 p. 6 c Chron. p. ... d ... in defens. ...

LII. *... desutamur.* Verum oportuisset Castrium aliqua de illis multis ad fidem faciendam protulisse, non dolore cellularum prætermissarum, librum repudiasse. Quid porro sibi velit Burdo non intelligo, dum ait, Aristæ nomine confictum librum à Iudæis Hellenistis, qui hodie in manibus omnium est, ex quo hauserint Iosephus, & alij qui hac de re tractarunt. Quomodo enim hausit Iosephus, & alij antiqui scriptores ex conficto Aristæa? certe quicunque confictum Aristæam dicunt, recens confictum dicunt. Quomodo ergo Iosephus & alij antiqui ex recenti scriptore hauserunt, multis scilicet seculis antequam ederetur in lucem? Et si etiam antiquus confictus fuit, quomodo non meras nugas narrant, quicunque eius scripta referunt, Iosephus, Eusebius, Hieronym. Tertul. Epiphanius?

Contrariam sententiam tuetur Bellarm. l. 2. de verbo Dei c. 6. & Gretserus in eundem locum, Perion. in Iustini paræuesin ad Gentes, Pamelius in Apolog. Tertul. *e* idque probat Bellar. quod omnia quæ Iosephus, Tertullianus, Eusebius, & Hieronymus ex Aristæo proferunt, in hoc nostro, qui nunc extat, ad verbū inuenimus. Aliqui tamen rem in medio relinquere malunt, vt Serar. in prolegom. *f* & fere Gretserus in illum Bellar. locum.

e c. 19.

LIII. *Pro sententia de libro Aristæi.* Mihi sane libellum satis accurate legenti, & cum ijs quæ à Iosepho, Epiphanio, Eusebio, alijs, de eo traduntur conferenti, nequaquam condemnandus videtur. Neque arbitror mihi æquum lectorem ægre assensurum, si quædā posuerimus, quæ sunt rationi consentanea. Primùm, non videri exigendam ab eo accuratissimam rerum quas narrat cognitionem, præsertim de templo, & rebus ad ipsum spectantibus, vtpote homine militari, & qui nec tribu, nec gēte ad Hebræos pertineret, vt ipse ait, & repetit Iosephus. 2. Iosephum admodum infideliter atque oscitanter erga sacras ipsas literas se gerere, vt iam toties eiecimus, vt nil mirum sit profanum ab eo scriptorem pro arbitrio describi, præsertim cum verba ipsa Aristæi, se redditurum non spondeat. *f* 3. Neque Eusebium, neque Epiphanium, cum aliqua ex eo assumunt, curare verba verbis appendere, sed sententiam liberius breuitatis causa repræsentare: etiam in epistolis, quæ fidelius apud Aristæam latinum leguntur, quam apud versionem Trapezuntij, sed mox de epistolis iterum.

f Vide de loc. ... Castr. in dispnt. c. 42. ...

LIV. *Suspicio de ... temporum.* Qvarto, vt omittam, quod in tam antiquis scriptoribus non admodum morosum esse conueniat, cum pleraque ex æquo & bono esse interpretāda sapientes censeant, si qua in eo displicent, merito vel iniurijs temporum, in libello, qui ante mille & nongentos annos in lucem exijt, tribui posse; vel Iudæorum malitiæ, qui eum libros etiam sacros truncarint, ac varijs in locis deprauarint, vel locupletissimus autor est Origenes, & Iustinus martyr, & Leo Castr. passim in dispnt. g idem in Aristęa facilius aggressos esse satis opinor constat; quo pertinet narratio de cellulis, quā non ab authore omissam, sed à Iosepho, aut alio quopiam istius farinæ viro, abrasam, & aliam quam ipse habet, suffectam crediderim; vt ne miraculum incredibile videretur ijs, quibus scribebat, & quorum gratiam aucupabatur, & fidem. Quæ ei causa fuit vt passim diuina miracula, & res à communi sensu alienas, vel omittat, vel extenuet, & ad aliquam probabilitatem reducat, vt Leo quoque Castrius diligenter notauit. *h*

g Maxime c. 10. 21. 28. h Dispnt. c. 31. & 37.

LV. *Idem nunc Aristæas qui tempore Hieron.* 5. Talem nunc extare Aristæam, qualem D. Hieronymus, alijque Patres circa ea tempore legerunt. Negat S. Hieronymus quidquam Aristæam, aut Iosephum scripsisse de cellulis, nihil extat in vtrolibet. Quæ à Iosepho de quæstionibus à Philadelpho propositis, ab Aristæa petenda dicuntur, apud hunc Aristæam cumulate reperiuntur: Quæ de mundis immundisque animalibus ab eo scripta dicit Eusebius, *i* apud ipsum leguntur. Nomina 70. Seniorum, epistolæ Eleazari subscripta tradit Iosephus, Aristæas & epistolam prodit & nomina. Denique cum Aristęas hic in opinione & possessione bonæ fidei, nouendecim ipsa secula vixerit inter homines, oportet eos, qui eum imposturæ criminantur, idoneas accusationis proferre causas, verum Aristæam prodere, hunc recentis ortus conuincere, pugnantem cum antiquis patribus demonstrare. Id nisi fecerint, nihil fecerint, nisi quod calumniæ se potius, quam illum imposturæ suspectum reddiderint.

Proleg. in Pent. i l. 8. c. 9.

LVI. *Obiectio de stylo, &c. resoluitur. k ... defens. c. 12.* At enim de stylo epistolarum trahit Scaliger argumentum ad infirmandam hanc sententiam. Qua de re libeat audire Gretserum nostrū. *k Hoc nimirum expectabam*, inquit, *vt Criticus ad stylum confugeret. Quid ergo stylus?* (Clamat tres illas epistulas esse vnius hominis) *in cuius auribus? Burdonis non meis, non veterum, non Iosephi, non Tertulliani, non Epiphanij*,

PTOLEM. AN. 35.

non aliorum. (Apud Epiphanium, inquit, duæ aliæ producuntur, & verbis & sententia ab illis diuersissimæ.) *de stylo, Nugæ, de verbis & sententia, gerræ: consera: qui volet. Odium veritatis & vetustatis, amorq. nouitatis has & similes voces ex pectore Burdonis excusit*. Hactenus Gretser. Respondeo etiam Epiphanium non affirmare has epistolas Philadelphi ex Aristæa sumptas esse, illum enim solum citat, pro senis viris ex singulis tribubus, quos ille nominatim recensuit in libello suo, vt non mirum sit nonnulla in iis esse diuersa.

LVII. *An duo Aristæ.* Et sane sunt qui putent non vnum Aristæam hanc historiam scripsisse, sed alium præterea quempiam iuniorem, qui non plane cum Aristæa consenserit. Idque ex Iustino ipso confirmari potest, qui in exhortatione ad Græcos eadem habet, quæ Aristæas & Iosephus, præter cellulas. In Apologia vero 2. rem narrat consentaneè iis, quæ habet Epiphan. & August. *a* ex alio quopiam scriptore mutuatâ; apud quem etiam Herodem pro Eleazaro inuenerit. Et Aristæas quidem vnicam habet legationem, & epistolam Ptolemæi ad Eleazarum, qua & libri & interpretes petiti, & impetrati sunt. Alter vero duas, quarũ priore libri petiti sunt, posteriore interpretes. Nec nouum est scriptores diuersos, eandem rem diuersimode tradere, imo prope perpetuum. Cuius rei exempla non ex Halicarnasseo solum & Liuio, sed libris etiam Regum & Paralip. imo ex Euangeliis peti possunt. Vnus venisse tradit Centurionem ad Dominum, alter misisse Iudæos, Marci 10. discipuli primatum petunt, Matt. 20. non ipsi, sed eorum mater. Ioannes vnicum galli cantum memorat, reliqui duos. Ioannes primam Petri negationem ad Annam contigisse dicere videtur, reliqui in domo Caiphæ omnes contigisse scribunt: nemo falsum dicit, sed quæ videntur pugnare commoda expositione concilianda sunt. Isti quoque forte conciliari possent. Quamquam non repugno, quin ille alter, quem secutus est Epiph. deceptus sit. Plures enim ex antiquis Aristææ sententiam de vnica legatione, quam Philo Iudæus, & maxime Iosephus amplexi fuerant, sunt secuti.

a lib. 1. c. 43.

LVIII. *De numero interpretum.* VENIO ad ipsosmet Septuaginta interpretes, seu potius Septuaginta duos senes, ex singulis tribubus electos, vt fatentur omnes, nemine repugnante, etsi breuitatis causa passim 70. vocant, sicut & Christi discipulos. Addit Epiphanius, assumpturum quidem fuisse Eleazarum 70. viros exemplo Moysi, *b* sed veritũ ne aliquæ tribus offenderentur, à quibus quinque tantum electi essent, 72. assumpsisse. Eum etiam numerum ex singulis tribubus à Rege postulatum tradunt Aristæas, Iosephus, Eusebius, Cyrillus Hierosolymitanus antistes, & si qui alij, quorũ omnium nomina per singlas tribus Aristæas prodidit. Sed accusat Aristæam Scaliger, qui nõ veritus sit id dicere, & cæteros omnes antiquos, recentioresque quibus id persuasit, apud cuius tribunal omnes rei sunt; Aristæas quidem inuerecundæ imposturæ, cæteri fatuæ credulitatis. At ipse nun est sicut cæteri hominum, creduli, fatui, impostores. Quid ergo affertur ab omnibus dissentiat? Quasi tunc, inquit, duodecim tribus extarent, quarum decem tempore Ezechiæ in Mediam deportatæ fuerant. An aliæ tribus in Iudæa eo tempore præter Iudam & Beniamin?

b Exod. 24. v. 9.

Scaligeri obiectiones.

LIX. *Minime id absurdũ esse.* RESPONDEO cum Gretsero, alias tribus integras non fuisse tunc, præter Iudam & Beniamin, fuisse tamen ex omnibus aliis tribubus quosdam tribules, & reliquias, partim in Iuda & Beniamin, partim in antiquis sedibus, & domiciliis. Neque enim omnes ad vnum tempore Ezechiæ translati sunt, præsertim si quæ traduntur *c* post abductos in Mediam Israëlitas contigerunt, vt quibusdam placet, vt 1. anno Ezechiæ nonnulli. Et Bethulia, post decem tribuum deportationẽ, vrbs erat celebris & populosa in tribu Zabulon, & multi ex Samaritis erant in regno decem tribuum. *d* Quin etiam ipso Christi tempore, totam Galilæam fuisse incolis frequentissimam, ex Euangeliis apertũ est; quæ tamen ad tribum Issachar, Zabulon, Nephtalim pertinebat, vt ex tabulis Adrichomij patet. Et D. Iacobus duodecim dispersis tribubus scribit. At Tribus, inquit, cõfusæ erant, cum legamus in Euangelio Annam filiam Phanuel de tribu Aser, mansisse Hierosolymis, nusquam recedentem de templo.

c 2. Paral. 30. & 31.

d Vt patet ex 1. Esdr. 4. & seqq. & Iosepho lib. 11. c. 1.

QVAMVIS habitatione cõfusos dicamus Iudæos, quid tamen vetat agnouisse ipsos ad quam quisque tribum pertineret; idque à patribus per manus didicisse?

LX. *Vnq. vera fuit tribus.* Verum quoniam anxius est Scaliger, quomodo summus Pontifex Eleazarus istos 70. ad manum & in numerato habere potuerit, vt poterit regi statim suppeditaret, facile hunc ei scrupulum eximere possemus, si negaremus tempori vllum spatium à Rege Pontifici definitum: sed placet audire Aristæam. *Eliguntur, inquit, viri optimi & doctrina præstantes, omnes claris parentibus orti, non Iudaicarum tantum literarũ eruditione excellentes, sed qui Græcam quoque linguam multa meditatione excoluerint. Quapropter ad legationes commodi semper paratiq. aderant: munus huiusmodi, si quando res postulat, ipsi obeunt. Conciones etenim & responsa de lege mira facilitate peragunt, & ad dicendum, & ad audiendum prompti.* Hæc ipse. Pleraque igitur ex istiusmodi legis peritis atque doctoribus pontifici in promptu erant. Et quamuis ab vrbe omnes, quod absurdum est, abfuisse concederemus, annon facile fuit ad edictum pontificis conuocari Hierosolymis peritos quosque ex quacunque tribu, & ex singulis eligi peritissimos?

Qui in promptu adessent.

LXI. *Quod veteres ordines in more e Deut. & Num.* VERVM libenter assentior D. Hilario in Ps. 2. qui hos Interpretes nõ alios fuisse putat ab iis, qui primùm à Moyse instituti ad manum erant summo Pontifici, in iis maxime difficultatibus, quæ ad legem pertinebant. *e* Quibus Dominus spiritum Moysis communicauit, vt non mirum sit eorum etiam posteros in hac versione prophetasse: vt cum antiquis patribus etiam Philo testatur; sed audiamus Hilarium. *Medio, inquit, legis temporibus priusquam vnigenitus Dei filius, ante secula manens Deus, verbum homo nasceretur, poscente rege Ptolemæo, 70. Seniores libros veteris testamenti ex Hebraica literis in Græcas transtulerunt. Erat autem iam a Mose antea institutum in Synagoga omni septuaginta esse Doctores. Nam idem Moses, quamuis veteris testamenti verba in literis condidisset, tamen separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui Doctores deinceps manerent intimauerat.* Et mox. *Doctrina ergo horum in posterum, qua ab ipso scriptore legis accepta, in hoc seniorum & numero & officio conseruata est. Hi itaq. seniores, libros hos transferentes, & spiritalem, secundum Mosi traditionem, occultarum cognitionum scientiam adepti, ambigue lingua Hebraica dicta, & varia quadam ex se nunciantia, secundũ virtutes rerum certis & propriis verborum significationibus transtulerunt.* Ita D. Hilar. *f*

f Baron. t. 2. an. Christi 231. n. 18.

LXII. *Qui in eo numerentur. An Eleazarus?* HORVM nomina ex Aristæa peti possunt; in quibus legi qui existimaret venerabilem illum Eleazarum, qui nonagenarius in Machabæis occiditur, numerari. Iosephus Gorionis citatur à nostro Serario *g* sed longe fallitur; sicut & cum asserit omnes fuisse sacerdotes, quasi sacerdotes ad omnes tribus, & non ad solam tribum Leui pertinerent. Vnus quidem Eleazarus legitur in decima tribu. At quî fieri potest, vt hic idem sit cum illo Machabæano, quem oportuisset non ad 90. sed vltra 150. annos vitam produxisse, si vel quadragenarium dicamus, cum officio interpretis fungeretur. Mortuus est enim anno Mundi 3888. Itaque ne natum quidem fuisse illum hoc tempore necesse est, nedum iam seniorem ad Ptolemæum legatum fuisse.

g in Proleg. c. 17. q. 2.

LXIII. *An Iesus Sirach & Philo.* IN hunc potius senatum admittendus est Iesus ille Syrach author libri Ecclesiastici: nam in Aristæi catalogo tres huius nominis reperiuntur, & tempus consentit. Nepos enim eius vixit sub Ptolemæo Euergete, qui Philadelpho in regni administratione successit, vt ex illius libri prologo constat, vbi opus ab auo Hebraice scriptum, ipse Græcum fecisse se dicit. Genebr. in sua Chron. Iesus, ait filius Sirac Hierosolymita Ecclesiasticum Hebraicè scripsit, quod exemplar vidit D. Hieronymus *h* è Septuaginta interpretibus fuisse perhibetur. Sic ipse. Qui etiam non authorem libri Sapientiæ (quem Hieronymo teste ibid. nonnulli scriptorum veterum Iudæi Philonis affirmant) ex eodem interpretum numero fuisse credit: sed Philonis nomen in eo catalogo non reperitur. Nec tamen consequens est si 70. fuere prophetæ, etiam hos licet prophetas, fuisse è numero 70. interpretum. Nihilominus nihil repugnat: nam potuit hic Philo (quem necesse est alium esse ab eo, qui Claudij, & Caij temporibus vixit, & in cuius operibus,

h Præfat. in libb. Salom.

neque

neque Hieronymus, neque alij librum Sapientiæ inseruit.) alio etiam nomine in illo indice appellari.

LXIV. *Septuaginta duo seniores ... abeunt.*

OMNIBVS ad profectionem paratis missi sunt 72. seniores Alexandriam, sub legatorum Andreæ & Aristæi auspicijs, qui & ipsi non sine muneribus ad regem remissi sunt. Ita Iosephus, quæ auget Aristæas. *Eleazarus*, inquit, *sacris prius de more peractis, viros quos ad regem mittat deligit; præclara inde munera regi accumulans, nos itineri quietos dimittit.* Nec tamen distinctius ea munera recenset. Sed instar omnium munerum erant sacri libri, quos profanis hominibus communicare, summum beneficium putabant. Præsertim quod eam gloriam, ipsorum hactenus propriam, ea communicatione diminui, & quasi inquinari arbitrabantur. Nec læratus est demum viam Gentibus ad veri Dei cognitionem & cultum, paulatim, & quasi à longe præparari. Sed vim quandam afferebat Philadelphi mira atque inusitata beneficentia; præsertim cum id, siue per se, siue per Surerem, Asiæ rum ac Syriæ regem, cui parebant Iudæi, extorquere posset. Quod autem in Epistola Pontifex remitti sibi seniores cum sacris libris orat, valde consentaneum est ijs, quæ Aristæas habet; quod Andreæ valde cōmendatum à Pontifice tradit; quod vereretur ne Rex, qui istiusmodi viros omni studio conquireret, & apud se habere vellet, hos quoque cum magno Hebraicæ Reip. damno retinere vellet. Sed reliqua videamus.

LXV. *Alexandriæ à rege excipiuntur.*

POSTQVAM Alexandriam omnes appulere, confestim rex legatos Andream & Aristæum acciuit: ab eisque & epistolam Pontificis recepit, & multa præterea sciscitando didicit. Et cum vehementer cuperet congredi cum 70. senioribus, qui Hierosolymis ad interpretandam legem venerant, cæteros, qui negotiorum causa aderant, dimittit. Vt verò senes illi venerunt cum muneribus à pontifice missis, & cum membranis, quæ legem aureis literis inscriptam continebāt, primum de libris eos rogauit: vt vero ea inuolucris depromptos obtulerunt, multum denique miratus membranæ subtilitatem, & cōmissuras, quæ ita latebant, vt visu discerni non possent, gratias se illis habere dixit qui venerunt, & maiores etiam ei qui miserit; sed longe maximas Deo cuius leges attulerint. Hæc ferè Ioseph. & Aristæas, qui omnia paulo explicatius habet. Illud autē non omittendum. Hæc dies, inquit, per omne vitæ tempus magna mihi semper in annos erit & celebris, in qua & vos mihi affuistis, & euenit vt aduersus Antigonum nauali prælio victor euaderem. Ita Aristæas & Iosephus totidem pene verbis, qua de re plura superius dicta sunt.

LXVI. *Et apud eum prandent.*

PORRO Interpretes magnifico apud regem conuiuio excepti, eorum curam gerente Dorotheo, & cibaria pro victus eorum peculiari ratione ministrante, vt fusius Iosephus & Aristæas: qui addunt iussu regis vnum è sacerdotibus conuiuis Elisæum nomine, vel Eleazarum, vt Aristæo placet, omnium ætate prouectissimum precatione mensā consecrasse, vel vt loquitur Aristæas vota fecisse: rem antiqui ritus non negligendam ita tradit Ioseph. Postquam autem discubitum est, iussit Dorotheum illis ministrare, sicut solebat hospitibus ad se ex Iudæa venientibus: quapropter præconibus, & sacrificulis, alijsque id genus, quorum est à suis precatiunculis auspicari conuiuium, locus hic nō fuit; sed vnum ex conuiuarum numero sacerdotem, Elisæum nomine precatione mensam consecrare ipse rex iussit, & qui stans in medio precatus est omnia fausta regi simul atque subditis, applausumque atque acclamatū est ab omnibus libenti atque hilari animo: quo facto fruebantur appositis.

Consecratur mensa.

a ... κατευχῆ.

LXVII. *... verba.*

ARISTÆAS ipsa etiam precationis verba addit. *Impleat te Rex bonis omnibus quæ fecit omnipotens Deus, detque tibi, vxori, & liberis, & amicis ea omnia immota esse per omne vitæ tempus.* Eo adhuc dicente, sequitur diuturnior cum clamore plausus, gaudij, & exultationis plenus; moxque rebus iucunditate multa præparatis in lætitiam vertuntur, ministris, quemadmodum instituerat Dorotheus, festiuissime cuncta præbentibus: sed illud mirum, inter quos, inquit, & regij liberi, & honoratissimi quique ministrabant. Post vbi sermonis tempus opportunum visum est, Rex per interualla quædam, vt omnes ordine secundum ætatem assederant, eum qui primo loco discubuerat, interrogat.

Quonam pacto regnum incolume in finem vsque conseruetur. Ille parum percunctatus, inquit. Hoc maxime modo regnum optime dispones, si Dei mansuetudinem in rebus omnibus imitatus, patientia ac longanimitate vteris, ea tollesque dignos, elatos autem affabilitate ea malo in pœnitudinem traduces.

Regis interrogationibus ... respondent. Rex fuos ... interrogat. ... admiratione ...

TVM & alios nouem ordine interrogauit, qui & ipsi ex tempore prudenter admodum responderunt, omnia ad Deum singuli referentes: quæ apud Aristæam leguntur. Sequenti die instaurato conuiuio, decem alij rogantur, tertio quoque ac quarto, & ita deinceps vsque ad septimū (etsi Iosephus 12. conuiuio dies assignet) à rege interrogationes factæ sunt in cœtu aliorum philosophorum, qui & ipsi eorum sapientiam ac pietatem vehementer comprobarunt. Quantum porro fidei huic toti Aristææ narrationi adhiberi debeat, his ipse verbis ostendit. *Verum enim vero legentium hæc fidem excellere arbitror, & maiora videri, quam quisquam credere possit. Sed qui ipse falsum adijcere voluerim, cum eadem & in regijs monumentis conscribatur, ex quibus vel minimum prætermitti summo sceleri ducatur? Vera igitur, atque vt singula gesta sunt, omni prorsus errore abiecto referimus. Quam in re quo verum singula teneremus, ea diligentia vsi sumus, vt assumptis regij actu, in quibus gesta regis, dicta quæque, & responsa, continuaque referuntur, nostra hæc ex illis metiaremur.* Hæc ibi, & aliquanto post reliquam narrationem persequens.

LXVIII. *Verba ... coniunctim ... Quæ sole ... habet ...*

LXIX. *Interpretes ducuntur in insulam.*

POST tres verò dies, inquit, quam ea gesta sunt, Demetrius viros ad maris insulam deduxit, transmissoque aggere 7. stadiorum, pontem transgreditur: regionem inde quæ ad Boream vergit petens, ad præparatum consessum venit. Domus erat supra littus perquam decenter ornata, & quæ multo silentio quiesceret, rebus omnibus ad vitæ vsum elegantissimè dispositis. Illic eos ad peragendam interpretationem hortatur. Viri singula inter se disserendo consonum quid edebant: eiusque ea ijs, in quibus omnium consensus accesserat, illa Demetrio habenda seruabant. quæ digniora elegantioraque videbantur. Extendebatur vero consessus huiusmodi, & disceptatio ad nonam vsque diei horam: solutoque huiusmodi consilio ad curanda corpora discedebant. Sic Aristæas.

Quo interpretandi modo ex Aristæa.

LXX. *Disputatio de separatis exedris. ... à S. Hieron.*

HIC vero est certaminum locus de separatis exedris, hic campus Maratonius, in quo antiqui pene omnes patres, recentioresque doctores, ingentibus animis studijsq; pro astruendo miraculo, dissentiente Hieronymo, dissimulante Iosepho, & Eusebio, consurrexerunt. Nam D. Hieronymus cum scripturas sacras ex Hebræis fontibus fidelissime vertisset, multosque haberet aduersarios, qui versionem à septuaginta viris factam summa veneratione complectebātur, quasi diuinitus editus, quæ tamen noua hac interpretatione antiquari, atque suggillari videbatur; idem nihilominus tam errorum, quæ in illam interpretationem postea irrepserant conscius, quam diligentiæ ac fidei suæ in sacris codicibus ex Hebræo interpretandis, vt erat animo acer, incaluit, eamque interpretationem non raro stylo aculeato perstrinxit; illa præsertim ad Desiderium epistola, quæ est præfatio in Pentateuchum. Vbi *nescio quis*, inquit, *primus autor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo extruxerit; quibus diuisi eadem scriptitarint, cum Aristæas eiusdem Ptolemæi Hyperaspistes, & multo post tempore Iosephus nihil tale retulerint, sed in vna basilica congregatos contulisse scribant, non prophetasse.* Sic Hieron. qui vtrunque sane fideliter retulit.

LXXI. *Quæ ... sentiant.*

HIARONYMVM plerique secuti, præsertim nouatores, communem antiquorum patrum sententiam deseruere. Catholici contra recentiores, pro patribus suis certamen animose susceperunt; in quibus eminet Leo Castrius in disputatione de translationibus sacræ Scripturæ, & post eum Alphonsus Salmeron, Gretserus, Baronius, Serarius. Quorum insistens vestigijs, primùm breuiter proferam eos patres, qui perspicue hanc separatarum exedrarum interpretationem tradiderit; tum eos quos eadem sensisse, ex ipsorum verbis aperte colligitur; postremo eadem veritas ratione confirmabitur.

1. prolog. 1. ...

In prima classe chorum ducet S. Iustinus martyr, natione Palæstinus, patria Samarita, siue Flauianus, vt ipsemet

S. Iustinus martyr.

tra ... in ... Apologiæ suæ posterioris; vir vndecunque rerum Iudaicarum potissimus, vt ait Baron. qui in cohortatione ad Græcos non solum eam rem affirmat, sed etiam visu ipse suo, audituque ex incolarum constanti traditione comprobat.

LXXI. Illustrium testimonium ex D. Iustino.

ATQVI et illi, inquit, extra omnem turbam constituti, primo quoque tempore interpretationem absoluerent, non in vrbe ipsa, sed septem ab ea stadijs, vbi Pharos exstructa est pari cum interpretibus numero, domunculas extrui præcepisse, vt singillatim pro se quisque interpretationem perficeret. Illa quoque cura ijs qui operam eis dare iussi fuerant, mandata, vt omnibus quidem modis ipsis inseruirent, a congressu autem mutuo illos prohiberent; quo exquisita interpretationis veritas ex ipsorum etiam consensu cognosci posset. Et cognito Septuaginta istos viros non solummodo eadem sententia, verum etiam eisdem esse verbis in translatione vsos, ac ne vna quidem dictione alterum ab alio dissensisse, vsque adeo eadem de eisdem omnia conscripserant, admiratione attonitum, cum diuina virtute interpretationem absolutam esse credentem, tum omni honore dignos illos, vt Deo amantes, & vicissim Deo caros viros iudicantem, cum muneribus multis in patriam suam redire iussisse: ac libros, ita vt par erat, exosculatum esse, & Deo consecratos in bibliotheca reposuisse.

LXXII. Ab eodem confirmatur.

HACTENVS S. Martyris testimonium, quod egregie confirmans subdit. Hæc vobis, viri Græci, non vt fabulam, neque vt confictam historiam renunciamus: sed qui ipsi Alexandriæ fuerimus, & vestigia domuncularum apud Pharum adhuc reliqua viderimus: & ab incolis, qui res patrias à maioribus per manus sibi traditas acceperunt, audiuimus, totum memoramus. Non potuit vir sanctissimus suffragium afferre manifestius, neque confirmatius, neque dignius, quod ab omni posteritate, tanquam ipsius veritatis testimonium, cum debita veneratione consensuque reciperetur. At enim Iustinum deceptum à Iudæis, ipsi fabulam à se confictam persuadentibus, putat Bellar. a quem merito refellit Serar. b tum quia gentis dicitur à Iudæis ostensa vestigia cellularum: cur non potius ab incolis Christianis, qui ibi iam à D. Marci tempore habitabant? tum quia ille satis norat Iudæorum fraudes, vt qui crebro erat in disput. contra eos, vt non facile sibi pateretur imponi. Denique id est S. Iustinum accusare imprudentiæ, in re, quam ipse tam serio à se actam ostendit.

a l. 2. c. 6. b in proleg. c. 17 q. 10.

LXXIII. Testimonium D. Irenæi.

D. IRENÆVS ei ætate, doctrina, authoritate, sanctitate suppar, non tam clare quidem, clarissime tamen loquitur. Cum enim dixisset Ptolemæum petijsse ab Hierosolymitis interpretes sacrarum Scripturarum, & ab eis, quod adhuc Macedonibus parerent, obtinuisse viros seniores Septuaginta vtriusque linguæ peritos, subdit c Ille autem experimentum eorum sumere volens & metuens ne forte consentientes, eam veritatem, quæ esset in Scripturis, absconderent per interpretationem, separans eos ab inuicem, iussit omnes eandem interpretari scripturam, & hoc in omnibus libris fecit. Conuenientibus autem ipsis in vnum apud Ptolemæum, & comparantibus suas interpretationes Deus glorificatus est, & scripturæ verè diuinæ creditæ sunt, omnibus eadem, & eisdem verbis, & eisdem nominibus recitantibus, ab initio vsque ad finem. Sic S. Irenæus, quæ recitat quoque Eusebius in historia Ecclesiastica. d

c l. 3 c. 25.

d l. 5 c. 8.

LXXIV. D. Cyrilli Hierosolymitani.

D. CYRILLVS Hierosolymitanus Catechesi 4. inter alia. Et vt diuina legis esse hos libros experientia disceret, & ne ij qui fuerant ad illum missi mutuo conspirarent, prospiciens in insula Pharo, quæ est prope Alexandriam, singulis interpretibus singulas domos distribuit, & vnicuique, vt separatim omnes scripturas interpretaretur, mandauit. Qui cum 72. diebus negotium id perfecissent, simul omnium interpretationes ex diuersis domibus prodeuntes, protulerunt: collatis autem simul, non solum in sensibus, verum etiam verbis consonas inuenit. Hæc B. Cyrillus.

LXXV. S. Epiphanii.

S. EPIPHAN. lib. de pond. & mens. etsi diuersum numerum domorum ponere videtur, omnes tamen à se inuicem sepositos fuisse tradit. Duo enim, inquit, ac 70. Viri, in Pharo insula, quæ terra superior dicitur e regione vrbis Alexandriæ in sex & 30. cellulis, bini scilicet in singulis, à primo diluculo ad vesperam conclusi sunt. Sub vesperam porro 36. scaphis ad Ptolemæi Philadelphi palatium aduecti, ad eius epulas adhibebantur. Tum in 36. cubiculis, bini scilicet in vnoquoque dormiebant, ne capita conferre possent: sed sincere ac fideliter interpretarentur. Ptolemæus enim illas 36. quas dixi cellulas in illa insula condidit, easdemque duplices, quibus singula paria conclusit, cum duobus famulis obsequandis, ac ministrandi gratia, vna cum notarijs. In his cellulis nullas in parietibus fenestras aperuit, sed è tecto superne eas fecit quas anaphoticas nominant.

Iustinianus Imperator Nouell. Cōstit. 146. propius Epiphanium secutus, prædicat miraculum quod in interpretando accidit. Nam cum semper, inquit, bini fortim conclusi essent, & diuersis locis interpretarentur, vnam tamen omnes compositionem ediderunt. Ita Imperator, quem cum dicimus, Senatum grauissimorum virorum dicimus. Eadem habet Philastrius Episcopus Brixianus Hæresi 90. & Eusebius in Chronico Græco, sub initium Philadelphi.

LXXVI. S. Augustini de eis.

D. AVGVST. e Traditur sane tam mirabilem, ac stupendum, planeque diuinum in eorum verbis fuisse consensum, vt cum ad hoc opus separatim singuli sederint, ita enim eorum fidem Ptolemæo regi placuit explorare, in nullo verbo quod idem significaret, & tantumdem valeret, vel in verborum ordine alter ab altero discreparet, sed tanquam si vnus esset interpres, ita quod omnes interpretati sunt vnum erat, quoniam reuera Spiritus erat vnus in omnibus. Sic ipse, cui traditioni eum penitus assentiri, quæ seq. cap. disputat, aperte demonstrant. Etsi, inquit, non in eis vnum apparuisset spiritum sine dubitatione diuinum, sed inter se verba interpretationis suæ 70. doctiores hominum contulissent, vt quod placuisset omnibus hoc maneret, nullus eis vnus interpres debuit anteponi. Cum vero tantum in eis signum diuinitatis apparuit, profecto quisquis alius illarum scripturarum ex Hebræa in quamlibet aliam linguam, interpres est verax, aut congruit illis 70. interpretibus aut si congruere non videtur, altitudo ibi prophetica esse credenda est. Et q. 169. super Genes. Septuaginta, inquit, interpretum autoritas, quæ tanto etiam diuinitus facto miraculo commendatur; tantum in ecclesijs vetustate firmatur, &c.

LXXVII. Eorum cella asseritur.

De cellis apertius l. 2. de doct. Christiana. c. 15. Septuaginta, inquit, interpretum, quod ad Vetus Testamentum attinet, excellit autoritas, qui iam per omnes peritiores ecclesias tanta præsentia Spiritus sancti interpretati esse dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit. Qui si, vt fertur, multique non indigni fide prædicant. singuli cellis etiam singulis separati, cum interpretati essent, nihil in alicuius eorum codice inuentum est, quod non ijsdem verbis, eodemque verborum ordine inueniretur in ceteris, quis huic autoritati conferre aliquid, nedum præferre audeat?

Ruffini & Hebræorum ... con. D. Hieron.

Chorum claudat extremus Ruffinus f Vt omittam, inquit, illud dicere, quod 72. virorum per cellulas interpretantium vnam & consonam vocem, dubitandum non est Spiritus sancti inspiratione prolatam, &c. Addi possunt Thalmudistæ quasi epimetron, ex Mariana procedit. vul. g In initio tractatus, quem inscripserunt Tractatum scribarum, sic aiunt. Ptolemæus Rex conuocauit 72 senes, collocauitque in totidem cellis cumque nondum aperuisset, qua de causa conuocati essent, ingressus ad singulos dixit eis, scribite mihi legem Mosis magistri v. ite. Porro Deus ita cuiusque mentem dirigebat, vt cum scriberent singuli, eandem omni ex parte legem omnes scriberent. Eadem ex Iosepho Gorionis, & Iosippo referuntur.

g c. 9 fin.

LXXVIII. ... Iudæi.

IN secunda classe erit Philo, quem pro hac sententia laudat Iustinus. Is l. 2. de vita Moysis, Sumptis, inquit, in manus sacris voluminibus tendebant eas ad cœlum supplices, Deum inuocando vt cœptis faueret. Exaudiuit ille vota, vt si non vniuersum genus humanum, certe maxima pars institueretur ad bene viuendum, præceptis optimis & sapientissimis. In eo secessu cum consedissent solitarij, nemine interueniente arbitro, præter naturæ partes, terram, aquam, aërem, cœlum, de quibus primum prodituri erant mysteria (Nam mundi opificium est legum exordium) tanquam numine correpti prophetabant, non alia alij, sed omnes ad verbum eadem, quasi quopiam dictante singulis inuisibiliter. Hæc ibi. Quomodo sedebant solitarij, siue ἐν ἀπορρήτῳ, id est occulto, & nemine præsente, si quisque 70. habebat arbitros? Quomodo tanquam numine correpti prophetarunt, si communi interpretum more inter se contulere? Et quid mirum omnes ad verbum eadem dixisse, si sederant omnes simul?

LXXIX. Tertullianus.

SECVNDO prodeat Tertullianus, homo stylo seuerus ac moribus, nec amicus fabulis, & qui hostibus irridebat excutienda, quæ scribebat. Is ergo in Apologe-

tico a Negotiis vacaret, inquit, *hoc quoque Ptolemæo a Iudæis subscriptum est septuaginta duobus interpretibus indultu, quos Menedemus quoque philosophus prouidentia vindex, de sententia communi iussexit* Sic Ten. quid erat quod suspiceret Menedemus nullus congregatus in eandem sententiam scribēdo conuenisse? quotidianum enim est, vt post altercationē aliquam, in vnam conueniatur sententiam. At vbi sepositi fuerint, habuit in quo diuinam prouidentiam admiraretur, diuinæ prouidentiæ vindex Philosophus. Affuit hic Menedemus apud Philadelphum hoc tempore, vt est apud Aristæam & Iosephum, ad cuius verba Tertullianus alludit. Sic enim habet. *Quos sermones enim non solum rex admiratus est, sed Menedemus etiam philosophus fatebatur omnia gubernare prouidentiam, &c.*

LXXX. *Clemens Alexandrin.* CLEMENS Alexand. poterat ad primam admitti classem, quia tamen domunculas, aut cellas non nominat, huc transferatur: cuius hæc sunt verba l. 1. Strom. *Illi autem, vt qui adhuc obedirent Macedonibus, ex ijs qui apud se erant probatissimos & maxima existimationis scripturarum peritos, & Græca* *In prim.* *lingua scientes, septuaginta seniores delectos ad eum miserunt cum libris diuinis. Cum autem vnusquisque sigillatim ex sua propria interpretatum esset prophetica, conspirarunt omnes simul collatæ interpretationes, & sententijs, & dictionibus.* Ita Clemens. Audis sigillatim, vel ō parte, seorsim; vtique separatis in cubiculis aut cellis, & non simul in ampliore cœnaculo. Cui adiungi potest D. Chrysost. qui 70. interpretes reliquis omnibus, *S. Chrysost. Hom. 5. in ca. Matth.* non solum ob numerum, & temporis antiquitatem, sed etiam, ob consensum anteponit. Addamus & nos communissimum piorum consensum, qui patrum suorum iudicia, & testimonia egregie conspirantia, cum debita veneratione complectuntur, quique contrariam opinionē, nisi obstaret debita in D. Hieronymum reuerentia, seuera, vt arbitror, censura castigarent.

LXXXI. *Rationes pro hac sententia.* DENIQUE rationes non incongrue à prædictis sanctis patribus, alijsque doctoribus afferuntur cur æquum fuerit hanc versionem huiusmodi miraculo commendari. Siue vt harum scripturarum sanctitas Ptolemæo, alijsque deinceps gentibus probaretur, tantaque studiosos in futuram eorum conuersionem pura atque illibata conseruaretur: siue vt horum Iudæorum in vertendo fides, atque integritas declararetur, quos constabat ægrè admodum res suas, hanc præsertim, quam vita chariorem habebant, communicare velle; siue quia decebat legem, quæ Hebræis cum tot portentis atque miraculis data fuerat, etiam tunc gentibus, non sine miraculo, per Græcam interpretationem communicari. Denique ei miraculo apertè patrocinantur, quæ postea ex Philone dicemus à Rege ad perpetuam istæ rei memoriam fuisse instituta.

XXCII. *Quid de Iosepho & Aristæa dicendum.* VERUM Iosephus & Aristæas aliter sentiunt. De Aristæa facile crediderim eius historiam in hac parte esse diminutam ab impijs Iudæis, qui huic versioni 70. seniorum, per quam in disputationibus quotidie confodiebantur, per quam inlusi erant, nec tam tanto miraculo comprobari ferre poterant. Et quis credat profano libro pepercisse, qui sacris codicibus profanas manus toties mouendo, addēdo, detrahendo, Origene, & Iustino teste intulissent? De Iosepho, quem etiam parum fauisse Christianis satis docet Castrius, nihil mirum, quippe cui solenne sit, vt toties demōstratum est, & copiose probat Leo Castrius, in disput. de translat. miracula vel dissimulare, vel extenuare, nequid minus probabile profanis auribus, quarum gratiam ambiebat, & quibus veritatis ac diuinæ gloriæ studium postponebat, attulisse videretur. Eum nihilominus in reliqua historia audiamos.

XXCIII. *... approbatio versionis.* VERSIONE autem legis intra septuaginta duos dies absoluta, qua temporis breuitate aperte se instrumenta esse diuini Scribæ velociter scribentis docuerunt, Demetrius aduocatis omnibus Iudæis in locum vbi versa fuerat, præsentibus etiam interpretibus, perlegit codicem. Concio vero & seniorum interpretationem approbauit, & Demetrium ipsum collaudauit, cuius suggestionis occasione maxima bona percepissent, rogaueruntque vt etiam optimatibus eorum copia legendi fieret Sic ipse, quibus similia habet Aristæas. Quod autem copia legendi postulata est, significauit Demetrium non solā coram populo, nedum omnia perlegere potuisse. Verum hæc repudianda sunt, cum omnium verba sententiasque in vnum conuenisse, diuino miraculo sit tot testimonijs confirmatum. Satis enim fuit illam consensionem in pluribus locis, in quos incidissent, agnosci, & communi admiratione omniū approbari, nec verbatim omnia ad calcem à capite recitari. *... Mosis con... versa.*

XXCIV. *... Mosis ... fa.* SED hic etiam aliud non obscurè Ioseph. indicat, solos videlicet Moysis libros, qui nomine legis præcipuè intelliguntur, à Septuaginta senioribus fuisse conuersos: meminit eorum quæ in præfatione librorum Antiquitatum scripserat. *Proinde mihi quoque, inquit, conuenire duxi, vt & pontificis nostri Eleazari imitarer magnanimitatem, & hodie quoque regis illius multos persimiles putarim, duntaxat quod ad discendi cupiditatem attinet. Neque enim totam scripturam occupauit ille, sed legē solam ei tradiderant interpretes, qui ob hoc Alexandriam missi fuerant.* Sic ipse. Et procul dubio eadem est Philonis sententia, libro 2. de vita Mosis, vbi legum Mosaicarum duntaxat subinde meminit; *Id putat ...* datumque ait hisce interpretibus, aut potius prophetis, sincerissimas Mosis cogitationes purissimo spiritu assequi; & optabile esse populis ac magistratibus, relictis patrijs legibus ad harum obseruationem transire.

XXCV. *... Mosis translatio.* IOSEPHUS hanc ipsam opinionem visus est S. Hieronymo non vno in loco persuasisse. *b* Is tamen in ea sententia non perstitit. Nam suis ipse in Prophetas commentarijs, ipsam seniorum interpretationem adiungit, & crebro carpendit, ipsorumque esse non diffitetur. Persuasit & Ioanni Marianæ in opusculo pro editione vulgata. *c* Idque cōfirmat styli dissonantia inter Pentateuchum, & reliquos libros: quodque non videatur intra duos & septuaginta dies totam Scripturam, quæ tunc Hebraicè extabat, conuertere potuisse, præsertim collatione facta. At styli dissonantia, si quam placet admittere, ea diuersitate authorū Hebraicorum peti potest. Et oportuit ea hac ipsa temporis breuitate miraculum celebrari. Nam illi quinque libelli ab vtriusque linguæ bene perito, facile intra decem dies industrio amanuensi dictari possunt. Itaque probandum non est quod addit, videri sibi ex pluribus interpretationibus ante Christum factis vnam coaluisse, quæ ipsis Septuaginta tribueretur, quod primæ illius partis authores essent,

XXCVI. *b ... Iosephum. Ioan 10. 34. Ioan. 15. 25.* NEC est quod aliqui inuitum Iosephum explicent, eū legis nomine sacros omnes libros intellexisse. Sic; Christum Dominum dixisse Iudæis. Nonne scriptum est in lege vestra: quia ego dixi dij estis? Et rursum. Vt adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerūt me gratis. Quæ non ex Pentateucho, sed ex Psalmis 81. & 68. sumpta sunt. At in illo operis sui procemio, legem à Senioribus explicatam, opponit reliquæ historiæ sacræ, quā se profitetur libris suis explicaturum.

R. ... Eius tamen opinio & rationi ipsi, & communi sanctorū Patrum sententiæ apertè repugnat. Nam vel ex ipso S. Hieronymo constat Christum Dominum, Apostolos & Euāgelistas Vetus Testamentum iuxta Septuaginta interpretationem citare, at identidem Psalmos & Prophetas afferunt. Respondet Mariana Clementem Alexandrinum, & *... Strom. l. 1. Præpar. c. ...* Eusebium ex Aristobuli sententia affirmare, libros Hebræorum, priusquam rerum potiretur Alexander, in Græcam linguam fuisse conuersos, vnde Philosophi & poëtæ multa mutuati sint. Eademque sentiunt Bellarminus & Gretserus: merito dissentiente Baronio, & probabilius existimante ethnicos non ex versione librorum, sed consuetudine cum Iudæis pleraque de sacris libris didicisse. Audi *... Gretserus de ...* Epiphanium. Primi omnium sacras literas ex Hebræo in Græcum transferre 72. viri aggressi sunt, Ptolemæo Philadelpho in Ægypto regnante.

XXCVII. *Non solum Pentateuchum fuisse conuersum.* DEINDE ita ratiocinatur Iosephus, quasi Ptolemæis Iudaicam viuendi formam sectari, & non bibliothecam suam omnium librorum copia locupletare voluerit; aut ingentem eius librorum famem quinque Mosis libelli exaturare possent; relictis præsertim ijs libris, qui sui desiderium maxime excitare possunt, quales sunt prophetici, qui res futuras prænunciant, quorum scientiā homines

vehe-

vehementer ambiunt, vt pote supra captum hominum & angelorum positam, ac plane diuinam: quales & historici, qui regum & principum res præclare gestas conscribunt, & Dei ipsius, suorum vel peccata punientis, vel honeste facta multiplici felicitate cumulantis. Denique Iudæi male viderentur regiæ Ptolemæi magnificentiæ, planeque maligne respondisse.

XCVIII. *Hoc sentit S. Irenæus.* *Iren. l. 3. c. 25.* *Clemens Alexand.* *Clem. Str. 1.* HANC quoque opinionem Sancti Patres euertunt. Irenæus. *Cupiens eam Bibliothecam, quæ à se fabricata esset, in Alexandria, omnium hominum dignis conscriptionibus ornare.* An Dauidem & Prophetas ea prodidisse credidit, quæ conscriptione indigna essent? Clemens Alexand. *Versas autem fuisse scripturas, & legis, & Prophetarum, ex Hebræo sermone in linguam Græcam aiunt tempore Ptolemæi:* & mox, *voluit vt Hierosolymitani quæcunque, quæ apud se erant, Prophetias in sermonem Græcum interpretarentur.* *S. Iustinus.* *Iustinus exhort.* Iustinus. *Quod si quis asseueret Moysis quoque, & aliorum prophetarum scripta Græcis edita literis, is discat Aegypti regem Ptolemæum, &c.* & in Apol. 2. *Cum autē Ptolemæus Aegyptiorum Rex bibliothecam institueret, & omnium hominum scripta comportare conaretur, de prophetijs hisce quoque certior factus, ad Herodem Iudæorum tum regem misit, copiam sibi fieri propheticorum librorum petens.* *S. Epiphan.* *Epiph. de pond.* Epiphan. singulos libros enumerat ab ipsis conuersos, vsque ad Esdram & Hester, excluso Ecclesiastico, & libro Sapientiæ.

XCIX. *S. Hilarius.* *Hilar. in psal.* D. Hilar. Prol in Psal. *Sed 70. Seniores secundum Moysi traditionem, ad instaliscendam legis doctrinam in Synagoga manentes, posteaquam illis à Rege Ptolemæo transferenda ex Hebræo in Græcum sermonem, totius legis cura mandata est, spirituali & cælesti scientia virtutem psalmorum intelligentes, in numerum eos, atque ordinem redegerunt.* Et iterum in Psal. 2. *Hi erga psalmos inter cæteros libros transferentes, & in numerum redegerunt, & in ordinem collocauerunt.* *S. Cyrill. Hierosol.* *Cyrill. Cath. 4.* D. Cyrillus. *Diuinas lege scripturas veteris Testamenti, libros viginti duos, quos septuaginta duo interpretes transtulerunt.* Et paulò post. *Ptolemæus Philadelphus vndique libros colligens cum à Demetrio Phalereo de legis, & diuinorum prophetarum scriptis audisset, &c.* Et infra, *horum libros lege duos atque viginti, nihilque cum apocryphis habeto commune, hos solos studiose meditare, quos & in ecclesia secure tutoque recitamus.* Eos autem *S. Augustin.* *August. de doct.* mox enumerat D. Aug. l. 2. de Doct. Christ. c. 15. Septuaginta interpretum, quod ad vetus testamentum attinet, excellit autoritas &c. *S. Chrysostom.* *Chrysost.* D. Chrysost. hom. 5. in 1. Matth. ex 70. versione citat & commendat. *Ecce virgo concipiet &c.* Nec aliter sentit *Eusebius.* Euseb. in Chron. ad 3. annum Philadelphi, tam in versione Hieronymi, quam in textu Græco, & in isto maxime.

XC. *Quot exemplaria scripturæ fuerint.* SATIS hic opinor testium ad obstruendum os falsa loquentis Iosephi. Porro Cyrillus vniuersa à singulis interpretata tradit: ex quo sequitur septuaginta duo exemplaria primum edita fuisse librorum sacrorum. Id autem supponere videtur 72. exemplaria Hebræa allata fuisse, si singuli in suis cellis clausi interpretabantur ex Hebræo, aut oportet Spiritum sanctum eis memoriter cuncta dictasse. Epiph. autem tricies & sexies ait conuersam, à singulis interpretum paribus semel; quod scilicet singulis paribus vnus tradebatur liber, verbi gratia Genesis, quorum vnus, priorem mediam partem, alter posteriorem conuerteret, dum interea duo alij eodem modo Exodum & Leuiticū cæterosque interpretarentur: & sic vno absoluto libro, quælibet paria alterum nondum à se conuersum accipiebant: nec tamen hinc sequitur singulos dimidiam tantum libri cuiusque partem vertisse. De septuaginta porro & duobus diebus, Aristæ & Iosepho, Cyrillus & Epiph. cōsentiunt. Postremo cum interpretationem omnes comprobassent, imo Rex ipse à Demetrio acceptos libros adorasset, asseruari iussit diligenter, vt incorrupti manerent. Asseruatum porro & exemplar Hebraicum apud regem, *Tert. Apolog.* videtur existimare Tertul. *Hodie,* inquit, *apud Serapæum Ptolemæi bibliotheca, cum ipsis Hebraicis literis exhibentur.* Est autem Serapæum locus ad Serapidis templum pertinens.

XCI. *Imprecatio in violatores librorum sacrorum.* *Pœna Theopompi & Theodectæ.* ADDITA est etiam imprecatio solennis ab ijsdem interpretibus, si quis vel addere vel mutare, transferre vel delere auderet quidquam eorum quæ scripta essent. Denique dimissi sunt domum cum donis ingentibus, quæ quia superant fidem meam, in illa apud Iosephum, & Aristæam si placet leges. Quin nec i his quidem assentior in Theopompi & Theodectæ pœnis, quod Hebræorum leges attrectare, & quidpiam è sacris libris in sua opera transferre ausi essent. Vnde enim illa haurire potuissent? cum & Hebræa apud vnos Iudæos incommunicata extarēt, nec Græcè vice versa essent, cum hæc prima fuerit editio, vt testatur Epiphanius; nec illi Hebræa intelligerent: quæ autē auditione ab alijs accepissent, non ipsi soli scribere ausi essent, vt ex Iosepho ipso constat, qui multo passim, vt supra diximus, commemorat; multus etiam Eusebius, & Clemens Alexand. apud quem Numenius Philosophus Pythagoreus aperte scribit. *Quid enim est Plato, nisi Moyses Attice loquens.*

XCII. *Annua celebratio versionis.* Non omittam quod Philo scribit, valetque plurimum ad confirmandam mirabilis conuersionis fidem. *Hodie,* inquit, *solemnis celebritas renouatur in Pharo insula, ad quam non tantum Iudæi, sed & alij plurimi traijciunt, locum veneraturi, in qua primum visa est hæc interpretatio, & pro tanta beneficio quasi recenti, acturi Deo gratias. Post vota autem, & gratiarum actiones, alij tentoriis fixis in littore, alij discumbentes in ipsa arena sub dio cum amicis & domesticis epulantur.* Scio esse qui hanc celebritatem annuam referant ad victoriam naualem de Antigono Gonata à Philadelpho obtentam, sed frigide. Ea enim perexigui momenti fuit, cum nihilominus Athenarum obsidio soluta non fuerit, sed in Antigoni potestatem deditione deuenerint. Sed iam tempus est, vt repetamus Italiam, & Pyrrhi præclara facinora cum Romanis spectemus.

XCIII. *Alterum Pyrrhi cum Romanis prælium.* *a l. 18.* *b l. 3. c. 8.* IN Italia cum Pyrrhus disiecta pacis consilia cerneret à Romanis, & interiectis diebus sociorum exercitus superuenisset iterato prælium cum Romanis facit; in quo par fortuna priori bello fuit. Ita Iustinus paucis, *a* Gellius *b* ait Pyrrhum vnam atque alteram pugnam prospere in Italia pugnasse, antequam de eo veneno tollendo ad Fabricium veniretur. Florus quoque in Epit. 13. *Iterum aduersus Pyrrhum dubio euentu pugnatum est.* Quia scilicet hinc Consul occ inde Pyrrhus acie cessit. Dionysius apud Plutarch. in Pyrrho negat liquidam fuisse Pyrrhi victoriam, quæ apud Asculum contigit: quæ satis consentanea videntur ijs, quæ Eutropius & Zonaras gesta narrant, Sulpitio & Decio huius anni Consulibus.

XCIV. *Mirum ad illud apparatu.* *Decim deuotio* *ἔτι ἱμολογουμένως ἐπιστεύετο Ρωμαίοις...* PER hyemem, inquit Zonaras, vtrique se ad bellum instruxerunt. Vere instante Pyrrhus impressione in Apuliam facta, multa vi, multa deditione occupauit, donec Romani ad Asculum oppidum contra eum castra posuerunt; ac dies complures mutuo metu quieuerunt. Romani Epirotas vt victores timebant, Epirotæ Romanos vt desperatos. Decium quippe ad deuouendum semetipsum, exemplo patris atque aui, paratum esse fama vulgarat. Contra quam deuotionem Pyrrhus exercitum confirmauit, docēs nec vnius hominis obitu multos debellari posse, nec incantationum præstigias plusquam viros & arma valere. Indagatoque habitu, quo se Decij deuouissent, monuit si quē ita ornatum cernerent, ne eum occiderent, sed viuentem comprehenderent, exquisitis mactandum supplicijs, idque Decio nunciari iussit. Nuncium Coss. contemptim accepere. Varie enim aduersus Gallos exerciti prælijs aduersus Pyrrhum athletæ perfecti bellicorum certaminum euasere, vt ait Polybius. *c* Pergit Zonaras. *c l. 1. p. 6. & l. 2. p. 108. gr. lat.*

XCV. *Pugna committitur.* ET cum profundum flumen castra inimica dirimeret, sciscitati sunt vtrum ipse impune transire, an sibi transeundi potestatē facere mallet, vt æquali pugna copijs integris commissa, certum ferri posset de fortitudine iudicium. Pyrrhus multum elephantis suis fretus, Romanos flumen transire passus est, qui aduersus elephantos ferrata cornua vndique prominentia curribus inseruerunt, ex quibus tū alia missilia, tum ignem eiaculantes, belluas repellerent. *Vsus elephantorum.* Cum ad manus ventum esset Romani Græcos ferro quidē, sed tandem pepulerunt: donec Pyrrhus elephantis in auxilium, non qua falcati currus stabant, sed in alteram partē adductis, equitatum Romanum, terrore belluarum, ante congressum profligauit; peditibus parum nocuit. Interea quidam Apuli, Epirotarum castra aggressi, causa victoriæ Romanis extiterunt.

XCVI. *Cæso victo, duobus*...

NAM cum Pyrrhus aliquot e pugna eduxisset adorsus Apulos, reliqui omnes turbari & tentoria capta esse, & illos fugere opinati, inclinarunt, eorumque multi cæsi sunt, Pyrrhus ipse, & ex præcipuis complures vulnerati, ac post cum ob commeatus, tum ob medicamentorum inopiam grauiter afflicti, Tarentum, priusquam Romani sentirent, discesserunt. Quos tamen Romani vulneribus debilitati persequi non potuerunt, sed in vrbes Apuliæ hybernatum reuersi sunt. Hunc pugnæ victoriæque modum refert Zonaras. Mortuum porro in hoc prælio Decium Consulem, locuples testis est M. Tullius, imo patris atque aui exemplum imitatum esse. Sic enim loquitur 2. de fin. *Quod quidem eius factum* (Avij Decij deuotionem) *nisi esset iure laudatum non esset imitatus quarto Consulatu suo filius: neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, Consul cecidisset in prælio, seque è continenti genere tertiam victimam Reip. præbuisset.* — *Mors Decij Consulis.*

XCVII. *Creatio in Roma. b l. 4. c. 18.* FABRICIUM enim legatum Consulis in prælio vulneratum refert Orosius. Eutropius lib. 2. & Orosius aiunt hoc prælio viginti hostium millia cæsa, Romanorum autem quinque millia; regis signa ablata 53. Romanorum vndecim: addit etiam Elephantos interfectos. Parum autem probabiliter Florus *a* docet in Consulatu Curij & Fabricij belluas à C. Minucio occidi cœpisse: cum tamen Curius & Fabricius in Consulatu collegæ non fuerint, in quem tamen errorem autor lib. de vir. illust. impegit, vel eum infeliciter imitatus est. Deinde, vt dicemus anno seq. in Consulatu Fabricij contra Pyrrhum pugnatum non est. Res igitur tota in hunc annum cadit. De profligatis Elephantis, in quibus maximum erat momentum victoriæ, Florus ait eorum terrorem exoleuisse postquam C. Minutius quartæ legionis hastatus, vnius proboscide abscissa, mori posse belluas ostenderat. Itaque, inquit, & in ipsas pila congesta sunt, & in turres vibratæ faces, tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt. At Orosius, *Elephanti*, inquit, *prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi posse deprehensi, deinde subiectis inter posteriora & mollia ignibus exagitati, ardentes insuper machinas furore trepido circumferentes, exitio suis fuere.* Significans hinc Romanis victoriæ principium exortum, quando belluæ, quibus maxime confidebat Pyrrhus, etiam damno esse cœpissent dominis atque ductoribus.

a l. 1. c. 18. — *Cædes Elephantorum.*

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 3775.

r. N. xiii. SEquitur & Gordonus noster in Chronologia sua capite decimo sexto numero decimo, vbi, inquit, quosdam referre hoctam versionem anno decimo quarto Philadelphi sed hac de re, inquit, vix constat. Imo vero nequam satis constat, si Aristæo credimus, aut Iosepho, qui volunt Septuaginta duobus diebus fuisse absolutam. Sixtus quoque Senensis l. 4. Bibliothecæ sanctæ ad hanc classem pertinet. Olympiade quippe centesima vigesima quarta, editam hanc interpretationem tradit. Sed in eo labitur, si abest mendum à numeris, quod ab eo tempore ad Christum annos numerat octingentos quinquaginta, quod fieri nequit non potest.

s. N. xxxi. In Græco Aristæi, tam edito quam manuscripto, & apud Eusebium habetur, ἠμελῆσθαι γεγονότα, καὶ οὐκ ἐν τῇ ὑπάρχειν σεσημασμένα, quæ Trapezuntius vertit, feruntur enim abiecte non nulla translata: Male vtique, non dum quippe translata fuerant sacra biblia, cum prima translatio fuerit Septuaginta interpretum, vt clare affirmat Epiphanius l. de Pond. & Mens. Garbitius autem, sed negligentius, nec ita vt re ipsa se habent, sunt conscripta. Iosephus habet συμβέβηκε δ' αὐτῇ καὶ ἀμελέστερον ἢ ἔχει σεσημάνθαι. Castrius ad verbum vertit. Accidit autem hæc negligentius, quam habet, esse significata. Gelenius. sunt enim negligentius quam par est habiti: haud scio an re satis intellecta.

t. N. xxxiii. Interpres Aristæi, qui est in Bibliotheca Patrum, vertit affirmatiue sententiam quasi multo scriptores Ethnici meminerint horum librorum; nec satis attendit quid esset πόῤῥω γεγόνασι τῆς ἐπιμνήσεως, quomodo in Græco edito, & manuscripto habetur. Longe fieri à commemoratione, siue multum abesse à commemorando, non est frequenter meminisse. Iosephus certe libro duodecimo cap. 2. habet οὐκ ἐμνημονεύθη, idque ipse ex Ecatæi sententia, non ex sua refert, ne secum ipse plurimis locis aperte pugnet. Nec tamen laudo, quod sit neminem cæterorum scriptorum meminisse librorum Hebraicorum, quod ij non debeant profano ore tractari: tum quia hæc causa silentij neque est apud Demetrium, neque sane conueniet omnibus scriptoribus βέβηλα γράμματα appellare; causa potius fuit, quod libri occultarentur à Iudæis, nolentibus sanctum dare canibus, &, vel in promptu positi, legi non possent.

CCXC

u N. xxxviii. Ἑλληνιστὰς & Ἕλληνας in nouo testamento distingui vt diximus, pridem notauit Lorinus noster Act. 14. 1. & ca. 18. 17. & post eum Scaliger in Eusebium: qui neque proprie, neque satis Latine Ἕλληνας paganos interpretatur, quasi propriè sunt pagorum coloni: ac tamen omnium sibi in ea distinctione placeat, scio non esse constantem, atque perpetuam. Nam sanctus Lucas Act. 17. 4. Ἕλληνας σεβομένους vocat, quos dicimus Ἑλληνιστάς, eosque interpretatur Oecumenius, religione Iudæos natos, qui Græce loquebantur. Et cap. 17. 18. Græci dicuntur Iudæi in Græcia nati, vt Lorinus ex Chrysostomo notat. Vide etiã Gretserum to. 1. defens. l. 2. c. 6. fine.

x N L. Addamus etiam, etsi isthæc assertio causæ nostræ fauet, non plane verum esse, quod Scaliger & Casaubonus in illum Laertij locum affirmant, omnes scriptores Ecclesiasticos, qui de translatione Septuaginta literis aliquid mandauerunt, Demetrij Phalerei meminisse. Nam Philo eum prætermittit, & Iustinus, tam in Apologia secunda pro Christianis, quam in cohortatione ad Græcos. Et Irenæus l. 3. c. 25. & Diuus Hilarius præfat. in Psal. & in Psal. 2. Theodoretus præfat. in Psal. & sanctus Augustinus l. 18. de ciuitate c. 42. & 43. & l. 2. de doctrina Christiana c. 15. & Diuus Chrysostomus tam Homil. 4. in Genesi, quam 5. in primum caput Matthæi. An istos in scriptoribus Ecclesiasticis non numerant? plerique etiam recentiores non meminerunt, quia compendiosius eam historiam tradebant, vt Bellarminus tom. 1. l. 2. c. 6. Baron. to. 2. anno Christi 231. Galatin. de arcanis l. 1. c. 9.

ANNUS MUNDI 3776. SEXTÆ ÆTAtis 260. Regni Græcorum 34. Antiochi Soteris 3. Eleazari Pontificis 11. Philadelphi 9. Olympiadis CXXV. An. 3. Archonte Damocle. Vrb. C. 475. Coss. C. Fabricio Luscino II. & Q. Aemilio Papo II. Coss.

ANNUS ANTE CHRISTUM 277.

HUius anni chronologiæ patrocinatur Polybius, cum tradit Boios atque Hetruscos magna clade cæsos (quod Fabricio primum consule contigit) quinto anno ante Delphicam Gallorum cladem, quo scilicet Fabricius iterum, cum eodem Collega factus est consul. Eadem roborat Pausanias, cum ait. *Gallorum hæc in Græciam irruptio, pariter & strages facta est, summum Athenis magistratum gerente Anaxicrate, anno altero Olympiadis 125. qua de stadio vicit Ladas Aegiensis:* hæc scilicet duobus proximis annis, de præcenti vero addit. *Insequenti vero anno Damocle Athenis eundem honorē gerente, rursus in Asiam Galli transmisere.* Hactenus Pausanias: nimirum clades accepta in Græcia hoc anno à Gallis contigit priore anni parte, cum Anaxicrates adhuc præturam agebat: posteriore autem in Damoclis magistratu, rursus in Asiam Cichorio duce, vt scribit Diodorus in eclogis libri vigesimi secundi, trãsmisere, vbi se paululum ex clade collegere: tametsi Iustinus ac Diodorus tradãt, aut diuinæ aut humanæ cladi superfuisse neminem. At Polybius ait partē istorum, qui periculo ad Delphos defuncti fuerant, duce Comontorio ad Hellespontum venisse, & nequaquam in Asiam traiecisse, sed bonitate agri circa Byzantium captos, sedes ibi fixisse. Alij nihilominus in Asiam traiecisse aiunt, atque Ancyra Phrygum oppido occupata, supra Sangariũ amnem consedisse, atque inde Gallo-græcos appellatos.

I. Bous temporis. l. 2. p. 106. in vit. corept. l. 10 p. 640. l. 4. p. 313. Signa in temp. Athen.

EAM cladē fuse narrat Iustinus l. 24. ex quo hæc pauca. Brennus adunatis centum quinquaginta millibus peditũ, & quindecim millibus equitum, vel potius, vt habet Diod. 140. millibus scutatorum, 10. millibus equitũ, aliaq; turba in Macedoniam irrũpit. Cum agros villasq; popularetur, occurrit ei cum instructo Macedonũ exercitu Sosthenes; sed pauci à pluribus, trepidi à valentibus facile vincuntur. Itaque cum victi Macedones intra muros vrbium se cõdidissent, victor Brennus nemine prohibente, totius Macedoniæ agros populatur. Inde quasi spolia profana fordebãt, animum ad templa conuertit, scurriliter iocatus, locupletes deos largiri hominibus oportere. Vbi ad Tēpli Delphici conspectum venit, deliberabat nũ statim illud inuaderet, an fessis de via militibus proximam noctem ad quietem daret: sed id Gallorum vulgus integrum duci non reliquit. Nam ex longa inopia, vbi primum vino, cæterisque commeatibus referta rura inuenit, late se per agros effudit, desertisque signis ad occupanda omnia pro victoribus

II. Delphica Gallorum clades. 22. B. 13. Sibi se at ... pugnantes.

moxque etiam Sosthenem; none ipsum opportunissimo tempore, quærentibus regem Macedonibus, superuenturum. Ex his intelligis mortem Ceranni recte anno proximo esse collocatam, & non triennio ante cum Eusebio. Hic Pyrrhus multum fortunam incusauit (demens qui se Deum accusare non intelligebat) quod magnarum rerum occasiones in vnum momentum sibi conclusisset, reputans, si ambo capere vellet, alterum, aut vtrumque potius se amissurum.

XI. Ex — m̄ — suscipit in Siciliam.

TANDEM existimans Siciliam aditum sibi ad res maiores patefacturam, ad eam expeditionem adiecit animum; tum Locris filium suum Alexandrum cum valido præsidio reliquit, socias vrbes reliquas firmauit, Tarentinis inuitis præsidium imposuit, cui Milonem præposuit: illis nequicquam postulantibus, vt ipsis bello contra Romanos adesset, vel si desereret, quales inuenerat, relinqueret. Ille silentium imperauit, & reditum suum expectare iussis, vela fecit, cum triginta millibus peditum, equitum duobus millibus & quingentis, & nauibus ducentis. Plutar. Diodorus Siculus in Exceptis ait Pyrrhum in Italia bellum gessisse annos duos & menses 4.

l. 22. n. 22.

Res à Fabricio gesta à Pyrrho discessu. l. 1. c. vlt.

Post eius discessum rem bene gestam à Fabricio contra Pyrrhi socios, eiusdem triumphus, qui in extremum hunc annum cadit, vt paulo ante diximus, satis declarat: quo pertinet illud Valerii Maximi, Martem auxilio venisse Romanis, Fabricio contra Brutios ac Lucanos bellum gerente: ad pugnam euocasse, vallum admotis scalis primum conscendisse, & impulsu suorum armorum prostratos hostes, capiendos iugulandosque Romanis tradidisse, viginti millia cæsa, quinque millia, cum Statio Statilio duce vtriusque gentis, & tribus atque 20 militaribus signis capta esse. Cumque postridie quæreretur Iuuenis, qui primus vallum conscenderat, vt vallari corona donaretur, nusquam inuentus est, supplicatio Marti, in oblati auxilij testimonium decreta est, quæ Deo Domino exercituum, & victoriarum debebatur.

ANNVS MVNDI 3777. SEXTÆ AETAtis, 261. Imperij Græcorum 35. Antiochi Soteris 4. Eleazari Pontificis 12. Ptolemæi Philadelphi 10. Olympiad. CXXV. an. 4 Vrb. Conditæ 476. Coss. P. Cornelio Rufino II. & C. Iunio Bruto Bubul. II. Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 276.

I. Antigonus Gonatas in Macedonia regnat, Gallisque vincit.

OCCISO à Gallis Ptolemæo Cerauno, & Sosthene quoque, vt apparet, vel sublato, vel fracto viribus, immensis Brenni copiis, Macedones Pyrrhum regem expetebant, vt ex Plutarcho supra dicebamus, qui ad imperium Siciliæ animum adiicere maluerat. Interea Antigonus Gonates Demetrii filius pacem cum Antiocho Sotere statuit. Ambiebat scilicet regnum Macedoniæ Soter, quod pater ipsius Seleucus occiso Lysimacho adeptus erat, & quod mox à Cerauno occisus amiserat. Id autem Antigonus Gonates quasi hæreditarium, & à Demetrio patre iampridem possessum sibi vendicabat. Soter igitur, qui longe lateque in Asia, Syriaque regnabat, Macedonia cessit Antigono. Is cum in Macedoniam reuerteretur, nouus eidem repente hostis exortus est, vt tradit Iustinus l. 25. Quippe Galli, qui à Brenno ad terminos gentis tuendos, relicti fuerunt, deuictis proximis Macedoniæ gentibus, legatos ad nouum regem miserunt, pacem ei venalem offerentes. Is cum imprudenter suas ei copias diuitiasque ostentasset, non eis terrorem sed prædæ cupiditatem iniecit. Ad quam cum auide atque imprudenter conuolassent, à parte exercitus Antigoni oppressi sunt, vt fusius refert Iustinus; quem quis non temere dixerit Antigoni diuitias ibi vehementius amplificasse, quippe qui adhuc fere priuatam vitam egisset, & Macedoniam tot proxime cladibus attritam accepisset.

II. Pyrrhum Sicilia suo ...

PYRRHVS autem vt appulit in Siciliam, cuncta eius spei responderunt, ciuitatesque certatim se ei tradiderunt, vt ait Plutarchus: vbi certamine, & vi opus erat, nihil ei obsistebat. Nam cum iis copiis, quibus Siciliam inierat, Pœnos profligauit, prouinciam eorum subegit, Erycem munitissimum oppidum, quod magnum habebat præsidium; magna vi, parique felicitate expugnauit, vt idem fusius explicat, & Diodorus Siculus in Exceptis *a* Iustinus *b* & Zonaras *c* aiunt eum primum Syracusas venisse, ibi summa rerum ipsi permissa, regem Siciliæ sicut Epiri appellatum fuisse, breuique temporis spatio tantum eua[luisse], vt Pœni metu illius ex Italia militem conducerent.

Hac rerum felicitate lætus, Heleno filio Siciliam, velut auitum regnum (nam susceptus fuerat ex Agathoclis Syracusani regis filia) Alexandro autem Italiæ regnum destinat. Sic Iustin. Illa Agathoclis filia Lanassa dicta fuit quæ susceptis ex Pyrrho duobus liberis, eo relicto Demetrio nupserat. Sunt tamen qui Helenum ex Bircenna Illyriorum regis filia natum dicant.

INTEREA Romani, vt scribit Zonaras, per absentiam Pyrrhi animis confirmatis, ad vltionem eorum, à quibus accersitus fuerat, conuersi, Tarentinorum vindicta in aliud tempus dilata, Rufini & Iunij consulum ductu & auspiciis, Samnium inuasere, agrisque vastatis, castella quædam ab incolis deserta occuparunt. Samnites enim in montes Cranitas, à coruorum frequentia ita dictos, carissima pignora & pretiosissima quæque contulerant. Romanis igitur, per contemptum, ac nimiam fiduciam sui, animosi Imperatoris ductu, eos montes, asperos licet atque arduos, conscendere ausis, multi occubuerunt, multi capti sunt; Deo mortalium superbiam de more comprimente. Eius cladis culpam Consules alter in alterum conferentes, de communi sententia bellum gerere destiterunt. Ac Iunius partem Samniticæ ditionis vastauit. Rufinus Lucanos & Brutios afflixit: de quibus tamen Iunius Brutus in Fastis legitur triumphasse.

CÆTERVM Rufinus, vt scribit idem Zonaras, ad Crotonem recuperandam profectus est. Ea est magnæ Græciæ vrbs, ad sinum Tarentinum, quæ defecerat à Romanis. Rufinum aduocabant eius amici Crotonienses, sed cæteri ante aduentum eius, præsidium, cui Nicomachus præerat, à Milone accersiuerant. Cuius rei ignarus cum vt ad amicorum mœnia negligentius accessisset, subita hostium eruptione cladem accepit. Nihilominus arte quadam mox vrbe potitus est.

Duos enim captiuos transfugarum nomine Crotonem misit; quorum alter diceret eum desperata vrbis expugnatione Locridem, quo à proditoribus vocetur, discessurum: alter deinde affirmaret eum iam in itinere esse. Qua oratio, vt esset probabilior, sarcinis collectis se properare simulauit.

In Nicomachus verum esse ratus, nam speculatores idem renunciabant, Crotone deserta, per viam breuiorem celeriter Locros contendit. Quo cum peruenisset, Rufinus conuerso ad Crotonem, itinere animaduertente nemine, quod & præter expectationem aderat, & nebula conspectum eripuerat, vrbem cepit. Quo Nicomachus cognitio Tarentum rediturus, cum in itinere in Rufinum incidisset, multos amisit, Locri ad Romanos se conuluerunt. Crotonem captam male apud Eusebium legimus anno secundo Philadelphi, quo tempore nondum Pyrrhus in Italiam venerat, quod Pontac. & Scal. quoque notarunt. Meminit captæ Crotonis Frontinus, & aliquo tempore frustra obsessam tradit.

ADDAM huius Cornelii Rufini moribus, quod notauit lib. 2. de Oratore M. Tullius, quod non pœnituit Au. Gellium & Quintilianum repetere. Cum C. Fabricio ait, P. Cornelius homo, vt existimabatur auarus & furax, sed egregie fortis, & bonus Imperator gratias ageret, quod se homo inimicus consulem fecisset; bello præsertim magno & graui. *Nihil est, ait, quo mihi gratias agas, si malui compilari, quam venire.* Nimirum significabat se suffragio suo eius competitoribus fauere noluisse, quod eos, licet alioqui viros bonos, imbelles tamen, & artis imperatoriæ imperitos existimabat, verebaturque ne eorum auspiciis Romani à potenti hoste victi, captiq; venundarentur, maiore Re[i]

publicæ damno, quam ii ab homine forti fortunis quidem minuerentur, sed augerentur victoria. Vides autem non solum Fabricij in communis autoritatem rebus præclare gestis partam, sed egregium in patriam amorem, cuius vt fructum priuatis muneribus antetulerit, vt alibi de Aristide diximus. Inimicum porro etiam motum illa dissimilitudo faciebat, quod alter diuitiarum esset contemptor egregius, alter earum appetentissimus.

ANNVS MVNDI 3778. SEXTÆ AETAtis, 262. Regni Græcorum 36. Antiochi Soteris 5. Eleazari Pontificis 13. Philadelphi 11. Olympiadis CXXVI. an. 1. Vrb. Conditæ 477. Coss. Q. Fabio Maximo Gurgite II. C. Genutio Clepsina.

ANNVS ANTE CHRISTVM 275.

I. Historia Græcorum hoc anno conticescit, nisi quatenus Pyrrhum attingit; quem vicissim hoc anno aduersæ res in Sicilia perculerunt, quamuis eius initia prioris anni, cultum tenuisse videantur. Nam Iustinus l. 23. ait Pyrrhum, post filios suos Italiæ ac Siciliæ reges destinatos, multa secunda prælia cum Carthaginensibus fecisse; quorum aliqua ad hunc annum oportet pertinere, sicut & rem cum Mamertinis gestam: qui cum maiorem in modum Græcos Siciliæ incolas premerent, & nonnullos insuper fecissent vectigales, Pyrrhus exactores tributorum comprehendit, necauitque, illos acie fudit, oppida eorum pleraque excidit. Ita Plutarchus de Mamertinis Messanæ vrbis incolis, quos numerosus & pugnaces fuisse tradit, ideoque Mamertinos: quasi Martiales dictos: sed res modica est, id potius quod de Carthaginensibus subdit Plutarchus audiamus.

II. Carthaginensibus, inquit, pacem petentibus, pecuniamque offerentibus, ei pendere, si secuta pax esset, & classem remittere: pluribus inhians responsum dedit, vnam pacis & amicitiæ secum ineundæ rationem esse, si tota Sicilia excessissent, & mari africo, quasi termino, cum Græcis vterentur.

Porro secundo rerum cursu, & præsentibus inflatus viribus, cum vigeret spem, quæ principio ipsum domo exciuerat, Africam petere cogitabat, copiam habebat nauium, at remigibus & classiariis militibus deficiebatur. Porro cogendis in naues classicis non comiter cum ciuitatibus, nec blande egit, sed pro imperio & iracundè coëgit eas suppliciis intentatis; qui tamen ab initio humanitate ac comitate sibi conciliauerat homines. Inde ea populari versus in Tyrannum, comparauit cum sæuitia ingratitudinis, ac perfidiæ opinionem.

III. Veruntamen his Siculi, vt necessariis quamuis acerbis conniuebant, vt vero Thœnonem & Sostratum principes ciuitatis Syracusanæ, qui in Siciliam eum primi inuitauerant, in vrbemque suam venienti illico aperuerant, ac socii in conficiendis plerisque Siciliæ rebus fuerant, suspectos habuit, quod eos nec trahere secum posset, nec in Sicilia vellet relinquere, & Sostrates timore adductus ab eo defecit. Thœno autem, quasi eius consiliorum particeps, interfectus est; tum demum res eius non mediocriter se vertere cœperunt. Ciuitates enim summo in eum concepto odio, aliæ ad Carthaginenses defecerunt, aliæ Mamertinos acciuere. Sicque modico tempore rerum facies in Sicilia conuersa est.

IV. Iam vndique defectiones & conspirationes audiebat, cum literas accipit à Samnitibus, & Tarentinis, qui opem eius implorabant, quod vndique à Romanis pulsi, ægrè bellum à mœnibus propulsarent. Hic ei idoneus prætextus, aut color fuit, ne discessus eius pro fuga, & rerum Sicularum desperatione haberetur. Cum ergo denuo Italiam peteret, fertur ad insulam respectans cominibus dixisse, se eam palæstram Carthaginensibus, & Romanis relinquere. Quod non multo post, vt coniecerat, euenit.

In traiectu conflixit cum Pœnis, ac magna ex parte classe amissa, cum reliquis nauibus confugit in Italiam, vt scribit Plutarchus, longe probabilius quam Iustinus, qui etiam hac pugna cum Pœnis victorem fuisse, eamque ipsa Sicilia gestam scribit, & nihilominus eius discessu quasi fuga existimato socios ab eo defecisse: itaque imperium Siciliæ, tam cito amisisse, quam facile acquisierat, quod ei tota vita perpetuum fuit, vt quæ sequuntur, aperte ducebunt.

V. Longa inquam Plutarchus probabilius quam Iustinus, qui sibi non satis constat. Nam mox, *In Sicilia, inquit, Pyrrhus à Pœnis nauali prælio victus, ab Antigono Macedoniæ rege, supplementum militum per legatos petit, denuncians ni mittat, redire se in regnum necesse habere, & incrementa rerum, quæ de Romanis voluerat, de ipso quæsiturum.* Hæc ibi; at non alio prælio nauali victus legitur Pyrrhus à Pœnis, quam eo quod ex Plutarcho retulimus. Qui etiam addit Pyrrhum in ipso in Italiam ingressu cum Mamertinis, quorum decem millia paulo ante transmiserant, pugnasse; sed insultibus ac velitationibus, non aperto Marte, atque duos elephantos, & multos ex nouissimo suorum agmine amisisse, ipsumque in capite vulnus accepisse; & in caput viuus hostium eum insolenter prouocatis, tanta vi atque ira gladium vibrasse, vt medium hominem horrendo ictu diffinderet, statimque diffectæ partes hinc atque inde deciderent. Ea res Mamertinus à progressu cohibuit, & Pyrrho tutam reliquam viam Tarentum vsque reddidit.

VI. Interea, vt scribit Orosius, cum fortis à Romanis cessatur à prælio, agitur rursum ira de cœlo. Nam Fabio Gurgite iterum, & C. Genutio Clepsina Coss. pestilentia grauis vrbem ac fines eius inuasit, quæ omnes, tum præcipue mulieres, pecudesque corripiens, necatis in vtero fœtibus, futura prole vacuabat, & immaturis partubus, cum periculo matrum earum abortus proiiciebantur, & causa mali credita Sextilia virgo Vestalis, quæ incesti Romæ conuicta, damnataque ad portam Collinam viua defossa est. Oros. & Eusebij Chron. Olymp. 126. 1 quando in ludis Olympicis Idæus, siue Nicator Cyrenæus in cursu palmam tulit. Meminit eius Pausanias, sed numerus Olympiadis diminutus est, detrita vltima litera, quæ fuit nota sexti numeri. Sed illud obserua, pie lector, quantum flagitium Romani existimarent, violatam corporum Deo consecratorum puritatem, quando vnius Vestalis culpam, tot publicis malis crederent, vindicatam.

VII. Non placet prærius cessasse hoc anno Romanos oporteret, cum in fastis Capitolinis legatur Fabius Gurges II. Coss. de Samnitibus, Lucanis, ac Bruttiis triumphasse. Victoriam autem fuisse ingentem, recte conicit Sigonius, ex eo quod Tarentini & Samnites rebus suis diffisi, Pyrrhum ex Sicilia reuocarant, vt ex Plutarcho & Iustino retulimus: qui etiam ait à discessu Pyrrhi Siculos Hieronem primo magistratum, deinde regem creasse. Eum nouum ab Agathocle Syracusanorum tyrannum vocat Pausanias, loco iam citato.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3778.

I. N. 1. Dura vtrique notatione nominis, si recentiorem Latinorum nomenclaturam spectemus, non si antiquam Oscorum, apud quos pro Marte Mamers dicebatur, vt inquit Festus, sicut postea à poetis Mauors: inde etiam Mamercus, vel Mamertius prænomen in eadem dialecto esse dicitur, quod Martium significat, vide Sigon. de nom. Romanorum. Polyb. l. 1. p. 7. Mamertini (hoc namque sibi nomen Campani, qui durum sub Agathocle tyranno Syracusano meruerant, occupata Messana indiderunt. Idem habes Diodorus Siculus in Excerptis l. 2. n. 13. Ergo Mars non solum Mauors, sed etiam Mamers per epenthesin dictus est.

.†.

GRÆC. AN. 37.

ANNVS MVNDI 3779. SEXTAE AETATIS 263. Imperii Græcorum 37. Antiochi Soteris 6. Eleazari Pontificis 14. Ptolemæi Philadelphi 12. Olympiad. CXXVI. an. 2. Vrb. Conditæ 478.
Coss. M. Curio Dentato III. & L. Cornelio Lentulo II.
Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 274.

I. *Postremus Pyrrhi annus in Italia.* *L. 4. c. 2. L. 16. c. 18.*

HIc est postremus Pyrrhi annus, ex quo primum in Italiam inuasit: quinque annis eum in Italica expeditione fuisse scribit Orosius, & Zonaras. Verum, vt mox cum Plutarcho dicemus, omnino hic sextus dicendus est. Nam 473. primus fuit, cum iam 72. suos præmisisset. Itaque nimis ampla est illa Flori diminutio, vno bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ in ditionem pop. Rom. fuisse redactam. Verum satis constat Florum minus esse accuratum, dum verborum sonitum sectatur, & pop. Rom. magnificentiam exaggerat; sed de re hoc anno gesta Plutar. audiamus. Pyrrhus Tarentum cum viginti millibus peditum, & tribus equitum venit, (Oros. octoginta millia peditum habet, equitum sex millia,) atque eductis secum Tarentinorum delectissimis, in Romanos, qui statiua habebant in Samnio, signa mouit. Res accisæ erant Samnitium, qui compluribus prælus à Romanis contusi, animos fractos gerebant. *Paratur Romanos prælium.*

II. *Copias bipertito diuidit.*

QVIDQVID autem habebat copiarum bipertitus, partim in Lucaniam, ad detinendum alterum Consulem misit, ne subuenire valeret Collegæ, partim duxit contra M. Curium, qui tuto loco ad Beneuentum considens, ex Lucania auxilia expectabat; quem etiam aruspices, & pullarij à pugna deterrebant. Hunc aggredi prius quam ille subueniret, maturans Pyrrhus, fortissimos quosque milites, & pugnacissimos ex elephantis elegit, atque cum iis ad castra Romana contendit. Qui vbi ex vertice montium visus est, motum excitauit in castris. Quia tamen læta fuerant auspicia, vbi tempus certamen poposcit, edoctis copiis primam adortus est aciem; qua profligata multis cæsis, & elephantis aliquot captis, terror totum inuasit exercitum. Hoc victoriæ initium M. Curium ad prælio decernendum protraxit in campum, atque aperto marte, signis collatis pepulit ab vno cornu hostem. *Aciem in Curium instruit.* *Ab eoque vincitur.*

III. *Elephantis quoque victi. Schol. De Pyrrho victoria Romani compotes pararunt.*

IN altero belluarum impetu pedem referre ad castra coactus, stationem frequentem, quæ sub vallo stabat, & recens erat, excitauit. Hæc ex locis editis decurrens, coniectis in belluas telis, auerterunt eas. Illæ fuga retro per suos delatæ turbauerunt & dissipauerunt ordines, quæ res pariter victoriam Romanis, & imperium dedit. Nam ex hisce rebus contra Pyrrhum gestis, cum animos sumpsissent, opesque & nomen quasi insuperabiles quæsissent, Italia statim, Sicilia paulo post sunt potiti. Ita Pyrrhus cum hisce in bellis sex annos contriuisset, viresque suas imminuisset, ab spe Italica atque Siciliensi excidit. Hæc ferè Plutarchus.

Eutropius 23. hostium millia ea die cæsa tradit, & quatuor elephantos Romam à Curio in triumphum adductos, Orosius triginta tria millia virorum cæsa, captos autem mille trecentos. Elephantos vero deiectos ait, cum malleolus stupa inuolutos ac pice oblitos, vncis insuper aculeis tenaces præparauissent, eosque flammatos in terga belluarum, turresque vibrarent, non difficile furentes, ardentesque belluas in eorum excidia, quorum subsidia fuerant, retorsisse. Hoc etiam prælium apud Lucanos, In Arusinis campis gestum tradit Lucius Florus. At Plutarchus in Samnio ad Beneuentum, cui consentit Zonaras: qui addit etiam oppugnasse Regium, ibique vulneratum multos amisisse de suis, Locros recepisse, qui Romanum præsidium ceciderant. *Vt victi Elephanti.* *L. 1. c. 18.*

IV. *Pyrrhus ex Italia discessus ex Liuio.*

DE discessu Pyrrhi ex Italia luculentus est apud Titum Liuium locus l. 29. vbi legati Locrenses in Senatu de Q. Pleminio legato Romano queruntur, *Fanum est apud nos Proserpinæ, inquiunt, de cuius sanctitate templi, credo famam ad vos aliquam peruenisse Pyrrhi bello: qui cum ex Sicilia rediens Locros classe prætervueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidem nostram erga vos in ciuitatem nostram facinora edidit, thesauros quoque Proserpinæ, intactos ad eum diem, spoliauit, atque ita pecunia in naues imposita, ipse terra est profectus. Quid ergo euenit? P. C. Classis postero die fœdissima tempestate lacerata, omnesque naues, quæ sacram pecuniam habebant, in litora nostra eiectæ sunt. Qua tanta clade edoctus tandem deos esse superbissimus rex pecuniam omnem inquisitam, in thesauros Proserpinæ referri iussit. Nec tamen illi vnquam postea prosperè quidquam euenit, pulsusque Italia, ignobili atque inhonesta morte, temere nocte ingressus Argos, occubuit.* Sed id longius postea contigit: illa autem fani expilatio sub initium anni huius, priusquam à Curio vinceretur; idque Iustinus innuit, quem nunc referam.

PYRRHI DISCESSVS ET DISCESSVS TRIVMPHVS.

V. *Ex Iustino.*

DE illo ergo discessu reddamus rhetoricum ex Iustino epilogum. Sicut ante, ait, secunda fortuna rebus supra vota florentibus Italiæ, Siciliæque imperium, & tot de Rom. victorias attraxerat, ita nunc aduersa, velut in ostentationem fragilitatis humanæ destruens quæ cumulauerat Siciliensi ruinæ naufragium maris, fœdam aduersus Romanos pugnam, turpemque ab Italia discessum adiecit. Sic ipse, verum tot illas victorias amplificando dictas accipe. Nam ter tantum iusto prælio contra Romanos decertauit, primo victor, altero aut victus fuit, aut certe victoria in ambiguo fuit tertio plane deuictus, atque Italia pulsus est, Plutarchus, Florus, alij. Breuiter Florus. Eædem feræ quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controuersia tradidere.

VI. *Pyrrhi inconstantia.*

HANC autem varietatem Plutarchus non fortunæ, sed hominis ingenio tribuit, qui quæ fortiter pugnando acquirebat, semper rerum nouarum spe corrumpebat. Vnde comparabat eum Antigonus aleatori, qui multa & secunda iaceret, sed iactu nesciret vti: audisset quod multo post poëta monuit.

Non minor est virtus, quam quærere parta tueri.
Casus inest illic, hic erit artis opus.

Quo pertinet, & illud Annibalis ducis; *vincere scis Annibal, victoria vti nescis.* Abiens autem in Epirum, vt breui rediturus, Milonem cum præsidio Tarenti reliquit, data sella, quæ loris è Niciæ ob proditionem occisi pelle constricta erat, vt inquit Zonaras. Addit Iustinus alteram profectionis causam, vt Antigonum subsidia militaria recusantem vlcisceretur. Nam vbi ea negata legati retulerunt, dissimulatis causis repentinam fingit profectionem. Socios interim parare bellum iubet, & arcis Tarentinæ custodiam Heleno filio, & amico Miloni tradit. Transportauit autem in Epirum octo millia peditum, equites quingentos. Plut.

VII. *Consulum triumphi de Pyrrho.*

DE triumpho Lentuli alterius Consulis, & censura Fabricij, qua Cornelium Rufinum consularem, imo & Dictatorium Senatu mouit, quod decem pondo argenti facti haberet, vide Sigonium in fastis, & quos ille citat. De Curij autem triumpho audi Florum. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies. & tanta adeo de opulentissimis tot gentibus spolia, vt victoriam suam Roma non caperet. Neque enim temere vllus pulchrior in vrbem, aut speciosior triumphus intrauit; cum ante hunc diem nihil nisi pecora Vulscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum fracta Samnitium arma vidisset. Tum si captiuos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæq. deliciæ. Sed nihil libentius pop. Rom. aspexit, quam illas quas timuerat cum suis turribus belluas, quæ non sine sensu captiuitatis, summissis ceruicibus victores equos sequebantur.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3679.

AT Zonaras & Florus l. 1. c. 18 de Elephantis aliter. Aiunt eorum pullum Elephanti vulneratum, sessoribus excussis cum matrem passim quæreret, eaque perturbata etiam cæteri Elephanti concitati essent, omnia confusa fuisse, tandemque Romanos multis occisis, & octo Elephantis captis, castris & victoria potitos Pyrrho cum paucis equitibus Tarentum refugiente. *Ad N. III.*

ANNVS MVNDI 3780. SEXTAE AETATIS 264. Imperii Græcorum 39. Antiochi Soteris 7. Eleazaris Pontificis 15. Ptolemæi Philadelphi 13. Olympiad. CXXVI. an. 3. Vrb. Conditæ 479. Coss. Ser. Cornelio Merenda. M. Curio Dentato IV.

ANNVS ANTE CHRISTVM 273.

I. PYRRHVS qui proximis annis Italiam, Siciliamque turbauerat, hoc anno Macedoniam otij impatiens perturbauit, incrementa rerum, quæ de Romanis, Sicilisque voluerat, de Macedonibus quærens. Inopia rei pecuniariæ pressus, bellum vnde aleret exercitum quærebat, vt ait Plut. Cum autem Galli aliquot ei se adiunxissent, in Macedoniam, vbi regnabat Antigonus Demetrij, ad prædandum & populandum incursionem fecit. Vbi cum multa oppida cepisset, & transissent ad eum duo millia militum, spe affulgente maiore, mouit in Antigonum, cui in faucibus, quæ Stena Græcis dicuntur (Stenas Liuius, ad Antigoniam locat, in Chaonia prouincia Epiri) occurrens omnes copias explicauit. Galli autem, qui magno numero agmen Antigoni claudebant, pugnabant strenue, quorum plerique acri prælio commisso concisi, Elephantorum duces circumuenti, seque belluasque omnes dediderunt. Hac facta accessione, Pyrrhus fortuna magis quam consilio fretus, impetum in Macedonum Phalangem dedit, metu ex accepta clade, tumultuque consternatam: sed illi a pugna abstinebant. Pyrrhus autem dextram protendens, atterique duces, & ordinum ductores omnes nomine inclamans, peditatum reuaxit ab Antigono.

II. ILLE subduxit se; retinuit tamen oppida aliquot maritima, reliqua Pyrrhus à pugna recepit. Hæc ex Plutarch. Iustinus inquit Antigonum Thessalonicam se recepisse, quæ est vrbs in intimo sinu Thermaico septentrionem versus, vt inde cum conducta Gallorum mercenaria manu bellum repararet. Pyrrhum vero relictum Tarenti filium Helenum, & amicum Milonem in Macedoniam accersiuisse. sed reditus Milonis non nisi post annum sequentem contingere potuit. Helenus autem quam primum transmisit ad patrem, quippe cui morienti affuit, vt ex Plut. dicetur. Verum Milonem admodum suisse hoc anno, atque arbitrij erat Tarenti. Nam, vt tradit Zonaras, Tarentini quidam Milonem, à quo male accepti fuerant, Nicone duce aggressi, cum nihil profecissent, castello quodam suæ ditionis occupato, eum infestabant. Et cum didicissent Romanos contra se bellum moliri, legatis Romam missis pacem impetrarunt. Huncenim illi aditum aperiri gaudebant, ad totam regionem Tarentinorum possidendam.

Fuit hic annus Sabbaticus ordine centesimus septuagesimus primus, Initium enim primi septennij cadit in annum bis millesimum quingentesimum octogesimum quartum, qui est annus ingressus in Chananitidem. à quo hic annus est millesimus centesimus nonagesimus septimus.

ANNVS MVNDI 3781. SEXTÆ ÆTATIS, 265. Imperii Græcorum 40. Antiochi Soteris 8. Eleazari Pontif. 16. Philadelphi 14. Olympiadis CXXVI. an. 4. Vrbis Conditæ 480. Coss. C. Fabio Dorsone Licino & C. Claudio Canina.

ANNVS ANTE CHRISTVM 272.

I. MEMINIT huius anni Ptolemæus in 4 Almag. & cum nostra Chronologia congruit, cum ait decimum tertium cum dimidio Philadelphi, id est, decimum quartum ad medium vsque progressum, esse secundum & quinquagesimum à morte Alexandri Magni, vt diximus anno primo Philadelphi, quem statuimus esse trigesimum nonum ab Alexandri obitu. b

His Coss. quos Eutropius C. Fabricium Luscinum, & C. Claudium Cinnam vocat, cæteri omnes Fabium Licinum, & Claudium Caninam; in quibus Onuph. qui ait in manuscripto Eutropio suo antiquissimo legi Fabium & Caninam; quomodo etiam Cuspinianus legit, & Sigonius; quomodo etiam habent Velleius & Cassiodorus, vt pluribus apud Sigonium leges. His ergo Consulibus, Eutropius legatos Alexandrinos à Ptolemæo missos, Romam venisse ait, & à Romanis amicitiam quam petierant, obtinuisse. Paulo pluribus Zonaras.

II. PTOLEMÆVS, inquit, Philadelphus Ægypti Rex Pyrrhi cladibus, & Romanorum incrementis cognitis, & munera eis misit, & amicitiam pepigit. Quo Romani delectati, vicissim legatos ad illum miserunt, qui magnifice ab illo donati, munera in ærarium referre voluerunt: sed ea Senatus non admissa, ipsos habere iussit. Meminit etiam Florus Epit. 14. & fusius Valer. Max. c qui legatos nominat Q. Fabium Gurgitem Consularem, cum Fabio Pictore, & Q. Ogulnio. Eorum continentia probata populus post aliquot annos Consules fecit, & collegas esse voluit magistratus, qui fuerant legationis. Iustinus autem d longe aliter hanc scribit historiam, sine certa temporis nota: cum ea tamen nota, quæ diuersas esse historias prohibeat dicere.

III. CVM enim de Romanorum continentia, in non admittendis Pyrrhi donis ageret, subdit. Huic continentiæ Romanorum simile exemplum iisdem ferme temporibus fuit. Nam missa à Senatu in Ægyptum legatione, cum ingentia sibi a Ptolemæo Rege, missa munera spreuissent, interiectis diebus ad cœnam inuitatis, aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris causa receptas, postera die statuis regis imposuerunt. Sic ipse. Sed Valerio & Zonaræ potius credendum videtur. Nullo autem modo Eusebij Chronico, apud quem hæc legatio sub Ptolemæo Lagi ponitur, anno eius 32. Olymp. 121. 4. prochronismo integrarum 5. Olympiadum, & non octodecim annorum, vt putat Scaliger; qui male reprehendit Sigonium, quod hanc legationem in hunc annum referat: nec Zonaras, quod ipse asserit, eam ad tempus Censuræ Fabricij refert, sed immediate commemorat ante Papyrij & Caruilij Consulatum, qui proxime sequitur. Hoc quoque anno legimus Romanos colonias Ariminum ac Beneuentum misisse.

ANNVS MVNDI 3782. SEXTÆ ÆTATIS, 266. Imperii Græcorum 41. Antiochi Soteris 9. Eleazari Pont. 17. Philadelphi 15. Olympiadis CXXVII. an. 1. Vrbis Conditæ 481. Coss. L. Papyrio Cursore II. Sp. Caruilio Max.

ANNVS ANTE CHRISTVM 271.

I. ANTIGONVS Gonatas, vt rerum gestarum series exigit, hoc anno celebratæ Olympiadis 127. qua Perigenem Alexandrinum cursorem celebrauit, bellum reparauit, & cum mercenaria Gallorum manu, spe recuperandæ Macedoniæ, contra Ptolemæum Pyrrhi filium congressus, ab eo funditus victus est, ita vt cum septem comitibus fugiens, non recuperandi regni spem, sed salutis latebras, ac fugæ solitudines captaret. Ita quidem Iustinus l. 25. At ex Plutarcho discimus plerasque adhuc vrbes in fide Antigoni remansisse. Ergo Pyrrhus altera aduersarij sui clade lætus, & legationibus Atheniensium, Achiuorum, Messeniorum gratulantium hilaratus, in tanto fastigio regni collocatus, Græciæ, Asiæque regna meditatur, vt ait Iustinus. Antigonum etiam per ludibrium vocauit impudentem, quod non sumeret pallium, sed purpuram adhuc gestaret. Plutar.

II. QVA re ingenij leuitatem sui, atque insolentiam prodebat, hoc minus tolerabilem, quo plures ille iam rerum vicissitudines erat expertus; quibus etiam non multo post afflictus, planeque prostratus est: quo eius casu Antigonus, cui ille illudebat, erectus, & regno suo restitutus est, vt mox dicetur. Id enim factum his Consulibus Zonaras significat, eique assentitur Sigon. in Fastis, (lib. autem de tempor. Athen. Pyrrhi mortem in huius Olympiadis

annum 4.

annum 4. differt: cui tamen non assentimur, quoniam totus ille locus, qui de Pyrrho est, valde apud eum perturbatus est, & confusus) quæ autem Plutarchus de Pyrrho narrat ante eius mortem, longioris temporis moram non videntur postulare: nec recte Caluisius in præcedentem annum retulit, etsi Zonaras cognitam eius mortem in Italia ac Tarenti tradat, Papyrio Consule, breuis enim ac facilis est traiectus ex Epiro in Italiæ oras in illam, & in quem fama facile peruolet.

III. *Spartam a Cleonymo oustatur.*

VLTIMA ergo Pyrrhi expeditio in Peloponnesum fuit, in qua tamen ipse, quam filius eius Ptolemæus occubuit. Causa modusque ex Plutarcho, & Iustino hic fuit. Cleonymus Lacedæmonius oriundus erat ex stirpe regia, sed quod animum præ se ferret violentum & imperiosum, ciuibus erat ingratus, & regnum obtinebat Areus eius ex fratre nepos. Vxor quoque eius Chelidonis regio orta sanguine, quam ille adolescentem grandæuus duxerat, hominem fastidiebat, seq; Acrotato Arei filio addicebat. Itaque cum ad publicam ægritudinem domestica accessisset, ira & animi dolore consultoribus, Pyrrhum Spartam inuitauit, adductusque minime repugnantem cum 25. millibus peditum, equitum duobus millibus, & viginti quatuor elephantis. Qui apparatus statim docuit Pyrrhum nõ Cleonymo Spartam quærere, sed Peloponnesum sibi; cum tamen præ se ferret, & legatis Lacedæmoniorum diceret, se velle vrbes, quas tenebat Antigonus, in libertatem asserere.

IV. *Laconiam vastat.*

NIHILOMINVS cum primum Laconiam attigit, agrum populari, ac prędas agere cœpit, ac legatorum Spartanorum querelas contempsit. Inde Lacedæmonem mouit; quam cum moneret Cleonymus vt ex itinere oppugnaret, veritus Pyrrhus, vt fertur, ne nocte irruentes milites vrbem diriperent, rem in sequentem distulit diem, nihil enim prohibiturum sperabat, quod pauci in vrbe essent & ob repentinum huius aduentum imparati. Etenim Rex Areus aberat, qui Gortiniis in Creta bello pressis suppetias ferebat. Sed ea illum fiducia fefellit.

Impendens periculum Lacedæmonij egregie vitant.

Lacedæmonij primis tenebris fœminas in Cretam amandare cogitabant, sed illæ restiterunt, negantes se euersa Sparta velle viuere. Inde fossam statuerunt ducere e regione aduersus castrorum hostilium, cuius ex vtraque ora plaustra collocarent, quæ ad medias vsque rotas defoderent, vt sic belluas distinerent. Hoc opus aggrediuntur virgines, & matronæ, & senes, & quicunque prælio postridie non erant decertaturi, qui interea quietem capiebant: spatioque per scriptas dimenso, tertiam fossę partem perfecerunt, sex cubitos latam, altam quatuor, longam octo iugera. Vbi diluxit cum mouerent se hostes, subministrauerunt arma iuuenibus, fossam tuendam tradiderunt. At Chelidonis restim collo iniecerat, ne vrbe capta veniret in Cleonymi potestatem.

Regina resti sponte parat.

V. *Pyrrhi cum Spartanis pugna.*

PVGNATVM est acriter tum à Pyrrho, cuius in præliis impetum nemo solebat sustinere, tum à Ptolemæo filio eius, cum duobus Gallorum millibus, & delectis ex Chaonia; sed Spartanos habebant aduersarios & quidem mori persuasos, & de summa rerum in oculis patriæ, & in extrema desperatione certantes. Tota die pugnatum est, nox prælium diremit. Postridie certamen redintegratur, hinc Lacedæmonij supra vires defendunt Spartam suam: præsto sunt fœminæ, quæ tela suggerunt, cibum & potum petentibus præbent, vulneratos excipiunt. Inde Macedones fossam complere moliuntur, materiam affatim congerunt, qua iniecta arma & cadauera contecta sunt. Pyrrhus fossa, plaustrisque superatis, equo in vrbem irrumpit, clamor vndique tollitur, mulieres lymphatæ discurrunt, cum Pyrrhi equus ventrem sagitta Cretica ictus, Pyrrhum in locum lubricum ac pronum effudit: amicis circa eum tumultuantibus, accurrunt Spartiatæ, telorumque missione exercent.

Eiusdem periculum.

VI. *Ab vrbe tandem summouetur.*

INTEREA Pyrrhus receptui cecinit, arbitratus Lacedæmonios quod saucij omnes, multi eorum interfecti essent, fore intractiores. Sed commodum eos propter vrbis fortuna tentauit. Ammenias Phocensis Antigoni dux Corintho adfuit, & cum auxilio exterorum in vrbem illapsus est. Vix hi vrbe receptierant, cum Areus Rex ex Creta, cum duobus millibus militum aduenit.

Ibi fœminæ extemplo domos suas dilapsæ, non immiscuerunt se vltra rebus bellicis; illis quoque dimissis, quos præter ætatem ad arma necessitas coëgerat; recentes bellatores ad pugnam se accinxerunt, & Pyrrhum ab vrbe cum detrimento repulerunt. Qui pertinax in vrbis obsidione hyemem traducere cogitabat, sed eum res alia inde celeriter abduxit.

VII. *Pyrrhus adit Argos.*

ARISTIPPVS & Aristias Argiui primarij inter se dissidebant, cumque Aristippus Antigono fauere putaretur, maturauit Aristias Pyrrhum Argos adducere. Is spem ex spe voluens, & aduersa prosperis succedere laborans, Argos è vestigio contendit. Cumque abeuntes per insidias Areus idoneis locis vbique vexaret, & extremos carperet, misit Ptolemæum Pyrrhus, qui assumptis famulatibus auxilium laborantibus ferret: dum ipse ocyus ex angustiis exercitum extraheret. Sed Ptolemæus inita pugna strenue dimicans occumbit, ad cuius casum terga vertente eius caterua, dum insequuntur Lacedæmonij, relicto peditatu coniecerunt se imprudentes in apertum campum. Vbi Pyrrhus audita filij nece, ingenti dolore percitus, Molossorum equitatum conuertit, atque ipse ante alios inuectus, cæde se satiauit Lacedæmoniorum. Hæc fere Plutarch.

Amittit Ptolemæum filium.

VIII. *Alia de eius morte opinio.*

VERVM aliter atque alio loco Ptolemæum occisum tradit Iustinus. Porro Ptolemæum, inquit, filium eius adeo strenuum, & manu fortem fuisse tradunt, vt vrbem Corcyram solus cum sexaginta ceperit. Idem prælio nauali triremem scapha cum septem insiluerit, captamque tenuerit; In oppugnatione quoq; Spartanorum vsq; in mediam vrbem cum equo procurrerit, ibique concursu multitudinis interfectus sit. cuius corpus vt relatum patri est dixisse Pyrrhum ferunt, aliquanto tardius eum, quam timuerit ipse, vel temeritas eius meruerit occisum esse. Vter potius ad scopum veritatis attingeret prudens Lector iudicabit; ego Plutarchi narrationi, quam Iustini declamationi libentius accesserim. Sed redeo ad Plutar.

IX. *Pyrrhus Argos venit.*

PYRRHVS postquam filio quasi inferias dedit, magnificamque edidit, tanquam ludos funebres pugnam, ac magnam partem mœroris in iram effudit hostilem, mouit Argos. & Antigonum, qui in editis locis consederat, multis cum probris prouocauit ad pugnam. At legati Argiuorum vtrumque adierunt, orantes ne ciuitatem vtriusque studiosam, in potestatem alterius recidere sinerent. Antigonus assensus est, deditque Argiuis filium obsidem. Pyrrhus vero cum recepisset, se castra inde moturum (ad Naupliam autem Argiuorum nauale consederat) nec daret, pignus suspectior erat. Cumque multa de nocte ad muros venisset, portam reperit sibi ab Aristea patefactam, nec donec Galli, quos secum habebat, insinuassent se in vrbem, forumque occupassent, quisquam eius sensit aduentum, sed re tandem ex strepitu elephantorum animaduersa, Argiui Antigonum per alias vrbis portas accersunt. Qui exercitu prope admoto substitit imminens in occasionem; duces vero filiumque cum magno subsidio in vrbem sommisit. Affuit Areus quoque cum mille Cretensibus, & expeditissimis Spartanis. Ibi per tenebras reliqua nocte, magna rerum confusione certatum est.

X. *Mortem frustra vitat.*

VBI illuxit Pyrrhus vrbem plenam armis hostilibus intuitus, perculsus est; maxime cum inter fori ornamenta vidisset ex ære lupum cum tauro pugnantem, & meminisset sibi prædictum instare sibi mortem, cum primum vidisset taurum cum lupo certantem. Cum ergo vellet se ex vrbe recipere, & portarum timeret angustias, Heleno filio, quem dudum Tarento reuocarat, & extra vrbem cum magna copiarum parte reliquerat, mandat, vt muri partem diruat, & excipiat exeuntes, si hostica vrgerent. Cæterum cum nuncius, præ festinatione & trepidatione, nihil certi nunciasset, in vrbem adolescens per portam, ad ferendam parenti opem pergit. Iam regrediebatur Pyrrhus, cum incurrit in suos, qui magna copia affluebant; & inter vociferationes regis imperium non exaudiebatur;

præsertim cum maximus elephas casu suo aditum portæ obstruxisset: itaque ipsimet in angustiis, dum alij ingredi, alij egredi properarent, vt erant strictis ensibus & sagittis, confodiebant se, & insuper hostium sagittis à tergo petebantur.

XI Hic Pyrrhus conuertit sese in hærentem hostem, & corona amico tradita, pugnam init, & vulnus accipit minime letale, à gregario quodam Argiuo, contra quem dum longius ruit, mota periculo filij mater, ingentem tegulam ambabus correptam manibus, è tecto in Pyrrhi subiectum caput iecit. Id extra muros contigisse Iustinus putat, Plutarchus intra vrbem, vt ex dictis patet. Vtut fuerit, Pyrrhus concussus in terram amissis habenis, mersis caligine oculis, ignobilis prolabitur. Apparet certe huic simili contractum fuisse, vt quondam Abimelech: a nec tamen attigerit glad[ius] vnius mulieris, sed hostili enim interijt. Nam a Zopyro & alijs quibusdam Antigoni militibus agnitus, & in vestibulum quoddam raptatus est, cum iam se ex ictu colligeret. Hic Zopyrus gladium ad caput eius abscindendum strinxerat, cum ille oculis [t]oruis eum intuitus, ac [ita] horrido aspexit, vt ille capite auersus tremulis manibus exsecta gula, vix longo tempore illi caput absciderit.

XII Iam peruenerat iam casus hic multis, cum accurrens Alcyoneus Antigoni filius postulauit caput, quod acceptum ad patrem detulit, & ad pedes eius abiecit. Qui vt caput aspexit, & agnouit, filium cum baculo, ac conuitio abegit, & ille, nefarium & barbarum vocans, ac clamyde oculis obtecta illachrymauit, Aui Antigoni & patris Demetrij, domesticorum exemplorum ad fortunæ vices tenens. Caput & truncum Pyrrhi cremauit magnifice, filium eius Helenum ad se adductum comiter exceptum, & ornatum in Epirum remisit: Amicosque Pyrrhi, castris & exercitu totum in potestatem suam redactis, humaniter appellauit. Sic fere Plut. Iustinus tamen, b ait Antigonum Heleno Pyrrhi filio insepulti patris ossa, in patriam referenda tradidisse. Addit deinde Pyrrhi laudes, multum aperta cum veritate pugnantes quas referre piget ac refutare.

XIII Atqve ita Antigonus in Macedoniæ regnum restituitur. Nec facile dixerim vllum ne regnum vnquam gentium tam breui tempore tot dominos mutasse. Nam ab Alexandri morte ibi dominatum tenuit Antipater, Philippus Aridæus, & Euridice, omnes cum summa potestate mox Polysperchon, & Olympias cum filio Alexandri. Paulo post regnum inuadit Cassander, quod tradidit Philippo filio qui statim mortuus, Antipatro & Alexandro, reliquit. Hi autem inter se dissidentes regno priuati sunt ab his, quos belli socios accersebant, Demetrio, Pyrrho, Lysimacho: qui omnes Macedoniæ reges fuerunt vndecim numero, dum vnus Ptolemæus in Ægypto regnauit. Occisi Lysimachi regnum 7. menses tenuit Seleucus, inde que Ceraunus non multo amplius, tum Meleager menses duos. Antipater dies 45. Sosthenes annum vnum, aut aliquanto amplius. Inde Antigonus; eoq; pulso Pyrrhus, cum filio Ptolemæo: quibus occisis, rursum Antigonus regnum Macedoniæ cepit, quo etiam aliquanto post à Pyrrhi filio priuatus est, vt suo loco dicemus.

XIV. Romani autem hic annus admodum felix fuit, quo magnæ partis Italiæ imperium obtinuere, bello Samnitico & Tarentino fine imposito, quorum illud 72. anno tenuit, ab anno scilicet 410. quo Valerius Coruinus, & Cornelius Cossus erant Consules, ad annum præsentem computatis extremis, quibus bellum & inchoatum & terminatum est; cum de ipsis tricies & semel triumphatum esset, vt in Sigonij fastis numerauimus, etsi Florus 4. & viginti dumtaxat numeret triumphos. c *Hos tamen*, inquit, *quinquaginta annis, per Fabios & Papyrios, patres, eorumque liberos, ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas vrbium diruit, vt hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facile appareat materia 4. & viginti triumphorum.* Sic ipse. Non minus in annorum numero, quam triumphorum lapsus. Tarentinum autem hoc etiam anno terminatum est, decimo a quo fuerat, Tarentino insolentia inchoatum.

XV. Vtrivsqve belli reliquias paucis persequitur Zonaras. Post hæc inquit, Samnites per Catulum subegerunt, Lucanos & Brutios per Papyrium vicerunt. Idem Papyrius etiam Tarentinos domuit. Qui cum Milonem ægre paterentur, & à suis, Miloni, vt dictum est, infestis, vrgerentur, Carthaginensium opem implorarunt, Pyrrhi cognito interitu.

At Milo in angustias redactus Romanis terra, Carthaginensibus mari prementibus, arcem Papyrio ea conditione tradidit, vt sibi cum pecunijs & militibus incolumi discedere liceret. Inde Carthaginenses, vt Romanis fœderati, recesserunt, vrbs Papyrio deditionem fecit, armis & nauibus traditis, murisque dirutis & tributo imposito. Ita Zonaras, cui videtur repugnare Florus epit. 14. cum ait Carthaginensium classem auxilio Tarentinis venisse, eoque fœdus ab eis fuisse violatum. Et Orosius, d Tarentini, inquit, Pyrrhi morte comperta, iterum noua aduersus Romanos arma sollicitant, Carthaginensium auxilia per legatos poscunt atque accipiunt: commisso prœlio vicere Romani; vbi iam tunc Carthaginenses, quamuis nondum hostes adiudicati, vinci tamen à Romanis se posse senserunt. Hæc ibi.

Dici potest Carthaginenses non contra Romanos aperte venisse, sed contra Milonem, qui arcem pro Pyrrho inuitis Tarentinis tenebat quem etiam Milonem ipsi Romani vrgebant, & per quem stabat, quominus se Tarentini Romanis dederent. Eo enim abeunte deditio facta est.

XVI Rem paulo aliter Frontinus, e narrat. Lucius, inquit, Papyrius Cursor Consul apud Tarentum Miloni, qui tum præsidio Epirotarum vrbem obtinebat, salutem ipsi & popularibus, si per illum oppido potiretur, pollicitus est. Quibus præmijs ille corruptus, persuasit Tarentinis, vt se legatum ad Consulem mitterent. A quo plena promissa ex pacto referens, in securitatem oppidanos resoluit, atq; ita incustoditam vrbem Cursori tradidit. Hæc ibi. Quæ cum Papyrio Consule facta constet, mirum est ab Eusebio in annum 2. præcedentis Olympiadis referri, quo Curius erat Consul, non Papyrius, quo abijt ex Italia, non quo mortuus est. Sed pleraq; sunt in opere illo perturbata, & suis emota sedibus, vt exemplis permultis intelligitur, & Scalig. hic prochronismum triennij agnoscit. Vide hic Pontac. cui tamen caue credas Pyrrhum anno superiore, & non isto potius mortuum, vt supra docuimus.

ANNVS MVNDI 3783. SEXTÆ ÆTAtis, 267 Imperij Græcorum 41. Antiochi Soteris 10. Eleazari Pontif. 18. Ptolemæi Philadelphi 16. Olympiadis CXXVII. an. 2. Archonte Pytharato. Vrbis Conditæ 482. Coss. C. Quintio Claudo L. Genutio Clepsina.

ANNVS ANTE CHRISTVM 270.

L Epicvri mors notata apud Laërtium in eius vita, hunc nobis Archontem suggerit, vt patet in textu Græco: non recte autem Sigon. in Athen. temp. Epicuri mortem totis 4. annis differt, vt ex eodem Diogenis Laërtij loco certum est. Vbi habetur ex Apollodoro in Chronicis, eum natum centesimæ nonæ Olymp. anno 3. Archonte Sosigene: ex quo ad huc diem duo & 70. impleti sunt anni. Obijsse autem calculo exitum vrinæ impediente, ex Hermacho tradit, quatuordecim dierum morbo fatigatum, cum in peluim æneam calentibus aquis plenam descendisset, petijsetque merum sibi ad sorbendum dari, & amicos, ad suorum decretorum retinendam memoriam cohortatus esset, inter verba defecisse. Vide Andream Scotum in vita Demosthenis an. 40.

LI A Pyrrhi morte Antigonus Gonatas non diu tranquillam tenuit Macedoniam, & quæ possidebat adhuc in Græcia: aliqua tamen oppida in Peloponneso acquisiuit. Testis Iustinus. Post mortem Pyrrhi inquit, non in Macedonia tantum, verum etiam in Asia, Græciaque magni bellorum motus fuere. Nam & Peloponnenses per proditionem Antigono traditi, & variante hominum natura

duo

dolore, partim gaudio, prout singulæ ciuitates, aut exilium de Pyrrho sperauerant, aut metus sustinuerant, iam aut cum Antigono societatem iungebant, aut mutuis inter se odijs in bellum ruebant. Ita ipse, quem illos Asiæ motus satis attigisse opinatem, ne Antiochi Soteris, omnia pene gesta tenebris obsita iacerent. Macedonios autem motus intelligit, quos Philadelphus & Lacedæmonij in eum proximo anno excitarunt.

III. Hoc autem ipso anno arbitror occupatam ab Aristodemo Epiri tyrannidem, Heleni, vt apparet cõtemptu, qui est Pyrrho patre mortuo, & Ptolemæo fratre natu grandiore, Antigonus in Epirum cum patris ossibus remisit. Ab hoc porro Aristotimo, vt scribit Iustinus. *Cum multis ex primoribus occisi, plures in exilium acti essent, Aetolis per legatos postulantibus, vt coniuges liberosque exulum redderet, primo negauit. postea quasi pœniteret, proficiscendi ad suos omnibus matronis potestatem dedit, diemque profectionis statuit. Illæ quasi in perpetuum cum viris exulaturæ, pretiosissima quæque auferentes, cum ad portam, quasi vno agmine profecturæ conuenissent, omnibus rebus spoliatæ in carcerem recluduntur, occisis prius in gremio matrum paruulis liberis, virginibusque ad stuprum direptis.*

IV. VIOLENTIORA hæc erant, quàm vt diuturna esse possent. Itaque ad iam immanem feram delendam præsocandam humana proximus industria eniguit. Nam *ad tam sæuam dominationem stupentibus omnibus, princeps eorum Hellanicus senex, & liberis orbus, vt qui nec ætatis, nec pignorum respectu timeret, contractos domum fidissimos amicorum in vindictam patriæ hortatur. Cunctantibus priuato periculo publicum finire, & deliberandi spatium postulantibus, accersitos seruos iubet obseratis foribus, tyrannoque nunciari, mitteret qui coniuratos apud se comprehenderent, obijciens singulis se, quia liberandæ patriæ auctor esse non possit, de eis vltorem futurum. Tunc illi ancipiti periculo circumuenti, honestiorem viam eligentes coniurant in Tyrãni necem. atque ita Aristotimus quinto postquam tyrannidem occupauerat mense opprimitur.* Hactenus Iustin. quæ in hũc quoque annum retulit Caluisius. Sed Sigon. l. de temp. Athen. hunc tyrannum Eleorum vocat, & post sex menses à Cylene occisum refert, autore tacito.

V. Perfidia Romanæ legionis. a L. 1 p. 7. AD hunc ipsum annum pertinet castigatio perfidiæ vnius Romanæ legionis de qua Polybius. *a Rhegium,* inquit, *quo tempore Pyrrhus in Italiam traiciebat, tum aduentu noui hostis perculsi, tum Carthaginenses, penes quos maris erat imperium veriti, auxilium à Romanis acciuerant, qui oppidum numero quatuor millia, duce Decio Campano, ingressi;* lubellium vocat Valer. Max. *b* eoque mortuo M. Cæsium scribam eius, delectum imperatorem memorant, *cum oppidum & fidem suam aliquandiu seruassent, tandem Mamertinos annulati, eosdemque adiutores nacti, fidem mutarunt: & ciuibus partim morte, partim exilio mulctatis, oppidum in sua potestate retinuerunt.* Addit Zonaras, eos Crotonem proditione captam euertisse, Romanos in vrbe deprehensos occidisse, Mamertinos Messanæ habitatores, belli societate sibi adstrinxisse. Pergit Polybius.

b L. 2. c. 1.

VI. A Genutio punita. GRAVITER id Romani tulerunt, *sed alio bello impliciti differre vindictam coacti sunt; donec ea cura defuncti, conclusos intra Rhegium ipsos obsiderent. Demum vt pugnando vicerunt, plurimos eorum in ipsa occupanda vrbe, quam eo pertinacius propugnabant, quod imminens infortunium prouidebant, obtruncant. viuos in potestatem redegerunt amplius trecentos; quibus Romam missis, Prætores productos in forum vniuersos, flagrisque tamen more populi Rom. securi percusserunt: vt fidem suam apud socios labefactatam, istorum supplicio in integrum restituerent.* Hæc fere Polyb. Cæterum quod nouus interpres maluit στρατηγοὺς vertere Prætores, quam cum Perotio Coss. non rectè fecit. Nam isti belli duces erant Consules, non Prætores: & nominatim L. Genucius, vt clare asserit Oros. c qui hanc legionem [illegible] appellat, & integram Romam missam ait [illegible] virgis cæsam, ac securi percussam [illegible] quod illi [illegible] dicerat. Sed Polybium opinor probabiliora narrare.

c L. 4. c. 3.

VII. Obsidio Rhegij. ZONARAS docet obsidionem diuturnam fuisse. Ait enim Romanos, dum Rhegium obsident, & cibariorum penuria, & alijs incommodis conflictatos esse, donec ab Hierone frumento & milite adiuti, vrbem expugnatam, veterum ciuium reliquiis redderent, & de iis, qui eam per insidias oppresserant, supplicium sumerent: eoque primum beneficio Hieronem, qui sibi à Carthaginensib. metuebat, Romanos deuinxisse. Valerius ait quinquagenos virgis quotidie cæsos, & obtruncatos, vt minore cum inuidia id perageretur. Verum vt arbitror parum probabiliter; quia inuidia, toties iterato tristi ciuium spectaculo, maior existebat, quam si semel omnes trecenti occisi fuissent. Nam de trecentis, vt dixi, id vero similius narratura Polybio. Quis enim credat neminem e tota legione in propugnanda ciuitate occisum? præsertim cum non dubitarent, certissimum sibi de tot sceleribus imminere supplicium.

ARATVS poëta, à quo Phænomena, quæ extant scripta perhibentur, hoc tempore clarüit, iuxta Eusebij Chronologiam Græcam Latinamque. Illum Suidas Solensem fuisse ait, è Cilicia oriundum, Athenodori filium, natum Olympiade 124. temporibus Antigoni Gonatæ regis Macedoniæ, cui & familiaris fuit, & apud eum obijt. Auditor fuit Menecratis Ephesij Grammatici, Timonis autem & Menedemi philosophorum: æqualis Antagoræ Rhodij, & Alexandri Ætoli. Plurima scripsit, quæ apud Suidam commemorantur. Eius Phænomena vertit M. Tullius adolescens.

MORTVVS est hoc anno Strato Lampsacenus Theophrasti successor, iuxta ea, quæ de eo ineunte Olympiade 123. diximus. Cui in Philosophiæ magisterio successit Lycon iuxta testamentum Stratonis, Olymp. 127. vt est apud Laërtium. Ex quo hæc pauca. Vir fuit in dicendo suauissimus, propterea que à quibusdam non Lycon, sed Glycon dicebatur. Pueris instituendis peridoneus fuit, quod circa ipsos pudore & laudis studio, vt freno & calcari vteretur. Cum vestium cultu mundissimus, tum corporis exercitatione valentissimus fuit. Attalo & Eumeni regibus in primis charus. Scholæ præfuit annos duos supra 40 aut potius, vt est in Græco texto, ἔτη τετταράκοντα. Ergo inchoatum hoc anno eius magisterium, ad Olympiadis centesimæ trigesimæ septimæ annum primum perductum est oumeratis extremis.

ANNVS MVNDI 3784. SEXTÆ AETAtis 268. Imperii Græcorum 42. Antiochi Soteris 11. Eleazari Pontif. 19. Ptolem Philadelphi 17. Olympiadis CXXVII. an. 3 Vrbis Conditæ 483. Coss. C. Genutio Clepsina II. Cn. Cornelio Blasio.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 269.

DVm Aristodimi in Epiro tyrannis opprimitur, Antigonus Gonatas multiplici bello & Ptolemæi regis & Spartanorum premitur, vt Iustino placet. Eius rei causam conditionibus horum temporum satis consentaneam suspicari licet; quod Antigonus à morte Pyrrhi multis vrbibus in Græcia, & Peloponneso potitus, cuperet etiam sibi Spartanos subijcere, quos Pyrrhus paulo ante mortem, tum in obsidenda vrbe, tum in vlciscenda filij sui morte grauiter attriuerat. Illi autem ad Philadelphum viris opibusque florentem videntur confugisse, à quo & adiuti sunt, inita armorum societate aduersus Antigonum. Quem etiam nouus hostis præter opinionem [illegible] Gallogræcij fuerunt, qui iamdudum à Rege Bithyniæ in auxilium euocati, regnum cum eo parta victoria diuiserant: eamque regionem Gallogræciam cognominarant, vt author est Iustinus. Hi ergo ex Asia necopinato effusi, in Antigonum arma conuertunt; aduersus quos totis viribus Gonatas proficiscitur.

GALLI in auspicia pugnæ hostias cædunt: quarum extis cum magna cædes, interitusque omnium prædiceretur, non in timorem, sed in furorem versi sperantesque deorum minas expiari cæde suorum posse, coniuges & liberos suus trucidant, auspicia belli à parricidio in-

Græcorum An. 43.

...choaties. Tanta tabie ... animos inualerat, vt non parcerent ætati, cui hostes pepercissent. Ita quasi scelere victam victoriamque redemissent, sicut erant cruenti ex recenti ... cæde, in prælium, non meliore euentu ... quam ... proficiscuntur. Siquidem pugnantes ... diurnum fuit, quam hostes circumuenere, ob... ante oculos manibus interfectorum, om... cæsi sunt. Tanta strages fuit, vt dij pariter ... omnibus consensisse ... viderentur.

III. Post ... pugnæ ... Ptolemæus & Spartani, ... exercitum declinantes, in tutiora se recipiunt. Antigonus ... vbi eorum discessum videt, ... ardore, bellum ... Hæc fere Iustinus. Refert in hunc annum ... mortem Polemonis Philosophi, ado... Xenocratis esset ingressus, illeq; de temperantia disputaret, eius oratione ita mutatus est, vt illi ... in schola regenda succederet; incipiens ab Olympiade 116 Ea quo sequitur eum ad annos 6. & 40. philosophatum fuisse. Craterem habuit vehementer studiosum, ... & in Philosophiæ professione successorem, vt autor est ... in Cratetis vita. Et vt Crates Polemonis, ita Crantoris Arcesilaus perstudiosus fuit, eodemq; ferme tempore omnes floruere.

IV. Fragmenta Capitolina, Cn. Cornelium Blasionem de Sassinatibus triumphasse memorant. Ad hunc etiam annum illa Zonaræ pertinent. *Postbac, inquit, Sassinatis bellum ... in altitudinem conglaciauit, arbores ... Romani ... inopia perierunt.* Scipse, quæ ad hunc annum pertinere id manifestô probat, quod quæ mox insequenti anno contigisse dicit, ea communi consessione ad proximum annum pertinent.

Romana res.

ANNVS MVNDI 3785. SEXTÆ AETATIS 269. Imperii Græcorum 43. Antiochi Soteris 12. Eleazari Pontificis 20. Ptolemæi Philadelphi 18. Olympiadis CXXVII. an. 4. Vrbis conditæ 484. Coss. C. Fabio Max. Pictore Q. Ogulnio Gallo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 268.

I. Antigonvs victoria de Gallogræcis parta, concepto exercitus sui ardore vtendum ratus, Atheniensibus bellum intulit, vt ea Iustino retectabamus. Belli causam non male Sigonius putat, Quod quondam à Demetrio patre suo defecissent, & præsidium Athenis, & in primis Musæo, quod ille muniuerat, depulissent. Ad de quod Græcia, quam ambiebat, nunquam se potiturum sperabat, nisi Spartam atque Athenas haberet in potestate; quam ad rem nullus ei nunc Pyrrhus, aut Ceraunus obsistebant. Non recte autem Sigonius bo... ad annum tertium Olymp. 127 confert. ... rationis Iustini aperte refragatur. Hoc ... fuit, Athenas quippe ... oppugnat.

Rerum Gestarum ... al de temp. ... Eius causa.

II. At Ptolemæus Philadelphus qui Spartam ... ante ... a Antigono defenderat, hoc Athenas ... defendit. ... principes ... ne forte potentiores effecti, ipsis ... fuo ... Itaque ad eorum subsidium Patroclum ... classe ... , qui & ... contra Antigonum pugnaret; cuius testes, habemus Iosephum, b & Aristæam, ... eundem diem ... ad Phi... delphum de victoria nataliè ... Antigonum venisse, ... Alex... H... Quod non ... argumentum in hunc annum ... adelphi ... Scripturarum in ... interpretationem à ... a. scriptoribus lu...

b 12. a ...

dæorum factam incidisse. Qua de re qua commodiore loco, vt arbitramur actum est, pauca quæ de illo bello supersunt addamus. Spartanos videlicet, quibus idem Antigonus erat infestus, Areo rege duce, Athenis subsidio venisse. Neutra tamen auxilia Athenas obsidione liberare potuerunt: ea enim perseuerauit, donec salute desperata, Antigono sese dedere coacti sunt; quod non videtur ante annum sequentem contigisse.

III. Da ... Consulibus actis traditur eosdem fuisse, qui quadriennio ante legati in Ægyptum missi fuerant, fœderum ac Societatis causa: & hoc anno bellum contra Picenos commotum, sequenti oppressum fuisse. Quod autem Plinius c scribit Fabio Consule argentum primum Romæ signatum, quinq; annis ante primum bellum Punicum, hunc annum sine dubio notat, sed is non est Vib. Cond. 585. vt ibidem corruptè legitur, sed 484. vt Cuspi. Sigon. & Pontac. notarunt. Nam constat, vt ex seqq patebit, primum bellum punicum anno V. C. 489. initium habuisse, Appio Claud. o. & M. Fuluio Coss. Non recte autem Pontacus retulit illud Eusebij in Chron. *Argenteus nummus primum in vrbe figuratus*; ad an. 3. Olympiadis 172. Sic enim non quinque anni vsque ad 1. bellum Punicum, sed sex omnino reperientur. Petus etiam alii ad anoum secundum. d

Occasionam argenteæ monetæ tradit Zonaras. *Au... sequente, inquit, Lolius Samnis Romæ obses, fuga clapsus, ... facta, & ... sua regionis castello occupato, latrocinium exercuit. Eum ... sum, qui conuenaerant, & ... maiores ex parte L. Gallus, & C. Fabius comprehenderunt* Sed Cancinorum oppugnatio. apud quos prædam reposuerant, difficilis fuit. Deinde vero transfugarum opera superato muro, in tenebris pœnæ cæsi fuissent, non ob noctem illunem, sed propter niuium procellas. Cum autem Lunæ illuxisset, subito castellum expugnarunt. Eo tempore ... opibus Romani drachmas argenteas vsurpare cœperunt. Hæc ibi. Magnam scilicet argenti vim ex præda Lolli ... perceperunt, sed maiorem etiam ex Pyrrho, Tarentinis, Samnitibus, aliisque populis paulo ante deuictis. Huc pertinet quod refert Suidas in verbo Moneta. Iuno, inquit, à Romanis hac de causa Moneta dicitur. Cum bello Tarentino cum Pyrrho pecunia egerent, votum fecerunt Iunoni. Ea vero illis respondit. Si armis intenti fuerint cum iustitia, pecuniam eis non defuturam. Voti itaque compotes facti Romani coluerunt Iunonem Monetam, hoc est, Consultricem, & vt numum in eius fano cuderent decreuerunt. Hæc ibi. Ad hunc quoque annum pertinent prodigia varia, quæ Oros. e recenset, vbi mutandus est numerus V. C. 477. in 484. Nam ibid. subdit sequenti anno Sempronium fuisse Consulem, quod caditin annum 485.

Obsidet Gonatas Athenas. Obsidio Athenarum.

III. Romana res.

c Lib. 33. ... Nummus primum Romæ signatus.

d Vide supr. an. ... IV. Argentei nummi recepta.

Nummus argenteus Romæ primum ... Iuno Moneta.

e L. 4. c. 4.

ANNVS MVNDI 3786. SEXTÆ AETATIS 270. Imperii Græcorum 44. Antiochi Soteris 13. Eleazari Pontif. 21. Philadelphi 19. Olympiadis CXXVIII. an. 1. Vrbis Conditæ 485. Coss. P. Sempronio Sopho, & Appio Claudio Russo.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 267.

I. Olympiada centesima vigesima octaua Olympicam in Elide victoriam cursu consecutus est Seleucus quidam Macedo. Bigarum vero, quæ pullis equorum trahebantur, palmam retulit Belistiche fœmina è maritimis ora Macedoniæ, vt testatur Pausanias. f Quod ad Græciæ res attinet, diuturnam Atheniensium obsidionem testatur Sigonius in temp. Athen. idq; sumit ex Pausania, g qui de hoc tuto bello hæc habet. *... Acrotati filio regnante, Antigonus Demetrij filius Athenas terrestribus ... maritimisq; copiis oppugnare aggressus est. Atheniensib. subsidio missus ... classe Patroclus ex Ægypto. Lacedæmonij quoq; ... voluntariorum manu, Areum regem secuti, præsto fuere. Cum Antigonus autem vrbem ... teneret, vt aditu omnium sociorum auxilia prohiberentur, Patroclus per nuncios Areum & Lacedæmonios monuit, vt*

Rerum temp. ... f L. 5. ... g L. 1. ... Obsidio Athen...

IMPERII GRAECORVM 44. & 45.

prælium cum Antigono inirent, se interim Macedonum terga inuasurum, quod sui nequaquam pedestri acie pares essent Macedonibus; quippe qui Ægyptij, & nautæ essent.

II. EO nuncio commoti Lacedæmonij, *qui denique cum Atheniensium amicitia, tum vero nominis sui gloriam ad posteros propagandi studio ducti, prælij aleam subire nil recusabant. Verum Areus commeatu iam fere omni consumpto, exercitum domum reportauit. Quippe qui quod erat opum reliquum, ad patria vsus conseruandum, ne temere sociorum causa profundendum censeret.* Ait enim Athenienses diu acriter restitissent, Antigonus pace facta præsidium illis in Musæo imposuit, quod tamen non multo post vltro deduxit. Hactenus Pausanias, quæ superius alia occasione attigimus. Itaq. obsidionis diuturnitas nobis causa fuit, vt eorum deditionem in hunc annum differremus. *Athenienses*, inquit ille, diu obsessi se dedere Antigono, & iterum in Musæo præsidium recipere coacti sunt; ijdem tamen erga Ptolemæum grati, tribum vnam ab eo Ptolemaidem nominarunt.

III. INTERIM autem dum Atheniensi bello occupatur Antigonus, Alexander Rex Epiri, patris sui Pyrrhi mortem vlcisci cupiens, fines Macedoniæ depopulatur, vt ait Iustinus. Id Atheniensium consilio factum merito quis crediderit, vt solicitus de regno proprio defendendo, alienū dimitteret. Verum perstitit nihilominus in inceptis Antigonus, donec Athenas sibi subiecit. Fuit autem hic Alexander, cui Pater regnum Italiæ destinabat, quem ex Lanassa Agathoclis Syracusani filia susceperat. Habuit autem Alexander hic eandem sororem & vxorem Olympiadem, quod crimen plerique etiam alij sub hæc tempora perpetrarunt. Nam, vt supra diximus, Ptolemæus Philadelphus, Arsinoem, quod Ægyptiorum lege fecisse ait Pausan. l. 1. & Ptol. Ceraunus eiusdem nominis sororem & coniugem habuerunt. Eurydice soror & coniux Philopatoris fuit à quo & interfecta est. Ptol. Philometor Cleopatram habuit sororem & coniugem; alia Cleopatra soror Alexandri magni nupsit Alexandro Epirotæ, auunculo suo, quæ videntur Macedones à Persis mutuati, apud quos Xerxes Artayntam filiam fratris, habuit coniugem siue concubinam; & quid mirum, cum Artaxerxes Mnemon Atossam simul & Amestrim vxores habuerit, & filias?

Herod. l. 9.

IV. REM à Romanis gestam Paulus *a* Oros. ita explicat. Sequenti ab hinc anno Sempronius Consul aduersus Picentes duxit exercitum; & cum directa intra iactum teli vtraque acies constitisset, repente ita eum horrendo fragore terra tremuit, vt stupore miraculi vtrimque pauefactum agmen hebesceret: diu attoniti vtrimque populi hæsitarere, præiudicata inceptis conscientia: tandem procursu concurrentes iniere certamen. Triste adeo id bellum fuit, vt merito dicatur tantum humanum sanguinem susceptura, etiam cum gemitu horrisono terra tremuisse. Romani, qui pauci admodum ex prælio euasere, vicerunt. Ita Oros. & Frontinus, *b* vbi pro Ti. Sempronio Gracco, legendum P. Sempronium Sophum, recte monuit Cuspin. Sigon. & qui recens Front. edidit. Addit Florus, *c* campum inter prælium tremuisse, ducemque Sempronium Tellurem deam promissa æde placauisse.

a Oros. l. 4. c. 4.

Terra motus

b l. 1. Strata. c. 12. n. 4.

c l. 1. c. 19.

V. CONDITAS his Consulibus à Romanis vrbes duas Ariminum in Gallia, & Beneuentum in Samnio autor est Eutrop. l. 2. & Paterculus in fi. l. 1. *Interiecto quinquennio*, inquit, *à Fabio Dorsone, & Claudio Canina Coss.* interim bis eo magistratu anno VI. Cood. 480. vt supra positum est, pergit. *Sempronio Sopho, & Appio Cæci filio Coss. Ariminum & Beneuentum coloni missi, & suffragij ferendi ius Sabinis datum*. Iis consentit Florus Epit. 15. & recentiores Cuspin. Sigonius, Scalig. Pontac. qui & corrigunt Eusebium, qui initium earum vrbium anno 39. Ptolemæi Lagi collocat, id est, totis undecim annis citius, quam res postulet. Nihilominus hoc ipso anno Eusebius ait coloniás à Romanis deductas, multasque vrbes eis iunctas in Sicilia.

Ariminum & Beneuentum coloniæ.

SORORES CONIVGES PERSIS ET MACEDONIBVS.

ANNVS MVNDI 3787. SEXTÆ ÆTATIS, 271. Imperij Græcorum 45. Antiochi Soteris 14. Eleazaris Pontif. 22. Ptole. Philadelphi 20. Olympiad. CXXVIII. an. 2. Vrb. Cond. 486. Coss. M. Atilio Regulo. & L. Iulio Libone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 266.

I. REBVS ex sententia in Græcia compositis Antigonus in Macedoniam reuertitur, ibi contra Alexandrum Epirotam, regni sui prædonem pugnaturus: dum apud Hebræos agebatur annus Sabbaticus 172. tot enim annales hebdomadæ à prime patuit ... sunt euolutæ. Sed transitione militum destitutus, regnum Macedoniæ cum exercitu amittit. Hæc nimium breuiter Iustinus. Quod autem subdit de Demetrio Gonatæ filio, qui puer admodum regnum paternum, pulso Alexandro recuperauit, ad quod tempus sit referendum non liquet; tanta est scriptorum penuria, qui res horum temporum persequantur. Ex Eusebio certe constat Antigonum ad mortem vsque viginti tres annos Macedoniæ regnum administrasse: ex quo sequitur eius filium Demetrium, qui nunc aetatis natus adhuc idoneus, regnum paternum maturatam ante adisse. Itaq. transitus ille militaris à patre ad filium eiusdem temporis fuerit, & vtriusque prudentia compositus deinceps quieuerit.

Rex Macedonia Antigonus Gonatas.

II. AT certior est testatiorque historia Romana. Nam Eutropius & Florus tam in historia, quam in Epitome, his Coss. bellum contra Sallentinos, & regionis caput Brundusium gestum esse testantur; sed belli causam taceot; memorat Zonaras, in hæc verba. Deinde Calabri arma intulerunt, id criminidantes, quod Pyrrhum recepissent, & socios infestassent; sed verior causa fuit, vt Brundusium, propter portuum commoditatem, & facilem in Illyriam, & Græciam traiectum. Eodem enim ventos spirante ex eo portu & soluere, & in eundem appellere licebat. Sic ipse. Nec te moueat quod Calabri nominet, non Sallentinos. Nam extremus ille procursus Italiæ versus orientem, qua Ionium respicit mare, & orientem solem, Calabria Ptolemæo dicitur, qua vero Tarentinum & occidentem, Sallentini, quo modo si placet regionem illam diuidere, Brundusium non est apud Sallentinos, sed Calabros.

Romanorum contra Brundusinos.

Quæ belli causa.

III. IN hoc certamine periclitatos Romanos ad vota confugisse certum est, ex eo quod Florus *d* ait, victoriæ pretium pastoriam Palem templum sibi vltro poposcisse. Gestum est ab Atilio Regulo Consule, eumque de his triumphasse autor est Aurelius Victor. c. 40. de viris illustribus. Victores autem facti, colonos nō modo Brundusium, sed & in alia loca miserunt. Zonar. At Velleius in fi. l. 1. Torquato, Semproniòque Consulibus, missam Brundusium coloniam tradit, id est, annu V. C. 509. cui consentit Flor. epit. Liuij 19. Dici potest Coloniam hoc primum anno missam, deinde vero vigesimo tertio renouatam.

d l. 1. c. 20.

Romani Pali templum.

Brundusium colonia.

IV. CAPTO Brundusio, & Sallentinis deuictis, in magnam Romani excreuere potentiam: nec tamen ita extulere animos, vt ius gentium à suis violatum negligerent. Nam Q. Fabium Seaotorem, ob contumeliam legatis factam, Apolloniatibus dediderunt, vt ait Zonar. At Florus in Epitome decima quinta, ait eos à quibusdam iuuenibus pulsatos, eisdem fuisse deditos. Est autem Apollonia in altera continente ad orientem, prope è regione Brundusij. Rem paulo vberius explicat Valer. Max. *e* *Legatos*, inquit, *ab vrbe Apollonia Romam missos, Q. Fabius & Cn. Apronius ædilitij orta contentione pulsauerunt. Quod vbi comperit Senatus, continuo eos per feciales legatis dedidit, quæstoremque cum ijs Brundusium ire iussit, ne quam in itinere, à cognatis deditorum, iniuriam acciperent. Illam curiam quis mortalium concilium, ac non fidei templum dixerit?* Sic ipse, quibus addis Zonaras, Apolloniates dumnum incolumes deditos remisisse.

Ius gentium à Romanis seruatum.

e l. 6. c. 6.

ANNVS MVNDI 3788. SEXTÆ ÆTATIS, 272. Imperij Græcorum 46. Antiochi Soteris 15. Eleazari Pontif. 23. Philadelphi 21. Olympiad. CXXVIII. an. 3. Vrb. Cond. 487. Cn. Fabio Pictore, & D. Iunio Pera Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 265.

I. *Bellum Magæ & Soteris in Philadelphum.*

HISTORIA Græcorum hic ieiuna, ac prope inanis est. Sub hæc tamen tempora, quibus Antiochus Soter nubilem filiam habere poterat, contigisse videntur, quæ scribit Pausanias in Atticis, Magam, qui Cyrenæis cum imperio præerat, hostili animo fuisse erga Philadelphum, quamuis fratrem. Itaque Apamen Antiochi filiam vxorem duxisse, socerоq; persuasisse, vt violato fœdere, quod ab eius patre Seleuco cum Ptolemæo ictum fuerat, in Ægyptum cum exercitu inuaderet. Quod cum Antiochus comparato exercitu moliretur, Ptolemæum in omnes populos imperio Antiochi subiectos, copias dimisisse, quæ partim excursionibus & populationibus, partim acie instructa omnem eius ditionem infestam redderent, atque in metu continerent. Quod sane consilium omnem Antiochi proficiscendi in Ægyptum facultatem præcidit.

II. *Salentini iterato vincuntur. a V. L. 491. Pestilentia Romæ. a l. 4. c. 5.*

IN extremis autem Italiæ finibus Salentinos, etsi proxime præterito anno deuictos triumphatosque, sicut & Sassinates ante annos tres, rebellasse hoc anno, iteratæ de ipsis victoriæ, triumphique testantur; & quidem hoc ipso anno de vtrisque gemini. Si Fastis Sigonij credimus, nam Onuphrij Fasti triumphos, & bella fere prætermittunt. Orosius *a* ingentem pestilentiam Romæ flagrasse ait, quæ vltra biennium vastando porrecta sit, quod scilicet primum bellum Punicum antecessit: atque eam vsque adeo vrbem depopulatam esse, vt census indictus fuerit, qui non quantum hominum deperisset, sed quantum superfuisset inquireret: Verum istam tantam cladem census anni sequentis, quo finem pestis accepit, non docuit quin potius magnum populi incrementum. Nam præcedenti lustro, qui extat anni 478. censa sunt 271224. ciuium capita, vt est apud Florum in Epit. at præsens lustrum suggerit apud eiusdem Epit. 292224. qui numerus maior est præcedenti viginti & vno millibus ciuium Rom. Verum potuit numerus in vrbe diminui, & foris augescere. Ad hunc annum initia primi belli Punici refert Dionys. Halicarnasseus, si locus mendo vacat, *b* sed ea de re mox dicetur accuratius.

b Sub init. l. 1.

Floros, quos sequuntur Cuspin. Sigon. Stephanus Pighius. At Oros. videtur in annum præced. Onuphr. in sequentem: qui tamen nobiscum non facit, quod id bellum immediate ante primum bellum Punicum ponit. Cæterum quamuis contra Volsinios hoc anno pugnatum sit, bellum tamen ad annum vsque sequentem protractum est, in quo de Volsiniis à M. Fuluio Flacco triumphatum est, vt ex Sigonij Fastis liquet, eiusdemque commentario.

Vestalis rea causa pestis. a l. 1. c. 21.

Volsinij qui.

De hoc bello scribit Zonaras, Volsinios Hetruriæ populos, quos recte dixeris eosdem esse cum Volscis, aut eorum certe reliquias, qui diu contra Romanos olim acriterq; pugnarunt. Certe apud Ptolemæum in sexta Europæ tabula, admodum vicini sunt situ, sicut & nominibus: & innuit Zonaras, qui ait Tyrrhenorum antiquissimos fuisse, & potentiam, mœniaq; fortissima sibi parasse, & Reip. bonis ornata legibus vsos fuisse. Romanisque longissimo tempore restitisse. Scribit ergo Volsinios, Volscorum posteros Romanorum fœderatos, in delicias delapsos, Reipubl. suæ administrationem, & bellorum gerendorum curam seruis suis commisisse, eosque tandem eo euexisse, vt opibus atque animis elati, ipsi sese in libertatem assererent, dominas suas vxores ducerent, dominis succederent, in Senatum legerentur, magistratus gererent, omnem denique autoritatem obtinerent: iniurias sibi à dominis factas, in illos maiore petulantia regererent.

Seruorum insolentia.

III. *Semel iterumque à Romanis vincuntur.*

VETERES igitur ciues, cum eos neq; ferre, neq; suis viribus vlcisci possent, clam legatos Romam miserũt, qui precibus secreto impetrarunt, vt Senatus, ne res palam fieret, in priuatis ædibus conueniret. Atque illi quidem, quasi nemine audiente deliberabant.

Samnis autem quidam ædium Domini hospes ægrotans, per incuriam ibi relictus, cognito Senatusconsulto monuit eos, qui accusabantur. Illi igitur quæstionibus habitis de legatis, cum quid ageretur, intellexissent, & illos, & primores ciuitatis occiderunt. Quapropter Fabius à Romanis contra eos missus, omnes qui in aciem descenderant, profligauit, in fuga multos occidit, reliquos in vrbem compulsos oppugnauit; vbi cum ex vulnere occubuisset serui resumpta fiducia eruperunt: sed victi atque obsidione famem redacti, deditionem fecerunt. Sic Zonaras. Verum hæc deditio, sicut & triumphus, in annum sequentem differatur. Eandem historiam apud Orosium leges, & ex parte apud Valer. similem autem de Tyriorum seruorum in heros dominatu, apud Iustinum.

L. 4. c. 5. l. 9. c. 1. L. 18.

ANNVS MVNDI 3789. SEXTÆ ÆTATIS, 273. Imperij Græcorum 47. Antiochi Soteris 16. Eleazari Pontif. 24. Ptolemæi Philadelphi 22. Olympiadis CXXVIII. an. 4. Vrbis Cond. 488. Coss. Q. Fabio Max. Gurgite. III. L. Mamilio Vitulo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 264.

I. *Vestalis suspendio rea.*

PESTILENTIA hoc anno perseuerante Sibyllini libri Consulti, cælestem iram impositam responderunt. Deprehensa est Capparonia Vestalis incesti rea, quæ suspendio perijt. Corruptor eius, conscijque serui supplicio affecti sunt. Ita Oros. *c* ex Eusebio, vt videtur, apud quem aliqui codices hunc annum proferunt, alij vero præcedentem, vt videre est apud Pontac. Ex Græco autem Eusebij codice intelligitur illam sibi manus intulisse, suspendio periret, & mortua potius quam viua defoderetur. Aliam etiam Vestalem supplicio affectam habet idem Euseb. anno primo Olymp. 126. de qua supra diximus, quæ iram etiam diuinam ac pestilentiam conciliasse credita est, vt ex eodem Oros. *d* intelligi potest.

c L. 4. c. 1. d L. 4. c. 2.

II. *Volsiniense bellum.*

VOLSINIENSE bellum ad hunc annum refert Zonaras; qui tamen Æmylium, pro Mamylio Consulem habet, vt notarunt etiam Onuphr. & Pighius, refert &

ANNVS MVNDI 3790. SEXTÆ AETATIS 274. Imperij Græcorum 48. Antiochi Soteris 17. Eleazari Pontificis 25. Ptolemæi Philadelphi 23. Olympiadis CXXIX. An. 1. Vrbis cond. 489. Coss. Appio Claudio Caudice. & M. Fuluio Flacco. Belli Punici 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 263.

I. *Rerum tempore belli Punici primi. Coss. l. 6. p. 149.*

OLYMPIADE centesima vigesima nona ineunte, Philinus Chous in stadio victor fuit, vt est in catalogo Olymp. De quo Pausanias, *Philino Coo Hegepolidæ filio sua patria honorem habuit, quod illustri ad modum gloria fuit. De cursu enim Olympicas quinque, Pythicas quatuor, Nemeorum totidem, ab Isthmo vnam amplius quam decem palmas abstulit.* Sic iste. Valde autem insignis est hic annus initio primi belli Punici. Quem omnes antiqui recentioresque, qui consulum notant temporibus addunt, sub prædictis Consulibus contigisse prodiderunt: in quibus Polybius l. 1. Titus Liuius trigesimo primo. Eutropius l. 2. contra Afros, inquit, bellum susceptum est primum, Appio Claudio, & Q. Fuluio Coss. In Sicilia contra eos pugnatum est &c. Cui consentit Victor in libello de viris illustribus, cap. de Appio Claudio Caudice. Distinctius autem Gellius, Anno, inquit, post Romam conditam quadringentesimo

ferme nonagesimo. Coss. Appio Claudio, cui cognomen Caudex fuit, Appij illius cæci fratre, & M. Fuluio Flacco bellum aduersus Pœnos primum cœptum est. Hunc finem, ait Valerius Paterculus, habuit Romani imperii Carthago æmula, cum qua bellare maiores nostri cœpere, Claudio & Fuluio Consulibus. Adde Plinium, Florum, Orosium, qui tamen Fabium Consulem pro Fuluio ...

II. Notavit quoque Gellius, vt audisti, annum ab vrbe condita, sed addit *ferme*, quod nosset illum annum diuersimode a diuersis numerari. Solinus habet 489. Liuius ... vt male Glareanus emendat ex Dionysio, & petens ... Sigonius 86. si enim primus vrbis conditæ est primus septimæ Olympiadis, primus centesimæ vigesimæ nonæ erit 489. Ipse autem primum huius vltimæ Olympiadis non numerauit. Eidem vrbis anno subscribit Sigonius in commentariis in Fastos, quamuis ipse in Liuium, & sua Liuiana chronologia annum 86. reponendum putasset. Eidem fasti Capitolini, Stephanus Pighius, Torniellus, Gordonus; quibus chronologia nostra nos aggregauit subscribunt: quibus addi possunt plerique sectarii Functius, Beroaldus, Temporarius, Buntingus &c.

Alii vero non pauci existimant illum consulatum incidere in annum vrbis 490. quem nominat Gellius, amplectitur Onuphrius, Grellius, & è sectariis Calvisius, Capellus. Longius abest à vero anno Paulus Orosius, cum ait cœptum hoc bellum anno vrbis quadringentesimo octogesimo tertio. Apparet eum in mendosos, ac deprauatos annales incidisse: nam in reliquis annis sæpe ab omnibus diuersus est; sicut hoc ipso loco in Collega ... Claudii.

III. Superest tertia temporis nota, quæ ex Olympiadibus petitur, quam ponimus centesimam vigesimam nonam ineuntem, eamq; requirit stabilitus iam annus vrbis, iuxta Halicarnassei chronologiam. Ipse tamen sub initium operis sui. Deducam, inquit, narrationem vsq; ad initia primi belli Punici, quod incidit in annum tertium Olympiadis centesimæ vigesimæ nonæ. Polybius autem. Prima, inquit, Romanorum extra Italiam traiectio incidit in vigesimam nonam supra centesimam Olympiadem, quod de ineunte intelligi solet, cum nihil additur, & ita accepit Glareanus, Onuphrius, Torniellus, & alii. Cum ergo Dionysii chronologia, hoc loco non satis sibi ipsa consentiat, oportet numerum, quem pridem corruptum fatentur interpretes, non satis emendatum fuisse. Mirum est autem Sigonium, in temporibus Atheniensium, huius belli initium ad Olympiadem centesimam trigesimam referre, qua cum annus vrbis, ab ipsomet in Fastis positus, congruere nullo modo potest. Sit ergo constitutus terminus anterior primi belli punici, Annus primus Olympiadis centesimæ vigesimæ nonæ, vrbis autem conditæ quadringentesimus octogesimus nonus.

IV. Quibus de tempore constitutis causæ illius exponendæ sunt, quas paucis hisce verbis attingit Zonaras. Belli causæ prætendebantur à Romanis, quod Carthaginenses Tarentinis opem tulissent: à Carthaginensibus, quod Romani cum Hierone societatem iniissent. Sed vera causa illa erat, quod mutuo sese suspectos habebant, & vterque incolumitatem suam in eo sitam esse putabant, si alteros subegissent. Sic Zonaras: similia his Florus, sed sonora magis ac floridа, & inter alia. Ecce, inquit, vltro Romanis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit, cum de Pœnorum impotentia fœderata Siciliæ ciuitas Messana quereretur. Affectabat enim vt Romanus, ita Pœnus Siciliam, & eodem tempore paribus vterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios iuuandi, re autem sollicitante præda, ille rudis, ille pastoritius populus ostendit nihil interesse virtutis equis, an nauibus, terra, an mari dimicaretur. Verum amicitia cum Hierone non potuit prætendi causa belli à Pœnis, cum ea sequenti tantum anno contigerit, vt ipsemet Zonaras est autor, & reliqui autores aperte significant, qui prius victum Hieronem tradunt, quam factus sit amicus.

Veram causam accuratius enarrat ... qui Mamertinis latronibus qui Messanam occupauerant, auxilio venissent, & electo ex arce M... Carthaginensium duce vrbem occupassent. Nam Mamertini, qui vicinis suis ante terrori fuerant, dum Romanorum præsidio, qui Rhegium occupabant, iuuarentur, istis sublatis, supplicioque affectis, vt anno 482. retulimus, alis prædæ esse cœperunt, & ab Hierone ... duce magna clade affecti sunt; tanta Syracusanorum approbatione, vt Syracusas reuersus ab omnibus Rex salutatus sit. Ergo fracti viribus Mamertini ad ... vicinorum oculos circumtulere. Aderant Carthaginenses ... classe valida, vndequeque totius pœnæ insulæ domini, non longe aberant R..., à quibus auxilium ... dum acciperent dum in Rhegio ... Verum ... sententiam non omnes conuenere, pars Carthaginenses prætulere, eisque se, arcemque suam dediderunt, pars missis ad populum Romanum legatis, vrbem eis offerunt, auxiliumque velut à cognatis postulant.

VI. Romani diu inter se quid faciendum esset, dubitauerunt. Perabsurdum enim putabant se, qui paulo ante in perpetuos ciues, ob occupatum contra ... Rhegium, tam grauiter animaduertissent, nunc ... eiusdem sceleris contra Messanam & R... auxilio venire. Itaque cum diu cunctarentur ..., populus id fieri iussit, ne que ... hostem, formidantibus Romanis, ne si totam Siciliam Pœni ... parent, quibus sola fere Messana, quam præsidio iam tenebant, & Syracusæ deerant: qui præter Africam totam, etiam pleraque Hispaniæ loca possidebant, quique toto mediterraneo mari pene dominabantur, cum haberent pontem ad traiectum in Italiam, eiusque imperium, quod Romani tot præliis, totque seculorum grauissimis ærumnis tandem acquisierant, occupandum. Itaque bellum plebiscito decretum, & alteri consulum Appio Claudio demandatum est. Ita ex Polybio.

VII. Interea dum Romani cunctantur Carthaginenses, vt refert Zonaras, veriti auxilia Romanorum, & cum Mamertinis, & cum Hierone, qui eos oppugnabat, pacem inierunt, & vrbem tenuerunt, ac fretum ad impediendum transitum Romanorum Hannone duce cum classe obsederunt.

Interea C. Claudius Tribunus militum ab Appio Claudio, cum paucis nauibus præmissus, Rhegium venit, sed hostili classe territus, non ausus traiicere, cum nauicula Messanam appulit, & cum Mamertinis ea collocutus est, quæ tempus ferebat. Ad conflandum autem aduersus Carthaginenses odium, qui occupabant iam quod Romani ambiebant, præ se tulit se liberandæ ciuitatis ergo adesse, eaque re confecta abiturum: Carthaginenses autem recedere iussit, aut, quam causam manendi haberent exponere. Id cum Carthaginenses, qui vrbem tenebant, contemnerent, & Mamertini Romanorum orationem cum laude excepissent, apparebat eos multos teneri, & si Romana classis adesset, eis se facile dedituros. Claudius ergo Rhegium statim rediit; ac paulo post cum tota classe vi traiicere conatus partim ob multitudinem, & industriam Carthaginensium, partim ob freti sæuitiam, & tempestatem subito exortam, triremibus aliquod amissis, cum reliquis Rhegium ægrè tenuit.

VIII. Nec tamen animo fractus est Claudius, sed naues refecit, Hanno causam rupti fœderis Romanis adscripturus, etiam captas triremes Claudio remisit, captiuosque restituit, eumque ad pacem prouocauit: sed cum ille nullas pacis conditiones admitteret, minatus est se non passurum, vt Romani vel manus in mari abluerent. Claudius vero freti natura considerata, captauit reflexum eius, & ventos simul ex Italia in Siciliam ferentes. Itaque in insulam nemine prohibente traiecit, & Mamertinis inopinato inuentis; Nam Hanno cum ciues haberet suspectos, in arcem se receperat, ... pro concione persuasit, vt Hannonem accerserent, qui etsi descendere nolebat, tamen veritus ne Mamertini res nouas molirentur in concionem venit; vbi post multa verba ... citroque habita,

habita, Mamertinis approbantibus, à quodam Romano comprehensus, in carcerem conijcitur, (deinde dimissus in crucem à Pœnis actus est, vt tradit Polybius,) sicq; tota Messana amissa est.

IX. HIC Carthaginenses caduceatorem mittunt, qui suo nomine iubeat, eos vrbe, totaque Sicilia intra certum diem excedere. Romanis vero non obtemperantibus, Italos qui apud ipsos stipendia merebant, occiderunt, & Hierone adiuuante, impetu facto Messanam obsederunt. At Consul deceptis Pœnis, quos vt inquit Frontinus in opinionem induxit, se in Italiam vela facturum, mox vbi illi abijssent, aut certe negligentius fretum custodirent, velificatione conuersa, & freto transmisso, noctu non procul à castris Hieronis appulit, eumque statim aggressus, antequam vel ille satis apud se esset, vel Carthaginenses illi auxilio esse possent, etsi ab equitatu succubuisset, grauis tamen armaturæ milites superiores euasere. Hiero primum in montes, inde Syracusas se victus contulit. Ita Zonaras. Addit Florus Regem Hieronem tanta celeritate victum, vt ipse ille se prius victum, quam hostem videret, fateretur: eadem habet Orosius. Sed redeamus ad Zonaram.

X. HIERONE ad fugam compulso, Claudius Mamertinos recreat, & contra Pœnos à Siculis destitutos inuadit, & in eorum castra impetum facit, quæ cum essent & ingenio loci & arte munitissima, nihil admodum profecit. Ergo ad Hieronem & Syracusas conuertit animum, præsidio Messanæ relicto. Dum Syracusas oppugnat, in eruptionibus ciuium victoria alternatim Romanis ac Syracusanis fauebat. Et consul aliquando in angustias redactus, captus fuisset, nisi antequam circumueniretur, ad Hieronem de pacis conditionibus legatum misisset. Qui cum hominem misisset ad Consulem, quocum de pace tractaret inter colloquendum paulatim recessit, donec in tuta peruenit. Moxq; Rhegium traiecit, quod & Syracusæ non facile capi poterant, & ipse peste ac commeatus inopia fatigabatur. Hæc fere Zonaras. Author etiam Eutropius Appium Claudium de Afris, & rege Siciliæ Hierone triumphasse, qui primus de Pœnis triumphus fuit.

XI. NEC est qui Syracusas hoc tempore captas, ac ne quadraginta quidem post annos, dicat, præter vnum Eusebium in chron. quem propterea Pontacus recte emendat, vt Messanam pro Syracusis substituat: aut si retinere placet Syracusas, verbum *capiunt* in *obsidtat* mutet. Agnoscit etiam errarum Scaliger, sed male Syracusas mutat in Agrigentum; quæ vrbs neque hoc, neque sequenti anno capta est, sed tertio deinde, vt suo loco idoneis testibus conuincemus, atq; adeo illo ipso Zonara, quo abutitur. qui id factum refert non Appio Claudio & Fuluio Coss. sed Posthumio & Æmylio.

XII. NON omittamus hoc loco Zenonem Citticum, Cyprium, Stoicæ disciplinæ principem, cuius mortem in huius Olympiadis 129. initium refert Euseb. in chronico Græco Latinoque: quem tamen adhuc in viuis fuisse Olymp. 130. scribit in eius vita Laërtius. Nec recte apud Suidam legitur, floruisse ipsum sub Antigono Gonata, Olympiade centesima vigesima; quando vix natus erat ille Gonatus, cuius literæ apud Laërtium in vita Zenonis ad eum leguntur, quæ egregium discendi studium, in eo principe produnt; mutuæque Zenonis ad ipsum, in quibus octogenarium se tunc esse scribit; ideoque neque ad eum se adire posse, vt regis desiderio satisfaceret. Itaque mirum est Persæum quendam apud Laërtium scripsisse Zenonem septuaginta duorum annorum è vita migrasse, cum Athenas concessisset anno ætatis vigesimo secundo. Non ergo scholæ annos 58. præfuit, vt author est Appollonius.

a 151. IDEM Laërtius ait eum 8. supra 90. annos vixisse, & incolumem, ac sine morbo vita excessisse: quam valetudinem merito continentiæ tribuit, quæ tanta fuit vt etiam in prouerbium abiret, diceretur q; Zenone continentior; erat enim parcissimi ac simplicissimi victus, ad eamq; vitæ rationem discipulos instituebat suos. De eius morte ita Laërtius cecinit.

Citiensem variè extinctum Zenona loquuntur.
Hi confectum annis, hi periisse fame.
Ast alij dixisse ferunt, lapsu male læsum,
Ecce tibi vltro adsum, quid me ita quæso vocas?

Familiarem aliquem dæmonem videtur allocutus, cuius monitu se continuo strangulans interiit. Eius nihilominus funus Athenis magnifice curatum est, publicoque decretoq; ornatum, propter diuturnam in eadem vrbe Philosophiæ professionem & vitam, vt illis locis, temporibusq;, laudabilem. Sub hoc tempus Callimachus poëta celebrari cœpit, vt author est Gellius.

ALTER etiam Consul Volscinios obsidione domitos deditione cœpit, vt scribit Zonaras: & eos qui suis dominis magistratus eripuerant, excruciatos necauit, vrbem euertit, indigenas & seruos, qui in dominorum fide permanserant, alibi collocauit, & Romam ad triumphum venit.

ANNVS MVNDI 3791. SEXTÆ ÆTATIS 275. Imperij Græcorum 59. Antiochi Soteris 18. Eleazari Pontif. 26. Ptolemæi Philadelphi 24. Olympiadis CXXIX. an. 2. Vrbis Cond. 490. Coss. M. Valerio Maximo, & M. Otacillo Crasso. Belli Punici 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 261.

I. AVGENTVR hoc anno in Sicilia bellici motus Romanos inter ac Pœnos. Nam, vt scribit Zonaras, Romani rebus Etruriæ compositis, atque Italia planè pacata, Carthaginensium autem viribus increscentibus, vtrumque consulem in Siciliam ire iusserunt. Igitur Valerius Maximus, & Otacilius Crassus, iam seorsim, quam vna Insulam peragrantea multos in deditionem acceperunt; ac locis plerisque, tam Syracusanorum, quam Pœnorum adiectis, vsq; ad quinquaginta ciuitates, vt ait Eutropius, Syracusas contenderunt. Diodorus Siculus in Excerptis, ait oppida 67. Romanis deditionem fecisse, eorumq; copiis assumptis, Syracusas petiisse Hieronem oppugnaturos. Quorum successibus, ait Zonaras, Hieron territus, redditis vrbibus, quas eis ademerat, promissaq; pecunia, & captiuis dimissis, pacem petiit atq; impetrauit. Sic ille. At Polybius nec redditarum vrbium meminit, nullas quippe Romanis ademerat, & pecuniá centum talentorum captiuis; Eutropius & Orosius ducentorum, Diodorus 140. millium drachmarum, & captiuos absq; precio restitutos.

II. VERVM enimuero cum fasti Capitolini aperte tradant Valerium de Pœnis, & Hierone triumphasse, & Messallæ cognomen, ob Messanam vrbem deuictam, in hoc honore adeptum esse, dici recte potest initio huius anni Hieronem cum Romanis pugnasse. deinde rem cum eo pacifice fuisse transactam. Certe Florus in Epitome decima sexta ait aduersus Hieronem sæpius bene pugnatum fuisse, tum petenti pacem datam. Aurelius quoque Victor in viris illustribus, ait Hieronem sese apud Syracusas dedidisse, antequam pacem peteret, & impetraret. Deditionis causam explicata pettius Diodorus Siculus. Quod cum grauiter ferre obsidionem Syracusanos videret, & scilicet nollet offendere populum, qui regnum illi vltro detulisset, post afflictos Mamertinos legatos, de bello dirimendo ad Coss. miserit. Consules autem, inquit, cum solis Carthaginensibus debellare properantes, conditionem non inuiti admittebant. Libenter etiam initam cum Hierone pacem à Romanis Zonaras tradit, quod eius opera commeatu necessario potiri possent, cuius inopia superiore anno laboratum fuerat, quod Pœni potirentur mari.

III. ITAQVE, ait Diodorus, pacem ad annos 14. composuere, acceptis 140. millibus drachmarum: quæ si argenteæ fuerint, cum singulæ sint octaua pars vnciæ, summa ad æs Gallicum redacta, ascendit ad 48. millia Francorum

IMPERII GRÆCORVM 50. & 51.

&c [illegible] pet [illegible] Pergit Diodor. & postquam captiuos reddidissent [illegible] Syracusanum, cum vrbibus illi subiectis, [illegible] permiserunt. Hæc ibi.

H[illegible] decreto Romam perlato, & approbatis, a populo [illegible] conditionibus pacis, deinceps non vniuersas copias in Siciliam mittere decreuerunt, sed duas tantum legiones. Nam & coniunctione Regis belli onere [illegible] subleuatos se putabant, & hoc modo exercitum [illegible] in copia abundaturum arbitrabantur. Hoc aut[illegible] 4. [illegible] eas legiones Romanas in Siciliam transiuectas fuisse, præter [illegible] quadringentos ut Polybius ait, erant autem singulæ, vt idem ait, 4. millium peditum & equitum trecentorum. Perstitit in fide Hiero, non minore sua, quam Romanorum gloria, & vtilitate; & perstitit, si Liuio credimus, ad annos quinquaginta, cum nonagenarius [illegible] vita excessit. Ex quo consequens est eum tunc fuisse quadragenarium. Zonaras ait Consules hoc anno Rhegium hyemandi causa reuertisse.

L. quinquaginta [illegible] libro [illegible] 24.

ANNVS MVNDI 3792. SEXTÆ ÆTAtis, 276. Imperij Græcorum 50. Antiochi Soteris 19. & vlt. Eleazari Pontif. 27. Philadelphi 25. Olympiad. CXXIX. an. 3. Vrb. Cond. 491. Coss. L. Posthumio Albino, siue Megello, & Q. Mamilio Vitulo. Belli Punici 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 261.

I. Annus [illegible] Soteris mors.

DECIMVM nonum, eundemq; vltimum Antiochi Soteris annum attingimus, quo eum obijsse tradit Euseb. in chronicon: cui consentiunt Sulpitius Seuerus l. 2. hist. sacræ, Genebrard. Torniel. Gordon. cæterique passim omnes Catholici, allophylique, præter vnum, qui verbo[illegible] viginti annos tribuit, in singulorum autem annorum distributione 19. Appianus Alexandrin. in Syriacis de eius annis tacet, nec quidquam de mortis genere attingit, aut rebus ab eo gestis. Philadelphus quoq; nulla se re nunc, quod sciam prodit: reliquum ergo est, vt Romana videamus. Ea consequenter Polybius ita describit.

II. Res ad Agrigentum gestæ.

CARTHAGINIENSES qui hostem sibi factum Hieronem cernerent, & Romanos maiore studio Siciliam sibi vendicare, maiore apparatu ad eis resistendum incumbunt; ad quod Agrigentum deligunt, vbi & commeatum, & [illegible] ex Liguria, Gallia, & Hispania militem cogunt. Interea noui Coss. L. Posthumius, & Q. Mamilius [illegible] cum legionibus veniunt, & hostium consilio animaduerso, cæteris belli partibus omissis, Agrigentum ipsum cum vniuerso exercitu inuadunt, octo ab vrbe stadijs castra locant: domq; sub messem ad colligendas fruges diuturnæ obsidioni prospicientes, incautius prodeunt, eruptione ex vrbe facta multos ex suis amittunt, multos etiam fortiter resistendo interficiunt, & in vrbem cædendo compellunt, vt & illi deinceps timidius erumperent, & hi cautius frumentatum irent.

III. Romani [illegible] obsidet.

Ibi Consules bipertito exercitu ciuitatem obsident, seque e[illegible] regione communiunt, ne quid sibi ab vrbe damni, ne quid hosti in vrbem commodi afferatur. Et iam quin[illegible] mensem eadem illic erat rerum facies, velitationes aliquæ agebantur, de summa rei pugnatum non erat: iam inclusi [illegible] qui erant ad quinquaginta millia, duce Annibale [illegible] premebat fames, cum Hanno alter dux Carthaginiensium cum exercitu valido aduenit, cum equitibus, vt inquit Orosius, mille quingentis, & triginta millibus peditum, & triginta elephantis, & vrbe Erbesso, ex qua [illegible] commeatum accipiebat Romanus exercitus, prodi[illegible] [illegible] in magnas angustias annonæ penoriæ eum [illegible], sed eis [illegible] commodè affuit, & inopiam sub[illegible]

Denique cum obsessi obsidentesque varijs & famis, morborum [illegible] g[illegible]rentur incommodis, prælium vtriq; generale affectabant.

IGITVR eductis [illegible] suis copijs, in medium locum inter vtraque [illegible] tur. P[illegible] tamen tandem [illegible] Romani [illegible] Carthaginiensium, qui in prima acie rem ger[illegible], in [illegible] quidam in Elephant[illegible] & [illegible] quos ordines; vniuersus Pœnorum [illegible] impletur: sequitur mox [illegible] aciei [illegible] tui plerique omnes, pau[illegible] Heracleam se [illegible] Romani & bestijs quamplurimis, & o[illegible] potiuntur. Quomodo obtinuerunt [illegible] bene gestæ rei, partim assiduis [illegible] bias agerent, Hannibal desperata [illegible] mediam noctem cum [illegible] pletis fossis, quæ erant disceli[illegible] obuiæ, [illegible] exercitum abdux[illegible] incolumem.

EA re cognita, Romani impetum [illegible] tunt, & præsidiis in [illegible] datum occupant [illegible] omnis generis apparatu potiuntur. Hæc co[illegible] bius. A quo non multum abest Zonaras, qui [illegible] lites Hannonis in vrbe deprehen[illegible]s. pa[illegible] à R[illegible] partim etiam ab Agrigentinis occisos fuisse, ne[illegible] e ciues venumdare [illegible] valle, sed [illegible] direptis on[illegible] nust. Consules Messanam in hiberna c[illegible]cess[illegible].

Qui nuncius Romam perlatus, non magna solum lætitia cumulauit omnes, ve un[illegible] ciuitatem [illegible] insulæ potiundæ. De Agrigento [illegible] triumphum teste Eutropio huc anno triumph[illegible] qui [illegible] de Pœnis triumphus, cuius tamen n[illegible] est [illegible] Capitolinis mentio, [illegible] notant Sigonius & [illegible]. Res [illegible] ipsa per se triumpho digna fuit, & populus [illegible] in publica gratulatione & lætitia, ad eum [illegible] pronus.

ANNVS MVNDI 3793. SEXTÆ AETAtis 277. Imperii Græcorum 51 Antiochi Dei 1 Eleazari Pontificis 28. Ptolemæi Philadelphi 26. Olympiadis CXXIX. An. 4. Vrb. cond. 492. Coss. L. Valerio Flacco, & T. Otacillo Crasso. Belli Punici 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 260.

NOVVM hoc anno Asiæ ac Syriæ Regem cum Eusebio proferimus, nisi quod ille Philadelphi hunc annum 24. vocat, qui est 26. iuxta ea quæ initio regni eius attulimus. Fuit autem hic Antiochus Antiochi Soteris & Stratonicæ filius, quæ primum Soteris nouerca, deinde vxor fuit. Dei autem cognomen accepit à Miletis, quando Timarchum eorum tyrannum sustulit, vt ait Appianus Alexandrinus in Syriacis. I.

I. Nouus Asiæ [illegible]

IAM supra diximus Signium & Clauisium in hunc annum referre, quod Iustin. l. 26. extremo de Antigoni Gonatæ filio Demetrio tradit, eum scilicet admodum puerum absente patre reparato exercitu, non solum amissam Macedoniam recepisse; verum etiam Epiri regno Alexandrum spoliasse. Quo autem modo res tanta contigerit silentio Epitomico contexit, id vnum contentus addere. Tanta vel mobilitas militum, vel fortunæ varietas erat, vt vicissim reges, nunc exules, nunc reges viderentur. Nā hic ipse Alexander cum exul ad Arcadas confugisset, non minore Epirotarum desiderio, quam sociorum auxilio, in regnum restituitur. At quo id potissimum anno factum sit, credo scire neminem: ideo præcedentibus, propter argumenti similitudinem atteaui. II.

II. Res gestæ à Demetrio, Gonatæ filio.

ROMA porro noui profecti Consules rem bene gestam in Sicilia studiose promouant: & cum terrestri certamine essent formidabiles, multæ vrbes mediterraneæ se[illegible] ad iungebant: & vice versa maritimæ, Africanæ classis terrore, valde dedebant Carthaginensibus, vel in eorum fide perstabant, quo fiebat vt belli palma alternatim nunc in Pœnos, nunc in Romanos inclinaret. Accedebat quod Carthaginenses Italiæ oram classe infestam hab[illegible]. Romani vice versa nihil Carthaginensibus in Africa damni afferre poterant. Itaq; classem construendam, & hosteu III.

III. Studium [illegible] Romanos [illegible]

An. 52. [illegible] Olymp. 129. an. 2. — [illegible] Romani parant. — [illegible] Pontif. [illegible] Hannonis [illegible]

nianis imperio superbum, vel vincendum, vel fatigandum navali bello statuerunt.

Erant autem tum navigandi rudes, & à classe imparati, cum ad hanc diem conductis tantum navigiis Tarentinorum, Locrensium, Rhegiorum, in Siciliam delati essent. Occupata porro vna Carthaginensium triremi, quæ impacta littori, in potestatem Romanorum devenerat, ad eius exemplum classem vniversam ædificarunt, quæ celeriter confecta est. Verum quia illa ad sequentem annum passim refertur, etsi apud Eusebii Chron. hoc anno ponatur vnius anni prochronismo, & negotium erat, non exigui temporis, neq; paucorum dierum, nec tempus omne navigationi commodum, eam nos quoq; differamus.

Carthaginenses autem Hannoni ob Agrigentinam cladem irati, Hamilcarem Barchinum successorem dederunt, Imperatorem egregium; qui cum Siciliam ipse tueretur, Annibalem classi præfectum, in Italiam, oræ infestandæ causa misit; sed præsidiis in mari vbiq; collocatis, nihil admodum profecit; sed neq; consules quidquam memorabile hoc anno in Sicilia gessere.

ANNVS MVNDI 3794. SEXTÆ ÆTATIS, 278. Imperij Græcorum 52. Antiochi Dei 2. Eleazari Pontif. 29. Ptolemæi Philadelphi 27. Olympiadis CXXX. an. 1. Vrbis Cond. 493. Coss. Cneio Cornelio Scipione, Asina, & C. Duillio. Punici Belli 5.

ANNVS ANTE CHRISTVM 259.

I. Bellum Antiochi Dei. Olymp. 130.

Bellvm Antiochi Dei, cum Philadelpho, idq; diuturnum memoratur à Calvisio, sine authore. At nos Hieronymum commodiore loco proferemus. Nihil tamen vetat id bellum, quod multiplex fuisse tradit idem Hieronymus, mature hoc secundo anno regni eius inchoare, indeq; producere. Quæ autem causa potentissimos principes in arma compulerit, neq; D. Hieron. neq; alius, quod sciam, tradit.

Est autem hic annus apud Græcos novæ Olympiadis initium, in qua celebritate Philinus Coüs iteratam è cursu palmam tulit. Et apud Hebræos annus Sabbaticus centesimus septuagesimus tertius in cursu fuit. Memorat Laërtius Persæum Philosophum Demetrij filium, Zenonis familiarem, qui 130. Olympiade floruerit. Sed Romanæ res non paulo his temporibus vberiores, nos ad se vocant: Græcæ deinceps fere conticescunt, nisi quatenus connexæ sunt Romanis.

II. Triumphus Romanorum classe, 130. vel [illegible]

Admodvm autem celebratur hic annus prima Romanorum navali victoria, primoq; triumpho. Illa tanto admirabilior fuit, quanto hostis non solum potentior, sed etiam exercitatior; Romanus autem horum certaminum insolentior. Rem ex Polyb. lib. 1. sic accipe.

Cum consilium conficiendæ classis superiore anno coeptum, in rem deductum esset, & centum & viginti navium classis intra sexaginta dies, ex quo cæsæ fuerant arbores, staret in anchoris, vt ait Orosius, (Florus habet naves 160.) eas Cornelius Consul oram Italiæ legere iussit, quod paulo ante Pœni faciebant: ipse quo navali exercitui de necessariis omnibus prospiceret, cum navibus aliquot antecessit, Messanam versus, dato nauarchis mandato, vt simul ac instructa classis foret, ad fretum navigarent.

III. Cornelius temere [illegible] capitur à Pœnis.

Hvic cum Messanæ oblata esset occasio molienda proditionis oppidi Liparæorum, spem illam promptius quam par erat amplexus, cum septendecim navibus eo pergit, & ad murum appellit. Quo cognito Annibal senior, Panormi tum agens, Boodem cum viginti navib. eo mittit, qui noctu navigatione confecta Cornelium in portu concludit. Vbi illuxisset, fugere socii navales in terram. Hic Scipio metu attonitus, cum aliud nihil posset, deditionem fecit, Carthaginensis & navibus, & duce hostium capto. ad Annibalem confestim proficiscuntur. Orosius in vinculis necatum tradit, Florus etiam, quem sequitur Orosius, habet eum à Pœnis simulato colloquio evocatum, atq; oppressum, in perfidiæ Punicæ documentum. Zonaras autem ea dicit, quæ Polybium reliquis nō ægrè concilient. Ait enim Cornelium bello terrestri, quod ei mandatum fuerat, neglecto, Liparam cum suis navibus venisse, spe proditionis, quam Pœni vafre confinxerant, ibiq; à Boode Annibalis legato circumventum fuisse. Cū autem ad defensionem se pararet, illum Romanorum audaciam veritum, eos ad pacis conditiones provocasse. Cumq; Consuli, & tribunis militum persuasisset, vt ipsi in eius triremem conscenderēt, quo cum præfecto classis colloquerentur, eos Carthaginem misisse, cæteros non repugnantes cepisse. Ita Zonaras. Hoc fuit primum navalis pugnæ rudimentum, vt tanto magis lætior esset victoria.

IV. Et secundus Duilius.

Interea, inquit Polybius, Romana classis Siciliæ appropinquabat, & intellecta Cornelii clade, nunciisq; statim ad C. Duillium, qui terrestribus copijs præerat, missis, eius adventum præstolabantur, simulq; classem omnem ad prælium, ob vicinam hostium classem, comparabant, rudi quidem artificio adornatam, sed manib. ferreis, sive corvis instructam, quibus in alienas naves iniectis, eas immobiliter suis adiungebant, vt facilius in eas invadere, & vel à fronte, vel à lateribus comprehensas tenere, & in iis firmiore vestigio, sicut in terra pugnare possent. C. Duillius vbi primum de casu præfecti classis cognovit, postquam terrestres copias tribunis tradidisset, ipse ad classem traiecit.

& classi ducis in usum.

Carthaginenses viso hoste læti, in altum cum 130. navibus evehuntur, rudi hostium classe contempta: novitatem tamen erectorum in proris corvorum mirantes. Dux classis erat Annibal, is qui noctu copias Agrigento eduxerat, & septiremem quæ Pyrrhi fuerat, vehebatur. Signo dato triginta naves in Romanos impetum faciunt; quæ illico iniectis corvis illigatæ, Romanis aditum ad pugnam in tabulatis ipsis dederunt, & in potestatem venerunt, in quibus etiam Prætoria; ea quā tamen Annibal se in scapham eiecit, atq; evasit. Reliquæ naves etsi corvos vitabant, quantum poterant, & cæteri in omnes se partes lubrica celeritate versabant, non tamen propius ad pugnam venire poterant, quin & ipsæ comprehenderentur. Ad extremum machinæ novitate attoniti, amissis quinquaginta navibus, reliqui se in fugam dederunt.

Classis hostium vincitur.

V. In terra quoque res bene geritur.

Romani victores escensione in Siciliam facta, Ægestanos ad vltima iam redactos, obsidione liberarunt. Indeq; mox profecti, Macellam oppidum vi expugnarunt. Annibal cum 4. fere millia sociorum Romanorum, qui à legionibus secesserant, ob natam ex prædæ divisione discordiam, incautos oppressisset, cum reliquis navib. Carthaginem petiit. Hæc fere Polybius. Addit Victor De viris ill. c. 12. & Zonaras Senatum adiisse dissimulata clade, & interrogasse quid faciendum censerent. Omnibus vt pugnaret acclamantibus, feci, inquit, & victus sum; sic pœnam crucis effugit: (nam apud Pœnos dux male re gesta puniebatur,) puduit quippe punire quod ipsis autoribus factum esset. Zonaras ait vitam illi fuisse concessam, imperium abrogatum: contra quàm videtur sentire Polybius, qui eum non multo post inde cum navibus rediisse tradit.

VI. C. Duilij triumphus.

At Duillius firmatis civitatib. transacta æstate Romā reversus, magno plausu Romæ exceptus triumphavit, qua de re Florus. Victor ergo ad Liparas (ea est insula ad latus aquilonare Siciliæ) mersa & fugata hostium classe, primum & maritimum egit triomphum. Cuius quod gaudium fuit? cum Duillius imperator non contentus vnius diei triumpho, per vitam omnem, vbi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias iussit, quasi quotidie triumpharet. Et etiam columnam in foro positam testatur Plinius l. 34. Tacitus ait templum ab eo in foro olitorio Iano constructum. In nummis quoq; argenteis victoriæ huius memoria propagata est, in quibus Romæ galeatæ caput visitur, & Neptunus cum sua tridente in quadriga triumphali, vt Goltzius & Pighius annotarunt.

Imperii Græcorum 54. & 55.

ANNVS MVNDI 3795. SEXTÆ AETAtis 279. Imperii Græcorum 54. Antiochi Dei 3. Eleazari Pontificis 30. Philadelphi 28. Olympiadis CXXX. an. 2. Vrb. cond. 494. Coss. C. Aquilio Floro, & L. Cornelio Scipione. Belli Punici 6.

ANNVS ANTE CHRISTVM 258.

I. Res à Floro gestæ in Sicilia. Calvis. REFERT hoc anno quidam interminatum bellum difficile ac diuturnum, inter Philadelphum & Antiochũ, affinitate inter ipsos contracta. Nam socer eius factus est Philadelphus, data ei in vxorem filia Berenice. Sed is nimium citò finem bello imponit, quod post multos tandem annos finitum fuisse Hieronymus affirmat. Prætérquam quod hic Antiochus duos iam habebat liberos ex priore vxore, cum hanc duxit, vt ait idem Hieronymus. In Osee c. 11. C. Aquilius Florus in Sicilia, Scipio in Sardinia & Corsica rem hoc anno bene gesserunt. Nam, vt scribit Zonaras, post Duillii abitum, Hamilcar Drepanum muniit, eoque res maximi pretii contulit, Erycinum vrbem euertit, ciuesq; aliò transtulit, ne munitissimus locus Romanis ad bellum gerendum vsui esset; vrbes alias vi, alias proditione cepit, ac nisi à C. Floro, qui ibi hybernabat coërcit* fuisset, totam Siciliam subegisset. Sic ipse.

II. Et à Scipione in Corsica. POLYBIVS tamen nihil in Sicilia hoc anno memoria dignum gestum esse tradit. Cornelii quippe Scipionis res clariores, nouæq; in nouo solo victoriæ, Flori virtutem obscurarunt. Is teste eodem Zonara, in Sardinam & Corsicam duxit, Insulas in Tyrrheno mari sitas, tam exiguo interuallo separatas, vt ex longinquo pro vna habeantur; (minore tamen interuallo fretum Siculum Italiam à Sicilia disiungit, in tabulis Ptolemæi) sed pergit: ac primum Corsicæ principe vrbe Valeria vi capta, reliquis citra laborem est potitus. Eam vrbem Aleriam coloniam vocat Ptolemæus, Florus autem Caralem, & ait, Scipionem transisse in Corsicam, ibiq; Caralæ vrbis excidio incolas terruisse. Europ. l. 6. L. 2. c. 2. Suspicetur aliquis Caralæ scriptum pro Calaræ, aut Calari; sed Calaris in Sardinia est, non in Corsica, qua de agimus; Florum sequenti anno pro consule de Pœnis triumphasse Fasti tradunt.

III. Et in Sardinia. IN Sardiniam porro nauigaturus Scipio, cum classem Carthaginensem conspexisset, in eam impetum fecit; sed cum illa, priusquam veniretur ad manus, se dedisset in fugam Olbiam vrbem iussit, vbi nauium Carthaginensium conspectu territus (neq; enim à peditatu satis ad pugnam paratus erat) domum versus iter intendit. Sic Zonaras. Strategematum l. 3. c. 10. At Frontinus id dedita factum opera, fallendi hostis causa refert. L. Scipio, inquit, in Sardinia cuiusdam ciuitatis per tumultum relicta oppugnatione, quam instruxerat, speciem fugientis præstitit; insecutisque temere oppidanis, per eos quos in proximo occultauerat, oppidum inuasit. Sic Frontinus. Hannonis cædes. In huius portu vrbis oppugnatione Hannonem ducem fortissime pugnantem occubuisse auctor est Valerius, vbi & insignem humanitatem Cornelii prædicat.

L. 5. c. 1. I. V. Cornelij in eum humanitas. L. Cornelius Coss. primo Punico bello cum Olbiam oppidum cepisset, pro quo fortissime dimicans Hanno dux Carthaginensium occiderat: corpus eius è tabernaculo suo amplo funere extulit; nec dubitauit hostis exequias ipse celebrare; tum demum victoriam, & apud deos, & apud homines minimum inuidiæ habituram credens, cum plurimum humanitatis habuisset. Fasti Capitolini tradunt eum de Pœnis, Sardinia, & Corsica triumphasse. Seruilem etiam coniurationem Romæ extinctam hoc anno refert Zonaras t. 2. Annal. Eodem anno, inquit, tria millia seruorum, & quatuor millia naualium sociorũ, Oros. l. 4. c. 7. in vrbis Romæ excidium coniurarunt, & nisi maturata proditio consilium præuenisset, destituta præsidio ciuitas, seruili manu periisset. Sic Oros. Zonaras in naualibus illis sociis Samnites memorat; rem autem patefactam ait per quendam Erium Potilium, qui coniurationem finxit vt patefaceret.

ANNVS MVNDI 3796. SEXTÆ ÆTAtis, 280. Imperij Græcorum 55. Antiochi Dei 4. Eleazari Pontif. 31. Philadelphi 29. Olympiadis CXXX. an. 3. Vrb. Cond. 495. Coss. A. Attilio Calatino, & C. Sulpitio Paterculo Punici Belli 7.

Res in Sicilia a Romanis gesta.

ANNVS ANTE CHRISTVM 257.

I. Romani a ... aliquot capiunt. HVIVS anni res Romanas breui admodum cõpendio perstrinxit Polybius, plenius aliquanto Zonaras, qui etiam vtriusq; Consulis gesta distinguit. Nonnulla quæ vni desunt ex altero supplebimus. Coss. ait Polyb. quia Panormi Carthaginensium copiæ hybernabant eo duxerunt, & prope vrbem aciem instruxerunt, sed nemine hostium prodeunte, inde profecti Hippanam obsident, & capiũt. Hippanam. Pergit Zonar. Cum Attilius Calatinus, (Sic enim legendum est, non Latinus, vt habent textus Græcus & Latinos) in Siciliam venisset, atque Mutistratum vrbem à Floro obsessam inuenisset, copiis illius vsus est. Oppidani principio cum Carthaginensibus ei fortiter restiterunt; sed suorum conspiratione victi, Pœnis noctu elapsis, postridie portas vltro aperuerunt. Verum Romani ingressi nemini pepercerunt, donec Attilius viuos prædæ reseruari iussit, mox que vrbs direpta, atque incensa est. Sic Zonar. Diodor. Sicul. in excerptis, ait Romanos Mystraton, sic enim vocat, per septem menses obsedisse, & Mystraton. L. 23. multas machinas fabricasse; nihilominus multis suorum amissis, re infecta discessisse. Deinde iterum obsessam, captam fuisse ac solo æquatam, ciuibus qui supererant, venditis sub corona.

II. Camarinam. CAMARINORVM etiam vrbem, quæ paulo ante ab eis defecerat, admotis tum operibus, & muris deiectis occuparunt. Polyb. Quibus consentanea scribit Diodorus Siculus, at l. 23. c. 9. atque accitis ab Hierone machinis bellicis vrbe potitos, & maiorem captiuorum partem vendidisse. Sed vterque tacet Romanos improuide eam vrbem aggressos, atq; in insidias esse delapsos. Quod Zonaras, Orosius, Florus, Victor lib. de vir. illustr. aliique multi agnoscunt. Camarinam, inquit, Zonaras, inconsulte aggressi, atque in loca insidiis occupata delapsi, omnes periissent, ni M. Calphurnius tribunus militum, calamitatem eam arte correxisset. Romanorum ... periculum, & ... Nam cum ea omnibus vnum tumulum, ob præcipitium non occupatum vidisset, trecentos à Consule milites petiit, quos cum propere illuc adduxisset, vt hostibus in se conuersis cæteri effugerent, non est deceptus. Nam hostes eorum impetu perculsi; Consule cum suis vt iam captis relictis, contra Calphurnium concurrerunt; & atroci pugna commissa, multi quidem Pœni, sed omnes 300. perierunt, præter vnum Calphurnium; qui cum præ vulneribus inter mortuos inter cadauera iacuisset, viuus repertus euasit incolumis. Interea vero dum trecenti pugnant, etiam Consul Attilius euitato periculo, Camarina & aliis vrbibus partim vi, partim deditione subactis, ad Liparam proficiscitur, de qua seq. anno dicendum.

III. Res a Sulpitio contra ... gesta. NON omittam tamen dicere, quæ ad Sulpitium Consulem pertinent. Is authore Zonara, non modo Sardiniæ pleraque loca diuexauit, sed successibus elatus, etiam contra Libyam iter intendit. At Carthaginenses cum Annibale Gisconis filio patriæ metuentes soluerunt, sed vento aduerso repulsi sunt, amboque recesserunt. Deinde Annibal, Attilii fraude per subornatos transfugas deceptus, quasi eo rursum Romani proficiscerentur, celeriter è portu soluit. At Sulpitius contra eum inuectus, plerasque naues eius, præ caligine diu ignorantes quid rei esset, ac turbatas demersit; reliquæ ad terram perfugerunt, atque inanes captæ sunt, Hannibal quippe eas deseruit, quod partum minime tutum videret, & in vrbem Sulmos se contulit, vbi orta contra eum seditione, à suis interemptus est. Ita Zonaras. Annibalis senioris interitus. Orosius quoque in hunc annum Annibalis senioris interitum refert, cum nauali prælio à

Romanis victus esset, & ab exercitu lapidibus obrutum licet, nec repugnat tempori Polybius, licet tempus narrando anteuertat: morti autem repugnat, cum ait inclusum à Romanis in portu quodam, quia multas ibi naues amiserat, subitò à Carthaginensibus, qui cladi superfuerant, comprehensum, & in crucem actum esse. Polybio autem consentit Epitome Liuij. Zonaras periisse dicit, mortis genus non dicit. Rem tamen ipsam reliquis clarius & probabilius recenset.

E. 17.

ANNVS MVNDI 3797. SEXTÆ AETATIS 281. Imperii Græcorum 56. Antiochi Dei 5. Eleazari Pontificis 32. Ptolem. Philadelphi 30. Olympiadis CXXX. an. 4. Vrb. cond. 496. Coss. C. Attilio Regulo, qui & Serranus, & Cn. Cornelio Blasione II. Punici Belli 8.

ANNVS ANTE CHRISTVM 256.

I. Prophetia Danielis de Ant... Philadelpho. Dan. 11. 6

Circa hoc tempus videntur contigisse, quæ Daniel propheta de Antiocho & Ptolemæo tanto ante prædixerat, illis verbis. *Et post finem annorum fœderabuntur, filiaque regis Austri veniet ad Regem Aquilonis facere amicitiam, & non obtinebit fortitudinem brachij, nec stabit semen eius; & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam iuuenes eius, & qui confortabant eam in temporibus.* Quæ sic interpretatur D. Hieronym.

Expositio S. Hieronymi.

Primum Syriæ regnauit, vt diximus, Seleucus cognomento Nicanor. Secundus Antiochus, qui appellatus est Soter. Tertius & ipse Antiochus, qui vocabatur Θεὸς, id est, Deus. Hic aduersus Ptolemæum Philadelphum, qui secundus imperabat Ægyptijs, gessit bella quamplurima, & totis Babylonis atque orientis viribus dimicauit. Volens itaq; Ptolemæus Philadelphus post multos annos molestum finire certamen, filiam suam nomine Berenicem Antiocho vxorem dedit, qui de priore vxore, nomine Laodice duos habebat liberos, Seleucum, qui cognominatus est Callinicus, & alterum Antiochum Hieracem. Deduxitq; eam (Philadelphus pater) vsq; Pelusium, & infinita auri & argenti millia dotis nomine dedit, vnde Φερνοφόρος id est, dotalis appellatus est.

II. Dotalis dictus.

Antiochvs autem Berenicen consortem regni se habere dicens, & Laodicen in concubinæ locum, post multum temporis amore superatus, Laodicen cum liberis suis reduxit in regiam. Sic D. Hieronym. Verum hæc reductio, vt idem significat, non multum huius Antiochi Dei mortem antecessit, ideoq; ad illa tempora differatur. Significat ergo Daniel Berenicen filiam Regis Austri, id est, Ægypti, quæ maxime australis est, venturam vt sponsam ad Regem Syriæ & Asiæ Antiochum, quæ prouinciæ sunt Ægypto ad Aquilonem, venturam inquam ad amicitiam inter duos reges, patrem & maritum nuptiali fœdere copulandam. Verum ea non obtinuit fortitudinem brachij, quia non perseuerauit Regina, imperij orientalis viribus subnixa, nec stetit semen eius, filius quippe eius ab æmula sorore occisus est, sicut & ipsa, & amici eius, quod illa Prophetæ verba significant. *Et tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam, adolescentes eius, & qui confortabant eam in temporibus.* Quibus scilicet illa florebat, nempe pater & maritus, quorum illa fouebat amicitiam, & qui illam vicissim potentem efficiebant.

III. Attilius ... & periculū

Hoc anno, vt tradit Polybius, C. Attilius Consul cum Tyndaridem appulisset, (id oppidum est Siciliæ, ad eius septentrionale latus situm inter fluuios Tymethum & Elicunem apud Ptolemæum) prænauigantem agmine incomposito classem Carthaginensium conspicatus, cum reliquas naues sequi iussisset, ipse cum decem præit. Conuersi Pœni, antecedentes inuadunt, & vndiq; cinctas perdunt. Prætoria etiam ipsa cum viris suis pene capta est; sed remigum contentione, præter omnium opinionem, tandem periculo se subduxit. Interea reliquæ naues Romanæ paulatim in vnum coactæ pugnam capessunt, decem naues cum hominibus capiunt, octo deprimunt, Pœni cum reliqua classe in Liparam se recipiunt. Et quoniam ex eo prælio ita ambo exercitus discesserant, vt pari vtrinque periculo, & damno pugnasse viderentur, vtraq; pars ad comparandas maiores copias nauales, & afferendum maris imperium omne studium conuertit.

Motus Pœnorum cladis

Per id tempus terrestres copiæ nihil memoria dignum gessere. Hæc paulo pluribus Polyb. Paulo aliter Zonaras. Ait enim Consules Liparam oppugnasse, ibiq; didicisse Carthaginenses sub Tyndario promontorio in insidijs esse: tum alterum Consulem dimidia parte classis promontorium circundedisse. Cumq; eum solum esse credidisset Hamilcar, contra ipsum naues suas eduxisse; sed reliquis etiam se ostendentibus, in fugam versum, maximam nauium partem amisisse. Ita Zonar. cui sane Polybium hoc quidem loco anteferendum putarem. Erant quippe velociores, & ad fugam magis expeditæ naues Pœnorum quam Romanorum, vt hæ illas fugientes assequi, nedum comprehendere, non valerent.

IV. Eadem historia ex Zonara.

ANNVS MVNDI 3798. SEXTÆ AETATIS, 282. Imperij Græcorum 57. Antiochi Dei 6. Manassis Pontificis 1 Ptolemæi Philadelphi 31. Olympiadis CXXXI. an. 1. Vrb. Conditæ 497. Coss. L. Manlio Vulsone Longo, & Q. Cædicio, cui suffectus est M. Attil. Regulus II. Belli Punici 9.

ANNVS ANTE CHRISTVM 255.

Svffectvm Regulum Cædicio mortuo, ostendunt Capitolina marmora, quæ sub hæc tempora integra leguntur, quorum defectu multum laborauit Cuspinianus, qui facem posteris prætulit. Olympionica vero hoc anno fuisse perhibetur Ammonius quidam Alexandrin⁹: qua ipsa Tlepolemus Lycius desultorij equi palmam tulit, vt ait Pausanias. a Cæterum duo nobis hoc anno suggerit Eusebius. Primum redditam Atheniensibus ab Antigono Gonata libertatem; de qua non ita pridem ex Pausania in Laconicis dicebamus, Antigonum pace facta præsidium ipsis in Musæo imposuisse, & vltro inde præsidium ἀνὰ χρόνον deduxisse. Amasæus vertit, non multo post, ad verbum, per tempus, *avec le temps*, neq; longo, neq; breui tempore designato.

I. Olymp. 131.

a l. 5. passagia

Altervm, quod quidam libri (vt Scaliger) ad annum seq. referunt, est de nouo Iudæorum pontifice Manasse, qui Eleazari auunculus fuerit. In Græco est θεῖος, quæ vox auunculo, & patruo tribuitur; hunc tamen fuisse patruum patet ex ijs, quæ anno Græcorum 24. diximus. Sumpta sunt autem à Iosepho. b *Post obitum*, inquit, *Eleazari Manasses eius patruus pontificatum assumpsit, quo defuncto Onias successit*, &c. De Manassis autem gestis verbum nullum refert. Hoc anno natum putat c Torniellus Eleazarum illum, qui nonagenarius senex sanctissime pro patrijs legibus, fortissimeque defunctus est, anno regni Græcorum 147. Sed non est necesse illum numerum nonagenarium sine amplificatione sumere: vt suo loco anno Antiochi Epiphanis nono dicturi sumus.

II. Nouus Pontifex Manasses.

b l. 12. c. 3. &

c Sexto an. 352.

Illvstratvr hic annus tum gloriosis Romanorum de Pœno victorijs, tum Attilij Reguli Africana clade, atque vinculis. Romani rebus adhuc bene gestis contra Carthaginenses animosiores facti, Siciliam iam quasi suam ducentes Libyam, & Carthaginem petere ausi sunt. Zonaras rem breuiter perstrinxit: plenius Polybius l. 1. Is ergo scribit Romanos cum classe trecentarum & 30. nauium longarum, & tectarum Messanam appulisse, rebusque in Sicilia bene constitutis, inde prænauigasse, & Pachino promontorio superato, vlterius Ecnomum versus contendisse, quod illis in locis terrestres copiæ ipsorum essent.

III. Pugna Romanorum cū Pœnis.

Carthaginenses vero cum 350. nauibus armatis in altum prouecti, Lilybæi primo portum tenent, deinde ad Heracleam Minoam, classem in portu continuunt. Optabant quidem Romani Africam ipsam belli fontem ac caput petere, Pœnosque cogere ad agros suos, saluremque

propugnandam. Pœni contra e situ aditum omni ratione intercludere cogitabant, naualiq; prælio decernere.

IV. Pugna marina.

Ergo Romani copias suas quadripertito diuidunt formatas: tamen triquetram retinent, sed triarios, quasi basim & quartam classem in extremo collocant. Pœni cornua in latum deducunt, quasi exercitum Romanum ambituri. At Romanus, impetu in mediam aciem facto, eam facile loco mouent, & in fugam simulatam vertit: donec conuersa facie ad datum ab Amilcare signum animose decertant. Interea triarios Hanno inuadit, atq; in magnas redigit angustias; postremo alia Carthaginensium manus, tertiam Romanorum classem aggreditur, vt sex simul exercitus inter se pugnare viderentur. Duobus Coss. Attilio & Manlio, duo duces Hanno & Amilcar, qui nuper ad Tyndaridum pugnarat contra Romanos, erant oppositi, & propemodum paribus viribus inter se confligebant. Nam quantum Carthaginenses nauium celeritate, ac numero, & vsu rei nauticæ; tantum Romani pugnandi violentia, & coruorum apparatu præstabant. Hos ingens metus imminentis domi cladis vrgebat, istos gloriæ amor, ardor quoq; ac consuetudo vincendi.

V. Romanorum victoria.

Tandem Amilcar vim Romanorum non sustinens, in fugam se cum suis dedit, L. Manlius captiuas naues alligat suis. Attilius secundam classem adhuc integram auxilio triariis, ac tertiæ classi adducit, quo deficientibus restauratus est animus, & Carthaginenses a fronte ac tergo cæsi, freti celeritate nauium in altum proficiscuntur, atq; ita saluti suæ fuga consulunt. Denique summa victoriæ penes Romanos stetit, quorum naues 4. & viginti periere, nulla cum viris in hostium potestatem venit. At Pœnorum amplius triginta demersæ, tres & sexaginta cum viris in manus Romanorum deuenere.

Romani vlterius quærunt.

Cæterum tam illustri victoria non contenti, quasi sublato obice, ad eam victoriam, quam primum ambiebant, obtinendam properant, classem quam celeriter restaurant, ac commeatu instruunt, & Africam versus vela faciunt.

VI. Hannonis confilium.

His Polybij addit Zonaras, quod minime prætereundum videatur. Hamilcar cum nec victis Romanis auderet resistere, & eorum profectionem in Africam retardare vellet, sperans nouas sibi domo copias allatum iri, Hannonem ad eos per speciem petendæ pacis misit. Quem cum quidam comprehendendum esse clamitarent, quod etiam Carthaginenses Cornelium fraude cepissent. Si istud, inquit, feceritis, Afris nihilo iam præstantiores eritis. Qua tam opportuna adulatione incolumis euasit, Romani quo destinauerant iter intendunt, Hanno ad Carthaginem tutandam properat. Sic Zonaras. Trepidasse Romanos ad terrorem Punici maris, ait Florus, a augente insuper Tribuno Mannio metum, in quem nisi paruisset, securi districta Imperator, metu mortis nauigandi fecit audaciam. Redeo ad Polybium.

a l.2.c.2.

VII. Romani Africam attingunt.

Cum primis, inquit, nauibus ad promontorium Hermæum appulissent, quod è sinu toto Carthaginensi prominens, in altum longe Siciliam versus excurrit, expectatis eo loco nauibus quæ sequebantur, cunctaq; in vnum coacta classe, oram Africæ tandiu legunt, donec Aspidé, siue Clypeam, hoc vrbi nomen est, perueniant. Apud Ptolem. in eodem Mercurij promontorio duæ vrbes inueniuntur, è regione sitæ, vtraque in littore maris: vnam Clypeam, alteram Aspidem appellat. Cæteri non vrbium, sed nominum solam differentiam agnoscunt, & nomen a [illegible] e vrbis datum. Ibi exscensi facto, & nauibus in portum subductis, ij deniq; vallo ac fossa munitis, quia d[illegible] ioncin oppidani recusabant, obsidionem parant. Quo cognito Carthaginenses, qui oram vrbi præiacentem, [illegible] naualibus, & terrestribus copijs custodiebant, omni sap[illegible] cura obseruandi eorum aduentum, vrbem, & regionem præsidijs firmarunt. At Zonaras ait oppidanos vltro illam noctu vrbem deseruisse, Romanos vacuam occup[illegible].

Asspis, or Clypea.

VIII. Clypeam capiunt, agrum populantur.

[illegible] o Romani Clypea potiti, relicta manu idonea ad oppidum agrumq; custodiendum, & legatis Romam missis, qui quæ gesta essent, nunciarent, &, quid deinceps fieri placeret, sciscitarentur, mox omnibus profecti copijs ad vastandum agrum iter pergunt, nemine occurrere audente, multas villas magnifice structas corrumpunt, magnam quadrupedum prædam abigunt, mancipiorum amplius viginti millia ad naues adducunt, suorum plerosq; prioribus bellis captos recipiunt. Zonaras addit, eos alias vrbes vi, alias deditione accepisse. At Orosius, Inde Carthaginem petentes, trecenta, aut eo amplius castella populati sunt, infesta Carthagini signa circumtulerunt. Eadem pene Florus. Verum castella vocant, quæ Polybius villas magnifice structas. Nec recte Scaliger ea Orosio Eusebium arguit, anachronismi vndecim annorum cum confusione historiæ, quod dixerit centum Lybiæ vrbes à Romanis captas; non πόλεις, inquit fuerunt, sed πολίχνια & non centum, sed supra trecenta; non recte inquam. Nam ille ipse Orosius præter illa castella, mox à Regulo oppida octoginta duo deditione accepta refert, Eutropius tres & septuaginta ciuitates, de quibus, non de Castellis, oportuit Eusebium à Scaligero explicari, non scribere, cum confusione historiæ, cum anachronismo peccare. Nec anachronismus illius vndecim annorum est, sed quinque duntaxat.

Lib. 2. κωμίας πολίχνια κατεσκευασμένας.

IX. Tantum copiarum cum Attilio Romæ remanent.

Interea, inquit Polybius, Roma redeunt qui Senatus mandata referunt, vt alter Coss. cum idoneis viribus remaneat, alter exercitum Romam reportet. Mansit M. Attilius seruatis nauibus quadraginta, peditibus ad millia quindecim, equitibus quingentis. L. Manlius sine periculo Siciliam prætereuectus, Romam peruenit. Non temere notat Polyb. sine periculo prætereuectum; nam hyeme nauigauit. Cum hyems superuenisset, inquit Zonaras, Manlius cum manubijs Romam nauigauit. Orosius & Eutropius plenius. Manlius Consul, inquit ille, ab Africa cum victrici classe decedens, viginti septem millia captiuorum, cum ingentibus spolijs Romam reuexit, ibique de nauali contra Pœnos victoria triumphauit, vt est in lapidibus Capitolinis. Quoniam igitur hyems nobis superuenit, reliqua Reguli Consulis gesta, in sequentem annum Iulianum differemus, cuius quantum licet habemus rationem; nec minus propterea annum sequentem à Consulibus ordinariis denominabimus, licet aliquot mensibus serius creati fuerint.

ANNUS MUNDI 3799. SEXTÆ ÆTAtis, 283. Imperij Græcorum 57. Antiochi Dei 7. Manassis Pontif. 2. Ptole. Philadelphi 32. Olympiadis CXXXI. an. 2. Vrb. Cond. 498. Coss. Ser. Fuluio Nobiliore, M. Aemylio Paulo. Belli Punici 10.

ANNUS ANTE CHRISTUM 254.

I. Pœni suos reuocant.

Carthaginenses vbi sensere ad diuturnius bellum Romanos se comparare, Hasdrubalem Hannonis filium, & Bostarum duces creant: deinde Hamilcarem Heraclea propere accersunt, qui assumptis equitib. quingentis, peditum quinq; millibus Carthaginem venit, ibi dux tertius eligitur: placet regionem tueri, prohibere populationes. Attilius nihilominus, populabatur vicos, occupabat oppida, vel obsidebat. In quibus cum Adin oppugnaret, Pœni copias educunt, sed eas imperite incommodo loco constituunt. Nam cum spem suam in Elephantis reposuerent, non tamen loca plana, sed montosa delegerant. At studiose Consul operam dedit, vt eis in pugna neque equi, neque Elephanti vsui essent. Itaq & victi sunt, Romanis castris direptis, liberius deinceps agros, vrbesq; incursare cœpit. Nec plura de hac pugna Polyb. aut Zonaras.

Eo populabu Attilium.

Eosque prælio superat.

II. Multa vrbes in quas deditionem accepit.

At Eutropius. Contra tres, inquit, Carthaginensium duces dimicans victor fuit, octodecim millia hostium cecidit, quinque millia, cum octo Elephantis cepit, (aliqui 18. legunt) septuaginta tres ciuitates in fidem accepit. Eadem habet Orosius; nisi quod octoginta duo oppida dedita refert, cæsa 17. millia hostium. Eusebius autem etiam centum Libyæ vrbes captas asserit, vt iam superiore diximus. Quid quod Vi-

ctorum viris illustribus ait Attilium oppida ducenta, & hominum ducenta millia cepisse? quæ ducenta oppida etiam Appianus Alexand. l. 1. Pun. confirmat. Pergit Polybius. Deinde oppido, cui Tuneti nomen, potitus, intra vrbem castra posuit, illectus opportunitate loci, ad ea quæ moliebatur; & maxime quia eius situs erat opportunus ad Carthaginem, vicinamque ei regionem diuexandam. Hoc facit quod hæc vrbs, quam Thunisam vocat Ptolemæus, in extremo sinu Carthaginensi sita erat.

III Serpens
Non omittam hoc loco alteram Reguli victoriam, de qua Florus & Orosius, Liuius, Valerius Maximus, Gellius. Nec cum hominibus modo, sed cum monstris quoq; dimicatum est. Quasi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis serpens, posita apud Bagradam castra vexauit: vbi, ait Oros. cum plurimos militum aquandi necessitate ad flumen descendentes deuorasset, Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est. Sed nihil in tergo eius proficientibus iaculis, atque omni telorum ictu irrito, quæ per horrendum squammarum cratem, quasi per obliquam scutorum testudinem laberentur, mirumque in modum, ne corpus læderent, ipso corpore pellebantur. Cum insuper magnam multitudinem morsu comminui, impetu proteri, halitu etiam pestifero exanimari videret, balistas deferri imperauit, per quas saxum murale spinæ eius incussum, compagem totius corporis soluit, & mox circumuentus telis oppressus est. Corium autem eius Romam deuectum, quod fuisse centum viginti pedum spatio ferunt, aliquandiu cunctis miraculo fuit. Eadem breuius habet Zonaras. Hanc eandem pugnam, victoriamque leges in Silio Italico, sub li. 6. Punicorum.

Lentus arenoso spumabat Bagrada campo
Viperea sanie, &c.

IV. Reguli ambitio
Regulus interea cum Carthaginenses terra marique vicisset, eorum mœnibus immineret, eaq; se mox potiturum putaret, anxiè sollicitus erat, ne successor Consul confecti belli titulum occuparet, vt ait Polybius. Itaq; de pace sermones intulit, hosti vtiq; gratos, qui obsidionem in horas expectabat; sed conditiones tam acerbas protulit, vt eas ne auditu quidem accipere legati vellent, & omnia potius pati mallent. Imprudens sanè, si vere pacem volebat. Eutropius, Orosius, Florus, Zonaras ab ipsis Carthaginensibus pacem quæsitam ostendunt, & quidem vt videtur probabilius: sed tam molesta ab eo postulata sunt, vt pacis conditiones nihil aliud quam excidium indicarent. Itaq; Regulus, ait Zonaras, ad id vsq; tempus prospera fortuna vsus, animis & fastu adeo plenus fuit, vt Romam scriberet se metu obsignatas habere Carthaginis portas. Idem affectus & eius militum, & ciuium Romanorum fuit, vnde factum est, vt impingerent.

V. Xantippus Lacedæmonius
Nam Carthaginensibus tum alij, tum Xantippus Lacedæmonius auxilio venerunt; præmiserant quippe qui militem in Græcia mercede conducerent, ait Polybius. Xantippus Imperator omnium consensu creatus, cum alia probe ordinauit, tum Carthaginenses à tumulis, in quibus præ metu agebant, in planiciem deduxit, vbi & equitatus eorum, & elephanti plurimum poterant. Hic alijs temporibus quietus, expectauit dum Romani castra negligentius tuerentur. Elati enim victoria, & Xantippum, vt græculum hominem nihili facientes, securi agitabant. Verum Polybius nequaquam incautos deprehensos ait Romanos, sed acies vtrioque ex animi sententia constitutas, & vtrosque congressionis opportunitatem captauisse. Pergit Zonaras. Sic affectos Romanos adortus, eorumq; equitatu per elephantos profligato, multos occidit, multos cepit, atque ipsum imperatorem Regulum. Ita Zonaras.

VI. Eadem
Eutropius cladem distinctius explicat. *Regulus*, inquit, *victus est vltima pernicie. Nam duo millia hominum tantum ex omni Romano exercitu remanserunt, quindecim millia cum Imperatore Regulo capta sunt, triginta millia occisa. Regulus ipse in catenas coniectus.* Valde diuersus est apud Orosium numerus. *A Ingenti ibi ruina*, inquit, *Romanarum virium fuit. Nam triginta millia Romanorum in illa tanta congressione prostrata sunt. Regulus ille dux nobilis cum quingentis viris captus est, & in catenas coniectus: decimo demum anno Punici belli, nobilem triumphum Carthaginensibus præbuit.* Polybius de duobus millibus seruatis, qui hostem persequentes periculo erepti Clupeam miraculo euaserunt, & quingentis cum duce captis consentit Orosio. cæsorum multitudinem non recenset, nisi octingentorum mercenariorum, qui à Pœnis stabant. Interim vides lector Orosium nostram firmare chronologiam, & vt videtur rationem habere anni Iuliani? Nam nonus adhuc agebatur Consulatus, ex quo Punicum bellum inchoatum fuerat.

VII. Dominus superbos ...
Vides quoque vt Dominus superbos, nimium sibi præfidentes, & aliorum contemptores deijcit, eorum impiorum opera qui contemnuntur. Priusquam humiliarer ego deliqui, ait fortissimus & ipse bellator. Sed audi etiam hoc loco Polybium hominem ethnicum sapientes monentem. *Quod*, inquit, *fortunæ non sit confidendum vtiq; in rebus lætis, per ea quæ Regulo acciderunt omnib. factum est manifestissimum. Nam qui paulo ante nullum misericordiæ locum dabat, neq; vllam afflictis veniam concedebat, mox ductus ipse est, pro sua salute supplicaturus.* Eodem pertinet & successuris metus. Hanc quoq; Reguli superbiam alij scriptores notant, in propositarum pacis conditionum acerbitate, atq; doricia, sed reliqua videamus. *Conuersis ad externa auxilia hostibus*, ait Florus, *cum Xantippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur, cum fœda clade, Romanisq; vsu incognita, viuus in manus hostium venit fortissimus imperator, sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus est, nec legatione suscepta.*

VIII. Regulus
Verum de legatione postea, de carcere autem Reguli, ac cæterorum Romanorum, longe dissimilia hæc accipe ex Zonara. *Carthaginenses*, inquit, *captiuos conseruarunt, ne ij quoq; quos pridem Romani ceperant, occiderentur.*

Ac cæteros quidem bene tractarunt, Regulum autem omnibus modis afflixerunt. Nam & tantum cibi præbebant, vnde vitam sustentare posset, & continenter Elephantum ad eum adducebant, à quo territus, neq; animo, neque corpore conquiesceret: denique post has vexationes eum in carcerem coniecerunt. Sic ipse, ex quo etiam audies insignem eorum ingrati animi labem, in eos quibus salutem debebant, vtique dignam cladibus subsecutis. *Cum ea*, inquit, *quæ illis promiserant præstare non possent, eos dimiserunt, vt stipendia non multo post persolutari; ad vectores eorum iusserunt, vt in deserta quapiam insula expositos, clam discederent.* Ferunt Xantippum ab alijs abeuntem persecutis submersum; alij nauem ei datam veterem & rimarum plenam, extrinsecus recens picatam, vt in ea per se submergeretur. Quo is animaduerso, alia naui conscensa euaserit. Id vero factũ, ne ab illo seruati viderentur. Putabant enim eo sublato etiam rerũ gestarum gloriã vna perituram. Eadẽ habet Appianus Alex. lib. 1. de bel. Pun. innuit etiam Polybius: Orosius de eius discessu illud tantũ habet, eum tam audacis facti conscium, popularem inuidiam, & rerum mutationem timentem, illico ex Africa in Græciã demigrasse.

IX. Naum Romanorum ...
Sed nunc ad res ab nouis consulibus gestas conuertamus orationem, quam ex Polybio maxime mutuabimur. Romani nuncio inopinato accepto de iis, quæ in Africa acciderant, ad separandam classem animum statim applicans, ad eos periculo eximendos, qui Clupeæ à Carthaginensibus obsidebantur. Id cum Pœnis esset nunciatum, breui tempore ducentarum nauium classem instruxere, cum qua obuiam copiis M. Æmylii, & Ser. Fuluii prodiere, qui initio æstatis cum trecentis & quinquaginta nauibus Africam petebant, qui tamen ad Cossuram insulam tempestate delati, eam occuparunt, præsidioque munierunt. Zonar. Inde repetito cursu versus Carthaginem, & mox circa Hermæum promontorium, inito cum classe Punica certamine, primo statim impetu hostem in fugam vertunt, nauibus centum & quatuordecim, cum omnibus qui in iis erant, potiuntur, deinde suis, qui ad Clupeum erant acceptis, Siciliam petunt, Romam statim recto itinere profecturi.

X. Prosperitas ...
Zonaras tamen ait magnum ad victoriam momentum attulisse Romanos, qui in Clypea erant, qui à tergo Carthaginenses ex improuiso adorti fuerint: multos etiã

captiuos seruasse propter Regulum, & socios eius, qui erant in vinculis. Ergo cum is cursus initur, quantumuis reclamantibus nautis, & aliam viam adiri, tempusq; commodius nauigationi expectari flagitantibus. Bellatoribus contra omnia summa violentia atque audacia perrumpere, & triumphum Romæ agitare festinantibus. Iam medium mare sine periculo transmiserant, & Camarinæorum ditioni appropinquabant, cum in tantam inciderunt tempestatem, tantasque calamitates vt ne referri quidem satis pro rei magnitudine possint. Ex quatuor enim & sexaginta supra trecentas nauibus, vix octoginta incolumes à tempestate superfuere. Reliquæ omnes (284.) aut submersæ vadis, aut scopulis infractæ vniuersum littus naufragiis cadaueribusque compleuerunt. Eadem ferè habet Eutropius & Orosius.

Naufragia Romanorum.

a l. Idem in Diodoro Siculo. Ecl. 23.

AT Diodorus Siculus in Excerptis, Romani, inquit, ab ipsa Camarina in discrimen venerunt, nauesque longas 340. Hippagines præterea, aliaque nauigia trecenta perdiderunt, ita vt à Camarina Pachinum vsque cadauera hominum & brutorum, fractarumque nauium reliquiæ iacerent. Qui euaserant eos Hiero benigne suscepit, ac vestibus, cibo, ac reliquis necessariis recreatos, Messanam vsque saluos & incolumes deduxit. Hæc Diodorus, qui res solet vehementer exaggerare. Hoc naufragium Florus in historia silentio dissimulat; in epito. 18. obiter attingit. *Res à ducibus Romanis*, inquit, *terra marique prosperè gestas, deformauere naufragia classium.* Fama huius cladis Carthaginenses in spem erexit Siciliæ adhuc armis retinendæ. Continuo itaque Hasdrubal, cum classe trecentarum nauium, & elephantis centum & sexaginta a in Siciliam est missus, qui copiis ea positis, socias Romanorum ciuitates grauiter infestauit. Nec plura bis Consulibus gesta. Diodorus ait Carthalum quendam Carthaginiensem, post Romanum naufragium, Agrigentum obsidione cinctam subegisse, oppidum incendisse, mœnia destruxisse.

a Polyb. l. 1.

ANNVS MVNDI 3800. SEXTÆ AETATIS 284. Imperii Græcorum 58. Antiochi Dei 8. Manassis Pontificis 3. Ptolem. Philadelphi 33. Olympiadis CXXXI. an. 3. Vrbis Conditæ 499. Coss. A. Atilio Catalino II. Cn. Cornelio Scip. Asina II. Belli Punici 11.

ANNVS ANTE CHRISTVM 253.

I. Iubilæus 76. Romani fortitudo.

ANNO ab ortu rerum ter millesimo & octingentesimo, qui est mundanus Iubilæus septuagesimus sextus, Romani, quorum potentia inualescebat in dies, de naufragio ab iis qui euaserant edocti, etsi magnum quendam cepere dolorem, ob tantam virorum ac rerum iacturam, lætitiam in luctum repente conuersam, & cytharam in vocem flentium; stetere tamen animis, certi Pœnis nusquam cedere. Itaque trimestri spatio naues 220. ædificant, in quibus noui Consules fretum traiciunt, & assumptis Messanæ, quæ naufragio superfuerant nauibus, classem trecentarum nauium conflant. Ita Polybius, Eutropius rectius ducentarum. Nam paulo ante dictum est à Polybio, cæterisque, octoginta tantum naues superfuisse naufragio, quibus adde 220. naues, nō plures ducentis efficies.

II. Tempore S. Siciliam adeunt.

TEMPORI omnino aduenisse in Siciliam Consules autor est Zonaras, alioqui totam Siciliam Hasdrubale recepturo. Atque id factum anno ab Vr. Cond. quingentesimo. Id fauet Onuphrij Chronolo. At nostris quæ Fastis Capitolinis congruit, quæ est Sigonij, Cuspin. Temporar. Gordoni, Functij, Casaub. & aliorum vno anno antecedit. Romani ergo ducentis nauibus instinctis Panormum, quod erat in Sicilia Punicæ ditionis caput, inuadunt, & machinis duobus in locis expugnare moliuntur; deiectaque turri, quæ ad mare iacebat, inde ingressi milites vrbis partem, quæ noua dicebatur occuparunt: vetus periclitabatur, deditionem oppidani fecere, Consules vrbe potiti, & præsidio in ea relicto, Romam redierunt. Diodor. ait ciues in ea deditione cum Romanis conuenisse, vt singula capita duabus minis suam libertatem

l. 23.

redimerent, idque factum à quadraginta millibus, reliqua triginta millia venisse. Alias etiam deinceps vrbes enumerat, quæ se Romanis dedidere, Panormi exemplum secutæ. Addit Zonaras Pœnos, obscurato Romanarum nauium reditu, multas earum pecunia plenas intercepisse.

Interim Iudaicæ res, etiam apud Iosephum, vsque ad Antiochum Magnum obiutæ silentio delitescunt; sacræ autem vsque ad Antiochum Epiphanem, sicut & res Asiæ regum & Ægypti: Romanis & Pœnis interea fortunæ ludum in hoc mundano Theatro ludentibus.

Res sacræ & Iudaicæ.

ANNVS MVNDI 3801. SEXTÆ ÆTATIS, 285. Imperii Græcorum 59. Antiochi Dei 9. Manassis Pontific. 4. Ptolem. Philadelphi 34. Olympiadis CXXXI. an. 4. Vrbis Conditæ 500. Coss. Cn. Seruilio Cæpione, & C. Sempronio Blæso. Bel. Punici 12.

ANNVS ANTE CHRISTVM 252.

QVINGENTESIMVS Vrbis annus, qui Iudæis fuit Sabbaticus 174. tot enim annorum septenaria ab ingressu in Chananæidem, ad hanc diem numerantur, non alia re ferè, quam duobus Romanorum naufragiis insignitur. Ineunte sequentis anni æstate, inquit Polyb. noui Coss. Cn. Seruilius, & C. Sempronius cum vniuersa classe sublatis anchoris in Siciliam traiciunt; vnde mox in Africam proficiscuntur. Nauigantes autem secundum Africæ littus, pluribus locis escensionem faciunt, aut potius, si Diodoro credimus, facere conantur, Carthaginiensibus eos vndique, ne portum capere possent, repellentibus. Itaque, vt ait idem Polybius, nulla re memorabili gesta, ad Lotophagorum insulam, quæ Meninx dicitur, neque longe à Syrti minore abest, deueniunt, vbi delapsi in breuia, recedente maris æstu, inopes consilij in sabulo hæsere: sed mox redeunte mari, iacto omnium onerum iactu ægre tandem naues subleuarunt, indeque fugientibus similes discessere. Sic Polybius, cui potius credimus quam Orosio, cum ait vniuersam oram maritimam, quæ circa Syrtes iacet, à Romanis populatam, atque in superiora progressis, captis euersisque plurimis ciuitatibus, ingentem eos prædam ad classem deduxisse. Cæterum æstus hic non totius maris mediterranei, sed loci huius proprius videtur. Nam nostra Gallia, non nisi in Oceano, æstum experitur. Pergit Polybius.

I. Romani rursus Siciliam & Africam vastant.

l. 1.

Delapsi in Syrtis vadosæ fuerunt.

DELATI in Siciliam superato Lilybæo, Panormi naues in portum applicant; quo ex loco temere traiectum in vrbem aggressi, (Sic enim corrigendus est Casaubonus, qui fretum Siciliæ hoc loco fingit, quod hinc tantum distat, quanta est totius Siciliæ latitudo: ad Messanam enim fretum est, non ad Panormum, sed pergamus) iterum tempestate iactati sunt, adeo vehementi, vt amplius centum & quinquaginta naues amitterent. Oros. de numero nauium consentit; contigisse autem naufragium ait circa Palinuri promontorium, quod à Lucanis montibus in altum excurrit, & vbi illisas scopulis naues, nobilem prædam crudelitate acquisitam, infeliciter perdidisse. Diodorus quoque 150. naues hoc ipso naufragio amissas tradit, cum cætero hippaginum & spoliorum apparatu.

II. Iterum naufragio amittunt Romani. l. 1. p. 40.

Hæc clades, atque naufragia, populum Romanum, quamuis gloriæ cupiditate flagrantem, à classe deinceps paranda aliquandiu cohibuerunt, atque ad spem in terrestribus copiis, oraque Italiæ, 60. tantum nauibus tuendam, collocandam impulerunt, tantum ea detrimenta ex rei naualis imperitia contigisse. Verum id decretum continuo, adacti indomita cupiditate superant. Orol. Zonar. Polyb. Eutropius.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3801.

IS contigit anno mundi 2585. absoluta, quibus si iungas 174. annorum septenaria, id est, 1218. annos, incides in præsentem mundi annum 3801. Vides quoque annos Vrbis Conditæ rectè nobis cum Olympiadibus procedere. Nam septima Olympiade posuimus Vrbis initia cum Dionysio. Præsens autem annus t. N. 1.

AVARITIA, ET SVPERATA POENA.

... An. quoque Græcorum, qui inchoati sunt ... Olympiadis ... ad decimam 15. fere Olympiades, ... numerantur.

ANNVS MVNDI 3802. SEXTÆ ÆTATIS, 286. Imperii Græcorum 60. Antiochi Dei 10. Manassis Pontific. 5. Philadelphi 35. Olympiadis CXXXII. an. 1. Vrbis Conditæ 501. Coss. C. Aurelio Cotta, & P. Seruilio Gemino. Punici Belli 13.

ANNVS ANTE CHRISTVM 251.

I. NOVVM seculum Romanis, cum noua Græcorum Olympiade illucescit: quæ in curriculo Olympico victorem celebrauit Xenophanem Ætolum: quo tamen initio nihil plane de rebus Græcis occurrit, modicum aliquid de Romanis, adeo vt hos Consules Polybius & Eutropius prætermiserint; reliqui tamen suo ordine collocarunt. Præsertim Zonaras, qui eos in Siciliam profectos, cum alia loca, tum Hiccaram cepisse ait, sed vacuam ciuibus, quos Carthaginenses noctu asportarant. Erat hæc vrbs prope Panormum, & Himeram fluuium sita, occidentem versus, iuxta Ptolemæi tabulas; qua deleta ciues in vicinum Thermarum oppidum transmigrarunt.

II. POST hæc Aurelius Cotta, vt ait idem Zonaras, nauibus ab Hierone acceptis, & Romanis omnibus, qui in insula erant assumptis, Liparam traiecit (est ea insula ad septentrionale Siciliæ litus sita, non longe à Peloro promontorio, & freto Messanensi) ibique Q. Cassio Tribuno mil. relicto, qui eam sine pugna obsideret, domum redit, sed Quintius, mandato Consulis neglecto, vrbem aggressus multos amisit. Qua deinde Aurelius expugnata, omnes occidit, & Cassio magistratum abrogauit.

At Frontin. l. 4. Stratag. eum Valerium vocat, aitque insipium, quamuis ex gente Valeria virum nobilem, virgis animaduertisse. Moxque refert Aur. Cottam Consulem, P. Aurelium sanguine sibi iunctum, quem obsidioni Liparatum, ipse ad auspicia repetenda Messanam transiturus, præfecerat, cum agger incensus, & capta castra essent, virgis cæsum, in numerum gregalium peditum referri, & eorum muneribus fungi iussisse. Vides quanta sit in breui narratione diuersitas. Refert hoc factum Sigon. in Fastis, sed mendose Valerium pro Aurelio ponit, quod erat Cottarum nomen. Apparet huc quoque pertinere illud eiusdem Frontini. *Aurelius, inquit, Cotta Consul, cum ad opus equites necessitate cogente iussisset accedere, eorumque pars detrectasset imperium, questus apud Censores effecit vt notarentur; à Patribus deinde obtinuit ne eis præterita æra procederent.* Id est, vt opinor, vt quæ eis à Republica stipendia militiæ debebantur, ne soluerentur, sed eius pecuniæ iactura mulctarentur.

III. DIODORVS Siculus in Excerptis, ait Thermas & Liparas deditione in Romanorum potestatem venisse, idque hoc anno contigisse significat Polybius, & recte affirmat Sigon. De Thermis autem narrat facinus memorabile, quo auaritia merito supplicio castigata fuerit. Dum portæ Thermarum præfectus, ob necessaria negotia peregre abesset, à Romanorum exercitu comprehenditur; qui per internuncium cum Imperatore agit, si dimiserit ipsum, noctu ciuitatis portam se illi aperturum. Is certum tempus pactus, hominem abire sinit, & mille viros noctu illuc mittit. Quibus præstituto tempore illa portam aperit, eamque præcipui ac nobiles ingressi, custodi portæ iniungunt, vt occludat, nec alium quemquam intromittat: quod soli diuitias ciuitatis auferre cuperent. At hi omnes concisi, dignam cupiditate sua mortem oppetiere.

Porro Cotta hoc anno legitur triumphasse de Pœnis ac Siculis. Idib. Aprilis.

ANNVS MVNDI 3803. SEXTÆ AETATIS 287. Imperii Græcorum 61. Antiochi Dei 11. Manassis Pontificis 6. Ptolem. Philadelphi 36. Olympiadis CXXXII. an. 2. Vrbis Conditæ 502. Coss. L. Cæcilio Metello, & Cn. Furio Pacilo. Bel. Punici 14.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 250.

INSIGNIS est hic annus Metelli rebus bene gestis in Sicilia, & M. Attilij Reguli legatione, omnium scriptorum literis decantata. Rebus bene gerendis à Metello aditum patefecit Pœnorum superbia, quam ingens etiam defectio excepit. Nam Romani tot tempestatibus naufragiisque vexati, maris imperio Pœnis cedebant, & Elephantorum concursu in Africa duce Xantippo male habiti, ac dissipatis ordinibus contrucidati, coacti horrescebant, vt scribit Polyb. ita vt biennio toto nunquam aut prælium primi inuadere, aut omnino in plana descendere, dum impressionem bestiarum reformidant, ausi fuerint. Quæ res à Pœnis animaduersæ, eorum animos mirum in modum extulerant, & ad Romanorum contemptū paulatim adducebant. Idem erat Romanorum metus, cum Coss. noui in Siciliam cum 60. tantum nauibus, iuxta decretum Senatus, traiecerunt ad commeatum exercitui importandum, supplendasq; legiones. Quorum alter non diu post, cū dimidia copiarū parte, in Italiam rediit. I.

II. HIC Hasdrubal Carthaginensium copiis præfectus, qui iam non semel Romanos belluarum metu pauitantes animaduerterat, vbi alterum etiam Consulem cum copiis abiisse didicit, Cæcilium Panormi agere, ex Lilybæo cum exercitu contra eum profectus est. Quantus esset hic exercitus docet Oros. L. Cæcilio Metello, inquit, & C. Furio Pacilo Coss. Hasdrubal nouus Carthaginensium Imperator cum Elephantis centum triginta; & equitum peditumque amplius triginta millibus Lilybæum venit ex Africa, & continuo cum Metello Consule apud Panormum pugnam conseruit, &c. Diodorus Siculus, ait Asdrubalem male audisse apud suos, quod non pugnaret. Ideoque cum toto exercitu digressum, per Selinunciæ regionis difficultates, Panormum peruenisse, vicinoque amne superato, circa muros castra posuisse, quæ, propter hostis contemptum, nec vallo, nec fossa cinxisset.

III. POLYBIVS autem ait Cæcilium de industria se continuisse portis, vt hostium crescente audacia, flumen vniuersi traiicerent, ne scilicet fuga elaberentur, aut fugientes fluctibus haurirentur. Deinde expeditam manum ante vrbem, & ad ima mœnia, & in fossis collocasse, vt appropinquantes bestias telis obrueret.

Cumque iam pugna à velitantibus inchoata, aliis atq; aliis subinde succedentibus, acrior fieret atque sæuior, Rectores belluarum æmuli gloriæ Hasdrubalis, suam facere victoriam optantes, vno omnes impetu in primos pugnatores irrumpunt, quos facile auersos in fossas compellunt. In hos acti Elephanti, cum & ab iis, qui è mœnibus sagittas mittebant, ferirentur; & pilis hastisque velitaribus, ab integris illis, qui pro fossis positi fuerant, conficerentur, mox telis toto corpore confossi, vulneribusque confecti sæuire incipiunt, & conuersi in suos ruunt, ac tum singulos proculcando interimunt, tum ordines ipsius conturbant, & dissipant.

IV. HOC cognito Cæcilius copias extemplo educit, & cum recentibus suis, compositaq; acie hostium incompositorum latera cum inuasisset, fusis magna clade hostibus, multos eorum occidit, reliquos in effusam fugam auertit. Belluæ cum Indis sorte captæ sunt decem; cæteræ quæ rectores deiecerant, post pugnam omnes ab equitibus circumuentæ, captæque sunt. Modum explicat Zonaras. Cum, inquit, elephantis notis sibi magistris destitutis ferocius exasperarentur, Metellus præconio edici iubet salutem magistris illis, qui captiui essent, & incolumitatem se polliceri. Itaque eorum opera mansuetissimis captis, etiam cæteros attraxerunt, qui 120. numero per fretum Romam sunt traducti. Orosius, viginti millia Carthaginen-

gientium in eo prælio cæsa dicit, Elephantos viginti sex interfectos, centum & quatuor captos, & per Italiam ductos, maximum Italicis gentibus spectaculum præbuisse.

V. *Victoria ex Floro, l. 2. cap. 2. Eutropius.* FLORVS Metello Consule, spirantibus altius Pœnis, & reuerso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cæsi sunt, vt ne amplius in ea insula concitarentur. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captiuitas, quia scilicet aliquanto plures. Eutropius cætera consentit Orosio, sed de elephantis sex inquit & viginti cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilijs habebat collegit, & Romam deduxit ingenti pompa, cum 130. elephantorum numerus omnia itinera compleret. *Diodor. l. 23.* Diodorus autem in excerptis, hanc Carthaginensium cladem Celtarum ebrietati attribuit, à quibus turbata sint omnia: Elephantos autem tantum 60. Romam deductos ait, sed cæteri meo iudicio, & de victoriæ causa, & de elephantorum numero probabiliora tradidere.

VI. *Mors Hasdrubalis.* QVID porro factum est Hasdrubali? Cum paucis Lilybæum profugisse, atque absentem à Pœnis capite damnatum fuisse scribit Orosius. Addit Zonaras, à Carthaginensibus reuocatum, atque in crucem actum esse. Atque hic annus fuit decimus quartus Punici belli primi, vt scribit Polyb. licet ea verba, quasi alieno loco, per parenthesin inserta videantur, & ad sequentes Consules relata, quorum etiam nomina victoriæ Metelli, per quandam præoccupationem anteuertuntur. Idque intellexit Perotus eum Coss. C. Attilium & L. Manlium, non creatos dixit, vt Casaubonus, sed designatos in sequentem annum. Quæ mox ex Reguli captiuitatis annis, Orosius aperte firmabit. Hæc victoria contritis, vt par erat, animorum motus in Pœnis & Romanis excitauit.

VII. *Tunc pacem petunt per legatos.* NAM Pœni tot fessi malis petendam esse à Romanis pacem decreuerunt. Ad quam rem Attilium Regulum, antea Romanum ducem, quem iam per quinque annos captiuum detinebant, inter cæteros legatos præcipue mittendum putauerunt. Oros. vt pacem à Romanis obtineret, ac permutationem captiuorum faceret, Eutrop. iureiurando adstrictum, vt nisi ea impetraret Carthaginem ad *Addito Regulo captiuo.* vincula reuerteretur. Zonaras. Ille Romam cum venisset se pro Carthaginense gessit, dixitque se ex illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desiisse, Eutrop. Itaque neque vxorem ad colloquium admisit, *Eius in Senatu oratio.* neque vrbem quamuis vocaretur ingressus. Sed Senatu extra vrbem coacto (ita enim respondere legatis hostium moris erat) in concilium introductus dixit. *Nos P.C. Carthaginenses ad vos miserunt. Nam ego quoque iure belli seruus eorum factus sum. petentes in primis vt pax iis conditionibus, quas vtrique probaueritis, fiat, sin id nolitis, saltē vt captiui permutentur.*

VIII. *Subiecit consilium deliberationem.* HÆC locutus cum legatis secessit, vt Romani soli deliberarent. Cum autem a Coss. interesse deliberationi iuberetur, non paruit, priusquam id Carthaginenses permisissent. Ac tacitus assidens cum sententiam rogaretur. *Ego, inquit, P.C. si vel millies captus fuero, vnus vestrum sum. Corpus Africanorum est, animus Romanus est; itaque cum vobis consultum cupiam, pacem cum Pœnis nullo modo è re vestra esse duco.* Zonaras. *Illos enim tot fractos casibus, spe meliorum destitutos esse, se tanti non esse, vt tot millia captiuorum propter vnum se, & senem & paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Sic *Dissuadet pacem, & captiuorum permutationem a 20 Vr... 498 ...* Eutropius; qui tamen paulo ante Attilium captum narrauit cum quindecim millibus Romanorum, vt supra notauimus, a quem sane numerum magna Romanorum fortitudo, mortem vinculis, & seruituti præferentium, parum probabilem facit. Quingenti certe fuerant, vt cum Orosio dicebamus, verum pauci erant ad multa millia Pœnorum, tot victoriis in captiuitatem abductorum.

IX. *Eundem fore redi... & contemptum sibi.* SVBIECIT Regulus non dubitare se exitium sibi imminere. Neque enim Carthaginenses latere posse quid suaserit, sed vtilitatem Reip. ducere suis commodis antiquiorem. Addidit sibi vel aufugere, vel Romæ remanere integrum non esse, dato de reditu iureiurando, quod servata fide solus ærumnam passurus esset, violata tota ciuitas periurij crimine obstricta teneretur. *f Ita.*

Cumque nihilominus Senatum ad pacem ac permutationem, salutis illius causa, propendentem videret, simulauit se epoto dudum veneno Carthagine, breui periturum: vt aiunt Zonaras & Gellius, *b* ex Tuditani libris. *b l. 6. c. 4.* Addit Eutropius, negasse se in vrbe mansurum, in qua, postquam Afris seruierat, dignitatem honesti ciuis habere non posset. Pergit Zonar. Ita neque pace, neque captiuorum permutatione facta, cum eum cum legatis abeuntem, præter alios vxor & liberi retinerent: Consules neque manere volentem detenturos, neque abeuntem detenturos esse dixerunt.

X. *Redit in Africam repugnantibus suis.* ITAQVE propriæ pudore seruitutis victus, & iureiurandi religione priuatis affectibus anteposita, discessit. Valet ergo hoc quoque loco illud magni poëtæ,

Vincit amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Quę vereor ne hominem in fraudem induxerit, dum contemptum mortis ac suppliciorum, veram fortitudinem arbitratur; quæ, si nihil adsit aliud, etiam in tauris, apris, leonibus inuenitur. Dum publicam vtilitatem priuatæ *Aeneid.* anteponere se putat, dum iurisiurandi religionem, etiam in male promissis, obseruandam existimat. Certe imprudens atque inconsulta fortitudo id nomen non meretur, qualis ea est quæ in rectum finem, ac rationi consentaneum non fertur, quæ patriæ detrimenta pro commodis, inani delusa specie amplectatur.

XI. *Vidit eam damno patriæ.* NAM fortissimus Imperator, qualem hi affectus ostendunt fuisse Regulū, & rerum gerendarum peritia ac gloria illustris, vel vnicus in Repub. instar est multorum millium, vt illo ipso tempore intellectum est, quo, cum quingentis militibus, captus est ipsemet Regulus, quo Xantippus factus est Carthaginensium imperator, cū antea tam quotidianis cladibus Pœni, statim victores facti sunt, & Romanos ad eum diem victores, damnis maximis affecerunt, fuderunt, fugarunt, & pene ad internecionem deleuerunt. Itaq; nec Reipub. vtile fuit Regulum, & eius quingentos socios, in manibus crudelissimorum hostium deserere, qui plus Reip prodesse poterant, quā multo plures hostes eidē nocere, nec æquum vel decorū ciues charissimos, & bene de Rep. meritos sponte perdere, vt inimicos, qui nocere non possint, vlciscare. Imo debuit grata ciuitas, ingratiam veterant, ab bene meriti imperatoris, pro eius salute multo maiorem vtilitatem aspernari, atque abiicere. Quod etiam ciuitas ipsa agnouit, ac voluit, nisi per Regulum stetisset, qui rigidus sui suorumque contemptor, Remp. ad istiusmodi ingratitudinem atque iniuriam, pernicioso in seipsum mendacio vsus, perpulit.

XII. *Promissio seruandam fuisse.* QVOD si de re iniusta, ac Reip. noxia promissio mala est, certe perspicuum est, de huiusmodi iureiurandum editum, sublato scandalo irritandum fuisse: & in hoc toto negotio Regulum veniam potius ignorantiæ, quam laudem eximiæ cuiusdam fortitudinis mereri, si res ad viuum resecetur. Quemquam, vt in illis tenebris educatus, iure laudari possit, præeunte Augustino, qui *c* cùm eū multis partibus Catoni prætulisset; *Inter omnes suos, inquit, laudabiles, & virtutum insignibus illustres viros, non proferunt Romani meliorem, quem neque fœlicitas corruperit, nam in tanta victoria pauperrimus permansit. Nec infœlicitas fregerit, nam ad tanta exitia remeauit intrepidus.* Eadem supplicia idem Augustinus alibi *d* recensuit. *At illi eum, inquit, excogitatis, atque horrendis cruciatibus necauerunt. Inclusum quippe angusto ligno*, quidam arcam, alij dolium, & vas, & machinam appellant, Florus etiam crucem, *vbi stare cogeretur, clauisque acutissimis vndique confixo, vt se in nullam eius partem sine pœnis atrocissimis inclinaret, etiam vigilando peremerunt.* Addit Zonaras Pœnos eum præcisis palpebris, vel sursum deorsumque missis, ne conniuere posset, aliquandiu in tenebris conclusisse, & mox in illo inclusum dolio, etiam ardentibus solis radiis obiecisse; quæ etiam amplificat Gellius, *e* ex Tuberonis historiis *f*

c l. 1. de ciu. c. 24. Laudatur ab Aug. d l. 3. eiusdem oper. Supplicium eius. e l. 6. c. 4. f Val. l. 1. c. 1.

XIII. *Dati Pœni Romanis.* HIS Romæ auditis Romani, principes captiuorum, eius liberis vicissim, & excruciandos, & necandos tradiderunt, & Coss. C. Attilio Reguli fratri, & L. Manlio bellum Africanum decreuerunt. Zonar. Cum autem à Senatu nobilissimi Pœnorum liberis Reguli dediti fuissent ab iis in armario muricibus præfixo inclusi sunt, ibique

desti-

An. 62. ... 1064.

detinuit, & eadem insomnia cruciati interierunt. a In quo Senatus ipse Romanus grauiter deliquisse videtur, qui non tradidit tortori puniendos reos, sed odium cruciantibus exaturandum in innocentes, aut certe tantum supplicium minime promeritos: vt qui crudelitatis ciuium suorum non fuerunt vlla ratione participes. Sic fere Alexander Bessum interfectorem Darij, fratri Darij excruciandum dedit; Romani accepto nuncio tam illustris à Metello partæ victoriæ, efferri omnes lætitia, non ideo quod amissis Elephantis multum hosti de suis viribus decessisset, sed quod militibus post bestias superatas, animi spiritusque rediissent. Itaque obfirmato rursus animo ad pericula, Coss. cum classe copiisque naualibus, rursum in expeditionem mittere decreuerunt. Id anno proximo, factum est, quo & Metellus de Pœnis speciosissimum triumphum egit, tredecim ducibus hostium, & centum viginti elephantis in eo ductis, vt est in Epit. 19. Liuiana.

Iustin. l. 12.

ANNVS MVNDI 3804. SEXTÆ AETATIS, 288. Imperij Græcorum 62. Antiochi Dei 12. Manassis Pontificis 7. Ptolemæi Philadelphi 37. Olympiadis CXXXII. an. 3 Vrb. Conditæ 503. Coss. C. Atilio Regulo II. Et L. Manlio Vulsone II. Belli Punici 15.

ANNVS ANTE CHRISTVM 249.

I. Romani classem iterum reparant.

CVM Romani murata sententia animum ad maris imperium iterum adiecissent, magna vt & nouas fabricare naues, & classem reparare cœperunt, bello isti finem modis omnibus imponere cupientes; præsertim cum intelligerent, iuxta ea quæ ante diximus ex scriptoribus antiquis, naufragia præterita non tam, aut fortunæ, sed ducum, siue Nauarchorum temeritati, atque importunitati esse tribuenda. Itaque paratis omnibus ad expeditionem naualem necessariis, cum classe ducentarum nauium in Siciliam Consules ambo proficiscuntur. Ita fere Polyb. Diodorus Siculus in excerptis, b ait Romanos cum 240. longis nauibus & Cercuris 60. omnique nauigiorum genere Panormum delatos, indeque Lilybæum traiecisse. Cercuros nauigij quoddam genus esse perspicuum est. quale autem non item. Si quid licet ex nominis notatione conijcere, naues ita dictas à gemina cauda suspicor, anteriore in prora, in qua erant illi siue corui, siue ferreæ manus, cum tigno quod ad 4. vlnas protendebatur, vt ait Polyb. posteriore in puppi, in qua instar caudæ alterius erat gubernaculum.

Et Siciliam proficiscuntur. b l. 24. excerpt.

II. Res gesta apud Lilybæum.

CVM Lilybæum appulissent, & pedestres etiam copiæ quæ in Sicilia erant, eodem illis occurrissent, eius oppidi obsidendi consilium ineunt; quippe eo capto bellum se facile in Africam translaturos, nulla Pœnis arce belli in Sicilia relicta; quod cum Pœnis quoque notum esset, vterque populus alter in oppugnanda, alter in propugnanda illa ciuitate omnia conferebat. Polyb. Carthaginienses Selinunciorum, vrbis à se euersæ, ciues Lilybæum opportune transtulerant; quibus etiam 4. millia Carthaginiensium subsidio venere. Diodor.

Vrbem munitissimam.

Vrbs erat egregie munita muris, & alta in circuitu fossa, & aquis stagnantibus, per quas aditus ad portum patet. Vrbem Romani vtraque ex parte castris cingunt, vallo, fossa, muroque muniunt; tum turres septem, quæ ad mare prospectum habebant, crebro ariete deiiciunt; oppidanis indefesso labore, tum quassata restaurantibus, tum ignes machinis inijcere molientibus: quod sæpius frustra tentatum, cum multa militũ iactura, tandem tempestate ac vento obsecundante magna cum clade Romanorum perfectum est.

III. Modo ...

CVMQVE insuper missa Carthagine auxilia, quæ Annibal Hamilcaris filius ducebat, nauibus in vrbem in oculis Romanorum penetrassent; & proditionis consilia irrita fecissent, Romani abiecta spe Lylibæi per vim expugnandi, sese ad diuturniorem obsidionem comparant. Quibus Romæ cognitis conscriptus est decem millium exercitus, & cum nouo consule in Siciliam missus: quæ pluribus Polybius, Zonaras breuius persequitur; amboque in eo consentiunt, vt Carthaginensium res meliore hoc anno esse loco viderentur, quam Romanorum. Ait etiam Diodorus Romanorum exercitum peste ac fame vehementer laborasse, & ab Hierone recreatum. Famis causam Zonaras refert; quod cum Pœni equos in locorũ angustiis inutiles viderent, eos Drepanũ misissent; qui inde excursionibus crebris Romanos pabulatione & commeatu prohibebant, eorum socios infestabant, dum interim Adherbal nunc Siciliæ, nunc Italiæ oram popularetur.

Tunc Pœni res meliore statu quam Romanorum. Hieronis clades.

ANNVS MVNDI 3805. SEXTAE AETATIS 289. Imperii Græcorum 63. Antiochi Dei 13. Manassis Pontificis 8. Ptolemæi Philadelphi 38. Olympiad. CXXXII. an. 4. Vrb. Conditæ 504. Coss. P. Claudio Pulchro, & L. Iunio Pullo. Punici belli 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM 248.

I. Ratio temporum Philadelphi.

ANNVM Philadelphi trigesimum octauum plerique duce Eusebio, etiam vltimum esse putauerunt, qui eum ineunte Olympiade 124. regnum adiisse putant. At nos qui ipsum biennium circiter cum patre regnasse putamus, vt in principio regni eius accurate probauimus, etiam regnum eius ad quadragesimum vsque annum produximus; nihil aucta propterea, aut variata chronologia Regum Ægypti, aut Regum Syriæ, quam Eusebius in chron. secutus est. Quod autem Iosephus, & eum secutus Tertullianus, in libro contra Iudæos Philadelpho, vndequadraginta annos tribuunt, sicut & Torniellus, cum Ptolemæi Almagesto conuenire non possunt, vt Philadelphi anno primo demonstratum est.

Lib. 12. antiq.

II. Claudius Consul Drepanum adit.

TRISTIS est hic annus Romanæ Reipublicæ, clade ad Drepanum accepta, quam pluribus à Polybio expositam paucis accipe. P. Claudius consul cum ad Romana castra, cum decem millium supplemento peruenisset, Drepanum cum omni classe adire, & ibi Adherbalem nec opinantem opprimere aggressus est. Itaque media nocte soluit, sub lucem venientem conspicatus Adherbal, etsi rei nouitate obstupefactus, non abiecit tamen animos, sed conuocatis suis, ad rem bene gerendam metu calamitosæ obsidionis, vehementer accendit, & se præeuntem sequi iubet. Iam portum subibat Publius, miratus Adherbalem non cogitare deditionem, sed pugnam, & aperto mari naues ad pugnam instruentem. Ergo Consul naues suas partim intra portum receptas, partim portum subeuntes, conuersione facta retro nauigare omnes iubet, magno cum tumultu nauium, nautarumque in angustiis concurrentium, & remos sibi inuicem detergentium. Eductas ad littus collocat, dum reliquas naues, paulatim prodeuntes è portu, expectat.

Pugnam in Adherbalem parat.

III. Confligit & vincitur.

SIGNVM ea vtraque prætoria ad certamen datur. Et quamuis vtrimque à principio paribus momentis pugnaretur, quod ab vtraque parte flos pedestrium copiarum decertabat, paulatim tamen res Pœnorum superior esse cœpit. Nam & peritia remigum, & fabrica nauium, & celeritate nauigandi longe vincebant: quibus omnibus accedebat opportunitas loci bene cogniti, atque explorati; vbi & retrocedere, & circumagi, & in omnem sese partem flectere poterant, siue ad vitandum periculum, siue ad subueniendum à tergo periclitanti. Quibus omnibus cum Romani carerent ad littus compulsi, & vice versa in breuia inciderent, vel solo illiderentur, nec suis laborantibus opem ferre possent, vtique vincebantur. Quæ conspicatus Claudius à læua fugam capessit cum 30. nauibus. Cæteras ad tres & nonaginta, cum omnibus qui intus erant, ceperunt Pœni paucis exceptis, qui è nauibus suis, quas in littus impegerant, aufugere, mox naues captas cum viris Adherbal Carthaginem misit.

Causa & magnitudo cladis ex Polybio.

IV. Eadem clades ex Orosio.

MAGNAM ex hoc prælio gloriam consecutus est Adherbal, vt qui solus prouidentia, ac fortitudine singulari vsus, author victoriæ extitisset: Publium contra lacerata maledictis Romani, quod imprudentia ac temeritate sua

re ma-

se male gesta, Rempublicam in discrimen adduxisset: vnde postea, habito de eo iudicio, grauiter mulctatus magnum periculum adiit. Hæc ex Polybio. Cladem breuiter ac distincte Orosius explicat his verbis. Post hos Claudius consul cum classe centum viginti nauium, ad Drepani portum contra hostem profectus, ibique mox exceptus classe Pœnorum superatus est. Et ipse quidem cum triginta nauibus Lilybæum in castra confugit: reliquæ omnes, hoc est, nonaginta aut captæ, aut demersæ fuerunt, octo millia militum cæsa, viginti millia capta referuntur. Diodorus l. 24. classem Romanam fuisse dicit ducentarum & viginti nauium, amissas septemdecim supra centum, viginti hominum millia amissa. De Pœnis autem cum nonaginta tantum haberent naues, non solum neminem occubuisse, sed paucos etiam fuisse vulneratos. Sed Diodorus, vt sæpius monui, res vehementius augere solet, atq; adeo, si obserues, Pœnis magis fauere quam Romanis.

Et Diodor.

V. *Causa cladis ... contemptus auspiciorum.* CLADIS huius causam plerique tradidere. In quibus Florus ample & rotunde vt solet. P. Claudio Consule populus Romanus, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, ibi statim classe demersa, vbi ille præcipitari pullos iusserat, quod pugnare ab iis vetaretur. Eadem Valerius l. 1. & alij. Sed instar multorum sit M. Tullius, qui primo de diuinat. Hunc Appij Cæci filium fuisse tradit. *Nihil nos, inquit, P. Claudij bello Punico primo temeritas mouebit, qui etiam per iocum deos irridens, cum cauea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit, vt biberent, quoniam esse nollent: qui risus classe deuicta multas ipsi lachrymas, magnam populo Romano cladem attulit. Quid enim collega Iunius eodem bello, nonne tempestate classem amisit, cum auspiciis non paruisset? Itaque P. Claudius à populo condemnatus est, Iunius necem sibi ipse consciuit.* Sed de Iunio paulo post. De P. Claudij condemnatione hæc Valerius. P. Claudius nescio religionis maiore, an patriæ iniuria (siquidem illius vetustissimum morem neglexit, huius pulcherrimam classem amisit,) infesto populo obiectus, cum effugere debitam pœnam nullo modo posse crederetur, subito coorti imbris beneficio, tutus fuit à damnatione. Discussa enim quæstione, aliam velut diis interpellantibus, de integro instaurari non placuit. Ita cui maritima tempestas causæ dictionem contraxerat, cœlestis salutem attulit. Hæc ibi.

Et Valerio Maximo.

VI. *Res ab altero consule gesta.* QVOD ad Iunium attinet, is iussus est Lilybæum obsidentibus annonam deferre, auxiliaque sufficere. Ergo cum sexaginta nauibus, quæ commeatui præsidio essent, Messanam venit, & aliis sibi assumptis, Syracusas cum longis nauibus 120. & vt ait Polybius, onerariis, quæ commeatum ferrent, prope octingentis contendit. Inde Quæstores præmittit cum parte nauium atque commeatus; ipse Syracusis, expectans naues quæ subsequebantur, substitit.

Et Carthalonem Romanos ad Lilybæum. Eodem tempore Adherbal Carthalonem, alterum Pœnorum ducem, nauibus triginta ei traditis, præter alias septuaginta, cum quibus Carthagine aduenerat, dimittit: iubetque vt naues hostium, quæ Lilybæi in anchoris stabant, repente adortus quascunque poterit, capiat, cæteris ignem iniiciat. Quæ cum ille summo mane impigre, atque animose exequitur, tumultus videlicet ingenti in castris Romanis excitatur, quo simul excitus Lilybæi præfectus, qui oppidum illud aduersus Romanos propugnabat, militem mercenarium ex vrbe insuper immittit, vt Romani malis vndique circumuenti, obruantur. Inde Carthalo Heracleam versus proficiscitur. (Ea medio in litore est eius oræ Siciliæ, quæ Africam respicit) omnia circumspiciens, quo Romanos impediret, ne ad exercitum nauigarent. Ideo certior factus à speculatoribus magnum numerum nauium omnis generis aduentare, iamque in propinquo esse, pugnæ auidus, vt qui ex proxima bene gesta re Romanos contemneret, aduersus eas properauit.

VII *... ...* EODEM modo Romani quoque adesse classem hostium à speculatoribus agnouere. Qui cum se longe impares esse ad bellum nauale arbitrarentur, in proximum forte litus, iuxta quod erat oppidum Romanæ ditionis, naues induxere. Erant in iis locis recessus quidam atque anfractus, quibus desuper rupes imminebant. In iis consistentes Romani lapidibus, machinisque petrariis, quæ in oppido sunt inuentæ, naues hostium arcebant. Illi nonnullis onerariis ex hostili classe comprehensis, ad proximum amnem se recepere.

Iunij Consulis aduentus. Interea Consul rebus confectis antegressos Quæstores suos sequebatur, & Pachino promontorio superato, Lilybæum petebat, omnium quæ suis contigerant ignarus. Cum Carthalo iterum fit certior à speculatoribus hostes apparere, atque aduentare. Qui statim in occursum properat, cum iis pugnare appetens, dum quam longissime à suis absunt.

VIII. *Pugnam cum Carthalone detrectat.* IVNIVS, qui multo ante Punicam viderat classem, & ingentem nauium numerum, committere pugnam non audebat, fugere ob propinquitatem hostium non licebat: fugientem enim Pœnus, nauium suarum celeritate, facile occupare, atque anteuertere potuisset. Quare ad loca aspera, atque periculosa conuersus, eo conicit naues: tutius iudicans quemuis subire casum, quam integrum exercitum hostium permittere potestati. Pœnus optabat quidem decertare, ad loca tamen tam periculosa accedere noluit, sed promontorio quodam occupato, classem illuc applicat; ibique medius inter vtramque Romanam classem ambas obseruabat, in vtramque pariter intentus, cum exorta tempestate, Carthalo, ægre superato Pachino euadit.

IX. *Classis tempestate conquassata ...* AT Romana classis vtraque, in locis confragosis, importuosisque deprehensa, fluctibus & saxis ita conquassata ac confracta est, vt ne tabula quidem vllius vsus ex naufragio superasset. Diod. Sicul. hæc longe aliter narrat, nec meo iudicio probabilius. Inter alia fugisse consulem Syracusas versus, sperantem ab Hierone auxilium: sed ad Camarinam deprehensum, ad loca aspera, vadosaq; confugisse; quæ tu lector, si videbitur consules. Rem autem ad Geloum littus contigisse ait, quod nomen vel ab vrbe Gela, vel à Gela fluuio, quem Himeram Ptolemæus vocat, accepit. Eutropius ait exercitum saluum fuisse, quia vicina erant littora. Eam cladem ad neglecta auspicia Cic. Valerius, aliique retulerunt: partim suorum ignauiæ, & imprudentiæ, quam Polybius accusat, partim vanissimæ religioni patrocinari cupientes.

ANNVS MVNDI 3806. SEXTÆ ÆTATIS, 290 Imperii Græcorum 64. Antiochi Dei 14. Manassis Pontificis 9. Ptolemæi Philadelphi 39. Olympiadis CXXXIII. an. 1. Vrbis Conditæ 505. Coss. Seruilio Gemino II. & C. Aurelio Cotta. II. Punici belli 17.

ANNVS ANTE CHRISTVM 247.

I. *Laodicem ... .* SVB extremos hosce Antiochi & Philadelphi annos contigerunt ea, quæ paululum ante vtriusque mortem legimus contigisse, quæ ex sancto Hierony. in vndecimum Danielis mutuamur. Qui postquam nuptias Antiochi Dei cum Berenice, altera filia Ptolemæi Philadelphi retulit, & reiectam Laodicem in concubinæ locum: *Post multum vero temporis*, ait, *amore superatus, Laodicem cum liberis suis reduxit in regiam. Quæ metuens ambigui viri animum, ne Berenicem reduceret, virum per ministros veneno interfecit.* Sic ipse. Sed mors non nisi sequenti anno, qui est vltimus regni vtriusque contigit. De 39. porro anno Philadelphi, quem aliqui vltimum eius regni putant, diximus anno præcedenti. Præsentem illustrat noua Simyli Olympionicæ in Elide victoria.

II. *Iunius Erycem occupat.* SVB huius anni initium, antequam noui Coss. Romæ magistratum inirent, Iunius ad legiones post naufragium reuersus, animi anxius in eam curam incumbebat totus, vt nouo aliquo, & memorabili facinore acceptum detrimentum repararet. Itaque tenuem nactus occasionem Erycem proditione occupauit, & iam Veneris ædem, quam vrbem ipsam in potestatem redegit. Vtraque in monte est, ad mare quod Italiam respicit, sita, inter Drepanum & Panormum, omnes Siciliæ montes præter

Æthnam

Æ... nam superans, vt ait Polybius; quem mirum est à Ptolemæo prætermissum. Ad Erycem porro aliquot annis magna contentione, atque obstinatione animorum, inter Amilcarem, ac Romanos pugnatum esse scribit Polybius ... quo quidque anno factum sit, nec distinguit ... e, nec distingui posse putat. Itaque ne Consules quidem ... ad C. Lutatium profert, quo rursum consilia de naualibus prœliis, ad quinque annos reiecta, complexi sunt.

II. ... Porro Aurelius & Seruilius cum classe carerent, & Romani naufragiorum tædio, ac damnis, de maris imperio ... cederent, Lilybæum & Drepanum infestantes, terra Carthaginenses prohibuerunt; eorumque socias ciuitates afflixerunt. At Carthalo multis contra eos frustra tentatis, ad oram Italiæ vexandam profectus est, vt aut Consules eo traduceret, aut interea agros vastaret, & vrbes caperet. Sed ibi quoque irriti fuerunt eius conatus. Nam aduentante vrbis præfecto in Siciliam redijt, vbi cum conductitius miles ob stipendium tumultuaretur, multos ipse, eiusque successor male perdidit, vt ait Zonaras: qui in hunc etiam annum refert sancitam perpetuam cum Hierone amicitiam, remissis tributis annuis, in quæ victus consenserat.

IV. Parthi quo tempore defecerunt. Scribit Eusebius in Græco Latinoque chronico, Parthos hoc anno à Macedonum & Antiochi dominatu defecisse. Primum apud eos regem fuisse Arsacem, à quo Parthorum reges Arsacidæ dicti sunt. Iustinus l. 41. ait Parthos à Seleuco Callinico pronepote primi Seleuci, qui dictus est Nicator, siue Nicanor defecisse, primo Punico bello L. Manlio Vulsone, & M. Attilio Regulo Coss. qui scilicet Coss. fuerunt ante triennium, anno vrbis conditæ 50. quod Scaliger quoque in Eusebii chronicon probat. Sed corrigendus est primum Iustinus in nominibus Coss. Nam prior dictus est Vulso, posterior autem C. Nam M. Regulus non fuit Collega Vulsonis cum hæc contigerunt, vt qui iam apud Pœnos excruciatus perierat. Errat item Scaliger, cum ait his Consulibus fugam Consulis Claudij contigisse. Quomodo enim illis Coss. Claudij Consulis contigit fuga? quomodo clades, quæ illi in suo consulatu contigit, potuit aliis consulibus accidisse? num tres consules eodem anno fuerunt? Corrigendus quoque Iustinus, cum ait hanc defectionem sub regno Seleuci Callinici contigisse, & sub prædictis consulibus, qui consules fuerunt quadriennio antequam ille regnum adiret. Quoniam ergo satis constat, vt suo loco dicemus, Arsacem tempore Callinici à Macedonibus, qui regnum Persarum successerant, desciuisse, rem totam ad illius Seleuci tempora differamus.

ANNVS MVNDI 3807. SEXTÆ ÆTATIS, 291. Imperii Græcorum 65. Antiochi Dei 15. Et vlt. Manassis Pontificis 10. & vlt. Ptolemæi Philadelphi 40. & vlt. Olympiadis CXXXIII. an. 2. Vrbis Conditæ 506. Coss. L. Cæcilio Metello II. Num. Fabio Buteone. Belli Punici 18.

ANNVS ANTE CHRISTVM 246.

I. Mors Antiochi Dei. POSTREMVS est hic annus Antiochi Dei, Asiæ ac Syriæ regis, qui omnium consensu quindecim annis regnauit, quem eius vxor Laudice, vt ante significauimus, interficiendum curauit. Nam, vt refert Diuus Hieronymus. Cum Laodicem reginam cum filiis reducta, inconstantiæ viri animum metueret, ne forte se iterum repulsa, ... suæ Berenicæ primas daret, virum per ministros veneno interfecit: (idemque affirmat Appianus lib. de bellis Syriacis, ...) ... hunc sustulisset, non ægre se reliqua ... am Sororem ... eiusque filium perdituram ... suumque suum Asiæ, Syriæque regno, nullo ... putitiam. Quatenus autem voti compos facta ... quentes anni docebunt. Cæterum quod de Berenice apud Danielem legimus, *& tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam adul...sim*, Septuaginta legunt, *adolescens eius*. Pagninus autem, & A... *& genitor eius*, nimirum: eadem est ... vocabulo gotalad, quod est gignere, ea ... erans, siue parens & adolescens, qui ... da dedu ... tu.

II. Mors Philadelphi. QVOD si accipimus, ... verbis Danielis Philadelphi quoque mors ex ... ressa reperietur. Sic enim habet Tigurina, *& tradetur ipsa, & de... entes eam, & pa... eius, & qui confortauerat eam eodem tempore*, Rex scilicet Antiochus. Existimo autem probabiliter dici posse, mortem Philadelphi præcessisse aliquantulum mortem Antiochi, & patris mortem animos dedisse Laodicæ, contra Maritum & Sororem. Nam quod Temporarius, in Stemmate Lagidarum & Seleucidarum, à patre Philadelpho occisam dicit, repugnat Appiano Alex. in Syriaca, qui aperte scribit Ptolemæum Philadelphi filium, (nempe Euergetem,) vt eam iniuriam vlcisceretur, de Laodice sumpsisse supplicium: repugnat Hieron. *a* vt infra anno secundo Seleuci Callinici dicemus: repugnat etiam historiæ, quæ docet Berenicem anno sequenti mortuam, immissis à Laodice percussoribus. Non ergo potuit à Philadelpho occidi, quem hoc anno secundo Olymp. 133. omnes, cum Eusebio tantum fuisse mortuum. *a In c. 11. Daniel.*

III. Genus mortis eius. QVO autem mortis genere è viuis excesserit, non est memoriæ proditum, morte naturali defunctum licet intelligere, ex eo quod Strabo, tradit eum fuisse tenuissima valetudine, & corpore maxime imbecillo, semperque noui aliquid perquisisse, quo se, sine labore ac molestia occuparet, atque oblectaret. Qua eius dispositione vsus est Dominus ad desiderandam, & obtinendam sacrorum librorum conuersionem in Græcam linguam: quo etiam facto maximam præ omnibus Ægypti regibus nominis celebritatem, apud sacros, profanosque scriptores est consecutus. Apparet autem eum mortuum non admodum grandem natu, etiam post 40. regni annos, vt qui à posteriore vxore Lagi natus fuerit, & minimus natu à Iustino dicatur in regnum à patre cooptatus, annorum fortasse viginti.

IV. Manassis pont. mors. CVM huius etiam Regis morte, Eusebius pontificis Manassis iungit interitum; siue ia vere hoc anno contigit, siue circa hæc tempora. de quibus cum non certo constaret, constaret autem successorem eius sub Euergete vixisse, Manassem pontificem, cum Philadelpho vita & pontificatu functum, hoc anno posuit. Certe diu in Pontificatu viuere non potuit, cum fuerit Eleazari pontificis patruus, qui ante ipsum 31 annos pontificatum gessit, & Simonis Iusti qui 12. & Oniæ frater, qui tres & viginti, vt ... te centenarius mortuus fuerit, si 20. annorum eum fuisse dicamus, cum frater eius Onias factus est pontifex. *20 vita 13 Oniæ. 12 Sim. 31 Eleaz. 10. Ma.*

V. Res ab Amilcare gestæ hoc anno. ALIQVOT deinceps annos rebus gestis pene vacuos Roma exhibet. Polybius tamen octauodecimo huius belli anno, dicit Carthaginenses ducem constituisse Amilcarem cognomento Barcam, & classis imperium ei tradidisse, eaque assumpta ad deuastandam Italiam fuisse profectum, & Locrorum, ac Brutiorum agros populatum, in fines Panormitanos cum vniuersa classe appulisse, ibique locum occupasse Erycem inter ac Panormum, ex quo multum Romanis negotij facessiuerit, qua de re Polyb. pluribus.

Ex priuatorum Romanorum largitione ... De hoc anno Zonaras. *Sequenti anno*, inquit, *bello nauali propter crebras clades, & impensas publice abstinuerunt*; sed quidam priuatim nauibus postulatis, quas restituerent, & prædam sibi vendicarent, cum alias clades hostibus intulerunt, tum Hipponem vrbem ... ingressi, na... omnia, & multas ædes ... cremarunt. Et cum ciues portus aditum catenis clausissent, ex magno periculo magna industria euaserunt. Nam festinanter in cateoas inuecti, cum eas rostra iam iam tactura viderentur, in puppes onere grauiores transierunt, ita proræ assurgentes catenas superauerunt; cumque rursus in proras transsiluissent, puppes leuatæ transierunt. *Stratagema nauticum.*

VI. Ortus Annibalis. HOC ipso anno in magnas & Africæ & Italiæ clades, natus est Annibal. Nam Polybius l. 15. anno 17. 2. belli Punici, qui est vrb. cond. ... eum quadragesimum quintum annum egisse testatur, cui & ... ius assipulatur: ex quo sequitur necessario hunc annum exclusiue accipiendum.

endum esse. Alioqui si annus vrbis quingentesimus sextus sit primus Annibalis, eius quadragesimus quintus erit vrbis quingentesimus quinquagesimus, non quingentesimus quinquagesimus primus.

Res gestæ in Sicilia à Consulibus.

Consulum alter Cæcilius Metellus ad Lilybæum fuit, alter Numerius Fabius Drepanum obsedit, & insulam Colubrariam, Peliadem vocat Zonaras, occiso Pœnorum præsidio, occupauit, & contra vim Hamilcaris tenuit, & angustias paludesq; interiectas aggeribus continenti iunxit.

Lustrum Romæ.

Lustrum autem interea Romæ conditum exhibuit ciuium capita ducenta & quinquaginta, & vnum millia, ducenta & viginti duo, vt est in Epitome decima nona. Ex qua intelligi potest quantam hominum iacturam Romanis Siculæ clades attulerint. Nam si hunc numerum cum numero proximi lustri contuleris, inuenies præsentem altero minorem, quadraginta sex millibus quingentis septuaginta quinque ciuium Romanorum capitibus.

ANNVS MVNDI 3808. SEXTAE ÆTATIS 292. Imp. Græcorum 66. Seleuci Callinici Asiæ & Syriæ Regis 1. Oniæ Simonis Iusti F. 1. Ptolemæi Euergetis 1. Olymp. CXXXIII. an 3. Vrbis Condit. 507. Coss. M. Fabio Licino, & M. Otacilio Crasso. belli Punici 19.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 245.

I. *Initia Euergetis & Callinici.*

EXTINCTO Ptolemæo Philadelpho, successit filius Ptolemæus cognomento Euergetes, à præclaris in Ægyptum, vt dicemus promeritis. Antiocho autem Deo filius ex Leodice improbissima muliere Seleucus Callinicus. Non desunt, qui Seleucum Gallinicum vocent, eisque fauet historia: à Gallis enim victus est, vt ex Iustino suo loco dicetur, & contra Callinici nomen, quod præstantissimum victorem sonat, quod & Herculis olim cognomen fuit. parum ei conuenit, vt ex rebus ab eo gestis intelligetur: nisi quis forte per antiphrasin dictum velit, vt Philadelphus, Philopator, &c. Quidam id illi cognomen à matre inditum putant, quasi victoriam de domesticis hostibus matris opera consecuto. Inuenio etiam Pogonem dictum, Polybius enim l. 2. extremo. *Mortuus vero etiam Seleucus,* (scilicet Ceraunus) *qui filius fuit Seleuci Callinici, qui etiam Callinicus Pogon cognominatus est.*

II. *Laodice cædibus domesticis sibi ac filio aditum ad regnum aperit.*

LAODICE vbi mariti cæde nefaria, aditum sibi filioque suo Seleuco Callinico in regnum patefecit: Sororis suæ Berenices, filijque eius mortem accelerat; in eos quippe Zelotypiæ, & ambitionis incensa facibus, furebat: maior quippe nato erat, & prior regina fuerat, ideoque ipsis viuis, nec se, nec filium suum regnare posse intelligebat. Itaque, vt scribit Diuus Hieronymus, Berenicem cum filio, qui ex Antiocho Deo natus erat, Icadioni & Genneo Antiochiæ principibus, occidendos tradidit, filiumque suum maiorem Seleucum Callinicum in patris loco regem constituit. Sic Hieronymus. Hanc cædem Iustinus l. 27. Callinico tribuit, sed hortante matre, sic enim habet. Mortuo Syriæ rege Antiocho (Deo) cum in locum eius filius Seleucus (Callinicus) successisset, hortante matre Laodice, quæ inhibere debuerat, auspicia regni à Parricidio cepit. Quippe Berenicem nouercam suam, Sororem Ptolemæi (Euergetis) regis Ægypti, cum paruulo fratre ex ea suscepto interficit. Quo facinore perpetrato, & infamiæ maculam subijt, & Ptolemæi bello se implicuit. Distinctius autem mortem Berenices explicans subdit.

III. *Mors Berenices.*

PORRO *Berenice cum ad se interficiendam missos didicisset, Daphne se claudit.* Id est suburbanum Antiochiæ Syriæ deliciosissimum, in quo nemus amœnitate inclitum, in cuius medio Asylum erat, & templum Apollinis, ac Dianæ, pergit Iustinus. *Vbi cum obsideri eam cum paruulo filio, nunciatum esset ciuitatibus Asiæ, recordatione paterna, maiorumque dignitatis eius, & casum tam indignæ fortunæ miserantes, auxilia ei omnes misere. Frater quoque Ptolemæus periculo sororis exitus, relicto regno cum omnibus viribus aduolat; Sed Berenice, ante aduentum auxiliorum, cum vi expugnari non posset, dolo circumuenta trucidatur.* Hæc ibi. Quoniam vero sera fuisse hæc

Vide Serab. l. & Sozom. l. 1. c. 18.

auxilia constat. Euergetis aduentum, & res ab eo in Syria, atque Asia gestas differemus.

IV. *Erycem capit Hamilcar.*

CAPTAM hoc anno Erycem, etsi distincte non traditur, series tamen Polybianæ narrationis indicat. Custodiebant, inquit, Romani Erycem præsidio vertici imposito, & ad radices montis. Hamilcar Erycinorum vrbem inter ipsum verticem, & eos qui in imo monte consederant sitam occupat. Diodorus, noctu occupatam dicit. cum primus ipse Barcas, sic enim cognominatum diximus, Hamilcarem iter in ascensu, triginta stadiorum superato, vrbem esset ingressus: omnes autem occidisse tradit, nimirum Romanos. vel potius qui in armis erant; subdit quippe, eum reliquos Drepana transtulisse. In Excerptis lib. 24.

Inde autem eueniebat, inquit Polybius, vt Romani, qui summum fastigium tenebant, ab hoste obsessi mira animi præsentia quæuis aspera sufferrent: Carthaginenses vero, supra hominum fidem, ipsi quoque hostibus vndique prementibus resisterent: accedente etiam commeatuum difficultate, quod vno duntaxat loco, & vnico aditu maris vsum retinerent; integro tamen biennio hic pugnatum esse testatur Polybius. Nimirum continenter: nam bellum etiam vsque ad Catuli consulatum progressum fuisse constat.

V. *Onias apud I. duo pontificatum.*

EVSEBIVS in Chronico refert ad hos Consules. & ad hæc duorum principum initia Oniæ pontificis exordium; viri, qui Simonem iustum haberet patrem, parum tamen ipse iustus, vt quem amatorem pecuniæ Iosephus depingit. At Sapiens. *Nihil est,* inquit, *iniquius quam amare pecuniam, hic enim & animam suam venalem habet.* Eccl. 10. 10.

His Consulibus 25. millibus grauis æris, (id est 500. libris Turon. nam mille æris valent 20. francis vt ait Cenalis) mulctata est. P. Claudij soror; ob linguæ intemperantiam; quod cum à ludis diuertens, à circumfluente turba premeretur, optauit fratrem suum iterum classem ducere, & scilicet multos de tot mortalibus naufragio perdere. Rem pluribus narrat Gellius. Meminit & Florus. Lib. 10. c. 6. Epito. 19.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3808.

IN Græco enim habetur μετήλλαξε δὲ καὶ Σέλευκος, ὁ Σελεύκου τοῦ Καλλινίκου, τοῦ καὶ Πώγωνος ἐπικληθέντος, vbi miror Casaubonum ita vertere. Obijt & Seleucus, Seleuco patre genitus auo Callinico, qui etiam Pogon cognomine est dictus. At Polybius passim eum docet patrem Seleucum, eundemque Callinicum fuisse patrem Seleuci iunioris, qui dictus est Ceraunus, & fratris eius Antiochi cognomento Magni. Audi Polybium. Antiochus, inquit, filius erat natu minor Seleuci, qui & Callinicus cognominatus est. postquam defuncto patri successit in regno Seleucus frater maior Antiochi &c. sed nec recte alter interpres pro Callinico habet Callimachum, & Seleucum iuniorem, quasi gemino patre natum, dicit Seleuci Callimachi, & Pogonis filium. 1. N. 3.

ANNVS MVNDI 3809. SEXTAE AETATIS 293. Imperii Græcorum 67. Seleuci Callinici 2. Oniæ Pontif. 2. Ptolemæi Euergetis 2. Olympiad. CXXXIII. an. 4. Vrbis Conditæ 508. Coss. M. Fabio Buteone. C. Atilio Bulbo. Belli Punici 18.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 244.

I. *Euergetes vltionem de Callinico expetit.*

BERENICAS filijsque eius mors, à priuigno & fratre, à nouerca & amita illata, cum omnibus res indigna videretur, vniuersas ciuitates ad defectionem compulit, quæ & ingentem classem compararunt, & Ptolemæo, qui recens ex Ægypto aduenerat, sese tradiderunt, in vltionem eius quam defensuri erant. qui nisi in Ægyptum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset, tantum vel illi odium parricidiale, vel huic fauorem indigne interemptæ mors sororis attulerat. Sic fere Iustinus. Sed audiendus est Propheta Daniel, eiusque interpres Hierony. hæc paulo plenius exponentes.

Et stabit de germine radicum eius plantatio, & veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis Aquilonis, & abutetur eis, quia scilicet subditos Callinici contra ipsum armauit,

eiusque ad eius ruinam vsus est, in cuius protectionem, vt subditi, armari debuerunt, & vt inquit Iustinus, *in vltionem eius quem defensuri erant:* sed propheta pergit, *& obtinebit Insuper & deos eorum, & sculptilia, vasa quoque pretiosa auri & argenti captiua ducet in Aegyptum, &c.* quæ ad reditum Euergetis differenda sunt.

II. à S. Hieronymo. Occisa *Berenice,* inquit Hieronymus, *& mortuo Ptolemæo Philadelpho patre eius in Aegypto, frater illius, & ipse Ptolemæus, cognomento Euergetes, tertius successit in regnum, de plantatione, & de germine radicis eius, eo quod esset germanus: & venit cum exercitu magno, & ingressus est prouinciam regis Aquilonis, id est Seleuci cognomento Callinici, qui cum matre Laodice regnabat in Syria.* Audi Hieronymum dicentem Philadelphum mortuum, & Laodicem regnantem? quomodo ergo hæc ab illo occisa est? sed pergit. *Et abusus est eis, & obtinuit, in tantum, vt Syriam caperet, Ciliciam superioresque partes trans Euphratem, & propemodum vniuersam Asiam.* Laodice occisa. Sic Hieronymus: quæ non videntur nisi sequenti anno perfici potuisse. In primis autem captam & interfectam à Ptolemæo fratre Laodicem tot criminum ream, & belli cruentissimi originem, Syriam totet & Ægyptum, auunculum & nepotem, scribit Appianus sæpe citatus; quorum cædem, inquit, vt Ptolemæus vlcisceretur, Laodicem interfecit, & in Syriam deducto exercitu, Babyloniam inuasit.

III. Defectio Parthorum. Atqve *ex hoc tempore,* inquit Appianus, *Parthi primum defecerunt a Macedonibus, veluti iam perturbato Seleucidarum regno.* Sic ipse; Macedones vocans Seleucidas ortos à Macedonibus, qui tamen reuera Asiani erant, & in Asia nati. Huic chronologiæ belle famulatur Suidas, vbi de Arsace. *Arsaces,* inquit, *Parthus, Macedonibus, qui Persicum regnum annos 293. tenuerunt, eiectis, Parthis regnum peperit.* Sic ipse. Est autem nobis hic annus sextæ Ætatis, quæ ab imperio Cyri sumit initium, 293. vt in anni huius indice vides: eamque chronologiam frustra turbare nititur Scaliger, qui cum fateretur istorum annorum exordium à Cyro sumendum esse: *sed absunt,* inquit ille, *à Consulatu Vulsonis & Reguli anni 17. post mortem Alexandri 57.* Arguitur Scaliger. Li. can. Isag. p. 116. Verum iam ostensum est nihil ad rem facere hos Coss. qui multum regnum Callinici antecedunt. Deinde illi decem & septem anni, quos abesse causatur, ostendunt illum annos regni Cyri & imperij confundere, cum imperium Persarum non nisi vigesimo tertio regni Cyri erectum fuerit. Denique neque illorum consulatus est post mortem Alexandri annis 57. sed 75. c. 119. Consules enim illi fuerunt anno regni Græcorum 63. quibus addendi sunt duodecim anni à morte Alexandri: forte tamen in numero, mendum illapsum est, vt 57. pro 75. ponerentur.

IV. Causa defectionis Parthorum. Cavsam defectionis Parthorum refert Appianus ad turbas in Regno Syriæ & Asiæ ob mortem Berenices, ab Euergete fratre excitatas, quæ verius occasio fuit, quam dominandi cupiditas oblatam libenter arripuit. Aliam occasionem suggerit Iustinus, libro quadragesimo primo. Huius, inquit, defectionis impunitatem, illis duorum fratrum regum Seleuci & Antiochi discordia dedit, qui dum sibi inuicem eripere regnum volunt, persequi defectores omiserunt. Hic Antiochus dictus est Hierax, qui postea fratrem adiuuit in recuperando regno, quod ei Euergetes magna ex parte rapuerat, vt dicemus. Vt mirum sit Georgium Monachum in suo chronico hæc scribere. *Syriæ & Asiæ rex fuit Antiochus cognomine Callinicus, qui idem & Seleucus.* ὁ αὐτὸς καὶ Σέλευκος. Nimirum nomen Antiochi appellatiue sumit, sicut & Ptolemæi. Vnde subdit. *Sub hoc Antiocho Persæ,* sic enim Parthos appellat, *à Macedonum & Antiochorum,* siue vt alij sequuntur Seleucidarum, *principatu defecerunt, regnum in Persas ab Alexandro conditum finientes.*

V. Alia causa à Georgio monacho. Aliam ipse defectionis causam prodit non parum probabilem. Arsaces inquit, quidam, & Teridates fratres, qui genus à Persarum regibus ducebant, Bactrianorum satrapæ erant, Agathocle Macedone Persidis Præside: qui cum Teridatem amaret, eique insidias strueret, vt ei vim afferret, spe frustratus, ab ipso fratris Arsacis ope, interfectus est, simulque Arsaces regnum Persarum occupauit ad annos duos, eoque occiso Teridates frater eius annis 37. regnauit. Hæc ex Georgio. Arsacem tamen Scytham fuisse Strabo tradidit, & ab initio infirmum, ægre bellum aduersos eos, quibus Parthiam eripuerat, sustinuisse, & Callinicum regem fugisse. Postea tamen in tantam excreuisse potentiam, vt Romanæ propemodum æquaretur. Itaque non decrit tanti populi, de quo erit in sequentibus multa mentio, initia silentio premere.

VI. Alia causa Iustin. lib. 41. Ivstinvs. *Erat,* inquit, *eo tempore Arsaces vir, sicut incertæ originis, ita virtutis expertæ. Hic solitus latrociniis, & rapto viuere, accepta opinione Seleucum à Gallis in Asia victum, solutus regis metu, cum prædonum manu Parthos ingressus, præfectum eorum Andragoram oppressit.* (Hunc videtur Georgius Agathoclem dicere) *sublatoque eo, imperium gentis inuasit. Non magno deinde post tempore Hircanorum quoque regnum occupauit.* Et aliquanto post, *hic Arsaces quæsito simul, constitutoque regno, non minus memorabilis Parthis, quam Cyrus Persis, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, matura senectute decedit. Cuius memoriæ hunc honorem Parthi tribuerunt, vt omnes exinde reges suos Arsacis nomine nuncupent.* Sic ipse, quod confirmat Strabo, Eusebius, Georgius, alijque passim. Sed Georgius parum cum Iustino conuenit, cum dicat Arsacem biennio tantum regnasse, eique successisse, non filium, vt ait Iustinus, sed Teridatem fratrem, quod nobis videtur probabilius.

De filio autem illo, quoniam non erit alius dicendi locus, eiusque fortitudine libet hæc ex Iustino addere. *Huius filius & successor regni, Arsaces & ipse nomine, aduersus Antiochum Seleuci filium centum millibus peditum, & viginti millibus equitum instructum, mira virtute pugnauit; Ad extremum in societatem eius admissus est.* Sic Iustinus, forte non sine culpa. Antiochus enim Seleuci Callinici, de quo agimus, filius non fuit, sed nepos. Seleucus enim Ceraunus interfectus est.

VII. Romanorum pugna. L. 2. c. 2. Etsi autem nauali bello iam secundùm populus Romanus abstinere decreuerat, (& tertia quinquennium, atque eo amplius abstinuit, vt ex Polybio suo loco dicetur) hoc tamen anno alterum ea Floro nauale certamen occurrit, alteri populo inutile, alteri perniciosum. M. Fabio, inquit, Buteone Consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimorum, iam in Italiam vltro nauigantem cecidit. Et victoria parta naufragio perdita. Ex quo intelligitur hanc Romanam classem, non ad inuadendos Pœnos, sed ad tutandam Italiam ab eorum incursibus, destinatam fuisse: vlterius autem progressam ad Ægimorum, hostium tergo institisse, ibique victoria potitam esse, sed breui; subdit enim Florus. Quantus ô tum triumphus tempestate intercidit! cum opulenta præda classis aduersis acta ventis, naufragio suo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, insulas omnium littora impleuit. Magna clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate intercepta tempestate victoria, & triumphus perijt naufragio. Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontorijs, insulisque allisæ fluitarent, populus Romanus triumphauit. Ita Florus.

ANNVS MVNDI 3810. SEXTÆ ÆTATIS 294. Imperii Græcorum 68. Seleuci Callinici 3. Oniæ Pontif. 3. Ptolemæi Euergetis 3. Olympiadis CXXXIV. an. 1. Vrbis Conditæ 509. Coss. A. Manlio Torquato Attico, & C. Sempronio Torquato II Belli Punici 21.

ANNVS ANTE CHRISTVM 245.

I. Euergetes reuertitur in Aegyptum. Victorem habuit in Olympicis hic annus Laconem Alcidam, vt est in Catalogo Olympionicarum; quo anno cum Ptolemæus Euergetes fœliciter rem in Asia gereret, & occupata vniuersa Syria, magnam Asiæ partem in potestate haberet, imo totum pene regnum Seleuci occupasset, (quippe plurimæ ciuitates ab initio ab eo defecerant, vt ex Iustino diximus, excitata præter spem in Ægypto seditione, in regnum suum reuocatus est, vt idem

EVERGETES CALLINICI VICTOR

ait. Eandem remaining Propheta Daniel. *Insuper & deos eorum, inquit, & sculptilia, vasa quoque pretiosa auri & argenti captiua ducet in Aegyptum. Ipse præualebit aduersum Regem Aquilonis. Et intrabit in regnum Rex Austri, & reuertetur in terram suam.* Ita Propheta.

II. Cum Ptolemæus in Antiochum & Seleucum... Hieronymo.

QUEM illustrans D. Hieron. *Obtinuit, inquit, in tantum, vt Syriam caperet, & Ciliciam, superioresque partes trans Euphratem, & propemodum vniuersam Asiam. Cumque audisset in Aegypto seditionem moueri, diripiens regnum Seleuci, quadraginta millia talentorum auri tulit, & vasa pretiosa, & simulacra deorum duo millia quingenta: in quibus erant & illa quæ Cambyses capta Aegypto in Persas portauerat. Denique gens Aegyptiorum Idololatriæ dedita, quia post multos annos deos eorum retulerat, Euergetem, id est benefactorem appellauit. Et Syriam quidem ipse obtinuit, Ciliciam autem amico suo Antiocho gubernandam tradidit, & Xantippo alteri duci prouincias trans Euphratem.* Hactenus D. Hieron. & Beda cum eo. Vide quanti steterit Laodicæ, & eius filio Seleuco facinus in Berenicem, eiusque filium perpetratum: tametsi Laodice prior fuerat coniux, & filio eius regnum debebatur iure primogenitorum, quod valuit vbique gentium. Deinceps autem multis annis Syriam retinuit Euergetes, & in ea Seleuciam tenebat cum præsidio diu postea Rex Ægypti.

III. An Hierosolymis sacrificarit.

SIMUL autem & tota Iudæa, ac Palæstina, quasi illius particula potitus est. Itaque & Hierosolymam venit, siue vt eam occuparet, sibique firmaret, siue vt Deum veneraretur, vt Iosephus prædicat, altero libro contra Apionem, non longe à principio. Tertius Ptolemæus, inquit, qui vocatur Euergetes, fortiter obtinens Syriam vniuersam, non dijs Ægyptiacis pro victoria solennitates gratificas immolauit, sed veniens Hierosolymam multas hostias, sicut nostri moris est, Deo gratificauit, dignissimaque dicauit ornamenta victoriæ. Ita Iosephus. Quæ probabiliora etiam redduntur ex religiosis muneribus, quæ Pater eius Philadelphus obtulit Deo, vt eros anno octauo diximus. Hæc nihilominus non ad Euergetem, sed ad filium eius Philopatorem pertinere, ex tertio qui dicitur Machabæorum, suo loco dicemus. Ex his autem iterum Sigonium virum doctissimum redarguas, Seuerum Sulpitium reprehendentem, quasi putarit Syriam & Iudæam, non ad Ægypti reges, sed ad Seleucidas pertinuisse iam ab ipso Alexandro. Nam si Ægypti reges semper Syriam obtinuerunt, quomodo hic Euergetes hoc tempore factus est eius Dominus, vt omnes historiæ cum D. Hieronymo profitentur? Hæc de Græcis.

IV. Bellum ad Erycem pertinax.

AD Romanam rem pertinent, quæ habet Polyb. de Eryce. Nam hoc quoque anno Romani cum Pœnis ad vrbem Erycem pugnarunt, imo & sequenti, vt ex eodem dicemus. Verum hic quoque, inquit, postquam omnibus artibus quibus expugnari vrbes solent, omnique violentia alij aduersus alios vsi essent, nullum inopiæ genus non tolerassent: omnis denique inuasionis & pugnæ periculum fecissent, tandem non vt Fabius ait exhausti viribus & victi malis, sed vt viri nullo malorum sensu prædiri, atque inuicti sacram coronam fecerunt. Morem quendam referre videtur, quo pugiles, dum neuter socio cederet in certamine, ambo quasi victoriam Deo tribuentes, sacram ei coronam offerebant. Pergit: Prius enim quam alij alios vincerent, etsi per biennium item continuum eodem loco certatum est ab ipsis, accidit vt alia quadam ratione bello finis imponeretur. Nimirum Lutatij Catuli classe intercluso commeatu, quem vrbs mari accipiebat, ex quo intelligitur non duos tantum annos, sed plures etiam certamen perdurasse: is enim tertio demum anno factus est Consul.

V. Alia vtrinque gesta.

HUC etiam videntur illa Zonaræ pertinere. Carthaginienses, inquit, Romanis crebra detrimenta inferebant, nunc in Siciliam, nunc in Italiam traijciendo. Captiuos viritim permutarunt, cæteros, quia tantum numerum non habebant, Carthaginenses pecunia redemerunt. Cæterum plerosque bis annis Consules nil historia dignum gessisse ait. Ideoque illos ne nominauit quidem sicut nec Polybius, cuius rei causam affert Zonaras. Nam illud, inquit, maximo detrimento Romanis fuit, quod duces quotannis mutabant; eosque qui imperatoria munia adhuc discebant, reuocabant. Quasi non rei gerendæ sed exercitationis causa missi fuissent. Denique hoc anno, atque his Coss. Brundusium coloniam deductam auctor est Velleius sub finem libri primi, meminit & Florus in Epitom. 19.

ANNUS MUNDI 3811. SEXTAE AETATIS 295. Imperij Græcorum 69. Seleuci Callinici 4. Oniæ Pontif. 4. Ptolemæi Euergetis 4. Olympiad. CXXXIV. an. 2. Vrbis Conditæ 510. Coss. C. Fundanio Fundulo, & C. Sulpitio Gallo. Bel. Punici 22.

ANNUS ANTE CHRISTUM. 242.

I. Onias Pontifex negat tributum Euergeti. Ioseph. lib. 12. c. 3. & 4.

ONIAM Pont. hoc anno detrectasse tributum Ægyptio regi soluere, quod solebat Syro, non leuis ex missa ex Ægypto in Iudæam legatione suspicio est. Homo enim auarus, qualem describit Iosephus, a mutato Domino, hoc se onere leuatum iri aut sperabat, aut moliebatur, sed frustra. Audiamus Iosephum. *Manasse defuncto, Onias successit in sacerdotium. Simonis Iusti filius, quem Simonem Eleazari fratrem fuisse diximus. Is Onias pusillanimis erat, & auarus. Quæ causa fuit vt tributum, quod pro populo maiores eius de suo solebant Regi pendere, talenta argenti viginti non soluendo, ad iram commoueret Ptolemæum Euergetem patrem Philopatoris. Qui misso Hierosolymam legato incusabat Oniam, quod tributum non redderet; minabaturq; ni faceret, regionem eius militibus suis se diuisurum, & nouas colonias eo deducturum; quod audientes Iudæi perterriti sunt, licet Onias perfricta fronte hæc contemneret, nihil curans præter pecuniam.* Hæc Ioseph. qui deinceps exponit qua ratione Iosephus quidam, huius pontificis ex sorore nepos, legationem ad Regem susceperit, eique factus amicus, imminentem Iudæis calamitatem depulerit. Meminit huius quoque historiæ Euseb. in Chron. vbi eum vocat ducem Iudææ, qui apud Iosephum est redemptor vectigalium.

II. Seleucus naufragus recuperat ciuitates suas.

POST discessum Ptolemæi Euergetis, Seleucus cum aduersus ciuitates quæ defecerant ingentem classem comparasset, repente velut dijs ipsis parricidium vindicantibus, orta tempestate classem naufragio amittit; nec quidquam illi ex tanto apparatu, præter nudum corpus & spiritum, & paucos naufragij comites residuos fortuna fecit. Misera quidem res, sed optanda Seleuco fuit; siquidem ciuitates, quæ odio eius ad Ptolemæum transierant, velut dijs arbitris satisfactum sibi esset, repentina animorum mutatione in naufragij misericordiam versæ, imperio se eius restituunt. Ita Iustin. quod tamen neque de Parthicis, quæ sub Arsace perstiterunt, neque de Syriacis, quæ sub Euergete, dici potest; nouo enim bello, ad eas recipiendas opus fuit. Lib. 27.

III. Arati Sicyonij præclare gesta.

HOC anno Aratus Sicyonius Prætor II. præsidiû quod Antigonus Gonatas in Acrocorintho habebat, militum proditione recipit, & Peloponnesios ingêti metu liberat, Corinthios in libertatem vendicatos, Achæorum Reip. adiungit; sicut & Megarenses asto in potestatem redactus. Factum hoc anno priusquam Carthaginienses illa afficerentur clade, per quam vniuersa excedere Sicilia, & tributum Romanis pendere tunc primum sunt coacti. Ita Polyb. id porro factum est anno seq. Lutatio Consule. Hinc intelligi potest huc etiam anno vixisse Gonatam, quem tamen præcedenti anno mortuum ponit Eusebij Chron. hoc autem anno primum filij eius Demetrij, qui decem tantum regnauit annos, vt scribit Polyb. ibid. Verum Eusebium conciliare possumus Polybio, si huius anni priorem partem Patri, posteriorem filio tribuamus. Polyb. lib. 2.

IV. Stipendiarij milites tunc primum apud Romanos.

HOC primum anno stipendiario milite vsos Romanos ex Zonara intelligitur. Ad hunc enim annum illa pertinent. Galli Carthaginensibus socijs infensi, quod ab illis male acciperentur, præsidium quoddam suæ fidei commissum, Romanis pecunia prodiderunt, ab eisque, vna

cum alijs, qui à societate Carthaginensium defecerant, stipendio conducti sunt, cum prius peregrinorum aere militem Romani non consueuissent. His fieri, & classe priuatorum hominum Africam infestantium, mare diutius negligere nolentes, naues denuo comparârunt. Quibus scilicet Luctatius Consul proximo anno victor euasit.

Ibidem 1. Historia in fide.

ANNVS MVNDI 3812. SEXTÆ ÆTATIS 296. Imperii Græcorum 70. Seleuci Callinici 5. Oniæ Pontif. 5. Ptolemæi Euergetis 5. Olympiadis CXXXIV. an. 3. Vrbis Conditæ 511. Coss. C. Lutatio Catulo, & A. Posthumio Albino. Punici Belli 23.

ANNVS ANTE CHRISTVM 241.

I. Seleucus male pugnat contra Ptol. Euergetem.

SELEVCVS lætus ciuitatum suarum reconciliatione, quam paulo ante ex Iustino dicebamus, in luctu tamen de maxima regni sui parte amissa versabatur, neque ei malo remedium apparebat vllum, nisi in eum, à quo victus & spoliatus fuerat, arma conuerteret. Lætus malis suis, inquit Iustinus, & damnis ditior redditus, velut par viribus bellum Ptolomæo infert: sed quasi ad ludibrium tantum fortunæ natus esset, nec propter aliud opes regni recepisset, quam vt amitteret, victus prælio, non multo quam post naufragium comitatior, trepidus Antiochiam confugit. Inde ad Antiochum fratrem literas fecit, quibus auxilium eius implorat, oblata ei Asia intra fines Tauri montis, in præmium latæ opis. Hæc Iustinus, paucis omnino multa complexus; sed his paucis contentos esse oportet, in summa Scriptorum rerum Græcarum penuria.

Iust. Opem à fratre petit.

II. Classem iterum Romani instruunt.

DVAS alias classes hoc anno mediterraneum mare tulit, & duorum aliorum hostium cædibus cruentatum est. Nam Romani, qui iam semel atque iterum naualia certamina publice damnarant, & terrestribus copijs Siciliam obtinendam statuerant, marisq. imperium Pœnis relinquendum, quod viderent exercitus suos ad Lilybæum, ad Drepanum, ad Erycem, multos iam annos nullo emolumento versari, seque mercenario auctos milite, minore iactura, atque periculo, maiore spe in mari posse versari, rursus sententia commutata Classem instruxerunt, etsi annis ferme iam quinque mari penitus abstinuerant, vt ait Polyb. Numerat autem à Consulatu Cæcilij & Fabij, quo vel decretum publice factum est, vel publice cum abstinere vellent, priuatas tamen excursiones in Pœnos permisere, vt ibid. ex Zonara diximus. Alioqui à cladibus P. Claudij & Iunij Pulli, hic annus non quintus, sed septimus numeratur. Hunc porro annum 23. belli Punici numerat Eutropius.

III. Noui Coss. Prætores.

CREATI sunt Coss. Lutatius & Posthumius. Verû Cæcilius Metellus Pont. Max. A. Posthumium Consulem, quoniam idem & flamen Martialis erat, cum ille ad bellû gerendum proficisci vellet, in vrbe tenuit, nec passus est à sacris recedere, vt est in Epit. Liuij 19. Quæ causa fuisse videtur, vt Sigonio etiam placet, vt Prætores duo hoc primum anno crearentur, quorum vnus ius in vrbe diceret, alter Consuli in bello adesset, quoniam alter Consulum vrbe excedere non permittebatur. Hunc Prætorem, Volsio Ædilem, non recte, Zonaras Q. Valerium Flaccum vocat, lapides autem Capitolini Faltonem.

Apparatus Romanæ classis.

De apparatu Romanæ classis scribit Polyb. cû exhaustum esset ærarium, priuatis sumptibus multas naues fuisse constructas. *Nam pro modo facultatum, inquit, singuli, aut bini, vel etiam terni vnam quinqueremem, cum omni suo instrumento, præbendam suscipiebant, idque ea lege, vt rebus ex sententia confectis sumptus reciperent.* Hoc collationis genere paratæ quinqueremes ducentæ, quarum fabricam instruerunt, ad illius exemplar, quam Rhodio cuidam nauarcho, ad Lilybæum iamdudum eripuerant.

IV. Et Africanæ.

HABES hic ducentas tantum quinqueremes, Orosius trecentas naues numerat, totidem Eutropius. Africanas autem vterq. quadringentas, Libellus de vir. illustr. sexcentas. Diodorus Siculus. Lutatium Catulum valde corrupto vocabulo Ligatinum vocat: deinde cum trecentis longis nauibus, alijsque nauigijs, & pontonibus septingentis, quæ simul mille efficiebant, ait in Siciliam transmisisse; Hannonem autem Carthaginem cum ... nauibus longis, & onerarijs in sacram insulam traiecisse. Impares facit copias, vt mirum non sit superatos Pœnos. Nimirum passim omnibus alijs contradicit, & Pœnis fauet, secutus scilicet Philinum, quem citat, qui vt testatur Polyb. ... ex affectu & beneuolentia in suos deceptus, omnia prudenter fortiterque à Pœnis gesta tradit, à Romanis autem contra. In quo vitio pro Romanis viceuersa Fabium Pictorem fuisse, idem Polybius autor est, ... Florum ... potuit.

V. Ad ... in lectica.

CONSVL ergo cum Prætore socio in Siciliam profecti, terra mariq. Drepanum aggressi, partem muri deiecerunt, oppidumque cepissent, nisi Consule vulnerato milites circa illum occupati fuissent Zonar. Cui narrationi fidem facit, quod in certamine de triumpho inter Valerium & Catulum, ille protestatus est Consulem ea pugna claudû in lectica iacuisse, se omnibus imperatorijs partibus functum esse. Apertius etiam Orosius, *Lutatius, inquit, cû classe trecentarum nauium in Siciliam transuectus, dum apud Drepanum ciuitatem, inter primores Siciliæ pugnâ cieret, transfixo fœmore ægerrime, cum iam obrueretur ereptus est.* Eutropius ait Lutatium ægrum nauem conscendisse, in superiore nescio qua pugna vulneratum. Placet tamen prior sententiæ adhærere, vt probabilior. Quis enim credat missum belli ducem, qui lectica indigeret, in tanta præsertim bellatorum copia. Eius pugnæ Polybius non meminit, atque tantum, cum initio æstatis profecti essent, Siciliæ ex inopinato apparuisse; nulla quippe Romana tum classis iam tot annis visa fuerat: quæ causa extitit cur vniuersæ naues Punicæ recessissent. Vt autê Siciliam attigere, portum in Drepano, stationes in Lilybæo occupasse, & circa Drepana opera ad expugnationem molitum: intereaq; suos ad naualem pugnam diligenter comparasse, & exercuisse.

Al. 4. Ex. 10. Et pugna ad Drepanum.

VI. Naualis pugna paratur.

POENI autem, vt idem ait, vbi cognouerunt Romanos cum classe in mari esse, illudque sibi rursum velle asserere, extemplo naues instruunt, easque annona, & omnibus rebus necessarijs oneratas in hostem mittunt, Hannone duce, qui omni studio contendebat ad Erycem inscijs Romanis appellere, vt commeatibus expositis, & nauibus onere leuatis; deinde assumptis in classiarium militem lectissimis quibusque mercenariorum, in primisque Amilcare Barca, posset cum hoste confligere. Quæ cum Lutatius coniceret, fortissimum quemque e pedestribus copijs assumit, & insulam Ægusam, Lilybæo oppositam petit. Militem cohortatur, in sequentem diem prælium nauale indicit. Vt illuxit, ventus erat secundus hostibus, Romanis aduersus. Hic anceps animi hæret Lutatius; tandem statuit aduerso potius vento congredi cum hoste vnico, cuius naues oneratæ, minus essent ad pugnam habiles; quam secundum ventum expectando, in geminum pro vno Imperatorem, & in ijs Amilcarem, audacissimum atque strenuissimum ducem, geminumque exercitum, in eoque contra militem veteranum exercitatissimum, & naues leuatas oneribus pugnam conserere.

VII. Pugnatur.

ERGO naualem aciem instruit, & transitum obstruit Pœnis, qui contractis velis sese ad pugnam exacuunt, in qua Romani superiores effecti sunt. Nam etsi Pœni ventum habebant obsecundantem, tamen nec nauium celeritate superiores erant. Nam ad eorum normam Romanæ fabricatæ erant, & Punicæ graues erant commeatu; nec Romanos exercitatione antecedebant, & generosa pugnandi vincendique securitas, Pœni Romanis cedere nescij, non parum cedebant. Ergo primo statim congressu superati sunt, demersis 50. nauibus: captis cum ipsis vectoribus 70. reliqua classis mutato vento Hieronesum repetijt. Quæ insula non potest eadem esse cum Hiera, vt suspicatur Ortel. Nam Hiera Ægusæ pene contigua est ad occidentem; Hieronesum autem ad meridiem Carthagi-

Romani vincunt.

Quanta clades.

nem [illegible] Polybius videtur coll[illegible]care. Cæterũ hæc lo-rus Polybium secutus confirmat sed suo more exaggerat, adeo vt etiam de excindendis hostium mœnibus quæsitum, uter.. d *inpertinacium vi ameil*, inquit *ac arcem muros-que [illegible], cum iam in mari esse deleta Carthago.* Sic ipse. Polyb. ait remigrasse Consulem Lilybæum, cum decem millibus captiuorum. Philinus apud Diodorum, 6. millia concedit; alij apud eundem 4. mil[illegible]ia & 40.

VIII. *Ex Trado Orosio.* OROSIVS e contra videtur hæc nimium augere; forte Fabium secutus. *Crudescente pugna*, inquit, *[illegible] Hanno, nauem auertit, & dux fuga primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus [illegible] Africam petijt, alij confugere Lilybæum, 6[illegible]. Punicæ naues captæ sunt, 125. demersa, triginta duo millia hominum capta, cæsa 14. millia fuere. Romanorũ autem duodecim naues demersa sunt.* Nos Polybium mediocritatem sectantem tutius sequemur; etsi Orosio Eutropius fere consentiat. De Hannone post[illegible] duce scribit Zonaras, eum statim Carthaginem properasse, sed à ciuib[illegible], iracun[illegible] & metu comm[illegible]is, in crucem actum esse. At Polybius id alia occasione in Sardinia factum scribit.

IX. *Lutatius Erycinam deditione recepit.* LVTATIVS de[illegible]de, vt scribit ide[illegible] Orus. ad Erycinam ciuitatem, quam Pœni tenebant [illegible], ibique duo m[illegible]lia Carthaginensium conferta pugna interfecit. Verum Polybius & Zonaras aperte significant, eos amissa spe commeatus, quem mari ad id tempus receperant, deditionem fecisse: nihilque Hamilcarem præter m[illegible]ionem sub iugum, recusasse. & Sc[illegible] apud Liuium. *Licuit*, inquit, *sive-luissemus ad Erycem clau[illegible] [illegible] supp[illegible] humanorum fame interficere, veniam dedimus precantibus, emisimus ex obsidione*, & paulo [illegible]nte, *ab Eryce duodevicena denarijs æstimatos emisimus.* Iidem quamprimum legatos de pace missus ad Catulum tradunt, quam ille certis conditionibus confecit, si populo Romano probarentur. Ergo de ijs simul anno sequenti agemus, quo bellum hoc plane terminatum est.

recipere liceret, nec tradere inuitos, nec inui[illegible] regis per-mittere enauigare, quo priuilegio, quasi iure Atyli, ait valde locupletatos fuisse.

III. *Pœni pacem petunt.* CARTHAGINENSES autem, vt scribit Polyb. tanta [illegible]c[illegible]cepta [illegible]ade, etsi animis fracti non erant, Romanis tamen mare tenentibus. Siciliæ subuenire, suis in primis, quos ad Erycem esse putabant, non poterant [illegible] cum nondum scirent eos editionem fecisse. Itaque ad Barcam [illegible]agn[illegible] diligentia mittunt, summamque rerum [illegible]li permittunt. Is rerum necessitatem intuitus, & de salute suorum solicitus, legatos de pace ad Con[illegible]ulem [illegible]isit. [illegible]ata Lutatio res accidit, vt qui att[illegible]tas [illegible] be[illegible]o[illegible]o[illegible] Roma[illegible] opes, suisque iam graue id onus esse pro[illegible]e sciret. Pacis conditiones in hunc fere modum sunt [illegible]riptæ. A[illegible]icitia Carthaginensibus cum Romanis, si ita populo Ro[illegible]i-deatur. his legibus esto.

Leges pacis. POENI VNIVERSA SICI[illegible]IA EX[illegible]EDV[illegible]TO, CVM HIERONE BELLVM [illegible] C[illegible]VNTO SY-RACVSA[illegible]S ARMIS NE PE[illegible]N[illegible]. N[illegible]QVE SYRACVSA[illegible]ORVM SO[illegible]OS. CAPTIVOS OMNES SINE PR[illegible]CIO CAR[illegible]AC[illegible]NEN[illegible] RO-MANIS RE[illegible]DVNT[illegible]. AR[illegible]N[illegible] TALE[illegible]TA EVBOICA B[illegible]S M[illegible]LLE[illegible] [illegible]CENTA, I[illegible]TRA A[illegible]NOS VI[illegible]INTI R[illegible]M[illegible]NIS POE[illegible] [illegible]N-DVNTO.

IV. *Romani legatos mittunt.* His conditionibus Romam [illegible]atis, cum p[illegible]s conditiones corrigi vell[illegible]t pop[illegible]us Ro[illegible]. de[illegible] legatos d[illegible] res inspiciendas misit. Qui vt venere, de [illegible] quæ conuenerant, nih[illegible]utatum [illegible] le[illegible] tan[illegible] Pœnis impositas nonnihil intenderunt. Te[illegible] pu[illegible] [illegible]ensionis tributi coarctarunt, vt pro vigi[illegible] a[illegible] [illegible]ati-ti ponerentur, talenta mille quæ in præ[illegible] [illegible]erentur, ad summam adiecerunt. Tributi porro no[illegible]en ab[illegible] [illegible]ue sumitur, non enim annuum vectigal imponebant [illegible] sed summam certam, quæ paulatim dun.[illegible]eretur p[illegible] commoditate debitorum. Meus ergo scriptoris c[illegible]h h[illegible] locum cum altero libri 3. conferens. Concessisse Catulu[illegible] legates Pœnorum, [illegible]t pro belli sumptibus à Romanis exant a-tis, intra 20. annos duo millia talentorum E[illegible]oic[illegible]rum, & præterea ducenta persoluerent. At seuerius egerunt legati Romani, qui eandem summam intra decem an[illegible] pe[illegible]di voluerunt à Pœnis, & insuper mille talenta [illegible]c-tari. Idque clarum est ex l[illegible] vbi fœdus habe[illegible] [illegible] anno in Sicilia correctum est, vbi habetur, C[illegible] ses vt intr[illegible] de[illegible] annus duo m[illegible] & du[illegible] tale[illegible] conferren[illegible] mil[illegible]ne mora darent.

V. *Alia conditio pacis.* ADDITVM e[illegible] est [illegible]egat[illegible] ad con[illegible], vt Pœni omnibus [illegible] [illegible], quot [illegible] sunt [illegible], atque Italiam, excederent. H[illegible] leg[illegible] [illegible] [illegible]h. atque hoc modo finitum est bel[illegible]m inter R[illegible]nos & Carthaginenses d[illegible] [illegible]a gestum [illegible] nos continuos viginti quatu[illegible] perd[illegible] P[illegible] cui de tempore consent[illegible] [illegible] R[illegible] *manutum Carthag. per 2[illegible] en-mum obsesse. pacem inter* [illegible] Z[illegible] A[illegible] ita pri nu b[illegible]n Punic[illegible] a[illegible] R[illegible] manis confecto Ca[illegible] [illegible] Ægates insulas E[illegible]mque a[illegible] [illegible], quæ terra marique per q[illegible]atuor & [illegible] an[illegible] Nec repugn[illegible]t Eutropius. qu[illegible] an[illegible] belli P[illegible] [illegible]lum [illegible] Catulo [illegible]on[illegible]a Afror cum[illegible] esse d[illegible] N[illegible] id cæteri quoque sentiunt; sed non potuit [illegible] dici terminatum, donec de conditi[illegible]nibus pacis plane conue-nit, quod hoc denique an[illegible] [illegible]um est [illegible] & ita Om[illegible] re[illegible]tandus est. Ergo co[illegible] [illegible]ns est Plutarch. in M[illegible]cello, dum ait primum bellum Punicum vigesimo & altero anno finitum esse.

VI. *[illegible] de Pœnis [illegible].* TRIVMPHVM egit hoc anno Catulus Proconsul de Pœnis, ei quippe honos & imperium prorogatum fuit. Contendit pro triumpho etiam Val[illegible]s p[illegible] p[illegible]ætor, & arbitro Atil[illegible] Calatino victus est, apud Valer. Max. b[illegible] umphasse tamen in tabulis C[illegible] [illegible] [illegible] p[illegible] nonas Oct. ann[illegible] [illegible]2. biduo post [illegible]tulu[illegible], q[illegible] q[illegible] nas ex Sic[illegible] naualem [illegible]t trium[illegible] ho[illegible].

ANNVS MVNDI 3813. SEXTAE ÆTATIS 297. Imp. Græcorum 71. Seleuci Callinici 6. Oniæ Pontif. 6. Ptol. Euerg. 6 Olym. CXXXIV. an. 4. Vrbis Cond. 512. Coss. Q. Lutatio Cercone. & A. Manlio Torquato Attico II. Punici Belli 24. & vlt.

ANNVS ANTE CHRISTVM 240.

I. *Antiochus Hierax [illegible] [illegible].* CALLINICI historiam pertexit Iustinus, & Antiochi fratris eius improbitatem in ipsum Seleucum ostendit. Antiochus; inquit, cum esset annos 14. natus, supra ætatem regni auidus, occasionem non tam pio animo q[illegible]ã offerebatur arripuit, sed latronis more totum fratri [illegible] pere cupiens, puer sceleratam virilemq; sumit audaciam, vnde Hierax est cognominatus, quia non hominis sed accipitris ritu, in alienis eripiendis vitam sectaretur.

Ptol. Euergetes [illegible] [illegible] cum Seleuco. I[illegible]terea Ptolemæus cum audisset Antiochum in auxi-lium [illegible]euco venire, ne cum duobus vno tempore dimi-caret, [illegible]nnos decem [illegible]um Seleuco pacem facit. Sed pax [illegible] [illegible]o[illegible] facta inter [illegible]ll[illegible] tur à fratre, qui conducto Gallo-[illegible]m[illegible] [illegible]ecnat[illegible] exe[illegible]n, pro auxilio bellum, pro fratre [illegible]ol[illegible] n[illegible] implorar[illegible]e h[illegible]uit.

II. *Antiochus [illegible] [illegible].* [illegible]u[illegible] æl[illegible] [illegible] [illegible]orum victor quidem Antio-[illegible] is [illegible]it. Sed G[illegible]lat[illegible]an es Seleucum in prælio ceci-d[illegible] [illegible]m A[illegible] arma vertunt; liberius depo-[illegible]ulaim[illegible] A[illegible] iam si omnem stirpem regiam extinxissent. [illegible]d vbi len[illegible] Ant[illegible]us, velut à prædonibus auro se [illegible] [illegible]t, societatemq; cum mercenarijs suis iungit. Hæc Iustinus. omnia vt vides breuitate, & per summa capita, nu[illegible] bitte[illegible] [illegible]us annotans neq; res temporum distinguens [illegible] vt eas coniecti[illegible] distinguere necesse sit. Vides o-[illegible] [illegible] ca[illegible]e tam nun [illegible]missas conditiones pacis, omissas [illegible] interp[illegible] ar[illegible] [illegible]as, vt res potius in cursu degu-[illegible]e, tanquam caten[illegible] [illegible] lo, quam expoluisse dicendus [illegible] [illegible] d.ssensionis huius inter fratres Strabo m de-[illegible]ne Phœnicia, a[illegible] que in ea dissensione Aradios [illegible] adh[illegible]sse, ea lege vt ad se e regno confugientes

Aradiorum [illegible].

[illegible] 14. [illegible]

Hoc ipso anno inchoatum est Carthagine, quod vocatum est Libycum bellum, quod à mercenariis contra Carthaginenses crudelissimum gestum est: quod fuse Polybius vsque ad finem libri primi persecutus est. Hoc inquam anno inchoatum est, cum Polybius dicat, statim post ictum fœdus, Hamilcarem copiis, quæ ad Erycem erant Lilybæum deductis, imperium deposuisse, & Gesconem vrbis præfectum mercenarios milites per partes Carthaginem amandare cœpisse, vt per partes quoque ibi stipendiis suis acceptis, ad suas quique prouincias facesserent: sed cum id factum non esset, quin potius inconsulte omnes conglobati fuissent, deficiente pecunia res in seditionem, moxque in apertam vim, ac ciuile bellum cruentissimum erupit.

VII. *Consules de Faliscis triumphant.* Qvod ad res gestas ab huius anni Coss. attinet, bellum ab iis contra Faliscos (quæ ciuitas Italiæ opulenta quondam fuit) illatum est, quia Genucius quidam tribunus plebis contumelia ab iis affectus fuerat, vt scribit Plutar. in Gracchis. Id bellum ambo Coss. intra sex dies quam venerant transegerunt quindecim millibus hostium cæsis, cæteris pace concessa, agro tamen ex medietate sublato. Ita Eutropius, nec repugnat Orosius, nisi quod hoc bellum ad triennium differt. Zonaras autem M. Torquatum agrum Faliscorum vrente, cum eis congressus peditatu succubuit, equitatu victor. Deinde repetita pugna eos domuit armis, equis, supellectile, seruitiis, & agri semisse mulctatos. Tandem etiam antiqua vrbs in arduo sita monte euersa, aliaque condita in planitie oppugnatu facilis. Sic ipse. Consul vterque in Capit. tabulis legitur triumphasse, alter Calend. Martiis, alter quarto nonas eiusdem. Ex quo intelligitur creatos iam tum Consules ante mensem Martium.

VIII. *Clades vrbis ab inundatione.* Vervmenimvero, admodum mihi mirum videtur, Romæ hoc tempore intra sex menses quater triumphari potuisse, cum vrbem his ipsis Consulibus, (nam error in annorum numerum irrepsit V pro X) scribat Orosius, *a* aquarum eluuione, & incendio vehementissime afflictam fuisse. *Q. Lutatio, inquit, & A. Manlio Coss. diuersarum, aquarumque clades pene absumpsere vrbem. Nam Tiberis insolitis auctus imbribus, & vltra opinionem vel diuturnitate, vel magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano posita deleuit. Diuersæ qualitates locorum ad vnam conuenere perniciem: quoniam & quæ segnior redundatio tenuit madefacta dissoluit, & quæ cursus torrentis inuenit, impulsa deiecit.* Hæc ille de priori calamitate sequitur posterior.

a l. 4. c. 11.

IX. *Et ab incendio.* Aqvarvm *grauissimam cladem, grauior igni secuta vastatio est: qui ignis incertum vnde surrexit, plurimas ciuitatis partes peruagatus, cum hominum domorumque miserabilem stragem fecit, tum etiam tantum opum vno consumpsit incendio, quantum plurima, & peregrina victoria conferre vix possent. Deinde cum omnia in circuitu fori popularetur, ædem Vestæ corripuit. Et ne sibi quidem diis subuenientibus, ignem illum qui æternus putabatur, temporarius ignis oppressit. Vnde etiam Metellus, dum ardentes deos eripit, vix brachio semiustulatus aufugit.* Plinius. *b* *It Metellus, inquit, orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio cum Palladium raperet ex Æde Vestæ, memorabili causa sed euentu misero.* Et mox. *Tribuit ei populus Rom. quod nulli alij ab condito æuo, vt quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.* Hæc ibi.

b l. 7. c. 43.

X. *Ne... ... ... 1164.* Maximi huius incendii Euseb. in Chron. Sed refert in annum præced. Epitome 19 Liuii, & Valer. Maximus. *c* Qui vt id factum diuturnius crederemus, monitionem quandam præcessisse ait, quæ rerum præciæ diuinitati vtique tribuenda sit, & rerum sibi sacratum curam agenti. Cum Metellus, inquit, ... ex Maximus Tusculanum peteret, corui duo in os eius aduersum, velut iter impedientes, aduolauerunt, vixque extuderunt vt domum rediret. Insequenti nocte ædes Vestæ arsit; quo incendio Metellus inter ipsos ignes raptum Palladium incolume seruauit. Sic ille. Obsecutæ sunt huiusmodi aues Domino, cum eos voluit famulis suis obsequium præstare. *d* Eliæ, Paulo, Antonio Heremitis. At hic, si reuera res contigit, num Deus voluit superstitionem fauere? Nam tum dæmones, qui incendium illud præuidebant, speciem coruorum accepere, quo superstitio, quæ religio putabatur, magis magisque firmaretur. Quod Dominus permittens, obstruebat ora impiorum Epicuræorum, diuinam prouidentiam, & curam rerum humanarum, scelerate tollentium.

c l. 1. c. 4.

d 3. Reg. 17. 6.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3813.

Videtur vertendum fuisse ἐν ἔτεσιν εἴκοσι, in annis viginti, id est intra annos viginti, vt etiam idem vertit lib. 3. vbi de hac re iterum disputatur. Sic apud Liuium l. 37. vbi pax Antiocho a Scipione datur, iubetur ille soluere intra 12. annos 15. millia talentum Euboicorum præter ea 500. talenta 2500. cum Senatus pacem probasset, deinde millena per duodecim annos. — 1. N. III.

Per octo ista summa trium millium & ducentorum talentorum Euboicorum facile intelligetur, si ponamus Euboicum talentum valuisse 80. minis, sicut Atticum 60. & minam 100 drachmas pependisse, quarum singulæ Cenali iudice, valent ... ... cum dimidio Inde eorum consequens est minam 17. Francis cum dimidio respondere, & talentum Euboicum 1400. Atticum 1050. sublato scilicet quadrante. Ergo tria millia talentum Euboicorum valent 4480000. Francis Gallici æris. Atticorum vero 3360000. — 2. N. IV.

ANNVS MVNDI 3814. SEXTAE ÆTATIS 298. Imperii Græcorum 72. Seleuci Callinici 7. Oniæ Pontificis 7. Ptolemæi Euergetis 7. Olympiadis CXXXV. An. 1. Vrbis conditæ 513. Coss. C. Claudio Centhone, & M. Sempronio Tuditano.

ANNVS ANTE CHRISTVM 239.

Sparsis, consumptisque fratribus bello intestinæ discordiæ, inquit Iustinus, de Callinico & Hierace, Iuli ... bens, Rex Bithyniæ Eumenes, quasi vagantem Asiæ possessionem inuasurus, victorem Antiochum Gallosque aggreditur, nec difficile saucios adhuc ex superiore congressione, integer ipse viribus superat. Hæc ipse, quæ alii de Attalo Pergamensi referunt. Habuit autem hic ... annus Olympiadis 135. Olympionicam Eratosthenem Æolum in stadio. Pugilatu vero, seu lucta Cleoxenum Alexandrinum. — I. *Rex Bithyniæ Eumenes bellum fratribus infert.* *Iust.*

Ad hunc annum videtur omnino pertinere illa legatio Romanorum ad Ptolemæum Euergetem, de qua Eutropius init. lib. 3. *Finito igitur Punico bello, quod per 22. annos contractum est* (erratum haud dubie hic est. Nam paulo superius idem Eutropius annum Punici belli 23. numerat: itaque 24. legendum videtur, si placet annum pacis initæ annumerare, vt præcipui scriptores faciunt, vt anno præcedenti docuimus; sed pergit Eutrop.) *Romani iam clarissima gloria noti, legatos ad Ptolemæum Ægypti regem miserunt auxilia promittentes, quia Rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat,* is ... erat is Regis Syriæ Seleuci Callinici, non autem Rex. Neque tamen ille tum Syriam obtinebat, sed Euergetes, *) qui gratias Romanis egit, auxilia non accepit; iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus Rex Siciliæ,* hic Syracusarum, *Hiero Romam venit ad ludos spectandos, & ducenta millia modiorum tritici populo dono dedit.* Hæc Eutropius; sed non recte mox Hieronem ad triennium differt, vt mox dicam. — II. *Legatio Romanorum ad Pto. Euergetem.*

Qvinam autem fuerint hi ludi, quos Eutropius memorat, colligo ex Velleï. l. 1. qui & Chronologiam nostram confirmat, cum ait *post triennium*, interiectum videlicet, à Torquati & Sempronii Consulatu, Spoletum Coloniam deductam. Quo anno, inquit Floralium ludorum factum est initium. Hi sunt illi ludi, in quos non semel iustissimus Patrum, & nominatim D. Augustini, zelus exardescit. Vir grauis, inquit, *e* & Philosophus Tullius ædilis futurus clamabat in auribus ciuitatis, inter cætera sui magistratus officia, sibi Floram matrem, ludorum celebritate placandam. Qui ludi tanto deuotius, quanto turpius celebrari solent. Dicit in alio loco iam Consul, in extremis periculis ciuitatis, & ludos per decem dies factos, neque rem ... iam 3. Catil. quæ ad placandos deos pertineret, prætermissam. Quasi non satius erat tales deos irritare temperantia, quã — III. *Quos ludos adegit Hiero.*

e 2. de ciu. c. 27.

placare

placare luxuria; & eos honestate etiam ad inimicitias prouocare, quam tanta deformitate lenire. Neque enim grauiores fuerant quamlibet crudelissima immanitate nocituri numines, propter quos placabantur, quam nocebant ipsi, cum vitiositate fœdissima placarentur.

IV. Exiterum l. 1. de consensu Euangelistarum vbi eadem Ciceronis verba, de Floræ placatione retulisset, subdit; In quibus ludis tanta exhiberi turpitudo consueuit, vt in eorum comparatione cæteri honesti sint: à quibus tamen etiam ipsis agendis viri boni prohibeantur. Quæ est ista Flora mater, qualis dea est, quam celebrior, & habenis essusioribus laxata concitat, & propitiat turpitudo? Quanto tam honestius in scenam Roscius intrabat, quam Cicero deam talem colebat? Sic ipse. Cæterum non solum credebant sapientiores Romanorum dedecere virum bonum, quidem putabant R[illegible]um, hæc agere, sed etiam ipsi ... huiusmodi ludis indecorum putabant virum grauem interesse, imo in eorum conspectu ea exhibere verecundabantur. Vt de Catone minore refert Plutarch. Quod autem tam crebro audis de Flora, & dijs hoc ludorum genere placandis, suspicionem præbet inuectos hosce ludos ad placandos deos, quos annus præcedens infestos atque iratos, inundatione atque incendio demonstrarat: itaque nec vltra differendos censeor, nec ad eos Hieronis aduentum. De his autem ludis Consule si placet nostrum Bulengerium.

V. Q. Lutatius, vt inquit Zonaras, post Consulatum (nimirum suum ἀνθύπατος) in Siciliam profectus cum fratre Catulo, omnia ibi ordinauit. Siculis arma adempta, tota insula, Hieronis regno excepto, à Romanis subacta, & amicitia cum Carthaginiensibus constituta. Significat Siciliam ab illis in formam Prouinciæ redactam esse, quod significat M. Tul. qui in Verrem vocat eam principem Prouinciarum populi Rom. Sed addit Zonar. quæ ad hunc quoque annum pertineant, nimirum Carthaginensium stipendiarios & seruitia ciuitatis, & multos ex finitimis, aduersa Carthaginiensium fortuna fretos, eos inuasisse. Romanos autem, cum ab hostibus illorum accerserentur, adeo non assensisse, vt cum per legatos reconciliare illos non possent, omnes Carthaginensium captiuos gratis dimitterent, frumentum mitterent, e sociis prouincijs conscribendi militis potestatem facerent, non tam vt rationibus illorum consulerent, quam vt humanitatis & clementiæ laudem consequerentur. Sic ipse; qui propterea merito audiunt, *recepisti mercedem tuam*. Significat autem Zonaras bellum Mercenariorum, quod fuit, vt ante dixi, à Polybio descriptum est.

VI. Cæterum hunc C. Claudium Centhonem, Claudij cæci filium fuisse testatur Cic. in Bruto. *Atque hic Liuius*, inquit, *primus fabulam C. Claudio Cæci filio, & M. Tuditano Coss. docuit, anno ipso antequam natus est Ennius, post Romam cond. autem* 410. legendum omnino 510. quomodo & legitur in prima Toscu-ana, in emendationibus exemplaribus, pergit; *vt hic ait, quem nos sequimur. Est enim inter scriptores de numero annorum controuersia.* Recte non affirmat de anno M. Tull. contentus Atticum sequi, qui vt credi non absurde potest, annos Consulibus vacuos prætermisit, itaque factus est ei annus 510. qui reuera est 513. Eandem dubitationem vides in Gellio, lib. 17. cap. vlt. quod est caput totum Chronologicum, vbi nihil tradit, quod non habeat ferme atque fere coniunctum. Etenim plus sit quod ad item nullam facit. *Annis deinde*, inquit, *paulo pluribus quam viginti, cum Pœnis pax facta, Coss. Claudio Centhone, Appij Cæci filio, M. Sempronio Tuditano primum omnium L. Liuius poeta fabulas docere Romæ cœpit*, &c. Vt inutius [illegible] hunc Liuium Andronicum in Eusebij Chronico dicit floruisse sub medium Olymp. 148. id est tribus & [illegible] annis post hunc annum. Est autem hic annus 2. Mercenarij belli apud Carthaginienses.

ANNVS MVNDI 3815. SEXTÆ ÆTATIS 299. Imperij Græcorum 73. Seleuci Callinici 8. Oniæ Pontif. 8. Ptolemæi Euergetis 8. Olympiadis CXXXV. an. 2. Vrbis Conditæ 514. Coss. C. Mamilio Turrino. Q. Valerio Faltone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 238.

I. Victo Antiocho Hierace, cum Eumenes maiorem Asiæ partem occupasset, ne tunc quidem fratres, perdito præmio, propter quod bellum gerebant, concordare potuerunt, sed omisso externo hoste, in mutuum exitium bellum reparant. Inde Antiochus denuo victus, multorum dierum fuga fatigatus, tandem ad Socerum suum Artamenem regem Cappadociæ prouehitur. A quo cum primum benignè susceptus esset, interiectis diebus, cognito quod sibi insidiæ pararentur, salutem fuga quæsiuit. Sic Iustinus, sed quam diu hæc fuga durarit coniici vix potest, nedum certo affirmari.

II. Ad hoc ipsum tempus pertinent illa Flori. *Peracto*, inquit, *Punico bello, secuta est breuis quies, & quasi ad recipiendum spiritum requies, argumentumque pacis, & bona fide cessantium armorum; tunc primum post Numam clausa fuit porta Iani, sed statim & sine mora patuit*, bello scilicet Ligustico, quod anno sequenti gestum est. Verum hæc pax, & clausa Iani ianua ab alijs ad quartum abhinc annum refertur, Manlio Torquato & Atilio Bulbo Coss. in quibus Eutrop. Oros. Plutarch. in Numa. Vellejus, vt suo loco dicetur. Hoc tempore Mercenarium bellum maxime ardebat in Africa, quando etiam factum est vt pax inter Romanos ac Pœnos inita nutaret.

III. Romani mercatores ex Italia in Africam commeatum hostibus Carthaginensium comportabant: eos illi comprehensos in vincula conijciebant, commeatum cum nauibus suos in portus deducebant; iamque ad quingentos inclusos habebant, cum Romani grauiter succensere illis eo nomine cœperunt; sed ijdem missis legatis, vbi rogatu suo eos omnes Romani recepissent; gratum adeo id officium habuerunt, vt extemplo Carthaginiensibus ipsi vicissim donarent quotquot adhuc apud ipsos restabant captiui è bello Siculo. Ab eoque tempore prompte omnia Pœnis à Romanis exhibebantur: qui & vetuerunt ne sui eorum hostibus commeatum afferrent, sed ad Carthaginenses necessaria apportarent. Cumque, Mercenarij, qui in Sardinia fidem mutauerant, ipsos in insulam vocarent, eos audire noluerunt, sicut nec Vticenses, qui se dedere ipsis volebant. Hæc Polyb. sed non diu [illegible] abstinentia constiterunt.

Hunc annum, atque hos Coss. Gellius memorat, ex Varrone, quibus natus est, Q. Ennius Poeta, cui Cic. non vno in loco assentitur, vt proximo anno dicebamus. Q. Ennius Poeta, an Hieronymus apud Eusebij Chronicum, Tarenti nascitur, qui a Catone Quæstore Romam translatus, habitauit in monte Auentino, parco admodum sumptu contentus, & vnius ancillæ ministerio. Hæc ibi. Vide Suetonium de claris poetis. Est autem hic annus Sabbaticus ordine 176. & à principatu Iosue millesimus ducentesimus trigesimus secundus; qui anni exacte in 176. septenaria diuiduntur.

ANNVS MVNDI 3816. SEXTAE AETATIS 300. Imperij Græcorum 74. Seleuci Callinici 9. Oniæ Pontificis 9. Ptolemæi Euergetis 9. Olympiad. CXXXV. an. 3. Vrbis Condita 515. Coss. T. Sempronio Graccho, & P. Valerio Faltone.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 237.

I. Bellum Libycum, quod Pœni cum mercenarijs suis atrocissimum gessere terminatum est, vna cum trecentesimo anno ab imperio Cyri. Huic bello dat Diodo-

ius annos 4. & menses totidem, sed nihil habet hic scriptor accuratum. Liuius autem etiam quinque annos. Audiendus est potius Polybius qui id ex instituto persecutus est. Tres, inquit, annos, & menses ferme quatuor Mercenariorum Carthaginensium bellum [illegible], omnium de quibus fando acceperim longe crudelissimum, [illegible] maxime nefarium, in quo, post grauissima damna atque pericula, victoria tandem potiti [illegible] Carthaginenses, & grauissima meritissimaq; supplicio [illegible] autores omnes [illegible]. Sed & ipsi Carthaginenses pœnas [illegible] prudentiæ suæ, in differenda talium [illegible] dederunt, & nimiæ in vicinos populos seueritatis. Id bellum [illegible] Hamilcaris Barcæ virtute ac fortitudine in primis confectum est. Quæ pluribus Polybius l. 1. prosecutus est.

II Svb [illegible] initium secundi addit, quæ huc referamus, & sequentibus deinceps vsui sint futura. Carthaginenses, inquit, vbi primum in Af[rica res] essent compositæ, copijs coactis Hamilcarem in Hispaniam miserunt. Hic exercitu accepto, & [fili]o Annibale nouem tum annorum puero, mari que ad Herculis columnas traiecto, Carthaginensium imperium in Hispania instaurabat. Vbi nouem ferme annos in [illegible]tus, multis populis Pœnorum dominatui sub[iectis] occubuit. Existimat Polyb. [illegible] Hamilcarem eo con[silio] confestim ad res Hispanas animum adiecisse, vt præsidia aduersus Romanos inde sibi compararet. Si hic nonus est annus Annibalis, eum natum oportet anno pr[imo] [illegible] bellique Punici decimo 0000, qui est [Vrbi]s Cond. septimus supra quingentesimum. Quidam tamen eum vno anno seniorem fuisse putant. Vide quæ illo anno notauimus.

III Qvid autem anno isto nono ab Annibale, patris arbitrio factum sit ipse Antiocho post plurimos annos fassus est, vt est apud Polybium. Ait enim se quo tempore Hamilcar in Hispaniam cum exercitu proficiscebatur, illo Ioui sacra [fac]iente, ad altare [s]e adstitisse, ibique à patre rogatum an cum [ei]s expeditionis secum proficisci vellet: illo annuente, ac precibus etiam ab eo contendente, patrem dextra filium prehendisse, ad altare admouisse, & tactis sacris iureiurando adegisse, nunquam amicum populo Romano fore. Hæc ibi, quæ deinceps plerique alij prodidere. Q[uo] perpetuum illum odiorum incentorum sapiunt, ad cuius aras puer [i]lus admotus est. Est enim nefarium huiusmodi propositum, & sacrilegum iusiurandum, quod in homines, non in vitia directe fertur.

IV De re autem in Sardinia gesta idem consequenter subdit. Eodem ferè tempore Romani ab illis mercenarijs inuitati, qui Sardinia pulsi ad illos transfugerant, in eam insulam nauigare instituerunt; quod cum ægre ferrent Pœni, & ad se potius insulam pertinere dicerent, & a[rm]a ad repeten[d]a[m] insulam compar[arent], Romani e[a] n[acti] oc[ca]sion[em] [illegible] & contra Car[thaginenses] [illegible] [b]e[ll]um decernunt, q[uo]d [illegible] b[e]lla [illegible] contra Sardin[iam] [illegible] [illegible] agitenes [illegible] opinionem om[illegible] [illegible] bello [li]berati, modis omnibus [illegible] [illegible] cum popul[o] R[omano] [illegible] d[illegible]lum [illegible], non solum Sardini[a] [illegible], [illegible] [e]tiam mille ac ducenta Romanis talenta adi[illegible] [illegible] sustinere hoc tempore cogerentur. [illegible] Ex [qui]bus intelligas non omnia be[lla] [illegible] a Rom[anis] [illegible] vel g[e]sta fuisse. Namq[ue] [illegible] [illegible] iam ad prædones Mamertinos defendendos intulerunt, nunc ad mercenarios transfugas protegendo arm[a] [illegible] minus Sardiniæ nunc audi[illegible] quam [illegible] fuerant Siciliæ. [illegible] & [illegible] [illegible] du[illegible].

V. [illegible] Polybius [illegible] [illegible] ætatem [illegible], vicinior [illegible] [illegible] [te]mporum, quam [illegible] [illegible] ita lege. Carthaginenses tum bella repar[a]re ten[illegible] [illegible] [illegible], quo [illegible] cond[iti]one[s] [illegible] Roman[illegible] [illegible] b[illegible], ad rebellandum impe[ll]ebant. Venit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Romani. & pacem [illegible]. V[er]um [illegible] verbis [illegible] extant apud P[olybium] [illegible] fit [illegible] Sardiniæ. D[illegible] de quomodo [illegible] [illegible] [illegible] vehe[illegible] [illegible]

Punico 24. anno ini, excepisse bellum [illegible] [illegible]orum, quo plane attriti fuerant; aut si bellum ambiebant, qui factum est vt pacem mille ac ducentis talentis redimerent, ac Sardinia insuper cederent, ne ea capta Romani Carthaginem insuper peterent. Sed infirmiores præter damnum, etiam damni culpam à potentioribus sustinent. Cæterum amissio Sardiniæ in causis redintegrati belli Punici à Polybio l. 3. ponitur.

VI. Gallicvm bellum hoc anno contra Romanos renouatum esse, author est Polybius. *Quieuere*, loquit[ur], *post hæc detrimenta Galli per annos quinque & quadraginta*. sic enim ex Græco emendanda est versio Casauboni, *pacem cum Romanis coluere*. Recte: tot enim numerantur ab anno 470. quo à Dolabella ingenti clade prostrati fuerant. Zonaras quoque & Orosius ad hos Consules bellum cum Gallis Cisalpinis & Boijs referunt; sed id Zonaras in tertium vsque annum diducit. Porro hi Galli, & Boij terras ad sinum maris Adriatici incolebant, apud Ptolemæum, vbi Rauenna, Atria, Forum Liuij, Patauium. De ipso autem bello ita Polyb. Posteaquam per ætatem è viuis excesserant priorum malorum oculati testes, successerantque illis iuuenes, animosæ temeritatis pleni, & bellicorum malorum rudes, rursus in Romanos leuibus de causis exasperati sunt, & alios ex Alpibus acciuere socios. Id cum [à] ducibus inscia multitudine factum esset, & iam illi [T]ran[salp]ini Ariminum vsque processissent, Boiorum m[ultitu]do parum illis fidei habens; seditione etiam tum ad[uersus] [su]os duces, tum aduersus eos qui aduenerant excitata, Re[ges] primum suos Atem & Galatum occidit, deinde [illegible] cædibus inter se, signis etiam collatis sunt grassa[ti]; [illegible] qui horum aduentu territi copias suas ed[u]xe[rant], [illegible] tiores facti de pernicie, quam sibi ipsis hostes [illegible] domum rediere.

VII Verum Orosius & Zonaras consentiunt à Valerio Consule bis pugnatum esse contra Gallos: & primo quidem prælio victum fuisse, amissis 35[00]. Romanorum: cumque sibi Roma mitti auxilia didicisset pugnam anteuertisse, desideratum aut per se victoris potiri, aut mortem oppetere. Fauit illi victoria, quatuordecim millia Gallorum cecidit, duo millia cepit, sed ob priorem cladem, triumphus Consuli negatus est. Sic illi. Quibus liberius accessi[mus]. Quamquam etiam ea quæ refert Polybius, ex ijs quæ tertio anno de hoc bello referemus, nam [illegible] tenui[m] lucem accipient, & ipse trium simul annorum gesta breuiter perstrinxit. Bellum etiam Ligusticum tres annos [gess]erunt, quod hoc ipso anno à Sempronio Graccho [illegible]tum est, qui, vt autor est Zonaras, Ligures victor afflixit. Ad hoc bellum Romanos eorum latrocinijs fuisse prouocatos significat L. Florus. Denique hoc anno colonia Valentia deducta est, biennio post Floralium ludorum [i]nitium. Velleius sub finem prioris libri.

ANNVS MVNDI 3817. SEXTÆ ÆTATIS 30. Imperij [Gr]æc[or]um 75. Seleuci C[a]ll[inici] [illegible] 10. Oniæ Pontificis [illegible] Ptolemæi Euergetis 10. Olympiadis CXXXV. an. 4. Vrbis Cond. [illegible]. Coss. L. Cornelio Lentulo, & Q. Fuluio Flacco.

ANNVS ANTE CHRISTVM 23[illegible].

I Hoc quoq; anno [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ca[illegible], tum [illegible] & Zonaras [illegible], quibus Consulibus [illegible] [illegible] Ac[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Zonaras. [illegible] contra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] L. Lentulo & Q. [illegible]

Regni Græcorum 76. & 77

pro, dum vnà agebant insuperabiles erant: sed cum separatis loca quædam maioris prædæ cupiditate vastare cœpissent, Flacci castra noctu circundata in periculo fuerût. Barbari vero tum repulsi, multis socijs ascitis, cum magna manu Romanos denuo inualeruot. Sic ipse. Scribit Sigonius in Fastis hos primos Consules trans Padum Romanas duxisse legiones, pugnatumque ibi esse cum Insubribus & Liguribus, quorum interfecta sint viginti tria millia & quinque millia capta, eamque triumphi materiam fuisse. Eadem ea Eutropio refert Cuspinianus.

ANNVS MVNDI 3818. SEXTAE ÆTATIS 302. Imperij Græcorum 76. Seleuci Callinici 11. Oniæ Pontificis 11. Ptolemæi Euergetis 11. Olympiadis CXXXVI. An. 1. Vrbis conditæ 517. Coss. P. Corn. Lentulo Caudino, & C. Licinio Varo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 235.

I. Galli Romanis non lacessunt.

Tertivm etiam hunc annum Romani contra Gallos Liguresque decertarunt. De Gallis enim sic scribit Zonaras, Galli P. Lentulo & Licinio Varo se ob multitudinem suam, vel sine pugna terrorem incussuros arbitrati, per legatos Ariminensem agrum repetierunt, & ensipsa vrbe, quæ sua esset cedere iusserunt. Consules vero nec ob paucitatem confligere, neque illa concedere ausi, inducias fecerunt, vt ijs de rebus legati à Gallis Romam mitterentur. Qui cum apud Senatum eadem postulassent, neque quicquam impetrassent, in castra reuersi res suas perditas repererunt. Quidam enim ea eorum socijs mutata sententia, Romanos timentes Boios sont aggressi, atque vtrinque multi ceciderunt, vnde reliqui domum redierunt, Boij per pactiones magna agri sui parte mulctati sunt. Eadem habet Polybius de mutuo Gallorum cõflictu, sed causam diuersam, & fortasse probabiliorem. Neq. enim probabilem affert causam Zonaras noui Gallorum metus, quibuscum vterq; Consul paulo ante confligere formidarat. Sed & admodum imprudenter Galli, dum Romanos timent, copias inter se suas coniunctas distrahunt, quas oportuisset disiunctas, ad firmitatem vnire atque coniungere.

Se mutuo confligunt.

II. Varus Corsicam petit.

Gallicis bellis iam confectis, ait Zonaras, Lentulus contra Ligures arma cepit, & ijs qui occurrebant, profligatis, castella quędam subegit. Varus Corsicam petiturus cum propter nauigiorum penuriam traijcere non posset, Claudium Clineam legatum cum parte copiarum præmisit: qui Corsis territis in colloquium venit, & pro autoritate pacem cum eis fecit. Varus autem nulla pactionis habita ratione, eos oppugnare non destitit, donec subegisset. Romani vero violati fœderis crimen à se remouentes, Claudium eis dediderunt, nun receptum capulerunt. Ita Zonaras. At Valerius l. 6. c. de Seueritate. *M. Claudium Senatus, inquit, Corsis dedidit, quia turpem cum his pacem fecerat. Quem ab hostibus non acceptum, in publica custodia necari iussit. Semel læsa maiestate imperij, quot modis ira pertinax vindex? Factum eius rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris, & detestanda Gemoniarum scalarum nota fœdauit.*

Cum his pacem facit.

Hostibus deditur à Senatu.

III. Nimis id re crudeliter factum.

Et quidem, si verum fateri volumus, non solum seuere, quod vltro fatetur Valerius, sed etiam crudeliter. Mensuram quippe delicti, longe superauit supplicij modus. Nam satis erat, vel remedij pro incolumitate Reipublicæ, vel pœnę pro culpa delinquentis, vel monitionis pro cautione, & exemplo reliquorum præfectorum, eius acta ignominiose rescindere. At imprudentiam grauiore fortasse culpa vacantem, fortasse etiam à clementia, atq; humanitate laudabilem, expulsione patriæ, & luctuosa suorum omnium priuatione, atq; adeo hostili deditione castigare; neq; his contentum libertatem adimere, spiritum extinguere, corpus contumelia carceris, & detestanda Gemoniarum scalarum nota fœdare; hæc qui faciat, nõ eum in seuerus numero, sed tyrannis crudelissimis simillimum iudico. Quin etiam illa deditio quid habeiet æquitatis, vel expiationis sane non intelligo. Nam si totam Rempublicam promissio vnius obligabat, vnius deditio non reddit vniuersos vinculis exolutos, sicut solutio aut absolutio legati digni, nexus non expedit omnium membrorum. Si non obligabat, vtpote quæ sub ea conditione ferebatur, si ita S.P.Q.R. probaretur, quid deditione opus erat? cum satis esset acta non probare, eaq; irrita hominem, qui male negotium publicum gessisset, afficere.

Porta Iani clausa Romæ. *Deditio improbatur.*

IV. *Tertij ludi sæculares. cap. 16.*

Tertios ludos seculares his Consulibus Romæ celebratos, docet Censorinus, in libello de natali die. Tertij ludi fuerũt, inquit, Antiate Lucio, quæ autoribus, P. Claudio Pulchro, C. Iunio Pullo Coss. Fuit hic annus 504 ab vrbe condita: aut vt in libris quindecim virorum scriptũ est, anno quingẽtesimo duodecimo, P. Cornelio Lẽtulo, C. Licinio Varo Coss. In quo anno Censorinus Plinianam & Ciceronianam sequitur summam, vt ait Sigonius, non Capitolinam. Eandem sequitur Onuphrius. vterq; tamen cum Pighio & marmoribus Capitolinis Censores hoc anno produnt L. Cornelium Lentulum, & Q. Lutatium Cerconem, qui quinquennio ante Consul fuerat, & in hoc honore mortuus traditur, & Collega de more abdicante, nullum conditum fuisse lustrum. Cursor autem in noua Olympiade omnium velocissimus fuit Pythocles Sicyonius.

ANNVS MVNDI 3819. SEXTAE AETATIS 303. Imperij Græcorum 77. Seleuci Callinici 12. Oniæ Pontificis 12 Ptolemæi Euergetis 12. Olympiad. CXXXVI. an. 2. Vrbis Conditæ 518. Coss. T. Manlio Torquato, & C. Atilio Bulbo. II.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 234.

V. *Sardi rebellant, & deuincuntur. lib. 4. c. 1.*

Bellvm in Sardinia hoc anno gestum, atq; his consulibus, Eutropius & Orosius a perspicue tradidere Zonaras quoque Sardos dicto non audientes à Romanis debellatos affirmat, puta à T. Manlio Torquato, quem de Sardis triumphasse tabulæ Capitolinæ cõfirmant. Sed audiamus Orosium. T. Manlio Torquato. C. Atilio Bulbo Coss. Sardinia insula rebellauit, authoribus Pœnis; vndemos Sardi subacti, & oppressi sunt. Carthaginensibus autem violatoribus pacis, quam ipsi poposcissent, inferri bellum decretum est. Contra Carthaginenses pacem supplicter poposcerunt, & cum bis missis legatis nihil profecissent, post etiam decem principibus bis æque supplicantibus, nec impetrarent; nouissime Annonis hominis minimi inter legatus oratione meruerunt. Alia videtur hæc res gesta in Sardinia ab ea, quam ante triennium ex Polybio retulimus. Eo enim tempore acquisita est Sardinia, isto recuperata. Nam insulam rebellasse scribit Orosius, & Zonaras ait dicto non fuisse audientes, subditi ergo erant. Acquisitio sub bellum Lybicum contigit, vt idẽ Polybius habet, receptio sub Gallicum, atque Ligusticũ. Studiose autem Pœni pro pace apud Romanos egisse videntur, propter Amilcarem cum copijs absentem: quem, cum bene res in Hispania gereret, non videbatur è Republica medio ex cursu reuocare.

Pœni supplices pacem obtinent.

Error.

VI. *Porta Iani clausa.*

Addit Orosius hoc anno portam Iani Gemini clausam fuisse, quod sub Numa Pompilio tantum contigerat, idque ad vnum annum duntaxat, imo ad aliquot menses. Per annos, inquit, prope septingentos, id est ab Hostilio Tullo vsque ad Cæsarem Augustum, vna tantummodo æstate, Romana viscera sanguinem non sudarunt. Velleius l. 2. Sardinia inter primum, inquit, & secundum bellũ Punicum, ductu T. Manlij Coss. certum recepit imperij iugum. Immane bellicæ ciuitatis argumentum, quod semel sub Regibus, iterum hoc T. Manlio Consule, tertio Augusto principe, certæ pacis argumentum, Ianus Geminus clausus dedit. Verum quam incerta, atque inconstans hæc pax fuerit in Sardinia, quatuor ipsi anni sequentes docebunt.

SCHO-

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3819.

HIc decimus est, idemq. vltimus annus Demetrii ex Antigono Gonata geniti in Eusebii chronico. At Polybius illum tradit mortuum circa id tempus, quo Romani primum in Illyrium traiecerunt, anno scilicet v. c. 524 seu illud circa [illegible] n præ [illegible] sumit, vt patet ex iis, quæ de tempore mortis Gonatæ diximus, an. v. con. [illegible] num. 34

ANNVS MVNDI 3820. SEXTAE ÆTATIS 304. Imp. Græcorum 78. Seleuci Callinici 13. Oniæ Pontificis 13. Ptolemæi Euergetis 13. Olympia. CXXXV I. an. 3. Vrbis Condit. 519. Coss. L. Posthumio Albino, & Sp. Caruilio Maximo Ruga.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 233.

I. SIc enim Sp. Caruilium hoc anno cognominat Gellius. Annu, inquit, post Rumam conditam quingentesimo vndevigesimo Sp. Caruilius Ruga primus Romæ, de amicorum sententia, diuortium cum vxore fecit, quod sterilis esset, iurassetque apud Censores vxorem se liberorum quærendorum causa habere. Sic Gellius, idque confirmatur ex Capitolinis tabulis, in quibus hoc anno ponuntur Censores C. Attilius Bulbus, & A. Posthumius Albinus, hic Consulis frater, ille anno superiore Consul fuit. Lustrum autem numeratur quadragesimum. Eodem anno, ait idem Gell. C. Næuius poëta fabulas apud populum dedit. Sed publica videamus.

II. Hoc anno Sardos, Corsos, & Ligures defecisse ex eodicto, satis apparet ex vicinitate locorum. Nam Sardiniæ Corsica pene iuncta est, ea qua rectus, necrta magnus est in Liguriam traiectus. Idque satis ex Zunara constat. Is ait Romanus copias trifariam diuisisse, vt hostes simul bello pressi, auxilia sibi inuicem ferre non possent; quod scilicet fuerant ante meditati: Posthumium Albinum in Liguriacum, Sp. Caruilium contra Corsos, in Sardiniam P. Cornelium ædilem misisse. Consules licet haud citra laborem, citra moram tamen mandata executos. Caruilium Sardos, nihil mudicum animis agitantes, iogenti prælio subegisse: de quibus & triumphasse tabulæ Capitolinæ testantur. At quomodo Caruilius Sardos prælio subegit, qui missus fuerat in Corsos? Apparet successisse P. Cornelio demortuo: eum enim cum multis militibus morbo periisse, idem Zonaras affirmas; additque Romanis digressis, Sardus & Ligures de integro defecisse.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3820.

I. CÆterum idem Gellius libro 4. cap. 3. vbi Seruio Sulpitio id contigisse dicit anno Vrbis Cond. 523. M. Attilio, & P. Valerio Coss. qui tamen in fastis inueniuntur Coss. anno Vrb. Cond. 526. Dionysius Halycarnasseus lib. 2. hoc repudium refert in annum 520. quo dicit M. Pomponium & C. Papyrium fuisse Coss. Olymp. 137. quos inuenimus consules an. 522. Dionys. sequitur Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. atque vterque cum propterea factum populo odiosum: quia nec cupiditatem quidem liberorum coniugali fidei proponi debuisse arbitrabantur. Sed quid faciam Plutarcho, qui in comparatione Lycurgi & Numæ, ait hoc contigisse anno Vrb. Cond. 230. sic enim habetur in Græco, licet interpres habeat 330. Sed ego nihilominus maneo in prima Gellii sententia: quoniam cæteræ aut aperte falsæ, aut non satis sibi ipsæ consentiunt. Nisi forte placet in Gellio legere non vndevigesimo sed vigesimo secundo. In Dionysio autem biennium abest, sicut & in primis belli Punici initio notauimus.

ANNVS MVNDI 3821. SEXTÆ ÆTATIS 305. Regni Græcorum 79. Seleuci Callinici 14. Oniæ Pontif. 14. & vlt. Ptolemæi Euergetis 14. Antigoni Tutoris 1. Olympiadis CXXXVI. an. 4. Vrb. Con. 520. Coss. Q. Fabio Maximo verrucoso, & M. Pomponio Mathone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 232.

I. VLtimum hunc annum tribuit Eusebius Oniæ pontifici, huius nominis secundo, qui à primo Onia quintus fuit, vt alio loco perspicue docuimus. Pontificatum ergo gessit annis quatuor decim: diutiorem tamen Iosephus innuit, qui Tobiam eius nepotem ait viginti duobus annis prospera fortuna vsum, & eodem fere tempore mortuum, quo patruum eius Oniam pontificem, qui tamen pontifex erat, priusquam ille regem adiret Ptolemæum, & eius negotia feliciter tractaret. Restamen incerta est, eo quod Iosephus tempus mortis Oniæ reliquit ambiguum. Non tamen eius mores, nam vno in loco vitium angusti animi fuisse dicit, & pecuniis deditum, quique peconiarum amorem publicis necessitatibus perfricta fronte anteferret. In alio ait Tobiam eius sorore nepotem in eum inuectum, qui non curaret securitatem publicam, sed modo pecuniis parceret, populum in periculum coniiceret. Denique dicentem inducit, oeque principatum se morari, & pontificatum etiam, modo liceat, libenter se dej ositurum. Et merito, sed hæc vera fuor: mihi enim habuit, quod pontificem deceret, aut principem.

II. ARBITRAMVR autem ad hunc secundum Oniam Simonis Iusti filium, missas fuisse literas ab Ario, siue Areo Lacedæmoniorum rege, de quibus in primo Machabæorum scriptum est, & à Iosepho, & eum secuto Eusebio Chronico: sed vterque eas ad tertium Oniam refert, qui fuit secundi nepus. Scaliger sollum Eusebij locum, longe falli Eusebium & Iosephum, propter ἀνιστορησίαν scribit, esseque hic metachronismum, vt minimum annorum 140. Quod Onias ille, ad quem Arius ex Lacedæmoniorum legatos misit, erat Iaddue filius, vixitque sub Seleuco Nicanore, nec alius postea Arius in regiatamthia fuerit. Et lib. 3. Canonum Isagogicorum ait illum Arium, siue Areum, quem Diodorus Siculus Aretam vocat, 1. & 44. annos regnasse tradit, successisseque Cleomeni: istum inquam Arium regnare cœpisse, anno primo Olympiadis centesimæ secundæ, ad annum vigesimum Seleucidarum. Oniam vero istum tertium ad tempora Demetrij Soteris, & successores eius Alexandri pertinere; omnium centum annis abesse à temporibus Seleuci Nicanoris. Quid mihi hac de re tota, & de Scaligeri censura videatur, tribus propositionibus aperio.

III. CENSEO igitur primum falli Iosephum, atque Eusebium, dum Oniam illum tertium Ario æqualem faciunt. Nam primo, vt ea Liuio anno decimo septimo Antiochi Magni docebimus, Machanidas tyrannus eo tempore tertiu potiebatur Lacedæmone, non Arius, eique Nabis alter tyrannus successit, vt tradunt Pausanias lib. 8. & Polyb. lib. 13. Deinde Arius, siue Areus regnauit eodem tempore, quo Antigonus Gonatas, Demetrij Poliocretæ filius, Athenas maritimo ac terrestri exercitu oppugnare aggressus est: quibus auxilio venit Patroclus ea Ægypto, missu Philadelphi, & Areus Lacedæmone, vt autor est Pausanias in Laconicis, idque in annum Philadelphi decimum octauum cadit, vt suo loco docuimus. Cœpit autem regnare Areus sub extrema Pyrrhi tempora. Nam Cleonymus patruus Arei, eiusque regni æmulus, cum nepotem iudicio Senatus sibi prælatum vidisset in successione regni, Pyrrhum ex Italia reducem, in Laconicam regionem reduxit: quæ fuit vltima Pyrrhi expeditio, vt dis imus anno Philadelphi. A quo anno ad tertij Oniæ pontificatum, qui ab Eusebio ponitur Olympiade cētesima quadragesima tertia, anni sexaginta quinque numerantur, cum tamen illi Diodorus tantum quatuor

IV. *Neque ad primum.*

tuor & quadraginta regni annos attribuat. Non potuit ergo Arius ad tertium Oniam peruenire.

CENSEO secundo non recte poni à Scaligero Arium æqualem Oniæ primo, qui in viuis esse desiit, & filio Simoni Iusto pontificatum reliquit, anno primo Olympiadis centesimæ vigesimæ, qui fuit Ptolemæi Lagi vigesimus quintus, vt affirmat Eusebius in chronico, quem nos quoque secuti sumus; à quo ad initium regni Arij anni 28. numerantur; cœpit enim regnare, vt diximus, sub decimum quintum Philadelphi, qui fuit primus Olympiadis centesimæ vigesimæ septimæ. Mortuus ergo erat primus Onias 28. annis, ante quam regnaret Arius. Non potuit ergo idem rex ad Oniam primum scribere, quod vult Scaliger.

Propterea ad secundum.

Censeo tertio, quod ex his consequens est, eas Arij regis literas ad Oniam secundum, quem nunc defunctum cum Eusebio ponimus, fuisse missas. Cum enim ad Oniam missæ fuerint ab Ario, vt non solum Iosephus, *a* & Eusebius, sed Scriptura etiam ipsa testatur, neq; ad primũ, vel tertium mitti potuerint, satis omnino constat ad secundum fuisse missas. Deinde quartus & 40. Arij annus cadit in vltimum Olympiadis centesimæ trigesimæ septimæ. Secundus autem Onias vixit in pontificatu ab anno tertio Olympiadis centesimæ trigesimæ tertiæ, vsque ad annum quartum centesimæ trigesimæ sexiæ, vt Eusebius author est; annis ergo 14. coæuus eius fuit. Hoc igitur primum sit hoc loco Scaligeri erratum.

a Li.12.c.4. & sub Li.13.c.9. 1 Mach. 12. 7.20.

V. *Aliquot errata Scaligeri.*

ERRAT quoque secundo in suo 140. annorum metachronismo. Nam à secundi Oniæ initio, ad tertij principium, quadraginta tantum anni numerantur, siue Olympiadis decem: centum ergo annis, vt minimum hallucinatur. Errat tertio quod neget alium fuisse in regia familia Arium. Eum enim refellit non solum Pausanias, cuius hæc sunt verba in Laconicis *Areo Acrotatus gignitur, Acrotato minor Areus*; Sed Scaliger ipsemet, qui in canon. Isagog. vbi de Dinastiis Lacedæmoniorum agit, monet tres Onias summos sacerdotes fuisse, & duos Areos Lacedæmonios. Cautius dixisset, fortassis & verius, post hunc Arium neminem alium ei cognominem regnasse. Nam idem Pausanias eodem loco hunc minorem Areum morte consumptum tradit annum agentem octauum: & potuit regnasse nihilominus. Nam hoc ipso tempore Philippus paucorum mensium infantulus, sub Antigono Tutore regnabat. Certe in Sparta ipsa Agesipolis Pausaniæ filius, propter ætatis infirmitatem, Tutorem habuit Aristudemum.

L.3.p.57 gr.

p.383.

VI. *Alia eiusdem errata.*

ERRAT quarto cum ait Areum anno primo Olympiadis centesimæ secundæ regnare cœpisse: quia prior ille Areus successit patri defuncto, vt vult Diodorus, anno quarto Olympiadis centesimæ decimæ septimæ, id est totis sedecim Olympiadibus posterius, siue sexaginta quatuor annis, quam Diodorus dicat. Re autem vera regnare cœpit, vt probauimus, sub initium Olympiadis centesimæ vigesimæ secundæ.

Errat quinto, quod ab illo primo centesimæ secundæ Olympiadis ad vigesimum Seleucidarum ponit 40. annos, quibus Arius regnauerit, cum id spatium totas viginti Olympiades, id est octoginta annos comprehendat. Nã vigesimus Seleucidarum cadit in annum primum Olympiadis centesimæ vigesimæ secundæ. Aberrat ergo sex & triginta annis à recta supputatione, non solum à recta chronologia.

Errat sexto, quod tertium istum Oniam refert sub Antiocho Magno claruisse, & tamen significat pontificatum produxisse ad Demetrij Soteris, & eius successoris Alexandri tempora: quorum hic peruenit ad Olympiadem centesimam sexagesimam. Oportuisset ergo eum non solum 64. annis egisse pontificem, sed etiam occupare totū pontificatum Iasonis, & Menelai Pseudopontificum, vt de reliquis taceam, quos Antiochus Epiphanes, defuncto Onia pontifices fecit, vt ex Iosepho constat, qui q; pontifices fuerunt ante Demetrium Soterem. Hęc de tempore, nunc rem ipsam videamus.

L.12.ant. c.6.

VII. EXTAT exemplar eius epistolæ apud Iosephum in hæc verba. *Rex Lacedæmoniorum Arius Oniæ S. Incidimus in quandam scripturam antiquam, in qua inuenimus cognationem intercessisse inter nostras origines, & nostrum quoque genus non esse alienum à posteris Abrahæ. Aequum igitur est, vt cum fratres nostri sitis, petatis à nobis quæcunque libuerit. Idem nos quoque faciemus, & res vestras tanquam nostras existimabimus, nostras item vobiscum communes habituri. Demoteles est qui has vobis reddit literas, in pagina quadrangula scriptas, & obsignatas aquila sigillo, vnguibus draconem tenente.* Hæc ibi, quæ paraphrasis quædam est illius epistolæ, quæ in priore Machabæorum habetur in hæc verba. *Arius Rex Spartiatarum, Oniæ sacerdoti magno S. Inuentum est in scriptura de Spartiatis & Iudæis, quoniam sunt fratres, & quod sunt de genere Abrahami. Et nunc ex quo hæc cognouimus, benefacitis scribentes nobis de pace vestra; Sed & nos rescripsimus vobis. Pecora nostra, & possessiones nostræ, vestra sunt, & vestra nostra: mandauimus itaq; hæc nunciari vobis.* Omissus est lator epistolæ, cui cætera verbo commissa erant, & mentio sigilli, de quo vide nostrum Serarium.

L.12.ant.c.5. Epistola regis Arij ad Oniam. 1. Mach. 12.20.

VIII. *Quomodo cognati Hebræorum Lacones.*

NEQVE est quod quenquam moueat, quod epistola hæc hebraismum potius, quam Laconismum sapiat, vt illud, *scribentes de pace vestra.* Hebræorum enim est, non Græcorum pacem pro fortuna prospera, & rebus ad nutum fluentibus accipere. Nimirum Græca epistola in Hebræũ primum versa est, qua lingua primum Machabæorum librum plerique non absurde scriptum putant, deinde rursum ex Hebræo in Græcum, Latinumque conuersa est. Vnde autem illa Iudæorum cum Spartanis cognatio, ab ipso Abrahamo repetita, difficile dictu est. Plerasq; affert coniecturas Serarius in illum locum. Quidam putauerunt Oebalum patrem Tyndarei, auum Castorum & Helenæ, esse Ebal filium Iectan, qui capite decimo Geneseos memoratur: at Ebal longe prior Abrahamo fuit, si fuit immediatus filius Iectan. Oebalus autem longe posterior, vterque aliquot seculis ab Abrahamo, & à se inuicem abfuerunt.

IX. *Coniectura nostra de re.*

QVOD si nobis quoque coniicere licet, fieri potest vt aliquis de Abrahami & Ceturæ filiis, qui 25. Geneseos recensentur, putatis, ex quo Latusim, vel Laomim dicti sunt, per mare mediterraneum coloniam deduxerit, & Peloponneso adita nomen suum populo dederit, quod progressu temporis in Lacones & Lacænas fuerit deformatum. Certe Iosephus testatur Abrahamum autorem fuisse omnibus filijs suis, ac nepotibus, quos ex Cetura susceperat, deducendi colonias, eosque occupasse Troglodyticam regionem, & Arabiæ felicis quidquid ad rubrum mare pertinet: alios etiam in Lybiam penetrasse. Quidni etiam se aliquis eorum mari commiserit, & terras quas mare circunfluit, adierit. D. quoque Hieronymus in Isaiam scribit, cum Tyrus à Nabuchodonosore obsideretur, ante annos 370. multos inde nauibus ad Ionij, Ægæique maris insulas, in Cyprum, Macedoniam, Græciamque profugisse. Non ergo ridiculum est, vt putauit Scaliger, coloniam aliquam Abrahamitarum in agrum Spartanum esse deductam: ab ijsque per manus traditam posteris originem suam, & ad hæc, atque his vlteriora tempora fuisse conseruatam.

L.1.ant. c.15

1 s.can.p. 311.

X. *Antigonus Tutor.*

ADDIMVS deinceps Antigonum Tutorem, cæterosque Macedonum reges, quod eorum res vehementer cum Romanis coniunctæ sunt, & ægre alteræ sine alteris intelligi aut explicari possunt. Hoc ergo anno circiter exeunte mortuum esse Demetrium Gonatæ filium ex Polybio satis constat, iuxta ea quæ supra diximus, qui eum Democratiæ restituisse, tyrannidi, sic enim vocat Monarchiam, in Peloponneso finisse ait. Et quoniam Eusebius hunc annum primum Antigoni esse vult, priorem anni partem Demetrio, posteriorem huic Antigono dabimus, cui cognomen Tutoris ipsum eius officium dedit. Nam Philippi Demetrij filij, tum paruuli Tutor fuit. Dictus est etiam Doson, vt Plutarcho placet, quod magnus promissor esset, & in repræsentandis promissis cunctaretur. Regiæ, inquit Liuius, vir maiestatis; nobili etiam pugna aduersus Cleomenem Lacedæmonium clarus.

vrb cond. 110.518.

In vita Coriolani. lib. 40. ad fin.

ADDIT

Audit Suidas in Antigono, cum dictum etiam Evergetem. Nam Cleomene, inquit, Lacedæmoniorum rege pugna victo, etiam Sparta potitus, cum suo arbitratu, & de vrbe, & de ciuibus statuere posset, tantum abfuit vt in victos sæuiret, vt patriæ Reipublicæ forma, & libertate restituta, maxima beneficia in Lacedæmonios publice, priuatimque conferret. Nec eo tantum tempore benefactor est habitus, sed & defunctus Seruator. De huius regni principio, in Macedonia, ait Iustinus, Demetrius Rex relicto filio Philippo paruulo admodum decedit. Cui Antigonus Tutor datus, accepta in matrimonium matre pupilli (ea erat Phythia Alexandri Epirotæ filia Pyrrhi neptis) regem se constituere laborat. Erat hic pupillus omnino infantulus paucorum mensium. Nam eum 14. annos tantum natum regnare cœpisse tradit Iustinus. Itaque oportet, neque primum Tutoris annum integrum esse, neque postremum.

XI *... Antigonus Tutor ... ... regibus.*

XII Rem Romanam Zonaras hoc tempore cæteris accuratius persecutus est, qui aliquot annos intactos prætereunt aut attingunt, duntaxat. Ille igitur, Romanis digressis, inquit, Sardi & Ligures de integro defecerunt. Contra Ligures missus est Q. Fabius Maximus, in Sardiniam Pomponius Manius. Hic est ille Fabius maximus, qui *cunctando restituit rem* tempore secundi belli Punici, quo periculosissime contra Annibalem à Romanis pugnatum est. Cæterum hos aduersarios a Pœnis suscitatos Romanis vt ijs exterritis, faciliorem de ijs victoriam postea obtinerent significat Zonaras, cum subdit.

Carthaginenses, vt eorum bellorum authores, hostes iudicati, iussi numerare pecuniam (quæ scilicet ex pactis Sicilienlibus debebatur) & omnibus cedere insulis, vt quæ Romanorum essent. Et vt sententiam suam magis declararent, hastam illis & caduceum miserunt, optione data vtrum mallent. Sed Carthaginenses nihil territi, tum ad alia responderunt asperius, tum se neutrum velle dixerunt, sed illud alacriter accepturos, quod legati reliquissent. Hinc mutuis odiis conceptis, neutri bellum auspicati sunt ausi. Hæc ibi.

XIII *Semiria belli... ... Fabij triumphus de Ligur... ... Honoris...* Quibus perquam similia habet Gellius, vbi epistolam à Fabio Coss. missam dicit, & hoc specimen ponit populis vtriusque animose de imperio orbis terrarum decertantis. Addit postremo Varronem affirmantem non hastam ipsam, neque ipsum caduceum missa, sed duas tesserulas, in quarum altera caduceum, in altera simulachra hastæ fuerant incisa. Hoc etiam anno Q. Fabium Maximum de Liguribus triumphasse, Pomponium de Sardeis Capitolinæ tabulæ docent. Plutarch. Fabius, inquit, ex quinque consulatibus quos gessit, in primo triumphauit de Liguribus, qui signis collatis ab eo fusi, intra Alpes multis amissis coacti sunt, repressiq; à populanda & vexanda proxima Italiæ ora. Etiam dedicasse templum Honori ait Cic. Vides Virtutis templum, vides Honoris à M. Marcello renouatum, quod multis ante annis erat bello Ligustico à Q. Maximo dedicatum.

Lib. ... c. 27.

XIV. *Ortus Catonis Maioris.* Hoc anno natum se esse prædicat Cato maior apud Tull. de Senect. septem scilicet annis à Censorione, Tuditanoque Coss. idque probatur ex eodem libello, vbi ait se 4. annum & 80. agere. Vrbis scilicet conditæ 603. L. Quinctio & M. Acilio Coss. quo anno factus est pontifex Max. P. Cornelius Scipio Nasica vir optimus, vt ibid. habetur. At si hunc annum ponas Catonis primum, sexcentesimus tertius vrbis erit 83. vitæ eius, & 65 incidet in consulatum Cæpionis & Philippi, cum legem Voconiam suasit. At quid eidem faciamus init. lib. de Senect. vbi de Fabio Maximo agens. *Anno*, inquit, *postquam Consul primum fuerat, ego natus sum* anno ergo sequenti, non isto natum oportet. Vidit opinor hunc scopulum Manutius, & leuicula voculæ transiectione vitare conatus est. Legit enim, Anno enim post consul primum fuerat, quam ego natus sum: ex quo sequitur eum non hoc, sed præcedenti anno esse natum. Verum cum de veritate ex pluribus locis constet, hunc qui varie in variis codicibus legitur, ad veritatem aptari par est. legique *Anno enim quo*, vel quum *primum consul fuerat, ego natus sum.*

ANNVS MVNDI 3822. SEXTÆ ÆTATIS 306. Regni Græcorum 80. Seleuci Callinici 15. Simonis 15. Pontif. 1. Ptolemæi Euergetis 15. Antigoni Tutoris 2. Olympiadis CXXXVII. an. 1. Vrbis Conditæ 521. Coss. M. Aemylio Lepido. & M. Publicio Malleolo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 231.

I. *Initium pontificatus Simonis II. Olymp. 137. Sabbat. a m. 1237. n. 1.* Novum in Iudæa pontif. suggerit Eusebij chronicum, cum ineunte Olymp. 137. quæ Olympionicam habuit Menesteum, & annum Sabbaticum 177. sicque 14. tantum annos pontificatus Oniæ tribuit. At Iosephus longe plures videtur tribuisse, vt paulo ante diximus. *Iudæorum* ait Euseb. *Pont. Max. Simon Oniæ filius clarus habetur, sub quo Iesus filius Sirach Sapientiæ librum componens, quem vocant Panareton, etiam Simonis in eo facit mentionem.* Ita Euseb. qui sine dubio confundit Simonem Oniæ filium priorem, qui propterea Priscus & Iustus dictus est, cum hoc posteriore Simone Oniæ filio: qua de re pluribus egimus anno V.C. 464. Viuere ac docere hoc anno desijt Lycon Philosophus, iuxta ea, quæ supra, Olymp. 127. diximus. Scholæ, ait Laertius, principatum tenuit annos 40. (ita græcè) obijt autem annos natus 74. afflictus podagræ morbo. Successorem Peripateticæ scholæ nominauit neminem. Sed amicis curam commisit præficiendi quemcunque permansurum in schola, maximeque vtilem futurum existimarent.

Lycon Philosophus mort. ... an. 2. n. 9

II. *Incursiones Dardanorum.* Ad hunc annum referre possumus, Dardanorum & Thessalorum incursiones in Macedoniam, quas Antigonus Tutor compescuit. Quod ille postea in seditione mitiganda sapienter vsurpauit. *Interiecto deinde tempore*, ait Iust. *cum seditione minaci Macedonum, clausus in regia teneretur, in publicum sine satellitibus procedit*, proiectoque in vulgus diademate, ac purpura, dare hæc eos alteri iubet, qui aut imperare illis nesciat, aut cui parere ipsi sciant: se adhuc inuidiosum illud regnum non voluptatibus, sed laboribus ac periculis sentire. Commemorat deinde beneficia sua, vt defectionem sociorum vindicauerit, vt Dardanos, Thessalosq; exultantes morte Demetrij regis compescuerit; vt deniq; dignitatem Macedonum nō solum defenderit, verum etiam auxerit: quorum si illos pœniteat, deponere se imperium, & reddere illis munus suum, ipsi regem quærant, cui imperent. Cum populus pudore motus, recipere eum regnum iuberet, tandiu recusauit, quoad seditionis autores supplicio traderentur. Hæc Iustinus, quæ licet ad Reges Syriæ, vel Ægypti non pertineant, in hac tamen rerum Græcarum penuria, non duximus prætermittenda. Habent enim non vulgare pacatæ seditionis, atque inuidiæ exemplum.

III. *Contra Sardos pugnatū.* Rem Romanam paucis attingit Zonaras, paulo pluribus Polyb. Eutropius, Orosius, Florus, reliqui prætermittunt, dum ad maiora festinant. Zonaras ergo; contra Sardos, inquit, denuo tumultuantes ambo Coss. M. Malleolus, & M. Æmylius exercitum duxerunt: qui cum magnā prædam cepissent à Corsis, cum eo appulissent, eis erepta est. Qua de causa post Romani vtrosque inuaserunt. At Polyb. l. 3 *Quinto ab hoc tumultu anno* (tumultum belli Gallici dicit, de quo quinto abhinc anno dictum est) *M. Aemil. Lepido Consule, Romani Galliæ Cisalpinæ agrum Picenum dictum, quem deuictis Senonibus ademerant, diuiserunt; postquam C. Flaminius, studio gratificandi populo, legem hanc suasisset, ac tulisset*, quantumuis inuito ac repugnante Senatu, vt ait Valerius Maximus, imo quamuis ei pater, pro Rostris legem ferenti manus iniecisset, ipseque tum priuato fractus imperio, è Rostris descendisset: quod Tullius quoq; in l. 2. de Inuent. notauit.

Corsorum iniuria. *P. 100 gr. la.* *l. 5. c. 4.*

IV *Gallici belli origo & causa.* Quam profecto legem, vt si quid aliud, populi Romani mores in deterius mutasse existimandum est, eandemque illi bello causam præbuisse, quod postea cum ijs gentibus Romani gesserunt. Multi enim Gallorum populi, præsertim Boij, in societatem eius belli nomina dederunt, quod Romanis essent contermini. Quippe non

iam de imperio secum illos certare ... ipsi ... suis funditus euerteret, ac perderet ... ni consilio, de interillas potent... In ... Boij, legationem ad eos Gallos mit..., qui inter Alpes Rhodanum accolebant, Gæsatæ dicti, quod ... lando merere soliti, id enim vox illa proprie signi... Sic Polybius, qui ... ubio fallitur, licet illi ... Plutarch. in Marcello ... & Paulus Orosius. a A Gæsis enim ferendis, quod est teli Gallici genus, dicta esse Virgil. non obscure significat.

— —Duo quisq; Alpina coruscat
Gæsa manu.

Sic & cerrati milites dicuntur, & galeati. Cæterum malum adhuc erat in cunabulis: de eo cum adoleuerit, atq; erumperit, dicemus, nunc maximi belli originem, ac causam suo loco attigisse sufficiat.

ANNVS MVNDI 3823. SEXTÆ ÆTATIS 307. Imperij Græcorum 81. Seleuci Callinici 16. Simonis Pont. . Ptolemæi Euergetis 16. Antigoni Tutoris 3. Olymp. CXXXVII. Ann. 2. Vrb. Cond. 522. Coss. M. Pomponio Mathone II. C. Papyrio Masone.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 230.

I. *Res in Corsos & Sardos gesta.* HVNC annum primo diuortio assignat Dionys. Halicarnassens l. 2. Cui Sigonius, Cuspinianus, Caluis. Functius, & si qui alij assentiuntur. Sed ea de re supra, anno Vrb. Cond. 519. iam diximus, suo vt putamus loco. Ambo Consules Corsorum rapinam vlturi, & Sardos inquietos, eas insulas cum exercitu adierunt: de quibus Zonaras. M. Pomponius, inquit, qui Sardos infestabat, cum eorum plurimos in latibulis specubus abditos indagare non posset, sagaces canes ex Italia accersiuit, & eorum opera, hominum atque animalium semita inuestigata, multos inde extraxit. C. vero Papyrius Corsos planicie pulsos, cum in montes abegisset, per insidias multos amisit: & præ siti plures amisisset, ni sero tandem aqua inuenta, Corsis vt deditionem facerent, persuasisset. Ita Zonaras.

II. *Triumphus in Albano monte.* De his etiam primum in monte Albano triūphasse hoc anno, 3 Non. Mart. habetur in fastis Capitolinis, & apud Val. . Papyrius, inquit, Maso, cū bene gesta Repub. (Contra Corsos) triumphum à Senatu non impetrasset, in Albano monte triumphandi, & ipse initium fecit, & cæteris postea exemplum præbuit, proq. laurea corona, cum alicui spectaculo interesset, myrtea semper vsus est. Festus addit, quod Corsos in campis myrteis superasset: eadē habet Plin. Exemplum Papyrij secutus est tolerante Senatu, Marcellus victis Syracusanis. Nam ipse quoque postea in monte Albano triumphauit, qui mons non procul ab vrbe erat, vt notauit Sigon. *l. 15. c. 29.*

ANNVS MVNDI 3824. SEXTAE AETATIS 308 Imperij Græcorum 82 Seleuc. Callinici. 17. Simonis Pontif. 3. Ptolemæi Euergetis 17. Antigoni Tutoris 4. Olymp. CXXXVII. Ann. 3. Vrb. Cond. 5 3 Coss. Marco Aemylio Barbula, M. Iunio Pera.

ANNVS ANTE CHRISTVM 229.

I. *Amilcar ... Hispania.* NONVS annus agitur à fine belli Africani, quod Carthaginenses cum Mercenarijs gesserunt, quo mortuus est Amilcar Annibalis pater, vt supra ex Polybio retulimus. Hunc annum Paulus Orosius vocat 517. ab vrbe condita, quo, inquit Amilcarem ducem Carthaginensium ab Hispanis in bello, eum aliud bellum aduersus Romanos clam pararet, occisum esse. Sed Orosius abest à vera chronologia quinque totis annis. Sic supra vocauit vrbis conditæ annum ... mus. Polyb. de eius ... tantum, cum ... mo, potentissimoq; ... rollatis ... mira quadam audacia in me... vitam eum morte ... commutauit ... ad Asdrubalem triennium præfectum, ... coniunctum detulisse. Diodorus, quem mox a... Amilcarem socerum fuisse Asdrubalis, ... rem. Consentit Polybius. b

De Amilcaris igitur morte, longe alia ... Diodor. Siculus, c dum ait Amilcarem Helicem in H... nia obsedisse, eique vrbi Orissonem regem ... se, etsi fingeret se eas Amilcari ferre ... in fugam ... Amilcarem, qui omnes fere copias suas in hyberna ... setat, dumque Rex fugientem persequi ur, in p... fundum flumen cum equo ingressum, ab eo excussum, sub vndis perijsse. Annibalem vero & Hasdrubalem eius filios, in Arcem caodidam, quam vrbem non ita dudum condiderat Amilcar, saluos peruenisse. Diuersam etiam mortis eius rationem habet Zonaras. *Et Zonara* Nam cum aciem, inquit, contra Hispanos instruxisset, illi currus facibus & pice plenos, ante copias Carthaginensium produxerunt, cumque prope ventum esset, ijs incensis, iumenta incitata in rabiem egerunt, eaq; re aduersarios turbatos, diuulsos, & in fugam versos assectati, & ducem, & plurimos alios ceciderunt.

III. *Hasdrubal ... Noua Carthago.* HAMILCARI post diuturnam ... ad hunc modū interfecto, gener Hasdrub... successit, ac duodecim, vt Diodorus ait, Hispaniæ vrbibus subactis, Carthaginem patriæ cognominem condidit ad maris littus. Addit Diodorus eum post nouem annos Præturæ, ministri familiaris exceptum insidijs, iugulatum fuisse. Contigerit ergo id an. 4. Olympiadis centesimæ trigesimæ nonæ, vt suo loco dicemus.

IV. INTEREA Galli, vt tertio abhinc anno dictum est, bellū parabant: & quia in pecunia magnum momentum, ad res bellicas conficiendas, positum est, præsertim si mercenario milite vtendum est, quales erant Gesatæ, quos Galli, & Boij autore Polybio conducebant: Ideo ex venditione tū aliarum rerum, tum plurimorum captiuorum, magnam pecuniæ vim colligebant. Itaque veriti Romani ne ijs opibus contra se vterentur, edixerunt ne quis homini Gallo, vel aurum, vel argentum daret, vt ait Zonaras. Addit etiam Carthaginenses M. Æmilij, & M. Iunij in Ligusticum expeditione cognita, se ad Romam inuadendam parauisse. Quo Consules intellecto, ex improuiso eos adorti terruerunt, dissimulantes tamen, quasi per amicitiæ speciem eis obuiam egrederentur. Simularunt illi quoque se non contra illos esse profectos, sed per eorum agrum in Liguriam ituros. Sic ipse. Verum quod Zonaras Carthaginensibus tribuit, recte Sigonius quasi à Gallis factum emendat. Nam Carthaginenses copiæ erant tunc in Hispania.

V. *Semina Illyrici belli.* Hoc ipso anno Illyrici belli semina iacta sunt, de quo multa Appianus libro toto de bello Illyrico, & Polyb. ab ipso init. l. 2. ex quo pauca libabimus. Agro Illyric Rex cōtra Ætolos re bene gesta, gaudio & ebrietate intra paucos dies consumptus, regnum Teutæ Reginæ vxori suæ reliquit administrandum. Hæc siue ob præteritam victoriam fastu tumens, siue eorum voluntati acquiescens, quorum consilijs in regni gubernatione vtebatur, suos contra obuios quosque piraticam exercere permittebat, non priuata nauigijs, sed totis etiam classibus. *Teuta pyratis à permissis.* Itaq; contigit vt plerosque, qui ex Italia nauigabant, damnis atque iniurijs afficerent. Maxime autem cum Phœnicem præcipuam Epiri vrbem occupatam tenerent, plures simul è classe discedentes mercatorum Italicorum, alios deprædati sunt, alios trucidarunt, nec paucos cepere viuos, & cum ingenti præda ex Phœnice collecta, secum abduxerunt.

VI. *Romanorum per legatos querela d l. 14. c. 8.* ROMANI, qui hactenus querelas suorum de Illyricorum iniurijs contempserant, tunc cum plures simul iniurias in Senatum detulissent, legatos in Illyrium decernunt C. & L. Coruncanos, vt de ijs accurate cognoscerent. Plinius, d hos P. Iunium, & T. Coruncanum appellat. Teuta reuersis ex Epiro lembis, multitudinem prædæ demirata, ad la-

Teuta fere...

...cessendus in ijs Græcos animosior est reddita. Cum autē Issam, quæ vrbs est in cognomine insula maris Illyrici, obsideret, Romani aduenerunt, qui ad colloquium admissi, de suis iniurijs expostularunt. Teuta dum illi verba faciūt, ingentem animi ferociam præ se ferre: cum autem finē dicendi fecissent, ait curæ sibi futurum, ne qua Romano populo ab Illyrijs publicè fiat iniuria. Cæterum vt impediat, quo minus priuatim quam potest quisq; vtilitatem è mari capiat; hoc vero Regibus in more nequaquam esse. Tulit indigne hæc illius verba iunior legatorum, & simul. *Romanis*, inquit, *ô Teuta, mos est priuatas iniurias publice persequi, & iniuriam passis opem ferre. Itaq; dabimus operam, vt hæc tua instituta condemnes.*

VII. Ex eis interemit Legatos. a Epito. 20. b l. 4. c. 13. c l. 34. c. 6. d l. 2. c. 5.

EAM libertatem tam iracunde atq; impotenter Regina accepit, vt spreto gentium iure mitteret, qui legatos insecuti, liberioris dicti autorem interficerent. Hæc inter alia Polybius. Consentit de vno legato occiso Liuius. a At Orosius, b & Plinius, c & Florus, d legatos numero multitudinis occisos asserūt, quibus Plinius populum statuas posuisse ait. Florus autem *legatos quippe nostros*, inquit, *ob ea quæ* (Illyrij) *deliquerant iure agentes, nec gladio quidem, sed vt victimas securi percutiunt, præfectos nauium igne comburunt, idq;, quo indignius foret, mulier imperabat.* Zonaras quoq; de legatis hisce agens, alios occisos fuisse ait, alios in vincula coniectos. Non dicam Polybij ac T. Liuij autoritatem cæteris præponderare. Dici tamen potest vnum de legatis occisum, de comitibus autem eorum plures, qui forte in legatis numerantur ab ijs, qui plures occisos tradūt, ab alijs nō numerantur, quia reuera legati non erant, eorum tamē iniuria pertinet ad legatos, & ad populum in primis cuius erant legati, cuius personam ac dignitatem repræsentabant.

ANNVS MVNDI 3825. SEXTAE AETAtis 309. Imper. Græcorum 83. Seleuci. Callinici 18. Simonis Pontif. 4 Ptolemæi Euergetis 18. Antigoni Tut. 5. Olymp. CXXXVII. an. 4. Vrb. Cond. 524. L. Posthumio Albino. Cn. Fuluio Centumalo Coss.

ANNVS ANTE CHRISTVM 228.

I. Bellum Illyricum. e l. 4. c. 13.

GESTVM est hoc anno magna ex parte bellum Illyricum, quod atrocissimum fuisse testatur Orosius, e In quo multis oppidis, inquit, populisque deletis, reliqui se Fuluio Posthumioq; Coss. dediderunt. Sed hæc deditio in sequentem annum cadit, quæ autē huius anni sunt Polybius copiose suggeret. Ex quo hæc. Teuta Regina pro sua improuida ac muliebri superbia, nihil cogitans quales sibi hostes in Italia peperisset, nauales copias suas partim Dyrrhachium, partim in Corcyram misit, & illi tantum non primo locursu ab exercitu occupato, in Corcyram appellunt, eamq; ad deditionem, amissa nauali pugna, compellunt. Illyrij præsidium Corcyræ, præside Demetrio Phario, imponunt. Sed Demetrius, quibusdam eum apud Teutam criminantibus, sibi ab illa metuens, ad Romanos mittit, qui nuncient, se & vrbem, & quæcunq; haberet in sua potestate traditurum.

Teuta ad bellum apparatus. Corcyra potitur.

II. Quo se Romanis dedit.

CIRCA hoc tempus C. Fuluius Cos. cum ducentarum nauium classe, dum Posthumius cum terrestribus copijs Roma proficiscitur, Corcyram appellit, læti Corcyrenses Præsidium Illyriorum, consentiente Demetrio, Romanis tradunt. Deinde de communi cunctorum sententia, Romanorum hortatu fidei ipsorum se omnes dedunt, rati hac sola ratione se in posterum tutos ab Illyriorum immanitate fore.

Romani Corcyrensibus in amicitiam receptis, Apolloniam classe petunt, ducemq; ad peraganda reliqua Demetriū habent. Interea Posthumius terrestres copias Brūdusio traiecit, pedites ad 20. millia, equites ad duo millia. Statim atq; vterq; exercitus Apolloniam attigit, Apolloniates eos vibe receperunt, se suaq; illis permittunt. At Cōsules cum audirent Durhachium ab Illyrijs obsideri, sta-

Itemque Apolloniam. Et Dyrrachium.

tim portu soluunt. Illyrici cum primum aduentum Romanorū sensere, obsidione soluta effusam fugam capessunt.

III. Aliquot circa populos.

HIS quoque in fidem receptis, ad vlteriora Illyrici progrediuntur, subactis obiter Ardyæis. Affuere mox plures legationes aliorum populorum, qui cum se omnes fidei Romanorum permitterent, in amicitiam sunt recepti. Ita ventum ad Issam, quam Illyrij obsidebant, sed illico soluta est obsidio, & 20. lembi, præda Peloponesiaca, vt ait Zonaras, onusti, obsessoribus erepti, qui varie dissipati Arbonem confugerunt, (Apud Plutar. pro Arbone Narbonam coloniam leges,) & Issæi in fidem recepti. Sed & per vim, dum oram illam prætereuehuntur, Coss. quædam Illyricorū oppida expugnauere: in his Nutriam, ad quam multos suorum Romani amisere. Pharij, qui Issam obsederant, in gratiam Demetrij parcitum est. Pharia insula est in Adriatico mari iuxta Illyridem cognominem habens ciuitatem, sicut Issa, Tragurium &c. apud Ptolemæum, tab. 5. Europæ.

IV. Teuta fugit.

REBVS omnibus Romanis è sententia fluentibus, Teuta cum paucis Rizonem euasit, quod oppidum erat egregie munitum, procul à mari, ad fluuium Rizonem situm, vt ait Polyb. ex quo patet non esse idem cum Risino Ptolemæi, quod alluitur mari. Romani autem plerisq; Illyrici populis Demetrio subiectis, vtrumque exercitum Dyrrhachium reducunt. Romam inde Cn. Fuluius, cum maiori parte naualium, terrestriumque copiarum, est reuersus Posthumius cum 40. longis nauibus est relictus, & nouo exercitu, qui ex vicinis populis collectus, amicos in officio, inimicos in metu contineret.

Fuluius urbem repetit.

ANNVS MVNDI 3826. SEXTAE AETAtis 310. Imperij Græcorum 84. Seleuc. Callinici. 19. Simonis Pontif. 5. Ptolemæi Euergetis 19. Antigoni Tut 6. Olymp. CXXXVIII. Ann. 1. Vrb. Cond. 525. Coss. Q. Fabio Maximo II. & Sp. Caruilio Ruga.

ANNVS ANTE CHRISTVM 227.

I. ... l. 27.

AD hunc annum, qui Demetrium Alexandrinum habuit Olympionicam, quique mortem Seleuci Callinici, & fratris eius Antiochi antecedit, referre possumus illa Iustini de Antiocho. Cui cum profugo nusquam locus tutus esset, ad Ptolemæum Euergetem, quamuis hostem decurrit, quod eius fidem tutiorem, quam fratris existimabat, memor vel quæ facturus fratri esset, vel quæ meruisset à fratre. Sed Ptolemæus non tam ei ex deditione amicus, quam hostis factus, seruari eum arctissima custodia iubet. Hæc ibi. Sed adeamus pro Romana re Polybium, qui huius anni res à præcedentibus aperte seiungit, cum ait.

II. Conditionem pacis cum Teuta.

SVA *mutium verù Teuta*, multum videlicet à feroci illa legatorum violatione mutatus, *legatis ad Romanos missis, pacem tamen illis hisce conditionibus sancit. Vt tributa quæ ipsi imperarentur, quotanna penderet. Illyrico toto, præter pauca admodum loca, excederet, & ne vltra Lissum pluribus quam duobus lembis, ijsque inermibus, liceret ei nauigare.* Est Lissus maritima ciuitas vicina Dyrrachio ad Septentrionem. Sicque Romani iam totius Italiæ domini, omniumque insularum, quæ Italiam inter & Africam sitæ sunt, ad alteram Europæ continentem delati, Imperium obtinere ceperunt: id ne & inuidiosum, simul & formidolosum foret Græciæ vniuersæ, eamq; aduersum se concitaret, operam dederunt vt rebus, prout gestæ fuerant, recte intellectis, nec ambitionem, quæ nullum facit appetendi aliena, atq; ambiendi finem, in Romanis accusarent, neq; superbiam, quæ reliquos mauult habere subditos, quam amicos. Propterea Polybius.

III. Romanorum ad Græcos legatio.

HIS *rebus gestis*, inquit, *Posthumius*, quem in Illyrico superiore anno cum 40. nauibus remansisse diximus, legatos ad Ætolos, & Achæorum gentem misit, qui causas primū belli, & traiectionis Romanorum in illas oras eis exposuerunt. Deinde quæ gesta erant commemorarunt, fœdus cū Illyrijs ex tabulis recitarūt: mox ea, qua par erat, comitate

ab vtro-

ab vtroque populo habiti, Corcyræi reuertuntur. Græcis omnibus magno ab Illyrijs metu liberatis. Quod primum fuit Romanorum cum Græcis per legationem commercium. Sic Polyb. Addit Zonaras Romanos à Corinthijs fuisse laudatos, & ad Isthmiacos ludos admissos. Imo quoq; cum Atheniensibus amicitia, ad mysteria eorū fuisse receptos. De Illyrijs Romæ C. Fuluius 10. Cal. Quint. nanalem triūphum egit, vt est in Capitolinis tabulis. Meminit huius Fabij Consulatus Cic. in Catone, vbi ait Fabiū collega Caruilio quiescente, C. Flaminio Tribuno plebis agrum Picenum & Gallicum viritim, contra autem Senatus, diuidenti quoad potuit restitisse: sed id quadriennio ante contigisse ex Polybio diximus, quod Pighio quoque persuasum fuit. a Quid si et repetitus est Tribunatus, & quod priore cōsequi nō potuit, posteriore est consecutus?

Non mediocriter profuere Carthaginiensibus isti tumultus, vt interea tuto res in Hispania componerent. Romani enim propter vicinum à Gallis periculum, ea quæ in Hispania gerebantur, negligere sunt coacti, ne dum longo arma proferrent, domi à vicinis hostibus proprijs sedibus pellerentur. Ergo per legatos fœdus cum Hasdrubale, qui Amilcari successerat, sanxerunt, quo vltra Iberum amnem continere se Carthaginenses oportebat, nulla de reliqua Hispania mentione facta. Tum omnium consensu, ad Gallicum bellum præparandum omnes cogitationes suas conuerterunt. Polyb. l. 2. Sardiniam & Siciliam Prætores hoc primum anno retinuerunt, illam M. Valerius, hanc C. Flaminius: colligit ex Epit. Liuij Sigon. Sed Sardi perpetuam Romani Prætoris præsentiam ægre ferentes, seditionem mouerunt, sed denuo subacti sunt. Zonar.

ANNVS MVNDI 3827. SEXTÆ ÆTATIS 311. Imperij Græcorum 85. Seleuci Callinici 20. & vlt. Simon. Pont. 6 Ptolemæi Euergetis 20. Antigoni Tut. 7. Olymp. CXXXVIII. An. 2. Vrb. Cond. 526. Coss. P. Valerio Flacco M. Attilio Regulo.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 226.

I. MORTVR hoc anno Seleucus Callinicus, Rex Asiæ, Syriæque, sed titulo magis, quam reipsa. Quippe ab ipso fere initio regni sui ab Euergete, Syria, magnaq; parte Asiæ spoliatus, pauper & ingloriusreliquum vitæ acregni, ad vigesimum vsque annum traduxit. Tot enim illi annos Eusebius tribuit in suo Chronico: quibus tres addidit Casaub. in Chronol. Polybij, sed non autore Polybio, nec recentiores eius regnum vltra vigesimum annum producunt, vt Torniellus, Gordonus, Genebrard. Perer. l. 13. in Daniel. & interpretes Eusebij Pontacus & Scaliger: Henricus Samerius, Mercator, Functius, Buntingus, Capellus, &c. Viginti & vnum annum habet Sulpicius lib. 2. quem sequitur Sigon. & Caluis. qui tamen 21. an. promittens, liberaliter exhibet 22.

II. REGIS huius gesta perobscura sunt. Legimus tamen apud Strabonem l. 16. cum Antiochiam, Syriæ metropolim amplificasse. Antiochia, inquit, quadriurbis est, ex 4. partibus constituta, quæ & singulæ suo, & omnes communi muro sunt circumdatæ. Primam partem Nicanor condidit, habitatoribus ex Antigonia traductis, quam paulo ante Antigonus Philippi F. in propinquo construxerat. Secunda pars est multitudini habitatorum, Tertia Seleuci Callinici, Quarta Antiochi Epiphanis opus est. Vrbs hæc caput Syriæ est, & qui regioni imperant, hic regiam habēt. Potentia quidem & magnitudine non multo à Seleucia superatur, quæ ad Tygrim est, & ab Alexandria Ægypti. Hactenus Strabo. Cæterum quo tempore id facere potuerit Callinicus, valde mihi incertum est. Nam initia eius fuerunt perturbatissima, in ijsq; totam amisit Syriam, nec, quod sciam, toto reliquo regni sui tempore eam recuperauit.

III. MORTEM eius, itemque fratrum ipsios in idem tempus conijcit Iust. l. 27. extremo. Sed de fratre primum Antiocho Hierace. Quem vbi dixisset sese Ptolemæo Euergeti dedidisse, ab eoque iussum seruari arctissima custodia, subdit. *Hinc quoq; Antiochus opera cuiusdam meretricis adiutus, quam familiarius agnouerat, deceptis custodibus elabitur fugiensq; à latronibus interficitur. Seleucus quoq; ijsdem ferme diebus, amisso regno, equo præcipitatus finitur. Sic fratres, & quasi germani casibus, exules ambo, post regna scelerum suorum pœnas luerunt.* Ita Iustin.

Per hæc tempora Romani, cum & multa de Gallorum consilijs audirent, & imminens periculum facile ipsi pro sua prudentia conijcerent, inter metus ac trepidationem assidue versabantur, adeo vt modo exercitus conscriberent, parandisque commeatibus operam darent, modo copias ad fines vsq; educerent, hostes adesse rati, qui è patria nondum mouerant.

ANNVS MVNDI 3828. SEXTÆ ÆTATIS 312. Imperij Græcorum 86. Seleuci Ceranni 1. Simon. Pont. 7. Ptolemæi Euergetis 21. Antigoni Tut. 8. Olymp. CXXXVIII. An. 3 Vrb. Cond. 527. Coss. M. Valerio Messala, & L. Apustio Fullone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 225.

I. MEMINIT Propheta Daniel c regis Seleuci Cerauni, qui nunc primum regnum Syriæ & Asiæ, patri succedens administrare cœpit. Simul autem de ipsius fratre Antiocho, qui postea Magni cognomen accepit, loquitur in hæc verba. *Filij autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum, & veniet properans & inundans, & reuertetur, & concitabitur & congredietur cum robore eius.* Inchoat propheta orationem nomine multitudinis quia de vtroque simul fratre agit, sed priore, qui breui tempore regnaturus erat, cito omisso, ad alterum regni longioris transit, ac singulariter loquitur. Sed præstat hoc loco audire totidem verbis Hieron. in illum Daniel. locum.

II. POST *fugam, inquit, & mortem Seleuci Callinici duo filij eius Seleucus cognominato Ceraunus & Antiochus qui appellatus est Magnus, prouocati spe victoriæ, & vltionis parentis exercitu congregato, aduersus Ptolemæum Philopatorem arma corripiunt, cumque Seleucus maior frater, tertio anno imperij occisus esset in Phrygia, per dolum Nicanoris & Apaturij exercitum, qui erat in Syria, Antiochum fratrem eius cognomento Magnum de Babylone vocauit ad regnum.* Sic S. Hieronym. Nam quæ sequuntur ad Antiochum pertinent. In prioribus autem illis necesse est D. Hieronym. lapsum esse memoria, cum ait vtrumque fratrem contra Ptolemæum Philopatorem arma corripuisse: dictum enim oportuit contra Euergetem. Nam Ceraunus hic, cum triennio tantum regnarit, occisus est antequam Euergetes regnare desineret: ei quippe Eusebius, & Beda, & passim omnes 26. annos tribuunt, quorum hic est vigesimus primus.

III. VERVM sicut cum dicuntur à propheta irritati ambo, congregantes exercitus plurimos, id successiue accipiendum est, quia Ceranno bellum agente, Antiochus in superiore parte regni priuatam vitam agebat, vt author est Polyb l. 5. 1. Imo & impubes erat, cum regnum accepit, occiso in Asia fratre, teste Iustino l. 19. Sic & hostes ex ordine accipiendi sunt, primo Ptolemæus Euergetes, deinde Ptolemæus Philopator, prior Euergeti infestus fuit, posterior vtrique. Cæterum Seleuci Cerauni primus annus, in apparando bello contra hostem Attalum, antequam in Euergetem moueret, consumptum est. Ille enim, vt scribit Polybius, d omnem cis Taurum Asiam imperio suo subiecerat, qui nuper Pergami tantum rex fuerat, sicut & maiores eius.

IV. QVOD ad Romanos attinet de hoc anno sic Oros. e *Tertio deinceps anno, à deuictis Illyrijs, miseram ciuitatem sacrilegis sacrificijs malepotentes funestauere pontifices. Namque decemuiri consuetudinem priscæ superstitionis aggressi, Gallum virum & Gallam fœminam, cum muliere simul Græca, in foro Boario viuos*

defoderunt. Rem explicat, & auget Zonaras. *Cum aliquando Romanis oraculum esset redditum, Græcos & Gallos vrbem occupaturos duos Gallos, & totidem Græcos vtriusq; sexus, in medio foro viuos defoderant, vt ita fatis satisfactum esse, itaq; defossi partem vrbis aliquam tenere viderentur.* Sic Zonaras: sed quo fructu audi Oros. *Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo versum est. Nam diras illas, quas fecerant externorum mortes, fœdissimis suorum cædibus expiauerunt.* Eadem habet Plutarch. in Marcello, nisi quod id ex vaticinijs librorum Sibyllinorũ factum refert, quibus ait, ad huoc vsq; diem Græcis & Gallis sacra arcana & nefanda faciunt mense Nouemb. Liuius l. 22. ait Romanos post à Cannensi clade, id sacrificium peregisse. *Interim, inquit, ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta, inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario sub terra viui demissi sunt, in locum saxo conseptum, ibi ante hostijs humanis minime Romano sacro imbutum.* Quomodo nun antea facta huiusmodi sacrificia, si hoc anno, id est decennio ante?

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3828.

Interprete Perotto, ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις ἰσιεῖν διατρίβειν, vbi Casaubonus, parum vt arbitror Latine, *ibiq; se aliquandiu tenuit.* Erat autem adhuc puer Antiochus.

ANNVS MVNDI 3829. SEXTÆ AETATIS 313. Imperij Græcorum 87. Seleuci Cerauni 2. Simonis Pont. 14. Ptolemæi Euergetis 22. Antigoni Tut. 9. Olymp. CXXXVIII. Ann. 4. Vrb. Cond. 528. L. Coss. C. Atilio Regulo, & L. Æmyl. Papo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 224.

I. *Seleucus in Attalum mouet.* *a l. 4. p. 311.* SELEVCVS Ceraunus cum Achæo principe, qui eum cognatione attingebat, & copioso exercitu Taurum montem superauit, anno sabbatico 78. paterni regni partem Attalo erepturus, vt autor est Polyb. *a* sed quo fructu, sequens annus, quo eum ibi contigit interfici, declarabit. Interea vero Hermiæ cuidam è Caria homini improbo, ac crudeli, regnum administrandum tradit, *b* qui in alios propter leuia delicta, quæ interpretatione sua grauiora faciebat, animaduertebat alios per calumniam falsis criminationibus appetens, inexorabilem se & immitem iudicem præbebat, potentioribus autem propter inuidiam struebat insidias. *b l. 5. p. 350.*

II. *Bellum Gallicum oritur.* *c l. 2. p. 111.* ERVPIT hoc anno bellum, quod octauum iam an. Insubres, Boij, Gallique finitimi, contra pop. Romanum meditabantur. Nam Gæsatæ Galli, vt scribit Polyb. *c* cum regibus suis Concolitano & Aneroesto, & ingenti exercitu magnifice rebus omnibus instructo, superatis Alpibus ad Padum, & Cisalpinos Gallos venere: quo etiam alij quoq; Galli, octauo demum anno, post eius agri, qui Senonum fuerat, diuisionem, se contulerunt. Et in suscepto quidem consilio Insubres ac Boij persistebant. Veneti vero ac Cenomani, accepta à Romanis legatione, eorum arma sequi maluerunt, vt necesse fuerit Gallorum regibus, quod sibi ab istis metuerent, partem copiarum ad fines tutandos relinquere. *Romanorum prudentia.* Qua ratione egregie sibi Romani consuluere, dũ & illorum populorum decessione, Gallorum vires diminuerunt, & auxerunt suas: & insuper aliam partem copiarũ suarum subducere Galli coacti sunt, ad prohibendam vim eorum, à quibus auxilium à principio sperauerant.

III. *Copiæ Gallorum.* *d l. 25. n. 3.* IPSI nihilominus cum ingenti exercitu qui supererat, in quo numerabantur peditum circiter quinquaginta millia, equitum ac bigarum ad viginti millia, Hetruriam versus iter arripuere. Diodorus Siculus, *d* exercitum ducentorũ millium, siue 20. myriadum constitisse scribit, quod forte de vniuersis Gallorum copijs intellexit. Romani audito Celtas traiecisse iam Alpes, magna celeritate L. Æmylium Consulem cum legionibus Ariminũ miserunt, si forte hostis illac impetum esset facturus. *Et Romanorum.* Vni Prætorum decreta est Hetruria. Nam alter Cos. Atilius in Sardiniam cum parte copiarum erat profectus. Romæ omnium versabatur metus. itaq; omnia belli præsidia tanta cura ac copia congerunt, quantam nemo poterat meminisse. Tradit Diodor. Hieronem Syracusæ regem, etiam huic bello Romanis auxilio fuisse, vi magna frumenti missa, cuius pretiũ bello confecto receperit. Addit Polyb. senes, qui legitima stipendia confecerant, & sacerdotes, qui militiæ perpetua vacatione gaudebant, ad sacramentum adactos fuisse. *Immunitas abrogata.*

IV. *Tota Italia in Gallos opposita.* TOTA quoq; Italia aduentu Gallorum perterrita, non iã vt Romanorũ socia, pro eorũ imperio, sed tanquam pro aris, focisque proprijs certatura, ad hoc bellum alacris concurrebat. Itaq; tam ea vrbe, quam ex socijs populis collecta sunt, & disposita varijs locis, ad septingenta peditum millia, equitum septuaginta. Numerat diuersos exercitus Polyb. quorum summæ fere ad eum numerum ascẽdunt. Eutropius & Orosius, ex Fabio historico, qui et bello interfuit, referunt octingenta millia hominum parata ad id bellum fuisse. Polybius exacte num. 777. millia & trecentos. Epitome lib. 20. Liuij numerat sociorum populi Rom. trecenta millia. Diodorus peditum 70. myriades, equitum 7.

Qui Etruriã populantur. Postquam in Etruriam peruenere Galli, latè regionem incursantes, impunè populantur: inde Romam petunt. Iamque Clusium, vrbem tridui Roma distantem attigerant, cum nuncius eis affertur, Romanum exercitum, qui in finibus Etruriæ eis erat obiectus, insequi ipsos à tergo, & iam imminere. Erant illi Hetruscorum ac Sabinorum ad 50. peditum millia, equitum 4. millia, quibus præerat Prætor Romanus.

V. *Pugnant cum Romanis,* Eo cognito Galli agmen conuertere, obuiam hostibus procedere, pugnandi cum ipsis desiderio ardere. Quũ vergente ad occasum Sole inuicem appropinquassent, vtriq; castris positis constiterunt. Nocte vero oborta accensis ignibus equitatum suum Galli relinquunt, mandatumque dant, vt postquam luce prima se hostibus conspiciendos præbuissent, per eadem mox vestigia se subsequerentur. Vbi illuxit Romani solos equites conspicati, Gallos aufugisse rati, equitatum recedentem magno studio insequuntur. Qui vbi ad suos peruenit, statim ad prælium consurgũt omnes, & acri vtrimque pugna commissa, superiores fuere Galli, Romanorum ad sex millia periere: *Et vincunt.* Plerique, qui euaserant in editum quendam collem euadunt: eos Galli obsidere statim parabant: verum quietem aliquam tam pugnæ, quam præteritæ noctis labor persuasit. Ergo re[...]cta ad collis custodiam parte equitatus, corpora curant. Orosius scribit ex historicis tria taurũ millia cecidisse, eoq; ignominiosius fuisse, quod reliquæ omnes copiæ se in fugam dederint. Tantus erat Gallici nominis terror Romanis Italicisq; mentibus impressus.

VI. *[...] Consul cum suis copijs.* INTEREA L. Æmylius Consul, qui ad tutandam Adriatici maris oram Arimini resederat, cum audisset in Etruriã hostes irrupisse, neq; ab vrbe longe abesse, ad eos magna celeritate copias ducit. Cumq; non longe ab hostibus cõsedisset, illi qui in collem confugerant, aduentu suorum cognito, ad eos nonnullos de suis inermes mittunt, qui de rerum statu Consulem doceant. Is iubet tribunos loco primo pedites educere, ipse cum equitatu, ad suos periculo eximendos, proficiscitur. Galli autem, qui ex crebris ignibus nouum hostem adesse facile suspicabantur, deliberãt *Galli recedunt.* quid ipsis facto sit opus. Aneroesti regis sententia fuit, quã frequens procerum consensus secutus est, immensæ prædæ suæ habendam esse rationem. eam vbi domum deportarint, ad debellandos Romanos, si ita visum fuerit, reuersuros. Ergo priusquam illucesceret castra mouent, & per fines Hetruscorum secundum mare ire pergunt. Lucius reliquijs amissi exercitus, quæ collem tenebant, ad suum adiunctis, hostem persequi statuit, non iusto prælio dimicaturus, sed occasionem ei nocendi capturus.

VII. *Incidunt in Regulo copias.* PER idem tempus C. Atilius alter Consul exercitum è Sardinia commodum reportarat, & contrarium Gallis, in eadem inferi maris ora, Romam versus iter habebat. Iam circa Telamonem Etruriæ promontorium Galli erant, cũ eorum pabulatores, in Reguli præcursores incidunt,

capti-

captique ad Consulem ducuntur, eumq; de re tota exacte docent. Lætatur Attilius in medio duorum exercituum Romanorum Gallos teneri, seque ad prælium parat, quod apud Aretiū commissū scribit Orosius, ut totius rei bene gestæ decus ad se transferat. Collem igitur opportunum occupat, quem Galli transituri abire cogebantur, qui non nouum illum exercitum esse, sed equites Æmylij, qui noctu eo itinere antegressi essent, arbitrabātur. Verum mox de rei veritate edocti, acie gemina fronte instruunt, ut hi Æmilio, illi Attilio obiecti, utrunq; simul impugnarent. Dum ergo Galli Attilium ex colle deturbare conantur, atrox pugna committitur, in eaq; dum Consul inconsultius pugnam capessit, occiditur, caputq; eius præcisum ad reges affertur: collem tamen Romani retinuere.

VIII. *Ab utroque exercitu caeduntur.* Iam ad pedites ventum erat, & à tribus exercitibus magnis omnino viribus, audacia, experientia, rerum successu pugnabatur, à Gallis præsertim, qui nullum ad fugam aditum sibi relictum videntes, omnino statuebāt sibi aut vincendum esse, aut moriendum: & fortasse vicissent, nisi Gæsatæ nimia confidentia, braccis sagisque rejectis, nudi cum solis armis expeditiores pugnare, & primos ordines occupare statuissent. Nam iaculatoribus, Romanæ militiæ more, ante aciem progressis, & densa in nudos tela mittentibus, obruebantur: unde præ ira ac desperatione, quidam se ultro in mortem dabant, alij ea primis ad secundos ordines paulatim referebant se, eosq; conturbabant: accessit ad victoriam quod Romani armis ad offendendum ac defendēdum magis idoneis utebantur. Cum autem Romani equites è colle descendentes, apertum Gallicæ aciei latus inuasissent, omnia cæde, pauore ac fuga repleuerunt.

IX. *Victoria Romanorum, & Gallorum clades.* Periere Gallorum ad quadraginta millia, capti sunt non pauciores 10000. De cæsorum numero consentiunt Diod. Eutrop. & Oros. sed de captiuis alij tacent, alij confuse tradunt, in captiuis alter Regum erat Concolitanus. Alter autem Rex Aneroestus, paucis comitantibus, in quendam locum fuga se recepit, ubi mox sibi ac necessarijs suis manus intulit. Romanus dein collecta spolia Romam misit, prędam ijs reddidit, à quibus fuerat abacta. Ipse cum utroq; exercitu, secundū Liguriæ fines iter faciens, in Boiorum agrum irrumpit, satiatisq; præda militibus, paucis diebus copias Romam uniuersas reduxit. Signis militaribus, & maniacis (ita vocant armillas aureas, ad collum, & gestari à Gallis solitas,) Capitolium Consul ornauit, reliqua spolia, & captiuorum turbam, ad triumphi apparatū, quando urbem ingrederetur seruauit. Hunc finem habuit Gallorum expeditio, quæ Romam tumultu, uniuersam Italiam terrore compleuerat. Hæc fere Polyb. l. 2.

X. *Triumphus Æmylij Consulis.* Æmylium Romæ triumphasse de Gallis 4. idus Mart. anni V.C. 528. restantur Capitol. tab. Captiuorum principes armatos in Capitolium perduxit, insolentiam eorum irridens, quod se thoraces non prius exuturos iurassent, quam in Capitolium venissent. Id scribunt Zonaras, & Florus, a qui illam vanitatem & iactantiam Britomarto eorum duci maxime tribuit.

a L. 2. c. 4.

XI. *Bellum Cleomenicum.* Sub hoc ipsum Gallici belli tempus, etiam Cleomenicū gestum est, quod magnam Græciæ partem varijs motibus & cladibus labefecit. De eo pleraq; Plutarch. in Arato, & Cleomene, & Polyb. l. 2. quorum iste Cleomeni videtur infensior, propter illius odium in Achæos, quos Polyb. vehementer colit. Adde quod Megalopolim eius patriam Cleomenes euerterat, quod amicitiæ suæ, Achæorum societatem antetulissent. b At Plut. videtur odisse Aratum, cuius studio Antigonus Tutor è Macedonia in Peloponnesum euocatus, Spartam inuaserat, & Græcis multa mala intulerat. c Adde quod Plutarc. Phylarchi historiam videtur secutus, quam plurimum reprehendit Polybius. Ipse autem sequitur Arati commentarios, in quibus non est existimandum ipsum contra se testimonium fuisse dicturum. Ex utroque tamen apparet rem huc modo gestam.

b Plut. in Cleom.
c Plut. ibid.

XII. *Bellum Cleomenis in Achæos.* Achæorum Resp. plurimas in Peloponneso, & Græcia complexa ciuitates, Prætorem ac propugnatorem habebat Aratum Sicyonium, popularis administrationis amantem. Ætoli Achæos pessime oderant, & in odij societatem Cleomenem Regem Lacedæmoniorum traxerant. Cleomenes quoque exsuscitata Spartæ regia potestate, Ephororum cæde, qui eam oppressam tenebant, cum esset animo armisq; acer, totam Peloponnesum vel sociam habere cupiebat, vel subditam. Ergo Achęos, eorumq; socios multis damnis fatigauit, multis prælijs fudit, fugauit, attriuit. Tum legatos misit postulatum, sibi ut permitterent imperium, de reliquis facile sibi eum ipsis cōuenturum: immo se captiuos, & quę iam occupasset statim restituturum.

Achæi cum ad pacem his conditionibus accipiendam parati essent, Cleomenem accersebant Lernam, quo concilium gentis indixerant. Verum cum Cleomenes in morbum incidisset conuentus prorogatus est. Id res Græciæ labefecit.

XIII. *Aratus per proditionem Antigonum adsciscit.* Aratus enim sine diffidentia & timore Cleomenis, siue insperatæ prosperitati eius inuidens, ac probrosum putans, ut sibi qui ter & 30. an. principatum obtinuerat, nomen simul & opes iuuenis subito detraheret, primum Achæos à fœdere deterrere conatus est. Id cum frustra tentasset, facinus aggressus est cum nulli honestum Græco, tū illi longe turpissimum, in Græciam ut Antigonum Tutorem acciret, & Macedonibus Peloponnesum impleret, quos ipse adolescens inde pepulerat, liberato Acrocorintho. Verum ut eius rei declinaret inuidiam, dedit clam operā ut auxilia ab Antigono, Achęorū nomine ac cōsensu, peterentur: ad quæ etiam difficilem se ipse præbuit, ne si quid contigisset præter expectationem, ipse, ut eius rei author, ne accusaretur. Allexit autem Antigonū metu Cleomenis, & Ætolorum, quasi iunctis viribus subacta Græcia, in Macedoniam impetum facturi essent. Ipse autem vice versa & res suas recuperaturos esset in Peloponneso, & de amicis bene meriturus.

XIV. *Euergetes in bellum iuuat.* Interea Ptolemæus Euergetes, qui Achæis adhuc fauerat, videns eos ad Antigonum sese conuertere, ipse Cleomeni adesse, ac necessaria suppeditare cœpit. præsertim cū ad impedienda Macedoniæ consilia, maiorem in Lacedæmonijs, quam in Achæis spem poneret. Itaq; aduersus Antigonum Cleomenem stimulabat. qua in re satis probabat se neq; Achæos, neq; Lacedæmonios magni facere, nec magis Aratum, quam Cleomenem diligere, sed illa omnia sua utilitate metiri. Reges enim, ut dicebat Aratus apud Polyb. l. 2. neminem natura vel hostem vel amicum ducūt verum ea suis semper utilitatibus amicitias æstimant, eodem fere consilio, ac mente, affinitates cum exteris principibus contrahunt. sed de belli Cleomenici causis, initijsque hæc dicta sunto.

Fides regū amicitia.

ANNUS MUNDI 3830. SEXTÆ ÆTATIS 314. Imperij Græcorum 88. Seleuci Cerauni 3. & ult. Antiochi Magni 1. Inchoatus. Simon. Pont. 9. Euergetis 23. Antigoni Tutor. 10. Olymp. CXXXIX. An 1. Urb. Cond. 529.
Coss. T. Manlio Torq. II.
Q. Fuluio Flacco II.

ANNUS ANTE CHRISTUM. 223.

I. *Cleomenis res ab Achæis feliciter gestæ.* Difficile quidem est Cleomenici belli partes ea certa scientia annos ita digerere, ut media primis, extremisque usquequaq; consentiat. Omnia tamen sursum deorsumq; circumspicienti occurrit, minima cum difficultate dici posse, hoc anno ea contigisse, quæ Polyb. l. 2. tradit, desperata scilicet inter Achęos & Lacedęmonios pace, tertiaq; iam à Cleomene victoria de Achæis parta, nouē eis urbes non ignobiles eripuisse. Quibus cum etiam ro. Corinthum, & eius arcē adiecisset, damnum attulit quod esset cum quadam utilitate coniunctum. Nam illa arce occupata, abstulit occasionem dissidij, quod inter Achæos & Antigonum futurum erat, repetente Antigono Acrocorinthum, quam sibi ante multos annos Aratus abstulerat. Cum primum vero Antigonus Peloponnesum est ingressus. Quamuis Ætolis & Lacedæmonijs repugnātibus, Argis ab Achæis occupatis, res Cleomenis collabi cœpere,

eoque Spartam abeunte, Antigonus Acrocorinthum recipit, Argos se cōfert, & vbiq; res omnes placide componit. Stativa Corinthi & Sicyone, hyeme superueniente habuit. Quæ fusius ex Polybio accipies. Nam hęc cū ad imperium Græcorum, quorum gesta digerimus, non directe pertinere, paucis sat est perstringere: & innitat alioqui rerum Græcarum penuria.

II. *Seleucus Ceraunus occiditur.* SVB huius vero anni exordium, & Olymp. centesimæ vigesimæ quadragesimæ, quæ Argiuum Iolaidam victorem celebrauit, Ceraunus hic, & regnum amisit & vitam, fulmen quippe intra breuem tempus vim suam omnem effundit. Sic & alter Ptolemæus Ceraunus Macedo, intra anni vnius terminos regnare cœpit, & desijt. De illius porro morte ita Polyb. *l. 4. p. 311.* *Iunior Seleucus*, inquit, *statim à suscepto regno factus certior de Attalo, qui omnem iam cis Taurum Asiam suo imperio subiecerat rebus suis consulendi impetum cepit. Sed vbi Taurum magna cum exercitu esset transgressus, dolo appetitus*, eum dolum Appianus venenum interpretatur, *ab Apaturio Gallo, & Nicanore, vitam cum morte commutauit*. l. *l. 5. c. 8.*

Nou. amplius Huius cedem Achæus è vestigio vlciscens, tanquam occisi cognatus, Apaturium, & Nicanorem trucidauit, copias vero & res vniuersas cum prudentia, tum magnitudine animi singulari administrauit.

III. *Achæi virtus, & fides.* NAM cum diadematis occupandi opportunam occasionem nactus esset, populiq; ipsi regnum certatim deferrent, restitit ipse fortiter, & Antiocho iuniori filio imperiū conseruans, perq; omnes regiones bellum circumferens, quidquid cis Taurum fuerat amissum, recepit. Sic Polyb. *lib. 5. p. 386.* Et alibi his consentanee. Mox vbi Seleucus Taurum trāsgressus per dolum fuit cæsus, Antiochus imperium defuncti adeptus, regnauit: & totius cis Taurum Asiæ dominatione Achæo concredita, super totas regni Prouincias Moloni, & eius fratri Alexandro regendas dedit, eratq; Molo Mediæ Satrapa, Alexander Persidis.

IV. *Initium regni Antiochi magni.* Hoc porro anno regnare cœpisse Antiochum, suadent, primum breuitas temporis necessarij ad ea peragenda, quę à Seleuco facta sunt. Nam, vt paulo ante ex Polybio retuli, statim à suscepto regno aggressus est in Attalū cogere cogere copias, mox autem transgressus Taurum occisus est. Ad hæc non triennium festinanti, sed vix biennium lente agenti requiritur. Suadet etiam Appianus Alex. in Syriacis qui ei biennium tantum tribuit: vbi & de eius morte hæc habet. *Ex Appiano* *Antiocho Deo successit in Syria regnum Seleucus filius genitus è Laodice, cognomine Callinicus: deinde, ex ætatis ordine, duo eius filij, Seleucus & Antiochus*, quorum maior nec valetudine firmus, nec opibus, exercitum in officio continere nō potuit. Veneno sublatos purpuratorum perfidia, & ad annos tantum duos regnauit, καὶ εἰς ἔτη δύο μόνα ἐβασίλευσεν. Denique idem Appianus ibid. & Sulpitius Seuerus lib. 2. historiæ sacræ successori eius 37. annos regni tribuunt, non 36 vt Euseb. Id autem verum esse non potest, nisi hoc ipso an. Antiochus regnare cœperit. Cæterum admodū adhuc puer, regno initiatus est, vt habet Polybius, vt propterea nō diu post Satrapas suos, eius pueritiam contemnentes, tyrannos *Init. l. 4. ὄντι κομιδῇ νέῳ.* expertus fuerit, vt suo loco dicemus.

V. *Res gestæ à Coss.* DE re Gallica, quam in tres adhuc annos propagari contigit, hæc habet hoc anno Polyb. *Post hanc victoriam*, præcedentis scilicet annis, *in spem adducti pop. Romanum posse Gallos è circumpadanis regionibus à se penitus expelli*, Coss. ambos, qui sequente anno sunt creati, Q. Fuluium & T. Manlium cum exercitu & ingenti apparatu contra illos misit. Hi Boios *In Boios.* primo impetu perterrefactos, se fidei Romanæ permittere coegerunt. Toto dein expeditionis reliquo tempore, propter imbres immodicos, grassantemq; pestilentiam, nihil planè memoria dignum gestum est.

At Orosius qui scitet Boios proximo iam anno afflictos, scribit ab his consulibus trans Padum Romanas ductas fuisse legiones, pugnatumq; ibi cum Insubribus Gallis, quorum interfecta sint viginti tria millia, quinque millia capta. Nec repugnat Zonaras. Ab eo tempore, inquit, Boiorum terram omnem occuparunt, & Eridano superato Insubres inuaserunt, eorumque agros vastarunt.

Consentit & Epitome vigesima Liuij.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3830.

Meminit huius quoq. mortis idē Polybius, sub finem libri secūdi, μετήλλαξε δὲ καὶ Σέλευκος, ὁ Σελεύκου, ὁ Καλλινίκου, ὃ καὶ Πώγωνος ἐπικληθέντος, Ἀντίοχος δὲ διεδέξατο τὴν ἐν Συρίᾳ βασιλείαν, ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ. Obijt. ait nouus interpres, & Seleucus. *I. N. 1.* Seleuco patre genitus, aui Callinico, qui etiam Pogō cognomine est dictus. Habuit hic in Syriæ regno successorem Antigonum fratrem suum. Apertus est lapsus imprudenter festinantis in Antigono, pro Antiocho. Sed & ille etiam grauior, vbi Callinicum facit auum Seleuci Ceraunii, qui erat eiusdem pater, vt cum Eusebio fatentur omnes: nec est qui tres Seleucos continenter ponat. Nimium non animaduertit illud ὃ non referre ad ὧν, sed ἐπικληθέντος. Nec culpa vocat, cum paulo ante omisit ea Polybio decere, patrem Philopatoris Euergetem morbo decessisse.

ANNVS MVNDI 3831. SEXTÆ AETAtis 315. Imperij Græcorum 89. Antiochi Magni 2. Simonis Pont 10. Ptolemæi Euergetis 24. Antigoni Tut. 11. Olymp. CXXXIX. Ann. 2. Vrb. Cond. 530. Coss. C. Flaminio Nepote, a & P. Furio Philo. vel C. Q. Flaminio. b *a Tab. Capit. b Plut. in Marc.*

ANNVS ANTE CHRISTVM 222.

QVOD ad bellum Cleomenianum attinet, ineunte statim vere Antigonus Tutor copias ex hybernis, vt ab eo ducamus initium, educit, & tertijs castris Tegeam adijt, quo & Achæi magno studio confluxerunt. Cumq; opera Macedonum, in expugnandarum vrbium arte valde peritorum, strenue vteretur, cuniculis præsertim, oppidanos ad deditionem compulit. Ea vrbe præsidio firmata in Laconicam raptim copias ducit, vbi Cleomenes in finibus aderat, in hostis aduentum intentus. Cumq; velitationibus aliquibus tentasset quid animi haberet ad generale certamen, nunciatum est præsidiarios ex Orchomeno Cleomeni auxilio venisse. Ibiq; castris confestim motis, illuc tendit, & vrbem primo impetu cepit. Inde Mantineā aggressus obsedit, ac Macedonum metu perculsam deditionem facere coegit. Inde ad alias duxit, quas sponte ad deditionem allexit. Postremo hyeme iam appetente, Ægium ad conuentum Achæorum se contulit, Macedones ad hyberna domum dimisit. I. *Antigonus Græciam domat.*

EAM occasionem Cleomenes libenter arripuit, ad Megalopolim occupandam. Cū enim ea ciuitas propter amplitudinem, & recentes clades, & vicinitatem Antigoni, negligentius custodiretur, noctu in vrbem irrupit: & post aditum amittendæ vrbis ac salutis periculum, Megalopolim retinuit, & magna in eā crudelitate grassatus est: quod eam vrbem suis studijs semper aduersariam esset expertus. Hæc fere Polyb. Addit Plut. oppidanos resistendo animose id effecisse, vt fugientibus ciuibus securitatem præberēt abeundi Messenem, omninoq; paucos in hostium potestatem venisse: in quibus Lysandridas vir illustris persuasit Cleomeni, vt gloriæ acquirendæ causa, vrbem captam nō attingeret, sed ciuibus restitueret inuiolatam, si eius amicitiam colere, Achæorum societatem missam facere vellent. Id cum Megalopolitani hortatore Philopœmene recusassent, iratus fortunas ciuium in prædam concessit, signa tabulasq. pictas Spartam misit, vrbis plurimas & maximas partes solo æquauit ac prorsus inde domum se, Antigoni, & Achæorum metu, recepit. II. *Cleomenes Megalopolim capit, ac vastat.*

INTEREA autem cum Cleomenes à Ptolemæo auxiliū peteret, id Rex non alia conditione spopondit, quā si matrem cum liberis (& vxor quæ dudum fuerat Agidis recēs obierat) obsides daret. Id cū ille diu palam facere verecundaretur, enicit virago vetula, non solum vt rem patefaceret, sed etiam vt perficeret. *Hoccine erat*, inquit illa cachinnans, *quod sæpe dicere aggressum destituit animus? Quin nos potius nauigio impositos amandas, quo res Spartanæ postulauerint, quā hic senio desides extinguamur*: Ita Cratesiclea: sic enim vocabatur. Naoem conscensura seduxit Cleomenem remotis arbitris III. *Antiochus ab Euergete obtinet, dato obside matre Euergetis fortuna.*

infanum Neptuni Ptolemæi ... & commodum. *Age, inquit, Rex Lacedæmoniorum, caue vbi serui ægre iterum, quisquam nos lacrymantes conspiciat, aut quid Sparta indignum committentes.* Vt in Ægyptum appulit, adiitq; hl ... b Achæis ad pacem inuitati. Veteri autem, matris obsidis causa bellum non aftenuente Ptolemæo componere, scripsit eiage et quod e dignitate Spartæ foret, neq; e vnius anus gratia, & parui pueri semper Ptolemæum metuere. Hæc mulier e spiritu Spartano, multis vtique fortior viris.

IV. Hoc quoq; anno Achæus Antiochi regis tum pueri, cis Taurum Satrapa res domini sui fideliter gessit & multus subactum cladibus Attalum, in ipsam vrbem Pergami, paterniq; regni fines compegit, vt habet Polyb. *a* Qui etiam significat Achæum circiter bienniumin fide mansisse: cum Romani Consules, vt idem tradit, *b* in Gallorum fines, per Anamaros Massiliensibus vicinos, conciliata ipsorum beneuolentia, in regionem Insubrum traiecerunt. Verum & in transitu, & dum castra ponunt multis affecti damnis, ex pacto mox illis locis excessere. Deinde per proximas regiones multus dies vagati transmisso flumine Clusio in Cenomanorum ditionem venerunt. Quibus assumptis, quod socij essent Romani populi, e subalpinis locis in planiciem Insubrum, exercitu infesto, iterum venerunt, ibiq; agros exusserunt, villas deuastarunt.

V. *Insubres arma parant.* ITAQ. Insubrum principes, desperato cum Romanis fœdere, de rerum summa cum ijs prælio decernere statuût, quinquaginta hominum millia omnibus necessarijs instruunt, signa etiam sacra è templis in aciem educunt.

Romani longe ab ijs numero vincebantur, sed inconstantiam fœderatorum sibi Gallorum veriti, eorum auxilia fluuium traijcere iubent, ipsi ad alteram eius partem remanent. Deinde pontes fluuio impositos rescindunt, atque eadem opera & Gallis nocendi potestatem adimunt, & vnicam eis spem salutis victoriam relinquunt, quoniam fluuius vado traijci non poterat. Pugnatum est, victoria penes Romanos stetit, vt qui & disciplinæ militaris legib. & armorum commoditate, & aciei collocatione hostes suos longe superarent: spolijs potiti, prædaq; onusti Romam rediere. Hæc fere hoc anno Polyb. *A Romanis vincuntur.*

VI. *Auspicij a Flaminio contempti. c L.4. c.13.* ADDIT Oros. *c* cæsorum captorumq; numerum. *Flaminius Consul, inquit, contemptis auspicijs, quibus pugnare prohibebatur aduersum Gallos, conflixit & vicit. In quo bello nouem millia Gallorum cæsa, decem & septem millia capta sunt.* Sed illa de contemptis auspicijs explicat Plutarch. in Marcello. Per initia huius belli Gallici, inquit, cum Romani nunc insignes victorias obtinerent, nunc fœdè cæderentur, nihil perfectû ad summâ belli, donec C. Quintius Flaminius, & P. Furius Philo Consules in Insubream ingentes copias duxere. Tum, qui per agrum Picenum perfluit, amnem sanguine conspexerunt manantem: fama fuit tres lunas visas Arimini. Comitijs autem Consularibus vitio creatos Coss. augures obnunciauerunt. Extemplo igitur mittitur in castra Senatus literas, quibus Consules accersiuerunt, & reuocauerût Romam, vt Consulatu se primo quoq; tempore abdicarent, ne quidquam pro imperio aduersus hostes gererent.

VII. *Idem ...* EAS ad se allatas Flaminius non prius soluit, quam fusis fugatisq; Barbaris, fines eorum esset depopulatus. Quare redeunti cum ingenti præda non prodijt obuiam populus imo quia literis, quibus retrahebatur, non statim paruisset, sed eas contemptui habuisset, nihil proprius factû est, quâ vt ei negaret triumphum. Secundum triumphum, extemplo ei cum Collega magistratum abrogauit, eosq; redegit in ordinem. Sic Plut. & Zonar. Voluit Dominus, etiam contemptu nefarijs auspiciorum sacrilegijs, interdum victoriam contingere, interdum cladem, vt ea nihil in alterutram partem facere à prudentib. intelligeretur. Quamquam potuit & culpam ducum, contra conscientiam pugnantium, clade castigare.

Colossi ruina ex terræ motu. Quod ad illa prodigia pertinet, ea cumulatius tradit Orosius, additq; inter alia, extitisse terræ motum ingentem, in Caria & Rhodo insula, tantum, vt labentibus vulgo tectis, ingens quoque ille Colossus rueret. Habet hæc de terræ motu & Colossi ruina Euseb. hoc anno 2. Olympiadis 139. meminit & Polyb. lib. 5. sed tempus non notat.

Colossi Rhodii ruina. d L.34. c.7. FVISSE hanc Solis statuam altam cubitos 70. scribit Plin. *d* id est, vt ait Festus, pedes centum & quinque: cubitus enim sesquipedem habet. De eius magnitudine ita Plin. *Ante omnes autem in admiratione fuit Solis Colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius Lysippi discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit.* Cedrenus *e* tamen 80. fuisse scribit, idq; ex carmine inscripto docet, in quo habetur ὀκτάκις δέκα πήχεων, id est, octies decem cubitorum. Pergit Plinius. *Hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terra motu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur, maiores sunt digiti quam pleraq; statuæ. Vasti specus hiant defractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere illud stabiliuerat constituens. Duodecim annis tradunt effectum trecentis talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto morae tædio.* Quia scilicet obsidio longius opinione sua protrahebatur. Quamquam etiam ab Antigono patre in Asiâ reuocatum supra suo loco dictum est: *f* ex quo tempore ad hunc annum non quinquaginta sex, sed vnus & octoginta numerantur. Sed alia quoq; hic à Plinio peccata alibi docuimus. *g* *e An. M. 3814. f An. ab Vr. C. 449. g An. Mundi 3811. N. 7. IX.*

Et Scaligeri nota. PORRO Emendator temporum, in pondere huius statuæ inquirendo vehementer hallucinatur. Sic enim habet in hunc Eusebij locum. *Iacuit in solo illa ingens ænea moles annos 977. donec Mauuia Arabs Rhodo capta, mercatori cuidam hunc Colossum vendidit, qui nongentos camelos illius fragmentis onerauit. Cameli vero onus est duplum asini onus: mulus est enim 800. pondo. Itaq; secundum hanc rationem materia illius Colossi fuerit 720. millia pondo, vulgo vt mercatores nostri loquuntur, essent 144. Quintalia. Asportata fragmenta fuisse scribit Cedrenus anno Christi vulgari 655. millesimo vero 305. vt ipse nugatur, postquam erectus fuit. Quod si verum esset, erectus fuisset anno secundo Olymp. 17. quo nihil vanius.* Sic ipse. At non sine lapsu. Cedrenus autem ipse sic habet. *Ann. 12. Constantis* scilicet imperatoris. *Mauias Rhodo potitus Colossum euertit, anno postquam is positus fuerat 1365. quem cum quidam mercator emisset, ex illo nongentos camelos onerauit.* Ita Cedrenus.

X. *In modo ... ex aliis.* STABAT ergo tum Colossus, quem Mabias euertit, a quopiam post præsentem ruinam restitutus. Non recte igitur Scaliger tot annis eam molem iacuisse dicit. Qui ne recte quidem illos ann. 977. numerauit. Nam si ex Cedreno fragmenta asportata sunt anno Christi 655. aut potius 652. vt ex Cedreni textu patet, si eis addas annos ante Christum 222. efficies annos 874. centum ergo & tribus annis aberrat à vero. Errat 3. quia 720. millia pondo non efficiunt 144. Quintalia, sed quinquagies plura, nimirum septem millia & ducenta, nisi forte solus ignorat Quintale esse pondus centum librarum. Neq; ad 144. Quintalia necessarij essent nongenti Cameli, sed sufficerent octodecim, quorum singuli ferrent octingentas libras, id est, octo Quintalia. Errat 4. quod hanc æneam molem credidit fuisse septingentorum & viginti millium pondo, quasi solido ex ære conflata esset, cum in Plinio legamus. *Vasti specus hiant defractis membris, & spectantur intus magnæ molis saxa, &c.* Nisi forte mercator saxis quoque camelos suos onerauit.

SCOLIVM IN ANNVM MVNDI 3822.

Errat quinto, quod a 1. fi dentur 1105. anni à quo erectus fuit Colossus, vsque ad tempus quo fragmenta exportata fuerant, fore vt erectus incidat in annum secundum Olymp. 17. Errat inquam, quia ab anno Christi 655. sursum ascendendo, perueniet ad annum secundum Olymp. 32. Nam 655 a Christo, & 650. ante Christum efficiant 1305. at 650. annus ante Christum incidit in Olymp. 32. 2. & annum V. C. 102. aberrat ergo totis quindecim Olympiadibus, id est 60 annis. Itaq. pro 305 legendum apud ipsum 365. Re autem vera erectus est Colossus trecentis & tribus annis ante Christum, quib. si addas 652. efficies 955. non 1365. 1. N. X. 655 650 1305.

ANNVS MVNDI 3832. SEXTAE AETATIS 16. Imper. Græcorum 50. Antiochi Magni 3. Simonis Pontif. 11. Ptol. Euergetis 25. Antigoni Tut. 12. Olymp. CXXXIX. Ann. 3. Vrb. Cond. 531. Coss. Cn. Cornelio Scipione Caluo. M. Claudio Marcello.

ANNVS ANTE CHRISTVM 221.

I. *Antigoni cū Cleomene pugna.* CAPTA Megalopoli Antigono Tutore in vrbe Argiuorum hybernante, Cleomenes ineunte statim vere contrahit copias, suosq; adhortatus, in fines Argiuorū impressionem facit, aut attractutus ad pugnam sine iustis copijs Antigonum, aut dum in eius oculis vastatur ager, ciuium probris eum obiectutus, sibi gloriam, suis nouos animos acquisiturus, quod vtique consecutus est.

Initio æstatis copiæ vndiq; ad Antigonum confluxerūt, peditum omnino viginti octo millia, equitum mille ducenti. Cleomenes ad 20. millia sub signis habuit, quæ bipertito diuisa in collibus, qui fauces Spartæ adeundæ efficiunt, collocauit, præclareq; communijt, vt per vim eò penetrare desperaret Antigonus. Post aliquot dies in pugnam vtrique consensere. Magna in vtramque partem fortunæ vi, vt Polyb. & Plutarchus notarunt. Si enim aliquot adhuc dies dilata esset pugna, Antigonus domum vel inuitus retrahebatur, barbaris Macedoniam deuastantibus. Itaq; & pacē facere conditionib. idoneis cum Cleomene cogebatur, isq; minimum regnum suum retinuisset. Nunc autem maturius edita pugna, quam literæ ex Maced. delatæ essent, Cleomeni omnia infausta, Antigoni prospera contigere.

II. *Antigoni victoria.* EVCLIDAS frater Cleomenis cornu vnum ductabat, à quo cladis initium factum est. Ex altera parte Rex in Regē cum quinq; millibus vtrinq; acriter depugnabant, postremum fuit peditum certamen, Phalange Macedonū contra Laconicam iuuentutem diu ancipite victoria confligente. Tandem victoria penes Antigonum stetit, cædes fugaq; totis castris plurima. Refert Phylarchus apud Plutarchum, proditionem in castris Cleomenis à Damotele quodam perpetratam.

Cleomenes cum paucis equitibus Spartam incolumis se recepit. Vnde per noctem ad Gythium descendit, nauibusque ibi conscensis, quas multo ante ad incerta casuum parauerat, nonnullis amicorum comitantibus Alexandriā est profectus. Addit Plutarchus, cum multos in hoc prælio cecidisse mercenarios, tum cunctos Lacedæmonios, demptis ducentis, fuerant autem sex millia numero. Postquam autem ad vrbem venit, monuisse occurrentes ciues vt Antigonum reciperēt, se vel vitam, vel mortem, prout è Rep. futurum esset, ei seruaturum. Ideoq; mox Therycionem quendam vrgentem, vt sibi manus inferret, non minus forti, quam sapienti oratione repulit, quam oporteret militarium virorum auribus insonare. Nihilominus Therycion, vt primum opportunitatem habuit à Cleomene digrediendi, deflexit per littus, ibique semetipse stulta temeritate confodit.

III. *Sparta ut se gesserit. Lib. 20.* ANTIGONVS repentina inuasione Sparta potitus, inquit Polybius, cum in cæteris humanitate singulari, & animi magnitudine vsus est erga Lacedæmonios, tum etiam auita Reipublicæ forma illis restituta, paucis diebus copias ex vrbe eduxit. Ex his nonnulla in Iustino corriges, quod quatuor millia è pugna superfuisse dicat Spartanorum, & non cum Plutarcho ducentos, quod cum vxore & liberis in Ægyptum profectum putet, cum vxor iam mortua esset & liberi cum matre iamdudum in Ægypto essent. De moderatione autem animi Antigoni erga Spartanos, ita Plutarchus. In Lacedæmonios clementer cōsuluit, neq; Spartæ dignitatem ludibrio habuit, neq; ei insultauit. Verum legibus, & Rep. illis reddita, & sacro dijs facto, recessit tertio die. Quibus non dissimilia in Iust. l. 28. extremo reperies. Nos ad Antiochum transeamus.

IV. CVM Achæus egregie mortem Seleuci domini sui, Nicanoris & Apaturij parricidarū morte vltus esset, … cis Taurū amissum fuerat, recepisset, fortiter obl… marepulisset, integrā Antiocho fidē biennium fere seruasset, ambitione transuersum se agi permisit. Postquā enim Attalum in ipsam vrbem Pergami conclusisset, omniaque alia loca in potestatē suam redegisset, inopinato rerū successu elatus, è vestigio ab honestis consilijs deflexit, diadema, nomenq; regium assumpsit, factusq; est omnium regū ac Dynastarum cis Taurum potentissimus. Hæc Polyb. qui etiam addit factum id in Laodicea Phrygiæ, impulsore Syniride quodam exule. Hoc ipso tempore Molo, & Alexander fratres, Satrapæ ambo, ille Mediæ, iste Persidis, Regis ætatem aspernati, spe etiam illa ducti, quasi Achæus consilia cum ipsis esset consociaturus, præcipue autem veriti crudelitatem, peruersam mentem, & calumnias Hermiæ, qui omnia in aula poterat, deficiendi & auertendi à Rege superiores satrapias consilium inter se inierunt.

V. *Antiochus … consilium.* Hæ defectiones vt ad Regem Antiochum sunt delatæ, coacto principum & ducum suorum cœtu, sententias exquirit, quomodo rebellantium audaciæ occurrendū putarent. Ibi Epigenes a primarius regiarum copiarum dux, quem Hermias pessime oderat, censuit nihil cunctandum, sed Regi ipsi contra Moloonem progrediendum esse, sic enim rebelles, præsentia regis motos, facile tyrannum deserturos, vel in potestatem etiam Regis tradituros. Hic statim Hermias proditorem clamat Epigenem, qui Regem paucis comitatum hostium manibus dedere conetur. *a Polyb. l. 5. p. 367 & c.*

Ipse autem expeditionem in Molonem declinans, vt qui ignauus, & rerum bellicarum insolens, pericula horreret, contra Ptolemæum exercitum ducere suasit haud dubia spe huiusmodi bellum propter Regis ignauiam, citra periculum fore. Viderat Polybius intelligere Philopatorem, qui tamen nondum regnare cœperat, vt suo loco probabitur, viuo adhuc Euergete, qui tamē ab ignauia nō male audijt. Ita vniuerso consessu terrore iniecto, bellum aduersus Molonem, ducibus Zenone & Theodoto gerendum mandauit, quod Epigenes censuerat ab ipsomet rege suscipiendum. *Missi in Molonem.*

VI. *Excitatur aduersus Ptol. ad Syriam recuperandam.* IDEM interea nullum finem faciebat Antiochum stimulandi ad Syriam recuperandam, quo Rex adolescentulus belli curis omni ex parte premeretur, & dum ipsius opera in negotiorum multitudine, ac difficultate Rex indigeret, neque præteritorum scelerum pœnas daret, neque dignitate quam obtinebat, exueretur. Cumque nondum vulgatum esset Achæum, sibi diadema sumpsisse, finxit epistolam, quasi ab Achæo missam, eamq; regi offert, qua significabat Achæus sollicitatum se ab Ptolemæo, vt imperiū sibi vendicaret, polliceri Ptolemæum naues, pecuniam, omnia incepto necessaria, modo diadema assumeret, & palam imperij insignia arrogaret, cum re iam imperium fortuna tribuisset: quibus literis cum Rex fidem haberet, prono animo in Syriacam expeditionem ferebatur. Hæc pluribus l. 5. Polyb. Cæterum non ita multo post, tam Molo cum fratre & suis, quam Hermias pœnas regi dederunt. Achæus autem propter ingruentia maiora negotia, diutius dilatus, tarditatem pœnæ supplicij grauitate persoluit, vt idem l. 8. perscribit. Sed redeamus ad secundum, in quo dante Gallica. *p. 386 & seq.* *p. 522.*

VII. *Coss. respuunt Gallorū pacē.* INSECVTO dein anno, de pace legatos miserunt Galli, qualcumque conditiones accipere parati, quæ ne illis concederentur, per eius anni Consules M. Claudium & Cn. Cornelium effectum est, nolebant nimirum præripi sibi materiam gloriosi triumphi, propriamq; gloriam publicæ vtilitati anteponebant: sed pergit: Quamobrem Galli vltimam spem sibi tentandam rati, ad mercede conducenda auxilia gessatarum Gallorum, qui Rhodanum accolunt, denuo se conuertunt, quorum vbi 30. mil. accepissent, hostis aduentum præstolantes, paratos in armis eos habent, quorum dux erat Viridomarus Rex.

Consules primo vere legiones in agros Insubrū ducūt, vrbem deinde Acerras, inter Padum & montana Alpium sitam, admotis castris obsident. Insubres cum suis opem ferre, occupatis ab hoste locis omnibus, non possent, tra- *In Insubres ducunt.*

ic&o

recto Padi, in ditionem Romanorum transeunt & Clastidium obsident.

Eius rei factus certior Marcellus, equites & peditum partem secum trahens, obsessis opem ferre properat. Galli cognito eius aduentu, discedunt ab obsidione, & obuiam progressi Marcello aciem dirigunt, pugnant, resistunt, circumueniuntur, fugiunt, cæduntur, in amnem se præcipitant. Romani rursus Acerras expugnant: Galli Mediolanum se recipiunt, iam tum Insubrum caput, quod ipsum in Cn. Consulis potestatem venit, post pugnam, in qua fugam, & magnam suorum stragem passus est.

Post hanc cladem principes Insubrum, omni spe salutis amissa, Romanis se dediderunt. Hic Gallici belli exitus fuit. Hæc fere Polybius & Zonaras. Cæteri addunt Virdomarum regem in pugna à Marcello singulari certamine ad Clastidium prostratum, victoremque spolia opima Quirino suspendisse. Eam rem celebrat præ cæteris Magnus poeta.

Aspice vt insignis spolijs Marcellus opimis
Ingreditur, victorq; viros supereminet omnes.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumq; rebellem:
Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.

Tertia dixit, nam secunda à Romulo retulit Cossus, ille de Acrone, hic de Tolumnio, de Virdomaro Marcellus. Prima Ioui, altera Marti, tertia Quirino dicata feruntur, à Seruio, omnia Feretrio Ioui à Floro. *Virdomaro Rege*, inquit, *Galli Vulcano Romana arma promiserant, aliorsum vota ceciderunt. Occiso enim Rege Marcellus tertia post Romulum Patrem Feretrio Ioui opima suspendit.* Addit explicatius Eutropius, *ac triumphans Marcellus spolia Galli stipiti imposita humeris suis vexit.* Sed de his satis.

ANNVS MVNDI 3833. SEXTAE AETATIS 317. Regni Græcorum 91. Antiochi Magni 4. Simonis Pontif. 5. Ptolemæi Evergetis 26. & vlt. Antigoni Tut. 13. Olymp. CXXXVIIII. an. 4. Vrb. Cond. 532. Coss. P. Cornelio Scipione Asina, & M. Minutio Rufo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 220.

I. PTOLEMÆVS Euergetes anno regni sui vigesimo sexto finem viuendi fecit, vt Eusebio placet, quem sequitur Beda, l. de sex Æ at. & vtrunq; recêsent Pererius in Danielem, Torniel. Gordon. item Mercator, Caluis. Funct. Casaub. Heluicus, Buntingus, & si qui alij eiusdem farinæ: & qui Eusebium explicant Pontac. & Scalig. Epiphanius ei assignat 24. annos, eum sequitur Geneb. & Capellus. Tertul. l. contra Iudæos habet 25.

Certe ad hunc annum vitam, regnumq; protulisse ex Polybio non obscurum est, qui agens de regni Ægypti insidiatoribus, sub Philopatore profligatæ vi ç principe. Primus omnium, inquit, Spartanus fuit Cleomenes. Hic vir quamdiu Ptolemæus Euergetes viuebat, quicum societatem & fœdus (cum adhuc esset Lacedæmone) inierat, nihil mouit, quod semper speraret idonea se ab eo auxilia impetraturum, ad regnum paternum recuperandum, sed postquam ille obijt &c.

II. Id vberius intelliges ex Plutarcho, qui Cleomenem, fuga lua, in Ægypto ait quandiu cum Ptolemæo seniore (quem ille Euergetem vocat) conuersatum tradit. *Cleomenes*, inquit, *postquam soluit ex Ægialia*, quæ insula est ad Peloponnesum, *Tænarum appulit deductusq; à ministris regijs, peruenit Alexandriam. Initio aduentus sui humanum erga se Ptolemæum expertus est qui vbi Cleomenis prudentiam, vrbanitatem, fortitudinē ab adulatione alienam, aliasq; virtutes vita consuetudine expertus est, non solum eum vehementer dilexit, sed valde etiam doluit, quod talem virum neglexisset, & ceteris ab Antigono permisisset, vnde tantam gloriam, & opes comparasset. Itaq; honoribus & beneuolentia complectens Cleomenem, spem fecit cum nauibus & pecunia, se eum in Græciam remissurum, ac regno suo restituturum.*

ATTRIBVIT etiam ei annua viginti quatuor talenta stipendij nomine, quæ ex pecunia ille se, & amicus frugaliter obireque sustentans, magnam partem largiendo in Græcos, qui in Ægyptum cōfugerant consumebat. Verum Ptolemæus senior priusquam promissum præsentaret decessit. Confirmat mortem Euergetis Polybi. l. 2. extremo, quamuis aliquanto latius, cum ait circa Olympiadem centesimam trigesimam nonam, mortuum Seleucum Callinici filium, Ptolemæum Euergetem, & Antigonum Tutorem: quibus Antiochus, Philopator & Philippus successerunt. Eadem fere habet Iustinus, vbi additur apud Syrianos & Cappadoces nouam regum successione, in Cappadocia Ariarathis admodum pueri, & Spartæ in locum Cleomenis, Lycurgi. Sed id aliquanto post, nam Cleomenes aliquandiu cum Philopatore vixit. Addit & initia præfecturæ Annibalis, de qua mox dicemus.

IV. INCIDIT in hoc tempus Antiochi magni matrimoniū, quantum ex serie rerum gestarum, quæ à Polybio l. 5. narrantur, colligi potest. Nam cum Hermiæ impulsu Ptolemæo bellum inferre omni studio conaretur, & in Seleucia ad Zeugma ageret, aduenit Diognetus nauarchus è Cappadocia ad Euxinum, Laodicem Mithridatis Regis filiam ducens, virginem matrimonio Regis destinatam. Mithridates hic genus suum referebat ad vnum è septem illis Persis, qui Magum occiderant, tributumque iam olim maioribus suis à Dario dominatum ad Euxinum Pontum, perpetuum exinde conseruauerat. Antiochus autem virgini cum idoneo comitatu occurrit, eaque cum regia pompa suscepta, nuptias quamprimum celebrat. Inde Antiochiam descendit, ibiq; Laodicem Reginam salutari iubet. cætera totus in belli apparatum intentus. Quæ mirum est non lecta à Temporario, cum in Stemmate Seleucidarum inquit vxorem Antiochi Magni ignorari.

V. EODEM etiam tempore Molo præfecturæ suæ populos ad omnia præparabat, his spe commodorum, illis terrore iniecto à rege, à quo minaces fugiebat literas: fratrem quoque adiutorem ad omnia paratum habebat: prouidit denique ne quid sibi à proximis prouincijs metuendum esset, eorum principibus largitione conciliatis. Ergo cum ingenti exercitu, aduersus regios duces Xenonem & Theodotum est profectus, qui eius aduentu perturbati, sese in vrbes recipiunt. Quo facto vehementer aucti sunt animis, qui eum sequebantur, adeo vt Seleucum obsidere statuerent sed nauibus ad traijciendum destituti, Ctesiphontem sese ad hyberna contulere.

VI. RES porro à Coss. gestas hoc anno, breui omnes compendio perstrinxerunt. Imminens enim secundi belli Punici fulgor vicina tempora obscurauit. Zonaras hoc tantum. Deinde P. Cornelius, & M. Minucius ad Istrum duxerunt exercitum, & multas illius loci gentes, partim vi, partim deditione subegerunt. Causam dedit Eutropius l. 3. quia latrocinati naues Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant. Cæterum autem Istrum Danubium putes: neque enim adhuc in Germaniam Romani arma intulerant, sed Istrum alium ad Dalmatiam, ex quo dicta Istria Prouincia, Italiæ contermina, ad extremum sinum Adriaticum: cum tamen fluuium in Ptolemæi tabulis non reperies, quem Plinius recte negat ex altero Istro deriuatum in Adriaticum influere. l. 3. c. 18.

VII. ASDRVBAL Amilcaris gener post administratam octo annis prouinciam Hispaniam, noctu in hospitio suo perijt, à Gallo quodam, priuatas iniurias vlciscente, per dolum cæsus. Hic vir Carthaginensium imperium vehementer auxit, non tam armis, quam comitate, qua Regulos demerebatur. Eandem prouinciam Carthaginenses Annibali, licet admodum iuueni detulere, quod in omnibus quæ institueret, magni ingenij, virtutisque specimen daret, hæc Polybius, & Liuius libro vigesimo primo, qui illud addit memorabile, si tamen verum, hunc barbarum, qui Asdrubalem obtruncauit, comprehensum à circumstantibus, haud alio quam si euasisset vultu fuisse, tormentis quoq; cum laceraretur, eo fuisse habitu oris, vt superante lætitia dolores, ridentis etiam speciem præbuerit.

VIII. Annibalis ætas.

His Coss. hæc contigisse affirmat Sigonius, & numerus annorum Polybij confirmat. Affirmat Zonaras eum, cum successit Hasdrubali, annum egisse sextum & vigesimum. At Eutropius inquit eum Saguntum oppugnare cœpisse vigesimum ætatis annum agentem. Propius abest à vero Zonaras, si Tito Liuio credimus, qui initio l. 21. *Fama etiam est*, inquit, *Annibalem annorum ferme nouem, pueriliter patri Amilcari blandientem, vt duceretur in Hispaniam, cum perfecto Africo bello exercitum eo traiecturus sacrificaret, altaribus admotum tactis sacris iureiurando adactum, se cum primum posset, hostem fore populo Romano*: quæ superius suo loco ex Polybio retulimus. Si ergo ad nouem pueri annos, addas nouem gubernationis Amilcaris in Hispania, & octo Asdrubalis, quod vtrumque Liuius ibidem affirmat, inuenies eum hoc tempore annos sex & viginti natum, vt vult Zonaras.

12. Eius prima in Hispania res. Polybius l. 3. p. 168. gin. lat.

ANNIBAL simul ac dux creatus est, ad subijciendam Pœnorum imperio Olcadum gentem animum appulit. Sunt hi Hispaniæ populi intra Iberum fluuium, qui postea ad regnum Toleti pertinuere. Ergo Althæam primariam eorum vrbem, atque opulentam oppugnare cœpit: in eaque oppugnatione adeo se formidabilem præbuit, vt eam breui ad sua vota compelleret: cuius vrbis exemplum pleraque oppida sunt secuta. Quæ rudimenta militiæ, atque pugnarum spes ingentes in militaribus animis, & egregiam de nouo duce opinionem concitauerunt. Cumque in ijs oppidis essent argenti fodinæ, earum factus est Dominus, eisque mox venditione distractis, maximis iam opibus abundans Carthaginem nouam se ad hyberna recepit, vbi stipendijs militi persolutis magnum sui amorem excitauit, qui fuit erga ipsum, in tanta bellorum & casuum varietate, ac diuturnitate perpetuus. Ex quibus non leuiter confirmantur, quæ in prima Machabæorum leguntur, de metallis auri & argenti, quæ in regione Hispaniæ esse memorantur, quæ postea Romani in suam redegerunt potestatem.

1. Mach. c. 8. v. 3.

ANNUS MUNDI 3834. SEXTAE AETAtis 318. Imper. Græcorum 92. Antiochi Magni 5. Simonis Pontif. 13. Ptol. Philopatoris 1. Antigoni Tut. 14. Philippi Maced. 1. Olymp. CXL. An. 4. Vrb. Cond. 533. Coss. L. Veturio Philone. C. Lutatio Catulo.

ANNUS ANTE CHRISTUM 219.

I. Mors Ptol. Euergetis.

PTOLEMÆI Euergetis Ægypt. regis filius Philopator regnum inuadit, sub initium Olymp. 140. quæ victorem Zopirum Syracusium palma decorauit. Inuasit autem *patre ac matre interfectis*, vt scribit Iustin. initio l. 29. *cui ex facinoris crimine*, ait, *cognomentum Philopator ex contrario fuit*, & rursus lib. 30. *Regno*, ait, *parricidio parto, & ad necem vtriusque parentis, cæde etiam fratris adiuncta, velut rebus feliciter gestis, luxuriæ se tradiderat*. Eius rei quem habeat autorem Iustinus, ignoro, certe Polybius l. 2. affirmat Euergetem morbo consumptum, quod non recte nouus interpres tacuit, eiusque regnum excepisse Ptolemæum, qui Philopator est appellatus. Plutarch. in Cleomene Euergetem decessisse ait, non occisum esse, quod vtique racitutus non erat, cum ibidem luxu perditum statim initio regni tradat: sic enim habet. At senior Ptolemæus priusquam promissum repræsentaret, Cleomeni scilicet, decessit.

II. Status Ægypti sub Philopatore.

MOX regno in multam lasciuiam, vinolentiam, & fœminarum arbitrium delapso, neglectum etiam est Cleomenis negotium. Quippe vsque eo rex ipse effœminatus lustris & vino erat, vt vbi sobrius magis & sedulus erat solito, ludos celebraret, sacrificaret, cum tympano per regiam cursitaret: dum interim præcipua regni negotia, amica eius Agathoclia, eiusque mater & lena Oenanthe procurarent: sic enim legendum esse, non enonē Oenanthē, vt habet nouus interpres, ex Græco patet. Huius nequitiæ causa Strabo l. 17 ait omnes Ægypti reges post tertium Ptolemæum, male regnum gessisse, luxu perditos: omnium vero pessime quartum, qui est hic Philopator, & septimum, & vltimum, qui & Auletes.

Fuit luxu perditus.

EIUSDEM nequitiæ non leue argumentum est, illi inditum Galli cognomen, cuius testis est Author Etymologici, cuius hæc sunt verba fideliter conuersa. Gallus, Philopator Ptolemæus, eo quod Gallorum ritu folijs hederæ compunctus esset: semper enim in sacris Dionysiacis hedera coronabantur. Scaliger ait stigmata foliorum hederæ inusta ipsi fuisse. at inustionem non probat, certe non eam sibi pœnam vltro inferret, quam Iudæis vehementer iratus inflixit, vt ann. 6. regni eius dicemus: & satis est, ex perpetua gestandarum coronarum consuetudine, notas ad fronte, & tempora impressas fuisse. Forsitan etiam id ei nomen inditum, quod Matri deorum esset addictior, cuius sacrificuli Galli vocabantur, à Gallo flumine Phrygiæ, vbi initiabantur illi diuæ, simulque execabantur, vt neque viri essent, neque mulieres, vt scribit idem Etymologus. Certe Plutarc. in Cleomene eum vocat μητραγύρτην, quod nomen erat eorum, qui Matri deûm initiati stipem, et colligebant tympana pulsantes, teste Budæo.

III. Dictus Gallus, & cur.

IV. Antigoni Tutoris mors.

MORTUUS est hoc anno Antigonus Tutor, anno regni sui 14. nec integro, vt supra anno Vrb. Cond. 520. diximus, eique successit multos in annos Philippus: cuius res gestas cum Romanis, Asianis, & Ægyptijs implicatas, negligere non possumus. Illius mortem Plutarchus explicat in Cleomene, scribens Antigonum post deuictum Cleomenem, Spartamque occupatam, accepto nuncio de Barbaris Macedoniam deuastantibus, tertio die decessisse, licet eum iam morbus tentaret, et tamen non cessisse, quod mallet in prælio regnum propugnando contra barbaros gloriose occumbere. Itaque factum: nam vociferationib. in prælio pulmonem dirupit, vt perhibet Plutarch. Alij tradunt obtenta victoria, in ludis clamantem præ lætitia, *O faustum diem!* dirupta vena vim sanguinis effudisse, atque acri febre correptum expirasse. Hæc fere Plutarchus.

V. Initium Philippi. ἔτι παῖς ὤν.

EO ita mortuo Philippus Demetrij filius etiamnum puer Macedoniæ regnum suscepit. Eam pueritiam Iustin. l. 29. quatuordecim annos interpretatur, atque à Dardanis, finitimisque populis contemptu ætatis assidue lacessitum, non solum defendisse sua, sed aliena etiam bello appetiuisse, sed hæc postea. Adijsse porro eum hoc anno regnum Macedoniæ, consequens est ex ijs, quæ de eius Tutore diximus, sub quo, præceptore vtique non pœnitendo, didicisse eum regnandi artem, eamque diu cum potentibus aduersarijs exercuisse, sequentia docebunt. Eusebius initium regni eius differt ad biennium. Polybio tamen consentimus, non solum quia eum regnare cœpisse ait circa Olympiad. 39. à qua proxime abest nostra chronologia, quæ initium habet Olympiad. 40. quam etiam nominat initio l. 5. sed maxime quia ab initio Philippi, vsque ad excisum regnum Macedonicum annos 53. semel iterumque numerat: qui hinc vsque ad annum vrbis 585. siue ad initium Olympiad. 153. exacte reperiuntur, & annis 42. Philippi, & vndecim Persei explentur, vt suis locis deinceps ostendemus: interea ad Antiochum reuertamur.

l. 2. extre.

ex Polybio l. 5. p. 390.

VI. Alia in Molonem pro Antiocho expeditio.

REX vt Molonem progredi in expeditione suscepta, suos vero pedem referre cognouit, voluit expeditione in Ptolemæum omissa, sua in illum arma conuertere. Sed eum rursus Hermias reuocauit, persuasitque, vt alius dux Xenœtas contra Molonem mitteretur, quod Regem in regem bellum gerere, non in ducem aliquem conuenire diceret. Itaque factum est: propter ætatem enim iuuenem Regem Hermias habebat in potestate. Ille igitur in Molonem, hic cum rege Syriam versus profectus est sed illum vel superbia, vel imperitia perdidit. Nam castra Molonis, qui diffidens de suo exercitu nocte discesserat, cum occupasset, & securus genio cum suis egregie indulgeret, intempesta nocte reuersus Molon, nec opinantes oppressit geminis castris exuit, Xenœtam ipsum temere pugnantem interfecit. Inde Seleuciam cum exercitu celeriter aduenit, eamque primo impetu cepit, aliaque è re sua gessit.

VII. Antiochus ipse mouet in Molonem.

REX autem cui parum feliciter res in Syria succedebant, spei de Syria renuncians, ad hoc bellum omnem ani-

mi vim conuertit. Et concione aduocata Ducum procerum cum Epigenes, prout antea quoque senserat, autor esset Regi, vt vel tunc ipsemet contra Molonem arma caperet, ab Hermia cum conuitio reiectus est, contendente Syriacam expeditionem Regi vrgendam esse. Id cum tam cæteris, quam ipsi quoq; Antiocho molestum esset, communi decreto bellum in Molonem probatum est. Tum demum Hermias huic quoque sententiæ subscripsit, in vindictam nihilominus contra Epigenem intentus. Ea sic oblata est. Coactæ erant Apamææ copiæ, vnde cum reuocato itinere Asiam repetere oporteret, de non persolutis stipendijs exorta est seditio, admodum alieno tempore. Quare cum Hermias Antiochum metu perculsum videret, eum adijt, recepitque omnia se militi stipendia de suo persoluturum, si modo sibi rex concederet, vt ne huic expeditioni Epigenes interesset, quod propter mutuas inter ipsos offensiones, nihil recte in exercitu administrari, vtroque præsente posset.

VIII. *Hermias in Epigenem ...* AVDIIT hæc non sine dolore Antiochus, sed præsenti necessitati paruit inuitus. Epigenes iussus Apamææ restitit, exercitus cum Rege atque Hermia progressus est: qui exercitum sibi persolutione stipendij beneuolũ sentiẽs, omnibus regis amicis formidini erat, præsertim cum mox Epigenem calumnia perdidisset, opera vsus Alexidis arcis Apamææ custodis. Hic cum edoctus ab Hermia epistolam scripsisset, tanquam à Molone ad Epigenem missam, corrupto quodam illius puero, et ingentibus promissis persuasit, vt acceptam epistolam in domum Epigenis inferret, alijsque eius chartis insereret. Quod vbi factum est, adest extemplo Alexis, qui Epigenem interrogat, anno non aliquid literarum à Molone accepisset: id cum ille constanter negaret, ad inquisitionem ventum est, eaque inuenta Epigenes, quasi in manifesta proditione deprehensus, innocens calumnia oppressus interijt. *Quo dolo opprimitur.*

IX. *Antiochus in hyberna.* REX Antiochus, vt ad Euphratem venit, assumptis quas ibi habebat copijs Antiochiam in Mygdonia circa brumã petiens, ibique dum desæuiret hyems substitit. Hæc ex Polyb. l. 5. vbi etiam addit Achæum cum nouo rege Ptolemæo, inimico Domini sui, consiliorum societatem inijsse, idque Antiocho notum factum esse. Hoc porro tempore, inquit Plutarchus, non inutilis Ptolemæo Cleomenes, Spartanus dudum Rex fuit. Nam Ptolemæus fratrem cognomento Magam formidans, quod multum apud milites per matrem Berenicem gratia valeret, Cleomenem asciuit, atq; arcanis adhibuit consilijs, deliberans fratrem de medio tollere. Verum Cleomenes, licet assentientibus omnibus, deterruit eum, quod diceret plures si fieri posset, gignendos Regi fratres esse, ad regni securitatem, ac firmamentum. Cumque Sosibius, cuius maxima inter amicos regis erat auctoritas, negaret viuo Maga firmam fore mercenariorum fidem, spopondit ex mercenarijs, qui tum in Ægypto stipendia facerent, tria Peloponnesiorum millia ad nutum eum armis præsto fore: ijs Polyb. l. 5. addit mille Cretenses.

X. *Magnus ob suspicionem.* SENSIM autem imbecillitate Ptolemæi, timiditatem eius intendente, Cleomenes vt erat vir acer & bellicosus, & rerum quæ gerebantur obseruator, redditus est Ægyptijs formidolosus, adeo vt vulgo diceretur, versari hunc inter oues leonem, quem neque retinere satis possent, neq; à se dimittere. Ergo spem petendi naues & militem deposuit. Cum autem accepisset Antigonum esse defunctum, implicatus bello Ætolico Achæos, Peloponnesum tumultu ac dissidio agitatam, præsentiam suam postulare, petijt vt solus cum amicis dimitteretur. Sed Sosibius, qui omnia regebat, Rege lustris, tripudijs, ac comessationibus immerso, non assentiebatur audacem virum, & ægrotantis regni speculatorem dimittere: nec inuitum retinere tutum putabat. Itaque vt libens maneret, muneribus hominem demulcere conabatur, sed cum magis libertatis amor, quam Ægyptiæ deliciæ capiebant, vt auiculas caueis non assuetas. Hæc eadem habet Polybius l. 4. *Abire cupit, nec impetrat.*

XI. *De Flaminio censore.* DE Coss. anni huius, hoc tantum habet Zonaras, eos vsq. ad Alpes progressos, citra pugnam sibi multos adiunxisse. Romæ autem C. Flaminius Censor viam Flaminiam muniuit, & circum Flaminium construxit, vt autor est Cassiodorus, ne Romani milites otio difflucrent, vt ait Liuius l. 38. & notauit Cuspinianus, qui nobiscum in annis vrbis, & Olympiacis plane consentit: at Polybius l. 3. sequentis anni Coss. anno primo 140 Olympiadis ascribit.

DE rebus Annibalis, quæ ad hunc annum pertinent, Polyb. rebus primo anno ab eo gestis hæc subijcit. Sequenti vere suscepta in Vaccæos expeditione Salmanticam ... enim Ελμάντικα vertit nouus interpres Liuius habet Hermandicam repentina inuasione occupauit. Arbucalam quoque magnis cum difficultatibus per vim tandem cepit. At mox in reditu impetum Carpetanis in ipsum facientibus, maxima pericula ex inopinato adijt. Nam validissimæ Carpetanorum genti, se vicini populi adiunxerant, & deuictarum vrbium exules, verum callide se illum relato gradu, Tagum flumen munimenti loco hostibus opposuit, vt nõ cum totis simul copijs eorum, sed cum partibus flumen traijcientibus pugnaret, quod & fecit, eosq; tum elephantis suis quos ad 40. habuit, proterendos, tum equitibus conficiendos dedit. Indeq; ipse flumine transmisso reliquias eupiarum, quamuis maximas, ad centum enim hominum millia fuisse dicuntur, vertit in fugam. Quibus ita deuictis nemo amplius vltra Iberum amnem fuit, Saguntinis exceptis, qui contra Carthaginenses oculos auderet attollere: qui interea in futurũ prospiciẽtes, Romanos crebris nuncijs fatigabant. Annibal rursum Carthaginẽ nouã hyemis causa concessit. Eadem fere habet Liuius lib. 21.

ANNVS MVNDI 3835. SEXTÆ AETATIS 319. Imperij Græcorum 93. Antiochi Magni 6. Simonis Pont. 14. Ptolemæi Philopatoris 2. Philippi Macedonis 2. Olymp. CXL. ann. 2. Vrbis Cond. 534. Coss. L. AEmyl. Paulo, & M. Liuio Salinatore.

ANNVS ANTE CHRISTVM 218.

HOc anno mortuum esse in Ægypto Cleomenẽ, turbas contra Philopatorem concitantem, author est Polyb. Nam quod ad tempus quidem attinet, is tradit Rẽpublicam Spartanorum tertium iam annum à Cleomenis fuga patrijs legib. administratã fuisse: simulatq; autem audita est Cleomenis mors, ad Reges creandos statim se accinxisse. Causas vero modumq; mortis has ex Polybio, ex quo Plutarchus, paucis accipe. Cũ Cleomenes vrgeret, aut publicam cum classe & commeatu, aut priuatam suã cum amicis dimissionem, nec Sosibius, (Nam rex nullo serio negotio attendebat,) assentiretur, quippe cui formidini erat huius audacia, & mercenariorum in ipsum propensio, & Antigoni inimici eius interitus, & regis sui ignauia ac fatuitas, & variæ inuadendi regni opportunitates, consilium cum amicis suis init, de eo, antequam euaderet, comprehendendo, atque includendo. *l. 5. p. 351. De amicis ...*

II. *Inimicitiæ Nicagoræ & Cleomenis.* HVIC rei aditum aperuit Nicagoras quidam Messenius, cui cum Cleomene antiquæ erant inimicitiæ: propter Archidamum alterum Spartæ regem, quem Cleomenes exulare coegerat. Eius autem hospes Nicagoras, renouando inter ipsos fœdere multam operam collocarat: cumq; Archidamus pactis confisus, cum Nicagora Spartam rediret, Cleomenes Archidamo factus obuiam eum interfecerat, patẽens Nicagoræ. Ex eo infensus erat Cleomeni Nicagoras, erant tamen inimicitiæ tectæ, nõ publicæ ac patentes. Aliam quandam inimicitiarum causam minus probabile habet Plutarchus, quem si videtur consule. Nicagoras ergo cum equis venalibus Alexandriam appulerat, & naui egressus Cleomenem, Pantheum, aliosque eius amicos in portus crepidine ambulantes inuenit, & post consueta vrbanitatis officia, quæsiuit Cleomenes cuius rei gratia adesset. Ille respondet se equos venales Regi adduxisse. Vellem, ait Cleomenes, equorum loco catamitos, & sambucistrias potius adduxisses: in his enim nouus Rex studium omne suum ponit. Ridere tum Nicagoras, & hanc vocem silentio premere.

III. *Insidiæ in Cleomenem.* INTERIECTIS vero diebus aliquot, per hanc occasionẽ

93. e... rum ... ctus Sosibio ... ad inuidiam Cleomenis, sermonem quem ... modo retulimus recitat, simulq; verus suum in Cleomenem ... udium aperit. Ergo Sosibius ab eo promissis ac muneribus impetrat ... vt scribat epistolam, qua comminetur Cleomenem, nisi cum idoneo apparatu dimitteretur, res nonas in imperio Regis esse molituru... ille, & vela faciens puero dedit, qui eam Sosibio tradidit. Is regem adit, amicosque eius, ex eisque eam sententiam exprimit, vt ampla domo, quasi honoratio carcere coercerent Cleomenes. quem ad desperationem libertatis aliud factum adduxit, quod narrat Plutarch. Erat Ptolemæus Chrysermi filius, qui cum magna Cleomeni familiaritas. Is rogatu Cleomenis captiuum adijt, & regem excusans, suspicionesq; leui oratione eleuauit. Mox ... ediens ex ædibus, cum sequentem à tergo vsque ad ostium Cleomenem non animaduertisset, castigauit acriter custodes, quod sæuam feram, captuque difficilem segniter atque socorditer seruarent. Hoc Cleomenes ipse excepit, ... priusquam sentiret Ptolemæus, recepit se, & narrauit amicis.

IV. *Rei nouæ ex ... ca...* Desperans ergo Cleomenes reditum in patriam, meditari cœpit quemodo generosa morte defungeretur. Igitur obseruata Regis profectione Canopum, rumorem inter custodes spargit se à rege liberatum iri. Itaque & ipse cũ suis ea de causa epulatur, & epularum participes custodias facit, quibus vino sepultis, cum amicis & famulis numero tredecim, strictis gladijs erumpit foras. Progredientibus occurrit in platea Ptolemæus, qui ad vrbis custodiam tum relictus fuerat, ... nox, comitib. eius attonitis, de quadriga deijciunt, & custodiæ mancipatur. (Plutarchus eum ... occisum dicit.) simul populum ad libertatem vocant. Cum nemo tam audacis facinoris se præberet sociũ. Arcem petunt coniurati, sontes è vinculis educturi, & eo... tes seditionis habituri. sed frustra, valido præsidio arcis potia communita. Itaq; hac quoq; spe frustrati, manus sibi, generoso ac Laconico animo intulerunt.

Seditionis ... stra molitur. *Ipque inter... fuit.*

V. *Non fortis ... animo.* Hæc fere Polyb. quem dicere oportuit ignauo animo, ac meliorum desperatione fracto, atque ad ferendam præsentem calamitatem inualido & impotenti. Sed is tum mortales error occupauerat, tenuitque multos etiam deinceps, vt non intelligerent veram fortitudinem magis in patiendo emicare, quam in aggrediendo. Quæ causa est, vt martyrum fortitudo, atque constantia, multis partibus militarem fortitudinem, in gladios ac tela ruentem antecedat.

Cædes ... Ptolemæo. Sed quæ his Plutarch. addit audiamus. Cum nemo per vrbem incursantibus se adiungeret, sed omnes trepidi fugerent: Nihil mirum, inquit, est, imperare fœminas viris libertatem refugientibus, hortatusque cunctos est, vt vitam deponerent, sicut se, rebusque gestis dignum esset. Primus Hippotas precibus à quodam ex iunioribus obtinuit, vt occideret se. Mox aliorum quisque æquo animo & intrepide seipsum interemit, præter Panteum, cui Rex præcepit, vt cum omnes interfectos vidisset, tum ipse quoque se interficeret. Omnibus iam humi stratis accedens Panteus & pugione singulos fodiens, explorabat num quis adhoc forte respiraret. Cum Cleomenem quoq; in planta pedis punxisset, atq; aduertisset faciem eum contrahere, osculum illi tulit, inde assedit ei, hinc exanimem iam complexus, semetipsum super eum confodit.

VI. *Mors matris ... Cleomenis.* Nec finis hic funerum fuit. Nam Cratesiclea mater, liberos complexa Cleomenis, se in lamentationes dedit, sed natu maior elapsus, è fastigio domus in caput se præcipitẽ dedit: cumque adhuc viueret, & tolleretur, fremebat, quod interpellaretur mori. Ptolemæus vbi hæc accepit, corpus Cleomenis ex coriarum in crucem agi imperauit, insuper liberos eius, supplicio vtique non indebito patri, tot funerum reo, super attentata seditione in le... timum principe, & sui ipsius parri... idio perpetrato. Iubet præterea rex matrem ac fœminas omites necari. matre frustra orante, vt ... eam ante pueros tolleretur. In morte autem istarum maxime enituit vxoris Pantei fortitudo, de qua pluribus Plutarch. sed de Cleomene hactenus.

VII. Nec multo post quam hæc acciderunt, defecit pariter à Ptolemæo Theodotus Cœlesyriæ præfectus genere Ætolus, partim contemptu Ptolemæi, ob luxum atque impuram ipsius vitam, partim quia procerum erga se suspectam habebat voluntatem, vt qui non multo ante, cum egregiam regi nauasset operam, dum Antiochus Syriam primum peteret, nihil præmij accepisset. sed accitus etiam Alexandriam capitis periculum adijsset. His ergo de causis Antiochum conuenire statuit, eique Cœlesyriæ vrbes tradere: breuique rem ad exitum perduxit, vt suo loco dicetur.

Mors Cleomenis, et sociorum. Polyb. l. 5.

VIII. *Antiochus Molonem persequitur.* Interea Antiochus qui Antiochiæ in Mygdonia hyemauerat, cum studio persequendi Molonis flagraret, quadragesimo post die Libam Mesopotamiæ vrbem venit. Ibi Rege suos consulente qua via aduersus Molonem progrediendum esset, Hermia ineptum consilium dante, Zeuxis, etsi Epigenis exitum formidabat, ausus tamen est sententiam contrariam dicere, de Tigri traijciendo, quam Rex libenter est amplexus. Cumque vicini essent exercitus, velitationesque inter præcursores agitarentur, recessit Molo ad quinque millia: veritusque ne si aperta acie cum rege confligeret, à suis desereretur, noctu Regem adoriendum statuit. Delectis ergo ex omni numero fortissimis, in regis exercitum per occultos quosdam calles ducit, vt è superiore loco impetum faceret. Verum vbi cognouit decem iuuenes, ex his ipsis ad regem transiisse, ab incepto desistens, redijt vnde fuerat digressus: sub lucem primam in castra reuersus, exercitum tumultu ac trepidatione compleuit.

deseri formidantem.

IX. *Instruuntur acies. Molo à suis deser... ipse perit cum suis.* Rex ad dimicandum paratus prima luce copias è castris educit, & aciem instruit. Molo quoque, etsi timide ex proximo tumultu; suos tamen ad formam regiæ aciei componit, & sinistrum cornu Neolao fratri committit, dextrũ retinet sibi. Vbi concurrere acies, dextrum cornu in fide perstitit, & acerrime cum regis conflixit, at læuum, simul ac in regis conspectum venit, ad eum transitionem fecit. Molo suorum transfugia animaduertens, cum prope iam vndique cingeretur, animo reputans cruciatus ac tormenta sibi parata, si viuus in hostium potestatem veniret, manus sibi ipse intulit, pariterque omnes, qui coniurationis participes fuerant, domum suam quisque profecti, similẽ ibi vitæ finem inuenerunt. Neolaos quoque vbi pugna euasit, & in Persidem ad Alexandrum Molonis fratrem peruenit, matrem & Molonis liberos obtruncat, deinde super mortuorum cadaueribus ipse se iugulat, postquam Alexandro persuasisset, vt ipse quoque idem faceret.

X. *Antiochi victoria.* Rex direptis hostium castris, Molonis corpus loco totius Mediæ maxime conspicuo, iussit in crucẽ tolli: rebellẽ exercitum duris verbis increpitum, data dextra in fidem recepit, certosq; viros cõstituit, qui istos in Mediam reducerent, & eam prouinciam recte constituerent. ipse Seleuciam versus regrediens, præfecturarum statum mansuetudine atq; humanitate rite composuit, pleraq; præter Hermiæ feri hominis ac potentis voluntatem. sed non diu id ei impune fuit.

In Artabazanem mouet. Antiochus lætorerum suarum successu ferox, etiam terrorem vicinis Dynastis inferre voluit, ne facile suis satrapis in defectione auxilio essent. Itaque Artabazanem, qui in illis eminebat, aggredi statuit, non consentiente Hermia, qui Ægyptiacum bellũ minus formidolosum ambiebat. Quoniam tamen sub id tempus Regem filio esse auctum nuncij attulerant (hic videtur fuisse Seleucus cognomẽto Philopator, qui post patrem duodecim annis regnauit) ratus fieri posse, vt Regi in superioribus illis tractibus, cum Barbaris bellum gerenti, aliquid humanitus contingeret, aut eius tollendi è medio aliqua ex rebus ipsis opportunitas nasceretur, in eam expeditionem consensit: persuasus, si semel è viuis Antiochum sustulisset, tutorem se Infantis futurum, & omne imperium in sua potestate habiturum. Zagro monte superato in fines Artabazanis irruit. Verum is ætate decrepitus, ad omnis pacis conditiones descendit.

Augetur ... Hermiæ ...

XI. *Hermias ... suspectus Regi.* Hac pace firmata, Apollophanes medicus Regi admodum dilectus, ab Hermiæ impotentia, & sibi timens, &

Regi, Antiochum adit, eique inspectum Hermiæ facit, monetque vt caueat, ne quis enim catus, sicut, & sua tiem, è medio tollat, & omnes eius amicos, sicut nuper Epigenem, in eandem perniciem præcipitet. Rea apud Medicum fatetur sibi odio esse Hermiam, seque ab illo sibi metuere: gratias autem agit de illius erga se cura, opemque petit; paratum inuenit, capita inter se conferunt, denique hoc prætextu visum est vti. Quod vertigine quadam Rex laboraret, ad paucos dies famuliam, & eos qui circa regem stationes obibant, dimittit. Ita cum Regem amici, pro se quisque inuiserent, conueniendi separatim quoscunque vellent illorum opportuna fuit occasio. Præparatis igitur illis, qui ad negotium idonei esse videbantur, quod facile fuit omnibus Hermiæ odio deflagrantibus.

In eum conspirant.

XII. *Occiditur, rege fatente subsequente.*

ANTIOCHO medici imperant, vt luce prima dum adhuc frigidior est aër, prodeat ambulatum. Ad constitutam horam præsto est Hermias, & vna cum eo, quotquot ex amicis consilij participes facti fuerant. A reliquis cessatum est, quia Rex multo maturius solito exibat: hoc pacto Hermias abducitur è castris, in solum quemdam lucum. Deinde vbi Rex paululum ex itinere, quasi necessitatis cuiusdã gratia deflexisset, à circumstantibus confoditur, supplicio nulla ex parte cum suis sceleribus comparando. Id factum omnes prouinciæ laudibus extulerunt, omnibus quippe grauis ac formidolosus fuerat.

Occiduntur & domestici eius. Exempla perfidiæ punita.

Eodemque tẽpore Apamensium vxores, vxorem Hermiæ, liberi liberos lapidibus obruerunt. Antiochus domum reuersus copias ad hybernandum dimisit. Hæc pluribus libro quinto Polybius: ea quo etiam vides nobis annorum distinctionem, natam hyeme subministrari, sed & exempla egregia ponitæ subditorum in suos Reges perfidiæ. Cleomenis, Hermiæ, & Molonis, quæ in eo fuit aliquanto seuerior, quod præter diuinam legem in innocentes quoque redundauit.

XIII. *Romanorum bellum.*

IAM vero quod ad Romanam rem attinet, duo se illustria bella offerunt Saguntinum in Hispania, quo Romanorum fidelissimi socij ab Annibale deleti sunt, quam cladem anno ab V.C. 534. contigisse auctor est Orosius, isque nobis in cursu est: & Illyricum ab huius anni Consulibus gestum contra Demetrium Pharium, vt pluribus docet Polyb. l. 3. qui tamen in eo à communi Chronologia dissentit, quod hos Consules, Æmylium dico & Liuium in annum primum Olympiadis 140. refert, cum oporteret in annum secundum, qui respondet 534. Vrbis Conditæ.

Liu. l. 4. c. 14.

Et primum Demetrio Pharo.

De hoc Demetrio Phario, vt ab hoc ducamus initium, vt tempus etiam ipsum exigit (Nam dum Romani Consules in Illyrico pugnant, Sagũtinis defuere.) Plerxque iã ex Polybio suo loco exposuimus, quo hic erimus breuiores.

XIV. *Qui a Romanis deficit.*

ERGO circa id tempus quo Annibal Saguntinis imminebat, Demetrius Pharius, oblitus beneficiorũ quæ populus Rom. in ipsum contulerat, cum iam contemnere eos cœpisset, cum ijs tantas Gallorum copias infestas cerneret, & nunc, propter metum eis à Carthaginensibus impendẽtem, minime sibi formidales arbitraretur, ab eis deficit præsertim quod Macedonum vires sibi auxilio fore speraret, quibus in bello Cleomenico adfuisset. Vrbes itaque Romanæ ditionis in Illyrico vastare cœpit, & in suam potestatem redigere, & vltra Lissum, contra leges pacis, quinquaginta lẽbis nauigare, multas è Cycladibus insulas incursare. Iocum Romani ineunte vere L. Æmylium in Illyricum cum exercitu mittunt. Eo cognito, Demetrius Dimalum idoneo præsidio, rebusque necessarijs instruit. In ceteris vrbibus, occisis qui cõtrariæ factionis erant, illarum in gubernacula amicis suis tradit. Ipse ex omni subditorum numero fortissimos selegit, ad sex millia, eosque Phari collocat.

Romanorum in eum expeditio.

XV. *Expugnant Dimalum.*

CONSVL vt in Illyricum appulit, cognita fiducia hostiũ, circa Dimalum vrbem omnibus rebus instructam, vt hostẽ perterrefaceret, eam omnium primam inuadere aggressus est, & adhibitis machinis septimo die expugnauit. Quæ res ita hostium animos fregit vt confestim vndique accurrerent, qui se Romanorum fidei permitterent. Eos Consul receptos, Pharum versus, contra Demetrium, nauigare iubet. Quoniam vero metuebat ne illic diuturnior esset obsidio, arte Pharius aggreditur.

Pharum aggreditur.

NOCTV cum omnibus copijs insulam appulsus, maiorem exercitus partem in terram exponit, & locis cauis ac syluosis occultat, ipse cum 20. nauibus, palam vbi illuxisset, proximum vrbi portum petit. Eas naues Demetrius conspicatus, & paucitatem aspernatus, ex vrbe cum suorum manu egreditur, exscensionem prohibiturus. Vbi semel acrior prœlio res agi cœpit, plures subinde ex vrbe suppetias veniebant, donec tandem oẽs ad certamen exierũt.

XVI. *Et occupat.*

INTEREA Romani qui noctu expositi fuerãt, per ignota loca facto itinere, adueniunt, & collem qui medius erat inter vrbem & portum occupant, & eos, qui ad pugnã eodũ exierãt, vrbe excludunt. Demetrius relictis ijs, qui in portu erant, contra nouas has copias aciem instruit, qui in eos è superiore loco impetum faciunt: quo tempore etiam qui in nauibus erant egressi, hostium terga cædere cœperunt, turbatosque in fugam vertunt, pars in vrbem fugit, plures auijs itineribus per insulam dissipati sunt.

Fuga lapsus Demetrius.

Demetrius ad lembos suos, quos habebat expeditos ad fugam, se contulit, in quibus noctu ad Philippum Macedonem se recepit: apud quem etiam reliquum vitæ transegit, vt Polybio placet. Iustinus l. 29. tradit eum Philippum in Romanos concitasse. At Æmylius Pharum repentino incursu inuadit, eamque mox captam diruit. Deinde Illyrico vniuerso in potestatem redacto, rebusque omnibus ea animi sententia compositis, affecta iam æstate triumphũ egit magnificum, nec minorem solertiæ, quam fortitudinis laudem è prouincia reportauit. Hæc ferè Polyb. Alij vtrunque Consulem in Illyrico rem gessisse, & vtrunque triumphasse testantur, in quibus auctor libri de viris illustribus, & Zonaras, qui rem confusius narrat, & aliquot rebus diuerse, & inter alia Pharum proditione captam dicit.

XVII. *Res Liuij Salinatoris Consulis.*

IN Liuium tamen Consulẽ ingratus populus deseuijt. Post Consulatũ enim eum damnauit, quod prædam militibus inæqualiter diuisisset. Frontin. l. 4. Reum peculatus vocat lib. de vir. illust. c. 50. Quam ignominiam adeò ægrè tulit, vt & rus migrarit, & per multos annos & vrbe & omni cœtu caruerit hominum: donec octauo ferme post damnationem anno M. Claud. Marcellus & M. Valerius Læuinus Coss. reduxerunt eum in vrbem: sed erat veste obsoleta, capilloque & barba promissa, præferens in vultu habituque insignem memoriam ignominiæ acceptæ. L. Veturius & P. Licinius censores eum tondere & squalorẽ deponere & in Senatum venire iusserunt. Denique 11. annis interiectis factus est Coss.

XVIII. *Legatio Romanorum ad Annibalem pro Saguntinis.*

Res autem Saguntina, narrante Polybio, sic se habuit. Cũ anno proximo Annibal rebus ea sententia apud Vallæos, & ad Tagum gestis, Carthaginem nouam hyemandi causa se recepisset, ibique legationem Populi Ro. inuenisset, facta sui adeundi potestate, disserentes de mandato negotio audiuit. Qui deûm atque hominum fidẽ attestantes monebant, vt à Saguntinis, qui in fide ac clientela populi Rõ. essent, abstineret, vtque ex eo fœdere, quod cum Asdrobale ictum erat, amnem Iberum ne traijceret. Eos legatos Liuius tradit ad Annibalem peruenisse, cum medio in cursu esset obsidio: ijsque obuiam ad mare missos ab Annibale qui dicerent, nec tuto eos adituros inter tot tam efferatarum gentium arma; nec Annibali in tanto rerum discrimine operæ esse legationes audire. Et quoniam apparebat non admissã, protinus Carthaginem ituros, literas nunciosque ad principes factionis suæ præmisisse, vt præpararent suorum animos, ne quid pars altera Romanis gratificari posset. Verum Polybius rectius eam legationem obsidioni præmittit, vt mox patebit.

XIX. *Qui tergiuersatur, & queritur.*

ANNIBAL, inquit, militaris ferociæ plenus, & iuuenis, & rerum successu superbus, nec minus odij in Romanos plenus, quã eorum perdendorũ auidus, vicissim pro Sagũtinis contra Romanos falsam querelam ineptamque instituit, de quibusdam Saguntinis olim à Romanis iniqua morte interemptis: cum posset iustius si non Siciliam, certe Sardiniam repetere, & ob ingentem pecuniæ vim, per aduersa Carthaginiensium tempora à Romanis extortã conqueri. Carthaginem porro sciscitatũ misit, quid opus esse,

facta, cum Saguntini amicitia Romanorum freti, populos ditionis ipsorum iniurijs lacessant.

Legati Carthaginem adeunt.

Legati post hæc Carthaginem proficiscuntur, vt eadem apud Carthaginenses restarẽtur. Hos legatos Liuius l. 21. P. Valerium Flaccum, & Q. Bebium Pamphilum vocat, quos sub seqq. Coss. ponit, ad quos etiam Saguntı obsidionem referre videtur; & ita senit cum Polyb. Sigon. in Liuium. Sed narrata Saguntina obsidione difficultates eius sententiæ agnoscit, quibus facile mederi potest relata in hunc annum eius vrbis occupatio, in quam omnes fere consentiunt. Porro Carthagine in Senatu ab Annone contra Annibalem acerbe declamatum esse, apparet apud Liuiũ.

XX. *Annibal Saguntum obsidet.*

DVM Romæ de bello multa deliberantur, & legati Africam petunt, Annibal ad centum & quinquaginta millia hominum in armis habens, vt ait Liuius l. 21. Carthagine noua profectus, Saguntum versus iter instituit: quæ vrbs mille ferè passibus à mari dissita, ad Iberiæ & Celtiberiæ fines iacet. Positis ad Saguntum castris Annibal obsidionem magno animo incipit, atque vrget: eius quippe vrbis expugnationem permagnum habere momentum intelligebat ad ea, quæ parabat. Nam & spem belli gerendi in Hispania se Romanis ademturum confidebat, & vicinos omnes populos terrore oppressos facile subacturum: & nullo à tergo hoste relicto, ad vlteriora tuto perrecturum. Magnam insuper vim, ad promouenda incepta consecuturum, & milites præda promptiores ad pugnam effecturum; spolijs denique Carthaginem missis, domesticos sibi conciliaturum.

Eiusdemque consilia.

XXI. *Eandem acriter vrget.*

ERGO obsidionem acriter vrgebat, & moliendis operibus ipse in primis desudabat, omnibus se periculis temere obiectabat, adeo vt dum murum incautius subit, aduersum femur tragula grauiter ictus ceciderit, simulque tanta circumfuga ac trepidatio fuerit, vt non multum abesset, quin opera ac vineæ desererentur. Mox autem renouata pugna, quassati deiectique muri turresque, & vtrimq; inter ruinas murorũ, quasi in aperto campo innsitata contẽtione pugnatum est: ita vt Pœni fracti malis, repulsique sua castra repeterent. Ibi quies aliquot diebus data, & accẽsi militum animi, vrbis præda militi ab Imperatore promissa. Interea vero Saguntini continuato dies noctesque labore, dirutum murum restaurarunt, ad quem postea etiam contentiosius pugnatum est, sed recens restauratio, machinarum & hominum subruentium violentiæ facilè cessit, ita vt magna iam pars vrbis in hostium esset potestate.

XXII. *De pace colloquia, & acerba conditiones.*

INTEREA Alcon Saguntinus, inscijs ciuibus suis, de pace cum Annibale agit, cuius conditiones cum essent acerbissimæ, ad suos non ausus redire, apud hostem mansit. Alorcus Hispanus miles Annibalis, Saguntinis amicus, se pacis eius interpretem fore pollicetur. Et ad prætorem Saguntinum admissus, ad eas accipiendas coactum Senatum adhortatur. *Vrbem vobis*, inquit, *quam ex magna iam parte dirutam, captam fere totam habet, adimit, agrum relinquit, locum assignaturus in quo nouum oppidum ædificetis: aurum argentumque omne, priuatum, publicumque ad se iubet deferri; coniugum, vestraque corpora, ac liberorum vestrorum seruat inuiolata, si inermes cum binis vestimentis Sagunto exire velitis. Hæc victor hostis imperat.* Hic primores secessione facta, priusquam responsum daretur, argentum aurumque omne publicum priuatumq; in forum collatum flammis inijciunt, in quas se plerique præcipitarunt. Hæc Liuius pluribus. Denique intra octo menses vrbem cepit, & quæcunque animo destinarat, dũ obsideret vrbem, consecutus est, vt ait Polyb. nec Liuius dissentit.

XXIII. *Occupatæ vrbis modus.*

OCCVPATÆ vrbis modum, sicut & reliquam obsidionem fusius enarrat Liuius, in hæc fere verba. Dum ex ea legatione totam vrbem pauor, ac trepidatio peruasisset, alius insuper tumultus ex arce auditur. Turris diu quassata prociderat, perque ruinam eius cohors Pœnorum impetu facto, cum signum Imperatori dedisset, nudatam stationibus, custodijsque solitis vrbẽ, nihil cunctandum ratus Annibal vrbem momento cepit, signo dato vt oẽs puberes interficerentur, quod imperium crudele, cęterum propa necessarium euentu ipso cognitum est. Nam viriant inclusi cum coniugibus ac liberis, domos super seipsos concremarunt, aut armati nullum ante finem pugnæ, quam morientes fecerunt. Præda etsi tota ferè à ciuibus corrupta, aliqua tamen conseruata est, eaque partim militi distributa, partim Carthaginem missa. Hæc ex Liuio; nec multum ab his diuersa tradit Zonaras. Et hæc fuerunt initia Punici belli secundi, cuius proximus annus primus numeratur: quo non iam Romanorum socij, sed Romani ipsi bellum contra Pœnos, & eorum ducem Annibalem, cruentissimum, periculosissimumque gessere.

ANNVS MVNDI 3836. SEXTÆ ÆTATIS 320. Imperij Græcorum 94. Antiochi Magni 7. Simon. Pont. 15. Ptolemæi Philopatoris 3. Philippi 3. Olymp. CXL. An. 3. Vrb. Cond. 535. Coss. P. Cornelio Scipione, & T. Sempronio Longo. Secundi belli Punici 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 217.

I. *Antiochus de Syria inuadenda deliberat. l. 5. p. 431 & deinceps.*

ANTIOCHVS post sumptum de Hermia supplicium, dum in hybernis agit, nuncios ad Achæum mittitat, quibus eum defectionis arguit, & cladem cæteris tyrannis ac perduellibus familiarem minatur, vt habet l. 5. Polyb. Cæterum omni studio in Ptolemæum se comparabat. Cõuocato enim ineunte vere Apameam exercitu, amicis consultandum proposuit, ecqua potissimum via impressio in Syriam tentanda esset. Cumque in eam rem varia à varijs opportuna dicerentur, Apollophanes quidam genere Seleuciensis, dixit imprudenter tanto studio Cœlesyriam peti, cum Seleucia primaria Asiatici regni vrbs, tãto tempore in manibus Ægyptiorum permittatur, quæ, præter ignominiam, magnũ pertinet rei bene in Syria gerendæ opportunitatibus: & multa si recipiatur, emolumenta omnem in partem Antiocho sit allatura.

II. *Seleuciam capit. l. 5. p. 434. Syriæ fauces occupat.*

Ea sententia cum omnium suffragijs probata esset Rex Diogneto nauarcho mandat, vt ad Seleuciam, quæ Pieria dicitur, classe contendat, cuius vrbis satis accuratam descriptionem reperies apud eundem Polyb. a Mittit & Theodotum Hemiolium cum idonea manu, qui Syriæ fauces occupet, illique regioni præsideat. Ipse Apamea cum exercitu profectus, stadiorum ferè quinque interuallo, iuxta Hippodromum castra constituit. Inde in vrbem mittit, qui principibus viris pecuniam offerrent, maximaque in posterum beneficia pollicerentur, si modo vrbem absque certamine traderent: quos cum flectere non posset, eorum, qui partes aliquas Reip. curabant, nonnullos corrupit. Quibus confisus copias parabat, tanquam à mari classico milite vrbem esset inuasurus; à continente, per eos qui erant in castris. Hoc autem modo inter regem & proditores conuenerat, vt si per vim caperetur suburbium, mox illi vrbs traderetur. Et ferè vndique vrbs etiam scalis erat inaccessa, præterquam ex suburbio, in quod ingenti vi animi, classiarij milites scalis penetrarunt.

Suburbium scalis capit.

III. *Vrbem deditione recipit.*

QVO occupato confestim duces, qui à Rege corrupti erant, quique varias ciuitatis partes propugnabant, ad Leontium, penes quem summum erat imperium, accurrunt, ab eoque postulant, vt ad Antiochum legati de pace mittantur, priusquam per vim vrbs expugnetur.

Ciues benigne tractat.

Leontius, qui fraudem ducum suorum ignorabat, consternatione illorum perterritus, misit ad Antiochum, qui pro securitate omnium, qui in vrbe erant, paciscerentur. Rex acceptis conditionibus quæ offerebantur, liberis nihil se nociturum pollicetur; erant autem ad sex millia; tradita autem vrbe non solum pepercit liberis, sed etiam restitutis in patriam exulibus, & leges suas ciuitati, & cuique priuatorum facultates suas restituit; portum vero & arcẽ præsidijs firmauit.

IV. *Theodotus Antiocho Syriam promittit.*

DVM Rex hæc maxime ageret, ei literæ à Theodoto Ætolo afferuntur, qui cum post rem bene gestam pro Philopatore, etiã capitis discrimen adijsset, vt ante diximus, in vltionis & libertatis occasionẽ erat intẽtus. Ijs ergo literis

Regem

Regem rogabat, quam primum vt contenderet in Syriã, seseam totam in eius manus traditurum. Ergo Rex, expeditione in Achæum in aliud tempus dilata, in Syriam ad Theodotum progreditur: qui iam patefacta proditione, à Nicolao Ptolemæi duce in Ptolemaide obsidebatur. Sed victo Nicolao in faucibus Beryti, obsidioneque soluta, obuiam venit Antiocho Theodotus, eique Ptolemaidem tradit, eiusque amicus Panætolus Tyrum, vrbes multo apparatu bellico, nauali præsertim instructas. Rex Theodotum cum suis benigne excepit, multisque deinceps in rebus operam eius vtilem expertus est. Naues Nauarcho suo Diogneto commisit.

V. Inde cum Pelusium adire cuperet, cum Regem inde abesse didicisset, ibique eius copias præparatas, & Nili aggeribus reclusis, omnes aquæ dulcis scaturigines obrutas, mutata sententia Cœlesyriam peragrãs, multas vrbes alias vi, alias deditione accepit; nulla interim rerum suarũ cura Ptolemæum vrgente. Pleræque autem tam ingenio loci, quam arte munitæ, ac commeatu egregiè instructæ in fide manebant, & diuturnam obsidionem ferebant.

Interea Agathocles, & Sosibius, penes quos erat Ægypti imperium, statuunt in parando bello omnem operam ponendam esse, sed interim, quantum fieri posset, Antiocho. Interea legatos ad eum mittendos, qui eius impetum relaxent, & Antiochum in ea, quam de Philopatore habebat, opinione confirment, nunquam illum armis acturum, sed per amicos ac colloquia: ac Cœlesyria vt excedat rogaturum. Ergo partim mercenariorum militem Alexandriam vndique cogunt, ibique eum studiosissime ad bellicas exercitationes conformant, eodemque commeatum omnis generis comportant: partim ipsi Memphi habitantes, multis legationibus vltro citroque missitandis, temp⁹ consumunt.

VI. INTEREA Antiochus vrbem Dora premebat obsidione; ea est Dora Ptolemæo in Phœnicia, infra Tyrũ & Ptolemaidem, meridiem versus, sed nullo emolumento. Nam & locus erat natura munitus, & obsessis subinde opem ferebat Nicolaus. Appetente iam hyeme, missis à Ptolemæo legatis demum annuit, vt & induciæ ad menses 4. fierent, & de summa re ad conditiones æquissimas se descẽsurum diceret. Ergo relicto Theodoto, qui rem bellicam in Syria curaret, ipse Seleuciam hyemem traducturus venit, & milites ad hyberna dimisit, nullam curam gerens disciplinæ militaris, quippe qui rem prope confectam putaret, vt qui iam partem Cœlesyriæ & Phœniciæ in potestate haberet, & reliqua deditione, & fœderibus pacis se accepturum speraret. Et hic finis fuit rerum hoc anno in Syria gestarum, inter Antigonum & Ptolemæũ, iuxta exactam temporis à Polybio obseruati rationem.

VII. SED iamdudum nos ad se Romana res vocat, quam præ cæteris Polybius l. 3. Liuius 21. tradidere. Sub idem scilicet tempus & legati, qui Carthagine redierant, Romam retulerunt omnia hostilia esse, & Sagunti excidium nunciatũ est: tantusque simul mœror, patres, misericordiaque sociorum indigne peremptorum, & pudor non lati auxilij, & ira in Carthaginenses, metusque de summa rerum cœpit, velut si iam ad portas hostis esset, vt tot vno tempore motibus animi turbati, trepidarent magis, quam consultarent. Liuius. Nihilominus legatos Carthaginem properare iubent, qui Annibalem, eiusque socios fœderis violatores, dedi Romanis iubeant, alioqui bellum denuncient.

VIII. CARTHAGINIENSES iniquis auribus auditis legatis, varijsque tergiuersationibus fœdus Asdrubalis eleuatum est. Siculo fœderi stari volebant, quo nihil de Hispania, aut Sagunto agi contendebant. Verum & illo tenebantur, quo disertè cauebatur, vt vtriusque populi Socij, ab vtroque populo tuti essent: & Asdrubalico præterea, quo vterque populus consenserat, vt Carthaginenses belli causa Iberum amnẽ non transirent. Itaque hac parte iniuste bellum hoc à Pœnis conflatum est, & Sagunti euersione inchoatum. Sin belli causam statuas ademptam Sardiniam; & pecuniam simul extortam: iuste bellum contra Romanos susceptum est à Carthaginensibus, vlciscentibus iniuriam sibi aduersis suis temporibus illatam. Hæc fuse Polyb. qui postremo addit, Legatorum natu maximum sinum ijs qui aderant collectum ostendisse, dixisseque, hic & bellum vobis, & pacem portamus vtrum placuerit sumere promam. Excipit Rex Carthaginensium, vtrum visum illis foret promeret; cum dixisset Romanus, bellum se prompturum. Accipere se à pluribus succlamatum. Itaque conuentus solutus est. Hæc Polyb.

IX. Nec dissimilia Liuius, qui addit legatos in Hispaniam traiecisse, siue vt populos in societatem pellicerent, siue vt à Pœnis auerterent. Sed eum eis obiecta esset Saguntinorum defectio, passim ab Hispanis reiecti, Gallias peragrãt, non meliore successu: quippe iam ab Annibale præoccupati, irrisere Romanos, qui peterent Pœnorum transitum prohiberi; vt scilicet bellum in Italos destinatum, in se transferrent. Responsumque est legatis, neque Romanorum in se merita esse, neque Carthaginiensium iniuriam, ob quæ aut pro Romanis, aut aduersus Pœnos arma sumerent. Contra audire se gentis suæ homines in Italia agris finibusque pelli, tributis exinaniri, atque alia indigna pati. Eadem in alijs Galliæ concilijs dicta, auditaque, præterquam Massiliæ, antiquis socijs Romanorum. Itaque legati Hispania, Galliaque peragrata, Romam rediere. Liuius.

X. INTEREA prospexit Annibal vt Hispanos hyberna quiete promptiores ad imminentem expeditionem redderet, & Asdrubalem fratrem, quem Hispaniæ præsidem relinquebat, monitis in omnem euentum, magnisque copijs omnis generis instrueret, quas ex ænea tabula Polybius descripsit. Et quo securitati Africæ consuleret Afros milites in Hispaniam, Hispanos in Africam traduxit, & crebris literis subalpinos, cisalpinosque Gallos, à populo Romano toties attritos, sollicitabat, & eis omnia prolixe, ad bellum contra Romanos secum gerendum, offerebat. A quibus cũ læta nuncia accepisset, & de traijciendis Alpibus spem fecissent, probari quoque domi bellum didicisset, exiluit gaudio, exercitumque maxime in Romanos animatum, qui se, ducesque exercitus dedi sibi postulassent. Ergo primo vere copias educit, in quibus erant peditum nonaginta millia, equites ad 12. millia. Eius progressionem copiose prosequitur Polybius. Nos de Romano apparatu Liuium audiamus.

XI. COSS sortiri iussi prouincias, Cornelio Hispania, Sempronio Africa cum Sicilia euenit. Sex in eum annũ decretę legiones, & sociorum quantum ipsis videretur, & classis quanta parari posset, 4. & 20. peditum Rom. millia sunt scripta, mille & octingenti equites; sociorum 44. peditum, & 4. equitum millia. Naues 220. quinqueremes, celeres 20. deductæ. Latum inde ad populum, vellent, iuberent, populo Carthaginiensi bellum indici: eiusque belli causa supplicatio per vrbem habita, atque adorati dij, vt bene ac fœliciter eueniret, quod bellum populus Rom. iussisset. Docent hæc apertè quanta cum cura ac metu hoc bellum Romani susciperent, quod sibi contra maximas copias & ipsis tribus & 20. annis assiduis bellis duratas, atq; sub clarissimis imperatoribus exercitas gerendum esset.

XII. INTEREA Annibal per Hispaniam versus Apenninum iter habebat cum copijs, cum ei per quietem spectrum visum est, quod se ipsi in Italiam ducem præbiturum esset, secumque traheret Italiæ vastitatem. Sub Pyrenæum aliquot subegit populos, quibus Hannonem præfecit, assignatis ei 10. millibus peditum, & mille equitibus, vt fauces, quæ Hispanias Gallijs iungunt, in potestate essent. Postquam autem per Pyrenæum saltum exercitus traduci cœptus est, & rumor de longinqua expeditione, & bello Romano manauit, tria millia Carpetanorum peditum iter auerterunt. Quos callidus imperator finxit à se dimissos, ne exemplum serperet malum, & alijs insuper abeundi potestate facta, supra septem hominum millia domum remisit.

Iam imminebat Galliæ Annibal, cum Galli commouentur; veriti ne qui Hispanos subegerat, etiam sibi vellet inferre seruitutem. Iamque Ruscinonem aduersus eum conuenerant. Verum Annibal, moram magis quam bellum metuens, oratores mittit, colloquitur, hospitem

se Galliæ, non hostem venisse, nec stricturum ante gladiú, si per Gallos liceat, quam in Italiam venisset. Ad verba blanda, cum & munera accessissent, concessus est Pœnis transitus.

XIII. Boij, & Insubres à Romanis desciscunt.

Auditum erat in Italia à Massiliensium legatis Annibalem Iberum transisse, cum Boij sollicitatis Insubribus, quasi iam Alpes superasset, propere defecerunt; maxime quod Colonias nuper circa Padum, Placentiam, & Cremonam ægrè patiebantur; illa cis Padum, hæc trans eundē fluuium condita est, & vtrique vrbi sena colonorum millia assignata. Itaque ad arma concurritur, legati de pace à Romanis missi comprehenduntur, aut vt Polybio placet, triumuiri ad agrum metandum missi; quorum vnus erat Consularis C. Lutatius, duo prætorij. L. Manlius Prætor in eos cum exercitu missus, inconsulte se in insidias, & loca confragosa syluarum semel iterumque præcipitauit: vnde non nisi cum multa suorum cæde elapsus, in apertos campos euasit, octingentos quippe milites, & sex signa dicitur amisisse, donec Cannetum vicum, Tanetum Polyb. vocat, propinquum Pado contenderet: vbi se ad tempus, aduersus crescentem in dies hostium multitudinem, tutabantur. Sed misso ad eum Roma nouo quinque millium sociorum. C. Attilio Prætore duce, cum vna legione Romana subsidio, hostes diffugerunt.

XIV. Coss. in prouincias profecti.

Ineunte vere Coss. classe in suas prouincias proficiscūtur, Sempronius cum 160. nauibus lōgis in Africam, quam adiunctis Siciliæ copijs se occupaturum sperabat. P. Cornelius ex vrbe cum 60 longis nauibus, præter oram Hetruriæ Ligurumque, & inde Sallyum, quos hodie Prouinciales vocant, mox peruenit Massiliam, & ad proximum ostium Rhodani castra locat. Vadum satis credens Annibalem superasse Pyrenæos mōtes, quē de Rhodani quoque transitu agitare animaduertit, incertus quonam ei loco occurreret, necdum satis refectis à maritima iactatione militibus. Delectos interim trecentos equites ducibus Massiliensibus, & auxiliaribus Gallis, ad explorandа omnia præmittit. Eadē ferè Polyb. ex quo sine dubio Liuius, tam hæc quam omnia sequentia: Liuium tamen sequimur ducem, eumque ex Polyb. & reliquis locupletamus. Pergit ergo. At Annibal in Volcarum agrum peruenerat, quos cupidos exonerandi fines suos tot militantibus copijs, & insuper donis pellectos ad contrahenda, conficiendaque nauigia ad traiectum idonea adduxit.

XV. Pœni Rhodanum transeunt.

Sed cum hostis ex aduerso Rhodani appareret, omnēque ripam equis virisque obtineret, Annibal Hannonem Amilcaris filium, (siue Bomilcaris Polybio. Zonaras habet Magonem fratrem Annibalis) præmittit ad eos auertendos. Nam prima vigilia noctis, iubet eum cū parte copiarū, ducibus Gallis, diei vnius iter aduerso flumine nauigare, & idoneo loco quam occultissimè traijcere. Polyb. tertia nocte profectos tradit, & non nauigasse, sed propter fluuium iter habuisse, ad quinque & 20 millia progressos, ad locum quendā vbi diuisus fluuius insulam effecit, idq; probabilius. Nā nauigatio aduersi fluminis operosissima erat, & minime necessaria. Ibi aūt ex proximis syluis compactis ratibus, tuto Rhodanum nemine obsistente trāsmiserūt. Id vbi factum, excitato fumo dant signū Annibali se traiecisse, & haud procul abesse. Quod vbi accepit Annibal ne tempori deesset, dat signum ad traijciendum.

XVI. Pugna in transitu.

In dum fit magno vtrimque clamore agitur, his vim fluminis & hostium perrumpere satagentibus; illis è terra telis hostem exscensionem facere prohibentibus, & ritu patrio, scuta super capita cū vociferatione quatientibus. Sed ecce terribilior à tergo exoritur clamor, castris ab Hannone captis, ipsoque imminente cum suis. Cum ergo è nauibus immensa vis armatorum in terram euaderet, & à tergo improuisa premeret acies, trepidi Galli huc illucque diffugientes, liberum traiectum Annibalis copijs omnibus præbuere. Quo tempore excogitatum illud est, vt equos nantes è puppibus lemborum traherent, quos ex vtroque latere terni quaterniue vnus homo ductabat, itaque factum, vt primo traiectu multi statim transmissi fuerint. Maior in traiectione elephantorum labor fuit, de quibus pluribus Liuius.

XVII. Numidarum pugna cum Romanis.

Dum Elephanti 7 & 30 vt Polybius ait traijciuntur, Annibal Numidas equites quingentos ad castra Romana miserat speculatum: qui cum in trecentos illos, quos diximus à Cornelio missus, incidissent, prælium atrocius quam pro numero committitur, & præter multa vulnera, cædes prope par vtrimque fuit; fuga Numidarum Romanis iam admodum fessis victoriam dedit. Victores ad 160. nec omnes Romani, sed pars Gallorum: victi amplius ducenti ceciderunt. De victis eadem Polyb. de victoribus, 140. tantum cecidisse tradit. Hoc principium simulque omen belli, vt summæ rerum prosperum euentum; ita haud sanè incruentam, ancipitisque certaminis victoriam Romanis portendit.

Re ita gesta, ad vtrunque ducem sui redierunt. Et erat in animo Cornelio totis copijs pugnare contra Annibalē, si quam illæ pugnæ occasionem præberet. Verum is cum Boiorum legatorum consilio, integras vires in Italiam transferre mallet, aduerso itinere Lugdunum vsque peruenit, vbi Rhodano Arar immergitur. Ibi enim dissidentes de imperio fratres cōciliasset, ad traiectum Alpium instructus est; verum improbato vt videtur illo transitu, meridiē versus Druentiam vsque deflexit.

XVIII. Fratrem cū parte copiarū mittit in Hispaniam.

P. Cornelius cum Annibalem ad pugnandum se consequi non posse animaduertit, maximam copiarum partē Cn. Cornelio fratri suo tradit, quem in Hispaniam mittit, siue ad tutandos veteres socios, nouosque conciliandos, siue ad pellendum Hispania Hasdrubalem, præsertim cum illa prouincia sorte ipsi obuenisset, vt ipse mox in oratione quam ad milites suos habuit iuxta Ticinum aperte significat. Ipse cum reliquis copijs ad occursum Annibalis ex Alpibus descendentis se comparat, Genuamque repetit, eo qui circa Padum erat exercitu Italiam defensurus.

Annibal Alpes transit.

Annibal vero per immensos labores, ac pericula, iacturamque hominum & iumētorum, quinto decimo die Alpes superauit, quinto mense ex quo Carthagine noua discesserat. Eadem vere quæ Liuius de temporis mora in itinere transituque consumptis, de grauissimis difficultatibus, ac damnis, in superandis Alpibus ab Annibale exantlatis habet Polyb. quem tamen permirum est ex paulo superiore sermone vehementer eleuasse, ac facilitatem etiā propriæ inspectionis testimonio cōfirmare voluisse. Quin idem ipse fatetur à trāsitu Rhodani, vsque ad exitum Alpium, de 38. peditum millibus, equitum octo & amplius, dimidium ferme amisisse, superantibus tantum 20. peditū, & sex equitum millibus. Cornelius quidem in oratione prædicta ait Annibalem duas partes exercitus sui equitum, peditumque in transitu Alpium amisisse. Sed agnoscenda est hyperbole ad milites animandos. Orosius tamē præter antiquorum sententiam, & probabilitatem ait Annibalem nouo demum die à Pyrenæis ad Alpes peruenisse, vbi dum Montanos Gallos, repellere ab ascensu obnitentes bello superat, atque inuias rupes igni ferroq; rescindit quatriduum commoratus, quinta demum die cum maximo labore ad plana peruenit. At vel circa rupem illā quatriduum fuisse consumptum, deijciendis immanibus arboribus & strue conficienda inflammandaque rupe ardētibusque saxis infuso aceto putrefaciendis, autor est Titus Liuius, quod tamen à Polybio non accepit.

XIX. Reficit milites, Taurinos expugnat.

Ad reficiendum exercitum statiua iuxta Taurinos habuit. Cornelius cum Pisas nauibus venisset, properabat cū Pœnis illuuie, frigore, fame, labore vehemēter attritis pugnare: acceptoque à Manlio Attilioque prætoribus tyrone exercitu, & à nouis ignominijs trepido, Placentiam venit. Id nimirum est quod Annibal in augendis suorum animis mox vsurpauit. *Pugnabitis*, inquit, *cum exercitu tyrone, hac ipsa æstate cæso, victo, circumcesso à Gallis, ignoto adhuc duci suo, ignorantiq; ducem, &c.* Sed iam ex statiuis mouerat Annibal, & caput gentis Taurinorum, quia volens in amicitiā non veniebat, triduo expugnarat, iunxissetq; sibi nō metu solum, sed etiam voluntate Gallos accolas Padi, ni eos circumspectantes defectionis tempus, subitò aduentus Cōsulis oppressisset. Polyb.

XX. Pugnam cum Scipione parat.

Iam prope in cōnspectu erant exercitus, cōuenerantq;

duce

d[illegible]a, vterque alterius admiratione [illegible]. Annibal Scipionem [illegible] ipso magni faciebat, & præstantem virum credebat, quod aduersum se dux potissimum lectus esset, & [illegible] alia, obuius esset ei Italiam transgresso: Scipio [illegible] Annibalem conatu tam audaci traijciendarum Alpium, & effectu, egregium Imperatorem credebat. Occupauit Scipio Padum traijcere, & ad Ticinum amnem muris castris, suos egregia oratione ad fortitudinem animauit, Annibal gladiatorum aliquot paribus ex Alpium incolis [illegible] captis, suos eo spectaculo ad pugnam primo exacuit: ad[illegible] orationem, promissa, iuramenta; sicque suos [illegible] alacritate ac pugnæ desiderio repleuit: cum vice versa Romani etiam prodigijs terrerentur, quæ omnia præterquam de prodigijs, habet ferè Polybius.

Scipio cum equitatu, & iaculatoribus expeditis, ad speculanda hostium castra profectus, obuius fit Annibali, & ipsi cum equitibus ad exploranda loca profecto; neutri alteros primo cernebant, densior deinde puluis signum propinquantium hostium fuit.

XXI. Pugna [illegible]

CONSTITIT vtrimque agmen, & prælio sese expediebant; Scipio iaculatores, & Gallos equites in fronte locat, Romanos, sociorumque quod roboris fuit, in subsidijs. Annibal frenatos equites in medium accipit, cornua Numidis [illegible]. Vix dum clamore sublato iaculatores fugere, inter subsidia ad secundam aciem, quam etiam turbauere.

Anceps aliquandiu certamen fuit, donec Numidæ, qui in cornibus erant, circumuecti paululum, à tergo se ostendere. Auxit [illegible] C[illegible] vulnus, quem [illegible] vel seruus, vel vt alijs placet, is [illegible] primum pubescens eripuit, [illegible] huius bello laus Africani peperit nomen. Id magis placet Floro, Orosio, & Zonaræ, quorum illi iuuenem prætextatum dicunt, hic septemdecim annorum. Idem etiam Liuio probatur, & Polybiu l. 10. qui rem fusius etiam tradit, additque Publium patrem insperata salute potitum, primum omnium filium suum saluatorem salutasse cunctis audientibus.

XXII. Romani ad Placentiam.

ERGO proxima nocte vasa Romani silentio collegere, & ponte, quo Ticinum amnem iunxerant, Placentiam prius peruenere, quam satis sciret Annibal à Ticino profectos.

Annibal aliquot diebus traiecto Pado, Placentiam versus contendit, & instructa acie pugnæ potestatem Romanis fecit. Insequenti nocte tumultus in castris Romanorum exortus est, duobus Gallorum millibus cum [illegible]ducentis equitibus ad Annibalem deficientibus. Quos Pœnus benigne allocutus, & promissis ingentibus oneratos ad [illegible] dimisit. His addit Polyb. Boios cum reliquis venisse, & ad Annibalem tres illustres viros, quos Roma agris diuidendis missos comprehenderant, deduxisse. Annibalem autem ijs redditis monuisse, vt illos, ad recipiendos obsides suos conseruarent. Scipio reliquorum etiam Gallorum defectionem veritus, quamuis grauis adhuc vulnere erat, nocte insequenti quarta vigilia tacito agmine ad Trebiam fluuium profectus est. Vbi statiua communijt, dum Collegam ex Sicilia re bene gesta ad præsentia pericula à Senatu reuocatum, præstolatur.

XXIII.

ANNIBAL cum non procul inde consedisset, quinque millium interuallo, vt ait Polyb. & penuria commeatus laboraret, Clastidio vico, in quem magnum numerum frumenti Romani congesserant, vim parat, sed proditionis spe facta, modica pecunia ei locus à præfecto præsidij traditur. in captiuos, vt fama [illegible] clementiæ colligeretur, nihil sæuitum est, [illegible]

Rota Sempronio classe [illegible]

Cæterum quod ad Sempronium Consulis collegam attinet. Dum Annibal Italiam peteret, Carthagine gemina classis [illegible] est: altera [illegible] nauium ad vastandam Italiæ oram, eaque tempestate disiecta, ab Hierone Syracusano rege, Messanam magna ex parte captiua deducta est. Captiui docuerunt imminere alteram classem 35. nauium, ad Lilybæum occupandum, & veteres socios sollicitandos. Ijs cognitis Hiero Romanum prætorem certiorem de re tota fecit. Romani omni ope Lilybæum communiunt, & ad prælium se comparant. Adueniunt Pœni, & quia secum imparatis rem habituros crediderant, non magno labore vincuntur. 7. Punicæ naues extemplo circumuentæ, & in ijs 1700. viri, fugam reliquæ ceperunt: classis Romana portum incolumis repetijt. Interea Messanam Sempronius appulit, vbi ab Hierone, qui operam suam huic quoque bello prolixe deferebat, didicit quæ priori classi contigerant, & cum vterque Lilybæum peteret, de altera quoque victoria fit certior. Ergo Syracusis Hierone cum [illegible] Regia, Consul Melitam, quæ Punico præsidio tenebatur, adijt; eamque insulam cum oppido dedi[illegible]

XXIV. Sempronius

REPENTE Siciliam ei litteræ à Senatu redduntur, traiectu Annibalis in Italiam, cum mandatis de ope Collegæ quam primum ferenda. Ergo copias omnes, quæ in Sicilia in potestate populi Ro. erant, tripertito diuidit: partem vnam Æmilio prætori attribuit, ad tuendam Siciliam: alteram Sex. Pomponio legato, ad prædones Afros, ex ora Italiæ summouendos: tertiam, quæ erat longe maxima, Ariminum in superum mare nauibus præmisit, quo ipse quoque mox cum decem nauibus appulit. Transijsse per vrbem tradit Polyb. ac bonam spem victoriæ Romanis attulisse, qui priorem calamitatem defectioni, & proditioni Gallorum tribuebant. Inde cum exercitu suo profectus ad Trebiam flumen, Collegæ coniungitur. Cornelius trahi rem malebat; recentis animi alter, eoque ferocior, nullam dilationem patiebatur.

XXV.

POENVS iniquo ferebat animo Gallos, per ambiguum fauorem, gratiam victoris spectare, à quibus se accitum ad eos liberandos dictitabat. Ob eam iram, simul vt præda militem aleret, duo millia peditum, & mille equites, alios que ad eorum agros ad ripam vsque Padi populandos misit. Galli ad Consules confugiunt, quorum Cornelius cunctabatur, Sempronius contra feruebat, id quippe maximum vinculum, socijs in fide continendis, esse arbitrabatur. Itaque equitatum suum cum mille iaculatoribus, ad defendendum Gallicum agrum, trans Trebiam mittit. Ij sparsos, & incompositos, & oneratos præda plerosque, cum inopinantes inuasissent, ingentem terrorem, cædem, ac fugam ad castra vsque, stationesque hostium fecere. Polyb. eadem habet, vt facile eiua historiam in Liuio agnoscas.

XXVI. Sempronius [illegible]

SEMPRONIVS autem exultare gaudio, & reliqua omnia persimilia futura opinatus, Collegæ cunctationem carpebat; quem etiam propinquum tempus comitiorum stimulabat, ne in nouos Consules bellum differretur, & occasio in se vnum vertendæ gloriæ, dum æger collega erat. Itaque nequidquam dissentiente Cornelio, parari ad propinquum certamen milites iubet: idque vel maxime cupiebat Annibal, rebusque suis conducere intelligebat, dum miles hostium esset tyro; dum meliorem ex ducibus inutilem vulnus faceret, & alterum ingenio feroci ac præcipiti, & læto successu ferociorem, in fraudem facilius esset inducere; dum Gallorum animi vigerent, qui difficilius longius ab domo traherentur. Eadem Polyb. fuse.

XXVII.

ITAQVE cum à speculatoribus didicisset, Romanos quoque optare, ac parare certamen, locum ad insidias idoneum circumspectat, in quo mille equites, totidemque pedites Magoni fratri committit, qui pugnantem hostem ex improuiso adorirentur, & fessum integri debilitent. Tum mature cibo refici omnem exercitum iubet, & Numidas equites, Trebiam flumen transgressos, obequitare hostium portis, iaculandoque in stationes, elicere ad pugnam hostem.

Sempronius ad tumultum Numidarum, primum omnem equitatum, ferox ea parte virium, deinde sex millia peditum, postremo omnes copias ad destinatum locum auidus pugnæ eduxit: sed dum refugientes Numidas insequuntur, aquas niuali tum die præfrigidas, pectoribus tenus ieiuni ingrediuntur, egrediunturque rigido corpore, vixque ad tenenda arma idoneo; cum suos per otium curaret Annibal, qui peditum habuit ad 20. millia, equites plures decem millibus. Erant autem Romani pedites ad sexdecim millia, socij ad millia viginti equites ad 4. millia.

XXVIII.

ERGO venitur ad certamen, longe dispari alacritate ac robore armisque certantium. nec diu anceps pugna fuit, præ-

terim supervenientibus à tergo, qui in insidijs diu latuerant; cædes & fuga undique facta, decem millia mediam aciem impetu facto perrumpere, & Placentiam se recepere, alij repentes castra fluctibus hausti, alij oppressi hostibus cæsi, alij equis & elephantis protriti, & contrucidati sunt, finem insequendi hostis flumen attulit. Neque admodum ipsi Annibali fuit læta victoria, Elephanti omnes sui vulneribus aut frigore, uno excepto periere, ut ait Polyb. & ex eo Zonar. præter ingentem cum aliorum, tum maxime Gallorum, qui perfide defecerunt, cædem. At Liuius etiam ad transitum Apennini multos reseruat elephantos. Nam ibi septem tradit absumptos. Insequente nocte Cornelius Cos. reliquias exercitus Placentiam, inde Cremonam perduxit: quæ duæ erant coloniæ hoc ipso anno deductæ aut perfectæ, ut ex 3. Polybij constat. Is addit Sempronium, etsi cladis magnitudinem non ignoraret, misisse tamen qui nunciarent, conflictu habito hyemem sibi victoriam de manibus eripuisse; at res tota mox patefacta est.

XXIX. Roma turbatur. ROMAM tantus terror ex hac clade perlatus est, ut iam ad urbem crederent hostem esse venturum. Tertiis Semproníus Consul aduenit, ingenti periculo; per effusos passim ad prædandum hostium equites, audacia magis quam consilio, transgressus. Id quod unum maxime in præsentia desiderabatur, comitijs Consularibus habitis, in hyberna rediit. Polyb. cum tempus hybernæ conuersionis adesset. Hæc maxima ex parte Liuius l. 21 & Polyb. & ex utroque Plutarchus in Annibale, si tamen Plutarchus. Utrique autem his postremis verbis, & luculentius paulò ante, ex niue & frigore brumali temporis, quo pugnatum est ad Trebiam, satis docent non sub æstatem, sed sub hyemem Consules, eo saltem anno fuisse creatos, qui etiam tardius Consulatum inierunt. Fuit autem hic annus sabbaticus apud Hebræos ordine centesimus septuagesimus nonus.

[Left margin, Greek: ὥστε δὲ τῆς ὥρας ... χειμερινῆς τροπῆς.]

SCHOLIUM IN ANNUM MUNDI 3836.

I. N. vz. ETSI Scaliger in Rasch. an. 1797. per eclipses Solis & Lunæ, bellicarum ab hinc annos, in præsentem trahere frustra nitatur, quem tota serie narrationis Polybij errorem conuincit, ut sequentia perspicue à Polybio notata docebunt. Nam passim initia annorum vere ineunte non, hieme ineunte. Erat autem in primis quod ait Polybius dicere Attalum Gallo græcos ineunte vere post Lunæ defectionem dimisisse. Cum Polybius ostendat id non ante adultam æstatem, aut etiam autumnum contigisse. Ait enim, eo tempore, quo Achæus erat in expeditione contra Selgenses occupatus (id autem fuit eadem æstate, qua Antiochus Iudæam oppidatim sub potestatem suam redigebat, ut patet ex eodem Polyb. l. 5. p. 415.) Attalum Gallos per urbes Æolidis secum duxisse, & plurimas earum partim vi, partim deditione accepisse, quæ sibi longa narratione pertexuerat, tum demum, cum super Megistum amnem castra posuisset, Lunam defecisse, cum Galli molestias itineris ægre iampridem ferentes, quod Lunæ acciderat loco ostenti habentes, negarunt ultra se progressuros. Hæc ibi. Ergo cum hæc expeditio æstate inchoata sit, imo legatio pro capostulanda missa sit, quomodo potuit eclipsis Lunæ, quæ contigit post tantum itineris emensum, tot urbes occupatas, ineunte vere, aut 15. Februarij contigisse? Cum igitur super hanc basim extruat diuinationem temporis anni eiusdem, ut ipse ait, quomodo non omnia corruant necesse est? Cæterum res plane puerilis hominem, qui vix summus audiebat, induxit in fraudem. Vidit uno in loco l. 5. fieri mentionem veris ineuntis, paulo vero ante eclipsim memorari, eclipsim veris proximam accipit, puta 25. Februarij. nec animaduertit ea duo ad diuersos annos pertinere.

ANNUS MUNDI 3837. SEXTÆ ÆTATIS 321. Imperij Græcorum 95. Antiochi Magni 8. Simon. Pont. 16. Ptolemæi Philopatoris 4. Philippi 4. Olymp. CXL. An. 4. Urb. Cond. 536. Coss. Cn. Seruilio Gemino, & C. Flaminio II. cui suffectus est M. Atilius Regulus. Secundi belli Punici 2.

ANNUS ANTE CHRISTUM 216.

I. Bellum Antiochi ... TAMDIU Ptolemæi legati tempus altercationibus, & crebro aditu reditúque extraxerunt, dum bellicus eius apparatus, qui Alexandriæ diligenti ducum exercitatione hyemem traduxerat, paratus esset ad prælium: maximam autem utrisque difficultatem afferebat Achæi negotium. Nam Ptolemæus, aut eius nomine Sosybius, summo id studio agebat, ut fœderibus comprehenderetur. Antiochus contra nullam omnino eius mentionem fieri patiebatur, rem indignam esse clamans, quod Ptolemæus rebelles protegeret. Cum ergo nihil de pace transigeretur, Antiochus ineunte iam vere copias contrahit, habens in animo reliquam Syriam terra marique inuadere, sibique subijcere, & progrediens ad Ptolemæum loca nonnulla occupauit.

II. Belli apparatus Ptolemæi. PTOLEMÆUS summam totius bellicæ rei Nicolao Ætolo, viro egregio committit, is Perigene Nauarcho eximio utebatur, qui cataphractas naues, siue tectas habebat 30. onerarias ad quadringentas, quibus commeatus rerum omnium Gazam affatim conuehebat, cum copijs pedestribus atque maritimis. Nicolaus faucibus ad Platanum Phœniciæ urbem occupatis, etiam angustum ad Libanum tramitem, qua is vergit in mare, valido præsidio ac munitione obsedit; alia item loca, quibus ulterius in Syriam progredi Antiochus poterat.

Et Antiochi. Antiochus tripertito exercitum diuisit, partem unam Theodoto, qui ad eum anno superiore defecerat, commisit, eumque montem Libanum occupare iussit; alteram Menedemo, cui etiam atque etiam imperauit, ut Nicolaum, qui in angustissimo, munitissimoque cliuo consederat, inde deturbaret; tertiam ad res mari gerendas reseruauit. Ipse inter omnes medius, cum prætoria sua cohorte stetit, quasi testis omnium, quæ gererentur futurus, & ut quæque pars laboraret opem laturus. Diognetus quoque & Perigenes nauales copias in prælium duxerant, terræ quantum poterant proximi, ut terrestris naualisque aciei unica facies appareret.

III. Antiochus terra mariq. vincit. DATO ad pugnam signo undique concurritur, & in mari quidem certamen æquabatur. In terra Nicolaus à principio superior erat, loci natura vehementer adiutus. At cum Theodotus, qui deiecto præsidio in superiora montis euaserat, è superiore loco in eum impetum faceret, in effusam fugam se Nicolaus dedit, in qua ad duo millia perierunt, nec pauciores viui sunt capti; reliqui Sidonem confugerunt. Classis præfectus Perigenes cladem terrestrem animaduertens, & ipse Sidonem recessit. Quam urbem ut munitissimam Antiochus obsidere noluit, sed classe Tyri appulsa, ipse Mediterranea Iudææ peragrat, Philatenam ad lacum Tiberiadis, indeque Scythopolim ad Iordanem deditione accipit, Bethlameam vocat Iosephus, & in tribu Manassis ponit.a Inde bonæ spei plenus, montibus superatis Atabyrium in colle situm adijt, quem esse montem Thabor in Galilæa, Christi transfiguratione gloriosum, omnes consentiunt; ad cuius summum verticem ait Polib. quindecim stadia numerantur. Eum locum Antiochus insidijs occupauit, dum oppidani incautè progressi Antiochenses persequuntur, & in medio hostium deprehensi sunt, eamque urbem præsidio firmauit, & ex itinere Pellam, Camum, Gephrum deditione accepit: de quibus consule Adrichomium, sed Gephrus ignota manet.

Iudæam peragrat. a Vide Adrichom. Manasse n. 13

Mons Thabor.

IV. Ad eum multi deficiunt. Multæ urbes subiguntur. Rabath Ammonitarum. EODEM tempore duo Præfecti Ptolemæi, Hippolochus, & Ceræas, cum magna manu ad Antiochum defecerunt. Hic fœlix rerum successus adiacentis Arabiæ populos mouit, ut cohortationibus mutuis incitati, communibus suffragijs se illi omnes adiungerent. Qua noua spe auctus rex, in Galatidem deuenit, eaque potitus, Abilam cum omnibus qui ei auxilio venerant, in potestatem redegit. Supererat Gadara, quam licet munitissimam ita operibus terruit, ut deditionem faceret. Rabath Ammonitarum diutius restitit, & euersis magna ex parte muris impulsu machinarum, non cessit donec fugitiuus quispiam subterraneum meatum ostendit, per quem obsessi aquabantur, quo obstructo oppidani deditionem fecerunt. Urbe potitus Antiochus præsidio in ea imposuit sub cura Nicharchi, Hippolochum & Cheræam cum 5. millibus prouinciæ Samariæ præesse iussit, & omnes, qui eius imperium agnoscerent, tutari.

V. IPSE Ptolemaidem versus castra mouit, illic hybernaturus. Pugna autem contra Ptolemæum sequenti vere contigit, teste Polyb. *a* quæ omnia mirum est à Iosepho penitus fuisse prætermissa. Cum enim *b* Seleuci Cerauni obitum memorasset, & quidem post regni septennium, quod, vt alibi diximus, vix triennium fuit, ei fratrem successisse ait Antiochum cognomento Epiphanem, aut potius Magnum. Nam Antiochus Epiphanes, tertius ab Antiocho magno Syriæ & Asiæ rex fuit. Sed errat quoque in Ptolemæo Epiphane, cum hoc tempore regnaret Philopator. Cum ergo hæc cursim libasset, ad Antiochum Iudæorum crudelem vexatorem saltu peruenit. Interea Achæus non exiguos in Asia progressus fecit, contraque Attalum Pergamenum bellum gessit, qui Gallos Lunæ defectu territos dimisit; qua de re præcedenti anno contra Scaligerum actum est.

Antiochus Ptolemaide hybernat. a lib. 5. p. 411. c. b Lib. 12. c. 5.

Achæus in Asia...

VI. PORRO in Italia ne hyberna quidem, vt ait Liuius, Romanis quieta erant, vagantibus passim Numidis equitibus, alijsque Annibalicis, quo fiebat vt omnes commeatus clausi essent, nisi quos Pado naues subueherent. Emporium prope Placentiam fuit, & opere & præsidio munitum; quod cum ex insperato inuadere vellet Annibal, nocte cum equitibus ac leui armatura profectus, non fefellit vigiles: tantusque repente clamor est sublatus, vt Placentiæ quoque audiretur. Itaque sub lucem cum equitatu Consul affuit (nondum enim noui Consules magistratû inierant) iussis quadrato agmine legionibus sequi. Equestre prælium interim commissum est, in quo Annibal saucius è pugna eductus, reliquis timorē iniecit, & præsidium conseruatum est.

Annibal in hybernis Romanos fatigat.

VII. MOX autem ad Emporium Victumvias oppugnandum progressus, ad triginta quinque hominum millia, qui ei armati occurrerant, ipse cum paucis fudit, & deditione mox facta, præsidio intra mœnia posito, armis spoliat oppidanos, oppidum quasi vi captum, militi diripiendum præbet: & omnis crudelitatis, libidinis, & inhumanæ superbiæ exemplum in miseros edit. Nec multo post tempore, ad prima ac dubia signa veris, ex hybernis in Hetruriam ducit, eam quoque gentem aut vi sibi, aut voluntate adiuncturus. Transeuntem autem Apenninum adeo atrox tempestas adorta est, vt Alpium fœditatem prope superauerit. Ibi cum immanis ventorum procella cum imbribus & tonitruum fragore, cum frigore, glacie, grandine, niuibus, depugnatum est, adeo vt neque progredi, neque subsistere, neque animam reciprocare possent. Cumque castra ponere illo ipso in loco cogerentur, neque explicare quidquam, nec statuere poterant, nec quod statutum esset manebat, omnia perscindente vento & rapiente. Biduum eo loco velut obsessi mansere, multi homines, multa iumenta, elephanti quoque ex ijs, qui prælio ad Trebiam superfuerant septem absumpti.

Victumvias deditione receptas diripit.

Hetruriam aggreditur.

Apenninum frustra tentat.

VIII. ERGO digressus Apennino retro Placentiam mouet, & ad decem millia progressus, consedit. Postero die duodecim millia peditum, quinq; equitum aduersus hostem ducit: nec Sempronius, qui iam Roma redierat, detrectat certamen; vario euentu pugnatum est. Primo concursu adeo res Romana superior fuit, vt non acie vincerent solum, sed perculsos hostes in castra persequerentur: mox castra quoque oppugnarent ad defatigationem vsque.

Iterum cum Sempronio pugnat.

Id nimirum expectabat Annibal. Cum enim desperata expugnatione castrorum, receptui caneretur, extemplo equitibus dextra læuaque emissis in hostem, ipse cum peditum robore de castris erupit: pugna raro vlla magis sæua; & cum vtriusque partis pernicie clarior fuisset, nisi tenebris dirempta esset: fere pari vtrimque clade discessum est, ab vtraq; parte plus sexcentis peditibus, & dimidium eius equitum cecidit; sed maior Romanis quam pro numero iactura fuit, quia equestris ordinis aliquot, & tribuni militum quinque, & præfecti sociorum tres sunt interfecti. Secundum eam pugnam Annibal in Ligures, Sempronius Lucam concessit.

Ambigua victoria.

IX. DVM hæc in Italia geruntur, Cn. Scipio in Hispaniam cum classe & exercitu missus, cum ab ostio Rhodani profectus, Pyrenæosque montes circumuectus, Emporiis appulisset classem, (id oppidum est Hispaniæ Tarraconensis, quod Ptolemæus inter Clodianum fluuium ab ortu, & Sambrocam alterum fluuium ab occasu collocat,) exposito ibi exercitu, orsus à Lacetanis, omnem oram vsque ad Iberum flumen, partim renouandis societatibus, partim nouis instituendis Romanæ ditionis fecit; conciliataque fama clementiæ, etiam validas auxiliorum cohortes ex mediterraneis collegit. Hanno priusquam alienarentur omnia occurrendum ratus, exercitum ad conspectum hostium in aciem eduxit, non inuito Scipione, qui contra singulos duces, quam coniunctos pugnare malebat. Pugnatum est, victus est Hanno, imo & captus cum castris suis, sex hostium millia cæsa, duo millia capta, & Scissum propinquum castris oppidum expugnatum. Vilis ea præda fuit, sed castra militem ditauere, non eius modo exercitus, qui victus erat; sed & eius qui cum Annibale militabat, qui omnia fere chara transitu Pyrenæi, ne impedimento essent longinquo itineri, illic dimiserat. Eadem habet Polyb. l. 3. Inde autem variè contra Asdrubalem decertatū est, nullaque re admodum memorabili edita, Tarraconem in hyberna redux. Vberius rem Polybius, & ex eo Liuius suggerent.

Scipio sibi deuincit Hispanos.

Cum Hannone feliciter pugnat.

Κίσσαν vocat Polyb. l. 3.

Post cum Asdrubale varie.

X. AT Romæ eadem hyeme multa circa vrbem edita prodigia, aut certe nunciata, & temere credita, quæ recenset Liuius, quibus imminentia mala indicari videbantur, ijsq; multis supplicationibus, ac votis occursum est. Sed homines quoque ea sibi sponte accersiere. Nam Consulum designatorum alter Flaminius, cui eæ legiones, quæ Placentiæ hybernabant sorte euenerant, edictum & literas ad Consulem misit, vt is exercitus Idibus Martiis Arimini esset in castris. Huic in prouincia Consolatum inire consilium erat, memori veterum certaminum cum patribus, quæ tribunus plebis, & quæ postea Consul, prius de consulatu, qui abrogabatur, deinde triumpho habuerat: qua de re sexto ab hinc anno, in primo eius consulatu dictum est. Inuisus etiam Senatui ob legem Q. Claudij, quam tulerat, qua Senatoribus quæstus omnis eripiebatur; quæ suasio vt inuidiam Senatus, ita fauorem populi, & alterum Consulatum ei peperit.

Prodigia Romæ.

Flaminius Romæ ...

XI. OB hoc ratus auspiciis ementiendis, Latinarumque feriarum mora, & alijs impedimentis, se vrbe retentum iri, simulato itinere priuatus clam in prouinciam abijt. Ea res vbi palam facta est, nouam iram Senatus mouit, quasi non cum patribus modo, sed cum dijs etiam immortalibus Flaminius bellum gereret. Consulem ante inauspicato factum, reuocantibus ex ipsa acie dijs atque hominibus, non paruisse; & nunc conscientia prætermissorum, & Capitolium, & solennem votorum nuncupationem fugisse, lixæ in modum, sine insignibus, sine lictoribus profectum, clam, furtim, haud aliter, quam si exilij causa solum vertisset. Retrahendum vniuersi reuocandumque censuerunt, & cogendum omnibus prius præsentem in deos, hominesque fungi officiis, quam ad exercitum, & in prouinciam iret. Missi legati nihilo magis eum mouerunt, quā priore cōsulatu literæ moueránt a Senatu missæ.

Clam prouinciam adit.

Cum ira Senatus.

Rursus frustra reuocatur.

XII. PAVCOS post dies magistratum init, immolantique ei vitulus iam ictus è manibus sacrificantium cum profugisset, multos cruore respersit, idque à plerisque in omen magni terroris acceptum. Congeruntur, & augentur hæc à Liuio prodigia, vsque ad fastidium, quæ Polybio aut ignota, aut contempta, certe prætermissa sunt: eo autem pertinent, vt contemptor rerum sacrarum, & autoritatis Senatus meritus eam cladem videatur, quam mox in hoc ipso Consulatu pertulit. Legionibus inde duabus à Sempronio exconsule, totidem à C. Atilio expræture acceptis, in Hetruriam, per Apennini tramites peruenit Arretium. Addit Polyb. l. 3. Coss. auxilia sociorum conscripsisse, commeatus partim Ariminum, partim in Hetruriam conuexisse, ab Hierone Syracusano rege Cretenses quingentos, & cetratos mille accepisse. Moxque vere appetente Flaminium per Hetruriam itinere facto, Arretium peruenisse. Cn. Seruilium, Ariminum, vt illo aditu hostem prohiberet, contendisse. Cæterum quæ de Flaminij peruicacia tradit Liuius, omnia à Polybio prætermittuntur.

Inito magistratu, cum signo territo...

Auxilia Hieronis.

XIII. *Annibal à [illegible] Gallis & [illegible] caeci.* IN [illegible] prodigia Romæ ingeminantur; Seruilius Idibus M[illegible] [illegible] init, cum omni [illegible] solenni, cumque de [illegible] ad Senatum de Repub. retulisse, redintegrat[illegible] [illegible] inuisa est. Annibal cum frustra prius Apennin[illegible] transgre[illegible] conatus esset, nunc denique vere appetente ex [illegible] mouit, maturius etiam quam alioqui erat facturus, insidijs & perfidia Gallorum incitatus, quorum [illegible] finibus, dum vterque exercitus hyberna transigeret, ab vtroque afflictus, in Annibalem iram conuertebat. Petitus sæpe, ait Liuius l. 22. principum insidijs, ipsorumque inter se fraude, eadem leuitate qua consenserant, consensum indicantium, seruatus erat: & mutando nunc vestem, nunc tegumenta capitis, errore etiam sese ab insidijs munierat. Alludit sane ad Polybium, qui l. 3. *Vide Liu. & [illegible]* *Cum leuitatem Gallorum, inquit, reformidaret, metueretq́; ne vitæ suæ insidiarentur, repete recens contractæ inter ipsos amicitiæ vsu capillamenta comminauit omnium ætatum formæ conuenientia, quæ [illegible] differentiam homini afferunt. His sic vtebatur, vt aliud [illegible] mutaret. Cum capillamentis autem, & vestes congruas [illegible] corum capiebat, vt non solum à quibus repente esset visus cum ignoraret [illegible] ipsi quoque familiares ægre agnoscerent.*

XIV. *Transit Apenninum.* I[illegible] cum toto exercitu, Afris, & Hispanis præeuntibus, Gallis [illegible] uentibus, extremum agmen equitibus claudentibus, per pal[illegible] loca quatriduum, & tres noctes luctatus est, cum aquis, & limo, cum vigilia atq; inedia, nocturno insuper humore, & verna intemperie, palustrique cœlo grauante caput, cum medendi nec locus, nec tempus esset, altero oculo captus est. quæ pluribus habet Liuius, sed totidem prope verbis à Polybio mutuatus est. Multis hominibus iumentisque fœde amissis, cum tandem de paludibus emersisset, vbi primum in sicco potuit, castra locauit, statimq; locorum naturam, ingenium ducis, consilia hostium indagare studiose cœpit. quem cum studiosum pugnæ di[illegible], etiam vltro prouocare cœpit, late regionem ferro flammaque populando. Eam contumeliam sibi fieri ratus [illegible] minius, suis nequicquam hortantibus, hostem, *Pugnam affectabat.* ab effusa prædandi licentia, leuioribus excursionibus prohibere, de summa rei non prius decernere, quam Collega Seruilius aduenisset, vt maiori consilio viribusque res gereretur, & monita neglexit & prodigia. Nam cũ increpans ocyus signa conuelli iussisset, & ipse in equum insiluisset; *Flaminij temeritas.* equus repente corruit, consulemque lapsum super caput effudit; simulque territis omnibus nunciatur, signum omni vi moliente signifero conuelli non posse. Conuersus ad nuncium, num literas quoque, inquit, à Senatu affers, quæ me rem gerere vetent? Abi, nuncia signũ effodiant, si ad conuellendum manus præ metu obtorpuerunt. Hęc quoque omnia aliunde quam à Polybio habet T. Liuius, reliqua vero plane ab ipso.

XV. *Annibal eũ ad locum Thrasymenum trahit.* INDE incedere agmen cœpit, alijs prodigio geminu territis, alijs ferocia ducis lætantibus. Eos quoque ad sese populatione, omniq; vastatione trahebat Annibal, ad Thrasymenum vsque lacum, insidijs aptissimum, vbi montes Cortonenses Thrasymenus subit: via tantum interest perangusta, velut ad id ipsum de industria relicto spatio, deinde paulo latior patet [illegible] campus, inde colles assurgunt. Ibi castra in aperto locat, vbi ipse cum Afris modo, Hispanisque consideret, Baleares, cæteramque leuem armaturam, post montes circumducit, equites ad ipsas fauces saltus, tumulis apte tegentibus locat, vt postquam intrassent Romani, ob[illegible] quitatu, clausa omnia lacu ac montibus essent. Eo se [illegible] Flaminius inexploratis locis coniecit [illegible] hostium ade[illegible], quam quod à fronte conspexisset. Accessit & orta cum luce ex lacu nebula quæ in imis locis den[illegible], imminentium hostium, imo & commilitonum eripiebat aspectum.

XVI. *Tumor, & [illegible] ad Thrasymenũ.* PŒN[illegible]S vbi clausum lacu montibusque, & circumfusum suis copijs habui[illegible] hostem, signum omnibus dat inuadendi. [illegible] pariter vndique ruunt, vt omnibus ex locis periti, neque [illegible] coh[illegible] tand[illegible] milites, neque recte ordines instituendi, vix etiam arma expediendi facultatem haberent. Pugnatum est à Romanis, vt in ipsa rerum desperatione acerrime, viam ferro aperire, aut fortiter mori satagentibus; & qui[illegible] [illegible] tar in [illegible]ario, t[illegible] contentione ardoreq; animorũ, vt eum terræ [illegible], qui magnas [illegible] prostrauit, montes [illegible] ingenti p[illegible] o[illegible] r[illegible], nec [illegible] pugnantium sensent. C[illegible] Flaminius d[illegible] [illegible] ne [illegible] bortare[illegible] bat, au[illegible] tis, ab Insubro equ[illegible] Rempublica R[illegible] mac[illegible] dedec[illegible] pa Consu[illegible] d[illegible] dio secutæ cladis ampl[illegible].

XVII. *Pugna [illegible] et [illegible].* M[illegible]NÆ par[illegible] nec [illegible], nec montes, nec confer[illegible]. Se[illegible] ferme primi agminis, [illegible] ruptione facta, ex saltu euasere, & cum [illegible] quidam consti[illegible], quæ in caligine gerebantur ignorabant, d[illegible] ec sole nebulã dissipante, rem Romanam perditam apparuit; statimque raptis signis quam citissimo agmine se inde proripiunt. Postero die cum super cæt[illegible] a extrema fames etiam instaret: fidem dante Maharbale, qui [illegible]um toto equitatu nocte consecutus erat, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum, sese de[illegible] l[illegible] runt. sed omnes ab Annibale in vincula, Punica fide coniecti sunt; [illegible] quibus qui Latini nominis erant, sine pretio dimisit: quid autem Romanis factum sit, & quæ fuerit causa discriminis paulo post ostendam.

XVIII. *[illegible] Romanorum [illegible].* HÆC est nobilis ad Thrasymenum pugna, atque inter paucas memorata populi Romani clades. Quindecim millia Romanorum in acie cæsa sunt, decem millia sp[illegible]sa per omnem Hetruriam, fuga Romam diuersis itineribus petiere. Mille & quingenti hostium in acie, maior ex parte Galli, vt inquit Polybius, qui & de numero quind[illegible]cim millium consentit, licet Eutropius habeat [illegible] millia, si manuscriptis credi placet, potius quam editis libris. Certe Valerius l. 1. c. 7. quod est de prodigijs, ait in hac acie quindecim millia Rom. cæsa, 6. millia capta, 10. millia fugata: multi postea vtrimque ex vulneribus periere. Romæ qui metus, quæ lamenta, nuncio tantæ cladis excitata fuerint, facilius est æstimare, quam dicere; illis periculum publicum, his priuata damna cogitantibus.

XIX. *Noua Romanorum clades.* SED ecce alia repens ingruit, & mox nunciatur [illegible] des. Seruilius Consul quatuor millia equitum, cum C. Centronio Proprætore, mittebat ad Collegam. Qui audita clade aliò auerterunt iter, sed ab Annibale circumuenti sunt. Ita Liuius. Polybius autem. *Annibal,* inquit, *vt significatum est ei post pugnam, aduentare Romanorum subsidium, Maharbalem cum hastatis, & parte equitatus obuiam progredi iussit. Hi prælio cum Centronio commisso dimidiatam fere partem Romanorum occiderant, reliquos in tumulum quendam compulerunt, at postera die viuos ceperunt,* sicq; vulnus vulneri additum, non solum Romanorum dolorem amplificabat, sed desperationem propemodum, non vulgo tantum, sed ipsi quoque Senatui afferebat.

XX. *Roma Fabium Prodictator.* DENIQVE ad remedium iam diu desideratum, nec adhibitũ, ad Dictatorem dicendũ ciuitas confugit. Et quoniam consulum alter aberat, alter occubuerat, nec iter ad consulem tutum erat, Pœnis late Italiam occupantibus, nec populus Dictatorem creare poterat, placuit ab eo Prodictatorem creari. Significat hoc loco Polybius omissa *p [illegible].* maiorum magistratuum comitia, vt maior potestas Dictatura crearetur. Is fuit Q. Fabius Maximus, cognomento Cunctator, & Mag. equitum M. Minutius. Quibus negotium ab Senatu datum, vt muros, turresq; vrbis firmarent, præsidia disponerent, pontes fluminum rescinderent, vrbẽ denique tuerentur, quando Italiam nequiuissent. Paulo post Cn. Seruilius Coss. ad tutandam vrbem iter intendit.

Q. Fabius postquam ceremonijs multam operam dedit, decretum est à Senatu, vt à Cneio Seruilio consule exercitum acciperet: scriberet præterea ex ciuibus socijsque quantum equitum ac peditum videretur, cætera omnia ageret, faceretque, vt è Republica duceret.

XXI. *Semina belli Macedonici.* PHILIPPVS Macedonum rex Argis Nemæos ludos [illegible]ctabat, quando aduenit è Macedonia tabellarius, nun-

cians victos ab Annibale Romanos in Hetruria, pugna memorabili, & Annibalem, quæcumque extra munitiones essent, obtinere. Eam tea epistolam confestim Demetrio Phario, qui ad eum confugerat victus, & quidem vni ostendit, monuitque, vt rem sileret, qui oblata occasione vtens, author Philippo esse cœpit, vt bellum contra Ætolos quam primum abiiceret. Res Illyricas aggrederetur, & de traiectione in Italiam, imperioque adipiscendo serio cogitaret: occasionem ex tanta Romanorum clade accipiendam esse. Id ille Regi, & Iuueni, & prosperis adhuc fortunæ flatibus vtenti, & Macedoni, id est, successori eorum, qui orbis imperium fere tenuerant, facile persuasit. At is non intellexit se regno, filiisque aditum ad interitum quærere, qui maturè potuerat, exemplo Pyrrhi erudiri. Hæc fuerunt semina belli Macedonici cum Romanis iuxta Polyb. qui tamen vno anno communē consulum chronologiam antecedit, dum ait hanc pugnam, & nuncia & pacem cum Ætolis anno 3 huius Olymp. contigisse, quem nos quartum facimus, cum Onufrio, Cuspiano, Temporario, Caluisio, aliis. Idque continuata rerum series exigit.

Ex Polyb. l. 5. p. 419. vide Iustin. l. 29.

XXII. *Pen ab Annibale oppressa.*

ANNIBAL interim recto itinere Spuletum venit, vnde magna cum suorum cæde repulsus, in agrum Picenum omnium rerum copia abundantem auertit iter, vbi per dies aliquot statiua reficiendo militi habuit. Inde prædæ, ac populationibus operam dedit. Addit Polybius, Annibalem in eo itinere ingentem hominum numerum occidisse. Quemadmodum enim in capiendis vrbibus fieri solet, tunc præceperat, vt omnes obuios, qui ætate militari forent, obtruncarent: adeo alte erat insitum in animo Annibalis odium Romanorum. Eodem etiam tempore cum ad mare superum esset, literas de rebus à se gestis Carthaginem misit: quo nuncio exhilarati Carthaginenses, omni studio enitebantur omnia necessaria exercitibus, qui rem in Italia atque Hispania gerebant, subministrare.

Scribit Carthaginem.

XXIII. *Fabij contra Annibalem cunctatio.*

FABIVS duas legiones exercitui Seruiliano adiecit, (quatuor nouas legiones conscriptas habet Polybius) immunita loca quibus iter hostis faceret, deseri, commeatum vel transferri, vel cum tectis igne corrumpi iubet. Ipse via Flaminia profectus, cum obuiam Consuli, exercitúque fieret, Consuli viatorem misit, qui nunciaret, vt sine lictoribus ad Dictatorem veniret. Qui cum dicto paruisset, congressus eorum ingentem speciem Dictatoriæ maiestatis ciuibus, sociisque præbuit. Inde accepto exercitu ad hostem duxit, itineribus summa cum cura exploratis, certus nullo se loco, nisi vrgente necessitate, fortunæ committere. Consulem autem terrestri militia solutum, Romam cū comitatu dimisit, dato ei mandato, vt si quid mari Carthaginenses mouerent, quo res vocaret, opem afferret. Polybius.

XXIV. *Eum Tarantes irritat.*

PŒNVS vice versa, statim atque Romanus affuit, milites educere, pugnæ copiam facere, insultare, & prudentiam Dictatoris magis quam vim timere, animum eius agitando, ac mouendo crebro castra tentare, agris sociorum in eius conspectu vrendis exstimulare, repente è conspectu abire, & in aliquo viæ flexu occultus subsistere, si quo modo posset incautum hostem excipere. At Fabius per alta loca, & patentia ducebat agmen, modico ab hoste internallo, vt neque omitteret eum, neque congrederetur, & castris militem, nisi vsus necessario cogeret, contineret, pabulum & ligna nec pauci petebant, nec passim; equitū leuis armaturæ statio composita, instructaque in subitos tumultus, & suo militi tuta omnia præbebat, & effusis hostium populatoribus infesta.

Eius Magister eq.

Sed sanis eius consiliis, non tam infestum Annibalem, quam Minucium Magistrum equitum habuit, hominem ferocem ac præcipitem, qui Dictatorem primo verbis carpere, affingens vicina virtutibus vitia, pro cunctatore segnem, pro cauto timidum compellabat.

XXV. *Fabius assectatur Annibalem pugna frustra optantem.* *Indignatur Minutius.*

INTERSA Annibal alia ex aliis loca populando mutabat, assectante semper Dictatore. Quæ causa fuit, vt cum in Campaniam ille veniret, Fabius per iuga Massici montis exercitum duceret. Cumque ad extrema ventum est montis, & Falerni agri, & Sinuessæ villæ Punico incendio flagrare in oculis Romanorum cœpere, tum demum indignari Minucius, & pugnam atroci oratione postulare concionabundus, eaque fidem apud Tribunos, equitesque inueniebat; adeo, vt si militaris suffragij res foret, Minucium Fabio prælaturi viderentur. Eædem querelæ Romani peruaserant, vt Fabij cunctatio non minus in vrbe, quam in castris male audiret. Obstinatus tamen eodem consiliorum tenore æstatis reliquum extraxit, vt Annibal, amissa spe summi cum Fabio certaminis, locum transigendæ hyemis circumspiceret, & priora hyberna repetere cogitaret. Ea res cum ad Fabium perlata esset, angustias per quas Falernum agrum intrauerat, occupare studuit, & eandem viam, reducendo per montes exercitu, remetiri.

XXVI. *Mancinus cum suis à Pœnis caeditur.*

CVMQVE L. Hostilium Mancinum explorandi gratia, cum quadringentis sociorum equitibus dimisisset, ille temere, & præter Dictatoris voluntatem cum hoste congressus, cum suis interiit: angustias autem Annibal prætergressus est, in occursu octingentis suorum amissis, cum stratagemate duûm millium boum ignes cornibus ferentium, Romanos nocturno spectaculo territos, ea angustiis depulisset. Inde pergit assectari Annibalem Fabius, donec sacrorum causa Romam est reuocatus: siue id verum, siue simulatum fuit, vt Magister equitum eo absente res gereret, quas perdere Fabius quiescendo, plerisque, etiam Romæ videbatur. Abiens autem non imperio modo, sed consilio etiam, ac prope precibus agit cum Magistro equitum, vt consilio potius, quam fortunæ confidat, & se potius, quam ducem, quam Sempronium, Flaminiumque imitetur, qui Romanam rem, tam hoc quam superiore anno, temeritate pugnandi prope perdiderant.

Qua fraude transit angustias.

Fabius Romam reuocatur.

XXVII. *Classe in Hispania Scipio vincit.*

PRINCIPIO æstatis, qua hæc gerebantur, in Hispania quoque, terra, marique cœptum est bellum, & feliciter à Cneio Scipione gestum; nam mari ad ostia fluminis Iberi aduentu repentino classem Punicā oppresserat, vt prius pene quam pugnare inciperet, vinceretur; vt ait Liuius, repugnante Polybio, qui prouisum vtrimque, & præparatum ait certamen; in eo autem consentit, vt de triginta nauibus, ad quinque & viginti religatæ puppibus in altum extraherentur, & Romanus vnica pugna totius eius oræ mari potiretur.

In terra quoque Honoscam vrbem vi ceperat, captamque diripuerat, Carthaginis nouæ agrum populatus, tecta muro portisque coniuncta incenderat, Ebusum summo labore oppugnarat, magnamque prædam in naues coëgerat, Mandonium rebellantem fregerat. Socij quoque Romanorum Celtiberi, tria oppida Pœnis addicta vi expugnarant, duobus prœliis Asdrubalē superauerant, quindecim hostium millibus cæsis, quatuor millibus, cum multis signis militaribus captis.

Terra quoque bello gerit.

XXVIII. *P. Scipio fratri coniungitur.*

CVM P. Scipio in Prouinciam venit, prorogato post consulatum imperio, à Senatu missus, cum triginta longis nauibus, cum octo millibus militum, magnoq; commeatu. Ea classis cum magna ciuium, sociorum lætitia portum Tarraconis ex alto tenuit. Inde fratrum arma animique coniuncti, & dum Asdrubal bello cum Celtiberis occupatur, Romani duces Iberum transgressi, Aceducis arte, obsides Hispanorum, quos Sagunti habebat Asdrubal, receperunt, quod vnum pignus inclinatos ad Romanam societatem Hispaniæ populos morabatur, ne sanguine liberorum suorum culpa defectionis lueretur: quos cum suis Scipio reddidisset, ingentis clementiæ ac liberalitatis laude affectus est. Itaque ingenti consensu ad defectionem spectare omnes: armaq; extemplo mota forent, ni hiems, quæ Romanos quoque & Carthaginenses concedere in tecta coëgit, interuenisset.

XXIX. *Annibal Fabio inuidiam quærit.*

PER absentiam porro Fabii Annibal ad augendam Fabij inuidiam, cum cæterum popularetur agrum, à fundo Fabij, quem perfugi aliqui ostenderant, penitus abstinuit, vt occulti alicuius pacti ea merces videri posset. Sed eum ille agrum misso Romam filio vendidit, pretium 247 Romanis captiuis redimendis impendit, datis in singula militum capita, duabus argenti libris cum semisse. Idque merito in maximam Fabij laudem versum est, dum

Graeco. An. [illegible] & variorum hostis artificium elusit, & eatenus prodidit in [illegible] tatem, Annibalis vero circa eosdem captiuos o-[illegible]. Cum enim præteritam hyemem in Gallia Cisalpina duceret, Romanos in prælijs nuper captos in vinculis habebat, modiceque illis necessaria ministrabat: sociis vero illorum, qui in eadem causa erant, postquam omnem humanitatem exhibuisset, in vnum coactis dixit, se in Italiam venisse, non vt cum ipsis, sed vt pro ipsis contra Romanos bellum gereret. se in hac expeditione id spectare, vt Italicis hominibus libertatem restitueret, deinde vt singulos eorum, in recuperandis vrbibus atque agris, quos Romani ipsis eripuissent, adiuuaret. Hęc locutus, sine pretio cunctos, domum quisq; suam remisit, vt & hoc pacto Italiæ populos sibi adiungeret, & à Romanis alienaret. Hæc Polybius. Quod ad Romanos autem captiuos attinet, tradit Liuius conuenta primo bello Punico de permutatione captiuorum, hoc quoque bello viguisse, vt scilicet corpora corporibus mutarentur, quod superesset, duabus libris argẽti, & semilibra redimeretur, quo precio Fabius de suo 247. ciues redemit.

XXX. Victoria Minucij. Eo absente Minucius exercitum è montibus in plana deduxit, & cum Annibale non infeliciter pugnauit, sex quippe hostium millia cæsa, quinque admodum Romanorum. Tamen tam paripropè clade, fama egregiæ victoriæ, cum varioribus literis Magistri equitum, Romam perlata est, perfectumque, annitente M. Metello Tribuno plebis, & C. Terentio Varrone, non admodum, pro ingenita lenitate, repugnante Fabio, vt ius Minucij Magistri equitum, cum iure Dictatoris æquaretur, & C. Flaminio demortuo, M. Attilius Regulus sufficeretur. Fabius in exercitum proficiscitur, & qua animi grauitate criminantes se ad multitudinem inimicos tulerat, eadem & populi in se sęuientis iniuriam tulit. Fasces cum Minucio, legionesque diuisit, dataque prima & quarta legione socio, sibi secundam, tertiamque retinuit; item equites pari numero, sociorumque auxilia diuisit; castra denique ipsa separauit duodecim stadiorum interuallo.

XXXI. Minucius summã adit discrimen. Nec multo post, tota re cognita lętus Annibal, Minucium ad certamen, dispositis idoneo loco insidiis, allectat. In ipsa pugna cum circumfusi Romani ab hoste, & animo ad pugnam, & spe ad fugam destituti essent, nihilque facto propius esset, quam vt ad vnum omnes miserè cõciderentur, Fabiana se acies, velut repente cœlo dimissa, ostendit, quę Minucij milites excepit, animauit, sibi adiunxit, aciem restaurauit. Sed Annibal receptui cani iussit, dicens ab se Minucium, se à Fabio victum: eamque nubem, quæ tamdiu sederet in iugis montium, sollicitatã procella, tandem imbrem dedisse. Hic vero Minucius casu factus prudentior, non solum gratias seruati exercitus Fabio egit, sed potestate abdicata, se totumque exercitum in Dictatoris, quem patrem prædicabat, arbitrio esse voluit: Fabio maxima gloria in exercitu, Romæ, atque apud ipsos Pœnos conciliata est.

A Fabio 3. [illegible]

XXXII. Abit Fab. magistratu manu Coss. Iustamen Semilium & Regulum consules, literis ad se acciuit, vt exercitum ab se, tam prope semestri exacto imperio acciperent. Eo accepto, cum iam autumnus adesset, hybernaculis mature commũnitis, Fabij artibus, cum summa inter se concordia, bellũ gesserunt; adeoq, inopia presserunt Annibalem, vt nisi tum fugæ speciem abeundo timuisset, Galliam repetiturus fuerit, nulla relicta spe alendi exercitus in eis locis, si ijsdem artibus insequentes Consules bellũ gererent. Hæc paulo aliter habet Polybius: prius enim creatos nouos consules tradit, quam Dictatores abirent magistratu; proximos autem consules proconsulari potestate exercitum contra Annibalem adiministrasse: nec de Annibalis penuria quidquam; neque mirum. Eumenim infinitam frumenti vim collegisse, duabus exercitus sui partibus, perpetuo frumentationibus, & Geryone ad horrea congregantibus, paulo ante tradiderat.

XXXIII. [illegible] Eodem tempore Neapolitani quadraginta pateras aureas magni ponderis, subleuandi ærarij gratiam Romã miserunt: gratũ à Senatu actæ de munificentia, vnica, quę minimi erat ponderis accepta. Sequenti quoque anno [illegible], legatos à Pesto pateras aureas Romam attulisse: quibus gratiæ quoque actæ fuerunt, aurum non acceptum: etsi adeo pecuniæ inopes erant, vt a genticũ numinum prius imperiuistum & putorum, et in usto adiecit rarent, vt Zonaras tradit. Ne scilicet Roma rerum domina alieno ære iodigoitse, & aliquid inferiori debere, & beneficium accepisse videretur. Nam, vt commode dixit M. Tullius, qui se locupletes, honoratos, & beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volunt: quin etiam beneficium se dedisse arbitrantur, cum acceperint: æque etiam à se aut postulari, aut expectari aliquid suspicantur; patrocinio vero se vsos, & clientes appellari mortis instar putãt. Et hæc quidem de hoc anno Liuius. Nam Consulum creandorum contentiosa comitia ad sequentem annum pertinent. Nec tamen illud omittendum videtur, legatos à Senatu ad Philippum Macedonum regem missos, ad deposcendũ Demetrium Pharium, qui bello victus ad eum fugisset, vt ait Liuius, l. 22. Quam tamen legationem fateor, tamdiu dilatam mihi non videri. Nam tertius hic annus est, ex quo victus ad Philippum confugerat.

1. Offic. 2.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3837.

Hic artifex fraudis, qui ad Romanos transire decreuerat, quorũ res meliore loco esse animaduertebat, & defectionẽ suam illustri facinore commendare, Polybio Abilyx vocatur, non Acedux vt Liuio. In reliqua tota historia egregie consentiunt, vt alterum ab altero, aut vtrumque à tertio aliquo mutuatum facile agnoscas. 1. N. XXVIII.

Quæ efficiunt 58. francos cum dimidio, assignatis solidis 55. in singulas vncias, vt hactenus numerauimus. Ea summa si per 14. multiplicetur, efficies viginti millia trecentos, & septuaginta septẽ francos, cum dimidio, vel aureos 6792. & dimid. 2. N. XXIX.

ANNVS MVNDI 3838. SEXTÆ ÆTAtis 322. Imperij Græcorum 96. Antiochi Magni 9. Simonis Pontificis 17. Ptolemæi Philopatoris 5. Philippi Macedonis 5. Olympiadis C X L I. An. 1. Vrbis cond. 537. Coss. L. Æmyl. Paulo II. & C. Varrone. Secundi Punici Belli 3.

ANNVS ANTE CHRISTVM 215.

I. Apparatus pugnæ inter Antiochũ & Philopatorem. Dan. 11. 11. Machab.

Cadit in hunc annum Olympiadicum, in quo Dorotheus Rhodius victor fuit, pugna illa inter Antiochum Magnum, & Philopatorem quam Daniel sub nominibus regum Austri & Aquilonis tanto ante prędixerat. *Et prouocatus, inquit, Rex Austri egredietur, & pugnabit aduersus regem Aquilonis, & præparabit multitudinem nimiam, & dabitur multitudo in manu eius. Et capiet multitudinem, & exaltabitur cor eius, & deijciet multa millia, sed non præualebit.* Hæc Propheta, cui interpretem dabimus non solum autorem tertij libri Machabæorum, qui apud Græcos habetur, sed Polybium ipsum, qui rem totam lib. 5. accuratę persequitur.

Ineunte vere, inquit, Antiochus & Ptolemæus, præparatis rebus omnibus, ita iam erant, vt expeditionem susceptam prælio terminarent. Ptolemæus igitur peditum septuaginta millia, equitum quinq;, bestias tres & septuaginta millia, equitum quinque, bestias tres & septuaginta secum trahens, Alexandria mouet. Antiochus cognito hostem aduentare, & ipse copias suas in vnum coëgit. Cuius summa erat, peditum duo & 70. millia, equitum sex; Elephanti duo supra centum: quarum omnium copiarũ duces sigillatim recenset idem Polyb. pergit autem.

II. Philopator ad bellum progreditur. Ptolemæus Pelusium profectus, in ea primum vrbe castra posuit. Ibi assumptis qui à tergo sequebantur, postquam frumentum exercitui mensus est, Gazam venit, ibique parte exercitus assumpta, leniter vt ante processit. Quintis castris quo destinauerat, peruenit, ibique stadia quinquaginta ab Oppido Raphia signa substituit. Hæc vrbs Cœlesyriam ex Ægypto petenti, post Rhinocorurám prima omnium è Syriacis occurrit; scilicet è mediterraneis iuxta Ptolemæi tabulas, etsi eam maritimam faciat Adrichomius, secutus Iosephum, nimirum propter hanc magnam à mari distantiam.

Eundem adit Antiochus. Per eosdem dies eodem Antiochus cum exercitu venit, qui vrbem Raphiam prætervectus decem ferme stadia ab hoste locum castris nocte cepit: deinde etiam propius ad quinque stadia accessit, vt animos suis adderet, & meliore loco castra poneret: ex quo pleræque velitationes, & concursiones ortæ.

III. *Audax Theodoti facinus.* THEODOTVS Ætolus, qui à Ptolemæo defecerat, eiusque mores ac vitæ consuetudinem norat, antequam illucesceret, ignotus, insigni audacia, finem bello sine certamine impositurus si posset, Regia Ptolemæi castra penetrauit, eumq; in tabernaculo suo quæsiuit ad mortem. Verum casus, aut diuina potius prouidentia, quę Regibus adest, tulit, vt alibi cubaret: pro eo igitur duobus vulneratis, & Andrea Archiatro occiso, incolumis ad castra rediit. Ita Polyb. l. 5. At autor l. 3. Machab. habet Theodorum facinoris ducem habuisse quendam Dositheum, genere Iudæum, qui postea à Iudaica religione defecerit, qui Regis loco ignobilem quendam decumbere fecerat in tabernaculo Regis, quem contigit eius loco interfici.

IV. *Pugna suscipitur.* POST dies quinq; visum est regibus prælio decernere. Instructis vtrinq; copiis vterque rex amicis, ac ducibus comitatus, aciei frontem obequitans, suos hortabatur, præmiaq; promittebat. A Ptolemæo quidē Andromachus, ac Sosibius cum Arsinoë ipsius sorore; ab Antiocho vero Theodotus, & Nicarchus, suos monendo, rogandoq; secundas agebant. Regia equitum turma classicum cecinit, prima elephantorū pugna fuit, qui inter se proboscide ac dentibus, sicut è turribus magistri satellis acriter decertabant: *Elephantorum pugna.* sed ea paucorū Elephantorum pugna fuit. Nam Libyci Asianos atq; Indicos ferre nō possunt, qui autem certarunt inuicem de more complexi, dentibus commissis quanta maxima vi pollebant, in eodem vestigio connitebantur, de statione dimicantes, donec victor tandem alter euaderet, & alterius proboscidem impulsu suo dimoueret, vbi vero semel inclinatæ bestiæ latus patebat, tum demum dentibus, vt taurus cornibus, vulnera inferebant.

V. *Victoria in Antiochum inclinat.* CVM ergo consternatæ Ptolemæi belluæ, quę sinistrum cornu Antiocho oppositū protegebant, Indicos elephantos metuentes in fugam auerterentur, & militum ordines, quos tutari debebāt, perturbarent, Antiochus magno impetu in turbatos irruit, omniq; ex parte in fugā compulit, rebus ita ex Antiochi sententia succedentibus, ait Author 3. Machab. Ptolemæi soror Arsinoë obambulans exercitum, crinibus solutis cū eiulatione & lacrymis hortabatur, vt sibi ipsis, & filiis, & vxoribus suis animose ferrent opem, promittens daturam se vincentibus, cuique duas auri minas. 1. *1. ex.* At Ægyptiorum cornu alterum cum metū belluarum fuatum videret, duce Phoxida Græcorum mercenario, eductis longo agmine equitibus, aduersus hostes qui tecti Elephantis erant, eorum latera ac terga inuadit, & extra periculum à bestiarum incursu pugnans, improuidum Antiochi equitatum auertit, sicque dextrum cornu Antiochi vincebat, sinistrum vincebatur. *Mox que in Ptolemæum* Interim Ptolemæus, qui ad phalangem in media acie se receperat, vbi in vtriusq; exercitus conspectū venit, suis alacritatem addidit, pauorem inimicis, qui & fusi fugatique sunt.

VI. *Qui & postea obtinuit.* ANTIOCHVS, qui ex cornu in quo erat victoria, totius exercitus victoriam æstimabat, hostem pergebat insequi, donec à Seniorum aliquo monitus respicere, quid in media acie ageretur, quisque esset ille puluis, qui è media acie in castra ipsius ferebatur, eo cum prætorianis accurrit, sed vbi omnes suos fugæ se mandasse comperit, cum ipse Raphiam concessit, eo se consulans, quod sua parte vicisset, licet vniuersa dimicatione victus esset.

Ptolemæus in castris, quasi victor ea nocte mansit: postridie vero eius diei, sublatis suorum corporibus, humatisque, inimicorum autem spoliatis, mouet signa & Raphaim ducit; Antiochus prima luce reliquiis exercitus eductis, Gazam contendit, desideratis è suis fere decem millibus peditum, equitum amplius trecentis; viui supra 4. millia capti sunt. Elephanti in conflictu periere tres, è vulneribus postea duo. E Ptolemaicis occisi feruntur pedites 1500. equites septingenti. Ex elephantis 16. sunt trucidati, reliquorum pars magna capti.

ANTIOCHVS sepultis suis, cum reliquis copiis Antiochiam reuersus est. Ptolemæus & Raphiam, & reliquas vrbes recepit tanta celeritate, vt certamen inter eas esset, quæ alteram hoc officij genere anteuerteret. Ita omnes mortales præsentium principum suorum fortunæ se facile accommodant, nec illorum, sed sua ipsorum commoda fere sectantur.

VII. *Deprædantur reges.* Antiochus quoque veritus ne aduersa pugna subditos à se alienaret, præsertim cum Achæum haberet in suo imperio tyrannum, de pace legatos ad Ptolemæum misit, & *Antiochus inducias obtinet.* inducias in annum impetrauit. Is quippe Cœlesyriam recuperasse contentus, quietis amans, ad vitā sibi familiaria festinabat. Ergo firmando fœderi Sosibium misit. Ipse vero tres menses in Syria, ac Phœnicia commoratus, ad componendum singularum ciuitatum statum, mox omnibus ijs relicto Prætore Andromacho Aspendio, cum sorore & amicis, ad repetendam Alexandriam castra mouet, imposito eo fine huic bello, quem subditi, reliquę eius vitæ, atque institutorum conscij, satis mirari non poterant. Hactenus de hoc bello Polyb.

VIII. *Quod Hierosolymis hoc tempore contigerit.* QVOD autem illo trimestri spatio Hierosolymis memorabile contigerit, Autor l. 3. Machab. accurata narratione persecutus est: meminit & Iosephus l. 2. contra Appionē, vt Scaliger quoque notauit sed Physconi tribuit, quę Philopatori conueniunt, vt ex eod. l. 3. clarissimum est, in quo & Philopator crebro, & soror eius Arsinoë, & Pont. Simon, cuius nominis nullus deinceps legitur Pontif. aliją, memorantur, quæ in aliud tempus quadrare non possunt. Si placet tamen diuersam ab hac historiam à Iosepho tangi, non repugnabo. Rem paucis accipe.

Philopator templum adit. Cum Syriæ ciuitates in excipiendo Ptolemæo, & victoria gratulanda, donisque et officiendis certarent, ipseque vice versa eorum delubra inuiseret, donisque honoraret. Iudæi quoque huic officio minime defuerunt: ex senioribus enim elegerunt, qui ei bene precarētur, offerrent munera, & victoriam gratularentur. Ille vrbis templique visendi desiderio incitatus, Hierosolymam venit, templum adijt, & oblatis Iudaico ritu sacrificijs, sacræ ædis pulchritudinem admiratus, etiam in templi interiora, & Sanctum sanctorum penetrare voluit.

IX. *Iudæi eum ... prohibent.* HIC Iudæi legis prohibitionem opponere, & per tot secula constantem consuetudinē, vt præterquam vni summo præsuli, idque semel in anno, adyta inuisare non liceret. Ille nihilominus perstare in sententia, legem contemnere, seipsum reliquis omnibus, qui excluderentur anteferre, & se omnino, sicut & in alia delubrorum prophanorum penetralia, intraturum asseuerare.

Et urgenti ... repugnat. Hic sacerdotes omnes cum vestibus se in terram abijcere, Deum summa contentione orare, vt imminenti necessitati adesset, & impetum male tuentis reprimeret, templū lachrymis & eiulatu replere: ciuitas tota tumultu misceri, omnes ad templum, sparsis puluere capitibus, conuolare, fœminæ sparso crine, cum infantibus vagitu, atque vlulatu omnibus locis circumsonare. Quidam etiam arma minabantur, & mortem se potius obituros dicebant, quam templum suum contaminari paterentur. At hi à senioribus cohibebantur, qui & regem modis omnibus ab ea voluntate auertere moliebantur: sed ipse quoque tanto magis nitebatur in vetitum, cupiebatq; negata. Interea vero quasi stupens, ad ea quæ fiebant, attendebat.

X. *Pontifice orante Rex turbatur.* HIC summus Sacerdos Simon, ex aduerso templi flectens genua, & manus extendens, orationē ad Deum contenta voce habuit, ab eo auxilium in præsenti necessitate implorans: qua finita omnium inspector Deus, inquit author, exaudita sancta supplicatione, audacia elatum regē flagellauit, hinc & inde vibrans eum, vt arundinem à vento, ita vt in solo iam inutilis, & membris resolutus, ne fari quidem posset, iusto iudicio implicatus. Quamobrem a- *Et discedit in Ægyptum iratus.* mici, & corporis eius custodes, ingenti perculsi timore, veriti ne eum vita deficeret, cito illum extraxerunt. Sequenti autem tempore cum se collegisset, nequaquam tametsi diuinitus castigatus, à proposito pœnitens destitit, sed in Ægyptum cum atrocibus in Iudæos minis discessit. Reliqua ad sequentem annum pertinent.

ROMÆ contentiosa fuerunt consularia comitia. Æmilius vrbis Prætor ex Senatusconsulto literas ad Consules misit, vt si ijs videretur, alter eorum ad creandos Coss. Romam veniret, se in eam diem, qua iussissent, comitia edicturum. (Ex quo intelligitur non fuisse diem statum & immutabilem, quo oporteret illa celebrari, sed necessitatis rationem habitam fuisse.) Ad hæc à Coss. rescriptum est, sine detrimento Reipublicæ abscedi ab hoste non posse. Itaque per interregem comitia habenda esse potius, quam Consulum alter à bello auocaretur. Accedebant, & itinerum difficultates ne forte ab Annibale interciperetur, si parum comitatus abiret, aut si multum, tantumdem copias minueret, quas augeri potius oporteret. Visum est Patribus Dictatorem dici comitiorum causa, isque dictus L. Veturius Philo, qui vitio creatus, quartodecimo die se magistratu abdicauit; Res ad interregnum abijt.

XII. INTERREGE P. Cornelio Asina Consul creatus est C. Terentius Varro, plebi charus, eique popularibus artibus, principumque insectatione conciliatus, patribus summa ope obnitentibus, ne obscuri ac noui homines se insectando sibi æquari assuescerent, & summos honores, mercedem petulantis linguæ, obtinerent. Itaque summos homines ex ordine suo, aliosque plebi alioqui charos competitores obiecit: quos tamen vicit Varro, Bibio Herennio eius cognato, Tribuno plebis annitente, & apud populum Consules, Dictatores, Augures, Patresque omnes calumniis, & malitiosa rerum gestarum interpretatione obruente. Ei Collega datur est L. Æmyl. Paulus, qui cum M. Liuio Salinatore (Liuio enim non Lælio, apud T. Liu. legendum est, vt Glareanus & Sigonius notarunt) Consul triennio ante fuerat. Alij magistratus viris fortibus commissi sunt, qui ante gesserant magistratum: quia in tali tempore nullus nouis hominibus magistratus videbatur mandandus, vt ait Liuius: & tamen præcipuum magistratum Varroni homini nouo non solum, sed etiam temerario ac præcipiti commiserunt; sed eam culpam vniuersa Respublica summa, ac prope vltima calamitate exsoluit.

C. Terentius Varro Consul creatus.

Æmilius Paulus Collega.

XIII. DE numero armatorum in castris Romanis, varia scribi à diuersis autor est Liuius, & inter alia. Septem, inquit, & octoginta millia armatorum, & ducentos insuper in castris Romanis, cum pugnatum est ad Cannas, quidam authores sunt. Illud satis constat maiore conatu, atque impetu rem actam, quam prioribus annis, quia spem posse vinci hostem Dictator præbuerat. Distincte Polybius l. 3. Placuit Romanis octo legionibus rem gerere, quod nunquam antea fecerant, attributis cuique legioni quinis hominum millibus, præter sociorum auxilia. Nam Romani, quod & ante diximus, quatuor quotannis legiones conscribunt: legio autem peditum 4. millia, equites ducentos capit. At quoties maior aliqua necessitas existit, vnicuique legioni assignantur quina millia, & equites treceuti. In nominis Latini auxilijs peditum numerum æquant legionibus Romanis, equitum triplo maiorem, vt plurimum constituunt. Sic ibi; ex quo colligitur fuisse 80. millia peditum, equitum 9. millia seacenta, vel vt alibi, supra 6. millia. Certe paulo post idem Polybius fatetur Romanos, plus quam dimidia parte, hostium numerum superasse.

Copiæ Romanæ ante pugnam Cannensem.

Legiones Romanæ & sociorum.

XIV. PER eosdem dies Hiero copias auxilio misit, cum ingenti commeatu hordei triticique, & in primis signo victoriæ aureo pondo 320. id est, duorū ac triginta millium aureorum, assignatis centenis aureis singulis auri libris. Addidit & consilium; vt prætor cui Sicilia obuenisset, classem in Africam traijceret, vt & hostes in sua terra bellum haberent, & minus possent auxilia Annibali summittere. Responsum humanissime Hieronis legatis, Victoria Ominis causa accepta, cæteraque quæ ille amantissime gratificatus misisset.

Hieronis munera, & consilium.

Dum coguntur copiæ, Conciones Varronis Consulis multæ ac feroces fuere, denunciantes bellum in Italiam accersitum à nobilibus, mansurumque in visceribus Reipublicæ, si plures Fabios Imperatores haberet, se quo die hostem vidisset, profligaturum: vt nihil mirum fuerit tantam superbiam, cum pari coniunctam imperitia, breui in terram abiectam fuisse, atque prostratam.

Varronis superbia ac temeritas.

XV. ARGVEBAT hæc publice Collega Æmilius, parum secundis populi auribus; arguit & priuatim Fabius Cunctator, monita salutaria Consuli Æmylio tradendo, de ratione Annibalis debellandi, quem mora ita fregerit, vt deficiente commeatu ei suorum defectio, ac fuga propria imminere videatur: de resistendo collegæ temeritati, & bello mature, non præcipitanter agendo. Ea consul magis vera, quam facilia factu fatebatur. Dictatori Magistrum eq. intolerabilem fuisse; quid consilij aduersus collegam, seditiosum ac temerarium virum, atque autoritatis fore? Se populare incendium priore consulatu semiustum effugisse, optare vt omnia prospere euenirent; at si quid aduersi caderet, hostium se telis potius, quam suffragijs iratorū ciuium caput obiecturum: nec aliter in ea fecit, quam ante prædixerat.

Æmilio & Fabio immedicabilis.

Abeuntes Consules sui quique consecuti, patricij, plebeique. Vt in castra venerunt permixto nouo exercitu cū vetere, Æmyl. consul exercitum bene animare conatus est, ostendens priores clades, ijs ex defectibus esse profectas, quę ab hoc exercitu abessent. Proconsul Attilius Romam excusata ætate discessit. Cn. Seruilius minoribus castris, nam gemina fieri placuerat, præpositus est. Polybius vtrumque prælio interfuisse scribit, Æmilium enim dextrum cornu tenuisse, læuum Terentium Varronem, mediam aciem, M. & Cn. exconsules, qui proximo anno fuerant imperatores.

Noui Coss. castra veniunt.

Lib. 3. p. 264.

XVI. LÆTATVS est Annibal aduentu consulum, etsi hostem prope duplicatum animaduertebat: cum enim eius exercitus omnium rerum inopia vrgeretur, via vt 10. dierum frumentum superesset, sperabat nouum aliquem cōsulem gloriosum se nactum fore, qui de summa rerum certare acie explicata properaret. Nec minus Terentius Consul, cuius temeritati, ac præpropero ingenio materiam etiam fortuna dedit. Nam in prohibendis prædatoribus tumultuario prælio, ad mille & septingentos Pœnos Romani ceciderant, non plus centum suorum occisis. Maior Pœnorum clades futura videbatur, sed victoribus effuse sequentibus, metu insidiarum obstitit Paulus consul, cuius eo die, nam alternis imperitabant, imperium erat, Varrone indignante ac vociferante, emissum hostem è manibus, &, ni cessatum foret, debellari potuisse. Ita Liuius; quibus non admodum consentanea sunt, quæ habet Polybius.

Annibal necessario pugnam cupit.

XVII. ANNIBAL id damnum haud ægerrime tulit, sentiens eo inescatam Consulis ferocioris temeritatem. Itaque insidias parat, ad eas se locum tempusque idoneum nactum sentiens. Noctu castra plena prædarum deserit, milites in circumpositos dextra læuaque colles deducit, & fugę suspicionem, quantam maximam potest relinquit; crebros ignes in castris deserit, vt videatur maius spatium fugæ præripere callide voluisse: & opinionem fugæ proxima iactura faciebat. Vbi illuxit agnita solitudo ac nunciata Coss. exercitus ad diripienda castra dimitti cum clamore postulat. Assentitur Varro, resistit Paulus, insidias reformidans, perfecitque vt ad rem explorandam aliqui mitterentur. Missus est M. Statilius cum turma Lucanorum, relatumque deserta esse castra, opes quasi de industria abiectas ad alliciendum hostem, insidias sine dubio circumpositas. Quæ ad detinendos à cupiditate animos nunciata erant, ea accenderunt; & clamore sublato à militibus, nisi signum detur sine ducibus ituros: haud quaquam dux defuit. Nam extemplo Varro signum dedit proficiscendi; sed cum auspicia pullorum non addixissent, Varro metu ac religione retentus est: moxque affuerunt fugitiui, qui circumpositos in insidiis hostes retulerunt. Hæc solus habet Liuius.

Insidiæ

In quas Romani fere se induunt.

XVIII. ANNIBAL nequicquam detecta fraude in castra redit, & vrgente inopia, monere inde statuit in calidiora, atque eo maturiora messibus Apuliæ loca; simul vt quo lōgius ab hoste recessisset, transfugia redderet difficiliora. Profectus est nocte ignibus similiter factis, tabernaculisque paucis in spem relictis, vt insidiarum par priori metus

Annibal Apuliam cogitat.

Roma-

Romanos contineret; sed veritate profectionis agnita, Consules ad nobilitandas Romana clade Cannas profecti sunt. Prope eum vicum Annibal castra posuerat, auersa vulturno vento, vt puluis suorum terga pugnantium, Romanorum autem ora verberaret: cumque Septemtriones Pœnus, meridiem Romanus aspiceret, futurum etiam erat, vt Romanorum in acie oculos solis fulgor perstringeret. Audi hac de re Florum. *Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cælum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus Imperator patentibus in campis obseruato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus puluis, & Eurus ab oriente semper quasi ad constitutum flaret, ita instruxit aciem, vt Romanis aduersus hæc omnia obuersis, secundum cælum tenens, vento, puluere, sole pugnaret.* Floro consentit Zonaras. Liuius & Polybius videntur negare solis radios pugnantibus obstitisse: quod de initio pugnæ intelligendum est. Nam sole pugnaque procedente necesse est respicientibus meridiem, solis radios habere obuersos, ab ijsque liberum aspectum impediri, nisi cœlum fuerit nubibus obductum.

L. 2. c. 6. Ad Cannas ... pugnam parat.

XIX. *Annibalis simulatio.* Annibal idoneum nactus locum ad equestrem pugnam, qua parte virium inuictus erat, facturus copiam pugnandi Coss. dirigit aciem, lacessitque Numidarum procursatione hostes.

Consulum alius pugnam ambiebat, alter respuebat, & altercationibus inter se magis, quam consiliis tempus terebant, quod est in vnius gubernatione periculosissimum. Ac primo ipso die pugnatum esset, nisi eo die imperium penes Æmylium fuisset.

Varro pugnam parat. Postero die Varro, nihil consulto collega, signum pugnę proposuit, instructisque copijs flumen Aufidum transiuit, sequente Paulo; quia consilium magis non probare poterat, quam non adiuuare. Instructa est ad pugnam acies, Coss. cornua tenuerunt, Terentius læuum, Æmilius dexterum. Cnæus Seruilius mediam aciem tuebatur. Addit & Attilium Polybius vt dixi. *Dispositio vtriusque aciei.* Annibal Gallos, Hispanosque læuo in cornu, ductore Asdrubale, Numidas equites in dextro constituit, quos regebat Maharbal, mediam aciem Annibal ipse cum fratre Magone tenuit; tota acies 40. millibus peditum, decem equitum constabat. Cui numero Polyb. quoque consentit.

XX. *Initur prælium, Romanorum equites cedunt.* Clamore sublato initum est prælium, equestre certamen antecessit, quo Romani inferiores fuerunt; eo ad finé vergente coorta est peditum grauis armaturę pugna. Romani Punicam aciem impulere, sed cornua coierunt, & mediam conclusere aciem Romanorum, quæ desiuit fugaces persequi, quoniam aduersus terga cædentes arma conuertere, necesse fuit iniqua conditione, quod & inclusi aduersus circumfusos, & fessi cum recentibus ac vegetis pugnarent. Accessit & fraus Numidarum, qui transfugio simulato, in mediam aciem accepti, ductique ad vltimos, *Pedites circumfusi hostes cadunt.* cum vndique ferueret certamen, ipsi terga Romanorum cædere cœperunt, & poplites succidere. Ergo tumultus, pauor, & fuga vndique fieri cœpta. Hoc stratagema Polybius ignorauit. Circumfusus tamen agnoscit propter incuruam Punicæ aciei dispositionem: etsi duplo fere maiores essent copiæ Romanorum, vt dictum est.

XXI. *Paulus Consul occumbit.* Pavlvs quamquam primo statim prælio funda grauiter ictus fuerat, tamen & occurrit sæpe cum confertis Annibali, & aliquot locis prælium restituit, protegentibus eum equitibus Rom. Omissis postremo equis, quia Consulem ad regendum equum vires deficiebant, vehemens equitum pedestre prælium fuit, cum mori in vestigio mallent, quam fugere. Pepulerunt tamen nonnullos labore ac vulneribus fessos; inde dissipati omnes sunt, equosque ad fugam, qui poterant, repetebant. Cnęus Lentulus Tribunus mil. cum prætervehens equo, sedentem in saxo cruore oppletum Consulem vidisset, oblato equo hortatur ad fugam. Ille recusat, & abeuntem monet nunciare Patribus, vt vrbem muniant, se moriturum, ne accusatione Collegæ innocentiam suam protegere cogatur. Mox superuenere hostes, qui ignotum telis obruerunt.

Polybius de Æmylio aliud nihil, quam multis eum vulneribus acceptis, in ipso prælio cecidisse.

XXII. *Magnitudo cladis Cannensis.* Consul alter, cum quinquaginta fere equitibus, Venusiam profugit, septem millia hominum in minora castra, decem in maiora, duo ferme in vicum Cannas; qui extemplo à Carthalone, atque equitibus circumuenti sunt. Illa decem millia prælio interfuisse negat Polyb. sed destinata à principio, vt castra Pœnorum inuaderent, dum reliqui in acie pugnarent; ab ijs tamen nihil perfectum, sed parta victoria ad octo millia cæsos, reliquos in victoris potestatem venisse. Quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites, pari prope ciuium sociorumque numero, cæsi dicuntur: *Polyb. ad 70 millia.* in his alter Consulum, duo præcedentis anni Consules Quæstores duo, vnus & viginti Tribuni mil. consulares quidam, prætorijque, atque ædilitij, octoginta præterea senatores. Capta tria millia peditum, & equites trecenti eo prælio dicuntur. Denique, vt ait Florus, duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo. *Parce ferro:* & mox, *Documenta cladis cruentum aliquandiu Aufidus, pons de cadaueribus iussu ducis factus in torrente Gello, duo modij annulorum Carthaginem missi.* Sed de annulis postea, cum de legatione ab Annibale missa Carthaginem.

XXIII. *Superstites ...* Bini in castris cum multitudo semiermis sine ducibus esset, nuncium qui maioribus præerant, mittunt, vt nocte hoste quiescente ad se transirent, vno agmine Canusium abituros esse. Ad maiora castra sexcenti euasere, atque inde pro totius alio magno agmine adiuncto, Canusium incolumes peruenerunt: quod oppidum 25. stadijs Cannis distare Procopius tradit. Qui fugerant in hac pugna in Siciliam relegati, apud M. Marcellum, Cannensem, aiunt, exercitum quisquam fugæ, aut pauoris insimulare potest? vbi plus quinquaginta millia hominum ceciderunt, vnde Consul cum equitibus 50. fugit, vnde nemo superest, nisi quem hostis cædendo fessus reliquit. Liuius l. 25.

XXIV. *Annibal vt Romam veniat suasus.* Annibali victori cum cæteri circumfusi gratularentur, suaderentque vt temporis aliquid quieti daret. Contra Maharbal vrget, vt quamprimum Romam petat, fore vt quinto die victor in Capitolio epuletur. Cunctante illo, *Nimirum*, inquit hic, *non omnia dij eidem dedere, vincere scis Annibal, victoria vti nescis.* Mora eius diei saluti imperio Romano fuisse creditur. Eam culpam deinde agnouisse Annibalem, ac crebro cum ea voce deplorasse. *O Cannæ Cannæ*, auctor est Zonaras. Postridie lecta spolia, oppugnata *Deditio minorum castrorum.* minora castra, maturiorque Annibalis spe deditio facta est: pacti vt arma atque equos traderent; in capita Romana trecentis nummis quadrigatis, in socios ducenis, in seruos centenis conuentum est. *2. 6χ.*

XXV. *... captiuis.* Convenit autem inter Romanos captiuos & Pœnum, vt eo precio persoluto, (quod tamen auxit postea, vt ab equite quingenos exigeret, trecenos à pedite, à seruo centum,) cum singulis abirent vestimentis: interim traditi sunt in custodiam, socij seorsim à ciuibus. Dum hæc *Quingeni Franci 171 s. 17. ½ Aurei 57 s. 17. ½* ad minora castra tractantur, ex maioribus ad 4. millia hominum, & ducenti equites, alij agmine, alij palantes per agros Canusium profugerunt: debiles timidique, eadem conditione castra dediderunt. Verum Annibal Roma- *Multi Canusium profugiunt.* norum socios nunc quoque sine precio dimisit, Romanos in vinculis habuit. Canusij cum 4. tribuni mil. conuenissent, omnium consensu imperium ad P. Scipionem adolescentem, & Ap. Claudium delatum est. A quibus, Scipione maxime, reuocati, qui de Italia deserenda consultabant, & iureiurando confirmati. Eodem tempore quo hęc *Et Venusiam.* Canusij agebantur, Venusiam ad Consulem ad 4. millia peditum, equitumque fuga peruenere, quibus præter cæterum ornatum, dati sunt equitibus viceni quini quadrigati, id est, iuxta præcedentem æstimationem 8. Franci, tt. solidi $\frac{7}{8}$, peditibus deni, id est, 3. Franci, 8. solidi $\frac{1}{4}$.

XXVI. *... Canusii.* Fvgitivorvm iam Canusij numerus ad 10. millia peruenerat, ad eosque Varro copias suas traduxit, indeque literas Romam de re tuta dedit, quibus nonnihil leuatus est luctus, existimantium vniuersas copias internecione

deletas. Is luctus SC. triginta diebus est finitus, metus autem & consternatio, ad prima cladis nuncia tanta fuit, vt nunquam salua vrbe tantum pauoris & tumultus intra mœnia Romana fuerit, vt ita dicit Liuius.

Vrbis luctus. Et custodia. Interea Prætores vrbani conuocato Senatu referunt de custodia vrbis, quoniam deletis exercitibus non dubitabant adfore portis Annibalem. Fabius Max. autor est dimitti certos homines, qui explorent quo statu sint suis omnia apud hostes ciuesque, ipsique Patres omnis in vrbe ad eius tutelam agerent. Illi deos primum placant, viuis hominibus in terram defodiendis, vt anno V. C. 527. scripsimus, oraculis Sibyllinisque consulunt, Vestalium incesta vindicant, præsidio vrbis classiarios euocant, Consulem in vrbem Canusio accersunt, cum Prætori exercitum tradidisset.

XXVII. *Seruitia pretio empta a Dictatore.* Dictator quoque ex autoritate patrum dictus M. Iunius Pera, & T. Sempronius Mag. eq. qui omni studio copias conscribunt, armantq́; veteribus etiam spoliis è templis, porticibusque detractis: præsertim cum ad tantæ funestum ruinæ plurimæ vrbes, ac prouinciæ etiam integræ defecissent; de quibus T. Liuius l. 22. extremo. Nec liberata solum capita ciuium ac sociorum, sed seruitia etiam armant, ad octo millia publice empta, quos milites habere maluerunt, quam captiuos, quos, vtique duri, & inconsulti, minore pretio poterant redimere.

Delegati e captiuis Romam veniunt. Ij permissu Annibalis decem delegerunt, qui Romam ad Senatum irent, dato iureiurando se redituros. Missus cum ijs Carthalo nobilis Carthaginiensis; qui si forte ad pacem inclinarent animos, conditiones ferret. Vbi eos Romam venire nunciatum est, Carthaloni obuiam lictor missus, qui Dictatoris verbis nunciaret, vt ante noctem excederet Romanis finibus. Ipsis captiuis Senatus datus: dictum est pro captiuis à M. Iunio, sane infeliciter, contra eos à Torquato, sane crudeliter, præsertim cum omnes ignauiæ nomine abijceret, quorum plerosque vulnera & ægritudinem, ad euadendum inualidos reddidisse certum erat.

XXVIII. *Desperatio ... cogere ... ad defectionem.* Qvid quod hęc desperatio reconciliationis, defectionem suadere poterat, hostium augere copias, & ciues in crudelem patriam non armare solum, sed etiam efferare? Quid potuit M. Coriolani virtus irritata, cum defecit ad Volscos? Quod si obuiam itum Terentio Varroni, gratięque publicæ actæ, quod de Rep. nō desperasset, cui si Carthaginiensium ductor fuisset, nihil recusandum supplicij foret, vt ait Liuius, vt qui superbia ac temeritate sua 50. hominum millia perdidisset, quare non ignoscendum saltem captiuis fuerat, qui se iterum pro Rep. pugnaturos non desperassent? Scitum est illud, ἀνὴρ ὁ φεύγων καὶ πάλιν μαχήσεται. & Torquatus eos vehementer prædicat, qui è castris noctu eruperunt, & Canosium euaserunt; & hos accusat, qui eis assensi non sunt. At vice versa & illi accusandi sunt, quorum fuga effectum est, vt castra defendi non possent, & illi prædicandi, qui vsque ad vltimam necessitatem, pauci contra immensam hostium multitudinem castra defenderunt. *Captiui venia, non pœna digni.*

XXIX. *Defenduntur victores.* At etiam mori debuerunt? Cui bono tot virorum iactura? Ciuicas dant coronas ciuium conseruatoribus, hi qui tot ciues conseruarunt, non pluribus coronis digni erant? At castiganda ignauia, ne serpat exemplo. Credo, sed vera ignauia, quæ officium deserat, quæ metu minoris mali, maius bonum prætermittat, quæ publicum bonum non anteferat priuato; quæ hic non veniunt in contentionem. *Falsa vera ignauia.* Nam si inclusi castris non dedendo se, sed opperiendo mortem, Remp. ab interitu vindicare possint, aut insigne aliquod in eam emolumentum conferre, ignaui sane sint, si vitam suam saluti Reipub. aut emolumento anteponant; sin ista resistendi stolida atque inconsulta peruicacia nihil affert Reip. commodi, sed hoc ipso illi detrimento est, quod eius ciues sine vlla vtilitate perdit, qui eam laudat, non fortitudinis patrocinium suscipit, sed furoris; non prospicit detrimentis Reip. sed ea imprudenter amplificat. *Torquatus imprudens.* Ignauia potius in cedendo in acie fuit, & in arripienda fuga, dum spes victorię fuit, sed ea fuga non deditos magis, quam superstites omnes reos facit. Denique si culpa fuit, eaque impune dimittenda non videbatur, potuit imponi pœna, quæ & Reip. prodesset, & eis parum noceret, qualis fuit amplificatio temporis stipendiorum legitimorum, quod ipsum aliqui factum putant. Sed de his satis.

XXX. *Captiui non redimuntur.* Cvm triste responsum non redimi captiuos redditum esset, nouusque super veterem luctus, tot a iactura ciuium adiectus esset, cum magnis fletibus, questibusque legatos ad portam prosecuti sunt; vnus ex ijs domum abiit, quod fallaci reditu in castra iureiurando se exsoluisset; quod vbi innotuit, relatumque est ad Senatum, omnes censuerunt comprehendendum, & custodibus publice dandum, ad Annibalem deducendum esse. Id tamen non vni tantum, sed pluribus contigisse mox dicetur. Quid autem factum fuerit hisce captiuis ab Annibale, vt magis inhumanam illorum temporum duritiem arguas, audi Zonaram. *Qui ab Annibale necati.* Sed cum eos ne tum quidem redimere vellent, eos qui nominis alicuius erant Carthaginem misit, cæteros partim excruciatos necauit, partim inter sese dimicare coëgit, amicis & cognatis inter se commissis.

XXXI. *Quid factum sit ijs qui fraude euaserant.* Annibal, inquit Eutropius, Romanis obtulit vt captiuos redimeret, responsumque à Senatu, eos ciues nō esse necessarios, qui cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea varijs supplicijs interfecit, sic Eutrop. *Eutrop.* Qui vero petendæ pecuniæ causa missi fuerant, reuersi, vt iureiurando satisfecisse viderentur, & post fuga elapsi, à Censoribus notati, semetipsos peremerunt. *Zonar.* Liuius certe refert aliquorum sententiam, de quibusdam qui dediti non fuerunt, sed retenti, quasi ea itinere regressi sese religione exoluissent, quos ait proximis Censoribus, adeo omnibus notis ignominijsq; confectos esse, vt quidam eorum mortem sibi ipsis extemplo consciuerint: cæteri non foro solum, omni deinde vita, sed prope luce ac publico caruerint. *Liuius.* At inquies, quare illi se per se suosve, saltem plurimi eorum non redemerunt? *Cur non priuatim redempti.* Existimo id factum, quia redemptione publica, nota infamiæ tollebatur, eos enim iterum allegere in ciues suos Resp. videbatur, quos negata redemptione repudiauit. Et aperte Polyb. a docet Remp. non permisisse eos redire ad necessarios suos. *a l. 6. &.* Annibalis, inquit, consilio intellecto, qui eo pacto & pecuniarū copiam parare sibi volebat, & simul acré illam peruicaciam in dimicando hostibus suis adimere, ostentata ipsis spe salutis, si vinci contingeret. At Romani contra suis persuasum esse voluerunt, aut vincendum esse pugnando, aut moriendum, nullam salutis viam aliam expectantibus.

XXXII. *Vide in schol. anni seq. schol.* Annibal, cum diuina prouidentia Romanam rem administrante, vrbem statim inuadere neglexisset, & quære capienda victoria frui, quam vti maluisset, denique victorem magis agere quam bellatorem, confestim ex Apulia in Samnium mouit, vt ait Liuius init. l. 23. vbi Cossanam vrbem, ciuium factionibus diuisam, sine certamine recepit, eique præsidium imposuit. XXXIII. *Quid a pugna ab Annibale gestum in Italia.* Ibi præda omni, impedimentisque relictis, exercitu partito, Magonem regionis eius vrbes, aut deficientes ab Romanis accipere, aut detrectantes cogere ad defectionem iubet. Ipse per agrū Campanum mare inferum petit. Neapolim adit, & quam vi expugnare diffidebat, arte aggreditur; insidias locis idoneis collocat, prædam portis vrbis insolentius ostentat, ciues elicit ad persequendum incompositos, donec in præparatas insidias pertraherentur, è quibus pauci præcipiti fuga, & natatione euaserunt.

XXXIV. *Capua deficit ad Annibalem.* Inde Capuam flectit iter, luxuriantem longa fœlicitate atque indulgentia fortunæ, leges, magistratus, Senatumque contemnentem. accessit post Cannensem cladem, imperij Romani, ipsius Consulis etiam confessione prostrati, contemptus. Cum enim missi Capua legati, Varronem adhuc Venusiæ cum paucis semiermibus versantem reperissent, isque cladem acceptam nimium nudasset, non misericordiam auxit, sed contemptum.

Dimissis enim, & domum reuersis legatis, vnus ex ijs Sabius Virius, tempus venisse ait, quo Campani, non agrū solum ab Romanis quondam per iniuriam ademptum recuperare, sed imperio etiam Italiæ potiri possint. Fœdus enim cum Annibale quibus velint legibus facturos, eoq́,

victore

victore Carthaginem repetente, & exercitum deportante, fore vt Italiæ imperium Campanis relinquatur.

XXXV *Spe imperij Italiæ.*

ASCENSERE omnes, moxque ijdem legati, qui ad Consulem missi fuerant ad Annibalem missi sunt, qui certis conditionibus cum eo pacem fecere. In quibus illa prima erat, quæ primo violata est. Ne quis Imperator, Magistratusve Pœnorum ius vllum in ciuem Campanum haberet. Deinde ne ciuis Campanus inuitus militaret, munusve faceret; vt suæ leges, sui magistratus Campanis essent; vt trecentos ex Romanis captiuis Pœnus daret Campanis, quos ipsi elegissent, cum quibus equitum Campanorum, qui in Sicilia Romanis stipendia facerent, permutatio fieret. Addiderunt etiam alia in Romanos facinora Capuani, illudque in primis, vt plurimos eorum in balneis inclusos æstu ac ferunte præfocarent.

Repugnat frustra Decium Magium.

Huic defectioni Decius Magius vir Capuæ primarius summa ope restiterat, præsidium ab Annibale ne reciperetur, aperte vociferabatur, receptum vt interficerent restituendo se Romanis. Quæ cum Annibali delata essent, primo misit qui ad se Magium in castra deducerent, quod ille cum ferociter negasset, negans ius esse Annibali in Campanum ciuem. Deinde iratus comprehendi, & vinctum pertrahi statim iubet: sed veritus ne ea res tumultu excitato, deditionem turbaret, distulit.

XXXVI. *Capuam Annibal admittitur.*

POSTERA die, tota in occursum Prætoris iussu effusa ciuitate, vrbem ingressus, magna omnium lætitia exceptus est, Magio nec occurrente, nec domi se continente, sed cum suis in foro palam inambulante. Annibal conuocari statim iubet, sed primarijs ciuibus postulantibus, vt dies primus lætus abiret, nihilque serium instituereretur, vespertino conuiuio adest: in quo parum omnino abfuit, quin ab hospitis sui Calauij filio, qui totum se Romanis, Magioque dediderat, interficeretur: sed parentis precibus à suscepto consilio deductus est filius.

Et periculum cadis adit.

Magius Annibali deditur.

Postridie Senatus frequens datus Annibali: vbi prima eius oratio perblanda ac benigna fuit, qua gratias egit Campanis quod amicitiam suam Romanæ Societati prætulissent, pollicitus breui Capuam Italiæ omnis caput fore, indeque Romam iura petituram. Vnum esse exortem Punicæ amicitiæ, fœderisque secum facti Magium Decium, quem sibi SC. dedi postulauit. Itum est ab omnibus in eam sententiam, etiamsi plerique non parum tutto iura libertatis intringi arbitrabantur.

XXXVII. *Abducitur vinctus Carthaginem.*

IS comprehensus, & causam dicere iussus, eadem animi manente ferocia, negabat id lege fœderis permitti posse: nihilominus iniectæ sunt homini catenæ vociferanti, & populum ad libertatem vocanti, donec obuoluto capite extra portam raptus est, & in castra delatus, vt inde Carthaginem deferretur, ne quid eius causa Capuæ turbaretur.

Aut potius Alexandriã.

Verum nauem Cyrenas tempestas detulit, vbi cum Magius ad statuam regis Ptolemæi confugisset, deportatus à custodibus Alexandriam ad Ptolemæum apud eum autorem ac vindicem suæ libertatis, vitam agere permissus est, quod neque Romæ vt transfuga, neque Capuæ sine vitæ discrimine degere posset.

XXXVIII. *Annibalis gesta Carthagine celebrantur.*

INTEREA nuncius Cannensis victoriæ Carthaginem venit. Mago Annibalis frater, cum ei Senatus esset datus, res ab Annibale gestas in Italia, enarrauit. Eum cum sex Imperatoribus, quorum quatuor Coss. duo Dictator & Magister eq. fuerunt, cum sex consularibus exercitibus acie conflixisse, occidisse supra ducenta millia hostium, supra 50. millia cepisse, ex 4. Coss. duos occidisse, ex duobus saucium alterum, alterum toto exercitu amisso, vix cum 50. hominibus effugisse. Magistrum Eq. qui consularis potestatis sit, fusum fugatamque; Dictatorem, quia se in aciem nunquam commiserit, vnicum haberi imperatorem. Brutios, Apulosque, partem Samnitum, ac Lucanorum defecisse ad Pœnos, Capuam Italiæ caput, post afflictam Romam, Annibali se tradidisse. Ad fidem deinde tam lætarum rerum, effundi in vestibulo curiæ iussit annulos aureos, qui tantus aceruus fuit, vt metientibus dimidium supra tres modios explesse, quidam tradant: fama tenuit, quæ propior vero est, haud plus fuisse modio: ea-

Annulorum aureorum quantitas.

dem habet author vitæ Annibalis apud Plutarch. Duos tamen modios Florus habet, vt supra diximus; Eutropius tres modios non improbabiles facit cum ait. Tres modios aureorum annulorum Carthaginem misit, quos è manibus Equitum Rom. Senatorum, & militum detraxerat; cui subscribit Oros. totidem pene verbis.

SVMMA fuit orationis legati Annibalis, quo propius spes belli perficiendi sit, eo promptius supplementa militum, pecuniarum, frumenti esse mittenda. Contra quæ Hanno elegantissime, vbi inter alia. *Vereor ne hæc quoque lætitia luxuriet nobis, ac vana euadat: quæ tamen nunc quoque quæ la est? Occidi exercitus hostium; mittite milites mihi. Quid aliud rogares si victus esses? Hostium cepi bina castra, prædæ videlicet plena, & commeatum; frumentum, & pecuniam date. Quid aliud inquam si spoliatus, si exutus castris esses, peteres?* Nihilominus ingenti consensu factum est SC. vt Annibali 40. Numidarum millia in supplementũ mitterentur, & 40. Elephanti, & argenti multa talenta. Dictatorque cum Magone in Hispaniam præmissus est, ad conducenda 20. millia peditum, 4. equitum, quibus exercitus qui in Italia, quique in Hispania erant, supplerentur.

CÆTERVM hæc, vt in secundis rebus, segniter agebantur; Romanos & insita animis industria, & præsens fortuna cunctari prohibebat.

Consul nulli rei deerat, Dictator, etiam sceleratos, qu militare vellent, vinculis exsolutos armauit. At cur non i his scelerans fugitiui, captiuique? num omnibus alijs cri minibus capitalius fuit hoc crimen? quis non stolidam hanc cæcitatem miretur, atque condemnet? Scelerato rum ergo collecta sunt sex millia hominum, qui Gallici spolijs, quæ triumpho C. Flaminij translata erant, instru cti sunt. Itaque cum 25. armatorum millibus ab vrbe pro ficiscitur.

ANNIBAL recepta Capua, cum iterum Neapolitano rum animos, partim spe, partim metu frustra tentasset, i agrum Nolanum exercitum traducit. Nolani primore in fide populi Rom. perstabant, plebs res nouas malebat obsidionis mala formidans; dũ res in ancipiti est, & Sena tus spe defectionis populum retinet, Marcellus Præto Romanus accersitus aduenit, vbi L. Bantium, attentat defectionis reum, sed egregium bellatorem, & de Re Rom. bene meritum, quem Annibal sibi humanitate, d nisque post prælium Cannense diuinxerat, industria atqu humanitate certans, Romanis iterum fidelissimũ sociu lucratus est. Porro ad Marcelli aduentũ Pœnus agro N lano excessit, & ad mare prope Neapolim descendit, cup dus maritimi oppidi potiundi, quo cursus nauibus tutu ex Africa foret, sed Iunius Syllanus vrbem cum Roman præsidio tenebat.

ITAQVE vtraque vrbe exclusus, Nuceriam perit, qua diu tentatam fame in deditionem accepit, pactus vt ine mes cum singulis vestimentis abirent, nullum tamen i uenit, qui, quantslibet propositis præmijs, secum milita vellet: vacuatam viris vrbem diripuit, atque incendit. Z naras addit eos dum obsiderentur, inutilem ætatem, o cibariorum penuriam, expulisse; nec ab Annibale rece ptos, aut aliò abire permissos, sed in vrbem repulsos. D inde vrbe potitum, senatores in balneis inclusos suffoca se, multos ciuium, quos abire permiserat, in itinere inte fecisse. Quæ causa fuit vt reliqui vel pertinacius sese de fenderent, vel Romanos aduocarent, quod Nolani fe cerunt.

Nam Annibal inde Nolam castra mouet, vbi plebs N lana rursum defectionem appetit. Marcellus in vrbe exercitum recipit, vt populum in officio contineat: & i expectatus in hostem erumpat, quod tam feliciter factu est, vt ex tribus simul portis emisso exercitu, eo præserti tempore, quo Annibal partem exercitus in castra dimis rat, vt duo millia ac trecenti hostes cæsi sint, non plus vn è Romanis amisso.

ANNIBAL desperata Nola Acerras concessit. Marce lus supra 70. damnatos proditionis, securi percussit. Ace tani desperata etiam ipsi vrbis custodia, & relicta, noc huc illucque diffugere, in vrbes præsertim Campaniæ, qu

in fide permanserant. Acerræ captæ, direptæ, incensæ. Inde Casilinum (Basilinum Zonaras vocat) ventum est, quod oppidum valida Romanorum ac sociorum præsidia tenebant: quæ fœliciter tentatis eruptionibus, grauia Pœnis damna intulere. Indignatus Annibal oppidum fame in potestatem redigere statuit: itaque castris ad vrbem communitis, ac præsidio modico imposito, ne omisisse res videretur, Capuam in hyberna concessit, maioremque partem hyemis exercitum in tectis habuit; sicque quos nulla vis mali vicerat, voluptates perdidere.

Capuam in hyberna concedit.

XLIV. *Magnus suo malo.*

MAIVSQVE id peccatum ducis, apud peritos militiæ habitum est, quam quod non ex Cannensi acie protinus ad vrbem Romã duxisset. Illa enim cunctatio distulisse modo victoriam videri potuit, hic error vires ademit ad vincendum. Romæ interim Senatum suppleuit, M. Fabius Buteo Dictator, qui eam in rem dictus fuerat à Varrone Consule, adiecit 177. eaque re confecta, statim se magistratu abdicauit. Consul nocte insequenti ad exercitum rediit, ne comitiorum causa in vrbe retineretur.

177. habet Epitome.

Comitia Romæ coguntur.

Postero die consulius à M. Pomponio prætore Senatus, decreuit Dictatorem scribendum, vt si è Rep. censeret esse, ad Coss. subrogandos veniret, cum Magistro equ. & Prætore M. Marcello, vt ex iis noscere patres possent, quo statu Respub. esset, consiliaque ex rebus caperent. Qui acciti erant, omnes venerunt, relictis legatis, qui legionibus præessent.

XLV. *Eratosthenes floret.*

REFERT Eusebius ad hanc Olympiadem centesimam quadragesimam primam Eratosthenem Cyrenæum, historicum, chronologum, philosophum, astronomum, poëtam, de quo multa apud antiquos scriptores mentio; Dionysium Halycarn. qui eius tabulas chronologicas, incorruptas vocat; Clementem Alexandrinum, qui eum primum de Grammatica libros scripsisse refert, indeq; Grammatici nomen consecutum; Athenæum, qui eum Stoicum fuisse ait, Aristonis Chij, item Stoici discipulum: qui tamen Aristo senex ad Epicurum defecerit. Eusebium, Suidam, qui ait accersitum illum Athenis à tertio Ptolemæo, Euergete videlicet, & vixisse vsque ad quintum, cognomento Epiphanem. Natum Olympiade 126. ex quo sequitur eum hoc tempore, quo floruisse dicitur, fuisse sexagenarium. Vixit adhuc anno 20. Obijt enim, vt ait idẽ Suidas, anno ætatis octogesimo, ex inedia propter aciem oculorum hebetatam; vt agnoscas, ea morte vltro suscepta, Stoicæ porticus satellitem. Magna enim pars sectæ huius, orco se victimam, simul & sacerdotem initiabat.

Eius ortus & obitus.

XLVI *Lacydes Philosophus obit.*

OBIISSE hoc anno Lacydem Cyrenæum nouæ Academiæ principem, Arcesilai successorem, ex Laërtio liques in eius vita. Ait enim eum obijsse cum scholam administrare cœpisset quarto anno Olympiadis 134. sex & viginti annis in schola consumptis: sextus autem & vigesimus in primũ huius Olympiadis cadit. Mortuum autem ait ex Paralysi, quã ex immodica potatione contraxerat. Mirum itaque videatur, quod ait idem Diogenes, illum virum fuisse eximiæ seueritatis, non item illud, quod non paucos habuerit sui æmulos instituti.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3838.

1. N. V. ID est 250. aureos, sunt enim centum minæ in talento, quarum singulæ valent 125. aureos, talentum aut ipsum 2500. & iuxta Hebræorum æstimationem.

2. N. XXIV. L. 13. c. 3. Erant hi nummi argentei, vt ex Plinio, constat. sed de pretio seu valore non constat. Certe si nummi isti sunt denarij, vt quibusdam placet, & eodem ex loco Plinij colligunt, & denarij octo vnciam argenteam 55 solidorum nostratium efficiunt, trecenti, siue trecenti denarij valent 103 Francis cum duobus solidis & dimidio: ducenti sexaginta octo francos cum 15 solid. continent 34. franc. 7. sol. cum ½ quas summas facile est in aureos nummos conuertere, datis sexaginta solidis aureo cuique nummo aureo. Polyb. l. 6. si habet tertias minas quemque damnatum, quas Causabonus drachmas vertit. Oblitus minam valere centum drachmis.

ANNVS MVNDI 3839. SEXTÆ ÆTATIS 323. Imperij Græcorum 97. Antiochi Magni 10. Simonis Pontificis 18. Ptolemæi Philopatoris 6. Philippi 6. Olympiadis CXLI. An. 2. Vrb. cond. 538. Coss. L. Posthumio Albino III. cui suffectus est Q. Fab. Maximus III. & T. Sempronio Graccho. Secundi Belli Punici 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 214.

I. *Asia & Ægypti res annis huius.*

HVIVS anni res Polybius maxima breuitate perstringit, sub lib. 5. finem. Ptolemæo, inquit, statim postquam hæc gesta sunt, cum Ægyptijs bellũ gerere contigit. Secunda namque ad Raphiam pugna inflati, Regi dicto audientes esse non amplius dignabantur, ducem & authorem requirentes, tanquam idonei ad illi resistendũ viribus præditi. Quod & ad extremũ fecerunt, idq; haud ita multo post. Sic ille de Ptolemæo; de Antiocho vero. Antiochus bello per hyemẽ multa cura adornato, ineunte æstate Taurum superat, & facta cum Attalo societate, Achæum bello est aggressus. Sic Polyb. semina iaciens rerum deinceps fusius enarrandarũ sequentibus libris, quos nobis tempus edax rerum inuidit, vix paucis reliquijs voraces fauces euadentibus. Ex fragmento tamen libri 7. quo Sardium expugnatio continetur, perspicue constat eius vrbis oppugnationem ad secundum annum fuisse productam; ergo & hoc anno inchoatam, & quidem eo ardore animorum, vt sine vlla intermissione diu noctuq; pugnaretur, nulla vis, nullæ insidiæ ab alterutris prætermitterentur. Interea quæ nobis de Ptolemæo tertius lib. Machabæorum præterea suggerit, persequamur.

II. *Philopator Iudæos vexat.*

IS reuersus in Ægyptum, præter consuetam temulentiam, & libidines, quibus se rursum dedidit, atque immersit cum ganeonibus suis; famosis libellis Iudæorum gentem, calumnijsque appetere cœpit. Tum in turri, quæ erat ad aulam, columnam erexit, in qua scriptum erat, nemini eorum, qui non sacrificarent, licere ad sacra eorum ingredi; Iudæos omnes in vulgi censum redigi, ac seruili conditione censeri; si qui repugnarent vi cogi, ac vita priuari, omni prorsus dignitate, libertate, autoritate spoliatos, stigmaticos fieri, inusto hederæ folio, Liberi patris insigni. Si qui autem ea illis voluerint inter eos, qui sacris Ægyptiacis initiati essent, versari, patrijs scilicet institutis desertis, vt sequentia docent, hos æquo iure ciues cum Alexandrinis esse. Quo factum est, vt aliqui in Alexandria, ciuitatis suę Hierosolymitanæ religione odio habita, facile sese Regiæ voluntati dediderint, quasi magnæ cuiusdam cum eo gloriæ participes futuri. At plurimi generoso animo seipsos confirmarunt, nec à pietate destiterunt, seque à vitæ discrimine, & inustione, pecuniæ largitione redimebant, apostatas abominabantur, & gentis suæ hostes iudicabant, omnique conuersatione, atque vtilitate priuabant.

Seruos, stigmaticos reddit.

Plerique à patria pietate deficiunt.

Alij perseuerant in fide.

III. *Rex eos supplicio subdi iubet.*

QVÆ cum Rex comperisset, etiam in reliquos Iudæos, qui extra Alexandriam in regno suo essent, ita est iratus, vt omnes vnum in locum iuberet cogi, supplicijs vltimis afficiendos. Epistulam quippe in eorum perniciem, ad omnes suos subditos scripsit, in hanc sententiam.

Regis litteræ.

REX Ptolemæus Philopator ijs, qui sunt in Ægypto, cęterisque locis, ducibus, & militibus S. P. D. *Si valetis bene est, Valeo autem & ego ipse, & res nostra. Post factam à nobis in Asiam expeditionem, quæ deorum beneuolentia & consilio, nostraq; virtute felicem exitum sortita est, noluimus vi habitatores Cœlesyriæ, & Phœnicis nobis subijcere, sed cum multa humanitate, indulgentia, ac liberalitate tractare.*

IV. *Regis de Iudæis querela.*

ET cum templis, quæ sunt per ciuitates, tribuissemus reditus multos, venimus etiam Hierosolymam, honoraturi templum sceleratorum istorum, qui insanire nunquam desinunt. At illi verbis aduentus nostri gratulati, reipsa tamẽ insincere affecti, cum cuperemus adytũ eorum ingredi, idq; eximiis ac pulcherrimis condecorare donariis, antiquo fastu permoti, nos ingressu prohibuerunt, ignari potentiæ nostræ, propter eam, quam omnibus hominibus exhibemus humanitatem. Atq; inimicum suum in nos animum plane declarant, quippe

suis prorsus gentium contra reges, & bene de se meritos ceruicem erigentes, nihil legitimum ferre volunt. Hac ipsa calumnia vtebantur olim hostes Iudæorum, cum illi templum & ciuitatem ædificare conarentur. a

a Vt patet 1. Esdr. 4.

V. *Calumnia in Iudæos*

FACILE enim cuersum iri funditus sperabant eam gentem, si persuasum esset hominibus, qui Reges suos in eo suo honore, obsequio, amoreque persequuntur, eos inimico esse in reges animo, nec obtemperare eis velle. Nimirum quod iuxta morem tam ipsorum regum, quam nationum eis subiectarum, diis eorum cultum non tribuerent: quasi ita regibus obtemperandum esset, vt cum eis collibuisset, diuinæ leges quasi stramineæ conculcandæ essent: & ad nutum eorum, qui vicariam in terris Dei potestatem gerunt, ipsius omnium regum principis Dei mandata antiquanda forent.

An ingressus regi … permittendus

Ita deinceps sanctissimi martyres ac confessores, ab infidelibus, & hæreticis, impij & inimici regum … imperatorum audierunt; in quibus calumnijs refutandis antiquorum patrum, recentiorumq; scriptorum crebro desudauit industria. Cæterum an Iudæi permittere potuerint Ptolemæo hunc ingressum, alia est quæstio. Non videtur certe ea fuisse Dei legislatoris mens, vt ille templi ingressus, qui sine Dei contemptu, aut legis eius suscipiebatur, tantis malis imminentibus prohiberetur. Si tamen crediderunt teneri se potius ad acerbissima quæque patienda, quam ad illum ingressum permittendum, qui bona intentione suscipi videbatur, aut certe curiositate, in tali homine non valde criminosa, sua se ipsi conscientia in talem necessitatem coniecerunt, idemque proportione de similæ esu dici potest.

VI. *Nouum querelarum argumentum.*

SED audiamus cætera. Nouum enim querelæ argumentum affert, & sui in Iudæos odij, & decreti crudelissimi, quod illi suos à fide apostatas, & in eo regi consentientes execrationi haberent. Cum tamen ipse ingratiam eorum iniuriæ obliuionem promulgasset, memor multorum negotiorum, quæ ipsis commissa fideliter administrassent; imo eos iure ciuitatis Alexandrinæ dignatus esset, voluissetque eos, & cum victoria domum reuerti, & in Ægypto omni iure sacerdotum Ægyptiorum frui, quod à primis seculis magnum fuisse, vel ex Genesi intelligi potest. *Illi autem*, inquit, *contrarium eligentes, & insita improbitate honestum repellentes, perpetuo autem ad malum proni, non solum cum ignominia repudiarunt ius ciuitatis, sed verbo etiam atque opere abominantur paucos quosdam ex eis, erga nos legitime affectos* (apostatas scil.) *semper suspicantes, ob infamem vitæ rationem, cito nos destitutos a rectis factis*. Sententiam videlicet mutaturos.

Gen. 47.22.

VII. *Decretum Philopatoris in Iudæos.*

QVAMOBREM *argumentis etiam probe persuasi, hos omnibus modis contra nos male … & … ne …, repentina post hac turbatione nobis imminente, hos … proditores, & barbaros habeamus hostes, iussimus, simul … allata fuerit epistola hæc, eadem die indicatos cum vxoribus & filijs cum contu… supplicijs mitti ad nos, vinculis ferreis vndique constrictos, ad … & infamem, & inimicis conuenientem cædem. Hi enim … punitis, putauimus in reliquum tempus, perfecte nobis res in bono statu, & optima dispositione constitutum iri.*

Ex occultatoribus eorum.

QVICVNQVE *autem quempiam Iudæorum texerit, a sene vsque ad infantem, vsque ad lactentes, turpissimis tormentis cum tota domo afficietur: qui autem indicare potuerit, ex ipso fortunas eius, qui inciderit in pœnam accipiat, & de regio ærario bis mille drachmas,* b *& libertate coronabitur*, id est, ius coronæ ferendæ in spectaculis, templis, alijsve publicis locis adipiscetur. Addit & execrationem loci, tanquam pestifera luce Iudæorum contactu inquinati. *Omnis autem locus, vbicumq; deprehensus fuerit absconditus Iudæus, inuius, & inaccessus, & deflagratus fiat, & omni mortali natura in perpetuum inutilis.*

b Idem. Franc. 61. fol. 50.

VIII. *Ratio temporis.*

HACTENVS Epistola Philopatoris; quam hoc anno datam putamus. Nam ait se post reditum in Ægyptum, obliuionē iniuriæ inducere voluisse in animū suum, atq; adeo Iudaicam gentē augere priuilegijs, ita à patrijs institutis deficere voluissent; quod cum quidam … issent, ab alijs hostili animo tractati sunt: qua ex causa promulgatū est hoc edictū. Prius .n. illud edictū in Iudæos columnæ insculptū, & Iudæorum aliquorum defectio, & deinceps reliquorum … vitæ visu auersio, & delata ab Apostatis ad regem querela … & sancitum est hoc posterius edictum in Iudæos, … temporis fuerunt. Et … ex Ægyptum, omnes quæ Philopatoris sub … delatum fuisse, non tamen breui tempore potuit tanta multitudo omnis generis hominum, ad supplicia mortemq; … centium, … que moras quantas maximas poss… breui tempore Alexandriam cogi, vt facile ad … huius anni æstatem res protracta videatur.

EDICTVM hoc ab Ægyptijs, alijsque hostibus Iudæorum, omnibus cum lætitiæ significatione acceptum est. Iudæis autem cum luctu & lacrymis, cum gemitibus & lamentis, quibus oppida omnia, & præfecturæ, viæ omnes, domusque complebantur.

IX. *Iudæorum … gemitus …*

Non enim omnium est, ac multorū quidē, cum gaudio, etiam in causa iustissima, ignominiam & cruciatum subire. Ergo ea faciebant, quæ consentaneum est ab ijs fieri, quibus imminet crudelis, & improuisus suus, suorumq; interitus. Accedebat & præfectorum in eos inhumanitas, quæ etiam quosdam ex inimicis ad misericordiam incitabat: cum decrepitos atq; inermes senes, puellasq; nuper nuptui traditas, earumq; coniuges, reste in collum iniecta ferro vinciri, & in naues vi pertrahi, ibiq; alios collo, alios pedibus ad malum & transtra ferarum more alligari, & sub tenebrosa tabulata deijci animaduerterent.

PERVENTVM est Alexandriam, iussique sunt à rege ad vrbem in Hippodromo castra metari, vt omnium abeuntium aut venientium probris atque irrisionibus paterent; quos cum quidam Alexandrini Iudæi ex commiseratione adirent, iratus rex eorum socios fieri iussit, ad eademque supplicia omnes destinari, describique omne genus ex nomine; non vt olim ad laboriosam operū seruitutem, sed ad denunciata tormenta, & mortem vno eodemque die subeundam: & hæc videtur loci satis obscuri sententia.

X. *Alexandriam ad Hippodromum conducuntur.*

Sit eorum descriptio.

Facta est ergo horum descriptio, cum acerba festinatione: nec res ad 40. dies perfecta est, rege interim conuiuia ad omnia idola celebrante. Post prædictum temporis intervallum nunciauerunt scribæ regi, non posse vlterius Iudæorum descriptionem fieri, propter immensam eorum multitudinem, qui vbique locorum sparsi essent. At Rex indignans eos obiurgabat, addebatque minas, quasi corrupti muneribus, Iudæos vellent morti eripere. At illi multas chartas descriptorum nominibus plenas in medium proferebant, aiebantque chartas iam ac scriptorios calamos defecisse: quæ oratio cum probabilitate careat, ad hyperbolem confugiendum est.

ERGO aduocat Hermonem Elephantorum præfectum, iubetq; sub insequentem diem, multo thure in merum infuso, potari Elephantos, numero quingentos, eaq; potione efferatos in Iudæos immitti, ab ijs proterendos, ac discerpendos. Sub vesperam immittuntur ministri, qui Iudæorum manus colligent, & reliquam circa ipsos cautionem moliantur, expectantes crepusculo matutino exitium genti ab elephantis allatum iri.

XI. *Iubet rex … ab elephantis …*

Sed paratis omnibus, & Iudæis omnibus diuinam misericordiam cum lacrymis implorantibus, eiusq; bonitatem indefesso clamore fatigantibus, tantum Regi soporem Deus immisit, vt ad horam decimam non expergisceret, donec cōgregatis iam qui ad conuiuium præmoniti erant, à cubiculario excitatus, ad conuiuium cum eis versus est: & Iudæorum recordatus accersit Hermonem, &, hodierno somno, inquit, illi gratiam habeant, cæterum in sequētem diem eodem modo præpara elephantos in Iudæorum perditionem: cui scilicet ipse præsens adesse volebat, & clamoribus, defunctionibus, cædibusque inimicorum suorum exsaturare crudelitatem suam.

Diuinitus … impeditur.

ADEST secundus dies, elephanti, exercitus, & turbæ innumeræ populorum, qui ad tam triste spectaculum confluxerant. Rex euigilat, amicos admittit, adest Hermon, & Regem monet parata esse omnia ad exequendam eius voluntatem. At rex diuinitus in obliuionem præteritorum adductus, interrogabat quodnā id esset negocium, quod cum tanta festinatione ageretur. Hermon autem, & om-

XII. *Iterum … Rex … oblitus …*

nes regis auribus suggesserunt, bestias, & exercitus ad præceptam ab eo Iudæorum internecionem præparatos. Hic Rex ita æstuans, priorem enim cogitationem diuina prouidentia dissipauerat, ad Hermonem conuersus. Quotcunque ait, parentes adsunt aut filij, qui hunc bestijs ferocibus apparatum cibum sint pro inculpatis Iudæis, qui maioribus meis perpetuam fidam egregie præstiterunt? Atqui nisi intercederet communis educationis amor, & vtilitatis ratio, vita pro ijs priuatos esses. Ita Hermon improuisa obiurgatione ac comminatione perculsus, deiecto vultu conturbatos recessit, cæterique amici, ad sua quisque dilapsi sunt. Iudæi hanc secundam Dei gratiam cum gratiarum actione prosecuti sunt.

XIII. *Tertio rebus parare Elephantes.*

NEC ita multo post Rex ad se, ingeniumque suum reuersus, instaurato conuiuio, accersit Hermonem, & rursus cum minis. *Quoties tibi, inquit, de his ipsis præcipiendum est infelicissime? Elephantos etiam nunc arma in crastinum in Iudæorum perniciem?* Cognati autem qui simul discumbebant inconstantiam mentis illius admirati. Vsquequo Rex, inquiunt, tanquam stolidos pertentas, præcipiens iam tertio illos deleri, & cum in rem ventum est, omnia immutas quæ ante decreueras? Quamobrem ciuitas propter expectationem tumultuatur, & plena communium à direptione periclitatur.

At Rex quæ sibi diuinitus euenerant pro nihilo habens, impium confirmauit iusiurandum, statuens Iudæos quamprimum morti tradere, genibus & pedibus ferarum protritos: exercitu autem contra Iudæam ducto, solo secum æquaturum dixit, & templum, cuius aditu prohibitus esset, incensurum, & sacrificantibus in omne tempus vacuum redditurum.

XIV. *Ventum est ad Hippodromum.*

TVNC læti discedentes amici & cognati, disposuerunt exercitus opportunissimis locis ad custodiam ciuitatis; Elephantorum autem præpositus cum feras ad insanam habitudinem præ potionibus adduxisset, circa auroram ciuitate iam turbis innumerabilibus ad Hippodromum referta, ingressus aulam ad id, quod propositum erat, incitauit regem. Ille annuens, & spectator futurus crudelis spectaculi prodit foras, exeunt elephanti, procedunt armati exercitus, puluis pedum excitatus, clamorque horrisonus Iudæos tunnet de imminente exitio. Illi partim ad lachrymas, gemitusque conuersi, vltimum sibi vale mutuo dicunt: partim ad preces & expertam iam semel iterumque diuinam misericordiam omni animi contentione confugiunt: & in primis Eleazarus quidam omnium nomine Deum obtestatur, vt solita magnitudinis suæ prodigia contra impios, in salutem populi sui exerat.

Iudæi ad lacrymas preces, que confugiunt.

XV. *Rex & exercitus angelorum visione turbantur.*

ELEAZARO finem imponente orationi suæ Rex cum feris, & toto exercitus horrore ad Hippodromum accedebat. Et aspicientes Iudæi vehementer exclamauerunt in cœlum, ita vt adiacentes etiam conualles, simul sonantes vniuersum exercitum ad fletum excitarent. Tunc visi sunt duo terribiles angeli de cœlo descendere, omnibus manifesti, præterquam Iudæis; qui ex aduerso stantes, exercitus turbatione repleuerunt, & quasi constrictos vinculis immobiles reddiderunt. Rex quoque totus inhorruit, atque animo commutatus est, proximæ feritatis oblitus. Visionem quoque terribilem obiectam Ptolemæo scribit Iosephus 2. contra Appionem; sed Ptolemæum Physconem illum putat, atque precibus concubinæ à crudelitate reuocatum. Timuit enim miracula profiteri, metu irrisionis Ethnicorum. Et fortasse diuersæ sunt historiæ, licet admodum similes. Sed audiamus ipsam fabulæ peripetiam, & solutionem.

XVI. *Commutatio fortuna Iudæorum.*

ET ecce bestiæ in subsequentes exercitus conuersæ, conculcabant eos, & exterminabant. Et versa est regis ira in misericordiam & lacrymas, propter ea quæ antea molitus fuerat: & ad amicos conuersus, eos crudelitatis arguebat, & infidelitatis erga se benefactorem ipsorum, quasi hac via conatentur eum principatu & vita priuare, congregatis huc præsidiorum præfectis: & addit de Iudæis nominatim. Quis eos qui ab initio beneuolentia erga nos omnibus in rebus superant omnes gentes, & grauissima omnium adiere pericula, tam iniquus addixit supplicijs?

Cum laude liberantur.

Soluite, dissoluite iniusta vincula, ad propria illos cum pace dimittite, & veniam pro commissis deprecamini. Dimittite filios omnipotentis, cœlestis Dei viuentis, qui à maioribus nostris ad hanc vsque diem incolumem cum gloria rebus nostris statum conseruat. Ita Rex loquebatur, cum puncto temporis Iudæi vinculis suis exoluti, saluatorem suum Deum benedicebant, præsenti morte erepti.

XVII. *Rex Deum agnoscit. Septiduum conuiuium apponitur.*

ET Rex in ciuitatem reuersus, præfectum redituum accersens, iussit & vinum & omnia ad conuiuium necessaria, præberi Iudæis ad dies septem, eodem in loco, vbi se perniciem subituros putarant; quod & factum est, pudore & ignominia tabescentibus ijs, qui eorum supplicijs hilarescebant. Rex quoque eadem de causa magno præparato conuiuio, sine intermissione Deo cœli confitebatur, & gratias agebat, pro inopinata, quæ sibi obtigerat salute; quod scil. vel ab Angelis, vel ab Elephantis non fuisset trucidatus. Verum Iudæi in huius diuini beneficij memoriam, lege lata statuerunt in posterum hos dies cum lætitia transigere, à 25. die mensis Pachon, vsque ad quartam mensis Epiphi, ad dies 40. 3. Constituerunt & tres dies perditionis siue luctus, à quinta Epiphi, vsque ad septimam, in quibus Deus, magna cum gloria patefaciens misericordiam suam, populum suum magnificè liberauit. Epulati autem sunt à die 7. Epiphi, vsque ad decimam quartam, in qua regem adierunt pro dimissione sua.

Dies memoriales decreti.

3. Mach.

XVIII. *Dimittuntur à rege cum laude.*

QVOS rex collaudatos dimisit, scribens in eorum gratiam epistolam. In qua motam in Iudæos persecutionem non iræ suæ tribuit, sed quibusdam persuasionibus aliquorum, qui eos coniurasse contra Regem dicerent, & regno perniciosos calumniarentur. Suam quoque sub eorum persona iniustitiam damnat, qui nulla inquisitione, nullo iudicio præuio, eos morti crudelissimæ addixissent. Deinde cœlestem Deum agnoscit, ac confitetur Iudæorum protectorem, & tanquam patrem pro filijs propugnantem; laudat Iudæorum erga se, cæterosque Ægypti reges constantem beneuolentiam ac fidem: declarat à se in propria dimissos, vt scilicet in rerum suarum possessionem, quasi postliminio admittantur; ideoque in fine libri dicitur, neminem eorum à suis bonis & fortunis fuisse dimotum, sed omnes eis omnia sua cum magno timore restituisse. Vetat ne à quoquam iniuriam patiantur, aut exprobrationem propter ea, quæ contigerunt; data ratione, cum qua concludit, in hæc verba. Scitote enim, si quid contra hos machinemur mali, vel omnino eos contristemus, non hominem, sed omnis potentiæ Dominum Deum altissimum, aduersarium nobis ad vltionem, in omnibus perpetuo, atque ineuitabiliter habituros. Hæc Rex Ægyptius.

XIX. *Accepta potestate interficiendi Apostatas.*

ACCEPTA autem epistola hac, non statim inierunt profectionem suam, sed Regem obsecrarunt, vt qui ex Iudæorum genere sanctum Deum sponte deseruissent, & eius legem, ij per ipsos debitam pœnam raportarent; affirmantes eos, qui ventris gratia transgressi essent diuinas leges, ne in Regis quidem rebus vnquam bene sensuros. Ille eos vere dicere confessus, & collaudans, dedit eis potestatem eos toto in regno suo, sine alia potestate, aut iussione interficiendi. Tunc bene precantes ei, qui in eis erant sacerdotes, & tota multitudine conclamante Alleluia, abierunt; eademque die contaminatos præuaricatores supra trecentos interfecerunt, & rursus Ptolemaidem appulsi, ibidem, rege omnes viæ sumptus suppeditante, conuiuia instaurarunt, & domum suam quisque cum ingenti gaudio incolumes, nulla re diminuti, sed gloria & potestate in inimicos aucti reuerterunt.

Occidunt supra trecentos.

XX. *Noua historia vel regio in Polybio.*

CÆTERVM quod Polybius tradit Ptolemæi subditos in eum insurrexisse, non ita multo post, imo statim à victoria Raphiana, cum id deinceps ab eo non explicetur, quod quidem extet, existimauerim belli nomine hanc Iudæorum commotionem intelligi: quæ nata dicitur à Polyb. ea eo quod Regi dicto audientes esse noluissent, concedenti scilicet sibi aditum in oraculum templi concedi. Huc etiam non inuitus retulerim, nam & tempus valde fauet, illud Eusebij anno 1. præsentis Olympiadis, vbi habetur victos Iudæos, & sexaginta millia armatorum ex numero

Et Eusebio.

corum

eorum cæsa fuisse. Periculum enim cædis tantæ multitudinis, imo & mandatum & præparatio toties diuersis diebus iterata, pro cæde ipsa sumpta fuerit, eoque modo rumore noncio longè lateque fusa ac scripta; vnde Eusebius, re diligentius nun examinata, acceperit; etsi tertium librũ Machabæorum non ignorauerit, vt qui illius paulò ante meminerat. Quę mea coniectura ea eo confirmatur, quod nosquam huius belli vestigium vllum extet, si Scaligeru credimus, nec eius cladis vllam mentionem faciat Iosephus, nisi forte, vt diximus, sub Ptolemæo Physcone.

XXI. *Res Antiochi & Achæi.* TRANSEO ad Antiochum, de quo illud tantum habeo hoc anno dicere, Achæum, vigente Antiocho, Sardes se recepisse, præuia fortasse pugna aliqua, & clade Achæi, quæ apud Polyb. desideratur. Qui l. 7. ait circa Sardeis leues dimicationes & pugnas, sine vlla intermissione, diu noctuque commissas, militibus vtrimque omnia, in alterius partis damnum ac perniciem comminiscentibus: donec ei oppugnationi, cuius alteriam agebatur annus Lagoras Cretensis finem imposuit. Sic ipse. Sardium ergo expugnatio, & Achæi cædes in annum sequentem differenda est. Interim in Italiam transeamus, mox etiam Hispaniã adituri.

XXII. *Annibal Casilinum fame expugnat. Liu. l. 23.* HVIVS anni initio Casilinum oppidum fame expugnatum, author est Liuius. Mitescente iam hyeme, inquit, ducto ex hybernis milite Annibal Casilinum redit, vbi continuata obsidio oppidanos, præsidiumque ad vltimum inopiæ adduxerat, vt eius impatientia quidam se in præceps darent, alij se nudo corpore in muris morituri telis obijcerent. Interea Gracchus cum magister eq. absente, auspiciorum repetendorum causa, Dictatore, pugnare non poterat ad soluendam obsidionem; & Marcellus metu Campanorum, & periculo defectionis eorum, quos in officio præsentia sua continebat, opem ferre laborantibus non audebat. Sempronius tamen farre ex agris vndique conuecto, cum dolia complura complesset, nuncium ad magistratum Casilinum misit, vt exciperent dolia, quæ amnis deferret, missaque sunt atque excepta aliquot noctibus continenter; sed cum mox intumescens amnis dolia nonnulla impulisset in ripam, quam hostes seruabant, eaque inter salicta hæsissent, res patefacta est. Nuces inde fusæ ab Romanis castris eum medio amne ad Casilinum defluerent, cratibus excipiebantur.

XXIII. *Magnitudo famis Casilini.* POSTREMO eo inopiæ ventum est, vt lora, detractasque scutis pelles, vbi feruida mollissent aqua, mandere conarentur, nec muribus, alioue animali abstinerent, & omne herbarum, radicumque genus, aggeribus infimi muri eruerent; cumque hostes quidquid erat terræ extra murum obarassent, ubi essi raporum semen iniecerunt. Quo cognito exclamauit Annibal. *Eone vsque dum ea nascantur ad Casilinum sessurus sum?* Itaque deinceps de pactionibus deditionis secum agi permisit. Septuncem auri in singulos pretium conuenit, quo persoluto cum fide dimissi Cumas: quod verius est, inquit Liuius, quam equite in abeuntes immisso, interfectos: quod scilicet aliqui, nec Annibalis, nec veritatis amici scripserant. Vrbs reddita Annibali, & septingentorum præsidio firmata.

Redditur Annibali, id est 32. aut. 3/8 quoniam libra 12 valebarum auri valet 100 aureis. Alia loca fide consulere iubentur.

Alijs quoque locis in Italia, Sicilia, Sardinia, auxilium Romanorum socij plerique, & Romani eorum Præfecti frustra fidem atque opem, hac rerum necessitate implorarunt, qui sibi consulere iussi sunt.

XXIV. *Noui Romæ Consules.* INTEREA cum Romam venissent, qui acciti erant ad comitia, ea Dictator habuit, quibus creati sunt Coss. L. Posthumius III. absens, qui tum Galliam prouinciam obtinebat, & T. Sempronius Gracchus, qui tum Magister equitum eo aceurrerat. Statimque Dictator Theanum ad exercitum in hyberna redijt, relicto Magistro equitum, qui inito magistratu de nouo delectu Patres consuleret, quæ cum agerentur, clades Posthumij Consulis designati nunciata est, qua 25. millia armatorum, cum Posthumio duce perierant.

Clades Posthumij Consulis. Cæsos tradit Liuius obrutos Litanæ syluæ arboribus, cum Boij dextra læuaque ita arbores incidissent, vt licet immotæ starent, leui tamen impulsu corruerent. Cum ergo Romanus exercitus in syluam esset ingressus, Boij extremas succisarum arborum impellunt, quæ alia in aliam incidentes exercitum oppresserunt. Quicunque eam ruinam euasere, in Gallos, qui armati circunstabant, inciderunt, ab eisque occisi sunt, Posthumius quoque omni vi obnisus ne viuus caperetur, occubuit. Et quoniam valde mirum est tantum exercitum syluam ingressum, nec ab vllo fraudem animaduersam, res probabilior fiet, si in ductu dicatur contigisse. Zonaras ait tantum, Consulem in transitu syluosi montis insidijs exceptum, à Boijs cum toto exercitu cæsum, perijsse, & cum eodem Liuio consentit abscissi capitis caluariam auro cœlatam, instar pateræ solennibus sacrificijs vsui fuisse. Polyb. l. 3. extremo, nihil aliud affert, quam necopinantem in insidias illapsum, cum toto exercitu à Gallis esse deletum.

XXV. *Luctus Romanorum.* CLADIS huius nuncius valde Romanos afflixit, clausis vt tabernis, luctus, mœstitiæque publica signa, per dies multos ederentur; donec Senatus Ædilibus negotium dedit, vt ea luctus signa apertis tabernis finirentur. Sempronius Senatu habito patres consolatus est, & adhortatus, vt qui Cannensi ruinæ non succubuissent, ad minores calamitates, ne animos deijcerent: modo prospere cum Annibale ageretur, quod sperabat, cætera tuto differri posse. Contra eum ergo copiæ destinatæ, Varroni prorogatum est in annuum imperium. Exercitus dictatoris Consuli decretus est, duæ legiones vrbanæ alteri Cõsuli addictæ sunt, qui in locum Posthumij suffectus est. Is fuit Q. Fabius Maximus Verrucosus III. vt mox dicetur.

XXVI. HOC eodem anno P. & Cn. Cornelij Scipiones præclare in Hispania rem gesserunt contra Asdrubalem. Is cũ à Senatu Carthaginiensi iussus esset exercitum in Italiam traducere, eumque ipse docuisset, nisi aperta cum totius Hispaniæ iactura fieri non posse, vt Hispania decederet; quippe cui contra strenuos Romanorum duces res esset, & ne præsens quidem satis retineret oppida, quæ in fide adhuc stabant; itaque mitterent idoneum ducem cum valido exercitu, cui si omnia prospere euenissent, non tamen otiosam prouinciam fore. Et certè vbi vulgatum est in Hispania, Asdrubalẽ dimissa Hispania Italiam cogitare, plerique ad Romanos, quasi etiam iam Pœni cederent, defecerunt. Stetit nihilominus in proposito Senatus, à quo missus est Himilco cum iusto exercitu, & aucta classe, ad retinendam tuendamque terra marique Hispaniam.

XXVII. *Quo illud regnat.* ERGO Asdrubal discessum omni studio parat, & vice versa Scipiones non minore contentione id iter impedire moliuntur, nihil dubitantes eum diem, quo se Annibali Asdrubal adiunxisset, Imperij Romani vltimum fore. Itaque Iberam vrbem opulentissimam, ad Iberum flumen, valide obsident, vt Asdrubalem ad eam obsidionem soluendam ab itinere retrahant. Ille alteram vrbem Romanis addictam obsidet: denique relicta obsidione Iberæ, Romani in ipsum Asdrubalem arma vertunt; & post aliquot dierum velitationes, velut ex composito, vtrimque signum pugnæ propositum est: sed longe disparerat animus militũ in vtroque exercitu. Nam Romani ita erant in pugnam excitati, vt ea se pugna crederent patriæ vltimam cladem auertere, itaque obstinauerant aut vincere aut mori. Minus pertinaces viros habebat acies altera. Nam maxima pars Hispani erant, qui vinci in Hispania, quam victores in Italiam trahi malebant.

XXVIII. *Hispani in pugna.* PRIMO igitur concursu, cum vix pila coniecta essent, retulere pedem. Acrius in cornibus pugnatum est, quæ cum Romanam aciem circunsedissent, ab ea nihilominus, duo prælia simul hinc atque inde sustinente, profligata sunt. Magna facta est cædes, & nisi tam cito se in fugam dedissent, pauci omnino prælio superstites fuissent. Asdrubal vsque ad vltimum euentum pugnæ in acie moratus, è media cæde cum paucis effugit.

Romani castra capiunt, atque diripiunt. Ea pugna, si qua dubia in Hispania erant, Romanis adiunxit: Asdrubalique non modo traducendi in Italiam exercitus, sed ne manendi quidem satis tuto in Hispania spem reliquit. Quæ postquam literis Scipionum Romæ vulgata sunt, nõ tam victoria, quam prohibito Asdrubalis in Italiam transitu lætabantur.

XXIX. [illegible] capit. Q[illegible] in Hispania geruntur, Annibal aliquot oppida [illegible] fame, obsidione subegit, Petelliam in Brutijs; quæ [illegible] quæ Casilinum in obsidione, à fame tulit. Cōsentia, Crotone, Locrenses Pœnis facti sunt, malumque de [illegible] etiam in Siciliam transijt, domumque Hieronis affecit. Nam Gelo eius filius natu maximus, contempta patris senectute, post Cannensem pugnam ad Annibalem defecit, sed eum repentina mors noua molientem oppressit, cuius suspicio etiam patrem aspersit. Et hæc quidem circumacto tertio anno Punici belli acta esse tradit Liuius, proindeque anno quarto ab eo inchoato. T. autem Sempronium idibus Martijs inijsse Consulatum.

XXX. M. Marcelli [illegible] Consulatus. Et expectabat quidem populus vt is comitia, creando Collegæ haberet: verum cum Consul non solum taceret, sed M. etiam Marcellum, quem omnes tacitè Consulatui destinabant, in exercitum ablegasset, ad vrbanas legiones eo deducendas, murmur excitatum in vrbe est. Id sentiēs Sempronius, dixit se comitia in eius aduentū differre voluisse, vt cum haberent Consulem, quem maxime cuperent. Nec mora, statim à reditu suo factus est Consul M. Marcellus, ingenti omnium consensu, quippe rem in Prætura contra Annibalem præclare gesserat. Verum cum eo Consulatum ineunte tonitru auditum esset, consulti augures vitio creatum dixere; idque creditum, quasi dijs cordi non esset, vt vterque Consul e plebe crearetur, quod tum primum futurum fuerat. Itaque abdicare se magistratu coactus est, eique Q. Fabius Maxim. III. suffectus.

Consules exercitus inter se diuisere, Fabio is obtigit, cui M. Iunius Dictator præfuerat, Sempronio Volonum quod erat, & 25. millia sociorum: reliqui duces cum suis copijs, varijs locis, præsertim Siciliæ & Sardiniæ attributi.

XXXI. [illegible] Carthagine mittuntur. 4.%. Mago autem frater Annibalis ad eum Carthagine mittebatur, cum 12. millibus peditum, & equitum mille quingentis, Elephantis viginti, nauibus longis 60. cum mille argenti talentis; 4. Cum Carthaginem nuncius affertur, in Hispania rem malè gestam, omnesque ferè prouinciæ populos ad Romanos defecisse. Erant qui id subsidium Hispaniæ tam grauiter laboranti mittendum censerent, alij in Sardiniam, quæ defectionem spondebat à Romanis, si haberet ducem. Itaque Mago in Hispaniam mittitur, Asdrubal Caluus in Sardiniam, cum paribus ferè vtrique copijs, sed huius classis fœda tempestate vexata ad Baleares insulas ejcitur, vbi cum reficiuntur naues, Q. Fuluius Flaccus in Sardiniam cum legione traiecit, vt Rempublicam gereret, quoad Mutius conualuisset.

XXXII. Legati Philippi ad Annibalem. Hoc ipso anno teste Liuio, posteaquam tertia iam pugna, tertiaque victoria fauerat Pœnis, Philippus Macedoniæ Rex, qui clade Thrasymenia lætus vt diximus, & nunc Cannensi lætior Italiam spe deuorauerat, Demetrio Phario impulsore, & iuuenili ætate suadente, vigesimum enim agebat annum, fortunam secutus, legatos ad Annibalem misit, qui Capuam petentes, media in præsidia Rom. inciderunt, deductique sunt ad M. Valerium Læuinum Prætorem, qui circa Nuceriam castra habebat. Ibi intrepide Xenophanes legationis princeps à Philippo rege se missum ait ad amicitiam, societatem cum pop. Rom. iungendam. Mandata habere ad Coss. S.P.Q.R. Valerius Eorum fraus hac societate tam clari Regis mire lætus, hostem pro hospite accipit, dat qui comitentur, atque itinera tuta demōstrent. Xenophanes inter Romanas copias tutus, quam primum potuit ad Annibalem se contulit.

XXXIII. Leges fœderis [illegible]. AMICITIÆ aūt & societatis hæ leges fuere, vt Philippus Rex quā maxima classe, ducētas autem naues videbatur effecturus, in Italiam traijceret, & vastaret maritimam oram, bellum pro parte sua terra marique gereret. Vbi debellatum esset, Italia omnis, cum ipsa vrbe Roma, Carthaginiensium, atque Annibalis esset, prædaque omnis Annibali cēderet. Perdomita Italia nauigarent in Græciā, bellumque cum quibuslibet Regibus placeret, gererent. Quæ ciuitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam ve[illegible]nt, eæ Philippi, regnique eius essent. Hæc quidem ad verb[illegible] Liuius, que[illegible] Zonaras sequitur, Eutropius & Florus attingunt. At Polyb. l. 7. fœdus hoc exhi[illegible], et totidē verbis quibus initum est, sed longe diuersa sententia, quæ [illegible] maiorem animi moderationem sapiat, vt breuitatis causa seorsim dicemus. 5.

XXXIV. Legati Annibalis ad Philippum. 5.8%. ADDIT Liuius mi[illegible]os ab Annibale legatos ad Philippū, ad Regis ipsius firmandam fidem, Gisgonem, Bostarem & Magonem, qui ad Iunonis Laciniæ templum, quod ad Lacinium erat promontorium, iuxta Crotonem ciuitatem, initio sinus Tarentini, quo in terram descenderant progressi, nauem quæ in statione erat clam subeunt, velaque faciunt, sed à classe Romana conspecti, quæ præsidio erat Calabriæ littoribus, breuique comprehensi ad Q. Fuluiū Flaccum præfectum classis adducti sunt, cumque is quæreret, qui, & vnde, & quo cursum tenderent, Xenophanes priore mendacio iam satis fœlix, nouum struit, à Philippo se ad Romanos missum, ad M. Valerium (is erat quem Xenophanes paulo ante fefellerat) ad quem vnum iter tutū fuerit peruenisse. Campaniam septam hostium præsidijs Capti Romā mittuntur. superare nequisse. Verum sermo, cultusque corporis legatos Annibalis prodidit: apud quos metu territos, etiam literæ Annibalis ad Philippum de pace repertæ sunt; mox separati omnes nauigijs, ne qua foret inter ipsos communicatio, Romam ad Senatum missi, sed nauis vna parum custodita subduxit se, & Macedoniam versus vela fecit.

XXXV. [illegible] bello [illegible]. PATRES, qui vix se bello Punico ferendo pares esse sentiebant, ad noui belli Macedonici emergentis curam anxie descendebant; nec tamen non succubuerunt, sed extemplo deliberarunt, quomodo bello vltro Macedonibus inferendo, eum ab Italia auerterent. Ergo captiuis in vincula coniectis, comitibusque eorū sub hasta venditis, collectis 50. nauibus, iussus est Q. Fuluius non tueri modo Italiæ oram, sed explorare de bello Macedonico, si congruentia literis, legatorumque indicijs Philippi cōsilia essent, & M. Valerium prætorem literis certiorē facere, qui primo quoque tempore cum classe in Macedoniam transmitteret, daretque operam vt Philippum in regno contineret. Iustinus dissentit à Liuio: ait enim legatū regis Philippi incolumem dimissum. *Non in honorem regis*, inquit, *sed ne dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

XXXVI [illegible]. HÆc dum in Italia parantur, omnis quę elapsa erat, dum capti Legati Romam mittuntur, ad Philippum peruenit. ex eaque didicit legatos à Romanis cum literis interceptos. Et ignarus quid confectum esset, legationem aliam, cum ijsdem mandatis mittit, quæ fœlici cursu iter emensa, & re confecta remensa est, sed æstate iam circumacta, vt nihil hoc anno Rex moliri contra Romanos posset.

Sempronius Cumis [illegible] rem bene gerit. Cumis quoque eodem tempore feliciter rem gessit Sēpronius Consul. Campanos quippe; qui Cumas fraude opprimere cogitabant, quod ad Annibalem deficere nollent, necopinantes & nocturno sacrificio operam dantes, nocturno impetu inuasit, duo eorum millia concidit, cum ipso eorum duce: signa militaria supra 4. & triginta cepit, & castris direptis, Cumas se propere recepit, ab Annibale metuens, qui non longe castra habebat.

XXXVII. [illegible]. Nec sine causa. Is enim raptim exercitum auxilio Campanis ducit, existimās se Romanum in castris diripiendis, spoliandisque mortuis moras trahentem oppressurum sed spe sua frustratus, Cumas, in ijsque Consulem obsessurus erat, nisi festinata profectio, obsidioni necessaria parare prohibuisset. Itaque regressus in castra, fatigatus Campanorum precibus, sequenti die, cum omni apparatu oppugnandæ vrbis, Cumas redit. Verum ne illa quidem expeditio ei prospere cessit; machinæ machinis, & turres turribus resistebant. Denique obsessi improuisa eruptione, ad mille & quadringentos Carthaginien[illegible] occiderunt, vnde quadraginta viuos ceperunt.

Nouam accepit cladem. Postera die Annibal ratus elatum secunda re Consulē iusto prælio certaturum, aciem instruxit: verum vt neminē commoueri vidit, sed custodiæ vrbis intendere, infecta re ad Tifata reuertitur.

XXXVIII. Et Hanno à Sempronio alteram. IISDEM diebus, quibus Cumæ obsidione liberatæ sunt, alteram cladem Pœnus accepit. Nam T. Sempronius Longus cum Hannone in Lucanis ad vrbem Grumentum prosper[illegible] pugnauit; supra d[illegible]o mil[illegible] hominū [illegible],

& ad

Manlius Sardiniam domat.

& ad 41. signa militaria accepit, Hannonem finibus Lucanis pulsum, in Brutios compulit, ipse 280. milites amisit. In Sardinia quoque, multa cum Sardorum, Pœnorumque cæde, res benè a T. Manlio prætore gesta, qui tota insula perdomita, Romam exercitum reduxit. In occursu maritimo Octacilij prætoris contra Asdrubalem feliciter quoque pugnatum, & naues 7. cum viris occupatæ. Denique ab vtroque Consule in Campania, res cum laude gesta: quæ fusius persequi non est necesse.

Res ad Nolam.

Illud tamen de Nolanis non tacendum. Hoc quoque anno Nolæ Senatus à Romanis stabat, plebs Annibalis erat; consiliaque occulta de cæde principum, & proditione vrbis inibantur: quæ ne procederent, Fabius Consul idoneo loco castra posuit, ad arcendum Annibalem, simulque Marcellum cum copijs in vrbem, ei præsidio futurum immittit.

XXXIX. *Et Samnites gesta.*

INDE crebris excursionibus, & cladibus Samnites, & Hirpinos affecit, adeoque omnia ferro ignique vastauit, vt antiquarum cladium Samnio memoriam reuocaret, & ipsi Annibalis opem, legatione missa implorarent. Extat apud Liuium oratio, in qua, quod ad rationem temporis attinet, Samnites aiunt se postquam à Pyrrho relicti essent, pacem cum Romanis fecisse, (ea inita est anno V.C. 481. Coss. L. Papyrio Cursore II. & Sp. Caruilio) in eaque per annos prope quinquaginta fuisse, aut potius vltra 50. numeratis extremis ad id tempus, quo in Italiam Annibal venit, qui fuit primus belli 2. Punici, & V.C. 535. Ab illo enim ad hunc annum, omnino 55. numerantur. Quod item, aiunt se per centum prope annos bellum gessisse cū Romanis, id gloriose magis Samnites isti, quam vere dixerunt. Nam ad annum vrbis 481. ducuimus, id vix duos & 70. annos durasse.

XL. *Ab iis ad Samnitibus opem promis pollicetur.*

SAMNITIBVS prolixe auxilia pollicetur, & Cannensem cladem se altera quapiam illustriore obscuraturū, vt Trebiensem Thrasimenica, & hanc Cannensis longe superauerat. Cum hoc responso, muneribusque amplis legatos dimisit. Ipse præsidio modico in Tifatis relicto, profectus cum cætero exercitu, Nolam ire pergit. Eodem Hanno

Nolam adit.

cum supplemento, & Elephantis, quos Carthagine acceperat, ab Annibale euocatus venit. Marcellus, qui cautè semper, ac velut præsente Annibale prædatum ierat, eo aduentante, in vrbem se Nolam cum copijs recepit, & quia plebi non fidebat, per muros Nolanos speculatores inambulare iussit, & omnia explorare, quæ circa hostem fierent. Cumque ad murum successisset dux Hanno, senatores duos ad colloquium euocat, qui consensu Marcelli egrediuntur.

XLI. *Eamque ad deditionem tentat.*

ILLE monitionibus, promissis, ac minis Senatores omnem in partem versat, vt se, atque vrbem, Marcellumque Annibali dedant, pacem quibus ipsi voluerint legibus facturos. Illis contra, multos iam annos inter Romanū Nolanumque populum amicitiam esse, cuius neutros ad eam

Irrito conatu

diem pœniteret, & sibi, si cum fortuna mutanda fides fuerat, sero iam esse eam mutare: si Annibalem recipere voluissent, non vltro præsidium Romanorum fuisse aduocaturos, cum ijs qui ad se tuendos venissent, omnia sibi & esse consociata, & ad vltimum fore.

Nolam obsidet.

Hoc colloquium cum spem proditionis ac deditionis Annibali abstulisset, Nolam corona cinxit, vt simul ab omni parte mœnia aggrederetur. Quem vt successisse muris Marcellus vidit, instructa intra portam acie, cū magno tumultu erupit, fuissetque in paucis pugna memorabilis, nisi ingentibus procellis effusus imber pugnantes diremisisset.

XLII. *Clades ei accepta à Marcello.*

DELATA res est in diem tertium, cum Marcellus cognita alicuius partis hostilis exercitus absentia, in aciem copias educit. Nec detrectat certamen Annibal vterque duces suos ad certamen accendit; sed Romani, iam ea re feliciter inchoata hilares, & pugnæ ardore flagrabant, alij ea Capuano luxo molles, ij vltra non erant, qui tantis cladibus Romanos attriuerant. Denique Pœni omni ex parte pelluntur, terga vertunt, in castra confugiunt, quæ oppugnare militem Romanum Marcellus non est passus, sed victoria magna exultantem Nolam reduxit, etiam gratulatione plebis, quæ fuerat in Pœnum ante propensior. Hostium plus mille eo die cæsi, capti 1600. & signa militaria vndeuiginti, & duo elephanti, 4. in acie occisi. Romanorum minus mille interfecti; postridie sepulturæ dati, spolia Marcellus Vulcano deuota combussit.

XLIII. *Et deserunt ad eum equites sui.*

TERTIO post die, ob iram credo aliquam, & Imperatoris obiurgationem, aut spem liberalioris militiæ 1272. equites, mixti Numidę Hispanique, ad Marcellum transfugerunt, eorumque deinceps forti, fidelique opera, Romani in eo bello vsi sunt. Annibal relicta Nola, Apuliæ hyberna petijt magno dolore, ea inusitata adhuc suorum

Abit in hyberna.

defectione affectus, vt rationi consentaneum est, & Zonaras affirmat. Absente Annibale Q. Fabius Campanum agrom late populatur, castris prope Capuam collocatis, vbi leuibus prælijs certatum est, susceptumque à duobus singulare certamen; Romano victoria cessit.

In Hispania res bene gesta.

At in Hispania res felicius etiam, quā in Italia gestæ sunt. Sciopiones ad Senatū perscripserunt, quas res in prouincia gessissent: nū stipendium, vestimenta, ac commeatum petebant; cui rei cura publica, & priuata publicanorum pecunia, ac liberalitate subuentum est, vt fusius explicatur à Liuio.

XLIV. *Insignis Scipionum victoria ad Illiturgum.*

CVM hi commeatus in Hispaniam venerunt, Illiturgi, oppidum nobile ab Asdrubale, Magone, & Amilcare oppugnabatur, quod à Pœnis defecisset ad Romanos. Inter hæc terna castra hostium, Scipiones per magnas strages, frumentum in vrbem intulerunt, cohortatique oppidanos, vt eodem animo mœnia tutarentur, quo pro se pugnantem Romanum exercitum vidissent, ad castra maxima, quibus Asdrubal præerat, oppugnāda ducunt: eodem & duo exercitus Carthaginensium conuenerunt, quasi de summa rei agendum foret. Eruptione è castris pugnatum est. Sexaginta hostium millia eo die in pugna fuere, sexdecim circiter Romanis. Quorum victoria minime dubia

Hostium clades.

fuit; plures hostium cecidere, quam ipsi Romani essent; capta sunt hostium amplius tria millia, paulo minus mille equorum, vndesexaginta militaria signa. Elephanti quinque in prælio occisi, ternis denique castris eo die Scipiones potiti sunt.

XLV. *Altera ad Incibile oppidum.*

ILLITVRGO oppido obsidione liberato, ad Incibile oppugnandum Punici exercitus traducti sunt, suppleti copijs ex prouincia, quæ belli auidior esse videbatur; quod oppidum idem videtur cum Indibili Frontini, qui ibi Hānonem à Cn. Scipione fugatum tradit. Ibi ergo iterum signis collatis, eadem fortuna vtriusque partis pugnatum est: supra 13 hostium millia cæsā, supraque tria capta, cum signis duobus & quadraginta, & nouem elephantis; quam victoriam omnium prope populorum defectio ad Romanus subsecuta est. Hæc ad hyemem vsque gesta, cum quibus Liuius librum vigesimum tertium absoluit. Quæ supersunt ante creatos consules, ad sequentem annum differenda sunt; quoniam vt non semel monuimus, annos Iulianos quantum possumus, obseruamus.

SCOLIA IN ANNVM MVNDI 3839.

N.XXXII. *Petit nec hic num. ad annum præced. Fugitiui etiam relegati.*

NEc parua etiam Romanorum culpa fuit, & inhumanitas in eos milites, qui profligata acie è pugna fugerant, qui apud M. Marcellum in Sicilia conquerunter, se in Siciliam relegato, & ante Punici belli finem Italiæ ingressu prohibitos: cum tamen a principio, eos vulgo laudassent, quod se Reip. seruauissent, meritoque expostulant, quod Varroni cladis autori gratias egerint: quod cæteri, qui tam turbidum militum fuerant, honores peterent, & gererent & prouincias obtinerent, sibi ne in patria quidem viuere liceat. *An vobis, inquit, vestrisq; liberis P.C. facile ignoscitis, in hæc vilia capita sæuitis: & Consuli primoribusque alijs etiam fugere, cum spes alia nulla esset, turpe non fuit, milites vtique morituros in aciem misistis!* Hæc aliaque id genus apud Liuium lib. 25. Nihil ea non impetrarunt, quod commilitones suos pugnantes deseruissent: quasi non eadem culpa, si culpa fuit, etiam locupletiorum fuerit.

1. N.32.

Caue autem putes συγῆν esse honorari, nec grammatici id dicunt. sed interpres tertij Machab. pro odio & horrori esse, legit, apud eos honori, vt videmus.

2. N.2.

Qualis est illa Flori, l.2. c.6 Opes suas libens Senatus in medium protulit. Eques secutus exemplum, mitatusque equitem Tribus, denique vix sufficerent tabulæ, vix scribarum manus, &c. quę ex Liuij 26. sumpta sunt. Tanto, inquit, certamine iniecto, vt prima inter primos

nom... leon in tabulis publicis esse, vt nec triumum accipiendo, nec hæc referendo sufficient.

a N. xxii. Id est, vt ait Scaliger, à septimo Iulij ad finem decimi quarti Augusti. Sed hoc eius spatium non habet nisi 39. dies, etiam numeratis extremis, cum bis fleris postulet 40. Idem, hoc spatium Hebraicis mensibus circumscribens, ab octaua, inquit, Tamuz vsque ad finem 17 Ab, imo 18 se isti duo menses sunt quartus & quintus, & respondent Iunio & Iulio, non Iulio, & Augusto, quibus respondent Ab & Elul.

b N. xxxi. Si talenta liber Attica sumere, quæ sexaginta minas capiunt, quarum singulæ, valent 17 francis cum dimidio, iuxta Cenalis supputationem, talentum valet mille & quinquaginta francis, mille autem talenta, Milionem vnum vocant, & quinquaginta millia francorum.

Si autem Euboica talenta mauis, quorum singula fuerunt octoginta minarum, talentum respondet mille & quadringentis francis: mille autem talenta ascendent ad milionem vnum, & quadringenta millia francorum, qui sunt aurei nūmi nostrates, 426. millia, 666. & $\frac{2}{c}$.

c N. xxxiii. Principio numerantur qui vtraque ex parte fœdus hoc inierunt Hoc est fœdus, inquit, iureiurando sancitum, quod icit Annibal Imperator, ac simul cum eo Mago, Myrcal, & Barmocal, & Senatores Carthaginensium, qui aderant, & vniuersi Carthaginenses, qui in eius exercitu erant, cum Xenophane Cleomachi filio Atheniensi, quem ad nos misit Philippus Rex Demetrij filios, tam suo, quam Macedonum, & sociorum nomine. Secundo recenset multam turbam deorum, tam Afrorum, quam Macedonum, coram quibus initur fœdus. Tertio Annibal ex sua suorumque sententia dixit, fœdus hoc iure amicitiæ, & beneuolentiæ, vt amici, familiaresque iuncti, & fratres in posterum essent. A Philippo, & Macedonibus, exercituque Græciæ eorum socijs, salua esset Carthaginensibus, & Annibali, eorumque subditis ac socijs: & viceuersa salus Philippo, & Macedonibus à Pœnis, vtque sibi inuicem præsidio, auxilioque forent. Non appeterent alij alios occultis consilijs, alterique alterutrius populi hostibus hostes essent. Quarto circa bellum præsens statuunt, vt bellum quod iam est Pœnis contra Romanos, sit & Macedonibus, donec vtrisque superi lætum exitum dederint: vt si deorum auxilium aduersus Romanos eorumque socios, Pœnis Macedonibusque defuerit, & amicitia cum eis iungenda fuerit, sic iunctum, vt eadem illa Macedones comprehendantur, nec liceat bellū Romanis contra Macedones gerere, neque Corcyræos, neque Apolloniatas, neque Dyrrhachinos, neque Dimallen, & Parthinos, neque Atintaniam in potestate habeant, Reddant ijdem Demetrio Phario omnes illius propinquos & necessarios, qui intra Romanorum ditionē fuerint Quinto circa bella, quæ deinceps possent existere, statuunt vtrosque sibi auxilio futuros, si alterutros Romani aliique bello petiuerint, exceptis vtrorumque amicis ac socijs. Sexto & postremo conueniunt, si quid huic fœderi Carthaginensibus addere vel demere visum fuerit, id ex communi amborum sententia factum iri. Hæc ferè Polyb. & quidem, vt mihi videtur, probabilius.

ANNVS MVNDI 3840. SEXTÆ AETATIS 324. Imperij Græcorum 98. Antiochi Magni 11. Simonis Pont. 19. Ptolemæi Philopatoris 7. Philippi Macedonis 7. Olympiadis. CXLI. Ann. 3. Vrbis Conditæ 539. Coss. Q. Fabio Maximo Verrucos. IV. M. Claudio Marcello. III. Secundi Punici belli 5.

ANNVS ANTE CHRISTVM 213.

I. *Res Antiochi prosperæ.* ANTIOCHI Magni res admodum secundæ hoc anno in Asia fuerunt. Nam captis per insignem audaciam Sardibus, & per insigniorem proditionem Achæo, quidquid ipsi parebat facile in potestatem legitimi principis redactum est. Vtrumque à Polybio copiose narratur, vrbis expugnatio l. 7. Achæi pernicies octauo: ab illa ergo quæ anterior est inchoandum est. Achæum Antiochus toto hoc bello maxime persequebatur, vtque eo potiretur, Ægyptiaco bello se parum honorificè expedierat; moxq; cū Attalo societatem inierat. At ille Sardeis, inque eius arcē munitissimam se receperat; vbi alterum iam annum Antiochi conatus omnes eludere, atque irritos reddere conabatur, vt superiore anno significatum est. Hoc tandem Sardeis Lagoras Cretensis solertia in primis occupauit.

II. *Lagoras obseruat vrbem oppugnandam.* Is cognito partem illam muri, quæ arcem vbi iungit, & Serra dicitur (ob crebros vt videtur scopulos, quasi saxi dentes eminentes) incustoditam esse, quod locus hosti inaccessus omnino putaretur, eo in vrbem penetrare cogitat. Intellexit autem eum locum carere custodia, quod ibi interdiu coruos & vultures pastos cadaueribus; quæ ad eam partem dabantur in præcepe, diu desidere animaduertit. Noctu etiam adit propius, explorans quibus locis scalæ adhiberi possent. & loco vno animaduerso, de consensu regis, duos assumit sibi socios audacis propositi, cum quibus omnia consilia communicat. Hi quindecim de fortissimis militibus assumunt, qui in admouendis scalis, & scandenda rupe, consilij adiutores essent. Secundum hos & triginta alios designarunt, qui portas extrinsecus irruentes refringerent, tantisper dum ipsi vectem intus, & claustra discuterent. Electi sunt & bis mille milites à tergo secuturi, qui facta in vrbem irruptione summam theatri coronam occuparent, quæ arci & vrbi opportune imminebat.

Antiochus Sardeis excipit. & forum obsidio assumit.

III. *Nocte per scalas conscendit.* PRÆPARATIS omnibus, simul ac tertiam luna subijt, Lagoras & socij scalas destinatis locis applicant, supercilio saxi ab oppidi atque arcis recti conspectu. Exorto deinde die, cum illi conscenderent, & è castris sui conspicerent, magna admiratione, & metu afficiebantur. At Rex quo suorum, oppidanorumque animos, ab eo, quod agebatur, auocaret, propius vrbem copias adducit, easque portæ admouet, quam Perside vocabant. Achæus qui diu inops consilij, quid ageretur non intelligebat, tandem ad eam portam auxiliares copias misit, quæ irrumpentibus obsisterent; verum quod per angustam & præruptam semitā descendendum erat, serum id auxilium fuit. Aribazus vero vrbis præfectus nihil mali suspectans, ad eam portam se confert, quam peti ab Antiocho videbat, & milites alios iubet mœnia conscendere, alios porta egressos appropinquantem hostem arcere.

Improuidentia Achæi & Aribazi.

IV. *Vrbem inde inuadit cum exercitu.* INTEREA Lagoras, Theodotus, & Dionysius superatis rupibus ad portam subiectam perueniunt, & erant ex illis, qui cum hoste occurrente dimicarent, alij fores effringerent, cum eodem tempore, quibus id negotij datū fuerat, extrinsecus idem facerent: mox patefactis portis irrumpūt bis mille delecti & theatri summam coronam occupant. Quo facto è mœnib⁹ & porta Perside, quò antea præsidio venerat Aribazus, ruere omnes, signoque dato in eos ferri qui iam in vrbem irruperant. At discessu horum patefacta porta, quidam è Regijs oppidanos retrocedentes secuti, vrbem irrumpunt, alijque mox portis patefactis. Illicet omnis exercitus vrbe potitus est. Oppidanis cum Aribazo post leue certamen, in arcem se recipientibus, vrbem cædibus, rapinis, incendijs permiserunt.

Et alioquin relique.

V. *Sosibius erat pro Achæo.* SVPERERAT Achæus in arce, quem omnibus votis Antiochus iampridem in potestate habere cupiebat, adeo vt ea vna causa fuisse videatur, non initæ pacis inter Antiochum & Ptolemæum, quod Antiochus Achæum in fœdere nolebat comprehendi: eius potiundi viam hostes sui patefecerunt. Bolis erat genere Cretensis, qui tum in Alexandria Ægypti versabatur, & longo tempore in aula Ptolemæorum magnis honoribus fuerat affectus, vt qui rerū gerendarum prudentia, audacia, atque vsu nemini secundus putaretur. Eum Sosybius adit, ille, inquam Sosibius, qui apud Philop. omnia poterat, & pro Achæo apud Antiochum vehementer laborauerat, is nunc Bolim adit, oratque vt ad eripiendum ex arce, in qua obsidebatur, Achæum comminiscatur aliquid; nihil ipsum hoc tempore Regi Ptolemæo gratius efficere posse.

VI. *Bolis diuappetatur in Achæi causa.* ILLE vbi multa versasset animo, negotium in se recipit, vt qui amicum, ac ciuem, atque adeo cognatum haberet Cambylum Præfectum Cretensium, in exercitu Antiochi Magni, qui ad ipsam arcem custodias agebant; modo pecunia non deesset.

Sosibius ei decem talenta interim numerat, & maiora etiam tam à Rege Ptolemæo, quam ab Achæo ipso, cuius salus quærebatur, prolixe promittit, ingentique spe plenū cum literis commendatitijs dimittit ad Nicomachum Rhodium, qui Achæum paterno affectu complectebatur, & Ephesum ad Melancomam: isti namque erant, quorum opera maxime vsus fuerat Achæus superiorib⁹ annis,

in com-

in comm... andis cum Ptolemæo ... .& quorum mox opera Bolis ad perdendum Achæū impro bissime vsus est.

RHODVM vt venit, ac mox Ephesum ... inceptum de ... ex ... Achæ consilium d... aperit: eosque ac ... paratos nactus. Mox Arianum vnū e suis ad C... m, cum hisce mandatis proficisci iubet. Ab Alexandria missum se peregrini militis conducendo, de necessarijs quibusdam rebus cum Cambylo velle conferre, si tempus ac locum idoneum constituant, in quem tuto conuenire liceat.

VII. In quem ... Cambylo ... — Arianus cum Cambylo agit, suaque illi mandata exponit. Cambylus diem locumque ambobus notum assignat, in quē noctu conueneriit. Bolis epistola Sosibij opinor ad Cambylum pro liberando Achæo) in medio posita, Creticam ... per ea deliberationem instituunt. Non enim de salute m... cui pernicies imminebat, neq. de fide sibi ab ijs habita, qui hoc ipsis negotium crediderant, sed de sua vtilitate consultabant. In eamq; sententiam conueuerunt, vt pecuniam à Sosibio acceptam inter se diuiderēt, tē Antiocho aperirent, amicorum literis in arcem penetrarēt, & Achæo fidem facerent, vt se ipsis crederet: eductū eo ex arce, non in libertatem assererent, sed necopinantem cōprehensum, Antiocho viuum extruciendum traderent.

VIII. Operas partiuntur ... — His ita constitutis, agendi cum Antiocho Cambylus curam in se recipit. Bolis post paucos dies Arianum se pollicetur missurum ad Achæum, tesseram cum literis ab Nicomacho & Melancoma afferentem, qui vt in arcem tuto ingrederetur, atque exiret, id vero Cambylo esse curandum. Quod si inceptum probaret Acheus, & Nicomacho & Melancomæ responderet, ipsum per se Bolin rem aucturum, & Cambylum conuenturum.

Bolis literas amicorum Achæi ... in eius perniciem. — Hoc modo partiti operas, Cambylus Antiocho rem aperit, qui lętitia, in re tam inopinata, desiderataque gestiēs, omnia pollicetur. & vbi etiam rei perficiendæ vias didicit, Cambylum omnibus modis vrget ad rem perficiendam. Bolis quoque apud Nicomachum & Melancomam operā instabat; qui fide syncera hæc agi arbitrantes; epistolas ad Achæum per notas, de quibus conuenerat, scriptas cōponunt, quibus hortantur, vt Bolidi, & Cambylo fidem habere ne dubitet.

IX. Quæ mittit ad Achæū, & fidē facit. — ARIANVS Cambyli opera in arcem admissus, literas Achæo reddidit, & qui à principio cunctis quæ gesta fuerāt, interfuisset, exactam omnium rationem reddebat, constabatque sibi, vt qui ex vero affectu ageret, & præcipua, quæ inter Bolidem & Cambylum decreta fuerant, ignorabat. Cuius constantia permotus Achæus, & maxime notis illis, quas à Nicomacho & Melancoma acceperat, respondet, ac statim Arianum remittit; itum reditumque est vltro citroque sæpius. Tandem Achæus, cui spes alia salutis nulla supererat, Nicomacho sese permittit, mandatque illi vt noctu silente luna, cum Ariano Bolim mittat, cui se traditurus sit. Interea dum Achæus meditatur quid rerum facturus sit, si eum arce elabi contingat, Melancomas Achæi literas recipit, Bolimque mittit, & multis hortatur, vt Achæo fidelem operam nauet. Ille Ariano præmisso, qui de suo aduento Cambylum faceret certiorem, noctu ad condictum locum venit: vbi cum diem integrum colloquentes vnà fuissent; & qua ratione singula administraturi essent, de communi sententia statuissent, mox silentio noctis castra ingrediuntur.

X. Ordo rei gerenda. — ERAT autem ordo rei gerendæ huiusmodi. Siquidem Achæus ex arce solus, vel vno cum comite, & Bolide & Ariano exiret, facilè ab ijs, qui futuri erant in insidijs, cōprehensum iri: sin autem cum pluribus, difficilè; cum præsertim viuum capere vellent, in eoque magna pars gratiæ, quam ab Antiocho sperabant, esset posita.

Oportebat igitur vt Arianus cum Achæum educeret viam præiret, quia semitam illam; quam sæpe triuerat apprime norat, Bolim vero post alios sequi, vt postquam ad locum illum ventum foret, vbi Cambyli opera insidiæ præsto futuræ erant, prehensum Achæum teneret; ne ille beneficio noctis, per syluas & dumeta, in ipso tumultu euaderet; vel præ dolore ex prærupto aliquo saxo præcipitem se abijceret.

His constitutis venit Bolis ad Cambylum, a quo prima statim nocte ad Antiochum deductus solus ad solū, à quo benigne acceptus, & promissis oneratus in castra cū Cambylo reuertitur.

APPETENTE mane ascendit Bolis cum Ariano, & priusquàm illucesceret, arcē est ingressus: & ab Achæo singulari comitate exceptus est, qui deinde multis interrogationib^9 explorat hominis fidem. Cumque cerneret ipsum & vultu & sermonibus grauitatē præ se ferre, tāt ponderis incepto parem, modo blandiente spe salutis gestiebat lætitia; modo turbatus, ob magnitudinē periculi, quasi attonitus hærebat; vt qui & iudicio & rerum gerendarum prudentia non mediocriter polleret. Et primum statuit non esse committendum, vt de vnius Bolidis fide, vniuersa sua fortuna penderet, ideoque negauit Bolidi se enim eo nunc exire posse: verum tres quatuorue ex numero amicorū cum ipso missurum, qui si cum Melancoma essent collocuti, mox daturum se operam, vt ad exeundum esset paratus, (& tamen volebat exire, sed ignotus Bolidi.) Vbi nox aduenit, qua emissurum se vna cum ipsis suorum aliquos dixerat, præmissis Ariano & Bolide ad portam qua exituri erant, opperiri illos eo loco iussit, qui cum ipso erant abituri.

XI. Ad ... Achæus ... — XI. Achæi prudentia.

XII. Achæus exit ex arce ignotus. Polyb. l. 8. p. 528. — INTEREA Achæus vxori Laodicæ discessum suum indicat, erat ea filia Mithridatis Regis, eamque rei nouitate exanimat. Verum vbi spe meliorum eam consolatus esset, mox 4. amicis comitatus, quibus mediocrem amictū dederat, in plebeia ipse veste præire instituit. Vni suorum præceperat Achæus, vt ad omnia quæ diceret Arianus solus ipse responderet, cæteros diceret esse Barbaros. Ergo viæ se dant, præit Arianus, propter viæ notitiam, pone sequitur Bolis, plane animi anxius. Nam etsi Cretensis erat, quiduis suspicari facilis in alienam perniciem, non poterat tamen tenebris impedientibus Achæum agnoscere, nec an omnino adesset certo scire. Didicit tamen hoc modo.

Agnoscitur à Bolide. — Erat via ad descendendum plerisque in locis prærupta, & inuia, alicubi etiam lubrica. Ad huiusmodi aliquē locum quoties accedebatur, cum alij manu prehenderent Achæum, alij rursum illum subleuarent, expectarentque, neque enim penitus continere se poterant à consuetis huiusmodi officijs, statim intellexit Bolis, quis è comitatu esset Achæus.

XIII. Comprehenditur in insidijs. Ad Antiochum adducitur. — VT ventum est ad locum à Cambylo constitutum, dat Bolis signum sibilo, exurgunt qui erant in insidijs, alijque alios comprehendunt, Bolis Achæum ipse corripuit cum vestibus suis, intra quos manus habebat, ne sibi desperatione manus afferret; statimque ambientium corona cinctus, vinculis astringitur, & ad Antiochum cum suis è vestigio adducitur, qui cum duobus tribusue satellitibus rei exitum solicitus expectabat. Postquam subito ingressus Cambylus vinctum Achæum humi destituisset, adeo illi præ admiratione vox faucibus adhæsit, vt post diuturnū silentium, sortem illius miseratus lachrymas funderet; & pœniteret pœnitētia tactus indignissimæ proditionis. Prima luce conuenientibus, vt fit, in Prætorium regis amicis, ante omnium oculos posito hocce spectaculo, idem quod regi alijs vsu veniebat, vt præ admiratione quæ suis ipsi oculis cernebant, satis vera non crederent.

XIV. Ara Antiocho redditur. — POSTQVAM in concilio proceres sederunt, variç de illius supplicio dictæ sunt sententiæ; demum placuit vt miser extremis membris primum mutilaretur, deinde vt post caput amputatū, atque in asinino insutum, truncus in crucem tolleretur. Quo facto, tantus motus castra inuasit, vt Laodice, quæ sciebat tantum maritum exisse, casum illius è tumultu coniiceret. Ad quam mox Caducaeator aduenit, terrorus nuncius, simul iubens vt cura rerum se abdicaret, atque arcem traderet: pro responsione primo lamentis omnia persunuere, tum propter suam in Achæum beneuolentiam, tum maxime propter rei admirabilitatem: qua nescio an vlla multis seculis theatro magis digna contigerit, ita tragicis affectibus admiratione, terrore, odio, commiseratione, spe, metu, desperatione, tota plena est, totaque ad tenendum auditorem accommodata, multiplici fraude, erroribus, exitu inopinato, commutatione fortunæ. 1. 6X.

XV. *Arx Antiocho traditur.*

REX post sublatum de medio Achæum, in arcis expugnationem erat intentus, sperans disiuncta studia eorum, qui inclusi erant, huic eius desiderio seruitura: alijs eum Ariobazo, alijs cum Laodice sentientibus; nec spe sua frustratus est. Dum enim sibi inuicem diffidunt, celeriter vtraque factio & se, & arcē fidei Regis permiserunt. Ita Achæus, inquit Polybius, cum nihil eorum prætermisisset, quæ recta ratio suadebat, illorum perfidia victus, quibus fidem habuerat, diem supremum obijt. Exemplū posteris duobus modis vtile; primum vt nemini temere esse credendum discamus; deinde vt lætis spiritus ne attollamus. Addiderim libenter tertium, vt vltricem Dei agnoscamus manum, qui proditione perire permiserit, qui prodita per ambitionem fide, ætate regis sui abusus, magnam regni partem hosti sublatam sibi vsurpasset.

XVI. *Philopatoris in Ægypto vita.*

INTEREA quæ esset Ptolemæi Philopatoris in Ægypto vita, Iustinus l. 30. paucis explicat. *Contentus*, inquit, *recuperatione vrbium quas amiserat Philopator, factaque pace, auide materiam quietis arripuit, reuolutusque in luxuriam, occisa Euridice, vxore, eademque sorore sua* (eam, vt dixi Arsinoēm vocat auctor l. 3. Machab. Causam mortis suspicari possumus zelotypiam concubinarum; sequitur enim) *Agatocleæ meretricis illecebris capitur, atque ita omnis magnitudinis nominis, ac maiestatis oblitus, noctes in stupris, dies in conuiuijs consumit. Adduntur instrumenta luxuriæ tympana & tripudia*: quia scilicet Matris Deum sacrificulus esse volnerat, & Liberi patris sacris addici, vt supra dicebamus; pergit. *Nec iam spectator Rex, sed magister nequitiæ neruorum oblectamenta modulatur: hæc prima labentis Regiæ tacita pestis, & occulta mala fuere.* Hæc Iustinus.

XVII. *Res in Italia gestæ.*

IN Italia sub ipsam hyemem & anni initium, nondum creatis nouis Coss. Sempronius Consul, qui Luceriæ in hybernis erat, & Annibal haud procul Arpis, leuibus prælijs ex occursu, aut opportunitate huius vel alterius partis, certabant, fiebatque Romanus in dies melior, & cautior. Hanno Bruttiorum opera Græcas vrbes tentauit, Locros deditione accepit, dimisso furtim à ciuibus Romano præsidio. Crotonem deinde Brutij prædæ auidi occupare conantur, & plebis opera, quæ Annibalem præferebat Romanis, vt alijs quoque plerisque in vrbibus, vrbem magna ex parte desertam occupauit: arcem optimates tenebant, sed ab ea excedere à legatis Hannonis persuasi, Crotone relicta Locros translati sunt. Bruttiorum Colonia in Crotonem desertam traducta.

XVIII. *Mors Hieronis.*

IN Sicilia hoc ipso tempore mortuus est Hiero, regnūque eius in Hieronymum nepotem translatum est, ex quo multa in Sicilia turbata. Quæ præuidens Hiero voluisse dicitur moriens liberas relinquere Syracusas. Sed eius consilio summa ope filiæ obsistere, nomen regū penes puerum futurum ratæ, regimen rerum omnium penes se, virosque suos Andronodorum & Zoilum, qui Tutorum primi relinquebantur. Erant autem omnes numero quindecim, quos precatus est moriens, vt fidem erga populum Romanum, quinquaginta annos à se cultam, inuiolatam seruarent, (ab anno quo fœdus cum Hierone initum est, Vrb. Cōd. 490. Valerio Maximo & Otacilio Crasso Coss. hic annus quinquagesimus numeratur,) iuuenemque, erat is annos natus quindecim, per vestigia ab auo trita deducerent.

XIX. *Syracusa ad Annibalem deficiunt.*

HIERONE mortuo turbantur omnia, testamentum publicè lectum improbatur, Andronodorus tutelam ficte deponit, iuuenem iam regem esse dictitans, ac regni potētem, vt eos exemplo reliquis tutela se abdicantibus, solus ipse cum puero dominetur. Hieronymus qui quamuis bonus, succedens tamen Hieroni vix tolerabilis Syracusanis videri poterat, propter eximiam humanitatem ac moderationem Hieronis, cum primo statim conspectu omnia dispar ostendisset, & Dionysium potius tyrannum, quam Hieronem exhiberet, omnia turbata sunt, multæ cædes perpetratæ, aliqui etiam è tutoribus, mero suppliciorum sibi fuga, vel voluntaria morte consuluerunt. Hieronis generi Annibali fauebant, Thraso tertius è tutoribus Romanis, qui & mox interfectus est. Statimque Hieronymus legatos ad Annibalem mittit, cum eoque societatem init. Quæ vbi accepit App. Claudius prætor, cuius Sicilia prouincia erat, extemplo legatos ad Hieronymum mittit, qui se ad renouandam societatem, quæ cum auo fuisset, venisse dicerent; sed ab eo per ludibrium audiri dimissique.

Claudio Prætori frustra mittenti.

XX. *Hieronymus ad duo cum Carthaginensibus.*

INDE legatos Carthaginem mittit, ad fœdus ex societate cum Annibale faciendum. Pacto conuenit vt cum Romanos Sicilia expulissent (quod breui fore speraret, si naues atque exercitum misissent) himera amnis, qui ferme Siciliam diuidit, finis foret Syracosani ac Punici imperij. Assentatorum deinde vocibus flexus, aliam misit legationem, qua æquum censebat Siciliam sibi omnem cedi. Italiæ imperium Carthaginensi populo proprium quæri: quę non morabantur Pœni, modo eum nunc à Romanis auerterent.

Interficitur.

Verum ea cita quamprimum liberatus est. Nam cum Hippocratem atque Epicidem, quos materno genere Pœnos, auito Syracusanos ad eum miserat Annibal, præmisisset, cum duobus armatorum millibus, ad tentandas vrbes, quæ præsidijs Romanis tenebantur, ipse cum cætero exercitu, quindecim fere millium equitum peditumque, in Leontinos profectus est: vbi ad viæ angustias à coniuratis interfectus est. Vt iacentem videre regem, fuga satellitū facta est. Interfectores pars in forum ad multitudinem lætam libertate, pars Syracusas pergunt, ad præoccupanda Andronodori, aliorumque regiorum consilia.

Appius de re tota Senatum certiorem facit; ipse aduersus Syracusana consilia, ad prouinciam, regnique fines tutandos, omnia præsidia conuertit.

XXI. *Noui Coss. autoritate Fabij.*

INTEREA comitiorum tempus aduenit; cum Q. Fabius Romam ideo venit, & in eum, quem primum comitialem diem habuit, comitia edixit: cumque iam sors prærogatiuę iuniorum exisset, eaque T. Otacilium, & M. Æmyliū Regillum Coss. dixisset, eam rem Fabius sua autoritate discussit, quod hoc tempus clarissimos imperatores, si vnquā alias exigeret, qui contra Annibalem in acie stare possent. Itaque prærogatiua Iuniorum in suffragium reuocata, quāuis obstrepente Otacilio, Q. F. Maximum IV. M. Marcellū III. dixit, quam reliquæ centuriæ sine vlla variatione secutæ sunt: nec timuit Fabius, ne ambitiosus haberetur, aut consulatum excludendo eos, qui iam propè electi erant, aut illum sibi oblatum recipiendo; quod ea essent tēpora, quæ dignitatem formidabilem potius redderent, quam amabilem. Hunc annum quintum secundi Punici belli vocat T. Liuius, insigni Tyberis eluuione notabilem, cū magna strage tectorum, pecorumque, & hominum pernicie.

Tyberis inundatio.

XXII. *Apparatus bellicus.*

CONSVLES omnium in se animos expectatione cōuerterunt: multis enim annis tale par Consulum non fuerat. Comitijs verò prætorijs, cum Q. Fuluius Flaccus iterum Prætor factus esset, etiam Senatusconsultum factum est, vt ei extra ordinem vrbana prouincia esset. Consulibus ad bellum proficiscentibus omnibus, qui ad exercitus varijs in locis erāt, prorogatum est imperiū. Duodeuiginti legionibus bellū geri placuit, quæ sub varijs ducib' tota Italia, Gallia, Sicilia, Sardinia, terra mariq; dispertitę essent.

Hic maior solito apparatus Campanos præcipue conterruit, & accersere ad se Annibalem coegit. Eū secutus Fabius, maximis itineribus ad exercitū redijt, & T. Sempronium Gracchum Beneuētum copias admouere iussit, quo tempore Cato maior Capuam miles, duce Fabio IV. consule profectus est, vt Cicero de Senectute testatur. Ex altera parte, quasi ex composito, eodem venit Hanno ex Brutijs, cum magna equitum peditumque manu.

XXIII. *Res ad Beneuentum gestæ.*

SED Gracchus prior oppidum intrauit. Deinde vt Hannonem 3. millibus ferè ab vrbe ad Calorem fluuiū castra posuisse audiuit, atque inde agrum populari; & ipse egressus mœnibus, mille ferme passus ab hostibus castra locat. Ibique concione aduocata Volones suos (ij seruierant ad militiam necessitate allecti) certa spe libertatis vehementer accendit. Nam cum ea de re ad Senatum scripsisset, Senatus rem eius arbitrij esse voluerat.

Semp. Oratione pugnam parat.

Itaque priusquam cum hoste manum consereret, pronunciant tempus venisse eius libertatis, quā diu sperassent: postero die signis collatis dimicaturum, puro ac patenti

campo, vbi sine vllo insidiarum metu vera virtute geri res posset. Qui caput hostis retulisset, eum se extemplo liberum iussurum esse, qui loco cessisset, in eum seruili supplicio animaduersurum. Suam cuique fortunam in manu esse. Libertatis autorem non se fore solum, sed Consulem M. Marcellum, & vniuersos patres. Literas inde Consulis, ac Senatusconsultum recitauit. Ad quæ clamor cum ingenti assensu est sublatus, pugnam poscentium.

XXIV. *Pugna commissitur.* POSTERO die vbi signa cœperunt canere, primi omnium parati, instructique ad prætorium conueniunt: sole orto Gracchus copias in aciem educit. Nec hostes pugnam detrectarunt. Decem & septem millia peditum erant, maxima ex parte Brutij ac Lucani, equites mille ducenti, Numidæ fere omnes, Maurique. Pugnatum est, & acriter & diu, 4. horis neutram in partem inclinata est pugna, nec alia res magis Romanos impediebat, quam capita hostium, pretia libertatis facta. Nam vt quisque hostem impigre occiderat, primum tempus terebat in capite, inter turbam tumultumque abscindendo; idemque mox caput pugnantibus erat impedimento. Id cum Tribuni Graccho retulissent, proiici capita iubet, hostemque inuadere, claram iam se testatam esse virtutem, non dubiam strenuis viris fore libertatem.

XXV. *Seruorum pro libertate pugnandi alacritas.* TVM redintegrata pugna est, & eques est in hostem emissus. Quæ pugna cum dubiam iterum rem fecisset, pronunciat Gracchus nihil esse, quod libertatem sperarent, nisi eo die fusi fugatique hostes essent. Ea demum vox iterum animos accendit. Itaque renouato clamore, velut alij repente facti, tanta vi se in hostem intulerunt, vt sustineri vltra non possent. Tota acies impulsa hostium, effusaque fuga castra petit. Romanus in castris ipsis pugnat, & ibi captiui à tergo Pœnum feriunt, quorum ingens facta est cædes, adeo vt minus duo millia hominum ex tanto exercitu, & ea maior pars equitum cum ipso duce effugerent: alij omnes cæsi, aut capti; capta & signa duodequadraginta. *Ingens victoria.* Ex victoribus duo millia ferme cecidere. Gracchus Volones omnes liberos esse iussit, ignauos tamen ea mulcta affecit, vt stantes quoad stipendia facerent, cibum potumque caperent.

XXVI. *Marcellus Annibalem ad Nolam vincit.* DVM hæc ad Beneuentum geruntur, Annibal depopulatus agrum Neapolitanum, ad Nolam castra mouet. Quem vbi aduentare Marcellus consul sensit, Pomponio Proprætore cum exercitu, cui is præerat, accito, ire hosti obuiam parat: Claudium Neronem cum robore equitum, silentio noctis per auersam maxime ab hoste portam emittit, circumuectumque occulte subsequi lensim agmen hostium iubet, & cum coortum prælium videret, à tergo se obiicere. Id errore ne viarum, an exiguitate temporis Nero exequi non potuerit, incertum est. Absente eo cum prælium commissum esset, superior quidem Romanus fuit, sed quia equites non affuere in tempore, ratio compositæ rei turbata est. Non est ausus Marcellus fugientes insequi, plus tamen duobus hostium millibus eo die cecidit, Romani ad quadringentos cecidere. Solis fere occasu Nero diem noctemque fatigatis equis atque hominibus, ne viso quidem hoste rediens, adeo grauiter est à Cos. increpitus vt per eum stetisse diceret, quo minus accepta ad Cannas redderetur hosti clades.

XXVII. *Tarentum Annibalem accersunt.* POSTERO die Romanus in aciem descendit, Pœnus tacita confessione victus, castris se tenuit, tertio die noctis silentio, amissa spe potiundæ Nolæ, rei nunquam prospere tentatæ, Tarentum, ad certiorem spem proditionis, proficiscitur. Nam ante paucos dies quinque nobiles iuuenes, quos dudum partim ad Thrasymenum, partim ad Cannas ceperat, domumque comiter dimiserat, ad eum venerunt, nunciantes se magnam partem Tarentinæ iuuentutis perpulisse, vt Annibalis amicitiam ac societatem, quam Romanorum mallent, legatosque ad eum missos rogare, vt exercitum propius Tarentum admoneat, si eius signa conspecta fuerint, vrbem in ipsius potestate fore. Ingens cupido tenebat Annibalem Tarenti potiundi. Vrbem enim esse videbat, tum opulentam & nobilem, tum maritimam, & in Macedoniam opportune versam; Regemque Philippum hunc portum, si in Italiam transiret, cum Brundusium Romani haberent, petiturum.

ITAQVE collaudatos eos, & ingentibus oneratos promissis, domum ad cœpta maturanda redire iubet, se tempori affuturum.

XXVIII. *Opera Valerij spe frustratur.* Nec tamen satis tempori affuit: nam triduo antequam ad mœnia accederet, à M. Valerio Proprætore, qui classi ad Brundusium præerat, T. Valerius legatus missus, vrbem in officio tenuit, nec quidquam aut hostibus, aut sociis loci reliquit ad tentandum. Cumque Annibal nullum in vrbe motum cerneret, nec quemquam eorum, qui paulo ante ipsum adierant, innoxius sicuti venerat, recessit, cum tamen aliorum agros in transitu deuastasset. Salapiam autem tendit, eumque locum, quoniam iam media æstas exacta erat, ad hyberna destinat. Itaque & frumenta eo studiose conuehit, & prædas agens ad 4. millia equorum per Apuliam capta, equitibus domandis diuisit.

XXIX. *Fabius Casilinum oppugnat cum Marcello.* INTEREA Consul Fabius Casilinum oppidum, quod duûm millium Campanorum, & septingentorum militum Annibalis præsidio tenebatur, occupare cupiebat. Itaque Collegam Marcellum Nola accersit, qui ibi relicto duûm millium præsidio, cum cætero exercitu Casilinum venit, cuius aduentu Campani sese iam mouentes quieuerunt. Ita à duobus Coss. Casilinum oppugnari cœptum: vbi cum multa vulnera Romani milites, temere mœnibus succedentes, acciperent, neque satis res desiderio responderet, omittendam rem paruam Fabius censebat, cum res maiores instarent, Marcellus, vt negabat multa magnis ducibus aggredienda, ita vbi semel aggressi essent, dimittenda, quia magna famæ momenta in vtramque partem fierent; itaque tenuit ne incepto abiretur.

XXX. *Quo casu vi capit.* CVMQVE machinæ omnis generis vbi admouerentur, Campani Fabium orabant, vt abire Capuam tuto liceret: ad 50. egressi, quos Q. Fabius ad se in tumultu confugientes, tuto Capuam deduxit. Marcellus portam qua egrediebantur, occupauit, cædesque promiscue omnium circa portam primo, deinde irruptione facta, etiam in vrbe fieri cœpta est, quæ inter colloquia cunctationemque petentium fidem, per occasionem capta est. *Quid factũ captiuis.* Captiui Annibalici, Campanique Romam missi, carceribus mancipati sunt. Oppidanorum turba per finitimos populos in custodiam diuisa. Inde Marcellus Nolam redit, vbi eum aduersa valetudo tenuit. Fabius multa oppida in Samnio vi cepit, in quibus ad 25. hostium millia cepit aut occidit, recepitque perfugas 370. quos cum Romam misisset, virgis in comitio cæsi omnes, ac de saxo deiecti. *Et perfugis.*

Dum hæc in Italia gererentur, pleraque feliciter à Romanis in Sicilia, Hispania, & Illyrio contra Philippum Macedonem gesta sunt. De singulis pauca, quæ magis eminent, ex Liuio libabimus.

XXXI. *Turbæ in Sicilia factiones.* CVM magni motus in Sicilia Hieronymi mortem consecuta essent, magnaque fieret inclinatio animorum ad Pœnos, Romani M. Marcello Consuli Siciliam prouinciam decernunt. Syracusæ totæ factionibus discissæ erant, partesque vrbis aliæ aliis patere ac teneri, nunciata Regis cæde cœperant. Demarata filia Hieronis, vxor Andronodori maritum ad occupandam tyrannidem stimulabat: Polynæus ciuis Syracusanus suos ad concordiam, populique libertatem stabiliendam hortabatur, cuius dum se cupidum Andronodorus simulat, Prætor in primis creatur, cum aliis Tyranni interfectoribus. Sed mox Hippocrates & Epicides, qui ab Annibale ad Hieron. iamdudum missi fuerant, primo vt ad eum salui reuerti possent, laborabant; id dum trahitur, homines apud milites gratiosi, eos sibi conciliant, calumniis etiam apud eos Senatum & optimates onerant, quasi per speciem reconciliandæ Romanorum cum Syracusanis amicitiæ, vrbem eis dedere satagant.

XXXII. *Andronodorus tyrannidem affectat.* EA dum fiunt Andronodorus fatigatos vxoris vocibus, tyrannidem occupare satagit, accito in consilij societatem Themistio, cui Gelonis filia nupserat. Verum re ad Prætores clam delata, in curiam euocati Andronodorus & Themistius illico interficiuntur; moxque eorum consilia ab indice proditionis Aristone aperiuntur. Inde ad multitudinem tumultuantem, & causæ ignaram, à Sopa-

tro Prætore verba facta de iniusta occisorum cæde, & affectata tyrannide, quibus regiæ coniuges regios animos fecerint: quæ vox clamore multitudinis excepta est, nullam earum viuere debere, nec quemquam stirpis tyrannorum superesse. Itaque missi à Prætoribus Andronodori coniugem Demaratam, & Themistij Harmoniam illico peremerunt. Nec pepercerunt innocentiæ Heracleæ, filiæ Hieronis, vxoris Sosippi, qui legatus ab Hieronymo ad Regem Ptolemæum missus, voluntarium consciuerat exilium, & patriæ libertatis vnus omnium amantissimus ferebatur. Nec audita est cum tueretur innocentiam suam, nec cum exilium pro beneficio, aut postremo vitam filiabus suis imploraret, sed morti matris, indigna filiarum cædes cumulus accessit: cædemque per se miserabilem, miserabiliorem casus fecit, quod paulo post nuncius venit, mutatis repente ad misericordiam animis, quo mori prohibebantur. Rem egregie Liuius depingit.

XXXIII. *Lib. 24.* Hinc etiam ruina maior exorta. Nam plebs comitia prætoria haberi postulat, vt in locum Andronodori & Themistij alij sufficerentur Prætores, factique sunt Hippocrates & Epicides, à quibus mox turbata sunt omnia, quæ de pace, & renouata cum Romanis societate agi cœperant. Miserant illi ad Appium Claudium, cum æquis conditionibus de pace legatos, quos ille ad Marcellum venientem in Siciliam remiserat, Marcellus rem posse conuenire ratus, legatos etiam ipse misit Syracusas, sed sub nouis Prætoribus noua erat facies rerum. Postquam enim nouam Carthagine classem in Siciliam appulisse intellectum est, Hippocrates & Epicides deposito timore, apud milites mercenarios, transfugasque prodi Romanis Syracusas criminabantur, quod Appium ad Murgantiam classem centum nauium habere cernerent, quæ in actiones aduersariorum erat intenta.

XXXIV. Iamque multitudo tumultuabatur, & Romanos terra parabat arcere, cum Apollonides principum vnus sapienti oratione, primum docuit concordiæ studendum esse, & ad alterutram partem omnibus inclinandum, alioqui mutuis cædibus totam deletum iri ciuitatem, contrariis ducibus, ciuibus, militibusque inter se confligentibus. Deinde in legendis sociis, Hieronis potius autoritatem quam Hieronymi sequendam esse. Et amicitiam vel quinquaginta annis feliciter expertam, nunc incognitæ, quondam infideli præferendam. Esse etiam aliquid momenti ad consilium, quod Carthaginensibus ita pax negari possit, vt non statim bellum cum eis gerendum sit; cum Romanis extemplo aut pacem accipiendam, aut bellum gerendum esse. Itaq; secundum eius sententiam missi sunt Syracusis legati ad Consulem pacis confirmandæ causa.

XXXV. Interea Leontini Syracusas miserunt, qui finibus suis tutandis præsidium peterent. Datus perlibenter Hippocrates, cum turbulentis militibus, & mercenariis, quibus quasi graui onere leuata Respublica videbatur. Erant ij ad quatuor millia, qui quamprimum finitima Romanæ prouinciæ loca furtiuis excursionibus vexare cœperunt. Deinde cum ad tuendos sociorum agros missum ab Appio præsidium esset, omnibus copiis impetum in oppositam stationem, cum cæde multorum fecerunt. Quæ cum essent nunciata Marcello, legatos extemplo Syracusas misit, qui fidem ruptam esse dicerent; nec belli causam vnquam defuturam, nisi Hippocrates & Epicides non Syracusis modo, sed tota etiam Sicilia procul ablegarentur.

Epicides interea ad Leontinos profectus erat, eosque ad defectionem à Romanis & Syracusanis impulerat. Ergo cum Syracusanorum legati ad Leontinos, de iniuriis Romanorum quererentur, & Hippocratem & Epicidem Sicilia abire iuberent, ferociter iis responsum est, fœderique Romanorum renunciatum.

XXXVI. Itaque integra cum Syracusanis fide, Marcellus in Leontinos mouet, Appioque accito, vt altera ex parte vrbem aggrederetur. Tanto ardore in[...]tum est visus, ob iram interfectæ stationis, inter ipsas conditiones pacis, vt primo impetu vrbem expugnarent: ad duo millia transfugarum verberati, ac securi percussi. Turbarum duces, dum portas strenue refringi viderent, in arcem primù, inde noctu Herbesum p[...]. [...] Syracusanorum interea contra Leontinos auxilio Romanis veniebat, eum nuncius refert Romanos vrbem totam cædibus repleuisse militum atque oppidanorum, nec quemquam superesse puberem. Ea res temere credita maximam iram Syracusanis militibus concitauit, propeque ad defectionem res erat. Prætores exercitum Herbesum ducunt, vt auctoribus seditionum sublatis, quies securitasque populis daretur. Sed illi obuiam progressi militibus supplicium ituro orarunt ne se dederent Syracusanis, à quibus mox Romanis excruciandi traderentur.

XXXVII. Milites, iam ex proximo nuncio infensi Romanis, & ex vitæ consuetudine Hippocrati & Epicidi addicti, eos in suam tutelam receperunt. Id miratrindignatique Prætores eos vinciri iubent, sed exoriente seditione, cedere multitudini coacti sunt, & Megaram vnde venerant signa referre: vnde etiam quamprimum, adito mortis discrimine abire Syracusas coacti sunt, Hippocrate mendaces literas Prætorum ad Marcellum Consulem fingente, quibus mercenarij omnes milites cædi destinabantur. Nec exercitum peruertisse contenti, etiam Leontinos aliquot subornarunt, qui falsum illum nuncium crudelitatis, & auaritiæ Romanorum apud Leontinos exercitæ, tanquam rem certissimam affirmarent; quo facto non vulgi solum, sed optimatum etiam, & Senatorum animi à Romanis auersi sunt, adeo vt plerique eos pro hostibus habendos esse censerent.

XXXVIII. Interea adueniunt seditiosi milites cum ducibus suis, & in partem vrbis, Liuio dictam Hexapylum, quamuis obnitentibus Prætoribus admittuntur, Prætores in Acradinam alteram vrbis partem, cum popularium tuendorum confugiunt, mercenarij milites, perfugæque seditiosorum numerum augent. Ita Acradina quoque primo impetu capitur, Prætoresque omnes interficiuntur, nisi qui fuere per tumultum elapsi sunt: nox cædibus finem fecit.

Postero die serui ad pileum vocati, & vincti carceribus emissi, confusaq; omnis multitudo Hippocratem atque Epicidem creant Prætores. Atque ita Syracusæ breui in pristinam seruitutem reciderunt. Romani legatos semel iterumque Syracusas, pro hisce tumultibus pacifice componendis mittunt, sed vix tuto elapsi sunt.

XXXIX. Inde terra marique simul cœptæ oppugnari Syracusæ, terra ab Hexapylo, mari ab Acradina, cuius murus fluctu alluitur. Et quia nuper Leontinos terrore ac primo impetu ceperant, non diffidebant se parte aliqua vastæ vrbis ita potituros. Ergo omnem apparatum oppugnandarum vrbium muris admouerunt, quæ Archimedes vnus adeo variis artibus & machinis, quas viuo Hierone fabricatus erat, ludificabatur, vt neq; prope, neq; longe, aut terra, aut mari vim vrbi afferre possent, quę pluribus Liuius lib. 24. & ante eum Polyb. l. 8. persequitur. Addit Zonaras speculis vstoriis vsum Archimedē, in remotas naues flammas iniecisse, easque incendisse. Effecitque, vt vi alta desperata, commeatu vrbem terra marique prohibere statuerent. Cæterum quod in Eusebij Chronico legitur, captas hoc anno Marcello Consule Syracusas, intelligendum est obsideri cœptas: cumque in tertium annum protracta esset obsidio, expugnatio in Marcelli consulatum non incidit. Nec prochronismus vnius anni est, vt ait Scaliger, sed duorum, vt ad Varronis Palilia eis confugere non liceat.

XL. Interim Marcellus, cum tertia fere parte exercitus, ad vrbes, quæ sub hosce motus defecerant, recipiendas profectus est, recepitque nonnullas; Megaram etiam vi cepit, ac diruit in Syracusanorum terrorem. Carthaginienses, qui in spem potiundæ Siciliæ hoc maximè tempore venerant, nouas copias ad Himilconem, sub hoc ipsum tempus miserunt, adeo vt coniunctæ iis, quas ille prius habuit, 25. millia peditum, tria equitum, duodecimque elephantos ad Heracleā exponeret. E[t] se H[i]ppocrates, Syracusis cum decem millibus peditu, & quingentis equitibus nocte, per intermissa custodiis loca eg[re]ss[u]s adiungere cupiebat. Cūq; castra circa Accillas vrb[...] [...]

Marcellus, & incomposito [illegible] prope inermique nactus plerosque etiam inermes, p[illegible] profligauit, eques leui certamine inito, cum Hippocrate Acras perfugit.

NEC ita multo post aliæ classes tam Roma quam Carthagine, ad Marcellum, & Himilconem venerunt. Sed Bomilcar cum se parem non fore classe Romanis agnosceret, & Syracusanis nihil opis afferre [illegible] se, quam eorum minuere commeatum, datis in altum velis, transmisit in Africam. Et Himilco iunctus Hippocrati secutus est Marcellum, pugnandi [illegible] occasionem [illegible] a [illegible], priusquam Syracusis maioribus copijs iungeretur; quod cum irrito conatu tentasset, ad oppida quæ præsidijs Romanis tenebantur, ad suos traducenda conuersus est. Sicque alternatim vrbes ad has illasue partes [illegible] transibant, prout hæ aut illæ [illegible] conditione esse viderentur. Nunc autem Marcello connectilium vitante, & Syracusis excluso, Pœni eminere videbantur. Ergo Pœnus Murgantiam, prodito Romano præsidio, recepit, cuius exemplum multis locis secuti Siculi, præsidia Romanorum aut expulerunt, aut [illegible]pressserunt.

XLI.

H[illegible]NQVE defecturi erant Ænnenses, sed à L. Pinario prætore, loco præsidijs occupato, in concione à milite armato maxima ex parte trucidati sunt. Ea res vulgata aliquibus terrorem attulit, & eos in fide retinuit, alios exasperauit, & Pœnis se dedere persuasit. Hippocrates inde Murgantiam, Himilco Agrigentum se se recepit; cum acciti à proditoribus nequicquam ad Ænnam exercitum admouissent. Marcellus retro ad Leontinos redit, vnde commeatibus in castra conuectis, relictoque ibi idoneo præsidio, ad Syracusas obsidendas venit. Inde Appio Claudio Romam ad petendum Consulatum misso, & in eius locum T. Quintio Crispino subrogato, ipse hybernacula quinque millia passuum ab Hexapylo, ædificauit atque communiuit. Et hæc in Sicilia vsque ad principium hyemis Liuius gesta testatur.

EADEM æstate etiam cum Philippo Macedone res gesta est. M. Valerius Prætor Brundusinæ classi præerat. Ad eum legati ex Orico Epiri vrbe maritima, quam Zonaras Noricum vocat, venerunt, opem implorantes, quod eorum vrbem Philippus occupasset. Eo Prætor cum classe traijcit, & vrbem paruo, quod ibi Philippus reliquerat, præsidio, recepit. Eo legati ab Apollonia venerunt, nunciantes, obsideri se, quod à Romanis deficere nollent. Prætor mille milites duce Næuio Crispo ducit, qui eos procul à flumine, per viam minime à Regijs obsessam, duxit, & [illegible] a vt nemo hostium sentiret, vrbe est ingressus. Postridie agnitis vrbanis copijs, & negligentia oppugnantium, eruptionem in proximam noctem parat, quæ etiam felicitate [illegible] fuit, vt castra occuparet, hostem pro armis caderet, Rex ipse somno excitatus, seminudus ad flumen nauesque perfugeret. Paulo minus [illegible] ibus hostium millibus aut [illegible] ceperit, aut occidit, castra diripuit, machinas vrbi capiendæ, ad eam [illegible] dendam in vrbem transtulit. Quæ cum Oricum essent nunciata, M. Valerius classem protinus ad ostium fluminis duxit, ne nauibus capessere fugam Rex posset. Itaque Philippus neque terrestri, neque nauali certamine fidens, subductis, aut incensis nauibus, magna ex parte spoliato, atque inermi exercitu, terra Macedoniam petijt, cladium plenus, ac pudoris. Romana classis cum Prætore Orici hybernauit.

EODEM anno in Hispania variè res à fratribus Scipionibus gestæ. Nam à principio vlteriorem Hispaniam pene amiserunt, cum ingentem Hispanorum exercitum Pœni, duce Magone & Asdrubale, profligassent. Deinde ad Castrum Album cognomine, pene ad duo millia suorum amisere, incursante impune Pœnorum equitatu. Ad montem quoque victoriæ P. Scipio in patentibus campis deprehensus, magnum discrimen adijt, nisi se propinquum tumulum occupasset, vbi etiam circumsessus, à fratre obsidione liberatur.

Viceversa Castulo vrbs Hispaniæ valida ac nobilis, ad Romanos defecit. Et cum Illiturgum, quod præsidio Romanorum tenebatur, binis castris obsiderent Pœni, inter [illegible] cum magna hostium cæde, Cn. Scipio vrbem est ingressus: & postea [illegible] terni pugnauit, vtroque prælio supra [illegible] millia cæsa plus decem millia capta, cum sex & [illegible] militaribus signis. Ita Illiturgi obsidione soluta est. Bigerra quoque hoc certamine obsidione liberata.

XLV.

AD Mundam exinde castra Punica mota; & Romani eo confestim secuti sunt. Ibi per 4. ferme horas collatis signis pugnatum est; egregieque vincentibus Romanis, signum receptui datum est, quod Cn. Scipionis femur tragula confixum erat, & metus erat ne mortiferum vulnus esset. Hoc quoque prælio ad 12. millia dicuntur cæsa, prope tria millia capta, cum signis militaribus septem & quinquaginta, nouem & 3[illegible]. Elephanti pilis confixi, castra propemodum capta. Ad Auringem iterum male pugnatum a Pœnis minore multo clade, quia minus adfuerant hostium qui vincerentur. Aliquanto post restauratis copijs à Magonis fratre, alea certaminis iterum tentata, iterumque in Pœnorum caput refusa est. Nam tot prælijs intra paucos dies exercitis, ijsdem animis quibus prius, eodemque euentu pugnauere. Plus octo millia hominum cæsa, haud multo minus quam mille capta, signa militaria 58. duo Gallorum reguli cæsi, octo elephanti capti, tres occisi.

XLVI.

DENIQVE Saguntum oppidum; pulso Punico præsidio, primam belli causam, in potestatem redegerunt; & ciuibus, quos vis belli reliquerat, restituerunt. Id factum fuisse tradit Liuius octauo anno, ex quo in potestatem hostium venerat. Verum necesse est in numerum mendum esse illapsum: cum eodem Liuio teste, hic annus quintus sit belli Punici secundi; Saguntina vero clades vno tantum anno sit antiquior, ex omnium certo consensu. Et hactenus res hoc anno in Asia ab Antiocho; in Italia, Sicilia, Illyria, Hispania à Romanis gestæ.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3841.

VBI nefarius homo amicissimum sum virorumopera virtut ad vini principis perniciem, quam illi studiosissime contexebant ad salutem, [illegible] valentissimus prodi[illegible], cum ipsum, quo vtitur fraudis mediatore, atque interprete, eiusdem fraudis ignarum esse vult, ne quid male conscius, cum in omnem partem varie interrogationibus versatur, [illegible] vrgente conscientia titubet. Vbi Achæi prouidentia importunis suorum officijs misere eluditur, ijsdemque Bolidis prodito præmonerint, quæ melius eiusdem vim perniciei sponte terminarint, ad cuius salutem & [illegible] etatem fuerat inchoata. Sed de his, in gratiam studiosorum tragœdiæ, hæc dicta sufficiant. t.N.XIV

ANNVS MVNDI 3841. SEXTÆ ÆTATIS, 325. Imperij Græcorum 99. Antiochi Magni 12. Simonis Pontif. 20. Ptolemæi Philopatoris & Philippi 8. Olymp. CXLI an. 4. Vrb. Cond. 540. Coss. Q. Fabio Max. cunctatoris fil. & T. Sempronio Graccho II. Secundi Belli Punici 6.

ANNVS ANTE CHRISTVM 212.

ALTVM est hoc anno, & aliquot sequentibus de Antiocho Magno, & Philopatore silentium, donec luce per immensam nequitiæ sui plenitudinem extinctus est. Hebraicæ quoque res, vsque ad mortem Simonis, in obscuro sepultæ iacent. Philippum in Illyrico Lissum occupasse, arcemque eius Acrolissum, putat Interpres Polybij. Rem gestam satis copiose persequitur idem Polyb. l. 8. In Peloponneso etiam contra Messenios bellum gessisse, & Aratum, qui prætura Achæorum decies & septies cum laude functus fuerat, veneno sustulisse, quod minus probasset, quæ contra Messenios ipse fecisset, satis significat Plutar. in eius vita: qui ait id contigisse postquam Philippus classem bello Romano turpissime amisisset, omniaque ei aspera fœdaque euenissent, sicut anno superiore ex Liuio retulimus. I

Lex Oppia [illegible] anno [illegible] Liuius 34.

ADDIT etiam Plutarchus eum, præter omnium expectationem, ex mitis rege, & adolescente modesto, castoque, in virum lasciuum, ac detestabilem degenerasse tyrannum. Agebat autem nunc vitæ annum fere vigesimum secundum, vt qui decimo quarto vitæ anno regnare cœpisset, vt supra ex Iustino dicebamus. II.

Interea vero Valerius Læuinus in eum erat intentus, ne quo modo Pœnis contra Romanos adesset. Quod se eo facilius perfecturum credebat, si intestina aduersus eum bella mouisset, & vicinos sibi populos conciliasset. Ad eam rem Ætoli maxime opportuni erant, viri iis temporibus in primis potentes: sed illos Philippus fœdere recens inito occupauerat, ne ab his impeditus, arma in Romanus vertere non posset. Itaque per secreta colloquia eorum principes tentare cœpit, vt scribit Liuius, idque hoc & sequenti anno factum est.

III DESIGNATI autem Consules Romæ cum primum magistratum inissent, Senatum de bello ac prouinciis suis, prætorumque, & de exercitibus, quibus quique præessent, consuluerunt. Itaque exercitus vndique prouinciæque diuisæ. Sempronius Consul in Lucanos, in Apuliam Fabius profecti sunt. Fabio Pater legatus ad Suessulam in castra venit. Cum obuiam filius progrederetur, lictoresque verecundia maiestatis eis taciti anteirent, non summouentes patrem, præter vndecim fasces equo præuectus senex, vt Consul animaduertere proximum lictorem iussit, & is vt descenderet ex equo inclamauit. Tum demum desiliens, experiri, inquit, volui, fili, satin' scires Consulem te esse.

In ea castra Altinius Arpinas venit, qui oppidi proditionem pollicebatur, qui pridem ad Pœnos à Romanis transfugerat: iisque nonnulli verberandum eum, necandumque censebant; Fabius senior in vinculis habendum censuit, idque probatum est, ne via præcluderetur desertoribus, ad pristinos socios resipiscendo redeundi; sicque tanto firmiores Annibalis vires redderentur.

IV *Annibalis* [illegible] VT cognitum est in oppido adesse Altinium, nuncij ad Annibalem, metu rerum nouarum missi. Is coniugem eius ac liberos in castra accitos, viuos combussit: eos videlicet defectionis conscios arbitrabatur, sui Altinium in suis, quamuis innocentibus ritu barbarico punire cupiebat. Fabius Arpos, noctis ac pluuiæ fauore occupauit. *Fabius Arpos occupat.* Cui cum in vrbe contra tria Arpinorum millia, & quinque Pœnorum pugnandum esset, Arpinos rogarunt Romani, quam ob noxam Romanorum, quodve Pœnorum meritum, pro alienigenis ac Barbaris ipsi Italici pugnarent aduersum Romanos veteres socios; & vectigalem ac stipendiariam Italiam Africæ facerent. Purgantibus Arpinis, seque venundatos à principibus, ac pene oppressos esse: res eo denique deducta est, vt conuersis armis, tam Romani, quam Arpini Pœnos inuaderent. *Pœ. Arpinos* [illegible] *ad Romanos.* Hispani quoque fere mille eorum exemplum secuti sunt, ea conditione, vt sine fraude Punicum præsidium emitteretur. Itaq; factum, deincepsq; Hispani hi dediti, fortem fidelemq; operã Romanæ Reipubl. nauarunt.

V *Romæ* [illegible] ROMÆ fœdum incendium per duas noctes, & diem vnum tenuit, lateque vagatus ignis, sacra multa profanaque absumpsit. Quæ clades addita publicis malis, in quibus nunc Respublica versabatur, causa esse potuerit C. Oppio Salinatori Tribuno plebis legis ferendæ de sumptu mulierum, quæ dicta est Oppia. Qua vetuit ne qua mulier sui plus semiuncia haberet, ne vestimento versicolori vteretur; neu iuncto vehiculo in vrbe oppidone, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa veheretur. Eam hoc anno, atque his Consulibus latam *a l. 14* affirmat apud Liuium a L. Valerius Tribunus plebis, cum eam abrogandam censeret, seniore Catone Consule. Quis nescit, inquit, nouam istam legem esse, Q. Fabio T. Sempronio Coss. viginti annis ante latam? Numerum dixit rotundum, cum tamen reuera fuerint tantum 18. Nam Cato Consul fuit anno V. C. [illegible] st enarratas autem horum temporum calamitates, sub[illegible] *Cui non apparet ob inopiam, & miseriam ciuitatis, quia omnium priuatorum pecunia in vsum publicum vertenda erant, istam legem scriptam, tandiu mansuram, quandiu causa scribendæ legis mansisset?*

VI *Inde cum Syphace Numidæ fœdus.* EODEM anno P. & Cn. Cornelij, cum in Hispania res prosperæ essent, multosque & veteres reciperent socios, & nouos adiicerent, in Africam spem extenderunt. Cuius hæc occasio se obtulit.

Syphax erat Rex Numidarum, subito Carthaginiensibus hostis factus; ad eum centuriones tres legatos miserunt, de amicitia ac societate iungenda. Grata ea legatio Barbaro fuit, ac è tribus legatis vnũ retinuit, qui Numidas pedestris militiæ disciplinam doceret. Cum duobus aliis suos addidit ad Scipiones legatos, societatis firmandæ gratia, & Numidas è Pœnorum castris eliciendi ad exercitum Romanorum. Tantum autem profecerunt Numidæ pedites, disciplina atq; institutione Q. Statorij, vt breui Rex non equiti magis, quam pediti fideret, collatisque ex æquo signis cum Carthaginiensibus, eos superaret.

INITIA MASANISSÆ NVMIDÆ.

VII *A Masanissa semel, iterumque victus.* CVM autem multæ passim transitiones à Numidis ad Romanos fierent; id vbi accepere Carthaginienses, Gelam in altera Numidiæ parte regnantem, cui erat filius Masanissa annorum septemdecim, magnæ spei adolescens, Gelam, inquam per legatos adeunt, docentque Syphacem sese Romanis, in perniciem populorum Africæ coniunxisse; opprimendum, antequam à Romanis, militaribus copiis iuuari possit. Gelæ facile persuasum, vt exercitũ contra eum mitteret, cui filiũ Masanissam ducẽ dedit: qui, Carthaginiensiũ legionibus coniunctis, magno prælio Syphacem deuicit, in quo 30. hominum millia desiderata dicuntur.

Syphax in Maurusios Numidas Gadibus vicinos refugit, ibiq; ingentes breui copias armauit; cum quibus in Hispaniam ad Romanos breui freto traiiceret. Sed superueniente eum victore exercitu Masanissa, iterũ victus est.

VIII *Res Hispanicæ, Siculæ, &c.* IN Hispaniis nihil admodum memorabile gestum. In Sicilia Marcellus in Syracusarum obsidione perseuerauit ad quam stabat Pulcher, Zonaras. Eum M. Claudium vocat Liuius, atq; nullum iis finibus præesse, quibus dudum Hiero præfuisset [illegible] ulo Proprætore veterem prouinciam gubernante. Marcello tamen, vt videtur, rei summam administrante. Certe anno seq. decreta Marcello Syracusæ & quã dudum Hieronis regnum fuisset. Annibal magnam [illegible] partem, ambienda Tarenti proditione, frustra consumpsit: nonnullæ etiam vtrimque defectiones in Italia contigere.

ANNVS MVNDI 3842. SEXTÆ ÆTATIS, 326. Imperii Græcorum 100. Antiochi Magni [illegible] Simonis Pontif. 21. Ptolemæi Philopatoris & Philippi 9. Olymp. CXLII. an. 1. Vrb. Cond. 541. Coss. Q. Fuluio Flacco III. & Appio Claudio Pulchro. Secundi Belli Punici 7.

ANNVS ANTE CHRISTVM 211.

I. *Res anno* [illegible] IN historiæ Græcæ silentio, hoc regni Græcorum anno secul[illegible] & primo Olympiadis centesimæ quadragesimæ secundæ, [illegible] Cratem Alexandrinum coronauit, historia Romana copiosam rerum gestarum syluam suppeditat. quarum [illegible] maria ac summa sunt capita, Tarentinorum defectio in magna Græcia, Capuæ in Campania obsidio, Syracusarum in Sicilia expugnatio, clades multiplices Romanorum in Hispania, cum vtriusque Imperatoris cæde [illegible] minutiora coniunguntur, quæ Liuius [illegible] libro [illegible] persequitur.

Noui Coss. [illegible] rum Consularium iam appetebat tempus, in[illegible] b sed quia Coss. à bello auocare non placebat, *b l. 25.* T. Sempronius Cos. comitiorum causa Dictatorem dixit C. Claudium Centonem, qui primo comitiali die creauit Coss. Q. Fuluium Flaccum, quem paulo ante Magistrum Eq. dixerat, & App. Claudium Pulchrum, qui Siciliam Prætor administrarat.

II. *Scipio* [illegible] SCIPIO, qui post Africanus dictus est, ante legitimam ætatem Ædilis est factus, etsi ei propterea Tribuni pleb. obstitissent: agebat tamen hoc anno ætatis 23. annum, vt qui initio belli huius annum agebat 17. vt ex Liuio, Polybioque diximus. Narratque idem Polyb. pluribus, cum se Lucio fratri ædilitatem petenti adiunxiste in veste candida, & mature cum eo in forum venisse, vbi magna cum admiratione, & propter ausi nouitatem, & quia iam omnibus erat charus, à populo exceptus, non solum ipse suffragia populi tulit, sed eius etiam frater propter

IMPERII ÆC. AN. 100

ipsum. Consulibus bellum cum Annibale, & binæ legiones decretæ: Marcello Syracusæ, vt anno superiore commissæ. Tres & 20. legiones Romani hoc anno in armis habuerunt, inopia tamen iuniorum delectus ægre confectus est, triumuiris eos vbique colligentibus.

III. *Fraus Publicanorum.* SVB ipsum anni initium, ante Cal. Maias, scelerata fraus M. Posthumi publicani, eiusque socij L. Pomponij, qui proximo anno temerè pugnans à Pœnis captus fuerat, ante detecta, hoc anno exilio, ac bonorum publicatione punita est. Quoniã enim publico periculo comeatũ ad exercitus nauibus deferebant, aliquando naufragia ementiebantur, aliàs ea, quæ vera enunciabant, fraude ipsorum facta erant, non casu. In veteres enim quassatasque naues, paucis & parui pretij rebus impositis, cum eas in alto mersissent, nautis in præparatas scaphas exceptis, multiplices fuisse merces mentiebantur.

Deportatio Cannensium militum. Hoc tempore reliquiæ militum Cannensium in Siciliam deportatæ, sub Lentulo militabant: nec eis tamen in acie pugnare licebat, nec egregio facinore ignominiam delere, exiliumue terminare. Qua de re illi grauiac iusta oratione apud M. Marcellum conquesti sunt. Ille ad Senatum scripsit; à quo nihil æquum super ea re impetratum est, vti supradictum est.

a an. V.C. 537. n. 37 & 9 & 538. schol. IV. *Tarentinorum defectio.* INCIDIT in hunc annum Tarenti defectio, etsi nonnulli eam, vt scribit Liuius, ad præcedentem annum retulerunt. Eam fuse tradit Liuius l. 25. nec minus copiosa Polyb. l. 8. tanta rerum, ac prope verborum similitudine, vt illum ab hoc eam narrationem mutuatum quiuis agnoscat. Sic ergo res habet.

Eius causa, & occasio. Cum Tarentinorum defectio iam diu & in spe Annibali, & in suspicione Romanis esset, causa illius maturandæ, ex obsidum Tarentinorum cæde interuenit. Nam Phileas quidam Tarentinus, cum diu per speciem legationis Romæ versaretur, aditum sibi ad obsides Tarentinos aperuit, qui in atriu Libertatis minore cura custodiebantur. Hos crebris colloquutis sollicitatos, corruptis æditius duobus, cum primis tenebris custodia eduxisset, ipse comes furtiui itineris factus profugit. At luce prima fuga euulgata, missi qui sequerentur; qui & comprehẽsos, à Tarracina retraxerunt, & virgis in comitio cæsos, de saxo deiecerunt. Hęc defectionis causa apud Polybiũ nõ extat.

V. *Eorum cum Annibale fœdus ad proditionem.* ATROCITAS pœnæ huius nobilissimarum in Italia Græcarum ciuitatum animos irritauit, Tarentinos in primis, quorum tredecim in defectionem ciuitatis à Romanis ad Pœnos coniurarunt, in quibus principes erant Nico & Philomenes, qui nocte per speciem venationis egressi, ad Annibalem, qui tridui itinere Tarento aberat, proficiscuntur: socios venationis procul à Pœnorum castris relinquunt, ipsi propius accedentes vltro comprehensi, ad Annibalem deducuntur; qui cum & causas consilij sui, & quid pararent exposuissent, collaudati, oneratique promissis, iubentur, vt fidem popularibus facerent, prædandi causa se vrbe egressos, pecora Carthaginiensium ad vrbem agere; itaque factum sæpius, dissimulantibus Pœnis. Congressi rursus cum Annibale, fide sanxerunt liberos Tarentinos, leges suaque omnia habituros, neque vllum vectigal Pœnis pensuros, præsidiumve inuitos recepturos, prodita Romanorum præsidia Pœnorum fore. Eadem habet Polybius octauo libro.

VI. *Philomenis proditoris venatio.* HAEC vbi conuenerunt, Philomenes, quem studio venationis teneri omnes norant, ad eam frequentius noctu exibat, cum canibus, & reliquo apparatu, ne quid liceret hostis id sentiret, & venationis partem sæpe ad Præfectum præsidij Romani, portarumque custodes mittebat. C. Liuium eum appellat Polybius, quem sibi cognominem T. Liuius nominare noluit, nec eum intemperantiæ arguere, cum Polybio; quem tamen infra in re læta nominat. Ex quo factum, vt quocumque noctis tempore sibilo signum dedisset, porta ei seu abeunti, seu redeunti aperiretur. Itaque tempus agendæ rei maturum Annibali visum est, cui dies data, qua Præfectus præsidij cum amicis conuiuio interfuturus erat, in Musæo, iuxta forum; vt mox somno vinoque sepulti, fraudi ac cædi opportuniores essent. Decem ergo millibus expeditorum equitum peditumque e-

l. 26.

lectia, quatuor dierum commeatum eos parare iube... quarta vigilia noctis signa mouit, præmissisque fere 8... Numidis equitibus ad 30. stadia ante exercitum circum cursare eos iubet, & prædas agere, vt prædones crederen tur, exercitus imminens celaretur.

QVINDECIM ferme millium spatio Tarento castr... posuit, ad flumen oculis hominum prope ereptum, quo... per conuallem præruptam, & confragosam labitur, vb... suos quam maxime vetat quoquam extra ordines digre... di, aut quicquam ducum iniussu agere. Dum interea præ... donum Numidarum fama Tarentum peruenit, ad quo... arcendos Præfectus, qui ea de re poculis maxime feruen tibus monebatur, statuit partem equitum postridie eu... tere: qui nuncius, securiores quam antea Romanos ... Annibalis molitione reddidit.

Annibal nocte concubia mouit, & vti conuenerat, ... portam Temenida, quæ orientem spectabat, ac e... fulgore accensæ faces ex tumulo, qui Hyacint... d cebatur, signum dat aduentus sui; idem reddi... ab Ni... on & Tragisco signum, extinctæ deinde sunt vtrimque flam mæ. Nico vigiles adit, eosque in cubilibus sopitos ... truncat, & portam Annibali aperit.

ILLE cum peditum agmine ingreditur, & forum ... ler tio petit, iussis equitibus foris in omnem euentum subsi stere. Interea Philomenes ad alteram portam cum ingen ti apro ex venatione aderat, qui solito sibilo custodi... portæ euocat, dicens se vix grandis bestiæ onus sustiner... inferentes aprum duos iuuenes secutus ipse cum exped... to venatore, vigilem admirantem feræ magnitudinem, ... contrectantem, venabulo traiicis. Polybius primum Pi... lomenem ingressum tradit, ferentem ex vna parte fer... trum. Ingressi deinde 30. fere armati, cæteros milites ob truncant, refringuntque portam maximam: & confest... agmen irrumpit, & se Annibali in foro coniungit. Inc... suos per vrbem dispertit, vias quæ in forum ducerent o... cupat. Romanos occurrentes cædi mandat, parci Tare... tinis; quos etiam per vrbis proditores, quiescere iubet, ... bono esse animo, sibi libertatem non perniciem adesse.

PRÆFECTVS primo excitatus tumultu, in portu... cum famulis semisomnis effugit; inde accepta scapha ... arcem confugit. Terrorem & tuba Romana faciebat, qu... inscienter à Græco inflata, incertum edebat signum: ... tamen exciti Romani cum partim in Gallus, partim in A... fros, varijs in locis dispositos, incompositi atque inord... nati inciderent, per vrbem cædebantur. Vbi illuxit vrbe... ab Annibale captam cognitum est: & qui ea cæde Roma... ni superfuerant, cum Tarentinis, qui eis maxime addic... erant, in arcem proripuere se.

Annibal Tarentinos ad concionem euocat, bonaqu... spe replet; sua in eos benefacta commemorat, & in super... bam Romanorum dominationem inuectus, recipere se i... domos suas quemque iubet, & foribus, *Tarentini*, nume... inscribere; minatus si quis id nomen in hospitio ciuis Re... mani inscripsisset, eum se pro hoste habiturum. Concio... ne dimissa cum titulis notatæ fores discrimen pacatæ a... hostili domo fecissent, signo dato ad diripiendas Roma... norum ædes discurritur; & fuit prædæ aliquantum, au... thore Liuio. At Polybius eam copiosam, ac variam fuis... tradit, & nihilo Carthaginiensium spe inferiorem.

POSTERO die de arce actum est, quæ cum munitissi... ma agnita esset, dedit operam Annibal muro & inge... fossa, arcem inter & vrbem ex... ta, ne qui in arce ei... in oppidum improuisi impetum facere possent, sperans ... ens, dum procurrerent ad opus impediendum, interce... pturum, & ita paulatim præsidij vires attenuaturum, vt ... facile ab ijs Tarentini tueri possent. Nec spes callidum imperatorem fefellit. Vbi cœptum opus est, patefact... repente porta, in munientes impetum Romani faciunt ... pellique se statio passa est, quæ pro opere erat, vt succes... in cresceret audacia, pluresque, & longius pulsos perse... queretur. Tum signo dato coorti vndique Pœni sunt quos in id instructos habebat Annibal. Nec impetum su... stinuere Romani, sed ab effusa fuga tum loci angustiæ tum impedimenta cœptæ munitionis retinebant: plurim...

in tuliam p. acipitati, pluresque in fuga, quam in pugna occisi sunt. Inde opos nullo prohibente promotum est: ac celeriter confectum.

XI. Sublatio Metaponto in opem. IDQVE spem fecit Annibali arcem quoque expugnati posse: cumque omne machinarum genus iam mœnibus admoueret, missum à Metaponto præsidium (id oppidum maritimum est in magna Græcia, in sinu Tarentino) animos Romanis fecit, vt nocte ea improuiso opera hostium inuaderent, quorum alia disiecerunt, alia igni corruperunt. Isque finis fuit Annibali arcis ea parte uppugnandæ. Reliqua erat spes, nec ea satis efficax, eam fame ea diuturna obsidione subiugandæ. Sed cum arx in peninsula posita faucibus portus immineret, ad quem e mmeatus marum ferentur, propioa erat vt obsidentes, quam obsessi fame premerentur. Itaque statuit naues e portu abstractas per mediam vrbem in medium mare ante peninsulam, & fauces potius transferre, idque cum omnium applausu atque admiratione perfecit. Contracta exten plo vndique plaustra, iunctaque inter se, & machinæ ad subducend naues admotæ, complanataque via, & iumentis adiunctis hominibus, naues per vrbem in alterum litus traducuntur; paucosque post dies classis instructa ad parata circumuehitur arcem, & ante ipsum portum anchoras iacit. Hunc statum rerum Annibal Tarenti reliquit, ipse in hyberna regressus est.

XII. INTEREA vterque Consul erat in Samnio, & Capuam obsessuri videbantur: iamque famem ante obsidionem Campani metuebant, quippe Romanorum exercitus eis sementem facere prohibuerant. Itaque legatos ad Annibalem mittunt, orantes vt frumentum conuehi Capuam iuberet, priusquam Consules aditus occuparent. Ea cura Hannoni ab Annibale mandata; qui ea Bruttiis veniens, castra edito loco ad tria milia passuum à Beneuento posuit, ac communiuit. Illuc ex vicinis locis magnam frumenti vim dari præsidia conuehi iussit, statimque Capuanos moneri, vt plaustra omnis generis deuehendo frumento mitterent ad certam diem; qui pro cætera socordia, paulo plus 40. miserunt, cum aliquot præterea iumentis.

Hanno ob id verbis increpitos, quod eos ne fames quidem, quæ bestias stimular, satis expergefaceret, aliam constituit diem ad frumentum maiore apparatu petendum. Sed res longe aliò, perdita occasione conuersa est.

XIII. CVM enim Beneuentani huius rei certiores facti essent, legatos decem ad Consules miserunt; eorum vnus Fuluius Beneuentum cum exercitu venit. Ibi ea propinquo agnoscit Hannonem cum parte exercitus profectum frumentatum: duo millia plaustrorum, & inermem aliam turbam aduenisse, per tumultum ac trepidationem omnia agi, castrorum formam, militaremque ordinem sublatum.

Ergo Consul edixit proxima nocte ad oppugnanda Pœnorum castra proficiscendum. Quarta vigilia profecti, paulo ante lucem ad castra peruenerunt, tantumque pauoris hosti attulerunt, vt si in plano posita fuissent, haud dubie primo impetu capi potuerint. Verum inter loci multum sauebat Pœnis, facileque cunctanti terres Romanos, cum vulneribus, cædibusque repellebant. Itaque censebat Consul desistendum incœpto, resis apt que viribus castra tuata hostium castra collocanda, exque inde Campani, neve illam inde redi pullet, e tum etiam C eum aduocandum, iamque rec tui canere cœperat.

XIV. C um i uera census in castra rupit, hinc Vi in le Pe anio du bu quo al itque al deinceps certatim secuti, per tela vulnera fossam transcendunt, v. n nigredimntur, & quamuis eos vires sanguisque de e t, id em nitebatur, vi in vallum hostium ca e t. Den que castris po nt; ibi cædes non pugn super sex hosti ni la cæsa; capta 7. mill ca- ur. im frumentatoribus Campanis, omnique plaus n ar ue iumentorum apparatu. Capta & alia ingens la tut, quam Hanno ex sociorum agris populabatur traxerat. Consul Beneuentum rediit, quu mox alter Consulum venit: ab iis præda partim vendita, partim diuisa est. Hanno furtim in Bruttios redut, male à Romanis, per culpam Capuanorum, acceptus.

Capuani rursum Annibalem legatione fatigant, duos Consules cum copiis ad Beneuentum esse, dierum Capua distare, Tarentum non esse tanti, vt Capua discrimen adducenda sit. Annibal curæ sibi fore rem Campanam pollicitus, in præsentia duo millia equitum cum legatis mittit, vt agros suos populatione prohibeant.

XV. Metapontus Tarentin se dedit. INTEREA Romani de arce Terentina solliciti, eo frumentũ deuehi curant, & in Præsidium Metapontinum, quo meru liberati ciues Pœnis se dedunt; eorumq, exemplum alij in eadem ora secuti, Thurij in primis, non tam odio præfectorum, quam dulurum obsidum crudeliter interfectorum. Sed alia quoque clades Romanos afflixit. Coss. Capuam oppugnaturi erant, sed Beneuento, si deseseretur timebant. itaque eo Sempr. Gracchum Proconsulem è Lucanis accersebant. Cum Flauius quidam Lucanus, in contentus ipse ad Pœnos deficere, & ad eandem defectionem hortare Lucanos, insigni aliquo facinore statuit sese Pœnis commendare. Ad Magonem clam in colloquium venit, & suorum libertatem apud Pœnos pactus, insidias certo in loco ponere iuber, eò se Gracchum adducturum, & reuera deduxit, specie reconciliandi Romanis diuersos Lucanorum Prætores, eo in loco congregatus. Ibi autem in circumfusa hostibus fortiter pugnans cecidit; cuius corpus ab Annibale honoratum est. Vulnerum iam exercitus, qui viuo Graccho summa fide stipendia fecerat, velut exauctoratus morte ducis, ab signis decessit. Et Lucano. Sempron. Gracchus ab Lucano de imp.

XVI. Alia clades Romanorum. ALIVD quoque non leue damnum Consulum exercitui illatum est. Nam Coss. agrum Campanum ingressi, cum passim populaterentur, eruptione oppidanorum & Magonis, vix dum instructa acie fusi, fugatique, supra mille ac quingentos milites amisere. Quo ex casu cum timidiores facti viderentur, singulare certamen Crispini & Badij, quorum ille Romanus, hic Campanus erat, Romanorum animos, Crispino victore potito, reparauit. In Campania.

Singulare certamen. Crispini cum Annibale dubio.

Interea in agrum Beneuentanum venit Annibal, tertioque die copias in aciem edua t, facta Rumanis pugnandi potestate. Pugnatum est, & Romana acies equitum incursu grauiter laborare cœpit: cum procul visus Sempronianus exercitus, cui Cn. Cornelius Quæstor præerat, vtrique parem metum præbuit, ne hostes noui aduenirent. Itaque velut ex composito signum vtrimque receptui datum est.

XVII. Alia Romanorum clades in Lucania. INDE Coss. vt auerterent Capua Annibalem, proxima nocte Appius Claudius in Lucanos, Fuluius in agrum Cumanum, diuersi abierunt. Annibal incertus primo vtrum sequeretur, Appium instituit sequi; ille circumducto hoste quà voluit, alio itinere Capuam redut. Annibal in Lucanis restitit, vbi M. Centenium Penulam centurionem congredi secum ausum, acie vicit atque interfecit, cum septem millibus tam ciuium quam sociorum, vix paucis fuga elapsis. Rursum paulo post Cn. Fuluium Prætorem, qui milites suos prospero nescio quo euentu feroces, vix imperio continebat, in Apulia maiore clade atque ignominia affecit. Nam ne clamorem quidem ac primum hostium impetum Romani sustinuere. Dux stultitia, ac temeritate Centenio par, animo nequaquam comparandus, vbi rem inclinatam, ac trepidantes suos vidit, equo arrepto cum ducentis ferme equitibus effugit. Cæteræ acies a fronte pulsa, ab al s circumuenta, cousque cæsa est, vt ea duodeuiginti millibus hominum, duo millia haud amplius euaserint. Verum neque hi, neque dux eorum stultitiam & temeritatem impune tulerunt, vt seq andiceretur. Alia rursum in Apulia.

XVIII. Roma trepidatur. HÆ clades aliæ super aliam Romam allatæ, ingentem luctum ac pauorem ciuitati attulerunt; eius tamen res à Consulibus bene gestæ, apud quos summa rerum erat, consolabantur. Nihilominus legatos ad Coss. mittunt, qui nunciarent, vt reliquias duorum exercituum cum cura colligerent, darentque operam ne per metum ac de-

Hanno ad castra. Frumentum fame. Cessatio pro- ria. Cn. Flauius cum fame. Victoris cum strage. Mors à Capa fuis grassiti.

ac desperationem hosti se dederent, vti post Cannensem cladem accidisset; & vt desertores de exercitu Volonum conquirerent. Ita Liuius, ex quibus intelligis Romanus malo suo factos sapientiores, nimus se deinceps rigidos suis militibus præbuisse. Et credibile est plerosque in hisce cladibos, ne fugitiui aut captiui fierent, hostili ferro misere atq; inconsulte periisse.

212. *Coss. & Prætor Capuam obsident.* INTEREA Consules Capuæ obsidionem, iam diu meditatam, atque inchoatam, summa cura aggrediuntur, frumentum ad maritima castella conuehunt, ad Vulturni ostium præsidium imponunt, vt & mare proximum, & flumen in potestate esset, & frumentum, quod è Sardinia aduehetetur, tuto recipi, ac seruari posset, neque per hyemem copia militi deesset. Tria prætoria ad Capuam excitata sunt, Consulis vtriusque, & Claudii Neronis prætoria, simulque à tribus exercitibus, diuersis locis vallo fossaqoe vrbs circumcingi cœpit, & castella modicis interuallis eacitari. Campani leues nec magnopere vtiles escursiones, ad ista opera impedienda fecerunt, simulque legatos ad Annibalem euocandum mittuot, rogantes vt ipsis non circumsessis modo, sed etiam circumuallatis opem ferat.

XX. *Annibal à Capuanis euocatur.* ANNIBAL Tarentum copias reduxerat spe arcis occupandæ; tum re parum procedente, Brundusium quoque iter flexerat, id oppidum in suam potestatem ratus proditione venturum. Ibi quoque cum frustra tempus tereret, ad eum Capuani peruenere; quibus ille magnifice respondit, & antea Consules soluisse obsidionem, & nuncaduentum suum non laturus. Cum hac spe dimissi legati, vix regredi Capuam, iam duplici fossa, valloque cinctam, potuerunt. Priusquam tamen plane cingeretur, literæ à P. Cornelio Sulla prætore vrbano acceptæ sunt, vt potestas Capuanis fieret, Capua cum rebus suis exeundi, vsque ad idus Martias; post eam diem, quique exissent, quique ibi mansissent, hostium loco futuros; quæ illi contempserunt. *Quæ illis potestas ab V. facta.* Hæc porro temporis notatio monet, horum nonnulla ad initium sequentis anni pertinere, prioribus tamen cum Liuio coniunximus, quod pauca essent & incerta, atque ægrè à cæteris diuelli possent.

XXI. *Syracusana obsidio vrgetur.* SEQVITVR non minus illustris, quam luctuosa Syracusarum expugnatio, M. Marcelli auspiciis hoc anno perfecta. Et initio quidem veris incertus erat Agrigentumne armis peteret, ab Himilcone & Hippocrate occupatam, an in Syracusarum obsidione perseueraret, quas neque vi, neque fame, mari commeatum suppeditante, poterat ad deditionem compellere. Occasionem quidem benegerendæ rei quidam profugi proditione parabant; sed re patefacta ad 80. eum eruciatu perierunt. Inde cum Damasippus quidam Lacedæmonius, missus ab Syracusis ad Philippum regem, in manus Romanorum incidisset, deque eo redimendo multum laboraret Epicides, ad colloquium de eius redemptione missi sunt ventumque ad portum Trogilorum, vbi Romani altitudinem muri, atque ordines lapidum æstimantes, eum multo humiliorem opinione sua cognouerunt, nec difficile scalis eo conscendi posse. Res delata Marcello probataque est. Occasionem festus Dianæ dies attulit, ab transfuga proditus, scalæ in occulto comparatæ.

XXII. *Romani scalis in muros euadunt.* CVMQVE iam tempus adesse videretur, quo vino madidi, somno obruti iacerent, scalæ notato muro applicitæ. Vbi sine strepitu ac tumultu primi euaserunt, io murum, alii atque alii deinceps secuti sunt; à quibus qui in turribus, aut cubilibus reperti sunt, vino fatigati facile obtruncantur. Inde terrendi hostis causa, signum occupatæ vrbis tuba datur; dum ciues omnia ab hoste teneri existimantes, huc illucque diffugiunt, & se de muro plerique præcipitant: alii ne mali quidem sui magnitudinem, partim propter somnum & crapulam, partem propter vrbis magnitudinem, ad lucem vsque senserunt; *Vrbis occupatur.* cum Marcellus effracto Hexapylo omnes suas copias in vrbem induxit, & ciues, militesque Afros, & Siculos ad opem, siqnam possent, vrbe afferendam excitauit. Simul etiam vrbem è superiore loco contemplatus lacrimas tenere non potuit; videbat quippe ciuitatem nobilissimam, beneficiis in populum Romanum insignem, omnium ferme illa tempestate pulcherrimam, tot regibus ac tyrannis inclytam, tot victoriis cladibusque celebratam, tot opportunitatibus terra marique potentem, tot vndique diuitiis circumfluentem, vnam denique quatuor aut quinque magis vrbibus parem, perexiguo temporis spatio tristissimo artuam incendio, & ad cineres redactam.

VT autem vrbs varias in partes, quasi totidem vrbes diuisa erat, Insulam, quæ & Nasoo dicebatur, Acradinam, Neapolim, Tychem, quibus & Epipolas quidam addunt, variisque in locis suis quasi arcibus propugnabatur, Hexapylo, Euryalo totidem, vbique nouæ obsidiones, ac prælia imminebant. Verum cum magnam partem iam teneret Marcellus, Neapolis & Tyche cum infulis ad eum veniunt, precantes vt à cædibus atque incendiis parceretur. Marcellus edixit militibus, ne quis liberum corpus violaret, cætera prædæ futura. Signoque dato, milites discurrerunt, nec rapinis ante modus fuit, quam omnia diuturna fœlicitate cumulata bona egesserunt. Inter hæc Philodemus, qui munitum tumulum Euryalum tenebat, desperato auxilio, locum Romanis dedit, ipse cum præsidio ad Epicidem redit. Acradinam deinde Marcellus ternis castris vndique circumdedit, vt ad deditionem rerum omnium inopia compelleret, nequicquam Pœnis terra marique opem ferentibus, eamque mox in potestatem suam partim vi, partim Merici Hispani proditione redegit, eodemque tempore Naso Insula potitus est; cum enim eius milites ad opem ferendam Acradinæ concurrissent, Romani prope destitutam præsidio occuparunt.

PROFVIT Marcello ad victoriam pestilentia, quæ plerosque Siculos Syracosarum propugnatores, in sua quæque oppida compulit, Pœnosque ipsos vehementer afflixit, Romanorum quoque multos absumpsit. Bomilcar sub ipsum expugnationis initium, cum 35. nauibus Carthaginem se contulit, edoctisque Carthaginensibus quanto discrimine Syracusana res esset, ita tamen vt spem facerent non ipsis modo salutarem opem ferri posse, sed Romanos quoque in capta quodammodo vrbe capi, perpulit vt classe commeatuque vehementer augeretur. Ergo centum triginta nauibus longis, & 70. onerariis omni rerum copia onustis profectus Carthagine, secundis ventis in Siciliam delatus est. Sed cum iidem venti eum promontorium Pachinum superare prohiberent, verebatur ne aduersis ventis contra Romanos classe pugnare cogeretur. Deinde cum Eurus flare desiisset, postquam tendere ad se vidit Romanas naues, incertum qua subita re territus, Bomilcar in altum vela dedit, missisque nunciis Heracleam, qui onerarias naues Africam repetere iuberent, ipse Siciliam prætervectus, Tarentum petit. Epicides à tauta spe destitutus, Agrigentum nauigat, euentum rerum expectaturus: eius præfecti à Siculis deditionem molientibus interfecti.

INDE Quæstor cum præsidio Nason missus, ad accipiendam pecuniam regiam, vrbs militi diripienda data est, custodibus per domos eorum diuisis, qui intra præsidia Romana fuerant. Cum multa iræ, multa auiditæ, auaritiæque fœda exempla ederentur, memoriæ proditum est Archimedem in tanto tumultu, quantum captæ vrbs, in discursu diripientium militum ciere poterat, intentum formis, quas in puluere descripserat, ab ignaro milite quis esset, interfectum. Ita Liuius, Valerius autem Maximus ait Marcellum edixisse, vt capiti illius parceretur: & militi qui prædandi gratia domum irrupetat, strictoque super caput gladio interrogabat, quisnam esset, nomen suum, propter nimiam inuestigandi quod quærebat, cupiditatem indicare non potuisse: sed protecto (sic enim legendum est, non protracto) manibus puluere. Noli, inquit, obsecro illum disturbare. Ac perinde quasi negligentem imperii victoria obtruncatum, sanguine suo artis suæ lineamenta confudisse.

RES IN GRÆCIA, ET HISPANIA GESTA.

Ve[illegible] dictum non in vnius Archimedis gratiam, sed omnium Syracusanorum editum est, vt ex Liuio, & Plutarcho certum est: qui ait occisum, quod tardaret ipsum ad Marcellum sequi, donec demonstrationem absoluisset. aliasque de eius morte narrationes congerit, quem consule.

XXVI. MARCELLUS vbi interfectum didicit, cui maxime omnium parci voluisset, ægrè videlicet tulit, & percussorem aueriatus, vt hominem nefarium. sepulturæ eius curam gessit propinquis etiam illius inquisitis, voluit Archimedis nomen illis honori præsidioque esse. Liuius, & Plut. in Marcello.

Præda Syracusarum. Hoc maxime modo Syracusæ captæ in quibus tantum prædæ fuit, quantum vix capta Carthagine tum fuisset, cum qua viribus æquiacertabatur. Sed in spoliis ea præcipuè eminebant, quibus Marcellus primo triumphum suum, deinde vrbem ac templa exornauit: eximia [illegible] & miranda Græcarum artium opera, signa, tabulæ, burulogia, sphæræ Archimedis, cæteraq; deliciosæ vrbis ornamenta, ad quæ mirandaa, amandaq; Romani, tum adduci cœperunt, quæ ante solis barbaris armis semilaceris, & cruore respersis in triumphis, templisq; assueuerāt. *Plutar.* Liuius, & ex eo Plut. sed de his rerum anno sequenti, quo ouans vrbem ingressus est.

XXVII. *Hieronymi [illegible] compositi.* CAPTIS Syracusis res in Sicilia tanta fide, atque integritate composuit, vt & suam gloriam, & maiestatem populi Romani augeret. quos exteræ nationes insignes belli viros, & formidabiles fatebantur; sed humanitatis, clementiæ, facilitatis exempla desiderabant: quæ Marcellus non pauca demonstrauit, quæ à Plutarcho lectori suggeruntur. Cuius etiam illud indicium est, quod legati omnium ferme ciuitatum Siciliæ ad eum venerunt, de rebus suis varie solliciti. *[illegible] Romanorum [illegible].* Quos ea conditione excepit Marcellus, vt qui ante captas Syracusas, aut non desciuerant, aut in eius amicitiam redierant, tanquam socii fidelesque haberentur: quos metus post captas Syracusas dediderat, vt victi à victore, pro arbitrio leges acciperent.

XXVIII. *Pugna Marcelli in Sicilia pugna.* ERANT tamen haud paruæ reliquiæ belli Siculi ad Agrigentum collectæ, Epicide & Hannone ducibus, quibus additus ab Annibale Hippocrates, vir impiger, & Annibale magistro omnes belli artes edoctus, qui statim totam Siciliam peruasit, continendis in fide sociis, auxiliisque colligendis. Cum his Marcellus non admodum feliciter pugnauit, Hipponiatis maxime opera. Verum cum ob seditionem in castris excitatam, propter trecentos Numidas, qui Heracleam abierant; ad eos mitigandos reuocandosque Heracleam profectus esset; reliqui duces gloriæ eius inuidentes, pugnam cum Marcello eo absente commisere sed Numidis equitibus, quos maxime timebant Romani, partim absentibus, partim ad Marcellum deficientibus, facilis fuit victoria. Primus clamor atque impetus rem decreuit. Gens fallax promissi fidem præstitit; cum in concursu quieti stetissent in cornibus, vt terga dantes suos viderunt. fugæ tantumparumper comites facti, postquam omnes Agrigentum trepido agmine petentes viderunt, ipsi metu obsidionis, in proximas ciuitates dilapsi sunt. Multa hominum millia cæsa captaque, & [illegible]cto Elephant[illegible].

Hæc vltima in Sicilia Marcelli pugna fuit; victor inde Syracusas [illegible]iit, cui etiam in annum [illegible]q. imperium prorogatum est. Liuius l. 26.

XXIX. *[illegible] Græcia [illegible].* DUM hæc in Sicilia gerebantur M. Valerius Læuinus, qui Græciæ & Philippo imminebat, non solum Ætolos [illegible] dem [illegible] iie, & à Philippo abducere conatur, sed vltra [illegible] ellus in Asia Attalum Pergamorum regem Po[illegible] Romano socium acqu[illegible]: idque hoc facilius fuit, q[illegible] le m[illegible]s ab Antiocho vicino, & recens de A[illegible] [illegible] tuebat. *[illegible] Attalum.* Duos quoque Illyriorum regu[illegible] [illegible] e tratum & Sardiletum, populosque duos Lace[illegible] [illegible] & [illegible]eos; quos omnes fœdere, quod cum Æ[illegible] ol[illegible] an[illegible] prox[illegible] è fe[illegible] initum est, comprehendi voluit, [illegible] pe[illegible] e c[illegible] nstat. Ex quo etiam intelli[illegible] [illegible] h[illegible] nc [illegible] [illegible]inere l[illegible] triunes illas Æ[illegible] lo[illegible] rum & Acarnanum ad Lacedæmonios, quæ à Polyb. l. 9. recitantur; in quibus Chlæneas Ætolus Lacedæmonios sibi conciliare, & à Philippo & Macedonibus auertere conatur. Et vice versa Lyciscus Acarnanum Orator Ætolis infensus, eosdem Lacedæmonios ad Philippi & Acarnanum beneuolentiam adhortatur, vt periculum quod Græciæ à Barbaris, siue Romanis imminebat, communibus armis repelleretur. Huius legationis quis exitus fuerit apud Polybium non habetur: ex dictis autem intelligitur, Lacedæmonios sese Ætolis ac Romanis coniunxisse.

RESTANT Hispanicæ res huius anni; quo egressi ex hybernis suis Imperatores, copias coniunxerunt, vt bellum, si quo modo fieri posset, in Hispania finiretur; ad quod magnum momentum allatura videbantur 3[illegible]. millia Celtiberorum, ea hyeme ad arma excitata. Tres erant hostium exercitus debellandi, Asdrubalis vnus, Magonis alter, tertius filii Amilcaris, qui & ipse Asdrubal dicebatur, Annibalis frater; sed duo illi coniunctis copiis quinque ferme dierum itinere à Romanis aberant. Propior erat cum exercitu ad vrbem Anitorgin Annibalis frater, quem primum opprimere Scipiones cupiebant. Sed veriti ne hoc deuicto, reliqui duo, in auios saltus, montesque recipientes se, bellum extraherent, copias suas ita diuidere statuunt, vt P. Cornelius duas partes copiarum contra duos exercitus duceret, tertiam fratri ad debellandum tertium relinqueret. Ergo simul ad vrbem Anitorgin veniunt, & in hostium conspectu, amne dirimente castra ponunt. Ibi Cn. Scipio, cum quibus dictum est copiis, substitit, P. ad destinatam belli partem est profectus. XXX. *In Hispania copiæ Romanorum, & Pœnorum præfectorum [illegible].*

ASDRUBAL postquam animaduertit exiguum Romanorum numerum in castris, & spem omnem in Celtiberorum auxiliis esse, per occulta colloquia cum eorum principibus magna mercede paciscitur, vt bello absistant. Illi cum ad arma in Romanos vertenda non quærerentur, sed ad quietem, eiusque par esset merces futura quam belli & insuper à paucis Romanis sibi nihil timerent, iis deserris perfide abiere. XXXI. *Celtiberi [illegible] fallunt.*

Scipio consilij inops cum nec pugnare posset, nec fratri iamdudum antegresso coniungi, retro vnde venerat abire constituit, in id omni studio intentus, nec vbi hosti æquo se committeret loco, qui transgressus flumen, prope vestigiis abeuntium insistebat. *Cn. Scipio regreditur.*

PAR eosdem dies P. Scipionem periculum maius ab hoste nouo vrgebat. Masanissa Rex eo tempore Carthaginiensium socius, cum lectissimo equitatu Numidarum P. Scipioni occurrit; eique dies noctesque infestus aderat, & pene obsidebat in castris, nec vllum tempus Romanis à metu & solicitudine vacuum relinquebat. Res etiam iniquiore loco futuræ videbantur, vbi se Indibilis, quem cum 7. millibus & quingentis Suessetanorum aduentare fama erat, Pœnis coniunxisset. Itaque consilium capit illi occurrendi, & cum eo solo pugnandi, relicto modico in Castris cum T. Fonteio præsidio. Cum hoste congressus, superior, vt in tumultuaria pugna, Romanus erat; sed equites Numidæ, quos se fefellisse Scipio arbitrabatur, repente adfuerunt, & ad pugnantium latera circunfusi magnum terrorem intulere: sed tertius insuper hostis superuenit, duces Pœni, in quos vnos se pugnaturum Scipio crediderat. XXXII. *P. Scipio vrgetur à Masanissa.* *Indibilis.* *Asdrubal Mago.*

IGITUR Romani tot hostibus circumfusi, nec satis scientes quibus maxime resisterent, in cumulum malorum etiam Imperatorem lancea transfixum amittunt; statimque desperatis rebus, fuga vndique fieri cœpta est: sed ne in ea quidem multum præsidii inuenerunt, plures quippe in fuga, quam in pugna interfecti, tot equitibus, peditibusque equos velocitate æquantib. fugitiuos persequentibus: nec superfuisset quisquam, ni præcipiti iam ad vesperum die, nox interuenisset. XXXIII. *[illegible] cæsus, & militum fuga.*

Non segniter Pœni duces fortuna vsi, confestim è prælio, vix necessaria quiete concessa militibus, ad Asdrubalem Amilcaris filium concitum agmen rapiunt, copiasq; coniungunt. *Hostis capta magis.*

CAPIRIS GRÆCORVM AN. 100

Ad Romanos nondum tantæ cladis fama peruenerat, animos tamen tacita mali diuinatio pulsabat, facileq; Cn. suspicabatur, nisi deleto fratris exercitu, eos quibus ille bellum destinatat, contra se non fuisse venturos.

XXXIV. *Instat Cn. Scipioni.*

Cedit ille quidem quantum potest, sed Numidæ citato agmine persecuti, ante noctem assequuntur, nunc à tergo, nunc in latera concursantes. Scipio & procedere simul & pugnare cupiebat, priusquam pedites adessent: sed parum promouebat, & iam nox imminebat. *In cum sanctum fuere.* Scipio ergo suos è pugna reuocatos, in collem paulo editiorem subducit, vbi impedimentis & equitatu in medium receptis, circumdati pedites haud difficulter incursantes Numidas arcebant. Interea tres imperatores cum suis exercitibus affuerunt. Nec habuit Romanus, vbi aut vnde vallum erigere, aut fossam ducere posset: ita nudus ab arboribus & saxosus erat locus, & hosti ad arceosum accliuis. Ergo sarcinis ipsis & clitellis seipsos circundedere. *... dantur, aut fugiunt.* Verum mox aditu vndique patefacto, pauci à multis, perculsique à victoribus passim cædebantur; magna pars tamen militum, cum in propinquas refugissent syluas, in castra P. Scipionis, quibus T. Fonteius legatus præerat, perfugerunt.

XXXV. *Ipse quoque occiditur.*

Cn. Scipionem alii in tumulo, primo impetu hostium cæsum tradunt, alii cum perfugisset in turrim cum paucis, exustis foribus vi captam, cum suis interfectum, vndetrigesimo die post mortem fratris, anno 7. postquam in Hispaniam venerat. Ita Liuius: qui annum quoq; Punici belli obiter notat. Nam sub transitum Annibalis in Italiam, P. Cornelius fratrem in Hispaniam præmiserat, ad quem anno sequenti ipse se contulit, vt suis locis dictum est. Multis eos lamentis Romani, ipsique Hispani prosecuti sunt.

Cæterum cum deletus exercitus, amissæque Hispaniæ viderentur, vir vnus res perditas restituit. Is fuit L. Martius Septimi filius eques Romanus, qui sub Cn. Scipione omnibus militiæ artibus erat instructus.

XXXVI. *L. Martius ... Romanâ ...*

Hic ex fuga collectis militibus, & quibusdam ex præsidiis deductis, haud contemnendum exercitum fecerat, iunxeratque cum T. Fonteio P. Scipionis legato: cumque ducem ab exercitu creari placuisset, cuncti summam Imperii ad L. Martium detulerunt. Omne inde tempus castris communiendis, & commeatu comportando consumptum est. Nec ita multo post Asdrubal Gisconis filius Iberum ad belli reliquias delendas transmittit, iamque ad vallum aderat, cum repente milites, qui suorum imperatorum mortem lamentabantur, à luctu ad iram versi, eam cædem vlturi, quasi accensi rabie discurrunt ad portas, & in hostem negligenter & incomposite venientem *Reliquos ... Pœni ... vexant.* incurrunt, mirantem vnde repente aut exercitus Romanis, aut dux extitisset. Certe valida impressione pulsi terga vertunt, & aut fugientium cædes fœda fuisset, aut periculosus & temerarius sequentium impetus, ni Martius receptui propere signum dedisset, & in castra, cædis adhuc & sanguinis auidos, reduxisset.

XXXVII. *Eorum castra profligat.*

Inde cum in castris hostium omnia neglecta esse intellexisset, audax ex occasione consilium cepit, sociisque probauit, vt quod minime omnium timebatur, hostium castra noctu inuaderent, priusquam omnes hostium duces atque exercitus congregati essent, ibique in suis castris obsiderentur. Quarta vigilia mouere. Erant vltra proxima castra sex millium interuallo distantes aliæ copiæ Pœnorum, vallis caua intererat, arboribus condensa. In huius syluæ medio fere spatio cohors Romana, equitesque, arte Punica absconduntur, qui fugientes è primis castris excipiant. Itaque medio itinere intercepto, exteræ copiæ silenti agmine ad proximos hostes ductæ, & cum statio nulla pro portis, neq; in vallo custodiæ essent, velut in sua castra, nullo vsquam obsistente penetrauere. Inde signa canunt, & tollitur clamor; pars semisopitos hostes cædunt, pars ignes tectis iniiciunt, pars portas occupant, vt fugam intercludant. Hostes simul ignis, clamor, cædes, velut alienatos sensibus nec audire, nec prouidere quidquam sinunt; si quis euaserat, ad altera castra fugam arripiebat, sed cum in præparatas insidias armatorum, inermes inciderent, ... obtruncabantur. Itaque cæsi sunt ad vnum omnes.

Altera Pœnorum castra ...

Nec ea victoria contenti, raptim in altera castra ... currunt, vbi neglecta magis omnia, ac soluta reperere. Cum securis ergo solutisque, Romani calentes adhuc recenti pugna, ferocesque victoria prælium ineunt ... strorum portis resisti non potuit; intra portas ... ex totis castris facto, atrox prælium initur, diu ... set; nisi cruenta Romanorum scuta, indicium alterius cladis, ac pauorem Pœnis iniecissent. Hic terror omnes in fugam auertit, nisi quos cædes oppressit, simulque castris exuuntur. Ita nocte ac die geminis exuti castris Pœni fuerunt, dum hoste contempto, securi ... egere ... desque degunt. Magnus cæsorum, captorumque numerus fuit, magna prædæ vis, in qua argenteus clypeus, cum imagine Barchini Asdrubalis pondo 138. quod in Capitolio ... seruatum est, vsque ad eius incendium. Inde L. Martii gloriosum factum est nomen. & quietæ ... diu res in Hispania fuere, post tantas clades ... ceptas.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3842.

INitam cum Attalo amicitiam hoc ipso anno quo S... sunt, contentis ... Scaliger apud Euseb. vbi male id contu... Olymp. 143. id est, metachronismo quadriennii non ... vt ipse putat, nec quod idem ait culpa ca fuit D. Hieronymi, conferen... tis hoc fœdus ... consulatum Læuini, non solum quia hoc tempore Læuinus Consul non erat, sed Proprætor duntaxat. ... tet. Verum etiam quia vnus tantum interiectus est annus, ad ... biennium, & non triennium.

ANNVS MVNDI 3843. SEXTÆ AETAtis 327. Imperii Græcorum 101 Antiochi Magni 14 Simonis Pontificis 22. Ptolemæi Philopatoris 10. Philippi Macedonis 10. Olympiadis CXLII. an. 2. Vrb. cond. 542. Coss. Cn. Fuluio Centimalo, & P. Sulpitio Galba. 2. Punici Belli 8.

ANNVS ANTE CHRISTVM 210.

AMpla quoq; est huius anni rerum Romanarum seges, in magno reliquarum silentio. Capua ingenti ac diuturna oppugnatione pressa, Annibalem ad auxilium euocat. Is castra Romanorum perrumpere, & in vrbem iter patefacere conatus, Romam proficiscitur, omnia tumultu in vrbe, foris que replet, & iterato labore mox Romam, Capuamque deserit. Capua expugnatur, ac deletur. Scipioni Hispania demandatur, atq; aditur. Marcellus de Sicilia, aut ouat, aut triumphat. Hebræi vero hunc annum Sabbaticum centesimum & octogesimum siue celebrarunt, siue numerarunt. Mille enim ducenti & sexaginta anni à principatu Iosue ineunte reperiuntur. I. *Res anni huius.*

II. *Comitia Romæ consularia.*

Iam ferme in exitu præcedens annus consularis erat, cũ Senatus Romæ decreuit, vt P. Cornelius Sylla prætor vrbanus, literas Capuam ad Coss. mitteret, dum Annibal procul abesset, nec vlla magni discriminis res ad Capuam gereretur, vt alter eorum, si ita videretur, ad magistratus subrogandos Romam veniret. Conuenit inter Coss. vt Claudius comitia perficeret, Fuluius ad Capuam maneret. Galba & Centimalus creati sunt Coss. Idibusque Martiis consulatum inierunt, vt scribit Liuius initio l. 26. *Quod eorum tempus inseri... ...* idque tempus eo tempore ordinatum fuisse secundo consulatu ostendit, quod extremo l. 25. idem scribit, iam ferme in exitu annum fuisse, cum ad Consules Capuam de celebrandis comitiis consularibus scriptum est. Idibus quoque Martiis consulatum inierat Flaminius, anno V. C. 536. autore Liuio, & sequenti anno 543. M. Marcellus.

III. *Dubium ... datur.*

Vt plane mirum sit apud Liuium l. 27. ita legi. *iam æstas in exitu erat, comitiorumque consularium instabat tempus sed literæ Marcelli negantis è Republica esse vestigium absced ab Annibale &c.* Quomodo in æstatis exitu instabat comitiorum

Græcorum An. 91.

tiorum tempus, quæ a multis annis initio veris Idibus Martiis celebrabantur? imo etiam maturius, quoniam eo die inibatur Consulatus, itaque legendum puto, *iam hyemis in exitu erat* &c. alioqui vix sex mensibus Coss. in magistratu fuissent. Sigonius significat anticipata comitia propter motus Africæ, sed id nihil vigebat comitia, cum idem Valerius in Siciliam remissus sit, nec eò nouus consul [illegible]. Liuius ait enim in prouinciam suam mature [illegible] nec voluisse eius reditum, vsque ad creatos consules [illegible] sed quid opus è pluribus? cum Liuius [illegible] verbis [illegible] illius anni Coss. Fabium [illegible] Idibus Martijs iniisse consulatum. Sed de [illegible] consulatum, vide Sigonium in fastis, & [illegible] vbi agens de consulatu Galbæ, & [illegible] Coss. bellum Macedonicum inchoatum est [illegible], *inquit*, *cum rem Idibus Martiis, quo die* [illegible] *P. Sulpitio Cos.* [illegible]. Est autem [illegible].

IV C[illegible] Senatu in Capitolium vocato, de administratione belli, exercitibusq; consuluerunt, prioris anni Coss. prorogatum est imperium, & exercitus quos habebant ad Capuam decreti adiectumq, ne à Capua abscederent, [illegible] expugnassent, idq; siue ob iram, quam [illegible] merebatur, siue vt quæ exemplo suo populos aliquot ad defectionem traxerat, ita recepta, eosdem ad [illegible] inclinaret. Marcello quoque prorogatum est imperium, vt plane in Sicilia debellaret: si supplemento opus esset, suppleret de legionibus, quibus P. Cornelius proprætor in Sicilia præesset, modo ne quem militem legeret ex eo numero, quibus Senatus missionem, reditumque negasset in patriam, ante finem belli Punici; vsque adeo memores exercebat iras Senatus, in Cannenses illos milites, quasi ultius exercuisset in ducem. Reliquiis etiam exercitus, qui duce Cn. Fuluio prætore, fœdeio Apuliæ cæsus fugatusque erat, idem militiæ finis, qui & Cannensibus datus. Additum etiam vtrorumque ignominiæ est, ne in oppidis hybernarent, neue hyberna propius illam vrbem decem millibus passuum ædificarent. Viginti tribus legionibus, terra marique; bellum hoc anno gestum.

V At dux ipse Fuluius C. Sempronii Blesi concionibus primum vexatus, quasi exercitum in præcipitem locum perduxisset, omnibusque vitiis corrupisset, vt feroces & inquieti inter socios, ignaui & imbelles inter hostes essent, primus omnium exercitui fugæ præbuisset exemplum, negabatq, ferendum vt exercitu castigato, is immunis esset à pœna, a quo tota culpa profecta videretur; & cum primo pecuniaria mulcta plectendum crederent; postquam testes ab eo fugæ pauorisq; [illegible] ortū dicerent, ab eoq, de cetos milites terga dedisse, capite accusandum [illegible] succlamauit. Denique nequicquam tunc Q. Fuluio, qui proconsul ad Capuam militabat, pro eo supplicante, antequam dies comitiorum iudicialium [illegible] esset, in Tarquinius vltro exulatum abiit. Id ei iustum exilium esse sciuit plebs.

Huius ipsius anni initio acceptæ sunt ab Hispania L. Marcii literæ, cuius vt res gestæ magnificæ senatui visæ, ita Proprætoris titulus quem sibi ipse ab exercitu delatum vsurpabat, non populi iussu, neq; auctoritate patrum, plerosq; offendebat, ne res exemplo serperet, & quod alienius erat, id sibi suffragia militaria inciperent vendicare. Itaque vt libenter quæ postulabat, concessa sunt, ita ei sine titulo proprætoris rescriptum est, donec ea de re amplius deliberatum esset.

VI Inter hæc vis omnis belli versa in Capuam erat, obsidebatur tamen acrius, quam oppugnabatur, vt vulgo famè grauiter laboraretur. Elapsus tamen est medios inter [illegible] Numida nuncius, ad aduentum Annibalis perurgendum. Is licet valde arcem Tarentinam affectabat, [illegible] tamen efferatus Capuam sibi non perire, ad eam si posset obsidione liberandam copias celeriter traduxit. Ergo castra Romanorum totis viribus aggreditur, eo ipso tempore, quo Campani ex vrbe erumperent, vnaq, Pœnorum præsidium, cui Bostar & Hanno præerant. Diuersis hostibus diuersi ab exercitu Romano duces occurrerunt: Appius Claudius Campanis, Fuluius Annibali: ille facile Campanos vallo arcebat, Fuluius ab Annibale premebatur. Et iam sexta legio loco cesserat, eaq; pulsa cohors Hispanorum cum tribus elephantis, vsque ad vallum peruasit; & periculum erat, ne vel in castra irrumperet, vel eam legionem, à reliquo diuulsam exercito, profligarent.

Capua obsidione vrgetur.

VII Sed Q. Fuluii prouidentia, & eximia virtus Q. Nauii Centurionis periculum depulit, edita ingenti hostium, & elephantorum strage, quorum corporibus fossa oppleta, quod reliquum cohortis erat, erupit. Altera ex parte pulsis Campanis, sub ipsam Capuæ portam ab Romanis pugnabatur; sed missilibus ex vrbe propellebantur. Multa nihilominus cæde patrata, & plerisque in vrbem compulsis, Appius proconsul vulneratur, idque impetum Romanorum suppressit. Annibal animaduersa strage suorum, receptui cani iussit; Flaccus quoque ardorem militis insequentis cohibuit, satis hac pugna demonstratum ratus, quam parum ab Annibale Campanis auxilii afferri posset. Polybius l. 9. addit Pœnos eo loco diutius subsistere nequiuisse, quod antea proconsules late totis agris vastitatem intulissent, cætera eadem habet, quæ T. Liuius.

VIII Annibal Romam cogitat. Cæterum Annibal cum nec Romanos ad pugnam posset elicere, nec per castra eorum perrumpere ad Capuam, veritus ne suos commeatus noui Coss. intercluderent, animo versabat, quam se in partem deserta Capua conuerteret. Subiit impetum animus Romam ipsam belli caput inuadendi: non esse desperandum aliquam eius partem, nec opinato pauore perculsis Romanis, occupari posse. Eo si Roma in discrimine esset, Capuam extemplo omissuros, aut alterum, aut vtrumq; proconsulem, copiisque diuisis, & sibi & Campanis bene rem gerendi copiam daturos. Id modo verebatur ne nunciato eius discessu, Campani extemplo deditionem facerent, sed eos de re tota per literas, quas fictus transfuga detulit, monitos continuit, tantæ rei expectatione suspensos.

IX Rem cum ex transfugis Q. Fuluius didicisset, mature Senatui nunciauit. Aliqui censebant omnes imperatores, copiasq, Romam euocandas; Fabius contra nihil mouendum, nec victu tantum esse animi, vt vrbem ausit inuadere, ad quam victor accedere formidasset. Media sententia vicit, alterum ex imperatoribus, qui ad Capuam essent, ad vrbem reuocandum videri, modo ne impar remaneret exercitus ad vrgendam obsidionem.

Hoc Senatusconsulto Capuam perlato Fuluius proconsul, quoniam Appius æger erat ex vulnere, ipse cum quindecim millibus peditum, & mille equitibus via Latina Romam petit, omnibus vbique commeatum suggerentibus. Annibal non solum terrorem infert, quacumque transit, sed Romæ etiam cuncta tumultu perturbat. Verum eos non cunis aduentantis Fuluii recreauit, cui Senatus ne præsente consule minor eius potestas, ad rem bene gerendam fieret, par cum Coss. imperium esse voluit.

XI Polybius his, quæ de vtriusque ducis aduentu habet Liuius non satis consentit. Nam & clam ex castris suis nocturno itinere profectum tradit Annibalem, & clam quoque itinere confecto, repente Romanis, ad quintum ab Vrbe lapidem apparuisse. Ex quo tanto maior, inquit, vrbem terror occupauit; existimantibus omnibus fieri non posse, vt nisi deletis Romanis legionibus, tantus hostis [illegible] tam vicinus adesset. Et [illegible] in munienda vrbe vndique occupatis, mulieres omnia comploratione replebant, & in publicum effusæ, circa deum delubra discurrebant, crinibus passis ararum verrentes pauimenta, vt in summo patriæ periculo, nixæ genibus, supinas manus ad cœlum ac deos tendentes, orantesque vt vrbem è manibus hostium eriperent, aliaque his consentanea.

Quæ autem de Fuluii aduentu tradit Liuius, longe aliter apud Polybium habentur. Nam nec diuisum exercitum memorat, qui Capuam obsidebat, neq; euocatum.

[illegible] LÆ [illegible]ORVM AN. 101.

Folutum à Senatu, & Vrbem ipsam casu potius à Consulibus fuisse anni defensam.

XI. *Qui vrbe a Coss. defensa sit eodem.*

A quibus legio vna dudum conscripta, ac sacramento firmata, eo die Romam venit: & altera legio recens deligebatur, milites que probabantur; quæ causa fuerat vt multi eo die viri militares Romam per opportune confluerent. Eos animose vterq; Coss. ante vrbem Annibali obiecit, sicque impetum eius repressit, & à consilio oppugnandæ vrbis auertit. Annibal autem ad prædas ac populationem conuersus est, quam maximam facile collegit, in iis scilicet locis, ad quos nunquam hostis credebatur esse venturus. Inde festinato retrocedens, vt incautum Appium ad Capuam opprimeret, sibi oblatam à Cos. pugnam detrectauit; à quibus in Anienis transitu, vbi pons fuerat intercisus, amissis trecentis de suis, magna etiam parte prædæ spoliatus est. Vtri potius habenda sit fides viderint prudentiores. Ego sane in Polybium illis temporibus æqualem, quiq; se dicat scripsisse ea quibus interfuit, aut quæ accepisset ab iis qui interfuissent, magis propendeo: præsertim cum eius narratio magis Annibalis ingenio, atq; instituto accommodata videatur; & Romanorum terror inopinato eius aduentui. Audiamus nihilominus etiam hoc loco Liuium, quamuis prodigia suspecta narrantem.

XII. *Quid Fuluius & Annibal ad Vrbem.*

Ingressvs vrbem porta Capena Fuluius, mox inter Esquilinam, Collinamque portam Castra posuit. Annibal ad Anienem fluuium tria millia passuum ab vrbe castra admouit, vbi statiuis positis cum duobus equitum millibus, ad portam Collinam, vsque ad Herculis templum est progressus, atque vnde proxime poterat, mœnia situmque vrbis obequitans contemplabatur. Id eum tam licenter, atque otiose facere Fuluius indigne ferens, ad eum in castra summouendum ac compellendum equitatum immittit. Id cum magna ex parte transfugis Numidis constaret, dum ad Fuluij mandatum per vicos transeunt, insignis in vrbe trepidatio, quasi capto iam Auentino exorta est, vt amici pro hostibus saxis telisque peterentur. Alij etiam ex aliis subinde metus nascebantur, vt coactus fuerit Senatus ad eos comprimendos, omnibus qui aliquando Dictatores, Coss. Censores fuissent mandare, vt cum imperio essent, donec à muris hostis recessisset. Equestre prælium secundum fuit, summotique sunt hostes.

XIII. *Tempestas diuinitus pugnā impedit.*

Postero die transgressus Anienem Annibal, in aciem omnes copias eduxit; nec Flaccus aut Coss. certamen detrectauere. Instructis vtrimque exercitibus in eius pugnæ casum, in qua vrbs Roma victori præmium esset, imber ingens grandine mixtus ita vtramque aciem turbauit, vt vix armis retentis in castra sese receperint. Et postero die eodem loco acies instructas eadem tempestas diremit, vbi recepissent se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur. Qua re motus Annibal dixisse fertur, potiundæ vrbis Romæ modo sibi mentem non dari, modo Fortunam. Zonaras qui hæc ipsa paucis percurrit, exclamasse dicit. O Cannæ Cannæ. Eius quoque spem minuit, quod sub idem tempus, dum ad mœnia Vrbis armatus sederet, milites sub vexillis in Hispaniæ supplementum profectos audiuit. Et quod cognitum ex captiuo est, illum ipsum agrum, in quo castra haberet Annibal eo die nihilo minori precio, quem si ipse iam abiisset, venditum fuisse.

Ergo inde paulatim regredi cœpit, magnisq; itineribus ex Lucanis in Brutios, Rhegiumq; tanta celeritate contendit, vt eos pene incautos oppresserit. Fuluius quoq; quamprimum ad obsidionem reuersus est.

XIV. [illegible]

Capva vero, etsi nihilo segnius obsessa per eos dies fuerit, tamen aduentum Flacci sensit, & admiratio orta est non simul regressum Annibalem. Polybius tamen non solum regressum Annibalem tradit, sed castra Romanorum nocte aggressum, multos occidisse, reliquos castris eiecisse; posteroque die in Brutios Rhegiumque capto itinere peruolasse. Addit Liuius, inde intellexisse Campanos relictos se, desertosque, & spem Capuæ retinendæ [illegible] lautam apud Pœnos esse. Accessit edictum proconsulis ex Senatusconsulto propositum, vulgatumque apud hostes, vt qui ciuis Campanus ante certam diem transisset, sine fraude esset; neque tamen vlla est facta transitio, dum timent ne fidem Campanis ea religione Romani teneant, quam Romanis ipsi ad Pœnos transeundo tenuissent. Nihil priuatim, nihil in publicum salutare consulebatur, omnia tenebat desperatio. Duces præsidij Punici acerbas literas ad Annibalem scripserunt, quibus & increparent, & accerserent, & mittebantur literæ per transfugas simulatos, qui in castris Romanis opportunitatem fugæ quærebant, sed à muliere patefacti, & conuicti, ad 70. comprehensi, virgis cæsi, amputatis manibus in vrbem compulsi sunt.

CAPVA EXPVGNATVR 80. SENATORVM CÆDES.

XV. *Campanorum desperatio.*

Id spectaculum fregit animus Campanorum: concursus populi in curiam factus, Senatus minus congregatus frequens affuit. Inde cum de legatis ad Imperatores Romanos mittendis ageretur, Vibius Virius, qui defectionis ab Romanis author fuerat, eum Iubium Virium vocat Zonaras, qui hæc quoq; compendio refert. Is ergo grauem orationem habuit, in qua cum nihil à Romanis gratiæ veniæque expectandum dixisset, sed mortem cum ignominia & cruciatibus, author Senatui fuit mortis sibi veneno consciscendæ. Itaq; omnes qui in eam sententiam irent, domum suam ad epulas, & venenum inuitauit, 27. assensi secutique sunt. Alii clementiam populi Romani sæpius experti, legatos de vrbe dedenda miserunt. Ingressus est C. Fuluius legatus cum legione vna, & duabus alis; arma omnium telaque ad se deferenda curauit, custodias ad portas omnes disposuit, præsidium Punicum comprehendit.

Senatores 27. sponte pereunt.

XVI. *Indulgentia de Senatoribus.*

Senatvm in castra ad Imperatores misit; quo cum peruenissent, omnibus extemplo iniectæ catenæ, iussiq; ad quæstores deferre, quod auri argentique haberent, auri pondo 70. fuit (id est, septem millia aureorum, centum cuique libræ assignatis) argenti tria millia & 200. id est, triginta quinque millia aureorum & ducenti, attributis vndecim aureis cuique pondo, siue libræ. Senatores quinque & viginti Cales in custodiam, duodetriginta Theanum missi; fuerunt itaque omnes numero octoginta. De eorum supplicio non satis inter Imperatores constabat: Claudius ad veniam erat propensior, & rem totam ad Senatus arbitrium reiiciebat, Fuluius erat durior. Itaque Appius Romam ea de re scribit. Fuluius priusquam responsum inde acciperetur, tribunis militum ac præfectis sociorum imperauit, vt cum duobus equitum millib. ad tertiam buccinam præsto essent.

XVII. [illegible]

Cvm hoc equitatu noctu Theanum profectus, prima luce portam intrauit, atque in forum progressus, iussit Campanos, qui essent in vinculis produci. Producti omnes, virgis cæsi, ac securi percussi sunt. Inde citato equo Cales percurrit. Vbi cum in tribunali consedisset, productique Campani deligerentur ad palum, eques citus ab Roma venit, literasque à C. Calphurnio Pisone Prætore vrbano, populoque Romano Fabio cum tradidisset, murmur à tribunali totam concionem peruasit, rem integram de Campanis ad Patres deferri: & Fuluius id ita esse ratus, cum literas non resolutas in gremio reposuisset, præconi imperauit vt lictorem lege agere iuberet; statimq; de iis quoq; supplicium sumptum est. Tum literæ lectæ Senatusconsulti de re acta impedienda. In quo tamen etiam legebatur, si ei videretur, Romam esse mittendos.

XVIII. *Alia cædes Capuæ & in Campania.*

Svb idem tempus Appius Claudius est mortuus, ex vulnere fortasse in castrorum propugnatione accepto; itaque affirmat Zonaras, qui ait quosdam è captiuis Romam missos, & Atellanos vrbe deserta cum vxoribus & liberis ad Annibalem esse profectos. Taurea Iubellius occisa coniuge, liberisque, conuicio facto Proconsuli Fuluio, se ipse interfecit.

A Calibus Capuam reditum est. Atellaque & Calatia in deditionem acceptæ, ibi quoque in eos, qui capita rerum erant animaduersum. Ita ad octoginta senatores interfecti, trecenti ferme nobiles Campani in carcerem

condiri;

Vrbs desolatio.

conditi; alij per sociorum Latini nominis vrbes in custodias dati, varijs casibus interierunt, alia multitudo venundata, & in nullam spem reditus dissipata. Vrbs tectisque, propter agri bonitatem parcitum, vt esset habitatio aratoribus ac vinitoribus, quibus daretur quotannis aliquis ex vrbe magistratus. Deniq; confessio ab hoste expressa est, quanta vis esset in Romanis, ad pœnas ab infidelibus socijs expetendas, & quam nihil esset in Annibale auxilij, ad receptos in fidem tuendos.

XIX. *Fœdus a Lævino sancitum cum Ætolis.*

Sed iamdudum nos Valerius Læuinus, & Græcia ad se vocaut; vt fœdus cum Ætolis initum, & res inde gestas agnoscamus. Quanquam Liuio authore constat, non prius fœdus hoc initum fuisse, quam fama captæ Capuæ in Græciam peruasisset. Cum ergo iam principum Ætolorum animi, non solum tentati, sed victi etiam essent, pro sanciendo fœdere, concilium Ætolorum indictum est. Ad id Valerius cum expedita classe venit: vbi Syracusas, Capuamq; captas ostentauit, in testimonium Romanæ potentiæ, & successus rerum secundarum: morem Romanorum declarauit, in populis vel ciuitate, vel societate donandis. Ætolos eo maiore futuros honore, quod gentium transmarinarum primi in amicitiam venissent, (publico scilicet ac solenni fœdere inito: nam iam ad amicitiam receptus erat Attalus, alijq;, qui mox hoc fœdere sunt comprehensi: sed nullum erat sancitum proprium fœd⁹, quod Læuinus communi omnes fœdere colligari vtilius fore censebat. Addit Philippum & Macedonas, graues eorum accolas, à se ante biennium domitos, eoque redactus, vt non solum Ætolorum vrbibus excedant, sed etiam Macedoniam infestam habeant; daturum deniq; operam vt Acarnanes, quos ægre ferrent Ætoli à suo corpore diremptos, eorum ditioni restituantur. Ea spes maxime mouit Ætolos, quorum Scopas erat Prætor, Princeps vero Dorimachus, ad societatem ineundam.

XX. *Fœderis conditiones.*

Cvivs hæ fuere conditiones; Ætolos amicos, sociosq; populi Romani fore, eodemq; iure amicitiæ Eleos, Lacedæmonios, Attalum Pergami Regem, Pleuratum, Scerdiledum Illyrij reges comprehensum iri. Bellum extemplo Ætolos cum Philippo terra gesturos: quibus Romanus cum viginti quinqueremibus futurus esset auxilio: vrbes ab Ætolia Corcyram vsq; Ætolorum fore; at earundem prædam Romanis cessuram: daturos operam Romanos, vt Acarnaniam Ætoli haberent. Si Ætoli pacem cum Philippo facerent, fœderi adscriberent, ita ratam fore pacem, si Philippus à Romanis eorumq; socijs abstinuisset. Item si populus Romanus fœdere iungeretur Regi, vt caueret ne ius ei belli inferendi Ætolis, eorumue socijs esset.

Extemplo Ætoli mouerunt arma aduersus Philippum, Læuinus Zacinthum, & aliquot alia loca Acarnanum expugnata Ætolis ex fœdere attribuit. Philippum quoq; bello finitimo satis implicatum ratus, ne Italiam Pœnosque, & Annibalem respicere posset, Corcyram ipse se recepit. Philippo Pellæ hybernanti Ætolorum defectio allata est. Quæ autem proximo vere consecuta sunt, proximo anno dicentur. Hæc fere Liuius l. 26. quæ Iustinus attingit l. 29.

XXI. *Exercitus in Hispaniam transportatur.*

Romani Proconsules Capuanæ curæ perfuncti, Claudio Neroni ex ijs duabus legionibus, quas ad Capuam habuerat, sex millia peditum, & trecentos equites, quos ipse legisset, & sociorum Latini nominis parem peditum numerum, & equites octingentos decernunt. Eum exercitum Puteolis in naues impositum, in Hispaniam transportauit. Tarraconem appulit, expositisq; ibi copijs, ad Iberum flumen progressus, exercitũ à L. Martio, & T. Fonteio accepit. Inde perrexit ad hostem Asdrubalem Amilcaris filium, quem cum, occupatis faucibus, quibus erat transeundum, in potestate haberet, illeq; tota Hispania cessurum Romanis polliceretur, extrahendis inter diu colloquijs de conditionibus, dum noctu paulatim ex faucibus suos eiiceret, tandem cum suis omnibus euadens Neronem irrisit: cui propterea mox Syllanus cum Scipione successit.

XXII. *P. Scipio profitetur nomen suum ad expeditionem Hispanicam.*

Interea Romæ, quærebatur Imperator, qui duobus Scipionibus in Hispania succederet: cumque de tot principibus viris nemo nomen suum profiteretur, mœsta ciuitas luctum de amissis duobus illis ducibus redintegrabat. Cum subito P. Cornelius illius, qui in Hispania ceciderat filius, quatuor & viginti ferme annos natus professus se petere, in superiore loco, vnde conspici posset, constitit. In quem postquam omnium ora conuersa sunt; omnes ei fausta, omnia feliciaq; cum clamore comprecati sunt. Itum inde in suffragia; vbi omnes non solum centuriæ, sed etiam homines Scipioni Hispanias decreuere. Qua de re cum in concione disseruisset, timorem omnem ciuium, ab ætate ac parentum funeribus conceptum depulerunt; & ille ingentem expectationem excitauit, quã etiam postea longe vicit.

XXIII. *Eius copiæ & apparatus. Ead. Zonar.*

Ad eas copias, quas ex vetere exercitu L. Martii Hispania habebat, quasq; paulo ante Nero Puteolis profectus aduexerat, decem millia peditum, & mille equites adduntur; & M. Iunius Syllanus ætate prouectos, ait Zonaras, Proprætor adiutor ad res gerendas datus est. Ita cũ 30. quinqueremium nauium classe, Pyrenes circumuect⁹ promontorium, Emporijs copias exposuit. Inde nauibus sequi iussis, Tarraconem pedibus profectus est, quo se omnium sociorum legationes, ad famam aduentus eius effuderant. Responsa legatis dedit in tanta casuum varietate, tanta moderatione & prudentia, nullũ vt ferox verbum excederet, ingens omnibus quæ diceret, cum maiestas inesset, tum fides.

Appulsus in Hispaniam.

Profectus ab Tarracone, & ciuitates sociorum, & hyberna exercitus adiit, collaudauitq; milites, quod duab⁹ tantis cladibus deinceps acceptis, prouinciam tamen retinuissent. L. Martium summo apud se in honore habuit, nihil veritus ne suis ille luminibus officeret. Deniq; omnibus rite dispositis, Tarraconem in hyberna concessit hostes tripertito diuisis; hyemarunt.

XXIV. *Marcellus Romam venit.*

Interea sub extremam æstatem classis Punica è Sicilia Tarentum accita, ad arcem subigendam, nullo operæ pretio edito, dimissa est. Marcellus quoq; Romam è Sicilia venit, eiusdem æstatis exitu, eiq; ad ædem Bellonæ senatus est datus, à C. Calphurnio Pisone vrbano prætore. Ibi cum de rebus à se gestis disseruisset, questus leniter non suam magis quam militum vicem, quod prouincia rite confecta, exercitum deportare non licuisset, postulauit vt triumphanti vrbem inire liceret, nec impetrauit, quod debellatum minime videretur: quoniam successori exercitum tradere iussus esset, nec exercitus testis meriti aut immeriti triumphi adesset. Medium concessum est, vt ouans vrbem iniret; pridie tamen in Albano monte triumphauit. Hæc cũ Plutarchus quoq; referat, addit, quod non pœniteat retulisse. *Ouans*, inquit, *non inuehitur curru neq; laureatus, neq; concinitur tubis, sed pedibus ingreditur, calceatus, modulantibus multis tibijs. Coronam gestat myrteam sicut pacatus, gratus aspectu, magis quam metuendus &c.*

XXV. *Ouatio Marcelli, eiusque præda.*

Ovans ergo Marcellus multam præ se prædam in vrbem intulit, cum simulachro captarum Syracusarum: catapultæ, balistæq;, & alia omnia instrumenta belli lata, & pacis diuturnæ, regiæq; opulentiæ ornamenta, argenti ærisq; fabricata vasa, & alia suppellex, pretiosaq; vestis, & multa nobilia signa, quibus inter primas Græciæ vrbes, Syracusæ ornatæ fuerant. De hisce spolijs nonnulla declamatoriè Polyb. Punicæ quoque victoriæ signum octo ducti elephanti. Nec minimum fuere spectaculum Sosis Syracusanus, & Mericus Hispanus, cum coronis aureis, quibus ciuitas data est, & quingenta agri iugera in Sicilia, ex ijs, quæ aut Regis fuerant, aut hostium illi Syracusis, itidem in alia parte Siciliæ. In qua tamen extremo anno à Pœnis excursum, à Romanis tumultuatum est. Polyb. l. 9.

Cum ambo Coss. Apuliam prouinciam haberent, quoniam minus iam terroris à Pœnis erat atq; Annibale, sortiri iussit Apuliam, Macedoniamq; prouincias Sulpitio Macedonia euenit, isque Læuino successit. Fuluius Romam comitiorum causa accersitus est.

ANNVS MVNDI 3844. SEXTÆ AETAtis 328. Imperii Græcorum 102. Antiochi Magni 15 Simonis Pontificis 23. Ptolemæi Philopatoris & Philippi Macedonis 10. Olympiadis CXL. II. an. 3. Vrb. cond. 543. Coss. M. Valerio Læuino, & M. Claudio Marcello IV. 2. Punici Belli 9.

ANNVS ANTE CHRISTVM 209.

I. *Res omnes hu[ius anni].*

HAEC sunt hic annus res in Græcia à Philippo, & Ætolis, & Læuino gestas, Iudicium de clarissimis vrbibus Capua & Syracusis, contra vtriusque victores Romæ habitum, Salapiam Pœnis ereptam, viginti naues Romanas ad Tarentum profligatas. Agrigentum in Sicilia captum, totamque insulam in potestatem Romanorum redactam. *Designatio Coss.* Cneo porro Fuluio consu[l]ari habente comitia, declaratus est quamprimum Consul T. Manlius Torquatus, cum collega T. Otacilio, qui paulo post mortuus in Sicilia nunciatur, absens enim erat creatus. Manlius autem Torquatus oculorum valetudinem excusauit, ne consul fieret: quod impudentis & gubernatoris, & imperatoris esse diceret, alienis oculis omnia agere. Itaq; iubebat centuriam Iuniorum in suffragium redire, quæ cum succlamaret nihil se mutare sententiæ, eosdemq; Coss. esse dicturos. Tum Torquatus, neq; vestros, inquit, mores Consul ferre potero, neq; vos imperium meum.

Noui Consules. Tum centuria Iuniorum cum senioribus collocuta, è tribus ab ea propositis, qui eiusmodi essent, quales hæc tempora requirerent, duos elegit, vnum nouum Consulem Valerium, qui res egregie aduersus Philippum terra mariq; gessisset: & alterum veteranum, rerum gestarum gloria iampridem florentem, M. Marcellum: autoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ secutæ sunt.

Liui. l. 26. II. *Expeditio Philippi in finitimos populos.* HVIVS anni initio, quia Philippus moturus erat in Græciam, vt Illyrios finitimosque Macedoniæ quietos haberet, subitam in Oricinos, & Apolloniates expeditionem fecit: egressosque Apolloniatas, cum magno terrore compulit intra muros. Vastatis proximis Illyrijs, eadem celeritate vertit iter in Palegoniam prouinciam Macedoniæ, quam Strabo l. 27. vocat etiam Tripolitin, à tribus vrbibus. Inde Dardanorum vrbem sitam in Macedonia, transitum Dardanis facturam, cepit. His raptim actis, memor Ætolici, Romanique cum eo iuncti belli, in Thessaliam descendit, vbi relicto ad Thessaliæ fauces Perseo, cum quatuor millibus armatorum ad prohibendos aditu Ætolos. (Si hic Perseus fuit Philippi filius, vt vult Sigonius, puer admodum fuit, quippe cuius pater vix ætatis vigesimum quintum ageret.) Philippus autem ipse in Macedoniam, atque inde in Thraciam exercitum ad Mædos eduxit, quæ gens incurrere in Macedoniam solita erat, vbi regem cerneret externo bello occupatum.

III. *Ætoli in Acarnanes mouent. Motum in bellum, &c.* SCOPAS Ætolorum prætor vbi Philippum in Thraciam profectum, ibiq; bello occupatum audiuit, armata omni iuuentute Ætolorum, bellum inferre Acarnaniæ parat. Aduersus quos Acarnanes, & viribus impares, & amissis aliquot vrbibus debilitati, Romanaq; insuper arma in [ge]nere cernentes, ita magis quam consilio bellum [indixer]unt. Coniu[ges] [libero]sq[ue] & se[ni]ores supra 60. annos in Epirum miss[i]s, ab 15. ad 60. annos coniurarant, [ne nisi victo]res [e]x bello non [re]dituros. Qui victus acie ex[cessisset], eum ne quis vrbe, tecto, mensa, lare reciperet, [di]r[issima e]xe[c]ra[tione] [in] populares, obtestationem quam [sanct]issimam p[ot]uerunt aduersus hospites composuerunt [...] precati [...]rotas, vt qui eor[um] in acie [ceci]dissent [...] tumulo contegerent, adhiberent q[ue] hunc titul[um] sepultis. HI[C SI]TI SVNT AR[NANES], [Q]VI A[D]VERSVS VIM A[C] INIVRIAM Æ[TOLOR]VM PRO PATRIA PVGNANTES, MORTEM [OCCVBVE]R[V]NT. Ingens [...] verum [...] populum [...] tum [...] animo [...] in ex[...] [...] posi[...]nt, nunciatq; ad Phi[li]p-

pum missis, qui quanto in discrimine res esset, edocerent, bellum quod in manibus erat omittere coëgerunt: Iamphorina tamen, quæ caput atq; arx erat Medicæ regionis, in deditionem accepta, aliaq; prospero successu gesta.

ÆTOLI audita Acarnanum coniuratione, & Philippi aduentu, retiti in intima finium suorum regressi sunt, Philippus Pellam rediit.

IV. *Anticyra à Romanis & Ætolis oppugnatur. a vide Plu[tarchum]. l. 35. c. 5. & A. Gell. li. 17. c. 11.* Læuinus autem Veris initio à Corcyra profectus, nauibus superato Leucate promontorio Naupactum venit; Anticyram inde se petiturum edixit, vt præsto ibi Scopas Ætolique essent. a Tertio ferme post die mari à Romanis, terra ab Ætolis oppugnari cœpta est, & intra paucos dies per deditionem recepta, Ætolis traditur, præda ex pacto Romanis cessit. Hic literæ Læuino redditæ Consulem eum absentem declaratum, & successorem ei venire P. Sulpicium exconsulem. At ipse diuturno ibi morbo implicitus, serius omnium spe ac desiderio Romam venit.

V. *Marcellus à Siculis accusatur.* PRIORES ergo adeamus, ibi M. Marcellum offendemus Consulatum idibus Martijs ineuntem, & obtrectatores suos Siculos, ad criminationes suas promendas in Senatu. post aduentum collegæ prouocantem. M. enim Cornelius, qui ei in Sicilia successerat, & literas, & querulos de eo nuncios Romam miserat, ad Marcelli gloriam deterendam. Cumq; nihilominus factus esset Consul, reliqua eorum spes in Læuino collega fuit, cuius aduentus dum expectatur, prope iustitium Romæ fuit, quod Marcellus optaret, nihil quicquam prius agi, quam Siculi in Senatum introducti essent.

Flaccus à Campanis. Graues quoque erant Campanorum de Flacco querelæ. Nam Læuino Consuli Capuam prætereunti, circunfusa multitudo Campanorum est, obsecrantium cum lacrymis, vt sibi Romam ad Senatum ire liceret oratum, si qua misericordia tandem flecti possent, ne se ad vltimum perditum irent, nomenq; Campanorum à Q. Flacco deleri sinerent.

VI. *Incendium ab eis Romæ excitatum.* VERVM eorum causam valde affligebat, per eos dies Romæ excitatum incendium, à quo publica priuataq; ædificia, cum graui damno comprehensa fuerant; & Manno quodam seruo reuelante cognitum fuerat, id à Campanis, quorum parentes à Fuluio Flacco securi percussi fuerant excitatum. Itaq; comprehensi, supplicioq, cum consciis affecti sunt. Flaccus autem apud Læuinum Consulem negare vllam sibi cum Campanis priuatam esse simultatem: publicas inimicitias & hostiles esse, [et] futuras, quoad eo animo in populum Romanum esse sciret, quo nulla in terris gens acerbiore esset; eos se mœnibus clausos tenere, tanquam feras bestias, ne qua euadentes obuios quosq; lanient, ac trucident: elapsos aliquos partim ad Annibalem confu[gi]sse, partim ad Romam incendendam esse profectos. Inuenturum consulem in semiusto foro, vestigia sceleris Campanorum: nec tutum censere eos intra mœnia Romana versari.

VII. *Læuinus sua gesta memorat.* LÆVINVS Campanos iureiurando à Flacco adactos, quinto die quam à Senatu responsum accepissent, Capuam redituros, sequi se Romam iussit: hac multitudine circumfusus, simul Siculis obuiam egressis, Romam venit. Ibi in Senatu de rebus à se gestis in Græcia disseruit, classem satis esse ad arcendum Italia regem, qui se in intima regni sui receperit, legionemque inde deducendam videri. Inde cum de prouinciis, & copiis quibus obtinendæ essent, actum esset & in sortitione consulum Sicilia & classis Marcello, Italia cum bello contra Annibalem Læuino obuenisset, ea sors, velut captis iterum Syracusis, ita exanimauit Siculos, vt comploratione dolorem animi publice testarentur, omnemque Senatum in veste sordida circumirent, orantes ne Marcello necante beneuolo, & nunc irato Siculus misere afflictos iterum dederent, tantumque perficerunt, vt inter Coss. fieret permutatio Prouinciarum, vt Marcellus, qui primus Annibalem vinci posse docuerat, integræ de eo victoriæ laudem consequeretur.

Permutatio cum collega Prouinciarum.

VIII. *Disceptat o [...] Marcello & Syracusanorum.* PERMVTATIS prouinciis Siculi in Senatum introducti, vbi multa de fide ac beneuolentia Hieronis in po-

pulum Romanum meritisque differuissent, de ipsius regno miseree à Marcello deformato conquesti sunt, cum non ipsi vltro Romanos repulissent, sed à Tyrannis oppressi sui iuris tum vltra non essent. Itaque petere misericorditer secum agi, sibique sua si qua extarent restitui. Disseruit contra Marcellus coram, eorumque culpam patefecit, vt qui nunquam de Romanis admittendis egerint, tanto tempore obsidionis, pacem per legatos Marcello postulante, sed cum tyrannis consenserint, legatosque contumeliose tractarint. Denique non eorum opera, qui nunc queruntur, & Syracusas captas deplorant, vrbem in potestatem Romanorum venisse, quorum tamen amicitiam, & societatem, nunc sibi caram fuisse fingunt: sed eorum studio, quos sibi inuisos esse non obscure demonstrant.

IX. *Decretum Senatus in gratiam vtriusque partis.* Res eum denique finem sortita est, vt Senatusconsulto decerneretur, quæ Marcellus gerens bellum, victorque egisset, rata habenda esse: in reliquum, curæ Senatui fore rem Syracusanam, mandaturosque Coss. Læuino, quoad sine iactura Reipublicæ fieri posset, fortunis eius ciuitati consuleret. Missis deinde duobus senatoribus in Capitolium, quo se Marcellus receperat, vt liberiorem senatui sententiam relinqueret, vt rediret in curiam, & introductis Siculis, Senatusconsultum recitatum est. Legatique benigne appellati, ac dimissi: qui ne tantum [illegible] inimicum haberent, ad genua se Marcelli consulis proiecerunt, obsecrantes vt quod deplorandæ ac leuandæ calamitatis causa dixissent, veniam eis daret, & in fidem & clientelam se, vrbemque Syracusas acciperet. Consul eos clementer appellatos dimisit. Eadem fere habet P[illegible]t. in Marcello.

X. *Causa Campanorum.* Campanis deinde Senatus datus est, quorum oratio miserabilior, causa durior erat. Neque enim meritas pœnas negare poterant, nec causam in Tyrannos conferre. Verum satis se supplicii in 80. senatorum cæde, & totius vrbis clade perpessos credebant. Paucos nobilium superstites esse, quos nec sua conscientia, vt de se grauius quidquam consulerent, impulerit, nec victoris ira capitis damnarit. *Accusantur.* Eos libertatem sibi suisque, & bonorum aliquam partem orare Romanos, quorum plerosque iampridem connubiis, atque affinitatibus contingerent. Contra eos absente Fuluio dixit Atilius, cuius ex primoribus viris, qui ad Capuam fuerant, maxima erat autoritas. *A Senatu damnantur.* Affirmauit præter mulieres duas, omnium Campanorum eundem in Romanos animum, quem Carthaginensium fuisse. Rogatus populus quid de iis fieri placeret, rem ad Senatum retulit. Is de Campanis seuerissime censuit, præter præcedentem omnem calamitatem, bona publicanda, ipsos liberosque cum coniugibus vendendos, aliaque id genus, quæ fusius apud L. Liuium reperies; ob quæ miseri, mœstiores quam Romam venerant, deorum iniquitatem, atque execrabilem fortunam suam, magis quam sæuitiam Fuluii incusantes redierunt.

XI. *Consilium Annibalis.* Interea Annibalem angebat, quod Capua pertinacius oppugnata a Romanis, quam a se defensa multorum Italiæ populorum animos auerterebat, quos neque omnes tenere præsidiis poterat, nisi vellet in multas, paucasque partes carpere exercitum, quod minime tum expediebat, aut deductis præsidiis spem suam fidei populorum committere: eoque inclinabat, vt spoliatis quos tueri nequibat, hosti vastata relinqueret. Consulanten si quis spes capiandis vrbibus alicunde fulsisset, nequaquam deerat. *Marcellus Salapiam recipit.* Itaque Salapiam Apuliæ oppidum, quod valido præsidio Pœnorum tenebatur, per Blasium quendam in vrbe virum primarium Romanis amicum recepit, cæso multa cum cæde præsidio, 50. viuis in potestatem redactis: maiorem iacturam præsidium Annibali, quam ciuitas attulit; nec deinde vnquam Pœnus equitatu, quo plurimum valuerat, superior fuit. Sic Liuius l. 26. quod tamen ipse mox l. 27. in Herdonea clade videtur refutare.

XII. *Marmoream & Meles.* Idem Marcellus sub idem tempus Maruneam etiam & Meles Samnitibus vi eripuit, vt author Liu. l. 27. vbi ad tria millia [illegible]rum præsidiariorum Annibalis oppressa, multa millia modiorum tritici atque hordei inuenta, sed id gaudium, magno constitit Romanis paulo post.

Cneus enim Fuluius proconsul spe ac desiderio tenebatur Herdoneæ recipiendæ, quæ ad Annibalem post cladem Cannensem defecerat, nec satis firmo præsidio tenebatur. Et aberat Annibal, in Brutios post amissam Salapiam profectus. Is de Fuluii conatibus per occultos nuncios factus certior, expedito exercitu magnis itineribus ad Herdoneam contendit, & acie instructa terrendi hostis causa, processit. Romanus par audacia, viribus & consilio impar, copiis raptim eductis confligit. Verum Annibal qui equitatum prælio subduxerat, ad id vsque tempus dum pedestres copiæ pugna inualuissent, equitem circumuectum partim castra hostium, partim terga pugnantium inuadere iussit; pars in fugam effusi, pars in medio cæsi.

XIII. *Romana clades, & Oppid.* In iis Cn. Fuluius cum 12. tribunis militum Romanorum, sociorumque; aliqui 13. millia desiderata, alii non plusquam 7. scripsere. Castris prædaque victor potitus est. Herdoneam quia defecturam ad Romanos credidit, spoliatam incendit; principes qui cum Fuluio collocuti fuerant, occidit, multitudinem Metapontum ac Thurios traduxit. Romani qui effugerant, ad Consulem profugere; qui ita de Herdonea clade ad Senatum scripsit, vt simul parem de Annibale cladem expunderet. Et pugnauit ille quidem ad Numistronem ad multas horas, & iterum redintegrato certamine ad noctem vsque, quæ prælium diremit, & incertam reddidit victoriam; sed eam tacitus abscessus Annibalis reddidit certiorem: cum quo etiam deinceps aliquot excursionibus conflixit, quæ omnes fere secundæ Romanis fuere: & illo callide insidias captante, iste eas caute declinabat.

XIV. *Res ad Tarentum gesta.* Per idem tempus, cum in arce Tarentina vix inopia tolerabilis esset, spem omnem in commeatu, quem Sicilia summittebat, Romanum præsidium reposuerat. Is vt tuto in arcem deueheretur, operam dabat T. Quintius, qui Rhegii cum classe viginti ferme nauium stabat. Huic dum onerarias naues deducit, occurrit cum pari classe Tarentinorum Democrates, animose concurritur, animos faciebat Tarentinis sperata libertas, post centesimum prope annum (vt ait Liuius, reuera autem post 61. ex quo primum venit in potestatem Romanorum, anno Vrb. C. 481. vel 71. ex quo bellum inchoatum est: mox in Pyrrhi potestate fuerunt) Romanis autem animos addebat gloriosa arcis retentio, contra omnes Tarentinorum & & Carthaginensium conatus.

XV. *Nauale Romanorum clades.* Prætoriæ nauei concurrunt, in Romana erat Quintius, in Tarentina Nicu, ille qui Tarentum Annibali prodiderat, qui Quintium simul pugnantem, hortantemque suos, incautum hasta transfigit; ille cum armis præceps ante proram ruit. Romani morte ducis perculsi, ad puppim, transgresso in nauim, atque vrgente Tarentino, recedunt, sed superueniente altera à puppi naui, Romana prætoria circumuenta capitur; aliæque deinceps fusæ, aliæ in alto mersæ, aliæ in terram compulsæ prædæ fuerunt: onerariæ multæ quæ sequebantur fuga lapsæ, in potestatem hostium non venere. *Læta eorundem in arce eruptio.* Hunc luctum maris acceptum, læta eruptio præsidii Tarentini aliquo modo leuauit. Nam ciuibus ad quatuor millia ex vrbe ad frumentandum egressis, & per agros vagantibus, irruit improuisus Liuius arcis præfectus, multisque cæsis fugientes persecutus, parum abfuit, quin eodem impetu Tarentum caperet.

XVI. *Causa proditionis Romanis Agrigenti.* Eodem tempore Læuinus Consul, magna iam anni parte circumacta, veteribus nouisque sociis expectatus venit, Syracusanisque rebus noua pace compositis, Agrigentum, quod belli reliquum erat, proditione Pœnorum accepit. Ea vrbs valido Pœnorum præsidio tenebatur, & Hannone licet Imperatore, Mutines, qui & Hippomates omnia gerebat, totaque Sicilia prædas, ex sociis Romanorum agebat, neque excludi aut impediri vi vlla, aut arte poterat. Cumque eius gloriæ Hanno inuidere cœpisset, eius præfe[illegible]m [illegible] suo dedi

ratus

ratus se cum imperij autoritate quoq; ab inter Numidas erepturum. Quod longè aliter euenit; nam veterem fauorem eius sua insuper auxit inuidia, & Mutines indignitatem iniunxæ non ferens, vrbem Læuino prodidit.

XVII.

Gestæ rei hic modus fuit. Portam ad mare ferentem Numidæ occuparunt, pulsis inde custodibus aut cæsis, Romanos ad ipsum missos acceperunt: & cum agmina iam in media vrbis, ac forum magno tumultu iretur, ratus Hanno eum tumultum tãtum Numidarum esse, ad comprimendam seditionem processit: at cum ei Romanorum etiam clamor non ignotus ad aures accidisset, priusquam ad ictum teli venisset, capessit fugam, per auersam portam emissus, & assumpto comite Epicide, cum paucis ad mare peruenit, nactique opportune paruum nauigium, relicta hostibus Sicilia, de qua per tot annos certatum erat, in Africam traiecerunt. Alia multitudo Pœnorum, Siculorumque ne tentato quidem certamine, cum cæci in fugam ruerent, clausique exitus essent circa portas, cæsa.

Læuinus recepto oppido, qui capita rerum Agrigenti erant, virgis cæsos securi percussit; cæteros prædamque vendidit, omnem pecuniam Romam misit.

XVIII. Tota Sicilia in Romanorum potestatem venit.

Fama Agrigentinorum cladis Siciliam cum peruasisset, omnia repente ad Romanos inclinarunt. Prodita sunt breui 20. oppida, sex vi capta; voluntaria deditione in fidem venerunt ad quadraginta. Quarum ciuitatum principibus, pro cuiusque merito, cum præmia pœnasque Consul exsoluisset, coëgissetque Siculos positis tandem armis terram colere, ab Agatirna inconditã multitudinem 4. millium hominum, exulum, obæratorum, criminosorum, ad leuandam Siciliam, secum in Italiam transuexit, & Rheginis ad populandum Brutium agrum Pœnis parentem attribuit. Itaque eo anno in Sicilia debellatum est, qui fuit 55. ex quo primum Romani in eam insulam ad iuuandos Mamertinos transgressi fuerant; anno scilicet ab Vrbe Cond. 489. quo primum bellum Punicum inchoatum est. Hæc quidem Liu. l. 26. l. tamen 27. ait Læuinum comitiorum causa Romam euocatum, quod Marcellus, licet esset in Italia, ab insectando Annibale retrahendus non esset, & in Senatu dixisse, prope 60. annis terra marique in Sicilia bellatum esse, à se debellatum. Itaque hæc transactio non nisi ad initium anni seq. contigit.

XIX. Ætas P. Scipionis in Hispania.

In Hispania res hoc anno à Scipione feliciter gestæ. Vigesimum septimum annum egisse nunc Scipionem putat Polyb. l. 10. quod fieri nequit, vt ex ipsomet necessario efficitur. Nam cum initio Pun. belli 2. egerit 17. vt ipse asserit, & Liuius, ac reliqui tradunt: hic autem annus sit belli nonus, oportet eundem esse ætatis eius 25. aut ad summum 26. Is principio veris Tarracone, ad ostia Iberi fluminis, vniuersum exercitum conuenire iubet. eoque ipse mox cum quinq; millib' sociorum venit, exercitumque concione habita, summa modestia, ac rerum bene eius auspiciis gerendarum spe sibi conciliauit: tum relicto ad præsidium regionis eius M. Syllano, cum tribus millibus peditum, & trecentis equitibus; cæteras omnes copias, erant autem 25. millia peditum, equitum duo millia, & quingenti, Iberum traiecit: de quibus copiis Poly. ad vnguem consentit.

XX. Consilium Carthaginis nouæ occupandæ.

Et erant qui vnum de tribus Afrorum ducibus petendum bello censerent, ipse, vno C. Lælio, quem præfectum classis habebat, conscio, Carthaginem nouam nun minus audaci conatu, quam felici successu, vno eodemque die, terra marique oppugnatam, cum arce expugnauit. Summum quippe momentum in ea vrbe occupanda positum arbitrabatur; siue quod media in totius Hispaniarum mediterranea collocata esset, vnde facilis in totam Hispaniam maritimam esset excursus; siue quod & arte, & natura ipsa firmissima esset; siue quod rebus omnibus, commeatu, diuitijs, armis, machinisque bellicis instructissima; siue denique quod cum totius Hispaniæ obsides, ibi magno numero tenerentur, facile erat totam sibi Hispaniam ijs reddendis beneuolentem, atq; amicam reddere.

Septimo die ab Ibero Carthaginem nouam ventum est, (quæ copiose à Liuio l. 26. describitur, & Polybio 10. ex quo ille mutuando contraxit.) Mago in vrbe præ[erat], & contra terræ marisque oppugnationem, omn[ia] diligenter moliebatur. Oppidanorum duo millia ab e[a] parte, qua castra Romana erant, opponit quingent[is] militibus arcem insedit, quingentos tumulo vrbis in o[rientem] versum imponit, multitudinem aliam ad omne[m] necessitatem paratam esse iubet. Tum eos, quos in v[ia] ad castra Romanorum ferente instruxerat, aperta porta i[n] hostem immittit. Romani ducis iussu cessere paru[m] per, inde submissis auxilijs tam acriter institere, vt imm[i]xti effuse fugientibus in vrbem irrupturi viderentur, ni receptui Scipio cecinisset. Nec fugientium [so]lum, se[d] mox totius vrbis trepidatio fuit, vt multæ stationes ac l[o]ca metu desererentur. Quod cum ex tumulo à Sci[pi]one animaduersum esset, omnibus viribus ad oppu[]gnandam vrbem, & mœnia scalis vndique superand[a] concurrit: multis scalæ, aut nimium breues, aut pon[]dere fractæ, multis oppugnatoribus omnibus telis instru[]ctis conscendentibus, perniciem attulerunt. cum Intere[a] classis quoque vrbem machinis verberaret, missilibusq[ue] peteret.

Fessis tam contentioso certamine Romani[s] Scipio receptui signum dari iussit, siue vt suos pauxill[um] quieta reficeret, siue vt hostem desperatæ expugnation[is] opinione falleret.

Vix prior tumultus conticuerat, cum defessis vulnera[]tisque, recentes atq; integros scalis admouet; simul edo[]ctus paludem æstu decedente vehementer imminutam, & per eam non difficilem transitum haberi posse; præser[]tim quod ea pars vrbis, quæ ad paludem versaretur, eo mi[]nus ab hominibus propugnabatur, quo magis eam palu[]de defendi persuasum erat. Eò, quasi Neptuno duce a[c] fauente, armatos Scipio ducit, facileq; in muros inopina[]tus Romanus inuadit, quod nulla ibi armatorum stati[o] esset opposita, intentis omnibus ad opem eò ferendam vnde periculum ostendebatur.

Vbi vrbem sine certamine intrauere, pergunt ind[e] cursu ad eam portam, ad quam omne certamen contra[]ctum erat; vbi omnes vsq; adeo intenti erant, vt nemo an[te]a à tergo captam vrbem senserit, quam tela in auersos in[]ciderunt, & vtrimque ancipitem hostem habuerunt. Tũ turbatis defensoribus metu, & mœnia capta, & porta in[]tus forisq; pariter refringi cœpit, & ea patefacta, multitu[]do pugnatorum ingressa, in forum cum ducibus progres[]sa est. Nec fere aliter Polyb.

Inde cum duobus itineribus fugientes videret hoste[s] Scipio, alios ad tumulum in orientem versum, quem quin[]gentorum militum præsidio incessum diximus, alios i[n] arcem, in quam Mago cum omnibus prope, qui è muri[s] effugerant, irruperat; partem copiarum ad tumulum ex[]pugnandum mittit, ipse ad arcem ducit. Et tumulus qui[]dem primo impetu captus est.

Mago arcem conatus defendere, cum omnia hosti[]um plena videret, neq; spem vllam esse; se, arcemque, & præsidium dedidit. Tum demum signo dato finis cædib[us] factus est, ad prædam victores versi, quæ ingens omnis ge[]neris fuit. Liberorum capitum virilis sexus ad decem mil[]lia capta. Ex quibus vrbis ipsius ciues dimisit, vrbemqu[e] & sua omnia, quæ bellum eis reliqua fecerat, habere ius[]sit. Hi tam inopinata salute potiti, præ gaudio lacryman[]tes, Imperatorem venerati ab eo discesserunt. Sapienter sane, atque humaniter. Nam & sine culpa ciues esse vide[]bantur, & eos sibi demereri cupiebat, quandoquidem vr[]bem non delere, sed populo Ro. seruare statuerat. Opi[]fices ad duo millia, publicos fore populo Ro. edixit, cum spe propinquæ libertatis, (Polyb. ait confecto be[ll]o Pu[]nico,) si ad belli ministeria enixe operam nauassent. Cæ[]teram multitudinem incolarum, iuuenum, ac seruorum validorum, remigio addixit. Eadem Polyb. qui ait can[]dem spem libertatis his datam.

Extra hanc multitudinem Hispanorum obsides e[]rant, quorum perinde ac si sociorum liberi essent, Scipi[o]

cum [illegible] Eos aduocatos bono animo esse iussit, venisse eos in potestatem populi Romani, qui beneficio quam metu [illegible] homines malit. Tum acceptis nominibus [illegible] tum, quot cuiusq; populi essent, nuncios domum [illegible], vt ad suos quisq; recipiendos veniret, tenerior autem [illegible] vtriusq; sexus munuscula distribuit.

Polyb. Si qua [illegible] hoste ciuitatum legati aderant, eis præsentibus [illegible] cæterorum curam C. Flaminio Quæstori mandauit. [illegible] autem fuerit eorum numerus, Liuio [illegible] liquet. Polyb. plures trecentis fuisse scribit. In his Mandonij vxor erat, mulier grandis natu, cuius [illegible] frater erat Indibilis [illegible] regulus: ea flens ad pedes [illegible] procubuit, et [illegible] atque etiam eum [illegible] sibi commissis, alijsq; pari [illegible] qui ea [illegible] parente colebant. Cui Scipio, Mea, [illegible] disciplinæ causa facerem, inquit, ne [illegible] vsquam sanctum esset, apud nos violaretur; [illegible] vestra quoq; virtus, dignitasque facit. [illegible] integritatis viro tradidit eas, tuerique [illegible] modeste ac verecunde iussit, quam hospit[illegible] coniuges, [illegible] matres.

XXVI. Et coniugem [illegible] CAPTIVA deinde adducitur ad eum adulta virgo eximiæ pulchritudinis, quæ quacunq; incedebat, omnium in se oculos conuertebat. Scipio percunctatus patriam parentesque, accepit eam desponsatam principi Celtiberorum adolescenti, cui Allucio nomen erat, quique eam vehementer deperibat. Illum ergo parentesque acciuit, sponsamque in manum tradidit, testatus eam apud se, non secus atque apud soceros, parentesque fuisse: pro quo [illegible] munere eam sibi gratiam rependi postulauit, vt amicus populo Ro. esset, ac sibi: persuasus nullum in terris esse populum, si eum recte norit, ita amicitia digniorem. Tum adolescens pudore, gaudioque perfusus, dexteram Scipionis tenere, [illegible] omnes inuocare, ad gratiam illi pro se referendam, quoniam isti beneficio reponendo imparem se agnosceret.

XXVII. Liberalitas [illegible] PARENTES inde cognatique virginis appellati, qui sat magnum auri pondus ad virginem redimendam secum attulerant; hi quoniam sibi illam gratis reddi animaduertebant, orarunt enixius Scipionem, vt id aurum dono acciperet, quod fuerat redemptioni destinatum. Acquieuit vehementibus precibus, poniqueante pedes iussit, statimque Allucio sponso virginis aduocato, Super dotem, inquit, quam accepturus a socero es, hæc tibi a me dotalia dona accedent, aurumque tollere, ac sibi habere iussit. Insigni profecto laude liberalitatis, qua longe maiorem illam pudoris ac continentiæ laudem magnifice cumulauit: quæ res vel maximam prædicationem, in victore duce, & iuuene, & si Polybio credimus φιλογύνη promerita est. Vt non mirum sit Deum Scipionis fauisse virtuti, & insigni deinceps gloria toto orbe decorasse.

XXVIII. Confirmatur [illegible] Floro. CERTVM est, inquit Florus, ad profligandam prouinciam maxime profecisse singularem ducis sanctitatem, quippe qui captiuos pueros, puellasque præcipuæ [illegible] pulchritudinis [illegible] barbaris restitueret, ne in conspectum quidem suum passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse vel oculis videretur: sic ipse amplius [illegible], vt solet. Nam in conspectum adductas Polyb. [illegible] Verum Polybius hanc puellam, quam insigniter vtrque laudat, eidem videtur innuere vrbis [illegible], cuius & patrem acciuit, eique [illegible] Desponsa vero, & Allucio, reliquisque [illegible] nihil [illegible] Polybius; [illegible] unde ea Liuium oportet accepisse; [illegible] A [illegible] his donis, atque [illegible] missus, domum impleuisse, ac [illegible] & meritis [illegible]: venisse dijs [illegible] omnia beneficijs armisque vincentem. [illegible] habito, cum delectis mille [illegible] equitibus, intra paucos dies ad Scipionem [illegible].

XXIX. [illegible] QVOD ad reliquam prædam attinet, fatetur Liuius nec de numero [illegible] nec de pondere auri & argenti [illegible], & redacta pecunia inter scriptores conuenire; sed nec de magnitudine commeatus Punici, atque præsidij, & multitudine machinarum bellicarum. Ipse pateras aureas librales ferme omnes, numerat 276. quæ valent 27. millibus & sexcentis aureis, centenis aureis in libras singulas attributis: argenti facti, signatique 18. millia & trecenta pondo, valent 605900. sexcentis & triginta millibus franc. & insuper nongentis, tribus & triginta Francis in singulas duodenas vncias assignatis. Polybius sexcentorum talentorum summa pecuniariam prædam æstimat: quæsi Attica fuerunt, respondent 630000. francis; sin Euboica, 840000. Addit Liuius 113. naues oneratas, cum oneribus suis, & materia ad classem ædificandam idonea, & modiorum tritici atq; hordei multa omnino millia, vt minimum omnium, inter tantas opes bellocaptas, Carthago ipsa fuerit, quæ tamen instar omnium fuit. Copias suas nauticas sesquialtera parte auxisse autor est Polybius.

XXX. Muralis corona. INGENS certamen fuit inter milites, cui deberetur corona muralis, & gloria conscensæ primum vrbis: cum sibi duo maxime vendicabant, alter è nauali, alter è terrestri milite, tantis partium studijs, vt ea contentio propinqua seditioni esset. Scipio vtroque corona donato litem diremit, aliosque omnes, pro suo quemque merito, honore præmijsque affecit. Magonem vero cum captiuis, & quindecim senatoribus, qui simul capti fuerant Romam à C. Lælio deducendos, & nuncios victoriæ misit. Omnibus autem in vrbe recte compositis, data etiam nonnulla quiete, & exercitatione militi, refectisque quos quassauerat muris, dispositis ad vrbis custodiam præsidijs, ipse Tarraconem quo conuentum edixerat, est profectus, cunt obsidibus, vt inquit Polybius, idq; confirmat Liuius l. 27. qui ait Lælium Romam Tarracone cum obsidibus quarto & trigesimo die, in huius anni exitu peruenisse. Ea clades quantumuis dissimularites Pœnorum duces, ad que iacturam eleuantes vehementer afflixit, teste Liuio, quem in tota historia Romana fere sequimur. Liu. l. 27. Liu. eatem

XXXI. Antiochus Arsacem persequitur. Olymp. 141. an. 2. HVIC historiæ Polybius subdit bellum Antiochi Magni aduersus Arsacem, quem Imperium Parthorum constituisse tradit Eusebius in chronicis, quo tempore eum à Macedonibus recessisse tradit. Antiochus autem illum Media expulsum ad Hircaniam vsque per summos labores est persecutus, vt apud Polyb. leges. Nam quæ de Parthis dicenda videbantur, eorumque initijs satis pro instituto superius explicauimus.

Legatio Syphacis. HVIVS anni æstas varijs legationibus celebrata est, vt Liuius l. 27. est author. Nam legati à Rege Syphace Romam venerunt, prospera eius contra Carthaginienses prælia referentes. Regem nec inimiciorem vlli populo quam Carthaginensi, nec amiciorem quam Romano affirmabant esse: misisse eum antea legatos in Hispaniam ad P. & Cn. Scipiones Imperatores Romanorum, nunc ab ipso velut fonte amicitiam Romanam petere voluisse.

XXXII. Romanorum in Africam & Ægyptum legatio. SENATVS non legatis modo benigne respondit, sed & ipse legatos cum donis misit ad Regem, quos, & alios Africæ Regulos, adire cum donis, Senatus iussit. Alexand. quoque ad Ptol. & Cleopatram Reges M. Attilius, & M. Acilius legati ad commemorandam, renouandamque amicitiam missi, dona tulere; Regi togam & tunicam purpuream, cum sella eburnea, Reginæ pallam pictam cum amiculo purpureo. Verum lapsus memoria videtur Liuius, cum vxorem Ptolemæi Cleopatram vocat: nam Ptolemæi, qui nunc regnabat vxor Eurydice dicebatur, Iustini trigesimo: vel Arsinoë 3. Machab. Cleopatra vero vxor fuit Philometoris; vel etiam Epiphanis, quorum Epiphanes filius fuit Philopatoris, Philometor autem nepos, sed nomina in vxorum multitudine ægre distingui possunt. Porro amicitia cum Ægypti regibus contracta fuit anno Vrbis Conditæ 480. Philadelphi autem 13. Inde post tres & sexaginta annos renouata. Denique extremo huius æstatis classis Punica nauibus quadraginta cum Præfecto Amilcare in Sardiniam traiecta, Olbiensem primo agrum, deinde post- Classis Punica in Sardiniam.

quam P. Manlius Vulso Prætor cum exercitu apparuit, circumacta inde ad alterum insulæ latus, Calaritanum agrum vastauit, & cum præda omnis generis in Africam rediit. Liuius.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3842.

1. N. IV. LIuius l. 26. sitam tradit Anticyram in Locride prouincia, læua a parte sinum Corinthiacum intrantibus. At Ptolemæus & Pausanias eam in Phocide collocant, & prope in extremo sinus Corinthiaci. Alia porro est ab ea insula, ad quam amandatur, qui Helleboro indigent, ad quam Liuium Drusum nauigasse tradit Plinius, in eaque comitiali morbo curatum. Meminit A. Gellius.

Plin. l. 25. c. 5. L. 17. c. 15.

2. N. X. Disputatum est deinde de supplendis remigibus, stipendiisque inueniendis: quæ res tanta cum indignatione plebis, in quam res inmmebat, accepta est, vt seditioni tantum dux deesset. At Læuinus Consul postquam author fuit Magistratibus, vt primi ipsi eo mundo muliebri familiæ suæ conferrent, eorumque exemplum Senatus equitesque sponte sequerentur: tantus in omnibus, ipsaque plebe conferendi ardor iniectus est, vt nominibus in tabulas referendis, nec triumuiri, nec scribæ sufficerent. Ita omnibus ad bellum paratis, Coss. in prouincias profecti sunt.

ANNVS MVNDI 3845. SEXTÆ AETATIS, 329. Imperij Græcorum 103. Antiochi Magni 16. Simonis Pontificis 24. Ptolemæi Philopatoris & Philippi 12. Olympiadis CXLII. ann. 4. Vrb. Conditæ 544. Coss. Q. Fabio Maximo V. & Q. Fuluio Flacco IV. Secundi Belli Punici 10.

ANNVS ANTE CHRISTVM 208.

I. Comitia consularia Læuinus habet. COMITIORVM Consularium tempus aduentabat, & Senatus Marcellum ad ea habenda euocabat: sed cum ex eius literis intellexisset, esse è Rep. ab Annibale non discedere, sed eius perpetuo vestigia assectari, visum est Senatui Læuinum potius Consulem ex Sicilia, comitiorum causa reuocare, id L. Manlii Prætoris vrbani literis factum est. Valerius Prouincia exercituque mandato Cincio Prætori, misso etiam M. Valerio Messala præfecto classis, cum 50. nauibus in Africam, prædatum simul, & speculatum quid rei Pœni agerent, pararentue; ipse 10. nauibus Romam profectus, cum prospere peruenisset, Senatum extemplo habuit, & res a se gestas commemorauit; Mutinem etiam, quo Authore Agrigentum Romani receperant, ciuitate donari, aliosque alius præmiis pro meritis affici curauit.

II. Messala Africam populatur. INTERIM ad eum literæ ex Sicilia deferuntur Messalam cum ante lucem ad Africam appulisset, improuiso in agrum Vticensem excursionem fecisse, & cum multa præda intra 13. dies in Siciliam rediisse. Ex captiuis quæstione habita intellectum, quinque millia Numidarum, cum Masanissa Galæ filio acerrimo iuuene Carthagine esse, & alios per totam Africam milites mercede conduci, qui in Hispaniam ad Hasdrubalem traiicerentur, vt is quam maximo exercitu, primo quoque tempore, in Italiam transgressus, iungeret se Annibali. Classem præterea ingentem apparari ad Siciliam repetendam; eamque existimari breui traiecturam. Hæc recitata à Consule cum ex captiuis quoque, quos sub idem tempus C. Lælius ex Hispania Romam deduxit, confirmarentur ita mouere Senatum, vt non expectanda comitia censeret, sed Dictatore comitiorum causa dicto, Læuino extemplo in prouinciam redeundum esse.

Consilia, & apparatus Pœnorum.

III. Dictator creatus. SED de Dictatore aliquandiu disputatum est, cum Læuinus in Sicilia M. Valerium Messalam Classis præfectum Dictatorem dicere vellet: Patres non paterentur eum extra Italiam, quem agrum Romanum appellabant, dici. Is vellens ea de re populum rogari; ille sui iuris eam dictionem populo non rogato censeret. Itaque cum clam in Siciliam reuertisset, Marcellus Dictatorem dixit Q. Fuluium Flaccum. Qui & ipse Consul, non sine tribunitium contentione creatus est, collega Q. Fabio Maximo: cui placuit iterum Consulatum conferri, quoniam

Noui Coss. noui edit. Marc.

visum est Patribus id Reip. tempora postulare, vt per veteres & expertos, bellique peritos Imperatores Resp. gereretur. Idibus Martiis magistratum inierunt. Italia ambobus prouincia decreta. Regionibus tamen partitum est imperium, Fabius ad Tarentum, Fuluius in Lucanis ac Brutiis rem gereret. Marcello nihilominus imperium in annum prorogatum est, sicut & in Hispania Scipioni, Syllanoque, quem ei additum quasi consiliarium aut moderatorem diximus.

IV. Duodecim coloniarum murmur Romanis. CVM milites in Siciliam hoc anno transportarentur, quorum magna pars Latini nominis, sociorumque erat, fremitus inter eos exiuit, decimum iam annum delectibus, & stipendiis exhaustos esse; (vides firmari annum belli Punici decimum?) quotannis ferme clade magna pugnare, alios in acie occidi, alios morbo absumi, magis perire sibi ciuem, qui à Romano lectus sit, quam qui à Pœno captus: quippe ab hoste gratis remitti in patriam; ab Romanis extra Italiam in exilium verius, quam in militiam ablegari. Itaque negandum Romanis militem, & stipendia, priusquam ad vltimam solitudinem atque egestatem veniatur; si consentientes in eam rem socios Romani videant, de pace cum Carthaginensibus iungenda cogitaturos; aliter viuo Annibale sine bello Italiam nunquam fore.

V. Aliarum exemplo sublatum. HÆC à 12. coloniis in suis acta conciliis, quæ primo ad Consules, deinde ad Senatum relata, mirum in modum Patres afflixere: quippe si earum exemplum reliquæ duodeuiginti sequantur, actum esse de Romano imperio, vrbem Annibali traditum iri. Verum cum hæ octodecim in officio studiose perseuerarent, quin etiam magnifice de interiore Thesauro suo, aurum argentumque in stipendia militum proferrent, ad quatuor millia pondo auri, id est, quadringenta millia coronatorum, & à Coss. & à Senatu, & ab vniuerso populo publice commendati sunt; ceteri cum taciti præterirentur, neque eorum vlla mentio fieret, in aliena laude castigati sunt; & vt apparet emendati. Ceterum coloniarum numerum valde diminuit Liuius: duplo enim fere plures ad hanc diem constitutas, certe tres & quinquaginta nominatim recensat Sigonius in hunc Liuii locum, & Paterculus ab anno septimo quam Galli vrbem cœperant, vnam & 30. colonias enumerat, quarum Gemona atque Placentia, sub aduentum Annibalis in Italiam, deductæ fuerant. Hoc porro anno Q. Fabius Consul princeps Senatus à Censoribus lectus est.

Numerus coloniarum maior.

lib. 27.

VI. Consiliorum Fauq. de I. ... TRANSACTIS omnibus, quæ Romæ agenda erant, Coss. ad bellum profecti: prior Fuluius Capuam progressus est, post paucos dies consecutus Fabius, qui & collegam coram obtestatus est, & per literas Marcellum, vt quam acerrimo bello detineret Annibalem, dum ipse Tarentum oppugnaret, vt ea vrbe hosti adempta, vbi in Italia consisteret non haberet. Nuncium etiam ad præfectum præsidi Rhegium misit, vt Brutios qui ab Annibale stabant, strenue popularetur, illaque perditorum hominũ manu vteretur, quam ex Sicilia Læuinus abduxerat: deinde etiam Cauloniam vrbem oppugnaret. Iussionis Consulis hi libentissime paruerunt, rapto quippe viuere assueti.

Marcellus quoque & sua sponte, & literis Consulis excitatus, ad Cannusium, quod Pœnus ad defectionem sollicitabat, Annibali occurrit. Vbi appropinquantem Marcellum Annibal audiuit, castra inde mouit, ex planis in saltuosa loca cedens: Marcellus vestigiis instabat, castraque castris conferebat, & opere perfecto, extemplo in aciem legiones educebat.

Marcellus infestat Annibali.

VII. Certamen... ANNIBAL crebris incursionibus rem agebat, casum vniuersæ pugnæ non necessarium ducebat: ad eam tamen à Marcello tractus, Instante nocte, æquo marte discessum est. Postero die luce prima Marcellus in aciem copias eduxit, nec Annibal detrectauit certamen, multis verbis adhortatus milites, vt memores Thrasymeni, Cannarumque, hostis ferociam contunderent, vrgere atque instare eum, non iter quietos facere, non castra ponere pati, non respirare aut circumspicere. Hic irritati

militeſ, ſimulq; tædio ferociæ hoſtium quotidie inſtantium ac laceſſentium, acriter prælium ineunt. Pugnatum amplius duabus horis eſt. Victus eſt Marcellus, cecidere in pugna, fugaq; ad duo millia & ſeptingenti, ciuium, ſociorumq;, cauſam cladis ait Liuius, quod duodeuiceſimã legionem (Plut. habet duodecimam) in primam aciem, quæ laborabat, iuſſiſſet inferri, eaq; motione turbata acie, victoriam hoſtibus eſſe datam.

VIII. *Re... ...*

Marcellus poſtquam in caſtra reditum eſt, ſuos acri oratione caſtigauit, & ad delendam eam infamiæ notam, quamprimum redintegrato certamine, aut vincere aut mori iubet: eoſque ita animauit, vt Imperatori aut morte, aut egregia victoria ſatisfaciendum eſſet, præter præter quem vnum, vix quiſquam ſe virum in acie præſtitiſſet. Verum & ipſe dux alia ex parte non leuiter peccabat opinione ſui. Notauit enim paulo ante Liuius non otioſe, Marcellum ira in animum ſuum induxiſſe, nemině ducem Romanum tam parem Annibali, quam ſe eſſe: quem tumorem Dominus exercituum voluit ea clade comprimere.

Cauſa cladis ſuperbia.

Poſtero die armati ornatiq; ſe Imperatori ſiſtunt, quos ille collaudatos corpora curare iubet, ſi forte diuturnior pugna futura ſit, monetque ſe primos eos in acie collocaturos, à quibus factum eſſet fugæ initium; & annitendum ſingulis, vniuerſiſque, ne prius heſternæ fugæ, quam hodiernæ victoriæ fama Romam perueniat. Inde mox aciem inſtruit. Quod vbi Annibali nunciatum eſt, cum eo ſibi hoſte rem eſſe dixit, qui nec bonam nec malam fortunam ferre queat: victorem inſtare ferociter, victum ſtatim redintegrare certamen.

Liu. Plut.

IX. *Iterum certamen.*

Signa inde canere, & certamen iniri iuſſit. Pugnatum vtrimque aliquanto quam pridie acrius; Pœnis ad retinendum heſternum decus annitentibus; Romanis ad demendam ignominiam. Diu pugna anceps fuit, initium victoriæ ab elephantis fuit, qui cum plurimum damni Romanis inferrent, eo vim maiorem ad reſiſtendum contulere. Romani quippe pilis tam acriter belluas infeſtarunt, vt in fugam verſæ, ſuos etiam auerterent. Tum in fugientes equitatum Marcellus immittit; nec ante finis ſequendi factus eſt, quam in caſtra pauentes compulſi ſunt; vbi cum in ipſa porta duo elephanti corruiſſent, coacti milites per foſſam vallumque in caſtra ruere, magna cæde conciſi ſunt: cæſa ad octo millia hominum, elephanti quinque. Nec Romanis incruenta victoria fuit; mille ferme & ſeptingenti de duabus legionibus, ſociorum ſupra 1300. occiſi, vulnerati permulti, quæ cauſa fuit, cur Annibalem, nocte proxima caſtra mouentem, Marcellus inſequi non potuerit. Annibal Brutios petiit, vbi Cauloniæ oppugnatores in tumulum compulſos, mox deditione accepit.

Paulo aliter Plut. Iam ... ... fugam dari.

Et ad caſtra conciſi.

X. *Q. Fuluius ... deditione accepit.*

A Coſſ. quoque res bene geſta eſt. Nam ad Q. Fuluium iiſdem fere diebus Hirpini & Lucani & Volcenſes, traditis præſidiis Annibalis, quæ in vrbe habebant, dediderunt ſe, clementerque à Conſule, cum verborum tantum caſtigatione accepti: Brutiis quoq; ſimilis veniæ ſpes facta eſt.

Fabius ... Tarento.

Q. autem Fabius Manduria oppido in Salentinis vi capto, cum 4. fere hominum millibus Tarentum profectus eſt. & in ipſis portus faucibus caſtra poſuit, naues omnibus rebus ad mœnium expugnationem inſtruit. Inſtituta porro eius duo quædam non parum fauerunt. Aberat quippe claſſis Punica Corcyram tranſmiſſa, ad Philippum Ætolos oppugnatorem iuuandum: & præfectus præſidii Punici, mulierculæ amore captus, quæ fratrem in caſtris Fabii habebat, in proditionem conſenſit.

XI. *Tarentum ... ex proditione capit.*

Itaque dato ex vna parte vrbis occupandæ ſigno, quam tumultuoſiſſimo; ex altera Præfectus Fabij milites vrbem inuadere permittit, & portis perfractis hoſtile agmen inferre ſigna. Sub lucis ortum forum occupant; ibi maiore impetu quam perſeuerantia commiſſum eſt prælium. Duo ex ducibus Nico & Democrates fortiter pugnantes cecidere: Philomenes, qui proditionis ad Annibalem auctor fuerat, ſe in apertum puteum ex equo præcipitaſſe creditus eſt. Carthalonem præfectum Punici præſidij, ad Conſulem venientem, miles obuius obtruncat, alioſq; multos armatos inermeſq;, vt vi potius atque armis, quam proditione Tarentum captum videretur: quod Plutarch. in Fabio, non ſine cauſa reprehendit ambitioſæ crudelitatis. Cæterum, inquit, cum eum hæc fruſtrata eſt gloria, tum perfidiæ nota & crudelitatis inſuper aſperſus eſt. Carthalo autem ille meritas interim perfidiæ nequitiæq; pœnas dedit.

XII. *Tradit Tarentina.*

Signa, tabulæque prope vt Syracuſarum ornamenta æquarent. Sed maiore animo ea præda Fabius abſtinuit quam Marcellus. Nam interroganti ſcribæ quid fieri de ſignis vellet, deos iratos Tarentinis relinqui iuſſit. Cum eadem habeat Plutar. in Marcello & Fabio, in Fabio tamen addit, Fabium Herculis ſignum ingentis magnitudinis Tarento auectum, poſuiſſe in Capitolio, iuxtaque equeſtrem ſtatuam ſuam ex ære. Murus inde, qui vrbem ab arce dirimebat, dirutus eſt ac diſiectus. Et Annibal cum noctes dieſque feſtinans ad opem vrbi ferendam, eam captam audiſſet, & Romani, inquit, ſuum Annibalem habent; eadem qua ceperamus arte Tarentum amiſimus. Pari nihilominus arte Fabium pene cepit. Cum enim Metapontum veniſſet, viſus primariorum eius vrbis opera, miſit qui proditionem Metaponti paratam perſuaderent, cum ipſe opportuno loco inſidias, ad capiendum Fabium venientem paraſſet. Verum cum is ad præſtitutam diem non veniſſet, ſiue monitus auſpiciis, vt ſignificat Liuius lib. 27. ſeu potius ingenita cunctatione, & fraudis metu iactatus. Nam Fabium portenta cum pleroſque mouerent, quia credebat temeraria, minus terrebant, ait Plut. in eius vita. cui conſentaneum eſt illud Catonis apud Cic. de Senect. *Augurque cum eſſet auſus eſt dicere optimis auſpiciis ea geri, quæ pro Reipub. ſalute gererentur; quæ contra Rempub. fierent contra auſpicia geri.* Fraudis architecti remiſſi ad Fabium, vt cunctantem ſollicitarent, metu grauioris ſupplicij, inſidias patefecerunt. Zonaras ex collatione literarum patefactas inſidias putat.

Fabij abſtinentia.

Periculum quo ab Annibale.

XIII. *Tirones in Hiſpania ad Scipionem deficiunt.*

Hæc dum agerentur in Italia, P. Scipio in Hiſpania, cum hyemem totam reconciliandis barbarorum animis partim donis, partim remiſſione obſidum, captiuorumque abſumpſiſſet, eius rei fructum non exiguum cepit. Nam Ediſco, quem Polyb. Edeconem vocat, Indibilis, Mandonius, viri principes in Hiſpania, derelictis Pœnis ad Scipionem tranſiere. Infenſo enim erant in Pœnos animo, quod poſt deuictos Romanos exercitus, & Romanos imperatores Cn. & P. Scipiones cæſos, ſuam eſſe iam Hiſpaniam abſque vlla controuerſia perſuaſi, Pœni ſuperbe atque impotenter Hiſpanis dominabantur. Et Aſdrubal, ſuſpectam eorum fidem habens, grandem ab eis pecuniam, & inſuper obſidum loco, vxores ipſorum, & filias acceperat; vt ait Polyb. l. 10. apud quem hæc omnia de Hiſpanorum regulorum defectione, & iis quæ conſecuta ſunt, fuſius habentur: nominatim autem de recuſato à Scipione regio nomine, ſumma omnium Hiſpanorum conſenſione oblato. Hos porro viros nobiles Lælius, qui tum forte Roma in Hiſpaniam reuertebatur, excepit; iis redditæ coniuges liberiq;, & in hoſpitium abducti.

XIV. *Cum Romanis contra Aſdrubalem pugnant.*

Postero die fœdere accepta fides, dimiſſique ad copias adducendas. Reuerſi cum copiis, duces Romanis aduerſus Aſdrubalem fuerunt: cuius exercitus ad Bæculam vrbem erat, (Polyb. Bæcylam, non procul ab argenti fodinis.) & pro caſtris equitum ſtationes habebat. In hos primum Romanorum agmen, ex itinere, antequam caſtris locus captus eſſet, impetum fecit, & in caſtra trepidos compulit. Nocte Aſdrubal in tumulum copias recepit plano campo in ſummo patentem; fluuius à tergo, ante circaque velut ripa præceps, oram eius omnem cingebat: ſuberat & altera inferior ſummiſſa faſtigio planicies, quam altera crepido, haud facilior in aſcenſum, ambibat. Vtramque planiciem armatis Aſdrubal repler. Scipio ſuos ad pugnã animat, oſtendens hoſtem non audentem æquo dimicare campo, captare tumulos, loci fiducia, non virtutis. aut

armn-

armorum; sed altiora fuisse mœnia Carthaginis quæ superassent, quid pluta?

XV. *Quanta magna clade affecerunt. spoliauitq; castra.* ROMANI inferiorem primo tumulum, deinde & superiorem, præeuntibus iis, qui pridie stationem loco depulerant, aduersum saxa telisque omnia conniteudo inuasere. Scipio à læuo cornu, Lælius à dextro capto circuitu, mollioris ascensus gratia, nuda hostium latera petebant. Cumque ab omni parte cædes fieret, ne fugæ quidem patebat locus, cum stationes vtrimque Romanæ insedissent vias, & portam castrorum ducis principumque fuga clauderet, addita trepidatione elephantorum, quos territos vtrique timebant. Cæsa ad octo millia hominum; Asdrubal iam antequam dimicaret, pecunia capta, elephantisque præmissis, quam plurimos poterat de fuga excipiens, præter Tagum fluuium ad Pyrenæum tendit. *Asdrubalis fuga ad Pyrenæum.* Scipio castris hostium potitus, cum præter libera capita, omnem prædam militibus concessisset, in recensendis captiuis decem millia peditum, duo millia equitum inuenit. Ex his Hispanos omnes sine pretio domum dimisit. Hæc Liuius, eademque omnia Polyb. sed de captiuis Afris quid factum sit, tacet. Liuius autem Afros, inquit, vendere quæstorem iussit.

XVI. *Massiuas redditur Masanissæ.* IN iis inuentus Numida puer Massiua nomine, cuius auunculus Masanissa, qui effusus equo à Romanis captus fuerat. Eum Scipio decore ornatum, in equo ad auunculum remisit, additis equitibus, qui eum quoad vellet, deducerent; reliquum æstatis tempus in recipiendis in fidem Hispaniæ populis consumpsit. Paucis post prælium diebus, serum videlicet auxilium, Asdrubal Gisconis, Mago ex vlteriore Hispania ad Asdrubalem venere, & collatis inter ea de reliquo bello consiliis, Asdrubali traiciendum censuerunt in Italiam belli arcem, cum Hispanis; qui in patria facile ad Scipionem deficiebant: alteri Asdrubali & Magoni in vltimam Hispaniam, quo nondum fauor Romanus penetrarat, recedendum, eoque bellum trahendum, dum Masanissa citeriorem Hispaniam, quæ Romanis fœderata erat, cum tribus equitum millibus fatigaret. *Afrorum de reliquo bello consilium.* Hæc eo anno in Hispania gesta Liuius enarrat.

XVII. *Romæ Marcellus male audit.* AT Romæ Scipionis fama inclutescente, Fuluij senescebat: Marcellus autem etiam aduerso rumore erat, & quia primo male pugnauerat, & quia vagante per Italiam Annibale, media æstate Venusiam in tecta milites abduxisset. Et Bibulus tribunus pl. inimicus erat, aut certe ab inimicis eius incitatus, vt ait Plutarch. populum in eum acuebat: itaque iam illum plebi inuisum reddiderat, vt de imperio ei abrogando ageretur.

AT necessarij Claudij Marcelli obtinuerunt, vt is relicto Venusiæ legato, Romam purgandi sui causa veniret, ne de abrogando eius imperio, eo absente ageretur.

XVIII. *Accusatur à Bibulo Trib. pl.* FORTE sub idem tempus & Marcellus ad deprecandam ignominiam, & Q. Fuluius Consul comitiorum causa venit. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio, maximo hominum concursu, accusauit eum Bibulus, imo & vniuersam nobilitatem, quasi eorum fraude & cunctatione fieret, vt Annibal decimum iam annum Italiam prouinciam haberet; diutius ibi iam quam Carthagine vixisset. (Alludit ad annum nonum, quo anno in expeditionem Hispanicam abductus fuerat.) Populum Romanum fructum habere imperij Marcello prorogati; bis cæsum exercitum eius, æstiua Venusiæ sub tectis agere. Criminose hæc dicuntur ad arguendam molliciem exercitus, qui æstatem, perinde ad hyemem sub tectis transigat. Valuit nihilominus hæc Tribuni accusatio ad Marcelli gloriam amplificandam, eo magis quo propior periculo fuisset.

XIX. *Ipse se defendit, & sibi [illegible] quintum Consulatum.* MOX enim Tribuni orationem ita rerum suarum commemoratione Marcellus obruit, vt non rogatio solum de imperio eius abrogando antiquaretur, sed postero die Consulem eum ingenti consensu centuriæ omnes crearent. Quintum fuisse hunc eius consulatum, Plutarchus quoque in eius vita confirmat, qui ait ipsum in sui defensione pauca duntaxat, remque ipsam simpliciter dixisse. Multa autem in eo defendendo, insigni cum libertate à primoribus probatissimisque totius ciuitatis allata, vlosque ipsius hostis testimonio ea factis expressio, quo neminem Romanorum ducum magis quam Marcellum se formidasse, ac declinasse demonstrarit. Quæ res de fine huic anno imponendo nos admonet, simul etiam decimum, belli Punici annum à nobis notatum confirmat.

XX. *Ptol. Epiphanes ortus.* ANDAMVS ad extremum natum hoc anno regni Ægypti hæredem, qui postea Ptolemæus Epiphanes dictus est, filius & nepos Philopatoris: ex Eurydice quippe sorore, eadem & coniuge. Eum suscepit Philopator quinque annis antequam vita fungeretur, vt testatur Iustinus l. 30. D. tamen Hieron. in cap. 11. Danielis eum quatuor tantum annorum tum fuisse tradit. Ptolemæus autem intra quintum ab hinc annum extinctus est.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3845.

AVri 87. millia pondo. Quæstori tradita, qui tunc fuisse dicitur M. Cato maior, quod apud Cic. de Sen. id affirmat. Verum is inferius in Consulatu Cethegi & Tuditani ann. V. C. 549. eum videmus. Ea summa respondet octo millionibus, & septingentis millibus aureorum, centenis aurei, vt sæpe [illegible] singulis libris [illegible] ac pondo assignatis. Plutarchus ait relatum ærarium ea earum tria millia, id est, tres millionis & centum & quinquaginta millia francorum, si Attica talenta fuerint: si autem Euboica, quatuor millionum & ducenta millia francorum. c. N. xii.

ANNVS MVNDI 3846. SEXTÆ ÆTAtis, 350. Imperii Græcorum 104. Antiochi Magni 17. Simonis Pontific. 25. & vl. Philopatoris & Philippi 13. Olympiadis CXLIII an. 1. Vrbis Cond. 543. Coss M Claudio Marcello V. & T. Quintio Crispino. Secundi Belli Punici 11.

ANNVS ANTE CHRISTVM 207.

I. *Ratio temporum.* VNDECIMVM hunc annum secundi belli Punici vocat Liuius l. 27. quo Consulatum inierunt, inquit, M. Marcellus quintum (vt numeremus Consulatus, quem vitio creatus non gessit,) & T. Quintius Crispinus, qui tum Prætor erat. Consulatus autem quem non gessit incidit in annum V. C. 538. Numeratur tamen ad illius gloriam, vt qui populi suffragio toties dignus iudicatus fuerit summo magistratu. Sed hic ei, atque eius collegæ funestus fuit, vt postea dicetur. Est hic idem annus primus Olympiadis centesimæ quadragesimæ tertiæ, quæ habuit Olympionicam Heraclitum Samium, vt est in eorum catalogo.

II. *Rumor de Hetruriæ defectione.* COMITIORVM ipsorum diebus ciuitas de Hetruriæ defectione solicita fuit. Principium eius rei ab Arretinis fieri C. Calpurnius scripserat, qui eam prouinciam Proprætor obtinebat. Itaque confestim eo missus Marcellus Consul designatus, qui rem inspiceret; ac si digna videretur, exercitu accito, bellum ex Apulia in Hetruriam transferret. Eo metu compressi Hetrusci quieuerunt. Mox tamen cum eadem fama metusque renouaretur, Arretium præsidio tenuere, obsides 120. liberos ipsorum Senatorum accepere, & Romam abduxere; septem principes Senatus cum liberis suis nocte euasere, eorumque bona venierunt. *Causa Tarentinorum differtur.* Tarentinorum legatis pacem petentibus, cum libertate ac legibus suis, responsum est à Senatu, vt redirent cum Fabius Consul Romam venisset. Sub eius aduentum acriter examinata est ea causa in Senatu, Fabio eos quos ceperat defendente, plerisque impugnantibus, & eos Campanorum noxæ, & pœnæ æquantibus. S.C. factum est, vt oppidum præsidio custodiretur, Tarentini omnes intra mœnia continerentur, & cum tranquillior status Italiæ esset, res integra referretur.

III. *Liuij causa.* DE M. autem Liuio præfecto arcis non minore certamine actum est, aliis hominem notantibus, quod eius secordia Tarentum proditum hosti esset; aliis præmia decernentibus, quod per quinquennium arcem tutatus esset, maximeque eius opera Tarentum receptum foret. Id cum eius amici iactarent, subiecit Fabius, fateri sese quidem, neque enim recipiendum fuisse, nisi amissum foret. Cic. de Senect. ab ipsomet Liuio Salinatore dictum refert. *Mea opera Q. Fabi, Tarentum recepisti.* Illumque respondisse, cum risu. *Certe*, inquit, *nam nisi tu amisisses, ego nunquam*

AN. IC 4. Nam Catonem Aedil.

recepissem. Ea eodem etiam loco appsret Catonem hoc anno factum Ædilem, quadriennio autem post Prętorem. Eius tamen non meminit hoc anno Liuius, quamuis 4. ædiles nominet, curules duos, L. Cornelium, & Ser. Sulpicium Galbam, plebeios totidem, C. Seruilium, & Q Cæcilium Metellum. Sed nec anno seq. in quo Ædiles curules ponit, eosdem quos ante plebeios vocarat, additque alios duos Ædiles plebis Q. Manlium & M. Cæcil. Metellum. Verum hæc de re inferius, Vt. 549.

IV. *Distributio prouinciarum & copiarum Romanarum.*

VTRIQVE Coss. decreta est Italia prouincia. P. autem Scipioni, & M. Syllano suæ Hispaniæ, & sui exercitus in annum decreti. Scipio ex 80. nauibus, quas aut secum ex Italia adductas, aut captas Carthagine habebat, 50. in Sardiniam transmittere iussus est. quia fama erat magnum naualem apparatum eo anno Carthagine esse; ducentis nauibus omnem oram Italiæ, Siciliæ, ac Sardaniæ impleturos; itaque & Siciliæ prouisum est. Nam præter Cannensem exercitum, qui Sex. Iulio Cæsari prætori tributus est, M. Valerius Læuinus, cui prorogatum quoque imperium est, classem, quæ ad Siciliam erat, 70. nauium obtinuit, quibus addidit 30. quæ ad Tarentum priore anno fuerant. vt cum ea 100. nauium classe, si videretur ei, prædatum in Africam traiiceret. Et P Sulpicio, vt eadem classe Macedoniam, Græciamque prouinciam haberet, imperium in annum prorogatum est. Deniq; ne singula curiosius persequar, quæ ex Liuio peti possunt, hoc anno vna & viginti legionibus Romanum imperium defensum est.

V. *Aedes Honori & Virtuti.*

CVM Marcellus bello Gallico ædem Honori & Virtuti vouisset, dedicationem eius pontifices impediebant, quod negarent vnam cellam amplius, quam vni Deo rite dicari. Ita addita Virtutis ædes approperato opere: neque tamen ab ipso ędes ex morte superueniente dedicatę sunt.

Consulum ferocia.

Ambo Consules cum suo quisque exercitu in Apuliam venerunt, & inter Venusiam Bruciamque, minus trium millium passuum interuallo, consederunt; amboque ingenio feroces, prope quotidie milites in aciem educere, haud dubia spe, si duobus exercitibus Consularibus iunctis commisisset sese hostis, debellari posse. Annibal vt vni se parem, ita duobus imparem futurum credebat: itaque insidiis locum quærebat, & respondit desiderio euentus. Crispinus Locros iam oppugnare cœperat, ab eaque oppugnatione Annibalis aduentu destiterat. Cum autem videret leuibus tantum prœliis contra Annibalem agi, existimauit vterq; Consul Locros nihilominus oppugnari posse. Itaq; & classem à Sicilia, & partem exercitus Tarento euocant, vt terra marique vrbem premant.

VI. *Et clades ab insidijs Annibalis.*

ANNIBAL re comperta mittit ad insidendam à Tarento viam; ibi sub tumulo Petelliæ equitum duo, peditum tria millia in occulto locat, in quæ inexplorato euntes Romani cum incidissent, ad duo millia armatorum cæsa, & mille & ducenti ferme viui capti, alij dissipati fuga per agros saltusque, Tarentum rediere. Vide lector an hic diuina vltio notari non possit in istos, qui nuper inermes deditiosque Tarentinos interficere malebant, quam capere: vt vi potius & armis, quam proditione captum Tarentum videretur.

Aliæ insidiæ eiusdem.

Aliæ quoque insidiæ Annibali feliciter successere, fama celebriores, & quæ cladem, non multo fortasse minorem inueaere. Tumulus erat syluestris inter Punica & Romana castra, à neutris primò occupatus, quia Romanis qualis pars ea esset, quæ ad hostem vergebat, inexploratum erat: Annibal locum insidiis quam castris aptiorem putabat. Itaque nocte ad id missas aliquot Numidarum turmas in saltu condiderat, quorũ interdiu nemo ab statione mouebatur, ne aut arma, aut ipsi procul cõspicerentur.

VII. *Romanis si occupare volentibus.*

ROMANI fremebant eum locum occupandum esse, ne si prior eum cepisset Annibal, hostem in ceruicibus haberent. Mouit ea res Marcellum; & Collegæ: Quin imus, inquit, ipsi cum paucis equitibus exploratum? subiecta res oculis certius dabit consilium. Assentiente Crispino, cum equitibus 220. ex quibus 40. Fregellani, cæteri Hetrusci erant, proficiscuntur. Secuti M. Marcellus Consulis filius, & A. Manlius tribuni militum, simul & duo præfecti sociorum. Marcellus infinita contra Annibalem pugnandi cupiditate tenebatur, adeo vt eum Auspices Romæ gliscentem, ardentemque detinerent, quod prodigiis ei mortem imminere dicerent, vt ait Plut. additque nullum tanto vllius rei desiderio inflammatum fuisse, vt vir ille ad decernendum acie cum Annibale; id nocte somniare, id interdiu omnibus vsurpare sermonibus, id vnum votis apud deos expetere, vt deprehendere in prælio posset Annibalem; vt iuuenilem potius ambitionem, quam maturitatem prudentiæ agnosceret: & tum quoq; valle egrediens signum dedit, vt ad locum miles esset paratus, si collis, in quem exploratum irent, placuisset.

MARCELLVS INTERCEPTVS OCCIDITVR. *Marcelli ardor pugna in Annibalem.*

VIII. *A Numidis circumuentus conciditur.*

NON multum progressi erant, cum Numidæ ab speculatore moniti, quamuis non in spem tantæ rei, eos à tergo prius, quam à fronte circumueniunt, & sublato clamore impetum faciunt. Extrahi certamen diutius potuisset, ni cœpta ab Hetruscis fuga, pauorem cæteris iniecisset. Perstitere in certamine Fregellani, donec integri Coss. hortando, ipsique ex parte pugnando, rem sustinebant. Sed postquam vulneratos ambos Consules, Marcellum etiam transfixum lancea, prolabantem ex equo moribundum videre, tum & ipsi, perpauci autem supererant, cum Crispino Consule duobus iaculis icto, & Marcello adolescente saucio etiam ipso effugerunt. Tumultuatum etiam in castris fuit, vt Consulibus irent subsidio, cum Consulem, & filium alterius Consulis saucios, exiguasque infœlicis expeditionis reliquias, ad castra venientes videre.

Item collega & filius vulnerati euadunt.

IX. *Imprudentia Marcelli.*

ITA Marcellus est mortuus, dum inconsulte munus explorandi, quod expedito militi, & leuis armaturæ, aut etiam lixæ & caloni dari solet, ipse Imperator sibi sumit, & Collegam in eandem temeritatem ferociter inducit. Sed audi Liuium hæc nequaquam dissimulantem. Mors Marcelli, ait, cum alioqui miserabilis fuit, tum quod nec pro ætate, maior enim iam 60. annis erat, nec pro veteris prudentia ducis, tam improuide se Collegamque, & prope totam Remp. in præceps dederat. Vberius etiam Polyb. l. 10. qui primo statim congressu Marcellum interfectum refert; eum imprudentiæ magnæ arguit, qui non intellexerit, si quid cum periculo experiendum sit, in Care id potissimum, iuxta parœmiam, non in Imperatore esse faciendum. Et vice versa vehementer commendat Annibalem, qui cum in hostico tot annos egerit, fortunæ tot, tamque varios casus sit expertus, sæpe aduersariorum duces in fraudem illexerit, ipse tamen nunquam deceptus, aut circumuentus est, vt qui intelligeret belli ducem longissimè à periculo abesse debere. Vtpote in cuius capite versantur omnia.

Cautus Annibal.

X. *Marcelli sepultura.* *l. 5. c. 1.*

ANNIBAL ne cui occasioni deesset castra in tumulum transfert, ibi Marcelli corpus inuentum sepelit. Nec plura de eius sepultura Liuius. At Valer. Max. *a Interemptum,* inquit, *legitimo iure extulit, punicoque sagulo, & corona donatum laurea, rogo imposuit, & quem Punico astu deceptus Romana mansuetudine honorauit.* Autor lib. de viris Illustr. quem Plutarchus in Marcello Cornelium Nepotem vocat. Quinquies Consul, inquit, insidiis Annibalis deceptus occubuit, & magnifice sepultus. Ossa Romam remissa, à prædonibus intercepta perierunt. Sed hæc plenius Plutarchus.

cap. 41.

Annibal, inquit, cæde nunciata Marcelli, confestim properat in tumulum. Corpus contemplanti postquam diu & robur & speciem considerauit, nullum dictum excidit arrogantius, nec lætitiam vultu præ se tulit. sed ad insperatam mortem obstupescens, annulo eius ablato, corpus eximiè ornatum, & cultum honorifice cremauit. Reliquias in argenteam conditas vrnã, iniecta aurea corona, aut laurea potius, vt habet Valerius, remisit ad filium.

XI. *A prædonibus spoliatur.*

CVM autem in ferentes vrnam Numidæ quidam delati, molirentur eam auferre, repugnantibus illis vi eripuerunt, proieceruntque ossa. Quo nunciato, ad adstantes Annibal. *Quam nihil,* inquit, *potest fieri inuito Deo.* Numidas inde supplicio affecit. Neque vltra deferendorum ossium, vel colligendorum fuit ei cura; quod nimirum fato quodam ita inconsulte cecidisset, vt inhumatus iaceret Marcellus. Ita Cornel. Nepos, & Valer Max. memoriæ prodiderunt. Sic Plutarchus: quæ tamen ex istis errat,

apud

apud eos non reperi: cui nec in Liuio, aut Cæsare quod subdit. Liuius, & Cæsar Augustus delatam ad filium viuam fuisse, & elatum magnifico funere autores sunt.

Illud verius notatur à Liuio, Crispinum & morte Collegæ, & suis vulneribus territum, silentio insequentis noctis profectum, Romana castra alto tumulo q. loco posuisse.

XII. Memor autem annuli Marcelli qui vna cum corpore in potestatem Annibalis venerat, veritusque ne is eo vteretur ad literas Marcelli nomine mittendas, quamprimum dimissis nunciis mortem vulgauit, annulique possessionem: quo facto fraudatorem in fraudem induxit. Nam paulo ante huc nuncius Consulis Salapiam venerat, cum literæ ab Annibale allatæ sunt Marcelli nomine compositæ, se nocte quæ diem illum secutura erat, Salapiam venturum, parati milites essent, qui in præsidio erant, si qua re opera eorum opus esset. Et vero parati fuerunt, & cum iis omnes ciues. Nam cum venisset Annibal, & in primo agmine perfugas Romanorum posuisset, qui Latine loquerentur, & Consulem adesse dicerent, portam cataractam vigiles vectibus funibusque subducunt, in tantam altitudinem, vt subire recti possent, & cum sexcenti fere intrassent, remisso fune, cataracta magno sonitu cecidit. Salapiani omnes occiderunt, Annibal suamet ipse fraude captus, abiit.

XIII. Profectus autem est ad Locrorum soluendam obsidionem, quam Cincius summa vi, operibus, tormentorumque omni genere ex Sicilia aduecto oppugnabat; & Mago de vrbis defensione iam diffidere cœperat, cum Marcelli nunciata mors, in spem primum erexit: maxime autem confirmauit nuncius de aduentu Annibalis, qui præmisso Numidico equitatu, ipse, quantum accelerare itер poterat, cum agmine peditum sequebatur. Itaque vbi primum Numidas aduentare sensit, patefacta repente porta, ferox in hostes erumpit. Et primo magis quia improuiso id fecerat, quam quod par esset viribus, anceps certamen fuit. Deinde vt superuenere Numidæ tantus pauor Romanis est iniectus, vt passim ad mare ac naues fugerent, relictis operibus, machinisque, quibus muros quatiebant. Ita aduentu Annibalis soluta Locrorum obsidio est.

XIV. Crispinus postquam in Brutios profectum Annibalem sensit, exercitum cui Collega præfuerat, M. Marcellum tribunum militum Venusiam abducere iussit. Ipse cum legionibus suis Capuam profectus, via lecticæ agitationem præ grauitate vulnerum patiens, Romam literas de morte Collegæ, & suo vitæ discrimine dedit; ideoque neque Comitiis affuturum, sed legatos ad se mitterent, cum quibus de Rep. colloqui posset; timere tamen Tarento ab Annibalis vicinitate. Senatus Venusiam Q. Fabium filium misit, qui Marcelli copiis præesset, ad Crispinum legatos. Is Dictatorem comitiorum causa dixit L. Manlium Torquatum, indeque ex vulneribus Capuæ, aut vt aliis placet, Tarenti moritur: sicque Consules duo, quod nullo ante bello contigerat, sine memorando prælio interfecti, orbam quodammodo Remp. reliquerunt.

XV. Eadem æstate M. Valerius, cum classe centum nauium, ex Sicilia in Africam transmisit, & ad Clupeam vrbem escensione facta, agrum late nullo ferme obuio armato, vastabat: inde raptim prædones in naues recepti, quia repente fama vulgauit classem Punicam cum tribus & 80. nauibus aduentare. Cum his haud procul Clupea prospere pugnat Romanus. Decem & octo nauibus captis, fugatis aliis, cum magna terrestri, naualique præda, Lilybæum rediit. Hæc fere Liuius: qui tursus in Græciam vela faciens. Eadem æstate, inquit, & Philippus implorantibus Achæis auxilium tulit, quo & Machanidas tyrannus Lacedæmoniorum finitimo bello vrebat; & Ætoli nauibus per fretum, quod Naupactum & Patras interfluit, Rhion incolæ vocant, exercitu traiecto, depopulati erant. Scripsi, Id fretum apud Ptolemæum inter duo promontoria decurrit, quorum quod in Peloponneso est Rhium dicitur, quod in Ætolia Antirrhium. Patræ autem & Naupactus aliquanto longius ab illis promontoriis absunt, Patræ a Rhio, Naupactus ab Antirrhio.

Non tulere impune Æ... illam iniuriam, quamuis & ab Attalo auxilia secum haberent, & mille ferme ex Romana classe à P. Sulpicio missos. Aduersus eos nihilominus Philippus feliciter semel iterumque pugnauit, admodumque multos hostium vtraque pugna occidit, adeo v... Ætoli metu compulsi, Lamiæ vrbis mœnibus se contine... tent. Philippus ad Phaleram exercitum reduxit. Que... ad locum legati ab rege Ægypti Ptolemæo, Rhodiis, Ath... niensibus, & Chiis venerunt, vt pacem inter Philippum & Ætolos componerent. Extat apud Polybium grauis le... gati vnius oratio, qua ostendit Ætolos sibi, atque vniuer... sæ Græciæ pessime consulere, qui eam totam prædæ Ro... manorum exponant, specie iuuandi Ætolos; qui nunc bello Annibalico expediti, totis viribus. Græciam, & o... mnes circumquaque regiones in seruitutem sint redacturi: sicut reuera contigit; idque etiam Philippi legati con... testati sunt, negantes per regem suum stare, quo minus p... æquis conditionibus ineatur.

Philippvs ergo 30. dierum inducias dedit, sed pa... ab Ætolis hominibus admodum turbulentis, iniquita... postulatorum, quasi victores & non victi essent, diiec... est, postquam Attalum Æginam venisse, & Romana... classem stare ad Naupactum audiuere. Interim Philipp... ad Nemæos ludos celebrandos adiecit animum, in quo... rum apparatu dum occupatur, & ... ceteris quam inter be... li tempora remitti animum, P. Sulpicius Naupacto pr... fectus, classem appulit inter Sicyonem & Corinthum, a... grumque nobilissimæ fertilitatis effuse vastauit. Fam... eius rei Philippum à ludis exciuit, raptimque cum equi... tu profectus, iussis peditibus sequi, in palantes per agr... onustos præda incurrit, & in naues haudquaquam læt... compulit, & Naupactum redire coëgit. Ipse ad ludos r... uersus, plurima flagitiosæ nequitiæ monumenta ed... quibus se iam maiure dediderat, vt supra quoque ea Pl... tarcho dicebamus.

Inde & aliud certamen ad Dymas commissum e... Philippo pro Achæis contra Eleos pugnante. (Dymæ a... tem locus est in Peloponneso, iuxta Larissum amnem, ... Araxum promontorium, quod Itacham insulam & C... phaleniam respicit.) Cum enim Romani in vrbem El... inscius Achæis & Rege ingressi essent, cum ad pugna... ventum est, & inter Ætolorum signa, etiam Romana ... uenta sunt, improuisa res ingentem attulit terrorem. R... ipse recipere primo suos voluit, sed cum iam contra... certamine suos vrgeri videret, etiam ipse Rex cum equ... tatu in cohortem Romanam incurrit. Ibi equus pilo ... iectus, cum prolapsum in caput Regem effudisset, atr... pugna vtrimque accensa est, Romanis impetum in rege... facientibus, & regiis regem protegentibus. Insignis ... ipsius pugna fuit, cum pedes inter equites coactus est p... gnam inire. Denique cum impar iam certamen esset, ... ptus à suis, & alteri equo impositus fugit.

Eademqve a die castra quinque passuum millibus ... vrbe Eleorum posuit, & ingenti præda compensauit ign... miniam ad Elim acceptam. Huius prælij meminit, Pa... san. in Achaicis l. 8. & Plut. in Philopœmene quem ait ... terfecisse in eo Magistrum equitum Eliorum Demopha... tum nomine, à quo ad certamen singulare fuerat prou... catus, & lancea percussum equo exanimem deturbasse, ... eiusque lapsum confestim hostes se in fugam effudiss... Plutarchus & Pausanias Achæos victores fuisse signif... cant auxilio Philopœmenis, Liuius autem Eleos auxili... Romanorum. Philippo ad Pyrgum Eleorum castellu... diuidenti prædam nuncius à Macedonia aduenit, qui ... nouas ibi motos hostes retulit, eamque ob causam omi... so Achaico atque Ætolico bello, relictis tamen 2500. ... mnis generis armatorum, decimis castris Demetriadem ... Thessaliam peruenit; vbi maiores etiam motus agnosc... Dardanis in Macedoniam effusis, quod Philippum Ba... barimortuum crederent; eam in expeditione occisum, qu... cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnauit. Vbi ... arborem illatus impetu equi, ad eminentem ramum corn... alterum galeæ perfregit. Id inuentum ab Ætolo quo... perlatumque in Ætoliam ad Sardiletum, cui nom...

erat

ei [illegible] nigue galeæ, famam interfecti regis vulgauerat.

POST Philippi ex Achaia profectionem, Sulpitius Æginam classe profectus, Attalo sese coniunxit, vbi & hybernarunt. Achæi cum Ætolis Eleisque haud procul Messene prospere pugnarunt: Liuius. Ad hunc etiam annum victoriam Antiochi magni de Euthydemo, qui defecerat, refertur in Polybij Chronologia. Ea in Bactriana regione ad Arium amnem contigit, & á Polybio in extremo lib. 10. narratur, vbi inter alia habetur. In hoc prælio occiso regis equo, regem pugnasse peditem, & accepto in ore vulnere, dentes quosdam amisisse, insignemq; fortitudinis famam adeptum esse.

ANNVS MVNDI 3847. SEXTÆ ÆTATIS, 331. Imperii Græcorum 105. Antiochi Magni 18. Oniæ III. Pontif. 1. Philopatoris Aegypti, & Philippi Macedonum 14. Olympiadis CXLIII. an. 2. Vrb. Cond. 546. Coss. C. Claudio Nerone, & M. Liuio Salinatore II. 2. Punici belli 12.

ANNVS ANTE CHRISTVM 206.

NOVVM hoc anno pontificem Iudæorum suggerit Eusebij chronicum, anno inquam secundo Olympiadis centesimæ quadragesimæ tertiæ, etsi sedem eam varient quidam codices manuscripti, quos Pontacus refert. *Iudæorum pontifex maximus*, ait Eusebius, *Onias filius Simeonis insignis habitur, ad quem Lacedæmoniorum Rex Arius legatos misit.* Hæc ipse, vt quæ ex Ioseph. qui *Deinde* inquit, *vita perfuncto Simone, Onias filius eius successit, ad quem Lacedæmoniorum Rex Arius legationem misit cum literis.* Sed hæ literæ non ad tertium hunc Oniam, sed ad secundum scriptæ fuerunt, vt suo loco diligenter explicatum est. T. Liuius hunc annum belli 12. & Olympicum facit, vt notauit Onuphrius in fast. non superiorem: quem tamen nobiscum Olympico certamine insignem facit ipsemet Onuphrius, & Go[illegible]onus: Capellus item Heluicus, Buntingus, Scaliger in Olympionicis, Temporarius, Cuspinianus, Caluisius in chron. qui Olympiad. 143. ineuntem anno V. C. 545. componunt; quod facit etiam Græcum Eusebij chronicum apud Scaligerum.

II. CÆTERVM cum in Italia duo consulares exercitus, tam prope hostem, sine ducibus essent, omnibus aliis omissis, placuit Senatui creationi Coss. operam dare; & quidem huiusmodi consulum, quorum virtus satis tuta à Punica fraude foret, quæ tot iam duces præproperis, ac feruidis ingeniis perdidisset. Cum ergo circumspicerent patres, quosnam Coss. facerent, longe ante alios eminebat C. Claudius Nero, vir quidem egregius, sed promptior, acriorq;, quam aut hostis Annibal, aut belli tempora postularent. Itaque temperandum acre eius ingenium moderato [illegible] prudenti viro adiuncto collega censebant. Tales quidem erant Fabius, Læuinus, Manlius, sed patricij: nec fas erat tunc vtrumq; Consulem patricium fieri. Ergo coniecti oculi in M. Liuium Salinatorem, qui duodecimum iam annum erat ex consul. Nuper autem ex diuturno luctu ob ignominiam iudicio populi acceptam, rure in vrbe, atq; adeo in Senatu reuocatus, in causa M. Liuij Macati cognati sui, de fama periclitantis, sententiam dicere cœperat.

III. TVM videlicet ea tanto interuallo auditus, conuertit ora hominum in se, causamque sermonibus præbuit, indignam iniuriam à populo factam, magnoque id damno fuisse, quod tam graui bello, nec opera, nec consilio talis viri Respublica vsa esset. Ex qua Liuij narratione intelligis alium esse hunc M. Liuium Salinatorem, à M. Liuio præfecto arcis Tarentinæ, quo Respublica in ea arce tutanda vsa est, qua in re deceptus est Cicero in Catone maiore, eum præfectum illius arcis Salinatorẽ vocat, quod ipsum nomen [illegible] dum fuerat inuentum: id enim ex Censura Liuio [illegible] tum est, vt postea dicetur. Adde quod Polyb[illegible] l. [illegible] præfectum, non M. sed C. perpetuo vocat. Itaque [illegible] m L[illegible] ium Macatum præfectum arcis non male G[illegible] nus suspicatur.

Populus patrum iudic[illegible]m non aspernatus, Liuium C[illegible]sulem creare volebat, ratus Neronem & Liuium egregium par consulum fore: sed vnus Liuius cui is deferebatur honos abnuebat, leuitatem ciuitatis accusans.

Sordidati rei consularis non misertos, candidam togam inuito offerre, eodem honores pœnasque congeri: si bonum virum ducerent, quid ibi pro malo noxioque damnassent; si noxium compertissent, quid ita male credito priore con[illegible]lato alterum crederent? Sed ista querentem arguebant Patres, docebantque vt parentum sæuitiam, sic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam esse. Furium Camillum reuocatum de exilio, patriam pulsam sede sua, restituisse. Diceret populus, culpam tunc satis punitam; nec virtutem honorandã esse. Deniq; victus, factus est Consul.

IV. QVONIAM vero constabat inimicitias inter Neronem & Liuium existere, de eorum reconciliatione à Q. Fabio Maximo, principe senatus actum est. Liuius nihil opus esse reconciliatione aiebat, acrius, & intentius omnia gesturos, timentes ne crescendi ex se collegæ inimico potestatem facerent. Vicit tamen autoritas Senatus, vt positis simultatibus communi animo, consilioque Rempublicam administrarent. M. tamen Liuius postea Neronem notauit, quod non syncera fide secum in gratiam rediisset, vt notauit Valerius Maximus: quæ causa fortasse fuerit, cur ipsis Prouinciæ non permixtæ regionibus, sicut superioribus annis, sed diuersæ, extremis Italiæ finibus decernerentur. Alteri aduersus Annibalem Brutij Lucanique, alteri Gallia aduersus Hasdrubalem, quem iam Alpibus appropinquare fama erat. Nam Massiliensium legati, cum in Galliam transgressum nunciauerant, erectosque eius aduentu Gallorum animos, quia magnum auri pondus, ad conducendos milites attulisse ferebatur. Deinde per legatos Roma missos pro comperto habitum est, eum cum ingenti exercitu proximo vere traiecturum Alpes hyeme clausas.

V. CANEBANT omnes primo quoque tempore Consulibus eundum in prouincias: nam & Asdrubali occurrendũ erat descendenti ab Alpibus, ne Gallos Cisalpinos, neue Hetruriam erectam in spem rerum nouarum sollicitaret: & Annibalem suo proprio occupandum bello, ne emergere ex Brutiis, & fratri obuiam ire posset. Nec Annibal properauit ei occurrere, tum quod experientia doctus crederet, tardiorem illum in traiectu Alpium futurum, cum tamen expeditiora iam facta essent itinera, nec Alpini viri eum retardarent, sed sequerentur ad bellum: tum quod eum in obsidenda Placentia occupari didicisset, sciretque quam lenta esset vrbium oppugnatio. Dum autem in Insubria multa armatorum millia parantur Asdrubali, multa etiam ex Hispania à Scipione missa sunt Liuio.

VI. CVM ex vrbe abeuntem eum Fabius moneret, ne priusquam genus hostium cognosceret temere manum consereret; respondisse adhuc ciuibus iratum ferunt, se cum primum hostium agmen conspexisset, pugnaturum. Cum quæreretur quæ causa festinandi esset. Aut ex hoste egregiam gloriam, inquit, aut ex ciuibus victis meritum gaudium, etsi non honestum capiam.

Dum autem Claud. Nero in prouinciam proficiscitur, C. Hostilius Annibalem ducentem in Salentinos exercitum, adortus cum expeditis cohortibus, incomposito agmini terribilem tumultum intulit. Ad quatuor millia hominum occidit, nouem signa militaria cepit. Inde Capuam petens, ad Venusiam obuius fit Consuli Claudio, ibi ex vtroque exercitu electa peditum 40. millia, & 500. equites, quibus Consul aduersus Annibalem rem gereret; reliquas copias Hostilius Capuam ducere, & Q. Fuluio proconsuli tradere iussus est.

VII. ANNIBAL vndique contracto exercitu, quem in hybernis, aut præsidiis habebat agri Brutij, in Lucanos ad Grumentum venit, spe recipiendi oppida, quæ per metum ad Romanos defecissent. Eodem à Venusia Consul Romanus exploratis itineribus contendit, & mille fere ac quingentos passus castra ab hoste locat: interiacebat campos, cui colles nudi & aperti sinistro lateri Pœnorum

dextro

dex... Romanorum, neutris suspecti imminebant. Procursationibus, leuibusque prælijs agebatur, non inuito Consule, quid modo quærebat, vt hostem distineret, neque abi pateretur. At Annibal inde euadere cupiens, totis viribus in aciem descendebat.

Cum eo leuibus prælijs.

Tum Consul ingenio hostis vsus, quinque cohortes, cum totidem manipulis nocte intempesta superare iugum collium imminentium, & in auersis vallibus considere iubet, tempusque exurgendi ex insidiis, eorum doctores edocet. Ipse prima luce copias omnes in aciem eduxit; paulo post etiam ab Annibale signum pugnæ propositum est: cuius cum turmæ aliquæ equitum, peditumque incompositæ procurrissent, Nero equitatum, quam maximo impetu potest, immittit.

VIII. *Mox legionibus pugnat & vincit.*

Annibal qui nondum castris exierat, ad pugnantium clamorem excitus, raptim ad hostem copias agit. Iam primos occupauerat terror equestris, peditum etiam prima legio, & dextra ala prælium inibant. Incompositi hostes, vt quemque aut pediti aut equiti casus obiecerat, ita conferunt manus. Expugnantes licet, inter tumultum ac terrorem, instruxisset veteranum exercitum vetus imperator, ni cohortium ac manipulorum decurrentium per colles clamor à tergo auditus, metum iniecisset, ne intercluderentur à castris. Inde pauor incussus, & fuga fieri cœpta est; quæ quod propter vicinitatem castrorum breuis esset, multi etepti sunt morti; tamen super octo millia hominum occisa, supra septingentos capti, signa militaria nouem adempta, elephanti etiam, quorum nullus vsus in repentina pugna, ac tumultuaria fuerat, quatuor occisi, duo capti. Romanorum sociorumque ducenti cecidere.

IX. *Annibal Apuliam petit.*

CONSEQVENTIBVS aliquot diebus Annibal, se castris quamuis lacessitus continuit; indeque nocte profectionem ignibus & tabernaculis, portarumque custodia dissimulans, Apuliam versus iter intendit. Euo Consul persecutus, haud procul Venusia assequitur, vbi tumultuaria quoque pugna fuit, Pœnus supra duo millia suorum amisit. Inde nocturnis montanisque itineribus, ne locum pugnandi daret, Metapontum petit, vbi Hannonis copiis ad suas additis, Venusiam iisdem itineribus repetit, atque inde Canusium procedit, Nerone vestigiis eius semper inhærente.

Non sine clade.

Et Metapontum &c.

Asdrubalis literæ intercepte.

Inter hæc ab Asdrubale literæ ad Annibalem missæ interceptæ sunt, & ad Consulem missæ, quibus scribebat se in Vmbria fratri occursurum. Literas hostis, suasque ad Senatum mittit, quibus mentem suam & propositum aperiebat, legionem Capuæ accersendam, & Vrbanum exercitum ad Narniam hosti opponendum.

X. *Nero cum delecta manu adit Asdrubalem & Collegam.*

IPSE capto repente nata consilio nec Senatus consensu expectato, quod roboris erat in exercitu suo deligit, sex millia peditum, equites mille, quibus se tangit in Lucanis proximam vrbem cum præsidio occupare velle: reuera autem ad alterum Consulem maximis itineribus properat, Q. Tatio legato relicto, qui castris præesset, Annibale interim & ducis absentiam, & exercitum imminutum ignorante. Magnum terrorem tam audax facinus Romam intulit, quod planum sit separato duce ab exercitu, alterutrum manifesto exitio periturum, si id callidissimus hostis persentiscat. Multi alij quoque consilij temeritatem trepidi accusabant.

Improbato consilio.

Nero postquam tantum processerat, vt consilium suum tuto ius pandi posse crederet, eos conuocatos alloquitur. Negat vllius imperatoris consilium in speciem audacius, reipsa tutius fuisse quam suum. Sed ad certam eos victoriam ducere: confectissimum quippe alterius Consulis exercitum esse, hoc eo statui in temeniom hosti fugam & perniciem, sibi totam victoriæ gloriam attracturum.

XI. *In Liuio Collega castra.*

INDE ad Collegam præmisit, qui nunciarent aduentum, percunctarenturque clam an palam, interdiu an noctu venire sese velet, eadem an alijs considere castris. Nocte clam ingredi melius visum est. Tessera quoque per castra a Liu. Consule data erat, vt Tribunus Tribunum, Centurio Centurionem, eques equitem, pedes peditem a... ciret, nec dilatari castra opus esse, ne hostis alterius Consulis aduentum sentiret: nec difficile eisdem castris capi posse recens aduenientes, ... præter arma in expeditionem ... rant, ... in via ... suggerentibus prumt... Consule ... erant.

Ad Senam castra alterius Consulis erant & quingentos inde ferme passus Asdrubal aberat, nocte silentio suis Nero castra ingreditur, & à sui quisque ordinis hominibus, magna lætitia excipiuntur.

XII. *De hoste aggrediendo deliberat.*

POSTERO die concilium habitum in quo cum videretur plerisque, vt dum fessum ... Nero reficeret, hostemque cognosceret, tempus pugnandi differretur. Nero in sua ... sententia ... instituit, ne consilium suum, quod tantum celeritas fecisset, temeratiom morandu facerent. Errore, qui non diuturnus futurus esset, velut torpentem teneri Annibalem; interea deleri exercitum Asdrubalis posse, & redire in Apuliam. Si prælium differatur, & deserta ... Annibali prodi & eidem iter in Galliam aperiri ... vbi libuerit, coniungatur.

Concilio dimisso signum pugnæ proponitur. Iam hostes ante castra instructi stabant; sed moram pugnæ ... lit, nouarum copiarum ... ab Asdrubale notata. ... alterius Consulis aduentus animaduersus. Idque sinistrum aliquid de Annibale suspicari ... gebat, quem alioqui neque Consul deseruisset, neque ille Consulem abire permisisset.

XIII. *Asdrubal pugnam detrectat.*

ITAQVE receptui propere cecinit, & vigilia prima signo dato, vt tacite vasa colligerent, signa ferri iussit secundum Metauri fluminis ripam, expectans dum orta lux transitum oppositurum ostenderet, sed cum præruptæ atque altæ vbique ripæ occurrerent, diem terendo spatium dedit ad insequendum se hosti. Nero primum cum omni equitatu aduenit; Porcius deinde Prætor, assecutus cum leui armatura: qui cum fessum agmen ab omni parte carperent, incursarentque, castra metari Pœnus in tumulo, iuxta fluminis ripam volebat; cum affuit Liuius cum omnibus peditum copijs, non modo ad iter, sed ad consertendum extemplo prælium instructis, armatisque. Vbi copias omnes coniunxerunt, directa est acies, Claudius Nero dextro in cornu, Liuius à sinistro pugnam instruit; acies media Prætori tuenda datur. Et hoc videtur fuisse tempus, quo Liuius Consul ludos vouit deæ Iuuentutis, quorum meminit in Bruto M. Tullius, quos vndecim post annis populo dedit, an. V. C. 556.

XIV. *Pugnatur.*

Polyb.

ASDRVBAL omissa munitione castrorum, quia pugnandum esse vidit. In prima acie ante signa Elephantos numero decem collocat. Claudio Gallos, Liuium sibi, atque Hispanis opponit, inter quos initum certamen, atroxque pugna, ac cædes vtrinque edebatur. Ibi quippe duces ambo, ibi pars maior peditum equitumque Romanorum. Ibi Hispani, vetus miles, peritusque Romanæ pugnæ, & Ligures durum in armis genus. Eodem versi elephanti primo impetu antesignanos turbauerant, & iam signa mouerant loco, & res ibi Romana fluctuabat. Cum Nero è dextro cornu, vbi segne certamen videbat futurum, quod hostis ibi colle opposito protegeretur, cohortes aliquot subducit, & non hostibus modo, sed suis etiam inopinantibus, post aciem circumducit, & in sinistrum hostium latus incurrit; tantaque eius celeritas fuit, vt cum se ostendissent in latere, mox in terga iam pugnarent, & omnibus partibus Hispani Liguresque trucidarentur.

Res Romana fluctuat.

Neronis strategema.

XV. *Romani vincunt.*

ET AD Gallos iam cædes peruenerat, sed ibi minimum certaminis fuit; pars magna à signis aberant nocte dilapsi, stratique somno passim per agros, & qui aderant, itinere ac vigilijs fessi, vix arma ferebant.

Elephanti plures ab ipsis rectoribus, quam ab hoste interfecti. Nam fabrile scalprum cum malleo habebant, ad, vbi sæuire belluæ, & ruere in eos cœperant, Magister ad autem, qua ceruix capiti iungitur, quanto maximo poterat ictu adigebat, & moribundam sternebat humi: quod inuentum Asdrubalis fuisse scribit Orosius. Belluarum, vt ait Polybius, 6. cum ipsis viris interfectæ, 4. quæ ordines perruperant, solæ sine rectoribus captæ. Asdrubal &

L. 4. c. 18. [illegible]

Asdrubal. — & imperatoris, & militis munere præclare functus, cum haud dubie hostium victoriam esse cerneret, ne superstes tanto exercitui esset, concitato equo se in cohortem Romanam immisit. Ibi vt patre Amilcare & Annibale fratre dignum erat, fortiter pugnans cecidit.

XVI. *Cæsa, [illegible] millia.* NVNQVAM eo bello vna acie tantum hostium interfectum est, cladesque Pœnis reddita æqua Cannensi, vel ducis interitu, vel exercituum. Quinquaginta sex millia hostium occisa, capta quinque millia supra quadringentos, præda omnis generis magna capta. Ciuium etiam Romanorum, qui capti apud hostes erant, super quatuor millia capitum recepta. Id solatio fuit, pro amissis eo prælio militibus. Nam haud incruenta victoria fuit, octo ferme Romanorum, aut sociorum millibus occisis. Hæc à [illegible] amplificata iure videri possunt. Nam Polybius qui in multis aliis consensit, hic longe ab eo diuersus est. *De[sider]ati sunt in pugna*, inquit, *Carthaginensium, & Gallorum non pauciores decem millibus. Romanorum circiter duo millia. Venerunt autem in potestatem è principibus Carthaginensium nonnulli, cæteri omnes perierunt.* De præda relata in ærarium ex Liuio & Polybio seorsum dicam. *l. 11.*

l. 27. XVII. *[illegible] parat.* POSTRIDIE cum Liuio Consuli nunciatum esset, Gallos Cisalpinos, Liguresque, qui aut prælio non affuissent, aut inter cædem effugissent, vno agmine in composito sine duce abire, sine signis, sine imperio posse, si vna equitum ala mittatur, omnes deleri. *Supersint*, inquit, *aliqui nuncij & hostium cladis, & nostræ virtutis.* Adeo victores sanguinis cædisque satietas ceperat.

Nero Castra sua repetit. Nero ea nocte quæ secuta est pugnam, etiam citatiore itinere ad exercitum suum, cum incredibili gaudio die sexto redit, vt victoriæ famam anteuerterit. Caput Asdrubalis, quod seruatum cum cura attulerat, proiici ante hostium stationes, captiuosque Afros, vinctos vt erant, ostendi iussit: duos etiam ex iis solutos ire ad Annibalem, & expromere quæ acta erant. Zonaras Liuium sequitur, caput tamen Asdrubalis in propinquo cruci affixum tradit.

XVIII. *Luctus Annibalis [illegible] Romanorum gaudio, & pauor.* ANNIBAL & publico, & familiari luctu ictus, agnoscere se fortunam Carthaginis dixisse fertur. Castrisque inde motis, omnia auxilia in Bruttios, extremum Italiæ angulum contulit.

Romæ autem par lætitia timori, atque expectationi fuit. vbi primus victoriæ nuncius aures perculit; nec minus effusa est tota ciuitas in gratiarum actionem, ad omnes ædes sacras, omnesque cœlites, quam fuerat ante, dum imminueret periculum, in supplicationibus & votis. Sed lætitia omnem superauit modum, cum legati à Consulibus missi certa omnia, testataque retulerunt: vt pluribus Polybius, Liuiusque testantur.

Extremo æstatis cum M. Liuius Senatum docuisset, deduci exercitum consularem posse, satisque præsidij fore Galliæ prouinciæ legiones L. Porcij; Patres non M. Liuium tantum redire ad vrbem, sed Collegam eius quoque Caium Claudium iusserunt, relicto tamen exercitu, qui Annibali esset obiectus.

XIX. *Triumphus Consulum.* CONVENIT inter Coss. vt simul in vrbem ingrederentur, eodem die ambo Præneste venerunt. Triduo post eis Senatus in æde Bellonæ extra vrbem datus est, obuiam effusa vniuersa ciuitate. Ibi expositis de more gestis rebus, cum postulassent, vt pro Republica fortiter fideliterque administrata, & diis immortalibus haberentur honores, & ipsis triumphantibus vrbem inire liceret; patres supplicationem amborum nomine, & triumphum vtrique decreuerunt. Inter ipsos autem ita conuenit, vt quoniam in prouincia M. Liuij res gesta esset, eiusque auspiciis & adesset Liuianus exercitus, M. Liuius quadrigis in vrbem proueheretur exercitu sequeretur. *Cl. Neronis [illegible].* C. Claudius equo sine militibus inueheretur. Ita consortus triumphus vtrique gloriosus fuit; sed eius magis gloriam auxit, qui tantum honore cesserat collegæ, quantum illi & nobilitate, & merito anteibat. Ita fere Liuius.

XX. *Hannoni [illegible] Asdrubalis in Hispania.* SVPERSVNT res in Hispanis, Sicilia, ac Græcia, à Romanis hoc anno gestæ. Asdrubale Barchino ad fratrem Annibalem in Italiam profecto, suffectus est Hanno; qui cum nouo exercitu ex Africa transgressus, Magonique iunctus, in Celtiberia magnum hominum numerum armauit. Scipio aduersus eum M. Silanum cum decem millibus peditum, equitibus quingentis misit. Is difficillimum iter magnis saltibus erat ingressus, adeo vt non solum nuncios, sed famam etiam ad ventum suum præueniret. ad hostem peruenit ducibus transfugis Celtiberis ipsa; ex quibus didicit, bina castra hostium esse, læua Celtiberos, nouum exercitum tironem incompositum, & rudem, quod in patria esset. in tutiorem arbitrantem: dextra Pœnos, apud quos omnia ex militari disciplina, iustaque firmata. Ergo in Celtiberos mouet, data quam maxime opera, vt id Pœni non sentirent: præmissi speculatores, eadem quæ transfugæ retulerunt.

XXI. *Vnum [illegible] [illegible] & fugat.* MILLIA passuum aberant, cum ab hoste conspecti sunt, trepidarique repente cœptum. Mago ex castris citato equo aduehitur, quatuor millia scutatorum, & ducentos equites, quod erat eius robur exercitus, in prima acie locat, cæteros leuem armaturam in subsidiis posuit. Pilatum alterna coniectione incboatum est certamen, tum manu & gladiis cominus res geri cœpta est. Asperitas locorum Celtiberis, quibus in prælio concursare mos est, velocitatem inutilem faciebat, nec iniqua erat Romanis, statariam pugnam amantibus. Quod ad fugam hostibus impedimento erat, id ad cædem eos velut vinctos præbebat. Etiam ferme omnibus scutatis Celtiberorum interfectis, & leuis armatura, & qui ea aliis castris subsidio venerant, cædebantur. Duo ferme peditum millia, & omnis equitatus, vix inito prælio, cum Magone effugerunt, & decimo die in Gaditanam prouinciam, ad Asdrubalem Gisconis peruenerunt; Celtiberorum reliquiæ in proximas dilapsæ syluas, inde domos diffugerunt.

XXII. *Alterum [illegible] Hanno [illegible].* HANNO alter Imperator, cum eis qui postremi iam profligato prælio aduenerant, viuus capitur. Per opportunus victoriæ, magnam diuturni belli materiam extinxit.

Scipio contra alterum Asdrubalem pergit. Scipio magnifice ac copiose collaudato Syllano, quoniam in agendi celeritate spem Hispanici belli plane conficiendi positam arbitrabatur, in vltimam Hispaniam aduersus Hasdrubalem pergit, qui Bœticam præsentia sua in fide continebat. Is vt aduentantem Scipionem audiuit, signis repente sublatis, fugæ magis quam itineris modo, penitus ad Oceanum & Gadeis ducit. Cæterum ratus se propositum bello fore, quandiu tenuisset exercitum, hostili scilicet exercitu petitum iri, cum passim in ciuitates dimisit, vt & muris seipsi, & armis inutos tutarentur.

XXIII. *L. Scipio ad [illegible] Orongum.* SCIPIO vbi animaduertit dissipatum passim bellum, & circumferre ad singulas vrbes arma, diutini magis quam magni esse operis, retro vertit iter; ne tamen hostibus eam relinqueret regionem, L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equitum ad oppugnandam opulentissimam in iis locis vrbem Orin[gin] irritit, in Melessum finibus sitam. Ea vtebatur arce Asdrubal ad excursiones in mediterraneos populos. Scipio castris prope vrbem positis, priusquam circumuallaret vrbem, misit ad portas, qui e propinquo alloquio animos tentarent, suaderentque vt amicitiam Romanorum, quam vim experiri mallent; vbi id frustra factum est, vrbe fossa duplicique vallo circumdata, exercitum tres in partes diuisit, vt vna semper pars, quietis duabus, oppugnaret vrbem.

XXIV. *Eo que [illegible].* PRIMA pars cum oppugnare cœpit, atrox, atque anceps prælium experta est, oppidanis recentibus, & machinis ad propugnationem egregie instructis. Vbi animaduertit Scipio nimia paucitate suorum exæquum certamen esse, duabus simul partibus, prima recepta vrbem est aggressus. Quare restantum pauoris iniecit [illegible], & oppidani mœnia repentina fuga desererent & Punicum præsidium, metu ne prodita vrbs esset, relictis stationibus in vnum locum se colligeret. Timor [illegible] de oppidanis incessit, ne si hostis vrbem intrasset, sine discrimine æque Hispani Pœnique cæderentur; patefacta repente porta frequentes ex oppido sese eiecerunt, [illegible] tela procul conijcerentur: dextras [illegible] ostentantes [illegible], gladios abiecisse appareret. Id vtrum pa[illegible] e vall[illegible]

Vrbe [illegible] deditur.

consp ectum sit, an dolus aliquis suspectus fuerit, incompertum est.

IMPETUS hostilis in transfugas factus, nec secus quam aduersa acies cæsi: sane crudeliter, præsertim inermes, ac deditij, à quibus sibi cauere sine cæde facile poterant. Eadem porta infesta signa vrbi illata: alijs inde portis refractis, vrbs tota occupata est, obuij cæduntur; ac diripiuntur, si qui armis se tuebantur: Carthaginenses omnes in custodiam dati sunt. Oppidanorum quoque trecenti ferme, qui clauserant portas; cæteris oppidum traditum est, resque suæ redditæ. Ceciderе in vrbis eius oppugnatione, duo ferme hostium millia. Romanorum haud plus nonaginta. Captiui ad P. Scipionem deducti. Scipio collaudato fratre, cum quanto maxime poterat verborum honore, Oringin captam, captæ nouæ Carthagini æquabat. Et quia instabat hyems, in citeriorem Hispaniam deduxit exercitum, dimissisque in hyberna legionibus L. Scipione fratre Romam misso, & Hannone hostium imperatore, cæterisque nobilibus captiuis, ipse Tarraconem concessit.

XXVI. EODEM anno classis Romana, cum M. Valerio Læuino proconsule, ex Sicilia in Africam transmissa, in Vticensi Carthaginensique agro, atque adeo circa ipsa Vticæ mœnia late populationes fecit. Repetentibus Siciliam classis Punica 70. longarum nauium occurrit; pugnatum est, decem & septem Africanæ captæ, quatuor in alto mersæ, cætera fusa ac fugata classis. Terra marique victor Romanus cum omnis generis præda, Lilybæum repetit. Toto inde mari pulsis hostium nauibus, magni commeatus frumenti Romam subuecti sunt.

XXVII. RELIQUA sunt quæ à P. Sulpicio proconsule contra Philippum gesta sunt. P. ergo Sulpicius cum in Æginam insula, vna cum Attalo rege hybernasset, Lemnum ambo, cum 60. quinqueremibus, quarum 25. erant Romanæ, 35. regiæ transmiserunt. Quorum aduentu cum Ætoli animos sustulissent, vicinos omnes aut terrebant, aut populabantur. Philippus, vt seu mari, seu terra hosti obuiam eundum foret paratus esset, ipse Demetriadem ad mare descendit, Larissam ad conuenientum exercitui diem edixit. Illuc vndique ab socijs ad Regem Philippum legati venerunt auxilium implorantes. A Macedonia quoq; res turbulentæ nunciabantur. Tot circumfusi tumultus, vel segnem ducem excitare poterant; legationes dimittit, pollicitus, prout tempus ac res sineret, omnibus laturum auxilium, in præsentia quæ maxime vrgebant res parauit. Ita Liuius l. 28. Addit Iustinus l. 29. Omnibus, inquit, propediem auxilia se missurum pollicetur, non quia facere posset, quæ promittebat, sed vt spe impletos, in societatis iure retineret: omnibus tamen quorum potuit malis præsentibus & futuris prouidit.

XXVIII. SULPITIUS & Attalus classe in Eubœam transmittunt, & Oreum Romani à terra, Regij à mari obsident, vrbem duplici arce munitam, altera imminente mari altera in vrbis medio, præsidio quoque à Philippo instructam, sed Plator præpositus vrbi à Philippo, eam prodidit, & ad Attalũ se recepit. Vrbs direpta est, præda ex conuentione cum Attalo, Romanorũ fuit. Sulpicius tam felici successu elatus, Chalcidem protinus victrici classe petit, sed irrito conatu. Nam & infidam stationem in freto illo inuenit, & vrbem egregie munitam, & quod caput est, stabilem præfectorum fidem. itaque Oreum se recepit. Interea Attalus Opuntem vrbem occupauit, ac militibus suis diripiendam dedit: eum tamen Philippus pene oppressit, dũ pecunias quasdam exigit, & fecisset, nisi Cretenses quidã pabulatum progressi longius, hostem conspexissent; aut si Opuntij aliquanto amplius obsidionem traxissent. Ita quantauis celeritate vsus Philippus, nec Oreo, nec Opunti auxilio fuit, quod Orei ignes admonendo Philippo destinatos à specula, fraude Platoris tardius demõstrassent: & Opuntij opem nimium cito desperassent.

XXIX. INDE Attalus Oreum se recepit, sed cum accepisset Bithyniæ regem Prusiam in fines regni sui transgressum, omissis Romanis, atque Ætolis, in Asiam traiecit. Sulpitius Æginam, vnde initio veris abierat, classe repetijt. Philippus vice versa Toronem & aliquot alia oppida cepit. Inde Elatiam Phocidis vrbem venit, vbi iusserat Ptolemæi & Rhodiorum legatos, qui de finiendo Ætolico bello rursum acturi erant, & iam Heracleæ concilio Romanorum & Ætolorum adfuerant, se opperiri. Cum ecce nuncius affertur Machanidam Lacedæmoniorum tyrannum Eleos statuisse aggredi, dum illi Olympicis ludis essent intenti. Præueniendum id ratus, legatis cum benigno respõso dimissis, (se neque causam eius belli fuisse, nec moram paci facturũ, si modo æqua & honesta conditione liceat,) cum expedito agmine profectus Corinthum venit; vnde commeatibus sumptis, dum hosti propinquat, ille territus Lacedæmonem refugit.

XXX. PHILIPPUS irrito conatu Ægium se ad concilium Achæorum recepit, mœrens fortunamque suam incusans, quod iam tertio, quamuis summa celeritate vsus esset, tẽpori tamen ad hostem opprimendum adesse non potuisset: quæ esset hostium aperta confessio sibi eos pares non esse, cum difficile dictu esset vtrum à se audacius, an ab illis fugacius bellum gereretur. Sic fere Liuius. De Olympicis porro ludis initio huius anni diximus.

Inde Oreum Philippus repetit, vrbemque vt apparet desertam, ciuibus qui fugere maluerant quam seruire Romanis, eam custodiendam committit. Cassandreæ operam classi fabricandæ nauat, & rebus in Græcia discessu Attali tranquillioribus, ipse retro in regnum, Dardanis bellum illaturus reuertitur. Quo tempore Antiochus Magnus contra Eutydemum Bactrianorum Dynastam, diu contentioseque pugnauit, vt anno eius vigesimo ex Polybio dicemus: Et Philopœmen Machanidam Spartanum tyrannum confecit.

SCHOLIUM IN ANNUM MUNDI 3847.

Polybius idem ait relata in ærarium talenta amplius trecenta: id est, si Attica sumas, trecenta, & quindecim millia francorum, si Euboica, quadringenta & viginti millia. Liuius in quibusdam libris habet tricies sestertium & octoginta millia æris, quod si singulos sestertios æstimes cum Cenal [illegible] assibus Turonensibus, tricies sestertium, siue tricies centena millia nummorum sestertiorum, valebunt centum & quinquaginta millibus francorum. octoginta vero millia æris, quoniam mille æris eodem æstimatore valent viginti francis, siue 400. solidis, octoginta millia respondent mille & sexcentis francis. Tota ergo Liuiana summa ascendet ad 151600. francos. Porro numerum cæsorum Orosius etiam auxit. Nam l. 4. c. 18 ait 58 millia de exercitu Asdrubalis occisa, & in aliquibus libris etiam 63 millia leguntur.

ANNUS MUNDI 3848. SEXTAE ÆTATIS 332. Imp. Græcorum 106. Antiochi Magni 19. Oniæ III. Pontif. 2. Philopatoris Aegypti, & Philippi Maced. 13. Olym. CXLIII. an 3. Vr. Con. 547. Coss. L. Veturio Philone, & Q. Cæcilio Metello Secun. Punici belli 13.

ANNUS ANTE CHRISTUM 205.

I. POPULI Rom. in vtrumq; Consulem victorem fauor fecit, vt Philo & Metellus hoc anno Consules fierent. Nam illi legatos in bello suos magnis extulerãt laudibus, hortatique erant plebem, vt Consules in annum proximum crearent. Creati ergo sunt, comitia habente M. Liuio, quem ea de causa Claudius Nero Dictatorem dixerat, argumento non leuis redintegratæ gratiæ, & Liuius Cæcilium Metellum Mag. eq. qui mox cum Veturio Philone factus est Consul. Vtrique Consuli Brutij prouincia decreta, vt ambo cum Annibale bellum gererent. Simul etiam mandatum à Senatu acceperunt, vt plebis in agros reducendæ curam gererent, quoniam bellum in extrema Italię translatum, tutam in agris habitationem præstabat, nec conueniret maiorem colendæ Siciliæ, quam Italiæ curam esse.

II. Ei rei occasionem dederunt Placentinorum & Cremonensium legati, querentes agrum suum ab accolis Gallis incursari, ac vastari, magnamque partem colonorum suorum dilapsam esse, se vrbes infrequentes, agrum deser-

um habere. Eadem quoque erat multorum aliorum conditio. Et quamuis remedium difficile videbatur, in tanta vastitate, ut incendijs & direptionibus, magna tamen ex parte Consulum industria, atque autoritate res inchoata est. Nominatimq; Manlio prætori mandatum est, vt eas colonias ab hoste tueretur: & Coss. ex Senatusconsulto edixerunt, vt qui ciues Cremonenses ac Placentini essent, ante certam diem in colonias reuerterentur. Inde ipsi principio veris in bellum profecti, in Consentinum agrum exercitum duxerunt: quæ tam matura profectio argumento est etiam hos Consules Idibus Martijs consulatum iniisse. Est autem Consentia in Brutijs. Illum agrum passim depopulati cum agmen iam graue præda esset, in saltu angusto à Brutijs Numidisque iaculatoribus turbati sunt, ita vt non præda tantum, sed armati quoq; in periculo fuerint. Maior tamen tumultus quam pugna fuit, & præmissa præda, incolumes legiones in loca tuta euaserunt. Inde in Lucanos profecti, totam gentem sine certamine in deditionem populi Romani reduxerunt.

Coss. in Brutijs rebus gerunt.

Non sine periculo.

III. *Quies esse servatur Annibal.*

CVM Annibale nihil eo anno gestum est. Nam neq; ipse se obtulit, in tam recenti vulnere publico, priuatoq; neque lacesserunt quietum Romani, tantam inesse vim in vno illo duce censebant, quamuis omnia circa illum ruerent. Cuius mirabilem industriam merito Polybius lib. 11. & Liuius 28. admirantur, quæ in hostili solo per annos tredecim (sedecim habet Polybius) tam procul à domo egerit, cum exercitu ex omnium gentium colluuione concreto; quibus non lex, non mos, non lingua communis; alius habitus, alia vestis, alia arma, alij ritus, alia sacra, alij prope dij essent, ita eos vno vinculo copularit, vt nulla nec inter ipsos, neque aduersus ducem seditio extiterit: cum & pecunia sæpe in stipendium, & commeatus in hostium agro deessent: vt qui hæc atq; his similia considerauerit, non dubitauerit pronunciaturus sit, si Annibal ab alijs orbis partibus exorsus, nouissimos omnium Romanos esset adortus, nihil illum frustra fuisse moliturum. Nunc cum eos aggressus sit primos, quos debuerit postremos, ibidem præclara eius facta & principium & finem habuerunt.

Laus Annibalis.

IV. *Status rerum Hispanarum.*

IN Hispania res quadam parte eandem fortunam, quadam longe diuersam habebant. Eandem quod prælio victi Carthaginenses, duce amisso in vltimam Hispaniæ oram, atque oceanum compulsi erant, vt in Brutios Annibal. Disparem autem quod Hispania, non quam Italia modo, sed quam vlla pars terrarum bello reparando aptior erat, locorum hominumque ingenijs. Id autem probat Liuius ex eo, quod prima Romanis prouinciarum inita, postrema omnium sua ætate, auspicijs Augusti Cæsaris, perdomita est.

Hispania sero domita.

Verum si quis animo perpenderit quingentos fere annos, quos Romani in edomanda Italia posuerunt, & millenos exercitus, quos omnes eius prouinciæ suppeditarunt, facile Liuij sententiam non solum in dubium reuocauerit, sed in gratiam Cæsaris eam vocem effusam dixerit. Certe proximis annis duodecim, Italia non solum plurima hominum millia, è Campania, Lucania, Gallia, Brutijs, alijsque prouincijs Annibali suppeditabat; sed ipsis etiam Romanis quinos senosue exercitus, multorum millium singulos præbuit; præter classicas legiones, quæ oram Italiæ ad mare superum inferumque late tuebantur, & quæ in Siciliam, Sardiniam, Græciam, & Hispaniam quotannis mittebantur: nec tamen vllas extra Italiam copias mutuas acceperunt, nisi semel ab Hierone non magnam manum, ne amicitiam contempsisse viderentur.

Italia quam bellicosa fuerit.

V. *Pœnorum copiæ in Hispania.*

SED rem Hispanicam, vt cœpimus, quieta Italica enarremus. Asdrubal Gisconis filius regressus à Gadibus, adiuuante Magone Amilcaris filio, delectibus per vlteriorẽ Hispaniam habitis, ad quinquaginta millia peditum, & 4500. equites armauit. Duo duces ad Silpiam vrbem super patentes campos ea mente consederunt, ne certamen detrectarent. Eam vrbem Elingam Polybius vocat, atq; in eorũ exercitu fuisse peditum 70. millia, equitum quatuor, elephantos duos supra triginta.

Scipio qui se parem tantis copijs exercitum non habere cerneret, ad auxilia barbarorum respexit; sed ita tamen vt in ijs spem victoriæ non poneret, ne eandem calamitatem eorum perfidia ipsi afferret, quam ante quinq; annos eius patri, patruoq; attulisset. Præmissu ad Colcam regulũ Syllano, tria millia peditum, & quingentos equites accepit; ipse Tarracone profectus, ex socijs modicas copias ex itinere contrahit, secumque Castulonem ducit. Inde ad Bætulam vrbem, cum omni exercitu quinque & 40. millium peruenit, Polyb. l. 11. hunc omnem numerum peditum facit, additque tria equitum millia; reliqua fere omnia eadem habet cum T. Liuio.

Et Romanorum.

VBI castra ponentem, Mago & Masanissa aggressi cum omni equitatu turbassent, ni Scipio abditos de industria post tumulum equites, in effusos improuiso immisisset: à quibus, alijsque vicissim vtrimq; superuenientibus ita pugnatum, vt Pœni denique funderentur, in omen euentus iustæ ac legitimæ pugnæ, ad quam Romani audaciores, Pœni timidiores facti sunt. Ea post varias velitationes, & aliquot dierum quietem commissa est.

VI. *Mutuæ velitationes.*

In ea victoriam Scipioni dedit, non ducum solum, & militum fortitudo, sed Imperatoris etiam prudentia, qua & aciei ordinem præter hostis expectationem mutauit, & suos mature instructos, pastos, paratosq; in aciem eduxit: & hostem minus ijs rebus paratum pugnare compulit, & ad id pugnam de industria in multã diem extraxit, vt fessi fame, labore, æstu deficerent. Denique primo verecunde referebant pedem, deinde vrgente vehementius hoste, effusa fuga castra petiere: quæ ea impetu Romani petijssent, nisi tempestas receptui canere coegisset.

Et legitima pugna, victoria Romanorum.

POENI quamquam vulneribus, labore, inedia fatigati, veriti ne prima luce hostia in castra impetum facerent, ea intentiore cura communierunt. Sed defectio sociorum eis fugam potius, quam moram persuasit. Nam Attanes Turdetanorum regulus in Lusitania, cum magna popularium manu transfugit. Inde duo munita oppida cum præsidijs, à Præfecto tradita Romanis. Et ne latius, inclinatis semel ad defectionem animis, res serperet, silentio proximæ noctis Asdrubal castra mouet. Scipio abeuntem sequitur, & ad Bætim fluuium antevertit, vt aggrederetur transeuntem. Asdrubal clauso fluminis transitu ad Oceanum flectit, & iam inde fugientium modo abibant; sed cum eos Romani equites, leuisque armatura carpendo, incursandoque nunc à tergo, modo à lateribus fatigarent, ac necessario defendentes se morarentur, superuenere legiones. Inde non iam pugna, sed quasi pecorum trucidatio fieri; donec ipse dux, fugæ author, in proximos colles cum septem millibus ferme inermium euasit, cæteris captis cæsisue, castra editissimo tumulo communijt: obsidio in luco nudo atque inopi, vix in paucos dies tolerabilis erat; itaque transitiones ad hostes fiebant.

VII. *Pœni defectionibus socio fugiunt.*

Romani persequuntur.

POSTREMO dux ipse, nocte relicto exercitu Gades profugit. Ea re audita Scipio decem millia peditum, & mille equites Syllano relinquit ad castrorum obsidionem: ipse cum cæteris copijs Tarraconem septuagesimis castris peruenit, causas ciuitatum regulorumq; cogniturus. a

VIII. *Asdrubal Gades profugit. Scipio Tarraconem redit.*

Post profectionem eius, Masanissa cum Syllano clam congressus, vt ad noua consilia gentem quoque suam obedientem haberet, cum paucis popularibus in Africam traiecit, Mago remissis ab Asdrubale nauibus Gades petit. Cæteri deserti à ducibus, partim transitione ad Romanos, partim fuga in proximas ciuitates dissipati sunt. Hoc maxime modo, ductu atque auspicio P. Scipionis, pulsi sunt Hispania, Carthaginienses tertio decimo anno post bellum initum, quinto postquam P. Scipio prouinciam & exercitum accepit. Ita Liuius. Est quidem hic annus decimus tertius Punici belli: Hispanicum autem vno anno videtur antecedere Punicum, quo anno Saguntus ab Annibale expugnata, atque euersa est: sed Romani eò cum exercitu non venerunt, nisi quo anno Annibal in Italiam penetrauit, ideoque ex eo tempore Liuius annos numerat.

In Hispania debellatum.

anno 13. vel 14.

HAVD multo post Syllanus debellatum referens, Tar- IX.

taconem

Id L. Scipio Romam mittit.

raconem ad Scipionem rediit; L. Scipio, cum multis nobilibus captiuis, nuncius receptæ Hispaniæ Romam est missus. Quam rem cum plerique omnes ingenti laude vulgo efferrent, vnus eam Scipio modicam ducebat, præ iis quæ animo ac spe moliebatur, ad consummatam huius belli gloriam.

Dispensat ad Africam bellum.

Ad quam vt res mature disponeret, conciliandos sibi regum ac gentium animos in Africa duxit, & Syphacem in primis tentandum, cui tum fœdus erat cum Carthaginiensibus. Verum Scipio qui sciret barbaros fœdus & fidem vtilitate metiri, Oratorem ad eum C. Lælium cum donis mittit. Quibus Syphax lætus; & quia rerum prosperæ vbique Romanis, Pœnis in Italia aduersæ, in Hispania nullæ erant, amicitiam Romanorum se accipere annuit, fœdere eam, nisi coram Romano duce, se firmaturum negauit.

Tentatur Syphax.

X. *Rem adit Syphacem.*

Non carebat periculo res. Romanum Imperatorem incertæ barbari principis fidei credere: dignam tamen rem esse existimans, quæ cum periculo peteretur, L. Martio Tarracone, M. Syllano Carthagine noua ad præsidium Hispaniæ relictis, ipse cum C. Lælio duabus quinquiremibus Carthagine noua profectus, in Africam feliciter traiecit. Fuitque ita accidit vt eodem ipso tempore Hispania pulsus Asdrubal, septem triremibus portum inuectus, anchoris pulsis terræ applicaret naues, cum conspectæ duæ quinqueremes hostiles, tumultum ad eas opprimendas, priusquam portum intrarent, excitauit: sed vento obsecundante cum in portum ingressæ essent, non sunt ausi Pœni in portu regio quicquam moliri.

XI. *Cum Asdrubale.*

ITAQUE prior in terram Asdrubal, mox Scipio & Lælius egressi, ad regem Syphacem pergunt, gloriæ suæ ducentem quod potentissimorum populorum clarissimi duces, certatim amicitiam suam ambirent. Eos contrahere in colloquium, dirimendarum simultatum causa, ille conatus est, abnuente Scipione, qui negaret vllas sibi priuatim cum Asdrubale intercedere inimicitias, publicas autem dirimere, aut de Rep. cum hoste agere, Senatus iniussu non posse. Id tamen impetrauit Syphax, vt eodem non solum tecto, & triclinio, sed lecto etiam ad conuiuium accumberent. Tanta autem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii dexteritas, vt non Syphacem modo barbarum, sed hostem etiam infensissimum sibi conciliarit; vt non dubitarit dicere, Syphacem eiusque regnum in Romanorum potestate esse, quoniam tantam in eo viro vim, ad conciliandos animos cerneret: nec tam de recuperanda Hispania, quam de Africa retinenda à Carthaginiensibus esse cogitandum.

Scipionis humanitas.

XII. *Icto fœdere cum Syphace in Hispaniam repetit.*

SCIPIO fœdere icto cum Syphace, profectus ex Africa, die quarto nonnihil iactatus cum ventis, nouæ Carthaginis portum tenuit. Inde se ad vindicandam Castulonensium, & Illiturgitanorum noxam conuertit. Castulonenses cum prosperis rebus socii fuissent, post cæsus cum exercitibus Scipiones, defecerant ad Pœnos. Illiturgitani etiam prodendis, interficiendisque qui ex ea clade profugerant, scelus defectionis cumulauerant. Ergo quietis iam rebus accitum Tarracone L. Martium, cum tertia parte copiarum, ad Castulonem oppugnandum mittit, ipse cum cætero exercitu, quintis ferme castris ad Illiturgim peruenit. Clausæ erant portæ, & omnia ad ferendam obsidionem parata; conscientia quippe eis pro indicto bello erat. Et hortatus est suos Scipio, vt infestioribus animis cum eis, quam cum Carthaginiensibus pugnarent: cum his enim prope sine ira de imperio & gloria certari, ab his crudelitatis, & perfidiæ pœnas expetendas esse.

Parat vltionem duabus vrbibus.

XIII. *Illæ defensionem parant.*

CIVES vicissim se mutuo hortabantur ad fortiter vrbem defendendam; supplicium quippe ea se, non victoriam petii, id agi vt cremata ac diruta vrbe, ante ora captarum coniugum & liberorum, inter verbera & vincula, omnia fœda atque indigna passi, expirent. Itaque omnis ætas sexusque adsunt, & ad propugnationem saxa, telaque omnia supra vires conferunt, tantaque animi contentione decertant, quasi mortem in lucro ac victoria, & supplicio tum redemptione ponerent. Quo etiam factum est vt ille Hispaniæ victor exercitus, sæpius capto impetu ad inuadenda mœnia, sæpius sua cum ignominia repelleretur. Id videns Scipio, & suos increpans, & scalas ipse ad scandendum aggrediens, pudorem & ardorem nouum iniecit, vt quasi furiosi mœnia multis ex partibus scanderent, deiectisque propugnatoribus occuparent: neque prius vrbem cepit, ait Zonaras, quam ipse mœnia conscendere ausus, vulneratus est. Arcem quoque Afri transfugæ, qui leuitate corporum valebant, per præruptas rupes, impactis vbi res exigeret ferreis clauis, conscenderunt; indeque in vrbem, iam à Romanis captam, cum clamore descendunt. Tum vero apparuit ab ira & odio vrbem oppugnatam esse; nemo captiuorum, nemo prædæ meminerat; trucidant inermes iuxta atque armatos, feminas pariter ac viros, vsque ad infantium cædem crudelis ira peruenit. Ignem deinde tectis iniiciunt, ac diruunt quæ incendio absumi nequeunt: denique vestigia quoque vrbis extinguere ac delere conantur.

Illiturgum captum ac deletur.

XIV. *Castulo deditione recipitur.*

CASTULONEM inde Scipio exercitum ducit, quam partim Hispani partim Pœni, ex fuga dissipati exercitus collecti tutabantur; terror cladis Illiturgitanæ cunctus ad sibi consulendum mouebat. Scissa est bipertito ciuitas, & Hispani clam Scipioni vrbe tradita, mitiorem victoriam sunt experti. Scipio Carthaginem ad vota soluenda, munusque gladiatorium, quod parentis patruique morti honorandæ parauerat, edendum rediit. In quo plerique, etiam illustres viri, contentiones, quas inter dirimere non potuerant, Marte, vt ferebant, iudice, ferro diremerunt. Martius inde in barbaros, si qui nondum perdomiti erant, sub ius ditionemque redigendos mittitur. Et Circio amne superato, duas opulentas ciuitates sine certamine in deditionem accepit. Verum Astapensium, non minus quam Illiturgitanorum, atrox fortuna fuit.

Certamina singularia.

XV. *Astapensis oppugnatio, ac desperatio.*

FUERANT hi perpetuo Pœnis addicti, & nonnunquam Romanos, eorumue socios insidiis exceptos peremerant. Ergo crudelem veriti deditionem, crudelius ipsi facinus, ac desperatione plenum excogitant. Locum in foro destinant, quo pretiosissima quæque suarum rerum congerunt: super eum cumulum vxores, ac liberos suos considere iubent, ligna circum extruunt fascesque virgultorum coniiciunt. 50. deinde armatis iuuenibus præcipiunt, vt donec incertus euentus pugnæ esset, præsidium eo loco fortunarum suarum, corporumque carissimorum seruarent, si rem inclinatam viderent, atque in eo iam esse vt vrbs caperetur, memores libertatis suos interficerent, & flammam in paratam materiam iniecta absumerent, quæ hosti superbo ludibrio futura erant.

XVI. *Qui erumpere ausi omnes trucidantur.*

IPSI morituri ferociter ex vrbe erumpunt, & multam edunt cædem in turmas equitum, leuemque armaturam, in occursum à castris emissam, quippe cæci furore, in ferrum & vulnera, vecordi audacia ruebant. Nec morte priorum, sequentium frangebatur audacia, omnes in vestigio obstinati moriebantur: patefacta acie in orbem circumfusi, ad vnum omnes trucidantur. Fœdior tum in vrbe trucidatio fuit inermis, imbellisque turbæ, quorum aliqui feminæ omnes flammis absumpti sunt; quinquaginta illi iuuenes miseranda suorum cæde fatigati, cum armis medio se incendio iniecerunt. Sub id tempus Romani irrupit, & tam luctuosi spectaculi spectator fuit, prædæ flagrantis particeps non fuit. Ita ciuitas tota & parricidis ciuibus, & hosti crudeli, qui miseros in eam desperationem adigebat, funditus periit.

Cremata vrbe quod vltro perierant.

XVII. *Gaditana proditio detecta.*

PER eos ipsos dies perfugæ à Gadibus venerunt, pollicentes se vrbem, Punicum præsidium cum suo duce, & classem Romanis prodituros. Mago ibi ex fuga substiterat, nauibusque in Oceano collectis, aliquantum auxiliorum ex vicinis locis, per Hannonem præfectum contraxerat. Eo Martius cum expeditis cohortibus, & Lælius cum 7. triremibus, & vna quinquereme est missus, vt terra marique communi consilio rem gererent. Martius cum Hannone ad Bætim fluuium congressus, eum non solum fudit, sed etiam castris exuit; ipse cum paucis persequentem equitem effugit. Lælius interim freto in Oceanum euectus, expectabat vt Gades sine certamine proditione caperet: sed patefacta est immatura proditio, comprehensique omnes Mago Adherbali prætori, Carthaginem deuehendos

Terrestris pugna.

tradit. Adherbal conturatus in quinqueremem impositus, præmissaque ea, quia tardior quam triremis erat, ipse cum octo triremibus modico interuallo sequitur. Sed ijs Lælius superuenit, & cunctantem ad pugnam cogit. Vtriusque partis naues æstus affligebat, & vix quidquam aut virtuti pugnantium, aut industriæ relinquebat. Lælius nihilominus duas triremes suppressit, vnius remos detersit, cū reliquis quinque Adhesbal velis in Africam transmisit. Lælius & Martius ad Scipionem redierunt.

XVIII. Hæc dum ad fretum Gaditanum aguntur, Scipio Carthagine in grauem incidit morbum; quem cum grauiorem etiam fama fecisset, adeo vt plerique moribundum, aut etiam mortuum prædicarent, nec socij in fide manserunt, nec exercitus in officio potuit contineri. Mandonius & Indibilis regnum Hispaniæ, pulsis Carthaginiensibus affectantes, Lacetanis popularibus concitatis, & iuuentute Celtiberorum, socios populi Romani hostiliter populati sunt. Milites quoque ad Sucronem octo fere millia erant, vt præsidio essent ijs gentibus, quæ cis Iberū incolunt. Hi licentia ex otio collecta iam ferociores erāt: inde nunciato morbo Imperatoris, imperium detrectare, Tribunis imperare, cuncta agere pro libidine, stipendia insolenter exigere. Denique etiam principes seditionis Imperij honore afficere, eisque fasces securesque attribuere. Zonaras ait Scipionem veniam per literas exercitui promisisse, quod rerum necessariarum penuria coacti, rebus nouis studuissent: quin & collaudasse eos, qui magistratum apud eos quasi consules gessissent, ne sine imperio grauius aliquid vel designarent, vel perpetrarent. Cætera autem non parum à Polybio & Liuio diuersa narrat, quem auctorem secutus, non habeo dicere. Illa certe eximiam quandam prudentiam Scipionis, atque humanitatem prædicant.

XIX. At cum paulo post, ait Liuius, non mors Scipionis, sed incolumitas nunciaretur, omnia illico resixere; duces destituti, sua ipsi insignia, cum iusto timore imminentis supplicij, repudiarunt: præsertim cum septem tribuni à Scipione missi superuenissent, qui exasperatos animos placido sermone leniebant, stipendia quam primum numeratum iri pollicebantur. Et reuera missis quam primū ad stipendiarias ciuitates exactoribus, edictum subinde propositum est, vt ad stipendium petendum Carthaginē conuenirent, seu carptim partes, seu vniuersi mallent; maluerunt vniuersi, idque tutius videbatur ad spem veniæ: quam augebat Imperatoris humanitas, quæ cruentis hostibus ignouisset, cum sua seditio sine vulnere & sanguine fuisset. Impellebat etiam quod iam nemo erat aut ciuis aut externus, quocum deinceps furorem suum consociarent. Nam vbi viuere ac valere Scipionem nunciatum est, Mandonius quoque & Indibilis, omisso incepto, in fines suos redierant. Quod à Polyb. l. 11. prætermissum est.

XX. Interea Carthagine cum Scipione sententijs certabatur, vtrum in autores seditionis tantum, qui fere 35. erant, animaduerteretur, an plurium supplicio vindicanda esset hæc siue seditio, siue defectio. Vicit mitior sententia, vt multitudo verborū castigatione puniretur, autores capite plecterentur. Concilio dimisso edicitur exercitui, qui Carthagine erat, expeditio in Mandonium & Indibilem, vt id actum in concilio crederetur, nec seditiosos metus auerteret: quos is nuncius valde recreauit, quod Imperatorem potius in potestate habituri viderentur, quam in eius ipsi essent potestate futuri. Tribuni quoque qui ad leniendam seditionem iuerant, obuiam exercitui missi, seditionis principes singuli quinos ad se perhumaniter inuitarunt ad hospitium, habentes in mandatis vt sopitos vino vincirent. Sub occasum solis vrbem ingressi sunt, exercitumque alterum parantem omnia ad iter viderunt: ex ea ipsi sermonibus de industria compositis, lætum opportunumque aduentum eorum imperatori esse, quod sub ipsam profectionem alterius exercitus venissent, corpora curant. A tribunis sine vllo tumultu, autores seditionis per idoneos homines inducti in hospitia, comprehensi, ac vincti sunt.

XXI. Quarta vigilia impedimenta exercitus cuius simulabatur iter, proficisci cœpere; sub lucem signa mota, & ad portam retentum agmen, custodesque circa omnes portas missi, ne quis vrbe egrederetur. Vocati deinde ad concionem qui pridie venerant, ferociter in forum ad tribunal imperatoris, vt vltro territuri succlamationibus concurrunt. Simul & Imperator in tribunal conscendit, & reducti armati à portis inermi se concioni à tergo circumfuderunt, tum omnis ferocia concidit; accedente præsertim vultu Imperatoris, qualem ne in acie quidem meminerāt. Seditque tacitus paulisper, donec nunciatum est deductos in forum seditionis autores, & parata iam omnia esse. Tum facto per præconem silentio, seuera oratione totam concionem non seditionis tantum, sed perfidiæ ac proditionis in patriam accusauit.

XXII. Vt finem dicendi fecit exercitus, qui corona concionem circundederat, gladijs ad scuta concrepuit; præconis audita vox, citantis nomina damnatorum in concilio: nudi in medium protrahebantur, & simul omnis apparatus supplicij expromebatur: deligati ad palum, virgisque cæsi, & securi percussi, adeo torpentibus metu qui aderant, vt non modo ferocior vox aduersus atrocitatem pœnæ, sed ne gemitus quidem exaudiretur. Tracti inde de medio omnes, purgatoque loco, citati milites nominatim apud tribunos militum in verba Scipionis iurarunt, stipendiumque ad nomen singulis persolutum est. Hunc exitum seditio militum cœpta apud Sucronem habuit. Eam Polybius quoque l. 11. recitat, nonnullis locis diuersam. Nam morbum Scipionis nullo modo causam facit seditionis; neque eius meminit nisi leuiter initio habitæ concionis, solam cessationem ab opere, & diuturnius otium in causa ponit. Ferociam in seditiosis nullam ostendit, sed mentem in omnibus futuri expectatione suspensam. Concio sese tota diuersa est, præter veniam multitudini datam.

XXIII. Cum Mago, reditu Lælij & Martij ad Scipionem, respirare cœpisset, qui paulo ante ancipiti metu terra marique vrgebatur, cum Ilergetum defectionē accepisset, & militum seditionem, in spem recuperandæ Hispaniæ temere veniens, nuncios Carthaginem misit ad Senatum, omnia in maius extollens, & auxilia ad recuperandum acceptū à patribus Hispaniæ imperium postulans.

Mandonius & Indibilis in fines regressi quieuere paulisper, dum scirent quidnam de seditione statueretur, si ciuium errori ignosceretur, non diffidentes sibi quoque ignosci posse. At postquam vulgata est atrocitas supplicij suam quoque noxam pari pœna æstimatam iri, vocatis rursus ad arma popularibus, contractisque quæ ante habuerant auxilijs, in Sedetanum agrum cum viginti millibus peditum, equitum duobus millibus & quingentis transcenderunt.

XXIV. Scipio ad eos proficiscitur præmissa oratione, qua sibi suos milites dudum noxios innoxiosque conciliat, & ad vltionem perfidorum Regulorum prædonumque accendit. Cum autem contra Hispanos pugnandum sit, cū solo Romano milite rem esse gestutum, vt omnes intelligerent Romanos sua industria tum Pœnos, tum Hispanos vicisse: & decimis castris ad Iberum peruenit; inde superato amne, die quarto in conspectu hostium castra posuit. Atrox pugna fuit, hinc ira, inde metu ac desperatione pugnantibus, duæ partes exercitus quæ in valle pugnauerant, à Lælio equitatu circumuentæ, & post multā vtrimque cædem funditus deletæ sunt. Tertia pars, quæ in colle ad spectaculum magis tutum, quam ad partē pugnæ capessendam steterat, & locum & tempus ad fugiendum habuit. Inter eos & Reguli ipsi fugerunt, priusquam tota circumueniretur acies, inter tumultum elapsi. Castra cum tribus ferme hominum millibus, præter cæterā prædā in potestatē venerunt. Romani, socijq; ad mille durētos eo prælio ceciderunt, vulnerata amplius tria hominū millia, quod loci angustiæ hostem à fuga prohibuissent.

XXV. Indibilis abiectis belli consilijs, ad fidem & clementiam P. Scipionis confugiendum ratus, fratrem Mandonium ad eum supplicem mittit. Qui aduolutus genibus fatalem rabiem temporis eius accusat, qua non Ilergetes

modo

modo, & Lacetani, sed castra quoque Romana insanierint: orare ut servati bis ab eo, vitam pro eo in perpetuum devoveant; antea in causa sua habuisse fiduciam, nondum experta clementia: nunc contra nullam in causa, omnem in misericordia victoris spem repositam habere.

Scipio multis invectus in præsentem Mandonium, absentemque Indibilem, illos quidem ait maleficio suo merito perituros; victuros tamen suo, populique Romani beneficio. Ceterum neque se eis, ex vetusto Romano more, arma ademptorum, quippe ea pignora timentium rebellionem esse, neque se in obsides innoxios, sed in ipsos etiam armatos si defecerint sæviturum. Vtrosque fortunam experti permittere se, utrum propitios, an iratos Romanos habere mallent. Ita dimissus Mandonius, pecunia tantummodo imperata, ex qua stipendium militi præstari posset. Ipse Syllano Tarraconem remisso, Martiu in ulteriorem Hispaniam præmittit, breuique subsequitur, ut fœdus cum Masanissa clam ineat.

Addit Masanissam.

XXVI. *Conse fœdera cum eo.* Res ante iam fuerat inchoata, variisque de causis dilata, quod Masanissa coram ipse cum Scipione agere, atque eius dextra fidem sancire cuperet. Aliam refert causam defectionis Masanissæ Zonaras, quod scilicet Hasdrubal Gisgonis filius filiam suam Sophonisbam ei prius desponsatam, abdicata eius affinitate, Syphaci in uxorem dedisset, ut eum à Romanis alienum redderet. Verum hac de re postea cum Livio dicemus. Masanissa igitur à Marcio factus certior adesse Scipionem, causatus corrumpi equos inclusos in insula, Magonem perpolit ut se traiicere in continentem, ad depopulandos proximos Hispaniæ agros pateretur. Transgressus tres principes Numidarum præmittit, ad tempus, locumque colloquio statuendum, duos pro obsidibus retineri à Scipione iubet, remisso tertio, qui quo iussus esset adduceret Masanissam.

XXVII. *Colloquium utriusque.* Cum paucis in colloquium venerunt; & ceperat quidem antea Numidam Scipionis ex rebus gestis admiratio, finxeratque animo speciem quoque corporis amplam atque magnificam, sed viri præsentia omnem vicit expectationem. Gratias de fratris filio remisso agit, cupere se illi, populoque Romano eam navare operam, quam nemo alius in Africa, quod licet iamdudum optasset, in Hispania non potuisset; si eum ducem Romani in Africam mittant, sans sperare Carthaginem non diuturnam fore. Lætus eum Scipio vidit, audiitque; quippe qui sciret Masanissam in Pœnorum equitatu caput rerum fuisse. Fideque data & accepta, Tarraconem reversus est Scipio, Masanissa, ne sine causa traiecisse in continentem videretur, permissu Romanorum, populatus proximos agros Gadeis rediit. Ceterum Polybius neque hoc fœdus cum Masanissa initum memorat, neque veniam Indibili datam, quem ipse Andobalem vocat.

XXVIII. *Mago adit Annibalem in Italiam.* Magoni paranti in Africam traiicere, desperatis in Hispania rebus, nunciatum Carthagine est, iubere Senatum, ut classem quam Gadibus haberet, in Italiam traiiceret: conductaque ibi Gallorum, ac Ligurum, quanta maxima posset iuventute, Annibali se coniungeret: ad eamque rem pecunia Magoni aduecta est, & ipse quantam potuit à Gaditanis extorsit, sacram, profanam, privatam, atque publicam. Cum Hispaniæ oram præterueheretur Carthaginem novam frustra tentavit:

Frustra tentata noua Carthagine. cum ignominia & clade repulsus, retro ad Oceanum unde venerat, evasit, Gadesque repetiit; sed inde exclusus, ad Cimbim, locum vicinum, classe appulsa, legatos mittit, questum quam ob causam amicum, sociumque exclusissent. Deinde eorum magistratu summo Suffetes vocant, ad colloquium evocato, laceratos verberibus cruci affigi iussit. At Gaditani post eius discessum se Romanis dedunt. Ille inde Pityusam profectus, quam Pœni tenebant, aucta restaurataque classe, ad Baleares pergit, (Gymnesias vocat

Excluditur Gadibus & Balearica. Zonaras) sed à maiore exclusus, minorem adiit, ubi egressus navibus, loco munito castra locat: ac sine certamine urbe agroque potitus, duobus millibus auxiliarium inde conscriptis, eos ad hybernandum Carthaginem mittit.

XXIX. Hæc in Hispania ductu auspicioque P. Scipionis gesta. Ipse L. Lentulo, & L. Manlio Acidino provincia tradita, decem navibus Romam rediit. Aliter Polyb. Ait e[nim] nim Iunio Syllano, & Marcio exercitum tradidisse, & c[um] C. Lælio, aliisque amicis Romam cum decem navibus v[e]nisse. Zonaras ait veritum Senatum, ne successibus pr[o]speris elatus regnum affectaret, duos ei successores ded[is]se. Vt Romam attigit, Senatu extra urbem dato in Æde Be[l]lonæ, quas res in Hispania gessisset disseruit, quoties [si]gnis collatis dimicasset, quot oppida ea hostibus [ce]pisset, quas gentes in ditionem populi Rom. redegisset; a[d]uersus 4. imperatores, aduersus 4. exercitus se in Hispan[iam] iuisse, neminem Carthaginiensem in iis terris reliquis[se]. Ob has res magis tentata est triumphi spes, quam pe[ti]tio acrius. Quia neminem ad eam diem triumpha[sse] constabat, qui sine magistratu res gessisset.

Senatu misso urbem est ingressus, argentique præ se [in] ærarium tulit 14. millia pondo 342. & signati argenti m[a]gnum numerum: id est, non numerato argento signat[o] 473. millia Francorum, & 286. liuer. 7 millia aureorum & insuper 762. aureos. Quod si ita est, mirum est prof[e]cto, nuper ob stipendia non persoluta, in Romanis c[a]stris seditionem fuisse excitatam. Nimirum de præda no[n] soluebantur stipendia, sed de civitatum & provinciaru[m] tributis.

ANNVS MVNDI 3849. SEXTAE ÆTA[TIS]

tis 335. Imp Græcorum 107. Antiochi Magni 2[.] Oniæ III. Pontif. 3. Ptol Philopatoris & Philip[pi] 16. Olymp. CXLIII. an 4. Vrb. Cond 548. Coss. Cornelio Scipione, & P. Licinio Crasso. Secundi belli Punici. 14.

ANNVS ANTE CHRISTVM 204.

Comitia Consularia hoc quartodecimo anno P[u]nici belli, Romæ maiore quam ulla per hoc bellu[m] frequentia celebrata fuisse, author est Livius lib. 28. Co[n]venerant undique non suffragandi modo, sed etiam spec[tan]di causa P. Scipionis, concurrebantque & domum ei f[re]quentes, & in Capitolium ad sacrificantem, eumque omnino sibi despondebant bellum hoc Punicum finit[u]rum: & ut omni iam Hispania Pœnos pepulerat, ita & [I]talia eiecturum; Africamque ei, perinde ac si iam in [I]talia debellatum esset, Provinciam destinabant. Er[go] quartodecimo belli anno, ei extra sortem Provincia S[i]cilia data est, ex qua scilicet in Africam facilis traiect[us] esset. Crasso Brutii dati sunt, quia cura sacrorum Pont[i]ficem maximum in Italia retinebat. A qua scilicet ei a[b]esse non licebat, qui summam gerebat sacrorum pr[æ]fecturam. Sub initio Consulatum Scipio Senatu[m] habuit in Capitolio, eoque referente SC. factum est, [ut] quos ludos inter seditionem militarem in Hispania v[o]visset, ex ea pecunia faceret, quam ipse in ærarium int[u]lisset.

Tum Saguntinos 10. legatos introduxit, qui S.P.Q.R. gratias agerent, pro acceptis beneficiis, eisque debell[a]tam Hispaniam, & Italiam gratularentur, & coronam a[u]ream Iovi præsidi Capitolinæ arcis dono darent, ut à populo Saguntino iussi fuerant. Excepti perhumaniter Senatu legati, & verbis in eos, muneribusque benevole[n]tia prolixe demonstrata est.

Deinde cum de exercitibus & Provinciis relatum esse[t], & Africam novam provinciam extra sortem P. Scipio[ni] destinari, homines fama ferrent. Et ipse nulla iam modi[ca] gloria contentus, non ad gerendum modo bellum, sed a[d] finiendum diceret se Consulem declaratum esse; nequ[e] aliter fieri id posse, quam si ipse in Africam exercitu[m] transportasset, & acturum se id per populum aperte o[s]tenderet, si Senatus adversaretur.

Id consilium primoribus patrum non placebat. Itaq[ue] Fabius sententiam rogatus, longa oratione Scipionis co[n]silium dissuasit, volens Italiam prius hoste purgari, qua[m] armis Africam peti, & Annibalem in Italia potius ubi ...

tutandam vrbem relicto, cum quibus venerat copijs Messanam traiecit.

XI. *Pleminij legati improbitas & sacrilegium.*

AT Pleminius multa auare, crudeliter, flagitiose in ea vrbe perpetrauit, vt videri posset nō armis solum Pœnos, sed vitijs etiam superare voluisse. Deinde etiam Proserpinæ sacros thesauros, omni ætate intactos cum sacrilege violassent, milites ducesque, in seipsos furore conuersi sunt. Pleminij miles rapto argenteo poculo ex oppidani domo fugiebat: sequentibus qui damnum passi erant, obuij fiunt Tribuni militum, qui poculum raptori ereptum dominis restituunt; hinc iurgium, & rixa, postremo pugna inter milites Pleminij & Tribunorum. Victi Pleminij milites, cum ad eum, cruorem & vulnera ostentantes concurrissent, probra in eum iactata in iurgijs referentes, accensus ira domo se proripuit, vocatosq; Tribunos nudari, ac virgas expediri iubet. Quibus repugnantibus, & militum fidem implorantibus repente omnibus ex locis milites, proxima victoria feroces cōcurrunt, quasi ad arma conclamatum esset. Cumque iam violata Tribunorum corpora vidissent, in rabiem accensi, in Pleminium legatum impetum faciunt, & lictoribus prius indignum in modum mulctatis, ipsum à suis interceptum hostiliter lacerant, & naso auribusque mutilatum prope exanguem relinquunt.

Pleminij cum Tribunis dissensio.

Militum in eum furor.

XII. *Scipio iterum Locros.*

HIS Messanam nunciatis, Scipio post paucos dies Locros hexeri aduectus, ea vox sex remorum nauem sonat, cum causam Pleminij & Tribunorum audisset, Pleminio noxa liberato, relictoque eo eiusdem loci præsidio, Tribunos in vincula coniicit, vt Romam ad Senatum mitterentur. Inde Messanam, atque Syracusas redit. Pleminius impotens iræ, neglectam à Scipione iniuriam suam, nimiumque leniter castigatam ratus, Tribunos attrahi ad se iussit, laceratosq; omnibus supplicijs, quæ pati corpus vllum potest, interfecit: nec satiatus viuorum pœna, insepultos proiecit. Simili crudelitate & in Locrensium principes est vsus, quos ad conquerendas iniurias ad Scipionem profectos audiuit, & scelera sceleribus impotentius accumulauit, vt non sibi modo infamiæ atque inuidiæ, sed etiam Imperatori esset. Cæterum hæc ipse non impune tulit, vt suo loco dicetur.

Pleminius crudeliter aduersarios necat.

XIII. *Idæa mater Pessinunte petitur.*

EODEM tempore cum Romæ ex carmine Sibyllino intellectum esset, hostem alienigenam, Annibalem scilicet, ex Italia pelli, vincique posse, si mater Idæa Pessinunte Romam aduecta esset, Romani, quasi ea res vna belli finem remoraretur, celeriter splendidam quinque illustriū virorum legationem in Asiam decernunt, ad Regem Attalum socium & amicum, propter commune bellum aduersus Philippum. Legatorum princeps erat M. Valerius Læuinus, qui bis Coss. fuerat, ac res in Græcia gesserat. Hi cum quinque nauibus quinqueremibus, ad conciliandam in terris quas adirent nomini Romano maiestatem, proficiscuntur; & ex itinere Delphos aduecti, & oraculum de sua legatione consulunt. Responsum ferunt, per Attalum regem, compotes eius fore quod quærerent; at cum Romam Deam deuexissent, tum curarent vt eam hospitio acciperet, qui Romæ vir optimus esset.

XIV. *Deuehitur Romam.*

PERGAMVM ad Regem venerunt, ab eo comiter accepti, Pessinuntem in Phrygiam deducti sunt, sacrumque ijs lapidem, quem matrem Deūm incolæ esse dicebant, tradidit, ac deportare Romam iussit. Remissus ab legatis M. Valerius Falco, nuncians deam apportari, quærendum esse virum optimum in ciuitate, qui eam rite hospitio acciperet. Interea creandis magistratibus opera data est.

Pax Antiochi cum Euthydemo.

De re in Græcia hoc anno gesta commodius proximo anno dicetur. Hoc autem videtur pax ab Antiocho Magno cum Euthydemo satrapa Bactrianorum composita. Nam cum Antiochus multo tempore Euthydemum de regno Bactrianorum deturbare frustra conatus esset, vt ait Polyb. lib. 11. Telea regis Antiochi legato interprete, pax inter vtrunque conciliata est; post cuius multa vltro citroque relata nuncia, tandem Euthydemus Demetrium filium suum, ad sanciendum fœdus misit. Cuius indole Rex cum esset delectatus, eumque adolescentem regno dignum, & propter speciem, & propter quandam maiestatem, quam in congressibus præ se ferebat, iudicasse primo quidem vnam è suis filiabus se ei desponsurum promittit. Deinde eius Patri regij nominis vsurpandi fecit potestatem, fœderis conditiones scripsit, & societate iureiurando firmata, castra mouit, & Elephantos omnes quos Euthydemus secum habebat, accepit. Superato Caucaso Indorum fines ingressus, amicitiam cum Sophagaseno rege renouauit; ibi quoque elephantos alios accepit, vt iam centum & quinquaginta haberet. Deinde exercitui frumentum mensus, copias cœpit reducere, Arachosiam inde ventum, vnde traiecto amni Erymantho, itinere per Drangianam habito, in Carmaniam venit. Sic fert Polyb. Hæc autem ante Ægyptiacæ expeditionis annum contigisse, ex eo confirmatur, quod subdit Polybius. *In ea prouincia* (Carmania) *Rex, quia hyems iam appeteba[t] in hybernis copias collocauit*, quas videlicet in Ægyptum, a[...]te mitescente deduceret.

ANNVS MVNDI 3850. SEXTAE ÆTATIS 334. Imp Græcorum 108. Antiochi Magni 2[1]. Oniæ III. Pont. 4. Ptol Philopatoris 17. & vl. Philippi 17. Olymp. CXLIV. an 1. Vrb. Con. 549. Coss. M. Cornelio Cethego, & P. Sempronio Tuditano Secundi belli Punici. 15.

ANNVS ANTE CHRISTVM 203.

MVLTIS temporum notis insignis est hic annus. [...]enim siquidem exdit mundanus Iubilæus ord[...] septuagesimus septimus. Annus item Sabbaticus centes[i]mus octogesimus primus. Olympiadis quoque centesimæ quadragesimæ quartæ primus, qui Olympionica[m] habuit Heraclidem Salaminium. Eclipsis denique Sol[is] sub finem anni primi huius Olympiadis, Cethego & T[u]ditano Coss vt significat Liuius, cum agit de prodigi[js] quæ Romæ hoc anno contigerunt: quam affirmat Bu[n]tingus 6. die Maij contigisse. Accedat & mors Æg[y]ptij Philopatoris. Nam decimus septimus ac postrem[us] agitur annus Ptolemæi Philopatoris, iuxta Eusebij [&] Bedæ Chronologiam: quam confirmant Clemens Al[e]xandrinus l. 1. Strom. Tertullianus l. aduersus Iudæos, habetur etiam apud D. Hieronym. in Danielem; quib[us] recentiores magno numero consentiunt. Epiphanius t[a]men l. de pond. ei dat vnum & 20. annos; sed nemo que[m] viderim, aut recentiorum aut veterum, eam chronolog[i]am secutus est.

Da Philopatoris porro flagitiosa vita, & morte, ha[ec] habet Iustinus. *Deinde crescente licentia, iam nec parietib[us] Regia domus continet meretricis Agathoclea audacia potes[t] quam proterniorem sociata cum Agathocle fratre ambitiosæ pu[l]chritudinis scorto quotidiana regis stupra faciebant. Accedeb[at] & mater Oenanthe, quæ gemina sobolis illecebris deuinctum re[gem] tenebat. Itaque non contenta rege, iam etiam regnu[m] possident; iam in publico visuntur, iam salutantur, iam co[mi]tantur. Agathocles regis lateri iunctus ciuitatem regeba[t] tribunatus, præfecturas, & ducatus mulieres ordinabant, n[ec] quisquam in regno suo, minus quam ipse rex poterat: cum int[e]rim relicto quinquenni ex Eurydice sorore filio, moritur. Se[d] mors eius dum pecuniam regiam mulieres rapiunt, & imperium inita cum perditissimis societate occupare conantur, diu occulta [fuit]. Re tandem cognita, concursu multitudinis & Agathocles occ[i]ditur, & mulieres in vltionem Eurydices patibulis suffiguntur.* Hæc Iustinus.

Verum Agathocles non tam cito mortuus est, & occu[…] patione vtitur Iustinus. D. enim Hieronymus author e[st] Antiochum Magnum & Philippum, inter se pace facta [...] aduersus Agathoclem & Ptolemæum Epiphanem d[i]micasse, vt suo loco dicetur. Nun tamen vltra sequen[…]tem annum videtur vixisse Agathocles, vt ex Polybio o[…]stendemus.

CONCVRRVNT huic tempori, atq; anno interprete sa[…]

IMPERII GRÆCORUM 108. ...cto Hieronymo, quæ habet Daniel propheta cap. 11. *Et conuertetur rex Aquilonis, & præparabit multitudinem multo maiorem, quam prius; & in fine temporum annorumque veniet, properans cum exercitu magno, & opibus nimiis. Et in temporibus illis multi consurgent aduersus regem Austri.* Antiochum Magnum significat, ait Sanctus Hieronymus, qui contempta Ptolemæi Philopatoris ignauia, eo quod deperiret Agathocleam psalteriam: fratremque eius, & ipsum Agathoclem haberet concubinum: quem postea Ægypti ducem constituit, incredibilem de superioribus locis Babylonis exercitum congregauit. Et Ptolemæo Philopatore mortuo, aduersus filium eius, qui tunc quatuor annorum erat, & vocabatur Ptolemæus Epiphanes, rupto fœdere mouit exercitum. Sic ipse. Nimirum dum cogitur ingens ille exercitus, & ex superiore Asia in Ægyptum deducitur, moritur Philopator, & bellum quod in patrem parabatur erupit in filium.

IV. *Explicatur prophetia.* VIDETUR autem alludere S. Hieronymus ad ea, quæ paulo ante ex Polybio dicebamus. Ex quo lux aliqua Prophetiæ afferri potest. Nam conuersio illa regis Aquilonis, est reditus ex maiore Asia, & restauratio expeditionis in Ægyptum. Nam prius anno regni sui nono, & Philopatoris quinto in Ægypto pugnauit, & re infecta, victus potius quam victor abierat. In fine autem temporum annorumque, post 12. videlicet annos, quoniam hic est Antiochi vigesimus primus, & Philopatoris decimus septimus, eodem cum maioribus copijs reuersus est. Magnitudinem autem copiarum eius indicant non solum illi 150. Elephanti, quos anno præcedente ex Polybio recensuimus, sed illa quæ statim subijcit. Hunc habuit exitum suscepta ab Antiocho in superiores prouincias expeditio; cuius ille hunc fructum tulit, vt non solum illarum regionum superiorum satrapas imperio suo obtemperare cogeret, verum etiam vrbes maritimas, & omnes cis Taurum Dynastas. Postremo vt perculsis audacia eius, & nauitate vniuersis subditis, regnum non mediocriter stabiliret. Effecitque ea expeditione vt non solum Asiæ, verum etiam Europæ populis imperio dignus censeretur. Hæc ibi. Cum ergo tot tantisque prouincijs in superiore & inferiore Asia potiretur, facile ei fuit multitudinem, vt ait Hieronymus, incredibilem comparare: & multo maiorem, quam tunc cum Molone, Alexandro, Achæo, & si quibus alijs tyrannis premeretur.

V. *Eiusdem loci expositio.* ILLA porro verba Danielis, in fine temporum annorumque veniet, etsi recte explicari possunt, exacto tempore aliquot annorum, siue post annos aliquot, vt diximus cum communi expositione, non male tamen opinor, de fine annorum vitæ & regni Philopatoris explicabuntur, in quod tempus Antiochi expeditio cadit. Denique quod multos in regem Austri insurrecturos dicat, non solum innumeros populos Asianos intelligit, qui Antiocho Magno parebant, & domesticos qui in Ægypto sub Agathocle seditionibus vexabantur, vt ait hoc loco Hieron. sed etiam Europæos, qui suberant Philippo regi Macedonum. Nam hi duo reges pace facta, vt ait idem Hieron. aduersum Agathoclem & Ptolemæum ea conditione dimicaturi erant, vt proximas ciuitates regno suo, singuli de regno Ptolemæi iungerent.

VI. *Quod bellum, quæue pax inter Antiochum & Philippum.* LIVIUS belli inter Antiochum & Philippum, videtur testis esse Liuius l. 32. vbi Senatus vocat Philippum communem hostem tam Antiocho quam populo Romano, pax tamen aperte facta non est, sed initum occultum fœdus in perniciem Regni Ægypt. Ideoque Iustinus cum hanc rem attingit, non pacem vllam memorat, sed pactionem. Orabant, inquit, vt tuerentur regnum Ægypti, quod iam Philippum & Antiochum, facta inter se pactione, diuisisse dicebant. Et Liuius l. 31. de Philippo agens, animos irritabat, inquit, præter ferociam insitam, fœdus ictum cum Antiocho Rege Syriæ, diuisæque iam cum eo Ægypti opes, cui, morte audita Ptolemæi regis ambo imminebant. Sic Liuius. Polyb. etiam sub init. l. 3. Post hæc inquit, de Ægypti tumultu subijciemus, quonam modo à morte Ptolemæi conspiratione inita, de relicti pupilli regno inter se diuidendo, quam dolis eum sint aggressi, quam armis inuaserint; Philippus quidem Ægyptum & Cariam, Antiochus vero Syriam cauam & Phœnicem. Quæ autem ibi se explicaturum pollicetur, postea lib. 15. tractauit, ex quo nonnihil, de fragmento quod superest, paulo ante retulimus. Ad hæc porro consilia, Philippo vel causam vel opportunitatem dedit pax hoc anno cum Romanis inita, vt mox ex T. Liuio referemus.

PHILIPPI CUM ÆTOLIS, AT ROMANIS PAX.

VII. *Noui Coss. creantur.* IAM appetebat Romæ comitiorum tempus, cum à P. Licinio Consule literæ Romam allatæ sunt, se exercitumque suum graui morbo afflictari; itaque quoniam venire ipse ad comitia non posset, si ita patribus videretur, se Q. Cæcilium Metellum Dictatorem comitiorum causa dicturum, eius exercitum dimitti posse, ac debere, quod alioqui vrgente vi morbi, nemo omnium superfuturus videatur. Consensit Senatus; Cæcilius in Bruttiis à Consule Dictator comitiorum causa dictus est: exercitus eius dimissus, L. Veturius Philo Magister eq. à Dictatore factus. Comitia per Dictatorem habita: Creati Coss. Cornelius Cethegus, & Sempronius Tuditanus absens, cum prouinciam Græciam haberet. Porro Liuius hunc annum 17. numerat, ex quo M. Claudius Marcellus primum Consul fuerat, qui fuit Vr. C. 531. ideoque interiectos tantum annos numerauit, vtroque extremo prætermisso, recte autem decimum quintum belli hunc annum vocat.

VIII. *Philippus pacem init cum Ætolis.* NEGLECTÆ porro biennio res in Græcia à Romanis fuerunt. Itaque Philippus Ætolos ab eis desertos, quibus voluit conditionibus ad pacem subegit: quod nisi omni vi perficere maturasset, bellantem eum cum Ætolis oppressisset, P. Sempronius Proconsul, successor imperij missus Sulpitio, cum decem millibus peditum, & mille equitibus, & 35. rostratis nauibus, haud paruum momentum ad ferendam opem socijs. Vixdum pace facta nuncius Regi venit, Romanos Dyrrhachium venisse, Dymalum vrbem Illyriorum oppugnare, Ætolis iratos, quod sine autoritate sua aduersus fœdus cum Rege pacem fecissent. *Bellum Sempronius disturbare tentat.* Ea cum audisset Philippus, ne qui motus maior in finitimis gentibus oriretur, magnis itineribus Apolloniam contendit, quo Sempronius se receperat, misso Lectorio legato cum parte copiarum, & 15. nauibus in Ætoliam, ad pacem si posset disturbandam.

IX. *Quomodo generalis facta.* PHILIPPUS agros Apolloniatum vastauit, & ad vrbem admotis copijs, potestatem pugnæ Romano fecit, qui cum se quietus muris contineret, destitit ab oppugnatione Philippus, siue diffidens viribus, siue pacem cum Romanis, aut certe inducias fieri posse sperans. Itaq; nihil vlterius iritatis nouo certamine odijs, in regnum se recepit.

Cum multis variisque regibus ac populis. Per idem tempus Epirotæ diutini belli tædio, tentata prius Romanorum voluntate, legatos de pace communi ad Philippum misere, eorumque persuasu Phœnicem Epiri vrbem venit. Ibi cum Sempronio collocutus est, paxque his conditionibus conuenit vt aliquot Illyrica oppida Romanorum essent. Eodem fœdere à Philippo rege sunt inclusi Prusias Bithyniæ Rex, Achæi, Bœoti, Thessali, Acarnanes, Epirotæ: ab Romanis Ilienses, Attalus Rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, Elei, Messenij, Athenienses. Hæc conscripta consignataque sunt, & in duos menses induciæ factæ, *Quæ Romæ confirmatur.* donec Romam mitterentur legati, vt populus in has conditiones pacem iuberet. Iusserunt eam omnes tribus, quia verso in Africam bello, omnibus alijs belli in præsentia leuari volebant. Nec minus Philippus res in Ægyptum ac Syriam cum Antiocho magno transigere festinabat.

X. *Scipioni imperium prorogatur.* SEMPRONIUS pace facta ad Consulatum Romam decessit, eique Bruttij, ad bellum cum Annibale gerendum, obuenerunt. P. Scipioni cum eo exercitu, cumq; ea classe quam habebat, imperium in annum prorogatum est; omnibus in eam spem in vrbe erectis, hoc anno in Africa debellatum iri, finemque bello Punico adesse, etsi aperte prouincia Africa ei decreta non esset.

Idæa mater Romam recepta. Consultatum est de matre Idæa accipienda, quæ Terracinæ iam esse, quinquagesimo ab vrbe milliario nunciabatur. Nec paruæ rei iudicium Senatum tenebat, qui

P. Scipio Cn. fil. adolescens vir optimus. vir optimus in ciuitate esset; quam victoriam quisque omnibus imperijs anteferret. P. Scipionem Cn. filium, eius qui in Hispania ceciderat, adolescentem nondum quæstorium, iudicauerunt in tota ciuitate virum optimum esse: quibus virtutibus inducti ita iudicauerint, memoriæ proditum non est. Is cum omnibus matronis Ostiam deæ obuiam ire iussus, cum nauis ad ostium amnis Tiberini accessisset, in salum naue euectus ab sacerdotibus deam accepit, extulitque in terram, & matronis sibi inuicem succedentibus ferendam dedit, omni ciuitate obuiam effusa, cum thuribulis accenso thure precantibus, vt volens propitiaque vrbem Romam intraret. In æde in victoriæ, quæ est in palatio, pridie Idus Aprilis deam pertulere.

XI. *Locrensium legatio, & querela.* SEQVITVR Locrensium legatio, quæ ignotas in eam diem eorum clades vulgauit. Decem legati obsiti squalore & sordibus, in comitio sedentibus Coss. velamenta supplicum ramos oleæ, vt Græcis mos est, porrigentes, ante tribunal cum flebili vociferatione humi procubuerunt. Quærentib. Coss. Locrenses se esse dixerunt, ea passos à Q. Pleminio legato, quæ pati ne Carthaginienses quidem velit populus Ro. orare vt sibi Patres adeundi, deplorandique ærumnas suas potestatem facerent. Quod cum grauissima oratione fecissent, & totum Senatum ita atque indignatione in Q. Pleminium incitassent, eiusque nonnulla pars in P. Scipionem vel negligentiam vel ambitionem aspergeret, quæsiuit ab eis Fabius detulissentne eas querelas ad P. Scipionem, idque legati affirmarunt, sed eum apparatu belli occupatum, minus operæ ei reddare potuisse, Pleminij tamen quanta esset apud ipsum gratia expertos esse, cum inter eum & tribunus cognita causa, tribunos in vincula coniecerit, legatum, qui vtique in pari, aut maiori culpa esset, in ea potestate reliquerit.

XII. *Pleminij causa in Senatu agitatur.* IVSSIS templo excedere legatis, multa in Pleminium, atque adeo in Scipionem iactari cœperunt, atque à Fabio in primis principe Senatus. *Fabij in Scipionem sententia.* Cuius sententia fuit placere Pleminium legatum vinctum Romam deportari, & ea vinculis causam dicere, ac si vera essent, quæ Locrenses quererentur, in carcere necari, bonaque eius publicari. P. Scipionem, quod iniussu Senatus prouincia decesserit, reuocari, agique cum tribunis pl. vt de imperio eius abrogando ferrent ad populum. *Et pro Locrensibus.* Locrensibus coram Senatu respondere: quas iniurias sibi factas quererentur, neque Senatum, neque populum Romanum factas velle, viros bonos sociosque & amicos eos appellari, sua ipsis omnia restitui, imprimisque duplam pecuniam in Thesauris Proserpinæ reponi, sacrum piaculare fieri, milites omnes, qui Locris essent, in Siciliam transportari, 4. cohortes sociorum Latini nominis in præsidium Locros adduci.

XIII. *De Scipione querela.* PERROGARI eo die sententiæ non potuere, accensis pro Scipione, & aduersus Scipionem studijs, cuius in Sicilia mollem vitam, ac dissolutam militarem disciplinam nonnulli criminabantur. Postremo vicit Q. Metelli sententia, qui de cæteris Maximo assensus, de Scipionis causa dissensit. *Metelli de eo sententia.* Placuit enim M. Pomponium Prætorem, cui Prouincia Sicilia obuenisset, triduo proximo in prouinciam proficisci, Consules cum eo decem legatos e Senatu legere, quos cum Prætore mitterent, & duos tribunos pleb. atque Ædilem: cum eo concilio Prætorem cognoscere, si ea quæ Locrenses facta quererentur, iussu aut voluntate P. Scipionis facta essent, vt eum de Prouincia decedere iuberent: sin comperissent, neque iussu, neque voluntate eius facta, vt in exercitu Scipio maneret, bellumque, vt proposuisset, gereret.

XIV. *Legati exacte se omnia exequuntur.* PRÆTOR legatique Locros profecti, primum religionis curam habuere, omnem enim sacram pecuniam, quæque apud Pleminium, quæque apud milites erat, conquisitam, cum ea quam ipsi secum attulerant, in thesauris reposuerunt, & piaculare sacrum fecere. Inde Locrensibus sua omnia restituerunt, cum libertas e legibusque suis: qui cum gratias Prætori socijsque egissent, se cum eo vt iubebantur, Rhegium ad accusandum Pleminium ituros. De Scipione pro certo se habere, neque iussu neque voluntate eius ea facinora perpetrata; sed aut Plemi nio nimium, aut sibi parum fuisse creditum: quo dicto n mediocre onus Prætori, eiusque concilio de Scipione co gnoscendi ademerunt. Pleminium, & ad duos & triginta cum eo homines damnauerunt, & in catenis Romam mi serunt. Ipsi ad Scipionem profecti sunt, vt quæ de solut disciplina ferebantur inspicerent.

VENIENTIBVS Syracusas, Scipio res non verba, ad pu gandum se parauit, exercitum omnem eo conuenire, cla sem expediri iussit, tanquam dimicandum eo die terr marique cum Carthaginiensibus esset. Quæ cum à Pr tore & legatis spectata essent; tum armamentaria, horre aliumque omnem belli apparatum inspexerunt, tanta c admiratione singulorum, vt crederent eo duce atque ex ercitu, vinci Carthaginiensem populum, aut nullo ali posse: propterea que & dijs bene prupitijs, quamprimu traijcere iuberent, se victoriam potius, quam belli magn ficum apparatum Romæ nunciaturos. Itaque fecerun & sparsæ in eum calumniæ in maiorem eius gloriam re dundarunt. Pleminius, cum ijs qui in eadem causa erant ea templo ac Romam venerunt in carcerem eundi, ip que Pleminius priua in vinculis mortuus est, quam iud cium de eo perficeretur. Scipio autem iussus est à Sena primo quoque tempore, cum quibus copijs vellet tra cere, & quas vellet præsidio insulæ relinquere.

INTEREA Carthaginienses haud paruum tuendæ A fricæ momentum adiecerunt Syphacis regis societatem cuius maxime fiducia Scipionem traiecturum in Africa credebant. Cum enim Asdrubal Gisconis filius ad i hospitij, quod cum eo rege habebat, & affinitatis vincu lum, data ei in vxorem filia sua adiecisset, celebratis nu ptijs inter aliam gratulationem, effecit vt publicum qu que fœdus priuato adijceretur, & societas inter Rege ac populum Carthaginensem, deque habendis ijsde amicis atque inimicis iureiurando firmaretur. Cæte rum Asdrubal memor etiam cum Scipione initæ à Reg societatis, veritus ne si traijceret in Africam Scipio, pa uum vinculum eæ nuptiæ essent, etiam blandit ja pue læ apud Syphacem perfecit, vt literas ad Scipionem d ret, quibus eum à traiectione auerteret, seque pro Ca thaginiensibus, quibus cum fœdus atq; affinitatem con traxisset, & pro terra Africa, in qua natus esset, necessa dimicaturum.

PARCVLIT ea tea Scipionem, & per literas Regem gr uiter monuit, ne fœdus secum sancte initũ violaret. Ca terum quia neq; celari aduentus Numidarum poterat: n que è publica re erat euulgari veritatem, Scipio vocatis concionem militibus, euocari se in Africam à Syphace d xit, vt nuper à Masinissa, mirarique eos tarditatem prof fectionis; itaque se primu die ad nauigandum idoneo v la facturum. Itaque fecit Copias omnes in Lilybæum co egit, vbi & delectum habuit, & omnia ad profectione summo studio per se, perq; M Pomponium in Sicilia pr torem, & C. Lælium classis præfectum, L. Scipionem fr trem, & M. Portium Catonem, præparauit. Cato auten vt scribit Liuius l. 29. tum quæstor erat.

IPSE tamen apud Cic. de Senectute se his Consul bus Prætorem fuisse dicit, quod errore factum, vel ama nuensium, vel annalium quos secutus sit M. Tullius, te constare video, vt supra de Liuio Salinatore, pro Liu Macato dictum est. Certe Liuius hoc anno Prætores 4. r censet (nec plures erant his temporibus; sex quippe pr mum creatos, Coss. Cn. Cornelio Cethego & Q. Minuc Rufo, autor est Liuius l. 32. qui est annus Vrb. Cund. 556 Quatuor inquam recenset. M. Marcium, cui Prætura v bana tributa fuerit, L. Scribonium, cui peregrina, cu Gallia: M. Pomponium, & T. Claudium Neronem, qu rum ille Siciliam hoc anno, iste Sardiniam administrau Adde quod eius Præturam Liuius l. 32. refert in Consul tum T. Quintij Flaminij, & Sex. Ælij Pæti: eique tum Sa diniam prouinciam obtigisse, sexto ab hinc anno, Vrb 555. Itaque eum Ciceronis locum quidam ita emendan Cumque eo quartum Consule adolescentulus, miles

Capuam pro[-]fectus sum, quintoque anno post ad Tarentum. Quæstor deinde, quem magistratum gessi Coss. Tuditano & Cethego, deinde Ædilis: quadriennio post factus sum Prætor, cùm admodum quidem ille senex, suasor legis Cinciæ de donis & muneribus fuit. Verum huic emendationi non parum efficit, huius legis suasio, quæ Prætore Catone fieri non potuit. Nam vt ex Liuio dicemus anno proximo, aut sub initium subsequêtis mortuus est Fabius. Deinde ex eodem Liuio constat M. Cincium Alimentium, eius legis autorem vt apparet, his Coss. fuisse tribunum plebis. Itaque ad persanandum hunc locum oportebit illa verba, quæ de suasione legis sunt, anteponere Ædilitati, hoc modo; Quæstor deinde, quem magistratum gessi Coss. Tuditano & Cethego, cum admodum quidem ille senex suasor legis Cinciæ de donis & muneribus fuit; deinde Ædilis; quadriennio post factus sum Prætor. Sicque Cicero cum historia Liuij rectè consentiet.

XIX. NVMERVM copiarum, propter scriptorum diuersitatem, T. Liuius in dubio relinquit; ait tamen præter quinquaginta longas naues, quadringentis ferme onerarijs exercitum transuectum esse, & quamuis multæ classes Romanæ è Sicilia, atque ipso illo portu antea profectæ essent, nullam tamen neque hoc bello, neque præcedenti profectionem tanti spectaculi fuisse, ad quod Sicilia vniuersa confluxerat. Scipio è prætoria naue bene precatus, tuba signum proficiscendi dedit. Prosperaque nauigatione vsus, ad Pulchri promontorium appulit (Zonaras ad promontorium Apollonium appulisse ait) copiasque omnes in terram exposuit, & in proximis tumulis castra metatus, classem Vticam cum C. Lælio misit.

Magnum id terrorem attulit vniuersæ Africæ, Carthagini præsertim, in cuius caput vibrabatur hoc telum; quæ post M. Attilium Regulum, & L. Manlium Coss. nullum Romanum exercitum viderant, nisi quam forte prædatoriam manum, annis prope 50. vt ait Liuius, aut potius quinquaginta duobus. (Fuerunt enim hi Coss. an. V. C. 497. sed Regulus Q. Cædicio suffectus est; quem annum tam victoria, quam clade Romanorum, & captiuitate Reguli illustrem fuisse, suo loco diximus.

XX. AVGEBAT metum, quod neminem ducem præter Asdrubalem habebant, quem Scipio toties in Hispania fuderat, nec exercitum nisi tumultuarium, quem Romano florentissimo opponerent. Itaque velut si vrbem aggressurus esset extemplo Scipio, ita ad arma conclamatum est, portæque raptim clausæ, & armati in muris, vigiliæque & stationes dispositæ. Proximo die quingenti equites ad mare progressi ad exscensionem prohibendam, in stationes Romanorum inciderunt: cum quibus inter certamine, Pœni aliqui in ipsa pugna, plures in fuga ceciderunt; in quibus eorum præfectus Hanno iuuenis nobilis. Scipio late vastatis agris, vrbem etiam satis opulentam occupauit, atque diripuit, vbi præter cætera, quæ extemplo in naues onerarias imposita erant, missaque in Siciliam, octo millia liberorum capitum, seruorumque sunt missa.

XXI. LÆTISSIMVS etiam initio rerum gerendarum Masanissæ aduentus fuit, cum ducentis equitibus: neque enim maiorem copiam eius tum fortuna suppeditabat, quam fusius enarrat Liuius lib. 29. Carthaginienses altero equitatu per nouum delectum comparato, ei Hannonem filium Amilcaris præficiunt; inde Asdrubalem, & Syphacem, per nuncios & legatos accersunt, alterum opem ferre prope circumsessæ patriæ iubent; alterum orant, vt Carthagini ac vniuersæ Africæ subueniat. Hanno aucto equitum suorum ad 4. millia numero, cum Saleram vrbem occupasset, à Masanissa pertractos ad certamen, & vsque ad insidias à Romanis positas illectus, cum mille equitibus interfectus est, duo millia in fuga aut capta, aut interempta, in quibus ducentos Carthaginensium equites esse constabat. Zonaras hunc Hannonem Hasdrubalis filium vocat, nec occisum, sed redemptum, cum Masanissæ quippe matre permutatum. Eodem die naues, quæ alteram prædam in Siciliam auexerant, cum commeatu redere, & hanc secundam prædam efferrent, quam copiosam, addita 7. dierum populatione remisit.

XXII. INDE omissis populationibus Vticam expugnare aggressus est, eam deinceps belli sedem habiturus. Classe igitur eam mari cingit, terra castris, omniaque machinarum genera ad vrbem potiendam, tam ex Italia, quam nuper cum commeatu ex Sicilia aduecta præparat. Vticensibus spes in Carthagine, Carthaginiensibus in Asdrubale, Asdrubali in Syphace: sed desiderio indigentium auxilia cuncta tardius mouebantur. Asdrubal intentissima conquisitione cum ad 30. millia peditum, tria equitum effecisset, non tamen ante aduentum Syphacis castra propius hostem mouere ausus est. Syphax cum 50. millibus peditum, decem equitum aduenit: confestimque motis Carthagine castris, prope Vticam munitionesq; Romanas consedit. quorum aduentu Scipio cum 40. ferme dies omnia expertus, nequicquam Vticam obsedisset, inde abiens in idoneo ad hyemandum promontorio, castra vtrique exercitui tuta communiuit. Hæc in Africa ad extremum autumnum gesta.

XXIII. IN Italia vero, dum hæc in Africa geruntur, P. Sempronius Consul, cui Brutij prouincia erat, in agro Crotoniensi cum Annibale, in ipso itinere tumultuario prælio conflixit. Romani pulsi, & tumultu verius quam pugna de exercitu Consulis ad mille ducentos cecidere, reliqui trepide ad castra rediere. Proxima nocte consul, præmisso nuncio ad P. Licinium proconsulem, vt suas legiones admoueret, copias iunxit: ita duo duces cum duobus exercitibus ad Annibalem rediere. Nec mora dimicandi facta est, cum Consuli duplicatæ vires, Pœno recens victoria animos faceret. Consul ædem Fortunæ primigeniæ vouit, si eo die hostes fudisset, composque voti fuit, fusi ac fugati Pœni: supra quatuor millia armatorum cæsa, paulo minus trecenti viui capti, equi quadraginta, & vndecim militaria signa. Perculsus aduerso prælio Annibal, Crotonem exercitum abducit.

XXIV. EODEM tempore M. Cornelius Consul, alteram partem Italiæ Hetruriam, totam ferme ad Magonem inclinatam, non tam armis, quam iudiciorum terrore continuit. Censores interim M. Liuius & C. Claudius Nero, dudum collegæ in consulatu, Senatum recitarunt; princeps iterum lectus Q. Fabius Maximus, notati septem; nemo tamen qui sella curuli sedisset. Vectigal etiam nouum ex salaria annona statuerunt. Id vectigal Liuij commentum populus credebat, populo irati, quod iniquo iudicio quondam damnatus esset, ideoque in pretio salis maxime oneratas ab eo tribus, quæ eum damnarant: viliori enim pretio Romæ, quam per totam vbique Italiam vendi à publicanis iusserunt; ideoque Salinatoris cognomen accepit.

XXV. CVM ab ijs equitum census ageretur, vterque Censorum collegam ignominiæ causa publicum equum vendere iussit; Nero Liuium, quia populi iudicio esset condemnatus; Liuius Neronem duarum rerum causa, vnius quod falsum aduersum se testimonium dixisset, alterius quod non syncera fide secum in gratiam redijsset. Quatuor etiam & triginta tribus in Ærarios retulit, quod & innocentem se condemnassent, & condemnatum Consulem & Censorem fecissent; neque inficiari possent, aut iudicio semel, aut comitijs bis ab se peccatum esse. solam tribum Meciam Ærariam non fecit, quod neque condemnasset, neque condemnatum, Consulem aut Censorem fecisset. Qua ille nota non tam ignominiam afferebat populo, vel damnum, quam animi sui dolorem & sensum prodebat. Diceret enim populus damnatum prius vt reum, honoratum postea, vt egregium ciuem & vtilem Reipublicæ.

Margin notes: Aut potius Quæstor. — [illegible] — Classis Romanorum quanta transit in Africam. — Pœnorum metus. — Exercitus [illegible]. — Equestre certamen cum cæde ducis. — Aduentus Masanissæ. — Asdrubal [illegible] equitatu à Masanissa cæsus, et [illegible] duce. — Scipio Vticam frustra 40. diebus oppugnat. — Asdrubalis & Syphacis copiæ. — In Italia geruntur cum Annibale prælium. — Cornelius Hetruriam continet. — Censorum litem. — M. Censor 34 tribus facit ærarias.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3850.

Idque probabilius videtur, etsi non ignorem Eusebium in chronico ponere victum Philopatorem ab Antiocho, & Iudæa [illegible] locasse Olympiad. 144. an. 2. parachronismo septem annorum quo loco longius etiam à vero aberrat Emendator temporum, qui [illegible] d bel- r. Nott.

lum putare esse illud, quo Scopas ab Antiocho victus est, quod bellum Eusebius refert in vltimum annum Olympiadis centesimæ quadragesimæ quintæ, quatuordecim annorum parachronismo. Est autem error perspicuus, non enim Scopas pro Philopatore pugnauit, sed pro eius filio Epiphane. Nec potuit eo tempore bellum gerere contra Philopatorem, qui ad Bactrianos, & Indos tunc longè, qua & diuturna bella gessit, vt mox ex Polybio l.11. referemus. Idque idem l.15. aperte docet. Quis mortalium inquit, non admiretur Antiochum & Philippum Ptolemæo, dum erat in viuis, paratos fuisse opem ferre. postea vero quam is fato esset functus, pupillo relicto, cui suum conseruare regnum iure naturæ tenebantur, mutuo hortantibus sese inuicem concitasse, vt diuiso inter sese pupilli imperio, ipsum tollere aggrederentur.

a.N.11 Huc faciunt quæ habet Appianus Alexandrinus in vnic.l. de bellis Syriacis. *Antiochus*, inquit, *Seleuci* (Callinici) *filius, Antiochi* (Dei) *nepos, Syrorum, Babyloniorum, & cæterarum gentium Rex sextus ab eo Seleuco, qui post Alexandrum in Asia circa Euphratem regnauerat*, numerato Seleuco Cerauno eius fratre, qui biennium regnauit, cui proxime successit hic Antiochus, de quo agimus, *aggressus Medium & Parthiam cæterasque prouincias, quæ à progenitoribus eius defecerant, & post multas res gestas Magnus cognominatus, etiam cum successibus, tum cognomine Cœlesyriam, partemque Ciliciæ Ptolemæo Philopatori Ægypti regi, etiam tum puero violenter abstulit*. Sic ipse. Vnde corrigendus in Ptolemæo, & pro Philopatore substituendus Epiphanes, qui tum erat infantulus, vt ex Iustino & Hieronymo discimus, & ipsius rerum necessario exigit.

ANNVS MVNDI 3851. SEXTAE ÆTAtis 335. Imp. Græcorum 109. Antiochi Magni 22. Oniæ III. Pontif. 5. Ptolemæi Epiphanis 1. Philippi Maced. 18. Olym. CXLIV. an 2. Vr. Con. 550. Coss. Cneo Seruilio Cæpione, & C. Seruilio Nepote. Secun. Punici belli 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM 202.

II. Regnum Ptolemæi Epiphanis. Dan. 11.

ÆGYPTI regno succedit hoc anno Ptolemæus Epiphanes, Philopatoris ex Eurydice sorore filius, ætate quinquennis, vt scribit Iustinus l.30. Agathocle regnũ, sicut & viuo patre, administrante, vt ex D. Hieronymo diximus. Cum Antiochus & Philippus conspiratione facta, & neglecta filij infantia, sicut antea Patris ignauia ac nequitia, bellum Ægypto inferunt. Ea re moti Alexandrini legatos Romam mittunt. Sed hanc legationem, vt arbitror, antecessit Tutorum regiorum cædes, aut expulsio; domesticis enim sublatis, ad externos respicere oportuit; de illa ergo primum dicamus.

Hoc primo anno Ptolemæi Epiph. mortuus videtur Agathocles, vnus de tutoribus eius, qui vt scribit lib.15. Polyb. à Philopatore cum omnium admiratione ad rerum administrationem acceptus est, quod ipse regendo suo regno parum esset idoneus, & similis simili gauderet. Verum Agathocles hac dignitate auctus, ac postea tempus accommodatissimum nactus, rege defuncto, conseruandæ suæ potentiæ, propter ignauiam & socordiam omnibus exosus, & rerum administrationem, & vitam breuissimo tempore amisit. Sic Polybius: ideoque non vltra hunc annum differenda est mors eius, quam fusius eodem loco enarrat Polybius.

ἐν πάνυ βραχεῖ χρόνῳ.

III. Seditio aduersus Agathoclem.

SEDITIONEM scilicet intestinam exortam Alexandriæ, inter tutores regis, Agathoclem præsertim, & Tlepolemum. Agathoclem communi ciuium odio flagrasse; ideoque conuocatis primum Macedonibus, qui Alexandriæ præsidium habebant, eos cum infantulo rege, & Agathoclea sorore adijsse; & cum multis lachrymis ad eos dixisse. *Accipite hunc quem moriens pater isti quidem* (sororem simul ostendebat) *in vlnas tradidit, vestræ vero, viri Macedones, fidei permisit.* Deinde criminari cœpit Tlepolemum de ambita tyrannide. Quibus similia cum in alijs quoque cœtibus concionabundus diceret, ab omnibus contemptus est. Paulo post à Moeragene quodam initium seditioni datum, cum à tormentis miro modo nudus euasisset. Oenanthe quoque Agathoclis & Agathocleæ mater, mulieres in se concitauit, cum in Thesmophorio ad eam consolandam accessissent. Nam & conuitijs affecit, & minata est se adacturam eas, ad comedendos filios suos.

CVMQVE iam circa regiam omnis generis virorum ac mulierum seditio ferueret, Agathocles cum suis ad Regem venit, & suam sortem conquestus, eius apprehensa manu, ad Syringem se cum eo abdidit, triplici portarum obice munitam. (est is locus porticus quædam in regia.) Primo sedium portarum à Macedonibus occupato, puerum cum comitio efflagitant, & illum paratum tutela, honoribus, potentia cedere, eijciunt: & altero aditu patefacto, Regem sibi tradere cogunt. Acceptum Macedones in publicum educunt, & in Regio throno collocant, populo lætitia gestiente. Statimque produci iubent ad supplicium malorum authores Agathoclem cũ suis. Iam in sua se illi hospitia receperant; dum autem quæruntur, ad cædem incitatus est populus, qui adhuc ab ea temperauerat.

III. Agathocles se cum rege abscondit.

QVIDAM enim Philo de ministris Agathoclis, plenus crapula in stadium exiuit, & populi motum animaduertens. *Si Agathocles*, inquit, *exierit, futurum est vt vos, sicut antea pœniteat*. Hæc qui audierant, alij differre hominem conuicijs, alij protrudere: conanti se defendere ab alijs laceratur vestis, ab alijs hastatum mucronibus configitur. Nec multo post adest Agathocles in vinculis, statimque confoditur, leniore quam pro criminibus supplicio. Secundum hunc ductus est Nico, inde Agathoclea cum sororibus, ac dein vniuersa cognatio. Nouissima omnium Oenanthe, ex Thesmophorio auulsa, nuda, equo vecta in stadium inducta est. Quibus simul omnibus populo traditis, alij mordere, alij mucronibus configere, alij oculos eruere, & vt quisque illorum ceciderat, iacentis membra distrahebant, donec artus omnium detruncassent.

IV. Populus ad cædem concitatur.

Cadit Philo, & Agathoclea.

EODEM tempore puellæ, quæ cum Arsinoë fuerant educatæ, cum audissent aduenisse ante triduum Philammonem, cui reginæ occidendæ negotium commissum fuerat, in eius domum per vim irruperunt, Philammonem saxorum fustiumque ictibus occiderunt, filium ætate plane puerum strangularunt, vxorem nudam traxerunt in plateam, ibique trucidarunt. Et sic Agathocles cum tota cognatione perijt. Hæc pluribus Polybius: quibus non admodum consentiunt, quæ supra ex Iustini libro trigesimo retulimus; nisi quod vterque hæc in vltionem interfectæ Eurydices à rege, illecebris Agathocleæ, & propinquarum eius capto, contigisse significat. His de medio sublatis, cum Regis infantia tutoribus carere non posset, nec regnum eius propugnatoribus, Alexandrini vt dixi legatos Romam miserunt. vt inquit Iustinus, vt tutelam pupilli susciperent, tutarenturque regnum Ægypti, quod iam Philippum & Antiochum, facta inter se pactione diuisisse dicebant.

V. Philammon cæditur à feminis.

GRATA legatio Romanis fuit, causam belli quærentibus aduersus Philippum, qui insidiatus eis, temporibus belli Punici fuerat. Ita scribit Iustinus, quasi iam peractũ esset secundum bellum Punicum, quod tamen sequenti tantum anno absolutum est, vt cum Tito Liuio dicemus; ex quo etiam retulimus pacem superiore anno à Sempronio factam, & à populo confirmatam. Alludit autem ad subsidium virorum, ac pecuniarum clam à Philippo Carthaginensibus initio huius anni summissum, de quo postea. Accedebat ad bellum optandum, quod vbi Pœni & Annibal superati essent, nullius magis arma Romani metuebant: reputantes quantum motum Pyrrhus parua manu Macedonum in Italia fecisset, quantasque res Macedones in Oriente gessissent.

VI. Romani fiunt tutores regis Ægypti.

MITTVNTVR igitur legati, qui Antiocho & Philippo nuncient, vt à regno Ægypti abstineant: mittitur & M. Lepidus in Ægyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli administret. Sed Lepidus non est missus pupilli tutor, nisi post biennium, absoluto iam bello Punico secundo. Lib. autem 31. de Antiocho distincte ac seorsim, sic ait. Mortuo Ptolemæo Philopatore rege Ægypti, contemptaque paruuli filij eius ætate, qui in spem etiam regni relictus, præda domesticis erat, Antiochus Rex Syriæ occupare Ægyptum statuit; iisq; Phœnicem, cæterasq; Syriæ quidem, sed iuris Ægypti ciuitates cũ inuasisset,

VII. Pro eo legationem mittunt.

uasisset, legatos ad eum Senatus mittit, qui denunciarent ei, abstineret regno pupilli, fidei suæ postremis patris precibus tradit. Quibus spretis interiecto tempore alia legatio superuenit &c. sed de ea legatione postea. Ex his autem apparet Antiochum Magnum Syriam sub initia regni sui fere receptam, atque mox amissam, hoc denique tempore plane recuperasse.

VIII. *Iudæa alternatim ab Antiocho & Ptolemæo vexatur in c. 11. Dan.*

AD hoc tempus pertinent illa Diui Hieronymi. *Pugnantibus contra se Magno Antiocho, & ducibus Ptolemæi, in medio Iudæa posita in contraria studia scindebatur, aliis Antiocho, aliis Ptolemæo fauentibus. Denique Onias sacerdos, assumptis Iudæorum plurimis, fugit in Aegyptum, & à Ptolemæo honorifice susceptus, accepit eam regionem, quæ Heliopoleos vocabatur, & concedente rege templum extruxit &c.* Verum hæc templi constructio longe post contigit, sub Ptolemæo Philometore, Epiphanis huius successore, cum templum Hierosolymitanum ab Antiocho esset euersum, vt scribit Iosephus: idque innuit illud *denique*, quo Hieronymus vtitur. (*L. 7. belli c. 10. & l. 13. antiq. c. 6.*) Cætera quæ ex Diuo Hieronymo retulimus, sumpta ex Iosepho videntur. (*L. 12. c. 3.*) Antiocho Magno, inquit, in Asia regnante, in continua vexatione tam Iudæa fuit, quam Cœlesyria; quod eo bellum gerente cum Philopatore Ptolemæo, huiusque filio, qui Epiphanes cognominatus est, siue vinceret, siue vinceretur, male mulctarentur, non aliter quam nauis fluctibus vtrimque oppugnata, inter prosperam & aduersam Antiochi fortunam iactabantur. Tandem victor Antiochus Iudæam suæ ditioni adiecit. Defuncto vero Philopatore, filius eius magnum exercitum duce Scopa misit in Cœlesyriam &c. Ita Iosephus; sed hanc expeditionem Scopæ nulla temporis nota signauit. Eusebius in Chronico in sequentem annum refert; interim Romana videamus.

IX. *Huius anni Coss.*

CVM comitiorum tempus appeteret, Cornelium Consulem ad ea habenda ex Hetruria acciri placuit; nihil quippe ibi belli erat, alter Annibali erat intentus. Creati sunt Cn. Seruilius Cæpio, & Cn. Seruilius Geminus, vtrumque enim Cn. appellat Liuius, verum mox posterior dicitur C. (*In fast. l. 29. Liu. l. 30.*) vt in fastis Capit. vbi hic C. non Geminus, sed Nepos appellatur. Et forte Gemini nomen adiectitium est, eo quod vterque Consul diceretur Seruilius, & posterioris cognomen ignotum erat. Coss. cum de Republica, belloque, ac prouinciis ad Senatum retulissent, erat is Punici belli annus sextus decimus, censuerunt Patres, vt Consules inter se compararent, sortirenturue vter Brutios aduersus Annibalem, vter Hetruriam ac Ligures prouinciam haberet. Cui Brutii euenissent, exercitum à P. Sempronio ex consule acciperet. Is fuit Seruilius Cæpio. Sempronio nihilominus prorogatum est imperium, eique exercitus P. Licinii datus.

X. *P. Scipioni imperium singulariter modo prorogatur.*

P. quoque Scipioni imperium, sed nouo modo prorogatum est. Nam cæteris in annos singulos, ipsi donec debellatum in Africa foret; decretumque vt supplicatio fieret, quod is in Africam prouinciam traiecisset, vt ea res salutaris populo Romano, ipsique duci, atque exercitui esset. Ex quo intelligitur, quam propensus esset in pietatem populus, si quidem veram in Deum pietatem nosse potuisset, vt qui non tam à viribus suis, ab Imperatore fortissimo, à lectissimis exercitibus, quam à superis victoriam expectaret. (*Pietas pop. Romani.*) Et quoniam quam in regionem irruptura esset Carthaginensium classis ignorabat, Siciliam, Sardiniam, Italiæ oram, Hispaniam, cum nouis, tum veteribus legionibus, & classibus instruxit, præter duas legiones vrbanas, ad incerta belli. Viginti omnino legionibus, & centum sexaginta nauibus longis Romana res hoc anno gesta.

XI. *Omnium studia in Scipionem conuersa.*

CONSVLES Prætoresque in prouincias suas profecti sunt, omnes tamen Africæ curam gerebant, perinde ac si eis sorte contigisset, seu quia ibi summam rerum, bellique verti cernebant, seu vt Scipioni gratificarentur, in quem videbant omnem ciuitatem esse conuersam. Itaque ex Sardinia, Sicilia, Hispania eò vestimenta, arma, frumentum, & omne genus commeatus comportabantur. Nec Scipio vllo tempore hyemis, belli opera remiserat, quæ multa simul vndique eum circumstabant. (*Varia eius opera.*)

Vticam obsidebat, castra in conspectu Asdrubalis erant; Carthaginenses deduxerant naues, classem instructam ad excipiendos commeatus habebant: curam etiam reconciliandi Syphacis nondimiserat, si forte eum satietas vxoris nouæ cœpisset. At Syphax, nisi pace inter Romanos & Pœnos inita, à fœdere suo non videbatur discessurus. (*Syphax pacem offert.*) Pacis autem eam conditionem proferebat, vt Romani Africa, Pœni Italia excederent, & quæ vterius populus nunc possideret, ea deinceps retineret, vt addit Polybius.

XII. *Scipionis circa eam dissimulatio.*

EAS conditiones Scipio primum vix auribus admisit. Postea vt causa probabilis suis foret commeandi in castra hostium, eaque cognoscendi, mollius eadem illa abnuere cœpit, ac spem facere sæpius vltro citroque agitantibus, rem conuenturam. Et retulerunt ad Scipionem sui, castra hostium magna ex parte non solum lignea esse, sed etiam storea atque arundine temere tecta obtegi: passim hostem nullo ordine, nonnullos occupatis pro arbitrio locis, extra fossam vallumque degere. Hæc spem fecerunt Scipioni castra hostium incendendi. Cum legatis quos mittebat ad Syphacem, calonum loco ementito habitu mittebat primos ordinum milites, qui aditus omnes, exitusque castrorum, formamque curiosius inspicerent, moremque stationum ac vigiliarum, & quo tempore insidiis essent opportuniores.

XIII. *Explorat interim castra hostium.*

CVM sæpius agitata res esset, misit Scipio legatos qui dicerent, prohibitos se reuerti, donec certum responsum ferrent. Dum consulitur Asdrubal ab Syphace & ab Asdrubale Carthaginenses, speculatores omnia visendi, Scipio omnia parandi, quæ animo versabat, tempus habuit: & spe pacis negligentius à Pœnis cauebatur, ne quid interea hostile paterentur. Tandem relatum responsum est. Eo porro iniquiores fiebant conditiones pacis, quod eam nimium Romani appetere videbantur: quod Scipioni causam tollendi inducias opportune dedit: negauit enim nuncio Regis, eas conditiones concilio probari; itaque nullam spem pacis superesse: vt scilicet sublatis induciis incepta exequeretur.

XIV. *Scipio Pœnorum castra incendere parat.*

IAM veris principium erat, naues, quasi Vticam vt superiore anno oppugnaturus, deducit, tumulumque eundem vrbi imminentem occupat, vt longe ab eo, quod parabat, hostium animos abduceret, & simul vt eruptio ex vrbe in castra à se relicta impediretur, dum in aliena castra ipse grassaretur.

His paratis conuocato concilio, ab exploratoribus referri iubet, quæ comperta haberent, maximeque à Masanissa, cui omnia hostium comperta erant; postremo quid ipse pararet in proximam noctem exponit. Tribunis edicit, vt signa sub occasum solis efferrentur, ad primam vigiliam agmen explicaretur: ita factum; media nocte ad hostium castra, quæ septem millibus aberant, modico gradu peruentum est. Ibi Lælio partem copiarum attribuit, ac Masanissam cum Numidis castra Syphacis ignes multis ex locis inijcere imperat, & flammarum metu fugientes, vel ad restinguendum incendium accurrentes, ad omnes aditus, exitusque militibus collocatis obtruncare. (*Castra Syphacis incenduntur.*) Masanissam ac Lælium seorsim obtestatur, vt quantum noctis prouidentiæ adimat, tantum cura ac diligentia expleant: se non prius in castris Punicis incendium excitaturum, quam vidisset regia conflagrare.

XV. *Et castra quoque Punica.*

ITAQVE ordine facta sunt omnia, & gemina castra, à gemino simul hoste, & vtroque improuiso, Romano scilicet milite, atque incendio absumpta sunt: duces tamen ambo, & ex tot millibus armatorum, duo peditum millia, & quingenti equites semiermes, magna pars saucij, afflatique incendio, effugerunt. Cæsa sunt, aut hausta flammis ad quadraginta hominum millia; capti supra sex millia, multi Carthaginensium nobiles, senatores vndecim, signa militaria 178. Equi Numidici supra duo millia septingenti; elephanti sex capti, octo flamma, ferroque absumpti, armorum vis magna Vulcano sacrata, incensa est. Hæc copiose lib. 30. Liuius, copiosius etiam Polyb. l. 14. ex quo Liuius accepit. (*Magnitudo cladis.*)

Asdrubal ex fuga cum paucis Afrorum vrbem proximam (*Asdrubal fuga.*)

peruenerat,

petierar,euq; omnes qni ſupererant, veſtigia ducis ſecuti, ſe contulerant. Meru deinde ne dederetur Scipiuni, vrbe eacceſſit, & mux eudem patentibus purtis Rumani accepti, nihil hoſtile admiſerunt. Paulu tamen poſt duas alias captas diripuerunt, præda militi conceſta. Syphax ducto inde millium ſpatio loco mnnito conſedit, Polybius Albam vocat Carthagini viciuam.

XVI. *Noua Pœnorum bello consilia.*

ASORVBAL Carthaginem coorendit, ne qnid per metum ex recenii clade mollius conſuleretur. In Senatu trib. dictis ſententijs, vna de pace legatos ad Scipionem decernebat, altera Annibalem ad tuendam ab exitiali bello patriam reuocabat, tertia Romanæ in aduerſis rebus conſtātiæ exemplo, reparandum exercitum, Syphacemq; orandū ne bello abſiſteret, cenſebat. Hæc ſententia propter Aſdrubalis præſeuriam, eiuſqne fautorum, quæ Barchina factio dicebarur, vicit. Polybius addit ſenteniiam de claſſe mittenda aduerſus eos, qui Vticam obſiderent, & de Vrbe ad tolerandam obſidionem paranda. De Syphace aurem tacet, & addit cum plurimæ eſſent dictæ ſententiæ, omnes quodammodo à Carthaginienſibus eſſe probaras: & alios ſtatim in Italiam ad Annibalem profectos, alioa ad naues, vt nauali prælio cum hoſtibus ab ea parrè imparatis, certaretur, alios ad vrbem probe rebus omnibus communiendam. Sed redeamus ad Liuium, qni eadem, ſed poſt alteram pugnam facta conteudit.

XVII. *Redintegratur exercitus*

INUA, inquit, delectus in vrbe agriſq; baberi cœptus, & ad Syphacem legati miſſi, quem vxor ad repatandum bellum, non ſolitis modo blandicijs, ſed precibus ac lachrymis obreſtans impulit, ne patrem ſuum patriamq; prodidiſſe videretur, & Carthaginem iiſdem flammis, quibus paulo ante caſtra ardere pateretur. Spem quoq; opportune oblatam afferebant legari, quatuor millia Celtiberorū circa Olbam in Hiſpania, à ſuis conqniſitoribus mercede condnctam. Deuiqne paucis poſt diebus conuenere Syphax & Aſdrubal, qnorum totus exercitus triginta ferme millium armatorum fuit. Scipio qui, quaſi iam debellatū eſſet, Vticæ expugnandæ machinas admouebat, ad nuncium redintegrati belli, certamen parat, aciem in magnos, qui vocantur, campos dncit.

XVIII. *Scipio vincit*

IAI magnis animis viribuſque, à ſæpius iam victore exercitu pugnatum eſt. Syphax atque Aſdrubal cito fuſi fugatique ſunt: quo autem minus iis à Romano exercitu inſtaretur, Celtiberi cauſa fuerunt, quorum acies, licet vtrinque nudata fugitiuis, ſtabat, quod nec in fuga ſalos vlla oſtendebatur, locis ignotis, neque ſpes veniæ à Scipione erat, quem benemeritum de ſe, & gente ſua, mercenarijs armis in Africam oppugnatum veniſſent. Itaque circumfuſi vndique hoſtibus, alij ſuper alios cadentes, protracta ad noctem vſque pugna, tutam cæteris fugam præſtiterunt. Poſtero die Scipio Lælium, Maſaniſſamque cum omni Romano & Numidico equitatu, & militum expeditiſſimis, ad perſequendos Syphacem, atq; Aſdrubalem mittit.

XIX. *Scipio Tunetum castris occupat.*

INTEREA Scipio grauem iam ſpolijs multarum vrbium exercitum trahens, captiuis, aliaqne præda in vetera caſtra ad Vticam miſſis, iam in Carthaginem intentus, occupat Tunetum fuga cuſtodum relictum, Carthagine duodecim millia paſſuum diſtans, vel centum viginti ſtadijs, vt habet Polybius. Is locus & natura ſua, & opere militari munitus erat, quique & à Carthagine conſpici, & præbere ipſe proſpectum, tum ad vrbem, tum ad mare vrbi circumfuſum, poteſt. Inde, cum maxime vallum Romani iacerēt, conſpecta eſt claſſis Punica, Vticam Carthagine petens.

Nauale ad Vticam pugna.

Terruit ea res Scipionem, qui naues haberet non ad certamen nauale præparatas, ſed tormentis & machinis ad vrbium oppugnarionem inſtructas: & ſi claſſis hoſtilis celeritate vſa, impetum quamprimum feciſſet in Romanorū naues, inſigni haud dubie clade eos affeciſſet: nunc tot cladibus timidiores effecti, retardato conflictu, & præparata pro tempore claſſe à Scipione, vix quidquam damni acceperunt, excepta ſex onerariarum iactura, quas harpagonibus correptas, roſtratæ in portum Carthaginienſem, maiore quam pro re lætitia, pertraxere.

XX. *Pugnatur in Numidia à Lælio & Maſaniſſa.*

LÆLIVS & Maſaniſſa in Numidiam decimo quinto fer-
me die peruenerunt, Maſæſylam in regnum paternum,
ad regem diu deſideratum, læti conceſſere. Syphax, que
ægrum amore vxor ſocerque ſtimulabant, in vetere ſu
regno breui tempore magnas copias contraxit: magnæ
nim erant regni multos iam annos florentis vires. Exerc
tum ad pugnam inſtruit, atque Romano more diſtribui
varijs primo excurſionibus pugnatum eſt, deinde ventu
ad legitimum certamen, in quo Romanæ legionis ſtatar
pugna Numidarum equitum procurſiones fregit, & a
nouum pugnæ genus, pauefactos in fugam auertit. Ibi Sy
phax dum obequitat hoſtium turmis, ſi pudore, ſi per
culo ſuo fugam ſuorum ſiſtere poſſet, equo grauiter ic
effuſus opprimitur, capiturq; & viuus lætum ante omn
aſaniſſæ præbiturus ſpectaculum, ad Lælium attrahitu

CITRA caput regni Syphacis erat: eo ſe ingens vis bo
minum ex fuga contulerat: cædea enim minor in eo pra
lio quam victoria fuit, quia equeſtri tantummodo præli
certatum fuerat. Non plus quinque millia hominum o
ciſa, minus dimidium eius hominum captum eſt. Inc
perſuaſit Lælio Maſaniſſa, vt ſe cum equitatu victoq; Sy
phace, Cirtam præcedere ſinat, trepida omnia metu ſe o
preſſurum, Lælium cum peditibus modicis itineribus ſub
ſeqni poſſe.

Aſſentiente Lælio, apud Cirtam, ignaram adhuc Re
caſus, & eorum quæ acta fuerant, nihil neque minis, nec
ſuaſionibus ante valuit, quam Rex vinctus in conſpectu
datus eſt. Tum ad ſpectaculum tam miſerum orta eſt cō
ploratio, & partim pauore mœnia ſunt deſerta, partim i
pentino conſenſu, gratiam apud victorem quærentiun
patefactæ ſunt portæ.

MASANISSA ad portas, & idonea loca poſito præſidi
ad Regiam contendit. In ipſo limine occurrit Sophonisb
vxor Syphacis, & genibus eius aduoluta, per omnia ſac
profanaq; orauit, vt ipſe de captiua, quo modo placere
ſtatueret, neq; in cuiuſquam Romani ſuperbum ac crud
le arbitrium venire ſineret, ſed ab eo, ſi nulla alia re poſſe
etiam morte liberaret. Forma erat inſignis, & florentiſſim
ætas, itaque data quamprimum dextera ſupplici, teſtis cō
ceſſæ gratiæ. Deinde non in miſericordiam modo prolap
ſus eſt animus victoris, ſed amore captiuæ captus, non ali
ſe ratione liberam poſſe efficere à Romanorum ſeueritat
credidit, quam ſi eam ſibi connubio ſociaret. Itaq; eode
die mulier è regina, captiua, ruſumque ex captiua regin
facta eſt: eodem die & vxor & vidua, & iterum vxor, ſi ta
men vxor, & non potius adultera facta eſt.

FACTIS nuptijs ſuperuenit Lælius, factumque vehe
menter improbauit, eamque, niſi victus Maſaniſſæ prec
bus, toro geniali detractam, ad Scipionem miſiſſet. Miſſ
ergo interea Syphace rege, cum reliquis captiuis, cætera
vrbes Numidiæ, quæ præſidijs regijs tenebantur, adiuuan
te Maſaniſſa recepit.

Syphacem in caſtra adduci cum eſſet nunciatum, om
nis velut ad ſpectaculum triumphi, multitudo effuſa eſt
Præcedebat ipſe vinctus, ſequebatur grex nobilium Nu
midarum, & cum multis circumſtantium, de vtraque eiu
fortuna ſermonibus, in prætorium ad Scipionem eſt per
ductus. Quem etiam non parum iſta fortunæ commuta
tio, & memoria hoſpitij veteris, datæque fidei commoui
Quærebat Scipio quid ſibi voluiſſet, qui non ſolum ſocie
tatem Romanam abieciſſet, ſed bellum inſuper intuliſſe
ille non ſolum peccatum fateri, ſed inſaniam, culpam ta
men in mulierem, à qua dementatus eſſet reijcere, à qua i
eandem mox dementiam Maſaniſſa, de hoſte ſponſus re
pente factus, daudus eſſet præceps.

EA res, quia probabilitate non carebat, commotus Sci
pio, cum aduenientes Lælium & Maſaniſſam benigno vul
tu excepiſſet, & egregijs laudibus frequenti prætorio cele
braſſet, ſeductum Maſaniſſam varie ſermonibus verſa
primum de præterita continentia laudat: deinde doce
victo captoque Syphace pop. Rom. auſpicijs, eum & om
nia quæ ad ipſum pertinerent, iuris atque arbitrij Roman
eſſe, etiam ipſam coniugem, quæ ciuis Carthaginenſis ſi
quæ filia imperatoris Carthaginis, quæ fax belli contr
Romanos, quæ amicum ac fœderatum Romanis regem

alienasset, atque in arma præcipitem coegisset, itaq; Romam illam cum coniuge mitti oportere, vt Senatus, populiq; Ro. iudicio sistatur. Postremo hortatur, vt animum suum vincat, nec egregias eius virtutes vno incontinentiæ vitio deformet, ac perdat.

Masanissæ hæc audienti non rubor solum suffusus, sed obortæ etiam lachrymæ. Et cum se quidem in potestate futurum Imperatoris dixisset, orauit eum vt quantum res fineret, fidei suæ temere mulieri obstrictæ consuleret, qui se in nullius eam potestatem traditurum spopondisset.

XXV. Inde in tabernaculum suum confusus concessit, & post multos gemitus, suspiriaque luctantis animi inter amorem mulieris, & Romanorum metum, fido seruo accito, in cuius custodia erat venenum, ad incerta fortunæ præparatũ, mistum in poculo ferre ad Sophonisbam iubet, ac simul nunciare, Masanissam libenter ei primam fidem præstiturum fuisse, quam vir vxori debuerit. Quoniam arbitrium eius, qui possint, adimant, secundam fidem præstare, ne viua in potestatem Romanorum veniat. Memor patris Imperatoris, Patriæque, & duorum Regum quibus nupta fuisset, sibi ipsa consuleret.

Hunc nuncium ac simul venenum ferens minister, cum ad Sophonisbam venisset. Accipio, inquit, nuptiale munus nec ingratum, si nihil maius vir vxori præstare potuit, hoc tamen nuncia melius me morituram fuisse, nisi in funere meo nupsissem. Nec locuta est ferocius, quam acceptum ditum poculum sine trepidatione hausit, & præteritis flagitijs hoc omnium teterrimum infelix adiunxit.

XXVI. TRAGICA plane vitæ mortisq; catastrophe, & theatro in mortalium institutionem non indigna, historia vtique tragica, in qua tot casus, commutationesque fortunæ agnoscas, tot tamque varios, in Masanissa, in Syphace, in Lælio & Scipione, in Sophonisba motus animorum, terroris, admirationis, amoris, inuidiæ, verecundiæ, timoris, & seriæ commiserationis, quot vix in ficta narratione reperiantur. In qua Sponsus dilectissimæ sponsæ venenum, sciens prudensque præbeat. Illa beneficij loco accipiat, volensq; ea hauriat. Vbi hostis mutatam repente fidem coniugis videat, eamque in hostis ac riualis potestate non inuitam agnoscat, pro qua tantas clades perpessus sit. In qua amicus amico dilectissimam vxorem eripiat, & amicitia illibata perseuerante, ad mortifera in eam consilia compellat. Sed hæc poetis relinquamus.

XXVII. Vbi nunciatus est Scipioni tam luctuosus casus, veritus ne ferox animi iuuenis, æger animo grauius aliquid in se consuleret, extemplo accitum, nunc consolatur, nunc leniter castigat, quod temeritatem alia temeritate luerit, tristioremque rem fecerit, quam necesse fuerit. Postero die vt à præsenti motu auerteret animum eius, concione aduocata in tribunal ascendit, & eum egregie laudatum, regio titulo ac vestitu insignibusque ornat, & in spem propinquam erigit, sublato Syphace omnis Numidiæ potiundæ. Lælium deinde, reliquosq; pro suo quemq; merito, muneribus donat. Inde C. Lælio cum Syphace, alijsq; captiuis Romam misso, cum quibus & Masanissæ legati profecti sunt, ipse rursum ad Tunetum castra refert, & quæ munimenta inchoauerat, permunijt.

XXVIII. CARTHAGINIENSES post famam victi captique Syphacis, in quo maiorem prope quam in Asdrubale spem posuerant, nullo autore belli vlterius audito, oratores ad pacem petendam mittunt, triginta seniorum principes. Qui vbi in castra Romanorum, & Prætorium peruenerunt, adorantium more ea gentis suæ ritu procubuerunt. Polyb. lib. 15. *In conciliatum*, inquit, *non solum tellure adorata dijs libauerunt, qui mos est etiam aliorum hominum, sed hoc amplius humilis, atque obiecto animis in terram procubuerunt, & eorum qui in concilio erant pedes sunt exosculati, deinde se humo erexissent*, Conueniens oratio, inquit Liuius, tam humili adorationi fuit, non culpam purgantium, sed in Annibalem, eiusque fautores transferentium: veniam ciuitati petebant, quæ sua temeritate euersa, hostium beneficio futura esset incolumis, obedientiam imperata spondebant.

XXIX. SCIPIO ea se spe in Africam venisse ait, vt domum victoriam non pacem reportaret: tamen cum victoriam prope in manibus habeat, pacem non abnuere, eius leges se has dicere: Captiuos & perfugas, & fugitiuos sine precio restituant: Exercitus ex Italia & Gallia deducant, Hispania abstineant, Insulis omnibus, quæ inter Italiam & Africam sunt, decedant, naues longas, præter viginti, omnes tradant, tritici quinquaginta, hordei trecenta millia modiorum. Pecuniam quantam imperauerit, parum conuenit. Apud Polybium l. 15. quinque millia talentûm reperiuntur, alibi quinque millia pondo argenti: alibi duplex stipendium militibus imperatum inuenitur. His conditionibus pacem offert, & triduum ad deliberandum, si placuerint inducias fore, dum legati Romam ad Senatum mittantur.

XXX. ITA dimissi Carthaginenses, cum nullas pacis conditiones recusandas duxissent, quippe qui moras téporis quærerent, dum Annibal in Africam traijceret, legatos alios ad Scipionem, qui inducias facerent, alios Romam ad pacem petendam mittunt.

Iam Lælius Romam cum Syphace, captiuisque nobilibus venerat, resque gestas cum magna omnium lætitia, & in futurum spe Senatui exposuerat: Masanissæ quoque legati, omnia quæ in dominium suum à Scipione collata essent probata à Senatu, confirmataque acceperant, captiuos insuper Numidas, libertate donatos habebant, in gratiam Masanissæ, inde sibi popularium beneuolentiam conciliaturo. & ipsi priuatim donis affecti fuerant, præter ea quæ regi Masanissæ delaturi erant, cum legatos Carthaginensium aduentare auditum est. Consultique patres Syphacem in custodiam Albam mittendum censuerunt, Lælium retinuerunt, dum legati Carthaginensium venirent. Supplicatio in quatriduum decreta est.

XXXI. EADEM æstate, qua hæc decreta Romæ, & in Africa gesta sunt, in Liguria à Quintilio Prætore, & Cornelio Proconsule bene gesta res est. In agro Insubrium Gallorum postquam diu victoria fluctuasset, turbatis denique, atque auersis telorum multitudine elephantis, hostes quoque turbati effusique sunt: sed donec stetit ante signa Mago, gradum sensim referentes ordines, tenorem pugnæ seruabant, posteaquam vero femore transfixo cedentem, auferrique ex prælio prope exanguem viderunt, extemplo in fugam conuersi sunt. Ad quinque millia hostiũ eo die cæsa, & signa militaria duodeuiginti capta. Nec Romanis incruenta victoria fuit, duo millia & trecenti de exercitu Prætoris, pars multo maxima ex legione 12. amissa, cum aliquot tribunis, & illustribus equitibus, qui ab elephantis obtriti perierunt.

XXXII. MAGO inde proximæ noctis silentio ad maritimos Ligures peruenit, Ibi eum legati Carthagine missi adierunt, iubentes primo quoq; tempore in Africam traijcere, idem & fratrem eius Annibalem facturum: nam ad eum quoq; iuisse legatos eadem iubentes.

Mago & suo, & patriæ periculo, & Senatus imperio motus, impositis in naues copijs, via dum superata Sardinia, ex vulnere moritur, naues disiectæ, à Romana classe, quæ erat circa Sardiniam capiuntur. Iisdem forte diebus legati ad Annibalem eadem iubentes venere. Is frendens gemensque, ac vix lacbrymis temperans, dicitur legatorum verba audisse, Senatumque incusasse, qui iampridem supplementum & pecuniam non misisset, suo reditu non tam Scipionem, quam aduersam sibi Hannonis factionem gauisuram, quæ Annibalis domum, quando alia re non potuerit, Carthaginis ruina oppresserit.

XXXIII. IAM hoc ipsum animo præsagiens præparauerat naues, & in speciem præsidij inutili turba nonnullis locis relicta: occisis quoque in Iunonis templo nonnullis Italici nominis, qui in Africam abire nolebant, quod reliquum erat roboris in nauem impositum in Africam transuexit, sæpe Italiæ littora respiciens, deos hominesq; accusans, se quoque ac suum caput exsecrans, quod non cruentum ab Cannensi victoria militem Romam duxisset.

Interea Q. Fuluius Gillo legatus Scipionis Carthaginenses Romam adduxit: quibus vetitis ingredi vrbem, hospitium in villa publica, Senatus ad ædem Bellonæ datus est. Orationem eandem fere quam apud Scipionem

Rerum fam. ... Nec quidquam impetrant.

habuere. Sententijs varie certatum est, cum alij inclinarent ad pacem, alij eadé re Scipionis ipsius sententiam accipiendam, sequendamque arbitrarentur. Alij speculatores non legatos venisse dicebant, omnia simulantes, dum nuntij duces cum suis copijs in Africam traiecissent. Id cum nonnullis indicijs cognitum esset, aut potius ex ingenio, & perfidia Punica creditum, legati pace infecta, ac prope sine responso dimissi.

XXXIV. *Tum induciæ violant.* VERVM longe his diuersa scribit Polyb. l. 15. Ait enim populum Romanum pacis conditiones probasse, eaque de re Scipionem literas Roma paulo ante accepisse, quam induciæ nouo scelere à Carthaginiensibus violarentur. Per induciarum enim tempus, ex Sardinia à Lentulo Prætore centum onerariæ naues cum commeatu, & 20. rostratarum præsidio, tutò & ab hoste, & à mari, in Africam transmiserunt. At Cn. Octauio ex Sicilia cum maiore apparatu traijciente, & ventis adversis disiectæ naues, & Carthaginienses in eas, quasi in legitimam prædam inuolarunt, cum nondum legati Roma reuertissent, nec sciretur quid Romæ actum esset. Misit Scipio legatos, qui fractas inducias, iniuriamque acceptam expostularent. At Pœni vix ab ijs manus continuerunt: quin & reuertentes in quinqueremi, tres quadriremes repente adortæ, eam propemodum oppresserunt.

XXXV. *Scipionis humanitas laudata.* CVM ergo iam nô vno scelere bellum renouaretur, superuenere Roma legati, omnia hostilia nunciâres, vt Liuio placet. Apud eos questus Scipio de recentibus iniurijs, bellum parauit, nec acceptam in suis legatis iniuriam in alienis vlcisci voluit. Imo omni officij genere eos prosecutus est, vt Polybio placet: eoque facto, tum eorum qui Carthagine erant, tum ipsius Annibalis, quod Scipio Pœnorû amentiam virtute ac probitate sua superauerat, animos hoc facinore mirum in modum infregit. *Annibal appellit in Africam.* Annibal ad Leptim appulit classem, atque ibi copias exposuit, auersatus pro malo omine locum, cui Sepulchrum ditum erat nomen.

XXXVI. *Semina belli Romanorum in Græcia.* IN huius anni exitu legati sociarum vrbium ex Græcia questi sunt, vastatos agros à regijs præsidijs, missosque in Macedoniam legatos ad res repetendas, non admissos apud Philippum regem. Simul nunciarunt 4. mill. militum, cum Sopatre duce, in Africam traijcere, vt essent Carthaginensibus præsidio, & pecuniæ aliquantum vna missum. Senatus legatos misit, qui Regi nunciarent, hæc aduersus fœdus patribus facta videri: tres in eam legationem, cum totidem quinqueremibus missi.

Mors Q. Fabij. Sub huius anni extremum, aut certe sub initium sequêtis Liuius 30. l. tradit mortuum fuisse Q. Fabium, re & nomine maximum, difficillimis Reip. Romanæ temporibus à diuina prouidentia concessum: ex quo intelligitur, quod supra notauimus, eum legem Cinciam de muneribus Catone Prætore non suasisse, cuius prætura toto hinc quadriennio disiuncta est, sed Quæstore.

ANNVS MVNDI 3852. SEXTÆ ÆTATIS 336. Imperij Græcorum 110. Antiochi Magni 23. Oniæ III. Pont. 6. Ptolemæi Epiphanis 2. Philippi Macedonum 19. Olymp. CXLIV. Ann 2. Vrb. Cond. 551. Coss. M. Seruilio Gemino, & T. Claud. Nerone. Secun. Punici Belli 17. & vlt.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 201.

I. *Scopas dux Ptol. Epi. Iudæam... 3257 n. 6. lib. 12. c. 3.* PTOLEMÆVS Epiphanes Scopa principe militiæ destinato Iudæam capit, & plurimas Syriæ ciuitates. Ita Eusebius in chronico hoc anno, quod videtur ex Iosepho, mutuatus. *Defuncto, inquit, Philopatore, filius eius magnum exercitum duce Scopa misit in Cœlesyriam, qui & multas eius vrbes, & nostram gentem vi in potestatem eius redegit.* Hæc Iosephus, vtiq; ex Polyb. l. 16. quem citat in hæc verba. *Scopas copiarum Ptolemæi dux, ad mediterranea verso impetu, per hyemem Iudæorum gentem subegit.* Nec plura de his Polybius: quin ne hæc quidem ipsa extant apud Polybium, sed apud Iosephum tantum. Ciuitatem Hierosolymorum, atque ipsa arce potitum esse, in eaque posuisse præsidium, intelligetur ex ijs, quæ post aliquot annos ab Antiocho, in recuperanda Iudæa, gesta sunt: quæ Eusebius in vlt. anno sequ. Olymp. refert.

II. *Nero in Africam ... prouincia.* PRINCIPIO huius anni cum de prouincijs à Coss. ad Senatum relatum esset, amboque Africam cuperent, Populus Scipionem in Africa bellum gerere iussit. Nihilominus eum voluntate patrum Italia, atque Africa in sortem coniectæ essent. T. Claudio Africa euenit, decreuitq; Senatus, vt in Africam cum quinqueremium classe traijceret, pariq; imperio cum Scipione imperator esset. Sexdecim legionibus hoc anno imperium Romanum defensum est.

Dictatura cessat. HOC quoq; anno creatus est Dictator comitiorum habendorum causa C. Seruilius Nepos, cum Magistro equitum P. Ælio Nepote: cessauitq; is magistratus Romæ per centum viginti annos, vsq; ad Syllæ Dictaturam, vt notauit Plut. in Sylla, & Paterculus l. 2. quod contigit anno V. C. 671. Porro huncannum, quo pugna à Scipione contrà Annibalem in Africa commissa est, Polyb. 17. belli huius vocat.

III. *Solicitudo Romanorum pro ... bello.* DISCESSVS Annibalis ex Italia, Romanos non exiguo liberauit metu, gaudioque affecit, sed quod nulla ratione cum eo terrore conferri posset, qui Rempublicam Romanam perculit, cum eum Alpes transgressum, in campestria Italiæ penetrasse auditum est, segnius quippe bona quam mala sentiuntur, vt recte dixit Liuius. At nunc cum Romæ constaret eum incolumem exercitum in Africam traiecisse, & Fabium sapientem virum nuper mortuum dicere solitum, grauiorem in sua terra futurum hostem Annibalem, quam in aliena fuisset, magna vrbem sollicitudo tenuit, ne qua Scipionem in Africa, contra tantum Imperatorem pugnantem, clades affligeret, & pristina omnia decora pessumdaret. Nec minor formido Carthaginienses concutiebat, cum bis iam se acie victos, captum Syphacẽ, eiusq; viribus armatum contra se Masanissam animaduerterent. Deniq; ingenito quodam sensu Scipionem, velut fatalem ducem, in exitium suum natum horrebant.

IV. *Annibalis speculatores capti.* IAM Adrumetum peruenerat Annibal, vbi paucis diebus militem ex maritima iactatione refecerat, cum pauidis excitus nuncijs, omnia ad Carthaginem armis circumquaq; obtineri, magnis itineribus Zamam venit, inde præmittit speculatores ad castra hostium, qui cum excepti à custodibus Romanis ad Scipionem deducti essent, iussit eos à tribunis militum per omnia circumduci castra, & cûcta pro arbitrio explorare, indeq; tuto ad Annibalem remitti. Addit Polybius eis viaticum dedisse, ἐφόδια, quod Liuius, quia non probauit, prætermisit. Eutropius id interpretatus est, prandium. Zonaras ait tres missos fuisse, sed duos vltro apud Romanos mansisse. *Masanissæ aduentus.* Et forte etiam contigerat eo die Masanissam cum sex millibus peditum, quatuor equitum in Romana castra peruenire: ea fiducia perculsus est Annibal vt qui non dubitaret eam magnis viribus esse nixam.

V. *Pacis quæ... à Romanis.* ITAQVE licet se causam belli huius esse intelligeret, & aduentu suo turbatas inducias, & spem fœderum: tamen æquiorem pacem ratus obtineri posse, si integer, quam si victus eam peteret. Nuncium ad Scipionem colloquii impetrandi causa misit, & obtinuit: destinatusq; est colloquio locus, ab omni insidiarum suspicione immunis, summouis pari spatio armatis, congressi sunt per interpretes potentissimorum populorum clarissimi duces.

Erat ... colloquium. QVI colloquium expetierat Annibal, prior locutus, ad pacem Scipionis animum inclinare conatus est inconstâtia fortunæ, vel Attilii Reguli, vel suo ipsius exemplo demonstrata. Conditiones pacis offert vt Sicilia, Sardinia, Hispania, Romanorum sint, & quidquid insularum toto inter Africam Italiamq; mari continetur, Carthaginienses Africæ littoribus inclusos fore. Excusat parum syncere petitam nuper pacem, aut parum fideliter obseruatas inducias, spondens se illius nunc mediatorem, atque interpretem, daturum operam vt sancte ac religiose obseruentur.

VI. *Ferocior Scipionis responsio.*

SCIPIO respuit has conditiones pacis, vt quæ iniquiores sint Romanis, quam quæ proxime propositæ fuerant, antequam induciæ à Pœnis violarentur, ex quo fieret, vt perfidiæ suæ præmia se acquisisse iactaturi essent. Itaq; ad superiores conditiones, adiici vult mulctam nauium cum commeatu, per inducias expugnatarum, legatorumque violatorum, vt referat ad Concilium: alioqui bellū, inquit, parate, quoniam pacem pati nō potuistis. Polyb. l. 15. Quis igitur nostræ etiam orationis erit finis? Nimirum vt vos patriamq; vestram fidei nostræ permittatis; aut prælio dimicantes vincatis. Ita infecta pace ad suos ex colloquio se recipiunt: armis decernendum esse nunciant, itaq; arma, animosq; ad supremum certamen expediant, in quo agatur Romane an Carthago iura gentibus datura sit, victoriæ præmium orbem terrarum fore. Victis Romanis in alieno solo, nullum effugium expectari poterat, Carthagini supremo conatu in irritum effusu, certum excidium adesse videbatur. Sed interim tam læto erat vultu Scipio, tam erecto animo & corpore, vt iam vicisse videretur.

Parantur prælium.

VII. *Et decertatur certamen.*

POSTERA die vtrinq; à suo Imperatore scientissime acies instructa est. Annibal ad primum terrorem, octoginta elephantos, aut etiam plures, vt vult Polyb. instruxit, vt ab iis turbatæ Romanæ legiones, irruentem insuper impressionem ferre non possent. Deinde auxilia Ligurum, Gallorum, Balearibus, Maurisque admixtis, qui cum & fugaces esse solerent, & mercede conducti, proniores ad fugam futuri erant. Id ne facere eis liceret, & si nihil aliud, vulneribus suis hostile ferrum hebetarent. In secunda acie Afros, & Carthaginienses, quorum de re ageretur, collocauit, modico deinde interuallo relicto, subsidiariam aciem Italicorum militum, qui cum ex Brutiis, seu vi seu voluntate secuti erant, instruxit.

Dispositio acies Punica.

At Romana.

At Scipio primos hastatos instruit; deinde principes, triariis postremam aciem clausit: illud autem diligentissime prouidit, ne conferte vndique cohortes essent, sed manipuli aliquantum inter se distarent, vt esset spatium, quo elephanti hostium accepti, nihil ordines turbarent. Eaq; spacia velitibus compleuit, dato præcepto vt ad impetum elephātorum, aut in rectos ordines refugerent, aut in dextram leuamq; antesignanis se applicarent. Lælium cum Italico equitatu ab sinistro cornu, Masanissam Numidasq; à dextro opposuit.

VIII. *Pugnatur.*

A PRINCIPIO pugnæ tubæ, cornuaq; à Romanis cecinerunt, tantusque sublatus clamor, vt Elephanti in suos Mauros ac Numidas, sinistro maxime cornu verterentur: quibus perculsis addidit terrorem Masanissa, nudauitque ab ea parte aciem equestri auxilio, paucæ tamen belluarū intrepidæ in hostem actæ sunt, sed in destinatas receptæ vias, vtrinque telis peritæ, ex acie Romana exactæ, in Carthaginensium cornu dextrum effusæ, eos in fugam verterunt. Quibus Lælius terrorem etiam insequendo addidit. Iam ad aciem ipsam ventum erat, in qua Romanus impetu facto mercenarium loco mouit, neque ei per secundam aciem, quæ in tergo erat, fugere licebat: vis tamen atq; impressio hostis maior fuit, quam vt ferri posset. In secundam se aciem recipiunt, eamque non solum turbant, sed etiam cædunt, quod ab ea excluderentur: ita Carthaginienses simul cum hostibus, & mercenariis suis pugnare cogebantor.

Romani melior loco sunt.

IX. *Redintegratur certamen.*

DEINDE subductis ab Imperatore vulneratis, qui primā impressionem fecerant, nouum certamen redintegratum est, quippe ad veros hostes peruentum erat, vel rerum gestarum gloria, vel spei & periculi magnitudine pares. Sed Romanus & numero superior erat, & animo, quod iam equites & elephantos fuderat, & prima acie pulsa, in secundam pugnabat. Vltimum ad victoriam momētum attulere Lælius & Masanissa, qui pulsos per aliquantum spatium equites secuti erant, reuertentes in auersam hostium aciem incurrere. Is demum impetus hostem, cum vtrimq; cæderetur, perculit, totis campis cædes & fuga late vagata est. Carthaginiensium, sociorumq; cæsa eo die supra 20. millia, par fere numerus captus est, cum signis militaribus 133. elephantis vndecim, victorum ad duo millia ceciderunt.

Denique

Magnitudo

TOTAM hanc pugnam haud dubie à Polybio mutuatus est Liuius: de numero cæsorum nonnulla est differentia. *Ceciderunt*, inquit, *Romanorum supra mille quingentos.* De captis autem signis vel elephantis tacet. Multa de hoc bello aliter tradit Zonaras: puta Annibalem populatum esse regnum Masanissæ, Masanissam de pace cum Scipione, non Annibalem esse collocutum, nihil impetrasse. Annibalem incommodo loco habuisse castra, & suos in fodiendis puteis tota nocte occupasse, eaque ærumna fatigatos, & sitientes ad pugnam à Scipione coactos fuisse. Demq; & defectū Solis totius Pœnos esse conterritos: eundem Annibalē cum equitatu suo in fugam actum, ac pene interfectum. Nam cum Massanissam, inquit, laxis habenis acerrime se persequentem vidisset, eius impetu non nihil declinato, cursuque inhibito prætervectum à tergo adortus vulnerauit, itaq; cum paucis euasit. Hæc & alia id genus cum Zonaras narret, aliter quam ab Antiquioribus scripta legamus, satis apparet quibus maior debeant fides: præsertim cum is nullum laudet autorem.

X. *Eadē pugna in Polybio, & Zonara.*

ANNIBAL cum paucis equitibus inter tumultum elapsus, Adrumetum perfugit, sapientis Imperatoris laudem eo prælio ab ipso Scipione, & vice versa Scipio ab Annibale consecutus. Accitus Carthaginem, post sextum ac trigesimum annum, ex quo puer inde cum Patre discesserat, in curia fassus est se non solum prælio, sed etiam bello victum esse: nec spem salutis alibi, quam in pace impetranda esse.

XI. *Annibalis fuga Carthaginem ad... Romanos agnoscit.*

Scipio confestim à prælio expugnatis hostium castris, direptisque, cum ingenti præda ad mare ac naues rediit. Eam prædam Eutropius æstimat hoc modo. Inuenta, inquit, in castris Annibalis argenti pondo 20. millia, (id est, 220000. aurei) auri octingenta pondo (id est, 80000) cum cætera supellectili copiosa. Interea nuncius affertur. P. Lentulum cum 50. rostratis, & centum onerariis, cum omni genere commeatus Vticam peruenisse.

AD MOVENDVM igitur vndiq; terrorem perculsæ Carthagini Scipio ratus, misso Lælio Romam cum victoriæ nuncio: Cn. Octauium terrestri itinere ducere legiones Carthaginem iubet: ipse ad suam veterem, noua Lentuli classe adiuncta, profectus ab Vtica, portum Carthaginis petit, vt belli caput terra mariq; potens, terra mariq; quassatum prosterneret.

XII. *Carthaginē terra marique Scipio oppugnat.*

Haud procul aberat, cum velata infulis, ramisq; oleæ Carthaginiensium nauis occurrit. In qua decem erant legati principes ciuitatis ab Annibale missi, veniam à Scipione ac misericordiam implorantes, sed ii sine alio responso Tunetum venire iussi sunt.

Tuneti pacem & veniam petunt.

INTEREA nuncius affertur Scipioni Verminam Syphacis filium, cum equitibus pluribus quam peditibus, venire auxilio Carthaginiensibus. Aduersus eum pars exercitus, cum omni equitatu missa. Illa primum Numidas leniter fudit, deinde interclusa fuga, à partibus omnibus circumfusi, perierunt telis obruti, gladiisque cæsi: ad quindecim hominum millia cæsa, mille & ducenti viui capti sunt, & equi Numidici mille & quingenti, signa militaria 72. Regulus ipse inter tumultum cum paucis effugit. Ea etiam clades spem omnem Pœnorum prostrauit. Huius Verminæ non meminit Polyb. l. 15. sed eius loco Tychæi cuiusdā, Syphacis familiaris, à quo Annibal, qui equitatu deficiebatur, & bene didicerat unum ex omnib. Afris aptissimos ad pugnam equos habere, petiit vt equestri auxilio Reip. Carthag. adesset, qua cadente res eius stare nō possent, imo & de vita eum à Masanissa periclitaturum. Ea re motus ille cum bis mille equitibus ad Annibalem venit, & quidem vt apparet ante confectam pugnam. Sed Liuius alios autores sequi maluit.

XIII. *Syphacis copiæ à Romanis delentur.*

LEGATI Tunetum ad Scipionem venerunt 30. numer. & illi quidem multo miserabilius quam antea egerunt, sed minore cum misericordia, à recenti memoria perfidiæ, auditi sunt. Nec pacis spes omnis intercluſa; etsi enim omnes in concilio iusta ira ad delendam Carthaginem stimulabat, tamen cū & longitudinē obsidionis vrbis munitissimæ animo reputarent, & ipsum Scipionem ille metus angeret, ne ipsi successor mitteretur, qui victoriam, & finiti bellu

XIV. *Scipio tunc à pace non abhorret.*

gloriam

Conditiones pacis missæ. *Liu. l. 30.*

gloriam suo periculo partam, sibi vendicaret, ad pacem omnium animi versi sunt.

Postera die aduocatis legatis, & de perfidia vehementer increpitis, hæ pacis conditiones positæ sunt. Eas Polybius habet & Liuius eadem prope sententia, sed ille accuratius hoc modo. *Quas vrbes in Africa prius tenuissent, quam vltimum hoc bellum populo Ro. inferrent. Quos item agros antea possedissent, quæ pecora, aut quas alias facultates omnia tenerent. Immunes ab omni damno hostili Carthaginenses ab eo die essent, vt liberi institutis legibusq; suis viuerent, neq; vllo præsidio tenerentur.* Et benigniores quidē cōditiones huiusmodi erāt, duriores aūt istæ.

XV. *Ano specturum.* QVÆCVNQVE *per inducias Carthaginienses malefacto abstulissent, omnia Romanis restituerent, captiuos item & fugitiuos, sine vlla temporis præscriptione redderent. Naues longas omnes, præter decem triremes traderent, eadem lex de Elephantis esset. Bellum extra Africam nemini omnino inferrent, ac ne in Africa quidem vlli, iniussu populi Rom. Quas domus, agros, vrbes, aut quodcunq; aliud tenerent, quod Massanissæ fuerit, aut maiorum eius intra fines ipsis demonstrandos omnia Masanissæ redderent, frumentum exercitui, stipendiumq; auxilijs præstarent, donec Romæ super conditionib. pacis responsum foret. Decem millia talentum argenti, descripta pensionibus æquis, ducentorum Euboicorum Talentum in annos quinquaginta soluerent. 1. Obsides fidei causa darent centum,* Appianus

I. ℞.

addit 50. quos recepturos Scipio promittit pace facta, *quos Scipio è Carthaginiensium pube elegisset, ne minores 14. annis, nec 30. maiores.* Hactenus conditiones pacis apud Polybium, Liuius omisit illa ducenta talenta Euboica, quorū annua solutione intra an. 50. tota summa 10000. talentorum exhaurireтur. Nam quinquagies ducenta talenta, efficiunt decē mill. talentûm. Addit autem æstimata fuisse, quæ in nauibus Romanis tempore induciarum sublata fuerant à Carthag. 25. millia pondo argenti: valent singula pondo 11. coronatis, tota summa efficit 275000. nummorum aureorū, quæ summa præsenti pecunia mox persoluta est.

XVI. *Annibal suadet admittam.* HAS conditiones legati cum domum ferre iussi in concione ederent, & Gisco ad dissuadendam pacem processisset, audireturque à multitudine inquieta, eadem & imbelli, indignatus Annibal dici ea in tali tempore audiriq; arreptum Gisconem manu sua ex superiore loco detraxit: quæ insueta liberæ ciuitati cum fremitum populi mouissent, excusans Annibal, Nouem, inquit, annorum à vobis profectus, post 36. an. redij, militares artes, quas me à puero fortuna nunc priuata, nunc publica docuit, probe scire videor, vrbis ac fori iura non didici. Excusata imprudentia de pace disseruit, eamq; hoc rerum statu nec iniquam, & necessariā cum ante paucos dies si quis ciues interrogasset, vbi Romani vicissent, et quid mali putarent patriam passuram, longe ijs acerbiora fuissent dicturi, imo ne dicere quidem potuissent, præ magnitudine malorum quæ animis obuersabantur, vt ait Polyb.

Polyb. maior 45. an.

XVII. *Non fuit ex prælio ausugit.* LIVIVS addit quosdam scripsisse Annibalem ex acie ad mare peruenisse, inde præparata naue extemplo ad Antiochum esse profectum, postulantique ante omnia Scipioni, vt sibi Annibal traderetur, responsum esse Annibalem in Africa non esse. Scipio victor recedit, ait Eutropius, pene ipso Annibale capto, qui primum cum multis equitibus, deinde cum viginti, postremo cum 4. euasit. At hanc fugam posteriorem esse necesse est, si is in Carthaginiensi Senatu author fuit Senatui, populoq; Carthaginiensi, vt conditiones pacis admitterentur. Petitio vero Annibalis, etsi alioqui est valde probabilis, ex formula tamen pacis, quam edit Polyb. constat non esse veram. Induciæ Carthag. in tres menses datæ sunt, & additum ne per induciarum tempus, vsquam alio quam Rom. mitterent legatos: & si qui legati Carthag. venissent, nec inconsulto Rom. Imperatore dimitterentur.

Legati ex Africa Romam veniunt. Cum legatis Carthaginiensibus tres Romam Scipio misit, & in ijs Lucium fratrem, & L. Veturium Philonem, qui sub ipsa comitia consularia Romam peruenerunt, vt autor est Liuius, ideoq; de ijs anno seq. dicemus.

XVIII. *Claudius Nero in Africam traiectu tempestate vexatur.* CÆTERVM Romæ ad primum nuncium defectionis Carthaginiensium trepidatum fuerat, iussusque erat T. Claudius Consul mature in Siciliam classem ducere, atq; inde in Africam traijcere. At is segniter omnia confecit, eo quod Patres de pace Scipionis potius arbitrium esse, quibus legibus daretur, quam Consulis [illegible] rant. Verum huius negligentiæ non exiguas pœnas dedit. Nam tempestate varie multumq; iactatus est, naues [illegible] æ, quassatæ, armamentis spoliatæ, quædam etiam [illegible] vexata ac lacerata classis Carales [illegible] oppidum Sardiniæ est, quod frequentius Calaris dicitur [illegible] promontorio meridiano situm, quod [illegible] respicit.) Vbi dum subductæ reficiuntur naues, hiems oppressit, circumactumque est anni tempus, & nullo prorogante imperiū, priuatus T. Claud. classem Romam reduxit.

Nau Romā redit.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3853.

Iamdudum talenta Euboica 80 coronatis æstimata diximus 1400. Francis ducenta ergo talenta Euboica, valent [illegible] millia francorum quæ in annos 50. ducta [illegible] omnino quatuordecim millionibus francorum. Quibus si addas 25 millia pondo argenti, quæ [illegible] pecunia persoluere coacti sunt, addenda erunt o[illegible] & 25 mill. francorum.

ANNVS MVNDI 3853. SEXTÆ ÆTAtis 336. Imperij Græcorum 111. Antiochi Magni 24. Oniæ I I. Pont. 7. Ptolemæi Epiphanis 3. Philippi 20. Olymp. CXLIV. An. 4. Vrb. Cond. 552. Coss. Cn. Cornelio Lentulo, & P. Aelio Pæto Punica Pax.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 200.

HVNC Punicæ pacis annum, ab inchoato bello 18. celebrat Liuius, eundemq; quadragesimum a pace postremo facta, Q. Luctatio, & A. Manlio Coss. [illegible] tribus & viginti post annis factum sit. P. Cornelio, & T. Sempronio Coss. Denique hunc anno 18. finitum. Cn. Cornel. & P. Ælio Pæto Coss. quo acta Scipionis Romæ probata ac confirmata sunt: quæ omnia cum nostra Chronologia ad amussim conueniunt. Itaque corrigendus est Zonaras, qui hunc ann. 16. vocat, & Eutropius qui decimum nonum. Rursus cum Liuius initio lib. 31. numerat annos 63. à primo bello Punico ad secundum finitum [illegible] portet non numerare præsentem annum, qui nihil hostile habuit, qui est 64. quibus adde 488 qui primum bellum Punicū antecesserunt, & occurret [illegible] an. [illegible]

I. *Anno temporis.*

II. *Comitia Romæ turbata.* M. SERVILIVS superiore anno Consul, cui Hetruria obuenerat, ne comitiorum causa ad vrbem reuocaretur, Dictatorem dixit C. Seruilium Geminum, is Magistrum eq. dixit P. Ælium Pætum. Sæpe comitia [illegible] a perficere tempestates prohibuerant, adeo vt præter Id. Martias veteres magistratus progressi fuerint, aut potius [illegible] dum [illegible] tis nouis, Resp. sine curulibus magistratus aliquandiu fuerit. Sub idem tempus legati Ro. cum Carthag. Romam venerunt. Senatus ad ædem Bellonæ habitus est. Vbi L. Veturius Philo retulit suprema pugna cum Annibale, & Pœnis esse pugnatum, finemq; tandem lugubri bello impositum. Verminam quoq; Syphacis filium bello victum. Ea lætitia populo quoq; in concione communicata. Tum omnia in vrbe templa patefacta sunt, gratulationes vbique factæ, supplicationes in triduum decretæ.

Legati ex Africa veniunt. *Triduana lætitia.*

III. *Noui Coss. dant Senatum legatis.* LEGATIS Carthaginiensium, & Philippi regis, nam ij quoq; venerant, petentibus vt Senatus sibi daretur, respōsum iussu Patrum à Dictatore est, Consules nouos ijs Senatum daturos esse. Comitia inde habita, creati Coss. Cn. Cornelius Lentulus, & P. Ælius Pætus. De prouincijs Cōsulum nihil ante placebat agi, quam legati Philippi Regis, & Carthag. audiuissent, præsagientibus animis belli vnius finem, alterius principium fore.

Primū Macedones auditi. Priores introducti sunt Macedones, qui primo conati sunt purgare, quæ questi erant Roma missi legati de populatione sociorum: tum eos accusarunt, in primisq; M. Aurelium vnum de legatis, qui Macedonas bello contra fœdus lacessisset: postremo petebant vt Macedones, duxque eorum Sopater, qui apud Annibalē mercede militassent, captique in vinculis essent, sibi restituerentur.

IIII. *Responsio Romanorum.* Ad quæ Furius pro Aurelio ex Macedonia missus respōdit, relictum in prouincia M. Aurelium, ne socij fessi populationibus, ad Philippum deficerent, finibus sociorum

Imperii Ræ-orvm. n. iii.

non excessisse, dedisse operam ne impune in agros eorum populatores transcenderent. Sopatrum ex propinquis Regis esse, eum, cum 4. millib. Macedonum & pecunia, missum nuper in Africam vt esset Annibali & Carthaginiensibus auxilio. De quibus rebus cũ rogati Macedones perplexe respoonderent, responsum acceperunt, Regem bellũ quærere, si pergat, propediem inuenturum, duplicitet ab eo fœdus violatum, & quod Socios populi Ro. iniurijs & damnis affecerit, & quod hostes Romanorum auxilijs & pecunia iuuerit. P. Scipionem recte fecisse, & facere, quod eos in vincula coniectos retineat, M. item Aurelium, qui Socios, quos fœdere tueri non possit, armis tueatur. Ita Macedones dimissi sunt. Nec Philippus propterea desijt bello vexare Athenienses, & populato agro, obsidionem parare, vt ex Liuio anno seq. patet.

V. Legatorum Carthaginiẽsium oratio.

Inde Carthaginienses vocati, quorum ætatibus, dignitatibusq; conspectis, tam longe primi ciuitatis erant, tum pro se quisq; dicere, vere de pace agi, nihil vt pridem fictũ atq; simulatum. Insignis inter cæteros Asdrubal, qui semper pacis autor fuerat, primum belli culpam à Rep. in paucorum cupiditatem transferebat. Deinde partim purgando crimina, partim fatendo, partim monendo P.C. vt reb. secundis modeste ac moderate vterentur, laudando etiam clementiam populi Rom. qui plus pene parcendo victis, quam vincendo imperium auxisset, effecit vt ad pacem omnium animi propenderent: præsertim cum ab alijs legatis damna, & luctuosus Carthaginiensis Reip. status exponeretur: tum Senatorũ vnum infestum perfidiæ Carthag. succlamasse ferunt. Per quos deos fœdus icturi essent, cũ eos per quos ante ictum esset fefellissent? Per eosdem, inquit Asdrubal, qui tam infesti sunt fœdera violantibus.

VI. Senatus pop. Rom. pacem ... cum Pœnis.

Inclinatvs omniũ ad pacẽ animis, Cn. Lentulus Coss. qui Africã cum classe petiturus erat, intercessit: itaq; re ad populũ euocata, pacẽ tribus oẽs iussere, & P. Scipionẽ victorem exercitum in vrbem deportare. Ex hac rogatione Senatus decreuit vt P. Scipio, ex 10. legatorum sententia, pacẽ cum populo Carth. quibus legibus ei videretur faceret. Gratias egere legati, tum etiam petiere vt vrbẽ ingredi, & suos captiuos inuisere liceret, orauerunt. Consensu Senatus vt in Africam deportarentur, & si pax conuenisset, Scipio eos sine precio Carthag. redderet. Ita dimissi legati, & pax in Africa cum Scipione perfecta est.

VII. ... Scipioni mandatur.

Navas longas, elephantos, perfugas, fugitiuos, captiuorum 4. mill. tradiderunt. Naues prouectas in altum Scipio, magno cum luctu ciuitatis, incendi iussit. De perfugis grauius, quam de fugitiuis consultũ. Latini nominis qui erãt, securi percussi, Romani in crucem sublati. Sæpe postea Scipionem dixisse ferunt T. Claudij primum cupiditatẽ, deinde Cn. Cornelij fuisse in mora, quo minus id bellũ exitio Carth. finiretur. Hi nimirum Scipionis æmuli, vt ex Liuio aperte constat gloriam suam ex alieno periculo ac labore captabant, quod prospiciens Scipio, maluerat pacem dare Carth. quam eam obsidere. Porro ex voluntate S.P.Q.R. Masanissam in omnia Syphacis bona, præter regnũ paternum immisit: legatos ad pacẽ confirmandã Romam misit.

VIII. Regressus cum victoria Scipio Romã venit. ... 301. ... Mors Syphacis.

Ipse terra mariq; parta pace, exercitu in naues imposito, in Siciliam Lilybæum traiecit. Inde magna parte militũ 10 nauibus missa, ipse per lætam pace, nõ minus quã victoria Italiam, non vrbibus modo effusis ad habendos honores, sed agrestium etiam turba obsidente vias, Romã peruenit, triumphoq; omniũ clarissimo vrbem est inuectus. In ærarium Rom. Scipio intulit argenti pondo centum millia, & 35. Syphax autẽ morte subtractus est spectaculo magis hominum, quam Triumphantis gloriæ, Tybure paulo ante mortuus. Mors tamen eius publice conspecta est, publicè quippe elatus Scipionis gloriã in pheretro celebrauit. Verũ Pol. ait, vt fatetur ipsemet Liuius, Syphacẽ in triumphũ à Scipione traductũ. Verba eius ex l. 16. hęc sunt. *Tunc etiam Syphax Masæsyliorũ Rex, cum captiuis per vrbẽ ductus est in triũpho, qui & post tempus aliquot in carcere diem supremum obijt.*

IX. Triumphi forma.

Hvivs triumphi speciem, & eius occasione cæterorum triumphantium, paucis describit Appianus in fine libri 2. belli Punici, quem incidisse ait in Olymp. 144. Nimirum exeuntem, quẽ locum placet lectori describere. *Scipio fœdere icto ex Africa totum exercitũ deportauit in Italiam, vrbemq; triũphans iniit, illustriore pompa quã vllam ante eam diem. Fuit aũt eius forma, qua etiam nunc vtuntur, huiuscemodi. Coronantur vniuersi, precedant tubicines, & plaustra spolijs onusta. Traducuntur & captarum vrbiũ simulacra, & tabula quæ res gestas exprimant: deinde aurum argentumq; tam rude quã signatum, & siquid est huiusmodi præterea,* vt pictæ tabulæ, signa egregij operis, & materiæ, aliæq; principum virorum deliciæ. *Tum corona Imperatori ob virtutem data à ciuitatibus, aut socijs, aut ab ipso exercitu. Sequuntur deinceps boues candidi post eos Elephanti: mox Pœnorum, Numidarumq; duces captiui.* Et hæc prima pars pompæ.

Trivmphvs Scipionis.

X. Triumphus Romanus ...

Ipsvm *Imperatorẽ præcedunt lictores paludati, & chorus cytharistarũ, ac satyrorũ Etrusco more cinctorũ, ornatorumq; corona aurea. qui pariter ordine incedunt, cũ cantu & tripudio. Ludiones ipsi vocant, opinor quia Etrusci Lydorum coloni sunt. Horũ in medio quidã stolatus ac purpuratus, ornatusq; monilib. ac torquib. aureis, gesticulatur ad mouendum risum, tanquam insultans hostib. Sequuntur deinceps qui suffitũ faciunt. Mox ipse Imperator inuehitur curru picturato, redimitus gemmata corona aurea, amictus autẽ toga clauata purpurea: manu gestat sceptrum eburneum, & virgam laureã, quæ apud Romanos signum est victoriæ. Vehuntur eodem curru pueri, virginesq; & in iugalibus equis vtrinq; eadem ex gente adolescentes.* Et hæc altera est pars pompæ.

XI. Tertia pars pompæ.

Ivxta *currũ & deinceps incedunt militiæ socij, scribæ, apparitores, armigeriq;. Sequuntur milites distincti per turmas ac centurias, laureati omnes, & fortissimus quisq; ornatus donis militaribus.* quibus ab imperatore, alijsve ducibus, honoris ergo, & in testimonium virtutis donatus fuerit. *Hi alios principes laudant, in alios cauillantur, quosdam vituperant. Est enim res simplex triũphus, at minime seuera & seria, in eo quippe magna est iocorũ licentia. Vbi vero Capitoliũ ascendit ... pompa epulũ amicis ex more in templo præbuit.* Hæc fere Appianus, qui addit Masanissam, fretum Rom. amicitia, magnam sibi agri Carthag. partem vendicasse, & eorũ operã obtinuisse, moxq; cũ eis fœdus iniisse, quod per an. ... durauit: disceptatio aũt cum Masanissa à Liuio ad 8. an. differtur. Primus hic Imperator nomine victæ à se gentis est nobilitatus, vt Africanus diceretur, siue id militaris primum fauor, siue popularis aura celebrauerit. nisi forte, sicut Felicis Syllæ, Magniq; Pompeij, ab assentatione famil ... nomen cœptum est. Id enim sibi parum compertum esse scribit Liu. l. 30. extremo, nec distinctius ab alijs relatum inueni.

Euseb. Zonar.

XII. Exordium & causa belli Macedonici.

Pacem Punicam bellum Macedonicum excepit, periculo haud quaquam comparandum, aut virtute ducis, aut militum robore, sed claritate regum antiquorũ, & magnitudine imperij prope nobilius. Cœptum hoc bellum decẽ ferme an. ante scribit Liuius, & triennio prius depositum, cum Ætoli & belli & pacis causæ fuissent, quæ pax facta est à P. Sempronio Proconsule. an. Vr. C. 549. Cæterum prius illud bellum à M. Valerio Læuino prætore gestum est, an. V.C. 539. ex quo hic an. 13. num. vt non sine causa illud, ferme, Liuius adiecerit: qui & belli huius occasionem refert, quod Romani, pace cum Pœnis facta vacarent, causam autem, quod Philippo infensi essent, cum ob infidam pacẽ, aduersus Ætolos, aliosq; eiusdem regionis socios, tum ob auxilia nuper cum pecunia in Africã Annibali missa, quo cum ante an. 14. societatẽ inierat, an. Vr. C. 538. Accesserunt etiã preces Atheniensiũ, quos Philippus agro peruastato, in vrbẽ compulerat. Eorum legati Romæ hoc tẽpore querelas de Philippo referebant, & Ro. auxilium implorabãt.

Querela Atheniensium de Philippo.

XIII. Attali quoque & Rhodiorum.

Sub idem fere tẽpus & ab Attalo Rege, & Rhodijs legati venerunt, nunciantes Asiæ quoq; ciuitates solicitari. A Philippo nimirum vehementer affligebantur. Nam præter Cianos perditos etiam Prinassum vrbẽ ad deditionẽ compulerat, dum fingit se ad duo fam ... sublicis suspendisse. Attalũ & Rhodios nauali prælio ad Chiũ vicerat, & illo in fugam compulso, & horum Imperatore Theophilisco interfecto. Nec mirum esse eodem tempore Philippum copias in Græcia & Asia habuisse. Nam Peloponnesus, cum tota pene Græcia, ei parebat, vt ait P. Sulpicius Galba in concione ad populum. His legationibus Romæ responsum est, curæ Senatui fore rem Asianam. Consultatio vero de bello Macedonico integra ad Coss. qui tunc in prælio cum Boijs erant, reiecta est.

Philippi potentia.

Liuius l. 31.

IMPERII GRÆCORVM AN. 112.

XIV. Legati ad Ægyptũ missi à Romanis.

INTERIM ad Ptolemæum Ægypti Regẽ legati tres missi, vt & Annibalem Pœnosq; victos regi nunciarent, & gratias agerent Regi, quod in rebus dubijs, cum finitimi etiam socij Rom. desererent, in fide mansisset, & peterent vt si coacti iniurijs bellum aduersus Philippum suscepissent, pristinum animum erga populum Ro. conseruaret. Legationem pro Rege puerulo in Ægypto suscipiebat, vt arbitrant Sosibius, Sosibij filius, qui Remp. sub Philopatore bene gesserat. Eius autem filius, in tumultu quo cæsus est Agathocles cum sua, Regem Agathocli ereptum accepit, & approbationem illius cædis elicuit, vt recitat Pol. l. 15. Cæterum legatos in Ægyptũ nullos Liuius nominat C. Claudium Neronem, M. Æmylium Lepidum, P. Sempronium Tuditanum. Nec est apud eum, aut Polyb. aut Appianum, vllum vestigium missi Lepidi, ad regnum pupilli tutoris nomine administrandum, quod asserit Iustinus: quod vt Romano populo valde gloriosum, minime prætermissurus erat Liuius, præsertim cum res inter Ægyptios & Romanos gestæ, eius rei crebram mentionem requirant. Sed hac de re iam supra diximus.

NA vt tutor est missus.

XV. Res ad Bossium gesta.

INTEREA P. Ælius Consul cum audisset, à Boijs ante suũ aduentum incursiones in agros sociorum factas, duabus legionibus subitarijs, tumultus eius causa scriptis, additisq; ad eas 4. cohortib. de exercitu suo, C. Appium Præfectum socium hac manu, per Vmbriam agrum Boiorum inuadere iussit; sed is improuiso Gallorum impetu circumuentus, cum 7000. suorum interfectus est: pauci elapsi, rebus suis magna ex parte amissis, per inuios saltus, sine duce, nocte ad Consulem profecti sunt. Nec Consul, præter populationem hostici agri, memorabile quidquam gessit, nisi quod fœdus cum Ingaunis Liguribus fecit.

Romæ cum primum Consul Senatum habuit, exẽplo de Philippo retulit. Decreuitq; frequens Senatus, vt P. Ælius Consul, quem videretur ei, cum imperio mitteret, qui classe accepta, quam ex Sicilia Cn. Octauius reduceret, in Macedoniam traijceret. M. Valer. Læuinus Proprætor missus, cum 38. nauibus in Macedoniam transiuit. Ad quem cum M. Aurelius legatus venisset, edocuissetq; eum quantos exercitus, quantum nauium numerum Rex comparasset, maiore conatu id bellum capessendum esse censuit, idemque Senatui per literas persuasit, ne idem auderet Philippus, quod Pyrrhus pridem ex minore regno ausus fuerat. Nec res vltra hoc anno progressa est.

Læuinus in Macedoniã transmittit.

Cum modico copijs.

ANNVS MVNDI 3854. SEXTAE AETATIS 338. Imper. Græcorum 112. Antiochi Magni 25. Oniæ III. Pontif. 8. Ptol. Epiphanis 4. Philippi 21. Olymp. CXLV. An. 1. Vrb. Cond. 553. Coss. P. Sulpitio Galba. C. Aurelio Cotta Belli Macedonici I.

ANNVS ANTE CHRISTVM 199.

I. Ratio tẽporis.

REPVGNARE vtiq; videtur nobis Liuius, qui cum initium belli Macedonici, in hosce Consules conferat, vrbis tamen conditæ an. hunc vocat 540. Sic enim legunt Cuspin. & Glarean. Sigon. Budæus, qui nobis est 553. atque adeo Sigonio, Gordono, Stephano Pighio, marmorib. capitolinis, Cuspiniano, Temporario, Casaubono, Heluico, Buntingo, Beroaldo, alijs. Verum erratum illapsum in numeros, ipsemet Liuius hoc ipso libro docere potest, qui, vt præcedenti ao. diximus, 400. & 88. an. ab Vrbe condita numerat ante bellum primum Punicum, inde 63. ad finem 2. qui efficiunt 551. Adde bis annum pacis initæ cum Pœnis, & præsentem, omnino efficies 553. Etsi Onuphrio, Glareano, Greillio, Calusio, Functio, Capello, Emmio, est 554. quæ est differentia Palilium Varronis & Catonis. Fuit autem in Olympico puluere victor hoc anno Pythias Ætolus. De hac porro Olympiade 145. ita scribit Pausanias. 4 Post hæc Olympiade 145. puerile institutum Pancratium, in quo vicit Phædimus Æolensis ex vrbe Troade.

488. 63. 2. 553.

[illegible] p. 136. 314.

II. De bello Philippico agitur in Senatu.

His ergo Coss. quod omnes consentiunt, bellum cum rege Philippo initum est, quod & Philippicum propterea dictum est sine Ma[illegible] primum, paucis mensib. post pacem [illegible] datam. Ordinum primum eam rem [illegible] Martij [illegible] dictum Consulatus [illegible] P. Sulpicius Consul retulit. Senatusque per sacrificia deorum de hoc bello voluntatem ex quiri iussit. Renunci[illegible] à Coss. precationem [illegible]. Interea literæ A[illegible] gat, & M. Valerij Læuini cum noua Atheniensium l[illegible] venere, quibus animi ad hoc bellum mag[illegible] sunt. Sententiam literarum iam ante in fine anni præc[illegible] retulit: legati nunciarunt Philippum appropinq[illegible] suis, ubicumque non agros modo, sed vrbem etiam in dit[illegible] ne eius futuram, nisi quid in Romanis auxilij esset. Ijs gr[illegible] tiæ à Senatu actæ ob fidei constantiam, de auxi[illegible] autẽ [illegible] responsum iri, cum Consules prouincias sortiti essent.

OBVENIT Macedonia Sulpitio Galbæ, Aur[illegible] Sulpitius rogationem ad populum promulgauit, V[illegible] iuberent Philippo Regi, Macedonibusq; qui sub [illegible] tus essent, ob iniurias, armaq; il[illegible] socij populi Romani bellum indici. Sed ea rogatio ab omnibus ferme centuri[illegible] antiquata est, siue id diuturnitate belli fessi, iędiu laborum ac periculorum fecerunt, siue Q. Bæbij tribuni pleb concionibus incitati, qui patres cri[illegible]nabatur, & incu[illegible] sabat quod bella ex bellis sererent, ne pa[illegible] vnquam ple[illegible] frui posset. Id ægrè tulere Patres, & tum Tribunum p[illegible] in Senatu probris lacerarunt, tum p[illegible] se quisque S[illegible]pi[illegible] cium hortati sunt, vt de integro comitia rogationi [illegible] dæ ediceret, castigaret segnitiem populi, & quam esset [illegible] bellum necessarium saluti ac dignitati Reipublicæ ede[illegible] teret.

CONSVL in campo Martio comitijs habitis, priusquam centurias in suffragium mitteret, concione aduocata di[illegible] cit non id agi, bellumne placeat gerere, an pacem [illegible], se[illegible] bellumne contra Philippum gerere, translatis in Macedo[illegible] niam legionibus, an hostem in Italiam admittere, quando quidem ille bellum ingens contra Rom. terra mariq; mo[illegible] liatur, & iam pactus fuerat cum Annibale in Italiam traij[illegible] cere, quando misso Valerio Læuino in Macedonia retẽtus est. Non admittendum idem crimen in Athenienses, qu[illegible] in Saguntinos perpetratum est, ne inte So[illegible] totum deletto[illegible] tes audiant, & ille quinto die à deuictis Athenis in Italia[illegible] impetum faciat. Maiore quippe esse potentia Philippu[illegible] quam Pyrrhum, qui totam Italiam aduentu suo, a[illegible] [illegible] concussit: qui si ingressus in eam fuerit, multos ad se po[illegible] pulos qui deficiant habiturus sit, Lucanos, Brutios, Sam[illegible] nites. Adhuc in Italia Annibalem hæsurum fuisse, si p[illegible] guisset in Africam bellum transferre. Sa[illegible] [illegible]sse Macedo[illegible] niam bello ardere, quam Italiam. Denique hanc esse pa[illegible] trum, & deorum annuentium voluntatem. Ite, inquit, i[illegible] suffragium bene iuuantibus dijs, & quę patres censuerunt vos iubete.

AB hac oratione in suffragium missi, bellum, vti Consu[illegible] rogarat, Quirites iusserunt, rursumque Patres supplicatio[illegible] nibus & votis diuinum auxilium, vt sibi videbantur, in bellum Macedonicum implorarunt, non exiguo religios[illegible] pietatis argumento, etsi parum notarint vnde diuinum pe[illegible] tendum esset auxilium.

In ipso apparatu belli legati à rege Ptolemęo venerunt nunciantes, Athenienses à rege suo auxiliũ petijsse, ipsum licet cõmunes socij sint, auxilium, si aliter Romanis videatur, non laturum, sed id Romanis permissurum. Sin minus placeat Romanis ferre Atheniensibus auxilium, eum missurum, quod facile Athenas aduersus Philippũ tueri posset. Gratiæ Regi à Senatu actæ, responsumque, Romanis in animo esse tutari socios, si qua re ad id bellum opus fuerit, regi indicaturos. Munera deinde legatis data, quina millia æris in singulos, id est, centum franci Gallici æris, æstimatore Cenali.

OMNIVM animis in bellum Macedonicum versis, repẽte Gallici tumultus fama exorta est. Insubres, Boij, Cenomani, Ligures, Amilcare Pœno duce, qui in iis locis de Asdrubalis exercitu substiterat, Placentiam inuasere, & direpta vrbe, ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus millibus hominum inter incendia, ruinasque relictis, traiecto Pado ad Cremonam diripiendam perrexere. Cre-

Cremona obsidetur.

monenses vicinæ vrbis ruina territi, L. Furium, qui pro Romano ea tum loca cum quinq. millibus sociorum versabatur, de suo periculo per legatos admonent. Ille ad Senatum rem defert, negatq; satis in suo exercitu præsidij esse, vel ad protegendam, & obsidione liberandam coloniam, vel ad hostilem exercitum debellandum. Nisi forte quinque hominum millia, 40. hostium millibus trucidanda objicere velit: præsertim victoria, & excidio nobilis Romanæ coloniæ inflatis.

VII. *Auxilium paratur.* Senatvs his cognitis iubet C. Aurelium Consulē exercitum Hetruriæ destinatum Ariminum cogere, & cum eo, vel ipsum per se, vel per eundem L. Furium cum hoste confligere, & coloniam obsidione liberare.

Querela Carthaginē de Amilcare. Quæ dum parantur decreto Senatus mittuntur legati Carthaginem, qui Amilcarem nuncient Gallos ad arma concitasse contra populum Romanum, fœdus violare, eū, si pax placeat, reuocandum illis, & dedendum populo Rom. Simul nunciare iubentur, non omnes perfugas sibi redditos esse, magnam partē Carthagine obuersari palam, qui comprehendi conquirique debeant, vt sibi ex fœdere restituantur. Responsum à Carthaginiensibus est, nihil vltra se facere posse, quam vt eum exilio mulctarent, bonaq; publicarent: de perfugis misisse, quos potuissent inquirendo vestigare. Verum missuros Romam, qui eade re Senatui satisfacerent. Ducenta millia modiûm tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedoniam miserunt non dono, vt arbitror, sed in solutionem annuorum talentūm Punicorum.

Eorum responsum.

VIII. *A L. Furio profligatur hostis.* Verum Carthaginienses labore comprehendendi, & dedendi Amilcaris liberati sunt, vt qui mox in bello perierit. Cū enim L. Furius magnis itineribus Arimino Cremonam, cum sibi assignato exercitu venisset, castra 1500. passuum interuallo ab hoste posuit: & occasio rei bene gerendæ fuit, si protinus ex itinere ad castra oppugnanda esset profectus, hostibus vage ad populationem, prædamq; dispersis. Verum Furius lassitudini militum timuit, raptim quippe agmen duxerat. Galli omissa præda castra extemplo repetiuere. Postridie in aciem progressi sunt, nec Romanus moram pugnandi fecit, sed vix spatium instruendi fuit, eo cursu hostes in prælium venerunt. Nec minus ferociter pugnarunt. Etsi enim industriæ ac fortitudini Romanorum cesserunt, diu tamen anceps prælium fecere, vt L. Furius prætor suorum periculo vel prærusso, vel iam admaduerso ædem vouerit Ioui, si eo die hostes fudisset. Fudit, fugauitque partem non exiguam, & factus est voti reus.

IX. *Magnitudo victoriæ.* Minvs sex millia hominum effugisse ait Liuius, cęsa & capta supra quinque & triginta millia, cum signis militaribus 70. carpentis Gallicis multa præda oneratis plus ducētis. Amilcar dux Pœnus eo prælio cecidit, & tres imperatores nobiles Gallorum. Zonaras negat Amilcarem mortuum, quippe quem & alijs deinceps prælijs non solum superstitem, sed etiam ducem facit, sed placet Liuium potius audire. Placentini captiui, ad duo millia liberorum capitū redditi colonis. Romanorum sociorumq; ad duo millia cecidere, plurimi dextræ alæ, in quam primus hostium impetus incubuit. Quanquam autem à Prætore prope debellatum erat, Consul eam sibi gloriam vendicare cupiens (eius quippe erat exercitus, & maiore imperio potiebatur) profectus in Galliam victorem exercitum à Prætore accepit, iratus quod se absente rem gessisset. Ipse autem Gallico triumpho inhians, quem absente Consule irato, atque inuidente, facilius impetrari posse ratus, Ro. inopinato cū venisset, & in æde Bellonæ Senatui exposuisset, quæ gesserat, acriter in vtramq; partē disputatū est: vicit tamen Furius, quod Furiæ genti Gallica bella conficere fatale videretur. Diminutus tamen triumphus fuit, cum neq; captiui Galli ante currum ducti fuerint, neq; spolia prælata, neque milites secuti; omnia præter victoriam penes Consulē esse apparebat. Triumphauit ergo de Gallis in magistratu L. Furius, inuito fere Senatu, siue quod alieno exercitu Aurelij Consulis rem gessisset, siue quod prouinciam auiditate triumphi reliquisset.

Vide Liuium lib. 31.

Triumphat inuito Consule, & Senatu.

X. *Legati Romani ad Masanissam.* Sed iam ad paulo superiora redeamus. Qui legati Carthaginem de Amilcare & perfugis missi sunt, ijdam in Numidiā ad Masanissam abire iussi, eidemq; gratulari, quod non patrium modo regnum recuperasset, sed parte florentissima, quæ Syphacis fuisset auxisset. Nunciare quoq; susceptum à Romanis bellum contra Philippum, cuiusq; causas iustas atq; legitimas, & ad id conficiendū equestre Numidarum auxilium petere, vicissimq; auxilia, ad firmandū augendumq; regnum, si quid opus foret, prolixe polliceri. Dona denique regia conseruandæ augendæq; beneuolētiæ regi dare. Masanissa duo millia equitum obtulit, in bellum Macedonicum, mille à legatis accepti sunt, quos in naues impositos in Græciam misit, cum ducentis millibus modiûm tritici, ducentis hordei.

Equites auxilium equestre.

XI. *Verminæ ad Senatum legati.* Per eos dies Verminæ filij Syphacis legati Senatū adiere, excusantes errorem adolescentiamq;, & in fraudem Carthaginiensium, auertentes. Spondebant regem suum amicitiam, nec officijs in populum Rom. ante à Masanissa, qui & ipse hostis pridem fuisset, aut ab vllo alio vinceretur: postulare vt Rex & amicus, ac socius populi Ro. à Senatu nominetur. Responsum legatis est, & Patrem eius Syphacem sine causa ex socio & amico repente hostem populi Ro. factum, & eum ipsum rudimentum adolescentiæ bello lacessentē Romanos posuisse. Itaq; pacem illi prius petendam esse, quam ea nomina, quæ Senatus, nō nisi bene de populo Ro. meritis principibus conferre consueuerit. Romanos legatos in Africa fore, à quibus leges pacis accipiat, quarum confirmationem sit postea à Senatu postulaturus. Legati cum ijs mādatis in Africam missi C. Terentius Varro Sp. Lucretius, & Cn. Octauius: qui delati in Numidiā beneuole à Vermina, ad primos regni fines obuiam progresso accepti sunt, & pacis legibus scriptis, eas Romam confirmandas ipse misit.

Senatū responsum Senatus.

Missi ad eū legati.

XII. *Sulpicius Consul adit Macedoniā.* P. Svlpicivs Consul, secundum vota in Capitolio nūcupata, paludatus cum lictoribus profectus ab vrbe, Brundusium venit: indeq; in Macedoniam traiecit. Ibi ei præsto fuere Atheniensium legati orantes, vt se obsidione eximeret. Missus extemplo Athenas est C. Claudius Centho cum 20. longis nauibus, & militum copijs. Neq; enim Rex ipse Athenas obsidebat, eo quippe maxime tempore Abydum oppugnabat: iam cum Rhodijs & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter prælio vtres expertus. Innuit his verbis Liuius eam pugnam, quam præcedente anno ex Polybio attigimus, in qua licet magna clade affectus sit (Macedones quippe circiter mille ducēti perierant, socij nauales ad sex millia, viui capti tum Macedones tū socij, circiter bis mille, Ægypti ad septingentos, cum magno numero nauium, cum pauci omnino ex Rhodijs & Attalicis desiderati fuissent, ex illis scilicet ad 60. ex his 70. vt scribit Polyb. l. 16. victoriam tamen sibi attribuit, eo maxime titulo, quod Attalum in prælio longius ab suis nauib. incaute abductum persecutus, cōpulisset ad terram, eiusq; nauem prætoriam cepisset: etsi nunquam vno tempore neque terra neq; mari tantum virorum amisisset, vt idem ait.

Mittit Athenas copias.

Philippus nauali certamine, victoria.

XIII. *Abydum obsidioni afferunt Philippi.* Iam vero quod ad rem ad Abydū gestam attinet, eam diligenter Pol. l. 16. explicauit, quam fas non est intactam relinquere. Ea vrbs est in Hellesponto in Asiæ littore, quā Philippus terra mariq; oppugnabat. Diu tulerant obsidionem oppidani, & mari facile iritam reddebant. At postquam à terra exteriore muro cuniculis subruto, Macedones ad interiorem, qui eius loco fuerat excitatus, appropinquarunt; oppidani legatos ad Philippum mittunt, petuntq; vt vrbē acciperet, milites à Rhodijs & Attalo præsidio missos data fide dimitteret, liberos homines sineret cum vestimentis quo placeret abire. Attalus trecentos tātum milites in præsidium miserat, Rhodij quadriremem vnam ex classe, vt habet Liui. l. 31. Iubet contra Philippus oppidanos sibi omnia permittere, aut fortiter sese defendere. Eares non solum in desperationem, sed in furorem etiam Abydenos egit.

XIV. *Abydenorū desperatio.* Itaqve se suaque omnia perdituri, primum seruos libertate donant, vt eos ad exequenda consilia habeant obsequentes, deinde matronas omnes in templo Dianæ congregant, infantes cum nutricibus in Gymnasio, aurum

omne

omne & argentum in forum deferunt, pretiosam vestem in quadriremem Rhodiam, & triremem Cyzicenam. E senioribus quinquaginta deligunt, eo robore tamen præditos, qui possent exequi quod mandaretur. Hi coram vniuersis ciuibus iureiurando adacti sunt, vbi interiorem murum ab hoste occupatum viderent, infantes & coniuges interficere, naues modo dictas incendere, argentum & aurum, sicut deuouissent in mare proijcere. Secundum hæc, præeuntibus sacerdotibus iurarunt omnes, aut hostem superaturos se, aut in pugna pro patria mortem oppetituros. Ita deinceps negligunt cuniculis cuniculos hostium irritos reddere, certi ad ruinam murorum contra irrumpentem hostem in vestigio occumbere. Nec aliter fecere.

XV. Collapso interiore muro, militaris ætas ruinis insidens, tam ferox in hostem fuit, vt Philippus, qui fessis Macedonibus recentes subinde ad noctem vsque submittebat, à pugna tandem destiterit, de exitu totius incepti pene desperans. Nam illi non solum cum gladijs, & hastis, super ruinas murorum, & Macedonum aceruos pugnabant, & intolerabiles reddebantur, sed etiam si quem arma fracta defecissent, tum fragmentis ipsis pugnabant, tum ferarum more irruentes arma hostibus eripiebant, & negligentes sui, quacumque parte poterant, eos impetu facto confodiebant. Donec nox prælium diremit eademque aliquibus meliorem mentem dedit. Statuerunt enim liberis ac coniugibus vitam seruare, & prima luce sacerdotes vrbisque seaus ad Philippum mittere, qui vrbem illi tradentes, vitam duntaxat ciuium deprecarentur.

XVI. In tactum Polybius non erubescit aperte reprehendere, quasi gloriosissimum facinus ignauia sua impedierint. At enim eos spe ductos propriæ salutis, decus illud ingens & admirabile ciuium suorum de liberis ac coniugibus interficiendis, abstulisse. In quo videtur maiore etiam crimine se obstringere, quam Abydeni ipsi, qui rerum omnium desperatione efferati, summa sibi affinitate & consanguinitate iunctos, & quod caput est innocentes, perire iussere. Hic autem tam inmane facinus prædicat, etiam sanus, si tamen sanus. Tanta fuit hominum, etiam eruditorũ in illa infidelitate cæcitas. Nec minus scelerate eodem loco ait de Abydenorum casu, maxime fas esse eum Fortuna expostulare, quæ Phocensium & Acarnanum calamitates miserata, in meliorem repente statum eos restituerit, Abydenos contra viros permiserit occumbere, vrbem capi, liberos cum matribus in potestatem hostium venire.

XVII. Vtiqve Fortunæ nomine diuinitatem rebus humanis præsidentem intelligit, contra cuius prouidentiam impiorum ora laxat in querelas, & expostulationes, eamq; quasi iniustam & inmisericordem, iniuste ac sacrilege criminatur. Quis tu es qui nõ alienum seruum, sed proprium Dominum iudices? & improbus atque imperitus, sapientissimum atque sanctissimum? nec videas misericorditer liberare quos liberat, & iuste, etiam per deteriores, castigare quos deserit. Ita contenebratæ erant hominum mentes, vt contra Deũ blasphemare iustum censerẽt, & cruentissimos parricidas, etiam cõmendatione prosequerentur. Liuius, qui eandem historiam à Polybio mutuatus est, sapienter vtrumq; illum scopolum declinauit, quin etiam inhumanum illud, execrabile carmen vocat, & eorum desperationem rabiem Saguntinam, quam etiam æquiparare potuit Astapensium in Hispania furori, quem supra an. V.C. 547. ex Liuij 28. retulimus, & Punici belli 13.

XVIII. Sed redeo ad Abydenos, in quorum pernicie id maxime deplorandum videtur, quod omnibus non fuerit persuasum, ab illa plusquam ferina suorum cæde temperare. Nam Philippus postquam vrbe potitus est, facile congestas opes inuenit, vt ait idem Scriptor. Deinde impetum tot ciuium conspicatus, qui sese, liberos suos, coniuges iugulabant, incendebant, suspendebant, in puteos conijciebant, de tectis præcipites dabant, eo spectaculo obstupefactus, & rem ægre ferens, edixit, tridui spatium se illis concedere, qui laqueo vitam finire, aut iugulare se vellent. Verũ Abydeni, qui iam ita de se statuerant, & alioqui proditâ se illos existimabant, qui pro patria strenue dimicantes occubuerant, viuere diutius non sustinebant, nisi forte vinculis aut alia vi prohiberentur. Reliqui sine vlla cunctatione, per cognationes ad mortem ruebant, manu videlicet, ferro, opera cognatorum.

XIX. Sub hoc tempus Rex Attalus audita Abydenorum obsidione, cum M. Æmylio Lepido, qui erat vnus de tribus legatis, qui ad reges Ptolemæum & Antiochum missi erãt minimus natu, ad ipsam Abydum nauigauit. Nouus interpres addit Polybio hos legatos ad Ptolemæum & Antiochum fuisse missos. Nec Polyb. id habet, & legatio, vt ex Liuio in fine præcedentis anni diximus, ad Ptolemæum solum pertinebat, ad Antiochum vero, alij postea missi sunt legati, & alijs omnino de reb. Reliqui autem legati Rhodi substiterunt. Æmylius ergo cum Philippo collocutus, dixit visum esse Senatui eum hortari, ne quem Græcorum bello impeteret, neue rebus Ptolemæi manus iniiceret, & pro iniurijs Attalo, & Rhodijs illatis iudicium subiret. Hæc si faceret, pacem retineret, sin minus bellum illi à Romanis esse paratum.

XX. Ille contra, maxime se optare dixit ne fœdus Romani violent, & bellum contra ipsum suscipiant: si tamen id fecerint, fortiter se ad arma pro se suorumq; defensione versurum. Animos ei faciebat, inquit Liuius, præter ferociam insitam, fœdus ictum cum Antiocho rege Syriæ, diuisæque iam cum eo Ægypti opes, quibus ex quo Ptolemæi regis mortem audiuerant, ambo imminebant. Inde Philippus, imposito Abydi præsidio, in regnum redijt, vbi nuncii retulerunt Consulem iam in Epiro esse, & Apolloniam terrestres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxisse. Nam autumno ferme exacto in prouinciam venerat, vti à Liuio scriptum est.

Causam porro contracti à Philippo cum Atheniensibus belli, hanc pluribus enarrat Liuius l. 31. Acarnanes duo iuuenes non initiati, templum Cereris imprudentes religionis, cum cæteris ingressi erant, facile eos sermo prodidit, dum absurde quædam percunctantur: deductiq; ad antistites templi, cum palam esset per errorem ingressos, tanquam ob infandum scelus interfecti sunt. Sed hoc eorum peccatum Acarnenses alio longe grauiori ac publico vlcisci aggressi sunt.

XXI. Id enim factum queruli ad Philippum detulere, postularuntque ab eo, vt datis Macedonum auxilijs, bellum à se Atheniensibus inferri pateretur. dedit, passus est. Hic exercitus Atticam ferro igniq; depopulatus, ingentem prædam in Acarnaniam deuexit. Tum Athenis iustum contra eos bellum decretum, incitante Attalo & Rhodiis, qui & reliquos populos, quantum potuere, ad bellũ contra Philippum incitarunt: sed eius gesti perfectiq; gloriam imprudentes Romanis concessere, quam, si acriter Philippo institissent, nec enim vires colligere passi fuissent, facile erant occupaturi. Philippus etsi à Romanis bellũ sibi imminere sentiret, Philoclem tamen vnum de suis ducibus, cũ duobus millibus peditum, equitibus ducentis, ad populandos Atheniensium agros misit, variaq; castella ipse cum alijs copijs, partim vi, partim proditione, ac deditione accepit. Abydenos inde adiit, de quibus diximus, qui ne legatis quidem admissis, portas regi clauserunt, & cessantibus Attalo, Rhodijsque misere periere.

XXII. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus Proconsul ex Hispania rediit, qui cum res ab se per multos annos præclare gestas in Senatu enarrasset, postularetq; vt triũphanti sibi in vrbem inuehi liceret, res triumpho dignas censebat Senatus, verum id moris esse negabat, vt qui sine magistratu res gessisset, triumpharet. Itaq; ouantem permittebatur, nisi Tribunus pleb. T. Sempronius Longus obstitisset, qui etiam ouationem Romani moris esse negaret, nisi res à magistratu gestæ essent. Victus tamen consensu patrum Tribunus cessit, & ex SC. Cornelius ouans vrbem est ingressus. Argenti tulit ex præda quadraginta quatuor millia pondo. a Auri 2000. quadringenta 50. b Militibus ex præda 120. asses diuisit.

Superfunt fere hoc anno, quæ à C. Claudio Corcyra Athenas misso gesta sunt. Cætera enim omnia, quæ reliquo lib. 31. à Liuio recensentur, ad sequentem annum pertinent, nec id dissimulat Liuius, qui & quæ vere ac æstate

a 1452000 franc. Gal.
b 71500 franc. Gal. Rano tempore.

consequenter contra Philippum gesta sunt, eodem narrationis tenore perteant, antequam ad nouos Consules gradum faceret, quos nunc l. 32. Idibus Martijs Consulatum inijsse profitetur. Id ergo erudite lector obserua, ne gesta vnius anni in duos temere dissecuisse videamur.

XXIII. *Claudius Cento successit Athenienses.* PERGO Sulpicius Consul cum autumno ferme exacto in prouinciam venisset, circa Apolloniam in Illyrio hybernabat. C. autem Claudius Cento cum 20. Romanis triremibus Athenas missus, cum Piræeum peruenisset, despondentibus iam animos socijs spem ingentem attulit. Nam & terrestres ab Corintho incursiones, quæ per Megaram in Atticum agrum fieri solebant, cessarunt, & prædonum à Chalcide naues, quæ non mare solum infestum, sed omnes etiam maritimos agros Atheniensibus fecerant, non modo Sunium superare, (id vltimum est Atticæ ad meridiem promontorium) sed nec extra fretum Euripi committere se aperto mari audebãt. Superuenerunt his tres Rhodiæ quadriremes, & erant Atticæ tres apertæ naues, ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac classe si vrbs agrique Atheniensium defenderentur, satis esse in præsentia existimanti Claudio, maioris etiam rei fortuna oblata est.

XXIV. *Chalcidem occupat, & spoliatur.* EXVLES à Chalcide, Macedonum iniurijs pulsi, referebant occupari posse Chalcidem sine vllo certamine. Nam & Macedonas, quia nullus sit in propinquo hostium metus, vagari passim, & oppidanos præsidio Macedonũ fretos, custodiam vrbis negligere. Ergo Claudius maturè Sunium cum classe peruenit, & ibi ne conspiceretur, nocte expectata, primis tenebris mouit, & tranquillo mari vsus, Chalcidem paulo ante lucem peruenit, vrbem scalis conscendit, & custodib. si qui aderant interfectis, refracta porta totum agmen vrbe recepit, & flãmis circa forenses domos iniectis, eo incendio regia quoque horrea, & armamentarium, cum ingenti copia machinarum, tormentorumque, conflagrauit, cædes inde passim non repugnantiũ tantum, sed & fugientium facta est: in quibus fuit Sopater Acarnan, præsidij Chalcidensis præfectus. Præda omnis in forum, inde in naues comportata. Carcer quoq; à Rhodijs refractus, emissiq; captiui, quos Philippus illic, tanquã in munitissima custodia abdiderat. Statuis inde regis deiectis truncatisq;, signo receptui dato conscenderunt naues, & Piræeum vnde profecti erant, redierunt.

XXV. *Philippus frustra accurrit.* DEMETRIADE enim Philippus erat, quo cum nunciata esset clades sociæ vrbis, quamquam serum erat auxilium perditis, vltionem tamen auide expetens, cum expeditis quinq; millibus peditum & trecentis equitibus ex templo profectus, cursu propere Chalcidem contendit, si quomodo posset Romanos opprimere, sed ea spe frustratus, ad deforme spectaculum semirutæ ac fumantis adhuc sociæ vrbis venit, & paucis qui mortuos sepelirent relictis, æque raptim ac venerat Euripum ponte transgressus, per Bœotiam Athenas ducit, eamq; improuisus sine dubio occupasset, ni speculator agmen regium à longe intuitus, prægressus nocte media Athenas peruenisset, vbi idẽ somnus, *Itemque Athenas penè occupat.* ac negligentia, eandem calamitatem Atheniensibus, quæ Chalcidenses perdiderat, intulisset. Sed statim ad magnitudinem imminẽs periculi exciti, omnia ad vrbis defensionem comparant. Paucas post horas Philippus venit, & patefactum aduentum suum agnoscit.

XXVI. *Pugnatque non sine periculo.* ERGO quoniam dolus non profecisset, vim parat. Ad Dipylõ portam accedit, ab ea ad Academiam aciem suam instruit. Athenienses aciem quoq; ab ea porta interius, ad forum lata via componunt. Philippus pugnæ auidus hortatus suos vt se intuentes pugnarent, equum in hostes cõcitat, non ira tantum, sed gloria etiam elatus, quod ingenti turba completis etiam ad spectaculum muris, conspici se pugnantem, egregium ducebat. Aliquantum ante aciẽ cum paucis equitibus in medios hostes inuectus, cum ingentem ardorem suis, tum pauorem hostibus iniecit, plurimos manu sua cominus eminusq; vulneratos, compulsosq; in portam, consecutus & ipse, cum maiorem in angustijs trepidantium edidisset cædem, in temerario incepto, tutum tamen receptum habuit.

XXVII. *Atticã...* INDE intra muros tenentibus militem Atheniensibus, Philippus signo receptui dato, quidquid circa vrbem erat sancti amœniue, in vindictam incensæ Chalcidis succendit, ac diruit. Et quia præsidium Attali ab Ægina, Romanumq; à Piræeo intrauerant vrbem, castra longius ab vrbe retulit. Inde Eleusinem profectus, spe templi & castelli improuiso capiendi, cum haud quaquam neglectas custodias animaduertisset, & classem à Piræeo subsidio venire, omisso incepto Megaram, ac protinus Corinthum ducit. *Adit concilium Achæorum.* Et cum Argis Achæorum concilium esse audisset, inopinantibus Achæis concioni ipsi superuenit.

In Nabin Spartanorum tyrannum. Consultabant illi de bello aduersus Nabin Lacedæmoniorum tyrannum, qui post Machanidam tyrannidem inuaserat, & Achæis, qui imperium à Philopœmene ad Cycliadem transtulerãt, damna plurima inferebat, nec agros tantum vastabat, sed vrbibus quoq; erat terribilis. Aduersus hunc hostem cum quantum ex quaq; ciuitate militum conscriberetur consultarent.

XXVIII. *Philippus Achæos bello contra Romanos implicare studet. Frustra.* PHILIPPVS dempturum se eis curam, quod ad Nabin & Lacedæmonios attinet, pollicetur, & terrorem omnem belli in ipsam Laconicam, ducto illuc exercitu translaturũ si tantum illi militum parent, quantũ ad Oreum, & Chalcidem, & Corinthum tutandam necesse sit, vt suis à tergo tutis, securus Nabidi & Lacedæmonijs bellum inferret. Honesta erat oratio, sed animaduerterunt Achæi, velle Philippum ipsos bello contra Romanos suscepto implicare. Itaq; negarunt licere Achæis de alijs rebus in concilio agere, quam de ijs propter quæ conuocati essent: & decreto de exercitu parando aduersus Nabin facto, concilium, non sine Regis offensione dimiserunt.

XXIX. *Athenas iterum frustra tentat.* PHILIPPVS magna spe depulsus, voluntarijs paucis militibus conscriptis, Corinthum atq; in Atticam redijt, & cũ Philocle præfecto suo, qui Eleusinem iterum, & vi & fraude tentauerat, & inde cum pudore ac vulneribus repulsus fuerat, copias suas coniunxit, & tertio conatu Eleusinem tentauit, sed superuenientes Romani, cum incepto tertio desistere coegerunt. Ille diuiso rursum exercitu Philoclem vrbis oppugnationem præ se ferre iubet, dum ipse desertũ propugnatoribus, vt sperabat, Piræeum, vrbis defendendæ causa, occuparet. Sed irrita spes eius fuit, ijsdem Piræeum, qui Eleusinem paulo ante, defendentibus. Ille rursum à Piræeo Athenas repente duxit, iterumq; repulsus, ad omnia circumquaq; vastanda conuertitur. Et cum priorem populationem sepulchra circa vrbem diruendis exercuisset, ne quid inuiolatum relinqueret, templa quæ pagatim *Furit saeuo devastat.* sacrata habebant, quib. insigniter exornata erat Attica, dirui atq; incendi iussit, & simulacra ipsa, marmore natiuo, & artificum ingenijs visenda, confringi; tum relicta Græcia in Bœotiam, hyemandi vtique causa, concessit.

ANNVS MVNDI 3855. SEXTAE AETAtis 339. Imper. Græcorum 113. Antiochi Magni 26. Oniæ III. Pont. 9. Ptol. Epiphanis 5. Philippi Macedonum 22. Olymp. CXLV. An. 2. Vrb. Cond. 554. Coss. L. Cornelio Lentulo, & P. Villio 2. Belli Macedonici.

ANNVS ANTE CHRISTVM 198.

I. *Romani Macedoniã populantur.* IPsis huius an. initijs, cum primum tempus rei gerendæ facultatem dedit, Sulpicius, qui inter Apolloniã & Dyrrachium & Apsum flumen habebat castra, T. Apustium legatũ, ad populandos Macedoniæ fines, emittit, isq; aliquot vrbes partim vi, partim deditione accepit. Eum ad Consulem cum magna præda reuertentem adortus est Athenagoras regius Præfectus, & in transitu fluminis turbauit, sed *Pralium cum Athenagora.* acie mox in pugnam directa, non tulerunt impetum Romanorum Macedones, multi ex iis occisi sunt, capti plures, legatus exercitum incolumem ad Consulem reduxit, à quo ex templo ad classem remissus est.

II. *Subsidia bellis pro Romanis.* HAC satis felici expeditione bello inchoato, Reguli ac principes accolæ Macedonũ, qui inimico erãt in eos animo,

ad ca-

ad castra Romanorũ veniret, operam q; suã Consuli obtulerat, qui eorum se opera vsurum dixit, cum in Macedoniã exercitum induceret. Animandro Athamanum Regulo Ætolorum vicino, Ætolos concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis, qui per id quoque tempus aduenerant, mandauit vt Attalus Æginæ vbi hybernabat, classem Romanam opperiretur, qua adiuncta, bello maritimo sicut ante Philippum vrgeret, ad Rhodios quoq; missi legati, vt eius belli partem capesserent.

III. *Philippus ad bellum apparatus.* Nec Philippus segnius, in Macedonia, quo iam peruenerat, bellum apparabat, filium Perseum, puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem eius regerẽt, cum parte copiarum mittit ad angustias, quæ ad Pelagoniam sunt obsidendæ: diruit etiam aliquot vrbes non ignobiles, ne classi hostium prædæ essent. Ad Ætolorum cõcilium legatos mittit, qui eos in fide retinerent, quo etiam Sulpicius L. Furium legatum misit. *Concilium Ætolorum.* Macedones, cum quibus recentissimũ erat Ætolorum fœdus, primi auditi sunt, dum ad fidem conseruandam Aetolos hortantur, & à Romanis quantum possunt, auertũt, qui ita populorum amicitiam quærant, vt eos in seruitutem redigant, eisq; superbe dominentur: sero socium Philippum quæsituros, cum dominos Romanos habuerint.

IV. *Multa ibi de Philippo disceptatio.* In eodem Panætolio deinceps dixerunt Athenienses, qui grauia ab eo passi, iustius in crudelitatem Regis inuehi poterant. Itaq; eas vastitates & clades, & sacrorum in primis euersiones deplorarunt, & qualem Atticam fecerit Philippus talem eum, si licuerit Aetoliam, Græciamq; omnem facturum. Tum Romani eadem confirmant, & se à Macedonum criminationibus purgant, & Aetolos monẽt, ne pacem metu nuper factam cum Philippo, ratam esse velint, & amicitiam cum Romanis, quando tuto licet, redintegrent, nisi perire cum Philippo, quam vincere cum Romanis malint.

Hic Damocritus Prætor, Ætolorum animos in Romanos propendentes, callida cunctatione auertit, pecunia, vt fama est, à Rege accepta. Et dimissis suspensa re legatis, genti suæ consuluit, vt mox ad eam partem se conferrent, in quam melior belli fortuna vergere videretur.

V. *Classem parat.* Interea Philippus terra, mariq; impigre bellum parabat, naualesque copias Demetriadem in Thessalia contrahebat, cui vna cum maritima ora Heraclidem præfecit, ratus primo vere Romanos Attalumque classem ab Aegina moturos. Ipse copias terrestres sibi assumpsit, lætus se Romanis duo magna auxilia detraxisse, Ætolos & Dardanos, quibus Persei præsidio aditum obstruxerat.

Consul ad Regẽ mouet. Consul per Dassaretiorum fines exercitũ ducebat, quos Ptolemæus Deparetios vocat, oppida vicisq; partim metu, partim vi in potestatem veniebant, quædam deserta, in montes propinquos refugientibus barbaris, inueniebantur. Mox etiam alam equitum misit, qui exquireret, quo loco Rex, quem ex hybernis mouisse sciebat, versaretur. Rex quoq; idem de Consule satagens, equitum turmam dimisit.

VI. *Exploratores vtrinque pugnant.* Hæ aliæ cum diu diuersis itineribus vagatæ essent in vnum iter conuenerunt, vtriq; maturè ad pugnam equos & arma comparant, & numero & virtute prope pares concurrunt, & ad aliquot horas pugnant, fatigatio ipsorum equorumq; prælium incerta victoria diremit. Macedonum quadraginta equites, Romanorum 5. & 30. ceciderunt. *Incerta victoria.* Philippus dum honorifice suos sepulturæ mandari curat, vt funeris honore viuos ad fortiter pugnandum, & gloriose moriendum accenderet, suos è contrario immanitate vulnerum, quibus occisi fuerant à Romanis vehementer exterruit, cogitantes aduersus quæ tela, quosq; viros sibi depugnandum esset. Ipsum quoq; Regem, nondum cum Romanis iusto prælio congressum, terror cœpit, adeo vt filium suum, præsidiumq; ad se reuocaret, eademq; opera Dardanis iter in Macedoniam patefaceret.

VII. *Altera velitatio cum Macedonũ fuga.* Ipse cum viginti millibus peditum, equitum quatuor millibus, ducibus transfugis ad hostem profectus, in quodam tumulo, ducentis circiter passibus à castris Romanis, castra communijt, vnde eorum ordinem cum admiratione contemplatus, noluit vniuerso certamine de summa rei aleam iacere, sed Athenagoram, vnum de purpuratis suis, virum fortem, & industrium cum septingentis equitibus, totidemq; peditibus, ad lacessendos hostium equites misit: pari quoq; numero suos Consul misit. Verum cum statariam & constantem Romanorum pugnam, longe à fugaci illa & cursoria certandi ratione diuersam, regij milites experirentur, non tulere diu dimicationem, nec alia re quam velocitate tutantes se, in castra refugerunt.

VIII. *Tertia pugna & Macedonum strages.* Vno deinde intermisso die, cum omnibus copijs Rex pugnaturus esset, nocte cetratos, quos peltastas vocant, loco opportuno inter bina castra in insidijs abdiderat, præceperatque Athenagoræ & equitibus, vt si aperto prælio res procederet vterentur fortuna, si minus, cedendo sensim ad insidiarum locum hostem pertraherent. Et equitatus quidem cessit, verum duces cetratæ cohortis, non satis expectato signo, ante tempus excitatis suis, occasionem bene gerendæ rei amisere. Romanus & aperto prælio victor, & tutus à fraude insidiarum, in castra se recepit. Posteroque die eductis omnibus copijs, pugnandi copiam fecit, qua non admissa à Rege, exprobrato metu longius, frumentationis commodioris gratia, profectus est.

Romanorum frumentatores trucidati. Rex aliquandiu dissimulans suos in castris tenuit, dum hosti negligentia ex audacia cresceret, moxq; summa celeritate frumentarios à reliquo exercitu interclusos, ad Octolophum inuasit, multosq; tum pugnantes, tum etiam fugientes oppressit, priusquam fama cladis ad Consulem perueniret, tandem elapsi quidam inter tumultum euasere ad castra, & trepidi turbatique, rem incertam Consuli detulere.

IX. *Inde pugna equestris & cædes Romanorum. Regiorum victoria. Secunda pro Romanis.* Is iubet equites qua quisq; posset, opem extemplo ferre laborantibus: ipse legiones educit, & quadrato agmine in hostem ducit. Equites dum effusi per agros pugnant, contra equites talium pugnarum scientissimos, deteriore conditione fuerunt. Regia statio atrocissimum prælium ciebat, quod & Rex ipse hortator aderat, & Cretensium auxiliares multos ex improuiso vulnerabãt, confertis præparatique, in dispersos & effusos pugnantes. Quod si modum in insequendo tenuissent, & in præsentis prælij gloriam, & in summam totius belli non mediocriter profecissent. Nunc auiditate cædis intemperantius secuti, Romanos equites eo vsq; fugauere, dum antegressa peditum signa ijs occurrerent, quibus conspectis animosiores facti, conuerso vultu eos fugare cœperunt, à quibus in fugam acti fuerant. multi in congressu, pleriq; in turbida fuga, non pauci in paludes ingressi periere.

X. *Magnũ ibi periculum.* Rex ipse graue periculum adijt. Nam ruente saucio equo, præceps ad terram datus, oppressus fuisset, nisi proximus eques in terram desiliens, pauidum regem in equum sublevasset: sed ipse pedes cum fugientes equites cursu æquare non posset: confossus perijt, magna laude seruati regis sui, longe dignissimus. Denique victoria Romanorum fuit, etsi plures ipsorum, equitum præsertim, in acie desiderati videantur, quorum numerum Liuius prætermisit, qui tamen modicum Macedonum recensuit.

Philippus caduceatorem ad Consulem mittit, vt suos sepelire impune liceret: sed dum differtur responsum, ipse nocte castra mouet, & montana petit, quo grauem Romanorum militiam ægre venturam sperabat, & dum transitũ in Erdugam impedire parat, occupato iugo, & varijs obstaculis impedito: inde tamen cum multa cæde deturbatur, & post aliquot oppida partim vi à Consule, partim metu occupata, peragratis hostium agris, ad Appolloniam, vnde bellum orsus erat, copias reduxit.

XI. *In Dardanos pugnat.* Interea Philippus aduersus Dardanos iam ex Macedonia recipientes sese misit Athenagoram cum expeditis peditibus, & maiore parte equitatus, qui eos ad Macedoniæ fines adeptus, postremum agmen primo turbauit, deinde cum iis æquo certamine pugnauit, postremo non magnis damnis affecit.

Et Aetolis satis feliciter. Felicius contra Ætolos pugnatum est. Qui cum audita ad Octolophum pugna, rem ad Romanos inclinare iudicassent, ad eos relicto Philippo rediere, & aliquot repente oppidorũ potiti sunt. Inde vage populabundi, semiermes,

nullo metu, nullo pene ordine in hostico excurrebant, cum ijs Philippus superuenit, sub ipsum tempus meridianum. Ætoli tum raptim à ducibus educti, vix tentato certamine, turpi fuga se in castra recipiunt, cæsis captisq; nonnullis, quos equites interclusetant: & poterat occupare castra Rex, nisi fatigato ex itinere militi parcere voluisset.

XII. *Quomodo Ætoli fugati, castrisque priuati.* POSTRIDIE castra sine certamine occupat, effusis per auersam portam in fugam militibus, in qua tamen multi cæsi captique: qui euaserunt ad castra Athamani perfugerunt, quæ ille diligentius in tumulo muniuerat. Sed Ætoli præsentientes Regem proxima luce eadem castra aggressurum, ipsa nocte dispersi fugerunt, & deuijs itineribus in Ætoliam peruenerunt. Ita Dardanis Ætolisq; coercitis, Philippus incepto forti, prosperoque euentu, damna Romano bello accepta restituit. Hæc cum Liuius ea æstate à Romanis, Philippoque gesta esse dicat, non dubium est eadem ad hunc annum pertinere, in quo noui Coss. ab ipsis Idibus Martijs consulatum inierant. Sed narrationem inchoatam rerum in Macedonia gestarum noluit interrumpere.

XIII. *Scopam copias Ægypto parat.* ADDIT hoc loco T. Liuius Scopam Ægyptium principem gentis, ab Alexandria magno cum pondere auri à rege Ptolemæo missum, 6000. peditum, & equites mercede conductos in Ægyptum auexisse, nec ex iuuentute Ætolorum quemquam reliquisset, ni Damocritus Prætor partem iuniorum castigando domi continuisset. Seuiebat enim Scopas Antiochum Magnum animus in recuperandam Syriam intendisse, quod sequenti anno contigit, vt dicemus.

Romana classis Attalo iuncta. Atheniensium leuitas. Eiusdem æstatis principio classis Romana à Corcyra cũ L. Apustio legato profecta, Malea superata (id promontorium Peloponnesi Cretæ proximum est) circa Scyllæum Attalo regi coniuncta est.

Tum vero Atheniensium ciuitas, quæ adhuc Philippi metu retenta erat, ne odium in illum suum plane proderet, id omne præsentis auxilij spe nixa profudit. Placet Rogationem ex Liuio describere, vt gentis leuitatem, & muliebrem vlciscendi modum, ac libidinem agnoscas.

XIV. *Decretum contra Philippum.* ROGATIONEM ergo, inquit Liuius lib. 31. *extemplo tulerunt, plebesq; sciuit, vt Philippi statuæ, imagines omnes, nominaque earum, item maiorum eius virilis ac muliebris sexus omnium tollerentur, delerenturq; dies festi, sacerdotes sacra, quæ ipsius, maiorumue eius honoris causa instituta essent, omnia profanarentur. Loca etiam, in quib. positum aliquid, inscriptumue honoris eius causa fuisset, detestabilia esse, neq; in ijs quidquam postea poni, dedicarique placere eorum, quæ in loco puro poni, dedicarique fas esset. Sacerdotes publicos, quotiescunq; pro populo Atheniensi, socijsq;, & exercitibus, & classibus eorum precarentur, toties detestari, atq; execrari Philippum, liberos eius, regnumque, terrestres, nauales q; copias, Macedonum genus omne nomenq;. Additumq; decreto, si quis quid postea, quod ad notam ignominiamq; Philippi pertineret, ferret, id omne populum Atheniensem iussurum. Si quis contra ignominiam, proue eius honore dixisset, fecissetue, qui occidisset eum iure cæsurum. Postrema inclusum, vt omnia quæ aduersus Pisistratidas decreta quondam erant eadem in Philippo seruarentur. Sic Athenienses, literis verbisque, quibus solis valent, bellum aduersus Philippum gerebant.* Hæc Liuius.

XV. *Mira eorum inconstantia, & vanitas.* Sed ignominiosius prope elogium meretur, tam leuis, tam profusus, tamque muliebris in odium, atque adulationem impetus Græculorum, qui nihil moderatum retineant: nuper Attalum immodicis honoribus, aut lenocinijs potius putide ornauerunt. Nunc Philippum non secus ac teterrimum monstrum, quod inferis erupisset, furiati proscindunt, parati si leui momento res conuertantur, Attalum Philippo, & Philippum Attalo substituere. Id Demetrius ille Poliorcetes horum proauus, in primis expertus est, id Socrates, id Phocio, id Alcibiades, itemq; Themistocles. qui negabat Athenienses se in honore vel admiratione habere, sed sicut ad densam platanũ in tempestate, sic ad se profugere: mox autem serenitate restituta ramos rescindere, & Themistoclem iniurijs decretisq; vexare, vt notauit Plutarchus in Themistocle. Sed redeamus ad Liuium.

CLASSIS magnam Ægæi partem magis circumlata, aliquot oppida insulasque subegit, diripuit, alibi re infecta discessit. Quæ cum minoris momenti sint, quam vt in ijs operæpretium videatur diutius immorari, ex Liuio petenda relinquimus. Illud tantum addam, quod ad stabiliendam temporis rationem pertinet. Attalum Romanosque Oræum, iterum terra marique diutius oppugnatum, tandem expugnasse, vrbem Attalo, captiua corpora Romanis cessisse. Cumque iam autumnale æquinoctium instaret, vt inquit Liuius, propter sinum Euboicum nautis suspectum, ante hyemales motus euadere cupientes Piræum, vnde profecti erant ad bellum repetiere. Apustius autem legatus triginta nauibus ibi relictis, longe maximam Peloponnesi partem circumuectus, Corcyram petit. Attalus peractis Cereris sacris, & Rhodijs remissis, in Asiam se recepit. XVI. *Quæ reliquo anno in Græcia gesta. Sub finem Liu.*

IAM vero Liuius ad comitiorum tempus reuersus, quod Macedonicis rebus eadem serie narrationis recensendis prætergressus erat, C. Aurelium Consulem ex prouincia reducem conquestum ait, non tam se ab Senatu non expectatum, vt cum Prætore Consul de triumpho disceptaret, sed ita triumphum ei decretum fuisse, vt nullius, nisi eius qui triumphaturus erat, verba audita essent, nec rerum gestarum veritas vllius testimonio explorata esset. XVII. *Querela Aurelij Consulis contra Senatum.*

Comitijs deinde diem indixit, quibus creati sunt Coss. L. Cornelius Lentulus, & P. Villius Tappulus, quem Cuspinianus mauult nominare Iulium, reliquis passim antiquis, nouisque repugnantibus. Illi Italia prouincia, huic Macedonia obtigit, iussusque est à Sulpicio exercitum accipere, & in eius supplementum quantum videretur militum scribere. Annonam tam vilem hoc anno Romæ factam scribit Liuius, propter magnam frumenti vim ex Africa allatam, vt modium binis æris Ædiles diuiserint. Vnde autem tantum frumenti ex Africa post diuturna funestaque bella, longe lateque peruagata, mirum profecto videri potest, nisi eam copiam ex vicina Ægypto dicamus acceptam. *Noui anni Coss.* *S. P.Q.*

P. Villius cum in Macedoniam venisset, seditionem in exercitu excitatam inuenit. Nam duo militum millia, quæ ex Africa, post deuictum Annibalem, in Siciliam, inde anno fere post in Macedoniam, pro voluntarijs transportata esse querebantur, militiæ finem poscebant. Consul causam probabilem videri dixit postulandæ missionis, si modeste peteretur: seditionis, nec eam, nec vllam aliam satis iustam causam esse. Itaque si manere ad signa, & dicto parere velint, se de missione eorum ad Senatum scripturum: modestia facilius quod velint, quam pertinacia impetraturos. XVIII. *Seditio in exercitu ad Consulis aduentum.*

Villium Consulem nihil memorabile hoc anno in Macedonia egisse, plerique cum Liuio tradiderunt, etsi Valerius Antias fusam ab eo, fugatumque Philippum, & magna clade affectum tradat, sed plurium testimonio rectius stabimus. forte pleraque eorum, quæ Liuius ad Sulpicium consulem retulit, ad Villium pertinent, quomodo enim Villius Consul, tam tarde in prouinciam venerit, autumno scilicet, cum non appareat, qua in re in vrbe fuerit occupatus. *Quæ ab eo gesta.*

Hoc tempore Thaumacon, siue Thaumasiam vrbem in sinu Maliaco Philippus oppugnabat, aggeribus, vineisque. Et iam arietem muris admoturus erat, cum Ætoli duce Archidamo in vrbem, per medias Macedonum munitiones ingressi, nec die nec nocte finem vllum erumpendi faciebant, nunc in stationes, nunc in opera Macedonum, ipsa etiam natura loci illos adiuuante, itaque Philippus cum iam instaret hyems, nec locus tantum vel laboris vel periculi mereretur, ab incepto destitit, & quiete data exercitui, ipse licet multis itineribus, prælijs, periculisque fatigatus, animo tamen totius belli summam cum ingenti cura versabat. Et præter hostes tam multos, terra marique vndique imminentes, etiam sociorum, imo & subditorum Macedonum, dubia fides angebat. Itaque & Achæos sibi solito iureiurando firmauit, eisq; demereendis aliquot oppida reddidit, Macedonas autem ingenti gaudio affecit, cum Heraclidem multis criminibus oneratum in vincula XIX. *Alia Philippi gesta.* *Et cura de summa belli.*

IMPERII GRÆCORUM 114.

conieci. Deinde bellum, si quando vnquam alias, cum magna cura præparauit, exercuitque in armis Macedonas, mercenariosque milites: deinde principio veris in Chaoniam per Epyrum Athenagoram misit. Sed eam expeditionem in annum sequentem reseruare par est.

IX. *Romanorum clades in Gallia Cisalpina.* EODEM anno C. Bæbius Pamphilus Prætor, qui à C. Aurelio exercitum, cum prouincia Gallia acceperat, temerè ingressus Gallorum Insubrium fines, prope eum toto exercitu circumuentus est: supra sex millia, & sexcentos milites amisit. Tanta ex eo bello, quod iam timeri desierat, clades accepta est.

Ea res L. Lentulum Consulem ex vrbe exciuit: qui vt in prouinciam plenam tumultus venit, trepido exercitu accepto, Prætorem multis probris increpitum, prouincia decedere, atque abire Romam iussit. Neque ipse Consul memorabile quicquam gessit, Romam comitiorum causa reuocatus.

SCHOLIUM IN ANNUM MUNDI 3855.

s. M. xviii. ID est nomen denariolis Turon. & $\frac{1}{3}$ si bina æra cum dimidio valent assem vnum Gallici æris & mille æris quadringentos asses siue solid. Turon. id est, viginti francos nostrates, iuxta æstimationem Cenalis.

ANNUS MUNDI 3856. SEXTÆ AETATIS 340. Imperij Græcorum 114. Antiochi Magni 27. Oniæ III. Pont. 10. Ptolemæi Epiphanis 6. Philippi Macedonum 3. Olympiadis. CXLV. Ann. 3. Vrbis Conditæ 555. Coss. T. Quintio Flaminino & Sex. Aelio Pæto. Tertio belli Macedonici.

ANNUS ANTE CHRISTUM 197.

I. *Expeditio Antiochi in Ægyptum.* HABET hic annus expeditionem Antiochi Magni aduersus Ptolemæum filium Philopatoris, cuius rei testem idoneum habemus Liuium, vbi res sub sequentis anni Consulibus gestas in Macedonia explicans ait, *Antiochus cum priore æstate omnibus, quæ in Cœlesyria sunt, ciuitatibus Ptolemæi in suam potestatem redactis, in hyberna Antiochiam concessisset, nihilo quietiorem post ea res habuit.* Explicat deinde quæ ab initio veris gessit in Asia, sub idem tempus, quo Philippus victus est à Romanis, quod sequenti anno contigit, idq; series rerum gestarum deinceps multipliciter cõfirmabit, vt cõfirmant etiã copiæ Ætolorum proximo anno à Scopa mercede conductæ, vt ex eodem Liu. diximus. Necesse est igitur ad hunc annum referre, quæ in Iudæa gesta sunt ab Antiocho, etsi ea in sequentem annum ab Eusebio referantur. Verum tres M. S. codices apud Pontacium, in hunc annum rectius referunt.

II. *Ex Daniele, Eusebio, Iosepho. 11. v. 15.* REM breuissime more suo attingit Eusebius in hæc verba. *Antiochus Scopa superato Syriæ vrbes recepit*; quas scilicet Scopas nomine regis sui Ptol. Epiph. occuparat aliquot annis ante, vt mox dicetur, *Et Iudæis voluntate coniungitur*, quæ obscurius habentur in Daniele, prophetico videlicet stylo. *Et veniet rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes munitissimas, & brachia Austri non sustinebunt, & consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo. Et faciet, veniens super eum, iuxta placitum suum: & non erit qui stet contra faciem eius, & stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius.*

12. Antiq. Hæc Propheta; quæ ex Iosepho lucem accipient, vbi ait; *Aliquanto autem post* quarto scilicet anno. *Antiochus ad fontes Iordanis cũ Scopa prælio congressus fit superior.* Ad radices Libani collocat vtrumque fonte Adrichom. quorũ alter Ior, alter Dan dicitur, qui in vnum confluunt ad vrbem, quæ prius Dan, postea Cæsarea Phil. & Paneas dicta est, & Iordanem fluuium terræ sanctæ maximum efficiunt. Pergit Iosephus.

III. *Iudæi se Antiocho dedunt.* CUMQUE *recepisset occupatas à Scopa vrbes Cœlesyriæ simul, & Samariæ, Iudæi quoque vltro deditionem fecerunt, receptumque intra mœnia cum exercitum, & elephantos liberaliter aluerunt, & oppugnantibus præsidium in arce à Scopa relictum, impigre auxilium tulerunt. Quamobrem Antiochus æquum ducens aliquam Iudæis pro studio suarum partium referre gratiam, scripsit ad amicos suos, & duces literas, &c.* De quibus suo loco dicemus. Nominatim autem Iosephus ex Polybio l. 16. refert Antiochum victo Scopa, vrbes recepisse Batanæã, Samariam, Gadara, & Abilam, moxque Iudæos Hierosolymitanos ad eum defecisse. Refert etiam ea epistola Antiochi Magni, quomodo exceptus sit à Iudæis hoc tempore Antiochus in hæc verba. Quoniam Iudæi mox, vt eorum regionem sumus ingressi, studium erga nos suum declarauerunt, & in vrbem suam venientes splendide exceperũt, Senatu obuiam progresso, exercituique nostro & elephãtis copiose victum præbuerunt, & cum eo simul præsidiũ Ægyptiorum in arce expugnauerunt, visum est nobis gratiam eis aliquam reponere, & quæ sequuntur. *Ex Triph.*

IV. *Ex Hieron. Scopas vallatur obsessus.* ADDIT D. Hieron. in citatum Dan. locum, Antiochi pugnam cum Scopa commissam, *vbi nunc Paneas condita est*, ait, *& eum 10 millibus armatorum obsedit clausum in Sidone. Ob quem liberandum misit Ptolemæus duces inclytos Eropum, & Menecleam, & Damoxenum, sed obsidionem soluere non potuerunt, donec fame superatus Scopas manus dedit, & nudus cum socijs dimissus est.* Hæc Hieron. aperte explicans illa *Austri brachia*, & illos electos eius. Illa etiam verba Danielis, *& comportabit aggerem*, significare inquit præsidium Scopæ, in arce Hierosolymorum, annitentibus Iudæis, multo tempore oppugnatum. Verum hæc oppugnatio ad alias quoque vrbes tam in Syria hoc tempore, quam in Asia seq. anno oppugnatas pertinet, vt ex Liuio docebimus. Ex quo perspicuũ omnino est Ciliciam & Cariam in Asia tentatam, ab Antiocho Magno, anno postquã Syria potitus est. Nec repugnat sanctus Hieronymus, licet tempora non distinguat.

V. *Reliqua expositio Danielis.* Illa denique verba. *Et faciet veniens super eum iuxta placitum suum, & non erit qui stet contra faciem eius*, sine dubio de de Syria intelligenda sunt. Nam pro ciuitatibus Ptolemæi, quæ erant in Asia steterunt Rhodij contra Antiochum, ait enim Liuius Rhodios, audita Philippi clade, non omisisse curam tuendæ libertatis ciuitatum sociarum Ptolemæi, quibus bellum ab Antiocho imminebat; sed auxilijs iuuisse, & irritos circa plerosque eius conatus fecisse: vt plenius postea dicetur. Illa vero sunt de Iudæa; *& stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius*: consumptis videlicet, vel refugientibus in Ægyptum ijs, qui Ptolemæi partibus fauebant; nam Iudæam hoc tempore consumptam, aut afflictam ab Antiocho non legimus: & vt ait B. Hieronymus cum Iosepho, Iudæa in medio posita in contraria studia scindebatur, alijs Antiocho, alijs Ptolemæo fauentibus. Et forte non ante hoc tempus Onias sacerdos, assumptis Iudæorum plurimis, fugit in Ægyptum, & à Ptolemæo honorificè susceptus est.

VI. *Consulatus Quintii Flaminini.* PETEBAT Romæ consulatum T. Quintius Flamininus Patricius, sed comitia per M. Fuluium & M. Curium impediebantur, nec Flamininum Consulatum ex Quæstura petere patiebantur. Iam Ædilitatem, Præturamque fastidiri, nec per honorum gradus documẽtum sui dantes, nobiles homines tendere ad Consulatum, sed transcendendo media, imis summa continuare. Res ex campestri certamine in Senatum venit. Patres cẽsuerunt, qui honorem peteret, quem sibi capere per leges liceret, in eo æquum esse populo potestatem fieri creandi quem vellet. Tribuni patrum authoritati acquiescentes intercedere desierunt. Sic Liuius: ex quo intelligitur hos honorum gradus legib⁹ non fuisse constitutos, sed consuetudine potius; iusque fuisse populo eos ordines non seruare.

VII. *Ordo in magistratibus in fine.* ILLE quoque ordo in Sex. Ælio Pæto non est seruatus, vt qui proxime Ædilis curulis fuerat, cũ M. Claudio Marcello, vt constat ex l. 35. Liuij. Qui etiam parum sibi videtur constare, cum à Flaminio Præturam, & Ædilitatem præteritam significat, quem tamen ipsemet fuit, eiusdem lib. 31. Ædilem curulem fuisse tradit, cum L. Valer. Flacco, & ab ijs ludos Romanos scenicos magnificè, apparateque factos Sulpitio Galba, & Aurelio Cotta Coss. Cui difficultati non video posse commodius responderi,

quasi dicendo illum ædilem fuisse Flaminium plebeium, hunc autem Consulem esse Flamininum, qui nec Ædil. fuerit, nec Prætor. Sublata ergo intercessione, Flamininus, & Ælius Pætus facti sunt Coss. Inde Prætorum comitia sunt habita, creatique Prætores quatuor, in quibus fuit M. Porcius Cato, qui Ædil. pleb. fuerat, non tamen proxime, vt quis suspicari ex Liu. posset, sed quadriennio ante, vt ipse diserte testatur. Ei obtigit Sardinia prouincia, Flaminino Consuli Macedon. Ælio Pæto Italia.

Catonis Prætura.

Sed de Senect.

VIII. *Querela legatorum Attali.*

ATTALI deinde legatos in Senatum Coss. introduxere, qui retulere Antiochum regnum Attali, terrestribus naualibusque præsidijs destitutum, inuasisse, dum ijs Romanorum Consulem in bello Maced. contra Philippum iuuat. Itaque orarunt aut ei præsidium ad tutandum regnum mitti, aut eum cum copijs suis ad sua defendenda dimitti. Responsum est à patribus, grata fuisse auxilia, quæ hactenus Attalus præstitit pop. Rom. nec ea retenturos, vltra quam Regi commodum esset. Auxilia aduersus Antiochum socium & amicum pop. Rom. non missuros, sed legatos qui nuncient, Attali copijs pop. Rom. vti aduersus Philippum communem hostem, gratum eum facturum Senatui, si regno Attali abstineat, belloque absistat: æquum esse socios, & amicos populi Romani reges, inter se quoque ipsos pacem seruare. Quid Antiochus fecerit, in gratiam Senatus Rom. colligi potest, ex eo quod Attalus hoc ipso anno cum Rom. contra Philippum classe pugnauit, vt infra cum Liu. dicemus. Sed nihil est necesse conijcere, scribit Liu. hoc anno ijsdemque consulibus legatos ab Attalo Romam missos, cum corona aurea 246. pondo, id est 24. millium & sexcentorum aureorum, dato centum aureis in singula pondo, quam in Capitolio posuerunt, gratiasque Senatui egerunt, quod Antiochus legatorum Romanorum autoritate motus, finibus Attali exercitum deduxisset.

Legati Romani missi ad Antiochum.

Quæ mouit.

IX. *Antiochus an Philippi hostis. post init. Lib. L.*

CÆTERVM quomodo communem hostem vocet Philippum Senatus hoc loco, cum Liuius ipse paulo superius, dixerit animosiorem fuisse Philippum ad hoc bellū, propter fœdus ictum cum Antiocho Syriæ rege, facile intelligitur ex ijs, quæ supra vltimo anno Philopatoris diximus: nimirum hoc fœdus secretum fuisse, proptereaque à Polybio conspirationem vocari, quam Senatus se ignorare simulat, ne vtrumque simul pro hoste habere videatur. T. Quintius Consul maturius quam cæteri solebant, cum Brundusio soluisset Corcyram tenuit, cum octo millibus peditum, equitibus octingentis, & quidem adactus tempestate, vt videtur; nam non ad castra, quæ iuxta Apolloniam erant, itinere pedestri profectus est. Corcyra in Epirum cum quinqueremi traiecit, & in castra Romana magnis itineribus contendit. Inde Villio Exconsule dimisso, paucos moratus dies, dum copiæ Corcyra veniunt, concilium habuit vtrum recto itinere per castra hostium viam facere conaretur: an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Dassaretios potius, tuto circuitu in Macedoniā penetraret, quod iter dudum Sulpitius Galba Consul primus inierat.

Consul transit in Epirum.

De via deliberat.

X. *Recto tendit in Philippum.*

VICISSATQVE ea sententia ni timuisset, ne cum à mari longius recessisset, misso è manibus hoste, æstas inutiliter extraheretur. Locus autem quem Rex obsederat, & per quem rectum erat iter in Macedoniā, erant fauces ad Antigoniā, quæ Stena Græci vocant, ad quæ occupanda primo vere Philip. Athenagoram miserat, eum secutus ipse, cum situm omnem regionis circumspexisset, maxime idoneum ad muniendum crediderat; Aous amnis angusta valle decurrit inter montes duos, Æropum & Asnaum, iter exiguum super ripam præbens; Athenagoram cum leui armatura tenere Asnaum, ac communire iubet, ipse in Æropo castra posuit: qua rupes erant abscissæ, statio paucorum armatorum tenebat; quæ minus tuta erant, alia fossis, alia turribus muniebat: magnā etiam tormentorum vim locis idoneis disposuit, vt missilibus procul hostem arceret; tabernaculum etiam regium in conspecto maxime tumulo collocarat, vt terrorem hostibus, suis spem ex fiducia faceret.

Quam difficilis transitus.

XI. *Philippus ... castra ...*

TRANSITVM hunc Villius antea librabat, cum successorem Quintium Consulem aduenisse accepit. Is quoque etsi ex certum erat illac iter habere, tamen quomodo id perficere posset non inueniebat. Iamque dies quadraginta sine vllo conatu, sedentes in conspectu hostium absumpserant, cum spes Philippo data est per Epirotarum gentem tentandæ pacis. Electi Pausanias Prætor, & Alexander Mag. equitum, qui Consulem & Regem, vbi in arctissimas ripas amnis cogitur, in colloquium adduxerunt. Vbi cum eas pacis conditiones Consul proponeret, quas Philippus ferre non posset, nec duriores victo impositum iri diceret, ita se ex colloquio proripuit, vt via missilibus temperatum sit, quoniam medio amne diuisi erant. Inde leuibus inter se prælijs aliquoties dimicauere.

XII. *Nouum iter ... pastore duce.*

CVM hoc in statu res esset, pastor quidam à Charopo principe Epirotarum missus, deducitur ad Consulem. Is se in eo saltu, qui nunc regijs castris tenebatur, armentum pascere ait, omnes eorum montium anfractus, callesque pernosse, si secum aliquot mittere velit, non iniquo nec perdifficili aditu, supra caput hostium deducturum. Consul cum magis credere vellet, quam auderet, mistumque gaudio ac metu animum gereret, experiri statuit; 5. millia peditum legit cum trecentis equitibus, quos tribuno tradit: nocte iter facere iubet, interdiu quiescere, vbi ad summa peruentum fuerit, fumo signum dare, nec clamorem ante tollere, quam pugna iussu Consulis inchoata fuerit: ducem ingentibus onerat promissis, si fidum se præbuerit, & tamen vinctum tribuno tradit. Interea leuibus tempus agebatur prælijs, ne qua suspicio hostis animum subiret.

XIII. *Macedones à tergo & fronte.*

TERTIO die Romani cum suo duce ad summa euasere, & signum quod conuenerat, dederunt. Tum Consul media valle progreditur, dextra læuaque regis castra adit, illi progressi pugnant; & Romani iniquitate loci valde laborant, cum exortus à tergo clamor, & cœpta pugna regios terrore prope amentes reddidit, vt qui nec inopinantes à à tergo & fronte cæderentur, quod natura loci fugæ per incommodum præberet locum. Deleri totus exercitus poterat, nisi per tam aspera ac confragosa loca, & eques insequi non posset, & pedes armis grauis tardaretur.

Rex fugit, castra diripiuntur.

Rex ad quinque millia fuga progressus, suos collegit, duobus fere millibus amissis; & Thessaliam frequenti agmine petijt, castraque sua Romanis relinquit diripienda. Oppida per quæ subiturus esset hostis incendebat, iussis dominis cum rebus suis, quas ferre possent, sequi. Inuitus ille quidem, sed hosti quæ poterat præripiebat. Denique in Macedoniam se recepit.

XIV. *Multi vndique Philippum ...*

ÆTOLI audito aduerso Philippi ad amnem Aoum prælio, contra eum procedūt, & pleraque Thessaliæ loca populantur, & vi capiunt. Idē altera ex parte Amynander Athamanum regulus strenue exequitur, præsidio Romanorum adiutus. Idem & Flamininus Consul, qui Phaleriam duûm millium Macedonum præsidio munitam, tandem expugnat, ac diripit: quo metu pleraque oppida deditionē fecere, sicque Thessali, præter ea damna quæ à Philippo ipso patiebantur, tribus simul exercitibus prædæ fiebant. Rhageu tamen oppidum, super Peneum amnem in Thessalia situm, Consul, quantouis conatu adhibito, irrito labore deseruit, veritus ne incommodissimo loco hyemare cogeretur. Ergo vicina maris, vnde commeatum capiebat, nec admodum à Thessalia remota loca Phocidis, non magno labore occupat Anticyram, Ambrysum, Hyampolim &c. Philippus autem intra Tempe statiuis positis, vt quisque locus ab hoste tentabatur, præsidia per occasiones summittebat.

XV. *Tres classes in vnum conueniunt.*

INTEREA L. Quintius frater Consulis, L. Apustio legato in classis præfectura successerat, & in Piræeum portum Atheniensium peruenerat, cum duæ ex Asia classes profectæ vna cum Attalo rege, ex quatuor & viginti quinqueremes erant, Rhodia altera viginti nauium tectarum, cui Agesimbrotus præerat. Hæ circa Andrum insulam classes coniunctæ in Eubœam, inde exiguo distantem freto traiecerunt, & Carysto frustra tentata ad Eretriam accesserunt, eoque L. Quintius cum sua classe venit. Diu tribus classibus omnibus rebus instructis, & eā summa vi oppugnantibus Eretria restitit: tandem à Philocle, qui

spem

MPERII GRAECORVM 14 spem fuisset Chalcide [illegible] debat, dum de pace cum Attalo agit, Roma noctu [illegible] ditur, atque diripitur. Carystus repente per deditionem accipitur, inde classes Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt.

XVI. Pro[illegible] dies Elateam Phocidis consul oppugnabat, cum [illegible] ceteri assultat Achaeorum gentem ab societate regia, ad Romanorum amicitiam accendi. Nam Cycliades princeps factionis quae Philippo studebat, aberat, Aristhenus, qui Achaeos Romanis iungi volebat, Praetor erat. Classis Romana cum A[illegible] & Rhodijs Cenchreis stabat, parabantque communi omnes consilio Corinthum oppugnare. Optimum igitur ratus est, priusquam eam rem aggrederentur, legatos ad gentem Achaeorum mitti, pollicentes si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthum ijs attributuros, in antiquum gentis concilium. Autore Consule legati a fratre eius L. Quintio, & Rhodijs, & Atheniensibus ad Achaeos missi: aduenerunt etiam & a Philippo legati, erat enim rebus suis valde intentus ille rex, quorum princeps erat Cleomedon.

XVII. Sicyone datum est ijs concilium. Pro se quisque legatorum Achaeos a Philippo auertere conatus est, Athenienses maxime, qui ab eo maxima damna acceperant. Cleomedon autem id saltem requirebat, vt pro inueniraodo, quo adstricti erant Macedonibus, mediam sequerentur viam, & ab armis abstinerent. Achaei quo se verterent nesciebant. Nam hinc tyrannus Lacedaemonius eos vexabat, Romanorum arma horrebant, Macedonum beneficijs, & veteribus & recentibus obligati erant, Regem ipsum suspectum habebant, & pro eius crudelitate grauiorem post bellum dominum futurum cernebant. Itaque quid vellent, quid dicerent, quid optarent non inueniebant. Diu que aliorum alios intuentium silentium fuit. Cum Aristhenus Praetor Achaeorum orationem habuit, qua Philippi impotentiae ad socios iuuandos, moribusque eius insultauit. Romanorum potentiam amplificauit, & occasionem oblatae eorum amicitiae, quae summa ope ambienda erat, arripiendam docuit, qui quod rogant cogere possint; cupiantque ab Achaeis non fieri, quae ipsi mox vlcisci cogantur. Negauit integrum Achaeis esse neutrorum arma sequi, oportere Philippo, aut Romanis hostes esse; ne si neutrum secuti fuerint, ab vtrouis eorum victore perdantur. Orauit postremo, ne quod votis omnibus expetendum erat, virtu oblatum inconsulte (?) transirent.

XVIII. EIVS oratio non singulorum modo, sed populorum ipsorum altercatione excepta est, quoniam tamen paucio res in Philippum propendebant, prius quam decretum de societate Achaeorum cum Attalo & Rhodijs fieret, qui maiore aliquo beneficij vinculo, cum Philippo & Macedonibus coiuncti erant, e concilio excesserunt; ac ceteri decretum confirmarunt. Cum Romanis tamen, quia iniussu populi non poterat rata esse societas, id id tempus, quo Romam mitti legati possent dilata est. In praesentia tres legati ad Quintium Consulem missi, qui captis Cenchreis, id est Corinthiorum nauale, ipsam Corinthum oppugnabat. Eodem accesserunt omnes copiae Romanorum, Attali, Rhodiorum: qui primum segnius oppugnabant, sperantes dissidium oppidanos inter & regios exoriturum; sed postquam vtrique magna concordia vrbem, tamquam communem patriam tuebantur, omnis spes oppugnantium in vi & armis esse coepit.

XIX. ROMANI ex ea parte quam oppugnabant ariete crebro partem aliquam muri deiecerunt: eo cum Macedones concurrissent, atrox proelium cum Macedonibus commissum est. Aderat & magna multitudo perfugarum Italicorum, qui cum Annibale in Africa pugnauerant; deinde metu poenae se Philippo dediderant, hi quia nihil praeter crucem sperabant a Romanis, si vicissent, ad rabiem magis, quam ad audaciam accendebantur. Sed cum Philocles praefectus regius per Boeotiam mille & quingentos milites Corinthum introduxisset, & ijs eruptionibus vterentur obsessi, vt facile sustineri non possent, Attalo primum, deinde etiam Quintio omittendam oppugnationem visum est. Itaque irrito incepto dimissis Achaeis, in naues reditum est. Attalus Piraeeum, Romani Corcyram petierunt. Ita Corinthum primo concordia inter [illegible] seruatum, deinde propugnantium copias postremo [illegible] desperata seruauit.

Legati ad Consulem mittuntur.

Qui Corinthum oppugnant.

Corinthum Philippo seruatur.

Philippum denique deseruut.

Achaei valde anxij.

Sicyone concilium de defectione.

Sed aduersae hostibus (?) omnium Romanorum.

QVAE etiam Corinthi fortuna Argos Philippo per eosdem dies acquisiuit, deditione Philocli per primarios ciuitatis facta. Vrbem tenebat Aenesidemus, cum quingentis militibus Achaeis, flore iuuentutis; qui cum proditionem sensisset, obuiam hosti cum praesidio venit. Mittitur a Philocle, qui vrbe excedere iubeat: quod ille primo contempsit, mox assumente iam multi partibus numero cedere oppidanis, qui cum Macedonibus sentirent; ita multos praeterea adesse Macedones, quos Romani ad Corinthum sustinere non potuissent, ne vrbem simul & aliquot e suis clientibus in praesidio crederent sibi vibis armatum montium dixit. Iussu Praefecti Thracum telis confixi, omnes interfecti sunt. Sed ne vniparti omnia, aut laeta essent, aut tristia, Elatia Romanorum moerorem, & Philippi gaudia temperauit.

XX. Argi capiuntur.

CONSVL enim ad Elatiam redijt, & re per colloquia frustra tentata, omni ex parte vrbem, operibus armisque aggressus est: & cum partem muri, vna ex parte ariete conquassatam, magno fragore deiecisset, illuc videlicet vim omnem resistentium adduxit. Interea alijs ex partibus scalis in muros euasit, & vrbe potitus est, ciuibus cum praesidio in arcem euolantibus; quae ipsa post vrbem direptam, deditione in Consulis potestatem venit. Haec a Romanis in Graecia hac aestate, terra marique gesta.

XXI. Elateam Romani capiunt.

Interea nihil memorabile in Gallis, ab altero Consule, cum gemino licet exercitu, gestum est, Placentinos & Cremonenses, quos proximum bellum dissipauerat, in colonias suas reduxit.

SED quieta Gallia, seruilis tumultus prope vrbem erupit, aut potius cum erupturus esset, indicio seruorum duorum, & vnius liberi patefactus, & studio ac diligentia L. Cornelij Lentuli Praetoris vrbani, primo Setiae comprehensis, principibus coniurationis comprehensis: deinde Praeneste quingentorum supplicio. Erant hi fere Africo bello capti, partim etiam Africana obsidibus, qui erant ex claris familijs, seruiebant, & Setiam, Norbam, Circeios, per caedem populi spectaculis intenti, occupare decreuerant. Et quoniam timuit ciuitas, ne obsides, captiuique Poenorum ea molirentur, interiore deinceps cura, arctioreque custodia seruati sunt.

XXII. Seruile Romae tumultus.

M. Porcius Cato Sardiniam obtinebat, vir sanctus & innocens, at Liu. asperior tamen in faenore coercendo habitus, fugatique ex insula faeneratores, & sumptus quos in cultum Praetorum socij facere solitierant, aut circumcisi, aut sublati.

Cato in Sardinia Praetor.

SCOLIVM IN ANNVM MVNDI 3856.

NAm Flamininum, non Flaminium dicendum, Sigonius, Onuphrius, alijque contendunt, itaque legitur in fastis capitolinis, & in Eusebij chronico Graeco Scaliger edidit Φλαμινῖνος; & Flamininos patricios esse voluit, Flaminios autem plebeios, reprehenditque auctorem l. de vir. ill. qui hunc T. Quintium dixerat filium Flaminij, (idem legitur in vita Annibalis apud Plutarchum in fine,) qui ad Thrasimenum perijt, quod patricius plebei filius esse non possit: idque probabile admodum puto, & paulo post non infirmo, vtrasbitur argumento redibo. In hoc Flaminino deceptus est etiam Plutarchus in eius vita. Nam eum plebeium fuisse arbitratus est, quem ait tribunatum plebis, praeturam, aedilitatem praetermisisse: atqui patricij tribunatu plebis non fungebantur. Adducetiam nondum 30. annos natum consulem factum, non repugnante Livio, quo anno quo pacem cum Philippo fecit, triumfum fecerat & 30 annorum fuisse dicit. 3. N. vt.

* * *

ANNVS MVNDI 3857. SEXTÆ AETATIS 341. Imperij Græcorum 115. Antiochi Magni 28 Oniæ III. Pont 11. Ptolemæi Epiphanis 7. Philippi 24. Olympiadis. CXLV. Ann 4. Vrbis Conditæ 556. Coss. Cn Cornelio Cethego, & Q. Minucio Ruffo. Belli Macedonici 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 196.

I. IN huius & superioris anni rebus ab Antiocho gestis explicandis fidum habemus ducem T. Liuium l.33. ea quo dicemus, Antiochum, cum priore æstate omnibus, quæ in Cœlesyria sunt, ciuitatibus Ptolemæi in potestatē redactis, Antiochiæ hyemem transegisset, his Consulibus, omnibus regni viribus aduersus Epiphanem connixum, eū ingentes copias terrestres maritimasq; comparasset, principio veris præmisisse terra cum exercitu filios duos Arduē ac Mithridatem, iussisseque Sardibus se opperiri. Ipse autem, ... quit, cum classe centum tectarum nauium, ad hoc leuioribus nauigijs, cercurisque ac lembis ducentis profectus, simul per omnem oram Ciliciæ & Cariæ tentaturus vrbes, quæ in ditione Ptolemæi essent: simul Philippū, necdum enim debellatus erat, exercitu nauibusque adiuturus.

II. TVM Rhodij, pro egregia sua in Pop. Rom. fide, nihil tāta mole imminentis belli territi, legatos ad Regē miserunt Nephelida, (promontorium id Ciliciæ est, inclytū fœdere antiquo Atheniensium) si eo non contineret copias suas, se obuiam ituros, non ab vllo odio, sed ne coniungi Philippo paterentur, & impedimento esse Romanis liberantib⁹ Græciam. quam legationem ne stultam dicamus, oportet Rhodios eo tempore fuisse admodum potentes. Coracesium tunc Antiochus oppugnabat, Zephyrio, & Solis, & Aphrodisiade, & Coryco, & superato Anemurio, promontorium id quoque Ciliciæ est, Selinunte recepto; omnibus his, alijsque eius oræ castellis, aut metu aut voluntate, sine certamine in deditionem acceptis: Coracesium præter spem clausis portis tenebat eum. Hæc ferè Liuius, quæ omnia loca apud Ptolemæum in Asiæ tab. 1. reperies, & apud D. Hieron. in c. 11. Dan. sed addit Mallon in Cilicia, in Lycia vero Andriacem, & Patram siue Pataram & Xanthū, & ad extremum Ephesum.

III. AD Coracesium (quod oppidum in Cilicia aspera ponit Ptolem. & vicinum Pamphiliæ, totiusque Ciliciæ postremum) legatos Rhodiorū audiuit Antiochus; & quamquā ea legatio erat, quæ accendere animum posset, temperauit irā, & legatos se Rhodum missurum respondit, qui vetusta iura sua, maiorumque suorum cum ea ciuitate renouent, vetentque eos aduentum Regis pertimescere, qui nihil ipsis, eorumue socijs damni allaturus sit; nec Romanorum se amicitiam violaturum, qui recens legationem suam honorificè recepissent, à quibus honorificis decretis ornatus esset.

IV. HÆc dum Regis legati in concione Rhodiorum agerent, nuncius venit debellatum ad Cynoscephalas esse (postremo scilicet prælio victum Philippum, ad illos Thessaliæ montes; qua de re paulò post.) Quo nuncio accepto Rhodij omni metu à Philippo deposito, obuiam ire Antiocho cum classe statuerunt; curam tamen non omiserūt tuendæ libertatis ciuitatū Sociatū Ptolemæi, quibus bellū ab Antiocho imminebat. Nā alias auxilijs iuuerunt, alias prouidendo ac præmonendo conatus hostis: causaque libertatis fuerunt Caunijs, Mindijs, Halicarnassensibus, Samijsque. Non operæ est persequi, vt quæque acta in his locis sint, cum ad ea quæ propriè Romani belli sunt vix sufficiam. Hæc Liuius. Illæ porro vrbes quas nominat, in Caria sunt, præter Samum insulam Ephelo propinquam, & ad Cariam pertinent prouinciam Rhodo vicinam. Sed iam tempus est, vt ad Romanos & Philippum transeamus.

V. CVM Sex. Ælius Consul ex Gallia Romam comitiorū causa redijsset, creauit Coss Cn Cornel. Cethegum, & Q. Minucium Rufum. Biduo post comitia Prætorum habita in quibus sex Prætores primum creati sunt, vt alibi ex causa notauimus, crescentibus scilicet prouincijs, & latius Romano Imperio se diffundente. Coss. autem parantibus Italiam & Macedoniam prouincias sortiri, Tribuni plebis obstiterunt, quod longinqua prouincia Macedonia esset, neque aliam magis rem impedimento fuisse, ne bellum iam confectum esset, quam quod vix dum inchoatis rebus, in ipso conatu gerendi belli prior Consul reuocaretur. Quartum iam annum esse ab Decreto Macedonico bello, Sulpicium quærendo Regem & exercitum eius, maiorem anni partem absumpsisse. Villium congredientem cum hoste re infecta reuocatum. Quintium rebus diuinis maiorem partem anni retentum. Idem tamen Liuius maturius cæteris Consulibus profectum dicit, ita gessisse tamen res, vt si aut maturius in prouinciam venisset, aut hyems magis sera fuisset, potuerit debellare: nunc ita parasse bellum, vt nisi successor impediat, perfecturus æstate proxima videatur.

VI. HÆc aūt Quintius Romæ per amicos satagebat, paratus aut pacem aut bellū conficere, prout de successore decretū à Senatu fuisset, ne scilicet proprij laboris laudem & fructum alteri concederet. Quæ etiam causa fuit Scipioni pacis in Africa conficiendæ, vt supra cum Liuio diximus: in quo propriam gloriam Reip. vtilitati anteferebant.

Patres ambobus Coss. Italiam prouinciam decreuerūt, T. Quintio prorogauit imperium, donec successor ei venisset. Eidemque supplementum decretum est, peditum quinque millia & trecenti equites, & sociorum naualium tria millia. Classis etiam præfectura L. Quintio eius fratri prorogata est. Interea Quintius capta Elatia, in Phocide, ac Locride hyberna habebat: cum Opuntij seditione laborare cœperunt, alijs Ætolos, alijs Romanos præferentibus, & Opunte ciuitate sua potiri cupientibus, cuius arcē Regium præsidium tenebat. Cum caduceator à Philippo rege venit, locum ac tempus colloquio petens: quæ res oppugnationem Opuntiæ arcis retardauit.

VII. In grauate Regi concessum est à Quintio, qui nondū sciebat sibi imperium esse prorogatum, concessum est tamen, locus electus est littus prope Nicæam in sinu Maliaco, inter Demetriadem vbi erat Philippus, & Elatæam in qua Consul morabatur, quasi media. Eo Demetriade venit Philippus cum suis, & Consul cum Aminandro Regulo, & Attali legato, & præfecto Rhodiæ classis, Achæorum quoque ac Ætolorum legatis. Ibi post plurimam aliquot dierum altercationem, quam accurate Polyb. l. 17. & Liuius l. 32. tradiderunt, eo denique descendit Philippus, vt se promitteret Romanis tota Illyrici ora cessurum, perfugas captiuosque remissurum. Attalo naues naualesque socios, Rhodijs regionem, quam Peræam vocant, redditurū, Iasso, & Bargyllis non cessurum: Ætolis Pharsalum & Larissam, non tamen Thebas redditurum: Achæis non Argis modo, sed etiam Corintho cessurum. Quæ cum partibus non probarentur, postremo petijt tempus, quo legatos Romam ad Senatum mittere posset, aut his conditionib⁹ se pacem impetraturū, aut quascunque Senatus dedisset, leges pacis accepturum.

VIII. In cæteris haudquaquam placebat, quod dicerent moras tantum ad colligēdas vires quæri. Restitit eis Quintius, quod nec id tempus rebus gerendis idoneum esset, nec pax nisi conscio Senatu confici posset. Cæteris in eam sententiam adductis, induciæ in duos menses concessæ sunt, ea tamen lege vt Regia præsidia Phocide ac Locride extēplo deducerentur. Misit Philippus Romam legatos, misit & Quintius, ac cæteri populi, qui cum Philippo contendebant.

Vt ventum est Romam prius sociorum legati, quam Regis auditi sunt, quorum cætera oratio conuitijs in regē consumpta est. Mouerunt maximè Senatum demonstrādo maris terrarumque eius regionis situm, vt omnibus appareret si Demetriadem in Thessalia, Colchidem in Eubœa, Corinthum in Achaia Philippus retineret, non posse liberam esse Græciam; & ipsum Philippum non con-

tumelio-

tumeliosius quam verius, compedes eas Græciæ appellate. Legati deinde Regis intromissi, quibus longiorem orationem exorsis, breuis interrogatio sermonẽ incidit, cessurusne esset ijs tribus vrbibus Philippus; cum negarẽt quicquam sibi de his nominatim esse mandatum.

IX. Sic infecta pace regij dimissi, Quintio liberum arbitriũ pacis ac belli permissum est. Qui vt intellexit non tædere belli Senatum, ipse victoriæ quam pacis auidior, neque colloquium postea Philippo dedit, neque legationem aliam admissurum se dixit, quam quæ omni Græcia decedi nunciaret. Hæc Liuius omnia ex Polybio.

Philippus Nabidi Argos committit. Philippus cum acie decernendum videret, & vndique ad se contrahendas vires; de Achaia plurimum à se remota, in primisque de Argis solicitus, quæ vrbs nuper ad eum defecerat, eam Nabidi Lacedæmoniorum tyranno fiduciatum dare constituit, vt victori sibi restitueret; si quid aduersi accidisset, ipse retineret sibi: idque negotium Philocli, qui Argis & Corintho regis nomine præerat, committit.

X. Nabis negat aliter se vrbem eam accepturum, nisi Argiuorum ipsorum decreto accersitus ad auxilium vrbis esset: vt scilicet eius diripiendæ occasionem haberet, satis enim sciebat se ciuibus perquam infensum esse. Itaque vt frequenti concione non aspernatos modo, sed execratos nomen Tyranni audiuit, causam se spoliandi eos nactum ratus, Philocli se paratum exhibuit ad vrbem accipiendã. Nocte ignaris omnibus in vrbem acceptus est tyrannus: qui prima luce superiora omnia loca occupat, portasque claudit, paucis principum, inter primum tumultũ elapsis, quorum absentium fortunæ direptæ, præsentibus aurum atque argentum ablatum; pecuniæ ingentes imperatæ: qui non cunctanter contulere, sine contumelia & laceratione corporũ sunt dimissi; quos occulere, aut retrahere aliquid suspicio fuit, seruilem in modum lacerati atque extorti sunt. Inde faces duas accendit ad plebem in optimates accendendam, tabulas nouas, & agrorum diuisionem.

XI. *Ea Philippo defecto ad Romanos transit.* Vbi vrbem in potestate habuit, immemor à quo, & qua conditione eam accepisset, amicitiam Romanorum expetijt, quam concedebat Quintius, modo is bellum cum Achæis finiret, & sibi auxilia contra Philippũ mitteret. Pro pace inducias cum Nicostrato Achæorum prætore in 4. menses fecit, auxilio autem misit Romanis sexcentos Cretenses. Ea Nabidis à Philippo defectio Philoclem labefecit; hortanti quippe Quintio vt ad se transiret, vrbemque Corinthum traderet, ita respondit, vt rem distulisse magis, quam negasse videretur. Quintius à Corintho Anticyrã traiecit, & inde fratrem ad tentãdam Acarnanum gentem misit; Argis autem firmato præsidio Nabis Lacedæmonẽ regressus, cum ipse viros spoliasset, ad fœminas spoliandas vxorem Argos remisit. *Vxorem prædatricem Argos mittit.* Ea nunc singulas illustres, nunc simul plures genere inter se iunctas domum accersendo, blandiendoque ac minando, non aurum modo, sed vestẽ quoque, ac postremo mundum muliebrem eis omnem ademit. Ita Liuius; quæ reuocant in memoriam, tum aliam huius Nabidis in Lacedæmonios crudelitatem, tum eam quam specie vxoris suæ in eos exercuit; quam Polyb. extremo l. 13. retulit.

XII. *Simulacrum vxoris suæ, tormenti genus.* SIMVLACHRVM mulieris construxit, vestitu ac cultu pretioso, formæ similitudine, vxorem suam eximia arte referens. Quoties autem ciuium aliquos ad se euocasset, vt pecunijs emungeret, eis accurata oratione sumptus bellicos exponebat in defendenda ab Achæis ciuitate, & reliqua omni administratione Reipublicæ. Si quis nihilominus ad expromendam pecuniam non flecteretur, equidem, inquiebat, quod cupio tibi persuadere non possum, Apegam vero hanc, id Nabidis coniux habebat nomen, puto tibi persuasuram. Statimque aderat simulacrum quod diximus. Tum tyrannus vbi è sede sua mulierem excitasset, per speciem comitatis dextram prebendens, vtraque manu collocutorem amplectebatur, ac paulatim ad pectus admouebat, erant autem illi cubiti ac brachia ferreis clauis plena, quos vestis occultabat, similiter etiam in mammis infixos habebat clauos. Quãdo igitur brachia impressera dorso mulieris, organis quibusdam attrahebatur ad eius mammas, & compressus miserabiles voces edere cogebatur. Eoque modo plerosque sustulit, qui pecunias dare recusabant. Ita Polybius.

XIII. *Præludia vltimæ pugnæ.* SED iam tempus est vt ad certamen, quo à Romanis cũ Philippo debellatum est veniamus. Id T. Liuius inito l. 33. tradidit, vt ex eiusdem libri Epitome constat; sed quia ea pars illius libri desideratur, eam pugnam ex Polybij 17. cõmodum mutuabimur.

Sequebatur Quintius Philippum, qui, vt dudum Fabius contra Annibalem, potius ex occasione hostem clade aliqua afficere, quam de summa rei iusto prælio decertare cupiebat; quod è contrario Romanus optabat. Vterque exercitus erat in Thessalia ad Pelasgicum sinum, Romani Larissa profecti, circa Thebas consederant; Philippus, Pheras duxit, præmissis qui summos colles occuparent; præmiserant & Romani, nec se propter cœli caliginem, nisi iam inter se vicini animaduerterunt, statimque ad duces suos, ipsis reuocantibus sunt regressi. Postridie eius diei duces vtrique speculandi gratia tricenos equites, totidẽque velites miserũt: in his duæ Ætolorum turmæ pcoRomanis erant, propter locorum peritiam electæ. Pugna inter eos commissa est atrox & diuturna, tandem Macedonũ deterior conditio fuit.

XIV. *Exercitus inscii propinquant.* INDE Philippus Scotussam iter flectit, eodem & Quintius ad segetes corrumpendas properat, sed vterque exercitus altis collibus separatus, alter alterum videre non poterat, vt bidui iter ambo de altero ignari conficerent. Philippus interea ad locum destinatum peruenire cupiẽs, motis castris copias circumducebat: sed propter diei præcedentis effusos imbres, tanta se caligo terris effuderat, vt vix quisquam alium ante pedes stantem cerneret. Itaque postquam non multum viæ confecisset, vallum castris circundedit, vnde præsidium idoneũ emisit, dato præcepto, vt tumulorum intermediorum vertices insiderent. Quintius quoque anxius vbi castra haberet hostis, decem equitum turmis antecedentibus, velites ad mille dimisit, iussos caute explorare loca, & agros incursare. Illi dum ad iuga collium ire pergunt, imprudentes, poopteceius diei tenebras, in stationes Macedonum incidunt, manusque cõserunt.

XV. *Pugnatur in tumulis.* IN eo concursu Romani cum laborare inciperent, subsidium è castris suis acciuerunt: summittit Quintius duo peditum millia cum quingentis equitibus, quo auxilio recreati animose pugnant, Macedones cedere incipiunt, & à Philippo interim curriculo opem petunt. Ille, qui nunquam futurum cogitarac, vt eo die de summa rei dimicaretur, bonam partem è castris eductam pabulatum miserat: nihilominus laborantibus suis Thessalicum equitatum, & Macedonicum auxilio summisit, quib⁹ aucti Macedones hostibus incumbunt, & Romanos de summis collibus depellunt; & nisi per pertinax Ætolorum propugnatio obstitisset, terga penitus vertere hostes coëgissent: sed Ætoli dum hostium impetum audacius sustinent, Romani ex fuga sese colligunt, & in hostem rursum obuersi consistunt. *Vario marte.* Hic Quintius, videns ex illorum fuga totum exercitum affectum metu, copias omnes educit, aciemque ad pugnam instruit, & adhortatione animos ad victoriam, de toties iam superato hoste accendit.

XVI. *Toto copiis pugnatur.* PHILIPPVS vice versa excitus à suis, lætum nuncium de fuga Romanorum cursu afferentibus, & ipse licet displiceret pugnæ locus, (tumuli erant, quos capita canum ob similitudinem vocabant,) tamen inchoatam victoriam vrgere cupiens, toto exercitu prælij aleam subit, & occupato celeriter superiore loco, ex quo Romani depulsi fuerant, cum ingenti clamore vtrinque concurritur; Regios iuuabat inchoata victoria, & loci conditio, Romanos cõscia virtus. Dextera pars Regiæ aciei secundam pugnam ex superiore loco ciebat, & sinistram Romanorum aciem multis occisis impulerat. Id T. Quintius animaduertens, & totam spem salutis in dextera parte positam cernens, eo se maximo cum impetu contulit; & hostem parum expeditum ad pugnam inueniens profligat; & fugientes insequitur, ita vtroque in exercitu pars vna vincebat, altera vincebatur.

XVII. *Vrbanus circumuentus vincitur.* Hic Tribunus militum cum 20. signis consilium è re nata capit. Cernens enim Philippum longè vltra reliquam aciem suam progressum, læuam Romanæ aciei partem obterentem, in terga victorum cum suis sæuire infestus cœpit. Atquoniam Phalangis ea ratio est, vt retrorsum cõuertere se, & vertim prælium capessere non possit, facilè cædebantur; donec proiectis armis fugam arripere coacti sunt: præsertim cum Romani conuerso vultu eos, à quibus nunc fugabantur inuaderent. Quæ cum Philippus animaduertisset, congregata subito Thracum & Macedonũ manu, fugæ se dedit.

Titus fugientes persequitur, & dum in colles aciem erigit, sinistros Macedonum ordines eo tantum peruenisse offendit; à quibus cędendis abstinuit, quia sarissas tenebãt non demissas, quasi pugnaturi, sed in altum erectas, quasi deditionem, aut transitionem facturi. Philippus versus Tempe se recepit, suos ex fuga collecturus.

XVIII. *Quinctii victoria.* QVINTIVS castris, victoriaque potitus est, amissis circiter septingentis. E regijs verò desiderata sunt circiter octo millia, nec pauciores quinque millibus viui capti. Hæc de bello Polybius. Addit ijs Zonaras, Philippum victum & profligatum, cum Larissam, & circumiacentes ciuitates in victoris partes concessisse audisset, caduceatoribus missis, pecuniaque, & præter alios filio Demetrio obside dato, inducias à Flaminio impetrasse, & legatos Romã pro pace misisse, qui cũ legatis Flaminini, sub ipsa comitia consularia in vrbem venerunt: itaque & pax in annum sequentẽ differenda est. Hæc quoque à Iustino l. 30. tanguntur, sed pleraque omnia perturbatè. Illa autem vix ferenda, quod Philippum hoc tempore puerum vocet immaturæ ætatis Flaminius, qui 24. regni agebat, & ætatis 38. cum ipse hoc tempore vix 3a. ageret, vt ex Liuio constat, & Plutarcho. Nec illud scienter dictum, omnibus cum Thraciæ vrbibus, velut regni membris spoliarum; cum nulla fiat Thraciæ mentio in omnibus conditionibus pacis, sed Thessaliæ, & vrbium tota Græcia, & Peloponneso sparsarum, vt anno seq. patebit.

Legati de pace, Iustinus arguitur. Melius in Iust. quidã legunt Graciæ.

XIX. *Leucas expugnatur à Romanis.* DVM T. Quintius in Thessalia Philippum vincit, L. Quintius eius frater in Acarnania bene rem gerit. Vrbem oppugnat Leucadem Acarnaniæ caput, vt Florus in epit. 33 tradit: (Liuius tamen Acarnaniam à Leucadia separat, eique ait ex parte cohærere) oppugnat autem non difficilem illam quidem, quod ad muros attinet, expugnatu, sed inexpugnabiles erant ciuium animi, ita die nocteque, si qua in muris quassabantur reficiebant, patefacta obstruebant, & armis magis muros, quam seipsos mœnibus tutabantur. Diutiusque spe Romanorum obsidionem illã extraxissent, ni exules quidam Italici generis Leucade habitantes, ab arce milites accepissent: quos tamen è superiore loco decurrẽtes, Leucadij, acie in foro instructa, iusto prælio aliquandiu sustinuerũt: interim & scalis in summa muri euaserunt, & per ruinas in vrbem vniuersæ copiæ irrupere; tum denique Leucadij, qui reliqui erant, deditionem fecerunt. Et post paucos dies audito prælio, quod ad Cynoscephalas commissum fuerat, omnes populi Acarnanię in deditionem legati venerunt.

Acarnania deditionem facit.

XX. *Rhodii Peræam occupant.* IISDEM diebus Rhodij Peræam regionem continentẽ, à Philippo occupatam, à suis maioribus possessam armis sibi vendicarunt, Pausistrato prætore, fusis fugatisque Macedonibus, cum regio præfecto Dinocrate. Ita, vt est in prouerbio, nunquam vnico ictu hominem fortuna pulsat. Quod si confestim victores Stratoniceam petissent, poterant eam quoque vrbem sine certamine recipere: at quia in castra receperunt se, Dinocrates cum reliquis copiarum eam firmauit, frustraque mox oppugnata est; donec eam Antiochus aliquanto post cœpit.

Philippus Dardanos opprimit. Interea dum audisset Philippus Dardanos transgressos regni fines, superiora Macedoniæ euastare, quamuis toto prope orbe terrarum, vndique se suosque profligante fortuna vrgebatur, tamen morte tristius ratus Macedoniæ etiam possessione pelli, delectu raptim per vrbes Macedonũ habito, cum sex millibus peditum, & quingentis equitibus, circa Stobos Pelagoniæ improuiso hostes oppressit: ea expeditione refectis suorum animis Thessalonicam recepit sese. Et de Asianis, Macedonicisque rebus huius anni satis.

XXI. *Nouus in Hispania motus.* CVM hic esset rerum ad Orientem status, vixdum terminato cum Philippo bello, certe pace nondum perpetrata, vt ait Liuius, ingens in occidente, Hispania videlicet vlteriore, coortum est bellum. Eam M. Heluius prouinciam Prætor obtinebat, sicut citeriorem Cn. Sempronius Tuditanus. Heluius literis Senatum certiorem fecit, Colcam & Luscinum Regulos in armis esse, cũ Colca decem & septem oppida, cum Luscino validas vrbes Cardonem & Bardonem, & maritimam oram omnem, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorum motus consurrecturam. His literis à Sergio prætore recitatis, decreuerunt Patres vt comitijs prætorum perfectis, quamprimum ad Senatum de Hispania referretur, quod & factum est: sed ea res in annum sequentem, in qua huic malo prouisum est, etiam cadit. Superest vt aliquid de rebus in Italia hoc anno gestis dicamus.

XXII. *Res in Italia gesta.* CONSVLES ambo in Galliam profecti sunt. Cornelius recta ad Insubres, qui tum in armis erant: Q. Minucius in læua Italiæ ad inferum mare flexit iter, Genuamque exercitu abducto, ab Liguribus ortus est bellum: vbi sine certamine 15. oppida, & ad 20. millia virorum dediderunt se. Inde Boiorum agros exercitu vastauit. Ea res Boios ad sua defendenda celeriter exciuit, etsi Padum traiecerant, vt coniunctis cum Insubribus, & Cenomanis copijs, Romanis resisterent, quos simul contra se venturos crediderant. Ita diuisis copijs facilior victoria fuit. Boijs ad suum agrum tutandum profectis, Insubres atque Cenomani supeamnis Mincij ripas consederunt. Infra eum locum quinque millia passuum Consul Cornelius castra applicuit. Et cum didicisset Cenomanicam iuuentutem non missu seniorum ac Magistratus, sed sponte sua Insubribus auxilio venisse, excitis eorum principibus, id moliri cœpit, vt desciscerent ab Insubribus Cenomani, & signis sublatis, aut domos redirent, aut se Romanis adiungerent. Id modo impetratum est fore vt in acie quiescerent, aut si qua etiam occasio fuisset, adiuuarent Romanos.

Boii abducuntur ab Insubribus.

Cenomani mutant.

XXIII. *Insubres à Romanis magna clade victi.* EA de re nonnihil suspicantes Insubres, nõ in alterutro cornu, vel in acie, sed in subsidijs eos collocarunt. Concursum est vota æde à Consule pro victoria: vix Insubres primum impetum tulere; aliqui etiam adduorã Cenomanis repente initam fugam. Cæsa dicuntur 35. millia hostiũ, quinque millia & 700. viui capti. In ijs Amilcarem Pœnorum imperatorem, qui belli causa fuisset: signa militaria 130. & carpenta supra ducenta. Oppida verò, quæ defectionem secuta erant, dediderunt se Romanis. Ita Liuius; nescio an oblitus quod supra l. 31. dixerat, Amilcarẽ, qui belli dux fuerat, in acie cecidisse, contra L. Furium, in obsidione Cremonæ: nisi forte hic alius est Amilcar, quem mox Cornelius duxit in triumphum.

Boii aliquot populi deditione facta. Alter Consul Minucius ad reditum Boiorum continebat se castris, expectans vt cum ijs acie decerneret: sed nũciata Insubrum clades animos eorum fregit: itaque relicto duce, castrisque, dissipati sunt per vicos, sua vt quisque defenderet, & bellum per vicos circumlatum est. Deditionẽ & Ligustici Iluatica secuti sunt, eodem quo Boij nuncio metuque deterriti: Lætæ inde literæ Romam delatæ, & supplicatio in quatriduum decreta. At cum postea triumphum ambo peterent, vt qui eandem ambo prouinciam decreto accepissent, iunctique rem gessissent. Tribuni pleb. postularunt, atque adeo perseuerantia obtinuerunt, vt Coss. seorsim triumphum peterent: & Cornelio quidẽ facile concesserunt, Minucius cum à triumpho repelleretur, se in monte Albano triumphaturum dixit; quod & fecit, non multo minore triumpho.

Triumphus Coss.

* * *

ANNVS MVNDI 3858. SEXTÆ ÆTATIS 342 Imperij Græcorum 116. Antiochi Magni 29. Oniæ III. Pontificis 12. Ptolemæi Epiphanis 8. Philippi 25. Olympiadis CXLVI. Ann. 1. Vrbis conditæ 557. Coss. L. Furio Purpureone, & M. Claudio Marcello.

ANNVS ANTE CHRISTVM 195.

I. GEMINA pace insignis est hic annus, (qui Olympiadem inchoat centesimam quadragesimam sextam, & Olympionicam nominat Micionem Bœotium,) altera Philippi cum Romanis, altera Antiochi & Epiphanis. Vtramque pacem ad hunc annum, hosque Consules pertinere optimus testis est Liuius l. 33. qui primam illam sub Consulatu Furij & Marcelli fuse exponit; posteriorem vero memorat, vbi Antiochus legatis Romanis, à quibus pax Philippica tractata fuerat, respondet, sibi cum Ptolemæo amicitiam esse, & id agere se, vt breui etiam affinitas iungatur. Ex quo intelligitur pacem Macedonicam priorem fuisse pace & affinitate Antiochi cum Ptolemæo. Eusebius quoq; anno primo 146. Olymp. ait Romanos, Græcos liberos esse iussisse. De Olympiade quoque consentit Onuphrius, cæterique passim chronologi. Res Antiochi, quia à Daniele tangitur, primo loco explicabitur. Eius verba hæc sunt.

II. ET *ponet faciem suam* (Antiochus) *vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo, & filiam fœminarum dabit ei, vt euertat illud, & non stabit, nec illius erit.* Vbi Hieronym. volens Antiochus non solum Syriam, & Ciliciam, & Lyciam, & alias prouincias, quæ Ptolemæi fuerant partium, possidere, sed in Ægyptum quoque regnum suum extendere, filiam suam Cleopatram, per Euclem Rhodium, septimo anno Regni adolescentis, despondit Ptolemæo, & tertiodecimo tradidit, data ei dotis nomine omni Cœlesyria, & Iudæa. Ita D. Hieronymus. Quæ ex Iosepho *a* confirmabuntur, cum de nuptijs agetur. Cæterum hic annus fœderis, & promissarum nuptiarum vocatur ab eo septimus, quod de exeunte intelligendum est. Nam toto ferme anno superiore eius vrbes in Cilicia, Lycia, Caria bello cepit: nisi malis pro septimo octauum substituere, iuxta ea quæ ex Liuio retulimus.

III. HIC ergo annus paci datus est. Quā ad rem victus iam & profligatus à Romanis Philippus multum profuit; iunctis enim cum eo viribus, Ægypti se compotem fore sperabat: ea spe frustratus, aliam inire viam molitur, & per speciem affinitatis, dum escam Cœlesyriam offert, totam Ægyptum deuorare; sed eum hęc quoque spes fefellit.

Ad hoc ipsum tempus pertinere arbitror literas, ab Antiocho ad Ptolemæum scriptas, quas habet Iosephus l. 12. c. 3. quibus Iudæorum erga Antiochum studium commendatur; & gratiæ ab eo rependuntur. Hunc porro Ptolemæum non Ægypti regem, sed quempiam Antiochi subditum, Iudææ præfectum esse, præmonet Iosephus, & literæ ipsæ satis docent, quas apud eum leges. Addit & Antiochi decretum: quorum cum nullum proferat testem, fateor hominis fidem mihi hic etiam loco esse suspectam.

IV. CONSVLES noui, cum de Prouincijs ageretur, & Italiam vtrique Prouinciam Senatus decerneret, petebant vt Macedoniam cum Italia sortirentur. Marcellus Prouinciæ Macedonicæ cupidior erat, ideoque pacem simulatam & fallacem dicebat, regemque extemplo rebellaturum, si inde deductus fuisset exercitus: populus tamen vniuersus pacem esse cum Philippo iussit. Ad quem omnium tribuum consensum non leue momentum attulit, tristis ex Hispania nuncius allatus, vulgatæque literæ C. Sempronium Tuditanum Proconsulem in citeriore Hispania prœlio victum; exercitum eius fusum fugatumque, & illustres viros in acie cecidisse: ipsumque Tuditanum cum [illegible] vulnere elatum ex prælio, haud ita multo post [illegible]. Ergo vtrique Coss. decreta est Italia. Noui Prætores Fabius Buteo, & Minucius Thermus cum nouis copijs ad nouum bellum profecti sunt: nouum in quam bellū, quia tum primum suo nomine, nullo Punico exercitu aut duce, ad arma ierant, quinto post anno quam bellum in Hispania cum Punico bello finitū fuerat, vt ait Liuius. Quintio autē prorogatum est Imperium, vt pacem, vti cœperat, conficeret, & res Macedonicas, Græcasque componeret.

V. QVOD ergo ad Macedonicam attinet pacem, cum creati essent Coss. L. Furius Purpureo, & M. Claudius Marcellus, exeunte anno datæ literæ à T. Quintio Flaminino allatæ sunt, se collatis signis cum Rege Philippo in Thessalia pugnasse, hostium exercitum fusum fugatumq;. Quę literæ prius in Senatu, deinde eius autoritate in concione ad populum recitatæ, magna lætitia ciuitatem perfuderunt: quæ pro solita in cœlites pietate, quinque dierum supplicationes decreuit, agnoscens diuinam in se benignitatem ac prouidentiam, quæ sicut nuper prius bellum Punicum terminauit, quam Macedonicum inchoaretur; ita & finem imposuerit Macedonico, Antiocheno iam imminente, ne simul à duobus potentissimis hostibus obrueretur. Plutarchus certe Quintium prudenter prospexisse Romanis rebus affirmat, ineunda cum Philippo pace, quam Ætoli reijciebant, vt constat ex legationibus Polyb. n. 6. volebantque bello radicitus excindere, & conculcare regnum, à quo primo Græcia fuisset iugo seruitutis oppressa. Sapienter ille tamen; ne si communibus armis duo illius qui potentissimi reges bellum in Romanos mouissent, eos pericula & certamina nihilo Annibalicis minora circumsisterent.

VI. BREVE post legati & à T. Quintio & à Rege venerunt, quibus ad ædem Bellonæ Senatus est datus. Nec multis verbis actum est, cum Macedones quæcunque Senatus censuisset, id Regem facturum esse dicerent. Decem legati more maiorum decreti, quorum ex consilio T. Quintius Imperator leges pacis Philippo daret: adiectumque, vt in numero legatorum P. Sulpitius & P. Villius essent, qui Coss. prouinciam Macedoniam tenuissent.

POST compressos interim aliquos à Quintio in Bœotia tumultus, decem legati Roma venerunt, quorum ex consilio pax data Philippo in has leges. *Antiquum Macedoniæ patrimonium retineret. Omnes Græcorum ciuitates, quæ in Europa, quæque in Asia essent, libertatem ac suas leges haberent, quæ earum sub ditione Philippi fuissent, præsidia ex ijs Philippus deduceret. De Cianorum libertate Quintius,* (Sic enim recte hunc locum Sigonius emendauit.) *Prusiæ Bithynorum Regi scriberet, quid Senatui & decem legatis placuisset. Captiuos, transfugasq; Philippus Romanis redderet. Naues omnes tectas traderet, & ijs q; vnam regiam, inhabilis prope magnitudinis, quam sexdecim versus remorum agebant,* Plut. in Flam. naues decem Philippo relinqui, cætera præter obsidem Demetrium prætermittit. At Polyb. in excerptis legationibus num. 9. quinque tantum excipit scaphas, & illam ingentem sedecim ordinum, vt rebus gerendis inutilem: *Ne plus quingentis armatorum haberet, neve elephantum vllum, bellum extra Macedoniæ fines, ne iniussu Senatus gereret, mille talentūm daret populo Rom. dimidium præsens, dimidium pensionibus decem annorum.*

VII. VALERIVS Antias apud Liuium nominatim adiectum scribit, ne bellum gereret cum Eumene Attali filio, qui patri proximo anno defuncto successerat, ætatis anno altero & septuagesimo, regni quarto & 40. Plut. in Quintio Flam. ait Populum Rom. autore & annuente maxime Quintio, eam summam condonasse Philippo; ac societatem cum eo iunxisse, filiumque obsidem ei remisisse. Exegerant enim Romani obsides à Philippo, in quibus Demetrius filius eius. Magnopere quoque Cn. Cornelius legatus Philippo suasit, vt quoniam pacem impetrasset, ad societatem & amicitiam petendam mitteret Romam legatos, prius quam Antiochus quicquam moueret; quod ille se facturum recepit.

VIII. DE tribus vrbibus, Corintho, Chalcide, Demetriade, facta erat potestas legatis vt statuerent, prout Reip. conducere iudicassent: verebantur enim ne si Antiochus, qui bellum moliebatur, eas inuaderet, totam Græciam in potestate haberet. Concilium Corinthi habebatur: in eo Quintij sententia erat, liberandam esse omnem Græciam,

A. C… n. 16. … Macedonum ora obstruere, si veram charitatem, & maiestatem apud omnes nominis Romani vellent esse; si fidem facere se ad liberandum Græciam mare traiecisse, nō ad imperium à Philippo ad se transferendum. Alij legati dicebant tutius ciuitatibus esse, manere paulisper sub tutela præsidij Romani, quam pro Philippo Antiochum Dominum accipere. Tandem decretum est, vt Corinthus Achæis redderetur, imposito tamen in arce præsidio. Chalcis autem & Demetrias retinerentur, donec cura de Antiocho decessisset. Plutarchus tamen ea his tribus ciuitatibus præsidia deducta scribit, quo integro Græci beneficio fruerentur, quorum aliqui dicebant Græciæ compedes (sic eas vrbes Philippus vocabat) in collum translatos. Liuij tamen sententiam integram habet Polybius in excerp. legat. n. 9.

IX. *Libertas Græciæ promulgatur.* SVPERERAT vt res promulgaretur: commodissima se occasio ludorum Isthmicorum obtulit, ad quæ semper ingens populorum multitudo affluebat, propter bimaris Corinthi opportunitatem: hoc autem maxime tempore, quo tota Græcia expectatione erecta erat, quis futurus esset Græciæ status. Vbi Romani ad spectaculū consedere, præco cum tibicine in mediam arenam, vnde solemni carmine ludicrum indici solet, processit, & tuba silentio facto ita pronunciat, *Senatus Romanus, & T. Quintius Imperator, Philippo Rege, Macedonibusq; deuictis, liberos, immunes, suis legibus esse iubet Corinthios, Phocenses, Locrensesq; omnes, & insulam Eubœam & Magnetas, Thessalos, Perrhæbos, Achæos, Phthiotas,* Quæ omnes gentes sub ditione Philippi regis fuerant, ideoque nominatim fuerunt recensitæ.

X. *Cum summo eius gaudio.* TAM lætus tamque inopinatus nuncius, propemodum attonitos præ gaudio reddidit. Vt rediere ad se, vix auribus ipsi suis credere, & socium quisque suum interrogare: deniq; præconem eadem iterum pronuntiare voluerunt. *Vide Polyb. in legat. n. 9.* Tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus, toriesque repetitus, vt facile appareret, multitudinem nihil æquiparare libertati. Ludicrum deinde raptim atque obiter peractum est, nullius oculis animisue ad spectaculum intentis, adeo vnum gaudium sensum aliarum *In Quintio.* omnium voluptatum præoccupauerat, Plutarch. tantum hunc ait fuisse clamorem, vt non solum ad mare vsq; peruaserit, id enim non admodum mirum fuerit in perangusto Isthmo Peloponnesi, sed cornices etiam superuolitantes in stadium delapsi fuerint. Cuius rei Plut. ibidem rationes exquirit, quas lectori expendendas relinquo.

XI. *Et gratulationibus.* DIMISSIS ludis tantus fuit congratulantium concursus, vt eo pene oppressus fuerit Quintius: simul & admirantium esse aliquam in terris gentem, quæ sua impensa, suo labore, ac periculo bella gerat pro libertate aliorum, longinquas terras adeat, maria traijciat, ne quod toto orbe terrarum iniustum sit imperium. Vna voce præconis libertas omnes Græciæ atque Asiæ vrbes! hoc spe concipere audacis animi fuisse, ad effectum adducere, virtutis ac fortunæ Romanæ. Hæc Græci, in laudando & vituperando, in odio & amore, omnibusque affectibus, in vtramque partem semper effusi, quæ fuse etiam Polybius inculcat.

Romanorum intentio in hoc fauore. Neque tamen existimandum est plane syncetam fuisse in hoc beneficio Romanorum intentionem. Nam præter gloriæ fructum, quem maximum colligebant, & totam Illyricioram occupatam, etiam Græciæ sibi compedes retinebant, vt Liuius testatur; & sibi vniuersam Græciam, contra imminens bellum in Magnum Antiochum, tanto beneficio deuinctam tenebant. *Et vtilitas.* Purior longe est illorum charitas, qui nullo suo in terris emolumento, apostolico spiritu, atque instituto, maria omnia terrasque percursant, vt homines à vitijs, & erroribus absolutos in libertatem filiorū Dei vindicent, & participes immortalium bonorum efficiant. Qualem nuper celebrauimus Franciscum Xauerium, vnaque eius in Christo parentem Ignatium Loyolæum, Ordinis nostri fundatorem, viros sanctissimos, & in salutem innumerabilium toto oriente atque occidente populorum natos, quos hoc ipso anno in cœlitum numerum rite adscripsit summus Pontifex Gregorius XV. a

a 12 Mart. 1622.

GRÆCORVM PRO LIBERTATE GRATVLATIO.

XII. *Romana in Antiochum mandata.* SECVNDVM ista Quintius, & decem legati legationes Regum, gentium, ciuitatum adiuere. Primi omnium Regis Antiochi legati vocati sunt, quibus eadem fere quæ Romæ iactantibus, nihil iam perplexe vt ante, cum dubiæ res incolumi Philippo erant, sed aperte pronunciatum vt excederet Asiæ vrbibus: quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum fuissent, liberas relinqueret, sicut & Græcas omnes. Ante omnia denunciatum ne in Europam aut ipse transiret, aut copias traijceret.

Qui Græcas in Asia vrbes … subigit. Hæc dum in Græcia fierent, Antiochus longe alia in Asia meditabatur. Nam cum hybernasset Ephesi, vt ait Liuius, omnes Asiæ ciuitates in antiquum imperij formulam redigere est conatus; & alias quidem videbat facile iugum accepturas, de Smyrna in Æolide, & Lampsaco in Hellesponto cum dubitaret, mouita simul & vim afferebat, ne earum vrbium exemplum, reliquæ in repugnando sequerentur. Hortabatur autem vt se vltro darent, nihilominus liberi futuri, libertatem tantum à Rege acceptam agnituri, quod tamen officij genus potentissimi Regis protectione compensaretur magno fœnore. *Vel obsides.* Illi responderunt nihil neque mirari, neq; succensere Antiochum debere, si spem libertatis differri non satis æquo animo paterentur. Misit ergo ex Epheso qui Smyrnam, & ex Abydo qui Lampsacū obsiderent.

XIII. *Res ab eodem in Thracia gesta.* IPSA initio veris nauibus Epheso profectus Hellespontum petit, eoque traiecto, naualibus terrestribusque copijs iunctis, Chersonesi vrbes deditione accepit. Inde Lysimachiam venit, quam cum desertam ac stratam prope ruinis inuenisset (ceperant autem, direptamque incenderant Thraces paucis ante annis) cupido eum cepit nobilem vrbem, & opportuno loco sitam restituendi. *Lysimachiā instaurat.* Itaque omni cura simul est aggressus tecta, murosque restituere, & veteres ciues, nouosque incolas eo loco congregare, multisque beneficiis excitare: simul autem vt Thracum summoueretur metus, ipse parte dimidia terrestrium copiarum, ad depopulandum proxima Thraciæ profectus est, partem, naualesque socios omnes in opere reficiendæ vrbis reliquit. Horreum se ibi apparatibus quos destinabat commodum habiturum sperabat, vt ait Appianus in historia Syriaca.

XIV. *Conuentus ibi celebratus.* SVB hoc tempus & L. Cornelius missus à Senatu, ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumque certamina; simulque alij tres legati ex ijs, qui pacem Philippicam fecerant, Lysimachiam petiere, quo mox Antiochus ipse ex Thracia conuenit, hunc congressum Liuius ex 17. Polybii mutuatus est, qui ad eundem etiamnum extat. Primus congressus, inuitatioque benigna & hospitalis fuit. At vbi de mandatis, statuque præsenti Asiæ agi cœptum est animi vtrinque exasperati sunt. *Romanorum querela.* Illi docebant ingratum Senatui, populoque Romano esse captas ab eo vrbes, quæ Ptolemæi in Asia fuissent; aut quas Philippo eripuisset, dum contra eum Romani pugnabant, neque ferendum esse Romanos per tot annos terra marique tanta pericula exhausisse, Antiochum belli præmia habere. Et vt ea dissimulentur, certe quod in Europam cum omnibus copiis traiecerit, parum ab aperto bello contra Romanos abesse.

XV. *Antiochi purgatio.* AD ea Rex, satis iam ante videre se Romanos Inquirere, quid Regi Antiocho faciendum sit; nec tamen cogitare quousque terra marique eis progrediendum fuerit. Asiam nihil ad pop. Rom. pertinere; nec magis illis inquirendum esse quid Antiochus in Asia, quā Antiocho quid in Italia populus Rom. faciat. Quod ad Ptolemæum attineat, cui ademptas ciuitates querantur, sibi cū Ptolemæo & amicitiā esse, & id agere se, vt breui etiam affinitas iungatur, (iuncta est hoc ipso anno, vt diximus, sed reliqua videamus, illustrant enim statum rerum præsentium, & futurarum.) Nec ex Philippi quidem aduersā fortuna spolia vlla petijsse, aut aduersus Romanos in Europam traiecisse; sed vt Chersonesi vrbes, Thraciæque recuperaret. *Thraciam sibi vendicat.* E[illegible]nim locorum imperium in primis ad se pertinere, qu[illegible] quæ ab initio Lysimachi regnum fuerint, quo victo [illegible]nia quæ illius fuissent, quod iure belli Seleuci facta sint, existimare suę ditionis esse, (ita hunc locum mancum

apud

Imperii Græco. An. 116.

[illegible] uit S[illegible]nius. Signi[illegible] nlimus, etsi [illegible] ne se Lysima[illegible] ocondere, vt [illegible]

H[illegible] abiris, rumor [illegible] ngum, quod [illegible] tem auditam [illegible] festinantibus Antioc[illegible] ret, se eam [illegible] & Seleuco enim [illegible] andam, legatis [illegible] rte agerent, ad [illegible] R[illegible] anus versare ani[illegible] at Ephesum, & otam Asiæ leg[illegible] Parisque cognito viuere Pro[illegible] in Ægyptum consilio, tetendit in Cyprum. In itinere & [illegible] ne, & maris tempestate [illegible], naufr[illegible] fecit, collectisque naufragij reliquijs, si [illegible] C[illegible] Se[illegible] am rediit, vbi subd[illegible] propter h[illegible] instantem nauibus, ipse in hybe[illegible] a Antiochiam processit.

XVII. *[illegible] de [illegible] morte a Scopa.* Cæ[illegible] de hoc rumore cogitanti, occurrit suspicari, voluisse Scopas regem interficere. Nam Polybius l. 17. id [illegible] significat cum ait. Scopam eum & numerosam in [illegible] manum haberet, cuius auxilio vteretur, & tempu[illegible] nact[illegible] rionum, Rege adhuc puero, dum cunctator, d[illegible] praeuentum. Nam vbi di[illegible] A[illegible] nes a[illegible] illum suos domum cogere, & v[illegible] n[illegible] ip[illegible] re, m[illegible] satellitum nonnullis eum [illegible] egium c[illegible] vocanti cumque ille inops consilij no[illegible] veniret, A[illegible] omenes vim parat; qui ille animaduersa, cum amic[illegible] d reg[illegible] it; vbi accusatus molitionum, occ[illegible] q, con[illegible], & regiæ vocationis contemptæ, cum ni[illegible] pr[illegible] fferres, quod idoneum ad se purgand[illegible] eum amici suis in carcerem est coniectos, & p[illegible] a nocte [illegible] Aristomenis veneno interfectus.

XVIII. *Dicæarc[illegible] [illegible] sado.* D[illegible]cearchum etiam insignem impietate virum, tormentis excruciatum necauit. Is erat Dicearchus præfectus nautum Philippi, in Cycladibus insulis hello vexandis, qui Deo hominibusq; insultans, in portu duas excitauit aras, Impietatis alteram, alteram Iniquitatis, quas sacrificio honorauit, & quasi deos veneratus est. Significans se gloriosum putare [illegible]pune, & impie in Deum, & iniuste in homines facere. Scopas ille natione Ætolus, præter ambitioné, etiam auaritia infamis fuit, cuius indicia fuerunt ingentes thesauri, apud eum post eius mortem reperti, quos exinanito rapinis regno congess[illegible]t. Hæc pluribus Polyb. quæ interpres in hunc annum refert, & confirmari tempus ex eo potest, quod ibi idem subdit autor, post compressum Ætolorum m[illegible]tú, statim aulicos ad consueta solennia, quando a[illegible] Rex salutem, quæ Anacletoria vocant celebrá da se [illegible]parasse: ætate quidem, inquit, nondum exigente ([illegible]2. fere agebat annum) sed quod existimarent vbi mo[illegible] & arbitrij factum esse Regem, meliore statu reger[illegible] & regnum fore.

XIX. *Serv[illegible] [illegible]iuratio.* [illegible] Ita[illegible] nam in Hispania vtraque apparatus ad bellū potius, qu[illegible] bellum f[illegible], vt ex anno seq. intelligatur, ja Præt[illegible] M. Ac[illegible]o coniuratio seruorum in Hetruria oppressa est; al[illegible] in pugna occ[illegible] multi capti, partim affixi crucibus, p[illegible] dominis restituti. Marcellus autem Consul Boio[illegible] fines, castra fatigato exercitu ponebat, cum B[illegible] um Regulus Corolamus incautum occupauit, [illegible] ad tria hominum [illegible] illis occidit, in ijsque nonnullos [illegible] viros, castra [illegible] vix retinuit. Inde autem transgressus Padum contra I[illegible]ubres, quibus se Comenses adiunxerant [illegible] itinere commissum est. Et primo iam ac[illegible] hostis, vt antesignanos impulerit: deinde cū alia[illegible] partem eo adduxisset Consul, hostem ferociter se inferentem repressit, suosque ita confirmauit, vt hostem funderet, cæderetque ad quadraginta hominum m[illegible], vt [illegible] Valerius Antias, referente vtique, & sub[illegible] ante Liuio, quia videtur ille res fere nimium exaggerare, vt laudem Romanorum amplificet.

Marcelli [illegible] [illegible] Insubrib.

Alter Consul L. Furius in Boios venit, & iuncto cum Collega exercitu, Boij ex præda reuertentes in eos inciderunt. Celerius prælium acriusque commissum, quam si tempore locoque ad certamen destinatis, præparatis animis concurrissent. Ibi quantam vim ad stimulandos animos ira haberet apparuit. Nam ita cædis magis, quam victoriæ auidi Romani pugnarunt, vt vix nuncium cladis hosti relinquerent. Stimulabat autem eos ira, & pudor acceptæ paulo ante cladis. Marcellus Romam venit, de Insubribus, & Comensibus magno consensu Patrum triumphauit, 4. nonas Mart. vt habetur in Fastis Capitolinis, extremo scilicet tempore sui consulatus: Boios, vbi ipse male pugnatas, Collegæ reliquit, cuius ibi melior fortuna fuerat, nec tamen de ijs reperio triumphasse.

Marcelli clades et triumphus. *[illegible] in [illegible] clades.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3858.

Emendandum est, erat enim Prætor, & prou[illegible] obtinuerat c[illegible]orem Hispaniam, quando & M. Helu[illegible] vlteriorem, anno superiore, quo primum sex Prætores creati fuerunt, & duo Hispanis attributi. 4. N. IV.

Dum legati sunt in via, Thebani Bœotique tumultus ex[illegible], & in latrocinia vert[illegible] la Ro[illegible] m[illegible] millia [illegible] ta talen[illegible] is. 42·00 francis, si Atticis, 3[illegible]. Nam vt [illegible] dixi mus. Talentum Euboicum 80 minarum, valet 1400. francis. Atticum vero 60. minis. 105. 2. N. VI.

Mille talenta Euboica vsta prædictā [illegible]tionem, valent [illegible] id est millionem vnum francorum, & [illegible] A[illegible] vero [illegible], vnum millionem & quinqu[illegible] gint[illegible] mill[illegible] Me[illegible] prioris summæ debent dari in præsentia, cæterum dimidium in decem annos distribui, sic vt quotannis septuaginta millia francorum, vel 52 millia & quingent[illegible] solue[illegible] Pol[illegible] pes legationibus numero 9. vbi eadem [illegible] pond[illegible]. Apud Liuium etiam diuersæ argenti summæ, quæ admodum perturbatæ sunt. 1. N VI.

Eadem omnia habet Polyb. etiam de affinitate Ægyptiaca: a[illegible] quæ a[illegible] de legatis Smyrnæis & Lampsacenis, [illegible] Antiochū apud Romanos quasi iudices agentibus, eamque ob causam con[illegible] a Rege cum indignatione solutum. V[illegible] Appian[illegible] hanc historiam valde pert[illegible] dum quæ Ptolemæo Epiph[illegible] Polyb[illegible] us, Liuius, Iosephus, Iustinus, Hieronymus in com. in Dan. Eusebius in chronico, alijque omnes attribuunt, ipse patri eius Philopatori dedit, qui iam antea octo annis erat mortuus. Et certum est Philopatorem non fuisse generum Antiochi, sed Epiphanem. Itaque cum in le[illegible] Scaliger in Euseb in varios errores labitur; ait certe lectori tenebras de industria offundit, (homo tenebrarum amans, & obscuritatis affectator) Illud tamen proprium est eius erratum, quod ait tandem receptum ab Antiocho Annibalem, dum eius [illegible] falsum fuisse ob[illegible] Philopatoris annos[illegible]. Neque enim id habet Appian[illegible] nec [illegible] alius, imo omnes confitentur illum de[illegible] apud eum perpetuo conuersatum, & in primis eius consultoribus fuisse. 4. N. XV.

ANNVS MVNDI 3859. SEXTÆ ÆTAtis 343 Imperij Græcorum 117 Antiochi Magni 30. Oniæ III. Pontificis 13. Ptolemæi Epiphanis 9. Philippi 26. Olympiadis CXLVI. Ann. 2. Vrbis conditæ 558. Coss. L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 194.

Habuit hoc anno comitia Consularia M. Claudius Marcellus Consul, quibus creati sunt Consules Valerius Flaccus, & Porcius Cato, qui postea Censorius est appellatus. Hi cum de prouincijs ad Senatum retulissent, Patres censuerunt, cum in Hispania tantum glisceret bellum, vt tam consulari & duce & exercitu opus esset, placere Consules Hispaniam citeriorem & Italiam prouincias, aut comparare inter se, id erat amicè inter se transigere, & conuenire, aut sortiri. Catoni sorte Hispania obtigit, Valerio Gallia, cui duæ legiones datæ ad retinendam prouinciam, in qua hostes proximo anno fuerant vehementer attriti. Catoni datæ legiones duæ, & quinque millia sociorum Latini nominis, cum quingentis equitibus, & longis nauibus viginti. Cui etiam in citeriore Hispania adiutor est datus P. Manlius, cum duobus millibus peditum, & ducentis equitibus, & legione quæ fuerat sub Minutio Prætore. Appius autem Claudius Nero, cui obuenerat vl- I. *Noui Coss. Sortitio Prouinciarum.* *Res bene gestæ in Hispania.*

…re 10 [illegible]…us, præter legionem, quam Q. Fabius habuerat, duo [illegible] …ia peditum, & ducentos equites conscribere per iussum est. Restitit tamē aliquanto post hunc studium, & metus Hispanici belli, cum literæ à Q. Minucio allatæ sunt, quibus sc[r]ibebant ipsum ad Turbam oppidum, cum Budace & Besaside imperatoribus Hispanorum, signis collatis prospere pugnasse, 12. millia hostium cæsa, Budacem captum, cæteros fusos, fugatosque.

II. Quintij rumor circa…

ERGO omnes curæ in bellum Antiocheum conuersæ; T. Quintio, suspectis non solum Antiocho, & Ætolis, sed etiam Nabide Lacedæmoniorum tyranno, prorogatū in annum imperium est, duas legiones vt haberet. In eas si quid supplementi opus esset, Coss. scribere, & mittere in Macedoniam iussi sunt: idq; maiore studio factum, postquam decem legati ex Græcia reuersi, expositis quæ cum Philippo gesta essent, & quibus conditionibus data pax, non minorem belli molem restare ab Antiocho docuerunt. Ingenti illum classe, egregio terrestri exercitu in Europam traiecisse, nisi vana eum spes, Ægypti inuadendæ, ex vanitate orta in more auertisset, mox bello Græciam arsuram fuisse: Sed ne Ætolos quidem quieturos, gentem & ingenio inquietam, & Romanis iratam.

Et prosperos rerum statu.

III. Nabis tyrannus.

HÆRERE & aliud in visceribus Græciæ ingens malum Nabin nunc Lacedæmoniorum, mox, si liceat vniuersæ Græciæ futurum tyrannum, auaritia & crudelitate omnes fama celebratos tyrannos æquantem; cui si Argos, velut arcem Peloponneso impositam tenere liceat, deportatis in Italiam Romanis exercitibus, nequicquam liberatam à Philippo Græciam fore; pro longinquo Rege, vicinum tyrannum Dominum habituram.

Senatus decreto…

Censebat Senatus rem contra tyrannum esse maturandam, præsertim cum Antiochus in Syriam esset profectus, nec impediturus eam expeditionem: rem tamen T. Quintij arbitrio permiserunt, quod eam rem non tam magni momenti ad summam Reip. esse ducerent. Illud potius animaduertendum putabant, quid Annibal & Carthaginenses, si cum Antiocho ortum foret bellum, acturi essent.

IV. Item, de Annibale.

NAM aduersarij Annibalis principibus Romanis, amicis quisque suis scribebant, nuncios literasque ab Annibale ad Antiochum missas, & ab Rege ad eum clam legatos venisse: implacabilem eius viri animum in Romanos esse.

Hæc credibilia faciebant bella præcedentia; quia tamē ab infensis in eum animis veniebant minorem merebantur fidem. Nam præter antiquum odium aduersariæ factionis in eius familiam, accesserat noua offensio quam contraxerat Annibal, dum perpetuos in Rep. iudices, annuos facit, & vectigalia quæ male administrabantur, & primarijs viris ac magistratibus prædæ erant, eis eripit. Nam isti quos per aliquot annos pauerat publicus peculatus, velut bonis erepti, non furto eorum manibus extorto, infensi Annibali, Romanos in eum instigabant. Id cum Scipio Africanus sentiret, diu calumnijs restitit.

V. Missi de eo in Africam legati.

TANDEM siue malum suspiciose credebatur, siue prudenter cauebatur, visum est Carthaginem legatos mittere, qui apud Senatum eorum arguerent, Annibalem cum Antiocho rege faciendi belli consilia inire. Tres numerat legatos Liuius l. 33. C. Seruilium, M. Claudium Marcellum, & Q. Terentium Culleonem. Vnius tantum Seruilij meminit Iustinus l. 31. quem ait à Senatu missum ad speculandos actus Annibalis: eique tacitis mandatis præceptum, vt si posset, eum per æmulos eius interficeret, metuque inuisi nominis tandem populum Rom. liberaret. Et quamuis alia eorum aduentus causa fingeretur, Annibal tamen se vnum peti sentiebat, & pace cum populo facta, aduersus se vnum bellum manere. Itaque cedere tempori, & fortunæ statuit. Et præparatis iam omnibus ad fugam, obuersatus eo die in foro auertendæ suspicionis causa, primis tenebris vestitu forensi ad portam cum duobus comitibus, ignaris consilij est egressus. Cum equi quo loco iusserat præsto fuissent, nocte confecto terrestri itinere Thapsum peruenit; vbi parata naui ex Africa in Cercinam insulam, inde T[y]rum prospero cursu peruenit: vbi paucos

Annibal fugit ad Antiochum, adit…

moratus dies, Antiochiam nauig[at]. [illegible] Regem eum audisset, filium eius [illegible] dorum ad Daphnem celebrantem conuenit: comiter ab eo ac[ce]ptus, nullam moram nauigandi fecit.

VI. Ephesi Regem consequitur.

EPHESI Regem est consecutus, fluctuantem adhuc animo, incertumque de Romano bello. Sed haud paruū momentum ad id suscipiendum aduen[tu]s Annibalis [attu]lit. Hæc T. Liuius hoc anno, atq; his Consulibus. Ex qui[bus] intelligitur Antiochum regem ex hybernis Eph[e]sum repetijsse hoc tempore, de Lysimachia quam condebat, Thraciaque cogitantem: vel certe præcedente anno Annibalem ex Africa excessisse, eamque narrationem paulo serius à Liuio fuisse institutam. Eam etiam Iustinus lib. 31. perstringit. Appianus aduentum Annibalis ad Antiochū, ante eius naufragium commemorat. in primo [illegible] eius ad Ephesum aduentu. Interea T. Quintius, (Nam cœptas Græciæ res prius expediam, quam Italas, aut Hispanas attingam, ne lectoris memoriam crebriore traiectione confundam,) Quintius inquam, in hybernis gaudio pacis cum vniuersa Græcia fruebatur; exceptis Ætolis, quibus nec pro spe victoriæ præmia contigerant, nec diu quies placere poterat; cum SC. de bello aduersus Nabin Tyrannum affertur. Quo lecto Quintius conuentum omnium sociarum ciuitatum Corinthum indixit, vbi Ætoli quoque affuerunt.

Conuentus in Achaia.

VII. Atheniensium de re sententia.

VBI proposita consultatione de Argis Nabidi eripiendis, & in libertatem, sicut & reliquas vrbes Græciæ vindicandis; Imperatoris orationem excepit Atheniensium legatus, qui & de præterito beneficio gratias ingentes egit, & de ope vltro oblata ad liberandos Argiuos laudauit, vehementerque assensus, etiam eos perstrinxit, qui futuram eorum gratiam calumniando carperent. Quo verbo cum se peti sentirent Ætoli, Alexander princeps gentis in Athenienses primo est inuectus, qui olim libertatis autores & duces, nunc eam assentatione proderent: inde in Achæos, qui à Philippo transfugæ, cum Corinthum obtinuissent, etiam Argos appeterent: postea in Romanos, quos fraudis insimulat erga Achæos, & cupiditatis, qui Græciam adhuc compedibus vinctam tenerent, & specie be[ll]i in ca[p]tiuitatem perdudare vellent; deportarent legiones in Italiam, Ætolos polliceri se Argos Nabidis præsidio liberaturos.

Ætolorum criminationes in Athenienses, Achæos, Romanos.

VIII. Explodantur Ætoli.

CVM conuitio explosa est Ætolorum oratio, ab Achæo præsertim Prætore Aristeno, ab eoque oratus Quintius, vt & à Nabide Argos reciperet, & Græciæ res ab Ætolorum latrocinio pacatas relinquat. Itaque decretum communi sententia bellum, auxiliaq; ex vrbibus libenter summissa. Castra posita sunt quarto fere ab Argis milliari. Vbi præpropere ab aliquibus ciuibus coniuratio facta, à Pythagora, qui Argos cum valido præsidio tenebat, oppressa est, multis interfectis, nonnullis in carcerem coniectis, aliquibus etiam, nocte funibus per murum demissis, ad Romanos confugientibus. Ea res cognita Quintium mouit, vt vrbi exercitum admoueret, præmissis equitibus expeditisque peditibus, qui cum erumpentibus ea porta Lacedæmonijs congrederentur, quos etiam in vrbem compulerunt.

Obsidetur Argos.

DEINDE censens vtilius Lacedæmonem ipsam, vbi erat Tyrannus, bello vexare, quam Argos, cuius libertas & salus ex debellato tyranno pendebat, Lacedæmonem infestus petit; quo à Philippo ad T. Flaminium Macedones mille quingenti venerunt, & Thessali equites quadringenti. Nauales quoque copiæ L. Quintij, & Rhodiæ & Eumenicæ confluebant: nec minus Lacedæmoniorum exules duce Agesipoli, qui regiæ familiæ cum esset, à Lycurgo tyranno pulsus fuerat, in castra Romana spe recuperandæ patriæ conueniebant.

Quintius Lacedæmonem adit.

Philippi auxilia, & nauales copiæ.

IX. Immanis Tyranni facinus.

NIHILOMINVS Tyrannus, etsi tanto se imparem exercitui cerneret, bellum tamen non omisit. Domesticas & externas copias habebat non pœnitendas, sed à domesticis metuens, vt eas terrore sibi redderet obsequentes, facinus est aggressus crudelissimo tyranno dignum. Ciues in concionem vocat, positis armis adesse iubet, eusque armatis satellitibus circumdedit, & pauca præfatus cur sibi omnia timenti, cauentique ign[o]scendum [i]n tali tempore foret

quos-

quosdam se in custodia habiturum ait, donec hæc tempestas præteriret; hostibus repulsis extemplo eos emissurũ. Sub hæc citari nomina octoginta ferme principum iuuentutis iussit, atque eos, vt quisque ad nomen responderat, in custodiam tradidit, & nocte insequenti omnes interfecit. Deinde Ilotarum quidam transfugere voluisse insimulati, per omnes vicos verberibus acti necantur. Quo terrore animi multitudinis ab omni conatu nouorum consiliorum abstinebant.

X. *Lentiora ad Spartam prælia.*

Interea propinquior vrbi factus Quintius, aliquot leuioribus prælijs erumpentibus hostibus, secunda vsus fortuna pugnauit, donec nullus ex vrbe pedem auderet efferre; tum agrum perpopulatus, maritima oppida deditione recepit, per fratrem nauali rei præpositum. Sed in

Gythæum obsidetur.

Gythæo oppido, quod erat maritimarum omnium rerum Lacedæmonijs receptaculum, laboratum est; erat quippe rebus omnibus egregie munitum. L. Quintio Eumenes & Rhodij auxilio venerunt: ita triplici classe obsessi, omnique machinarum genere pulsati, per ruinam euasuri erant Romani: sed eorum incepta spes deditionis tardauit. Vnus è præfectis oppidum prodebat Romanis; re ab altero præfecto cognita, ille occiditur, & oppidum maiori contentione ac fide defenditur, & oppugnatur: donec T. Quintius superueniens cum 4. millibus delectorum mili-

Proditione capitur.

tum, territum præfectum id facinus aggredi cogit, quod idem ipse in socio morte vindicarat. Et pactus vt cum præsidio exire liceret, oppidum Romanis tradidit.

XI. *Nabidis cum Quintio colloquium.*

Hic Nabis cum nihil spei à terra aut mari ipsi superesset, vndique circumclusus, cedendum fortunæ ratus, colloquium cũ Imperatore expetit, & impetrauit. In eo purgare se conatus est, & iniuste bello petitum ostendere. At Quintius multis modis eum in Romanos, Græcosque omnes, nominatim vero in Spartanos, atque Argiuos multorum criminum reum esse demonstrauit.

Pacem petit.

Sub hæc Aristænus Prætor Achæorum Nabin monet, vt rebus suis dum adhuc licet, prudenter consulat, nox colloquium diremit. Postero die Nabis spopondit se præsidium Argis deducturum; captiuos & perfugas redditurum; si quid præterea peteretur, postulauit scriptum vt ederent, vt deliberare cum amicis posset.

Bellum omnes perfequendum.

Quintius ea de re concilium habuit: omnium sententia erat perseuerandum in bello esse, & tollendum tyrannum, nunquam aliter tutam libertatem Græciæ fore. Satius multo fuisse non moueri bellum aduersus eum, quam omitti motum.

XII. *In eam Quintium mouebant.*

At Quintius in pacem inclinatior erat, qui videbat nihil nisi diuturnam oppugnationem Spartæ superesse, vrbis vtique validissimæ, ad quam dum starent copiæ, non erant quibus, si ab Antiocho bellum ingrueret, resisteretur: sed priuatim sua ipse commoda spectans, in transuersum actus est. Nam metuebat ne sibi à nouo Consule succederetur, & sic omnem laborum suorum fructum alter decerperet. Cum nihilominus perstarent omnes in sententia; simulando se quoque in eam transire, omnes in assensum con-

... in ... traducit.

silij sui traduxit. Tot enim res sumptusque ad Spartæ obsidionem ab omnibus exegit, vt vltro eum facere, quod è communi re fore duceret, permiserint.

Inde Quintius adhibitis legatis tantùm, tribunisq; militum, conditiones in quas cum Tyranno pax fieret, has conscripsit. Sex mensium induciæ vt essent Nabidi, Romanisque, & Eumeni regi, & Rhodijs. Legatos extemplo mitterent Romam T. Quintius & Nabis, vt pax ex autoritate Senatus confirmaretur. Ex qua die scriptę conditiones pacis editæ Nabidi forent, ea dies vt induciarum principium esset; & vt ex ea die intra decimam diem ab Argis, cæterisque oppidis, quæ in Argiuorum agris essent, præsidia omnia deducerentur, vacuaque & libera traderentur Romanis; & ne quod inde mancipium regium publicumue aut priuatum educeretur; et si qua ante educta forent, dominis recte restituerentur.

XIII. *Reliquæ conditiones.*

Naves quas ciuitatibus maritimis ademisset, redderet, neue ipse nauem vllam præter duos lembos, qui non plus quam sedecim remis agerentur, haberet. Perfugas & captiuos omnibus socijs populi Romani ciuitatibus redderet, & Messenijs omnia quæ comparerent, quæque domini cognoscerent. Exulibus quoque Lacedæmonijs liberos & coniuges restitueret, quæ viros sequi voluissent. Addit & alia in gratiam mercenariorum & Cretensium, cum prohibitione vllum oppidum castellumue muniendi. Denique obsides quinque, in quibus Tyranni filium exigit, & argenti talenta centum in præsenti, & 50. in singulos annos per annos octo. Vniuersa autem summa, qua mulctatus est scelestissimus tyrannus, fuit quingentorum talentorum: ad quam summam corradendam, quoscunque posset per vim fraudemque omnibus fortunis erat euersurus; quanto satius fuisset infandum caput, tarde licet, ense reuelli; aut comprehensum potius modis omnibus excruciatum necari? Verum satis magna tormentorum moles eum manebat in Tartaro.

XIV. *Nabidi improbata.*

Conditiones pacis varijs de causis tum Nabidi, tum cæteris Lacedæmonijs displicebant, adeo vt bellum omnes præoptarent. Quibus vocibus incitatus Tyrannus, & Antiochum Ætolosque adfuturus pronunciat, & sibi ad obsidionem sustinendam affatim esse copiarum. Ergo

Ad arma recurritur.

ad arma recurritur, eruptiones fiunt, leuia prælia per quatriduum committuntur, quinto die prope iusta pugna adeo pauentes in vrbem compulsi sunt, vt simul etiam Romani aliqui fugientium tergo hærentes, se in vrbem inferrent.

Vrbs oppugnata capitur.

Denique Imperator inspectam diligenter vrbem omnibus copijs, ex circiter erant quinquaginta millium, circumcinxit. Alij scalas, alij ignem, alij alia quibus non oppugnarent modo, sed etiam terrerent, portabant. Iussi clamore sublato subire vndiq; omnes, vt qua primum occurrerent, quave opem ferrent, ad omnia simul pauentes Lacedæmonij ignorarent. Restitere aliquandiu, & Tyrannus studiose vndique opem ferre laborantibus satagebat; donec circumfuso vndique pauore ita obtorpuit, vt vix mentis compos esset. Et Lacedæmonij in angustijs Romanorum impressionem vtcumque sustinebant: verum vt paulatim cedentibus in patentiora ventum erat, non vltra ferri vis potuit.

XV. *Incendio conseruatur.*

Et iam terga verterant Lacedæmonij, Nabis circumspectabat fugam, Romanus prima vrbis tenebat, cum Pythagoras vrbem tantum non captam retinuit. Ædificia omnia muro proxima succendi iussit: quæ cum momento temporis arsissent, ruere in Romanos tecta, nec tegularum modo fragmenta, sed ambusta etiam tigna ad armatos peruenire, flamma late fundi, fumus oculos excæcare.

Romani repetunt castra.

Ita & qui extra vrbem erant Romanorum recedere, & qui intrauerant metuere ne flammis à tergo includerentur à suis, receperunt sese. Quintius receptui cecinit, & ab vrbe

Nabis conditiones pacis accipit.

prope capta rediit in castra. Deinceps etiam per triduum varie territatus Nabis, Pythagoram oratorem ad Quintium mittit; qui primo repulsus, deinde auditus, cum omnia Romanorum arbitrio permitteret, ad easdem quas supra retulimus pacis conditiones, admissus est; statimq; pecuniæ & obsides accepti.

XVI. *Argiui liberantur.*

Non fuit autem necesse eum Argis præsidium deducere. Nam Argiui, nuncijs alijs super alios afferentibus tantum non iam captam esse Lacedæmonem, erecti & ipsi, maxime quod Pythagoras præsidij validissimam manum secum ad tutandam Spartam abduxerat, præsidium expulerunt, ciues vndique quamprimum hinc inde confluxere. Huic lætitiæ Quintius pace Tyranno data superuenit: læta ciuitas præsente ac præsidente Imperatore, Nemea celebrauit, in quibus præconis voce Argiuorum libertatem in publico cætu pronunciauit.

Achæi gaudent.

Achæis quantum restituti Argi in commune Achaiæ concilium lætitiæ afferebant, tantum serua Lacedæmon relicta, & lateri adhærens Tyrannus de vera lætitia decerpebant.

Ætoli maledicunt Romanis.

Ætoli vero eam rem omnibus concilijs lacerare, non vtique nullo fundamento. Eos qui libertatem Græcis omnibus reddere se gloriarentur, nobilissimam ciuitatem in manu teterrimi tyranni relinquere, cótempto rege legitimo, qui iampridem exul, nuper in ipsis Romanorum castris fuisset; cæterosque nobilissimos ciues in exilio victuros. Hæc hisque similia illi iactabant, quæ iustis sine

Catonis in Hispania victoria.

dubio ... Romanum imperatorem sigebant. At is ab Argis Eretriam, vnde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit, & literas de rebus ad Spartam gestis Romam misit. Nos quoque vrbem atque Italiam adeamus. Inde gradum in Hispaniam cum Catone facturi.

XVII. *Ver sacrum votum.* Coss. priusquam ab vrbe proficiscerentur, ver sacrum, ex Pontificum iussu fecere, quod C. Cornelius Mammula Prætor vouerat de Senatus sententia, populique iussu, Cn. Seruilio C. Flaminio Coss. Annis post viginti vno factum est, quam votum fuerat. Sic Liuius; hic tamen tertius & vigesimus annus numeratur, vt dicendum sit, vel errorem in numeros illapsum, vel Liuium annos tantum intermedios, & non extremos numerasse. *Quando voti.*

Verum l. 22. vbi huiusmodi ver votum legimus, M. Æmylius Prætor legitur, non Cornelius, & votum videtur à L. Cornelio pontifice emitti. Ex quo etiam loco habetur, ver sacrum dici, quando Ioui sacrificabant, quod vere natum esset. ex suillo, ouillo & caprino grege, & quę profana fuerint. Sigonius addit etiam bouillo, ex Plutarcho. Quæ autem profana hæc fuerint nemo explicat: existimo autem intelligi profanas hostias, quę vitio aliquo affectę, alias à sacro repellebantur: tunc propter tempus, in quo natæ essent, non censeri vitiosas & profanas. Ita in Leuit. Sanctum opponitur profano, & mundum polluto: neque id à latina consuetudine alienum est. *Quid esset.* *id est, à Chal. Martiis, vsque ad pud. Cal. Maias, vt est apud eundem Liuium l. 34. c. 10. 10.* *Hostia profana.*

XVIII. *Lex Oppia abrogatur.* Sva idem tempus, antequam Cato in Hispaniam traiiceret, Romæ de lege Oppia magna contentione certatum est. Tulerat eam C. Oppius Trib. pl. Q. Fabio & T. Sempronio Coss. in medio ardore Punici belli, V.C. 540. octodecim ab hinc annis, licet viginti in Valerij legem abrogantis oratione legantur: qua vetabatur, ne qua mulier plus semuncia auri haberet, neu vestimento versicolore vteretur, neu iuncto vehiculo in vrbe oppidoue, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa veheretur. Quidam ex Tribunis eam antiquari volebant, alij eam tuebantur: mulieres tota vrbe discurrebant, orantes, prensantes, vt ea lex antiquaretur, & pristinus ornatus matronis redderetur. Cato pro lege ne abrogaretur grauem orationem habuit, sed probabiliorem Valerius Tribunus pl. Cuius etiam sententia vicit, tribunis qui intercedebant, mulierum importunitate intercessionem remittentibus.

XIX. *Originum libri Catonis.* In oratione sua Valerius Trib. pl. aduersus Catonem eius reuoluit Origenes, & ex ijs exempla mutuatur. Id vereor, vt satis prudenter scriptum sit. Nam M. Tullius in Catone eum scribit septimum Originum librum habere in manibus, cum quartum & octogesimum ætatis annum ageret: hic autem annus erat vitæ eius 38. aut certe trigesimus nonus, quomodo iam Originum libros ediderat, quadraginta sex annis antequam eos absoluisset? Vide lector vtri malis derogare fidem, certe vtrique habere mihi difficile videtur, & fateor me in Liuium libentius inclinare. Alia quoque sunt in eo libello errata chronologica, & senes memoria labuntur, & Tul. dum causæ seruiat, mendaciunculis narrationem aspergere, minime criminosum putat, vt ex eius Rhetoricis libris constat. *2. de Orat.*

XX. *Catonis aduentus in Hispaniam.* Oppia lege abrogata, Cato exemplo cum 25. longis nauibus ad Lunæ portum profectus, (is in Liguria est, & Ericis à Ptolemæo dici putatur, apud quem tamen & Luna oppidum, cuius etiam Liuius hic meminit, & Lunæ promontorium in eadem ora inuenitur.) Inde Emporias; vltra Pyrenæos montes, classe peruenit: indeque omnia fuga & terrore complet, agros vrit, vastatque. Æges admodum erat tum Hispaniæ status, maiorque incumbebat Romanis difficultas, quam annis superioribus. Nam ad ipsos tum Hispani tædio Carthaginensium facile deficiebant: nunc ex vsurpata libertate, iterum velut in seruitutem asserendi erant. Itaque mota erant omnia, vt alij in armis essent, alij obsidione ad defectionem cogerentur, & nisi in tempore subuentum foret, omnia Romanis peritura viderentur.

XXI. *Res ab Heluio gestæ.* Eodem tempore M. Heluio decedente ex vlteriore Hispania, cum præsidio sex millium, dato ab Appio Claudio Prætore, Celtiberi ingenti agmine ad oppidum Illiturgi occurrerunt, viginti millia armatorum fuisse Valerius Antias scribit, ex ijs duodecim millia cæsa, oppidum Illiturgi receptum, & puberes omnes interfectos. Inde ad castra Catonis Heluius peruenit, & quia tuta iam ab hostibus regio erat, præsidio in vlteriorem Hispaniam remisso, Romam profectus est, & ob rem feliciter gestam, ouans vrbem est ingressus. Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia pondo 732. Causa triumphi negandi fuit, quod alienis auspiciis, & in aliena prouincia pugnasset. Diu autem morbo detentus in Hispania, in vrbem tardius venit. Itaque *Adv. Illiturgi.* *id est 142. millia & 32. coron.*

Duobus post mensibus eius successor Q. Minucius triumphauit. Hic quoque tulit argenti pondo 34. millia & octingenta. *quæ sunt 18.800. coron.*

XXII. *Cato socios fama iuuat, cum re non posset.* Interea Cato haud procul Emporijs castra habebat; cum ad eum legati tres ab Ilergetum Regulo Bilistage, in quibus vnus filius erat, venerunt, querentes castella sua oppugnari, nec spem vllam esse resistendi, nisi præsidio Romanorum, 3. millia militũ satis esse ad hostem abigendum. Cato negare sibi tutum esse, cum hostis immineat, copias suas imminuere. Illi ad eius prouolui genua, fidemque implorare, ne socios desertos perire pateretur, qui tuti forent, si cum aliis deficere voluissent. Consul animi anceps erat, quippe nec socios deserere cupiebat, nec copias diminuere, nisi magna cum temeritate ac periculo poterat: spẽ eis auxilij pro auxilio dare constituit. Postridie legatis respondet, quanquam vereatur ne suas vires alijs commodando minuat; tamen illorum se temporis ac periculi magis, quam sui rationem habiturum, idque legatos Bilistagi nunciare iubet, vulgarique. Itaque tertiæ parti exercitus profectionem in diem tertium denunciat, omnemque commeatum apparari, & in naues deferri iubet: nec inde abiere legati, quam impositos in naues milites viderunt. Id pro haud dubio iam nunciantes, non suos modo, sed etiam hostes, fama Romani auxilij iam aduentantis, impleuerunt. Consul vbi satis quod in speciem erat, ostentauit, reuocari militẽ ex nauibus iubet. Quo id fructu factum sit, significat Frontinus. Naues, inquit, ascendere iussit, dato præcepto, vt causati ventos retro redirent. Præcedens interim aduentantis auxilij rumor, vt Ilergetũ excitauit animos, ita hostium concilia discussit. *l. 4. c. 7. 8. 31.*

XXIII. *Pugnat cum hoste.* Interea Consul vbi varijs excursionibus, prædonum magis quam militum more fatigasset hostes, statuit iusto cum ijs prælio concurrere, mediaque nocte, cum auspicio operam dedisset, profectus suos præter hostium castra circumducit, & prima luce acie instructa, sub ipsum vallum tres cohortes mittit, suos cohortatus ad fortiter agendum, quippe quibus nulla nisi in virtute spes esse posset, castris hostium inter se, suaque castra interiectis. Mirantes barbari hostem à tergo apparuisse, ad arma discurrere. Consul eos fugæ simulatione foras elicit, & dum aciei instruenda occupantur, incompositos inuadit, nec minus tamen equitatus Romanorum repulsus, etiam pediti terrorem intulit. Ei malo vt mederetur Consul, duas cohortes delectas circumducit, & à tergo hostem petere iubet: qui vbi se à tergo ostenderunt, æquatus est vtrinque pauor, pugnaque anceps fuit; donec emissis iam telis, ad gladios ventum est, & cominus res agi cœpit; & maturè fessis integri ex secunda acie subsidiaria substituti sunt. *Non sine periculo.*

XXIV. *Victoriam obtinet.* Tvm demum nouæ aciei nouum impetum hostes non tulere, sed primum valida impressione perculsi, deinde in fugam auersi ac dissipati, castra vndique repetebant. Nec segnius instat Romanus, castraque obsidet. Consul secundam legionem, quæ in subsidio posita erat, eò ducit, hostis missilibus se strenue protegit, arcet hostem. Imperator omnia lustrans oculis, qua parte minore vi castra defendantur, notat, ad secundam portam infrequentes videt, eòque principes secundæ legionis, hastatosque ducit. Non sustinuit eorum impetum statio, quæ portæ opposita erat, & cæteri posteaquam intra vallum hostem videre, signa armaque abijciunt, & fuga saluti suæ consulunt: plerique in angustijs nihilominus portarum turmatim cæduntur. Romani castra diripiunt. Valerius Antius supra quadraginta hostium millia cæsa eo die tradit: at Cato, haud sa- *Castra oppugnat.*

ne deterreatur laudium sinanim, multos cæsos ait, numerum non scribit. Ea pugna, & subsecuta effusior agrorum populatio, multis oppida ad deditionem compulit, quorum aliqua cum eadem facilitate iterum defecissent, ciues iterum domiti partim sub corona venière, partim multis armisque spoliati sunt; pleri que doloris impatientia sibi manus consciuerunt.

XXV. *Quomodo se gesserit Cato.* VNIVERSE autem quomodo se in prouincia Cato gereret, audi Liuium.

Magna in his Consulis animi vis atque ingenij fuit, vt omnia maxima, minimaque per se adiret, atque ageret; nec cogitaret modo, imperaretque quæ e re essent, sed pleraque ipse per se transigeret: nec in quemquam omnium grauius seueriusque, quam in semetipsum imperium exerceret: parsimonia & vigilijs, & labore cum vltimis militum certaret, nec quicquam in exercitu suo præcipui, præter honorem atque imperium haberet. Sic Liuius. *Laboris tolerantia.* Frontinus ait ipsum eodem vino, quo remiges fuisse contentum. Hæc autem vitæ in seipsum seueritas, & laboris amor, facilem reddebat omnibus disciplinæ militaris obseruationem, quæ etiam victorias pariebat. Idẽ Frontinus ait, M. Catonem ab hostili litore, in quo per aliquot dies manserat, cum tradito profectionis signo classem soluisset, & relictus è militibus quidam elata voce & gestu expostularet, vt tolleretur, circũacta ad littus vniuersa classe comprehensum supplicio affici iussit; & quem occisuri per ignominiam hostes fuerant, exemplo potius impendit. Hæc Frontinus neque loco, neque tempore gestæ rei explicato.

XXVI. *Res ab eo, & Manlio apud Turdetanos gestæ.* INTERIM P. Manlius Prætor exercitu vetere à Minotio accepto, altero ab Appio Claudio Nerone, in Turdetaniam proficiscitur, Lusitaniæ prouinciam, quo auxilia Celtiberorum aduocata fuerant; Manlius etiam Consulis auxilia expetit. Nec cunctatus vbi eo venit, leuibus statim prælijs hostem fatigare cœpit. Et cum castra Celtiberorum à Turdetanis separata essent, Cato ad colloquium Celtiberorum tribunos militum misit, eisq; trium rerum optionem dedit, vt transire ad Romanos cum duplici stipendio vellent; vt domum abirent fide publica data, culpæ non fore quod se Romanorum hostibus adiunxissent; denique si bellum placeat, diem locumque constituant, vbi secum armis decernant.

Celtiberi diem ad consultandum petunt: concilium cum tumultu propter immistos Turdetanos habitum est, nec quicquam decerni potuit.

XXVII. *Historia de Catone & Celtiberis.* ALIA vtique est historia, quam de Catone & Celtiberis narrant Plutarchus & Frontinus, nec tamen hoc loco prætermittenda. Ait enim Plutarchus à Celtiberis Catonem petijsse auxilium; quibus auxilij ferendi mercedem ducenta talenta postulantibus, cum alij omnes fœdum dicerent esse Romanos cum Barbaris de opis ferendæ mercede pacisci, negauit Cato quicquam esse incommodi, quippe si vicissent, soluturos ab hostibus non ab se; sin essent victi, non fore qui exigerent, nec à quibus exigerentur. Paulo aliter Frontinus; M. Cato pollicentibus barbaris duces itinerum, & insuper præsidium, si magna summa eis promitteretur, non dubitauit polliceri; quia aut victoribus ex spolijs hostilibus poterat dare, aut interfectis exoluebatur promisso.

l. 4. c. 7. n. 15

XXVIII. *Cato ad Iberum regreditur.* VT autem redeamus ad Liuium, cum Cato Celtiberos frustra ad pugnam varie tentasset elicere, relicta maxima copiarum suarum parte Manlio, ipse cum septem cohortibus ad Iberum est regressus. Et cum tam exigua licet manu aliquot oppida vi, alia deditione recepit. Memorabilis fuit de Lacetanis victoria. Ex[...]entem cum in sua feritas continebat in armis, tum conscientia sæpius violatorum sociorum. Igitur ad eos oppugnandos Consul copias suas adducit, vnaque iuuentutem sociorum, qui ad eorum præsidium confugiebant. Ad vnam oppidi partem cohortes suas ad quadringentos passus collocat, ibique quietas esse iubet, donec eas ipse ad pugnam vocet. Ex altera socios constituit, quorum vbi arma signaque Lacetani cognouere, memores quam sæpe in agro eorum impune persultassent, patefacta repente porta vniuersi in eos erumpunt, illi

io est statim vertuntur in fugam. Consul vbi quod spectabat euenisse animaduertit, ad cohortes suas tacitus aduolat, & in desertam vrbem introducit, priusque omnium potitus est, quam se Lacetani reciperent; mox ipsos, nihil præter arma habentes, in deditionem accepit.

XXIX. *Itemque Vergestanos.* CONFESTIM inde victor ad Vergium castrum ducit. Eius præfectus ad Consulem transfugit, & eius concilio in castrum reuersus, arcem occupat, dum mœnia Romani adoriuntur, ita ancipiti certamine distenti barbari victi sunt. Eo loco potius Consul, liberos esse iussit eos, per quos arx occupata esset, Vergestanos Quæstori vt venderet, imperauit, de prædonibus supplicium sumpsit.

Pacata prouincia, vectigalia magna instituit ex ferrarijs argentarijsque fodinis, quibus tum institutis, locupletior in dies prouincia fuit.

XXX. *Val. Flacci Consulis de Boiis victoria.* EADEM æstate alter Consul L. Valerius Flaccus in Cisalpina Gallia, cum Boiorum manu, propter Litanam siluam, signis collatis secundo prælio conflixit. Octo millia Gallorũ cæsa traduntur, cæteri omisso bello, in vicos suos agrosque dilapsi sunt. Consul reliquum æstatis circa Padum, Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, restituitq; quæ in ijs oppidis bello diruta fuerant. Inde comitiorum causa Romam venit.

Eodem fere tempore, & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonem gestis, & a M. Porcio Consule ex Hispania literæ allatæ: vtriusque nomine supplicatio à Senatu decreta est.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3859.

CENTVM talenta valent, si sint Attica 105000 franc. si Euboica 140000. franc. Debuit soluere annuatim dimidium eius summæ, omnino autem quingenta talenta, si Attica, quingenta. & insuper viginti quinque millia francorum, si Euboica, septingenta millia. l. N. XXII.

ANNVS MVNDI 3860. SEXTAE ÆTATIS 344. Imperij Græcorum 118. Antiochi Magni 31. Oniæ III. Pontificis 14. Ptolemæi Epiphanis 10. Philippi Macedonum 27. Olympiadis CXLVI. An. 3. Vrbis conditæ 559. Coss. P. Cornelio Scipione Africano II. & T. Sempronio Longo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 193.

I. *Legatus Nabidis.* HORVM Consulum patres collegæ fuerunt in Consulatu, anno primo secundi belli Punici, Vrb. Cond. 535. Principio anni huius vt inquit Titus Liuius l. 34. legati duo Nabidis tyranni Romam venerunt, quibus extra vrbem in æde Apollinis senatus datus est, & pax quæ cum T. Quintio conuenisset, vt rata esset, petierunt, & impetrarunt. Hæc quia ad res Græcas pertinent, quæ sunt eiusdem argumenti ac prouinciæ pertexamus. *Cur Scipio ambiret prouinciam Macedoniam.* De prouinciarum distributione cum relatum esset, Senatus frequens in eam sententiam ibat, vt quoniam in Hispania, & Macedonia debellatum foret, Coss. ambobus Italia prouincia esset. Scipio satis esse Italiæ vnum Consulem censebat, alteri decernendam esse Macedoniam; Bellum graue ab Antiocho imminere, iam ipsum sua sponte in Europam transgressum, quid deinde facturum censerent, cum hinc Ætoli haud dubie hostes vocarent ad bellum: illinc Annibal Romanis cladibus insignis, Imperator stimularet. Apparebat Scipionem Africanum, ambire bellum Asiaticum; non placuit tamen Senatui nouum exercitum in Macedoniam transportari, quin potius eum qui ibi esset, reduci in Italiam à Quintio, ac dimitti.

II. *Quintius ius dicit in Græcia.* INTEREA Quintius, qui hyemem Elatiæ transegerat, totumque tempus iure dicundo consumpserat, mutandisque ijs, quæ aut ipsius Philippi, aut præfectorum eius licentia in ciuitatibus perperam facta fuerant, cum suæ factionis hominum vires augendo, ius ac libertatem aliorũ deprimeret. Veris initio cum de repetenda vrbe cogitaret,

conuentu e[illegible]icto Corinthum venit, ibi omnium ciuitatũ legationes in concionis modũ circumfusas est allocutus, orsus ab inita primum à Romanis amicitia cum Græcorum gente. E[t] Imperatorum qui ante se in Macedonia fuissent, & suis rebus gestis.

Omnia cum approbatione ingenti sunt audita, præterquam cum ad mentionem Nabidis ventum esset. Vt enim minime conueniens liberanti Græciam videbatur, tyrannum reliquisse, non suæ tantum patriæ grauem, sed omnibus circa ciuitatibus metuendum, hærentem, visceribus nobilissimæ ciuitatis. Quæ tamen Quintius cum animo sentiret, excusabat, negans tyrannum sine grauissima ruina ciuitatis opprimi potuisse. Ideoque satius visum fuisse tyrannum relinqui, sed debilitatum, ac totis prope viribus, quibus nocere posset, spoliatum; cum tamen relicti tyranni causa primaria fuisset, successionis metus. Addit Plutarchus, æmulationẽ Philopœmenis, quem Achæi Quintio æquare videbantur.

III. INDE subiecit sibi in animo esse proficisci in Italiam, eoque omnem exercitum deportare. Demetriadis Chalcidisque præsidia, intra decimum diem audituros deducta: Acrocorinthũ ipsis extemplo videntibus vacuam Achæis traditurum, vt omnes scirent Romanis an Ætolis mentiri mos esset, & qui in falsa calumniati essent, qui dixerant pro Macedonibus Romanos dominos fuisse mutatos. Hortatur ad modestum ac moderatum libertatis vsum, ad concordiam inter optimates & inferiores ordines ciuitatum; ad beneuolentiam & fidem erga populum Romanum, vt is datam dignis libertatem, ac munus bene positum sciret. Accepta sunt ea monita tanquam ab amantissimi parentis pectore effusa, manantibus præ gaudio lachrymis. Et sane non Imperatorem apud eos egerat, sed beneficum parentem; nisi Spartanam illam maculam ab ambitione contraxisset.

IV. Petijt deinde vt ciues Romanos, si qui apud eos in seruitute essent, conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam: ne ipsis quidem honestum esse, in liberata terra liberatores eius seruire. Omnes conclamarunt, gratias se inter cætera etiam ob hoc agere, quod admoniti essent, vt tam pio ac necessario officio fungerentur. Ita Liuius. At Plutarchus vltro id factum ait ab Achæis.

Ingens numerus erat bello Punico captorum, quos Annibal, cum à suis non redimerentur, venumdederat. Multitudinis eorum argumentum est, quod Polybius scribit centum talentis eam rem Achæis stetisse, cum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. Mille enim & ducentos ea ratione Achaia habuit. Adijce nunc pro portione quot verisimile sit totam Græciam habuisse. Ita Liuius, Plutarchus in Flamin. ait in Græcia fuisse mille ducentos captiuos. Liuius autem in Achaia sola, ab Achæis tamen redemptos, contractosq; in vnum locum, omnes iam paranti conscendere Quintio obtulisse, eumque gaudio delibatum, egregiisque muneribus donatum discessisse. Verum addenda ea Liuio deducta præsidia, quæ summam Quintio beneuolentiam conciliauerunt.

V. NONDVM conuentus dimissus erat, inquit, respiciunt præsidium ab Acrocorintho deduci, quorum agmen Imperator secutus, prosequentibus cunctis seruatorem, liberatoremque acclamantibus, Elatiam rediit: inde cum omnibus copijs Appium Claudium legatum dimittit, per Thessaliam, atque Epirum ducere Oricum iubet, atque ibi se opperiri: inde namque in animo esse exercitum in Italiam traijcere. L. quoque Quintio fratri legato, & præfecto Classis scribit, vt eo naues ex omni Græcia contraheret. Ipse Chalcidem profectus, deductis non à Chalcide solum, sed ab Oreo, atq; Eretria præsidijs, conuentum ibi Euboicarum ciuitatum habuit, commonitosq; in quo statu rerum accepisset eos, & in quo relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur, deductoque præsidio, prosequentibus cunctis, sicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliam, vbi omnia confusa erant & perturbata, cum ingenio gentis, tum temporum iniquitate. Quintius à censu, & Senatum & Iudices legit, potentioremque eam partem ciuitatum fecit, cui magis expediebat omnia tranquilla, & salua esse.

VI. QVIBVS expeditis in Oricum Epiri vrbem venit, indeque Brundusium copias omnes transportauit: quæ per totam Italiam ad vrbem vsque prope triumphantes venerunt.

Postquam Romam ventum est, Senatus extra vrbem Quintio ad res gestas edisserendas datus est: triumphusq; meritus ab lubentibus decretus. Triduum triumphauit, die primo arma, tela, galeas Græcas, parmasque Macedonicas, & sarissas, signaque ærea & marmorea transtulit, quorum plura Philippo, quam ciuitatibus ademerat. Secundo die aurum & argentum factum infectumque, & signatum. Infecti argenti 18. millia pondo, & 270. facti. Vasa multa omnis generis, cælata pleraque, quædam eximiæ artis, & ex ære multa fabrefacta. Ad hæc clypea argentea 10. signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum.

Tertio die coronæ aureæ 114. quas ciuitates Quintio dono dederant, & hostiæ ductæ sunt, & ante currum multi nobiles captiui, obsidesque; inter quos Demetrius Regis Philippi filius fuit, & Armenes Nabidis tyranni filius Lacedæmonius. Ipse deinde Quintius in vrbem est inuectus, milites secuti currum frequentes, vtpote omni exercitu ex prouincia deportato.

Denique speciem triumpho præbuerunt, qui seruitute exempti fuerant, capitibus rasis secuti: addit Plutarchus fuisse pileatos. Hæc de Græcia, rebusque Macedonicis.

VII. QVOD ad Hispanicas, quia à Catone in citeriore Hispania debellatum erat, censuit Senatus Catonis exercitum, sicut & Quintij, deducendum e prouincia, ac dimittendum. Venit ergo Cato Romam, ac de Hispanis hoc anno triumphauit, vt autor est Liuius: etsi tam Catonis, quam Quintij triumphum fasti Capitolini prætermittant. De triumpho Catonis addit Plutarchus, ipsum dicere, & videtur in referendis quoque rebus gestis ad Senatum, petendoq; triumpho dixisse, plures se vrbes recepisse, quam egisset in Hispania dies: neque est hæc iactantia, ait, siquidem quadringentas fuisse verum est. Tulit eo triumpho argenti infecti 25. millia pondo. Auri vero mille & quadringenta pondo. In singulos pedites diuisit 270. æris, triplum equiti dedit. Aliter sensit ac scripsit Plut. in eius vita. Militibus, ait, præter compendium ex bello magnum, libram argenti in singulos diuisit, addens satius esse multos Romanos cum argento, quam paucos cum auro domum regredi. Ad se vero præter esculenta & poculenta, negauit ea præda quicquam redisse.

VIII. IN vrbe inter alia illud notat Liuius, hoc anno Sex. Ælio Pæto, & C. Cornelio Cethego Censoribus, principem Senatus lectum fuisse Scipionem Consulem, quo cum honore prius etiam Censores affecerant. Gratiam quoque ingentem sibi apud Senatum pepererunt, quod ludis Romanis Ædilibus curulibus imperarunt, vt loca Senatoria, quæ antea promiscua erant, secernerentur à populo. Id factum Marcus Tullius in oratione de Aruspicum responsis P. Africano iterum Consuli tribuit: & in Oratione pro Cornelio perduel. reo apud Pædianum, P. Africanus cum Consul esset cum Tito Sempronio Longo passus est à populari consessu senatoria subsellia separari. Id factum hoc anno notat Asconius, quem dicit esse septimum à pace cum Pœnis facta, quæ Vrb. Cond. 552. inita est. (Notauit Cuspinianus, & post eum Sigonius & Pighius) Id factum Liuius [illegible] P. Scipioni apud populum inuidiam aliquam conflasse [illegible] Audi etiam Valerium Maximum. Per quingentos, inquit, & quinquaginta octo annos (præsentem non numerat, quo id fieri desijt) Senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit. Sed hunc morem Atilius Serranus, & L. Scribonius Ædiles, ludos Matri Deûm facientes, superioris Africani sententiam secuti, discretis Senatus & populi locis, soluerunt: eaque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Ita Valerius. Ex quo liquet apud Liuium legendum annum vrbis quingentesimum quinquagesimũ octa-

Marginal notes: Oratio omnino probata. — Tyrannum relictum Nabidem. — Redditum parat in Italiam. — Redditur Græcis libertas. — Ciues Romanos seruitute liberat. — Corinthum. — Chalcidem & Demetriadem. — Thessaliam componit. — Traiicit in Italiam. — Romæ triduo triumphat. — Id est, 2009 ro. coronatorũ. In Plutarcho 43170. pondo, quæ valent 4[illegible] millia 970. coron. — I. ℞. — Catonis triumphus. — Id est, 2[?]000 coronat. quæ valent 140000. coron. — Id est, 5. lib. [?] id est, solidos. — Id est, 16. libras & 4. solid. — Scipio princeps Senatus. Senatoria subsellia separata. — [illegible]

octauum, non quingentesimum octauum. Qui etiam Pleminius, de quo supra diximus, hoc anno cum incendiarios in vrbe comparasset, vt in nocturno ciuitatis tumultu refringi carcer posset, & hoc quoque scelere priora, quæ in prouinciis patrat, cumulare voluisset, re patefacta in inferiorem dimissus est carcerem, necatusque.

IX. *Res a proconsule in Insubribus gesta.* In Cisalpina Gallia L. Valerius Flaccus proconsul circa Mediolanum, cum Gallis Insubribus, & Boijs, qui Dorulaco duce ad concitandos Insubres Padum transgressi erant, signis collatis depugnauit, ad decem millia hominum sunt cæsa. At Titus Sempronius Consul in prouinciam profectus, in Boiorum primum agrum legiones duxit. Boiorix tum Regulus eorum, cum duobus fratribus, tota gente concitata ad rebellandum, castra locis idoneis posuit. Consul vbi magnitudinem copiarum animaduertit, Scipionem Collegam accersiuit, dum tergiuersando pugnam in eius aduentum extraheret. Qua re cognita Boij pugnare festinabant, ac coniunctionem vtriusque Consulis antevertere.

X. *Consulis castra male à Boiis oppugnata.* Itaqve cum copias non educeret Sempronius, castra eius oppugnare aggressi sunt, ancepsque diu pugna, ac triplex in angustijs portarum fuit. Quin etiam in castra per Quæstoriam portam irruperant, ibique L. Posthumium Quæstorem, ac ducentos milites occiderant: sed mox inde pulsi partim, partim occisi sunt extraordinaria cohorte à Consule subsidio missa. Denique cum vsque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari spe pugnatum esset, siti ac labore fracti Galli ex pugna decedunt. In paucos restantes impetum Romani fecerunt, fusosque compulerunt in castra. Signum inde receptui à Consule datum est. Quidam dum pertinacius ad hostium vallum pugnant, nec se nomini è pugna Consuli obtemperant, ab erumpentibus Gallis male mulctati, in castra sua compelluntur. Ita varia hinc atque illinc nunc victoria, nunc fuga fuit: Gallorum tamen ad vndecim millia, Romanorum quinque millia sunt occisa. Galli in intima finium, Consul Placentiam recepit sese. P. Cornelius Scipio Romam comitiorum Consulatum causa venit.

Pœna inobedientium.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3860.

T ETRADRACHMAM vocant: trium fere denariorum in singulis argenti est pondus, quatuor drachmæ semiunciam efficiunt, id est, viginti septem solid. cum dimid. Ergo octoginta quatuor millia argenteorum Atticorum efficiunt, 115. millia, & quingentos francos, siue 38500 coron. *a. M. VI.*

Pergit Liuius, auri pondo fuit 3714 & clypeum vnum ex auro totum: vnius clypei pondus tacetur; reliquum aurum æstimatur 97140. coron. dans coronam auream in singula pondo. Philippi autem nummi quatuordecim millia quingenti quatuordecim, porro singuli drachmales erant; cumque singuli coronati sese drachmæ pondus obtinerent, Philippeus paulo amplius quam duobus coronatis valebit. Ergo illa 14514. Philippæorum respondebunt circiter viginti nouem millibus, & viginti octo coronatis. Addit Plutarchus mille talenta, quæ Philippus debebat. Verum quingenta tantum soluere debuerat in præsentia, vt ex Liuio & Polybio diximus, & eam summam in vsum ar... ... supe... ... ribus. *a. Ibid.*

His dece... quinquagenta æris in pedites diuisi, id est, quinque francl, siue centum solidi. Nam mille æris valet viginti libras Turonicas, vt tradit Cenalis. Centurionum duplex summa data est, id est, quingenta æris, siue decem libræ Turonicæ. Equiti autem quindecim.

ANNVS MVNDI 3861. SEXTAE ÆTATIS 345. Imperij Græcorum 119. Antioch Magni 32. Oniæ III. Pontificis 15. Ptolemæi Epiphanis 11. Philippi Macedonum 28. Olympiadis CXLVI. An. 4. Vrbis conditæ 560. Coss. L. Cornelio Merula, & Q. Minucio Thermo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 192.

I. *Res anni huius.* Q Væ ad Antiochum Magnum pertinent, & quæ ille cum Romanis gessit per internuncios, ea prima ponemus. Inde Hispanica, Italicaque subdentur. Quod ad rationem temporis attinet, præter Eusebium, qui nobiscum de Coss. & anno Olympiadis consentit. Meminit huius anni Æmylius Probus in Annibale, quem inquit esse tertium postquam domo profugerat, eodemque, vt postea dicemus, illum cum quinque nauibus Africam accessisse. Postquam Coss. Cornelius Merula, & Minutius Thermus in prouincias suas profecti sunt, T. Quintius Flamininus postulauit, vt quæ ipse in Græcia cum legatis decem transegisset Senatus audiret, & si videretur, confirmaret: id facilius fore, si legatos ipsos audiret, qui ex vniuersa Græcia, & magna parte Asiæ, & Regibus secum venissent. *Legati à Græcia.*

II. *Disceptatio Romanorum cum Antiochenis.* Hæ legationes à C. Scribonio Prætore vrbano in Senatum sunt introductæ, benigneque omnibus responsum. Cum Antiocho, quia longior disceptatio erat, decem legatis, quorum pars in Asia, aut Lysimachiæ apud Regem fuerant, delegata est. Quintio autem mandatum, vt ijs in consilium adhibitis, responderet Antiochi legatis, quæ ex dignitate atque vtilitate populi Romani responderi possent. Appianus legatis Senatum respondisse scribit (cum eos tentatum se venisse animaduerteret) Si Antiochus Græcos Asiaticos sineret esse liberos, & ab Europa abstineret, fore amicum populi Romani, si voluisset; necaliam adiecisse causam. Nihilominus Liuium audiamus.

Menippus Romanos arguit. Menippus & Hegesianax principes Regiæ legationis erant, Addit Appianus Lysiam. Ex ijs Menippus, qui videbat anxiè à Romanis, & quasi suspenso gradu secum agi, ignorare se dixit quid perplexi legatio sua haberet, cum simpliciter ad amicitiam petendam, iungendamque societatem venissent: & cum nunquam hostes fuissent, neque alterutri aut victores, aut victi, neutrorum esse dicere aut accipere leges amicitiæ, quales victores dicere solent, victi accipere. Itaque mirari se, quod Romani æquum censeant ei leges dicere, quas Asiæ vrbium liberas & immunes, quas stipendiarias esse velint; quas intrare præsidia regia, Regemque vetent: sic enim cum Philippo pacem, non cum Antiocho fœdus amicitiæ sanciendum esse.

III. *Quintij pro Romanis responsio.* Respondet Quintius etiam in conditionem amicitiæ conditiones poni; seque duas conditiones offerre, extra quas nulla possit cum Rege iniri amicitia: vnam, si nihil Romanos curare velit, quod ad vrbes Asiæ attinet, vt & ipse omni Europa abstineat. Alteram, si se ille Asiæ finibus non contineat, & in Europam transcendat, vt & Romanis ius sit Asiæ ciuitatum amicitias & tueri, quas habent, & nouas amplecti.

Improbatur a legato. Hic Hegesianax. Indignum etiam auditu esse dicere Thraciæ & Chersonesi vrbibus arceri Antiochum, quæ proauus eius Seleucus, Lysimacho rege bello victo, per summum decus parta reliquerit; eademque postea à Thracibus possessa, partim armis receperit Antiochus, partim deserta, sicut ipsam Lysimachiam, & reuocatis cultoribus frequentarit, & quæ strata ruinis atque incendijs erant, ingentibus impensis ædificauerit. Quid igitur simile esse ex ea possessione ita parta, ita recuperata deduci Antiochum, & Romanos abstinere Asia, quæ nunquam eorum fuerit?

IV. *Et merito.* Et recte ille quidem. Nam posito iustum fuisse tunc Seleuci filiū cū Lysimacho bellū, recte nunc Antiochus sibi acquisita recuperat: nec licuit Romanis in alieno regno publicas ambire amicitias, quæ sunt nouandarum rerum inuitamenta, inicio aut iouito principe; multo autem minus earum prætextu, quod reuera agebatur, in illum arma moliri, aut eum adigere, vt cedat auitis bonis. Quis enim constituerat Romanos Antiochi iudices? Cæterum labitur memoria Liuium semel iterumque vocat Seleucum Antiochi proauum, fuit enim abauus. Nam Callinicus fuit Pater Antiochi Magni, Antiochus Deus, auus, Antiochus Soter proauus, Seleucus Nicanor, qui vicit Lysimachum abauus, vt perspicue ex stemmate familiæ Seleucidarum agnosci potest.

V. *Vrget Quintius pro Romanis.* Instat Quintius, honestius esse liberas velle omnes, quæ vbique sunt, Græciæ vrbes, quam seruas facere, & vectigales. Itaque si pulchrum putat Antiochus repetere in seruitutem vrbes, quas proauus occupauit, etiam populum Romanum, suæ constantiæ, fideique esse censere, susceptum patrocinium libertatis Græcorum non deserere,

quorum plerique in Asia habitant, qui non in seruitutem regiam in Ioniam, & Æolidem venerint, sed stirpis augendæ causa, gentisque vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ. Hic hæsitauit Hegesianax, inquit Liuius, vt qui inficiari non posset honestiorem causam libertatis, quam seruitutis prætexi titulo: & videlicet bene de hominibus mereri, quicumque eis libertatem, ab omnibus mortalibus, etiam ratione carentibus expetitam, egregio beneficio restitueret. Ita quidem T. Liuius.

VI. *Non sunt legitimo.* VERVM nulla est hæsitandi materia. Nam Dominum legitimum sua repetere, siue in libertatem, siue in seruitutem, pro conditione personarum, iustum & rationi consentaneum est. At externum principem eximere velle subditos aliquos à subiectione Regis sui, titulo specioso libertatis, iniquum atque iniustum est: præsertim cum Antiochus, neque Thraces, neque Ionios, neque Æolios seruos habere vellet, sed subditos, vt antea, retinere. Neque enim credibile est Græcos, cum primum in Asiam deductis coloniis penetrarunt, non etiam subditos principis Asiæ esse voluisse, & verò etiam esse debuisse. Nisi forte peregrini plus iuris in regno habere debeant, quam indigenæ. Ex quibus perspicuum esse arbitror, iniustum fuisse Romanorum contra Antiochum bellum. *Bellum in Antiochum iniustum misse.* Iuste tamen in eum Dominus per Romanos animaduertit, sicuti & in Philippum, vt dum aliena inuadunt, vel ambiunt, amittant sua. Nam vterque, vt supra diximus, Ptolemæum Ægypti regem spe deuorauerat. Philippus autem etiam totam pene Græciam occupatam tenebat.

VII. *Romani Antiochi legatos admonent.* COLLOQVII cum legatis finis fuit, Romanos amicitiam Antiochi nolle, nisi prædictis conditionibus; Antiochi autem legatos nec velle, nec posse pacisci quicquam, quo regnum Domini sui minuatur.

Postero die Quintius legationes vniuersas Græciæ, Asiæque cum in Senatum introduxisset, vt scirent quali animo populus Romanus, qualique Antiochus erga Græciæ ciuitates essent, postulata sua & Regis exposuit, ad iniustum scilicet odium Antiocho conflandum, & deliberatam à Romanis in eum belli iustitiam ostendendam, & eos sibi conciliandos, vt susceptum pro se bellum, ipsi postea omni studio promouerent: cum tamen Romani iniustissime Antiocho subditos eriperent, & ille iuste suos sibi subditos retinere vellet: sed ad fucum faciendum nominibus seruitutis & libertatis abutebantur, loco subiectionis atque rebellionis; eiusque se fautores & protectores fore Romani pollicebantur, cum iuberent Græcis ciuitatibus renunciari, populum Romanum qua virtute, quaque fide libertatem eorum à Philippo vindicauerit, eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa, vindicaturum. Sic illi ratiocinabantur.

VIII. *Diuersa causa Philippi & Antiochi.* VERVM non erat par ratio Philippi & Antiochi; nam Philippus Græcos inuaserat, & sibi inuitos subegerat. Antiochus sibi suisque maioribus Asiæ Regibus subditos in legitima subiectione retinebat. Satis erat Romanorum victuti Græcos, aliosue populos vbiuis gentium, quos liberassent ab iniusta vel seruitute, vel subiectione, contra Antiochum, aut quemuis alium, si inuasisset, defendere. Atqui Antiochus bellum contra Romanos moliebatur; audio, si iustum, Romanos iniuriæ satisfacere æquum fuit; si iniustum, eam demum belli causam ostentare oportuit, non Græcorum Asiaticorum, aut Thracum libertatem.

Legati Romani ad Antiochum mittuntur. Tum Menippus deprecari & Quintium & Patres instituit, ne festinarent decernere, quo decreto orbem terrarum turbaturi essent; tempus & sibi sumerent, & Regi ad cogitandum darent. Ita integra dilata res est, placuitque legatos ad Regem eosdem mitti, qui dudum Lysimachiæ apud eum fuerant, P. Sulpicium, P. Villium, & P. Ælium.

IX. *Annibal eum ad bellum acuit.* VIX DVM ij profecti erant, cum Carthagine legati attulerunt, bellum ab Antiocho, ministro Annibale, haud dubie apparari. Annibal enim patria profugus ad Antiochum peruenerat, idque ante triennium, vt diximus, anno Vrbis Conditæ 558. & erat apud Regem in magno honore, nulla alia arte, nisi quod volutanti diu consilia de Romano bello, nemo aptior super tali re particeps sermonis esse poterat.

Sententia eius vna atque eadem semper erat, vt in Italia bellum gereretur, Romanis extra Italiam bellum gerentibus, nullam gentem, aut Regem parem fore. Sibi centum tectas naues, sedecim millia peditum, mille equites deposcebat; ea se classe primum Africam petiturum, & confidere Carthaginenses ad rebellandum ab se compelli posse; si illi cunctentur, se in aliqua Italiæ parte bellum Romanis excitaturum. *In Italia gerendum.* Regem cum ceteris omnibus transire in Europam debere, & in aliqua parte Græciæ copias continere, expectantem rei bene gerendæ occasionem.

X. *Et Tyrum ad bella suscitandum mittat.* HÆC nonnihil mutat Appianus. Nam apud eum pro sedecim millibus, decem tantum petit Annibal, & obliuiscitur equitum, nec se in Africam iturum dicit, sed missurum qui moneant amicos, vt quamprimum ipse inuasisset Italiam, populum concitarent ad expetendam vltionem ob acceptas iniurias. Æmilius autem Probus ait Annibalem, his ipsis Coss. cum quinque nauibus Africam adiisse, in finibus Cyrenæorum, si forte Carthaginenses ad bellum, Antiochi spe fiduciaque, inducere posset. Sed misisse potius, hoc quidem tempore, credamus Appiano, aut potius Liuio.

Per nuncium Aristonem. In eam sententiam, belli scilicet contra Romanos gerendi, Pœnis in belli societatem adductis, cum Regem adduxisset, præparandos sibi ad id animos popularium suorum ratus, literis agere, ne deprehenderentur, & omnia vulgarent, noluit: sed Aristonem quendam Tyrium, promissis oneratum, quibus etiam Rex annuebat, in Africam mittit cum mandatis; edit nomina eorum, quibus conuentis, opus esset: instruit etiam secretis notis, per quas illi agnoscerent sua esse mandata.

XI. *Quod illo Carthagine egerit.* ILLE profectus Carthaginem, cum factionis Barchinæ homines tantum conueniret, res suspecta esse cœpit, & ab inimicis aperte iactari Annibalem concitare bellum. Vocatur in Senatum, Ariston purgare se, & firmissimo propugnaculo vti, quod nihil literarum attulisset: cumque aliqui comprehendendum hominem, & Romam cum legatis mittendum dicerent, vt Remp. suspicione noxæ liberarent: alij negarent tam facile in hospites, leui ex suspicione manus inijci oportere. Idem Tyrios suis esse factiuros: eo die dilata res est. Ariston Punico ingenio inter Pœnos vsus, tabellas conscriptas celeberrimo loco, supra sedem quotidianam magistratus, prima vespera suspendit. Ipse tertia vigilia nauem conscendit & profugit. Postero die cum Suffetes ad ius dicendum consedissent, in tabella legerunt Aristonem priuatim ad neminem, publice ad Senatum mandata habuisse. Eo facto minus intentam de priuatis hominibus quæstionem effecit, & populo Senatum suspectum reddidit: sicut & Senatui factionem Annibalis suspectam fecerat.

XII. *Legati Pœni Romam mittuntur de eo.* MITTI tamen legatos Romam placuit, qui rem ad Coss. & Senatum deferrent, simulque de Masanissæ iniurijs quererentur, qui sui regni fines transgressus, Carthaginensium occuparet. *a* Auditi de Tyrio aduena primum Carthaginenses, curam iniecere patribus, ne cum Antiocho simul & Pœnis bellandum esset; eaque suspicio crimen vrgebat, quod quem comprehensum Romam mitti placuisset, nec ipsum, nec nauem eius custodissent. *a Hanc historiam tangit Iustin. l. 31. Et de finibus Masanissæ.* De finium querela disputatum est Romæ, & missi in Africam legati, in quibus ipsemet Africanus, qui fines vtrorumque in exitu belli Punici constituerat. Res tamen in dubio atque integro certamine relicta est, Romanis vtique in Masanissam magis, quam in æquitatem propensis. Alioqui vt ait Liuius, vnus Scipio vel notitia rei, vel autoritate ita de vtrisque meritus, finire nutu disceptationem potuisset: sed vel indignè ferebat Aristonem non comprehensum, & ideo Pœnorum iniuriam, quam vindicatam oportuit, neglexit: vel certe timuit Senatus, in dubia Carthaginensium fide, amittere Masanissam, socium longe fidelissimum: & recte id quidem, si eum maluisset sine alterius iniuria retinere. *Cur Romani neminem sequenti.*

XIII. *Res à Digitio in Hispania gesta.* PRINCIPIO anni, quo hæc gesta sunt, Sex. Digitius Prætor in Hispania citeriore, cum ciuitatibus ijs, quæ post profectionem M. Catonis permultæ rebellauerant,

crebra

crebra magis quam digna dictu prælia fecit; & adeo pleraque aduersa, vt vix dimidium militum quos acceperat, successori reliquerit: nec dubium est quin omnis Hispania sublatura animos fuerit, ni alter Prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio trans Iberum multa secunda prælia fecisset; quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Idem Proprætor anno Lusitanos peruastata vlteriori prouincia, cum ingenti præda domum redeuntes, in ipso itinere aggressus, ab hora diei tertia ad octauam incerto euentu pugnauit; etsi contra fatigatos ex itinere, & præda impeditos pugnarit. Tandem post votos suos ludos, gradum acrius intulere Romani, cessitque Lusitanus; deinde prorsus terga dedit, & cum institissent fugientibus victores, ad duodecim hostiũ millia sunt cæsa; capti quingenti quadraginta, omnes ferme equites, & signa militaria 134. de exercitu Romano septuaginta & tres amissi, præda quæ agnosci potuit suis dominis restituta, reliqua militi diuisa.

Et à Scipione (n. fusi.)

Dissidio de L. si ann. victoria.

XIV. *Et a Flaminio Prætore.* Nondvm ab vrbe profectus erat C. Flaminius Prætor, cum hæc in Hispania gerebantur, & magnis sermonibus circumstrepebantur per ipsum, eiusque amicos, vt maiores ei copiæ à Senatu decernerentur: non plane irrito conatu, sed effectu non magno. Nam oppidum tantum Iluciam in Oretanis cepit; deinde in hyberna milites deduxit. Nam totum fere tempus in delectu habendo in Italia, & Sicilia, atque etiam in Africa, cum eò tempestate delatus esset, consumpserat: per hyemem vero aliquot prælia, aut excursiones potius contra prædones, non sine suorum iactura confecit.

Et à M. Fuluio Nobil. Maiores res gestæ à M. Fuluio Nobiliore in vlteriore Hispania. Nam apud Toletum cum varijs gentibus signis collatis dimicauit, earum exercitum fudit fugauitque, regem Hilermum viuum cepit.

XV. *Terræ motus crebri.* Principio anni, quo L. Cornelius & Q. Minucius Coss. fuerunt, terræ motus ita crebri nunciabantur, vt non rei tantum ipsius, sed feriarum etiam ob id indictarum populũ tæderet, & nunciari Coss. quadantenus vetarent, quod nec Senatus haberi, nec Resp. administrari posset, Coss. sacrificando expiandoq; occupatis. Cornelius Galliam prouinciam, Minucius Liguriam sortiti sunt.

Ligurum motus bellici. Nihil hoc anno belli expectantibus Coss. literæ Pisis allatæ sunt, Ligures ad 20. millia in armis esse, coniuratione per omnia eorum conciliabula facta: deinde etiam multo plures spe prædæ, Pisas ad eos confluxisse, omnemque maris oram populando peragrasse. Itaque Minucius cuius ea erat prouincia, magna cura delectum habuit, cum etiam Boij tumultuari dicerentur. Et Aretio quem locum indixerat ad conueniendum militibus, quadrato agmine exercitum Pisas ducit, & vrbem aduentu suo seruatam est ingressus.

XVI. *Res gesta a Minucio contra eos.* Postera die castra posuit, quingentos fere passus ab hoste; nec militem in aciem eduxit, quos scilicet & nouos habebat, & ad hostium multitudinem paucos. At Ligures multitudine freti, & in aciem exibant, parati de summa rerum decernere, & manus ad prædandum varijs locis emittebant, & prædam, parato præsidio, tutò ad vicos suos, castellaque deducebant.

Paulo tamen post idem Q. Minutius in agro Pisano cũ Liguribus feliciter pugnauit, nouem millia hostium cæsa, castra deinde ad noctem vsque oppugnata, & nocte ab hoste deserta, prima luce à Romanis occupata sunt: statimque hostem persecuti, Liguriam late peruastarunt, & prædam à populatoribus abductam multo cum fœnore, & prædonum clade receperunt. Liuius l. 35. quæ dilata ab eo, suo tempori restituimus.

XVII. *Itemque à Cornelio Merula.* Cvm bellum Ligusticum ad Pisas constitisset, Consul alter Cornelius Merula, per extremos Ligurum fines, exercitum in agrum Boiorum induxit; vbi contraria quam apud Ligures ratione, Consul in aciem exibat, hostes pugnam detrectabant, & sua impune diripi patiebantur. Postquam omnia satis ferro ac igni eousta essent, Consul agro hostium excessit, & Mutinam incautus ducebat. Boij vbi egressum finibus senserunt, silenti agmine secuti, & nocte Romanas copias transgressi, saltum per quem iter Romanis erat futurum, occuparunt. Id cum parum occulte fecissent, Consul re intellecta lucem ad profectionem præter morem suam expectauit, & præmissa equitum turma, explorauit copias hostiles, moxque instructo exercitu duxit in hostem. idem fecerunt & Galli, quoniam locum insidijs non esse animaduerterunt.

XVIII. *Obstinata cum Boiis pugna.* Hora ferme diei secunda concursum est, & diu admodum ingenti vtrimque ardore pugnatum. Acies prima Romanorum cum succumberet, legio altera submissa pugnam redintegrauit, & constanter stetit, donec educto ex acie alari equitatu, ductu C. Liuij Salinatoris, eam rursus concitatissimo impetu in hostem emitti iubet, ad hostium ordines perturbandos.

Et victoria. Hæc procella equestris primo confudit, & turbauit, deinde dissipauit aciem Gallorum; non tamen ita vt terga darent: obstabant enim duces hastilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes. Sed id interequitantes alarij non patiebantur. Hic Consul hortari suos ne restitui ordines sinerent, ne nouo postea prælio dimicandum esset: victoriam in manibus esse, si paululũ connitantur. Omnes connixi, tandem auerterunt hostẽ, & in fugam effusum legionarij equites consecuti, magnam cædem edidere. Quatuordecim millia Boiorum eo die cæsa dicuntur, viui capti mille 92. equites 721. tres duces eorum, signa militaria 212. carpenta 63.

Nec incruenta. Nec Romanis incruenta victoria fuit: supra quinque millia militum ipsorum, aut sociorum amissa sunt: centuriones tres & viginti, præfecti sociorum quatuor, Tribuni militum secundæ legionis duo. Itaque cum ad Senatum de victoria scripsisset, non defuerunt, qui eius culpa tantã iacturam in exercitu Romano factam criminarentur, in quibus M. Marcellus consularis fuit.

XIX. *Comitia consularia.* Inter hæc comitiorum tempus aduentabat. Scripsit Minucius se Romam ad subrogandos magistratus, sine euidenti pernicie sociorum, & Reipublicæ damno venire non posse; etsi comitia eius sortis essent, inquit Liuius, significans Consules, sicut prouincias sorte capiebant, ita & de habendis comitijs sortiri solitos esse, idque clarissimum est in Liuio, vt sequenti anno patet. Ita eius Collega à Senatu euocatus est, qui relicto ad exercitum M. Claudio Marcello, in vrbem venit, & quasi re bene gesta, & supplicationem dijs, & sibi triumphum decerni postulauit. At repulsam est passus, quod diuersa ab eius literis, ab eius legato scripta essent.

Merula non obtinet triumphum.

ANNVS MVNDI 3862. SEXTÆ ÆTATIS 346 Imperij Græcorum 120. Antiochi Magni 33. Oniæ III. Pontificis 16. Ptolemæi Epiphanis 12. Philippi 29. Olympiadis CXLVII. An. 1. Vrbis conditæ 561. Coss. L. Quintio Flaminino, & Cn. Domitio Ænobarbo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 191.

I. *Ambitio pro consulatu.* Consvlaribvs comitijs magis quam vnquam alias exarsit ambitio, vt scribit Liuius l. 35. Multi enim & potentes petebant, patricij, plebeijque. Sed omnium oculi maxime coniecti erant in L. Quintium, qui classi in Græcia præfuerat, & P. Cornelium Cn. F. qui ex Hispania prouincia nuper decesserat, magnis rebus gestis: quos præ cæteris dignitas, & rerum gestarum gloria commendabat. Sed ante omnia certamen accendebant fratres Candidatorum, duo clarissimi ætate sua Imperatores, Scipio Africanus, & T. Quintius Flamininus. Cui ea gratia à populo deberi videbatur, qui nihil nec petierat à populo post triumphum, nec adeptus erat; pro fratre germano, non patruele se petere aiebat, pro collega & participe administrati belli, se terra, fratrem mari rem gessisse. Ita Scipionem vicit, etsi virum optimum à Senatu iudicatũ; nec potuit vterq; creari Consul, quoniam alterum plebeium esse oportebat. In quo etiam Africani fauor pro C. Lælio

Etiam Africanum fauor vertitur.

victus est, haud dubie populo ob sedem Theatri discretas, tacitum nonnihil infenso.

II. *Ætoli ad arma contra Romanos excitant.* Hoc anno quo in Olympicis coronatus est Agemachus Cyzicenus, Græciæ res, Asiæque vehementer turbari cœperunt, Ætolis bellum vbique contra Romanos excitantibus. Ii post deportatos ex Græcia Romanos exercitus, in spe fuerant, Antiochum in vacuam Europæ possessionem venturum, nec Philippum, aut Nabin quieturos. Verum vbi nihil vsquam moueri viderunt, homines inquieti atque turbulenti, concilio Naupacti habito, vbi Thoas prætor iniurias Romanorum conquestus est, statumque Ætoliæ, cui victoria, cuius ipsi causa fuissent, dedecori esset, legatos ad Nabin, ad Philippum, ad Antiochum miserunt, & idoneis singulos rationibus ad arma *Nabin tyrannum.* Romanis mouenda commouerunt. Nabin quod ademptis maritimis ciuitatibus, eneruatam ei tyrannidem Romani reddidissent, quas Romanis absentibus facile esset recuperare, nec metuendum esse, ne propterea in Græciam cum classe traiicerent.

III. *Philippum Macedonem.* Philippum, quod tantis bonis spoliatos in ordinem redegerint Macedonas, qui victoriis suis orbem terrarum peragrassent: suadere vt iunctis cum Antiocho & Ætolis in Græcia viribus, Romanum iugum excutiat. Id perfacile fore. Nam qui sine Antiocho, aduersus Romanos Ætolosque tamdium sustinuerit bellum, ei adiuncto Antiocho, sociis Ætolis, qui tum grauiores hostes, quam Romani fuerint, Romanos nullis viribus restituros. Antiocho societatem armorum, aut potius principatum, vt habet Appianus, offerebant, & qui Romanis victum Philippum dedissent, se vice versa Romanos ei victos præbituros. *Antiochum magnum.* Iactabant copias suas, Philippum & Nabidem paratos ad rebellandum manu ferebant, dicebantque, eos oblatam occasionem recuperandi sua arrepturos, vrgebantque adeo vt non sinerent, vt ait Appianus, eum expectare dum ipsius exercitus ex mediterraneis Asiæ regionibus descenderet. Ita illi operam dabant vt omnia bello conflagrarent, & infestis gladiis Asia atque Europa concuterentur.

IV. *Nabis ad arma concitus.* Reges tamen aut non moti, aut tardius moti sunt: idque probabilius est, quam quod habet Appianus, Antiochum temere irritatum, ne nuncio quidem de filio in Syria defuncto, institutam expeditionem tardante, appulisse in Eubœam; sed de huius filij morte postea cum Liuio. Nabis tamen extemplo vicos maritimos seditionibus agitat, & à Romanis societate precio metuque abducit, sibique subiicit: Gythenm oppugnat: qua de re Achæi ad eum primo, deinde Romam per legatos querelas detulerunt.

Antiochus dat Cleopatram filiam Ptolemæo. Interea Antiochus ea hyeme Raphiæ in Phœnice Ptolemæo Regi Ægypti filia in matrimonium data, cum Antiochiam se recepisset, per Ciliciam Tauro monte superato, extrema iam hyeme Ephesum peruenit. Ita Liuius. Hæc porro hyems, qua celebratæ sunt nuptiæ vel ad finem præcedentis anni pertinet, vel ad initium præsentis, qui est 12. regni Ptolemæi Epiphan. vt propterea minus assentiar D. *In c. 11. Dan.* Hieronymo, qui refert filiam Antiochi Cleopatram Ptolemæo desponsatam septimo anno regni adolescentis, traditam vero 13. cum desponsatio in octauum potius annum, nuptiæ in duodecimum, vt diximus referendæ sint; quippe quæ prælium antecesserint, quod in sequentem annum cadit, etsi eas Scaliger ad decimum quartum retulerit.

V. *Non post prælium, sed prius actæ.* Prius etiam Eusebius, quod iste non animaduertit, victum Antiochum facit à Romanis ad Thermopylas ante has nuptias; contra Liuium, & Appianum, qui eas initas aiunt quasi præparationem ad bellum. Iamque certus Antiochus (inquit Appianus) bellum aduersus populum Rom. gerere, propinquos reges adiungebat sibi connubiis; misitque, Ptolemæo in Ægyptum Cleopatram, Syram cognomine, in dotem addens Cœlesyriam, quam ei prius ipse ademerat, demulcens adolescentem, vt in bello Romano quiesceret; Antiochidem vero misit Ariarathi regi Cappadocum, & reliquam Eumeni Regi Pergami. *Eumenes affinitatem Antiochi recusat.* At ille quia videbat eum iam bellum contra Romanos instituere, & in hunc vsum affinitatem quærere, excusauit; mirantibusque fratribus Attalo & Philetæro, aspernari eum affinitatem tanti regis vicini, & vltro inuitantis, ostendit imminere bellum, primum quidem æquo marte gerendum; sed tandem victores fore Romanos propter generositatem, & laborum tolerantiam: quibus vincentibus, inquit, ego regnum meum firmiter obtinebo. Quod si Antiocho victoria contingeret, aut à præpotente vicino spoliarer bonis, aut si regnum mihi maneret, parendum esset maioris Regis imperio. His de causis ille nuptias renuit. Sic Appianus, quibus non dissimilia habet hoc loco Liuius, l. 35. Accedebat & contracta cum Romanis ab Attalo patre amicitia, quæ regno eius & honori fuerat, & vtilitati. Et hæc quidem vna causa Antiocho contrahendæ cum Ptolemæo affinitatis fuit, alteram autem ex Daniele supra retulimus octauo anno regni eius.

VI. *Dos Cleopatræ ab Antiocho data. a L. 12. c. 3.* Quod de dote ait Appianus, distinctius explicat Eusebius, & ante eum Iosephus. a Post hæc amicitia (inquit) Ptolemæo coniunctus est, & fœdere, data in matrimonium Cleopatra filia, & concessa dotis nomine Cœlesyria, vna cum Phœnice, Iudæaque, & Samaria; diuisisque inter vtrunque regem vectigalibus, optimates suæ quisque patriæ exactionem eorum redimebant, & collecta quæ imperata esset pecunia, conferebant eam in regium ærarium. Sic Iosephus, ex quo intelligitur, ita traditam Ptolemæo Syriam, vt Antiochus in ea dimidiam partem vectigalium, quasi pensionem sibi retineret: vt præter præsens emolumentum, etiam aditum ad eam prouinciam aliquando recipiendam paratum haberet. *L. 11.*

Hæc igitur mulier data est Ptolemæo, vt euerteret illud regnum, siue interuerteret, & à marito ad patrem transferret, sed irritus is conatus fuit. Neque enim obtinere potuit Ægyptum: quia Ptolemæus Epiphanes, & duces eius sentientes dolum cautius egerunt, & Cleopatra magis viri partes quam parentis fouit, vt ait D. Hieronymus in eundem Danielis locum.

VII. *Antiochus adit Pisidas.* Sed redeamus ad Liuium, qui ait Antiochum initio veris misisse filium Antiochum in Syriam ad custodiam vltimarum partium regni, ne quid absente se à tergo moueretur: ipse autem cum omnibus terrestribus copiis ad Pisidas, qui circa Selgam incolunt oppugnandos est profectus. Hos Pisidas Ptolem. in Pamphylia, & Selgam ad oram Cestri fluuij collocat. *Asiæ tab. 2.*

Legati Romani Eumenem adeunt. Eo tempore legati Romani P. Sulpicius, P. Villius, & P. Ælius, nuper ad Antiochum, iterum Roma missi sunt à Senatu ad tentandum vice versa Antiochum, vt tradit Appianus, qui & addit Africanum in legatis; ad Eumenem, vti iussi fuerant, prius venerunt. Qui belli aduersus Antiochum cupidus erat, vt qui eum propter potentiam sibi grauem fore, si pax esset, vereretur; bello autem victum iri, sicut Philippum sperabat, & si victo pax daretur, multa illi detracta, sibi accessura sperabat: & in omnem euentum satius esse ducebat Romanis sociis, quamcunque fortunam subire, quam solum aut imperium Antiochi pati, aut abnuentem vi atque armis cogi. Ob hæc quantum autoritate, quantum consilio valebat incitabat Romanos ad bellum.

VIII. *Legati Romani cum Annibale colloquuntur.* Interea Sulpicius æger Pergami substitit, Villius cum Pisidiæ bello occupatum Regem audisset, Ephesum profectus, cum Annibale crebro sermone congressus, metum ei demere à Romanis conatus est, & eius animum si qua posset pertentare. Ex quo sermone, id sua sponte secutum est, perinde ac si consilio quæsitum esset, quod affirmat Iustinus, vt Annibal regi vilior atque suspectior fieret. Refert ex aliorum scriptis Liuius, quod ab ipso deinceps alij tradidere, in quibus Appianus in Syriacis, Zonaras, Valerius Max. P. Africanum in ea legatione fuisse, eumque Ephesi cum Annibale collocutum, quæsisseque inter alia, *Maximus Imperator Annibalis iudicio.* quem fuisse maximum Imperatorem Annibal crederet; respondisse, Alexandrum Macedonum regem, qui parua manu maximos fudisset exercitus, & totum Orientem victoriis peruagatus esset; quærenti deinde quem secundum poneret, Pyrrhum dixisse, castris metandis, & hominibus sibi conciliandis insignem. Pergenti quærere quem tertium crederet? haud dubie semetipsum dixisse; tum risum obortum Scipioni, & subiecisse, quidnam tu diceres, si me vicisses? Tum me vero, inquit, & ante Alexandrum,

& ante Pyrrhum, & ante omnes alios Imperatores esse, Arguto responso propriæ laudis ostensionem, Scipionis laude atque assentatione temperauit. Ei enim blanditus est, qualis Alexandro præstantiorem vicisset. Nec sine causa fortasse. Asiani enim populi molles ac fugaces, ab Alexandro victi sunt: Romani autem, quibus nulla gens vnquam bello fortior fuit, ab Annibale.

IX. *Legatorum cum rege colloquium.* VILLIVS ab Epheso Apameam processit: eo & Antiochus, audito Romanorum legatorum aduentu, occurrit. Apameæ cōgressis eadē ferme disceptatio fuit, quæ Quintium inter & legatos Regis fuerat. Sed mors nunciata Antiochi filij regis, quem missum in Syriam paulo ante diximus, repleta luctu regia colloquia diremit. Eius mortis suspectum ipsum parentem Liuius minime opinor facit. *Mors filij Antiochi.* Per Eunuchos sublatum ait veneno, quasi grauē suæ senectuti successorem timeret: vel quod idoneum locum, in quo regnaret, sicut dedisset Seleuco primogenito, ei dare non posset; sed hæc frigidissima sunt, ad tantum regem, ad tam immane scelus adigendum. Quid enim timeret graué successorem, iuuenem in primis amabilem, & quem, eodem teste Liuio, omnes diligerent, vt in quo magni, iustique Regis indoles appareret? Aut quomodo in tam multis totius Asiæ regnis atque prouincijs, quæ ei parebant, nulla erat ciuitas idonea, cuius alteri filio daret imperium? *Refutatur Liuius.*

X. *Disceptatio legatorum iterum.* REX omisso bello, quod cœperat, Ephesum venit. Ibi per Minionem quendā legatum cum Romanis egit. Is accusare cœpit Romanos, qui prætextu liberandi Græcos, Antiocho regi bellum parent: cum ipsi tam multos populos, clarasque vrbes sibi subiectas habeant & vectigales, quæ olim liberæ, ac sui iuris erant: nec decere in Antiocho accusare, quæ in ipsis æquè argui poterant. Respondit Sulpicius, disparem esse rationem; quod Neapolitani, verbi gratia, & Tarentini, ex quo in Romanorum venerant potestatem, perpetuo subditi fuerint, & vectigal dependerint. At ciuitates Asiæ non perpetuo in maiorum Antiochi potestate mansisse, sed tum Philippo tum Ptolemæo paruisse, alias etiam sui iuris fuisse.

XI. *Corrigitur.* VERVM hæc interrupta possessio non adimit ius legitimo principi: neque iniusta inuasio ius præbet in eos, qui vim perpessi sunt. Rectius fortasse fuisset ostendere, & Romanos iusto bello sibi eos populos, aliosue subiecisse, & Antiochum nullum vnquam in eos Græcos Asiaticos ius dominij habuisse. *Quod sit in præscriptione.* Neque enim possessionis interruptio, aut continuatio violenta, iusti dominij naturam mutat. Itaque si Philippi Macedonis, quem nuper tota Græcia Romani expulerunt, legitimum in eos ius fuisset, iniurij in eum Romani sine dubitatione fuissent, & Philippi posteri dominium in eos postliminio sibi asserere potuissent. Admissi deinde sunt aliarum ciuitatum legati, ab Eumene instructi. Appianus ait regem promisisse se permissurum Rhodios, & Byzantios, Cyzicenosque & quicunque Græci alij Asiam incolerent, fœdere Romanis iungi. Æoles autem & Ionas eodem iure esse noluisse, vt qui Asiæ Regibus parere assueti essent: quæ cum Romani non probarent, post multas disceptationes, nihil denique decretū est. Romani re infecta Romam rediere.

XII. *Consilium Antiochi de bello deferendo.* REGEM autem sui ad bellum contra Romanos varie instigabant. Alexander in primis Acarnan, Philippo quondam amicus, qui iam certam animo victoriam comprehendebat, si in Europam mature transisset, & loca opportuna, sociosque præoccupasset. Nam in Græciæ quasi vmbilico Ætolos habiturum, quasi mediam aciem, alterum cornu Nabidem ducturum, Philippum alterum, qui omnes Romanis infensi, multum eis nocere velint & possint: accessurum Annibalem, qui Africam quoque in Romanos moueat. Aberat à concilio Annibal, suspectus regi factus à frequenti cum Romanis colloquio: sed ille probato suo in Romanos odio, etiam iureiurando firmato, reconciliatus est regi. Ex concilio autem, decreto in Romanos bello, discessum est. Rex aliquanto post Hellespontū cum exercitu traiecit.

Hispania vtraque prospera gesta. In vtraque Hispania res hoc anno prospere gestæ. Nam & C. Flaminius oppidum Litabrum munitum, opulentumque vineis expugnauit, & nobilem Regulum Corribilonem viuum cœpit, & M. Fuluius Proconsul, cum duobus exercitibus hostium, duo secunda prælia fecit; oppida 4. & castella multa expugnauit, alia deditione accepit. Denique etiam Toletum, deuictis auxiliaribus Vectonum copijs, operibus cepit.

XIII. *Male in Liguria.* AD Italiam quod attinet, diu in Liguria nihil memoria dignum gestum erat; extremo eius anni bis in magnū periculum res adducta est. Nam & Castra Cos. oppugnata ægrè sunt defensa; & non ita multò post, per saltum angustum, cùm adduceretur agmen Romanum, ipsas fauces, exercitus Ligurum insedit: qua cum exitus non pateret, conuerso agmine redire instituit Consul, sed à tergo quoq; fauces ab hoste repent occupatas; ita vt Caudinæ cladis memoria non animis modo, sed oculis etiā obuersaretur. At Numidæ equites octingenti spondent se erepturos, & incendio in hostium vicos iniecto, hostes ab ea obsessione educturos, modo qua parte vici eorum proximi essent dicerent. Laudatos & promissis oneratos Consul dimittit.

Romani ope Numidarum liberati. HI ludibundi in equis, quibus nihil esset contemptibilius, extabant. Equi enim ait Liuius, hominesque paululi & graciles erant, discinctus & inermis eques, præterquam quod iacula secum portat; equi sine frenis, deformis ipse cursus, rigida ceruice, & extento capite currentium, deinde referebant pedem, rursumque progrediebantur, hostibus spectaculo ac ludibrio de industria facti. Deinque feri exciuerunt per mediam hostium stationem, & iestini tectis flammas iniiciunt; ad quas extinguendas à suis domesticis exciti, trepidi, omnisque moræ impatientes in suos vicos aduolant: Romanique obsidione liberati, quo intendebant peruenerunt.

XIV. *Relatio legatorum.* SVB idem tempus legati à Regibus reuersi, nihil maturum ad bellum esse nunciarunt, nisi Lacedæmone, quod Nabis tyrannus maritimam cōtra fœdus oppugnaret. Eo Atilius Prætor cum classe mittitur ad tutandos socios. Consules, quando nihil ab Antiocho instare videretur, in prouincias profecti sunt. Dominus ab Arimino, qua proximum fuit, Quintius per Ligures in Boios venit. Duo Consulum agmina diuersa, late agrum hostium peruastarunt. *Res ad Boios gesta.* Itaque Boij pertæsi belli, primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde vniuersus Senatus, postremo in quibus fortuna aliqua aut dignitas fuit, ad mille & quingentos ad Coss. transfugerunt. Hoc quoque anno L. Quintio Consule, teste Liuio vrbem duo maximi terrores tenuerunt, terræmotus per duodequadraginta dies, & incendium quod ortum à foro Boario, diem noctemque ædificia ad Tyberim versa exussit, eodemque tabernæ preciosæ conflagrarunt. *Terræ motus & incendium.*

XV. *Rumores de Antiocho.* ACCESSERVNT varij rumores de Antiocho sparsi, isq; in primis, quo ex Ætolia in Siciliam traiecturus dicebatur; qui multam curam patribus attulerunt. Sed addidit alimenta rumoribus, aduentus Attali Eumenis fratris, qui nunciauit Antiochum regem Hellespontum cum exercitu transisse. Ætolos ita se parare, vt sub eius aduentū in armis essent. Et Eumeni absenti, & præsenti Attalo gratiæ actæ, & munera data. Coss. quoque primo tempore designari visum est. Propere auocatus Senatusconsulto Consul, qui ex itinere præmisit edictum, quo comitia Coss. creandis edixit. Et mature quidem designati sunt Cōsules, suo tamen tempore iniere magistratum; idque lectori T. Liuij studiose animaduertendum est, ne res vnius anni alteri inconsultè attribuat. *Candidati Consulatus.* In ijs comitijs magna fuerunt studia candidatorum, quod patricij tres Consulatū peterent, Scipiones duo, alter Africani frater, alter eiusdem patruelis, & Cn. Manlius Volso. P. Scipioni datus est Consulatus, vt dilatum tali viro, non negatum honorem appareret: sed & reliqui duo, duobus annis proximis facti sunt Consules. Qui etiam è plebe superiore anno pro eodem honore certabant, Acilius Glabrio, C. Lælius, Liuius Salinator, proximis annis eundem magistratum obtinuerunt.

XVI. *Res Romæ.* INTEREA verò dū Populus Romanus ad omnes se Antiochi conatus, rumoribus commotus, in omnem euentū præparat, & Prætor Atilius Classem in Græciam parat, eoque proficiscitur, res in Græcia vehemēter turbatæ sunt,

Nabis, qui diu prospera vsus fortuna, ab Ætolis per fraudem occiditur, Sparta nihilominus & Lacedæmonij Achæis adiunguntur, Demetrias ab Ætolis occupatur, Antiochus in Græciam venit, & Chalcidem atque Eubœam occupat: quæ omnia reliquo lib. 35. à Liuio traduntur pluribus: ea nos more nostro contractiora trademus.

Nabis nun differebat bellum, neque id cunctantes vt Antiochus, & Romani aggrediebatur; sed dudum inchoatum vrgebat, & dum querelæ Romam deferuntur, summa vi Gythæum maritimum oppidum validum ac munitum oppugnabat; eoque Achæi præsidium summiserant: qua re infensus Achæis Nabis eorum agros peruastabat. Achæi & ipsi cunctati sunt bellum Nabidi inferre, quod monitos per literas Quintius, aduentum Romanæ classis expectandum censuisset, à qua Gythæum mari defenderetur.

XVI. Erat tum Achæis Prætor Philopœmenes vir terrestribus prælijs clarus, naualium insolens. Is cum videret omnium suorum studia ad hoc bellum prona, etsi consilium Quintij placebat, veritus tamen ne dilationem res non pateretur, & non Gythæum solum, sed præsidium quoque missum ad tuendam vrbem amitteretur, naues Achæorum deduxit. Comparauerat & tyrannus modicam classem ad prohibenda auxilia Gythæorum, quæ Philopœmenem à nauibus male paratum, & tamen congredi ausum, perculit & in fugam egit. Sed id gaudium breue tyranno fuit. Is statiua habebat ad Pleias, vt terrestres aditus impediret Gythæo subueniendi: ea noctu improuisus inuasit Philopœmenes, & flammis omni ex parte castrorum iniectis, vt erant plurimæ casæ fronde & arundinibus textæ, omnes conflagrarunt; perpauci ex tam præcipiti peste ad Gythæum in maiora castra perfugerunt. Inde cum consilium cœpisset Spartam obsidendi, vt Gythæi obsidionem solueret, quo primum die Lacedæmoniorum agrum est ingressus, Gythæum expugnatum est. Inde tyrannus conuerso Lacedæmonem versus itinere, aliquot prælijs à Philopœmene fractus est, adeo vt vix quarta pars exercitus cum Tyranno in vrbem penetrarit. Inde insequentibus triginta diebus Laconicum agrum perpopulatus, magna cum Achæorum laude domum reuersus est.

XVII. Hæc dum in Peloponneso geruntur, Romanorum legati ad confirmandos autoritate sociorum animos nuper missi, post digressum Atilij Prætoris cum classe modica, in quibus princeps erat T. Quintius, populos vrbesque socias circumibant, veriti ne quos Ætoli ad Antiochum traherent. Athenas quippe, Chalcidem, Thessaliam adiere, indeque Demetriadem, vbi plus erat periculi, & eo concilium Magnetum indictum erat, quorum plerique primatij Romanis erant infensi, totique Antiochi, & Ætolorum erant: quia cum reddi filium obsidem Philippo allatum esset, stipendiumque impositum remitti, etiam addebatur Romanos ei Demetriadem redditutos, quod ne fieret, Eurylochus eorum princeps omnia nouari malebat.

Aduersus eos ita disserendum erat, ne timorem vanum ijs demendo, spes incisa Philippum abalienaret, in quo plus erat ad omnia momenti, quam in Magnetibus.

XVIII. Docuit ergo Romanus, cum totam Græciam beneficio libertatis obnoxiam esse Romanis, tum eam præcipue ciuitatem, in qua non præsidium modo Macedonum, sed regia etiam erat, vt præ oculis semper habendus esset Dominus. Id autem beneficium frustra collatum, si pro Philippo nouus Rex Antiochus eo ab Ætolis introducatur. Eurylochus, qui tum Magistratu fungebatur, non dubitauit publice dicere, omnia Magnetibus audenda esse, priusquam Demetrias Philippo, quod fama ferebat, redderetur, & Demetriadem specie quidem liberam esse, re autem ipsa omnia ex Romanorum nutu pendere. Hic multitudine partim assensu, partim indignatione fremente, Quintius cum ita manus ad cœlum tendens, deos testes ingrati ac perfidi animi Magnetum inuocauit.

Tum Zeno vnus de principibus, & cum magnæ apud suos autoritatis, tum præcipue erga Romanos beneuolentiæ, à Quintio, legatisque alijs flens petijt, ne vnius amentiam ciuitati assignarent, suo quemque periculo furere: Magnetes libertatem, & omnia quæ hominibus cara & sancta sunt, debere Romanis, & in corpora sua citius per furorem sæuituros, quam vt Romanam amicitiam violarent. Eam orationem cum multitudinis preces et consentaneæ subsecutæ essent, Eurylochus ex concilio ad Ætolos protinus profugit, qui defectionem suam magis in dies nudabant.

XIX. Per eos forte dies Thoas princeps gentis, quem miserant ad Antiochum redierat, indeque Menippum regis legatum secum adduxerat, qui, priusquam concilium eis daretur, omnium aures vana copiarum Antiochi amplificatione repleuerant. Quæ cum ad Romanos legatos deferrentur, visum est Quintio aliquos è Romanorum socijs Panætolico adesse conuentui, qui liberam aduersos Regis legatos orationem proferrent, & retinendæ Romanorum amicitiæ, agnoscendique beneficij admonerent. Electi sunt Athenienses propter ciuitatis dignitatem, & antiquam cum Ætolis societatem. Ij recte suo munere functi, etsi Antiochi tota erat multitudo rerum nouandarum auida, obtinuerunt vt Romani participes publici concilij fierent.

Hoc decretum Athenienses cum retulissent, eundum in Ætoliam Quintio visum est: aut enim moturum aliquid, aut omnes homines testes fore, penes Ætolos belli culpam esse, Romanos iusta ac necessaria arma sumpturos.

XX. In eo Concilio conatus est Quintius à bello suscipiendo Ætolos auocare, & à fœderibus violandis: satius esse dicens, si quid disceptare vellent, apud Romanum Senatum agere, quam bellum, quod cum pernicie Græciæ, & in primis eorum, qui illud mouissent, futurum erat, inter Romanos & Antiochum accendere. Nihilominus agente Thoante, decretum est vt accerseretur Antiochus, ad liberandam Græciam, & disceptandum inter Romanos & Ætolos, id decretum cum posceret Quintius, à Damocrito Ætolorum Prætore cum superbia ac contumelia reiectus est. Quintius & legati Corinthum redierunt. Ab eorum discessu, ne Ætoli omnia ab Antiocho expectare, nihil ipsi per se agere viderentur, per Apocletos, ita sanctius concilium appellant, agitant quomodo res in Græcia nouarentur. Statuerunt, audaci plane consilio, vno die Demetriadem, Chalcidem, Lacedæmonem occupare; Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonem, Diocles Demetriadem missus est. Hunc Eurylochus exul adiuuit. Nam eius literis admoniti amici, propinqui, & qui eiusdem cum eo factionis erant, liberos & coniugem eius, cum sordidis vestibus in concionem adduxerunt, à populo rogantes ne innocentem, atque indemnem tam exilio affligi paterentur. Populus partim misericordia motus, partim Ætolorum fauore, ac rerum nouarum desiderio reuocari iussit.

XXI. His præparatis Diocles cum omni equitatu, specie reducentis exulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emensus, cum sex millia ab vrbe abesset, luce prima tribus electis turmis, cætera multitudine equitum sub equi iussa, præcessit. Postquam portæ appropinquauit desilire omnes ex equis iussit, & loris ducere equos, vt comitatus magis præfecti videretur, quam præsidium. Ibi vna ex turmis ad portam relicta, ne excludi subsequens equitatus posset, media vrbe ac per forum manu Eurylochum tenens, multis occurrentibus & gratulantibus domum deducit. Mox equitum plena vrbs fuit, & locis opportunis occupatis, principes aduersæ factionis interfecti sunt, & Demetrias Ætolorum facta est.

XXII. Non ita res ipsa Lacedæmone, aut Chalcide successit ex voto. Lacedæmone tyrannus callidissimus dolo capiendus erat. Mille pedites Alexameno dati sunt, & triginta delecti ex iuuentute equites, quibus à magistratu studiose mandatum est, vt ad omne Alexameni imperium essent parati. Is Tyrannum adit, & extemplo spei replet, adesse Antiochum cum infinito apparatu, Ætolos in armis esse, ac tempori assumtos. Nabidi quoque faciendum esse, vt quas habebat copias educeret ex vrbe, atque exerceret. Id dum fit sæpius ad Eurotam flumen, Alexamenos nihil suspectus, monitis suis adesse tempus perficiendi negotij, cuius causa venissent. Appropinquantem tyrannum equo transfixo deturbat, iacentem equites confodiunt. Statimque ad regiam occupandam properant.

XXIII. TYRANNI milites, tam inopinatæ rei miraculo deterriti, aliquamdiu constiterunt, inde ad tyranni corpus adeunt. Nec se quisquam mouisset in vrbe aduersus Ætolos, si non ad rapinam versi, concionem potius Alexamenus ad condocendum populum habuisset. Itaque in eos populus, tanquam in prædones, efferatus insurgit: Laconicum regiæ stirpis puerum in equum imponunt, & armis arreptis Ætolos vagos per vrbem cædunt: tum Alexamenum in regia cum paucis resistentem obtruncant. Mox collectos in Chalciœcum Mineruæ templum cædunt; fugitiui Megalopoli à magistratu comprehensi, sub corona venierunt.

Philopœmenes audita cæde Tyranni profectus Lacedæmonem, cum omnia turbata reperisset, conuocatis principibus, & oratione habita præsenti rerum statui congrua, qualé ab Alexameno haberi oportuisset, societati Achæorum Lacedæmonios adiunxit; eo etiam facilius, quod ad idē forte tempus A. Atilius, cū quatuor & viginti quinqueremibus, ad Gythæū accessit. Sic Ætoli inconsulta temeritate, gentē in Græcia bellicosissimam ita tyrannide liberarunt, vt eam aduersarijs suis acquisierint.

XXIV. THOANTI quoque conatus occupandæ Chalcidis, ex qua totius Eubœæ possessio pendebat, & vnde facillimus erat in Atticam traiectus, parum fœliciter successit. Quāuis enim diligenter apparatis copijs, quibus ea vrbs ex improuiso expugnanda erat, cum tamen res ab principibus ciuitatis, qui rerum potiebantur, cognita fuisset, accitis ex vicinis vrbibus Carysto & Eretria auxilijs, & pro mœnibus vrbis dispositis, ipsi Euripum cum omnibus copijs transgressi, & obuiam hosti progressi, caduceatorem primum ad eos mittunt; deinde legatos qui rogent, quo suo delicto socij amicique arma in ipsos mouerint. Respondit Thoas, se ad liberandos à Romanis venisse. Illi negare seruire se vlli, aut præsidio cuiusquā egere; ita digressi ex colloquio legati ad suos. Thoas & Ætoli qui spem in eo habuerant, vt vrbem ex improuiso occuparent, vbi ad resistendum egregie instructos viderunt, nec se satis habere virium ad munitissimam vrbem terra marique obsidendam, domū re infecta redierunt.

XXV. His auditis T. Quintius Corintho cum nauibus Chalcidem venit, & Eumeni in Euripo occurrit; placuit quingentos milites ab Eumene præsidij causa Chalcide relinqui, simul etiam tentari Demetriadem, si forte ope eorum qui in vrbe Romanis erant addicti, vrbs liberari ab Ætolis posset. Eo missus Villius irrito negotio ad Quintium rediit, qui & ipse cum nauibus Corinthum se recepit.

Iam ferè in exitu annus erat, & in dies magis fama & cura de Antiochi bello crescebat. Itaque de prouincijs magistratuum designatorum, vt parata essent omnia, agitari cœptum est. Decreuere vt Consulibus Italia, & quo Senatus censuisset, prouinciæ essent: intelligebant autem omnes expeditionem in Antiochum intelligi, cui ea sorte obtigisset, quatuor millia peditum ciuium Romanorum, & trecenti equites, sex millia sociūm Latini nominis cum quadringentis equitibus sunt decreta. Eorum delectum habere iussus est. L. Quintius Cōsul, ne quid noui Consulis profectionem moraretur: parata etiam est classis, vt nauigaret quo, & quando Senatus censuisset. Ingentes etiam copiæ, viginti millia peditum & octingentos equites Liuius recenset, ei qui prætor ius erat Brutijs designatæ sunt, quæ traiectum Græcorum & Asianorum in Italiam prohiberent.

XXVI. INTENTIS in apparatum noui belli Romanis, minime ab Antiocho cessabatur, tres eum ciuitates tenebant, Smyrna, Alexandri Troas, & Lampsacus, maritimæ ciuitates, quarum Lampsacus & Troas in aditu & exitu Hellesponti erant, Smyrna in Ionia, quas neque vi expugnare ad eam diem poterat, neque conditionibus in amicitiam pellicere: neque eas à tergo relinquere, traijciens ipse in Europam, volebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio; & primo naues apertæ, quas cum eo in Africam missurus erat, moratæ sunt: deinde etiam an omnino mittendus esset consultatio mota est, maxime à Thoante Ætolo, qui omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem afferebat in potestate esse, & quibus mendacijs de Rege, multiplicando verbia copias eius, multorum animos in Græcia erexerat, ijsdem & regis spem inflabat.

Hic ergo neque dimittendam partem nauium à regia classe censebat; neque si mittendæ naues forent, et classi Annibalem esse præficiendum, hominem exulem, & Punico ingenio, & in quem gloria bene gestæ rei, quæ deberet Regi, transfundenda esset: nihil eo duce Regi opus esse, consiliario, & comite ad bellum vti posse. Sic consilium mittendi Annibalis, quod vnum in principio belli vtiliter cogitatum erat, abiectum est. Sicut olim Architophelis consilium ab Absalone, magno eius malo, Deo vltore repudiatum fuerat.

XXVII. REX Demetriadis defectione à Romanis ad Ætolos elatus, non vltra profectionem in Græciam distulit; & facto ad Ilium Mineruæ sacrificio, profectus est cum quadraginta tectis nauibus, apertis sexaginta, & ducentis onerarijs, cum omnis generis commeatu, bellicoque alio apparatu, vt ait Liuius; qui tamen decē millia peditum dūtaxat, quingentos equites, & sex elephantos exposuisse ad Demetriadem autor est. Itaque cum primum ad Ætolorum concilium admissus est, prima eius oratio fuit excusantis, quod tanto minoribus spe omnium copijs venisset. Id summæ in eos beneuolentiæ tribuendum esse; quod nec satis paratus vlla re, & tempore ad nauigandum immaturo, hyems enim erat in tantis, vocantibus eorum legatis tres accelerasset. Verum satis superque desideria expleturum, cum primum se mare nauigabile præbuisset; omnem se Græciam armis, viris, equis; omnem oram maritimam classibus completurum, nec vlli se labori aut operæ parsurum, donec depulso ceruicibus eorum Romanorum iugo, Græciam verè liberam, & in ea Ætolos principes reddidisset.

XXVIII. ÆTOLI non arbitrium difficultatum suarum cum Romanis, sed belli Imperatorem esse decreuerunt, & triginta ei consiliarios attribuerunt: cum quibus ei pro consilio, visum est Chalcidem nuper frustra tentatam primum aggredi. Ex re ea cum Ætolis profectus, cum ad Salganeam, quæ Bœotiæ vrbs est ad Euripum, castra posuisset, nauibus ipse cum principibus Ætolorum Euripum traiecit. Magistratus quoque Chalcidensium ante portas ad colloquium progressus est. Ibi Ætoli hortari vt salua Romanorum amicitia, Regem quoque, qui liberandæ Græciæ causa in Europam venisset, vrbe reciperent: hi fore ab vtrisq; tutos, cum alter alterius iniuriam reprimeret; Romanorū auxilium procul esse, Antiochum cum viribus, quibus resisti non possit, in portis esse.

Ad hæc Mictio vnus de principibus, mirari se dixit ad quos liberandos Antiochus, relicto regno suo, in Europā traiecisset: se quidem nullo libertatis vindice indigere, cū liberi sint, neque præsidio, cum pace ac libertate, populi Romani beneficio perfruantur: se Regis, & Ætolorum amicitiam non aspernari, id autem maximum expetere beneuolentiæ argumentum, si insula quamprimum excedant. Hæc cum Regi, qui ad naues substiterat, nunciata essent, Demetriadem reuerti placuit: neque enim cum ijs copijs venerat, vt vi agere quicquam posset.

XXIX. INDE in Achaia coactum est Concilium, vbi legati Antiochi, & Ætolorū cum Achæis, & T. Quintio cōuenerūt. Regis legatus, vt ij solent, quos regiæ opes alunt, vaniloquus, maria terrasque inani sonitu verborum compleuit, amplificandis regijs copijs, opibusque, quibus ad Græciā in libertatem asserendam vsurus sit. Id autem duntaxat ab Achæis petere, neutri vt parti sese cōiungant, sed ab vtrisque pacem petant. Idem ferme & Ætolorum legatus Archidamus petijt: deinde prouectus intemperentia linguę, in Romanos, & ipsum Quintiū inuectus est, ingratos appellans, & exprobrans non victoriam modo de Philippo, virtute Ætolorum partam, sed etiam salutem. Quę Quintius eleganter in concilio ipso refutauit, vt apud Liu. l. 35. extremo videre est. Omitto eum, veritus ne hæc ipsa quæ affero lōgiora videantur. In summa concludēs monet, ne

Regis vel Ætolorum vanitati, sed expertæ Romanorum fidei ac fortitudini sese committerent. [illegible] enim illi suaderent neutri se parti addidere, id non [illegible] annum, sed etiam periculosum fore, quippe sine gratia, [illegible] e dignitate [illegible] victoris prædam fore.

XXX. ASSENSERE Quintio Achæi, & ea eius voluntate quingentos milites in Chalcidem, tondem in Pyræeum misesum Athenis quippe res fluctuabant, & quidam largitione plebem ad Antiochum trahebant, donec Quintius à primoribus vrbis accitus, res composuit, motumque compressit, eiecto in exilium Apollodoro.

Antiochus eum ad Chalcidis præsidium & Achæos & Eumenem milites misisse didicisset, maturandum ratus, vt & præuenirent sui, & venientes si possent exciperent, Menippum cum tribus ferme millibus militum, & cum omni classe Polyxenidam mittit. Ipse paucos post dies sex millia suorum militum, & quod Lamiæ repente colligi potuit, cum paucis Ætolis eodem deducit.

XXXI. ACHÆI quingenti, & modicum auxilium ab Eumene missum, nondum obsessis itineribus, duce Xenoclide Chalcidensi, Chalcidē peruenerūt. Romani milites quingenti ferme, & ipsi Mictione duce, occupatis iam ab hoste faucibus, omisso ad Aulidem itinere, Delum adiere, inde in Eubœā transmissuri. Ibi palatos milites, & quasi in Asylo securos, Menippus repente adortus cecidit, ad 50. viuos cœpit: perpauci effugerunt; in quibus Mictio parua oneraria naue exceptus, tristitiam Quintio de amisso milite attulit, etsi ea res ad ius inferendi Antiocho belli aliquantū adiecisse videbatur. Sed ea tristitia maior fuit, cum & Chalcidem, & totam Eubœam mox amissam audiuit. Nā Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, ea est è regione Chalcidis in Bœotia, cum rursus oratores Chalcidem misisset, qui eadem illa quæ nuper cum minis grauioribus agerent, nequicquam contra Mictione & Xenoclide tendentibus, obtinuit vt portæ sibi aperirentur. Qui Romanę partis erant, sub Regis aduentum vrbe excesserunt, & vicina quædam loca occuparunt, vnde mox excedere coacti sunt, Antiochus Romanos quosdam inter captiuos repertos, omnes dimisit: totaque insula, vbi animaduertit Antiochum, quod erat caput Eubœæ, tenere, eius imperium non abnuit.

Zonar.

XXXII MAGNO principio Rex bellum orsus sibi videbatur, quod tanta insula, & tot opportunæ vrbes in suam ditionē, nullo suo damno venissent. Inde Chalcidem maturè ad hyberna concessit: vbi ne interea cessaret, partim ipse mittendis legatis ciuitatum animos solicitabat, partim vltro ad eum veniebant; vt Elei, qui auxilium contra Achæos petierunt, & impetrarunt; vt Epirotæ, qui callide ita Regis gratiam inire volebant, vt tamen Romanos non offenderent. Hi, vt ait Polyb. in excerptis legat. n. 12. initiū sub hyemis ad Antiochum venere, postulantes ne ipsos ante tempus in bellum contra Romanos conijceret, quos videbat vniuersæ Græciæ versus Italiam præiacere, & primos Romanorum armis ac furori expositos. Quod si posset ipse Epiro præsidibus, securitatem ipsis præstare, se illum vrbibus & portubus excepturum; sin hoc non statuerit facere in præsentiarū, veniam sibi dari æquum censebant, si bellū à Romanis sibi inferendum metuerent.

XXXIII. HAC legatione, inquit Liuius l. 36. id agentes, vt siue, quod magis credebant, abstinuisset Epiro, integra sibi omnia apud Romanos essent, & conciliata esset apud Regē gratia, quem accepturi fuerant venientē; siue venisset, sic quoque spes veniæ à Romanis foret, quod non expectato longinquo auxilio, præsentis viribus succubuissent. Antiochus respondit Epirotis se ad eos legatos esse missurum, qui de re communiter statuerent. Ipse in vicinam Bœotiā traiecit, & omnibus obuiam effusis Thebas venit, vbi tota gente sibi facilè adiuncta, Chalcidem rediit, indeque missis literis concilium ad Demetriadem indixit, quo & Annibal accitus venit. Ibi consultatum est de Thessalorum gente, quorum voluntatem tentandam esse omnium erat sententia, sed aliqui statim, alij ea hyeme, quæ tunc media erat, in veris principium differendam.

XXXIV. ANNIBAL nominatim sententiam interrogatus, censuit inutilem atque irritam esse harum vrbium aut populorum conquisitionem, qui in vtramlibet partem facile defecturi erant. sed Philippi potius societatem captandam, qui si in eam descenderit, totam belli molem sustinere possit; si non descenderit, esse Lysimachiæ Seleucum Antiochi filium, qui si extrema Macedoniæ depopulari cœperit, eum ad sua defendenda, ab auxilio suggerendo Romanis abducet. De ratione vniuersi belli iterum censuit copias in Italiam vtilius traiectas fuisse; quin & nunc traijci oportere; aliaque id genus, quæ fusius commemorare non est necesse. Nā neque Teucris Cassādra, neque Annibal Antiocho creditus est; nisi quod copias maiores ex Asia, quod ille censuerat, acciri iussit. Eadem habet Appianus. Inde legati Larissam ad concilium Thessalorum missi sunt, & Ætoli ad exercitum Pheras acciti.

XXXV INTEREA leui quadam re Antiochus à se Philippum alienum reddidit. Dum enim Ætolos operitur, misit Cynocephalas, vbi debellatum cum Philippo fuerat, duo millia suorum, qui ossa Macedonum, qui ibi ceciderant, sepulturæ mandarent. Verum dum beneuolentiam sibi Macedonum conciliare parat, neglecti officij Philippum accusat, & à se ad Romanos penitus auertit, qui ante consilium ex fortuna, & euentu belli capturus esse videbatur. Zonaras aliam etiam rationem affert cur in fide Romanorum Philippus steterit; quod Antiochus ei quædam loca Thraciæ eripuerat. Itaque extemplo ad M. Bæbium Proprætorem misit, Antiochum in Thessaliam impetum fecisse: si videretur ei mouere ex hybernis, se obuiam processurum, vt quid agendum esset consultarent. Interea Antiochus Pheras, post inania colloquia, qualia Chalcide habita erant, oppugnat, atque ad deditionem cogit: similiter & Scotussam cum Larissæorum præsidio. Larissæos inuiolatos Rex dimittit, vt ea gratia Larissam ad deditionem adduceret; ad quam priusquam accederet, plerasque minores vrbes tam ipse quam Ætoli, in suam potestatem redegerunt.

XXXVI. INDE Larissam aggredi statuit, ratus vel terrore cæterarum expugnationum, vel beneficio præsidij dimissi, vel exemplo tot oppidorum, quæ deditionem fecerant, in pertinacia non mansuram. Elephantos agi ante signa terroris causa iubet, & quadrato agmine ad vrbem incedit. Ibi Larissæi animis fluctuant inter metum præsentium hostium, & verecundiam absentium sociorum. Antiochenii in varias sententias distrahuntur, alijs vim Larissæ statim afferendam censentibus, alijs aduersam hyemis tempestatem cum omni bello, tum maxime vrbium oppugnationibus inimicam referentibus: sed M. Bæbius consultationem diremit. Is cum Philippo in Dassaretis collocutus, Appium Claudium ad præsidium Larissæ per Macedoniam misit. Qui ad 20. millia ab Larissa castra metatus, latius quam pro copijs, & pluribus quam in vsum erat necesse ignibus accensis, speciem quam quæsierat hosti fecit, omnem ibi Romanum exercitum cum rege Philippo esse. Itaque hyemem Rex apud suos acturus, relicta Larissa Demetriadem redit. Appius, etsi solutam cernebat obsidionem, tamen Larissam ad confirmandos sociorum animos descendit. Rex Chalcidē à Demetriade profectus, ineptia nuptijs & Rex & senex, quinquagenario maiorem fuisse tradit Appian. filiæ hospitis sui coniungitur: Inde tempus in conuiuijs & voluptatibus transegit, ducisque exemplum exercitus non difficulter secutus est. Hæc apud Antiochum ad principium vsque veris acta; quæ magna ex parte habet etiam Appianus.

* . *

SCOLIVM IN ANNVM MVNDI 3862.

HAnc Cleopatram vocat filiam fœminarum Scriptura Dan. 11. 17. Id est, vt plerique exponunt, pulcherrimā fœminam, quomodo, & vertit Tigurina, & habet Vatabl. aut pulchram inter fœminas, sicut canticum canticorum dicitur nobilissimum canticū, quod superlatiui Hebræis careant. & quæ C. nt. 1. 7. dicitur pulcherrima inter mulieres, in Hebræo dicitur pulchra in mulieribus D. Hieron per pleonasmum filiam fœminarum dici ait pro fœmina, vel virgine, quomodo etiam aliqui verterunt.

ANNVS MVNDI 3863. SEXTÆ AETAtis 347. Imperij Græcorum 121. Antiochi Magni 34. Oniæ III. Pont. 17. Ptolemæi Epiphanis 13. Philippi 30. Olympiadis. CXLVII. Ann. 2. Vrbis Cōditæ 562. Coss. P. Cornelio Scipione Nasica, & M. Acilio Glabrione.

Polyb. Appian Zonar. M. id est Manio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 190.

I. *Ratio temporum, & apparatus ad bellū.* ERvpit hoc denique anno bellum inter Antiochom & Romanos, vbi diu inter vtrosque varijs dissimulationibus, legationibus, apparatibus tractatū fuisset. Confirmat hanc Chronologiam M Cato, apud Tullium de senectute, vbi ait se ad Thermopylas Acilio Glabrione Consule, quarto à suo consulatu anno, Tribunum militum, aut potius legatum, pugnasse. Timor porro, & cura Antiochini belli effecerat, vt prærnature Coss. designarentur. Cum primum autem magistratum inierunt, Patres priusquam de prouincijs agerent, Consules res diuinas agere maioribus hostijs iusserunt: cumque omnia sacrificia læta essent, aruspicesque responderent, eo bello terminos populi Romani propagari, victoriam ac triumphum ostendi, Patres togati iusserunt populū, vellent iuberētne cum Antiocho, & qui eum assectarentur, bellum geri. Rogauit Cornelius Consul, & populo probauit, quod suadebat.

II. *Prouincia & copia destinantur.* Tvm Senatus decreuit vt Coss. Italiam, & Græciā prouincias sortirentur, & cui Græcia euenisset, vt præter eum numerum militum, quem L. Quintius nuper in eam prouinciam, ex autoritate Senatus scripsisset, imperassetue, M etiam Bœbij Prætoris copias, quæ essent in Græcia acciperet, eidem extra Italiam permissum, vt si res postularet, auxilia à socijs, ne tamen supra quinque millia, acciperet. L. etiam Quintium superioris anni Consulem, legari ad id bellum placuit.

Alter Consul cui Italia prouincia euenisset, cum Boijs iussus est bellum gerere, vtro exercitu mallet ex duobus, quos superiores Consules habuissent; alterum vt mitteret Romam: eæque Vrbanæ legiones essent paratæ, quò Senatus censuisset. Si qua nimirum accepta clades repente nouum delectum exigeret.

III. *Pietas ac prudentia Senatus.* Ex his facilè intelligitur egregia quædam Senatus pietas, atque prudentia, quando tanto studio diuinam conatur de bello suscipiendo exquirere voluntatem: & illa quantum licuit explorata, omnia nihilominus ingenti cura ac studio præparat ad victoriam necessaria, omnesque euentus præcauet. Prudenter quoque Consulis alterutrius inuidiam sortitione vitat: & ne quid cuiuspiam gratiæ dedisse videatur, ante sortitionem, quæ in bellum necessaria sunt, destinat: vt rem ipsam non personas considerasse intelligatur.

IV. *Religiones belli apparatum.* His paratis Acilio Græcia, Cornelio Italia sortitione obtigit. Certa deinde sorte SC. factum est, vt supplicationes huius belli causa Consules imperarent, vota etiam Ioui facerent, quæ Consul nuncupauit Pontifice max. de more in verba præeunte.

Ad eundem Græci belli apparatum pertinuerunt copiæ, priore anno ex Senatusconsulto à L. Quintio Brutijs destinatæ, quæ A. Cornelio Mammulæ, cui ea prouincia obuenerat, traditæ sunt. Classis quoque C. Liuio Prætori obtigerat. Is iussus est cum triginta nauibus paratis traijcere in Græciam primo quoque tempore, & ab Atilio naues, quibus in Græcia præerat, accipere. Veteres etiam naues, vt reficeret & armaret, M. Iunio Prætori negotium datum est, legati etiam frumenti causa non in Siciliam modo, & Sardiniam, sed in Africam quoque & Numidiā missi.

Omnibus iam satis comparatis M. Acilius consul edixit partem vnam copiarum Brundusium Idibus Maijs cōuenire, is est eiusdem mensis 15. ipse ad quintum nonas Maias, is est 3. eiusdem, paludatus vrbe egressus est.

V. *Auxilia Philippi & Ptolemæi.* Svb idem tempus legati à duobus regibus Philippo, & Ptolemæo Ægypti rege Romam venerunt, pollicentes ad bellum auxilia, pecuniam, frumentum, ab Ptolemæo etiam mille pondo auri: nihil tamen est acceptum, gratiæ regibus actæ. & cum vterque se cum omnibus copijs in Ætoliam venturum, belloque interfuturum polliceretur. *Et Philippi.* Ptolemæo id remissum. An quia dubium erat auxilium, & aliquis præuaricationis metus, in eo bello, quod contra Socerum eius Antiochum gereretur? Etsi autem auxilia extra Italiam vix accipiebant, Philippi tamen legatis responsum est, gratum eum Senatui populoque Romano facturum, si M. Acilio Consuli non defuisset. *Carthaginensium.* Sub idem tempus Carthaginiensiū & Masanissæ legati Romam venerunt, ingentem vterque vim frumenti dono offerentes, quod Romanus se accepturum negauit, nisi pecuniam reciperent. Carthaginenses classem suo sumptu comparaturos pollicebātur, & pecuniam quam aliquot adhuc annos deberēt, præsentem numeraturos spondebant. Romani de classe remiserunt, nisi quod nauium ex fœdere deberent, pecuniā nullam se ante diem accepturos. *Masanissa.* Masanissæ tamen quingentos equites, & elephantos viginti, quos se ille ad Consulem in Græciam missurum dicebat, non recusarunt.

VI. *Vtrinque aliquot oppida capiuntur.* Svb veris initium Antiochus Naupactum Ætoliæ venit, ibique concilio habito, magnam Acarnaniæ partem, vel fraude, vel deditione accepit, indeque Chalcidem repetijt. Philippus viceuersa, & M. Bæbius alias vrbes tum occupauerunt, tum occupatas deditione receperunt. Per eos forte dies M. Acilius Consul cum decem millibus peditum, duobus millibus equitum, quindecim elephantis mari traiecto (Appianus ait traiecisse Brundusium, cum duobus equitum millibus, peditum viginti millibus, & aliquot elephantis) pedestres copias Larissam ducere iussit *Larissa deditur.* militum tribunos, ipse cum equitatu Limnæam ad Philippum regem venit. Aduentu Consulis deditio sine cunctatione est facta, traditumque præsidium regium, & cum ijs Athamanes. Idem Bellinæ factum, & præsidij præfectus Philippus Magalopolitanus, in vincula coniectus, mox & Romam missus est, Consul Philippo ad 3000. captiuos dedidit.

VII. *Philippus Athamaniam obtinet.* Philippvs, Athamanum præcipue captiuis indulgenter habitis, vt per eos conciliaret gentem, nactus spem Athamaniæ potiundæ, exercitum eo duxit, præmissis in ciuitates captiuis, qui liberalitatem & clementiam regis erga se commemorantes, populares suos ad Philippū inclinarunt. Quod animaduertens Amynander eorum Regulus Philippo & Romanis ob defectionem infensus, cum coniuge & liberis regno excessit, Ambraciamque se contulit. Atque ita Athamania omnis in ius ditionemque Philippi concessit.

Consul Larissam est profectus, de summa belli consultaturus, vbi paucis diebus exercitui reficiendo datis, Cranonem adijt. In via nonnulla Thessaliæ oppida, præsidiaque sese ei dediderunt: ex militibus mille volentes Philippo dedidit, reliquos inermes Demetriadem remisit: inde alia etiam oppida & castella, aut vi, aut deditione accepit.

VIII. *Antiochus circa bella feria [illegible].* Cvm hæc agebantur, Chalcide erat Antiochus, qui iam tum cernens nihil se ex Græcia præter amœna Chalcide hyberna, & infames nuptias petijsse, Ætolorum vana promissa incusare, & Thoantem: Annibalem verò non vt prudentem tantum virum, sed vt prope vatem omnium quæ tum euenirent, admirari. Ne tamen temere cœpta, ipse segnitia euerteret, nuncios in Ætoliam mittit, vt omni contracta iuuentute conuenirent, & ipse eo decem millia

peditum,

peditum, & quingentos duxit. Cumque aliquanto pauciores quam vnquam antea conuenissent, nec principes eorum quidquam, aut gratia, aut autoritate, aut imperio erga detrectantes militiam valerent, ipse & à socijs in Græcia, & à suis in Asia destitutus, intra saltum Thermopylarū sese recepit, locum insigni Lacedæmoniorum contra Xerxem pugna, & morte nobilitatum.

IX. Ibi castra ponit, expectaturus exercitum ex Asia, quem frequentibus nuncijs efflagitabat, maxime Polixenidam classi præpositum. Castra vallo fossaque duplici & muro etiam, quæ res postulabat, permunit. Appianus ait regem duplicem murum ædificasse circum castra, ne scilicet inuitus ad pugnam cogeretur. Naturam etiam loci pancitati suorum militum subsidio fore spectabat. Zonaras. Ætolorum 4. millia, partim ad Heracleam, quæ ante ipsas fauces posita est, præsidio obtinendam, partim Hypatā mittit, quam vicinam Heracleæ significat Titus Liuius, Ptolemæus in extrema Thessaliæ occidentē versus collocat; Cōsul vtriusque agrum depopulatus, inutili vtrobique auxilio Ætolorum, in ipsis faucibus, prope fontes calidarum aquarum, aduersus regem castra posuit: vtraque Ætolorū manus Heracleæ se inclusit. Ad eos misit Rex, vt iuga montium, qui Thermopylis imminent, occuparent, ne vt olim Persæ, cum Leonidas cum trecentis Lacedæmonijs fauces occupasset, transire Romani possent. Duo millia Heraclææ substiterunt, duo trifariam diuisa; Callidromum, Rhoduntiam, & Tichiunta, quæ nomina cacuminibus indita sunt, occupauere. Secundum illud cacumen missum facit Appianus, & locum quo Persæ transcenderant vocat Atrapō, reliqua eadem habet.

X. *Consul et legatos Malacē mittit.* CONSVL posteaquam insessa superiora loca ab Ætolis vidit, M. Porcium Catonem, & L. Valerium Flaccum consulares, legatos cum binis millibus delectorum peditum, ad castella Ætolorum in illis iugis posita emittit. Cato tamen ipse tribunum se in hoc bello fuisse memorat apud M. Tullium, vt ante dixi.

Suos que ad prælium hortatur. Ipse priusquam ad hostem copias admoueret, vocatos in concionem milites cohortatus est ad fortiter pugnandū, ijs recensitis, quæ eos animare, & in hostium contemptū adducere possent. Adiecit maxime huius victoriæ præmia: non solum enim regiorum castrorum, quæ præsentia sunt, spolijs, quæque veniura ab Epheso expectantur in dies, ditaturos, sed etiam omnia regna orientis imperio Romano aperturos. fore denique vt omne humanum genus, secundum deos nomen Romanum veneretur.

XI. *Pugna committitur.* LVCE prima instruit aciem Consul, vt arcti loci natura postulabat. Rex quoque copias suas educit, qui, vt superiore loco pugnabat, & Macedonum robur pro vallo locaueratfacile Romanos tentantes ab omni parte aditus, sustinebant; iuuantibus in primis, qui è superiore loco missilia omnis generis in eos vibrabant; pertinacius tamen cum ingruerent Romani, loco pulsi in munitiones suas recepti, hostem vallum subire satagentem prælongis hastis transfigebant. Et aut incepto irrito recessissent, aut plures cecidissent, ni M. Porcius, nam L. Valerius Tichiunte ab Ætolis repulsus fuerat, ni porcius inquam Cato ab iugo Callidromi, deiectis inde Ætolis, & magna ea parte cæsis, incautos enim & plerosque sopitos oppresserat, super imminentem castris collem apparuisset.

Appian.

XII. *Aetoli rati Regem iuuare, & dant in fugam. Appian.* HOS à longe conspicati Macedones, alijque Regij, Ætolos credebant, & pugnæ subsidio venire. Et sane Ætoli erant plerique, sed à Catone fusi regis castra petebant. Vt primum autem signa & arma ex propinquo agnita errorē aperuerunt, tantus repente pauor omnes cepit, vt abiectis armis fugerent. Plutarchus in Catone ait Antiochum lapide in os ictum fuisse, excussisque dentibus retro equum ingenti oppressum dolore conuertisse. Qui non prius ab effuso cursu c[illegible]itit, quam Elatiam perueniret, vbi fugæ & pugnæ reliquijs collectis, cum exigua manu semiermiū militum Chalcidem se recepit. Nec facile fuit Romanis per[illegible] qui fugientes: nam & munimenta, & vallis angustiæ fugientes à tergo tutabantur; maximeque elephanti, qui [illegible] imag[illegible]nis erant, quos pedes ægre præterire, eques ne adire quidem poterat, equis ad visum & odorem ele-

phantorum, cum magno fremitu tumultuantibus. Castrorum etiam direptio Romanos remorata est. Denique regios ad Scarphiam vsque vrbem persecuti, inde in castra sua redierunt, quæ Ætoli, qui erant Heracleæ, sub ipsum pugnæ tempus, nullo effectu tentauerant.

XIII. *Post Romani rese quuntur.* CONSVL noctis insequentis tertia vigilia præmisso equitatu, ad persequendum hostem, signa legionum prima luce mouit. Equitatus regem assequi non potuit, sed magnam partem agminis aut lassitudine subsistentis, aut errore viarum dissipati oppresserunt: nec præter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quisquam superfuit. Numerum cæsorum Valerius Antias vehementer auget, adeo vt Liuius dicat nullum alium eo intemperantiorem in augendo, quem tamen sequitur Paulus Orosius, sed Liuius maluit Polybium sequi, qui decem tantum millia peditum, & quingentos equites Antiochum secum habuisse scripsit. Eadem habet Appianus, atque ducentos Romanorum cecidisse. De hac pugna duo habet Eutropius, in quibus à cæteris dissentit; nam & in Achaia cōmissam scribit, & noctu. Consule per Phocidem, & Bœotiam exercitum ducente, consciæ defectionis ciuitates cū velamentis ante portas earum stabant, metu ne hostiliter diriperentur: sed metus tantum fuit. castigati sunt tantum verbis Bœoti, ob ingratum, in tantis tamque recentibus beneficijs, in Romanos animum.

XIV. *Clades Antiochi maritima.* INTER ipsum pugnæ tempus decem naues regiæ, cum præfecto Isidoro, ad Thronium in sinu Maliaco stabant: eo grauis volneribus Alexander Acarnan, nuncius aduersæ pugnæ eum perfugisset; trepidæ inde recenti terrore naues, Cenæum Eubœæ petierunt, vbi mortuus sepultusque est Alexander. Tres naues, quæ ex Asia profectæ eundem portum tenuerant, audita exercitus clade Ephesum redierunt. Isidorus ab Cenæo Demetriadem traiecit, si forte eo Regem fuga deferret. Sed ad terrestrem Antiochi cladem accessit etiam maritima.

Ab Attilio classis Præfecto. Nam per eosdem dies A. Attilius præfectus Romanæ classis magnos Regis commeatus, iam fretū quod ad Andrum insulam est, prætervectos, excepit; alias mersit, alias cepit naues; quæ nouissimæ agminis erant, cursum in Asiam verterunt, Attilius Piræeum, vnde profectus erat, cū agmine captiuarum nauium reuectus, magnam vim frumenti, & Atheniensibus, & alijs eiusdem regionis socijs liberaliter diuisit.

XV. *Antiochus Ephesum petit. Consul Eubœam placat.* ANTIOCHVS sub aduentum Consulis à Chalcide profectus, Tenum primo tenuit, inde Ephesum transmisit. Consuli Chalcidem venienti portæ patuerunt, cum appropinquante eo Aristoteles præfectus regis vrbe excessisset, & cæteræ vrbes in Eubœa sine certamine traditæ. paucosque per dies omnibus perpacatis, sine vllius vrbis noxa, exercitus Thermopylas reductus, multò modestia post victoriam, quam ipsa victoria laudabilior.

Nuncius Romam mittit Catonem. Inde Consul M. Catonem Romam misit, vt per eum S.P.Q.R. quæ gesta erant certo cognosceret. Ipse quippe non exigua victoriæ pars fuit. Scripsit enim, teste Plutarcho, illos qui consectantem & cædentem se viderant hostes confessos fuisse, nō tantum pop. Romano debere Catonem, quantum Catoni populum. Ipsum quoque Consulem Attilium, adhuc à victoria calentem, in complexu Catonem diu tenuisse: & præ gaudio exclamasse, neque ipsum, neque populum totum esse Catonis meritis gratiæ referendæ parem. Hunc ergo Consul victoriæ nuncium esse voluit. Eodem etiam aliquanto ante L. Corneliū Scipionem præmiserat: ambo sub idem fere tempus Romam peruenerunt, & Senatum primo, inde populum in concione prosperæ pugnæ nuncio exhilararunt; non oblitos supplicationibus, & maioribus hostijs dijs suis gratias agere, quæ debebantur Deo.

XVI. *Consul Aetolos ad deditionem vocat.* INDE etiam Acilius Consul à Thermopylis Heracleam ad Ætolos præmisit, vt tunc saltem experti regiam vanitatem resipiscerent, traditaque Heraclea cogitarent de petenda à Senatu venia, seu furoris, seu erroris sui. Sed cum nihil pacati responderetur, & appareret rem armis gerendam, quod scilicet Ætoli nimium de Romanis male meriti, & tanti belli duces atque inceptores, veniā posse

Et obsidet Heracleam.

impetrare diffidebant. Ergo Consul castra ab Thermopylis ad Heracleam mouit, in radicibus Oetæ montis sitam, eamque contemplatus, quatuor simul locis aggressus vrbem est; singulis locis singulos duces præfecit, qui variatis militum suorum stationibus, dies noctesque vrbem, ipsos quatuor & viginti dies oppugnarunt. Aetolos rerum desperatio fatigari non patiebatur, sed addidit fraudem Acilius, qua vrbe potitus est.

XVII. *Quam etiam expugnat.*

MEDIA nocte receptui signum dedit, & ab oppugnatione simul omnes milites vsque ad tertiam vigiliam deduxit. Id cum aliquoties factum esset, Aetoli rati quiescentibus Romanis, se quoque posse quiescere, stationem deserebant, nec ante horam tertiam in muris apparebant. Tandem ex tribus partibus renouata oppugnatione, vna quiescere iussa, ad signum vsque datum, Aetoli ad eas partes, quæ oppugnabantur feruidi concurrebant; quarta nec oppugnabatur, nec defendebatur; donec appetente die signum Consul dedit, & sine vllo certamine, partim per semiruta, partim scalis integros muros transcendere.

Et arcem deditione accepit.

Simul atque clamor, index capti oppidi est exauditus, vndique Aetoli desertis stationibus in arcem fugiunt, oppidum diripitur, moxque arx ipsa Romanis dedita est, Deditur etiam Damocritus, qui à principio belli admodum superbe T. Quintio responderat, imo & minas de locandis ad Tiberim castris intentarat. Eadem Zonaras, & Appianus, de quo iterum anno seq. Interea Philippus, qui Lamiam expugnare conabatur, cessare ab oppugnatione iussus est, ne præmium Romanæ industriæ ac laboris ipse acciperet: quo patente obsessi fugerunt, ciuitas deserta in potestatem Romanorum venit.

XVIII. *Aetoli vrgent Antiochum.*

PAVCIS diebus priusquam Heraclea caperetur, Aetoli concilio Hypatæ coacto, legatos ad Antiochum miserunt, inter quos & Thoas idem, qui ante missus fuerat. Mandata erant, vt ab rege primum peterent, vt ipse coactis iterum terrestribus, naualibusque copiis, in Græciam traiiceret, aut certe pecuniam & auxilia mitteret; ni faceret, Romanos deuictis Aetolia nemine repugnante in Asiam traiecturos. Vera vtique dicebant, quod Rex quoque satis intelligebat. Itaq; primum pecuniam misit, mox etiam se copias missurum spopondit, quas & Thoas in Asia retentus expectauit. Cæterum Heraclea capta fregit tandem animos Ætolorum: & paucos post dies à legatis missis, abiectis belli consiliis, pacis petendæ oratores ad Consulem miserunt, qui rem agitandam L. Valerio Flacco, datis decem dierum induciis commisit. Is Aetolis auctor fuit, omissa omni fœderum, & antiquorum meritorum memoria, vt toti ad culpæ confessionem, & preces conuerterentur; in sola quippe populi Romani clementia salutem ipsorum sitam esse, supplициter agentibus, se eis & apud Consulem, & in Senatu Romæ adfuturum.

Alem pacis consilium ineunt.

XIX. *Legatus ad Consulem missi.*

POSTEA quam ad Consulem ventum est Phaneas legationis princeps, longam orationem, & ad iram victoris mitigandam compositam, ita finiuit vt diceret, *Aetolos se suaque omnia fidei populi Romani permittere*, existimans id esse, optare se victoris clementiam experiri, non autem eius se arbitrio permittere; vt clarius explicat Polybius in legationibus n. 13. Itaque Acilius, qui posteriorem sensum accipiebat. *Etiam atque etiam videte*, inquit, *Aetoli, vt ita permittatis*. Tum Phaneas decretum, in quo id diserte scriptum erat, ostendit, (nimirum phrasim eam ex L. Valerio acceperant.) Quando ergo, inquit Consul, ita permittitis, postulo vt mihi Dicæarchum ciuem vestrum, & Menetam Epirotam (Naupactum is, cum præsidio ingressus ad defectionem compulerat) & Amynandrum cum principibus Athamanum, quorum consilio à nobis defecistis, sine mora dedatis. Addit Polybius prohibitos Aetolos in Asiam transire, neque publice, neque priuatim. Nonnulla est etiam in propriis vocabulis diuersitas. Nam Consulem Polybius vocat Manium, & Epirotam illum Menestratum, regem, Aminandrum, oratorem, Phæneam.

… Romanus …

XX. *Quæ ab eis Consul exigat.*

PRO PRA dicentem interfatus Romanum Phaneas, non in seruitutem, inquit, sed in fidem tuam nos tradimus; & certum habeo te imprudentia labi, qui nobis imperes, quæ moris Græcorum non sunt. Ad hæc Consul, nec Hercule, ait, magnopere nunc curo, quid Aetoli ex more Græcorum factum censeant, dum ego more Romano imperium id habeam in deditos modo decreto suo, ante armis victos. Itaque nisi propere fit quod impero, vinciri vos iam iubeo. Afferrique catenas & circumsistere lictores iussit: addit Polybius, & boiam ferream cuiusque illorum collo aptari. Tertius Phaneas, dixit ad hæc decernenda concilio Aetolorum opus esse, & ad id 10. dierum inducias petiit, quas annitente Flacco impetrauit. Ea res cum Hypatæ à delectis audita esset, ingemuere videlicet conditionis suæ: parendum tamen victori censebant, & ex omni Aetolia conuocandos ad concilium.

XXI. *Bellum iterum publico decernunt.*

IO cum factum esset, sæuitia imperij, atque indignitate exasperati multitudinis animi bellum maluerunt; præsertim cum Regem Amynandrum in sua potestate non haberent. Ad bellum autem magnum momentum attulit Nicander eo tempore ab Antiocho rediens, cum pecunia, quam detulerat Lamiam, & affirmans terra marique ab eo bellum parari. Philippi etiam erga Aetolos animum placatum esse experientia ipse sua, & eius affirmatione demonstrauit. In eius quippe manus Lamia digressus inciderat, qui suo nomine Aetolis mandarat, vt se ipsi tandem respicerent, post longam amantiam; quæ eos primo ad accersendos in Græciam Romanos, deinde Antiochum impulerat: & præteritorum obliti amicitiam mutuo colerent, neque vellent aduersis rebus suis inuicem insultare, atque insidiari. Hæc Polybius in Legat. quæ paulo aliter habet Liuius: neque enim significat Philippum Aetolis aditum ad amicitiam suam patefecisse, & quodammodo mutuam ambiuisse. Idem significat etiam Zonaras, cum ait Philippum Romanorum amicitiam simulasse, cum Antiocho clam studeret.

XXII. *Naupacto se muniunt.*

ERGO proximo decreto antiquato, Ætoli Naupactum concurrunt, illudque ad sustinendum Romani belli impetum vndique communiunt.

Vbi a Romanis obsidetur.

Quibus cognitis, Consul præmisso Appio Claudio cum quatuor millibus militum, ad occupanda montium iuga, quà difficiles erant transitus, Oetam ascendit, in qua crematus fuerat Hercules. Inde ad Coracem venit montem inter Naupactum & Callipolin, vbi & iumenta multa cum oneribus præcipitata, & homines vexati. Ex quo satis apparebat, quam inerti cum hoste res esset, qui tam impeditum saltum nullo præsidio, vt clauderet transitum, insedisset. Tum quoque vexato exercitu ad Naupactum descendit, & vno castello aduersus arcem posito, cæteras partes vrbis diuersis copiis, pro situ mœnium, circumsedit. Interea Quintius Messenem, soluta iussu eius obsidione, Achæorum societati aggregat, quæ ante Ætolis fauebat, & Zacynthum insulam Romanis, quasi belli præmium, vendicat ab Achæis.

XXIII. *Philippus aliquot loca recepit, ac tum Demetriadem.*

PHILIPPVS Romanorum permissu, cum aliquot alia oppida, quæ à Romana societate defecerant, tum in primis nobilem Thessaliæ vrbem Demetriadem recepit, omni quippe spe destituta erat. Antiochus fugiens eos deseruerat, Ætoli nihil tum poterant, & dies noctesque aut Philippi hostis aduentum, aut infestiores etiam, quo iustius irati erant, Romanos expectabant. Itaque præmissis à Philippo, qui spem veniæ ostendebant, responderunt portas Regi patere. Ad primum eius ingressum quidam principum vrbe excessere. Eurylochus mortem sibi consciuit: Antiochi milites ex pacto Lysimachiam deducti, naues quæ aderant dimissæ.

XXIV. *Quintius Aetolorum miseretur.*

INTEREA Quintius Zacyntho Naupactum traiicit, quæ iam per duos menses, sed imminebat excidium, oppugnabatur, & si capta vi foret, omne Aetolorum nomen ad internecionem peribat. Itaque suæ gloriæ interesse ratus nullam gentem liberatæ à se Græciæ funditus euerti, etsi causas irarum habebat iustissimas, tamen misericordia etiam motus, dum muros obambulabat, agnoscitur, & concussu facto consono clamore Quintium obsecrant, vt opem ferat, ac seruet. Is Consulem adit & monet male poni tempus in duabus vrbibus tanto tempore oppugnandis, Heracleam & Naupactum intelligebat, dum Philippus plures iam sibi gentes adiunaisset; neque tam

interesse Reip. Rom. Aetolos exscindere, quam non permittere Philippum nimium crescere. His auditis, etsi pudebat Consulem irrito incepto Naupacto discedere, totam tamen rem Quintio permisit.

XXV. *Etiam ad eos se conuersum.* Ille ad eosdem rediens muros, audit vociferantes Ætolos, vt gentis suæ misereretur; & exire aliquos ad se iussit. Phaneas ipse, principesque alij egressi, ad eius pedes prouoluuntur. Quibus leniter pro præsentis fortunæ conditione increpitis, monet vt oratores ad Consulem, induciarum causa mittant, in id tempus, quo mittere legatos Romam possent, per quos Senatui sese permitterent. Ita factum, & impetratum deprecatore Quintio, certi dies ad legationem dati, obsidio soluta est, exercitus in Phocidem missus. *Legati ab Epiro, & Philippo.* Eodem tempore & legati ab Epirotis reconciliationis causa missi, Philippus autem gratulationis misit. Orauitque vt sibi sacrificare in Capitolio, donumque ex auro liceret ponere in Æde Iouis. *... filius ... redditur.* Permissione Senatus habita, legati coronam auream centum pondo posuerunt, id est, decem millium coron. Nec responsum solum benigne legatis est, sed Philippi quoque filius Demetrius, qui obses Romæ erat, ad patrem deducendus legatis datus est. Hæc Acilius contra Antiochum, & Ætolus hoc anno. Nunc quæ contra eundem mari à C. Liuio gesta sint, videamus. Habet ea Liuius lib. 36. extremo.

XXVI. *Annibal persuadet Antiocho Romanorum transitum in Asiam.* Antiochus ex Græcia elapsus securus admodum de Romano bello agebat, tanquam non transituris in Asiam Romanis, & illam securitatem ipse sibi, adulatoresque fingebant. Annibal vnus, qui maximæ tum auctoritatis erat, Regem ab ea spe deterrebat. Id duntaxat mirari se dicens, quod tandiu distulissent. Fide habita, Rex ipse, cum nauibus quæ instructæ, & paratæ erant, Chersonesum petiit, vt ea loca, si forte terra venirent Romani, præsidiis firmaret: cæteram classem Polyxenidam parare, & deducere iussit, speculatorias naues per omnes insulas, ad omnia explorandа dimisit. Huic classi interfuisse etiam Annibalem, imo & cum Polyxenida præfuisse auctor est Florus, l.4.c.20. cui assentitur Orosius: sed hanc pugnam naualem Florus cum alia cui præfuit, nam C. Liuius, sed Æmylius Regillus videtur confundere.

XXVII. *Liuius Romanam classem adducit.* At C. Liuius præfectus Romanæ classis, cum 50. nauibus tectis Roma profectus est Neapolim; quo ab sociis eius oræ conuenire iusserat apertas naues, quæ ex fœdere debebantur. Siciliam inde petit, freto que Messanam prætervectus, cum sex Punicas naues ad auxilium missas accepisset, Corcyram venit: vbi de belli statu percunctatus, postquam audiuit Thermopylarum statum, in statione Consulem ac regem esse, Classem Pyræei stare, maturandum ratus, pergit protinus nauigare Peloponnesum: a & Samum, Zacynthumque, quia partis Ætolorum maluerant esse, depopulatus, Maleam petit; indeque paucis diebus ad veterem classem Piræeum peruenit. Ibi ab Atilio Romanam receptam, quinque & viginti tectas naues accepit. Moxque cum vna & octoginta rostratis nauibus, & multis aliis minoribus Delum traiecit, vbi eum aduersi venti per aliquot dies tenuerunt, quo tempore Naupactum Consul oppugnabat.

a ea Cephalenia est Ptol. & Ortel.

XXVIII. *Regis de pugna nauali deliberatio.* Id eum per speculatorias naues Polyxenidas didicisset, nuncios ad regem misit, qui omissis, quæ in Hellesponto agebat, cum rostratis nauibus, quantum accelerare potuit, Ephesum rediit, & consilium extemplo habuit, faciendumne periculum naualis certaminis foret. Polyxenidas censuit pugnandum, & vtique prius, quam naues Eumenis, & Rhodiorum iungerentur Romanis. Ita numero non fore se eis impares, cæteris autem rebus superiores; celeritate nauium in primis, cum Romanæ commeatu grauarentur, atque inscite fabricatæ essent, minusque eis nota essent loca terrarum atque marium, vbi eis occurrendum esset. Mouit omnes auctor consilij, quod ipsemet executurus erat. Biduum in apparatu morati, tertio die C. nauibus, ducentas habet Appianus, quarum 70. tectæ, cæteræ apertæ, ac minoris formæ erant, profecti Phocæam petierant. Est ea vrbs in Æolide, iuxta Smyrnam apud Ptolemæum.

ANTIOCHVS NAVALI PVGNA VINCITVR.

Inde cum audisset Rex appropinquare iam classem Rom. quia non interfuturus erat nauali certamini, Magnesiam concessit, ad terrestres copias comparandas. XXIX. *Conueniunt ambæ classes.* Classis ad Cyssuntem portum Erythræorum, tanquam ibi aptius hostem expectatura contendit. Romani quoque vbi primum aquilones ceciderе, à Delo Phanas, (Phaneam extremam insulæ Chiorum vocat Ptolem.) petierunt, vbi sumpto commeatu Phocæam traiiciunt. Eo venit etiam Eumenes ab Elæa cum 24. nauibus tectis, & pluribus apertis, dum Romani nauale certamen instruunt. Appianus ei 50. naues attribuit, quarum media pars stratæ erant.

XXX. *Praeludium pugnæ.* Postquam vtraque acies in conspectum venit, duæ naues Punicæ antecedebant Romanam classem, quibus obuiæ fuerunt tres regiæ naues, & vt in numero impari duæ regiæ vnam circumsistunt; & primum ab vtroque latere remos detergunt, deinde transcendunt armati, & deiectis cæsisque propugnatoribus nauem capiunt: vna quæ compari marte concurrerat, priusquam à tribus circumueniretur ad suos se recepit. Appianus ait vtramque nauium captam, sed inanem, Afris in mare prosilientibus. Liuius indignatione accensus, prætoria naue in hostes tendit, aduersus quam eadem spe duæ, quæ Punicam circumuenerant, cum inferrentur, demittere in aquam remos ab vtroque latere remiges, stabiliendæ nauis causa iussit, & in aduenientes hostium naues ferreas manus inicere, & meminisse Romanæ virtutis. Ita factum, & facilius vna duas naues expugnauit, & cepit, quam paulo ante duæ regiæ vnam vicerant. Et hoc pugnæ quasi præludium fuit.

XXXI. *Pugna ... commissa ...* Et iam classes quoque vndique concurrerant, cum Eumenes qui postremus inchoato certamine aduenerat, vt vidit læuum cornu hostium à Liuio turbatum, dextrum ipse, vbi æqua pugna erat, inuadit; nec ita multo post primum à læua fuga cœpit. Polyxenidas enim vt virtute militum superari se vidit, sublatis dolonibus effusæ fugæ intendit: idemque mox fecerunt, qui cum Eumene ad dextrum cornu prope terram contraxerant certamen. Romani & Eumenes, quoad sufficere remiges potuerunt, satis pertinaciter secuti sunt: at pugna superiores, fugiendi celeritate victi sunt; nec prius regij fugiendi finem fecerunt, quam in portum Ephesinum peruenerunt. tredecim tamen naues Romani, cum milite ac remige ceperunt, decem demerse; vna tantum Punica nauis è classe Romana à principio pugnæ à duabus circumuenta periit.

XXXII. *... Rhodiæ cl. ...* Manserunt eo die Romani vnde egressa regia classis erat. Postero die cum hostem persequi intenderent, medio ferè in cursu, obuiæ fuerunt quinq. & viginti tectæ Rhodiæ naues, cum Pausistrato præfecto classis; his adiunctis hostem Ephesum persecuti, ante ostium portus acie instructa steterunt. Postquam confessionem victis satis expresserunt, Rhodij & Eumenes domos dimissi, Liuius Canas ad hyberna concessit.

Regij frustra prouocantur ad pugnam. Hoc anno M. Fuluius Nobilior, qui biennio ante Prætor in vlteriorem Hispaniam erat profectus, ouans vrbem est ingressus, indeque multum auri argentique præ se tulit.

XXXIII. *Scipio Nasica contra Boios feliciter pugnat.* Alter Consul P. Cor. Scipio Nasica, in prouinciam profectus, Cn. Domitio ei exercitum tradente, in agrum Boiorum legiones induxit, & cum iis signis collatis egregie pugnauit; duodetriginta millia hostium cæsa Antias Valerius scribit, capta tria millia & quadringentos, signa militaria 124. equos 1230. carpenta 247. Ex victoribus 1484. cecidisse. Vbi vt in numero scriptori parum fidei sit, ait Liu. l. 36. quia in augendo non alius eo intemperantior, magnam tamen victoriam fuisse apparet, quod & castra capta sunt, & Boij post eam pugnam extemplo dediderunt sese, & quod supplicatio eius victoriæ causa, decreta à Senatu, & maiores hostiæ cæsæ. Obsides à Boiorum gente Consul accepit, & agri parte fere dimidia eos mulctauit, quo Romani colonias si vellent, traducerent.

XXXIV. *Triumphum petit.* Ipse dimisso exercitu ad diem triumphi Romam venit, petiitque expositis de more in æde Bellonæ Senatui rebus à se gestis, vt triumphanti in vrbem inuehi liceret, Sempronius Blæsus non negandum triumphum, sed differendum putabat, donec à Q. Minucio, qui tertium iam

annum

IMPERII GRÆC. AN. 122.

annum apud Ligures motas trahebat, debellatum esset, iunctas esse prouincias hostesque, conuenire vt vtriusque honor victoriæ iungeretur, nec triumphi sine causa multiplicarentur. Consul tamen cum consentientem sibi habere Senatum, eumque docuisset res plane disparatas esse, & ea gesta à se, quæ triumphum summo iure postularent; & militem victorem ea fraudatione honoris, nequaquam alteri bello conficiendo operam daturum, eius auctoritate Tribunus pl. intercessionem remisit.

XXXV. Triumphat. ERGO Scipio de Boiis triumphauit. Postero die concione aduocata de rebus ab se gestis, & de iniuria Tribuni, bello alieno se alligantis, vt suæ victoriæ fructu se defraudaret, cum disseruisset, milites exauctoratos dimisit.

Res a Minucio in Insubribus gesta. Nec tamen nihil agebat Q. Minutius proconsul apud Insubres. Nam cum lege sacrata coacto exercitu (ea maxima vis erat ad cogendum ad militiam, vt docet Liuius l. 34.) nocte improuisa castra eius aggressi essent, Minucius, vsque ad lucem intra vallum militem instructum tenuit, intentus ne quà hostis munimenta transcenderet. Prima luce duabus simul portis eruptionem fecit. Nec primo impetu, quod sperauerat, Ligures pulsi sunt. Duas amplius horas dubium certamen sustinuere. Postremo cum alia ex aliis agmina erumperent, & integri fessis succederent ad pugnam, tandem Ligures, inter cætera etiam vigiliis confecti, terga dederunt. Cæsa supra quatuor millia hostium, ex Romanis, sociisque minus trecenti perierunt.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3863.

s. N. XXXV. SCipio coin triumpho Gallicis carpentis arma, signaque, & spolia omnis generis transuexit, & vasa ænea Gallica & cum captiuis nobilibus, equorum quoque captorum gregem traduxit. Aureos torques transtulit 1470. Ad hæc auri pondo 245. id est, viginti quatuor millia, & quingentos coron. Argenti facti infectique 2340. id est, 23740. coron. Militibus, qui currum secuti sunt, trecentos viginti quinque asses singulis distribuit, id est, coronatos vndecim solid. nouem den. vt Cenalis computat, qui istiusmodi asses æstimat quatuor den. $\frac{3}{5}$. duplex dedit centurioni, id est, vndecim franc. 7. solid. triplex equiti, id est, $\frac{3}{4}$ 17. franc. 1. solid. 3. den.

ANNVS MVNDI 3864. SEXTÆ ÆTATIS, 348 Imperii Græcorum 122. Antiochi Magni 35. Oniæ III. Pontific. 18. Ptolemæi Epiphanis 14. Philippi Macedonum 31. Olympiadis CXLVII. an. 3. Vrbis Cond. 563. Coss. L. Cornelio Scipione & C. Lælio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 193.

I. Res anni huius. PRÆCEDENS annus Antiochini belli præludium fuit; hic habet consummationem, & variarum rerum, variante fortuna concussionem. Ætoli Antiochi socii male à Romanis accipiuntur; Aegyptii Romanis contra Antiochum quantumuis coniunctum fauent; Rhodia classis à Polyxenida Rhodio, eodemque regiæ classis præfecto profligatur; Hellespontus à Romanis metu deseritur, Seleucus Eumenem vexat, & vicissim ab Achæis vexatur; Consilia pacis frustra ab Antiocho tentantur. Phœnicia classis Antiochi, in qua erat Annibal, tota ferme à Rhodiis pessumdatur. Idem Antiochus Prusiam Bithyniæ sibi adiungere regem frustra conatur, & insuper ingenti clade nauali afficitur, & Thracia temere deserta ingressum in Asiam Romanis permittit: vbi pacem iterum iis conditionibus petit, quas ab ipso belli initio Romani postularant; sed cum longe duriores proponerentur, vltimum prælium parat, easque victus libenter admittit. In harum rerum compendiosam narrationem vt ingrediamur, ab ipsa vrbe ducamus initium.

II. Consules anni præsentis. SVPERIORIS anni exitu creati sunt Coss. L. Cornelius Scipio frater Africani, & rerum gestarum socius; sicut & C. Lælius, quem Nepotem nonnulli cognominant, errore opinor ex Fastis orto, vbi C. Lælius dicitur C. F. C. Nepos; cum N. tantum esse debuerit, iuxta communem aliorum morem: forte quia vacuum erat spatium; certe nullus antiquorum id cognomen agnoscit, etsi id Scaliger antiquitate donarit in Eusebio Græco. Interecent. ne Onuphrius quidem, aut Sigonius, qui maxime Fastis addicti sunt, neque ante eos Cuspinianus, Glareanus, Functius; neque post Gordonus, Gerlius, Genebrard. id cognomen recepere. Nec possunt id probare recentiores aliqui è lectis, nisi ex lapide mendoso. Cassiodorus & Marianus eum vocarunt Africanum, quos secutus est Functius. Quid si legendum est Africani, vt sicut dicitur Euseb. Pamphili, sic dicatur Lælius Africani, nimirum amicus ac comes in Hispania, & Africa? quod probat Pighius.

L. SCIPIO ANTIOCHVS PROFICISCITVR. Scal. Tempor. Casaub. Capel.

III. Aetoli Romæ male accipiuntur. CVM primum Coss. magistratum inierunt, nulla prius, secundum religionem acta in Senatu res est, quam de Aetolis, vt scribit Liuius, vrgentibus eorum legatis, quia breuem induciarum diem habebant, & à T. Quintio, qui tum Romam redierat, adiuti sunt: postquam variis interrogationibus in Senatu fatigati sunt, excedere Curia iussi, magnum certamen præbuere. Plus iræ quam misericordiæ eorum causa suggerebat, quia non vt hostibus modo Patres, sed tanquam indomitæ, & insociabili genti succensebant. Ad extremum cum per aliquot dies certatum esset, neque dari, neque negari pacem placuit: duæ conditiones eis datæ sunt, vel Senatui liberum arbitrium de se permitterent, vel mille talentûm darent, eosdemque haberent amicos & inimicos. Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium Senatus postularet, nihil certi responsum est, ita infecta pace dimissi, vrbe eodem die, Italia intra quindecim dies excedere iussi sunt. Eadem fere habet Polybius, in Legat. n. 16.

Euboica 140000. franc. Attica 00000. franc.

IV. Bellum Antiochinum L. Scipioni committitur. TVM de Consulum prouinciis cœptum est agi, ambo Græciam cupiebant; & quia Lælius multum in Senatu poterat, à Collega petit, vt id arbitrio Senatus, quam sorti mallet permittere. Scipio respondet, se cogitaturum quid sibi faciendum esset; fratrem autem Africanum vnum consuluit, qui ei autor fuit rem Senatui permittere. Renunciat Collegæ facturum se, quod is censeret. Senatu in re aut noua, aut obsoleta suspenso, Africanus dixit, si L. Scipioni fratri suo Prouinciam Græciam decreuissent, se ei legatum iturum. Hæc vox magno assensu audita sustulit certamen: itaque prope omnes Scipioni Græciam, Lælio Italiam decreuerunt. Appianus ait L. Scipionem inexercitatum fuisse, & rerum bellicarum imperitum: quod nequaquam dici potest, qui tot annis cum fratre in Hispania, & Africa militasset, & res præclare gessisset; vt ex Liuio l. 28. & 29. constat. Eodem modo ait Romanos nondum fuisse rei nauticæ peritos, cum nauali certamine contra Polyxenidam pugnarunt; cum iam ab initio primi belli Punici, tot classibus victores fuerint, & illum ipsum Polyxenidam superiore anno ad fugam compulerint.

V. Romanus exercitus instructus. Copiæ huius belli. CLASSIS porro L. Æmylio Regillo Prætori obtigit, isque C. Liuio Salinatori successit. Ad eum autem exercitum, quem Scipio ab Acilio Glabrione ex consule acceptürus erat, qui erat duarum legionum, in supplementum addita peditum ciuium Romanorum tria millia, equites centum, & sociûm Latini nominis quinquedecim millia equites ducenti: & adiectum vt cum in prouinciam venisset, si è Rep. videretur esse, exercitum in Asiam traiceret.

Sub illud porro tempus, quo prouinciæ Romæ distribuebantur, principes Ætolorum tres & quadraginta, inter quos Damocritus, & frater eius erant, qui in expugnatione Heracleæ capti fuerant, Romam deducti sunt, à duabus cohortibus à M. Acilio missis, & in Latomias coniecti: cohortes inde ad exercitum redire L. Cornelius Consul iussit.

Alteri Consuli totus nouus exercitus decretus, duæ legiones Ro. & sociorum Latini nominis 15. millia, equites sexcenti. Exercitum ex Liguribus Q. Minucius traducere in Boios, & P. Cornelio proconsuli tradere iussus est; iam enim confectum in prouincia bellum scripserat, & Ligurum omne nomen in deditionem venisse.

VI. LEGATI quoque ab Ptolemæo & Cleopatra regibus Ægypti venerunt, gratulantes quod M. Acilius Consul Antiochum regem Græcia expulisset, adhortantesque vt in Asiam exercitum traiceret; omnia perculsa metu

esse, non in Asia modo, sed etiam in Syria. Reges Ægypti ad ea quæ censuisset Senatus, paratos fore. Gratiæ regibus actæ, legatis munera dari iussa, in singulos quaterna millia æris. Cæterum non sine causa miratur Glareanus generum & filiam Romanis gratulari soceri, & patris cladem, & hortari ad regnum eius inuadendum. Nimirum, vt scribit D. Hieron. affinitas hæc in ruinam Ægypti contracta erat; sed Cleopatra malum coniugi fauere quam patri. Itaque eius consilia marito patefecit: ex quo alienati sunt animi, & iure affinitatis, & consanguinitatis violato, procurarunt vt Romani, eius viribus debilitatis, impotentem ad inuadendam Ægyptum redderent.

VII. P. Cornelius edixit pro concione militibus, vt Idibus Quintilibus Brundusium conuenirent. Tantus autem fuit huius expeditionis fauor, præsertim Africano in ea legatum fratris agente, vt ad 5. millia voluntariorum, ex Romanis sociisque qui emerita stipendia sub P. Africano habebant, præsto fuerint exeunti consuli & nomina dederint. Ipse omnibus paratis paludatus ex vrbe est profectus, eodemque tempore ad quintum Idus Quintiles, qui est dies vndecimus Iulij, cælo sereno interdiu obscurata lux est, cum luna sub orbem Solis subisset, vt ait Liuius l. 37. 1.

VIII. POSTQVAM autem legati Ætolorum Roma retulerunt nullam spem pacis esse: cum crederent Romanos principio veris ad oppugnationem Naupacti esse redituros, vt eis iter intercluderent, Coracem montem præsidio occupauerunt. At Acilius quod ea spectari sciebat, maluit inopinatam rem aggredi, & Lamiam oppugnare. Itaque cum vrbem necopinantium corona cinxisset, primo die nihilominus vis Romanorum à ciuibus summa omnium contentione repulsa est: postero die redintegrato certamine, cum ciues iam arma, tela, vires, animique deficerent, in Romanorum potestatem venerunt. Inde Amphissam itum est, quæ in Locride Ozolorum est apud Ptolemæum. Eam vrbem operibus oppugnare statuit Acilius, pluribusque locis admoto ariete muri quassabantur; cum tamen oppidani nihil aduersus huiusmodi machinas molirentur, sed spem omnem in armis & audacia haberent, crebrisque eruptionibus hostem vexarent, tam qui ad machinas, quam qui in stationibus versabantur.

IX. INTEREA allatum est Scipionem consulem successorem, Apolloniæ exposito exercitu, per Epirum ac Thessaliam venire, cum tredecim millibus peditum, & quingentis equitibus: is præmisit Hypatam, qui tradere vrbem iuberent. Postquam responsum est nihil nisi de communi Ætolorum consilio facturos; ne duarum simul vrbium oppugnatio eos teneret, Amphissam consul veniens Africanum fratrem præmisit: sub eius aduentum relicta vrbe oppidani in arcem, quam habent inexpugnabilem confugiunt. Athenienses pro Ætolis deprecatum ad Romana castra veniunt, & primo Africanum, deinde Consulem ipsum adeunt. Mitiora respondebat Africanus, qui honestam soluendi Ætolici belli causam quærebat, in Asiam ac regem Antiochum intentus: at Consul eadem ipsa respondit, quæ Romæ Senatus. Illi autem vel minui tam ingentis pecuniæ summam postulabant, vel permissionem explicari, extra ciuium corpora, in quæ sæuire non liceret. Polybius, extra eorum, qui Rempublicam administrabant, & mulierum corpora. Consul nihil mutare in responsione Senatus voluit. Ita crebris legationibus nihil effectum est, nisi quod impetratæ sunt, sex mensium induciæ, vt iterum Romam legatio mitteretur, si forte interea aliquis casus Ætolorum conditionem leuare posset. Interea Amphissæ obsidio soluta est, Acilius exercitum Consuli tradit, ac prouincia decedit. Eadem cum Liuio habet Polybius.

X. CONSVL ab Amphissa Thessaliam repetit, vt per Macedoniam, Thraciamque duceret in Asiam. Illud iter etsi probabat Africanus, suspectum tamen habebat, si forte Philippus in fide erga populum Romanum nutaret. Itaque visum est mittere aliquem, qui summa celeritate ad Philippum profectus, eius apparatum in bellum agnosceret, si forte defectionem ille meditaretur. At cum omnia tuta ac quieta, nihilque suspectum deprehendisset, immo omnia ad excipiendum, adiuuandum exercitum præparata, ad Scipiones pari celeritate reuertitur. Inde certiore ac maiore spe lætus exercitus, ad præparata omnia in Macedoniam peruenit. Venientes regio apparatu accepit, ac prosecutus est Rex. Inde nō per Macedoniam modo, sed etiā Thraciam ad Hellespontum peruentum est, prosequente ac præparante omnia Philippo. Quam ob causam Scipiones statim ei reliquum pecuniæ debitæ remiserunt, vt Senatus mandarat.

XI. ANTIOCHVS post naualem ad Corycum pugnam, cum totam hyemem liberā in apparatus maritimos terrestresq; habuisset, classi tamen maxime reparandę intentus fuerat, ne tota maris possessione pelleretur. Et quoniam meminerat se, etiam in Rhodiæ classis absentia, superatum, intelligebat ea Romanæ sociata, neq; enim iterum tardiatae abfuturam apparebat, magno sibi nauium numero opus, vt viribus & magnitudine classem hostium æquaret. Itaq; & Annibalem in Syriam miserat, ad accersendas Phœnicum naues, & Polyxenidam iussit, quo minus prospere gesta res erat, eò enixius, & eas quæ aderant reficere, & alias præparare. Ipse in Phrygia hybernauit, & vndiq; auxilia accersens, etiam in Gallogræciam miserat, viros, bellicosiores animos, nondum exoleta stirpe gentis, adhuc retinentes. Filium Seleucū in Æolide Antiochus reliquerat cū exercitu, ad maritimas vrbes continendas, quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocęa Erythrisq; Romani sollicitabant.

XII. CLASSIS enim Romana, vt ante dictum est, ad Canas hybernabat. Ad eam media ferme hyeme Rex Eumenes cum duobus millibus peditum, & centum equitibus venit. Rhodij quoque priorem tarditatem compensaturi, æquinoctio verno eundem Pausistratum classis præfectum, cum sex & triginta nauibus miserunt. Liuius autem à Canis cum 30. nauibus & 7. quadriremibus Hellespontum petiit, vt ad transitum exercitus, quem terra venturum opinabatur, præpararet quæ opus essent. In itinere Regulos aliquot, per legatos tradentes in fidem ciuitates suas, benigne audiuit; Seston deditione accepit, postquam fanatici matris deūm sacrificuli, eiusdem iussu cum solenni habitu ad portam Romanis occurrissent, ad precandum vt mœnibus vrbique parceret. Abydi oppugnationem parauit.

XIII. INTEREA Polyxenidas Regiæ classis præfectus genere Rhodius, vnde & exulabat, cum Pausistrato Rhodiorum præfecto inimicitias gerebat, Pausimachum vocat Appianus, cumque audisset eum de se verbis in concione superbe obloqui, statuit non verbis, sed factis vltionem reponere. Fingit se ingenti edito sermone, paratum in gratiam redire cum patria, si per Pausistratum liceat, eamque rem ei per certum hominem vtrique notum nunciat. Regiam videlicet classem, aut totam, aut maiorem eius partē tem Polyxenidam traditurum, eius rei præmium nullum aliud, quam reditū in patriā, velle pacisci. Addidit etiā post varias vtrinq; nunciorū excursiones, literas sua manu, ac sigillo munitas, quibus proditiorē confirmabat. Tū demū Pausistratus certo credere proditionē, neq; enim credebat fieri posse, vt deinceps Polyxenidas sub Antiocho viuere posset, qui proditæ classis, propriis tabellis argui posset.

XIV. ERGO Polyxenidas insignem in classe negligentiam pollicetur, vt ad diem dictum Pausistratus veniens facile classe regia potiretur: sed simulatam Polyxenidæ negligentiam, ipse vera socordia imitatur, partem nauium aliam alio dimisit, nec periculi admonitus sapit. At Polyxenidas occulte omnia, diligenterque parauerat, & ad tempus constitutum post solis occasum, cum 70. nauibus tectis profectus, hostem inuasa Samum intercipit, & terra marique circumclusum inuadit, Pausistratum erumpere per fauces portus in apertum mare enitentem, Polyxenidas tribus quinqueremibus circumsistit. Nauis rostris icta supprimitur, telis obruuntur propugnatores, inter quos & Pausistratus impigre pugnans interficitur; nauium reliquarum aliæ ante portum, aliæ in portu deprehensæ, captæque; quinque tantum Rhodiæ, cum duabus Cois effugerunt, via sibi inter consertas naues facta, terrore micantis flammæ. Contis enim binis à prora prominen-

nentibus, trullis ferreis multum conceptum ignem præferebant.

XV. *Fide Abydi dedi tio impedita.* ERYTHRÆÆ naues, quæ Rhodiis subsidio veniebant, cum fugientibus occurrissent, in Hellespontum ad Romanos cursum tenuerunt. Vbi Abydus obsidione per aliquot dies tolerata de conditionibus deditionis agebat; at intellecta Rhodiorum clades, rem è manibus excussit. Metuens enim Liuius ne Polyxenidas, tantæ rei successu elatus, classem Romanam, quæ ad Canas erat, opprimeret, Abydi obsidione, custodiaque Hellesponti extemplo relicta, classem petit. *Phocæa à Romanis defusa.* Phocæam recuperare volens, quam his ipsis diebus Seleucus proditione receperat. Sed intelligens eam valido præsidio regio teneri, depopulatus maritimam oram, quæ ad eundem defecerat, cum Eumenis classe Samum tendit, sed tempestate agitata dispergitur, Polyxenida eam frustra vexare conante. *Rhodij classem reparant.* Rhodij ingenti luctu affecti, nec minore vindictæ cupiditate, viginti naues magno studio instruunt, & Eudamo committunt præfecto, virtute bellica Pausistrato impari, sed cautiori, qui se Romanis Sami coniungit.

XVI. *Liuius pugnam Ephesi tentat.* CVM his statim Ephesum adeunt, vt aut decernerent nauali certamine, aut si detrectaret pugnam hostis, timoris confessionem exprimerent. Contra fauces portus instructa acie stetere, nemine prodeunte, classe diuisa, pars in salo ad ostium portus in anchoris stetit, pars in terram milites exposuit; in eos iam ingentem prædam late populato agro agentes, Andronicus Macedo è præsidio egressus irruit, exutosque magna parte prædæ ad naues compulit, qui mox inde Samum reuersi sunt, quò & L. Æmylius Regillus Prætor, in Romanæ classis præfectura, C. Liuij successor peruenit. *Accepit successorem.* Ibi concilio de bello nauali habito, Æmylius cum tota classe Ephesum frustra tentauit, & Liuius Pataram Lyciæ adit, quo dum pergit, ex itinere Miletum, Myndum, Halicarnassum, Cnidum, Coum deditione accepit. Sed in Lycia male à tempestate, atque ab hoste acceptus, prætervectus Asiam, in Græciam transmisit, vt conuentis Scipionibus, qui tum circa Thessaliam erant, in Italiam traiiceret.

XVII. *Antiochus Eumenem vexat.* INTEREA Seleucus Antiochi filius Eumenis socij populi Romani fines aggreditur, Elæam oppugnat, & mox omissa oppugnatione vrbis, agros hostiliter depopulatus, ad caput arcemque regni Pergamum oppugnandam ducit. Attalus Eumenis frater stationibus extra vrbem positis, primo fatigare hostem excursionibus cœpit: deinde vt se infirmiorem vidit, mœnibus se continuit, & vrbs obsideri cœpta est; quo & Antiochus Apamea profectus venit. Quæ cum Sami Eumenes didicisset, auocatus domestico bello, cum classe Elæam petit; inde priusquam hostes sentirent, Pergamum contendit, ibique rursus leuia prælia per excursiones fieri cœpta, Eumene summæ rei discrimen haud dubie detrectante.

XVIII. *Et Romani & Rhodij opem ferunt.* PAVCOS post dies Romana Rhodiaque classis, vt Eumeni opem ferrent, Elæam ab Samo venerunt. Eos vbi copias Elææ exposuisse, & tot classes in vnum conuenisse portum Antiocho allatum est: & sub idem tempus audiuit Consulem cum exercitu iam in Macedonia esse: paratique quæ ad transitum Hellesponti opus essent, tempus venisse ratus, priusquam terra marique simul vrgeretur, agendi de pace, tumulum quendam aduersus Elæam castris cepit, ibi peditum copiis relictis, cum equitatu, erant autem sex millia equitum, in campos sub ipsa Elææ mœnia descendit, misso caduceatore ad Æmylium Prætorem, velle se de pace agere. *Antiochus de pace agit.* Æmylius Eumene Pergamo accito, adhibitis & Rhodiis concilium habuit. Nec Rhodij aspernabantur pacem, sed Eumenes, etsi tum magnam belli molem eius regnum ferebat, paci restitit, quæ nec honeste fieri, nec rata esse posset, nisi Consulis & Senatus autoritate firmata; nec vtilis, quippe interim socios suggerendis commeatibus exhaustum iri, & hostem bellum restauraturum. Satius esse vrgere bellum, quod, si nihil cœptus impetus prolatando remittatur, possit ante hyemem perfici.

XIX. *Ea dissuasa pax [illegible].* HÆC sententia vicit, responsumque Antiocho est, ante Consulis aduentum de pace agi non posse. Spe pacis discussa Antiochus Elæorum & Pergamorum agro vastato, Adymettum venit, vrbem agrumq; opulentum, e lectoio regno Eumenis Seleuco: sed ad propugnandum Adymettum classis Romana cum Eumene venit. Polyb. in excerpt. legat. n. 20. scribit Eumenem ad Achæos legationem, societatis & auxilij causa misisse, eamque in publico concilio firmatam: à quo missus Diophanes cum mille peditibus & centum equitibus Pergamum venerunt, vbi, vt erant omnes veterani, peritique militiæ, & Diophanes ipse Philopœmenis institutione militari edoctus, non minus audacibus, quam fœlicibus & gloriosis excursionibus, quas fusius exequitur T. Liuius l. 37. & Appian. in Syriacis, Seleucum ex agro Pergameno mouere castra coëgerunt: qui nihilominus in maritima ora permanens, aliis terrori, aliis præsidio erat. Antiochus Peræam Mitylenæorum coloniam expugnauit, & aliquot vicina oppida primo impetu cepit. Romani Eumenem domum dimittunt, vt Consuli atq; exercitui præpararet, quæ ad transitum Hellesponti erant necessaria: ipsi autem cum Rhodiis Samum repetunt, atq; ibi in statione degunt, ne Polyxenidas ab Epheso moueret. Ibi M. Æmylius prætoris frater moritur.

XX. *Naualis pugna ad Eurymedontem.* CONTIGIT hoc tempore naualis pugna regios inter & Rhodios, cum vtriq; parati essent, & rei bene gerendæ occasionem quærerent, quæ se ad Eurymedontem fluuium Pamphyliæ obtulit. Classis regiorum septem & 30. nauibus maioris formæ constabat, Rhodiorum autem duabus & triginta quadriremibus, & 4. triremibus. Vt classes in conspectum venere, è portu quasi pugnaturæ prodiere. Sinistrum cornu ad altum mare regebat Annibal, dextrũ Apollonius, & iã in fronte directas habebant naues. Rhodij longo agmine veniebant. Prima prætoria nauis Eudami erat, Pamphilidas mediæ classi præerat, Chariclitus colligebat, & claudebat agmen. Eudamus cum hostilem aciem instructam vidit ad prælium, & ipse in altum euehitur, & deinceps quæ sequebantur seruantes ordinem, in frontem dirigere iubet, & festinans ipse præpropere cum quinq; solis nauibus Annibali occurrit, & prius pugnare cœpit, quam reliquæ naues locum suum caperent. Verum Rhodiæ naues vsu rei maritimæ cito metum deposuere. Nam & in altum celeriter euectæ sequentibus locum dedere, & si qua rostro concurrerat cum hostium naui, aut proram lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines discursu, in puppim impetum dabat.

XXI. *Et vel[illegible] [illegible] Rhodiorum.* MAXIME exterruit Hepteris regia, à multo minore Rhodia naue, vno ictu demersa. Itaq; iam dextrum hostium cornu in fugam inclinabat, cum in sinistro Annibal multitudine nauium maxime vrgebat Eudamum, & circumuenisset, ni signo sublato ex prætoria naue, quo dispersam classem in vnum colligi mos est, naues omnes, quæ in dextro cornu vicerant, ad opem suis afferendam concurrissent. *Annibalis fuga.* Tum & Annibal, & quæ circa eum erant nauẽs, fugam capessunt; nec insequi Rhodij, ægris magna ex parte remigibus, longius potuerunt. Inde Rhodum non tam victoria læti, quam mœrentes quod totam classem non pessundedissent reuerterunt. Ibi Annibalis transitum ad veterem classem peruenire cupientis obseruabant, & ne id ei facere liberum esset, Chariclitum cum 20. nauibus rostratis, ad Patara & Megistem portum miserunt, quo etiam mox Pamphilidas cum 4. nauibus tectis missus est.

XXII. *Antiochus Prusiam contra Romanos sollicitat.* INDE cœpit Antiochus Prusiam Bithyniæ Regem literis, nunciisque in Romanos incitare, quasi in regum perniciem intentos: & Philippum in primis eius socerum proferebat, Syphacem, Nabidem; ipsi quoque mos, si deiectus fuerit Antiochus, perniciem quam primum allaturos. Et iam fluctuabat animo Prusias, cum eum literæ Consulis, atque in primis Africani, à tali suspicione abduxerunt, quibus & Philippus regno suo seruatus etsi bello victus, narrabatur; cui etiam proximo anno tributum remissum erat, & filius obses redditus parenti, & ciuitates aliquot extra Macedoniam haberi permissæ: *A Romanis reges manet.* & in Hispania Indibilis & Colchas, & in Illyrico Pleuratus, & in Africa Masanissa regnis suis conseruati, restituti, auctique ostendebantur. Nabin quoq;, etsi scelestum tyrannum in regno à Quintio relictum, adbuc superstitem futurum, nisi eum

[illegible]us primò fuit: deinde fiaus Ætolorum absumsisset. Maxime autem confirmatus est animos regis, posteaquam ad eum [illegible]. Liuius, qui prætor antè classi præfuerat, legatus Romæ venit, & edocuit quanto & spes victoriæ Romanis certior quam Antiocho, & amicitia sanctior firmiorque apud Romanos futura esset.

XXII. Antiochus postquam à spe societatis Prusiæ decidit, Ephesum ab Sardibus est profectus ad classem, quæ aliquot iam menses parabatur, visendam. Erat ea spe aliquid erat, quod magna pars Rhodiæ classis circa Pataram erat, Eumenes in Hellespontum ad traiectum terrestribus copiis parandum abierat. Ergo Notium oppidum Colophoniorum Epheso vicinum omni ope oppugnare aggreditur, vt dum Romani sociam vrbem obsidione liberare parant, occasio rei bene gerendæ Polyxenidæ daretur.

[illegible]

Colophonij opem Romanorum implorant. Æmylius qui non sperabat Polyxenidam potestatem pugnæ facturum, vt qui bis iam nequicquam prouocatus fuerat, indignabatur dum Eumenes Consulem traiicit, se oppidulo liberando cum incerto rei exitu alligari. Tandem ab Eudamo Rhodio, qui eum à profectione Hellesponti reuocauerat, persuasus, egregiæ naualis victoriæ occasionem nactus est.

XXIV. [illegible]

Magnam vini vim Teios Regiis promisisse accepit; eò cum classe venit, eum commeatum interuersurus. Ergo agrum populatur, & pro hostibus habiturum omnes affirmat, nisi promissum hosti vinum sibi tradant. Illi dum deliberant, Polyxenidas in vicina insula, quam Macrin nautæ vocant, anchoras portu occulto iecit. Erant Romani in Teiorum portu, cuius angustæ fauces ægre duabus simul nauibus transitum præbebant. Polyxenidas in animo habebat noctu occupare fauces, & denis nauibus ad promontoria, quæ portui vtrimque imminebant, & coeuntia eas angustias efficiebant, stantibus quæ ab vtroque cornu in latera exeuntium nauium pugnarent, ex cætera classe, sicut ad Panormum fecerat, armatis in littora expositis terra marique simul hostes opprimere. Nec vanum id consilium futurum erat, nisi cum Teij facturos se imperata promisissent, ad accipiendos commeatus aptius visum fuisset Romanis, in eum portum, qui ante vrbem est, classem traducere. Eius periculi etiam Eudamus Rhodius monuerat, cum forte duæ naues in arctu ostio remos implicitos fregissent.

XXV. [illegible]

Iam ad alterum portum transierant, & commeatus diuidebatur in naues, cum agrestis quidam captus, & ad prætorem adductus, nunciat classem alterum iam diem ad Macrin stare & profectionem parare. Re subita perculsus prætor, tuba milites omnes in naues inducit, turbatumque fuisset aliquid, nisi Æmylius cum prætoria naue primus è portu in altum euectus, excipiens insequentes, suo quamque ordine in frontem instruxisset, Eudamus, Rhodiaque classis substitissent ad terram, vt & sine trepidatione conscenderent, & vt quæque parata esset nauis exiret. Ita instructa acies in altum processit; cum ecce hostis binis in ordinem nauibus longo agmine veniens, amplecti dextrum cornu Romanorum parabat. Id animaduertens Eudamus Rhodius celeritate suarum nauium vsus, eò accurrit, & prætoriæ naui, in qua Polyxenidas erat, suam obiecit.

XXVI. [illegible]

Iam totis classibus simul ab omni parte pugnabatur; ab Romanis 80. naues pugnabant, ex quibus Rhodiæ duæ & 20. erant (Appianus 83. pro Romanis stetisse ait, quarum 2[illegible]. erant Rhodiæ:) hostium classis vndenonaginta nauium fuit. & maximæ formæ naues tres hexeres habebat, duas hepteres. Robore nauium & virtute militum Romani præstabant, Rhodij agilitate nauium, scientia gubernatorum, & arte remigum. Maximo terrori hosti fuerunt naues, quæ incendium, qua arte nuper euaserant, in contis præferebant. Nam eo terrore plurimas naues turbarunt, [illegible] incenderunt. Denique cum mediam hostium aciem Romani perrupissent, circumuecti à tergo pugnantibus aduersus Rhodios, regiis sese obiecere; momentoq; temporis & media Antiochi acies, & læuum cornu circumuentæ naues mergebantur.

Dextara pars integra, sociorum magis clade, quam suo periculo terrebatur: cæterum posteaquã alias circumuentas, Prætoriam nauem Polyxenidæ relictis sociis velа dantem videre, sublatis raptim dolonibus, secundo vento Ephesum fuga petunt, quadraginta duabus nauibus in ea pugna amissis. Quarum tredecim captæ in potestatem hostium venere, cæteræ incensæ, aut demersæ. Romanorum duæ naues fractæ sunt, vulneratæ aliquot, vna Rhodia casu à Sidonia capta est. 3. Hoc maxime modo ad Myonesum nauali prælio pugnatum est. XXVII. [illegible] 3. [illegible]

XXVIII. [illegible]

Ea clade territus Antiochus, quia possessione maris pulsus, longinqua tueri se posse diffidebat, præsidium ab Lysimachia, ne ibi à Romanis opprimeretur, prauo, vt res ipsa docuit, concilio deduci iussit. Non enim tueri solum Lysimachiam, à primo impetu Romanorum facile erat, sed obsidionem etiam per totam hyemem tolerare, & obsidentes quoq; ad vltimam inopiam adducere, extrahendo tempus, & interim spem pacis per occasiones tentare. Appianus hac de re agens ait Antiochum deum sibi aliquẽ insidiari existimasse, quod omnia Romanis feliciter succederent, sibi omnia præpostere. Itaq; & Deo illi mentem adimente, Lysimachiam, non expectato conspectu hostis deseruisse, ac ne apparatu quidem translato aut incenso, quem magno studio cumulauerat; magno inquam numero frumenti, armorum, pecuniæ, machinarum: sed ea omnia in vsum hostium reliquisse. Lysimachenses quoque ad eum, tanquam vrbe capta, cum vxoribus, ac liberis flentes contemptim repulisse, in vnam curam intentum, quomodo Romanos Abydo arceret; vbi tamen nullum præsidium reliquit. Lysimachia hosti relicta, etiam Colophonis obsidione abscessit, & Sardeis se recepit, & ad copias vndique contrahendas incubuit.

XXIX. [illegible]

Æmylius autem Prætor post victoriã naualem Ephesum profectus, quasi insultans hosti, & liberam maris possessionem ostentans, ante portum naues aliquot disposuit. Inde Chium, quo ante prælium nauigare statuerat, profectus, quassatas naues refecit, moxq; Phocæam traiecit, quę dudũ à Romana societate defecerat. Eã gemino portu instructã Prętor ad hyberna Romana destinabat; & misit qui ciuiũ animos tentarent; obstinatos duobus simul locis arietibus verberat. Etiã vtrimq; sternebãtur muri, ad quorũ casum per ipsas ruinas transgressi Romani, ab oppidanis tanta cõstantia repulsi sunt, vt Prętor receptui cani iussisset, ne furentibus desperatione & rabie incautos obijceret.

XXX. [illegible]

Diremptо prælio, omnes vndique ad muniendа, quæ ruinis strata erant, conuersi sunt. Huic operi intentis superuenit Q. Antonius à Prætore missus, qui castigata eorum pertinacia, curæ Romanis esse ostendit ne in perniciem vrbis pugnaretur. Si absistere furore vellent, eadem conditione, qua dudum à C. Liuio, acceptum iri. His auditis quinque dierum spatio ad deliberandum sumpto, tentata interim spe auxilij ab Antiocho: postquam legati nihil in eo esse præsidij reuersi retulerunt, portas aperuerunt, pacti ne quid hostile paterentur.

Signa in vrbem inferuntur, & Prætor edicit militi parci se deditis velle: contineri tamen à diripienda vrbe non potuit, ita & auaritia imperio potentiora fuerunt. Prætor tamen missis præconibus, omnes liberos ad se in forum conuenire iussit, ne violarentur: dum scilicet suorum rapinam indigne ferunt, vrbemque, & agros, & leges suas eis restituit, & quia iam hyems appetebat, Phocææ portus ad hybernandum classi delegit. [illegible]

XXXI. [illegible]

Per idem fere tempus Consuli transgresso Æniorum, Maronitarumq; Thraciæ populorum fines, nunciatur victam classem regiam, & Lysimachiam à præsidio relictam esse: quod multo quam victoria naualis lætius fuit. Refertam quippe omnium rerum commeatibus vrbem inuenerunt, velut in aduentum exercitus præparatis, vbi vltimam inopiam, laboresque in obsidenda vrbe, se perpessuros crediderant.

Inde post aliquot dierum quietem, per Chersonesum ad Hellespontum perueniunt: vbi omnibus cura Regis Eumenis ad traiciendum paratis, velut in pacata littora, nullo prohibente, sine tumultu traiecerunt. Quum [illegible]

reni magni certaminis futuram crediderant, & esse oportueras, si rea suis reb⁹ sapienter consuluisset. Sed vide Romanorum studium, erga ea quæ pietatis esse putabant. Totus enim exercitus Statiua ad Hellespontum aliquandiu habuit, quia dies forte quidam, quibus Ancilia mouentur, religiosi ad iter inciderant. Iidem etiam dies P. Scipionem ab exercitu disiunxerant, quia Salius erat. Erat autem moribus Saliorum receptum, vt ait Polyb. a vt quocunq; in loco fuissent deprehensi Salij tempore sacrificij, ex eodem 30. dierum spacio ne abirent. Quo factum est vt L. Scipio in Asiam iam transisset, cum P. adhuc in Europa versabatur. Quanto conuenientius est à Christianis religiosos aut Christi, aut Sanctorum dies obseruari, & à non necessarijs itineribus abstineri, & rebus interim pijs ac diuinis operam dari.

Tota n Romanorum.

Mos Saliorum a in legat. n. 23.

XXXII. *Antiochus de pace legatos mittit.*

PER eus forte die, legatus ab Antiocho in castra venit Heraclides Bizantius, à rege suo mandata de pace afferens. Et primo, vt iussus fuerat, P. Scipionem adit, virum clementiæ, & fortitudinis fama celeberrimum; cui etiam præter ingens auri pondus, quod regis nomine obtulit, & regni sui societatem, excepto tantum Regio nomine, captum à Rege, ignotum quo casu, filium eius, & apud eundem regem semper humanissime habitum, gratis restituendum spondebat. 4. Scipio aurum respuit, de filio gratias egit, spondens se priuatim gratiam cum liceret, beneficiumque repositurum: publice autem suadere, vt pacem, quibuscumque tandem conditionibus, cum Romanis faciat.

4. ℞.

Quas item conditiones offerat.

Inde Consulem de pace legatus adit, & coacto Concilio pacis impetrandæ causa, ait dominum suum Lysimachia cessisse, ne quid in Europa retinere videretur, quod prius Romani desiderauerant: Asiæ ciuitatibus, de quibus disceptatum fuerat, cessurum, Smyrna, Lampsaco, & Aleaandria Troadis, quam Appianus vocat Aleaandriam ad Granicum, & si quas alias Romani à Regis imperio aduendicare voluerunt, quod ipsorum partes secutæ fuerint, sponte traditurum: impensarum quoque in bello factarum dimidium Romanis persoluturum. Quod si Asiæ quoque partem aliquam abstrahere velint, dummodo non dubiis regionibus finiant, vinci suam temperantiam Romana cupiditate, pacis & concordiæ causa Regem passurum.

XXXIII. *Quæ Romani requirerent.*

AT Romani omnem belli impensam à Rege præstari æquum censebant, quando eius culpa bellum excitatum esset. Asiæ autem vrbes liberas reddi non posse, nisi Rex omni Asiæ possessione cis Taurum cederet. Priuatim autem P. dixit Heraclidi, si Rex dum Lysimachiam & Chersonesum tenebat, has conditiones Romanis obtulisset, libenter accepturos fuisse; fortassis etiam si prohibitis fuissent Hellespontum transcere: concessu vero in Asiam transitu, & non solum frenis, sed etiam iugo accepto, ex æquo disceptationem esse non posse. Ita Liuius, Appian. & ante vtrumque Polybius.

Hæc responsio Regem à spe pacis abductum, ad bellum summa contentione parandum cunuertit. Consul in Asiam progreditur, Ilium Romanæ gentis originem adit, ibiq; Mineruæ præsidi sacrificat. Iliensium & Romanorũ congressus lætos tangit Liuius, Iustinus simplificat. Iuuabat, inquit, Ilienses nepotes suos, Occidente & Africa domita, Asiæ vt auitum regnum vendicare, optabilem Troiæ ruinã fuisse dicentes, vt tam feliciter renasceretur, &c. Inde profectus senis castris ad caput Caici amnis peruenit, quod Ptolem. ad montem Temnon constituit.

XXXIV. *Antiocho filium P. Scipioni reddit.*

REGIA castra circa Thyatiram erant. Ibi cum audisset Antiochus P. Scipionem ægrum Elæam delatum, erat ea vrbs nauale Regis Eumenis, legatos qui ad eum filium reducerent mittit. Non solum animo patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit; satiatusque tandem complexu filij, Renunciate, inquit, gratias regi me agere, referre gratiam aliam nunc non posse quam vt suadeam, ne ante in aciem descendat, quam vt in castra me redisse audierit. Et quamquam 70. millia peditum, plus 12. millia equitum animos interdum ad spem certaminis erigebant; motus tamen Antiochus tanti autoritate viri, in quo ad incertos belli euentus omnis fortunæ subsidia posuerat, Phrygium amnem transgreditur, (Hermium sine dubio intelligit, in quem Pactolus effunditur) circaq; Magnesiam, quæ ad Sipylum montem est, castra posuit, ibiq; ne cogeretur inuitus ad pugnam, ingenti fossa sex cubitis alta duodecim lata, & insuper duplici vallo sua castra circumdedit.

Etiam conflictu pugnam differt.

XXXV. *Romani instant vehementius.*

EVM secutus Consul, 4. millia ab hoste circa eundem amnem posuit castra, & per aliquot deinde dies, partim quies ab armis, partim excursiones leuiaque prælia commista sunt, Antiocho certamen de summa rei detrectante, si forte Africanus interea aliquid in rem communem bonimoliretur. Consul, aut, vt Appianus scribit, Cn. Domitius legatus, quem suo loco æger Africanus reliquerat postquam detrectari certamen vidit, postero die concilium cogit, quid faciendum videatur, si Antiochus pugnæ copiam non faciat; instare hyemen, aut sub pellibus habendos milites, aut si concedere in hyberna vellent, bellum in æstatem esse differendum. Contemptu hostis conclamatum vndiq; est, duceret extemplo, & vteretur ardore militum, qui per fossas, per vallum castra inuadere parati erant, si in prælium hostis non exiret. Exploratis hostium castris Consul tertio die in medium campum signa profert, & aciem instruit.

XXXVI. *Antiochus pugnæ copiam facit.*

NEC Antiochus vltra tergiuersandum ratus, ne & suorum animos minueret detrectando certamen, & hostium augeret, & ipse copias educit. Pudore victum ait Appianus, si tanto superior numero prælium recusaret. Romana acies quatuor legionibus constabat, quarum singulæ quina millia & quingentos habebant: erant ergo duo & viginti millia armatorum: Romani mediam aciem, cornua Latini tenebant. Accesserunt Achæorum & Eumenis tria millia peditum: tum equitatus minor tribus millibus fuit. octingenti Eumenis erant, reliqui Romanorum; vt totus exercitus ferc 28. millium esset. Appian. 30. millia recenset: quia nimirum duo millia mistorum Macedonum Thracumque relicta sunt in castris, qui magnum ad victoriam momentum in fuga Romanorum attulerunt; sexdecim elephantos post triarios subsidio reliquit.

Quæ copia Romana eorum.

XXXVII. *Regium Asiaticum exercitus.*

5. ℞.

NAM præterquam quod multitudinem regiorum elephantorum, erant autem 4. & 50. 5. sustinere non videbantur posse; nam ne pari quidem numero Indicis Africi resistunt, siue quia magnitudine, siue quia animi robore vincuntur. Militum vero regiæ aciei tanto maior erat numerus quanto minor virtus. Totum exercitum fuisse tradit Appianus 70. millium. At Liuius ad hunc peditum numerum, etiam 12. millia equitum addit, vt paulo ante retulimus. Ipsum autem robur exercitus erant decem & sex millia peditum, Macedoniæ more armatorum, quæ in decem partes diuisa, in media acie collocauit. Partes autem illas interpositis binis elephantis distinxit: deinde reliquas omnes copias, quam aptissimo potuit modo, ad victoriam digessit, vt accurate Liuius explicauit: & post eum Appianus.

XXXVIII. *Quæ regem prius mouerunt.*

NONNVLLA fuerunt, quæ ad regis cladem valuerunt, primum nebula, quæ late patentem exercitum ne à medio quidem satis videri patiebatur. Deinde illi adiunctus humor, qui & arcus & fundas & iaculorum amenta emollierat: falcatæ quoque quadrigæ, quibus se perturbaturum hostium aciem Antiochus crediderat, in suos terrorem verterunt. Armatæ autem, vt ait Liuius, in hunc maxime modum erant: cuspides circa temonem ab iugo decem cubita extantes, velut cornua habebant, quibus, quidquid obuium daretur, transfigerent: & in extremis iugis binæ circa eminebant falces, altera æquata iugo, altera inferior in terram deuexa; illa vt quidquid ab latere obijceretur abscinderet, hæc vt prolapsos subeuntesq; contingeret: item ab axibus rotarum vtrimq. binæ eodem modo diuersæ deligebantur falces. Sic armatas quadrigas, in prima acie collocauit, quia si in extremo aut medio locatæ fuissent, per suos agendæ erant: iussitq; vt post turbatos hostium ordines, ea medio campo secederent, vt ait Appianus.

Falcata quadriga.

XXXIX. *Currus falcati inutiles.*

Contra illum quadrigarum apparatum, Eumenes terrorem equis eas trahentibus inijci iubet, vt retro ex metu conuersæ, suis cladem hosti paratam afferrent. Ergo contra eos Cretenses sagittarios, funditoresque maxime dispersos cum ingenti clamore ferri iussit, simulque omni ex parte tela ingerere. Hæc velut procella partim vulneribus missilium vndique coniectorum, partim clamoribus dissonis consternauit equos, vt repente velut effrenati passim incerto cursu ferrentur, quorum impetus leuis armatura, & velox Cretensis facile declinabat. *Imo & contra.* Ita medio ex campo quadrigæ, nullo operæ pretio edito, subductæ sunt, & ad iustum prælium signo vtrimq; dato concursum est. Rem paulo aliter explicat Appianus. Vulneratis equis, & curtus in suum equitatum vertentibus, primi cameli turbati sunt, qui proxime post currus constiterant, deinde loricati equites, qui præ armorum pondere non facile falces declinare poterant. Itaque totum lævum cornu, ex consternatione quadrigarum, inclinauit ad fugam. Postquam auxilia subsidiaria, eodem pauore dispersa sunt, & Romanus equitatus ad cataphractos equites impetum fecit, terror vsque ad mediam aciem peruenit. Hanc impressionem & fugam in læuo cornu Appianus Eumeni tribuit, sicut & conuersionem quadrigarum in suos.

XL. *Antiochus à dextro cornu vincit.*

Interea à dextro cornu pugna Antiocho fœliciter cedebat. Nam cum auxilijs & cataphracto equitatu irruens, non à fronte tantum instabat, sed circumito à flumine cornu, iam ab latere vrgebat. Et fugati primum equites deinde proximi peditum, effuso cursu in castra compellebantur: donec M. Æmylius tribunus militum, qui cum duobus millibus Macedonum, Thracumque, præsidio relictus erat castris, fugientibus occurrit cum suis, eosque tum precibus & adhortationibus, tum cæde etiam proposita, ferro & vulneribus fugientes in prælium iterum compellunt, simulque Regi acriter instanti resistunt. *Romanorum fuga repressa.* Accessit & Attalus Eumenis frater à dextro cornu, à quo primo impetu læuum hostium cornu fugatum erat. & cum ducentis equitibus valide in regios impressionem facit.

XLI. *Antiochus fugam init.*

Antiochvs cum eos, quos ad fugam compulerat, repetentes pugnam vidit, & nouam è castris aciem, aliam à dextris victricem turbam ingruentem, in fugam vertit equum; ita vtroque cornu victores Romani, per aceruos corporum, quos in media maxime acie cumulauerant, vbi phalanx Macedonica arctiore loco impedita pulsa, nec vulnera declinare, nec inferre potuerat, pergunt ad castra diripienda. *Multi in fuga pereunt.* Eumenis equites fugitiuos persequuntur, quorum plerique gladio absumuntur, alij in quadrigas & elephantos cæco impetu irruentes discinduntur & obteruntur. *Magna in castra cædes.* In castris quoque grauis pugna cædesque edita est. Nam fugitiui adiuti eorum auxilio, qui castris præsidio relicti fuerant, diu restiterunt, tandem vbi perrupetunt victores, maiorem ab ira cædem ediderunt. Ad 50. millia peditum cæsa eo die dicuntur, equitum quatuor millia; mille & 400. capti, & quindecim cum rectoribus elephanti. Romanorum aliquot vulnerati sunt; ceciderunt non plus trecenti pedites, quatuor & viginti equites, & de Eumenis exercitu quinque & viginti. Eo die victores direptis hostium castris cum magna præda in sua reuerterunt, regi insultantes, & prouerbij loco vsurpantes, Fuit Rex Antiochus Magnus. Appianus. *Appian. 15.* Postero die spoliabant cæsorum corpora, & captiuos colligebant.

XLII. *Regis fuga, & vrbium deditio.*

Antiochvs cum paucis fugiens in ipso itinere pluribus aggregantibus se modica manu armatorum, media ferme nocte Sardeis concessit. Ibi cum audisset Seleucum filium, & quosdam amicorum Apameam prægressos, & ipse quarta vigilia cum coniuge ac liberis Apameam petit: inde etiam in Syriam profectum addit Appianus. Zenoni tradita vrbis custodia, & Timone Lydiæ præposito: quibus tamen spretis, consensu oppidanorum, & militum qui in arce erant, legati ad Consulem deditionis causa missi sunt. Idem à Trallibus & à Magnesia, quæ supra Mæandrum est, & quæ ad Sipylum, & Thyatira, & ab Ephesio factum est. Nam Polyxenidas audita pugna, Ephesu relicta, & classe vsque ad Patara Lyciæ peruectus, metu Rhodiorum cum paucis itinere pedestri in Syriam venit. Denique omnes Asiæ ciuitates in fidem Consulis, ditionemq; populi Ro. sese tradebant.

XLIII. *Rex pacem petit. in legat. n. 24.*

Sardiavs iam Consul erat, eo & Africanus ab Elæa, cum primum pati laborem viæ potuit, venit, & caduceator (Musæum vocat Polyb. *a*) ab Antiocho qui per P. Scipionem à Consule petijt, impetrauitq;, vt oratores mittere liceret Regi. Paucos post dies Zeusis, qui præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius venerunt, & Consulem interueniente Africano adierunt, ac pacem veniamq; rogauerunt.

Conditiones pacis.

Iis respondere Africanum placuit. Romanos clementiæ memores non alias Antiocho victo, sententiæ & pacis cōditiones dare, quam quas post traiectum Hellespontum obtulerant. *Europa*, inquit, *abstinete, Asiaq; omni, quæ cis Taurum montem est, decedite. Pro impensis autem in bellum factis quindecim millia talentûm Euboicorum dabitis* (id est 21 milliones francorum) *quingenta præsentia, duo millia & quingenta cum S. P. Q. R. pacem comprobauerint, mille deinde talentûm per 12. annos* (id est, duodecim millia talentûm intra annos duodecim.) *Eumeni quoque reddi placet quadraginta talenta* (quæ communia, id est, Attica intelligi possent, quoniam Euboica non appellantur, eruntque 42. mil. francorum) *Et quod frumenti patri debitum erat.* Petierunt deinde 20. obsides arbitratu suo dari sibi, & in primis Annibalem, & Thoantem concitatorem Ætolici belli, & Mnasimachum Acarnanem, & Philonem, & Eubulidam Chalcidenses.

XLIV. *Aliæ conditiones.*

Addit Appianus iussos tradere quotquot haberent Elephantos, & quotcumque naues præbere iuberentur in posterum: nec naues Antiocho habere liceret vltra statutum numerum. Nauium etiam Iustinus l. 31. meminit, qui etiam addit iussum tota Asia cedere, & Syriæ regno contentum esse. Verum Liuius conditiones pacis à Polybio petitas, fideliter expressit. *in leg. n. 24.* Ex dictis corrigendus est Plutarch. si tamen Plutarch. in vita Scipionis, qui in 20. annos tributum imperatum dicit. Nec recte Euseb. in chron. & eum secutus Theodoretus in Daniel. ait post prælium quo in Thermopylis victus est Antiochus, hoc inter Romanos & eum conuenisse, vt mille talenta per annos singulos, vectigalis nomine solueret. Duorum enim annorum res confundit: nec post cladem ad Thermopylas in Thessalia ab Acilio Glabrione acceptam, sed postquam victus est ad Magnesiam in Asia à L. Scipione tributum soluere iussus est.

XLV. *Varij legati Romam petunt.*

Legati potestatem à Rege habebant omnem pacis conditionem accipiendi. Itaque Romam legatos mitti placuit; Consul in hyberna exercitum Magnesiam ad Mæandrum, & Tralleis, Ephesumque dimisit. Ephesum ad Consulem paucos post dies obsides ab Rege adducti sunt, in quibus fuit Regis filius minor nomine Antiochus, & eum eo legati, qui Romam irent, venerunt. *Appian.* Eumenes quoq; eodem tempore profectus est Romam quo legati Regis; secutæ eos sunt legationes omnium Asiæ populorum. Sic Liuius: sed de ijs quos sibi dedi, vtique ad supplicium, postulabant Romani, tacet; nec eorum vllam mentionem facit Appianus. In vita Scipionis apud Plut. legimus Annibalem se manibus Romanorum surripuisse, & ad Prusiam Bithyniæ regem perfugisse. Antiochus autem acceptis conditionibus pacis, benigne sibi à populo Ro. factum dixisse fertur, quod magna cura liberatus, modicis Regni terminis vteretur.

XLVI. *Amynander Ætoliæ pulsus restituitur.*

Dvm hæc in Asia geruntur, in Ætolia res minime quietæ erant, vt T. Liuius init. l. 38. exponit. Nam Athamania pulso Amynandro rege, qui Ætolis contra Romanos fauerat, sub præfectis regio Philippi tenebatur præsidio, qui superbo atque immodico imperio, desiderium Amynandri fecerant. Exulanti in Ætolia Amynandro literæ suorum indicantium quo in statu Athamania esset, spem regni recuperandi attulerunt: & eorum conspirationibus adiutus, & auxilio mille Ætolorum, pulsis Macedonibus in patrium regnum restitutus est: & Philippus

cum malo suo venisset in Macedoniam, cum dedecore & damno repulsus est.

Amynander recuperato regno, legatos Romam ad Senatum, & ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho prælium morantes, misit; pacem petebat, excusabatque sese, quod per Ætolos recuperasset paternum regnum, & Philippum incusabat. Idem Polyb. in legat. n. 26.

XLVII. *Ætoli vo... maiorum receperunt.*

Ætoli ea Athamania in Amphilochiam profecti iusta, & maioris partis voluntate, totam gentem in ius ditionemque suam redegerunt. Amphilochia recepta, nam fuerat quondam Ætolorum, eadem spe in Aperantiam transcenderunt: ea quoque magna ex parte sine certamine in deditionem venit. Dolopes quoque animaduersa Philippi fuga, vicinorum exempla secuti, Ætolis se dedidere. Quibus circumiectis gentibus, cum se tutos à Macedonibus Ætoli crederent, fama affertur Antiochum in Asia victum à Romanis. Nec ita multo post legati sine spe pacis Roma redière, nunciantes Consulem Fuluium cum exercitu traiecisse: sed quæ deinceps sequuntur ad annum sequentem pertinent. Eadem de Ætolis habet Polyb. *in legat. n. 26.* Additq; in hoc suo metu Ætolos rogasse Rhodios & Athenienses, vt suo nomine legatos mitterent Romam, ad Romanorum iram mitigandam.

XLVIII. *Romam legati mittuntur, & quod illis contigerit.*

Ipsi pariter tres legatos Romam proficisci iusserunt, in quibus erat quidam Alexander cognomine Isius. Hi legati cum ab Epirotis comprehensi fuissent, & in vinculis haberentur, iussi sunt singuli quina talenta libertatis causa dare. Cum reliqui legati precio subscriberent, solus Alexander omnium ditissimus repugnauit, & noctes diesq; quinq; talenta lamentabatur. Epirotæ veriti ne Romani legatos ad se proficiscentes comprehensos indignarentur, & liberos dimitti iuberent, remissa precij parte terna talenta exigebant. Quam conditionem cum reliqui libenter accepissent, datis prædibus domum redierunt. Alexander negans se amplius talento daturum, in carcere mansit, homo senex, ducentorum amplius talentorum censum habens, sed qui pluris pecuniam, quam vitam ac libertatem faceret. *Valida avaritia.* Nihilominus ei pertinacia profuit, atq; auaritia. Nam postea allatæ sunt Roma de eorum liberatione literæ, & ipse vnus sine precio dimissus est. Hactenus ex Polybio.

XLIX. *Minucius, & Acilius triumphum petunt.*

Duo proconsules fere sub idem tempus, cum triumphi spe, de prouincijs Romam redierunt, Q. Minucius ex Liguribus, M. Acilius ex Ætolis. Auditis vtriusque rebus gestis, Minucio negatus triumphus, Acilio magno consensu decretus; isque triumphans de Rege Antiocho & Ætolis, vrbem est inuectus. Prælata sunt in eo triumpho signa militaria ducenta 30. & argenti infecti tria millia pondo, 6. Vasa insuper argentea cælata multa, magnique ponderis. Tulit & supellectilem regiam argenteam, ac vestem magnificam. Coronas aureas 45. dona sociarum ciuitatum, spolia omnis generis; *Acilius triumphat.* captiuos nobiles Ætolos, & regios duces sex & triginta duxit in triumphum. Damocritus Ætolorum dux abfuit; paucos enim ante dies, cum è carcere nocte effugisset, in ripa Tiberis consecutis custodibus, priusquam comprehenderetur gladio se transfixit. Milites qui currum sequerentur, defuerunt, quia successori Scipioni traditi fuerant. Et cum tam multa in triomphum tulisset, proximo tamen anno cum Censuram peteret, repetundarum à tribb. plebis postulatus est: vbi Marcus Cato auditus est testis, qui vasa aurea atque argentea, captis regiis castris, se vidisse diceret, quæ se in triumpho negabat vidisse. Et cum ei mulcta irrogarent, cum à petitione Censuræ desisteret, etiam à mulcta liberatus est. Liuius infra anno seq.

L. *Æmylius ... in Hispania ...*

Hvivs triumphi lætitiam minuit, tristis ex Hispania nuncius, L. Æmylium Paulum Proprætorem aduersa pugna, apud oppidum Lyconem, cum Lusitanis conflixisse, sex millia de exercitu Romano cecidisse; cæteros pauentes intra vallum compulsos, ægre castra defendisse, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. Sed eam maculam non multo post deleuit, vt anno seq. dicetur. Sub idem tempus L. Æmylij Regilli Prætoris literæ allatæ de nauali pugna ad Myonnesum facta, victaque Polyxenida Regiæ classis præfecto. Aliæ item quæ ferebant L. Scipionem Coss. exercitum in Asiam traiecisse: pro vtraque re, & supplicationibus, & sacrificijs solennibus superis gratiæ actæ. Quo tempore Iudæi celebrarunt annum Sabbaticum 183.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3864.

Etsi Caluisius, Buntingus, & Temporar. eam eclipsim 14. Martij contigisse dicant: & culpam in luxatum eo tempore calendarium referant: sed vereor ne luxata sit eorum supputatio. Nam ludi Apollinares, sub quorum tempus ea Eclipsis contigit, semper Quintili mense fiebant, vt patet ex l. 27. Liuij, vbi P. Licinius Varus Prætor vrbis, (is fuit annus V. C. 542. Coss. Q. Fuluio & App. Claudio,) eos ludos primus vouit, fecitque ad 3. nonas Quintil. qui est 5. Iulij dies, isque dies solennis deinde seruatus est. At incredibile dictu est totis quatuor mensibus Calendarium perturbatum. Itaque considerandum ipsis est, ex quo errore factũ sit, vt eclipsin in Martio inuenirent, quæ incidit in Iulium. Certe Capellus Caluinista contigisse scribit Iul. 11. feria quarta, cum secundo Lunæ esset gradum 17. 41. 53. Martie vtique consentiunt isti Astrologi. 1. N. VII.

Hanc historiam habet Polyb. in legat. nu. 21. sed ab eo nihil diuersus est; & emendandus videtur vbi dicit, ante Proconsulis aduentum pacem fieri non posse: legendum enim est ante Consul. aduentum, qui erat L. Scipio, & ipsemet Polybius, paulo ante ὕπατον posuit, non ἀνθύπατον, vt hoc loco. 2. N. XVIII.

Diuersum edit hunc numerum, vt reliquos fere Appianus, atque amissas in ea pugna ab Antiocho naues, vnde sig. ... At tamen Liuij numerus confirmatur ex eiusdem lib. 40. l. ibi, vbi habetur L. Æmylium Regillum vouisse sub huius prælij tempus ædem Laribus permarinis, siue per mare vagantibus, aut naues inhabitantibus, vt penates domos; vbi tamen pro quadraginta, sine 42. legendum est xl. vt Glarean. & Sigonius notarunt, & rursum naues 21. ... non xxiij. 3. N. XXVII.

Captus autem fuerat, vt ait Iustinus libro 31. & autor de Vir. ill. n. 54. inter nauiga[n]dum. Polyb. tantum ait captum initio belli. Appianus, in Græcia, cum a Chalcide peteret Demetriadem, aut Oreum, vt refert Liuius: qui etiam aliam tradit sententiam, captum in Asia cum regia castra exploratum missus esset. Cæterum Appianus ait hunc fuisse Scipionem, qui postea captam Carthaginem diruit, Pauli Æmylij filium, & Scipionis ex filia nepotem, ab eoq; adoptatum in filium: verum ætas rem dubiam facit. Nam Africanus annũ agebat nunc 45. quippe 17. agebat initio 2. belli Punici, vt ex Polybio, & Liuio diximus; quomodo tam mature filium habere potuit ex filia, qui eques iam hostilia castra exploraret. Verum audiamus Cicer. in Cat. Quam fuit imbecillus P. Africani filius, is qui te adoptauit. Non ergo à maiore Africano, sed ab eius filio adoptatus est. Idem habet Plut. in P. Æmylij vita init. 4. N. XXVIII.

In lib. 1. Mach. c. 8. 6. 120. elephantos dicitur habuisse: quem numerum non est necesse ad præsentem pugnam solum pertinere; & potest in numeros irrepsisse mendum. 5. N. XXXVI.

Id est 37000. coron. tetradrachmum Atticorum 113. millia 5 ... tetradrachmi æstimatione à Cenali 24. solidis Turon. Itaque tota summa est 26366. $\frac{2}{3}$ coron. au. solidorum. 6. N. XLIX.

ANNVS MVNDI 3865. SEXTÆ AETAtis, 349. Imperij Græcorum 123. Antiochi Magni 36. Oniæ III. Pontificis 19. Ptolemæi Epiphanis 15. Philippi 32. Olympiadis CXLVII. ann. 4. Vrbis Conditæ 564. Coss. M. Fuluio Nobiliore, & Cn. Manlio Volsone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 188.

I. *Error computi. Regat ...

Trigesimum sextum Antiochi magni annum, plerique Eusebium secuti, faciunt vltimum eiusdem regni annum. At nos cum Polybio, Appiano in Syriacis, & Sulpit. Seuero lib. 2. sacræ hist. ei etiam sequentem tribuimus; idque & T. Liuij historia l. 38. aperte demonstrat, & Eusebij quoque Chronologia postulat, qui Seleucum huius filium post sequentem annum in regno collocat. Olympiad. 148. 1. Cuius toto regno perseuerat in pontificatu Onias tertius eius nominis, vt patet ex 2. Machabæorum. cap 4. v. 7.

II. *Ætoli ... a Senatu.*

Cvm sub initium Consulatus Fuluii & Manlii rumor percrebuisset Romæ, vt ex Valerio Antiate refert Liuius, Romanos imperatores in Asia captos ab Antiocho

rege,

Æmylius Paulus rem gerit in Hispania et in Lusitania. prouinciam veniret, L. Æmylius Paulus, qui postea bellum Macedonicum confecit, cum præcedenti anno infeliciter rem gessisset, tumultuario exercitu collecto cum Lusitanis pugnauit: fusi fugatique sunt hostes, cæsa decem & octo millia armatorum, tria millia trecenti capti, & castra expugnata: eius victoriæ fama tranquilliores res in Hispania fecit. Eius rei causa supplicationes in vrbe SC. decretæ.

XL. Noui Censores. Svb id tempus Censores magna contentione creati sunt T. Quintius Flamininus, & M. Claudius Marcellus, repulso à Censura cum contumelia Acilio Glabrione, vt anno superiore dictum est. Marcellus, inquam, filius eius, qui quinquies Consul in 2. bello Punico cæsus est. P. Scipio Africanus iam tertium princeps Senatus lectus est. Triumphus Æmylij Regilli. Per eosdem Censores L. Æmylio Regillo, qui classe præfectum Regis Antiochi deuicerat, cum Senatus extra vrbem in æde Apollinis datus esset, auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimicasset, quot inde naues demersisset, aut cepisset, magno consensu Patrum triumphus naualis est decretus. Triumphauit Calend. Febr. vt ait Liuius; quod sine dubio mirum est. Cum enim iam noui Consules profecti essent in prouinciam, oporteret eos mense Ianuario inisse magistratum, & classe in Epirum traiecisse, & ne mendum in mensis nomen irrepsisse dicamus.

XII. Ratio temporis. a l. 33. c. 11. Seqvitvr alius triumphus L. Scipionis, qui mense intercalario pridie Cal. Martias factus sit. Verum que Sigonius in huncannum cum Liuio refert, Plin. tamen a ait Scipionem Asiaticum triumphasse anno V. C. 565. nec improbat Cuspin. credens ei triumphum esse decretum vno anno postquam de rebus à se gestis in Senatu disseruisset: quod mihi probari non potest, & facilius sit dicere Plinium alios annales esse secutum, sicut in multis alijs locis: quam etiam Chronologiam sequitur Onuphrius. Sed dicamus licet, hæc, quæ maturius à Liuio narrantur, sub finem anni horum Consulum contigisse. Neque opus est diuinare, cum T. Liuius aperte dicat triumphasse Scipionem, anno fere postquam consulatu abiit. Alioqui dicendum esset eos tota hyeme ex Asia profectos; nec vllum tempus appareret, quo apparatissimi triumphi præparati essent. Et in hanc sententiam trahere Plinium licet, si eum anni Iuliani, qui tum in vsu iam erat, rationem habuisse dicamus. c.

1. c. XIII. Triumphus Scipionis Asiatici. De triumpho L. Scipionis hæc habet Liuius. Haud ita multo post L. Scipio ad vrbem venit, qui ne cognomine fratri cederet, Asiaticum se appellari voluit, & in Senatu & in concione de rebus à se gestis disseruit, ostenditque quantum victoria ad Thermopylas de Antiocho, aut de Ætolis potius reportata, huic Asiaticæ cederet, in qua, totius Asiæ vires in acie steterunt, ab vltimis orientis omnium gentium contractis auxilijs. Triumphauit mense intercalario, prid. Calend. Martias. Intercalaris mensis. Intercalarius mensis quis esset, audi Censorinum de die natali cap. 20. Cum intercalarium mensem viginti duûm, vel 23. dierum alternis annis addi placuisset, vt ciuilis annus ad naturalem exæquaretur; in mense potissimum Februario, inter Terminalia & Regifugium intercalatum est: idque diu factum, priusquam sentiretur annos ciuiles aliquanto naturalibus esse maiores. Hæc Censorinus.

XIV. Eius pompa. Pergit de triumpho dicere Liuius, aitq; Lucii Scipionis triumphum oculorum spectaculo maiorem fuisse, quam Africani fuerat, sed æstimatione certaminis atque periculi tanto minorem, quanto minor [illegible] dux Antiochus quam Annibal fuit. Qui etsi prælio ad Magnesiam interfuit, Imperator tamen belli non fuit. Quæ autem fuerit spectaculi pompa, ne res pecuniaria spinosior sit, seorsim dicam. 2. Illud tamen hoc loco dicam, tulisse eum in triumpho signa militaria 234. Oppidorum simulacra 134. Eburneos dentes mille 231. aureas coronas 234. Duces, regios præfectos, & purpuratos duos & triginta ante currum ductos. Verum ad anni principia redeamus, quandoquidem ista nos Liuium secuti, mensibus aliquot occupauimos.

2. c.

Cvm Consules in prouinciam quisque suam peruenissent. Prætor quoque classis præfectus ad classem Ephesum venit. Sed cum Antiochino bello confecto, mare pacatum inuenisset, ne otiosam haberet prouinciam, in Cretam insulam venit, vbi captiuorum Romanorum, atque Italici generis magnus numerus per totam insulam esse dicebatur. Ibi belli metu ex tota insula ad quatuor millia captiuorum recepit, quæ ei naualis triumphi causa fuit, vt scribit Valer. Antias apud Liuium l. 37. extremo. A Creta Ephesum redit, inde tribus nauib. in Thraciæ oram missis, ab Æno, & Maronia præsidia Antiochi deduci iussit, vt eæ quoq; ciuitates data Græciæ libertate fruerentur.

Qvod ad res à Coss. hoc anno gestas attinet, M. Fuluius, vt ab eo sumamus initium, cuius propior erat Ætolia prouincia. Apolloniam exercitu traiecto cum Epirotarum principibus consultabat, vnde bellum inciperet. Epirotæ persuaserunt vt Ambraciam aggrederetur, vbi & obsidio non difficilis foret, & aperti ad decertandum campi, si Ætoli auxilio obsessis venirent. Eadem habet Polyb. b Ad famam oppugnationis Ambraciæ, Ætoli primo copijs omnibus ad prohibendam obsidionem venire cupiebant: deinde postquam vrbem maiori iam ex parte circundatam viderunt, diuidere copias placuit. Eupolemus cum mille expeditis Ambraciam profectus, per nondum commissa inter se munimenta intrauit. Nicander cum cætera manu ad depopulandam Acarnaniam iter conuertit.

Consul perfectis iam munimentis quibus sepienda vrbs erat, & operib' quæ admouere muris parabat, quinque simul locis mœnia est aggressus; quæ oppidani strenue propugnabant, & nihilominus diurnis nocturnisque eruptionibus, & custodijs operum, & stationibus terrorem vltro inferebant.

Nicander cum ex populatione redijsset, audaci conatu soluere obsidionem aggressus est. Nicodamum quendam cum Ætolis quingentis Ambraciam intromittere statuit, qui ad certam constitutam noctem, cum Eupolemo ex vrbe erumperent in Romanos, quibus pugnantibus ipse Nicander cum suis à tergo superueniret; sicque Romani vtrimque cæsi delerentur, aut certe obsidionem turpi & cruenta fuga finirent. Et Nicodamus cum suis intempesta nocte partim fraude, partim vi facta in vrbem penetrauit, & constituta nocte Romanorum opera disturbare, propugnatores cædere animose aggressi sunt; & omnino perfectum fuisset aliquid, si Nicander promissis stetisset. Sed is plane abfuit, siue Romanorum metu deterritus, siue ratus latius esse Amphilochis nuper receptis opem ferre, quos Perseus Philippi filius summa vi oppugnabat: qui vbi Ætolos in se armatos adesse audiuit, omissa obsidione vrbis, in Macedoniam suam, depopulatus agros reuersus est.

Cvm ergo Ætoli diu pugnantes frustra Nicandrum expectarent, & iam vix tutus in vrbem eis receptus esset, in vrbem compelluntur, parte operum incensa, & pluribus aliquanto quam ipsi ceciderant, interfectis: & in reliquum tempus, velut proditi à suis, ad pericula segniores fuerunt; eruptionibus quippe abstinentes, turres & mœnia propugnabant, ad murorum ruinas occurrebant armati, & nouis quamprimum excitatis, accepta damna reparabant. Inde cuniculis tentata res est, non magno aut obsessorum damno, aut obsidentium emolumento.

Cum hoc in statu ad Ambraciam res essent, & Pleuratus Illyriorum Rex oram maritimam Ætolorum vastaret, Perseus quoque Amphilochiam vexaret & Dolopiam, tribus simul locis bello fatigati, pacis iterum consilia repetunt. Omnium consensus fuit, vt pax si posset æquis, sin minus tolerabilius conditionibus peteretur. Res omnis permissa est Damoclis & Phaneæ prudentiæ, vt agerent quod hoc rerum statu è re Ætolorum esse censerent.

Cvm his mandatis legati missi, orare Consulem vt parceret vrbi, misereretur gentis quondam sociæ, miseriis

…fuit, quorum … parte … parte … præcipitia & locorum abrupta rupes hauserunt. Quin etiam … equites, qui ad … steterant, consecuti … obtruncarunt. Captiuorum numerus, nam ex … potuit, quadraginta millia dicitur ex … ille, qui omnis generis, ætatisque turbam secum traxerat … magis, quam in bellum euntium modo … Tolistobogii, ac Trocmi fracti erant.

Tectosages. Bellum integrum … Tectosagis supererat, quos Tectosacas vocat Ptolemæus, mediosque collocat inter Tolistobogios, & …mos, quorum Trocmi cum maxime omnium orientales essent, mirum est non cum vicinis potius Tectosagis fuisse coniunctos: sed harum rerum testem præter … habemus, quod sciam neminem.

XXVII. *A Consule abeuntur.* Ad Tectosages ergo Consul profectus, tertiis castris Ancyram, nobilem in illis locis vrbem peruenit. Ptolem. Galatiæ Metropolim facit, multumque ab Hali fluuio seiungit, sicut & Liuius, vt mox patebit; cui tamen quidam proximam faciunt. Ancyræ cum statiua essent, vxor Reguli cuiusdam facinus memorabile edidit, cum vim à quodam centurione pertulisset, isque ad leniendam indignitatem iniuriæ, spem reditus ad suos fecisset, illa talentum auri Attici pacta, nuncium ad suos militis permissu mittit, & aurum ad certum locum à duobus famulis deferri iubet. Ibi hominem pensantem aurum, mulier lingua sua, quam Romanus non intelligebat, interfici iubet. Tum caput resectum ad maritum defert, acceptæ iniuriæ vltionem. *Pariens … …* Hæc priuata fraus fuit, quam aliquanto aliter refert liber de vir. ill. n. 55. publica mox altera secuta est.

XXVIII. *Tectosages … …* Eodem Tectosagum oratores ad Consulem venerunt, orantes ne ante ab Ancyra castra moueret, quam collocutus cum suis regibus esset, omnes eis conditiones pacis bello fore potiores. Tempus in posterum diem constituitur, locusque qui maxime medius inter castra Gallorum, & Ancyram est visus. Quo cum Consul ad tempus præstitutum cum quingentis equitib. venisset, nemine ibi Gallorum inuento, in castra redijt. Eodem redeunt oratores excusantes, religione obiecta reges venire non posse; principes gentis venturos, cum quibus res æque transigi posset. Consul se quoq; Attalum missurum dixit.

Ad hoc colloquium vtrimque ventum est, trecentos equites Attalus præsidij causa cum adduxisset, dictæ sunt pacis conditiones, sed quia absentibus ducibus, finis rei imponi non poterat, conuenit vt postridie Consul, regesque eodem loco congrederentur. Ita belli tempus terere volebant, dum res suas, cum quibus periclitari nolebant, trans Halyn fluuium traijcerent, & quod caput est, ipsi Consuli insidias specie colloquii struerent.

XXIX. *Romanis … …* Mille ad eam rem expertæ audaciæ equites elegerunt, Consul cum eodem quo ante quingentorum equitum præsidio venit. Iamque quinque millia passuum processerat, nec multum à constituto loco aberat, cum repente concitatis equis, hostili impetu ferri Gallos videt: ipse sese ac suos in certamen parat, pugnatur, dein de cum prægrauaret multitudo, cessere sensim, deinde *Caduceq;* palam in fugam effusi sunt, tum vero instare dissipatis Galli & cædere, magnaque pars oppressa foret, ni statio pabulatorum sexcenti equites, ad clamorem & cædem fugientium occurrissent; quoniam Tribuni versus ea loca pabulatores, lignatoresq; deduxerant, cum eo sexcentorum præsidio miserant. Hi arma expediunt, profligatam pugnam integrant, & terrorem à victis ad victores conuertunt, in fugam compellunt, & maximam partem cædunt, reliquos fuga seruauit. Priorem hunc historiæ partem habes apud Polyb. in Legat. n. 34. sed Liuius expoliuit.

XXX. *Tectosages … … …* Postridie Romani ardentibus ira animis, cum omnibus copiis ad hostem peruenerunt, & ne fraus subesset, montem biduo explorant: tertio die Consul in quatuor partes copias diuidit, duas vt medio monte duceret, duas lateribus, et aduersus … … Gallorum erigeret, qui media in acie 50. millia habuisse … ut, præter … ita equitum, qui dimissis equis, quorum nullus … rupes inæquales erat vsus, in lateribus locati erant, in dextro decem millia, in sinistro quatuor. Prælium Consul eodem modo, quo in altero monte iniit, & à paribus initiis cœptæ res, eundem exitum habuit. Nam à principio velut nubes telorum coniecta fuit aciem Gallorum, nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis audebat, ne vndique corpus ad ictus nudaret: & stantes quo densiores erant, hoc plura, velut destinatum petentibus, vulnera accipiebant.

XXXI. *Et fuga …* Hic Consul hoste turbato, receptis intra ordines velitibus, aciem promouet, legiones ostentat. Galli vulneribus fessi, ne primum quidem Romanorum … morem tulerunt. Pars fuga in castra in … munimenta … ceperunt sese, pars maior dextra læuaq; effusi, qua quemque impetus tulit, fugerunt. In qua non plus octo millia ceciderunt, reliqui flumen Halyn traiecerunt.

Præda capitur. … … Appian. & Zonar. Romanorum magna pars ea nocte in castris hostium mansit, cæteros in sua castra Consul reduxit. Postero die captiuos, prædamque recensuit, quæ tanta fuit quam tam auidissima rapiendi gens, cum cis montem Taurum omnia armis per multos tenuisset annos, coaceruare q; potuit. Hæc Liuius: quæ de præda ex Galatarum vrbibus capta, potius intelligenda sunt. nam tam ante hic idem historicus dixit hostem transtulisse res suas transfluuium Halyn. Nec credibile alioqui est, quamuis Liuius id tacuisset, tam insanum fuisse populum, vt pugnæ incertam aleam subiret, imo propemodum certam & exploratam cladem, qualem cognatis nuper, ipsi ante triduum fenserant, omnia sua hosti in prædam offerre voluerit, & non potius domesticis, & necessariis seruanda & vtenda relinquere.

XXXII. *Legationes … …* Illvd multo probabilius subditur, Gallos ex dissipata fuga in vnum locum congregatos, magna parte saucios aut inermes, oratores de pace ad Consulem misisse. Eos Manlius Ephesum venire iussit, ipse, iam enim medium autumni erat, locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, victorem exercitum in hyberna maritimæ oræ reduxit. Ita Liuius; sed huic propinquitati Tauri montis non consentiunt geographicæ tabulæ Ptolemæi, quæ Taurum longo interuallo intra Galatiam ad meridiem collocant, Pamphyliam & Ciliciam, litorales Asiæ prouincias, à superioribus separantem. Sed nec Antitaurum, quem vocant, intelligere potuit. Nam is multo etiam longius à Galatia distat orientem versus, Cappadociam quippe, vastam ac late patentem regionem, interiectam habet.

XXXIII. *Legati … … … n. 35. Legat.* Dvm Consul Cn. Manlius hyemem Ephesi transigit, anno, vt notat Polybius vltimo huius Olympiadis, scilicet 147. (ex quo vides chronologiam nostram adamussim Polybii chronologiæ respondere) legationes vndique ex omnibus ciuitatibus gentibusque, quæ cis Taurum montem incolunt, conueniebant; & vt clarior nobiliorque victoria Romanis de rege Antiocho, quam de Gallis fuit, ita lætior sociis de Gallis fuit, quam de Antiocho. Tolerabilior quippe Regia seruitus fuerat, quam feritas immanium barbarorum, & imminens semper terror: ita illo pulsi libertatem sibi natam, istis domitis pacem datam. Propterea non gratulatum modo venerunt, sed coronas etiam aureas, pro suis quæq; facultatibus, attulerunt.

XXXIV. *… … …* Eodem & ab Antiocho legati, & ab ipsis Gallis, & à rege Cappadociæ venerunt. Antiochi legati (vnicum tamen Musæum legatum ponit Polybius n. 35.) iussi sunt pecuniam in Pamphyliam, frumentumq; ex pacto cum L. Scipione fœdere, aduehere, eo se cum exercitu venturum. Gallis responsum, cum Eumenes venisset, tum se eis leges daturum. Legati Ariarathis veniam petebant, quod auxiliis Antiochum iuuissent; ob eam culpam ducenta talenta argenti sunt imperata, ita Liu. sed Polyb. habet sexcenta talenta, estq; id probabilius. Nam hic Ariarathes late in Cappadocia imperabat & Romani satis lar-

erant in imperanda pecunia: Liuius ipse paulo ante Oroandensium nescio quorum legatis, imperata ducenta talenta scribit, cum amicitiam peterent. Sexcenta porro talenta Attica respondent 210. millibus coron. Hæc vsq; ad veris initium Ephesi gesta, Liuius l. 38. & Polyb. in legationibus n. 35. testantur.

Oroanda ? ... vibus, Plin.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3865.

1. N. xii. IN triumpho Æmylij Regilli vndequinquaginta coronæ aureæ translatæ sunt, tetradrachma Attica 34700. quæ drachmas 14. solid. Turon. a Cenali æstimari, efficient 8096. cor. & 40. solid.

2. N. xiv. Argenti pondo 137420 id est, 1311 millia 628. coron. Tetradrachmum Atticorum 224. millia, id est, eadem qua supra æstimatione, 52266. coron. & quadraginta solid. Cistophorum 331070. quorum valor ignoratur.

Nummos autem Philippæos 140000. quibus singulis dandos aureos, fiunt 420000 coron.

Valorum argentearum, quæ omnia cælata erant, mille pondo & 424. id est, 15664. coron. Aurei mille pondo & 24. id est, 102400 coron. Militibus qo ni vicenos denarij, quos Cenalis æstimat quatuor solid. Turon. ergo singulis dati 5. franc. duplex centurioni, & triplex equiti, id est, illi decem, & huic quindecim.

3. N. xiii. In Polybio ita habetur pro tertia argenti parte, si aurum dare maluerint, dent, modo pro argenteis decem minis vnam auri pendant. Apud eundem totum hoc fœdus copiosius etiam, quam apud Liuium leges. Communis tamen valor auri ad argentum est vnus ad duodecim. Voluerunt forte Romani libram auri decem argenti libris, nec pluribus respondere, vt hoc lucro, decessionem quingentorum talentorum aliqua ex parte compensarent. Nam in singulis auri libris, duas argenti libras lucrabantur. Quamquam id Romani in eorum arbitrio posuerunt.

ANNVS MVNDI 3866. SEXTÆ AETAtis 330. Imperii Græcorum 124. Antiochi Magni 37. & vltimus. Oniæ III. Pontificis 20. Ptolemæi Epiphanis 16. Philippi Macedonum 33. Olympiadis CXLVIII. an. 1. Vrb. cond. 565. Coss. M. Valerio Messala, & C. Liuio Salinatore.

ANNVS ANTE CHRISTVM 187.

I. Nota tempore Antiochi Magni. ANTIOCHVM Magnum hoc quoque anno vixisse (quo in Olympico ludicro Acesilaus Megalopolites coronatus traditur) iam initio præcedentis anni docuimus: non vltra etiam regnando progressum probat sequens annus apud Eusebium, qui ponitur primus Seleuci; nec quicquam vltra de Antiocho à Liu. aut Polyb. traditur, licet nouus interpres in quartos ab hinc Consules eius regni finem differat, tum ea aliis erratis, tum quia prædecessorem Antiochi diutius regnasse voluit quam veritas patiatur, vt suo loco docuimus: admisso autem vno absurdo, multa alia necessario sequuntur. Eum nihilominus pene securus est alius sectarius, qui differt eius mortem ad biennium, in Consulatum Albini & Philippi. Sed nostram chronologiam plane certam reddit l. 1. Machab. vbi initium regni Antiochi Epiphanis ponitur anno 137. regni Græcorum, ad quem vsq; annum intercedunt duodecim anni Seleuci, quos illi cum Eusebio omnes tribuunt. At ille cogitur ei vnum annum detrahere, & præterea ei dare successorem non anno 137. regni Græcorum, vt requirit Scriptura, sed 139. in quem cadit quartus annus Olymp. 151. quo ille in primum ponit Antiochi Epiphanis.

C. Iuss. c. 1. M. 11.

Gersab.

II. Noui Consules magistr. SED priusquam redeamus in Asiam, pauca de creatis Coss. dicamus. M. Fuluius post Achæorum & Lacedæmoniorum apud se disceptationem, quia iam in exitu annus erat, comitiorum causa Romam profectus est, creauitq; M. Valerium Messalam, & C. Liuium Salinatorem, cum M. Æmylium Lepidum inimicum, eo quoque anno petentem deiecisset. Comitiis perfectis M. Fuluium proconsulem in prouinciam redire placuit, eique & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est. Consules cum Idibus Martiis Consulatum iniissent, cum de Repub. ad Senatum retulissent, nihil de Ætolia vel Asia mutatum est. Consulum alteri Prisæ cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta est, illa Messalæ, ista C. Liuio euenit. Lustrum à Censoribus proditum edidit hoc anno ciuium Romanorum capita 258 millia & 508.

III. Proconsul vndique ... Regum pecuniam ... CNÆVS Manlius proconsul lustrato primo vere exercitu Epheso profectus, die octauo Apamæam venit. Ibi triduum statiuis habitis, tertiis rursus ab Apamæa castris in Pamphyliam peruenit, quo pecuniam frumentumque regios conuehere iusserat. Mille & quingenta talenta argenti Apamæam deportantur, frumentum exercitui diuiditur. Ita Liuius, sed sine dubio corrigendus est locus, scribendumque bis mille & quingenta, tum quia ita habet Polybius, in Excerpt. legation. n. 35. vnde hæc ipsa mutuatus est Liuius, & Appianus in Syriaco: tum quia Liuius ipse l. 37. in conuentione facta inter Antiochum & Africanum, habet bis mille quingenta talenta datum iri ab Antiocho, cum S. P. Q. R. pacem comprobassent.

Et Pergam Pamphyliæ vrbem adit. Inde ad Pergam proconsul ducit, quæ vna vrbs in iis locis præsidio regio tenebatur. Appropinquanti Præfectus præsidii obuius fuit, triginta dierum tempus petens, vt regem Antiochum de vrbe tradenda consuleret: eadem habet Polybius. Viuebat ergo etiam hoc anno trigesimo septimo regni Antiochus, vtriusq; historici manifesto testimonio; accedet etiam comprobatio fœderis initi cum Romanis, missis ad eum legatis: sed pergit Liuius; dato tempore ad eam diem, qua intra scilicet ad profectionem Syriacam, vbi Rex erat, & reuersionem necesse erat, præsidio decessum est.

IV. Redit inde Apamæam. A Perga L. Manlio fratre cum 4. millibus militum Oroandam ad reliquum pecuniæ pactæ exigendum misso (pepigerant autem ducenta talenta, vt supra dictum est.) Ipse, quia Eumenem regem, & decem legatos Roma Ephesum venisse audierat, iussis sequi Antiochi legatis, Apamæam exercitum reduxit. Ibi ex decem legatorum sententia, fœdus in hæc fere verba cum Antiocho conscriptum est, quod non pigebit describere, & alicubi cum opus erit, ex Polybio in primis, ex quo desumptum est, illustrare.

Fœdus ... conscriptum.

Prima pacti lex. *Amicitia regi Antiocho cum pop. Rom. his legibus & conditionibus esto. Ne quem exercitum, qui cum populo Romano sociisue bellum gesturus erit, Rex per fines regni sui, eorumue, qui sub ditione eius erunt, transire sinito, neu qua alia ope iuuato. Idem Romani, sociique Antiocho, & iis qui sub eius imperio erunt, præstent.* Hæc est prima lex, fideliter ex Poly. reddita. Altera est

V. Altera. BELLI *gerendi ius Antiocho ne esto, cum iis qui insulas colunt, neue in Europam transeundi.* belli scilicet gerendi causa: à Polybio enim repetitur, μὴ πολεμοῦντι. Intelligit autem insulas maris Ægæi maxime, sed indistincte posuit, vt Rhodum etiam, & quæ ad Cariam, & Lyciam sunt, comprehenderet, quod infra distinctius attinget.

Tertia. *Excedito vrbibus, agris, vicis, castellis, cis Taurum montem, vsque ad Tanaim amnem, & valle Tauri, vsque ad iuga, qua in Lycaoniam vergit.* Hæc lex apud Polyb. vitio temporum diminuta est, quam ex Liuio supplemus. Est autem Tanais amnis, qui in Mæotidem paludem influit, & maiorem Asiam ab Europa septentrionem versus determinat: vt Antiochus intelligat se ab Europa penitus exclusum, in primisque Lysimachia, & Chersoneso: & omnibus quæ in Thracia; & Hellesponto habuerat esse priuatum. Vallem Tauri intelligo, quæ recipit Lyciam, vbi Taurus Lyciam à Pamphylia determinat, à meridie septentrionem versus. Iuga vero quibus Taurus vergit ad Lycaoniam, sunt quæ in Orientem recta linea feruntur, & separant à septentrione Pamphyliam ab Oroandica Isauria, Lycaonia, vt clare perspici potest apud Ptolemæum in Asiæ tab. 1.

VI. Quarta. NE *qua arma efferto ex iis oppidis, agris, castellisque quibus excedat: si qua extulit, quæ & quo oportebit, recte restituito.* Aliter hæc quarta lex habetur apud Polyb. *Ne quidquam abducat, præter arma, quæ milites ferunt, si quid extulerit, in easdem vrbes referto.* Non vult inermes exire milites ex præsidijs, sed relinquere machinas, & id genus alia, quæ milites

non solent ferre; sequitur quinta, quæ integra atq; inuiolata est in Polybio.

Quinta. *Ne militem, nec quem alium ex regno Eumenis recipito*, vt scilicet inimicitiarum, & proditionum causæ præcidantur: eodem & sexta pertinet.

Sexta. *Et qui earum vrbium ciues, quæ regno abscedunt, cum rege Antiocho, intraque fines eius regni sunt, Apameam omnes ante certam diem redeant*: clarius, sed odiosius dixit Polyb. *vrbes quas Romani auferunt*, nec certæ diei meminit. *Qui ex regno Antiochi apud Romanos, sociosq; sunt, iis ius abeundi manendiq; esto.* Septima. Idem habet Polyb. Pertinet hæc conditio ad minuendas vires Antiochi, etiam in eo regno quod ei relinquitur.

VII. Octaua. SERVOS, *seu fugitiuos, seu bello captos, seu qui liber captus, aut transfuga erit, reddito Romanis, sociisq;*. Eadem extat apud Poly. sed sequens interitur, à Liuio prætermissa, aut suo loco emota. Habetur enim apud eundem l. 37. vbi primū ab Africano, victo regi conditiones pacis proponuntur.

Nona. *Reddito Antiochus, si in eius potestate fuerit, & Annibalem Amilcaris filium Carthaginiensem, & Mnasilochum Acarnanem, & Thoantem Ætolum, Eubulidem & Philonem Chalcidenses, & quicumque Ætolorum Magistratum gesserint*, qui scilicet omnes belli contra Romanos, tam in Græcia, quam Asia fuerant incentores. Annibalem autem in primis deposcebant, quia certum habebant sibi Romanos pacem habere non posse, vbi esset Annibal, in cuius pectore immortale in Romanos odium viueret.

VIII. Decima. ELEPHANTOS *tradito omnes*, addit Polyb. quos in Apamæa habet, *neq; alios parato*.

Vndecima. *Tradito & naues longas, armamentaq; earum, neue plures, quam decem naues actuarias, nulla quarum plus quam triginta remis agatur, habeto; neue minorem ex belli causa, quod ipso illaturus erat: neue nauigato citra Calycadnum, neue Sarpedonem promontoria, extra quam si qua nauis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit.* Polyb. non habet minorem, neq; maiorem, quod vnius remi nauigium sonat, sed tantum, neque id belli causa, nec Sarpedonis promontorii meminit, sed tantum Calycadni, quem fluuium facit Ptolem. Appianus Liuium sequitur, potest à fluuio nomen promontorio esse datum. Mirum porro est tanto minorem maris, quam terræ possessionem Antiocho à Romanis concedi: hoc enim promontorium Calycadni vltra terminos Tauri montis, quos ei præfixerunt in terra, & vbi Lycia à Pamphylia separatur, longissime abest, vt ex tabulis Ptolem. perspicuum est.

IX. Duodecima. MILITES *mercede conducendi ex iis gentibus, quæ sub ditione populi Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto; ne voluntarios quidem recipiendi.* Polybius habet fugitiuos, pro voluntariis. ἐθελοντάς.

Decima tertia. *Rhodiorum, sociorumue quæ ædes, ædificiaq; intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum, sociorumue sunto.* Eadem est in Polybio sententia, licet textu aliquantum corrupto.

Decima quarta. *Et quæ pecuniæ debentur, earum exactio esto: si quid ablatum est, id conquirendi, cognoscendi, repetendiq; ius item esto.* Hæc Polyb. de Rhodiis nominatim habet, quæ Liuius de omnibus vniuersè.

Decima quinta. *Si quas vrbes quas tradi oportet, ii tenent, quibus Antiochus dedit, ex iis præsidia deducito, vtiq; recte tradantur curato.* Addit Polyb. si quis præsidiariorum illorum ad eum velint confugere, ne eius illi excipere liceat.

X. Decima sexta. ARGENTI *probi duodecim millia Attica talenta dato: intra duodecim annos pensionibus æquis: talentum ne minus pondo 80. Romanis ponderibus pendeat, & tritici 540. millia modium.* Ambiguam rem facit Liuius, qui videtur octoginta pondo, siue minas tribuere talento Attico, cum id esset talenti Euboici, quod viginti minis superabat Atticum. Deinde cum supra l. 37. hæc talenta dicta sint Euboica, quomodo nunc Attica vocantur? Verum tota difficultas facile exhauritur ex textu Polybij, vbi habetur ad verbum; nam nouus interpres magis respexit ad textum Liuij, quam Polybij. *Antiochus dato Romanis argenti Attici optimi talenta mille duecenta, in annis duodecim. Dato in singulos annos mille, non minus vero pendat talentum ponderibus Rom. octoginta.* Exigunt Romani argentum ab Antiocho, non qualecumq; sed optimum & purissimum, quale est Atticum: at quod ad pondus attinet, volunt esse Euboicum, quod respōdet octoginta Romanis libris.

Vide Vill. tom. 1 p. l. 3 ... Decima septima. EVMENI *Regi talenta 350. intra quinquennium dato, & pro frumento, quod æstimatione fiat, talenta 12*. Polybius habet 359. talenta, quæ solui debeant eodem tempore, quo Romanis. Frumentum autem, vt ab Antiocho rege æstimetur, addit etiam, quod prætermissum est à Liuio; illis 127. talentis, drachmas mille ducentas & octo, quas permisit, inquit, Eumenem accipere, ipsi placitam & probatam pecuniam.

Decima octaua. *Obsides Romanis viginti dato, & pro triennio mutato; ne minores octodecim annorum, neu maiores quinûm quadragenûm.* Appianus addit excepto Antiocho filio, quod ad mutationem & ætatem pertinere potest. Ad... & Polybius aliam legem à Liuio prætermissam, quæ ... et.

Decima nona. *In singulorum annorum pensionem, si quid à p... erit, si qua pecunia residua erit, anno proximo pendito*, quæ ... x videtur appendix decimæ septimæ, eique immediate subdenda.

XII. Vigesima. SI *qui sociorum populi Romani vltro bellum inferrent Antiocho, vim vi arcendi ius esto. dum ne quam vrbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat; controuersias inter se iure ac iudicio disceptent; aut si vtrisq; placebit, bello.* Hæc postrema verba Liuius addit, prima vero contraxit, Polybius enim habet. *Si quæ vrbes aut gentes, aduersus quas scriptum est, ne bellum gerat Antiochus, priores bellum intulerint &c.*

Si quid addi, detrahiue, de communi sententia placuerit, id salua fide fieri liceat. Hanc legem sicut & illam, quæ est de certis personis dedendis, Liuius seorsim apposuit, suis potius verbis, quam ipsius fœderis.

Vigesima prima. Polyb. Hic autem subdit Consulem, aut potius Proconsulem, nam iamdudum creati erant Romæ noui Consules, intrasse in hoc fœdus, & misisse in Syriam, qui à Rege Antiocho iusiurandum exigerent, Q. Minucium Thermum, vnum de decem legatis, & L. Manlium fratrem suum, qui tum forte ab Oroandis redierat.

XIII. Naues ... Q. AT IAM Fabio Labeoni, qui classi præerat, scripsit, vt Patara extemplo proficisceretur, quæq; ibi naues regiæ essent, conuehieret, cremaretq;. Profectus ille ab Epheso quinquaginta tectas naues, aut concidit, aut incendit, exemplo obedientiæ in Fabio memorabili, sed in Proconsule consilio vtiq; parum probabili, vt apparet; quas satius erat in Piræeum, aut Romam deducere, & idoneis vsibus reseruare. Voluit forte Manlius eo facto belli finem impositum demonstrare, bellicis nauibus incensis, & terrorem Romani nominis augere.

Fabius ... Fabius eadem expeditione Telmessum (Lyciæ vrbem à Pataris Xantho fluuio separatam,) subito aduentu classis territis oppidanis, recepit. Ex Lycia protinus, iussis ab Epheso sequi, qui ibi relicti erant, per insulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piræeum ab Epheso naues venirent, totam inde classem in Italiam reduxit.

XIV. Elephant... CN. Manlius proconsul cum inter cætera, quæ ab Antiocho accipienda erant, elephantos quoq; accepisset, dono eos Eumeni omnes dedit: & in eius gratiam Ariarathem regem Cappadociæ, non tantum in amicitiam pop. Rom. accepit, sed remisit etiam ei partem dimidiam pecuniæ imperati. Eumeni quippe desponderat per eos dies filiam suam Ariarathes. Deinde cum decem legatis Apamææ causam ciuitatum, Eumenis quoque ac Rhodiorum constituerunt iuxta ea, quæ à Senatu Romæ definita fuerant.

Ariarat... His fœderibus decretisq; datis Manlius, cum 10. legatis, omniq; exercitu ad Hellespontum profectus, euocatis eo regulis Gallorum, leges quibus pacem cum Eumene seruarent, dixit; denunciauitq; vt morem vagandi cum armis finirent, agrorumque suorum terminis se continerent. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam classe, per Athenæum eius fratrem ab Elæa adducta, copias omnes in Europam traiecit. Inde per Chersonesum modicis itineribus, graue præda omnis generis agmen trahens, Lysimachiæ statiua habuit, vt quam

maxime recentibus, & integris iumentis Thraciam, per quam iter vulgo horrebant, ingrederetur.

In itinere, cum iter difficile, atque impeditum occurrisset, diuisis copijs pars vna cum Imperatore antecedebat, altera longo interuallo sequebatur, in medio erant impedimenta, prædaq; omnis cum pecunia. Thraces numero 10. millia, cum primum agmen prætetijsset, nec adesset adhuc extremum, prædam in locorum angustijs adoriuntur, cæsisque custodibus, partim ea quæ in plaustris erant diripere, partim sub oneribus iumenta abstrahere. Ad vtrumque agmen perlatus est clamor, vtrimque in medium concurritur, & inordinatum simul pluribus locis prælium consentunt, alibi prædo, alibi prædæ vindex adit, prout locus iniquus æquusue his aut illis facit, prout numerus & animus pugnantium fuit; multi vtrimque cadunt; nox prælium diremit. Thraces non fuga mortis, aut vulnerum prælio excesserunt, sed quia prædæ satis habebant. In eo prælio mortuus est Q. Minutius Thermus vnus de decem legatis, & Philippus rex creditus est non ignarus huius cædis.

XVI. Aliud deinde etiam contigit ab iisdem Thracibus, sed quia nudus erat locus, & minus idoneus insidijs, fuit innoxius Romanis fuit. Inde in Macedoniam, ac Thessaliam traductus exercitus: postremo per Epirum cum Apolloniam peruenisset, non ausus traijcere imminente hyeme, Apolloniæ hybernauit. Superest vt de Antiochi morte dicamus: verum prius aliquid de afflicta Lacedæmoniorum ab Achæis Rep. ex Liuio dicendum. Superiore anno iussu Fuluij consulis ab vtrisq; legati Romam missi fuerant. Romani, apud quos agens Achæorum magnæ autoritatis tunc erat, eos offendere nolebant, nihil tamen nouari de Lacedæmonijs placebat. Itaq; responsum dederunt ita perplexum, vt Achæi suæ potestati traditos Lacedæmonios interpretarentur, hi autem non omnia eis in se concessa crederent.

XVII. Hac potestate Achæi superbe vsi, initio veris continuata Philopœmeni prætura exercitum cogunt, in fines Laconum inducunt, autores defectionis deposcunt, pollicitis nihil illos indicta causa passuros. Qui nominatim deposcebantur, sponderunt se ituros, fide accepta à legatis vim abfuturam, donec causam dixissent. Iuere cum ipsis & alij viri illustres, quia causam Reip. agi videbant.

Cum ad portam castrorum ventum esset, & Spartanis occurrissent exules ipsorum, quos illi pessime oderant, res facile ad iurgia & vim processit: & quamuis isti deos legatosque testarentur, & Philopœmen vim prohiberet exules tamen concitatis socijs, septemdecim, in quos vincula coniecerant, interfecerunt. Sexaginta tres postero die comprehensi, à quibus Prætor vim arcuerat, quia perire indicta causa nolebat, iratæ multitudini obiecti, cum auersis auribus pauca locuti essent, damnati omnes, & traditi sunt ad supplicium.

XVIII. Hoc metu territis Spartanis, imperatum vt muros diruerent, mercenarios & externos auxiliares terra Laconica exigerent, seruos à tyrannis libertate donatos, ante diem certam abigerent. Lycurgi leges moresque abrogarent, Achæorum legibus assuescerent, exules denique ciuitati redderentur. Quæ cum facta essent, Sparta euernata Achæis obnoxia facta est, & leges Lycurgi, quibus per octingentos annos assueuerant antiquatæ sunt, vt tradit Liuius l. 38. At in nostra chronologia, si sumas latas leges anno 3153. sunt 714. sin autem, quoniam res incerta est, 3170. sunt 697. constatq; sæpius interruptam eam disciplinam, vt ex vita Agidis & Cleomenis apud Plutarchum intelligi potest: qui etiam Philopœmenis, ait ex Polybio 80. Spartiatas ab illo occisos, vt vero tradidit Aristocrates 350. & reliquam historiam ex iis, quæ ex Liuio tradidimus, petiuerit: addiq; Spartanos aliquanto post, beneficio pop. Rom. relictis institutis Achaicis, pristina & sua quantum fieri potuit restituisse ac stabiliuisse. Cæterum Lacedæmonij his de rebus querelas Romam detulerunt, & sequenti anno literas à M. Æmylio consule expresserunt, quibus Achæos increpabat ob male administratas res Spartæ, vt author est Polyb. n. 37.

Interea mortuus est Antiochus Magnus anno 37. regni sui, vt iam semel iterumq; docuimus: sed mortis aut locus aut modus parum est compertus. Daniel cum exposuisset iterum eius conatum in obtinenda Ægypto, per filiam suam Cleopatram, Ptolemæo Epiphani matrimonio traditam; subdit. *Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas*, opera scilicet vsus Polyxenidæ, quem classis suæ præfectum habuit. Intelligit autem Antiochi expeditionem in Græciam, qua Eubœam primum insulam, Delum, magnamq; partem Thessaliæ, & Bœotiæ, in suam potestatem redegit, de quibus Liuius l. 35. Minoras autem insulas Ægæi maris, quas plurimas nullo negotio habuit consentientes, Liuius omisit. Aurel. Victor ait Antiochum Græciam, insulasque circa occupasse, D. Hieron. ait cœpisse Rhodum, Samum, Colophonem, & Phocæam, quod nusquam in Liuio, vel Polybio inuenio, præterquam de Phocæa ad Antiochum, imo Seleucum filium eius, deficiente, qua de re Liuius l. 37. & naualem Rhodiorum cladem, duce Pausistrato & irritam Colophonis obsidionem.

XIX. Mors Antiochi Magni. | 1 de vit. ill. n. 14.

XX. Parrit Daniel, *Et cessare faciet principem opprobrij sui*, quæ verba per obscura sint, vt patet ex varijs expositionibus, quas hic afferre Pererius, quibus hæc addi potest. Antioch. multas ciuitates in ora totius Asiæ, partim metu, partim voluntate in deditionem acceperat, propositum habens se Phil. coniungere, quem Romani bello vexabant; cum Rhodij non deterriti tanta mole imminentis belli, legatos ad Regem mittere ausi sunt, nunciantes si non contineret copias suas, se obuiam ituros, non ab odio vllo, sed ne coniugi cum Philippo paterentur, & impedimento esse Romanis liberantibus Græciam. Et quamquam ea erat legatio (ait Liuius l. 33.) quæ accendere regium animũ posset, temperauit iræ, & legatos se Rhodum missurum respondit &c. Hoc ergo opprobrium suum, & contumeliam exigui populi, minas intentantis Monarchæ potentissimo vltus est, & cessare fecit, cum euocatus ab Ætolis in Græciam, magnam illius partem subiugauit: præsertim cum illos ipsos, cum eorum duce Pausistrato per Polyxenidam classis suæ præfectum, ingenti clade aff. etc. Dicitur autem princeps opprobrii, quia primus ausus est hic populus Antiochum parui facere, quem vniuersus oriens, Syria, Ægyptus, Græcia, imo & Romani ipsi formidabant. Et adiuuat hanc interpretationem textus græcus, qui habet cessare faciet principes, quia scilicet hic populus non à rege vno, sed à magistratibus, & concilio publico regebatur.

In Daniele Propheta. | Rhodiorum contra Antiochum. | Liu. l. 33.

XXI. Divus Hieronymus hunc principem videtur intelligere Romanum Imperatorem. Ait enim occurrisse Antiocho L. Scipionem Nasicam, à quo is victus est: sed ea expositio nec facile textui aptari potest, nec Nasica bellum gessit contra Antiochum, vt notauit Perer. dudum ante Scaligerum, nec is dictus est Lucius, sed P. & consobrinus fuit Africani ex Patruo, non frater, cui ex victoria, ad L. Cornelij Scipionis nomen, cognomen Asiatici adiectum est.

Expositio S. Hieron.

Illa autem verba Prophetæ, *& opprobrium eius conuertetur in eum*; comprehendunt omnes eius terrestres maritimasque clades, quibus & à M. Acilio Glabrione Coss. ad Thermopylas, & à C. Liuio Præfecto Romanæ classis ad Corycum, & à Rhodiis ad Sidam promontorium, vbi Annibal cum Phœnicia classe victus est, & à L. Æmylio Regillo prætore ad Myonnesum promontorium, & à L. Scipione Consule ad Magnesiã afflictus est, & compulsus in Syriam fugere, non exigua regni sui parte mulctatus: insuper grauissimum tributum Romanis pendere, & leges victus accipere coactus est, vt fusius ex Liuio l. 37. & 38. intelliges.

XXII. Reliqua Danielis de Antiochi morte verba sunt, *Et conuertet faciem suam ad imperium terræ suæ, & impinget, & corruet, & non inuenietur*. Ea verba sic explicat D. Hieronym. Victus ergo Antiochus, intra *vel vltra* Taurum regnare iussus est; & inde fugit ad Apamiam & Susam, & vltimas regni sui penetrauit vrbes. Cumque aduersus Elymæos pugnaret, cum omni est deletus exercitu. Hæc Hie-

sonymos, quem hallucinatum scribit Scaliger in Euseb. quod ille interitus ad Elymæos Antiocho Epiphani conueniat, non Antiocho Magno D. tamen Hierony. videtur secutus Strabonem qui de Elymæis agens, Antiochum quidem Magnum, inquit, Beli templum spoliare conatum, finitimi barbari, absque aliorum ope adorti, interemerunt. Nec Antiochus Epiphanes ab Elymæis interfectus est, sed fugatus. a

lib. 16.

a vt patet ex 1. Mac. 6. & 2. Machab. c. 9. 1. aaiii. Dion Iustinus opinio.

Eadem videtur Iustini sententia l. 32. Interea, inquit, in Syria Rex Antiochus, cum graui tributo pacis à Romanis premeretur, & victus oneratusque esset, seu inopia pecuniæ compulsus, seu auaritia sollicitatus, qua sperabat se, sub specie tributariæ necessitatis, sacrilegia commissurum, adhibito exercitu nocte templum Dyndimæi Iouis aggreditur. Qua re prodita, concursu incolarum cum omni militia interficitur. Sic ipse; vbi vides in templo tantum Iouis, aut Beli esse discrimen. Sunt qui Antiochi magni mortem describi putent, cap. 1. lib. 2. Machab. sed ille sub annum 188. regni Græcorum mortuus est, annis ab hinc 4. & sexaginta, vt suo loco ostendemus. Deniq; ne hoc etiam omittamus, licet parum scriptis aliorum consentaneum, Aurelius Victor, ait eum à Sodalib⁹, quos temulentus in conuiuio pulsauerat, occisum fuisse. Eius mortem vt incompertam Liuius & Appianus prætermiserunt. Polybius imperfectus est.

vt ex eodē loco patet v. 10. b de vir. ill. c. 14. Ex Aurelij Victore.

ANNVS MVNDI 3867. SEXTÆ AETAtis, 351. Imperij Græcorum 125. Seleuci Philopat. 1. Oniæ III. Pontificis 21. Ptolemæi Epiphanis 17. Philippi 34. Olympiadis CXLVIII. ann. 2. Vrbis Conditæ 566. Coss. M. Aemylio Lepido, C. Flaminio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 186.

I. Noui Coss.

Exitu prope anni, inquit Liuius l. 38. M. Valerius Consul ex Ligurib⁹ ad Magistratus subrogandos Romam venit, nulla memorabili re in prouincia gesta, vt ea probabilis moræ causa esset, quod solito serius ad comitia venisset. Comitia Coss. rogandis fuerunt ad duodecimum Cal. Mart. Ita Liuius; ex quo intelligitur, maturius etiam designari solitos hoc tempore Coss. licet inirent Magistratum Idibus Martijs. Creati porro sunt M. Æmylius Lepidus, & C. Flaminius, quem Nepotem quidā cognominant, eodem opinor errore quo supra C. Lælium. Itaq; cognomine abstinent Sigonius & Onuphrius, & Gordonus, Greilius, nec vllus antiquorum vsurpat. Pighius in ambiguo ludit. Hic Flaminius esse dicitur ab Onuph. & qui eum sequitur, Greillio, qui à Catone Censore Senatu ignominiæ causa motus est. Verum is dictus est est L. Flamininus, & frater fuit T. Flaminini Censoris, vt patet ex Cic. de senectute. Cæterum M. Æmylius iam bis repulsam passus erat in petendo Consulatu, tum annitente inimico eius M. Fuluio, tum quod Prouinciam Siciliam, quam Prætor administrabat, petendi causa, inconsulto Senatu, reliquisset. Ita præpropera ambitio, repulsa ac tarditate punita est. Consul tamen iterum deinde factus est, & Censor, & sæpes princeps Senatus.

Omina Æmylij repulsa.

II. Initium Seleuci Philopatoris.

Hoc anno secundo huius Olympiadis, initium regni Seleuci Philopatoris ponit Eusebius, in Chronico tam Græco quam Latino. Zonaras autem sub horum anni Cōsulibus eum Parenti demortuo successisse tradit. Sulpitius Seuerus l. 2. ait eum natu minorem fuisse, successisse autem regno propter absentiam Antiochi, qui Romæ obses erat: eique assentiur Sigonius, & Genebrard. in in Chron. Repugnat Appianus in Syriacis, vbi Antiochum, qui datus est obses, iuniorem vocat, & Liuius Seleucum vt egregium belli ducem contra Romanos describit. Et Temporar. in Chron. ait Antiochum Epiphanem post Seleucum impuberem adhuc regem constitutum esse; quod non probatur. Oportuisset enim eum anniculum aut ad summum bimulum, Romam obsidem esse missum, nec credibile est Antiochum senem, immediatū regni hæredem obsidem dedisse. Quare autem dictus sit Philopator non reperio. Id nomen videtur consecutus in bellis contra Romanos pro patre gestis. Iosephus; b vocat eum Soterem.

Natu maior Antiocho Epiphane.

b l. 12. c. 4.

III. Gesta eius obscura.

Appianus ait eum vixisse otiosum, nec admodum potentem, propter cladem quam pater acceperat. Regnasse tamen affirmat annis duodecim, idemque affirmat Eusebius, & Sulpitius Seuerus. Zonaras quoque ait eum multo tempore regnasse. Iosephus c ei videtur septennium regni tribuere, vbi ait Hyrcanum quendam Iudæum præfuisse per septennium tractui cuidam trans Iordanem, toto tempore quo Seleucus regnauit in Syria, post cuius obitum, Antiochus Epiphanes eius frater in regnum successerit. Sic ille, qui licet nihil certi habet in Chronol. tamen multos ei annos regni tribuit, sed de rebus ab eo in regno gestis, nullum verbum aut ipse affert, aut Poly. Liuius, Appianus, Eusebius, Zonaras, Iustinus, nisi quod fratrem, dato in eius locum filio suo Demetrio, obsidione Romana eduxerit.

c l. 12. c. 1.

Regni tempus.

IV. Quid de eo Daniel d cap. 11. 20.

De eius in regnum successione Daniel d ita scribit. *Et stabit in loco eius vilissimus, & indignus decore regio, & in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio,* Quæ explicans D. Hieronym. ait. *Seleucum dicit cognomento Philopatorem, filium Magni Antiochi, qui nihil dignum Syria & patria gessit imperio, & absque vllis prælijs inglorius perijt.* In Græco quemadmodum agnoscit idem S. Doctor. *Et surget de radice eius planta regni*; ex quo refutatur Porphyrius, qui hic non Seleucum, sed Ptolemæum Epiphanum regem Ægypti intelligi putabat: refutantur & Iudæi qui Tryphonem; neuter enim de radice Antiochi Magni surrexit. Pergit, *in præparationem eius transferens*, scilicet tributum, *faciens gloriam regni*, quod alioqui à Romanis euerteretur. *Et in diebus illis*, postremis videlicet imperij sui, *conteretur, & non in facie*, id est, coram hoste, *neque in prælio stabit.*

V. Ex Hebræo.

In Hebræo habetur ad verbum, *Et stabit super basi eius, transferens exactorem gloria regni, & in diebus vnis*, id est. paucis, *conteretur, & non in faciebus, & non in prælio.* Vbi Vatablus, Auferet exactores tributorum, quasi dicat, à bello alienus erit, cuius oculi sunt pecunia. Non recte, vt opinor: non enim abstulit exactores, sed potius transire fecit per regnum suum ad colligenda tributa, vt explicat Genebr. in chron. vbi versionem vulgatam non probat. Tigurina habet, circum mittet exigentem tributa. Placet etiam illud Pagnini, *transferens exactorem*: eos enim transtulit, cum mitteret Romam, ad soluendum quotannis mille talenta, simulq; regni sui gloriam, & magnificentiam in Italiam transferebat. Vnde maiestatem dignam imperio orientis, dignam Antiochi Magni filio retinere non poterat.

VI. Quomodo paucis diebus conteretur.

Et sub reditum fratris ex Vrbe, intra paucos dies ab Heliodoro insidijs oppressus est, vt in fine regni eius dicemus. Itaque paucos dies, non ad regni durationem refero, sed ad tempus, quo insidijs appetitus & oppressus est. Nisi malis durationem regni Seleuci dici paucos dies, comparatione 37. annorum patris eius. Sicut Liuius l. 41. per breue tempus dixit regni Persei, quod decem annorum aut amplius fuit, ad 42. quib. regnauit pater eius Philippus. Si quis rectius textum Latinum cum Græco & Hebræo, & ipsa historia concinnarit, perlibenter eius sententiæ subscribam.

Hoc anno Ptolemæus Epiphanes, legatum misit Demetrium Athenienſem, vt amicitiam & fœdus cum Achæis & Prætore Philopœmene renouaret; qui fœdere libentes renouato, legatos in Ægyptum; qui id ibidem iureiurando firmarent, miserunt, in quibus fuit Lycortas pater Polybij, vt ipse in legat. testatur. e Vbi aliquid de huius Ptolemæi moribus & industria; sed res non caret suspicione adulationis. Nunc ad rem Romanam transeo.

e in. 37.

VII. Dediti ei qui legatos pulsarant.

Et statim huius anni initio tradit Liuius L. Minutium Myrtilum, & L. Manlium, quod legatos Carthaginienses pulsasse dicebantur, iussu M. Claudij Prætoris

urbis, per feciales traditos esse legatis, & Carthaginem auectos. Non erat hoc anno Prætor Vrbanus M. Claudius Marcellus, sed Ser. Sulpicius: itaq; dicendum eos damnatos à Claudio superiori anno, istu autem iudicium executioni mandatum.

Morbus & Fulvius de prouinciis decedunt. In Liguribus cum magni ac glisceret, fama esset, visum est Senatui vtrumque Consulem cum exercitu eo destinare. Sed ei SC. intercedebat Æmylius Lepidus, indignum esse prædicans Consules ambos in Ligurum valles includi, interim M. Fuluium, & Cn. Manlium alterum in Europa, alterum in Asia, quasi Philippo & Antiocho substitutos regnare: vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indictum non sit, pacem pretio venditantes. Senatus in sententia persistit. Manlium autem & Fuluium, quibus iam anno ante Consules, imperium habuere prorogatum, decedere de prouincijs, & Romam exercitus transportare iussit.

VIII. *Æmylius ... inuidiam ad...* ÆMYLIUS Consul deiectus spe succedendi M. Fuluio aut Cn. Manlio, Fuluium inimicum vlcisci parat, & ad inuidiam ei faciendam legatos Ambracienses in Senatum inducit, qui quererentur sibi bellum illatum cum in pace essent, & imperata à Consulibus facerent: terrore subitæ populationis clausisse portas, inde omnia hostilia expertos. Æmylij collega Flaminius Fuluij causam suscepit, docuit nihil esse noui quod victi querantur, & in inuidiam victores trahant, ita M. Marcellum à Syracusanis accusatum, Q. Fuluium à Campanis; nihil mirum si hostilia passi sint, qui cum Ætolis facerent, sentirentque, eosque haberent vrbis suæ propugnatores. Itaque negauit se passurum quidquam absente Fuluio de Ambraciensibus, aut Ætolis decerni. *Defenditur à Collega Flaminio.* Aliquanto tamen post cum per ægritudinem abesset à Senatu, Æmylius occasione vsus à Senatu obtinuit, vt Ambraciensibus res suæ redderentur, in libertate essent, ac legibus suis vterentur. *Decretum de Ambraciensibus.* Fuluium nihilominus triumphasse, infra ea Liuio dicemus.

IX. *Cn. Manlius ... postu...* PROFECTIS in prouinciam Consulibus Cn. Manlius Proconsul Romam venit. Cui cum à Ser. Sulpitio Prætore Senatus ad ædem Bellonæ datus esset, & ipse, commemoratis rebus à se gestis, postulasset vt triumphanti sibi in vrbem inuehi liceret. Pars maior legatorum ei contradixerunt, accusantes quod iniussu S. P. Q R. bellum contra Gallos gessisset, quod prædatorio more exercitum Attalo duce circumduxisset, quod sua temeritate cladem à Thracibus accepisset.

De ... bello ... iustissimo. Respondet Manlius, questus primum legatos suos, quos honoris sui socios, ac testes habere ipsum oportuisset, inuidia stimulante in accusatores esse versos. Docet legitimum bellum in Gallos fuisse, & à Senatu decretum, atque à populo iussum, hoc ipso quod bellum Antiocho indictum est, eisque qui eius partes tuerentur. Gallos autem in acie in vtroque cornu contra Romanos stetisse. Quod si ad protegendas, & liberandas seruitute Asiæ vrbes, bellari oportuit contra Antiochum; omnium ciuitatum Asiæ vnam esse vocem, grauiori seruitute liberatos se Gallis edomitis, quam Antiocho trans Taurum emoto. Nec possessionem Eumenis, & Rhodiorum, aut aliarum vrbium libertatem tutam esse potuisse, nisi Gallorum ferocia compressa.

X. *Resistunt ... flum.* SIC suscepti belli purgato crimine, etiam gesti reddidit rationem. Duas scilicet autoribus gessisse, & fauentibus geminam victoriam retulisse. Hostem etiam iniquo loco superasse, idq; ad augendam suam gloriam, non ad deterendam valere debere. Thraciæ saltus complanare non potuisse, nullisq; vt latrones incurrerent prohibere: eos tamen semel, iterumq; fortiter profligasse: neq; prohibere potuisse, ne quid de Romanis exercitu caderent, ne quid de præda exercitus, à tanto latronum numero caperetur. Tantumq; abesse vt Thracum incursio res in Asia gestas obscurare debeat, vt si nihil ibi gestum esset, gemina tamen de Thracibus victoria triumphum mereatur. Hæc pro se in Senatu Cn. Manlius.

Imperat tri... plum. Videbatur nihilominus repulsam passurus Manlius, ni altercatione in noctem ea die pertracta, amici Manlij gratia precibusq; Senatorum suffragia eblanditi fuissent, & pudorem ei iniecissent de non concedando triumpho illi imperatori, qui perduellibus deuictis, conuecta prouincia, exercitum reportasset.

SED hanc contentionem, clarior contra Scipionem Africanum disceptatio oppressit. In hunc enim annum eam refert T. Liuius, sicut eius mortem, & fratris eius damnationem. Et quamuis variantibus veterum scriptis, dubiam rem esse velit, eius tamen facto plerique omnes deinceps subscripsere, & in hunc annum retulere. *Africanus accusatur male accepta pecunia.*

P. ergo Scipioni Africano, post fratris triumphum, duo Q. Petilij Tribuni plebis diem dixere, pecuniæ captæ reum fecerunt; filium captum sine pretio redditum, ab Antiocho Scipionem omnibus rebus cultum, tanquam in illius manu pax Romana, bellumq; esset, aliaque multa in eum inuidiæ conflandæ causa coniecerunt. Appianus autem, *Hic fuit finis,* inquit, *belli inter Antiochum & Romanum populum, quod quidam putant non processisse vlterius, propter beneficium collatum in Scipionis filium. Nec defuerunt qui reuerso Scipioni ea de causa negotium facesserent, die ei dicta à duobus trib. pl. quod largitionibus corruptus, publicam vtilitatem prodidisset.* Eamque in rem argumentum sumebant, vt ait Zonaras, quod nihil grauius Antiocho imperasset, postquam victus est, quam ante certamen transito Hellesponto exegisset.

TUM Scipio iussus causam dicere, sine vlla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus, vt satis constaret neminem vnquam neque verius neque melius laudatum esse. Dicebantur enim ab eodem animo ingenioque à quo gesta erant, & aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Orationibus in noctem perductis prodducta dies est. Vbi ea venit, Tribuni in rostris prima luce consederunt. Citatus reus magno agmine amicorum, clientumque, per mediam concionem ad rostra subijt, silentioque facto, Tribunos, populumque Rom. monuit illum ipsum esse diem, quo cum Annibale, & Carthaginiensibus fœliciter in Africa pugnarat. Itaque se inde recta in Capitolium ad gratias superis agendas proficisci, autoremque esse ipsis omnibus, vt eodem gratulabundi ipsi procedant, deosque orent, vt multos sibi similes principes concedant. XII. *Defendit se.*

IN VIA recta in Capitolium profectus, totam secum concionem abduxit, solis tribunis cum pudore derelictis. A Capitolio, per totam vrbem omnia templa Deûm cum populo Rom. circumijt, maiore prope gloria, quam cum triumphans de Syphace rege, & Carthaginiensibus vrbem est inuectus. Aurelius Victor in viris illust. ait cum antequam ascenderet in Capitolium, librum rationum in conspectu populi conscidisse, indignantem, vt ait Liuius, quod cum bis millies in ærarium intulisset, quadragies ab se posceretur, quinquagesima scilicet pars totius summæ. Appianus ait festo habitu illum in iudicium venisse, non reorum more sordidatum. Post eum diem cum inuidiam & certamina cum Tribunis prospiceret, die longiore producta in Liternum concessit, (ea erat colonia Romana, in littore Campaniæ, non longe à Neapoli,) ne ad dicendam causam adesset. Maior quippe animus & natura erat, ac maiori fortunæ assuetus, quàm vt reus esse sciret, & summittere se in humilitatem causam dicentium. XIII. *Abducit concionem à iudicio.* *Abit ab vrbe.*

VBI dies venit, citariq; absens est cœptus, L. Scipio morbum absentiæ excusabat. At illi excusationem non accipere, sed superbiam accusare, quæ eum nunc declinare iudicium, vt nuper et dem insultare coëgisset: nec tamen ausi sunt in villam eius mittere, qui eum inde ad causam dicendam extraherent, qui se pridem septemdecim annis ante, à in Siciliam rediverant, qui eum prehenderent, & Romam reducerent. XIV. *Causatur ... morbum.* *à tanto Scip. Bx. V. C. 54.*

Tandem statuerunt morbi causam accipere, diemque producere; eique in primis fauente Tib. Sempr. Gracco licet inimico; quod vel admirationi captus esset magnitudinis animi Scipionis, vel commotus rei indignitate, vt is Reus adolescentium conuitijs exponeretur, *Defensus per duci... fuit à Tib. Gracch.*

qui Romanam Remp. rebus vbique gentium præclare gestis ad tantam dignitatem extulisset: Cui Senatus eo nomine gratias egit, quod inimicos Africani repressisset; & ipse Reipub. maiestatem, quæ in Africano violari videbatur, priuatis simultatibus potiorem habuisset. Petilios autem vexauit probris, quod splendere aliena inuidia voluissent, & spolia superba ex Africani triumpho peterent.

XV. *Reliquum [illegible] peregit.*

a l. de vir. ill. c. 49.

SILENTIVM deinde de Africano fuit, vitam Literni egit sine desiderio vrbis; morientem rure, eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt, monumentumque ibi ædificari, ne funus sibi in ingrata patria fieret. Id eum ab vxore petiisse scribit Aurelius Victor. a Plutarch. ait eum annos 4. & quinquaginta vixisse. Quod si verum est, & stare volumus quæ Liuius & Polybius asserunt, de anno eius 17. initio 2. belli Punici, oportebit eum vsque ad annum Vrbis 571. viuendo peruenisse. Liuius tamen cum tradit eius mortem L. Scipionis damnationem antecessisse, quæ hoc ipso anno creditur contigisse, oportet etiam vt ei tantum annos vitæ tribuat duodequinquaginta. Verum ipse se hæc incerta tradere profitetur. Imo sub finem l. 39. eum paulo ante Censuram Catonis mortuum existimat: idque Cic. in lib. de Senect. confirmat: qui ait eum mortuum anno ante Catonem censorem, & nouem annis post eius Consulatum: is autem annus est V.C. 568. vt dicemus.

Quamdiu vixerit.

XVI. *Lex [illegible] aduersus L. Scipionem Asiaticum.*

PONAMVS ergo eum vitam, vel potius patriam hoc anno deseruisse. Eius absentia creuere inimicorum animi: quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui eius solebat allatrare magnitudinem, vt ait Liuius, eoque autore existimantur Petilij, & præsente Africano rem aggressi, & eius le rogationem promulgasse, qua iussit populus inquiri de pecunia bello Antiocheno quæsita; qua rogatione & L. Scipio, & Cn. Manlius petebantur. Eius rogationis suasor fuit M. Cato, dissuasor Scipio, intercedebant Q. & L. Mummij Tribuni plebis, sed Catonis autoritate deterriti, cesserunt. L. Scipio, Q. Terentio Culleone prætore, factus est reus, & cum A. Hostilio legato, & C. Furio damnatus acceptæ & interuersæ ingentis pecuniæ Antiochenæ, de qua satis paulo ante diximus; præsertim cum eas pecuniarum summas parū certas esse Liuius ipse fateatur, sicut & diē, & annū, & locū mortis, & sepulturæ Africani.

XVII. *Damnatus [illegible] in carcerem [illegible].*

ANNIA etiam Tib. Gracchum, cum L. Scipio in vincula duceretur, nec quisquam collegarum auxilio esset, intercessisse, quamuis inimicum, vt qui assereret indignum esse, in quem carcerem vidisset reges & imperatores hostium ab Africano duci, in eum fratrem eius detrudi permittere; eamque indignitatem luculenta oratione Scipio Nasica demonstrauit. Permisit tamen Gracchus in bona L. Scipionis Quæstores inuadere: in quibus cum nullum vestigium pecuniæ regiæ inuentum esset, & cum eius patrimonium vehementer amplificatum eo peculatu fuisse oporteret, impar tamen summæ qua damnabatur esse apparuisset, intellectum est eum non furti, sed fraternæ esse damnatum inuidiæ causa. Itaque Scipionum inuidia in Prætorem, & concilium eius, & accusatores conuersa est. Quæ Scipioni necessaria erant ad vitæ cultum, à proximis cognatis ei redempta sunt.

Mittitur in Asiam legatus.

b l. 39.

Addit his Liuius, b ex Valerio Antiate, L. Scipionem post damnationem & bona vendita, legatum in Asiam missum, ad dirimenda inter Antiochum regem, & Eumenem certamina; tumque ei collatas pecunias, ex quibus ludos, quos bello Antiocheno vouerat, per dies decem fecerit. Ex quo intelligitur vel Antiochum ad aliquam huius anni partem pertinere, sicque tanto magis confirmantur eius anni triginta septem: vel Antiatem de Antiocho retulisse, quæ ad eius filium Seleucum pertinebant.

XVIII. *Res in Liguribus gestæ.*

DVM hæc Romæ aguntur, si modo hoc anno acta sunt, ait Liuius l. 39. Ambo Consules in Liguribus bellum gerebant, qui hostis de industria exorti videbatur, vt militarem disciplinam, quæ in Græcia, atque Asia soluebatur, retineret, atque exerceret. Quibus similia sunt, quæ Iud. c. 3. scribuntur de Chananæis ad exercitationem Israëlitarum relictis. Cum Liguribus vterque Consul pluribus prœliis secundis certauit, eos in deditionem accepit, armis spoliauit, cis tranique Apenninum perdomuit.

FVLVII TRIVMPHVS AVT ICTVS. *Et in Cenomanos.*

In Gallia M. Furius Prætor [illegible] bus Ceno[illegible], in pace materiam belli quærens, ademerat arma. Id Cenomani Romæ apud Senatum conquesti, reiectique ad Æmylium Consulem, vt ea de re cognosceret, stati eretque; magna contra Prætorem contentione obtinuerunt, vt sibi arma redderentur, ipseque Prætor decedere prouincia iussus est.

Latini domū redire iussi.

Legati etiam Latini nominis, cum multos è suis Romam commigrasse questi essent apud Senatum, iussus est Prætor inquirere: conquisitione facta ad duodecim millia Latinorum domum redire.

XIX. *Fuluius Triumphum petit.*

PRIVSQVAM Coss. Romam redirent, M. Fuluius Proconsul, quem absentem Æmylius Consul iam vexauerat, ex Ætolia redijt. Cumque de rebus à se in Ætolia & Cephalenia gestis, in Senatu ad Ædem Apollinis disseruisset, petiit à Patribus triumphum. M. Aburius tribunus pleb. intercessurum se ostendit, si quid ea de re, ante aduentum Æmylij Consulis decerneretur; quippe id à sibi ab eo in prouinciam abeunte mandatum, quòd contradicere vellet. M. Fuluius contra contendebat, non permittendum Consuli ita inimicitias exercere, vt pro arbitrio suo, etiam absens honorem superis debitum, & hominibus bene de Rep. meritis impedire, aut retardare posset. Præsertim cum ab inimico nihil æqui aut iusti in aduersarium expectari possit, qui iam Senatum in fraudem, falsa de Ambracia relatione induxerit. Itaque P. C. orabat, & à Tribunis petebat, ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinerent.

Intercedunt.

XX. *[illegible].*

HIC omnes vndique, alij deprecari Tribunum, alij castigare. Tib. Gracchus in primis, qui negabat conuenire iirato Consuli tribunitiam potestatem famulari, quæ pro auxilio & libertate priuatorum, non pro Consulari regno data esset. Nec decere, cum vnus Tribunorum pl. suas inimicitias Reip. remisisset, alterum alienas & mandatas exercuisse. His victus castigationibus cum templo excessisset, referente Ser. Sulpicio vrbano Prætore, triumphus M. Fuluio est decretus. Cum gratias egisset, petiit vt ludos magnos à se votos, celebraret, & centum pondo auri, id est, decem millia coron. quæ sibi in id à ciuitatibus collata essent, ex pecunia, quam illaturus esset in ærarium, secernere liceret. Permissum est vt quantum vellet impenderet, dum ne summam octoginta millium excederet: id est mille & sexcentarum libr. Tur. Nam mille æris valet libra Tur. 20. iuxta supputationem Cenalis.

Etiam ludorum [illegible].

XXI. *Triumphi ludorum tempus.*

TRIVMPHAVIT ad 10. Cal. Ianuar. de Ætolia & Cephalenia: destinatum enim triumpho tempus anteuerterat, ne plus in triumpho certaminum, quam in bello haberet; quod accepisset Æmylium, ad turbandum eius triumphum, venire, sed ægrum in via substitisse. Nobilissima huius triumphi pompa, siue præda fuit, in multitudine coronarum, aurearum, auri facti infectique, signorum æneorum & marmoreorum, armorum, captiuorum, de quibus distinctius ex Liuio seorsim dicam. c Nec ita multo post ludos apparatos per dies decem fecit, quos vouerat Ætolico bello, multi artifices ex Græcia venerant honoris eius causa. Athletarum quoque certamen tum primum spectaculo Romanis fuit, & venatio data Leonum & Pantherarum, & prope huius seculi copia, ac varietate ludicrum celebratum est. Ita Liuius, quæ tamen refert anno seq. quæ nos triumpho iungenda putauimus.

c. [illegible]

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3868.

a In aur.

AVREÆ coronæ 112. pondo, aureæ curtum latæ sunt, id est 11200 coronatorum. Nisi legas coronæ aureæ centum, & 12 pondo singulis tribuas; efficient enim 120. millia coron. Argenti pondo 83. millia, id est, nongenta tredecim millia coronar. Auri pondo 243. id est 24. millia & 300 coronat. Tetradrachma Attica 118 millia, id est 17. millia 531 ⅔ coron datis 14. solidis cuique tetradrachmo, ex eodem Cenali. Philippæi nummi 12. millia 422 quos quidam æstimant 37246. coronat. assignando singulis Philippæis [illegible] coronatos. Signa ænea 285. signa marmorea 230. arma, tela, & tormenta omnis generis, captiui duces 27. Militibus singulis vicenos quinos denarios ex præda diuisit, id est 5. libr. Turo. datis 4 solidis cuique denario, ex eodem: duplex autem præmium datum est centurioni, & triplex equiti.

IMPERII GRÆC. AN. 126.

ANNVS MVNDI 3868. SEXTÆ ÆTATIS, 352 Imperii Græcorum 126. Seleuci Philop. 2. Oniæ III. Pontif. 22. Ptolemæi Epiphanis 18. Philippi 35 Olympiadis CXLVIII. an. 3. Vrb. Cond. 567. Coss. Spu. Posthumio Albino, & Q. Martio Philippo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 185.

I. NATVS est hoc anno Seleuco regi Demetrius filius, qui postea tredecim annis Romæ obses fuit, loco patrui Antiochi Epiphanis, sub cuius mortem trium & viginti annorum fuit, vt ex Polybio n. 107. perspicuum est, & nos infra in morte Antiochi dicemus. Romæ autem iam Consularium comitiorum appetebat tempus, quibus quia M. Æmylius, cuius sortis ea cura erat, propter ægritudinem occurrere non potuit, C. Flaminius Romam venit, à quo Posthumius & Martius creati sunt Coss. Extremo anni magistratibus iam creatis ad 3. non. Mart. Cn. Manlius Vulso de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphauit; festinandi triumphandi causa fuit, ne Q. Terentio Culleone Prætore causam diceret, & incendio alieni iudicij, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret: eo infensioribus in se quam in illum iudicibus, quod disciplinam militarem seuere ab eo conseruatam, successor ipse omni genere licentiæ corruperat. Nam luxuriæ peregrinæ origo ab eius exercitu Asiatico inuecta in vrbem est, vt pluribus persequitur Liuius, sub init. l. 39. de pompa hic quoque seorsim dicam. 1.

II. ANNVS hic Consules ab exercitu, & bellorum cura, ad intestinæ coniurationis vindictam auertit. Bacchanalia illa erant, in quibus omnia flagitiorum genera perpetrabantur. Modum proditæ & extinctæ nefariæ coitionis fusius persequitur Liuius l. 39. In quibus agnoscas repræsentata Ammonitarum, imo & Israëlitarum ad idolum Moloch, & in Tophet sacrificia. Argumento sunt illa verba. *Stupra promiscua ingenuorum fœminarumque erant*, & mox, *venena indidem intestinaque cædes, ita vt ne corpora quidem interdum ad sepulturam extarent, multa dolo, multa per vim audebantur.* Sed attende Tophet. *Occulebat, inquit, vim quod præ vlulatibus, tympanorumque & cymbalorum strepitu, nulla vox quiritantium inter stupra & cædes exaudiri poterat.* Et iterum infra. *Iam biennio constare, neminem initiatum ibi maiorem annis viginti. Vt quisque introductus sit, velut victimam tradi sacerdotibus, eos deducere in locum, qui circumsonet vlulatibus, cantuque symphoniæ, & cymbalorum & tympanorum pulsu, ne vox quiritantis, cum per vim stuprum inferatur, exaudiri possit: obsecrare ut se eo præcipitaret, vbi omnia infanda patienda primum, deinde facienda essent.* Denique, *qui nos singulis mensibus initiationum dies esse: ex quo in promiscuo sacra sint, & permisti viri mulieribus, & noctis licentia accesserit, nihil ibi facinoris, nihil flagitij prætermissum: si qui minus patientes dedecoris sint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari, raptos à dijs homines dici, quos machinæ illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant.*

III. HÆC, & plura Liuius: ex quo agnoscas infernum illum, atque impurissimum parricidam sibi semper similem fuisse, esseque nunc etiam, nec deesse proh pudor! etiam Christianis temporibus, luce euangelij vbique fulgurante, qui iis similia, aut teteriora etiam eum dæmonibus perpetrent. Iisdemque hortatoribus horribilia criminum portenta suscipiant, atque exequantur, quæ Deus opt. max. ne apud eorundem quidem dæmonum cultores inulta esse permisit. Rem muliercula ad adolescentem Ebutium detulit, ille ad Ebutiam amitam atque ad Consulem, Consul ad Senatum, atque ad populum. Magistratus, omnes coniuratos omnibus vestigiis odorari, comprehendere, suppliciis addicere: illi dissimulare, fugere, sibi manus consciscere. Denique indicibus decreta præmia. tota fœdissimorum scelerum officina oppressa est. Quod vtinam aliquando de simillimis magorum, sortilegorum, & dæmonibus initiatorum horrendis sabbatismis audiamus.

IV. PERFECTIS quæstionibus Q. Martius Consul in Ligures Apuanos est profectus. Quos dum penitus in saltus abditos, quæ latebræ, receptaculaque illis semper fuerant, persequitur, in præoccupatis angustiis, loco iniquo est circumuentus; quatuor millia militum amissa, & legionis secundæ tria signa; vndecim etiam vexilla sociûm Latini nominis in potestatem hostium venerunt, & arma multa, quæ quia fugientibus per syluestres semitas impedimento erant, passim iactabantur. Consul vbi primum ex hostium agro euasit, ne quantum diminutæ copiæ forent appareret, in locis pacatis exercitum dimisit, nec tamen malè gestæ rei famam obliterare potuit. Nam saltus vnde eum Ligures fugauerant, Martius est appellatus.

V. HÆC dum Romæ nunciantur, mistæ gaudio tristitieque literæ ex Hispania feruntur, C. Catinium, qui biennio ante Prætor in vlteriorem Hispaniam erat profectus, cum Lusitanis in agro Astensi signis collatis pugnasse; ad sex hostium millia cecidisse, reliquos fudisse, fugasseque. Inde ad oppidum Astam oppugnandum legiones duxisse, idque non multo maiore certamine, quam castra ante cepisse, sed dum incautius subit muros, ictum, ex vulnere post dies paucos mortuum esse. Sub idem tempus in citeriore Hispania L. Manlius cum Celtiberis acie conflixit, ex qua incerta victoria discessum est; nisi quod Celtiberi castra inde nocte mouerunt, Romanis & suos sepeliendi, & spolia legendi ex hostibus potestas facta est, non leui concessæ victoriæ argumento, & confessione. Paucos post dies instaurato exercitu, in maioribus copiis ad Calagurrim oppidum maiorem cladem acceperunt: & quidem tantam, vt nisi successoris aduentus victoris impetum repressisset, Celtiberi plane subacti forent.

His Consulibus mortuum esse Annibalem apud Prusiam Bithyniæ regem tradit Eutrop. l. 4. Verum tardiorem eius mortem, sicut & Philopœmenis, facit Liuius, quem potius sequimur: nam fide digniorem habemus neminé.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3868.

1. N. 1. IN triumpho tulit coronas aureas ducentas, duodecim pondo, singulas scilicet mille ducentorum coronatorum. Quæ ducenties multiplicata, efficiunt 240. millia coronat. Argenti pondo 220. millia, id est, duos milliones quadringenta & 20. millia coron. Auri pondo duo millia centum & tria, id est 210. millia & 300. cor. Tetradrachmum Atticum 127. millia, id est 29. millia 633. cor. [illegible] Philippæorum aureorum 16320. id est 48900. coron. Præter arma, spoliaque multa Gallica, transuecta carpentis, duces hostium duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diuisit, id est octo libr. Tur. & octo sol. duplex centurioni, triplex in equites, multique omnium ordinum, donati militaribus donis, currum secuti sunt, carminaque à militibus ea in Imperatorem dicta, vt facile appareret in ducem indulgentem, ambitiosumque ea dici.

ANNVS MVNDI 3869. SEXTÆ AETATIS 353. Imperii Græcorum 127. Seleuci Philop. 3. Oniæ III. Pontificis 23. Ptolem. Epiphanis 19. Philippi 36. Olympiadis CXLVIII. an. 4. Vrbis Conditæ 568. Coss. Appio Claudio Pulchro, & M. Sempronio Tuditano.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 184.

I. IACTA sunt hoc anno semina belli Macedonici renouati. Non enim à Perseo, sed à Philippo ipso inchoatum est, & id ipsemet, si diutius vixisset, erat gesturus, vt auctor est T. Liuius l. 39. Dolebat, cum victo sibi leges imponerentur, ademptum ius sæuiendi in Macedones, qui à se in bello defecerant; Lamiam permissu Consulis oppugnatam, cum iam expugnanda esset, sibi ignominiose ereptam. Sed habuerat vice versa Romanorum indulgentia, quæ non minoris æstimari poterant, Demetriadem, Athamaniam, & vrbes quas Ætoli Thessalis ademerant. His sedata in præsentia Regis ira in Romanos est. Nunquam tamen remisit animum à colligendis in pace viribus, quibus si quando fortuna id ferret, ad bellum vteretur.

II. RAOISRA deinde causæ, quæ de integro iram mouerent in Romanos. Thessalorum & Perrhæbiorum querelæ de vrbibus suis ab eo possessis; & legatorum Eumenis regis, de Thracijs oppidis per vim occupatis, quæ ipse sibi donata à Romanis, vnà cum Lysimachia, contendebat,

Marginal notes: Natus Demetrius. Q. Terentio Culleone Prætore. Flagitiosus disciplinæ militaris corruptor. Bacchanalia Romæ detecta. Bacchanalia dæmonum cultus. Martius Consul cæsus à Liguribus. IMPVRISSIMA BACCHANALIA. Prosperè cū Lusitanis pugnatum. Et in citeriore Hispania. Opinio de morte Annibalis. Manlij Vulsonis. Origo belli Macedonici. Et quæ aliæ causæ.

debat, traductaque Thracum in Macedoniam multitudine: quas querelas Romani ita audierant, vt eas non videretur neglecturi. Maxime autẽ mouerat Senatum quod iam Æni, & Maroneæ possessionem præsidiis regiis affectari audierant. Venerunt etiam Romam à Philippo legati, qui omnes in Regem criminationes diluere conserentur, nihilque, nisi Romanorum imperatorum consensu, factum affirmarent. Quibus auditis Senatus, ne quid absente Rege statuerer, legatos ad eas controuersias disceptandas misit. Coram quibus ad Thessalica tempe disceptatum est non modica Regem inter & legatos contentione, adeo vt Philippus etiam minas intentare videretur. Huius legationis meminit etiam Polyb. in legat. n. 40. vterque Q. Cecilium Metellum principem legationis facit.

Legati vtro citroque missi.

III. *Legatorum Romanorum sententia.*

Cavsa cognita pronunciauerunt legati, placere deduci præsidia Macedonum ex iis vrbibus, & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. Quod ad iniurias, quas vltro citroq; illatas querantur, ad eas dirimendas formulam iuris inter ipsos constituendam esse. Inde grauiter offenso Rege, Thessalonicen ad cognoscendum de Thraciæ vrbibus proficiscuntur. Ibi legati Eumenis omni arte ac studio contendere, vt Ænum & Maroneam, Lysimachiæ vicinas recuperent, quasi sibi in bello Antiochensi præmium à Romanis concessas. Accessere & Maronitarum de suis per Philippum seruiture querelæ. Ad eas ita à Philippo responsum est, vt tota eius oratio; in querelis de populi Romani erga se acerbitate atque ingratitudine consumeretur; à quo non vt Rex socius & amicus, sed quasi hostis tractaretur, contendens Ænum, & Maroneam, & Thraciæ ciuitates in decreto, quod à decem legatis in gratiam Eumenis factum fuerat, non contineri.

Philippi querela de ciuitatibus Thraciæ.

IV. *Decretum legatorum de præsidio deducendo.*

Movit aliquantum oratio Regis legatos. Itaq; rem totam distinctione suspenderunt; si decem legatorum decreto eæ ciuitates Eumeni datæ essent, nihil se mutare. Si Philippus bello cepisset eas, præmium victoriæ iure belli habiturum: si neutrum eorum foret, placere cognitionem Senatui reseruari, & vt omnia in integro manerent; interea præsidia, quæ in iis vrbibus sint, esse deducenda. Hæ causæ animum Philippi alienarunt à Romanis, vt non à Perseo filio eius nouis causis motum, sed ob has à patre bellum relictum filio videri possit.

Interea Romam L. Manlius ex Hispania redierat, in quam prætor profectus erat, M. Valerio Messala, & C. Liuio Salinatore Coss. Itaque hic, loco proconsulis proprætoris legendum est. Ei à Senatu, in Æde Bellonæ triumphum postulanti, permissum est, vt ouans vrbem iniret. Etsi enim rerum gestarum magnitudo digna triumpho videbatur; negabatur tamen, quod nec victorem exercitum deportasset, nec pacatam prouinciã successori reliquisset.

V. *Seruorum motus.*

Eodem anno L. Posthumius Prætor in Apulia seruorum ac pastorum motus, seuere exercita quæstione compescuit; L. Calpurnius & L. Quintius Prætores in Hispania varia fortuna iactati sunt. Nam primo vere in Carpetaniam, vbi hostium castra erant, iunctis copiis progressi, cum haud procul Hippone & Toleto vrbibus, inter pabulatores pugna orta esset, dum vtrimque subuenitur à castris, paulatim omnes copiæ in aciem eductæ sunt. In eo tumultuario certamine duo exercitus Romani fusi, atque in castra compulsi sunt; hostes non institere perculsis. Prætores Romani ne postero die castra oppugnarentur, silentio proximæ noctis exercitum abduxerunt: hostis castra vacua postridie inuenit.

Varia Prætorum fortuna in Hispania.

Clades.

VI. *Et victoria ad Tagum.*

Post aliquot dies reparato exercitu hostem vltro ad Tagi ripam adorti sunt. Atrox à principio prælium fuit; hinc Hispanis recenti victoria inflatis; inde Romanis insueta ignominia, quam delere cupiebant, accensis; & metu Hispaniæ amittendæ, si hæc secunda clades contigisset. Hispani mediam aciem Romanorum, quod erat robur exercitus, facto cuneo perrumpere cupiebant, sed legionibus nusquam loco cedentibus, & insuper equitum turmis in cuneum vtrinque irruentibus, perruptus est cuneus; hostis fusus, fugatusque, magna cæde affectus, & castris eodem impetu exutus est. Nec plus quam quatuor millia de triginta quinque effugerunt, quorum tria millia fere, qui arma retinuer..., montem propinquum ... Signa capta 133. Romani ... & prouincialium auxiliorum ... que tribuni militum ... & pauci ... Romani ... entæ victoriæ speciem fecerunt. Victores in castris hostium, quia suis communiendis spatium non fuerat, manserunt, vbi à ducibus pro meritis laudati, præmiisque affecti sunt.

In Liguria vterque Consul prosperis aliquot pugnis hostem afflixit, vicos atque oppida cepit, agros vastauit, saltus incendio aperuit, captos belli auctores securi percussit. Inde prior Claudius comitiorum causa Romam venit, quoniam fratrem candidatum consulatus habebat.

VII. *Res in Liguria gestæ.*

Sub huius anni finem mortuum esse Scipionem Africanum, antequam M. Cato Censor crearetur, auctor est T. Liuius sub fi. l. 39. quod alioqui si viuus adhuc fuisset, nemo alius in eius locum princeps Senatus electus fuisset. Inuenitur autem L. Valerius Flaccus. Verum dici posset eum, quasi exulem & damnatum, habitum fuisse, proptereaque lectum Valerium, à Catone prælectum, qui & Scipionem oderat, vt supra ex Liuio diximus, & Valerium iam secundùm collegam diligebat. Sed Ciceroni refragari non possumus lib. de Senect. dicenti anno ante Catonem Censorem mortuum esse: non quidem toto anno, sed intra curriculum anni, quo Appius Claudius & M. Sempronius Consules fuerunt. At enim Liuius cum intra tres primos menses tribunatus M. Næuij mortuum esse, id est, à decimo Decembris, ad Idus Martias, id est 15. Martij, vt viuerit in tribunatu Næuij, à quo accusatus est Scipio, & in quem tum extabat Scipionis oratio. Itaque ad initium sequentis anni Iuliani facile pertinere potest. An autem eodem anno P. Scipio, Annibal & Philopœmen mortui sint, post sequentem annum cum Liuio dicemus.

Mors Africani incerto anno.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3870.

TVlit coronas aureas quinquaginta duas. Auri præterea pondo 131. id est, 13200 coronatos. Argenti pondo 16300. valet 179. mill. & decem ... coron. & pronunciauit in Senatu, decem millia pondo argenti, id est, 110000. cor. & octoginta auri, quæ sunt 8. millia coron. Q. Fabium Quæstorem aduehere, id quoque se in Ærarium illaturum. I. N. IV.

ANNVS MVNDI 3880. SEXTÆ ÆTATIS, 354. Imperii Græcorum 128. Seleuci Philop. 4. Oniæ III. Pontific. 24. Ptolemæi Epiphanis 20. Philippi 37. Olympiadis CXLIX. ann. 1. Vrb. Cond. 569. Coss. P. Claudio Pulchro, & L. Porcio Licinio.

ANNVS ANTE CHRISTVM 183.

PETEBANT in hunc annum Consulatum è patriciis viri clari, iam aliquoties repulsam passi, eoque intentius Claudio Consuli pro fratre nouo candidato ambiendum fuit. Ergo Consul ipse sine lictoribus, cum fratre toto foro volitando, suffragia emendicabat, clamitantibus competitoribus, & maiori parte Senatus, meminisse eum debere Consulem se populi Romani esse, & non tantum P. Claudij fratrem; coërceri tamen ab effuso studio nequiit. Denique peruicit Appius, vt deiecto competitore Fabio, fratrem crearet Consulem, præter spem ipsius atque cæterorum. Ex plebeiis multi gratiosi ambiebant, obtinuit L. Porcius Licinius; eodem anno quo Græci Olympiadem 149 inchoarunt, in qua victor extitit Hippostratus Seleuciensis, vt est apud Collectorem Olympionicarum. Quod ipsum tempus nobis aliquid ex sacra historia, post diuturnum silentium suggerit, tanquam nonnullam in æstuosa siti refrigerationem.

I. *Ambitio pro Consulatu.*

Svb his enim Consulibus, atque huius Olympiadis anno primo, Græcum & Latinum Euseb. chronicon historiam Heliodori ponit, quæ accurate traditur tertio capite secundi Machabæorum; neque de tempore est vlla dissensio. Posteriores enim omnes Eusebio acquiescunt. Græca Eusebij verba, in Latinum ad verbum conuersa

II. *Historia Heliodori & eius tempus.*

... non quidam præpositus templi Hierosolymitani, ... Apollonium ducem Phœnicis, Templi thesaurum promittens; quæ cum Seleucus ... didicisset, misit Heliodorum rerum suarum ..., qui diuinis flagellis eruditus vacuus recessit. Onias vero pontifex operam dedit, vt Simon ... Hæc ibi; à quibus cum non parum dissentiat ... verba S. Hieronymi, videtur in aliqua ... quam quæ habet Scaliger, incidisse. Historia ... ipsa origine turbarum Iudaicarum à morte ... petita est.

III. Cvm ... ciuitas habitaretur in omni pace, ait Scriptor canonicus, a leges etiam adhuc optime custodirentur, propter Oniæ pontificis pietatem, & animos odio habentes mala; Græce habetur ... in singulari, & ad vnum Oniam refertur: nec tamen male Vulgata. Nam aliorum animos & spiritus ... agnoscit: idq; conueniret eius in Simonem ... zelo, de quo paulo post. Huius autem Oniæ pietas ... mores, etiam Iosephus ab hoc ipso Scriptore commendatur. b Pergit. Fiebat autem vt & ipsi reges, & principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent. Ita vt Seleucus Asiæ rex de reditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes. Imitatus videlicet patrem suum Antiochum Magnum, qui apud Iosephum c inter alia ita scribit Ptol. Syriæ præfecto. Ac primum decreuimus pietatis ergo præberi eis in precium pecudum mactandarum, vini, olei, thuris, argenteorum viginti millia. & ad similem secundum prouincialem legem, tritici medimnos ... quadringentos sexaginta, & salis medimnos 375. volo quoque vt hæc eis præbeantur, ita vt mandaui; & quod deest templo ... , siue porticum, siue quid aliud ædificare opus fuerit. Lignorum autem materia comportetur, tam ex ipsa Iudæa, quam ex aliis gentibus, & ex Libano immunis à vectigalibus; quæ immunitas & aliis rebus concedatur ad apparatum, atque ornatum templi pertinentibus.

IV. Philadelphvs quoque apud eundem d argenti ... centum Eleazaro misit in templi donaria & victimas, de quibus suo loco fusius. e Adde Ptolemæum Euergetem, ex eodem, f qui recuperata Syria Hierosolymam venit, multas hostias Iudaico ritu immolauit, dignissimaque dicauit ornamenta victoriæ. Sed ea de Philopatore potius vera sunt, vt ex libro 3. Macbab. patet. De Euergete id ipse vnus tradit, & prætermittit Philopatorem. Adde Alexandrum Magnum, qui & in templo sacrificauit, & immunitatem Iudæis concessit, & quidquid pontifex ab eo postulauit. g Sed multo & certiora & maiora sunt quæ ... Cyro ... legimus. & de Dario Hystaspede ... primo, h & tertio. i & de Artaxerxe Longimano, apud Esdram k & Nehemiam. l Nec mirum beneficos fuisse ... principes in templum Hierosoly. quod ipsi Deo ... audiebant, cum iidem in deos suos Iouem, Apollinem, cæterosq; essent profusissimi. Pergamus ad cætera.

V. Simon autem de tribu Beniamin præpositus templi constitutus, contendebat, obsistente sibi principe sacerdotum, iniquum aliquid ... Apud Eusebium legimus, eum voluisse ... sacerdotium vindicare, quod in Græco textu nō habetur, neque ... cum ad familiam Eleazari, ac ne Aaronis quidem pertineret, imo ... Leuita quidem ... de tribu Beniamin. Nisi forte Beniamitica ... habitatione, Leuita autem genere, quandoquidem Leuitæ per omnes tribus sparsi erant. Quod tamen parum probabile est: habitabat enim Hierosolymis, atq; ideo in templo, vel iuxta templum, ... illo ... esset. In Græco habetur ... & summum pontificem, ... iniquitate ... in vrbe patrabantur ... fratre pontificis ... perpetrata legimus ... hoc ... libro. ... qui si contentio fuerit ... quopiam officio, aut vrbana ædilitate.

VI. ... tandem de re contentio fuerit ea improba ... fuit, vt cum vincere Oniam non posset venit ad ... Tharsea filium, qui eo tempore dux erat Cœlesyriæ,

& Phœnicis, vt eius opera obtineret quod optabat; & quidem in thesauro multarum pecuniarum, quas cum ipse suppeditare non posset, aperiebat viam, qua aliena in eius aut regis potestatem venirent. Nunciauit enim ei pecuniis innumeris ... plenum esse ærarium Hierosolymis, & communes copias, collectas scilicet ex vectigalibus, tributis, & ad genus aliis prouentibus, quæ communes, siue profanæ dicuntur, & opponuntur sacris pecuniis, vnde sequitur, quæ non pertinent ad rationem sacrificiorum, quas scilicet Seleucus suppeditabat, vt dictum est. Esse autem possibile sub potestate regis cadere vniuersa, & scilicet regis beneuolentiam fructuoso sacrilegio acquirere: & ex ea gratia voti sui compotem fieri.

VII. Cvmqve retulisset ad regem Apollonius, de pecuniis quæ delatæ erant, ille accitum, siue electum, designatum, Heliodorum, qui erat super negotia eius, misit cum mandatis, vt prædictam pecuniam transportaret. Statimque Heliodorus iter est aggressus, specie quidem quasi per Cœlesyriam & Phœnicem ciuitates esset peragraturus, re vera autem regis propositum perfecturus. Sed cum venisset Hierosolymam, & benigne a summo sacerdote in ciuitate esset exceptus, narrauit de dato indicio pecuniarum; & cuius rei gratia adesset, aperuit. Interrogabat autem si vere hæc ita essent. Tum summus sacerdos ostendit deposita esse hæc, & victualia viduarum & pupillorum, siue has pecunias repositas esse viduis pupillisque sublenandis, siue ab ipsis met, siue ab aliis, qui pauperibus benigne facere vellent, per manum pontificis. Quædam vero esse Hircani Tobiæ, viri valde eminentis, qui eas loco propter religionem omnium tutissimo reposuerat. Has ergo esse pecunias in ærario sacro repositas, non autem quales calumniatus erat impius Simon.

VIII. Hircanvm hunc valde eminentem sanctitate fuisse existimauit S. Ambrosius. Sed audi Iosephum. Hircanus autem videns præpotentem Antiochum, scilicet Epiphanem, qui huic Seleuco fratri successit, & veritus ne cum potestatem eius redactum, pœnas daret eorum, quæ contra Arabes ausus fuerat, ipse sibi manu intulit, possessionem vero eius vniuersam occupauit Antiochus. Sic ipse. Capite autem 4. ait eum fuisse Iosephi filium, & Tobiæ nepotem, qui Tobias Oniæ II. Pontificis sororem duxit vxorem. Propterea que hoc loco Scriptura, cum dicitur, Hircanus Tobiæ, non filius, sed nepos intelligendus est. Quanta vero fuerit in sacro ærario summa pecuniæ ita subdit. Vniuersa autem argenti talenta esse quadringenta. i & auri ducenta. Decipi vero, id est, fraudari deposita pecunia, id enim Græcus textus exigit, eos qui credidissent loco, & templo, quod per vniuersum mundum honoratur, pro sui veneratione & sanctitate, omnino impossibile esse. Vel, vt alij vertunt, omnino indignum esse templi maiestatem, & asyli securitatem violari.

IX. At ille, pro his quæ habebat in mandatis à rege, dicebat omni genere regi esse deferenda, vel, omnino in regium ærarium esse inferendas omnes hasce pecunias. Constituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Non modica vero per vniuersam ciuitatem erat trepidatio. Sacerdotes autem ante altare, cum stolis sacerdotalibus iactauerunt se, & inuocabant de cælo eum, qui de depositis legem posuit, vt his qui deposuerant ea, salua custodiret. Iam vero qui videbat summi sacerdotis vultum, mente vulnerabatur. Facies enim & color immutatus, declarabat internum animi dolorem; circumfusa enim erat mœstitia quædam viro, & horror corporis, per quem manifestus aspicientibus dolor cordis eius efficiebatur. Alij autem gregatim de domibus confluebant, publica supplicatione obsecrantes pro eo quod in contemptum locus esset venturus. Accinctæque mulieres ciliciis pectus per plateas confluebant. Sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, in Græco est, ad ianuas: agit autem de virginibus in templo conclusis, in quæ ad templi ianuas progrediebantur, vbi apparet fuisse Pontificem cum Heliodoro disputantem.

X. Aliæ autem ad muros procurrebant, vtique templi, vbi tota res agitabatur, & in quo illæ conclusæ erant, vt inde pedem efferre non liceret, donec coniugio traderentur, vt contigit beatæ Mariæ virgini. Quædam vero per fenestras aspiciebant. Vniuersæ autem protendentes manus in cælum deprecabantur. Erat enim misera commissa multitudinis prolapsio: abijciebant videlicet se in terram, cum orantes manus in cælum

lu... ostenderent: erat & miseras summi sacerdotis, in magno agone constituti, expectatio. Timebat enim ne populus ad seditionem concitatus, Heliodorum cum suis trucidaret, eaque clades in totius populi ruinam, rege vlciscente redundaret; aut ne mutuis cædibus ciuium & regiorum, templum Domini pollueretur. Et ciues quidem inuocabant omnipotentem Deum, vt credita sibi, iis qui crediderant, cum omni integritate conseruarentur: vel securitate, est enim in Græco μετ' ἀσφαλείας. *Heliodorus autem quod decreuerat perficiebat.*

XI. Qvæ deinceps consequuntur nouam habent in Græco textu periodum, in hunc modum. Ibi autem ipso cum satellitibus ad ærarium iam præsente spirituum Dominus, & omnis potestatis dominator magnam fecit suæ ostensionis euidentiam. Epiphaniam vocat miraculum siue ostentum, quo se præsentem, & propugnatorem sancti loci ostendit, *ita vt omnes qui ausi fuerant parere ei*, aut conuenire ad obtemperandum, *ruentes Dei virtute in dissolutionem, & formidinem conuerterentur*. Vel, vt est in Græco, obstupescentes Dei virtutem animo viribusque destituerentur: aspectu scilicet equitis, & duorum iuuenum, sequitur quippe. Apparuit enim illis quidam equus, terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: isque cum impetu Heliodoro priores calces elisit. Significat equum insurrexisse in Heliodorum, & anterioribus vngulis impulsum prostrauisse in terram. Sic enim in Græco legitur: inuectus autem cum impetu incussit Heliodoro anteriores vngulas, & forte in vulgata legendum est, illisit. *Qui autem ei insidebat videbatur arma habere aurea*, vt oculi fulgore perstringerentur ad terrorem, sicut & angelorum duorum ornatus de quibus subditur.

XII. Alii *etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu, qui circumdederunt eum, & ex vtraque parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes. Subito autem Heliodorus concidit in terram*, nimirum statim atque impulsu vngularum equi euersus est, & proiecto in terram, ingestæ sunt vtrinque plagæ, quas sentiret ipse, alij non viderent. *Eumque multa caligine circumfusum rapuerunt, atque in sella gestatoria positum eiecerunt.* A quibus raptus & eiectus sit Scriptura non dicit. Iosephus Gorionis ait miserum illum à sacerdotum famulis, humeris è sanctuario elatum, & satellitibus qui fugerant traditum, suo in hospitio, seu tabernaculo mutum lecto decubuisse. Verum ei videtur repugnare Scriptura, quæ ait in sella gestatoria positum: nec sanctuarium memorat, sed ærarium, quod erat extra domum sanctam. Nam gazophylacia, in quibus asseruabantur pecuniæ, in circuitu sanctuarij erant. Quamquam potest sanctuarium accipi latius, vt omnia atria, omniaque circumposita ædificia comprehendat. Nam Dauid ait Salomonem à Deo electum, vt ædificaret domum sanctuarij: qui tamen vniuersæ auctor fuit.

XIII. Ivsta autem Scriptura diuinam victoriam celebrans, & superbo ac sacrilego Heliodoro insultans ait. *Et is qui cum multis cursoribus, & satellitibus prædictum ingressus est ærarium portabatur, nullo sibi auxilium ferente*, vel qui nihil sibi ipsi auxilij afferre poterat, omni armorum suorum ope destitutus, *manifesta Dei cognita virtute. Et ille quidem per diuinam virtutem iacebat mutus, atque omni spe, & salute priuatus. Hi autem Hierosolymitæ Dominum benedicebant*, quia magnificabat locum suum: & templum, quod paulo ante timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente Domino, gaudio & lætitia impletum est. *Tunc vero ex amicis Heliodori quidam rogabant confestim Oniam, vt inuocaret altissimum, vt vitam donaret ei, qui in supremo spiritu erat constitutus. Considerans autem summus sacerdos, ne forte rex suspicaretur malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum consummatam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem*: qua illi salus, & sanitas alioqui perdita, ac deplorata restitueretur, Dei misericordia precibus & sacrificio pontificis propitiata.

XIV. Cvmqve *summus sacerdos exoraret*, vel vt est in Græco; faciente autem summo sacerdote propitiationem, siue sacrificium offerente pro peccato, vt ei Deus propitius fieret, *iidem iuuenes*, rursus apparuerunt Heliodoro, *eisdem vestibus amicti, astantes Heliodoro dixerunt. Multas Oniæ sacerdoti gratias age, nam propter eum tibi... quam huius tibi cladis auctorem. Nam propter eum Dominus tibi vitam donauit*, cum esses mortis reus, & plagis ad... deductus. *Tu autem* non ab homine, sed *ab ipso Deo flagellatus, nuncia omnibus magnam Dei potestatem*, cui in promptu sit omnem deiicere superbiam, & summam obterere potestatem. *Et his dictis non comparuerant.* Heliodorus autem hostia Deo oblata, quam scilicet sacerdoti obtulit, offerendam Deo; & votis magnis promissis Deo, qui ei vitam concessit, & Oniæ gratias agens ... iussus fuerat, ad regem cum exercitu reuersus est. Obsecutus quoque mandatis eorum, qui eius castigationem volebant in communem aliorum vtilitatem redundare, testabatur omnibus ea, quæ sub oculis suis viderat, atque adeo corpore suo senserat opera magni Dei.

XV. Maxime autem testificatus est regi, à quo iussus fuerat hoc facinus exequi. *Cum enim rex Seleucus interrogasset Heliodorum*, & ab eo totius rei gestæ historiam didicisset, & irritum primum hunc conatum videret, æstimabat in tam fructuoso negotio, non esse difficultatibus cedendum, sed tentandum an cuiuspiam alterius industria res confici posset. Itaque interrogabat Heliodorum, ecquem censeret idoneum qui rursum Hierosolymam mitteretur. Cui Heliodorus, *si quem habes hostem, aut regni tui insidiatorem, mitte eum illuc, & flagellatum eum recipies, si tamen euaserit mortem. eo quod in loco sit vere Dei quædam virtus. Nam ipse qui habet in cælis habitationem visitator, & adiutor, seu protector est loci illius, & venientes ad malefaciendum percutit ac perdit. Igitur de Heliodoro, & ærarij custodia ita res se habet.* Hactenus Scriptura exhibens hominem diuino verbere castigatum resipiscentem, & exacte iis obtemperantem, à quibus quasi magistris fuerat castigatus. Et vice versa vt diuina iudicia admiremur, Simon non Ethnicus, sed Iudæus, tam illustri miraculo admonitus, non resipiscit, sed deterior euadit, & præcedentia crimina nouis accumulat: vsque adeo verum est neminem posse corrigere, quem Deus despexerit. Sequitur enim.

XVI. Simon autem prædictus pecuniarum ac patriæ delator, male loquebatur de Onia, tanquam ipse Heliodorum instigasset ad hæc, & ipse fuisset incentor malorum, & benè merentem de ciuitate, curatorem gentis suæ, *& æmulatorem legis Dei, audebat insidiatorem regni dicere.* Non est nouum perditis hominibus, vt viros bonos, quos verorum criminum insimulare non possunt, eorum infamia per calumniam conentur aspergere, & ecclesiasticos viros laicæ potestati ubnoxios, aut inuisos reddere; quamquam in Græco textu, non regni dicitur insidiator, sed *rerum* subintellige, regiarum; quomodo habet Vatabli versio, & aliæ quædam præter vulgatam. Quæ autem de progressu inimicitiarum, & cædibus subduntur, ad annos sequentes manifestò pertinent, quibus Seleucus superstes fuit.

Hanc historiam contentionis Oniæ cum Simone, habet Iosephus in libello de Machabæis. Sed errat manifeste cum omnia quæ ad Heliodorum pertinent tribuit Apollonio, & ei comitem addit Simonem: de verberibus autem tacet, veritus opinor ethnicorum irrisionem, vt alibi non semel. Ab Apollonio rogatum dicit Oniam, vt Deo pro se preces funderet. At id factum ab Heliodori amicis Scriptura prodit. Eo quippe erat statu, vt sui compos non esset, in supremo spiritu constitutus. Sed nos è Syria transeamus in Græciam.

XVII. Principio huius anni, legati qui in Græciam ad disceptandum inter Philippum & Eumenem, reliquosque eius aduersarios missi fuerant, legationem renunciarunt, simulque vtriusque partis legatos in Senatum introduxerunt: quibus auditis decreuit Senatus aliam legationem in Macedoniam & Græciam, ad visendum redditæne ciuitates Rhodiis, Thessalis, Perrhæbiis essent. Eius princeps Appius Claudius exconsul fuit. Idē mandatum, vt ab Æno & Maronæa præsidia deducerentur, maritimaq; omnis Thraciæ ora à Philippo, & Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoq; adire iussi, vnde prior legatio sine responso dimissa fuerat, cum mandato Senatus, vt Romanis legatis semper potestas fieret concilium gentis adeundi,

[illegible] vellent Senatui daretur. [illegible] meminit Polyb. sed de eo [illegible] endo cunctio [illegible]. Id enim tantum habet, monuit vero vt Romani legatos, qui in Græciam mitterentur, obseruarent, [illegible] est cum honore susciperent, vt Romani eos, [illegible] venerunt.

[illegible] his legationibus Philippus a suis certior factus [illegible] ede [illegible] ciuitatibus, deducendaque præsidia, in [illegible] ius omnibus in Maronitas iram effudit. Onomasto, [illegible] oræ, mandat vt partis aduersæ principes [illegible] per Casandrum quendam, vnum [illegible] Maroneæ habitantem, nocte Thracibus [illegible] missis, velut in bello capta vrbe cædem fecit. Paulus [illegible] pro occisis Maronitis legatos Romani populi ponit oculos. Id factum cum Maronitæ apud legatos Romanos quererentur, negabat Philippus rem ad se suosue pertinere; seditionem excitatam, dum alij ad Eumenem, alij ad Philippum traherent: ipsos etiam Maronitas [illegible] rogari iubebat [illegible] tatua perculsis omnibus recentis cædis terrore, neminem inuentum iri, qui vel hiscere auderet. Negare Appius vicissim rem euidentem pro dubia quærendam, si ab se culpam remouere vellet. Onomastum & Casandrum per quos res acta diceretur, Romam mitteret ad Senatum.

XIX. *Attonitus Philippus.* Ea postulatione perculsus Philippus hærere, vt non color ei, aut vultus constaret. Tandem collecto animo, Casandrum se si vellent missurum dixit, ad Onomastum nihil eam rem pertinere, vt qui non in vrbe tum, sed ne in propinqua quidem regione fuisset. Verebatur nimirum ne hunc virum clariorem, & multorum consiliorum conscium amitteret: illum misit, quem etiam in itinere, vt opinio fuit, veneno tolli curauit. Hæc Liuius habet à Po-lyb. *In leg. n. 44.* Legati à Philippo tum discedebant, vt parum sibi ab eo satisfactum ostenderent. Ille minime dubius quin rebellandum esset, quia tamen res nondum maturæ erant, ad moram interponendam Demetrium minorem filium, *Et filium Demetrium.* qui dudum obsides Quintio Flaminino datus fuerat, & postea [illegible] à Senatu Patri redditus, Romam mittere statuit, simul ad purganda crimina, simul ad deprecandam iram Senatus. Satis credens iuuenem, qui iam specimen regiæ [illegible] Romæ dederat, aliquod in eam rem momentum allaturum. Eadem habet Polyb. & socios legationis da- *n. 44. & 46.* tos tradit Apellem & Philoclem, qui ea tempestate principem locum in amicitia Philippi obtinebant.

XX. *[illegible] de Spartanis [illegible].* Interea aduentus legatorum in Peloponneso expectabatur, aduersus quos Lycortas Prætor Achæorum concilium indixerat, vt præparata consilia haberent; in eoq; Spartani duo Areus & Alcib. ambo iamdudum exules, deinde opera Achæorum restituti, querelas de ipsis Romam detulerant, proptereaque capite damnati sunt in eodem concilio. Paucos post dies Romani legati venerunt & cum iis Areus & Alcib. ex quo territi, ne hiscere quidem audebant. Appius Spartæ querelas displicere Senatui ostendit, cædem in primis eorum, qui à Philopœmene ad causam dicendam euocati venissent. Deinde quod non in homines solum sæuitum esset, sed muros etiam nobilissimæ vrbis diruissent, leges vetustissimas, Lycurgiq. disciplinam abrogassent.

XXI. *A Lycorta [illegible].* Quæ Lycortas Prætor forti atque eleganti oratione defendit. Docuit enim cædem illam iustam fuisse, factam contra [illegible] fœderis Romani, in maritimis vrbibus per vim occupandis, quam cædem ab ipsis Romanis, si adfuissent, faciendam oportuisse. Deinde ne ab Achæis quidem factam esse, sed ab exulibus Lacedæmoniorum, qui nunc crimen Achæis obiiciunt, quod ipsi perpetrarent. Demum [illegible] quoque recte factum, & ex Lycurgi disciplina, ex qua Sparta octingentia fere annis mœnibus caruerit, quæ à tyrannis, vt tuto seruitute Lacedæmonios opprimerent, [illegible] excitata fuerint. Itaque reddita Lacedæmoniis [illegible] muros, & reliqua tyrannidis vestigia funditus exstirpanda. Quod ad leges attinet Lacænas, eas non ab Achæis, sed a tyrannis Nabide, Machanida, Lycurgo, Cleomene fuisse sublatas. Achæos propterea eis communicasse, vt communi cum ipsis iure viuerent, & vnum corpus [illegible] Peloponnesi esset.

XXII. *A Romanis [illegible].* Postremo post carptam obiter Romanorum potentiam, rogat legatos, ne apud eos deteriore conditione sint Achæi, quam Lacedæmonij, qui se violantis sacrosanctis fœderibus hostes reddiderunt. Addit postremo ea verba, quibus sim [illegible] quæ nunc literis consignata legimus. *[illegible] quidem vos Romani, [illegible] vultis, etiam timemus, sed plus [illegible] timemus deos immortales*; qui scilicet violatorum fœderum vindices ipsos constituissent. Cum vehementer maxime parti probata fuisset oratio, respondit Appius se Achæis magnopere suadere, vt gratiam inirent, vltro ea faciendo, quæ mox inuiti & coacti facturi essent. Quæ vox cum omnium gemitu audita, metum iniecit imperata faciendi. Itaq; petierunt vt Romani ipsi per se de Lacedæmoniis, quæ viderentur, mutarent; ipsi damnationem Arei & Alcibiadis antiquarent.

XXIII. *Contentio Romæ de Prætore. Liu. l. 39.* Consulibus hoc quoque anno Liguria prouincia data est, quoniam nusquam alibi bellum erat. De prætoribus certatum est. Cum enim vnus eorū defunctus esset, Q. Fuluius Flaccus, qui ædilis curulis designatus erat, in eius locum suffici, summa contentione, repugnante Senatu conabatur, & populum fauentem habebat; cumque voluntati Senatus non cederet, censuit Senatus nullum in demortui locum subrogandum, sed vnum eundemque Prætorem, vtramque in vrbe iurisdictionem habiturum.

Et Censoribus. Huic contentioni maior alia, maiori quippe de re, & inter clariores viros contentio successit. Quinque patricij, quatuor plebei Censuram petebant. In illis erant Scipiones duo, P. & L. & L. Valerius Flaccus: in his M. Cato, & Sempronij duo, ac Fuluius Nobilior.

XXIV. *Cato Censura candidatus.* *Quales vir fuisset.* Patricios plebeiosque omnes Cato anteibat, vir in quo tanta vis animi ingeniique fuit, vt ad omnia æque factus appareret, & ad id vnum natus videretur, quod susciperet: belli pacisque artibus eximie clarus. Eum tamen fatetur Liuius l. 39. asperi animi, & linguæ acerbæ, & liberioris fuisse; itaq; multis simultatibus, nobilium præsertim, & patriciorum virorum exercitum fuisse, & alios exercuisse vicissim. Sed inuictæ cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ, contemptoremque gratiæ & diuitiarum extitisse: in parcimonia, in patientia laboris, periculique, ferrei prope corporis animique, vt nonagesimo etiam anno Sergium Galbam ad populi iudicium adduxerit.

Censuram [illegible] formidatam [illegible]. Hunc ergo virum Censuram tum petentem premebat nobilitas, consenserantque, præter L. Valerium Flaccum, qui collega eius in Consulatu fuerat, candidati omnes ad deiiciendum honore eum; non solum vt ipsi potius adipiscerentur, sed quod tristem Censuram, periculosamque multorum famæ expectabant. Etenim tum quoque minabundus petebat, eosque sibi refragari dicebat, qui liberam & fortem censuram timebant. Et simul L. Valerio suffragabatur, illo vno collega castigare se noua flagitia, & priscos mores reuocare posse.

Cum Valerio in consulatu collega. His accensi homines, aduersa nobilitate non M. Porcium modò Censorem fecerunt, sed collegam etiam ei L. Valerium Flaccum adiecerunt.

XXV. *Prætores de Hispania triumpho.* Secundum comitia Censorum, Consules Prætoresq; in prouincias profecti sunt: nihil hoc anno memorabile à Consulibus, vel domi, vel foris gestum est. Veteres Prætores ex Hispania redierunt. C. Calphurnius Piso, & L. Quintius: vtrique magno Patrum consensu triumphus est decretus, vterque de Celtiberis & Lusitanis triumphauit, [illegible] coronas aureas tulit 83. & 12. millia pondo argenti, quæ respondent 132. millibus coronat. Posterior tantumdem auri argentique in triumphum tulit.

XXVI. *[illegible] a Catone Senatu motus.* Censores metu mista expectatione Senatum legerunt, 7. mouerunt Senatu, in quibus L. Quintium Flamininum consularem. Causam diuersimode ex diuersis enarrat Liuius: fatetur M. ipsum Catonem apud Ciceronem audire. *Inuitus feci*, inquit, *vt fortissimi viri T. Flaminini e Senatu eiicerem fratrem annis*, *postquam Consul fuisset* septem toti anni intercesserunt. Consul enim fuit cum Domitio Ænobarbo anno 561.) *Sed notandam putaui libidinem. Ille enim cum esset Consul, in Gallia exoratus [illegible] a scorto est,*

vt si curi scriret aliquem eorum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis &c. Liuius ex ipsius oratione Catonis, nō damnatum exhiber hominem rei capitalis, sed nobilem Boiorum transfugam, cum liberis ad fidem populi Romani confugientem, eamque implorantem, & ipsius Consulis manu interemptum. Hoc porro scortum masculum fuisse, nomine Philippum, genere Pœnum tradit ex ipsius Catonis oratione in Flamininum Liuius. In eos enim quos notauerat, ad præsentem ignominiam addebat styli acerbitatem, vt ijdem infamia laborarent in omnes annos consequentes.

XXVII. Rom ob tempore Flaminius Herodi similis, aut potius minus malus. VALERIVS Antias Pl[illegible]tianam mulierē famosam fuisse tradit, non lecta, vt ait Liuius, oratione Catonis. Antias cætera Ciceroni consentit, sicut & Valer. Max. & maxime Plut. in Quintio & Catone, qui etiam historiam ex Liuio memorat, & cum in aliis Ciceroni assentirī, putat Catone exaggerandi causa, pro damnato transfugam posuisse, & reliqua quæ retulimus: & fieri potest, vt idem reus esset, & transfuga: nec facile crediderim Catonem tāta calumnia facinus L. Quintij hominis patricij ac Consularis augere voluisse, aut impune potuisse. Et addit Liuius, facinus siue eo modo quo Censor obiecit, siue vt Valerius tradit cōmissum est, sæuum atque atrox, inter pocula atque epulas, vbi libare dijs dapes, vbi bene precari mos esset, ad spectaculum scorti procacis, in sinu Coss. recubantis, mactatam humanam victimam esse, & cruore mensam respersam. Quanto iustior esset hæc Liuij in Herodē indignatio, non scelestum aliquem hominem, sed sanctissimum Dei Prophetam, ad procacis mulieris vocem, inter festas epulas obtruncantem? Nam iusta cædes, alieno tantum loco, vel tempore perpetrata, videri poterat in viro patricio, Consulari, bene de Rep. merito, clarissimi Imp. fratre, dissimulanda.

XXVIII. Censura Scipionem. NEC Flamininam solum gentem Catonis censura vexauit, sed Corneliam. Nam in equitatu recognoscendo L. Scipionem Asiaticum equo priuauit, cum eius fratrē Africanum autem mortē odio prosecutus esset adeo, vt Petilios tribunos pl. accusatores aduersus eū instigasse diceretur, vt supra ex Liuio retulimus. Nimirum verebatur fortasse, ne illa magni Africani claritas, exemplo noceret in Rep. nisi reprimeretur. Cic. quidem in Catone eas inimicitias dissimulat, memor scilicet decori, quod Catonem eum eiusdem nepote loquentem inducat. Deniq; Censura Catonis rigidior, multas ei simultates conciliauit, quibus per totam deinde vitam fuit vehementer exercitus.

XXIX. Annibal Prusiam adit. HOC circiter anno bellum gessit Prusias Bithyniæ rex contra Eumenem, vt sequentis anni querela ad Senatum delata docet. Id bellum, vt ait Iustinus, Prusias Annibalis fiducia, rupto fœdere, prior intulit. Namque Annibal, inquit, cum ab Antiocho Romani inter cæteras conditiones pacis deditionem eius deposcerent, admonitus à rege, in fugam versus Cretam defertur. Ibi cum diu quietā vitam egisset, inuidiosumque se propter nimias opes videret, amphoras plumbo repletas in templo Dianæ, quasi fortunæ suæ præsidia deponit: atque ideo nihil de illo sollicita ciuitate, quoniā velut pignus opes eius tenebat, ad Prusiam cōtendit, auro suo in statuas, quas secum portabat infuso, ne conspectæ opes vitæ nocerent. Hæc consentanea sunt vafro Annibalis ingenio, & à Plutarcho in eius vita confirmantur, & ab Æmylio Probo in Annibale.

XXX. Prusia bellum in Eumenem. lib 12. DEIN cum Prusias terrestri bello ab Eumene victus esset, & prælium in mare transtulisset, Annibal nouo commento author victoriæ fuit. Quippe omnium serpentiū genus in fictiles lagenas conijci iussit, medioque prælio in naues hostium mitti. Id primum Ponticis ridiculum visum, fictilibus dimicare qui ferro nequeant. Sed vbi serpentibus repleri naues cœpere, ancipiti periculo circumuenti, hostili victoriam cessere. Ita Iustinus, eademque Æmylius Probus.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3870.

a Nr. Quod autem non consentias hic sancti Hieronymi versionem sequere et a Eusebium Græce loqui docet, arguitq; recte ab eo dici τὸν ἐπὶ τῶν πραγμάτων: quod Græci dicant ἐπὶ τοῖς πράγμασι; neque modeste facit, neque erudite Græce opinor sciebat Demosthenes, apud quem legimus, διαφθείρειν τοὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων; quamuis idem Criticus dicat τὸν ἐπὶ τῶν πραγμάτων esse summum officium Palatinum. Quod re posterioribus Imperatorum orientis temporibus quadrare possit, id certe à Seleuci temporibus alienum est. Lucianus quoq; græce notat, cum diceret, ἐπὶ τοῦ νέκταρος τι πάξῃ, quod Budæus vertit, Ens à cyathis. Et Polybius. Λεόντιος ἐπὶ τῶν πελταστῶν, Μεγαλέας δ' ἐπὶ τοῦ γραμματείου, Ἀλέξανδρος δ' ἐπὶ τῆς θεραπείας, vbi ἐπὶ officiū significare vulgata lexica, & cum ijs Stephanus auctat, additq; illud ex Luca Act. 8. 27. ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς, Sic Budæus pap. 458. ἐπὶ τῶν ἀποκρίσεων à secretis & οἱ ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν ab epistolis. οἱ ἐπὶ τῆς ξενίας, qui diuersoriis præsunt, οἱ ἐπὶ τῶν ἀποκριμάτων a responsis. Deniq; non sunt ea verba Eusebij, sed scripturæ quæ vocat Heliodorum τὸν ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Sed mittamus ista dimi[illegible] grammat[illegible]is.

2. N VIII. Si Attica sumamus, erunt quadraginta & viginti millia francorū nostratium, si Euboica, quingenta & sexaginta millia. Si Hebræa, erunt 500. & quinquaginta millia aureorum. *Et auri ducenta*, vtique Hebraica, quorum singula respondent duo sicles mille & quingentis aureis: quæ summa ducenties multiplicata, alcen it ad duos milliones & quingenta millia coronatorum. Quam summam nō sine causā Simon vocauerat, χρήματα ἀμύθητα, ὥστε τὸ πλῆθος ἀναρίθμητον.

ANNVS MVNDI 3871. SEXTÆ ÆTATIS 355. Imperii Græcorum 129. Seleuci Philopatoris 5. Oniæ III. Pontif. 25. Ptolemæi Epiphanis 21. Philippi Macedonum 38. Olympiadis CXLIX. an. 2. Vrbis Conditæ 570. Coss. Q. Fabio Labeone, & M. Claudio Marcello.

ANNVS ANTE CHRISTVM 182.

AD hunc annum Sabbaticum ordine 184. consentaneum est pertinere illud, quod in Eusebij chronico legimus, Oniam pontificem curasse Simonem extorrem patria fieri; à Seleuco scilicet, & quidem interuentu Heliodori ipsius, quem ille non solum in spem inanem, sed ad vltimum vitæ discrimen adduxerat: nec est cur huic Eusebij assertioni Scaliger temere deroget fidem, licet id scriptura non dicat, nec alibi id legatur: non enim extant libri omnes, quos Eusebius vidit: & rem probabilem faciunt inimicitiæ, quas Scriptura deinceps vlterius processisse docet. *Sed cum inimicitia*, inquit, *in tantum procederent, vt etiam per quosdam Simonis necessarios homicidia fierent*; In Græco habetur, per quendam ex ijs, qui Simoni accepti erant. Innuitur vtique absentia Simonis, qui per suos cędes patraret: confugisse autem ad Apollonium, sequentia significant. — I. Simon pulsus in exilium.

II. Onias ad regem. CONSIDERANS, inquit, *Onias periculum contentionis, & Apollonium insanire, vtpote ducem Cœlesyriæ & Phœnicis ad augendam malitiam Simonis, ad regem se contulit.* In Græco est συναύξοντα augentem malitiam Simonis, mutuo se videlicet acuebant ad furorem, & vindictam de Onia sumendam, qui vtrosque Regi ingratos de vana promissione reddiderat. Oniæ autem ad regem profectio, ad quem regni eius annum pertineat, non apparet. Profectus est autem, *non vt ciuium accusator, sed communem vtilitatem apud semetipsum vniuersæ multitudinis considerans*; vt summum magistratum decebat, duplici nomine ciuium suorum parentem. *Videbat enim sine regali prouidentia*, qua turbarum autor eijceretur foras, vel in carcere daretur, aut necem, *impossibile esse pacem rebus dari, nec Simonem*, hominem turbulentum, seditiosum, atque sacrilegum, *posse cessare à stultitia sua.*

III. Prouincia Consulibus. HVIVS anni Consules Idibus Martijs de more Consulatum inierunt, eademque Liguria prouincia eis a[illegible] decreta est, ita tamen vt si necessaria vis esset, ad prohibendos Gallos transalpinos, qui in Aquileiensi agro ædificabant, vnus eorum è Liguria cum exercitu accerseretur. Priusquam autem in prouincias proficiscerentur, legationes transmarinas, quæ querelas de Philippo referebant, in Senatum introduxerunt. Cum enim intellectum esset cri-

[illegible] querimoniaque de Phil. non negligenter à Rom. audiri, multisq; operæ precium fuisse queri, pro se quisq; Romam publicè priuatimque, aut ad spem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendæ solatium venerunt. Polybius in Legat. n. 36. ait Olymp. 149. Romam conuenisse legatos ex Græcia tanto numero, quantus vix vnquam antea fuerat conspectus: eademq; cum Li. refert.

IV. *Querelæ a Philippo.* Qverebatvr Eumenis frater cum legatis, non solum præsidia ex Thracia non deducta, sed etiam auxilia contra se à Philippo, ad Prusiam Bithyniæ regem missa esse. Attulerat autem ab Eumene donum coronam auream quindecies mille aureorum. Horum, aliorumque multorum ratio exigebatur à Demetrio, quibus cum impar esset ad respondendum, Senatus eius perturbatione, & tyrocinio motus, quem commentarium his de rebus à patre accepisset, exigebat; & vt ex eo responderet, permisit. *Demetrij oratio ad Senatum grata.* Cumque in eo commentario non pauca irritati eius animi signa collegisset, Iuuenis tamen excusatione, moderatione, ac promissione plurimum lenitus est. Adeo vt scrib[i] ferri ad Philippum, nihil eum magis è re sua facere potuisse, quam quod Demetrium filium ijs, quæ per [e]um facta esse dicebantur, defendendis, vel excusandis misisset; bonorum que eius causa, quem salua in parentem pietate, populi Romani amicum esse agnoscerent, in illius iterum legatos in Macedoniam, vt si quid minus factum sit, quam debuerit, dissimuletur, & vel nunc sine piaculo fiat. Velle etiam sentire Philippum, integra omnia sibi cum pop. Romano Demetrij filij beneficio esse. Hæc eadem cum Liuio habet Polybius in Legat. num. 46. Itaque Demetrius cum legatis ad parentem re[missus] est.

V. *Idem postea perniciosa.* Sed ea Demetrij apud populum Romanum gratia primo illi inuidiam, deinde etiam perniciem attulit. Nam Senatus quod Demetrio hoc beneficium voluit imputari, & adolescentis animum inani spe sustulit, & Perseum, Philippumque grauiter offendit, quod non propter se, sed propter Demetrium populi Romani benignitatem viderentur experti. Accessit & cuiusdam colloquium, quod in spem iuuenem induxit, quasi eum Romani regem non multo post essent constituturi. Et Philippum quoq; non mediocriter irritauit, hortatus eum per literas vt iterum Romam Demetrium cum amicis mitteret, magno namque ipsi vsui, & commodo futurum. His siquidem occasionibus impulsus Perseus, mox patri persuasit, vt in Demetrij mortem consentiret. Hæc Polybius, *In except. leg. n. 46.* quæ postea pluribus suo loco tradentur.

VI. *Legati in Asiam.* In Asiam missus est legatus ad Prusiam T. Quintius Flamininus, cum L. Scipione Asiatico, & P. Scipione Nasica, tum vt controuersias eius cum Eumene componeret; tum vt deditum Annibalem reposceret, vt paulo post intelligetur; *in fi. l. 39. ex Antiate.* & Iustinus affirmat missos à Senatu legatos, qui vtrumque regem in pacem cogerent, Annibalem deposcerent.

Et Macedoniam. In Macedoniam legatus missus est Q. Martios, qui etiã iussus est Peloponnesi res inspicere. Nam nondũ satis cõpositæ res Lacedæmoniorum erant cum Achæis; & nuper Messenij ab eorum societate & concilio desciuerant, id agente Dinocrate, homine improbo, & multis ob nequitiam inuiso; priuatim etiam Philopœmeni infenso. Agebat tum Philopœmen, vt autor est Plutarch. annum vitæ septuagesimum, & octauam Achæorum præturam.

VII. *Postremo pugna Philopœmenis.* Dinocrates cum occupare vellet Coronam Messeniæ vrbem (Colonidem Plutarchus appellat, at illo modo Liuius & Ptolemæus) nuncius ea de re ad Philopœmenem venit Argis tum febri laborantem, qui propere Megalopolim vno die contendit, stadia amplius quadraginta distantem. Inde celeriter suppetias venit cũ equitibus. Erant hi ciuium nobilissimi, sed admodum iuuenes, beneuolentiaq; ducti Philopœmenis, & laudis amore, vltro eum sequebantur. Cum prouecti prope Messenem essent, circa Euandri tumulum, occurrentem Dinocratem facile auerterunt. Sed cum quingenti, qui in statione Messeniorum erant, superuenissent, ad eorum conspectum, qui iam in fugam compulsi erant, pugnam redintegrarunt. Hic Philopœmen veritus ne circumuenirentur, simul parcens equitibus, qui eum secuti erant, per loca impedita recipiebat se, & extremum claudebat agmen, subinde in hostem irruens, vt rursum interea receptum daret suis.

VIII. *Dum pugnat, capitur.* In dum sæpius facit, longius se abductum à suis in medio hostium animaduertit, & licet nemo propius accedere auderet, metu & reuerentia clarissimi bellatoris per loca tamen confragosa, abruptaq; ægre tractabat æquum, corpore præsertim & morbo affecto, & ex itinere languescente. Itaq; prolapsus equus hominem in terram effudit: *Lapsus equo.* & capite ad durum calum afflictu iacuit sine voce, vt hostes mortuum putarent, ac spoliare aggrederentur: Tandem cum apertis oculis caput attolleret, conferti, manibus post terga ligatis, abduxerunt eum, nec vllo cõtumeliæ genere abstinuerunt. Inde in cameram subterraneam, quem Thesaurum vocant, lucis, aerisq; expertem demittunt, & ingenti saxo machina superposito claudunt, & locum vndique armata statione cingunt.

IX. *Veneno necatur.* Achæi quamprimum eum reposcunt, simulque bellum parant. Dinocrates veritus ne qua forte pactione redderetur, primis tenebris in apertum carcerem cum veneno carnificem demittit, iussum inde non exire, donec ille poculum exhausisset. Ille & morbo & mœrore animi iacebat, & animaduerso homine cum virulento poculo, erexit se ad sedendum, acceptoque poculo rogauit hominem, ecquid de equitibus, præsertim de Lycorta accepisset: quo respondente maximam partem saluam esse. *bene habet*, inquit, *quod non vndequaque fuerimus infelices*, & statim ebibit venenum, eoque mox ob imbecillitatem extinctus est. Deceptus est Paulus Orosius, dum scribit Philopœmenem in Sicilia occisum, Messanam quippe Siciliæ pro Messene Peloponnesi accipiens in fraudem inductus est.

X. *Achæorum vindicta, & Philopœmenis funus.* Nec diuturnum de eius interitu hostibus gaudium fuit, Achæi Lycorta duce fines Messeniorum inuadunt, eosque fœde vastant, donec illi consensione Achæos recipiũt, Dinocrates sibi manus intulit, & quicunq; in mortem eius consenserant; qui torquendum censuerant, à Lycorta vinculis constricti sunt. Philopœmenis corpus combusserunt, & reliquijs in vrnam conditis, cum funebri pompa domum repetierunt. Eam ferebat Polybius Lycortæ filius, cuius historiam legimus, vittis coronisque variè ornatam, ac redimitam, hinc amicis lachrymantibus, inde hostibus catenatis funus prosequentibus. Milites quoque armati, equis speciose instratis, triumphi quandam speciem referebant. Sed hæc pluribus Plutarchus in eius vita, qui ait sepultum ab vniuerso Achaico concilio, adeo omnibus humanis congestis honoribus, vt ne diuinis quidem abstineretur. pauca quædam habet Polybius in Legat. n. 52.

XI. *Tempus mortis Annibalis.* Hoc ipso anno mortuum Annibalem, pleriq; scriptores Græci, Latiniq; tradiderunt, qui hunc annũ trium clarissimorum virorum funere insignem fuisse dicunt. Annibalis, Philopœmenis, & Scipionis Africani, vt refert Liuius, in 39 lib.; memorat Polybium & Rutilium, & vt videtur Valerium Antiatem: quos secutus est Iustinus l. 32. extremo. Zonaras & Paulus Orosius: verum de Africano dissentit Liuius, vt ante diximus; de Annibale non repugnat. Æmylius Probus refert Atticum scribentẽ in Annali suo, his Consulibus (Marcello scilicet, & Fabio Labeone) esse mortuum; Polybium autem scripsisse eum sub proxime sequentibus Consulibus Æmylio & Bœbio (cui consentit Valerius Antias teste Liuio in fi. l. 39. Sulpicium vero dicere vno etiam anno tardius vita defunctum esse. Nos neminem Liuio ducimus certiorem.

XII. *Mortis locus, & modus.* Ad Prusiam regem, inquit Liuius, legatus T. Quintius Flamininus venit, quem suspectum Romanis, & receptus post fugam Antiochi Annibal, & bellum aduersus Eumenem motum faciebat, cætera fusius explicat: breuius autem Æmylius in eandem sententiam. Legatos, inquit, in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, (lege Flamininum cum Liuio) qui à rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet, sibique vt dederet. His Prusias

A-ORVM 129. ... lias negare ausus non est ... se fieri postularent, quod aduersus h... ius esset ipsi si possent, comprehenderent: locum vbi ... et facile inuenturos. Annibal enim vno se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri, idque sic ædificarat, vt in omnibus partibus ædificij exitus haberet, num. 7. at ait Liuius, & ex ijs quosdam occultos, ne custodia sepirentur.

XIII. ... Pergit Probus. Huc cum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum eius circumdedissent: puer ab ianuis prospiciens Annibali dixit, plures præter consuetudinem armatos apparere. Qui imperauit ei, vt omnes fores ædificij circumiret, ac propere sibi renunciaret, num eodem modo vndique obsideretur. Puer cum omnes exitus occupatos renunciasset, sensit id non fortuito factum, sed se peti, neque diutius sibi vitam esse retinendam; quam ne alieno arbitrio d...eret, venenum quod semper secum habere consueuerat, sumpsit. Sic vir fortissimus multis varijsque perfunctus laboribus, anno acquieuit septuagesimo. Hactenus Æmylius.

Eadem fere habet Plutarchus in eius vita. *Alij tamen*, inquit, *seruum ab eo iussum compressa gula spiritum intercludisse tradunt. Quidam sanguinem tauri, sicut Clitarchus Strato lesque de Themistocle finxit, bibisse eum dicunt, atque eo potu mortuum concidisse.* Ipse tamen, sicut & Iustinus, Eutropius, Autor lib. de vir. illustr. qui ipsum ait venenum sub annuli gemma habuisse, aliique Liuio assentiuntur. Valer. Max. & Zonaras voluntariam mortem referunt, veneni non meminerunt.

XIV. Annibalem ... MORTVVM tertia anno 70. Plutarch. ex quibusdam refert, forte Æm. l. Probum intelligit, ex quo id retulimus; & citatur à Plutarcho in Anniuale, si tamē Plutarchi est ille Annibal. Verum is nonum agebat annum, cū eius pater Amilcar, finito bello Lybico, cum in Hispaniam duxit, vt ex Polybio anno V.C. 515. diximus, necesse est eum nunc quartum tantum & sexagesimum vitæ annū egisse, vel iuxta Polybij, & Sulpicij, quam etiam nos chronologiam, quintum aut sextum supra sexagesimum. Scribit Iustinus constare, Annibalem, nec cum Italia Romanorumque imperium eo bellum gerente contremuit, nec eum reuersum Carthaginem summum imperium tenuit, aut cubantem cœnasse, aut plus sextario vini indulsisse, pudicitiamque eum tantam inter tot captiuos habuisse, vt in Africa natum negarent. Moderationis certe eius fuit, ait, vt cum diuersarum gentium exercitus regeret, neque insidijs suorum militum ... petitus vnquam, neque fraude proditus; cum vtrumque ... hostes sæpe tentassent. Sic ipse, quæ ... ex Liuio & Pol... eius industriam, ac imperatorias virtutes prædicant ... prate ... ultimus.

XV. ... De hæc in Peloponneso & Asia ger... ntur, editorum Demetrij in Macedoniam, & aduentus Q. Marti j, aliorumque legati ... varie huminum animos affecit, vt tradit Liuius. Nam vulgus Macedonum quos iamdudum belli à Romanis imminentis metus terrebat, Demetrium vt pacis autorem cum ingenti fauore conspiciebant, cique regnum haud dubie post mortem patris destinabant. Nam etsi minor ætate quam Perseus erat, ille tamen ex iusta matrefamilias, hic ex pellice natus erat. Plutarchus in Æmylio Paullo, & in Arato in fine, vocat Gnathenium ... ...atricem, cuius fuerint vxor Philippi ... sub ... it: ille autem nem Philippi similitudinem ... ferebat, hic ... ex vulgato corpore genitus, nullam certi patris notam habebat. Ille in magna apud Romanos gratia erat, hic in nulla. Itaque acceptant ne ab eis in regni ... collocaretur ... cum ætate tantum Demetrium antecederet. Sed hoc ipsum de ætate non probat Pausanias, qui in Corinthiac. Perseum ... ferte natu minorem vocat e Pl... p... Demetrium a... n... Iosuartamen ... quæ Liuij est, & Pol. ... b. n. ... seq... ...

XVI. ... Q... Philippus ipse, vis ... arbitrij fore credens, quem hæredem ... regni relinqueret, ... iam ibi grauem esse cen... bat, & con... um M... ced... amplum & ... gatorum Romanorum ... ... Roma in la-

...tor sedij ... et, subnixu ... ... erga ... & ... on cessis, quæ patri negata fuerant. Vide etiam Polyb. n. ... ea quo vsque, Liuius. Nihilominus Philippus mœrens aliter & gemens, Romanorū præceptis obtemperabat, præsidia ex Thracia deducebat, aliaque quæ Scotus per legatos non semel mandarat, ne quam eis causam bellum extemplo mouendi præberet: quod ne parare crederetur mediam in Thraciam duxit exercitum, vbi etiam vrbem condidit, quam Perseidaes nomine maioris natu filii appellari voluit; aliaque nonnulla gessit, quæ e... Liuio l. 39. extremo discea, & Polyb. n. 48.

NOVA GALLORVM COLONIA DIMITTITVR.

XVII. ... INTERE A consules in Liguriam profecti ... Marcellus nuncium præmisit ad L. Porcium ... nu... lem, vt ad nouum Gallorum oppidum legione ... ueret. Aduenienti Consuli Galli sese dediderunt ... spoliati armis legatos Romam misere, qui Senatum ... euere, se ex Gallia superante multitudine profe... ... ... in ... conueniu... ac deserto consedisse, & sine cuiusquam ... ria oppidum quoque ædificare cœpisse, nec agro nec ... vlli vim attulisse: nuper M. Claudium Marcellum ad se nuncium misisse, bellum se cum ijs ni dederentur gesturum, se pacem quam bellum præoptantes, deditionem fecisse: post paucos dies iussos agro & vrbe decedere, tacitos abire, quo terrarum possent. Sed arma sibi, atque omnia alia, quæ apud se haberent, erepta. Orare S.P.Q.R. ne in se innoxios deditos, acerbius quam in hostes sæuirent.

XVIII. ... SENATVS respondit, neque illos recte fecisse, qui locum ad ædificandum in Romano agro intrassent occupatum; neque Senatui placere deditos spoliari. Itaque iussu Senatus ratione reddita, ipsi trans Alpes remissi cum legatis, qui beneuole transalpinis Galli acceperent, suorum temeritatem damnata, Romanaque clementia ac moderatione laudata, Legatos cum donis profecti sunt. Romani coloniam Aquileiam Mutinam ac Parmam deduxere. Consul Gallis ea prouincia exacta, Senatus consensu in Istria legiones traduxit, indeque reuocatus, exercitu dimisso Romam comitiorum causa redijt. Nihil in Liguria ab altero Consule, nihil in vtraque Hispania a Proprætoribus memorabile gestum est.

ANNVS MVNDI 3872. SEXTÆ ÆTAtis 356. Imperii Græcorum 13. Seleuci Philopatoris 6. Oniæ III. Pontif. 26. Ptolemæi Epiphanis 23. Philippi Macedonum 3... Olympiad. CXLIX an. 3. Vrbis Cond. ... Coss. Cn. Bæbio Tamphilo, & L. Aemylio Paulo.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 181.

I. Nouæ Coss. ... HOs Coss. agnoscit, & refert ex Polybio Æmylius Probus, quibus ille mortuum putauit Annibalem, vt proximo anno diximus, & notauit hoc anno Pighius, alijque multi apud Carolum Sigonium. Consulibus anni huius Liguria prouincia decreta est, nouique delectus habitus, non solum qui in Ligurum, sed etiam quin in Hispaniam mitterentur. Nam Apuani Ligures ad direptionem spectabant, periculum que erat ne in agrum Pisanum impetum facerent. Et ex Hispanijs nunciarent in armis esse, & cum Celtiberis bellare constabat. & in vlteriore, quia diu Prætor P. Sempronius æger erat, luxuria & otio solutam esse disciplinam militarem. Qu... & literis A Terentij Proprætoris cognitum est Sempronium in vlteriore prouincia mortuum esse, cum plus annum ibi æger fuisset. Eo maturius Prætores Q. Fuluius Flaccus, cui citerior obuenerat, & P. Manlius, cui vlterior, iussi tuorum suas prouincias proficisci.

II. Legati ... LEGATI ON... transmarinæ deinde in Senatum introductæ ... Eumenis & Pharnacis reg... m, & Rhodiorū querentium de Sinopensium clade. Eam cladem memorat quoque Polyb. n. ... sed non explicat, significat tamen eam ad Rhodios... ... ... Eumenis ... & Pharnacis Ponti regis alias fortè contentionum causas, ex

...bus inter eos diutina bella sunt exorta, quæ Romani opprimere conati sunt. Et nunc vtrorumque legatis responsum est, Senatum ad res Sinopensium, & regum controuersias cognoscendas missurum legatos. Cæterum Polybij chronologia nostræ non repugnat, quamuis has legationes anno secundo huius Olympiadis contigisse scribat. Constat enim annum Olympicum tribus fere mensibus tardius incipere, quam consularem, quo temporis spatio obitæ sunt hæ legationes.

III. Assvervnt sub idem tempus Achæorum & Lacedæmoniorum legati, quibus durius à Senatu responsum est, eo quod Q. Marcius, qui recens ex Græcia legatus redierat, Senatui nunciarat Achæos nihil ad Senatum referre velle, sed sublatis spiritibus id agere, vt omnia per se administrent. Itaque si in præsentia negligenter solum audiantur, & significetur facta ipsorum Senatui non probari, exemplo Lacedæmonem & Messenem inter se contra Achæos consensuras, eoque facto Achæos statim ad Romanos, vt ad perfugium venturos. Itaque Lacedæmonijs respondit se illos antea omni ope iuuisse, nunc vero ita existimare Senatum, ad curam suam id negotium non pertinere. Similiter Achæis petentibus auxilia, secundum fœderis leges, aduersus Messenios, aut certe ne quis eos ex Italia armis vel commeatu adiuuaret: respondit etiam si Lacedæmonij, aut Corinthij, aut Argiui, ab ipsis separarentur, non debere Achæos mirari, si nihil eam rem ad se pertinere Patres ducerent. quo responso quasi præconis voce, edixerunt, si quis vellet ex Achæorum concilio abscedere, id per Romanos eis licere. Ita fere Polybius no. 51. At 53. refert Romanos, cum res Achæis opera Lycortæ, cum Messenijs ex animi sententia cecidissent, aliud eisdem legatis responsum dedisse; Senatum prouidisse, ne quisquam ex Italia, aut arma aut frumentum Messenam importaret.

IV. Philippi quoque legati auditi sunt, sed eis sicut & Peloponnesijs responsum, iuxta ea quæ Senatus à Q. Martio acceperat, qui de Philippo referebat, fecisse illum quidem imperata, sed grauate admodum; ac data occasione quiduis eum aduersus Romanos moliturum. Propterea Philippi legatis respondens Senatus, ita Philippum laudauit, ob ea quæ iussus fecerat, vt cauendum illi in posterum diceret, ne quid aduersus populum Romanum faceret. Ita Polybius an. 55. quæ Liuius initio l. 40. auget. Ait enim omnia quæ tum gereret Philippus ad rebellandum spectasse. Illudque in primis, quod omnem fere multitudinem ciuium cum familijs suis, ex maritimis ciuitatibus in Emathiam traduxisset, & in eorum locum Thraces, aliosque barbaros induxisset: fidiora hæc genera hominum ratus fore in Romano bello: quæ populorum transmigrationes ingens Macedonum in Philippum odium accenderunt.

V. Deinde ne quando liberi eorum quos interfecerat, vindictæ auidi ad Romanos perfugerent, aut qui in custodijs eius clausi tenebantur, aliquid machinarentur, eos omnes, alium alio tempore, interficiendos curabat: qua crudelitate ita efferauit aliquos, vt parentes aliqui suos ipsi liberos, aut ferro, aut veneno tollerent, vt regiam crudelitatem effugerent. In quibus insigne fuit facinus, ad graue Philippo conflandum odium, Thessalæ mulieris Theoxenæ nomine quæ plurimos sororis filios, tragico scelere ad mortem sibi, partim ferro, partim veneno inferendam adduxit; tum semianimes è naue in conspectu regiorum satellitum, qui imminebant, præcipitauit: postremo virum comitem mortis complexa, in mare sese deiecit.

VI. Huius atrocitas facinoris nouam velut flammam Regis inuidiæ adiecit, vt vulgo ipsum liberosque eius execrarentur: quæ diræ breui, inquit Liuius, ab omnibus dijs exauditæ vt sæuiret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus certe Demetrij fratris sitiebat vitam, quem in dies cernebat apud omnes fauore ac dignitate crescere, & ei parentis odium quantum poterat, conflabat, eiusque amicos ad sese pertrahere conabatur, non irrito vtique conatu: vt qui cernerent inclinatum Demetrium fraternæ fraudi iam cubiturum, eo quod amore in Romanos suo patefaciendo, obnium se criminationibus fratris, & parentis suspicionibus faciebat; adeo vt expertem eum omnium de Romanis consiliorum Philippus haberet, totus in Perseum versus, cum eo cogitationes eius res dies noctesque agitaret, ab eo non sine fide audiret Demetrium, si non proditorem, certe speculatorem regni pro Romanis esse, qui ex quo Romæ fuisset obses, apud ipsos animum, apud suos corpus tantum haberet.

VII. In lustratione deinde exercitus Macedonici Perseus nactus quandam criminis probabilitatem, fratrem apud Philippum accusauit, quod se interficere voluisset, eamque ob causam in suam domum cum armatis venisset. Sed ea calumnia etsi depulsa verissima defensione fuit, non tamen ex Senis animo, extracta suspicio est de consensione Demetrij cum Romanis. Eam vt illustraret Philoclem & Apellem legatos Romam misit, non vt aliquid à Senatu peterent, sed vt inquirerent de ijs, quorum Perseus Demetrium insimulabat, quasi cum T. Quintio, alijsque Romanis de regno fratri eripiendo transegisset. Et eos quidem medios, nec in alterutram partem inclinatos Philippus arbitrabatur; sed eos Perseus fraudis suæ habebat participes & administros. qui & maximum momentum ad cædem innocentis principis attulerunt, vt seq. anno dicetur. Hæc fuse apud Liuium declamantur.

VIII. Res autem hoc anno in Liguria & Hispanijs gestæ breui oratione ab eo perstringuntur, quod nihil insigne habeant. Terentium ait ex Hispania re bene gesta reducem, ouantem in vrbem ingressum: transtulisse argenti pondo nouem millia 320. id est, centum & duo millia quingentos & 50. coron. Auri 80. pondo, quæ valent 8. millibus aureorum præter aureas coronas duas, quæ erant pondo 67. siue sex millium & septingentorum coronatorum.

Eodem anno inter populum Carthaginiensem & Masanissam regem, de finibus agitatæ sunt controuersiæ apud Romanos legatos in Africa. Carthaginienses, quod primo maiorum suorum fuisset deinde à Syphace ad se peruenisset, repetebant. Masanissa paterni regni agrum se recepisse, & habere iure gentium aiebat, & causa & possessione potiorem esse. Legati possessionis ius non mutarunt, causam integram Romam ad Senatum reiecerunt.

ANNVS MVNDI 3873. SEXTAE ÆTATIS 357. Imperij Græcorum 131. Seleuci Philopatoris 7. Oniæ III. Pontif. 27. Ptolemæi Epiphanis 23. Philippi Macedonum 40. Olymp. CXLIX. an. 4. Vrbis Con. 572. Coss. P. Cornelio Lentulo, & M. Bæbio Pamphilo.

ANNVS ANTE CHRISTVM 181.

I. Ad hæc tempora Eusebius refert res ab Hyrcano gestas. Hyrcanus, ait, Iosephi ducis Iudææ filius, cum ad Ptolemæum perrexisset, honorifice ab eo susceptus est. Verum fratres eius seditione contra eum mota magnarum calamitatum Iudææ genti causa extiterunt. Huius est mentio 2. Machab. & res gestæ fuse traduntur à Iosepho, vbi tamen Iosephus ille non dux Iudææ describitur, sed publicanus, qui à rege Ptolemæo vectigalia Cœlesyriæ Phœniciæ, Iudææ, ac Samariæ redemisset, & per duos & 20. annos collegisset. Missus est à patre eius filius Hyrcanus Regi Ptolemæo gratulaturus, & munera oblaturus, in filij eius natiuitate, vtique non Philometoris, qui iamdudum natus erat, & post biennium paterno regno successit, sed iunioris, quem Iosephus Physconem vocat, Pausanias Alexandrum, vt suo loco dicetur. Verum dicendum est, vel hanc natiuitatem ad anteriora tempora pertinere, cum hic sub mortem patris, quæ imminet, ea ætate esset, vt studijs matris adiutus, loco primogeniti regnare posset: quod bimulo non [illegible] certe hanc temporis circumstantiam à Iosepho additam, vt

idoneam dinceps ad aut munerum oblationem. Ergo Hyrcanus Regi magnificentia oblatorum numerum factus est charus, patri autem suo ac fratribus inuisus, qui tantum pecuniarum, mille talenta scribit Iosephus, profudisset, quod cæteris Iosephi commentis aggregari potest. Tam immanis enim pecuniæ vis magnorum regum est, non priuati hominis, atque adeo filij familias.

II. Inde cum commendatitijs à Rege literis in patriam rediit, eo tempore, quo regnabat hic noster Seleucus Antiochi Magni filius. In via cum fratribus suis congressus, duos eorum occidit, aliosque ex eorum comitatu. Hierosolymam veniens, cum exciperetur à nemine, territus secessit trans Iordanem fluuium, & illic vitam egit, tributa à barbaris exigens, & assiduum bellum cum Arabibus gerens; vbi [illegible] extruxit, quam vocant Tyrum, eique tractui ad [illegible] vsque Seleuci præfuit. Seditio porro cuius meminit Eusebius, contigit sub eius in vrbem aduentum, de qua Iosephus. Iosepho, inquit, mortuo, populus seditionibus agitatus est, propter eius filios, dum maiores fratres Hyrcano natu minimo bellum inferunt; plerique enim fauebant senioribus, & in his Simon pontifex propter cognationem. Sic ipse: sed profecto de Simone pontifice valde fallitur. Nam ex secundi Machabæorum tertio constat regnante Seleuco, imo & multis annis ante, Oniam eius nominis tertium, illius Simonis filium pontificatum apud Iudæos administrauisse.

III. Hoc anno terra Italica pestilentia, mare piratarum latrocinijs infestum fuit. Pestilentiæ tanta vis erat, vt cum propter defectionem Corsorum, bellumq; ab Iolacusibus concitatum in Sardinia, delectus in Latio habendus esset, vt octo millia peditum, & trecenti equites à M. Pinario prætore in Sardiniam traducerentur, is numerus militum effici non potuerit: tantum vbique vel mortuorum, vel ægrorum erat. In vrbe quoque tanta vis eius erat, vt vix mortuis Libitina sufficeret.

In Macedonia tetro deterius hoc anno sunt prolapsæ, vsque adeo vt Demetrius Persei artibus, Philippi vel iussu vel consensu interfectus sit. Et erat quidem Demetrius omnium, quæ in ipsum parabantur ignarus, neminemq; præter vnum Perseum, cuius calumnia, atq; improbitas nuper erupserat, suspectum habebat; & sperabat patris animum sibi placari posse. Itaq; circumspiciens dicta, factaq; sua, ne cuiusquam suspiciones augeret, ab omni mentione, & communicatione Romanorum abstinebat, nec scribi ad se volebat, quia hoc præcipue criminum genere exasperari erga se patris animum sentiebat.

IV. INTEREA Philippus ne miles otio deterior fieret, & simul vt opinionem parandi in Romanos belli auerteret, exercitum in Pæoniam proficisci iussit. Cupido eum ceperat in verticem Æmi montis præcelsi conscendendi, quia vulgatæ opinioni crediderat, Ponticum simul, & Adriaticum mare, & Istrum amnem, & Alpes conspici posse; quæ subiecta oculis, haud parui sibi momenti futura, ad bellum Romanum sperabat. Percunctatus regionis peritos de ascensu Æmi, didicit non solum exercitui, sed vix singulis hominibus, aut certe paucis expeditis eius aditum patere. Cum tamen eo penetrare statuisset, Demetrium ab se in Maced. ablegauit, ea specie, ne si quid aduersi contingeret, totam spem regni pater per imprudentiam perdere voluisse videretur: re autem vera volebat vnum Perseum adesse consilio, cum in conspectu locorum consultaret, quæ itinera proxime in mare Adriaticum, atque Italiam ducerent, quæ operi belli tetro essent futura.

V. ET quamuis Demetrius hæc sentiret, voluntati patris facile assensus est, [illegible] inuitum parere suspicionem faceret. Vt tamen eo iter ei factum esset in Macedoniam, Didas ex regijs prætoribus vnus, qui Pæoniæ præerat, iussus est prosequi Demetrium cum modico præsidio. Hunc quoque Perseus inter coniuratos in fratris perniciam habuit. In præsentia dat ei mandata, vt per omne obsequium se quam maxime in intimam eius familiaritatem insinuaret, vt el cere arcana eius omnia, abditosque sensus speculari posset.

Rex interim in incepto pergens, [illegible] montem Æmum multo labore transcendit, & temerario incepto exercitum in solitudine, inopia ac fame fatigatum, cogit superiora agrum non secus atq; hosticum populari: mox Petram Medicæ regionis vrbem oppugnat, & ad deditionem cogit.

VI. AT Didas cum simplicitatem incauti iuuenis & suit haud immerito succensentis, assentando, indignandoq; & ipse vicem eius captaret, in omnia vltro suam offerens operam, fide data arcana eius elicuit. Fugam ad Romanos meditabatur, sibique gratulabatur, ac superis agebat gratias, quod is sibi oblatus esset fugæ adiutor, per cuius prouinciam tuto elabi posset. Verum hoc consilium extemplo fratri proditur, & autore ipso indicatur patri per literas, quæ primum ad obsidentem Petram allatæ sunt. Inde Herodorus, qui amicorum Demetrij princeps erat, in custodiam est coniectus, & Demetrius dissimulanter asseruari iussus. Ipse rex aduentum legatorum suorum ea vrbe expectabat; qui post aliquot menses reuersi, literas, iam in Macedonia ante profectionem meditatas, T. Quintij nomine, eiusque signo adulterino signatas ad Regem afferunt. Deprecatio erat in literis, si quid adolescens cupiditate regni prolapsus secum egisset; nihil eum aduersus quemquam suorum facturum, neque se eum esse, qui vllius impij consilij autor atque adiutor fieri vellet.

VII. Hæ literæ fidem Persei criminibus fecerunt. Itaq; Herodorus extemplo diu excruciatus, sine indicio [illegible] in tormentis moritur. Demetrius apud Patrem de captata fuga accusatur, eaque suborúatis [illegible] comitibus probatur, falsis autem Quintij literis in primis vrgetur. Philippus dolo eum potius interficiendum censet, ne pœna eius, consilia aduersus Romanos nudaret. Itaq; ipse Thessalonica Demetriadem profectus, Demetrium ad Æstræum Pæoniæ mittit, eodem comite Dida, Perseum Philippopolin, ad obsides Thracum accipiendos. Digredienti à se Didæ mandata dedisse dicitur de filio occidendo. Sacrificium à Dida vel institutum, vel simulatum est; ad quod celebrandum inuitatus Demetrius, ab Æstræu Heracleam venit. In ea cœna venenum dicitur datum. Poculo epoto extemplo fraudem sensit, & mox coortis doloribus relicto conuiuio, cum in cubiculum recepisset sese, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ scelus incusans, iniectis in caput tapetibus, ne forte à veneno reualesceret, intercluso spiritu suffocatur. Hæc Liuius pluribus, Paulus Orosius paucis, & eam cædem refert ad Consulatum Labennis & Marcelli ante biennium. Eandem tangit etiam Iustinus, sed admodum confuse, vt ex eius l. 32. intelliges.

VIII. DVM hæc in Macedonia geruntur, L. Æmylius Paulus prorogato ex Consulatu imperio, principio veris in Ligures Ingaunos exercitum duxit. Statimque hostis legatos de pace fictè misit; negante Æmylio pacem se, nisi deditione facta, initurum, illi decem dierum inducias petunt, vt deditionem suis persuadere possint. Interea orant ne trans montes castris proximos pabulatum, lignatumq; milites irent, quod ea loca culta essent. At ipsi toto eo in iisdem locis exercitum ingenti cura præparant, & repente multitudine ingenti Romanorum castra portis omnibus adoriuntur, summaq; vi diem totum oppugnant, vt nec signa efferendi, nec instruendi aciem Romanis spacium darent. Sub vesperam Æmylius ad vicinos circa Imperatores Romanos, nuncios mittit, qui obsidionem nuncient & auxilium exposcant: sed varij casus omnes auxilium ferre prohibebant: & insuper Consules non comparatis adhuc, propter pestem, copijs, profectionem trahebant, quamuis Senatu vociferante.

IX. ÆMYLIVS postquam nihil vsquam spei ostendebatur, per se fortunam tentare statuit, præsertim cum iam segnius ab hoste oppugnaretur: & instructa diligenter acie, atque ad cupiditatem incitata vlciscendæ ignominiosæ obsidionis eorum, quos iam toties fudissent, fugassent, & ad internecionem cecidissent, certamen iniit; Liguribus [illegible] minus quam certamen expectantibus; vtpote qui prædandi, cibo extrati, incompositi, & trepidi erant [illegible] in

[illegible] incidissent. Exiguo tempore aliqua forma pugnæ fuit, fuga deinde effusa, & fugientium passim cædebantur. Equitibus dato signo vt conscenderent equos, ne effugere quemquam finerent, in castra omnes trepida fuga compulsi sunt: deinde ipsis exuti castris. Supra quindecim millia Ligurum eo die occisa; capta duo millia & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen, obsidibus datis in deditionem venit. Piratæ autem e Liguria effusi, omnes capti & in vincula coniecti; naues piraticæ duæ & triginta in Ligustina ora à C. Matieno duumuiro captæ sunt.

X. His ad Senatum relatis, concessum Æmylio vt consecta prouincia decedere, & deducere secum milites liceret, atque dimittere. Itaque in vrbem triumphans ingressus est, transtulit coronas aureas quinque & viginti, nec præterea quidquam auri argentique in eo triumpho latum: neque mirum, cum ea prouincia tot annis varijs deprædationibus fuisset exinanita, æris trecenos militibus diuisit, id est sex libras Turon. siue centonarios duos, quia mille æris 20. libris Turon. æstimantur apud Cenalem: captiui multi Ligurum principes ante currum ducti. Auxerat legan Ligurum eius triumphi famam, pacem perpetuam orantes; quod tota gens in animum induxisset, nulla vnquam arma, nisi imperata à populo Ro. sumere. Responditur Senatus, orationem meam non nouam Liguribus esse, mens vero vt noua & orationi conueniens esset, ipsorum id plurimum referre. Inde ad Consules reiecti sunt, quibus solis super ea re Senatus crediturus esset. 3.

XI. Lvdem anno in agro L. Petilij scribæ, sub Ianiculo dum cultores agri altius moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ, octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ inuentæ sunt, operculis plumbo deuinctis. Literis Latinis, Græcisque vtraque arca inscripta erat, in altera Numam Pompilium Pomponis filium Regem Romanorum sepultum esse, in altera libros Numæ Pompilij inesse. Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulti Regis habuerat inanis inuenta, sine vllo vestigio corporis humani, aut vllius rei per tabem tot annorum omnibus consumptis. In altera duo fasces candelis inuoluti, septenos habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie. Septem Latini de iure pontificio erant, septem Græci de disciplina sapientiæ, quæ illius ætatis esse potuit.

XII His libri cum multorum lectione vulgarentur. Q. quoque Petilius Prætor vrbanus eisdem summarium legit, cumque animaduertisset pleraque dissoluendarum religionum esse, L. Petilio dixit se eos libros in ignem coniecturum esse. Re ad Senatum delata, Prætor se iusiurandum dare paratum esse dixit, libros eos legi, seruarique non oportere. Senatus censuit satis habendum, quod Prætor iusiurandum polliceretur, libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse, idque in conspectu populi à victimarijs factum est. Egregio exemplo, & condemnatione eorum qui libros damnatis artibus, hæreti aut turpitudine infames retinere, legere, aut scribere etiam, & in vulgus edere sibi religioni non ducunt, vt innumerabilium peccatorum alienorum pondere degrauati profundius in tartara descendant. Surget vtique aliquando Senatus ille vniuersus, & condemnabit generationem istam.

Illa fere Liuius, & ex eo Lactantius, & Valer. Max. qui à Liuio dissentit, quod ait Latinos libros magna diligentia asseruandos curatum esse; cum Liuius sine discrimine omnes eos libros igni traditos dicat, vt & Plutarchus Numa, qui ex Valerio Antiate non septenos, sed duodenos memorat libros. Plinius tamen ex eodem Antiate binos [illegible] tumulum. In ea etiam dissentit à Liuio Plutarchus, quod tumulum, in quo erant desossæ arcæ, magnis imbribus perruptum [illegible], eluuiem eas arcas eruisse; earum [illegible] luxisse. Cum Liuius eum annum signaret & [illegible] fuisse, vt sex totos menses [illegible] sit, & opercula plumbo [illegible].

XIII. M[illegible] de [illegible] disserit S. Augustinus in Ciuitate Dei, vbi anteacta, Reges ea [illegible] curiositate à dæmonibus acceperat, cum [illegible] fuisse, ne dæmones iratos haberet; neminem tamen scire voluisse, ne homines nefaria doceret. ideoque obruisse vbi tutum putauit, cum sepulchro suo arcam credere propinquare non posse. Senatum autem, cum religiones timeret damnare maiorum, illos libros tam perniciosos esse iudicasse, vt nec obrui rursus iuberet, ne humana curiositas multo vehementius rem iam perditam quæreret, sed flammis aboleri nefanda monumenta. Et cap. seq. Aut ergo dæmonum illis tam furdidæ, & noxiæ cupiditates erant conscriptæ, vt ex his tota Theologia ciuilis, etiam apud tales homines execrabilis appareret: aut illi omnes nihil aliud quam homines mortui [illegible] bantur. Hæc & plura D. Aug. eo loco: vbi cum N[illegible] magna dæmonum familiaritate vsum, attribuisque [illegible] dat, nihil absurdum fieri videtur existimare, etiam corpus eius à dæmonibus retecto operculo asportatum, vt arca lapidea penitus vacua reperiretur. Non enim fieri potest, vt integrum hominis cadauer in aerem ita resoluatur, ut nullum vestigium pulueris appareat, præsertim cum ex altera parte libri non incorrupti modo, sed recentissimi etiam inuenti perhibeantur. Sed de his hactenus, Hispaniam cum Liuio adeamus.

XIV. Celtiberos Q. Fuluius Flaccus ingenti prælio vicit. Ad 35. millia hominum Celtiberi, quantum nunquam antea, in armis habere dicebantur. Fuluius quoque quantas maximas potuit copias contraxit, sed nequaquam numero pares. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locauit ad oppidum Eburam, modico præsidio in vrbe posito. Celtiberi quoque sub victu tollere castra posuerunt, quos cum Romani sæpius ad pugnam equitatu suo inuitare viderentur, nec tamen oblatam, quamuis instructi ad pugnam acciperent, vtrique in castris quieuere, donec ipse tacita est hosti, R[illegible] manum [illegible] tem non motorum. Tum Prætor L. Acilium cum [illegible] stra, & sex millibus prouincialium auxiliorum circumire montem iubet, qui à tergo hostibus erat, inde vbi clamorem audisset, decurrere ad castra eorum iubet, & nocte proficisci ne conspici possent.

XV. Prima luce Flaccus mittit qui hostem adeant, & castris de more ad insequendum educant, egressi sunt equites primo, deinde peditum exercitus omnis e [illegible] effunditur, quingentorum armatorum præl[illegible] castra oppugnaturos. Non plus quingentis passibus à vallo Romano aberant, cum Flaccus existimans eos satis abstractos à præsidio castrorum suorum, omnes suos instructos tribus simul partibus educit, & ingentem clamorem sollicite iubet: quo audito, qui in monte latuerant, ad hostilia castra decurrere; quibus facile expugnatis flammas iniiciunt, indeque ad hostem à tergo cædendum procedunt. Illi vtrimque in medio cæsi diu fuit, quoniam desperatio receptus in castra, quæ ardere videbant, animus afferebat. Et iam sinistrum cornu pellebant [illegible] laborantibus septima legio succeßit, simul ab [illegible] do Ebura, qui in præsidiu relicti erant, in medio ardore pugnæ aduenerunt.

XVI. Itaqve omnem in partem Celtiberi fugam capessunt, Romani equites biperfito diuisi, in eos emissi magnam fugientium cædem edidere. Ad 23. millia hostium eo die cæsa, capta 48[illegible] eum equ[illegible] plus quingentis, & signa militaria 88. Romani partim [illegible] suis loc[illegible] de auxiliaribus, ad 34[illegible] amiserunt, ne incruenta victoria g[illegible] rentur.

Prætor victorem exercitum [illegible] reducit, Acilius manere in castris à se captis iussus est [illegible] de ad C[illegible] legiones ducit, & vrbem circumsed[illegible] Ea quamprimum auxilia à Celtiberis accessit, quæ cum propter virium d[illegible] ficultates, ingentes imbres, & tumentes amnes tardarentur, vrbs in deditionem venit.

XVII. Eiv s eri signatæ copiæ auxiliarea, cum nulla extra mœnia castra viderent, aut abisse hostes, aut translata in partem alteram castra existimantes, per neg[illegible] effusi

ad

ad oppidum accesserunt. In eos duabus portis Romani eruptione facta, facile incompositos fuderunt; & quamuis nullo loco consortes circumuenire licuit, tamen ad duodecim millia sunt cæsa, capta plus quinque millia hominum, equi quadringenti, signa militaria 62. Qui palatiè fuga domum se recipiebant, alteri agmini Celtiberorum obuij fiunt, quibus dum Contrebiæ deditionem, & suam cladem referunt, eos exemplo in castella sua, vicosque auerterunt. Flaccus à Contrebia profectus, per Celtiberiam populabundus legiones ducit, & maximam partem Celtiberorum in deditionem adegit.

XVIII. *Res gestæ in Lusitania, Corsica, Sardinia, Carthagine.* Hæc dum in citeriore Hispania Flaccus gerit, in vlteriore Manlius Prætor cum Lusitanis aliquot secunda prælia commisit. Pinarius in Corsica feliciter pugnauit, ad duo millia eorum in acie occidit; qua clade compulsi obsides dederunt, & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardinia cum Iliensibus secunda prælia facta. Carthaginiensibus eodem anno centum obsides redditi, & bellum inter eos & Masanissam, de finibus iam dudum controuersis, compositum est. Otiosam prouinciam in Liguria Consules habuerunt, M. Bæbius comitiorum causa Romam reuocatus est.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3873.

c.N.1. Tamphilum ponunt hunc, *siue & fratrem eius*, qui superiore anno Consul fuerat Sigonij & Onuphrij fasti appellant. Eos sequuntur Temporar. Gordon Scaliger, Grellius, Genebrardus, Pighius. Alij Pamphilum retinent, quomodo in Liuio, Valer. Max. Plinio, Obsequente, alijsque antiquis legitur. Quos sequitur Cuspin. Functius, Capellos, Caluisius. Cornelium autem Cethegum cognominat Sulpicius, apud Æmylium Probum in Hannibale, Plinius, l.13. c.13. Tabulæ Capitolinæ, apud Sigonium, Onuphrium, & Pighium, quos illi ipsi sequuntur, & Eusebius in Chronico Græco, quos recentiores sequuntur, Gordonus, Grellius, Temporar. &c. Lentulum habent Liuius, Cassiodorus, Cuspin. Pighius vtrumque ei cognomen attribuit.

a.N.2. Nam cum talentum Hebræorum, æstimatore Epiphanio, sit 125. librarum, & singulæ libræ centum aureorum, mille talenta auri ascendent ad duodecim milliones & quingenta millia coronatorum. Sin autem mille talenta argenti intellexit, tota summa peruenict ad millionem vnum trecenta & septuaginta quinque millia nummorum aureorum, aut ad 4. milliones 125 millia francorum.

t.N.2. De victis ab Æmylio Liguribus Plutarchus in eius vita, non plura habet quam Liuius, sed ampliora. Ait enim eum contra 40. millia Ligurum pugnasse, cum octo millibus suorum: idque tandiu inclusorum in castris timor probabile reddit. Nihilominus Liuius vix eis 28 millia tribuit, neminem quippe fuga euasisse significat. Consulibus autem quatuor legiones, quæ quina millia ducenos Romanos pedites, & trecenos haberent equites, & quindecim millia sociorum ac Latini nominis, & equites octingentos. Tota summa ascendit ad 35. millia peditum & octingentos. Equitum vero duo millia. Dimidia vero pars, quæ Æmylio competebat, erat 17900. peditum, & equitum mille.

21000.
15000.
800.
37800.

ANNVS MVNDI 3874. SEXTÆ ÆTATIS 358. Imperii Græcorum 132. Seleuci Philop. 8. Oniæ III. Pontif. 28. Ptolemæi Epiphanis 24. Philippi 41. Olympiadis CL. an. 1. Vrbis Conditæ 573. Coss. A. Posthumio Albino Lusco, & C. Calphurnio Pisone.

ANNVS ANTE CHRISTVM 179.

I. *Annus regni Ptol. Epiphanis.* VLTIMVM hunc Ptolemæi Epiphanis annum facit Eusebij Chron. illi quippe 24. annos tribuit: quem de more sequitur Beda in lib. de sex. ætat. & ante vtrumque Tertul. l. aduersus Iudæos & Clemens lib. 1. Strom. quibus passim recentiores omnes assentiuntur, (potius quam Epiphanio, in lib. de pond. qui ei tantum dat 22.) in quibus est Genebrard. lib. 2. Chron. Functius Casaub. in Synopsi Polyb. Gordon. Sichardus in Synopsi Iustini, Freigius in sua. Henricus Samerius in Chron. & Bellarminus. Nonnulli tamen recentiorum Ptolemæum, vt putant, secuti, ei 25 tantum annos assignant, & hunc volunt a.6.et.427. esse primum Ptolemæi Philometoris, vt Temporar. Calui. Capellus, & vt videtur Scalig. Torniellus autem vtrãque sententiam conciliare nititur, cũ ait Ptolemæum Philometorem quinque fere menses huius anni regnasse, ita vt primus eius annus ad hunc & sequentem annum pertineat. Nos in re non magni momenti, plurium, & antiquiorum vestigijs tritam viam, vt tutiorem sequimur.

II. *Ligures a suis sedibus migrant.* IN hunc annum Olympiadis centesimæ & quinquagesimæ primum, in qua coronatus est Onesicritus Salaminius, referre possumus Philometoris expulsionem in Cyprum. Nam Pausanias l.1. autor est Philometorem viuo patre in Cyprum, Cleopatræ matris odio, ablegatum fuisse. Cumque nullam temporis afferat notam, nemo id tempori Epiphania videtur congruere, quoniam eum illa pellebat, vt morienti marito minorem natu filium regno substitueret: qua de re vberius ex eodem Pausan. anno seq. Meminit mortis eius Polyb. a vbi ait eum renouare cupientem cum Achæis societatem, misso legato decem naues obtulisse omnibus rebus instructas, quæ 50. remis agerentur, quarum sumptus ad summam decem talentorum accederet. Achæos autem legatos elegisse Lycortam Polybij patrem, qui dudum cum esset Prætor, eandem societatem cum eodem rege renouarat; & ipsum Polybium in gratiam parentis, itemque Aratum Arati Sicyonij filium; eosque misisse ad regem, vt & de præterita pecunia, & armis gratias agerent, & naues acciperent, & in Peloponnesum deuehendas curarent. Verum legatio ista patriæ fines non excessit, Ptolemæi morte sub idem tempus interueniẽte. Hæc ex Polyb. sed mortis genus aut modum non explicat, sicut nec Iosephus, qui eam tangit. b

a in legat. n. 17. *b l. 12. c. 3.*

III. *Piso Consul ab vxore necatur.* ROMANORVM Consulum Calphurnius Piso domestico scelere intra duos fere menses mortuus est. Necatus enim à Quarta Hostilia vxore dicebatur, vt filius ipsius Q. Fuluius Flaccus, qui in comitijs Consularibus iam tertiũ repulsam tulerat, Consul fieret per vitrici mortem. Nam erant qui testarentur, post declaratos Consules Albinum & Pisonem, auditam Hostiliam Fuluio dicentem, pararet se ad petendum Consulatum, effecturam se intra duos menses vt Consul fieret. Cum sceleratas minas eruditior effectus confirmasset, nefaria mulier supplicio affecta est. Fuluius nihilominus Consulatum adeptus est, vitrico suo suffectus. A principio ea mors pestilentiæ tribuebatur, quæ nouum quoque Prætorem T. Minutium sustulit, multosque alios omnium ordinum illustres viros: & iam tertium annum vrbem Romanam, atque Italiam late vastabat, Romanis nequicquam libros inspicientibus, & vota supplicationesque valetudinis causa Apollini, Æsculapio, Saluti facientibus. Nimirum veræ Salutis autorem nesciebant, & eius loco pestiferum dæmonem signis, lauro, coronis honorabant. *Pestilentia perseuerat.*

IV. *Ligures Apuani demigrant e sedibus suis.* LIGVRES Apuani post multas antiquas clades sese populo Rom. hoc anno sine certamine dediderunt, oppressi inopinato Cornelij & Bæbij aduentu: imitati videlicet sunt Ligures Ingaunos, qui præcedenti anno Æmylio Paulo, post magnam acceptam cladem, deditionem fecerant. Isti autem Apuani ex auitis sedibus ac montibus abducti sunt. Consultus enim Senatus à Procoss. censuit deducendos ex montibus in agros campestres procul à domo, ne reditus spes esset, nullam alioqui finem fore Ligustini belli. Grauis erat Liguribus ea transmigratio; itaque per legatos sæpe deprecati sunt, ne penates, ne sedem, in qua geniti essent, ne sepulchra maiorum relinquere cogerentur, arma, obsides pollicebantur. Postquã nihil impetrabant, & vires ad rebellandum deerant, edicto paruerunt. Traducti sunt publico sumptu ad 40. millia liberorum capitum, cum fœminis, puerisque, & translati in agrum Samnitium, qui Taurasinorum fuerat. Argenti data 150. millia sestertiũm, vnde in nouas ędes compararent, quæ opus essent. t. Ager ab eisdem diuisus est, qui eos traduxerant, Cornelio scilicet & Bæbio. *t. 𝔛.*

V. *Proconsules sine bello triumphant.* QVIBVS, cum veterem exercitum Romam deduxissent, triumphus ab Senatu est decretus. Hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt, ait Liuius, tãtum hostes ducti ante currum, quia nec quid ferretur, nec quid ducerent, aut darent militibus captum fuerat. Neq; tamen nihil hostium apud Ligures deinceps fuit. Contra eos quippe alij etiam exercitus consulares in posterum missi sunt.

Praetor Fuluius vere bene gerit in Celtiberia.

Hoc ipso anno à Q. Fuluio Flacco Proprætore cum ex Prouincia decessurus esset, res præclare contra Celtiberos gesta est. Nam cum ex noui Prætoris Sempronij Gracchi mandato, Fuluius Tarraconem exercitum duceret, Celtiberi Manlianum saltum, quâ transeundum erat, obsederunt, & in eum intrantes Romanos, duabus simul ex partibus exorti, repente inuaserunt. Fuluius quantum locus & tempus patiebantur, suos instruxit atq; ad pugnã hortatus est. Acies concurrerunt, atrox vbique prælium fuit, auxilia Romanorum cedebant Celtiberis, legiones Romanæ eos virtute superabant.

VI. *Hispanorum validus cuneus.*

EARVM vim vt perrumperent, cuneo impressionem fecerunt: quo genere pugnæ tantum valent, vt quam in partem cuneus impactus fuerit, sustineri non possit, sed medios distindat globos. Tunc quoque turbatæ sunt legiones, & acies media prope interrupta: cum iussu Fuluij equitum turmæ, vtraque ex cunei parte, in eum equis immissis, bis vltro citroque, cum magna hostium strage, infractis omnibus hastis transcurrerunt.

Dissipatur.

Victoria, & magnitudo cladis vtrimque.

Dissipato cuneo, in quo omnis spes fuerat, Celtiberi trepidare, & locum fugæ circumspicere: moxque alarijs equitibus, in perturbatos irruentibus, omnes effunduntur in fugam, & per totum saltum, dissipati cæduntur: cum imperator ædem Fortunæ equestri vouisset, Iouique ludos. Decem & septem hostium millia cæsa eo die traduntur, viui capti plus tria millia ducenti 77. cum signis militaribus, equis prope mille & centum. Nullis castris eo die victor exercitus mansit: victoria non sine iactura militum fuit. 472. milites Romani, Sociũ ac Latini nominis 1019. cum his tria millia militum auxiliariorum perierunt, omnes 4491. Ita victor exercitus, renouata priore gloria, Tarraconem est profectus.

472
1019
3000
4491

VII. *Fuluius Romam redit.*

VENIENTI Fuluio Tib. Sempronius Prætor, qui biduo ante venerat, obuiam processit, gratulatusque est quod Rempub. egregie gessisset: mox cum summa concordia, quos dimitterent, quosue retinerent milites composuerunt. Inde Fuluius exauctoratis militibus in naues impositis, Romam est profectus, Sempronius in Celtiberiam legiones duxit.

Res in Liguria gestæ.

Coss. ambo in Ligures exercitum induxerunt diuersis ex locis. Posthumius Balistam, & Suismontium obsedit, & premendo præsidijs angustos saltus, eorum commeatus interclusit, vineas excidit, frumenta decussit, donec omnibus belli cladibus coacti, in deditionem venerunt, armaque tradiderunt. Calphurnius adortus à Pisis Ligures Apuanos, qui circa Macram fluuium incolebant, in deditionem acceptos, ad septem millia hominum in naues impositos, præter oram hetrusci maris, Neapolim transmisit; inde in Samnium traductis iuxta populares ager diuisus est.

VIII. *Querela de Gentio rege Illyriorum.*

EODEM anno L. Duronius in Senatu de Gentio Illyriorum Rege questus est, omnes latrocinantium naues, & oram infestam habentium ipsius esse. Nec legatis ad eum missis conueniendi sui potestatem fecisse. Multis ciuibus Ro. & sociis Latini nominis, in regno eius factas iniurias, & ciues Romanos dici Corcyræ retineri. Aderant & à Gentio Legati, orantes ne confictis in se criminibus crederetur, Regem ægrum in intimo regno. Legatis operam dare nequiuisse. Senatus omnes qui retineri dicebantur, quiue de iniurijs quererentur, Romam adduci placuit, & apud Prætorem vrbanum disceptare, nec ante Gentio eiusue legatis responsum dari.

Fuluius de Hispanis triumphat, & Consul.

INTEREA Q. Fuluius Flaccus Romã ex Hispania rediit, cum magna rerum gestarum fama; qui cum extra vrbem Triumphi causa esset, Consul est creatus cum L. Manlio Acidino, & post paucos dies cum militibus, quos secum deduxerat, triumphans vrbem est inuectus, tulit in triumpho coronas aureas 124. præterea auri pondo 31. valent coronatis ter mille centum, præter aliam pecuniam: militibus autem quinquagenos denarios de præda distribuit, id est, decem francos, siue libras Turonicas, si placet cum Cenali vnumquemque denarium 4. solidis nostratibus æstimare: quæ summa duplicata est centurionibus, triplex equiti data: tantumdem proportione socijs Latini nominis concessum est, & stipendium omnibus duplex.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 3874.

Cenali sunt 7500. franci siue libræ Turo. vult enim sestercios singulos singulis nostratibus solidis respondere, quæ summa cum permodica sit, in tantam Ligurum multitudinem, ea æstimatio Cenalis non parum hoc exemplo infirmari patet.

ANNVS MVNDI 3875. SEXTAE ÆTAtis 359. Imperij Græcorum 133. Seleuci Philopatoris 9. Oniæ III. Pontif. 29. Ptolemæi Philometoris 1. Philippi Maced. 42. & vlt. Persei 1. Olymp. CL. an 2. Vrbis Con. 574. Coss. Q. Fuluio Flacco, & L. Manlio Acidino.

ANNVS ANTE CHRISTVM 178.

I. *Initium regni Philometoris.*

INITIVM regnandi Philometori hoc anno tribuunt, Eusebio duce, plerique omnes, qui eius Patri 24. annos regni concedunt; vitæ autem 28. aut 29. prout placet D. Hieronymo, vel Iustino consentire, quorum Hieron. filium ait quadriennem à Philopatore parente relictum; hic autem l. 30. quinquennem: ex quo etiam intelligitur Philometorem tenera adhuc ætate regnare cœpisse. Certe Iosephus, a *Moritur*, inquit, *Ptolemæus*, *& ipse eodem cognomento Epiphanes dictus, superstitibus duobus filijs impuberibus: quorum grandiori Philometor cognomen inditum, minori vero Physcon*. Teneræ autem ætatis etiam indicium est, quod post 6. annos eius auunculus Antiochus Epiphanes tutor eius esse voluit, vt sub specie tutelæ, regnum eius inuaderet.

in c. 11. Dan.

a L. 12. c. 4.

II. *Quare Philometor dictus.*

PORRO de Philometoris regni initio, & causa nominis hæc habet Pausan. lib. 1. *Qui Philometor est dictus, octauus est à Ptolemæo Lagi filio* (imo sextus: primus enim est Ptolem. Lagides. 2. Ptol. Philadelphos. 3. Ptol. Euergetes, 4. Philopator. 5. Epiphanes, cui successit sextus Philometor. Quam seriem omnes plane antiqui, recentioresque comprobant, nec est qui vllum alium inserat, vt propterea in Pausania error in numerum irrepsisse videatur, sed pergit.) *Id autem cognomina per illusionem natum est. neque enim regum quisquam fuit vnquam ex omnibus, quem matri mater odio prosecuta fuerit. Hunc enim maiorem quamuis natu, regem salutari non est passa, & vt in Cyprum viuente patre ablegaretur effecit.*

III. *Cur odiosus matri.*

CVIVS in filium acerbitatis cum alias fuisse causas Cleopatram memorant, tum quod Alexandrum natu minorem sibi obsequentiorem fore sperabat. b *Eamque ob rem primum vt eum Ægypti regem crearent suadebat; deinde cum repugnante plebe id assequi nequiuisset, in Cyprum Alexandrum misit, Imperatorem quidem nomine, reipsa vero, vt per eum Ptolemæo formidolosior esset ipsa*. Sic Pausanias, subdit autem & alium eius conatum, ad eum regno depellendum, de quo posterius dicendum erit. Fallitur autem Genebr. in l. 2. chro. vbi ait eum Philometorem ab occisa matre dictum. Nam Pausanias eodem loco affirmat illam ab ipsius fratre Alexandro, siue Physcone interfectam; etsi illius opera è Cypro reuersus Ægypti regnum pulso Philometore obtinuisset.

b Eum Physconem Iosephus l. c. & li. 2. contra Appionem vocat.

IV. *Mors Philippi.*

Hoc ipso anno, atque his consulibus mortuum Philippum Macedoniæ regem testatur Liuius l. 40 extremo: & l. 45. non longe abiuit. & his eisdem Consulibus Perseum regnare cœpisse. Nimirum patri mortuo filius illico successit in regnum. Ait enim Liuius Philippum senio & mœrore consumptum. Sed mœrore magis, ob indignissimam Demetrij cædem, quam senio. Nam vix agebat annum ætatis sextum & quinquagesimum, anno quippe ætatis decimo quarto regnare cœpit, vt autor est Iustinus l. 28. & 29. & diximus an. V.C. 520. Modum autem mortis ita narrat.

Calumnia Demetrio iniuriosa.

Demetriade hybernabat cum desiderio filij anxius, tũ pœnitentia crudelitatis. Sic enim legendum est, non credulitatis, quod nimium fidei calumnijs adhibuisset. Augebat mœrorem Perseus, iam se pro Rege, propemodum

contempto

contempto patre, gerens. Affuit morienti Antigonus, Antigoni Tutoris ex fratre nepos, qui vnus ex honoratis Philippi amicis ei fidus remanserat, proptereaque eum Perseus pessime oderat. Is apud Philippum operam dabat, vt quæ contra Demetrium fuerant perfide atque calumniose gesta innotescerent Seni. Maxime autem fictas ab Apelle & Philocle literas, nomine T. Quintij. Philocles indicante Xycho, qui fuerat legatorum scriba, vt ex ijs verbis, *omnem ordinem facinoris legatorum, ministeriumque suum exposuit*, Sigonius collegit. Philocles inquam comprehensus, aut in tormentis, aut tormentorum metu rem omnem patefecit: Apelles cum tunc à Rege abesset, audito indicio in Italiam traiecit.

V. *Perseum cupit regno privare.* PHILIPPO redintegratus, ac geminatus est luctus. Perseus certior factus omnia detecta esse, potentior quidem erat, quam vt fugam necessariam duceret, tantum curabat, vt procul abesset à patre.

Et sufficere Antigonum Tutoris nepotem. Philippus spe potiundi corporis eius amissa, id studebat, ne præter impunitatē, etiam præmio sceleris frueretur. Itaq; Antigonum regno destinat, in locum Demetrij: nam regno dignum, & vita faciebat innocens ac fidelis, & genus, vt cuius patruus Antigonus regnum fideliter Tutor administrasset, atq; auxisset & si neminem haberet, dicebat perire illud & extingui malle, quam Perseo scelestæ fraudis pretium esse. Inde eum omni genere honoris afficere non destitit, & circumiens Macedoniæ vrbes, cum in Thracia esset Perseus, principibus eum præfectisq; commendabat; & si vita longiore frui licuisset, haud dubium erat, quin eum in possessione regni relicturus esset.

A Demetriade profectus Thessalonicam, inde Amphipolim venit; vbi graui morbo implicitus, cum identidem species insontis filij interempti occurreret, agitaretque, curis, vigilijsq; confectus moritur, Antigono tum Philippi iussu ad Bastarnarum gentem legato.

VI. *Perseus famam de patris morte dissimulat.* AMOVERI poterat regno Antigonus, nisi Philippi mors nimium cito à Calligene medico, Perseo patefacta esset. Is enim curationi præerat, & non expectata morte regis, à primis desperationis notis, nuncios prædispositos misit ad Perseum, & mortem Regis in eius aduentum celauit omnes, qui extra regiam erant. Oppressit itaque necopinantes, ignarosque omnes Perseus, & regnum scelere partum inuasit, tenuitque vt Eusebio placet, aliisque multis annis decem: nec dissentiunt, qui annos vndecim regnasse dicunt. *Regnum quo modo.* Nam illi hunc annum totum Philippo tribuunt, alij primum Persei numerant, quod partem eius regnarit, & præterea solidos annos decem. Certe Liuius initium regni eius, vt diximus, sub huius anni Coss. collocat, quem nos libenter sequimur. Sub Philippi mortem gens Bastarnarum diu à Philippo sollicitata à suis sedibus, magna peditum equitumque manu, Istrum traiecit. Inde progressi qui nunciarent regi Antigonus & Cotto, nobilis is erat Bastarna, & vterque Philippi iussu legatione ad concitandam eam gentem crebro functus fuerat.

VII. *Quod Romæ confirmatur.* HAVD procul Amphipoli fama regis mortui nunciata est, quæ res consilia omnia belli turbauit. Perseus Antigonum interfici iussit, & dum firmaret res suas, legatos Romam ad amicitiam paternam renouandam misit, petendumque vt Rex ab Senatu appellaretur; quod & impetrauit, vt ex 41. Liuij in Arconis Achæi oratione patet. Cæterum quod ad Bastarnas attinet, Philippi mors Macedonici belli dilationem attulit. Compositum fuerat cum ijs, vt tutum eis per Thraciam transitum, & commeatum præstaret. Idque principes Thracum Philippi donis deliniti ei promiserant. *Philippi de Bastarnis consilium.* Inde Dardanorum gentem Macedonibus semper infestam disperdere, eorumque agrum Bastarnis tradere. Ibi liberis vxoribusque derelictis, per Scordiscos, & cum ipsis iter in mare Adriaticum, Italiamque capessere. Et in omnem euentum res Philippo bene cessuræ videbantur. Nam siue deleti essent à Romanis, liberata Dardania solatio futura erat; siue Romanis resisterent, illis in eo bello occupatis se Græciæ vrbes recuperaturum.

VIII. Sed Bastarnæ in Thracia contentione orta hospites bello vexant, & magnam partem in montem altissimum, quem Donucam vocant, fuga compellunt, vbi dum fugitiuos persequuntur, cœlo contra eos pugnante tempestatibus non solum repulsi, sed pene contriti sunt. Inde in castra reuersi, consultant quid agendum sit: magna pars patriam sibi repetendam duxit. *Pars in domum suam reuertitur.* Triginta ferme hominum millia duce Claudico, in Dardaniam penetrandum censuerunt. *Partim in Dardaniam penetrant.* De Bastarnarum aduentu longe alia narrat Paul. Orosius. Nam primo id attribuit Lepidi & Mutij consulatui, anno 578. quadriennio post: deinde à Perseo euocatos dicit; postremo fracta Danubij glacie periisse tradit. Quem autorem secutus nescio, certe Liuius maiorem sibi omnium confessione vendicat fidem, præsertim cum Polybium habeat consentientem, qui ea sui temporis scribit, cuius testimonium suo loco tradémus.

INSIGNIS hic annus Romæ fuit reconciliatione duorum virorum, principum ciuitatis, M. Æmylij Lepidi, & M. Fuluij Nobilioris, quorum vterque consularis, hic etiam de Ætolis triumpharat, ille erat Pont. Max. Cum ambo in censorum comitijs Censores creati essent, ad eos principes Senatus venere, vt mutuas multorum annorū inimicitias, in noui magistratus honore, in gratiam Reip. & Senatus, noua gratia terminarent, idq; in primis Q. Cæcilij Metelli interuentu perfectum est. cuius breuem, sed perelegantem orationem apud Liuium l. 40. inuenies. In qua illud & ad mores, & ad cognitionem priscitatis valet. Has vt hodie, inquit, vt in isto templo finiatis simultates, quæsumus vos vniuersi. Et quos coniunxit suffragijs suis populus Romanus, hac etiam reconciliatione gratiæ coniungi à nobis sinatis; vno animo, vno consilio legatis Senatum, equites recenseatis, agatis censum, lustrū condatis. Quod omnibus fere precationibus verbis nuncupabitis, *vt ea res mihi, Collegaque meo, bene & feliciter eueniat.* ita vere & ex animo velitis euenire, efficiatisque vt quod deos precati eritis, id vos velle etiam homines credamus. Hæc & plura Cæcilius. IX. *Lepidus & Nobilior in Censura reconciliantur.* *Metelli interuentu.*

POST aliquam vt fit, vtriusque de altero querelam, ambo significauerunt, si alter vellet, se in potestate tot principum ciuitatis futuros. Omnibus instantibus qui aderant, dexteras fidemque dedere, mittere vere se, ac finire odium. Collaudantibus cunctis deducti sunt in Capitolium, & cura super tali re principum, & facilitas Censorum egregie à Senatu laudata est. Inde fideli concordia Senatum legerunt, princeps electus est M. Æmylius Lepidus Pontifex Maximus, tres electi de Senatu, tenuit quosdam Lepidus à Collega præteritos. Multis deinde publicis operibus censuram suam illustrē, & posteritati celebrem reddidere, quæ à Liuio recensentur, in quibus est ædes vota Laribus permarinis, siue per mare vagantibus, L. Scipione Asiatico, & C. Lælio Coss. vt suo loco significauimus. X. *Quæ in Censura gesta.*

Eo biduo quo Senatum legerunt Censores, Q. Fuluius Consul profectus in Ligures, per inuios montes vallesque, saltus cum exercitu transgressus, signis collatis cū hoste pugnauit; nec tantum acie vicit, sed castra quoque eodem die cepit. Tria millia ducenti hostium, omnisque ea regio Ligurum in deditionem venit. Consul deditos in campestres agros deduxit, præsidiaque montibus imposuit: res ea cum gaudio Romæ supplicationibus, & maioribus hostijs celebrata. Ab altero Consule L. Manlio nihil memoria dignum apud Ligures gestum est. Et profecto mirum est tot annis iam, post tot hominum millia cæsa in Liguribus, tot deditiones, tot emigrationes, tot incendia & vastitates, tot prædas, vlla ibi non dicam hostium, sed hominum vel animalium vestigia inueniri potuisse. Cæterum Fuluius de Liguribus hoc anno triumphauit, eumque triumphum magis gratiæ, quam rerum gestarum magnitudini datum constabat, contigitque eius triumphus eodem die, quo priore anno ex Prætora triumphauerat. XI *Res à Coss. apud Ligures gesta.*

IAM vero quod ad res in Hispania gestas attinet. L. Posthumius & Tib. Sempronius, quibus imperium in Hispania prorogatum erat, ita inter se conuenerunt, vt in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiā reuer- XII.

cerent. Gracchus quod maius ibi bellum esset, in vltima Celtiberiæ penetrauit. Mundam vrbem vi cepit, nocte ex improuiso aggressus: acceptis deinde obsidibus, præsidioque imposito, castella oppugnare, agros vrere, donec ad prævalidam aliam vrbem, Certimam appellant Celtiberi, peruenit, vbi cum iam opera muris admoueret, legati ex oppido venerunt, quibus mira simplicitate cum Romanis agentibus, facile ad deditionem ventum est: quater & vicies sestertium ab eis exactum est, id est duo millia & quadringenta sestertia, siue centum viginti millia librarum Turonicarum, quæ sunt quadraginta millia coronat. Exacti etiam quadraginta equites qui simul obsides essent & milites.

Munda capta.

Certima dedita.

XIII. *Celtiberi ad Alcem deleti.* INDE ad Alcem vrbem duxit, vbi erant castra Celtiberorum, quos cum crebro elicuisset ad certamen Romanus equitatus, moxque vt illi infesti aderant, reciperent se, tandem effusi omnes persequendis Romanis de industria cedentibus, Gracchus instructos suos è castris necopinatò educit, & incompositos inuadit, & perculit; sic vt qui ad Romanorum castra oppugnanda venerant, ne sua quidem defendere potuerint. Nam fusi fugatique, & castris exuti sunt. Eo die nouem millia hostium cæsa, capti viui 320. equi 112. signa militaria 37. de exercitu Romano 109. ceciderunt.

Ab hoc prælio Gracchus legiones per Celtiberiam circumduxit, & 103. oppida intra paucos dies in deditionem accepit; præda potitus ingenti.

XIV. *Alces dedita.* INDE ad Alcem reuersus, quam post aliquam oppugnationem in deditionem accepit. Magna inde præda facta est, multi captiui nobiles in potestatem venerunt, inter quos & Thurri Reguli filij duo, & filia. Is audita suorum clade, ad Gracchum venit, eiusque permissu Romanis se socium ac commilitonem dedit, fortique ac fideli opera aduersus veteres socios suos, multis locis rem Romanam iuuit. Ergauia inde nobilis, & potens ciuitas, aliorum circa populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis; sed eam deditionem haud cum fide factã, quidam autores sunt; atque mox abductis legionibus rebellasse, nec pacem vere & constanter fecisse, nisi post acceptam vnam, atque alteram cladem, amissa, direptaque castra, viginti duo millia hostium cæsa, trecentos captos, parem que fere equorum numerum, & signa militaria septuaginta duo.

Et Ergauia.

Eiusdem rebellantis clades.

XV. *Res ad Vaccæos à Posthumio gesta.* EADEM æstate etiam L. Posthumium in vlteriore Hispania bis cum Vaccæis egregie pugnasse scribunt; ad 35. millia hostium occidisse, castra oppugnasse. Propius vero est serius in prouinciam peruenisse, quam vt ea æstate potuerit res gerere. Ita Liuius l. 40. Qui addit hoc anno Gallorum transalpinorum tria millia in Italiam transgressa, neminem bello lacessantes, agrum à Consule & Senatu petijsse, vt pacati sub imperio populi Romani essent. Eos que Senatum excedere Italia iussisse, & Consulem Q. Fuluium quærere, eumque animaduertere in eos, qui principes & autores transcendendi Alpes fuissent.

ANNVS MVNDI 3876. SEXTÆ ÆTATIS 360. Imperii Græcorum 134. Seleuci Philopatoris 10. Oniæ III. Pontif. 30. Ptolemæi Philometoris 2. Persei 2. Olympiadis CL. an. 3. Vrbis Conditæ 575. Coss. M. Iunio Bruto, & A. Manlio Volsone.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 177.

I. *Eumenes post cum Pharnace à Romanis adiutus.* SVa hoc tempus, atq; hunc ipsum annum, aut certe non tardius, contigisse existimo, quæ à Polybio in Excerptis legationibus habentur, ab numero 56. vsq; ad 60. in quo sequentis anni Consules nominatim relati, tam his, quam illis loco proprio & suo collocandis locum aliquã præbent. Eumenem scilicet tam bello cum Pharnace, quã morbo releuatum, fratres omnes suos Romam misisse legatos, vt eorum studio bellum eius cum Pharnace plane finiretur: eos enim plurimum gratia valituros sperabat, apud plerosq; Romanorum principes, sibi ex bello Antiocheno cognitos. Excepti sunt Romæ, tum ab his magnifice priuatim, tum publice ab ipso Senatu. In quo Attalus & pristina suorum merita in populum Ro. cum retulisset, & de Pharnacis iniurijs questus, patres orasset, vt negotium susciperent, & Pharnacem castigarent: respondit Senatus, missurum se legatos, qui bello huic finem essent imposituri. Id autem quibus conditionibus factum sit habes apud Polyb. num. 59. Historia tota cum mutila sit, & per fragmenta tantum apud eum extet, perspicua esse non potest.

PERSEI MAGNIFICENTIA.

II. *Perseus sibi conciliat Rhodios. In Leg. n. 60.* PERSEVS regni possessionẽ adeptus, firmandi eius causa Laodicem, Rhodiam vt arbitror, duxit vxorem, & Rhodiorum, qui mari potentes erant, beneuolentiam quæsiuit, & quia in Rom. perturbato erant animo, quod ij statuissent Lycios, quos bello Rhodij ⁂ presserant cẽlendos Rhodiorum socios non famulos pro munere datos. Ergo eorum beneuolentiam muneribus sibi conciliabat. Eis enim ingentem copiam naualis materiæ elargitus est; ijq; mox, insigni ac magnifico classis apparatu, sponsam eius ad eum deduxerunt, ab eoque singuli aurea tæoia donati sunt. Hæc Poly. N. 60. quæ ad hoc tempus pertinere idem docet, cum rem aliquanto ante seq. anni Consules contigisse tradit: cuius rei occasione addere possumus ex Liuio l. 41. quæ de eius magnificentia, tam in eosdem Rhodios, quam in alios tradit.

III. *Eius magnificentia in populos.* IN duabus, inquit, magnis honestisq; rebus vere regius erat animus; in vrbiũ donis, & deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circumdaturum vrbi est pollicitus, maioremq; partẽ pecuniæ dedit. (Carebat quippe muris, ex quo eam Cleomenes Lacedæmonius iratos deformauerat, vt est apud Plut. in eius vita.) Thegeę theatrũ magnificum è marmore facere instituit. Cyzici in Prytanæum, id est, penetrale vrbis, vbi publice, quibus is honos datus est, vescuntur vasa aurea mensæ vnius posuit. (In Acradina quoq; Syracusarũ memorat Prytanæum M. Tullius. Et alterum Athenis, quod fortassis origo cæterorum fuit, in quo se publice alendum Socrates dixit, cum ad pœnę sibi debitę æstimationem adigeretur) pergit Liuius, Rhodijs vt nihil vnum insigne, ita omnis generis dona dedit, vt quæque vsus eorum postulauerunt.

Act. 6. in Verr. n. 119.

IV. *Et donaria in superos.* MAGNIFICENTIÆ vero in deos, vel Iouis Olympij tẽplum Athenis, vnum in terris inchoatũ pro magnitudine Dei, testis esse potest. Sed & Delon maris insignibus, statuarumq; copia exornauit. Et Antiochiæ Iouis Capitolini magnificũ templum non laquearum auro tantum, sed parietibus totis lamina inauratũ, & alia multa in alijs locis pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non perfecit. Spectaculorũ quoq; omnis generis magnificẽtia superiores reges vicit, &c. quæ omnis magnificentia non male credi potest, relata ad promerendã & retinendã populorum beneuolentiam aduersus Romanos. Mirum autem videtur omnium istorum munerum, siue in superos, siue in homines nullam à Pausania, cuius est id argumentum, fieri mentionem. Cæterum exigit rerum series, vt Bastarnæ hoc anno Dardanos vexare cœperint, dissimulante, aut clam id potius agente Perseo, qui patris sui consilia non ignorabat, eaque exequebatur.

V. *Manlius cõtra Istros expeditionem suscepit.* CONSVLIAVS anni huius prouinciæ decretę sunt Manlio Gallia, Iunio Bruto Liguria. Verũ Manlius cum aduentum Histrorũ sensisset, non expectato super ea re decreto Senatus, ac ne consulto quidem, ab Aquileia profectus, castra ad lacum Timaui, mari supero imminentẽ posuit, vt ait Liuius, eius tamen vel laci, vel fluuij, vel fontis nullum est in Ptol. vestigium. Quinque millibus à mari castra distabant, in portum ad Histriæ fines. Eo C. Furius duumuir naualis, cum decem nauibus onerarijs, & magno cõmeatu venit; quæ tamen naues, cum totidem alijs quibus pręfectus erat L. Cornelius, aduersus Illyriorum classem destinatæ erant. Ab eo portu ad castra omnia supportabantur. Id vt tutius fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circumpositæ sunt. Histrorum tria ferme armatorum millia duce Carmelo occulto loco sub montem consederunt, in omnem occasionem intenti.

Post-

VI. *Trepidatio Romanorum ex ista Istra.*

Postquam stationes inualidas esse p[...] ani[...] aduerterunt, & frequentem Iobam inter [...] tes mare & castra vltro citroque commeantem, duo simul p[...]ia aggressi sunt. Nebula matutina texerat inceptum, quæ di[...] labente ad primum teporem Solis, incerta adhuc [...] c[...] ciem rerum omnium inu[...]plicem intuenti reddens, [...] solum hostem patefecit, sed multo maiores copias, quam [...] tes terebat, adesse persuasit. Et gnteitu vtriusq; stationis milites ingenti tumultu cum in castra confugiissent, haud paulo ibi plus, quam secum ipsi attulerant, terroris fecerunt. *Effuga de [...] castro* Nam neq; di[...]cere poterant, quid fugissent, nec percontantibus reddere resp[...]um; & clamor in portis & incerta concursatio erat, quasi tam delecti stationes, iam hostis in vallo esset. Inde ad mare ex castris sese pars armati, maior para inermes pr[...]uni, cumq; eos nec auctoritate, nec precibus Consul [...] e potuisset, [...] se quoq; castris delectis ad mare pro[...] est, vbi non minor trepidatio fuit, pauorque in naues a terra prosilientium, & cummeatum expositum è terra in naues conijcientium.

VII. *Istro vacua castra occupata.*

Interea Histri in vacua castra impetum faciunt, ibi paucos, qui substiterant ad defensionem castrorum, obtruncant. inde cum rerum omnium paratam expositamq; copiam inuenissent, epulari omnes, hostium, armorumque obliti, affatim cœperunt: & poterant inermes, pauidos, dissipatos opprimere, si bellis inter epulas recordari potuissent. Tum demum nuncius ad tertiam legionem, *Romani redeunt.* quæ in via quæ Aquileiam fert posita, esperis pauoris fuerat, ad eam euocandam, & præsidium Gallorum opprimendum venit: & simul ex omnibus locis ad castra recipienda, demendamque ignominiam rediri cœptum est. Omnia incustodita, plurimos somno, vinoque sepultos inueniunt, passimque omnes quotquot offendunt magna indignatione perimunt. *Et fusos vicissim fugant.* ad octo millia cæsi, captus nemo, quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Ita Liuius; verum aut lapsus est memoria Liuius, aut error in alterutrum numerum irrepsit. Nam paulo ante Carmelum eum tribus fere millibus venisse dicit, nec apparet vnde venerint quinque millia vt necarentur: vt taceam eos qui [f]ugerunt. Nam Rex Histrorum temulentus, ex conuiuio raptim a suis in equum impositus fugit. E Romanis 237. periere.

VIII. *Et mox tota Romam perturbat.*

Priores fugæ nuncius primo Aquileiam, deinde Romam trepidatione compleuit, & ad delectus nouos, copiasq; vndiq; contrahendas adduxit; donec rei totius euen[t]us innotuit, literis Iunij Bruti, qui & ipse ex Liguria, quasi ad restinguendum incendium in Galliam, indeque Aquileiam traiecerat, & Senatum de re tota docuit.

Interea cum Histri castra haud procul castris Consulis haberent, postquam alterum Consulem cum nouo exercitu aduenisse audierunt, passim in ciuitates dilapsi sunt. Consules Aquileiam in hyberna legiones reduxerunt. Sedato tandem Histrico tumultu SC factum est, vt Consules inter se compararent, vter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Iunius venit.

IX. *Ratio in Manlium inuidia.*

Nam Manlius Romæ ardebat inuidia, ob cladem, atque ignominiam acceptam: & Tribuni pleb. eum mox abire magistratu cupiebant, vt eius accusari temeritas posset, rationemque redderet populo Ro. cur prouinciam Galliam, quam sortitus esset, reliquisset, iniussus in Histriam transisset, bellum suscepisset quod nec decreuisset Senatus, nec populus iussisset, & male susceptum peius administrasset. Stationes duas quippe ab Histris oppressas fuisse, castra Romanorum capta, fusas fugatasque inermes magna ex parte legiones, & ante omnes pr[im]um ipsum Consulem ad mare ac naues fugisse: priuat[u]m rationem redditurum earum rerum [e]sse, quoniam Co[nsul n]oluisset. Vtrique nihilominus Consuli imperium [pr]orogatum est.

X. *[...] Gracchus & [...] de [...] & [...] triumphant.*

P[e]r h[o]s [di]es Sempron[i]o Gracchu[s], & L. Posthumius Alb[i]nus ex Hispania Romam cum reuertissent, eisque Senatus a Prætore in æde Bellonæ datus esset, triumphum impetrarunt, & continuis duobus diebus egerunt. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, eorumque socijs ad quadraginta millia pondo argenti [tr]anstulit, id est 440000 coron. Postero die Albinus de [L]usitanis, al[ijs]que eiusdem [...] Hispanis, dedu[x]it in triumphum argenti pondo [...]cem millia, id est 22. millia coronas. Militibus denarios quinos vicenos ambo diuiserunt, id est quinque lib. Tur. duplex centurioni, triplex equiti, id est decem, [ac] quindecim [li]bras [T]uronica Cenalis æstimatione. *Graccharis.* Prius tamen quam recederet [Gr]acchus, monimentum rerum à se gestarum oppidum [G]racchuris condidit pr[...] am multis quæ ante [...] statat. [I]llud prius dictum fuisse [...] Festus tradit post eum Sigonius & Ortelius. In Hispania Tarraco senti Ptolemæus collocat.

XI. *Motus in Sardinia.*

Eodem tempore literis T. Ebutij Prætoris cognitum est, magnum in Sardinia belli tumul[tu]m exortum esse, Ilienses Balarosque agros depopulatos, Romanum exercitum inualidum, ac magna ex parte pest[il]entia absumptum, eadem & Sardorum legati nunciabant [...] & ope[m] [...] orabant. Senatus rem ad nouos magistratus r[ej]ecit.

Æque miserabilis erat legatio Ly[cio]rum, quam paulo ante attigi, qui crudelitatem Rhodiorum quibus a L. Cornelio Scipione attributi fuerant, querebantur, & se ab ijs publice, priuatimque seruilem in modum tractari.

Motus his Senatus, literas pro Lycijs ad Rhodios dedit, nec Lycios Rhodijs, nec vllos, qui liberi nati sint, alteri in seruitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio ac tutela esse, vt in ditione populi Romani ciuitates sociæ sint. Verum hæc quoque legatio & responsio ad sequentes consules dilata videtur, ad quos eam Polyb. o. 60. refert.

ANNVS MVNDI 3877. SEXTAE ÆTATIS 361. Imperij Græcorum 135. Seleuci Philopatoris 11. Oniæ III. Pontif. 31. Ptolemæi Philometoris 3. Persei 3. Olympiadis CL. an 4. Vrbis Conditæ 576. Coss. C. Claudio Pulchro Tib. Sempronio Graccho.

ANNVS ANTE CHRISTVM 176.

I. *Noui Coss. [...] prouincia.*

Consules creati sunt Claudius & Sempronius consules, Sardinia & Histria prouinciæ consulares factæ propter belli magnitudinem Histriam sortitus est Claudius, Gracchus Sardiniam, Idibus Martijs magistratum inierunt. In Sardiniam duæ legiones scribi iussæ, quinis millia in [si]ngulas, & duceni pedites, treceni equite[s], duodecim item millia peditum sociorum, ac Latini nominis, & sexcenti equites, & decẽ quinqueremes naues, si deducere ex naualibus vellet. Tantumdem peditum equitumque in Histriam, quantum in Sardiniam decretum: vtrobique enim magnitudo belli par ostendebatur.

II. *Querela Lyciorum de Rhodiis.*

Verum Polybius in Legat. n. 60. alias prouincias assignat. Postquam, ait, Tiber. & Claudius Coss. in expeditionem contra Istros & Agrios profecti sunt, Senatus exeunte iam æstate Lyciorum legatis operam dedit; legatorum princeps Nicostratus, Romam autem iamdudum venerant, intereaque Lycij à Rhodi[js] bello victi fuerant. Hi Romam vt venerunt, multos patrum ad misericordiam commouerunt, expo[sit]a crudelitate, qua eos Rhodij affligebant, eoque Senatum adduxerunt, vt legatos Rhodum mitteret, qui inspectis commentarijs, quos decem legati in Asia fecerant, quo tempore cum Antiocho res composuerunt, significarent repertum esse Lycios Rhodijs fuisse concessos, non pro munere, sed tanquam amicos & socios: qua in re etiam Rhodiorum potentiam imminuere velle Romani videbantur, quam apud Perseum ostentasse audiebant.

Legati ab [...] Rhodii [...].

C[u]m legati Rhodum venissent, & Senatus mandata exposuissent, tumultuati sunt Rhodij, qui animaduertebant turbatum iri, quæcumque iam de Lyc[ij]s ipsi statuissen[t], quos etiam nunc Romanorum gratia, facile rebellaturos sentiebant; quippe qui significabant coram legatis ac Rhodijs, se omnia pati paratos esse, vt legibus suis li-

AN. 156. bertatique redd[illegible]. Rhodij autem Romanos à Lyciis deceptos arbitra[illegible] Theophronem legatum ad Senatum de omnibus edocendum miserunt. Hæc Polyb. Num. 6.

III. *Seleucus Romam legatos mittit.* Hoc ipso anno missam à Seleuco Romam legationem, Antiochi fratris repetendi causâ, qui ibi obses iam decimum tertium annum agebat, vt supra dixi, satis constat: sequenti quippe anno dimissus est à Romanis, accepto in eius locum Demetrio Seleuci Philopatoris filio, & Antiochi ex fratre nepote. Id affirmat Appianus in Syriacis, tangit Epit. Liu. In Liuio autem desideratur; sicut & altera legatio à Dardanis missa de Bastarnis, Thracibus, & Perseo querelas apud Romanos depositura, quæ ad annum sequentem pertinet.

Res apud Istros gesta. M. autem Iunius & A. Manlius, qui priore anno Coss. fuerant, cum Aquileiæ hybernassent, principio veris in fines Histrorum exercitum introduxerunt. vbi cum effuse popularentur, dolor magis & indignatio Histros exciuit, diripi res suas cernentes, quam certa spes satis sibi virium contra duos exercitus fore. Concursu facto iuuentutis ex omnibus populis, repentinus & tumultuarios exercitus, acrius primo impetu, quam perseuerantius pugnauit; ad 4. millia eorum in acie cæsa, cæteri omisso bello, in ciuitates passim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacem petendam in castra Romanorum, deinde obsides imperatos miserunt.

IV. *Claudius pro[illegible] in prouinciam venit.* HÆC cum Romæ cognita litteris proconsulum essent, C. Claudius Consul veritus, ne forte ea res prouinciam exercitumque sibi adimeret, non votis nuncupatis, non paludatis lictoribus, vno omnium certiore facto collega nocte profectus, præceps in prouinciam abijt, vbi inconsultius etiam quam venerat se gessit. Exprobrauit quippe in concione superioris anni fugam, & proconsules quoq; verbis increpitos prouincia decedere iussit. Sed ei tam exercitus, quam Imperatores se parituros negarunt, donec more maiorum in prouinciam venisset. Itaque ille coactus Romam, ad ea explenda quæ temere omiserat, rediit magnaque celeritate reuersus est, cum mature edixisset, vt nouus exercitus Aquileiam conueniret.

V. *Nesattium oppugnatur.* INTEREA proconsules Nesattium in Istria, quo se Istrorum principes, & regulus ipse receperat, summa vi oppugnant; cum Claudius eo cum nouo exercitu superuenit, & vetere exercitu cum ducibus suis dimisso, ipse oppidum circumsedit, & vineis oppugnare intendit, amnemq; præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Istris præbebat, multorum dierum opere in nouum alueum auertit. *Et capitur. Regulus [illegible].* Ea res barbaros miraculo terruit, & ne tum quidem memores pacis, in cædem coniugum, ac liberorum versi, palam in muris trucidatos, cum spectantium hostium horrore, præcipitabant. Inter complorationem puerorum ac fœminarum, nefandamque cædem milites transgressi murum, oppidum intrauerunt. *Istria tota subacta.* Cuius capti tumultum, vt ex pauido clamore fugientium accepit Rex, traiecit ferro pectus, ne viuus caperetur; cæteri capti, aut occisi. Duo deinde oppida, Mutila, & Fauena vi capta & deleta. Præda, vt in gente inopi, spe maior fuit, & tota militibus concessa est, quinq; millia capitum 632. sub corona venierunt. Auctores belli virgis cæsi, & securi percussi. Istria tota trium oppidorum excidio, & morte Regis pacata est: omnes vndiq; populi, obsidibus pop. Ro. datis in deditionem venerunt.

VI. *Liguria domi[illegible].* Istria confecta prouincia mandato Senatus in Liguriã, vbi [illegible] nilla de bello habebantur, traduxit exercitum. Ad Scultennam flumen in campos progressi, castra Ligures posuerant, cum ijs Consul feliciter acie pugnauit, quindecim millia cæsa, plus septingenti in prælio, aut in castris. nam ea quoque expugnata sunt, capti, cum vno & quinquaginta militaribus signis, reliqui in montes refugere, populantique campestres agros Consuli, nulla vsquam arma apparuerunt. *Et victoria Claudij.* Claudius duarum gentium vno anno victor, duabus, quod raro alius, pacatis prouincijs, Romam reuertit; & postulanti triumphus decretus est, vbi de rebus in Istria, ac Liguria gestis disseruisset. Nec tamen illi minus, post Romani exercitus discessum, conue-

nientes in populationem agri M[illegible], etiam [illegible] no impetu coloniam ipsam ceperunt, ne vllus dec[illegible] nus, quo miseri Romani cum armis non mactarentur.

VII. *Sempronius in Sardinia victor.* IN Sardinia quoque res à Sempronio prospere gesta est, cum [illegible]ensium & Balarorum gente acie conflixit, quam fudit fugauitque, & ad 12. millia armatorum cecidit, castris exuit, arma eorum in aceruum congesta Vulcano sacra cremauit, [illegible]orem exercitum in hyberna sociarum vrbium reduxit. Nec minus tamen habuit, quod ageret in Sardinia anno sequenti, quo ei imperium prorogatum est, cum nouus Prætor iustam Senatui excusationem attulisset, causamque non succedendi.

ANNVS MVNDI 3878. SEXTÆ ÆTAtis 362. Imperii Græcorum 13[illegible] Seleuci Philopatoris 12. Oniæ III. Pontif. 32. Ptolemæi Philometoris 4. Persei 4. Olympiadis CLI. an. 1. Vrbis Conditæ 577. Coss. Cn. Cornelio Scipione Hispalo, Q. Petil. Spurino.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 175.

I. *Antiochus Romæ renocatur, Demetrius ei suffi[illegible]itur.* DVODECIMVS est idemque postremus annus regni Seleuci Philopatoris, Asiæ ac Syriæ regis, cum domestico scelere interfectus esset, anno ætatis 44. vt qui anno regni patris sui sexto natus est, vt eodẽ anno diximus. Rem magnam paucis perstringit Appianus in Syriacis. *n. 10.* *Antiocho Magno defuncto, inquit, in regnum successit Seleucus [illegible] ius, qui fratrem Antiochum obsidem à Romanis recepit, dato in eius vicem suo filio Demetrio.* Res proximo anno Romæ agitata, hoc denique confecta est. missum autem apparet hoc anno Demetrium puerum decennem. *n. 107.* Is enim, apud Polybium, ait se Romam venisse, ἐννεάετη, aut si mauis sub finem anni præced. Nam Antiochus hoc anno in Syriam peruenit, nec credibile est Antiochum, post aduentum Demetrij, non cupide datam libertatem quamprimum apprehendisse. Quod si Demetrius hic sub mortem Antiochi, & initium regni filij eius, id est, post annos fere sedecim, agebat annum vigesimum tertium, vt ait eodem loco Polybius, vtiq; sequitur eum decennem nunc fuisse. Qua consulte autem Seleucus fratrem filio [illegible] ætuleris, ipse viderit. Voluit forte eum iã à puero Romanorum moribus assuescere, & fieri apud eos, qui omnia poterant, gratiosum, sicut alterum Demetrium, Persei fratrem, Philippi filium.

II. *Seleucus moritur sub [illegible] Antiocho.* *2. Mach. 4.* REDEAMVS ad Appianum. *Peruenerat iam Athenas Antiochus, cum Seleucus insidiis Heliodori cuiusdam aulicorum eius oppressus interijt.* Sic ipse. Hunc fuisse Heliodorum, qui super regni negotia erat, missusq; est ad ærarium sacrum expilandum, plerique merito censent; nam & personæ dignitas, & nomen, & tempus rei consentiunt. In qua etiam re obiter di[illegible]um agi[illegible]as iudicium. Nam cuius manu Rex vti voluerat, ad perpetrandum sacrilegium, eadem eius ad illud vindicandum est [illegible]sus. Causam [illegible]o cædis in ambitionem Heliodori refert Appianus. Qui enim hactenus regis sui nomine regnabat, proprio & ipso regnare cupiebat, præsertim cum [illegible] hæres Romam ablegatus esset, & Antiochus regis frater, [illegible] regnum sibi vendicare poterat, abesset ad[illegible]. [illegible] parricidium regis ante illius aduentum [illegible], sed [illegible]o conatu: nullũ enim ex tanto facinore, [illegible] facinus ipsum, accepit emolumentum. Nam Eumenes Pergami Rex cum fratre Attalo Heliodorum [illegible] affectatorem expulerunt, deducto in possessionem eius Antiocho, vt eum sibi amicum hoc beneficio redderent, vt ait idem Appianus, idque sub finem anni huius [illegible]it.

III. *Dardanorum Romam contra Perseum legatio.* DARDANORVM [illegible] Romam veniunt, querentes Perseum inter se Bastarnasq; miscere certamina; eam procellam post afflictos Dardanos in Illyricum, atq; Italiam deuolaturam Romani qui iamdudum Philippum ac Perseum suspectos haberent, legatos ad res [illegible] in Macedoniam mittunt, vt tradit Liuius l. 41. Cum Dardani, ait Polybius, legati Romam venissent, & de Bastarnis expostulassent, quanta eorum multitudo, quam [illegible]ogentia corpo-

ra, quanta

PERSICORVM 136.

ra, quãta in periculis audacia: Docui[illegible] etiam da societate cum ipsè Perseo tnita & Gallis, dixissentq; maiori sibi Perseum, quam Bastarnos esse terrori, ac propterea opem postulassent, & Thessali, quæ à Dardanijs dicta fuerant, confirmassent, & auxilium ipsi quoq; poposcissent, decreuit Senatus quosdam mittere, qui res inspicerent. Statimque A. Posthumio negotium datum, vt eo cum aliquibus Iuniorum proficisceretur. Videtur hic A. Posthumius, qui cum Calphurnio Pisone Consul fuerat, anno Vrb. Cond. 573.

IV. *Mors Seleuci ex Daniele. 11. 20.* PORRO antequam à Seleuco abeamus, operæ pretium est quæ de eius morte apud Danielem habentur referre. Cum enim dixisset: *Et stabit in loco eius vilissimus, & indignus decore regio*, quæ verb[is] initio regni eius exposita sunt, subdit. *Et in paucis diebus conteretur, non in furore, nec in prælio.* Quomodo paucos dies vocat propheta annos ferme duodecim? quos etiam Appianus agnoscit, qui & regnum gubernasse ait ἀπράκτως καὶ ἀσθενῶς. Non videtur improbanda illa quorundam interpretatio, quæ paucos illos dies ab eo tempore numerat, quo Heliodorum ad spoliandum templum Hierosolymitanum miserat, quod quarto regni eius anno diximus contigisse; forte paucos dies, id est, annos videtur Propheta dicere, comparatione annorum regni patris eius, qui fuerunt triplo plures. Mortuus est autem, vel occisus non ex apertis odijs, aut in certamine bellico, sed veneno in cibo potuue ab Heliodoro propinato.

V. *Res ad Mutinã à Claudio proconsule gestæ.* ROMÆ creatis Coss. C. Claudius, cui prorogatum est in annuum imperium, & Gallia prouincia, ad recuperandam Mutinam reuersus est. Vbi admouit exercitũ, eamq; oppugnare cœpit; ante triduum ex hostibus recaptam, colonis restituit. Octo millia ibi Ligurum intra muros cæsa: literasq; ea templo Romam scripsit, quibus non modo rem exponeret, sed etiam gloriaretur, sua virtute ac felicitate, neminem cis Alpes tam hostem populi Romani reperiri. Sed non diu post, ad spiritus hominis comprimendos, illi ipsi Ligures rebellarunt.

Et in Sardinia à Sempronio gesta. In Sardinia Sempronius in debellanda prouincia vtiliter laborauit: multis quippe secundis prælijs Sardos perdomuit; quindecim millia hostium sunt cæsa; omnes Sardorum populi, qui defecerant, in ditionem redacti. Stipendiarijs veteribus duplex vectigal imperatum exactumque: cæteri frumentum contulerunt. Pacata prouincia, obsidibusque ex tota insula 230 acceptis, legati Romam missi, qui ea nunciarent, quique ab Senatu peterent, vt ob res auspicijs Sempronij in Sardinia prospere gestas, dijs honos haberetur, & victorem exercitum deportare Sempronio ad triumphum liceret.

VI. *Magno rerum ...* VERVM Senatus, crebris defectionibus rebellantium motus, eum cum exercitu eo anno in prouincia remanere iussit. M. quippe Popilij Prætoris noui, cui Sardinia obuenerat, excusatio probata est. Docebat enim Senatũ Gracchum eam prouinciam pacare, & insuper Eburium Prætorem adiutorem ei à Senatu datum, interrumpi tenorẽ rerum minime conuenire. Ipsam enim continuationem rebus peragendis efficacissimam esse. Inter traditionem imperij, nouitatemq; successoris, quæ noscendis, priusquam agendis rebus imbuenda sit, sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidere. Prætores quoq; duo, quibus vtraque Hispania obuenerat, profectionem excusarunt: proprætoribus, qui eas prouincias tenebant, prorogatum est imperium, & militum supplementum transmissum.

VII. *Cornelius Consul ...* RES porro Consulum hoc anno valde turbatæ fuit; ijs Pisæ, & Ligures prouinciæ assignatæ sunt. Cneo Cornelio Pisæ, Ligures Petilio obuenerunt. Sed omnia prodigijs & superstitionibus impedita sunt. Præsertim cum Cn. Cornelius Consul ex Albano rediens concidisset, & parte membrorum captus, ad aquas Cumanas profectus, ingrauescente morbo Cumis [illegible] e[x]cessisset. Vnde mortuus Romam allatus, & funere m[agni]fico elatus, sepultusque est. Eius collega comitia subrogando Consuli in locum demortui habuit, ad diem t[e]rtium nonas Sextiles, qui est [III]. August, creatusque est M. Valerius Lætinus, qui ex[templo ma]gistratum incepit.

Is tam diu cupidus erat prouinciæ, cum opportune cupiditati eius literæ allatæ sun[t, Li]gures rebellasse. In quos dum expeditionem parat, C. Claudius Proconsul ad eos aduolat, ad cuius aduentum hostes territi, ab eo quippe nuper ad Sculteonam fluuium magna clade affecti fuerant; locorum præsidio magis aduersus infeliciter expertam vim, quam armis se defensuri, duos montes Letum & Balistam ceperunt, muroque insuper amplexi sunt, sed qui tardius ex agris demigrarunt oppressi, m[i]lle & qui[n]genti periere. Cæteri montibus se tenebant, & ne [in m]etu quidem ingenitæ feritatis obliti, sæuiunt in prædam quæ Mutinæ parta erat, captiuos quippe cum fœda laceratio ne interficiunt.

LIVINIVS Tom. Ligures se tuebant & se in montibus obijciunt.

VIII. *Consul ... ...* Q. PETILIVS Consul ne absente se debellaretur, literas ad C. Claudium misit, vt cum exercitu ad se in Galliam veniret, campis Macris se eum expectaturum. Literis acceptis Claudius ea Liguribus castra mouit, exercitumque ad campos Macros Consuli tradidit. Eodem paucis post diebus C. Valerius Consul alter venit. Ibi lustrato communiter exercitu, diuisis copijs in diuersas regiones abeunt. Petilius aduersus Balistæ & Leti iugum, quod eos montes perpetuo dorso inter se iungit, castra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis verbi, ominatum ferunt, se eo die Letum capturum esse. Duabus simul partibus subire in aduersos montes cœpit, ea pars, in qua ipse erat, impigre succedebat. Alteram hostes cum propulissent, Consul vt restitueret rem inclinatam, equo aduectus, suos quidem à fuga reuocauit, sed ipse cum incautius ante signa obuersatur, missili traiectus cecidit.

Montes oppugnantur. *Alter consul cadit.*

IX. *Montes capiuntur. Ligurum cædes.* NEC hostes ducem occisum senserunt, & suorum pauci qui viderant, corpus occultauere, quia in eo victoriam verti intelligebant. Alia multitudo peditum equitumque, deturbatis hostibus, montes sine duce cepere. Ad quinque millia Ligurum occisa: ea Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. In tabulis Capitolinis apud Sigonium & Onuphrium legimus Petilium mortuum, posteaquam sibi Collegam subrogasset. Quid autem Collegæ Lætino contigerit in Liuio desideratur: sicut & proxima comitia Coss. ac Prætorum, vna cum sortitione prouinciarum, & rebus ab his Consulibus in Gallia, Liguribusque gestis; vt notauit Sigonius in hunc locum. Ex Capitulinis autem tabulis apparet eum anno sequenti triumphasse.

Meminit porro huius anni, qui est Ptolemæi Philometoris quartus, vndecimum caput Estheris, vbi dicitur Dositheus in Ægyptum tulisse illam historiam à Lysimacho interpretatam, 276 annis post rem gestam, a proxime ante initium Antiochi Epiphanis.

a Vide an. m. 1603 n. 14

X. *Conclusio quinti Tomi.* QVÆ nobis sextæ atque vltimæ parti huius operis initium dabit; vbi Deo opt. max. Iesu Christo, eiusque parenti sanctissimæ gratias egerimus, quod quintum hunc senescentis naturæ partum, obstetricante suauissima eius manu, edamus in lucem. Post decursam Persicam, Græcam & Romanam historiam, ad annos duos supra trecentos & sexaginta; stylumque toto Oriente & Occidente, Septentrione ac Meridie laboriose circumlatum. Sub signis clarissimorum imperatorum Cyri Magni, cæterorumq; Persarum; Alexandri Magni, reliquorumque siue Macedonum siue Græcorum; Scipionum denique, aliorumque ducum, à quibus hactenus Africa, Asiaque perdomita, Romanum imperium maximis incrementis amplificatum est.

XI. *Historia sacra ...* ET fuit fortasse tibi, erudite lector, qui ecclesiastico à nobis veteris Testamenti Annales requirebas, nonnulli aliquando causa fastidij, in tot profanis cruentis[que] bellis; in quibus exponendis cruentus quodammodo stylus vitari non potuit, nisi castris acieque, ac sacramento militari perfidiose desertis. Memento enim si placet promissos, ab ipso limine operis, sacris Annalibus connexos profanos, sine quibus inanes passim titulos, imm[o] ne sue falsus sine vtilitate percurreres. Quin & [illegible] potes, vix vllum m[a]cra hist[or]ia, ex qu[o] [illegible] ces esse cœperunt, ad templi vsq, deflagrationem, annum

abipse.

ÆRA VULGARIUM AN. 136.

bijlle, & paucos Salomonis exemeris, qui non maxima grauissimaq; bella contineat. Neque tamen vbique, hoc quinto volumine, bellatrices tubæ classico cantu tonant; neque semper

> - - - *Minaci murmure cornuum*
> *Perstringuntur aures, aut lituus strepunt,*
> *Aut fulgor armorum fugaces*
> *Terret equos, equitumque vultus.*

XII. Cyrus magnum diximus, tot seculis ante prænunciatum, cuius auspicijs populus Dei, in desolatam patriam cum sacra supellectili reuersus, Templum Dei cultumq; restituere cœpit. Diximus Darium Hystaspidem, cuius beneficio ininterruptum sacrosanctum opus, ad summã usque coronidem perductum est, in gratiam victricis, atque increatæ Veritatis. Diximus Danielis extrema vaticinia, mortemque sanctissimam, & quicunque prophetæ illis temporibus oracula fudere, Aggæum, Zachariam, Malachiam; vt Esdram scribam, Nehemiam, Iesumq, Syracidem. Diximus Longimanum illum Artaxerxem, cuius benignitate & optatissimo decreto, muri ciuitatis sanctæ intra duos & quinquaginta dies excitati sunt, quantumuis frementibus inimicis. Decreto, ex quo Septuaginta illæ Hebdomades diuinæ œconomiæ petebantur, ne illam infidelis atque ingratus populus ignorare posset. In cuius imperio, mandante rege, annitente Esthere regina gloriosissima, in figuram posteriorum temporum, superbissimus ille Aman summo primum pudore turbatus, deinde etiam in crucem actus est, populo Dei immenso gaudio, & incredibili gloria triumphante.

Darius.

Artaxerxes.

Vidimus Magnum illum Macedonem, qui cum innumeras gentes, ad extremum vsq; Orientem fulguris instar peruolaret, substitit tamen Hierosolymis, & victoriarum suarum authorem Deum, in eius pontifice Ieddoa, pie religioseq; veneratus est: & augustissimum eius templum donarijs, & sacrificijs, populumq; totum immunitatibus & priuilegijs decorauit. Vidimus denique Ptolemæum illum Philadelphum, qui diuina sanctorum virorum monimenta, verissima Dei oracula, aliena à vero Deo nationibus, Græca interpretatione communicauit, in figuram patefaciendæ aliquando toto terrarum orbe veritatis. Quam multorum hic habes philosophorum, oratorum, poëtarum ortus, eruditionem, res, interitum, suis quæque temporibus consignata? quam multos pacis togæque artibus clarissimos duces, quorum industriæ, non minus quam armis, regna atq; imperia acquisita tribuuntur. Sed iam finiamus, ad illius laudem & gloriam, qui famulos suos ijs præmijs liberalissime afficit, quorum nullus vnquam futurus est finis.

Alexander Macedo.

Philadelphus.

XIV. Visum est nihilominus huc referre stemmata aliquot illustrium familiarum, quæ sparsim toto hoc quinto volumine celebrantur, neque commodiorem locum inuenise potuerunt; quamuis te præiere nobis nonnulli, neque sine laude laborarunt, nec tamen passim, vt alieni à fide Catholica, in manibus habentur. Spero rem ordine digestam illustrandæ ac firmandæ Lectoris memoriæ vtilem fore.

Stemmata familiarum, Tempor. Reinec. Strein. &c.

FAMILIA ANNIBALIS.

Amilcar cognomine Barcas, Pœnus liberos suscepit:

- Annibalem, qui natus est an. Vrb. Cond. 507. vide illum annum n. 6. centum annis ante excisam Carthaginem Ao. V. C. 515 [illegible] lib. l. 3. vide illum an. n. 2. & 3. Vxorem habuit Hispanam ex oppido Castulone, Liuius l. 21. & 24. de vitæ eius periodo, rebusque gestis, vide Indicem tomi huius.
- Sororem Annibalis, quæ nupsit Desalci regi Numidiæ, & mox Mezetulo. Liuius lib. 29. p. 140 edit. Basil. fol.
- Asdrubalem, qui traiecit & ipse Alpes cum exercitu, cæsus Liuio & Nerone Coss. Vrb. Cond. 546. n. 4. 10. & seqq. caput amputatum, & proiectum ad stationes Annibalis. Liuius l. [illegible]
- Filiam quæ nupsit alteri Asdrubali, qui a barbaro obtruncatus fuit, sub quo Annibal ipse tirocinium meruit. L[illegible] lib. 21.
- Magonem quoque fratrem Annibalis memorat Polyb. lib. 3. militaris spiritus iuuenem, qui victoriæ [illegible] ad Trebiam fratris socius fuit. ibid.

Stemma Philippi Regis Macedonum, & filiorum Alexandri Magni.

Philippus Amyntæ filius regnare cœpit an. m. 3694 Olymp. 105 a. 1. desijt Olym. 111. a. 1. regnauit 25. Regnum Macedoniæ valde nobilitauit Thebis [illegible] Epaminonda militarem virum. Diodor. l. 16. init. [illegible] Iustinus l. 7. Plutar. [illegible] genuit multam sobolem ex diuersis.

- Ex Olympiade filia Neoptolemi Æacidæ Molossorum regis genuit. Eam interfecit Cassander Diodor. p. 698. & 699 a. m. 3735. n. 11. & 12.
  - Alexandrũ Magnũ, qui regnare cœpit Olym. 111 a. 1. desijt Olymp. 114. a. 1. a. m. 3730. n. 1. & seqq genuit.
    - Herculem ex Barsine Artabazi filia, quem annos natum [illegible] cum Polysperchon in regnum [illegible] inducere conaretur, a Cassandro persuasus illum [illegible] an. m. 3744. n. 8. & 3745. n. 2. & 3. Diodor. lib. 20. Olympiad. 7. 2. 3.
    - Alexandrum posthumum ex Rhoxane Oxiartæ filia: matrem cum filio C[illegible] Olympiade Diodor. l. 19. Amphipoli [illegible] tradit, p. 699. Græ. Deinde Olympia. 117. a. 2. a Glaucia arcis præfecto iugulari vtrunque præcipit, Diodor. p. 728 gr. an. Regni Græc. 1 nu. 4.
  - Cleopatram, quæ nupsit Alexandro patruo Amyntæ primogenito, vel verius Diodorus lib. 16. fi. Alexandro Epirotarum regi germano eius fratri, in quibus nuptijs occisus est Philippus, a. m. [illegible] num. 5. Cum eam multi [illegible] ambirent, iussu Antigoni necatur. Diod. l. 20. Olymp. 118. an 1. Mundi 3746 n.[illegible]
- Ex Cleopatra Attali nepte, Diodor. l. 16. fine p. 58 gr. Pausanias in Arcadi. 15, p. 242. gr. suscepit filium quem
  - Caranum aliqui vocant quem Philip[illegible] adhuc [illegible] Olympias æmula Cleopatræ crudeliter cum matre [illegible] in vase [illegible] incluso, & igni apposito, vt in tauro Phalaridis. Pausan. l. [illegible] p. 242. gr.
- Ex Philinna concubina saltatrice Larissæa suscepit filium
  - Aridæum, qui Alexandro superstes inter [illegible] fores quoquomodo regnauit, an. m. 3730 n. 31. 32 [illegible] Ptolemæus Lagi. Diodor. [illegible] nepte [illegible] in vincula coniecit [illegible] compulit. Diodor. l. 19. [illegible] annos sex mens. quatuor aut potius annos [illegible] & menses aliquot [illegible] Eusebius in chron.
- Ex [illegible] Pheræa, [illegible] filiam [illegible] Pausanias l. [illegible] p. 157. gr.
  - Thessal[illegible] quæ Cassandro nupsit [illegible] & liberos suscepit, qui & mox reperiere Pausan. l. 8 [illegible] 242 [illegible] regni paternum ait Diodor. l. 19 p. [illegible] 4. filio Antipatro interfecta [illegible] Pausan. [illegible] 287.
- Ex Arsinoe quæ ex Philippo prægnans data est Lago genitus est.
  - Ptolemæus, qui Lagi [illegible] dictus, quam rem vt dubiam [illegible] Pausanias [illegible] p. g. 6. & [illegible] ex Ptolemæi intemperantia Philippicæ familiæ

STEMMA SELEUCIDARUM.

Antiochus inter Regis Philippi duces clarus ex Laodice coniuge genuit.

1
Seleucum primum Asiæ & Syriæ regẽ, quod regnũ occupata Babylone fundauit, qđ regnum Græcorum dictũ est, cuius initiũ incidit in an. mun. 3743. Olym. 117. a. 2. regnauit annis 31. genuit, Vixit 77. moritur a.m. 3773.

Ex Apame Perside.

2
Antiochum Soterẽ qui regnare cœpit an. regni Græcorũ 32. regnauit annis 19. & genuit
Apamen, quæ nupsit Magæ Berenices filio.

3
Antiochum cognomento Deum, ex Stratonice nouerca sua. Regnare cœpit, an. Græcorum 51. regnauit annis 15. duxit vxores duas vtramque Philadelphi filiam. A à Laodice vxore veneno sublatus est.

Berenicem, quæ à Sorore zelotypia flagrante, cũ filio suo necata est. an. m. 3808. Græcorum, a. 66. n. 3.

Laodicem, quæ maritum regem veneno sustulit, an. Græc. 65. de ea Prole. Euergete, sumpsit supplicium ib. n. 2. & 67. o. 2.

Ex Stratonice filia Demetrij Poliorcetæ, nullum genuit, sed eã filio suo, & eiusdem priuigno cessit.

5
Seleucum Ceraunũ, qui regnare cœpit, an. reg. Græcorum 86. trienniũ regnauit, dolo Apaturij & Nicanoris occiditur, regni Græc. 88. n. 2. Hic *

* Antipatrum vnicum filium habuit, quem Polyb. n. 24. 25. legat. & Liuius lib. 37. versus fin. vocant fratris Antiochi filiũ, qui pro Antiocho Magno Romæ legatus fuit. Vide a.m. 3865. nu. 8.

Antiochus quem pater misit ad Syriã custodiendam, quem putabant grauẽ regni successorem; veneno sublatum nõ ignaro patre suspicabantur. Hic videtur is cuius nuptias cum Laodice celebrauit pater in Seleucia Syriæ. Appian. in Syriacis a.m. 3862. n. 3. 7. & 9.

A. Antiochus Deus ex Laodice genuit.

4
Seleucum Callinicum, qui regnare cœpit, an. Græcor. 66. & 20. annis regnauit, cum Euergete Ægyptio infeliciter pugnat. Reg. Græc. 67. num. 1. an. 70. num. 1. genuit. ---

Antiochum Hieracem, qui fratri regnum eripere voluit, à quo victus captusq; fugiens à latronibus interficitur, an. regn. Græc. 85.

Nicęã, quę nupsit Demetrio regi, filio Antigoni Gonatę regis Maced.

6
Antiochũ Magnum, qui fratri successit, an. Seleucidarum 88. nu. 4. regnauit annis 37. ad an. 124 regni Græcorum. Multos genuit liberos, quorũ primogenitus videtur ex Liuio l. 35. Quinquagenario maior Chalcide vxorem duxit virginẽ, in medio belli feruore, Liu. li. 35. & 36. Appianus in Syriacis, qui eam vocat Eubiam.

7.
Seleucus, qui dictus est Philopator; regnare cœpit anno regni Græ. 125. & 12. annis regnauit. Licet ei Iosephus septẽnium tantum tribuat, l. 12. c. 5. B.

8
Antiochus Epiphanes, qui Romæ obses fuerat, & inde reuersus regnum callide occupauit: anno Reg. Græc 137. tenuitque ad an. 149. 1. Mach. cap. 1. v. 11. Hic grauissime afflixit Iudęos, Ægypto bellum bis intulit, misere perijt. 1. Machab. 6. l. 2. c. 9. C.

Ardues & Mithridates à Liuio lib. 33. memorantur, quos Antiochus bellũ moliens in Romanos præmisit cum copijs & iussit operiri se Sardibus. Id factum an. Regni Græ. 115. vide a.m. 3857. n. ?.

Tres Antiochi Magni filias memorat Appianus in Syr. Certus, inquit bellũ aduersus populum Romanũ gerere propinquos reges adiungebat sibi connubijs, misitq; Ptolemæo Epiphani in Ægyptum Cleopatram Syram cognomine, in dotem addens Cœlesyriã, ex qua nati: { Philometor, Euergetes }

Antiochidem vero misit Ariarathi regi Cappadocum, & reliquã Eumeni regi Pergami. A qua ille se affinitate excusauit, ne bello Romano implicaretur.

B. Seleucus Philopator filius & successor Antiochi Magni genuit

10.
Demetrium Soterem, qui Romæ obses fuit regnante Epiphane, ad an. 12. vnde & clã fugit, anno regni Gr. 151. 1. Mach. 7. 1. Polyb. legat. n. 107. 114 regnauit an. vndecim ab Alexandro Bala occisus in prælio. Anno Græc. 161. nu. 3. Laodicem vxorem habuit quã Ammonius interfecit. Epit. 50. Tres eius filios reperio.

Antigonũ, quẽ Ammonius cũ matre interfecit, Epit. 50. vide a.m. 3908. n. 5. & 6. de quo Ammonio eiusq; tyrannide & morte vide Iosephum l. 13. c. 8.

12.
Demetrium Nicanorem iuniorem qui occiso Alexandro Bala regnare cœpit, an. Græc. 168. 1. Mach. 11. 19. a.m. 3903. regnauit annis 19. ad annum regni Græc. 185. Quo adhuc regnante inuasit regnum eius frater ad annos octo. D.

12
Antiochum Sidetem, regnauitque ab anno regni Græcorũ 174. l. 1. Mach. 15. 10. ad 181. apud Parthos victus, regnum amisit & vitam, & regnum ad fratrem redijt.

8
C. Antiochus Epiphanes filios habuit duos, priorẽ certũ, qui ei proxime successit, alterũ dubium, siue illegitimum.

9
Antiochum Eupatorem, qui regnum occupauit dum Demetrius Soter eius patruelis adhuc Romæ esset, & regnare cœpit mortuo patre a. 149. regni Græc. 1. Mach. 6. 16. 17. à Demetrio cum Lysia interficitur. 1. Mach. c. 7. 2. 3. regnauit biennio.

12
Alexandrum Balan siue Velem, qui regnare cœpit anno Græcorũ 160. 1. Mach. 10. 1. vel 161. a.m. 3903. occiso Demetrio Sotere. ib. n. 3 Obtinet vxorem filiam Philometoris Ægyptij n. 6. & a. 3904. n. 1. quã ei socer postea eripit, & regno pellit, & sexto regni anno ab Arabe occiditur, a.m. 3908. n. 12. reliqui filuio. Epit. 52. & 1. Machab. c. 11. v. 39.

D. Demetrius Nicanor filios habuit ex Cleopatra improbissima filia Philometoris.

12
Antiochũ, quẽ Tryphon iratus in Demetrium, in regnum euexit 1. Mach. 11. v. 54. eumq; occidit c. 13. 31. regnauit fere trienniũ. Vide a.m. 3910. ad 3912. n. 25. Iosephus cognominatum dicit Deum, c. 13. c. 12.

Seleucum, quem regnare incipientem mater interfecit, a. reg. Græ. 186.

13
Antiochum Gryphum qui regnare cœpit a. Græc. 187. & desijt 215. a. agẽs 45. Ioseph. l. 13. c. 21. venenum à matre sibi paratum bibere coegit. Filiam habuit quam Phrahates rex Parthorum duxit vxorem. Iust. l. 38. fine.

Stemma Ptolemæorum, ſiue Lagidarum regum Aegypti.

Lagus vnus de illuſtrioribus Philippi ducibus, & intimæ cum eo familiaritatis, ex quo Ptolemæus Lagi nomen habuit, quem dicimus.

- 1 Ptolemæum primum, qui & Magnus, & Soter dictus eſt, ex Arſinoe Philippi dudum concubina, & ex eo vterum iam ferente, ſuſceptus. Vxores habuit Ptolemæus, præter Thaidem Alexandri concubinam, ex qua nihil prolis ſuſcepiſſe legitur. Ægypti regnum fundauit, tenuitque annis 40. ad a. m. 3769. n. 3. & 4.
  - Euridicem Antipatri filiam, ea qua nati
    - Ptolemæus Ceraunus, qui regnauit in Macedonia ad menſes aliquot, Euſeb. Pauſan. lib. 1. p. 14. fi. Seleucum Antiochi filium, ad quem ante ſupplex confugerat, dolo occidit, ipſe à Gallis duce Bolgio cæſus. Pauſan. l. 10. p. 335. init.
    - Arſinoë nupta Lyſimacho deinde Ptolemæo fratri, à quo liberis & fortunis perfide ſpoliata eſt. Iuſtin. lib. 24. Maritum Sororis Agathoclem occidit. Pauſan. l. 1. p. 9. gr.
    - Lyſandra nupta Agathocli, Lyſimachi filio. Pauſan. l. 1. p. 8. & 9. ad Seleucum Babylonem confugit.
    - Ptolemais nupta Demetrio Poliorcetæ.
  - Berenicem, quã Eurydices comitem pater in Ægyptũ miſerat; ex qua ſuſcepit, apud Pauſan. lib. 1. p. 6.
    - 2 Ptolemæum Philadelphum, quem pater morti vicinus ſucceſſorem regni delarauit. Pauſan. l. 1. p. 6. A
    - Argæum, quem vt inſidiatorem Philadelphus interfecit. Pauſan. ibid.
    - Arſinoëm, quæ Philadelpho ſoror & coniux, obiit ante quam pareret. Pauſa. ibid.

2 A. Ptolemæus Philadelphus regnauit viuo patre biennium, ab an. m. 3768. Solus 38. vſque ad an. m. 3807. n. 2. & 3. Ex Arſinoe filia Lyſimachi (Pauſa. l. 1. p. 7.) ſuſcepit

- 3 Ptolemæum Euergetem, qui regnare cœpit, an. mu. 3808. qui fuit regni Græc. 66. & poſt 26. regni annos obiit, an. Græc. 91. Num occiſus à Philopatore filio. 92. n. 1. vxores habuit duas
  - Cleopatram apud Ioſephum l. 12. c. 4. ex qua genuit
    - 4 Philopatorem, qui regnare cœpit, a. m. 3834. regni Græc. 92. luau perditus, ou. 2. & 3. regnauit an. 17. ad reg. Græc. 108. genuit
      - 5 Ptolem. Epiphanem ex ſorore ſua Eurydice. Regnare cœpit anno regni Græc. 109. cum eſſet quinquennis: deſiit, an. 132. cum regnaſſet ann. 24. vxorem habuit filiã Antiochi Magni Cleopatram, cognomento Syriam. apud Appian. B.
    - Eurydicen, quã Philopator frater & coniux occidit, captus Agathocleæ illecebris. Iuſtin. l. 30.
    - Arſinoen, de qua Polyb. l. 15. & l. 3. Mach. c. 1. init.
  - Berenicen, Polybius li. 5. vbi Soſibius de eius cæde conſultat. Ea ex Euergetes ſuſcepit
    - Magam, Plutarchus in Cleomene, qui à Philopatore occiſus eſt. Polybius lib. 5. Iuſtin. lib. 30.
- Laodicen, & Berenicem ſorores, vtraque nupſit Antiocho Deo, quem illa interfecit, ſororem quoque, & eius filium. Moxque à fratre Euergete occiſa eſt, a. m. 3809. n. 2.

B. Ptolemæus Epiphanes duos reliquit liberos ſuperſtites impuberes, qui partim ſimul, partim alternatim regnarũt, maior natu dictus eſt (propter odium quo eum Cleopatra Syra mater eius proſequebatur)

- 6 Ptol. Philometor, qui regnare cœpit, an. m. 3875. Regni Græc. 133. vſque ad 166. id eſt annis 34. triduo mortuus poſt Alexandrum, quem generum repudiarat, & regno expulerat. Vide ao. m. 3908. & 9. ei ſucceſſit frater Euergetes.
  - Filiam genuit ex Cleopatra ſorore & coniuge, dictam & ipſam Cleopatram quam primum Alexandro Balæ dedit, eique mox ereptam, tradidit Demetrio Nicanori.
  - Filium, à Phyſcone patruo occiſum.
  - Filiam, quam idem Phyſcon accepit vxorem repudiata matre.
- 7 Ptolem. Euergetes Euſebio, Phyſcon Ioſepho, l. 12. c. 5. qui regnare cœpit, a. m. 3909. reg. Gr. 167. vſq; ad 195. an. 29. de cuius progenie tom. 6. dicetur.

Quinti voluminis Annalium Veteris Teſtamenti finis.

INDEX
LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,
QVÆ PRÆCIPVE VISA SVNT SEORSIM INDICANDA STVDIOSO LECTORI.

Ex Genes. & Paral.

Ex libris Esdræ & Nehemiæ.

Ex libro Esther.

Ex Psal. & Sapient.

Ex libris Propheticis.

Ex libris Machab.

Ex nouo Testamento.

FINIS.

INDEX
COPIOSVS ET ACCVRATVS
RERVM PRÆCIPVARVM QVÆ HOC
QVINTO ANNALIVM ECCLESIASTICORVM
Veteris Testamenti Tomo continentur.

Qui instar Epitomes, vel Locorum communium studioso lectori esse possit.

A.

ANTIO-

32. 33. de-

C A VI-

Ægæum

Cel-

COMI-

D.

Prole-

E.

Expedi-

ingre-

G.

Glabrio

H.

Aria-

I.

Lace-

M.

Cassi-

N.

O.

tem-

Athe-

ædifi-

Pols-

Sin.

SVA-

cum

cum 20. nauibus, an. m. 3644. n. 4. ab eodem Chryiopoli cum præsidio relictus, nu. 6. à 30. tyrannis trucidatur, 3650. n. 7. & 3652. n. 1. 2.

TURRMA ciuitas Macedoniæ, a. m. 3621. n. 13. eadem cum Thessalonica, ibid.

THERMIS males res à Romanis gesta, an. m. 3802. n. 3.

THERMOPYLÆ quando à Leonida occupatæ, ann. mun. 3573. num. 1. & nu. 11. quid sint & vbi sitæ, ibid. eo Persæ perueniunt, num. 12. ibi pugnatur, num. 13. & seqq. ibi circumuenius Leonidas opprimitur, nu. 17. vide & an. m. 3863. n. 9. 11.

THERO Agrigentinorum princeps illustris, ann. m. 3582. num. 3.

THESEVS quando floruerit, an. m. 3585. n. 3. Eius reliquias in Scyro insula Cimon inuenit, ibid. Athenas detulit, ideoque honoratus est, n. 3. & 4.

TH[illegible]PIS tragœdus quando floruit, an. m. 3558. n. 9. Athenis primum drama exhibet, ib. vide Suidam.

THESSALONICE vxor Cassandri ab Antipatro filio occiditur, 3756. nu. 1.

THIMBRONEM Lacedæmonij in Tissaphernem mittunt, ann. mu. 3654. nu. 2. Domum reuersus mittitur in exilium, n. 3.

1. THOAS in Ætolia princeps, ann. mu. 3862. num. 2. incitat Nabim, Philippum & Antiochum contra Romanos, nu. 2. 3. legatus ad Antiochum, ibid. & nu. 19. eius in Concilio sententia. 20. Chalcidem in Eubœa frustra tentat, n. 20. 24.

2. *Theantis* & Annibalis contrariæ sententiæ, ann. mu. 3862. n. 26. iterum legatur ad Antiochum, 3863. n. 18.

THORAX dux Lacedæmonius, ann. mu. 3649. num. 4. & 7. Lysandri amicus necatur ob inuentam domi eius pecuniam, an. m. 3650. n. 10. Demetrij ferrei thoraces, an. m. 3749. n. 4.

THRASYBVLVS Mileti Tyrannus quando vixerit, an. m. 3553. n. 50. supremas detruncat spicas, ib. Alius Thrasybulus Syracusis, 3587. n. 9.

1. THRASYBVLVS & *Thrasyllus*, Democratiam Athenis restituere incipiunt, ann. mu. 3643. nu. 8. Spartanos persequuntur ad Hellespontum, & vincunt, nu. 16. Thrasybulus Alcibiadem Samum deducit, num. 10. Adest Alcibiadi, & Cyzicenę victorię cum 20. nauibus, 3644. num. 4.

2. *Thrasybulus* exulat Athenis ob 30. tyrannos, an. mu. 3652. nu. 8. in eos insurgit cum suis, ibid. & prœlio vincit, ibid. Piræeum occupat, nu. 3. pace facta seditiosorum duces interficit, 4. gesta eius in Thracia & Lesbo &c. 3661. nu. 1.

3. *Trasybulus* ab Aspendijs culpa militum suorum occiditur, an. m. 3664. n. 2. ei Argyrius, & Iphicrates subrogati ab Atheniensibus, ibid.

TRASYDORVS Theronis filius ei succedit, an. mu. 3582. num. 5. ab Hierone victus violentas sibi manus infert, ibidem.

THRASYLVS, vide *Trasybulus*. Ille rem bene gerit in Agidem regem Spartanum, & copias accipit ab Athen. an. 3645. n. 1. quæ ab eo in Asia gesta, 3646. n. 2. cladem accipit & infert ibid. pugnat cum Hippocrate Spartano, 3647. nu. 3.

THVCIDIDIS ortus, & genus, nobilitas & diuitiæ, ann. mu. 3583. n. 1. Indoles eiusdem, nu. 2. & Herodoti de eo iudicium, ib. eiusdem fides, an. 3627. nu. 6. & diligentia, 3649. n. 2.

THVRII Pœnis se dedunt, an. m. 3842. n. 15.

THVSCI à Romanis fugitiuis cæduntur, an. m. 3665. n. 12. & duplici victoria potiti Veios reperunt, ib.

TIBERIS innauigabilis vi frigoris, an. m. 3655. nu. 4. eius inundatio, an. m. 3813. n. 8. & 3840. n. 21.

TIBVRTI à Popilio Lænate Cos. victi, an. m. 3698. n. 6. & iterum, an. m. 3[illegible]. n. 6.

TIGRIS fluuius qui & Pasitigris alicubi, a. m. 3758. n. 2. ab Alexandro trajicitur, a. m. 3724. n. 2.

TI[illegible] mansueti, a. m. 3729. n. 21. ab Oxidracis dono dati Alexandro, sicut & Leones, ib.

T[illegible] Liparensis religiosa pietas, ann. mun. 3661. num. 6. eius posteri à tributis immunes, num. 7.

TIMOCHARIS medici Pyrrhi perfidia, ann. mun. 3776. num. 8. & 9.

TIMOLEON tollit è Sicilia tyrannidem, an. m. 3711. n. 11.

TIMOTHEVS dux Athenien. contra Spartanos in gratiam Thebanorum, an. mun. 3681. num. 4. Lacedæm. contra eum male pugnant, nu. 5. Corcyram occupat, Nicolochum vincit, ib.

TISICRATAS semel iterumq; in Olympico stadio victor, an. m. 3558. n. 1. & 3562. n. 1.

TISSAPHERNAS Persa stipendium viritim Lacedæmonijs 1.
numerat, an. mu. 3639. num. 1. Prætor inferioris Asiæ pro Dario, an. mu. 3641. nu. 21. incitat Lacedæm. contra Athen. in Sicilia victos, & copijs eorum stipendia promittit, ibid.

Tissaphernes Pisuthnem vincit, corruptis copijs Græcis 2.
eius mercenarijs, an. m. 3641. n. 22. captus, ad regem missus in cineres conijcitur, ibid. Tissaphernes eius satrapiam à rege obtinet, n. 22.

Tissaphernis opera fœdus init Spartam inter & regem, an. 3.
mu. 3642. n. 1. Alcibiades ad eum confugit, n. 3. & multa eum docet in Græcorum ruinam, n. 3. eum ad Athen. à Lacedæm. traducit, n. 4.

Tissaphernis ope Alcibiades Oligarchiam Athenis consti- 4.
tuit, ann. mun. 3642. nu. 5. 9. 10. Fœdus renouat Tissaphernes cum Spartanis, num. 10. & 11. Eum adit Alcibiades, eiusque opera se commendat suis, a. m. 3643. num. 12. 13.

Tissaphernis cum Pharnabazo æmulatio, an. m. 3643. n. 18. 5.
& an. 3655. nu. 1. metu Laconum Alcibiadem comprehendit, 3644. nu. 3. Lysander Tissaphernem apud Cyrum accusat, 3648. n. 8. & Cyrum Tissaphernes apud regem, 3650. n. 3. & 4. vide & 3651. n. 2.

Tissaphernes regem adit Cyri expeditionem incepturæ, 6.
ann. mu. 3653. num. 2. Græcos in reditu vexat, multosque perdit, num. 11. & ann. mu. 3654. num. 1. Iones eum metuunt, & Spartæ opem implorant, n. 1. & accipiunt, num. 2. & 3.

Tissaphernes non audet pugnare cum Spartano Dercylli- 7.
da, etiam cum multo maioribus copijs, an. mun. 3656. num. 2. defert ad regem conditiones pacis, ibid. eius cum Agesilao colloquium, & induciæ fictæ, 3657. numer. 4. & 6.

Tissaphernes accusatur apud Regem, an. m. 3658. odium Pa- 8.
rysatidis in eum, nu. 2. Rex Tithrauste successore misso, caput ei præscindi iubet, ib.

TITHRAVSTES succedit Tissapherni, an. m. 3658. n. 2. pacem cum Græcia quærit, n. 3. eos largitione corrumpit, vt Agesilaus reuocetur, n. 4.

TITVS, vide propria nomina.

TOLVMNIVS Rex Veientium iubet Fidenates ad se deficientes legatos Romanorum interficere, an. mu. 3617. nu. 5. pugnans in Romanos interficitur, ann. mu. 3618. num. 5. & 6.

TOMYRIS Massagetarum regina, in Cyrum mouet, a. m. 3523. n. 2. Cyrum interficit, eique insultat, ib.

TRAGŒDIÆ vide *Thespis*, & *Sophocles*.

TRANSFVGÆ egregie puniti, an. mu. 3693. nu. 4. à Fabio contra, an. m. 3841. n. 5.

TRASYMENVS lacus, vide *Annibal* n. 8.

TREBIA, vide *Annibal*, n. 6.

TRIBVNOS plebis à legatis petunt Iunius Brutus, & Sici- 1.
nius Bellutus, an. m. 3562. nu. 14. Appius in Senatu vehementer repugnat, ibid. ijdem primi creantur, n. 15. Tribunatus inuiolabilis, ib.

Tribuni plebis quot fuerint à principio, an. m. 3562. nu. 16. 2.
turbas concitant in vrbe, an. m. 3563. n. 7. ne in concione interpellentur, legem ferunt, ibid. cum Coriolano certant, an. m. 3564. n. 2. & seqq.

Tribunis nulla extra vrbem potestas, an. m. 3572. nu. 5. Tribunus Icilius delectum impediens, sociorum intercessione frustratur, an. m. 3574. n. 41. & seqq. Tribuni plebem in inopia exasperant, an. m. 3[illegible]79. n. 4.

Tribuni ex consulem frustra accusant, an. m. 3580. nu. 3. & 3582. n. 4. pr[illegible] agrorum diuisione turbant, 3582. num. [illegible]

V.

FINIS.